Sch.R. 492.43 B456T v.8 411038

School of Religion

DEMCO

FOR REFERENCE

Do Not Take From This Room

Date Due

OCT 18 1941			
MAY 25 '42			

Form 335—40M—6-39—S

לחמר החמר חייב (ב"מ קיח:). ומה סופו של ארז זה באין עליו ס ת ת י ן ומסתתין בו ומסככין בו בתים (כלה רבתי ז).

*סָתַת,—קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—פִּע', *סִתֵּת, חצב אבן, רִבֵּעַ, לִטֵּשׁ והחליק אותה, behauen, meisseln; tailler, ciseler; to hew, chisel, polish: הבונה כמה יבנה ויהא חייב הבונה כל שהוא והמסתת והמכה בפטיש ובמעצד הקודח כל שהוא חייב (שבת יב א). מקווצין ומקפצין ומקטפין ומסתתין עד ראש חשנה (תוספת' שביעי' א יא). מ ס ת ת י[1]) אבנים מפסקי גפנים וכו' בזמן שבעל הבית מקפיד עליהם אסורין משום גזל (שם ב"ק יא יח). היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן (ר"מ בן אלעזר, אדר"נ ו). הממרת רטייה בשבת חייב משום ממחק ו ה מ ס ת ת את האבן בשבת חייב משום מכה בפטיש (רב אסי משמיה דריב"ל, שבת עה:). גזל עצים ושיפן אבנים ו ס י ת ת ן צמר וליבנן פשתן ונקהו משלם כשעת הגזלה (ב"ק לג:). מעשה בחסיד אחד וכו' מיד נעשה לו נס ונבקע לפניו הים וראה מלאכי השרת מסתתין בו מגלפין בו מסרגין בו (פסיק' דר"כ, עניה סוערה). לצור גבוה שהיה עומד בפרשת דרכים והיו בני אדם נכשלין בו אמר להם המלך ס ת ת ו קימעה קימעה עד שתהא תבא השעה ואני מעבירו מן העולם (ר' סימאי, שם, שובה). אמרו פעם אחת ראה (ר' חנינא) אנשי עירו מעלים עולות ושלמים אמר כולם מעלים שלמים לירושלים ואני איני מעלה כלום מה אעשה מיד יצא למדברה של עירו בחורבה של עירו ומצא שם אבן אחת יצא וסידקה ו ס ת ת ה וכרכמה אמר הרי עלי להעלותה לירושלים וכו' (מד"ר שה"ש א).—ובסהמ"א: קצת הקורה שמתקן המסתת את האבן לישב עליו הרי מקום ישיבתו מתטמא במדרס (רמב"ם, כלים כה ט). —ואמר הפיטן: הנה כאבן ביד ה מ ס ת ת ברצותו בודל וברצותו כותת כן אנו בידך מוזיה ומותת (הנה כחומר, מחז' איטלי' ב, רג.). צור מכשול סתתו בו לכבשו מלהמעילכם (אשמר, יוצ' שבת תשובה). סתתו אבן נגף לעמק שוה סורו טמא קראו כסיל המתבא כי הצר בנזק שוה הבה נתחכמה לו פן ירבה (ילסק סלוי, אל אלוה, סליחי ער"ה). מי יקצה בגבעות ומי יסתת בהרים ומי יפרק הויות ומי יתרץ שברים (ספריסו, קיני).

—קל, *סָתַת,— כמו פִּע': מה סופו של ארז זה באים ו ס ו ת ת י ן[1]) ומכתתין אותו ומסככין בו בתים (מחז' ויטרי תקלא). ס ת ת נ י[2]) כאולת סמל לעבור ותרץ שם קדשך מחללת היא באש תשרף (מחז' איטלי' ב, קד:).

—פֻּע' *סֻתַּת, בינ' נקי' מ"ר מְסֻתָּתוֹת, מסותתות,—שֶׁסֻּתְּתוּ אותן: אבני גוית נפסלות ו מ ס ו ת ת ו ת (רמ"י, מ"א ה לא).

—נִפעַ', *נִסְתַּת,—כמו פִּע': מקום שנהגו לבנות הכתלים המבדילין בחצרות או בגנות באבנים שאינם גוית לפי שלא נ ס ת ת ו[3]) נקראו גויל (סמ"ג, מ"ע פב).

1) [כך בדפו' ובגמרא (ב"ק קיט:), ובהוצ' צוק"מ: מ ס ו ת ת י.]

1) [בפרקי רבינו הקדוש יא, (סולי גרינהוט, הלקוטי' ג פט) הגרסה: ו מ ס ת ת י ן.]

2) [בדפו' מנֻקד כמו קל. ואולי צריך לנקד סַתְּתֵנִי.]

3) [ואולי זה נִתפ' נִסְתַּתּוּ.]

תם כרך שמיני

שני כתובים זה כנגד זה וסותרין זה על ידי זה עד שיתקיימו במקומן יבא כתוב שלישי ויכריע ביניהן (ר' עקיבא, מכי' בא ז). מעשה לסתור חסורי מחסרי והכי קתני (ב"מ קב:).—וְסָתַר דברי פלוני: איזו היא מורא לא ישב במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו (ספרא קדוש' א). ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה (רב, שבת יג:). לא דייך שדבריך סותרין דברי דוד אביך אלא שדבריך סותרין זה את זה (שבת ל.). כזה שהוא נותן חומץ על נתר וסותרו כך היו סותרים דברי תורה (רבי יהושע בר נחמיה, מד"ר איכ', פתיי).—ובספהמ"א: ואין אתה יכול למחות בידינו ולא לסתור את מעשינו (ראב"ם הכניה, המשיחה והמסבורה, הקד' 4). אבל חולי הבא בידי שמים כשמרפא נראה כסותר גזירת המלך (תוספ' ב"ק פה.). ויש לו כמה ראיות לסתור. אותה הדרך שתפסו (רמב"ם, טוען ונטען ג ג).—ובפרט בלשון המחקר, סָתַר ענין: ואם חבר באחד משניהם הקף כללי ובאחד הקף חלקיי הנה נקראים משפטים סתרים וזה הענין נקרא הסתירה (מלות הסגיון ז). והגזרות המקבילות חמשה מינים וכו' ומהם הסותרים והם אשר יתחבר באחת מהם חומה כלליות ובאחרת חומה חלקיית (כל מלאכת הסגיון י:). הנה נקח סותרה ונחבר אליה הקדמה צודקת לא יסוף' באמתתה (שם כג:). וראיתי מי שפירש כי לפי שנמצא בתורה הדבר הא' אסור ומותר כאשת אח שהיא אסורה והיבמה מותרת וכו' וכיוצא בזה ממה שיביא האדם לחשוב שאי אפשר שיהיו שני חלקי הסותר צודקים אמר שמשפטיה' אמת והם צודקים יחד ההתר והאיסור (ר"י אלבו, העקרי' א ח). והנה יתחייבו לשני חלקי הסותר הרחקות עצומות (שם כד). ולא יאמין כל מה שלא בא המופת על סותרו (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי יד, ד"ה לב יודע). והוכיח זה מצד סותרו כי ידיעת ההפכים אחת (ר"י מוסקאטו, כוזרי יסודות יד).—וְסָתַר אותיות המסדרות בשביל הדפסה: דרך המדפיסים אחר גומרם כל דף ודף סותרים סידור האותיות לסדר מהם דף אחר (פתחי תשובה, שו"ע חו"מ, שותפים קנח).

—נִפעַ', *נִסְתַּר,—שסתרו אותו: על מנת שלא תעלי באילן זה ועל מנת שלא תעלי בכותל זה נקצץ האילן ונסתר הכותל הרי זה גט (תוספ' גיטי' ז ז).—נִסְתְּרָה המכה, נבקעה ונחתכה: עלו בו צמחים מחמת המכה ונסתרה המכה חייב לרפאותו (ב"ק פה.).

—הִתפ', *הִסְתַּתֵּר, ציל' מִסְתַּתֵּר, כמו נִפְע',—נהרס: תמן על ידי שלישי מלאכתו מתקיימת ברם הכא פחות מיכן מיסתתר הוא (ירוש' שבת יג א).

סִתְרָה, ש"נ,—כמו סֵתֶר, במשמ' מַחְסֶה: יקומו ויעזרכם יהי עליכם סִתְרָה (דבר' לב לח).—ובספהמ"א: ויסך עלינו מחום צרים באברתו ויצפנינו בסכו ויסתירנו בסתרתו (לפרפ' חנוכ', Monatsschr. 1894, 547).—ומ"ר סִתְרוֹת, ואמר המשורר: ומי זה אשר יצרו מאחז יקר צורו ומי זה אשר יעמד בסודו וסתרותיו (ראב"ע, בשם אל אשר אמר).

***סִתְרִיאֵל**,—שם מלאך: ואלה המלאכים המשרתים במחנה רביעית את בלמי"א אברי"ה דמני"א וכו' סתריא"ל וכו' (ספ' רזיאל המלאך לט:).

סתת[1], ממנו *סָתַת, *סַתּוּת, *סַתָּת.

***סַתָּת**, ש"ז, מ"ר סַתָּתִים, סתתין,—מי שחצב ומסתת את האבנים, Steinmetz; tailleur de pierres; stonecutter: ישיבת הסתת טמאה מדרס (כלים כג ה). יד מקבת של סתתין ששה (שם כט ז). אמרו עליו על פנחס איש חבתא שעלה גורלו להיות כהן גדול והלכו עליו גזברין ואמרכלין ומצאוהו כשהוא חוצב ומלאו עליו את המחצב דנרי זהב אמ' ר' חנניא בן גמליאל לא הסתת[2] היה והלא חתנינו היה אלא מצאוהו כשהוא חורש (תוספתי יומ"כ א ו). מעשה בפנחס הסתת שמינוהו כ"ג ויצאו אחיו הכהנים וראוהו חוצב באבנים (מד"ר ויקר' כו). כל כלי הסתת[3] טמאין והערעין[4] עמהן (תוספתי כלים ב"מ ד ו). לסתת שהיה מסתת בהרים (ר"א בן אלעזר, אדר"נ ו). נוטל מעות משולחני ונותן לחוצבין[5] ולסתתין עד שלא תינתן האבן על גבי הדימוס (ירוש' שקל' ד א). החצב שמסר לסתת הסתת חייב הסתת שמסר

1) [לא נתברר מקורו, ואולי יש להשוות עם האשורי שַׁתַּ, חור (Del., Handw. 696).]

2) [נ"א סתת.]

3) [כך בדפו' ובפרוש רה"ג (כלים כא ג), ובערוך ערך ער, ובהוצ' צוק"מ: השתת.]

4) [אצל רה"ג ובערוך שם והערערין, ועי' קוהוט; קרויס (ארכיאולו' I, 283).]

5) [בגנזי מצרים 128 הגרסה: לקצבים, שהוא כנראה טעות במקום החצבים.]

(ﭏז רﭏיה, יולי סבת סקלי). למה יונת זכה ברה בחגוי סלע סתורה ביד חיה רעה מרה (ר״ﭏ ערﭏקי, ספ׳ פזמוני תימני׳ מב.).

ב.סתר[1], ממנו ב.*סָתַר, ב.*סְתִירָה.

ב.*סָתַר, פ״י, הרס, נתץ, niederreissen, zerstören; détruire; to destroy, pull down: הבונה והסותר המכבה והמבעיר והמכה בפטיש (שבת ז ב). הבנאי שקבל עליו לסתור את הכותל ושבר את האבנים או שהזיק חייב לשלם היה סותר מצד זה ונפל מצד אחר פטור ואם מחמת המכה חייב (ב״ק ט ג). הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור מלשלם נתנו לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל ונפלו בתוך הזמן פטור לאחר הזמן חייב (ב״מ י ד). חומת העיר שנפרצה גודרין אותה גדרה ונפרצה אין גודרין אותה היתה סמוכה לספר סותרו ובונה כדרכו (תוספתי מו״ק ﭏ ז). המצניע קוצים וסכוכיות בתוך כותל של חבירו ובא בעל הכותל וסתרו ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב (שם ב״ק ב ו). אם יאמרו לך ילדים בנה בית המקדש אל תשמע להן ואם יאמרו לך זקנים סתור בית המקדש שמע להן (ר׳ שמע׳ בן ﭏלעי, שם ע״ז ﭏ יט). שני זיזין זה על גב זה והפתח תחתיהן התחתון כל שהוא והעליון אפילו תוך שלשה נדבכות שהם שנים עשר טפחים שיעורו בפותח טפח סתר את התחתון או שהעדיף עליו שיעורו כל שהוא (שם ﭏהיל׳ יד ח). מיכן היה ר׳ יוחנן בן זכאי אומר אל תבהל לסתור במות גוים שלא תבנה בידך שלא תסתור של לבינים ויאמרו לך עשם של אבנים (קטע כ״י מכי׳ דרשב״י, JQR, 1903, 447). היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן (ר״ש בן ﭏלעזר, ﭏדר״נ ו). אם היה כותלו גוה׳ סותרו ובונהו ויסתור ולא יבנהו וכו׳ שאם אומר את לו שלא יבנה אף הוא אינו סותרו ונמצא בא לידי סכנה (ירוש׳ מו״ק ﭏ ז). המצניע את הקוץ ואת הזכוכית לתוך כותלו של חבירו ובא בעל הכותל וסתרו והוזק בהן אחר חייב (שם ב״ק ג ג). גזירת מלך הוא שיפלו בונין ביד סותרין[2] (יומ׳ י.).—סָתַר את הַשֵּׂעָר, התיר ופרע אותו: וכהן אוחז בבגדיה (של סוטה) אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה (סוט׳ ﭏ ה). ואם היה שערה נאה לא היה סותרו מפני פרחי כהונה (רבי יהודה, תוספת׳ שם ﭏ ז). היא קילעה לו שערה לפיכך כהן סותר את שערה (מד״ר במד׳ ט). אמר ירמיהו כשהייתי עולה לירושלים נטלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר [לבושיה] שחורים ושערה סתור צועקת מבקשת מי ינחמנה (פסיק׳ רבתי, ויהי בעת ספרסה). אני היא שהיו לי שבעה בנים יצא אביהם למדינת הים עד שאני עולה ובוכה עליו הרי שניבא ואומר לי נפל הבית על שבעה בנייך והרגם איני יודע על מי אבכה ועל מי אסתור שערי׳ (שם). סותרים שערות של כלות ומגלים פניהן של חתנים וכו׳ ואין חוששין משום דרכי האמורי (שמח׳ ח).—ובהשאלה, סָתַר את ספירת ימי נזירות, הרס אותה: מי שאמר הריני נזיר נטמא יום שלשים סותר את הכל רבי אליעזר אומר אינו סותר אלא שבעה (נזיר ג ג). זה הכלל שאמר ר׳ יהודה משום ר׳ אליעז׳ כל שניטמא ביום שראוי להביא קרבן יש לו לסתור סותר שלשים יום כל שניטמא ביום שאין ראוי להביא קרבן ואין לו לסתור לא סותר אלא שבעה חוץ מימי טומאתו (תוספתי שם ב יג). ומה היין שאינו סותר עשה בו ימים שלאחר נזירות כימים שבתוך נזירות עד הבאת קרבן טומאה שסותרת את הכל דין הוא שנעשה בו ימים וכו׳ (ספרי במד׳ לﭏ).—ואת ספירת ימי זוב: הרואה קרי ביום השלישי לספירת זובו בש״א סותר שני ימים שלפניו ובה״א לא סתר אלא יומו (זבי׳ ﭏ ב). כל קרי מטמא בבהגי״ם מותר בזב זב מותר בתשמיש המטה בימי גומרו ולא סותר אלא יומו (תוספתי שם, ﭏ ט). לא לסותרו אמרתי אלא שלא יביא קרבן לא אמרתי שאינו זב לסתור זב הואיל לסתור לא אמרתי אלא שלא יביא קרבן (ירוש׳ מגיל׳ ﭏ י).—וכן סָתַר את הדין: כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין (סנה׳ ג ח). מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו בית דין אין סותרין את דינו (מכות ﭏ י).—סָתַר ענין, הרס אותו, התנגד לו: א׳ בן דמא לפני ר׳ ישמע׳ משמע מוציא עדות ממון יהא מביא עדות נפשות א׳ לו ר׳ ישמעאל בן דמא סתרתו בני הרי הוא אומ׳ ואם לא יגיד ונשא עונו (תוספתי שבוע׳ ג ד). זו מדה בתורה

---

1) [כך בארמ׳ ובערב׳ שַׁתַר a), חתך והפריד.]

2) [הפרסים שבנו את בית המקדש ביד הרומאים שהחריבוהו.]

---

a) شتر

פניו מבית יעקב וקויתי לו (ישעי׳ ח יז). בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך (שם נד ח). כי הסתרת פניך ממנו ותמוגגנו ביד עוננו (שם סד ו). ואשר הסתרתי פני מהעיר הזאת על כל רעתם (ירמי׳ לג ה). וידעו הגוים כי בעונם גלו בית ישראל על אשר מעלו בי ואסתיר פני מהם ואתנם ביד צריהם (יחזק׳ לט כג). ולא אסתיר עוד פני מהם (שם כט). אז יזעקו אל יי׳ ולא יענם ויסתר פניו מהם בעת ההיא כאשר הרעו מעלליהם (מיכ׳ ג ד). עד אנה יי׳ תשכחני נצח תסתיר את פניך ממני (תהל׳ יג ב). יי׳ ברצונך העמדת להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל (שם ל ח; גם כב כה; כז ט; מד כה; סט יח; פח יה; קב ג; קד כט; קמג ז). למה פניך תסתיר ותחשבני לאויב לך (איוב יג כד). ויסתר פנים ומי ישורנו (שם לד כט). — ובהשמטת פנים: בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצף וילך שובב בדרך לבו (ישעי׳ נז יז). — והדבור כמסתר פנים מפלוני, מי שמסתיר פניו שלא לראות בפלוני דבר הגורם לעצב או לבהילה: נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי וכמסתר[1]) פנים ממנו (שם נג ג). — ובתלמ׳: אמר הקב״ה אף על פי שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו (רבה, חגי׳ ה:). הדסה שמה ולמה נקראת שמה אסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה (ר׳ יהודה, מגיל׳ יג.).

—פעי׳, סתר, סתרי,—סתר את פלוני, כמו הסתיר, במשמ׳ העקרית, החביאהו לבלתי ימצאהו אדם: שיתי כליל צלך בתוך צהרים סתרי נדחים נודד אל תגלי (ישע׳ יו ג).

—פעו׳, סתר, בינ׳ מסתרת,—סתר הדבר, לא נגלה לאדם, אין אדם ראה אתו: טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת (משלי כז ה).—ובתו״מ: דברים המסותרים מבני אדם הוציאם ר׳ עקיבא לאורה (אדר״נ ו ח). — ובסהמ״א: לפיכך כל שטר מתנת קרקע שאין כתוב בו ואמר לנו פלוני הנותן שבו בשווקים וברחובות וכתבו לו מתנה גלויה ומפורסמת וכיוצא בענינים אלו חוששין לה שמא מתנה מסותרת היא ולא זכה המקבל (רמב״ם, זכיה ומתנה ה ב). שנראה לו מכלל הדברים שיש שם דברים אחרים מסותרין ואינן רוצים לגלותם (הוא, סנה׳ כד ג).—ואמר הפיטן: לפניו טבע הוד אברך טבוע היה ומוכן להארך טמנה וסתרה מפרוע ירך טמא כהוגרל גפנה להברך (קרובץ לפורים, סד׳ רב עמרם הסלם ב, רכג:).

—התפ׳, הסתתר, בינ׳ מסתתר, תסתתר,—הסתתר פלוני במקום מן המקומות, התחבא במקום סתר לבלתי ימצא, כמו נפעי׳ ב): ויעלו זפים אל שאול הגבעתה לאמר הלא דוד מסתתר עמנו במצדות בחרשה (ש״א כג יט).—ובהשאלה, הסתתר פלוני, לא התגלה: אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע (ישע׳ מה יה). — והסתתרה בינתו של פלוני, הלכה לה ונעלמה: ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבניו תסתתר (שם כט יד).—ובתלמ׳: אמרה חנה לפני הקב״ה רבש״ע אם ראה מוטב ואם לא תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי (ר׳ אלעזר, ברכ׳ לא:).

—הפעי׳, הסתר, בינ׳ מסתר, מוסתר, — שהסתירו אותו, ואמר בן סירא: חכמה טמונה ואוצר מוסתר[1]) מה תועלה בשתיהם (ב״ס גני׳ מא יד).

—קל, *סתר,—כמו הפע׳, בינ׳ פעו׳ סתור, מ״ר סתורים, סתורין, כמו נסתר: על הגלויין לא על הסתורין (קטע כ״י מכי׳ דרסב״י על דברי JQR. 1903 449). והביא לפני כל גבורי הבורה וכל אדירי ישיבה ואומר לפניהם הרזים הסתורין הכבושין נפלאות ועריגת המסכת ששכלול העולם וסלסולו עומד עליה (היכל׳ רבתי יד, ביהמ״ד ילינק ג, 93). — ובסהמ״א: ואם תשמע קלון איש מחברו סתור עליו כאלו לא אמרו (רה״ג, ירא הלב בני, לקו״ק, הול׳ אמילסק).—ובינ׳ פעוי: ולו נמצאה עמי יכולת להערה סתורי לבבי נחפשו לך להוראה (הוא, JQR. NS. 2, 233). אבל זה שנשבע לגרש את אשתו ואינה נזקקת לסדר עליו אין כאן ממון אילא כך הראוי להקהיל עליו קהילה בבית דין ולומר לו אין אנו יודעין סתורות הרי דינך מסור לשמים ואם יש לך ואתה דוחה למען תקום עם אשתך ותעבור על השבועה יי׳ ידרוש מעמך והוא העד והוא בעל דין והוא הדיין (תשו׳ גאו׳ הרכבי פיט). והיא הודיעה את כל חביון סתורות והיא קצבה כל מדות ספורות

---

[1]) [עי׳ רד״ק בפרושו: היינו כמסתירי פנים ממנו שלא היינו רוצי׳ להביט בו מרוב מיאוס וכדומ׳. וגם רש״י פרש כמו בינ׳ מסתיר, אבל הוא מפרש שהוא שב אל האיש המנגע, וז״ל: מרוב בושתם ושפלותם היו כמסתירי פני׳ ממנו חבושי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מנוגע שמסתיר פניו וירא מהביט, ע״כ. ולדעת ריב״ג בשרשיו הוא מקור הפע׳. ובעין זה פרש רד״ק בשרשיו שהוא שם. וכן פרשוהו החדשים כמו הסתרת הפנים. ויש גורסים ובהסתר עי׳ פרושו של קרוים.]

[1]) [בגליון וסימה מסותרת, עי׳ ערך סימה.]

עדים שנסתר׳ ולפוסלה מכתובה א״ר יוסי מה טיבה להיסתר (ירוש׳ סוט׳ א א). אל תדברי ודברה אל תדברי ונסתרה אל תסתרי ודברה עמו עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה (אבי׳, סוט׳ ה:). ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקדת ד״ר עקיבא א״ל ר׳ ישמעאל אם כן יסתרו[1]) כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה (שם כו.).—ואמר המשורר: הוכן בקרבה לתלאות מארב וכמפני הבערים נסתרו (רסב״ג, בימי יקותיאל). — °ובפרט בינ׳ נסתר, ענין הנסתר ומכסה מבינת האדם הפשוט, בנגוד לנגלה: הן ההעתקת המעתיק הוא הפועל ודברי הספר המועתק הם החומר ואם לא ידעם המעתיק הנם לו כדברי הספר החתום וכאלו נעדרו ממנו ולא יגיע אל ידיעתם רק בידיעת הלשון אשר בו חובר הספר ובמצוא חקריו ובהבנת עניני הספר נגליו ונסתריו (ר״ם א״ת, מו״נ, פתי׳). וגם בשאר המקומות אשר לא יהיה בהם מזה הענין אנהיג אותם על דרך הפשט עד שיעמוד על נגלהו ועל נסתרו איש כפי שכלו (ר׳ זרחיה מברצלוני, פי׳ משלי, הקד׳, הסמר ב, 65).—ובחכמת הקבלה, נסתר, תאר לסתרי תורה שאין מגלים לכל אדם, בהפך מן נגלה, חכמה נסתרה, רגיל בספרות המקובלים: אקשה עליו קושיא אחת והיא אם היתה כונת המאמר לאסור ההתעסקות בנסתרות וההתבוננות בם וכו׳ יקשה מאד הלשון איך יאמר במה שהורשית (פסק הגאון דלאטס, בראש ספ׳ הזהר). שניתנה להם (התורה) נעלמת ונסתרת באו אח״כ מקובלים ונביאים וחכמים וגלו קצת מסתריה (ר״י אבוהב, מנוה״מ, נר ד, הקד׳ רי). — ובדקדוק, הגוף השלישי שאינו נוכח בזמן הדבור: להורות על יחיד נסתר או נמצא או מדבר בעדו (רד״ק, מכלול, פדה״פ ע.). להורות על רבים זכרים נסתרים או נמצאים או מדברים בעדם (שם י.). להורות על יחידה נסתרת או נמצאת או מדברת בעדה (שם יב.). להורות על רבות נסתרות או מדברות בעדן (שם יב:). הגוף גם כן שלשה וכו׳ נסתר כאשר הפעל מסופר מגוף שלישי זולת המדבר וזולת השומע (ב״ז, תל״ע ריט).

—הפעי׳, הסתיר, הסתירני, הסתרת, הסתרתי, הסתירו, מסתיר, מסתר, הסתר, לסתר, אסתיר, אסתירה, תסתיר, תסתירני, תסתירהו, תסתירם, יסתיר, יסתר, יסתרני, יסתרם, יסתרו,—החביא, הצפין, הסתיר את פלוני,

1) [בברכ׳ (לא:) הגרסה: ויסתתרו.]

החביאהו שלא ימצאהו אדם, verbergen; cacher; to hide, conceal: ותקח יהושבע בת המלך יורם אחות אחזיהו את יואש בן אחזיה ותגנב אתו מתוך בני המלך הממותתים אתו ואת מנקתו בחדר המטות ויסתרו אתו מפני עתליהו ולא הומת (מ״ב יא ב). ותקח יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיהו ותגנב אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתירהו (דהי״ב כב יא). ויצוה המלך וכו׳ לקחת את ברוך הספר ואת ירמיהו הנביא ויסתרם יי׳ (ירמ׳ לו כו). תסתירני מסוד מרעים מרגשת פעלי און (תהל׳ סד ג). — ובהשאלה, הצפינו מרעה, הגן עליו: וישם פי כחרב חדה בצל ידו החביאני וישימני לחץ ברור באשפתו הסתירני (ישעי׳ מט ב). שמרני כאישון בת עין בצל כנפיך תסתירני (תהל׳ יז ח; גם כז ה; לא כא). מי יתן בשאול תצפנני תסתירני עד שוב אפך (איוב יד יג).—ובהשאלה, הסתיר דבר מפלוני, לא גלה אותו לו, לא אמר, לא ספר לו: ויאמר לו חלילה לא תמות הנה לו עשה[1]) אבי דבר גדול או דבר קטן ולא יגלה את אזני ומדוע יסתיר אבי ממנו את הדבר הזה (ש״א כ ב). הוי המעמיקים מיי׳ לסתר עצה והיה במחשך מעשיהם (ישעי׳ כט טו). גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך (תהל׳ קיט יט). כבוד אלהים הסתר דבר וכבד מלכים חקר דבר (משלי כה ב).—הסתיר עמל: כי לא סגר דלתי בטני ויסתר עמל מעיני (איוב ג י).—הסתיר פנים, כסה פניו בכפו וכדומ׳ לבלתי ראות דבר: ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים (שמות ג ו).—והסתיר פניו מפני דבר שלא יפל על פניו הדבר: פני לא הסתרתי מכלמות ורק (ישעי׳ נ ו).—והסתיר את פני פלוני, עשה שפלוני יסתיר פניו: כי עונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע (שם נט ב). — והסתיר את פני עצמו, שאינו רוצה לראות: אמר בלבו שכח אל הסתיר פניו בל ראה לנצח (תהל׳ י יא). הסתר פניך מחטאי וכל עונתי מחה (שם נא יא)—ובמליצה, הסתיר פניו מפלוני, פנה ממנו, אינו חפץ לראותו, לעזר לו: וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות וכו׳ ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה (דבר׳ לא יז-יח). וירא יי׳ וינאץ מכעס בניו ובנתיו ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם (שם לב יט-כ). וחכיתי ליי׳ המסתיר

1) [כך הכתיב, והקרי לא יעשה.]

אל תדברי עם איש פלוני ודברה עמו עדיין היא מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה נכנסה עמו לבית הסתר ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה (סוט׳ א ג). — *ומ״ר בֵּית הַסְּתָרִים, המקומות הפנימיים שבגוף, כמו תוך הפה ובדומ׳: האוחז באדם ובכלים ומטבילן טמאין ואם הדיח את ידו במים טהורים רבי שמעון אומר ירפה כדי שיבאו בהם מים בית הסתרים בית הקמטים אינן צריכין שיבאו בהם מים (מקוא׳ ח ה). בית הסתרים באשה חוצץ ופיגיע אינו חוצץ (ר׳ שמעון שזורי, תוספת׳ שם ו ה). ורחצו במים וטמאו עד הערב היקיש רחיצתה לרחיצתו וכו׳ מה רחיצתה פרט לבית הסתרים אף רחיצתו פרט לבית הסתרים (ספרא מצורע, זבים פרק ו). — ג) ובהשאלה, מחסה ומגן, Schirm, Schutz; abri, refuge; shelter, protection: יגורו בך נדחי מואב הוי סֵתֶר למו מפני שודד (ישעי׳ טז ד). ויעה ברד מחסה כזב וְסֵתֶר מים ישטפו (שם כח יז). והיה איש כמחבא רוח וְסֵתֶר זרם כפלגי מים בציון (שם לב ב). אתה סֵתֶר לי מצר תצרני (תהל׳ לב ז). סִתְרִי ומגני אתה (שם קיט קיד). — סֵתֶר פנים: תסתירם בְּסֵתֶר פניך מרכסי איש תצפנם בסכה מריב לשונות (שם לא כא).—סֵתֶר כנפים: אגורה באהלך עולמים אחסה בְסֵתֶר כנפיך סלה (תהל׳ סא ה).—סֵתֶר עליון: ישב בְּסֵתֶר עליון בצל שדי יתלונן (שם צא א). —ד) כִּסּוּי ומחיצה: ישת חשך סִתְרוֹ סביבותיו סכתו (שם כב יב). עבים סֵתֶר לו ולא יראה (איוב כב יד).— וְסֵתֶר רַעַם: בצרה קראת ואחלצך אענך בְּסֵתֶר רעם (תהל׳ פא ח). — סֵתֶר פָּנִים, מַסְוֶה: ועין נאף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וְסֵתֶר פנים ישים (איוב כד טו).—ובסהמ״א: ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך לא תרדה בו בפרך בכבדות הפרכת (בלשון ערבי) סגף (והוא סתר ומסך) (ר״י א״ת, הסרס׳ לריב״ג, פרך).

א׳ **סָתַר**,—קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—נפע׳, נִסְתַּר, נִסְתְּרָה, נִסְתָּרָה, נִסְתַּרְתְּ, נִסְתַּרְתִּי, נִסְתְּרוּ, נִסְתָּרְנוּ, נִסְתָּר, נִסְתָּרִים, נִסְתָּרוֹת, לְהִסָּתֵר, הִסָּתֵר, אֶסָּתֵר, תִּסָּתֵר, יִסָּתֵר, נִסָּתֵר, תִּסָּתְרוּ, יִסָּתְרוּ, — א) נִסְתַּר מפני פלוני, מפלוני, מעיני פלוני, לא היה נראה לפלוני, verborgen sein; être caché; to be hidden, concealed: הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אֶסָּתֵר והייתי נע ונד בארץ (בראש׳ ד יד). יצף יי׳ ביני ובינך כי נִסָּתֵר איש מרעהו (שם לא מט). הַנִּסְתָּרוֹת ליי׳ והנגלות לנו ולבנינו עד עולם (דבר׳ כט כח). למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נִסְתְּרָה דרכי מיי׳ (ישעי׳ מ כז). כי נשכחו הצרות הראשנות וכי נִסְתְּרוּ מעיני (שם סה טז). כי עיני על כל דרכיהם לא נִסְתְּרוּ מלפני ולא נצפן עונם מנגד עיני (ירמי׳ טז יז). אהי דבריך מות אהי קטבך שאול נחם יִסָּתֵר מעיני (הושׁ׳ יג יד). שגיאות מי יבין מִנִּסְתָּרוֹת נקני (תהל׳ יט יג). אדני נגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נִסְתָּרָה (שם לח י). לגבר אשר דרכו נִסְתָּרָה ויסך אלה בעדו (איוב ג כג). ונעלמה (החכמה) מעיני כל חי ומעוף השמים נִסְתָּרָה (שם כח כא).—ב) נִסְתַּר האדם, שם את עצמו במקום סֵתֶר שלא יראהו אדם, שלא ימצאהו, sich verbergen; se cacher; to hide oneself: ושכב איש אתה וכו׳ וְנִסְתְּרָה והיא נטמאה ועד אין בה והיא לא נתפשה (במד׳ ה יג). וגם את הצרעה ישלח יי׳ אלהיך בך עד אבד הנשארים וְהַנִּסְתָּרִים מפניך (דבר׳ ז כ). ושלחתני וְנִסְתַּרְתִּי בשדה עד הערב השלישית (ש״א כ ה). ובאת אל המקום אשר נִסְתַּרְתָּ שם ביום המעשה (שם יט). וַיִּסָּתֵר דוד בשדה (שם כד). כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נִסְתָּרְנוּ (ישעי׳ כח טו). ויאמרו השרים אל ברוך לך הִסָּתֵר אתה וירמיהו ואיש אל ידע איפה אתם (ירמ׳ לו יט). אם יִסָּתֵר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם יי׳ הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם יי׳ (שם כג כד). ואם יחבאו בראש הכרמל משם אחפש ולקחתים ואם יִסָּתְרוּ מנגד עיני בקרקע הים משם אצוה את הנחש ונשכם (עמו׳ ט ג). מקצה השמים מוצאו (של השמש) ותקופתו על קצותם ואין נִסְתָּר מחמתו (תהל׳ יט ז). לא משנאי עלי הגדיל וְאֶסָּתֵר ממנו (שם נה יג). עד מה יי׳ תִּסָּתֵר לנצח (שם פט מז). ערום ראה רעה וַיִּסָּתֵר[1]) ופתיים עברו ונענשו (משלי כב ג). אך שתים אל תעש עמדי אז מפניך לא אֶסָּתֵר כפך מעלי הרחק ואמתך אל תבעתני (איוב יג כ-כא). אין חשך ואין צלמות לְהִסָּתֵר שם פעלי און (איוב לד כב).— ובמשמ׳ נמלט: בקשו צדק בקשו ענוה אולי תִּסָּתְרוּ ביום אף ה׳ (צפנ׳ ב ג).—ואמר בן סירא: אל תאמר מאל נסתרתי ובמרום מי יזכרני (ב״ס גני׳ טז יז).— במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות (שם ג כב). עד עולם הגיד נהיות ונסתרות לפני בואן (שם מב כה).—ובתלמ׳: השיבו על דברי ר׳ יוסי בן יודה וכו׳ הכל ממנו לקנא׳ לה בשנים ולהביא

[1]) כך הכתיב, והקרי וְנִסְתָּר כמו (כז יב).

יד). הוכח יוכיח אתכם אם בסתר פנים תשאון (איוב יג י). אם אראה אור כי יהל וכו' ויפת בסתר לבי (שם לא כו-כז).—ואמר בן סירא: אם חטאתי לא תראני עין או אם אכזב בכל סתר מי יודע (ב"ס גני' יו כא). —ובתו"מ: והיתה הגר אומרת להן שרי גברתי אין סתרה כגלויה נראת צדקת ואינה (מד"ר ברא' מה, הוצ' תיאודו').—ובסהמ"א: ומי שמתקן סתרו יתקן הקדוש ברוך הוא גלויו (ר"י א"ה, מבחר הפנינים לרשב"ג 60). והודעתיך שהפסוק הצריך ביאור הוא אותו שיעיד השכל על סתרו (ראב"ד, אמו"ר 2). ואנות ביגע לבבי עד אמצא עומק דעת וסתרו (רש"ע פלקירא, המבקש, הקד').—*בסתר: כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה (רבי יצחק, חגי' יו.). אדם עובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי (ר' מאיר, סוט' ג.). היא (הסוטה) עשתה בסתר המקום פירסמה בגלוי (שם ע.). גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו (ר' אליעזר, ב"ב ט:). — אותיות הסתר, שאינן נראות, שאינן מבטאות בדבור: אותיות הסתר והמשך שלש והם או"י (ספ' דקדוק מר"י חיוג, הוצ' דוקעס 20). —*ומ"ר סתרים, סתרין: דבר אחר שהוציא סתרין שלה. בגלוי שנ' תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל (תוספתי סוטי ג ה). מכאן אמרו יקנה אדם חבר לעצמו להיות קורא עמו ושונה עמו ואוכל עמו וגולה לו סתריו וכן הוא אומר טובים השנים מן האחד (ספרי דבר' שה). תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגליתי סתריך לבני אדם (מגי' ג.).—ובסהמ"א: ועניני החכמה וסתריה לא נתפשטו עדיין לרבים (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי כה, ד"ס גם אלה). — ואמר המשורר: חקר תבונת שכל סוד סתריה גלה (רשב"ג, מי זאת). אני מליץ בצדק בין לבבות ואודיע בחכמתי סתרים (ראב"ע, חדשים מעשי אל). הממך הזמן יפליא סתריו והשכל הביאך תוך חדריו (יצחק בן הראב"ע, הממך הזמן, מובא בספ' שירי הראב"ע ב, כהנא 123). — ואמר הפיטן: תפילתך ישמע שוכן סתרים כי תשא אליו כפיך ועיניך תרים (גנזי שכט' ג, דודזון 315). תוחלת יסחבום צעירים פשטתי את כתנתי רבתי ושני כתרים האורים ותמי סתרים דודי שלח ידו אז לסעד הורים

מזמן עוד לנמהרים (לאינה ורחינה, יוצ' ב פסח, מחז' איטל' א, קיב:). ולא תרוץ רגלך מלשני בסתרים (רי"ל בר לאוון, אזהר' לט:) — *סתרי תורה, סודות התורה: מלמד שיקנה האדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישתה עמו ויקרא עמו וישנה עמו ויישן עמו ויגלה לו כל סתריו סתרי תורה וסתר דרך ארץ (אדר"נ ח). מוחזק הייתי בך שאת' בקי בסיתרי תורה וכו' (ר' יהודה בן בתירה, ירוש' כתוב' ה ז). — ובסהמ"א: ואחר שבן הוא שהם מחויבים ההעלם וההסתר כמו שמעיד עליהם שמם הנקראים סתרי תורה (פסק הגאון דלאטס, ברא"ש ספי הזהר). ובדבר גדול כזה היו מדברים בו ברמז וחכם מבין מדעתו וזהו שנקרא סתרי תורה (ר"י אבוהב, מנוה"מ, הקד').—*וסתרי עריות, עריות שאינן מפרשות בתורה: אין דורשין בסתרי עריות בשלשה (חגי' יא:).—*סתרי לבב: לא אשמע קולך אבל אשמע עלי סתרי לבבי קול צעדותיך (ר"י הלוי, מה לך צביה).—*סתרי הדבר: זה שנאמר בתורה ופרשו השמלה לשון כבוד שנושאין ונותנין בסתרי הדבר (רמב"ם, נערי בתולה ג יב). — ב) מקום סתר, מחבא, Versteck; retraite; hiding place: ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול אבי להמיתך ועתה השמר נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת (ש"א יט ב). לא נכחד עצמי ממך אשר עשיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ (תהל' קלט יה). תחת צאלים ישכב בסתר קנה ובצה (איוב מ כא).—וסתר ההר: והיה היא רכבת על החמור וירדת בסתר ההר (ש"א כה כ).—סתר אהל: כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתרני בסתר אהלו בצור ירוממני (תהל' כז ה). סתר המדרגה: יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך (שה"ש ב יד).—ובתו"מ: נכנסה עמו לסתר ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לביתה (יבמ' יא.). לכך משה אמר יושב בסתר עליון הקב"ה שהוא יושב בסתרו של עולם הוא רואה את הכל ואינו נראה (מד"ר במד' יב). — מגלת סתרים, שהחזיקו אותו במקום סתר: מצאתי מגלת סתרים בי רבי חייא (שבת ו:).—ובסהמ"א: אז (אחרי מעשה מתתיה באיש שרצה להקריב החזיר על המזבח) ירדו רבים המבקשים צדק ומשפט אל המדברות בצריחים ובסתרים וישבו שם (ספ' החשמונאים, הוצ' שוילר 5, ביה"ס ניויורק, גוף העברי של ספ' מכבים א). ולא ענו להם ולא יצאו ממקום הסתרים (שם).—*בית הסתר, מקום סתר: כיצד מקנא לה (לאשתו) אמר לה בפני שנים

לוי בשם ר' יוחנן, מד"ר שה"ש א). כל מקום שנאמר קציר שעורים בקציר העומר הכתוב מדבר קציר חטים בשתי הלחם הכתוב מדבר קציר סתם משמש לכאן ולכאן (רמב"ן, שם רות, ותשב נעמי). — ובספה"א: מי שנושה בחבירו שני חובות ופרע לו הלוה סתם הרשות ביד המלוה לומר מחוב פלוני לקחתי (טו"ע חו"מ, הלואות נט ד). נשתתפו סתם ולא קבעו להם זמן הרי אלו חולקים כל זמן שירצה אחד מהם (שם שותפים קעו יו). יש מי שאומר שכל זמן שלא יברר המשלח שעשאו שליח לקנות לו סתם יכול המוכר לומר שהתנה עמו בין לתקן בין לעוות (שם שלוחין קפג ד). אבל אם אמר לו הנח לפניך או הנח סתם אפילו שומר חנם לא הוי ואינו חייב שבועה כלל (שם פקדון רצא ג). — ״וכן בסתם: אם הקהל חכרו לשמעון בסתם כל מס הגלגולת ומס הקרקעות ולא הוציאו בשטר החכירות שום אדם אין שום עסק וטענה לראובן על שמעון (רא"ש, שו"ת ו כ). — ״ומ"ר סתמים, סתמיו, ואמר המשורר: ואם תוכל לגלות את סתמיו בלא משנה ותלמוד והלכה (ר"י חריזי, תחכמוני יז). — ״ומ"ר סתמות, סתמותיו: והוא הרגיש בהם שהם רמיזות בסתרי מעשה בראשית ובסתמותיו שלא מצאתי אחד מן המפרשים שאמר בהם ר"ל בעיתים רק הבלים (ר"ש א"ת, יקוו המים ג).

״סתמי, ת"ז, נקי סתמית, מ"ר סתמיים, — של סתם, שאינו מפרש, unbestimmt; indéterminé, vague; indefinite: ואם לא יחבר בנושא המשפט הקף כלל כאמרנו האדם כותב קראנו זה המשפט סתמי (מלות ההגיון ג). והנה מתחלה יאהב אותו אהבת סתמית ויוכיחנו אף יתוסף עתה שכאב את בנו ירצה אותו (אלשיך, פי' משלי ג יב). הגם כי מדרך החקירה לדעת תחילה מהדבר אם הוא ואח"כ מה הוא הפעם נהפוך כי מחקירותינו מה' היא ידיעה זו יתברר לנו שאי אפשר שתמצא אתה ידעת דבר החכם שהשמות הם גדרים סתמיים (ר"י די מודינה, ארי נוהם 7 9).

״סתמיות, ש"נ, — א) כמו סתום, סתימה: איך תראה כפיפות בראשך סמיות בעיניך חרישות באזניך שחרות בפניך סתמיות בחוטמך אלמות בפיך כריתות בלשונך וכו' אשר אין מידם פדיון ואז תזעק אוי ואין עונה צועק ואין פונה (ר' אליהו, שבט מוסר מ). — ב) תכונת הסתם, חסר פרוש, Unbeschtimmtheit; vague; indefiniteness: ואולם הבלתי בעלת חומה שני מינים אם סתמיות והם אשר נושאיהם ענין כללי ולא יתחבר בהם חומה כלל (כל מלאכת ההגיון י:). ודי בזה בספק הא' ואמנם הב' והג' הנתלים ביישוב המאמרים לרז"ל אין התרם ממה שיקשה וזה שהקדמות הכוללות בתלמוד כחן כח הסתמיות וזה אמנם שרש גדול בתלמוד (ר' חסדאי קרשקש, אור ה' ג ג ג).

א.סתר[1], ממנו סתר, א.סתר, סתרה, מסתר, מסתור, *הסתר, ״הסתרה, א.*סתירה.

סתר, ש"ז, סתר, סתרי, סתרו, מ"ר סתרים, — א) מה שאין אדם רואה, שאינו נגלה לכל, דבר סתר, מה שצריך שלא יודע לאדם, Geheimnis; secret; secrecy: ויאמר דבר סתר לי אליך המלך ויאמר (המלך) הס ויצאו מעליו כל העמדים עליו (שפטי' ג יט). — לשון סתר המדברת רעה בסוד: רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר (משלי כה כג). — ומ"ר סתרים, דבר סתרים, שעשים בסתר, לחם סתרים, שאדם אכל בסתר, מפני יראה וכיוצא בה: מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם (משלי ט יז). — בסתר, עשה דבר בסתר, בדרך שלא יודע הדבר, שלא יגלה לאיש, im Geheimen; secrètement; secretly: כי יסיתך אחיך וכו' או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים (דבר' יג ז). ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וכו' ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן (שם כז טו). ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל העם אמן (שם כד). כי תאכלם בחסר כל בסתר במצור ובמצוק (שם כח נז). כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה (הענש) נגד כל ישראל ונגד השמש (ש"ב יב יב). לא בסתר דברתי במקום ארץ חשך (ישעי' מה יט). קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני (שם מח טז). וישלח המלך צדקיהו ויקחהו (את ירמיה) מהכלא וישאלהו בביתו בסתר ויאמר היש דבר מאת יי' (ירמ' לז יז). וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו בסתר לאמר חי יי' וכו' אם אמיתך (שם לח טז). ויוחנן בן קרח אמר אל גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה (שם מ טו). מלושני בסתר רעהו אותו אצמית (תהל' קא ה). מתן בסתר יכפה אף ושחד בחק חמה עזה (משלי כא

---

[1]) כך בארמית ובכושית. ובערבית שתר a), כסה בצעיף, הסתיר, הגן על פלוני.

a) ستر

—ועם כני: מותר למכור לו תרנגול לבן בין התרנגולים ובזמן שהוא בפני עצמו קוטע את אצבעו ומוכרו לו לפי שאין מקריבין חסר לעבודת זרה ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור (ר' יהודה, ע"ז א ה). רבי זעירא בעא קומי רבי מנא מתניתא בסתם הא במפרש לא אמר ליה וסתמו לא כפירושו הוא (ירוש' שביעי' ה ט). המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו בכל דבר ר' ישמעאל אומר קורין עליו הוי נטלה הוי נטלה א"ל ר"ע הנח לו בסתמו אל תכבדהו ואל תקללהו (שמחי' ב א).—ובסהמ"א: אם היא חצר המשמרת פירותיה הרי אלו חייבין שסתמן לאדם (רמב"ם, תרומ' ג ב). כל שרות הבריות נוחה ממנו סתמו רוח המקום נוחה הימנו (המאירי, בית הבחירה על אבות, ג י). מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים או בנות גדולות וקטנות וכו' ודוקא בשמיתו אבל בסתם ניזונים ומתפרנסי' אלו עם אלו דסתמן שותפי' ניגהו ומוחלים זה לזה (שו"ע חו"מ, נחלו' רפו א). —ובמשמ' הלכה שלא נזכר שם אומרה: מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם (יבמ' מב:). — ונקמי': סתם נזירות שלשים יום (נזיר א ג). סתם נדרים להחמיר מה ראיתה לידור אמ' איני יודע אלא שראיתי את חבריי שהיו נודרין אסור (תוספת' נדרי' א ו). סתם חרמים בגליל מותרים (ר' אלעזר, שם). ומת בסתם מיתה האמורה בתורה זו חנק (ספרי דבר' קעח). סתם כלכלה ארבעת קבין וגדולה סאה וקטנה שלשת קבין (ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן, ירוש' מעשר' ב ג). אמר ליה (רבא לאביי) סתם קדרות רותחות הן (שבת לד.). סתם תינוק מסוכן אצל חלב (יבמ' קיד.). דת"ק סבר סתם חמור לרכיבה קאי ונחום המדי סבר סתם חמור למשאוי (עולא, ב"ב עח.). סתם רועה פסול (לדין ולעדות) סתם גבאי כשר (ר' יהודה, סנה' כה:). שלשה יינות הן יין נסך אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה בבזית סתם יינם אסור בהנאה ומטמא טומאת משקין ברביעית (רבי אסי בשם ר' יוחנן משום ר' יהודה, ע"ז ל.).—וסְתָם משנה וכדומ', שלא נזכר שם אומרה: הלכה כסתם משנה (ר' יוחנן, יבמ' מב:). סתם מתנית' ר' מאיר סתם תוספתא ר' נחמיה סתם ספרא ר' יהודה סתם ספרי ר"ש (ר' יוחנן, סנה' פו.). —ובסהמ"א: סתם סוסים אדומים הם (רש"י, בכור' ז.). אבל בימות הגשמים שוטף ושונה ואינו נמנע שסתם צנורות מקלחין הן ואדם רוצה שיבלעו המים במקומן (רמב"ם, שבת טו יט). סתם מקום שנעשה בו וכו' (התרומות כד א ב). סתם גוים מקבלי שוחד הם (טוחו"מ, ערכות סח ג).—ואחרי פִּעל במשמ' תה"פ: וחכ"א גובין סתם ומחלקין סתם והרוצה לתקן יתקן (דמאי ג א). לקח מן הנחתום ככר בפונדיון כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית (שביע' ח ד). המשיא את בתו סתם לא יפחות לה מחמשים זוז (כתוב' ו ה). המשיא את בתו סתם ופסק עם חתנו שיעמד ערום וילבשנו אין אומ' יעמד ערום וילבישנו אלא מכסה את הראוי לה (תוספת' שם ו ז). המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים ונמצאו עליה נדרים אינה מקודשת כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים תצא שלא בכתובה (כתוב' ז ז). כנסהּ סתם ונמצאו בה מומין תצא שלא בכתובה (קידוש' ב ה). אין בין המודר הנאה סתם מחבירו למודר ממנו מאכל אלא דריסת הרגל (תוספת' נדרי' ב ז). תפלת הערב לא מצאו במה לתלותה ושנו אותה סתם (ירוש' ברכ' ד א). בא לזיקת המעשרות ואיסור אח' גרם לו שכרו סתם אינו אוכל (שם ב"מ ז ה). יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא (יבמ' לו:). באומר בלבו היום ומוציא בשפתו סתם (נדרי' כח.). למלך ששכר לו פועלים והכניס אותן לתוך פרדסו סתם ולא גילה להן מהו שכרו של פרדם וכו' (מד"ר דבר' ו). מתניתין אמרה כן שהנודר מן הדגן אינו אסור אלא מהן מה אנן קיימין אם באומר פת סתם מעתה אף האומר הבואות סתם יהא אסור בכל דכתיב ותבואת הכרם וכו' (ר' יוחנן, ירוש' נדרי' ז ד). הואיל ונאמרו לקיחות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחת מהן וכו' (מכי' בא יא). לא מפני שהיא קלה אלא מפני שנאמרה סתם וכל מיתה שנאמר' סתם אינה אלא חנק (ספרא קדוש' פרק ט). היה ר' ישמעאל אומר הואיל ונאמרו צוואות בתורה סתם ופרט באחת מהם וכו' (ספרי במדי' א). הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שאינו אלא באלה ובשבועה אף פורטני בכל השבועות שבתורה (שם יד). הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם ופרט לך באחת מהם שאינו אלא לאחר ירושה וישיבה אף כל לאחר ירושה וישיבה (שם קז). כל מקום שנאמ' במגלה זו במלך שלמה במלך שְׁלמה הכתוב מדבר במלך סתם בהקב"ה הכתוב מדבר (ר' יודן ור'

לברר (ד״ס יהודי מצרים וא״י ג, מן 16).—ואמר המשורר: ואתה בטובך תעורר רחמיך וסלת לאיש חסידך פנה למורת העזרה לגלות הסתום וקשטו פלאי סוד קלפי נקרא ומיי׳ כל משפטו (ראב״ע, אזכירה סדר עבודה). בך מלכי אתפאר בך גרי יאר בך סתומים אבאר כל מעיני בך (הוא, בך אומץ מוסלים).

—פע׳, סִתֵּם, סִתְּמוּם, יְסַתְּמוּם, — סִתֵּם את הבאר, כמו סָתַם: וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סִתְּמוּם פלשתים וימלאום עפר (ברא׳ כו יח). וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו וַיְסַתְּמוּם פלשתים (שם יח). — ובתלמ׳: והיה מלאכי השרת מסתמין את החלונות שלא תעלה תפילתו של מנשה לפני הקב״ה וכו׳ (רבי לוי, ירוש׳ סנה׳ י ג). — ואמר הפיטן: האמת אתם לשתק חולק ולסתם מועדי יי׳ אשר תקראו אתם (אור זרוע, יוצ׳ שבת הפסק׳ א).

—נפע׳ נִסְתַּם, הִסָּתֵם, לְהִסָּתֵם — נִסְתַּם הפרץ בחומה, מלאוהו אבן וטיט: ויהי כאשר שמע סנבלט וכו׳ כי עלתה ארוכה לחמות ירושלם כי החלו הפרצים לְהִסָּתֵם ויחר להם מאד (נחמ׳ ד א). — ובתו״מ: איזהו כרות שפכה כל שנכרת הגיד מן העטרה ולפנים וכו׳ ניקב מלמטה פסול מפני ששופך נסתם כשר וכו׳ (תוספת׳ יבמ׳ י ד). מאימתי כופין. את המיטות משיצא המת מפתח החצר דברי רבי אליעזר ורבי יהושע אומר משיסתם הגולל (ירוש׳ ברכ׳ ג א). מעשה שמת רבן גמליאל הזקן כיון שיצא מפתח ביתו אמר להם ר׳ אליעזר כפו מטותיכם וכיון שנסתם הגולל אמרו לו כבר כפינו על פי זקן (מו״ק כז.). בא אחד באחרונה אמר תיסתם חביתו ומי גרם לו הרי שבא באחרונה (מד״ר איכ׳, גדר בעדי). — ובתפלה: גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת (אסר יצר, תפל׳). — ואמר הפיטן: קומי וקראי תחת רותם ראה צור שערי כי נסתמו סתם (גנזי שכטי ג, דודסון 156). תחת אשר לא שמעתי לתוכחות נגאמו שערי תפלה מלהקשיב נסתמו (שם 161).

—פע׳, *סִתֵּם, — שסתמו אותו, ביו׳ נק׳ מ״ר מְסֻתָּמוֹת: מעשה בשלטון אחד שהיה הורג את הקבלנין ומתיר את הגנבים וכו׳ הביא חולדות ונתן לפניהם מנות וסתם את החורים והיו החולדות נוטלות את המנות ומוליכות אותן לחורים ומוצאות אותן מסותמות ומחזירות את המנות למקומן לומר שאין הכל אלא מן הקבלנין (מד״ר ויקר׳ ו).

—התפ׳, נתפ׳ *נִסְתַּתֵּם,—כמו נִפע׳: וישל גם (מפתח) שנשבר מתוך גומו טהור היו בו חפין ונקבים טמא וכו׳ נסתתמו נקבים טמא מפני חפין ניטלו חפין ונסתתמו נקבין או שפרצו זה לתוך זה טהור (כלים יד ח).—ובהשאלה: מלמד שנסתתמו ממנו (מן משה) שערי חכמה (ר׳ שמואל בר נחמני, סוט׳ יג:). משמת ר״ע בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה (שם מט:). לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתם טענותיו (ר׳ יוחנן, סנה׳ לא:).—ובמשמ׳ נִסְתַּתֵּם פיו של פלוני, נשתתק: בשעה שהיה נכנס (אלישע בן אבויה) לבתי כנסיות ומדרשות ורואה תינוקות שמצליחין בתורה היה אומר עליהון מילא ומסתתמין (מד״ר שה״ש, הביאני המלך). — ובסהמ״א: גדר דרכי בגזית שנתקלקלו דרכי ירוש׳ ונסתתמו הנתיבות והיו לעווה (גנזי שכטי א, גינצבורג 264).

—הפע׳, *הִסְתִּים, — כמו קל: ומניחין (את המסרק) על פי הכיב כדי שירדו אליו המים ולא תרד בו אבן או צרור ותסתים אותו (ר׳ שלמה בר׳ שמואל, ספר המליצה, ערך מסרק, הוצ׳ בכר 31).

*סְתָם, ש״ז, — מה שאינו ברור, מה שאינו מפֹרש או מפֹרט, inconnu, Unbekanntes, Unbestimmtes; indéfini; unknown, undefined: אם של שמים נדר אסור אם של עבודת אלילים מותר ואם סתם אסור (נדר׳ ב ד). ולא שמע דא״ר הילא ר׳ יסא בשם ר׳ יוחנן בסתם חלוקין (ר׳ ירמיה, ירוש׳ כתוב׳ יג ו). פרט לבית התבן ובית הבקר וכו׳ שפטורין מן המזוזה אפילו מתקשטות ויש מחייבין במתקשטות אבל סתם דברי הכל פטור (יומ׳ יא.). והמוכר לחבירו יין סתם לא מכר לו יין קוסס (ירוש׳ קוט׳ ה ה). דנין ימים סתם מימים סתם ואין דנין ימים סתם מימים שנאמר בהן חדש (כתוב׳ נז:). אמר רבא מסתברא מילתא דרב בשדה סתם אבל בשדה זו לא (ב״מ עז:). — ובסהמ״א: כי מנהג כל ישראל בבתי משתאות סתם וכל שכן בית חתן וכלה שמשמחין בקולות של שמחה ואומ׳ דברי שירות ותושבחות לפני הקב״ה (תשו׳ גאוני הרכבי ס). כי הבריאה היא הנקראת פעולה סתם (עמנו׳ מרומא, פי׳ התורה, Merx Archiv. 363). כשמצוה לכתוב שטר מתנה סתם דעתו שיכתבו כמנהג הסופרים (שו״ע חו״מ, מתנה רמג).

א יא). מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וכו' ואתו צופים ותקינו פתוחין באמצע תיבה וסתומין בסוף תיבה (שם שבלי ג.). למה נברא העולם בב' מה זה סתום מצדדין ופתוח מלפניו כך אין לך רשות לדרוש מה למעלה ומה למטה (מד"ר ברא"ש' א', הול' סיאוד'). — פרשה סְתוּמָה, שאין רֶוַח מפסיק בינה ובין חברתה: כתב לאלפים עיינים וכו' פרשה סתומה פתוחה פתוחה סתומה וכו' הרי אלו יגנזו (ספרי דברי לו). מזוזה אית תניי פתוחה אית תניי תני סתומה (ירוש' מגיל' א יא). ויחי יעקב למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה (מד"ר ברא"ש' לו).—ובסהמ"א: אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה (רמב"ם, ס"ת ח ג). והכל ברמז באותיותיה נקודותיה וטעמיה פרשיותיה סתומותיה ופתוחותיה תגיה וקוציה (ר"י מפיקא, מכת' קנא' 12). ויחי ירד שתים סתומה ויחי מתושלת שבע סתומה (מכתם די לונזנו, אור תורה ב:). — ובהשאלה, דבר סָתוּם, שאינו יוצא לחוץ שאינו נראה ונגלה, שקשה להבינו, Geheimnis ; secret : הנה חכם אתה מדנאל כל סָתוּם לא עממוך (יחזק' כח ג). הן אמת חפצת בטחות ובסתם[1] חכמה תודיעני (תהל' נא ח). — סָתֻם החָזון וכדומ', עשה שלא יובן היטב: ואתה סְתֹם החזון (דני' ח כו). ואתה דניאל סְתֹם הדברים וחתם הספר עד עת קץ (שם יב ד). ויאמר לך דניאל כי סְתֻמִים וחתמים הדברים עד עת קץ (שם ט). — ובתו"מ: רבי גופיה היכי סתם לן הכא הכי והבא הכי אלא מעיקרא סבר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו וסתמה והדר סבר אין לוקין עליו וסתמה ומשנה לא זזה ממקומה (שבוע' ד.). אף על פי שסתמן הכתוב בא ונתן סימניהן ואתה יודע מי הם (מד"ר במד' יח). — ובסהמ"א: ויתרוצצו על ברחך המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי (רש"י, ברא"ש' כה כב).—*ובן ביני' פעו' סָתוּם, מה שאינו מפֹרש: האומר ערך סתום עלי נותן כפחות שבערכין (ערכ' ד:). היו לה מעות סתומים יפלו לנדבה (נזיר ד ד). בהמה אין עליה הילכות סתומין בתחילה יש עליה הילכות סתומין בסוף מעות יש עליהן הילכות סתומין בתחילה ואין עליהן הילכו' סתומין בסוף (ירוש' שם ד ד).

1) [פרש"י בלב שהוא סתום, ע"כ, מקביל ל־בטחות.]

ויברכם זו ברכה סתומה שאין אתה יודע וחזר הכתוב ופירש להלן (ספרא שמיני מכיי דמילואים). שכל מי שמעשיו סתומים ומעשה אבותיו סתומים והכתוב מייחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק (ספרי במד' קלג). הרבה מעשים כתב משה בתורה סתומים עמד דוד ופרשם (מד"ר שמות טו). נאמר כאן סוס סתום ונאמר להלן סוס מפורש (מכי' שירה ב). הואיל והותר במפורש והותר בסתום מה לא הותר במפורש אלא בכלים אף לא נתיר בסתום אלא בכלים (ספרא שמיני פרש' ג). כל מיתה הסתומה בתורה אין את רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה (ר' יאשיה, שם, קדוש', פרק ט). אתה מקישו לתרומת גורן סתומ' אני אקשנו[1]) לתרומת מעשר המפורשת (ספרי במד' קי). מיד הלך רבי יהושע ונשטתח על קברי ב"ש אמר נעניתי לכם עצמות בית שמאי ומה סתומות שלכם כך מפורשות על אחת כמה וכמה (חגי' כב:). הדברים הללו סתומים כאן ומפורשין במקום אחר (ר"י בר' סימון, מד"ר רות ב). אומות העולם נבואתן סתומה ואינן יודעים אם ליהרג ואם להרוג וכו' אבל ישראל נבואתן מפורשת (שם פתשגן).—ולָמֵד סָתוּם מן המפֹרש: לרבות כל הטמאים שבתורה או נפש למה נאמ' לפי ששלש מצות האמורות בפרשה שתים מפורשות ואחת סתומה תלמד סתומה ממפורשה מה מפורשה שבע אף סתומה שבע (תוספת' שבוע' א ה). שלש מצוות נאמרו בענין זה שתים מפורשות ואחת סתומה נלמד סתומה ממפורשת (מכי' יתרו, בחדש ח). ולמדו סתומות ממפורשות (ספרא ויקרא פרשה ב'). נמצאנו למדים קן סתומה מקן מפורשה (ספרי במד' ל). רבי זעירא שאל לרבי יאשיה כמה שיעורן של כוסות א"ל נלמוד סתום מן המפורש (ירוש' שבת טח). ילמדו סתומין מן המפורשין מה המפורשין ששים אף הסתומין ששים (מדר', שמואל כ).—ולמד פתוח על הסָתום: הואיל ונאמר שני דיברות זה בצד זה אחד פתוח ואחד סתום ילמד פתוח על הסתום (ספרא אחרי מות, פטי').—ובסהמ"א: הז' אנשים שהוסיפו על כל מה שזכרנו בעיון התלמוד והשתדלו בגרסתו וקריאת הלכותיו מבלי פרוק קושיותיו ופתח סתומותיו (ר"י א"ת, סו"ה, עבוד' האלהים ד). קחו אותי ידידי ועשו בי כצווי אל בבן מורה וסורר בעזבי שר שלחו אל לבאר סתומי דת וסוד הדין

1) [כך בהוצ' מא"ש.]

סָתַם[1], פ״י, סָתַם, סָתוּם, סְתָמִים, לִסְתֹּם, סְתֹם, תִּסְתְּמוּ, יִסְתְּמוּ, יִסְתְּמוּ, — סָתַם מעין וכדומ׳, שם בתוך פיו עפר וכדומ׳ לבלתי יצאו המים ממנו verstopfen; boucher; to stop up: והכיתם כל עיר מבצר וכל עיר מבחור וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תִּסְתֹּמוּ וכל החלקה הטובה תכאבו באבנים (מ״ב ג יט). וכל מעין מים יִסְתֹּמוּ (שם כה). ויועץ עם שריו וגבריו לִסְתּוֹם את מימי העינות אשר מחוץ לעיר ויעזרהו ויקבצו עם רב וַיִּסְתְּמוּ את כל המעינות ואת הנחל השוטף בתוך הארץ לאמר למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים (דהי״ב לב ג-ד). והוא יחזקיהו סָתַם את מימי גיחון העליון ויישרם למטה מערבה לעיר דויד (שם ל). — ואמר בן סירא: טובה שפוכה על פה סתום תנופה מצגת לפני גלול (ב״ס גני׳ ל יח). — ובתו״מ: ששה דברים עשה חזקיהו המלך על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו וכו׳ קצץ דלתות של היכל ושגרן למלך אשור לא הודו לו סתם מי גחון העליון ולא הודו לו וכו׳ (פסח׳ ד ט). — ואת החלון: בילגה לעולם חולקת בדרום וטבעתה קבועה וחלונה סתומה (סוכ׳ ה ח). מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה וכו׳ וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה (שם גמר׳ נו:). — ואמר הפיטן: פתות תפתח מלונה פקוד כי סתום חלונה (Kahle, Masor. d. West., יג). — ואת הפתח: לא יאכל פועל יתר על שכרו וחכמים מתירין אבל מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן ויהי סותם את הפתח בפניו (ב״מ ז ה). — חבית שנקבה וסתמוה שמרים הצילוה (כלים י ו). מרחץ שסתמו נקבים שלו מערב שבת למוצאי שבת רוחץ בה מיד ושסתמו נקבים שלו מערב יום טוב נכנס ביום טוב ומזיע ויוצא ורוחץ בצונן (שבת ג [ד] ג). אבא שאול היה אומרה בלשון אחרת משום בית הילל ומה במקום שבירתך סתומה בירת רבך פתוחה מקום שבירתך פתוחה אינו דין שבירת רבך פתוחה (תוספת׳ חגי׳ ב י). רצו בני פנימית לפתוח להם פתח במקום אחר יכולין לעכב על ידו היה סתום ונמלך לפותחו יכולין לעכב על ידו דברי ר׳ שמעון בן אלעזר (שם ב״מ יא יט). הדקין שניקבו והלחה סותמתן כשרה (רסב״ג, שם חול׳ ג יא). ושאר כל הרימונין על ידי שאין חביבין אין דרכן להימנות רבי יונה בעי הא שקידי פרך לא מתניתא בסתומה בין הסתומות (ירוש׳ ערל׳ ג ו). מעשה שהלך רבי יהושע בן קרחה אצל רבי יוחנן בן נורי לנגניגר הראו שדה אחת ובית חבירתה היתה נקראת והיו שם פרצות יותר מעשר והיה נוטל אעין וסותם דוקרנין וסותם עד שמיעטן פחות מעשר (רבי יוחנן, שם כלא׳ ד ד). בראשונה היו סותמין את הקמין מערב שבת ונכנסים ורוחצין בשבת (שם שבת ג א). אין חורבה למים היה שם תקרה רואה אתה כילו יורדת וסותמת (ר׳ עבלא׳ בשם רב, שם עירוב׳ ח א). לפסים סתומות עשאן מערב יום טוב לא יפתחם ביום טוב (שם ביצ׳ ד ג). כיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתות שאלמלא כן אין יכול לחיות אפילו שעה אחת (יבמ׳ עא:). אחד מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך (רב הונא, ב״ב יא:). צינור המקלח מים לחצר חברו ובא בעל הגג לסותמו בעל החצר מעכב עליו (רב יהודה בשם שמואל, שם נט.). ולסתום לאלתר הוי חזקה שאין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק (רב נחמן, שם ס.). כאן בפתוחות כאן בסתומות (ע״ז מ.). מרה שניקבה וכבד סותמתה כשרה (ר׳ יוחנן, חול׳ מג.). חלב טהור סותם טמא אינו סותם (רב, שם מט:). למלך שהיה מטייל בפתח פלטין שלו ותלה עיניו וראה בנו של אוהבו מציץ עליו בעד החלון אמר אם הורגו אני עכשיו מכריע את אוהבו אלא גורני שיסתמו חלונותיו (מד״ר ברא׳ סה). באותה שעה עמדו מלאכי השרת וסתמו כל החלונות של מעלה ואמרו לפניו רבון העולם אדם שהעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה הריני נועל פתח בפני כל בעלי תשובה (שם רות, וילמר לה בועז). למה הדבר דומה לחבית סתומה ואין אדם יודע מה בתוכה (מדר׳ בס״ם, גריכהוט מט). — ואמר המשורר: כי את קנית כליותי תעלמות וסתום חביוני לא עממוך (ר״י הלוי, כל עלמותי). — *אותיות סְתוּמוֹת: כתב לאלפים עיינים וכו׳ למימים סמכים לסתומים פתוחים ולפתוחים סתומים וכו׳ (ספרי, דברי׳ לו). תורת הראשונים לא היה לא ה״א שלהם ולא מ״ם שלהם סתום (רבי ירמיה, ירוש׳ מגיל׳

---

[1]) [כמו שתם. בארמ׳ סתם, ובסור׳ גם סטם, וכן בערב׳ שַׁתַמַ, שַׁטַמַ, וגם שַׁדַמַ a); עי׳ פרינקל (Aram. Fremdw. 231). באשור׳ שַׁתָּם, אוצר של מזון, (Del., Handw. 696).]

a) ستم سطم سدم

אין קרקע נאסר מתרין בו על כל סיתות וסיתות לבשיתלש לוקה (רמב"ם, שם ע"ז ד ד).—ובסהמ"א: ענין הכל סתות וכריתה והפירה ובקוע וחריתה (ר"י א"ח, הסרסי לריב"ג, הלב).—*ובמשמ' חתיכה של אבן הנפלת מן הַסְּתוּת: מסרה הסתת (את האבן) לסבל והוזק בין בסיתות[1]) בין באבן הסתת חייב הסתת לסבל והוזק בסיתות הסתת חייב (ירוש' ב"מ י ז).

***סְתִימָה**, ש"נ, שה"פ מן סָתַם,—מלוי של נקב וכדומ', סגירה: אבילות מאימתי קא מתחלת מסתימת הגולל (כב אלפי, סנה' מז:).—ובמשמ' המקום שסותמין אותו, פי הקדרה: מקום ישיבה של שולקי זיתים טהור אין טמא אלא מן הסתימה[2]) ולפנים (כלים ט ח).—ובסהמ"א: כי בסתימ' העין בהתגלגלו בגלגול נראה זוהר סתום לפי שעה (ר"מ ן גבאי, עבודת הקודש, חלק סתרי תורה יט).

סְתִימוּת, ש"נ,—כמו סתימה: מכאן סוד המרכבה העליונה אספקלריא המאירה וזוהר נשללת אשר אינה נשגת למראית עין השכל כי אם בענין סתום בעומק נסתר כענין זוהר ונוגה העין אשר נישג בסתימותו בגלגלותו (שם).

א. ***סְתִירָה**, ש"נ,—שה"פ מן א.סָתַר: איזו היא עדות ראשונה זו עדות סתירה (תוספת' סוט' א ח). כיצד הוא מקנא לה וכו' סוף דבר עד שתדבר עמו הא אם נסתרה עמו ולא דיברה אין סתירתה כלום (ירוש' שם א ג). ונסתרה לא שמענו שיעור סתירה ת"ל ונסתרה והיא נטמאה סתירה כדי טומאה (ספרי במד' ז). אין האשה נאסרת על בעלה אלא על עיסקי קינוי וסתירה וכמעשה שהיה (רבי אלעזר, כתוב' ע.). כי מצא בה ערות דבר ערות זו הסתירה דבר זה הקינוי (מד"ר במד' ט).—ואמר הפיטן: נכסה מני פורה בסתירה רשע אשר במחבא יתחר (אמן אדירי, מוסף א ר"ה). מחטאת סתירת מזוזות חזון ענתותי החלו לבזות (איכי אלי, קינ').—וּסְתִירַת הלבנה: וחכמי התכונה אומרים כי בשתי נקודות ההפוכין שהן ראש סרטן וראש גדי יקרה ותהיה הסתירה יום אחד אך בשתי נקודות השווי וכו' יקרה ותהיה הסתירה במו ג' ימים (ר"א הקרא', ספי ג"ע יא.).

1) [בתוספת' צוק"מ (ב"מ יא ה) הגרסה: בסיתית, ובדפו': בסיתת.]

2) [במדב"מ הגרסה: הסתומה, וכן בתוספת' צוק"מ (כלים ב"ק ו יה).]

ב. ***סְתִירָה**, ש"נ, שה"פ מן ב.סָתַר,—הֲרִיסָה: ואם יאמרו לך זקנים סתור בית המקדש שמע להן מפני שבינין ילדים סתירה וסתירת זקנים בינין (תוספת' ע"ז א יט). ר' אלעזר מוסיף חמשה עצים פסולין אף של שקמה ושל חרוב ושל דקל ושל מייש ושל אלן ושל סתירה[1]) מכל מקום הרי אלו פסולין (שם מנח' ט יד).—ובהשאלה, סְתִירַת נְזִירוּת: סבר ר' יוחנן סתירת תער בסתירת ממש (ירוש' נזיר ב י). למלקות אחת לעיכוב שתים לסתירה שלש (שם ו ג).—*ובהשאלה, הריסת ענין שכלי, פרכה, Widerlegung, Widerspruch; réfutation; contradiction: סבות הסתירה או ההפך הנמצא בספר מן הספרים או בחבור מן החבורים אחת משבע סבות (ר"מ א"ת, מו"נ פתיי י.). וזה כי האדם יתחדשו לו ספקות רבות בעת הדרישה מהרה ויבין ג"כ הקושיות במהרה ר"ל סתירת מאמר מן המאמרים (שם לז, כד.). ואם חבר באחד משניהם חקף כללי ובאחד הקף חלקיי הנה נקראים משפטים סתרים וזה הענין נקרא הסתירה (מלות ההגיון ז). ואילו הארבעה מינים (החיוב והשלילה והעדר והקנין) מהם מה שהם תמימי הסתירה ומהם מה שהם בלתי תמימי הסתירה (כל מלאכת ההגיון, כב.). ומפני שא"א לעבור סתירה בדברי השם נאמר שמאמר כל מלאכת עבודה יצוק ביצוקת כל מלאכה אך (ר"א הקרא', ספ' ג"ע, ענין חג המצות, מח.). האמונה בדבר הוא הצטייר הדבר בנפש ציור חזק (עד שלא) תשער הנפש בסתירתו בשום פנים אף אם לא יודע דרך האמות בו (ר"י אלבו, העקר' א, יט). ההקדמה הב' וכו' מבוארת מסתירת סותרה וכו' כי היה אמרנו במה שאינו מפעולת פועל שהוא בזה התואר בעבור זה התכלית הוא מאמר סותר את נפשו (ר"י אברבנאל, שמים חדשים, עיון ג', כה:).—ואמר המשורר: לך ישתחוו הם ממקומם וישימו באפך קטורה יחיבו נבוני עם ותמצא בחכמתך בחיובם סתירה (עמנו', מחב' ח).

סְתִירִירוֹן, — שם מלאך: סתירירון הוא שר יסוד עולם הגנוז והנסתר בקו האמצעי הנקרא סתר עליון (עמק רמונים עז ג, מז:).

סתם.

ממנו *סְתוּם, *סִתּוּם, *סְתוּמִי, *סְתִימָה, *סְתִימוּת, סָתַם, *סְתָם, *סְתָמִי, *סְתָמִיוּת, *מְסֻתְמָה.

1) [עי' לחם משנ' (הלכ' איסורי המזבח ו א): דהייגו שסתרו בנין ונטלו מהם העצים, ע"כ.]

כשהגשם יורד (ילק׳ שה״ש תתקפו). — ואמר המשורר: ישלם הסתו נדרו ויקים דברו לתבצלת עמקים (רשב״ג, ישלם הקתו). עבי שחקים כשורים געו כי הסתיו זעף ופניו רעו (הוא, בימי יקותיאל, דוקעס). אקוה לסתו כי הוא יכלם בקר רות שלגים או רביבים (ראב״ע, למי אנוס, כהנא, א, יג). וסתיו ימי חיי ועת החורף ישבית בגן עדני פרי ופרח ובשערי ימטיר כפור וקרח (ר״ע פרנסים, מתק שפתים 87). ענבים שמתבשלים בסתיו יינן חומץ (ר״ש, תכונו׳ יא 3). ותקופת טבת היא קרה ולחה ונקראת בלשון הקדש סתו כי הנה הסתו עבר ובלשון לעז אינבייארנו וזמנה מט״ו לדיצימברו עד ט״ו למרצו (ר״מ בן חביב, פרוש בחינ׳ עולם יג). — ובספרות החדשה במשמ׳ העונה שאחרי הקיץ Herbst; automne; autumn: והעת אשר במשך שלו יכלה החום מעט מעט והקור ימלא מקומו יכנה בשם סתיו (יאוועל, למודי הטבע, כז:). קיץ וחרף בידך כל אלה תקצף ובאלול הסתיו יקדמנו (יל״ג, שלהי קיטא, א, 121).

סְתָוִי, סתויי, ת״ז, — של הַסְּתָיו: וכאשר תחול השמש בראש מאזנים יהיה השווי על תקופת תשרי ואחר כן אוחזת בהליכתה אל צד הדרום עד שתחול בראש גדי ויהיה אז ההפך הסתוי (ר״י א״ת, ספ׳ הפרס׳ לריב״ג, כוח). וכשהשמש מגעת לנקודת סרטן בקיץ נקרא עמידה קייצית וכו׳ ובסתיו כשמגעת לנקודת גדי בראשיתו אינה יכולה להתרחק עוד ממנו יותר ומתקרבת מידי יום ביום ונקרא עמידה סתוית (ר׳ שלמה בן אברהם אבינגדור, אספירא הקלר, סא.). הלכך תמצא מקום השמש האמצעי בהיפוך הקייצי צ״ג מעלות ט׳ חלקי׳ ובשיווי הסתווי צ״א מעלות י״א חלקים (ר״י הישראלי, יסו״ע, מב:). ויקרה למאדים חלוף מפני התנועה המתאחרת שיהיה תמיד בהיותו שם יותר רחוק מתכלית הצפונית רצוני שהוא יותר רחוק תמיד מההפוך הקייצי עד שיהיה לב מקום האריה בהפוך הסתווי (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ב ע). והנה ירבה השעול בסתו ובאביב הסתוי (קאנון ג י ג א). ובעלת הצד רוב היותה בחורף ובסתו וכל שכן אחר אביב סתויי ותרבה כאביב הסתויי (שם ג י ד א).

***סְתוּם**[1], ס״ז, — כמו סְתִימָה: ארשב״ג לחכמים והלא סתומו[2] ניכר בין מלמעלה ובין מלמטה (ע״ז, סט:).

1) [כך נראה לנקד מפני שנכתב בלי יוד, ועי׳ בהערה הבאה; ואולי סְתּוּם, כמו הערך הבא.]

2) [ברש״י הגרסה שתומו, והוא מפרש אם היה נוקב חור הרי הוא ניכר, ע״כ. ובכ״י מינכ׳ שתמו, ועי׳ שתום, שתם.]

***סִתּוּם**, סיתום, ש״ז, מ״ר סמ׳ סִתּוּמֵי, — שה״פ מן סִתֵּם, כמו סתימה: ולא ידענו מה סיתום בדברי הגאונים שהזכרת זכר קדושים לברכה כי הדבר ברור הוא (תשו׳ הגא׳ הרכבי רמד). ופי׳ כי יגיע גיא הרים אצל העמק שנעש׳ בין שני חֲציי ההר כשיסתם יגיע סתומו אל המקום הגבוה שבהר (רד״ק, זכרי׳ יד ה). ויאמר אל האחד זה השתן מורה על חולי עצום הכבד ועל חולשת האצטומכא וסיתום הכבד (רס״ט פלקירא, המבקש לא). ויסיר (היין) הכאב עם האכילה מפני שמחדש באיברי הכואב אשר נצח עליו הקרירות חמום שוה ויעלה מעט מעט מאין קטור רב ויפתח סתומי המקומות (שם לז). וכת׳ גאליינוס כאב הכבד יקרה מאחד מג׳ פנים או בשביל סתום הבא מחום או בשביל סתום הבא מקור או מיובש (ר״מ אלדבי, ש״א ד, נו.). אבל יניקה שבה מתחזקת ומתחזקים מדריגותיה כנגדם וגורמת סיתום למאורות עצמן ומושלת על ישראל (רמח״ל, פתחי חכמה ב). הבחנה ה׳ או פתיחה היינו הארת האורות המתפשטים והנה היא לפעמים הסיתום באמצע והפתיחה בימין או בשמאל (שם כ).

***סְתוּמִי**, סתומיי, ת״ז, נק׳ סְתוּמִיִּת, — כמו סָתוּם: ובבחינת תלדות הוויתו וחבורו הוא (ספ׳ איוב) היותר סתומי והיותר חתומי ביניהם (חקיר׳ על ספ׳ איוב, ליון תרב 22). קדחת יום סתומיית הסתום יהיה לפעמים בנקבי העור (קאנון ד א א לג).

***סִתְוָנִית**, ש״נ, מ״ר סִתְוָנִיּוֹת, סיתווניות, — פֵּרוֹת של הסתיו: אוכלין על הטפיחין ועל הדופרא אבל לא על הסתווניות[1] (שביעי׳ ט ז). — חֹמֶץ סִתְוָנִיּוֹת, חֹמֶץ שנעשה מענבים של הסתיו: הנודר מן התמרים מותר בדבש תמרים מסתוניות מותר בחמץ סתוניות (נדר׳ ו ח). דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתווניות מברכין עליהם כדרך שמברכין על המוריים (תוספת׳ ברכ׳ ד ב).

***סִתּוּת**, סיתות, ש״ז, — שה״פ מן סִתֵּת: צא חצי טפח לסיתות מיכן וחצי טפח לסיתות מכאן (ר׳ יוסי, ירוש׳ שביע׳ ג ה). סיתותן של אבנים היא גמר מלאכתן (רב, שם שבת ט א). החוצב צלם לע״ז אע״ג דאת אמר

1) [בתוספתי (שביעי׳ ז יא) הגרסה סיפווניות, ועי׳ ספונית.]

מלצוות להם שיעשו דבר שנמצא מכשילם וגורם להם שיעשו פגם ויגרמו צער וכעס למעלה (פלא יועץ רעז). אם סורר הוא הרבה מוסרו אך בלי משפט כל תענישנו (צ"ז צ"ם לג כז). חלילה לנו להיות מן הסוררים ומן החוצבים להם בורות בורות נשברים (גיגר, מכת' אל ר"י בלומנפלד, או"נ ג, 91).—וסרי סוֹרְרִים, ואמר המשורר: כי המנגנים נרגנים והמשוררים סרי סוררים והחוזים לא יבינו מה ידברו (ר"י חריזי, תחכמו' כז).

א·סֹרֵר, סוֹרֵר, ש"ז, מ"ר סוֹרְרִים, — מי שהוא סֹרֵר: שריך סוֹרְרִים וחברי גנבים (ישעי' א כג). לא אוסף אהבתם כל שריהם סוֹרְרִים (הושי' ט יה). משל בגבורתו עולם עיניו בגויים תצפינה הַסּוֹרְרִים אל ירימו למו (תהל' סו ז). אך סוֹרְרִים שכנו צחיחה (שם סח ז). ואף סוֹרְרִים לשכן (שם יט).—ובסהמ"א: ויען הכהן ויאמר להם סוררים מה תחשב עזרת' להיכל יי' אשר שפכתם בו דם נקי לרוב (יוסיפון תסד). — ואמר הפיטן: כי הנה הסתו עבר שרי מופת נבראו מליצי ישר נקראו סוררים תמהו בראו (אסוביק, יוצ' שבת חוהמ"פ).— ואמר המשורר: דברי לך נאמן ולא ישנה אשר סוררים הרפו אני אבנה (ר"י הלוי, ירמס נך). סררים איך לא יישירו את מעבדם סחרים בזבול יעירו איה כבודם (ראב"ע, כל אסר יוכל).—ונקי' סֹרֵרָה, סֹרֶרֶת: יד גברה על צוררה לא קצרה היא ניערה בם סוררה בי גערה (הוא, איפא זכי). סוררת המחזקת במבושין ומעשר שני בלי לאכול באבלו (ר"י בר ראובן, אזהר' כו:). ותכלית הכתוב בשם ותולדות הסוררה הזאת שבא להבדיל בין זרעה ובין זרע רבקה הכשרה (פענח רזא, ויצא יג.).

***סֶרֶר**, ש"ז, מ"ר סְרָרִים,—מֶרֶד וחטא, כמו סֹרְרוּת: מה טעם בלא ברכה אכילת מרורים זיבר למקדש החרב בחטא וסררים (פיוט לפס"ג, קדור מנוקד, כ"י ביה"מ כזנטנקי ברומא).

***סְרֵרָה**, ש"נ,—כמו שְׂרֵרָה, ויעקב לא נתן לא הא' סררה אלא מן הצאן (גינזי שכטי' א, גינצבורג 47). איש שאין סר[רה בטלה מזרעו ואלו הן רא]ש גולה שבבבל ונשיא שבארץ יש' (שם 220).—ואמר הפיטן: המהירה להסרר הסררה לשוערה (Kahle, Masor. d. West., יד). שוש שגב סגן סגל סאי סררה סבובי סער סלולי ספיר שפת שרפים (מי יערוך אליך, סמכ' יוה"כ, מחזו' איטלי' ב, פז:).

***סֹרְרוּת**, סוררות, ש"נ,—מדת הַסּוֹרֵר, מֶרֶד Widerspenstigkeit; désobéissance; stubbornness, rebelliousness: וכפרה סוררה אשר לא עלה עליה עול כי הוא סבת סוררותה וכן תרגמו יונתן ארי כתורא דאתפטים ובעט וגו' (ר"י בר' אבטולי, מלמד התלמיד', פט:). לפי שהוא זמן בעיטה וסוררות בעבור ימי הקיץ על האדם שהם ימי שלוה בני אדם בשדות וכרמים וגנות (שם, קפג.). ולכן צריך האדם להתעורר מסוררותו ומבעיטתו עד שיעזוב דרכו שהיא רדיפת התאות (שם).

***סְרָרוּת**, ש"נ, כמו שְׂרָרוּת,—גְּדוּלָּה, מִשְׂרָה: ואחרי מות הכהן הגדול ישוב (הרוצח אל ארץ אחוזתו) ולא לסררותו דברי ר"י ר"מ אומר ישוב לסררותו (ספרי במד' קס). הם אבדו אבל לא סררותם[1]) אבל נעשו תחתיהם שרים אחרים (תנחומי' קרח כג, בובר). — ובסהמ"א: ונימק סורו וכו' יש מפרשים רבות וגבהות של אש ושלהביות כעין סררות של אדם נימוקו ודועכו (ערוך ערך סר).

ס"ת, — ר"ת: ספר תורה, סתרי תורה.

סְתָו, סְתָיו[2]), ש"ז, — ימות הגשמים בא"י, Winter, Regenzeit; hiver, saison des pluies; winter, rainy season: כי הנה הַסְּתָו[3]) עבר הגשם חלף הלך לו (שה"ש ב יא).—ובמדר': דבר אחר כי הנה הסתיו עבר אילו מאתים ועשר שנים הגשם חלף הלך לו זה השיעבוד לא הוא הגשם לא הוא הסתיו (פסיק' רבת' טו). וכן את מוצא באנשי ירושלם שהיו עושין להם ד' טכסים של בתים בכל שנה ניסן אייר וסיון עושין להם של שיש תמוז אב ואלול היו עושין להם בתים של זכוכית תשרי מרחשון וכסליו עושין להם של עצי ארזים טבת שבט ואדר היו עושין של שנדלפן וכל כך למה מפני טרחותיו של סתיו (מדרי שה"ש, גרינהוט כד:). הסתיו ששה חדשים ואין טרחות בו אלא

---

[1]) [ס"א שררותן.]—[2]) בארמי הקדומה שְׁתָוא, (Lidzb. 383), ובארמ' המאֻחרת סְתָוא. הכתיב בשׂין הוא מקורי כמו שמוכח מהצורה הערב' שִׁתַּאְ'[a]), והאלף של הערב' נתחלפה בעבר' ובארמ' לוו. ואולי הוו הוא סיום יחס הישר הקדום, במקום שְׁתַיו.]

[3]) [קרי הַסְּתָיו, כתיב מלא, כמו בָּנָיו, עַכְשָׁיו וכדומ'. ואולי היוד היא שרשית, עי' הערה הקודמת.]

---

a) شتاء

עץ מאכל הוא זה אילן סרק וכי מאחר שסופו לרבות כל דבר מה תלמוד לומר כי לא עץ מאכל להקדים סרק למאכל (ב"ק נח:). עץ עושה פרי אפילו אילני סרק עשו פירות (ר' פנחס, מד"ר בראשי' ה, הוצ' תיאודו'). אמרו לאילני סרק למה קולכם הולך אמרו להם הלווי נשמיע קולינו ונראה לא משם הטעם הזה אלא אילני מאכל על ידי שהן כבידים בפירותיהם לפיכך אין קולן הולך אבל אילני סרק על ידי שהן קלין בפירותיהם לפיכך קולן הולך (רב הונא, שם עז). למלך שנתן אסייא לאוהבו לאחר זמן ביקש המלך לקוץ מתוכה חמשה אילני סרק (ר' יהושע בן לוי, שם מט). למלך שהיה לו פרדס ונטע בו אילני סרק ואילני מאכל אמרו לו עבדיו מה הנאה יש לך באילני סרק הללו (רבי לוי, שם שמות ז).—ואמר הפיטן: מהירים אין במו סרק בלי מום וטובי מראה (רסע"ג, סדר עבודה, קובץ מעש' ידי גאוני קדמ' ג, 14). וכמו עץ פרי עלי סרק מחפיה כן ישרים עלי רשעים מחופפים (אקדמה ברחשון, יוצ' א' סוכ'). באילן סרק לא טעם ולא ריח כי מלפני יי' הוא בורח (ר"י חריזי, תחכמו' 46). אילן פרי ואילן סרק ואילן מורכב והוא בקצה הארץ וכו' (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה 63).

ד·סרק, ממנו א.*סָרִיק, ד.*סָרַק.

ד·*סָרַק, פ"י,—סָרַק חלות, עשה סְרִיקִים: דבייתוס היה יכול לסרוק חלותיו בלי שהות לפי שהיה לו דפוס (רש"י, מו"ק יז.).

סרר[1], ממנו סָרַר, סֹרֵר, *סָרֶר, *סֹרְרוּת.

סָרַר, פ"ע, סֹרֵר, סוֹרֵר, סֹרֵרָה, סֹרֶרֶת, סוֹרֶרֶת, סָרַר, סוֹרְרִים—סָרַר פלוני, מֵאֵן לעשות מה שצוו לו אלא על פי דעתו ורצונו, widerspenstig sein; désobéir; to be stubborn, disobey: כי יהיה לאיש בן סוֹרֵר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו ולא ישמע אליהם וכו' ואמרו אל זקני עירו בננו זה סוֹרֵר ומרה איננו שמע בקלנו (דבר' כא יח-כ). הוי בנים סוֹרְרִים נאם יי' לעשות עצה ולא מני ולנסך מסכה ולא רוחי (ישע' ל א). פרשתי ידי כל היום אל עם סוֹרֵר ההולכים הדרך לא טוב אחר מחשבתיהם (שם סה ב). כלם סרי סוֹרְרִים הולכי רכיל (ירמ' ו כח). ולא יהיו כאבותם דור סוֹרֵר ומרה דור לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו (תהל' עח ח). המיה היא וְסֹרָרֶת בביתה לא ישכנו רגליה (משלי ז יא).—סֹרְרָה הַפָּרָה, מאנה להגיח לחלבה, ללכת להמרעה וכיוצא בזה: כי כפרה סֹרֵרָה סָרַר ישראל (הוש' ד יו).—לֵב סוֹרֵר: ולעם הזה היה לב סוֹרֵר ומורה סרו וילכו (ירמ' ה כג).—כָּתֵף סֹרֶרֶת, שממאנת לשאת העֹל, שמשלכת העֹל מעליה: וימאנו להקשיב ויתנו כתף סֹרֶרֶת ואזניהם הכבידו משמע (זכרי ז יא). ותעד בם להשיבם אל תורתך והמה הזידו ולא שמעו למצותיך וכו' ויתנו כתף סוֹרֶרֶת וערפם הקשו ולא שמעו (נחמ' ט כט).—ובתו"מ: ד"א סורר על דברי אביו ומורה על דברי אמו סורר על דברי תורה ומורה על דברי הנביאים סורר על דברי עדים ומורה על דברי דיינים (ספרי דבר' ריח). סורר שסרר שני פעמים (מדרי תנאים יח, הוצ' הופמן). אפילו סוררים הן איני מניח אותם ועמהם אני דר שנ' אף סוררים לשכון יה אלהים (מד"ר שמות לג).—בן סוֹרֵר ומוֹרֶה: בן סורר ומורה מאימתי הוא נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות עד שיקיף זקן (סנה' ח א). כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ששה חדשים בלבד (ר' שבתי, ירוש' שם ח א). כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה (בבלי שם קז.).— ובתפלה: מרדנו נאצנו סררנו עוינו פשענו (ודוי ליוה"כ).— ובסהמ"א: מה נאמר לפניך סומך נופלים ומה נספר לפניך כי סררנו בעונינו (הוספ' ותקוי' לסדר רע"ג, 29). סרר בגאותו נצר נתעב ונאלח (מחז' ויטרי תפב). ונאצתי ונאפתי וסררתי וסרחתי (ראב"ע, לך אלי תשוקתי). ותבא אלכסנדר' אמה (של מרים החשמונאית) ותצעק ותקרא צאי צאי סוררת אשר סררת לאישך ותחרף ותקלל אותה בקול (יוסיפון כלה). ובכל דור ודור בסררם ובשובם אל יי' אלהי אבותיהם יקים להם מושיעים (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 35). אמרתי לו אדוני אראה הנער עבדך סורר ומורה או אולי קרהו מקרה (ר"י זבארה, שעשועי, הוצ' דודסון 94). הנה המוסר אשר יאות לסורר אביו ומורה (משלי ערב, דרך טובים). השליכהו חוצה בן הסוררת המזנה (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה 34). דע כי במקל עז לפרה סוררה תישיר תלמיה והיא חורשת (ר"מ אבן חביב, דרכי נעם, יז:). והנה כשם שאסור להכות בנו הגדול כדי שלא יהא מכשילו לנגוע בכבודו כן אב לבנים שיודע בהם שהם סוררים ומורים אינם שומעים בקול אביהם ואמם חדול יחדלו

---

[1] [באשורי' סַרָאְר (Del., Handw. 512).]

שמתחיל הדרש תירק והחוטם מזוהמא יורק וקנח פיך כאלו שתית מרק וזקנך באצבעותיך יוסרק אחר זה דרוש דרושך בלי בושה בעזות פנים ומצח נחושה (ר' עמנו' פרלנסים, וכות רכב ובעגה, מבוא למתק שפתים 18).

—פעי, °סֹרַק, בינ' מְסֹרָק, — נסדק בסדקים, כמו הרֶוח שבין השנים של המסרק: צרצור לגין כמו קיתון הוא שמכוסה בחרש מנוקב או מסורק וכו' וגם עושין כלי עץ או חרש מסורק או מנוקב ומניחין אותו על פי הביב כדי שירדו אליו המים ולא תרד בו אבן או צרור ותסתים אותו וגם זה יקרא מסרק (ר' שלמה ברי סמוחל, ספי המלילה, ערך מסרק, דכר 31).

*סֹרֶק, סורק, ש"ז, — כמו סָרוֹק: שמן שביעית נותנין אותו לגרדי ואין נותנין אותו לסורק (רמב"ג, תוספת' דמאי א כט). לא יצא החייט במחטו ערב שבת סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא וכו' ולא הסורק במשיחא שבצוארו ואם יצאו כולן פטורין (ר' מאיר, שם שבת א ח). ואין לוקחין מן הסורק מוכין מפני שאינן שלו (שם ב"ק יא יג). מלאכה שאין עושה בנפשו כגון גרדי וסורק מנין ת"ל לא תעשוק מ"מ (ספרי, דבר' רעח). — ובסהמ"א: שמן שלקח הסורק לתתו בצמר פטור מן הדמאי (רמב"ס, מעשר יג עז).

א.°סֶרֶק, ש"ז,—פְּסֹלֶת שמוציאים ע"י סריקה, כמו של פשתן וכדומ': איוב אמר מנהגו של עולם מי שהיה לו מכה ונתרפאה לו מעט והעלת גלד נותן בה דברים רכים כמו צמר גפן או סרק של פשתן בריכוך השמן (רס"ג, מקוואות ע 3).

ב.°סֶרֶק, ש"ז, מ"ר סְרָקִים,—סֶדֶק, כמו הרֶוח שבין השנים של המסרק: ואותו הכסוי שיש בו נקבים או סרקים נקרא מסרק (ר' שלמה ברי סמוחל, ספי המלילה, ערך מסרק, דכר 31).

ב.סרק, ממנו *סָרָק, ב.*סָרַק ב.°סְרִיקָה.

*סָרָק[1]), ש"ז,—מין צבע צָהֹב: אשה לא תעביר סרק[2]) על פניה מפני שצובעת (רבי אליעזר, שבת נה.). אלו הן תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעבירה סרק על פניה (מו"ק ט:). כי סמכוהו לר' זירא שרו ליה הכי לא כחל ולא סרק[1]) ולא פירכוס ויעלת חן (סנה' יד.).

ב.סָרַק,—כמו ב.שרק, קל לא נמצא.

—פעי, *סֵרֵק, סירק, צבע בְּסָרָק: ארובות של נחתומין טמאות ושל בעלי בתים טהורות סרקן או כרכמן טמאות (כלים יה 3). כופת שסירקו וכרכמו ועשהו פנים ר' עקיבא מטמא וחכמים מטהרין עד שיחוק בו (שם כב ט). — ובסהמ"א: וכן בול של עץ אע"פ שסרקו וכרכמו ועשאהו פנים לשער וכיוצא בו (רמב"ס, כלים כה י).

—נפעי, °נִסְרַק, — שסמנו אותו בְּסָרָק: או שיקראו גבלים לפי שהיו עושים באבנים ובעצם הגבולים הראויים אליהם וכלם נסרקין בסריקה כדי שהפוסלי' יפסלו באותו גבול שימצאו מוגבל ומצויין מהם ומפני אפן פעולתם קראו כן (ר"י אברבנאל, מ"א ה יח).

—הפעי, °הִסְרִיק,—כמו פִעֵ': שבימי שלמה היו פוסלים האבנים עם דם תולע א' שכל מה שהיו רושמין ומסריקין באותו דם היה נחתך ביושר (הוא, נחלי אבות ה, ד"ה עשרה דברים נבראו).

ג.סרק[2])׳ ממנו *סְרָק, ב.*סְרִיק.

*סְרָק, ש"ז,—ריקנות, Leerheit, Unfruchtbarkeit; vide stérilité; emptiness, barrenness; ובפרט אילן סְרָק, אילן ריק שאינו עושה פֵרוֹת: איזהו אילן סרק כל שאינו עושה פירות רבי מאיר אומר הכל אילן סרק חוץ מן הזית ומן התאינה ר' יוסי אומר כל שאין כמוהו נוטעין שדות שלימות הרי זה אילן סרק (כלאי' ה ו). ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער אכסדרה וכו' והמשה אילני סרק (סוט' ח ג). מרחיקין את האילן מן העיר חמשה ועשרים אמה וכו' אבא שאול אומר כל אילן סרק חמשים אמה (ב"ב ב ז). כל אילן סרק כנגד המשקולת (אבא שאול, שם יג). המדלה את הגפן על מקצת אפיפיירות וכו' וכן המדלה על מקצת אילן סרק (ירוש' כלאי' ו ח). גוי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק אע"פ שאין ישר' רשאי לעשות כן חייב בערלה (שם ערלי א 3). כשהרכיב פירות עביר' וכו' ואם בשהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק מין במינו נוטע כבתחילה הן וכו' (שם סוט' ח ה). כי לא

1) ספרדי ירושלם מנקדים אותו סֶרֶק. [כך בערב' שַרַק a)].
2) [בערוך ערך שרק הגרסה שרק].

a) شرق

1) [כך גרסת הערוך ערך כחל, ובדפו' שרק].
2) [כך גם בארמ'. ובאשור' סַרַאקֻ, הריק, נָסך נסכים (Del., Handw. 512); ואפשר שהוא ספע' מן ריק].

ב.°סרעף, ס"ז, — כמו סרעפה, ואמר המשורר בשתי המשמ' יחד: עיני שכל פקחה נרדם ולטוש לראות אמנה סרעף[1]) אולי תאחוז מעץ חיים יום תסחה אל מות סרעף[2]) (רמב"ע, הסרשים ס קטז). ולתור לו (להאדם) מנוחה הלא תכינו סרעף[1]) ותשכחו כי פתע ימל שרש וסרעף[2]) (ר"י כלג'ארה, כה כ).

סרעפה, ס"נ, מ"ר סרעפות כני סרעפתיו, רק במ"ר, כמו סעפה[3]), — הענפים של הארז: הנה אשור ארז בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה קומה ובין עבתים היתה צמרתו מים גדלוהו וכו' על כן גבהא קמתו מכל עצי השדה ותרבינה סרעפתיו ותארכנה פארתו ממים רבים בשלחו בסעפתיו קננו כל עוף השמים (יחזק' לא ג-ו).

סרף, ממנו מסרף, *סרוף.

מסרף[4]), ס"ז, — כמו משרף: והיה אם יותרו עשרה אנשים בבית אחד ומתו ונשאו דודו ומסרפו[5]) להוציא עצמים מן הבית (עמו' ו ט-י).

***סרף**, ס"ז,—כמו ב.שרף, Saft, Harz; résine; resin: ר' ליעזר אומר המעמיד בסרף[6]) הערלה אסור אמר ר' יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בסרף[6]) העלים ובסרף[6]) העיקרים מותר בסרף[6]) הפגים[7]) אסור מפני שהוא פירי (ערל' א ט, מדב"מ). וסרף[8]) היבש וגלדי צואה שעל בשרו (מקוא' ט ג, שס).

סרפד[9]), ס"ז, מ"ר סרפדים—שם קוץ מהקוצים: תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס (ישעי' נה יג).—ואמר המשורר: ותחת ההדס סרפד וחוח ובמקום הארזים קמשונים (רשב"ג, עטה הוד).—ומ"ר: וקוצים סרפדים לרגלי תלמידים אשר בספרדים תמימים וישרים (דונש, לדורש החכמות).

א.סרק, ממנו *סרוק, א.*סריקה, א.*סרק, *סרק, א.°סרק, ב.°סרק, *מסרק, *מסרקת.

א.*סרק, פ"י,—כמו א.שרק, גרד במסרק את הצמר, הפשתן, או שער הגוף, kämmen, hecheln; peigner, carder; to comb, card: נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק (נזיר ו ג). ומקומה (של עגלה ערופה) אסור מלזרוע ומלעבוד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים (סוט' ט ה). החשוד על השביעית אין לוקחין ממנו פשתן ואפילו סרוק (בכור' ד ח). לוקחין מן הכובסין מוכין מפני שהן שלו ולא יסרוק את הבגד לשתיו אלא לערבו (תוספת' ב"ק יא יג). נדה חופפת וסורקת כהנת אינה חופפת וסורקת נדה כהנת חופפת וסורקת (ירוש' פסח' ג ז). הוא התקין שתהא אשה חופפת וסורקת קודם לטהרתה ג' ימים (שס מגיל' ד ח).—סרק את בשר פלוני: בשעה שהוציאו את ר"ע להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים (ברכ' סא:). — ואמר הפיטן: הביאו את רבי עקיבה עוקר הרים וטוחנן זה בזו בסברה וסרקו את בשרו במסרק של ברזל להשתברה (ארזי הלבנון, קיכ').

—נפע', °נסרק,—שסרקו אותו: שגלשו מהר גלעד וכו' וכן פירשו אדוני אבי ז"ל שנמרטו ונסרקו בינות עצי יער ונתייפו כאלו נסרקו במסרק (רד"ק, השרש', גלש).

—הפע', °הסריק,—כמו קל: רבא שרא לסרוקו סוסיא פירוש להסריק את הסוס במסרק של ברזל (ערוך ערך סרק). הנה מסרק הזהב אשר בבית קח נא לך והסרק את שער ראשך (ספ' הישר מד:).

—הפע', °הסרק, בינ' מסרק, מוסרק,—כמו נפע': ויהי בעמדו לפניהם בלבוש ארגמן וראשו מוסרק והוא עם גדודיו וחגור חרב ויתבהלו השופטים ואנשי הסנהדרין ויחרישו ולא ענו דבר (יוסיפון כמ). תתעטף בציצית בעלותך על הדוכן או על הכסא לדורשים מוכן וקודם

---

1) [מן א.סרעף.] — 2) [מן ב.סרעף.]

3) [עם ריש נוספת.]

4) [נשמט ממקומו בכרך ז.]

5) [בהרבה כ"י ומשרפו. ופרוש השם מוטל בספק. רש"י פרש קרובו ואוהבו המציל את עצמותיו מן השריפה, ע"כ. ורד"ק מביא בשם אביו: אוהבו הבא לשרוף בשר המת קרובו בעבור הריח ולהוציא עצמות מן הבית, ע"כ, כלומ' קרוב השורף את המת בזמן המגפה כשבני אדם אחרים מפחדים לטפל במת, וכן דעת רב החדשים. וריב"ג אומר: פרשו בו אוהבו ונאמר אחי אמי, וכן מביא רד"ק בפרושו ובשרשיו. ומזה בא השמוש בלשון הקראים משרף אחי האם, משרפת אחות האם, עי' משרף.]

6) [כך גם בערוך ערך סרף. וברב הספרים שרף.] — 7) [כך במדב"מ, וצ"ל הפגים.]

8) [כך גם בערוך שם. וברב הספרים שרף. וכן גם במדב"מ שם ה.] — 9) [לא נתברר מקורו. יש מחברים אותו עם המצרי סרפד, מין גמא, וכן סרפת, Lotus; עי' Expository Times, XIII 190.]

***סִרְסֵר**, בִּנְ׳ מְסַרְסֵר,—היה סַרְסוּר, תַּוֶּךְ בין שני בני אדם, vermitteln, Makler sein; être intermédiaire; to act as agent: זה אחאב בן קוליא וצדקיה בן מעשיה שהיו חוטאים בירושלים ולא דיים אלא משגלו לבבל היו מוסיפים חטא ומה היו עושין בירושלים היו נביאי השקר ולא הניחו אומנותן בבבל והיו מסרסרין זה לזה וכו׳ (תנחומ׳ ויקר׳ י, בובר). ובן צדקיה היה מסרסר לאחאב וזה היה אומנותן כמה שנים (שם). עשו להם קלעים והושיבו בהן זונות ובידיהן כל כלי חמדה והיתה זקינה מסרסרת לילדה שהיתה זקינה בפנים מן החנות (שם בלק כז). — ובספהמ״א: ולא תתורו אחרי לבבכם כמו מתור הארץ הלב והעינים הם מרגלים לגוף מסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה (רש״י, במד׳ טו לט). מעשים בכל יום שיש במקח אחד כמה סרסורים זה מסרסר ללוי וזה ליהודה (כה״ם, שו״ת קה א). ראובן תבע משמעון שיפרע לו דמי טרחו שסרסר וטרח בעדו בעסק מה (בא״ר עסק פד). — ואמר המשורר: שפיפון לך כמהו הלך כאיש עני וגוע ושית יצר כמו בצר מסרסר הוא להרע (רמב״ע, מרי שגיון, הול׳ דוקעס 65). — ואמר הפיטן: אני חומה ושדי כמגדלות אותם סרסר נורא תהלות (מחז׳ איטל׳ א, ב:). שגיא כח עניים רואה סרסרני לך להנית הנלאה (שם). ירד סרסר אל מעביד יונה בחר מכל לאום חפש אותה פן אאביד מצרים מכל גוי ואום (שם קב:). יקיר ידידו נאמן לשולחיו כלל בהודו וסרסרו למפליתיו לאמר שלחו והקל טרחיו כי יי׳ דבר שלום (שם קכה.).

***סַרְסָרוּת**, סִרְסָרוּת, סַרְסְרוּת, סרסירות, ש״נ,—שה״פ מן סִרְסֵר, מלאכת הַסַּרְסוּר, Vermittelung; médiation; intervention: בא וראה מה יפה היתה סרסרותן של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם שעל ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל יששכר וזבולן (מד״ר ברא׳ עב). — ובספהמ״א: אשה אחת אשת ישראל רגילה להתייח׳ בבתי גוים לפעמים בלילי כמו ביום ע״י סרסרות ומשא ומתן שיש לה עם גוים וכו׳ (תרומ׳ הדשן, רמב, עב:). — ובהשאלה: הלב והעינים שני סרסורי החטא וכתיב לא תתו׳ אחרי לבבכם ואחרי עיניכם לכן בזאת יכופר עון הסרסורים עון סרסרות הלב במרירות וצער ועון סרסרות העינים יתכפר בדמעות (ספ׳ ארחת לדיקים, התשובה, פא:). גם זאת היה פקודתם שיהיו להסרסורים פראטאקאל לכתוב בתוכו כמה חביות נמכרו והשכר סרסרות יחלקו שוה בשוה חלק כחלק (פתחי תשובה, שו״ע חו״מ, הוגאה רכא כח). — ״ובמ״שמ׳ שכר הסרסור: וגם הסרסור לא בקש לזכות בחפץ אלא ליטול סרסרותו ואם כן כל זמן שלא נמכר עדין הוא ברשות המוכר (לבוש, שלוחים קפה א). מעשה שהיה כך היה ראובן הלך ומצא את שמעון וא״ל לך וסרסר לי עם לוי שישכיר לי הנהגת חנות הלואתו וימכור לי ג״כ מולוה המשכונות שכבר נעשו ואני כס״ד אפרע לך סרסירותך משלם וכו׳ שמעון טוען ליורשי ראובן שיפרעו לו מותר סרסירותו וכל ההוצאות שעשה (בא״ר עסק מח). תתצו״ל אלטונא אחד תבע סרסרות אחר שלש שנים שעברו מזמן שסרסר לפי דבריו אצל אדם אחד מוחזק בעירו לכשר ואמוד וכל אותן הימים שתק ולא ביקש ממנו כלום וכו׳ (שאילת יעב״ץ, ב׳ לז, יח:). זה המשא ומתן של הפרנקי״ן אי אפשר לראובן ושמעון לקבל סרסרות מבני הישוב רק שהפרנקין קונים שוורין פטומים ונותנים להם סרסרות מי ימחה בידם (פתחי תשובה, שו״ע חו״מ, נזקי קנו ה).

א. ***סַרְעַף**, ש״ז, מ״ר סַרְעַפִּים,—כמו שַׂרְעַף, מחשבה, Gedanke; pensée; thought: היוצר יחד שני לבביהם צופה ומביט סרעף קרביהם (אף ארם, מוסף א ר״ה). ויריק רוב ברכות מארבות לאום מהללו מסרעף ומקרבות ובענף עץ עבות (דגול מקולות, יול׳ ב סוכ׳). סרעפי נבהלו ומזמתי כשומעי מחרפיך לעמתי (ליז תמוז, מחז׳ איטל׳ א, קכט.). בסרעפי בקרבי אגידה נצחך בעשתונות לבי גודל שבחך (תחנונים, שם ב, יב.). רצית אדון לבחנו בו ראות סרעפו וצירוף לבו (משולם בן קלונימוס, Elbog., Stud. 127). — ואמר המשורר: לו הזמן יבא ותבל אחריו עד היקום תעו בסרעפנו אבעים בנות ימים ונגדן אצחקה כי צעקות מי זה אשר יכפנו (רשב״ג, כוכב אשר דרך). כל יצר וסרעף הן יעצימוך (ר״י הלוי, כל יכר). ויאמר לי של נעלך מעל רגליך והתנצל ביחידתך מחומר גויתך וזנח סרעפיך (ראב״ע, אגר׳ חי בן מקיץ). אמנם סרעפי בקרבי יעצוני וכליותי בלילי יסרוני כי אין מי שיבא אחרי לספר בשבחי (ר׳ זכריה בן סעדיה אלצאהרי, מספ׳ המוסר, מחבר׳ מה, קבץ על יד ט, 20). — ובספרות הקראים: ואם נשיב סרעף את בת בנה שהוא שב אל בתה ילך מזה ששאר שאר השאר ואם כן בת הדוד תקרא שאר לו (ר״א הקרא׳, ספ׳ ג״ע קלו::).

(ר' יוסי, מד"ר בראש' כז). שנעשה סרסור בינו לבין המקום שיטול יעקב את הברכות (שם סז). משל למלך ב"ו שהי' משיא בתו קרא לקרתני אחד להיות סירסור ביניהן התחיל מדבר בגסות כנגדו אמר המלך מי הגיס את לבך לא אני הוא שעשיתיך סירסור (ר"מ, שם שמות ו). יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינן יודעין מהו אבל משכר הסרסור נתוודע מה לקח (שם ויקר' לג). למלך ששלח לקדש אשה עם הסרסור הלך וקלקלה עם אחר הסירסור שהיה נקי מה עשה לקח את כתובתה מה שנתן לו המלך לקדשה וקרעה אמר מוטב שתדון כפנויה ולא כאשת איש (שם מג). סדר הדין כך הוא הדיין יושב והנידונין עומדין והסרסור מכריע ביניהם (בשם ר' חייא בר אבא ובשם רבי פדה, שם קהל' אי לך ארץ).—וכנוי למשה רבנו: אסור לך כשם שניתנה (התורה) על ידי סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה על ידי סרסור[1]) (ירוש' מגי' ד א). אף הסרסור הרגיש בעבורה שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון וגו' (בשם רבי חנין, פסיק' דר"כ ה, בובר). אמר משה עתיד אני להעשות סרסור בינך וביניהם כשתתן להם את התורה (ר' שמעון לודייא בשם ר' סימון בשם ר"ל, מד"ר שמות ג). שבעה מחיצות של אש היו בוססות זו בזו והיו ישראל רואים ולא מתיראים ולא מתפחדי' וכיון שחטאו אפילו פני הסרסור לא היו יכולין להסתכל (ר' אבא בר כהנא, שם במדי' יא). אמר לו הקב"ה (למשה) נזדרזת במלאכתך לפני פרעה בא ועשה סרסור ביני ובין בניי (פסיק' רבת', ותסלם).—וכנוי למטה[2]): איקונין אחת טובה היה לי בתוך ביתך וגרמתני לכופפה אף אתה כפה מיטתך ואית דמפקין לישנא ויכפה (כפה) הסרסור (ירוש' ברכ' ג א).—ובסהמ"א: פורסיא הוא כסרסור שבו עושין סחורה (ערוך ערך אפתירא). ראובן נתן פרקמטיא למכור ושמעון זה סרסור חזר בה בשוק והלך לראובן ואמר לו כך וכך הגיעה ויאמר לו מכור אותה (רי"ף, סו"ת עו). הסרסור שליח הוא אלא שהוא נוטל שכר שליחותו וכו' ראובן שנתן חפץ לשמעון הסרסור ואמר לו מכור לי זה ואל תמכור בפחות ממאה וכו' (רמב"ם, שלוחין ב ו). וכן המוכר יין או שמן לחבירו בסימטא או בחצר של שניהם או ברשות לוקח והיתה המדה של סרסור עד שלא נתמלאה המדה המוכר יכול לחזור בו (סמ"ג, מ"ע פב). סוחר שאמר לסרסור שיקבל בשבילו מעות מן השולחני והעמידו אצל שולחני ואחר כך עיכב השולחני המעות מחמת חוב שהיה לו על הסרסור אם הסרסור היה חייב מעות לשולחני הרי עכבם בדין (טוחו"מ מלוה ולוה קכו). שהמשלח אינו תובע אלא חפצו ואינו יודע שנמכר אלא מפי הסרסור (שם, שלוחין קפה). וכל סרסור שאבד החפץ מידו או נגנב או נאבד חייב לשלם מפני שהוא שומר שכר (שם). אמרו עליהם (על ח' פסוקים שבתורה) בפ' הקומץ רבה יחיד קורא אותן בבית הכנסת ואנו מפרשים שמותר לקרותן בלא סרסור[1]) (רמ"ע מפאנו, אמר' עפור, חק' דין ב יג). כסרסור בין אל לעם לעשות רצונו הפקד (רסע"ג, תוכחה JQR. NS. III. 93). ואמר הפיטן: כי הנה הסתו עבר סרסור זרוז מרץ ראש פרוז הרץ סלול שלום ותרץ (אוצ, יולי א פסח). תעינו אחר יצר ותוע רוע וסור תרנו אחר הזוג לעברה סרסור (שלמה הקטן, אמרכו כגזרכו, סליחו' ד עי"ח). נאוין נאצה אולתו קשורה על לוח סרסור בעד רבים איך יהי שלוח (אכא סעא, סליחו' שחרי יוה"כ). הורד הסרסור במדוחות ובטלו כל שמחות ומיד נשתברו הלחות (סליחו' י"ז תמוז, מחזו' איטל' א, קנט). הוחרד לב דל וחדל ההוקם סרסור ומה יפער נבער מדעת ובין חסור (איככה, סליחו' שחרי יוה"כ). בן עמרם היה לה סרסור מזווה קרן עור פניו ממאמר יוצרו לא יסור שומר את מצות אדניו (אלעזר עלאקי הכהן, יהללו, ספ' פזמוני תימני', לט:).—*ומ"כ: ולא תתורו אחרי לבבכם הלב והעינים הם סרסורין לגוף שהם מזנין את הגוף (מד"ר במד' יז).—ובסהמ"א: ופעם אחת הלך (ר' שלמה אלשקאר) בשוק של מוכרי בגדים לקנות צנייה של נחשת אחת ומצא שם הסרסורים שהיו מוכרים עזבון של סרים אחד מסריסי המלך (יוסף סמברי, לקוטים, הוצ' ברליינר 82). א"כ הלב והאזן שני סרסורים נכבדים להשיג מעלת החכמה והתבונה (ר"י בן כספי, משלי ב ג).—וגם סַרְסָרִים: כי התיקון שתיקנו שרי המדינה להיות סרסרים נבררים אינו נגד ד"ת אלא כתורה עשו ואילו באו לפנינו היינו גם כן מתקנים כן דלא יתרבו הסרסרים יותר מהראוי לפי העיר והמסחור כדי שיוכלו להתפרנס ולא יפסקו חיותא זה לזה (פתחי תשובה, שו"ע חו"מ, הלכות רלא כח).

1) [מתרגמן.]
2) [סרסור לפריה ורביה.]

1) [מתרגמן.]

ויקר׳ כז).—ובסהמ״א: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו׳ סרסהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם (רש״י, ברא׳ ב יט). ויחלק עליהם לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה (שם יד טו). סרס המקרא ודרשהו כמו עת לעשות לה׳ הפרו תורתך עת לעשות (ספר כריתות, ה א י).

—פע׳, *סֵרֵס, בינ׳ מְסָרָס, מסורס,—א) שסרסו אותו, שעשוהו סריס: המסרס את המסורס הרי זה לוקה ארבעים (תוספת׳ בכור׳ ו כד). והלך לו אצל אשכול ואמר לו כך אף הוא אין אתה יודע מסורס הוא מבקש לעשותך בעולם (אגד׳ ברא׳ יט)—ואמר הפיטן: זכור מעשה אגג מעדנות נשים כשכלה חרבו לענות סורס שארו לשסף יענות (זכור אים, יוצ׳ שבת זכור).—ב) מהפך, שלא בסדר: יצא מחותך או מסורס[1] משיצא רובו הרי הוא כילוד (נדה ג ה).—מִקְרָא מְסֹרָס פסוק שתבותיו אינן בסדר: וירם תולעים ויבאש הרי מקרא זה מסורס וכי מרחיש ואחר כך מבאיש אלא מבאיש ואחר כך מרחיש (מכי׳ ויסע מסה). וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם זה מקרא מסורס ואין ראוי לומר אלא וכו׳ (ספרא שמיני פרש׳ א). ר׳ אבהו ור׳ יונתן חד אמר מסורסת היא הפרשה ואחרינא אמר על הסדר נאמרה (מד״ר ברא׳ ע).—ובסהמ״א: אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצא דמו כבר (רש״י, ויקר׳ א טו). והמסורסים כמו שיאמרו במקצת מקומות סרס המקרא הזה (הורי הקורא, דרנבורג 51).

—הפע׳, *הִסְרִים, נעשה סָרִיס: בן עשרים שלא הביא שתי שערות יביאו ראיה שהוא בן עשרים והוא הסריס[2] לא חולץ ולא מיבם (ב״ב קנה:).

—התפ׳, נתפ׳, *הִסְתָּרֵס נִסְתָּרֵס, שנעשה סָרִיס: הרוצה שיסרס תרנגול יטול כברלתו ומסתרס מאליו (ר׳ יוחנן, שבת קי:). כיון שירד הפר לשם נעשה פויטנון סריס פרעה שנסתרס בגופו מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסרסו הקב״ה בגופו (ר׳ יהושע בן קרחה, מד״ר ברא׳ פו). והיית כשוכב בלב ים זה נח ששכב בתיבה י״ב חדש בתוך מי המבול ועל ששתה ונשתכר אירע בו פסול שנסתרס (שם במד׳ י).—ובסהמ״א: משום הכי מותר

[1]) [דרך מרגלותיו, רש״י.]

[2]) [כך יבמ׳ (פ. לז.), אולם במשנה (נדה ה ט) הגרסה: סריס.]

ליטול כרבלתו שממנו אינו מסתרס אלא משום הכי אינו נזקק שוב לזווג שרמות רוחא נטלה ממנו אבל לעולם אם היה מסתרס אפי׳ ממילא הוא אסיר (ערוך ערך רס). אשת סריס כגון שנסתרס לאחר שנשאה דקדמה שכיבת בעל לבועל (רש״י, סוט׳ כז.). הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי [שלקח] את יוסף למשכב זכר (הוא, ברא׳ מא מה).—ודבורים: מכאן ואילך יגרום להם המוכר שיסתרסו מאליהן ולא יעשו עוד פירות (הוא, ב״ב פ.).—ובצלים: יש בבצלים שמסתרסים ולא יהיו גסים לעולם (הוא, ב״מ סע.).—ובהשאלה, נִסְתָּרְסָה עבודת אלילים, נעקרה: והיו סריסים בהיכל מלך בבל מאי סריסים רב אמר סריסים ממש ורבי חנינא אמר שנסתרסה עבו״ם בימיהם (סנה׳ צג:).—ושבת ושלשה רגלים: ששת ימים תעשה מעשיך נאמר כאן שבת בראשית לענין שביעית שלא תסתרס[1]) ענין שבת בראשית ממקומה (מכי׳ משפ׳ כ). נאמר שלש רגלים בשביעית שלא יסתרסו שלשה רגלים ממקומן (שם).

סרסר[2]), ממנו *סַרְסוּר, *סִרְסֵר, *סַרְסְרוּת.

*סַרְסוּר, סִרְסוּר, סירסור, ש״ז מ״ר סַרְסוּרִים, סרסורין,—

מְתַוֵּךְ, אמצעי באיזה ענין בין שני בני אדם כמו בין מוכר ולוקח וכדומ׳, Vermittler, Makler; intermédiaire, agent; middleman intermediary: המוכר יין ושמן לחבירו וכו׳ ואם היה סרסור ביניהן נשברה החבית נשברה לסרסור (ב״ב ה ח). אם בשמכרו לטבח דברי הכל לשחיטה מכר אלא כי נן קיימין בשמכרו לסרסור רב אמר מקח טעות הוא [ו]שמואל אמר יכול מימר [ליה] לשחיטה מכרתיו לך (ירוש׳ שביעי׳ ה ח). שמח זבולון בצאתך מלמד שהיה זבולון סרסור לאחיו והיה לוקח מאחיו ומוכר לגוים ומן הגוים ומוכר לאחיו (ספרי דברי׳ שנד). למלך שעשה סחורה ע״י סרסור והפסיד על מי יש לו להתרעם לא על הסרסור

[1]) [עי׳ רש״י (שמות כג יב) וז״ל: לא תעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהג בה שבת בראשית, ע״כ. ושם (פי״ז).]

[2]) [ונמצא גם בכנענ׳, עי׳ ברוקלמן (Grundriss I, 13), וגם בארמ׳. והשאל גם בערב׳ שִׁרְשׁוּר[a]). ויש גוזרים אותו מהפרס׳ סמסאר, סבסאר ספסיר. ועי׳ פרינקל (Aram. Fremdw. 186).]

[a]) سرسور

פלשתים (צ"ס גני' מו יח).—ובסהמ"א במשמ' שר סתם, ואמר המקונן: ציון בשופר תקע-על הר וגבע ראי צרחי במר ובכי על מות סרניך (ליון תקונני, קיני). וכמו תנים ירדפם סער כמו סרניו[1]) בקרני יובלים תקעו (רסצ"ג, עצי ססקים). שחה קרנם ונבהל סרנם ונלאה תרנם לפרש כנפיו (ר"י הלוי, יען ומקים, סער הסיל 97). נאצת בן לפנים אמצת אין קרן ואין סרן אין שר ואין טפסר (הוה, סס 115). מגת ומעזה ומיתר סרנימו מבחר הבחורים לשדי קטל הוציאו גם צבאות הכפתרים הישבים בינימו לצאת למלחמה על ישראל השיאו (יל"ג, מלחמות דוד בפלסתים ה, קפי ססי). ממשלת סרנים פירשטענטהימר וכו' (ליכדה, כהסית למודים ה י, 132).

סרם, ממנו *סֵרוּס סָרִיס, *סָרַם.

*סָרַם, קל לא נמצא.

—פִּעֵ', *סֵרֵס, פ"ע,—א) עשה אותו לְסָרִיס, כרת את האבר המוליד, kastrieren, entmannen; châtrer; to castrate: והמסרס את האדם ואת הבהמה ואת החיה ואת העופות בין גדולים בין קטנים בין זכרים בין נקיבות הרי זה חייב (תוספת' מכות ה ו). כל שלא ראתו החמה בכושר אפילו שעה אחת הושיט ידו וסירסו מבפני' דברי הכל אסור לבוא בקהל וכו' (ר"י, ירוסי יבמי ח ג). הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו (סבת קי:). הכל מודים במחמץ אחר מחמץ שהוא חייב וכו' במסרס אחר מסרס שהוא חייב שנאמר ומעוך וכתות וכו' (ר' יוחנן, סס קיא.). על שפת ירדן עמדה (הצרעה) וזרקה בהן מרה וסימתה עיניהן מלמעלה וסירסתן מלמטה (ר' שמעון בן לקיש, סוטי לו.). בעו מיניה עבד שסרסו רבו בבצים מהו (קדוסי כה.). ואלמלא נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כולו מה עשה הקב"ה סירס הזכר וצינן הנקבה ושמרו לצדיקים לעתיד לבא (רב יהודה בסס רב, צ"ב עד:). ויקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל חד אמר סרסו וח"א רבעו (סנה' ע.). רמזו מה הם סרסו וכנען לקה אף כאן ישראל חוטאין והארץ היא מתקללת (מד"ר ויקרי יז). שתה (נח) ממנו יין ונתגל בתוך האהל ונכנס כנען וראה את ערות אביו וקשר חוט בבריתו וסרסו ויצא והגיד לאחיו נכנס חם ומצא לערות אביו ולא שם על לבו מצות כבוד אב (פדר"ה כג). מלמד שלא לקחו (פוטיפר את יוסף) אלא לתשמיש וסרסו הקב"ה בגופו (מד"ר ברהס' פו). כל יתיצב לפני חשוכים זה פוטיפר שהחשיך הקב"ה את עיניו וסרסו (סס סה"ס ה). מלמד שהיה הצפרדע עולה מן התהום ואומר לשיש עשה לי מקום שאעלה ואעשה רצון בוראי והי' נבקע השיש ועולה ונוטל' בית הסתרים שלהם ומסרסן שנאמ' וצפרדע ותשחיתם (חזקיה ברי, סס סמות י). סירסו וכו' אמר לו (שמואל לאגג) כשם שעשית לישראל במצרים כך עשיתי לך [שהיית] מסרס אותם ומושיב את נשיהם עגונות (ר' ילחק, פסיקת' דר"כ, זכור). שיהיו קרוביהן של מלכים שהרגת באין עליך ומסרסין אותך (הגדי' ברהסית יט).—סֵרֵס את הדבורים: הלוקח וכו' פירות כוורות נוטל שלשה נחילין ומסרס (צ"ב ה ג). מכר דבורים מכר כוורות חלות דבש אינו רשאי לסרס את כולן כאחד (תוספתי סס ד ז). במה מסרסן אמר רב יהודה אמר שמואל בחרדל אמרי במערבא משמיה דרבי יוסי בר חנינא לא חרדל מסרסן אלא מתוך שפיהן חד חוזרות ואוכלות את דובשנן (בבלי סס פ.).—ובסהמ"א: מה הוא שיאמר ישראל לגוי שיש לו עבדים סרסם ואני אקנה אותם ממך (תסו' גאו', הרכון עס): יסרס עצמו מזווג (תקון סוכבים, ויכיליה).—ואמר הפיטן: סע משעיר והכמין פרוסה עיף ויגע מבושיו לסרסה (הזכיר סלה, יולי פרס' זכור).—ובהשאלה סֵרֵס את ההלכה, חתך והכריע אותה: ומן העיר לקח סרים אחד זה מופלא בית דין ולמה קורא אותו סרים שמסרס את ההלכה (ר' יוחנן, מד"ר סה"ס, הנה מטתו).—ב) שנה את הסדר של האותיות שבתבה או של התבות שבפסוק, umstellen; transposer; to transpose: פחז סרסהו זע"ת חרדת פר"ח חטא מעליך (ר' לוי, סס ברהסי לט). ד"א מי ה' סרם אותו מי ים הים הודיעך ה' (סס, סמות ה).—וְסֵרֵס את המקרא: לפני משה ולפני אלעזר הכהן אם משה לא היה יודע וכו' אלא סרס המקרא ודרשהו (ר' יאסיה, ספרי במד' קלג). רשב"ל מסרס הדין קרייא אלופים מסובלים אין כתיב כאן אלא אלופינו מסובלים בשעה שהקטנים סובלים את הגדולים אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו (ירוסי ר"ה ב ט). צדקתך כהררי אל סרס המקרא ודרשהו צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה (מד"ר

---

1) והעיר המו"ל דוקס: אולי יחסר מלת עַם. [ועי' ביאליק-רבניצקי, שירי ר"ש בן גבירול, ח"א בהערות, עמ' 122.]

בלא סירכא לקבלא האי קול הכי נמי צריכין למהוי ה' תקונים דפומא כלהו פתיחן בלא סירכא בחמש תיקונין דאינון אחה"ע בגרון וכו' (ר"א די וידאש, ראשית חכמה, הקדושה י).—ב) *עֶצֶב, Nerve: ויוצאים מפני המות שבע זוגי סרכות ונקראות בלשון ערבי אעצאב וכו' ואין בסרכות מי שהוא חלול אלא הוא ובו יצא האור אל העינים וממנו ה[מ]אור ונברא חלול בשביל שיהיה המות הרבה מאוסף זך ונקי לא יתערב עם אחר זולתו מפני שהמאור צריך לכך וכו' והזוג השלישי מהסירכות יוצא אל הלשון לתת לו הרגשת הטעם (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ה כא). וכן אם בטלה או נפסדה סירכא מהסירכות המגיעות אל האוזן בטלה הרגשת השמע (שם). ושאר האיברים שנשארו סרכותיהן שלימות יהיו איבריהן שלימים עד שמרפאין אותן אם אפשר להן לקבל הרפואה (שם).—ג) *בהשאלה, חבור לאיזה ענין, תקוה לזכות בכסף וכדומ' במקרה ידוע, Aussicht, möglicher Fall; chance, hasard; expectation, opportunity: אומדין כמה אדם רוצה ליתן לאשה שאם נתארמלה או תתגרש יגבנה הלוקח ויותר דבר יתן הלוקח מן האשה מהלוקח מן הבעל שיש לו ב' סירכות רב פפא הוסיף ודאי יתן לה יותר שיש לו ב' סירכות אלמנות וגרושין (ערוך ערך שמין).

*סִרְמוּט,

ש"ז, שה"פ מן סִרְמֵט,—כמו סִרְטוּט: [סרמוטין] לשון סירמוט[1]) הוא וכתב מקולקל נקרא סרמוטי (שם ערך חמם).

*סִרְמֵט,

כמו סִרְטֵט.

—פעי', *סרמט, בינ' מסרמט, מסורמט,—כמו מסרטט: אל תסמכו לנו מן המסכסכין את הדברים זה בזה כמטוה מסוכסך וכו' ולא מן שאין טעמיהן ברורין בכתב מסורמט[2]) (שם).

א.סרן

ממנו א.סֶרֶן.

א.סֶרֶן[3]),

ש"ז, מ"ר סְרָנִים, סמ' סַרְנֵי,—גליל של עץ שהאופן סבב עליו Achse; essieu; axle: וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וְסַרְנֵי[4]) נחשת וארבעה

[1]) [בס"א סירטוט, עי' קוהוט עה"ש בהערה.]

[2]) [בס"א מסורטט, ועי' שם קוהוט הערה.]

[3]) [בארמ' סרנא, ולא נתברר מקורו.]

[4]) [י"ת וניסרין. ופרש רד"ק כמו הפוך וכו'

פעמתיו כתפות להם (מ"א ז ל).—ובסהמ"א: שני סרני הגלגל שעליהם משענת תנועת הגלגל (ר' עמנואל מרומאה, פי' התורה, Merx Archiv 365).—ובמשמ' מֶתֶג וָרֶסֶן: אלו תרא' אותנו אדוננו בידי בני אד' ועבותו' ברגלינו וסרנים בפינו ובריחי ברזל על חיכנו ומנעולי' על עגבותינו (ר"י קלונימוס, בע"ח א ו).— ובהשאלה שם כלי שמשתמש בו המוהל (?): שמושך המוהל את הערלה ומפסיק הקליפה התחתונה בידו כדרך שהם יודעים עד שהיא נפסקת ומחבר אותה עם הערלה וחות' אותה בבת אחת ואם אינה נסדקת ונפסקת באצבע או בצפרנו יהיה לו סרן הנקרא בלשון ערבי מדור ופוסק בו וחותך הכל בבת אחת (רב האי גאון, תשו' גאו', שערי צדק, מילה ו, מעתק).

ב.סֶרֶן[1]),

ש"ז, מ"ר סְרָנִים, סמ' סַרְנֵי, כנ' סַרְנֵיכֶם,—א) גליל, מדינה אצל הפלשתים: זאת הארץ הנשארת כל גלילות הפלשתים וכל הגשורי מן השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה לכנעני תחשב חמשת סַרְנֵי פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני והעוים (יהוש' יג ב-ג).—ב) שַׂר אצל הפלשתים וגם שבט, מַטֶּה, חלק אחד מחלקי העם אצל הפלשתים: ואלה הגוים אשר הניח יי' לנסות בם את ישראל וכו' חמשת סַרְנֵי פלשתים וכל הכנעני והצדוני והחוי (שפט' ג א-ג). ויעלו אליה סַרְנֵי פלשתים ויאמרו לה וכו' (שם יו ה; גם ח; יח; כג; כז; ל). וישלחו ויאספו את כל סַרְנֵי פלשתים אליהם ויאמרו וכו' (ש"א ה ח; גם יא). ויאמרו מה האשם אשר נשיב לו ויאמרו מספר סַרְנֵי פלשתים (שם ו ד; יב; ז ז; כט ב; ו-ז). וממנשה נפלו על דויד בבאו עם פלשתים על שאול למלחמה ולא עזרם כי בעצה שלחוהו סַרְנֵי פלשתים לאמר בראשינו יפול אל אדוניו שאול (דהי"א יב כ).—ואמר בן סירא: ויכנע נציבי צר ויא[בד את] כל סרני

ועניינו כמו לוחות, ע"כ. וכן רש"י ורלב"ג. וריב"ג אומר וז"ל: הם כמו יתדות והם אשר אמר עליהם וידות האופנים אך התרגום אמר בו וניסרין דנחש כלומר לוחות והוא יותר ראוי בענין, ע"כ. אולם בפשיט' סרנא, וכן הירונימ' axes, וכן החדשים. ופ. פרלס (JQR. 18, 386) גוזרו מן האשור' שַׁרְנֻ, עַמוּד.]

[1]) [רבו ההשערות על מקור שם זה. יש אומרים שהוא כמו שַׂר במבטא הפלשתים. ויש אומרים שהוא הצורה העברית של האשורי שַׁרָאנִי, מ"ר של שַׁר מלך. ועוד יש אומרים שהוא הצורה הפלשתית של היוני τύραννος. ועכ"פ ברור שהוא שם פלשתי.]

כידים אבל דבר יבש אין כאן זיהום (רשב"ם, תורת הבית ו ה, בסוף).—וכן הִסְתָּרֵךְ אבר לאבר ע"י סרכה: שהרי נסרכת (האונה) מחמת ליחה בדופן שהיא קלה ורכה להסתרך לה אבל שאר מקומות שהם נוחים להסתרך לריאה כשם שהריאה נוחה להסתרך אליהם וכו' שהדופן קשה הוא להסתרך מחמת ליחה שבריאה (ר' יונה, משפטי בדיקת הריאה, תשו' הגאו', הוצ' קורונל).—ובהשאלה נגרר אחרי דבר, היה רגיל בדבר: כדי שלא יסתרך בזה לכשיגדל (ר"א מלוניל, ארחות חיים ב, מילה).—וכמו הִסְתַּפֵּחַ וְנִתְעַקֵּם, ואמר הפיטן: הנני אל רחמים קדושי מצטרך הרבה לי חסדים ואפך לי הארך כי בכיתי ונחמתי על דרכי המסתרך (אחזתי בקאתי, יוה"כ, סדור תימני עם נִקוד עליון).

ב.°סָרַךְ, — כמו ג.סָרַח: הכוסות התתוכין אע"פ ששפתותיהם סורכין את הפה מקבלים טומאה (רמב"ם, כלים יג טו).

—נפע', °נִסְרַךְ, — נִסְרַח, כמו ב.סָרַח: לפי שנתמעט בארצותינו וזמנינו מפני (חלק בב"י) אשר כמעט נסרכה[1]) חכמתו ואבד ענינו (קטע מתרגום ספ' הכויה של אבו אלקסם, כלל ב, עבאס, כ"י גני' בהעתקי אלי שפירא).

°סִרְכָה, סירכא, ש"נ, מ"ר סְרְכוֹת, סירכות,—א) חוט של קרום רירי המדביק אבר פנימי אחד לחברו: שסירכא זו מחמת נקב היא באה (רש"י, בשם השו' הגאו', חולי מו:). סרכה זו מחמת מכה היתה וכו' אין זו סירכי קיימת (שם, מח.). ולא איכפת לן בההיא סירכא (תוספ', ד"ה אבל כקדרן, שם מו:). או גוררים הבשר עם הסירכא ומנפחין לה אם עולה בנפיחה כשרה דכיון שהסירכא קיימת וסותמת כל הנקב לא יתפרק עוד (הלכות טרפות של ר' גרשום, ד"ה אמר רבינא, שם מח.). בסרוכה לדופן דמוכחא מלתא שהסירכא מחמת נקב (שם). סרכה היוצאה ממקום למקום בריאה עצמה (ר' יונה, משפטי בדיקת הריאה, תשו' הגאו', הוצ' קורוניל). וסרכה תלויה באונה או באומה יש מן הגאונים שאוסרין אותה וכו' וקורין לה סרכה בת יומא אבל הראב"ד התיר אותה כי סרכה כשמה כן היא דמשמע שנסרכת משני ראשיה (שם). אפילו כשבאה הסרכה באלכסון וכו' וכל סרכה יוצאת מאומה (ר"א בר יצחק [חותן הראב"ד], האשכול, סדר י"ח טרפות בקצרה). מזה יש להוכיח בפי' מו' רבינו דאם סרכה באה בלא נקב אם לא יבצבץ כשרה אפילו הסרכה היא מן הריאה כיון שלא נקבה מעולם והיא מבצבצא בתוך המים א"כ הסרכה שהיא קרום הריאה נקבה ופסולה (הערומה טרפות ח). ששאלתם על ענין סירכת הריאה לדופן (רא"ש, שו"ת כ כח). אין צריך לבדוק אחר שום טרפות מן הסתם חוץ מן הריאה שצריך לבדוק בהמה וחיה אם יש בה סירכא (שו"ע יו"ד לט א). ואנשי בבל משתכלין בריאה בחוטין שנדבקין מן הריאה עם הדפנות וקוראין אותן סירכא (ר"י הדסי, אשה"כ שכט). ונ"ל דדוקא נקט במקום סרכת האונות וכו' כי בנקיב' שיראה הנקב בעין צריך שתהא הסרכא אחוזה ומסתבכת בבשר וכו' אמנם בנסרכה לבד כפי דעְתי כשר כשהוא כנגד הבשר (מהרי"ט, שו"ת, אה"ע ז). נ"ל דלא מצינו שיהיה הסרכה שלא כסדרן מקרי בכלל ספק טריפות דשמא היה עובר במיעוך דדוקא אם חזינן דעברה במיעוך מוכח דהוא ריר בעלמא וגם זה קולא גדולה (ר"ע איגר, שו"ת עט, ד"ה כ"ל דלא). — ומ"ר: לפיכך ריאה שהעלתה צמחין או שנמצאו סירכות כמו חוטין תלויין ממנה ולדופן או ללב או לטרפש הכבד חוששין לה שמא ניקבה וצריכה בדיקה (רמב"ם, שחיט' יא ה). יש מקומות שאם נמצאו סרכות מדולדלות מן הריאה אע"פ שאינן דבוקות לא לדופן ולא למקום אחר אוסרין אותה (שם טו). כי הסירכות ספקות הן שמא אינה נקב (ראב"ד, תמים דעים יג). וכבר כתבנו מנהגנו בכל אלו הסרכות וכו' שבשביל שהריאה עלולה באלו הסרכות חשו חכמים לבדיקתה (רבי יונה, משפטי בדיק' הריאה, תשו' הגאו', הוצ' קורונל). כלל הדבר אין לך סרכא שיש לה תקנה בלתי סרכות האונות בבשר שבין הצלעות או בצלעות או האונות זו לזו כסדרן (שבלי הלקט, טרפות ח, בסוף). בענין משמוש בסירכות למעך בם שנוהגים העולם ונתפשטה הנגע בהרבה מדינות וקהילות (ר' אליהו, שב' מוסר לו).—וגם סמי' סִרְכֵי: ומכיאין ראיה מיכן כי סירכי הריאה שנאסרו באומא משום דעבידא למינתק (מעשה הגאונים לב, הוצ' אפשטין 88). — ובהשאלה, פגם, פסול, כמו סרכה המטריפה את הבשר: יש הרבה סרכות הנסרכים ומקטרגים בענין כל גוים סבבוני (הקנה, מילה, ם::). אמנם בהיות פגם בה' מוצאות הבל התפלה והתורה היוצא מפיו יוצא ע"י פגם וסירכא א"א שיתייחד למעלה כי כל אשר בו מום לא יקרב וכן אמר בר"מ (דב"ו) בסופו ז"ל ובגוונא דאינון חמשה כנפי ריאה כלהו פתיחן

1) [אולי שבוש במקום נסרחה, ע"פ מליצת הכתוב (ירמ' מט ז).]

מרובה שרובה סרוכה ומדובקת (ר"א לויפל, שם משם טוב, ז:).—ובהשאלה נגרר אחרי דבר, היה רגיל בו: הלא אין חינוך קטן אלא כדי להנהיגו שיהא סרוך אחרי מנהגו לכשיגדיל וכיון שזה פטור לכשיגדיל למה לי חינוך (רש"י, חגי' ו.).

—נפע', ״נִסְרַךְ, נדבק אבר אחד של הגוף לחברו ע"י סרכה, ביחוד האברים הפנימיים, כמו הראה וכדומ': שאע"פ שניסרך כחוט השערה ומפרקו ואינו מבצבץ טרפה דאמרי' לא ניסרכה אלא אם כן ניקבה הריאה (גיאוניקה ב, גינצבורג 30). סירכא ממש שנסרך כחוט אני מתיר (שם 31). שבישלו ח' תרנגולין בקדירה אחת ומצאו באחת מהנה כבד נסרך בה ואסרו כולם (ר' ילחק, מעשה הגאונים 4). לבד אותו האבר שהלב נסרך בו השליכו ולא יותר (שם). מרוב דוחק נסרכה לדופן (כגמ"ה, חולי' מח.). ראיתי בבית רבי לב שנתבשל בקדירה בגופו של אפרוח נסרך בו בברייתו וכו' אבל אם נמצא הלב בקדירה שאינו נסרך כלל (רש"י, סדור תקפח). כל מקום שנסרכה הריאה אומות ואונות ועינוניתא בין לדופן בין לשמנונית בין לטרפשין בין זו לזו טריפה (מחז' ויטרי תקלח). אבל אותן (האזנים) הנסרכות עומדות כסדרן רבותן הוא שרבות וכשרה (והזהיר, ויקר' מז.). כבר הדבר מרופה בידם שהן באין לישאל עליו ומלמדין אותן כל עיקר הדברים שלא יסרכו ולא יסתבכו בהן (רמב"ן, מלחמ' ה', אלפסי, פסח' ד', יז.). ורבינו ישועה זצ"ל פי' שאם נסרכה לחברתה שאצלה בין על ידי סירכה בין אם נדבקה ממש רק שיהיה כמין סדין ניכר ביניהן כשרה (שבלי הלקט טרפות ח). ואמר לי אני אומר לך העיקר שמצאו סירכא גדולה בצלעות ומכרה בחזקת כשרה וכששאנו[1]) אותו אמר שהוא נסרך לחצר הכבד וכו' ואחד הטרפתי שהיה נסרך מכל צד (מהרש"ל, שו"ת כ, ד"ה המעשה). מפני שהיה יוצא מן הדקין כמין יתרת נפוח ועב מהם סתום למטה ונסרך הרבה מאד משם לדופן האווזא (מורפורגו, שמש לדקה, שו"ת ח, פג.). — וכן נדבק בעל חי בבעל חי אחר: לפי שהתולעת הזאת נסרכת בבעל חיים אחר ומוצצת את דמו בלא שבעה עד שהיא נפוחה מאד ונופלת ומקיאה הדם ההיא מעט מעט (ר"י זרי אכעולי, מלמד התלמידי' ה.).—נִסְרַךְ הכלב, נדבק ונאחז בדבר: אבל נסרך הכלב ודלג הגדי בין מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה חייבי' נ"ש (שו"ע חו"מ נזקי שכנים של יג). אבל אם הכלב נסרך והגדי דלג וקפיץ הכי אורחיה (לבוש נזקי ממון של יג).—וְנִסְרַךְ הָאוֹר, סִכְסֵךְ: אין עושין פתיל לנר של שבת וכו' מכל דבר שהאור מסכסך בו פי' שאינו נאחז אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת ודולגת (טור או"ח, שבת רסד).—ובהשאלה, נדבק ונגרר בדבר: והנה היבם כאשר ישים בלבו לתקן הנפש ההיא לבל תסרך באשפה כי יש טרפים שטורפים מיד המלאך השומר ומטריפים נפש הרשע באשפה (הקנה, סודות כשלאים במלות יבוס). הרי בזה מסלק כל חיצוני שלא תסרך באותה המצוה וכן נראה מדבריו (ר' אליהו די וידאש, ראשי' חכמה ע). ומכאן אתה למד מהיכן היה נסרך קין אצל תאומתו של הבל (ר"נ בר"י אלחנן, עמק המלך, שער אבא ואמא מה, עמ::).

—הפע', ״הִסְרִיךְ,—עשה שֶׁיִּסָּרֵךְ ויסתבך, הדביק: אמר מרימר בשם רבא אשה לא תחוף אלא בחמים ואפילו בחמי חמה לאו מפני שהן צנונין מסריך שיער ואין עולין בהם מים ולא תטבול אלא במים חיים (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 103). השוחט תרנגולת יגביה רגליו מן הקרקע שמא מסריך ועוקר סימנין (שם 142). שלא יסריך ויעקר את הסימנים (והזהיר, ויקר' יד.). והנקב הסריך הבועות זו לזו (ראב"ד, תמים דעות קנ).

—הפע', ״הָסְרַךְ,—שהסריכו אותו, רק בינ' מֻסְרָךְ, מוסרך: והנה מתחלה שהראו לי הסירכא נבהלתי מאד כאשר יעידו עלי עדים ואמרתי בודאי הוא מוּסְרָךְ לחצר הכבד (מהרש"ל, שו"ת כ', ד"ה המעשה).

—פע', ״סֵרֵךְ,—עשה שיהיה סָרוּךְ, גֵּרֵר והוסיף: סרך טבילה היא זו אין כאן חובה מן התורה אלא לסרך ולתפוש בשם טבילה כדי לעלות על לב שאין טבילה אלא לטמאין (רש"י, יומ' ל.).

—התפ', ״הִסְתָּרֵךְ, בינ' מִסְתָּרֵךְ, נק' מִסְתָּרֶכֶת,—נדבק ונאחז, כמו נפע': פי' מטפס מסתרך מלשון שממית בידיה תתפש והיא בהיכלי המלך[1]) (ר"ח, עירוב' כא.). וחזר החנוני ומסתרך בפירות ומבקש לשמטם מבעה"ב וכו' לעולם הפירות בחזקת החנוני שמסתרך בהן (הוא, שבוע' מח.). היתה אשרה זו גוזלת את הרבים פירוש היתה נוטה ברשות הרבים וכו' והיתה מסתרכת בבגדי בני אדם ומושכת אותם שנמצאת כאלו גוזלת (הוא, ע"ז מח:). דבר מזוהם כל שהוא לח שמסתרך

[1]) כך כתוב שם, וצ"ל וכששאלנו.

[1]) [וכן בערוך ערך טפס.]

בשבת ויום טוב ואף לא הסריקה דהוי פסיק רישיה (ר' לדקיה ברי אברהם הרופא, שבלי הלקט, שמח' כט).

ב.*סְרִיקָה, ש"נ, שה"פ מן ב.סָרַק, — צביעה בְּסָרֹק: וכלם נסרקין בסריקה כדי שהפוסלי' יפסלו באותו גבול שימצאו מוגבל ומצויין מהם (אברבנאל, מ"א ס).

סרך[1]

סרך[1], ממנו *סֶרֶךְ, א*סָרַךְ, *סְרִיכָה*סִרְכָה, *מִסְרָךְ.

*סֶרֶךְ, ש"ז, —א) חִבּוּר והדבקות, גרירה, מעשה אגב גררה, מנהג של חקוי, Anhänglichkeit, Nachahmung; attachement, imitation; clinging to, נטילת סֶרֶךְ, נטילה הבאה כטפלה לנטילה אחרת: לא הוא רוצה לוכל הוא רוצה ליגע אלא משום נטילת סרך והתנינן תרומה וכי יש תרומה משום נטילת סרך אלא בחולין שנעשו על גב הקודש (ירוש' ביכור' א ח). —וכן טְבִילַת סֶרֶךְ: אין תימר חלוק רבי יודה על טבילת סרך דבר תורה הוא (שם יומ' ג ג). —סֶרֶךְ תרומה, חבור וגררה לתרומה: נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה (רב יצחק בר אשיאן, חול' קו.). —סֶרֶךְ טבילה, טבילה הבאה אגב גררה של טבילה עקרית: סרך טבילה היא זו כדי שיזכור טומאה ישנה שבידו ויפרוש (ר' יהודה, יומ' ל.). —סֶרֶךְ בתה, גרירת הבת אחרי מנהג האם: (נדה) בין בזמנה בין שלא בזמנה אינה טובלת אלא בלילה משום סרך בתה (רב, נדה סז:). —ובסהמ"א: ואפילו בשטובלת בשמיני לא תטבול אלא בלילה משום סרך בתה (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 103). אלא שחכמים גזרו שלא לטבול ביום משום סרך בתה שתהא סבורה שהוא בשביעי ותלמד ממנה (המאירי, פי' יומ' א ו, ג:). חשש זה שהיו חוששין בכ"ג סרך הדברים על הרוב היתה מחמת חשש דעות הצדוקים (שם יט:). ואעפ"כ נענשו בו על שהיה בהם סרך התכבדות על הענין (שם ג, לח.). וכן שיש שם סרך נקיות (שם ח עז:). שמא יש סרך איסור בדבר וכו' ואין צריך ליטול רשות מבית דין אף במקום שיש עמה סרך למלאכה אחרת (שם ח, פד:). וכן פורק מעליו עונש שבועת שוא ר"ל סרך שבועת שוא שמא הוא משביעו שלא כדין ונשבע לשקר (הוא, אבות ד ז). ובכל ספר שיש בו סרך קדושה (ר"נ על הרי"ף, שבת, מג:). שלא נחשדו ישראל על כך על השבתות ואין כאן סרך כדי שיטעו בדבר (רמב"ן, מלחמ' ה', אלפסי שבת שכט). ודבר שאי איפשר לאמרו שנגזור עליה' משום חשש סרך[1]) כי בודאי ת"ח זריזים ולא ירגילו עצמן בדבר האסור (ספר התרומ' מו ג). והני מלי בישראל דווקא אחרי שנתנ' תורה ונתחדש' הלכה ובעברות חלוקות ושאין בהן סרך עבודת נכריה (רמ"ע מפאנו, אמר' טהור', חקור דין א ז). אפי' שיצטרף עמה צד וסרך דאיסורא אחריתי (מים רבים, שו"ת או"ח לא). שכל המקבל הנאה מחברו שלא בלב שלם וכו' יש בו סרך גזל (פלא יועץ כ). —ב) הרגל, מנהג ודין[2]): ואם מחנות ישבו כסרך[3]) הארץ ולקחו נשים והולידו בנים והתהלכו על פי התורה וכמשפט היסורים כסרך[3]) התורה (Schechter, Jew. Sectaries I, 7). סרך מושב ערי ישראל (שם 12). וזה סרך המבקר למחנה ישכיל את הרבים במעשי אל (שם 13). —ג) *הִסְתַּרְגוּת וְהִסְתַּבְּכוּת, עִקּוּם ועִוּוּת: לשוני בקשת דרך כי היא ארח סלולה בלי סרך חקרתיה ברחב וארך (דה"ע 2). —ד) *וכמו סִרְכָה: אם סרך רך כמים ואינו קשה ונפקע אחד מאחד וכו' (אלדד הדני, טרפות ג ז).

א.*סָרַךְ, רק בבני' פָעוּ', סָרוּךְ, נקי' סְרוּכָה, מ"ר סְרוּכִים, סְרוּכוֹת, —היה נגרר ודבוק ע"י סִרְכָה, כמו נפע', anhängend; attaché; adhering: ורבינו ישעיה זצ"ל כתב וכו' ונראה לי דאם סרוכה בכיסה כשרה שאין לך מקום רבותא גדול מזה עכ"ד (שבלי הלקט, טרפות ח). וכן כתב הטור בסימן ט"ל וז"ל ורב שר שלום התיר אפי' אינו מסובך הרבה אלא סרוך בו מעט וכו' (מהרי"ט, שו"ת יו"ד ז). אונה הסרוכה לאונא (רמ"א, שו"ע יו"ד לט ג). ואולי לא ראה פסקי הרא"ש שהרי בסרוכות יחד האונות והאומה כתב הרא"ש בשם העיטור שאם רוב הסירכא מהאונה ומיעוט מן האומה תלינן שעיקר הנקב היה באונה (מהרי"ט, שו"ת ב, יו"ד ט). אעפ"י שגם בה (בדעה שעזב) טובה מעוטה או

---

[1]) [כמו שרך, וקרוב לסרג, שרג. וכן בארמ'; ובערב' שַׁרִבַ a), חָבֵר, התחבר וכדומ'.]

a) شرك

---

[1]) להלוות לבניו הקטנים ברבית דילמא אתו למיסרך.

[2]) [כמו בארמ' סירכא דגברא (ע"ז ל.).]

[3]) [עי' גם סגל (ספר ברית דמשק, השלח, כרך כ"ו 491, הערה 13). ואולי הוא שייך להארמי סרכא, שוטר, ופרושו כמו מִשְׁטָר, ומזה חק.]

לאשפנז רב סריסיו להביא מבני ישראל וכו' ילדים וכו' (דני' א ג-ד). וישם להם שר הסריסים שמות (שם ז). — ואמר בן סירא: כאשר סירים[1]) יחבק נערה ומתאנח בן עושה באונס[2]) משפט (ב"ס גני' ל כ). — ובתו"מ: אבלט שאל ללוי סריס' מות' לשתות ואסור לרחוץ א"ל אם תראה סרים מחבק עם אשתך שמא אינו רע לך (ירוש' שבת ג א). ולא ימחה שמו בישראל פרט לסרים ששמו מחוי (ספרי דבר' רפט). נעשה סרים למפרע (רב, יבמ' פ.). סימני סרים ואילונית ובן שמנה אין עושין בהן מעשה עד שיהו בן עשרים (רבי אבהו, שם). וכשעמד המלך ממשכב הצהרים אמר לשני סריסיו הנהוגים להשקותו השקוני (פדר"א כ). — ובסהמ"א: סרים שנשלפו ונתקו ביציו (ערוך ערך שלף). ואל תגלי הסוד כי אם לסריסיך הנאמנים לך (יוסיפון קלו). שאנחנו רואים הסריסים יותר חלושי השכל מהנשים (ר"י א"ת, הכוזרי ד כה). ואלו הן סימני סרים כל שאין לו זקן (רמב"ם, אישות ב). — ואמר המשורר: ואם שניו ימי משנה לפרעה בעת נמכר לעבד מסריסו (רשב"ג, בחר מהכלי). ולמה לסריסים יוסר שער זקנם (ראב"ע, שאלות, כהנא, ב, 23). — *סרים חמה, סרים מטבעו[3]): סרים חמה לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שלא היתה לו שעת הכושר (יבמ' ח ד). איזה הוא סרים חמה כל ששהא עשרים שנה ולא הביא שתי שערות (תוספת' יבמ' י ו). מי שאין לו אלא ביצה אחת הרי הוא בסרים חמה (ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, ספרי דבר' רמז). טומטום לא יחלוץ שמא יקרע ונמצא סרים חמה (ר' יוסי ברי"א, יבמ' פג:). — ובסהמ"א: וסרים זה הוא הנקרא סרים חמה בכל מקום (שם). למה נקרא בדברי רז"ל הסרים בתולדתו סרים חמה (ריצ"ש, שו"ת תיט). — *סרים אדם, שנסתרס ע"י בן אדם: סרים אדם חולץ וחולצין לאשתו מפני שהיתה לו שעת הכושר (ר"ע, יבמ' ח ד). העיד ר' יהושע בן בתירא על בן מגוסת שהיה בירושלים סרים אדם ויבמו את אשתו לקיים דברי ר"ע (שם). הכל חייבין בברכת המזון כהנים לויים וכו' נתינים וממזרים סרים אדם סרים חמה וכו' (תוספת' ברכ' ה טו). פצוע דכא וכרות

1) [כך בכ"י וצ"ל סרים.] — 2) [בגליון בגזל.]

3) פרשו בירוש' (יבמ' ח ד) וז"ל ר' חייה בשם ר"י: כל שלא ראתו החמה בכושר אפילו שעה אחת, ע"כ. בערוך פרש שנסתרס ע"י קדחת, חמה מלשון חם.]

שפכה סרים אדם והזקן או חולצין או מייבמין (יבמ' כ:). — ובהשאלה, במשמ' מסרס: ומן העיר לקח סרים אחד הרי שבעים ואחד ולמה קוריהו סרים שמסרס את ההלכה (ירוש' סנה' א ב). — *בצלים סריסים, בצלים שאין להם זרע: הבצלים הסריסים[1]) ופול המצרי שמנע מהם מים שלשים יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרים בשביעית (שביעי' ב ט). — ובסהמ"א, שם צמח: יוקח שרשי שומר ושרשי כרפס ושרשי סרים ומזרע השומר ומזרע אל סרים מכל אחד ג' אוקיאות (ר"מ אלדבי, ש"א ד, כז:).

סָרִיסוּת, ש"נ, — תכונת הסרים: כי אתו לקמיה דרבא בן כ' שלא הביא למבדק אי משום קטנות אי משום סריסות (רש"י, יבמ' לז.). ועל זה יש גם לאותיות האלה תמורות בדברים שנולדו בהן כיצד תמורת ראיה עורון תמורת שמיעה חרשות וכו' תמורת משגל סריסות תמורת מעשה מלאכה גדמות תמורת הלוך חגרות וכו' (הכמוני, פי' ספ' יצירה, עג.).

א. *__סְרִיקִן__[2]), ש"ז מ"ר, סְרִיקִים, סריקין, מין מצה, עוגה דקה: שאל ביתו' בן זונין את רבן גמליאל וחכמים ביבנה מהו לעשות סריקין המצויירין בפסח אמרו לו אסור מפני שהאשה משתהא בהן והן באין לידי חמץ וכו' יהו אומרין כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס בן זונין מותרין (ר' יודה, ירוש' פסח' ב ד). עושין סריקין כמין רקיקין ואין עושין סריקין כמין גלוסקאות (רבי יוסי, שם בבלי לז.).

ב. *__סְרִיקִן__[3]), ש"ז מ"ר סְרִיקִים, סריקין, איש ריק, פחז: אינו חייב (בן סורר ומורה) עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין[4]) (ר' אבהו, סנה' ע:).

א. *__סְרִיקָה__, ש"נ, סמ' סְרִיקַת, — א) שה"פ מן א. סָרַק: מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע אף כל שהיא בגופה של קרקע יצא סריקת פשתן וניקור אבנים שאינן בגופה של קרקע (סוט' מו:). — ובסהמ"א: ועוד ביום הכפורים לא שרי רחיצת כל הגוף כמו

1) פרשו בירוש' (שביע' ב ו) וז"ל: מהו בצלין הסריסין אילין בוצלייא כופריא דלא עבדין זרע, ע"כ.]

2) [בערב' צְרִיק a), ובכושית צְרִיקַת, עי' פרינקל (186, Aram. Fremdw., הערה 2).]

3) [מהארמ'.] — 4) [בערוך הגרסה סרוקין.]

a) صريق

וסריותו על פיו כך הרשעים סריותם בפיהם (רש"י, ישעיה כז כ).

סְרִיחָה, ש"נ, מ"ר סְרִיחוֹת,—שה"פ מן בּ. סָרַח, במשמ' ריח רע: מפני שרוח מערבי שהיא תדירא מנשבת בו ודוחה הסריחה שאינה באה לעיר (רגמ"ה, ב"ב כה.). וזכור טומאתך כמה טומאה יוצאה ממך וסריחה וכזה כל אדם יתפש בענוה (ספ' חסידים תתתתשעד).— ואמר הפיטן: סופו רקב ורמה ואחריתו סריחה ותולעה עודנו בושת וקלון וחייו צלמה וחרפה (סליחי שחר' יוה"כ, ממז' איטל' ב, קט.).—ומ"ר במשמ' חטאים: לא השיבות פניהם ריקם מרוב עוונות וסריחות נאספו מנו בעלי שיחות (אכסי אמת, מסירי ביה"כ 21, סול' ברליכר).

***סְרִיטָה**, ש"נ, מ"ר סְרִיטוֹת, שה"פ מן סָרַט,—כמו סְרִטָה: הסורט סריטה אחת על גבי שני נסרים באחת הרי זה חייב (תוספתי שבת יב ו). מהו בעת חיה א"ר זבדי בן לוי סריטה סרטו לו על כותל כשתבוא השמש לכאן וכו' (פסיק' רבתי, ותשלם כל המלאכה). יסרוט לו סריטה בכותל בתקופת תמוז (רשב"ג, מד"ר ברא' לג).—ומ"ר: החטטין והסריטות שהגלידו מעט על פני סענדריל התחילו מפעפעים ומתמסמסים מזיעה וחום השמש והיו קשין לו כמחט בבשרו (ר' מנדלי מו"ס, מסעות בנימין השלישי, הפרדס III, 26).

סְרִיכָה[1], ש"נ,—שה"פ מן סָרַךְ: כמין ירידה הוא וסריכה כמו תפיסה כדכתיב שממית בידם תתפש (ר"ח, ב"ל יח.). בד"א דאמרינן ממעלה למטה דחייב נ"ש כשקפצו כדרכם אבל אם שינו כגון שהכלב קפץ ברקיד' והגדי בסריכ' אינו משלם אלא ח"נ (לבוש נזקי ממון של יב).

סִרְיֹן, ש"ז, מ"ר, סִרְיֹנוֹת,—מָגֵן שלובשים במלחמה, כמו שִׁרְיוֹן armour ,Panzer; cuirasse; breastplate: אסרו הסוסים ועלו הפרשים והתיצבו בכובעים מרקו הרמחים לבשו הַסִּרְיֹנוֹת (ירמ' מו ד). אל ידרך הדרך קשתו ואל יתעל בְּסִרְיֹנוֹ ואל תחמלו על בחריה (שם נא ג).

סָרִיס[2], ש"ז, סמ' סְרִיס, מ"ר סָרִיסִים, סמ' סָרִיסֵי סָרִיסֵי, כנ' סָרִיסָיו, סָרִיסֶהָ,—אדם שֶׁסֹּרַס, והיה לפנים ממנה בחצרות מלכי המזרח על הנשים, Eunuch; eunuque: ובהרחבה, אחד מְשַׁמְּשֵׁי בית המלכות לפנים בכלל: והמדינים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סְרִיס פרעה שר הטבחים (ברא' לז לו; שם לט א). ויקצף פרעה על שני סָרִיסָיו על שר המשקים ושר האופים (שם מ ב; שם ז). וזרעיכם וכרמיכם יקח (המלך) ונתן לְסָרִיסָיו ולעבדיו (ש"א ח יה). ויקרא מלך ישראל אל סָרִיס אחד ויאמר מהרה מיכיה בן ימלה (מ"א כב ט). ויתן לה המלך (להאשה שהתאוננה לפניו שגזלו ממנה שדה) סָרִיס אחד לאמר השיב את כל אשר לה (מ"ב ח ו; שם ט לב; כד יב; יה). ומן העיר לקח סָרִיס אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה (שם כה יט). ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקח והיו סָרִיסִים בהיכל מלך בבל (ישע' לט ז). אחרי צאת יכניה המלך והגבירה והַסָּרִיסִים שרי יהודה וירושלם (ירמ' כט ב; שם לד יט; מא יו; נב כה).—אִישׁ סָרִיס: וישמע עבד מלך הכושי איש סָרִיס והוא בבית המלך (שם לח ז).— ובמשמ' העקרית: ואל יאמר הַסָּרִיס הן אני עץ יבש כי כה אמר יי' לַסָּרִיסִים אשר ישמרו את שבתותי וכו' ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות (ישע' נו ג-ה).—אמר למהומן וכו' שבעת הַסָּרִיסִים המשרתים את פני המלך אחשורוש להביא את ושתי המלכה לפני המלך (אסת' א י-יא; שם יב; טו). הגא סְרִיס המלך שמר הנשים (שם ב ג). שעשגז סְרִיס המלך שומר הפילגשים (שם יד; שם טו). בגתן ותרש שני סָרִיסֵי המלך משמרי הסף (שם כא; שם ו ב; יד). ותבואינה נערות אסתר וְסָרִיסֶיהָ ויגידו לה וכו' ותקרא אסתר להתך מִסָּרִיסֵי המלך אשר העמיד לפניה (שם ד ד-ה). ויקהל דויד את כל שרי ישראל וכו' עם הַסָּרִיסִים והגבורים (דהי"א כח א).— רַב, שַׂר הַסָּרִיסִים[1]: ויאמר המלך

---

[1]) [בארמ' סריכא (ב"ק כב), ושם ברש"י: סריכא שנועץ צפרניו בכותל.]

[2]) כך בארמ' הקדומה (לידזבר' 331), ובארמ' המאוחרת סריסא, והושאל גם בערב' שַׂרִישׁ a). ומזה שַׂרַשׁ b) מי שאין לו כח הגבר (פלישר אצל לוי, ג, 727). יש גוזרים אותו מן האשור' שַׁרֵישׁ, של הראש, כלומ' פקיד ושר, אבל משמושו בלשון מוכח שהמשמ' פקיד בבית המלך היא רק הרחבה מהמשמ' גבר מסֹרס. צורתו של השם היא במשקל קַטִּיל, כמו צַדִּיק ובא הקמץ במקום הדגש (מכלול שדה"ע קנה:). והסמ' סְרִיס, סְרִיסֵי, היא שלא כדין.]

[1]) [וכן בארמ' בכתבת: רבסרס (לידזבר' 366).]

a) سريس b) سرس

***סריג**, ס"ז, מ"ר סריגים, סריגין, סמ' סריגי,— כמו שריג, סריגה, מחיצה או כסוי של מעשה שבכה :Geflecht, Gatter; grille, treillis; grate, lattice מלבן של ספקלריא וסריגין של חלונות פותחין ונועלין בהן ואם היו נשמטין אסור (תוספתי עירובי יא יז). חבילי המטה וסריגי חלונות חוצצין את הבית ואת העליה עד שתעבר הטומאה לצד השני וכו' מפני שהטומאה יורדה באיזו דרך שנכנסה (שם אהילי ע ד). הסריגים ממעטין בה לעניין שבת (ירושי עירובי ז). — ואמר הפיטן: זבדם שנים סריגים את זה לעמת זה זכרם שלחו למקנה להתעדן בפרי סחרם (Elbogen, Stud. 146).—"ובמשמ' אריג של מעשה רשת: ואנשי הארץ ההיא אינם קוברים את מתיהם אלא חונטים אותם במיני בשמים ומשימים אותם בספסלים ומכסין אותם בסריגים כל משפחה ומשפחה לבד (מסעות ר' בנימין, הוצ' ד"ר גריכהוט 84).

***סריגה**, ס"נ, מ"ר סריגות, סה"פ מן סרג,—כמו סריג: אלו חוצצין ולא מביאין מסכת פרוסה והבילי המטה והמשפלות והסריגות[1] (אהלי ח ד). הסריגות והרפפות מצטרפות כמלא מקדח כדברי ב"ש ב"ה עד שיה' במקום אחד מלא מקדח (שם יג א). חלון שהוא ארבע טפחים על ארבעה טפחים אם עשה לו סריגות ביטלה כיוצא בו (תוספתי עירובי י יב). רפפות אלו הן סריגות אלו של אוצרות אלו של איקלטאות (שם אהילי יד ג). ביבין היוצאין מארץ העמים לארץ ישראל עושה להן סריגות וממעטן עד פחות מטפח (שם יח ט). ישתרגו עשאן עלי סריגות סריגות הביא אותן עלי מכופלות בבל וכשדים מדי ופרס יון ומקדון אדום וישמעאל (מד"ר איכה, כסקד על ססעי). — ובמשמ' סרוגים, שלא כסדר: עשאן עלי סריגות בבל קשה ומדי מתונה יון קשה ואדום מתונה כשדים קשה ופרס מתונה מקדון קשה וישמעאל מתונה (שם).—ובסהמ"א: והבית הזה העליון מסורג בסריגות כדי שישלוט בו האויר הצח העובר על פני בעל הבית (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש, הקדמו').

***סרידה**, סרידה, ס"נ, מ"ר סרידות, סרידות,—כסוי של מעשה רשת ושבכה, ובפרט לכסות פי התנור: סרידה[2] שהיא נתונה על פי התנור ושוקעת לתוכו

1) [בדפו' ליוורנו' (הוצ' ר' דוד אלעאלאס) הגרסה: והמסריג.]—2) [בכ"י פרמה מנקד: סרידה, וכן במדב"מ. ועי' סרוד, (הערה 2).]

ואין לה גפיים השרץ בתוכה התנור טמא (כלים ח ג). סרידה שהיא נתונה על פי התנור מוקף צמיד פתיל נסדק מן התנור לסרידה שעורו כמלא פי מרדע שלא נכנס (שם ט ז). תנור ישן בתוך החדש וסרידה על פי הישן נוטל הישן וסרידה נופלת הכל טמא (שם י ז). אם היה נסר חלק או סרידה שאין לה גפיים טהור (הבור או הדוד) (אהלי ה ו).—ומ"ר סרידות של תבן: מעשה בשבור המלך שהיה עובר שם ועברה קרובים שלו ובלעה נחש עברה שניה בלעה שלישית בלעה היה שבור המלך מיצר וכו' אמרו לו חכמיו הבא י' גבורין וימלאו סרידות תבן הביא ועשו כך ונתנו לפניו ובלע ונתנו לפניו ובלע עד שנפחה כריסו (תנחומי בשלח יח).

***סריות**, סירויות, ס"נ,—סרחון וטנוף, כמו סרי, übler Geruch, Unrat; puanteur, ordure; stench, filth: למלך שבנה פלטין במקום ביבים במקום אשפות במקום סריות מי שהוא בא ואמר הפלטין הזו במקום ביבים הוא במקום אשפות הוא במקום סריות הוא אינו פוגם (רבי לעזר, ירושי חגי' ב א). אין ממזרין טהורין לעתיד לבוא שנאמר וישב ממזר באשדוד מוליכין טינה אצל טינה וסריות אצל סריות (ר' מאיר, שם קידושי ג טו). למלך שאמר לעבדו צא והבא לי דג מן השוק והלך והביא לו דג מבאיש א"ל חייך חדא מן תלת לא פלטה לך או סירוית אתה אוכל או מאה בורדלין אתה לוקה או ממון אתה נותן אמר אני אוכל סירוית לא הספיק לאכול סירוית עד שנקטה נפשו עליו וכו' נמצא אוכל סירוית ולוקה ומשלם ממון (פסיק' דר"כ, ויהי בשלח י, זוכר). למלך שהיו לו אוצרות בלוסים והיו בני המדינה מליזים אחרי המלך לאמר מזגו של מלך רעה מה עשה המלך פתח להם המאושרין שבהם ומלאו את כל המדינה סריות התחילו גורפים ומשליכים ליאור (ר' אלעזר, מד"ר ברא"ש כח). כהדין פרביטא שהוא משטף את בית המרחץ ואח"כ מרחיץ בנו של מלך כך למה יצא עשו תחלה כדי שיצא הוא ותצא סריותו עמו (ר' אבהו, שם סג). סרו מהר מן הדרך כשהיו בסיני היו שושנים וורדין עכשיו נעשו סריות נעשו כזבים לא עשו לא שעה ולא שתים אלא מיד סרו[1] (שם שמות מג). — ובסהמ"א: ומה הים רפשו

1) [דרשו סרו מלעיל כמו סרו מלרע מן סרה סרי, ועי' גם הדרש על סורו טמא (מד"ר איכה ד).]

לורת הארץ א ד). והשלישית הנקודה אשר בה היא סוף מלאות היום וחסרון הלילה והיא ראש סרטן (הוא, ספ' העבור א, 77). התקופה השנית כשהחמה חלה בראש סרטן יהיה היום בסוף ארכו והלילה בסוף קצורה (שם ב, 79). ובהגיע מרכז החמה ע"פ המסיבה האמורה לחנות נוכח ראש מזל סרטן מהמזלות הקבועים האלה אז יגיע היום בכל מקום מהאקלימים לתכלית גדלם (ר"י הישראלי, יסוד עולם כה:). ולפיכך נקודת ל מהמזלות היא ראש מזל גדי ונקודת פ מהם ראש מזל סרטן (שם לא.). ואף על פי שאין אורה (של ירח) חזק כמו אור השמש הנה היא יותר קרובה אל הארץ והיתה לפעמים קרובה מנוכח הראש מהשמש ברב הישוב והוא בהיותה בראש הסרטן בתכלית נטייתה לצפון (רלב"ג, מלחמ' השם ה ו). ראש מזל סרטן וראש מזל גדי (ר"א הקרחי, ספ' ג"ע יד.). מראש טלה עד ראש סרטן צ"ד יום וחצי (שם יז:). סרטן ראשו מוליד אויר חם ורע וחושך וסופו מוליד מחות[1] (יוס' ישרא' פורלין, תולד' אד' ג לט, כ"י בריט' מוז'). — ואמר הפיטן: חבא משוד שטן פסוחיך בלי לסטן טל חיים ירטן להפסת כגון סרטן (סבא, תפל' טל). כוכב תאמים חלה מכעס כי דם אחים נשפך כמים לארץ בקש לנפול סרטן כי התעלפנו צחה צמא (אז במעליכו, קינ' ספרד'). נסוגים לדת שקר נטו באבן נגב ישפטו במזל סרטן ילבטו כל עומסיה שרוט ישרטו (אל חי, שמע"ל, קרובץ ארגו'). זך לקח תעודה תונק במזל סרטן יהודה (סד' על, הגדת מלוירה ומנקדה, כ"י בריט' מוז'). —ואמר המשורר: ולרביעי והוא סרטן גם לאריה נתת מהודך עליו ולאחותו הבתולה הקרובה אליו (רשב"ג, כתר מלכות). וצורת סרטן זה' לכוכבים גבהותם ושפלותם תתהפך כחומר חותם (ראב"ע, חי בן מקיץ). —ג) שם מחלה, carcinoma[2]: אמר החבר היתכן שתתעכב בו ליחה שתעשה בו מורסא או סרטן או תבלול או חבורה (כ"י א"ת, הכוזרי ב מ). המום הנקרא סרטן (ראב"ע, ראש' חכמה, כ"י פריז). אותם שיעשה להם סרטן במקום נעלם יותר טוב שלא יתרפאו כי אם יתרפאו ימותו (פרקי אבוקרט ו לז, כ"י ברלין). המורסה הקשה והסרטן ורבם חרפיות (קאנון א ב א ה). הסרטן הוא מורסא שחוריי' מן השחור' השרופיית מליחה אדומיית וכו'. המורסא הזאת נקראת סרטן לאחד משני ענינים רוצה לומר אם להסתבכו באברים בהסתבכות הסרטן במה

1) [אולי צ"ל לֵחוּת.] — 2) תרג' ד"ר מזיא.

שיסובב בו ואם לצורתו בעגולו ברוב ממראהו (שם ג ב עו). הסרטן מורסה שחורית תולד מהשחורה הנשרפת וכו' ונקרא כן מפני שדומה לסרטן הים (נרבוני ארח חיים במורסות, כ"י ביה"מ שכטר). והסרטן הוא מן האבעבועות המתחדשות מן השחורה (כ"י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי ב מ, נג.). לסרטן נקרא כן לפי שהחיה הנקרא' סרטן יש לו רגלים הרבה וזו היציאה יש לה סביבה גידים מלאים מן התערוכות המילדות אותה (ר"מ אלדבי, ש"א, נתיב ד, עא::). לחולי המעיים כל העשוי מעשב אבשינטי"ו וגרגרי מאסטיח"י לפצעים וחבורות שברגלים מסוכנים פן יתהפכו לסרטן (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית הדש י, קז.).

סַרְטֵן, —קל לא נמצא.

—התפ', **הִסְתַּרְטֵן**, נִסְתַּרְטֵן, —הֻכָּה במחלת הַסַּרְטָן: והנה סברו קצת הקדמונים כי רופא אחד חתך שד אשה שהיה בו סרטן משרשו ונסתרטן האחר אומר אני אפשר שהאחר שנסתרטן היה מוכן לאותו חולי ונזדמן הענין שהיה האחר ג"כ בדרך ההסתרטן (קאנון ד ג ב טו).

סַרְטָנִי, סַרְטָנִיִּי, נק' סַרְטָנִית, מ"ר סַרְטָנִים, סַרְטָנִיִּים, — של הַסַּרְטָן, מתכונת מחלת הַסַּרְטָן יועיל מן השחינים הסרטנים וישקיט הכאב (נרבוני, ארח חיים במורסות הסרטן, כ"י ביה"מ שכתר). הצרעת הגדמית והמורסה הסרטנית בהתחלתם אפשר רפואתם (שם בצרעת). ואמנם השחין אשר יחדש כויצה והשחין המתעפש והסרטניי והחזיריי והכדדוניי והמתאכל ומה שהולך במשפטם לא יולד מהם מוגלא (קאנון ד ד ג א). וכבר נאמר שזרע לוף מרפא טחורי האף ואם יהיו סרטניים תרפאו בסחיטת האשכל וכו' (שם ג ה ב ו). ואם יהיה מטחוריים ודברים סרטניים בעליוני המעיים יהיה מעופש (שם ג יו א ב).

***סְרִיו**[1], ש"ז, —סִרְחוֹן, ריח רע: דעתיה דרבי מאיר למימר סיריי נתן ריחו (מד"ר שה"ש, עד שהמלך). דעתיה דרבי אבהו למימר סיריי נתן ריחו מלמד שהיה ריחו של אותו הדם קשה והופיע להם הקב"ה ריח טוב מבשומי ג"ע (שם).

סַרִיאֵל, —שם מלאך: איהא מיהא קיסתא פיסנא איסור איסתוור סריאל משביע אני עליכם שתסייעו לי בקולי (ר' משה הדרשן בכרבנא, פירו' לפיוטים).

1) [בארמ' סרח, הבאיש.]

(יסרוק סרק) [יקשור סרט] של צמר ושל פשתן לקשור בו את מתניו אע"פ שהרצועה באמצע ת"ל יחדו מ"מ (ספרי דברי רלב). שלא יקשור סרט של פשתן (מדל' תנאים כב יא, הוצ' הופמן).—ב) רצועה צרה של אריג וכדומ' לקשורים, Band; ruban; ribbon: השתמשו בו בא"י בדבור ובספרות העברית החדשה.

***סְרְטָה**, סירטא, ש"נ[1]),—כמו שֶׂרֶט, סְרִיטָה, סדק צר בעור הבשר Einschnitt, Ritz; incision, égratignure; cut, scratch: מים מגולין לא ישפכם ברה"ר וכו' ולא ירחוץ מהם פניו וידיו ורגליו אחרים אומרים לא אמרו אלא בזמן שיש בו סירטא (תוספת' תרומ' ז יד). אחרים אומרים לא אסרו אלא מקום סירטא פניו כסירט' הם ראש אצבעות ידיו ורגליו כסירטא הן (ירוש' שם ח ה). אחרים אומרים מקום שיש סירטא אסור אין סירטא מותר (ע"ז ל:). — וְסָרַט סְרְטָה: יסרוט לו סרטה בכותל באחד בתקופת תמוז (מד"ר ברא' לג, הוצ' תיאודו').—ובסהמ"א: שסרט לו סרטה בכותל (והזהיר, שמות ג.).—וגם סְרְטָה, סורטה: חבוי זקן לא יגלחו משרשם סורטה בגיוום לא יורשם (ממזי יניי, הוצ' דוידזון 23).

***סִרְטוּט**, סירטוט, ש"ז,—כמו שִׂרְטוּט, סִרְגּוּל, Liniiren; réglage; drawing lines: הרי היא כאמיתה של תורה מה זו צריכה סירטוט אף זו (מגלת אסתר) צריכה סירטוט (רבי חלבו רבי יקא בשם ר' לעזר, ירוש' מגיל' א א).

***סַרְטָן**, ש"ז,—א) מין חיה סֹרֶטֶת השֹׁכנת במים Krebs; écrevisse; crab: ואחריו מה אתה בורא סרטן מפני שאדם מקמיץ מן החורין ומן הסדקים [כסרטן] (פסיק' רבת' מתן תורה). אמר (מרע"ה) רבון העולמים הסרטן הזה אינו חי אלא מן המים ואני נמלטתי מן המים (שם וימלך). אדם נמשל לשנים עשר מזלות וכו' ותחלתו חלש כסרטן ואח"כ בשנתגדל נתגבר כאריה (תנחו' האזינו א).—ובסהמ"א: כדמות הסרטן המימי שסגולתו לחזור אחורנית וכן השמש בעלותו אלינו יבוא בנקודה הראשונה של סרטן ומשלים מהלכו על גדי אחורנית מאשר בא או נאמר סרטן מאדמימות שהוא מזל החום (יוסי' ישר' פורלין, תולד' אדי ג מב, כ"י בריט' מוז'). שורטה השד בסרטן ימיי שחוק וסרטן נהריו שרוף (קאלון ג יג ג). ילמד אדם דרך ארץ מסרטן של ים שאינו אוכל כי אם בשתי אצבעות (ר' אליהו, ספ' מוסר כב).—"ומ"ר סְמ' סַרְטָנֵי: שיאכל הדגים הנקראים סרטני הנהר המבושלים עם השעורים (כרבוני אלרח חיים, בקדמת הדקה, כ"י ביה"מ שכתר). קרא סרטן לסרטני יאורים ואל נגע בשם סרטן מקרא וכן הוא שם למזל בין תאומים ובין אריה ישבון ויירא (עמנוי' מחב' כ).—ב) *בחכמת התכונה, אחד משנים עשר המזלות, עי' ערך מזל: וכולם (הכוכבים) משרתים לי"ב מזלות שהן כנגד י"ב חדשים ואלו הן שור תאומים סרטן אריה וכו' (פדר"א ו).—ובספר יצירה: המליך אות ח' וקשר לו כתר וצר בו סרטן בעולם ותמוז בשנה ורגל שמאל בנפש (ספ' יצירה ה ג). — ובסהמ"א: חקק מן הי"ב מזלות ג' אשיים ג' אורים ג' ארציים ג' רוחניים טלה אריה וקשת אשיים סרטן עקרב דגים מימים תאומים מאזנים דלי אורים וכו' (סהל בן תמים, פי' ספ' יצירה עג). סרטן ממזלות המים נקבה ממזלות הלילה וכו' (ראב"ע, ראש' חכמה ב, כ"י פריז). וג' ממים והם סרטן עקרב דגים (הוא, ספ' למשאלה בקדרות ז). והם המזלות ששמותם טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה (רמב"ם, יסוה"ת ג ו). במה דברים אמורים כשהיה מקום הירח האמתי מתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים אבל אם היה מקום הירח מתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת ויהיה אורך הראשון עשר מעלות או פחות (הוא, קדוה"ח יז ד). התבונן וראה הירח באיזה מזל הוא אם יהיה במזל טלה תגרע מן האורך הראשון תשעה וחמשים חלקים וכו' ואם יהיה המזל סרטן תגרע מן האורך שלשה וארבעים חלקים וכו' (שם ה). וגבה סרטן למעלתי יקטן (ר"י חריזי, תחכמ' כב). סרטן לתמוז אריה לאב בתולה לאלול (אגק.9). ראש סַרְטָן, ראש מזל סַרְטָן: והנה השמש ומגן ה' צבאות יחול בראש טלה בתקופת ניסן ובראש סרטן בתקופת תמוז ובראש מאזנים בתקופת תשרי ובראש גדי בתקופת טבת (ראב"ד, ספ' יצירה יע:). ומראש מזל טלה יתחילו המזלות לנטות מעט מעט ולהתרחק מעל הקו השוה כנגד הצפון עד ראש סרטן ויהיה ראש סרטן רחוק מעל הקו השוה לרוח הצפון שלש ועשרים מעלות וחצי מעלה בקירוב (רמב"ם, קדוה"ח יע ד). והנקודה אשר נחלק עליה אופן המזלות בפאת צפון היא ראש סרטן ומסמנית ראשית ימי החום והנקוד' אשר נחלק עליה בפאת דרום היא ראש גדי ומסמנת ראשית ימי הקור (ראב"ח הנשיא,

1) [או ש"ז בצורה ארמית.]

(מד"ר במד' יח). המנדין בצדק והשבין בצדק והמקבלין את השבין ומלמדין אותן שלא ישובו לסורחנן. עליה' הכתוב אומר אז יבקע כשחר אורך (דא"ר ב). —ובסהמ"א: על שנרצית למחול סורחני (רס"י, ברא' לג י). לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו לכך בקש משה שיכתב סורחנו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה (הוא, במד' כז יג). אע"פ שהיה בלבו (של משה) לשברם (את הלוחות) הורידם בידו שלא יסתכל בהם הקב"ה ויזכור סרחונם (חזקוני, שמות לב טו).—ואמר הפיטן: קובלים הסתר פניך עם טרחן קנוי והרוג אכול ומכור ומורחן רגלנו כעבד רב פשע וסורחן (שלמה הקטן, אמרכו נגזרנו, סליח' ד' עי"ם). קנין הרג וחרב אכול ומרחן רגלנו כעבר רב פשע וסרחן (סליח' לו"ג, מחז' איטלי ב, ס.).—ב) *מין חיה המוציאה סִרְחוֹן, הסרחן (דאס שטינקטיהר) :Stinktier; putois; skunk, משכנו באמעריקא גדלו כחתול גדול ושמו יעיד על מעשיו כי בראותו מרחוק איזה אדם או אחד מאויביו מתקומם עליו ישתין ויזביל ומשניהם יעלה סרחון גדול עד כי לא יכול שום חימא דם עד בהמה להתקרב אליו (ליכדא, ראשית למודים א ו כה). מקנה רב להם ובקצת מקומות הוא רוב עשרם קופים ממינים שונים וכו' הסרחן (שטינקטהיער) זאבים וכו' (כ"ש בלאך, סבי"ע ב, מה:).

סרט[1], ממנו *סָרַט, *סְרָטָה, *סִרְטוּט, *סַרְטָן, *סִרְטֵן, *סַרְטָנִי, *סְרִיטָה.

סָרַט, — חָרַת, רשם על ידי חֲקִיקָה, einschneiden, einritzen; inciser; to incise, mark: הסורט סריטה אחת על גבי שני נסרים כאחת הרי זה חייב (תוספת' שבת יא יב ו). מעשה בעזים בית אנטוכיא שהיו דדיהן גסין ועשו להן כיסין כדי שלא יסרטו[2] דדיהן (ר' יהודה, שבת נג:). כל מי שהוא רוצה לידע שימות החמה יתירים על ימות הלבנה י"א יום יסרוט לו סריטה בכותל בתקופת תמוז ולשנה הבאה באותו הזמן אין השמש מגעת לשם עד י"א יום (רסב"ג, מד"ר ברא' לג). סרט לו סריטה על הכותל אמר לו כשתגיע השמש לכאן ירד מחר הברד (זבדי בן לוי, שם שמות יב).—ובסהמ"א: ואיש כי יכה כל נפש אדם שמעני אפילו סרט סרטה ת"ל מכה איש ומת מגיד שאינו חייב עד שתצא כל נפש (הזהיר שמות סה:). כמו סריטה שסורט האומן בצואר למציץ דמו (ערוך ערך כסל).

1) [כמו שׂרט.]
2) [אפשר שזה הוא פִע' או נִפְע'.]

—פִע', *סֵרֵט, בינ' מְסָרֵט, — כמו קל בחוק הפעולה: הממרט על בשרו ר' אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר (שבת יב ד). אין מישרבטין וממרטין[1] את הבהמה ואין נופחין בקרבים (תוספת' ב"מ ג כט). מאי נוקפים אמר רבי יהודה אמר שמואל שהיו מסרטין לעגל בין קרניו כדי שיפול דם בעיניו (סוט' מח.). אבנים הללו אין כותבין אותם בדיו משום שנאמר פתוחי חותם ואין מסרטין עליהם באיזמל משום שנאמר במלואותם (שם סח:). דבר זה שאלתי לחכמים ולרופאים ואמרו מסרטו בעצם ומעלה ארוכה (רב יהודה בשם רב, חול' עז.).—ובסהמ"א: אדם שיודע לקרות ואינו יודע לחתום על הגט מסרטין לו אות אות על מגלה וחותם (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 99). ועיקר פיתוח שמסרטין בברזל והאבן מיתחסרת מה שנפסל ממנה בפיתוח (קטע תשו' תלמיד רסע"ג, סעדיאנה סכתר 61). ודוקא בעצם שמסרטו אבל ברזל שורף ואינו מעלה ארוכה (ערוך ערך קד). מקרעין להם נייר חלק מסרטין ורושמין בסכין על הנייר את שמות העדים ובאין העדים וממלאין את הקרעים דיו (רס"י, גיטי ט:).

—התפ', *הִסְתָּרֵט, בינ' נק' מִסְתָּרֶטֶת, — שסרטו אותו, שנעשו בו סְרִיטוֹת: מה הסנה הזה כשאדם מכניס ידו לתוכו אינו מרגיש וכשהוא מוציא מסתרטת כך כשירדו ישראל למצרים וכו' (מד"ר שמות ב).

***סֶרֶט**[2], ס"ז,—א) פתיל, חבל, חגורה, Schnur, Strick, Gürtel; corde, ceinture; cord, girdle: לא יקשור סרט[3] של צמר בשל[4] פשתן לחגור בו את מתניו אף על פי שהרצועה באמצע (כלא' ט ט). מנין שלא

1) [כך בדפו' ובהוצ' צוק"מ חסר.]
2) [בערב' שַׁרִיט[a]), עי' קוהוט עה"ש. ויש גוזרים אותו מהיוני σύρτης, חבל, אבל זה רחוק.]
3) [בכ"י מינכ' הגרסה: סרק, וכן בתוספת' בדפו' (שם ה יג) ובהוצ' צוק"מ (שם ה כב) הגרסה: סדק. ועי' ד"ס (הערה כ).]
4) בירוש' (גני' 46), הגרסה: ושל, כמו בספר להלן.]

a) شريط

הרש הפוך שמי ושם אבי ויהיה שמי ארנון השטן בן עינן השר וכו' בן סרחדון בן אבדון (ר"י זבארה, שעשועים יין לבנון, הו"ל ברי"ל).

*סְרָחָה, סרחא, ש"נ [1]), — ריח רע, כמו סִרְחוֹן: ואין עושין בה (בירושלם) גנות ופרדסין משום סרחא[2]) (ב"ק פב:). — ובספהמ"א: רבא התיר לו לרב אחא בר אדא לישון בכילה בסוכה משום סרחה דגודגסא[3]) (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 25). ואפי' אינו מצטער אלא משום בקי או משום סרחא וביוצא בה פטור (ר"ח, סוכ' כו.).

*סִרְחוֹן, סירחון, ש"ז, ומ"ר סִרְחוֹנוֹת—א) ריח רע, הפסד וכליה, übler Geruch, Verwesung; odeur fétide, dépérissment; stench, decay: יצאו האורז והדוחן והפרגון והקטניות והשומשמין שאין באין לידי חמץ ומצה אלא לידי סרחון (מכי' בא ח). דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון (דבי ר' אליעזר בן יעקב, פסח' לה.). — ובספהמ"א: לסרחון השחי ימשחנו במרתך שחוק מעור' במי' או במי ורדי' (ר"מ אלדבי, ש"א, נתיב ד, עב:). — ובהשאלה: אבל מי שהוא מלא מסרחון צואת עונותיו אין תורתו נחת לבוראו (ר"מ די וידאש, ראש' חכמ', התשובה ב). — ומ"ר סִרְחוֹנוֹת: גם תראה פחיתות הרשע שהלואי יהיה כשממית שהנה שממית בידים תתפש במקום האשפות משום ששם מצויין הזבובים לרוב לריח הסרחונות המושלכים שם וכונתה לתופשם כנודע ועכ"ז לפעמים תתפש בהיכלי מלך אע"פ שהוא מקום נקי בהעדר הזבובים (ר' אליהו, שבי' מוסר ע). — ב) במובן המוסרי, חטא ואשם, Sünde, Schuld; péché, faute; sin, offence: מאחר שהודיעם סרחונם אח"כ גזר עליהם נדוי והרי דברים ק"ו ומה אם מי שאמר והיה העולם לא כעס על בשר ודם עד שהודיעם סרחונם ק"ו על בשר ודם שלא יכעוס על חבירו עד שיודיעו סרחונו (ספרי במדי' קד). ר"א המודעי אומר בוא וראה כמה צדיקים חביבים לפני הקב"ה שבכל מקום שמזכיר מיתתם שם מזכיר סרחונם וכל כך למה שלא יהיה להם פתחון פה לבאי עולם וכו' (שם קלז). ויקצוף משה על פקודי החיל מגיד שאין הסרחון תלוי

[1]) [או ש"ז בצורה ארמית.]

[2]) [בר"ש הגרסא: סרחון.]

[3]) [עי' סוכה (כו.) ושם הגרסא בארמית סירחא דגרגישתא.]

אלא בגדולים (שם קנז). כיון שראה אותו סרחון שסרחו במעשה העגל אמר האיך אני נותן להם את הלוחות (אדר"נ ב). למלך בשר ודם שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו (תנא דבי רבי ישמעאל, זבחי' מא:). עד שלא תלד האשה הסירחון ניתלה בה לאחר שתלד תלוי בבנה (ר' לוי בר זכריה, מד"ר בראש' ענ). אמר ראובן אני בכור ואין הסירחון תלוי אלא בי (ר' נחמיה, שם פד). דבר אחר וירא אהרן מה ראה אמר אהרן אם בונין הן אותו הסירחון נתלה בהן מוטב שיתלה הסירחון בי ולא בישראל (שם ויקר' י). — ובספהמ"א: לכן אמר לו כאשר ייטב לך פי' כשתחזור לכבודך לגמרי ויהא נשכח כל סרחונך אז תזכני ויעשה פרי (פענח רזא, וישב, כח.). — ואמר הפיטן: סרחוני נמצא ביותר סער ותר ונלכדה בתר (סליח' יז תמוז, מחז' איטלי' א, קס:). למלך שעבדו סרח עליו ומבקש מחילי' מאת המלך אם העבד אינו מתחרט בלבו וחוזר ועוש' הסירחון בכל יום יכעוס עליו המלך יותר (ספי' אורחת צדיקים, החרטה לז:). — ומ"ר סִרְחוֹנוֹת, ואמר הפיטן: משוגותינו אתנו תלין באפס תמיד מנחת ערב ניחוחי שחר גם הם פסו המצדיקים שגגת ערב סרחונות יום יום נוסיף ולא נגרע מקרב עונות רבו וגברו הרב (אפסו איסים, סליח' מנחי' יוה"כ).

*סַרְחוּת, ש"נ, —תכונת הַסִּרְחוֹן, סְרוּחַ: משל לתרבא[1]) של חמור שנפל לשמן וֶרד אע"פ שנעשה ריחו יפה משמן הורד אלא סופו חוזר לסרחותו כמות שהיה (מדר' אגדי' בראשית לז).

*סַרְחָן, סורחן, — א) כמו סִרְחוֹן משמ' ב): שני פרנסים עמדו להם לישראל אחד אמר אל יכתב סורחני ואחד אומר יכתב סורחני וכו' בבקשה מכם הודיעו סורחני שלא יהיו העומדים סבורים לאמר כשם שזו קלקלה אף זו קלקלה (ספרי במד' קלז). למה דוד דומה לסוחר כותי אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע וכו' ונקיתי מפשע רב שלא יכתוב סורחני אמר לו א"א (ר' דוסתאי דמן בירי, סנה' קז.). בד' מקומות הוא מזכיר מיתתן של בני אהרן ומזכיר סורחנן וכל כך למה להודיעך שלא היה בידם אלא אותו עון בלבד (פסיק' דר"כ, אחרי מות). מיד נזדעזע משה מפני המחלוקת מפני שכבר היה בידן סורחן רביעי

[1]) תרג' חֵלֶב תרבא.

לוי בן פרטא, מד״ר שמות מג).—ובסהמ״א: כמו שמצינו במשה ואהרן כי באשר סרחו סרחון אחד קל נטלו העונש בעולם הזה (ר״מ אלדבי, ש״א ע, קיד.). —ושני השרשים יחד: אמת עשיר אשר ישמח בחלקו ויגעל הון אשר יעדף ויסרח ולא יקנה עלי תבל לבד תם אשר לא יהיה חובל ויסרח (רמב״ע, הפרטים ע סד).—ג) פ״י, השחית וקלקל: לא היה ארדבלי׳ בירושלם מפני שהוא סורח[1]) את הנעימה (רשב״ג, ירוש׳ סוכ׳ ה ו).

—הפע׳, *הִסְרִיחַ,—א) פ״ע, כמו קל א), הבאיש, נתקלקל: עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם וכו׳ (אבות ה ה). היה עובר בין הגוים ובין הכותים והיו בידו דברים שאין יכולין לגיע לעיר מניחן על גב הסלע ר׳ יוסי אומר נותן בפונדתו עד שיסריחו (תוספת׳ תרומ׳ א יד). אין לך אסור משום מוקצה אלא תאנים וענבים בלבד אמר רבי שמואל בר סיסרטאי מפני שהן מסריחות בינתים (ירוש׳ מעשר׳ א ז). אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה (רב מתנה, ברכ׳ מח:). שלשה ימים הראשונים יבקש אדם רחמים שלא יסריח (הזרע שממנו נוצר הולד) משלשה ועד ארבעים יבקש רחמים שיהא זכר (שם ס.). שלשה דברים עלו במחשבה לבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו על המת שיסריח ועל המת שישתכח מן הלב וכו׳ (פסח׳ נד:). כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת (סנה׳ לט:). אם תניח בשר ג׳ ימים בלא מלח מיד הוא מסריח (אנטונינוס, מד״ר ברא׳ לד). אמר (ר׳ יהושע) להם אדם נברא מאדמה והאדמה אינה מסרחת לעולם אבל חוה נבראת מעצם (שם יז, הול׳ תיאוד׳). קודם ימות המשיח עניות ירבה ויוקר הווה והגפן תתן פריה והיין יסריח והמלכות כלה תהפך למינות (רבי נהוניה, שם שה״ש, התאנה חנטה).—ובסהמ״א: ברית מלח כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם (רש״י, במד׳ יח יט). אבל אם נפל (עכבר) ליין או לשמן או לדבש מותר ואפילו נתן טעם מפני שטעמו פוגם שכל אלו צריכין להיותן מבושמים וזה מסריחן ומפסיד טעמן (רמב״ם, מאכל׳ אסור׳ טו לא). וכשחטאו ישראל בעגל הסריחו גופם וטנפו שכלם (ר״י אבוהב, מנוה״מ ג ד ה ה).—ואמר הפיטן: הוא סיגים לכן יסריח הוא עפר לכן יעפוש (מחז׳ יכיי, הול׳ דודסון 17).— ב) פ״י, עשה שיבאיש, שיעלה סרחון: אפונין חיין מערבין בהן מזון שתי סעודות למי נצרכה לרבי מאיר שלא תאמר הואיל והן מסריחין את הפה אין מערבין בהן (ר׳ יצחק עטוסיא, ירוש׳ פאה ז ה). כופה לעשות בצמר אבל לא בפשתן מפני שהיא מסרחת את הפה וכו׳ (שם כתוב׳ ה ו). אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה ומדביקין מטותיהם זו בזו ומחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין ערסותם בשכבת זרע שאינו: שלהם (קידוש׳ עא:). וסרוחין על ערסותם שהן מסריחין מטותיהם בעבירות (מד״ר ויקר׳ ה).

—הפעי, *הִסְרַח, בינ׳ מְסֹרָח, מוסרח,—שנתקלקל ומסריח, נמאס: ויקח העבד קערה אחת שחורה כעורב מכל צד ופנה ואומר אנא ה׳ הושיעה נא ויבא אותה על השולחן והיא מלאה חזרת אשר בזכרה שמחת לבי מתפשרת ובכנף המעיל נקתה והומץ בקערה שנית מוסרח ונתעב מאד (ר״י זבארה, שעשועים, חוברת יין לבנון, הול׳ בריל). מה תועלת עולה לך באשפתו של גיהנם אשר אתה מושלך בו ככלב מוסרח (ר׳ אליהו, סב׳ מוסר א, ד:). שם (בגהינם) יחולו כל אותם הדינים והעונשים ומתהוה מהם מדרגות צואה רותחת כי הם טמאים ומוסרחים יותר מהאחרים (מעבר יבק, שפתי רננות מא).

—פע׳, *סֵרַח, סורח,—נמאס כדבר המסריח, ואמר הפיטן: גזו וגם גנזו מבשלי הסימנים סרו אף הוסרו סורחו האמנים (רסב״י הבבלי, אחשבה לדעת, יול׳ שבת ברא׳).

ג. *סָרַח[1]),—חתך ופצע, schneiden, verletzen; déchirer, lacérer; to cut, lacerate: (צלוחית) של פלייטון שנטל פיה טהורה מפני שהיא סורחת[2]) את היד (כלים ל ד). ניטל המקבל שלו (של מכחול) אם היה הזכר שלו מלא חלודה טהור מפני שהוא סורח[3]) את העין (תוספת׳ כלים ב״מ ג ה). הכוסות הקיצין הסודיינים החתוכין טהורין מפני שסורחין את הפה (ר׳ אלעזר, שם ב״ב ז י). ועי׳ עוד ב.סֵרַךְ.

*סַרְחַדּוֹן,—שם שֵׂר: ויאמר אלי ואיה שכלך ותבונתך והלא אמרתי לך כי שמי עינן הנטש בן ארנון

---

[1]) [בבלי (ערכ׳ י:) הגרסה: מערבב.]

[1]) [כך בסור׳. ולדעת רה״ג הוא כמו סרך, עי׳ הערה לקמן.] — [2]) [פרש רה״ג: הח׳ במקום כ׳ כאשר נאמר סירכא, ע״כ. וכן בערוך, וכן פרש הרמב״ם והראש. ועי׳ י״נ אפשטין (פרוש הגאונים לטהרות 79) בהערות.]

[3]) [בערוך ערך סרח, הגרסא: סורך.]

כל זמן שהוא סורת היתה מניקתו נודדת (בשם רב כהנא, מד"ר בראשי' לא). בא וראה דרך הצדיקים במה שהם סורחים הם מתקנים (ר' לוי בר חייא, שם שמות כג). כך אמר להם הקב"ה הלא היה לכם לסרות לא בשני ולא בשלישי אלא מן הראשון (ר"ש בן חלפתא, שם מג). מה דרכו של אב שמרחם על בניו אע"פ שסרחו כך אתה צריך לרחם עליהם הוי ואתה ה' אבינו אתה (שם מו). שאלולי לא סרח ראובן במעשה בלהה היה ראוי ליטול כהונה ומלכות (שם במד' ו). לעבד רע שהיה נמכר והלך אחד לקנותו ידע בו שהוא רע לקח עמו כבלים ומגלבים שאם יסרח יהא רודה אותו בהן כשסרח הביאו כבלים וכבלו וכו' לפי שהייתי יודע שאתה רע מעללים לכך התקנתי ב"כ לאסריך ולהלקותך שאם תסרח תלקה בהם (שם יג). לתינוק שסרח ולקה ברצועה וכשמבקשין להפחידו מזכירין לו הרצועה (שם טז). וכל אותן מ' שנה לא סרחו במדבר עד שבאו לשטים (שם כ). ומה אם צפור שאין לה לא זכות אבות ולא בריתות ולא שבועות בניה מכפרים עליה בני אברהם יצחק ויעקב שיש להם זכות אבות עאכו"כ שאם סרח א' מהם שהוא מכפר עליה לעתיד לבא (ר' חייא, שם דבר' ו). ויהי בעת שסרחה הצאן ולא שמעה לדברי אדוניה (פסיק' רבתי כו). עמלק יושב מה ראו לפתוח בעמלק משל למה הדבר דומה לתינוק שסרח ולקה ברצועה כשמבקשין להפחידו מזכירין לו הרצועה כך היה עמלק רצועה רעה לישראל (תנחומי שלח יח, בובר).—סָרַח לפלוני, סָרַח נגדו: אדם שסרח לחבירו וביקש ממנו ולא קיבלו יעשה שורת בני אדם ויפייסנו (רב, ירוש' ב"ק ח י). ומנין שאם סרח אדם לחבירו ואמר לו חטאתי שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו שנאמר גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול לחתפלל בעדכם (מד"ר במד' יט).—וכן סָרַח על פלוני: ובן איש ואשה שבאו לפני משה לדין זה אומר היא סרחה עלי והיא אומרת הוא סרח עלי א"ל משה לבקר משפט אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו נמצא עומרה בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה (ר' יוסי, יומי עה.). למלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם מיעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת אם רובה סרחה אין פמליא שלה מתקיימת (תנא דבי רבי ישמעאל, זבחי' מא:). ובן איש שהיה צהוב עם אשתו ומשלחה מביתו והיה אהרן הולך אצלו ואומר לו בני למה צהבת עם אשתך אומר לו על שסרחה עלי א"ל. הרי אני עורבה שאינה סורחת עוד עליך מעתה (אדר"נ ב כד). לבת מלכים שסרחה על אביה והיו לה בנים וטרפה אותם עליו והלכה לה (מד"ר שמות ל). אדם רוכב על החמור פעמים שסורת עליו ומכהו פעמים ששיחק עליו ומכהו (שם ויקר' טו). לבן מלך שסרח על אביו ופיים עליו אוהבו פעם שתים ושלשה כשסרח רביעית נתרשלו ידי אוהבו של מלך אמר כמה פעמים אטריח על המלך (שם במד' יח). למלך שהיו לו בנים הרבה ממטרונה סרחה עליו מטרונה ביקש להוציאה וכו' (שם דבר' ג). למטרוניתא שסרחה על המלך וגרשה מביתו והיו בני אדם קוראין לה זאת גרושת המלך (מדר' שה"ש, הוצ' גריכהוט, מב:). והוא אומר לו פלוני חברך שגרני אצלך לפייסך מפני שאמר אני סרחתי על חברו (כלה רבת' ג).—ובסהמ"א: לרוח היום לאותו רוח שהשמש באה משם (לשם) וזה היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו בעשירית (רש"י, בראשי' ג ח). האלהים מצא יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת הקב"ה נהיתה להביא לנו זאת (שם מד יו).—ואמר הפיטן: כי תסרח בטומאותיה לא תסלף היא טענותיה (מחז' ינאי, הוצ' דודסון 22). מצוה בבין העינים משום לסרחה על כל ראש קרחה (ר' אליה הזקן, אזהר' קובץ מעשי ידי גאוני קדמוני' ב, 70).—ואמר המשורר: קצרו מדי ששוניהם ולא סרחו (רמב"ע, דיואן סז). ונאצתי ונאפתי וסררתי וסרחתי (ראב"ע, לך אלי תשוקתי). יען סרחנו נדחנו ומשמן רזה כי רבה הטומאה ואין מזה (אב לרחם, סליח' יוה"כ). טעינו מדרך חיים טפשנו וסרחנו לכן אבדנו ומת מלב נשכחנו (אכה זכור, סליח' שם). סרח גור אריה בקדשה היא בעינים עונו הודה והכרעתו לצדק במאזנים (בקר אערוך לך, מחז' איטלי' ב, קא:) החשתי מעולם לראשון אשר סרח עת בא אתוי נהרים אשר זרח ממזרח (אימתי, יוצ' שבת ב אחה"פ) האל שלחך ציר לחליי נאמן לחבוש מזור מכה אשר סרחה (ד"ס יהודי מצרים וא"י ב, מן 266). ואחריו יצא אחיו יפיו רב עד יסף ויסרח אז פי עת ראה זרחו רחב ויקרא שמו זרח (דרעי, לקו"ק עג). כי נודע הדבר גם בתרת כי יצחק הוא תלמיד חכם שסרח (יל"ג, נהרא, ספ' ו, 72).—*וְסָרַח סִרְחוֹן: אמר לי' אדונו סרחת כל הסרחון הזה ואתה צוות בייא (בשם רבי

—נפע', נִסְרְחָה,—נִסְרַח הדבר, הבאיש, נתקלקל טעמו ורֵיחו, ובהשאלה, נִסְרְחָה דַעְתּוֹ, חָכְמָתוֹ, נתקלקלה: האין עוד חכמה בתימן אבדה עצה מבנים נִסְרְחָה חכמתם (ירמי' מט ז). — ובתלמ': כיון שאבדה עצה מבנים נִסרחה חכמתן של אומות העולם (רי"ח, חגי' ה:). — ובמשמ' העקרית, הבאיש, נתקלקל: הקילור והאיספלנית והרטייה שנתן לתוכן קֶמח אינו צריך לבאר מלוגמא שניסרחה אין צריך לבער וכו' (תוספת' פסח' ב ג). בלע כזית מן המת ונכנס לבית הבית טהור שכל הבלועין באדם ובהמה וכחיה ובעוף טהורין נסרח או שיצא מלמטה טהור (שם מקוא' ז ח). נבילה שנסרחה צריך להרחיק ממנה ארבע אמות (ירוש' ברכ' ג ה). ר' יודי בעי שמֶן של מעשר שני שנסרח א"ר מנא מכיון שנסר' פקעה ממנו קדושתו מה צריכה ליה שביעית אע"פ שנסרח בקדושתו הוא (שם מעשר שני ב א). מהו עד שתסרח מאוכל אדם או עד שתפסול מאוכל הכלב נישמעינ' מן הדא נסרח' מאוכל אדם מטמא טומ' אוכלין ושורפין אותה בטומאה (שם חלה ד ו). וקִדשתם היום ומחר וכבסו שמלת' א"ר יוחָנן זו דברי רבי אלעזר בן עזריה ורבי ישמעאל ורבי עקיבה אבל דברי חכמים עד ג' ימים מיכן והילך היא נסרחת (שם שבת ט א). מן דמר זקוק לבער בשניתמצה ואחר כך ניסרחה (שם פסח' ב, גנזי' 105). משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב הטוב שלא נסרחו והמטיב שניתנו לקבורה (רב הונא, שם תעני' ד ח). עד שלא נסרח הזרע האשה מעוברת משני בני אדם כאחת משנסרח הזרע אין האשה מעוברת משני בני אדם באחת (ר' מתנייה, שם יבמ' ד א). אי מה הנבילה אם נסרחה טהורה אף המת אם נסרח יהא טהור (שם נזיר ז ב). מה בינו (בין שפיר שנתקלקלה צורתו) לבין המת שנסרח ואין שלדו קיימת (ר"ש בן לקיש, שם נדה ג ג). והלא המים יפים שתתן בהם מלח מיד הם נסרחין הא כיצד נתן דבר המחבל לתוך דבר שמתחבל כדי לעשות בו נס (מכי' ויסע מסה).—ובספהמ"א ואמר המשורר: כי הוא חנֵנך הדעת ויתנך עין רואה ואזן שומעת והטוב והרע יודעת ומה לך אחרי הגוף הנבאש והנסרח בתולעת (רמב"ע, אברך את יי', הוצ' דוקעס). שר המלכים בו יקרם יעלון לרוב וּמלכותם מאד שמחה כי מחלצותם בעזו העטיר ויעדם גזרו ובו נסרחה (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 267).

—קל, *סָרַח, א) הבאיש. נתקלקל: חלת דמאי עד שתסרח שחלת דמאי ניטלת מן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף (חלה ד ו). אין מלקטים עשבים מגבי הזבל אבל מלקטין הימנו קישושות נותנין עליו קשרי תבן כדי שירבה נותן עליו מים כדי שיסרח[1]) ועודרין אותו כדי שיתפח (תוספת' שביעי' ב יד). היתה מלובנת עושין אותה שחורה מאדמת עושין אותה ירוקה וסרת פיה ותפת צוארה (מד"ר במדי' ט). אין משקה סורה יותר ממשקה זה שתחת הלשון (רבי ברכיה, שם שה"ש, כסת תעופנה).—ובהשאלה, סָרְחָה הַחָכְמָה: ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו והכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו (סוטי' מט:).—ב) בהשאלה, הבאיש ונתקלקל במובן המוסרי, חָטא: לאחד שסרת מן העיר וכו' (תוספת' שם טו ז). משרבו מקבלני טובתיך ומחזיקני טובתך רבו איש הישר בעיניו יעשה וסרחה כל המלכות כולה ואולה ונולה וכו' (שם יד ז). אתה פתחת לי פתח שאעמוד ואתפלל לפניך על בניך בשעה שסרחו במעשה העגל (ספרי דבר' כז). אף דברים שתגרי עכו"ם מוכרין להן מן מפיגן אלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזניך לאחר שסרחו (רבי אלעזר בן פרטא, יומ' עה:). באושא התקינו אב בית דין שסרח אין מנדין אותו אלא אומר לו הכבד ושב בביתך (ר' הונא, מו"ק יז.). אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ וביון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומִיעטו (ר' אלעזר, חגי' יב.). מה כלי זהב וכלי זכוכית אע"פ שנשברו יש להם תקנה אף ת"ח אע"פ שסרח יש לו תקנה (ר"ע, שם טו.). סרחה ולבסוף בגרה תידון בחנק (כתוב' מה.). תשיעית נצטוה שלא לאכול מן האילן עשירית סרח אחת עשרה נידון (ר' יוחנן בר חנינא, סנה' לח:). לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו (ע"ז ח.). יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי (שם). לא אמר (אהרן) לאיש שסרחת ולא לאשה שסרחת לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל (אדר"נ יב). לבן מלכים שהיה לו פדגוג כל זמן שהיה סורח היה פדגוג שלו נרדה ולבן מלכים שהיה לו מניקה

[1]) [בדפוי' שיפרח, כלומ' יתפזר ברוח, עי' מנח' בכורים.]

***סֵרוּף**, סירוף, ש"ז — שם"פ מן סֵרֵף, שׂרף: מה נפיק מביניהון לסירוף הכרי נפק מביניהון (ירוש' תרומ' ג ז).

***סָרוֹק**, ש"ז, מ"ר סָרוֹקוֹת, סָרוֹקִים, סרוקין — מי שאומנתו סריקת צמר ובגדים וכדומ'; Hechler, Wollkämmer; cardeur, peigneur; carder, woolcomber: שמן שהגרדי סך באצבעותיו חייב בדמיי מה שהסדוק[1]) נותן בצמר פטור מן הדמיי (דמאי א ז, מדב"מ). י"א מוכים שהכובס מוציא חרי אלו שלו מה שהסרוק[2]) מוציא הרי אלו של בעל הבית (ב"ק י י). עור הכר עור הכסת מדרס עור הסרוק[3]) עור הסורק רבי אליעזר אומר מדרס וחכמים אומרים טמא מת (כלים כו ה). — ומ"ר: קנה מאזנים של סרוקות[4]) טמא מפני אנקליות (שם יב ג). כל שעיסקן עם הנשים לא יתייחדו עם חנשים כגון הסדרין והסרוקת[5]) וכו' (תוספתי קידוש' ה יד). כל שעסקיו עם הנשים סורו רע כגון הצרובים והסרוקין[6]) והנקורות וכו' (גמר' שם פב.).

א. סרח, ממנו א.סֶרַח, א.סָרַח, א.סָרוּחַ.

א. סֶרַח, ש"ז, — מה שהוא עֹדף על דבר אחר ובֹלֵט ממנו: Überhängendes; traînant; overhanging וְסֶרַח העדף ביריעת האהל חצי היריעה העדפת (שמות כו יב). — ובסהמ"א: ומנהג הסופרים לעשות האות הרבתי שוה מלמעלה לשאר אותיות התיבה וסרח העודף באות הרבתי יהיה סרוח על פני אורך השיטה (מנחם די לונזנו, אור תורה ג.).

ב. *סֶרַח, ש"ז, מ"ר סְרָחִים, חטא ועון, — כמו סרחון, ואמר הפיטן: סרח אשר עדף בשמך תחשב סרח ואז תשב לך בודדת (יהודה בן אבון, סיבה, שער הסיר, ברודי 129). החיש גאולה לשאר ישוב וכימי קדם תשיב ותשוב ולבית זבולך מלכי תשוב לקבץ נדוחי ולמחול סרחי נפשנו חכתה ליוי' (סליחי שבת שובה, סמא"ל, סקלו:).

1) [כך בכ"י במקום שהסרוק, וכן גרסת הערוך ועוד ספרים; ובס"א ושהסורק.]

2) [כך לפי גרסת מדב"מ. וכן בירוש' (גנז' 254). ובס"א ושהסורק.] — 3) [פרש ר"ע ב"ט וז"ל: עור שחוגרים אומני המסרקות על מתניהם, ע"כ. ורמב"ם פרש העור שמוכרי הצמר כורכין בו הצמר הסרוק, ע"כ.]

4) [בכ"י פרמה מנקד שֶׁלַּסָרוֹקוֹת.]

5) [בדפו' והסריקות, וצ"ל והסרוקות.]

6) [כך גרסת הערוך, ובדפו' הצורפים הסריקים.]

א. סָרַח, פ"ע, סֹרַחַת, סָרוּחַ, סְרֻחִים, סְרוּחִים, תִּסְרַח, — סרחה היריעה על הכלי, היתה ארוכה ועֹדפת מהכלי ותלויה למטה: חצי היריעה העדפת תִּסְרַח על אחורי המשכן והאמה מזה והאמה מזה בעדף בארך יריעת האהל יהיה סָרוּחַ על צדי המשכן מזה ומזה לכסתו (שמות כו יב-יג). — ובסהמ"א: גידים המחוברין באוזן וכסורחין[1]) למטה ומשתנין ממקומן הוא מצטער מהם (ר' נחשון גאון, תשו' גאוני קדמוני, הוצ' קאססעל, מא:). וסרת העודף באות הרבתי יהיה סרוח על פני אורך חשיטה ומלמטה (מנחם די לונזנו, אור תורה ג.). — סָרוּחַ על מִטָּה וכדומ', מתפשט ושוכב לכל אֹרך המטה: השכבים על מטות שן וּסְרֻחִים על ערשתם וכו' לכן עתה יגלו בראש גלים וסר מזרח סְרוּחִים (עמו' ו ד-ז). — ובתלמ': אמר ר' אבהו מניין לאבל שמיסב בראש וכו' מר זוטרא אמר מהכא מרזח סרוחים מרזח נעשה שר לסרוחים (מו"ק כח:). — ואמר המליץ: ואם יטעם לי טעם מעדנות שרים הסרוחים על ערשותיהם כטעם עוגת רצפים תחת צל רתם (רש"פ, די כוסות, כוס ישוע' א). — גֶפֶן סֹרַחַת, מתפשטת על הארץ: ויצמח ויהי לגפן סֹרַחַת שפלת קומה (יחזק' יז ו). — ואמר המשורר: וגפן בע.ת כנף וסרחת ופריה קצירים לה אלי מים ובתהמות ובנשיה (ר"ש הנגיד, הבמות פליליה).

— הִפע', *הִסְרִיחַ, ביני נק' מַסְרַחַת, — סחב וגרר בארץ: אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואיכא דאמרי שמסרחת[2]) ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו (עירובי כד.). — עשה שיהיה סָרוּחַ, ואמר המליץ: תעמוד על ראש הצריח ובקולך המר עלי תצריח יריעותי על פניך אסריח ובתוך עפרי לקומתך אסריח (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר פה:).

— הִתפ', **הִסְתָּרַח, — כמו קל, נעשה סָרוּחַ: מהשתרע כמו מהסתרח מהותיר (מנחם, מחברת, סרע).

ב. סרח, ממנו ב.**סֶרַח, ב.סָרַח, ב.*סָרוּחַ, *סֵרוּחַ, *סִרְחָה, *סִרְחוֹן, סַרְחוּת, *סַרְחָן, **סְרִיחָה.

ב. סָרַח, — קל לא נמצא במקורות הקדומים.

1) [צ"ל וכשסורחין, כמו בערוך ערך מעל.]

2) [רש"י פרש שמסרחת בטיט, ועוד פרש: ל"א וכו' מנבל עצמו על דברי תורה לשון זה נראה בעיני וכו', ע"כ. כלומ'; מן ב.סרח. וויסטר' גוזר אותה מן ג.סרח, וזה רחוק.]

מערות מכונסין וסרוחין והיו נותנין עליהן מים שאובין (רב אסי, שבת יד.). מי חוטם סרוחין (תנחומ' חקת א).-- טִפָּה סְרוּחָה, טִפַּת שכבת זרע: מאין באת מטפה סרוחה (עקביא בן מהללאל, אבות ג א). — וכן לֵחָה סְרוּחָה: וזכור את בוראך בארך זו ליחה סרוחה בורך זו רימה ותולעה (בשם ר' פפי ור' לוי, מד"ר ויקר' יח). מאין הוא בא מליחה סרוחה וממקום שאין אדם יכול לראות (ד"א ג). הן אתם מאין מן לא בלום מליחה סרוחה (פסיק' דר"כ, שור או כשב).—ואמר הפיטן: זרוי יחומו מלחה סרוחה חבוי ארבו בקרבו מעת הולדו (אדון בפקדך, סליחי ער"ה). — וכנוי של בוז לבן אדם: הרי הוא אומר ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק אמ' לפני ליתה סרוחה כן על אחת כמה וכמה לפני שער המקום (ר' יוסי בר יהודה, ירוש' ברכ' ט ח). אתה מוצא נבוכדנצר אמר ורוה די רביעאה דמי לבר אלהין מה עשה לו הקב"ה מסרו למלאך השטן והתחיל מנגדו ואומר לו רשע ליתה סרוחה אמור מה ראית (רבי ברכיה, מד"ר שמות כ). — ובסהמ"א: אבל הליחה הסרוחה והזיעה והרעי שהוא צואה טהורין (ערוך ערך דרם).— וְדִירָה סְרוּחָה: א"ל רבא הא דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה (סוכ' ד.). —פֶּה סָרוּחַ: ויפול על פניו ארצה אמר רבי כדי שיטמן אותו פה סרוח שחירף וגידף (מד"ר שה"ש, כמגדל דוד).—וְלָשׁוֹן סְרוּחָה: אף על פי שמדבר בלשון הקדש גוי לשונו סרוח (שם במדי כ).—ובהשאלה: רוּחַ סְרוּחָה: ועכשיו יש גוף טהור בעולם יותר מגופו של משה שלא נראה בו רוח סרוחה מעולם ולא רמה ותולע' לכן אני אוהב' אותו ואיני רוצה לצאת ממנו וכו' (שם דברי יא).—וְדֵעָה סְרוּחָה: דיעה סרוחה של אחשורוש אמר ששה חדשים בשמן המור (שם שה"ש, אחי מלבנון). אחשורוש דעה סרוחה היתה לו מנהג שבעולם אדם מבקש לאכול עדשים ואשתו מבקשת לאכול אפונים יכול הוא לכופה לא מאי דהיא בעי היא עבדה (רב הונא, שם אסתי, וישלח ספרים).—ובסהמ"א: תנו רבנן אתרוג תפוח סרוח שלוק לשילבין או מנומר פסול (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכי פסוקי 29). אז נתפשו שבעה אחים עם אמם ושלחו למלך ובדיל בשר חזיר מתועב סרוח נבאש (יוסיפון קכז). וכן תבן סרוח ושאינו סרוח אינו חוצץ מפני שדעתו לפנותו (רמב"ם, טומאת מת טו א).—ומשל: החתול אומרת על בשר הניתן בשמי קורה כי סרוח[1] הוא (ר' אהרן מורמיזא, ק, טהור, יא.).

ג׳ סָרוּחַ, ש"ז, מ"ר סְרוּחִים, סרוחין, — חוטא, Sünder; pécheur; sinner: מה עשה ויקח את העגל אשר עשו וגו' מיד דן את הסרוחין והושיב סנהדראות מבני לוי שלא נשתתפו במעשה העגל (תנחומ' תשא כו). מיד שבר את הלוחות וירדה את הסרוחין ובקש עליהם רחמים (שם כח).

***סֵרוּחַ**, סירוח, ש"ז, מ"ר סֵרוּחִים, סירוחין, — כמו סִרְחוֹן, ריח רע: לפי שהולד הזה כשהוא יוצא יוצא מלא גללין וכל מיני סירותין והכל מחבקים אותו ומנשקין אותו וביותר אם הוא זכר (רבי איבו, מד"ר ויקי' יד).

"סֵרוּךְ, סירוך, ש"ז,—שה"פ מן א.סָרַךְ: דרב נחמן לא בעי לא סירוך ולא סיבוך (מרימ"ע, שו"ת ב, ז, יב:).

"סָרוֹן, ש"ז,—כמו סֶרֶן, שר ואדון, ואמר המשורר: אקוץ בחיי ואמאס להיות בשרי סרוני כי אם ששוני וביום אסוני ששוגי (רשב"ג, כתר בקראי גרוני).

***סֵרוּס**, סירוס, ש"ז, מ"ר סֵרוּסִים,—א) שה"פ מן סֵרֵס: Kastrierung; castration: מניין לסירוס באדם שהוא אסור ת"ל ובארצכם לא תעשו בכם לא תעשו (ר' חנינא, שבת קי:). בכולם עבד יוצא בהם לחירות רבי אומר אף הסירוס בן עזאי אומר אף הלשון (קידוש' כה.). סירוס דגיד היינו גוייה אלא לאו סירוס דבצים (שם). שבע מצוות נצטוו בני נח דינין וברכת השם וכו' רבי חידקא אומר אף על הסירוס (סנה' נו.). רומש מלא פרט לכלאים למשפחותיהם פרט לסירוס (ר' איבו, מד"ר ברא' לד).—ובסהמ"א: סרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ (רש"י, ויקרי כב כד). — ב) בהשאלה, תה"פ, בדלוג, abwechselnd; alternant, tour à tour; alternately: קראה (את מגלת אסתר) סרוגין יצא סרוסין[2] לא יצא (מגיל' יח.). נוטל שלשה נחילין בסירוס[3] (ב"ב פ.).

---

[1]) [מקורו בארמ': דלא מטא ביסרא אמר סריא הוא, עי' בריל (Jahrbüch. VII, 25).]

[2]) [פרש ר"ח וז"ל: כגון שקורא פסוק ומניח פסוק וקורא פסוק שלישי וחוזר וקורא הפסוק השני שהניח, ע"כ.]—[3]) [הערוך גורס במסרס, ופרש רגמ"ה וז"ל: שלוקח המוכר נחיל ראשון והלוקח השני והמוכר שלישי והלוקח רביעי והמוכר חמישי, ע"ב.]

הקרנות (של השדה) מהו כמין גאם מהו בסירוגין מהו תיקו (ב"ב קב.). אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע לדבריך אתה מונה בסירוגין והתורה אמרה אחר תטהר (נדה סח:).—ובסהמ"א: אפילו שהה בין סירוג לסירוג כדי לגמר את כולה יצא (רמב"ם, קריאת שמע ב יב). ארבעה לילות שנותנין לנערה שלא ראתה דם אע"פ שהן בסירוגין בועל לילה הראשון (הוא, אסורי ביאה ה כ). וזה נקרא וסת הסרוג מפני שהיא מסרגת ומפסקת בין ראיות (ראב"ד, בעלי הנפש, שער תקון הוסתות). הוסת הראשון הוא בימי החדש והשני הוא בהפלגה והג' הקבוע בדלוג והד' הקבוע בסרוג (שם). רצועה אחת כפי שני המצרים ובסירוגין בקרנזול (עוס"מ מכירי ריט ב).—ואמר הפיטן: גישות צרות סרוג שתים שתים רוח אין בינתים מעקות בנחשתים דובקות דולקות בלי עצלתים קץ המצר סור שחוק ומצלתים (ר' שלמה הקטן, אם אמרי, סליחי יום ה).

*סָרוּד[1]), סָרִיד, ש"ז,—מין כלי מהכלים שבעלי מלאכה ידועים משתמשים בו, כמו סרידה: סרוד[2]) של נחתומים טמא (כלים יה ב). סרוד של צפורה[3]) אם יש לו גפים טמא אין לו גפים טהור (תוספתי שם ב"מ ה ה). סרוד[4]) של חייטין יש לו גפים טמא אין לו גפיים טהור (שם י ה). או יכול שאני מרבה הסרוד[5]) והדף של נחתומים ועריבה גדולה שהנדות שוכבות בתוכה תלמוד לומר וכו' (ספרא מלורע זבים ב).

א·סָרוּחַ, ש"ז, מ"ר סמ' סְרוּחֵי,—א) מי שלובש צניף וכדומ' שהוא ארוך ונסרח עליו: חגורי אזור במתניהם סְרוּחֵי[1]) טבולים בראשיהם (יחזקי כג יה).—ב) *בעל מום, שאחד מאבריו יתר ונסרח: והבאים זכר ונקבה א"ר אסי פרט לסרוחין[2]) ולמחוסרי אברים שפסולים לקרבן בני נח (מד"ר בראשי לב). — *ש"ת, אזנים סְרוּחוֹת: חמשה דברים נאמרו בכלב שוטה פיו פתוח ורירו נוטף ואזניו סרוחות[3]) וזנבו מונח לו על ירכותיו (יומי פג:). — ואמר המשורר: מלא (הכה"ג) מאור נצץ כאור שמש זרוח עולה לבית מקדשו ועליו הוד סרוח (ר"י הלוי, אשרי עין).

ב·*סָרוּחַ, ת"ז, נק' סְרוּחָה, מ"ר סְרוּחִים,—מה שנתקלקל והבאיש, שריחו רע, מאוס, übelriechend, stinkend; puant, fétide; stinking, malodorous: התורם קישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצא סרוח תורם ויחזור ויתרום (תרומי ג א).—מַשְׁקֶה, אֹכֶל סָרוּחַ: משקה סרוח הרי טהור (ר' אלעזר, תוספתי טהרי ט יב). מה דאית לבון אשר יאכל פרט לאוכל סרוח כן אית לי אשר ישתה פרט למשקה סרוח (ירושי תרומי יא ב). משקין המיוחדין לאדם צריכין מחשבה ומפני שצריין מחשבה יהא משקין סרוח מעיקרו טמ' (שם). לעולם בטלו במעיה לגמרי משום דהו"ל משקה סרוח (רב אשי, פסחי יח.). כל הראויה לגר קרויה נבילה שאין ראויה לגר אינה קרויה נבילה ור"מ ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא (ע"ז סח.).—מַיִם סְרוּחִים: את מה הם בודקים את הביבים העמוקים ואת המים הסרוחים (אהלי יח ח). מודה רבי ליעזר לחכמים במי ים הגדול שאפילו הן סרוחין התורה קרא אותן מים (רבי אילא בשם רבי ליעזר, ירושי תרומי יא ב). שבתחלה היו טובלין במי

---

1) [עי' הערה הבאה.]

2) [הערוך גורס סריד. ופרש רה"ג וז"ל: כמין עריבה שהיא לתשמיש הנחתום ללוש בו כדכתיב את בגדי השרד ומתרגם לבושי שמושא, ע"כ. וכן הערוך והמפרשים. אולם זה רחוק, וברור שסרוד וסרידה שניהם מין כלי אחד הם. וסרידה (כלים ח ג) פרש רה"ג תרגום מכבר מעשה רשת, ע"כ. וביתר באור הרמב"ם שם, וז"ל: סבכה תרגום מעשה רשת נחשת עובד פרדא דנחשא, ע"כ. ובכן שני הכלים האלו נקראו כך מפני שהיו עשויים כמעשה סבכה וסריגה, אלא שהיו נבדלים זה מזה באיזה אופן שהוא. ורש"י ורא"ש פרשו גם סרידה מלשון שמוש.]

3) [נ"א צפירה.] — 4) [כך בהוצ' צוק"מ, ובדפו' סריד.]

5) [בפרוש הראב"ד הגרסה: סדור.]

1) [שב אל אנשי בפסוק הקדם, והוא מקביל לחגורי, וכמו שפרש רד"ק בלשון שני, וז"ל: או כי הם סרוחים מצד הצניפים הטבולים שהם סרוחים על דרך כאלה נובלת עליה שהיא נקראת נובלת מצד עליה שהם נובלים וכן קרועי בגדים מגלחי זקן והדומים להם, ע"כ. וכן משמע מפרוש רש"י שפרש יתירי כובעים גדולים, ע"כ. ור"א מבלגנצי: קושרים בעין רדידים בראשם ומשלשלין ומפשילין ראשי הרדיד לאחוריהם והוא הסרח, ע"כ. וזו גם כונת ת"י: מתתין קולסין ברישיהון, ע"פ.]

2) [בפרוש המְיֻחס לרש"י מפרש מיותרי אבר. ומבאר בעל עץ יוסף שיש להם אבר יתר או אבר גדול מחבירו, ע"כ. ובעל מ"כ מפרש שנסרחו בזכרות או בנקבות. ויש מפרשים כמו קטועים ותתוכים, סן ג.סרח. וכן באמת בס"א לסרוסים.] — 3) [פרש"י: גדולות וכפולות למטן.]

odious thing: והנביא ההוא (שהסית ללכת אחרי אלהים אחרים) או חלם החלום ההוא יומת כי דבר סָרָה על יי' אלהים המוציא אתכם מארץ מצרים (דבר' יג ו). כי יקום עד חמס באיש לענות בו סָרָה ועמדו שני האנשים וכו' והנה שקר ענה באחיו (שם יט יז-יח). על מה תכו עוד תוסיפו סָרָה כל ראש לחלי וכל לבב דוי (ישע' א ה). שובו לאשר העמיקו סָרָה בני ישראל (שם לא ו). פשע וכחש ביי' וכו' דבר עשק וְסָרָה הרו והגו מלב דברי שקר (שם נט יג). השנה אתה מת כי סָרָה דברת אל יי' (ירמ' כח יז; גם כט לב).— ובסהמ"א: ולפי שענין הרצון אצלינו יאמר על התחדש ענין בפועל מביא אותו לפעול מה שלא פעל קודם התחדש הרצון דברו הפלוסופים סרה גדולה על השם ואמרו שאי אפשר שתהיה פעולתו ברצון (ר"י אלבו, העקרים ב ג).

ב. *סָרָה, כמו סור,—קל לא נמצא.

—הפעי, *הֻסְּרָה, תֻּסְרָה, — הֻסִּיר: דבי ר' ישמעאל תנא לענות בו סרה עד שתסרה[1]) גופה של עדות (מכו' ה.).

סרה, ממנו *סְרִי, *סְרִיוּת.

*סִרְהֵב[2]), פ"ע, — כמו סָרַב ג): היה ר' מאיר אומר אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד (חול' צד.). שוליא דנפחי למקטלא קאי כשרבו מסרהב בו לצאת ואינו יוצא (ב"ק לב:). במסרהב בו חבירו עסקינן (שבועי כג:).— ובסהמ"א: היה חבירו מסרהב בו לאכול אצלו ואמר לו בוא ושתה עמי יין וחלב ודבש (רמב"ם, שבועי ד ח). כגון שלא יסרהב בחברו שיסעוד עמו (טוש"מ, הונאה ומקח טעות רכח ז). — ב) *וכמו סָרַב ב): האריך בו לדעת אם יסרהב אחד מהם לשתות ובכך יבין דבורא פרי הגפן רגילין לומי ותו לא (רשב"ם, פסחי קו.).

—פע', *סֹרְהַב, בינ' מְסֹרְהָבִים, מסורהבים, — שסרהבו בהם, שהיו דחוקים: אבל לא היו מסורהבים בקיום מזונותם ומתעסקים בבלבולם כבר אין עליהם

מבאישים. [והנכון שהוא מן סור, סורר, והכונה כמו פשע ומרד.]

[1]) [פרש"י עדות המוסרת שהוסרו משם, ע"כ. ולא כמו יסטר' שגזור מן סרי, סרת והבאיש, ועי' א. סוּר הֻפְעָ'.]

[2]) [כך בארמ'.]

תרועומות (ר' נרכי' הנקדן, ספ' המיבור וספר המלרף מד, הול' גאלאנן 42).

*סֵרוּב, סירוב, ש"ז,—שה"פ מן סֵרַב: שלושה דברים רובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה השאור והמלח והסירוב בתחילה מסרב שנייה מעמעם והשלישית רץ ובא (ר' יהושע דרומיה, ירוש' ברכ' ה ג).

*סֵרוּג, סירוג, ש"ז, שה"פ מן סֵרַג,—א) אריגה וקליעה של חבלים: סירוג שתי וערב מיתות או שתי או ערב (חזקיה, שם מו"ק א ח). דרגש סירוגו מתוכו מטה סירוגה על גבה (בבלי, שם כז.).—ובסהמ"א: וערסא דצלא היא כמטה המפורשת במסכתא דכלים בטהרות שהיא מתפרקת יש לה שתי ארוכות ושתי רחבות ונקליטין וסירוג באמצעיתה (תשו' הגאו' הרכבי שנז). מטה שנפחתה מעין שלה וכו' פירוש מעין חבלים שלה של סירוג (ר"ש, כלים כ ב). והיא היתה מחיצה בגובה יו"ד טפחים עשויה בדפים של עץ ארוכים וקצרים ועשויה דרך שבכה כסירוגי מטה והוא נקרא סורג (המאירי, יומ' א, טז.)—ב) מ"ר כמו תה"פ, מעשה שנעשה חליפות בהפסק בין זה לזה, שלא כסדר: קראה (את המגלה) סרוגין[1]) ומתנמנם יצא (מגל' ב א). סדר תקיעות שלש של שלש וכו' שש תקיעות ושלש התרעות אפילו בסירוגין ואפילו כל היום כולו (תוספתי ר"ה ד ט). סירוגים יצא סירוסים לא יצא סירוגים קיטועין סירוסים חד פרה חד (ירוש' מגל' ב ב). לא הוו ידעי רבנן מאי סירוגין[1]) שמעוה לאמתא דבי רבי דחותנהו רבנן דהוו עיילי פסקי פסקי אמרה להו עד מתי אתם נכנסין סירוגין סירוגין (ר"ה כו:). כשהוא כותב (פרשת סוטה) רואה וכותב מה שכתוב בטבלא ומה כתוב בטבלא אם שכב איש אותך [אם לא שכב] אם שטית אם לא שטית התם בסירוגין[2]) (יומ' לז:). ראה שור נגח שור לא נגח שור נגח שור לא נגח שור נגח שור לא נגח נעשה מועד לסירוגין לשוורים ת"ר ראה שור נגח חמור לא נגח סוס נגח גמל לא נגח פרד נגח ערוד לא נגח נעשה מועד לסירוגין לכל (ב"ק לז.). איבעיא להו סיים לו (המוכר ללוקח) את

[1]) בתשוב' הגאונ' (גאוניקה ב, 342) הגרסה: סירגון.

[2]) [פרש"י וז"ל: אם לא שכב אחריו ראשי תיבות עד סוף המקרא ואת כי שטית ואחריו ראשי תיבות עד סוף המקרא יתן ה' אותך ואחריו ראשי תיבות עד סוף המקרא, ע"כ.]

שחורות בעורב אלו קוצי האותיות (ר׳ אליעזר, שם, ויקר׳ יע). — ובסהם״א: פי׳ סרגול מגלה צריכה שרטוט באמתה של תורה (ערוך ערך סרטט). ורוב התבה בתוך הדף פי׳ לתוך הסרגול שהלכה למשה מסיני לסרגל בקנה (ר״ת, הלכ׳ ספי תורה, גנזי ירושלם, הול׳ וכטהיימר, עז). ובגמ׳ דאר׳ יש׳ במסכתא דמגלה גרסי הלכה למשה מסיני שיהו כותבין בעורות ומסרגלין בקנה פיר׳ סירגול הינו שרטוט (ר״י ברללוני, הלכי ס״ת, הול׳ אדלר 19).

*סִרְגֵּל[1], ציכ׳ מְסַרְגֵּל, — שִׂרְטֵט, עשה קוים ישרים לשורות הכתיבה, liniieren; régler; to rule (paper): הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בעורות וכותבין בדיו ומסרגלין בקנה (ירוש׳ מגל׳ א יא). — ובסהם״א: אמ׳ ר׳ אסי מגלה צריכה שירטוט באמיתה שלתורה ובבריתא דספרין תניא ואינו רשאי לכתוב אלא אם כן מסרגל (ר״י ברללוני, הלכי ס״ת, הול׳ אדלר 19). ואנא בעניותי לא סבירא לי הכי אלא כמה שאמרו בבריתא דספרים וכמה יהא מסרגל ארבעים ושנים (שם 20). מכאן יש לי למנהג צרפת לסרגל כל עמודי ספר תורה שיטה ראשונה בקנה (אבן ירחי, המנהיג, הלכ׳ גיט׳, קה:). אבל מיהו צריך לסרגל מארבע רוחות ולא יותר בין בס״ת בין בתפילין (ר״י מערכי, המכריע, עו:). כן והכן והכנא האמה שמסרגלין בה הספרים והלות שתחתיה (מלון למח דוד, ככריות, לו::).

—פעו׳, *סֻרְגַּל, ציכ׳ נק׳ מְסֻרְגֶּלֶת, מסורגלת, — שסרגלו אותו: כתב את היריעה שאינה מסורגלת פסולה (ר״י ברללוני, גנזי מלכים, הלכ׳ ס״ת, הול׳ אדלר 19). והא דאמר במסכת סופרים אינו רשאי לכתוב אא״כ סירגל ויריעה שאינה מסורגלת פסולה היינו ד׳ שירטוטין מלמעלה ולמטה ומצדדין (תוספ׳ גיט׳ ו:).

*סַרְגֵּל, סִרְגָּל, ש״ז, — א) כמו סִרְגּוּל: ד״א תורי זהב נעשה לך זה הכתב עם נקודות הכסף זה הסרגל (מד״ר שה״ש, תורי זהב). תלתלים זה הסרגל שחורות בעורב אלו האותיות (של תורה) (מדר׳ שה״ש, הול׳ גרינהוט, לט:). — ב) מֶרְכָּב, כמו סַרְגָּלָה: וששאלתם מהו ליטול אוכף מעל החמור או סרגל שהוא מורכב בשביל שלא תסתכן כן הלכה מותר להתיר קשרו של

---

1) [כנראה ספע׳ מן רגל. ויש שגזרוהו מן הרומי regula. ועי׳ לֵו אצל קרוים (Lehnw. II, 124). פ. פרלס גוזרו מן strigil (Schwarz, Festschrift 303).]

אוכף ושל סרגל לכתחילה וכו׳ אבל ליטול אוכף ומרכב לכתחילה וכו׳ (תשו׳ גאו׳, ליק סט). — ג) כעין לוח צר ישתמשו בו לעשות שרטוט ישר על הניר וכדומ׳, רגיל בדבור העברי וכבר השתמשו בו בספרות החדשה.

*סַרְגָּלָה, סרגלא, ש״נ, מ״ר סַרְגָּלִים, סרגלין, מרכבה של משא[1], Lastwagen; charrette, fourgon; cart, van: מלך ב״ו עושה סרגלא שלו חזקה שתשא כל משאו ועושה אותה ברזל בנחשת ובכסף ובזהב והאלהים יהי שמו מבורך הענן אין בו ממש ועושה סרגלין[2] שלו עבים שנא׳ השם עבים רכובו (מד״ר שמות טו).

*סָרַד, כמו א. שָׂרַד, — קל לא נמצא.

—הפעו׳, *הִסְרִיד, השאיר רק שָׂרִיד, ואמר הפיטן: סליחה המציאני להפליטי ולא להסרידי הקשיבה לקול שועי מלבי ודודי (אודיעך מעלתי, יוה״כ, סדור תימני).

סרד[3], ממנו *סַרָּד, *סָרוּד, *סָרִיד, *סְרִידָה, ∞סֶרֶד.

*סַרָּד, ש״ז, מ״ר סַרָּדִים, סרדין, — מי שעוסק בעשית שְׂבָכוֹת, רְשָׁתוֹת וכדומ׳ — Netzmacher; fabricant de rets; net-maker: וכבר היה ר׳ ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך ולוי הסרד[4] ורבו ישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן (יומי פה.). — ומ״כ: כל שעיסקן עם הנשים כגון הסרדין[5] והסרוקות והגרדיים והרוכלין וכו׳ (תוספתי קידוש׳ ה יד).

∞סֶרֶד, ש״ז, — הלות שמסדרים עליו בבית הדפוס את השורות פזר סביב, נהוג בדבור העברי בא״י.

א. סָרָד[6], ש״נ, — דבר רע, מכוער, מגֻנֶּה Unziemliches, Hässliches; inconvenance, indécence; unseemly,

---

1) [כן בכוש׳ סַרְגָּל, רֶכֶב, גלגל. יסטר׳ גוזרה מן רגל ע״ש מרוצתה, וזה רחוק. אחרים גוזרים אותה מן σαράγαρον, sarraculum, עי׳ קוהוט עה״ש; לֵו אצל קרוים (שם 413); פרלס (שם 304).]

2) [בתנחו׳ (חיי שרה ג) הגרסא סרגלא.]

3) [כמו ב. שׂרד.]

4) [כך גרסת הערוך, והוסיף וז״ל: פי׳ גאון יש אומרים שהיה עושה בגדי סרד לפיכך נקרא סרד או שהיה עושה כלי שרד כגון המצודות, ע״כ. ובדפוס הסדר, ואמר רש״י וז״ל: לא פורש לי מהו, ע״כ. ועי׳ גם ד״ס (הערה ט).]

5) [בהוצ׳ צוק״מ הסדרין, וס״א הסרידין, הסדידין.] — 6) אולי מן סור הבאיש, דברים

מסורג בקוצים וכיון שאכל נחלק שפתו (רמב"ם, הלכ' בכורי ב ו). כפיפה שעוצרין הזיתין והיא עשויה כמין קופה ואינה גדולה אלא מסורגם[1]) במעשה סבכה (ר"י בן מלכי צדק, מעשרי ה ז). כוס כסף היה לו זר עולה למעלה מן השוליים ואותו הזר היה מסורג חורין וסדקין לנוי הכלי (מהרי"ל, הלכ' הנעלם).—ב) שדלגו ופסחו עליו, שעשוהו שלא בסדר: תינוקת שלא הגיעה זמנה לראות ונשאת בית שמאי אומרים נותנין לה ארבעה לילות מסורגין אפילו ארבעה חדשים ובית הלל או' כל זמן שניגפת (תוספת' נדה ט ז). אמר לו ר' אליעזר לר' יהשע האיך אתה אומר יום הראשון ויום השביעי טהורין והאמצעים טמאין אמר לו אף אתה מודה למונה מסורגין בנזיר שהוא יושב על גבי סכך וברואה קרי בתוך ימי ספירתן שהן מונין מסורגין (שם יג). הגע עצמך שעלו בילם וקן א"ל מעשה ניסין היה ומסורגין עלו (רבי יודה ורבי נסמי, יכוסי קנה' ה ג).—ובמשמ' שכתבו אותו בסרוגים, כמו ארית על גבי לבנה: רצוף שעשאה מסורג מסורג שעשה רצוף (סופר' ה י). האזינו שעשו רצוף או שעשו את המסורג שלא כהלכתו אל יקרא בו (מסכ' ס"ת ה יח, הוצ' קירכהיים).—ובסהמ"א: רצוף שעשה מסורג מסורג שעשאו רצוף לא יקרא בו ואי זה רצוף זה שבתוב כהילכתו מסורג כגון האזינו וספר תילין איוב וממשלות ושמעינן מינה תיקון שירת האזינו (שתהא) שצריכה להיות מסורגת לשני סטרים (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת, הדלר 35).

—התפ', *הסתרג, ביכ' נקי מסתרגת,—כמו פע': כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה המטה והעריסה משישפם בעור הדג ואי מטה מסתרגת על גבה למה לי שיפת עור הדג (נדרי נו:).

—נפעי, *נסרג, להסרג, ליסרג, — כמו פע': נטמאת המטה נטמא החבל והנוגע בחבל טמא וכולו חיבור הואיל וסופו ליסרג (ר"ש, כלים יט ח).

***סֹרֶג**, סורג, ש"ז, — א) מחיצה וגדר בהר הבית שהיה עשוי במעשה קליעה וסריגה: לפנים ממנו (הר הבית) סורג גבוה עשרה טפחים (מדות ב ג). — ואמר הפיטן: חיל סרג היה גבהו עשרה במשער פרצו ויעברו שער (אודך כי, יוצ' שבת ב' חנוכ'). חיל והסורג לחרב ולהרג אויה (אלגעותי, קינ').—ב) בלשון המסורה, עגול לסימן על האותיות: ובזה הם (בעלי המסורה) שומרים ההפסד אשר יפול ממקרי הזמן בהם (במקראי קדש) בקריאתם אדני בכתבם ומבדילים בסורג והוא כינוי להעיגולים אשר רשמו על האותיות (פר' מבין חידות [על המסורה] פתיחה).

***סַדָּג**, ש"ז, ע"ר סרגים, סרגין, — מי שעוסק במלאכת הסריגה, מי שעושה סְרָגִים: שלש מטות הן וכו' של וגגין טמאה מטא מת ושל סרגין[1]) טהורה מכלום (כלים כד ח).

***סֶרֶג**[2]), או סֶרֶג, ש"ז, מ"ר סרגים, סְרָגוֹת, — כר סְרוּג שנותנים על הבהמה לרכב עליה, Sattel; selle; saddle: פי' האיכוף העץ שאחורי הסרג והתפוס העץ שלפניו שאוחז בידו בעת שהוא עולה לרכוב (ר"ח, עירובי כז.). שקבעה בראש רצועה ועשתה כעין בוקלא שעושין לסרגין של סוסים (רש"י, שבת נג:). סתם קרדום עשוי כמין כלי אומנות שעושין בו אוכפות וסרגות שקורין איישי"ש ויש שעשוי כעין כלי האומן שקוראין בירגוא"ה שראשו הקצר דומה לקרדומות שלנו וראשו השני דומה לכלי אומני אוכפות וסרגות הסוסים (סוה, ביל' לח.). ועוד אסרו הסוסים קשרו אותם בסרגותם ויהיו לאגדה אחת היו קשר אחד כלומר חבורה אחת (ר"י א"ס, ספי הסרסי לריצ"ג, אגד). סתם קרדום עשוי כעין כלי אומנות שעושין בו אוכפיות וסרגות שקורין אש"א (ר"כ על הרי"ף, ביל' יז:). וירכב (אלכסנדר) על הסום ולא שם עליו סרג ולא רסן ולא אסרו ויצא בתוך העיר ויתמהו הרואים אותן מאד (תולדי אלכסנדר, הוצ' מק"ג, קובץ על יד ה, 5).

***סַרְגּוּל**, ש"ז, שה"פ מן סִרְגֵל, — שרטוט שורות הכתיבה, Liniierung; réglage; ruling, drawing of lines: כל אומניות אדם הראשון לימדם מה טעם ותרשים המה מאדם מאדם הראשון וכו' אפילו סירגול הספר אדם הראשון לימד זה ספר וסירגולו (רב, מד"ר ברחשי כד, תיאור'). קווצותיו תלתלים זה הסירגול

---

1) [כנראה צ"ל מסורגת.]

1) [כך לפי פרוש הערוך, עושה מרכבות. וא"כ הוא במשקל חָרָשִׁים, כמו וגגין הקודם. אולם מפרוש רה"ג יוצא שהכונה כר ואוכף. וא"כ הנקוד הוא סְרָגִין, והמלה שיכת לערך הבא. ועי' גם י"נ אפשטין, (פירוש הגאונים לטהרות, 65).]

2) [בערב' سَرْج[a]), עי' פרינקל (Aram. Fremdw., 101) וכן בסורית סַרְגָא.]

a) سرج

ברזל דקין מורכבין זה על זה שתי וערב כדי שיהא החלון סרוג וסגור (ערוך ערך סרג).

—פע', *סֵרֵג, סירג,—א) כמו קל, קשר וחבר דבר לדבר ע"י סריגה וקליעה של חבל: ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב ומסרגין את המטות רב יוסי אומר אף ממתחין (מו"ק ח ח). החבל מאימתי הוא חבור למטה משיסרג[1]) בה[2]) שלשה בתים (כלים יט ח). החבל שהוא מסרג את המטה אפילו מאה אמה בולן חיבור (תוספתי שם ב"מ ט ד). ספסל שנתפרק טהור סירגו במשיחות או בחבלים טמא (שם ב"ב א יב). מגל שנשברה ידה מסטה ולפנים אינה חוצצת וכו' סירגה בגמי או במשהו הרי זו חוצצת (שם מקואות ו כא). איזו היא מיטה ואיזה הוא דרגש אמר ר' ירמיה כל שמסרגין על גופה זו היא מיטה וכל שאין מסרגין על גופה זהו דרגש (ירוש' ברכ' ג א). אית לך מימר שתי ולא ערב או ערב ולא שתי מהו להעריב ולסרג (שם מו"ק א ח). מאי מסרגין ומאי ממתחין וכו' פליגי בה ר' חייא בר אבא ורב אסי ותרוייהו משמיה דחזקיה ור' יוחנן חד אמר מסרגין שתי וערב וממתחין שתי בלא ערב וחד אמר מסרגין שתי בלא ערב וממתחין שאם היה רפוי ממתחו (מו"ק י.).—ובסהמ"א: העושה נפה או כברה או סל או סבכה או שסרג מטה בחבלים הרי זה תולדת עושה נירין (רמב"ם, שבת ט טז). אם קשר חבל שני לחבל ראשון שסירג בו אין חבל השני חיבור מן הקשר ולחוץ (ר"ש, כלים יט א)—*ובמשמ' קשט דבר במעשה קליעה: הביא חרשים והיו מסרגין אותה בכלי העץ (ר' יהודה בר סימון, פסיקי דר"כ, בחדש השלישי). והאיר הקב"ה את עיניו וראה מלאכי השרת מסתתין בו מגלפין בו מסרגין בו א"ל למי הוא זה א"ל שער מזרחי של ביהמ"ק (שם עניה סוערה). — וחִבר שבלי התבואה זו לזו: יום הנף שחל להיות בשבת דוחה את השבת בקצירת העומר כיצד הן עושין שלוחי בית דין יוצאין מערב יום טוב נוטלין את הקופות ואת המגלות ומסרגין[3]) שם כנגד שלש סאין (תוספתי מנח' י כג).—ובהשאלה, חִבר יחד שני ענינים: רב הונא אמר שלא יאמרו דברי פיוטין הם כדי שידעו הכל שאמרו ברוח הקודש רבנן אמרו כדי לסרג[1]) על הספר כולו שאמרו ברוח הקדיש (מד"ר בראשי פה).—ב) דלג ופסח, עשה דבר בסרוגים, ושלא כסדר, :überspringen; passer, omettre; to skip over היתה למודת להיות רואה עשרים ואחד עשרים ושנים עשרים ושלשה הרי זו ווסת סירגה לה ארבעה ימים אינה ווסת (תוספתי נדה ט ג). פוקד עון אבות על בנים בזמן שהם אינן מסרגין[2]) ולא בזמן שהן מסרגין[2]) (מכי' יתרו ו).—וכן סֵרֵג את הכתיבה: גמר כל הספר ושייר בו פחות מדף מסרגו ועושה אותו דף קטן ואינו נמנע (מסכ' ס"ת א, הוצ' קירכהיים).—ובסהמ"א: בערב שבת כבוסות שבזמן שחל להיות בערב שבת מסרגין את השבתות ומפסיקין שתי פעמים שמקדימין משבת שעברה וקורין פרשת שקלים ומפסיקין לשבת הבאה ובשנייה של הפסק.ה קורין זכור (הוספ' ותקו' לסד' רע"ג 21). וזה נקרא וסת הסרוג מפני שהיא מסרגת ומפסקת בין ראיות (ראב"ד, בעלי הנפש, שער תקון הוסתות).—ואמר הפיטן: רוב חשב בסוף מצעי לסרג גם להשמיד ולאבד וקפדתי חיי כאורג בביתי ואתנפל כאיל עורג אז הצלתי לקוחים למות ומטים להרג (תלאותי, סליח' לוס אסת', סמא"ל, תרפט:).

—פעי', *סֹרַג, סורג, בינ' מְסֹרָג, מסורג, שסרגו אותו, —א) שארגו, שחברו אותו ע"י מעשה קליעה: מלבין שהוא מלביש בפיקות תינוק טמא טומאת שבעה מסורג בחבלים תינוק טמא טומאת ערב (תוספתי אהיל' יג ה). מיטה וערים' משישופם בעור הדג ומסורג על גופה לאיזה דבר הוא שפה (ירוש' נדרי ז ה).—ובסהמ"א: ערסא דצלא פי' מטה של עור בי פי' צלא עור הוא עור נטוי וקשור בחבלים על המלבנות ומסורגות מלבנות המטה בחבלים הללו והעור בתוכן (ר"ח, מו"ק כז.). פי' עקל שם הכפיפה שעוצרין בה הזיתים והיא עשויה כמין קופה ואינה כולה גדולה אלא מסורגת כמעשה מצודה ושבכה (ערוך ערך עקל). רוב מטות של עניים כך הן עשויות [קצרה] לקצה האחד כמו שפרש"י וכן לקצה השני ושתי ארוכות מן הקצה אל הקצה האחד מזה והאחד מזה ולא היו מסורגות רובן אלא החבלים היו מסורגות בין היתידות (ר"ת, ספר הישר, שו"ת לח). כגון שנתן לו שעורים במקום דחוק

---

[1]) [בירוש' (גנזי' שכטר א, 194) הגרסה משייסרג.]

[2]) [במדב"מ: ב ו.]

[3]) [הכונה כנראה כמו משנה מנח' (י ג): ועושין אותן כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח לקצור, ע"כ, ולא כמו שפרש יסטר', עשה סֵרֶג וחיץ.]

---

[1]) [בילק' דני' (תתרסג) הגרסה: לסרוג.]

[2]) [אולי הוא פֻּע': מסורגין.]

הכוזות כל ס ר ב נ י ם (אשירה, יוצ' שבת ד' אחה"פ). גלת כבודי מיום החרבן ברדת חומותי ובנפל הדרבן ואין לי כהן להקריב הקרבן לכפר על שוגה ופתי וסרבן (אהרן בעוני, יוה"כ, סדור תימני). ושכחת לסמך אין מתקן אשר עשה לכל מוכן מסכן והמריחים למסריחים השיבן וְהרבן בפיו יהיֶה לסרבן (ר' שלמה שרביט הזהב, לקו"ק 17).—ב) מי שדרכו למאן עד שיפצירו בו: העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן[1]) באותה שעה (ברכ' ה ג).—ובסהמ"א: מודה על האמת פי' שלא יהא סרבן בדברים וירבה בהגיון ויעמוד על דבריו ולא יחזור לדרך האמת כדי שלא יראה עלוב (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ה ט). ואולם אם אמת נכון הוא שהנסיון הוכיח על ככה לא יוכל ההקש להיות סרבן באותה שעה (ר"י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי, א, יג:). ומי ישא עיניו השמימה וראה את השמש ואת הירח ואת הככבים כל צבא השמים סדורם וישרם וכו' ויהא סרבן באותה שעה לענות אמן בעל כרחו (הוא, ספ' נפוצות יהודה א א:).—ג) מי שמפציר ועֹמד על בקשתו: דבר אחר רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה ותלמיד כמה סרבן (סוט' יג:)—ד) כמו סַרְבָּנוּת: יביא עשרה בני אדם ויעמידם שורה ויאמר לפניהם קטטה היתה ביני ובין פלוני וביקשתי ממנו לפייסו ולא רצה לקבל אלא הרי [הוא] בסרבנו נעניתי לו (רבי שמואל בר נחמן, פסיקי רבת', הרכיבו).

***סַרְבָּנוּת**, ש"נ, מִדַּת הַסַּרְבָּן, כמו סֵרוּב: ג' רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן שאור ומלח וסרבנות (ברכ' לד.).—ובסהמ"א: אין חטא גדול עם ההודאה ולא קטן עם הסרבנות (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי כח יג). ויתמרמר נעשה אדון ורב אליו ונצחו ויש אומרים במרירות ואכזריות אבל המרות והמרי והסרבנות הוא יסוד הפשר כי כן כתוב ויך (פי' דניאל ח ז, מיוחס לרסע"ג).—ובדיני ממונות, מֵאוּן לקים הבטחה והתקשרות: ואין זו סרבנות והרטה אלא דחייה בעלמא (רמ"י, ב"מ יז.). שכבר ראית סרבנותי כנגד הגוי מלהכנס ערב בשבילו (התרומ' לה א, מג:). בד"א דציית דינא אבל אם יוצא מלפני ב"ד בסרבנות ושמתוהו אינו נאמן לומר פרעתי (טוחו"מ עט יח).—ובמשמ' עֹנש של ממון שהסרבן מְחֻיב לשלם, כתב

[1]) [במדב"מ ובכ"י פרמה סורבן ובאחרון מנֻקד על הגליון סֹרְבָן.]

של התחיבות לשלם עֹנש אם יסרב: וכל שוחד ושכירות שיתן על סרבנותי או על סרבנות הבא מכחי יוציא ממני ומן הבא מכחי (ר"י ברצלוני, ספ' השטרות 83). על אודות לאה שתבעה בעלה לדין עבור מזונותיה ופסקו ב"ד לתת לאשתו ד' דינר הלייש וכתבו סרבנות עליו ואחר הי' שנים היא תובעת כל שבוע ד' דינר ואומרת שלותה ואכלה על סמך הפסק והוא אמר לא ידעתי מן הסרבנות כלל (מרדכי כתוב' רכח). וששאלת מאימתי חייב המסרב לתת יציאותיו שכנגדו משעה שנכתב עליו סרבנות או שלשים לאחר מכאן נראה לי משעה שנעשה סרבן אפילו קודם שנכתב הסרבנות (רא"ש, סו"ת עג ג). והנה הרופא הזה אחר שלא שמע לקולי החלטתי עליו דין סרבנות ונדוי (רמ"א, סו"ת כא). יכריזו עליו סרבנות (פנקס קראקא שנת שכה, אוצה"ס ד', 587).—ובלשון הקראים במשמ' מַחֲלֹקֶת: ואפי' אנישיניפיקון הראשון עם הב' בראית האסור או במקצתם ויתרבה הסרבנות בזה הכלל (ישועה בן יהודה הקראי, ספ' העריות II). ויהיה השווי באסור והסרבנות תהיה על הראיה שזה מביא אסורו מתוך ראיה אחת וזה מביא אסורו מתוך ראיה אחרת (ר"א הקראי, ספ' ג"ע, קלב:).

***סַרְבָּנִיּוּת**, ש"נ,—כמו סַרְבָּנוּת, מְרִי וּמֶרֶד: מרורות סרבניות אשר מריתי פיך אתה כותב ולא הטובות שפעלתי (רס"י, איוב יג כו).

סרג[1]), ממנו *סָרַג, *סֹרֶג, *סָרָג, *סֶרֶג, *סֵרוּג. *סְרִיגָה.

סָרַג, פ"י,—כמו שָׂרַג, ארג וקלע, בעין מעשה שבכה flechten, umflechten; tresser, entrelacer; to plait, interlace: מודים חכמים לר' מאיר ולר' שמעון שאין חבלים חיבור למטה עד שיסרוג[2]) בה שלשה בתים לכל רוח (תוספתי כלים ב"מ ה יא). המטה משיסרוג[3]) בה שלשה בתים (ר' מאיר, מו"ק י.).—ובסהמ"א: כפי' סריגי המטה כן פי' סריגי החלונות פי' כמו עמודי

[1]) [וכן בארמ', ובערב' שָׁרַג', שַׁרַג' a), ועי' פרינקל (Aram. Fremdw. 102, 173).]

[2]) [בר"ש (כלים א א) הגרסה שיסרג.]

[3]) [במשנה (כלים א א) הגרסה משיסרג.]

a) شرج سرج

הסרבל, חוט של צמר שבבית הצואר של סרבל: אבל לענין שבת כיון דיכול להעמידה אפילו בחוט הסרבל (שמואל, שבת קח:). צומת הגידים אפילו לא נשתייר בה אלא כחוט הסרבל כשרה (רבנאי בשם שמואל, חול' עו:). —ובסהמ"א: ומרחיצין את הקטן בחמין ומלבישין אותו בגדים נאים כתנת בד וסרבל וכובע תפארת בראשו ביום הכנסתו לחופה (מחז' ויטרי תקס). וכן שני קרנות טליתו התלויין למטה לפניו אסור להניחם על כתיפיו ואם נפסקו רצועות סרבלו או לולאות שמכנים בהן ראשו מותר ללכת בכך לפי שהלולאות בטילות לסרבל (שבלי הלקט, שבת קז). מהר"י סג"ל לא הסיר המפות מעל השלחן כל השבת וכו' וגם בקיץ במנחה בבאו לפניו לחזור ההלכה לא הסירם אך פירס עליהם סרבל דלא יתלכלכו עם ספרי הבחורים (מהרי"ל, הלכ' שבת). שבת שאחר פורים בכניסתו הבחורים הולכין לבית אחד רחוק מב"ה ולובשין שבת סרבל שקורין זייטי' מנטי"ל ומטרון בראש כל אחד (ספ' מנהגי וורמייזה, הוצ' עפשטין XXVII). ונשמט אחד משולי העורה שקורין פאו והיה נראה מתחת סרבלו (QGID, II, 33). —ומ"ר סרבלים: אשרתא הקפה שנתן סרבלים[1] באשראי לתת לו המעות לזמן קבוע (רש"י, גיטי יד.). ובשבת מותר ללבוש שני סרבלים מפני הצנה (מרדכי, שבת שנו). אותם המלבושים שהם סתומים למעלה ופרודות למטה ויש להן ד' כנפות כגון אלו הסרבלים של שבת שפותחין אותם למטה משני צדדיהם חייבים בציצית דד' כנפות כסותך מעליא הוא (הלבוש או"ח י ז). —וגם סרבלות: מהר ולך לבית גנזי המלך וקח משם אחד מן סרבלותי של ארגמן טוב (אגדת הימים ב', בספור הגס, עט:). —ב) מין מכנסים, או נעלים, של עור, lederne Beinkleider oder Schuhe; pantalons ou souliers de cuir; leather trousers or shoes: כפיתו בסרבליהון אלו הסרבלין שברגליהון אין לך דבר נוח לישרף מן העור כיון שמריח מן האש מיד כווץ ואלו נכנסו לכבשן והעור עמהם ולא ניזוקו (רים ילמדנו, הובא בערוך ערך סרבל).

***סרבל**, בינ' מסרבל, מסורבל,—מכסה כמו בסרבל, מסרבל בבשר, מכסה בבשר, שמן: אם היה מסורבל בבשר רואין אותו בשעה שמתקשה אם נראה ערל מולין אותו (ר"ש בן גמליאל, תוספתי שבת טז ט). אלו פרסיים שאוכלים ושותים כדוב ומסורבלין (בשר) כדוב ומגדלין שער כדוב (רב יוסף, ע"ז ב:). —ובסהמ"א: ההקזה טובה לאנשים בריאים ודמיים ולבחורים ולמסורבלים בבשר לגבורים ובמזגים חם ולח ולמורגלים בה (טוביה כץ, מעשה טוביה ג, ארץ החדשה י ג, פט:).

***סרבן**, סרבן, סורבן, ש"ז ות"ז, מ"ר סרבנים, סרבנין,—מי שדרכו לסרב,—א) מורד וממרה: א"ל היו יודעים שסרבנין וטרחנין הם אלא על מנת כן שתקבלו עליכם שיהיו מקללים אתכם וסוקלים אתכם באבנים (ספרי במדי' לח). א"ל הקב"ה ישעיה בני סרבנין הן טרחנין הן מקבל את עליך ללקות ולהתבזות מהן א"ל על מנת כן (ר' יודן בר' סימון, פסיקי דר"כ, הוצ' בובר קכה:). המורים שיטין הרבה יש בו המורים סרבנין המורים שוטים שכן בכרכי הים קורין לשוטים מורים (מד"ר ויקר' יט). באותה שעה אמר הקב"ה בני סרבנין הן לכלותן אי אפשר להחזירן למצרים אי אפשר להחליפן באומה אחרת איני יכול אלא מה אעשה להם הריני מייסרן בייסורים ומצרפן ברעבון בימי שפוט השופטי' (מד"ר רות א). —ובסהמ"א: ונשאו אתך התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנים (רש"י, במדי' יא יז). וצויתה אתו על ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך (שם כז יט). הכסיל הממשל משלים רבים מחולל כל אדם כחות ביד שכור ומי ששוכר הכסיל בעבור משליו ונותן שכר לעוברים והם הסרבנים עוברי המצות שאין יכולת בו להכריחם אחד הוא כלומר זה כזה (רד"ק, השרשי, שכר). מהם אשר ללמוד יגש ויקרב כדי שישב ראש על מנת שיקרא רב לזרוק מרה בסרבנים דלא מקימי בהימנותא לדינא (אבן בחן, כו:). והנה נמצאו אנשים סרבנים לקבל הסכמה וסדר הי"ב ממונים הנבררים (מהרשד"ם, שו"ת יו"ד עח). —ואמר הפיטן: יי' אלהי הצבאות נורא בעליונים אמרת שובו בנים סרבנים באו עדי בתודה וברננים (ר' שלמה בר יצחק, יי' אלהי הצבאות, סליחי ער"ה). ספו תמו תמידי כפרה ובטל הקרבן עבדיך בקצר רוח ובשלוה יהיר וסרבן (ר' אליה בר שמעיה, ה' אלהי ישראל, סליח' די עי"ה). פקרנו באמון כבן הפכן וסרבן פדיון לחזוק יסורים חלפת קרבן צרות רעות ונחש ועקרב (ר' שלמה הקטן, אמרנו נגזרנו, שם). רצוי עבודתם בהם מתלבנים רשע ועון וחטא סרבנים (איך אשא, סליח' מוס' יוה"כ). וריבת תפתה הכנת משני דינים חדשים שנים עשר

[1] [ס"א סרבלות.]

חייב הנפקד ליתן למלוה הממון שהחזיר למסרב (שם שם ה). אשת איש שנתחייבה שבועה משביעין אותה ואם מסרבת מלישבע כופין אותה כמו שכופין לאיש (שם שבועה לו ו). רשאי להכריז איסור על המסרב ושלא להוציא מן האסור עד יתן להרב חצי רט אבל לא להחרים כ"א בהסכמ' שני פרנסי' (פנקס ק"ק במבורג 13).—ואמר המשורר: בערתי שררות לב סרב בשרתי צדק בקהל רב (רשב"ג, אלהים אלי, שער השיר, הול' ברודי 45).—ואמר הפיטן: מרד וסרב למולי וחל להקשות אמרים נאם מי הוא אלהי העברים (ומחז' איטלי' א', לא.).—מסרבי מרון, מסרבים במרי: ונעו ממשמרותם כהנים בני אהרן כנמסר הבית במסרבי מרון (איכה ישבה חבללת, קינ'). גבר חרון ונגנז ארון במשנה שברון במסרבי מרון ואיך אנחם (איך תנחמוני, שם).—דברי אמת בל תסרב ומן משגך חדל (צ"ז צ"ם ד כה). אנכי מעולם עמו לא רבתי לא בדיני אדם ולא בדיני שמים רק פעם אחת אליו סרבתי עת תפר ויקלקל לי מכנסים (יל"ג, אדם כדגי הים, ספי ה).—ב) מאֵן, לא רצה עד שיפצירו בו, sich weigern, ablehnen; décliner, se refuser; to decline, to hesitate in accepting an honour: בתחלה מסרב שנייה מעמעם ובשלישית רץ ובא (רבי יהושע דרומיא, ירוש' ברכ' ה ג). העובר לפני התיבה צריך לסרב ואם אינו מסרב דומה לתבשיל שאין בו מלח ואם מסרב יותר מדי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח (ברכ' לד.). מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול (רב הונא, פסח' פו:). כמה סרב משה שלא לילך בשליחותו של הקב"ה (מד"ר שמות ד). —ובסהמ"א: שכן במלאכים שאמרו לאברהם כן תעשה ולא סירבו בו וללוט אמרו כי ברחוב נלין עד ויפצר בם מאד (רש"י, פסחי פו:). מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים (הוא, כתוב' נ.). ולא יהיה רשות לשום אחד מהחלקים הנ"ל לסרב ולמאן מכל מה שיגזרו הברורים (שריד מעיר, הול' מק"נ 5, ט, תרנג). א"ל ראובן אדרבא לסבת האיש אשר אתה אומר אני מסרב ב"כ שתוליכהו כי מעולם לא הזיק לשום ישראל (ומהר סד"ס, שו"ת חו"מ מח). מעשה היה בבהמה שהיו מוליכין ומושכין אותה בחבל קשור בקרניה כדי שתמהר הליכתה שהיתה מסרבת להלוך כהלוך שאר בהמות (תוכח סקד, שו"ת ו).—ג) *הפציר בפלוני, דחק וכפה אותו, drängen; presser, importuner; to press, urge: היו מסרבין בו לישא בת אחותו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם וכן המגרש את אשתו ואמר קונם אשתי נהנית לי לעולם הרי אלו מותרות ליהנות לו שלא נתכון זה אלא לשום אישות (נדרי' ס ז). היה מסרב בחבירו שיאכל אצלו ברגל אמר קונם ביתך שאני נכנס תוך הרגל אסור לאחר הרגל מותר היה מסרב בחבירו שיאכל אצלו במשתה וכו' (ר' יהודה, תוספת' שם ד ח-ט). היה ר' מאיר אומר לא יסרב[1]) אדם בחבירו שיאכל אצלו ויודע בו שאינו אוכל (שם ב"ב ו יד). שנים ישלם נמצא אתה אומר שבעה גנבין הם הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות והמסרב לחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו וכו' (מכילת' משפט' נזיק' יג). לא קשיא כאן במסרבין בו לאכול כאן בשאין מסרבין בו לאכול (אביי, שבוע' יט:). ולא יסרב אדם בחבירו לסעוד ויודע בו שאינו סועד (ד"א ח). — ובסהמ"א: נרצע שמסר לו רבו שפחה כנענית והגיע יובל והיה רבו מסרב בו לצאת ואינו רוצה לצאת וחבל בו פטור (רמב"ם, עבד' ג ה). מאשר כי מצותו עלי מצות מלך מסרב ומהכהב בסופה את והב הודיתי למצותו להפיק שאלתו (ר"י זבארה, ספ' שעשוע', דודסון, Appendix CXIII). ועי' עוד ערך סֹרְהֵב.

סֶרֶב, ש"ז,—מְרִי וָמֶרֶד, Widerspenstigkeit; opiniâtreté, mutinerie; rebelliousness, obstinacy: אך קרב בלי סרב לבד תחפוץ (ר"י אבן גיאת, יד תמיך, שער השיר, הול' ברודי 21). סלח חובי ואל תפן לסרבי ענני אל כדל שואל בבואי (סליח' שחרי יוה"כ, מחז' איטלי' ב, קט.). אדרבה מי שצריך אות ואינו תובעו הוא מכלל החוטאים המלאים את אלהיהם ומסרבים בכונתו כמו שהשיב אחז כשאמר לא אשאל ולא אנסה את ה' על ידי ישעיהו כאמרו המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי לומר שמלאים אותו יתבוך בסרב מה שהוא נאות וצריך אליהם (ר"י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי ג כז, מח.).

סַרְבָּל[2]), ש"ז, מ"ר סַרְבָּלִים, סַרְבָּלוֹת,—א) מין בגד עליון, מעיל, mantle; manteau; Mantel: חוט

---

[1]) [בחולין (לד.) יסרהב.]

[2]) [כך בארמ' (דני' ג כא כז), ובערב' שִׂרְבַאל[a]). עי' פרינקל (Aram. Fremdw. 47), וביונית. וסוברים החוקרים שהיא מלה פרסית, אבל לא נתבררה גורתה.]

[a]) سربال

כא ד). — ובמדר׳: מהו כי סר לראות אמר הקב״ה ס ר וזעף הוא זה לראות בצערן של ישראל במצרים (מד״ר שמות ג).—ואמר המשורר: ראה שחק כלבי ס ר וזעף וטל עביו בדמעי זב ורועף (רמב״ע, דיואן קכד, בודל׳). ואני מיסר באכזריות מוסר גלה ונאסר וזעף וס ר באין מנזר וטפסר ואין מלך ואין שר (ר״י הלוי, יונה נשאתה). — וְרוּחוֹ סָרָה, במשמ׳ ז: ותבא אליו (לאחאב) איזבל אשתו ותדבר אליו מה זה רוחך סָרָה ואינך אכל לחם (מ״א כא ה).—ואמר המשורר: הבינני עלי מה זה ומה זה רוחך ס ר ה ואיך ירך לבבך ותתרפה ביום צרה (ר״ש הנגיד, אחי מוקר). מה לך ים תכהיל מך גר אנכי עמך למה אפך חרת מה זה רוחך ס ר ה (ראב״ע, אפרוס כף). — אשה סָרַת טעם, שהיא מגנה בטעמה ובהנהגתה: נזם זהב באף חזיר אשה יפה וְסָרַת[1]) טעם (משלי יא כב).—וְעַיִן סָרָה[1]): ומאנת לאדם ראש נביא שמרון בחבורה וישרת שנא דודים בעין ס ר ה וסוררה (ר״ש הנגיד, אחי מוקר).— וְסָפָה סָרָה[1]), מוזרה ורחוקה: וסברת אבן גבירול במאמר השני מספרו מקור החיים שהעצם הנושא למאמרות הוא מושכל בלתי מוחש וסובר ג״כ שהוא מתנועע בלתי מניע ונתן בזה סבה סרה מאד והיא שהכמות אשר תשיגה יעצרהו מהתנועה ותמנעהו מעבור ושם לעצם המושכל הבלתי מוחש כמות וזה מין מן השגעון (ראב״ד, אמו״ר א א).

סרב[2])

, ממנו סָרָב, *סֵרֵב, *סָרָב, *סַרְבָן, *סַרְבָנוּת, *סַרְבָנִיּוֹת, *סֵרוּב.

סָרָב[3])

, ש״ז, נ״ר סָרָבִים,—מְמָאֵן, מַמְרֶה; widerspenstig; récalcitrant; stubborn, rebellious: ואתה בן אדם אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא כי סָרָבִים[4]) וסלונים אותך ואל עקרבים אתה יושב (יחזק׳ ב ו).—ואמר בן סירא: איש כושל ונוקש בכל ס ר ב ואבד תקוה (ב״ס גני׳ מח ב). — ואמר המשורר: וחזי כוכבים להודות ס ר ב י ם ואינם קשבים וממוסר סרים וכחדו אל שדי באמרם כי יש די בארבע מוסדי אשר הם עקרים (רשב״ג, תהלת החכמה). — ומ״ר סָרָבוֹת, במשמ׳ קוצים מכאיבים, ובהשאלה עֹנש ופרענות: וחקיך לנגזלים שלומים ודיניך לכל גוזל ס ר ב ו ת[1]) (ר״ש הנגיד, דבריך). —וכתב סָרָבוֹת: הר״ם ז״ל מטוליטולה חשב להשיגו בין המצרים על זה בכתב ס ר ב ו ת לפני ר׳ אהרן הכהן הגדול מלוניל (Brülls Jahrbüch. IV, 8).

סָרַב

, קל לא נמצא.

—פִּעֵ׳, *סֵרֵב, בינ׳ מְסָרֵב, פ״ע,—א) מָרָה, מָרַד, widerspenstig sein; se montrer récalcitrant; to be rebellious, stubborn, ואמר בן סירא: אל תסרב עם אל ואל אלהים היכנע (ב״ס גני׳ ד כה).—ובתו״מ: יהויריב יה היריב עם בניו על שמרו ו ס ר ב ו בו (ר׳ ברכיה, ירוש׳ תענ׳ ד ח). הלב מתעצב וכו׳ הלב מתפחד וכו׳ הלב משתבר הלב מ ס ר ב שנא׳ ולעם הזה היה לב סורר ומורה (מד״ר קהל׳, דברתי אני עם לבי). והיו מ ס ר ב י ן בדברי ירמיה (פסיק׳ רבת׳, ויהי בעת שקרמה). כי מרו בך ש ס ר ב ו[2]) כנגדך (מד״ר תהל׳, ה י, בובר). — ובסהמ״א: סרבים ופתרת כי סרבים וסלונים מלשון ארם מגזרת מ ס ר ב י ן ומרגיזין וכו׳ ולא הם כי אם כמו קוצים וחוחים וסלונים וחרולים וברקנים (תשו׳ דונש 77). מי שנתחייב בב״ד וסירב ושמתוהו ב״ד (ערוך ערך שמת). ואם ת ס ר ב תצא בלא כתובה כדין התורה (רמב״ס, שו״ת לז.). ואלו הג׳ דינין לאדם בעל כרחו בד״א כשהנתבע מ ס ר ב לירד לדין או שאינו רוצה לדון עם התובע בעירו (טוח״מ סכה׳ ג). אשה שנתחייבה שבועה וכו׳ והיא מ ס ר ב ת מה דינה (שם, שבועת ב״ד לו כב). אשה שנתחייבה לישבע כתקנת הגאונים שתקנו ללוה וכו׳ והיא מ ס ר ב ת מנדין אותה עד דצייתא דינא (ש״ע חו״מ, הלוואות סא ג). ה מ ס ר ב שלא לירד לדין או ירד לדין ונתחייב ואינו רוצה לעשות צווי בית דין ועכבו בית דין ממונו שביד אחר ועבר על מצותן והחזירו ל מ ס ר ב אם לא ימצא ממה לגבות

---

[1]) [ואפשר שזה הוא נק׳ מן סָר, בינ׳ מן סור.]

[2]) (אולי ספע׳ מן רב, ריב. ויֵשׁ סוברין שהוא קצור מן סרהב ספע׳ מן רהב. ופלישר (אצל לוי, ח״ג, 726). מחלקו לשני שרשים, במשמ׳ א) וב) של הפעל להלן הוא קרוב לשרש סרר, ובמשמ׳ ג) הוא קצור מן סרהב. אבל אפשר להפך שרהב, סרהב הוא הרחבה מין ריב, סרב, כמו הארמי בהת מן העברי בוש, רהט מן רוץ.]—[3]) [עי׳ הערה לקמן.]—[4]) אולי כמו צבר, cactus [פרש רד״ק וז״ל: ממאנים וממרים תרגום וימאן וסירב ותרגום ממרים סרבנין וכן בית מרי עם סרבן והוא תואר בשקל חרשים גנבים, ע״כ. וכן פרש ריב״ג בשרשיו, וכן מנחם. והשיג עליו דונש, אמר וז״ל: ולא הם כי אם כמו קוצים וחוחים וסלונים וחרולי׳ וברקני׳ וכו׳. ועי׳ גם רש״י. וי״ת מסרבין ומקשין לקיבלך, וכן שאר התרגומים מעתיקים ע״י בינ׳ או ש״ת. ורֹב החדשים מנקדים סֹרְבִים. ועי׳ ערך סַלּוֹן.]—[1]) המשקל דורש שם נקוד סְרָבוֹת.]—[2]) [בדפוס ש ר ב ו.]

שלא יהיו שנים יכולין לצאת כאחת ומונה בשבט אחד וכו' והיוצא עשירי סוקרו בסיקרא (בכור' ט ז). סוקרין את האילן בסיקרא וטוענין אתו באבנים ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום דרכי האמורי (תוספת' שביע' א י). אילן שהוא מנבל פירותיו סוקרין אותו בסיקרה וטטעינין אותו אבנים (ירוש' שביע' ד ד). תני רבי חייא סוקרין עליו בסיקרא הקדש (שם מעשר שני ה א).

—פעי', *סִקֵּר, סיקר, בינ' נק' מ"ר מְסַקְּרוֹת: מסקרות עינים רבי מני דקיסרי אמר שהיו מסקרות עיניהם בסיקרא (מד"ר ויקר' טז). למה הדבר דומה למלך שהיה לו צאן והפריש מהם לחיים והפריש מהם למיתה מה עשה נטל את הסיקרא וסיקר אותם שהפריש לחיים ושהפריש למיתה לא סיקר אותם (מדר' ויושע, ביהמ"ד ילינק א).

ג. סקר, ממנו ג.*סָקַר.

ג.*סָקַר,—כמו זָקַר, קל לא נמצא.

—נפעי', *נִסְקַר, בינ' מ"ר נִסְקָרִים: אמרו עליו על הוגר' בן לוי בשע' שפותח פיו בשיר היה נועץ אגודלו בתוך פיו וכו' והיה מוציא כל מיני זמר עד שהיו כל אחיו הלוים נסקרין בבת ראש לאחוריה' (מד"ר שה"ש, מי זאת).

סֶקֶר, ש"ז,—שם מפשט מן א.סָקַר,—ראיה, מבט עין: טורים מפורשים כזיו סקר עיני אנוש מפולשים בטבעות אפוד מזת אשר לעד מינו לא יזח (Elbogen, Stud. 134).

*סִקְרָה[1], סקרא, סיקרא, ש"נ,—מין צבע אדם בהיר: ולא יהא מערב מים ביין מי כגלקייא בשמן וכו' סקרא בציר וכוסברת בפילפלין (תוספת' ב"ב ה ו).—והשתמשו בו לכתיבה כמו דיו: כתב בדיו בסם בסיקרא[2]) בקומוס וכו' על שתי כותלי זויות וכו' והן נהגין זה עם זה חיב (שבת יב ד). היתה כתובה (המגלה) בסם ובסיקרא[2]) ובקומוס ובקנקנתום על הנייר ועל הדפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו (מגל' ב ב). בכל כותבין בדיו בסם בסיקרא[1]) ובקומוס ובקנקנתום ובכל דבר שהוא של קיימא (גיטי ב ג). וכתב אין לי אלא בדיו מנ' בסם בסקרא בקומוס בקלקונתום ת"ל וכתב לה מכל מקום (מדר' תנאים, דברי כד א, הוצ' הופמן). עדים שאינן יודעין לחתום ר"ל אמר רושם לפניהן בדיו והן חותמין בסיקרא בסיקר' והן חותמין בדיו (ירוש' גיטי ב ג). והוא שכתב דיו על דיו וסקרה על גבי סקרה אבל אם כתב דיו על גבי סקרה וסקרה על גבי דיו חייב (ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, שם גבי' 223).—ולסמן סמן: בנוהג שבעולם כשם שהטבח מכנים צאנו וכל שה או כבש שהוא רוצה לשחוט נוטל הסיקרא ורושם עליה להכיר אי זה ישחוט ואיזה לא ישחוט וכו' (מד"ר שמות יח).—חוט של סִקְרָה: וחוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדילה בין דמים העליונים לדמים התחתונים (מדות ג א). חוט של סיקרא היה באמצע המזבח ממנו ולמטה חמש אמות ממנו ולמעלה חמש אמות שכל הניתנין למטן כשירין (תוספת' זבח' ו יא).—ובסהמ"א: אם נותן (את הדם) מחוט הסקרא ולמטה פסולין (והזהיר, שמות לג:).

1) [כך בארמ' ובסור' סַקְרְתָא (גיטי יט.), ובערבי' שְׁקְרָה a)]; ומצורות אלו מוכח שהצורה המקורית בעברית היא סקרה, ושהשם הוא נק'.]

2) [במדרב"מ בסיקרה.]

a) شقرة

*סַקְרָן, סַקְרָן, נק' סַקְרָנִית, סַקְרָנִית, סוקרנית, ש"ת,— מי שאוהב לראות כל דבר, המביט לכל צד בתֵאָבוֹן, הקורץ ורומז בעיניו: לא אברא אותה מן הראש שלא תהא מיקר' ראשה לא מן העין שלא תהא סקרנית[2]) ולא מן האוזן שלא תהא ציתנית וכו' אעפ"כ ותפרעו כל עצתי לא בראתי אותה מן הראש והרי היא מיקרת ראשה וכו' ולא מן העין והרי היא סקרנית[2]) שנאמר ומסקרות עינים (מד"ר בראש' יח). אברא אותה מן העין תהיה סקרנית עמדה חוה והיתה סקרנית שנאמר ותרא האשה (כד"ק, השרש', סקר).

סַר[3]), ת"ז, נק' סָרָה,—עָצב וכועס, לא מְרֻצֶּה, verdriesslich, ärgerlich; de mauvaise humeur, sombre; sulky, sullen: ויאמר אליו (הנביא למלך ישראל) כה אמר יי' יען שלחת את איש חרמי מיד והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו וילך מלך ישראל אל ביתו סַר וזעף (מ"א כ מב-מג). ויבא אחאב אל ביתו סַר וזעף על הדבר אשר דבר אליו נבות וכו' וישכב על מטתו ויסב את פניו ולא אכל לחם (שם

1) [עי' הערה הקודמת.]

2) [בהוצ' תיאוד': סוקרנית.]—3) [לדעת ריב"ג הוא מן סרר, ורד"ק סובר שהוא מן סוּר, עי' בשרשיו.]

והתבונן נפלאות אל כל התסקופי מילין[1] סיקפו כדי לרמוז הסוד (ר' עודרוס הלוי, אול' הכבוד, פרוש בדרך קבלה על ההגדות במסכ' פסחי, פרק האשה). וראה כמה תסקופי מילין סקפו ובכמה לשונות שינו המאמרים וכולן הן להורות שיורדין בגבורה (הוא, מסכ' תענ', פרק מאימתי).

—הִפעי, °הִסְקִיף, תַּסְקִיף, — הכה וחבט: מאשנבי חרכיך עלי תשקיפי ובלביניך על ראשי תסקיפי בתרונך על קומתי תקיפי ועצמותי כברזל הכבד תקיפי (עזרא הבבלי, תוכי מוסר פ:).

א·סקר, ממנו א·*סַקַּר, °סֵקֶר, א·*סְקִירָה, *סַקְרָן.

א·*סָקַר, פ"י, — כמו שָׁקַר, ראה והביט, blicken, sehen regarder, voir; to look, see: (אם לא ידוע מהו הנלוד תשב לזכר ולנקיבה דברי ר' מאיר) ר' יוסא בשם ר' יוחנן מפני שסוקרין לפניהן כאדם (ירוש' נדה ג 3). — ובסהמ"א: ותסקרו זיו מלך פנים בפנים ותכולכלו ממרעיתו אלף מכמה שנים (רסע"ג, ספ' הגלוי כיד). — ורגיל מאד בלשון הפיטנים: עונה פנים בפנים סקו[ר] כך לא יחורו פנינו (ר' ינאי, תן עטרת ברזסך, גנזי שכט' ג, דודסון 9). אנהגך אל עירי כמו לנביאי החלמתה סקור בחדר הורתי שכינתך ההעלמתה (שם 88). מיום כסא בשבתך על כסא כבודך מביט לסקור יחד לב מורדיך ועובדיך (חנה עוררה, סליחי ער"ה). חוקר הכל וסוקר ומבין אל מפעלי אם פעלתי שקר ומהתלות בעמלי את עוני לא תבקר (סוקר הכל, סליח' יוס ו). מרום יראה לו השה והוא ישיב נפש אם עקרת שמחה להשיב סוקר ספונות בני שועך יקשיב (אז בהר, סליחי ער"ה). בבל קצוי ארץ משוטט וסוקר בדבור מפרק הרים ועוקר (ארכן, יול' שבת ב אחה"פ). טסו קדושים מנשיהם להבדיל טרחם סקרת נס להגדיל (ר' יוסף בר שלמה, אודך כי, יול' שבת א' חנוכ'). גמצו שיחות כר שלוש עשרה כרכר ראות ברכות סקר בענוי חשך נקר (אין לור, שם). סלול צפוניה חלץ אזר סקר באביה ונחשב למוזר (ממרה, יול' שבת פרה). קצבו חקרת גזלו הקרת פלאו סקרת מועדו יקרת ובו יקרת ונתיקרת (רצות עסית, יול' פרשי' החדש). שריג זד שעיר טרם עמד סקרת כי למוקש ולצנין יעמד (מעתיק פלוסים, יול' פרשי' שקלים). ממדבר נתנה מקום הפקר נגד השמש לעין כל סוקר (ארם

[1]) [עי' דבר' (כב יד יז) בתרג' אונק', במקום עלילות דברים.]

חיים, יול' ב' שבועי). חשב חורשי לקרקר יקרים ומר יבביון מכתי סוקרים חדשים לבקרים (איכה אספתי, קינ'). לנגן להלל ולזמר לאל ישרון שומר לסוקר נמוכים תככים עם שמו מברכים (יול' אחרון פסח, מחזי איטלי' א, קכז.). סוד יי' ליראי שמו וזכרהו סוקר מראשית אחרית ושומר תורה אשרהו (יול' שבת כחמו, שם קלא.). סדר ברכות נמשה ספה עוד שרשי סקור הם ומורשי ויעל משה (יול' שמח' תורה, שם ב', קפט:). מביט שפל רוח ודל סוקר הופך אפלתו לאור בקר (קוכעי הפיוטים, הול' מק"כ 44). סוף לכל תכלית חקר סקר ארוחת כל יקר (מחז' ויטרי תעח). — וביני' פעוי: שחורה סקורה אני בתוכחת בי זרק ענוגה ונאוה בנחמות לי פירק (גנזי שכט' ג, דודסון 60). סבול בנשרי סודך סקור לזו יסודך (שם 98).

—נִפעי, *נִסְקַר, בינ' נִסְקָר, - שסקרו וראו אותו, נִסְקָרִים בסקירה אחת: וכולן נסקרין בסקירה אחת (רבה בב"מ בשם ר' יוחנן, ר"ה יח.). — ובסהמ"א: ובארוהו רבותינו ז"ל ואמרו שכלם נסקרין בסקירה אחת והוא משום דיוצר יחד לבם מבין אל כל מעשיהם (ר"י בר' אבטולי, מלמד' התלמיד' קעט:). ועתה בהגיע תור המשך הספור על ההבדל שבין אנשי התורות מצא הלוי אשר בשערינו מקום נאות להתעוררות הכוזרי על ספק נתחדש לו בענינים כי כלם נסקרים אצלו בסקירה אחת (ר"י מוסקאטו, קול יהודה לכוזרי א קי, עד:).

—פִּעי, °סִקֵּר, סִקֵּר עינים, סִקְרוּ העינים, הביט בחצפה, בפחד וכדו': ומי שהוא עז פנים תראה אותו ברוב העניינים מסקר העינים לא יחרד לבושת (תקי מדה"כ לרסב"ג יד). כי יכאב (החולה) במחלתו וידבר בלי דעת ויצום וישקוד בפחד מידי תעורתו ועיניו מסקרות סביב (אסף 124.).

—הִפעי, °הִסְקִיר, לְהַסְקִיר, — כמו קל: להסקיר כל חכמי ישראל האסיים והאפריקיים בסקירה אחת רב לך (שחרית הכחלה כב).

ב·סקר[1]), ממנו ב·*סַקַּר, ב·°סְקִירָה, *סִקְרָה.

ב·*סָקַר, פ"י, סָקַר בסקרה, צבע בצבע הסקרה: כיצד מעשרן כונסן לדיר ועושה להן פתח קטן כדי

[1]) [כך גם בסור'; ובערב' שַׁקַר a), היה אדֹם; ועי' פרינקל (Aram. Fremdw., 7 הערה); לֶו אצל קרוים (Lehnw. II, 392).]

a) شقر

תגע בו יד כי סקול יִסָּקֵל או ירה יירה אם בהמה או איש לא יחיה (שמות יט יג). השור יִסָּקֵל וגם בעליו יומת (שם כא כט).— ובתו"מ: האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה (סוט' ג ח). אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יוצא ליסקל וכרוז יוצא לפניו איש פלוני בן איש פלוני יוצא ליסקל על שעבר עברה פלונית ופלוני ופלוני עדיו (סנה' ו א). כל הנסקלין נתלין דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים אינו נתלה אלא המגדף והעובד עבודה זרה (שם ד). ולא היה קוברין אותו בקברות אבותיו אלא שני בתי קברות היו מתוקנין לבית דין אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין (שם ה). סייף שנהרג בו סודר שנחנק בו אבן שנסקל בה ועץ שנתלה עליו כולן טעונין טבילה (תוספתי שם ט ח). האשה שיוצאה ליהרג הוציא עובר את ידה ממתינין לה עד שתלד שאלו ילדה היה ולדותיה נסקלין (שם ערכי א ד). בשוגג חייב חטאת במזיד ענוש כרת ונסקל (סנה' ו.). אם אדם חטא בהמה מה חטאת אלא מפני שבא' תקלה על ידה לאדם אמרה תורה תסקל שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויהיו אומרים זו בהמה שנסקל פלוני על ידה (מד"ר ויקי כז).—שׁוֹר הַנִּסְקָל, שור שנידון לסקילה: שור הנסקל בעשרים ושלשה (סנה' א ד). שור הנסקל שהוא שופך דמים אינו דין שיהא אסור בהנאה (מכי' משפט' י).—ובסהמ"א: זה היין והלבונה והאבן שיסקל בה הנסקל והסייף שיהרג בו הנהרג וכו' הכל באין משל צבור (רמב"ם, סנה' יג ג).

—פעי', סִקֵּל, סִקְּלוֹ, וַיְסַקֵּל, וַיְסַקְּלֵהוּ, — א) סִקֵּל את פלוני באבנים, סִקֵּל באבנים לעמת פלוני, זרק עליו אבנים: והנה משם איש יוצא ממשפחת בית שאול ושמו שמעי בן גרה יצא יצוא ומקלל וַיְסַקֵּל באבנים את דוד ואת כל עבדי המלך דוד (ש"ב יו ה-ו). ושמעי הלך בצלע ההר לעמתו הלוך ויקלל וַיְסַקֵּל באבנים לעמתו ועפר בעפר (שם יג).—ב) סִקֵּל את הגן, הסיר מאדמתו את האבנים, נקה את אדמתו: ויעזקהו וַיְסַקְּלֵהוּ ויטעהו שרק (ישע' ה ב).—סִקֵּל הדרך מֵאֶבֶן, נקה אותה מאבנים: סלו סלו המסלה סַקְּלוּ מאבן (שם סב י). — ובתו"מ: מסקלין עד ראש השנה (שביעי ג ג). מסקלין דרך רשות הרבים (ר' יהושע, תוספתי שם ג ח). המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ (שביעי ג ז). בדרך שאין לו רשות לקלקל כך לא יסקל ואם סיקל יוציא לים או לנהר או

למקום הטרשים (ר"ע, תוספתי ב"ק ב י). והשביעית תשמטנה ונטשתה תשמטנה מלקשקש ונטשתה מלסקל (מו"ק ג.). מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרה"ר ומצאו חסיד אחד אמר לו ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך (ב"ק נ:). לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך (מנח' פה:).—ואמר המשורר: גזעיך יציל מאסון גביעיך ימלא ששון גפניך יסקל מקמשון (קטע מזמן הגא', סעדיאנה, שכטר 71). יסקל אורחותם ויפלס מעגלותם (רלב"ע, חי בן מקיץ). פסיעות עמי לסקל ולעזק צר לבי להנזק (גנז' שכטי ג, דודסון 188). היה תמול דורך עלי ראש עש ויסקלו אורים מסלתו (ר"י חריזי, תחכמוי כג).

—פעי', סֻקַּל,—א) סֻקַּל פלוני, שֶׁסִּקְּלוּהוּ בהרבה אבנים: וישלחו אל איזבל לאמר סֻקַּל נבות וימות (מ"א כא יד).—ב) שֻׁפַּנּוּ ונקו אותו מאבנים, ואמר הפיטן: גלומה עלומה ונקוקה דבורה על אפן חקוקה המסקלה והמעוקה ודשונה דשון למשמר חקה (אלולת אמן, יוצי שבת פרה). כרמיה שורקים מסוקלים ומעוזקים שרשיה על יובל תשלח ויונקותיה על פלגי מים תפריח (רלב"ע, חי בן מקיץ). אחוז אורח סוקל ולדעת משקל לכל כבד או קל קרא ספר צחות (הוא, ברלאם ספ' צחות).

סקף[1], ממנו *סָקַף, *סְקוֹף, *סְקוּפָה, *אַסְקֻפָּה, *תַּסְקוּף.

סָקַף, קל לא נמצא.

—התפ', *הִסְתַּקֵּף, נִסְתַּקֵּף,—א) הכה וחבט את עצמו על פלוני, התנפל[2]: ומצאה איש בעיר אלו לא יצאת בעיר לא היה מסתקף לה (ספרי דבר' רמג). אברהם גלה ויצחק גלה אברהם[3] נסתקפו על אשתו ויצחק[3] נסתקפו על אשתו (מדה"ג שכטר, ברא' כו א).—ב) עולל עלילה, האשים באשמת שוא: תריבהו על מי מריבה סקינפנטי' נסתקפה[4]) לו אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו (ספרי דבר' שמט). — ובסהמ"א: על מי מריבה נסתקפת לו לבוא בעלילה (רס"י, דבר' לג ח).

—פעי', *סִקֵּף, סיקף,—עִקֵּם דברים, דִּבֵּר בעקיפים: עמוד

1) [בארמ', כמו שקף בעבר'.]
2) [עי' בראש' (מג יח) בתרג' אונק'.]
3) [כמו לאברהם, ליצחק.]
4) [בילק' דבר' (תתקנה) הגרסה תסקופים נסתקפת.]

א.*סקי, ש"ז, מ"ר סקיים, סקאים, סקאין,—מי שמלאכתו לעשות שקים, Sackarbeiter; fabricant de sacs; sack maker: נוטל אדם וכו' מחט של יד ליטול בו את הקוץ ושל סקאים[1]) לפתוח בו את הדלת (שבת יז ב). מחט שניטל חרירה וכו' של סקיים[2]) שניטל חרירה טמאה מפני שהוא כותב בה (כלים יג ה). גוש מארץ טהרה וכו' וגוש מארץ העמים שיעורן כפיקה גדולה של סקאין (תוספת' שם ב"מ ז ח).

ב.*סקי, סקאי, ש"ז, מ"ר סקאים, סקאין, — מן שרץ העוף, צלצל[3]) Grille; grillon; cricket: אי מה מלקוש מפיל בתים עוקר אילנות ומעלה סקי[4]) ת"ל יורה ומלקוש מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה (ספרי דבר' מב). או אינו מלקוש אלא שמפיל את הבתים ומשבר את האילנות ומעלה את הסקאין ת"ל יורה מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה (תענ' ו.).

*סקילה, ש"נ, שה"פ מן סקל,—ובפרט מיתת בית דין ע"י סקילה, Steinigung; lapidation; death by stoning: ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה שריפה הרג וחנק (סנה' ז א). אילו לא היתה סקילה חמורה לא ניתנה למגדף ולעובד ע"א (שם ט ג).—בית הסקילה, המקום שהיו סוקלים חיבי מיתת סקילה: נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו בית הסקילה היה חוץ לבית דין (שם ו א). היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה (שם ב).

א.*סקירה, ש"נ, שה"פ מן א.סקר, — הבטה, ראיה Blick; regard, coup d'oeil; glance: וכולן נסקרין בסקירה אחת (ר"ה בר בר חנה בשם ר' יוחנן, ר"ה יח.). תהלה וגדולה זה אור מאירת עינים שהם מסתכלין בהם מסוף העולם ועד סופו בסקירה אחת (מד"ר א"ב דר"ע י, ביה"מ ילינק ג').

ב.*סקירה, ש"נ, שה"פ מן ב.סקר, — צביעה בסקרא: הנה התבאר שסקירה בסקרא וכל מי שדומה לזה ממה שלא יגזרהו ההיקש הטבעי אסור לעשותו משום דרכי האמורי (ר"מ א"ת, מו"נ ג לב).

סקל[5]), ממנו סקל, *סקול, *סקילה.

---

1) [במדב"מ: סקיין.]—[2]) [ס"א: סקאים.]
3) [עי' תרגי אונק' (דבר' כח מב).]
4) [בילק' דבר' (תתקג) הגרסה סקאי.]
5) [רק בעבר'.]

סקל, פ"י, סקלתו, סקלתם, סקלני, סקלוה, סקלתם, סקול, לסקלו, סקלהו, יסקלו, יסקלנו, יסקלהו,—סקל את פלוני, רגם בו אבנים והמיתו, steinigen; lapider, to stone to death: הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלני (שמות ח כב). ויצעק משה אל יי' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני (שם יז ד). לא יגע בו יד כי סקול יסקל (שם יט יג). סקול יסקל השור (שם כא כח). כי הרג תהרגנו וכו' וסקלתו באבנים ומת (דבר' יג יא). והוצאת את האיש ההוא או את האשה וכו' וסקלתם באבנים ומתו (שם יז ה). והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה (שם כב כא). והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההוא וסקלתם אתם באבנים ומתו (שם כד). וירגמו אתו כל ישראל אבן וישרפו אתם באש ויסקלו אתם באבנים (יהוש' ז כה). ותצר לדוד מאד כי אמרו כל העם לסקלו כי מרה נפש כל העם איש על בנו ועל בנותיו (ש"א ל ו). והוציאוהו וסקלהו וימת (מ"א כא י). ויציאהו מחוץ לעיר ויסקלהו באבנים וימת (שם יג). —ובתו"מ: נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו[1]) (סנה' ו א). אמר לשנים והם עדיו מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו (שם ז י). שכל המתנדה ומת בנידויו סוקלין את ארונו (רבי יהודה, עדו' ה ו). האומר סקלו תרנגולת זה שקרא בערב תרנגולת זו שקראה כזכר וכו' הרי זה מדר' האמ' (תוספת' שבת ו (ז) ה). ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך (ר"א בן יעקב, סנה' מו.).—ובהשאלה: פנה ובער: אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה יודע כחו של יצר הרע שהוא קשה אמר להם הקב"ה סיקלו אותו קימעא בעולם הזה ואני מעבירו מכם (מד"ר במדי טו). — ובסהמ"א: לא מפני שראוי לסוקלו אלא לעשות סייג (ר"ח, סנה' מו.). ומפני שהתורה אומרת פעמים סקל ופעמים רגם נתנו של זה כזה ושל זה כזה ואמרו כי שליח ב"ד סוקלו ואם לא מת עם הארץ ירגמוהו (סד"ל, בית האוצר ב, 198).—ופעו' סקול, סקולים, ואמר המשורר: בארצותם בני עולה באבני לשנותם סקולים (ר"ש הנגיד, הלי' תעט).

—נפע', יסקל,—נסקל פלוני, סקלוהו באבנים ומת: לא

---

1) [ס"א לסוקלו.]

לסופתו במלח ולא הוכשר לידע אם יש בו שמן לא הוכשר (תוספת' טהר' י יח). המפצע בזיתים בידים מסואבות הוכשר לסופתן במלח לא הוכשר (שבת קמה.). פועלין שהיו עודרין בתאנים וגודרין בתמרים ובוצרין בענבים ומוסקין בזיתים הרי אלו אוכלים ופטורים וכו' ולא יספות במלח ויאכל (ב"מ פט:). שכרו למסוק וכו' הרי זה אוכל ופטור שהתורה זיכתה להן קציץ אחת אחת יאכל שתים שתים לא יאכל וסופת במלח[1]) ויאכל (שם). קצץ בין ספת ובין לא ספת אחת אחת אוכל שתים שתים לא יאכל (רבה, שם). — ובסהמ"א: לא קציץ אלא היה אוכל (זיתים) בדין תורה מצרף ואוכל כמה שירצה והוא שלא יספות במלח אבל אם ספת במלח אחת אחת מותר (רמב"ם, מעשר' ה יח).

—הפעי, *הִסְפִּית, תַּסְפִּית,—תקן והכשיר, הִסְפִּית תחנון שיתקבל ברצון, ואמר הפיטן: הוריני יי' דרך חוקיך ותספית תחנוני למען שמך יי' (Elbogen, Stud. 156).

***סַק**, ש"ז, מ"ר נק' סָקוֹת[2]), אֲדֻמּוֹת ונכמרות: היו נעשים פניהם (של האמרי ע"י נשיכת הצרעה) כמו סקות מכבשן האש והיו מתרפין לפני ישראל והורגין אותם (תנחומ' משפט' יח).

א.***סַק**, ש"ז מ"ר סַקִּים-כמו שַׂק: סקי תבואה ועיגולי דבילה וכו' כולם בהקפה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה (תוספת' תרומ' ג י). הרועים יוצאין בסקים ולא הרועים בלבד אלא כל אדם (שם שבת ה [ו] יג).

ב.***סַק**, ש"ז, — מחט של סַקָּאִים, מחט גסה, עי' הערך הבא.

ג.***סַק**, — כמו ב.סַקִּי: צרור הכסף ישים בשקו ועל מתניו יחגור שקו את בגדיו יתפור בסקו ואת כרמו יאבל סקו (עזרי הבבלי, תוכח' מוס' ה, כב:).

סקב, ממנו *סָקַב, *סִקּוּב.

***סָקַב**, קל לא נמצא.

—פעי *סִקֵּב, מְסַקֵּב[3]) פ"י,—עשה פצע בפלוני, הכאיב: verwunden, verletzen; blesser; to wound, hurt איבוף לא מושלי אנשי למה כי פעמי' שתהיה בהמת בעל האיבוף רזה ובהמת השואל שמנה וכשנותנין עליה זה האיבוף מתפתח ושמחזיר על בהמתו של המשאיל מסקבה פי' עושה בה חבורה (ר"ח, ב"מ כז:).

[1]) [בערוך פרש מטבל ומחבר במלח, ע"כ.]
[2]) [כמו מְסָקוֹת, מן נסק, נשק.]—[3]) [מן הארמ'.]

—פעי, *סֻקַּב, מְסֻקָּב,—שפצעו אותו, חולה וכואב: לכתישא דגמלא לכתישא שעל הגמל שגבו כתוש ומסוקב מחמת משאו (רש"י, ב"מ לח:).

סקד, ממנו *סָקַד, *סִקּוּד.

***סָקַד**[1]),—חתך ופצע, ובהשאלה: אבן בלתי סְקוּדָה, אבן שלמה, שלא פתתו אותה: אלהים קידש מזבח אדמה ואבן מסע מבלתי סקודה מוצא שפתיך הקימה בפצותך נדנה שקודה (רסע"ג, אזהר', קובץ מעשה ידי גאו' קדמו' ג, 40).

—נפעי, *נִסְקַד, נסקד,—שסקדו אותו, שפצעו והמיתו אותו: טלאיך הזוהרת שקליהם להקדים ידעת העתידות ודרשת נסקדים[2]) כבוי ללהב יוקדים לקוחים למות לתחי נפקדים (ר' שמעון בר יצחק, אתה האל, סליח' תעני' אסת'). טף ונשים השלימו יחד לעקר טלאים המבוקרים בלשכת בית המוקד יחיד ונשא עליו נהרג ונסקד יחודו ניחד לו לבד ראש ליקד (אלהים אל דמי, סליח' מוסף יוה"כ).

***סִקּוּב**, סיקוב,—שה"פ מן סִקֵּב: ועושין בה חבורות ווזהו פי' מסתקבא כי סיקוב זה לשון חבורה הוא וכו' אבידת גופא ליכא דהא רועים מעט מעט והילוכם בניחותא ואין סיקוב (ר"ח, ב"מ לח.).

***סִקּוּד**,—שה"פ מן סָקַד: מפעלות עוקד ועקוד מאז בידם פקוד מופת הכמוס בפקוד מוקש להבעית בסקוד (מחז' אשכ' ב', פ.).

***סִקּוּל**, סיקול,—שה"פ מן סִקֵּל: וכן לענין סיקול תניא מסקלין רשות הרבים ד"ר יהושע ר"ע אומר בדרך שאין לו רשות לקלקל כך לא יסקל (ר"י בן מלכי צדק, שביע' ג י).

***סְקוֹף**, ש"ז, מ"ר סְקוֹפִים,—עלילה, כמו תסקוף: ויתכן שהיה פירושו כמו שאמר בספרי שהם סקופים כלומר עלילות (רמב"ן, דבר' לג ח).

***סְקוּפָה**, ש"נ,—כמו אַסְקוּפָּה, משקוף, סְקוּפָה תחתונה, סף ומפתן, Schwelle; seuil (de la porte); threshold: ח' שמות נקראו לעני עני אביון וכו' מך וכו' מך שהוא מך לפני כל עשוי כמין סקופה התחתונה (מד"ר ויקרא לד).

[1]) [כסור' סַקֶד, מרר, גרם צער. ובערב' שַׂקַד a), כּחֵשׁ, עשה רזה (את הסוס).] — [2]) [ס"א נשקדים.]

a) سقد.

ראויה לעובד (פוח, הכוזרי 7 ג). — מלאכת הַסִּפְרוּת: יועתקו אל העניני' המלאכותיים מהענינים המפורסמים כמו אל זמאם בלשון ערב אשר ישתמשו בו בְמלאכת הספרות וזאמם הבהמות (כל מלאכת ההגיון ג.). כי מי שירצה שתהיה לו מלאכת הספרות תאר נפשי קים הדבר הראוי לו שיעשה הוא מה שיעשהו הסופר המהיר והוא שיכתוב תמיד כתיבה בדמיון הכתיבה המובחרת היפה ויכריח בזה נפשו הכרת גמור (כאב״ם, מאזני צדק לאלגזלי 79). — ובמשמ' מִשְׂרַת הַסֵּפֶר: ראיתי קונדרס ההסכמו' הנעשו' בנתינת הקהל הספרות לב' הסופרי' ובהעברתם וטענות הטועני' בעד הקהל וטענות הסופר ר' חיים בן מטר ומדעתי הדין עם הסופר וזה כי אע״פ שמתנת הקהל הספרות לפני הסופרים היתה לבקשת ולדרישת רבי אברהם בן בקא (ריב״ש, שו״ת, קלה). — ומ״ר: וגם שברור לשנים עשר אנשים ולכל הקהל שרבי אברהם ורבי חיים הנזכרים יש זמן רב שהם סופרים בספריות הנזכרות (שם). — ב) קבֻצת הספרים, ביחוד בלשון אחת או במקצע ידוע, Litteratur: כי עם ישראל מאז חדל להיות גוי בארץ אבותיו החל להיות עם בארץ ספרותו והבועטים בספרותנו הם הם העוזבים את עמם (ר״מ פלונגיאן, אור בקר, הקד'). הלשון מתרחב הספרות מתפשטת (ר״א לויסל, סעי״י ג', הסקפה לטובה, יז:). שלפי שהספרות העברית ר״ל הספרות התלמודית הישנה עשירה בדבורים ובלשונות כאלה שמתפרשים לכמה פנים (שם ג 3 4). ויוליכו את מימיו על שדה ספרות העברית (קלמן שולמן, מוסדי ארץ, הקד'). שפתנו העברית וספרותה (שם). הספר הזה נודע ומפואר בקורות הספרות (געשיכטע דער ליטעראטור) בשם כוזרי (גוטלובר, ממארים של פרנקל 91).

סְפֻרוֹת, סופרות, ש״נ, — כמו סִפְרוּת א): שכר סופרות ולסופר מדינה משטרות וכו' (ספ' תקנות, מוגה 3 שי למורה לכבוד הילדסהיימר 80).

סִפְרֵי[1], ש״ז, — שם מדרש התנאים לספרי במדבר ודברים: סתם סיפרא ר' יהודה סתם ספרי ר' שמעון (סנה' פו.).

סִפְרִיָּה, ש״נ, מ״ר סִפְרִיּוֹת, — בֵּית סְפָרִים, Bibliothek; bibliothèque; library, רגיל בדבור העברי וכבר השתמשו בו בספרות החדשה.

---

[1]) [בארמ' מ״ר של ספר, ספרא.].

סַפְּרָן, סַפְרָן, מ״ר סַפְּרָנִים, סַפְרָנִים, ש״ז — א) סֹפֵר (בלשון בוז): גבורי ההריסה כגרשון ישעיה יעקב חיים זכרי ועוד עומדים עוד עתה במאוייהם ובשאיפותיהם יותר קרוב למחיצת חיים מכל הגבורים הפעוטים גבורי התחיה של ספרני זמננו (ש״ל ליערון, הספרה והחיים, המגיד ח' אד״ב, תר״ס). — ב) מנהל בית ספרים Bibliothekar; bibliothécaire; librarian: רגיל בדבור העברי וכבר השתמשו בו בספרות החדשה.

ספת, ממנו *סָפַת, ״סְפִיתָה.

***סָפַת**, פ״י, חתך, הסיר חלק מדבר ע״י חתיכה ושבירה, abschneiden, abbrechen; couper, trancher; to cut off, slice: חבית שנשברה היא ושבריה ניטלין בשבת לא יספות הימנה לסמוך בה כרעי המטה ולכסות בה את הכלים (תוספת' שבת טו 3). פסלין שהוא כותב עליו את הקמיע טהוֹר ספת הימנו ועשה חוליא לתכשיט טמאה (שם כלים ב״מ ח יג). מגופה שנכתתה היא ושבריה מותר לטלטלה בשבת ולא יספות[1]) ממנה שבר לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה (שבת קכד:). — ובפרט סָפַת את האבטיח, חתך אותו כדי לאכל ממנו: מגרגר באשכול ופורט ברמון וסופת באבטיח (ר״ע, מעשר' ג ט). האומר לחברו הילך איסר זה בעשר תאנים שאבור לי בורר ואוכל וכו' באבטיח שאבור לי סופת[2]) ואוכל (שם ג ו). תני בשם רבי יוסי אבטיח שספת בו אפילו כל שהוא קנייו (ירוש' שם ב ה). — ובכלל הכין והכשיר דבר לאכילה, סָפַת צואה[3]): ספת[4]) לה צואה או שנסך לפניה עביט של מימי רגלים חייב (ע״ז כ:). — ובכלל סָפַת במלח, טבל אותו כדי שיהיה נאה לאכילה: הזית שפצעו בידים טמאות לא הוכשר

---

[1]) [פי' ר״ח וז״ל: פי' לא יחתוך הוא כדתנן סופת באבטיח, ע״כ. וכן פרש הערוך ועוד הוסיף: פ״א לא יחבר שני שברים לכסות, ע״כ. ורש״י פרש לפי הגהת הב״ח וז״ל: לא יתקן.]

[2]) [ס״א כופף, וכן בר״ש. ובמדב״מ: סופף.]

[3]) [ואולי זה שרש אחר, כמו ספא, ספי, עי' קרוים (ארכיאולוג' I 489).]

[4]) [פי' רש״י האכילה. ובתוספ' אמרו וז״ל: לשון מי ספו לך מאליה בריש פסחי' (ג:) ולשון ספת קשה שהיה לומר ספה, ועוד דבלשון משנה לא מצינו אכילה בלשון ספייה לכך נראה לפרש ליכלכה בצואה לשון טיבול כמו לא יספות במלח ויאכל דפרק הפועלים (ב״מ פט:), ע״כ.]

עירובי׳ כז:). אבל מצאנו בכל קריות ספרד בספרים המוגהים וכו׳ פן יפקוד עליה ובקריות טבריה פן אפקוד עליה ואין מי יתבונן הנכוחה זולתי אלהים (מנחם בן סרוק, מחברת, אזר, 20). כבר שאלני עליה תלמיד מבני ספרד היש לה טעם (רב׳ נסים, מפתח על ברכי, הוצ׳ גולדנטל, כה). ורבני ספרד וגאוניה וכו׳ ורבני צרפת וסופריה (אבן ירחי, המנהיג הקדי׳). אני הדל במשפחתי והצעיר בבית אבי נער מבני גלות ירושלם אשר בספרד הכותב ידו לה׳ ובשם אלהי ישראל יכנה (ר׳ יצחק אבן לטיף, סעפ״ש הקדמי׳, השחר ב׳, 96). שלש כתות היו בנדלש ואלאבוש ואלשאוש ועל שם בנדלש קראו לספרד אנדלוס׳ והם לקחו כל ארץ ספרד מיד גוי הנקרא אשפאן ועל שמם נקראת ארץ אשפאנייא (זכרון דברי רומי). שבספרד מקום ריבוין תורה היה מזמן ראשון מגלות ירושלים עד עכשיו (REJ. V. 203). — ואמר המשורר: שימי ספרד אחרי גיוך ואל תתעכבי (רשב״ג, מה לך יחידה). גאון מגאון נפרד ויעטה צדקה כשרד ומיום אשר נולד ירד. לא דאבה גלות ספרד (ר״י הלוי, שיר הדם). ומארצו נפרד אשר בספרד (ראב״ע, פי׳ קהל׳, הקד׳). שמו נודע יהודה בן שלמה ושם ארצו ומולדתו ספרד (ר״י חריזי, תחכמ׳ הקד׳ 2).

סְפָרַדִּי, ש״ז, ות״ז, נק׳ סְפָרַדִּית, רו״ר סְפָרַדִּים, סְפָרַדִּיּוֹת, — של סְפָרַד, יליד ארץ ספרד או אספמיא, מצאצאי יהודי סְפָרַד: ואתם בסכלותכם אמרתם אמר מנחם ותהיו שחוק לכל הספרדים באמרכם לשד השמן כמו על שדים סופדים (תשו׳ תלמיד דונש 19). מה ראיה מפני קהלתך אחרי כי הם ספרדים גמורים ורובם מתוך כולם שורשם מאנשי האסיא והאפריקה אשר נתגדלו על ברכי התורה ולומדיה (שארית הנחלה ה). וביותר יגדל המצוה הזאת על אשכנזי ההולך בין הספרדים או ספרדי בין האשכנים וכו׳ לא כאשר יש רבים מעמי הארץ אומרים שהספרדי ילך אצל ספרדים ואשכנזי אצל אשכנזים וכו׳ (ר׳ אליעזר פאפו, פלא יועץ, אות ג מה). ובנוסחא ספרדית דגרסי גזירה שמא יאמרו אשה נקנית בחליפין (עיטור, מאמ׳ ג).

סִפְרָה, ש״נ, כנ׳ סִפְרָתְךָ, — כמו ספר: נדי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בְּסִפְרָתֶךָ[1] (תהל׳

[1] [כך פרש מנחם, וכן ריב״ג ורד״ק ובפשיט׳,

נו ט). — ואמר המשורר: לו יש לאל ידי לשפטי את צבי לפני ה׳ את צבי אוקיע פסו אמונים מבני אדם ואין מבלעדי ספרתך מושיע (ר״י פרלאנסים, מתק שפתים, הוצ׳ מק״נ 70). ותוכח גם אתה זה ספרתך (אדם לבנסון, פי׳ המירות).

סְפֹרָה, ספורה, ש״נ, ר״ר סְפֹרוֹת—כמו א.סְפָר, מִסְפָּר, מנין: פי יספר צדקתך כל היום תשועתך כי לא ידעתי סְפֹרוֹת[1] (תהל׳ עא יה). —ובתלמ׳: כתיב משפחות סופרים יושבי יעבץ מה ת״ל סופרי׳ אלא שעשו את התורה ספורות חמשה לא יתרומו וכו׳ (ר׳ אבהו, ירוש׳ שקל׳ ה א). —ואמר הפיטן: ספורות פלאיו לספרה עצמו וגבהו על שחקי שפרה (גנזי סכטי׳ ג, דודקון 84). —ואמר המשורר: ואחד ואך לא הוא כאחד אשר נתן יסוד האנוש לחשב ולכלול ספורותיו (ראב״ע, נשם אל אשר אמר). ויוצר תולדות שחק וארץ והחל כל פעולותיו וכלה ספורות לא ידעום כל מתי בין לאותותיו (ר״י קמחי, הפליט ללונץ 36). — ומ״י: וראיתי לטוב לתת ספורה וכו׳ (אסף, בקוף חלק א).

סַפְּרוּת, סַפְּרוּת[2], ש״נ, ר״ר סַפְּרֻיּוֹת, — א) מלאכת הַסֹּפֵר, כתיבה, writing; écriture; das Schreiben: אין כל אדם חייב לחזור על כל סיבה וכו׳ כי הסיבות רבות מהם נקלות שטרחם מעט כסחורה בחנות או מלאכת יד שטורחה מעט כתפירה וכאחוי והספרות ואצור המסחרים ושכיר האריסים והפועלים והשמשים בעבודת האדמה וכו׳ (ר״י א״ת חו״ה, הבטחון). ופירוש החלק השני הוא בעניני קניני האדם וסיבות טרפו ואופני עסקיו מסחורה ומלאכה והליכת דרכים וכו׳ ואמנה וספרות וכו׳ (שם). ואמר אחד מן החסידים שהיה לו שכן סופר מהיר היה מתפרנס משכר ספרותו (שם). וכאשר יראה דמות נושא כלים או נושא כלי ספרות או חגור לעבוד עבודה ידע שהיא צורה

וכן דעת רֹב החדשים. וי״ת תרגם: בחושבנך. וכן רש״י: במניינך, וכעין זה תרגם סומכ׳ ὅταν ἐξαριθμῇς.]

[1] [כך ת״י מיניניהון, וכן ריב״ג וראב״ע. והאחרון מוסיף וז״ל: וחולם ספורו׳ תחת שורק על משקל גבורו׳, ע״כ. ורד״ק בשרשיו מפרש בראשונה שהוא ת״נ ואח״כ הוא מוסיף וז״ל: או יהיה שם יחידה סְפוֹרָה, במשקל פְּשׂוֹרָה, כלומר לא ידעתי להם מספרים, ע״כ. וסומכ׳ תרגם כמו פעל, כמו סִפְּרָה למעלה, ἐξαριθμῆσαι; והירונ׳ תרגם literaturam, כְּתָב.]

[2] [בארמ׳ משרת הסֹּפֵר, עי׳ ירוש׳ מגילי׳ (ד ה).]

ושאינה סמוכה לספר אינה ראויה לחומה (ב"ב ז:). הלוקח עבד מן הנכרי ולא רצה למול מגלגל עמו עד שנים עשר חדש לא מל חוזר ומוכרו לנכרים רשב"א אומר אין משהין אותו בארץ ישראל מפני הפסד טהרות ובעיר הסמוכה לספר אין משהין אותו כל עיקר שמא ישמע דבר וילך ויאמר לחבירו נכרי (יבמ' מח:). אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין במדבר שביהודה ובמדבר שבספר עכו (ב"ק עט:) — ומ"ר סְפָרֵי ארץ ישראל, סְפָרֵי חוץ לארץ: בראשונה היה הירק אסור בספרי ארץ ישראל התקינו שיהי' הירק מותר בספרי ארץ ישראל (ירוש' שביע' ו ד). מתיבין לרבי יודה אם בספרי ארץ ישראל והכתיב מהמדבר והלבנון הזה וכו' אלא אם אינו עניין לספרי ארץ ישראל תניהו עניין לספרי חוץ לארץ וכו' שנייא היא שהי' דוד מניח ספרי ארץ ישראל ומכבשן ספרי חוץ לארין (שם חלה ב ג).—ובסהמ"א: העולם באים אל ארצו (של זבולון) והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד לירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו (רש"י, דברי לג יט).

*סַפָּר, ש"ז, מ"ר סַפָּרִים, ספרין, — מי שמלאכתו לְסַפֵּר שער בני אדם, גַּלָּב, Friseur, Barbier; coiffeur; barber, hairdresser: אין נותנין לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן אבל נותן הוא לבייר לשתות (שביעי ח ה). וחכ"א שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות ואלו הן החייטים הספרים והכובסים (פסח' ד ו). לא ילמד אדם את בנו חמר גמל ספר ספן וכו' שאומנותן אומנות לסטים (אבא גוריין איש צידן משום אבא גוריא, קידוש' ד יד). כל שעיסקן עם הנשים לא יתייחדו עם הנשים כגון הסדרין וכו' והחייטין והספרין והכובסין (תוספת' שם ה יד). מי שהיה בלן לרבים או ספר לרבים או נחתום לרבים ואין שם אחר אלא הוא והגיע שעת הרגל ומבקש לילך לתוך ביתו יכולין לעכב על ידו עד שיעמוד אחר תחתיו (שם ב"מ יא כז). נטל פרוטה של הקדש ואמר הרי היא שלו לא אמר כלום עד שיוציאנה לחולין נתנו לספר אף על פי שלא ספר מעל (שם, מעילו' ב ה). התחלת הספר איזו היא משיתחיל לגלח (ירוש' שבת א א). והרי שהיה ספר או בלן לרבים והגיע זמן הרגל עושה בצנעה מפני כבוד העם (ר' שמעון בן יוסי, שמח' ה ז). — ומשל: אין ספר מספר עצמו [1]. — ישב לפני הַסַּפָּר, להסתפר: לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל (שבת א ב). ישב לו לפני הספר כמי שלא מיחה (ירוש' נזיר ד ו). — זוג של סַפָּרִים, מִסְפָּרַיִם: חבל זוג של ספרים וצמד של פרות חייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו (תוספת' ב"מ י יא). — מטפחת הַסַּפָּר, המטפחת שנותן הַסַּפָּר על כתפי המסתפר: מטפחות הידים מטפחות הספרים ומטפחות הספג אין בהם משום כלאים (כלא' ט ג). — וכן מעפרת של סַפָּרִים: מאימתי התחלת תספורת אמר רב אבין משיניח מעפורת של ספרין על ברכיו (שבת ט:).

*סִפְרָא[2], ש"ז, — שם מדרש הלכה לספר ויקרא: סתם סיפרא מני ר' יהודה (בכורי קא.). — ובסהמ"א: והגמרא והסברא בלשוני סדורה ובספרא וספרי מי כמוני מורה (ר"י חריזי, תחכמוני לו).

סְפָרַד, ש"נ, — שם מקום או ארץ, לפי הקבלה ארץ אספמיא[1]), Spanien; Espagne; Spain: וגלת ירושלם אשר בִּסְפָרַד ירשו את ערי הנגב (עובד' כ). ורגיל בסהמ"א: ושנת ג' אלפים וה' מאות חמשים ושמנה שנים לבריאת עולם בא אספסיאנוס והחריב הבית והגלה את ישראל ובתים הרבה מבית דוד ויהודה לאספמיא היא ספרד (סד' עולם זוטא). ומנהג כל ישראל בספרד היא אספמיא כך הוא (סדור רע"ג שחרי' בתחיל'). ותשם חכמי ספרד ונבוניה חסירי דעת גרועי בינה ותחשבם לאין ולא שמת על לבך מאומה וכו' לאמר כי בהורגי מנחם נשברים נסים שאר מביני ספרד ובורחים בהחבא לכן מלאתי מלים הציקתני רוח בטני עד הפירי מהשבתך למען תדע כי יש בספרד משיגי חכמה ובעלי שכל (תשו' תלמידי מנחם 29). יודע לאדוני המלך כי שם ארצנו שאנו גרים בתוכה בלשון הקודש ספרד ובלשון ישמעאלים יושבי הארץ אל אנדלס ושם מדינת הממלכה קרטבה (מנחם בן סרוק, מכתב ר' חסדאי אבן שפרוט למלך הכוזרים). כי לכל סעודה נ' זוז קמח דאינון חמשה ושבעים במשקל ספרד (אלפסי,

1) [המשל נמצא בארמ': לית ספר דמספר גרמיה (ר' אבון, מד"ר ויקרא יד), ועי' פּע' ב.ספר הציון מן אבודרהם.] — 2) [בארמ' הַסַּפָּר.]

3) [כך בת"י ובפשיט'. וכן פרשו המפרשים העברים, והתרגומים האחרים העתיקו באופנים שונים. וגם החוקרים החדשים נחלקו בזהותו של שם זה, אבל כלם מסכימים שהיה מקום באסיה.]

(תוספת' שבת ז א). ג' דברים התירו לבית רבי שיהיו רואין במראה ושיהיו מספרין קומי ושיהיו מלמדין את בניהן יוונית שהיו זקוקין למלכות (ירוש' שבת ו א). חלך רבי ראובן בן איסטרובלי וסיפר קומי והלך וישב עמהם (מעיל' יז.). — ובסהמ"א: על כל המתים כולן מספר לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו מגדל פרע עד שיגערו בו חביריו (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכי פסוק' 124). אבל אמרו חכמים מספר (העבד העברי) לו את שערו ומכבס לו את כסותו (והזהיר, ויקרי קיג.). אלא מספר (הכהן הגדול) מערב שבת לע"ש ואינו מספר בתער אלא בזוג ראש (רמב"ם, כלי המקדש ה ו). מנודה אסור לספר ולכבס באבל כל ימי נידויו (הוא, תלמוד תורה ז ד). אמר רבי אבין לית ספר דמספר לגרמיה כלומר האדם המספר זקנו אינו כלום עד שיבא אחר ומספרו לו (אבודרהם, סדר שחרי' של חול, טו.). — ובהשאלה, סִפֵּר ירק, תבואה, קצר אותם: אין מספרין את הראש ואת הכרעים ואין מספרין את הירק במספות אבל מספרין את הקונרס ואת העכביות (תוספת' יו"ט ג יט). [תבואה שהיא נוטה וכו'] וכבן עזאי יספר אשכת תני רבי עקיבה אמר יחזיר בן עזאי אמר יספר (ירוש' כלא' ז ז).

—התפ', *הִסְתַּפֵּר, מִסְתַּפֵּר,—שֶׁסִּפְּרוּ אותו: אין משתמשין בשרביטו (של המלך) ואין רואין אותו כשהוא מסתפר ולא כשהוא ערום ולא כשהוא בבית המרחץ (סנה' ב ה). כיצד שוה (אדרוגינוס) לאנשים וכו' ומתעטף ומסתפר כאנשים (בכורי' ד ב). מתרפאין מהן ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות ואין מסתפרין מהן בבל מקום (ר' מאיר, ע"ז ב ב). ואין רואין אותו (את הכהן הגדול) ערום ולא כשהוא מסתפר ולא בבית המרחץ (תוספת' סנה' ד א). ישראל המסתפר מן הגוי רואה במראה מן הכותי אין רואה במראה (שם ע"ז ג ה). מלך מסתפר בכל יום כהן גדול מערב שבת לערב שבת הדיוט אחד לשלשים יום (סנה' כב:).

א. **סְפָר**, ש"ז,—שה"פ מן א. סִפֵּר, מִסְפָּר, מִנְיָן, בפרט בענין ספירת העם לדעת מה מִסְפָּרוֹ, Zählung; denombrement; enumeration, census: ויספר שלמה כל האנשים הגירים אשר בארץ ישראל אחרי הַסְּפָר אשר ספרם דויד אביו (דה"ב ב יו). — ובמדר' הלכה: וכי במה החמירה תורה בימי גמר או בימי ספר חמורים ימי גמר מימי ספר שבימי ספר אינו מטמא משכב ומושב ואינו מטמא בביאה ימי גמרו מטמא משכב ומושב ומטמא בביאה (ר"ע, ספרא, מצורע פרש' א). ימי חלוטו שאין שערו ראוי לגלחת נזירות אינו דין שלא יעלו מן המנין הוא הדין לימי ספרו (ספרי במד' לא). — ובסהמ"א: ובעל ספר יצירה אמר כי נתיבות החכמה הם בספר וספר וספור והנה הספר תשעה מספרים כי תשעה סוף כל חשבון (ראב"ע, ספ' המספר ו.). בניני עולם כמנין הספר יוסדו עניני עשר אחדים מלבד נפרדו הם בני אלים יקוראו והתאחדו (הוא, אחזו אלים). וספר יאמר על מנין האותיות ותבורם בנקוד עד שתחבר מהם תיבה וימנו חלקיה כפי נקודה (ר"י ברי אכטולי, מלמד התלמיד' יט:).

ב.* **סְפָר**[1], ש"ז, מ"ר סמ' סִפְרֵי—גְּבוּל, תְּחוּם, Grenze; frontière, limite; border, frontier: ואין עושין עיר הנדחת בספר ולא שלש אבל עושין אחת או שתים (סנה' א ה). בני בליעל בני אדם שפרקו עולו של מקום מקרבך ולא מן הספר (ספרי דבר' לג). כיון שמגיעין לספר כהן מתנה עליהם כל התנאים הללו (שם קלא). פעמיים מדבר עמם (כהן משוח מלחמה עם צבא ישראל) אחת בספר ואחת במלחמה בספר מה הוא אומר שמעו דברי מערכי המלחמה (סוט' מב.). כך היה עמלק רצועה רעה לישראל ומה ראה לישב לו על הספר על דרך כניסתן של ישראל לארץ (מד"ר במד' עז). אין מושיבין אותו בספר ולא בנוה רע אלא בנוה יפה (מסכ' גרים ג, הול' קירכהיים).

—סָמוּךְ לַסְּפָר: נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה גוים או לעיר שאין בה בית דין לא היו עורפין (סוט' ט ב). עיירות ארץ ישראל סמוכות לספר מוסיפין עליהם שומר כדי שלא יפוצו גוים ויבזו פירות שביעית (תוספת' שביעי' ד ז). באו (גוים) על עיירות הסמוכות לספר אפילו ליטול את התבן אפילו ליטול את הקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת (שם עירוב' ג ה). היתה (חומת העיר) סמוכה לספר סותרו ובונה כדרכו (שם מו"ק א ז). אין מגדלין כלבים ביישוב אבל מגדלים אותן בעיירות הסמוכות לספר (שם ב"ק ח יז). כלביא שבן שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל כאריות (ספרי דבר' שנה). לא כל העיירות ראויות לחומה אלא עיר הסמוכה לספר ראויה לחומה

---

1) [כך בארמ'; ובאשור' סְפּוּר, חומה וגדר (Del., Handw. 509).]

[illegible] לבריה (שם). התחיל לספר אותו [illegible] (שם). כי [illegible] [illegible] ספר על האדם [illegible] שהוא העולם הקטן וספר על בלי [illegible] ובעצי אצלו בנגד [illegible] וספר על הוצר המלך הגדול [illegible] (שם, יחוד המעשים ב). [illegible] הזאת כל אשר ספרוהו בו [illegible] אחר שיקיים אלהותו [illegible] כי בהם נתבאר אצלנו שיש [illegible] (שם, סכחתי ג ק). כי בעל התורה [illegible] אינו מבקש אלא שיספרוהו על [illegible] באשר הוא מבקש שיספר הארץ על [illegible] במרוצת הגלגל הגדול (שם ז יג). ההקדמה [illegible] שהעצם הפודי תשלם במציאותו ועמידתו [illegible] אשר אני מספרם ולא ישלם מהם (ר״ס [illegible]). אדם בליעל איש און הולך עקשות [illegible] הזאת מספרת מדות הרשע שיתרחק האדם מהם (ר״י בן מסמילא, פי׳ משלי ו יב). וספרה [illegible] הלשון העניין בלשון סמיכה כדי שלא [illegible] הוא חוץ מביטויו וכינוייו חוץ ממנו [illegible] (אמ׳) חי יי אלהיך חי אלהי [illegible] שהוא החיים והחיים הוא (ר״י הכהן [illegible], [illegible]).

—[illegible] —ספר דבר, שספרו אותו: כי אשר [illegible] ספר [illegible] [illegible] בגוים והביטו והתמהו תמהו כי פעל [illegible] כי יספר (חבק׳ א ה). וזרע [illegible] יספר [illegible] לדור (תהל׳ כב לא). היספר בקבר [illegible] באבדון (שם פח יב). היספר לו כי [illegible] —ואמר המשורר: בים אשא לך [illegible] מספרה חציה בחובר פעלתי באוצרך [illegible]. —ובמשמ׳ שתארו אותו:

אך באור המדות האלהיות המושכלות והכתובות שבספר בהן הבורא ית׳ הבוונות בהם רבות מאד (ר״י ח״ב, חו״ה היחוד י). צריך עכ״פ שיהיה נמצא קדמון מפני שהתבאר כי הנעדר לא יסופר באחד ולא ברב (שם). האפס לא יסופר לא בקדמון ולא בחדש (שם). והעצם האלהי איננו גוף על כן לא יסופר באוד אלא על דרך דמיון (שם, סכחתי ג ג). אמר החבר הלא האדם השלם יותר ראוי שיסופר בהרגשת ההנאה במה שיאכל וישתה מהתינוק והבהמה כאשר הבהמה יותר ראויה להנאה מהצמח אף על פי שהצמח נזון תמיד (שם ג טו). והמסופר הצודק המקובל כבר כבר אמת אצלנו היעודים (שם ה יד).

ב־ספר י ממנו ב־*ספור, ב־*סִפֵּר, *מִסְפָּרִים, *מִסְפֶּרֶת, *סַפָּר, *תִּסְפֹּרֶת.

ב־*סָפַר,—קל לא נמצא.

—סִפֵּר, *סַפֵּר[1]), גזז את השער של הראש או הזקן, קצר אותו, גלח scheren, rasieren; tondre; raser; to shear, shave,: שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת (תענ׳ ד ז). אלו דברים שאבל אסור בהן כל שבעה ברחיצה בסיכה וכו׳ מלספר ומלכבס וכו׳ (ירוש׳ מו״ק ג ה). שכן הבאים ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מותרין לספר ולכבס בתולו של מועד (מו״ק יג.). אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת (שם יז.). מנודין ומצורעין אסורין לספר ולכבס (שם טו.). מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד על ר׳ אליעזר וסיפר על ר׳ יהושע ורחץ (תוספת׳ תענ׳ ב ה). כל אלו שאמרו מספרין במועד מותר לספר בתוך שלשים יום של אבל אף על פי שהתירו לו לספר לא יספר ברש׳ הרבים אלא בצינעא (שם מו״ק ב ב). ישר׳ המספר את הגוי כיון שהגיע לבלורית שומט את ידיו (שם ע״ז ג ו). מה עשה אותו הבן עמד (ופירסם) [ופירכס] את עצמו וסיפר את שערו (ספרי דבר׳ מו ג). ומוסר את בנו שילמדנו כותי אומנות ומתייחדין ומספרין[2]) עמהם בכל מקום מה שאין כן בגוים (מסכ׳ כותים א).—וְסִפֵּר קומי: אלו דברים מדרכי האמרי המספר קומי והעושה בלורית והמגבח לגודגדין

1) [כך בארמ׳.]

2) [עי׳ בהערת קירכהיים.]

הפלמידי קיז:).—*סַפֵּר בגנות, בטובה של פלוני: כשבאתי והרציתי דברים לפני ר' עקיבא זלגו עיניו דמעות אמ' לי מעתה אין אנו רשאין לספר בגנותן של אילו (של בית אבטינס) (ר' יוחנן בן נורי, תוספתי יוה"כ ב ו). לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו (ב"ב קסד:). — ובסהמ"א: מי שהוא בא מארץ מרחקים אל יספר בגנותם בפני עמי הארצות ובפני הנשיא ובפני תלמיד חכם (קפ' חסידים תתתתקע).—*ואחר המת: כל המספר אחר המת כאילו מספר אחר האבן (ר' יצחק, ברכ' יט.). — סַפֵּר לשון הרע: לעתיד לבא הקב"ה נוטל את אומות העולם ומורידם לגיהנם אומר להם למה הייתם קונסים את בני ואומרים לו מהם ובהם היו מספרים לשון הרע (מד"ר ברא' כ, הול' תיהוד'). כך דרכן של מספרי לשון הרע פותחין בטובה ומשלמין ברעה (פס במדי טו). גפי הרוח ומספרי לשון הרע ומדברי נבלה (ד"א ב). —ובסהמ"א: לא תלך רכיל אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע (רש"י, ויקר' יט טז).—*ובמשמ' דִּבֵּר, שוחח: ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו (ברכ' יח:). חרשים מפני מה הוויין שמספרים בשעת תשמיש (ר' יוחנן בן דהבאי, נדרי כ.). כמין שני טפי מרגליות היו תלויות לאהרן בזקנו וכו' כשהוא מספר עולות ויושבות לו בעיקר זקנו (הוריו' יב.).—סַפֵּר עם פלוני: לא יספר עם האשה בשוק ואפילו עם אשתו (דר"א ג). שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה (ר' אליעזר, ברכ' ג.). מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ובאו ושאלו לרופאים וכו' תספר עמו מאחורי הגדר (ר' יהודה בשם רב, סנה' עה.). עד שהכיר בה שהיא יהודית היה מסיח עמה על ידי תורגמן ומשהכיר בה התחיל הוא מספר עמה (רבי, מד"ר ויקר' כו).—ובן כִּפֵּר מן פלוני, דבר ושוחח עמו: כל האוכל ירק קודם ארבע שעות אסור לספר הימנו (ר' יצחק, ברכ' מד:). למה ת"ח דומה לפני עם הארץ בתחלה דומה לקיתון של זהב סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש (ר' אליעזר [אלעזר], סנה' נב:).—ובסהמ"א: מי שיפסוק עליך דבריך אל תספר עמו כי אין לו מוסר (ר"י א"ש, מבחר הפנינים לרשב"ג 26). אוי לי אילו היה יודע אהרן במעשי הרעים ולבי הזונה לא היה נותן לי שלום ומספר עמי ורוצה בחברתי (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר א יב). — סַפֵּר בלשון פלונית, דבר בה: ששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה כמלאכי השרת שלשה כבהמה יש להם דעת כמה"ש ומהלכין בקומה זקופה כמה"ש ומספרים בלשון הקודש כמלאכי השרת (חגי' טז.). שנו רבותינו בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו שמם ולא שינו לשונם ולא גילו מסתורין שלהם ולא נפרצו בעריות וכו' ולא שינו לשונם שנאמר כי פי המדבר אליכם שהיו מספרים בלשון הקודש וכו' (תנחומ' בלק כה). אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר וכו' (רב יהודה בשם רב, סנה' לח:).—ובסהמ"א: החילוני לטוש לשון הקדש ולספר בלשונות עמי נכר הארץ (רקע"ג, האגרון, הקד' עברים כד). נפוצת מזרחה מספרת יונית ושפת פרס (שם).—*וכנוי לתשמיש: אמרה להן אינו מספר עמי לה בתחילת הלילה ולא בסוף הלילה אלא בחצות הלילה (נדר' כ:).—ובסהמ"א: בני כשתיעור משנתיך בחצות הלילה אז תספר עם אשתך בקדושה וכו' (ר' אליעזר, ספר מוסר מז).—ובמשמ' תאר תבונת פלוני או תבונת דבר, beschreiben; décrire; to describe: ועי' עוד ערך א.כִּפּוּר: כי אין רשאי לספר על הבורא בלשון הודאה מפני שהיו מתיראין מתת משל או תמונה לו (ליקוטי מר' דוד הבבלי, מוצא בפליכרי קדם, הול' פאלק 76). העלה הראשונה היא למעלה מן הכנוי אבל קצרו הלשונות לספר אותה מפני אחדותה (רמב"ם, ערוג' הבושם, לוין תרי"ב, 122). ומן הענין הזה עוד אצלי כנמר על דרך אשור על דרך דרובה הוא מצפה את ההלכים לטרף אותם וספר על הדרך שהוא דורך (לרוב הוק החיות בו) (ר"י א"ש, הפרש' לריב"ג, א"כר). שרשרות גבלות שם על דמיון עבדות ספרו בו השרשרות כאלו אמר שרשרות מגבלות (שם, גבל). וכשיתברר כי הוא האחד נחקור על ענין האחד העובר והאחד האמת ומה שצריך לספר בו על הבורא מענינו (הוא, מו"פ סיפור ז). רבו ספורי מדותיו יתעלה בעבירם וספרוהו הנביאים והחסידים בספורים שאין דומים זה לזה (שם י). והטעם שאנו מספרים אותו באלה המדות להורות על ענינו ואמתת מציאותו וכו' והוצרכנו לספר אותו בנמצא מפני שהראיות הורו על מציאותו בעדות סימני מעשיו בעולם וכו' על כן נתחייבנו לספר אותו בנמצא מפני שהתקיים בשכלנו וכו' אך מה שאנו מספרים אותו בו מן הקדמות מפני שהראיות הורו כי לעולם הזה ראשון אין ראשון

המת וכו׳ וישאל המלך לאשה ותספר לו (מ״ב ח ד-ו). הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק (ישע׳ מג כו). החשבים להשכיח את עמי שמי בחלומתם אשר יספרו איש לרעהו וכו׳ הנביא אשר אתו חלום יספר חלום (ירמ׳ כג כז-כח). הנני על נבאי חלמות שקר נאם יי׳ ויספרום ויתעו את עמי (שם לב). באו ונספרה בציון את מעשה יי׳ אלהינו (שם נא י). למען יספרו את כל תועבותיהם בגוים אשר באו שם (יחזק׳ יב יו). עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר (יואל׳ א ג). אספרה אל חק יי׳ אמר אלי בני אתה (תהל׳ ב ז). אודה יי׳ בכל לבי אספרה כל נפלאותיך (שם ט ב). לשמע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך (שם כו ז). רבות עשית וכו׳ אגידה ואדברה עצמו מספר (שם מ ו). אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימי קדם (שם מד ב). שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון (שם מח יד). ולרשעים אמר אלהים מה לך לספר חקי (שם נ יו). חטאת פימו דבר שפתימו וילכדו בגאונם ומאלה ומכחש יספרו[1] (שם נט יג). לכו שמעו ואספרה יראי אלהים אשר עשה לנפשי (שם סו יו). כי אתה אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו[2] (שם סט כז). פי יספר צדקתך (שם עא יה). אם אמרתי אספרה כמו הנה דור בניך בגדתי (שם עג יה). שתי ביי׳ אלהים מחסי לספר כל מלאכותיך (שם כח). ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה (שם קז כב). בשפתי ספרתי כל משפטי פיך (שם קיט יג). או שיח לארץ ותורך ויספרו דגי הים (איוב יב ח). אחוך שמע לי וזה חזיתי ואספרה אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם (שם יז-יח). — ואמר בן סירא: אזכר נא מעשי אל וזה חזיתי ואספרה (ב״ס גניי מב יה). — ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך (אסתי ה יא). ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל אשר קרהו (שם ו יג). — ספר שמו של פלוני, כבודו, תהלתו וכיוצא בזה, הגיד והכריז גדולת שמו, כבודו של פלוני: ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ (שמות ט יו). עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישע׳ מג כא). השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע (תהל׳ יט ב) אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך (שם כב כג). לא נכחד מבניהם לדור אחרון מספרים תהלות יי׳ ועזוזו ונפלאתיו אשר עשה (שם עח ד). ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו (שם צו ג). ועזוז נוראתיך יאמרו וגדלותיך אספרנה (שם קמה ו). — ואמר בן סירא: לא הספיקו קדושי אל לספר נפלאות גבורותיו (ב״ס גניי מב יז). אספרה שמך מעוז חיי כי פדית ממות נפשי (שם נא א). — ובתלמ׳: אם בא אדם לספר גבורותיו של הקב״ה מתבלע מן העולם (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ ט א). — ובסהמ״א: וכל שכן חכמת האל ית׳ וית׳ אשר אין כמוה דבר ולא יקיפו בה השכלים ולא יספרוהו הלשונות (כאב״ד, אמו״ר 8). וכאשר שוטטו רעיוני לחשוב במה שאנו חייבים לאחד מספר רוממותו וגדלו ומפני שאין כמוהו הוצרכנו לחבר אל זה שנכנע לו כפי יכלתנו (ר״י א״ת, חו״ה, הקד׳ 25). — ב) ספר דבר בחכמה, בדעת, כמו סדר, ערך, ordnen; arranger; to arrange: מי שת בטחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה מי יספר[1] שחקים בחכמה ונבלי שמים מי ישכיב (איוב לח לו-לז). ואמר המשורר: מי אשש בלתך אדמה מי עטה אור כשלמה מי ספר שחקים בחכמה מה רבו מעשיך אדני (ר״י הלוי, מי כמוך אין כמוך). — יחזקו למו דבר רע יספרו לטמון מוקשים אמרו מי יראה למו (תהל׳ סד ו). אז ראה (את החכמה) ויספרה הכינה וגם חקרה ויאמר לאדם הן יראת אדני היא חכמה וסור מרע בינה (איוב כח כז-כח). — ג) ספר דבר, כמו קל א.ספר: כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני כארי ידי ורגלי אספר כל עצמותי המה יביטו יראו בי (תהל׳ כב יז יח). — ובתו״ם, במשמ׳ א): לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו התחיל מספר מעשה הזאב ואחר כך פגע בו ארי וניצל מידו שכח מעשה הזאב התחיל מספר מעשה הארי (ירוש׳ ברכ׳ א ט). סיפור הוא מספר ואומר (מד״ר ברא׳ עח). — ובסהמ״א: שזה המספר שהמריץ בו דברו היה להעיר אותנו על כונת התורה כלה (ר״י ברי אכטולי, מלמד

[1] אולי צ״ל יסכרו.

[2] בשבע׳ προσέθηκαν, והפשי׳ ואוספו, גרסו יוסיפו.]

[1] [לדעת ריב״ג בשרשיו הוא נגזר מן א.ספר, וז״ל: מי חקקם וציירם, ע״כ. וראב״ע מפרש מלשון ספיר, אמר וז״ל: מי שם אותם כספיר בעניין כראי מוצק, ע״כ; וכן ר״י קמחי (הוצא׳ בשרשי רד״ק). ועי׳ פרושים אחרים אצל ראב״ע. והנכון כפרוש ת״י: ימני, וכן סומכו׳ ἀριθμήσει, ורלב״ג ואחרים. ועקילס תרגם כפשוטו, יספר ספור, ἐξηγήσεται. ואולי צריך לנקד כמו קל יספר. ויש מהחדשים מגיהים הגהות שונות ורחוקות.]

(דבר' יז ע). אחרי כן ספר את העם (ש"ב כד י). ואת בתי ירושלם ספרתם (ישעי' כב י). איה ספר איה שקל איה ספר את המגדלים (שם לג יח). ואחרי טהרתו שבעת ימים יספרו לו (יחזק' מד כו). סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה (תהל' מח יג-יד). נדי ספרתה אתה (שם נו ט). יי' יספר בכתוב עמים זה ילד שם (שם פז ו). אספרם מחול ירבון (שם קלט יז). כי עתה צעדי תספור (איוב יד יח). הלא הוא יראה דרכי וכל צעדי יספור (שם לא ד). ויוציאם כרש מלך פרס (את הכלים) על יד מתרדת הגזבר ויספרם לששבצר הנשיא ליהודה (עזרי א ח). לכו ספרו את ישראל מבאר שבע ועד דן (דהי"א כא ב). ויספר שלמה שבעים אלף איש סבל (דהי"ב ב א). ויספר שלמה כל האנשים הגירים בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד אביו (שם יז).—ובתלמ': וסתמו לאו כפירושו הוא אני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבור בה חול (רבי מכא, ירוש' שביעי' ה ט). כתיב לעזרא הכהן הסופר מה ת"ל סופר אלא כשם שהיה סופר בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים (ר' אחא, ירוש' שקל' ה א). לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה וכו' (קידוש' ל.). ומספר את רובע ישראל מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם של ישראל מתי תבא טפה שהצדיק נוצר הימנה (רבי אבהו, נדה לא.). דבר אחר יום שפוסקת בו סופרתו למנין שבעה (שם לג.). ספרתי ואיני יודעת כמה ספרתי אם בימי נדה ספרתי ואם בימי זיבה ספרתי (שם סט:).

—נפע', יספר, יספרו, — נספר הדבר, הקהל, שאפשר לספרו, לראות כמה מספרו: הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב (ברא' יו י). עם רב אשר לא ימנה ולא יספר מרב (מ"א ג ח). מזבחים צאן ובקר אשר לא יספרו ולא ימנו מרב (שם ח ה). והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר (הוש' ב א). אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים (ירמי' לג כב). — ובמשמ' שמנו אותם: ויספרו הלוים מבן שלשים שנה ומעלה ויהי מספרם לגלגלתם לגברים שלשים ושמנה אלף (דהי"א כג ג).—ובתלמ': היתה בו יתרת וחתכה אם יש בה עצם פסול ואם לאו כשר אמר רבה בר בר חנה והוא שנספרת ע"ג היד (בכור' מה.).—ובסהמ"א: ואם כמה פעמים היו קצותם נחשבים אבל כלם לא נספרו משלם ולא נכתבים (רסע"ג על חוי הבלבי, ב, 43). אא"כ היתה אצבע שיש בה צפורן או שהיתה נספרת ע"ג היד שהיא עולה למניין (רמב"ם, טומאת מת ב ח) דרך הלשון לסמוך הנספר אל המספר (רד"ק, ירמ' כא כט). ויהיה הזמן לפי זה שני מינים ממנו נספר ומשוער בתנועת הגלגל ויפול בו הקודם והמתאחר והשוה (ר"י אלבו, העקרי' ב יח). והעיונית (חכמת החשבון) חוקרת המספרים על דרך כלל מצד שהם מופשטים במחשבה מהגופות ומכל נספר בהם (רש"ט פלקירא, ראשי חכמ' 41). שהשכל האנושי הנספר הוא בלתי נבדל ומזה יתחייב שהוא בלתי נצחי (ר"ע ספורנו, אור עמים מד:).—ואמר הפיטן: כימה מהם אינה נספרת והיא לטלה זנב ולשור עטרת (ר"א הקליר, במבוא למחזי איטלי' א, יב). סמיכת כל הנספרים עולצים בכל עברים (אתה אהבת, יוצ' שבת ע"קב').

— פִע'. סִפֵּר, סִפַּרְתִּי, סִפְּרוּ, מְסַפֵּר, מְסַפְּרִים, סַפֵּר, סַפְּרָה, סַפְּרוּ, סַפֵּרוּ, אֲסַפֵּר, אֲסַפְּרָה, אֲסַפֵּרָה, אֲסַפְּרָנָּה, תְּסַפֵּר, יְסַפֵּר, וַיְסַפֵּר, יְסַפְּרָה, וַתְּסַפֵּר, נְסַפֵּר, וּנְסַפֵּר, וּנְסַפְּרָה, תְּסַפְּרוּ, יְסַפְּרוּ, יְסַפֵּרוּ, וַיְסַפְּרוּם,—א) סִפֵּר לפלוני, אל פלוני, מה שקרה לו מה שנעשה במקום מן המקומות, בזמן מן הזמנים, הגיד את כל הנעשה אחד אחד כמו מונה, erzählen; raconter; to recount, narrate: ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה (ברא' כד סו; גם כט יג; לז ט-י; מ ט). ויאמר אלהם יוסף הלא לאלהים פתרונים ספרו נא לי (שם מ ח). ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר לו ויפתר לנו את חלמתינו (שם מא יב). ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם (שמות י ב; גם יח ח). ויספרו לו (המרגלים למשה) ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וכו' (במד' יג כז). ויבאו (המרגלים) אל יהושע בן נון ויספרו לו את כל המצאות אתם (יהוש' ב כג). ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו הלא ממצרים העלנו יי' (שפט' ו יג). והנה איש מספר לרעהו חלום ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צלול לחם שעורים מתהפך במחנה וכו' (שפט' ז יג). ויאמר שאול מה לעם כי יבכו ויספרו את דברי אנשי יביש (ש"א יא ה). ויבוא בנו ויספר לו את כל המעשה אשר עשה איש האלהים וכו' ויספרום לאביהם (מ"א יג יא). והמלך מדבר אל גחזי נער איש האלהים לאמר ספרה נא לי את כל הגדלות אשר עשה אלישע ויהי הוא מספר למלך את אשר החיה את

מסיני (נדר' לז:). וילכו סדומה ואברהם עודנו עומד לפני יי' אמר ר' סימון תיקון סופרים זה שהשכינה היתה ממתנת לאברהם (מד"ר ברא"ש מט).—ובסהמ"א: גם כן בדברי יחיד שיש לנו במקרא מלות הם תקון סופרים ואמרו כי כתבו הנביאים אם כן למה נקראו תקון סופרים (ראב"ע, למות, קוף). בנדרים בפ' אין בין המודר קראום עטור סופרים פירוש הסרת הסופרים תרגום הבמות לא סרו לא עטרו (רשב"א, מאמר על ישמעאל לד. הול' פרלס).—דברי סופרים: איסור מצוה שניות מדברי סופרים (יבמ' ב ד). חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין תפילין כדי לעבור על דברי תורה פטור חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב (סנה' יא ג). זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת דברי ר"מ רבי יהודה אומר על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ר"ש אומר אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים (שם בבלי פז.). — ד) *מלמד את הַסֵּפֶר, מלמד מקרא לתינוקות: ר' מאיר אומ' בזמן שהמאורות לוקין סימן רע לשונאי ישרא' מפני שהן לימודי מכות מושלו משל למה הדבר דומה לסופר שנכנס לבית הספר וא' הביאו לי רצועה וכו' (תוספתא סוכ' ב ו). שבעה אין להם חלק לעולם הבא ואלו הן לבלר וסופר וטוב שברופאין ודיין לעירו וכו' (אדר"נ לו). אף מי שיש לו אשה ובנים ואינן עמו באותו מקום לא ילמד סופרים (ירוש' קדוש' ד יא). ואל בית הדמי' על אשר המית את הגבעונים שלח דוד וקראן אמר להם מה לכם ולבית שאול אמרו לו על ידי שהמית ממנו שבעה אנשים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים וסופר וחזן ושמש (ר' לעזר, שם סנה' ו ט). שוב מעשה בעכו"ם אחד שהיה עובר אחורי ב"ה ושמע קול סופר שהיה אומר ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד (שבת לא.). עזרא תיקן להן לישראל שיהיו מושיבין סופר בצד סופר (ב"ב כא:). מלך בשר ודם אינו יכול להיות עושה מלחמה ולהיות סופר ומלמד תינוקות והקב"ה אינו כן אתמול בים וכו' והיום במתן תורה (מד"ר שמות כח). ד"א ושם דרך אלו סופרים ומשנים שהן מלמדין את התינוקות באמונה (רבי ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא, שם ויקר' ט). תני רבי שמעון בן יוחאי אם ראית עיירות נתלשות ממקומן בארץ ישראל דע שלא החזיקו בשכר סופרים ובשכר משנים (שם, איכ' פתיח'). ב"ו שמוליך את בנו לבית הספר והסופר עומד ומבקש להכות את בנו מפני שברח וכל זמן שאביו עומד שם אינו מכה אותו בפניו (אגד' ברא"ש ל). בו ביום דרש ר' עקיבא בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה כקטן שהוא קורא את ההלל בבית הספר שהסופר פותח והן עונין אחריו על כל ענין וענין (Elbogen, Stud. 7).—בֵּית הַסּוֹפֵר כמו בית הספר: דרש ר' עקיבא בשעה שעלו ישר' מן הים שרת עליהן רוח הקודש ואמרו שירה כקטן שהוא קורא את ההלל בבית הסופר וכו' (תוספת' סוט' ו ב). חמש מאות בתי סופרים היו בביתר וקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות תינוקות (רבן גמליאל, מד"ר איכ', בלע ה'). ועל פליטת בית סופריהם ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך יי' אלהינו (על הצדיקים, תפל' יח). — ה) מחבר ספר, מי שאמנותו חבור ספרים, author; auteur; Schriftsteller, רגיל בדבור ובספרות העברית החדשה. — סוֹפֵר אֲהָבִים, מחבר ספורי אהבה: ערוכים בטעם מבחר סופרי אהבים (רמח"ג, דביר, הקד'). — וכמו כן סוֹפִיר: עד שיהיה סופיר ראש בין ידיו השני יצובו (תולידו טומרוגית, REJ. XLV. 90). — ו) ובחכמת החשבון מספר הכפל או המחלק מספר אחר, -Vervielfältigungs zahl; facteur; factor: המספר יקרא סופר לאי זה מספר כשיוכפל באי זה מספר ויוליד במותו (יס"ר מקנדיאה, מעין חתום כח).

א. סָפַר, פ"י, ספרם, ספרה, ספרתה, ספרת, ספרתם, סֹפֵר, לספֹר, ספֹר, ספרו, אספרם, תספור, תספר, תספר־, יספור, יספר, יספרם, תספרו, יספרו, — ספר דברים, מנה לראות כמה יש בהם שנים או שלשה או ארבעה וכו' to count; compter; zählen: הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם (בראש' יט ה). ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספר כי אין מספר (שם מא מט). וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעה ימים לטהרתו (ויקר' יה יג). וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר (שם כח). וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום (שם כג טו יז). וספרת לך שבע שבתת שנים (שם כה ח). שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות

המלך על לשכת הספר והנה שם כל השרים יושבים אלישמע הספר ודליהו בן שמעיהו וכו׳ (ירמ׳ לו יב). ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלשה עשר יום בו ויכתב ככל אשר צוה המן (אסת׳ ג יב). וכראותם כי רב הכסף ובא סופר המלך ופקיד כהן הראש ויערו את הארון (דהי״ב כד יא). — ספר שר הצבא: ומן העיר לקח סריס אחד אשר היה פקיד על אנשי המלחמה ושבעה אנשים מראי פני המלך אשר נמצא בעיר ואת ספר שר הצבא המצביא את עם הארץ (ירמ׳ נב כה). — שבנא הסופר, שפן הסופר, אלישמע הסופר וכו׳. — ובתו״מ: היה עובר בשוק ושמע קול סופרים מקרין איש פלוני מגרש את פלונית ממקום פלוני ואומר זה שמי וזה שם אשתי פסול לגרש בו (גיט׳ ג א). כתב הסופר וכו׳ וטעה ונתן גט לאשה ושובר לאיש ונתנו זה לזה לאחר זמן הרי הגט יוצא מיד האיש ושוב׳ מיד האשה תצא מזה ומזה (שם ח ח). מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו יושבין על גב מעלות בהר הבית ויוחנן סופר הלה לפניהם וכו׳ (תוספת׳ סנה׳ ב ו). והם (בני שמואל הנביא) לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן ולסופריהן (שבת נו.). מי שיש לו בית בחצר השותפין ה״ז לא ישכירנו לא לרופא ולא לאומן לא לגרדי ולא לסופר יהודי ולא לסופר ארמאי (ב״מ כח.). — סופרי הדינים: סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה ושני סופרי הדיינין עומדין לפניהם אחד מימין ואחד משמאל וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין (סנה׳ ד ג). ומחוקק מבין רגליו אלו שני סופרי הדיינים שהם עומדים לפניהם (מד״ר ברא״ש׳ צח). וחמשה אנשים מרואי פני המלך הרי אחד עשר וכשהוא אומר שבעה להוסיף עליו שני סופרי דיינין שיושבין לפניהם (שם מה״ש, הכה מעתו). — סופרי כותים: נומיתי לסופרי כותים מי גרם לכם לטעות דלית אתון דרשון כרבי נחמיה (ר״ש בן אלעזר, ירוש׳ יבמ׳ א ו). — אבק סופרים: כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור (שבת יב ה). — קולן של סופרים: אלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו׳ וקולן של סופרים[1] (פסח׳ ג א). — טעות סופר: אחריות טעות סופר הוא (כתוב׳ נא.). — ובבהמ״א: אמר להן רב לסופריו וכן אמר להן רב הונא לסופריו כשתכ ב בשילו כתבו בשילו וכו׳ ואע״פ שמסרו לכם דברים בשילו (תלמידי ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוקי 55). והבין לך לצרכך שנים יועצים והפקיד עליהם שני סופרים ונתן לך מן העבדים והשמשים בצרכך בעולם הזה (ר״י א״ת, חו״ה, עבודת האלהים ט). לא ישכירנו (את הבית) לא לרופא ולא לאומן ולא לגרדי ולא לסופר יהודי שכותב השטרות (רמב״ם, שכנים ו יא). — סופר הישיבה: ומן ישי׳ סופר היש׳ בחורנו המהיר בתו׳ ה׳ (JQR. XVIII. 404). תשובה למכתב רבי נתן בר שמואל סופר הישיבה בעיר מצרים (ר״י הלוי, דיואן, נכודי 214). — סופר העיר: הכא במאי עסקינן בסופר מתא שהוא סופר העיר שכותב שטרות וספרים (רגמ״ה, ב״ב כא.). ואחר אשר הגיעו עורות ראובן באנקונה ונמכרו ונכתב המכר בספר סופר העיר כמשפט המקום ההוא (מהרשד״ם, חו״מ כד). — סופר סת״ם: סופר ספרי תורה תפלין מזוזות. — ג) בפרט סופר בתורת האלהים, בצבור היהודי בגלות בבל, סופר וחכם בתורה ושופט ודין וראש הצבור: הוא עזרא עלה מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה (עזר׳ ז ו). לעזרא הכהן הספר ספר דברי מצות יי׳ וחקיו על ישראל (שם יא). — ואמר בן סירא: חכמת סופר תרבה חכמה וחסר עסק הוא יתחכם (ב״ס גני׳ לח כד). פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני וכו׳ (רבי יוסי בן קסמא, אבו׳ ו ט). שנים שאכלו באחת מצוה ליחלק במה דברים אמורים כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא (ברכ׳ מה:). בא אלי חבר אחד ואמר לי סופר אתה אמרתי לו מה שהוא (קדא״ר א). — ובפרט הסופרים חכמי התורה בדורות שאחרי עזרא: שער חדש ששם חודשו סופרים את ההלכה (ירוש׳ עירוב׳ ה א). רב חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בי רבי חניג׳ ולוי תריהון אמרין נעשה במי שחבשוהו סופרים (שם כתוב׳ ה ג). הניחו סופרים לי ואומר כמין הומר אבל נראה הוא כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מעשה בהמה (מד״ר במד׳ ט). — מקרא, עטור, תקון סופרים: מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה

[1] [פרש ר״ח וז״ל: ויש מי ששונה קולה והדבר אחד הוא והוא אל נשי שמדבקין בו הסופרים ניירותיהם.]

ספרי קוסמין פירותיו טבלין (חול׳ יג.).—*וּבֵית סֵפֶר: ארבע מאות ושמונים בתי כניסיות היו בירושלם וכל אחת ואחת היה לה בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה (ר׳ הושעיה, ירוש׳ מגל׳ ג א). — *וּבֵית סְפָרִים: וישרפו בתי ספרים שהיו ברומי והיו בהם חכמות לאין חקר ואין מספר (זכרון דברי רומי). בע״ה את הספר הזה נתתי לזכרון עבודת אל לואים בורגיט מעיר ניסמה בארץ צרפת הנורבנית לבית ספרים כבוד מהר״ר לחכמים וגדולים וכו׳ שנת אתקרד (REJ. XXIV. 156). ועי׳ עוד ערך בית. — כִּתְבֵי סְפָרִים: כל הספרים נגללין מתחילתן לסופן וס״ת נגלל לאמצעיתו ועושה לו עמוד אילך ואילך א״ר אליעזר בר׳ צדוק כך היו כותבי ספרים שבירושלים עושין ספריהם (ב״ב יד.). — ובסהמ״א: בכל עונה יהי ספרך בחיקך והשכל יהי תמיד דבקך (רס״ג, ירא אלהים בני, לקו״ק 72). ויירדהו אל כפיו ומתרגמי׳ ונסחיה ומשום הכי קורין לספר שכותבין ממנו לספר אחר נוסחא (ערוך ערך כד). הה כי בתוכם נאנח משמים אשב כמו ספר בבית המין (ר״י זבארה, שעשוע׳ יג, הול׳ דודסון 144). ספר ראשון והוא ספר בריאת העולם והיחס ספר שני והוא ספר יציאת מצרים ומתן תורה (Ginzburg, Introduction. 461). הספרים הן כמו עדים והחכמים בענין הדיינים חוקרין עדותן (ר״י אבן לטיף, רב פעלים כח). אבל אם באו בני אדם ולנו בתוך ביתו ועמד וזעק בלילה נגנבו כלי וספרי ובאו בני אדם ומצאו מחתרת חתורה וכו׳ (שו״ע חו״מ גניבה שנו א). ובספר ארמנות המלכים כתוב אם האדון נדיב לא יהיה העבד בילי כי עליו לעשות רצוי אדוניו (שלמה חיים חבר טוב, למה לדיק יד). בספרי הרומים כתוב כי במלחמות אנשי קארטאגייני עם רומא נתפס מארקו ריגולו וישלחוהו לרומה למען ישתדל להחליף השבוים אשר היו לבני רומא מקרטגייני אלה באלה (שם כב). קנין ומשפטים ויתר מכתבי הרב עליהם רחמי נכמרו ספרי קדושה הם ועל דרך אמת הם באמת נסדרו (ר׳ משולם בר׳ שלמה, יהגו מזמותי, שירים מקובלים, ד״ס עז). אשרי יגע לקנות ספרים ולא ידע בפתרון הדברים כמו אופה אשר אפה לחמו ולא אכל רק מאחרים (מרפא המוסר ח:). — ובמשמ׳ כְּתָב, כמו משמ׳ ה): כך היינו מפרשין כתב עיקר הכתיבה וכו׳ והוא אחד משלושה עיקרים שהוזכרו בהילכות יצירה ספר ספר וסיפור עיקר הספר הוא הכתב (תשו׳ הגאו׳ הרכבי כט). וביאר זה עוד כי בעל הספר ומחברו רצה להודיענו שית׳ כלל נבראיו בג׳ דברים אם בספר ר״ל הכתיבה או בספר ר״ל ההגדה או בספר ר״ל המספר (אבוסהל בן תמים, פי׳ ספ׳ יצירה יט). ומתקבצים השלשה ספרים ספר וספור וספר בדבר אחד ויהיה הדבר ההוא המשוער כאשר שער אותו בעל הנפש הברה (ר״י הלוי, הכוזרי ד כה). נתיבות שתים גם שלשים פלאותיו בחכמה ביה חקק למבין עלומותיו לספר ולספר ולספור ואותיות שתים ועשרים הם ועשר ספירותיו (ראב״ע, בשם אל אשר אמר). כדרך המספר יאמר על הלבלר ועל החכם סופר לפי שהם מונים האותיות אחת אחת והוא כולל ספר ספר וסיפור לפי שספר יאמר על כלל האותיות הנמצאות בכתב ההוא (ר״י ברי אבטולי, מלמד התלמידים יט:). כאשר לא יוכל איש להבדיל בין אות לאות אשר האחת היא האחרת הדומה לה מכל צד ושמה בשמה וספרה כספרת (ר״א אבולעפיה, ספ׳ האות, בקובץ עטרת לצבי לגרץ 81).

סֹפֵר, סופר, ש״ז, מ״ר סֹפְרִים, סוֹפְרִים, סמ׳ סֹפְרֵי,—א) מי שמלאכתו או משרתו לכתב בְּסֵפֶר, Schreiber, Schriftkundiger; scribe: מני מכיר ירדו מחקקים ומזבולן משכים בשבט סֹפֵר ושרי בישׂשכר עם דבורה (שפט׳ ה יד-יה). הנה לשקר עשה עט שקר סֹפְרִים הבשו חכמים חתו וילכדו (ירמ׳ ח ח-ט). ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הַסֹּפֵר[1]) והשלך אל האש (שם לו כג; גם כו; לב). ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הַסֹּפֵר במתניו (יחזק׳ ט ב). לשוני עט סוֹפֵר מהיר (תהל׳ מה ב). ויהונתן דוד דויד יועץ איש מבין וְסוֹפֵר הוא (דהי״א כז לב). ומהלוים סוֹפְרִים ושטרים ושוערים (דהי״ב לד יג). — משפחות סוֹפְרִים: ומשפחות סוֹפְרִים ישבו יעבץ (דהי״א ב נה).—ב) סוֹפֵר, סֹפֵר הַמֶּלֶךְ, אחד משרי מלכי ישראל שהיה תפקידו לכתב בספר כל עניני המלכות, דברי הימים של המלך וכיוצא בזה: וצדוק בן אחיטוב ואחימלך בן אביתר כהנים ושריה סוֹפֵר (ש״ב ח יז). ואלה השרים אשר לו (לשלמה) עזריהו בן צדוק הכהן אליחרף ואחיה בני שישא סֹפְרִים יהושפט בן אחילוד המזכיר (מ״א ד א-ג). ויעל סֹפֵר המלך והכהן הגדול ויצרו וימנו את הכסף הנמצא בית יי׳ (מ״ב יב יא). וירד בית

---

1) [פ. פרלס מציע לנקד הַסַּפָּר.]

ועם צדיקים אל יכתבו (תהל' סט כט).—מְגִלַּת סֵפֶר: קַח לך מגלת סֵפֶר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים (ירמ' לו ב ד). ואראה והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת סֵפֶר (יחזק' ב ט). אז אמרתי הנה באתי במגלת סֵפֶר כתוב עלי (תהל' מ ח).— ה) במשמ' כְּתָב, Schrift, écriture; writing: ותהי לכם חזות הכל כדברי הספר החתום אשר יתנו אתו אל יודע הַסֵּפֶר לאמר קרא נא זה ואמר לא אוכל כי חתום הוא ונתן הספר על אשר לא ידע סֵפֶר לאמר קרא נא זה ואמר לא ידעתי סֵפֶר (ישע' כט יא-יב). ילדים אשר אין בהם כל מאום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה וידעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמד בהיכל המלך וללמדם סֵפֶר ולשון כשדים (דניא' א ד יז).—וכן עִם הַסֵּפֶר, בִּכְתָב: ובבאה לפני המלך אמר עם הַסֵּפֶר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו (אסת' ט כה). —ובתו"מ: על ספר ולא על לוח ולא על נייר אלא יכתבנה על המגילה שנאמר על ספר (ספרי דבר' קמ). המוכר וכו' ספר של צבאים ונמצא של גויל או יש בו טעות בין דף לדף הרי זה אין מכור (תוספת' ב"ב ד ז). אילולי כתבתי לך רובי תורתי לא כמו זר נחשבו מה בינן לאומות אלו מוציאין ספריהן ואלו מוציאין ספריהן אילו מוציאין דפתריהן ואילו מוציאין דפתריהן (רבי אבין, ירוש' פאה ב ו). ונתן בידה עד שיהא כולו בידה ומה טעמא דרבי יוסי הגלילי ספר מה ספר מיוחד שאין בו רוח חיים אף כל דבר שאין בו רוח חיים (שם גיט' ב ג). המכיר כליו או ספריו וכו' והוא שיצא לו שם שנגנבו ספריו (ריב"ל, שם ב"ק י ג). שני דברים נתנבא בארי ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה (מד"ר ויקר' טו).—ובפרט סִפְרֵי הַמִּקְרָא: אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות במועד ואין מגיהין אות אחת אפילו בספר העזרה [1]) (מו"ק ג ד). מצא ספרים קורא בהן אחת לשלשים יום אם אינו יודע לקרות גוללן (ב"מ ב ח). ספר שבלה אם יכול ללקט הימנו שמונים וחמשה אותיות וכו' מטמא את הידים (תוספת' ידים ב י). ספרי בן סירא וכל ספרים שנכתבו מכאן ואילך אינן מטמאין את הידים (שם יג). ספר וסייף ירדו כרוכים מן השמים אמר להם אם עשיתם את התורה הכתובה בזה אתם נצולים מזה (ר"א, ספרי דבר' מ).

[1]) [נ"א עזרא, עי' בלוי (Einleitung 107).]

כשתפסו את רבי חנינה בן תרדיון נגזרה עליו גזירה לשרוף ספרו [עליו] אמרו לו גזירה נגזרה עליך לשרוף ספרך [עליך] קרא מקרא הזה הצור תמים פעלו (שם שז). ג' ספרים נמצאו בעזרה אחד של מעונים ואחד של היא היא ואחד שנקרא ספר זעטוטים (שם שנו). לא יכנס אדם לבית המים וספריו ותפיליו בידיו (ר' זעירא, ירוש' ברכ' ב ג). ספר שיש בו שתים ושלוש טעיות בכל דף ודף מתקנו וקורי בו וכו' ספר שיש בו שמונים וחמש טעיות בפרשת ויהי בנסוע הארון מתקנו וקורא בו א"ר שמי כאן בספר גדול וכאן בספר קטון (שם מגיל' א יא). משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקין שבתורה וכו' (ב"ב יד:).—סֵפֶר מֻגָּה: וכשאתה מלמד את בנך למדהו בספר מוגה (פסח' קיב.).—ובסהמ"א: ספר מוגה היה בעזרה שממנו היה מגיהים כל ספרי גולה (רש"י, מו"ק יח:).—סֵפֶר תּוֹרָה: רחובה של עיר יש לה קדושה שבן מוציאין ספר תורה וקורין בו ברבים (ר' מנחם בר' יוסה, ירוש' מגל' ג א). —ומ"כ סִפְרֵי תוֹרָה: נטל (ר' אליעזר) שתי זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם שתי זרועותיי שהן כב' ספרי תורה שנגללין הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי וכו' (סנה' סח.).—ובסהמ"א: אין עושין ספר תורה לא ארכו יותר על הקיפו ולא הקיפו יותר על ארכו (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת, אדלר 20). ועוד אומרות הנשים שהרואה ספר תורה מכובד בן זכר יגיד (ר"ש אלמולי, פתרי חלומ' מז.).—*סֵפֶר הַחָכְמָה: משמת רבי אליעזר נגנז ספר החכמה (ירוש' סוט' ט יז).—סֵפֶר רְפוּאוֹת: ו' דברים עשה חזקיהו המלך על ג' הודו לו ועל שלש לא הודו לו גנז ספר רפואות והודו לו כתת נחש הנחש' והודו לו וכו' (ברכ' י:).—סְפָרִים חִיצוֹנִים: אף הקורא בספרין החיצונין (כגון) ספרי בן סירא וספרי בן לעגה [1]) אבל ספרי הומירס [2]) וכל ספרין ש(נכתבו) מיכן והלך הקורא בהן כקורא באיגרת (ירוש' סנה' י, גנז' 262).—סִפְרֵי מִינִים, כּוּתִים, קוֹסְמִים: הגליונים וספרי מינין אין מצילין אותן אלא נשרפין הן במקומן (תוספת' שבת יד ד). מכאן זייפתי ספרי כותיי' שהיו אומרים אין מתים חיים (ר' שמעון בן אלעזר, ספרי במד' קיב). שחיטת מין לע"א פיתו פת כותי ויינו יין נסך ספריו

[1]) [בדפוס לענה.]

[2]) [בדפוס המירם.]

פרין וכו׳ (ירמ׳ כט א-ה). יען אשר אתה שלחת בשמכה ספרים וכו׳ לאמר יי׳ נתנך כהן וכו׳ ואתה למה לא גערת בירמיהו הענתתי וכו׳ ויקרא צפניה הכהן את הספר הזה באזני ירמיהו הנביא (שם כה כט). וספרים כתב (מלך בבל) לחרף ליי׳ אלהי ישראל (דהי״ב לב יז). —ובפרט פקדה וגזרה של המלכות: וישלח ספרים אל כל מדינות המלך אל מדינה ומדינה ככתבה ואל עם ועם כלשונו להיות כל איש שרר בביתו ומדבר כלשון עמו (אסתי א כב; גם ג יג; ח ה; ט כ).—ד) בכלל, קבוץ הרבה דברים כתובים יחד, מאיש אחד וביוצא בזה, באיזה דבר מהדברים, Buch; livre; book: ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת ויאמר יי׳ אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי (שמות לב לב-לג). אם לא תשמר לעשות כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה (דבר׳ כח נח; גם כט כ). ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר (ישע׳ כט יח). את כל הכתוב בספר הזה אשר נבא ירמיהו על כל הגוים (ירמ׳ כה יג; גם לו לב; כא סג). מי יתן לי שמע לי הן תוי שדי יענני וספר כתב איש ריבי (איוב לא לה). ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ (קהל׳ ב יב).—וביחוד ספרי המקרא: בשנת אחת למלכו אני דניאל בינתי בספרים מספר השנים אשר היה דבר יי׳ אל ירמיה הנביא למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה (דניא׳ ט ב).—ספר תולדות: זה ספר תולדות אדם (בראש׳ ה א).—ספר מלחמות יי׳: על כן יאמר בספר מלחמות יי׳ וכו׳ (במד׳ כא יד).—ספר הישר: וידם השמש וירח עמד עד יקם גוי איביו הלא היא כתובה על ספר הישר (יהוש׳ י יג). ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר (ש״ב א יח).—ספר דברי שלמה: ויתר דברי שלמה וכל אשר עשה וחכמתו הלוא הם כתבים על ספר דברי שלמה (מ״א יא מא).—ספר דברי הימים: ויתר דברי ירבעם אשר נלחם ואשר מלך הנם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל (שם יד יט). ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך (אסת׳ ב כג).—ספר מלכי ישראל: ויתר דברי יהושפט הראשנים והאחרונים הנם כתובים בדברי יהוא בן חנני אשר העלה על ספר מלכי ישראל (דהי״ב כ לד).—ספר חזון: ספר חזון נחום האלקשי (נחו׳ א א).—ספר זכרון: ויקשב יי׳ וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו (מלאכ׳ ג טז). —ספר הזכרונות: בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך (אסת׳ ו א).—ספר הברית: ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם (שמות כד ז). וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וירושלם ויעל המלך בית יי׳ וכל איש יהודה וכל ישבי ירושלם אתו והכהנים והנביאים וכל העם למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית יי׳ (מ״ב כג א-ב). ויצו המלך את כל העם לאמר עשו פסח ליי׳ אלהיכם ככתוב על ספר הברית הזה (שם כא). ויעל המלך בית יי׳ וכל איש יהודה וישבי ירושלם וכו׳ ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בית יי׳ (דהי״ב לד ל).—ספר התורה: גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם יי׳ עליך (דבר׳ כח סא; גם כט כ; ל י; לא כ). לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה (יהוש׳ א ח; גם ח לד). ויאמר חלקיהו הכהן הגדול אל שפן הספר ספר התורה מצאתי בבית יי׳ (מ״ב כב ח; גם יא). ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה (נחמ׳ ח ג). ויען חלקיהו ויאמר אל שפן הסופר ספר התורה מצאתי בבית יי׳ (דהי״ב לד יה).—ספר תורת יי׳: ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת יי׳ אלהיהם רביעית היום (נחמ׳ ט ג). וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יי׳ ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם (דהי״ב יז ט; גם לד יד). —ספר תורת אלהים: ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים (יהוש׳ כד כו). ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום מן היום הראשון עד היום האחרון (נחמ׳ ח יח).—ספר תורת משה: אז יבנה יהושע מזבח ליי׳ אלהי ישראל בהר עיבל כאשר צוה משה עבד יי׳ את בני ישראל ככתוב בספר תורת משה (יהוש׳ ח ל-לא; גם כג ו). ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה יי׳ (מ״ב יד ו). ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים ויאמר לעזרא הספר להביא את ספר תורת משה אשר צוה יי׳ את ישראל (נחמ׳ ח א).—ספר משה: ביום ההוא נקרא בספר משה באזני העם (שם יג א). ואת בניהם לא המית כי ככתוב בתורה בספר משה אשר צוה יי׳ (דהי״ב כה ד; גם לה יב).—ספר יי׳: דרשו מעל ספר יי׳ וקראו אחת מהנה לא נעדרה אשה רעותה לא פקדו (ישע׳ לד טז).—ספר חיים: ימחו מספר חיים

תחת הספקות בכל מה שאין עליו ראיה לא על קיומו ולא על בטולו וכו' ועוד יאמר כי הספקות אסורה בכל עת שתהא הדעה חובה (יסועס בן יהודה הקרחי, ספ' העריות LWJB. 1900, XVIII).

ספקי, ת"ז, מ"ר נק' ספקיות—כמו מספק: ורבי יונה הביאו בזה השרש כמשפטו באלו המלות הספקיות (רד"ק, הסרס', מן). וההצדקות הספקיות הם במעלה תחת המחשבה החזקה (רמ"ט פלקירלה, רלסי חכמה 36).

ספר, ממנו ספר, ספר, ספר, מספר, *מספרי, *ספור, *ספורי, *ספיר, *ספירה, *ספירות, א.ספר, ספרה, *ספרות, *ספרות, *ספרותי, *ספרי, *ספריה, *ספרן.

ספר[1], ש"ז, כנ' ספרי, ספרך, מ"ר ספרים, סמ' *ספרי, —א) לוח או מגלה יכתבו שם דברים, Tafel, Rolle; table, rouleau; tablet, scroll: כתב זאת זכרון בספר (שמות יז יד). וכתב את האלות האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים (במד' ה כג). וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים (דבר' יז יח). ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם ויצו משה וכו' (סס לא כד-כה). וילכו האנשים ויעברו בארץ ויכתבוה לערים לשבעה חלקים על ספר ויבאו אל יהושע אל המחנה שלה (יהוש' יח ט). וידבר שמואל אל העם את משפט המלכה ויכתב בספר וינח לפני יי' (ש"א י כה). עתה בוא כתבה על לוח אתם ועל ספר[2] חקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם (ישע' ל ח). ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים (סס לד ד). כתב לך את כל הדברים אשר דברתי אליך אל ספר כי הנה ימים באים וכו' (ירמ' ל ב-ג). ואכתב בספר ואחתם ואעד עדים (סס לב י). מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב

1) [כך בארמ' ובפונית (לידזברי 330). ובערב' שפר a). באשור' שפאר, שלח, וממנו שפר, שליחות בעל פה וגם שליחות בכתב, אגרת; שאפר, סופר (Del., Handw. 682-3). לדעת רוב החדשים השם ספר הוא שאול מהאשור' שפר, והפעל ספר וכו' נגזר מהשם ספר. אולם אפשר גם שהפעל שפאר באשור' נגזר מהשם שפר.]

2) [יש גוזרים זה מן האשור' ספרו, נחשת (Del., Handw. 509), ועי' גם JQR. XV, 102.]

a) سفر

על הספר בדיו (סס לו יח). בכתבו את הדברים האלה על ספר מפי ירמיהו (סס מה א). מי יתן אפו ויכתבון מלי מי יתן בספר[1] ויחקו בעט ברזל ועפרת לעד בצור יחצבון (איוב יט כג-כד). — ב) דברים כתובים, ישמשו לאות ולעדות ולראיה בין אדם לחברו, שטר, Urkunde; document, ספר כריתות מאיש לאשתו, ואיננה עוד אשתו: כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו (דבר' כד א). שלחתיה ואתן ספר כריתתיה אליה (ירמ' ג ח). — ספר מקנה, שטר קנית קרקע: ואקנה את השדה מאת חנמאל בן דדי וכו' ואקח את ספר המקנה וכו' ואתן את הספר המקנה אל ברוך בן נריה בן מחסיה לעיני חנמאל דדי ולעיני העדים הכתבים בספר המקנה לעיני כל היהודים (סס לב ט יב). לקוח את הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים (סס יד). — ספר היחש: ואמצא את ספר היחש העולים בראשונה ואמצא כתוב בו אלה בני המדינה העלים משבי הגולה (נחמ' ז ה-ו). — ובתלמ', ספר כתבה: והלא מ ס פ ר כתובתה נלמד שהוא כותב לה שאם תנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליך (עידו' א יב). — ג) מכתב שלוח מאדם לחברו בענין מהענינים, Brief; lettre; letter: ויהי בבקר ויכתב דוד ספר אל יואב וישלח ביד אוריה ויכתב בספר לאמר הבו את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה (ש"ב יא יד-טו). ותכתב ספרים בשם אחאב ותחתם בחתמו ותשלח הספרים אל הזקנים ואל החרים אשר בעירו הישבים את נבות ותכתב בספרים לאמר קראו צום וכו' ויעשו אנשי עירו וכו' כאשר כתוב בספרים אשר שלחה אליהם (מ"א כא ח-יא). ויאמר מלך ארם לך בא ואשלחה ספר אל מלך ישראל וכו' ויבא הספר אל מלך ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה אליך הנה שלחתי לך את נעמן עבדי ואספתו מצרעתו ויהי כקרא מלך ישראל את הספר ויקרע בגדיו (מ"ב ה ה-ז; גס יא; ו). ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראהו ויעל בית יי' (ישעי לז יד; גס לט א). ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה הנביא מירושלם אל יתר זקני הגולה וכו' לאמר כה אמר יי' צבאות לכל הגולה וכו' בנו בתים ושבו ונטעו גנות ואכלו את

1) [עי' הערה הקודמת.]

נותנה לכם ולבסוף אפרע מכם (מכילת' בשלח ד ג). אמר ליה (דוד לאבנר) מה את בעי מן גלגוי דידך בסירה הועדה כדאתון למעגל אמר לו הלא תענה אבנר בכנף אמרת בסירה הועדה חנית וצפחת בסירה הועדו ויש אומרים על ידי שהיה ספק בידו למחות בשאול על נוב ולא מיחה (מד"ר ויקר' כו).—ובסהמ"א במשמ' סִפּוּק והסתפקות: ואח"כ יברור לו מגשמי העולם הזה מה שיש בו הנאת גופו ותקון ענינו בעולם כפי הצורך והספק (ר"י א"ת, חו"ה, הבחינה ג). הבוטח באלהים הוא מתעסק בסיבות העולם להכין מהם צידה לאחריתו וספק לבית מועדו (שם הבטחון ה). וכן שאל החסיד מאלהיו לתת לו מן המזון די ספקו ולהרחיק ממנו העושר המביא אל המותרים (שם, חשבון הנפש ג). ראש הפרישות תקון המחשבה על תקון הספק (שם הפרישות ה). ולא ימלא ספק המעין בחלק השני הזה רצוני לומר ספר השרשים עד שיעמד על כל מה שנכתב בחלק ראשון (הוא, השרשי לריב"ג, הקד' 2). אמר מי המשיג מן העולם ספקו אמרתי השמח בחלקו (ר"י חריזי, תחכמי לו). ויש מין שלישי מכחות נתלות מנפש ומגוף והם הכחות הבאות מקשר הנפש עם הגוף כמו הענוה והנחת והספק והכבישות והנדיבות ודומיהם (ר' הלל מוירונא, תגמו' הנפש מג.). המחברת הזאת אשר אמנם קטנה היא אלי וגדולה לילדי בני עמנו אשר מלאה ספקם במקרא ובדקדוק ונפשם חסרה את השלמות לסדר את מכתביהם על טהרת לשון הקודש (רמח"ג, קרית ספר, הקדמ'). —ואמר הפיטן: גאון שבעת לחם היה יסודם ועני ואביון לא החזיקה ידם יה בראות בנתמלא ספקם פתים ורוח ולעפות השיקם (אמרו, יול' ז פסח). ספק לגוזלי תזמן לי בטוב (סלם בן יוסף שבזי, מי נשקני, שירים תימניי, אבן ספיר, פו:).

א.*סְפֵקָה, ספיקה, ספיקא, ש"נ,—כמו סֵפֶק, סְפֵקָה בידו: אומרין כל מי שספיקה בידו לעבר את השנה ואינו מעברה כאילו עובד עבודה זרה (ירוש' חגי' ג א). לא למד ולא לימד ולא שמר ולא עשה ולא היתה ספיקה בידו להחזיק והחזיק הרי זה בכלל ברוך (ר' חיי' בר בא, שם סוט' ז ד). כל כך למה שהיה ספיקא בידך לשוב ואילו שבתה היה טוב לך (מד"ר קהל', מעוות לא יוכל לתקן).—לעשות: ואתה היית בידך ספיקה לעשות תשובה ולא עשית (שם רות ג). בשר ודם אומר דבר ואינו עושה למה שאין ספיקה בידו לעשות (פסיק' רבתי פרה יד).—ולמחות: ללמדך שכל מי שיש ספיקה בידו למחות ואינו ממחה קלקלה תלויה בו (ר' קירים דאירמה, ירוש' ביל' ב ח). משבא אלעזר בן פחורה ויהודה בן פכורה היו נוטלין אותן בזרוע והיתה ספיקה בידו למחות ולא מיחה (שם סוט' ט יא). כל מי שאינו כגון אלו שהיתה ספיקה בידן למחות אל ימחה (ר' יוחנן, שם ח, גני' 213).

ב.*סְפֵקָה, ספיקה, ש"נ,—כמו סָפֵק: ועם כל זה ראיתי לבאר בענין הזה מה שהיה בו מעט הספקה (ר"י א"ת, חו"ה הבטחון ג). ויכול שתהיה ספקה בחוש האחרים אך בזה אין ספקה (רי"ק, ספ' הגלוי, הקדמ'). ואמר החכם כבוד אלהים הסתר דבר לכן טוב לדעת אותו בספיקה כמו שאמר חכם אחד איזה חכם בידיעת הבורא כל המסתפק בו וכו' וראוי להסיר הספיקה מלבות האנשים המסתפקים בזה הענין וכו' ראוי לנו להוציא הספיקה מלבותינו ושלא לחשוב עלינו שיש לו בעצמו שום דבר גרמי כשאר הגרמים (סהל בן תמים, פי' ספ' יצירה, יוצא בוומכב' א', ש"ס לדוקס, סוף). אזי (אם יהיו הסימנים המבוארים שם) תדע מאין ספקה בגוף התגברה מרה ירוקה (רס"ע פלקירא, בתי הנהגת הגוף, כ"י פלורנצא). ודין עליך שבלך גם כן ללכת בדרך הבטוח ולהרחיק כמו זאת הסכנה הסוערת והספקה הגוברת (ראב"ח, מאזני צדק לאלגזלי 17).—ורגיל בספרות הקראים: אבל המקובל כשלא יובא באי מאלה הדרכים ובהם לא יובל ולא יוגבל תכנס בו החליקה בהיות הדבר על ידי ספקה (מנחם קרא', לקו"ק, נספחי 51). ואם תפצכם בזכרון רשותו שיודיענו בלא דבורו נאמר כבר עשה ועוד נאמר להם טעותם בלא ספקה כשחשבתם כי היות הדבר קנין לאחד וכו' (ישועה בן יהודה הקרא', הקד' לספ' העריות, LWJB, 1900, XI). ספקה אחת אמרו שהשי"ת פזר את ישראל באמות וכו' ספקה שנית אומרים כי האביב פעם יתקדם ופעם יתאחר וכו' (כ"א הקרא', ספ' ג"ע, ענין הבדל שנה ומשנה, יז:). הבדלים רבים יש בין פסח מצרים לפסח דורות אכן בקצתם נפלה הספיקה אם ישוה פסח דורות לפסח מצרים אם לאו (שם ענין פסח, מג::).—ומ"ר: הספקות המתחיבות מדעת הרבנים ספקה אחת וכו' ספקה שנית וכו' (שם ענין חג השבועות כו:).

*סְפֵקוּת, ש"נ,—כמו סָפֵק: כי הספקות אינה מעשה יאמר בעבורו כי הוא טוב או רע כי הוא ואם אינה מעשה ולא מעני על דת אנשים מן החכמים הוא כמו מעשה ולכן יאמר חוב על האיש שישאר

ברשות הרבים טמא והבא טהור שהן שני ספיקות (ר' יוחנן, ירוש' תרומ' ג א). אפילו תחוש לה משום אנוסה שתי ספיקות ספק אנוס' ספק פתוחה ספק משנתארסה ספק עד שלא תארס שתי ספיקות להקל (ר' יוסי, שם כתוב' א א). המחליף פרה וכו' א"ר יוחנן זו להוציא מידי סומכוס שאומ' כל הספיקות יחלוקו (שם ב"מ ח ה). ואין מציינין על הוודאות אבל מציינין על הספיקות ואלו הן הספיקות סככות ופרעות (מו"ק ה:). שישו בני מעי שישו ומה ספיקות שלכם כך ודאות שלכם על אחת כמה וכמה (ר' אלעזר ברבי שמעון, ב"מ פג:). בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך (תמור' יו.).—ובהשאלה בן אדם או בהמה שיש עליהם סָפֵק: ספק ואנדריגינוס אין מחללין עליו את השבת (שבת יט ג). מת הזקן הרי יש באים בנים בוודאי ובין בן בספק מת הספק הרי יש בן אחי אב בוודאי ואם בספק (ירוש' יבמ' ד ב).—ומ"ר באותה המשמ': ואלו הן הספיקות שתוקי ואסופי וכותי (קדוש' ד ג). פליגא בין ר' מאיר לבין ר"ש בשיור אילו התינוקות ספיקות מה את עביד לה כדבר שיש קיצבה או כדבר שאין לו קצבה (ירוש' שבת יט). הספיקות חולצות ולא מתייבמות (יבמ' מא:). הספיקות נכנסין לדיר להתעשר (ב"מ ו:).—ובסהמ"א: והגידו לנו ספיקותיכם למען תראון את התשיבות והתבוננו בם (קטע מכתב רב שרירא גאון, סעדיאנה שכטר 120). אין בו אמונה אם אהי עשה זאת ואני בוגד בלי ספק (ר"ש הנגיד, האחרי חדש). ובכלן יש ספקות ואין הסכמה בין פילוסוף וחבריו (ר"י ה"ל, הכוזרי ה יד). מפני כן מראים הדברים כי אם יעברו ארבעת שני הספק שבעים ותשע שנה יחיה הילד (ראב"ע, משפטי הנולד, כהנא, ב, 121). התרומה ודאה אסור במאה וספיקה אוסר בחמשים (רמב"ם, תרומ' יד ה). ואין מציינין על הוודאות שהרי כן ידועין לכל אלא על הספיקות כגון שדה שאבד בה קבר (הוא, טומא' מת ח ט). ונתעלמו מהן דברים ונולדו להן ספקות ויש מי שדקדק הרבה ולא פגע בדרך הנכונה בחשבון (הוא, קדוה"ח יא ב). ואנשים חכמים גדולים נשתבשו בהן ונתעלמו מהן דברים ונולדו להן ספיקות (שם). יבמה שלא שהתה שלשה חדשים ונתיבמה בתוך שלשה חדשים וילדה בן ואין ידוע אם בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון זה הספק אומר שמא בן המת אני ואירש את נכסי אבי כולן (הוא יבמות ה ד). הנה כבר נדחה מעלינו זה הספק הגדול אשר ספק עלינו האומר וכו' (ר"ש א"ת, מו"נ ב יח). ויש הנה הכרח אחר ללמוד ולדעת ההצעות וזה כי האדם יתחדשו לו ספקות רבות בעת הדרישה מהירה (שם א לד). ונאמר שהספק הראשון אין היתרו ממה שיקשה (רלב"ג, מלח' השם א יג). וכאשר הרגישו פקחיהם באלה הספיקות הניחו הקדמה אחת כוזבת להעזר בה בכל דבריהם (ספר כלימת הגוים, הצופה מאהרן הגר ג 110). ועליך בנסתרות ובהתרפות ובנגלות בהתאמץ לעשותם ובספיקות בדרישה (רמ"ע פלקירא, ראשי חכמ' 19). אמר תחלה על ספקם במציאות ה' ואמרו לי מה שמו (ר"י מפישא, מנח' קנאו' 16). ואין ספק שכל אלו הכחות נמצאים באילנות ובעשבי האדמה ואין ספק ג"כ שאף על פי שהם מעורבי' מארבע יסודו' שיסוד האויר הוא גובר עליהם יותר מיסוד העפר (ר"י א"ת, רוח חן א). לא טעם שמחה מי שלא טעם שמחת הספיקות והתרתם (ר"י איסרלש, שו"ת ה). שאמר החכם אין ודאי שאין בו ספק הנראה ספק שאין בו ודאי כמו המות (מלון לצמח דוד, ככריו' מט.).

*סֵפֶק, סיפק, ש"ז,—כמו שֵׂפֶק, כח ויכלת, Macht, Möglichkeit; pouvoir, autorité; power, ability; ובפרט סֵפֶק ביד: ואם היתה צריכה לשמן חבירתה מביאה לה שמן ביד ואם אינו ספק ביד מביאה בשערה ואם אינו ספק בשערה מביאה בכלי (שבת קכח:). מה טמא שספק בידו לעשות ואינו עושה אף דרך רחוקה נמי שספק בידו לעשות ואינו עושה (רבי עקיבא, פסח' צג.). מפני שסיפק ביד מלכים לשתות ולעשות כל רצונן בעבירה ואין שימחה בידם (מד"ר במד' י). נעש' אותו אבא יודן עני ראו רבי אליעזר ור' יהוש' שהלכו לגבו' שם והטמין עצמו מפניה' ועלה לביתו ועשה יום ושני' ולא ירד לשוק אמר' לו אשתו מפני מה לא ירדת לשוק הרי שני ימים אמ' לה רבותינו באו לגבו' לעסק מצו' עמילי תורה ואין סיפק בידי ליתן להם ואני מתבייש לירד לשוק (שם דבר' ד).—סַפֵּק ביד פלוני למחות: מפני ארבעה דברים בעלי בתים ישר' נמסרין למלכות על ששוהין שטרות פרועין ועל שמלוין בריבית ועל שפוסקין ואין נותנין ומי שספק בידו למחות ואינו מוחה (תוספת' סוכ' ב ה). מפני מה אני נותנו לכם שלא תאמרו אין ספק בידו ליתנו לנו אלא הריני

דריב״ל, ב״ב לו.).—ובכפילת השם להציע שני הענינים המתנגדים שבא עליהם הספק, סְפֵק... סָפֵק: ספק חשכה ספק אין חשכה אין מעשרין את הודאי וכו׳ (שבת ב ז). הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה וכו׳ ספק בין תשעה לראשון ספק בין שבעה לאחרון יוציא והולד כשר וחייבין באשם תלוי (יבמ׳ ד ב). העובר והיבם והארוסין והחרש ובן תשע שנים ויום אחד פוסלין ולא מאכילין ספק שהוא בן תשע שנים ויום אחד ספק שאינו ספק הביא שתי שערות וספק שלא הביא וכו׳ (שם ז ד). אם העיר קדמה קוצץ ואינו נותן דמים ואם האילן קדם קוצץ ונותן דמים ספק זה קדם וספק זה קדם קוצץ ואינו נותן דמים (ב״ב ב ז). שתי חביות אחת טמאה ואחת טהורה ונשתברו ובאו להן לטהרות ספק טמאה ספק טהורה (תוספת׳ טהר׳ ה יג). אבל ספק נבעלה ספק לא נבעלה לא שמענו מה יעשה לה (ספרי במד׳ ז). ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך וכו׳ ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל (רבי זעירא בשם רב ירמיה, ירוש׳ ברכ׳ א א). ספק הזכיר של ראש חדש ספק לא הזכיר מחזירין אותו (בשם רבי אלעז׳, שם ה ג). נכנס לעיר שרובה גוים ספק רוב משמרין ספק אין רוב משמרין דברי הכל חייבין (שם דמאי א א). מדת בשר ודם מקניט את חבירו בדברים ספק מתפיים הימנו ספק אין מתפיים הימנו (רבה בר מרי, יומ׳ פו:). אדם חש בעיניו נותן מעות לרופא ספק מתרפא ספק אינו מתרפא (ר׳ אבהו, כתוב׳ קה.). האשה שהיו עליה ספק חמש לידות ספק חמש זיבות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים (ב״ב קסו.). כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ כאילו נותנה לפני ארי מה ארי ספק דורס ואוכל ספק אינו דורס ואוכל אף כהן עם הארץ ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה (ר׳ אחא בר אדא בשם ר׳ יהודה, סנה׳ צ:). אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה אני ודאי עושה (ר׳ פנחס בן יאיר, חול׳ ז.). מדת ב״ו נותן חפץ בחמת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אין משתמר ואילו הקב״ה צר העובר וכו׳ (נדה לא.). פרעה רשע הוא וגזרתו ספק מתקיימת ספק אינה מתקיימת אבל אתה צדיק וגזירתך מתקיימת (מד״ר שמות א).— וסמי׳ סְפֵק [1]), סָפֵק: הכל לעניים שספק לקט (ר׳

[1]) כך מנֻקד בכ״י בודליאנה.

מאיר, פאה ד יא). ספק גירושין כתב בכתב ידו ואין עליו עדים יש עליו עדים ואין בו זמן יש בו זמן ואין בו אלא עד אחד זהו ספק גירושין (יבמ׳ ג ח). כל ספק נגעים טהור (נגע׳ ה א). על ששה ספקות שורפין את התרומה על ספק בית הפרס וכו׳ על ספק בגדי עם הארץ (טהר׳ ד ה). ספק משקין לידים טהור (תוספת׳ ברכ׳ ו ג). כוכב אחד ודאי יום שנים ספק לילה שלשה ודאי לילה (ר׳ פנחס בשם רבי אבא בר פפא, ירוש׳ ברכ׳ א א). ספק דימוע [זה] כספק תרומת מעשר של דמאי [ו]פטור מן הודאי (שם דמאי ה יא). ר׳ חנניה ור׳ יונתן תריהון אמרין ספק[1]) הכן אסור ר׳ יוחִנן א׳ ספיק הכן מותר (שם שבת א, גני׳ 69). נעשה כספק נפשו׳ וכל ספק נפשו׳ דוחה את השבת (ר׳ אבהו, שם יומ׳ ח ז). כיון ששמע משה כן אמר מעתה מי שבאת לידו ספק עבירה צריך להביא כל קרבנות הללו (ר׳ שמעון, שם שבועי׳ א ח). חיישינן שמא ספק מלוה ישנה יש לו עליו (ב״מ ו.). בישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים בתוך ביתו (בכורי׳ יא.).—ועם כנ׳: משנערפה (עגלה ערופה) תקבר במקומה שעל ספק באה מתחלתה כפרה ספיקה והלכה לה (כרית׳ ו ב). תינוקת שטמנו תאנים לשבת שחורות ומצאו לבנות ומצאו שחורות הרי אילו אסורות מפני שספיקן אסור (תוספת׳ מעשר ראשון ג ב). כרם שנטע ירק וירק נמכר חוצה לו ספיקו בארץ ישראל אסור בסוריא ובחוצה לארץ מותר (שם ערל׳ א ח). יש בו דעת לשאול ספיקו ברשות היחיד טמא ברשות הרבים טהור (שם חגי׳ א ב). שרץ בפי נחש מהלך על גבי ככרות של תרומה ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור (שם טהר׳ ד ו). צבור שניטמא אחד מהן ואין ידוע אי זהו רבי זעירה אמר יעשו בטומאה תני רבי הושעיה יעשו כספיקן (ירוש׳ פסח׳ ז ו). ידיעת ספיקו קובעתו לחטאו (ר״ש בן לקיש, שם הורי׳ ג ג). אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר (פסח׳ נד:). כל שודאי מטמא חולין גזרו על ספיקו משום חולין הטבולין לחלה (אביי, נדה ז.).—ומ״ר סְפֵקוֹת [2]): ארבע ספיקות ר׳ יהושע מטמא וחכמ׳ מטהרין (תוספת׳ עדיות א יח). ארבע ספיקות אמרו חכמים בתינוק וכו׳ (שם, טהר׳ ג ח). אין לי אלא ודאיהם ספקותיהם ואנסיהם ושגגותיהם מנין ת״ל עונות וכו׳ (ספרא אחרי פרש׳ ד). ככר שנטמא בספק רשות היחיד ומגעו

[1]) [בכ״י מנֻקד ספָק.] — [2]) [גם כמו ש״נ.]

(ר"י א"ת, הפרפי' לריצ"ג, תקד'). וכל מה שהוא עושה ממעשי העבודה כונתו בו לזולת האלהים מפני שהוא כמסתפק באמתת חיובו בהם (הוא, חו"ה, יחוד המעשה ד). ומה שתסתפק בבירורו תחקור עליו מחכמי דורך שלא בדרך החקירה הראשונה (שם חשבון הנפש ג). אתה האיש המסתפק בגזרת הבורא ושאיננו מאמין בגודל עצמתו וכו' הטוב לך לבקש משכון ולקחתו אלא מריעך וחבירך אשר אין לו רשות עליך ולא מצותו עוברת עליך (שם, הבטחון ו). וכל שני דברים המסתפקים בחיוב המציאות ולא יהיה אחד מהם סבה לאחר הנה נאמר בהם שהם יחד בטבע (מלות ההגיון יב). ובזה הפירוש שפרשנו יסיר מלבך ספק גדול שמסתפקים בו בני אדם ושואלין עליו (ר"ן, שבת קלג.). כיון שהיה אברהם אבינו ירא למה הלך למצרים לפי שהיה רעב ואמר אם לא אלך למצרים .אם לא אלך לגרר שמא ימותו ברעב כל ילידי ביתו הרי טוב לו שילך ויסתפק בשרה אם יקחוה אם לאו כדי שלא ימותו ברעב (ספר חסידים תתתתשכט). וכינה תורה שבע"פ בתורת אמך להזהיר שלא יסתפק בה כמו שאין אדם מסתפק באמו שילדתו (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי א ח). ומה שנסתפקת בשאלתך מי אמרינן כל זמן ששמעון חייב לראובן בלום עבדו הוא וכו' (בשם הרא"ש, טוח"מ, טוען ונטען פו ו). כי משה ע"ה לא נסתפק אלא כשישראל ישאלו שמו ית' (ר"י מפיקא, מנחי קנא' 16). שאם היה הדבר כן והוא מה שלא יסתפק בו שום מודה על האמת (שם 89). אמנם בזה ישוו כל המתנבאים שיהי' להם דביקות ניכר להם בו ית"ש וגילוי ממנו ית' אליהם ניכר אליהם בבירור שלא יסתפקו בו (רמח"ל, דרך ה' ג ד).—ב) ובינ' מִסְתַּפֵּק, מִסְתַּפֶּקֶת, כמו פְּע', מְסֻפָּק: ואלו היו סימניה (של החכמה) על דרך אחת הברואים כלם לא היה ענינה מסתפקת על א' מהם והיה המשכיל והכסיל שוה בהכרתם (ר"י א"ת, חו"ה, הבחינה א). עד שעמד רבנו הקדוש וכו' וראה כי החכמה הולכת ומתדלדלת והתורה מתמעטת והקבלה מסתפקת והחכמים הולכים ודלים (ר' מנחם בן ר"א בן זרח, צידה לדרך, הקד'). — וכן עם ל' היחס, הִסְתַּפֵּק, נסתפק לפלוני, הדבר היה מְסֻפָּק בעיני פלוני: זה שקורין בכל יום שני ענינין לפי [שספק] הוא לנו אי יום שני אי יום שלישי כל יום ויום מסתפק לנו זה הענין אם היום צריך לקרות או למחר לפיכך קורין בשני ענינין (סד' של סוכ', סדר ר"ע השלם ב, קלא.). אלא שאתה צריך לעיין בכל דבר שיסתפק לך כיצד עיקרו (רה"ג, תשו' גאו' קדמו', הוצ' קסל עח). וכיון שנסתפק לו בעל השמועה מי הוא וכו' היה גורסה בשם שניהם (ר"ח, פסח' נב:). אם מסתפק לך מתי נקבע החדש אתה תופס מספק שני ימים יום כפור (שם נד:). אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו שלא יצטרך לשאול לרב כשיסתפק לו דלאו אורח ארעא לפרושא בהדיא (רש"י, חגי' יא:). וכאשר יפתה (היצר) שכלך יטה מעליך ויעזר בו עליך מפני שאתה סומך עליו במה שמסתפק לך ובוטח בו במה שלא תבין ענינו (ר"י א"ת, חו"ה, יחוד המעשה ה). בן שנסתפק לנו אם הוא בכור או פשוט כגון שנתערב עם אחר (רמב"ם, נחלות ב ו). ואם נסתפק לו אם עשה או לא עשה אותו החוטא מביא אשם והוא הנקרא אשם תלוי (הוא, מעשה הקרבנות א ו).

*סָפֵק, ש"ז, מ"ר סְפֵקוֹת, ספיקות,—מה שאינו ידוע, מה שאינו ברור, הפך מן ודאי, Zweifel; doute; doubt: עשה לך רב והסתלק מן הספק (רבן גמליאל, אבות א טז). הורו בית דין וידעו שטעו וחזרו בהן בין שהביאו כפרתן ובין שלא הביאו כפרתן והלך ועשה על פיהן רבי שמעון פוטר ור' אליעזר אומר ספק איזהו ספק ישב לו בתוך ביתו חיב הלך לו למדינת הים פטור (הוריו' א ב). המעון הזה אילו היו מניחים לי הייתי מביא (אשם תלוי) אלא אומרים לי המתן עד שתכנס לספק (בבא בן בוטא, כריתו' ו ג). חטאת העוף הבאה על ספק אם משנמלקה נודע לה הרי זו תקבר (שם ג). כל ספק בשחיטה פסולה (תוספתי חולי ב ד). אם במקום שעשה ספק כוודאי לא עשה אונס כרצון כאן כשלא עשה ספק בוודאי וכו' (ספרי במדי כח). אין תימר אין אין ריכון בעיקור אין כולו לעניים מספק יעשה חשבון עם העניים (ר' יוסה, ירוש' שביעי' ה ג). צריך לקרותה (את המגלה) לפני נשים ולפני קטנים שאף אותם היו בספק (בר קפרא, שם מגילי ב ד). אין ספק מוציא מידי ודאי (פסח' ט.). אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת ומספק אתה בא לאוסרה אל תאסרנה מספק (רבה, יבמ' ל:). ראשון ראוי להיות כהן גדול ושני ממזר מספק (שם לז.). ממון המוטל בספק חולקין (שם לז:). ראשונים ודאי יין אחרונים ודאי חומץ אמצעיים ספק (מסמיה

אותה (רלב״ג, מלחמי השם ג ד). וממה שאין לספק בו הוא שראוי שיהיו לדת האלהית עקרים כוללים (ר״י אלבו, העקרים, הקדמי). אך אמנם לפי המשך דבריו יש לספק בזה ג׳ ספקות (ר״י אברבנאל, שמים חדשים א, ה). אריסטו הניח שהוא (העולם) קדמון ספקו עליו אנשי בת אפלטון בכמו זה הספק (שם, עיון ג, כח:). אמנם המאמינים אשר האמינו באל ושלוחיו ואחרי כן לא ספקו ונלחמו בכל מאדם ובכל נפשם ליראת האלהים המה הצדיקים (רח״ב״ח, מאזני לדק לאלגזאלי 63).

—סִפֵּק מְסַפֵּק: וכבר יספק מספק במה שהונח מציאות השכל הפועל מפני מה שימצא לשכל ההיולאני מהיציאה מהכח אל הפועל בקנין המושכלות (רלב״ג, מלחמי השם א ו). בספק הראשון על השרש הא׳ וכבר יספק המספק אם היו כל הנמצאים זולת הראשון ית׳ נבראים כמו שבא בביאור הפנה הזאת כפי התורה (ר״י אברבנאל, מפעלי אלהים ג ח).—ובמשמ׳ פ״י, עשה שיהיה ספק, הטיל ספק: ומן החזק שבשלוחיו אשר יורה אותך וילחם אותך בהם במצפון ענינך שישתדל לספק עליך אמתותך (ר״י א״ת, סו״ה, יחוד המעשה ה). ותחלת מה שיספק אותך בו היצר וישתדל לברר אותו אצלך הוא שנפשך אין לה קיימא מבלי הגוף ושהיא נפסדת בהפסד גופך וכו׳ ואם תתיעץ עם שכלך בזה ירחיק ממך הדעת הזאת בראיות אשר זכרו אותן הקדמונים ובדברי הנביאים ע״ה וכאשר יתיאש מספק אותך בזה ישתדל לספק אותך בבורא יתברך וכו׳ וכאשר יתיאש מספק הענין הזה עליך יפילך במיני השתוף כמו דעת מניחי הרבוי ודעת אנשי התולדות וכו׳ (שם). והרמב״ן ז״ל פי׳ אותו לשון ספק השיכה כלומר כי תוספת הפשע הוא שמספק עלינו אמונתינו (רשב״ץ דוראן, אוהב משפט ומשפט לדק, קסה:).

—פעי׳ *סֻפַּק, יְסֻפַּק, יסופק,—שהיה בו ספק: ועיין בו תדיר והוא יבאר לך הגדולות שבספקות אשר יסופקו על כל משכיל (ר״ש א״ת, מו״כ פתיח׳). וזה ממה שלא יסופק באחד מן החוקרים בזה (רלב״ג, מלח׳ השם ה ח). אמ׳ ן רשד והספק היותר חזק שיסופק בו על זה הוא שיאמר כי ההכנה אחת בעינה אין בטבעה שתקבל שני דברים מתחלפי׳ (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 62).

—ובפרט ביכ׳ מְסֻפָּק, מסופק,—שיש בו ספק zweifelhaft; douteux; doubtful: וכבר גמרתי הדין בחבור הזה בפעלים המסופקים אשר יחלתי לגזור אמר בהם בספר התוספת והצגתים הנה במקום אשר רז״ל הצגתם שמה נכונה (ר״י א״ת, הפרשי לריב״ג, הקדמ׳). וזה דומה לפקח שהוא הולך בדרך והוא רוצה ללכת אל ארץ רחוקה והדרך מתחלקת לדרכים רבים מסופקים (הוא, סו״ה, היחוד ב). אל תנות דעתך על מה שנצטייר בלבך בתחלתך למודך מן הענינים המסופקים והסברות העמוקות (שם, חשבון הנפש ג). המאמר הזה ענינו הראשון לבאר עניני שמות באו בספרי הנבואה מהשמות ההם שמות משתתפים וכו׳ ומהם מסופקים פעם יחשב שהשם יאמרו בהסכמה ופעם יחשב בהם שהם משתתפים (ר״ש א״ת, מו״כ׳ פתיח׳). ואלו המינים לבד המינים הראשונים יודעו בשמות המסופקים יכונו הנה כאשר כוננו אל ציור מה שיורה עליו השם המשותף או המסופק (כל מלאכת ההגיון ג.). והשמות יש מהם משותפות ויש מהם מוסכמים ויש מהם נרדפים ויש מהם מסופקים (רש״ט פלקירא, ראשי חכמה 24). והמסופקים הם שמות המיוחסים אל דבר אחד כמו הדברים החמים המיוחסים אל החמימות והדומה לזה (שם). מה שזכרתי שמע זה המאמר המועיל שזכרוה חז״ל שראויים להקרא חכמים באמת אשר ביאר כל מסופק וגלה כל מכוסה והראה רוב סתרי התורה (רלה״ם, תפארת למשה א).

—התפ׳, *הִסְתַּפֵּק, נסתפק, — א) כמו פִּע׳, פ״ע, היה לפלוני ספק: יש להסתפק אם יכול האב לקבל גט לבתו הקטנה משנשאת (תוספ׳ קידוש׳ י. ד״ה ומקבל). וזה שאמר איני יודע הרי הוא כמי שאינו שהרי אינו חוזר ומלמד חובה ונמצאו אחר התוספת עשרים וארבעה חוץ מזה המסתפק (רמב״ם, סנה׳ ט ג). על זה נסתפק ה״ר יהודה אלברצלוני ז״ל (התרומות כג ג ו). ונסתפקתי בשביל שכתב בשטר מעכשו ולעולם (טוח״מ, מתנה ומחילה רמח יד). עד שאדון הנבואים נסתפק בתחלת נבואתו אם יקבלו העם אמונת מציאות ה׳ (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 16). וחלילה לזקני ישראל המקובלים איש מפי איש עד האבות ע״ה ובפרט השבט המיוחד בני לוי שיסתפקו אם ה׳ נמצא כי א״כ איך ישאלו שמו ממשה ע״ה אבל מה שיסתפקו זקני ישראל הוא באיזה מדה ממדותיו הוא שלוח להם לגאלם (שם). וזה אם אקוה במסתפק כלומר מי יודע אם מה שאני מקוה הוא שיהיה שאול ביתי בקבע (אלשיך, פי׳ איוב יז יג). — ועם ב׳ היחס, הִסְתַּפֵּק בדבר: וכן תעשה בכל מלה שתסתפק בה ממה שאינו נמצא בספר

להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג (סוכ׳ י.). ה׳ גנות המסתפקות מים ממעין אחד ונתקלקל המעין כולם מתקנות עם העליונה (ב״מ קח.). אמרו דור המבול וכו׳ יש לנו מעיין ונחלים שאנו מסתפקין מהם מים בין בימות החמה בין בימות הגשמים שנא׳ ואד יעלה מן הארץ (מד״ר במדי׳ ט). ומעשה בר״ע שעשה סעודה לתלמידיו וכו׳ בתחילה הביאו לפניהם נא וכו׳ ואחר כן הביא לפניהם מבושל אכלו ונסתפקו אחר כך אמר להם וכו׳ (ד״א ז).— ובסהמ״א: ואסור להסתפק מעצי סוכה כל שבעה (תלמידי ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוקי׳ 25).— "ובמשמ׳ היה די לו, מצא ספוקו בדבר, zufrieden sein, genug haben; :se contenter, être satisfait; to be satisfied, contented הסתפק במה שחלק לך הבורא (ר״י א״ת, מבח׳ הפנינ׳ לרשב״ג 19). העבד הוא חפשי כשיסתפק בחלקו (ר״י חריזי, תחכמו׳ מד). — וביני׳: אמר לו מפני שאני מסתפק במעט שבידי יותר ממה שאתה מסתפק ברוב שלך (ר״י א״ת, מבח׳ הפנינ׳ לרשב״ג 19). והאוחז ממנו (מהעולם) די ספקו נקרא עצל והמתאחר מהרבות בו מקצר והמסתפק במספיק ממנו חלש (הוא, חו״ה, הפרישות ג). התובע שאינו מסתפק בעניות זה אלא רוצה לצערו בשבועה וכו׳ יראה לי שאסור (רמב״ם, מלוה ולוה ג ד). וראה גם ראה כי במזון הזכיר הלחם והיין בלבד שהם המספיקים למסתפק והם צריך לכל (ר״י בר׳ אכטולי, מלמד התלמידי׳ קנב:). אמרו כי נמר אחד ישב שאנן ושלו במקומו הוא ובניו ואשתו עמו והיה ברצונו מסתפק וכל יום על טרפו מתאפק (ר״י בן זבארה, שעשוע׳ ג, דודסון 20). ויהי היום ויאמר אלי השר השמת לבך הדוד הנאמן על מעלת האל הרחמן אשר הגביר חסדו על ברואיו והכין זבת הקדיש קרואיו וחלק ברכות על כל נמצאיו עד אשר כל אחד עם חסרונו מתאפק ובמה שגזר עליו מסתפק (עמנ׳ מחברי׳ טו). ויש לו לאדם היודע דעת ללמוד ממה שהיו נוהגים חסידים הראשונים שהיו מסתפקים בלחם צר ומים לחץ (ר׳ יצחק אבוהב, מנורת המאור, הקדמה׳ לנר א).

—נפע׳, "נִסְפַּק,— כמו הִתפע׳: ענה מעטריה בסדינים ומגדים ומיניהם נספקים מהם אם התנו עליהם עוע (ענה אומני, הוטעני יוס א, סמא״ל, תרל״ג.).

ג. ספק, ממנו ג. סָפַק, ג. סִפּוּק.

ג. *סָפַק,—קל לא נמצא.

—פע׳, *סִפֵּק, פ״י,—הגיע וחִבֵּר דבר לדבר, קשר, ביחוד זמורה וכדומ׳: המותח זמורה מאילן לאילן תחתיה אסור ספקה בחבל או בגמי תחת הספוק מותר (כלא׳ ו ט). האזוב הקצר מספקו בחוט ובכוש וטובל ומעלה ואוחז באזוב ומזה (פרה יב א). שרשין אין בהן ממש בהשרישו מחוץ לארץ לארץ אבל משהשרישו מהארץ לחוצ׳ לארץ שרשים יש בהן ממש סיפק׳ לזקינה פטור לחוץ לארץ פטור (ר׳ זעירא, ירוש׳ ערל׳ א א). ילדה שספקה לזקנה טהרה הילדה (שם ד). לככר תלוי באוירו של בית מי שטיפש אומר מי יכול להוריד את זה שפיקח אומר ולא אחד תלאו אלא מביא שני קנים ומספקן זה לזה ומורידו (ר׳ יוחנן, מד״ר ויקר׳ יט).—ובסהמ״א: וכי מתרמי להו תרי קיטרי קושרין האחד ונותקין החוט השני מלמטה ולמעלה ומספקן בחוט ארוך וקושרין למעלה ולמטה ואין שם שנים קשרים סמוכין (רש״י, שבת עד:). — *וְסִפֵּק חבל על חבל, בחבל: היא צדדי בהמה היא צדדי אילן א״ר מנא קיימתיה במספק חבל על חבל (ירוש׳ שבת ה א). לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה צוננים ומתוקים וטובי׳ ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה בא אדם אחד וספק לה חבל בחבל משיחה במשיחה ודלה ממנה ושתה (ר׳ חנינא, מד״ר שה״ש, א״ח).— ובסהמ״א: מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע וכבר קדם לנו שענין פסוקים אלה בא על סתרי תורה כי החכם מספק חבל לחבל משיחה במשיחה ודולה ושותה והכסיל לא ידע התחבולה הזאת ולפיכך המעין נרפש (ר״י בר׳ אכטולי, מלמד התלמיד׳ ג.).

ד. ספק, ממנו ד. "סִפּוּק, ד. *סָפֵק, *סָפֵק, ב. "סְפֵקָה.

ד. "סָפַק,—קל לא נמצא.

— פע׳, "סִפֵּק, פ״ע,—היה לפלוני סָפֵק בדבר, לא ידע אל נכון, zweifeln; douter; to doubt: כבר נזכר בספר אותות הרפיון וספקנו אנחנו עליו בספר התוספת (ר״י א״ת, ספ׳ הפרס׳ לריב״ג, לזה). כבר נזכר הענין הזה בספר אותות הרפיון וספקנו אנחנו על רבי יהודה בתוספת ממנו היות ויישם בארון כמו ויושם לפניו (שם שום). ולמה לא תספק בטענותם ביסודות הארבעה ראשונה ותתבע אותם בעולם האש אשר יטענו ששם האש העליונה אין גוון לה (הוא, הכוזרי ה יד). וזה ההתר יותר בו גם כן מה שזכרנו שספקו האחרונים בחלוקת המתדבק מפני ידיעת השם יתברך

הספיק למושבו עד שיעמ״ד בשתים מה שפדה פדה מדת הדין ביניהם (תוספת' מעש' שני ד יד). הפריש מעות לפסחו ואבדו והפריש אחרים תחתיהם לא הספיק ליקח בהם פסח עד שנמצאו המעות הראשונות וכו' (שם פסחי' ט יג). שחטו ולא הפשיטו ולא הספיק לזרוק את הדם עד שנטמא הדם או ששחטו והפשיטו ולא הספיק לזרוק את הדם עד שנטמא הדם הדם יזרק ועור ובשר אסורין (תוספת' זבחי' יא ט). לא הספיק (ר"ע) לומר עד שפרחה נשמתו (ירוש' ברכ' ט ז). בימי רבי הושעיה ביקשו להימנות על הר המלך לפוטרו מן המעשרות אמרו יבא רבי הושיעיה לא הספיק לבוא עד שנטרפה השעה (ר' אחא, שם דמאי ה ט). זרק את הראשונה למעלה מאויר עשרה לא הספיקה לירד למטה מאוי' עשרה עד שליקט את השנייה נטבלו שתיהן (ר' ירמיה, שם מעשר' ג ח). כיון שנסעו ישראל לא הספיקו להלוך עד ששמעו שנצטרעה מרים (ספרי במדב' קו). ויי' נתן [את חן העם] כמשמעו דברי (ר' ישמעאל) לא הספיקו לומר השאילני עד שהוא נותן לו (מכילת' בא יג). המתן עד שאפרק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו (נחום איש גם זו, תענ' כא.). בואו ונתקן להם לצרות שיהו חולצות ולא מתייבמות לא הספיקו לגמור הדבר עד שנטרפה השעה (ר' יוחנן בן נורי, יבמ' טו.). בת ישראל פקחית שנתארסה לכהן פקח ולא הספיק לכונסה עד שנתחרש אינה אוכלת (בתרומה) (שם נו.). לא הספיקה אשתו (של ר' חנינא) לראותו עד שיצאתה נשמתה (מד"ר ויקרי' כח). וירד יצחק אחריו ולא הספיקו לרדת עד חצי הנהר עד שגבהו המים והגביהו עד צואריהם (מדר' ויושע, ד"ח ב).—וכן בינ' עם אין: אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות (סוט' ג ד). אף אנו מחבבין את הצרות אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין (רשב"ג, שבת יג:). היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק לקוש עליהם אחת עד שהוא שוברם (ר' יונתן, מד"ר בראשי' לב). כאישות זו שאינה מספקת לראות שמש עד שחוזרת לעפרה (שם כח, הול' היהודי). מתחלה לא היה אלא שנים עשר לוג שנאמר שמן משחת קדש יהיה ז"ה לי אם לשרות בו את העצים לא היה מספיק כמה האור שורף כמה העצים בולעים וכמה יורה בולעת (ר' יהודה בר' אלעי, שם ויקרי' י).—ובסהמ"א: אין אנו מספיקים להודות לך (נשמת, סדר' שבת). אינו מספיק לפסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה (רש"י, במדי' יא לג).—ג) ובמשמ' פ"י, נתן יכלת: לא הספיק הקב"ה לרשע לעסוק עם הצדקת (תנחו' לך לך ח, בובר).—ואמר המשורר: בבית לוי תושב וכערל נחשב ומי ידע אם שב ואם אין מספיקים (ראב"ע, נדוד הסיר).—ובפרט הִסְפִּיק ביד פלוני באותה המשמ': הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד וכו' (ר' ישמעאל, אבו' ד ה). וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה (שם ה יח). כל המזכה את הרבים אין מספיקין בידו לעבור עבירה כדי שלא יהיו תלמידיו נוחלין העולם והוא יורד לשאול (תוספת' יוה"כ ה י). אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן נותנים לו שכר אמירה (ספרי דברי' קיז). אמר אקרב אבלו של אבא קודם ואח"כ ואהרגה את יעקב אחי ולא הספיק הקב"ה בידו (מד"ר בראשי' עה).

—התפעי', *הִסְתַּפֵּק, נסתפק, סִפֵּק לעצמו, השתמש בדבר די צרכו, בפרט באוכלין ומשקִין וכדומ' nützen, verwenden; s'approvisionner; to use, supply one's self: עביט של ענבים ומעוטן של זתים שמשכו אין מסתפקין מהן ביום טוב ואין צריך לומר בשבת (תוספת' שבת ג (ד) ט). סואר של קולר שנשבר אין מסתפקין מהן ביום טוב (שם יו"ט ג יח). מקום שמסתפקין בשמן שומשמין אסור אף בשמן שומשמין (שם נדרי' ג ג). ודם ענב תשתה חמר שלא תהיו יגעים לא לדרוך ולא לבצור אלא אתה מביאה בעגלה וזוקפה בזוית ומסתפק והולך כשותה מן הפיטום (ספרי דברי' שיז). מפני מה כתוב עליהן אל"ף בי"ת גימ"ל לומר אין מסתפק מן הראשונה קודם לשנייה ולא משנייה קודם לשלישית (ירוש' שקל' ג ב). רבי לעזר חש למעוט כהדא (כורכיא) [סירקי] שהיא מסתפקת יום אחד מן האסור נעשה אותו היום הוכית לכל הימים (שם דמאי ב א). כותייא דקיסרי בעו מרי אבהו אבותיכ' היו מסתפקין בשלנו אתם מפני מה אינכם מסתפקין ממנו (שם ע"ז ה ד). בעו מיניה מר' יהושע בן לוי מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבעה (שבת כב.). מסתפק מן הנר הכבה ומן השמן המטפטף (ר' אליעזר בר' שמעון, שם מד.). תבואה צבורה בזמן שהתחיל בה מע"ש מותר להסתפק ממנה בשבת (שם קכז.). סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין ובסדינין וכו' ותלה בה אגוזין שקדים וכו' אסור

וכי שבחך הוא זה אומרים לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך (רש"י, במדי' יא כב). שקבלו מעות הקדש לספק סלתות כל ימות השנה (תוס, כתוב' קו:). חמש גנות המספקות מים ממעיין אחד ונתקלקל המעיין כולן מתקנות עם העליונה (רמב"ם, שכנים ג ט). בין כך ובין כך לא מכר הבריכות המספקות לו מים בין בימות החמה בין בימות הגשמים (תוס, מכירה כה ט). —ואמר הפיטן: חבוש שברי ומחץ מכתי וסובבני בשלומך הגדול וספק על ידי לשמור מצותיך ולהקים ללמוד וללמד לשמור ולעשות (רקע"ג, תפל', סדר ר"ע השלם ב, קס.). הנצנים נראו בארץ ספק עתיק מפיגיה הפק ממתיק פגיה סלת סלת ספוגיה (חור, יוצ' א פסח). קרובך עם דבקני ופת שבחך ספקני (סמורה ונאוה, סס). חושב מאויו לספק קול דודי דופק וממו אל תפק (אפריס בר יצחק, אלהים יי' חילי, סליח' יום ד, עי"ת). שתוק אסוף הפרץ ומה ספק ארץ (אין לור, יוצ' שבת א חנוכ'). בטל דשן ציה ספק דלי ומרודו בעשר ספק (סדר טל, הגדי' מלוירה וונוקדה, כ"י בריטי' מוזי').

—פע', *סִפֵּק, מְסַפֵּק, מְסֻפָּק, — שספקו אותו: ד"א ימצאהו בארץ מדבר הכל מצוי ומסופק להם במדבר (ספרי, דברי' שיג).—ובסהמ"א: מותר לכהן להדליק בשמן שריפה וכו' ואין חוששין שמא יסופקו ממנה בבית המשתה (רמב"ם, תרומ' יא יט).

—הפע', הִסְפִּיק,—א) כמו פִּע', ואמר בן סירא: מעשי אל כלם טובים לכל צורך בעתו יספיק[1] (ב"ס גני' לט יו). — ובתו"מ: ואלו שאין זזין ממקומן בנה בית ותנכו נטע כרם וחללו וכו' אינן מספיקין[2] מים ומזון ואינן מתקנין את הדרכים (סוט' ח ד). שם היה בור הגולה קבוע והגלגל נתון עליו ומשם מספיקין מים לכל העזרה (מדות ה ד). תני תמן ראה זול בא לעולם ושובע בא לעולם נהר מספיק למדינה אומר ברוך הטוב והמטיב (כ' זעירא, ירוש' ברכ' ט ג). מעשה נסים נעשי' וכו' שמתחילה לא היה בו אלא שני' עשר לוג שנאמ' ושמן זית הין אם לסוך בו את העצים לא היה מספיק וכו' (ר' יהודה, סס קוטי' ח ג). הקיז דם ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו ויספיק מהן צרכי סעודה (ר' יהודה בשם רב, שבת קכט.). אותה שעה אני מספיק לכם מעדני גן עדן (מד"ר שמות כה). אמר להם אחר שבחו למעין שמספיק לזה כך היו משבחים ליהושע שהי' משקה כל ישראל מחכמתו (סס לא). וכן בשעה שאמר לו הקב"ה צו את בני ישראל את קרבני לחמי לאשי א' משה מי יוכל להספיק לו קרבנות אם אנו מקריבין לפניו כל חיתו שדי ועורכין כל עצי לבנון אינו מספיק לו שנאמר ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה (סס, במדי' יב). מבלי לא היה יכול להספיק להם מזונות לפיכך שחטן מבלתי יכולת יי' (גנזי שכט' א, גינצברג 98). — ובסהמ"א: עד שיהיה ספרנו מספיק בכל ותמעט יגיעת המבקש (ר"י א"ת, הרקמ' הקד' XII). והשמיני שיספיק לו מסבות המזון מה שיזדמן ומה שימצא מאשר תהיה נפשו נמבזה ונקלה בעיניו (תוס, חו"ה, הכניעה ו). ולא הספיק לי זה אלא הבנות הוסיפו יגון על יגוני (רמב"ם, אגר' לבנו). שטר הקנאה העשוי בגופן של כנעניי' אם כתוב בו לשונות המספיקים לנתינת גוף הנייר והשעבוד הרי הם כשטרות שלנו (טו"ע חו"מ, הלוואות סו ז). ורבים מבני עמנו חכמי פולין המספיקים עצמם מחיבורים אלו כגון הגאון הגדול החכם השלם מורי ורבי מהר"ר שמואל זלה"ה וכו' כמעט מסר נפשו על החיבורים האלו להעתיקם (ר"נ בר"י אלחנן, עמק המלך, הקד').—ב) ובמשמ' פ"ע, היה לו די כח, די זמן, יכלת, עם מלת השלילה לא, אין ועם מקור,—ואמר בן סירא: לא הספיקו קדושי אל לספר נפלאות גבורותיו (ב"ס גני' מג יז).—ובתו"מ: מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה הרצפה שהיא משונה מחברותיה בא ואמר לחבירו לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאתה נשמתו וידעו בייחוד ששם הארון נגנז (שקל' ו ב). ראוהו בית דין וכל ישראל נתקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה הרי זה מעובר (ר"ה ג א). נערה שנתפתתה בשתה ופגמה וקנסה של אביה והצער בתפוסה עמדה בדין עד שלא מת האב הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחים לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב הרי הן של עצמה (כתוב' ד א). המפריש מעות לחטאתו ונאבדו והפריש מעות אחרים תחתיהן לא הספיק ליקח בהן חטאת עד שנמצאו המעות הראשונות (תמור' ד ג). מטה שהיתה טמאה מדרס נשברה ארכה ותקנה טמאה מדרס נשברה שנייה ותקנה טהורה מן המדרס אבל טמאה מגע מדרס לא הספיק לתקן את הראשונה עד שנשברה שנייה טהורה (כלים יח ו). פדה הימנו מעשר בסלע לא

[1] [בגליון יספיקו.]—[2] [כך במדב"מ, ובנ"א מספקין.]

(ספרא אחרי פרק ז). — ובסהמ"א: כיון שידע (למך) שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם (רש"י, ברא"ש ד כג). ויחר למך מאוד בעשותו הדבר הזה ויכה כף אל כף ויספוק את בנו בכפיו וימיתהו (ספר הישר ג.). כי חמה וגו' אין דין שיסית אותך לדברים אלו שאתה סופק בינגו ונכונים דברי על פר"ת שפירש כי חמה תהיה ורעש גדולה אם יסירך מן העולם בקול לפרסם עונך מן ויספוק כפיו (ליונים מפירוש על איוב ממחבר קדמון לא נודע שמו, ליון תרג, 101).—ואמר המשורר: אתמוך באבלי עוד ואשתומם ימים וכף אל כף אהי סופק (ר"ש הנגיד, האחרי מדם). ספקו שוטני כף ואשתונן ואזעק חמס ואתאונן סבותה בענן (איכה אספתו, קיני). נדיבי עם עושו ואל נא תחרישו פנו פן תענשו ותהיו כף סופקים (רא"ב"ע, כדוד הסיר). לבך ירך עוד על ירך יספוק אם דר דרך בין דרדרך במלאת פסת ברך תשאי ברך אשלחך מבורך לברות בורך (הוא, אחות נגע). חין מרקו בי וגם זרקו כף ספקו שן חרקו וגם שרקו וישחקו (הוא, איפה בני). כל מי ישמח ביקר תבל על כפיו באחרית ספק (ר"י חריזי, הענק רי).—ובינ' פעו': ויש אהב אשר כפו ספוקה בצרתך וצר שנו חרוקה (ר"ש הנגיד, ידידותך בתוך לבי).

—פעי', *סִפֵּק, בינ' מְסַפֵּק, מְסַפְּקִים, — כמו קל בנחץ הפעולה: ואלו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה וכו' ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין (בינ' ה ב). המספק והמטפח והמרקד לשלהבת הרי זה מדרכי האמרי (תוספת' שבת ז ב).— ובסהמ"א: ולא מספקין דהיינו להכות כף אל ירך ולא מטפחין להכות כף על כף לא בחמתו ולא דרך שמחה (הלבוש או"ח תקכד א).

—נפעי', ״נִסְפַּק,—שספקו אותו: שהקב"ה בורא כמין שתי כפים ברקיע ונספקין זה בזה ויוצא מביניהון קול גוהא (תשוב' גאוני ליק כח).—ועי' שָׂפַק.

ב. **סָפַק**, ממנו ב.סָפַק, *הַסְפָּקָה, סֵפֶק, א.סְפֵקָה, ב.*סִפּוּק, ״הִסְתַּפְּקוּת, *סֵפֶק, *סְפֵקָה.

ב. **סָפַק**, פ"ע, — כמו שָׂפַק, היה די, genügend sein; suffire; to suffice, be sufficient, ואמר בן סירא: לפני אדם חיים ומוות אשר יחפץ ינתן לו ספקה חכמת יי' אמיץ גבורות וחוזה כל (ב"ס גני' יה יז-יח). —ובתו"מ: אלו נפרט שמה של ע"ז לא ספקו להם כל עורות שבעולם (ר' ילמק, ספרי דברי מג). אלא לא ספקו אע"פ שלא רצו מוסיפין עליהן (כתוב' קה.). ת"ר שמן המשחה שעשה משה במדבר היו שולקים בו את העקרים דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר והלא לסוך את העקרים אינו סופק[1]) אלא שורין את העקרים במים ומציף (הוריו' יא:). ובסהמ"א: אל תאמר לא יספק לי כי רע עין שנא יי' (ב"ז ב"ס לא יט).

—פעי', *סִפֵּק, פ"י,—עשה שיהיה די, המציא את הַצֹּרֶךְ, verschaffen, besorgen; fournir, approvisionner; to provide, supply: כל המקבל עליו לספק סלתות מארבע ועמדו משלש יספק מארבע (שקלי ד ט). המספק את הקינין מספק את הפסולות (שם ז ז). כל אלו שומעים דברי כהן מערכי המלחמה וחוזרין ומספקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים (סוטי ח ב). מקום שנהגו לזון יזון לספק במתיקה יספק הכל כמנהג המדינה (ב"מ ז א). אף משות מלחמה מחזיר את הרוצח לפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות (רבי יהודה, מכות ב ו). בין כך ובין כך לא מכר לו את הבריכות המספקות לו מים בין בימות החמה ובימות הגשמים (ב"ב קז:). לא יצא בצבא יכול בצבא הוא בלא יצא אבל יתקן כלי זיין ויספק מים ומזון ת"ל ולא יעבור עליו לכל דבר (מדרי תנאים כד ה, הוצ' הופמן). שירושלים ושמרון מספקות טפסים לכל באי העולם (שם לב יז). כל שנברא אחר חבירו שליט בחבירו שמים בראשון ורקיע בשני אינו סובלן אתמהא רקיע בשני ודשאים בשלישי אינן מספקין את מימיו (ר' יהודה בר' סימון, מד"ר ברא"ש' יט). לבן מלכים שהיה לו דין עם אחד וכלו מזונותיו בא אחד וסיפק לו מזונות אמר המלך אין לי עסק אלא עם זה שסיפק לו מזונות (ר' אבהו, שם סג). ד"א מי אנכי ר' נהוראי אומר אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי לך והוצא את ישראל היכן אני משכים בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה מנין לי לספק במאכל ובמשתה כמה חיות יש בהן כמה מעוברות יש בהן (שם, שמות ג). והיו בני המדינה סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת הוא יכול לספק את המדינה עשר שנים מזון (שם רות, ויהי בימי). — ובסהמ"א: הצאן והבקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהי אכילה זו מספקתן עד עולם

---

[1]) [ברש"י הגרסה מספיק, ובברית' (מ.) הגרסה סיפק.]

גלחם האל (אלוליס, יולי אחר' פסח). — ואמר המשורר: מדי ימי ושני לבי יהגה בחילו ולאל אשא עיני כשביר יקוה פעלו ויורוני רעיוני להסתופף בצל אהלו לחזות בנעם יי' ולבקר בהיכלו (רמב"ע, מדי ימי ושני, סול' דוקעס). אלהי אתה יאבתי להסתופף בצלך ובאמת לפניך אתהלך בנדבה אזבחה לך אודה שמך (ר"י הלוי, אלהי אתה). והתעלל במעלליך או בעצם תאותי ללכת אליך להסתופף בצלך כי שם ה' נקרא עליך (ראב"ע, מכתב לר' שמואל אבן גאמע). אני בצללי היכלי מסתופפת בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפת (עמנו' מחב' ג). יפה הניע עת זמיר המתופפי בצל אמיר (ר"י נגארה, סול' פרידלנדר). — ובן הִסְתּוֹפֵף תחת כנף, בכנף: ואתאוה להשיב רגלי אל עדותיך להסתופף תחת כנפי כבודך ולהסתפח אל עבודתך כי ידעתי כי יהיה טוב ליראיך (ר' בחיי, יי' ספתי תפתח, בקשה, בסוף ספ' חו"ה בערב', סול' ד"ר יהודה). ובן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה וכו' צריך מילה וטבילה (רמב"ם, איסורי ביאה יג ד). ולא הנחתי דבר גדול וקטן שלא כללתי בתוכו למוסר האדם המכניע נפש החוטא להביא לשוב לבוראו להסתופף תחת כנפי התשובה (ר' אליהו, שבט מוסר, הקדמי). — ואמר המשורר: מסתופפים בכנף שלומיו יישנו במתלעות ימים ולא ייראו (רמב"ע, עד מה בגרון, דיואן בודלי). — ואמר הפיטן: דבקתי מאד בעדותיך הסתופף בכנף מדותיך קציעות כל בגדותיך (אפריס בר ילמך, אלהי בך אחבק, יולי שבת ד אחה"פ). — הִסְתּוֹפֵף אל בית, חשק והתאוה לחסות בבית: עת נכספתי לראותך הסתופפתי אל ביתך (ר"י הלוי, יפו בעיני). אל אהלי ארמונך אסתופפה אל אהלי אפדנך אציע (ר"א ערחקי, אהיה אשר אהיה, ספר פזמ' תימני קז). — הִסְתּוֹפֵף על דלת, שקד על סף הדלת: ואנכי הצעיר אשר מאז על דלתי התורה הסתופפתי ומפי חכמים וסופרים לקחם הטוב הקשבתי וזה קרוב לחמשה שנים אשר בעזרת האל יתברך הוצאתי לאור פרי תנובתי בספרי אשר נקרא תורת נביאים ובשם אלה המצות אשר יכונה (רלה"ח, עטרת לבי, הלעה). שדכנים רבים מסתופפים על דלתותי יום יום (רמא"ג, קרית ספר, אגרי כב).

ב.*סָפַף, פ"י, — א) כמו ג.סָפָה, סָפַת: מגרגר באשכול ופורט ברמון וסופף[1]) באבטיח (ר"ע, מעשרי ג ט).

1) [כך בכ"י פרמה, וכן גרסת הערוך ערך ספף.

— ב) *כמו א.סָפָה: וחשקת להתהולל ממואסי ערבות נאצות להרבות ספופי מריבות עונות רבות (מוסף יוה"כ, מחז' איטלי ב, קכד.). — ג) *ומגזרת א.סף, הכיל דבר בתוכו, כסה הכלי את הנתון בו: כלי בעצמו מלי' יכי' ויכולת שהוא מכיל כל מה שבתוכו והוא ג"כ טעם שם ספונה מגזרת סף שהיא סופפת על הטעינה שבתוכה דוגמת הסף על המשקה (רס"פ, יריעות שלמה א ב, ה:).

*סֶפֶף, ס"ז, — כמו ב.סַף: חכמי צרוף אותיות שם עלומך פוקדים שקוד ספף אולמך (חכמי תוס, יולי יוה"כ).

ספק[1])

ממנו א.סָפַק. א.סִפּוּק, *סְפִיקוּת.

א.סָפַק, פ"י, סָפַקְתִּי, סָפְקוּ, סְפֹק, יִסְפֹּק, — סָפַק את כַּפָּיו, הכה כף על כף יחד, לאות אבל וצער וכעס ותמהון וכדומ', schlagen, klatschen; frapper; to clap, slap: ויחר אף בלק אל בלעם וַיִּסְפֹּק את כפיו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים (במדי כד י). — וְסָפַק כפיו על פלוני לצער או לצחוק: סָפְקוּ עליך כפים כל עברי דרך שרקו וינעו ראשם על בת ירושלם הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי משוש לכל הארץ (איכי ב טו). — וְסָפַק עַל יָרֵךְ, הכה בכפו על ירכו, כמו"כ לצער ולחרטה: כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי סָפַקְתִּי על ירך בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי (ירמ' לא יט). זעק והילל בן אדם וכו' מגורי אל חרב היו את עמי לכן סְפֹק אל ירך (יחזק' כא יז). וְסָפַק סתם, הִכָּה וְעָנַשׁ: תחת רשעים סְפָקָם במקום ראים (איוב לד כו). — וְסָפַק בקיאו, נפל והכה בגופו על הארץ: השכירהו כי על יי' הגדיל וְסָפַק[2]) מואב בקיאו והיה לשחק גם הוא (ירמ' מח כו). — ובמדרי: מנין שלא יעלה באילן ושלא ירכב ע"ג בהמה ושלא ישוט על המים ולא יספוק ולא יטפיח ולא ירקד ת"ל שבתון

והוא מפרש ענין שואב. במדב"מ ושופית. בנ"א ובדפו' וסופת.]

1) [בערב' שׂפק a), גם צפק b).]

2) [ריב"ג מפרש יתגולל בו ויתהפך, ורד"ק בפרושו מוסיף וספק בגופו על הארץ. ויש מהחדשים המפרשים אותו עפ"י הסורי סַפֵק, הריק, כלומ' הקיא, אבל אין זה הולם את הבי"ת של בקיאו.]

a) سفق b) صفق

נזיר שמירט או שסיפסף או שתלש בזוג כל שהוא הרי זה חייב (תוספתי סס ד ג). תער לא יעבר על ראשו אין לי אלא תער מנין לרבות את המספסף ואת המספרים כבתער ת"ל לא יעבור על ראשו (ירוש׳ סס ו ג).—ב) סִפְסֵף[1]) באור, חרך והכהב דבר באש, כמו ב.סִכְסֵף: צמר שבראשי כבשים ושבזקן תישים אע"פ שסיפספן באור חיבור עד שיתחיל לתלוש (תוספתי עוקצי ג עז). ג׳ דברים נאמרו בפתילה להחמיר וג׳ להקל אילו שלשה שאמרו להחמיר אין עושין אותה בתחילי ביום טוב וכו׳ ואין מספספין אותה באור (ירוש׳ ביצי ד ג).—סִפְסְפָה הדלקה, האור: השולח את הבעירה ואכלה עצים וכו׳ מה קוצים מיוחדין שדרכן לידלק אף אין לי אלא דברים שדרכן לידלק וכו׳ ליחכה נירו סיפספה[2]) אבניו מניין תלמוד לומר או השדה (סס ב"ק ו ה). אם היו עצים מְצוּיין לפניו (לפני האור) או שהיה מספסף והולך אפילו עד מיל חייב (סס ו).

ספף, ממנו א.סָף, ב.סַף, א.סָפֵף, ב.סָפַף, ״סְפָף, ״הִסְתּוֹפְפוּת.

א׳**סָפַף**,—קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—הִתפעי׳, הִסְתּוֹפֵף,—ישב ושקד על הסף: בחרתי הִסְתּוֹפֵף בבית אלהי מדור באהלי רשע (תהלי פד יא).—ומצוי בסהמ"א, בפרט במשמ׳ ישב בשקידה,—ואמר המשורר: וצוו להטי חרב סביבם (החתן והכלה) ויסורו וירומו כרובים ויסתופף בגן נעול בעליו ויבכו מקרביו הלהבים (ר"י הלוי, שלו כנפי שחרים). ובעלי השכל צרופים יאמרו כי מלוה עלי שיח קוטפים חשבו כי בהתרחקם מהבט אל דבר חכמה ירצו וכאילו בהסתופפם בפתחי שעריו הגדר יפרוצו (עמנוי, מחבי כח).—ואמר הפיטן: יום זה אשר מקדם הכינותי יום תקר להלבין כשלג אודם ושורש חטא יעקר ושבטי צעיר רודם מסתופפי דביר לבקר (מחזי איטלי ב, קג.). נוטלים להוליך משרת לשער המים תימנה ניסתופף וטובל שמה ואז המלבישים נוהלים (Elbogen, Stud. 124). כבוד מעט מאלהים חוסר תם כהיסתופפו באהלי דת ול׳ ברשע כיחש לפניו גדור ורודף לקטל כמו הבטיחו אל ולא נטשו (סס 162). הטה אליו אזנך ושמע ועיניך פקח וראה כי טוב מסתופף בשערי רחמיך (משלש כפי, סליחי מנהי יוה"כ). מקצת בסיפתי אל הדרתו וחזנתי על פרידתו ודוות ללבי על איחור עניני מלבוא ולהסתופף בבית אח ולהתועד עם רבותי (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 323). ומי לאורחים אכול ושתה והסתופף בעיתותי לחצים (גנזי שכטי ג, דודסון 248). בתחלתו עופף עובר כצל (החשק הערום) אחר ישוב בבית מסתופף שמה יגור כדמות אדם עצל יורה זקים בסתר וינופף (כוס הדסה יג). בחרתי הסתופף בביתו בית התורה היא אילת נעורי אשר שגיתי באהבתה (ר"י מפיסא, מנחי קנא׳ 6).—ובהשאלה, הִסְתּוֹפֵף בפלוני, מצא בו מחסה: רוכב שמי על שעה נגעל בך יסתופף פנה דל ודך וכנף תסדך עליו יחופף יעף בציון הר בת ציון (ר"א ערלקי, יונו עמך, פזמונים תימני קס). בורא נשגב מעת יצר הגבר הבין מאת צלעו עמתו עזר בה יסתופף תמיד בה ישגיא חיל (כוס הדסה ס).—וְהִסְתּוֹפֵף בצל, חסה בצל: והירא שלא תבוא חיה רעה להסתופף בצל הקבר מפני חום השמש ויריח את המת ויחטטנו (רש"י, עירובי מג:). ויעש לו שם סוכה וישב תחתיה בצל כלומר עשה לו דמות סוכה מבטחונו ומקוה לאלהיו וישב תחתיה בצל כלומר מסתופף בצל תקותו עד אשר יראה מה יהיה בעיר להשלמת מ׳ יום (ראב"ע הכפיל, פגיון הכפס ג, כט.). מה תגידו לו שחולת אהבה אני ליתנות מזיו שלו ולהסתופף בצלו (זוהר, מדרי הכעלם, פי שרפ, קכג.). להשפיע ממקור אמתותך וממעייני ישועתך על עבדך התאב להסתופף בצל קורת ביתך בית האמונה הנבונה (ר"י מפיסא, מנחי קנא׳ 3). הנה מנעורי גדלני הטבע להסתופף בצל החכמה ולאתוז בסנסני המזימה (סס 4). ותלמידי חכמים שמשת כי תורה תוהרת לאכסניא שלה ותמיד נסתופפת בצלה ושוקד על דלתותיה יום יום ראיתיך ולכן לזה הדבר בחרתיך (ר"מ אלדבי, ש"א, הקדי ג:). בשפה ברורה ובשירה הדורה בשיחה נכוחה אפתחה במשל פי אביעה תידות נכבדות והמצאות נפלאות במופי למבין משל ונמשל ומליצה נמרצה מנופת צופי משכיל שיר ידידות בינה שמעה זאת והסתופף בצל קורתי ומשקופי (ר"מ ן סביב, דרכי נעס א:). ויסתופף בצל הוד התבונה באיש יושב בתוך סכה צלולה (סס עו.).—ואמר הפיטן: לנים מסתופפים בצל אל משוכים אחרי אל ובצוריהם

קצת בראש השיער; והערוך מפרש סיפסף, תלש מקצת השיער והניח מקצת, ע"כ. ואולי פרושו כמו משמ׳ ב) חרך באור.]

1) [וכן בסור׳ סף ספף, בער ושרף]

2) [בבבלי שם (ס.) וסכסכה.]

***סִפְסוּף**, ש"ז, —סופי פירות, פירות גרועים, כמו סִפּוּף: יפה סיפסוף שאכלנו בנערותינו מפנקריסין שאכלנו בזקנותינו (ר' יוחנן, ירוש' סוטי א ח).

***סַפְסָל**, סַפְסֵל[1]), ש"ז, מ"ר סַפְסָלִים, סַפְסִלִּים, ספסלין, —דף רחב וארֹך עֹמד על רגלים, ישבו עליו, אצטבא, Bank, Schemel; banc, escabeau; bench, stool: וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המיטה לא שתעלה אלא שלא תוסיף (שבת כג ה). וכשהוא (כהן גדול) מתנחם מאחרים כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להן תתברכו מן השמים וכשמברין אותו כל העם מסבין על הארץ והוא מסב על הספסל (סנה' ב א). ספסל שנטל אחד מראשיו טהור (כלי' כב ג). חמשה שישבו על גבי ספסל ונשבר כולן חייבין (תוספת' ב"ק ב ט). נתן לחרש לעשות לו כסא ועשה לו ספסל ספסל ועשה לו כסא יד הבעלים על העליונה (ר' מאיר, שם יא). ואין רוכבין על סוסו (של מלך) ואין יושבין על ניסלו ספסלו ואין משמשין בכתרו ובשרביטו ולא באחד מכל משמשין (שם סנה' ד ב). לא יגרר אדם את המיט' ואת הכסא ואת הספסל ואת הקתידרה (ירוש' שבת ג ד). ספסל שהוא נתון ברשות הרבים גבוה עשרה ורחב ארבעה (ר' יוסה, שם סוכ' ב ד). מעשה ברבן גמליאל שישב לו על ספסילו של גוי בעכו ואמרו לו לא נהגו כאן להיות יושבין על ספסילו של גוי בשבת (שם, פסח' גכ"י 111). אמר (האבל) איני כופה את המיטה הרי אני ישן על גבי הספסל אין שומעין לו וכו' (שם, מו"ק ג ה). נתקבצו קהל גדול לקבור את בנו של ר"ע אמר להן הוציאו לי ספסל לבית הקברות ישב ודרש (שמח' ח). מיד עמד כלב ושתק כל אותן אוכלוסין וכו' עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר הם והם שותקין לשמוע ממנו (מד"ר במד' טז). ואעשה אותך לגוי גדול כיון ששמע משה מפי הגבורה כך אמר לפניו רבון כה"ע ספסל של שלש רגלים אינו עומד לפניך בשעת בעסך וספסל של רגל אחת האיך עומד (מדר' שה"ש, גריגהוט טו.). אדם יש לו בן בית פעם ראשונה הוא נכנס אצלו ומושיבו על המטה שניה על הכסא שלישית על הספסל רביעית הוא אומר כמה ספסל דחוק עלי פלוני מטריחני (מד"ר

[1]) כך מנֻקד בכ"י פרמה. [מהרומ' subsellium. ולדעת יסטר' הוא מן ספל. ויש מקומות שבא במקום ספל, עי' ספל הערה.]

תהל' א). היה הפלשתי יושב על הספסל[1]) של נחושת וכיון שהיה עולה נבקע הספסל[1]) מעצמו (שם עח יא, בובר). מיד כשבאתי העמדתי מיד והקהלתי כל סנהדרי גדולה וקטנה וכו' וישבתי על ספסל של שיש טהור שנתן לי אלישע אבי (ר' ישמעאל, בהייכא מפרקי מרכבה).—ומ"ר: המוכר את המרחץ לא מכר את הנסרים ואת הספסלים[2]) ואת הווילאות (ב"ב ד ו). ספסלין שבמרחץ ושתי רגליו של עץ טמא (כלי' כב י). הספסלין שבפונדקאות אף על פי שנקובין ומכניסין בהן את הרגלים טהורים קבעו במסמר טמאין הספסלין של מלמדי תינוקות אף על פי שנקובין ומכניסין בהן טהורין קבען במסמר טמאין (תוספת' שם ב"ב א יא). וכמה ספסלין היו שם רבי יעקב בן סיסי אומר שמונים ספסלים היו שם (ירוש' ברכ' ד א). כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלין וע"ג קתדראות עד שיכנסו כולם (בבלי שם מג.). באת אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם ולא השגיחו עליה (ר' יהודה בשם רב, סנה' קד:). יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכי' ומעריב בבית הועד שלך הוא היה מסדר את הספסלי' והוא פורס את המחצלאו' (מד"ר במד' כא).—ובסהמ"א: שלא הייתי אני בכסא והם על הספסלים או על האצטבה או יושב ואין מימיני ומשמאלי אדם באותה שורה והם בשורות (אלפסי, פי' איוב כט כה).—וסמוכות של קִטֵּעַ: יש קטע שיבשו ובווצו גידי שוקיו ואפי' על ארכובותיו אינו יכול לילך ועושין כמין כסא נמוך ויושב עליו וכשהוא מהלך נסמך על ידיו בספסלים קטנים ועוקר גופו מן הארץ ונדחף לפניו וחוזר ונח על אחוריו (רש"י, שבת סו.).—ומ"ר ספסלאות: ומנהגנו שהאבל יושב במקומו על מטה כפויה והמנחמין יושבין על גבי ספסלאות (מכיא, לה:).

***סִפְסֵף**[3]), פ"י, — א) סִפְסֵף את השער, מרט ותלש את השער עד סופו ושרשו: נזיר שגלח בין בזוג בין בתער או שספסף[4]) כל שהוא חייב (נזיר ו ג).

[1]) [בדפו' ויניציא: הספל.]

[2]) [כך בכמה ספר' ובמדב"מ ובירוש' ובר"ף. ובספר' אחרים: הספלים, ועי' רש"י ור"ן לרי"ף.]

[3]) [פלפל מן סוף, וכמו שפרשו התוספ', עי' הערה הבאה.]

[4]) [שעוקר השיער מעיקרו ומשחית מן השורש כעין תער (תוספ' נזיר, לט. ד"ה נזיר); ורש"י פרש שתלש

סוטי ג יד). בשמעו את תלונותיכם (ונחנו מה כי תלינו עלינו) אמרו להם וכי מה אנו ספונין שאתם עומדים ומתרעמים עלינו (מכילתי בשלח ד ג). הפורק עול זה שהוא אומר יש תורה ואיני סופנה[1] (ירושי סנהי י א). כבוד היה לי כשהיה בנו של מלך אצלי שהיה המלך כותב אגרת לי והיה זקוק לי והייתי ספון בפניו[2] וכו' כך אמר פרעה כשהיו ישראל אצלי היה הקב"ה זקוק לי והייתי ספון בפניו[2]) והיה משלח לי אגרת בכל שעה (מד"ר שמות כ). גם את הארי גם את הדוב וכו' אמר דוד וכי מה אנא ספון שהכיתי חיות רעות אלו (שם אסתי, ויהי אומן). שהשוה אותן לזובובין לפי שלגיונים אלו אינן ספונים לכלום (תנחומי ויצא ג). אם חפץ אתה להתרחק מן החטא צא וחשב ודע ועיין בסופו אם הטיבותה הרבה יהי בעיניך מועט ואל תאמר משלי הטיבותי אלא ממה שהטיבו לך צריך אתה ליתן הודאה שספנוך והטיבו לך (כי סדקא, מדה"ג שכטר, תולדות, ויאמר אבימלך). באדם שיש לו בת בוגרת והוא רוצה (לסופנה) [להשיאה] לאחד (ילקי משלי תתקלד). כשיש לו (לב"ו) אוהב עשיר הוא מדבק עמו ונכפף לו וכשרואה שמטה ידו והעני אינו סופנו (פי' מחשיבו עוד) אלא נותן עליו אבן (מדרי אגדי בראשי מא).—ובסהמ"א: אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו ספונים [הגונים] וחשובים לפרש האיך נתישבו וסדר מלחמותיהם (רש"י, בראשי לז א). אשר אנכי מצוך היום לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה[3] אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה (הוא, דברי ו ו). ועמדתי מרעיד פן יחשדני מר אי משתים או שאיננו ספון בעיני ח"ו או דבריו אינם כדאים להשיב עליהם (מות יאיר, שו"ת קנא).—ואמר הפיטן: הם פשעו בם ובהם לא סופנים אף כי אנחנו תורי ארץ וקצינים (אמץ, יולי אחכון פסח). והדרת אופנים אשר הם מרבעי פנים לפני שיר זה לא סופנים[4] (הוא נקרא, יולי פרשי החדש).

*סַפָּן, ש"ז, מ"ר סַפָּנִים, ספנין,—מי שעובד בספינה, מַלָּח, Seemann, Matrose; marin, matelot; skipper, sailor: אין נותנין לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן אבל נותן הוא לבייר לשתות ולכולן הוא נותן מתנת

1) [בירושי (פאה א א) הגרסה סובלה.]
2) [נ"א בעיניו.]
3) [בספרי (דברי לג) הגרסה סופרה, ועי"ש בהערת מא"ש.] — 4) [כמו ספונים.]

חנם (שביעי ח ה). אלו קשרין שחייבין עליהן קשר הגמלין וקשר הספנין (שבת טו א). העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחד לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים (ר' אליעזר, כתוב' ה ו). אבא גוריין איש צידן אומר משום אבא גוריא לא ילמד אדם את בנו חמר גמל ספר ספן רועה וחנוני שאומנותן אומנות לסטים רבי יהודה אומר משמו החמרין רובן רשעים הגמלים רובן כשרין הספנין רובן חסידים וכו' (קידוש' ד יד). החמרין והגמלין והספנין ושהיו עושין בשביעית שכרן שביעית (תוספת' שביעי ו כו). ספינה שהיתה באה בים ועמד עליה נחשול והיקלו ממשאה מחשבין לפי משאוי ואין מחשבין לפי נפשות ואין משנין ממנהג הספנין (שם ב"מ ז יד). רשאין הספנים לומר כל מי שאבדה לו ספינתו נעמיד לו ספינה אחרת (שם יא כו). אריסיו וחביריו וקבליו הרי אילו עושין איבריו וספניו וגמליו אינן עושין (ירושי מו"ק ג ה). החמרין הגמלין והספנין הרי אלו לא יעשו (בבלי שם יא:). ולא מעבר לים היא לא תמצא בסוחרים ובתגרין וספנין (כלה רבתי ח).—ובסהמ"א: פירוש יש לספנים לוחות שקושרין אותן בטבעות (ערוך ערך כף). רשאים הספנים להתנות ביניהם כל מי שתאבד לו ספינה מעמידים לו ספינה אחרת (טו"ע חו"מ, פריקה רעב יח). בשנה תקל"ח עבר הספן המהולל קאק הבריטאני בין איי השועלים לים הקרח (ר"ש בלוך, שבי"ע ג, רוסיא באזיא ז.).

*סֶפֶן, ש"ז,—מה שֶׁסָּפוּן ונעלם, סֵתֶר, Verborgenheit; cachette, secret; concealment: אין לפנת עמק פלאותיך אין לעמוד על ספן מדתיך אין לחקור סוד חדותיך (אין לשוחח, יולי פרשי פרה).

*סַפָּנוּת, ש"נ,—מלאכת הַסַּפָּן, Schiffahrt; navigation: והיו (אנשי קריטה) מתלמדים בכל כחם במלאכת הספנות וכו' כל עת שיאמר איזה אומן במלאכה אחת אינו יודעה ישיבו לו אנשי קנדיאה אינם יודעים מלאכת הספנות (יוסי הכהן, מליצ גבולות ג ד).

*סָפַס, קל, פ"י,—הִצִּיב: באר לשר צבאו פולפוס ברית להעבירו ופסלו לספוס[1] (ר"י ב"ר שלמה, אודך כי, יולי שבת א חנוכי).

1) [כנראה נגזר מן השם מסיפס, עי' עירובי (עג.).]

מובאים אחריך לרגליך רחוץ רגלם בספליך מורשיך מבוי לסגליך ברזל ונחשת מנעליך (יוצ' שמח"ת, מחז' איטלי' ב, קפט.). נוהלים לכסותו משובצים ויקדש בתפוגת צנה נוהג טלה התמיד שחטו וקבל דם אלי ספלים תמך וזרק והקטיר והטיב ברנה (Elbogen, Stud. 124).—**מ"ר ספלאות: ויקמים הם ספלאות של עץ שמשתמשין בהן בבית המרחץ ונותנין בהן מים לפני כל אחד ואחד (ר"י אבן מיגש, הובא במ"מ לרמב"ם, הלכי מכירה כה ט).

ספן[1], ממנו א.סָפַן, סְפִינָה, סִפּוּן, **סֶפֶן, **סַפָּנוּת.

א.**סָפַן**, פ"י, סָפוּן, יִסְפֹּן — א) כמו שָׁפַן, צָפַן וְאָצַר, verbergen, aufbewahren; cacher, préserver; to hide: וירא ראשית לו כי שם חלקת מחקק סָפוּן[2] ויתא ראשי עם (דבר' לג כא).— ובמשמ' טָמוּן: העת לכם אתם לשבת בבתיכם סְפוּנִים[3] והבית הזה חרב (חגי א ד).—ובסהמ"א: דברי חכמה הן שיש ספוניהם טעמים גדולים גבוהים מכל הרי הררים (תשו' גאו' ליק כט). לא יועם רקיע אשר שמש שכונו לא יחרב ים אשר מרגלית ספונו (קטע מזמן הגאו', סעדיאנה שכתר 73). כי המתן במקום הראוי לו מטמון ספון אינו אובד עם אריכות הזמן אך הוא עומד כל הימים (תק' מדה"נ לרשב"ג מד). ואתם יושבים בבתיכם ספונים לובשי

1) [כך בארמ' ובכנענ' מספנתה, הספון שלה (לידזב' 330). ובאשור' סַפָּאנֻ, שַׁפָּאנֻ, כַּפָּה, וגם נִצַּח והתגבר; והשם סַפְּנֻ, סֵתֶר, אפלה, עֹמק (Del., Handw. 508) ובכושית סַבִּין, נִצַּח והתגבר, ועי' שׁפן, הערה.]

2) [תאר ל־מחֹקק ולא ל־חלקת, ולפיכך בא בלשון זכר. התרגומים הארמיים פרשו שהכונה לקברו של משה. וכן בילק' (תתקסב), וז"ל: זו קבורתו של משה שנתנה בחלקו של גד, ע"כ. וכן פרש רש"י ורוב המפרשים שלנו. וכן בפשיט' טמירא, והירונ' quod in parte sua doctor esset repositus. וראב"ע פרש כמו משמ' ב), וז"ל: והטעם כי ראה ארמונים ספוני' שהיו בחלק גדולי האמורי, ע"כ. וכן רד"ק בשרשיו, וז"ל: פירושו מקורה, כלומ' שהיה חלקם של בני גד חלקת מחוקק ומשל שהיה הכל בנוי ומקורה כהוגן, רמז בו לערים שכבשום מעבר לירדן, ע"כ. והשבע' תרגמו συνηγμένων, נאספים. וע"פ זה מציעים כמה מן החדשים לחבר ספון עם ויתא הבא ולסרס ולקרא ויתאספון.]

3) [וי"ת בבתיא די מטללין בכיורי ארזיא, ע"כ. וכן פרשו המפרשים, ועי' גם ראב"ע (דבר' לג כא), ואו"ב ספונים הוא תאר ל־בתיכם, כמו הספונים, והוא שייך למשמ' ב).]

שני עם עדנים (רד"ק, אגר' הרמב"ם, כ.).—אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו (רש"י, דבר' לג כא).—ואמר הפיטן: ספנת בתוך עשרת הדברות שש מאות ושלש עשרה מצות חוק מועדיך (רסע"ג, אזהר', קבץ מעשי ידי גאוני קדמ' ב, 53). קרות בתינו ארזים טרח עול סובלת ולא נכזבה תוחלת טמון וספון מנצלת (אהוביך, יוצ' שבת חוהמ"פ). נהפך לבו בלו אבו חוזר ספוני גנזיו פנה לחילותיו לבזור עבור בכל אותו לעזור (אימת נוראותיך, יוצ' אחרי פסח). מרום יראה לו השה והוא ישיב נפש אם עקרת שמחה להשיב סוקר ספונות בני שועיך יקשיב ישלך עורך מקדש (אז בהר, סליח' ער"ה). והספינה בנבכי המים ספונה ולשון הים יכחש בה והיא אתו גנובה (ר"י חריזי, תחכמ' לח).—ב) סָפַן קיר בקרשים וכדום', יצפה אותו: וְסָפַן בארז ממעל על הצלעות על העמודים (מ"א ז ג). ואולם הכסא אשר ישפט שם אלם המשפט עשה וְסָפֻן בארז מהקרקע עד הקרקע (שם ז). ויבן את הבית ויכלהו וַיִּסְפֹּן את הבית גבים ושדרת בארזים (שם ו ט). האמר אבנה לי בית מדות ועליות מרוחים וכו' וְסָפוּן[1] בארז ומשוח בששר (ירמ' כב יד).—ואמר המשורר: ונמיר היכלי עונג וכתים ספונים בארונים בחפירה וחלף צפרים לנו עשוים אזי נהיה לתולעת לברה (עמנו' מחברי ח).—ובשתי המשמ' יחד: אליכם אקראה ישבי דבירים מרוחים ובארזים ספונים ומחר תצאו מהיכלי עז ותהיו תוך שאול יחד ספונים (ר"י חריזי, הענק רט, ספי היובל להרכבי).

ב *סָפַן[2], פ"י,—כִּבֵּד, הוקיר והחשיב ehren, achten; honorer, respecter; to honour, respect: הידירה שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה יוציא ויתן כתובה שלמחר תהא מוטלת ואין כל בריא סופנה[3] (תוספת' כתוב' ז ה). מן השמים נלחמו וגו' עם סיסרא לא זז[4] משם ולא ספנוהו מפני שהוא גוליור (שם

1) [החדשים מנקדים וְסָפוּן, מקור, כמו וּמָשׁוֹחַ הבא.]—2) [רק בעבר' ובארמ' היהודית. ואפשר שהוא הרחבה מן א.ספן משמ' א), כי דבר שטומנים ומשמרים כמו אוצר הוא גם יקר וחשוב.]

3) [בבבלי (כתוב' עב.) נאמר למחר היא מתה ואין כל בריה סופדה ואיכא דאמרי אין כל בריה סופנה, ע"כ. ופרש רש"י סופנה קוברה, וזה מן א.ספן, אולם בתוספ' (מו"ק כח. ד"ה קטן) פרשו מלשון חשיבות.]

4) [בדפוס זזו, וכן במד"ר (במד' ט).]

שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה חמאה (שפטי׳ ה כה). ויזר את הגזה וימץ טל מן הגזה מלא הספל מים (שם ו לח). — ובתו״מ: במוצאי יום טוב הראשון של חג היו יורדין לעזרת נשים ומתקנין שם תקון גדול ומנורות של זהב היו שם וכו׳ וארבעה ילדים מפרחי כהנה ובידיהם כדים של שמן של מאה ועשרים לוג שהן מטילין לכל ספל וספל (סכה ה ב). ממלא אדם כוס מים ונותנו על הספל (תוספתי שבת ג [ד] ח). לא סוף דבר צלוחית אלא אפילו ספל (ר׳ אבהו משום ר׳ יוחנן, ירוש׳ ערלי׳ ב ח). אמי׳ להן ר׳ שמע׳ אין אתם מודים לי במוציא את הספל מבית הפנימי לחיצון שהוא טהור א׳ לו מפני שהוא בטרוף (ירוש׳ נדרי׳ ג, גנ״י 290). סבר רב יוסף למימר ספל הרי הוא כאמבטי (שבת מב.). א״ר אבא ביושבת על שפת הספל ומזנקת בתוך הספל וכו׳ איש ואישה שעשו צרכיהן לתוך הספל ונמצא דם על המים ר״מ ור׳ יוסי מטהרין (נדה נט:). יקא שהקיא ד״ת כספל הזה שהוא מתמלא בין שעתו ומתפנה בין שעתו (ר׳ שמואל בר נחמן, מד״ר במד׳ י). — ספל של זהב: הוציאה לו ספל של זהב וטבל בו ידיו ורגליו (מנחי׳ מד:). — ספל של מים: פוקקין את החלון בגלופקרין או בעמיר ונותן לפניה ספל של מים וקושרין לה תרנגולת שתהא לה לצות ולא מדרכי האמורי (תוספת׳ שבת ו [ז] ד). התלתן משתצמה כיני מתניתא כדי שתזרע ותצמח כיצד הוא בודק רבי שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן נוטל מלא קומצו ונותן לתוך הספל של מים אם שקע רובה חייבת (ירוש׳ מעשרי׳ א ג). נותן אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין (ר׳ חייא. שבת מב.). מעשה באחד שהיה כותב בצידן באו והודיעו את ר׳ ישמעאל והלך ר׳ ישמעאל לבודקו כשהיה עולה בסולם הרגיש בו נטל טומוס של ברכות ושקען בספל של מים ובלשון הזה אמר לו ר׳ ישמעאל גדול עונש האחרון מן הראשון (שם קטו:). למה ולד דומה במעי אמו לאגוז מונח בספל של מים אדם נותן אצבעו עליו שוקע לכאן ולכאן (נדה לא.). — ספל של שמן: קושרין את הטיבור ור׳ יוסי אומר אף חותכין וטומנין את השיליא כדי שלא ייצן הולד כגון בספלי[1]) של שמן ובכשות ובקופה של תבן (תוספת׳ שבת טו ג). — ומ״ר ספלים, ספלין: הטיגנין והקוקמסין והספלין והסדינין והמטבע הרי אילו מותרין (שם ע״ז

1) [בדפו׳ ספל.]

ה א). המתנדב יין כדברי ר׳ טרפון נותנין לספלים שמן כדברי ר׳ טרפון קרוב על גבי האישים (שם מנח׳ יג י). המביא ארונות ותנורין וספלין וכלי חרש מחוצה לארץ לארץ עד שלא הוסקו טמאין (שם אהיל׳ יז ז). אשה ריח ניחח לה׳ על גבי ספלים אתה אומר על גבי ספלים או אינו אלא על גבי האשים אם אמרת כן נמצאת מכבה את המנורה (ספרי במד׳ קז). — ספלים של כסף: ניסוך המים (שבעה) כיצד צלוחית של זהב מחזקת של׳ה לוגים היה ממלא מן השילוח הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו עלה בכבש ופנה לשמאלו שני ספלים של כסף היו שם וכו׳ (סוכ׳ ד ט). — ספלים של שמן: בנות מלכים טומנין (את השליא) בספלים של שמן בנות עשירים בספוגים של צמר (רשב״ג, שבת ק-ט:). — בית הספלים, מקום בבית המרחץ שמחזיקים בו ספלים: המוכר את המרחץ מכר את בית הנסרין וכו׳ ואת בית הספלין וכו׳ אבל לא את נסרין עצמן ולא יקמין עצמן ולא ספלים[1]) עצמן ולא וילאות עצמן (ב״ב סז:). — ובסהמ״א: שמואל לקח ספל של כסף בכלל של נחושת מגוי אחד בארבעה כספים וחבליע לו זוז (תלמידי ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוקי׳ 67). ומעשה בקטן אחד ששתה חלב בספל אחד ונשתייר ציחצוחי חלב בו בספל (סדור רס״י תכו). המביא תנורים וספלין וכלי חרש מחו״ל עד שלא הוסקו טמאים משום ארץ העכו״ם (רמב״ם, טומאת מת יא ז). כיצד הוא בודק ר׳ שמואל בשם ר׳ יונתן נותן מלא קומצו לתוך ספל מים שקע רובו חייבת ואם לאו פטורה (ריטב״א. פי׳ מסכ׳ ר״ה א, עז.) והקאווע ישתו בלי חלב וצוקר בספלים קטנים אבל כמעט בכל שעה (ר״מ בלוך, שבי״ע ב, מלרים). אני כמעט לא נשאר בו כח ועצמה לאחוז באצבעותי ספל הקאפפע אשר הקריבו לי (גוטלובר, ממלרים של פרינקל 3). ועבד שני לבוש כאדוניו רק רגליו יחפות הביא אחר זה בספל בדולח יפה מרקחת ומים שנצטננו בקרח (שם 94). — ואמר הפיטן:

1) [נ״א ספסלים. ועי׳ ברשב״ם וז״ל: ואית דגרסי ספסלין שיושבין עליהן בבית המרחץ וראשון עקר, דהא במתניתין נמי ספלים גרסינן, ע״כ; וכן הר״ן לרי״ף. אולם באמת גם במשנה (שם ד ו) גרסת מדב״מ והירוש׳ וכמה דפוס׳ היא ספסלים. ועי׳ ד״ס (הערה י) וכן בפרוש הרמב״ם למשנה: וספסלים כסאות. ובלבול זה בין ספל לספסל יש גם בתוספת׳ (ע״ז ו ג, לוק״מ, כלים ב״מ ד א, ח ג), ועי׳ ספסל.]

אבל ספירית שאם היתה מאירה או היתה מאירה לנו האויר בלילה מלהב האש (שם ג, יט.). ולפי שכלי זה של בינה הוא מעולה ובהיר מצבע ספירייו ובהיר קרו' מאוד לצבע החכמה (ר"נ בר"י אלמנן, עה"מ, שער עולם התוהו יא, יז:). ואח"כ נתן אותם באוצ"ר אח"ד הוא היכל אל אלהי ישראל שנקרא שמו גוף בג"ע העליון דבריאה כי שם יש להם גוף ספירייי המאיר מאור וזוהר הקרח הנורא (שם עג, מא.). דע כי הספר הכולל שכל מעשיו של אדם נכתבים בו מיד בשעת מעשה הוא האויר הספירייי הוא המקיף ובו יוחקו כל פרטי תנועת האדם (רמ"ע מפאנו, אמרי' שפור', חקור דין ג יב).— ב) מצבע הספיר: גופו ממעל ירקרק חרוץ נוצץ לעין האודם ושחרחר כנפיו הם שחרחר ספירי (פיאלעט ברוין) וכו' (שיינהאק, תולדי החיים קכז). ויקבל תמונה ספירית (ליכדא, ראשית למודים ב' ג 24).— ג) ש"נ, בחכמת הרפואה כנוי לעדשת העין, lens crystallina[1]: ואלו הם השלש ליחות הזוכית והספירית וריר החלמות ומהספירית הוא בא הראות ונקראת ספירית לפי שהא מאירה כספיר (ר"מ אלדבי, ש"א ד, מח::).

*ספִּירִיּוּת, ש"נ,—כמו סַפִּירוּת: ואע"פ שהיה חוטן כפול ששה מכל מקום מתוך צהיבותו וספיריותו היה נראה מתחתיו כיין צלול הנראה מתוך כלי זכוכית אע"פ שהכלי עבה (המאירי, יומ' ג לה:). כי כל מה שיתרחק מהארץ ויתקרב אל הגלגל יוסיף בהירות וספיריות (ר"י אברבנאל, פי' ברא' א, שאלי ד). ואם היות שאבונצ"ר לא שער ביניהם חלוף כ"א מעט מפני שלמדו מהספיריות הנה הרב עשה אותו חלוף עצום מפאת התנועה (הוא, פי' מו"נ ב יט). ואמנם השתן הלבן הנה יובן ממנו שני ענינים אחד מהם שיהיה רקיק ספיריי כי האנשים יקראו הספיריי לבן כמו שיקרא הזכוכית הזכה והשוהם הזך הלבן והשני לבן באמת אשר מראהו מראה מפוזר לראות כמו החלב והנייר וזה איננו ספיריי שיעבור בו הראות כי הספיריות באמת הוא העדר המראים כלם (קאנון א ג ג ג ג). אעפי"י שהגרמים שמימיים יסכימו בגדרם שהוא החמר המשותף להם הנה יתחלפו בעקרים שהם התנועות והספירייות (ר"י מפיסא, מנחי קנאי 96). והדבר ידוע מהגשמים הזכי' שבהקפל חלקיהם ובהתקבצ' זה אל יתעבו וימעי' ספיריותם כדברי הרמב"ם בפ"ד מיסודי

1) תרגי' ד"ר מזיא.

התורה (רמ"ע מפאנו, אמרי' שפור', אם כל חי א כד). כניצוץ אור השמש היורד ומכה על גופים שונים מתחלפי הספיריות (ר"י מוסקאטו, כפולות יהודה יב). ואור ספיריותו לא ישבות מתפקידו ופעולתו (פלא הרמון ד א, ב::). ושם נקרא איתי"ר לדקותו וספיריותו (יש"ר מקנדיה, האלים, כתב משה מין). כי יש הסלעים ויש אבני השיש ויש הספיריות והם האבנים הטובות (כמח"ל, פתחי חכמה).

*סְפִית[1], ש"נ, מ"ר סְפִיוֹת,—כמו שָׂפָה, מסגרת סביב לפיו של כלי בעין כרכב, Rand; bord; rim: כלי חרס שיש לו שלש ספיות[2] הפנימית עודפת הכל טהור (כלים ד ד). פורנת אם יש לה לזבז טמאה ר' יהודה אומ' אם יש לה אסטגיות רבן גמליאל אומ' אם יש לה ספיות[3] (שם ה ט). ר' מאיר אומר משם רבן גמליאל אם יש לה הליזבז (לבירה) טמאה ר' יהודה אומר משום רבן גמליאל אם יש לה סטאנאות ר' יוסי אומר משם רבן גמליאל אם יש לה ספיות[4] וכולן שם אחד הן (תוספת' כלים ב"ק ו יז). הן רפפות הן רעלות הן אסטיות הן ספיות הן כוסות הן גומות (ירוש' ע"ז ב י).

ספִּיתָה, ספיתא, ש"נ,—שה"פ מן סָפַת: וכיון דאכילה ע"י קציצה ליתא בשתים אלא באחת לא קבע בהם ספיתא[5] משום הכי קתני תופת במלח ואוכל (רש"י, ב"מ, פט:). ולא יאכל ענבים וכו' עד שירצה א"א דוקא אחת בספיתת מלח עראי אבל לא מליחה גמורה (ראב"ד, השגה על הרמב"ם, שכירות יב י).

סֵפֶל[6], ש"ז, — כלי מה להחזקת מים, חָלָב וכדומ': Schale, Becken; bassin, écuelle; bowl, basin מים

1) [נקוד זה יוצא מנקוד הרבים שבכ"י סְפִיּוֹת, וא"כ תהיה הצורה הקטנה מן ספה-שָׂפָה. אולם אפשר שהנקוד של מ"ר הוא סְפִיוֹת—ספאות, וא"כ היחיד הוא סְפָה—שָׂפָה, עי' סגל (Gram. Mishn. Heb. 28, 290).]

2) [כך במדב"מ, ובערוך ערך סף ספאיות. וברוב הדפו' שפיות.]—3) [כך במדב"מ, וכך בכ"י פרמה ושם מנקד סְפִיוֹת. וכן גם בר"ש. ובס"א שפיות.]

4) [כך בכ"י א"פ, ובדפו' שפיות.]

5) [לקוח מלשון הארמ' שבגמרא שם.]

6) [כך בארמ'. ובאשור' סַפְּל (Del., Handw. 508). ובערב' שִׂפְל a) אולי שאול מהארמ', עי' פרינקל (Aram. Lehnw. 67).]

a) سفل

כזכוכית הזך והשוהם הוא קרישטאלי' וכו' ערוב החלקים זרי המראה חשוכים וכו' מונעים הספירות (קאנון א ב ג ב א).

ספירי, ספירִיִּי, ת"ז, נקי ספירית, ספִירִיִּית, ר"ר ספִירִים, ספִירִיִּים, ספִירִיּוֹת,—א) של סַפִּיר, המאיר כספיר, **זך, שאפשר לקרני האור לעבור בו**, durchsichtig; transparent: וענין נראין שיהיה זאת המחיצה אשר על הטומאה ספיריים כמו הזכוכית והשוהם (פי' מסכ' להרמב"ס, אהלו' ו ה). וכבר זכר אבונצ"ר בתוספותיו על ספר השמע דבר ז"ל אמר בין הגלגל והכוכבים הפרש כי הגלגל ספירי והכוכבים אינם ספירים והסבה בזה כי בין שני החמרים ושתי הצורות הפרש אבל מעט (ר"ש א"ת, מו"נ ב יט). ואמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח אמנם נקרא האש היסודי בזה השם להיותה בלתי מאירה אבל ספיריית שאילו היתה האש היסודית מאירה היינו רואים האויר כולו בלילה מתלהב אש (שם ל). רמז לגלגל התשיעי שהוא פשוט זך ספירי מאין כוכב בו (ר"י בר' אנטולי, מלמד התלמידי' כג:). כי האור ישיב המראים נראים בפועל אחר שהיו נראים בכח במקרה וזה יהיה בשיכון האמצעי הספיריי אל שיהיו בו המראים בפועל באופן מה ואז יוכל להגיע חוש הראות אל שיקבל המראים (רלב"ג, מלחמ' השם א, ו.). כראי מוצק כמראה הנתך והוא כמראה של זכוכית שהיא ספיריית והנה אמר על השחקים שהם חזקים ושהם גם כן ספיריים בראי מוצק (הוא, פי' איוב לז יח). כוכבים שהם מאירים ואינם ספיריים ונחים עם הגלגלים שהם ספיריים ואינם מאירים (ר' חסדאי קרשקש, אור ה', ג א ב). ואמנם באה האש היסודית בזה השם להיותה בלתי מאירה אבל ספירית (עמנואל מרומא, פי' התורה, Merx, Archiv 374). ודע אדוני המלך שאלו הצורת והתמונות והתארי' והתכונו' אשר תרא' בעולם הגשמים ונגלה הגופים הם כצלמים ודוגמות ודמיונות לאותן הצורות שימצאו בעולם הרוחני שאותן מאיריות ספיריות ואלו חשובין ארציות והתיחסו' אלו אל אותן כהתיחסות הציורי' והפתוחי' אשר על הלוחות (ר' קלונימוס, ב"ח ג א, ל:). יש מהם (מהגופים) נעדרי המראה במוחלט והם הדברים הספיריים כמו השהם והזכוכית הזך והמי' והאויר והגלגלים שכל אלה הם ספיריים נעדרי המראה ולזה יקבלו כל המראים ויש מהם בעלי גוונים ומהם הוא מתפעל חוש הראות ומקבל אותה הלחות הספיריי באמצעות הגשמים הספיריים שהם האויר והמים וכו' (רשב"ץ דוראן, מגן אבות ג כב.). שחקים הם השמים ועם היותם חזקים הם ספיריים שהאור נראה מתוכם כמו המראה המותכת מזכוכית או מנחשת שניצוץ הראות עובר בה (הוא, אוהב משפט ומשפט לדק, באורים על איוב, ד"ה תרקיע, קעז.). ויש מהקדמונים שאמרו שאין שם מיסוד האש אבל על כל מה שיש מן הארץ עד הגלגל הוא אויר וחלקיו מתחלפים באיכיות וכו' לא שיתחלפו בצורה וכלם הם ספיריים לא מאירים ולא חשוכים (ר"י אברבנאל, פי' בראש' א, שאלה ד). וכשיתפשטו לרדת בעולם אז יקבלו כעין גוף דק ספיריי לפי שעה אשר בו יתלבשו ויראו אותם זכי הנפשות (ר"י מפיסא, מנח' קנאות 34). השני הוא כמו המאור אשר הוא שלמות הגוף הספיריי והוא חלק מהנפש הדברית אשר ממנו יקבל השכל אפשרי והמושכלו' יפעלו בו וזה השכל הוא מדרגת שלמות לשכל אנושי כמו שהמאור הוא מדרגת שלמות לגוף ספיריי וזה רצה ן' רשד באמרו וכו' וראוי שתדע שהתיחסות זה השכל הפועל אל השכל אפשרי הוא כהתיחסות המאור אל הגשם ספיריי (שם 65). כשהככבי' הם מאירי' ואינם ספיריי' ונחי' והגלגלי' הם ספיריי' ואינם מאירי' ומתנועעי' והם מחמר א' (שם 95). כי אמנם השכילו מביני מדע הנתוח והרפואה כי עין רואה לא בכללה הרך על ידי החלק הספיריי ממנה שמה משכן חוש הראות והוא לבדו סבה עצמית בכל האבר ההוא לפעולת הראיה (ר"י מוסקטו, כפולות יהודה יח). כן הספירות הנאצלות להיותם קרובות ובלי אמצעות לא"ס ב"ה תקבלנה אורו יותר בקירוב וביתר השאת משאר העלולים וזולתן חובקות אותו בעצמותם כאשר יעשה האויר או גשם זולתו ספיריי אל האור השמימיי (ר"א אירירי, שעה"ש ז ט, סה.). עומד (האור) בלי שיתנועע בספיריי והבהיריי ומצייר בלי שיתפעל על העב והקדור הוא המסובב המראה המורגש ושהגוונים והעינים בפועל יהיו נראים ורואים וכו' (שם ז י, סו.). כי צורת הירח כדורי מקשה ויצירתה אינו ספירי כגוף השמים אלא שחור ומעובה ומזומן והזהיר ולקבץ את האו' מן השמש (ר"מ אלדבי, ש"א ב, כע:). ואף על פי שאין בה כח הראות כלל אלא שהוא גוף ספירי כל שכן גוף העין שהוא זך ובהיר וספירי ויש בו כח הראות שיוכל לקבל צורה גדולה ונוראה (שם ד, מח:). ונקרא' חשך להיותה בלתי מאיר

ספירה שהם כח לכל מצוי הנגדר בגדר מספר (שם ח). וכל המקיים ג' סעודות בשבת כאילו מיחד עשר הספירות ביחוד שלם (ר"י גייקאטיליה, שערי אורה יח:). ולפי סוד זה תמצא כי טו"ב הוא שרש תחתון של וא"ו שהוא קו האמצעי והוא שלישי ביצד ו' היא סוד שש ספירות שלש למעלה ושלש למטה וכו' ולפיכך תמצא ענין טוב שהוא שוכן על גבי אדנ"י שהיא הספירה האחרונה מעשרת הספירות (שם כא). כי אלה חשבו שהספירות הם השכלים הנבדלים והוא טעות מבואר בחק הקבלה (ר"י אברבנאל, מפעלי אלהים ג ד). היות הספירות כלן ראשים לנבראים הנה ספירת החכמה היא ראשית אותם הראשים (שם). אמנם כפי דרך חכמי הקבלה אפשר לומר שהלבוש אשר יתסו הקדושי' האלה להשי"ת הם הספירות העליונות הנאצלות מאתו (שם י). צאל"ד שסדר עמידת הספירות של אריך אינו כמו הפרצופים האחרים כי בכל הפרצופים יצאו חכמה ובינה שלהם בשוה זו בצד זו בסדר חמתקלא (ר"נ בר"י אלחנן, עמק המלך יג ו, סט:). התקוששו וקושו והם פתנים חרשים מקוששים קש ותבן אלה בחכמת הספירות ואלה בקליפות ובנזק צרורות וכלו ימיהם בעצה נבערה כל היום רק רע בעסקם בספר גנת אגוז ושערי צדק ואורה (יש"ר מקנדיאה, אחוז, מלא הטני לגיגר א). מהות הספירות ואיכותן הוא מציאות רותני ונעלם לא יושג מהותם כאשר לא יושג מהות מאצילם (רמח"ל, פתחי חכמה ב, א.). אבל הענין בקיצור כי הספירות הם הם הארות מאירות מן הא"ס ב"ה (שם כ.). שמעתי שאתם אומרים שהספירות ישתלשלו מדריגה אחר מדריגה עד שנתהוה עולם הגשמות הזה (הוא, חוקר ומקבל 4). והשמות ששמו המקובלים לאלה הב' בחינות שזכרנו הם אין סוף המורה על הרצון שהוא ביכלתו והוא בלתי סוף ותכלית בכל ספירותיו (שם 9). דע שכל מי שרוצה להבין עניני הספירות צריך ליקח לו לעינים עניני הנשמה של אדם (שם 10). א"כ כללות דבריך הספירות הם כוחות הרצון העליון המוגבל' ועל פיה' כל הפעול' אך בבקש' ממך להשלים דבריך על ענין בי"ע (שם 11). וכל גלוי נכלל מעשרה מדריגות והן הן העשר ספירות דבריאה יצירה ועשיה (שם 13). ודע שכל עניני ההנהגה והסדר הן כל ענין הספירו' נכללים בכל תנאיהם ועניניהם בעשר ספירות ובחמשה פרצופים (שם 16). וכמו שנכללו כל עניני הכוחות של הרצון בעשר ספירות כן נכללו גם כן כל עניני הנפרדים בעשר ספירות וכל שאר חלקיהם (שם 17). עד מכאן ראיה שמי שלא יבין במנין הספירות לא יקרא מפני זה כופר (יהודה אריה די מודינא, ארי נוהם א). האדם מוכרח להאמין בספירות כדי שיצדק בעיקרי אמונה ובפנותיה שאי אפשר להעמיד פנות התורה אלא בהם (שם). וברור הוא ההדמות בין הספירות לאידיען ששם אפלטון והגלגול שהיה מסתייע שהיה דעת פיטאגארס (שם טו). וזה גילה (הא"ס) ע"י הספירות שהם עצם כבודו ומדותיו אשר בהם פעל ועשה (של"ה, בית ישראל כ:). וקראו ספירות על שם הזכות והבהירות מלשון לבנת הספיר וכמו שהדבר הספיריי יתראו בו הצורות כך הספירות הם דפוס וצורת כל הנמצאים וכו' והחכם ר' עזריאל אמר כי הספירות הם כח שוה לכל דבר ותמורתו (שם).—ואמר המשורר: לעצת אמון נכסף כסוף טכס בה כסאו וצבא מרומו להקת עשר ספירות יזם לחשוף לאותות ולמועדים ולימים (רשב"ג, מלכותך מלכות, או"ג ב 78). הוא ראש לכל ראש והוא רם על רמים בה כבוד מלכותו מאז ישכון הכי עשר ספירות הם אחוזים במצור בבן מושלה בכל ותיכון המשכיל בהם ידע ויצור היא רוח אלהים חי העולמים (שם). ונגזר עלי כפות ספירות והם תשעה ובהם שבע עשרה אלפים מדינותיו (ראב"ע, בשם אל אשר אמר). נתיבות שתים גם שלשים פלאותיו בחכמה ביה חקק למבין עלומותיו לספר ולספר ולספור ואותיות שתים ועשרים הם ועשר ספירותיו (שם).

*ספירות, ש"נ,—א) שה"פ מן א.ספר,—כמו ב) ספירה, ספור: מי כתיב בספר ספר כתיב לספירות דברים בעלמא הוא דאתא (עירוב' טו:).

:ספירות, ש"נ, — טבע הספיר, סגלת גשם דק וזך המשמש אמצעי לקרני האור לעבור בו Durch-sichtigkeit; transparence(y): אמנם אני איני אומר מעט אבל מתחלף מאד מאד שאני לא אלמד הראיה מן הספירות אבל מן התנועות ויתבאר לי שאלו ג' תמרים ושלשה צורות גשמים נחים לעולם מעצמם והם גרמי הכוכבים (ר"ש א"ת, מו"נ ב יט). ומי שמוחו רך ופטוט וספירי יורה על טוב ההבנה והלמוד כי מפני זכותו וספירותו נכנס הרוח הנפשי בכל חלקיו ומתפשט בכל המות (אבי הרלב"ג, סעה"ש ע, ד"ה ומוח). ובלי לקיחת השתן הוא הגשם הספיריי נקי העצם

ספור: וזה ספור אלכסנדר אשר חברוהו חרטומי מצרים וחכמיה חכמים הם בחכמת הרקיע ובטבעי היצורי' וכו' וזה פתח הספירה (יוסיפון שם).—ג) בחכמת הקבלה, אחת מעשר סְפִירוֹת שבהן נברא העולם: עשר ספירות בלימה כ"ב אותיות ג' אמות וז' כפולות וי"ב פשוטות יסוד עשר ספירות (ספר יצירה א ב). כף אחת וגומר כנגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם וכנגד עשר ספירות בלי מה (מד"ר במד' ד). ובגין דא אבן שלימה וצדק יהיה לך איהי מדה בין כל ספירה וספירה דכל ספירה וכו' (זוהר בראש' כד:). ואם אמר לנו אומר מפני אמרו י' ספירות והט' הם סוף המספר אצל חכמי הודו (אבו אסחאק בן חמיס, פירוש ספר יצירה כד). אלו י' ספירות בלימה שם כח ית' שהוא המתפשט בכל המחזיק והמנענע (שם מו). שמלת בראשית תרמז כי בעשר ספירות נברא העולם ורמז לספירה הנקראת חכמה (רמב"ן, פי' התורה, בראשי' א א). הנה באומרם אמרה שבת לשון נקבה יורה שירמוז על מדה שהיא מושפעת ולא משפעת והוא השכל העשירי וקראוהו שבת לפי שחכמי הקבלה ייחסו כל יום מִימי בראשית אל עלול אחד מן הז' שכלים האחרונים ויקראו העלולים ספירות (ר"י אלבו, העקרי' ב יא). חכמי הרזים קראו שמותם ספירות כמו מרגליות מגזרת לבנת הספיר (רס"ע, ספר האמונות א עו). אבל יש מקום עיון כי השכלים הנבדלים הם נבראים כי הם המלאכים והספירות אינן נבראות אבל נגלות (רשב"ץ דוראן, מגן אבות ב, טו.). הסבה הראשונה היא המושלת ונותנת חיים והיא היא מקור הכל וממנו יקבלו הספירות הכח לפעול פעולותיהם (ר"י מפיסא, מנחת קנא' 24). כי מלת ראשית רומזת לחכמה העליונה הנקראת חכמת אלהים ונקראת בספר הזוהר נקודה חדה סתימא עילאה היא הספירה השנייה הנאצלת מן הספירה הראשונה (הרקנטי, בראש' א.). וכשעלה הרצון מלפניו במחשבתו הקדומה הנצחית להמציא פעליו המשיך תוצאות התעלומ' והאמונה בהשואת האחדות שאין אנו יכולין לעמוד על עקרן ונאצלו הספירות הקשורים בו כשלהבת הקשורה בגחלת (שם ג:). וכוונת' היא כבר ידעת כי הספירה הראשונה נקראת האויר הקדמון ומלת אויר ר"ל אור יו"ד (שם ג:). כי כל ספירה וספירה מעשר ספירות יש לה תיקון וחבור עם הספירה הסמוכה לה עד שיתחברו כלן ועושות צורה אחת (שם כג:). וכן אמר ר' נחוניה בן הקנה ע"ה אהדרך בספירה הראשונה שהיא כתר עליון (שם כג:). והוא מה שאמר בזוהר על עתיקא קדישא כי כאשר לא יאיר אורו בספירות ובפרצופים חשך הדין והגבורה יבסם (ר"א אזיליכי, שעה"ש ה יב, מד:). כל המקובלים הסכימו לקרוא אל הספירות מלבושי א"ס ב"ה (שם ז ע, קה.). והשיב דע שהספי' הם כלי האומן שפועל בכליו פעולתו להבדיל כמה פעמים והספי' הם שוים לכל דבר ותמורתו ולקרב הדבר אל השכל דמו החכמים אותם אל רצון הנפש אשר הוא שוה לכל החפצים ולכל המחשבות המתפשטות ממנו אף על פי שהם רבים אין עיקרם אלא א' (עסיס רמונים ד א). ולהיות הספירות כח שוה לכל הדברים והפוכים לפי' יקראו ספירות מלשון אבן ספיר המקבל הגוונ' (ואין לו גוון מיוחד ואם יש לכל אחד גוון ידוע כנודע מ"מ בבחינה זו אין להם גוון מיוחד בספי') וי"א שיקראו ספירות מלשון השמים מספרים כבוד אל שהם המגלו' המחשבות הנעלמות והצורות הנבדלות והעמוקות וי"א שיקראו ספירות מלשון ספור מפני שהספור והדבור בהן מותר מה שאין כן בא"ס וי"א שיקראו ספירות מלשון מספר לומר שנכנסו תחת המספר והגבול ואע"פ שהם בלתי בעלי גבול בערך המאציל ידמו שהם בגבול וי"א שיקראו ספי' מלשון עיר סמוך לספר שענינו גבול לומר שהן מביאין בגבול מה שאין לו גבול והכל בערך המאציל כנזכר לעיל (שם א ב). כתב רב האי גאון בתשובה לרב פלטוי שלש עשרה מדות האמורות בתורה הן ענפי תולדות יוצאות מעשר מעלות נקראו ספירות אלו כנגד אלו עם שלש גנוזות ראשי ראשים (שם, פלח הרמון יא א). ונאמר שהספירה היא כאשר נכלול ונזכור בקצור מה שבארנו וראוי שנספרם על צד מהודש לא שנשנה הד' בעצמ' (ר' יהודה מסיר ליאון, נופת צופ' ב יא). וספירה מלשון מספר בעבור היות שורש כל נגדר בגדר עשר (ר' מאיר בן גבאי, עבודת הקדש, הייחוד ג). בסוד יחוד עשר ספירות שנתחייבו ליחד את כלן ולחבר הכל באחד אם ממטה למעלה אם ממעלה למטה (שם ד). ולדעתו הספירות הם השכלים הנפרדים שהם דבר אחד זולת האל ית' (שם ז). כי הנבראים יש להם סדר על סדר הם מתקיימים ועל סדר הם מתחדשים ועל סדר מתבטלים והסדר הזה שבו הם מתקיימים ומתבטלים הוא הנקרא

אבן ספיר מעלפה (רשב״ג, מי זאת כמו שחר). ושכבת טל עלי ציצים כאלו עליהם גרגרי ספיר אסופים (רמב״ע, דיואן קסח, בודלי). מראה דמות אדם עלי ספיר אראה שפתיך עלי שניך (ר״י הלוי, מה לך לביס). אראה דמות אדם עלי ספיר בעת אראה שפתיך עלי שניך שמש בפניך וליל תפרשי על זהרו עבי קוצותיך (ר״י בן זבארה, שעשוע׳ יב, דודסון 134). יצרם כספירים מאירים ולא זכו בעיני שכינתו וזהר מגורותיו (ראב״ע, בשם אל אשר אמר). לחיה מאורים ועיניה כפירים וטורי שניה ספירים ושני שדיה שני עפרים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ו). ותשחרי לבנת ספיריו (בחינת עולם י). ופיזר הזמן ספיריו ולשמיו והגביר צריו וקמיו (ר׳ זכריה אלצאהרי, מספר המוסר, מטמוני מסתרים, קבץ על יד, מק״נ ע הרכג, 24). ראה פטדה מזורזפת בספירים מעולפת (גנזי שכט׳ ג, דודסון 239). — ב) *מין קִטְנִית: הפול והספיר[1]) הפורקדן והטופח וכו׳ אינם כלאים זה בזה (כלאי׳ א א). — ובסהמ״א: והדוחן והאורז. והשומשמין והפרגין והספיר וביוצא בהן (רמב״ם, כלא׳ א ח). ובשר שורים גדולים ותישים גדולים והפול והעדשים והספיר ולחם שעורים ולחם מצות וכו׳ כל אלו מאכלים רעים הם (הוא, דעות ד ט).

***סְפִירָא**, שם כמו צפירא, צפירה, — שער של עזים: חוצלות של שעם ושל גמי ושל שק ושל ספירא[1]) מטמא טמא מת (סוכ׳ כ:).

***סַפִּירָה**, ש״נ, — כמו סַפִּיר: לבי לעלמה הדורה תעוף בצפורה תדמה לאבן יקרה שהם וספירה (ישראל, לבי לעלמה, פזמונ׳ תימן).

***סְפִירָה**, ש״נ, מ״ר ספירות, שה״פ מן א. סָפַר, — סְפִירָה של איזה דבר, כמו ימים: יום שמועה כיום קבורה לקרע ולאיבול ולספירת שבעה ולספירת שלשים (ירוש׳ פסח׳ ח ח). מה מצינו ברביעי שראוי לספירה וראוי לזיבה אף אני אביא העשירי שראוי לספירה וראוי לזיבה (נדה עג.). מרבה אני אחד עשר שראוי לספירת או כי תזוב ומוציא אני שנים עשר שאין ראוי לספירת או כי תזוב (שם). — ובפרט סְפִירַת הימים מהבאת העֹמר: יכול יקצור בלילה ויספור בלילה ויביא בלילה תלמוד לומר מיום הביאכם אין הבאה אלא ביום הא כיצד קצירה וספירה בלילה והבאה ביום (ספרא אמור פרק יב). ממחרת השבת ממחרת יום טוב יכול ממחרת שבת בראשית כשהוא אומר שבעה שבועות תספור לך ספירה שהיא תלויה בבית דין יצאה שבת בראשית שאין תלויה בבית דין שספירתה בכל אדם (ר׳ יהודה בן בתירא, שם). כשהוא אומר עד ממחרת השבת תספרו חמשים יום כל ספירתם לא יהיה אלא חמשים יום (ר׳ יוסי בר׳ יהודה, שם). הרי הוא אומר תספרו חמשים יום כל ספירות שאתה סופר לא יהו אלא חמשים יום (הוא, מנחי׳ סה:). — ואמר הפיטן: אור יום הנף ספירה הכשרה בנוגהים לציון נדחה קרוא דרושה עלות גהים (הוא, מעריב ליל ב פסח). — *וּסְפִירַת הָעֹמֶר: ברוך אתה וכו׳ אשר קדשנו במצותיו וציונו על ספירת העומר היום יום אחד (מחז׳ ויטרי, הלכ׳ פסח קד). התפלל ערבית ביום ולא רצה לברך על ספירת העומר עם האחרים כי היה דואג שמא יעשה ברכה לבטלה. וספר עם האחרים ולא בירך והיינו תמיהים ספירה זו למה (שם). ועוד מה טעם אין אנו סופרים שתי ספירות מספק כמו שאנו עושים שני י״ט מספק וכללו של דבר אין לנו להחמיר בספירת העומר שאינו אלא לזכר בעלמא (ר׳ זרח׳ הלוי, המאור הקטן, אלפסי, פסח׳ כח.). — וּסְפִירָה בכלל, כמו מִנְיָן, ואמר הפיטן: ספירת החשבונות אף לפי כלתה וארכת בת עמי לא עלתה (רשב״י הבבלי, אחשבה, יוצ׳ שבת בראש׳). קורא דורות וסופר ספירות ותולה מאורות לעיני כל חי (קונטי הפיוטי, מק״נ 41). ובפסוקי זמרה טעה טעיות רבות ואין להם ספירה (ר״י חריזי, תחכמ׳ כב). ועשה תבניותיו וספר ספירותיו ותלה כלי הנחשת באצבעותיו (שם). — וּסְפִירוֹת של הלבנה: מחזור הלבנה אותיות מודיעות בשש הראשונות ספירותיה ידועות (ר׳ בנימין, מחז׳ איטלי׳ א, סג:). — וחכמי הַסְּפִירוֹת, המומחים בחכמת המספר והתכונה: ובפירוש יהי מאורות הכנים דעות אחרות לדעת המדות הנזכרות על פי חכמי הספירות (ראב״ע, הקד׳ לספ׳ בראש׳). ואם ישאל שואל הלא אמרו חכמי הספירו׳ שכבב צדק וכל הכבבים חוץ מכבב ונוגה גדולים מהלבנה (הוא, שם א טז). — שַׁעַר הַסְּפִירָה: כי האדם נכלל בשער העיון כי הוא עין האדם המעיין והיודע ובשער הספירה כי הוא נברא מחלקים מקובצים (רמב״ע, ערוגי הבשם, ליון תר״ג, אייר 117). — ב) במשמ׳

---

[1]) [עי׳ לֶו, פפלגצ׳ עמ׳ 245.]

[1]) [עי׳ תוספת׳ (כלים ב״ב ג יא). ורש״י פרש כמו תספֹּרת, וז״ל: מה שמסתפר מצואר הסוס ומזנבו, ע״כ. ועי׳ ד״ס (הערה ז). ובפרוש ר״ח הגרסה תפירה.]

ספִינוּת, ש"נ, — חשיבות: סע"ד מריבים עם טא"ק ותמ"ד עם שב"ג אלה מזכין ואלו מחייבין אלה מחיים ואלה ממיתים וכו' אלה לנקימה ואלה למחילה אלה לגרות ואלה לספינות (רחב"ד, פי' קפי' יצירה ה ב).

***סַפִּיף**, ש"ז, — כמו סִפּוּף: אפילו לא יהא לו לאכל בא"י אלא ספיף של חרובים בחרתי הסתופף בבית אלהי (ילקו' מכירי, תהלי פד כ). — ואמר המליץ: ספיף מלכותם (של החשמונאים) צמח מאתים ושש שנים עוד ינובון בשבה דשנים ורעננים (ר"י נגארה, זמיר' שבת חנכה).

סְפִיקָה, ש"נ, שה"פ מן ב.סָפַק, — כמו ב.סִפּוּק: ספיקת רבוי רביבים ארוך ממים שביבים והלוית גוים רבים (יוצ' שבת חוהמ"פ, איטלי ב, קעו:).

סְפִיקוּת, ש"נ, — כמו א.סִפּוּק: כמו שהוא שקר שהוא אלוה כך הם שקר כל דבריו שאינן דמעות אלא כמו ספיקות בפים (ערוך ערך גהא).

***סָפִיר**, ש"ז, שה"פ מן א.סָפַר, — כמו ספור, סְפִירָה: ר' יהודה אומר ז' ימים יספרו לו ימי ספירו ולא ימי חלוטו ר' יוסי בר' יהודה אומר ז' ימי ספירו[1] ק"ז לימי חלוטו (מו"ק ז:). — ובסהמ"א: ומונה שבעת ימים והם ימי ספירו (המאירי, יומ' ג. ל:).

סַפִּיר[2], ש"ז, מ"ר סַפִּירִים, — שם אבן יקרה, תכלת הגון, והטור השני (של אבני החשן) Saphir; sapphire: נפך סַפִּיר ויהלם (שמות כח יח). הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בַּסַּפִּירִים (ישעי' נד יא). כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה נפך סַפִּיר וברקת (יחזק' כח יג). מקום סַפִּיר אבניה ועפרות זהב לו (איוב כח ו). לא תסלה בכתם אופיר בשהם יקר וְסַפִּיר (שם טז). ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש מעיו עשת שן מעלפת סַפִּירִים שוקיו עמודי שש (שה"ש ה יד-יה). זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים סַפִּיר גזרתם (איכ' ד ז). — לבנת הַסַּפִּיר: ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הַסַּפִּיר ובעצם השמים לטהר (שמות כד י). ועי' עוד לְבֵנָה. — וְאֶבֶן סַפִּיר: כמראה אבן סַפִּיר דמות כסא (יחזק' א כו). — ואמר בן סירא: כרביד זהב ובו נפך וספיר כך נאים דברים יפים על משתה היין (ב"ס גני' לב ה). וגם כפור כמלח ישפך ויציץ כספיר ציצים (שם מג יט). — ובמדר': יששכר ספיר ומפה שלו צבוע שחור דומה לכחול ומצוייר עליו שמש וירח (מד"ר במד' ב). מעשה שהיה באדם א' שהביא ספיר א' ברומי מכרו אמר הלוקח ע"מ לבדוק אותו נבחין אותו לשבו' ממנו חתיכה קטנה נתנו על הסדן התחיל מכה עליו בפטיש נבקע הסדן ונחלק הפטיש והספיר במקומו ולא חסר (שם שה"ש, ידיו גלילי זהב). וגם לא לנבונים עושר זה משה מהיכן בא לו עושר והעשיר א"ר חנין מחצב של ספיר גלה לו הקב"ה בתוך אהלו ומצא ומשם העשיר משה (שם, קהלי שבתי ורחה). — ובסהמ"א: מפני שהגלגלים טהורים וזכים כזכוכית וכספיר לפיכך נראים הככבים שבגלגל השמיני מתחת גלגל הראשון (רמב"ם, יסודי התורה ג ח). ויתבר שני ספרים מאירים כספירים ספר בעלי הרפיון וספר בעלי הכפל (כד"ק, המכלול, הקד'). והחמישי ידיעת הדומם והוא ידיעת העצמים האבניי' הנקפאי' מהאדים הנעצרים בבטן הארץ כמיני הספירים (רש"ט פלקירא, המבקש לז). לפי שהספיר בתולדתו לא ימצא בו הזכות והבהירות אלא אחרי שבמלאכה יתוקן במעשה הראוי ואז באמצעו' המעשה והתקון ההוא יהיה הספיר בהיר בשלמותו (ר"י אברבנאל, משפטי, ד"ה אבל הסגת הזקנים). כי הנה כתב רבינו בחיי על אבני האפוד כי השהם היא אבן מסוגלת לחן וכו' וספיר על שם יששכר שהוא חכם גדול בתורה שהיתה חרותה על אבן סנפרינון והיא מסוגלת לרפא כל חולי וכל מכה (אלשיך, פי' איוב כח כ). יש ספיר שחור וזה ספיר בעין לבן והוא בעין תכלת בלו"י בלעז ולפי שאין ספיר ניכר לכל אדם חוזר ונתן לך סימן בו שהוא ניכר לכל ומהו עצם השמים לטוהר הוא מראה השמים כשהם זכים וטהורים מעננים (חזקוני, פי' התורה, משפט' כד י). — ואמר המשורר: ואל תתאו חמר זמן ארך נשמר וריחו לא נמר כשקט בשמרים שתותו לרהב בכוסות הזהב ולראות לו להב בכסות ספירים (דונש בן לברט, דעה לבי). שמואל בן יוסף שמע דברי כסף שמואל בן יוסף ועדנה ספירם (ר"ש הנגיד, באמרה). תעדה עדי זהב ומיני בדלחים ובכל יקר

---

1) [עי' תוספת' (נגע' א ו, הוצ' צוק"מ), ושם הגרסה סופרו, ובמקום חלוטו גומרו; ובדפו' ספרו, גמרו; ועי' ספור, ספר.]

2) [גזרוהו מסנסקריטית סַנִפְּרִיָא; ובמדרשים ובארמ' יהודית סַמְפִּירִינוֹן, סַפִּירִינוֹן; בסור' סַפִּילָא, בחלוף ר"יש ללמ"ד; וביונית σάπφειρος. ומהאחרונה נתקבל ללשונות ארופה.]

סור אלספינה ודומה כי עיקרה לשון ארמי (תפוי סגלי הרכבי תיק).—ומשל: מסוגני ושליטי הואי איואן לגברי ניגדי[1]) כך פירושו מיד סגנים ושלטונים יצאה איואן והיתה לאנשים מושכים בספינה ובטיית אלמדאדין איואן שם אשה פרסית (סס סס). גשוש של ספינה פי' עץ ארוך שבו מגשש לפני הספינה (ערוך ערך גשש). ויש לבנאים ספינה קטנה שקורין בלע"ז טנט"ר ומביאין בה אבנים קטנים ליתן בין הנדבכין (סס ערך ערב). מבותא גם שפורשין עליו וילון של ספינה (רש"י, גיטי פז:). מורדיא עץ שרב החובל מנהיג בו הספינה לרחקה מן האבנים ומן המכשולים (הוס, ב"מ פז.). —סְפִינַת האויר: בשנת ה' תקמד ט"ז סיון היו התוכנים פילאטרע וראמאני הראשונים אשר נחנקו בספינת האויר ההוא (ליחוועל, למודי הטבע מד:). ומכאן תבין ענין הספינה הפורחת באויר שהמציאו חכמי צרפת זה מקרוב (מודע לבינה, אגרות החכמה, אגר' ה, הגהה ג).—*ושם לאחד המזלות: והשביעית (הצורה השביעי' מהמזלות) הַסְּפִינָה וכוכביה מה (רמב"ע, רמב"ם' חכמה ה).—ומ"ר סְפִינִים: והולך בלב ים והוסיף מזונים ומים ויבחר בטיב הספינים (שלמה רופא, תרגי' מרוזי אבן סינא, כ"י ברלין).

—*בּוֹר הַסְּפִינָה,—עי' בּוֹר.

—אֵבֶה, אנית אֵבֶה, אניה קלה מקנה גבוב.—*אַגּוֹב, עֹגֶן קטן בארבעה חרטומים לאחז בה חבלים Schiffshacken ; grappin ; grappling hook, — אָחוֹר האניה.— אֵילָה, לא נתברר מהו.— *אִלְפָּה, אניה גדולה.— ומשל: אוי לה לאלפה שהלכה בלי מכס.—*אַסְדָּה, דֹּברה.— *אֶסְקָר, בד לערב של התרן יתלו בו המפרשים.— *אַרְבָּה, אניה לא גדולה, Barke ; barque; barge.—*אֻזְקָפָּה, אֶסְקוּפָּה, אניה קטנה,—*בֶּדֶק, בִּדְקֵי האניה, סדק.—מַחֲזִיקֵי הַבְּדָקִים, המתקנים אותם.—*בּוֹר המים, להחזיק בו מים מתוקים.—*בְּצִית, אניה קטנה, כדי לצוד דגים וכדו'.—*בּוּרְנָה, אניה גדולה.—*גָּשׁוֹשׁ, בד ארוך למדד בו עמק המים אצל האניה,—הוּגָה, *דוּגִית, *דּוּגִית, בצית.—דֹּבְרָה, קורות קשורו' יחד שטות על פני המים.—הִלְנִי הֵי. הוּלָא, הִילוֹז, הִילוֹף, קולות קריאה לזרוז למושכי האניה.—*וִילוֹן, מפרש, קלעים הפרושים נגד הרוח לדחף את האניה.—חֹבֵל, חֹבְלִים.— חֹבֵל, חֹבְלִים, אנשי האניה, העוסקים בה, המוליכים אותה.—רַב הַחֹבֵל, ראש האניה.—חוֹף הים. *חַרְטוֹם האניה, הראש מִקֶּדֶם.— טַעַן, שָׂם הסחורה, המשאות על האניה, — וההפך: — פָּרַק, והשם:—*טְעִינָה וּפְרִיקָה.— טָרַף, אניה מְטֹרֶפֶת בים, שהגלים דוחפים אותה הנה והנה.—יַם, נָהָר, שהאניות הולכות בהם.—*יַמִּיָּה.—יַרְכְּתֵי האניה, החלק התחתון,—יוֹרְדֵי הים, מי שהולכים בימים, באניות.—לוּחַ, לוּחוֹתַיִם, התקרה של האניה, הַצֹּהַר.— לְחָיֵי האניה, שני צדיה החיצונים —*לִימֵן, נמל.— מְכַסֶּה, כעין חֻפָּה המאהיל על האניה. —מַלָּח. מַלָּחִים, העובדים על האניה.—*מַנְהִיג האניה. —מִפְרָשׂ, הפרוש להרוח למען הניע את האניה.—מָשׁוֹט, לוח ארוך להשיט את האניה.— תֹּפְשֵׂי הַמָּשׁוֹט.— *מְשׁוֹטֶטֶת, אנית מלחמה משוטטת הנה והנה, Kreuzer, croiseur; cruiser.— נוֹד, התנודדה האניה מפני געש הים.—*נָוָט, נָוָטִים, אנשי האניה, העוסקים בה, ההולכים באניות בימים.— *נָמֵל, מקום מחסה לאניות מפני הרוחות, ששם טוענים ופורקים אותה, Hafen ; port.— נֵס, כעין דגל ארוך בראש התרן.—*סַפָּן, בעל ספינה, מי שאומנתו בכך ללכת בספינה.—עֹגֶן, כלי ברזל כבד יקשרוהו בחבל להאניה וישליכוהו הימה למען תעמד האניה במקומה, Anker ; ancre ; anchor.—*עֵסֶק, של האניה, הסחורות והכלים שהיא טעונה.—*עוּקָל, הרֶוח הפנימי התחתון באניה, Schiffsraum; fond de cale; hull. —*עֵקֶל, חתיכת ברזל וכדומ' להכביד האניה.—*עֲרֵבָה, אניה קטנה לנהרות.— *פֶּלֶג, הפליגה האניה, יצאה ממקומה לדרכה.- פָּרַשׁ, מְפָרְשֵׂי הַיָּם, ההולכים בים.— צֹהַר הספינה, התקרה למעלה,—צִי, ספינה גדולה, קבץ ספינות מסחר או מלחמה, Flotte ; fleet.— *צָרַף את האניה, הוריד אותה למען תתקשה הזפת וכדומ'.— *קְבַרְנֵט, המיַשר את האניה בהקרש.—קֶדֶם האניה.— קִיטוֹר,—אנית קיטור, ההולכת בכח הקיטור.— קְלָעִים, וילון,—*קִלְפֵּט, סתם את הסדקים במוך וזפת וכדומ'.— קֶרֶשׁ, הלוח באחורי האניה שבו יישרו אותה לצד הנרצה, Ruder ; gouvernail ; rudder (Steuer-).— רוּחַ, סְעָרָה, אנית רוּחַ.— רַפְסוֹד.— שׁוּט, שָׁט, הֵשִׁיט, הניע את הספינה במים.—*שָׁחַן, טען את הספינה בסחור'.—*שְׁחָנָה, מה שנותנים באנית מסחר, Schiffladung; cargaison; cargo.—שַׁיִט, אניה קלה, מהירה.—שִׁרְיוֹן, ספינת שריון, לבושה ברזל.—תָּא, תָּאֵי האניה, החדרים הקטנים שבה. —תֹּרֶן, הקורה, הזקוף לחבלים, להמפרשים. כַּן התרן, היסוד שלו.—תַּרְשִׁישׁ, אניות תרשיש.

1) [ר' פפא, סנה' קו.]

קצירך לא תקצור ואת ענבי נזיריך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ (ויקרי כה ה). יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את סְפִיחֶיהָ ולא תבצרו את נזריה (שם יא). אכול השנה סָפִיחַ ובשנה השנית שחים ובשנה השלישית זרעו וקצרו (ישעי לז ל). —וכהשאלה: אבנים שָׁחקו מים תשטף סְפִיחֶיהָ[1]) עפר ארץ (איוב יד יט). —ובתלמ׳: ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה (ר׳ יהודה, שביעי ט א). אף על האילנות מתריעין על הספיחין בשביעית מפני שיש בהם פרנסה לעניים (תעני יט:). —ובסהמ״א: ובשביעית תשמוט ספיחים ונזירים (רסב״ג, אמון יוס זה, אזהר׳ לא:). ודע כי בזמן אין די להשיג ספיח קצרך אף כי שחיסו (הוא, בחר מהסלי). ואוחיל לאכול מגן אהביו שחיסים אם יצאוני ספיחיו (רמב״ע, דיואן 10, בודלי). ואם חלף ספיחַ האמונה הלא מירך נאכל סחישו (שם, הכיאני זמן). בטל שגשג שוכן זבולי ספיחי ושחיסי יבולי סלסל שיר לאלי תסעד במזל עקרב נפתלי (סדר טל, הגדה מצוירה ומנקדה, כ״י בריטי מוזי). ירוו גיא וחוצות עם תלמים ויפריחו ספיחים עם גפנים (ד״ה יהודי מצרים וא״י ב׳, מן 76).

״סְפִיחָה, ש״נ. —כמו תפיחה: והספיחה ההווה מרוח אידיי תסור מהרה ולא תצטרך לרפואה וכו׳ ואמנם הספיחה המתחדשת מהבלגש הנשפך לאחד מהאבלים הנה הוא ירפא בתחלת חדושו בדברים מחוברים (קבולי גליכוס, מאמ׳ ב, כ״י פריז).

סְפִינָה[2]), ש״נ, מ״ר סְפִינוֹת. —אֳנִיָּה, Schiff; navire; ship: ויונה ירד אל ירכתי הַסְּפִינָה וישכב וירדם (יונ׳ א ה). —ורגיל בתו״מ: עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ חייבת במעשרות ובשביעית אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת (חלה ב ב). ספינות קשורות זו בזו מטלטלין מזו לזו אם אינן קשורות אף על פי שמוקפות אין מטלטלין מזו לזו (שבת יא ה). על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גויים או נהר ועל הספינה המטורפת בים (תעני ג ז). המוכר את הספינה מכר את התורן ואת הנס ואת ההוגן ואת כל המנהיגים אותה (ב״ב ה א). מעשה בבייתוס בן זונין שהיה מביא גרוגרות בספינה ונשתברה חבית של יין נסך על גביהן (ע״ז ה ב). המניח יינו בקרון או בספינה והלך לו בקפנדריא נכנס למדינה ורחץ מותר (שם ד). המים העולים בספינה ובעקל ובמשוטות אינן בכי יותן וכו׳ המוליך את הספינה לים הגדול לצרפה וכו׳ הרי זה בכי יותן (מכשירי ה ז). המוכר את הספינה מכר את האיסכלה ואת בית המים שבתוכה (תוספתי ב״ב ד א). לאדם שהביא שתי ספינות וקשרם בהוגנים ובעשתות והעמידן על גביהם ובנה עליהם פלטורים (ספרי דברי שמו). מעשה בספינה אחת של גוים שהיתה פורשת לים הגדול והיה בה תינוק אחד יהודי (ירוש׳ ברכ׳ ט א). רבי יונה בעי ספִינה הבאה מרומי כמה מינין יש בה (שם דמאי ב א). מעשה שעשיתי מפרש בים הגדול וראיתי ספינה אחת ששקעה וכו׳ (ר׳ עקיבא, שם יבמ׳ טז ג). אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו בים נמי (ברכ׳ יז:). אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטא (רב, ב״ב צא.). בשר ודם עושה ספינה בתחילה מביא קורות ואחר כך מביא חבלים ואחר כך מביא הוגנים ואחר כך מעמיד עליה מוטין אבל הקב״ה ברא ׳הן ומנהיגיהן (ר׳ שמעון בן לקיש, מד״ר בראשי יב, תיאור׳). לימדתך תורה דרך ארץ שאם יעשה אדם ספינה שתהא עומדת בלמן יעשה רחבה אחד משׁשה וגובהה אחד מעשרה (בר סוטה, שם לא). למה היה הקב״ה וישראל דומין למלך שבא עם בניו בים וספינות של פירטון מקיפות אותו (שם, שמות יז). מעשה בספינה אחת גדולה מפרשת לים הגדול נשלה הרוח והוליכה למקום שאין בו מים מהלכין (מד״ר קהלי, שלח לחמך). —סְפִינָה רוקדת: לחם הפנים כיצד עושין אותו רבי חנינא אמר כמין תיבה פרוצה רבי יוחנן אמר כמין ספינה רוקדת (מנחי צד:). לפי שחלה עשויה כמין ספינה רוקדת חדה מלמטה ונסכה ורחבה למעלה (מד״ר במדי ד). —ובסהמ״א: כשממלאין את הספינה ומניחין כל דבר במקומו אומרין מסורא אף מלחים ערביים עכשו אומרין קד

---

[1]) [עי׳ הערה הקודמת. אולם רד״ק בשרשיו אמר וז״ל: ויש לפרש תשטף ספיחיה כמו הפוך מן מטר סחף ופירושו ספיחי המטר תשטף עפר ארץ, ע״כ. וכ׳ רלב״ג בפרושו, וכן דעת החדשים.]

[2]) [כך בארמ׳. ובערב׳ שַׂפִינַה[a]), אפשר שאול מן הארמ׳, עי׳ פרינקל (Aram. Lehnw. 216). וגזרוהו מן ספן. ויש מחברים אותו עם ספל.]

[a]) سفينة

עדי התגודדו איך חלפו חקם עדי נספחו (רמז"ע, אם קדמו אוריו, שער הסיל 63).

—התפ', **הסתפח,—כמו נפע': והוא כמו עשרים שנה להסתפח כי היה בחלאים רעים (סעדיאנה, מכתב 89).

ד׳ספח¹), — כמו שפח,—קל לא נמצא.

—פע', **ספח, יספחו, יסופחו, — הכה בספחת: אם יסופחו בשאת לבנה עזה וכשלג מלובנה (ממזי יניי, הולי דודקון 1).

—נפע', **נספח,—כמו פע': ושפח ה' כתוב בשי"ן והוא ענין ספחת אמר במקום שהיו מתגאות בו תהיינה נספחות (רד"ק, ישעי' ג יז).

—התפ', **הסתפח,—כמו נפע': ואמרנו ביספחו שהוא מן הענין הזה על דעת מי שפירש בחרול שהוא (מין מן מיני הקוצים הנקרא בערבי) חרשף כלומר שהם מסתתרים במדברות במקומות הקוצים והחרול ומסתפח .גופם מהם והוא שמספחת היא החזזית (ר"י א"ת, ספי השרשי לריב"ג, ספח).

*ספח, ס"ז, מ"ר ספחים, סמ' ספחי,—כמו ספיח: ר'

שמעון אומר כל הספחים²) מותרין חוץ מספחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה וחכמי' אומ' כל הספחים²) אסורין (שביעי ט א). עושין ספחים שבראשי גגות ומקיימן אותן ואין חוששין לא משום שביעית ולא משום עבודת הארץ (תוספתי שם ג ו). ספחין של שביעית אין תולשין אותן ביד אבל חורש הוא כדירכו ובהמה רועה היא בדירכה (שם ה כג). מן העצרת ועד חנוכה איסור רבה על ההיתר מן החנוכה ועד העצרת התר רבה על האיסור ולעניין ספחים מראש השנה ועד חנוכה אסור (רבי זעירא, ירוש' דמאי ב א). לא מצאו בסוריא מביאין אותו מספחין שבארץ ישראל (שם שקל' ד א). ר' חנינה הורי לציפוראיי בספחי חרדל ובביצה כר' יודה (שם ביצ' א א).

ספחת, ס"נ,—נגע מנגעי העור, psoriasis³): אדם כי

יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת (ויקר' יג ב). זאת התורה לכל נגע הצרעת וכו' ולשאת ולספחת ולבהרת (שם יד נד-נו).— ובסהמ"א: וזה כי הנגע השחור הוא הנקרא ספחת המקלפת והוא כשרפה תקרה לעור עם נחירות חזק וסידיות כמו שיקרה לדג (קאנון ד ז ג ט). הספחת אינה רחוקה מן הסעפה ואמנם מתחלפת ממנה בדבר נסתר וכו' וסבת הספחת קרובה מסבת הסעפה וכו' והספחת היותר מהירה להבריא (שם ג ג). —**ומין צמח, Lichen: הספחת (פלעכטע) הצמח ההוא דומה לפתילים הרבה מדובקים ומתלכדים זה בתוך זה על פני הסלעים או על עלי הצמח ומיבשים ומכלים מקום גדולם (ליכדא, ראשית למודים ז א, לג). — ומ"ר: הספחות (algae) מיניו הרבים הנחלקים לשלשה ראשים (שיינהאק, תולד' הלמחים לג).—**ובהשאלה, כנוי לעלילת שקר: פסקנו בין האלופים הקצינים וכו' ע"ד החילוקים והטענות שהיו ביניהם לפנינו בראש ע"ד ספחת¹) הידוע אשר נפסק מקדם ע"י בירור וכו' (פנקס ליטא, האסיף תרכד, 155).

**ספיה, ספייה, ס"נ, — א) שה"פ מן א.ספה: וכמה

פסוקין בזה רבים מאד כגון למע"ן ספו"ת הרו"ה א"ת ה"צ יש שמפרשין מלשון הוספה למען ספות חטאת על חט' ויש שמפ' מלשון ספייה פן תספה ויש נספה (תשוי הגאו' הרכבי רמח).—ב) שה"פ מן ג.ספה: ועוד דבלשון משנה לא מצינו אכילה בלשון ספייה (תוספי ע"ז כ:).

ספיח, ס"ז, סמ' ספיח, מ"ר ספיחים, כנ' ספיחיה,—ספיח

השדה, מה שצומח מהאדמה מבלי זריעה, מהבר שנפל מהשבלים בשנה הקדמת, Nachwuchs (des Getreides); produit spontané; aftergrowth (ספיח את²)

---

¹) [נגזור מן ספחת, ועי' תנחו' (מצרע ט): ומה עשה הקב"ה הלקה אותן בצרעת שנאמר וספח ה' את קדקד בנות ציון ואין ספח אלא צרעת שנאמר שאת או ספחת וגו'.] — ²) [כך במדב"מ ובירוש' (ברכ' א ג), ובדפו' ספיחים.]

³) תרג' ד"ר מזיא. [רז"ל חברוהו עם א.ספח, וז"ל: מה לשון ספחת טפילה (כלומ' לשאת או לבהרת שנ' ספחיני נא אל אחת הכהונו' (ירוש' סוטי' א א; בבלי שם ו:). ולזה הסכים ריב"ג. וכן ראב"ע, אלא שהוא פרש כמו חלי הנספח ומתחבר למקום אחד. והחדשים יצרו שרש מיחד לשם זה.]

¹) [והעיר ר"א הרכבי בהערה וז"ל: את המלה ספחת מצאתי עוד איזה פעמים בפנקס בכנוי לאיזה עלילת שקר, וכפה"נ היא עלילת דם או אודות לחם פסחם, ע"כ.] — ²) [ריב"ג בשרשיו מפרש, וז"ל: והוא מה שתוציא אותו הארץ אחר הקציר ממה שנופל ונושר בה מן הזרע בעת הקציר, ע"כ. וכן רש"י. וא"כ הוא משרש שפח a) בערב' שפרושו שפך, סחף. ומזה גם ספיחיה באיוב (עי' בפנים), פרושו המים הנשפכים. אולם עי' הערה הבאה.]

a) سفح

הקד׳ לספ׳ יהוש׳). ודע כי כל הדבורים [ר״ל אופני הדבור] הכתובים בספרי הקדש הם שלשה הא׳ הוא ספוריי והוא לשון ההמון מובן לאנשים ונשים וטף ומזה המין הוא החומש יהושע שופטים שמואל מלכים יונה ד״ה מגלת רות אסתר (ר׳ עמנואל פרנסיס, מתק שפתים, הול׳ מק״ג 29). ההארה שהיא אחת תתחלף מעצמה בבחינה שהאחת עומדת בעצמה והאחרת מהספוריי מתקבלת (ר״א אירירי, מעה״ש ה יג). עדות אומרים שהוא חלק הספוריי שבתורה כגון מעשה האבות וירידת מצרים וכיוצא ההוא יקרא עדות (מלון לצמח דוד, עבריות כד.).— ומ״כ: כפי שבאה הקבלה מתוך דברי תורה הספוריים (ר״י ברי אלנוולי, מלמד התלמידי' ל:). אבל הנביא כותב הספר כתב הענינים הספוריים והדברים שאמרו אחרים אם ברוח הקדש או בנבואה או בדרך שכל או בדרך קללה או באופן אחר כפי מה שיביא סדר הספור וצרכו (ר״י אברבנאל, פי׳ נביאים ראשונים, הקד׳ לספ׳ יהוש׳). אבל הסיפוריים התוריים או הנביאיים אשר אין מצוה להם דין אחר (ר׳ דוד נוכוקא, זכות אדם, הול׳ בריל 11). השירים הספוריים הראשונים (יל״ג, אגרי א סס).

א.ספח[1], ממנו א.ספח, *ספח, ספיח (?), ספחת, מספחת, ״ספוח, ״מספח, מספחה (?).

א.סָפַח, פ״י, ספחני,—ספח את פלוני לעבודה וכיוצא בזה, חבר אותו, לקח אותו לזה anschliessen, beigesellen; attacher; to attach, join: והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכל פת לחם (ש״א ב לו).

—נפע׳, נספח, נספחו—נספח פלוני אל קהל פלוני, התחבר אליו, sich anschliessen; se rallier; to attach oneself: כי ירחם יי׳ את יעקב ובחר עוד בישראל והניחם על אדמתם ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב (ישע׳ יד א).—ובסהמ״א: ונספחו אליו הערות וכו׳ (הסער על ספי הרקמה).

—פעי, ספח, יספחו,—ספחו במקום אחד, חברו יחד: בין שיחים ינהקו תחת חרול יספחו (איוב ל ז).

—התפ׳, הסתפח, מהסתפח, כמו נפע׳,—הסתפח בנחלה וכדומ׳, התחבר אליה, גר בה: כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יי׳ לאמר לך עבד אלהים אחרים

1) [רק בעבר׳.]

(ש״א כו יט). - ובמדרי: אשר בעלו למואב שנשאו נשים מואביות ושהניחו ישראל ונסתפחו בשדי מואב (מד״ר רות ג). ומפני מה זכה יחזקאל שיחיו מתים על ידו מפני שהיה מסתפח על ישראל בכל שעה ושעה (סדא״ר ה). — ובסהמ״א: וגם אמורי התלמוד רבים בבניהם יוצאים למלאכות אחרות ומסתפחים להשתכר או לעבוד (JQR, 1918, 147). ויבא שמה בתנופה להסתפח מהם[1]) (קטע מכתב לאביתר הכהן, מזמן הגאוני, סעדיאנה, שכטר 90). אחרי צאתי אל חוף הים להסתפח כי היד קצרה ואין במה להעזרה (אגרי שלמה, ראש ישיבה אמי אביתר, שם 111). בין גוים יגור על אדמת זר יסתפח בילדי נכרים ישפיק עבד עבדים למו (שלום הכהן, ניר דוד 193).

—פעי, *ספח, מספח,—כמו קל: מספח חמתך מה אתה מספח[2]) בו דברים בחמתך (רב, מד״ר אקתי ג).

ב.ספח, ממנו ב.ספח.

ב.סָפַח, קל לא נמצא.

—פעי, ספח, מספח,—ספח חמה, השקה יין: הוי משקה רעהו מספח[3]) חמתך ואף שכר למען הביט על מעוריהם (חבק׳ ב יה).

ג.ספח[4]), ממנו ג.ספח.

ג.*סָפַח, — קל לא נמצא.

—פע׳, *ספח, מספח,—ספח הנהר, שטף והביא מים: תמן אמרין על הזול שהוא בא לעולם ועל השבע שהוא בא לעולם, ועל הנהר שמספח למדינה אומר ברוך הטוב והמטיב (מד״ר ברא׳ יג).—ובסהמ״א במשמ׳ האביד והרס: בתר ספח ולעיני אפלה שמני מעי מפלה שית תחנונים אפילה עד ישוב שומע תפלה (סליחי יז תמוז, מחז׳ איטלי׳ א, קס:).

—נפע׳, נספח, נספחו,—״נשטף, ובהשאלה אבד: בסדר עולם דורשו כלפי בלשצר שהשקה את השרים בכלי בית המקדש ובהם נספחו ונשתכרו בחמתו של הב״ה (רש״י, חבקוק ב טו).— ואמר המשורר: אש קדחו אוריו ולא נפחו תוך מזרקי ברד והתלקחו איך עברו דתם

1) [אולי כמו להם. ואפשר שמשמ׳ הסתפח כאן היא אסף נדבות.] — 2) [מחבר ומקבץ בו דברים.]
3) [ריב״ג מחבר פעל זה עם א.ספח, וכן רד״ק: ענין דבוק כמו ספחני נא, ע״ב. והתרגומים העתיקים תרגמו באופנים שונים. והחדשים גורסים מסף חמתך, כמו סף רעל.]
4) [אולי כמו סחף, וממנו ספח, ספיח.]

°ספוּקִי, ת״ז, מן ד.ספוק,—של ספק, שיש בו ספק, zweifelhaft; douteux; doubtful: לקיחת הטענה לנכונות הסברא או לנכונות המעשה לא במאמר ספוקי כי זה בלתי נאות בזאת המלאכה (בחור קפ׳ הסירים לאריסטו [1]).

***סִפּוּר**[2], ש״כ, מ״ר ספורים, ספורין,—מה שסופרים ומונים: אבל הסככות והפרעות וכו׳ וימי ספורו[3] וימי גמרו על אילו הנזיר מגלח (נזיר ז ג).—וכפרט הימים שהנדה או הזבה ספרת ומנה לטמאתה: ר״ע היא דאמר בעינין ספורים בפניגו (נדה ל.).—°ונקי׳ מ״ר ספוּרוֹת, הדברים הנמנים: ודע כי מה שאחרי השנים אל העשרה מן הספורות לא יהיה על הרוב כי אם קבוץ או לשון שהוא מיוחד לקבוץ כאשר אמרו שני אנשים עברים נצים (ר״י א״ת, הרקמה מז, 236).

א. ***סִפּוּר**, סיפור, ש״ז,—שה״פ מן א.סִפֵּר, מה שמספרים, הרצאת דברים, בפרט של מעשה שהיה: אתה הוא ה׳ האלהים אשר בחרת באברם וגו׳ סיפור הוא מספר ואומר שעד שהוא אברם בחרת בו (מד״ר בראש׳ עח).—ואמר המשורר: חכמים נועדים בכל יום מגידים כבוד ארץ בשדים בשיח ספורם (ר״ש הנגיד, באשמרת ערב). אמנם אמרו מרחק ההתחלה והתכלית ר״ל התחלת העולם ותכליתו אין ידיעה לאדם בהרגש כי אם בשכל והספור המקובל (ספר בן תמים, פי׳ ספר יצירה כז). הספור הוא הגדת הדברים האמתים או כאלו הם אמתיים ר״ל שיש להם פנים מן ההראות (ר״י מסיר ליאון, נופת צופ׳ ה). אמר טוליאו בהלצה החדשה מיני הספור הם שלשה האחד כשנספר דבר מה לתועלתנו לכוון בו הנצחון וכו׳ (שם ח). — ובמשמ׳ דבור: בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יה יי׳ צבאות וכו׳ שמו וברא את עולמו בשלושה ספרים בספר וספר וספור (ספ׳ יצירה א א). — ומ״ר ספוּרים, סמ׳ סִפּוּרֵי: ולא תתרחק נפשך מקבול הרקיע והמים אשר מעל לשמים והשדים אשר יזכירום רבותינו והספורים המקווים מן ימות המשיח ותחיית המתים והעולם הבא (ר״י א״ת, הכוזרי ה יד). באמרם מה יתן ומה יוסיף כל יעוד תורת קדשנו בהיותו גשמי באפס תקות חיי עולם ומה יועיל רוב ספוריה עם קדימת המאוחר בקצתה (ר״ע ספורנו, על התורה, הקד׳). אבל ראוי שנבינהו על פשוטו כמדריגת ספור עניני האבות כמו נצחון אברהם את המלכים וסיפור הריגת משה את המצרי כי הסיפורים האלה יגידו לנו הענינים אשר קרו בימים ההם (ר׳ דוד מרוקא, זכות אדם, הול׳ ברל׳ 11). השורש הששי הסיפורים התורנים או הנביאיים לפי מה שנראה לי ימצאו על אחד מארבעה דרכים (שם 12). — ובלשון המחקר במשמ׳ תֹּאַר של הבורא, Attribut(e): ואחרים אינם בושים בהגשמתו (של הבורא) בפירוש אך הם מבקשים לו כמות ואיכות או מקום וזמן והדומה לזה ובקשתם זאת היא בקשתם עצם בעצמה מפני שאלה הספורים לא יהיו כי אם לגשם (ר״י א״ת, חו״ד מאמר ב, פתיח׳). וביון שעמדו לנו הראיות מצד אותות פעולותיו בברואים ורבו מספריהם רבו ספורי מדותיו יתעלה בעבורם וספרוהו הנביאים והחסידים בספורים שאין דומים זה לזה (הוא, חו״ה, היחוד י). — ובחכמת ההגיון מה שמספרים על הנושא, נשוא המשפט, Prädikat; attribut; predicate: ויתכן גם כן שלא יהיה גבלות ספור ויהי השעור שרשרות מעשה גבלות (הוא, הסרס׳ לריב״ג, גבל). בין שיהיה הספור שם או פועל או מלה או כלל כל זה יקרא נשוא (מלות ההגיון א). וכלל הדבור המרכב מהספור והמספר ממנו היה חיוב או שלילה ר״ל הנושא והנשוא יחד יקרא משפט או גזרה (שם). — ובמשמ׳ חבור ספרותי המספר קורות מעשה שהיה בפעל או המתֹאר כאלו היה Erzählung; conte, roman; tale, novel: השתמשו בו בדבור ובספרות החדשה.

ב. **°סִפּוּר**, סיפור, ש״ז,—שה״פ מן ב.סִפֵּר, גזיזת השער, das Haarschneiden; taille des cheveux; haircutting: דגילות כל הראש לא מיקרי סיפור (תוספ׳ יבמ׳ מג.). הנני מודיעך שלא הוזכרו יב״ת לענין סיפור אחרי אביו ואמו לא בגמ׳ דידן ולא בתלמוד ירושלמי אלא שהעולם נוהגים מעצמם (רי״ל מוינה, אור זרוע, ב, אבילות תנו).

°סִפּוּרִי, ספוּרִיִי, ת״ז, מ״ר ספוּרִיִים,—של א.ספּוּר, מטבע הספור: והמובן בחלק הספורי בה הוא להודיע בנסיון הקדמונים אורח חיים למעל׳ למשכיל (ר״ע ספורנו, על התורה, כוונות התורה). ואמנם חכמי הנוצרים חלקו ספרי הקדש לארבעה חלקים חלק תוריי והם חמשה חומשי תורת משה וחלק ספוריי והם יהושע שופטים ורות ושמואל ומלכים דברי הימים דניאל ועזרא ואסתר (ר״י אברבנאל, פי׳ נביאים ראשונים,

---

[1]) [כך מצין בכ״י המחבר.]—[2]) בינ׳ פעו׳ מן א.סִפֵּר.
[3]) [כך במשנ׳ שבירוש׳, ובס״א ספרו.]

סיפוק לכל יצוריו עד שלא נוצרו (גנזי סכט' א, יעלעבורג 82). דאמר רבא נושא אדם כמה נשים על אשתו והוא שיוכל לעמוד בסיפוקן ואם מעכבת עליו לא הכל ממנה (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ' פסוקי 88). שאלת החכם חצי חכמה ופיוס בני אדם חצי השכל וסדר ההוצאה חצי הספוק (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרסב"ג 1). ואמר ראוי לאדם שלא יבקש מהעולם יותר מספוקו שבו יעבור הנזק והצורך מעצמו (שם 19). כאשר יוכיחנו מוכיח ויורנו מורה ויאמר עד מתי תתעלם מחשוב בצידתך ועניני בית מועדך יאמר לו עד שיהיה לי די פרנסתי וספוקי (שוא, חו"ה, הבטחון ה). אך מה שרצו הקהל למעט סיפוקו נ"ל שאין בכחם שהרי נשבעו לו שלא ידחוהו (פסקי תשובה, סו"ע חו"מ, שכירות פועלים שפג).—די ספוק: עד אם כלו הרי אם משמש בלשון אשר אם כלו די ספוקן שזו היא גמר שתייתן כששתו די ספוקן (רש"י, בראשי' כד יט). והמותר מתחלק לג' חלקים די הספוק והרבוי והקצור ודי הספוק הוא מה שאי אפשר לאדם לעמוד בלעדיו בתקנת גופו והנהגת עניניו וכו' (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים ז), והחלק השלשי מן המותר הוא הקצור והוא שלא יגיע האדם אל גדר די הספוק במאכל ובמשתה ובמלבוש וכו' (שם). וכאשר נחקור על די הספוק להגיע מן העולם אל המזון נמצאנו מצווה בו כמ"ש בראש' היצירה וכו' (שם). שכל שמרגיל עצמו באכילה ושתיה די הספוק הרי הוא מבריא את גופו ומחיה את נפשו (דרך ישרה, שער הפרנסה ס:). — ובמשמ' הסתפקות: ספוק ברושים ואלגומים מתוכנים ערעורים כשדים ויניעו ראש שכנים (גנזי סכט' ג, זודקין 63). כי הצדיק מסתפק במעט שיש לו ואין לך ברכת ה' גדולה מהסיפוק (ר"י בן נחמיאס, פי' משלי י יב). הסיפוק בממון חצי ההוצאה (שם יג כג). הסדר עם הסיפוק טוב לאדם מן הרוב עם הפיזור (ר"י חריזי, מוסרי הפלוסופים ב יח). בענין הספוק אם בעבודת אל תכל ימיך תהיה פאר על ראש בני עמך (שוא, חסכמ' כ). ומצאנו לו ע"ה מדת הספוק באמרו אם מחוט ועד שרוך נעל (רמ"ע פלקירא, המעלות א, 30). הספוק הוא הנהגת המחיה בלי יתרונות (ראב"ח, מאזני צדק לאלגזאלי 108). והסבל הזה אם הוא על תלאה נקרא סבל ואם הוא בעת מלחמה יקרא גבורה וכו' ואם הוא במותרות המחיה יקרא ספוק (שם 144). וכשבא לאויר העולם בא מלאך וכו' ראיה שהימים שאדם בהם מצומצם ומשוער בענייני הספוק או בלי שישית לו שום עסק מעסקים הזמניים (נרי סיגון 29). ולא ישאו להם רק אשה אחת וכל חייתם יכלכלו בספוק האפשרי (ר"ש בלוך, שבי"ע ג, פרק לג:). —ובמשמ' סבלנות: והמלך הוא מוכיח האומות ומלמדם כמו שאדון הבית מוכיח אנשי ביתו ומלמדם כמו מלמד התינוקות והקטנים וכמו שכל אחד מאלו מוכית מקצת מה שיוכיחהו במתון ולאט ובספוק (רמ"ע פלקירא, ראשי' חכמה 69).

ג.*ספּוּק, סיפוק, ש"ז,—שה"פ מן ג.ספֵּק, וכהשאלה, זמורה של גפן שנמתחה מהגפן שלה ונקשרה לגפן אחרת והרכבה בה: ספקה בחבל או בגמי תחת הסיפוק מותר (כלאי ו ט). סיפוק הגפנים וסיפוק על גבי סיפוק אע"פ שהבריכן [1] בארץ מותר (ערלי א ה). מספקו בחוט ובבוש פי' האזוב הקצר קושרו עם חוט בבוש כדי שיגיע למים שמו סיפוק (ערוך ערך ספק). שהבריך הסיפוק הזה בארץ וטמנו בעפר (ר"ש, ערלי א ה). ואם זה הסיפוק עשאו כדי שיהלך עליו החדש אף תחת הסיפוק אסור (ר"י בן מלכי צדק, כלאי ו ט). ועל אותו סיפוק החדש סיפק יותר וכו' והסיפוק השני והסיפוק השלישי חי מן הסיפוק הסמוך לזקנה (שוא, ערלי א ה).—ומ"ר ספּוּקים, סיפוקין: והכל מותר לא שנא הסיפוק הקרוב לה ולא שנא הסיפוקין הרחוקין ממנה (שם).

ד.*ספּוּק, ש"ז, מ"ר ספּוּקים,—כמו ספֵק: ודברים הם בספוק למטה מספר יצירה (ר"י א"ת, הכוזרי ה יד). ולא תחשוב שהם יאמרו בספוק כי השמות אשר יאמרו בהסתפק הם אשר יאמרו על שני דברים שביניהם דמיון בענין אחד והענין ההוא מקרה בהם ואינו מעמיד עצם כל אחד מהם (ר"ש א"ת, מו"נ א נו). ודקדקו מדבריו שני ספוקים מאמרו על ענין זה ונבון תחבולות יקנה (ר"י בר' אנטולי, מלמד התלמיד' הקד' ב:). איפשר שנשמש מאמרות מליציות ואנחנו לא נרגיש ותדחינה אותנו אל הסיפוק (רמ"ע פלקירא, ראשית חכמה 39). אבל כתבו החכמים ששם נביא נאמר על משה ועל זולתו מהנביאים בשתוף השם ומהם אמרו שהיה השם בהם בספוק (ר"י אברבנאל, מ"א יט). הנה התבאר מכל זה שהדמויים שזכרו חז"ל שהיו בין משה ואליהו לא היו בהשואה כי אם בפחות ויתר רב על דרך הספוק או השתוף (שם).

---

[1]) [בנדב"ם שהבריכה, וכן בספרא (קדוש', פרשי ג).]

הַסַּפָּן צפה עץ מבית (מ״א ו יח). — ואמר המשורר: אשרי אנוש בנה דביר ישר וספוּן דביריו יעלה גבים (ר״י חריזי, הענק ס). — ב) *כמו ספינה: ראובן הלך בסחורה למדינת הים וכו׳ והניח חצרון בן אחיו שישתדל בעבורו בסחורה וראובן הנזכר היה שולח לחצרון הסחורות דרך ים וחצרון מקבלם ומוכרם פעמי׳ במעו׳ פעמי׳ בהמתנה וכו׳ גם היה לוקח הסחורו׳ ששולה לראובן פעמים במעות פעמים בהקפה וכו׳ ואחר זה שלח לו ספון א׳ עם סחורו׳ ואמר לו בכתבו שישתדל עתה לשלוח לו כנגד כל מה ששלח לו בספון ויותר וכו׳ וחצרון בשמחתו בזה השתדל ולקח בהקפה ושלח לו הכל ויותר בספון עצמו (ריב״ב, שו״ת קכח). והאריך בין קרשקש הנזכר בכתב הנזכר לספר כל מסעותיו במהלך ההוא ובאיזה ספון ומי הוא הספן והאנשים שנתלוו עמהם (שם רסו).

*סְפוֹנִית, סיפוונית, ש״ז, ר״ר סְפוֹנִיּוֹת, — סיפווניות, — פֵּרות מאוחרים שלא נתבשלו כל צרכם: דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות[1] ושאר מי פירות תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוטר (ברכי לח.). אוכלין על הרחיפין ועל הדיפרא אבל לא על סיפווניות[2] (תוספת׳ שביעי׳ יה). — ועי׳ עוד ערכים סוף, סיפה.

*סְפוֹף, סיפוף, ש״ז, — כמו סְפְסוֹף, ספוף של חרובים, סופי חרובים, חרובים גרועים: אמר דוד אפילו יהו לי פטומות וסיטוסימה בחוצה לארץ ולא יהא לי סיפוף של חרובין בארץ ישראל בחרתי הסתופף בבית אלהי (ערוך ערך סטסימה). — ובמשמ׳ אבוד וכליה, ואמר הפיטן: עושקיהם יקניאום ונתנום לשסוף עועים ימסכו ויהיו לספוף (חזון חסן, סליח׳ יום ה׳ עי״ת). וחשקת להתהלל ממואסי ערבות נאצות להרבות ספופי מריבות עונות רבות (חסר ירחתך, יוה״כ, מחז׳ רומני).

א. *סְפוֹק, סיפוק, ש״ז, שה״פ מן א. סָפַק, — הכאת הידים זו בזו: ולא מספקין סיפוק שהוא מחמתו כמה דאת אמר ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו (ירוש׳ ביצ׳ ה ב). — ובסהמ״א: משמוע ספוק היד על ערפך ירעשו הרואים מקול תוקעי בפס על מוח ראשך ינודון העברים מצרמם (רסע״ג, מספ׳ הגלוי כל). ישבר ידיו וזרועותיו בספוק כפים בבכי (רמ״י, ישע׳ כה יח).

ב. *סְפוֹק, סיפוק, ש״ז, ר״ר סְפוֹקִים, סיפוקין, שה״פ מן ב. סָפַק, — די, היכלת להמציא צרכיו ופרנסתו של פלוני; Genüge, Versorgung; suffisance, provision; sufficiency, supply, ואמר בן סירא: בני אם על שלחן גדול ישבתה אל תפתח עליו גרנך אל תאמר ספוק עליו זכור כי רעה עין רעה (ב״ס גני׳ לא יב-יג). — ובמדר׳: אמר לה (אברהם לשרה) מצרים זו ישיבתה יפה נלך לשם מפני שיש בה סיפוק הרבה לחם ובשר (תנחו׳ לך לך ה). — סִפּוּק ביד פלוני, יכלת וכח לעשות דבר: אמר לו ישמעאל אני חביב ממך למה שהיה סיפוק בידי למחות ולא מחיתי (מד״ר ברא׳ נה). — ואמר המליץ: אמר אדוני המספא יקר מאד ולא יכולתי לכלכלה אמר התחשוב כי נשאר ספוקה בידך (ר״י זבארה, שעשוע׳, דודקון 75). — *ומ״ר במשמ׳ שמושים וצרכי הגוף: בכל יום ויום היה (ר״ע) מביא חבילה של עצים חציה מוכר ומתפרנס וחציה מתקשט בה וכו׳ אמר להם הרבה ספוקים אני מסתפק בהן אחד שאני שונה בהן ואחד שאני מתחמם כנגדן ואחד שאני יכול לישון בחם (אדר״נ ו). [וזיז] היה יוצא ממנו והיו עליו תאנים ענבים ורימונים וכל מיני מגדים כולן וזיז אחד הסמוך לו וכו׳ היה (לו) [עליו] אכילה ושתייה ומזונות וכל מיני סיפוקין כולן (פסק״ר (כב) כ). — ובסהמ״א: ואין לי סיפוק במה לזון ולהתפרנס ומעשה ידי אינן מגיעין לכלום (ר״י ברזלוני, ספ׳ השטרות 62). קרוב אצלי שנקח הרוה במקום המצוה הנסתרה שהיא הכונה והיא הרבה והטעם ולפיכך ראוי שתקרא רוה לפי שיש בה הסיפוק ונקח הצמאה במקום המצוה המעשית לפי שבעצמה אין לה סיפוק (ר״י ברי אנטולי, מלמד התלמידים קעח.). ואמר החכם המצליחים מאד מבני אדם מי שנתן להם הספוק מהדברים ועושים פעלים הטובים (רמ״ע פלקירא, המבקש יח). — ואמר הפיטן: ספוק נפל למשכב לרפאות שברו ואם יתהלך בחוץ לתת שבתו עברת דלקה ושלוה בעירה והרג בערמה ונמצא במחתרת (את שם, מוסף א שבועי׳). אמץ דר חוקים אבאר לפי ספוקים בתוך קהל ועד שומרי חקים (רסב״י הבבלי, אמץ דר, יוצ׳ שבת ג אחה״פ). — ובמשמ׳ פרנסה: מבחה שהכין הקב״ה ועיר וסדר

---

1) [סופי ענבים שאין מתבשלים לעולם ועושים מהם חומץ, רש״י. ובמשנה (תרומ׳ יא ב) סתוניות, וכן חולין קב:].

2) [נ״א שיפוניות, ובמשנה (שביעי׳ ט ז) סתווניות.]

גוף ספוגיי (מודע לבינה, אגרות חכמה, אגר' ו, הגהה ב, כלל ז). —°ב) ש"ז, —מין עץ: הספוגי (קארק אייכע) גדל באזיא ובאיראפא הדרומית (שיינהאק, תולדו' הלמח' ב, מח).

°**סְפוֹגִיִּי**, ת"ז, נקי סְפוֹגִיִּית, מ"ר סְפוֹגִיִּים, —כמו סְפוֹגִי: והיה זה ההרגש בעל קול בכח כמו הנחשת והאבן והגשמים הקשים כי הם בכח בעלי קול וכאשר הכם דבר תודש מהם קול בפועל לא כמו הנוצה והספוג או התבן או מה שדומה להם ממה שחלקיו ספוגיים הרבה (ראב"ד, אמו"ר 28). לדעתנו הסברא האמתית סוברים שהאויר הוא ספוגי ולכן יוכל להתנועע בו הגשם ואם הכל מלא ממנו (אפודי, מו"נ א עג). חלקי האויר הספוגיים יתקשו ויוקטנו (כורזוני, שם עג). ומציאותו (של האויר) בהוים כדי שיהיו ספוגיים ודקים וקלים (קאנון א א ג). ולא היה זה כאבנים הרפים הספוגיים בלבד כי אם גם החלמיש שהוא האבן המקשי החזק (ר"י אברבנאל, זבח פסח על הגדה, ד"ה הללויה). והנה האיד היבש שהוא שרש לרוח יתהוה בארץ מחום השמש המגיע אליה בשני פנים, אחד מהם קרוב מפני הארץ הספוגיים והוא אשר ימלט ממנה ויגביה לעלות עוד ירד כשיתקרר ויהיה ממנו הרוח והשני זה האיד הווה בבטן הארץ העמוק (ר' אברהם שלום, נוה שלום א ז, ז:). וליחת חולי השני שזכרתי יוצאה מגופים ספוגיים המושמי' באשה סמוך לכלי הזרע שבצואר (מורפורגו, שמש לדקה א, סח:). שבהיות העב ספוגיי ורפה שלא ישפכו כל מים שבתוכו רק יהיה כאבן קשה בלתי נשפך (הלשיך, פי' איוב לח ל). שמסבת המקשיות נכונו לקבל האור ולהאיר ובהפרד המקשיות ויהיו ספוגיים האור יעבור (יש"ר מקנדיה, אגר', הכרמל תרכ"ז תמוז 343). ותמצא עוד שהמים הקרים כשהאדם שותה אותם בצמא נכנסים באצטומכא והיא יבשה מן הצמא וספוגיית ומזקת לאדם שנכנסים בכל חלקיה (ר' יצחק אבוהב, נהר פישון כח:).

°**סְפוֹגִיּוּת**, ש"נ, —הסגולה הספוגית של איזה גשם, מציאות נקבים נקבים בגשם, נקבוביות, בנגוד למקשיות ואטימות ,Porosität; porosité(y): והמשל בו כאלו אמר אומר מן האיכויות הראשונות התחייבו בו החלקות והפכו והקושי והרכות והספוגיות והפכו אשר לא יסופק אדם שהם ר"ל החום והקור והלחות והיובש הם המחדשים לאלו החלקות והפכו והקושי והרכות והספוגיות והפכו ומה שדומה לזה (ר"ש א"ת, מו"נ ב כא). וישהם יקבלו הגודל והקוטן והספוגיות והמקשיות (כורזוני, שם א עג). וזהו (שנכנס בגוף מהיסודות הקלים) סבת הספגיות וכן הם מתמעטים והוא סבת המקשיות (רסב"ן דוכן, מגן אבות ב א). אבל בהיות חורב על הגיזה עם רפיונה וספוגיותה איך על הארץ העיפה יהיה טל (ר"א ברדסי, בחינ' עול' טו). שבהיותו גוף אוריי במקשיותו יתעבה ויראה לעינים ובספוגיותו ובפירוד חלקיו הימנו יתעלם ויתפרד (יש"ר מקנדיה, מלרף לחכמה כט). וממה שהמ"ם מורה על הרבוי נבנה ממנה שם מים בבחינת שאין בכל הגשמים כולם היכר הרבוי כל כך כמו בגשם המים אם בבחינת עצמו שהוא נראה מחולק ביותר להלקי' מרובים מחמת ספוגיותו וזחילתו ואם בבחינת רבויו במציאות על פני תבל ארצה שרוב השטח של כדור הארץ הוא מים (רש"פ, יריעות שלמה א הקד', מ:.). כמו פתיל הנערת בהריחו אש היינו אע"פ שאיננו עדיין קרוב כל כך אל האש לשישלוט עליו בדרכו מ"מ הוא מתנתק מהרגשה קטנה שיש לו מן האש מחמת עוצם ספוגיותו (שם ב ג מד.). —ועי' עוד ערך מקשיות.

°**סְפוֹגִית**, ש"נ, —א) כמו סְפוֹג: ועל כן היתה בריאת הבנרקוש[1]) רפה כספוגית שיכנסו בה המים מהר (אבי הרלב"ג, שעה"ש ז, מיני הדגים). — ב) כמו סְפוֹגִיּוּת: וזה שהם חשבו שאם לא יהיה הרקות נמצא לא תהיה תנועת ההעתק אפשרית להמנע הכנס גשם בגשם ונעזרו בזה ג"כ מהצמיחה וההתוך והספוגית והמקשיות ומדמויים אחרים כמו שבא זה כלו בספר השמע (ר' חסדאי קרשקש, אור יי' א ב א).

*°**סְפוֹגָנִי**, ת"ז, נק' סְפוֹגָנִית, — כמו ספוגיי: פת ספוגנית[2]) משתערת בכמות שהיא אם יש בה חלל ממעך את חללה (עקלי ב ח).

°**סָפוּחַ**, ש"ז, כמו ספחת: טפלתי כנאד נפוח פלצתי בשאת וספוח עד שיפוח (אהוביך, יולר סנת חוהמ"פ).

סִפּוּן, סִפֻּן, ש"ז, — שה"פ מן ספן, — א) בהשאלה קרוי וכסוי של כֹּתֶל, ביחוד הכתל המכסה את החדר מלמעלה, תקרה, Zimmerdecke; plafond; ceiling: ויבן את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים מקרקע הבית עד קירות

---

1) בנרקוש או ברנקונש שקורים גביי"ש.

2) [כך במדב"מ, אולם בדפו' סְפֻגְנִית, סופגנים.]

ביושבים לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה (חגיגה ה יה). ספוג שבלע משקין טמאין ונגוב מבחוץ ונפל לאויר התנור טמא שסוף משקה לצאת (כלים ט ד). המקדש בשוקת והטפי בתוכה אף על פי שביו צר כל שהוא המים שבתוכו מקודשין אם היה ספוג המים שבתוכו פסולים כיצד יעשה יזלף עד שהוא מגיע לספוג נגע בספוג אע"פ שהמים צפין על גביו כל שהן פסולין (פרה ו ג). יוצאין במוך ובספוג שעל גבי המכה ובלבד שלא יכרוך עליהם חוט או משיחא (תוספת' שבת ו ג). נותן אדם מוך יבש וספוג יבש על גבי מכתו אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבישין על גבי מכתו (שם יג יד). דגוז ספוג גומי קרולין חייב משום קוצר (ירוש' שם ז ב). לפי שארס של נחש דומה לספוג וצף ועומד במקומו (ב"ק קטו:). מד' ב"ו כל זמן שהספוג בידו פותח ידו אין טפה יורד קפץ ידו הוא מוריד מים (מד"ר שמות כה). כשעלה ר' נכשל באצבעו הקטנה וכו' כשעלה לביתו נתן עליה ספוג יבש וכרך עליה גמי מבחוץ אמר ר"י בר' יוסי מדבריו למדנו ג' דברים ספוג לא שהוא מוצץ אלא שהוא משמר את המכה וכו' (שם ויקר' טו).—ומ"ר: מעשה באסיא באחד ששלשלהו הים ולא עלת בידם אלא רגלו תני רצו לחתוך ספוגים ובאו ומצאו אותו שולחני בעכו (ירוש' יבמ' טז ח). — ספוגים של צמר, חתיכות של צמר מנפץ: ארשב"ג בנות מלכים טומנין (את השליא) בספלים של שמן בנות עשירים בספוגים של צמר בנות עניים במוכין (שבת קכט:). הביאוהו (לר"ח בן תרדיון) וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בו את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה וכו' אמר לו קלצטונירי רבי אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לחיי העולם הבא (ע"ז יח.).—ובסהמ"א: פי' ספוג הוא על ראשו דג אחד גדול שבים ובשעה שמרים ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום ובחכמה בראו הקב"ה יתברך ויתרומם לעד כדי שלא לאבד את עולמו שלא היתה ספינה ניצלת מפניו (ערוך ערך ספוג). דמיון זה שיהיה מבוקשנו אם ספוג הים חי הנה נחלק החי אל מה שיש לו חוש אחד והו' חוש המשוש וכו' ויחבר ההקש בתמונה הראשונה ספוג הים מרגיש בחוש המשוש וכל מרגיש בחוש המשוש חי (כל מלאכת ההגיון כח.) — ב) ˙˙כמו סְפְגָּן, מין חלה תפוחה מלאה נקבים כמו סְפוֹג: ששאלתם מאן דאשתבע לא אכיל פת זמן קצוב מהו לאכול ספוג ובעכין כיון דקי"ל דהלכתא כר' יוחנן דאמר בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ואין רגילין בני אדם לקרוא ספוג ובעכין בשם פת שרי או דילמא כיון דקי"ל דהלכתא כר' יוחנן דאמר אפי' הדביק ולבסוף הרתית חייב בחלה ומברך עליו המוציא וספוג מעשה אלפס הוא (ר' דוקא, תשוי הגא' ליק מג). אבל אם שם שמן באילפס כמו שאנו מטגנין במרחשת ספוגין וצפוחיות וחררות זהו חלוט גמור שהרי מרתיחן השמן שבתוכה תחילה ואחר כך נותנין את העיסה לתוכה (שבלי הלקט, ברכי' קנט).—ואמר הפיטן: ספק עתיק מפיגיה הפק ממתיק פגיה סלת סלת ספוגיה התאנה חנטה פגיה (חזר, יוצ' ח פסח).

*סִפּוּג, ש"ז, מ"ר סִפּוּגִים, — שה"פ מן סִפֵּג, — נִגּוּב וְקִנּוּחַ: ראה (הזב) אחת והפסיק כדי טבילה וסיפוג ואח"כ ראה שתים או אחת מרובה כשתים וכו' והפסיק כדי טבילה וספוג ואחר כך ראה אחת הרי זה זב גמור ראה אחת מרובה כשלש וכו' שהן כדי שתי טבילות וכשני ספוגין הרי זה זב גמור (זבי' א ד-ה). כיצד ראה שלש ראיות אם אין בין ראשונה לשלישית כדי טבילה וסיפוג אין בידו אלא אחת (תוספת' שם א יב).—ובסהמ"א: אם יאדים העור הרבה מן סיפוג וחיכוך (לידה לחורכים, כ"י פלורנצה).

˙˙סְפוֹגִי,—א) ת"ז, נק' סְפוֹגִית,—שיש לו סגולת הסְפוֹג, מלא נקבים, תָּפוּחַ, porous; poreux; porös:

אמר הרמש הזה בעל יציר' דקה ומטבע נפלא וזה שטבעו קר מאד וגופו ספוגי פתוח הנקבים ויכנס בו האויר ויקפ' מחוזק קור טבעו (ר' קלונימוס, בע"ח ה ס) כי ברא השם לכל נפש חיה ריאה ספוגית להוציא מן הגוף הרוח החם וישאפו האויר הקר (ר' בנימין חים רומי, מבוא הלשון לספ' מרפא לשון). האדמה פוריה מאד יען בלולה היא בחלקי מלח גם ספוגית היא מאד ולכן לא יחרוש בזעת אף החורש את חרישו (ר"ש בלוך, שבי"ע ב, טוניס, ה:). — הכח הַסְּפוֹגִי: החוק הג' הוא שיהיו הגופין משתוקקין לעמוד בגושיותם ושיעור התפשטותם ואילו יתעצר אחד מהן במכבש ויוכרח להתקטן ולהצטמצם אזי ישוב אח"כ להיות חוזר ומתפשט כטבעו וזה נק' בפי החכמים כח הספוגי וכל גשם שיוכל להתצמצם בקלות נק'

והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען סְפוֹת[1]) הרוה את הצמאה (דבר' כט יח). —ובסהמ"א: ומי יתן ספות השמועה הזאת כח כי בזאת תרבה גדולתנו (ר"מ אבן ספרוט, מכתב למלך הכוזרים, בסוף ספ' הכוזרי לג). ודע כי ספות מתת על אחת משנה לא חפצתי (ריב"ל, באר יצחק 140).— ואמר המשורר: ודמיתי קרות וספות חבורים הם לאיש תעלה בחביריו ושבתי מזרוע הידידות בקוצר שדפה רוח קצירו (רסב"ג, בשורש ענ). ואלו לא יהי מסוד מאורו אוי יסוף ספות בחי ושני (רמב"ע, תקילותי). ספות חלק בנר דולק ולא יכבה ככל חבריו (אבר יולר, יול' שבת ג מנוכה). לבעלי אספות חדותיה חשפות וכל צרורות בסופות דקדוקיה ספות (יול' שבת פרה). —סְפוֹת הצמאה, הרוה: טיב אמת ויושר והצדק והענוה היתה בעיר העליזה הנשמה והדוה למען ספות הצמאה את חטאתי הרוה וצר חרבו השליט וקשתותיו דרכים ויהי וכו' (ספ המקבר אינו ידוע, אבכה לקסה יוס, קינ' מחז' סלוניקי, QGJD. III, 342). כי נר מצוה ותורה ואחוה ובשת וענוה ותעזוב גאוה וספות הרוה (ר"י אבוהב, מנוס"מ, הקד'). —ובשתי המשמ' יחד: שם הזמן הרע מגמתו אל מעלת הוני אשר ספתה ומם עשה כזה להוד מעלת נפשי ולא יכל אבל ספתה (רמב"ע, התרשים ט סו).

—נִפְע', נִסְפָּה, —שנוסף: כל הנמצא ידקר וכל הַנִּסְפֶּה[2]) יפול בחרב (ישע' יג יח).

—הִפְע', הִסְפָּה, אִסְפֶּה, —הִסְפָּה רעות על פלוני, הביא עליו הרבה רעות זו אחרי זו: כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים אַסְפֶּה[3]) עלימו רעות חצי אכלה בם (דבר' לב כג).—ובסהמ"א: אחרי שדרכך לחיות נוקם ונוטר כנחש ושאלתך ובקשתך שאעניש את ישראל ושאספה עלימו רעות לך מכאן ושוב למנהגך ודרכך שהוא להשתדל להעניש את ישראל (ר"י אברבנאל, מ"א יט טו). —ואמר המשורר: ומשו לפי שעה וחשו ימי רעה להפרות מצוקותיו להספות אנחותיו (ראב"ע, בשם אל אשר אמר).—ובאלף במקום הא, הִסְפָּא: ריב ריבי צורי אל דעות ובאויבי נא הספא רעות (ר"י נג'ארה, ירה"ים מסעלים, עולת חדש לז). והספא על אויבי רעות וגם משנה שברון (הוא, לך אלי לור, עולת תמיד קפא).

ג.סָפָה, ממנו ג.*סִפָּה, *סְפִיָּה.

ג.*סָפָה[1], פ"י,—א) נתן אֹכל, האכיל: כי סלקת

להתם הימא להו ספו[2]) לי מאליה (ר' יהודה בן בתירא, פסחי' ג:).—ב) אכל, ובהשאלה נהנה: רבים אומרים מי יראנו טוב אלו אומות העולם שאומרים לישראל מי יתן לספות[3]) עמכם באותה שעה טובה של עולם הבא (מדר' תהל' ד י, בובר).—ואמר הפיטן: רוצו לי דודי עם תפים ניב צופים צוף צופים טוב ספים[4]) אל אל נוביל שי (בואו כל עדי, פזמ' לשמח"ת, מחז' איטל' ב, קלח).

*סְפָה, ש"ז, נק' סְפָה,—נוספת, ואמר המשורר: יראת

אדני היא פאר משכיל כל עת גדלתו תהי ספה (ר"י חריזי, הענק לו).

*סְפוֹג[5]), ש"ז, ר"ר סְפוֹגִים, —א) בעל חי צמחי,

מלא נקבים הגדל בים, ישמש לבלוע נוזלים ולנגב את הגוף אחרי הרחיצה, ולקנח בו לבלוך, וכדומ', Schwamm; éponge; sponge: ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו (שבת כח ג). ארבע מדות

---

[1]) [כך ת"א לאוספה, ות"י למוספא, וכן רוב המפרשים העברים. התרגומים הלועזים פרשו מן א.ספה, עי' אצל פילה, הכספלה. וכן גם ר"י הלוי אצל ראב"ע, וכן כל החדשים.]

[2]) [כן ת"י: וכל דיועל לכרכי, וכן רש"י: וכל הנספה על בני העיר להיות נקלט עמה במצור, ע"כ. וכן השבע' συνηγμένοι, והפש': וכל דנתתוסף. אך ריב"ג מפרשו מן א.ספה, וכן רוב החדשים. ועי' אצל רד"ק המביא את שני הפרושים.]

[3]) [בספרי (דבר' שכא). פרשו גם מן ב.ספה, גם מן א.ספה, וז"ל: הריני מכנים ומביא עליהם כל הפורענות כולם באחת, ד"א אסוף עלימו רעות אין כתיב כאן אלא אספה שיהו כל הפורעניות בלות והם אינן כלים וכן הוא אומר חצי אכלה בם חצי יכלו אותם אין כתיב כאן אלא חצי אכלה בם שיהו חצי כלים והם אינן כלים, ע"כ. וכן מביא רש"י שני פרושים כאלו; וראב"ע מבריע בלשון השני, וכן ריב"ג ורד"ק. וכן ת"א אסיף, אולם בת"י: אמרית במימרי למכנשא, ותרג' ירוש' למיתיא. וכן התרגומים הלועזים פרשו כלשון ראשון, השבע' συνάξω, והפש' אכנש, והירונ' congregabo. והחדשים מנקדים אַסְפָּה מן אסף או אֹסִפָה—אוסיפה, מן יסף.]—[1]) [כמו ספא.]—[2]) [אולי זה ארמית.]—[3]) [נ"א לספור, ובילק' (תהל' תרכז) לראות; ועי' בהערה של בובר.]—[4]) [בדפו' סָפִים, אבל צריך לנקד סֹפִים, על פי המאמר ממדר' תהל' המובא למעלה.]

[5]) [ביונ' σπόγγος, ואולי הוא ממקור שמי, עי' יסטר'.]

האדם, הדבר, כלה, עבר מן העולם, zu Grunde gehen; périr, être ruiné; to be destroyed: והכיתי בית החרף על בית הקיץ ואבדו בית השן וספו בתים רבים נאם יי' (עמו' ג יה). עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש מרעת ישבי בה ספתה בהמות ועוף (ירמ' יב ד). איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן בלהות (תהל' עג יט). — ואמר המשורר: שמש צדקה תורת ומרפא וכאב מצוקה יכלה ויספה ועול מועקה ישבר וירפה (רמב"ע, אין בפי מלה, שער השיר 76).

—נפעל, נספה, נספה, אספה, תספה, תספו,—נספה האדם, נספתה העיר, וביוצא בזה, — כמו קל משמ' ב), כלה, אבד: קום קח את אשתך ואת שתי בנתיך הנמצאות פן תספה בעון העיר (ברא' יט יה). ואל תעמד בכל הככר ההרה המלט פן תספה (שם יז). סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וכו' פן תספו בכל חטאתם (במד' יו כו). אך יראו את יי' ועבדתם אתו וכו' ואם הרע תרעו גם אתם גם מלככם תספו (ש"א יב כד-כה). חי יי' כי אם יי' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה חלילה לי מיי' משלח ידי במשיח יי' (שם כו י-יא).—נספה בידו של פלוני, נפל בידו, אבד: ויאמר דוד אל לבו עתה אספה יום אחד ביד שאול אין לי טוב כי המלט אמלט אל ארץ פלשתים (שם כז א). ויש נספה בלא משפט (משלי יג כג).—ובמשמ' הכה, נספה מפני האויב: אם שלש שנים רעב ואם שלשה חדשים נספה[1] מפני צריך וחרב אויביך למשגת (דהי"א כא יב).— ואמר בן סירא: כי פתאם יצא זעמו ובעת נקם תספה (ב"ס גניי ה ז). עם אכזרי אל תלך [בדרך] פן תכביד את רעתך כי הוא נוכח פניו ילך ובאולתו תספה (שם ח יה).—ובמדר': מעשה באחד שנשתלח לגבות בני טברי' ובני ציפורי כשהיה גובה בטבריה ראה אחד מציפורי עמד ותפשו אמר לו מציפורי אני אמר לו יש בידי כתבים מציפורי לגבותה ולא הספיק לגבות בני טבריא עד שבאת רווחה לציפורי ונמצא נספה בלא משפט מקומו (מד"ר ברא' מט). — ובספהמ"א: ורבים בקשו לצאת מן ירושלם ולא עזבום הפריצים לצאת כי מי יודע אולי נפקד עונם להספות עם העיר ועם יתר אחיהם (יוסיפון תקיא). — ואמר

[1]) [בשבע' φεύγειν σε, וכן הירונ' te fugere, נסף, כמו בש"ב (כד יג), וא"כ אפשר שנספה הוא שבוש מן נסכ[ה], עי' ערך נשג.]

המשורר: וחי לא כחיי אנוש למחר נספה ומאז נודע בשם מחץ ורפא (ר"י אבן גיאת, יקרו להלל, שער השיר 24). כי מת וגם ירד לשאל ברב חשק כלה באהבתו אתך וגם נספה (רשב"ג, מי זאת, שם 38). אם תפקד עליו חטא אשר בו יוחם יספה כחלש עם גבור נלחם (הוא, יי' מה אדם, סדר רע"ג ב, 5). עליו צוה עתדות צפה פה אל תגור עמם פן תספה צא אל ארץ שברך בו ירפא (רמב"ע, אזרח רענן, שער השיר 83). אתן עז סוף דבר לרופא לשבורי לב השם ליעפי כח רב סבל פן תספה רוח איש וכרגע יספה (ראב"ע, אל אחד, שם 141). והמחזיק בהם ואותם לא ירפה לעד יחיה לא יספה כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא (הוא, אגר' חי בן מקיץ). רפו זרועי פי היליל ואין מרפא רבו נגעי במעט קט אני נספה יראה צלעי צר ילעג וירחיב פה (הוא, יעלה יפת). עריץ שלח בני פן תספה בחרוני מאסת את דבר יי' וימאסך ממלך (הוא, מי כמוך אפס ים מבלעדיך). ולי מרפא לכל איש נרפה ולכל לב נכפה ונספה ולתחלואי הפה (ר"י חריזי, תחכמ' ב). ומזור לכל מזור וארוכה לכל מכה ומרפא לכל נספה (שם מח). בעלות יום החקר בלבי כלה ונספה כי מחסי לשקר שתי ועל הר נספה (סליח' שחרי יוה"כ, מחז' איטל' ב' קט:). עצור מגפה לעם לך מצפה כלה דבר ומשחית ולא נספה ותאמר למלאך ידך הרפה (סליח' תענ' לצור, שם כ.).

ב.ספה, ממנו ב.ספה

ב.ספה[1]), ספות, לספות, ספו,—כמו יסף, הוסיף, ספה דבר על דבר, הוסיף עוד, hinzufügen, vermehren: ajouter, augmenter; to add, increase: והנה קמתם תחת אבתיכם תרבות אנשים חטאים לספות[2]) עוד על חרון אף יי' אל ישראל (במד' לב יד). הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו (ישע' כט א). הוי בנים סוררים נאם יי' לעשות עצה ולא מני ולנסך מסכה ולא רוחי למען ספות חטאת על חטאת (שם ל א). עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר (ירמ' ז כא).—ודבור, ספות הרוה את הצמאה:

[1]) [כן ריב"ג ורד"ק והמפרשים העברים, אך החדשים אינם מודים במציאות שורש זה, והם גוזרים את כל הצורות של ערך זה מן יסף או מן א.ספה, ועי' בהערות הבאות.]

[2]) [וכן בכתבת משע מלך מואב שורה כ"כא: ואשאה. ביהץ. ואחזה. לספת. על. דיבן.]

ספד, סופד, פ״ז, מ״ר ספדים, סופדים,—מי שסופד על המת, ספדן: כי הולך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הסופדים (קהל׳ יב ה).

***ספד**, ספד, ס״ז,—כמו הספד: ירדו לספד הרואים פנים פטורין ושאינן רואין פנים חייבין (ר׳ יודה, ירוש׳ ברכ׳ ג ג). האומר הרי עלי עצים למזבח וגזירין למערכה אסור בספד[1]) ובתענית ומלעשות מלאכה בו ביום (שם, פסח׳ ד, גני׳ 109).—ובסהמ״א: כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף מחרונך אם לא בחצות לילה רגלי באת אלי לתקן ספד ולהכריז נהי וכו׳ הלא כה קראני בהאסף אדוני אביך כוננת רב ספד וחקותי דברי קינות אשר קוננו כל ישראל דבר יום ביומו כל ימי האבל (מנחם בן סרוק, תגר׳, ספי תשו׳ תלמידי מנחם XXXII). ור׳ אמיתיי הכין ספד[2]) לקוננהו וכל הקהל בכו אותו ויקוננהו ור׳ אמיתיי ספדו בקינה שעשה בעבוריהו (אחימעץ, סדר חכמים ג׳ ניבויאר 124). — ואמר הפיטן: עיניך רואות תהיינה פקוחות עוני וענוי מצרות המתוחות ספד לרנה לרצוי תוכחות סבות והפוך בדרכיך הנכוחות (תצוה לפניך סועת מכון, סליח׳ יום א). על יום חרבן היכל מקדש מדי ליל זה ספד יחדש על עיר קדש ועל המקדש (על יום חרבן, קינ׳ ערב׳ ת״ב, ספרדי). — ומ״ר ספדים: ונסים על בנו מלבש חרדים ותשירו בבית משפט ושמחה והוא יקרא בבית אבל ספדים (ר״ש הנגיד, הכיימים).

***ספדן**, ס״ז, מ״ר ספדנים,—מי שאומנתו לספוד על המתים: מעשה באדם אחד שבינם מעות לעלות לרגל ובא ספדן ועמד על פתח ביתו ונטלתן אשתו ונתנתן לו (ר׳ יהודה בשם רב, מו״ק ח.). כשם שנפרעים מן המתים כך נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהם (ברכ׳ סב.). — ובסהמ״א: לא יביא ספדן לערער על מתו שמת זה ימים רבים (רע״ב, מו״ק א ה). שמע מהתינוקות שאומרים עכשיו באנו מהספד פלוני כך וכך ספדנים היו שם ופלוני החכם עלה אחר מטתו וכו׳ הרי זה מעיד מפיהם (הלבוש, אה״ע איסות יז יג).

***ספדנית**, ס״נ,—כמו ספדן: והוא ענין אמרו מפני שהאלית יושבת עליו ירצה בו הספדנית מלשון אלי כבתולה חגורת שק והיא תשב עליו בעת ההספד (פי׳ הרמב״ם, כלים עו ו).

ספה, ס״נ, מ״ר ספות,—א) כמו א.סף: משכב וספות וכלי יוצר וחטים ושעורים וכו׳ (ש״ב יז כח).—ובתלמ׳ כלי שעושים בו כלי זכוכית: משינטלו מן הספות[1]) תמחוי שעשאו אספקלריא אף על פי שמשתמש בו טהור (תוספת׳ כלים ב״ב ז ז).—ב) כעין דרגש, ישבו או ישכבו עליה, Sofa; couch: נהוג בדבור ובספרות.

ספה, ס״נ, מ״ר ספות,—כמו א.ספה: והספות והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סגור (מ״א ז נ). אך לא יעשה בית יי׳ ספות כסף מזמרות מזרקות (מ״ב יב יד). — ואמר הפיטן: הקדשנו צום עוללים וזקני אספות ישרנו רנה ותפלה ושקדנו ספות (סליח׳ יום ה׳, סד׳ ר״ע הפלס ב ריח:).

א.ספה[2]), ממנו א.ספה.

א.ספה, פיו״ע, ספתה, ספו, לספותה, תספה,—א) פ״י, ספה את פלוני, השמידו, אבדו מן העולם wegraffen; anéantir; to sweep away, destroy: ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען המשים הצדיקים אשר בקרבה (בראש׳ יח כג כד). יבשו ויחפרו יחד מבקשי נפשי לספותה יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי (תהל׳ מ יח).—ודבר לא בעל חי, ספה אותו, אבדו, החריבו: ביום ההוא יגלח יי׳ בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן (ישעי׳ ז כ-כא).—ובמדר׳: בשר ודם האף סופה אותן שמא אף אתה כן תספה צדיק עם רשע (תנחו׳ וירא ח). — ואמר הפיטן: דברתי באש קנאתי בית מרי לספות הנני אליה באף ורוח ולעפות (אז בנוא יוס, סליח׳ י״ טבת). תגרי לבוש שק עלי ההבערה אשר יצתה לחלק וספתה את תלוליך (סאלי סרופה, קינ׳). ויהי כאשר דמתה הגבירה כן היתה לחם לא אכלה ומים לא שתתה עד אשר רוח ספתה ארור אפה כי עז ועברתה כי קשתה (עמנו׳, ממב׳ ג). — ב) פ״ע, ספה

---

[1]) [בדפו׳ (ד א) בהספד.]

[2]) [בנדפס ספר. ועי׳ קויפמאן (Monatsschr. 1896, 544).]

[1]) [ר״ש (כלים ל א) גורס הספית והוא מפרש מקום הספין שלהם. ובעל זר זהב מפרש תנור שעושה שם זכוכית. ולוי מנקד ספות ביחיד ומחבר אותו עם שרש שפת.] — [2]) [קרוב לסוף.]

העירה ומת הילד וְסָפְדוּ לו כל ישראל וכו׳ היא באה כסף הבית והנער מת ויקברו אתו וַיִּסְפְּדוּ לו כל ישראל (שם יד יב-יח). אל תבוא בית מרזח ואל תלך לִסְפּוֹד ואל תנד להם וכו׳ ומתו גדלים וקטנים בארץ הזאת לא יקברו ולא יִסְפְּדוּ להם ולא יתגדד ולא יקרח להם (ירמ׳ יו ה-ו). לכן כה אמר יי׳ אל יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לא יִסְפְּדוּ לו הוי אחי והוי אחות לא יִסְפְּדוּ לו הוי אדון והוי הדה (שם כב יח). בשלום תמות וכו׳ והוי אדון יִסְפְּדוּ לך (שם לד ה). הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגפה ולא תִסְפֹּד ולא תבכה ולא תבא דמעתך (יחזק׳ כד יו). לא תִסְפְּדוּ ולא תבכו (שם כג). ושמתי שמרון לעי השדה וכו׳ על זאת אֶסְפְּדָה ואילילה אילכה שולל וערום אעשה מספד כתנים ואבל כבנות יענה כי אנושה מכותיה (מיכ׳ א ו-ט). והביטו אלי את אשר דקרו וְסָפְדוּ עליו כמספד על היחיד וכו׳ וְסָפְדָה הארץ משפחות משפחות לבד (זכר׳ יב-י יב). עת לבכות ועת לשחוק עת סְפוֹד ועת רקוד (קהל׳ ג ד).—וְסָפַד לפני המת, בפניו, אצלו: ויואב ואבישי אחיו הרגו לאבנר וכו׳ ויאמר דוד אל יואב ואל כל העם אשר אתו קרעו בגדיכם וחגרו שקים וְסִפְדוּ לפני אבנר והמלך דוד הלך אחרי המטה (ש״ב ג ל-לא).—ובהרחבה, על צער ואבל, צרה בכלל, על חרבן האמה וכיוצא בזה: על שדים סֹפְדִים[1]) על שדי חמד על גפן פריה (ישעי׳ לב יב). על זאת חגרו שקים סִפְדוּ והילילו כי לא שב חרון אף יי׳ ממנו (ירמ׳ ד ח). הילילי חשבון כי שדדה עי צעקנה בנות רבה חגרנה שקים סְפֹדְנָה והתשוטטנה בגדרות כי מלכם בגולה ילך כהנים ושרים יחדיו (שם מט ג). חגרו וְסִפְדוּ הכהנים וכו׳ כי נמנע מבית אלהיכם מנחה ונסך (יואל א יג). אמר אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי צמתם וְסָפוֹד בחמישי ובשביעי (זכר׳ ז ה).—ובתו״מ: גוי שהביא חלילין בשבת לא י ס פ ו ד בהן ישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב (שבת כג ד). נחמיה איש שיחין פגע ביה ירושלמי אחד אמר לי זכי עימי חדא תרנגולתא אמר ליה הילך טימיתיה וזיל זבון קופד [וזבן קופד] ואכל ומית ואמר בואו ו ס פ ד ו להרוגו של נחמיה (ירוש׳ פאה ח ט). אל ת ס פ ד ו נ י בעיירות מפני המחלוקת (רבי, שם כלא׳ ט ד). מעשה ומת אלכסא בלוד ונכנסו כל ישראל ל ס ו פ ד ו ולא הניחם רבי טרפון מפני שיום טוב של עצרת היה (חגי׳ יח.). ובשמת אמרה להן ס י פ ד ו לזה שפטפט ביצרו יותר מיוסף (גיט׳ נז.). באותה שעה בקש משה למות כמיתת אהרן מפני שראה מטתו מוצעת בכבוד גדול וכתות כתות של מלאכי השרת ס ו פ ד ו ת אותו (אדר״נ יב). והיה הקב״ה ס ו פ ד ואומר אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח (מד״ר איכ׳, פתיח׳).—ובסהמ״א: וישלחו אליו זקני העדה אל מת המצוה עימם להיוועדה ללכת לקוברו לבכות ו ל ס פ ד ה ולעשות לו כבוד כצווי התעודה וכו׳ (אחימעץ, סדר החכמים ב׳, ניבויאר 124).—ואמר המשורר: עמי ס פ ד כי הכרוב סר מדביר וכלי קרב וכלי יקר נפזרו (רשב״ג, ביוני יקותיאל). ידידי הלבן עשר וששה ספד ובכות עליהם האסופה (הוא, מליצתי, שער השיר 36). ועלי ס פ ד ו כוכבי שחקים ולי התגודדו סהר וחמה (רמב״ע, הרדה לנפש הגל, שם 66). ס פ ד נ ו בגלותנו חפוי ראש ואבל על נהרות בבל (ר״י הלוי, מי כמן, שם 114).

—נפע׳, נִסְפַּד, יִסָּפְדוּ,—נִסְפַּד פלוני, ספדוהו, עשו לו מספד: ממותי תחלאים ימתו לא יִסָּפְדוּ ולא יקברו (ירמ׳ יו ד). והיו חללי יי׳ ביום ההוא מקצה הארץ ועד קצה הארץ לא יִסָּפְדוּ ולא יקברו (שם כה לג).—ובתלמ׳: מיתתנו במדבר קשה לנו ממיתת אחינו באפילה שאחינו נ ס פ ד ו ונקברו ואנחנו תהיה נבלתנו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה (מכילתי בשלח ב). אל שאול שלא נספד כהלכה (יבמ׳ עח:). מת שלא נ ס פ ד ולא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מולפין על מטתו זהו סימן יפה למת (ר׳ נתן, סנה׳ מז.).—ואמר המשורר: וכל איש לא יהי נ ס פ ד כפי שניו אשר חיה ולא עשרו יהי נזכר ביום יובא במאפליה (ף״ש הנגיד, הבמות פליליה).

—הפע׳, *הִסְפִּיד,—עשה מספד, נשא קינה וספר בשבחו של מת: בית הכנסת שחרב אין מ ס פ י ד י ן בתוכו (ר׳ יהודה, מגל׳ ג ג). עבדים ושפחות אין מ ס פ י ד י ן אותן (ברכ׳ עז:). באותה שעה אמרו לא יעורר אדם על מתו ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום (רב יהודה בשם רב, מו״ק ח.). ואין מ ס פ י ד י ן בהן (בבתי כנסיות) הספד של יחיד וכו׳ ומספידין בהן הספד של רבים (מגל׳ כח:).—ועי׳ עוד הספד.

[1]) [על שדים שהיו צומקים מרעב, רד״ק. ורש״י מפרש יטפחו על לבם על שדי חמד, וכן השבע׳ κόπτεσθε. ורוב החדשים מנקדים שָׁדַיִם כמו שָׁדוֹת, או שְׂדֵיהֶם.]

שם אדם ירד וטבל עלה ונסתפג ונתחמם כנגד המדורה וכו' (תמיד א א). סמכו ידיהם עליו ואמרו לו אישי כהן גדול טבול אחת ירד וטבל ועלה ונסתפג ואחר כך הזיע זיעתו טהורה (מכשי' ג א). ג' דברים התיר ר' חנינא בן עקביא לאנשי טבריא ממלאין מים מגזוזטרא בשבת וטומנין בעצה ומסתפגין באלונטית (עירוב' פז:). נטלו והספיגו אמר כך תהא רואה כאילו יצחק מסתפג לפניך שרפו ואמר כך תהא רואה באלו עפרו של יצחק צבור על גבי המזבח (מד״ר במד' יז). — ובסהמ״א: ואסור לראותו כשהוא ערום ולא כשהוא מסתפר ולא כשהוא בבית המרחץ ולא כשהוא מסתפג ואינו חולץ שנאמר וירקה בפניו וזה בזיון (רמב״ם, מלכ' ב ג). המוכר את המרחץ מכר את בית הנסרים וכו' ואת בית הוילאות שמסתפגין בהן (הוא, מכיר' כה ע). שכיון שכל הרוחצין מסתפגין אם אתה אוסר עליו להסתפג אף אתה אוסרו ברחיצה (ר״נ על הרי״ף, שבת קב:). — ואמר הפיטן: עת קדשו ידיו ורגליו ופשט וירד וטבל לעבוד עלה ונסתפג וזו מעלליו ישימו ליי' כבוד עטרת בגדי זהב עליו חובה נאמרה בסיני (ראב״ע, אזכירה סדר עבודה). סבבוהו שמלות ונחפז לטבול ולהסתפג ולעלות סגן יעטהו כלי פז (Elbogen, Stud. 149). — וכמשמ' הִתְיַבֵּשׁ: ספגי והמשל בזה כי בשוב המים אויר בפתיחתם יסתפגו המים ויתגדלו מרחקיהם (כורזוני, מו״נ קטו). שהגשם השמימי הווה ונפסד בחלקיו מתפעל מתקשה ומסתפג ובו ילדו אלה הכוכבים (יש״ר מקנדיה, אגר', הכרמל, תמוז תרכ״ז, 343).

***סֶפֶג**[1], ס״ז, שם״פ מן סָפַג, — קנוח וגגוב: מטפחות הידים מטפחות הספרים ומטפחות הספג[2] אין בהם משום כלאים (כלא' ט ג).

***סֻפְגָּן**, סופגן, סְפָגָּן, ס״ז, מ״ר סֻפְגָּנִים, סופגנין, — חלת לחם שנאפתה מעיסה רכה ותפוחה כמו ספוג: הסופגנין[3] והדבשנין והאסקריטין וחלת המשרת והמדמע פטורין מן החלה עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין[4] פטורה מן החלה תחלתה עיסה וסופה סופגנין[4] תחלתה סופגנין[4] וסופה עיסה חייבת בחלה (חלה א ד-ה). איזהו גמר מלאכתו (של תנור) משיסיקנו כדי לאפות בו סופגנין[1] ר' יהודה אומר משיסיק את החדש לאפות בישן סופגנין[1] (כלים ה א). יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל של גימוה יוצאין בסופגנין הנעשין באור ואין יוצאין בסופגנין הנעשין בחמה (תוספת' פסחי' א לא) פתר לה בסופגנין שנעשו באור ואין יוצאין בסופגנין שנעשו בחמה (ירוש' חלה א ה). — ובסהמ״א: וכל דבר שתחילתו סופגנין שמטגנין אותן בשמן שקורין בוניי״ש פטורין מן החלה (תוספ', ברכ' לח.).

סַפְּגָן, ס״ז, מ״ר סַפְּגָנִים, — מי שמנגב את הגוף: ומטפחת הספרים והם שנותנין עליהם כשמסתפרין ומטפחות הספגנין שמסתפגין בהן כשיוצאים מבית המרחץ (הלבוש או״ח תקלד א).

ספד[2]

ממנו סָפַד, סוֹפֵד, מִסְפֵּד, *סֶפֶד, *סַפְדָן, *הֶסְפֵּד.

סָפַד, פ״ע, סָפְדָה, סָפְדוּ, סֹפְדִים, סוֹפְדִים, סָפוֹד, סְפוֹד, לִסְפֹּד, סִפְדוּ, סְפֹדְנָה, אֶסְפְּדָה, תִּסְפֹּד, תִּסְפְּדוּ, יִסְפְּדוּ, — סָפַד לְמֵת, סָפַד על מֵת, עשה לו מִסְפֵּד כמנהג, קונן עליו וספר בשבחו וקרא הוי אחי הוי אדון וכדומ', klagen; se lamenter; to lament: ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לִסְפֹּד לשרה ולבכתה (ברא' כג ב). וַיִּסְפְּדוּ שם (בני יעקב) מספד גדול וכבד מאד ויעש (יוסף) לאביו אבל שבעת ימים (שם נ י). וימת שמואל ויקבצו כל ישראל וַיִּסְפְּדוּ לו ויקברהו (ש״א כה א). וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ ויצמו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם יי' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב (ש״ב א יב). ותשמע אשת אוריה כי מת אוריה אישה וַתִּסְפֹּד על בעלה (שם יא כו). ויבא אל עיר הנביא הזקן לִסְפֹּד ולקברו וינח את נבלתו בקברו וַיִּסְפְּדוּ עליו הוי אחי (מ״א יג כט-ל). בבאה רגליך

---

[1] [לוי מנקד סַפָּג בטעות.]

[2] [כשאדם יוצא מבית המרחץ מביאין לו סדין או מטפחת ומסתפג בה, ר״ש. ובתוספת' (שם ה יז) הגרסה סְפוֹג, וכן הגרסה בערוך.] — [3] [במדב״מ ספגנין.]

[4] [במדב״מ סופגנים ובנקוד הבבלי (הקדס א) סְפָגָנִין. ופרש הר״י בן מלכי צדק וז״ל: דרך בני אדם לשין עיסה לעשות חררה בתנור ואחר כך נמלכין לעשות סופגנין ויש דרך בני אדם עוד לעין עיסה לעשות סופגנין ואחר כך נמלכין מאותה עיסה לעשות חררה חייבת בחלה, ע״כ.]

[1] [במדב״מ סופגנים. ובכ״י פרמה מנֻקד סְפָגְנִין.]

[2] [כך בארמ'. ובאשור' סַפָאדֻ, סָפָד, סִפְדֻ, סִפְּתֻ, מספד, (Del., Handw. 507). ובאמהרית בסרוס האותיות סדפי, קינה.]

כל יגון לבי בעת הקיץ לרגלו ס ף[1] (רמב"ע, התרשים 3 סף).

ספא[2], ממנו מספוא.

***ספא**, לספוא, — כמו ב.ספה, ואמר המקונן: ליל צור פקד קצפו ושלח בי אש רשפו והושת שברי ל ס פ ו א יחשכו כוכבי נשפו (מדי שנה קינה, ערבי ת"ב, ספרדי).

ספג, ממנו *ספג, *ספג, *ספגן, *ספגן, *ספוג, *ספוג, *ספוגי, *ספוגיי, *ספוגית, *ספוגיות, *ספוגני, ∞מספג.

***ספג**[3], פ"י, — א) בלע וקלט נוזלים כמו בספוג, einsaugen; absorber; to absorb: חבית שנשברה מצילין הימנה מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ובלבד שלא יספוג (שבת כב ח). ד' מדות ביושבים לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה ספוג שהוא סופג הכל משפך שמכנים בזו ומוציא בזו וכו' (אבות ה טו). תלמיד שכחו יפה דומה לספוג שהוא סופג את הכל שני לו דומה למוך שאינו סופג אלא צרכו (ר' יהודה, ספרי דברי מח). לא יספוג ביין ולא יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול (שבת קמג:).—ובהשאלה, ספג נכסים, בלע אותם: מה חטה זו סופגת כך ישראל סופגין נכסיהם של אומות העולם (ר' יוסי בר' חנינא, מד"ר שה"ש, פרכך אגן הסהר).—ובמשמ' קנח ויבש ע"י בליעת הנוזלים כמו בספוג: ראה יום שמיני מונה בתחלה ומביא שתי קרבנות כמה הוא כדי טבילה וסופג כדי שיראה ויטבול ויעל ויסתפג (תוספת' זבים א ט). — וכן ספג במלח, קנח את קרבן העוף ע"י מלח: עולת העוף כיצד היתה נעשית עלה בכבש ופנה לסובב וכו' נטל את הראש והקיף בית מליקתו למזבח וספגו במלח וכו' (זבחי ו ה). מלח ולא ספג ספג ולא מלח בשרה (תוספת' שם ז י). זית שפיצעו בידים מסואבת לא הוכשרו לסופגן[4] במלח הוכשרו (ירוש' מעשרו א ז).— ובסהמ"א, במשמ' קנח ונגב את עצמו, ואמר הפיטן: שש וקידש ופשט בצהלה סע וטבל וספג כבתחילה (Elbogen, Stud. 129). שקד לקדש חמשית ידיו ורגליו כראשית ופשט וטבל שלישית ועלה וספג הישית (שם 154). — ובהשאלה, קלט חכמה: כי בן דרכו (של יש"ר מקנדיא) לקבל ולספוג מכל אדם (ספר נובלות חכמה, הקדי). — ב) בהשאלה, קלט מכות, לקה, ספג ארבעים, או שמונים מלקות[1]: המנהיג סופג את הארבעים והיושב בקרון סופג את הארבעים (כלאי ח ג). ואם נטמאו (ולד כהנת וולד שפחתה שנתערבו) אין סופגין את הארבעים ואינן אוכלים בתרומה (יבמ' יא ה). האשה שנדרה בנזיר והיתה שותה ביין ומטמאה למתים הרי זו סופגת את הארבעים הפר לה בעלה והיא לא ידעה שהפר לה בעלה והיתה שותה ביין ומטמאה למתים אינה סופגת את הארבעים רבי יהודה אומר אם אינה סופגת את הארבעים תספוג מכת מרדות (נזיר ד ז). מעשר שני והביכורים מצטרפין חוץ לחומה לספוג עליהם את הארבעים (ר' מאיר, תוספת' מכות ד ו). האוכל אבר מן החי ומן העוף טמא הרי זה סופג שמונים דברי ר' יהודה ור' אלעזר וחכמים אומרים אינו סופג אלא ארבעים (שם זבים ה יג). שחטה ואת בת בתה ואח' כך שחט את בתה סופג את הארבעים סומכוס אומר משום ר' מאיר סופג את שמונים (ירוש' קדש' ע א).

—פע', *ספג, יספג, כמו קל, — קנח ונגב: מי חטאת שנתמעטו טובל אפילו ראשי גבעולין ובלבד שלא יספג (פרה יב ב).

—הפע', *הספיג, מספיג, — כמו פע': טבל ולא מספיג[2] בדם שיהא בדם שיעור טבילה (מנחי ז:). נטל האיל והפשיטו וכו' נטלו והספיגו אמר כך תהא רואה כאלו יצחק מסתפג לפניך (מד"ר במד' יז). — ובמשמ' בלע ורדה כמו בספוג: בשרף הזה שאינו מספיק לצאת עד שמספיגין אותו[3] (שם ברכות' לד).

—התפ', נתפ' *הסתפג, נסתפג, — קנח ונגב את עצמו: הרוחץ במי מערה ובמי טבריא מסתפג אפילו בעשר אלונטיות לא יביאם בידו אבל עשרה בני אדם מסתפגין באלונטית אחת פניהם ידיהם ורגליהם (שבת כב ה). פרסו סדין של בוץ בינו לבין העם פשט ירד וטבל עלה ונסתפג הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש ידיו ורגליו (יומי ג ז). מצאו (בית בסא) נעול יודע שיש שם אדם פתוח יודע שאין

---

[1]) [מן סוף, סף וכלה.]

[2]) [כמו ג.ספה.] — [3]) [נגזר מן השם ספוג.]

[4]) [בתוספת' טהר' (י יא) הגרסה לסופתו, וכן שבת (קמה.) בדפו', אבל בערוך לסופגם.]

[1]) [הערוך מביא י"מ שהוא כמו סופק.]

[2]) [ברש"י הגרסה מספג, וכן זבח' (מ:, לג:).]

[3]) [במד"ר (במד' ג) הגרסה מספגין.]

לראותך ואמר שספ הבית שאינה טובה (פדר"א כ׳. כך אמר ר׳ נחוניא בן הקנה בשבעה היכלות יושב טוטורסי"אי יי׳ אלהי ישראל חדר בתוך חדר ובפתח כל היכל והיכל שומרי הסף שמונה ארבעה מימין המשקוף וארבעה לשמאל המשקוף (היכלות טו, ביהמ"ד ילינק ג).—ומ"כ: היו רואין (הצפרדעים) ועולין לתוכן והיו אומרים אנו שלוחן ממי שאמר והיה העולם והיו הספים[1]) נבקעים לפניהם (מדר׳ תהל׳ עם יח, בובר). —ובתי הַסִּפִּים: ואם תאמר אצל בתי השיש ובתי הספים[1]) לא היו עולים אתמהא אמר ר׳ שמעון זה אחד מתשעה דברים שהשליט הקב"ה רך על הקשה וכיון שהיתה הצפרדע באה ואומרת אני שלוחה של הקב"ה מיד השיש נבקע והיתה עולה (שם קה ט).— ובסהמ"א: ומזוזות וסיפין ופצימין ענין אחד הם אלא שמזוזות אינן ממלאין רוחב שערי האבנים וסיפין ממלאין רוחב שערי האבנים (ר"ח, ספי היסר, פו"ת לו). שהיו הספים שוכבים בארץ והיה מצוהו שיקבע שם מזוזה (המאירי, יומי א, יא:). לאדם צנוע בסיפי הבית אע"פ שיום הוא ואור גדול בעולם אין אדם רואה בתוך ביתו אא"כ הכניס בו נר (זוהר ברלאם׳ השמטו׳, רסד.). — ומצוי בלשון הפיטנים והמשוררים: תפיץ עמים בקיצפך הפיצץ תושב על סיפך ואבל לישון יוהפך (Kahle, Masor. d. West., כח). אבד יקותיאל אשר האבדים בו עתקו חיל וגם גברו כפתור אשר הכה וספים רעשו יבין אשר נפל וגלות סרו (רסב"ג, בימי יקותיאל).—לבן ירא קרות זמן טרם ספים יהי מרעיש ויך כפתר (ר"י חריזי, הענק קמח). אבל חפצי נתן כפי לספי מתי מוסר ובינימו מליני (רמב"ע, הקילוסי, סער הסיר 71). כי השכינה שכנה לך עדי נתנה ספה בספך והדרה בהדריך (ר"י חריזי, תחכמוני לה). לנו שלות בחרון אפך מעת נתנו ספינו את ספיך וסכרתנו בשצף קצפך (כי תס, קינ׳, מחז׳ איטלי א, קעא.). יונים בענפי ההדסים קוננו רעות בפיהם מתקו תמיד ואש ינחמו כי נפרדו מהם ועל קנאה במורשי לבבם צפנו חורב בספם בחיל יתאוננו מתום ומיושר כחרש יבשו התאבקו יחד בוכביהם ואת משוד ומכסל כפרים שמנו (רמב"ע, אם אהלי, או"כ ג, 185). שאי על שפים קינה

[1]) [ואולי פרושו נדבך של אבנים, מן הארמי׳ שפא (ב"ב ה:) או ספא לפי גרסת הערוך (סף ה:) ועי׳ פרוש רגמ"ה לב"ב (שם) וגם פרינקל (Fremdw. 12). וג"א הפספים, פסיפס. עי׳ הערה של בובר.]

וסבי כל אגפיך וצעקי לפני יי׳ על חרב ספיך (שכורת ולא מיין, קינ׳). יחידה שחרי בית אל וספיו ובקטרת תני שירך באפיו (ר"י הלוי, יחידה, שער השיר 101). טרם ראותך בצל קירות לבבי מקום משכנך לא בצל ספי וקורתי (ר"י אבן גיאת, מבין עפאים, שם 125). ותען ירושלים ותאמר בהיותי בימי חרפי השכינה שכנה בספי וחמדו ארצי מלאבי גבוהים (ר"י חריזי, תחכמוני מז). ובנוך ובספך הבאתו ירושלם שפוך את קצפך לרעים משמים (ילין לור, סליחי שחר׳ יוה"כ, מחז׳ איטלי׳ ג, לח.). אמונים בני מאמינים הנאמנים בבריתך באים ליקד ולכרוע בספי חצרותך (אמונים, סליח׳ מנח׳ יוה"כ). נחרב דבירי וסף מקדשי ואבדו חכמי ובית מדרשי (רמב"ע, כלאה להכיל, שבת איכה, ספרד׳). לחרבן מקדשה ושממות ספיה תתיפח תפרש כפיה כאשה עזובה מדודה נפרדה (איך ידידות, קינ׳). יום יום ספך אדרשה ופניך אבקשה צורי לעזרתי חושה (ר"י נגארה, לבי ובשרי ועוזי, עולת תמיד קכה). שחרתי כפך בגיל ורנן ומעשה תקפך בשיר אשנן (יחד כוכבי בקר, שם קסב). שחרי ספיו ברוח חן ותחנונים התחנני על כי ארך קץ שברך רב שנים (יתאו המלך, שם קסז). בו נחרב עירי וסיפי נשרפו (אחי שעו נגני, קינ׳, שם עולת חדש כא). מלא את ספה כבוד עד ספה וראה כי שבעה בחרפה (יורה חן שכון, שם עולת תמיד קלא). רצועי ספיך וסובלי קצפיך (זכר׳ קעד, ספ׳ המוסי כ"י תימני׳, ממב׳ יב).

סָף, ת"ז, נקי סִפָּה, מ"ר סִפִּים, —מה שהוא סָף, עובר וכלה: כי הם יבטחו בכחם הכלה ובגבורתם הספה ואתם תבטחו בכח יי׳ אלהינו אשר לא יכלה ובעוז גבורתו אשר לא תסוף (יוסיפון כ, דפו׳ פרנקפ׳). — ואמר המשורר: ואל תכאב לדבר סף ונודד ולא תדרך סלול יחיד ובדד (רה"ג, מוסר השכל, לקו"ק 70). הן כחשו וטיט רפשו הלא נפשו יודעת עת ביתו וחיתו כרוח סף ונוסעת (רמב"ע, מרי שגיון, הול׳ דוקס 66). אלהים חי וגם קים עדי עד וכל חיים אשר יצר ספים (ר"מ דרעי, לקו"ק נט). עדי עש תהי ספה וחוג צדק ומאדים (הוא, שם פב). ולולא היא יקר תבל יהי סף ובעדה כל יקר נוצר ונברא (ר"י חריזי, תחכמו׳ מב). — ובכל המשמע׳ יחד: בכוס שהם יצק יין בעין הדם אשר בסף[1]) אשר יחזיק לבב חלש ויבא בקרב עם סף[2]) ואשתה עד מראשותי בלא בין יהיו בסף[3]) ובליל

[1]) [בלין] — [2]) גבור (ש"ב כא יח).
[3]) [במפתן]

קראת להעיר עיפה גאה דרכך בסעורה וסופה (Elbog. Stud. 126)—ומ״כ, ואמר המשורר: וארא רוחות וסופות נושפות ומרחפות סערות וזועות וזיעים מפרק הרים ומשבר סלעים (רמח״ע, אגרת מי בן ממקין). — ובחכמת הרפואה, סְעָרַת החלי: לחקור בכל מיני המאכל הראוי להאכיל את החולים באורך ימי תחלואיהם בהתחזק עליהם סערות החולי (אסף 122:). והזיעה הקרה והפלצית והסערה הבאים מהקדחות יבא משם (מהמתנים) (ר״מ אלדבי, ש״א ד, סו:).

***סַעֲרָה**, ש״נ, כמו שְׂעָרָה,—שֵׂעָר: בסערה השיבוהו (הקב״ה לאיוב) וכו׳ אמר הרבה נימין בראתי באדם וכו׳ (רבה, ב״ב טז.). פעמים שאין העולם ומלואו מחזיקים כבודו פעמים שמדבר עם אדם מבין שערות ראשו הה״ד ויען יי׳ את איוב מן הסערה מבין סערות ראשו (ר׳ אגיא בר סוסיי, מד״ר ברא׳ ד, תיהודור). ר׳ שאליה לר׳ ישמעאל בר׳ יוסי אמר לו שמעתה מאביך מהו ויכל אלהים ביום השביעי אתמהא אמר ליה כזה שהוא מכה בקורנס על הסדן אגבהה מבעוד יום והורידה משתחשך אמר ר׳ שמעון בן יוחאי בשר ודם שאינו יודע לא רגעיו ולא עתיו ולא שעותיו הוא מוסיף מחול לקודש אבל הקב״ה שיודע רגעיו ועתיו ושעותיו נכנס בו כחוט הסערה[1] (שם י).

ס״פ, — ר״ת, סוף פסוק.

א. **סַף**[2], סַף, ש״ז, מ״ר סִפִּים, — כלי מתכת וכדומ׳ להחזיק בו נוזלים, דם וכיוצא בזה, Becken, Schale; bassin; basin: ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בַּסַּף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בַּסַּף[3] (שמות יב כב). ואת הַסִּפִּים ואת המזמרות ואת המזרקות וכו׳ ואת הכפות ואת המנקיות אשר זהב זהב ואשר כסף כסף לקח רב טבחים (ירמ׳ נב יט).—וגם לשתות ממנו: הנה אנכי שם את ירושלם סף רעל לכל העמים (זכר׳ יב ב).—ואמר הפיטן: מסוך סף רעל חיימו המרר והרעל (רשב״י הבבלי, אין צור, יוצ׳ שבת א חנוכ׳). יזם צורר הנגעל הרוני סף רעל וישקני מי רוש (יי׳ אויב גבר. שחרי לו״ג). ולא נבחד מידיד צאתי ובואי בהיותי אצלי במוצאי ובואי כי העיר קטנה וסף רעל מבונה (ד״ס יהודי ממלריס וא״י ב, מן 131). את סף הוקם על תשים סף רעל אל עמים מעלו בו מעל (ר״י נגארה, יוכה מן, עולת תמיד קלח).

ב. **סַף**[1], סַף, ש״ז, כנ׳ סִפִּי, סִפָּם, מ״ר סִפִּים,—סַף הַבַּיִת, —א) המפתן בפתח הבית, Schwelle; seuil, threshold: ויקם אדניה בבקר ויפתח דלתות הבית ויצא ללכת לדרכו והנה האשה פלגשו נפלת פתח הבית וידיה על הַסַּף (שפט׳ יט כז). ראיתי את יי׳ נצב על המזבח ויאמר הך הכפתור וירעשו הַסִּפִּים ובצעם בראש כלם (עמו׳ ט א). וינועו אמות הַסִּפִּים מקול הקורא (ישעי׳ ו ד). הַסִּפִּים והחלונים האטמות והאתיקים סביב לשלשתם נגד הַסַּף שחיף עץ סביב והארץ עד החלונות (יחזק׳ מא טז). בתתם סִפָּם את סִפִּי ומזוזתם אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם (יחזק׳ מג ח). ויחף את הבית הקרות הַסִּפִּים וקירותיו ודלתותיו זהב (דהי״ב ג ז). — וְסַף הַשַּׁעַר: ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה ויעל במעלתו וימד את סַף השער קנה אחד רחב ואת סַף אחד קנה אחד רחב והתא קנה אחד ארך וקנה אחד רחב ובין התאים חמש אמות וְסַף השער מאצל אולם השער מהבית קנה אחד (יחזק׳ מ ו-ז). — ב) בהרחבה, החדר הראשון שלפני החדרים הפנימיים של הבית, ישבו בו שמרי הבית, Eingangsraum; vestibule: היא באה בְּסַף הבית והנער מת (מ״א יד יז). גם קאת גם קפד בכפתריה עלינו קול ישורר בחלון חרב בַּסַּף כי ארזה ערה (צפנ׳ ב יד).—שומר הַסַּף, פקיד הממנה על שמירת המקדש: מעשיה בן שלום שמר הַסַּף (ירמ׳ לה ד).—וכן שֹׁמְרֵי הַסַּף, כהנים: ונתנו שמה הכהנים שמרי הַסַּף את כל הכסף המובא בית יי׳ (מ״ב יב י; גם כב ד; כג ד; כה יח).—ולוים: ויבאו אל חלקיהו הכהן הגדול ויתנו את הכסף המובא בית אלהים אשר אספו הלוים שמרי הַסַּף (דהי״ב לד ט).—ופקידים בבית המלך: בגתן ותרש שני סריסי המלך משמרי הַסַּף (אסתר ב כא; גם ו ב).—שֹׁמְרֵי הַסִּפִּים במקדש: הקרחים על מלאכת העבודה שמרי הַסִּפִּים לאהל ואבתיהם על מחנה יי׳ שמרי המבוא (דהי״א ט יט).—וכן שֹׁעֲרֵי הַסִּפִּים: לכהנים וללוים לשערי הַסִּפִּים (דהי״ב כג ד). — ושׁערים בַּסִּפִּים: כלם הברורים לשערים בַּסִּפִּים מאתים ושנים עשר (דהי״א ט כב).—ובמדר׳: שבא זקן אחד מארץ כנען

---

1) [עי׳ ערך חוט.]

2) [באשור שַׁפּ, (סַפּ) גם שַׁפַּת, סַפַּת, כלי ליין (Del., Handw 681).]

3) [נחלקו בפרושו (מכילת׳ יא), וז״ל: ואין סף אסקופה וכו׳ דברי ר׳ ישמעאל ר׳ עקיבא אומר אין סף אלא כלי וכו׳.]

1) [כך בכנעג׳ (לידזבר׳ 230), ובאשורי סִפּ, (Del., Handw. 509).]

(יולי שבת ד אהה"פ). טורת רעב העיר ובמצור אותי הסעיר ומיד הובקעה העיר (אנה"ס, סלי' יז תמוז, מחז' איטלי' א, קנט.). אנא חדש ימים חלפו מה נעמו ומה יפו תוך עיר שעיר תבעיר בני עשו שעיר מסעיר צעיר תתן לשוא (ר"י נגיארה, יתר לבי, עולת תמיד כט). —והסעיר השט בשחיטה, התכוין: עד כדי שישעיר וישט וכו' ואם תבקש אמור לעולם עד שיסער וזו שאמר כן בשור שמסעיר יותר (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 141). עד מקום שישעיר מקום יש בברם שמולגין אותו מפני השער שמגרדין ואיכא דגרסי יסעיר לשון רונזיד בלע"ז דבויין (רגמ"ה, חולי' נד.).

—הפע', הֻסְעַר, שהסעירו אותו,—ואמר המקונן: ראה כי הסערתי באניה בתאניה ואניה (איכה יסבה הבללת, קיני).

—התפ'. הִסְתַּעֵר,—כמו קל א): השיבוהו (אנשי הספינה ליונה) בלב סער במה ישתוק מסתער כי הים הולך וסוער (ר"י אבן גיאת, תוכחה). אם ילדי יום אותך ענו בעזוז נפש אותם ענה או לך מנו לילות עמל לבב כבד להם מנה או ים זעפם לך יסתער לו לב רחב כחול פנה ובטח כי יש לאל חסד ככוכבים לא ימנה (ר' יוסף בן סהל, איכה יועם זהב סגור). בן אל בין פלשת יתפלש באפר שממותיו בשמה מי יחוק בספר מסתער בשעיר ויעפר בעפר (ראב"ע, איה גואלנו). וענין סערה וצפון מן כי מצפון באה להם הרעה כמו שכתוב מצפון תפתח הרעה כי בבל צפונית לארץ ישראל היה לענין הנהגת העולם הוא עניין צפון ונסתר ולב האדם מסתער עליו (רד"ק, פירוש מעשה המרכבה, בסוף פרושו ליחזקי). — והסתער החולה [1]), היה נרגש: והמסתער ממעט דבר כמו שיסתער החולה ממעט הזק שירגיש נוסף על חליו (שאלות ששאל ר' הלל מפיררא מן החכם הזה ר' זרחיה לוי, או"נ ג, 141). ובתחלת החולי אין ראוי שיעלה זה אם לא שיהיה החולי מסתער (מפתח הרפואה, כ"י ברית' מוזי').—ושה"פ הִסְתַּעֲרוּת [2]): כמו שיתהוה הקצף בפיות הסוסים כשירצו וכמו שיהיה מהסתערות לגלי הים הקצף (אבי הרלב"ג, שה"ש ח).

סְעָרָה, ש"נ, סמ' סַעֲרַת, מ"ר סְעָרוֹת, סמ' סַעֲרוֹת, — כמו סַעַר, סופה, רוח עזה מאד: ויעל אליהו בסערה השמים (מ"ב ב יא). מעם יי' צבאות תפקד ברעם וברעש וקול גדול סופה וסערה ולהב אש אוכלה (ישעי' כט ו). וגם נשף בהם ויבשו וסערה כקש תשאם (שם מ כד). תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אתם (שם מא טז). וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון (יחזק' א ד). היה גשם שוטף ואתנה אבני אלגביש תפלנה סערות תבקע (שם יג יא). ובקעתי רוח סערות בחמתי וגשם שטף באפי יהיה (שם יג). ויי' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן (זכרי' ט יד). ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג (תהל' קז כה-כו). יקם סערה לדממה ויחשו גליהם (שם כט). אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו (שם קמח ח). ויען יי' את איוב מן הסערה ויאמר (איוב לח א). — ובהשאלה, במשמ' חמה עזה, קצף גדול: הנה סערת יי' חמה יצאה (ירמי' כג יט). —ובתו"מ: והרוח תלויה בסערה וכו' וסערה עשאה הקב"ה כמין קמיע ותלייה בזרועו שני' ומתחת זרועות עולם וכו' (ר' יודה בר פזי, ירוש' חגי' ב א). סערה תלויה בזרועו של הקב"ה שנא' ומתחת זרועות עולם (ר' יוסי, בבלי שם יב:). איוב בסערה חרף וכו' אמר לפניו רבונו של עולם שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב (רבה, ב"ב טז.). —ובסהמ"א: ויהיה סערת רעמים בשמים ורעש[ים גדולים בארץ (גנזי שכטי' ה, גינצבורג 322). כי כאשי תבא בפלג הים אין להשמר מן הסערה מפלגי הים ומגלי הים (יוסיפון סעג). בים ובשונית טהור איזן היא שונית כל מקום וכו' שמגיע לשם הים בעת הסערה (ערוך ערך שנית). כן ימצא רוב עמי הארץ והרבה מחשובי בני אדם על הענין הזה והוא שהם תמהים מדבר שהם רואים אותו ולא הרגילו לראותו כקדרות השמש והירח והברקים והרעמים והזיקות והסערה (ר"י א"ת, חו"ה, השבון הנפש ג). הזעף הגדול של הרוחות הקשות הוא שהשטן מתחבר ביניהם ובפרט באותם שיוצאים מן הארץ וחם רוח סערה (רמח"ל, פתחי חכמה). — ואמר הפיטן: הנשים ההגונות לכם ישיבה הוכערו וסערה בם נשבה (קרובץ לפורים, סדר רע"ג ב, רכג.). ליום הדין היה חרד ורגז לשאתו ואל קול סערתו (ר"י חריזי, הענק כח). אזי מסערת חשקה אשר לבי מאד הירך עניתיו דוק ותשכח כי בחיק עפרתך שדרך (עמנ' מחב' ז).—וכמו כן סְעוֹרָה, ואמר הפיטן: ברוחך שופרו חזקים בתבונה בוססה תבל על מכונה גיה

1) [עי' בלה רבתי י, וז"ל: כיון דחזיתיה מסתער א"ל ברי וזימנא חדא אייתי לי בעלי חד זמא ואיתבעלית ליה.]

2) [עי' ערך הִסְתַּעֲרוּת במקומו.]

איש האלהים אל מלך ישראל לאמר השמר מעבר המקום הזה כי שם ארם נחתים וכו' ונשמר שם לא אחת ולא שתים וַיִּסָּעֵר לב מלך ארם על הדבר הזה (שנגלה סודו) (מ"ב ו ח-יא).—ואמר הפיטן: יודוך ה' אלהינו צבאות קדושים וכתות ישרים וקדישי עליונים שרפים וחיות וכל הנסערים מהוד זיוך כי אתה מלך רם ונשא מושל בכל מלכותך (הוספ' ותקוני לסדי רע"ג 24). רוח מנשבת בבעלי יערים רדוף נשמטת נסים ונסערים (אין כמדת, סלימ' יוס ה). עורי צפון ובאי תימן יחד לכנס נסערים (סלחיך, יול' א פסא). טוב לישרים ונוקם לצרים יחתו ממנו אבירים כלם מפחדו נסערים (את סס, יול' א סבועי). יום אשר נפשי ננערה ולתאותך נסערה ראה עניה סוערה ביד אום פיה פערה (יוס לעקי, סלימ' ר"ה, סוא"ל תמג.).—וברפואה, מְשֻׁגָּע, lyssicus[1]: אף (יועיל) לנשיכת נחשים ולכלבים הנסערים הנושכים בחמת שיניהם (אסף 71:).

—פִּעֵ', יְסֹעֵר,—סֹעַר המוץ, סֹעַר העשן, נִשָּׂא ונהדף בכח חזק, verweht werden; tourbillonner; to be storm-tossed: לכן יהיו כענן בקר וכטל משכים הלך כמֹץ יְסֹעֵר[2] מגרן וכעשן מארבה (הוש' יג ג).—ובהשאלה, סֹעַר פלוני, נדחה ממקומו, גלה: עניה סֹעֲרָה[3] לא נחמה (ישע' כד יא). — ובסהמ"א: ועוד כי בהתהוות הצורה ישתנה הנושא מטבע היצירה אכן בחלול המקרה עוד הנושא מטבעו לא יצא וממנו לא יסערה (מכחס הגולה, לקו"ק 50). טוב לאדם שישב יחידי על פנת גג בזולת מחסה ומסוער מזרם וממטר משישב עם אשת מדינים (רלב"ג, משלי כא ט). והוא נמסר לרבבות מזיקין מלאכי חבלה לשמה ולבזיון מבוהל ומטונף מסוער דק לקוי (מורה נאלבע י, סכט). — ואמר המשורר: בני דע כי כבר ברחה עדת קמים מאררת ונפוצה עלי הרים כמץ חלקה מסוערת ובדברים כמו צאן מבלי רעה מפזרת (ר"ש הנגיד, סלח יונה).—ואמר הפיטן: סרנו וסוערנו ונשמטה חרב היונה (אני יוס, סלימ' יוס ו). סערתי כאניה בלב

ימים לקנות פרדסים וכרמים עד שלא נהניתי מטעמים (סלימ' סחרי יוה"כ, מחזי איטלי ב, קז:).—ותאר לישראל: סוגה עועו מוגיה מוץ כדונג למוגגיה סערה מאנחה להפיגה (אפיק, יול' ב פסא). חון סוערה וסועה ומלשני הבליעה צאנך מלהפשיעה (יושב בסתר, סלימ' יוס ד', עסי"ת). ובתהום ירה שונאי סוערה והשירה שירה לאיום ונורא (גנזי סכט' ג, דודקון 137). אתעוררה אתגברה על שורה משתוררה פה פערה על סוערה ואחברה שה פזורה לי שברה לה אזכרה חסד נעוריה (כלא"ע איפה בני).

—פִּעֵ', *סֵעֵר, סיער, — נשא הסער והפיץ: הזורע וסערתו הרוח לאחריו מותר (כלא' ה ז). הזורע והרוח מסערתה (ספרי דבר' כל).—ובמשמ' החריד, נדנד וטלטל בסערה: כשעירים עלי דשא זו רוח מזרחית שמסערת את כל העולם כשעיר (ר' יהודה, ב"ב כה.). פרשו מהלך יום אחד בים סיער הקב"ה עליהם את הים ברוח סערה וכל האניות שבים עוברות ושבות בשלום (מדר' יונה, ביהמ"ד ילינק א 97).—ובסהמ"א: כן דברים מסערים את לב בני אדם (יוסיפון סיד). וכמו שבהרכבת הימים הרוח הוא המנהיג המסייע והעוזר או המעכב והמונע המסער בסערתו ככה בעבודת המלכים (ר"י אברבנאל, נחלי אבות ב, ד"ה רבן גמליאל).—ואמר הפיטן: וברוח חזקה סערתם סחרחור חומה ומסלה לעמך תבחור הירדן תסב לאחור (ויושע, יול' ז פסא). מלך קהל מלכי אדמה בסערו משא דומה יפקד על צבא רומה (יול' א ר"ה, מחזי איטלי ב, לג:). פרי הדר עיטרתו לצפירה פרצוהו חקקתו בבסאך לסערה (Elbog. Stud. 127).

— הִפְעִ', הִסְעִיר,—הדף והפיץ כמו בסער, ואמר בן סירא: בשיר מ[ש]ל חידה ומליצה עמים הסערתה (ב"ס גני' מז יז).—ובמדר': כשם שגל הים מסעיר ברוח סערה כך לשון של אדם מסעיר ברוח עבירה (א"ב דר"ע, ביהמ"ד ילינק ג).— ואמר הפיטן: שנן בפארן ושעיר ואותם אל הסעיר ואתה מרבבות קדש אדני בם סיני בקדש (קדוש, יול' א סבוע'). בשבעה עשר בו חלחלה אחזתני וסער מסעיר (במדם, סלימ' יז תמוז). זכור פלטים אשר באף הסעיר צבאי בלכתם אל הר שעיר (זכור אים, יול' סבת זכור). להר שעיר אסעיר וערער יתערער (אלהי, יול' סבת א אסה"פ). צח ואדם משעיר נסיכה בבליון תסעיר (סס, אין כמוך). חושה להסעיר בשעיר ברכת אב תעיר ורב יעבוד צעיר

[1]) תרג' ד"ר מזיא.

[2]) [לפי צורתו הוא שיך לבנין פוּעַ', וכן פרשוהו החדשים. אולם משמעת הכתוב דורשת פעל סביל, ולכן צריך לפרש שהוא פֻּעַ', ובא הנקוד יְסֹעֵר במקום יְסֹעַר, עי' רד"ק בשרשיו ומכלול (הוצ' ריטנברג קנ:).]

[3]) [אפשר שזה הוא ביני פועל מן קל. וכן כנראה פרש רש"י, וז"ל: שלבה סוער ברובי צרות, ע"כ. ורד"ק, סוערת בסערת הגלות, ע"כ.]

הים מעליכם כי יודע אני כי בשלי הַסַּעַר הגדול הזה עליכם (שם יב). — ובהשאלה צרה גדולה, כעס וחרון גדול: וְסַעַר מתחולל על רשעים יחול (ירמ' כג יט). הנה רעה יצאת מגוי אל גוי וְסַעַר גדול יעור מירכתי ארץ (שם כה לב). אחישה מפלט לי מרוח סעה מִסָּעַר (תהל' נה ט). כן תרדפם בְּסַעֲרֶךָ ובסופתך תבהלם (שם פג יו). — ובתלמ': מעשה שהיו באין בספינה ועמד עליהן ס ע ר גדול בים (ירוש' יומ' ג ח). ד"א אדן עו[לה לספינה] ועמו בהמה או סוסין או גמלין או דבר אחר אם עמד סער בים מה הן עושין משליכין את הבהמה לים וממלטין את בני אדן (גנזי שכטע' ח, גינצבורג 38). — ובספהמ"א: ואיך איד חם ורטוב הוא יסודם בהתקבין למעלה מאוירו וכוכבי אש אשר עולים ויורדים והברק והרעש ו ס ע ר ו (רש"ע פלקירא, המבקש הקד'). — ואמר המקונן: איכה שחת ב ס ע ר ך לסגר ביד סעפים סהדיך (איכה אלת, קיני). ותנופת ידו עד נפשה נגעה ולכל קול הד לבה ענה כ ס ע ר (יל"ג, אדו"ס ג). — *ומ"ר סְעָרִים: ולאל יום יהי כל סר וחנף כמוקש מפני רוח ס ע ר י ו (רשב"ג, בשורם ען).

***סְעָר**, ס"ז, — כמו שֵׂעָר: מן מה סער כותש אין הגדר כותש [1] (ירוש' פאה ג ג). וכוחלת ופוקסת ונוטלת ס ע ר ה וצפורניה (שם משקי' א, גני' 193). אין כותבין ספרים לא על עור בהמה טמאה ולא על עור חיה טמאה ואין תופרין בגידן ולא ב ס ע ר ן (ר"י ברצלוני, הלכי ס"ת, אדלר 18).

סָעַר, סֹעֵר, פעו"י, יִסְעֲרוּ, וְאֵסָעֲרֵם, heranstürmen; tempêter; to storm, — א) סָעַר הַיָּם, זעף והכה גלים גדולים: מה נעשה לך וישתק הים מעלינו כי הים הלך וְסֹעֵר וכו' ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו כי הים הלך וְסֹעֵר עליהם (יונ' א יא-יג). — ב) בהשאלה, סָעַר פלוני להפיץ את אויביו, קצף ורגז ואמץ כחו להפיצם: ראש פרזו יִסְעֲרוּ להפיצני (חבקוק ג יד). — סָעַר את ההמון, הפיץ אותם לכל עבר, כמו סֵעֵר: וְאֵסָעֲרֵם [2] על כל הגוים אשר לא ידעום (זכרי' ז יד). — ובמדר': כיון שאמר לו מה אשיב שולחי דבר היה דוד עומד ו ס ו ע ר ולא היה יודע מה להשיבו (מדר' תהל' יז). — ובספהמ"א במשמ' פ"ע, סָעַר בלבו: ויצא אנטיפ' מלפני המלך ברעד ופחד וילך אל ביתו ולא ידע הדבר מראש ועד סוף ו י ס ע ר בלבו מאד (יוסיפון סלו). ס ו ע ר ו ת בחמה ועליהם באימה ואין מלבדך שוכן בקול דממה (אהלת מתוהים, ליוה"כ, מחז' איטלי' ב, ל). ס ע ר ו בשמים תודות וסביבות הכס מדות הדין והרחמים עומדות ותדברנה לפני המלך (ראב"ע, מי כמוך אפס יש מבלעדיך). חמתו באש תבאר וכעסו כלהב י ס ע ר (הוא, הי בן מקין). ואחר הגבול הזה אש אוכלה אל השמים עולה גחליה בוערים ורשפיה ס ו ע ר י ם (שם). — ובמשמ' פ"י: וכאשר הרוח סוער הים בהיות הים בהשקט וסוערת אותו הרוח כן דברים מסערים את לב בני אדם (יוסיפון סיד). — ואמר הפיטן: מחוללת תנין בגערה נותנת בים מעברה ס ו ע ר ת גלים בסערה עורכת מסלה ישרה וכו' (מחוללת, יוצ' ז פסח). מותחת גבהי מרומים נוטעת אדני אדומים ס ו ע ר ת שאון ימים ערפת המון קמים (מותחת, יוצ' אחרון פסח). — ס ע ר ה ו בשצף עלך וכל פה יהללך על פלא מפעלך (זכור את, יוצ' שבת זכור). ס ע ר ו השער ובראשכם הנני (אדם לבנסון, אוריה ובת שבע). — ובינ' פָּעוּ, סָעוּר סְעוּרִים: על עסק כעורים עזבנו אלוף נעורים סוחים כבן ס ע ו ר י ם סגוף עני וצעורים (לך ה' הצדקה, סליח' מנחי' יוה"כ). בבית התפלה מקדש מזערים רפויי ידים ומעודי אברים בהולים וסעורים מכל עברים (ר' שמואל הלוי, שחרנוך בקשנוך, סליח' בי עי"ת). תנקום דם הנשפך כמים הנגרים משוד עניים מאנקת ס ע ו ר י ם (התרישו, קיני').

— נִפעי, יִסָּעֵר, — נִסְעַר לִבּוֹ על דבר, נָע לבו ורגז וחרד בשביל דבר, bewegt werden; être troublé; to be troubled: ומלך ארם היה נלחם בישראל ויועץ את עבדיו לאמר אל מקום פלוני אלמוני תחנתי וישלח

---

[1] [עי' כתש ובהערה.]

[2] [כן דעת ריב"ג (הרקמה ל, עמ' 201) שהוא קל, ובמקום וְאֵסָעֲרֵם. והוא סובר שיש כאן סרוס של תנועות, כלומ' הסמך והעין החליפו את תנועותיהן, וסרוס זה גרם לתנועת האלף להתארך מן סגול לצירה. וכן דעת רי"ק ורד"ק שהוא קל. ורד"ק מזכיר דעה שהוא צורה מורכבת מהקל והנפע', עי' מכלול (הוצ' ריטנברג כג:) ופרושו לפסוק זה. וסובר רי"ק שהוא פ"ע ולכן פרשהו ואסער עמם, כמו יששום (ישעי' לה א), ורד"ק מוסיף: ויתכן לפרש שיהיה ואסערם פועל יוצא, ע"כ. אולם החדשים מפרשים אותו כמו פִּע', והיה צריך לנקד וַאֲסַעֲרֵם, כמו אֶזְרֶה (ויקר' כו לג) אלא שנתארכה תנועת האלף לצירה כמו אֵפוֹ במקום אֵפוֹא (שמות יו כג); ועי' קניג (I 279, II 494).]

בלב גבר תשרש בו ראש ולענה עד אבדון תשחיתהו (סלוס הכהן, ניר דוד 51). המוסר הטוב המסתעף מהספור ההוא (רמח"ג, אביעזר ג, דצ"ר).

—קל, °סָעַף, חשב, דאג — ואמר המשורר: עלי בזאת אל תסעפי התנערי קומי ולמה תסעפי (שבזי, בכר, Poesie d. Jud. Jemens 72).

סְעֵף[1]), ש"ג, מ"ר סְעִפִּים, — חלוקה, פלגה, ובהשאלה דעות חלוקות, Spaltungen; divisions, פסח על שתי הַסְּעִפִּים, משל למי שמפקפק הנה והנה ואינו מכריע הכף לאחד מן הצדדים: ויגש אליהו אל כל העם ויאמר עד מתי אתם פסחים על שתי הַסְּעִפִּים[2]) אם יי' האלהים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו (מ"א יח כא). — °ובמשמ' מחשבה[3]): ואתה היודע מחשבות אדם ומבין סעפי לב בשר ודם ידעת כי בכל לבי לעשות רצונך חפצתי (ר' בחיי, בקשה בסוף ספ' חו"ה בערבי, הוצ' ד"ר יהודה). —ואמר המשורר: לאנשי לבבות בני מחשבות בידם נעימות למחיתו בריאים ועיני סעפים עתידות מצפים (רמב"ע, דיואן בודלי 13). אבי עזרי ישיבוהו סעפיו אשר נתן ידידו בין אגפיו (ראב"ע, אבי עזרי). ויליץ בעד סודו לשואל ורעיוניו יבאר ויודיע סעפי עלומותיו (הוא, בפס אל אסר אמר). וקבה להחיותו וכבד להפרותו וקדקד להורותו סעפי תבונותיו (שם). והפך זמן הודו למשחית ועז פניו ישנה וכבה נר סעפיו ורואותיו (שם). הסיתוך וגם יכלו לך רעיונם זדונים וסעיפים נרפים (בחיי' עול' ע יג). איך לאלהי יהיה הולל לא בא לכלל נפש חיה זאת לסעפי רעה חולה ציר אין מזור לו וטריה (ר"י פרנקים, בשירו נגד המקובלים, מתק שפתים, הוצ' מק"נ 73). ינפש אדם מעט בשנתו סעפים וחזיונות יבהלוהו (צ"ז צ"ם מא ה).

סֵעֵף[4]), ש"ז, מ"ר סֵעֲפִים, — מחקר ועיון בדברים חיצונים: סֵעֲפִים[5]) שנאתי ותורתך אהבתי (תהל' קיט קיג). — ובסהמ"א, במשמ' רשעים, ואמר המקונן: איכה שחת בסערך לסגר ביד סעפים סהדיך (איכה אלה, קינ'). נשחט האב ויחידו נעקד נעקד רגלו וידו נשגב ה' לבדו סעפים שנא לבמו סמלי הקנאה וגלולימו סורו טמא קראו למו (ר"י הלוי, אלהים אל דמי, סליח' ה ע"ת, Synag. Poesien, הוצ' צונציגר). ובממלכה החמישית אנשים אדומים שופכי הדמים סעפים וחנפים ושודדים ומזידים (ראב"ע, אגרי חי בן מקיץ). — ובמשמ' מחשבה: שעו מני והלאה שרעפי שוא סעפי תהו סורו עזובוני חפצי גלמי הבלי חלד (סלוס הכהן, ניר דוד 3). אחי אל תשית לדברי לבך עזוב סעפים אלה אבות כל עגי (יל"ג, בית מועד לכל חי, א ג, 32).

סְעַפָּה, ש"נ, מ"ר סְעַפּוֹת, סְעַפֹּתָיו, — סְעַפּוֹת הארז, וכיוצא בו, ענפים: בִּסְעַפֹּתָיו (של הארז) קננו כל עוף השמים ותחת פארתיו ילדו כל חית השדה וכו' ברושים לא דמו אל סְעַפֹּתָיו וערמנים לא היו כפראתיו (יחזק' לא ו-ח). — ואמר המשורר: נפל ברוש על בין עבתים גבהה קומת סעפותיו אשר נצמרו (רסב"ג בימי יקותיאל). — ובחכמת הרפואה, חלי מחליי העור, כעין ספחת וגרב, porrigo, tinea trichophytica[1]): הסעפה היא מכלל צמחים קטנים שחיניים וכו' והסעפה מתחילה צמחים קטנים נבקעים קלים נשתנים במקומות רבים ואחר יתהוו שחינים צרבתיים וכו' ולפעמים יזולו חלודה ונקראים שריגיים וסעפה לחה ולפעמים יתחילו ספחתיים יבשים (קאנון ד ז ג ג).

סער[2])׳ ממנו סַעַר, סָעַר, סְעָרָה, °סְעִירָה, *מִסְעָר.

סַעַר, סָעַר, ש"ז, כנ' סַעֲרָךְ,—רוח חזק מאד מנשב בכח גדול, Sturmwind; tempête, ouragan; tempest: בתרועה ביום מלחמה בְּסַעַר ביום סופה (עמוס א יד). ויי' הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סַעַר גדול בים והאניה חשבה להשבר (יונה א ד). שאוני והטילני אל הים וישתק

---

[1]) [אפשר שהיחיד הוא סְעִפָּה. ולדעת ריב"ג בשרשיו מ"ר הוא מן סעיף בהבלע היוד.]

[2]) [י"ת אתון פליגין לתרין פלגוון. וכן הפשיט', והירוג' partes. וכעין זה סומכ' ἀμφιβόλως, והמפרשים העברים פרשו מחשבות, כמו שְׂעִפִּים. והשבע' תרגמו ἰγνύαι, ברכים. ויש מפרשים כמו קַבַּיִם של הפסח.]

[3]) [עי' אברבנאל (מ"א ג) וז"ל: קרא סעפים למחשבות האנושיות בעיון.] — [4]) [עי' הערה הבאה.]

[5]) [י"ת דחשבין מחשבין סריקן, וכן רש"י. וריב"ג וראב"ע ושאר התרגומים העתיקים, כלם פרשו שהוא תאר לאנשים, וכן ר"י מפיסא (בספ' מנח' קנא') וז"ל: וז"ש דוד ע"ה סעפי' שנאתי קרא סעפי' להולכים אחרי שרירות שכלם בעניני התורה וילכו ארחות עקלקלות, ע"כ. אולם רד"ק סובר שהוא שם למחשבות. והוא שם בפלם דִּבֵּר, שִׁלֵּם.]

[1]) תרג' ד"ר מזיא.

[2]) [כמו שׂער, ובאשור' שַׁאָר, רוח, סַעַר (Del., Handw., 635); ועי' גם בֹּרֶט (Wurzeluntersuchungen 50).]

לריב"ג, לקט). ואראה והנה יונקתו מחוקת שרשי הדת ומסעפת פארותיה מחוקת בדקי יסודותיה (ר' מאיר הלוי להרמב"ן, אגר' הרמב"ם כד.).—ואמר המשורר: ופור משנה עשו לאל אשר קם וסעף בעמלק ציץ ופארה (ר"ש הנגיד, אלוה עז). יי' סעפוני זדים עודוני ולארץ תחתיות הו. ידוני (ראב"ע, יי' אלהי הצבאות). השפו זרוע אשר מאד גדלה סעפם על אחת חמש בגדולה (איוס. יוצ' אסרון פסח). ועץ לא ישא פרי יסעפו (אסף יע יע יג). עבדי שאנן ואני יעף עד אן תהיה צור גאוני פארה הדורה מסעף רחם על כנה נטעתה ושלח לה נגיד ומצוה (ר"י נגארה, עולת תמיד קסד).—ובהשאלה: מעולל עוללות תוגה בלי יד ומאין יד סעיף יגון מסעף (רמב"ע, ראה סחק, בודל' קנס). ועיני עניני רעיוני הלב סעפים[1]) ובאשנבי מסובי גיבי המדע משקיפים ומקיפים (ר"י חריזי, תחכמ' יו).

—הפעי, *הִסְעִיף,— עשה שיגדל כמו סָעִיף: ומה ענין הזה והגדול דבר הות נפשו [הוא ויעבתוה הכנוי אשר בויעבתוה שב אל הות נפשו] הוא אמר שהם מסעיפים הוות נפשם כלומר מה שיש בלבם מן הרע מסעיפים אותו ומגדילים אותו (ר"י א"ת, ספי השרש' לריב"ג, עבת).

— התפ', *הִסְתַּעֵף מִסְתַּעֵף—יצא כמו סָעִיף וחלק מדבר, כמו הענף מהגזע: מסתעף[2]) מהחרון (תק' מדה"כ לרסב"ג טז). ואני רוצה לומר שאבאר מהות המדות המסתעפים מחוש הראות וכמותם (שס כד). ומן המדה הזאת מסתעפת הסליחה והמחילה והמה ממדות הבורא יתעלה שמו (שס מח). ומן התנועה ההיא יסתעף ואליה ישתלשל כל מניע ומכין בעולם התחתון כולו (ר"ס א"ח, מו"כ ב א). וזה מבואר למי שעיין בטבע זה המציאות ובפרט באיברי הב"ח. ואופן הסתעפם בהתחלתם (רלב"ג, איוב י, ד"ה בחור דברי המענה). כי כל הכופר באחד מן השרשים כאלו כופר בעקר שהשרש ההוא מסתעף ממנו (ר"י אלבו, העקרים א יג). וראוי שנבאר עתה דרך ידיעת השרשים המסתעפים מן השלשה עקרים הללו (שס יד). ומן הצד האחד הוא שורש המסתעף מעקר מציאות השם ומן הצד האחר הוא מצוה פרטית שנצטווינו עליה (שס). ואולם נבואת משה ושלא תנוסח התורה כבר יצוייר מציאות תורת משה זולתם ולזה היותר ראוי שנאמר ענפים ואמונות נמשכות לשיהות השלית לא עקרים בפני עצמם כמו שתחיית המתים וביאת המשיח הם ענפים מסתעפים מן השכר והעונש לא עקרים או שרשים בפני עצמם (שס טו). והיא אמונה מסתעפת מתורה מן השמים (שס כג). שכמו שנסתעף המין האנושי מאדם ככה נסתעפו הרעות כלם ממין (ר"י אברבנאל, נחלי אבות ה, ד"ה שבעה מיני פורעניות). ומכאן נסתעפו דרכי עובדי הכוכבים (ר' אברהם בינאגו, דרך אמונה ב, מ::). כי אלו הם דברים המסתעפים על ידי התורה טפלים אל העקר (אלשיך, פי' איוב כח כ). וראיתי להעלות על ספרי במקום הזה תוכן השאלה הנזכרת בצרוף שאלות ומבוכות אחרות הנמשכות ומסתעפים ומשלשלים ממנה (דוד גנז, נחמד ונעים קסא). ואמר וכמסמרות נטועים להורות על חוזק ההתחלות והשרשים אשר הציבו בעלי אסופות כי אספו אל תוכם בכח כל הידיעות הנמשכות והמסתעפות מהם לדוגמת גרגיר הזרע (ר"י מוסקאטו, כפול' יהודה יד). עוד יושלם החקוי מכל צד בציירנו המות במדרגת השרש והגידים הנמשכים ממנו ומבלבלים ומסתעפים בכל הגוף במדרגת הענפים (שס טו). הרבה ענפים טובים מסתעפים מאילן הענוה וכו' כיון שהזכיר בעל ספר אורך ימים מענין הענוה מהרבה ענפים טובים מסתעפים ממנה הנני להראך שחיים נמשך לאדם על ידי שפלות והענוה (ר' אליהו, שבט מוסר יז). וראוי שנמשיך אל ההשגחה והבחירה הדבור בתפלה לפי שהתפלה היא ענף מסתעף מן ההשגחה והבחירה (ר' רפאל מנורלי, מרפא לנפש כז.). ובשנת שע"ג הסכימו הועד הכלל ותקנו שלהשגת הקיום והמסתעף יפרעו על נכסי חוץ משלם בשאר נכסי פנים (פרי הארץ ג', שו"ת חו"מ י). הנה אם באנו לכתוב פרטי הדינים והסעיפים המסתעפים בכל א' וא' מאלו הדברים יאריך הענין (ר"א ששון, תורת אמת, שו"ת קא, קט.). ונמשכים ומסתעפים תיכף ממני (יש"ר אקנדיה, ספ' מעין גנים מספי סוד היסוד מ). ושם דה ודא ודוה ודם ודת ודין מדד מאד ועוד כיוצא בהן שיתבארו בבאור נד ומין זה מן השרשים נקרא אצלנו שרש מסתעף (רש"פ, יריעות שלמה א, הקד' יא:). ונסתעף מזאת ההוראה פעל יחיל להוראת ההצלחה ותמידיות היכולת (שס א א, ג::). ואם לא תסתעף ממנה רעה לאחרים (ילמק איכל, הקד' למשלי). כן רוח קנאה כי תסתעף

---

1) [כנראה הוא כמו מסעפים, ואולי הוא קל כמו סְעִפִּים.]

2) [בהוצ' פאלאק בסעיף.]

סעיפך אשמה רני וצהלי (רא״צ״ע, אמרו בני). והכביד הנדוד עליו ואין לו מעודד בלתי ילדי סעיפו (האלוץ ע ג תרל״ד, 54). ומרכבת סעיפך לעלות על מרום חכמה תהי לעד בתומה (כס״ע פלקירא, המבקש קב).—ומ״ר סְעִיפִּים, כמו סְעִפִּים[1]: והמלכים אשר קדמוך מזמנים להם די חקם ומתנותם דבר יום ביומו למען יפתרו ויגידו להם דברי חידות וכל חכמה וסעיפי לילה וחלומותיהם (מעשה בוסתנאי). כי כמו אשה הרה משלחת ילדיה מקרביה כן הנבון משלח סעיפי מחשבותיו מלבו (ר״י בן כספי אלם, פי׳ משלי א ה). לדרוש ולחקור כפי מעט קט מוער מצער סרעפי לבבי וכו׳ תרתי בסעיפי לבבי שתי שורות (ר״י הדסי, אה״כ, כג, יח.). הסיתוך וגם יכלו לך רעיונים זדונים וסעיפים נרפים יומם יעצוך כליות כלות (בחינת עולם ט).—ואמר המשורר: תמונתו מהגיד באמרת פי נשגבה אך על לוח לב בעט סעיפי נכתבה (רא״צ״ע, איה עופר). כי לכל נמצא תבונות רק סעיפיהם וידם קצרה מבוא בסודם (הוא, הנפשים אל יקודם). לקחו סעיפי מרקחות טוב זכרך וזמרתו על השחין ויחי (ר״י חריזי, תחכמוני ט). שובו בני תבל ועד מה תהיו בשני סעיפי תאותכם פסחים (הוא, הענק רים).—ואם נואלתי ולעשות הסכלתי כי העליתי נרות סעיפים תמהים לפני אוריו הנגוהים ארוננו חכם כמלאך האלהים (מכתב ר׳ יוסף בן תנחום הירושלמי, מטמוני מסתרים יע, הו״ל מק״נ, תרכ״ג). ולא מצאו סעיפי מכל שירה חזון במתון ואף כי בחפזון (ר״ע פרנקים, מכתב לר׳ יוסף פירמו, מתק שפתים, הו״ל מק״נ 80). באי יחידתי סעיפי באו פני לבשתם משחור קדרו בראות קווצותי אשר ילבינו (שם 82). התחזקו חושי סעיפי רהבו (שם 86).— ז) כמו צְעִיף: כסלו כסילים קו הליבותם כמו תעו שנים עשר ושבעתים תעטה בימה מעיל זעף ועל אפי בנות עיש סעיף ערבים (רמב״ע, ענות תהום, דיואן פב, בודלי). יקצץ אל סעיפים מעלימים פני עפרה ויקרע הרדידים (ר״י חריזי, תחכמוני כ).

סְעִיפָּה, ש״נ, מ״ר סְעִיפּוֹת,—א) כמו סָעִיף ב): כמו ויפשחני עשה לו גדר בסעיפות בענפי עצי היער סביבות דרכי כדי שלא אצא (רש״י, ב״ק לג:). והבן והבת קראום החכמים פרחים כי הם פרחי האיש

1) [עי׳ דברי ריב״ג (השרשים, שרש סעף), וז״ל: לפי שהמחשבות נקראות סעיפים כמו שנאמר לכן שעפי ישיבוני אע״פ שנכתב בשין, ע״ב.]

ושריגיו וסעיפותיו כי הם נטע נעמניו (הקדש, שנה ה א ג 74).—כמו סעיף ו), ובפרט מחשבה רעה: מלכלך כל היום בעבירות מטונף כל הלילה בשקוציהם מגולל שנותיו בשכבת זרע ומשקר כל ימיו בסעיפות הנו משים תורתך ללעג ומצותיך לבוזה (רקע״ג, ספ׳ הגלוי רכה). וגאלנו בחסדיו מידם (של מצרים) לזכותינו ללכת בדרכי האמת ורצה בטובו הגדול עלינו לבלתי נשוב עוד להטמע בתוכם כדי שלא נלמד סעיפותיהם ולא נלך בדרכיהם המגונים אצל תורתנו השלימה (ספר החינוך, מצוה תק).

***סְעִירָה**, ש״נ, שה״פ מן סָעַר,— כמו סְעָרָה: וקול המון בקול שדי בקול ים ומשבריו בעת יסער סעירה (ר״מ הנגיד, אלוה עז).

***סַעַל**, ש״ז,—שם מליצי, אולי במשמ׳ רפואה[1]): ר׳ יונתן נשר שעריה אזל להדיה מינדלה דצבעי׳ מיסתאסיי׳ הוה תמן חד ספר אמר בשביל שערך באתה לכאן לרפאתו א״ל שיטפו מאלל והא סבית שיש בה סעל[2]) לרפאתו ואני הועתקתי לכאן להחי׳ מחיה (מד״ר קהלת, כל הדברים יגעים).

סע״מ, ר״ת,—סעודת מצוה.

סעף[3]), ממנו, סָעַף, סָעִיף, סֵעֵף, סְעֵף, סְעַפָּה, סְעִיפָּה; *סַרְעַפָּה.

סָעַף, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—פעי׳, מְסָעֵף,— סֵעֵף את האילן, כרת את סעיפיו : die Zweige abhauen; ébrancher; to lop off boughs הנה האדון יי׳ צבאות מְסָעֵף פארה במערצה (ישעי׳ י לג). — ובסהמ״א: הוה מפשח אײשבררײ״ר בלעז כשמסעף בידו ענפים מעץ גדול (רש״י, ב״ק לג:). וענין וכרם רשע ילקשו ירעו צמחו וזאת מלה קצרה וצחה מאד והשמוש הזה דומה למה שאומרין הערב סעפתי הכרם כלומר כרתי סעיפיו (ר״י א״ת, ספ׳ השרש׳

1) [עי׳ הערה הבאה]

2) [פרש מ״כ: כלו׳ שמעתי שיש בו תעל ורפואה לרפאותו וכו׳ סעל כמו תעל ואולי שצריך להגיה כן, ע״כ.]—3) [כנראה פרושו בקע ופצל, כמו הערב׳ שַׁעַב, ומזה שְׁעְבַה a), נקרה. אחרים משוים עם הערב׳ שַׁעַף b), נתבקעה היד מסביב לצפרנים; שַׁעַף, ענף התמר עם עלים.]

a) شعب شعبة b) سعف

סָעַט[1], קל לא נמצא.

—הִסעִי, ״יָסִעַט, יוסעט,–שזורקו בו איזה סם נוזל אל תוך האף, einspritzen (in die Nase); injecter (dans le nez) to inject (into the nose): ומן השאיפות באף הנקרא סעוט סחיטות יוסעט בהם כמו סחיטות קשואי החמור (סס ג טו א ו).

״סְעִידָה, ש״נ,–סה״פ מן סָעַד: סעידתי בזאת תדע וכו׳ (ר״י הדסי, אה״כ סעד יב).

סְעִיף[2], ש״ז, מ״ר סמי סְעִפֵי, ככ׳ סְעִפֶיהָ, — א) סְעִיף סֶלַע, סֶדק ונקרה בתוך הסלע, Felskluft; creux de rocher; cleft of rock, עי׳ סלע: וישב בִּסְעִיף סלע עיטם (ספט׳ יה ח). לבוא בנקרות הצרים וּבִסְעִפֵי הסלעים מפני פחד יי׳ ומהדר גאונו (ישעי׳ ב כא). שחטי הילדים בנחלים תחת סְעִפֵי הסלעים (סס כז ה). – ואמר הפיטן: טל זכרו גבורות מוסיפים חקוק בגישת מוספים טל להחיות בו נקוקי סעיפים (תסומות, תפל׳ טל). וגם עליך תעבר כוס אשר עברני ואז בסלעי סעפיך אנפץ את טפיך (סכורת ולא מיין, קיכ׳). שכך חמתך מעם לך רודפים לבוטים בענים והנם זועפים מנקרות הצורים פדם ומסעיפים עושה חסד לאלפים (אליך יי׳, מחזי איטלי׳ ג, רג:). — ב) סְעִפֵי הזית וכיוצא בזה, ענף עב וארוך, Zweig; branch(e): ונשאר בו עללות כנקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בִּסְעִפֶיהָ פריה[3] (ישעי׳ יז ו). שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סְעִפֶיהָ (סס כז י). — ואמר המשורר: כסעיף הדס תטה צביה עת תרקד ופרע שערה תפרע (רמב״ע, התרשים ג קי). – כשיחתוך ממנו סעיף (אבי הרלב״ג, סעה״ס ג, סער הלמחים). — ומ״ר: כשיקיימו השרשים הלבבות יראו הסעיפים על הלשונות ולא תראה לך אהבה ישרה אלא מלב שלם (ר״י א״ת, מבחי׳ הפניני׳ לרשב״ג 33). ואומר הנה כי מן השרש הזה סלי חרי וכבר פרשו בו לבן בענין שהיו הסעפים שהיו עושים מהם לבנים וזה ענין חלוש (הוא, ספ׳ השרשים לריב״ג, סוכ). ואמנם הסעיף הוא מה שיסתעף משוק הצמח ואמנם הענפים הם יצמחו אל מעלה מן הסעיפים (קלוכיונ׳

1) [בערבי שַׂעַט a).]

2) [יותר טוב לנקד סָעִיף.]

3) [החדשים גורסים בִּסְעִפֵי הַפֹּרִיָּה.]

a) سعط

בן קלונימוס, ספ׳ הלמחים כ״י פריז). — ואמר המשורר: ועופות בן עפאים יתנו קול כשרות אחרי סתרי סעיפים ובלשון עלגים שרו ואכן נגינות לרגעים מחליפים והרוח תנופף ההדסים וראשיהם לקול העוף מניפים ויחוגו בלי יין כשכור וברות יניעון נעטפים (רמב״ע, דיואן קסח, בודל׳). – סְעִפִּים[1]: אהה על עץ אשר גבהו סעפיו היו עצי עדן מקנאים (הוא, לנגיר דעות). — ג) ״חלק מן דבר, פרט מן כלל: ואילו הסעיפים אינם ממדות החסידים הקדמונים אשר העירו להם מדותם החמודות כי הם כנגד אלה (תק׳ מדה״נ לרשב״ג, כו). היא (הכניעה) מרחקת מן האדם הגדולה והגאון והגובה והתפארת והשררה ורדות בכל וחמוד מה שהוא גדול ממנו והדומה לזה מסעיפי הגאוה (ר״י א״ת, חו״ה, הכניעה, פתיח׳). מדת ההודאה לשם וההכרה שהכל מאתו וכו׳ וזה מסעיפי מדת הנדיבות (ר״י בר׳ אנטולי, מלמד התלמידים יד:). שבני בבל כל כך בקיאים בסודות הטבע עד שאיני מגיע לסוד חכמתם ואיני ראוי להיות מרואי הדמים כי זה סעיף מסוד חכמת הטבע ואיני בקי בו (סו״ת בדבר למוד החכמות, ד״ה, סח). והנה זה הכח כמו שאמרנו יסתעף לשני סעיפים (ר״ד מלוקא, זכות אדם, הול׳ בריל 11). — ה״ד חלול ה׳ א״ר נחמן כגון אנא דשקילנא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר כלומר שע״כ מגיעין סעיפי עבירה כדפרי׳ בדוכתא (ריטב״א, על מסכ׳ ר״ה א, כב:). — ד) כל אחד מהחלקים הקטנים שפרקי ספר וכיוצא בו מחלקים, Paragraph, ועי׳ עוד סְעַף: דין השכמת הבקר ובו ט׳ סעיפים (סו״ע או״ח א א). ולשלימות המלאכה אף גם זאת עשיתי בסדור הדברים יצאתי בעקבי המשביר ז״ל ר״ל לעשות סעיפין בכל סימן וסימן במניינם ובמספרם (הלבוש, או״ח, הקדמ׳ ד.). וכמו שכתבנו בסעיף הסמוך שקודם זה (הוא, חו״מ מס כא). — ה) ובחכמת הנתות, כמו רצועה: וכשתשוב ההקעה אל מקומה הנה הטוב שבקשירותיה שתקשור הכדור על השבר קשירה בסעיפים רחבים ימנעו הסרת מה שחזר וראוי שיעבור הצעיף עצמו או סעיף אחר עליו בצליבה אל השכם האחר והנה יפול הצלבתו אל השכם העלול (קאנון ד ה א יא). — ו) ״ובמשמ׳ מחשבה, כמו סְעַף: ואני נרדם הרעיון נבוך הסעיף רב הבהלה (ר׳ לוי בר׳ אברהם, הקד׳ פרדס החכמה, אוצה״ס ג 21). — ואמר המשורר: אם אין ביד

1) [עי׳ סְעַף, הערה.]

דרבנן קשישי אתון פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מיגייבו (ברכ׳ מו:). — סְעוּדַת שלמה בשעתו: מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לי פועלין הלך ופסק להם מזונות וכשבא אצל אביו אמר לו בני אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו [1]) לא יצאת ידי חובתך עמהן וכו׳ (ב״מ ז ח). בן סורר ומורה אפילו העלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתה אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיתן לתוך פיו כשיעור (תוספת׳ סנה׳ יא ו). אבל סעודת ט׳ באב משש שעות ולמטן אפילו עולה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתו מותר (ירוש׳ תענ׳ ד, גנ״י 182). — סְעוּדַת מלכים: מתנייתא עד שלא למדו סעודת מלכים ובמקום שעושי׳ את המליח עיקר (רבי שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן, שם ברכ׳ ו ז). — סְעוּדַת עם הארץ: תני לא ישמש חבר במשתה עם הארץ ולא בסעודת עם הארץ אלא אם כן היה הכל מתוקן ומעושר מתחת ידו (שם דמאי ב ג). — סְעוּדַת אֵרוּסִים: ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו וכו׳ (פסח׳ ג ז). אני לא שמעתי אלא סעודת אירוסין אבל לא סבלונות (ר׳ יהודה, שם מט.). — סְעוּדַת חתן: כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות שנאמר קול ששון וכו׳ (רבי חלבו בשם רב הונא, ברכ׳ ו:). השולח סבלונות לבית חמיו שלח שם מאה מנה ואכל שם סעודת חתן אפילו בדינר אינן נגבין (ב״ב קמו.). בשלמא נישואין בלא סעודה איכא שמחה אלא אירוסין בלא סעודה מי איכא שמחה (יבמ׳ מג:). — סְעוּדַת משתה: ר׳ עשה סעודת משתה בנו קרא ר׳ לכל רבנן (מד״ר קהל׳, מה יתרון). — כל סעודה שאינה של מצוה אין תלמיד חכם רשאי ליהנות ממנה (רבי שמעון, פסח׳ מט.). — סְעוּדַת הרשות: לא אכל רב מההוא בישרא מ״ט אי משום איעלומי הא לאו איעלם וכו׳ אלא סעודת הרשות הואי ורב לא מתהני מסעודת הרשות (חול׳ צה:). — סְעוּדַת קֶבַע, סעודה קבועה שאינה ארעית: הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך עשרה פעמים ד׳ אמות (ברכ׳ כג:). — סְעוּדַת הקזת דם, אכילה אחרי הקזת דם: כל המקיל בסעודת הקזת דם מקילין לו מזונותיו מן השמים (רב ושמואל, שבת קכט.). — סְעוּדָה המפסיק בה, סעודה לפני התענית: לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר (רב יהודה, תענ׳ ל.). — וכן ״סְעוּדָה המפסקת: ובסעודה המפסקת לא יאכל אדם שני תבשילין (אבן ירחי, המנהיג, ת״ב כ). — מְזֻמָּן לִסְעוּדָה: אלא אדם שיש לו בן למול או נטל אשה מי שמח מי שהוא מזומן לסעודה [וכן יעקב הוא מזומן לסעודת] הקדוש ברוך הוא שהוא עתיד [לעשות] לצדיקים לעתיד לבא וכו׳ לפיכך כשתבוא [סעודת] גאולה הוא שמח שהוא מזומן לסעודה (פסיק׳ רבת׳, קכט). — ובסהמ״א: גם הסעודה לפגרים להחליפם כח חלף אשר ישאב האויר וכל יגיעת כח (הסג׳ רקע״ג על חוי הבלבי, דודסון 70). והכל מתוקן לסעודה זה כינוי של מיתה מלמד שהכל מתוקן למות וכו׳ ולמה נקראת מיתה סעודה ללמדך כשנקראין בני אדם לסעודה הכל נכנסין בפתח אחד וכו׳ אף בשעת פטירתו מקרה אחד לצדיק ולרשע (ערוך, ערך סעד). סגני כהונה ישביעוהו וערב יום כפור לאכל סעודה רבה ימנעוהו ודורשי יי׳ לא יחסרו כל (רלב״ע, אזכירה סדר עבודה). דע מה לפניך ובל שים פניך על כל פנים שמו את פניהם דיללו ממנו סעודת מקראו עדיך ריר טינוף קרי קראו (Elbogen, Stud. 132.) יזכהו חזות בנין דבירו בעוז ויקר חזות יום הסעודה (ד״ה יהודי מצרים וא״י ב, מן 85). — ובבית האבל: עשר׳ כוסות התקינו בבית האבל שלשה לפני סעודה ושלשה תוך הסעודה ארבע לאחר הסעודה (טויו״ד שעט).

״סְעוּט, ש״ז, שה״פ מן סֵעֵט — תבשיר של רפואה שורקים אל תוך האף [1]), sternatorius [2]): וכמו מיני ההטפות הנקראות סעוט והם גשמים רטובים יטפו באף וכו׳ ואחר יוטפו באפו ההטפות הנקראות סעוט וראוי שישאף כל מה שיושם באף (קאנון ג ה א ג). ויש הנה הטפות הנקראות סעוט נכתבות ברקוח מועילות מאד (שם ג). ואחר כך תעשה סעוט [3]) במה שיאות אל הזמן אשר אתה בו כי תועלת הסעוט וזה מפתח אטמי המוח (ספ׳ סוד הסודות יב, 109, מיוחס לאריסטו, תרג׳ אולי ר״י חריזי).

סעט ממנו, ״סְעוּט, ״סָעַט.

---

1) [במרב״מ כשעתו.]

1) [בערב׳ שַׁעוּט a).] — 2) תרג׳ ד״ר מזיא.

3) [אולי כאן במשמ׳ מאוס ובזיון, כמו בסורית, עי׳ Payne Smith, Thes. 2684.]

---

a) سعوط

מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד (חדס נקוס עלינו, סליחי תעני חסתר).

סעה[1], ממנו סֹעָה.

סֹעָה, ת"כ,—רוח סֹעָה, עזה, קשה, reissend; impétueux; rushing: אחישה מפלט לי מרוח סֹעָה [2] מסער (תהלי נה ט).—ובסהמ"א: חון סוערה וסועה ומלשני הבליעה צאנך מלהפשיעה (יוסג בסתר, סליחי יוס ד עי"ת). פנאי יש לנעה ולסערה סועה ולרב לא שעה ידועה לפניים (ד"ה יהודי מלרים ול"י ב, מן 22).—ומ"ר סוֹעִים, עפים במהירות כרוח סער: עלי סוסים כעב סועים וטשים ובמצחות וכובעים עגלים (ר"ש הנגיד, הלי תעס). —ובמשמ׳ שם, רוח סערה: אתה אל מסתתר מעולם וסביבותיך סעה וסער (חסף ג, לח ד). בית חזקו־ אשיותיו אמצו מאסריו נבונים עמדיו לא יירא מסעה וסער לב נכון בעשתנותיו כל חרדה לא תזעזענו (ב"ז ב"ס כב טז). מרעם ורוח מסועה וסער תנוט ארץ והרים ירגזון (סס מד יז).

***סְעוּדָה**, ס"ג, מ"ר סְעוּדוֹת,—אכילה, ובפרט אכילה קבועה שמזמינים לה אורחים Mahl, Mahlzeit; repas, banquet; meal, feast: אילו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה (ברכ׳ ח ח). נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות בשחרית מצילין מזון שתי סעודות במנחה מצילין מזון סעודה אחת (סבת טז ב). והגבאים מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמוכו והדין דין אמת והכל מתוקן לסעודה (אבות ג טז). ועוד מנהג אחר היה בירושלם מוסרין סעודה לטבח נתקלקל דבר בסעודה עונשין את הטבח (תוספתי ברכי ד ח). כל סעודה שאין בה שריף אינה סעודה (ר׳ חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן, ברכי מד.). הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך (רבינא, שם נא.). ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש רבי חידקא אומר ארבע (שבת קיז:). ת"ר כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו (פסח׳ מט.). סעודתך שהנאתך ממנה משוך ידך הימנה (ר׳ חיא, גיטי ע.). לאדם שעשה חופה לבנו והתקין מכל מיני סעודה לימים מת בנו עמד (ובלבל) [ופזר] את חופתו (משום ר׳ יהושע בן קרחה, סנה׳ קח.). למלך שיצא לדרך והיו מביאים לפניו סעודה לפי הדרך ולפי הפונדק (מד"ר במדי יג). לעולם לא יהא אדם קפדן בתוך סעודתו (ד"א ו).—עשה סְעוּדָה: כשעשה רבן גמליאל סעודה לחכמים היו כל חכמי ישראל מסובים אצלו ועמד רבן גמליאל ושמשן אמרו אין אנו כדאין שישמשנו (מכי׳, ויסמע יתרו א). יעשו סעוד׳ והן מתרגלין לבא דרך סעוד׳ (רב הונא, ירוש׳ נדרי יא יג). רבנו עשה סעודה לאנטונינוס בשבת הביא לפניו תבשילים צונן אכל מהם וערב לו עשה לו סעודה בחול הביא לפניו תבשילים רותחין (מד"ר בראשי ב, הול׳ תיאודור). למלך שעשה סעודה והיה קורא בכל יום אומניות וכו׳ (תנחו׳ בהעלותך ג). — ובסהמ"א: דיילא שמש רגיל להיות שכיר לעושה סעודה לתקן תבשילין (רש"י, עז מ:). ובית דין מכניסין אותן כולם למקום אחד ועושין להן סעודות גדולות כדי שיהיו העם רגילין לבא (רמב"ם, קדוה"ח ב ז).—עשה בִּסְעוּדָתוֹ, עבד בעד מזונו: אם היו עושין עמו בסעודן[1] או שהי׳ בעל הבית אוכל עמהן הרי אילו מברכין ד׳ (ירוש׳ ברכי ב ה). כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן (בבלי סס טז.).—טרח בִּסְעוּדָה: שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה (רבא, יבמ׳ קז.).—הלך בִּסְעוּדָה, אל סְעוּדָה: על כל המתים הוא אסור לילך בסעודה עד שלשים יום (ירוש׳ מו"ק ג ח).—נכנס בִּסְעוּדָה: כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן וכו׳ ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מיסב עמהן (סנה׳ כג.). — ישב בִּסְעוּדָה: למלך שהיה יושב בסעודה בא כלב אחד וניזדווג לו (רבי חמא, מד"ר בראש׳ כז). — סֵדֶר סְעוּדָה: באיזה צד סדר הסעודה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלים ועל גבי קתדראות עד שנכנסו כלן וכו׳ (תוספתי ברכי ד ח). — צרכי סְעוּדָה: א"ל ריש גלותא לרב ששת אע"ג

---

[1]) [בערב׳ שַׂעַי [a]), מהר ורץ בלח, בסורי סעא, תקף את פלוני, ואולי כן באשורי סאו (Del., Handw. 488). ר"י חיוג נטה פעל זה כך: סעה סעיתי אסעה מרוח סועה מסער (ג ספרי דקדוק, הול׳ נוט 88).]

[2]) [התרגומים תרגמו לפי הענין כמו סופה, סערה, וכן פרשו הקדמונים. ויש סברו שנשמטה נון, נִסְעָה, עי׳ ראב"ע, ורד"ק בשרשיו. ויש מהחדשים המגיהים סופה או סערה]

[a]) سعى

---

[1]) [כמו בסעודתן]

ולהבינו תחילה הדבר משום פתח פיך לאלם (עומו"מ, דייכים יז). אסור לקנות דבר הגזול מהגולן ואסור לסעדו על שינויו כדי שיקנהו (סו"ע חו"מ, גזילה ססט ח).—ואמר החכם: היין צרי הגוף ומבטל היגונות ומשמח הלב ומסעדו ומטיב מראה הפנים ושומר הבריאות (ר"מ אלדבי, ש"א ה, עז:).

—נפע', *נִסְעַד,—סעד וחזק את עצמו, שסעדו אותו: וברא נמי מיים חיים לעולם שהבריות נסעדות מהן (ר"י ברללוני, ספ' ילירה 258). ומתוך כך הוצרכו הדברים להיות נסעדים במעלת ולהודיע שהם דברים מבוררים (המאירי, פי' על אבות פתיח'). ספר המסעדים וגם הוא ויצחק הישראלי הוא המבאר כח כל אוכל אשר יאכל לכל נפש וכל משקה אשר ישתה להתפרנס ולזון ממנו ולהסעד בו (Paris Bibl. 1190). כי עשה שלמה לעלות מביתו אל בית ה' מסלה אחד ומעקה מפה ומעק' מפה משני עברותיו להסעד בהם העולה (אברבנאל, מ"א ו יב).

—התפע', *הִסְתַּעֵד,—כמו נפע', סעד ותמך את עצמו ויקשו את ערפם לבלתי שמוע ולבלתי קחת מוסר באמרם כי היושבים ראשונה במלכות התירוה ועל הראישונים אנו מסתעדים ואתה בא להוסיף עליהם (ר' רפאל מלדולה, סו"ת מים רבים, או"ח כה).

—הפע', *הִסְעִיד,—עשה שיסעד פלוני: ויעש להם משתה כדי להסעידן היטב (מדר' שכל טוב, ברא' יט ג). ומרוב שמחתו הסעיד אותם בצפיחית בדבש (יוסף סמברי, לקוטים, ברליבר 83). — ואמר הפיטן: אנא זכור אב ראה מלאכים שלשה וימהר להסעידם קמח סאין שלשה הלכו אתו בעלי בריתו שלשה (אנא אל אמד הנקדש, הוסענ' יום ג). דלתיו דפקת כחם היום בפסח הסעיד נוצצים עגות מצות בפסח (אמץ גבורותיך, הגדה לפסח). שער הסגור בסחרת תסעיד שער העין בעטרת תעיד (ר"י אבן אביתר, ארשת שפתי, שער השיר 13) ששיתו נשאר לועד מדת חמש הידות תשיב לנסיכי להסעד וידו בהדרתך רוממותיך אועד (גנזי שכטי' ג, דודקון 90). —ועל אשר אמר בשיריו וענה הוא יסעיד עמדתי מרעיד אנה נמצא מסעיד (ר"י קמחי, ספ' הגלוי מח, ברלין תרמ"ז). לבנות זה הבית מלך צור עזרהו ובחרשים חכמים לרב הסעידהו (יל"ג, מלחמות דוד בפלשתים ו א).

—הפע', *הֻסְעַד, יֻסְעַד, יוּסְעַד,—שהסעידו אותו: בסכת שתחתיו יסעדו בסכת צללותיו בחיל יסלדו (כי אקח מועד, 3 סוכו'). ויוצל משוד שוטף ומשבר וירום ונשא וחילים יגבר הוא ושני חמודיו יוסעדו יחדו ברכי סהלאן נוחו עדן (ד"ה יהודי מלרים וא"י ב, מן 134).

*סַעַד, ש"ז,—סֶמֶךְ וסיוע, Stützung, Beihilfe; appui; support, סַעַד לשנה, סֶמֶךְ וטעם נוסף לעבר את השנה: אין מעברין את השנים לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני גוזלות שלא הגיעו וכולן עושין אותן סעד לשנה ואם עיברוה הרי זו מעוברת (הוספת' סנה' ב ד). – ובסהמ"א: עיקר דבריו כי זמן אביבא לא מטא לפי מה שאמרו על שלשה סימנין מעברין את השנה על האביב ועל התקופה ועל פירות האילן ושם את עסקי הטלאים והגוזלות סעד לו (תסו' הגא' הרכבי סנה). כיצד עושין אותן סעד לשנה אומרין שנה זו צריכה עיבור מפני התקופה שמשכה או מפני האביב (רמב"ם, קדוה"ח ד ח). והביאו דברים אחרים שקראום סעד לשנה המעוברת מפני התקופה והאביב ופירות האילן (ר"א הקראי, ספ' ג"ע, הבדל סנה ומסנה, עו.). — ובמשמ' עזר וסיוע: החיים והשלום ליקר הדר כבוד ג"ד ק"ד מרור אפרים החבר כסנ' ג"ד ישמרו אלהינו וינצרו ויהי בסעדו בן כב' ק"ד מר ור' שמריה תנצבה (ד"ה יהודי מלרים וא"י ב, מן 77). כל זה יהא [בידך] כי מתוך הילוך השמועה ופשוטה אני מפרשה והקושיות סעד כי אפילו כשיש בתלמוד חייב במקום אחד ופטור במקום אחר אנו מתרצים יפה (ר"ת, ספ' הישר, סו"ת כו). והביא הר"ר אלחנן סעד לדבריו (תוספ' חגי' כא.). ובודאי שבמס' סופרים יש סעד למנהגנו שאמר בענין ט' באב (ריטב"א, על מסכי ר"ה, ד, מג:). ומכאן יש סעד לאותן שאוכלין בשבת אחר תפלת המנחה (סמ"ג, מ"ע כט). כאשר נתתי את לבי לדרוש ולתור מה יוכל להיות משפט הסעד הזה ומעשהו (אריה ממודינו, לב האריה א ד). ויהיו עיניו עמוקים מהירי התנוע' בעבור סעד הנפש במחשבה ותשוקתה להשיג מה שישתוקק אליו (ר"מ אלדבי, ש"א ה, פא:).—ובמשמ' סעודה ומזון: והן להם סעד ומזון וחיי העולם הזה (ר"י ברללוני, פי' ספ' ילירה 258).—ואמר הפיטן: טוב חנם תושיט לנו ימין סעד פרוסת פתח (אך בך לגל, סליח' ער"ה).—ומ"ר סְעָדִים, סעדין: מגפיים סעדין שעושין אנשי המלחמה על שוקם ונקראים (בל"ע) רענין (ר' שלמה בר' שמואל, לקוטי' מן ספ' המלילה, באכער 30).

*מְסְעוֹד[1], ש"ז, — כמו מִסְעָד, סַעַד: גמרו לאבדנו כתל ותרוץ בלי מסעוד אמרו לכו ונכחידם

---

[1]) [נשמט ממקומו באות ס.]

האורחים א"ל לאו ועם מי אתה רוצה לסעוד א"ל עמך (ר' שמעון בן לקיש, קומי אורי, בובר). לבן מלכים שאמר לו אביו לך לבית הספר הלך לו לשוק והיה מתחיל משחק עם הנערים ידע אביו שלא הלך לבית הספר מקללו ומשמיעו דברים רעים אחר כך אמר לו רחוץ ידך ובוא סעוד עמי (מד"ר במד' ג). שלא היה אחד מהם הולך לסעודה עד שהיה יודע עם מי סועד ולא היה חותם עד שהיה יודע עם מי חותם (שם איכ', בני ציון היקרים).—ובסהמ"א: שאם אתם סועדים עם הגוי תדיחו הכוס לפי שנגע בו (ר"ש אבן ויבגא, שבט יהודה 26).—ואמר הפיטן: טוב את ורחום על מתי חלד כל היצור בטובך יחיו יסעדו (גנזי שכטי ג, דודקון 207).—ב) בהשאלה, סָעַד את הממלכה, את כסא המלכות, נתן לה הכח הרוחני לעמד ולהתקַיֵם: למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה וּלְסַעֲדָהּ במשפט ובצדקה (ישע' ט ו). חסד ואמת יצרו מלך וְסָעַד בחסד כסאו (משלי כ כח). — וְסָעַד את פלוני, תמך בו, עזר לו: ותתן לי מגן ישעך וימינך תִּסְעָדֵנִי וענותך תרבני (תהל' יח לו). ישלח עזרך מקדש ומציון יִסְעָדֶךָּ (שם כ ג). אם אמרתי מטה רגלי חסדך יי' יִסְעָדֵנִי (שם צד יח). סְעָדֵנִי ואושעה ואשעה בחקיך תמיד (שם קיט קיז).—ובתו"מ: וכד דהוה נפק לקרב' הוה אמר ריבוני דעלמ' לא תסעוד ולא תסכוף[1]) הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא בצבאותינו (ירוש' תענ' ד ה). — ובסהמ"א: זה שעל הצלצל הוא המעמיד כל המשוררים על פי כלי שיר שסועדין עם הלוים (רמב"ם, כלי המקדש ז ז). מחזיקין ידי עכו"ם בדברים בשביעית וכו' אבל לא יסעדנו ביד (הוא, שמיטה ויובל ח ח). יסעדכם ה' להקים דת וחקה לשמור משפט וצדקה לנצור מצותו ודתו לאחוז בבריתו אמן סלה (הוא, אגרי תימן). להיות לו לאשה ולהיו' לו עזר ולסעדו ולמסעדו מפני שהיא נחשבת אליו כא' מאבריו (ראב"ד, בעלי הנפש, הקד'). —ואמר המשורר: ולא יועיל בקנין הון תבונת אנוש אם לא יסעד האלהים (ר"ש הנגיד, בן משלי, פסקה ג, אנשים). אתה אלוה סומך היצורים באלהותך וסועד הברואים באחדותך (רסב"ג, כ"מ). קם בראש דרכים לסעוד את רודי רדף ומסר בידם פרודי רפודי (זכור אים, יוצ' שבת זכור). דודי שלח ידו אז לסעוד הורים מזמן עוד לנמהרים קמתי נצבתי בחמד הוים ודצתי אצתי בזהרים (שלמיך, יוצ' א פסח).

[1]) [עי' ערך סכף.]

לאל אקוה לסעדי קדושי פודי וכבודי אני לדודי' (אלה ואאלה, יוצ' שבת חוהמ"פ). כי את סועד כל לשמך צועד (ראב"ע, מעשה אלהים). רבד ערסי סועד באהבים טוב נתעלסה בימי מועד ישבן וכל בשר אליו צועד (גנזי שכט' ג, דודקון 91). סעדתי יהב משליך הושעתי שאותי ממליך לבטתי עובדי למולך אימתי אונתי קולך (שם 93). צופה ויודע סתרינו סועד יצוריו באלהותו ארץ ושמים וצבאותם לא יעזוב אותם לגבהותו (עמנו' מהברת ד). אכן רצונו עם גורתו ימרה רצון קונו ומצותו סועד יצוריו באלהותו (חרוז מיוחד על י"ג עיקרים, JQR. 1915, 535).—ואת החולה במטת חליו וכדומ': יי' יִסְעָדֶנּוּ על ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו (תהל' מא ד).—ובתלמ': מנין ששכינה סועד[1]) את החולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי (רב, שבת יב:). —ובסהמ"א: ואל חולה כפי כחי סמכתיו ועל ערש דוי אתו סעדתיו ואם אכזב בכל אמר אמרתיו (ר"י זבארה, ספ' שעשועי' א, דודקון 4).

—פעי, *סִעֵד, כמו קל ב), תמך בו, סִיֵעַ: אין מילדין את הבהמה ביו"ט אבל מסעדין ומילדין את האשה בשבת (שבת יח ג). כיצד מסעדין[2]) אוחזין את הולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחטמו ונותן לו דד לתוך פיו כדי שיניק (שם קכח:). ותינוק שאין בו דעת האשה מסעדתו ומזה ואוחזת לו במים והוא טובל ומזה (פרה יב יא). — ובסהמ"א: מפני שמודיעין להם את השער ומסעדין אותם (רמב"ם, מלוה ולוה ע ה). וכהן והמסעדין בשריפתה והפרה יוצאין על הכבש ובאין להר המשחה (הוא, פרה אדומה ג ב).—ואמר הפיטן: מסעדיו[3]) אתו יצאו להר המשחה נחץ טבול שנית עבור כורה שוחה סדר מערכת ולא שתה (אמרה קבוצה, יוצ' שבת פרה). וברך יאמץ כל עדי יתחזקו ושמך יסעד כל ויתעודדו (גנזי שכטי ג, דודקון 207).—השאיל בהמתו או השכירה למשוי ויצא עמה לסעדה עם השואל או השוכר ולטעון עמו במשאו ה"ז שמירה בבעלים (רמב"ם, שאלה ופקדון ב ב). או שראה אותו מצטער להציל עצמו בטענת אמת ומפני החימה והכעס נסתלקה ממנו או נשתבש מפני הסכלות הרי זה מותר לסעדו

[1]) [פרש"י וז"ל: סומך בתשות כחו ומשום רבינו יעקב סוער תרגומו של פוקד בלומר מבקר וכו' ע"כ. וכן בב"י מינכ' נמצא סוער. ועי' ד"ס בהערה.]

[2]) [בתוספת' (טו ב) מסייעין.]

[3]) [עי' ערך מסעד.]

וכו' ויאמר אבי הנערה סעד נא לבבך והתמהמהו עד נטות היום (שפט' יט ה-ח). — ובספהמ"א, ואמר המשורר: איחרה עת מועד מועדים וחצי בשבי אין סועד לב לגלות קצי (ראב"ע, איחרה עת מועד). על תוהו לבך תסעדי בנבואת שקר נכתבה (הוא, אילת עב). לחם כזבים כל ימותם לחמו לבם בפת עזות ואון יסעדו (יעקב בן אלעזר, לא אתמהה על רואים ראיתו, שער השיר 164). ואסעוד הלבבות באמרות ממלאות באבני ניב וחידות (ר"י חריזי, תחכמוני יט). סעד לבך באהבתו והודו והתמד נא בזכר שם כבודו (ר"י זכריה, ספ' שעשועי', הוספ' בתי הנפש, דודסון 155). — *ובן סעד את הנפש: ועתה בני שמע בקול אמך וסעדת את נפשי והיה גורלך בגן עדן (יוסיפון תקכ). — סעד הלחם את הלב, השיב לו הכח: ויין ישמח לבב אנוש וכו' ולחם לבב אנוש יסעד (תהל' קד יה). — ובמדר': בשלשה מקומות שמענו שהלחם סועד לבב (ר' יצחק, מדר' תהל' קד יג, בובר). — סעדי לחם: בשברי לכם כל מטה לחם לרבות כל סועדי לחם (ילק' ויקר' תרעה). — ובבהמ"א: ודאמר רבה בר בר חנה כי הוא עילינן בתריה דר' יוחנן למיכל פירי דגניסר וכו' מאי לא טעים לי מזונא לומר שאין הפירות סועדין את הלב כדרך שהלב[1]) סועד את הלב (תשו' הגא' הרכבי שלח). וכן תורף הדברים שאין סועדין כמיני מאכל אלא עיקר שתייתן כעין רפואה היא (ר"ח, שבת עח.). וכן כשנותנין קמח לתוך פולין או לתוך עדשים וכו' וכן לתוך שקדים שעושין לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך בורא מיני מזונות (תוס' ברכ' לו:). וא"א הרא"ש ז"ל כתב נ"ל שדין דוחן כדין אורז דאיהו נמי מזין וזיין וסועד הלב כמו אורז הילכך תחלה בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות (טוא"ח, ברכ' רח). ונקראת הפת בפרט לחם כי הוא העיקר הסועד לב האדם (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי ו יח). כי כבר לחם סועד לבו ונפשו (שם כו). — וסעד סתם, במשמ' סעד את לבו, אכל: וידבר המלך אל איש האלהים באה אתי הביתה וסעדה ואתנה לך מתת ויאמר איש האלהים אל המלך אם תתן לי את חצי ביתך לא אבא עמך ולא אכל לחם ולא אשתה מים במקום הזה (מ"א יג ז-ח). — ובתו"מ: אמרה לי רבי מפני מה אינך סועד אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום (ר' יהושע בן חנניה, עירובי' נג:). אמרו רבותינו מעשה היה בימי ר"ש בן חלפתא שהלך לברית מילה וסעד שם אביו של תינוק השקה אותן יין ישן בן שבע שנים אמר להן מן היין הזה אני מיישן לשמחתו של בני היו סועדין עד חצי הלילה (מד"ר דברי' ט). ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה סועד שלש סעודות בשבת (רמב"ם, שבת ל ט). — ואמר הפיטן: שלש תסעוד פרה ורבה ותבנה בעשרים וארבעה כהן יהנה (ר' אליה הזקן, אזהר', מעש' ידי גאונים קדמוני' ב, 58). צירים אחזוהו וקדחת בעת סעד בביתו אכסני פעמים (ראב"ע, באתי ביום כוס). — *סעד סעודה: בשעה שהיה דוד סועד סעודת מלכים (ירוש' ברכ' א א). הסועד בערב ט' באב אם עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין (תענ' ל.). — *ובהשאלה, בנוי לתשמיש: אנשי ירושלים אנשי שחין היו אדם אומר לחברו במה סעדת היום בפת עמילה או בפת שאינה עמילה וכו' (ר' יהודה בשם רב, שבת סב:). — *וסעד אצל פלוני: אלף נשים היו לשלמה כל אחת ואחת עשתה לה בביתה כך מ"ט זו סבורה שמא אצלי סועד היום וזו סבורה [שמא] אצלי סועד היום (רבי יצחק, ב"מ פו:). שמע רבי נפק לאפיה (דר"פ בן יאיר) א"ל רצונך סעוד אצלי (חול' ז:). מלאך המות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו (רבי פנחס בן יאיר, שם). רצונך שתסעוד אצלי (רבי, שם פז.). אמרו אותו היום ע"ש היה הלך וסעד אצל חמיו וכו' אליעזר בני כלום סעדת היום וכו' א"ל כלום סעד אליעזר אצלכם אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד אמר להם אף אני אמרתי שמא אצלכם היה סועד ביני וביניכם אבדנו את רבי אליעזר מן האמצע (אדר"נ ו). ומצא שם יום טוב לרבן יוחנן בן זכאי והיו כל גדולי המדינה סועדין אצלו וכו' (פדר"א ב). למלך שהיה לו אוהב אמר לו המלך תדע שאצלך אני סועד (מד"ר במדי' טו). אמר (מלאך המות) לו (לר"ש בן חלפתא) משיחתן של בריות שהן אומרים כך וכך אנו עתידין לעשות ואינו יודע אימתי הוא נקרא למות אותו האיש שהיית סועד אצלו ואמר לכם מן היין הזה אני מיישן לשמחת בני והרי הגיע פרקו ליטול אחר ל' יום (שם דברי' ט). — ובספהמ"א: ור' יוחנן לא הוה מסכים תענית בלבו ולא היה אומר אלא להשתמט מבי נשיאה שלא היה רוצה לסעוד אצלם (ר"ח, תעני' יב.). — וסעד עם פלוני: אמר המלך לבנו בני רצונך לסעוד עם

[1]) [נראה דצ"ל שהלחם, הרכבי]

ונראה שהן זיזין שעשויין כסנפירין וככנפים לקורות אחד מפה ואחד מפה (תסוי׳ הגאו׳ הרכבי לו).—וּסְנַפִּיר של חץ: ויש מהם (מהחצים) שיש לו סנפיר ואותו שיש לו סנפיר אולי סנפירו נוטה לאחור כדי שאם ימתח לחוץ יתלה בגוף וקצתם יהיה הסנפיר לפנים להדחות ומהם שיהיה סנפירו יתנועע בדבר דומה לאופן (קאנון ד ד ב י). — ״ומ״ר סְנַפִּירוֹת, ובחכמת הרפואה, מין מְרסה מהמרסות הַצומחות בראש, Ichtyosis pityriosiforme[1]): שער ה בסנפירות המתילדות בעור הראש הנה מצאנו יותר מזיק מכל הדברים אל השער עד שהוא יסירהו ויעבירהו והם קליפות לבנות דומות למורסין וכו׳ יועיל מן הסנפירות המתחדשות מחום ואם יהיה הסנפירות מתילד בראש ממזג קר יקח תרמוסים וישחקם (ר״מ ח״ת, לידת דרכים, ה, כ״י ביהמ״ד שכתר).

״סְנֻפַּר, ש״ז, — אולי בריה בעלת סְנַפִּיר: האוכל לסנופר משום חפר (Elbog. Stud. 177).

***סנק**[2]), ממנו סָנַק, סִנּוּק.

***סָנַק**, פ״י,—דחק דבר לדבר, צבר ועשה גל וערמה, zusammendrängen, aufhäufen; presser, entasser; to press, heap up, סָנַק לצדדים, הניח וצבר לצדדים: ועלו לראש המזבח האברין והפרדין שלא נתאכלו מבערב סונקים[3]) אותם לצדדי המזבח (תמי׳ ב ח).
—פעי, *סִנֵּק, מְסַנֵּק,—כמו קל בנחץ הפעולה: הממסנק[4]) את הטיט לצדדים ומשכו ממנו שלשה לוגים כשר (מקוו׳ ב ו).

״סָנַר[5]),—רק התפ׳, הִסְתַּנֵּר, לבש סינר: טהורים נוסדו בהתאסף עם בשנוס להסתנר קול רחים ואור נר (ר׳ מנחם בר״ב מכיר, אודך כי, שבת ב הככה).

---

[1]) תרג׳ ד״ר מזיא.

[2]) [כאשור׳ סַנַאקֻ, דחק ולחץ, ומזה קשר וחבר דבר לדבר, וגם הציק וגרם צער ויסורים (Del., Handw. 504). והוא שנק בארמ׳ ובערב׳ a) שפרושו ביחוד קשר את הַצואר, חנק.]

[3]) [בגמרא סולקין, ועי׳ סלק.]

[4]) [פרש רה״ג אית דגרסי המסלק פי׳ כמות המסלק וממלא וכו׳, ע״כ. וכן בערוך ורמב״ם אומר מסנק ומסלק שווים הם בכוונה, ור״ש ורא״ש פרשו כמו המאסף.] — [5]) [נגזר מהשם סינר.]

---

a) شنق

ס״ס,—ר״ת, סוף סוף; ספק ספיקא.

סָס, ש״ז,—כעין תולע קטן, או זבוב קטן, יאכל הצמר Motte; mite; moth: כי כבגד יאכלם עש וכצמר יאכלם סָס וצדקתי לעולם תהיה (ישעי׳ נא ח).—ואמר המשורר: והוא כעין נקסס כבוא אמת בצעו יהי כמו קש מרוסס ויבכה מאשר שש יום ירקב כמו סס (רשב״ג, ייי מזה חדס). כי סס מבגד יבוא ומלב אשה ערמה ובשת אשה מתברתה (ב״ז ב״ס מב לח).

״סַסְגֹּנֶת[1]), ש״נ, — מין מחלה, שָׁנִית Scharlach; fièvre scarlatine; scarlet fever: ככה אין כל ספק כי לעת שרור מגפת האסכרה ינגפו בה ביתר שאת הילדים המנוגעים בחלי בהרת (Masern) בססגונת (Scharlach) ובטיפוס (Typhus) (עוזים, הדיפתיריה 11).

***סַסְמָגוֹר**[2]), ש״ז, ארז שהַסָּס אוכל אותו: מאי ארז אמר עולא ססמגור מאי ססמגור[3]) א״ר אבא בת קול (יומי׳ ט:).

ס״ע,—ר״ת, סדר עולם; סדר עבודה.

סעד[4]), ממנו סָעַד, *סַעַד, מִסְעָד, ״מִסְעוֹד, *סְעוּדָה, ״סְעִידָה, ⁂מִסְעָדָה.

סָעַד, פ״י, סָעַד, סְעַד, סַעֲדָה, סַעֲדָה, סְעָדֵנִי, סַעֲדוּ, יִסְעַד, יִסְעָדֵנִי, יִסְעָדֶךָ, יִסְעָדֶנּוּ, תִּסְעָדֵנִי,—א) סָעַד לבו בְּלֶחֶם וכיוצא בזה, חִזֵּק את הלב באכילת לחם לבלתי יחלש מרעב, stützen, stärken; appuyer, restaurer; to support, stay: ואקחה פת לחם וְסַעֲדוּ לבכם אחר תעברו (ברא׳ יח ה). וישכימו בבקר ויקם ללכת ויאמר אבי הנערה אל חתנו סְעָד לבך פת לחם ואחר תלכו

---

[1]) [בארמ׳ ססגוניתא (יבמ׳ סד:), ועי׳ בערוך, וגם מאמרו של ד״ר מזיא, השקפה שנה ו, גל׳ כד, והערת העורך.]—[2]) [פרש רש״י לפי הגהת הב״ח וז״ל: שהסס מכתתו ומגררו מבפנים סס שם התולעת, ע״כ. וכעין זה פרוש ר׳ אליקים שהובא בד״ס (הגהה ק) וז״ל: ססמגור ארז מגור מן הסס ארז שהתולעת אוכל כל מה שבפנים כמו במגירה ולא נשאר אלא הקליפה, ע״כ. ולפי זה מרכב השם מן סס־מגור ומגור הוא כמו מגרה. ובערוך פרש מגור כמו פחד, וז״ל: ארז (יש לו) מגור מן הַסס שאין שולט הרקב בכלום עץ כמו בארז, ע״כ.]

[3]) [ולדעת בעל ד״ס (הגהה ר) נשמטה התשובה והוא גורס כך: מאי ססמגור א״ר אבא ארז מגור מן הסס מאי היא אמר רבא בת קול. ועי׳ גם בלשון הערוך.]

[4]) [גם בארמ׳. ובערב׳ שׂעד, שׂאעד a).]

---

a) سعد ساعد

(ר״י הלוי, יול׳ פורים, מחזי כומכי). בינות ערוגות שב ימי ניסן עת יעלה נצן ורם נסן ועלוז עלי זמיר לקול אמיר גם שיש להוד הציץ והסנסן (ר״י חריזי, תחכמו׳ ה). רעיה אבלי שם שבעתך מיין רקחך שתילי אל ציון אשיב שבותך שם אפריון שתילי בן פורת וסנסן רטוב שם ועשב צומח מר דרור וכל ריח טוב וקנמון פורת (ר׳ אלעזר ערלאקי, ספ׳ הפזמוני לט.). יה מחוללי יה מחוללי נאמן מחוללי ישלח מהר לדודו סנסן נאמן חי נאמן ידידי (שם קח:). ידמו לאבל כל סבר וגרסן ולחיימו ברסן דממה הורסן ונושאים קינות על הסנסן (גנזי שכטי׳ג, דודקון 264). — ובחכמת הנתוח: זיזים היוצאים מחליות השדרה, processus spinalis [1]: אבל רוב מה שיצמת בהם מהסנסנים והכנפים (קאכון א א ה ע). הנה על חוליות המתנים סנסנים וכנפים רחבים (שם י).

סִנְסֵן, מְסַנְסֵן, פ״י, — גרם שיגדלו סנסנים: מסעף פארה במערצה יתכן להיות מסעף מפריא פארות מסנסן סנסנים ומפריח סעיפות (מנחם, מחברת, אשתולכלו, 36).

סַנְסְנָה, סנסנא, ש״נ, — כמו סַנְסַן, בחכמת הנתוח: כל התוספות הנזכרים הסנסנא אחת ושתי כנפים וכו׳ (קאכון א א ה ח).

סנף[2], ממנו *סְנִיף, *סָנַף.

***סָנַף**, פ״י, — חִבר וכלל, anreihen, einschliessen, insérer, ajouter; to insert, include, סָנַף מום עם, או בין המומים: המוכר שפחה לחבירו על מנת שיש בה מומין ואמ׳ לו היה חולה היא שוטה היא נכפית היא שעייא היא והיה בה מום אחר וסנפו עם המומין הרי זה מקח טעות (תוספת׳ ב״ב ד ה). המוכר פרה לחבירו ואמר לו פרה זו נגחנית היא נשכנית היא וכו׳ והיה בה מום אחר וסנפו בין המומין הרי זה מקח טעות (ר׳ יוחנן, ב״מ פ.). — ובסהמ״א: דבר שמאריכין אותו על ידי סניפין כדי לסנוף חקק על החקק (רש״י, סוכ׳ ד:). בסוריא הוא ארם צובה שכבש דוד וסנפה עם ארץ ישראל (הוא, קידוש׳ לח:). סינופי ירוכי לבר ראשי ההוצים ישב[3] לצד שדה חבירו וכשיהיה סונף ההוצים כשיכלה האחד ויתן את חבירו יסנפנו מבחוץ (הוא, ב״ב ד:).

[1] תרג׳ ד״ר מזיא.

[2] [קרוב לענף, ואולי הוא ספע׳ מן ענף.]

[3] צ״ל יסב.

— פע׳, *סַנֵּף, בינ׳ מ״ר מְסֻנָּפִים, מסונפין, — שסנפו אותו: שהיו הקורות מסונפין זה עם זה ונתחברו (ערוך ערך סנף).

סְנַפִּיר[1], שזו״נ, — כעין נוצות בגוף הדגים ישוטו בהם במים, fins; nageoires; Flossen: את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סְנַפִּיר וקשקשת במים וכו׳ וכל אשר אין לו סְנַפִּיר וקשקשת וכו׳ שקץ הם לכם (ויקר׳ יא ט-י). כל אשר לו סְנַפִּיר וקשקשת תאכלו וכל אשר אין לו סְנַפִּיר וקשקשת לא תאכלו (דבר׳ יד ט-י). ובתו״מ: כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת (נדה ו ט). מנין אפילו אין לו אלא סנפיר אחת ואין לו אלא קשקשת אחת (ספרא שמיני פרש׳ ג). — ומ״ר סְנַפִּירִים, סְנַפִּירִין: שני קשקשין וסנפיר אחד ואלו הן קשקשין הקבועין בו וסנפירים הפורח בהן (ר׳ יהודה, חול׳ ג ז). — אלו הן קשקשין שמלובש בהן וסנפירין ששט בהן וכמה קשקשין יהו בו אפילו אחד תחת לחיו ואחד תחת זנבו ואחד תחת סנפיר שלו (תוספת׳ שם ג כז). אין לי אלא המרבה בקשקשים ובסנפרים כגון קיפונות (ספרא שמיני פרש׳ ג). גאוה אפיקי מגינים אילו קשקשים תחתיו חדודי חרש אילו סנפירים שלו (שם). מבשרם ולא מן העצמות ולא מן הסנפירים שלהם (שם). כיצד הם נשחטי׳ בהמות נותץ ללויתן בקרניו וקרעו ולויתן נותץ לבהמות בסנפיריו ונוחרו (ר׳ יודן בר׳ שמעון, מד״ר ויקר׳ יג). וביון שהוא (הלויתן) מבקש לשתות אינו יכול לשתות מימי אוקיינוס מפני שהם מלוחים מהו עושה תולה אחת מסנפיריו והתהום עולה והוא שותה (פסיק׳ רבת׳, סור או כשב). — ובסהמ״א: בין שיצא לשיצא בין ב׳ סנפיריו של דג הלכה הספינה ג׳ ימים וג׳ לילות (רגמ״ה, ב״ב עג:). ומאכליה יהיו מאכלים דקים ושמני׳ ומרכבי׳ הטבע התרנגולים הקטנים והקרא ודגי סנפיר במרק (ר״מ אלדבי, ש״א ה. עד.). — ואמר המשורר: ובסנפיר כמו חרב לטושה וקשקשת כסוחרה אדומה (ר״ש הנגיד, אלבוגן, Elbogen, Stud. 177). — ובהשאלה זיז של קורה: טטפראות שבכרכין אסור לטלטל תחתיהן מפני שהן סוף תקרה

[1] [במקום סְנַפִּיר, ולדעת פלישר (אצל לוי ג, 725), הוא כמו הארמי סספור שפרושו דבר עם עקין חד כמו מסמר. ופ. פרלס סובר שהוא מן סַפִּיר (JQR. XVIII, 385).]

אותו ואין בו כלום מהבשמים יש אומרים שאין מברכין על ריחו (עוא"ח ברכ' ריו).

—קל, *סָנַן, רק בינ' פָּעוּל, סָנוּן, סְנוּנִים, — בהשאלה מְזֻקָּק, טהור: מהו מפוז ומכרכר האיך היה עושה אמרו רבותינו היה לבוש בגדי זהב סנונין דומין לפז והיה מכה בידיו זו על גב זו ומפח (מד"ר במדי ד). — ואמר הפיטן: אמרה סנונה וצרופה בדילה בדתה מערופה (אמרה סנונה, יוצ' פרשי פרה).

—פִּעֵל, *סִנֵּן, — שסננו אותו, רק בינ' מְסֻנָּן, מסונן, בהשאלה זָהָב מְסֻנָּן, מְזֻקָּק, צרוף: מהו מפוז שהיה הזהב המסונן שהיה עליו קולו פוזז (מד"ר במדי ד). —ובסהמ"א: ולא זו בלבד אלא שהדפק בחולי אחד כמה פעמים ישתנה מסבה קלה אבל השתן שהוא מיץ הדם המסונן והדם הסובב על כל איברי הגוף בודאי עדותו ניכר יותר אמיתי (טוביה כץ, מעשה טוביי ב ד, ארץ הקדשה, פה:). מי חלב מסוננים יפה שהוחמצו ע"י מיץ אתרוג יפים הם לחולי בקדחת תמידית ובבלתי תמידית (שם משמרת הבית ג, קיג:).

—התפ', *הִסְתַּנֵּן, נִסְתַּנְּנוּ,—כמו פִּעֵ': כל זמן שהפסולת הזו בכסף אינו מראה יופיו לא עשה אלא נסתננו הפסולת ממנו מיד הוא מראה שבחו (ר' תנחו' בר אבא, מד"ר במדי ז).—ובסהמ"א: נותנין ביצה במסננת שהחרדל נתון בו להסתנן וקולטת את הפסלת ואף הביצה החלמון שלה נוטף ומסתנן עמו וכו' (רש"י, שבת קלט:). כמו שעושין בעלי חנויות שתלוי כמין כברה ובו אבקת רוכל ביין ותחתיה כלי והקונדיטון מסתנן לתוכו (הוא, סוכ' ג.). ונותנין אותו תחת קילוח הגת והיין מסתנן בו ויורד לבור (הוא, חגי' כב.). כלי ע"ג כלי ונותנים השמרים בתוך העליון והיין מסתנן מאליו (הוא, ב"ק קטו:). אבל נותנין ביצה במסננת של חרדל והוא מסתנן מאליו (רמב"ם, יו"ט ג יז). והכלי תחת הסל לקבל השמן וכו' והשמן זב דרך הדפנות ונופל לשולי הסל ומשם מסתנן ויוצא ונמצא מזוקק (רעב"ט, מנח' ח ד). וילך חלק ממנה (מן הלחה האדמה) עם הדם ומסתנן חלק ממנה אל המרה (קאנון א א, פרק במהות הלחה). שמערין מים מרותחין עליהם (על עלה התה) והמים מסתננים דרך בגד וכברה של מתכת (ר' חיים בר' נתן נטע, קונט' אבן הטועים 3).

—התפוע', *הִסְתּוֹנֵן, — רק בינ' מִסְתּוֹנֵן, מִסְתּוֹנֶנֶת, כמו התפע', ובהשאלה ממתכת: מהו כסף צרוף אלא כשם שהכסף צרוף נכנס לבור ומצרף ומסתונן עד שהוא עומד ביפיו כך היא התורה מסתוננת ומזוקקת ארבעים ותשע פנים (פסיקי רבת', פרה).

—הפע', *הֻסְנַן, יֻסְנַן, יוסנן,—כמו פִּעֵ': שקותי' וגילושי' במי שושנת הרמונים או יבשות יושחקו ויוסננו[1]) וזרה עליו מן הסמים על מקום התפירה פעם אחר פעם (ר"מ אלדבי, ש"א ד, סג:).

סְנְסוֹן, ש"ז, כמו סַנְסַן,—ואמר הפיטן: ארחץ בנקיון כפות בלי חמס קחת סנסון כפות גמוני פז לאגוד ולכפות (ארחץ, יוצ' ב סוכ').

סַנְסַן[2]), ש"ז, מ"ר סַנְסִנִּים, כנ' סַנְסִנָּיו, — סעיף וענף של התמר, palm-branch; palme; Palmzweig.: אמרתי אעלה בתמר אחזה בְּסַנְסִנָּיו ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן וריח אפך כתפוחים (שה"ש ז ט). — ובתו"מ: מה תמרה זו אין בה פסולת אלא תמריה לאכילה ולולבים להלל חריות לסכוך סיבים להבלים סנסנים לכברה וכו' כך הם ישראל אין בהם פסולת וכו' (מד"ר ברא' מא). — ובסהמ"א, ואמר הפיטן: סגניך שריך סנסניך סביבך תרביץ (Kahle, Masor. d. West., כב). וחד גנב קיבורא פי' סנסני תומר (ר"ח, סנה' כו:).—ואמר המשורר: יוצאת אל החרבה מים סוף ומיד מענים היית כתמר נצבה יפת אשכלות וסנסנים (ר"י הלוי, יוצאת אל). סנסני ארבעה חרשים הם רוזני עלה בסערה קולי כקול רעש באזני (גנזי שכט' ג, דודקין 67). דלותי שחותי ונגוהי לא הלו התעלה בסנסיני במופתך ובך יצהלו (שם 86). עת רוצה שוקטת בלי פרץ סנסיניה בשונאיה אז יקרצו קרץ (שם 81). עליתי בתמר השיר ואחזתי בסנסניו אריתי פרי מגדיו (רמ"ע פלקירא, המבקש יב). שיחי לו ארים לבקרים ואשחר פניו בשיר אתחנן ואתלונן בצל סנסיניו (ר"י נגארה, עולת תמיד מד).—*ומ"י: מאי דכתיב אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסיניו אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחת של חנניה מישאל ועזריה (רבי שמואל בר נחמני בשם רי יונתן, סנה' לג.).—ובסהמ"א: סנסן ליאיר האיר וזרח

---

1) [אולי צריך להיות יסוננו]

2) [בארמ' סַנְסִנָּא, ובהשמטת הנון הראשונה, סִיסְנָא, מ"ר סיסני, סיסאני, ובאשור' סִסִּנּ (Del., Handw. 50). ופרשוהו ריב"ג, רש"י ורד"ק סעיפים וענפים, עי' סלסלים. ולדעת לו (פפלנלני 119), הוא עלה התמר העשוי בעין מישרק Dattelrispe, ועי' גם רש"י (שבת קי. ב"מ סז.).]

בהן שנים לסדר זה ושנים לסדר זה[1] (מנח׳ יא ו). ארבע סניפין של זהב דומין לדקרגין היו שם שבהן היו סומכין את החלה מפני שדומות לספינה כדי שלא תהא רוקדת (תוספת׳ שם יא ו). ואת קשות הנסך אלו סניפין ד׳ סניפין של זהב עושין לו וקרניו היו שם שבהן סומכין את החלה התחתונה (מד״ר במדי ד).—ובסהמ״א: אבל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקין אותו שלא ישבר ומנקיתיו אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אנקלוס שתרגם ומכילתיה הי׳ה שונה כדברי האומר מנקיות הן סניפין (רש״י, שמות כה כט).—*סְנִיף לכפה, עמוד הסומך את הכפה: מה עשה הקב״ה נטה רגל ימינו וטבעה האבן (ששכב עליה יעקב) עד עמקי תהומות ועשה אותה סניף לארץ כאדם שעושה סניף לכיפה לפיכך נקראת אבן השתיה שמשם הוא טבור הארץ (פדר״א לה). — ובהשאלה, חבור של קטן לגדולים למנין עשרה או לברכת המזון: בני חכמי׳ ותלמידי חכמ׳ בזמן שיש להם דעת לשמוע הופכין פניהם כלפי אביהן אין בהם דעת לשמוע הופכין פניהן כלפי העם ר׳ אלעזר בר׳ צדוק אומ׳ בבית המשתה עושין אותן סניפין (תוספת׳ סנה׳ ז ט). רבי ברכיה, אמר רבי יעקב בר זבדי בעא קומי רבי יוסי כמה דברים אמורים תמן קטן עושין אותו [סניף] לעשרה ומור אף הכא עושין אותו סניף לשלשה וכו׳ קטן וספר תורה עושין אתו סניף וכו׳ מאימתי עושין אותו סניף וכו׳ (ירוש׳ ברכ׳ ז ג). קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה (ריב״ל, ברכ׳ מז:).—ובסהמ״א: אך רבי׳ ישעיה זצ״ל כתב דהא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו בין לשלשה בין לעשרה.וע״י סניף קאמר ומתניתן דקתני אין מזמנין עליהם דמשמע אע״פ שיודעין היינו לעשותן עיקר (שבלי הלקט, ברכ׳ קנג).—וגם צְנִיף באותו המשמ׳: קטן וחומש בידו לא רצה לעשות צניף לעשרה וכו׳ כי לא מצינו בשום מקום שעושין צניף ע״י חומש (שערי תשובה, תשו׳ גא׳ קלד).—ואמר הפיטן: ילכד כצפור בכנפיו ויבוש מפני בנופיו ישליך מראשו צניפיו והזרים יירשו סניפיו (עזרא הבבלי, תוכח׳ מוסר ט, כג.).— ∞חלק מדבר, סעיף, ובפרט סְנִיף של בית מסחר או מוסד שמרכזו במקום אחר, Zweiggeschäft; succursale; branch: השתמשו בו בדבור העברי בא״י ובספרות החדשה.—ב) כמו צְנִיף: כי כן בני אדם כאשר חוששין בראשיהן קושרין בראשם סודרים וסניפין (ערוך ערך הגרכי).

[1]) [עי׳ בגמרא (לד:) ובמפרשים. וגם בראב״ד לספרא (אמור פרק יח).]

סנן[1]), ממנו *מְסַנֶּנֶת, *סָנַן, *סִנּוּן, *סְנוּנִית.

***סִנֵּן**, זִקֵּק וטִהר נוזלים ע״י שהעביר אותם דרך אריג או אמצעי אחר seihen; filtrer; to filter: נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו ומסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית (שבת כ ג). כסוי הלפס וכו׳ אם אינו נקוב ואין לו חדוד טמא מפני שהיא מסננת לתוכו את הירק (כלים ג ה). יבחושין שביין ושבחומץ הרי אלו מותרין סיננן הרי אלו אסורין ר׳ יהודה אומר המסנן את היין ואת החומץ והמברך על החמה הרי זו דרך אחרת (תוספת׳ תרומ׳ ז יא). סיב אחרים אומר כדי ליתן על פי משפך לסנן בו את היין (שם שבת ח [ט] י). ומעשה באשה אחת שסיננה משקין טמאין וטהורין בתוך חבית תרומה ובא מעשה לפני חכמים ולא טימאו מפני שהסיחה דעתה ממנה (שם טהר׳ ח טו). — ובסהמ״א: מסננין יין מכלי לכלי (תלמידי ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוקי 5). מסננת שמסננין בה קונדיטון (רש״י, סוכ׳ ג.). גורגותני סל גדול מאד שבו מסננין היין בעת הבציר (הוא, חגי׳ כג.). ברוב טנאך פירותיך ד״א טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים (הוא, דבר׳ כח ה). ואם לא נתן עליהם מים אלא מסנן היין מעל השמרים בלבד אף השלישי אסור לזרים (רמב״ם, תרומ׳ יא יג). שמרי יין שנתן עליהם מים וסנן אם נתן שלשה ומצא ארבעה מוציא מעשר מזה היתר ממקום אחר (הוא, מעשר ג ז). אין מסננין את החרדל במסננת שלה מפני שנראה כבורר (הוא, יו״ט ג יז). ותבשל ותסנן ותשתה מהמים המסתנים (צ״ל המסתננים) בכל יום ג׳ אוקות (נכבוני ארח חיים, במליי הרבה, כ״י בהמ״ד שבתכ). מסננת שעושין מנחשת לסנן בה הדשן (ר׳ אברהם בדרשי, חותם תכנית, פרור). הילכך אם סיננו

[1]) [כך בארמ׳ ובערב׳ שַׁנ, שַׁנַּנ a)), מרק ושפשף, עי׳ פלישר (אצל לוי ג, 725).]

a) سن، سنّن

אפיטרופוס או סנטר מותר להלוות[1]) הימנו בריבית וגוי שנעשה לישראל אפיטרופוס או סנטר אסור ללוות הימנו בריבית (תוספת׳ ב״מ ה כ). המקבל שדה מחבירו קוצר ומעמר וזורה הביילין והחופורות הסנטר והאונקולומוס (שם ע יד). החופר והכייל והסנטר והאיקונומוס נוטלין שכרן מן האמצע (ירוש׳ שם ט ח). שומרי העיר אבל חכמים אומרים אפילו לא כתב אלא לשם סנטר שבעיר הרי זו מגורשת (גיט׳ פ:). בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר[2]) דומה כמי שפגע בו ארי (ב״מ לקיש, סנה׳ לח:). רוח פסקונית יש לה רשות לדבר לפני הקב״ה כסנטר הזה שמדבר לפני המלך (רבי חנינא, תנחו׳ ברכה ו).

***סַנְטֵר**[3]), סַנְטֵר, — הלחי התחתון שתחת השפה התחתונה, מקום הזקן, chin ; menton ; Kinn : וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו[4]) (ר׳ חנינא, ברכ׳ כד:). סנטרו לצדדין וקובעו לאחוריו וירכתו על חבירו ורצועות תפילין בידו וכו׳ ה״ז מגסי הרוח (דא״כ יח).— ובסהמ״א: כשמגביה צואר נראה (הענק) מתחת זקנו ורוב פעמים שסנטרו וזקנו מכסים אותו (כס״י, עירוב׳ כד.). ואפי׳ תחת הסנטר שקורין מונטון אוסר ר״ת לפי שפעמים שמושך אליו שער של פאה (ספר חרדים מ.). ונמשך משם עד אותן השערות התולים מן הסנטר ולמטה ומתחברים (ר״נ בר״י אלחנן. עמק המלך, שער כיסא דזעיר אנפין סד). ואם מכל מקום ימצאו מניחי יד תחת הסנטר מבקשים עצות עמוקות איך לערער ולקנטר (ר״א לויפל, שע״י ג, הקדמ׳). — ומ״ר סַנְטְרוֹת, סַנְטֵרוֹת: ובשתוף השם נקרא ג״כ השער הצומח על חודן של הלחיים שהוא שטח הסנטרות (רס״פ, ירועות שלמה ח ו, לג:). וכשאמר לא תשחית פאת זקניך יהי׳ אמנם הכונה על השער הצומח על הסנטרות ולא על השער של שפה העליונה הנקרא שפם ולא זקן (שם).

***סָנִיף**[1]), סְנִיף, ש״ז, מ״ר סְנִיפִים, סניפין,—א) דבר המחבר לדבר אחר ויוצא ממנו בעין תוספת ; Anhang attachment ; appendice : הנוגע ביד מגרה מכאן ומכאן טמא בחוט ובמשיחה באמה ובסניפין[2]) במכבש של חרש ובקשטנית טהור (כלים כא ג). דיופי טמא נחלק לשנים טהור המסמרות והסניפין שבו חיבור לטומאה ולהזאה (תוספת׳ כלים ב״מ ג יב). הוה ליה (לר׳ חנינא בן דוסה) ההיא שיבבתא דקא בניא ביתא ולא מטו כשורי אתיא לקמיא וכו׳ אמר לה מה שמך אמרה ליה איכו אמר איכו נימטו כשוריך תנא הגיעו עד שיצאו אמה לכאן ואמה לכאן ויש אומרין סניפין[3]) עשאום (תעני כה.).—ובעין עמודים קטנים המשמשים לסמוכות לאיזה דבר, כמו לחם הפנים, support ; appui ; Stütze : ארבעה סניפים של זהב היו שם מפוצלין[4]) מראשיהן שהיו סומכים

כל איש ואיש, ע״כ. ולפי זה הוא אולי מהיונית σημάντηρ, סמנטר, בהשמטת המ״ם. ורגמ״ה פרש זה ממונה המדינות שהוא מהוה (מחוה?) ויודע כמה בני אדם פורעין מס למלך ומכמה בתים ומכמה שדות וכמה שייכי לעיר, ע״כ. ועוד מוסיף רשב״ם: ורבינו חננאל פירש סנטר הוא שומר העיר לשון נוטרה את הכרמים, ע״כ. וכן בערוך וברמב״ם (למשנה שם). וא״כ תהיה המלה ספע׳ מן נטר. אולם ר״ב מוספיא גוזר אותה כדרכו מהיונית συντηρέω, שמר. אבל אין ביונית שם כזה מאותו הפעל. ועוד אמרו שם בגמרא: שמעון בן אבטולמוס אומר באגי, ופרשו רגמ״ה ורשב״ם: שדות שסביב המדינה, ע״כ. אולם מהמאמרים שבתוספת׳ ובגמרא מוכח שסנטר הוא בן אדם. ומהלשון שבירוש׳: והסנטר שומרי העיר יש להוכיח שסנטר איננו שומר העיר. אבל שומרי העיר חסר בתוספת׳ וגם אין לו ו״ו הקשור, ולכן אפשר ששומרי העיר בירוש׳ הוא תוספת של פרוש שנכנסה מהגליון לתוך הפנים. ויש להוסיף עוד את המאמר הארמי (בפסיק דר״כ, העומר): אריב״ל סנטרך אנא ולית את יהיב לי סנטורתי כלום.] — [1]) [בדפוס ללוות.]

[2]) [כשפוגעו אותו סנטר רוצה למדוד שדותיו לקצר מיצרי השדות ודומה כמי שפגע בו ארי, רש״י.]

[3]) [הערוך גוזר אותו מן סטר בהוספת נון. ולפי זה צריך לנקד את הטית בקמץ. ומהחדשים גוזרים אותו מהיוני ἀνθερεών, בהוספת ס׳. אבל א״כ היה צריך להכתב בתיו ולא בטית וגם בסיום - יון, אנתריון סנתריון; ועי׳ גם פרושו של רה״ג בהערה הבאה.]

[4]) [ואמר ר׳ האי ז״ל: יש גורסין כך ואנו גרסנו סניטרו מנגד מתניו מצדו בין צלעותא לעגבותיו ונקרא בלשון ישמעאלים אלכצר והמניח ידו על סניטרו אומרין בלשון ישמעאלים מתכצר (תשו׳ הגא׳ הרכבי ת).]

[1]) במדה״ג, שכתר ויצא, נקוד סָנִיף, עי׳ בפרוש הערבי לרמב״ם, (כלים כא ג, הוצ׳ דרנבורג).].

[2]) [בקצות הברזל של (המגרה) שני עצים נמשכים קטנים יקראו סניפין, רמב״ם. וסניף מן הברזל על האמה עובר דרך החוט או המשיחה המחזיק את המגירה, ר״ש.]

[3]) [במעשה נס נדבקו חתיכות קטנות לאורכן, רש״י.].

[4]) [במדב״מ הגרסה מופצלים].

***סְנוּנִית[1]**, ש"נ, מ"ר סְנוּנִיּוֹת,—מין צפור Schwalbe; hirondelle; swallow: אנשי שוק העליון שבירושלים היו אוכלין את סנונית לבנה מפני שקרקבנה נקלף (תוספת׳ חול׳ ג כג). חמשה אימות הן אימת חלש על גבור וכו׳ אימת סנונית על הנשר וכו׳ (שבת עז:). אף המסרט כשר לטהרת מצורע וזו היא סנונית לבנה שנחלקו בה רבי אליעזר וחכמים (חול׳ סב.).— ובסהמ"א: וכן יעשו העופות הדורסים והסנוניות והזמירים וזולתם יאכלו הארבה והדומים להם (ר׳ קלונימוס, בעלי חיים ג יב). וכמו כן הסנונית והוא יבנה לעצמו ולילדיו בית מכון לשבתו נסמך על הקורה בטיט (שם ה ג). וגם סנונית הוא בדחז"ל שם למיני השוואלב"ע וכן כתב רש"י (שיינהאק, מוה"ח קמט).

***סִנּוּק**, סינוק, ש"ז, שה"פ מן סִנֵּק,—א) דֹּחַק, עֲיֵפוּת, Ermattung; lassitude; exhaustion: האומר גד גדי וסנוק[2] לא אשבי ובושבי יש בו משום דרכי האמורי (שבת סז:).—ב) ״אסיפה וצבור של דבר למקום אחד: פירש בערוך כל דבר מרובה וגדול יותר מן האחר קרי סינוק (רלב"ד, תמי׳ ב ח).

סַנְוֵר[3], ש"ז, מ"ר סַנְוֵרִים,—עִוָּרוֹן פתאומי, plötzliche Blindheit; cécité soudaine; blindness: ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בַּסַּנְוֵרִים וילאו למצא הפתח (בראש׳ יט יא). ויתפלל אלישע אל יי׳ ויאמר הך נא את הגוי הזה בַּסַּנְוֵרִים ויכם בַּסַּנְוֵרִים כדבר אלישע (מ"ב ו יח).— ובמדר׳: ויהי כראות המלך לפי שהיו הסנורים על עיניו כשראה אותה האירו עיניו והושיט לה השרביט שבידו (ילק׳ אסתי׳ תתרנו). — ובסהמ"א: עיקר לשון שבירוי הן הסנורים ככת׳ הכו בסנורים ומתרגמינן מחו בשבריא (תשו׳ הגא׳ הרכבי לח). וארבעה מומין עוברין יש באדם ובבהמה ואלו הן וכו׳ סנורים שאינם קבועין (רמב"מ, אסורי המזבח ב ז). איזו היא סנורין קבועים כל ששהה שלשים יום ולא ראה (שם יב). ומי שאינו רואה בעיניו או באחת מהן ראייה ברורה מחמת שהיה בה סנורים קבועים (הוא, ביאת המקדש ז ה).—מֻכֶּה בַּסַּנְוֵרִים: והנה המוכה בסנורים (רלב"ע 1). מוכים בסנורי הפתיות (בחיי׳ עולם יז מז.) — ומ"י סַנְוֵר: אם יצלה כבד העז ותטיף בו העין יועיל מהסנויר ר"ל למי שרואה ביום ולא בלילה (רלב"ע, ספר הנסיונות ג א, כ"י פריז). עקב שחד מצדיקי רשע עיניהם יעור יכם בסנור (תחכמ א).— ומצוי ביחוד בלשון המשוררים: לאיש עפעפך לראות מאוה עדי כי מראות סנור תפשו (רשב"ג, בחר מהמלי). שמעוני בני הפך ואיך תוכלו הקשב ואזנים אטמתם ורואות מראות סנור אחזם ועין לב מחזות יושר סגרתם (רמב"ע, הללמוד מזמן הפך נהרתם, הולי׳ דוקעס 105). איר בו יתחילו הקצירים תוך ארץ הצבי מן השעורים בו הדם עם לחה מתעוררים כבד ראש עם דמעת סנורים (רלב"ע, שמעו כא אל דברי הרופא). ואיך יכל ראות מכה בסגור ועין לבו בפוך סכלות כחולה (ר"י חריזי, תחכמו׳ כד). ואיש עור בסנור תוחלתו נבזבה האיר לו מאפלו אחרי שמש וערבה (שם, שנויי כוסף׳, 502). חי אני כי אחרי היות הזמן עור גם אני אהיה מוכה בסנויר (עמנו׳, מחברי א). לא נשאת בריעת לולי היות אישה עור ואם אנן זה נאמין כי הוכה בסנויר (שם ב).

***סָנַט[2]**, פ"ע,—לעג, התלוצץ בפלוני, schmähen, sich lustig machen; railler, se moquer de; to make fun of, scoff at: קשה היא התפילה שביטלה את הגזירה ולא עוד אלא שקדמה לאחותה והיו הכל סונטים בה מפרשי ימים היו סונטין בה מהלכי דרכים היו סונטין בה (רבי הונא, מד"ר בראש׳ עח).

***סַנְטֵר[3]**, ש"ז,—שומר תחומי השדות שמסביב לעיר, נוטר, Wächter, Feldhüter; gardien, garde-champêtre; bailiff, watchman: המוכר את העיר מכר את הסנטר[4] (רמב"ג, ב"ב ד ז). ישראל שנעשה לגוי

[1]) [כך בארמ׳, והשאל גם בערב׳ שְׁנוּנוּ a) שְׁנוּנִיָּה, עי׳ פרינקל (Fremdw. 118). ובאשור׳ סִנֻנְתּ (Del. Hndw. 504).—[2]) [עי׳ בערוך וברש"י (שם, ופסח׳ ג:).]

[3]) [כך גם בארמ׳, וגזרוהו מן נור בהוספת ס׳, ספע׳, ופרושו הארה, ובלשון סגי נהור עִוָּרוֹן. ויוסף הלוי (REJ, XI, 66) גוזר אותו מן סגר במשמ׳ עוֹר, והכונה כסה את העינים בעור, ומזה ג"כ עִוֵּר.]

a) سنونو, سنونية

[1]) [נשמט מראה המקום מכ"י המחבר.]

[2]) [אולי כמו בסור׳ סנט, הניע את עצמו, ומזה הניע ראשו בלעג.]

[3]) [עי׳ הערה לקמן. וכך נקוד בתוספת׳ צוק"מ.]

[4]) [נחלקו בגמר׳ (ב"ב סח.). בפרוש מלה זו. יש מתרגמים אותה בר מחוזניתא, ופרש רשב"ם וז"ל: עבד הממונה להגיד ולאחוויי תחומי השדות של מי זה ושל מי זה והוא עבד לשר העיר, ע"כ. וכעין זה רש"י (גיטי׳ ס:) וז"ל: זקן הממונה להיות בקי בנחלת גבול שדה

ויראּ והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה (שמות ג ב-ג). וממגד ארץ ומלואה ורצון שוכני סנה תבואתה לראש יוסף (דברי לג יו). —ובתו"מ: ר' אליעזר אומר מה הסנה שפל מכל האילנות שבעולם כך היו ישראל שפלים וכו' ר' יוסי אומר כשם שהסנה קשה מכל האילנות וכל עוף שנכנ' לתו' הסנה אין יוצא בשלום כך היו שעבוד מצרים קשה לפני המקום וכו' רבי יוחנן אמר מה הסנה הזה עושין אותו גדר לגנו כך ישראל גדר לעולם ד"א מה הסנה הזה גדל על כל מים כך ישראל וכו' ד"א מה הסנה הזה גדל בגינ' ובנהר כך ישראל הם בע"ז ובע"ה ד"א מה הסנה עושה קוצין ועושה וורדין כך ישראל יש בהן צדיקי' ורשעים א"ר פנחס הכהן בר' חמא מה הסנה הזה כשאדם מכנים ידו לתוכו אינו מרגיש וכשהוא מוציא מסתרטת כך כשירדו ישראל למצרי' לא הכיר בהן ברוי' כשיצאו יצאו באותו' ובמופתי' ובמלחמה ר' יהודה בר שלום אמר מה הסנה העוף נכנס לתוכו ואינו מרגיש וכשהוא יוצא כנפיו מתמרטות כך כשירד אברהם אבינו למצרי' וכו' (מד"ר שמות ב). ולמה מתוך הסנה ולא מתוך אילן גדול ולא מתוך תמרה אמר הקב"ה כתבתי בתורה עמו אנכי בצרה הם נתונים בשעבוד ואף אני בסנה ממקום צר לפיכך מתוך הסנה שכלו קוצים (תנחו' שמות יד).—ובסהמ"א: והסנה הוא עין שפל ונבזה (ר"י בר' אנטולי, מלמד התלמידים לה.). ועוד עלי הסנה הרענן יבושל בחומץ ובשמן.[1]—ואמר המשורר: את פני הודו ישרתון מלאכי אש סנה (ר"י הלוי, שלשו קדוש, שער השיר 105). ועד אן גואלי ירומם שוללי ומחריב אהלי וטמא את נוה מעון שוכני סנה (ראב"ע, אם אזכרה).—ענבי הסנה: חרובין שילשולן הוא חנטן וכל השחורין כגון עינבי הדם ועינבי סנה משינקידו (ר' חיננא בר פפא, ירוש' מעשר' א ג). ולא ישא בת עם הארץ משל לענבי הגפן בענבי הסנה דבר כעור ואינו מתקבל (פסחי' מט.).—ובסהמ"א: והניח עליה תחלה ענפי[2] גפן וענפי[2] הסנה ולשון השה ואחר זה תערב בהם המרטיבות ומעט דבש ברקיקותו וקמח שעורים (פרקי משה ע כו.).—ומשל: סניא דאפיק וורדא משל על רשע שהוליד צדיק סנה שילד ורד[3].

1) [נשמט מראה המקום מכ"י המחבר.]

2) [ענבי?]—3) [נשמט מראה המקום מכ"י המחבר]

—*מ"ר סנאים, סנאין, מי שבא בדרך והיו בידו תאנים וענבים ומלפפונית שאין יכולין להגיע לעיר משליכו לתוך הנקע או לתוך הסנאין (ר' אלעזר, תוספתי תרומי א יד). מאי תקרה רבי יוסי בר חנינא אמר קינים וסנאין וסטיני[1] (ב"מ קיז.). — ובסהמ"א: כך דרך חורבות לצמות בהם קוצים וסנאים והוא קימוש והוא חוח כולם מיני קוצים הם כגון אורטיא"ש וכיוצא בהן (רש"י, ישע' לד יג). על יד דרך מכמש לדרום חקרת מצוק שן סלע לו סנה יקראו רם הוא ומצל כגפן אדרת ומפלי גוו כסנאים יראו (יל"ג, אדו"מ א). —*חלדת הסנאים, עי' חלדה, — ואמר המקונן: תאים הנאים לבנים השנואים אויה בפז מסלאים לחולדות הסנאים (אלנבעותי, קינ').

°סָנָה, קל לא נמצא.

—פעי' °סנה,—כמו סנן: יין שסינהו או שכר בין סינהו מחמת שמרים בין סינהו מחמת דבר אחר מותר (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכי פסוקי 5).

°סִנּוּן, ש"ז,—שה"פ מן סנן: ורבינו הלוי פירש סינונה של ביצה לתוך תבשיל היא ולא לתוך חרדל (רש"י, שבת קלט:). כרבי נחמיה דאמר ארס נחש צף ועומד במקומו ויש לו תקנה בסינון (הוא, ב"ב לז:). ולא אסרו שתית השכר אלא עבור המרירות שבו אינו נח לשתות ובמקום השתיה צריך שכר הדק או סינון השני של השכר (טוביה כץ, מעשה טוביה, משמרת הבית ג, קיג:).

°סַנְוִי[2],—שם מלאך: ובשראה נבוכדנאצר בקמיע אמר לו מה אלו אמר לו המלאכים הממונים לרפואה סנוי סנסנוי סמנגלף (א"ב דבן סירה, הוצ' שטיינשניידר). מלפני רפאל ושכינת אל על ראשי וסנוי וסנסוני וסמנגלף[3] ג' פעמים (רש"י, סדור תכט).

°סְנוּנְיָה, סניניה,—שם מלאך: ורחמיאל וסנוניה האמורים מלאכתם לבדוק הנשמות אם הם ראויות לעבור ולעלות למעלה (ר"נ בר"י אלחנן, עמק המלך, שער עולם הבריאה יא). וסניניה ממונה לקחת נשמות כל הנשים דרך כלל (שם).

1) [הערוך ערך מעזב גורס וטינא, ועי' רש"י.]

2) [בחמדת הימים (שבת א, ט:) נקוד סנוי, ועי' שואב (Angélogie 201).]

3) [במחז' ויטרי עח, הגרסה ״וסנוגלי.]

פורים אל יעשה מהן עני רציעה לסנדלו (ר' אלעזר, תוספת' מגי' א ה). כלי עור מאימתי מקבלין טומאה הסנדל משיקמע והמנעל משיגוב על האימום (שם כלים ב"מ ו א). אמר לו ר' ישמעאל לר' שמעון מימיך בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה כוסך ונוטל סנדלך או עוטף טליתך (מכי' משפט' יח). כיון שנכנס למדינה א"ל נעול לי סנדלי וטול לפני כלים להוליך לבית המרחץ (ספרי במד' קטו). סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו (ר' יהודה בשם ר', יבמו' קב:). הלכתא אחד סנדל המוסגר ואחד סנדל שמוחלט ואחד סנדל של ע"א לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה כשירה (רבא, שם קג:). — סַנְדָּל המסמר, שרצועותיו מסמרות לסולים ע"י מסמרים: לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה (שבת ו ב). משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין ואף על פי שיש בהן כלאים והן לצורך המועד אבל לא סנדל המסומר ולא מנעל שאינו תפור (ביצ' א י). — נעילת הַסַּנְדָּל: יום הכיפורים אסור באכילה ובשתייה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל וכו' הקטנים מותרין בכולן ואסורין בנעילת הסנדל מפני מראית העין (תוספת' יום הכיפו' ה [ד] א). — ומ"כ: אחד המקדיש את נכסיו ואחד המעריך את עצמו אין לו לא בכסות אשתו ולא בכסות בניו ולא בצבע שצבען לשמן ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן וכו' (ערכי' ו ה). מי שנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפיו וסנדליו וטבעותיו בידיו הו' והן טמאין מיד היה לבוש בכליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידיו הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהה כדי אכילת פרס (נגעי' יג ט). אין סכין לא מנעלים חדשים ולא סנדלים חדשים לא יסוך את רגלו והיא בתוך המנעל לא יסוך את רגלו והיא בתוך הסנדל אבל סך רגלו ונתנה במנעל סך רגלו ונותנה בסנדל (תוספת' שבת ג [ד] טז). ראו בידו מי חטאת ואפר חטאת אוכלין על גבו טהורות על גב בגדיו ועל גב סנדליו (שם חגי' ג כג). תני לא ילבש אדם מנעלים וסנדלים חדשים אלא אם כן הילך בהן מבעוד יום (ירוש' סנה' י א). — סַנְדָּל של סַיָּדִים, של עץ או קש שנעלו הסידים כדי שלא תכוינה רגליהם בסיד[1]: שלשה דברים אמר רבי עקיבא על שנים הודו לו ועל

[1]) [כך כל המפרשים. ובערוך פרש גם כמו כף של סידים.].

אחד לא הודו: לו על סנדל של סיידים שהוא טמא מדרס וכו' (עדו' ב ח). — ובסהמ"א: ששף את הקרקע של בין העמודים בסנדל של סיידים (ערוך ערך ספ). — *סַנְדָּל של בהמה: סנדלי בהמה של מתכת טמאין של שעם טהורין (כלים יד ה). כל המומים הפוסלים במקדשים פוסלים בפרה רכב עליה נשען עליה וכו' עשה לה סנדל בשביל שלא תחליק וכו' (פרה ב ג). לא יצא הזוב בכיס שלו וכו' ולא בהמה בסנדל שברגליה (שבת נג.). — ושל עריסה, בסיס של מתכת או עור לרגלי העריסה: סנדל של עריסה שפתחו בתוך הבית אם יש בו פותח טפח הכל טמא ואם לאו מונין בו כדרך שמונין במת (אהל' יב ד). — ובהשאלה: עץ כעין סַנְדָּל מאחורי השקוף: עצים כדי ליתן תחת השקוף רבי יהודה אומר כדי לעשות סנדל לאחורי השקוף (נגעי' יב ד). — מין ממיני הדגים שבים, solea: צורת פנים שאמרו אחד מכל צורת הפנים חוץ מאזניים וסנדל שאמרו דומה לסנדל דג שבים (תוספת' נדה ד ז). — ובהשאלה נפל שלא כלו לו חדשיו, שדומה בצורתו לסַנְדָּל של ים: המפלת סנדל או שליא וכו' הבא אחריהן בכור לנחלה ואינו בכור לכהן (בכור' ח א). שלש נשים משמשות במוך קטנה מעוברת ומניקה קטנה שמא תתעבר ותמות וכו' (תוספת' נדה ב ו). מארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל משלשה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל (ברכ' ס.). בימי ר' ינאי בקשו לטהר את הסנדל שאין לו צורת פנים (נדה כה:). והקב"ה משמרו שלא יעשה שפיר ושלא יעשה שליא ושלא יעשה סנדל ואין זה חיים וחסד עשית עמדי (ר"א, מד"ר ויקי' יד). — ובסהמ"א: פעמים יקפה משאר הדמים שנוצר מהם האדם חתיכה כמו לשון השור ותהיה כרוכה על מקצת הולד והיא הנקראת סנדל ולעולם לא יעשה סנדל זה אלא עם ולד (רמב"ם, איסורי ביאה י יב).

סְנֶה[1], ש"ז, — שם שיח קוצי, Dornbusch; buisson; thorn-bush: וירא מלאך יי' אליו בלבת אש מתוך הַסְּנֶה

[1]) [בארמ' סַניא, באשור' סִנוּ, ובערב' שֵׁנָא a). ואמר אסף 71: הסנה בלשון יון נקרא באטוס ובלשון רומיים רובו, וכן לֵו (פפלככי 275) rubus fruticosus. ולדעת אחרים cassia obovata, עי' Post, Flora 297.]

a) سنا

מגידול צפורנו כי לא היה בביתו מספרים לקצצו וממרטוטי הבלואים אשר סביב בזרועו (כ' חליסו, סבע מוסר ע). — ובהשאלה איש לבוש קרעים: שחט בהמה ונמצא טרפה מדיחה לסכין אפי' בצונן או מקנח בסמרטוט פי' בגד בלוי שכן קוראין לאנשים המלבישן[1] בגדים בלויין סמרטוטין (רבי יונה, מספעי בדיקת הסכין, הסו' הגה', הול' קורוכל).

ס"נ, — ר"ת סכנת נפשות.

*סֵן, סין, ס"ז, מ"ר סֵנִים, סינין,—כמו שֵׁן, בליטה חדה היוצאת מנסר אחד ונכנסת בתוך חור מתאים בנסר חברו ;Zapfen; tenon: היו (הנסרים) שנים עד שימרח מן הצדדין ובין נסר לחברו עשאן בסינין[2] או בשוגמין אינו צריך למרח מן האמצע (כלים י ו). ושני הסיגין יוצאין מתוך הקרשים שנים לכל אחד ואחד שמשקיע הזכר בתוך הנקבה שנאמר משלבות אשה אל אחותה (ר' נחמיה, בריית' דמלאכת המשכן א, הול' מא"ש).—ובחכמת הנתוח תוספת החליה השניה העולה לתוך החלל של החליה העליונה כעין שן, processus odontoideus[3]: וזה לפי מה שבין הפנים והאחור שני נקבים עוברים לוקחים מהמקום העובר האחר ואמנם שיעור הרחב הוא כפי גדל העברת אחד מהם והתוספת הזאת תקרא סַן בערבית וכבר הגין בעד חוט השדרה בקשרים משוערים אל צד הנקרא אל סן לבלתי ירצף עם עצם הסן חוט השדרה בתנועתו ולא ילחץ אותו ואחר כך התוספת הזאת תעלה מחוליה וכו' ותסובב עליו הגומא אשר בעצם הראש פנים ואחור וזה העצם יקרא סן (קאנון א א ה מ).

*סִנְבּוֹל, ס"ז,—כמו ב.*סִבֹּלֶת: בני חבורה שהיו ידיו של אחד מהן יפות רשאין לומר לו טול חלקך ואכול לעצמך לא סוף דבר פסח אלא אפי' עשו סינבול רשאין לומר לו טול חלקך ואוכל לעצמך (ירוש' פסח' ח ז).

*סַנְגְּדִיאֵל[1], — שם מלאך: כי תיכף ומיד מוכן ומזומן ממונה אחד של סטרא אחרא בעל דין קשה שאינו מרחם על בני אדם רחמנא ליצלן ושמו סנגדיאל והוא ממונה על השער הראשון היכל חחיצונים והיא השער הא' של גיהנם (ר"כ בר"י אלחנן, עמק המלך, שער עולם הבריאה יח). בפתח ג' יש ממונה אחד ושמו סנגדיאל והוא ממונה על כל אותם המכניסים ומטמאים בריתם בבת אל נכר (ר"א די וידאש, ראשי חכמה, קירלה יג).

*סַנְגְזָאֵל[2], — שם מלאך: גלוי היה לפני הקב"ה מה בלבו של משה מה עשה הקב"ה שיגרו לסנגזאל שר של כל החכמה והתבונה (מדר' א"ב דר"ע ל, נוסח' ה, בית המ"ד ילניק ג).

*סִנֵּגֵּר[3], פ"ע,—המליץ טובה על פלוני: אדוני את זקני ותשובי אבי יצחק וראש כל שר ועדה ראה טורי ברב טוב תסנגר לפי עסקי וקשיון העבודה (ד"ה יסודי מלכים וא"י ב, מן 85). וכבר שלחנו את מר יוסף החזן בן מ' יפת המלמד ועמו אגרותינו והשאלה ממך יקירנו לסנגר בעדינו ולגמלינו טובה (סס 187). והיה ראוי להתנדב לך ולסנגר בעדך כראוי לכבודך (סס 367).

*סַנְדָּל[5], ס"ז, מ"ר סַנְדָּלִים, — נעל עשויה מסולים, יקשרוה לרגל ע"י רצועות וכדומ': יוצאת אשה בחוטי שער בין משלה בין משל חברתה וכו' במוך שבאזנה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לנדתה וכו' (שבת ו ה). יש לך קשרים שאין חייבין עליהן בקשר הגמלין וכקשר הספנין קושרת אשה מפתחי חלוקה וחוטי סבכה ושל פסיקיא ורצועות מנעל וסנדל ונודות יין ושמן וכו' (סס טו ב). חלצה במנעל חליצתה כשרה באנפליא חליצתה פסולה בסנדל שיש לו עקב כשר ושאין לו עקב פסול (יבמ' יב א). אלו שהם צריכים שיבאו בהן המים הקשר שבפרקסי' שבכתף וכו' ושניצן של סנדל וכו' (מקוו' י ד). מגבית

---

1) [אולי צ"ל המלובשין.]

2) [במדב"מ בסנים, בכ"י פרמה נקוד בַּסֵּנִין, ופרש רה"ג וז"ל: יש אומרים עצי הסנה אבל אינו אלא כמין שלב שמשלב את הקרשים ב' מכאן וב' מכאן, ע"כ. וכפרוש הראשון פרש ר"ש וז"ל: ששם בין נסר לנסר קליפות דקות של סנה כעין שאנו עושין בשולי חבית של עץ נעורת של פשתן, ע"כ. וכן פרש הרא"ש. והרמב"ם מפרש כעין הפרוש השני וז"ל: שיקוב בעובי שני העצים שני נקבים נכחיים ויקח עץ דק קטן ויכניס קצתו בזה העץ וקצתו השני בעץ האחר ויכה בו בקורנס עד שיפגשו שני העצים ויהיו לעץ אחד וכו', ע"כ.]

3) תרג' ד"ר מזיא.

---

1) [לדעת שואב (Angélogie 200) הוא כמו סעדיאל, בחלוף ע' ל־נג, ע"י מבטא חטמי.]

2) [עי' שואב, שם.]

3) [נגזר מהשם סניגור, συνήγορος.]

5) [מן היוני σάνδαλον.]

אחד מן הכוכבים המיושבים אשר ברקיע השמיני שום מהלך בעולם אבל הם כמסמרות מסומרין שאין זזים ממקומם (ראב"ח הנשיא, ספר העבור 76). מנעלים שלנו המסומרים אינן בכלל סנדל המסומר ומותר לצאת ומכ"מ נהגו בהם איסור ואין לפרוץ גדר (לנדא, האגור תכח). המסמרות שהיה מסומר בידיו ורגליו לשתי וערב (ספר נצחון, קנז Wagenseil 162).

—התפ׳, *הִסְתַּמֵּר,—כמו קל, חרד ונזדעזע: כשיהיה בגוף ליחה רעה תחמם בעמל או בזולתו יסתמר האיש ההוא ואע"פ שלא נתחדש קדחת (פרקי משה ז, יז:.). אחכ׳ שישב שעה במרחץ הפנימי אולי יזדמן שישוב גופו יותר חם מאלו המים וכאשר יכריחוהו ביציקת המים הראשונים בעצמם עליו יסתמר בהם על שהם יקררוהו בהם (קאנון א ג ג ג יע). וכאשר יהיו מימיו (של המרחץ חזקי החמום) יסתמר ממנו העור ויסתמו בעבורו נקביו (שם). — יִסְתַּמֵּר השֵׂער: וקודם שיבוא הדם תרגיש בעצמה מפהקת ומתעטשת וחוששת פי כריסה ושיפולי מעיה ויסתמר שערת בשרה או ייחם בשרה וכיוצא במאורעות אלו (רמב"ם, איסורי ביאה ח ג). ואות אחר (של חיים) כי שערות הלחות אשר על שטח אצבעותיו יסתמרו ויקומו (ר"י חריזי, תרג׳ ספר אסור הקבורה לגליינוס, כ"י ברלין). בה (בשעה ד׳ של הלילה) ירחפו השדים על הקברים ומזה יקרה מכשול כי אם ימצא שם איש אדם ופחד ושעריו יסתמרו (ספר הלבנה קבלה וכשוף, כ"י בריטי מוזי׳).

—נפעי, *נִסְמַר,—א) כמו קל: ועתה מה אומר וחטאי לי המר בשרי הן נסמר ופני נזעמים (פחד אעירה, סליחי לוס גדליה, סמא"ל תקל.).—ב) כמו פע׳: נמוטו רגלי הסוסים אשר לא נסמרו כראוי ויפלו בחלקלקות ארצה (רמא"ג, הלרפתים ברוסיה 77).

סָמָר, ת"ז,—א) מכסה בשער קשה ודוקר כמסמר, borstig; hérissé; bristling, ילק סָמָר: קדשו עליה גוים השמיעו עליה ממלכות אררט מני ואשכנז פקדו עליה טפסר העלו סוס כילק סָמָר[1]) (ירמי׳ נא כז).— ואמר הפיטן: המולות מחילות ומחנות כילק סמר מצבם ומושבם משמר לעמת משמר (יקודי אש, יוצ׳ שבת ה׳ אחה"פ).—ב) מ"ר סְמָרִים, רועדים מפחד וקור: ויפלו בידי הקאזאקין אשר ארבו בצדי הדרכים להכרית את פליטיהם ואשר החזיקו בדרך המלך עמדו כל הלילה בערמות שלג רעבים וסמרים (רמא"ג, הלרפתים ברוסיה 80).

[1]) [רש"י ורד"ק פרשו לשון פחד ורעדה שגורם הילק. וי"ת כוחלא דמצלהב, עי׳ הערה לשרש.]

*סְמַרְטוּט[1]), ש"ז, מ"ר סְמַרְטוּטִים, סמרטוטין,—חתיכה של בד שנמרט ונקרע מבגד ישן, בְּלוֹא, Fetzen, Lappen; haillon, chiffon; rag, tatter, ומשמש לכריכה על פצע, כמו המילה: ואין פּוֹשִׁין לה (למילה) חלוק בתחלה אבל כורך עליה סמרטוט (שבת יט ב). וטורף לה (למילה) יין ושמן ר׳ שמעון בן גמליאל אומ׳ ובלבד שלא יקרע לה סמרטוטין לכתחילה (תוספתי יו"ע ב יא). מיד נכנסה לתוך הקיטון והוציאה להן קיפסא שהיתה המילה בתוכה וסמרטוטים מלאים דם נתונים עליה (מד"ר דברי ב).—ולקנת לשלשת: היתה עליו (על הכר) לשלשת מקנחה בסמרטוט (שבת כא ב).—ולפתילה: לפי שאין מדליקין בפתילה שאינה מחורכת ולא בסמרטוטין שאינן מחורכין (כנ"ל, שם כט.).—ובכלל בגד בלוי וקרוע: מנין לשנים שבאו לדין אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה שאומרין לו לבוש כמותו או הלבישהו כמותך ת"ל מדבר שקר תרחק (שבועי לא.). כאהלי קדר מה אהלי קדר אף על פי שנראין מבחוץ כעורים ושחורים וסמרטוטין והם מבפנים אבנים טובות ומרגליות כך ת"ח אף על פי שנראין כעורים ושחורים בעולם הזה אבל בפנים יש בהם תורה מקרא משנה וכו׳ (מד"ר שה"ש, כאהלי קדר).—ובסהמ"א: שאילו לא היו שואלין בנות מלכים ועשירים היו יוצ׳ בשיראין וכו׳ ועניות בסמרטוטין והיו מתבישות (גיאוניקה ב׳ גינצב׳ 262). שכשהוא מחליק את הטטוה של אריגה בסובין או בשום דבר כדי לחזקו כורך משהו בגד על אצבעו ומחליק את הטווי ואותו סמרטוט שעל אצבעו משמר אצבעו שאינו מתחכו החוט (רגמ"ה, מעילי יח.). ומכלאי בגדים שהן סמרטוטין לא תמצא בהן אלא בנים (ערוך ערך סדר).—וכשמקרבו על שלחנו מאחר לשלוח ידו בקערה ובכוסו כי יכלם

[1]) [מן מרט, במשמ׳ תלש וקרע ובהוספת ס׳ ספע׳, בארמ׳ מרטוטא. אולם פלישר (אצל לוי ג, 724) מבדיל בין שני השמות האלו, ולדעתו סמרטוט הוא כמו בערב׳ ההמונית שַׁרְמוּטַה[a]) באותה המשמ׳ ומרטוטא הארמי׳ הוא כמו הערבי מַלוּטַה[b]).]

[a]) شرموطة [b]) ملوطة

°סמק, סומק, — א) ° ש״ז, אדם, red ; rouge ; rot: ב׳ חוטין מקיפין אותה א׳ שחור וא׳ סומק השחור לצד הסומק (רמ״ק, אילימה, עין טמט, תמר ג, כג). —ב) סמק [1]), ש״ז, ר״ר סמקים, סומקים, — שם אילן וגרגיריו הנותנים צבע אדם, אוג, Rhus: כל טעם מחומץ מרבה את המרירה ואת הדם חוץ מין הרימונים והסומקים וכל דבר מתוק מרבה את הדם (אסף 32). לקחת סומקים הנקראים רוז (שם 46). ויושיבוהו במי בישול הסמים הקובצים כמו עפצים וסומק וקליפת רמון והדם ומה שדומה לו (ר״מ אלדבי, ש״א ד, פז.).

°סמק, קל לא נמצא.

—הפעי׳ °הסמיק, האדים,—נעשה אדם: עופות שטפלן בבצק וצלאן בין שלמים בין מחותכין אם טפלן בסולת גסה אפילו הסמיקה הטפלה אוכל את הטפילה (רמב״ם, מאכלות אסורות ו יט).

סמר[2])׳ ממנו: סמר, סמר, מסמר, °מסמרי, משמר, °סמור.

סמר, פ״ע,—סמר הבשר, הגוף, התכוץ והתקשה מפחד, schaudern, starr werden ; frissonner, hérisser ; to shudder, to bristle: סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי (תהל׳ קיט קכ).—ואמר הפיטן: נפשו אנוסה בשרו סומר תמיד יהיה בשרו (מחז׳ יני, הוצ׳ דודסון 17).—ואמר המשורר: אם לעגו עזים ועליזים לך הנה מאד מפחדך סמרו (רסב״ג, ביני יקותיאל). סמר בשרי מפחדך כי כל דרכי נגדך (ראב״ע, אל תבוא את עבדך במשפט). מפחדו כל בשר סמר וכל לב חמרמר (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). ויבעת הנער ובשרו סמר (הוא, איתיאל ח, מלאכת השיר, ניבואר 32). ואני לבכיו בשרי סמר ולבי ח[מ]רמר (ר׳ זכריה אלצהרי, ספ׳ המוסר, מעמוני מספרים כא, קבץ על יד ט, תרכג). — ובינ׳ פעו׳, סמור: וגם כאשר נפתחו המבואות מתו רבים מהם על יד השערים ועל יד הבתים כי סגרו יושבי העיר את בתיהם ולא נתנם לבוא כי היה מראיהם מורה מאד כולם שזופי עשן רכי עינים וסמורי קרח (רמח״ג, הלרפתים ברוסיה 107).

—פעי׳, תסמר,—א) סמר שערות הגוף, הזקיף אותן כמו מסמרים: ורוח על פני יחלף תסמר[1]) שערת בשרי (איוב ד יח).—ובסהמ״א: והחום שמסמר את הבשר כמכה של חלל דמי ומחללין עליו את השבת (רמב״ם, שבת ב ה). דמות שד על פני אשה מפתח נתחי בחזות יופיה תנתח תסמר שערות ראשי לשונה וקולה מוסרות לבי יפתח (ר״י זבארה, שעשועים יב, דודסון 141). מתת רשע רשת מורה ודבריו פח יקוש מרוב אלתו תסמר שער ומגדופיו תצלינה אזנים (ב״ז ב״ס, כז טז-יז). —ב) חזק במסמרים: מקל שעשה בראשו מסמר כמין חזינא טמא סמרו טמא (כלים יד ג). חקק (מזוזה) בראש המקל והניחו במקום שאינו ראוי לו סכנה שאין בה מצוה וכו׳ ואפי׳ לא סמרו והא תני והוא שסמרו (רב יהודה, ירוש׳ מגל׳ ד יב).—ובסהמ״א: אין יוצאין בסנדל מסומר שסמרו לחזקו (רמב״ם, שבת יט ב).—ובהשאלה חבר וחזק: סימר אותם במקום שנפגשו (ר״י א״ת, או״ד א ד).

—פעי׳, *ספר, סומר,—שסמרו אותו במסמרים, רק בינ׳, מספר, מסומר, סנדל מסמר: לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה וכו׳ (שבת ו ב). לא ינעול אדם סנדל המסומר ויטייל בו מתוך הבית אפילו ממטה למטה (תוספתי שם ד [ה] ה).—ומגדל מסמר: הכא כמגדל מסומר עסקינן (רב ירמיה, עירובי לז.).—ובסהמ״א: ובאחור הקור׳ בקצה אשר מנגד לחומה טבעות חזקות מברזל מסומרות בה היטב והבלים עשוי׳ מקנבוס וחוטי ברזל קשורים בהם (יוסיפון ע, דפו׳ פרנקפו׳). כדרך שעושין ההוברין הנקראין מנגמן טבלה עגולה לאצטרליב ומעמיד את השפופרת מסומרת באמצעיתה במסמר (תשו׳ הגאו׳ הרכבי כח). מפני שהיו חושבים בלבם כי אין לכל

1) [כך בארמ׳ ובערב׳. ועי׳ ערך אוג ; לו, (פפלכלכ׳ 43).]

2) [מוצא השרש אינו ברור. יש מחברים אותו עם האשור׳ סמר, שלשלת, ויש סוברים שהוא אחד עם הערבי שמר a) התכוץ. אולם השם הערבי משמאר b) מסמר, והפעל הנגזר ממנו שמר שמר, הם שאולים בערב׳ מהארמ׳, עי׳ פרנקל (Fremdw. 89). הקשר שבין הפעל סמר והשם מסמר ג״כ אינו ברור. רד״ק בשרשיו מפרש וז״ל: כי בהסמר הבשר אז שערות הראש יקומו ויעמדו כמסמרות, ע״כ. ומזה יוצא שהפעל סמר נגזר מהשם מסמר. אבל צורת השם במשקל של בינ׳ מוכיח להפך שהשם נגזר מהפעל. ות״י חברו עם הארמי צמר, ותרגם בכל מקום מצלהב, בער באש. ומזה בדברי הרמב״ם להלן החום שמסמר את הבשר, עי׳ בכר (כ׳ תנחום הירושלמי 133).]

a) شمر b) مسمار

1) ואולי זה פעל עומד, והכונה השערות נזדקפו.

סקל״ד). רבון העולמים אב הרחמים והסליחות בסמן טוב ובמזל טוב החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום (זמירי למוצ״ש, סדר רע״ג ב, סג:). אבי הבן בסימן טוב יגדל יהי כגן רטוב ינצל מקטוב אל יהי בלבו מורך (אל יעזר, ר׳ אהרן ערלקי, ספ׳ הפזמ׳ כו.). ששמע שאומרים לו בעת נתינתו את הקידושין למואנסה הנז״ל בסימן טוב בסימן טוב ושהלך לו והניחם (אלשיך, שו״ת קד). ובשעה שהיו פותחים הפתח בא שמעון המחזיק בחצר הסמוך לו הנ״ל ואמר להם כבר נכנסתם בחצר יהיה בסימן טוב מקצת חזקת החצר ופתיחת הפתח זאת אבקשה מאתכם שתגדילו ותרחיבו הפתח יותר וכו׳ (לחם רב, שו״ת קנח). ויאמר סימן טוב וכו׳ עשה זה סימן טוב לעצמו וכו׳ (שלטי הגבורים על הרי״ף, סנה׳, סוף ארבע מיתות). —*וסִמְּנֵי הכתב: שברא הקב״ה באדם כח דעת שיכול לשום לדבריו אותיות וסימנין והוא הכתב (רב שרירא גאון, תשו׳ הגאו׳ הרכבי כט). ולפי שרצה בעל הכתב להניח סימנים לאלה התנועות והקולות ויראה כי אם יעשה סימן מאחד לכל תנועה מהן יארך הענין מאד עד שכבר יחויב להניח קכ״ה סימנין להבדיל אלה הקולות אשר מהן הורכב הלשון (פריפוט דוראן, מעשה אפד 33). —ובמשמ׳ תנועות: עוד דרך הסמנים כחילים הם מזינים בשרפים שירה עונים ובמלאכתם משמאילים ומימינים (בן אשר, דה״ט 3). — *וסִמְּנֵי הדבור: ויהיו האנשים השוכנים במדינות בשיהיו איבריהם על יצירות ומזגם משונים מיצירות איבריהם אלו לשונותיהם משונות מלשונם ואז ישתנו הקולות אשר ישימום סמנים להורות קצתם לקצתם על מה שבלבם וזוהי הסבה הראשונה לשנוי הלשונות באומות (כס״ע פלקירא, ראשי חכמ׳ 22). —*סִמָּנִים לעזור לבח הזכרון: ר׳ יהודה היה נותן בהם סימנים דצ״ך עד״ש באח״ב (ספרי דברי סח). אין תורה נקנית אלא בסימנין שנאמר שימה בפיהם אל תקרי שימה אלא סימנה (רב מיקלא, עירובי נד:). שאין אדם מורה כראוי מדברי תורה מפני שהוא סתומה וכולן סימנין (מד״ר במד׳ י״ד). — ובסהמ״א: כ״ך הו״א סימ״ן ש״ל פרשיו״ת וסדוריה״ם ומסור״ת של״הן (סדי רע״ג ב, לח.). והנה הטעם פעם יהיה אות לבדו והסימן בבלמ״ש ראובן פַּפִּית ראובן כשמעון ראובן קרא לשמעון ראובן נפרד משמעון (ראב״ע, ספ׳ צחות כב:). —*סִמְּנֵי טעמים: לימד דעת את העם דאגמרה בסימני טעמים[1] (עירובי׳ כא:). —ומ״ר סִמָּנוֹת, ואמר הפיטן: סדרה בסימנות ובמסורות ובדקדוקות חקורות בדיני ממונות ובדיני נפשות (מוסף א שבועי, מחז׳ איטליי א. קכד.).

°סִמָּנִי, נקי׳ סִמָּנִית, סימניית, ס״ת, — מה שיש לו תכונת הסִּמָּן: או שיהי׳ ענין מלת סלה הפייטנית מלה סימניית במעשה השיר הנגוני שירצה במלת סלה לשיחזור המנגן פרק השיר עוד הפעם או פעמים רבות (רס״ג, יריעות שלמה א ב ג, מב::).

***סִמָּנִית,** סימנית, ש״נ, רק במ״ר סִמָּנִיּוֹת, סימניות, —כמו סִמָּן, ובפרט סִמָּנִים לפרשה: שני סמניות אמורות בתורה בפרשה קטנה ואיזו פרשה קטנה ויהי בנסוע הארון (אדר״נ לד). ויהי בנסוע הארון ויאמר משה פרשה זו עשה לו הקב״ה סמניות[1]) מלמעלה ולמטה לומר שאין זה מקומה (שבת קטו:). יורדי הים באניות וכו׳ ויצעקו אל יי׳ וכו׳ עשה להן סמניות כאכין ורקין שבתורה לומר לך צעקו קודם גזר דין נענין צעקו לאחר גזר דין אינן נענין (ר״ה יז:). —ובסהמ״א: יש סמניות בפרשה זו (רש״י, תהלי קז יז). כי בין פסוק לפסוק יש נונין הפוכין לדרוש סימניות אלו למיעוטין (ריטב״א, פי׳ מס׳ ר״ה א כד:). —וכמו סִמָּן סתם: שנתות היו בהין עד כאן לפר עד כאן לאיל פירוש סימניות כגון שנים שעושין בחתיכות עץ (ערוך ערך שנתות). וראוי שנדע שזאת החלוקה אינה עצמית להקדמת הסימניות במה שהין הקדמות סימן ר״ל חלוקתם אל ההכרחי והאפשרי (כל מלאכת ההגיון, ההקלה קד.).

***סִמְסֵם,** ביני׳ מְסַמְסֵם, —סִמְסֵם בעיניו, כחל את עיניו בסם וצבע: ובשעה שרואה (היצר הרע) אדם מסמסם[2]) בעיניו מתלה בעקיבו אמר הדין דילי הוא (מדה״ג שכטר, הלא אס תיעיב). שהיה (יוסף) עושה מעשה נערות מסמסם בעיניו מתקן בשערו מתלה בעקיבו (שם, יוסף בן שבע עשרה).

סמק[3]), ממנו °סָמַק, °סֹמֶק.

---

[1]) [קבע לה (שלמה לתורה) מסורת וסימנין בין בתיבות המקרא בין בגירסא של משנה, רש״י.]

[1]) [בגנזי מצרים הלב׳ ס״ת, אדלר 37, הגרסה סמאנות, בנראה שבוש מן סמיונות, עי׳ סִמָּן הערה.]

[2]) [במד״ר (ברא״ש׳ כב) הגרסה ממשמש, משמש, ועי׳ שם בהערה של תיאודור.] —[3]) [מהארמי.]

(חול' סג:).—וסִמָּנִים של שחיטה כשרה בצואר: סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה וסימני העוף לא נאמרו (חול' ג ו)—ובסהמ"א: נמצא למיעוטי מאי לאו למעוטי מחזיר סימנין אחרי העורף (ספ' כריתות לה:).—*וסִמְּנֵי שדה: בית כור עפר אני מוכר לך בסימניו ובמצריו אפילו פחת שתות או הותיר שתות פטור הדיינין הגיעו (תוספת' ב"ב ו כו). סִמָּן של הדגל: כיון שנתישבו תקעו בחצוצרותיהם ונסע יהודה ודגלו תחלה נשיא ושבטו אחריו וסימנם על כל נשיא ונשיא מפה וצבע ומהם למדה המלכות להיות עושין להן מפה וצבע (תנחו' במדי יב).—סִמָּנִים של תקופת השנה: על שלשה סימנין מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה (תוספת' סנה' ב ב). ובסהמ"א: כי בסימן האביב חייב להבדיל שנה משנה (ר"א הקראי, ספ' ג"ע, ענין הבדל שנה משנה ד, יז:).—*סִמָּן לדבר: מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שבני אדם נכנסין לאכול פיתן בלילי שבתות וכו' סימן לדבר צאת הכבבים (תוספת' ברכ' א א). אין פותחין משבע תעניות על הצבור שבה י"ח התרעות וסימן לדבר יריחו (תעני' יד.). בבלה יבואו ושמה יהיו וגו' אמר לו תן סימן לדבריך א"ל אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי שהקב"ה אומר להביא רעה ומתנחם ואתה מתנבא לטובה את הוא שאת הוא צריך ליתן סימן לדבריך אמר לו לאו את הוא שאת הוא צריך ליתן סימן לדבריך (ירוש' סנה' יא ז).—סִמָּן גדול, מובהק: ומניין היו יודעין שהגיע שעיר למדבר וכו' אמר רבי יהודא והלא סימן גדול היה להם מירושלים ועד בית חדודו וכו' (יומ' ו ה).—סִמָּן בתוך סִמָּן, סִמָּן מובהק וּגְבר: ויקבר אותו בגיא בארץ מואב וכו' אמר ר' ברכיה סימן בתוך סימן ואפ"ה ולא ידע איש את קבורתו (סוט' יג:).—סִמְּנֵי סִמָּנִין, סִמָּנִים רבים: ג' סימנין סימנתין לך בקברו של משה שנאמר ויקבור אותו בגי וכו' וסוף סוף לא ידע איש את קבורתו בדבר שנתתי לך סימני סימנין אין כל בריה יכולה לעמוד עליו (ר' ברכיה ור' סימון בשם ר' יהושע בן לוי, מדר' תהל' ע ב).—ובהשאלה, אות ומופת, סִמָּן יפה, רע, טוב וכדומ': כל שלקה גופו מפני חכמתו סי' יפה לו חכמתו מפני גופו סימן רע לו כל שנטרפה דעתו .מפני חכמתו סימן יפה לו וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו סימן רע לו (בן עזאי, תוספת' ברכ' ג ה). עצרת פעמים שחל להיות בחמשה ובששה ובשבעה לא פחות ולא יותר ר' יהודה אומר חל להיות בחמשה סימן רע לעולם בששה סימן בינוני בשבעה סימן יפה (שם, ערכי' א ט). ויהי קול השופר הרי זה סימן יפה בכתובים כל מקום שנאמר שופר זה סימן יפה לישראל (מכיי יתרו ד). העוטש בתפלתו סימן רע לו (ר' חלפתא בן שאול, ירוש' ברכ' ג ה). סימן טוב לאדם שנפרעים ממנו לאחר מיתתו' (ר' נתן, ספרי במדב' קיב). מיכאן שהיה מטה אהרן סימן טוב לעשות בו נסים ונפלאות לדורות (ר' יוסי ב"ר חנינה, מד"ר שמות ט). ולא ישמח אדם על מצוה שבאה לידו אלא שמצות הרבות עתידות לבא לו לפיכך אם חטא בשוגג אין זה סימן טוב חטא במזיד על אחת כמה וכמה עליו נאמר ואין ברגלים חוטא (תנחומ' ויקר' י, בובר).—סִמַּן פורענות, כפרה: וכי מה ראה ברזל ליפסל יותר מכל מיני מתכות מפני שהחרב ראויה לעשות הימנו חרב סימן פורענות ומזבח סימן כפרה מעבירין דבר שסימן פורענות מדבר שהוא סימן כפרה (תוספת' ב"ק ז ו).—סִמַּן ברכה, קללה: ארבעה פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם שכר כותבין ושכר מתורגמנין ושכר יתומים וכו' (ת"כ, פסח' נ:). כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם (רב חסדא, ע"ז יט.). מכאן אמרו כל שאינו רואה סימן במשנתו בתוך ה' שנים שוב אינו רואה (מד"ר במד' ו). והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה (ר' יהושע, תעני' ב:).—ואמר הפיטן: ולא נכשל אחד מהם ולא ארעוהו סמנים לבלתי לנחש לשוב למלונים (חומץ, יוצ' אחרון פסח).—*סִמָּן לבנים: והוא יושב פתח האהל כחום היום ר' ברכיה בשם ר' לוי ישב כת' ביקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב אתה סימן לבניך שאתה יושב ושכינה עומדת על גבן (מד"ר בראש' מח). אמר הקב"ה לאדם זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין היו' הזה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום הזה ויוצאין לפני בדימוס (שם ויקר' כט).—*וסִמָּן טוב, במשמ' הצלחה ומזל טוב: מי שעשה נסים לאבותינו וממצרים גאלם הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם בסימן טוב יהא לנו ראש חדש פלוני ביום פלוני (תפל' ראש חדש, סדר רע"ג ב, סו.). בבית זה יהא אדיר בעזרנו סימן טוב בביתנו ויברכנו יוצרנו יוצר כל ברוך כל סימן טוב יהי לנו בכל (ליהודים, סדר הבדלה למוצ"ש, סדור רס"י

ישראל צרכו חכמים ליתן להן סימן אבל האלצרין והאפסטקטין וכו' על ידי שאין כיוצא בהן וכו' לא צרכו חכמים ליתן להן סימן (ירוש' דמאי ב א)․ — סִמְּנֵי מִיתה: באבן או באגרוף [מגיד שאבן ואגרוף סימני מיתה הן (מכי' משפטי ו)․ — סְמָנִים של חפץ, ביחוד של אבדה: אף השמלה היתה בכלל כל אלה למה יצאת להקיש אליה לומר לך מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לָה תובעים אף כל דבר שיש בו סימנים ויש לו תובעים חייב להכריז (ב"מ ב ה)․ אמר את האבדה ולא אמר סימניה לא יתן (שם ז)․ מצא דבר שאין בו סימן בצד דבר שיש בו סימן חייב להכריז בא בעל סימן ונטל את שלו זכה זה בדבר שאין בו סימן (תוספת' שם ב ט)․ המוצא סלע ואמר לו חבירו חדשה היא וכו' לא אמר כלום שאין סימן למטבע (שם י)․ בראשונה כל הבא ונותן סימניה היה נוטלה משרבו הרמאין התקינו שיהא זה נותן סימניה ומביא ראיה שאינו רמאי (שם טז)․ סימן העשוי לידרס לא הוי סימן (שם כב:)․ — ובגופו של בן אדם: אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם אע"פ שיש סימנין בגופו ובכליו (יבמ' טז ג)․ נמצא לאחד בין שטרותיו שטרו של יוסף בן שמעון פרוע שטרות שניהן פרועין כיצד יעשו ישלשלו ואם היו משולשים יכתבו סימן ואם היו מסומנין יכתבו כהן (ב"ב י ז)․ איזהו בן שמנה כל שלא יצאו לו חדשיו ר' יוסי אומר סימניו ניכרין בו שערו וציפרניו שלא גמרו (תוספת' שבת טו [טז] ז)․ נמצא בעליל העיר היו מודדין שמצות עיסוק מדידה כיצד עושין לו שלוחי בית דין יוצאין ומלקטין סימניו וחופרין וקוברין אותו ומציינין את מקומו (שם סוטי ט א)․ מר סבר שומא סימן מובהק הוא (ב"מ כז:)․ אי אתם רשאין לגוולו ועוד סימנין עשויין להשתנות לאחר מיתה (ר"ע, ב"ב קנה.)․ לצייר שהיה צר אקונין של מלך בא לגמור הפרצוף אמרו לו מת המלך ועמד מלך אחר כיון ששמע הצייר כך נתרשלו ידיו התחיל אומר מה אעשה באלו הסימנין וכו' כן האיש משמש עם אשתו הקב"ה צר צורת העובר בדמות אביו חזר הנואף ובא עליה חזר ונתערבו הסימנין (ר' אבהו, תנחומי נשא ז)․ — ואמר הפיטן: איש דורות שנים עשר ראו עיניו איש הנקרא בעל שער בסמניו איש ואזור עור אזור במתניו (זמירי למוצ"ש)․ — וביחוד בגוף האשה כשהיא מתבגרת: עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגירעון כסף יתירה עליו האמה העבריה שקונה את עצמה בסימנין (קידוש' א ב)․ בא סימן התחתון עד שלא בא סימן העליון או חולצת או מתייבמת (נדה ו א)․ ואילו הן סימני של בוגרת וכו' וכן היה ר' שמעון אומר כשם שאמרו שלשה סימנים מלמעלה כך אמרו שלשה מלמטה (תוספת' נדה ו ד)․ איזו היא אילונית וכו' אילו הן סימניה כל שאין לה דדין וכו' (שם יבמ' י ז)․ ויצאה חנם אילו ימי בגרות אין כסף אילו הסימנין (ירוש' קידוש' א ב)․ למלך שהיתה לו בת קטנה עד שלא הגדילה ובאת לידי סימנין היה רואה אותה בשוק מדבר עמה במבואות מדבר עמה כיון שהגדילה ובאת לידי סימנין אמר אין כבודה של בתי שאהא מדבר עמה בפרהסיא אלא עשו לה פאפיליון (ר' יהודה בר אלעאי, ויהי ביום כלות משה, פסיקי דר"כ, בובר)․ — ואמר הפיטן: וחופש האמה בסימן נכתמה (רסב"ג, אמון יוס זה, אזהר')․ — וגם באיש: ר' יוסי בעי עמדו בו בשעת סימנין למפריעו נעשה איש או מיכן ולבא (ירוש' יבמ' יד)․ איזה הוא סרים חמה וכו' אילו הן סימנין[1] כל שאין לו זקן ובשרו מחליק (תוספת' יבמ' י ו)․ — עדי סְמָנִים: אף בעידי סימנין כן (רבי בא בשם רבי ירמי', שם סנה' ג' י)․ — חצי סִמָּן: שנים אומרים ראינו שערה אחת בגבו וכו' מאן דמר פסול במעיד על חצי סימן ומאן דמ' כשר אני אומ' שמא נשרו (שם)․ — ובהשאלה, תכונות נפשיות: אמר (דוד) ג' סימנין יש באומה זו הרחמנים והביישנין וגומלי חסדים (ריש לקיש, יבמ' עט.)․ — ואמר הפיטן: סימן טוב באדם שהוא בישן ורוחו נשברה שכל מי שהוא ענו עמו שכינה שורה (וכל העם, יול' ב שבועי)․ — ובבעלי חיים סִמְּנֵי טהרה וכשרות: אלו הן סימני חיה (תוספת' חול' ג [ד] כא)․ אלו הן סימני חגבים אלו הן סימני דגים (שם כה-כו)․ בהמה טהורה שילדה מין בהמה טמאה מותר באכילה ואם יש בו מקצת סימנין חייב בבכורה (שם בכור' א ו)․ אמרו סימן ולד בבהמה דקה טינוף ובגסה שליא ובאשה שפיר ושליא (שם ב יב)․ חתיכה שיש בה סימן בין בכולה בין במקצתה ואפילו באחד מן מאה הרי זו מותרת ומעשה שהביאו גרבין של חתיכות ממין אחד בעבו מלא ולא נמצא סימן אלא באחת מהן ובא מעשה לפני חכמ' והתירו כולן (שם, ע"ז ד [ה] יא)․ בסימני ביצים כך סימני דגים

[1] [בגמ' פ: סימניו․]

(ריה"ג, שם לה.). יש שבח סמנין על הצמר או אין שבח סמנין על הצמר (ב"ק קה.).—מגלת סַמָּנִים: מצאני זקן אחד ואמ' לי של בית אבטינס אני בתחילה שהיו בית אבא צנועין היו מוסרין מגילותיהן זה לזה עכשיו אומר לך היזהר בהם שמגילת סמנין[1]) היא (ר' יוחנן בן נורי, תוספתי יוה"כ ב ז).—ובסהמ"א: גוז וגם גנזו מבשלי הסמנים סרו אף הוסרו סורחו האמנים (אמשבה, יולי שבת ברא'). ומן חומת העיר שבלפי מערב עד המחיצה הראשונה היו יושבים כל בעלי מלאכה ובראשם שוחקי הסמנים מפני שהיו צריכים לעבודת המקדש (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה 13). וישקוהו הסמנים אשר למות מועילים (רמ"ע פלקירא, המבקש כא). וכשם שאם נטה בעל חולי הגוף מדרך הבינונית אל קצה החמימות מעלה אחת משקין אותו מסמני רפואות דברים קרירים שמשיבים אל קצה הקרירות מעלה (ר"י אבן עקנין, ספי מוסר ב ה).

סמן, ממנו סָמַן, *סִמֵּן, *סַמָּנִי, *סַמָּנִית.

סָמַן, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—נפע', נִסְמַן,— מֻצָּן בסמן; bezeichnet werden; être marqué; to be marked: הכל היום יחרש החרש לזרע יפתח וישדד אדמתו הלא אם שוה פניה והפיץ קצח וכמן יזרק ושם חטה שורה ושעורה נִסְמָן[2]) וכסמת גבלתו (ישעי כח כד-כה).

—פעי, *סִמֵּן,—צִיֵּן בסמן, bezeichnen; marquer; to mark; שלשה סימנים סימנתי לך וסיימתי לך בקבורתו של משה בגיא בארץ מואב מול בית פעור ואעפ"כ ולא ידע איש את קבורתו (בשם ריב"ל, מד"ר קהלי, ויותר שהיה קהלת חכם).—ובסהמ"א: וכיון שראו שהתחילה הגלות ונתבלבלה הלשון עמדו וסימנום וחקקום ונקדו בהן החומשין כדי שילמדום הכל במהרה (הוריה הקורא, דרנבורג 54).

—פֻעַ, *סֻמַּן, בינ' מ"ר מְסֻמָּנִים, מסומנים,—שסמנו אותו: שנים שהיו בעיר אחת שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחד יוסף בן שמעון אין יכולין להוציא שטר חוב זה על זה ולא אחר יכול להוציא עליהן שטר חוב וכו' כיצד יעשו ישלשו ואם היו משולשים יכתבו סימן ואם היו מסומנין[1]) יכתבו כהן (ב"ב י ז).—ובסהמ"א: קול שופר ההדור קול מהרה יוזמן קול יעקב יערב והוד עשו יסומן (קול שופר ההדור, ערבי ר"ה, ממח"ל, תגו.). ובאותו היום באו האויבים המסומנים וגם האחרים באו כמו כן לפי שהיה איד יחרם ונקבצו לשם לכפר נושא וקדש מר שמואל בר' אשר את השם לעיני השמש וגם שני בניו אשר עמו (ר' אליעזר בר נתן, QGID. II, 41).

—התפ' *הִסְתַּמֵּן, בינ' נק', מִסְתַּמֶּנֶת,—כמו נפע': הקשת הזאת (קשת הנאחזת) היא מסתמנת ונודעת מתוך מהלך החמה אשר היא מקפת את הגלגל וכו' (ראב"ח הנשיא, חשבון מהלך הכוכבים, כ"י פריז).

***סִמָּן**[2]), סימן, ש"ז, מ"ר סִמָּנִים, סימנים, סימנין,—אות וציון המבדיל דבר אחד מחבירו, Zeichen, Merkmal; signe, marque; sign, mark: המניח את כליו בחלון וכו' וחכ"א עד שיתן לו מפתח או חותם או עד שיעשה סימן (טהרי ז ז). אין מחללין מעשר שיני על אסימון ר' דוסא מתיר אבל פרוטות קטנות והניתנות סימן במרחץ הכל שוין שמחללין אותו עליהן (תוספתי מעשר שני א ד). מצורע מוחלט הרי זה מגלח אין צריך לומר בתגלחת צרעתו אלא ליתן סימן בנתקו אם פשה או לא פשה (שם נזיר ד ד). — סִמָּן בפירות: המינין הללו ע"י שיש כיוצא בהן בארץ

---

[1]) [כך בירוש' (שקלי ה ב). ובבבלי (יומי לח.) הגרסה סממנין, ופרש שם רש"י וז"ל: שכתובין בה שמות סמני הקטרת, ע"כ.]

[2]) כך בנסחת המסורה ומליצת הכתוב קשה, ורגלים לדבר שהכתוב קצת משבש ונסמן הוא כפל מן כסמת [המלה חסרה ברוב התרגומים. וכן כל החדשים מוחקים אותה. אולם נראה שנסמן מקביל לגבלתו לשורה. ואולי היה פעל זה במציאות כבר בימי הנביאים, עי' קניג, (Wörterb. 303).]

[1]) [במדב"ם, וכ"י מינכ' הגרסה: ואם היו סמנין, ובירוש' הגרסה: ואם היו בסימניו. וברשב"ם (בגמרא קעג.) הגרסה: ואם היו סימניהן שוין, ועי' ד"ס הערה.]

[2]) [כן בארמ'. רוב החוקרים גזרו אותו מן היוני σημεῖον, אבל אם כן היה צריך להיות סימיון כמו בסורית, עי' Payne Smith, Thes. 2613. ואולי באמת מזה הצורה סימיונית, או סימיונות, סמניות, סימניות, עי' סממנית בהערה. לוי ויסטרי גוזרים אותו מהפעל סים בהוספת נון. ובערב' שִׂימַא, שִׂימִיא [a]) באותה המשמ'. עי' לוי (III, 510), פלישר (שם, 723). והקדמונים שלנו חברו אותו עם הפעל נסמן, עי' ערך סמן, וריב"ג בספ' השרש' ערך סמן. ויהיה שם במשקל אִבָּר, עִקָּר. ולפיכך כותבים בסהמ"א סִמָּן, וקשה להכריע.]

[a]) سيما، سيميا

***סַמְמָן,** ש"ז, ומ"ר סַמְמָנִים,¹)—כמו סַמָּן, סַם: ודא דאת מר פיטמא חציים כשירה חצי כל סממן וסממן אחת לששים לשבעים שנה היא היתה באה חציים מן השיריים הדא היא מותר הקטורת מה היו עושין בה (ירוש' יומ' ד ה). — ומ"ר: אין שורין דיו וסממנים וכרשינים אלא כדי שישורו מבעוד יום (בית שמאי, שבת א ה). ריחיים לטחון בה סממנין תנור לטמון בה אונין של פשתן (רבי ינאי, ירוש' שביעי' ה ט). בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים שתצטנן וכו' אמר עולא גזירה משום שחיקת סממנין (שבת נג:).—ולצבע וציור: יש לציירים סממנים שהם צרין צורות שחורות ולבנות ובינוניות (ר' עקיבא, נגעי' ב א). נתן צמר לצבע רב הונא אמר שהקדיחו סממנין אבל הקדיחה יורה אומר לו הרי שלך לפניך (ירוש' ב"ק ט ה). פילוסופוס אחד שאל את רבן גמליאל אמר ליה צייר גדול הוא אלהיכם אלא שמצא סממנים²) טובים שסייעו אותו תוהו ובוהו וחושך ורוח ומים ותהומות (מד"ר בראשי' א). למלך שהי' לו איקונין. נאה אמר לבן ביתו עשה לי כמותי אמר לו אדוני המלך איך יכול אני לעשות כמות' אמר לו את' בסממניך³) ואני בכבודי (ר' אבין, שם שמות לה). בשר ודם מבקש לצור צורה כמה סממנין צריך להביא עד שלא צר אותה אבל הקב"ה הוא צר צורה מתוך טיפה אחת (תנחו' תזריע ג, בובר).—ולקטרת: וכסה ענן הקטורת את הכפור' אשר על הארון ולא ימות הא אם לא נתן בה מעלה עשן או שחיס' אחת מסממניה חייב מיתה (ירוש' יומ' א ה). י"א סממנין נאמרו לו למשה בסיני (ר' יוחנן, כריתו' ו:). כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני קטרת (ר' שמעון חסידא, שם).—ולרפואה: המוצא את חברו אבל לאחר י"ב חדש ומדבר עמו תנחומים למה הוא דומה לאדם שנשברה רגלו וחיתה מצאו רופא ואמר לו כלך אצלי שאני שוברה וארפאנה כדי שתדע שסממנין שלי יפין (מו"ק כא:).—ובסהמ"א: ופרשו חכמים כשהתיר רב לכחול בששחק הסממנין מאתמול (הזוהר שמות יז:). והא דאמ' ר' יונתן אחד עשר סממנין נאמרו לו למשה בסיני (תוס' חגא' הרכבי קד). ויהיו הסממנים חלוקים במשקליהם כמו ששים מזה משקל גרה ומשקל מזה באיסר (פק' מדה"כ לרסב"ג יא). תועלת המרקחת וכח מעשיה יהיה כפי כח הסממנים אשר הורכבה מהם המרקחת (ר"י א"ת, מו"ה, חשבון הנפש ד). וכמו כן הסממנים המורכבים למלאכת הרפואה כמו הטריאק וזולתם כי אלו יפעלו בגופות בכוחות יתחדשו בהם בהרכבה (רמ"ע פלקירא, ראש' חכמה 49).—ואמר הפיטן: ברוכי מעלמות משמניך מושלי גנזכי מכמניך בשמתם תמרוק סממניך לריח שמניך (אור, יוצ' א פסח). ועשן לפניהם קטרת סממנים וינחם אל מחוז חפצם שאננים (חנן, יוצ' אחרון פסח). כנוס סממנים וסדר פטומים ושמן ממלח וקטרת הסמים יריעות וללאות קרסים וקרשים ווים ובריחים וכו' (תורה לשמור, מוסף א' שבועי').

1) [עי' סַמָּן, הערה].

2) [אצל תיאוד' סמנים.]

3) [במד"ר (במד' יג) הגרסה בסמנך, ביחיד. ובילק' (שמות שסט) בסמניך.]

***סַמְמָנִי,** ת"ז,—של סַמְמָן: בחלק השני משא"כ מעמד השינה שהוא דבר שאין בו ממש ולאו שאין בו מעש' כי הוא אמנ' העדר התנועה בעלות שכבת הטל הסממני לחנות על העפעפיי לסגור שערי אורה (רש"פ, יריעות שלמה א א א, ד::).

***סַמְמָנִית,** סַמָּנִית, ש"ז, רק מ"ר סַמְמָנִיּוֹת, סַמָּנִיּוֹת,—כמו סַמְמָן, סַמָּן, צבע לכתיבה: הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו וכו' בין משתי סממניות¹) בכל לשון חייב (שבת יב ג).

***סַמָּן,** ש"ז, רק מ"ר סַמָּנִים²),—כמו סַמְמָן: שבעה סמנין³) מעבירים על הכתם רוק תפל ומי גריסין ומי רגלים ונתר וכו' (נדה ט ו). דבר אחר צבע נותן סמנין ליורה כולן עולין לצבע אחד ואילו הקב"ה צר העובר במעי אשה כל אחת ואחת עולה למינו

1) [בספרים אחרים סמניות, וכן בגמר' (קג.); ובמדב"מ סמיונות, וכן בירוש' (יב ג), ובערוך ערך סם; ובמשנ' שבירוש' סימניות. ועי' בד"ס בהערה, ולהלן ערך סַמָּן, הערה.]

2) [אפשר שאין בכלל צורה סַמָּן, ומ"ר סמנים הוא רבוי שני של סם, כמו סמים בהכנסת נון; וכן בסור', עי' נלדקה (Syr. Gram. 74); ועי' גם ערך נִצָּן הערה. וכן גם סממנים בכפל המ"ם כמו צדדים, טללים, ועוד, עי' סגל (Gram. of Mishn. Heb. § 127). והיחיד סַמְמָן הוא יצירה מלאכותית מן מ"ר, וכך פרש הרמב"ם (שבת א ה) וז"ל: וסם הוא איזה עיקר שיהיה ממיני העקרים ובלשון רבים סממנין, ע"כ.]

3) [במדב"מ סממנים.]

חורשת והשאילה לאחר להיות חורש בה והיה לאותו האיש עשרה בנים זה בא וחרש וישב לו וזה בא וחרש וישב לו עד שנתיגעה הפרה ורבצה לה וכו' לא הספיק בדעתו לקבל פיום מאותו האיש אלא בא מיד ושבר את העול וקצץ את הסמלונים[1]) כך ישראל בעולם הזה שלטון א' בא ומשעבד והולך לו זה שולטן אחד בא ומשעבד והולך לו והמענה ארוכה שנאמר על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם (ספרא, בחוקותי, פרק ג). מיד קפץ ושבר את העול ופסק את הסמלונין[2]) וכו' כשמגיע הקץ אין הקב"ה אומר להם לאומות העולם כך עשיתם לבני אלא מיד משבר את העול ומקצץ את הסמלונין שנאמר ואשבור מוטות עלכם (ילק' במקתי תרעג). שהיה ר' נחמיה אומר בטבעת הלך אחר תותמה בעול אחר סמלוניו[3]) (שבת נט:).—ואמר הפיטן: נאור הסר והקל סמלון עלנו שובע מלא אסמינו הצליתה מפעלינו יהי חסדך יי' עלינו (ר' חליה בר שמעיה, אריה ביער, סליחי יום ז). קצץ סמלונים מצואר עמך ראה עמלנו ושוב מועמך (חזון תמן, סליחי תעני שני אחרון). סמלוני רשע לקצץ נקם תלבוש סבר

הראב"ד למאמר מהספרא. ומגרסת הילק' ופסק במקום וקצץ, נראה ג"כ שהכונה לרצועות או כריכות. ואולי יש לחבר עם זה את השם אלמשאבלין בערב' ההמונית וזה לשונו של אלדליל אלי אלעאמי ואלדחיל: אלמשאבלין (ערביה עלמיה) הו ענדהם אלח'שבה אלתי תחיט בענק אלת'ור ופציתהא אלשמיק והוי ח'שב בפי אלניר תחיט בענק אלתור כאלטוק והמא שמיקאן, ובעברית: אלמשאבלין (ערבית המונית) הוא אצלם העץ אשר יקיף צואר השור. והשם הספרותי אלשמיק והוא עץ בניר מקיף בצואר השור כקולר והמה שני שמיקים.]

[1]) [כך הגרסה בפרוש הראב"ד, וכן בילק' בחקתי (תרע"ג) וילקוט תהל' (תתפח). ובפנים הסמיונים ופרש הראב"ד וז"ל: נ"ל על אותם הכריכות שעושים לפרה שהיא חורשת ומשימין תחת העול כדי שלא ישחית העול את צוארה ומה שנקראו סמלונין על שם שהם עשויין מבלויי הסחבות ומשמלות בלות. ויש מפרשים על אותו החבל שקושרים בו עץ הדרבן בעול וגם לפעמי' שנעשית משל בגד לפעמים משל עור, ע"כ.]

[2]) [נכתב בצדו: רצועות העול.]

[3]) [פרש"י וז"ל: העול שלהם לא היה פגוט כשלנו אלא חלק ונוקבים בו שני נקבים וביניהם כעובי עורף השור ותוחבין בהם שתי יתדות והם סמלונים, ע"כ. ור"ח פרש רצועות שהן בעול, והוא מביא לראיה את דברי הספרא למעלה, ומוסיף כדכתיב יי' צדיק קצץ עבות רשעים, ע"כ. ובעל הערוך מביא את שני הפרושים האלו.]

קויך וסבוים תעמיד טלבוש (שלמה הקטן, אתרכנו כנזרכנו, סליחי די עי"ת).

סמם, ממנו סַם, *סָמֵם, *סַמְמָן; ‏**סַמְמָנִי, *סַמְמָנִית, *סַמָּן.

סָמַם, קל לא נמצא.

—פעי', **סִמֵּם,—נתן בדבר סַם, ובהשאלה: מטרות עז לסממה[1]) נשיה לקימה שיחים לקוממה ערגים לעצמה (אדם ובהמה, סוטעני).

—פע', **סֻמַּם, רק בינ' מְסֻמָּם, מסומם, — שנתנו בו סם, ובפרט סם המות, vergiftet werden; être empoisonné; to be poisoned: וקצתם (של החצים) יהיה מסומם בארס וכו' ואמנם החצים המסוממים בארס הנה ראוי שתנקר הבשר וכו' כי הבשר המסומם מה שיהיה רע המראה וכהה כאלו הוא בשר מת (קאנון דדבי). ואם ירה אדם בחץ שנון וממסומם בכל סם המות שימות בו השקה ממנו וירפא (אסף 71).

***סְמָמִית**, ש"נ, מ"ר סממיות, כמו שְׂמָמִית,—מין שרץ העוף, עכביש ארסית[2]) giftige Spinne; araignée venimeuse; poisonous spider: זבוב לצירעה פשפש לעלוקתה נחש לחפפית שבלול לחזזית[3]) סממית לעקרב (ר' כסולאי, ירוש' ברכ' ט ג). א"ר יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה ברא שבלול לכתית ברא זבוב לצירעה יתוש לנחש ונחש לחפפית וסממית[4]) לעקרב וכו' ת"ר חמשה אימות הן אימת חלש על גבור וכו' אימת סממית על העקרב (שבת עז:).—ומ"כ: פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום אמרתי לו פרנסתך במה הוא אמר לי מחלזון אמרתי לו וכי מצוי אמר לי השמים מקום [בים] שמוטל בהרים וסמומיות [מקיפות אותו ואין לך אדם שהולך לשם שאין סממיות] מכישות אותו ומת ונימק במקומו (ר' יוסי, ספרי דברי שכב).—ובסהמ"א: וילקח פתילה מן אריגת סממית הנקראת סראג של עקרב או קורי עכביש (קאנון ג ס א ד). ואסור גמור להרוג הסממית שאף שיש לחוש שיפול לתוך המאכל מ"מ מלתא דלא שכיחא הוא (ממלת סימים א טו, לד).

[1]) [כנראה הכונה נתן לה ריח טוב].

[2]) [לדעת אחרים מין לטאה, עי' שממית, הערה].

[3]) [כך הגרסה בערוך ערך שבל. ובדפוס שבלון לחזיות]. — [4]) סממית איראניא"ה בלעז, רש"י.

שיני של ברזל בידו והניחו בחיקו והתחיל מסמיך על העץ כמקל שנתוורא מפני שבטו שהקיפו אותו (תנחו' בלק ל, בובר).—ב) ובדקדוק כמו קל ג), חבר מלה לכנויים סופיים: אם היה שם נוסף בו בתולדה אות הסמכנזהו בכל פני ההסמכה באות הנוספת כמות שילה שנוסף בו נון ונאמר בתולדתו שילני (תשו' דונש על רסע"ג 104).—והסמיך לפסוק, כמו קל ג): והם דברי נבואה מודיעים במשל העתידות לישראל באחרית הימים ולא כיון הפסוק כלל אל מה שדרשו בו בית שמאי ודבריהם בזה דברי דרשה שקבלום מאבותיהם והסמיכום בצחות לאותו פסוק שדומה בקצת מלותיו למה שדרשו בברייתא (ר' הלל מוירונא, תגמ' הנפש ל.).—ג) מַסְמִיךְ,—כמו קל ד), עי' סָמִיךְ: שהחרוסת זה צריך שיעשנו עב ומסמיך זכר לטיט (רש"י, סדור רפה).—ד) שטר מַסְמִיךְ, תעודה של סמיכה לחכם ורב: ותכת' תדי הוא שטר מסמיך והוא כגון שסומכין לאחד מן התלמידים שיקרא ר' או חכם או רב (ר"י ברצלוני, ספ' השטרות 132).

—הפעי', הֻסְמַךְ ב"ב' מֻסְמָךְ, מוסמך,—שסמכו אותו; ואילו ממשלות שועלים שהיו לו לר' מאיר היה בכל אחד מהן מוסמך על מקרא שדומה לטעמו וכך הן מושלים (תשו' הגאו' הרכבי שסג).—ובפרט מוּסְמָךְ, חכם שנסמך להוראה כמו סָמוּךְ ג), רגיל בספרות החדשה של הרבנים.

סַמְכִיאֵל,—שם מלאך: נשמתן של רשעים יורדות לשאול על ידי שני מלאכי חבלה ואלו הן זעפיא"ל וסמכיא"ל שהוא על נשמתן של בינונים כדי לסומכן ולטהרן מחטא ברוב רחמיו של מקום (סדר גהנום, ביהמ"ד ילינק ה 186).

סמל[1], ממנו סֵמֶל.

סֵמֶל, סֶמֶל, סֶמֶל,—כמו תמונה, צורה של דבר מן הדברים, פֶּסֶל, statue; image; Abbild, Bildsäule: פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל צפור כנף אשר תעוף בשמים (דברי ד יו-יז). פתח שער הפנימית הפונה צפונה אשר שם מושב סמל הקנאה המקנה (יחזקי ח ג). והנה מצפון לשער המזבח

1) [כך בכנע' סמל, מ"ר סמלם, ונקב' סמלת וגם פנסמלת (לידזבר' 329) ואולי גם באשורי בסרוס אותיות, לַמַּס, פסל ענקי של שור (Del. 381).]

סמל הקנאה הזה בבאה (שם ה). וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים (דהי"ב לג ז) ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יי' (שם י ה).—ובמדר': והנה סולם זה צלומו של נבוכדנצר הו' סמל הו' סלם איתוי דדין הן איתוי דדין (מד"ר בראשי סח).—ובסהמ"א: ודרך סלם להיות סמל או על מספר סיני דרש הוא וה"ר שלמה הספרדי אמר כי סלם רמז לנשמה העליונה (ראב"ע, בראשי כח יב). סמל המשטמה כל תגמול שוכח (יל"ג, משלי יהודה א, כה). ובתפשי בעט ובעודני עלם אתה היית לי סמל וצלם (הוא, ספי ג, הבאת בכורים).—ואמר הפיטן: נשאו קל וחמר גם בתנוב למינה סמל בריה צאת בערבביא לאו כל הימנה (אכנן, יוצ' שבת ב' אחה"פ). ולעובדי סמל כיום הר הכרמל בצאתי מפרכי יהי בשלום סוכי לרחבי ולארבי (ראב"ע, רא' יונתי).—מ"ר סְמָלִים, סמי' סִמְלֵי: אך עצבים פסילים ומסכת אלילים וגילולים צלמים וסמלים אינן שמות המיוחדים כדגון וכמוש וכל ותרהק וכו' (דונש על מנחם עם הכרעי ר"ת 58). כנה הפסילים והסמלים בשם כואב וציר וחולי ומדוה (ר"י קמחי, ספי הגלוי פב, ברלין תרמ"ז).—ואמר הפיטן: ריק ותהו הם האלילים קטב שעירי בעלים צלמי מסכות ופסילים פעלת תבנית כל סמלים עצבי עובדי האמללים (תעוה, יוצ' א' שבועי). נשחט האב ויחידו נעקד רגלו וידו נשגב ה' לבדו סעפים שנא לבמו סמלי הקנאה וגלולימו סורו טמא קראו למו (אלהים אל דמי לך, הי ע"ת).—ומ"ר סְמָלוֹת: ובמות ואשרות ותמונות כל סמלות ודמותות ותבניתות (ר"ג הקרא', לקו"ק נספחי 5).

ב·**סֵמֶל**, ש"ז, מ"ר סְמָלִים,—אולי בגד מישן, סמרטוט[1]: הסל והסלים והסמלים דבר של ביזיון הוא (רשב"ג, ירוש' ע"ז ג א).

***סִמְלוֹן**, ש"ז, מ"ר סִמְלוֹנִים,—יתד שבעל לחוק את העל בצואר הבהמה[2]: לבעל הבית שהיתה לו פרה

1) [בערב' שַׁמַל a), ואולי הוא נגזר מן שְׁמלה. עי' דברי הראב"ד המובאים להלן בהערה לסמלון.]

2) [כך פרש"י בשבת. עי' הערה להלן. וכך יוצא משמוש הפעל וקצץ. וכך פרש גם הערוך בלשון ראשון. אולם עי' פרוש ר"ת בהערה שם. וגם פרוש

a) سمل

לַטה שיש בהם אם העדר ואם הוא קיום וכו' (כ"א הקרלי, ספ' ג"ע, יט :.).—וְנִסְמַךְ בסעודה: כי ההסיבה בלשון רבותינו הוא לשון סבוב והקפה כי לפי שהיתה ישיבתם ואכילתם ושתיתם במסיבה שהיתה דרכם לישב על המאכל והמשתה סביב סביב ובעת אכילתם ושתיתם היו נסמכים אל צד שמאלם דרך חשיבות (רד"ק, השרש', סבב).—הלא כל דל ברעתו ימך לכתב הבל ידך תמך סכל על כל סכלים בדבר נסמך אני אשיבך מלין ואת רעיך עמך (יהודי אבן ששת, ספ' תשו' תלמידי דונש על תלמידי מנחם 17). ימיני לבש חן ונסמך על עוטה גאונות (אגגי, סלים' תעני אסתר). — ובדקדוק, נִסְמַךְ מלה אל מלה ביחס הקנין: ובאומרנו כי הלמ"ד בו יסוד נסמך אליו שמן כדת הלשון יהודית ומשפטה (דונש, ספ' תשו' תלמידי מנחם 85). פעל דגוש כמו עור ופסח אטר דור עקש לא ישתנה בהסמכו (כ"י א"ת, הקדמה יע. 127). ודע כי שם העצם לא יסמך אם היה בן אדם (ראב"ע לחות כד.). ומתי ראה הוא שני שמות עצם מתחברים או יסמכו אל אחר ואין ראי' מסוד השם הנכבד והנורא (שם כד:). כי בית וזית ולילה כאשר יסמכו לא יסור היו"ד (הוא, תהלי י ח). ואל כנויים סופיים: וההפרש הרביעי שתואר השם יסמך אל אחר כמו חכם לב לא יתכן שיסמך יצחק יצחקי או יצחקו (הוא, ספ' השם ב, קבול' קונטרי).—וביני נִסְמָךְ, השם המְחֻבר לשם אחר, הסומך, ביחס הסמיכות: אבל כשבא ביחס ההצטרפות על שם אחר אשר בו הוא מוגבל יותר נקרא שם נסמך (ב"ז, תל"ע קיא). והשם המגביל את הנסמך או שהוא נזכר ומפורש בדבור וכו' (שם, קיב). — ד) נִסְמַךְ התבשיל, נתעבה לגוף אחד: כשמורידין את הקדרה מעל הכירה מכניסין בה עין הפרור וכו' ומערבין אותה ומכין אותה בעין הפרור עם צדדי הקדרה או בתוך הקערה עד שמתערב הבשר והריפות והמים ותסמך ותעשה כולה גוף אחד (רמב"ם, שו"ת 76).

—פִע', סִמֵּךְ, סַמְּכוּנִי,—סִמֵּךְ את החולה וכדומ' במאכל, חִזְקוֹ, refresh, to sustain; réconforter; erquicken: סַמְּכוּנִי באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני (שה"ש ב ה).—ובתו"מ ביני מְסַמֵּךְ,—כמו קל ב): המנכש בשום והבצלים והמסמך בגפנים והעודר תחת הזתי' (ירוש' מעשרי ב ו).—לפיקח וסומא שהיו מהלכין בדרך א"ל הפיקח לסומא בא ואני מסמך אותך והיה מסמכו ומהלך כשנכנסו לעיר ונכנסו לבית א"ל פיקח לסומא צא והדליק לי את הנר הזה והאר לי א"ל הסומא כשהייתי בדרך אתה היית מסמכני עד שנכנסתי לבית ואתה היית מלוה אותי ועכשיו אתה אומר לי צא והדלק לי את הנר הזה והאר לי א"ל הפיקח שלא תהא מחזיק לי טובה שהייתי מלווך בדרך לכך אמרתי לך האר לי (תנחו' בהעלותך ה, בובר). אלו בני אדם שהן משחקין בפספסין ומחשבים בשמאל ומסמכין בוימין והן חומסין וגוזלין זמ"ז (ר' פנחס הכהן בר חמא, מדרי תהלי כו ז).—ובסהמ"א: ופירוש אטבי עמודים של ברזל שמסמכין בהן את הקרשים שהן מונחין כמו סור של קורות על העגלה למען לא יפלו (תשו' הגאו' הרכבי שכד).—ואמר המשורר: וחושו סמכו לבי בתתבשת וברטיה וזרו בו עלי מכה אדמדמת ושגיה (ר"ש הנגיד, הבמות פליליה). רפדוני במגדני הידידות סמכוני במזרקי דם ענבים (רמב"ע, כ"י בודלי כב). רפדוני סוד נביאים סמכוני כל חכמים כי זמני קץ פלאים הם סתומים וחתומים (ראב"ע, אי גבורתך).

—פֻע', *סֻמַּךְ, רק ביני מְסֻמָּכִים, מסומכים,—שֶׁסֻּמְּכוּ אותם, יושבין שלא מסומכים[1]: הדקין שבכלי חרס וקרקרותיהן ודפנותיהן יושבין שלא מסומכין שיעורן מכדי סיכת קטן ועד לוג (כלים ב ב). ושולי קוסים הצדונים אף על פי שאינם יכולין לישב שלא מסומכין טמאין (שם ד ג). יושבין שלא מסומכין שיעורן בכדי סיכת קטן ועד לג לג ובלמטה הימנה מלג ועד סאה וכו' (תוספת' שם ב"ק ב ב).

—התפ', *הִסְתַּמֵּךְ, ביני מִסְתַּמֵּךְ,—סִמֵּךְ את עצמו: ומשך ר' ישמעאל בי ר' יוסי את ידיו שהיה מסתמך על בן הקפר (ירוש' יבמ' ז ב). עמד (פנחס) מתוך סנהדרי שלו ושמט את הרומח והניחו בפונדתו והיה מסתמך במקלו והולך (ספרי במד' קלא). מיד עמד פינחס מתוך סנהדרין שלו ולקח את הרומח בידו ונתן את הברזל תחת פסיקיא שלו התחיל מסתמך על עין שלה עד שהגיע לפתחו (ירוש' סנה' י ב). אוכל ושותה עמו ומסתמך עליו (מדרי תהלים לג, הוסמן). אמר רבי ישמעאל למטרונה שאמר לה המלך עברי לפני עברה לפניו והיתה מסתמכת על שפחתה וצימצמת פניה ראתה שפחתה והיא לא ראתה (מד"ר ברא' מה, תילודי).

—הפע', *הִסְמִיךְ,—א) כמו התפע': ויקח רומח בידו נטל

---

1) [פרש רגמ"ה (חולי כד:) וז"ל: שלא מסומכין כלומר יושבין לבדם שאין סומכין אותם, ע"כ.]

עליהם ויסמך עליהם אחד בימינו ואחד בשמאלו (שפטי׳ יו כט). הקנה הרצוץ הזה וכו׳ אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה (ישעי׳ לו ו).—ובהשאלה, נסמך על פלוני, בטח בו: כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי ישראל נסמכו יי׳ צבאות שמו (שם מח ב). עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוזי (תהל׳ עא ו). ויקבצם (חזקיהו את העם) אליו אל רחוב שער העיר וידבר על לבבם לאמר חזקו ואמצו על תיראו ואל תחתו מפני מלך אשור וכו׳ ויסמכו העם על דברי יחזקיהו מלך יהודה (דהי״ב לב ו-ח). — ואמר בן סירא: עשיר נמוט נסמך מרע ודל נמוט נדחה מרע (ב״ס גני׳ יג כא).—ובתו״מ: מעשה בשני בני אדם שהיו מהלכין בדרך אחד פיקח ואחד סומא ישבו לאכול פשטו ידיהם לעשבי השדה ואכלו זה שהיה פקח נסתמא וזה שהיה סומא נתפקח לא זזו משם עד שזה נסמך על זה שהיה סומכו (תנחו׳ חקת א). מה הגפן הזו נסמכת על קנים כך ישראל נסמכין על התורה הכתובה בקנה (גנזי שכטי׳ א, גינצבורג 94). — ובהשאלה: מצרים מפני שהיא קרובה עשאוה מעשר עני שיהיו עניי ישראל נסמכים עליה בשביעית (רבי טרפון, ידים ד ג). מהו ליסמך על שיתופי חצירות רבי יעקב בר אחא ורבי זעירא תריהון חד בשם מר עוקבן וחד בשם רב נחמן בר יהודה נסמכין על שיתופי חצירות בשבת הראשונה מדוחק (ירוש׳ עירוב׳ ו). נסמכה הדעת: תיפתר בפירות שנסמכה דעתו עליהן מערב שבת אבל בפירות שלא נסמכה דעתו עליהן מערב שבת לא בדא (ר׳ יונה בשם ר׳ זעירא, שם דמאי׳ ד ב). ראויים היו ישראל כליה בימי המן אלולא שנסמכה דעתן על דעת הזקן (משם ר׳ יוחנן, מד״ר ברא״ש׳ עו). — ואמר המשורר: חדה ושמח ועלץ לבדק וקום ורקד עלי רגל ושוב ומחה בכפך והרפד בתפוחים והסמך בייניך (ר״ש הנגיד, לך עשר). אחלי לבי לפניך ועליך נסמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך (ראב״ע, אחלי לבי). ראה עליך נסמך איש נגוע ומך (הוא, אוכיחה נפי). ובזכרנו מאורענו כי נסמכנו אל בעלי בתים קוינו לראות נחת ומרגוע ולנוח מיגע הסחורה (ד״ה יהודי מלכים וא״י ב, מן 169). ואם היות שדבריו ז״ל אמתיים בזה מ״מ להיותו דורך דרך חכמי המחקר לא נתבאר לו באור מלת מקום הנאמר בבורא יתב׳ וזה כי נסמך על הקדמות טבעיות (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 26). הסמך בתעודתך ויכונו דבריך (ב״ז צ״ם ה יג).—

ב) מנו אותו לחכם ודין: שפעם אחת גזרה המלכות הרשעה גזרה על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג (סנה׳ יד.).—ובהשאלה: הרבה בנים היו לו לכנען שראויין ליסמך כטבי עבדו של רבן גמליאל אלא שחובת אביהם גרמה להם (יומי פז.).—ובסהמ״א: אמרו ליה מה שמך אמר להו רב הונא פי׳ נסמכת בישיבה להקרות רב ובזה השם אני ידוע (ר״ח, פסחי׳ פו:). כל אוהביה בגדו בה להשמיץ כל נסמך בה (קטע מכתב שלמה [אחי אביתר] מזמן הגא׳, סעדיאנה שכטר 111). הא׳ ר׳ יצחק בר ברוך בר יעקב בר ברוך אבן אל באליה מקהל קורטבה וממארדה היו אבותיו ונולד באייר שנת דתשצ״ה ונסמך ברבנות ונשיאות שנת דתתכ״ט וכו׳ (חמדה גנוזה כט:). ונסמך רב שמואל הלוי לנגיד (יוחסי׳ השלם 211).— ג) היה סמוך וקרוב: ארוכות והקצירו אחת ארוכה ואחת קצרה והקצירו שתיהן נסמך השחין לשתיהן או לאחת מהן הקיף השחין לשתיהן או לאחת מהן או חלקן השחין (נגעי׳ א ה). והקיפו ההרים ראשיהם זה לזה ונעשה דרך כבושה ולא נודע איזה הר נסמך לחבירו (תנחו׳ חקת כ). וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה קיימת אחרת באה ונסמכה לה (ר׳ יוחנן, פסיק דר״כ, החודש ה, בובר).—נסמכה פרשה לפרשה: למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו (ברכי׳ י.). למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת וכו׳ (מו״ק כח.). על שנתחברו לרשע הזה לעבור בארצו חסרו אותו צדיק לכך נסמכה פרשת אסיפת אהרן לאחר פרשת מלך אדום (מד״ר במדי׳ יט). והיו ישראל האנשים והנשים שהיו רואין באים לתוך בתיהם ואומרים אוי לו לפלוני ולפלונית ששתו יין ונשתכרו ועברו עבירה ומתו נשבע אני שאיני שותה יין לעולם שלא יהא לו כמותו וכן הנשים אומרות לכך נסמכו זו לזו (שם י).—ובסהמ״א: ואם לא היתה כלל כונת הכתוב אל הדבר ההוא הנסמך אליו אבל כונת בעל הדבר ההוא שיקבלו ממנו האמת באי זה דרך שתהיה הקבלה ההיא (ר״י ב״ר אכטולי, מלמד התלמיד׳ קיז.). ויש לדעת כי הזמן יש לו שעור כמו יום חדש ושנה ואלה הזמנים יסמכו למה שיש בהם או לפניהם לפי רצון המדבר בתורה ואולם הנסמכים לפניהם כגון חג הקציר חג השבועות והנסמכים

חזקת קמע ג). ומציאת בתו הנערה אף על פי שאינה סומכ' על שלחנו (שם מציפה רע ג). אבל אם מסרם (את הפקדונות) לבניו ובני ביתו הקטנים וכו' ואין סומכין על שלחנו ואין צ"ל אם מסרם לאחר הרי זה פושע וחייב לשלם (שם פקדון רלא כא).—*וציני פְּעוּי: באן כשסמוכים על שלחנו כאן כשאין סמוכין על שלחנו (ב"ק פז:).— ובסהמ"א: מציאת בנו ובתו הסמוכים על שלחנו אף על פי שהם גדולים (שו"ע חו"מ, מציפה רע ג). — וְסָמַךְ ענין לענין: נאמר מכשפה לא תחיה ונאמר כל שוכב עם בהמה מות יומת סמכו עניין לו מה שוכב עם בהמה בסקילה אף מכשפה בסקילה (בן עזאי, יבמ' ד.). למה סמך הכתוב מיתת מרים לפרשת פרה וכו' למה סמך הכתוב מיתת אהרן לשיבור הלוחות (ירוש' יומי א א). [כי תדור נדר לה'] את שתסמוך דבריה לדבר שאפשר להינדר הרי זה נדר ואם לאו אינו נדר (ספרי במד' קנג).— ותפלה: מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ נדחי ישראל על שם ואתם הרי ישראל (ר' לוי בשם ר' אחא בר חנינא, ירוש' ברכ' ב ד). אבל אמרו מצוותן עם הנץ החמה כדי שיסמוך לה תפלה ונימצא מתפלל ביום (שם א, גני' 3).—וגאולה לתפלה: איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה (ר' יוחנן, ברכ' ד:). העיד ר"י בן אליקים משום קהלה קדישה דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום כולו (שם ט:).—סָמַךְ דבר למקרא, נתן לו סֶמֶךְ וסעד מן המקרא, מן התורה: מי שסידר את המשנה סמכה למקרא משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר (ירוש' פסחי ד א). מאן דאמר והן שיהו הדיינים יודעים לקרות עד שלא סמכוהו למקרא (שם יבמ' יב א). ומה אעשה והן אמרו לעולם אין האשה אוכל' בתרומ' עד שתיכנס לחופה וסמכו להם מקרא כמה שנאמר כל טהור בביתך יאכלנו (ר"י בן בתירה, שם כתוב' ה ד). מיכן סמכו לפרוזבו' מן התורה וכו' כשהתקין הלל סמכוהו לדבר תורה (שם, שביע' י ג). מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים מן התורה (חול' קו.). ומנין סמכו תחומין מן התורה שנ' ומדותם מחוץ העיר את פאת קדמה אלפים אמה (מד"ר במדי ב). — ועם על כמו ל: מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית (רבי עקיבא, ספרא בהר, פרק ד).—ובסהמ"א: שבו איש תחתיו מכאן סמכו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום (רש"י, שמות טז כט). ושמתי רוב ראיותי מן הדברים המושכלי' וקרבתים בדמיונים הקרובים אשר אין בהם ספק וסמכתי להם מה שמצאתי כתוב בספרי הנביאים ואח"כ סמכתי להם דברי הקבלות שקבלנו מרבותינו ז"ל (ר"י א"ת, חו"ה, הקד').—*וציני פְּעוּי: חביבין הדברים הסמוכין לכתב מן הדברים הסמוכין לפה (ר' לעזר, ירוש, חגי' א ח).—ובסהמ"א: וראוי עתה שנבאר מדבר הכניעה עשרה דברים האחד מה היא הכניעה וכו' והשמיני שנבאר אם הכניעה סמוכה למדות הטובות או המדות הטובות סמוכות לה (ר"י א"ת, חו"ה, הכניעה, פתיחי). — *ובדקדוק, סָמַךְ מלה למלה, חבר שני שמות ביחס הקנין: אבל הסמיכה אשר במבטא בסמכך מלה אל מלה לחבר אותה אליה (סוא, הרקמה יע. 120). השם שהוא בסופו הא שהוא סימן הנקבה כמו עדה וכו' ואם סמכתו תחליף ההא ותשים מקומו תיו (ראב"ע, תרגו' שער הנקוד לר"י חיוג, הול' נוע 121).—וגם לחבר מלה אל כנויים סופיים: והסמיכה אשר תהיה בענין יאמר לה יחס כי כאשר תיחס אדם אל מלאכה או משפחה או עיר כבר סמכתהו אליה (ר"י א"ת, הרקמה יע. 120). ומצאתי מלת גדל בכל הבניינים גם בבנין התפעל והתגדלתי לולא שהיא בבנין הקל מהעומדים ולא יוכל אדם לסמוך אליה (ראב"ע, לחות ל:). ואחר שיבין התלמוד סמיכות הבנין הקל כן יסמכם בבניינים הכבדים גם בנין נפעל גם בנין התפעל אשר יסמכו עליהם (שם לא).— ד) ובמשמ' צבר, עשה שיהיה עבה[1]: אבל בונה הוא (מדרגות על פי הגיאיות) בשביעית משפסקו גשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית ולא יסמוך[2] בעפר אבל עושה הוא חייץ (שביע' ג ח). בונין מדריגות על פי גאיות מערב שביעית בשביעית סומך להן עפר ונותנן על פי גאיות (ר' נחמיה, תוספת' שם ג ד). — ובסהמ"א: עד שמתערב הבשר והריפות והמים ותסמך ותעשה כולם גוף אחד (רמב"ם, שו"ת לח:).

—נִפְעַ', נִסְמַכְתִּי, נִסְמְכוּ, יִסָּמֵךְ, יִסָּמְכוּ,—א) נִסְמַךְ על דבר, נִשְׁעַן עליו, sich stützen; s'appuyer; to support oneself: וילפת שמשון את שני עמודי התוך אשר הבית נכון

---

1) [כמו סַמֵּךְ בארמי', ועי' סָמִיךְ, ועי' גם הערה להלן.]

2) [כך בדפוי' ובמדב"מ. ובכ"י יסבוך, וכן בר"ש ורא"ש ור"י בן מלכי צדק. ופרש הרמב"ם לא יחזור העפר לגאיות ההם כדי שישוה פניהם, ע"כ. ואולי הוא מוסב על המדרגות, כמו בתוספת' במאמר הבא, ויסמוך פרושו יתמך במדרגות ע"י עפר כדי שלא יפלו.]

בה את הקערה (ד"ח ט).—וּמִצְוָה: אף הוסיפה על הציווי סמכה לעשות רצון בוראה (ר' פנחס, מד"ר ברא' ס). — וְסָמַךְ שלא יפול: עוג היה תולש הר וזורק על ישראל ומשה היה נוטל צרור ומזכיר עליו שם המפורש וסמכו ישראל אומרים ארורות הידים שכך זורקות ואמוריי' אומרים ברוכות הידי' שכך סומכות (שם דבר' א). — וכמו כן סָמַךְ לו: לא ירהוץ לו רגליו ולא ינעול לו מנעליו ולא יטול לו כלים לבית המרחץ ולא יסמוך לו במתניו (מכי' משפטי' א).—ובספהמ"א: ואפילו זקן כותי מהדרין אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה במשמע (רמב"ם, ת"ת ו ט).— סָמַךְ קניה לאיזה תנאי, עי' אסמכתא: שזו אסמכתא היא שהרי סמך קנייתו לעשות כך וכך וכל אסמכתא אינה קונה (הוא, מכירה יא ב).—וְסָמַךְ עצמו בזרועו: ויקם מעט ויתחזק ויסמוך בזרועו השמאלית וירם יד ימינו ברחב אשר טהר את התפות ויבקש להתקיעה בבטנו (יוסיפון שמה).—ג) פע"י, סָמַךְ אֶל דָּבָר, קָרַב עד עצם המקום sich nähern; s'approcher; to come near upon: בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סָמַךְ מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה (יחזק' כד ב). —וגם סָמַךְ על דבר, שָׁכַב, הכביד עליו, ובהשאלה, כעסו של פלוני וכיוצא בזה: עלי סָמְכָה חמתך וכל משבריך עניתֿ (תהל' פח ח).—ובתלמ', פ"י, סָמַךְ דבר לדבר, עשה שיהיה סָמוּךְ לו, קֵרַב אליו, סָמַךְ צמחים, אילן וכדומ': אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר (ר' יהודה, פאה א ג). שלו חטים ושל חבירו מין אחר מותר לסמוך לו מאותו מין שלו חטים ושל חבירו חטים מותר לסמוך לו תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר וכו' אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע אבל סומכים לשדה ירקות חרדל וחריע וסומך לבור ולניר ולגפה ולדרך וכו' (כלא' ב ז-ח). ערוגות קטנות מקיפין אותן חרדל חריע סומך שרשי אילן שיבשו שהן גבוה עשרה טפחים (רשב"ג, תוספתי שם ב ה). לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חברו וכו' היה גדר בנתים זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן (ב"ב ב יב). תני סומכין עומרין בצד גפנים (ירוש' כלא' ב ד). מאי ביניהון סמיכה על דעתיה דרבי ישמעאל אסור לסמוך (שם ג ו). רבי יונה בעי נטע חמשה דילועין וסמכן לגדר מהו ליתן להן [הלכות] עדים (שם ז).—סָמַךְ סכה וכֹתל וכדומ': העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל ר' אליעזר פוסל מפני שאין לה גג וחכמים מכשירין (סוכ' א יא). סמך לו כותל אחד אף על פי שלא נתן עליו את התקרה מגלגלין את הכל (ב"ב א ד). מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו לא יסמוך לו כותל אחר אא"כ הרחיק ממנו ארבע אמות (שם ב ד). אם היה מקום הטומאה טפח על טפח על רום טפח הנוגע בה מכל מקום טמא מפני שהוא כקבר סתום סמך לה סכות טמאות רבי יהודה מטהר (אהלי ז א). הבא לסמוך בצד המצר אביי אמר סומך ורבא אמר אינו סומך (ב"ב יז:).— ותבשיל וכלי: כירה שהסיקוה בגפת ובעצים סומכין לה ואין מקיימין לה עד שתהא גרופה וקטומה (תוספתי שבת ג א). קטמה ונתלבתה סומכין לה ומקיימין עליה ונוטלין ממנה ומחזירין לה (ר' ספרא בשם ר חייא, שבת לז.). א"ר שמעון בי רבי ינאי [1]) לא שמעתי מאבא אחותי אמרה לי משמו ביצה שנולדה ביום טוב סומכין לה כלי (ירוש' ביצ' ה א).—ואת המאכל, לאכול אחריו מאכל אחר: ואין סומכין אותו (את האספרגוס) אלא במינו (ברכ' נא.). — וְסָמַךְ בני אדם זה אצל זה בקריאת התורה: ובדידי הוה עובדא שנשאתי אשה בערב החג ועש"ק היה ולמת' באתי לבה"כ עם ג' חתנים אחרים וכו' ושאלו את פי מוהר"ש די פאס ז"ל וכו' והשיב להם שיקראום זה אחר זה בין חמישי לסמוך כדי שיקראו ז' גברי בסדר חובת היום (מים רבים א, או"ח ז, סו"ת).— ופ"ע, *סָמַךְ אצל, היה סמוך וקרוב לפלוני: תומים שסמכו אצל בעל הבית או שמינה להן אביהן אפטרופוס חייב לעשר פירותיהן (גיט' ה ד). יתומין שסמכו אצל בעל הבית או שסמכן אביהם או שסמכן בית דין מעשר ומאכילן מפני תקון העולם (ר' שמעון בן מנסיא, תוספתי תרומ' א יב). — ובספהמ"א: כי עשה שסמכו אצלו אחי ושתי אחיותי בין היתומים (יעב"ץ, מגלי ספר 66). — וביכי' פָּעוּ': מעשה ביתומים שהיו סמוכים אצל אלמנה אחת היתה לה פרה ומכרתה (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכי פסוקי' 44). — וְסָמַךְ על שלחן פלוני, אכל אצלו, היה תלוי בו לפרנסתו: הבן שהוא סומך על שלחן אביו וכו' אם אבל נכסי אביו שני חזקה וכו' לא עלתה להם חזקה (טו"ע חו"מ,

1) [בשבת (שם ד א). הגרסא אמר ר"ש ב"ר אני לא שמעתי].

רברי השליח (סו"ע סו"מ, מקח כז ח). אבל תאומר חבירו כל מה שיש בבית זה אני מוכר לך וכו' ורצה הלוקח ומשך אין כאן קנין שלא סמכה דעתו של לוקח שהרי אינו יודע מה שיש בו אם תבן או זהב (סס רע ג).—וביכ' פעו': והעמידה שלא יעמוד עמה לא עבדיה ולא שפחותי' מפני שלבה סמוך עליהם (ספרי במד' ע). —ב) בהשאלה, סָמַךְ את פלוני, החזיק בו, נתן לו כח ועז, סמכו בדבר, במזון וביוצא בו stützen; appuyer; to support, sustain: הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סְמַכְתִּיו ולכה אפוא מה אעשה בני (ברא' כז לז).—וְסָמַךְ סתם תָּמַךְ בו, עֲזָרוֹ: וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרעו וצדקתו היא סְמָכָתְהוּ וילבש צדקה כשרין (ישעי' נט יו-יז). ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סוֹמֵךְ ותושע לי זרעי וחמתי היא סְמָכָתְנִי ואבום עמים באפי (סס סג ה-ו). ונפלו סֹמְכֵי מצרים וירד גאון עזה (יחזק' ל ו). אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי יי' יִסְמְכֵנִי לא אירא מרבבות עם אשר סביב שתו עלו (תהל' ג ו-ז). כי זרועות רשעים תשברנה וְסוֹמֵךְ צדיקים יי' (סס לז יז). ורוח נדיבה תִסְמְכֵנִי (סס נא יד). הנה אלהים עזר לי אדני בְּסֹמְכֵי נפשי (סס נד ו). סָמְכֵנִי כאמרתך ואחיה ואל תבישני משברי (סס קיט קיו). — ואמר בן סירא: אם רע קראך נמצא שם כאיש סומך יתפש עקב (ב"ס גני' יב יז). ואפנה סביב ואין עוזר לי ואצפה סומך ואין (סס נא ז).—לבו סָמוּךְ, בטוח, חָזָק: משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח ביי' סָמוּךְ לבו לא יירא עד אשר יראה בצריו (תהל' קיב ז-ח).—ודבר סָמוּךְ, עמד חזק וּמְתֻקָּם: מעשי ידיו אמת ומשפט נאמנים כל פקודיו סְמוּכִים לעד לעולם (סס קיא ז-ח).—ואמר בן סירא: היה סמוך על דעתך ואחד יהי דברך (ב"ס גני' ה י). חוקרי מזמור על חק ונושאי משל בכתב אנשי חיל וסומכי כח ושוקטים על מכונתם (סס מד ו). —סָמַךְ ידו של פלוני, החזיק בה לבלתי יפול: כי יפל לא יוטל כי יי' סוֹמֵךְ ידו (תהל' לז כד). — ובתו"מ: וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום עד שאגיע למקומי לשלום (תוספת' ברכ' ז יו). יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכינו מנפילתינו ותזקפנו מכפיפתינו כי אתה הוא סומך נופלים וזוקף כפופים ומלא רחמים (ירוש', ברכ' א ח). נענה ר"ע ואמר ר' חביבים יסורים וא' להם ר"א לתלמידיו סמכוני ישב לו ר' אליעזר אמר לו

אמור עקיבא (ספרי דבר' לג). אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין (ר"א, סנה' קא.). הנכנס לבית הכסא אומר וכו' אלא לימא שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני סמכוני סמכוני המתינו לי שאכנס ואצא שכן דרכם של בני אדם (ברכ' ס:). א"ר יוחנן מפני מה לא נאמר נון באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל וכו' א"ר נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקודש שנאמר סומך ה' לכל הנופלים (סס ד:). לפקח וסומא שהיו מהלכין אמר הפקח לסומא בא ואני סומכך והי' הסומא מהלך (מד"ר שמות לו). — ואמר הפיטן: ששים על אימרתך בכל לב סומכם ודבר להם על לב (Kahle, Masor. d. West., יה). סמוכה במצות כחומה ומצמיתי עצמו עצמוני אכלוני ואת נוי השמו (גנזי שכט' ג, דודסון 90). מוניהם נפלו וכל שונאיהם סמכם בעוזו וכלה מיראיהם (סס 159).—ואמר המשורר: אתה אלוה סומך היצורים באלהותך וסועד הברואים באחדותך (רשב"ג, כ"מ). סמכו באור עליוניו ונשא אליו פניו וערך שלחן לפניו מלא ברכת יי' (ראב"ע, אמונתך נודעה). לויים מדוכנם וכהנים מעבודתם מבטלים ובאים לשמוע בסומכו מבית עמוסים (ר"י בר ראובן, אזהרי).— פניתי למושיע ואין לסומך ולא מצאתי (ב"ז, ב"ס נא ז). —*וְסָמַךְ הדבר, כמו קובה שבורה: וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה (שבת כג ה). כופין בני החצר זה את זה לעשות לחצר גג גבוה עשרה טפחים בחזקת שנתן שומעין לו שלא לסמוך את הקורה בחזקת שלא נתן אין שומעין לו לסמוך את הקורה (תוספת' ב"מ יא כב). המשכיר בית לחבירו משכיר חייב להעמיד לו דלתות לפתוח לו חלונות לחזק לו תקרה לסמוך לו קורה (ב"מ קא:).—ולחם הפנים ומנורה: ארבעה סניפים של זהב היו שם מפוצלין מראשיהן שהיו סומכים בהם שנים לסדר זה ושנים לסדר זה (מנח' יא ו). על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא יסמכם בקיסמים ובצרורות (ספרא, אמור, פרש' יג). — ומענית: ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחולות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפילו בתוך שדה חברו מותר ובלבד שלא יסמוך את המענה (ירוש' שביעי' ד ד).—וקערה: ארבעה דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת וכו' ואין סומכין את הקערה בפת (ברכ' נ:). אמר לו ר' אין לך פרוסה שתאכל אלא פרוסה שאני סומך

ליום טוב ואם הותיר הותיר לשבת ועושה תבשיל מערב יום טוב וסומך עליו לשבת (ביצ׳ ב א). תני ר׳ חייא עדשים שבשולי קדרה סומך עליהן משום עירובי תבשילין וכו׳ אמר רב יצחק בריה דרב יהודה שמנונית שעל גבי הסכין גוררו וסומך עליו משום ערובי תבשילין (ביצ׳ טז.). אם צלאן עכו״ם סומך ישראל עליהם משום עירובי תבשילין (ר׳ יוסף, ע״ז לח.).—ועל פלוני: כדי הוא ר׳ יוחנן לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו (רבה בר בר חנה, פסחי׳ כא.). מעשה ועשה רבי כר״א לאחר שנזכר אמר כדי הוא ר״א לסמוך עליו בשעת הדחק (נדה ו.).—ועל דברי פלוני: לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין אלא שמא תיצרך להן שעה ויסמכו עליהן (ר׳ יהודה, תוספת׳ עדו׳ א ד). נסמוך על דברי זקן ונשכור (ר׳ חייא בר אבא, עירובי׳ סה:). סמכו רבותינו על דברי רשב״ג ועל דברי ר״א ברבי צדוק שהיו אומרין אין גוזרין גזירה על הצבור אלא א״כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה (הוריו׳ ג:). מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שלא יכולת לסמוך על צוויך שעה אחת והרי בניך ממתינין לערלה ג׳ שנים (מד״ר ויקר׳ כה). אמר לו מנות עד כאן שמעתי מן האשה והנשים אינן בנות הוראה ואין לסמוך על דבריהן אבל עתה יבוא דברך מפיך אני רוצה לשמוע (שם במדי׳ י).—ובמשמ׳ נשען על פלוני ובטח בו: ואל תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר (ר׳ חנין, מנחו׳ קג:).—ובסהמ״א: רב כהנא לקח עשרים ומאה חביות של יין בכלל מאה מגוי ואמר לו ראה שעליך אני סומך (תלמידי ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוק׳ 67). ואשה שקיבלה גיטה בעידי מסירה והלכו עדים למדינת הים או מתו ויצא שמה בעיר שהיא מגורשת ולאחר מכן עבר[1] הגט ויצא שמה בעיר לא נסמוך שכיון שמוחזקת באשת איש אם יש עידי מסירה או שיצא גט מתחת ידה מותרת ואם לאו אסורה (שם 100). אפילו הלך גדול הבית לבית הקברות סומך עליהן ומונה עמהן (ר׳ חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן, שם 124). ראוהו מיסב עם עמי הארץ אין הסעודה בחזקת מעושרת שמא החבר על התנאים שבלבו הוא סומך (רמב״ם, מעשר י ו). וכן בעלי המסורת וכו׳ נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם וכו׳ וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים וכו׳ ועליו היו הכל סומכין

[1] [כך בדפוסים]

לפי שהגיהו בן אשר (הוא, ס״ת ח ד). וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן (הוא, ממרים א א). והמתעלם מחקור הרי זה מגונה נחשב מן המקצרים בחכמה ובמעשה והוא דומה לחולה שהוא בקי בחליו ובדרך רפואתו סמך על רופא שמרפא אותו בכמה מיני רפואות (ר״י א״ת, חו״ה, היחוד ג). ומהם שגמול העוה״ב ועונשו היה מקובל אצל עם הארץ מהנביא ומושכל אצל החכמים והניחו לספרו בספר כמו שהניחו לזכור הרבה מפירוש המצות והחובות מפני שסמכו על הקבלה (שם, הבטחון ד). הבוטח באלהים ואם יתעסק בסיבות לא יסמך בלבו עליהם ולא יקוה מהם תועלת ולא נזק בלתי רצון האל (שם ה). ואולם הסומכים על הכתובים לקיים הקבוץ ומביאים ראיה ממאמר ולמועדים וכו׳ והסומכים ממלת ידע שיורה על הקבוץ כענין והאדם ידע את חוה אשתו (ר״א הקרקי, ספי׳ ג״ע, ענין קדוה״חג, ד:). שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמתתו בראיות שאין בהם דופי [אין] אנו סומכין על זה האיש שאמרו או שלמדו [אלא] על הראיה שנתגלתה והטעם שנודע (רמב״ם, קדוה״ח יז כד).—וְסָמַךְ עצמו באותה המשמ׳: והמוכר סמך עצמו שבכלות היריד יתן לו מעותיו ולאחר שחלף ועבר יום השוק הלך זה לתבוע מעותיו והשיב הלוקח משטה הייתי בך ולא היה בדעתי ליקח מקח זה (פסקי תשובה, שו״ע חו״מ, פקדון, כל״ב ז).—*וְסָמְכָה דעתו: למה סמכה דעתו של רשב״ג לדבר תורה (מד״ר במד׳ ד).—ובסהמ״א: השגות האדם מהן מושכלות ומהן מוחשות והמוחשות מהם מה שיהיה האדם עצמו הוא המרגיש אותם אבן הרגישם כבר זולתו וספר אותם לו והביאם אליו אם קהל ואם אחד וכבר יהיה דעתו סומך עליהם או עליו מאד עד שלא ישתדל להרחיק מאמרו או לספק בו אבל יהיה אצלו במדרגה כאלו הוא בעצמו ראה זה ולפעמים לא יסמוך דעתו בו (רמב״ן, אמו״ר 69). שכיון שאינו יודע הדבר ששיעבד עצמו בו לא סמכה דעתו ולא שיעבד עצמו (רמב״ם מלוה ולוה כה יג). שהרי סמכה דעתו של מקבל כשהבטיחו (הוא, מכירה ז ט). הרי שנתחייב אדם שבועה בבית דין ואמר לדיין אדם שהוא נאמן אצלו ושדעתו סומכת על דבריו שזה האיש חשוד על השבועה (הוא, סנה׳ כד א). ובא מעשה לפני חכמים ואמרו זה השליח לא קנה כלום שהרי לא סמכה דעתו של קרוב זה על

בסמיכות הזה בלשון הקדש כי פעמים ישוב הסומך נסמך והנסמך סומך כמו תולעת שני ואת שני התולעת והוא כשיתכן כל אחד מהם סומך ונסמך והכל לפי הענין והביאור (רד"ק, הסרסים, פסח).

סָמַךְ, פ"י, סמכה, סמכתני, סמכתהו, סמכת, סמכתיו, סמכו, סומך, סמכי, סמוך, סמוכים, סמכני, יסמך, יסמכני, תסמכני, יסמכו,—א) סמך ידו על דבר, הניח את ידו על עצם הדבר, שידו נגעה בדבר והכבידה קצת עליו, die Hand auflegen; poser la main; to lay on the hands: ובפרט על קרבן וכיוצא בזה, בעבודת הקרבנות סמך המקריב או הכהן ידו על ראש בשעת הוידוי: והקרבת את הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר (שמות כט י; גם יח: יט). וסמך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א ד; גם ג ב; ח; יג; ד ד; יח; כד; כט; לג; ח יד; יח; כב). וסמך אהרן את שתי ידו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אתם על ראש השעיר (שם יו כא). והלוים יסמכו את ידיהם על ראש הפרים (במד' ח יב). ויגישו את שעירי החטאת לפני המלך והקהל ויסמכו ידיהם עליהם וישחטום הכהנים (דהי"ב כט כג-כד). ובתלמ': יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך יוסי בן יוחנן אומר לסמוך יהושע בן פרחיה אומר שלא לסמוך ניתאי הארבלי אומר לסמוך וכו' (חגי' ב ב). הכל סומכין חוץ מחרש שוטה וקטן וכו' (מנחי' ט ח). הגיע (הכהן הגדול) למחצית הכבש אחז הסגן בימינו והעלהו הושיט לו הראשון הראש והרגל וסמך עליהן וזרקן וכו' (תמיי' ז ג). כיצד סומך זבח עומד בצפון ופניו במערב וכו' (תוספת' מנחי' י יב). חמשה שהביאו זבח אחד כולן סומכין עליו ולא כולן כאחד סומכין עליו אלא כל אחד ואחד סומך ומסתלק (שם יד). דבר אל בני ישראל וסמך בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות ר' יוסי ור' שמעון אומרים נשים סומכות רשות (עירובי' לו:). אדם מביא כבשתו לעזרה ומקדישה וסומך עליה ושוחטה (רבי יהודה, כדל' י.).—ועל ראש החוטא: הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה וסמכו כל השמעים את ידיהם על ראשו ורגמו אותו כל העדה (ויקי' כד יד).—ועל ראש אדם לברכו, להשרות עליו רוה"ק: והקרבת את הלוים לפני יי' וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים (במד' ח י). קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצוית אתו לעיניהם ונתת מהודך עליו וכו'. ויסמך את ידיו עליו ויצוהו (שם כז יח-כג). ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו (דבר' לד ט).—ובתלמ', מִנָּה חכם ודיין: ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהם וכל אחד ואחד מכיר את מקומו צרכו לסמוך סומכין מן הראשונה (סנה' ד ד). שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תיחרב (סנה' יד.).—ובסהמ"א: אסף את כל יש' במדינת צור ואת כל הגליל ויסמוך אותו ברשות כל ישי גאון יעקב (קטע ממכתב לאביתר הכהן מזמן הגאו', סעדיאנה שכטר 88). לסמוך ראש גולה בצוען (שם 92). כי תרחר ריב עם חברינו כ̇ ג̇ ק̇ מרי ורב' אפרים החבר המעולה וכי זלזל בכבודו ובכבוד סומכיו גאוני ישראל המתים והחיים (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 119).—וסמך ידו על הקיר וכדומ': ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש (עמו' ה יט).—ובתלמ': מוסף התנור של בעלי בתים טהור ושל נחתומין טמא מפני שהוא סומך עליו את השפוד (כלים ה ה).—ופ"ע סמך על דבר: בשעה שאמר לו אלישע חגור מתניך וקח משענתי בידך התחיל לסמוך על מקלו ולילך אמרו לו להיכן אתה הולך גחזי אמר להם להחיות מת (מכיי ויבא עמלק א).—ועל פלונ': ותשם יד ימינה על הנערה האחת ותסמך עליה כחוק המלכות והנערה השנית הולכת אחרי גברתה וסומכת עדיה לבלתי נגוע הזהב ארצה אשר עליה (מד"ר אסת', ויהי ביום השלישי).—ובהשאלה: [ולא אמר אברהם אש]תי היא והיה על הקב"ה סומך ובו [בוטח] (גנזי שכטר א, גינצבורג 20). סמך על דבר, קבל מהדבר סעד וכח לאיזה מעשה: והגבאים מחזירין תמיד בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמוכו והדין דין אמת (ר' עקיבא, אבות ג טז). יש להן על מה שיסמכו נשבעתי ואקיימה פעמי' שאינו מקיים (ירוש' חגי' א ח). הרבה ברכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתא ולא קדשא לעתיד לבא והניחום כדי שיסמכו עליה עניים בשביעית (חול' ז.). ולשם ערוב תבשילין: יום טוב שחל להיות ערב שבת לא יבשל אדם בתחלה מיום טוב לשבת אבל מבשל הוא

***סֶמֶךְ**, ש״ז, מִשְׁעָן ותמיכה,—כמו א.*סמיכה ג): אבל מביאין גרוגרות וצימוקין והוצני פשתן מחוצה לארץ בארץ אבל לא מארין לחוצה לארץ ועושין אותם בארץ ורבי התיר מחוצה לארץ לארץ ועושין אותן בארץ סמך חוצה לארץ (תוספתי שביעי׳ ד יט). בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות שחלחלו מן הגשמים פרק למועד סמך לעולי רגלים כדי שיהיו מתוקנין בשלשה רגלים אילו (שם שקלי׳ א א). וכותבין בדיו שהרי יש לו סמך מן המקרא ואני כותב על הספר בדיו (מסכי ס״ת א א, הוצ׳ קירכהיים).—ובמשמ׳ קרוב, כמו סָמוּךְ: התקינו שיהא זה נפדה סמך לחומה (מעשר שני ה ב, כ״י פטרבורג, הקדס א א, 45). לא הי׳ עומד (הצלם של נבוכדנאצר) עד שהבי׳ כל כסף וזהב שבירושלם ושפכו לפניו דימוס סמך על רגליו (מד״ר קהל׳, ויתב העפר).—ובסהמ״א: מפני שראיתי הערב קורין לקורות סמך ומסעד (כ״י א״ת, ספי השרשי לריב״ג, שרש סלל). ואמר הלא שמעת על דרך הקבלה והסמך ובו׳ הקדים הידיע׳ מצד הָרְאִי׳ (הוא, סו״ה הקד׳). אמרם אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהם וכו׳ שלא ישיג אדם קיום דברי התורה והוא השגת האמתות אלא ביגיעה רבה וכו׳ וסמך הדבר הזה לכתוב מועיל מאד להמון השומעים כדי שיתאמת אצלם (ר״י ב״ר אכטולי, מלמד התלמידי׳ קיז.). ואין לשנות המנהג מאחר שנמצא סמך ומעד לדבר (תניא ג:). ועל זה סמך רגילות עכשיו שישראלי׳ לוקחין מן הגוים תובותיהן מן יינם (התרומה, יין נסך קסט). נהגו העולם לעשות מצה של מצוה שלשה ממדה אחת ויש סמך למנהג (סמ״ג, מ״ע מא).—סֶמֶךְ גדול: ויש מכאן סמך גדול למאי שאין מפרישין תרומות ומעשרות באלו הארצות (ר״ם, דמאי א ג).—ואמר הפיטן: סמך ותקף אות ופלא לגדלה שרפת נשמה וגוף לא כלה (אמוכי שלמי, סליחי מוסף יוה״כ). סמך אשישי ענב מהול במים ופס מן הרפתים בקר זבחי עבודיך (ליון לפירת, קינ׳).—ורגיל בלשון החדשה, ביחוד עם מלת היחס על סֶמֶךְ.

***סָמֶךְ**[1], שם׳ אות ס: מאן דא׳ לרעץ ניתנה התורה עי״ן מעשה ניסים מאן דאמ׳ אשורי ניתנה התורה

---

[1]) [בשבע׳, Σάμεχ, וכן אצל הירוני׳ Samech. מכתיב זה מוכח שהמם אינה דגושה ושהסמך מנקדת בקמץ. ומהכתיב ברבים סמיכין מוכח שהמם מנקדת בצירה.]

סמ״ך מעשה ניסים (ר׳ לוי, ירוש׳ מגי׳ א יא). תורת הראשונים לא היה לא ה״א שלהם ולא מ״ם שלהן סתום הא סמך סתום (רבי ירמיה בשם רבי חייה בר בא ורבי סימון, שם). נו״ן סמ״ך עי״ן גונא סמא לעינים (שמואל, נדר׳ כד:). אמר לו רבי עקיבא דייך פפים כל מקום שנאמר שישה כתיב בשי״ן וכאן בסמך (מד״ר שה״ש, לקוסתי). אנו קוראין מסמרות בסמך ואין כתיב אלא משמרות בשין (פסיקי רבתי, ביום השמיני). ס סמ״ך אל תקרי סמך אלא סומך מך זה הקב״ה שהוא סומך מכים נופלים שנ׳ סומך ה׳ לכל הנופלים (מדר׳ א״ב דר״ע ס, ביהמ״ד ילניק ג).—ומ״ר סְמֵכִים, סמיכין: כתב לאלפים עיינים וכו׳ למימים סמכים ולסמכים מימים (ספרי, דבר׳ לו). וכתבתם שיהא כתיבה תם שלא יכתוב אלפין עינין וכו׳ מימין סמיכין סמיכין מימין (ר״י ברצלוני, הלכי ס״ת, גנזי מצרים, אדלר 32).—ובסהמ״א: אשר יאמר אסה בחסר נון גסה ונון זה במנסה זסמך וּבשרים (דונש, לדורש החכמות). וכן צריך אדם להזהר ולהבדיל בין ו״ו ובי״ת רפה ובין סמ״ך לצד״י ובין כ״ף לקו״ף וכו׳ (רד״ק, מכלול שדה״פ עג.). ושבחת לסמך אין מתקן אשר עשה לכל מוכן מסכן והמריחים למסריחים השיבן והרבן בפיו יהיה לסרבן ואז סמך לנון ענה ברעד אני אהיה לכל מעד למסעד הלא אם תעשה אתה נמוכים בצאתך הן אני אעשה סמוכים (ר׳ שלמה שרביט הזהב, כהנא 17).

***סֵמֶךְ**, סומך, ש״ז,—א) הטבעת שבאמצע העֹל שלתוכה נכנס ראש המחרשה או ראש העגלה הנמשכת ע״י הבהמה[1]: הטמאין שבעגלה העול של מתכת והקטרב וכו׳ הסומך[2]) והמחגר והתמחויות וכו׳ (כלים יד ד).—ב) מ״ר סְמָכוֹת, עמוד וקורה התומך בדבר: ודע כי פרשנו בספר התוספת מסלות לבית ה׳ סומכות ואיננו רחוק אצלי עתה להיותם קורות התקרה מפני שראיתי הערב קורין לקורות סמך ומסעד (ר״י א״ת, ספי השרשי לריב״ג, סלל). ולעמוד ברזל העמודים שנים סומך וסומכות ידוע (שם, עמד).—ג) בדקדוק, השם שאליו מְחֻבר שם הנסמך ביחס הסמיכות: וימצא

---

[1]) [כך פרש רה״ג והערוך, וכן בפרוש הגאונים לסדר׳ טהרות (הוצ׳ אפשטין 35). ורמב״ם פרש: יתד מברזל יעשה בקצה העגלה ממה שיסמך לזנבי הבהמות להסמך בו העגלה, ע״כ. וכן הרא״ש].

[2]) [בפרוש הגאונים (שם) הגרסה גם סמיך ע״ש בהערות של העורך].

יתֿ' ויתבר' הוא החיים [ו]החיים הוא לא ספרה הלשון העניין בלשון סמיכה כדי שלא נצטער ונאמר הוא חוץ מכינוייו וכינוייו חוץ ממנו אלא בלשון הכרתה ואמ' חי יי' אלהיך חי אלהי ישראל לומר שהוא החיים והחיים הוא (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ג עז). ונמצאת מלה אחת מזה השער שהיא משתנה בסמיכה והיא הבל בעבור הבל הבלים (ראב"ע, תרג' ספ' הנקוד לר"י חיוג 124). דע כי סמיכת תאר וחבריו אל שם נראה לא תשנה בנינם (שם 126). —ו) התעבות הנוזל והקפאתו, עי' סמך ד): לפיכך אם שתת מן הרחם לובן או משקה ירוק אעפ"י שסמיכתו כדם הזאיל ואין מראיו מראה דם ה"ז טהור (רמב"ם, איסורי ביאה ה ו).

ב.*סְמִיכָה, ש"נ, מ"ר סְמִיכוֹת, — משענת של הידים או של הרגלים, כמו סמוכות, עי' ערך סָמוֹךְ: חלצה בסנדל שניפחת ומקבל את רוב הרגל וכו' במוק ובקב של קיטע ובסמיכות הרגלים ובאנפיליא של עור וכו' ניפרס ואין חופה את רוב הרגל בסמיכות יו ב ובאנפיליא של בגד וכו' חליצתה פסולה (תוספ' יבמ' יב י).—ובסהמ"א: מי שמהלך בידיו וגורר את רגליו עושה להם סמיכה של עץ או של עור ומכנים לתוכו (רש"י, יבמ' קג:).

ג.**סְמִיכָה, ש"נ, מ"ר, סמיכות, — כסוי, מכסה, כמו שְׂמִיכָה: נתתיו לך ונתתו באמפולי שלך בשבועות פרק כל הנשבעין פי' ר' מצליח נתתיו בדמי הסמיכה מלשון ותכסהו בשמיכה ובלע"ז פרגל"א (ערוך, ערך אמפולי).

*סְמִיכוּת, ש"נ, — א) כמו א.*סמיכה ב): סמיכה בשלשה וסמיכות[1]) זקנים בשלשה (תוספת' סנה' א א). הסמיכו' בשלש' לא סמיכה היא סמיכות תמן קריי למנוייה סמיכותא (ירוש' שם א ג).—ובסהמ"א: עד שקבלנו בבית מדרשיהם (בפדווא) בקבוץ כל החכמים הסמיכות במנהגם (עובדיה כץ, מעשה טוביה, הקד'). — ב) **תמיכה ומשען, כמו א.*סמיכה ג): סמך על זריקת הקוביא שהוא אינו סמיכות בדבר אלא במקרה בעלמא (לבוש חו"מ כז יג). דעיקר פרנסתינו ומחייתנו בחובות ועיקר סמיכות הבע"ת על זה (פסקי תשובה, שו"ע חו"מ, כחלות רעח ה). סגולת זאת

1) [בסנה' (יג:) הגרסה וסמיכת זקנים. ושם נאמר מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים א"ר יוחנן מיסמך סבי, ופרש"י: לקרות להם רבי].

הנפש על רוב החכמות העיוניות אשר אין הרצון בהם אלא העמידה על אמתתם לבד והזריזות על ידיעת סבות הדברים ועלותיהם וכו' ומה הנברא מאין ומה ההפשט בין הפועל על האמת ובין הפועל על דרך העברה והפועל המוחלט והפועל בסמיכות וכו' (העתקות ממאזני העיונים לאבו חמד אלגזלי י, בסגולות הנפש החכמה, כ"י פריז, או"כ ב, 196). — ג) **קרבה אל דבר, כמו א.*סמיכה ד): מפני שסמיכות ענין אל ענין אינה מתקון בעלי הלשון (ר"א הקראי, ספ' ג"ע, יע.). והדבר הקשה (בהפרושים) היות סמיכות הדברים בו לפי פרושם כסמיכות בני עיר אחת (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי. הקדמ'). — ד) ובדקדוק, כמו א.*סְמִיכָה ה): רק אהל ישתנה בסמיכות בעבור אות הגרון (ראב"ע, ספ' צחות כו.). ובעבור שלא אאריך להזכיר כל הבניינים בסמיכות בחרתי מלת שמר ובחרתי הבניין הקל ואחר שיבין התלמיד סמיכות הבנין הקל וכו' (שם ל:). ונפל החלם מפני הסמיכות כי מבלי הסמיכות יאמר ארמונות (רד"ק, ספר השרש', ארם). וסמן הסמיכות הוא נטית השם ממשקלו הנפרד בשנוי תנועותיו ובחלופן ובסמיכות שם יחיד לא יפלו אותיות מן היסוד (צ"ז, תל"ע ב קיח).— ומ"ר סְמִיכִיּוֹת: וכן השם הסמוך ואשר הוא נסמך אליו אלה הסמיכיות בדקדוק נקראם גם כן מאמר הרכב הרכבת באור ותנאי (מלות הגיון יג). שתים סמיכיות דברי פי איש[1]) — ה) **הקפאה והתעבות מן סָמַךְ ד): חרוסת הוא דבר קהוי וקפוי ועב עשוי ממיני ירקו' כתושים ופרחי אילן ותבלין הקהוי (פי' החמוץ) הוא זכר לתפות כמו שנאמר תחת התפוח עוררתיך הסמיכות (פי' הקפוי שיהא עב) על שם הטיט ויש משימין בה מעט חומר זכר לטיט ועוד התבלין על שם התבן שהיו משימין בלבנים (תניא, סדר הגדה כח.).

סמך[2]), ממנו *סָמוֹךְ, *סָמוּךְ, *סָמִיךְ, א.*סְמִיכָה, ב.*סְמִיכָה, ג.**סְמִיכָה, *סָמֶךְ, *סָמֵךְ, *סֹמֵךְ, סָמַךְ, *סְמִיכוּת, *סַמְכִיאֵל, **הַסְמָכָה, **מִסְמָךְ.

1) [נשמט מראה המקום מכ"י המחבר.]

2) [כן בארמ' ובסבא' ובכוש'. בכנענ' נמצא שם אדם מרסמך (לידזבר' 317) שבנראה מרכב מאותו השרש. בערב' שַׁמַךְ a), היה גבוה: שַׁמְךְ b), גג; והשם שִׁמַאךְ c), סֶמֶךְ וסעד.]

a) سمك b) سمك c) سماك

זקנים ועריפת עגלה בשלשה (ר' שמעון, סנה' א ג). סמיכה בשלשה סמיכת זקנים בשלשה (תוספתא מנחו' י טו).—ב) הנחת הידים על ראש הממנה לרב וחכם, מנוי רב וחכם, Ordination: ודלת הננעלת לא במהרה תפתח מאי היא מר זוטרא אמר סמיכה רב אשי אמר כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו (ב"ק פ:). אין סמיכה בחוצה לארץ (ריב"ל, סנה' יד.). — ובסהמ"א: ובשנת מותו הלך לחיפה לקדש את השנה ויחדש את הגאונות ואת הסמיכה בחיפה בבית הועד וכו' וכתוב בספר התקנה והסמיכה ודברי הברית (קטע מכתב לאביתר הכהן מזמן הגאו', קעדיאנה שכתר 89). ראש הגולה נותן להם רשות בכל הקהלות האלה לשים על כל קהל וקהל רב וחזן כי הם באים אליו לקחת הסמיכה ורשות (מסעות ר' בנימין, הוצ' גרינהוט 58). שהרי עמד הלל הזקן הנשיא אחרון שהיה בישראל בנו של ר' יהודה נשיאה וכו' כשראה הסמיכות מתמעטות ושלא יהא לישראל ב"ד בקדוש החדש (ריטב"א, פי' גטס' ר"ה א, כח.). תחלת כל דבר צריך לבאר מה זו סמיכה שנהגו בצרפת ובאשכנז שהרבנים נסמכים והם סומכים אחרים (ר"י בר ששת, תשו' רעא). — סְמִיכַת היד בברכה: וזהו ענין סמיכת היד שהיו סומכין ידיהם המברכין על המתברכין (רפאל מנורלי, מרפא לנפש ל.).—ג) ובמשמ' תמיכה ומשען: ומצאנו ענין הבטחון בלשון הקדש מליצים בעדו בעשר מלות וכו' והם מבטח וכו' וסמיכה וסבר וכו' (ר"י אא"ם, חו"ה, השער ז).— וּסְמִיכָה בסעודה: ובעת אכילתם ושתיתם היו נסמכים אל צד שמאלם דרך חשיבות קראו גם לסמיכה הסיבה (רד"ק, השרש' ערך סבב).—סְמִיכַת דעת: ולא ידון הדיין בסמיכת דעתו ולא בידיעתו כדי שלא יאמר כל הדיוט לבי מאמין לדברי זה ודעתי סומכת על זה (רמב"ם, סנה' כד ג).—ד) ושה"פ מן סמך ג), במשמ' חבור וקרבה: וישמר (הסופר שיכתב המקרא) בכל טעם ובמגידה ובסמיכה (ר"ש הנגיד, עטה אחי). ועוד האיך הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סומך לבאן וגם אני שמעתי וגו' לכן אמר לבני ישראל (רש"י, שמות ו ט). קשה עליהם הרבה לסמך במלה אחת שתי אותיות שתהיינה ממוצא אחד וכו' אך המנהג הנוהג סמיכת האותיות המתחלפות במוצאיהן (ר"י אא"ם, הקדמה ב, 6). והנה מצאנו שלש סמיכות סמיכה אחת ממה שאמר אביב קלוי באש וכו' והסמיכה האחרת ממה שאמר והפשתה והשעורה נכתה ואם תהיה השעורה רטובה ביותר לא תפרט (ר"א הקרא', ספ' ג"ע, יח:).—ואמר הפיטן: טוב נמת לאדירים ישקלו כסף כפורים כפר עון מכפרים לעד יהו משמרים מנין מעות עשרים נתינת עניים ועשירים סמיכת כל הנספרים הנפפרים עולצים בכל עברים (אתה אהבת, יוצ' פרש' שקלים).—ה) ובדקדוק, חבור מלה למלה ביחס הקנין, או חבור מלה לכנויים הסופיים: וגם אמרת כי מ"ם יסוד מים למען כי מצאת מי הים אשר היא יסוד הסמיכה מיסוד מים ואין הדבר כאשר חשבת ואין משפט היוד כאשר דמית מפני כי היוד מי הים לה היא סמוכה כיוד כלי גולה אשר היא ליסוד ולסמיכה (דונש על מנחם 26). וכאשר נאמר בסמיכת ברכב ברכבו (שם 73). וכן הראובני והגדי והזבולוני והסמיכה בשמות החיים מבלי מצויין במקרא (סוף, על רסע"ג 104). וכן נאמר בסמיכתו שילני ושילנו ושילנם ושילנה וכו' תמצא הסמיכה בשמות וכמותה בתולדה (שם). דע כי לשון הערב לא תקפוץ [תקבוץ] אות בין שתי חונות במכתב או במבטא וזהו צחצוחם ובו יכון משקלם ואם נמצא כמעט מזעיר יעמדו בבריתה על שתי חונות ויפילו ההנעה מהאות האחרון למען הקל על הלשון ולא יעשו כן בסמיכה ובדבק הדברים (ספ' תשובי' תלמידי מנחם 21). ולא נמצא בכל המקרא חלוף בארץ ורעיה בסמיכה אם לא שינוי בנקודה כדרך המלים הסמוכים כמו ארץ מצרים וימצא פתח גם בהסמכו למצרים כאשר בתחלה וכמוהו גשם נדבות וכו' (שם 52). ויבאו מרתה וכו' בתיבה מרה ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקום הלמ"ד תהפך הה"א של שורש לתיו (רש"י, שמות טו כג). אבל ממך הוא מתוסר הנון מהשניה ודגשות הנון אשר במאויבים מנהו לעמד עליה כי אפשר שעושים זה במקומות כדי שתחזיק הסמיכה על האות ההיא הדגושה (ר"י אבן חיבון, ספ' הרקמה, ו. 26). הסמיכה תהיה על שני דרכים אחד מהם סמיכה במבטא והשני סמיכה בענין (שם יט, 120). ודעתם בהשתמשם במאת אלף בסמיכה ומאה אלף בלא סמיכה הוא דעתם בהשתמשם בעשרת הכסף בסמיכה ועשרה הכסף בלי סמיכה (שם, מז. 237). משיגי השרשים הם המוספים במלות כדמות בגדיכם ששרשו בגד והשיגוהו ג' אותיות היו"ד לסמיכה והכ"ף לנוכח והמ"ם לרבים (אבוסהל בן תמים, פי' ספ' יצירה סג). ולפי שחיי אדון עולם

גורמים סימור בהשפכם על האדם לפי שמים הקרים מתבווצים העור ובבויצתם מולידים רתת. וסימור (שם ה כג, פג.). ויהי' לו סימור ושגעון וכל זה בקדחיות בוערויות כמו השלישית והיומית (שם אלך המדשה ג ג, פד::).—ומ"כ, ליל סִמּוּרִים[1]), לילה של פחד ומורא: בעת רדיפת אויביו. אויבי ה' נפלו בפתע פתאם בליל סמורים ידועה אלה הדברים על צרות קדושינו קדוש ישראל (אגרי כ"א היכיני, REJ. XXVI, 211).—ב) בהשאלה, חבור וחזוק כמו במסמרים: ואח"כ גזר אותם ממקום הסימור (ר"י א"ת, או"ד א ז).

*סִמְטָה, ש"נ, מ"ר סִמְטוֹת, מין חבורה או פצע, Furunculus[2]): אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה ברא שבלול לכתית וראיתי בפרוש לרבנו האיי שהוא ממיני השרץ והכתית והכתית היא סמיטא ואין ספק שהוא רמש רך ולח ראוי לרכך הסמטות וקרוב בעיני שהוא הרמש שקורין לו בערבי חלזון כי הוא כתאר הזה והוא ממה שמשתמשין בו לרכך הסמטות והמורסות (ר"י א"ת, ספ' הפרפ' לריב"ג, פרפ שבל). והמית הדם וקדחת הדם והמורסות והסמטות (הוא, או"ד לרקע"ג י ב).

*סָמִיד, ש"ז, מ"ר סְמִידִים,—קמח סֹלֶת[3]): נפשי עטופה בעת זכרי לאשך הלא נכבה ולא יכלו לאפות סמידיך (ליון לפירם, קיני).

*סַמְיוֹן, ש"ז,—עִוָּרוֹן: כתמורת ראיה סמיון תמורת ראיה חרשות (לאב"ד, פי' ספ' יצירה א ב, כ.) ואין טענה לפי שהסמיון העורון אינו נצרך לפועל וכו' (שם).— וכן סמאון: ותפקתנה ע"ד אומרם ז"ל אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נסתתמו עיני שכלו והוא שמיחס הכתוב הסמאון לרשעים וכו' (אוה"ח, ברא' ג ז).

*סַמְיוּת, ש"נ,—כמו סִמּוּי, סַמְיוּת עינים: זו היא השמת עין נהפך הדבר שאמרת לסמיות עינים (מד"ר ברא' לג).—ובהשאלה סַמְיוּת הלב: כי השוחד יעור עיני חכמים אפילו חכם גדול ולוקח שוחד אינו נפטר מן העולם בלא סמיות הלב ויסלף דברי צדיקים אפילו צדיק גמור ולוקח שוחד אינו נפטר

1) [מליצה מן ליל שימורים].
2) תרג' ד"ר מזיא.
3) [בארמ' סמידא, וכן בערב' שַׁמִּיד a), עי' פרינק' (Fremdw. 32), וגזרוהו מהיונ' σεμίδαλις.]

a) سميذ

מן העולם בלא טירוף דעת (כתוב' קה.).—ובסהמ"א: היתה כל התורה כסמיות ועיוורון (סמ"ג הקדמה). בעד אשה זונה לעבד נמכרת וממסמיות עיניך דרכיך לא הכרת (ר' עזרא הבבלי, תוכחות מוסר לה).

*סָמִיךְ, ת"ז,—עָבֶה, נוזל שאינו דק, כמו הדם, בנגוד ליין, thick; épais; dick: עד כאן לא קאמר ר' נתן הכא דבעי רביעית אלא ביין דקליש אבל בדם דסמיך[1]) כזית לא בעי רביעית (סבת עז.).

א.*סְמִיכָה, ש"נ, מ"ר, סְמִיכוֹת,—שה"פ מן סָמַךְ א),— א) הנחת הידים על ראש הקרבן: הסמיכות והתנופות וההגשות וכו' נוהגים באנשים ולא בנשים חוץ ממנחת סוטה ונזירה שהן מניפות (קדוש' א ח). כל קרבנות הצבור אין בהן סמיכה חוץ מן הפר הבא על כל המצות וכו' כל קרבנות היחיד טעונין סמיכה חוץ מן הבכור וכו' הכל סומכין וכו' וסמיכה שירי מצוה על הראש בב' ידים וכו' ותכף לסמיכה שחיטה (מנחו' ע ז-ח). מימיהם לא נחלקו על הסמיכה חמשה זוגות (תוספת' חגי' ב ח). איזו היא סמיכה שנחלקו עליה ב"ש או' אין סומכין ביו"ט של מים (שם י). מצאו תלמיד אחד מתלמידי בית שמאי אמ' לו מה זו סמיכה אמ' לו מה זו שתיקה שיתקו בגערה (שם יב). סמיכה נוהגת בכהנים לוים וישראל וגרים ועבדים משוחררין וכו' (שם מנח' י יג). לפני ה' וסמך ידו ואין סמיכה בבמה (ספרא ויק' פרק ד). ותכף לסמיכה שחיטה מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים (שם פרש' ד). שוב מעשה באחד מתלמידי הלל שהביא עולתו לעזרה וסמך עליה וראהו אחד מתלמידי שמאי א"ל מה זו סמיכה א"ל מה זה שתיקה שיתקו בנזיפה והלך לו (ירוש' ביצ' ב ד) בראשונה לא היתה מחלוקת בישראל אלא על הסמיכה בלבד ועמדו שמאי והלל ועשו אותן ד' (שם חגי' ב ב). בית שמאי אומרים הותרה סמיכה שלא כדרכה וכו' איזו היא סמיכה שלא כדרכה מאתמול (שם ג). סח לי אבא אלעזר פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים והביאנוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים לא מפני שסמיכה בנשים אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים (ר' יוסי, חגי' טז:). דופי של סמיכה קתני (רב יוסף, תמו' טז.). — סְמִיכַת זקנים, סְמִיכַת זקני העדה על חטאת העדה[2]): סמיכת

1) [עי' סכה (מח:) חמרא סמיך מיא קליש. ע"כ. ועי' סמך ד), א.סמיכה ו).] — 2) ויקר' ד יה.

הזקן אלא שקורין לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות (סוה, סנה׳ ד ב). וטעם שאין מצוה זו (קדוה״ח) אלא בסמוכין לפי שבא בפירוש החדש הזה לכם גדולים וסמוכין במותכם כי למשה ואהרן נאמר (ספ׳ המיכוך, בוה, ד). ויודע כל שער עמך כי איש חיל הוא וקורא לו שם חדש להיות נקרא רב וסמוך והכתירהו בכתר התורה (סריד מעיר 18, קבץ על יד ע, תרנג).—ד) ובדקדוק, מלה המחברת לכנויים סופיים: מנום וחלקת לשני חלקים מנוסי ואבד מנום מקל והם חלק אחד ואשר מנעך להביאם בחלק אחד ראותך אותם מחולקים לשתי אבות מאבות המבטא והם מנום ומנוסי והדבר הזה לא יחלקם בפתרון כי אם על משקל מנום כרות ומנוסי סמוך מצור [כרות] ומצורך סמוך וכו׳ (דונש על מנחם 21). — והמחברת למלה הבאה אחריה: שמר קמו״ץ בקמ״ץ גדול וכן כל מלה בפת״ח גדול בעבור שאחריו נח נראה כמו פר גם חטאת אם יהיה סמוך יעמוד כמשפטו ואם איננו סמוך כטעם הענין יקמץ בקמ״ץ גדול להפריש בין הסמוך ואשר הוא עומד בעצמו (רהב״ע, לחות ב:). — וכמו נִסְמָךְ, שם המחבר לשם אחר ביחס הסמיכות: כל שם ובן שהוא סמוך הוא בשלש נקודות ושוה הוא שיהיה במאריך או במקיף (שם כה.). ובסמוך יחליפו הה״א בתי״ו ושלשת האנשים גם יאמרו כן בעבור הנקבות ושלשת (שם כז.). וכן בכל הפעלים כשיסמוך קבוץ הרבים תסור המ״ם ותשאר היו״ד וכבר בארנו דקדוק היו״ד והמ״ם סימן הרבים בחלק הפעלים בטור הראשון במלת פועלים באר היטב ופעמים יבואו סמוך על סמוך במו חכמי יועצי פרעה וכו׳ (רד״ק, מכלול, פדה״ס, קמד:). — ובמסורה סמוכין כמו סמיכין בארמ׳, תיבות הבאות דבוקות זו לזו: המאמר הששי בסמוכין ויחידין ומורדפין (מסורת המסורת ו)—ה) *במשמ׳ חלקי ויחסי, בנגוד למחלט verhältnismässig; relative: סגולת זאת הנפש על רוב החכמות העיוניות אשר אין הרצון בהם אלא העמידה על אמתתם לבד והזריזות על ידיעת סבות הדברים ועלותיהם וכו׳ ואם העולם קדמון או מחודש ומה הבדל בין הנצחי והמחודש ומה ההבדל בין הנצחי המוחלט ונצחי הסמוך ומה ההבדל בין יש בין העשוי וכו׳ (העתקות ממאזני העיונים לאבוחמד אלגזלי י, בסגולות נפש החכמה, כ״י פרים, או״כ ב׳ 196).

*סִמּוּר, ס״ז, סה״פ מן כִּמֵּר,—א) התיצבות השער והנוצה כמו מסמר מפחד או מהתרגשות אחרת, horripilatio[1]): פרש״י ז״ל זה הרוח הוא מלאך שנ׳ זרוח על פני יחלוף ועושה מלאכיו רוחות ומזה הרוח יבא אלי סמור בשערת בשרי ויש המפרשים תסמר תרעיד כמו סמר מפחדך בשרי וי״מ עמידת השערות בעת הפחד (רסב״ץ דורלאן, אוהב משפט וספ׳ משפט לדק כמ:). ואולם בסוף זאת העלה (השעמום) הנה יקרה לבעליה פתיחת העינים וסור השחרות וסמור הגבות ויובש המצח (ר״י הריזי, תרגי ספ׳ אסור הקבורה של גליינוס, כ״י ברלין). ובשתתחבר הנקבי׳ עם הזכר יתנועע הזכר עם סמור הנוצה ופעמי׳ יתנועע חרטומו בתבן וכו׳ (אבי הרלב״ג, שעה״ש ה א, מג:).—התקשות העור ע״י מחלה, rigor[1]) הכמוסים העוקצים מתחדשים בגופותינו בד׳ פנים כי אותו שיתחדש ממנו התכוך הוא אותו שעוקץ עקיצה חזקה ואותו שמחדש הסמור הוא אותו שמחדש עקיצה יותר מאותו שמחדש החכוך (פרקי משה ו). שהליחה העוקצת בעת הסמור הוא בעור לבדו (שם).—ורעדת הגוף כמו מקור בקדחת: אותתם (של הקדחות) שלא ישתנה עמהם השתן וכו׳ ויתחילו בלי סמור והעתק בזיעה (כרבוני, אורח חיים בקדחות, כ״י ביה״מ פכהר). ואמר גליגום קדחת יום תתילד מחום נפרד יחמם הרוחות בלי סמור ולא עפוש (שם). ומאותות זאת הקדחת כי הסמור בה לא יארך אבל יתומם הגוף מהר חום חזק (שם, בקדחת המגפות). כי קדחות העפוש יקרה להם הסמור הנקרא אלקשעריה והקור התמיד (שם, בקדחת הדקה). כמו הסמור הבא מן הזקנה (שם, במליי המזה ב). וזאת הקדחת לעולם או על הרוב רותח למבלי סמור ומבלי רתת (ספ׳ הקדחת, כ״י ברלין). והחליים הצפונים הם כאבי העצבים ומהם המקוה והרחם וכו׳ וכאבי הצלעות והחזה והצד והסמור (קאנון א ב ב י). כשלא נטהר יפה הבית ויתחמם הדם עד שהלהב עולה מאליה על פני הבית כולו ומעישון הלז יקרה לבעל הבית סמור ורתת ופצילות וחימום וזיעה (ר׳ טוביה כץ, מעשה טוביה, משמרת הבית, הקדמ׳, קיב.). מדוע יקרה סימור וקרירות בשוקי האנשים היושבים נגד האש יען שאש מגרש ודוחה הרבה אויר וזה יקרה ע״י התעשנות ובהעדרם מבקשים אחר תמורתם (שם, יסודי עולם ב כו, עב:). ומדוע מים הקוים

[1]) תרגום ד״ר מזיא.

שאינו נראה, נראה אע"פ שאינו סמוך (מגי' ג:). וג' של דרום שהיה בעלי מחלוקת סמוכין אבדו עמהם וכו' ולפי שהיו סמוכים להם ראובן ושמעון וגד היו כולן בעלי מחלוקת (מד"ר במד' ג). — סְמוּכוֹת זו לזו: שתי כרמליות סמוכות זו לזו מטלטלין מזו לזו (ר' בון בר חייה, ירוש' שבת יא ה). כדאמרי במערבא כל מקום שאתה מוצא שתי כללות הסמוכות זה לזה הטל פרט ביניהן ודונם בכלל ופרט (שבוע' ה.). — ובסהמ"א: ארבע אמות הסמוכים לחריץ מזלזלין במדידתן והסמוכים לשפת הַנהר אין מודדין אותם כלל מפני שהם של בני ר"ה (שו"ע חו"מ, הלכה כלל יז). — וקרוב בזמן: לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל (שבת א ב). לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא (שם ג). יום טוב הסמוך לשבת בין מלפניה ובין מלאחריה מערב אדם שני עירובין (ר' אליעזר, עירובי ג ו). ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך (פסח' י א). אין מביאין אלא מן השדות הגיגירות המיוחדות לכן כיצד הוא עושה נרה שנה ראשונה ושנייה חורשה וזורעה קודם לפסח שבעים יום כדי שתהא סמוכה לחמה והוא עושה סולת מרובה וכו' (תוספת' מנח' ט ג). יום הנף שחל להיות בשבת דוחה את השבת בקצירת העומר כיצד הן עושין שלוחי בית דין יוצאין מערב יום טוב נוטלין את הקופות וכו' ובאין יום טוב סמוך לחשיכה וכו' (שם י כג). ק"ו הוא אם הסמוך לאסור מותר הסמוך למותר אינו דין שיהיה מותר (ספרי במד' כט). — ובסהמ"א: המפקיד אצל חבירו כספים ערב שבת סמוך לבין השמשות אינו חייב לטרוח ולקבור אותו עד מוצאי שבת (שו"ע חו"מ, פקדון כלל יו). — *סְמוּכָה לחברתה: ואם היתה ברכה סמוכה לחבירתה כגון ק"ש ותפילה אין פותחין בהן בברוך (ירוש' ברכ' א ח). אין נטילת ידים אלא סמוך לברכה (שם ח ב). תני אין מוציאין את המת סמוך לקרית שמע אלא א"כ הקדימו שעה אחת (שם ג ב). בונה ירושלים נמי לא תיבעי דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה (בבלי שם מט.). לא נצרכה אלא סמוך לווסתה (ר' יוסף, יבמ' סב:). ורבי יוחנן הוה דרש שיתין אפין בבלע ה' ולא חמל ור' הוה דריש עשרי' וארבע' אפין ולא דר' יוחנן יתיר על רבי אלא ע"י שהיה סמוך לחורבן הבית היה נזכר והיה דורש ובוכה ומתנחם (מד"ר איכ', בלע ייי). — סָמוּךְ למיתה: באר את התורה הזאת לאמר אמר להם כבר אני סמוך למיתה מי ששמע פסוק אחד ושכחו יבוא וישננו (ספרי דבר' ד). כל העושה מצוה סמוך למיתתו דומה שלא היתה מדת צדקתו חסירה כי אם אותה מצוה והשלימה (מד"ר קהל', אמרתי אני בלבי). — ובסהמ"א: ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה (רש"י, דבר' א ג). — וּסְמוּכִים סתם, כמו סמוכים זה לזה, בנגוד למפוזרים: שבעת ימים יכול בין סמוכים בין מפוזרים ת"ל כימי נדתה מה ימי נדתה סמוכים אף ימי לידתה סמוכים (ספרא, תזריע א). — וְעם ב' היחס באותה המשמ': דרבי שמעון בן לקיש סבר על בסמוך[1] (פסח' קג:). דתניא רבי אומר ונתת על המערכת לבונה זכה על בסמוך (מנח' לח.). אין האשה קולטת אלא אחר נדתה ובסמוך וביותר אם היה זכר (ר' חייא בר אבא, מד"ר ויקר יד). — ובמשמ' קרוב בקרבת משפחה: על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו בסמוך לו מאביו בסמוך לו מאמו ר' ביבי מעתה אחות אביו אסורה שהיא סמוכה לאביו אחות אמו תהא אסורה מפני שהיא סמוכה לאמו (ירוש', יבמ' יא ד). — ב) ש"ז, מ"ר סְמוּכִים, — דרשה המיסדת על סמיכת פרשיות: סמוכין מן התורה מנין שנא' סמוכים לעד לעולם (רבי יוחנן[2], ברכ' י.). אפילו למאן דלא דריש סמוכים בעלמא במשנה תורה דריש (רב יוסף, יבמ' ד.). — ובסהמ"א: מה שיובן מחבור וקשור פסוקים הרבה סדורים ונמשכים ומניה וביה דרשינן סמוכים וסמוכי סמוכים (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי, הקד'). זה ראיתי כתוב ולפי שהנאני עשיתי לו סמוכים ורז"ל פירשו בספרי בענין אחר ומה שכתבתי נאות בפי פשטן של כתובים (ר"מ ן' גבאי, ספ' עבודת הקדש כב). — ג) ש"ז, מ"ר סְמוּכִים, סמי' סְמוּכֵי, — חכם שנסמך לרב ולדַיָּן: כך הוא או' לה כיון סמוך[3] אני בישיבה וקרוי רב (גיאוניקה ב', גינצבורג 24). שאו שלום מצור יעקב יתרומם וממנו ומחמודנו ומסמוכי ישיבתינו כי לשלום אנחנו חונים (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 119). ואין מוסרין אותו (את סוד העבור) לכל אדם אלא לסמוכים נבונים (רמב"ם, קדוה"ח יא ד). לא שיסמכו ידיהן על ראש

1) [כל היכא דכתיב על משמע בסמוך, רש"י].
2) [ביבמ' ד. הגרסה ר' אלעזר].
3) בהערות שסמוך.

של עור שנותן על שוקיו להגן עליהם כשהוא מתהלך [1]): הקטע יוצא בקב שלו וכו׳ סמוכות שלו טמאין מדרס וכו׳ כסא וסמוכות שלו טמאין מדרס (שבת ו ח). — ובסהמ״א: שאינו יכול ללכת אלא בסמוכות (ר״כ על הרי״ף, ד״ה ת״ר אין הסומא, ביל׳ יד.).

*סָמוּךְ[2]), — א) ת״ז וגם תה״פ, נק׳ סְמוּכָה, מ״ר סְמוּכִים, סְמוּכוֹת,—קרוב, near; proche; nahe: מי שישב בדרך ועמד וראה והרי הוא סמוך לעיר (הואיל) ולא היתה כונתו לכך לא יכנס (ר׳ מאיר, עירובי׳ ד ד). מי שהיה כתלו סמוך לגינת חבירו ונפל ואמר לו פנה את אבניך אמר לו הגיעוך אין שומעין לו (ב״מ י ה). לא יחפור אדם בור סמוך לבורו של חברו (ב״ב ב א). וכל העירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול (מנחי יג). והשחור וזוג של ספרים שנחלקו הרי אלו טמאין רבי יוסי אומר הסמוך ליד טמא והסמוך לראש טהור (כלים יג א). הקונה שדה בסוריא סמוכה לארץ ישראל אם יכול להכנס לה בטהרה טהורה וחייבת במעשרות ובשביעית (חלה׳ יח ז). לזה חצר סמוכה לכן ולזה חצר סמוכה לכאן זה סמוך לחצירו וזה סמוך לחצרו (תוספת׳ ב״מ יא ט). תמן אמרין כל הקודם למקרא קודם לברכה וכל הסמוך לארץ קודם לכל (ירוש׳ ברכ׳ ו ד). כל הניטל בחוץ להנתן בפנים ניטל מן הסמוך לפנים וכל היוצא מבפנים להינתן בחוץ ניתן על הסמוך בפנים (ספרא, אחרי ג). שתי שדות זו על גבי זו העליונה סמוכה לחריץ והתחתונה סמוכת לגדר (ירוש׳ כלא׳ ג ט). [תני] גריד מותר ליזרע בו כל מין שירצה אמר ר׳ יוחנן ובלבד שיעשה שלשה בתוך ששה ושלשה שהן סמוכי׳ לגדר בגריד (שם). עבר עליו (על בור של שני שותפין) הראשון ולא כיסהו השני ולא כיסהו השני חייב ר׳ בא בר ביונא ר׳ יסא בשם ר׳ יוחנן נותנין לו שהות לכרות ארזי׳ מן הלבנון אית בה לחומרא ואית בה לקולא פעמי׳ שסמוכין ללבנון פעמים שרחוקין ללבנון (שם ב״ק ה ט). גיתא בשדה האילן (שצדין את האישות) בשדה הלבן אלא בשדה הלבן שהיא סמוכה לשדה האילן (שם מו״ק א ד). לא נצרכה אלא לקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים (ר׳ יוחנן, שבת ז:). נשים במועד מענות אבל לא מטפחות ר׳ ישמעאל אומר הסמוכות למטה מטפחות (מו״ק כח:). הכי קתני מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו ברחוק ארבע אמות ונפל לא יסמוך לו כותל אחר (רבא, ב״ב כב:). אילן הסמוך למיצר בתוך שש עשרה אמה גזלן הוא ואין מביאין ממנו בכורים (עולא, שם כו:). מה ידיך סמוכה לפיך כך יהיה נדרך סמוך לפיך (ר׳ יודן, מד״ר ברא׳ עא). מעשה ברוכל אחד שהיה מחזיר בעיירות שהיו סמוכות לציפורי והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים (שם ויקר׳ טז). גמ״ח לאבלי׳ מנין אנו למדין מאיזבל שהי׳ ביתה סמוך לשוק וכל חתן שהיה עובר היתה יוצאת מבית׳ ומצלצלת בכפיה ומקלסת כפיה ומהלכי׳ עשר צעדות וכו׳ (פדר״א יז). — סָמוּךְ לְסְפָר: עיירות ארץ ישראל סמוכות לספר מוסיפין עליהן שומר כדי שלא יפוצו גוים ויבזו פירות שביעית (תוספת׳ שביעי׳ ד ז). אין מגדלין כלבים ביישוב אבל מגדלין אותן בעיירות הסמוכות לספר (שם, ב״ק ח יז). אין עושין שלש עיירות נידחות בארץ ישר׳ כדי שלא יחריבו את ארץ ישראל אבל עושין אחת שתים ר׳ שמעון אומ׳ אף שתים לא יעשו אלא אחת ביהודה ואחת בגליל בסמוך לספר (שם סנה׳ יד א). כלביא שכן מלמד שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל כאריות (ספרי דברי שנה).—פרשה סְמוּכָה לחברתה, זו לזו: ר׳ עקיבא אומר כל פרשה שהיא סמוכה לחברתה למדה הימנה ר׳ אומר הרבה פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב (שם במד׳ קלא). רבי מאיר היה כותבה על דוכסוסטוס כמין דף ועושה ריות מלמעלה וריות מלמטה ועושה פרשיותיה פתוחות אמרתי לו רבי מה טעם א״ל הואיל ואין סמוכות מן התורה (רשב״א, מנחי לב.). — סָמוּךְ לו, להם: אם שייר קלח אחד סמוך לו נותן משום פאה (ר׳ יהודה, תוספת׳ פאה א ה). הלוקח מן הנחתום כיצד מעשר נוטל [כדי] תרומת מעשר וחלה ואומר אחד ממאה שיש כאן הרי זה בצד זה מעשר ושאר מעשר סמוך לו (ירוש׳ דמאי ה א). היו דמאי אומר מה שאני עתיד להפריש למחר הרי הוא מעשר ושאר מעשר סמוך לו (שם ז ה). מביאין כלים מבית האומן וכו׳ אבל לא צמר מבית הצבע וכו׳ ואם אינו מאמינו מניחו בבית הסמוך לו (פסח׳ נה:). כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך תנא סמוך אע״פ

1) [עי׳ רש״י, (שבת סו.), ועי׳ גם מרדכי. (שם סנט), וז״ל: בשנקטעו שני רגליו ועושה דפוס של עץ לשני ראשי שוקיו וסמוכות היינו של עץ שני מקלות שנשען ונסמך בהן.]—2) [בינ׳ פעול מן סָמַךְ ג) עי׳ שם].

לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הַסְּמָדַר הנצו הרמונים (שם ז יג).—ובתלמ׳: העלים והלולבים ומי גפנים והסמדר מותרין בערלה וברבעי ובנזיר ואסורים באשרה רבי יוסי אומר הסמדר אסור מפני שהוא פרי (ערל׳ א ז). בשלשה פרקים בודקין את היין בקדים של מוצאי החג ובהוצאת סמדר ובשעת כניסת מים בבוסר (גיטי׳ ג ח). פריו פרט לעלים ולולבים ולמי גפנים ולמי סמדר[1]) או יכול שאני מוציא את ענקוקלות והבוסר ת״ל פריו פריו (ריה״ג, ספרא קדוש׳, פרש׳ ג). המבכיר[2]) כרמו של חבירו סמדר רואין אותו כמה היתה יפה קודם לכן וכמה היא יפה לאחר מכאן (ב״ק נח:). אכלה סמדר רבי יהושע אומר רואין אותן כאילו הן ענבים עומדות ליבצר (שם נט.). אבל אכלה סמדר פגים או בוסר רואין אותן כאילו ענבים עומדות ליבצר (שם). מעשה בא׳ שזרע כרמו של חבירו סמדר ובא מעשה לפני חכמים ואסרו את הזרעים והתירו את הגפנים (מנח׳ טו:).—ובסהמ״א: סמדר פתח וריח נתנו גפנים זמיר הגיע לעם לבם מענים (גנזי שכט׳ ג, דודסון 28). סמדר לעולם פתח הנראה כציץ המפתח אשר על מצח אהרן (מנחם בן סרוק, אגר׳, ספ׳ תשו׳ תלמידי מנחם ודונש XXIV). סמדר בגפנים כפגה בתאנים והמה ראשונים בראשית בכורים (תשו׳ דונש 88). ואין עמי לבד שותה בלב טוב עלי נצת סמדר לח ושקד (ר״ש הנגיד, ידידי קום). לקח נא משרוקיו הסמדר ועוד תאכל ענבים מנטעים ועוד תשתה עסיס רמון ותשכב במטות שן ומקלעת פקעים (הוא, דבריך בתוך לבי נטועים). והנצה גנת סמדר יוצאי ירך יעקב שבעים נפש (ראב״ע, אספרה בעד).—ובכל׳:

רמוניה הנצו וסמדרה פתחה נכונו שדיה ושערה צמחה (אתי מלבנון, יול׳ שה״ג). פרחי גפני אכלה האש פתוחי סמדרי מהרו להתבאש. (אני הכרם, אילת השחר יוס ו, נג.).—ומ״ר: אל נא סמדריה הניצות במרץ (הוש״ר לסדר אל נא יוס זה).—ומ״ר סמ׳: רבך סעדיה בא מיפיפיה אל ארץ דשא אבוריה להטעות שוגים ולחבל סמדרי פוריה כזאת עשה בן צרעה (יפת בן רב עלי הלוי, לקו״ק לפינסקר נספח׳ 23). הן יחתף עצו עץ החיים טרם אחזה בסנסיניו ועד לא הנצו סמדרי שנותיו עודנו באבו יקטף (שלמה אולייריו, אגר׳ אילת אהבי, ו.).—מיץ סְמָדַר: ולכן אמאטו לוסיטאנו נתן לחולה שהקיא מרה ירוקה מפִּיו ונתעלף בתחילת הקדחת לחם במיץ סמדר (ר״י להלון, אולה״מ, מקירה יג, טו::).

*סִמּוּי, סימוי, ש״ז, שה״פ מן סִמֵּא,—עִוּוּר, Blendung; aveuglement; making blind, סִמּוּי עינים: אי זה נקם שאינו בברית רבי עזריה ור׳ אחא בשם רבי יוחנן אמר זה סימוי עינים שסימו את עיני מלך יהודה (מד״ר ויקר׳ ו). ונתתיו בראשו ושאר כל הגוף לא לקה רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן זה סימוי עינים שהוא תלוי בראשו (שם). — ובסהמ״א: יש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו [העינים] של צדקיהו (רש״י, ויקר׳ כו כה). שהרמאי עושה רמאות לחבירו הוא מסמא את עיניו עד שאינו רואה את הרמאות וכו׳ שאלמלא היה יכול לשמור עצמו מן הרמאות לא היה יכול לרמות אותו ובודאי סימוי עינים יש בדבר (ר״כ בר״י אלחנן, עמק המלך, שער כיסא דזעיר אנפין כח).

*סָמוֹךְ, רק מ״ר סְמוֹכוֹת, ש״ז, — משען ומסעד, בעין עמוד לתמוך דבר, Stütze; appui; support: אמרו אחת לאלף ותרנ״ו שנה הרקיע תתמוטט אלא בואו נעשה לנו סמוכות אחד מצפון ואחד מדרום (ר׳ יוסי בן זימרא, מד״ר ברא׳ לח, סול׳ תילוד׳).—ובסהמ״א: וזה אמר איפה היית כלומר האם שם היית וראית לה סמוכות קיימים בטבע כלומר כי תלויה היא במאמר (אלשיך, איוב לח ד).—וגם *סְמוֹכִין: תנור שבא מחותך מבית האומן ועשה לו סמוכין שמקבצין אותו להיות באחד ונתנם עליו והוא טהור ונטמא כשיסיר את הסומכין אותו יטהר (רמב״ם, כלים טז ד). —סְמוֹכוֹת המטה: וסמוכות המִטה וטפוס של תפלה ואמום של עושי סותות הרי אלו טהורים (כלים יו ז). —ובפרט סְמוֹכוֹת של קִטֵּעַ בשתי רַגליו, בעין דפוס

(ברכ׳ לו:), מפרש וז״ל: ענבים כיון שנפל הפרח וכל גרגיר נראה לעצמו קרוי סמדר, ע״כ. וכן (ב״ק נט.) וז״ל: סמדר ענבים דקין בהתחלתן לאחר שפרחו, ע״כ. ועי׳ גם בפרושו (פסח׳ נב:, גיטי׳ לא., ברא״ש׳ מ י). וכך עב״ס, לקו״ק ריא, וז״ל: סמדר סמנדר והוא שם לאשכלות ענבים היוצאים ראשונה מן הגפנים (סמנדר והו אסם אלענאקיד פי אבתדי כרוגהא מן אלכרם), ע״כ. וכך רד״ק בשרשיו, וז״ל: הסמדר הוא הענבים הדקים לאחר שפרחו מיד שנכרים הענבים אבל אינם גמורים עדיין וכשהם גמורים שהם כפול הלבן קודם בישולם יקראו בוסר ולאחר בישולם יקראו ענבים, ע״כ. ואין ספק שזו היא הכונה בתלמוד.]

1) [ברמב״ם (ערלה א ז) הגרסה וסמדר.]

2) [הערוך (ערך כבד 2). גורס המכבד. וריב״ג ערך סמדר גורס המפסיד]

יאבדו עשתנותיו של סמאל ותקהינה שניו בהיותו מוכרת לענות אמן אחר שלמותן של ישראל (הוא, כפול' יהודה כ, כג::). ועל כונה זו בארו ז"ל במדרש רות באורים כבדו ה' על יצה"ר שהוא כעין זכר ונקבה כנגד סמאל ולילית בת זוגתו וראוי לאדם שיכבד בהם את קונו (סס לו, לט:). סמאל לא ידעו עיט תר' דלא חכימי סמאל דפרת היך עופא וכן אמרו תנו שוחד לסמאל ביום הכפורים (מלון למח דוד, ככריות קכ.). ואז יפיל הקב"ה את סמאל למטה שהוא שרו של אדום (אבקת רוכל, יא:). ומה שאמר באדום אם תגביה כנשר לפי שיש לו שר הנק' סמאל והוא נותן הכח לשעירים והנפש לגלגל מאדים (גיקאטיליה, שערי אורה, כג.). וראש כל הכחות הרעות הוא סמאל ואלו כלם בעלי קטטה ומשטמה (סס כג.). וסמאל שהיה בשמים ונתגאה ומרד בבוראו השליכו הקב"ה לארץ (ר' אליהו, סבט מוסר ג). ובהיות שלא כל אדם מתעורר לעשות תשובה בראות עצמו בריא אולם רק בבא ימי הזקנה ורוב' עד דכדוכה של מות וכיון שנשתרשו כל חייהם בהבלי הזמן בעצת המסית סמאל הרשע הוא יצר הרע בעת יציאת נשמתו מפתהו שיכפר בקונו וינצל (סס כז). ואתה בני שמע מה עושים בני השחיט' לוקחי' הסכין ביד רמה ועומדי' על הבהמה בקומה זקופה והבהמ' מוטה ובוכה ומוסרה עצמה כי אין כח בידה ואותו אכזרי אינו מביט בכפיי' הבהמה אבל הוא מביט בנשים ובהדיוטים ראוני שאני הרב הגדול שקול אני כסמאל הלוקח נפשות ואח"כ רואה המנות הנתונות לו ומנענע זנבו ושמח בהם ואשתו מקבלתם בסבר פנים יפות ומתיהרת בשכנות ראו מעלתינו ומעלת הרב הגדול סמאל (סס לו). והמלך השפל הוא סמאל הרשע דמרד ברבו ועליו נאמר לא תשתחוה לאל אחר דא סמאל כדאיתא בזוהר המפתה לאדם למרוד במלך האמת ויתחבר עמו והוא רשע וטוב לו דכיון שפירש מהקדוש ב"ה ומתחבר עם סמאל (סס נג). ותחת מרכבה זאת כנגד עולם היצירה יש לה מרכבה שנית והיא כמין תתיכה מרובעת ושולט עליה כח הקליפה ואשמדאי יוצא ממנו ותחת התתיכה כלפי סופה יש עקרב ושתי צורות תחתיה ועליהן סמאל שנותן בהם רוח דוגמת הקדוש' וצורת הימין יש אסימון רוכב על נעמה (ר"כ בר' יעקב אלחנן, עמק המלך, סער תקוני התשובה ו). והתנין העור הזה עושה שושבינות בין סמאל ולילית כי התנין שבים אין לו עינים (סס, סער קרית ארבע יג). וכל התחתונים והעליונים השמאליים כלם תחת ממשלת סמאל מלך מלכוון (סס עז). ס"ר היו מכבים אש של גיהנם והוא היה צועק שסר המרירות מהשוק של הוד שקלקל סמאל שנ' ותקע כף ירך יעקב ונמתק השוק (סס לב). ביום רעה ראה שלא יתפס אותך המקטרג אשמדאי שיש לו רשות לקטרג ביום שני וסמאל ביום חמישי (סס קכו). ביום ההוא יפקוד יי' בחרבו הקשה על לויתן נחש ברית זה סמאל ועל לויתן נחש עקלתן זהו לילית (סס קכח). ומי שהוא בקי בענינים אלו דבריו יעידון ויגידון שהוא אמת כאשר כתבתי ועל כל פנים יש להם מום אחד ועל זה נאמר נמשל כבהמות נדמו והראיה סמאל נראה כשור למעל' או כחזיר (סס, סער ריסא דזעיר אנפין יא). ונמ' ענבימו ענבי רוש ונאמר חמת תנינם יינם וראש פתנים אכזר שהוא השור שהוא סמאל והם אכלו ושתו מן הענבים ומן היין הזה ונפלו ברשתו ונגזרה עליהם מר המות (סס קס). וכנגדו מבחוץ מצד שמאל סמאל ובידו כל שמות הכישוף של אדם בליעל (סס, סער עולם היצירה א). ותחת התתיכה כלפי סופה יש עקרב ושתי צורות תחתיה ועליהן סמאל הרשע שנותן בהם רוח דוגמת הקדושה (סס, סער הקלפות). וכללות כל הס"א כולה נקרא אדם בליעל וכללות הפרצופים שבהם נקרא סמא"ל וחו"א שבהם נקרא ג"כ סמא"ל (רמח"ל, פתחי חכמה ג, יז:).

סְמָדַר[1]), ס"ז. גרגרי הענבים הצומחים אחרי שפרחה הגפן: התאנה חנטה פגיה והגפנים סְמָדַר נתנו ריח (סה"ש ג יג). אחזו לנו שעלים שעלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר (סס יה). נשכימה

---

1) [כך בארמ'. ולא נודע מקורו ופרושו בדיוק. מנחם פרש ענין פרח ונצה הם, ע"כ. וכן ריב"ג, וז"ל: הוא פרח הגפן ותרגום ובוסר גומל יהיה נצה ובוסרא מיניה סמדר ואם כן ענין סמדר ונצה אחד על דעת בעל התרגום והוא תחלת מה שיוציא הכרם וכו' והוא קודם לבוסר שתחלת הוצאת הגפן פירותיה תוציא סמדר וסמדר כיון שגדל עשרים יום נעשה בוסר. וזה ראיה גדולה על סמדר שסמדר הוא פרח הכרם ובלשון הערב פקאח a) (וכד'לב תשמי אלערב נואר אלכרם פקאחא a). וכן ראב"ע (סה"ש ג יה). וכן הרמב"ם (ערל' א ז), וז"ל: הוא הפרח שממנו יהיה הפרי, ע"כ. ורש"י

---

a) فُقّاح, فقاحا

מעלה ונתנו לסמאל שרה של רומי לומר לך והכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב (היכלי רבתי שם).—ובסהמ"א: ועל זה יסדו אמונתם ופרשו בו הפרשה שנאמרה על סנחריב ואמרו שסמאל נקרא הילל בן שחר (כ"י בבי אנטולי, מלמד התלמידים, קפב:). ובדרך זה פשטה האמונה במציאות השדים הם סמאל ובת שלו (שם). ולדברי התועים שהוא (השעיר לעזאזל) שחד לסמאל שר השדים הנה הכתוב אומר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים (כ"א הקראי, ספי ג"ע, פא:.) ואז מלאך סמאל ראש כל השטנים באותה השעה היה מצפה למיתתו של משה לחטוף נשמתו כשטנים (כ"י הדסי, אשה"כ שפד, עלינו). שאלו תלמידוי עובדא היכי הוה אמר להם סמאל הרשע קשר עם כל צבאות מעלה על רבו (השמט' לספ' הבהיר, סוף זהר בראש' רס"ג:). ומאדים משמש בשעה ראשונה של ליל שבת ומלאך שלו סמאל שמו וזהו מלאך רע (סדי מעריב של שבת ופירושה, אבודרהם כד:). ויהי כאשר נברא האדם ויפח באפיו נשמת רוח חיים וברא ממנו זוגו ויצו המלאכים אשר היו בארץ להאמין לו ויכנעו אליו במצות השם זולתי סמא"ל (ר' קלונימ', בע"ח ב ב, יג:). ויהי ברית ושלום ביניהם זמן ארוך אבל כל מה שיזכרו בני האד' מערמת סמא"ל אובלי"ס המקולל והבגידה אשר עשה אל אביה' ימלאו לבותיה' חמה ושנאה על בני השדים (שם יד:). ובעבור זה נכתב כל הספור ההוא שקרה לאדם עם הנחש וחוה כדי שיהיה לו רמז על מה שיקרה לו בעולם הזה שהנחש הנקרא בלשון רבותינו ז"ל סמאל הוא יצר הרע המטריד את האדם באמצעות האשה מהשיג שלמותו (כ"י אלבו, העקרי' א יא). וראוי לך לבלתי תשכח השנאה הקדמונית מהנחש אשר סבב העדר החיים באמצעות חוה ניזוק האדם ולפי שהוא רע סוגי נחלק למינים רבים אתאר אותם אליך יען תזהר מאד כי סמאל רוכב והוא כדמות גמל כל ימי הגמל האדם והוא ישוף עקב (כבוני או"ח, בסמי מות, כ"י ביהמ"ד שכתר). כי האשה סבת העדר הקניינים היא מרכב סמאל מלך השטנים (עמנו', מחב' א). כי שבעת ימים קודם ראיית הלבנה מדת תחמים עורכת מלחמ' עם סמאל וחייליו (רמ"ע מפאנו, אמר' טהורי, אם כל חי, א יט). ששר המדברות והחרבות הוא מאדים ומה שאמר תדע סודו והוא שהיו עושים אותו לשר מאדים שהוא סמאל (רי"ץ, תולדות יצחק, פט:). המלאכים שפגעו בו האחד היה מיכאל שר שלו והאחד סמאל שרו של עשו ובשביל כך ויירא יעקב שכשם שמיכאל בא לעזרו כך סמאל בא לעזור לעשו (חזקוני, בראש' לב ז). כי כמה מחבלים רוצים לחבל בעין סמאל ותגי נעור ולילית הבאים מחוץ (דין עיר הבדקת, ספי הקנה, יא.). מה עשה סמאל הרשע הלך ונגע באילן והיה באילן צוות ואומר אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני רשע אל תגע בי (הרקנטי, בראש' יג.). וכשירד סמאל משמי מרום ראה מעלתו של אדם ומלאכי השרת משמשין לפניו בחופתו וירע לפניו (שם טו.). כך הנחש כל מעשים שעשה וכל דברים שדבר לא דיבר אלא מרעתו סמאל עליו הכתוב אומר ברעתו ידחה רשע (שם טו::). ובפרקי ר"א הגדול ז"ל אמר רבי זכריה אמר סמאל לפני הקב"ה רבונו של עולם על כל אומות העולם נתת לי רשות ועל ישראל אי אתה נותן לי רשות וכו' ושים לבך בשם סמא"ל כי הוא ממונה על פשע והטאת והרהורים רעים והצבע שלו אדם (שם ב, כד::). ולפי הנראה לי מספר הזהר אשר אין כוונת השילות לסמא"ל רק למ"ה אשר משם מקבל שפע סמא"ל (שם כה.). וכן נמצא בשמוש הגאונים והקדמונים כי סמא"ל ולילית הם מזדווגים ונקרא חשך ואפלה (רמ"ע, ספ' האמונות ה ב, נב:). וכבר כתבתי איך מוסכם כי סמאל הוא מלאכו של יום שלישי (שם ו י, עא:). סמאל הוא שר גדול בשמים ולו י"ב כנפים רמז לי"ב צורות כוללות (שם). מה עשה סמאל לקח כתו וירד וראה כל הבריות בעולמו ולא מצא בהם חכם להרע (שם). צדקיאל על רקיע צדק סמאל על רקיע מאדים (כ"י מפיקא, מכתי קנא' 34). וענין העזאזל לעד כי ידוע שכמו נפש גלגל מאדים שהוא מלאך סמאל שרו של עשו והנה לא נקריב הקרבן אליו רק לה' ית' (שם 50). אמרו ג"כ על הנחש שהיה סמא"ל לרוכב עליו והוא היה המסית (ר' דוד מכוקא, זכות אדם, הולי בריל 14). וסמאל אשר רוכב בנחש (בתי הנפש והלחשים שער ג', כ"י פריז). וזהו מה שהבין המורה בשני פ' ל"ו ממדרש חז"ל שהנחש היה כשעור גמל ורוכבו שהיה סמאל הוא אשר השיא את חוה שרמזו בזה כי הכח המתעורר המכונה נחש ושיעור קומתו גדול מאד רוכבו הוא הדמיון המכונה סמאל (כ"י מוסקאטו, קול יהודה להכוזרי ג ה, ס:). וידע גם כן הבי"ת כמה גדול כחן של ישראל ביום זה לעמוד על נפשם ולהשיב אחור מחשבת אויב ועל ידי כן ביום הזה

גפה ושנסמית עינה וכו׳ מטמאה בבית הבליעה (זבח׳ ז ס). מי שנסמית אחת מעיניו אינו רשאי לדון (תוספתי נגעי׳ א ז). בכור שנסמית עינו ושנקטעה ידו ושנשתברה רגלו הרי זה ישחוט ע״פ ג׳ (בכור׳ לו:). למלך שהמלך ובני עמו בדרך ומהלכים בקרוניא עד שהגיע למקום צר ונהפכה קרון שלו על בנו נסמת עינו נקטעה רגלו (ספרי דבר׳ כו).—ובסהמ״א: ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם (והזהיר, ויקרא קא.). אם הנתבל אומר נחרשתי או נסמית עיני ואיני רואה ואיני שומע אינו נאמן שאין אנו מכירים הדבר ושמא יערים ואינו נוטל הנזק עד שיבדק (סו״ע חו״מ, חובל תכ לג). נסמית בדוק שבעין (רעמב״ע, ב״מ ו ג).

—פעי׳, *סִמֵּא, סִמָּה, יְסַמֵּא, יסומו—כמו נפע׳: הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו (כתוס אים גס זו, תעני׳ כא.).

—התפ׳, נתפ׳, *הִסְתַּמֵּא, נִסְתַּמֵּא, מִסְתַּמֵּא,—נעשה סומא ועִוֵּר: פיקח ונתחרש וחזר ונתפקח נסתמא וחזר ונתפתח שפוי ונשטתה וחזר ונשתפה כשר (תוספת׳ סנה׳ ה ז). היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו פיקח ונתחרש פיתח ונסתמא שפוי ונשתטה פסול (ב״ב קכח.) ומפני מה מי עינים מלוחין שבזמן שאדם בוכה על המת בכל שעה מיד מסתמא אלא על שהן מלוחין פוסק ואינו בוכה (תנחו׳ חקת א). — ובסהמ״א: שמעשה היה בשפחה אחת שהיתה למר שמואל מרדה עינה בשבת צעקה ולא השגיחו בה נסתמא עינה יצא מר שמואל ודרש עין שמרדה מותר לכחלה בשבת (והזהיר שמות יג:).

*סַמָּאֵל[1]),—שם מלאך רע, השטן: היא מוצאת היא מיתוצאת מיבעיא ליה א״ר אלעזר לאחר שנמצאו סימניה בא סמאל וריחקן בא גבריאֵל וקרבן[2]) (סוט׳ י:). בא לו סמאל אצל אבינו אברהם אמר ליה סבא סבא איבדת לבך (מדר׳ ברא׳ נו). למה מיכאל וסמאל דומין לסניגור וקטיגור וכו׳ כך מיכאל וסמאל עומדים לפני השכינה והשטן מקטרג ומיכאל מלמד זכותן של ישראל (שם שמות יח). בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותן (ר׳ חמא בר׳ חנינא, שם כא). אמרו ישראל לפני הקב״ה אם תחנה עלי מחנה של סמאל לא יירא לבי שהבטחתני בזאת יבא אהרן אל הקדש (שם ויקרא כא). מלאך סמאל הרשע ראש כל השטנים הוא וכו׳ אין לך רשע בכל השטנים כולן כסמאל ואין לך צדיק בכל הנביאים כמשה (שם דבר׳ יא). ואחר כך אמר לסמאל הרשע צא והבא נשמה של משה (שם). וטרם שהראה סמאל את עצמו למשה היה משה יודע שבא סמאל וכיון שראה סמאל את משה אחזתו רעדה וחיל כיולדה ולא מצא פתחון פה לדבר עם משה וכו׳ (שם). א״ל הקב״ה לסמאל בא והבא נשמתו של משה מיד שלף חרבו מתערו ועמד על משה מיד קצף עליו משה ונטל את המטה בידו שחקוק בו שם המפורש ופגע בו בסמאל בכל כחו עד שנס מלפניו וכו׳ (שם). והיה סמאל השר הגדול שבשמים וחיות ושרפים משש כנפים וסמאל משתים עשרה כנפים לקח את הכת שלו וירדו וכו׳ והיתה התורה צווחת ואומרת סמאל עכשיו נברא העולם ועת למרוד במקו׳ (פדר״א יג). והפיל את סמאל ואת הכת שלו ממקום קדושתן מן השמים (שם יד) ולמה נקרא שמו פליט לפי שבשעה שהפיל הקב״ה את סמאל וכת שלו ממקום קדושתם אחז בכנפו של מיכאל להורידו ולהפילו ופלטו הקב״ה מידו לפיכך נקרא שמו פליט (שם כו). אותו האיל שנברא בין השמשות היה רץ ובא להתקרב תחת יצחק והיה סמאל עומד ומשטה אותו כדי לבטל קרבנו של אברהם אבינו (ר׳ זכריה, שם לא). וכשבא אברהם מהר המוריה חרה אפו של סמאל שראה שלא עלתה בידו תאות לבו לבטל קרבנו של אברהם (שם לב). לא יבריחנו בן קשת זה סמא״ל שמקטרג וזורק חצים לישראל וישחק לרעש כידון זה לילית הרשעה אחריו יאיר נתיב מלמד שסמאל ושבעים שריו אין נהנין מאור של מעלה אלא מאחוריו של מטטרון וכו׳ הוא מלך על כל בני שחץ הם סמא״ל וגו׳ שריו שהם שחיצים ויהירים (מסכת אצילות). עשרה נכתבו ונתנו לסמא״ל שר של רומי (ברייתא מעשי מרכבה). אמר לו הקב״ה למיכאל נשתתקתה ואני אלמד סניגוריא על בני וכל מעשיו של סמאל לא יועילו (ספר׳ אליה׳ ופרקי משיח, ביהמ״ד ליינק ג). וכיון שראה ר׳ נחוניא בן הקנה גזירה זו של

---

[1]) [גזרו אותו מן סַם, ארס וסם המות, בחבור עם אֵל, עי׳ Schwab, Angélogie 199, אבל זה דרוש. ויש סוברים שהוא כמו שׂמאל, ראש סטרא דסמאלא; או ארץ הצפון מקום מושב של האלים (ישעי׳ יד יג) ואח״כ של השדים. ובין הארמיים המאוחרים היה אל בשם שׂמאל, עי׳ לידזבר׳ (ZAW., 22, 335).]

[2]) [דרשו מוצאת מן מצא, עי׳ רש״י (שם).]

סמא[1], ממנו *סָמָא, *סָמָה, *סוּמָא, *סִמּוּי, *סִמָּיוֹן, *סַמְיוּת.

***סָמָא**, סָמָה, —פ״ע, היה עִוֵּר, נעשה עִוֵּר, blind sein, werden; être, devenir aveugle; to be, become blind; רק בינ׳ פעוי, סָמוּי, סְמוּיָה, סמויות: ר׳ יוסי אומר אפילו רגלו קטועה ועינו סמויה[2] לא ישחטו אלא על מומחה (תוספת׳ ערכי׳ ד ג). הרי שהיתה עינו סמויה וחטטה עבד יוצא בהן לחירות (כ׳ ששם, קידוש׳ כד:). —ובהשאלה, עין סְמוּיָה, שאינה רואה: בוא וראה כמה סמויות[3] עיניהם של מלוי רבית (כ׳ יוסי, תוספת׳ ב״מ ו יז). בא וראה כמה סמויות עיניהן של מקבלי שוחד (כ׳ אבהו, כתוב׳ קה.). — ודבר סָמוּי מן העין, מכסה, שאינו נראה: שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין (תענ׳ ח:).

—פע׳, *סִמֵּא, סימא, סִמָּה, סִמְּתָה, נכנ׳ סִמְּאָהּ, סִמְּיָהּ, סימייה, סִמֵּיתִי, סִמִּיתָ, מְסַמֵּא, סַמֵּא, לְסַמּוֹת, יְסַמֵּא, —עשה שיהיה עִוֵּר, blenden; aveugler; to make blind: אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן סימא את עין חבירו ושבר את הכלים משלם נזק שלם (ב״ק ב ו). שורו שסימא את עין עבדו והפיל את שנו פטור והוא שסימא את עין עבדו והפיל את שנו חיב (שם ג י). האומר סמא את עיני קטע את ידי שבר את רגלי חייב (שם ח ז). אמר לו עבדו הפלת את שני וסימית את עיני והוא אומר לא הפלתי ולא סימיתי משביעך אני ואמר אמן פטור (שבוע׳ ה ה). היה רבו רופא ואמ׳ לו רפא לי את עיני זו סמאה שן זו ועקרה סיתק בו יצא בן חורין (תוספת׳ ב״ק ט כה). היתה עינו כיהה וסמאה שינו גדדה ועקרה וכו׳ (שם כז). האומר סמא את עיני שמזקתני קטע את ידי שמזקתני פטור (שם לג). הפיל שתי שיניו באחת סימא שני עיניו באחת הרי זה יוצא בן חורין ואינו נוטל כלום (מכי׳ משפטי׳ ט). טפח כנגד עינו וסימייה כנגד אזנו וחרשה לא יצא לחירו׳ (ירוש׳ כלא׳ ח ג). שאם היה סומא וסימא[4] את עינו קיטע וקטע את ידו האיך זה מקיים ועשיתם לו כא׳ זמם (שם ב״ק ח ח). אמרה לו (אשת פוטיפר ליוסף) הריני חובשתך בבית האסורין אמר לה ה׳ מתיר אסורים וכו׳ הריני מסמא את עיניך ה׳ פוקח עורים (יומ׳ לה:). על שפת ירדן עמדה (הצרעה) וזרקה בהן מרה וסימתה עיניהן מלמעלה וסירסתן מלמטה (ר״ש בן לקיש, סוט׳ לו.). הרי שהושיט ידו למעי שפחתו וסימא עובר שבמעיה פטור (ר״א, קידוש׳ כד:). יכול סימא את עינו מסמא את עינו קטע את ידו מקטע את ידו וכו׳ ת״ל מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לתשלומין אף מכה אדם לתשלומין (ב״ק פג:). מפני מה אמרו מים אחרונים חובה שמלח סדומית יש שמסמא את העינים (חול׳ קה:). — פילוסופוס אחד שאל את רבי הושיעה אמר לו אם חביבה הוא המילה מפני מה לא נתנה לאדם הראשון אמר לו מפני מה אותו האיש מגלח פאת ראשו ומניח את פאת זקנו אמר ליה מפני שגדל עמו בשטות א״ל אם כן יסמא את עינו ויקטע את ידיו וישבר את רגליו על ידי שגדלו עמו בשטות (מד״ר ברא׳ יא). לא באו להזדווג אלא לתוך גלגל עינו של עולם עין שעשתה מדת הדין בעולם הם מבקשים לסמותה (רבי אחא, שם מג).—סַמֵּא זרוע של פלוני: אמ׳ נתמלא רוגזיה לבן כוזיבא יהב ליה חד בעיט׳ ברגליה וקטליה יצאת בת קול ואמרי הוי רועי האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו אמרה לו אתה סימית זרוען של ישראל סימית עין ימינן (שם איכ׳, בלע יי׳).—עשה את עצמו כאלו היה סומא: המסמא את עינו והמצבה את כריסו והמקפח את שוקיו אין נפטר מן העולם עד שיחלה כך (תוספת׳ פאה ד יד).—ובהשאלה, סַמֵּא את עיניו, שלא יראה את האמת: מה עשה (יעקב) עמד ושלח (לעשו) דורון כדי לסמות את עיניו שנא׳ כי השוחד יעור עיני חכמים (מד״ר ברא׳ עה). — ובסהמ״א: ועוד אכתוב דרך האמת בהלכות קוסם ומנחש לסתום פי הוברי שמים המסמים עינים כי רואים והאמת אינם יודעים (לידה לדרך א נא).

—נפע׳, *נִסְמָא, נִסְמֵת, נסמית,—שסמאו אותו: או הטיט נכנס בעינו והוא נסמא והיו בעלי מומין כיון שבאו למדבר סיני א׳ האלהים כך היא כבודה של תורה שאתן אותה לדור בעלי מומין (כ׳ תנחומא ברי׳ אבא, מד״ר במד׳ ז). —וְנִסְמֵית עינו: ובני יונה שעבר זמנן שיבש

---

1) [כך בארמ׳, ובאשו׳ סַמוּ, עִוֵּר, סַמְּ, עִוָּרוֹן.]
2) [בכ״י א״פ סמויה.]
3) [בירוש׳ (שם ו יג), הגרסה סמיות.]
4) [בכ״י גני׳ הגרסה: סומה וסמה.]

טרפה ואסורה משום סכנת נפשות (חול׳ ג ה). אחוזת הדם המעושנת והמצוננת הלעיטה תלתית תיאה הרדפני סם המות צואת תרנגולים כשרה (תוספתי שם ג יח). כל זיעה היוצאת מהאדם סם מות הוא חוץ מזיעת הפנים (ירוש׳ תרומ׳ ח ה). ניתן לו סם המות בקיתון זהב ושמע מרדכי לשונם ונכנס והגיד לאסתר ואסתר הגידה למלך בשם מרדכי (פדר״א נ).—סם חיים: אדם נותן סם לחבירו לזה יפה ולזה קשה אבל הקב״ה אינו כן נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו (ר׳ יהודה בר׳ סימון, עירובי׳ כד.). מאי דכתיב וזאת התורה אשר שם משה זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה (ריב״ל, יומ׳ עב:). ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם וכו׳ (ת״ר, קידוש׳ ל:). למלך שהיה לו פרדס מסרו לאריס והיו בו שתי אילנות כרוכים זה לזה בכרך אחד אחד של סם חיים ואחד של סם המות (רבי חייא, מד״ר בראש׳ סא). מה הדבור׳ הזו דובש׳ לבעל׳ ועוקצה לאחרים כך הן דברי תורה סם חיים לישראל וסם המות לאומו׳ העול׳ (שם דבר׳ א). אמרו רבותינו מעשה ברוכל אחד שהיה מסבב בעיירות והיה מכריז ואומר מי מבקש סם חיים וכו׳ (תנחו׳ מצורע ה, בובר).—ובסהמ״א: שכל השותה סם או כל דבר רפואה אין צריך ברכה לא לפניו ולא לאחריו (מחז׳ ויטרי 29). האדם ישלים חושיו כרופא הבקי בסמיו אבל יהיה כרופא הבקי אשר הוא חושב על הנוסחא ומשים מכל סם שיעור ידוע (חק׳ מדה״כ לרסב״ג יח). כאשר יעשה הרופא החכם שמשתמש בסמים שדרכם להזיק בתועלת הגופות כסמים הממיתים וזולתם (ר׳ א״ת, חו״ה, עבודת האלהים ט). ואם תמרי את עצתו ותטי לדעת היועץ השני שהוא כנגדו בכל עניני׳ ותשתמשי בהם כאשר ייעצך תשובנה מדותיך המשובחות מגונו׳ כרופא הכסיל אשר ימית בסמים המועילים מפני סכלותו (שם). וכמעט אומר כי לא הלצת בעדם בתחלה אלא להטיל סם זה באחרונה (ר״ש אבן ויגאה, שבט יהודה 19). וכשם שחולי הגוף שסכלו דרך הרפואה ובריאות שואלים את הרופאים ומודיעים אותם היאך רפואתם ובמה מתרפאין ומשערים דרכי רפואתם ואומרים להם התרפא בסם פלוני ואכלו מאכלות כך וכך (ר׳ אבן עקנין, ספ׳ מוסר ב ה). אלהים יצר סמים למרפא ונפש דעת לא תקוץ בם (ב״ס, ב״ז לח 7).—ואמר הפיטן: זבד סמים שמור צרור המור (יוצ׳ א פסח, מחז׳ איטלי׳ א קג:).

— ואמר המשורר: ורקמת גלמים ורקח וסמים בגאונך (ר׳ אבן גיאת, קניגך, שער השיר 20). בסם לבך תרפא חלי לבך ועיניך ובלשון מעשה אשר דבר לשונך (ר״ש הנגיד, ב״מ 97). והנה צפון תעיר סמיה ותימן תביא בשמיה (רמב״ע, לגביר דעות, בודלי). לשור על אנשים ולשאול בהם אנושים להראותם רקחים וסמים ומיני עשבים ובשמים (ר׳ בן זבארה, שעשוע׳ י כא). חיים בטוב טעמה ואור שמש בזיו לחיה והמור מרקחות סמיה (ר׳ חריזי, תחכמו׳ כז).—סם המות: באפרזתא כלומר סם המות דבהמה דלא חזי לבהמה (רגמ״ה, ב״ב כ.). ויהי אחרי הדברים האלה אשר עשה אלכסנדר ואשר ראה אז חשב בלבו אנטיפטרוס שר צבאו להמית אלכסנדר במשקה סם המות ויקח אנטיפטור את סם המות בבבל וישימהו בכלי עופרת כי מרוב חוזק הסם לא היה יכול להשימו בכלי נחשת וכו׳ כי בקש הסם יותר חזק שהיה אפשרי אצלו (יוסיפון קי). ואז בא אנטיגנוס בן אריסתובלס הקטי׳ לפני קיסר ויבך ויספר לו על אביו אשר השקוהו חבירי פומפיו׳ אנשי ירושלם סם מות בעצת הורקנוס (שסכלו). ושלחו לו (לאנטיפט׳) כלי אחד קטן מלא סם המות להשקות את המלך (שם שלא). שתיית סם המות טוב מן הדאגה (ר׳ א״ת, מבחי׳ הפנינים לרסב״ג 18). יערה בתבל הלבה בסמי מות מסוכה ואם מתקה ראשונה מרה תהיה באחרונה (ר׳ אבן גיאת, מה יתכון לאדם, שער השיר 22). כי את כמו גנה וסם מות פריך (ר׳ חריזי, הענק ו). סמנים מנגדים סמי המות במזג כמו החלתית המנגדת לארס העקרב בסגולה (קאנון ד ו ג א). כסמי מות כי יתערבו במטעמי אבל יתניקו טועמיהם ולמר נהפך המתק (שלום הכהן, ניר דוד 51). רק פה ושם נשא ראשו צמח במין הברקנים מצבע צהוב כהה עם נקודות שחורות הידוע בשם צמח סם המות (גוטלובר, ממלכים של פרנקל 47).—סמי התשובה: מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו מידו היה זה החולי ובידו רפואתו אם רצה להיות מחליו והם סמי התשובה אספם ברעיון ושחקם במדוך הנחמה וכובר אותם בכברות החכמה ומחברם בחבש התבונה ושותה אותם (ר׳ אבן עקנין, ספ׳ מוסר ב טז).—סם הָעִטּוּשׁ: בקשה אותי בקול נעים לאכול מיני מתיקה מטוגנים אשר יקראו המצריים בשם „מאגוע" הנעשה מתערובות חלב שומשמין וכו׳ סם העיטוש (ניעסוואורץ) ועשבים נותני ריח (גוטלובר, ממלכים של פרינקל 41).

וְשיר השירים נסלתה מכולן (פוח, מד"ז סה"ס, בובר 9). —ובסהמ"א: שכך מנהג הערביים שמסלתין הסלת ויש להן באצבעות צרורות טבעות ומכין הנפה בהן מכאן ומכאן ויורד הקמח (ערוך, ערך טרם). — ואמר הפיטן: ספק עתיק מפיגיה הפק ממתיק פגיה סלת סלת ספוגיה התאנה הנטה פגיה (חזר, יולי ח פסח).— ובהשאלה, נפה ונקה דבר והוציא ממנו את התמצית המובחרת: לשון השלחן ערוך מה שבירר וסילת מדעת הפוסקים ז"ל בדיני חלונות (לבוש, נזקי שכני קנד עז). גדולת הכח היא להפשיט הצורה ולברר ולסלת הפנימי החשוב והמעולה שבה (ר"י מוסקאטו, כפולי יהודי ג, ע.). ראה לברר ולנפות ולסלת התלמוד כלו (ר' יהוש' בעז, הקד' שלטי הגבורים על הרי"ף ומרדכי).

—פעי' *סַלֵּת,—שסִלְּתוֹ אותו, רק בינ' מְסֻלָּת, מְסֻלָּתִים: ואקח מכם שנים עשר אנשים מן הברורים שבכם מן המסולתים שבכם (ספרי דברי כח).—ובסהמ"א: ויכרה משם כרה קטנה מהדברים המסולתים שבו (כתב רי משה מינץ, בספי החלים ליש"ר מקנדיה).

—נפעי', *נִסְלַת, נִסְלְתָה,—כמו פֻּעַ': כך הקב"ה סילת את הנביאים מתוך התורה ואת הכתובים מתוך הנביאים ושיר השירים נסלתה מכולן (רלב"ע, מד"ז, סה"ס, בובר 9).

*סַלָּת, ש"ז, מ"ר סַלָּתִים,—איש הָעֹשֶׂה סֹלֶת: ים נפה של סלתים[1]) טמא וכו' וחכ"א כלם טהורין חוץ מתלוי נפה של סלתין ותלוי כברת גרנות (כלים יה ג-ד). ומפני מה נפה של סלתין[2]) טמא מפני שהוא מחזירו לכלי ושל בעלי בתים טהור עד שיחזירו לכלי ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון אף של סלתין[3]) טהור (נפה) עד שיחזירו לכלי (תוספת' שם ב"מ ה ה). — ובסהמ"א: כלי עץ שהסלתים מרקדין עליו את הסלת מתטמא ושל בעלי בתים טהור (רמב"ם, כלים ה ח).

סַם, ש"ז מ"ר סַמִּים,—מין בֹּשֶׂם, או צמח, שריחו נאה[4]) Spezerei ; épice ; spice: ויאמר יי' אל משה קח לך

[1]) [כך במדב"מ, ויש דפו' סילתין].
[2]) [כך בדפוס, ובכ"י א"פ סולתין].
[3]) [כך בדפוס, ובכ"י סלתון].—[4]) [כך בארמ', ואולי הוא כמו האשור' שַׁמְּ, צֶמַח. ובערב' שַׁם a), נתן ריח. וכן אולי באשור' סַמַּת. השם שַׁם b) שאול בערב' במשמ' ארס, סם המות, עי' פרינקל (Fremdw. 262).]

a) سم b) سم

סַמִּים נטף ושחלת וחלבנה סַמִּים ולבנה זכה בד בבד יהיה (שמות ל לד).—קטרת סַמִּים: שמן למאור בשמים לשמן המשחה ולקטרת הַסַּמִּים (שם כה ו; גם ל ז; לא יא; לה ח; טו; כח; לט לח; מ כז). ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטרת הַסַּמִּים לפני יי' אשר באהל מועד (ויקר' ד ז; גם יו יב). ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הַסַּמִּים ומנחת התמיד ושמן המשחה (במד' ד יו). הנה אני בונה בית לשם יי' אלהי להקדיש לו להקטיר לפניו קטרת סַמִּים וכו' (דהי"ב ב ג; גם יג יא).—ואמר בן סירא: שם יאשיהו בקטרת סמים הממלח מעשה רוקח (ב"ס גני' מט א). אל מארץ ברא שמים[1]) וגבר מבין אל ימאס בם (שם לח ד). — ובתו"מ במשמ' צמח המשמש לכתיבה: כתב בדיו בסם וכו' על שני כותלי זוית וכו' והן נהגין זה עם זה חיב (שבת יב ד). היתה כתובה (המגלה) בסם ובסקרא ובקומוס ובקנקנתום על הניר ועל הדפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו (מגל' ב ב). בכל כותבין בדיו בסם בסקרא ובקומוס ובקנקנתום ובכל דבר של קיימא (גיטי ב ג).—ולרפואה: החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת (רבי מתיא בן חרש, יומי ח ו). אבל אומר לו סם פלוני יפה לה סם פלוני רע לה (נדרי מא:). שש דמעות הן שלש יפות ושלש רעות של בכי ושל עשן וש"ל בית הכסא רעות של סם ושל שחוק ושל פירות יפות (אדר"נ מא). וכשעמד המלך מִמשכב הצהרים אמר לשני סריסיו הנוהגים להשקותו השקוני נתנו לו סם בקיתון של זהב (פדר"א נ). בר סירא אמר אלוה העלה סמים מן הארץ בהם הרופא מרפא את המכה ובהם הרוקח מרקח את מרקחת (מד"ר ברא' י). מה סמים הללו מהן ירוקין מהן אדומים מהן שחורים מהן לבנים כך שמים פעמים ירוקין פעמים אדומים פעמים שחורים פעמים לבנים (שם ז, הול' תיאודי').—סַם יבש: סם יבש שעל גבי מכה והכוחל שבעין הרי אלו אין חוצצין הדם (תוספת' מקוא' ו ע). אמר ר' ישמעאל בתחלה מודיעה כהן של מים המרים אומר לה בתי אומר לך המים המרים האלה דומים לסם יבש הנתן על גבי בשר חי ואין מזיקין כשהוא מוצא מכה מתחיל לחלחל (מד"ר במד' ט).—סַם המות[2]), צמח הממית: אכלה סם המות או שהכישה נחש מותרת משום

[1]) [כך בגליון. ובפנים הכ"י: מוציא תרופות]
[2]) [עי' נלדיקה (Neue Beiträge 95).]

והיין והשמן והלבונה והבשמים (דה״א ט כט; גם כג כ).—ובתו״מ: נטף מרוטבו (של קרבן פסח) על הסולת יקמוץ את מקומו (פסח׳ ז ב). ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת (אבות ה יה). הרי עלי מנחה יביא איזו שירצה ר׳ יהודה אומר יביא מנחת הסלת שהיא מיוחדת במנחות (מנח׳ יג א). יהי פסת בר בארץ וכו׳ שיהיו חטים שפות זו בזו ונושרות סולתן בארץ ואתה בא ונוטל [ממנה] מלא פיסת זו של יד כדי פרנסתך (ספרי דברי שטו). פעמים שהשאר יפה והוא תפות הא אילו סולת היתי צמוקה ועכשיו שהוא שאור יפה והיא תפות את רואה את התפות כילו צמק ונראית חסירה (ר״מ, ירוש׳ תרומ׳ ב ד). וכן הקנובקאות חייבות רבי יהושע בן לוי תאמר הואיל והוא עתיד להחזירה לסולתה תהא פטורה מן החלה (שם חלה א ו). מה המרקיד קמח מלמטן וסולת מלמעלן אף המשמר יין מלמטן ושמרין מלמעלן (ר׳ זעירה, שם יו״ט גכ״א, 302). לאחד שהוליך סאה של חטים אצל הנחתום א״ל הוציא לי ממנה קמח סולת הוצא לו ממנה קלוסקיא קמח וסולת אחת (ר׳ אלעזר בן עזריה, מד״ר שה״ש, פיר). סולת שהתליעה רובה פסולה וחיטין שהתליעו רובן פסולות (ת״כ, מנח׳ פה:).—סֹלֶת רותחת, צוננת: אמר שמואל בסולת רותחת וכו׳ קא סלקא דעתך בסולת צוננת (פסח׳ עו.). לאחד שבידו סולת רותח בקש ליתנו לבנו ונתנו לעבדו (ר׳ יודן בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון, מד״ר ברא׳ לה, הול׳ תיאוד׳).—סֹלֶת נקיה: לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה (ר׳ אלעזר, קידוש׳ סט:).—ומ״ר: כל המקבל עליו לספק סלתות מארבע ועמדו משלש יספק מארבע (שקל׳ ד ט). פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות ושמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח אסור (ע״ז ד ב). כל הקמחין והסלתות של בית השוקים טמאים (מכש׳ ו ב). הקמחין והסלתות מעלין זה את זה דברי ר׳ נחמיה וחכ׳ או׳ אין מעלין זה את זה (תוספת׳ תרומ׳ ו). אחת לשלשים יום משערין את הלשכה כל מי שמכר להן יינות שמנים וסלתות רצה לחזור בו בתוך שלשים יום אין שומעין לו (שם, שקל׳ ב יא) אין אוצרין בארץ ישראל דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות פירות (שם ע״ז ד א). במה מכסין ובמה אין מכסין לא בתבן ולא בקש וכו׳ ולא בקמחין ולא בסלתות וכו׳ (שם חול׳ ו יא). כך משיב רבי עקיבה את רבי ליעזר אין את מודי לי בשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמחין וסלתות שהן חייבין בחלה ו׳א גידולי פטור הן והוא מקבל מיניה (ירוש׳, חלה ב א). מאכילין אותו סלתות וביצים כדי למסמסו (יומ׳ יח.). ותלה בה אגוזין שקדים אפרסקין ורימונים וכו׳ יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו״ט האחרון של חג (סוכ׳ י.). חיטין ועשאן קליות הקמחין והסלתות שלהן מותרין (ע״ז לז:) מרסנא זה היה ממרס את הסלתות ממוכן זה היה האיספקסיטין שבכולם (מד״ר אסת׳, והקרוב אליו).—ואמר הפיטן: סלתות ונסכים מני נחשבים אויה (אלצעות׳, קינ׳). שישי כמוצא מצי את פז ולב אמצי סלתך כאז תקמצי שלמי נדריך (יונה ואיך תרבלי, ספ׳ הפזמונ׳ לד: תימנ׳).—והמאמר אשר נאמר בו כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת הוא מאמר בתכלית האמת לא נרצה בכל העולם כולו השמים והארץ אלא עולם ההויה וההפסד לבד ולא נרצה בשביל חנינא בני בשבילו לבד אבל בשבילו ובשביל כל מי שהוא ממינו וזהו סלת זה העולם המכוון התכליתי בו (ראב״ד, אמו״ר א ו, 24).—*ובמשמ׳ הנקי, המובחר: ומרוב תימום יתעכל המאכל והסלת שבמאכל יכנס בגידין ומהם יתקים הנפש (רזיאל י.). והיא (המרה) מונח׳ בככד בעמקו למשוך ממנו המותר ההוא שישאר מפסולת הדם לאחר שיזונו האיברים מהסלת שבו (ר״מ אלדבי, ש״א ד, כו.). והעצם הזה (הלוז) הוא מסולת טיפת הזרע והוא עקר עמידת כל עצמותיו (ר״י גיקאטיליה, שערי אורה ל.).

*סָלַת, קל לא נמצא.

—פע׳, *סִלֵּת, פ״י,—עשה סֹלֶת, נִפָּה והוציא את הַסֹּלֶת מן הקמח או החטים: ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע (תרומ׳ יא ה). מסלת בחיטין כל שהוא רוצ׳ ומנקב בירק כל שהוא רוצה (ירוש׳ שם יא ז). למלך שנטל סאה של חטים ונתנה לנחתום וא״ל הוצא ממנו כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסן וסלית לי מתוכה גלוסקא אחת יפה מנופה ומעולה (ראב״ע, תנחו׳ תצוה ה). למלך שנתן לנחתום כור חטים ואמר לו הוצא לי משם עשר סאין סולת חזר ואמר לו (הוציא לי) מתוך עשר שש מתוך שש ארבע כך הקב״ה סילת את הנביאים מתוך התורה ואת הכתובים מתוך הנביאים

ובמועד ומסתלקות כדי שיתבורר כי הם בכונה מאת אלוה (הוא, הכוזרי א סג). ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה יסתלק הרהור שמהרהרין אחריך (רמב"ם, יסודי התורה ח ג). וכל אלו השמות המורים על מיני תנועות בעלי חיים כולם יתואר בהם יתעלה על הדרך שאמרנו כמו שיתואר בחיים כי התנועה מקרה דבק לבעלי חיים ואין ספק כי בהסתלק הגשמות יסתלקו כל אלו (ר"ם א"ת, מו"נ א כו). וכאשר הסתלק היחס בינינו ובינו יתברך רצה לומר בינו ובין זולתו יתחייב הסתלק הדמיון גם כן (שם נו). כי כל אפשר אמנם הוא אפשר על האמת בעתיד קודם שיצא מציאות אחד משני האפשרים אבל אחר צאת מציאות מה שיצא הנה הסתלק אותו האפשר (מלות ההגיון ז).—ובדיני ממונות, נִסְתַּלֵּק מתביעה, זכות וכדומ': ואם הביא יתומים ראיה שהם השביחו נסתלקים בדמים (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 45). הגיע זמנו להסתלק מן השדה והיו שם זרעים שעדיין לא הגיעו להמכר (רמב"ם, שכירות ח י). אם תרצה להיות השדה שטרפה שומה לך בכל המאתים שיש לך הרי מוטב ואם לאו הילך מאתים של חובך והסתלק (הוא, מלוה ולוה יח ט). ונתפרשנו עכשיו זה מזה ונסתלקנו כל אחד ואחד ממנו מעל חבירו .(ר"י ברצלוני, ספ' השטרות 50). וכך אמרו לנו פלוני בן פלוני זה ופלוני בן פלוני זה מעכשיו נסתלקנו כל אחד ואחד ממנו זה מביתו ותצרו סילוק .גמור מהיום ולעולם (שם 123). ועל ס"ת אין מועיל סילוק כי אי איפשר להם להסתלק שלא ישמעו קריאת הספר אלא א"כ יש להם ספר אחר (טוחו"מ, קנה' ז). באו שניהם אדוקי' בטלית ואמרו להם צאו וחלקו את דמיה יצאו וחזרו והרי היא תחת יד אחד מהם זה טוען הודה ונסתלק ממנה וזה טוען שכרתיה לו או נתגבר עלי וחטפה המע"ה (שו"ע חו"מ, קלח ח). שאם אמר בפני עדים הוו עדים שנסתלקתי אין צריך יותר שר"ל נסתלקתי כדין בקנין (שם, מלכות קעה כט). אבל אם לא נסתלקו משמירתו הוא פטור' והם חייבים (שם נזקי, שלו ז).

—נִפְעַ' ״נִסְלַק,—כמו פִּעְ': ואם הביא יתומים ראי' שהם השביחו וכו' שמוה כמה הוא שוה ונסלקים במעות (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 45). ופתר באין אלפים אבוס בר במקום שאין הבקר יסלק הבר וזו טעות גדולה (דונש, תשו' על רסע"ג 53).

״סֶלֶק[1]), ס"ז, מ"ר סְלָקִים—מין ירק, כמו תרדין[2]), Mangold; bette; beet: הסלקין קרים וטובים מרבים את הגוף וטובים לכל סם (אסף הרופא 33). ויעשה לו אלו השמנים עם שומן של בקר או במימות הירקות המתיכות במיץ סלקא ומיץ כרפס ומי קמומילא ודומיהם (ר"מ אלדבי, ש"א ד, כט:)

סלת[3]), ממנו סֹלֶת, *סָלַת, *סַלָּת.

סֹלֶת, ס"נ, כנ' סָלְתָּה, מ"ר *סְלָתוֹת—הטוב והמֻבחר של קמח חטים טחון דק בעין גריסים דקים מאד, Feinmehl; fleur de farine; finest flour: ועשרן סלֶת בלול בשמן כתית רבע ההין (שמות כט מ). ונפש כי תקריב קרבן מנחה לי״י סלֶת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה (ויקר' ב א). וכי תקריב קרבן מנחה מאפה תנור סלֶת חלות מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן (שם ד). אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וְסֹלֶת מרבכת חלת בלולת בשמן (שם ז יב; גם ב ה; ז; ה יא; ו ח; יג; יד י; כא; כג יג; יז; כד ה) וסל מצות סלֶת חלת בלולת בשמן ורקיקי מַצות משחים בשמן ומנחתם ונסכיהם (במד' ו יה; גם ז יג וכו'; ח ח; יה ד; ו; ט; כח ה; ט; יב; יג; כ וכו'). ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כר סלֶת וששים כר קמח (מ"א ה ב). כה אמר י״י בעת מחר סאה סלֶת בשקל וסאתים שערים בשקל בשער שמרון (מ"ב ז א; גם יו; יח). ותעדי זהב וכסף ומלבושך ששי[4]) ומשי ורקמה סלֶת ודבש ושמן אכלתי[4]) ותיפי במאד מאד ותצלחי למלוכה (יחזק' יו יג; גם יט; מו יד). ומהם ממנים על הכלים ועל כל כלי הקדש ועל הַסֹּלֶת

[1]) [בארמ' סלקא]. — [2]) [מעירובי' (כח:) מוכח שתרדין חיין הם סילקא חייא, ועי' ברש"י, (ברכ' לט.) ובאור זרוע לר"י מוינא, (הלכ' שבת סי' ס) נאמר וז"ל: וסילקא היינו ירק ששמו תרדין כדאמר פ' מי שאחזו אי מריאה קאתו אית ליה תקנתא מאי תקנתי' ליתי שבעה בוני פירמא דסילקא ופירש"י קציצת תרדין, ע"כ.]

[3]) בארמ' סולתא, ובערב' שֻׁלְת a), שעורים, מין השעורים, או שעורים וחטים נקיות. באשור' סִלְתֻ, מין דגן או מן קמח. סַלְאַת, טַחַן. והשאל במצרית מן השמית, עי' Burchardt, Altkanaan. Fremdw. im Agypt. No. 1172]

[4]) [כך הכתיב, והקרי שש, אכלת.]

a) سلت

כיצד אמר ר' ישמעאל ב"ר יוסי כל זמן שישראל פרוצין בעריות שכינה מסתלקת מהם שנאמר וכו' (מד"ר במד' ז). מהלך אין כת' כאן אלא מתהלך מקפץ ועולה עיקר שכינה בתחתונים הייתה כיון שחטא אדם הראשון ניסתלקה לרקיע הראשון חטא קין עלה לרקיע השיני וכו' (ר' אבא בר כהנא, שם ברלשי' יט, הול' תיאודי). כיון שנסתלקה שכינה מעל גביהם לבשו מלאכות (שם כ). — ורוח הקדש: משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל (סנהי' יא.). ופנחס אמר אני כהן גדול ובן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ זה בין דין לדין ספת ההיא עלובתא ושניהם נתחייבו בדמיה פנחס נסתלקה ממנו רוח הקדש הדא הוא דכתיב ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם (מד"ר ויקרי לז). באותה שעה היה משה מתיירא ואו' תאמר שמא נסתלקה ממני רוח הקדש ושרתה על הנשיאים (רב הושעי', שם במדי יב). אמר הקב"ה מעלה אני עליכם כאילו כבר הייתי צריך לסבול בו את עולמי והבאתם לו באותה שעה נתיירא משה אמר בלבו תאמר רוח הקדש נסתלק' ממני ושר' על הנשיאי' או שמא נבי' אחר עמד וחידש את ההלכ' וכו' (הוא, שם סה"ם, יפה אח). — ונשמה: מעשה בי ר' ליעזר שהיה גוסס ערב שבת עם חשיכה וכו' נכנסו אצלו והיו שואלין אותו והיה אומר להן על הטמא טמא ועל הטהור טהור ובאחרונה אמר טהור ונסתלקה נשמתו (ירושי שבת ב ו). — ועלה והלך לו מן העולם, מת: בזמן שהרשעים באין לעולם רעה באה לעולם שנ' בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה וכשמסתלקין פורענות מסתלקת עמהן (תוספת' סוט' י ב). ששמחה היא לפני הב"ה כשהרשעים מסתלקין מן העולם (מגי' תעני' יח). שכל זמן שהצדיקים בעולם ברכה בעולם נסתלקו צדיקים מן העולם נסתלקה ברכה מן העולם (ספרי דבר' לח). אמר (משה) לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך דעתן של כל אחד ואחד ואין דעתן של בניך דומין זה לזה וכשאני מסתלק מהן בבקשה ממך מנה עליהם מנהיג שיהא סובלם לאחד ואחד לפי דעתו (מד"ר במד' כא). הלך מלאך המות אצל משה ואמר לו הקב"ה שלחני אצלך שאתה מסתלק ביום הזה אמר לו משה לך מכאן שאני מבקש לקלס להקב"ה (ר' מאיר, שם דברי יא). לאשתו של מלך שהיתה מסתלקת מן העולם אמרה לו חי אדוני המלך אני מפקדת אותך על בני (שם, שה"ש, לואכך בסכוזיס). והיה ר' מאיר שמח ואמר דומה שמתוך תשובה נסתלק ר' וכיון שקברוהו באתה האור לשרוף את קברו (שם רות, ליכי הלילה). והיו נדב ואביהוא מהרהרין בלבם ואמרו אימתי שני זקנים הללו מסתלקין כדי שניטול שררה ונהיה אנחנו ראשונים לכל דבר (תנחו' אחרי יג, בובר). — ובסהם"א, הִסְתַּלֵּק בן אדם, הלך לו: בסימטא קרן זוית הסמוכה לרשות הרבים ובני אדם העושין סחורה זה עם זה בשוק ורוצים לדבר דבריהם בנחת ויישוב הדעת מסתלקין לשם (רש"י, כתובי פד:). ומשם ואילך אינו רשאי ליכנס בשדות שדריסת הרגל קשה להן ומסתלקין לצדי הדרכים מפני היתדות (עומו"מ, זכיה מהפקר רעד). — ובהשאלה, עזב את דעתו: שתק ונסתלק מטעמו (גיאוניקה ב, גינצבורג 227). — ושם מפשט: וסבר ר' יהודה כי מעת שקיעת החמה ועד שיסתלק זהרה מעל הארץ ויכסיף דמדומה מן הרקיע זהו בין השמשות (ר"ח, ברכי ג:). צורות מתחדשות חוזרות חלילה על החומר תסתלק אחת ותחול אחרת (ראב"ד, אמו"ר ב 9). אמנם כפי השכל חומר משותף להם וזה כי צורת הביצה תסתלק ואז יהיה עוף (שם 10). ותחלת מה ששולח שם התנועה הטבעית הוא על תנועת האש והאויר עולים ותנועת המים והארץ יורדים לפי שלכל אחד מאלה הארבעה צד בו ינוח בטבע ואליו יתנועע בטבע כאשר נסתלק מבריח היה מונע אותו ממנה (שם ג 13). הבושת והאמונה נצמדות כשתסתלק האחת תסתלק חברתה (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג 21). אבל המעשה שצוהו לעשות בביתו איננו מסתלק מעליו כל ימי עמדו בו ועבדו את אדניו (הוא, חו"ה, הקד' 9). ומי שפקד שכלו מסתלקות מעליו המעלות האנושיות כלן (שם הבחינה ה). ואם איננו (הבוטח ביי') בעל ממון יראה כי חסרון הממון טובה מטובות המקום עליו מפני שנסתלקו מעליו החובות שהוא חייב בה לאלהים ולבני אדם בעבורו (שם הבטחון, פתיח'). ואם הוא מגביר עבודת האלהים ובוחר ביראתו ובוטח בו בעניני תורתו ועולמו וכו' יסתלק מעליו טורח הגלגול והסבוב בהבאת טרפו (שם ג). ומהם מצות תלויות בדברים כשימצאו מתחייבין בם וכשיפקדו יסתלקו כמצות מילה למי שאין לו בן (שם אהבת יי' ז). וכל המכות האלה היו באות באזהרה ובהתראה

(דבי ר׳ ישמעאל, שבת לה:). היו יושבין ונסתלקה מחיצה ביניהן (פסחי׳ פו:). ובאותו היום שנסתלקה סנהדרין של צדוקים (וישבה סנהדרין של ישראל) עשואוהו יום טוב (מגי׳ תעני׳ י). בברות דוד מפני אבשלום (בנו היה אביתר עומד) עד שעלה במעלה הזיתים ושאל באורים ותומים ונסתלק אביתר מן הכהונה הגדולה ונכנס צדוק [הכהן] תחתיו (סדעו״ר יד).—ובמשמ׳ עלה והלך לו: קידש אחת מחמש נשים ואינו יודע איזו קידש כל אחת אומרת אותי קידש נותן גט לכל אחת ומניח כתובה ביניהן ומסתלק דברי רבי טרפון וכו׳ גזל אחד מחמשה ואינו יודע מאיזה גזל וכל א׳ אומר אותי גזל מניח גזילה ביניהן ומסתלק דברי רבי טרפון (יבמ׳ טו ז). במה דברים אמורים באילו העושין בעפר שחור אבל באילו העושין בעפר לבן כונס את גורנו ומסתלק (תוספתי ב״מ ח כז). חמשה שהביאו זבח אחד כולן סומכין עליו ולא כולן כאחד סומכין עליו אלא כל אחד ואחד סומך ומסתלק (שם מנח׳ י יד). הניחה ויצא היה בה תבואה לקצור וזיתים לבצור וענבים למסוק וכו׳ אוכל שנה אחת ומסתלק (ר׳ אלעזר, שם ערכ׳ ה א). ר׳ אליעזר אומר מטמאין במשא ומה אם מטמאין במגע הקל לא יטמאו במשא חמור אמר לו ר׳ עקיבא אם מטמאין במגע המרובה יטמאו במשא מועט אמר לו ר׳ אליעזר מה זה עקיבא והלא טומאת אוהל מועט משניהן והרי הן מטמאין בה ואין מטמאין באוהל המועט לא במשא מרובה נסתלק ר׳ עקיבא וקפץ ר׳ יהשע וכו׳ (שם אהיל׳ ג ז). כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו פירקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו (של אהרן) ושנה להן משה פירקן נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן (ת״ר, ערובי׳ נד:). מעשה בחסיד אחד שלקח משני בני אדם ולא היה יודע מאיזה מהן לקח ובא לפני רבי טרפון אמר לו הנח דמי מקחך ביניהם והסתלק (ב״ק קג:). הכל מודים בשנים שהפקידו אצל רועה שמניח רועה ביניהם ומסתלק (רבא ואיתימא רב פפא, בכור׳ יח:). והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וכי אוכלין היו אלא נראין כאוכלין ראשון ראשון מסתלק (משום ר׳ מאיר, מד״ר ברא׳ מח). אמר (גביעה בן קוסם) מה כתיב ארור כנען עבד עבדים וגומר הרי הארץ שלנו והם עבדים לאדני המלך ונסתלקו משם בבושת פנים (שם סא). אמר לו גביעה בן קוסם אדוני המלך ס׳ ריבוא בני אדם עשו אצלם רד״ו שנים מהם כספים ומהם זהבים שנוטלים בשכרן דינר ליום ישבו פילוסופים וחשבו ולא הגיע לק׳ שנה עד שנמצאת ארץ מצרים לטימון ונסתלקו משם בבשת פנים (שם). כיון שראו שנסתלקו ישר׳ מסביבותיהם יצאו מחרפין ומגדפין שנאמר יצאו ניצבי׳ (שם במד׳ יח). אם אשה את דברי עמי ואם רוח את הסתלקי מלפני (פסיק׳ רבת׳, ויהי בעת שסרחה). כשראו מלאכי חבלה שהוא מקטרג אותן אמרו לא יהי׳ לנו עסק לקטרג כל ימים שזה מקטרג יפלו ביד. זה שלא יעמדו אבותיהם עלינו למה קטרגתם את בנינו נסתלקו מלאכי חבלה (מד״ר שמות מז).—הִסְתַּלֵּק מן הספק: עשה לך רב והסתלק מן הספק (רבן גמליאל, אבות א טז).—וְהִסְתַּלֵּק לצדדין: מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע שהיו מהלכין בדרך והיו מסתלקין לצדדין מפני יתידות דרכי׳ (ר׳ אבהו, ירוש׳ ברכ׳ ב ע). ומהלכין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה ומסתלקין לצידי הדרכים מפני יתידות הדרכים (ב״ק פא.). — וכן שם דבר בתור נושא: אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחשת אלא בימי שלמה ואש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה (זבח׳ סא:). אין נזקקין לדין אלא במקום מכריעין ואין מושיבין את האדם אלא כמידותיו נסתלק הדין אין רשאי להשיב (תוספתי סנה׳ ז ו). המן בזכות משה הבאר בזכות מרים בזכות אהרן ענני כבוד וכו׳ מת משה נסתלקו שלשתן ושוב לא חזרו (רבי יוסי, מד״ר שה״ש, סבי סדיך). כשיצאו ממצרים העלה להם [הקב״ה] את הבאר והיו נוטעין על מימיה והיו האילנות עושי פירות בני יומן משנסתלקה הבאר [נסתלקה הטובה] (תנחו׳ קדוש׳ ז, בובר).—ושם מפשט, חרון אף: כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם (ר׳ עקיבא, סנה׳ י ו). א״ל בר קפרא לרבי ראיתי חוטמי שנשר א״ל חרון אף נסתלק ממך (ברכ׳ נו:). כל זמן שע״ז בעולם חרון אף בעולם נסתלקה ע״ז נסתלק החרון (ספרי דבר׳ לו).—ושכינה: והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל (רבי אלעזר, ברכי כז:). בעוון שפיכות דמים בית המקדש חרב ושכינה מסתלקת מישראל (שבת לג.). ועל גילוי עריות

78). כי פטרתיו מעתה במאה כספים הללו וסילקתיו מכֹל הנמצא לי בעולם סילוק מוחלט (תשו' הגא' הרכבי סע). ואינו יכול לסלקו מירושה זו (רש"י, ב"ב קכו:). מי שיצא לדעת והניח נכסיו ואין ידוע להיכן הלך ולא מה אירע לו אין מורידין קרוב לנכסיו ואם ירד אין מסלקין אותו (רמב"ם, נחלות ז ח). לא ימצאו לוקח שהרי אומר למה אטרח ואקח כדי שיבא זה ויסלק אותי (תוס, שכנים יב י). עמדה האשה מדעתה וסלקה את הלוקח (שם יג יד). המצרן קודם ומסלק את הלוקח (טו"ע חו"מ, מלרנות קעה ו). אם מכר אחד מהם חלקו חבירו מסלק הלוקח וכו' הרי בעל הקרקע מסלק אותו (שם נח). כיון שיכול לסלק במעות צריך כתיבה ומסירה (שם הלוואות סו ח). אם רוצה הלוקח לסלק המֹלוה במעות הרשות בידו וישאר לו הקרקע (שם, גביית חוב קיד ג). מי שהיו לו בני אחיות ובן אח ונתן מתנה לבן אח וכתב שבאותה מתנה סילק כל חלק וזכות מכל ירושתו ומת בן האח יורש הכל (שם נחלות רפח י).—וְסִלֵּק עצמו: וכשראה שהאריך ימים ובנו רב האיי היה ראוי להיות ראש ישיבה סלק עצמו (ראב"ד, ספ' הקבלה, סד' גאונים). סילק עצמו מגוף הקרקע (רמב"ם, אישות כג ב). שלא סילק עצמו אלא מפירות נכסים אלו בלבד (שם ג). ומעכשיו סילקתי עצמי והבאים מכחי ממתנה זו סילוק גמור לעולם (ר"י ברצלוני, ספ' השטרו' 22). ואפילו אם סילק עצמו מכח החוב ההוא לגמרי וריקן כל כחו בשטר לקונה אפ"ה אם מחלו מחול (טו"ע חו"מ, הלוואות סו כג).

—פעו', *סֻלַּק, בינ' מְסֻלָּק, מסולק,—שֻׁסַּלֵּק, הגביה, הסיר אותו: היה קורא בראש הגג ונתגלגל הספר מידו וכו' ר' יהודה אומר אפילו אין מסולק מן הארץ אלא כמלא החוט[1]) גוללו אצלו (עירוב' י ג). היו (בגדי כהנה) מרושלין ומסולקין או שהיו משוחקין ועבד עבודתו כשרה (תוספת' מנחו' א ח). האומר ידוי מסולקות מן השדה הזו ורגליי מסולקות מן השדה הזו לא אמר ולא כלום (ר' חייה, ירוש' כתוב' ט א). האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו ואין לי עסק בה וידי מסולקת הימנה לא אמר כלום (כתוב' פג.). דאמרינן דמיה מסולקין וכיון דדמיה מסולקין דיה שעתה (נדה סח:). — ובסהמ"א: כאן לימדך שיהא כתונת כהנים למדת קומתו לא נגררת ולא מסולקת (רש"י, יומא כג:). והרי בין השמשות כל הקדרות מסולקות מרותחות מן הכירה (תוס, ביצ' כז.). קורה שפירס עליה מחצלת הרי ביטלה שהרי אינה ניכרת לפיכך אם היתה המחצלת מסולקת מן הארץ לששה טפחים או יתר אינה מחיצה (רמב"ם, שבת יז כג). ולא יתכן שיהיה המסולק הנעדר הוא המקבל לצורת המתחדש כי מתנאי המקבל שישאר עם המקובל (ראב"ד, אמו"ר ב, 10). וכן אם היה מחויב שתהיה כל עלה מהוה או מפסדת במקרה ויהיה כל מה שאפשר שיתהוה בהבא ויסולק טבע האפשר וזה חלוף המוחש והאמת בעצמו (ר' משה הנרבוני, המאמ' בבחירה, ד"ח לח). — ואמר הפיטן: זבחים ומנחות מסלקים חטאות ואשמות נפסקים (אספוק שיחי, סליח' מנח' יוה"כ). — ומסלק מן: ושהוא יתברך מסולק מן החסרונות (ר"י אלבו, העקר' א טו). שלשתן קנו כל חלקו של ר' מנחם הנזכר שירש מאביו הנדיב ר' יוסף והוא שלהם לגמרי והוא מסולק ממנו לגמרי (QGJD. I, 77). לומד מאחרים תלמודו עומד בידו ואינו משתכח ומבואר ומסולק מן הספק (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר א ה-ו). (והאפלאטוניים) קראו אותו עצם האחדות או אחד להיותו מסולק מהערך וחבור (ר"א אירירי, שעה"ש ה יב). אם שתהיה תכונת העולם מסולקת מכל מה שימרה את רזחך או שתהיה תכונתך מסולקת ממקבליו (רש"פ, ד כוסות, כוס תנחומי' ב).—מְסֻלָּק דמים, חסר דמים, מְצֻנָּן: ואני יושב בחדר גדול שאינו מקבל חימום הראוי ומסולק דמים אני (שאילת יעבץ ב עג, כה::).

—התפ', *הִסְתַּלֵּק, נִסְתַּלֵּק,—כמו קל, עלה: מנין אתה אומר שהראה הקב"ה ליעקב אבינו בית המקדש בנוי וקרבנות מוקרבים וכהנים משרתים ושכינה מסתלקת (ספרי, במדי' קיט). מחמ' החלב הדמין מסתלקין (ר' מאיר, ירוש' נדה א ה). אמר ר' [מאיר] מעשה נסים הקב"ה עושה עם התינוק הזה כיצד עד שלא תלד האשה מושכת דמים משילדה הדמים מסתלקין לשדים ונעשה חלב והתינוק יונק מהן (תנחו' תזריע ה בובר).—עלה והוסר: זה מנהג גדול היה בירושלים פורסין מטפחת על גבי פתח כל זמן שהמטפחת פרוסה אורחין נכנסין נסתלקה המטפחת אין רשות לאורחין ליכנס (תוספת' ברכ' ד ח). התחיל לתקוע תקיעה שנייה נסתלקו התריסין וננעלו החנויות ועדיין חמין מונחין

[1]) [כך במדב"מ ובירוש' ובכ"י מינכ' ובדפו' עתיקים. ובמהדורות מחט, עי' הערה בד"ס.]

טעם לדבריהן משם ב"ה מסלקין לון (ר' חנינא, ירוש' חגי' ב א). סילקו (אדרייגוס לריב"ח) והלך לו (פסיקי רבת', י' הדבר' א).—ובמשמ' סִלֵּק את פלוני מן העולם[1], הביא עליו את המות: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבא בדורינו ומסילק אלו (רבי שמעון ורבי ישמעאל) מבינותינו (מכילת' משפט' יח). אשר יצר אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ומסילק אתכם בדין ועתיד לחחיותכם בדין (רבי אליעזר בשם רבי חנינה, ירוש' ברכ' ט ג). לרעות בגנים אילו אומות העולם וללקוט שושנים אילו הצדיקים שמסלקן מביניהן (ר"ל, שם ב ח). אמרו יפה אמר בעל התאנה ואם הוא יודע עונתה של תאנתו והוא לוקטה כך הקב"ה יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלקן והוא מסלקן (מד"ר שה"ש, דודי ירד).—ובסהמ"א; סִלֵּק בגדים מן הארץ, הגביה אותם: ישלשל בגדיו כלפי מטה שיראו ארוכים והיא מדת עשירים היושבין בביתם ואינם צריכין לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה (רש"י, שבת קיג.). כיסי בבלייתא שמסלקין בגדיהן מן הארץ כשהן ארוכין וכופלין אותן כלפי מעלה (שם קמז.). — וְסִלֵּק דבר מפשט: ואין מושחין מלך בן מלך אלא אם כן היתה שם מחלוקת או מלחמה מושחין אותו כדי לסלק המחלוקת (רמב"ם, מלכי' א יב). שאין חליצה פחותה מסלקת זיקת יבום (שם, יבום וחליצה ה יב). הצורה המוחשת בחושים בין שתהיה מלאכתית או בלתי מלאכתית רק נבראת כתאר בני אדם אבל נקרא בענינים הטבעים צורה את הענין המעמיד להמין המיוחד בו אשר אלו יכולת לסלקו מן הדבר ההוא לא יהיה הדבר ההוא (מלות הגיון ט). כי אם תרצה לסלק החי תבטל מציאות האדם (שם יב). לחייב לו שלמות אמתית ולסלק ממנו כל חסרון (ר"א הקראי, ספ' ג"ע, הקדמ' ב:). וזאת האמונה היא אמונת הקרי ומביאה לסלק השגחת האל יתברך (שם ג.). ואמנם זה על פי יסודנו שהתורה כונה למחות רושם עבודת כוכבים שמסלקת השגחת השם (שם, הבדל בנה מבנה, יד:). ואם תשימו הכונה להנאות הגופיות המטרידות האדם מהגיע לתכליתו זו גם אני אמנע מכם אותן ההנאות שבונתכם אליהם ואסלק טובתי מכם ותשארו על אפיסת הטובות שהן הרעות (ר"י אבן לטיף, שעה"ש כה, השחר ב 104).—והשיבו הרועים שאם יקבלו היהודים אשר

1) [עי' סִלּוּק.]

מטולושא כתב ישו שיסלקו ידם מעליהם אז המירו כלם את דתם (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה 6). שכאשר בא עליהם מלך ורצו להשלים עמו היו נותנין לו כל כסף וזהב שבהיכל לשיסלק מלחמתו מעליהם (שם, 8). שכיון שעומד לדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאלו הוא מלאך השרת (הלבוש, או"ח צח א). ומי שמסלק מחשבתו מן המדות הרעות המקום יעליהו אל המדות הטובות (תקו' מדה"נ לרשב"ג כא). כי בין האומר שאין בנפרד שום שנוי ויציאה מהכח לפועל ובין האומר שהיציאה מהכח לפועל איננו שנוי בחוק הנפרד הפרש גדול כי האחד מסלק הכח מהנפרד במוחלט והשני אינו מסלקו ממנו (ר' אברהם שלום בן ר' יצחק אשר, נוה שלום א ו).—ואמר הפיטן: סִלֵּק מחבואים שתים ודאים סמן לנבראים סור מטמאים (ר' שלמה בר יהודה הבבלי, אל נשא, יוצ' שבת בראשי'). גם היא במאד מחוזקה בתקף ובתני נחקקה מעמו בלי לסלקה (אם אשר, יוצ' שבת פרה). — וסִלֵּק את פלו', פִּטֵּר אותו: כשאדי' רואה ששני' מדברי' דבר סתר יחד שבניה' לא ילך אצל אחד ויבקש ממנו שגילה לו העניין שמא אינו רוצה לגלות ומתוך כך יסלק אותו בדברי' אחרי' (ספר אורח' צדיקים, שער השקר).—ואפוטרופוס: ואם מפסיד האפטרופ' כמעט הרי בית דין מְסלקין אותו מן האפוטרופסות (תשובו' הגאו' הרכבי קעח). אין חושדין אותו לומר שאוכל ושותה מנכסי היתומים אלא א"כ שבאו עדים עליו שמפסיד נכסיהם אז מסלקין אותו ומשביעין אותו שלא הפסיד יותר (טוחו"מ, אפוטרופוס כג).—סִלֵּק שליח צבור, העבִיר אותו: השתא כל כך אני צריך אפי' מילדותו מרננין עליו (על שליח צבור) עכשיו לא כש"כ שמסלקין אותו (סדר רע"ג ב, סד' תעני' עה.) — ובפרט בדיני ממונות, סלק את פלו', העביר אותו מתביעה, מזכות וכח וכדומ' שהיה לו[1]: נותנין לו מעות ומסלקין אותו (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכו' פסוקי' 48). עכשיו אני עושה לך בדיניהם שעד שמסלקין אותך במעות לא יטלו שכר בית (שם 57). כל זמן שאינה מבקשת תשלומת כתובתה יש לה מזונות ולא נאמר שסילקה במה שהתפיסה וכו' אמר אמימר הלכה מי שיש לו כתֻבת אשה ובעל חוב ומת והניח קרקע והניח מעות לבעל [חוב] נסלקו במעות לאשה נסלקה בקרקע (שם

1) [עי' הסתלקות, סלוק.]

אצל המלך והיה המלך צריך לו אמר המלך אע״פ שאני צריך לו שהוא ברשותי איני מסלקו עד שאני מודיעו (תנחו׳ מקץ לח). וקודם שיכנס כיצד יעשה חולץ מנעליו ומסלק את כובעו ומסלק את טליתו ומתיר את חגורו ופושט את חלוקו (דא״ר י). פשתנו לעלות מן המשרה צמרו לעלות מן היורה אם יש שם אחרים מסלקין עמו אם לאו מסלקין בצנעה (שמח׳ ה ג). ר׳ שמעון בן אלעזר אומר משום ר׳ מאיר אין כותבין את השם לא על מחק ולא על מקום גרד ואין תולין אותו אלא מסלק את היריעה כולה וגונזה (ר״י ברצלוני, הלכ׳ ס״ת 24). כל תשעה חדשים שאין האשה רואה דם בדין הוא שתהא רואה מה הקב״ה עושה מסלקו למעלה לדדיה ועושה חלב כדי שיצא הולד ויהיה לו מזון לאכול (מד״ר ויקר׳ יד).—ונושא מפשט: אם היתה במחבא והגיע שעת וסתה ולא בדקה הרי זו טהורה מפני שחרדה מסלקת את הדמים אבל ימי הזב והזבה ושומרת יום כנגד יום הרי אלו בחזקת טומאה (ר״מ, נדה ד ז). —וְסִלֵּק דבר מפשט: לא שנו אלא שקידם וסילק את האיסור אבל לא קדם וסילק את האיסור אסור (אביי, פסח׳ כז.). אם על פתיחה חייב על כרייה לא כש״ב אלא להביא כורה אחר כורה שסילק מעשה ראשון (ב״ק נא.).—סִלֵּק את השכינה: אף הקב״ה אע״פ שהוא נראה כמסלק שכינתו מב״ה עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם (ר׳ ינאי, מד״ר שמות ב). כל שאומר לשון הרע מסלק השכינה מלמטה למעלה (ר׳ מונא, שם דבר׳ ה). באותה שעה נכנסו אויבי׳ להיכל ושרפוהו וכיון שנשרף אמר הקב״ה שוב אין לי מושב בארץ אסלק שכינתי ממנה ואעל׳ למכוני הראשון (שם איכ׳ פתיח׳). כך אומות העולם מונין את ישראל ואומרין להם אלהיכם הסתיר פנים מכם וסילק שכינתו מכם (בשם ר׳ יוחנן, שם, זכור עניי).—ורוח הקדש: לכך נכתב פרשת בלעם להודיע למה סלק הקב״ה רוח הקדש מאומות העולם (שם במד׳ כ).—ובמשמ׳ לא שם לב לדבר, לא השגיח בו: בשע׳ שהכת׳ רבה על הנקודו׳ את דורש את הכתב ומסלק את הנקוד׳ ובשעה שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה ומסלק את הכתב (ירוש׳ פסח׳ ט ב).—סִלֵּק דבר לצדדים, לצד, לצד אחד: גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי (ר׳ דוסא, שבת כ ד). ר׳ יהודה אומר אם היתה דרך (הרבים) מפסיקתן יסלקנה לצדדין

וחכ״א אינו צריך (עירובי׳ ב ד). הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא בירך אם היו משקין פולטן אם היו אוכלין מסלקן לצדדין (ירוש׳ ברכ׳ ו א). זבל שבמבוי מסלקו לצד (שם פסח׳ ד ס). לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפילו היא אשתו נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין (ברכ׳ סא.). הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין שברפת ושבחצר מוציאין אותו לאשפה (ת״ר, פסח׳ כה:). לא מלא לוגמיו ממש אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו (ר׳ יהודה בשם שמואל, יומ׳ פ.). המוציא זבל על ראשו ותפילין בראשו הרי זה לא יסלקם לצדדין ולא יקשרם במתניו מפני שהוא נוהג בהן מנהג בזיון (ר׳ חייא, ב״מ קה:).—מְסַלְּקֵי דרכים: ושם דרך אלו מסלקי דרכים [1] (מד״ר ויקר׳ ט).—וְסִלֵּק את פלוני: אותו היום סלקוהו לשומר הפתח וניתנה להם רשות לתלמידים ליכנס (ברכ׳ כח.). מה עשה הקב״ה לא עשה אלא מסלק אותם ונתן תורה לישראל (פסיק׳ רבת׳, עשר תעשר). וכיון שסלקם הקב״ה בתשובה [אמר] הקב״ה למשה עד שהשעה פנויה לך כתב את הדברים האלה (שם). כשרא׳ פנחס שמבק׳ לכלותן חבטן בקרקע ועמד והתפל׳ וסלקו[2] (מד״ר במד׳ כ). חס הקב״ה על כבוד של אותו רשע שלא יאמרו זו היא שסילקה את בלעם (תנחו׳ בלק יג, בובר). כי בן הייתי לאבי כשם שבנו של אדם כשהוא תינוק קטן אם יחטא אין אביו מסלק עליו מפני שהוא תינוק קטן אבל אם יגדל ויעמוד על אקמי (פי׳ דעת) שלו אם יחטא הוא מסלק עליו (מדר׳ אגדת בראש׳ ה). היה משקה יין לחמרים אל יאמר להן סלקו את זה ותנו לזה שזה דרך הגזל (ד״א ה).—סִלֵּק עצמו: סלקו עצמיכם מלפני הדבור שלא יצא וישרוף אתכם ומיד היו המלאכים של אש מסלקין עצמן והחיות מסלקין עצמם כדי שלא ישרפו מנשבו של דיבור (פסיק׳ רבת׳, אנכי אנכי).—ובמשמ׳ בִּטֵּל את דבריו: פרה ששתתה מי חטאת ושחטה בתוך מעת לעת זה היה מעשה והיה ר׳ יוסי הגלילי מטהר ור׳ עקיבא מטמא סייע ר׳ טרפון את ר׳ יוסי הגלילי סייע ר׳ שמעון בן ננס את ר׳ עקיבא סלק ר׳ שמעון בן ננס את ר׳ טרפון וכו׳ (תוספת׳ מקוא׳ ז יא). ממקום שבית שמאי מביאין

[1]) [מן האבנים וצרורות וברקנים, מ״כ. ואולי צריך לגרוס מסקלי דרכים, ועי׳ ערך סקל.]
[2]) [סלק דבר או מלאך המשחית, מ״כ.]

רעה (ר"י ב"ר אנטולי, מלמד התלמידים עו:). והרי א"ב היה הש"י מסלף רשעים לרע (ר"י אברבנאל, שמות, ד"ס ואכי אקשה). כי צדקת הצדיק חסד וברכה ורחמים אליו לשכניו ולדורו והמסלף דרכו מפקי' עצמו להתרחק מהטוב הנגזר מאת הבורא יתברך (ר"מ אלדבי, ש"א א, מ:). לאוהביו יזהיר שישמרו מהרעות הבאות עליהם ולשונאיו יסלפם בחכמתו כדי שיחולו עליהם הרעות (יוסף יעבץ, אור החיים, הקדי א). יסלף בוגד דבר יי' מטמון החכמה נסתר מנגד עיניו (ב"ז, ב"ס א כח). ואם משגת נאמני ביתו מסלפת דרך המו"מ יזעף לבו עלי במכתבים קוראים חמס ועול (רמא"ג, קרית ספר לט). — ואמר הפיטן: חזיתו (את האדם) לבד ושחת אעשה לו עזר אם יסלף ארח תהי לו למכשול (אתה כוננת, סדר עבודה, מובא בקובץ מעשה ידי גאוני קדמוני ב 112). נפצתם לכל רוח בסלפך לשונם (שם). קלקלו צעדי ישר לסלף ואוצרו הטוב עליהם חלף והפכם משרש דורות לאלף (מה מועיל, יוצ' אחרון פסח). ואם העוו אורח לסלף הזכר רחמיך חוק מלחלף (תאות נפש, יוצ' יוה"כ). בער שקד לסלף עם דת אלף מעט פרחי תלף גבר מרוב אלף (אין צור, יוצ' שבת א חנוכ'). ויתעב את מסלפי דרך וגנווי מפעל ויאהב את מתי שכל ואת יצוב המשפט ואת דרך הטוב (ד"ס יהודי מצרים וא"י ב, ינן 36).

—פעי', *סִלֵּף, בינ' מְסֻלָּף,—שסִלְּפוּ אותו: והקלו זה על נפשם בעבור שהם לומדים מה שלומדים מן התלמוד מוטעה וגוזרים מה שגוזרים ממנו מסלף והם אינם מרגישים בעבור שנעדרה מהם הקבלה ולא למדוהו מאנשי ההוראה (ר"י א"ח, הקדי הרקמ' V). נהפכה לדרך רעה מסולפה (ר"י הדסי, אשה"כ שסד, אות פ'). מסולפים ומסועפים (שם שע, אות ל').

—קל, *סָלַף פ"ע,—התנהג בְּסֶלֶף ובלי ישר: וסלף בה מי שסולף בה וחפץ לסלקה שלא תהא בו עוד ישבור רוחו (רס"י, ערכי יה:). אם תחזה תבל תרומם יד אחי סכלות ותשכיני עלי עש מעלה אל תשאלה הונו ודע כי סלפה צדק בהעלותו ולמאד מעלה (רמב"ע, התרשים ע כט).

סלק[1], ממנו סָלַק, *סִלּוּק, *הִסְתַּלְּקוּת.

***סָלַק**, פ"י, — כמו פִּע': האברים והפדרים שלא נתעכלו מבערב סולקין[1]) אותן על צדי המזבח (תמי' ב א).

—פעי', *סִלֵּק, פ"י,—העלה, הגביה כדי להסיר, הֵסִיר, emporheben, beseitigen; ôter, déplacer; to lift away, remove: התחיל לתקוע תקיעה שלישית סילק המסלק והטמין המטמין והדליק המדליק (דבי ר' ישמעאל, שבת לה:).—וסִלֵּק דבר: בש"א אין מסלקין את התריסין ביום טוב וב"ה מתירין אף להחזיר (ביצ' א ה). אבן שחצבה מתחלה לבימוס הרי זו אסורה סיידה וכיירה לשם עבודה זרה וחידש נוטל מה שחידש העמיד עליה עבודה זרה וסילקה הרי זו מותרת (ע"ז ג ז). נטמא וסילק את למודיו טהור (כלים ה ט). בית הילל אומ' מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפין ובית שמאי אומ' מסלק את הטבלה כולה ומנערה (תוספת' שבת טז (יז) ו). נר שהוא מונח על גבי טבלה מסלק את הטבלה והנר נופל (ירוש' שם ג ד). נראה נגע בין נסר לכותל ובין יריעה לקורות אין ניזקק לו סלקו הרי הוא בקמוט שנפשט וכבית סתרים שנתגלה (תוספת' נגע' ו ט). פעמים שאדם בא מן השדה וחבילתו על ראשו ומסלקן מראשו וקושרן בזרועו (ר' הונא, עירוב' לה:). נשברה כדו ולא סילקו נפלה גמלו ולא העמידה ר"מ מחייב בהזיקן (ב"מ פב:). אמרו אשה טובה היתה לו לינאי המלך ושלמינון שמה וכשמת סלקה טבעתו מעל ידו ושלחה לשר בית האסורים (מגי' תעני' יא). היו עליה כלֵי זהב קטלאות ונזמים וטבעות מסלקם הימנה כדי לנוולה (ספרי במד' יא). (בגדים) מרושלין שסילקן (מן הארץ) על ידי אבנט כשרין (זבח' יח:). כיון שראה אותה נעימה ומעשיה נאים התחיל שואל עליה כל הנשים שוחתות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת כל הנשים מסלקות כליהם וזו משלשת כליה וכו' (מד"ר רות, ויאמר בועז לנערו). לעשר נודות נפוחות מונחות בטרקלין נצרך המלך למקומו מה הוא עושה להן מתיר' ומוציא את רוחן ומסלקן בזוית אחת כך דרך הקב"ה על מי בראשית וסילקן בים אוקיינוס (שם בראש' ה). למלך שהיו לו שני (קלגליקין) [קתוליקין] ולא היו עושין בלא דעת המלך היה לאחד מהן חלוק יפה

---

[1]) [כך בארמ' ובערב' سَلَقَ a) ומזה לדעת כל החדשים יַפֵּק, אֶפֵּק, הִפִּיק, הִשִּׂיק, בהבלעת למד בסמך עי' נסק, נשק.]

a) سلق

[1]) ברב הספר' סונקין, עי' סנק.

סלעים[1]) שקורין לה פירושה ואותן סלעים הרי אינן עולין בנפיחה (כלאב"ד, תמים דעים, תשו' יח). ואמנם סוג המורסית הלבניות מתחלק לשני מינים המורסה הרכה והסלעים הרכים ויובדלו שהסלעים הרכים נבדלים בכיסים (קאנון א ב א ה). בקשי השד והסלע והגדר בו וכו' ואמנם הסלע היא לופיא והגדר הוא גרנדולא הרפואה היותר טובה להם שיוקח עלי אפרסקים לחים וכו' (שם ג ו ב ח).

°סַלְעִי, ת"ז, — של הַסֶּלַע: felsig; rocheux, rocky ואמנם בשריהם כמו הדגה סלעי והנהרי זולת האגמי וכמו הצפרים וכו' (שם ג י א לה).

סלעם[2])، ממנו סָלְעָם, °סִלְעֵם.

סָלְעָם, מין ממיני הארבה, הנאכלים בקצת מקומות: את אלה מהם תאכלו את הארבה למינו ואת הַסָּלְעָם למינהו ואת החרגול למינהו ואת החגב למינהו (ויקרי יא כב). — ובתלמוד: ארבה זה גובאי סלעם זה רשון חרגול זה ניפול חגב זה גדיאן (חולי סה.).

°סִלְעֵם, סִלְעֲמוּ, פ"ע, — נִבלע, נשחת, verschlungen werden, verdorben sein; être dévoré, ruiné; to be swallowed up, ruined: מקול מפולת שאון פורכים נרעשו איים ויושבי ברכים סלעמו סוד נמלכים עלפו ונסוגו אחור (מקור, יוצ' אחרון פסח).

סלף، ממנו סֶלֶף, סָלַף, סִלּוּף.

סֶלֶף, ש"ז, — ההפך מן תֹּם, תֻּמָּה, מה שאינו יָשָׁר, במשמ' רוחנית ומוסרית, Verkehrtheit, Unehrlichkeit; perversion; crookedness: תמת ישרים תנחם וְסֶלֶף בגדים ושדם[3]) (משלי יא ג). מרפא לשון עץ חיים וְסֶלֶף בה שבר ברוח (שם טו ד). — ובספהמ"א: הלא על חמסי אני בוכה ועל משפטי עיני דמע דולפת ועל סלף דיני תתעלפנה עצמי גם לבבי ימס (מנחם בן סרוק, אגר', ספ' תשוב' תלמידי מנחם, XXVII). כי מרוב השונאים שיש לו בסבת סלף לשונו ישנאוהו (המאירי, פי' משלי טו ד. ד"ה מרפא לשון). יאות לנלבב לרפאות לשונו מרע ולהתרחק

1) [תרג' של טינרא הארמי, שפרושו צֹר וסלע.]
2) [ספעל מן לָעַם, בלע, בערב' שַׁלְעַף a) מן לַעַף, b) עי' פלישר (אצל לוי ג 724). ומזה סָלְעָם המבלע ומשחית, כמו חסיל, וְסַלְעַם בתרגו' ובספהמ"א.]
3) הקרי ישדם.

a) سلعف b) لعف

מללמד לשונו סלף ועוות (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי טו ד). יגרום לעצמו סלף קשה ופתאומי (רלב"ג, פי' משלי יט ד, ד"ה מרפא לשון). אולם טוב נבר אך בלי סלף מהמון בוגדים מני כסילים אלף (אייכענבוים, צרי לב (שיר) בספ' שבי"ע של בלאך ג, לפני ההקדי). ואני איגע ערים למצוא לי אלף תחבלות שונות תהפוכות וסלף וכמוצא שלל רב אשמח שמח (יל"ג, משלי יהודה ג ג). — ואמר הפיטן: ידיה לא פירשה לאלילי סלף וגן נעלה ומעין חתמה מדלף (מחז' ויטרי, תפב). באין סלף עדי אלף שנים ושבעים שנה ובא יומה ונדעמה וגם היתה באלמנה (כלאב"ע, אהה יכד). וכל משוררי דורו היו לפניו ריק וסלף והקטן יהיה לאלף (ר"י חריזי, תחכמי ג). מזרמי הדמעות גבר הסלף והששון עבר וחלף ולא ימצא אחד מני אלף (ר' זכריה אלצאהרי, ספ' המוסר, מעמודי מחברים כד). וכן תמה רגשת מבקשי סלף פתאום כמו מר מדלי וכדלף (כהנת אברהם א ע יו).

סָלַף, קל לא נמצא במקומות הקדמונים.

— פעי', יְסַלֵּף, תְּסַלֵּף, מְסַלֵּף, — סִלֵּף דברי פלוני, הפך אותם, נתן להם משמע אחר, לא לפי כונתם האמתי, verdrehen; pervertir; to twist, pervert: ושחד לא תקח כי השחד יעור עיני פקחים וִיסַלֵּף דברי צדיקים (שמות כג ח). — וְסִלֵּף הדרך, עִוֵּת אותה, verderben, ruiner, détruire; to subvert, ruin: אולת אדם תְּסַלֵּף דרכו ועל יי' יזעף לבו (משלי יט ג). עיני יי' נצרו דעת וַיְסַלֵּף דברי בגד (שם כב יב). משכיל צדיק לבית רשע מְסַלֵּף רשעים לרע (שם כא יב). מוליך כהנים שולל ואיתנים יְסַלֵּף (איוב יב יט). — ואמר בן סירא: בטרם תחקר אל תסלף בקר לפנים ואחר תזיף (ב"ס גני' יא ז). לא תדבק לרשע ויסלף דרכך ויהפכך מבריתיך[1]) (שם לד). — ובספהמ"א: ואם חייב בהסת אין לחלף שבועה על אשר נגדו לסלף (רה"ג, ש"ם, קבוצ' קונטרס' 81). וסלף בה מי שסילף לשונו בה (רגמ"ה, ערכ' טו:). ובאמרם בזאת לא תוכל לסלף את דבריהם (דונש על מנחם, יעלעו, 86). כל שכן כאשר ישנו המלות ויסלפו התיבות ואין ספק כי בהשתנות המלות ישתנו הענינים (ר"י א"ת, הרקמה, הקד' III). כי אימת הזיפים ופחד המסלפים נפלה עליו (כ"מ הלוי להרמב"ן, מובא באגרת הרמב"ס, לג:). והאין הנמהר אולתו היא המסלפת דרכו עד שיצא לתרבות

1) [כתיב מלא מבְּרִיתֶךָ, ובתרג' היוני τῶν ἰδίων σου, מבני ביתך].

קנית קרקע מה עשה הלך וקנה סלע[1]) אחד סמוך לירושלם וכו' (ר' אלעזר, שם ב"ב ע ע). והאיך היתה הבאר עשויה סלע וכו' וכיון שהיו הדגלים חונים והמשכן עומד היה אותו הסלע בא ויושב לו בחצר אוהל מועד (מד"ר במד' א). כל הילדים שהשליכו ליאור לא מתו אלא היאור הפליט אותם והשליך אותם למדבר מצרים והיה הקב"ה מביא סלע בפי כל אחד ואחד וסלע מצדו והסלע שהיה בפיו מניק אותם דבש והסלע שבצדיהם היה מניק אותם שמן (ר' שילא, פדר"א מב).—ובמשמ' בליטה: וההר מלמעלן עשוי מערות מערות וכנגד המערות הר שכנגדו עשוי סלעים סלעים כמין שדים (תנח' חקת כ).—ובמשמ' חברבורה שבעור: הסלעים שהן על הנחש היא צרעתו (רב הונא בשם ריב"ל, שם מצורע ב).—ובסהמ"א: ואתחפש ולי דבר ומפעל אשר יהיו בדור אחרון שמועים ואתהלך בבקעה עם בני איש ויש לי לב עלי ראשי סלעים (ר"ש הנגיד, דבריך בתוך לבי כטועים). — דמיון לחכמה שלא עבד בה איש: אשר היתה (חכמת התכונה) סגורה מפנינים כמו סלע אשר אינה חרושה (רשב"ג, האסור או דרור). פטיש מפוצץ סלעי נקיקים (תחתיות ארץ, יולי בי שבועי). — ובמשמ' מחסה: לך סלעי ומשגבי לך נפשי מזמרת לך היתה בצרה תחנוניה מסדרת (ר"ש הנגיד, שלח יונה מבשרת). היה סלעי ביום צלעי קרא ישעי וסר נגעי ומגדיעי (ראב"ע, אני חמה יפת למה).—ב) *ש"נ, חתיכה קבועה של סֶלַע ששמשה למשקל ידוע, כמו אבן, עי' אבן ב): ומה היא עושה לו (האשה לבעלה) משקל חמש סלעים שתי ביהודה שהן עשר סלעים בגליל או משקל עשר סלעים ערב ביהודה שהן עשרים סלעים בגליל (כתוב' ה ע). חמש רחלות גוזזות כל שהן וכמה הוא נותן לו משקל חמש סלעים ביהודה שהן עשר סלעים בגליל (חול' יא ב).—ג) שם למטבע ידוע שמשקלו סֶלַע[2]): התוקע לחברו נותן לו סלע ר' יהודה אומר משום ר' יוסי הגלילי מנה (ב"ק ח ו). המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון ואמר לו סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתני עליו וסלע היה שוה פטור (שבוע' ו ז). אין בערכין פחות מסלע ולא יתר על חמשים סלע (ערכ' ב א). וכן סלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה טמאה (כלים יב ז). וכן לא יאמר אדם לעני הולך סלע זה והבא לי לקט היום והבא לי שכחה היום והבא לי פאה היום (תוספת' שביעי' ו כד). וכן בן לוי שהיה בידו סלע של שביעית וביקש ליקח בה חלוק הולך אצל חנוני ואו' לו תן לי מן הפירות ונותן לו והלה אומר לו הרי פירות הללו נתונין לך במתנה והוא אומ' לו הרי סלע זה נתון לך מתנה (שם כח). סלע כמה תהא חסירה ויהא בה אונאה סלע ארבעה איסרות לדינר איסר (ר' מאיר, שם ב"מ ג יז). שכשם שאדם צריך להזהר בסלעו שלא תאבד כך יהא אדם צריך להזהר בתלמוד שלא יאבד (ספרי דברי' מח). והעבטת גוים רבים יכול תהא אתה לוה בסלע ומלוה בשקל כדרך שאחרים עושים ת"ל ואתה לא תעבוט (שם קטז). וכן מי שהלך לבית אילנים לשוק וצריך מאה מנה או שתי ריבוא אם מצרפם סלעים מייגעים אותו ואין יודע מה לעשות (שם סו). סלעים סבירניות מהגינו' ירושלמיות וכו' (ר' יוחנן, ירוש' כתוב' א ב). כל שקלים שכתוב בתורה סלעי' ובנביאים ליטרא ובכתובים קינטירין (ר' חנינה, שם קדוש' א ג). הדא דאת אמר כשהיתה הסלע חסירה או יתירה וכו' (ר' אלעזר, שם כתוב' י ד). במה דברים אמורים בדינרין ובסלעין וכו' (שם ב"מ ד ד). היו לפניו מאה צאן אמר לו הרי הן עשויות עליו במאה של זהב וולדן וחלבן וגיזתן שלך ואם מתו אתה חייב באחריותן ואת מעלה לי סלע של כל אחת ואחת משלך באחרונה אסור (שם ה ז). מודה ר"י בקטנית ששניהם מעלו שהקטנית בסלע וקטנית בפרוטה (כתוב' לט:). סלע צורי תנן או סֶלע מדינה (ב"ק לו:). משל לשלחני שאמר לתלמידו אם יבואו לך סלעי' לפרוט פרוט ואם תבוא מרגלית הביאה אלי (מד"ר במד' כא). בא אצלו (בר קפרא לאנטפיטא) ושאל בשלומו ונתן לו שתי סלעים מה עשה הכניסו לביתו והאכילו והשקהו (שם קהל', שלח לחמך). —ומטבע סתם לרפואה: יוצאין בסלע שעל הצינית (שבת ו ו).—ובהשאלה חותם של מטבע: אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שעושין סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי ומחתימין אותי בעל כרחי (ר"ל, ע"ז:). —ד) *מֻרְסָה קשה בְּרֵאָה וכדומה, scirrhus[1]): וממה שאני רואה שמכשירין ריאה שיש בה סלעים

1) [בבבלי (קדוש' כו:) הגרסה בית סלע, עי' שם. וכן ב"ב (קנו:).]

2) [ועי' שקל.]

1) תרג' ד"ר מויא.

אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם (במדב' כ ח). ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דבר' לב יג). קח את הבשר ואת המצות והנח אל הסלע הלז (שפטי' ו כ). ויעלוהו מן הסלע (שם יה יג). ויתחבאו העם במערות ובחוחים ובסלעים ובצרחים ובברות (ש"א יג ו). ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני יי' (מ"א יט יא). הירצון בסלע סוסים אם יחרוש בבקרים (עמוס ו יב).—משמש משכן לשפנים: הרים הגבהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים (תהל' קד יח). שפנים עם לא עצום וישימו בסלע ביתם (משלי ל כו). —וליעלים: הידעת עת לדת יעלי סלע חלל אילות תשמר (איוב לט א).—ליונים: יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה (שה"ש ב יד).—ולנשר: אם על פיך יגביה נשר וכי ירים קנו סלע ישכן ויתלנן על שן סלע ומצודה (איוב לט כז-כח).—ובהשאלה גם לבני אדם: וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך (במד' כד כא). ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו (ישעי' מב יא). עזבו ערים ושכנו בסלע ישבי מואב והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת (ירמי' מח כח).—ידי סלע: נשמטו בידי סלע שפטיהם ושמעו אמרי כי נעמו (תהל' קמא ו).— מצדות סלעים: הוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים (ישעי' לג טז).—נקיק הסלע: קח את האזור אשר קנית אשר על מתניך וקום לך פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע (ירמי' יג ד). —ומ"ר נקיקי הסלעים: ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים (ישעי' ז יט). ואחרי כן אשלח לרבים צידים וצדום מעל כל הר ומעל כל גבעה ומנקיקי הסלעים (ירמ' טז טז). ועי' עוד ערך נקיק.—סעיף סלע: ויך אותם שוק על ירך מכה גדולה וירד וישב בסעיף סלע עיטם (שפטי' טו ח; גם יא).—ומ"ר סעיפי הסלעים: לבוא בנקרות הצרים ובסעיפי הסלעים מפני פחד יי' ומהדר גאונו בקומו לערץ הארץ (ישעי' ב כא; גם נז ה).—צחיח סלע: כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו וכו' נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות (יחזק' כד ז-ח; גם כו ד; יד).—צל סלע: והיה איש כמחבי רוח וסתר זרם כפלגי מים בציון כצל סלע כבד בארץ עיפה (ישעי' לב ב). — שן סלע: ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבור על מצב פלשתים שן הסלע מהעבר מזה

ושן הסלע מהעבר מזה ושם האחד בוצץ ושם האחד סנה (ש"א יד ד). — ואמר בן סירא: נצר חמס לא ינקה בו ושרש חנף על שן סלע (ב"ס גני' מ יה). — וכנוי לחזק וגבה: ויעלני מבור שאון מטיט היון ויקם על סלע רגלי כונן אשרי (תהל' מ ג). — חזק מסלע: כליתם מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב (ירמי' ה ג). — ותאר לאלהים שהוא מחסה ומעוז כמו סלע: יי' סלעי ומצדתי ומפלטי לי (ש"ב כב ב). כי סלעי ומצודתי אתה ולמען שמך תנחני ותנהלני (תהל' לא ד). אומרה לאל סלעי למה שכחתני למה קדר אלך בלחץ אויב (שם מב י).—ומחסה בכלל כמו צבא: ונפל אשור בחרב לא איש וחרב לא אדם תאכלנו ונס לו מפני חרב ובחוריו למס יהיו וסלעו ממגור יעבור וחתו מנס שריו נאם יי' (ישעי' לא ח-ט). —ובתו"מ: אילן שנעקר והסלע עמו. שטפו נהר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור אם לאו חייב נעקר הסלע מצדו או שזעזעתו המחרישה וכו' (ערלי' א ג). וכן בית הכד שהוא בנוי בסלע וגינה אחת על גביו ונפחת הרי בעל הגינה יורד וזורע למטה עד שיעשה לבית פדו כיפין (ב"מ י ד). מרחיקין את הגפת ואת הזבל ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים מכותלו של חבירו שלשה טפחים (ב"ב ב א). הזורע דבר המצמיח על גבי ביצים ועל גבי חילת חייב על גבי סלע ועל גבי אמת המים פטור (תוספת' כלא' א יד). עולה הייתי במעלה אדומים ראיתיו (את הירח) רובץ בין שני סלעים ראשו דומה לעגל אזניו דומות לגדי (שם ר"ה א יח). בסלע הבא בידים [1] זה יחפור בורו מיכאן וזה יחפור בורו מיכן (ר' יהודה, שם ב"ב א א). מודה ר' יהודה בשקיפין ובסלעין אף על פי שאינו באוהל אבל חשובין כאוהל (שם אהיל' ה ד). אתיב ר' שמי הרי סלעים מרחיק אותן מן הכותל מעתה אסור לטמון בהן א"ר יוסי לא שהסלעים מרתיחין אלא שהן עושין חלודה והן מלקין ארעיתו של כותל (ירוש' שבת ד א). ג' שהטילו לכיס ונגנבו כך הן חולקין והתני באילו אבנים ונגנבו מחצה לזה ומחצה לזה א"ר שמי סלעים גסות הן ואיפשר לבלול לצא' ידי כולן וכו' (שם ב"ק ד א). מעשה במרוני שהיה בירושלם והיו לו מטלטלין הרבה ומבקש לחלקן אמרו לו אין לך תקנה אלא אם כן

[1]) [סלע מרופש שאין צריך כלי ברזל ותצוב בו אלא אדם חופר בו, ערוך. ועי' רגמ"ה ורש"י (ב"ב יז:).]

וקצה החסרון יקרא המתגרית (ר״י כספי, קלור ספ׳ המדות לאריסטו ג, כ״י ועיקן). שאין העקר בכל זה אלא שיהיה האדם מסולסל באמונתו שיבתר באומנות נקייה מהגזל (תסבן יו). ובבן ראינו כמה מסולסלים ומסודרים שביליה של תורה בנגעי אדם בגדים ובתים שהם כלל מדרגות הנִמצאות כאמור (קול יהודה להכוזרי ג סג, ע:).—ובמשמ׳ מְקשט: שאם ראית אדם נכרי בעירך ואתה רואהו מסולסל ומתהדר ומתראה במדות חשובות וכו׳ (המאירי, בית הבחירה על אבות ג ד). וכבר הזהירו חז״ל שהתלמיד חכם יהיה מסולסל ומדקדק בעניניו כדי שיהא אהוב ונחמד בעיני הבריות (ר״י אברבנאל, נחל׳ אבו׳ ד׳, ד״ה אל תעסם עטרה). שבפרוזדור יתקן אדם מלבושיו בדי שיכנס מסולסל נאה ומתקשט (שם, ד״ה העולם הזה דומה). וכשאדם נשמע לו בזה יוסיף לומר לו בכל עת יהיו בגדיך לבנ׳ בלומ׳ שיהי׳ מסולסל ונאה ואח׳ ששמע לו גם בזה שאין בזה עון אשר חטא יוסיף עוד לומר לו ראה חיים עם האשה אשר אהבת וגו׳ (ר׳ רפאל מנורלי, מרפא לנפש לד:). — ב) שם של הנגינה, דרגא: כי תפגע שור אויבך כי תראה חמור שונאך למה הראשון מסולסל והאחרון מזורז (ר׳ משה בן מוסה, לקו״ק לפינסקר נח).—מסֻלסל ברתוקה, הנגינה שלשלת: וגם מהשמות שקורא ר׳ משה בן מותה להטעמים כגון להשלשלת מסולסל ברתוקה ולהדרגא מסולסל ולהמונח מזורז וכו׳ נראה ברוד שמקומו בא״י היה בטבריה (שם מג). —התפ׳, *הִסְתַּלְסֵל, שסלסל את עצמו, התנשא: חוק זכר קדושתו נעריץ ונספר במעלה ובמטה יסתלסל ליל וצפר (אתי מלבנון, יולי שם״ג). ואז נראה כסא אש בשלם ועליו מלבו של עולם מסתלסל ועומד בין האולם (רמות לשם״ג, מחזי איעלי א, לא.). השפל מבלי התנבל והסתלסל מבלי התגדל ודע כי הגדולה טעות והגאוה שטות (תק׳ מדה״כ לרסב״ג ג).—ואמר החכם: הסתלסל מבלי התגדל והשתפל מבלי התנבל (מנחם מאירי, משיב נפש, שער הסלסול). והעצל רע ונטיה אל השמאל והמסתלסל טוב ומזלזל בעצמו רע ונטיה אל הימין (ר״י בר׳ אבטולי, מלמד התלמיד׳ כח:). רק מתהלל או מתהולל יסתלסלו בקוצותם זבובי המות יבאישו רקחי הבין ורבולותם (עמנו׳, מחברי יג). קול רעמך מסתלסל בגלגל המליצות הנמרצות שמעתי וראיתי וארחות הליצותיך חיקרות ותחמודות לי נודעו (קובץ אגרות בוקסטורף 101).

סַלְסִלָּה, ס״נ, מ״ר סַלְסִלּוֹת,—הענף הקטן של הגפן, עולל יעוללו : Rebe, Ranke; sarment; shoot כגפן שארית ישראל השב ידך כבוצר על סַלְסִלּוֹת [1] (ירמי׳ ו ט).—ובמדרש במשמ׳ סַל: מה עשה אותו זקן נטל סלסלה [2] ומלא אותה בכורי תאנים יפות וקרב לפני אדריאנוס ופו׳ ואלא שבתוך הסלסלה [2] מחן מנתק וכו׳ נטל הזקן הסלסלה [2] מלאה זהובים (תנחו׳ קדושים ח).—ואמר המשורר: והמות יעולל את המונם בסלסלות וילקט הנזורים (ר״י חריזי, תענק קלג).

סֶלַע [3], סַלְע, ס״ז, מ״ר סְלָעִים, כנ׳ סַלְעִי, סַלְעוֹ,— א) החלק האבני של האדמה, ההרים, שממנו חצבים אבנים; אבן קשה וחזקה, Fels; roc; rock: קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם

---

[1] [מנחם חברו עם סַל, וכן ת״י סלסילין, וכן דעת רד״ק. וכן השבע׳ (ἐπὶ τὸν κάρταλλον αὐτοῦ, סַלְסִלּוֹ). וכך גם הירונ׳. ובמשמ׳ זו נמצא גם במדרש, ובאשור׳ ססל. אולם משמ׳ זו אינה הולמת את דברי הכתוב. וכבר חלק דונש על דעה זו במחלקתו עם מנחם, (בספרו תשו׳ דונש) וז״ל: וגם שם סלסלות כמו סל החלות ושת לעקלקלות ועקב מישרים וכו׳ ודמית כבוצר על הסלסלות (ירמי׳ ו ט) אלי ובסל העליון (ברא׳ מ יז) ואין ביניהן דמיון, כי הסלים כטנאים וכדודים והסלסלות בענפים ובזלזלים ובאמרו השב ידך כבוצר על הסלסלו׳ תדע כי פעם שנית צוה לשוב ולחפש הענבים והסלסלות לעולל העוללות. וסלי חרי לא נכפלו במקרא כי כאשר לא נבפלו גלי הים (ישעי׳ מח יח) לקוראם גלגלים כן לא נוכל להכפיל סלים לקוראם סלסלות וסלסלים וכאשר לא נסור כפילת סנסנים וזלזלים כן לא נסור כפילת סלסלות כי הם שמות נבנים על הכפילה והתבונן ואל תפק הפלילה, ע״כ. ולזה הסכים ר״ת בהכרעותיו שהוא כמו זלזלות. וכן ריב״ג בשרשיו, וכן דעת החדשים. ורש״י פרש מן סִלְסֵל שלפי פרושו הוא כמו חִפֵּשׂ, עי׳ בהערה לסלסל, והוא מוסיף וז״ל: רביקור״ש בלע״ז כמו סלסלה ותרוממך כך פיר׳ דונש וכו׳. כנראה לא ראה את עצם דבריו של דונש.]

[2] [בכ״י אקספורד כלכלה, עי׳ בהערה של בובר.]

[3] [כך בארמ׳. ובערב׳ שַׁלַע [a], בקע; שַׁלְע [a], נקרת הצור. בארט (Etym, Stud 53.) מחבר אותו עם הערב׳ צַלַע [b] והכושי צוֹלַע, וכן ברוקל׳ (Grundriss I 169).]

---

a) سلع b) صلع

קדשה ותהלה קדמו לסלסלו (וכל העם רואים, יולי ב שבועי). יתלו בצקון דבקיך יסלסלו בשלום חקיך על משפטי צדקך (אל אמונה, סליחי ער"ס). סלסל סלד שגיא סולח סומך סובל כל ותקדש בשלוש קדש (מי יערוך אליך, יולי יוה"כ, מחזי איטלי ב, פז:). אלו לאלו שואלים ואלו לאלו ממללים אנא שוכן מעלים להעריצו ולהקדישו בפאר מסלסלים (מוסף ללוס כפור, שם קכד:). המסלסלים בסוד ושוחחים יי' אלהינו המעטרים בעוז ועונים יי' אחד (שם קכז.). אזי שית סוד סלודך אסלסלה אזי פאר פציון פצחך אפעלה (ר' יוסף אבן אביתור, תחכן, שער השיר 14). שמו הללו ותסלסלו וסלו לרוכב ערבות אשר לפניו לגיוניו עומדים רבי רבבות (רמב"ע, מחי שכל בלי תכל, הולי דוקס). זה יעריץ וזה ימריץ זה יהלל וזה יסלסל ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (ר"י זבארה, אראלים וחשמלים, יולי שבת א אחה"פ). בטל שגשג שוכן זבולי ספיחי ושחיסי יבולי סלסל שיר לאלי (סדר על, הגדה מאוירה ומנקדה, כ"י בריטי מוז'). שמש וירי יצלצלוהו הכבבים ממסילותם יסלסלוהו תבל ומלואה תהלותיו יהללוהו (הקדי העור לאה"ע). כי יושבי ביתך עוד יהללוך ובנפלאותיך הם יסלסלוך (ר"י נגארה, יכמרו רחמיך, א נט). קולי ארים לך בשירים לסלסלך ולא אחשה ולא אנשה גמולך (יולר רוחי, שם רז). אמץ לבבי היום בקומי לסלסלך אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך (שם, יי' גדול אתה, ג לג). נצח זכרו אגדלה שבחו אסלסלה במורא ובחילה (יוחסין של אחימעץ, סדר החכמים ב', ניובויאר 111). מסלסל בתשע אשריו ואשרי אנשיו יושבי לשמוע מתק דרשיו (ד"ה יהודי מלכים וא"י ב, מן 23). וירבה ויעצים ויסלסל שלום ברכתו סלה שמואל השלישי בחבורה בירבי (שם 24). ובגדי חפש סלסלה ומלמעלה חליפות שמלות (אבן בחן ס:, ויכיליה). ב) *סלסל את השער, קשט אותו, עשה אותו לתלתלים, to curl ; friser ; kräuseln : האומר וכו' הריני בזה הריני מסלסל הריני מכלכל וכו' ר' מאיר אומר נזיר וחכ"א אינו נזיר (נזיר א א). בתפוש בשערו והוא אמר הריני בזה הריני מסלסל הריני מכלכל באומר הריני מן המסלסלין מן המכלכלין הריני מסלסל ומכלכ' באו' לא אסלסל ולא אכלכל וכו' (ר' יוסי בר חנינה, ירוש' שם א א). אמרה ליה אמתיה דרבי עד מתי אתה מסלסל בשערך (ר"ה כו:). העמדת להם אליהו בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים עליו הרי מסלסל קווצותיו (פסיק' רבתי, ויהי בעת שקרסה). — ובסהמ"א: כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל שות' ומסלסל בשערו אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה בך את הדוב מיד ותשא אשת אדוניו (רש"י, בראשי לט ו). שהחמין משירין את השיער ומסלסלין אותו אבל הצוננין מקלקלין ומקבצין את השיער ומתקשר (רמב"ם, מקוו' ב יח). גאה וגאון פי' רב סעדיה ז"ל שהם שתי מדות גאה המתגאה בעצמו לסלסל בשערו וכיוצא בזה מרוב גסות רוחו וגאון המתגאה על אחרים (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי ח יג). תשיש ותגל על צבי עדיך שער תסלסל לך זהב פרוים (שמשון כהן, קול מוסר כח). — "ובמשמ' קשט: וכל אחד עושה אותו (את הכרם שבכלי הנחשת) ברצונו כדי לסלסל הכלי (ראב"ע, כלי נחשת א).—ג) "החליק וסדר יפה: אל תסמכו לנו מן המסכסכין את הדברים זה בזה כמטוה מסובסך אלא מן שמסלסלין אותן ומעמידין דבר על אופניו (ערוך, ערך חמס).— ד) עשה תל וסוללה: אמרו המלכים (שהיו עם נמרוד) אחיו של אברהם כשפן גדול הוא וצבר את האור וסילסלה ובשבילו ניצול אברהם (מדרי דאברהם אבינו, ביהמ"ד ילינק ה).

—פעי, *סלסל, ביני מסלסל, מסלסלת, — א) שסלסל ורומם אותו, ובהשאלה נכבד ונעלה: כך כל חכמתיה דשלמה לא סולת אלא שה"ש לישראל שה"ש המשובח שבשירים המעולה שבשירים המסולסל שבשירים (מד"ר שה"ש, שיר). — ובסהמ"א: ושלום בכודכם יפרה וירבה וידגה ויעצם ויושרש ויוענף ויסולסל לעולם שלום (רסע"ג, מספי הגלוי כב). והשר ההוא איש מתואר בתוארי השרים ומתוכן בתכונת הפרישות נסמן בסימני הגבורה ובעל מדות אנושית הגונות כלומר בנדיבות ובענוה מסולסלת (ר' הלל מוירונא, תגמי הנפי כג:). והמין השלישי א"ו בי בגדרם ג' זה כל אדם מסולסל וכל מסולסל צוחק וזה כאשר נרצה שיתהוה מופת בסבה ומציאות ויהיה האמצאי בו סבה לגדול כמו מה שזכרנו במשל (כל מלאכת ההגיון, המופת לח:). אמר הטוו"ם דע אדוני המלך כי יש בקבוצינו תרנגול החזן והיונה המסולסל ואלהרה"ר המרגל (ר' קלונימוס, בע"ח ב ז, כב.). וכבר נהגו המליצים וצחי הלשון לקרא המסולסלים בעלי מוסר (ר' אברהם בדרשי, חותם תכנית מוסר יג יט). ואולם ההשתלמות באמת הנה הממוצע בה הוא הצודק וקצה המוסיף יקרא המסולסל

הוד ונפלאות ובם כסאות מנשאות (כבודו אות, יוצ׳ שבת אחר שבועי). סבות לראשי לך אדרוש תהלות סלסולך להגות בסוד חסידי קהלות (את השם, יוצ׳ שבת בין יוה״כ וסוכ׳). אשריך עקיבא חלקך בטוב ובשפר סלסול קווצות כתרי אותיות לדרוש מספר איה שוקל איה סופר (סליחי׳ שחר׳ יוה״כ, מחזו׳ איטל׳, ב קו.). סלסול קדושתו אעריץ לנשאך טכסת שמך בשמו (חזרת מוסף יוה״כ, שם קכב.). מי יגלה עומק סלסולך מי יפענח נצות מסלסלך (שם קכה.). סלה סוד הערימוך מגר חשבו התימוך סברם בסלסולם ורימוך (יוצ׳ שמה״ת, שם קפט:). עדות דתך להרות לקהלך עמום בכתף אפיריון כלולך סלסול להתקדש נצר עמרם סולת ובמעשר ממעשר הורם (משולש בן קלונימוס, Elbogen, Stud. 128). נשמת דגולה ליחוד שמך בראתה שגיא כח למצות וחקים יצרתה סלסולך מרחשת להביא ישועה בעתה נחלתך ונלאה אתה כוננתה (ר״י הלוי, נשמת יחידה). המון קולם בסלסולם לך נאזר בגבורה (ר״י זבארה, אראלים, יוצ׳ שבת אחר הפסח, שער השיר 168). — ג) התקשטות, בפרט סִלְסוּל השער, עשית השער לתלתלים: וגידול השער הוא ניוול לפי שהוא הפך סילסול השיער כמו שעושים הבחורים והנשים להתנאות בו (ר׳ נתן הרופא, מבחר המאמרי׳ משנת תי סז). ההסתכלות במראה סלסול השער יפוי המלבושים וטיול בשדות וביערים שלא לצורך רפואה (ר״א לויסל, סעו״י ג׳, הפקפה לטובה, יב.). — ד) ובכלל התעדנות ובקשת תענוגים: אז ירמוז עליו שיצום ויענה את נפשו ויצוהו בהרחקת הנשים אלא בשעור שלא יהיה בו כנגד הדת וזה כשיראהו בחור חזק התאוה שטוף בתאות הבטן והנשים אל זולת זה מדרכי הסלסול (רמב״ם, מאזני צדק לאלגזלי 88). כי חיות הנה חיי הסלסול והשעשוע הלציי (כפאות לבית דוד, הקד׳, ה.). וירד מחיר כל דבר והלוקסוס מתרבה ובו״א חיים בסלסול כל מי שעיניו פקוחות רואה וכו׳ (ר״א לויסל, סעו״י ג, הפקפה לטובה יח.).

סִלְסֵל, פ״י, סַלְסְלֶהָ,—א) סִלְסֵל אותו, הגביה, רומם, כִּבֵּד למאד, hochhalten; exalter; to esteem highly: ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה סַלְסְלֶהָ[1] ותרוממך תכבדך כי תחבקנה (משלי ד ז-ח). — ובתו״מ: בסיפרא דבן סירה כתיב סלסליה ותרוממך ובין נגידים תושיבך (ירוש׳ ברכ׳ ז ב). למלך שעשה חופה לבתו ואמר אדם אחד מגדולי המלך נאה לה לבת המלך להרכיבה על הפיל כשהיא יושבת באפריון ולסלסלה בכל גדולי מלכות (פסיק׳ רבת׳ כ). שהמקום מסלסל את ישראל ומגדלן (והזהיר, במדבר קלח.). נמצא שמסלסל התורה ההולך בדרך ישרה הוא מלך בן חורין (ר״י בר׳ אבטולי, מלמד התלמידי׳ קכה:). משל קדמון לאת אחיו מסלסל וכל פוסל במומו פוסל (ר״ש שרביט הזהב, אותיות הקדושות מריבות, לקו״ק, כהכא). על כן הכמי לב כלכם סלסלוה מאד כבדוה בכל לבב בקשוה כי בלעדה גם כל יקר הבל (אייכענבוים, שיר, בראש ספר׳ שב״ע ג׳, לפני ההקדמ׳). על כן התפלאו בו המון העם ויסלסלוהו גאה הבער ביפיו וירם לבבהו (שלום הכהן, כיר דוד 330). — ומצוי מאד בלשון הפיטנים והמליצים במשמ׳ רומם, הִלֵּל ושִׁבֵּחַ: ושרים כחללים בעשרת מיני עשור מסלסלים בכנורות ובנבלים (אלהים אל דמי, יוצ׳ פרש׳ זכור). מלת פי גדושה נוצר חסד אקדישה סלסל בדת חדשה מרשות עדה הקדושה (אבא בסיל, יוצ׳ שה״ג). שכן דרך בני מלכים לנהג כבוד ולסלסלה שעטרנו קדוש יעקב עטרת מלוכה ותהלה (אין ערוך, שם). צפירה ותפארת לסלסלה חסיד למאד נעלה קול תודה לצלצלה נזר ועטרה לכללה (ר׳ שמעון בר יצחק, שבת, יוצ׳ ז פסח). שרפים ואופנים וזיקי חשמלו

---

[1] [מנחם פרש מלשון סלו לרוכב בערבות לשון רוממות, ע״כ. וכן ריב״ג, גדלה ורוממה, ע״כ. וכך ראב״ע ירד״ק. ובגמרא (ר״ה כו:) אמרו וז״ל: לא הוו ידעי רבנן מאי סלסלה ותרוממך יומא חד שמעוה לאמתא דבי רבי דהוות אמרה להההוא גברא דהווה קא מהפך בשעריה אמרה ליה עד מתי אתה מסלסל בשערך, ע״כ. ומזה פרש רש״י שם וז״ל: סלסלה חפוש והפך במטמונים של תורה, ע״כ. ועי׳ גם מגיל׳ (יח.) וכן בפרושו למשלי במקומנו, וז״ל: חפשה היה חוזר עליה לדקדק בה כמו כבוצר על סלסלות החוזר והולך בכרם ומשיב ידו לבקש את העוללות ובגמ׳ מסלסל בשערו, ע״כ. ועי׳ גם פרושו לירמ׳ (ו ט). וכן הביא ר״א בחור בנימוקיו לספ׳ השרשים של רד״ק בשם מנחם ודונש. ורלב״ג פרש: דרוך וסלול, וכן ר׳ זרחיה מברצלונה (המאור ב 112) מלשון סלו סלו המסלה. ועי׳ גם באריכות פרושו של ר״י נחמיאש ומלמד התלמידים לר׳ יעקב אנטולי (נסא, קכט.). ומהתרגומים ת״י חביביה, וכן הפש׳. ועקילס תרגם ἀνάλαβε αὐτήν, וכן הירונ׳, arripe illam, שְׂאֶהָ, קְחֶהָ. וכעין זה סומכ׳ βάσταζε αὐτήν. אולם השבע׳ תרגמו περιχαράκωσον αὐτήν, שפוך עליה סוללה. ואולי הוא מן הסלל, כמו פוע׳ במשמ׳ חבק, ומקביל לתחבקנה].

*סִלְסוּל, ש״ז, שה״פ מן סִלְסֵל, — א) התנשאות וחשיבות, מעלה יתרה[1]) Vornehmheit; dignité; distinction: שמעון הצדיק שתי פרות עשה לא בכבש שהוציא את זו הוציא את זו אית לך מימר שמעון הצדיק שיחץ היה מאי כדון על שם מעלה היא בפרה סילסול הוא בפרי (ירוש שקל׳ ד ג); למימר על אותו צדיק שהיה שחץ ר׳ אבין בש״ר אלעזר אמר משום סילסול פרה (פסיקי דר״כ, פרש׳ פרה, הול׳ בובר).—נהג סִלְסוּל בעצמו, התנהג במעלה יתרה: וכהנים נהגו סלסול בעצמן כר׳ אלעזר בן יעקב חד כהן נסב בת גרים אתא עובדא קומי ר׳ אבהו וארבעיה על ספסליא א״ל רב ביבי לא כן אלפון רבי הלכה כרבי יוסי א״ל ולא כהנים נהגו סלסול בעצמן (ירוש׳ ביכו׳ א ה). מיום שחרב בית המקדש נהגו כהנים סילסול בעצמן שאין מוסרין את הטהרות לכל אדם (ר׳ יוסי, בכור׳ ל:). — א״ר ישמעאל סח לי סוריאל שר הפנים ידידי אומר לך אל תעצב במדה זו שאתה נפטר בה בבית עולמך שכבר מילא זהריא״ל יו״י אלהי ישרי׳ פיו בשחוק ושחק ואמר הדר גאון היכל נורא שאני שרוי בו בתוכו וכסא כבודי שכלול בו ושסילסולי בו שאיני עוזב משנברא ועד לעד שאני מטעימו טעם אור ואש גחלי כרובים ואופנים וחיות הקודש לאותו רשע בתוך גיהנם ע״י ר׳ חנניא בן תרדיון (היכלות רבתי ו, ביהמ״ד ילינק ג).—ובסהמ״א: ואמר אין אוהב להפכפך ואין אמונה לעבד ולא מנוחה לחמדן ואין סלסול לכילי ולא חבורה לכעסן (כ״י א״ת, מבחה״פ לרשב״ג יח). והסלסול ממוצע בין ההתנשאות ובין הנבלה ופי׳ סלסול הוא מי שמתכבד כראוי ואינו מתנבל בדבר (ר״ש א״ת, שמונה פרקים לרמב״ם ד). המדרגה הרביעית (מהגאוה) היא הראויה לרוב בני אדם היא הנקראת סלסול או נקיות הדעת ועניגה הוא להיות דעת האדם נקיה וזכה ולא ימכור עצמו לצמיתות לאמה ושפחה נחרפת לאיש למדות הפחותות לדברים המגונים מן הראוי לרוב בני אדם וכו׳ אבל יקרא לו מסולסל או נקי הדעת (מנחם מאירי, משיב נפש, שער הגאוה). סלסול הוא ישרת הדבר והשתדל בהתנאותו (שם שער הסלסול). ומה שראוי לקצת בני אדם להשתמש בה ומה ענינה עם ענין שרר׳ ויקרת רוח וסלסול ונקיות הדעת הרחבה (המאירי, על משלי יד ג). ראוי לחכם שישיב לו דרך סלסול ונעימות (ספ׳ החנוך, מלוה שלח). ולא תחדל מרוצתו (של הסוס) בכל אלה במקומות הסכנה ובעיר הוא הולך בסלסול וגאוה ולפעמים ידלג עמו (ר׳ קלונימוס, ב״ח א ז, י:). וענין הקלאנדר״י המשור׳ הולך בסלסול וגאו׳ בפרדסי׳ ומשתעשע בין ההדסים המשמח בקר וערב ואומר בקול ערב וכו׳ (שם ב ז, כג.). אם תנהיג (הנפש) סלסול בעשיית המצוות כתקונן אז תהיה כזית רענן (זכריה בן סעדיה, ספ׳ המוסר, מחב׳ ו, כ״י תימני). ונמשך מכל זה היות ראוי ומחויב לנהוג סלסול בקריאת כתבי הקדש בפסוק הטעמים ובשמירת המלעיל ומלרע (ערוגות הבושם כט, לב.). בשת הוא אבי הסלסול והיראה והצניעות והפרישו׳ הסלסול הוא שם הטוב בכשרון המעשים והוא ראש לייחסים כי יחוס האדם לכבוד יוצרו מאין יש ראוי לו להתבייש מפניו ולירא מחרוניו (ר׳ בנימין, משא גיא חזיון 36). הדבור בסלסול הסלסול הוא ענין יש לו קצות ואמצע ג״כ וזה כי מן האנשים מתקשטים במעלות שאינם בם כמו שנאמר מתעשר ואין לו וכו׳ (יוסף כספי, קלור ספ׳ המדות, כ״י ועיקן). שהסלסול בו (במדת השווי) יותר חזק מהסלסול בכוכב נוגה הזורח בבקרים עם השמש והשוקע עמו בערבים ואמנם אמר (אריסטו) זה לפי שמנהגם היה שיאמרו בדבר המסולסל באשר הוא יותר מסולסל מכוכב נוגה ובן אמר שלמה ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום (הוא, קלור ספ׳ המוסר, ה, כ״י ועיקן).—ב) *רוממות, שֶׁבַח, מצוי בלשון הפיטנים: דודי סלסולו ברבי רבבות ראשו עטור רכובו בערבות (גן נעול, יוצ׳ ב פסח). שלחיך קבוצי סלסול מגברת (סכי סדיך, יוצ׳ שבת חוהמ״פ). מי מלל נוי בת ספור מלאכתו סלסול תפארתו בעזים הדריך הליכתו (מי מלל, מעריב אחרון פסח). סלול מסלה בסלסוליה מסקלה כי לבל שומריה לא יארע תקלה (בל תהי, יוצ׳ ב סוכ׳). מזכירים תם בסלסולם מברכים בשמו לנקוב (יוצ׳ שבת הפסקי א). נאזרים ונגזרים מגחל נחצבים סלסולם וצלצולם ענות שירות נקצבים (אכוגי עוז, יוצ׳ שבת א אחה״פ). המון קולם בסלסולם לך נאזר בגבורה (שם). בהיכלות משכללות בסלסול

[1]) עי׳ מלמד התלמידי׳ לר׳ יעקב בר׳ אנטולי, וז״ל: ואחר כן אמר סלסלה ותרוממך לשון סלסול בה לפי מה שהורו רבותינו ז״ל על השתדלות רבה ואפשר שהוא לשון השתרגות והשתלשל דבר בדבר סביבו על לשון סל שהוא נעשה על הדרך הזה (מלמד התלמידים קכח:).

בילי ט:). אין אחד מן המזולות הללו שהן מהלכין ברקי' רואה מה שלפניו אלא של אחוריו כאדם היורד מעל הסולם ופניו לאחוריו (ר' לוי, מד"ר דברי ה). לעליית הסולם הגדול קודם לירידת הסולם הקטן קודם (דא"ז ו). — ומ"ר: מעשה בשעת הסכנה והיינו זוקפין סולמות ומסכבין על גביהן נסרים והיינו ישינים תחתיהם (ר' יהודה, תוספתי סוכי א ז). סולמות שבבבל אינן צריכין קבע מ"ט כבירן קובעתן (רבי יוסף בשם רב אושעיא, עירובי עח.). אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו (רבא, סוטי לה.). האחין שחלקו אין להן לא דרך זה על זה ולא חלונות זה על זה ולא סולמות זה על זה ולא אמת המים זה על זה (ר"נ בשם שמואל, ב"ב ז:). וישאר אך נח ואשר אתו בתיבה חוץ מעוג מלך הבשן שישב לו על עץ אחד מן הסולמות של התיבה ונשבע לנח ולבניו שיהיה להם עבד עולם (פדר"א כג). — סֻלָּם המצרי (קטן) סֻלָּם הצורי (גדול): המזחילת יש לה חזקה סולם המצרי אין לו חזקה ולצורי יש לו חזקה (ב"ב ג ו). סולם הצורי יש לו ארבע אמות ולמצרי אין לו ארבע אמות (תוספתי ב"מ יא ד יד). היתה (חלון) כולה למעלה מעשרה מיעטה באבנים ובכפיפין ובסולם הצורי (שם עירובי ז י). סולם המצרי אינו ממעט והצורי ממעט היכי דמ' סולם המצרי אמרי דבי ר' ינאי כל שאין לו ד' חווקים (עירובי עז:). הניפין (ס"א סניפין וס"א הסנין) יוצאים מן הקרשים ב' ב' לכל א' וא' שמשקיע את הזכר בתוך הנקבה שנ' משולבות אשה אל אחותה דברי ר"נ שר"נ אומר אין ת"ל משולבות מה ת"ל משולבות מלמד שנעשה להם שולפים כסולם המצרי (בריית' דמלאכת המשכן א, ביהמ"ד ילינק ג). — וקליעה של עצים בצורת סֻלָּם לכסות על המכה של בהמה: אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק ולא בסולם שבצוארו ולא ברצועה שברגל (שבת ה ד). מה בין סולם לקישושות סולם יש בו ממש קישושות אין בהן ממש (ירושי שם ה ג). — תפירה שאינה מאחה, אלא עוזבת רוח בין שני חלקי הבד וצורתה בעין סֻלָּם: הסולם והקפש אין מעכבין (שם מו"ק ג ס). וכולן רשאין לשוללן ולמוללן וללוקטן ולעשותן בעין סולמות אבל לא לאחותן (ת"ר, בבלי שם כו.). הקורע מתוך השלל מתוך המלל מתוך הלקט מתוך הסולמות לא יצא מתוך האיחוי יצא (שם כו:). — ובהשאלה, מדרגה ומעלה: בלשון הזה השיבה ר' יוסי בר חלפתא הקדוש ברוך הוא יושב ועושה סולמות משפיל לזה ומרים לזה (ר' ברכיה, מד"ר ברא' סח). אלא עד כאן עשו סולמות לנשיאים מכאן ואילך עשו סולמות[1] למלכים (שם רות פרש' ח). — סֻלָּמָהּ של צור, המדרגות שבסלעים על חוף הים בין חיפה לצור: הגיע לכזיב ובא אחד ושאל לו (לר"ג) את נדרו אמ' לאחד שעימו כלום שתינו רביעית יין האיטלקי אמ' לו הן אמ' לו אם כן יטייל אחרינו עד שנפוג יינינו טייל עמו עד שהגיעו לסולמה של צור ירד מן החמור ונתעטף וישב והיתר לו נדרו (תוספתי פסח' א כח). יוגבים אלו ציידי חלזון מסולמות של צור ועד חיפה (רב יוסף, שבת כו). — ובסהמ"א: המעמיד סולם קטן שאין לו ארבעה חווקין בצד כותלו בתוך חצר של חבירו או בתוך שדהו לא החזיק בנזק זה (רמב"ם, שכנים ח ד). לפיכך אינה ממעטת אא"כ בסולם חזק שזרועותיו ושליבותיו כבדות (הלבוש, או"ח סעב ס). פה אחד הסכימו על הקדוש בו ביום לענותו פערו פיהם בעת תפילת ערבית וימתחוהו על הסולם שלש פעמים משכו אותו פסקו למשחו ביין שרף ובעפר השרפה ובגפרית והדליקום לבלותו (שבתי קופר בר יצחק, קליחה בכ"י ומנית ס"ן, הסחר 3, 152). — ומשל: ואם יעלה חמור בסולם כן תמצא דעת בשוטים (מדרי מעשה תורה, ביהמ"ד ילינק 3). ועי' עוד ערך חמור. — פת הבאה בכסנין רקועי פחים מעשה אבות וסלמות שאינן של עליה (אבן בזן קה:). — ובלשון המחקר: ודרך סלם להיות סמל או על מספר סיני דרש הוא והר' שלמה הספרדי אמר כי סלם רמז לנשמה העליונה (ראב"ע, ברא' כח יב). ואלה כסולם לעלות בם לרום שכל אשר היא לאדם מעלתו ותכליתו (רס"ע פלקירא, ראשית חכמה 3). — ואמר המשורר: אחפש בו חדר חכמה ואעל בלי סלם אל גנת עדני (רמב"ע, סקילותי, שער השיר 70). האחוז בסולם חכמה תרדי ותעלי ממך ובך באר למזמה תדלי באין דלי (ראב"ע, אמרו בני). הוא מעמקים ישכון ונפשו במרומים מתהלכת על סלם המחקר ידלג על המרחק אשר בין האדם ובין האלהים על שלביו תעל בינתו עד מרום וקדוש עד שולי אל מסתתר (יל"ג, מזמורי יהודה א 97). — ומשל: השפלות סולם הכבוד (משלי חכמים ח).

---

1) [המפרשים פרשו מדרגות והכנות. ואולי פרושו כמו אילן היחס.]

(סס לג ד). ונתתה עליה מצור ובנית עליה דיק ושפכת עליה סֹלְלָה ונתת עליה מחנות (יחזקי ד ב). ולא בחיל גדול ובקהל רב יעשה אותו פרעה במלחמה בשפך סֹלְלָה ובבנות דיק להכרית נפשות רבות (סס יז יז). לָשׂוּם כרים על שערים לשפך סֹלְלָה לבנות דיק (סס כא כז). ונתן עליך דיק ושפך עליך סֹלְלָה והקים עליך צנה (סס כו ח). ויבא מלך הצפון וישפך סוֹלְלָה ולכד עיר מבצרות (דני' יא יה).—ואמר הפיטן: בחדש העשירי מוני שפכו על עִירי סוללה (והרן, סליח' י' טבת).—ויוסיפו לשפוך סוללה פעם שנית ותך האבן מגבורי יוסף על ראשו ותפלת את ראש האיש ותוליך את פלת ראש האיש עם האבן (יוסיפון סג).—ובהשאלה אם נִבְצרו ערי תבונות ילכדם כמעט ברוב שכלו וישפוך סוללה (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 334).—ובמשמ' קלע, מכונת מלחמה לזרוק בה אבנים[1]: וישרוף את האילים וכל הסוללות ויברח בקירוס וימלט במדבר (יוסיפון קסו). וביום ההוא נלחמו אנשי אלכסנדריה אשר היו עם טיטוס להציל את הסוללות מיד היהודים (סס תנ). וישרוף (שמעון) את האילים וכל הסוללות וכל כלי הדיק אשר בנו מול העיר (סס כו, דפוי פרנקפ'). וקבץ עם רב כפלים מפני שכבר ידע כח היהודים וגבורתם וגם הכין סוללות אשר לא הכין בראשונה (ר"ש אבן ויגרא, שבט יהודה 2). הב' כי לא היו להם הסוללות להפיל החומות אשר הביאו[2] הרומיים והיונים (סס 23). ובמלחמה אחת היה לנו עגלה עם סוללה גדולה ושמו אותה נגד פתח העיר ורצנו עמה וחשבו העניים שהיא חיה וברחו (סס). הסוללות שמשליכים בהם אבנים גדולות בדיק (אברבנאל, מ"ב ג). חשבונות מחשבת חושב לירות באבנים וכו' בלשון לעז ארטילירואי ובלשוננו הקדוש יקראו סללות (אברהם בן דוד הרופא, שלטי הגבורים מא). ועל כי הסללות בעת השפיכה הן על העגלות שלהן (סס מג). וחלקם (של אנשי רוסיאה) ישאו כאשכנזים סוללות קטנות ברזל ויתנו בהן אש (יוסף הכהן, מליצ גבולות ג ו).— אבני סֹלְלָה: וילח' על בתר ויבן עליה דיק סביב ויחל להכו' באיל הברזל ובאבני סוללה (יוסיפון קמו).—קלע סֹלְלָה: ויקלעו אנשי אספסיינוס על העיר בקלע סוללה אבן גדולה ותעבור האבן על בטן אשה הרה ותוליך את הילד מבטן (סס תג). — ומ"כ: ויקלעו אנשי אספסיאנוס אל העיר בקלעי הסוללות מכל פאה (סס ע, דפוי פרנקפ').

[1]) [עי' רש"י (ישעי' לז לג) וז"ל: ושמעתי שפותרין אותו זריק' אבני' גדולו' שקורין פורייר"א בלע"ז אבל אין באבנים לשון שפיכה ולא לשון סוללה ואין לשון התרגו' נופל על פתרון זה, ע"כ. ועי' גם רלב"ג (מ"ב יט לג).]

[2]) בדפא"ד המציאו.

סלם, ממנו סֻלָּם.

סֻלָּם[1]), ש"ז, מ"ר *סֻלָּמוֹת, — כלי עשוי עץ או חבל משתי ארוכות מְחֻבָּרוֹת בשלבים במרחב שוה, ישמש לעלות עליו מֵהארץ אל מקום רם, Leiter; échelle; ladder: ויחלם והנה סֻלָּם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים ויורדים בו (ברא' כח יב).—ובתו"מ: מרחיקין את הסולם מן השובך ארבע אמות כדי שלא תקפוץ הנמיה ואת הכותל מן המזחילה ד' אמות כדי שיהא זוקף את הסולם (ב"ב ב ה). מהו אומ' בני סלמאי הנתוצי בשעה שהושיבו מלכי יון פרדיסאות על הדרכים שלא לעלות לירושלם כל שהיה כשר וירא חטא שבאותו הדור מה היה עושה היה מביא שני גיזורי עצים ועושה אותן כמין סולם ומניחן על כתיפו ועולה כיון שהגיע לאותו משמר אמ' לו להיכן אתה הולך א' להן ליטול שני גוזלות הללו משובך הלז שלפני בסולם הזה שבידי כיון שעבר אותו משמר מפרקן ומעלן לירושלם (תוספת' תעני' ד [ג] ח). בסולם ובקולב אחר השלובים בעדשה אחר המסמר ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' יוסי בסולם אחר העומדין ובקולב אחר השלובין ובמשפך אחר הקערה (סס כלים ב"מ ג יג). מה בין סולם של שובך מה בין סולם של עלייה אמר רבי יעקב בר אחא סולם של שובך אם עשה הוא מלאכתו מאתמול כחישין הן סולם של עלייה יכול הוי' לעשות מְלַאכתו מאתמול (ירוש' ביצ' א ז). סולם ששליבותיו פורחות וכו' (ר' נחמן מר בנה בר אבוה, עירובי' עז:). סולם זקוף ממעט (רב, סס עח.). במה דברים אמורים בסולם של שובך אבל בסולם של עליה דברי הכל אסור (ר' יהודה,

[1]) [כך בארמ', ואולי גם בכנעני' סלמת (לידזב' 329). הערב' سُلَّم [a] הוא שאול מהארמ'. עי' Schwally, ZDMG, LIII, 197].

[a]) سلم

אכזר ויסתולל עלי (ר' עמנו' פרכסים, מתק ספתים, הול' מק"כ 80). וזו הנפש מסתוללת היא לנצח מתנכרה היא במבוא נעלם עם הגויה תתחברה לא אבין ממנה בלתי שהיא נמצאה אבן אנה ומה היא לא אדעה (ליון, תר"ח, הסון 19). כי אכוף באגמון ראשי ושפתי תבענה מוסר ויראת שדי כי באלה יסתוללו רבים וכן שלמים וכם שמן חלקם (מלפו, לה"ל ג). — "וכן הִסְתַּלֵּל: והנה הגיע מסכלות קצתם שיאמרו כי העיון במקרא דבר בטל ויגנו ויפחיתו מעלת המסתללים בו ועליהם אמר הכתוב היה להם דבר ה' לחרפה (מעשה אפד, הקד' 15). — וכנוי למצרים, ואמר הפיטן: עוזרי רהב מפילים פגריהם הצעו חללים צללו בעופרת מסתוללים קנוים עברו גאולים (מסברים, יול' ז פסח). גאלתני מראש ממסתוללי גדעת שבט משתוללי (מנחם בר מכיר, אחור וקדם לרת, יול' שבת הפסק' א). שלחה פרוכה בעל כרח מסתולל ותצאנה כל הנשים אחריה בחוץ לחולל (אתי מלבכון, יול' שה"ג). גשו אי כפתור כהפקדו ידידים גם הרצו דברים למסתולל וגדודים (אז כארסת, שם).

ה.*סָלַד, קפץ וחזר לאחוריו, כמו סָלֵד: אם יעלה אדם את הבהמה לראש הגג היא סוללת אחריה אבל התינוק הוא רץ לנפול ממנו (אדר"נ נוסח' ב ל). אדם מריח גפרית ונפשו סוללת[1]) עליו למה שיודעת שנדונה בה לעתיד (ר' יודן, מד"ר ברא' כא, הול' תילודי).

—פוע', *סוֹלֵל, מְסוֹלֶלֶת, מְסוֹלָלוֹת: בשעה שמריח גפרית נפשו מסוללת עליו שהיא יודעת שזה עתיד לידון (הוא, מדר' תהל' יא). —ובמשמ' חִבֵּב,—כמו סִלֵּד: נשים המסוללות[2]) זו בזו פסולות לכהונה (ר' הונא, שבת סה.). המסוללת[2]) בבנה קטן והערה בה (סנה' סט:). —ובסהמ"א: ואמרו כי כן אמרו הרבנים נשים המסלסלות זו בזו ומלת המסלסלות טעות היא בכל הספרים כי הם המסללות אמרו (ר"א הקרא', ספ' ג"ע, ענין עריות, קלג::).

—נפע', *נִסְלַל,—כמו קל: ועורות לבובין וכו' בשעה שקורעה עד שהיא בחיים הוא נסלל[3]) ונעגל (ר' הונא, ירוש' ע"ז ב ג). — ובסהמ"א: דרכיו (של הזמן)

1) [עי' סלד קל, בהערה.]

2) [בירוש' (גיט' ח י) מסלדות, המסלדת, עי' סִלֵּד, ובהערה.]—3) [פרש בעל פני משה: נכוץ שפתו ונשאר נעגל, ע"ב.]

רחקו עתים ועת יפות ונסללות (זכרי' בן סעד, ספ' המוסר, מחב' ט, כ"י תימני).

ו."סָלַל, — סבב הסליל בעגול: המעלה מן הפקעת לחברתה ומן הסליל לחבירו פי' סליל בלעז אנינו שסולל ומתגלגל והוא מסתוריתא בארמית (ערוך, ערך סליל).

ז.סָלַל,—קל לא נמצא.

—הפע', "הִסְלִיל, תַּסְלִיל, תַּסְלִילָה,—עשה סללה, ובהשאלה עִבֵּב כמו ע"י סללה, ואמר הפיטן: תכלית קץ הגאולה שושנת עמקים איכה תראה ותנהלה ושמחת רוחתי עד אן תסלילה (גנזי שכט' ג, דודסון 60).

"סלל, סולל,—א) ת"ז, כמו סָלוּל, דרך סלולה: מה יפו מעגלותיך וארחך סולל נפת חכך זבד קדשה לכלל (סני, יול' ב פסח). — ב) מורם, שהרימו אותו: באשמרת הבקר קראתיך אל מהלל יערב לך חין ערכי יום לבי לך סולל[1]) ותגיה את חשכי וכאור בוקר יהלל (ר' יצחק, באשמורת, סליחי יוס ד). — ג) ש"ז, כמו סוללה: ומקום מצבך על אי או סולל א' שקורין בל"א דא"ם באופן שלא תוכל לילך אחריך אז תעשה סימנים על הארץ (דוד גנז, נחמד ונעים רפב).

סֹלְלָה[2]), ש"נ, מ"ר סֹלְלוֹת,—במעשי המלחמה, מקום גבוה עשוי מעפר צבור יחד לעמד עליו כדי להכות החומה, שפך סֹלְלָה, שפך הרבה עָפר במקום מן המקומות ועשה סֹלְלָה, Damm, Wall; remblai; mound: ויבאו ויצרו עליו באבלה בית המעכה וישפכו סֹלְלָה אל העיר ותעמד בחל (ש"ב כ יט). לכן כה אמר יי' אל מלך אשור לא יבוא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סֹלְלָה דרך אשר יבא בה ישוב (ישע' לז לג). כה אמר יי' צבאות כרתו עצה ושפכו על ירושלם סֹלְלָה היא העיר הפקד כלה (ירמ' ו ו). הנה הַסֹּלְלוֹת באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים (שם לב כד). על בתי העיר הזאת ועל בתי מלכי יהודה הנתצים אל הַסֹּלְלוֹת ואל החרב

1) [כך בדפו'. ואולי צריך לנקד סוֹלֵל קל מן ג.סלל.] — 2) [אולי בעין זה באשור' סֶלֶ, סִלְּ (Del., Handw. 501) ונמצא גם במצרית (Burchardt, Altkanaan. Fremdw. im Ägypt. No. 1166), ואפשר שהוא כמו מסלה, הגבהת עפר לתל. ורש"י (מ"ב יט לב) פרש וז"ל: ועל שם שהוא כובשו וחובטו בעצי' ומקבו' כדי שיהא נדוש וכבוש בחוזק קורהו סוללה לשון סולו סולו המסילו. ע"כ.]

להעמיד נשיה תכנת עמודיה מהתמגג תושיה תומכו אשורינ במעגלותיך יה תועים הסלילו בדרך תחיה (משולם בן קלונימוס, Elbogen, Stud. 127). התנה מצולם גוי סלולם בכפותיך להסלילם והמים להם חומה מימינם ומשמ[אל]ם (שם 176).— ומקור הַסְלֵל, כמו הסליל: על כל עם ולשון ראשם להתלל בארח חיים אותם להסלל בלי להחליפם באמה אחרת אותם לחלל (אמן, יוצ׳ אמכון פסח).—ב) הגביה, הרים: חטאת נעורי תצליל וים יהפכו כצליל וצדק וקנים תסליל ושועת נכאים תכליל (יוסף בקמר, סליחי ד׳ עי״ת). ויושר מע[ש] להצהילה וחיים ארו[כים] להובילה ותעדודי היוקר להסלילה ומנעמי עידון להאהילה (ד״ה יהודי מצרים וא״י ב, מן 78).

—הפעי, *הֻסְלַל, הוסלל,—שֶׁהִסְלִילוּ אותו, ואמר הפיטן: מישרים לצדיק הוסללה אורח ממרום הערה לנו רווח (גנזי שכטר׳ ג, דודסון 41).

—נפעי, *נִסְלַל,—נעשה למסלה: וברות אפיך ים נסלל כי דביתם כחלל (שם 125).

ב׳ סלל, ממנו ב. סָלַל.

ב׳ סָלַל, — כמו שלמים לא נמצא, סָלוּהָ, — סל את הערמה: באו לה מקץ פתחו מאבסיה סָלוּהָ[1] כמו ערמים והחרימוה אל תהי לה שארית (ירמי׳ נ כו).

ג׳ סלל, ממנו ג. סַלַל, סֶלָה.

ג׳ סָלַל,—כמו שלמים לא נמצא, סלו, — סַל לפלוני, סַל לאלהים, עשה לו מזמור וזמר, על דרך סֶלָה[2]: שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו (תהל׳ סח ה). — ואמר המשורר: סולו לרוכב בערבות ביה יי׳ צור עולמים הודיע דת לבנים תמימים (ראב״ע, יי׳ אלהי).

—הפעי,* הִסְלִיל,—כמו קל: תפישת שלשה הדסים ושתי ערבות שיר להסליל בם לרוכב בערבות (אמכס מלוה, יוצ׳ ב סוכות).

---

1) [צווי בקמץ חטף מפני דגשות הלמד, (מנחת שי). ויש ספרים סַלּוּהָ. והכונה כמו שמפרש אבי הרד״ק עשו תלים כמו ערמים משללה, ע״כ. ורש״י פרש דושו, וכן רד״ק בעצמו.]

2) [כן פרש גם ולהוזן. ועי׳ גם רש״י לשון שבח, ע״כ. וראב״ע כמו סלסלה בענין הללו, ע״כ. אולם פרוש זה של סלה מוטל בספק גדול, עי׳ הערה לאותו ערך. והנכון שהוא בהשאלה כמו הגביהו ורוממו, וכן פרש רד״ק בשרשיו.]

—פעי, *סִלֵּל, נִסֵּלֵל, — כמו קל: גדול פלל גבורותיו נמלל גיה וליל גדלו נסלל (אל כסא, יוצ׳ שבת ברכאשי׳).

—התפועי, *הִסְתּוֹלֵל, הִלל, התפלל: היה רץ לא יתרץ אבל יעמוד ויפלל וכן יפעל קרא עד על לבבך להסתולל דין נשמע קריאת שמע בכל לשון להתמלל (שתי פעמים, קונטי הפיוט׳ קד). היה רץ ולא יתרץ אבל יעמוד ויפלל וכה יפעל קרא עד על לבבך מסתולל (שתי פעמים, יוצ׳ שבת נחמו). ויצו (אלהים) אתם את הברכה באסמיהם ובכל משלת ידיהם כחפץ המסתולל בעדם השמח בשלותם (רמב״ם, אגרי לחכמי מרסיליה, כ״י ביה״ם כזנתכסי, רומא).

ד׳ סלל, ממנו ד. סָלַל.

ד׳ סָלַל, קל לא נמצא.

—התפועי, הִסְתּוֹלֵל,—מסתולל בפלוני: עודך מִסְתּוֹלֵל[1] בעמי לבלתי שלחם (שמות ט יז).—ואמר בן סירא: ארחותיו לתמים יישרו כן לזדים[2] יסתוללו[3] (ב״ס גני׳ לט כד).—וכנוי לאיש הסמוך על שלחן אחרים: בני חיי מתן אל תחי טוב נאסף[4] ממסתולל[5] איש משגית על שלחן זר אין חייו למנות חיים (שם מ כח-כט).—ובסהמ״א במשמ׳ התגדל על פלו׳, בזה לו: צריך שיהיה בו (בתלמיד חכם) מעט גאוה שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל ברחם (כס״י, סוט׳ ה.).—ואמר המליץ: אסתולל בעמי ובעמים אתבולל (עמנוי, מחב׳ כו). כי קם זמן

---

1) [אונקלוס תרגם את כבישת ליה לעמי, ופרש רש״י והוא מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח כבישא ובלע״ז קלקי״ר, ע״כ. וכן רשב״ם. וי״ת מתרברב, וכן ראב״ע: כמו משתבח מגזרת סלסלה ותרוממך, ע״כ. וכעין זה חזקוני: משתבח בעצמך שיש לך כח לעכבם לשון סולו לרוכב בערבות, ע״כ. ובעל לקח טוב מפרש כמו מסתורר (=משתורר) בחלוף ריש בלמד, ועי׳ בפרושו של כהנא. ואפשר שהוא נגזר מן סללה והכונה אתה מניח סוללות ומכשולים בדרך שחרורם של העם, עי׳ בהערה למאמ׳ ב״ס להלן.]

2) [בכ״י לזרים.]

3) [ברור שפעל זה הוא הפך מן יישרו הקודם. ופרושו הוא שארחות ה׳ אינם ישרים בשביל הרשעים אלא שיש בהם רכסים ותלים של אבנים ושל עפר שקשה לעבור עליהם. וא״כ יהיה יסתוללו מלשון סוללה, כלומ׳ הארחות מתמלאים סוללות סוללות.]

4) [כלומ׳ נאסף אל עמיו, מת]

5) [כנראה הכונה כמו מתרפס, נרמס ברגלי העשיר.]

ד יג). וכן יין תפוחין של עכו"ם הבאין מן האוצר ומן ההפתק ומן הסלולה[1]) מותרין הנמכר בקטלווא אסור מפני שמערבבין בו יין (ע"ז מ:).— ובסהמ"א: הצלף וראשי הלפתות וכיוצא בהן הכבושין הבאים מן האוצר ומן האפותין ומן הספינה מותרין והנמכרין בסלילה לפני החנוני אסורין מפני שמזלף עליהן (ר"מ, שם).

א.סלל[2]), ממנו א.סָלַל, מְסִלָּה, מַסְלוּל, *סֹלְל, סֹלְלָה.

א.סָלַל, סֹלּוּ, סְלוּלָה,— סָלַל מְסִלָּה, שוה פני האדמה והתקינה להליכת בני אדם ובהמות וכדומ'; דרך סְלוּלָה, כבושה, עשויה ומתוקנה להליכה; דרך לא סְלוּלָה: ללכת נתיבות דרך לא סְלוּלָה (ירמי' יח יה). – ובהשאלה: דרך עצל כמשכת חדק וארח ישרים סְלֻלָה (משלי יה יט).— וְסֹל מסלה: ואמר סֹלוּ סֹלוּ[3]) פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי (ישעי' נז יד). עברו עברו בשערים פנו דרך העם סֹלוּ סֹלוּ המסלה סקלו מאבן (שם סב י).— ובמליצה: יחד יבאו גדודיו וַיָּסֹלּוּ[4]) עלי דרכם ויחנו סביב לאהלי (איוב יט יב). על ימין פרחח יקומו רגלי שלחו וַיָּסֹלּוּ[4]) עלי ארחות אידם (שם ל יב).— ובסהמ"א: ואמר סלו סלו פנו דרך שנה עליו סלו סלו שני פעמים בנגד שתי מסלות הראוית לסולל האחת דרכי העולם הבא ונתיבותיו הטובים השנית דרכי העולם הזה ותאותיו הרעים (ראב"ה הכסיה, הגיון הנפש ח:).—ובמשמ' הלך: דרוך וסלול תמיד במסלול התורה (רלב"ג, משלי ד ח). — דרכים סְלוּלִים: וכן כאשר הניע הנפש מעיר אל עיר כמו שאמרנו וחודש התחלפות בדרכים הסלולים אל זה עם התמדת הרצון מאין שנוי בכונתו ללכת אל העיר (ראב"ד, אמו"ר ב ד, 61). וידוע כי הגוף מצד שהוא גוף אין לו התבוננות בפעולותיו רק מצד הנפש המנהגת אותה ומורה לפניו הדרכים הסלולים לבחור בטוב ולמאוס ברע (דוד בר יוס עוז בר ביכא, יסודות המשכיל, ד"ח כח). — ארחות סְלוּלוֹת: אורחות הסלולות חשכות ואפלות (אבנעותי, קינ').—ובלי השם דרך, ארח: תרשישים ינהלום במרפא כנף טל גיל קול רנה לעבור בסך וטל סלולים עלות אל נכון ונשא ונטל (שמש, תפלי טל). סודר נתחיו וחיבתיו וניסך וישרו סלולים סלולים ירוץ לפרוה וקדש וטבל כבראשונה סותי בד עט וקידש והתודה בפרו במקום עולים (Elbogen, Stud. 124). דרישות לדרוש בשכנך מקום כפור שלים סלולי ציון מבקשים תפקידם הרם מכשולים (אור, מעריב ליל ב פסח). סבובי סער סלולי ספיר שפת שרפים (מי יערוך אליך, סחרי יוה"כ, מחז' איטלי ב, פז:). אך בתחלה יוכלו כי אם שני בתים בקו להלוך בתוך הסלולה מכאן ולהבא יוכלו הם להלוך תמיד בבית אחד ולא כבתחלה (ראב"ע, אשיר בקולי שיר). — ובמשמ' ישר: כי ישרים הם כלומר פשוטים וסלולים ובלא עקלקלות ולפיכך הם קרובים לדעת אותם המתבונן בהם בדרך שלא יכשל בם (ר"י ברי אבטולי, מלמד התלמידי כז:).—וסה"פ: נאמן לאזנה נתאזר נצח עדי כן בגזרה נזר סלול צפוניה חליץ אזר (ממרה, יוצ' שבת פרה). סרסור זרוז מריץ ראש פרוז הריץ סלול שלום ותרץ הנצנים נראו בארץ (אור, יוצ' א פסח). שלישים פתחו ראשון לקלקל אצו סלול ארח לעקל (וה מועיל, י"ז אמכון פסח).

—הִפעי, *הִסְלִיל,—א) עשה דרך סְלוּלָה: גזרים הסליל בענין בשומו מעמקי ים ארח ומסלול מסים (לוצא לדקה, יוצ' ז פסח). לשמור צאתך וביאתך להסליל דרכיך לישר ארחותיך בשרתה לתם לך טל ילדותיך (גנזי שכטי' ג, דודסון 45).—ובמשמ' הדריך והוליך בדרך סְלוּלָה: מאסה עד ציץ אב והפריחה כטל מטי הרג הסליל והטלילם בטל (אאגרה, תפלי טל). אשל נטע והעוברים הארח ובקצוי ארץ ריחו הרה ותועי דרך הסליל באורח (לדק, יוצ' ב שבועי). תרגלת ידיד

1) [בראב"ש הגרסה בסלים. וכן בערוך ערך אפתק.]

2) [כל החוקרים החדשים פרשו כמו ריב"ג ורד"ק לשון הרמה והגבהה, כמו סללה, הגבהת מקום ע"י שפיכה של תל עפר. ומזה מסלה, שביל שהוגבה ע"י עפר, חצץ וכדומ'. ועי' רד"ק לישע' (נז יד) וז"ל: וענין סלו ומסלה שמרימים באבנים שמשימים בדרכים שהם מקולקלות בטיט, ע"כ. ולשרש זה שיכים גם כל הצורות במקרא שחלקם המחבר לארבעה שרשים נפרדים. עי' בהערות להלן. וצריך להעיר שבאשור' סִלּוּ הוא כביש מְרֻצָּף ברחוב או בשוק המשמש להליכת בני אדם עי' Del., Handw. 500, ואולי השרש העברי נגזר ממנו.]

3) [רש"י מפרש כבשו, וכן להלן (סב י), והנכון כפרוש רד"ק שהבאנו בהערה הקודמת. וכן בשם אביו בשרש סלל, וז"ל: וכן אמר ומסלתי ירמון (שם, מט יא) וכענין זה סלו סלו שירימו המסלה וכו', ע"כ.]

4) [ראב"ע גוזר מן סִלּון ממאיר, והנכון כפרוש רלב"ג וז"ל: שדרכם סלולה ודרוכה לבוא אלי מרוב ההתמדה, ע"כ. וכעין זה ת"י וכבשו. ואולי יש בזה בטוי תכפיסי מן סללה.]

של משה וקרא אותו לפייסו (ר' אבין, מד"ר שמות מג). אף הקב"ה ויתר לנו סליחה אחת משלו ואיזו זו עשירית האיפה (ר' יהודה בר סימון בשם ר' זעירא, שם ויקר' ג).—ובתפלה: אל מלך יושב על כסא רחמים וכו' ומרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים עושה צדקות עם כל בשר ורוח (אל מלך, סדר סליחות).— ואמר הפיטן: הפותח לנו שערי רחמים ומאיר עיני המחכים לסליחתו (ברכו, יוצ' יוה"כ). קדוש בתשובה שת סליחתו (קדוש אדיר בעליתו, שם). יש כאן מחילה סליחה וכפרה ככתוב בתורתך ונסלח לכל עדת ב"י ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה (סדר רע"ג ב, קענ:). כי אתה רב סליחות ובעל הרחמים (סליח' לחמישי, שם קיח:).—ואמר המשורר: במימי סליחותיך את כל אשמותי מחה ולפי רוב הסדיך את כל יגונותי דחה (ראב"ע, אלהי הודיעני). בורא למענהו בריאות עמו סליחות נמצאות וישם לקין אות קרנים מידו לו (הוא, מי כמוך אל). מחול לנו מלכנו כי פשענו על שם ולכל פשעיהם אשר פשעו בך וסמך סליחה וחטא לאב ומחילה ופשע למלך (סד' שחר' של חול, אבודרהם לו.). ועם האדון הסליחה (ככר לאדן, ד"ה א"ר גמליאל, קמג.). ועמו הסליחה (שם, ד"ה באשתו, קלה).— ב) *שם לתפלות ופיוטים שתכנם בקשה לסליחת עון: ולומר סליחות כך ראוי כשמגיע ש"ץ בחנון המרבה לסלוח אינו חותם אלא מתחיל בסליחות ובתחלת סליחות הרבה מנהגות יש יש שמתחילין כי על רחמיך הרבים ויש שמתחילין בפסוקי רצוי סליחה (סד' תעניות, סדר רע"ג ב, עח.). ואם רצה לומר סליחות ופסוקים הרבה ממה שתקנו ראשונים ופזמונים ממה שתקנו פייטנים אומר (שם קכז:). אבל סליחות ורחמים חובת היום הוא וכשמגיע לפני ה' תטהרו אומר שבע סליחות (שם קעד.). ולאחר שמסיימין הצבור תפלת וידוי אין שם ירידת שליח צבור לפני התיבה אלא כסדר שבין ראש השנה ליום הכפורים לעמוד ולסדר סליחות ודברי תחנה ובקשה (Elbogen, Stud. 36). עניננו אבינו עניננו וכו' עניננו אלהי יצחק וכו' עניננו אלהי יעקב עניננו הכל כפי שאומרים בסוף הסליחות (רש"י, תענ' יד.). וכן השיב ה"ר אביגדור כהן צדק נר"ו לר' צדקיהו ב"ר בנימין אחי השני וצ"ל שאין לאמרם בפחות מעשרה לא בסליחות ולא בתחנונים שהן דברים של קדושה וכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה (שבלי הלקט כט). ולומר במנחה (של יוה"כ) סליחות הרשות בידו וכו' שבשחרית אומרין חמש סליחות (אבן ירחי, המנהיג, הלכי יוה"כ סד). נוהגין בספרד לומר בשבת תשובה הרבה סליחות ותחנונים ותמה אני על המנהג שהרי אין מריעין בשבת (לבדא, האגור תתקכב). ואמר בדבריו כי יש בפרשת ויחל משה רמז לסליחות מפני שיאמרו ויעבר אדני על פניו בכל סליחה וסליחה (ר"י מריזי, מחכמ' כד). והחזן אשר יאמר סליחות לעם זה אין לחטאתו מחילה (שם).

*סָלִיל, סְלִיל, ש"ז,—א) גליל חלול כעין קנה שכורכים עליו חוטי המטוה[1], Spule; bobine; spool: המעלה מן הפקעת לחברתה מן הסליל לחברו מן הכובד העליונה לכובד התחתונה וכן שני דפי חלוק שנראה נגע באחד מהן הרי השני טהור (נגע' יא ט)—ב) קנה מדה: ואלו הן קנה המדה הסלול[2] בטיט[3] שבצדדין עולה למדת ארבעים סאה וכו' (תוספת' מקוא' ג 7).

*סְלִילָה, סלולה, — קִבּוּץ של סלים[4]: חגבים מן הסלילה[5] אסורין מן האפותק מותרין וכן בתרומה (ע"ז ג ז). חגבים והקופרין מן הפתק ומן האוצר ומן הספינה הרי אילו מותרין ואם היו נמכרין בסלילה לפני חנוני הרי אלו אסורין מפני שמרביצין עליהן יין כדי שיהו יפין למראית העין (תוספת' שם

---

1) [הערוך פרש מפני שסולל ומתגלגל. ובערב' שַׁלִּילַה a), פקעת הצמר שעל הכישור.]

2) [גרסת רה"ג (נגע' יא ט) וכן גרסת הערוך הסליל. והם מפרשים שהוא אחד עם משמ' א). וכן בכ"י וינא, ובפרוש הגאונים (הוצ' אפשטין 98). ויסטר' מפרש כמו צלול, ומחבר אותו עם בטיט הבא, וכן קרויס (ארכיא' I 305), אבל זה טעות.]

3) [הגר"א מגיה הטיט.]—4) [עי' הערה הבאה.]

5) [כך במדב"מ וירוש', וכך גרסת הערוך ערך סל, וכן בגיאוניקה, גינצ' II 45. אבל בערך אפתק הוא גורס סלולה וכן מביא שם בדברי רה"ג, וכן ברי"ף ובדפוס'. לוי ואחרים מפרשים כמו צורה זערית מן סל, כלומ' סל קטן. אולם החנוני אינו מוכר מסל קטן אלא מסל גדול. וברור שהנגוד הוא בין החגבים הנמצאים עדין באוצר ובין חגבים שהוציאו מן האוצר ונמצאים כבר בסלים שלפני החנוני, עי' רש"י. וכן מפרש הר"ן לרי"ף סלים. ועי' גם גרסת הערוך והרא"ש בהערה הבאה. והצורה הדקדוקית היא צורת הקבוץ כמו כנימה ועוד. ועי' סגל, (הזעירות בעברית, מדעי היהדות I, 144).]

---

a) سليلة

שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר (דני׳ ט יט). ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו וכו׳ ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם (דהי״ב ז יד). — ואמר בן סירא: ואמרת רחמיו רבים לרוב עונותי יסלח כי רחמים ואף עמו ועל רשעים ינוח רגזו (ב״ס, גני׳ ה ו). — ובתפלי׳: סלח נא אבינו כי חטאנו מחול לנו מלכנו כי פשענו כי אל טוב וסלח אתה ברוך אתה יי׳ חנון המרבה לסלוח (סלח, תפלת י״ח). — ובתו״מ: יהי רצון מלפניך יי׳ אלהי שתכפר לי על כל פשעי ותמחול לי על כל עונותי ותסלח לי על כל חטאתי (ר׳ ברכיה בשם ר׳ בא בר זינה, ירוש׳ יומ׳ ח ט). א״ל הקב״ה (למשה) בשבילך אסלח להם (מד״ר במד׳ טז). — ואמר הפיטן: סלח לגוי קדוש ביום קדוש וכו׳ חטאנו צורנו סלח לנו יוצרנו (ברכו, יוצ׳ יוה״כ). המתק האור לסליחתי העת תענה ותאמר סלחתי (אז ביום כפור, שם). סלה ברחמיו יציל מחרביו סלות ירבה לעם מבורכיו (מורה חטאים, שם) — ואמר המשורר: אבל יש בטח במרבה סלח וחיל וכח למוציא אסירים (ר״י הלוי, היוכלו פגרים, שער השיר 97).

— נפע׳, נסלח, — נסלח לפלוני חטאו, שסלחו לו: וכפר עליהם הכהן (להחוטאים) ונסלח להם (ויקר׳ ד כ; גם כו; לא; לה; ה י; יג; יו; יח; כו; יט כב). והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה וכו׳ וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל ונסלח להם כי שגגה הוא (במד׳ יה כד-כה). ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה (שם כו). — ובמדרי׳: אדם עובר עברה ודואג ולבו שת עליו וכו׳ אמר רב נחמן עלה לירושלם והקריב קרבן ונסלח לו ויצא משם שמח (ילקו׳ תהל׳ תשכה). — ובסהמ״א: אלו הייתם עובדים כראוי וצמים לפני כהוגן הייתם נשמעים וכל חפציכם לכם נמצאים וכל חובותיכם נסלחים (רלב״ח הנשיא, הגיון הנפש יד.).

סַלָּח, ס״ז, — מי שטבעו לסלח לזולתו, המרבה לסלח: כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך (תהל׳ פו ה). — ואמר הפיטן: דובבו בתחנון למוחל וסולח דופקי בתשובה ליוצר אור וסלח (אז ביום כפור, יוצ׳ יוה״כ). טוב וסלח לך היא הצדקה טהרנו במעינך לובש צדקה (שם). היום שמך יאמן אל טוב וסלח (יום זוגדכו, שם).

°**סַלְּחָן**, סולחן, ס״ז, — כמו סלח: כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון (תפל׳ יוה״כ). ומסיים כי אתה סולחן לישראל והותם בא״י מלך על כל הארץ וכו׳ (סדר יוה״כ, סד׳ רע״ג ב, קעד.). מצאתי בסדורים קדמונים שנכתבו על שם מר סעדיה גאון ז״ל שמסיימין בתפילת נעילה במה אנו מה חיינו וחותמין בא״י האל הסולחן (רז״ה, המאור הקטן על הרי״ף, יומ׳ ד: ד״ה והא דתנו רבנן). כי אתה הסולחן בכל ומוחל העון יהיו לרצון (תלמידי ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוק׳ 22). לשפיכת הנפש חשוב ככבשים צלחן כמעטר ומשביע גואל ורופא וסלחן (תעניות לצור, סליח׳ לבה״ב). סלחן ורחמן פדה עם לא אלמן בכלכלת במן בימי ציר נאמן החיש לו זמן אשר לא זומן (מנחת כהנים, סליח׳ שבת סוכה, סמא״ל תקמא:). רבה להיטיב רב חסד וסולחן (לגו״ג, מחז׳ איטל׳ ב׳ ם.).

°**סְלִידָה**, ס״נ, — שה״פ מן סלד, צרבת בקיבה, סלוד, Sodbrennen; brûlure de l’estomac; heartburn, pyrosis[1]): ומי שימצאהו משתיית היין סלידה ימוץ אחריו הרמון והמים הקרים ומשקה האפסנתין בבקר ועשיית המרחץ אחר לקיחת דבר מועט (קאנון א ג ב ח).

*__סְלָיו__, — כמו שליו, מין ממיני העוף: כתיב שליו וקרינן סליו א״ר חנינא צדיקים אוכלין אותו בשלוה רשעים אוכלין אותו ודומה להן כסילוין א״ר חנן בר רבא ארבעה מיני סליו הן ואלו הן שיכלי וקיבלי ופסיוני ושליו (יומ׳ עה:). — ובסהמ״א: נתן מן שכרם ענן ואש ומן וסליו ורב טוב אשר צפן ליום תגמוליו (רסע״ג, הסג׳ על חוי הבלכי, דודסון 66).

סְלִיחָה, ס״נ מ״ר סליחות סלחות, — א) שה״פ מן סלח, Vergebung; pardon; forgiveness: אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד כי עמך הסליחה למען תורא (תהל׳ קלג-ד). ליי׳ אלהינו הרחמים והסלחות כי מרדנו בו (דני׳ ט ט). — אלוה סליחות, שדרכו לסלח: ואתה סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ולא עזבתם (נחמ׳ ט יז). — ואמר בן סירא: ואל סליחה אל תבטח להוסיף עון על עון (ב״ס, גני׳ ה ה). — ובתו״מ: בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות האחרונות אלא ט״ו באב מאי היא (תעני׳ ל:). חמשה אין להם סליחה המרבה לשוב ומרבה לחטוא והחוטא בדור זכאי וכו׳ (אדר״נ לט). אף אתה לך רד דיו לעבד להיות שוה לקונו כיון שראה משה כן אמר אין סליחה ידע הקב״ה מה בלבי

[1]) תרג׳ ד״ר מזיא.

כי בה דבק זה האיש השלם בשכל תהיה שמירתו הכרחית וכו' והשכל הנמצא בו בפעל חוזר להיות בכח תסתלק ההשגחה באותו זמן שהוא נפרד מן השכל או מן העבודות האלהיות וכפי שיעור הפרידה יהיה סילוק ההשגחה (ר"י אבן לטיף, שעה"ש כד, הסמר 3, 102). אבל אם ראה אמת המים באה להזיק הקרקע ונתן צרור ומנעה לא קנה שסילוק ההיזק אינו קונה אלא הבאת התועלת (טו"ע חו"מ, מקח קלג ו).— ובמשמ' הסרה מזכות או מתביעה, פטור, התפטרות: וינתן לשלשת בניי הקטנים השמנה עשר חלקים ואבן הטחנה להם לבדם מבלעדי כל אדם בעולם ומבלעדי אחיהם סעדאן כי פטרתיו מעתה במאה בספים הללו וסילקתיו מכל הנמצא לי בעולם סילוק מוחלט (תשו' הגאו' הרכבי, סע); ולא נמצא בידה אלא מחצית חלק בעלה ונסתלקה סלוק גמור בחלוקה (רש"י, סו"ת, קבול' קונטרי ז). וכך אמרו לנו פלוני בן פלוני זה ופלוני בן פלוני זה מעכשיו נסתלקנו כל אחד ואחד ממנו זה מביתו וחצרו סילוק גמור מהיום ולעולם (ר"י ברצלוני, ספ' השטרות 123). ועל ספר תורה אין מועיל סילוק כי אי אפשר להם להסתלק שלא ישמעו קריאת הספר אלא א"כ יש להם ספר אחר וא"א ז"ל כתב בתשוב' על ענין סילוק להכשי' בענין המס איני רואה שיועיל שום סילוק בענין זה (טוחו"מ, דיינים ז).— קנין סִלּוּק, שטר סִלּוּק: ואם נאמר דמ"מ אחר שדרך ונוסח כל שטרי סלוק הכי הוו סתם קנין סלוק לכתיבה בך עומד (חות יאיר, סו"ת מז). רק בקנין סלוק כשמסלק הבעל מנכסי אשתו עושה החתן ק"ס תכף אחר ברכה הראשונ' ברכת האירוסין וקודם הקדושין וכן כותבים בזה הלשון בשטר סילוק איך אמת הוא לאחר שארסתי וכו' (סס נג).—הפסקה: סוף פסוק נקרא כן כי הוא סוף הענין ותכליתו וצורתו מעידה כי היא קו מונח מתחת התיבה קרוב לסופה בדמות קו זקוף כאלו הוא הפסק וסלוק לגמרי (ר' קלונימוס, מקנה אברהם, שער הטעמים).—ב) "כמו סליק, שם לנגינה המפסקת בסוף פסוק: שנים עשר הוא הסלוק אשר בו ענין מחבירו חלוק מוכיח כנר דלוק שזה סוף הפיסוק (הורי' הקורא, דרנבורג 72). וזה שמותם ותמונתם על סדר מדרגותם מפסיקים א' סלוק ב' אתנח וכו' (צ"ז, תל"ע ג א). הסלוק תמונתו כמו אצלנו וגם מקומו תחת האות ורק הוא לבדו והטפחא שלפניו הם מתחת להאותות בכדי לקמץ הזמן ובהיותם באים בכל פסוק ופסוק בסופו (מצוה אל הנקוד האסורי לפינסקר 31).—ג) שם של הפיוט האחרון שבקרובות הפיוט המתחיל ובכן לך תעלה קדושה: בסלוק של פרשת פרה יסד ר' אליעזר הקליר מן הדם טחול הדם (תוספ' חולי קט:). וכשגמר כל הסילוק נסתלק ונעלם מן העולם (ר"י מוינה, אור זרוע, ר"ס רעו 3).

סלח[1], ממנו סָלַח, סַלָּח, סְלִיחָה, "סַלְחָן.

סָלַח, פ"י, סָלַחְתִּי, סָלַחְתָּ, סָלַחְתְּ, סֹלֵחַ סְלַח, סְלוֹחַ, סְלַח, סְלָחָה, אֶסְלַח, יִסְלַח.—סָלַח לפלוני עֲוֹנוֹ, וסָלַח לַעֲוֹנוֹ, לא קצף עליו בגלל העון, לא העניש בשבילו verzeihen; pardonner; to forgive: אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וְסָלַחְתָּ לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו (שמות לד ט). סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה ויאמר יי' סָלַחְתִּי כדברך (במד' יד יט-כ). ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום ויי' יִסְלַח לה כי הניא אביה אתה (סס ל ו; גס ע ג). והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך וכו' לא יאבה יי' סלֹחַ לו (דבר' כט יט). ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ושמעת וְסָלַחְתָּ (מ"א ח ל). ואתה תשמע השמים וְסָלַחְתָּ לחטאת עמך ישראל (סס לד; גס לו; לט; נ). לדבר הזה יִסְלַח יי' לעבדך (מ"ב ה יח). וגם דם הנקי אשר שפך וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה יי' לִסְלֹחַ (סס כד ד). ואמר אדני יי' סְלַח נא מי יקום יעקב כי קטן הוא (עמוס ז ב). יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל יי' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לִסְלוֹחַ (ישעי נה ז-ח). שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה וְאֶסְלַח לה (ירמי' ה א). אי לזאת אֶסְלוח[2] לך בניך עזבוני וישבעו בלא אלהים (סס ז; גס לא לד; לג ח; לו ג; נ כ). למען שמך יי' וְסָלַחְתָּ לעוני כי רב הוא (תהל' כה יא). הַסֹּלֵחַ לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי (סס קג ג). נחנו פשענו ומרינו אתה לא סָלָחְתָּ (איכ' ג מב). אדני

---

[1] [כן בארמ'. ובאשור' סַלַאחַ, סחל, זרק מים על פלוני (Del., Handw. 493, 501). ושאול גם במצרית, עי' Burchardt, Altkanaan. Fremdw. im Ägypt. No. 1155.]

[2] כך הכתיב, והקרי אֶסְלַח.

וְסַלּוֹנִים[1]) אותך ואל עקרבים אתה יושב (יחזק' ב ו).— ואמר המשורר: מרום צדקו לעדתו תאשר היות פתחון פה לסלונה וסרבה (רסב"ג, סולמית, מנח' יוה"כ סדר רע"ג ב, כג. ורסה). עזי פנים וסלונים בתפילים שבין עיניו חנונים עזי מצח ומגיגים (Elbogen, Stud. 178).

סִלּוּף, ש"ז, מ"ר סִלּוּפִים, סמ' סִלּוּפֵי,—שה"פ מן סִלֵּף, ואמר הפיטן: חשבה כהיום זכרה להאחות סלוף[2]) דינה ביהוסף להנחות (אבן חוג, יול' א כ"ס).—מי שהוא אץ ברגלים יכשל בלכתו ויחטיא הדרך ומי גרם סלוף דרכו אולתו ועל יי' יזעף לבו (ר"י בן כספי, משלי יט ג). ואולי תאמר כי הלא נגד עיניך בוגדים בגדו בסלופי חמס ושוד וכל הון יקר ימצאו וכו' ויפדה נפשו מידם (מיד אויביו) כי ירבה שוחד מהון רב אשר קבץ בסלופיו ובגידותיו (אלשיך, משלי יא ז). — ובמשמ' עקום, דרך עקומה: כי המים האתנים ששב הים לאיתנו סילף שלא ישובו דרך ישרה כי אם בסילוף כי באו בין סוף מחנה ישראל וראש המחנה מצרים (הוא, איוב סב יט).

***סִלּוּק**, סילוק, ש"ז, מ"ר סִלּוּקִים,— שה"פ מן סִלֵּק, העלאה, הסרה, Aufheben, Fortnahme; soulèvement déplacement; taking up, removal. —א) סִלּוּק לחם הפנים, בזיכין וכדומ' במקדש: מלמד שמגביהין אותו (את השלחן במקדש) לעולי רגלים ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום שסילוקו בסידורו (כיס לקים, יומ' כא:). עבודת מתנה ולא עבודת סילוק (שם כד.). נס גדול נעשה בלחם הפנים כסידורו כך סילוקו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו (כיב"ל, חגי' כו:). ואמר רמי בר חמא הפריש ארבעה קמצין לשני בזיכין ואבדו שנים מהם קודם סילוק בזיכין לא הקבעו לאחר סילוק בזיכין הוקבעו (מנח' יא:). — ובסהמ"א: אבל עבודת סלוק אין חייבין עליה מיתה (רמב"ם, ביאת המקדש ט ח).—סִלּוּק מסעות, סלוק המשכן כשנסעו במדבר: דתניא בשעת סילוק מסעות קדשים נפסלין וזבים ומצורעים משתלחים חוץ למחיצה (זבחי ס:). ש"מ יש סילוק מסעות בלילה (מנחו' לה.).

—סִלּוּק ידים: אמרו לו לר' יהודה אלפלא ידיה (של נדה) מונחות בעיניה כל בין השמשות יפה אתה אומר עכשיו אימר עם סלוק ידיה ראתה (נדה סא:). —סִלּוּק דעת, סִלּוּק שכינה: דבר אחר על אלה אני בוכיה וכו' על סילוק דעת ועל סילוק שכינה אפשר שהיה צדקיה רואה אחרים שהיו מנקרין את עיניו ולא היה לו דעת להטיח את ראשו בכותל עד שיצאת נשמתו אלא גרם לבניו שיהרגו לפניו אלא על אותה שעה נאמר יאבד לב המלך ולב השרים וגומר (רבי יהודה, מד"ר איכ', על אלה אני בוכיה).—סִלּוּק מן העולם, פטירה, מיתה: וכן אתה מוצא בשעת סילוקו מן העולם משביע ליוסף ואומר לו אל נא תקברני במצרים (פסיק' רבתי, והיה מדי חדש). וזבדי בן לוי ורבי יוסף בן פטרוס וריב"ל קראו כל אחד מהן בשעת סלוקן מן העולם אחד מהן קרא על זאת יתפלל כל חסיד וכו' והאחד קרא מה רב טובך וכו' והאחד קרא כי בו ישמח לבנו (מד"ר שמות נב).—וכן סִלּוּק סתם: בשעת סילוקן של צדיקים הקב"ה מראה להם מתן שכרן (שם ברא' סב). מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה ומחורבן בית המקדש (שם איכ', עומאתה בשוליה). מצינו שסילוקן של בחורים קשה כחרבן בהמ"ק (שם, שלה כל אבירי). מי זאת עולה מן המדבר עילויה מן המדבר סילוקה מן המדבר מיתתה מן המדבר (שם, שה"ש, מי זאת).—דברים של סִלּוּקִים, של ענינים שסלקו אותם, עונות שנתכפרו: תאלמנה שפתי שקר הדוברים על צדיק עתק וכו' מהו עתק דברים של סילוקים כענין שנאמר ויעתק משם ההרה (שם, שמות נב).— ובסהמ"א: וכן ונעלה הענן ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן שאין זה לשון סלוק אלא צמוח ועלייה (רש"י, במדי ט יז). שיש לעקרים הכוללים עקרים אחרים פרטים יקראו שרשים לפי שהם נכנסים תחת הכוללים ומסתעפים מהם ובסלוק הכוללים יסתלקו הפרטים (ר"י אלבו, ספר העקר' הקד'). והשרשים שהם תחת עקר מציאות השם יתברך כפי מה שיחייבהו העיון ולפי מה שתגזרהו תורת משה הם האחדות וסלוק הגשמות (שם א כו). לפיכך צריך אתה להשתדל לדעת פירוק הקושיות וסילוק הספקות ביגיעת התלמוד עד שתדע דרך האמת (ר"י בן עקנין, ספ' מוסר ב יח). ועתה ראה היאך נמשך זה המאמר התורני אחר עיון ההשי

---

1) [יש מהחדשים המגיהים ע"פ התרגום' סרבים וסולים, מן א.סלה, עי"ש בהערה, ועי' גם ערך סָרָב.]

2) ופרש רבי משה הדרשן מגרבנא וז"ל: והכירה שממשפחתו היא ולקח לו לאשה וזה הוא סלוף דינה מה שילדה ע"י קלקול לקח יוסף, ע"ב.

הענין השני הנראה מדבריו שהוא רוצה להראות ואעפ"י שלא אמרו בפירוש הוא שיאמר הואיל והשכל הוא נצחי ונשאר אחרי הגוף וא"כ אינו צורתו וא"כ אינו נמצא עמו אבל קודם לו ואחריו וישאר חי וישאר סלה[1] (ר' הלל מוירונה, תגמי הנפש יז:). כי הנותן סלה יהיה ממין הנותן כמו שכל נותן צורה יהיה צורה נבדלת (שם נג.). ושפתו בקדש ידי כותבת ושפת תורתו ושפת עמו סלה וכו' ושלח נא האל אורך ואמתך על פי שפה זו כימי קדם סלה (אדם הכהן לבנסון, נכון לבי אלהים, שש"ק).

*סִלּוּד, ש"ז, מ"ר סִלּוּדִים,—שה"פ מן סִלֵּד,—א) קפיצה וחזרה לאחור מפני חם האש: והיכי דמי סלוד יש שסולד מרתיחה מועטת ויש שאינו סולד (רש"י, שבת מ:). —ב) כמו סלידה: אם ימנעו ההתנערויות או ימעטו וימצא עם זה אם כובד ואם עקיצה ואם סלוד ואם מתיחה ואם סבוב ראש (קאנון ג א א ח).—ג) חיל ופחד: טהר רבי ישמעאל עצמו והזכיר את השם בסלודים ועלה למרום ושאל מאת האיש לבוש הבדים וגם לו קבלו עליכם צדיקים וידידים כי שמעתי מאחורי הפרגוד כי בזאת אתם נלבדים (אלה אזכרה, מוסף יוה"כ). ואכון בתפלה את לבי לשמים ואזכר בסלודים את שם הקדשה (יל"ג, בירח בלילה א 49). ג) כמו סֶלֶד, שבח ותהלה: נוצצים בנעימה משמיעים סילודו מלא כל הארץ כבודו (רשע"ג, קטע כ"י פעדיאלנה, ספתר 46). כי נשואי נשרים בנואמם ינגידוך כי סבובי סך בסלודם יסגדוך (כי אדוקי אש, יוצ' יוה"כ). אזי שית סוד סלודך אסלסלה אזי פאר פציון פצחך אפעלה (ר' יוסף אבן אביתור, תחכן ישראל, בעל הסיר 14). טיף נואם שבחך נצח בהתמידי יעל לפניך שועי ושירי סלודי כתר שבחי אפדיני להרבידי (אודיעך מטאתי, יוה"כ, סדור תימני). קדושי צבאיך פחד עונים סילודך נרתעים מאימתך (מות יאיר; שו"ת, אלי בורחי, לד.).

*סָלוּל, ש"ז, —תאר לישראל: סלול משמרו ישוב ששון ושמחה בו חשוב (Kahle, Masor. d. West., י'). שים לבלגה ששון סלול בל יאסון (שם יב). סלול בפתח יושב שוש ליפת היה יחשב (שם כג).

*סִלּוּל, שה"פ מן א. סִלֵּל, — ובמשמע' הליכה, ואמר הפיטן: סלול מסלתנו ישר לצעוד ובן יקירך קרסול לא ימעוד (ירום לור ישעי, יוצ' ב ר"ה). כליתי תנים ופדיתים מפרך לא זכרו ידי ותפשו סלול סרך (דודסון, גנזי שכט' ג 189).

*סְלוּל, — עי' סְלִיל.

*סְלוּלָה, — עי' סְלִילָה.

סִלּוֹן, ש"ז,—מין ממיני הקוצים, Dorn; ronce; briar; ובהשאלה, הוא היה לפלוני לסִלּוֹן ממאיר, הציק לו: ולא יהיה עוד לבית ישראל סִלּוֹן ממאיר וקוץ מכאב מכל סביבתם (יחזק' כח כד).—ובמדר': וגם הנפש לא תמלא וכו' שמואל אמר כסילן רטוב והפוך היוצא מן הושט (מד"ר ויקר' ד).— ובסהמ"א: המקיז דם לאביו או שהיה רופא וחתך לו בשר או אבר פטור אע"פ שהוא פטור לכתחילה לא יעשה או להוציא סלון מבשר אביו או אמו לא יוציא שמא יעשה חבורה (רמב"ם, ממרים ה ז).—ואמר המשורר: כי עמדו בפאת ארץ שני אורים אך נגדם בגן אל כל היקום סלון (ראב"ע, שמש בגבעון דם). וגדודי עוני באורם קלוני וצלוני ואחרי סלוני סילוני וסלוני ובנבליהם נבלוני (ר"י חריזי, תחכמ' יד).

סַלּוֹן, ש"ז, מ"ר סַלּוֹנִים,—כמו סִלּוֹן: ואתה בן אדם אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא כי כרבים

רצוני דבר המתמיד לעולם כמו הסוררים אל ירימו למו סלה, אלהי יעקב סלה, וכבר יפול ג"כ על העבר כמו וקדוש מהר פארן סלה ותאמר מקדם (לקו"ק, לפינסקר ריח). אולם ראב"ע בפרושו (לתהל' ג ג) הכיר שסלה אינו המשך דברי הפסוק וז"ל: והנכון כי טעם סלה כמו כן הוא או ככה ואמת הדבר ונכון הוא, ע"כ. וכן רד"ק מפרש כמו השבע' שהוא בטוי נגיני, וז"ל בשרש סל: והנכון והישר בעיני שזו המלה אין לה ענין דבק בענין אשר היא עליו אך היא מלת ניגון כך שהיו המנגנים משלימים במקומות הניגון כן, והראיה כי לא תמצא זאת המלה במקרא כי אם במזמור וניגון, כי רוב הזכרת המלה הזאת בתהלים ובתפלת חבקוק שהיתה בנגון, ערות יסוד עד צואר סלה (חבק' ג יג) וכן אמר בסוף התפלה למנצח בנגינותי, ולפי דעתי כי שרש המלה סָלַל והה"א נוספת כי המלה מלעיל לעולם ויהיה סֶל, על משקל צֵל, קֵן וכשנוספת בו הה"א היה ראוי להדגש, והוקל ומשקלה עם תוספת הה"א כמו הֶרָה נסו (ברא' יד י) וענינה הרמה והגבהה מן סלו לרכב (תהל' סח ה) רצה לומר כי באותו המקום היה הגבהת הקול בניגון, ע"כ. וכן דעת כל החדשים אלא שנחלקו בהגדרה המדויקת של הסמן הנגיני ופרשו בו פרושים רבים ושונים. ויש להעיר שבאשורית סלה פרושו התחנן, התפלל, כמו צלא בארמ', עי' Del., Handw. 500; ועי' גם בהערה לערך חלק, החליק.] — 1) [עי' שטינשנידר שם עמ' 23].

אלף איש (סס קכס). וידלג אלעזר אחיו אחד מבחורי חשמנים וירץ למול הפיל ו ס י ל ה ארצה כל הבא לקראתו (סס קכז).

—פעי, יְסֻלֶּה, סֻלּוּ, סוּלוּ, — שפלו וכבשו אותו: ויסע משם וילך אל איטליאה וילחם ברומיים ויצא רומיים לקראתו ותתגר מלחמה גדולה ו ס ו ל ו בקרב ההוא רומיים לאין מספר (סס קמט). ותהי שם מלחמה גדולה ועצומה מאד ו ס ו ל ו ביום ההוא מגבורי רומיים צ' אלף (סס קנ). ויהי כבא אלכסנדר ומחנהו על מחנה לטירו ויחלק את הגדודי' ותתגר מלחמה ו ס ו ל ו רבים ממחנה לטירו וילחמו מהבקר עד הצהרים וינצחו היהודים ו ס ו ל ו המון רב ממחנה לטירו (סס קסט). ויהי בצהרים ויגש פליסתיפנוס עם מחנהו להלחם עם היהודים ויבאו על אלכסנדר וימצאם עייפים ויך בהם מכה גדולה וסולו ביום ההוא מן היהודים ל' אלף איש ארצה (סס).

ב׳סלה, ממנו ב׳סָלָה.

ב׳סָלָה—קל לא נמצא.

—פעי, יְסֻלֶּה, סֻלָּה דבר בזהב וכיוצא בזה, נקנה, הֻשַּׂג[1]: לא יתן סגור תחתיה ולא ישקל כסף מחירה (של החכמה) לא תְסֻלֶּה בכתם אופיר בשהם יקר וספיר וכו' לא יערכנה פטדת כוש בכתם טהור לא תְסֻלֶּה (איוב כח יה-יט). — ואמר המשורר: לבד נדף (האדם) כעלה במאזנים לעלי בהבל י ס ו ל ה ובכלוב מלא עוף כן מרמה מלא (רשב"ג, יי' מה אדם). נטה מעל אחי עשר וכסל לבב משכיל ברב אמרו י ס ו ל ה ואם מפי אנוש מסכן וחכם לקח לקח בכתם לא י ס ל ה (רמב"ע, התרשים י עז-עח). הרכבנו את האב והשבענו את בנו ויהללו אתנו במהלל מופלא אשר בפז לא י ס ו ל ה (ר"י חריזי, ממברי איתיאל יד, הול' עשכרי). אף לא י ס ל ה עפר ארצך בזהב ופז יקר כמו יהלום מחצב הרריך (ליון קמי, קינ' ת"ג). אוהב נאמן אין דומה לו לא יסלה בפז (צ"ז, צ"ם ו יז). את הכל תמר אני אשא ואני אסבל אך לא אמרך לעזבני כי אהבתך אהובתי סגלת קדש היא לי לא ת ס ל ה בכבוד (ר"א לויסל, המליץ א ג 27).

סֶלָה,—מלה רגילה במזמורי תהלים ומצויה גם במזמור של חבקוק, פירושו הנכון אינו ידוע[2]: אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פרן סֶלָה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבק' ג ג; גם ט; יג). רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סֶלָה ואתה יי' מגן וכו' ויענני מהר קדשו סֶלָה אני שכבתי ואישנה וכו' ליי' הישועה על עמך ברכתך סֶלָה (תהל' ג ג; גם ה; ט; ד ג; ה; ז ו; ט יז; כא; כ ד; כא ג; כד ו; י; לב ד; ה; לט ו; יב; מד ט; מו ד; ח; יב; מז ה; מח ט; מט יד; יו; נ ו; נב ה; ז; נד ה; נה ח; כ; נז ד; ז; נט ו; יד; ס ו; סא ה; סב ה; ט; סו ד; טו; סז ב; ה; סח ח; כ; לג; עה ד; עו ד; י; עז ד; י; יו; פא ח; פב ג; פג ט; פד ה; פה ג; פז ג; ו; פח ח; יא; פט ה; לח; מו; מט; קמ ד; ו; ט; קמג ו). —ובתפלות במשמ' לעולם: וקרבתנו לשמך הגדול ס ל ה באמת להודות לך (תפל' אהבה רבה). אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום ס ל ה (תפל' י"ח). וכל החיים יודוך ס ל ה ויהללו את שמך באמת (סס). — ובסהמ"א:

[1] [אולם עי' ס ל א הערות.]

[2] [השבע' מתרגמים διάψαλμα, וכן סומכ' ותיאוד' ומלה זו נמצאה גם בנוסח היוני של תהלות שלמה (יז לא; יח י) אולם פרושה של מלה יונית זו אינו ידוע לנו יותר מפרוש העברי ס ל ה. הנוצרים הקדמונים פרשו את המלה היונית μέλους ἐναλλαγή או μέλους μεταβαλή, כלומ' חליפת הנגון. ובהקספלה הסורית ע ו נ י ת א. כלומ' זמר שמזמרים שני בני אדם חליפות. ולפי זה ס ל ה הוא כמין נגוני ואינו שיך לדברי המשורר. עקילס מתרגם ἀεί, לנצח, וכך גם תיאוד' (תהל' ט יז). וכן ת"י כמו לעולם: לעלמין (תהל' ג ג; ה ועוד). לעלמא (סס לב ד; ז ועוד). נצב סלה, לחיי עלמא (סס לט ו). ירצו סלה, יתגון סורחנותהון לעלמא דאתי (סס מט יד). בגבורת עלמין (חבק' ג ג). קיים לעלמין (סס ט יג). וכן הוא מחבר ס ל ה עם ע ו ל ם הקודם: עד עולם סלה, עד עלמי עלמין (תהל' מח ט). ושמך לעולם נודה סלה, ושמך נודי לעלמא עלמין (סס מד ט). ולפי זה סלה הוא קשור תמיד להמשך הענין בתור חלק עצמי של דברי המשורר. וכך התרגומים היונים הנודעים ממקומם בהקספלה בשם החמשי: εἰς τοὺς αἰῶνας, לעולמים, והששי: διαπαντός, תמיד לנצח. וכן הירוני' semper. הפשיט' לפעמים משמיטה (כך גם הוולגטה) ולפעמים היא מתרגמת לעלם, לעלמין (תהל' ג ג ט) ועוד; (חבק' ג יג). התרגומים האלו מסכימים עם המאמר בגמרא (עירובי' כד.) וז"ל: תנא דבי ר"א בן יעקב כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק עולמית נצח דכתיב כי לא לנצח אריב ולא לנצח אקצוף סלה דכתיב כאשר שמענו כן ראינו בעיר ה' צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה ועד דכתיב ה' ימלוך לעולם ועד. ע"כ. וכן מנחם במחברת, נצח סלה עולם ועד ענין אחד להם, ע"כ. וריב"ג בשרש ס ל אומר וז"ל: משמות הזמן, כלומ' עדי עד בצעדך בישימון סלה מקדם, ע"כ. וכן רדב"א ועב"ם: סלה מלת סלה עפ"י הרוב לעתיד

יסודם העצמי לא זולתו אלא שבהשקפה ראשונה נפשינו סולדת מלקבל זה הענין שיהיה דבר מצוי שכולו הוא כמות (רמ"פ, יריעות שלמה א א ג ז::).—וסלד בחילה, ואמר הפיטן: שרפים עומדים משתחוים ומודים אומרים קדוש סולדי בחילה לנורא עלילה אומרים ברוך (אמילי פסקים, מוסף יוה"כ). ישע אל חי תוחיל לב סולד בחיל (ר"י נגארה, ישע אל חי א, לב). ד"א שהוא מענין מה שאמרו רז"ל במים רותחים כל שהיד סולדת בהם כלומר נצרבת ונשרפת ויהיה ענינו שאמר איוב מי יתן וימיתיני ותהיה המיתה נחמתי על חליי שאני סוליד[1]) בו בחיל (ר"מ בר' נסים מסכות, מעין גנים לאיוב ו י).—ואמר המשורר: בגדו כמו נחל ולא נהלו עלי שברי ותם שברי ולא סלדו (רמב"ע, דיואן לה).—ובמשמ' נכוה: אואיל שהואל לבלתי ידעו אם סלדו צדי או השלגו (שם ל). יהיה לבבי כי בעת אשמע בכות ועת שחוק אראה אזי אסלוד סלוד (יהודה ויטראל, קינ' לת"ב, ספרדי). ואם ליתה סולדת ונקרא מה שיתחדש ממנה היגיעה הנגעיית וכו' והכאב הסולד הוא מליחה שיש לה איכות חדה (קאנון א ב ב ב ב) לכל מחבר יעוד ידוע והזמנה מיוחדת שדעת חבריו לפעמים נכוה בה וסולדת (ר"א לויפל, סע"י ג, סיר הקדי).—וביב' פעו', סָלוּד, ביצה סלודה, עי' בדברי ריב"ג וראב"ע בהערה 3) לערך סלד, פע'.

—פעי', ״סִלֵּד, עשו שיהיה סולד: ולעפה אחותם וסלדו בחילה וידעו כי אלהים נורא עלילה כי הציל קהלה וישר לפניה מסלה ואת אשר לה החיה (תפל עליהם, שבת פורי, קבוצן אכג'). ויש אומרים מסולדות פי' מתחממות (ר"א מלוניל, ארחות חיים ב, הלכ' ביאות אסורות, סוף).

—הפעי', ״הִסְלִיד, יַסְלִיד,—כמו קל: אע"פ שהשמים ביני לבינך ברשפי הבתך לבי יסליד אלופי ומיודעי מורי הרב ר' אשר שיחי' אשר מדי דברי בך ברוך לקחתיך ולא אשיב עד אם ברכתיך (מהר"מ מרוטנברג, שערי תשובות ג, רמ).

״סֶלֶד, ס"ז,—א) שֶׁבַח ותהלה: לנקרא ראשון ואחרון מלך אדירירון מביעים סלד ורון בישר ובשרון (לבעל התפארת, יוצ' ח פסח).—ב) רתיחה וקצף: וחסדו ברע יגמול ולא יחמול בסלדו ואיה קם לדם צאני לנקם (ר"י פרכסים, לבי מודה, קובץ על יד א 105).

1) [כמו סולד.]

א. סלה, מ' ממנו א. סִלָּה [1]).

—קל, סָלִית,—סָלָה את האויב: סעדני ואושעה ואשעה בחקיך תמיד סָלִיתָ [2]) כל שוגים מחקיך כי שקר תרמיתם (תהל' קיט קיז-קיח).—ואמר הפיטן: הסולה שוגים נושאי עץ פסלם הנותן בעזים נתיבה להסלילם (הסכן מתמת, יוצ' יוה"כ).

—פעי', סִלָּה,—סִלָּה את האויב, כמו סָלָה: הכשיל כחי נתנני בידי לא אוכל קום סִלָּה [3]) כל אבירי אדני בקרבי קרא עלי מועד לשבור בחורי (איכ' א יד-טו).—ואמר המקונן: ספקו כף ומעדו אברי כסלה כל אבירי (שבת סורו מני, קינ' ת"ב).—ובמשמ' רמס: טסת נגיד חרשת סלית בכוכבי לילה (ר' ינאי, אז רוב נסים, יוצ' פס"ג). יהר לץ והעמיד מסלה טבוס בחורי בומה סלה חמוקי ירכי בם לפסלה (תמימים, יוצ' שבת זכור). מי ים סוף הוצפו נבכיהם לראשם צפו סלית צרים ונשטפו עברה וזעם באפפו (מי ים סוף, יוצ' ז פסח). תנון צלעו (של אדה"ר) סלה בשר תחתיו מלא הפיר [4]) צורת כלה ויביאה אל האדם (רסב"ג, אזכיר בפחד, על אוכות לסד"ל 25).—ובמשמ' הפיל וכבש: וישליכו מהם יותר מחמש מאות אלף פגרי מתים בעם עמלק כל אלה במלחמת המלך שאול בעם עמלק סלה ושפך נפשות בכל ארץ עמלק (יוקיפון כג). וירדוף אחריהם יהודה ובחוריו וסלה ביום ההוא מאדם גויות עשרים אלף (שם קמג). וילך מדבר ערב ויך את גוי ערב ורבים סלה בקרבה וישם עליהם מס וישב אל ארץ יהודה (שם קנד). ויסע משם אל עפרון העי' הגדולה ויצר עליה ויתנה אלהים בידו וסילה בתוכה אנשים

1) [המפרשים העברים גזרוהו מן סלל במשמ' כבש ורמס. והחדשים מחברים אותו עם הארמ' סלא, בזה ומאס. באשור' סֶלוּ, השליך (את העֹל) ובערבי שַׁלַא, שַׁלַו a), שכח, הזניח. ועי' הערה להלן.]

2) [ת"י כבשת, וכן רש"י רמסת, וב"כ ראב"ע ורד"ק בשרשיו. אולם השבע' מתרגמים ἐξουδένωσας, וכן תיאודי'. והפשט' אסלית, והירונ' sprevisti, כלם בזית, וכן החדשים. ועקילס תרגם ἀπεσκολόπισας, דקרת, כנראה חבר את הפעל עם סל סלון, קוץ; או פרש כמו במד"ר איכ', סרק במסרק (של ברזל). ועי' גם Reider, JQR. NS. IV. 579.]

3) [רמס ורפס, רש"י, וכן יותר המפרשים העברים, וכן הפשט' כבש.] — 4) [אולי הפאיר.]

a) سلا, سلو

ערלאקי הכהן, ספר הפזמונים ירחיק נדוד, קנ). מה תסלדי בציר כי תתבשרי בציר ישוב לב עם לו כלו (ר"י נגארה, יונת נדודים א ל). יאכל איש נדוד קרבי וחם לבי ונמס אסלד בציר כי בלתך הייתי מרמס (יאכל אש, שם קיג). עד אן תסלדי בציר כמו דלת תסוב בציר (שימי רעיה, שם ג, יט). —מיום גוד דוד ממלוגי יסלד לב גם כבד (ירלאה ופחד, שם א, קלט). — וסתם סַלֵּד: סגר אויבי לקרץ וירם קרני בערץ סלד מכנף הארץ (אנעים מדופי שירים, יוצ' א' פסח, מחז' איטלי א, קד.). סלסל סלד שגיא סולת סומך סובל כל ותקדש בשלוש קדש (מי יערוך, שחר' יוה"כ שם ב, פז:). לקול שאגתו החלו אראלים לבכות ולסלד ממתים ידך יי' ממתים מחלד (שם קה:). כי הרשעים כלו ויאבדו כל איבי שדי תרמסם רגל וכמו יקר כרים שור מריא עגל כלו במו עשן בי יסלדו (כהנת אברהם א לז כ). —ובמשמ' רומם ושבח: תקיף מרבבה מפארים לסלדו תלי תלים עומדים לכבודו תבל וכל דריה מקדישים הודו מלא כל הארץ כבודו (אראלי הוד, מנח' יוה"כ). בשמחת נות בית מסלדים ומחלים וזה אל זה קוראים ושואלים (אלה, יוצ' א שבוע'). קדישין רון רוחשים עם כרובים ושרפים והם עומדים ומסלדים וכסא אל מקיפים (יוצ' שבת ב אהה"ם). אנקת מסלדיך תעל לפני כסא כבודך (תפל' נעילה יוה"כ). נשמת סדורים המנשפים ביום מנוחה תסלדך המנית לבוטחימו בהשקט ובבטחה ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה (נשמת ידידים, קונטר' הפיוטי' סה). יהגה לבבי הוד כבודך ובפי אשו קושט מעבדיך פי ולשוני הם לסלדך (אנכך, שם ע). והודו ידידים ושירו וסלדו ביום טבעו מעניכם ואבדו (גנז' שכט' ג, דודסון 70). — *ובמשמ' חכוך ושפשוף מתוך תאוה לתשמיש: המסלדת בבנה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין שתי נשים שהיו מסלדות[1]) זו בזו ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין (ירוש' גיטי' ח י). —*ובמשמ' חמום ורתיחה: והי' הטיפה הנעשית ממיטב הדם ובעת שתפול ברחם מיד יולד ממנה מה שיולד באלפס הרותח כשיסלדו לשם הבצק שיעשה ממנה קליפה תקיף אותה מכל סביבה (כ"מ א"ת, ספר עולם הקטן לר' יוסף אבן צדיק ב ב 26). — *סִלֵּד היד לאחוריה, משך והשיב את היד: אפילו

1) בבבלי (שבת סה.) הגרסה המסוללות. ועי' (סנה' סט:) ולהלן ערך סלל. וחלוף זה בין סלד לסלל נמצא גם בקל, עי' להלן הערה 4].

אם היה מגביה וסילד היד לאחוריה והיה פוסק מלערות עוד ההוא טפה (מרדכי, ע"ז תתמ"ז).

—קל, *סָלַד, קפץ ושב לאחור: כל הנצוק טהור חוץ מדבש הזיפין והצפחת ב"ש אומרים אף המקפה של גריסין ושל פול מפני שהיא סולדת לאחורים (מכשיר' ה ט). חרום שחוטמו שקוע חוטמו בלום חוטמו סולד[1]) חוטמו נוטף מנין ת"ל או חרום (ספרא, אמור פרש' ג). —ובפרט מחם האש, כמו לבן ביצה: היה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן ובבא בן בוטא שמו אמר להן כך מקובלני משמאי הזקן לובן ביצה סולד[2]) מן האור ושכבת זרע דוחה מן האור (גיטי' כז.)—ויד: אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר והיכי דמי יד סולדת[3]) בו אמר רחבה כל שכריסו של תינוק נכוית (שבת מ:). —ובסהמ"א: מגלשין מים רותחין ששומטין את השער ויד סולדת בהן (גיאוגיקה ב, גינצב' 339). לפתות המכה קח בצלים ותחוך אותם חתיכות קטנות ובשל אותם בחלב עד שנתרכה ויניח אותה על המכה כדי סולדת היד והוא יועיל לכל מכות שבעולם (דרך ישרה, שער הסגולות שע). — *והנפש סולדת מפחד וכדומ': למה אדם מריח ריח גפרית ונפשו סולדת[4]) לאחריה שהנפש יודעה שהיא נידונית בה (ר' יוחנן, במודע הסליחי' פסיק' דר"כ, ביבר). —ובסהמ"א: צורותם שוקדות ונפשותם סולדות[5]) (ראב"ע, אגרי חי בן מקיץ). וזה הציור כבר הוא מוספק בעצמו אין אנו צריכין לנתח אותו יותר ולבוא עד תכלית אלה העצמים כי גם אלו נביא עד תכלית תכליתי לא נמצא שמה כ"א כמות וזה הוא

1) [הראב"ד פירש וז"ל: דומה כמי שהרתיתוהו ברותחין שהוא אדום ונקלף וכיוצא בו במס' שבת: יד סולדת בו, ע"כ. ורגמ"ה (בכור' מג:) פרש שנכווץ ראש חוטמו ולמעלה, ע"כ. ורש"י שם מפרש רטייה שקצר באורכו, ע"כ.]

2) [פרש"י דייטרויי"ש מתיבש ומגליד, ע"כ.]

3) [רש"י פרש נמשכת לאחוריה מדאגה שלא תכוה וזהו לשון ואסלדה בחילה וכו', ע"כ. ור"ח אומר וז"ל: פי' (ביכוש') שהיד שולטת בו סולדת היא שולטת, ע"כ. והשוה לשון הירוש' (שבת ג ב): מותר להפשיר במקום שהיד שולט' ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת, ע"כ.]

4) [עי' בהערה של בובר. במד"ר (ברא"ש' כח) הגרסה סולדת עליו ונוסח אחר סוללת עליו. ועי' בהערה של תיאודו'.]

5) בהערה, אבל בפנים חולדות.

אשר בפז מסולא ועל כל העשירים בעשרו נעלה (רס"ע פלקירלה, המבקש טו).—ואמר הפיטן: (כבודו) אות ברבאות משובחות ומופלאות משוכללות בהיכלות בסלסול הוד ונפלאות (ובם) כסאות מנושאות בכל כבוד מסולאות ומתעלות בנוי מעלות שבעתן אור ממולאות (קונט' הפיוט' כג). וזהי דרך ישרה שיבור לו הזמן זה ישפיל וזה ירי' וירום תולעי' ויוריד המסולאים מלאכי אלים מעשיו זרים מוזרים מושחתם בם (ר"י עובדיה, אגרת דופי הזמן ז:).— ותאר לישראל: קרוב הוא לכל קוראיו וליראיו מסולאיו שיחם יתאו מבין שונאיו יקבוץ פלאיו לבניו קרואים ילבישם רקמה (ר' אלעזר ערלקי הכהן, ספ' הפזמוני סד.).—ובמשמ' מִשְׁבַּח: נפש יהונתן הממולאה ורבת ערך (שלוס הכהן, כיר דוד 140). דברי אשתך אליה הטובים והמחכמים והמסולאים (יל"ג, אגר' א קי"א).

—הִפעי, *הִסְלִיא,—הגביה [1]: בן סלוא על שהסליא עונות של משפחתו (ר' יוחנן, סנה' פב:).

—פִּעֵי, *סִלֵּא,—מקו' סַלְּאוֹת: בן סלוא שסלא עון משפחתו (מד"ר במד' כא). אין לסלאות התבונה בכל פניני הדר ומי ערוך יערך לה מן כוכבי גיה כי יי' האלהים לעזו אצלה יישת לגאונו את מעונתה (רסע"ג, ספ' הגלוי קפא). הממולאים בפז שהיו מעריכין עצמן בפז זאת זה ואת משפחתו סלו בניאופים (רש"י, סנה' פב:).

סלד [2], ממנו סָלַד, *סֶלֶד, *סִלּוּד, *סְלִידָה.

סָלַד, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—פִּעֵי, אֲסַלְּדָה,—סִלֵּד הָאָדָם בחילה: ויאל אלוה וידכאני יתר ידו ויבצעני ותהי עוד נחמתי וַאֲסַלְּדָה [3]) בחילה לא יחמול כי לא כחדתי אמרי קדוש (איוב ו ט-י).— ואמר הפיטן: בחילה צורי אסלד רם על כל יושבי חלד יחד באין אב ואין ילד יוצר אור וחשכה (אספוך סיסי, קונט' הפיוט' לח). בחלל אנצחך בחילה אסלדך בעוז שיר אגדלך (אומץ קלות דרכיך, יוצ' ב סוכ', מחז' איטלי' ב, קעד.). ויסלדו בחילה פניך ויעטרוך נזר תפארה (ויאתיו, מוסף לר"ה ויוה"כ). קורא ממצר וּמסלד בחילה (מסה הקטן, כסמת, סדר' יוה"כ, סדר רע"ג ב, מג. ורסה). צור אל תעלם מהם עינך שכרם שלם בחיל סלדוך ועוד ייחדוך ויהודוך לעולם ועד (סליח' ר"ה, סמא"ל תמד:). שומרים הפקדתי על חומותיך יומם ולילה נעים שירותיך לסלד ברוב חילה סוד תהלותיך (ר' ססון הלוי, ליון גדליך, סס תכח.). עומד באימים מסלדי בחילו לדרוש רחמים רוצו למולו כי בנעימים בא גורלו ויקרא לו יי' שָׁלוֹם (סועת עניים, סס תכז:). מקבל שבים ומרבה מחילה חמול על עני מסלד בחילה ונפשי לטובך אל תוחילה לשובי לעירי לשיר בשירי עורי עורי זרוע יי' (סיכה אזורכ, סליח' סנת סוכס, סס תקלו.). מי הקורא באישון לילה ואפלה אמר לי איש תועה מן המסלה ומקצר ידו יסלד בחילה (ר"י חריזי, תחכמ' מ). אבל אני מסלד בחילה ומצטרך לאכילה (הוא, איתיאל טו). גאון נפשי לפני הורי אשפילה אראה שמו בחילה אסלדה (ר' אליעזר אזקרי, ספ' חרדים, שירי אהבה ז). יסלד לב אישים ברב חילה (ר' יעקב ב"ר משה הלוי, קינ' על גזרות פולניה משנת ת"ו, הוצ' גורלאנד, אוצה"ס ד, 430). ויבא בית אדונים (הארי) והנו מסלד בחילה בין ההדסים אשר במצולה (משל הקדמוני א [ז:]).—אסלדה בציר: למה לבוא עמי יפציר כלה קיץ עבר קציר הן מאז אסלד בציר עד ישלח לי ציר נאמן (ר' אלעזר

---

1) [כך פרש הערוך, ועי' גם רש"י.]

2) [רק בעבר', ועי' הערה לקמן.]

3) [פעל זה הוא יחיד ופרושו אינו ברור. כל המפרשים פרשוהו ע"פ שמושו בתו"מ, אבל נחלקו בדעותיהם בנוגע לעצם הכונה של שמוש זה. ריב"ג בשרשיו מפרש כמו כוה ושרף, וז"ל: פרושו ואני קלוי בחילה ובכאב חזק מאמרם במשנה ביצה הסלודה באור, ע"כ. וכנראה כונתו למאמר בגיט' (כז.) שהבאנו בפנים, עי' הערה של בכר. וכן ראב"ע, וז"ל: כמו ביצה סלודה והוא משל לחוזק הכאב וכו' ואני ראיתי רב האי ז"ל שפרש ואסלדה לשון הגבהה, ע"כ. ורד"ק בשרשיו פירושו אני מתחמם ונכוה בחילה, ע"כ. וכן רלב"ג: ר"ל אע"פ שהיה מתחמם ונכוה בחיל ובמכאוב אשר הביא עליו השם ית', ע"כ. ורש"י בפרושו לאיוב אומר וז"ל: ואני איני מוצא דמיון במקרא זולת בלש' משנ' הוא לשון ירא ודואג שהיד סולדת בהן מליכוו' ברותחין כלומר אתחולל בדאגה ובחילה בקשה זו, ע"כ. ובפרושו לשבת (מ:) הוא מפרש ואסלדה בחילה ואדאג ברעדה ואמשך מתלונתי מדאגת יום הדין אם הייתי יודע שמיתתי קרובה ולא לחמול, ע"כ. והחדשים פרשוהו ג"כ ע"פ המשמ' בתו"מ אקפץ בשמחה ביסורי. ומשמוש הפיטנים נראה שפרשוהו גם במשמ' רומם ושבח. וזוהי כונת רב האי בפרושו המובא אצל ראב"ע למעלה שהוא כמו הגבהה. ויש להעיר שבערב' צָלַד [a]), פרושו עָלָה, אבל כל הפרושים האלו הם קשים ואינם הולמים את המשך הענין שבפסוק.]

a) صلد

וכו' ונתת אתם על סַל אחד והקרבת אתם בַּסָּל (סמות כט א-ג; גס כג; לב). קח את אהרן ואת בניו אתו ואת הבגדים ואת שמן המשחה ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סַל המצות (ויקר' ח ב; גס כו; לא). וְסַל מצות סלת חלת בלולת בשמן (במד' ו יה; גס יז; יט). הבשר שם בַּסַּל והמרק שם בפרור (ספט' ו יט).—ובתו"מ: העושה שני בתי נירין בנירין בקירום בנפה ובכברה ובסל חייב (סבת יג ב). מצילין סל מלא ככרות ואף על פי שיש בו מאה סעודות (סס עז ג). כופין את הסל לפני האפרוחים שיעלו וירדו (סס יח ב). הסל והכלכלה שמילאן תבן או מוכין התקינן לישיבה טהורין (כליס כב ט). אין תורמין בסל ובקופה שהן של מידה (ירוס' תרומ' א א). ואתה עִמוד וטול סל גדול ומילא אותו מיני מגדים מן תפוחים ותאנים ושאר מיני פירות יפים שהוא אוהב אוֹתן הרבה (תנחו' קדוס' ח, בובר).—ומ"ר: כיצד פודין נטע רבעי מניח את הסל על פי שלשה ואומר וכו' כל הנלקט מזה מחולל על המעות בבך וכך סלים בסלע (מעסר' ה ד). הסלין של פת שיעורן בבכרות של פת (כלי' יז ג). כל מי שהיה כשר וירא חטא באותו הדור מה היה עושה היה מביא את הביכורים ועושן כמין סלין ומחפן בקציעות ונוטל את הסל ואת העלין על בתיפו ועולה (תוספת' תעני' ד ז). ביון שעברו מהם עיטרום בסלים והביאון לירושלים (תעני' כח.).—ובסמי: פירות שנגמרה מלאכתן וכו' ושלא נגמרה מלאכתן סלי ענבים לגת וסלי תאנים למוקצה (מעסר סני ג ו). העשירים מביאים ביכורים בקלתות של כסף ושל זהב ועניים בסלי. נצרים של ערבה קלופה (ספרי, דבר' ס). סלי תאינים וסלי ענבים וקופות של ירק כל זמן שהוא מוכרן אכסרא פטור (רבי יוסי, ירוס' דמאי ב ה).—מלא אורה, בּוֹצר, וְסַלּוֹ: פחות מכאן אין חורשין להם אלא מלא האורה וסלו חוצה לו (סביעי' א ב). גנה קטנה שהיא מוקפת עִרים אם יש בה מלא בוצר [ו]סלו מיכן ומלוא בוצר [ו]סלו מיכן תיזרע ואם לאו לא תיזרע (ירוס' כלאי' ו א).—פת בְּסַלּוֹ: המאכילך מן במדבר למען ענותך רבי אמי ור' אסי חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל (יומ' עד:).—סַל ומגרפה: היינו דכתיב ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך בפה רך נטל סל ומגריפה מי היה רואה את פרע' נוטל סל ומגריפה ועושה בלבני' ולא היה עושה (מד"ר במד' טו). התאנה זו בתחילה אורים אותה אחת אחת ואח"כ שתים שתים ואחר כך שלש שלש עד שאורים בסלים ובמגרפות כך בתחלה אחד היה אברהם ואחר כך אברהם ויצחק וכו' (סס ברלש' מו, הול' תיסוד'). — ובסהמ"א: הנהו דקולאי שמוכרין סלים (רגמ"ס, ב"ב, כב.). מביאין מגל ארוך ומשימין תובליא שהוא סל בראש עץ ארוך ומגביהין הסל כנגד התמרים (סס לג:). סלי חרי סלים של נצרים קלופים חורין חורין ובמקומנו יש הרבה ודרך מוכרי פת כיסנין שקורין אובלי"ש לתתם באותם סלים (רס"י, ברלש' מ יז).

*סֹל[1], סול, ס"ז, מ"ר סְלִים, סולין, — קוץ בענפי הדקל, כמו סִלּוֹן, Dorn; ronce; briar: אין לי אלא במרצע מניין אפילו בסול אפילו בקוץ אפילו בזכוכית (ירוס' קידוס' א). מרצע אין לי אלא מרצע מנין לרבות הסול והסירה המחט והמקדה והמכתב ת"ל ולקחת וכו' (ר' יוסי בר' יהודה, סבועו' ד:). מה התמר הזה עושה תמרים רטובים ניקלווסין נובלות ועושה סולין כך הם ישראל (מד"ר במד' ג).—ואמר הפיטן: אפותינו זכו וחטאם תבלנו ואת העת בכן בסול וקוץ נבלנו (קינ' לת"ב, מחז' איטל' א, קסט).

סלא, ממנו סָלָא[2].

סָלָא, קל לא נמצא.

—פעו, סֻלָּא, מְסֻלָּא, מְסֻלָּאִים,—מְסֻלָּא בְּפָז: בני ציון היקרים המסלאים[3] בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר (איכ' ד ב). ועי' עוד ערך סָלָה.—ואמר המליץ: ובכתם אופיר לא יסולאו (כאב"ע, ספת יתר 6). דעו כי השיר המעלה אשר הוא בפנינים ממלא ובכתם אופיר לא יסלא מספרד שרד ועל כל אפסי עולם נפרד (ר"י חריזי, תחכמו' ג). ויאמר לו אדני העשיר

---

[1]) [בארמ' סול, סולתא, סלוא, בערב' שַׁלָּאֵ a). עי' פלישר אצל לוי ג, 721.]

[2]) [כמו סָלָה, ובערב' שַׁלָּא b), שלם תכף; בסבאית, הקריב, הקדיש, עי' Hommel, ZDMG. 46. 531.]

[3]) [המפרשים העברים פרשו הנערכים, וכך פרשו תסלה (איוב כח יו), והחדשים פרשו הנשקלים. וקשה להכריע.]

---

a) سلاء b) سلا

***סַכָּר**, מ״ר סַכָּרִים, סכרין, — מי שמלאכתו עשית סכָרים: והמדף והפלצור ומצודות הסכרין טמאים (כלי׳ כג ה).

סכת[1], ממנו סָכַת, °סֶכֶת.

סָכַת, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—הפעי׳, הַסְכֵּת,—הִסְכִּית וְשָׁמַע, החריש והקשיב לדברי המדבר, schweigend zuhören; faire silence et écouter; to be silent and hearken: וידבר משה והכהנים הלוים אל כל ישראל לאמר הַסְכֵּת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם ליי׳ אלהיך (דבר׳ כז ט).—ואמר הפיטן: רשם למפרע אותותי מאמריה יהיבה כתיבה נעימים אמריה בשנים הראשונים חיתם עלפה כי הסכיתום מפה אל פה (אז, יוצ׳ א שבוע׳). נשיאים ודכים במשענה כלם ישוו בנתינה בלי עוד להתמתנה סלה יסכית תחנה בכל עת וכל עונה ויתקימו ברננה (אל מתנשא, שבת שקלי׳). רעד כהסכית טעם תחלת משנתה (אלורה ונפרשה, יוצ׳ שבת פרה). זד בְהסכיתו נטלה ברכתו ובכורתו חנן בקולו ובביתו ובדמעות שליש בחרבו נחל מחיתו (גנזי שכט׳ ג, דודסון 40). בעת מסכית אִם מצלית חפץ אזר חלץ ואמץ בעלץ ואל שלום פלטו מכל פלץ (שם 46). מרום כהסכית צמצם שכינתו כחז איל אחר הראהו בסבך נאחז (אל סר המורי סליח׳ ג׳ עי״ה). שעה שועת אנונים לקוראיך מדוחק הסכת ממעונים שומע אל אביונים (אזעק אל אלהים, סליח׳ ג׳ עי״ה). ראה ממרום להסכית תחנתו בטוי הגיוני יערב במנחת קדמתו (אזינו מלך, סליח׳ יו״כ מנח׳).—וסמך לו חוש השמע ביקר מעלתו ואם החוש הזה פעולתו בנפש קרובה לפעולת העין אין האדם מסכית לה כאשר הוא מסכית אל העין (הקמדה״כ לרסב״ג ב יג). ועל כן צריך האדם שישתדל עד שתסכית נפשו הבהמית לנפשו המדברת ור״ל שינהיג שכלו את טבעו וכשיהיה כן אז יהי נמנה עם גדולי בני אדם (שם לו). ואומר החכם כל רוצה עשיר וכל מסכית שליו וכל מימר משתומם (שם מח). ולא מצא הענין האלהי מקבל מסכית לדברו דבק בסדר אשר צוה בו (ר״י א״ת, הכוזרי ג יז). עוד אמר ויותר שאזן וחקר ר״ל ויותר שהאזין והסכית לתורה והוא שהכין לבבו לחקור ולדרוש סתרי תורה תקן משלים הרבה (ר״י ב״ר אכטולי, מלמד התלמיד׳, הקד׳ ג.). ומוכיח בלשונו והכל מסכיתים דבריו כי נפת תטפנה שפתיו (אגר׳ כ״י לרבנא יצחק ונבגדד, גנזי קהיר, כמלא בידי א״ד שפירא).

—נִפעי׳, נִסְכַּת,—כמו הִפעי׳,—ואמר בן סירא: עשיר דובר הכל נסכתו ואת שכלו עד עב יגיעו (ב״ס, גני׳ יג כג).

—קל °סָכַת, שמע, הקשיב,—מצוי בלשון הפיטנים: כי הנה הסתו עבר סכת שועי וירץ שלת גודרי פרץ סונים חבל במרץ (אפיק רנן, יוצ׳ ב פסח). והטה אזן וסכת שיח משועים (אדני, יוצ׳ אחרון פסח). סכות באי בתחן למר בכו אראלי מלך (כלה אל תעט, יוצ׳ א ר״ה). אנא סכוֹת צקון לחשון דלותי מטבוע רפשון גאל נצורי כאישון כאז בחדש הראשון (ברח, יוצ׳ ב פסח). חנות בתוכה סכות מהם לחישה (אכן, יוצ׳ אחרון פסח). סוכת מעמו עתירה נותן תשועה לעם נברא מצליל קמיהם בעברה (תודה שם). סוככני באורך כסוכת מראית (אז ביום כפור, יוצ׳ יו״כ). נקדש בשירות ותשבחות סוכת שפיכות שיחות (מעשה אלהינו, שם). — ואמר המליץ: שמעי חידיו ששים כמוצא מלקחות וסוכתי משליו רצים [כנ]עְצרו בפענוחות (גנזי שכט׳ ג, דודסון 298). כי אם שמע תשמעי לקולי ותסכתי ניבי אז תאמרי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי (עמנו׳ מחב׳ ג).

°סֶכֶת, ש״ז, שה״פ מן סָכַת: פצומה להתיר מאזקי מהפכת צעקַת ונאקת תעתר בסכת (יוסף אבן אביתר, אלהים אמץ, שער השיר 15).

סַל, סָל, ש״ז, מ״ר סַלִּים, סמי סַלֵּי—כלי קלוע מנצרים יחזיקו בו חפצים, פֵּרות וכיוצא בהם יטלטלום בו ממקום למקום[1]: Korb; panier; basket. אף אני בחלומי והנה שלשה סַלֵּי חרי על ראשי ובַסַּל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה והעוף אכל אתם מן הַסַּל (ברא׳ מ יו-יז). לקח פר אחד וכו׳ ולחם מצות

---

1) בערב׳ שַׁכַּתַ a) וגם בשומרונ׳. ואולי גם באשור׳ סַכְאַתְ.]

a) سكت

1) [כך בארמ׳ ובערב׳ שַׁל, שַׁלַּה a). אולם לדעת פרינקל (Frmdw. 75-6) הוא שאול בערב׳ מאת הארמ׳. גם באשור׳ סֶלְ.]

a) سل, سلة

יליץ כושר ומסטין יסכר (חוורתך, יוצ' ג ר"ה). שפתים נוטפות גדופים איבה נסכרו לשון דברת נבלה איך עפר לחבה (שלום הכהן, כיר דוד 71).

—קַל, *סָכַר, פ"י, סגר ע"י סֶכֶר: הסוכר אמת המים מעיו"ט ולמחר השכים ומצא בה דגים מותרין (רבה בר רב הונא בשם רב, ביל כה.). — ובפהמ"א: בני הנהר משקין על הסדר רצה אחד מהן לסכור כדי שיחזור לו המים. וישקה תחלה ואח"כ יפתח ואחר רוצה להשקות תחלה כל המתגבר וזכה (רמב"ם, שכנים ג י). נאקת חללים נאקו סכרו [1]) ולבותם נמקו (מחזי ינאי, דודסון 33). — סכר פה: מה טובו של כלב זה אדם משליך לו פרוסה סוכר את פיו כך היו דייני ישראל (ערוך, ערך חלס). וכבר יצאנו ממה שהיינו בדרכו אלא שנמשך המאמ' הזה לסכור פי הדוברי' על חז"ל עתק נגד דעתם וכוונתם (ר"י מפיסה, מנח' קנאו' 78). — ואמר הפיטן: ואומר אם אשכחך עתה לה זכור ותפקוד ותזכור כאב צר לעבור פיהו לסכור לנוע כשכור (גלפון אשר הזכרת, יוצ' פרש' זכור). — ואמר המשורר: ופיו סכור בבוז נבור עדי שכור (רא" , אני אני). — *ובהשאלה, קבר את המת: פי' מאבולא ועד סיכרא מבית האבל ועד הקבר שסוכרין בו המת (ערוך, ערך אבל).

—פעי', *סֻכַּר, יְסֻכַּר, יסוכר, — כמו נפעי': ופי כל דוברי שקר יסוכר וימותו. באין כח ואונים (רסג"ג, עטה הוד).

ב׳ סכר ממנו ב׳ סָכַר

—פעי', סִכַּרְתִּי,—כִּנֵּר את פלוני בידי אדונו, סִגֵּר אותו לידו, מְסָרוֹ, נְתָנוֹ לו, נתן לפלוני שלטון עליו, übergeben; livrer; to deliver: וְסִכַּרְתִּי את מצרים ביד אדנים קשה ומלך עז ימשל בם (ישע' יט ד). — ואמר הפיטן: לנו שלות בחרון אפך מעת נתנו ספינו את ספיך וסכרתנו בשצף קצפך (קיר' למ"ג, מחז' איטלי' א' קעא.).

—התפ', *הִסְתַּכֵּר, — היה מסור, שסגרו אותו: משה על ידי שצפה ברוח הקודש שעתידין ישר' להיסתכר במלאכיו' וראשיהן עומדין על גביהן הקדים ראשם לזקנים (ירוש' הוריות ג ז).

—קל *סָבַר, — כמו פִּע', בינ' פָעוּ', סְכוּרִים, מ"ר סמי' סְכוּרֵי: פורע פלשם סוף היות סכורים עצות מרחוק

[1]) [אולי זה פִּעְ']

אמן לעם נכרים שיח אשר שת לשרש בכורים (התבולות, יוצ' אחכון פסח). סכורי כור ברזל לוחציהם דחית סוטנימו נערת ולתהום רְמִית (יוצ' ז פסח, מחז' אטלי' א, קכ.).

—נפעי', *נִסְכַּר,—כמו התפ': כתר מעט מות וידיך אסף מה תעריץ דלים ביד נסכרו (רסג"ג, בימי יקותיאל). — ועי' עוד שֶׂכֶר.

ג׳ סָכַר, כמו שָׂכַר,—שחד את פלוני לעשות רעה, erkaufen; suborner; to hire: ויהי עם הארץ מרפים ידי עם יהודה ומבלהים [1]) אותם לבנות וְסֹכְרִים עליהם יועצים להפר עצתם (עזר' ד ד-ה). — ואמר הפיטן: צנות מרפים וסוכרים יועצים קשרי אצבעותי נטפו מור להעצים (גנזי שכט' ג, דודסון 77).

—הפעי', *הִסְכִּיר,—כמו הִשְׂכִּיר: שאל לר' יוחנן א' ליה יבורו ואל תסכירם לגוי וכו' אינו צריך לעשיר על ידיהם מנה את שמע להסכיר כר' יוסה וכו' שדה שהיא נתונה על גב דרך שאסור להסכירה לגוים (ירוש' גכי', ע"ז א-3 270).

—הפע', *הֻסְכַּר, בינ' מֻסְכָּר, מוסכר—כמו הֻשְׂכַּר: מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה אמר רבן גמליאל עשור שני שאני עתיד למוד נתון ליהושוע ומקומו מסכר לו (קטע' ממסכ' בנקוד הבבלי, הקדש א א).

ד׳ *סָכַר,—הטיל עֹנֶשׁ: ואם יראו אותן מזידין על דברי תורה שעוברין עליהן יוכיחום ויקללום וימרטום ויתלשום ואף לסוכרן בערכין וטעם כיבושין להחזירם למוטב (מגדל חננאל, XIX).

*סֶכֶר, ש"ז, מ"ר סְכָרִים,—סגירה של מי הנהר ע"י עפר או שער של נסרים וכדומ' [2]), ועי' ערך שֶׂכֶר, Damm: Wehr; digue, écluse; dam, weir. ויניע האסנייא הישבת חוזק שפך המים ויניע המים אל השפך החזק סכר המים וסכר המים עשאו יד אומן הסכר וידו הניעתו הרצון (כאב"ד, אמו"ר א ה 19). ובל זה מכוון לתועלת החיים כאשר ידחה האדם בתחבולותיו ומלאכותיו רב מימי הנהרות בסכרים וזולתם לקחת המים כפי צרכו לבית הריחים או לתעלה (ר"י א"ח, הכוזרי ה י). נהר שעושים בו סכר לצוד דגים ופועלי' ישראל רגילים לעשותו ולתקנו כשמתקלקל המוצא בו מציאה חייב להכריז (שו"ע חו"מ אבידה רנט ה).

[1]) [קרי ומבהלים.]

[2]) [כך בארמ' וגם באשור'.]

נחשך (אלמיר מסתתר, יולי סה"ג). לא ידי אבי אף לא ידי אמי חורגתי היו בעצם המעל הזה כי אם מקרים מסוכסכים ולידי יום (רמח"ג, דביר, ריב ממספחה 3).— ובמשמ' מעורבב: וישתה מן החלב המסוכסך החמוץ (קלכון ג יג א ד). ואם תכה בבטן לא יהיה לו קול אבל אם תסכסכהו ישמע ממנו קול המים המסוכסכים (סס יד ד ח). — וּמְבֻלְבָּל: ובלב עוריקם המו ויחמרו מחשבות מסוכסכות (מאפו, אה"ל טז). דמי בנימין התחילו מרתיחין בו והיה מתנודד מסוכסך ושוקק כתרנגולת זו שאחזה בולמוס של רביצה על ביצים בימי אביב (ר"מ מוכ"ס, מסעות בנימין השלישי, הספרדס ג 68). —ב) כמו ב) פִּלְפ',—סכין מסוכסכת: ושאין בה אלא פגימה אחת אוגרת פסולה מסוכסכת[1]) כשרה היכי דמיא אוגרת היכי דמיא מסוכסכת (חולי יז:). ואם שחט שחיטתו פסולה מסוכסכת לא ישחוט בה לכתחילה (סס). אם המסוכסכת עומ' אצל הקתא צריך שיביא ולא יוליך אבל אם היא באמצע הסכין פסולה בכל ענין (לכדא, האגור כב::).—ומ"כ; ואין בה חילוק בין אוגרת למסוכסכת שאפי' כולם מסוכסכות פסולה (רש"י, חולי יז:).

—הִתְפַּלְפ', *הִסְתַּכְסֵךְ, רק ציו', מִסְתַּכְסֵךְ, — נסתבך: כפקיעיות של מטוה בזמן שמסתכסך קורין אותו בארמית (סרמוסי) (ערוך, ערך סמס). והנוז על שני פנים או [באריגה] או תכיפה במחט ולא מצינו ללשון הזה עיקו אילא באגדה שלויקר לבן מלך שנזו לבו עליו ונטל את הצפורן לחתור על אביו ומפרשין אותו לשון סיבוך כדבר שהוא מסתכסך או מסתבך (תשו' הגא', הרכבי מט). האשכים כמו שידעת שני אברים ראשיים יולד בהם הזרע מהליחות הנוזלות אליהם בעורקים כאלו הוא מותר מן המזון הרביעי שבגוף כולו והוא בשול הדם מסתכסך בהם הרוח ובמעברים אשר לביצים מן העורקים (קלכון ג כ א א).

סכף, ממנו *סִכּוּף, *סַכָּף.

*סָכַף, פ"י, כמו סָגַף סָחַף[2]): כל מי שאינו עוקר ארז מלבנון אל יכתב באסטרטיא שלך והיו לו מאתים אלף מכאן ומכאן ובשעה שהיו יוצאין למלחמה

---

1) [בערוך הגרסה מסכסכת וכן בכ"י מינכ', ועי' הערה בד"ס.]

2) [באשור' סכף (לפעמים רחוקות שכף), כמו סחף, הפיל לארץ (Del., Handw. 498)].

היו אומרים לא תסעוד ולא תסכוף[1]) (מד"ר איכ', בלע ה').—וביני' פעו': הרשעים אומרים הרבה ועושין מעט שכן את מוצא בבלק שאמר לבלעם אל נא תמנע מהלוך אלי כי כבד אכבדך מאד ואומר ויזבח בלק בקר וצאן מה זבח לשמו (הסגוכה) [הסכופה] שבבקר (והסכוכה) [והסכופה] שבצאן (אדר"נ, נוסח' ב מג). האילת הזאת אינה יכולה ללדת מפני שאיבריה סכופים עליה עד שהיא אוכלת והקב"ה מזמן לה נחש והוא נושכה ואיבריה מתרפאין והיא יולדת (מדרי הלל, ביהמ"ד ילינק ה). — דווי וְסָכוּף, כמו דווי וסגוף, דווי וסחוף: האומר אלך ואגמול חסד שכן הוא ידי חובתי כשר שמא יראוני אחרים הרי זה שני לו שמא אשמע דבר ואבוא ואלמדהו הרי זה בינוני שמא אקרא גומל חסד הרי זה דווי וסכוף (אדר"נ, נוסח' ב מו). לא היו ראוין אומות העולם שיהיה דווים וסכופין ולמה יש בהם דווים וסכופין שלא יהיו מונים את ישראל ואומרין להם אומה של דווים וסכופין אתם (מד"ר בראש' פח).

סכר, כמו ד.סגר, ממנו א.סָכַר[2]), סֶכֶר, סַכָּר.

א.סָכַר, קל לא נמצא במקרא.

—נִפְעַ', יִסָּכֵר, יִסָּכְרוּ,—נִסְכַּר המעין וכדומ', נסגר המבוע ואין המים נבעים יותר, נִסְכְּרָה הארבה וכדומ', verstopft, gesperrt sein; être fermé; to be stopped, plugged up: ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים וַיִּסָּכְרוּ מעינת תהום וארבות השמים ויכלא הגשם מן השמים (בראש' ח א-ב).—ובסהמ"א: דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע לקחו שמשמין על נהר מלכא סבא שכרו מלחים וקבלו עליהם כל אונס שהיה לסוף נסכר נהר מלכא אמר להן שכרו חמורים והוליכום (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכי פסוק' 57). — ובהשאלה, נִסְכַּר פי פלוני, שאינו יכול לדבר עוד: וחמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו יִסָּכֵר פי דוברי שקר (תהלי סג יב).—ואמר הפיטן: פעלת אורחי לפניך להזכר צדקו

---

1) [בירוש' (תעני ד ח) הגרסה תכסוף.]

2) [כך בארמ', ובערב' שַׂכַר, a) ובאשור' סְכֵיר, סכר את המים של נהר ותעלה; גם סתם את האוזן; סִכּוּר, סֶכֶר, ובפרט בריח, עי' (Del., Handw. 499). ומשמ' אלו גם בארמ', עי' ערוך ערך סכר.]

---

a) سكر

לט, סג:). יעמום על נפשו דינים ומשפטים וסכסוכים עם בני אדם (צ"ז, צ"ס כע כ). ורבים שננו כחץ לשונם לשפוך כדי בזיון וקצף על דורשי החכמה ולומדי הלשון ומה עלה מן הסכסוך הזה כי נחלק העם לשנים קרעים (פוא, אוצה"ס, הלעס).—ג) אחיזת האש בדבר שאי אפשר לשרוף אותו, לחוך וחכוך של אש באבן וכדומ': שהדליק הגמל הבירה בסכסוך כעין חכוך (ערוך, ערך סכסך). סכסוך (של אש) שייך באבנים לחיכה בשאר דברים (רש"י, צ"ק ס.).

סִכְסֵךְ, סִכְסַכְתִּי, יְסַכְסֵךְ, פ"י,—עשה שיסתבכו זה בזה, גרם בלבול[1], verwirren; confondre; to confuse:

וישגב יי' את צרי רצין עליו ואת איביו יְסַכְסֵךְ ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה (ישע' ט י-יא). וְסִכְסַכְתִּי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר ממלכה בממלכה (שם יט ב).—ובמדר': ג' יורדין לגיהנם ואין עולין הבא על אשת איש והמלבין פני חבירו ברבי' וכו' והמסכסך בין איש לאשתו לחביא מריבה ביניהם (מדר' גיהנם, ביהמ"ד ילינק א). — ובסהמ"א: מגוי אל גוי שאני מסכסכן זה בזה (רש"י, ירמ' כה לב). ונרגן מפריד אלוף ובאין נרגן ישתק מדון הם שדעתם להרע ומסכסכים בין בני אדם (ר"י א"ת, ספי הסרס' לריב"ג, רגן).—ואמר הפיטן: סוגה סכסך מפיגיה יסד בית חוגגיה סחור באתנני מוגיה התאנה חנטה פגיה (מחז' איטל' א, קד.). מסכסכת ומבקשת דברי ריבות (ר"י אברבנאל, מ"ב יא כ). איש נרגן יסכסך רעים ובין אחים מדנים ישלח (צ"ז, צ"ס כח ח). וסכסך אל זועם אש במים ומים ביבשה ונלחמו השמים בארץ (מחפו, אה"ל כו).—*סִכְסֵךְ ע"י קשירה בחבלים או רשת וכדומ': כל אותו היום היה עשו צד צבאי' וכופתן ומלאך בא ומתירן ועופו' ומסכסכן ומלאך בא ומפריחן (מד"ר ברא' סז). — ובסהמ"א: וכשתפול שם (הזבוב בתוך קורי העכביש) יוצא (העכביש) ומסכסכת אותה ביריעה עד שתחלש וכו' וכשתרעב (העכביש) תשוב לצוד אך לא תצוד עד שתתקן מה שנשחת מהיריעה בסכסוך ההוא (יוסי ישר' פורלין, תולדות אדם ג לג, כ"י בריטי' מוז'). ואח"כ יוצא ומסכסך היריעה עד שילכד בפח ההוא ברגליו (אצי הרלב"ג,

1) [כך רד"ק. ורוב החדשים גוזרים מן סֵךְ ומפרשים דקר בסֵךְ, ובהשאלה שִׂסָּה וְגֵרָה למלחמה, אבל זה רחוק.]

סעה"ס ו, מין העכבים).—ובמשמ' ערבב ובלבל ע"י נענוע, ואמר הפיטן: יצר שוקט אל שמריו יסכסך להמיר ריחו (ר"י הלוי, ירלה לור). ואם תכה בבטן לא יהיה לו קול אבל אם תסכסכהו ישמע ממנו קול המים המסוכסכים (קאנון ג.יד ד ח).—ב) *חִכֵּךְ ושפשף: מביא קיסם שראשו חלק ומנענע באותו מקום אם מסכסך[1]) בידוע שזכר הוא ואם לאו בידוע שנקבה היא (נדה כה:).—וסכין פגומה: אין בה (בסכין) אלא פגימה אחת אם היתה מסכסכת ושוחטת כשרה אם חונקת פסולה (תוספתי חול' א ז). — סַכְסֶכֶת הדליקה, האש, שפשפה ולחכה, אחזה בכל פני הדבר השרוף: מעשה שעיברה הדליקה עד הירדן שהיתה קשה במה דברים אמורים בזמן שקפצה אם היתה מסכסכת והולכת או שהיו עצים מצויין לה אפילו עד מיל הרי זה חייב (שם צ"ק ו כב). מיד ירדה אש וסכסכה ספסלו של רבי (חגי' טו:). ואש להוב יוצא ובוער בשרי אוה"ע ומתישין כחן ומסכסכין רוחם ומכשילין חילם (מדר' ה' בחכמה יסד ארץ ב, ביה"מ ילינק ה). — ואור: פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מפני שהאור מסכסכת בהן[2]) (רצא, שבת כא.). וטעם איסור כל אלו הפתילות הוא מפני שאין השלהבת עולה יפה והאור מסכסכת בהן ואין אורה צח (אבודרהם, מעריב של שבת ופירושה נג:). אין עושין פתיל לנר של שבת בין נר שעל השלחן בין כל נר שמדליק בבית מכל דבר שהאור מסכסך בו פי' שאינו נאחז אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת ודולגת[3]) (טוא"ח, שבת רסד). ואם הגמל הולך ומסכסך האש בכל הבירה חייב בכולה נזק שלם וכו' ואם לא סכסך בכל הבירה אלא הדליק במקום אחד וכו' (לבוש, נזקי ממון תיז יב). ועי' ספסף.

—פֻלְפַּ', *סֻכְסַךְ, רק בינ' מְסֻכְסָךְ, מסוכסך, נק' מְסֻכְסֶכֶת, מסוכסכת,—א) שסכסכו וסבכו אותו: וכן הן אומרים אל תסמכו לנו מן המסכסכין את הדברים זה בזה כמטוה מסוכסך (ערוך, ערך ממס).—ואמר הפיטן: הדורים בצאתם מעם מסוכסך מחסה מעליהם לא

1) [מסכסך הקיסם שיש דבר המעכב. רש"י.]

2) [אינה נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוץ כמו סכסכה אבניו, רש"י לישנא אחרינא.]

3) [עי' רש"י שבת שם, בלשון ראשון וז"ל: כמו סכין פגומה מסכסכת בבשר וכו' שאין אורו זקוף ונוח במקום אחד אלא נדעך וקופץ, ע"כ. אולם פרוש מסכסכת כמו דולגת הוא נגד התוספת' שהבאנו.]

סנה׳ א ג). לא ישתה אדם מים לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות ואם שתה דמו בראשו מפני סכנה מאי סכנה רוח רעה (ת״כ, פסח׳ קיב.). לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן האגמים בלילה ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה מאי סכנה סכנת שברירי (שם). כותל הגוחה לרשות הרבים סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה מפני הסכנה אין שלא מפני הסכנה לא (מו״ק ז.). שכן כותל הנוהה לרשות הרבים סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה (רב פפא, שם יג.). לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בבלל של חיה שחוטה מפני ב׳ דברים א׳ מפני שמתעהו וא׳ מפני הסכנה (חולי לד.).—לידי סַכָּנָה: אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה (ר׳ יוחנן, תעני׳ ה:).—מקום סַכָּנָה: ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה (ר׳ יהושע, ברכ׳ כח:). לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס (ר׳ ינאי, שבת לב.).—ובסהמ״א: כי שם הבטחה יש לו ענין מובן בלתי ענין שם הסכנה ואין דעתן בורח אל מקום הסכנה ממקום הבטחה (ר״י א״ת, הכוזרי ה כ).—ובפרט סַכָּנָה מגזרת המלכות: אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת מגולה ובסכנה מכסהו על פי עדים (ר׳ אליעזר, שבת יט א). המוצא תפילין וכו׳ ובסכנה מכסן והולך לו (עירובי י א).—שעת סַכָּנָה: שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה (ירוש׳ שבת ב ג). מעשה בשעת סכנה שהביאו נסרים שהיו בהן ארבעה וסיככנו על גבי מרפסת (ר׳ יהודה, סוכ׳ יד:).—מן הַסַּכָּנָה: מתני׳ מסייעא לרבי לעזר מן הסכנה והילך נהגו לשאת בשלישי ולא מיחו בידן חכמי׳ (ירוש׳ כתוב׳ א א). בראשונה היו מכריזין שלשה רגלים וכו׳ משחרב בית המקדש התקינו שיהו מכריזין ג׳ ימים מן הסכנה ואילך התקינו שיהא מודיע לקרוביו ולשכיניו ודייו (שם ב״מ ב ז). ומסכנה ואילך נהגו העם לכנוס בשלישי ולא מיחו בידם חכמים (כתוב׳ ג:).—מעות של סַכָּנָה: מטבע שמרד כגון בן כוזיבא אינו מחלל (את מעשר שני) היו לו מעות של סכנה וכו׳ (ירוש׳ מעשר שני א ב).—סַכָּנַת נפשות, סַכָּנָה לחיים: אכלה סם המות או שהכישה נחש מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות (חולי ג ה). אמרו לא יניח פיו על פי הסילון וישתה מפני סכנת נפשות (תוספת׳ ע״ז ו ו).—ובסהמ״א: ואוריה הנביא בסכנת הנפש ברח לשם (למצרים) גם ירמיהו בעל כרחו הלך שם (רא״ב״ע, דברי׳ יז טו). ואם היה תועה במדבר ואין לו מה יאכל אלא דבר איסור הרי זה מותר מפני סכנת נפשות (רמב״ם, מאכ׳ אסורי׳ יד יג).—סַכָּנַת דרכים: ר׳ יסא שמע דאתת אימיה לבוצרה אתא שאל לר׳ יוחנן מהו לצאת א״ל אי משום סכנת דרכים צא אי משום כבוד (אביו ואמו) [אמך] איני יודע (ירוש׳ ברכ׳ ג א).—ובס מ״א: אבל הסכנה בים וביבשה אינה נכנסת באמרו לא תנסו את ה׳ אלהיכם אך סכנה שהוא מסובן כמו מי שתהיה לו סחורה מקוה שירויח בה (ר״י א״ת, הכוזרי ה כג).—ומ״ר סַכָּנוֹת: התירו למעוברת שתהא טועמת דבר מועט מפני סכנות נפשות (תוספת׳ מקוואו׳ ז ו). תינוק המכיר את אמו אין נותנין אותו למיניקת אחרת מפני סכנות נפשות (שם נדה ב ה).—ובסהמ״א: ולמה תכנים עצמך בסכנות המדברות והימים והאומות המתחלפות (ר״י א״ת, הכוזרי, כב ז). וכל מסירה לסכנות אסור (המאירי, יומ׳ ח, עז:).

סִכְסוּךְ, ש״ז, מ״ר סִכְסוּכִים, שה״פ מן סִכְסֵךְ,—א) הסתבכות של ענפים וערבובם זה בזה: ביום נטעך תשגשגי לשון סכסוך נשתגשגו זמורותיך במיני דשאי׳ וערבובי׳ המקלקלין ענבי הגפן (רש״י, ישעי׳ יז יא).—ב) ערבוביה ובלבול בדעות של בני אדם, מחלקת, מריבה: שהיו אז יושבין שלוים ושקטים בלא שום סכסוך עליהם (מדרי׳ לקח טוב, בראשי׳ יג ז). כי אפילו אותם החוגגים שהיו מתכנסים כל שנה נמנעו מסכסוך החילות ושבוש הדרכים (ד״ה יהודי מצרים וא״י ב, מן 187). ותרגנו באהליהם הם האנשים שדעתם ומחשבתם להרע ועסקם בענין התלונה והסכסוך (רד״ק, ספר׳ השרשי׳, רגן). וגם הכוכבים לוחמים ממסילותם ברקיעא אלו באלו והם מראים סכסוכים ומלחמות אלו באלו (ר״נ בר״י אלמנן, עה״מ, שער עולם הבריאה יח). סיכסוך גדול היה בנידרלנד מחמת אמונתם (דוד גנז, צמח דוד ב, שנת לאלף הששי). ועם הארץ לא התרצו ולא שמעו לקולו רק היה סיכסוך תלונה בכל הארץ (שם שמד). בשנת שמ״ח אלף תקפ״ח לנוצרים אחרי מות שטעפן היה סכסוך גדול בארץ פולין (שם שמח). וראשית הסכסוך הזה היה בין תלמידי הלל ושמאי מיד אחר החרבן (טעם זקנים כג:). היא היא שא: רתי דהלוקח שדה וב״ח טורף מקצת אין שייך חזרה וכו׳ אבל הפירות ונשתמש בקרק׳ ויהי׳ סכסוך לבן המקח קיים וישלם לו החסרון (ר״י גינץ והר״מ מפדוואה, שו״ת

בה אין קורין אותה אלא בזמנה (מגיל' ג.). טובי' חשני' וכו' כי אם יפולו שאם יפול ויסתכן אחד מהן חבירו מעמידו (מד"ר קהלת, טובים השנים). — ובסהס"א: ומעם הנה אנכי הולך למות שבכל יום ויום הוא מסתכן בעצמו כאשר יצא לצוד שמא יהרגוהו החיות (רלב"ע, בראשי' כה לב). ומפני הגשרים שנהרסו ונמצאו הנהרות מפסיקין ומונעין את העם ומסתכנים בעצמן ומתים (רמב"ס, קדוה"ח ד ס). חבר הכסיל מסתכן (ר"י חריזי, מוסרי הפלוסופ' א י). לפי הדורות האלה שאנו מסתכנים בהתגייר בתוכם (ר"י ברי אכטולי, מלמד התלמידי' יב.). מי שאחזו בולמוס וכו' ואין משתדלים לאחרו עד שנתקן לו את הטהורים כדרך שאנו עושים לשאר חולים שהרי בשהייה מועטת הוא מסתכן (המאירי, יומ' פג.). ושם אנשי מדינתנו יותר קלים וממהרי תנוע' משאר בני אדם ויותר קלי קפיצ' ויותר אבירי הלב ויותר מסתכנים בעשיית הגבורות (ר"י קלונימוס, בעלי חיים ג 3).—ובדקדוק, שרש רפה: ותמוגגו מן הפעל המסתכן עינו והוא כמו נמוגו ישבי כנען (דונש, תשו' על רסע"ג 46). ופתר זכרו זאת והתאששו מלשון ייאוש וטעה בזו טעות גדולה לפי שלשון ייאוש עברי מן המלה המשולשת המסתכן פה שלפעל ממנה והי היוד (שם 51). ואמר בפתרון שם בנימין צעיר רודם הפחה שלהן והחריב בפירוש מלה זו כל פעל מסתכן הלמד בלווי (שם 56).

ג׳ סכן[1], ממנו ג. סָכַן, א. מְסֻכָּן, ב. *מִסְכֵּן, מִסְכֵּנֻת.

ג׳ סָכַן, קל לא נמצא.

—פעי', סָכַן, רק בינ', מְסֻכָּן, הַמְסֻכָּן,—היה עני, נתרושש, arm, bedürftig sein; être pauvre; to be poor: המסכן תרומה עץ לא ירקב חרש חכם יבקש לו להכין פסל לא ימוט (ישעי' מ יט-כ).—בידם תמך וחוק תכן בני אהרן לכבדם ירחצו יעטו כמסוכן ובדם. ושמן למלא ידם בימים ההם עבודה היכן בברות לחם ושי תמים (רסע"ג, סדר עבודה מוצא בקובץ מעשי ידי גאוני קדמונ' ג, 13).

***סַכָּנָה**, ש"נ, מ"ר סַכָּנוֹת,—אפשרות של אסון, מיתה וכדומ', Gefahr; danger; peril: העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זו דרך המינו' (מגיל' ד ח). חקק בראש המקל (מזוזה) והניחו במקום שאינו ראוי לו סכנה שאין בה מצוה (ירוש' שם ד יב). ר' מאיר אמר כל אילנות סכנה ורבנן אמרי אין סכנה אלא הדלית והדקל בלבד (שם פאה ד א). דבר של סכנה כגון מן צור לציידן מותר (שם גנזי שכת א 69). בד"א בזמן שפירש (היונק) מתוך בריו אבל אם פירש מתוך חולייו מחזירין אותו מיד בשאינו של סכנה אבל אם היה של סכנה אפי' לאחר כמה ימי' מחזירין אותו (שם כתוב' ה ו). חולה שאמרו לא חולה שיש בו סכנה אלא אפילו חולה שאין בו סכנה (ת"כ, סוכי כו.). ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה ריפוי נפשות דבר שיש בו סכנה (ע"ז כז.). לרופא שהלך לבקר שני חולים ראה אחד מהן שהיה בסכנה אמר לבני ביתו תנו לו לאכול כל מה שהוא מבקש ראה את האחד שהיה חוזר לחיים אמר לבני ביתו כך וכך מאכל יאכל וכו' (תנחו' שמיני ו). ולא היו מ[ביאין אותו (את הקרבן) אלא] לכפר על ישראל כדי שלא יבואו לידי ס[כנה ובזמן] שישראל עומדין בסכנה על אחת כמה וב[מה שתדחה שבת] על ספק נפשות (גנזי שכטי א, גינצבורג 19). תורה ומצות חיים הם לישראל בעולם הזה ובעולם הבא ואפילו מצוה אחת שיש בה סכנה לא נתן הקב"ה בתורה לישראל (שם 20).—מפני הַסַּכָּנָה: לא ישלח אדם לחבירו חבית של מים ויתן על פיה שמן מפני הסכנה (תוספתי ב"ב ו טו). אבל מסתכל הוא (בר שיזורתא) מה שבכוס ומה שבקערה ואינו חושש אית דבעי מימר מפני הנקיות ומפני הסכנה (רבי חייה, ירוש'

---

[1]) [מציאות שרש זה מוטלת בספק. אפשר שהעברי והארמי מִסְכֵּן והערבי מִשְׂכִּין a) שאולים מהאשור' מֻשְׁכֵּינֻ עָנוּ, דל, שהוא בינ' שפעל מן כון כאן, עי' (Del., Handw. 313). גיזנ'—בוהל (435). והפעל שׂכַּנ b) בערב' נגזר מהשם השאול הזה.]

[2]) [רש"י פרש המלומד להבחין להבדיל בין עץ המתקיים לשאר עצים וכו', ע"כ. אבל רד"ק מפרש מסכן כמו ילד מסכן כי זכר למעלה זהב וכסף והם העשירים שעושים הפסילים בזהב ובכסף אבל העני שלא יוכל לעשות בזהב ובכסף יחבר לו עץ טוב שלא ירקב, ע"כ. ואחריו נמשכו רוב המפרשים. י"ת במשמ' מין עץ, אורן. וכן הירונ' מעתיק את המלה amsuchan ומפרש מין עץ המתקים. ולכן יש מחברים אותו עם האשור' מֻסֻכָּאנֻ. עי' (Zimmern. Z. Assyr. III, 9); קרויס, בפרושו לישעיה, שם.]

a) مسكين b) سكن

מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יִסָּכֶן[1]-בם (קהלי י ט).—ואמר המשורר: מועד ומוכן לקיטור גחל מתקן ונסכן לתגרת שחל (רשב"ג, אנוסים).

—פעי', *סִכֵּן, בא בסַכָּנָה, הביא בסכנה, gefährden; mettre en danger; to endanger.: אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטין (ר' טרפון, ברכ' יא.). הרי אמרת את הקלה אמור את החמורה יש מהן שראוין למות בשעת יציאתן או אמן לסכן בם ולמות אחר יציאתן (ר' לוי, מד"ר שמות א). ויבן ערי מסכנות לפרעה רב ושמואל חד אמר שמסכנות את בעליהן וח"א שממסכנות את בעליהן (סוט' יא.).—ואמר המשורר: אסכן בעצמי ואשכה אשמי ונפשי ודמי כיד חטא מסורים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים). משל בקשת החכמה למוצא הכסף מפני שהוא דבר שבני אדם טורדים עליו מאד ונכנסים בעבורו תחת הקרקע בבורות העמוקים ומסכנים על עצמם בהם עד שימותו מהם הרבה והניצלים יהיו פניהם מוריקות כן מי שרוצה לקנות חכמה לא יוכל לקנות אותה עם רִבּוּי האכילה והשתיה ושאר תענוגי הגוף וכו' (ר' זרחי' מברצלונה, פי' משלי ב ד, המחר ב 78). כי מדרך הגבור או המלך לצאת לקראת נשק ולהלחם באויביו ולהושיע את עמו ולסכן נפשו בעדם (ר"י אלבו, העקרי' א א). ויהי כאשר רצה המבקש להפרד מהגבור אמר לו צוני ויאמר לו אל תסכן בעצמך ומכל רע שמרהו ומה שתוכל לעשות בתחבולה עשהו (רמ"ע פלקירא, המבקש כז). ומהרר' חיים פי' שניתן רשות לרפאותו מתחלה ולא חיישינן פן יהרגו או יסכננו ע"י משקה או סם (פענח רזא, משפטי' לב:). מר לי מאד על אשר סכנתי כל רכושי באהבת רעים (ריא"ג, דביר ב ה 162).

—פעי', *סֻכַּן, רק בינ', מְסֻכָּן, מסוכן, נקי' מְסֻכֶּנֶת, מסוכנת,—היה במצב של סכנה, ביחוד סכנת מות: חולים ומשמשיהם פטורין מן הסוכה ולא חולה מסוכן אלא אף מי שחושש בעיניו וחושש בראשו (תוספת' סוכ' ב ב). המסכן שחילק נכסיו על פיו בין בחול בין בשבת דברי המת יעשו (שם ב"ב י יב). היה אביו חולה או מסוכן או שהיתו ספינתו במדינת הים ויביא ערך

[1] [רש"י פרש יתחמם בם כמו ותהי לו סוכנת, ע"כ. אבל ריב"ג בשרשיו מפרש ינזק בם, וכן ראב"ע בפרושו. ועי' רד"ק בשרשיו. וכן הפשי' נתכאב. והירונ' affligetur.]

עשיר (ר' יהודה, שם ערכין ב יז). מעשה במסוכן אחד שהיו מוליכין אותו מגיניפר לחמתן וכו' (שם עהר' ו ז). המסוכן הנתון לחנות ונכנס לסטיו טהור (שם ז א). מה בין מסוכן מה בין חולה חולה כדרך כל הארץ ומסוכן כל שקפץ עליו החולה (ירוש' גיטי ו ז).—ונק': מעשה במרים התרמודית שנזרק עליה אחד מן הדמים ובאו ואמרו לה על בתה שהיתה מסוכנת והלכה ומצאה שמתה (נזיר ו יא). השוחט המסוכנת רשב"ג אומר עד שתפרכס ביד וברגל וכו' בהמה דקה שפשטה ידה ולא החזירה פסולה שאינה אלא הוצאת נפש בלבד במה דברים אמורים שהיתה בחזקת מסוכנת אבל אם היתה בחזקת בריאה אפילו אין בה אחד מכל הסימנים הללו כשרה (חולי ב ו).—ובסהמ"א: המפרש בים והיוצא בשיירה והיוצא בקולר והמסוכן והוא שקפץ עליו החולי והכביד עליו חליו כל אחד מארבעתם במצוה מחמת מיתה (טו"ע חו"מ, מתנת כב ח).—ואמר הפיטן: אנוש מה הוא אשר יזכה וכי יצדק ילוד אשה הלא נחשב לפניך כלי חרש מלא בושה התשמור חטא לנפשו המסוכנת והיבשה (סומע לאביונים, סליחי' לוס גדל', סמא"ל תקיו.).

—*ובמשמ' שיש בו סכנה: ואיך מעצמו הסכים לעשות הפעל המסוכן הזה (ר"י אברבנאל, יהוש' פרשי' ג שאל' א).—ובדקדוק, שרש מהשרשים הרפויים, בנגוד לשלמים: והחריב מלה משולשת שלימה ועשאה מסוכנת כמו זבת חלב ודבש (דונש, תשו' על רסע"ג 21). לברר לך אמיתתה שהוא מן יקר והיא מן המעשים[1] המסוכנות שמסתכן תחלתה והיא האות הראשון כמות ישר יקר וכו' ואל תתעלם מן המעשים המסוכנות בפה ובעין ובלמד שלהן (שם 36). ומן רֹוצֶה רוֹצָם ומן קוֹנֶה קוֹנָם כמו אילו מן המעשים המסוכנין הלמד שלהן אבל רודם הוא פעל משולש שלם המם והוא מיסודו (שם 56). ומפארין העברים מדבריהן דברים כתחילתן מסוכנות ואומ' באודנו אהודנו (שם 110).

—התפ', *הִסְתַּכֵּן,—בא בסכנה, העמיד את עצמו בסכנה: אבל חכמים אמרו בזמן הזה הואיל וממתכנין[2]

[1] [כלומ' הפעלים.]

[2] [כך גרסת רב האי. עי' ר"ח (שם ב:) ורי"ף ורמב"ן במלחמ' ה' (שם). וכן בתוספת' (שם א ג), כ"י וינה. ובדפו' הגרסה ומסתכלין, וכן בתוספת' בדפו'. ובכ"י א"פ ומתכנסין.]

סֹכֵן, ש"ז, נקי׳ סֹכֶנֶת,—סֹכֵן על הבית, ממֻנה להנהיג עניני הבית [1]), Verwalter ; économe, intendant ; steward : לך בא אל הַסֹּכֵן הזה על שבנא אשר על הבית (ישע׳ כב יה). יבקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סֹכֶנֶת [2]) ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך וכו׳ וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אתה למלך וכו׳ ותהי למלך סֹכֶנֶת ותשרתהו (מ"א א ב-ד).—ובסהמ"א: וכן בבירותה וגבול שלח להם (הגאון) ס ו כ נ י ם ויבקיעם אליו וכו׳ וישלח אליה (אל צור) נוגש אבירם ה ס ו כ ן בן דתן (קטע מכתב לאביתר הכהן ונזמן הגאו׳, סעדיאנה, שכטר 91). וחמשת אלפים ככרי כסף נתן (אלכסנדר מוקדון) לסוכן להוליך בדרך (יוסיפון ע 3). כי הסוכן השומר הדברים אשר תחת ידו צריך שיהיה קמצן ומצמצם מאד (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי ל, ד"ה הרביעי). מי שיש לו ריב ושואל מן המלך שיעשה לו דין יבקש ממנו שיצוה ליושב על המשפט שידין לו לא שיצוה זה אל הסוכן הממונה על האוצרות (ר"מ ן׳ גבאי, ספ׳ עבודת הקודש, חלק העבודה יג).—וכק׳: בנותם שפחות לרקחות וטבחות תהיינה או למלאות חשקו יקחון לשגל ו ס כ נ ת (ר׳ שלום הכהן, כיר דוד 15).—ובמשמ׳ בא כח, ממלא מקום, Agent, רגיל בדבור העברי ובספרות החדשה: ושאר סוחרי ים מעמי איראפא אף כי ישלחו לשם ס ו כ נ י ם (קונזולם) כל מגמתם רק לעמוד בברית אתם למען יעברו בטח בים התיכון ולא יהיו למשיסה לשוסי האניות (ר"ש בלוך, שבי"ע ב, אלגיר ע.). כפי הנראה עוד לא הגיע המשלח לליפציג יען כי הסוכן יחריש ולא יודיעהו (יל"ג, אגר׳ א כז).

---

1) [וכן בכנעני, (לידזב׳ 329). ובאגר׳ עמרנה (אגר׳ 256) זוכִנִ, תרגום כנעני של השם האשורי רַבִּצִ. ובאשור׳ שַׁכְנֻ שנכנס אח"כ לעברית בצורת סָגָן, עי׳ ערכו.] — 2) [רש"י פרש מחממת וכן ובוקע עצים יסכן בם, ע"כ. וכן בשבע׳ θάλπουσα, והוסיף רד"ק בפרושו: וכן בלשון ערב לדבר חם יאמרו סכין, ע"כ. ועי׳ ראב"ע (קהל׳ י ט). אבל שרש זה בערב׳ הוא שׂ ח ו ן המקביל לעברית שחין ולא להעבר׳ סכן. וריב"ג בשרשיו מפרש סכנת, אוצרת, כמו ערי מסכנות. וכן ראב"ע בקהל׳ שם. וכן רלב"ג במקומנו. אבל רד"ק בפרושו חולק על זה, וז"ל: ואין טעם לפי׳ הזה כי מה צורך למלך שתהיה אוצרת ובעלת אוצרות והנכון בעיני שפי׳ מועילה כלו׳ שיהיה למלך תועלת בה מפני הצנה אשר אחזתו, ע"כ.]
3) [דפוי פרנקפ׳].

א׳ סָכַן, עתי׳ יִסְכֹּן, יִסְכּוֹן, יִסְכָּן. — סכן הדבר לפלוני, היתה לפלוני תועלת מהדבר; nützlich sein; être utile; to be of use. : הלאל יִסְכָּן־גבר כי יִסְכֹּן עלימו משכיל (איוב כב ב). כי תאמר מה יִסְכָּן־לך מה אעיל מחטאתי (שם לה ג).—וסתם דבר לא יִסְכֹּן, שאין בו תועלת: הוכח בדבר לא יִסְכּוֹן ומלים לא יועיל בם (שם טו ג). —סָכַן הָאָדָם, מצא תועלת: כי אמר לא יִסְכָּן גבר ברצתו עם אלהים (שם לד ט). — ובסהמ"א: וישוב פגרי אל הארץ אשר ממנה לקח ורוחי יהלוך אליך למשפט נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה מקום לא יועיל הון ולא י ס כ ן קנין (בקשה לר׳ בחיי, בסוף ספ׳ חו"ה בערבי, הול׳ ד"ר יהודה). אשתה דמי נטעי עלי דם ימי לא י ס כ נ ו בהם אבל יסכנו הם בעדם צהלה ירונו תצר אדמה מנשוא כסלם עדי (רמב"ע, אס אהלי, או"כ ב 185). הוא מעדנים לנפשי הוא מועדי וחסדי בו אדבקה ו א ס כ ו ן איך רע לי יאונה (כאב"ע, איך אכסלה). במסלותיך עמדה רגלי והליכותיך הראיתה לי תסכן ארחי תשת עדך ציץ על מצחי (הוא, אתה גוזי). א ס כ ו ן עמך אלהי בעודי אולי אשלם מצר אשר יראה וממצוק נעלם (הוא, אסכון עמך). ואשבע ביום ההוא לבל אזיק אדם לעולם ועם כלם א ס כ ן ואשלם (ר"י זבארה, שעשוע׳ יב, דודקון 140). יש מקמץ ומחסר ואסף הון ולא י ס כ ו ן לו עשרו (ב"ז, ב"ס יא כח).

—הפעי׳, הִסְכֵּן, הִסְכַּנְתִּי, הַסְכֶּן־, הִסְכַּנְתָּה,—הִסְכִּין לעשות כך וכך, היה רגיל בכך, עשה תמיד כך gewöhnt sein; être habitué; to be accustomed : הלוא אנכי אתנך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לעשות לך כה (במד׳ כב ל).—הִסְכִּין עִם פלוני, התרגל אליו, הלך בדרכיו, במנהגיו, לפי רצונו: הַסְכֶּן־נא עמו ושלם וכו׳ קח נא מפיו תורה ושים אמריו בלבבך (איוב כב כא-כב). הִסְכִּין דרכי פלוני, היה רגיל בהם, ידע אותם: ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הִסְכַּנְתָּה (תהל׳ קלט ג).

ב׳ סכן [1]), ממנו *סִכּוֹן, ב׳ סָכַן, *סַכָּנָה, *הִסְתַּכְּנוּת, ואולי גם *סַכִּין, שַׂכִּין.

ב׳ סָכַן, קל לא נמצא.

—נפע׳, יִסָּכֶן־, נִסְכַּן בדבר, בא במעמד של סכנה, in Gefahr geraten; courir un danger; to incur danger.

---

1) [כך בארמ׳]

מהם ומוצא שפתי האדם הוא כפי ההסכמה והוא שאמר הוא שמו רצה לומר שלא היה זה בטבע כשאר בעלי חיים רק כפי קריאת האדם המוסכמת ממנו (ר״י ברי אכטולי, מלמד התלמידים ע:). ועל כן הוא במעלה השנית מן האמת נרשמת מושמת וגם נחתמת מוסכמת בלתי נעלמת (מנחם גינלי, מכתב לקהלי קסיר, לקו״ק נספי 51). וכן בלבישת בגד כלאים הגבילו הכתוב בשם תוריי מוסכם וקראו שעטנז (משה בטיילי, ספי העריות, הקדם ג, 1-2). ואף על פי כן לא קבעו הלכה כדבריו לפי שלא היה מוסכם בנביא (ר״י אלבו, העקרים א׳ יח). והשמות יש מהם משותפות ויש מהם מוסכמים ויש מהם נרדפים וכו׳ והמוסכמים הם השמות המורים על עניין אחד יכלול דברים רבים כמו האדם והבהמה (רש״ע פלקירא, ראש׳ חכמ׳ 24). ומוסכם לכל הכתות כי היהודים פקחים וערומים מכל האומות (ר״ש אבן ויגגא, שבט יהודה 8). ומוסכם לכל כי הדתות אינם מתקיימות כי אם עם הדמיון (שם 16). מה שעלה במוסכם אצל אספה (פנקי קראקא שכת שס״ו אוצה״ס 7 602). — וכמו מסכימים, שבאו לידי הסכמה: והשורה אמרה לא נוציא הסחורות מתחת ידינו עד אשר תתפשרו ותהיו מוסכמים באחד (מהרשד״ס, שו״ת חו״מ ע). ואפשר שידמו הבאים אחריהם שאין האמת נמצאת לא בדברי אלו ולא בדברי אלו לפי שאינן מוסכמין על עצה אחת וכונה אחת (ר״י אבן לטיף, שעה״ש הקדמוי, השער ג, 95). — ועם ה״א הבנין: וחמש בחמש מהוסכמים נתלה עולם בידו כאשכול מבין סודם יבהל ויפחד (רשב״ג, מלכותך מלכות כל העולמים, אוי״כ 3 78).

—נפעי, ״נִסְכַּם, נסכמו,—כמו הִפע׳: עשו שמחות ולדורות קבעום ומקראות שלשום ולא רביעום נסכמו ממעל ולמטה טבעום בספר נחקק על מה קבעום (קליר, תענית אסתי, סדי ר״ע השלם ב, רטו.). ראיה וזכות מלקיחת אזוב נסכמים ראה מעמדה וכמה ברבוע מחכמים (יוצי שבת בין יוה״כ וסוכי). וכתב מינוי הוא בזמן שנועדין הישיבה כולה להושיב עליהם ראש ישיבה או שנסכמים כולו למנות עליהם ראש או זקן או דיין או נשיא (ר״י ברצלוני, ספי השטרות 131). נסכמו זקני העיר או זקני הכנסת והמדרש לסמוך לאחד מן התלמידים נסכמים[1] על כך ונתבין כתב מסמיך בלא הנחת ידיהם על ראשו (שם 132). גם אנו ראינו מקצת דבריהם ולא

[1]) בהערות: נסמכים.

מצינו אותם נסכמים לדעה אחת בכך (רמב״ן, (מלחמי ה׳, אלפסי שבת ג). אמר הכותב איני נסכם לפי׳ הזה דרב שמואל (שם ו). בראותי עצתכם הטהורה נסכמת עדתכם הקדושה חותמת (סוא, אגרי לרבני לרפת, מוצא באגרי הרמב״ם 50). לפי שמרדו שניהם אבשלום ואדוניה אמר כי יואב לא היה נסכם במרד אבשלום אבל במרד אדוניה היה נסכם (רד״ק, ספי השרשי כעה). בא אלי אחד מן החכמים שמו ר׳ יעקב מכיר וחלה פני לבלתי השתדל עוד בזה כי הוא לא יהיה נסכם אפילו לקיים דבר אחד מכל דברי האגרת (אגא מרי בר׳ משה הירחי, מנח׳ קנאי, מכתב כא). כי עשית אתה וכל הנסכמים עליו כדין וכהלכה עשיתן (שם מכתב לג). הנה התברר לנו כי הדברים העצמיים האמתיי׳ נמצאים בעצמם חוץ לשכל ונמצאים בשכ׳ וג״כ נמצאי׳ בדבור וכשיהיו שלשתם נסכמים יחד יהיו כלם אמת (ר״י א״ת, רוח חן יח:).

—התפ׳, נתפ׳, ״נִסְתַּכֵּם,—כמו הִפע׳: כבר נסתכמו רוב הפילוסופים בענין המציאות בהיות כל דבר שיש לו ראשית תכלית יש לו (ר״י גיקטיליא, גנת אגוז ב, נט::). והם אינם יודעים דרך היסוד מהו וכולם מסתכמים הן היות המקריים שני מינים מקרה הצורה בעצם וכו׳ (שם עד.). ובכל בריה נסתכמו ב״ד של מעלה על שעור גופה וחייה ומזונותיה וכו׳ כי ב״ד של מעלה הנקרא אלדים נסתכמו על בריה ובריה ועל כל אבר ואבר שהוא ראוי להיות כך (סוא, שערי אורה סג:). כלם בקו הדין נבראו ועל כל אחד ואחד מהם נסתכם סנהדרי של מעלה הנקראת אלדים (שם סג:).

—פע׳, ״סִכֵּם, עשה קצור כולל וסך הכל מאיזה ענין, רגיל בדבור והשתמשו בו בספרות החדשה.

״סֶכֶם, ש״ז,—מנין, סִכּוּם: החדש הזה לכם לשמור בסכם אסופי הר מור ואתם אל יגמור שלשת אותות בו ישמור (קרובות לפי׳ המדם). לב אחד ושכם דאים כעב למשכם לאסירים יחפוץ כסכם השבעתי אתכם (אור, יוצי א׳ פסח). ליום זה (של ר״ה) נכמס סכם חשבונות תחלה לימים וראש לזכרון (אספד במעשי, מוסף ב ר״ה).

א׳ סכן[1], ממנו סֵכֶן, סֵכֶנֶת, א׳ סָכַן, מְסֻכֶּנֶת.

[1]) [המשמ׳ העקרית היא כנראה טִפֵּל בדבר, כמו סֵכֶן, סֵכֶנֶת, ומזה קל, הועיל לדבר, והִפע׳ להיות רגיל בדבר].

צון בסס ורבי לוי, ירוש׳ פלה א א). אקפח את בניי שלא הטית׳ ימין ושמאל אני שראיתי את המעשה ושכחתי ואתה דורש ומסכים על השמועה[1] (ר׳ טרפון, סס מגל׳ א יב). דבר זה עשה יהושע מדעתו והסכים הקב״ה על ידו (מד״ר במד׳ כג). וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא לה׳ אוצר ה׳ יבא ומנין שהסכימו על ידו שנאמר והיתה חרם לה׳ וכל אשר בה (סס). — ועם עם: והסכים ב״ד עמהן (ר׳ חלבו, ירוש׳ ר״ה ב ו). ג׳ דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב״ה עמו[2] (סבת פז.).—ועם ל: הסכימה דעתם לדעת העליונה (מד״ר במד׳ יב). ואף על פי שהם בגלות ביניגו מלעיגין אותנו ואת אמונת אלהינו ועכשיו הסכמנו כולנו לדעת אחת והפלנו גורלות לאבדן מן העולם (סס אסתי, אס על המלך טוב). — הִסְכִּימָה דעת של פלוני: תלמיד וותיק היה לו לרבי ודרש פרק אחד במעשה המרכבה ולא הסכימה דעתו של רבי ולקה בשחין (ר׳ יוחנן, ירוש׳ חגי׳ ב א). נכנסו זקינים לעלייה ביבנה ויצתה בת קול ואמרה להן יש ביניב׳ שני׳ ראויין לרוח הקודש ושמואל הקטן אחד מהן ונתנו עיניהם בר׳ ליעזר והיו שמיחין שהסכימה דעתן על דעת[3] רוח הקודש (סס ע״ז ג א).—ואמר הפיטן: ובירח השלישי לחפש לצאתם באו לחורב בל מקהלותם ונגד ההר היתה חניתם הסכימו דעתם והשוו עצתם (ובירס, יול׳ ב סבוע׳). חכמים הישכלתה על פיהם היסכמתה בין דם (מחז׳ יניי, סול׳ דודקון 21). האמן מדעתו הכל בעתו השכיל בדעתו הסכימה חמדתו וטרם קנאו ועולם מנאו ועד תנאו ובחסד בנאו (אילת הסחר, יול׳ סבת ר״ח).— ורגיל בסהמ״א: ראובן הסכים עם שמעון למכר לו קרקע ידוע בממון ידוע והקבילו מן הדמים וכו׳ לזמן טרח שמעון והזמין השאר ובא לו אצל ראובן כדי להקבילן לו ולא רצה לקבלם וכו׳ ושמעון טוען שאיני מניח מארמתי[4] כלום והקרקע שהסכמתי ממך עליו מכור הוא לי כבר והתקבלתיך מקצת דמים (תסו׳ גאוני מז״מ. גכז). ויראתי שיהיה רצון התאוה

להניח המחשבה הזאת ושהוא הטני אל דרך המנוחה והשלוה ולהסכים על ההנחה (ר״י א״ת, סו״ס הקדי). ואח״כ הסכימה דעתם למנות עליהם איש נכרי נלבב ונבון (סוא, סס עבודת האלהים ע). ומהם שהבוטח באלהים תביאנו הבטחתו עליו שלא יעבוד זולתו ושלא יקוה לאיש וכו׳ ולא יסכים עמהם בבלתי עבודת האלהים (סס הבטחון, פתיח׳). כיצד מפיסין עומדין בהיקף ומסכימין על מניין שמונים מאה או אלף או כל שיסכימו עליו וכו׳ ומונה על אצבעותיהן וחוזר חלילה עד שישלים המניין שהסכימו עליו (רמב״ס, תמידין ומוספין ד ג). שיהיו מעשיו מסכימים לדבריו (ר״ס א״ת, פי׳ אבות לרמב״ס א). בעת שהסכימו עדה או קהל או ישיבה או בני המדרש או בני הכנסת לעשות תקנה בעיר או בישיבתם או בבית הכנסת או במדרש שלהם או ראשי ישיבות שהסכימו לעשות תקנה לישראל וכו׳ ואם הסכימו להחרים בכתב כל הפורץ באותה תקנה ובאותו גדר מחרימין (ר״י ברצלוני, ספי׳ הסטרות, סול׳ מק״ב 132). והמקום ברחמיו יסכים על ידינו ויכפול שכר טוב (סס 137). ובן רש״ד קורא המראה השלישי אדום מסכים (אבי הרלב״ג, סעה״ס א ז). ושישימו ראשים עליהם ותראה כי לעולם לא יסכימו בהסכמה אחת (ר׳ סלמה אבן ויר׳גא, סבט יהודה 21). ולזה הסכימו כל המשאיים שבפי מספרי התנועות יהיה מספר השכלי׳ (ר״י מפיסא, מכמי קנא׳ 32). ואולם היות כל הסברות האלו בלתי מסכימות עם דעת תורתנו הקדושה איננו מן הצורך לבארו (סס 33). ואמנם הגאוני׳ אשר זכר שמם והספרי׳ אשר חברו קצתם השתדלו להסכים המושכל מצד המחקר עם המקובל מהנבואה (סס 107). שבהרמב״ם של בעל ההגהות לא היה נמנה וידבר דכל חלב מסכים לנוסחת הדפוס (לונזאנו, אור תורה יג:). והנה אם יבוא פתי אחד מן השוק ויראה המסכים יעלה על דעתו שאלות וקושיות עד אין חקר (ר״כ בר״י אלמנן, עה״מ, סער עולם הבריאה ג).

—הפעי, הֻסְכַּם, רק בינ׳, מֻסְכָּם, נק׳ מֻסְכֶּמֶת, ונ״ר מֻסְכָּמִים, מֻסְכָּמוֹת,—שהסכימו עליו: הנה דבר זה מוסכם עליו מהפילוסופים גם כן (ר״ם א״ת, פי׳ אבות לרמב״ס ג ו). השמות המוסכמים והם השמות אשר יורו על ענין אחד יכלול דברים רבים אם במין ואם באיש כחי והאדם (כל מלאכת ההגיון, מבוא). כי מוצא פי שאר בעלי חיים הוא טבעו שוה בכל מין ומין

1) [בספרא (ויקר׳ ד) לשמועה, ובספרי (במד׳ עה) להלכה].

2) [בכ״י מינכ׳ על ידו, וכן להלן בגמר׳ שם: ומנלן דהסכים הקב״ה על ידו. ועי׳ ד״ס הערה, גם בכר, ערכי מדרש 90 הערה 7].

3) [שם (סוט׳ ט טו): לדעת המקום].

4) אולי מאדמתי.

נפשי ונפש זקני אשמדי אם לא תאמר לסכלותך די ולקחתיך באצבעי הקטנה והראיתיך כנה (ר״י זבארה, שעשו׳ יא 80). חסרון הסכלות ר״ל שיסכל דבר מחדברים כי הסכלות הוא גדול שבחסרונות (רלב״ג, מלחמ׳ השם ג ג). בעת אשר ישתדלו לבות לחקור יסוד הודו ומהותו תשוב ידיעתם אזי סכלות תקצר ידיהם מידיעתו (עמנו׳ ז). הנניח לעולם הנשמות לכל גבן ואיש בעל חטוטרה וירויתו בסכלותם לעדן ונרוית בשכלנו מערה (שם ח). ואמר כשיהיה הנפש בחולי סכלות יהיה המות רפואתה (רמ״ע פלקירא, המבקש כו). ועל כן אמר אריסטון כי רוב מה שימות אמנם ימות מפני סכלות הרופאים בטבע (שם לד); אמר המלך ואיה סכלות כזה כי תאמרו שמצד שגליתם מארצכם אבדתם החכמה (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה 116). —ומשל: אין חולי יתר מהסכלות (ר״י גבירול, מבחר הפנינים קיט::). הסכלות והעצלות אחי הדלות (מוסר המוסר כב.). טוב סכלות תמה מחכמה מדמה (בן זאב, מלון גרמני-עברי, ערך האלב).—ומ״ר סכליות: אשר מזה חוייבו להם ב׳ סכליות וכו׳ (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי ל, ד״ה לעלוקה). כמו שזריחת השמש תקל כאב החולים על הרוב כן ההסתכלות באלה הגרמים יקל כאב השיבזשים והסכליות באלו האמונות (הוא, חזות קשה א).—ועי׳ עוד סכל מ״ר סמ׳.

°סַכְלִי, ת״ז, נק׳ סִכְלִית,—כמו סָכָל: ודע שיש הרבה פסוקים מפוזרים בחלק הזה וכו׳ בענין החכמה ופתי האשה הסכלית וזרוז האשה החכמה (המאירי על משלי י, תחלת החלק השני).

°סַכְלְתָן, סוכלתן [1], ש״ת, נק׳ סַכְלְתָנִית,—חכמה, בעלת שכל: סכלתנית היתה וחכמה נערה ותנה שמה קרעה לה בגדי רקמה ועמדה לה ערומה (אזכור מעללי יה, יוצ׳ שבת ב׳ חנוכה).

°סַכְלְתָנוּת, סוכלתנות, ש״נ,—חכמה והשכל: אמרו כי מלך אחד ממלכי הערב היה חכם ונבון ובעל משפט והיו חכמיו ונבוניו יושבים תמיד לפניו ויום התחילו לספר בשבח הנשים וגדולתן ורוב חכמתן וסוכלתנותן ויאמר להם המלך קצרו דבריכם ועצרו מליכם כי מעולם לא נראתה ולא נשמעה אשה טובה וכשרה בעלת שכל ודעה (ר״י זבארה, שעשוע׳ ג, דודסון 26).

---

1) [מהארמי.]

סכם[1]

ממנו *סְכוּם, °סכום, *סִכֵּם, °סֻכַּם, °הִסְכַּמָה, °הֶסְכֵּמִי, °מְסֻכָּם.

***סִכֵּם**, — א) פ״י, מנה, ספר, zählen; compter; to count: כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת שנאמר במספר ארבעים מנין שהוא סוכם[2] את הארבעים (מכות ג י). א״ל (המן לאחשורש) אני סוכם לך חשבון ס׳ ריבוא כשיצאו ממצרים נתנו ס׳ ריבוא בקע לגלגלת וכו׳ (מדר׳ פנים אחרים על אסתר נוסח׳ ב, אס על המלך טוב). — ואמר הפיטן: ופקדת וחשבת וסכמת ומנית וספרת (אז רא״ת, יוצ׳ שבת שקלי׳). וטוהר טבילותיו מנית וקדוש רחיצותיו חשבת ואזכרותיו בשכל סימת ותודותיו ווידויו סכמת (מי יתכה, יוצ׳ יוה״כ). ור׳ חננאל בשובו לביתו שיער המולד בספירתו ומצא טעותו שסכם בקצבתו ויפג לבו (אהימעץ, סדר חכמים ב, ניבויאר 120).—ב) °כמו הִפְע׳, השוה דעתו לדעת זולתו: שדה מבורך כהרית ברכו במתן טל סכם אתו ציור התום בברכת טל שרידיו להתכודד בבטח ערף שמי טל (אאגרה, תפל׳ טל). על אחד שהתנה עם בחור ללמד את בן חברו במה שסכם עמו והתנה לפני אב הילד (תשו׳ ר״ת, ל׳, הוצ׳ מק״נ 51).

— הִפְעי׳, *הִסְכִּים, — התאים, השוה את דעתו לדעת זולתו, היה בדעה אחת עם פלוני übereinstimmen, zustimmen; s’accorder, consentir; to agree, harmonize: נדרש (הלל) והסכים ועלה וקיבל הלכה (ירוש׳ פסחי׳ ו א). לא כן אמר רב אין אדם רשאי לומר דבר בנגד רבו אלא אם כן ראה או שימש ביצד הוא עושה בתחילה רבו פותי׳ לו ראשי פסוקים ומסכים (שם חגי׳ ב א). למה נקרא שמו אלף שהוא מסכים מאלף דבר צוה לאלף דור (מד״ר ברא׳ א, הוצ׳ תיאודו׳). אלו המשחקים בפספסים שהם מחשבין בשמאל ומסכימים בימין (ילקו׳ שמעו׳, תהל׳ כו). — ועם מלת היחס על: כך היתה הלכה בידם ושכחוה ועמדו השניים הסכימו על דעת הראשונים (ר׳ יוסי בי ר׳

---

1) [בארמ׳ מנה, ספר והוא קרוב לסך.]

2) [כך בב״י מינכ׳. וכך בפרוש בגמ׳ (שם כב: וכך מביא רש״י בפירושו למשנה. וכך בילקוט זכריה (סימן תקפא) ובדפו׳ וגם בירוש׳. ובמדב״מ סמוך לארבעים. וכך בספרי (דבר׳ רפו) ובילק׳ (דבר׳ תתקלז). ועי׳ הגהת ר״י ברלין בגמ׳ שם, והערה בד״ס. וכונת המאמר שהמנין מונה ארבעים וא״כ המנין בעצמו הוא הסמוך לארבעים, כלו׳ שלושים ותשעה.]

אגרי יא:). כשתשמרהו בשעת המסכנות ואחר כך לשקול מה ששתית ומה שאכלת ולהסתכל אם יהיה לך מותר בהסיר החסרון (רס״ע פלקירא, ראש׳ חכמ׳ 19).—ומצוי מאד בסהמ״א עם ב: את העני עמך הוי מסתכל בעצמך כאלו אתה העני (רש״י, שמות כב כד). אך הבחינה בשאר מיני החיים והנהגתם ומחיתם איננה נעלמת ממי שמסתכל בהן (ר״י א״ת, מו״ה הבחינה ה). כשיסתכל האדם בענין עצמו ויחשוב בתחלת הויתו ויציאתו מלא מציאה אל מציאה והעתקתו מאין ליש (שם, השבון הנפש ג). וכמה מתוקנות מלותיה למי שהוא מסתכל בהן בעין האמת (הוא, הכוזרי ג יא א). האחד הוא השכל אשר בו יסתכל האדם בדבר שרוצה לעשותו איך יערים לעשותו כמו הנגרים והמלחים ועובדי האדמה ויתר בעלי המלאכה (הוא, כוס חן ג). כל זמן שהקב״ה מסתכל במעשיהם של רשעים ומתהפך בהם אין להם תקומה (ר״י בן כמאילאם, פי׳ משלי יב ז). המסתבל[1] במעשיו שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם (תנחום הירושלמי, לקוט׳ מספי׳ המספיק, בכל 26). כי כשתסתכל בדברי בעין שכלך ולבך אז תחזה כי אני יועצך העצה ההוגנת לך (רס״ע פלקירא, המבקש מא). הלא יסתכל בחיות ובבהמות אשר יתרון להם עליו בכח ותעצומות (הוא, ראש׳ חכמ׳ 6). אמר אריסטו חייב המשכיל להסתכל בטובות בני אדם ורעותיהם (שם 17).

—הפעי, *הִסְכִּיל,—כמו הִשְׂכִּיל, הֵבִין: ולא יסכל ערך זה החכור אלא מי שהסכיל בדברים האלהיים כל שכן זולתם (רמב״ם, אגרי יא.). כי מה שהסכיל מן האמתיות יותר גדול מזה הרבה (שם יב.).

—*קל, סָכַל,—כמו הִסְכִּיל, עי׳ למעלה: מאין אושיעכם המגרני תבואות אשר סכלתי[2] או המיקבי תבונות אשר שכלתי (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי כא, ד״ה הסכפך).

***סִכְלָה**, ש״נ,—כמו סֶכֶל: ריע כל אדם שכלו ואויבו סכלתו (ר״י חריזי, מוסרי הפילוסופים א ה).

***סִכְלוֹן**, ש״ז, מ״ר סִכְלוֹנִים,—כמו סָכָל: ונמו מה זאת עשינו כסכלונים כי שלחנו עבדים שתחת ידינו מכבדים (אמן, יולי אחרון פסק).

סִכְלוּת, ש״נ,—כמו סֶכֶל, הפך מן חכמה: תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בְּסִכְלוּת עד אשר אראה איזה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם (קהל׳ ב ג). ופניתי אני לראות חכמה והוללות וְסִכְלוּת וכו׳ וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הַסִּכְלוּת כיתרון האור מן החשך (שם יב-יג). ולדעת רשע כסל וְהַסִּכְלוּת הוללות (שם ז כה). יקר מחכמה מכבוד סִכְלוּת מעט (שם י א). דברי פי חכם חן ושפתות כסיל תבלענו תחלת דברי פיהו סִכְלוּת ואחרית פיהו הוללות רעה (שם יב-יג). —ועי׳ שֵׂכֶל, שִׂכְלוּת.—ובסהמ״א: שמע יוסף מאסף שור אבותיו ומוסיף על שררתם שררה והמשכיל אבי סכלות ומוליד בשכלו אם תבונה העקרה (ר״ש הנגיד, יריבוני). אנחנו עם דלות וקלות עם סכלות בגלות תוך גלות בכל עת מעתיקים (ראב״ע, כדוד חסיד אוני יע). הסכלות ממית בלא עת (הוא, פי׳ קהל׳ ז יז). כי הסכלים מבני אדם לא ידעו עצמותו אך הם יחשבו שסכלותם בזה כסכלות בתנועות השמים ועתיות הלקויות וזולת זה ממה שיוסכל ואיננו נמנע שיודע (ראב״ד, אמו״ר פרק ג מן העקר ב׳ 56). תחלחם אנשים נשא אותם הסכלות גם גובר התאות עליהם למאוס בתורה (ר״י א״ת, מו״ה, עבוד׳ האלהים ד). והמשרתים והשמשים (של הגוף) הם המדות הנפשיות כשמחה והדאגה וכו׳ והחכמה והסכלות (שם ט). ומי שהוא בסכלות אשר ספרנו בדבר שהוא בין ידיו תדיר אין מן התימה שלא ידע מהלכי הגוזר והצדק ממשפטי הבורא (שם ח). הקשה במה שאתה עושה למלכך כשאתה מתעסק בהודאתו ושבחו וספור טובותיו עם סכלותו במצפונך (שם, השבון הנפש ג). שאנחנו נאמר כי השמים לא קלים ולא כבדים ולא מתפעלים ולזה לא יקבלו פעולה ואינם בעלי טעם ולא בעלי ריח וכיוצא באלו השלילות כל זה לסכלותנו בחומר ההוא (ר״ש א״ת, מו״נ א כח). ואמנם סכלותם במה שהיו מעידים אותנו עליו תמיד הוא בהיותם בוחנים המציאות בעניני אישים מבני אדם (שם ג עז). ואולת תאר על האשה כלומר שהסכלות והאולת תהרסנו (המאירי, משלי יד א). סכלות הבנים רקב לממון האבות (שם כא כ). עזבתי אתכם בים הסכלות טובעים ובטיט הפתיות שוקעים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). אשר יאמר רשות היא התפלה וחובה הקרובה לקהלה אמת הכה בהוללות וסכלות ולא נמצא למכתו תעלה (שם כד). אבל חי

---

1) צ״ל הסתכל.

2) [ואולי זה פִּעֵ׳ ומן א. סָכַל.]

וכך ראינו לרבותינו שאמרו נסתכל בידינו כדי שנהנה מן האור כדרך ששנינו אין מברכין על האור עד שיאותו לאורו (הצדל׳ למול״ס, סדי רב עמרס הסלס ב, נט.).—בכהנים: אמר רבי יוסה זאת אומרת שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהן מברכין אמר רבי חגיי כלום אמרו אין מסתכלין לא מפני מסיע דעת (ירוס׳ תעני׳ ד ח) — בנשים: [וכי] דרכו של רבן גמליאל להסתכל בנשים אלא דרך עקמומיתה היתה כגון ההן פופסדס והביט בה שלא בטובתו (סס ברכ׳ ט ב). המסתכל בעקיבה של אשה כמסתכל בבית הרחם (ירוס׳ חלה ב ד). ועוצם עיניו מראות ברע א״ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה (ב״ב נז:). ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה באשת איש ואפילו מכוערת (ע״ז כ.). מאי כל גמוליו א״ר אבהו שעשה לה דדים במקום בינה טעמא מאי אמר רב יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה (ברכ׳ י.). כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף (רב ססת, סס כד.). סומין מפני מה הויין מפני שמסתכלים באותו מקום (נדר׳ כ.). והיו בנות מצריות מצעדות על החומה ומשליכות עליו (על יוסף) טבעות זהב אולי יסתכל בהן את יופי תוארן ולא שופתו עין אדם שנאמר בן פורת יוסף וגו׳ (פדר״א לט). המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו בשביל שיסתכל בה אפילו גדול כמשה רבינו שקבל תורה מסיני לא ינקה מדינה של גיהנם (כלה רבתי א).—ובסהמ״א: אעפ״י שאני הולך איני מסתכל בה ולא מתחמד יופיה (של הזונה) (ר״י בן נחמיאס, פי׳ משלי ה ח).—במת: והשותה מאמת המים העוברת בבית הקברות והמסתכל בפני המת (הוריו׳ יג:). קובר מתים הייתי והייתי מסתכל בעצמות של מתים (אבא שאול, נדה כד:).—בקשת: ומאי היא רבי אבא אמר זה המסתכל בקשת (חגיג׳ טז.).—בכוכבים: אמר הקב״ה למשה מנה את ישראל אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע אתה אמרת לאברהם אבינו והיה זרעך בעפר הארץ והרביתי את זרעך ככוכבי השמים הבט נא השמימה וספור הכוכבים שמח ויצא מסתכל בכוכבים (ר׳ יהושע בר נחמי׳ הכהן, פסיק׳ דר״כ, שקלי׳).—ומשל: אל תסתכל באומר המאמר אלא במאמר עצמו (ר״י גביסון, עומר השכחה קכ.).—ב) ראה בעיני השכל, התבונן, betrachten, bedenken; réfléchir, considérer; to reflect, consider: כל המסתכל בארבע דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה ומה למטה ומה היה ומה עתיד להיות (תוספתי חגיגה ב ז). שוב מעשה בי ר׳ יהושע שהיה מהלך בדרך ובן זומא בא כנגדו וכו׳ אמר לו מאיין ולאיין בן זומא אמר לו מסתכל הייתי במעשה בראשית וכו׳ (ירוס׳ סס ב א). א״ל (בן זומא לר׳ יהושע) מסתכל הייתי במעשה בראשית ולא היה בין מים העליונים למים התחתונים אלא כשתים ושלש אצבעות (מד״ר ברא״ש׳ ב). אשרי נותן לדל אין כתוב כאן אלא אשרי משכיל אל דל זה שהוא מסתכל במצוה האיך לעשותה (ר׳ יונה, ירוס׳ שקל׳ ה ו). כשבקש הקב״ה לבראות את עולמו היה מסתכל במעשה הרשעים ולא היה מבקש לברואת את העולם (פסיק׳ רבתי מ). והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה (רבי, אבו׳ ב א). עקביא בן מהללאל אומר הסתכל[1] בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה (סס ג א). ותשמע הארץ אמרי פי הסתכלו בארץ שבראתי לשמשכם שמא שינתה את מדתה (ספרי, דברי סו). הצור תמים פעלו וכו׳ פעולתו שלימה על כל באי עולם וכו׳ ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר אלו היה לי ג׳ עינים אלו היה לי ג׳ ידים וכו׳ כמה היה נאה (סס סז). נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר ברכי נפשי את ה׳ (ברכ׳ ז.). הסתכלתי במזל שלי ואין לי אלא בן אחד (נדרי לב.). אור שברא הקב״ה ביום ראשון אדם צופה בה מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקב״ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהן מקולקלים עמד וגנזו (חגי׳ יב.). ביקש הקב״ה לחחריב את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים נסתכל בדורו ונתקררה דעתו (ר׳ יוחנן משום רשב״י, סנה׳ קג.). מיד הודה לה הקב״ה ואומר הסתכלתי בכם (פסיק׳ רבתי ל). בא והסתכל בחנניה מישאל ועזריה (סס לה). ואם באו ייסורים עליך לך והסתכל בחדרי לבך (סס לא). נסתכלתי בכל קניניך ולא מצאתי כלי חמדה יותר ממך (מד״ז, סס״ס, בובר 12).—והסתכל סתם: אמר לו וראה בשלל אמר הסתכלתי מה שכתוב בתורה ואכלתי את שלל אויביך (מד״ר במד׳ כג).—ובסהמ״א: וכל שכן שכל בני אדם מסתכלים ומצפים לדבר שישמע מן הישיבה או ההתפארות בשם לבד (רמב״ס,

[1]) [במדב״מ השתכל.]

ביאת המקדש ח ו). כי המסתכל מוסיף ומדקדק בהבטתו יותר מהרואה (אבודרהם, ברכות קיט:).—ועם ב' היתם: כשהייתי למד תורה אצל ר' יוחנן בן החורנית ראיתיו שאכל פיתו חריבה שהיו שני בצרות באתי ואמרתי לאבא אמ' לי הולך לו זיתים הולכתי לו זיתים נטלן והסתכל בהן וראה שהן לחין ואמ' לי איני אוכל זיתים וכו' (ר' אלעזר ברי צדוק, תוספתי עדיות ב ב). נסתכל בו (ביהודה בן נחמן) ר' עקיבא וצבהו פניו (ספרי, במד' קמח). נסתכל בהן וראה שפרח כתב מעליהן אמר האיך אני נותן להם לישראל את הלוחות (אדר"נ ב). בנוהג שבעולם מה נוח ליוצר הזה לעשו' מאה קנקני' או להסתכל בהן לא להסתכל בהן (ר' לעזר, ירוש' ר"ה א ג). א"ל (ר' בא לר' זעירה) מה את מסתכל בי מה ידעת ולא נדע תבין ולא עמנו הוא (שם מגילי ד א). מעשה שהלכתי לקיסרין של קפוטקיא והיתה שם אשה אחת והיתה יולדת זכרים והיו נימולים ומתים ומלת את הראשון ומת וכו' רביעי הביאתו לפני נסתכלתי בו ולא ראיתי בו דם ברית אמרתי להם הניחוהו לאחר זמן (ר' נתן, שם יבמ' ו ו). ר' יסא בשם ר' יוחנן וביוצא מתחת ידו והוה ר' זעירה מסתכל ביה א"ל למה את מסתכל בי ואפי' יוצא מתחת ידי אחר (שם, גיטי ב א). נכנסו עבדיו (של פרעה) ואמרו שני זקנים עומדין על הפתח אמר להן עלו כיון שעלו היה מסתכל בהן שמא יעטרו אותו או שמא יתנו לו כתבים ואף לא שאלו בשלומו (מד"ר שמות ה). קדושים וגדולים היו ישראל בדגליהם וכל האומות מסתכלין בהם ותמיהין ואומרים מי זאת הנשקפה וגומר (שם במד' ב). אף אתם תלקו ע"י ישראל שנקראו יין בעת שתסתכלו בהם ותשתו ממונם (שם י). אמר לו יוסף הרי חמה א' מכמה שמשין שלו ואין אתה יכול להסתכל בו והאיך תוכל להסתכל בכבודו (שם יד). אמר משה לפני הקב"ה רבוש"ע עבד אם יהיו מעשיו טובים ויהא רבו מסתכל בו בסבר פנים יפות אין מחזיקין לרבו טובה ואימתי הן מחזיקין לו טובה בזמן שהעבד של תרבות רעה ומעשיו רעים ורבו מסתכל בו בסבר פנים יפות (תנחו' הוספ' לשלח יד, בובר). בכל יום ויום היתה מוציאה כתובתה ומסתכלת בה ודעתה מיושבת עליה (מדרי שה"ש ב ה, גרינהוט). סח לי סגנסגאל שר הפנים ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל ישבתי בחיקו

והיה מסתכל בי ובכה והיו הדמעות נופלות מעיניו ונופלות על פני (ר' ישמעאל, פרקי היכלות ו ג).—ובסהמ"א: והיה האיש ההוא מתבייש בנפשו ואומר אוי לי אלו היה יודע אהרן צפון לבי ורוע מפעלי לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי כל שכן שידבר עמי (ר"ש א"ח, פי' אבות לרמב"ם א). — מסתכלים זה בזה, אלו באלו: ראה (ר' עקיבא) תלמידיו מסתכלין זה בזה אמר להם מה הדבר קשה בעיניכם (כלה ח ג). מסתכלים אלו באלו ואמרו לא דיינו שהחרבנו בית מקדשו בעונותינו אלא עכשיו אנו עומדים להקיש בבינורותינו לפני הננם הזה (פסיקתי רבתי לא).—בקנקן: אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו (רבי, אבו' ד כ). — בראשי לפתות: עתידה כל חטה וחטה להיות כשתי כליות של שור גדול משקל י"ד ליטרים בציפורי ואל תתמה בדבר הסתכל בראשי לפתות מעשה ושקלו ראש לפת ל' ליטרי' של ציפורי (ספרי, דברי שיז).— נסתכל בבבואה, בדמות: רועה הייתי בעירי ובאתי למלאות מן הנהר מים ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי (תוספתי נזיר' ד ז). כי מטא למערתא דאדם הראשון יצתה בת קול ואמרה נסתכלת בדמות דיוקני בדיוקני עצמה לא תסתכל (ב"ב נח.).—וביפי: וכל כך למה לפי שהנשים דברניות הן ושמואל אמר כדי להסתכל ביופיו של שאול (ברכ' מח:).— באברי הגוף: נכנס למרחץ וראה את עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מן המצות נסתכל דוד במילה והתחיל (עליה) סודר שבח [עליה] (ספרי, דברי לו). נסתכלתי בשני עקיביו ודומים לשני גלגלי חמה (ר' בנאה, ב"ב נח.). אנטלימוס הוה גזיר א"ל לרבינו חמי בהדא גזרתי א"ל בשלי לא הסתכלתי מימי ובדידך אנא מסתכל (מד"ר קהל', כל אשר תמלא). — במעיים: בקרבה מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרבים הללו טעונין ולד השדים הללו שצמקו מושכין חלב (רש"י, ברא' יח יב). — ובאצבעות: לאחד שהיה לו בן גידם אצבעים מה עשה הוליכו אצל סדקארים ללמדו אומנות התחיל מסתכל באצבעותיו אמר כל עצמה של אומנות זו אינה נקנית אלא באצבעים (ר' יודן, מד"ר שה"ש, ככה היה) — ובצפרנים בהבדלה: כיצד חייב אדם לברך על כוס של יין לאור האש וכו' ואם אין לו יין פושט את ידו לאור האש ומסתכל בצפורניו שהם לבנות מן הגוף ואומר ברוך מאורי האש (ר' מנא, פדר"א כ). — ובסהמ"א:

רעיך מקנאת ביתך נאכלו (איכה את אסר, שם). בשער בת כסלות נצבים מלאכי שלות נסתכלו קוטפי מלות באין קומץ וקלות (מי וקים, יוצ׳ שבת הגדול).

סָכָל, מ״ר סְכָלִים,—א) ת״ז, הפך מן חכם, נבון, סָכָל, בֶּן סָכָל, שמתנהג בלא דעת, לא כהֹגן, töricht; sot; foolish: שמעו נא זאת עם סָכָל ואין לב עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו (ירמי׳ ה כא). כי אויל עמי אותי לא ידעו בנים סְכָלִים המה ולא נבונים חכמים הם להרע ולהיטיב לא ידעו (שם ד כב). מי יודע החכם יהיה (האיש שיירש אותו) או סָכָל וישלט בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת השמש (קהל׳ ב יט). — ב) ש״ז, אָדָם סָכָל, fool; sot; Tor: אל תרשע הרבה ואל תהי סָכָל לָמה תמות בלא עתך (שם ז יז). וגם בדרך כְּשֶׁהַסָּכָל הלך לבו חסר ואמר לכל סָכָל ה״א (שם י ג). דברי פי חכם חן וכו׳ וְהַסָּכָל ירבה דברים (שם יג יד).—ובספהמ״א: אבל מי שיבטח על הבורא והוא ממרה אותו כמה הוא סכל וכמה דעתו חלושה (ר״י א״ת, חו״ה, הבטחון ג). והוא סכל במה שבקש מפני שאין לו תכלית אצלו ולא שיעור (שם ו). איני דורש החכמה לתקוה שאגיע עד קצה, ואגיע עד תכליתה, אבל אדרוש אותה שלא אהיה סכל ואין ראוי למשכיל זולתו (הנ״ל, מבחר הפנינים לרשב״ג 2). ותכלית האנשים ההם שיהיו כמו זה אשר נראה סכל במקצב מפני שאינו יכול ללמדו להם (הנ״ל, הכוזרי ה טז). ובאמת הוא סכל בכל דבר והרי הוא כקטן בן יומו אצלי (רמב״ם, אגר׳ יב.). וכן אם יהיה סכל במושכלות ועובד את ה׳ כפי כחו ובתום לבבו (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 76).—ומשל: הפחד מטריח יותר מן הסכל (ר״י גביסון, עומר השכחה קכ.).— ומ״ר: הלא כל דל ברעתו ימך לכתב הבל ידך תמך סכל על כל סכלִים בדבר נסמך אני אשיבך מלין ואת רעך עמך (יהודי אבן שבת, אחל במלים, שער השיר 8). אמר בזה הפרק יש דבר ממנו אדבר עליו וממנו דבר אתפוש עצמי מלדבר עליו ואל יחשוב חושב היותנו בלתי מדברים עליו מצד היותנו סכלים בו (דונש בן תמים, פי׳ ספר יציר׳ לו). גם בהיותי בארץ ישמעאל ראיתי כל פסקי מסכת חולין בשירים שקולים שכתתי שם המשורר והארכתי כל זה להקהות שיני הסכלים ולעור עיני הפתאים אשר ידמו פתיותם שלימות (ר׳ משה בן חביב, דרכי נעם ז.). לסכלים אין להראות חצי השחוק (שד״ל, אגר׳ כו). — ונקמ׳: אין השתן מראה כי אם על עניני הכבד בלבד ושבילי השתן וזה בהיותו נכון בכל תנאיו ויבקשו רוב סכלי בני דורנו לנביא עליהם על בלתי ראות החולה ולומר אי זה חולי חלה ואם ימות ואם יחיה ויתר סכליות (ר׳ יצחק הישראלי, מוסר הרופאים עד, ברלין).—ונקב׳ סְכָלָה: ואם יקח אדם עז אחד מן העדר כל העזים יביטו אליו הבטה סכלה (אבי הרלב״ג, שעה״ש ד א יט.).— ומ״ר סְכָלוֹת: דע כי החכמות הרבות אשר היו באומתנו באמתת אלו הענינים אבדו באורך הזמן ובשלוט האומות הסכלות עלינו (ר״מ א״מ, מו״נ א עא).

סֶכֶל, ש״ז, תבונת הסָכָל, סכלות, folly; folie; Torheit: יש רעה ראיתי תחת השמש כשגגה שיצא מלפני השליט נתן הַסֶּכֶל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו (קהל׳ י ה-ו). — ואמר המשורר: ואיך ימד אלי חיק אהבתי במדת פחזי שכל ורקיו והוא התם אשר גבר בסכלו ורפה בזמן מוח אפיקיו (רשב״ג, כאין כשאו). אלהי לא נשאני לעמוד לפניך סכלי בפחיתות ערכי ומיעוט ידיעתי בגדולתך ורוממותך כי אתה רם ונשא (ר״י א״ת, חו״ה, חשבון הנפש ג). בחבלי באהלי במעלי בפועלי מחוללי וגואלי בסכלי בעקלי נתיבות רעוץ (ראב״ע, אבי אבי). ואיך זד פני יוצרו יחלה ויתחנן מטנף בדם סכלו ודמי זדונתיו (הנ״ל, בשם אל אשר אמר). ושכלכם הישירו וסכלכם הסירו (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). יצרי ביד סכלי מכרני אך צור בחמלתו גאלני (שם ו). ואם כן מיד שנתברר לשמעון שבנו היה גדול ושיקבלו העדים קנין ממנו היה לו לכופו ואם לא עשה כן עבר אלא אם כן היה מוטעה מפני סכלו (ריב״ש, שו״ת רן).

ב. סכל, ממנו ב. *סִכֵּל, °סַכְלְתָן, °סַכְלְתָנוּת, °הִסְתַּכְּלוּת.

ב. *סָכַל, כמו שָׂכַל,—קל לא נמצא במקורות הקדומים. —התפ׳, נתפ׳, *הִסְתַּכֵּל, פועו״י,—א) ראה, הביט בהתבוננות יתרה, to look at, observe; regarder, observer; genau ansehen: פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשיכה אמרו לו לרבן גמליאל מה אנו לירד אמר להן מותרים אתם שכבר הייתי מסתכל והיינו בתוך התחום עד שלא חשיכה (עירוב׳ ד ג). מסתכל הוא (בר שיורתא) מה שבכוס ומה שבקערה ואינו חושש (רבי חייה, ירוש׳ שבת א ג). וכיון שחטאו בגולורין שלהם לא היה משה יכול להסתכל (מד״ר במד׳ יא). — ובספהמ״א: מי שעיניו סוזרות והן יוצאות בעיני הנמר וכמי שהוא מסתכל בעת שבועס כעס הרבה (רמב״ם,

שעצתו של פלוני תהיה נדמית כמו עצה של שטות, ותופר: ויאמר דוד סַכֶּל־נא את עצת אחיתפל יי׳ (ש״ב טו לא).—וסִכֵּל דעתו של פלוני, עשה אותה לדבר של שטות וסכלות: מפר אותות בדים וקסמים יהולל משיב חכמים אחור ודעתם יְסַכֵּל (ישע׳ מד כה).—ואמר הפיטן: עצת צורריך תסכל ומחשבותם תבטל רבה מהומה ביניהם הטל (קליר׳ לשני, סדר רב עמרם השלם כח:). ויש בעלמים מסכל חכמים וצעיר לימים מבאר פלאים, ובקרם מליצים ללחם חלוצים להפיל נפילים ולחלוש רפאים (רמב״ע, כ״י בודלי דף 130). האל יום שלת במשמני רזון לסכל כל עצה ולחתום כל חזון אף עלה בישראל (ראב״ע, אמרר בבכי). אזי שקר אמונתי וסכל את תבונתי (הוא, לאל חיי). אבל לאהבתך ויראת שמך הלא הן בזויות בעיני ונחשבות כאין ואסכלם בכח וגבורה (יוסיפון יח, דפוי פרנקפו׳). אבל כאשר ימצא ספור מה בתורה אשר הסברה האינושית הישרה תחלוק עליו ותספק בו בצדדים ודרכים עיונים אמיתיים ראוי שנעזוב הפשט מהספור ההוא ונתן לו ציור אחר דוגמא מה כי לא תבא התורה להכריחנו להאמין בנמנעות ומהתלות חלילה כי תורת ה׳ מחכימת פתי לא מסכלת דעת החכמים (ר׳ דוד מרוקא מרעיקא, ספר זכות אדם, יין לבנון, הוצ׳ בריל 12).—ובמשמ׳ לא הבין, טעה בדבר: דע כי לשכל האנושי השגות בכחו וטבעו שישיגם ובמציאות נמצאות וענינים אין בטבעו שישיגם בשום פנים ולא בסבה אבל שערי השגתם נעולים בפניו ובמציאות דברים ישיג מהן ענין ויסכל ענינים ואין בהיותו משיג מתחייב שישיג כל דבר (ר״מ א״ת, מו״נ א לא). ומי שיסכל השחיה יצלול (שם לד). ורצוני לומר בסכלות סכלות מה שאפשר ידיעתו שאין סכלות מי שסכל מדת מחודד האיצטוונה או סכל כדוריות השמש כסכלות מי שסכל אם השם נמצא או אין לעולם אלוה (שם לו). וביאור זה כי המקצר בהשגת אמתת דבר אחד הוא המשיג קצתו ויסכל קצתו (שם ס). שיש דברים שיתבאר לאדם המנע השגתם ולא ימצא נפשו משתוקקת לידיעתם לשערו בהמנע זה ושאין פתח שיכנס ממנו להגיע אל זה כסכלנו מספר כוכבי השמים ואם הם זוג או נפרד וכסכלנו מספר מיני בעלי חיים והמקורים והצמחים ומה שידומה לזה (שם לא). וכאשר נסכל ולא נדע מספר כוכבי שמים וכו׳ וכאשר נסכל ולא נדע מספר מיני החיות (ר״י חריזי, שם א ל). ולא עמד על דבר מסתריהם והיה חושב בעצמו שהוא לא סכלם ועברם והניח המאמר בפירושם (דונש בן תמים, פירו׳ ספר׳ יצירה׳ יז). ואחר כך יכין לנפשו כלי ליסרה בהיותו ידיעה מה שידע מהדברים במעשה ולהביא מה שסכל בלימוד (רש״ע פלקירא, ראשי׳ חכמה 18). ונעזור עוד הרב באמרו שאנחנו נסכל דרכי חכמתו סכלות גמורה ואיך נבקש אם כן תכלית לבריאתו את העולם (ר״י אברבנאל, מפעלו׳ אלהים ו ב). כי הזדון אשר בנפשם לאמר שאי אפשר שיסכל דבר מן המציאות (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי יא, ד״ה אמנם אבן). וטוב שנדע הקרוב לאמת משנסכל את הכל (יש״ר מקנדיה, מעין גנים מספר סוד היסוד, פנה א).

— וביני׳ מְסֻכָּל, במשמ׳ סָכָל: אמנם מה שזוכרת מענין ההוברי״ם והחוזים מכם תדע כי לכם שבושים ומתשכים ומבוכות וספקות יעלם המסכלי׳ והנשים והנערים גם יעלמו הרבה מהמשכילי׳ (ר׳ קלונ׳, בעלי חיים ה ד).

—קל, *סָכַל,—א) כמו הפע׳, היה סָכָל: אשר בנו לשבתם משכנות עז וסכלו כי לזולתם בנותם (ר״י חריזי, הענק כט). אראה זמן סכל ומתגלגל על איש לזאת אקרא שמי גלגל (שם סא). ותחכם עת היותך בין חכמים ועם הבוערים תסכל ותבער (רש״ע פלקירא, המבקש יא).—ב) לא ידע: וצוה ההכם את בנו היה יושב לפני חכמים שאם תדע ישבחוך ואם תסכל ילמדוך (ר״י א״ת, מבח׳ הפניני׳ לרשב״ג, 2).

—הפעי׳, *הֻסְכַּל, הוסכל, כמו נפע׳,—שלא הבינו אותו, שטעו בו: והשם יתעלה אין רבוי באמתת מציאותו שיובן ממנו דבר ויוסכל דבר אחר (ר״ש א״ת, מו״נ א ס).—וביני׳, במשמ׳ שאינו ידוע: לבאר המוסכל בידוע והידוע ממנו הם אלו הדברים המונחים בו (כל מלאכת ההגיון יג:). אמנם למכחיש שיכחיש טענתם ויאמר שמציאות אלה העצמים השכליים לא יתבאר עדיין ושתנועת השמים ואם לא תהיה משגיחה בגשמים אולי (יהיה) לתכלית אחרת מוסכלות אצלנו ולא יתקיים מזה מציאות עצמים שכליים (ראב״ד, אמו״ר. ב 7 61).

—התפעי׳, *הִסְתַּכֵּל,—עשה את עצמו לְסָכָל: ויטה לבו אל דברים אחרים לרנן ולזמר ולרקד ואף להסתכל כי נהפך לבו ליין (יוסיפון לט).—ואמר הפיטן: ושמע שיחת נועצו לב יחדו עליך עלות נסתכלו (הטה, קיני׳). יתודע רז לבם נסתכלו ונכסה מהם ולא יובלו

קרי בתוך ימי ספירתן (ר׳ יהושע, שם כלה ט יג). זרע בבית והעביר הסכך וסיכך על גביו על דעתי׳ דר׳ עקיבה התוספת פטור (ירוש׳ מעשר׳ ה ד).—ב) בסוי של ענפים וכדומ׳, שמסככים בו את הסכה: רבי בון ורבי בון בעון קומי רבי זעירה וכו׳ סוף סכך מהו שיציל בסוכה אמר לון אין סוף סכך מציל בסכה (שם, עירוב׳ א). סכך פסול אינו פוסל אלא בארבע אמות א״ר יוסה אף אנן תנינן וכו׳ סכך פסול אינו פוסל אלא בארבע אמות (שם, סוכ׳ א י). מחלוקת בשאין דפנות מגיעות לסכך אבל דפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה (בב, סוכ׳ ג:). אויר פוסל בשלשה סכך פסול בארבעה (כבנן דבי רב, שם יז.).—ובסהמ״א: כיון דנעיץ ארבעה קונדיסין בארבע פינות הגג על שפת הגג כשמגיעות עד סכך בגון שקונדסין אילו הווה גבהן חמש אמות ונעוצין על שפת הגג (גיאוניקה ב, גינצבורג 241).—ואמר הפיטן: בטלול ענניו הרכיבן בין סכך לסכך ויתיצבו תחתיו בבתחתית סכך (אליה כהסעיו, יוצ׳ ב סוכ׳).—ובמשמ׳ תקרה: ומן העמודים ועד כותלי העזרה היה סכך על גביהן וכו׳ ומן העמודים ולחוץ היה בלי סכך (רעב״ע, תמיד א ג). ובט״ו בו מקעקעין סכך בתיהם לעשות סוכה ויוצאים לגנות ועוקרין האילנות לסכך סוכותיהם (חמדת הימים ב׳ בקפור הכם עמ:.) — ומ״ר במשמ׳ ב): שני סככין זה על גבי זה העליון חמתו מרובה מצילתו התחתון אין חמתו מרובה מצילתו (ירוש׳ סוכ׳ א ג).—ובסהמ״א: והר״ר יחיאל היה נוהג כשהיה עושה סכה תחת הגג היה מסיר הרעפים שהיה זוקף מהסכך עד הגג כדי לערב שתי סככים יחד להיות הכל סכך אחד (לינדא, המגור התקנה). ולא בסוכה שתחת האילן שבל אלו הוו שני סככים זה על גב זה (הלבוש, או״ח תרכו א).—ואמר הפיטן: בפרכת המסך לברובי סככים כפורת סוככים משם ריח סכים וצור עמם מסכים (אליה כהסעיו, ג סוכות).

*סְכָכָה, ס״נ, מ״ר סְכָכוֹת, כמו סְכָךְ—א) ענפי העץ העושים סכה וצל, רק מ״ר: אבל הסככות והפרעות ובית הפרס וארץ העמים והגולל וכו׳ על אלו הנזיר מגלח (נזיר ז ג). הזיזין והגזוזטראות וכו׳ והסככות והפרעות שהן יבולים לקבל מעזיבה רכה ד״ר מאיר וחכ״א מעזיבה בינונית אלו הן הסככות אילן שהוא מיסך על הארץ והפרעות היוצאות מן הגדר (אהל׳ ח ג). הן סככות הן פרעות הן רפפות הן רעלות (ירוש׳ ע״ז ג י). ואילו הן הספיקות סככות ופרעות ובית הפרס (מו״ק ה:). — ובסהמ״א: שריגי האילנות הסוככים על הארץ והן הנקראים סככות (רמב״ם, טומ׳ מת יג ג). ואין מציינין על הוודאות שהרי הן ידועין לכל אלא על הספיקות כגון שדה שאבד בה קבר והסככות והפרעות (שם ח ט).—ב) סְכָך הסכה: מר סבר סככה בעיא קרא ומר סבר סככה לא בעיא קרא (סוכ׳ ו:).

א.סכל[1]) ממנו א.סָכַל, סָכָל, סֶכֶל, סִכְלָה, *סִכְלָה, *סַכְלָן, סִכְלוּת, *סִכְלִי.

א.סָכַל, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—הִפע׳, הִסְכַּלְתָּ, הִסְכַּלְתִּי,—הִסְכִּיל עָשׂה, עשה דבר לא בדעת, לא כְּהֹגֶן וכראוי, töricht sein; être sot; to be foolish: למה נחבאת לברח ותגנב אתי וכו׳ ולא נטשתני לנשק לבני ולבנתי עתה הִסְכַּלְתָּ עשו (בראשי׳ לא כז-כח).—וְהִסְכִּיל סתם בלי פעל אחר משלים: ויאמר שאול חטאתי שוב בני וכו׳ הנה הִסְכַּלְתִּי ואשגה הרבה מאד (ש״א כו כא).

—נִפע׳, נִסְכַּלְתִּי, נִסְכַּלְתָּ,—נִסְכַּל פלוני, כמו הִסְכִּיל, עשה דבר לא בדעת, שלא כהגן: ויאמר שמואל (לשאול שהעלה העולה עד שלא בא שמואל) מה עשית ויאמר שאול כי ראיתי כי נפץ העם מעלי וכו׳ ואתאפק ואעלה העולה ויאמר שמואל אל שאול נִסְכַּלְתָּ לא שמרת את מצות יי׳ אלהים (ש״א יג יא-יג). ויאמר דוד אל יי׳ חטאתי מאד אשר עשיתי ועתה יי׳ העבר נא את עון עבדך כי נסכלתי מאד (ש״ב כד י).—ובסהמ״א: ורבים נפתו לאהב׳ האשה ורבים נסכלו ונשגעו למענה (יוסיפון מח). וכאשר הגיע עוד אלינו פירושו לזה הספר ועמדתי על המקומות אשר חטא ונסכל ולא עמד על דבר מסתריהם (דונש בן תמים, פירו׳ ספ׳ יצירה יז).—וביני׳ נִסְכָּל,—שאינו ידוע: ולהוציא הדבר הנסכל באמצעות הדבר הנודע והבנת הדברים הנסתרים והנעלמים הוא יותר נכבד ומעולה ממה שיעשוהו המשרתים (ראב״ח, מאזני לדק לאלגזלי 40). ועם שאפשר לומר כי שושנים היה אולי א׳ מכלי הנגון או מין ממיני יחסי השיר נסכלים אצלנו מכל מקום רמז בזה גם שידבר בעניני משיח (ר״י מסיר ליאון, כופ׳ לופ׳ 60).

—פע׳, סִכֵּל, סִכֶּל־, יְסַכֵּל,—סִכֵּל את עצתו של פלוני, עשה

[1]) [כך בארמ׳, ובאשור׳ סַכְלֻ, סַכָּלֻ.]

בארץ שיחור (ממז׳ איטלי׳ א, ל:). אבן מיום הזכרון תמלתך סככה עד העשור תשיב חרון ותמתך שככה (מי כמוך באלים, פזמוי של פסח, סמא״ל תפכג.).—ובמשמ׳ עשה מחיצה: צעק צורי וסכך מעבור ובחללי ערך לשבור צמתו בבור (איכ׳ אספתו, קינ׳).

—פע׳, *סִכֵּךְ, רק ביני: סוכה מכל מקום כשרה ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה (סוכ׳ ח:). בית הממוכך[1]) בארזים עיר הוא (ר׳ ילמק, סוט׳ מח.). עמק סוכות שהוא מסוכך באילנות (מד״ר ברא׳ מג). — ואמר הפיטן: צלליה מסככים בליל צל יומם (אוי סכת דויד, יוצ׳ ב סוכות). רמז לשלש בבל סכות דפנות מסככות (אלים כהפעין, פס). שבן עליה תיבן לו בית דירה מצפון אינה מסוככת ומרובעת באכסדרה ומדרום סתומה בחדר ועגולה כבשן ומהודרה (גנזי סכטי׳ ג, דודסון 114). תלבשת נקיה כהיום מתנכת תשוע שבעה בסכה מסככת (יוסף אבן אביתר, אלהים אמץ אס, סער הסיר 15).

—נפע׳, *נִסְכַּךְ,—כמו פע׳: טסים ועפים בקצות יקריה נסככים בשבע קרוא מקראיה (אוי סכת דויד, יוצ׳ ב׳ סוכות).

—פוע׳, *סוֹכַךְ,—כמו קל, ובהשאלה הֻגן ע״י סִכּוּךְ: שהיו ענני כבוד מקיפים אותם ומסוככות עליהן שנאמר כי בסוכות הושבתי את בני ישראל (פסיק׳ דר״כ, אסכיתא דסוכות, בוכר).—ובסהמ״א: תרנגולת שמסוככת על בניה (ערוך ערך סק). — ואמר הפיטן: צילך יסוככני כדבירתך צא ליישיענו כגבורתך (Kahle, Masor. d. West. ס׳). חבוש שברי ומחץ מכתי וסוככני בשלומך הגדול וספק על ידי לשמור מצותיך ולהקים חקיך ללמוד וללמד לשמור ולעשות (תפל׳ רסע״ג, סדר רב עמרם הסלם ב, קס.). כוננת למו בעדן חופות כל יקרה סוככתם לחפות כוננת בריע כבודם ליפות כובדו כשרים אילי כתועפות (Elbogen, Stud. 126). אשר בחנו יסבבהו בעננו ואשר צרפו יסככהו בכנפו (ר״י הלוי, מכתב לאבו סעיד [יוסף] בן דוסא, סער הסיר 100).

—התפוע׳, *הִסְתּוֹכֵךְ,—סוֹכַךְ את עצמו: ותסקרו זיו מלך פנים בפנים ותבולכלו ממרעיתו אלף מכמה שנים ולברות בבירת הנתצה בין כנענים ולהתנחל מעינו אשר קרסוליו בנבך וכרבלתו עד אופנים ולהסתוכך בעיר עקלתון אשר קשקשיו מפנינים (רסע״ג, ספי הגלוי כטו). ובצל דליותיו הסתוככו וחסו (סעדיאנס סכטר, 69). — ישב בַּסֻּכָּה: חסות בצל סכו כחק נסוכה שבעה להסתוככה (ר״א קליר, אכתיר זר תהלה, יוצ׳ א סוכות). חמתך מהם לשכך ובאברתך סלה להסתוכך (ברח, יוצ׳ ב פסח). יסתוככו שבי ומגינו בחפתו, ויחדיו על־ידיד נספחו (שיר לכבוד רלב״ע, קבץ על יד א, 145).

1) [בדפוס הממוכך]

ב. סכך, ממנו א. סָךְ (?), ב. סָכַךְ[1]), *מסוֹכֵךְ.

ב. סָכַךְ, פ״י, כמו ב. שָׂכַךְ,—סרג, ארג, weben; tisser; to weave: כי אתה קנית כליותי תְּסֻכֵּנִי[1]) בבטן אמי (תהל׳ קלט יג).

—פע׳, *סִכֵּךְ,—כמו קל: ובעצמות וגידים סככתני אינו אומר אלא תסוככני הוי חיים וחסד עשית עמדי (מד״ר ויקר׳ יד).—ואמר הפיטן: חי לכל החי קראת בשר סככת גיד ועצם וארגת עור ובשר (ולכן בידך, יוצ׳ יו״כ).

—פוע׳, *סוֹכֵךְ, כמו קל: הלא כחלב התכתני וכגבינה הקפאתני ועור ובשר הלבשתני ובעצמות וגידים סוככתני חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי (בקשה לר׳ בחיי בסוף ספי חו״ה בערב׳, הוצ׳ ד״ר יהודה).

ג. סכך, ממנו סֹךְ (?), *סֵךְ, *סִכְסוּךְ, סִכְסֵךְ,—כמו א. שָׂכַךְ.

סֵכֶךְ, ס״ז,—כעין בנין לסכך על אנשי הצבא הנלחמים על החומה, protector; abri; Schutzdach: יזכר אדיריו יכשלו בהליכותם ימהרו חומתה והכן הַסֹּכֵךְ (נחו׳ ב ו). — ובסהמ״א: חפצתי לצאת את העיר והשוטרים הניאוני הכן הסוכך ונשי ציון עלו לגגות ולחומות (מאפו, אה״צ כז).

***סְכָךְ**, ס״ז, מ״ר סְכָכִים,—א) ענפי העץ העושים סֻכָּה וצל: מספרת שנחלקה לשנים ר׳ יהודה מטמא מפני שהוא בתחילה חותך בה את הסכך ועכשיו חותך בה את הסכך וחכמים מטהרים (תוספת׳ כלים ב״מ ג ג). בנזיר שהוא יושב על גבי סכך[2]) וברואה

1) [ואולי גם סֹךְ, הסתרגות והסתבכות הענפים שבסבך, וגם סֻכָּה ע״ש הסתבכות הענפים של הסכך. ועי׳ (תסו׳ דונש על רסע״ג 80): תסוככני אמר כי הוא תסך עלי ואני אומר תארגני כמו אם תארגי את שבע מחלפות ראשי עם המסכת, ע״כ. ויש להעיר שדונש גרס תסוככני במקום תסכני, עי׳ בהערה של שראטר. ולכאן שייך גם הטווה והמיסך (סבת ז ב; תוספת׳ שם ח ב). שהובא בערך ב. נסך, הפע׳.] — 2) [בבלי (נדה סח:) הגרסה: שהילך סככות ופרעות.]

בדלתים ים בגיחו מרחם יצא (איוב לח ח).—יָסֵךְ בעד פלוני, במשמ' זו: לגבר אשר דרכו נסתרה וַיָּסֶךְ אלוה בעדו (שם ג כג).—יָסֵךְ על פלוני, יהי' לו למחסה: וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו וְתָסֵךְ עלימו (תהל' ה יב). וְיָסֵךְ לפלוני בכנפיו: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות באברתו יָסֶךְ לך ותחת כנפיו תחסה (שם צא ג-ד).—ובתו"מ: אילן שהוא מֵיסֵךְ על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים מטלטלין תחתיו (עירוב' י ח). בית שהוא מיסך על גבי בית המנוגע וכן אילן שהוא מיסך על גבי בית המנוגע הנכנס לחיצון טהור (נגעי' יג ז). סומך לבור ולניר וכו' ולאילן שהוא מיסך על הארץ ולסלע שהוא גבוה עשרה ורוחב ארבעה (ירוש' כלא' ב ט). כל מי שמקיים מצות סוכה בעוה"ז הקב"ה אומר הוא קיים מצות סוכה בעולם הזה אני מֵסִיךְ עליו מחמתו של יום הבא (ר' לוי, פסיק' דר"כ, אחריתא דסוכות). ומה שאמר הכתוב קשות הנסך שאף הם היו מעמידין ראשי החלות התחתונות למעלה שלא היו נוגעין בשלחן והיו מְסִיכוֹת על השלחן (מד"ר במד' ד).—ואמר המשורר: הדפוהו תלאות מנעוריו ותציהן בצלעותיו מעוכים ורעיוניו יעירוהו ובנאות מצקים ילכו הלוך ובוכים וייגע לעצור בהם וימי מזמתם בדלתי עף מְסִיכִים ויעפיל לעלות אל הר התבונה ורגליו מנטות אליו השוכים (רשב"ג, זממי הם). בן תסך בגלותו בעדו ובעד ביתו (ר"י הלוי, יום נקים). מה תאלה ותצר צרת מחר סב תחזה צל יסך כלנו יום יחנה צר כמעט כלנו (ילחק אבן גיאת, את מחזה, שער השיר 25).—ב) הֵסֵךְ את רגליו, לשון נקיה, במשמ' נפנה, עשה נקביו: ויראו והנה דלתות העליה נעלות ויאמרו אך מֵסִיךְ הוא את רגליו בחדר המקרה (שפט' ג כד). ושם מערה ויבא שאול לְהָסֵךְ את רגליו (ש"א כד ד). כל הַמֵּיסֵךְ את רגליו טעון טבילה (יומ' ג ב). הלכה בסעודה יוצא להסך את רגליו נוטל ידו אחת (תוספת' ברכ' ד יח). המטיל מים הרי זה הופך פניו כלפי צפון הַמֵּיסֵךְ את רגליו הרי זה הופך פניו כלפי דרום (ירוש' שם ט ח). ומסתברא דלשכת פרהדרין בדרום הואי מאי טעמא מקדים קאי וּמֵסִיךְ את רגליו (יומ' יט.). כגון שיצא לְהָסֵךְ רגליו ולהטיל מים (ר' פפא, זבח' כ:). ויצא שמה חוץ להטיל מים או להסך רגלים (מדר' תהלים כב יג, הופמן).—ובסהמ"א: הכהנים הַמְּסִיכִים רגליהם בבית הכסא שצריכין טבילה (רש"י, ברכ' סב:).

לְהָסֵךְ מי רגליו מפחד פן יצמא וכן ייָרא לבדוק נקביו פן ירעב (ר"י חריזי, תחכמ', שירים נוספים, הול' קמינקא 450). ועל כן האנוש יאחז בשוליו ולפני כל יהי מֵסִיךְ לרגליו (ר"י זבארה, בפי הכפש 85). והלך לו מן הצד להסיך רגליו והניח החמור על אם הדרך (טוחו"מ, פקדון רלא).

—הפעי', ״הֻסַּךְ, הוסכך,—שֶׁהֻסְכּוּ אותו: אבל צריך הוא לנענע קצת אותם שהוסככו במחובר לאחר קציצתן (רמ"י, סוכ' יא.).

—פִּעֵ' *סִכֵּךְ,—א) כמו הִפְעִ': הַמְסַכֵּךְ את גפנו על גבי תבואתו של חבירו הרי זה קדש וחיב באחריותו (כלא' ז ד). הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום וסכך על גבה פסולה וכו' זה הכלל כל דבר שהוא מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ אין מְסַכְּכִין בו (סוכ' א ד). חמשה דברים נאמרו בדלעת יוונית אין מְסַכְּכִין אותה על גבי זרעים [ומביאה] את הטומאה וכו' (ירוש' כלא' ב יב). זרע בבית והעביר הסכך וְסִיכֵּךְ על גביו על דעת' דר' עקיבה התוספת פטור (שם מעשר' ה ד). כל היוצא מן העץ אין בו משום שלש על שלש וּמְסַכְּכִין בו חוץ מן הפשתן (ר' שמעון בן אלעזר, שם שבת ב ב). התורה אמרה בסוכות תשבו מקרקע סוכה את מודד עשרים אמה היתה למטה מעשר ותולה בה עיטורין שהן ראויין לְסַכֵּךְ בהן ממעטין בה לפסול (שם, סוכ' א א). קצר לְסַכֵּךְ אין להן ידות קצר לְסַכֵּךְ וחושב עליהן למאכל בא במחשבה (חיננא בר שלמיה, שם ו). מעשי באנשי ירושלם שהיו משלשלין מיטותיהן לפני חלונותיהן והיו מְסַכְּכִין על גביהן (שם ב ב). ויבא שאול להסך את רגליו תנא גדר לפנים מן גדר ומערה לפנים ממערה להסך אר"א מלמד שסכך עצמו כסוכה (ברכ' סב:). ונמצא בה תשעה קבין חרדל ועציו סִיכֵּךְ בהן סוכת יוצרין (מדר' תהלים לב יד. הופמן). ד"א אלה אזכרה לשעבר הייתי עולה ואילנות מְסַכְּכוֹת על ראשי ועכשיו תלויה לשמש (מד"ר איכ', פרשה ליון). ומה סופו של ארז זה באין עליו סתתין ומסתתין בו וּמְסַכְּכִין בו בתים והשאר מסיקין אותו באור (כלה רבתי ז).—ובספר יצירה: הציבן כמין חומה סִכְּכָם כמין מעזיבה (ספ' יצירה א יא).—ואמר הפיטן: סִכַּכְתַּנִי בלילה היא יהודית סודה ברוך וטעמה עדית (יוסף בר שלמה, אודך, יוצ' שבת א חנוכה). בזמן התור השמיע קולות ידו שלח מן התור הקריבני לעם ובחרני בחור וְסִכְּכַנִי באברתו

מג.). ויש לפילוסוף בדמיון זה מאמר בספרו בשם אפלטון שהוא היה אומר אל תניע האש בסכין ולא היתה כוונתו ולא השגת חכמתו למנוע מהניע האש בסכין לפי שאין תועלת ברגילות זה המאמר שאין בתנועת האש בסכין משיכת תועלת ולא השגת נזק אך כוונתו היתה להזהיר שלא לדבר עם הכסיל במה שיכעיסהו והמשיל האש בכסיל והסכין בדבר המכעים ואמר אל תניע האש בסכין כלומר לא תדבר עם הכסיל במה שמכעיסהו (ר׳ יצחק הישראלי, ספ׳ היסודות, כ״י כזכתכסי). — שושן ברא הוא איריון והוא נחלק לשני מינים האחד ניצתו לבנה והשני ניצתו כמו תכלת ועליהו דומה לחרבות ולסיכינים ושרשם דומים לשורש הקנה וטוב ריח (כ״י אסף הרופא, 60).

***סְכִירָה**, ש״נ, — סה״פ מן סָכַר: כמו פותח ומתיר הסכירה שהיתה מעכבת המוך (המאירי, משלי יז יד). אמת המים המביאה מים מן הנהר לשדות ורגילין לעשות בורות למלאותן וכו׳ שהרי המים הפקר הם לכל ומן הדין כל הקודם בהן דרך הילוכן בלא סכירה זכה עשו חז״ל תקנה זו מפני דרכי שלום שלא תהא מחלוקת ביניהם לומר אני אסכור תחלה אלא יסכרו כלם על הסדר שהם קרובים לאמה יותר (לבוש, שותפי בקרקע קע ג). פעירה תילוף לסכירה (שלמה בר׳ שמואל, ספ׳ המליצה, ערך פער, הוצ׳ בכר 12).

א. סכך[1]), ממנו סָךְ (?), סֻכָּה, א. סָכַךְ, מוּסָךְ, מֵיסַךְ, מְסֻכָּה, מָסָךְ, *מְסַכֵּי, סֹכֵךְ, *סְכָךְ, *סְכָכָה.

א. סָכַךְ, פעו״י סַכֹּתָ, סַכּוֹתָה, סַכֹּתָה, סֹכֵךְ, סוֹכֵךְ, סֹכְכִים, יָסֹכּוּ, יְסֻכֻּהוּ, — סכך על דבר, הוא היה להדבר כעין סֻכָּה ממעל להדָּבָר, schirmen, bedecken; mettre à couvert; couvrir; to screen, cover: והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סֹכְכִים בכנפיהם על הכפרת (שמות כה ג). את כרוב ממשח הסוכך וכו׳ ואבדך כרוב הסוכך מתוך אבני אש (יחזק׳ כח יד יו). ולתבנית המרכבה הכרובים זהב לפרשים וְסֹכְכִים על ארון ברית יי׳ (דהי״א כח יח). — וַסַךְ במשמ׳ זו: כי הכרובים פרשים כנפים אל מקום הארון וַיָּסֹכּוּ הכרבים על הארון ועל בדיו מלמעלה (מ״א ח ז). — וְסַךְ פלוני דבר על דבר, עשה את הדבר כעין מכסה על הדבר: וְסַכֹּתָ על הארון את הפרכת (שמות מ ג). — וענפי האילן וכדומ׳: תחת צאלים ישכב בסתר קנה ובצה יְסֻכֻּהוּ צאלים צללו יסבהו ערבי נחל (איוב מ כא). — ובהשאלה, סך לו בענן, עשה שיהיה לו הענן לְמִסְתָּר: סַכּוֹתָה בענן לך מעבר תפלה (איכ׳ ג מד). — וְסַךְ באף: סַכּוֹתָה באף[1]) ותרדפנו הרגת לא חמלת (שם מג). — סך לראשו של פלוני, היה לפלוני למחסה: יי׳ אדני עז ישועתי סַכּוֹתָה לראשי ביום נשק (תהל׳ קמ ח). — ואמר הפיטן: טלאיו סך כבחוצלת אני חבצלת (אפיק רנן, יוצ׳ ב פסח). — ואמר המשורר: יום נחית גאולים לשומם תחת צללים סכתה בענן הושבת באהלים (ר״י הלוי, יום נחית). כן חסדים תן עליהם סככים בכנפיהם (שם). למי יי׳ סכותה בענן לך מעבור תפלת לאומך ותשמור כל חטאתם (ראב״ע, למי יי׳). — כשרון כח יחליף לשושנה הוגגת ועוצרת וסוככת ברננה (דגול מקולות, יוצ׳ ב סוכות). שבע מחיצות סובבות ולחם מחשרים (אליס כהסעין, שם). לכרובי סככים כפרת סוככים משם רוח סבים (שם). והרעים יריעו והעננים וככים והגשמים נתכים (ראב״ע, אגר׳ חי בן מקיץ). — גדול כחן של עומלי תורה וגומלי חסדים שאינן חסים בשום אחד מאלו ר״ל שאינם סוככים עצמן בצל כנפי הנזכרים לעופף בהם על הארץ בהתנשאות מעלה ורוממות (ר׳ יהודה מוסקאטו. נפוצות יהודה יג). — ובינ׳ פעו׳ סָכוּךְ, סְכוּכָה, סְכוּכִים, סְכוּכוֹת: הסכוכה בענן צל יומם (אווי סכת דויד, יוצ׳ ב סוכות). ידאו חרבה עדים מְקֻשרים עננים סכוכים כעל כנפי נשרים (אליס כהסעין, שם). נדיבי עמים סודרי ערכות באברתו לעד יחיו סכוכות (דגול מקולות, שם). פרצו ויעברו סכוכים אנחות רוחות מכיכים לשוש יהיו נהפכים (גנזי שכטי ג, דודקין 130).

— הפע׳, יָסֵךְ, תָּסֵךְ, הָסֵךְ, מֵסִיךְ, — א) הֵסֵךְ על דָּבָר, כמו סַךְ: ויבא את הארן אל המשכן וישם את פרכת המסך וַיָּסֶךְ על ארון העדות (שמות מ כא). — ובהשאלה, הֵסֵךְ בדלתים, במשמ׳ עשה מְחִצָּה בפני דבר: וַיָּסֶךְ

---

[1]) [כמו שכך, קרוב לנסך, סוך. וכן בארמ׳, ובערב׳ شَكَّ a) ובאשור׳ סַכּ, חֵרֵשׁ, שאזנו סתומה; סַכּ, סֵכֶר של נָהָר (Del., Handw. 497). אולם אפשר שהעקר בסמך ולא בסין, ומקביל להערב׳ سَكَّ b), סָתַם, נתחרש. עי׳ פרינקל Aram. Fremdw. 90; Hoffmann, Phön. Insch. 35.]

a) شك b) سك

[1]) [רש״י פרש כמו בפסוק הקודם: חצצת את האף להיות מחיצה בינך ובינגו ותרדפנו בו, ע״כ. ואולי הכונה כסית את עצמך באף כמו בלבוש או כלי זין.]

חול׳ ג:). סכין של עבודת אלילים מותר לשחוט בה ואסור לחתוך בה בשר (ר׳ נחמן בשם רבה בר אבוה, שם ח.). איתמר השוחט בסכין ונמצאת פגומה אמר רב הונא אפילו שיבר בה עצמות כל היום פסולה חיישינן שמא בעור נפגמה (שם י.). סכין שיש בה פגימות הרבה תידון כמגירה (ת״ר, שם יז:). לא שנו אלא שפלטתו חיה אבל פלטתו סכין בטיל (ר׳ יוחנן, שם קכז.). בשלשה דברים אני משבח את בני מזרח אינם נושקים בפה אלא ביד ואין נושכין בפת אלא חותכין בסכין ואין יועצים אלא במקום רחוק (רשב״ג, פסיק׳ דר״כ, פרה, בובר). בשעה שבקש אברהם לעקוד יצחק בנו אמר לו אבא בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין ואצערך שמא תפסל השחיטה ולא תעלה לך לקרבן אלא כפתני יפה יפה (רב יצחק, מד״ר ברא׳ נו). אין סכין מתחדדה אלא בירך של חבירתה (ר׳ חמא בר חנינא, שם סט). בלק היה בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם שהיה נמשך אחריו כסומא למה הדבר דומה לאחד שיש בידו סכין ואינו מכיר את הפרקים וחבירו מכיר את הפרקים ואין בידו סכין (שם במד׳ כ). פתח יצחק ואמר רבונו של עולם כשאמר לי אבא אלהים יראה לו השה לעולה בני לא עכבתי על דבריך ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח ופשטתי את צוארי תחת הסכין ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני (שם איכ׳ פתיח׳). —ובסהמ״א: שחוקת הסכין שנפגמה בדבר הקשה ששבר בה (רמב״ם, שחיט׳ א כה). ומצאתי בשם רבינו אפרים שאם נפגמה הסכין או השפוד שנרצם מערב י״ט דברי הכל דאסור (ר״י לנדא, האגור תריד). ואם בא לשחוט מבחוץ בסכין ארוכה אעפ״כ יש לחוש שמא ימשך ויכנס (המאירי, יומ׳ ג לא.). — סַכִּין מטרפת: סכין שנפגם אין משחיזין את פגימתה נשמטה אין מחזירין אותה אבא שאול אומר סכין מטרפת [1]) היתה במקדש ונמנו עליה כהנים וגנזוה (זבח׳ פח.). — וסַכִּין של מילה: והוציא את הלולב לר״ה פטור מפני שהוציאו ברשות אף בסכין של מילה ואף במצה כן (ירוש׳ שבת יט). — עמדה סַכִּין; קהתה: סכין שעמדה מותר לחדדה ביום טוב (ר׳ יוסף, ביצ׳ כח:). —ובסהמ״א: או שנפלה סכין מידו ונטלה או שעמדה סכין או שיגע ובא חבירו ושחט וכו׳ וסכין ששוחט בה כששוחט בה שור צריכה סכין להיות כשיעור שני צוורי בהמה (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ׳ פסוק׳ 135). כי הכותב או המדבר ע״פ הדקדוק יזהר מתת לזכר לשון הנקבה וכו׳ ולא ישתמש מהפעל עומד במקום היוצא או ההפך וכיוצא באלה ממה שיחליש שנון הדבור. ויתנהו כסכין שעמדה ושפוד שנרצם (ערוגי הבושם כח, לח.). —ומ״ר: מה יהא על העם שלא הביאו סכיניהם ופסחיהם למקדש (תוספת׳ פסח׳ ד ג). הבא בטומאת כלי שרת הב׳ בטומא׳ הוא בא בטומאת כלי שרת הבא בטומאת ידים הבא בטומאת סכינין (ר׳ לעזר, ירוש׳ שם ז ו). הטבח צריך שלשה סכינין אחת ששוחט בה ואחד שמחתך בה בשר ואחד שמחתך בה הלבים (רב יהודה אמר רב, חול׳ ח:). —ובסהמ״א, נושאי הַסַּכִּינִים: וכה עשו תמיד בכל יום בתוך ירושלם נושאי הסכינים בתוך העם (יוסיפון ספה). ויבאו שרי המלך אגריפס בהיכל ועמהם גדודי המלך הלוך והכות בפריצי׳ וידלגו עליהם מאחור נושא הסכינים אשר לפריצים (שם סעד). —בעלי הַסַּכִּינִים: ויירא העם מאד מפני הפריצים בעלי הסכינים כי קלים היו בעלי הסכינים וממהרין במלאכתם (שם ספה). וילכו העם בקרב ירושלם איש איש כלי מלחמה בידו ולבוש שריון מפני בעלי הסכינין (שם). ויכו בסכינים הנה והנה בחיל המלך כי חניתות וחרבות גדולות שלופות ביד גדודי המלך כחוק המלחמה אבל הסכינים כאשר היו קטנים באו תחתיה׳ וידקרו תחת שריונם (שם סעד). —והשתמשו בו גם בזכר: ויהי איש שונא לרעהו וישכור עליו רוצח מן הפריצים בידו חרב חדה קטנה בעל פיפיות הנקרא סכין (שם ססד). הביאו לו את הסכין קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו (Elbogen, Stud. 105). סכין שנשמט מן הנצב אז שנפגם אין מחזירין אותו (רמב״ם, כלי המקדש א טו). סכין זה ידוע לנו בן יומו (רבי יונה, משפטי בדיקת הסכין, הול׳ קורונל). ואפי׳ הסכין חדש ולא שמשו בדבר של איסור אלא שפצעו בו את האגוז (שם). עוד ילמדנו אדוני אבי נר״ו אם נאבד הסכין אחר השחיטה קודם בדיקה שכתבת להיתר (הרא״ש, שו״ת כלל כ, טו). — ומשל: הקלף והדיו שלו ולא משל האשה והכוונה אין אדם נותן סכין לשוחטו והאשה טוב לה עם בעלה (הקנה, סוד מלות גיטין). אין אדם נותן סכין לעצמו (שם). סכין מסובן ביד שוטה (מרלה המוסר

---

[1]) [פרש״י שהיתה רכה ליפגם פגימות דקות ומטרפת את הקדשים, ע״ב. ובתוספת׳ (מנח׳ ט כג) הגרסה: סכין היתה טורפת וצוו עליה וגונזה.]

שיש בו חסרון כיס וסיכון נפשות לא כל שכן (ירוש' פאה א).

***סְכּוּף**, מ"ר סְכּוּפִים, סמי' סְכּוּפֵי, — סה"פ מן סִכֵּף, כמו סִגּוּף: מכאן שהיתה קורת רוח לישראל והיתה תאניה ואניה סכופי סכופים והיתה לי כאריאל כחורבן ראשון חורבן שני כיון שחטאו גלו וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם איכה (רבי נסה דקסרין, מד"ר איכי, פתיח'). לשלושה מקומות גלו ישראל אחד לפנים מן נהר סמבטיון דכתיב לאמר לאסורים צאו לאשר בחושך הגלו חוץ מן נהר סמבטיון על דרכים ירעו אלו שירדו עליהם ענן והקיפן ובכל שפיים מרעיתם אלו שגלו לדפני אנטוכיא וירב בבת יהודה תאניה ואניה סכופין סכיפין (רבי ברכיה בשם רבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן, שם).

סִכּוּת, ש"ז,—שם אלהים מאלהי הבבליים[1]: ונשאתם את סִכּוּת[2] מלככם ואת כיון צלמיכן כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם והגלתי אתכם מהלאה לדמשק (עמו' ה כו-כז).

***סְכֵי**[3], שמש, — אדם שיש לו מום בעיניו: איזהו חרום הכוחל שתי עיניו כאחד וכו' סכי שמש[4] ווגדם וכו' (בכו' ז ג). איזה הוא סכי שמש שרואה

1) [באשורי סַכַּת, תאר להאל נִנִּ־אִב, והוא הכוכב שבתאי. הנקוד העברי הוא, כנראה, נקוד של גנאי מן שִׁקּוּץ.]

2) [התרגומים העתיקים נקדו סֻכּוֹת, מן סֻכָּה. ותיאוד' תרגם ὅρασιν ὑμῶν, מן סכה. ולדעת ריב"ג בשרשיו הוא מלשון הסכת ושמע. ועי' כִּיּוּן.]

3) [המלה היא בלשון יחיד, כמו שמוכח מהענין, ועי' בהערה לקמן. ובכן סְכֵי הוא כמו סְכֵה. וכן כותבים הקדמונים רפי במקום רפה, ועוד. ובנפרד סָכֶה. ובפרוש הרמב"ם מפרש בלשון רבים. והוא כנראה מן הפעל סכה, ואולי בלשון סגי נהור. ובתוספות פרשו כמו חסוכי שמש.]

4) [בגמ' (שם מד.). נאמר תני רב יוסף סני שמש, ע"כ. ופרש"י ששונא את השמש, ע"כ. ורגמ"ה: שאינו יכול להסתכל בשמש, ע"כ, וכן בערוך. אולם מהתוספת' ברור שסכי שמש יכול לראות אלא שאינו רואה כראוי מפני שהוא רואה יותר מדבר אחד בבת אחת. וד"ר מזיא סובר שבתוספת' ערבבו מום זה עם מה ששייך להמום המובא במשנה קודם: עינו אחת למעלה ועינו אחת למטה, והוא מתרגם סכי שמש, חולי blepharospasmus. ועי' גם Preuss, Bibl.-Talmud. Medizin 306.]

את החדר ואת העליה כאחת לראות אחד רואה שנים (תוספת' שם ה ג).

***סְכָּיוֹן**, ש"ז, כנ' סְכְיוֹנוֹ — ראיה, מראה, Gesicht; vision: עתיד וגנוז פנינים ערוך נגדו מלפנים סכיונו אין לפנים שרפים וחיות ואופנים (ראשו כתס פז, יולי א פסח).

***סַכִּין**[1], ש"נ[2], מ"ר סַכִּינִים, — כמו שַׂכִּין, כלי של מתכת עם יד יחתכו בו, knife; couteau; Messer: אין משחיזין את הסכין[3] ביום טוב אבל משיאה על גבי חבירתה (ביצ' ג ז). השפוד והאסכלה מלבנו באור והסכין שפה והיא טהורה (ע"ז ה יב). בראשונה היו אומרין שלשה כלים ניטלין בשבת מקצוע של דבילה ווזמה ליסטרון של קדירה וסכין קטנה שעל גבי השולחן (תוספת' שבת טו א). ואח"כ בא אביו של תינוק ואמר להן עדיין בני מפרפר ולא נטמאת הסכין מלמד שטומאת הסכין היה קשה להן יותר משפיכות דמים (שם יוה"כ א יב). סכין היתה טורפת וצוו עליה וגונזה (אבא שאול, שם מנח' ט כג). כגון שנטל קרנו של מזבח או שנפגמה הסכין שומע אני יתקנם בשבת תלמוד לומר ויקהל משה [וגו'] בחול ולא בשבת (מכי' ויקהל א). סכין ירדה מן השמים ובקעה את כריסם (ספרי, במד' פה). תיפתר במניח סכין סמוכה לרשות הרבים וכו' (ר' יוסי בי ר' בון, ירוש' ב"ק א א). סכין (שתפין להכשירה לפסח) תוחבה בארץ ג' פעמים ודייו ר' בא בשם רב יהודה הדא דתימר בסכין קטנה וכו' (שם, ע"ז ה טו). טיט שעל גבי מנעלו מגררו בגב סכין ושעל בגדו מגררו בציפורן (שבת קמא.). איבעיא להו מהו שנעשה סכין ארוכה וישחוט (יומ' לא.). רבא אמר בסכין מלובנת (יבמ' קכ:). הרי שלחן והרי בשר והרי סכין ואין לנו לאכול (ר' יוחנן, קידוש' מו.). קרבנות צבור סכין מושכתן (רב יהודה בשם שמואל, זבח' ו:). ואם שחט (ישראל מומר) בודק סכינו אחריו נמצאת סכינו יפה מותר לאכול משחיטתו ואם לאו אסור לאכול וכו' (רבא,

1) [כך בארמ'. ובערב' שַׂכִּין,a) שאול מהארמ'. עי' פרינקל, Aram. Fremdw. 84.]

2) [בסהמ"א גם בלשון זכר.]

3) [בקטע מהגני' ביה"מ שכטר מנֻקד הַסַּכִּין. וכן כ"י בודלי' משנ' כלים No. 282.]

a) سكين

סיכוך שהוא בקירוי (ירוש׳ סוכ׳ א א). פעמים שאדם בא מן השדה בערב וחבילתו על כתיפו ומעלה ומניחה על גבי סוכתו כדי ליבשה ונמלך עליה לסיכוך והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי (ר׳ חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן, בבלי שם יב.). מה תמרה זו אין בה פסולת אלא תמריה לאכילה ולולבים להלל חריות לסכוך סיבים לחבלים (מד״ר ברא׳ מא).—ובסהמ״א: שהקנים הנתונים בנקבים צדדין והסיכוך הנתון על גבן צידי צדדים (רש״י, שבת קכד:). ולא יסכך על גביהן אלא א״כ הרחיק הסיכוך מן הכותל שיש בו החלון ארבע אמות (רמב״ם, שכני׳ ז ה). אבל בתורה בעבור שלא היה רוצה לאופן הסכוך לא אמר עלי כך וכך אלא אמר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל (ר׳ אהרן הקראי, ספר ג״ע סה:). התם מיירי כשלקחו בית בנוי ועלייה עליו או שירשוהו שלא זכה העליון מתחלת מקחו אלא בסיכוך קל (לבוש, נזקי שכנים קנג עז).—ואמר הפיטן: זכר סכוך לדורות להם להורות לסכך ולקרות (אכתיר זר תהלה, יוצ׳ א סוכות). סלה אתה אל מסתתר סכוך עננים שבעה אותי לסתר (י״ז בתמוז, מחזו׳ איטלי׳ א קס:). — ומ״ר סִכּוּכִים: בדפנותיה וכמצבותיה בסכוכיה ובצלותיה בביאותיה וביציאותיה (כי אקח מועד, יוצ׳ ב סוכות).

*סְכוּכִית,—כמו זכוכית.

*סְכוּם, ש״ז, — סך ומנין, Summe, Zahl; montant, nombre; amount, number: הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי חמשים אגוזים עשרים בצים עשרים רמונים ובלבד שלא יאמר לו סכום מנין ר׳ שמעון בן אלעזר או׳ ובלבד שלא יאמר לו סכום ממכר (תוספתי יו״ט ג ז). ואצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרים ביצים וכו׳ ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה רשב״א אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח (בבלי כט:). ד׳ גזרות גזר פרעה עליה׳ בתחלה גזר וצוה לנוגשין שיהיו דוחקין בהן כדי שיהיו עושין הסכום שלהן וכו׳ אמרו להן הנוגשים אם אתם הולכים לישן בבתיכם עד שאנו משלחין אחריכם בבקר היום עולה לשעה ולשתים ואין אתם משלימין את הסכום שלכם (מד״ר שמות א). פקודיהם במספר כל זכר פקודיהם זה המנין במספר זה הסכום ודכוותיה (פס פה״ס, אחת היא יונתי). ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך וגומר מספר זה המנין מפקד זה הסכום (שם). ואמר נקבה שכרך סכום קבוע פרוש (ילק׳ שמע׳ ברא׳ קל).—ובסהמ״א: מה שאתה שואל אם יכול לומר לגוי מה שאתה נוטל משאר שהן כיוצא בהן אתן לך מאילו למחר דבר זה אפי׳ מישראל אסור לפי שהוא [כמו] זכירת סכום מקח (מעשה הגאונים מד, עפשטין). מנים לשון סכום כלל החשבון והן עשיריות (רש״י, ברא׳ לא ז). ואת מתכנת הלבנים סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן (מוכן) להם אותו סכום תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם (הוא, שמות ה ח). חמשה וששים ושלש מאות ואלף כך סכום החשבון (הוא, במדי ג ג). וחכמי הרבנים נתנו סכום כמה ילושו שהוא שעור מ״ג ביצים ושליש ושעור העושים (ר״א הקראי, ספר ג״ע, ענין חג המצות מו::). א״ל פרעתיך מנה בסחורה פלונית שהיה השער שלה כך וכך והביא הלה עדים שלא היתה שוה כל כך ותובע ממנו המותר וטוען פרעתיך וכו׳ הוחזק כפרן שבני אדם נותנים דעתם לזכור סכום השער (שו״ע חו״מ, הלוואי׳ עע יג). כי אמרו בעלי הקבלה האמתית כי סכום מדרגות הטומאה שנשפעו באילן העליון בסבת זוהמת הנחש הם אלף כחות ונקראים נשים נכריות (הרקנטי, ב כ.). וכותב כל הסכום הנז׳ בעמוד הראשון ונוסף עליהן עוד סכום אחרים (ר׳ אהרן ששון, שו״ת תורת אמת פב, קג:).—ועם כנ׳: שסכומה כך וכך (טומו״מ עע י). וכתב לו המלוה בכת״י לראיה שמקבלו על הש״ת שסכומו כו״כ ולא נשאר חייב לו על הש״ת כלום (פתחי תשובה, הלוואות, שו״ע חו״מ כ). — סְכוּם הכל, כמו סך הכל: ויש מי שאומר שאם למעלה היה פורט והולך ולמטה כתוב סכום הכל כך וכך ופיחת או הוסיף בזה אנו אומרים ודאי טעה בחשבון (שו״ע, חו״מ, הלוואי׳ מב ה). — ומ״ר סְכוּמִים, וגם סְכוּמוֹת: ולכן הוצרכו בני הקהילה (של פראג) יצ״ו ללות ברווחים ובבוא זמן הפרעון רבתה המחלוקת בענין הסכומות ונתפרדו הלבבות ונעשה רחוקים וקשרו קשרים בסתר ואף בגלוי (רי״ט ליפמאן הלר, מגילת איבה ד:). הגבאים בימים האחרונים פושטים עור העם מעליהם ולוקחים סכומים גדולים בעד קבורת המתים (יל״ג, הול׳ דביר לעס 169).

*סִכּוּן, סיכון, ש״ז,—שה״פ מן סִכֵּן, סִכּוּן נפשות, כמו סכנת נפשות: ומה אם דבר שהוא פריעת החוב כתיב בו למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך דבר

והחיצונה פטורה וכו' סוכת החג בחג רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרין (מעש׳ ג ז). חבילי של עצים וסוכה[1] של קוצים שעשאו דלת לפירצה ולחצר אם היו קשורות ותלויות פותחים ונועלין בהם ואם לאו אין פותחין ונועלין בהן (תוספת׳ עירובי׳ יא יא). על כל סוכה וסוכה אומר לו הרי מזון והרי מים לייפות את כוחו (ר׳ יוסי, ירוש׳ יומ׳ ו ז). סוכת רועים סוכת קייצים סוכת בורגנין סוכת שומרי פירות סוכה מכל מקום כשרה (סוכ׳ ח:). ומנקיותיו אשר יוסף בהם שהיו מעמידין הלחם במין סוכה שכל חלה וחלה נעשית סוכה לזו שהיא תחתיה (מד״ר במד׳ ד). — ומ״ר: שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה וחייבת במזוזה והחיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה (סוכ׳ ח:). — והסכה של החג: סוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים אמה פסולה רבי יהודה מכשיר (סס משנ׳ א א). העושה סוכתו תחת האילן כאלו עשאה בתוך הבית סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה (סס ג). סוכה המדובללת ושצילתה מרובה מחמתה כשרה (סס ג ג). מעשה בסוכתה של הילני המלכה בלוד שהיתה גבוהה יותר מעשרים אמה (ר׳ יהודה, ירוש׳ סוכ׳ א א). ומיום הכפורים עד החג כל ישראל עסוקין במצות זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו (מד״ר ויקר׳ ל). — ובסהמ״א: העושה סוכה לעצמו או׳ ברוך שהחיינו וקימנו לזמן הזה נכנס לישב בה או׳ ברוך אקב״ו לישב בסוכה (תוספ׳ ותקונ׳ לסדר רע״ג 36). — ואמר המשורר: אנחנו נעשה סכות בשמחה והמה מבלמתם אבלים (ר״ש הנגיד, הלי׳ תעס). ברועה אשר ירעה צאנו למקנהו עשה סכות (ראב״ע, אל חי יואל). — ב) שם למסכת של המשנה בסדר מועד.

ב.*סָכָּה, ש״נ, מ״ר סְכּוֹת, — כמו שְׂכָּה, קוץ, ואמר המשורר בשתי המשמע׳: יש קץ לכל תכלה לבד אופל לילי אשר נפרש כמו סכות אבכה ואתגולל עלי ערש רבוד כמו על סירים ועל סכות (רמב״ע, התרשיש ז מ).

סכה[2], ממנו *סָכָה, *סִכּוּי, *סִכָּיוֹן.

***סָכָה**, פ״ע, שׂכה, הביט: וכן הוא אומר אבי מלכה ואבי יסכה אלא שהכל סוכים ביופיה (ספרי במד׳ לט). יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה ברוח הקדש (ר׳ ילחק, מגיל׳ יד.). אבי סוכו שהיה אביהן של נביאים שסוכים ברוח הקדש (מד״ר ויקר׳ א). — וציני סטו׳, מ״ר: השותה יין חי עצמותיו שרופין מזוג עצמותיו סכויין[1] כראוי עצמותיו משותין (אבת פאול, כדה כד:). — ובסהמ״א: בעין הסובה ברוח הקדש (ערוך, ערך אבני שיש טהור). הסוכין ברוח הקדש (ראב״ע, חגי׳ ב א). — ומקור סְכוֹת: ואם תט אלי סכות חין ערכי כבודך לא יחל (מנחם בן סרוק, אגרי׳ אל ר׳ חסדאי, ספי׳ תשוב׳ 32). — ואמר הפיטן: זכה בכן גועו שלול דת נסוכה ברוח הקדש סכות כמו הורם סכה (אליס כהסטין, יול׳ ב סוכות). סכותה משכן מסכות דבירי סכות והובלגו גבורי (סגת סורו מני, קינ׳ לת״ב).

***סִכּוּי**, סיכוי, ש״ז, סה״פ מן סכה, — צפיה, ותקוה, Aussicht, Hoffnung; expectative, espérance; prospect, hope: ושמא תאמר אבד סברי ואבד סכויי תלמוד לומר אני ה׳ אני סברך ואני סכוייך ועלי בטחונך (ספרא, אחרי יג). — ועי׳ עוד א. סֶבֶר. — ואמר הפיטן: הוגים אבד שברם ובטל סכוים באשונים (אמרר בבכי, סליח׳ יז תמוז). סמלוני רשע לקצץ נקם תלבוש סבר קויך וסכוים תעמיד מלבוש (לוס גדליה, מחז׳ איטליי ב, ק.). אם לא למד בילדותו לא אבד שברו ובטל סיכויו (אליעזר פאפו, פלא יועץ י, ידיעה קכה).

***סִכּוּךְ**, סיכוך, ש״ז, — א) סה״פ מן סִכֵּךְ: מחצלת קנים גדולה עשאה לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככין בה לסיכוך מסככין בה ואינה מקבלת טומאה (סוכ׳ א יא). חמשה דברים נאמרו בדלעת יוונית אסורה בסיכוך על גבי זרעים עוקצה טפח אוסרת כל שהוא מביאה את הטומאה וחוצצת בפני הטומאה (תוספת׳ כלא׳ א ו). סיכוך שאמרו בנוגע (ירוש׳ כלא׳ ג יא). — ב) והדבר שמסככין בו: הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסיכך על גבה פסולה ואם היה סיכוך הרבה מהן או שקצצן כשרה (סוכ׳ א ד). הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה (סס ט). בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש מן הכותל לסיכוך ד׳ אמות פסולה (סס י). מצינו

---

1) [בכ״י א״פ סיבה.]
2) [כך בארמ׳].

1) [פרש״י שחורין שמעתי ל״א סכויין בלא מוח, ע״כ. ובערוך גורס סבואין. וכן בתוספ׳ הרא״ש.]

(פרחיה, תורת חסד, שו"ת קמו). אני נותן לו במתנה גמורה מהיום ומעתה ומעכשיו סך שלשים גסים מ ס כ י שטר כתובתי ממה שהגביתם לי לפרעון סכי שטר כתובתי מנכסי עזבון בעלי (פרח מטה אהרן א מז).—סכי כתובה: ובעלה מרוב שנאתו אותה עמד והזמין לה ס כ י כתובתה עד סוף פרוטה אחרונה (גנת ורדים, שו"ת, יו"ד ג ד). ובאה לבי"ד שיגבו לה כל ס כ י כתובתה (פרח מטה אהרן א כט). והעביר הסך הנ"ז לאשתו מ' רבקה תחת פירעון ס כ י כתובתה (פרי הארץ, שו"ת ב', חו"מ יא). שתגבה מהם כל ס כ י כתובה עיקר ותוספת שהוסיף לה (ר' חסדאי הכהן פרחיה, תורת חסד, שו"ת עט). ק"ק שהסכימו בגזרת חרם שכל הנושא אשה על אשתו יפקיד בראשונה וישלש ביד פקידי העיר ס כ י הכתובה ונדוניא של אשת הא' (ר' רפאל מילדולה, מים רבים שו"ת אה"ע ד).—סכי נדוניא: שיחלוקו בין שניהם כל סכי הנדוניא שהיתה לנפטרת מרת אזיבואינה (ר' אהרן ששון, תורת אמת יט). אבל בנ"ד שיורשי שמעון טועני' מיורשי ראובן שישיבו להם בחשבון חלוקת נכסי השותפות מחצית העודף בסכי הנדוניות שנתן ראובן לבנותיו יותר ממה שנתן שמעון לבתו יחידית (מורפורגו, שמש לדקה ב, חו"מ ז כ.).

ⁱⁱסֵךְ, ש"ז, מ"ר סכים, סיכים,—כמו שכים, קוצים: כך יבקש האדם תחבולות בסיכים בצדו להנצל עצמו מיד הנחש הוא יצה"ר (ר' אליהו, שבט מוסר כב).

סֹךְ, ש"ז, כנ' סכו, סוכו, סכה—מקום שמסתתרות בו חיות טרפות לארוב לטרפם, Dickicht; fourré; thicket: עזב ככפיר סכו[1]) כי היתה ארצם לשמה (ירמי' כה לח). יארב במסתר כאריה בסכו[1]) יארב להטף עני (תהל' י ט). — ובכלל כמו סכה: כי יצפנני בסכה[2]) ביום רעה יסתירני בסתר אהלו (שם כז ה). — ובהשאלה, דירה ומשכן: ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון (שם עו ג).—ואמר המשורר: ברח דודי אל שלם סכך ואם תעינו מדרכך אנא הציץ מחרכך (ברח דודי, יוצ' ב פסח). ועוד יאיר חשכי ויקים את סוכי וישיב שם מלכי ואויבי ידע כי יש אלהים בישראל (ראב"ע, אמרר בבכי). בחרתי בחיר האל השר הטפסר רבינו

שמואל כי הוא לבדו ידע ערכי והאיר חשכי והקים סכי ואני אמתו והוא מלכי (ר"י חריזי, אגרי לשון הזהב, דברי חפץ, הוצ' עדלמן). חמות מסך עלי כל חי חסך והיה להם סך ועברו העברות כאילו הוא מסעד לכל אדם נועד ומי זה חי לעד ועמד לדורות (רלב"ג, והומר אל תמסה, האסיף תרכ"ו 147).

א·סֻכָּה, ש"נ, סמי סכת, כנ' סכתו, מ"ר סכות, סכת,—א) כעין גג עשוי בפרט מענפי אילנות וכיוצא בזה לשבת תחתיו למחסה מפני שמש, Hütte; hutte; booth: ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת (ברא' לג יז). הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חנים (ש"ב יא יא). ונותרה בת ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה (ישע' א ח). וסכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר (שם ד ו). ויצא יונה מן העיר וישב מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב תחתיה בצל (יונה ד ה). — ובמליצה, צפן את פלוני בסכה: תסתירם בסתר פניך מרכסי איש תצפנם בסכה מריב לשונות (תהל' לא כא). — וכן הקים סכתו של פלוני, הקים מה שנהרם אצלו: ביום ההוא אקים את סכת דויד הנופלת וגדרתי את פרציהן והרסתיו אקים ובניתיה כימי עולם (עמו' ט יא). — ובהשאלה, עננים: אף אם יבין מפרשי עב תשאות סכתו (איוב לו כט). ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו חשרת מים עבי שחקים (תהל' יח יב). — וכמו סֹך, לחיות טרף: התצוד ללביא טרף וחית כפירים תמלא כי ישוחו במעונות ישבו בסכה למו ארב (איוב לח לט-מ). — ב) בפרט, הסכה שיעשו לשבת בה שבעת ימי החג אחרי כלות עבודת השדה והכרם בא"י: בחמשה עשר יום לחדש השביעי חג הסכות שבעת ימים (ויקר' כג לד). בסכת תשבו שבעת ימים וכו' למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים (שם מב מג). חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך (דבר' טז יג). ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך יי' צבאות ולחג את חג הסכות (זכר' יד טז). ויעשו את חג הסכות ככתוב (עזר' ג ד). צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת סכת ככתוב ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלהים (נחמ' ח טו-טז). —ובתו"מ: סוכת גינוסר אף על פי שיש בה ריחים ותרנגולים פטורה סוכת היוצרים הפנימית חייבת

[1]) [אמר ר' משה כי בסוכו כמו בסוכתו וככה אצל פנה (משלי ז ח) כמו פנתה (ראב"ע לתהל' שם). וכן מביא רד"ק (בירמי' שם), ובמכלול (קפב), ומהחדשים גורסין סבכו, כמו (ירמי' ד ז).]

[2]) [כך הכתיב ואפשר לנקדו בסכה. והקרי בסכו.]

ויקח ממנו הסך שהודה ואח"כ ישביעוהו בי"ד על שאר כספיו (ר"י הדסי, אשה"כ, דבור לא תחמוד שסט, אות כ). וחשבתי בזה מחשבה דקה למה היו שבעים שנה וזה לפי שהשפעת המולות הוא בסך זה ואחר כך חוזרים חלילה (ר"מ אבן ויבגא, שבט יהודה 24). ואם המנהג לגרוע מכל הכתובה תעשו לפי מנהגכם ומה שטוען הבעל שאין עמו כלום כי הוא עני יש מן הדין שלא יגרשנה עד שיזמין לו המקום כל סך הכתובים (רי"ף, שו"ת יד). ולא היה אצל ראובן מה שישלם והעלה סך השכירות עם סך המשכונה ועשה מהכל סך אחד וכתבו אותו בסוף השטר בתוכו (שם קיד). וכיון שראה ראובן זה כתב ידו אמר מסך אחר שיש לי אצלו הוא כתב ידי זה הוציא שמעון שטר מחילה כי מחל לו ראובן כל תביעה וכל טענה שהיה לו אצל שמעון חוץ מסך שט"ת זה (שם רסד). — סך מה: וצריך להגזים עליו וליסרו בכסף מלא טבי ותקולי שיתן סך מה לעניים (ר"מ מזרחי, פרי האדץ א, יו"ד יו). — סך כך וכך: לכך כותבין שטר שימוש גם לשמעון היאך היה לראובן שטר עליו מסך כך וכך שיהא הוא קודם זמנו (ר"י ברללוני, ספי השטרות 33). — סך פלוני, ידוע: שאחזיר לה או לבאי כחה מממון הנדונייא סך פלוני (ר"ן גירונדי, תשו' יד). ראובן כתב מתנת בריא לשמעון בסך ידוע ונפטר ראובן והוציא שמעון השטר ותבעו ליתומי ראובן (רי"ף, שו"ת עז). — סך החשבון: ואע"פ שבטלו היובלות משגלו שבט ראובן ושבטים שבעבר הירדן מנו יובלות לקדש שמיטין ועל ידיהן עמדו על אמתות סך החשבון (רש"י, תשו' ה, קבול' קונטרס'). ובעבור כי סך חשבון הוא עשרה כי לא נוכל לומר אחד עד השלמת עשרה (ראב"ע, ספי לחות כח:). יש אומרי' כי מספר שבעים בעבור שהוא סך חשבון כי ששים ותשע היו (שוא, ברא"ש מו כג). — סך הימים, מהלך הימים: ומנהג שלא להזכיר סך הימים והשבועות (שבלי הלקט, ספירי העומ' סי' רלד). דמסתמא מפני אונסי הדרך קבל עליו נזירות להנצל מסכנת הדרך לסך מהלך הימים עד מקום פלוני (תוספ' נזיר ז.). — סַךְ ימים: ראובן ושמעון חברים במלאכת השחיטה ויהי היום נתקוטט ראובן עם טובי העיר ונמנו וגמרו ליסרו להעבירו מן השחיטה סך ימים (ר"י מאיר מזרחי, פרי הארץ א, יו"ד יו). — סך ממון, מעות: בד"א שאין ביניהם הכחשה בסך ממון שתחת ידם (טוש"מ הלווא' גח ב). ראובן בהיותו באנקונה לוה משמעון סך מעות והתנה עמו שיתן לו ריוח כך וכך (מהרשד"ם, שו"ת יו"ד סי' ע). ובכללם התנו להפריש מממונם סך מעות ולהניחם במקום בטוח (עמנוי חי ריקי, אדרי אליהו שו"ת, שאלה כד). — סך בגדים, בכרים: ראובן שלח ליד שמעון השרוי במדינת הים סך בגדים למכור במעות מדודים או להחליפם בסחורה וכו' (ר' רפאל מילדולה, מים רבים שו"ת חו"מ כ). שכשישבע הערל שהיה חייב לשמעון על סך הככרים שאמר שהוליך למקום המיוחד הנזכר ישלם לו סך הככרים ההם (ר' אהרן ששון, תורת אמת א לה). — סך מליצות: ולעבור בפצירה פים פעמים ושלש בסך מליצותיו להמריטן למען היות להן ברק (ר"ש בלוך, שבי"ע הקד' 7). — סך חללים: אדם מסך חללים אלפי גדודיו הפילו (שלו"ם הכהן, ניר דוד 4). — סך הכל: ואין צריך לכתוב סך הכל קיבל אלא הכל קיבל עליו כך וכך (מעשה הגאונים, עפשטין 54). זה הרוס חשבון הוא מאתים וששים ושש לפי שמאתים וששים ושש הוי כמטחוי קשת ותמנהו ותמצאהו ז' פעמים ר' הרי אלף וארבע מאות וז' פעמים ס' הרי ת"כ סך אלף תת"כ וז' פעמים ו' מ"ב וחצי רוס קל"ג סך הכל אלף תתקצ"ה (ערוך, ערך רוס). ואתה מגיע אל תשבורת העקמימות הזאת בהוציאך את קוטר העגולה אשר היא נקטמת ממנה ותהיה מרבע את חצי הקוטר בחצי הקשת ותוסיף עליו תשבורת המשלש אשר על המיתר ויהיה סך הכל תשבורת העקמימות (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשברת 108). חלק פשיטותו ומחצית של חלק לוי וכו' סך הכל ח' מנין (רשב"ם, ב"ב קמג:). נמצא סך הכל בין כתבה ונדוניא וחקר כבודם (ר"י ב"ר לאוזן, אזהרי כב:). תכלית וסך הכל עם שלוחיה כך וכך כסף שקלים (ר"י הדסי, אשה"כ יג:). — וסך לבדו במשמ' זו: ואם הנקבצים במדרגת העשרות כתוב גם הסך במדרגת העשרות תחת הקו המבדיל וכו' ואם היה הסך כלל לבד וכו' ואם היה הסך העולה ב' מיני כללים כמו ק"ב על דרך משל וכו' (ר"א מזרחי, מלאכת המספר, מין הקבוץ ג.). — ואמר המשורר: ועת ניבו יבכר לרגעים ובלתי סך בעת יפרח ויציץ (ר"י חריזי, תחכמוני יו). — ומ"ל סמי, סַפֵּי שטר: ועל זה הסדר פרע לו ראובן כל ספי השטר עד פרוטה אחרונה (ר' אהרן ששון, תורת אמת עד). לא ישאר מנכסיו כדי שתוכל האלמנה לגבות כל ספי שטר כתובתה

בסירה ונטלו אותו עמהם כ"כ למה והוא יושב בסדום (שם מג).—ומשל, ראשו בתוך הסירה, ר"ל הוא אחוז, תפוש, הוא ערב בעד איזה דבר וכדומ': אמר (יהודה) מאי איכפת להון לאחי שראשי בתוך הסירה שאני ערב לפניך אני מתפגש בשבילו (מדה"ג שכטר, ויגש פתיחי).—והחלק של העין המוסגר ע"י הלבן[1]: ואיזהו תבלול לבן הפוסק בסירא[2] ונכנס בשחור וכו' (בכורי ו ג). — וחלק הפנימי הסגור של האגוז: מה אגוז זה עשוי ד' מגורות והסירה באמצע כך הוא ישראל שרויים במדבר ד' דגלים ואהל מועד באמצע (מד"ר שה"ש, אל גנת אגוז).

*ג. **סִירָה**[3], ש"נ, מ"ר סירוֹת,—סחי ודברים מטֻנפים שהנהר או הים פולט אל שפתו: מה הים הזה כל סיר תיו על פיו כך סירותיהם של רשעים על פיה. (מד"ר תהל' ב ח). עלי נהר מה הנהר שוטף את הסירות אף יום הכפורים מכפר עונותיהם (ילק' שמע', במדב' תשעח).—ובסהמ"א: ויצא הראשון למה יצא ראשון כדי שיהא הוא יוצא וסירותיו עמו פי' כל טינוף הדמים (חזקוני, בראשי כה כה).

סִירָה, סיירה, ש"נ, בימה, Estrade; dais: המלך וכל העם ביפיו יבנו סיירה החתן לראותו בנות צעדה עלי שורה המלך בהקהל עולה בבימה וקורא משנה תורה החתן ביום חתונה על מגדל עץ הוגה בתורה (אליעזר ברי נתן, רשות לחתנים Monatsschr. 1895, 34).

*__סִירוֹנִית__, ש"נ, כמו סילונית: חיה זו חית הים הנפש להביא את הסירונית[4] (ספרא, שמיני ד ג).

א. **סָךְ**, ש"ז, קהל גדול וצפוף, Gedränge; foule; throng: אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בַּסָּךְ[5]

[1] Iris תרג' ד"ר מזיא.

[2] [פירש רגמ"ה (בכורו' לח.) וז"ל: הפוסק בסירא ונכנס בשחור מן הלבן סירה הוא כמו חוט שסובב השחור. וכך פרש"י.]—[3] [מן הארמ' סרי, באש. עי' סרי.]

[4] בפרוש ראב"ד הגרסה הסירוני.

[5] [גזרתה של המלה וכונתה הנכונה הן בספק. מנחם חברה עם סבך. ואמר ריב"ג בשרשיו: ואיננו ישר בעיני מפני חלישות הענין והטוב בעיני שיהיה דומה לדברי רבותינו ז"ל סך סבינתא (ב"ב קסו:). אשר פרושו כלל המקנה וכו' ויהיה פרוש כי אעבר בסך בקהל כלומר בכלל עם ובמלואם אנהגם עד בית אלהים והכנוי אשר באדדם אשר הוא המם שב אל הסך אשר הוא הקהל, ע"כ. וכן רד"ק בשרשיו. וכעין זה גם רש"י בגדודי בני אדם וכו'. וראב"ע מפרש: וטעם בסך כמו

אדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג (תהל' מב ה).—ואמר הפיטן: תרשישים ינהלום במרפא כנף טל גיל קול רנת לעבור בסך וטל (תפת, תפלי טל). צמאיך צוק להם יחיל לבבם פניך לראות בית מעון חביבם עבור בסך ועמוד אש סביבם וסור טמא בעלי דבבם (שלמה הקטן, תעכוג, סלימ' יוס ג). בנים ובנות תשוקה בשוקיך שוקקו שחקו והשתקשקו בסך עובריך (ליון ידידות, קינ'). כי הארכתם עד עשור אולי יצאו ממוקשם להתהלך בארץ החיים ולעבר בסך עד מקדשם (ר"י הלוי, אתה כוננת). נפשי תשתוחח לשמום מסלה דדוי סך לנוך סלולה (קלונימוס, אזכרה תחנונים, יוצ' יו"כ). — שאון תרועת זרים תחת המית נבלים כנור ועוגב מעוברי בסך אל בית אלהים (מאפו, אה"צ כז). ובאמת נרגיש בלכתנו אחרי המחבר הזה לכל אשר יוליכנו כאילו נעבור בסך ונדדה עמו בתוך שאון הקריות קאירה ואלכסנדריאה (גוטלובר, הקדמ' ממלכים של פרנקל).

ב.* **סָךְ**, ש"ז,—מנין, סכום Zahl, Summe; nombre, total; number, sum: תנא אורך מחנהו ארבע מאות פרס' רחב צואר סוסיו ארבעים פרסה סך מחנהו מאתים וששים רבוא אלפים חסר חד (סנה' לה:).—ובסהמ"א: השבע לי בתורה שסך זה נשתייר לך עלי ואפרע לך אמר לו תן לי סך זה ותחרים סתם על מי שיגבה ממך תוספות כלום (ר' משה ברי חנוך, תשו' גאוני מז"מ כי). ותובע דמי פירות כמו סך וזה טוען נתתים לך בכיסך (ר' האי, ש"ס 171, קבול' קונטרסי). ואותו הסך שימכר בו הבית באופן זה הוא שיויו עתה והוא הסך שהפסידה ראובן[1] (ר"י מיגש, תשו' יד). כי ידוע הוא הסך שמקריבין ממנו בכל יום (פי' הרמב"ם, שקל' ד ג). אם יש לו בעין אותו סך שזכה נותן אין לו בעין לא אמר ולא כלום (ר"ן ג'ירונדי, תשו' א). ראובן הלוה לשמעון מעות ונתן שמעון משכנות לראובן ושוות המשכנות יותר מכדי הסך מהתלואה ובאו נכרים בביתו של ראובן ושללו כל ביתו (שם יח).

מוסף השבת שהיה בהר הבית ויש אומרים עם כלל החוגגים כמו סך חשבון, ע"כ. ומהחדש' יש שגזרוה מן סֹך, ענפים מסבכים, וכן קהל גדול של בני אדם המתערבים זה בזה. וזה רחוק. וי"ת כד אעבר טללא, נקד סֹך, כמו סֻכָּה. וכעין זה כל התרגומים האחרים.]

[1] כנראה לא לשונו ממש אלא לשון המתרגם מערב'.

תארה כסיר ירתח (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ יג, הולי דודזון 141). וישם כבד בצד ימין חנותו לאסטומכא כאש לסיר היותו (הוא, בתי הנפש 165).—ומ״ר סירות: אך הזמן פתאם ישלח אש בסירותם אזי טרם אשר יבינו (ר״י חריזי, הענק קלב). בראותי כמה אנשים תועים ומשבשים בטרם יבינו סירותיה׳ נזיד עדשים (אבן בוחן, דפו׳ ויניציה, פז::)

ב. **סִיר**[1]), ס״ז, מ״ר סִירִים, קוצים, Dorn; épine; thorn: לכן הנני שך את דרכך בַּסִּירִים וגדרתי את גדרה ונתיבותיה לא תמצא (הוש׳ ב ח).—ויגדל במקום שממה, ומליצה עלה השדה סירים, שהיה שמם: ועלתה ארמנתיה סִירִים קמוש וחוח במבצריה (ישע׳ לד יג). — וישמש לשרפה מתחת לכלי הבשול וכדומ׳: כי כקול הַסִּירִים תחת הסיר כן שחק הכסיל (קהל׳ ז ו). כי עד סִירִים[2]) סבכים וכו׳ אכלו כקש יבש מלא (נחו׳ א י).—ובתלמוד: ועמוד ענן נוסע לפניהם משפיל הגבוה ומגביה השפל והורג נחשים ועקרבים ושורף סירים ואטד ועושה להם את הדרך מיושר (תוספת׳ סוט׳ ד ב).—ובספהמ״א: שמא כשעברתם אצל הקוצים והסירים נכנס אחד מן הקוצים בכנף מעילך (רש״י, סנה׳ מט.). — ואמר המקונן: כסירים סבוכים הגדילו המדורים האל אלה תתאפק אדון כל יצורים (המכיסו, קינ׳). אבכה ואתגולל עלי ערש רבוד בעל סירים ועל סכות (רמב״ע, התרשים ז סא). — ״ומ״י: הדר תבל כמו גנה מלאה בשושנים סביבם סיר וגם קוץ (ר״י חריזי, הענק רכע). יהי נכשל בפח דרכו וסירו (רש״ע פלקירא, המבקש, הקדמ׳).

ג. *סִיר, — עי׳ סרי.

*סַיָּר, ס״ז, מ״ר סַיָּרִים, סיירין, — כמו צַיָּר: שלשה עריסות הן העשויה לשכיבה טמאה מדרס ושל בנות טמאה טמא מת ושל סיירין ושל ציורות טהורה מכלום (תוספת׳ כלים ב״ב ג ט).

*סַיֶּרֶת, רק בינ׳ נק׳, מְסַיֶּרֶת: ובושו מאשר קוו בעיר חומה מסירת[1]) והובישו כמו גנב אשר נמצא במחתרת (ר״ש הנגיד, שלח יונה מבסרת).

א. **סִירָה**, ס״נ, מ״ר סִירוֹת,—כמו ב.סיר, ובפרט קוץ וחוח המשמש לחכה בציד הדגים, Haken; hameçon; hook: כי הנה ימים באים עליכם ונשא אתכם בצנות ואחריתכן בְּסִירוֹת[2]) דוגה (עמו׳ ד ב).—ובתו״מ, ביחיד סִירָה, סירא, במשמ׳ העקרית, קוץ: הפוקק את החלון בסירא והקושר ברזל בכרעי המיטה של חיה והעורך לפניה שולחן הרי זה מדרכי האמרי (תוספת׳ שבת ו [ז] ד). וכך היו מוכי שחין שבירושלים עושין הולך לו ערב פסחים אצל רופא וחותכו עד שהוא מניח בו כשערה ותוחבו בסירה ונמשך ממנו והלה עושה פסחו והרופא עושה פסחו (ספרא, ויקר׳, נדבה כי פסקה א א). מרצע אין לי אלא מרצע מנין לרבות הסול והסירה המחט והמקדח והמכתב ת״ל ולקחת כל דבר שנלקח ביד (ר׳ יוסי ב״ר יהודה, שבוע׳ ד:).—וגדר של קוצים: בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג[3]) (ר׳ אבא בר כהנא, סנה׳ מט.). א״ל אבנר מה אתה בעי למגלגל עם דין בסירה הוערה כיון דאתי לגבי מעגל א״ל דוד הלא תענה אבנר בכנף אמרת בסירה הוערת תנית וצפחת בסירה הוערו (פסיק׳ דר״כ, פרה). — ומ״ר סיראות: למלך שהתקין שני דרכים אחד מליאה קוצי׳ ודרדרים וסיראות והאחת מלאה בושם (מד״ר שמות כ).

ב. ***סִירָה**, סירא, ס״נ, מקום מוקף בעִגּול[4]), כמו זירה,—בית הסהר: וכל אותו הלילה היתה שרה שטוחה על פניה ואומרת רבון כל העולמים אברהם יצא באבטחה ואני יצאתי באמנה אברהם חוץ לסירה ואני נתונה בסירה אתמהא (מד״ר בראש׳ מ [מא] תיאודו׳). — ובהשאלה, במאסר: כך עשו ללוט נתנו אותו

---

1) [היחיד לא נמצא במקרא. ואמר רד״ק: וסיר יקובץ בלשון זכרים כי עד סירים סבוכים (נחו׳ א י) וסיר אחד יקובץ בלשון נקבות ועשית סירותיו (שמות כז ג), ע״כ. ואולי היחיד הוא בצורת נקבה סִירָה כמו בתו״מ. ועי׳ ערך סִירָה.]

2) כי הכונה כאן במלה סירים היא לקוצים מעיד החלק האחרון של הכתוב: אכלו כקש יבש, אך מליצת הכתוב קשה להלמה. ועי׳ ערך סבך.

1) [עי׳ ב.סור. ב.סירה. ואולי זה כמו בערב׳ מִשְׁוָר a), מוקף חומה.]

2) [מקביל לצנות, כמו חוח (איוב מ כו). וי״ת בדגוגית צַיידין, ופרש״י ספינה קטנה של ציידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר, ע״כ. ועי׳ גם רד״ק בשרשיו. ומשמ׳ זו נתקבלה בלשון הדבור ובספרות החדשה.]

3) [עי׳ רש״י, ובערוך ערך בור.]

4) [מן ב.סור, בערב׳ צירה b), גדרות צאן.]

a) م-ور b) صِيرة

שאין אדם יכול לסייף עפר ארץ כן אין זרעך מסתייפין (מדה"ג שכטר, וממתי לח זרעך).

*סִיָּפָה, ש"נ, רק מ"ר סִיָּפוֹת, סייפות, — פירות מאחרים וגרועים, הפך מן בכורות: בשלשה פרקים משערים את הכלכלה בבכורות ובסיפות[1]) ובאמצע הקייץ (תרומ' ד-ו). בבכורות וסייפות אסורות באמצע קייץ מותרות (ר' יעקב; תוספת' שם י-ב). הבכורות והסייפות בגינה חייבות ובבקעה פטורות ואלו הן הבכורות עד שלא ישימו שומר והסייפות משיקפלו המקצעות (שם דמאי א ג). פגי ערב שביעית אין חולקין אותן בשביעית בסייפות מותר מפני שמלאכתן בקור ובכפניות מותר (שם שביע' ג כח). פגי הסייפות מטמאין טומאת אוכלין (שם עוקצ' ג ו). לארים רע שהיה אוכל את הבכורות ומכבד למלך את הסיפות (מד"ר ברלש' כב, תילודי).—ובסהמ"א: הבכורות והסייפות שבבקעה פטורין מן הדמאי (רמב"ם, מעשר' יג ב).

*סִיפוֹנִית, ש"נ, סיפוונית, מ"ר ספוניות, — הפירות האחרונים, כמו סִיָּפָה, סִיפָן: אוכלין על הרתיפין ועל הדיפרא אבל לא על סיפווניות[2]) (ר' יוסי, תוספת' שביע' ז יח). דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות[3]) ושאר מי פירות של תרומה ר' אליעזר מחייב קרן וחומש (ברכי לח.).

*סִיפָן, ש"ז, מ"ר סִיפָנִים, — תבואה מאוחרת וגרועה, כמו סִיָּפָה: למלך שהיו לו שני אוצרות של אגדן וזרע את הראשונה ועלתה כולה אגדן וזרע את השניה ועלתה כולה גידי סיפי סיפנים[4]) (רבי פינחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון, מדרי שמואל א).

א·סִיר[5]), ש"ז, מ"ר סִירוֹת, סִרוֹת, כנ' סִירוֹתָיו, סִירֹתֵיכֶם, — קדרה של חרס או של נחשת, יבשלו בה, Topf; pot: מי יתן מותנו ביד יי' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע (שמות טז ג). ויאמר לנערו שפת הסיר הגדולה ובשל נזיד לבני הנביאים ויצא אחד אל השדה ללקט ארות וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקעות שדה מלא בגדו ויבא ויפלח אל סיר הנזיד כי לא ידעו ויצקו לאנשים לאכל ויהי כאכלם מן הנזיד והמה צעקו ויאמרו מות בסיר איש האלהים ולא יכלו לאכל ויאמר וקחו קמח וישלך אל הסיר ויאמר צק לעם ויאכלו ולא היה דבר רע בסיר (מ"ב ד לח-מא). ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו ואת עצמותיהם פצחו ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת (מיכ' ג ג). היא הסיר ואנחנו הבשר וכו' המה הבשר והיא הסיר וכו' היא לא תהיה לכם לסיר ואתם תהיו בתוכה לבשר (יחזק' יא ג-יא). שפת הסיר שפת וגם יצק בו מים וכו' אוי עיר הדמים סיר אשר הלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה (שם כד ג-ו). והיה כל סיר בירושלם וביהודה קדש ליי' צבאות ובאו כל הזבחים ולקחו מהם ובשלו בהם (זכר' יד כא). ירתיח כסיר מצולה ים ישים כמרקחה (איוב מא כג). כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחק הכסיל (קהל' ז ו). — וְסִיר נָפוּחַ: סיר נפוח אני רואה ופניו מפני צפונה (ירמ' א יג).—סִיר רחץ, ישפכו בו מי הרחיצה, והוא כלי נמאס, ומליצה של בזיון הוא סיר רחצי: מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי (תהל' ס י).— ומ"ר: בטרם יבינו סירותיכם אטד כמו חי כמו חרון ישערנו (שם נח י).—וכלי המקדש, שמו בו הדשן שהיו גורפים מהמזבח: ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו (שמות כז ג). ויעש את כל כלי המזבח את הסירות ואת היעים (שם לח ג). ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות וכו' אשר עשה חירם למלך שלמה בית יי' נחשת ממרט (מ"א ז מה). ואת הסרות ואת היעים וכו' ואת כל כלי הנחשת אשר ישרתו בהם לקחו (ירמ' נב יח; גם יט).—ואמר בן סירא: מה יתחבר פרור אל סיר אשר הוא נוקש בו והוא נשבר (ב"ס, גני' יג ב).— ובסהמ"א: בקול סירי משק תחת סיר אש (רקע"ג, קטע כ"י מספי הגלוי, מהגניי).—ואמר המשורר: יעלת חן עצובת רוח קול ישע מחכה ולבבה כסיר נפוח כי נפלה בחכה נשמע על כנף הרוח קול רחל מבכה (ר"י הלוי, קרלו מלאכי שמים). — ומשל לים: וסיר ירתיח וקול יצרית ואין משבית להמון קשים (הול, סערס על הים, סער הסיר 97). כחול ים היא כבדה על כבדי ומעי

---

1) [נ"א ובסייפות.]

2) [כך בכ"י א"פ ובדפו' שיפוניות.]

3) [פירש"י סופי ענבים שאין מתבשלים עולמית ועושים מהן חומץ, ע"כ. ועי' סוף מ"ר. ובכ"י מינכ' הגרסה סתוניות. וכן במשנה (תרומ' יא ב) ובחול' (קכ:) עי"ש ברש"י. ומשנ' (נדרי ו ט). ועי' בהערת ד"ס לברכ' שם.] — 4) [הגרועים שבסיפנים. וכן פירי פירות, עי' סגל, Gram. Mishn. Heb. §. 393]

5) [בערב' זיר a), כד גדולה. והושאל גם ביונית σίρος, σίρειτος.]

a) زير

והפגיון והרמח וכו' הרי אלו טמאין (כל״ס יג ח). הסייף מאימתי מקבל טומאה משישופנו והסכין משישחיזנה (שם יד ה). סייף שנהרג בו סודר שנחנק בו אבן שנסקל בה ועץ שנתלה עליו כולן טעונין טבילה (תוספתי סנה' ט ח). ארבע מיתות נמסרו לבית דין הרשות לא ניתן לה אלא סייף בלבד (שם ט י). הוסיפו עליהן הסייף והעטרה והטבעת הסייף שהורג בו והעטרה שמתעטר בה טבעת שחותם בה (ירוש' ע״ז ג ח). מדבק ישר' עם הגוי נותנו לימינו ואין נותנו לשמאלו ר' ישמע' בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומ' בסייף בימינו במקל בשמאלו (תוספתי ע״ז ג ד). לטיפה של דם שהיא נתונה על גבי חדה של סייף נחלקה הטיפה לכאן ולכאן זהו בין השמשות (ירוש' ברכ' ח ח). סייף וסוס ותרים במלחמה אין להן הונאה (ר' יודה בן בתירה, שם ב״מ ד ח). ביצד מאיימין וכו' כיצד מאומ' לא תאמרו ראינוהו רודף אחריו וסייף בידו נכנס לחורבה אחריו נכנסנו אחריו ומצאנוהו הרוג ראינוהו יוצא והסייף מטפטפת דם וכו' (שם סנה' ד יח). אראה בנחמה אם לא ראיתי רודף אחר אחד נכנס לחורב' נכנסתי אחריו ומצאתיו הרוג וזה יוצא וסייף מנטף דם (שם). אחד אומ' בסייף הרגו ואחד אומ' במקל הרגו הכחיש עדות בתוך עדות אוף רב מודה שבטל' העדו' (שם ה ב). ספר וסייף ירדו כרוכים מן השמים אמר להם אם עשיתם את התור' הכתובה בזה אתם נצולים מזה (ר״ח, ספרי דברי מ). למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי (ברכ' לב:). אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירן הרגו אין זה נכון (רב חסדא, סנה' ל:). וכל מי שהוא אוכל ואינו מברך את המלך יותז ראשו בסייף (ר' שמואל בר רב יצחק, מד״ר ברא' ע, תיאוד'). מלך כשהוא משביע את לגיונותיו אינו משביען אלא בסייף כלומר שכל העובר על התנאים הללו יהא הסייף הזה עובר על צוארו (ר' יצחק, שם ויקר' ו). מכין אותה ברחבה של סייף ומערערים אותה ומשקים אותה על כרחה (שם במד' ט). למקופוטי של מטרוניא כשהיא עוברת בשוק משמטין סייף ווין לפניה וסייף ווין מלאחריה כך היא התורה וכו' (רב הונא, פסיק' דר״כ, בחודש השלישי). באותו הלילי' נדדה שנת של מלך מלכי המלכים הקב״ה ונדדה שנת המלך שבארץ ונבהל ועמד משנתו וראה בחלומו להמן שנתן את הסייף להורגו ונבהל ועמד משנתו (פדר״א נ).—ומ״כ: וכולן היו צריכים להביא עדותן חוץ מן הירא ורך הלבב שעדיו עמו וכו' רואה שימוט סייפים ומים יורדים בין ברכיו (ספרי, דברי קלב). לפי שהיו מצרים אומרים וכו' אין אנו מניחים אותם ולא עוד אלא [אנו] נוטלים סייפים וחרבות ואנו הורגים בהם (שם שלז).—ובסהמ״א: אם ראו אותו חנוק ותלוי באילן הרוג ומושלך על גבי סִיפוֹ[1], זה הוא שהאביד את עצמו שלא בדעת (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכי פסוק' 128). וידע כי סיף וספר כרוכים ביד שבלו ובידו לבחור באיזה מהם שירצה (מנחם מאירי, מסיב כסם). ויהי כנאספו מרי דלי ויתיעצו עצות רעות על עם יי' ויאמרו למה זה הם טרודים להלחם עם ישמעאלים סביבי ירושלים הלא ביניהם עם שאינם חוששין ליראתם ואף כי אבותם תלו אלהיהם למה נחיה אותם ולמה יהיה חנייתם בינינו נתחיל בראשם סייפינו ואחר כך נלך בדרך תעותינו (QGJD. II 4). —ואמר הפיטן: סחף מתר הקריה כאגחיל סיפי בראש זה אתחיל סנגרון משנאי תמור השחיל (אודך כי אנפת, שבת א חנכה).

*סִיֵּף, סייף, פעי מן סוף, —א) כלה ואבד vertilgen; exterminer; to exterminate: א״ל אשכול (לאברהם) מה את הולך ומסייף[2] עצמך בין שונאיך (מד״ר ברא' מב). נמשלתם כעפר הארץ מה עפר הארץ מי יכול לסייף את עפר הארץ נמשלתם כחית השדה ומי יכול לסייף את חית השדה נמשלתם ככוכבים מי יכול לסייף את הכוכבים (שם ק).—ב) ובמשמ' עשה לבסוף: למלך בו״ד שבנה פלטרין ושיכללה ובשמחתו ששמח בה סייף[3] בה בית דירתו (אליהו זוטא ג).

—*פע', סֻיַּף, בינ' מ״ר נק' מְסֻיָּפוֹת, מסוייפות,—שהשאירו אותן לבסוף, כמו סְיָפוֹת: הבכרות והמסוייפות הרי אלו פטורות וכו' אילו הן המסוייפות משיקפלו המקצועות (ירוש' דמאי א א). הפגין של שביעית אין שוקלין אותן ובמסוייפות מותר מפני שהיא מלאכתן (שם שביעי' ד ו).

—נתפ', *נִסְתַּיֵּף,—שֶׁסִּיפוּ וגמרו אותו: נסתייפו התאנים והוא משמר שדהו מפני ענבים (שם דמאי א א). כשם

---

1) [בשבלי הלקט, (שמחות יט), מנקד סִיפוֹ.]

2) [נ״א ומסיים, ועי' הערת תיאוד'.]

3) [עי' הערת פא״ש. ואולי זה מן ספף כמו הסתופף, (תהל' פח יא).]

*סִיעָה[1], ש"נ, מ"ר סיעות, — חבורה, אספה, Schar : Partei ; compagnie, troupe ; company. בשעה שיצא למלחמה עשו לו סיעה פיסטון וירד מלאך והצילו (ר' פינחס, מד"ר ברא' מו, תלמודי'). כשהייתי רואה סיעה אחת (תנח', בהעלותך כ, בובר). — בכנ', סִיעָתוֹ, סייעתו, סִיעָתֵנוּ: ר' יהודה נשיאה בנו של ר"ג בר רבי הורה ולא הודו לו כל סיעתו ואמרי לה כל שעתו (ר' יוחנן, גיט עו:). אין פרק שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג האדומי ואין יוצאת שלא תהא סיעתנו כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל (רב ושמואל ואמרי לה ר' יוחנן ור' אלעזר, ברכ' יז:). כתב שבנא פתקא שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו (סנה' כו.). וישמע אל תרהקה מלך כוש וגו' שטף שבנא הסוכן וסיעתו והלך לכוש ונטל חמדת כל הארצות ובא לו לירושלים לקיים מה שנאמר יגיע מצרים וסחר כוש וגו' (סדעו"ר כג). מלך כוש וסבאים אנשי מדה אלו חיילותיהן עליך יעבורו זה חזקיהו וסייעתו (מד"ר שה"ש, אתי מלבנון). ואמר דעבר פרת עבר דלא יעבור דניאל וסיעתו וחבורתו עלו באותה שעה אמרו מוטב שנאכל פעורה ארץ ישראל ונברך על ארץ ישראל עזרא וסיעתו וחבורתו לא עלו באותה שעה (שם, קמתי אני לפתוח). — סִיעָה של בני אדם: סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו נהרוג את כלם יהרגו כולם ולא ימסרו נפש אחת מישראל (תוספת' תרומ' ז כ). והוא שהיתה סיעה של בני אדם כשרין עוברת לשם (ר' אמי, כתוב' עו.). ראה סיעה של בני אדם עוברין ועדיו ביניהם (שבוע' לה.). כשהייתי רואה סיעה של בני אדם הייתי הולך בדרך אחר' שלא להטריח עליהן שלא יהי' רואין ועומדים מלפני (מד"ר במדי' טו). — ומ"ר: הנכנס לעיר ומצא סיעות של בני אדם אמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר (ירוש' דמאי ד ט). — סִיעוֹת חברים, סִיעוֹת עם הארץ: בבן עיר בסיעות חבירים בסיעות עם הארץ (רבי יונה, שם). — של כהנים, של נערים: סיעה של כהנים עוברת ופירש אחד מהן ובעל הרי מצינו שתוקי כהן גדול (ר' יוחנן, ירוש' כתוב' א ט). למלך שהיה עובר וסיעה של נערי' עומדי' וקלל אחד מהן את המלך וכו' (מד"ר במדי' כ). — ובסהמ"א: ראשי הסדרים וראשי המדרשים והפרקים והסיומין והסיעות (ר' שמואל הסכי, JQR. XVIII, 404). להקים החבורה ולנהגה כשורה שלא יהו נפרדים החבירים והתלמידים והסיעה קבץ והמדרש ריבץ (אחימעץ, סדר החכמים ב, ניבויאר 124). ויפארהו במכתביו ואגרותיו אל מקהלותיו ואל סיעותיו השותים בצמאה מדברותיו (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 24). — ואמר הפיטן: וקלל את עצמו וסיעתו עמו וגם ביזה לשמו לשומי לחוצה (גנזי שכטי' ג, דודסון 234). תתעב מתי גנבים וסיעתם שוללים וחומסים כל עתם רחק מעשק והיה תם (תתעב, יוצ' ב שבוע'). ראובן משכן ביתו לזמן והתנה שאחר הזמן יהיה רשות לדור בו הוא וסיעתו וכו' ומפני התנאי רשאי להשכיר ולמשכן אפילו למי שיש לו סיעא גדולה מסיעתו (טו"ע חו"מ, שוכר שטז). ועמד הוא וסיעתו שפיתה אותם בדברים (תולדות ישו, כ"י תימני, הוצ' קרלוס 120). והיה בלבי כאש בוערת לשמוע קול מבשר טוב מבית אדוני וסיעתו אף רוחי בקרבי יחגה אימה אחרי כי עברו הימים ואין קול ואין קשב (קובץ אגרות בוקסטורף א 1). — ובמשמ' כתה, בעלי שטה אחת: אשר ראו דעת אפיקורוס היוני באמרו כי כל הדברים הם נופלים במקרה כי לא תראה בהם כונת מכוון וסיעתו נקראים בעלי ההנאה (ר"י א"ת, הכוזרי ה כ). ואמנם ן' סינא וגדולי הישמעאלים וסיעתם יחשבו כי השכלים הנבדלים המניעים הם עשרה (ר"י מפיסקא, מנח' קנא' 29). ולכן תאמר סיעת פיתאגורש שלא ימשך שכל הדברים הנמצאים בגופים השפלים ימצאו בעליונים (ר"י אברבנאל, שמים חדשים, עיון ב, יט:).

*סַיִף[1], סייף, ש"ז, מ"ר סַיָּפִים, — מין חרב Schwert; épée; sword: לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת ולא בתרים וכו' ואם יצא חייב חטאת (שבת ו ד). מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה (סנה' ז ג). הסיף[2] והסכין

---

1) [כך בארמ', ובערב' שיעה a)].

a) شيعة

---

1) [מן סוף, וכך בארמ', ובערב' שֵׂיף a) שאול מהארמ', עי' פרינקל Aram. Fremdw. 239].

2) במשנ' מנקדות כ"י פרמה מנקד הַסַּיִף.

a) سيف

את הדד לתוך פיו ואוחז בוולד כדי שלא יפול (שם שבת טו [עז] ב). בראשונה היו אומרין אין מסייעין את הנחתום העושה בטומאה ואין מוליכין עמו גריצות לתנור (שם ע"ז ז [ח] ב). אין מדיירין לא בשבתות ולא בימים טובים ולא בחולו של מועד אפילו בטובה ואינו רשאי להושיב שומר ולא לנער את הצאן ואם באו מאליהן אין מסייעין אותן (רבי שמעון בן לעזר, ירוש' שביעי' ג ג). אין מדיירין לא בשבתות ולא בי"ט ולא בחש"מ ואם באו מאליהן מותר ואין מסייעין אותן ואין מוסרין להם שומר לנער את צאנם (מו"ק יב.). את כל הגוים שומע אני כמשמעו תלמוד לומר האלה אין לי אלא אלה הגוים מנין לרבות מסייעיהן תלמוד לומר האלה (ספרי דברי' כ). הכל מסייעין את המלך כל שכן הכל מסייעים בשביל כבוד מלך מלכי המלכי' הקב"ה ואפילו רוחות ואפילו שדים ואפי' מלאכי השרת (מד"ר שה"ש ח). — ואמר הפיטן: נורא לא יתבונן ביד פשעו לשלח סיעו בבא לטהר וטהרו במקוה שלח (אדעה כי אין זולתך, יוצ' שבת תשובה). מיד צר אושיעהו וביושר אסיעהו וטובי אשביעהו (גנזי שכט' ג, דודסון 140). ענני ובתשובה קבליני סיעיני עזריני עונה עתירה (התחנן, בקשה ליוה"כ, סדור תימני). — ואמר רבא הלכה חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור וכו' ומי אמר רבא כן והאמר רבא וכו' וסייע רבא לטעמו (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ' פסוקי' 14). וסייע שמואל לטעמו דאמר שמואל השותפין וכו' (שם 71). סייעי לר"י משנה זו שנינו (והזהיר, ויקרי טז.). מטבחי של בית אחאב אינו סייעי שע"פ הדבור היו מביאים עורבים (שם כב.). כל הנמנע מלעשות מצוה או מלסייע את חברו כדי שלא יעני סוף בא לידי עוני (רי"ף, ב"מ יח.). נעשה אדם אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן (רש"י, בראשי' א כו). ומעשה בדיין אחד שהיה עולה בדוגית קטנה לעבור בנהר ופשט אחד ידו וסייעו בעלייתו והיה לו דין ואמר לו הדיין הריני פסול לך לדין (רמב"ם, סנהד' כג ב). מקל של זקנים טהור מכלום שאינו אלא לסייע (שם כלים כה יז). וכן הנותן לבעלי מנאפים הרי כאילו סייע ושידך ביניהם (ספ' חסידים תתתת שכו). חולה אומר איני צריך ורופא אחד מסייעו לומר כן (המאירי, יומי' ה, פג.). שאמר לו (לר"י ב"ר יוסי) אדם אחד בא וסייעני לטען משא של עצים וקנאם ממנו (טוש"מ, פריקה וטעינה רעב י). אבל אם מחל לו זכותו אחר שלקח כגון שבא המצרן וסייע אותו או שכרו ממנו (שו"ע חו"מ, מלרנות קעה כט). כשהאדם עורך בלבו מחשבות טובות אז יסייעהו ה' לדבר בם (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי טז ד). אם לא סייעוהו בעולמם איך יושיעוהו בעולם שאינו שלהם (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי יא ה, ד"ה לדקה). ועל כן צריך שישתדל בזמן שהוא יכול להרוית ושלא יתעצל בזה אם יסייעהו המזל (רש"ע פלקירה, ראשי חכמה 17). — *וסיע עם: אמר להן רבא לטובלי יין בשתשאו חבית יין לא תקראו לגוי לסייע עמכם שמא על גב שמטריתין תשליכו ונעשה שבא מכוחו ואסור (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ' פסוקי' 148). ואפילו סייעה עמו בגידול בנים וכביסה וטויה ותיקון תפירות בגדי הבנים אין לומר שזה עבור מזונות רק כן דרך נשים וזקינות לעשות בבית שהמה שם אף שאוכלת משל עצמה (שו"ע חו"מ, פתחי תשובה, מתנה רמו יז).

נתפ', *נִסְתַּיֵּעַ, — סִיְּעוּ אותו, סִיַּע לעצמו: ומסתייע זה הפירוש מתלמוד ארץ ישראל (ערוך, ערך בקע). בא הנהר והשקה נותן להן כל שכרן מן השמים נסתייעו (רמב"ם, שכירות ע ו). והאלדים יודע כי לא נעזרתי בחיבור הספר הזה בזולתי רעיוני וכתיבתי ולא נסתייעתי בו בבלתי מחשבתי (הק' מדה"כ לרסב"ג, יח). מה שנסתייע מהירושלמי (המכריע פז). הנה נסתייעתי מדברי רז"ל שחזרה פעם בתורה הנקראת חיזוק שהיא תלמוד תורה לשמה (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי ג יח). אך מה שמסתיעים מן הכתובים שנראה שמראים כי בראש החדש היתה להם שביתה ממלאכות (ר' אהרן הקראי, ספר ג"ע יג::). ובין כך ובין כך יסתייע לי רוח שהות להינצל והימלט עד עברינו מתוכם (פענח רזא, בראשי' ח.). והרוצה להחכים ימשיך מהחכמה דרך הדרום אל הת"ת ששם התורה ואל המלכות חכמה תתאה והרוצה להעשיר ימשיך מהבינה דרך הצפון אל המלכות והרוצה להתגבר ימשיך מבינה דרך גבורה והוד למלכות חרב נוקמת נקם ברית ומסתייעת מהנצח לנצח האויבים וכל בחינות אלה ודומיהם מתחלפות מעין המאורע בספי' הבנין (פלח הרמון ח י כח).

***סיע[1]**, ממנו סַיֵּעַ, *סִיּוּעַ, *סִיּוּעָה, *סִיָּעָה.

***סַיֵּעַ**, סייע, פ"י, — עזר, תמך בפלוני: שהחייתנו וקיימתנו וזכיתנו וסייעתנו וקרבתנו להודות לשמך (בשם רבי סימאי, ירוש' ברכ' א ה). שלא יאמר ע"ז שלו סייעה (שם ע"ז א א). מה נשתנו פטרי המורים מפטרי סוסים וגמלים א"ל גזרת הכתוב הוא ועוד שסייעו ישראל בשעת יציאתם ממצרים (ר' אלעזר, בכור' ה:). מאי דכתיב וישכב עמה בלילה הוא מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה (רבי יוחנן, נדה לא.). רבי יהודה בן נקוסה היו המינין מתעסקין עמו וכו' וכיון דאתא אמרין ליה תלמידוי רבי סייעוך מן השמים ונצחת (מד"ר קהלת, כל הדברים). ואעפ"כ לא סייעה אותה שעה (פסיק' רבתי, יהודה וישראל). ראשונים היו שואלין שמאל מהו שתסייע לימין בכוס של ברכה (ר' ירמיה בשם ר' יוחנן, ירוש' ברכ' ז ו). אחד האוחז בקולמוס ואחד אוחז בידו וכותב האוחז בקולמוס חייב והאוחז בידו פטור נתכוון לסייעו האוחז בידו חייב והאחז בקולמוס פטור (תוספת' שבת יא [יב] עז). השיב ר' לסייע לדברי בן בתירה (שם פסח' ג ע). מעשה ברבי יהושע בר חנניא שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל רבי יוחנן בן גודגדא א"ל בני חזור לאחוריך שאתה מן המשוררים ולא מן המשוערים (ערכי' יא:). בשע' שעשו ישראל את העגל ביקש הקב"ה לכלות שונאיהן של ישראל אמר לו משה רבש"ע העגל הזה טוב הוא לסייע לך וכו' (ר' יצחק, מד"ר דבר' א). בשחרית השכים חזקיהו ומצאן כפותין אמר דומה שלא באו אלו אלא לסייעני התירן והלכו וספרו נסיו וגבורותיו של הקב"ה (ר' ישמעאל ברבי יוסי בשם ר' אבא, שם שה"ש, אתי מלבנון). אם הם ינצחוני ברחו לכם ואם לאו באו וסייעוני על ישראל (מכי' בשלח, עמלק א).—ורגיל בבינ': מי שאינו מניח את העניים ללקוט וכו' או שהוא מסייע את אחד מהן הרי זה גוזל את העניים (פאה ה ו). הגדול שבדיינין פותח לזכות וחבירו מסייעו מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין אותה (תוספת' סנה' ט א). לא יאמר העליון הריני בונה מכנגדי ועולה אלא מסייע מלמטה ובונה (ב"ב ו:). אחת רבוצה ואחת מהלכת בעטה מהלכת ברבוצה פטורה רבוצה במהלכת חייבת לימא מסייע ליה היה בעל קורה ראשון (ב"ק לב.). איכא רב זביד דקאי בוותך ושניוי ליה מסייע אין בו ממש (אמימר, ביצ' כב.). אבל מסייע בבצים מלמטה (אבא בריה דרבי בנימין בר חייא, נדה יג.). מכאן אמרו מי שאינו מניח את הענים ללקוט או מניח האחד [ואת אחד אינו מניח] או שמסייע לאחד מהם הרי זה גוזל העניים (ספרי דבר' רפד). הלכה אני אומר ומקרא מסייעיני (ר' אבהו, ירוש' יבמ' ח ג). בעי מיניה מרב חסדא הולכה בזר מהו א"ל כשירה ומקרא מסייעני וישחטו הפסח ויזרקו הכהנים מידם והלוים מפשיטים (יומ' מט.). אמר לו משה זה העגל שעשו ישראל עכשיו הוא מסייעך הוא מוריד גשמים ואתה מפריח טללים (מד"ר במד' ב). לכך כתיב והיה מחניך קדוש וגומר שלא יהיו ביניהם ממזרים ולא נולדים שלא בקדושה לפי שאין הקב"ה מיחד שמו עליהם ואינו מסייעם במלחמה (רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן, שם ט). מהו מואב סיר רחצי אמר האלהים אף כשיבואו הגואלים הללו אני בא ומסייען עד שיבואו המואביות עמהם (שם יד).—ונקי': ואם היתה שמאל מסייעת את הימין הכל מודין שהוא (הילוך) כשר (תוספת' זבח' א ה). בכל יום לא היה בה אמה גמורה והיום היה בה אמה ומחצה כדי שתהא חזרוע מסייעת (ירוש' יומ' ד ד). הכל כשרין להזות חוץ מטומטום ואנדרוגינוס ואשה וקטן (שיש) בו דעת אשה מסייעתו ומזה (יומ' מג.). וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסיעתם וצדקתם עומדת לעד (רבי גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא, אבו' ב ב). להודיע זכותן של צדיקים כמה מסייעתן שאלו ירד ידיד הזה עם הערביים לא היו ממיתים אותו מריח עורות גמלים ועטרן אלא זמן לו הקב"ה שקים מלאים בשמים וכל ריחנין טובים (מכי' בשלח ה).—ומ"כ: וחב"א כלם טהורין חוץ מתלוי נפה של סלתין וכו' ותלוי מגל הבלשין מפני שהן מסיעין בשעת המלאכה (כלים יח ד). אין קושרין את הסוס לא לצדדי הקרון ולא לאחר הקרון ולא הליבדקום לגמלין ור' מאיר מתיר אם היו מסייעין בירידה ומעלה הכל מודין שאסור (תוספת' כלא' ה ד). כיצד מסייעין את הבהמה ביום טוב נופח בחוטמו ונותן

---

1) [בערב' שָׁאעַ a)].

a) شاع

החוגרת בסינר בין מלפניה ובין מלאחריה חיבת (שבת י ד). הוא (עזרא) התקין שתהא אשה חוגרת בסינר בין מלפני' בין מלאחריה (ירוש' מגל' ד א). ראו אותה חוגרה בסינר רוכל יוצאה מתוך ביתה כאור הדבר תצא (ר' חנינה, שם כתוב' ז ז). סינר מפסיק בינו לבינה (רב יצחק בר יוסף, שבת יג:). רוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר אמר רבי הואיל ומכוער הדבר תצא (יבמ' כד:). כמה היא טומאה כדי ביאה וכו' כמה היא הערוה ר"א אומר כדי חזרת דקל ברות ר' יהושע אומר כדי מזיגת הכוס וכו' אמר רבי יוסי כל אלו שיעורים לאחר התרת סינר (מד"ר במדי ט). —ובסהמ"א: אותו הסינר היה דרך מלבוש (התרומי, הלכי שבת ריז, סוף). ואז יעשו חגורות כלומר שמכסים בהם ערותם בלבד ובלבד בסינר של עלי תאנה והוא שמבקשים תואנות ועלות ללכת אחר תאותם (ר"י בר' אבטולי, מלמד התלמידים קלד.).—ב) *מלבוש עליון של נשים: ואפוד וכו' ולבי אומר לי שהוא חגור לו מאחוריו רחב כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורצי"נט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים (רש"י, שמות כח ד). והחריטים הוא סינר שהשרות חוגרות כשרוכבות על הסוסים (ר"י קרא, ישעי' ג כב).— והשתמשו בו בדבור העברי ובספרות החדשה למלבוש כעין טלית שחוגרין מעל לבגדים בשעת העבודה, Schürze; tablier; apron.

א. **סִים**, ש"ז, מ"ר, סִיסִים,—כמו א.סוס, עי' ערכו; ורגיל בלשון השיר: וצהל לסוסים וצפצוף לסיסים וגם מן הטסים כמו בן לעגורים (דונש, דעה לבי). ושתו עלי ציצים וקול סיסים לשיר עלי טוב הזמן חברו (ר"ש הנגיד, הנה ימי הקור). וקם התור והעגור והסים להתפאר עלי יופי אפיקים (רשב"ג, ישלים השתו). ועת ישיש לבבו סים יעופף כמו עת יאנף תבל אנפה (הוא, זכועי על). ועל הלילה אשית חמסי אשר שת אהלי חשך פרושים ואהגה כם כיונים ואצפצף בשיחי כעגורים או כסיסים (הוא, רביבי דמעך). יתנה סים עלי אמיר למותו והעגור יקונן בין עפאים (רמב"ע, לשמש בא, דיואן בודלי). וגנים קננו שם סים ועגור לקונן נקבצו דיות ואיות (הוא, שם). והרים יפצחו רנה בלי פה ואם תרים עלי בדים וסיסים (הוא, הרים מר). וקול סים ועגור ויונה ותור טוב לך מנעים קול נבלים וצלצל (הוא, התרשים ג טו). ואם כנור בעד מסך מנגן ואם תורים בעד סעיף וסיסים ואם שם הגביר משה וזכרו אשר מלא כוכר מור אפסים וכו' (ר"מ דרעי לקו"ק נג). ואל תורים ואל יונים וסיסים עלי נהר יהו עולים ויורדים (הוא, שם פב). ונטפי רסיסים ותורים וסיסים וכוסות עסיסים (ר"י חריזי, תחכמוני, הקדי). ובו יצפצפו הסיסים ויטפו הרסיסים (הוא, שם ה). ושושנים והדסים ותורים וסיסים אילים וצבאים ויעלים ועפרים ופראים (ר"י בן זבארה, שעשוע' ג, דודסון 21). דרור הלילה או הסים (נאכט־שוואלבע, נאבטראבע) (שנהאק, תולדות החיים קנא).

ב. ***סִים**, ש"ז, מ"ר סִיסִים, סיסין, כמו ציץ, ציצית,— החוטים היוצאים מכנף האריג, Franse; frange; tassel: עשאן מן הקוצים ומן הנימין ומן הגרדין פסולה מן הסיסין[1]) כשרה (רב יהודה בשם רב, מנחי מב:).—ובסהמ"א: נימין שיש בצמר אסור לעשותן לבדן ציצית סיסין פקיעיות של שתי ושל ערב חלוקין רב ושמואל (גאונים, הלכ' גדולות 331). ואית דמפרשי כפיקה כאבן שהנשים מתחילות לכרוך עליה את הסיסין (רגמ"ה, בכור' כב.).

***סִיסְיָא**[2]), ש"נ, — כעס וחרון: גדי בן סוסי שהטיח דברים כלפי מעלה והעלה סיסיא (תנחי האזינו ז).

***סִיסִין**[3]), ש"ז, גם מ"ר,—שם עשב לרפואה, liquiritia[4]): ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתו רפואה אלו הן כרוב ותרדין וסיסין יבשין[5]) וקיבה והרת ויותרת הכבד (ברכ' נז:).—ובסהמ"א: שם בשם הנקרא בלשון רבותינו ז"ל סיסין וביונית ולישקויני (רבנו נסים, פי' ספר יצירה, קונטי המסורת, דוקס); לכומרה[6]) יתבשנו בחרמל[6]) כתוש שנילוש בחומץ או בסוסין[6]) כתוש (ר"מ אלדבי, ש"א, נתיב ז עא:).

---

[1]) [רש"י (סוכי ט.) פירש פקעיות כדוריות של חוט. וכן ר"ת שם, והרי"ף (הלכי ציצית סי' רסט). ועי' קרוים, ארכיאולי' I, 567.]

[2]) [מהארמ' במקום נְסִיסְיָא, מן נסס, עצב.]

[3]) [מן היווני σίσων ?, עי' לֶו (שמות הצמחים עמי 207). ובתשו' גאונים קדמונ' (הוצ' קסל מג.): ומי סיסין עשב הוא וטוב מאד שמילקו במים ורוחץ בהן.]

[4]) תרג' ד"ר מזיא.

[5]) [שם מד: ומי סיסין דבש, והוא ט"ס תחת יבש עי' ד"ס. ובע"ז (כט.) הגרסה ומי סיסין יבישה, ופירש"י שם: פוליו"ל יבש שורה במים ושותה, ע"כ. ובברכ' (מד:) פרש תבשיל פוליא"ל. ועי' גיטי (סט:) סיסין רטיבא במיא.]

[6]) [בדפו' ורשה למורסא, בחרדל, בסיסין.]

ליסאו דזעיר אנפין יג).—ב) שגמרו אותו: דבר זה נפתח בגדולים ונסתיים בקטנים (ר' אלעזר, ב"ב קכה:).

א. **סִים**, יָסִימוּ, — כמו יָשִׂימוּ: ונתייעצו ויאמרו לשוב לתורתם או להשמידם מעולל ועד יונק ויסימו (נושאי הצלב) סימן על בגדיהם שתי וערב השרים וגם עמי הארץ וכובעים על ראשיהם (הגזרות היסכות [תתנו], אוצ"ע, 1878, 087).

ב. **סִים**[1], קל לא נמצא.

—הִפע', הֵסִים,—שִׁתֵּק: סנגורים אמץ אותם מבלי להחסים שטן וקטיגור לשתק ולהסים עונות ופשעים אם פשה פושים (יי' אלהי הלבאות, סליסי סמ' יוה"כ).

א.* **סִימָה**, ש"נ,—א) סמ"פ מן סים: ואמר ר' אילא בשם... בר נחמן אפילו סימה[2] מעכבת (ירוש' שקל' גני' 131).

ב.* **סִימָה**, סימא, ש"נ — אוצר [3]), Schatz ; trésor ; treasure: מה הסימה הזאת אינה נגלית לכל ברויה כך אין לך רשו' לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשירין (ר"ש בן יוסי, שס ע"ז 3 ס). עם כשהוא חורש בתוך חצי שדהו שקעה פרתו ונשברה ירד להעלותה והאיר הב"ה עיניו ומצא סימא וכו' (שס הורי' ג ז). לאחד שנפלה לו ירושה במדינת הים והיה יורש עצל עמד ומכרה בדבר מועט והלך הלוקח וחפרה ומצא בה סימא ובנה בה פלטין (ר"ש בן יוחאי, פסיק' דר"כ, ויהי בשלח, בובר). — ובסהמ"א: ואם תחפץ לעמד על סימא להעלות כסף וזהב הטמונים בארץ (ספ' רזיאל המלאך ה.).—ואמר בן סירא: חיי יותר ושכר ימתקו ומשניהם מוצא סימה[4] (ב"ס, גני' מ יח). חכמה טמונה וסימה[5] מסותרת מה תועלה בשניהם (שס מא יד).—מ"ר סִימוֹת, סוּמוֹת: פחד על שם כי הוא ילוך מאלפי סומות[6] חמדה (שס יב).

*סימן,—עי' *סִמָּן.

*סימני,—עי' *סִמָּנִי.

*סימנית,—עי' *סִמָּנִית.

---

1) [נבנה משרש הס בצורת הִפע' של פיִלי ע"ו.]
2) [בדפו' (שס 7 ג) שימה.]
3) [מהארמ'.]
4) [כך בגליון. ובפנים אוצר.]
5) [כך בגליון. ובפנים אוצר מוסתר.]
6) [כך בגליון. ובפנים אוצרות.]

סִין, כמו שִׂין, ש"נ—שׂין שמאלית: ואמר לי שהקב"ה הודיע לישראל שהבינה פעמים ברחמים ופעמים בכעס כשהיא שׂ כעס בעולם כשהיא שׂ רחמים בעולם וכל זה לישר דרכיו שלא ימסרו בסין הוא הדין הקשה (הקנה הקדי ה:). הלא תראה באני הגבר שלשת הפסוקים שאחר הריש הראשון והשלישי מתחילין בשין (שמעת שבתם) והאמצעי מתחיל בְּסִין (שפתי קמי) וכן במזמור קי"ט מצינו ג' פסוקים בסי"ן (שרים רדפוני שש אנכי שברתי לישועתך) וכו' והנה בפיוט אל אדון הסי"ן משמשת במקום סמך (סד"ל, מבוא למחזור כמנהג בני רומא, ד"ה כי הנה).

סִינַי, ש"ז,—א) שם ההר שנתנה עליו התורה לישראל —ב) *בהשאלה, חכם בקי בתורה כנתינתה מסיני, בהבדל מן עוקר הרים, חריף ומפולפל: פליגי בה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף רב יוסף סיני רבה עוקר הרים (רבי יוחנן, הורי' יד.). סיני אמר הלכה כרבי יוסי (רב נחמן בר יצחק, מו"ק יב.). — ג) *שם מאכל שאוכלין בשבועות חג מתן תורה מסיני: בחג השבועות היו אופין פשטידה או פלאדין גבוהה שקראו סיני (מנהגי מהרי"ל יב: ורשה; אוצר ישראל ערך אוכל 179). — ובמשמ' זו, הר סִינַי: חרוז זה עשיתי ערב שבועות ר"ב ליק' בנימין בר"ב מרדכי מהעשירילע שנמול בחיקי שנת ואביו קרא ל"ו בנימי"ן והדרנתי לו אז כמנהג המדינה חלת דבש ובשמים נקראת הר סיני (יוסף בן יהודי זארק, ניב שפתים, כ"י Jews' Coll., לונדון).

סִינוֹנִית, ש"נ, — מן ממיני הנחשים: ויש ממנו (מהנחש) כמו המין הנקרא הסינונית ומראהו דומה למראה הסנונית וארכו קרוב לאמה (קאנון ד ו ג כא).

סִינָיוּת, ש"נ, — סגולת דבר שהוא מסִינַי: לאשר ולקיים ולחזק כל דבור ודבור שבתלמוד לא לבד להראות שחכמה גדולה יש בו אלא גם לברר קדושתו סיניותו ואלהיותו (כ"א לויפל, סע"י ד 55).

סִינָר[1], ש"ז, — א) מלבוש בצורת מכנסים קטנים שהאשה חוגרת ממתניה ולמטה תחת בגדיה: האשה

---

1) [מקורו אינו ידוע. החוקרים השווהו עם הערב' שׂנור a) והיוני ζωνάριον חגורה, ועי' יוסף הלוי REJ, XI, 66]

a) سنور

שנייה היא שהדבר מ ס ו י ם שלא יקבע הדבר לחובה חוץ מבל תקיף (שם גנ' קידושי' א, 226). מה נעלו דבר המסויים אף כל דבר המסויים (ב"מ נז.).— שדה מְסֻיֶּמֶת: איתמר שדה המסוימת בבצריה (ב"ב כד.).—אדם מְסֻיָּם, מְצֻיָּן ומְפֻרְסָם: עיר שמעיינה רחוק הרי זה קורא את שמע ויורד וטובל ועולה ומתפלל [ו]אם הוא אד' מסויי' עשו אותו כמעיין רחוק (ר' זבדיה בשם ר' יונה, ירושי' ברכ' ג ה). מהו שיברך אדם על נסי אביו ועל נסי רבו ואם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה וחביריו ואדם שנקדש בו שם שמים כגון חנניה מישאל ועזריה (שם ט א). מה איים הללו מסויימים בים כך היו אברהם ושם מסויימין בעולם (מד"ר בראשי' מד). כך אמר הקב"ה לישראל מבקשים אתם שתהיו מסוימין שאתם בני עסקו בתורה ובמצות והכל רואים שאתם בני (שם דברי' ו). בת גלים מה גלים הללו מסויימין בים כך אבותיהם מסוימין בעולם (שם איכה פתיחי'). ראשי העם תלה על שלא מיחו בבני אדם המסויימין בהם כשמש (ר' יודן, תנחומ' בלק כח, בובר).— ובסהמ"א: ושם טוב המנגן בנגינות טעמים [וכש]בנה ושכלל בית עולמים כשבעה רועים הקדומים וכשמנה המסוימים ובארבעה השמים והעליונים יותקו הברכות כלם בראש קוראיהם בשלומים (רסע"ג, ספר הגלוי ריד). על גמרא דידן סמכינן ועל מה שפירשו בעלי תלמודינו כי הוא נכון ומסויים יותר מגמרא דבני מערבא (הלכ' ספ' תורה כו, גנזי מצרים הוצ' אדלר). היה מעמיד בהמה במקום מסויים מחצר חבירו או שהיה מגדל שם תרנגולין (רמב"ם, טוען ונטען יב יג). וחלקנו בינינו אותם בתים והצירות מסויימות בכך וכך מצרנין שהיו משותפין בינינו עד היום (ר"י ברצלוני, ספ' השטרות 51). ומשכנתי לו בהם כל אותו שדה שיש לו במקום פלוני כמו שהוא מסויים במצרניו ואלו הן המצרנין מצד אחד שדה פלוני ופלוני (שם 63). וכמה שיעור רוחב הדרך שיקנה בהלוכו אם היה מסוים במחיצות קנה כדי שיגביה רגל וישים רגל בצדה (שו"ע חו"מ, מקח קלג). המקנה לחבירו דבר שאינו מסויים אם היה מינו ידוע אף על פי שאין מדתו ומשקלו ידוע הרי זה קנה (שם רט). ואמרו שאם שייר לעצמו חלק מסויים כגון חצי הבית או יוכל למכרו לאחר שהרי יכול לחלק אבל אם שייר לעצמו חלק שאינו מסויים אינו יכול למכור או להשכיר (הלבוש, שוכר שטז). רק ראו כי הבן מוצלח ואין האב רוצה לשלחו חוץ למדינה בלתי אם יתנו לו סך מסויים הנ"ל (שו"ע חו"מ, פתחי תשובה, מתנה רמו ד). והיו שוכרים כותבי ספרים ומעתיקים ועשיר אְ' השאיל ספרים לכל בני הקהלה והיה דבר יקר ומסויים והיה נקרא שמו של בעליו עליו יותר משארי מטלטלים והיה שייך ביה עג"נ טפי מקרקע אבל בספרים הנדפסים בזמנינו מטבע א' יוצא לאלף ספרים כיוצא אדרבא כל המטלטלים מסוימים טפי מספרים (שם, נחלות רפא יב). אריכות ימים ושנות קיומים בטוב ובנעימים יהיו נא מסויימים לנחם עגומים (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, ע' 82). זה קרוב לד' חדשים עלה בדעתי להתראות עמך פא"פ יען יגיעו מפיך לאזני הסברות והדעות המניעות אותך לצאת מהגבול אשר גבלו ראשונים אבותיך ואבות אבותיך הקדושים ומסויימים באומתינו (ר' יהושע אלוכקי, ד"ח מב).—ואמר הפיטן: יקבים וקמה כרמים ושקמה לתבל המסימה מטרות עוז לסממה (אדם ובהמה, הושענ'). יקרה והרבה תמימה ומכל מום שלימה בנקיות ובטהרה מסימה (אום אני בך דבוקה, יוצ' שבת פרה, מחז' איטלי' א פח:).— ובענבר, סִיֵּם: שה המסבך לְעַקֵּד צור סים זכרו בפקד נצור (מריעני עול, יוצ' שבת החדש). בראשה סים זר אשר הופלא סגת שושן עלות משפלה (קרובץ לפורים, סדר רב עמרם השלם ב, רכד.). צבי קדש שבת שאננים פדת מדין יציר מלפנים ענתה שירה וכיפרה פנים סימה לאות ולעד בין אב לבנים (תכלית, יוצ' א שבועי'). שושן עמק אימה שבת שבתון לקימה שורש וענף סימה שוים יחד לצימה (מתני אחזו חלחלה, יוצ' יוה"כ, מחז' איטלי' ב עט:).

—נתפ', נִסְתַּיֵּם, נסתיים, א) כמו פְּע', — שֶׁסִּיְּמוּ וצינו אותו: תמן מחתיכה הראשונה נסתיימ' שליחותו של בעל הבית ברם הכא על כל חיטה וחיטה נסתיימה שליחותו של בעל הבית (רבי אסי, ירושי' תרומ' ד ד). מקום שנסתיימה תרומתו של ראשון שם נסתיימה תרומתו של שיני (ר' יוחנן, שם ג ה). תסתיים דרבי אלעזר הוא דאמר חייב (ב"ק כט:).— ואמר הפיטן: זבודה לששה ולעולם קדמה זרוים מקבצת מקצוי אדמה חמה משיבה מגינה כחומה חסד נושאה ולדורות נסתימה (ר' ברוך בן שמואל, אתה הרואה, סליח' ה עי"ח).— והמבין יבין שם מאירה יסוד אמא ושם מסתיימת ההארה הגדולה העליונה של הטל הזה וביסוד הזה יש בו החסדים והגבורות (ר"נ בר"י אלחנן, עמ"ה, שער

כמפורסם וידוע היה עומד בצד הדקל הדקל מסיימו היו שניהן זית נטופה זה מסיים את זה (רמב"ם, הלכ׳ מתנ׳ עניים ה כד). כל שדה ששמין אותה להקדש למכור אותה בדמיה מכריזין עליה ששים יום רצופין בבקר בשעת הכנסת פועלים ובערב בשעת הוצאת פועלים ומסיימין מצריה ואומר כך היא יפה ובכך היא שומה (הוא, ערכין וחרמין ד כז). סיים לו את הזווית בלבד ולא סיים לו את המצר של כל רוח וכו׳ הרי זה לא קנה כלום (הוא, מכירה כא עז). שיעבד לו כל נכסיו וסיים לו קרקע אחד במצריו להיותם תחלה לפרעון אם ירצה (טור הלכ׳ מלוה ולוה קז). ואם אינה משכנת׳ אלא שסיים לו שדה בהלואתו אינו משמט (שו"ע חו"מ, הלוואות סז ג). אבל אם אמר לו חלק כך וכך בשדה פלוני הואיל וסיים השדה אף על פי שלא סיים החלק נוטל אותו חלק מהפחות שבאותה שדה (שם, מתנה רמא). ויש מי שאומר שכשם שהמוכר צריך לסיים הממכר ואם לא סיימו לא קנה כך הוא הדין בנותן וכו׳ או שכתב לו כל נכסי נתונים לך חוץ ממקצתם הואיל ולא סיים הדבר שנתן לו ואיזה דבר שלא נתן לו לא חל הקניין על שום דבר (לבוש, חו"מ מתנה רמא ד). דהא דאמרינן בין עיניך שיהיו על בין העינים ממש בלא חציצה אינו מוכרח כל כך שיהיה כן פירוש הכתוב שאפשר לומר שלא בא הכתוב אלא לסיים להם מקום ואפילו בחציצה (שם, או"ח כז ה). ב) גמר וכלה, בהפך מן פתח[1]), schliessen; terminer, to conclude: ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסים בשבח (פסח׳ י ד). אין עומדין להתפלל מתוך שיחה ולא מתוך שחוק וכו׳ אלא מתוך דברים של חכמה שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו את דבריהם בדברי שבח ותחנונים (תוספת׳ ברכ׳ ג כא). ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ומורי (ר׳ יוסי, ברכ׳ ג.). המתין לו עד שסיים תפלתו (שם לג:). המתן לי עד שאסיים מלאכתי (מנח׳ סה:). שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא (ברכ׳ יב.). פתח בכד וסיים בחבית (ב"ק כז.). פתח בבור ומסיים בכותל (ב"ב יז:). הואיל ופתח הכתוב בלשון נקבה וסיים בלשון נקבה ולשון זכר באמצע בטומאת הגוף הכתוב מדבר (זבח׳ מג:). וזאת אשר דבר להם אביהם במה שסיים להם יעקב אביהם פתח לחם משח (מד"ר ברא׳ ק). אף בברכת כהנים סיימן בשלום וישם לך שלום לומר שאין הברכות מועילות כלום אלא אם כן שלום (שם במד׳ יא). השולמית אומה שמסיימים לה שלום בכל יום (שם שה"ש, סוני). — ובסהמ"א: והנה פה אסימה ואחתמה ואצרה (גיאוניקה II, גינצבורג 279). והקימותי אעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את [אות] הקשת כמו שמסיים והולך (רס"י, ברא׳ ט יא). ולגאון אחר מצאתי ששאלתם יש אצלינו שמתפללין בצבור תפלת המנחה ויש בני אדם שמתאחרין ובאין ומוצאין שכבר סיימו הצבור תפלת המנחה וכו׳ (שבלי הלקט, תפל׳ כה). מה שנהגו בצרפת ופרובנצא שכל הקוראים בתורה כשמסיימין שאומר להם החזן בקול רם חזק וכו׳ (אבן ירחי, המנהיג, שבת כז). הטפש כשנכנס לבית המדרש ורואה נושאים ונותנים בתלמוד אומר אימתי אקרא אני כל זה והפקח אומר אשנה פרק אחד בכל יום עד שאסיים את כל התורה כולה (ר"י בן נחמיאש, פי׳ משלי כד ז). ונסיים הענין לפי דרכנו (אלשיך, פי׳ איוב עו יט). —ואמר הפיטן: זה סדר לאו וענש סימתיו לאפנהו רצפתיו תוך עמי לצור יעבדנהו (ר׳ אליהו הזקן, אזהרות, מובא בקובץ מעשה ידי גאונ׳ ג 72). ועמת מקדשך ונות לרצות מדתך סימתה לרחמו שובה ומחריביו הום כמו המותה (גנזי שכט׳ ג, דודסון 88). — *סים בדעתו, גמר והחליט: כיון שאני שותה הכוס אני מסיים בדעתי שלא לשתות כוס אחר (ר"ח, פסח׳ קג:).

— *פעי׳, סֻיַּם, סויים, בינ׳ מְסֻיָּם, מסויים, מְסֻיֶּמֶת, מסויימת, מְסֻיָּמָה, מְסֻיָּמִים, מסויימין, —שסימו וסמנו אותו: רבי ירמיה בעי היה מסויים בדעתו כמי שהוא מסויים (ירוש׳ פאה ז א). רבי יונה בעי ההן זית נטופה הואיל והוא מסויים על דעתיה דר׳ יוסי אפילו התחיל בו כמי שלא התחיל בו (שם). היה לו סלע של מעשר והיא מסויימת לו מהו שישקול כנגד הסלע של מעשר שני אחרת ותהא מסויימת לו (שם מעשר שני א א). מה מחשבה במסויים אף התורם במסויים (שם תרומ׳ ג ה). — דבר מְסֻיָּם: וקשיא על דבית שמאי בגפה ובגדיש דבר שהוא מסויים וקשיא על דבית הלל בבקר ובכלים דבר שאינו מסויים (שם פאה ו א). מה נן קימין אם משום דבר מסויים אין כאן ותים אם משום שורה הוא עצמו נידון כשורה (שם ז ג). אפלו כמאן דאמ׳ חובה

[1]) [כמו חתם, עי׳ ערבו.]

לתיכן מים בשבת (תוספת' עירובי' ט יח). אמרו לא יניח פיו על פי הסילון וישתה מפני סכנת נפשות (תוספת' ע"ז ו ו). הסילונות והקרמודין שעשה בהן בית קבול מים או צרורות טמאין (שם כלים ב"ק ג ג). מטהרין את המקואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב כיצד מביא סילון של עץ ושל עצם ושל כלי זכוכית ומניח ידיו התחתון עד שתתמלא מים ומושכן והשיקן אפילו כבשעורה ידיו ואם נכפף הסלון כל שהוא פסול (שם, מקוא' ה ה). סדין ששטחו על סילון של יוצר להטיח בו את חטיו אם מחמת המים בכי יותן (שם מכשירי ג ג). אפילו הבריכה בדלעת או בסילון הדא דתימר בסילון של חרס אבל בסילון של אבר אינו צריך עד שיהא שם שלשה טפחים עפר מלמעלן (ירוש' כלאי' ז א). ונוטל טליתו וכסותו וסודרו וכובע של זהב ועטרת מרגליות ומבחנן ומצרפן ומזקקן ומסדרן לפניו על סילון של זהב (מדר' פטירת משה, ביהמ"ד ילינק א).—וקלוח של מים וכדומ' הבא דרך הַסִּילוֹן: מעשה שעשו אנשי טבריה הביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין (שבת ג ד). פעם אחת בכל חודש וחודש סלונות עולין מן התהומות ומשקין את כל פני האדמה (ר' יהודה, פדר"א ה). מגיד הכתוב שהיה נכנס משה ועומד באהל וקול יורד מן השמים כמין סילון של אש לבין שני הכרובים (מד"ר במד' יד). והיה הדבור בא לתוך אזנו של משה כמין סילון (פסיקת' רבתי, ויהי ביום כלות משה).—וכנוי למי רגלים: עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון (רשב"ג, ברכי' כה.).—ולשכבת זרע: הם קילקלו סילונות שלהן אף הקב"ה שינה להם סדר עולם (ר' לוי, מד"ר בראש' לג, הול' עיאודי').—ובספהמ"א: ואמה שם שוקת המים שמושכים ממנו בסלונות והיו אותן הסילונות במימי המרחצאות ומתחממות והיו המים הנמשכין דרך אותן הסלונות חמים (פי' הרמב"ם, שבת ג ד). לכן אין ראוי לאדם להביא פיו אל הסילון לשתות רק בידיו כי יבול אחד מהם להתגלגל בו (ר"כ בר"י אלמכן, עמ"ס, שער ריסא דזעיר אנפין סה). באותה ששנינו במנחות דף כ"ז זרק הגיר של שמרים שפירושו סלון היין היוצא מן החבית (מנחם די לונזאנו, אור תורה עז.). שחטא בסלון שלו שהוא אבר קטן שנקרא אמה מלשון אמות המים (שם).—וגם סִילוֹנִים, סמ' סִילוֹנִי: אליפורני בלכתו סביב ההר מצא סילוני המים

אשר חוץ לעיר ויצו לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס אותם (המדת הימים ב', חנוכה, מעשה היהודית כו:).

***סִילוֹנָה**, ס"ז,—שפופרת כעין סילון: בעון קומי רבי יונתן מהו מיתניתיה בההן סילונה א"ל ובלבד שלא יתננו לא בשיר ולא בטבעת (ירוש' שבת ו).

***סִילוֹנִי**, *סילונית, ס"נ, — כמו סירונית, מין בריאה אגדית היושבת בים [1]: חיה זה חית הים נפש להביא את הסילונית (ילק' ויקר' תקלז). מכה רביעית הביא עליהם ערוב אריות וזאבים ודובים ונמרים ונכנסים בבתיהם והמצרים סוגרים דלתותיהם והקב"ה שלח להם חיה מן הים ושמה סילוני והיתה נכנסת בחלונות ופותחת הדלתות (מדרש ויושע, ביהמ"ד ילינק א).—ובספהמ"א: ויצו האלהים את הסילונית אשר בים ותעל ותבא מצרימה וכו' ולה ידים ארוכות עשר אמות (ספר הישר, עד:).

***סים**,—כמו שִׂים,—ממנו א.*סִים, ב.*סִים, *סַיֵּם, *סִיּוּם, *סִימָה.

***סַיֵּם**, סיים, פ"י, — א) שָׂם ונתן דבר כדי להבדיל ולהכיר אותו, צִיֵּן וסִמֵּן, bestimmen, kennzeichnen; marquer, noter; to mark, distinguish: מעשה ברבן גמליאל שחלה בנו ושלח שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא בעירו אמר לון המתינו לי עד שאעלה לעלייה ועלה לעלייה וירד אמר להן בטוח אני שנינוח בנו של ר"ג מחלייו וסיימו באותה שעה תבע מזון (ירוש' ברכי' ה ה). היה עומד בצד הדקל הדקל מסיימו היו שניהן נטופה זה מסיים את זה וזה מסיים את זה (רבי ירמיה, שם פאה ז א). עשו דברי שכיב מרע כבריא שכתב ונתן וכו' ובמסיים ואומר תנו שדה פלוני לפלוני וכו' כמי שסיים (שם כתובי' יא א). והיו שם תינוקות ואמרו בואו ונעשה בית הועד וכו' וסיימו אותן ועמדו חכמים גדולים בישראל (מד"ר בראש' א). אמר הקב"ה לישראל אימתי אתם נקראים בני כשתקחו אמרי למה הדבר דומה למלך שאמר לו בנו סיימני בתוך המדינה שאני בנך וכו' (רבי יהודה בר שלום, שם דברי' ז). התחילה מסיימת לפניה הדרכים (רבי יהודה ברב סימון, שם רות, ותאמר רות).—ובספהמ"א: היה מסוים בדעתו הרי זה

---

1) [מהיוני' Σειρήν, בתולה שבים המושבת בני אדם ע"י קול זמירותיה וממיתה אותם.]

ערלה וארגו בבגד ואין ידוע איזה הוא וכו' (ערלָ' ג ג). והאורג שני חוטין שיעורו כמלא הסיט (שבת יג ד). האורג מלא הסיט מצמר הבכור בבגד ידלק הבגד (ירוש' כתוב' ו ז). מגרה שנטלו שניה אחת מבנתים טהורה נשתיר בה מלא הסיט[1]) במקום אחד טמאה (כלים יג ד). מגריפה שניטל פיה ונשתייר בה מלא הסיט על פני כולה טמאה (תוספתי כלים ב"מ ג ה). הרי פרצוף שברא הקב"ה בבני אדם מלא הסיט יש בו כמה מעיינות ואינן מתערבין זה בזה (תנחו' חוקת ח). — מלא הַסִּיט כפול: הגוזז מן הבהמה מן החיה ומן העופות אפילו מן השלח מלא הסיט כפול הרי זה חייב (תוספתי שבת ח [ט] ח).—מלא רחב הסיט כפול: שיעור המלבן והמנפץ והצובע והטווה כמלא רוחב הסיט כפול (שבת יג ד). כל אלין שיעוריא אם לאוכלין כגרוגרת וכו' אם לארוג כמלוא רוחב הסיט כפול (ירוש' שבת ז). — ובסהמ"א: והזרת מותחת עד שנים בסיט וארבע אצבעות הוא הטפח והסיט (ר"ח קליר, אז כאית, יוצ' שבת שקל'). עור נקוב באמצע כשיעור סיט הן חסר הן יתר ויושב עליו אדם ותחתיו גרף כדי לקבל בו הרעי (ערוך, ערך חסלח).

*סִיטוֹן[2]), ש"ז, מ"ר סִיטוֹנוֹת, סִיטוֹנִים,—סוחר תבואה במדה גסה, מוכר מכלת לחנונים, Getreide= und Ess-warengrosshändler; marchand de blé ou de comestibles en gros; wholesale corn or provision dealer: לא התירו למכור את הדמיי אלא לסיטון בלבד (תוספתי דמאי ג יג). הלוקח מן הסיטון ונמלך להחזיר לא יחזיר (שם ה יח). אלו הן המשפיעין במדה גסה כגון הסטונות ומוכרי תבואה (דמאי ב ד). הסיטון מקנה את מדותיו אחת לשלשים יום (ב"ב ה י). שלשלת של סיטונות טמאה של בעלי בתים טהורה (כלים יב ח). הגבינים שלהם מותרות רשב"א אומר אם של בעלי בתים מותרות ואם של סיטונים אסורות (כותים ב). — ובסהמ"א: הסיטון שקונה הרבה ביחד ומוכר לחנונים מקנה המדות שמודד בהן דבר לח אחת לשלושים יום (טור הלכ' מכירה רלא).

*סִיכָה, ש"נ, מ"ר סִיכוֹת, — שה"פ מן סוך: מנין לסיכה שהיא כשתיה ביום הכפורים (שבת ט ד). יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה (יומ' ה א). הדקין שבכלי חרס וקרקרותיהן ודפנותיהן יושבין שלא מסומכין שיעורן מכדי סיכת קטן ועד לוג וכו' (ר' ישמעאל, כלים ב ב). סך את השמן ואינו סך יין וחומץ שהשמן דרכו לסיכה ואין יין וחומץ דירכה לסיכה (תוספתי שביעי ו ח). סכין כל מיני סיכות אבל אין מושחין את המעיים ואין חונקין בשבת (שם שבת ג [ד] ו). הסך שמן טהור ונטמא ירד וטבל בית שמאי אומ' אף על פי ששותת ויורד טהור ובית הילל אומ' כדי סיכת אבר קטן טמא פחות מיכן טהור (שם עדיות ב ב). בתשעה באב ובתענית ציבור בסיכה שהוא של תענוג אסור ושאינה של תענוג מותר ביום הכיפורים בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג אסור (ירוש' מעשר שני ב א). שוות סיכה לשתייה לאיסור ולתשלומין אבל לא לעונש (שם). איזהו דבר שהוא מותר לחי ואסו' למת הוי אומר זו סיכה (ר' לעזר בשם סימיי, שם ה ז). שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו (ר"ג, ברכי מג:). כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור באכילה ובשתיה ובסיכה ובנעילת הסנדל (ת"כ, תעני ל.). שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהם רחיצה וסיכה ותשמיש (כלה רבתי ח).— ובסהמ"א: אסור לסוך מקצת גופו בכל גופו בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג (רמב"ם, שביתת עשור ג ט). במשיחות וסיכות סלסול וסריקות שער (ר"ח לויפל, סע"י ג, המקפה לטובה יד.).

*סִילוֹן[1]), סלון ש"ז, מ"ר סילונות, — צנור, מרזב, Rinne; gouttière; gutter: הטהורין שבכלי חרס וכו' ואבוב של קלאין וסילונות אע"פ כפופין אף על פי מקבלין (כלים ב ג). סילון[2]) שהוא צר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע אינו פוסל מפני שלא נעשה לקבלה (מקוא' ד ג). כיצד מביא סילון[2]) של חרס או של אבר ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו כשערה דיו (שם ו ח). סילונות שבכרכין מחזיקין סאתים אף על פי נקובין שופכין

---

1) [בכ"י פרמה מְנֻקד הַסֵּט. קרוים (שם 311) מפרש כאן ובציון הבא שהכונה ללוח שהשנים יוצאות ממנו, וזה נגד כל המפרשים הקדמונים.]

2) [מהיונית σιτωνής, מוכר תבואה.]

---

1) [בערבי שַׁאל a) נזל; שֵׁיל b), זֶרֶם. ובסורי סילא, תעלה.]

2) [כך לנכון במדב"מ. ובדפו' בטעות סלון.]

a) سال b) سيل

היתה ומסיחה לפי תומה היתה (רב כהנא, יבמ' קכב:). כי תניא ההיא במסיחה לפי תומה (כתוב' כז:).— ובסהמ"א: שהישמעאלים מעצמם הסיחו לפי תומם ואמרו להם הדברים הללו (מהרי"ט, שו"ת אה"ע לו).

*__סִיחַ__, ש"ז, שה"פ מן סִיח,— כמו שִׂיחַ, דבור: סיח שבת וינפש השבית והנפיש פתרונו ויעל וירד העלה והוריד פשרונו (רב סעדי' על חיוי הבלכי 21, הוצ' דודזון). ויך כל בכור פטר רחם וחל איש לבחור באהלי חם ומקיר קרקר ומשוח סיחם לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם (ינאי ליסע, שבת הסדש, קרובץ אהגוי ל). רחשם יערב וסיח פלולם מגדיל ישועות מלכו לנשאם ולנטלם (גנזי שכטי' ג, דודסון, 127).

*__סְיָח__[1], סייח, ש"ז, מ"ר סְיָחִים, סייחין, — בן החמור Füllen; poulain; foal: מדרין עגלין וסייחין (ברשות הרבים) (שבת יח ב). אין מושיבין תרנגולין למחצה ואין שמין עגלין וסייחין למחצה אלא אם כן נותן לו שכר עמלו ומזונו (ב"מ ה ד). המוכר את החמור מכר את הסייח מכר את הפרה לא מכר את בנה וכו' (ב"ב ה ג). ובכל מקום אין מוכרין להם (לגוים) בהמה גסה עגלים וסייחים שלמים ושבורין (ע"ז א ו). וכל דבר שאין עושה ואוכל כגון אווזין ותרנגולין מיטפל בהם שלשה ימים בעגלים ובסייחין שלשים יום יותר על כן מוכרן בבית דין (תוספתי ב"מ ב כ). שמין עגל עם עמו וסייח עם אמו ואף על פי שמעלה שכר כתף למעות ואינו חושש משום ריבית (שם ה ו). תשובה של רמיות עשו אנשי נינוה מה עשו ר' חונה בשם ר"ש בן חלפות' העמידו עגלים מבפנים ואימותיהם מבחוץ סייחים מבפנים ואימותיהם מבחוץ (ירוש' תעני ב א). עגלים וסייחין המקפצין אין להן הזקה (ר' ינאי, שם קדוש' ד ב). תני שלא יאכל עגל לעגלים וסייח לסייחין ותרנגול לתרנגולין (שם ב"מ ב ט). לא יצא הזב בכיס שלו וכו' ולא סייחים בטרסקלין שבפיהם (שבת נג.). תנא הוא סיחון הוא ערד הוא כנען סיחון שדומה לסייח במדבר כנען על שם מלכותו (ר"ה ג.). עגלים וסייחין מטפל בהן ג' חדשים מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן (ב"מ כח:). מעשה באשה אחת שכיבדה לדיין מנורה אחת של כסף והלך אנטיריקום[2] שלה וכיבדו סיח של זהב

1) [אולי צריך לנקד סַיָּח.]

2) [צ"ל אנטידיקוס, הבעל דין שלה.]

למחר אתת אתתא ואשתכח דינא הפיך א"ל מרי ינהור דינא קדמיך כההיא מנרתא דכספא[1]) אמר לה ומאי אעביד לך כפה סיח את המנורה (ר' לוי, פסיק' דר"כ, איכה). מעשה באחד ששלח ביד בנו שתי מדות של כסף מלאות כסף ומתוקיהם זהב שוב מעשה באחד וכו' שתי מדות של זהב וכו' אמרו כפה סייח את המנורה (ספרי, במד' קלא). הרבה סייחין מתו ונעשו עורותיהן שטוחין על גבי אמותיהון[2]) (פסיק' דר"כ, אחרי מות).—ובסהמ"א: לבנים של חמור קרי להו סייחין (רגמ"ה, ב"ב עח:). וכן השם עגלים וסייחים על הרועה להיות מתעסק בהם (רמב"ם, שלוחין ח א). חמורה מניקה אני מוכר לך מכר לו את הסייח[3]) שאין אדם קונה חמורה לחלבה (שו"ע חו"מ, מקח רכ). מצא עגלים וסייחים של רעי מיטפל בהם שלשה חדשים ושל פטם שלשים יום (שם אבידה רסז).— ונקי' סְיָחָה, סייחה: וישם את כסאו למה"ד שהי' לו חמורה וסייחה וחזירה והי' נותן לחזירה שלא במידה ולחמורה ולסייחה במידה וכו' (מדרי' אגא גריון ג, ביהמ"ד ילינק א).

*__סִיחָה__, ש"נ, סמי' סִיחַת, מ"ר סִיחוֹת, כמו שִׂיחָה, סִיחַ: התיב ר' זעירא קומי ר' יסא והא תנינן יצא שמה בעיר מקודשת הרי זו מקודשת מגורש' הרי זו מגורשת אית לן מימר נירות דולקין לא סיחת בני אדם מסיתין והכא סיחוי בני אדם משיחין (ירוש' גיטי ט יא). כל שסיחתו בבבל משיאין לו אשה (ר' יוסף, קידוש' עא:). ואמאי קרי ליה סיח שמהלך אחרי סיחה נאה (ב"ב, עח:). סנחריב שסיחתו ריב (סנה' לז.).— ובסהמ"א: סיחת חולין: בדבר סיחת חולין וכו' והעמדנוה בדבר סיחת חולין (קטע תשו' ר' דוסא בן רסע"ג, סעדיאנה, שכטר 59).— ואמר הפיטן: ניגש להשתעשע בחוקים ולא כבער סיחות יפיגוהו עד בוא ברורים סחבו דשן בפיים ול' במרחפת (Elbogen, Stud. 163).

*__סִיט__, ש"ז,— שם מִדַּת הָאֹרֶךְ[4]), בא תמיד בה"א הידיעה, מלא הַסִּיט: הצובע מלא הסיט בקליפי

1) [באה האשה ונמצא הדין הפוך אמרה לו אדוני יאיר הדין לפניך כאותה מנורת הכסף.]

2) [הרבה צעירים מתו לפני הזקנים.]

3) פי' חמור קטן, הגהה.

4) [כן בסורי. ועל גדלה עי' קרויס, ארכיאולי' II, 390.]

מדרא קמא ודורשה ברבים וכו' וכל מי שרואה אותו עומד יודע שאינו עומד אלא לברר הבריתא שממנה סיוע השמועה (ספי יוחסין 124). — *ומ"כ, סִיּוּעִים, במשמ' הוכחות: וע"כ צריך שיהיה האביב בראש החדש כל שכן שיש לנו סיועים להיות האביב נמצא מראש החדש כפי שקדם לנו הבאור (ר"א הקרא', ספי ג"ע, הבדל שנה מענה י).

*סִיּוּעָה, ש"נ,—כמו סִיּוּעַ: אשר יריתי פי' על שם הסיועה שסייע לבן להעמיד גל ומצבה (פענח רזא, תולדות יז.).

*סִיחַ, פ"י, כמו שִׂיחַ,—דִּבֵּר, סִפֵּר, sprechen, erzählen; parler, raconter; to talk, relate: שבועה שאיני יודע מה אתה סח על זה נאמר חולק עם גנב שונא נפשו אלא ישמע ולא יגיד (תוספת' ב"ק ז יג). היכן שורי אמר לו איני יודע מה אתה סח (שבוע' ח ג). רב כהנא הוה גני תותי פורייה דרב ושמעיה דסח וצחק ועשה צרכיו (חגי' ה:). סנחריב וכו' שסח וניחר דברים כלפי מעלה (סנה' לד.). סח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך (רב חסדא, מנח' לו.)—וגם מבהמה: אל תקרי ושחט אלא וסחט ממקום שסח חטהו (חול' כז.). — סָח לפלוני: אמ' ר' עקיבא סח לי שמעון בן לוגא וכו' (תוספת' יוה"כ ב ז). סח לי זעירא משום אנשי ירושלם ג' הן שאם בקשו למחול מוחלין להן וכו' (ר' יאשיה, ירוש' סוט' ד ג). אמרה לו אשתו מפני מה אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל הדברים הללו (ברכ' יח:). דאמר רבה בר בר חנה סח לי ר' יוחנן בן אלעזר וכו' (פסח' כח.). סח לי זקן אחד פעם אחת הלכתי לשילה והרחתי ריח קטורת מבין כותליה (רב חייא בר אבין בשם ר' יהושע בן קרחה, יומ' לט:). סח לי אלעזר בני וכו' (ר' יוסי, שם מז.). סח לי יאשיא דמן אושא דק שחור משוקע הרי זה מום (רשב"ג, בכור' למ:). —ובר"ס: ד' דברים סחו לי מלאכי השרת (ר' יוחנן בן דהבאי, נדר' כ.). — ובספהמ"א: ראובן שערער על שמעון ושמעון אמר איני יודע מה אתה סח אלא שדה זו מלוי לקחתיה (רמב"ם, טוען ונטען טז ד). —ואמר המשורר: כלם כאחד לאלומים נצבו כאלמים לחרשים סוד סחו (רשב"ג, אוי' דמעות). ישקני מנשיקות ולא כל נשיקות סחו אל ירד אותם מיין הרקח להשקות (אז, יוצ' א' שבועי). סח ילד בתלף דמעות כתנין זולף עוללי אשר טפחתי בעלף איך גזו מני בחלף (אז בהלוך ירמיהו, קינ').

—הִפְעִ', *הֵסִיחַ, — כמו קל: ר' אבא הסיח לפני רבינו פעם אחת עבר אדם בתוך מדבר כוב זה (מד"ר שמות כד). בלשון אנכי הסיח עם זקני אנכי מגן לך ובלשון אנכי הסיח עם אבי [אנכי אלהי אברהם אביך ובלשון אנכי הסיח עמי] (פסיק' רבתי, י' הדברות קמייתא). הסיחה לו כל הדברים (כלה רבתי ט). ואל תסיח אחורי הכותל מפני ששנו חכמים עינים להרים ואזנים לכותלים (פרקי רבינו הקדוש ג, ספי הלקוט', הול' גרינהוט לד).—ואמר המליץ: כל עת לשון הנבואה היא תסיחך בהקיץ וגם במראות ואם תישן תעירך (ר"י חריזי, תחכמוני לה).—ובינ': עד שהכיר בה שהיא יהודית היה מסיח עמה על ידי תורגמן ומשהכיר בה התחיל הוא מספר עמה (מד"ר ויקר' כו). מסיח עם אשה בשוק מנבל פיו דברים רעים בשכרות ואינו מתבייש (שם במד' י). ובא עשו ונכנס אצל אביו אמר לו מי אתה מסיח עמי בלב (נ"א בקול) גדול (שם דבר' א). הנחש הראשון היה מסיח כבני אדם וכו' (ר' יהושע דמסכנין בשם רבי לוי, שם ה). וגם לא לנבונים עושר אתמול היה מסיח בעשיר שוב מחרון אפך סלח נא לעון העם הזה ועכשיו הוא מסיח כרש ואתחנן עשה עמי חנם (שם ט). היתה נפשו של משה מתקשה לצאת והיה משה מסיח עם נפשו וכו' (שם יא). א"ל משה לך ועשה מהרה שמתוך שאתה מסיח הם מתים (תנחומ' לו יב). התחיל מסיח עמו שמא יעשה תשובה (שם תזריע יא, בובר). התחיל מסיח מי הגיד לך (שם). עומד ומסיח במלך המשיח (פסיק' רבתי, לא, ותאמר ציון). לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא יושב ואצל מי הוא עומד ואצל מי הוא מיסב ואצל מי הוא מסיח (דא"ז ה). — ומ"ר: אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה (ר' יוחנן, תעני' ה:). בנוהג שבעולם מלך ומטרונ' יושבין ומסיחין זה עם זה (הוא, מד"ר דבר' א). [למי שיח] ועל מי הן מסיחין (תנחו' שמיני ז, בובר). — וּמֵסִיחַ לפי תומו, כלומר, סתם, בלי כונה מיוחדת: מעשה באדם אחד שהיה מסיח לפי תומו ואמר זכורני כשאני תינוק ומורכב על כתיפו של אבא וכו' (רב יהודה אמר שמואל, כתוב' כו.). כגון שהיו בעלים מרדפין אחריהם ואשה וקטן מסיחים לפי תומם (ב"ק קיד:). פונדקית נכרית

*סִידִיִי, ת"ז, שיש לו מסגולת הסיד: ומזה המין הוא גם שריפת המתכיות (פערקאלקונג קאלציגירונג) ע"י חום האש וכו' ולא נשאר מהם כי אם אבק עפרותיי סידיי כמו העופרת אשר יותך בכור (ליכדה, רהט' למודים ב 33).

*סִיּוּד, ש"ז, —שה"פ מן סוד: המוצא פלטרין בנכסי הגר וסד בהן סיוד אחד או כיור אחד קנאן (רב דימי בר יוסף בשם ר' אלעזר, ב"ב נג:). — ובסהמ"א: כיצד המוצא פלטרים גדולים בנויין בנכסי הגר או בנכסי הפקר וסייד בהן סיוד אחד או כייר בהן כיור אחד (רמב"ם, הלכ' זכיה ומתנה ב ג).

*סִיּוּטָא[1]), ש"ז, נדנוד, פחד: מרוב חולשתך תראה בחלומך סיוטא כאילו שתיתה מי המרים כסוטה, כל ריעך יקוצו בחייך ודמעותיך יזלו על לחייך (עזרא הבבלי, תוכ' מוסר יז.).

*סִיּוּם, ש"ז, שה"פ מן סִיֵּם, —סוף וגמר, Schluss; fin; conclusion: הה"א רחוקה מן השם למה שהוא סיום חתימתו של משה וכו' כאדם שמסיים ספרו וחותם את שמו בסיום ספרו (תנחומי האזינו ה). —ובסהמ"א: ויכל אלהים ביום השביעי וגו' א[מר ביום השביעי ולא ביום הששי שכן לשון] תורה שכל מעשה ומלאכה שנגמר [בזה היום נזכר סיומו וגומרו ביום של מחר ונגמר בזה החדש יזכר סיומו וגומרו בחדש שלאחריו ונגמר בזה השנה נזכר סיומו וגומרו בש[נה שלאחריה] (גנזי שכט' ה, גינזבורג, 14). כשהיה מגיע לסיום הנעימה היה האחד מן החלילים מאריך לאחר שתיקת האחר וכו' חילוק היינו סיום שמחלק בין נעימה לנעימה (רש"י, ערכ' י.). — ואמר הפיטן: בגשתי צקוני יעל כשכבת טל גל בינו לביני סִיּוּם אות טל (האגרה, תפלי טל). —*ומ"ר, גמר השקלא

[1]) [כנראה מן סִיֵּט, סוט, ועי' יומ' (כב:) אחויאו לר' נחמן סיוטא בחלמא, ע"כ. פרש הערוך פחד, וכן רש"י (ב"ק לז:) ביעותא. וביומ' פרש"י: מלאכי פחד מבהילים אותו, ע"כ. וזהו כעין Nachtmähr; cauchmare; nigl[illegible]. וכן נמצא בצרי היגון לנתן פלקירא, כ"י ש' מוז': בחולי הנקרא כאבוס ובלשון התלמוד הסתה ובלע"ז פרימקא האלכאבוס, (תרג' ד"ר מויא Incubus.) הוא חלי ירגיש בו האדם בעת השינה כאלו דבר יפול עליו ויקרר נשימתו ויפסק קולו ותנועתו ויכבד עליו ראשו כאלו רוצה להחנק לסתום הנקבים וכשיכלה זה יעור משנתו פתאום כמבוהל.]

וטריא של ההלכה: ראשי הסדרים וראשי המדרשים והפרקים והסיומין[1]) והסיעות (JQR, XVIII, 404). מסיימים דבריהם בכמה סיומים (רהב"ד, קבלה, הוצ' גיבויאר, 53).

סִיוָן, ש"ז, —שם החדש השלישי[2]): ויקראו ספרי המלך בחדש השלישי בעת ההיא הוא חדש סיון בשלשה ועשרים בו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים (אסת' ח ט). — ובתו"מ: שלש גרנות למעשר בהמה וכו' ר' אלעזר ור' שמעון אומרים באחד בניסן באחד בסיון בכ"ט באלול (בכור' נז:). ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום עד מתי חמשים ומאת יום עד אחד בסיון (סדעו"ר ד י). חצי ניסן ואייר וחצי סיון קציר חצי סיון ותמוז וחצי אב קציר (רשב"ג משום ר' מאיר ור' דוסא, מד"ר ברא' לד). — ובספ' יצירה: ואלו הן שנים עשר חדשים בשנה ניסן אייר סיון תמוז אב וכו' (ספ' יצירה ה ג). — ובסהמ"א: סיון בו גם תולדות הענבים גם מדוים חדים המכאיבים (ראב"ע, שמעו נא אל דברי הרופא). מעל פני כוסות מכוסות אור הסר לאט מסוה בבוא סיון (ר"י חריזי, תחכמוני ה). חדש סיון ימיו חמש עשרה שעות וכו' ונזהיר עוד מלרחוץ במרחץ ומליקרב אל הנשים לשכיבה (אסף הרופא, כ"י פריז 44).

*סִיּוּעַ, ש"ז, שה"פ מן סִיֵּעַ, — עזר, Hilfe; aide; assistance: אי זהו הסיוע מביא יין ונופח לתוך חוטמו ונותן ידו למטה ומקבל ושומט דדיה ונותן לתוך פיו (ירוש' שבת יח א). מה יחידו של עולם אינו צריך סיוע כך שמשון בן מנוח אינו צריך לסיוע (מד"ר ברא' לח). כיחודו של עולם שאינו צריך סיוע במלחמה שנ' פורה דרכתי לבדי (שם לט). אם הרוחות שלא נבראו לשום סיוע צריכין סיוע אנו שנבראנו לסיוע על אחת כמה וכמה (שם ויקר' כד). ומה אם דבר שלא נברא לשום סיוע צריך סיוע וסעד בני אדם על אחת כמה וכמה (ר' ברכיה, תנחומ' קדוש' ט). מה הארי הזה שחוץ כך היו סיחון ועוג שחוצים וגבורים שלא היה בין זה לזה אלא מהלך יום אחד בלבד ולא זה בא לסיועו של זה ולא זה בא לסיועו של זה (מד"ר שה"ש, אתי מלבנון). — ובסהמ"א, סִיּוּעַ השמועה: עומד אחד

[1]) [עין אפנשטין, Gesch. u. Liter. 14.]
[2]) [מהאשור' סִימַנְ (סִוַאנְ).]

—שעשה לו סִיָג וגדר: לשועל שמצא כרם והיה מ ס ו י י ג מכל פנותיו והיה שם נקב אחד ובקש להכנס בו (מד"ר קהלי ה. כאשר יצא).—ובספהמ"א: בקעה וכו' מ ס ו י י ג ת בגדר סביב (רגמ"ה ורשב"ס, ב"ב קנג:).

—פעי, *סִיֵג, סייג, פ"י,—עשה גדר, ובהשאלה עשה מסגרת: כל התורה כולה מיוחדת לנבואת משה חוץ מאילו שני פסוקין שהן מנבואת אלדד ומידד לפיכך ס י י ג ן בגון כפוף ונטפל בתורה (הלכי ספי תורה, גנזי מצרים, הוצ' אדלר לז). — ובמשמ' עשה חזוק וגזרה: מה טעם גזרו כך ולמה ס י י ג ו כל גזירה וגזירה (רש"י, משלי כה כז).—ואמר הפיטן: תמום והרגום תלי תלים תודות והלל ס י ג ו סגולים תקף הנם קבעו משכילים (בחו אכן, יולי שבת א חנכה). כחשו כחדו מאבתם למדו בניהם סוררים פרצו פרעו נוצרים ס י י ג ו המה היוצרים להם לבדם הארץ מהצמח קוצים ודרדרים (JQR. IV 1913, 58).

*סִיָגָה, ש"נ, כמו א.סִיג: והראיון תני ר' יוסף שלא יביא ס י ג ה[1]) לעזרה (בכור' כח.).

*סִיגְנִית, סוּגְנִית, ש"נ, מ"ר סִגְנִיּוֹת, סִיגְנִיּוֹת[2]),— סלים קטנים בשביל פירות קלועים מעלים או נצרים, Körbe; paniers; baskets: ס י ג נ י ו ת של עלין טהורות של נצרין טמאות (כלים יז ה).

*סִיד, ש"ז, כמו שִׂיד, Kalk; glu, plâtre; lime, plaster: מגלגלין בצי' על גבי ס י ד[3]) רותח אבל אין מגלגלין את הביצים על גבי עפר הרותח (ר' שמעון בן גמליאל, תוספתי שבת ג יג). ומודה ר' יהודה ב ס י ד שיכול לגומרו ש ס ד י ן אותו במועד (שם מו"ק א ט). פוסק עמו וכו' ועל ה ס י ד משקעו בכבשן (ב"מ ה ז). מרחיקין את הגפת ואת הזבל ואת המלח ואת הסיד ואת הסלעים מכתלו של חבירו שלשה טפחים וסד ב ס י ד (ב"ב ב א). ונאכל גריש הכל במשמע וכו' וכן מדבך של אבנים ושל צרורות שהתקינו ל ס י ד (מכי' משפטי יד). הכל מודין שאם היה לו שם סיד או צרורות או אבנים או גיפסום מותר (ירושי שביע' ג ב). בינה יתרה נתן בהם הקב"ה (לאומות) ושיגרו נוטירין שלהן וקילפו את ה ס י ד והשיאוה ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת[1]) (ר' יהודה, סוט' לה:). מה ס י ד אין לו תקנה אלא שרפה אף אותם האומות אין להם תקנה אלא שרפה (רבא בר עילאי, שם). איבעיא להו הן ו ס י ד ן או דילמא הן בלא ס י ד ן (ב"ב ג:). סלע הבא בידים זה חופר בורו מכאן וזה חופר בורו מכאן זה מרחיק שלשה טפחים וסד ב ס י ד וזה מרחיק שלשה טפחים וסד ב ס י ד (שם יז:).—וסמן לצבע לבן: מראות נגעים שתים שהן ארבע בהרת עזה כשלג שניה לה כ ס י ד ההיכל וכו' (נגעי א א). הפתוך ש ב ס י ד כדם המזוג בחלב דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר וכו' ושל סיד דיהה ממנה (שם ב). — ולמשח את עור הגוף: ר' יודה אומר אשה לא תסוד מפני שניבול הוא לה ר' חנינה ור' מנא חד אמר ב ס י ד שהיא מתירתו במועד נחלקו וכו' (ירושי ע"ז א א). בנות עניים טופלות אותן ב ס י ד (שבת פ:).—ובספהמ"א: ומן הרפואות המהדקות הנה היא מופלאת בתבישה וכו' ותרסית ו ס י ד המת (קאנון ד ד ב ה).

*סִיד, ת"ז, — עי' סוּד, ביני פעו.

סִיֵּד, סֻיַּד, — עי' סוד פִּע', פֻּע'.

*סַיָּד, סייד, ש"ז, מ"ר סַיָּדִים, סיידין,—אדם שאומנותו עשית הסיד וְהַסִּיּוּד, Kalkstreicher; plâtrier; plasterer: ה ס י י ד ששכח עציץ (הכלי שעושה בו הסיד) בבור ונתמלא מים אם היו המים צפים על גביו כל שהן ישבר (ר' אליעזר, מקו' ב ח). והלך ה ס י י ד לסידו ויוצר לטיטו נפח לפחמו (ר"י הכסית, מד"ר קהלי בכל עת). חוט המשקולת וכו' של ס י י ד י ן ושל ציירין כל שהן (כלים כט ג).—כף סַיָּד, כף הַסַּיָּדִים, הכלי שמסידים בו: חול הגס כדי ליתן על מלא כף ס י ד (שבת ח ה). תנא כדי ליתן על פי כף של ס י י ד י ן (שם פ:).—כבשן של סַיָּדִים: כבשן של ס י ד י ם ושל זגגים ושל יוצרים טהורה (כלים ח ט).—סנדל של סַיָּדִים: שלשה דברים אמר ר' עקיבא על שנים הודו לו ועל אחד לא הודו לו על סנדל של ס י י ד י ם שהוא טמא מדרס וכו' (עדי' ב ח).—ובספהמ"א: משקולות של ס י י ד י ן ושל ציירין אפילו ארוכין כל שהן טמאין (רמב"ם, כלים כא ד).

---

1) [הערוך גורס ס י ג.]

2) [כך מְנֻקד בקטע כ"י בודלי' MS. Heb. d 63. רה"ג גזרו מן סוגה בשושנים. וכן יתר המפרשים. ור"ש גורס ס ו ג נ י ו ת. ונראה שהיחיד הוא סיגנית, סוגנית זעירי מן סיג, סוג, עי' ערכו. ולדעת פרינקל (Fremdw. 107) היא מלה נכרית.]

3) [בירוש' (שבת ג ג): על גבי גג של סיד רותח. ובבלי (לט.): על גבי גג רותח.]

---

1) [עי' גם תוספת' (שם ח ו-ז).]

כו.).—ובהשאלה תערֹבת גרועה, פסלת המקלקלת את איכות הדבר: והשירה ארוכה והסיגים חרבה ורק לא נערכה לאחד מעשרים (דוכס, לדורס הסכמות). זהב מלים באש בין העברתיו לבלתי יהיה בו סיג צרפתיו (ר"י אבן זבארה, הקד' מלין לספ' שעשוע', הוצ' דודסון 1). כי כמה פעמים בחנתי אותו ולא מצאתי סיגים בכסף אהבתו (שם, הוצ' ברי"ל 6). לבבי שיר כבר נטש לפנים וסיגו מזהב שבלו הסירו (רמ"ע פלקירא, הקד' המבקש). הבקר אור שחרתיהו לראות אם ירד לטמיון ומצאתיהו ובידו שיר מלא סיגים עם שגיון (עמנו', מחב' כג). — וכמו שׂיג: דברי פתי שיח סיג בלא דעת ובפלס משקל ידבר נבון (ב"ז, ב"ס כא כו).

ב.*סִיג, ש"ז, — עפרורית של הצמחים: אף הסִיג[1] של רצפות הרי אלו מיטמאין ומטמאין ומצטרפין (רבי אליעזר, עקצ' א ג). הסיג של אשכלות של רצפות מיטמאין ומצטרפין מפני שהוא משמר את האוכל (תוספתי שם).

ג.*סִיג, ש"ז, מ"ר סִיגִים, כמו הסוּג, — סַל: קופות הגדולות וסיגים[2] גדולים יש להם שוליים והם מחזיקים ארבעים לח וכו' (ר' נחמיה, ספרא שמיני פרש' ו).

*סְיָג[3], סייג, ש"ז, מ"ר, *סְיָגוֹת, סייגות,—גדר, Zaun; haie; fence: הנוטע לסייג לקורות ולעצים פטור מן הערלה ר' אסי אומר אפילו אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור (ערלה א א). מותר לאדם ליטע אילן סרק כדי לעשות סייג בשביעית (תוספתי שביע' ג יע). לסייג מקום הסייג מוכיח עליו (רי זעירא, ירוש' ערלה א א). — ובהשאלה חזוק ושמירה מעולה: מסרת סיג לתורה מעשרות סיג לעשר נדרים סיג לפרישות סיג לחכמה שתיקה (ר' עקיבא, אבו' ג יג). — עשה סְיָג, עשה חזוק ע"י הוספת גזרה וחֻמרה: הם (אנשי כנסת הגדולה) אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סיג לתורה (שם א א). המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סייג לדבריו (שם ו ו). הוי זהיר בדבריך מבטלה ועשו סייג לתורה ועשה סייג לדבריך כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו (בן עזאי, אדר"נ א). חכמים עשו סייג לדבריהם (ברכ' ד:). שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה (ר"א בן יעקב, יבמ' צ:). עשה סייג לדבריך (כדס ג:). וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה לא כדברי שמאי שלא עשה סייג לדבריו ולא כדברי הלל שהפריז על מדותיו (שם ד:). עשתה תורה סייג לדבריה שלא יאכל ולא ישתה מכל דבר הנעשה מגפן היין (מד"ר במד' י).—סַג סְיָג: סג אדם סיג שאין יכול לעמוד בו גוזר אדם גזרה על עצמו שאין יכול לעמוד בה מכאן אמרו אל יוסף אדם על דברים ששומע (הוספ' ב לאדר"נ נוסחי א, הוצ' שכטר עו.). — ובסהמ"א: כל דבר שהוא לסייג הארץ בעל הקרקע חייב בו (רמב"ם, שכירות ח ב).—ובהשאלה: מצאתי סייג לדִברי (רשב"ם, ב"ב קל.). בד"א בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל [ישראל] אין בית דין גדול אחר יכול לעקרן (רמב"ם, ממרים ב ג). שכל מה שאסרנו זה מפני שהוא סייג ואם יהיה צריך לסייג אחר יהיה הדבר הולך ללא תכלית (הוא, שו"ת לא.). — ומ"כ: וכן מה שאצלנו מהרחקת האכילה עמה ולהשמר מקורבתה אין זה כי אם מניעות וסייגות שלא יתגלגל הענין לשכב עמה (ר"י א"ת, הכוזרי, ג מט). אך הם מזרזים ואומרים עשו סייג לתורה ומן הסייגות שאסרו ההוצאה וההכנסה מרשות היחיד לרשות הרבים (שם נא). וכינה תורה שבע"פ בתורת אמך להזהיר שלא יסתפק בה כמו שאין אדם מסתפק באמו שילדתו ואפי' על התקנות ועל הגזירות ועל הסייגות שעושים חכמי ישראל הוא אומר (ר"י בן נחמיאס, פי' משלי א ח). ושומר הסייגות בא למדריגת הזריזות (שם כב כט).

סִיֵּג, קל לא נמצא.

—פעי, *סִיֵּג, רק בינ'; מְסֻיָּג, מסוייג, מְסֻיֶּגֶת, מסוייגת,

---

[1]) [במדב"ם הסוג של רצפית. ופרש הערוך העפר שעל שרשי הירק, ע"כ. והרמב"ם (הוצ' דרנבורג): גֹרס הסג של רצפית ומפרש: הוא האבק המסתבך על קצת הצמחים וזו היא רצפית דומה לקורי עכביש, ע"כ. והר"ש מביא: וי"מ שהוא עלה כרוך על הרצפות. והגר"א בתוספת' פריש סיג הוא ארוגה משרשים דקים שסביב השרש העב, ע"כ.]

[2]) [הערוך גורס הסוגים הגדולים, וכן בדפו' ויניציא. ועי' הערת מסרת התלמוד.]

[3]) כך בארמ'. ובערב' שִׁיאַג. a)

---

a) سياج

נגע ספקו טהור (שם טהרו׳ ה ו). כרכו בחורת ובלעה טמא בסיב ובלעה טהור (שם זבים ה ט). כיצד בוצרים בית הפרס וכו׳ בש״א אוחז את המגל בסיב או בוצר בצור ונותן לתוך הכפישה ומוליך לגת (אהלו׳ יח א). המנפסו ההן דנפום סיב הוצין גומא חייב משום מנפס (ירוש׳ שבת ז ב). השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות לעשות אי אתה עושה אבל עושה אתה בסיב שע״ג רגלו ובמוט שע״ג כתיפו (שבת קלג.). כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה נמי לא יצא (רבא, פסחי׳ קטו:). חלצה במנעל הנפרם וכו׳ בסנדל של שעם ושל סיב בקב הקיטע וכו׳ חליצתה כשרה (יבמו׳ קג:). השקה בסיב מהו בשפופרת מהו דרך שתייה בכך או אין דרך שתייה בכך (רבא, סוטו׳ יט.). מה תמרה זו יש בה לולבין להלל חריות לסוכה אפילו הסיב שלה הולך לחיזוק ועצה להדליק (מד״ר במד׳ ג).—ומ״כ: מה תמרה זו אין בה פסולת אלא תמריה לאכילה ולולבים להלל חריות לסכוך סיבים לחבלים סנסנים לכברה (שם, בהאס׳ מא).—סיב של צנון, החוטים הצומחים בראש הצנון: שרש צנון גדול מצטרף והסיב שלו אינו מצטרף (ר׳ יהודה, עקצ׳ א ב). הנוגע בעמוד טמא בסיב ובשער טהור (הוא, תוספת׳ שם א א).—ובסהמ״א: ויש שפרשוהו נבארא שהוא ליף בלשון ישמעאל ולא דמי כי נבארא סיב נקרא (ר״ח, שבת לג:). מביאין סיב של דקל נרגילה ותופרין את הספינה בו ובשמכניסין אותו בנקב של ספינה שדומה לושט נכנס וקולו הולך וקשה מאד (ערוך ערך ליפורי). הניח סיב בתוך המזרק וקיבל כשר מפני שהסיב חלול והרי הדם יורד לתוך המזרק (רמב״ם, פסולי המוקדשין א כח).

א·סִיג, ש״ז, מ״ר סִיגִים, סִגִים, סִגָיִךְ,—סיג של מתכת, הפסלת שבה הנפשר ממנה כשמתיכין אותה בכור כשצורפין אותה, סִיג של כסף וזהב וכיוצא בהם, Schlacke; scorie; dross: כספך היה לְסִיגִים סבאך מהול במים (ישעי׳ א כב). ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבר סִיגָיִךְ ואסירה כל בדיליך (שם כה). הגו סִיגִים מכסף ויצא לצרף כלי הגו רשע לפני מלך ויכון בצדק כסאו (משלי כה ד-ה).—כסף סִיגִים, כסף מעורב בסִיגִים, או רק סיגי כסף: כסף סיגִים מצפה על חרש שפתים דלקים ולב רע (שם כו כג).—ובהשאלה, כנוי לרשעים: סִיגִים השבת כל רשעי ארץ (תהלי קיט קיט). — היה לסִיג: בן אדם היו לי בית ישראל לסוג כלם נחשת ובדיל וברזל ועפרת בתוך כור סיגים כסף היו לכן כה אמר אדני יי׳ יען היות כלכם לְסִגִים לכן הנני קבץ אתכם אל תוך ירושלם קבצת כסף ונחשת וברזל ועפרת ובדיל אל תוך כור לפחת עליו אש (יחזק׳ כב יח-כ).—ובמדר׳: סוגה בשושנים אף הסיגים שביך נדמו כשושנים (מדר׳ שה״ש, גריכהוט מד:).—*וכנוי לבעלי מומים, ואמר הפיטן: פרים [1]) אם היה לסיגים כי פרצו מעיינות סיגים... כי גבול עולם מסיגים (מחז׳ יניי, הוצ׳ דודסון 16). — ובמשמ׳ מוסרית, המצרים הרשעים: סבו עגלה הורגיה עבותיה לקצץ ועוגיה סוף להשבית סיגיה התאנה חנטה פגיה (אסוניך, יוצ׳ שבת הוהמ״פ). — *ובהשאלה פסלת מוסרית, מחשבות רעות שבלב: אותו הלב שהוא מלא סיגים מדרכיו עתיד להשתבע (ר׳ אבא בר כהנא, מד״ר במד׳ יד).—ואמר הפיטן: ואתה יי׳ חשבת לצרף את סגנו ולהסיר את בדילנו ולשבור את לבנו הזונה ולהתם את טמאותינו ממנו על כן הגליתנו ובגויים זריתנו (סליחו׳ לתענ׳ לצור, ומחז׳ איטל׳ ב כו). ולבי גם בו ידע סיג סבו וסר באוכל עשבו עד שהמלך במסבו (אור, יוצ׳ א פסח).— ואמר המשורר: קדשו עצרה ורחצו והתקדשו הברו סיג לבבות והתאששו (רמב״ע, כפסי אויתך בלילה). כל זה לצרף סגיך ולהשיבך אל נעוריך (ר״י הלוי, ירושלם למוגיך, שער השיר 117). וגליתי בדילו אל לבבי וסיגיו הצפונים תוך קרביו (ר״מ דרעי, לקו״ק פד). וסיג פעלו כבור יצרף ויסיר כל בדיליו ולב ישים לישר נתיבתו (רש״ע אלקירא, רלאי חכמה 2). וסיגי הבצע ממחשבותיך תהגה ובתורתו יומם ולילה תהגה (הוא, המבקש עו).—ובמשמ׳ העקרית, סיג של מתכת: דלר׳ אחא צחצות הסיג מן המראה הוא מוחק (ר״ח, שבת קמט.). והכסף הצרוף במעבה האדמה המזוקק פעמים הרבה הוא נקי מכל זיוף וסיג וחלאה (ר״י אלבו, העקר׳ א ס). ויש לך זהב רביעי שהוא רע מאוד עד שלא נראה בו הזהב לרוע מפני שהוא מלא סיג ונחושת (כמה״ל, חוקר ומקובל 89). הנה ע״כ אתה צריך להודות כי בזה הזהב הרביעי הגם שנראה כולה סיג עכ״ז יש בו גם כן זהב צרוף מזוקק כמו הזהב הראשון וזה הזהב הצרוף נתפשט בכל חלק מחלקי הסיג (שם). — ובמשמ׳ חלודה: דישתיך טפי עלה בהן סיג הרבה כלומר משנים רבות נתונים בזה המקום לפיכך עלה [בהן סיג] (ר״ח, ב״מ

[1]) [בניהם, עי׳ בהערת המו״ל.]

ב.*‏**סָטַר**, פ״י,—הפנה אל הצד: מלמד שהיתה מחווה כלפי אחשורוש ובא מלאך וסטר ידה כלפי המן (ר׳ אלעזר, מגי׳ עז.).

—פע׳, *סִטֵּר, פ״ע,—פנה אל הצד: אמרינן בירושלמי אפי׳ בנחש אם מרתיע נגדו מסטר[1]) מלפניו (ר״א בר יצחק, האשכול, תפלה וק״ש יג).

*‏**סְטַר**[2]), ש״ז, מ״ר סְטָרִים, סטרין,—צלע, צד, Seite; côté; side: אלו בנות כשהיו באותו העולם היו פורעות את ראשיהן ופורמות סטריהן ויושבות בשוק ובדרכים ומניקות ומחטאות את בני האדם (גנזי שכטר א, גינצבורג 198). מצלעותיו מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרו שני פרצופים נבראו (רש״י, ברא׳ ב כא).—ועמוד או טור של כתב או של לוח, Spalte; colonne; column: וכך אמר מה טעם דשירת האזינו נכתבת שני סטרים בעדת הלויים שהן עומדין לכן ולכן בשיר (ר״י ברצלוני, הלכ׳ ספר תורה, הוצ׳ אלבר 36). וחלקתי הלוח הזה ברוחב לד׳ סטרין וכתבתי בסטר הראשון מן הרוחב לפי ארכו כ״ח חלקים ובג׳ הסטרין מן הרוחב הנשארים לפי ארכן כתבתי הקשת הרבויה לכל מיתר מן א׳ עד כ״ח (ראב״ח הנשיא, המשיחה והתשברת 69). אם יהיה קוטב העגולה אשר לקחת ממנה הקשת כ״ח אין אתה צריך לטרות בה אבל תבא במספר הקשת אל סטרי הקשת בלוח הקשתות והמיתרים ואשר תמצא כנגדו בסטר המיתרות הוא אורך המיתר (שם 72). ולהקל מעליך שרטטתי לך לוח אחד וחזקתי עליו המעלות והשברים על סדריהם באורך הלוח וברחבו וכתבתי על סטר הארך א׳ ועל סטר הרוחב ב׳ וכו׳ שום המין הא׳ בשטר (כך בשין) א׳ והשני בשטר הב׳ והעבר אצבעך על אחד מהם כ״א בשטרו ובנכחו (הוא, חשבון המהלכות שער א, כ״י בריטי׳ מוז׳). חלקתי הלוח הראשון ברוחב לט״ו סטרין וכו׳ וחלקתי כל הסטרים מהם וכו׳ וחז״י בסטרים האלה התיכונים ערך המספר וכו׳ וכותב את החלקה בסטר הראשון (שם שער ג).

*‏**סְטָרָה**, ש״נ, — כמו סְטִירָה: וראיתי נפשכם שוקקה להדליק את נרה בשמן לא יחסר אשר כבה בצאתה עם גופה לאויר העולם בסטרת המלאך הפקיד על זה (ר׳ שמריה מניגריפונטו, או״כ ג 13).

[1]) [כך מובא גם אצל ר׳ יונה בפרושו לרי״ף (ברכ׳ כג.). ובירוש׳ (שם ה א) הגרסה ומסתיר.]

[2]) [כך בארמ׳ סטר, סטרא.]

*‏**סְטְרִיָּה**, שם של מלאך ממלאכי חבלה: תחת הרוח העליון הזה[1]) עוד רוח טמא ושמו סטרי״ה וכמה אלף ורבואות מלאכי חבלה תחתיו והם מזומנים בשעה שיורד החלום מצד הקדושה הרוח הזה וכל מלאכי חבלה שעמו יורדים עם החלום ההוא ומתערבים עמו ומודיעים לאיש ההוא דברי היתול עם חלום הצודק (ר׳ משה די וידאש, ראשי׳ חכמה יג ג).

*‏**סִיא**, ש״ז,—כמו א.סִיאָה: ואם יגבה לבבך על כסאיך שמת בחלקך ואכול לחמך בסיאך ומלא את אמתחות העניים בסיאיך ובימיך לא תראה דוחק סאיך (ר׳ עזרא הבבלי, תוכחי׳ מוס׳ מ כ:).

א.*‏**סִיאָה**, ש״נ, — מין אזוב[2]): בעל הבית שקיים ירקות שדה בכרם אסור לו ומותר לכל אדם הלשישית והלבוצין וכו׳ והכרכום והסיאה והאזיב וכו׳ (תוספת׳ כלא׳ ג יג). חבילי סיאה והקורנים שהכניסן לעצים אין מסיק בהן למאכל בהמה מסיק בה (ר׳ אליעזר, שם שביעי׳ ה יד). חשב עליו לעצים הרי הוא בעצים כגון הסיאה והאזוב והקורנית (שם מעש׳ ה ח). הסיאה והאזוב והקורנית שבחצר אם היו נשמרים חייבין (מעשר׳ ג ט).

ב.*‏**סִיאָה**, ש״נ,—כמו סִיעָה, חֲבוּרָה: ראה סיאה של בני אדם עומדין ועידיו ביניהן ואמר משביעני עליכם אם יודעים אתם לי עדות שתבואו ותעידוני (ערכ׳ יח.).

*‏**סִיב**, ש״ז, מ״ר, סִיבִים, כמו צִיב,—החוטים של הקרום הפנימי של עץ התמרה וכדומ׳ שמתחת לקלפה Bast; tille; fibre, ובהשאלה דברים הנעשים מִסִּיב כמו חבלים, אריג וכלים שנעשו מהאריג של סִיב: הוצין כדי לעשות אוזן לכפיפה מצרית סיב אחרים אומר כדי ליתן על פי משפך לסנן בו את היין (תוספת׳ שבת ח [ט] י). כף של סיב שהתקינה לחגור בה את מתניו טהורה (שם כלים ב״ב ה ה). הקורע נגע מן הבית והקולף נגע מן הבית הרי זה לוקה את הארבעים וכו׳ אבל נושא הוא במומו על כתפו ובסיב ברגלו ואם הלכה לה הלכה (שם נגעי׳ ג ג). עריבה שהיא טמאה טמא מת ככר תרומה כרוך בסיב או בנייר כרוך בתוכה וירדו גשמים ונתמלאת ונותר הרי הוא צף על פני המים ספק נגע בצדי עריבה ספק לא

[1]) סנגדיאל.

[2]) [עי׳ לֶו, שמות הצמחים, עמ׳ 135.]

*סָטַף, קל לא נמצא.

—פע', *סִטֵּף, רק בינ' מ"ר נק' מְסֻטָּפוֹת: כל בנות שקמה פטורות חוץ מן המסוטפות[1] (דמאי א ח).

א. סטר[2]), ממנו א.*סָטַר, *סְטִירָה, *מַסְטֵר, *סִטְרָה.

א.*סָטַר, פ"י, —הכה, בפרט ביד על הלחי, ohrfeigen; souffleter; to slap in the face: סטרו נותן לו מאתים זוז לאחר ידו נותן לו ארבע מאות זוז (ב"ק ח ו). כיצד מבטלה ר' מאיר אומ' עד שיכה בקורנס ויאבל ר' שמעון אומ' אפילו דחאה וסטרה ונפלה הרי זו בטילה (תוספתי ע"ז ה ז). ולא תשנא את אחיך יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו ת"ל בלבבך לא אמרתי כי אם בשנאה שבלב (ספרא קדושי פרק ד). פעם אחת סטרתו אמו (של דמה בן נתינה) לפני כל בולי העיר[3]) ונפל קורדקון שלה מידה והושיט לה (ירוש' פאה א, גנ"י מלר' 325). לאחר שיקלקל בעיר מסרו לבע' האגמון והבשו והיה קשה מבעל האגמון וכו' מסרו לבעל הרצועה וסטרו וכו' (שם, סוט' ט יח). פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' אלעזר הקפר בריבי ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון ומצא עובד כוכבים קטן ולא אמר לו כלום מצא עובד כוכבים גדול ואמר לו בטלה ולא בטלה סטרו ובטלה (רבה בר בר חנה אמר ר' יהושע בן לוי, ע"ז מג.). —סָטַר סטירה: שומעני אפילו סטרו סטירה ת"ל מכה איש ומת (מכי' משפ' ד). — סָטַר לועו של פלוני: הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה (ר' חנינא, סנה' נח:). — סָטַר על פי פלוני: יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע שאילמלא (לא) בא מלאך וסטרו על פיו ביקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהילים (שם נג:). —סָטַר מַסְטֵר: כגון עבד בשר ודם שאמר לו אדונו המתן לי בשוק ולא אמר לו היכן ימתין התחיל העבד אומר שמא אצל בסיליקי וכו' עלה ומצאו סטרו מסטר אמר לו על

[1]) [כך במדב"ם ובירוש' וכ"י מינכ' בפע', וכן משמע מהסור' שבא בבנין פֻּעַל. ובדפו' מוסטפות. ופרש רמב"ם מבוקעות. ור"ש: שנתכשלו באילן עד שנבקעו מאליהן, ע"כ. ובערוך תלמודי ערבי כ"י בריט' מוז', נאמר מסוטפות משקקה, ע"כ.]

[2]) [רק בעבר'. ואולי הוא אחד עם ב.סטר.]

[3]) [בדפו' היתה אמו מסטרתו לפני כל בולו שלו.]

שער פלטרין של אפרכות שלתתיך (מד"ר שמות טו).—ובסהמ"א: וכן כל הקנסות שקנסו חכמים בתוקע לחבירו ובסוטר את חבירו וביוצא בהן אין גובין אותו דייני חוצה לארץ (רמב"ם, סנה' ה ט). בא אותו שהוא מלמד על הדיבור שהוא יפה וסטרו א"ל למה סטרת אותו א"ל מורי אני למדתי משלי על שלי כי למדתי מן הדיבור על הדיבור וזה בא ללמד משלי על שלו לכן סטרתי אותו (ספ' אורחת צדיקים, השתיקה ס.). ור"י פירש ודאי מי שמבייש לערום או למי שהוא בבית המרחץ בשאר דברים כגון שסטרו או רקק בו חייב בבושת (טוש"מ, נזיקין ת כ). השוטר סטר לי על הלחי ואני את ידו לא נשקתי (יל"ג, ואלה התוצות, כל שירי ה 44).

—פִעֵ', *סִטֵּר, סיטר, בינ' מְסַטֵּר, מְסַטֶּרֶת, —סָטַר בחזקה: סנדל צריך צורת פנים ואפילו מאחוריו משל לאדם שסיטר[1]) את חבירו והחזיר פניו לאחוריו (נדה כה:). שאלו תלמידיו את ר' אליעזר הגדול אי זהו כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה דמה בן נתינה באשקלון והיתה אמו חסרת דעת והיתה מסטרתו בין חביריו ולא היה אומר לה אלא דייך אמי (ר' אבהו, מד"ר דבר' א). מה ראה ממוכן לקפוץ בעצה תחלה וכו' ר' יוחנן אמר תלתא אמוראין חד אמר ע"י שהיתה מסטרתו[2]) בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן (שם אסתי, ויאמר ממוכן). אבל ארז זה איננו כן הוא עומד (כשגיאו) ומתגאה יצאה רוח צפונית ומניעתו דרומית מצד אחר ומניעתו מזרחית מצד אחר ומניעתו הסער מסטר אותו עוקרו והופכו על פניו נמצא ארז מוטל על שרשו (פרקי רבינו הקדוש יח, הוצ' גרינהוט).—ואמר הפיטן: ואם בצאת מרחם אמי צוית לסטרני על פי וכאשר הייתי אינני כי תושיה נדחה ממני (ר' יוסף ידידיה, כנף רננים, פזמונ' ליוה"כ סז:).

—נִפע', *נִסְטַר, שסטרו אותו: יעקב וכל זרעו נמרט ונסטר לועו הסתיר פניו צור ישעו מרוב עונו (אליר בן יעקב הלויה, כוגם עלה דיככו, רכי ושמחי עז:).

ב. סטר[1]), ממנו ב.*סָטַר, *סִטֵּר.

[1]) [כך גרסת הערוך. ובדפו' שסטר.]

[2]) [במד"ר (ויקר' יב) הגרסה מסרסתו, מסורסתו, ועי' הערת רד"ל בעץ יוסף שם.]

[3]) [כך בארמ', ובערבי שַטַר a)]

a) شطر

שמחה בליבו היה מת במגפה (שם, גנזי מצרי 209).—וצמ״כ: מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער נקנור ששם משקין את הסוטות ומטהרין את היולדות (שם, בבלי א ה). נחשדו ישראל על הסוטות ולא נחשדו על הנדות (ספרי במדי מ).—מנחת סוֹטָה: והקרבת לרבות מנחת סוטה להגשה (ירוש׳ סוטי ג א). הסמיכות והתנופות וההגשות וכו׳ נוהגין באנשים ולא בנשים חוץ ממנחת סוטה וגזירה שהן מניפות (קדוש׳ א מ).— פרשת סוֹטָה: אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר וכו׳ (סוטי ז א). למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין (גמ׳ שם ב.).—ספק סוֹטָה: מחזיר ספק סוטתו איכא ביניהו וכו׳ אמר מר בר רב אשי סוטה ודאי איכא ביניהו (יבמ׳ פה:).—ואמר הפיטן: דמיתי לסוטה פרועה מנאפת וחללה הייתי בעדים והושמתי בשמלה מגוללה (סליח׳ שחרי לוס כפור, ממז׳ איטלי ב קב.).

*סָטִיף, ת״ז, נקי סְטִיפָה,—אדם עם בקעים בפניו: שכן אשה סטיפה מושחת ממנה (מן צפרת ברמים) והיא מתרפאה (רי אחא, ירוש׳ שבת ט ז).

*סְטִירָה, ש״נ, שה״פ מן סָטַר,—הכאה: לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם (מות יומת) שומעני אפילו סטרו סטירה ת״ל מכה איש ומת (מכי׳ משפט׳ ד). לגבור שהוא נוגע באדם מן סטירה אחת ומן מרתיק א׳ מיד הורגו ונכנס לביתו ומכה לאשתו מסטירא אחת והיא עומדת (מדר׳ אגדת בראשי מ).— ובסהמ״א: ורי״ת וכן רבינו יצחק פירשו לא שסטרו ממש אלא שהרים ידו והראה לו שראו לסטירה (פענח רזא, בא כח:).

סָטַם,—עי׳ שָׂטַם.

*סָטָן, ש״ז; מ״ר סְטָנִים,—כמו שָׂטָן: אלא מיכן שאין הסטן מקטריג (ירוש׳ שבת ב, גנזי מצרי 74). ומה תלמוד לומר בעשרים ושבעה בעשרים וחמשה מת סטנו[1] נבוכדנצר ונקבר ובב״ו הוציאו אויל מרודך מקברו וגררו (סדעו״ר כח). בכל הסטנים כולם אין לך רשע כסמאל (ילקו׳ וילך, בשם מדר׳ פטירת משה).—ובסהמ״א: ויבאו ימי שלמה בן דוד ויחזק האל מלכותו ויגדל ממשלתו ויכנעו לו השדים והסטני׳ ויגבר שלמה על מלכי הארץ (ר׳ קלונ״י, בע״ח ב 3).

[1]) כך בכ״י ובנוסח׳ הדפו׳ שטנו.

*סָטַן, פ״ע, כמו שָׂטַן,— היה אויב ושטן: ולא זזו מלאכי ארם להיות סוטנים לישראל עד מות אלישע (סדעו״ר טז).— ובסהמ״א: על כן יבורך יי׳ אדונינו ויאמן ויגדל שמו על כל שפת רננים וזמרת נוגנים משבולו רחמים ותינוגים יפצמם מכף סוטנים (רסע״ג, ספי הגלוי ריד). כי ממיטב מיחיו הוביל למלך השלטון נמבזה ונמס הביא הרב לקטן והודיעו כי הומאם ולא שב ויסטון (הוא, על חיוי הבלכי ה, הול׳ דודסון 40). חבא משוד שטן פסוחיך בלי לסטן (הנא, תפלי על). מתכיפים אחריה מחית סוטן להשמיעה (יול׳ שבת הפסקי ב). סבורי כור ברזל מתוכם הוצאת סוטנימו נערת ולתהום דחית (אתה, יול׳ אחרי פסח). צדקה ממכבר צמיתה ובבא סוטן לנקוב ולחשוף סרעף עקוב ובל ירשה לקוב (סליח׳ שחרי יו״כ, ממז׳ איטלי ב פא.). מיחל טובך אל נא תבישנו נוה הקדש כמאז תחדשנו סוטני עמך יהגו עת תתפשנו (סליח׳ תעני׳ לצור, שם רג:).—עולים למעלה ורואים חיה רביעית שבכסא הכבוד ששמה כמוהו דהיינו ישראל ויורדין למטה ומוציאים אותו ישן ולכך היו סוטנים בו (מדר׳ שכל טוב, בראש׳ ל יג).

—הפעי, *הִסְטִין,—קִטְרֵג והאשים: בואו ונסטין על דורו של משיח שלא יבראו לעולם אמר להם הקב״ה איך אתם מסטינים על הדור ההוא שהוא חמוד ונאה ואני שמח בו (פסיק׳ רבתי, קומי אורי).—ואמר הפיטן: חסם מנול מלהרשיע קצוף במסטין מלהסטין (אדון בפקדך, סליח׳ ער״ה). ועת תנקני כבעליל מסטיני אז יוליל כי לבי לך כליל (יושב בסתר, סליח׳ ד עי״ת). וכל צורר וכל עוין הלא סר וכל מסטין וכל דובר רמיה (שיר לעדיה בן מנשה, בראש ספי ד״ה יהודי מצרים וא״י ב, מן 12). אולם שנות שחרותו שנות ראה רעה תמה יד מסטין נגעה בם נהפך מלבו לאויבהו (שלום הכהן, כיר דוד 73).

—הפע׳, *הֻסְטַן, יֻסְטַן,— שהסטינו אותו: טרדו פעמי בעל הלשון ונהפך אבלו לבל ירפא נצח יסטן באיבה להרצץ ראש והוא ישוף עקב למלשני בסתר (אתה כוננת, ממז׳ איטלי ב ריג.).

*סטף[1]), ממנו *סָטַף, *סָטִיף.

[1]) [בערב׳ שַׂטַף a), בָּקַע, וכן בסור׳ סְטַף, ועי׳ פלישר אצל לוי ג 722.]

a) سطف

אל תאחר (שם קלח).— ונקי׳ סְחַרְחֲרָה, סְחַרְחֶרֶת: ונמתקה לפי כדבש ונמלצה ושגרה ועם עסקי ורב שיחי זכי ליבי סחרחרה (גילוניקס, הולי גינצבורג 278). גחל כי מחרחרת קרב רגז סחרחרת[1]) גחן קדורנית כחרת אל תראוני שאני שהרחרת (חוב, יול׳ ח פסח).— ומ״ר סְחַרְחָרִים, סְחַרְחָרֵי, סובבים, ואמר הפיטן: דועכו מפגיעי מעתירי סחרחרי דברתי מכאיבי באסיפת חורי (גנזי שכט׳ ג, דודסון 270).

סְחַרְחַר, אולי ש״ז: א״ל קרחה מצוי פי׳ א״ל קרחה מריבה סחרחר כדכתיב הן לריב ומצה וגו׳ השיבו ר׳ יהושע תיש נתוק תוכחה אינם דברי ריב אלא דברי תוכחה (ר״ח, שבת קנב.).

סְחַרְחַר, פ״ע, סְחַרְחָרוּ, יְסַחַרְחַר, היה סחרחר, התרגש מאד: בעשן כלו עיניהם ועצמותם כמוקד נחרו אור חשך בעדם כח נעזב והלבות סחרחרו (אליה הקטן, תחנות רוגז, סלים׳ ג עי״ת). אשיחה עם לבבי ושרעפי סחרחרו בהתעטף רוחי עשתונותי יהרהרו (גנזי שכט׳ ג, דודסון 197). גם בו יודיע איך יסחרחר לב האדם בעת צרותיו בלתי יכיר רעיו וקרוביו (הירש דרכנבורג, מוקדות תבל [יושבי תבל], דיבור כט).

סְחַרְחוֹר, סחרחור, שה״פ,—סביב סביב: וברות חוקה סערתם סחרחור חומה ומסלה לעמך תבחור הירדן תסוב לאחור (ויוסע, יול׳ ז פסח).

***סַחְרָן**, ש״ז, מ״ר סַחְרָנִים,—כמו סוחר: ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים (ר׳ יוחנן, עירובי׳ נה.).

א׳ סֹחֶרֶת, סוחֶרֶת, כנ׳ סֹחַרְתֵּךְ,—אשה עֹשה מסחר, קונה, מוכרת, Händlerin; marchande; female trader: תרשיש סֹחַרְתֵּךְ מרב כל הון בכסף ברזל בדיל ועופרת נתנו עזבוניך וכו׳ ארם סֹחַרְתֵּךְ מרב מעשיך בנפך ארגמן וכו׳ דמשק סֹחַרְתֵּךְ ברב מעשיך מרב כל הון (יחזק׳ כז יב-יח).—ואמר המליץ: בכל עבר ובכל דרך משוטטת כסוחרת והיא לא למדה מוסר ולבני איש מיסרת (ר״י חריזי, תחכמו׳ ז).

ב׳ סֹחֶרֶת, סֹחֶרֶת, ש״נ, — מין ממיני השיש[2]): מטות זהב וכסף על רצפת בהט ושש ודר וְסֹחָרֶת (אסת׳

---

[1]) [במחז׳ איטלי׳ (א קיא:) מנקד סְחַרְחֹרֶת.]

[2]) [באשורי סַחְרֻ שם אבן טובה (Del., Handwb. 495). ובמצרי המאחרת רצפה מוצקה מחמר גפסוס ובדומ׳.]

א ו).—ואמר הפיטן: יקודי אש כידודי אש יצורי ציר כרובים דר עיניהם ומראיהם כעין סוחרת ובעין דר (יול׳ שבת ה אחה״פ). רפא משובתי רם ונאדר השב אלי ביתי סוחרת ודר ואסוף קהלתי איש לא נעדר (ראב״ע, אס אזכרה). מה לכם אל ים או מדבר הא לכם סוחרת עם דר דרשו מעל ספר וקרא אחד מהם לא נעדר (רד״ק, השכל וידוע, שיר בסוף ספי׳ מכלול).—ובקבלה: מלמד שהאור ההוא היה גדול מאד ואין כל בריה יכולה להסתכל בו גנזו הקב״ה לצדיקים לעתיד לבוא והיא מדת כל סחורה שבעולם והיא כח אבן יקרה שקורין סוחרת ודר (הרקנטי, ברא״ש ז.).

ס״ט,—ר״ת, סימן טוב.

סֵט, ש״ז, מ״ר, סֵטִים[1]), כמו שֵׂטִים,—דבר הסר מהדרך הטובה, מעשה רע: לא אשית לנגד עיני דבר בליעל עשה[2]) סֵטִים[3]) שנאתי לא ידבק בי (תהל׳ קא ג).— ובסהמ״א: ושניהם המלכים עושים סטים להרוג מטים מלך אסור ברהטים (ראב״ע, מעדני מלך). מוסרך לכל עמקי סטים להכות אותם בשוטים ולהחביר עליהם במילים (אבא מארי להרשב״א, מנחי קנאי מכתב א).

סָטָא, כמו סטה, שטה,—קל לא נמצא.

—הפעי׳, הִסְטִיא, יַסְטִיא, עשה שישטה מהדרך הטובה: אויל המתעה מרגיז ומחטיא בלעהו קלעהו ועוד בל יסטיא גיעול המגאל ומטנף טהורים דחיהו מחיהו מלבות והרהורים (שמעון בר יצחק, אויל המתעה, סלים׳ ער״ה).

***סָטָה**, פ״ע, כמו שָׂטָה: אמן שלא סטיתי[4]) ארוסה ונשואה (סוטי׳ ב ה). הלב סוטה[5]) שנא׳ אל יסט[5]) אל דרכיה לבך (מד״ר קהל׳, דברתי אני עם לבי.).— ואמר הפיטן: קידש שמינית כנטה כדת ולא סטה תהלוכו לקודש שתה להוציא כף ומחתה (Elbogen, Stud. 154).

***סוֹטָה**, סוטה, ש״נ, מ״ר סוטות,—אשה ששטתה וזנתה על בעלה: שלשה דברים מעכבים בסוטה וכו׳ ואין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת (ספרי במדי׳ יז). סוטה גידמת שני כהנים מניפין על ידיה (ירוש׳ סוטי׳ ג א). טיפח ריקד סיחק היה נבדק כסוטה

---

[1]) [בינ׳ פועל מן סוט, שׂוט, במשקל צָר. וקדמונינו גזרוהו מן סטה, שׂטה. עי׳ ריב״ג ורד״ק שרש שׂוט, וראב״ע בפרושו לתהלים.] — [2]) [התרגומים נקדו: עֹשֵׂה — עֹשֵׂי.] — [3]) [ס״א שׂטים.] — [4]) [כך במדב״מ ובירוש׳ (קדוש׳ א ה), ובדפו׳ שטיתי.]

[5]) [ס״א שוטה, ישט.]

(תוספתי ב״מ יא ל). יזיר שומע אני מסחורתו ומרפואתו ת״ל מיין ושכר יזיר [וגו׳ לא ישתה בשתיה הוא אסור אבל] מותר בסחורתו וברפואתו (ספרי במדי כג). מנורה קטנה מותר לטלטלה ולא כלי הוא ולא כל מה שבבי׳ מן המוכן הוא א״ר יוסי בי ר׳ בון תיפתר שלקחה עמו לסחורה (ירושי שבת ג ד). לאדם שעשה סחורה בילדותו והפסיד ובזקנותו ונשתכר הוי טוב אחרית דבר מראשיתו (שם חגי׳ ב א). על כל המתים אסור לילך בסחורה עד שלשי׳ יום (שם מו״ק ג ה). לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד לישובה אין את חוזר חוזר את לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש את הארץ (ר׳ יוסי ור׳ יהושע בן קרחה, שם סנה׳ י ע). למלך שעשה לו סחורה על ידי סרסור והפסיד על מי להתרעם לא על הסרסור (רב יאסי, מד״ר ברא׳ ה, תיאודי׳). ושים עצמך בתורה יותר מעל סחורה (דא״ז ג).—ובסהמ״א: כגון שנתן לו אלף זוז בסחורה וכתב עליו שני שטרות כל אחד ואחד בחמש מאות זוז (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכי פסוק׳ 50). שהבגד נקרא צררא כדאמרי׳ במועד קטן והאידנא נהוג עלמא בצררא בר ווזא והסוחרין בבגדים נקראין צררויי על שם סחורתן (רי״ף, ב״מ לא.). הסוחרים פעמים מרויחים פעמים מפסידים וסחורת החכמה כלה ריוח (ר״י בן כמאיאש, פי׳ משלי ג יד). המשתתף עם חבירו בסתם לא ישנה ממנהג המדינה באותה סחורה ולא ילך למקום אחר ולא ישתתף בה עם אחרים ולא יתעסק בסחורה אחרת וכו׳ (טו״ע חו״מ, שותפים קעו). וכן אם לא תבעו כסף אלא מיני סחורות והודה לו מקצת ממין הכפירה וההודאה (שם הלואות פח). והלא צועק כברוביא שעכשיו שעבר היריד א״א לו למכור סחורתו וא״א לו לטלטלן ממקום למקום במשא כבידה (טו״ע חו״מ, פתחי תשובה, פקדון רלב ז).—ואמר הפיטן: התאנה חנטה פגיה עלך שבר לגלע גררו וקלעו בקלע עלומה בסחורת סלע (אנעים מדוסי שירים, יוצ׳ א׳ פסח, מחז׳ איטלי׳ א קד.).—לו יהיו נרות סחורתי לא יאסף שמש עדי מותי (ראב״ע, גלגל ומזלות). ולא נחרד לדעה סוד נביאיו ותקותיו ותורתו ושברה והלילות והימים נצפה אלי עתות אצור בם הסחורה (עמנו׳ מחבי׳ ח).

סֹחֵרָה[1], ש״נ, — מין צנה, מגן, Schild; bouclier; shield, ובהשאלה מחסה: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וְסֹחֵרָה אמתו (תהל׳ צא ד).—ובמדרש: מי שבא לחסות תחת כנפיו של הקב״ה הוא לו צנה וסוחרה של אמת (מד״ר במדי יב).—ואמר המליץ: נחפזותי מאנשי הבינים נצבים נגדי במחנים צרור סותרה למגינים סבאת זכי יינים (רסע״ג, מכין תרי״ג מלות פתי׳, קובץ מעשה הגאוני׳ ג, 29). חוק דתו נתן לך ואם תשמור משמרתו תחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו (ראב״ע, אסכון עמך). ובמלחמות יצרך תני יראת צור יצרך צנה וסוחרת (ר״י חריזי, הענק רז). ושמתיך כמגדל עוז לנוסי ולפני צר בסוחרה וצנה ובסכה ביום שמש ושרב וגם כאת ביום שלג וצנה (ד״ס יהודי מצרים וא״י ב, מן 20). מלובשים בשריונות ותחרה וסוחרה וברמחים לטושים (ר׳ שלמה מזל טוב, שיר על פסוק האיספקאק, דברי חפץ, הוצ׳ עדלמן 6).

סַחֲרוּת, ש״נ, — כמו מסחר ועסק: ואתם אחינו בעשרכם ובסחרותכם עסקין גאין עליכם (קטע מזמן הגאוי׳, קעדיאנס, סכתר 123).

סְחַרְחַר, ת״ז[1],—לִבּוֹ סְחַרְחַר, סובב סובב בדפיקתו החזקה, מתרגש מאד, heftig bewegt; palpitant; palpitating: אדני נגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה לבי סְחַרְחַר עזבני כחי ואור עיני גם הם אין אתי (תהל׳ לח י-יא)—ואמר המשורר: נחר בקראי גרוני דבק לחכי לשוני היה לבי סחרחר מרוב כאבי ואוני (רסב״ג, נחר בקראי). אצתי לקום בעוד לילה להודות לך אל נעלה ולבבי סחרחר (ר״י נגארה, עולת תמיד כג). אל אורך כל גוים ינהרו הילל בן שחר אפים ארץ לך יסגדו בלב סחרחר יביאון בניך מרחוק בכסף נבחר יהיו שרים אומנים ושרותיהם יניקום (שם קס). לבה סחרחר וגרונה נחר חדש צורי

---

[1] [לא נתברר מקורו. רש״י פרש: צנה המקפת האדם וכו׳ לשון סחור סחור, ע״כ. וכן ריב״ג: הי אלדרקה a) והוא מוסיף ואפשר שקראוה סוחרה בעבור סבובה ועגולה וכו׳. ובסור׳ סכרא, מגן. אבל הב״ף מוכיחה שהוא משרש אחר ובאשור׳ סִחִרְתֻּ תומת המבצר (Del., Handwb. 495)

[1] [כך רוב שמושו בסהמ״א, כמו תאר. ובעין זה רש״י: מוקף יגון. אבל ריב״ג בשרשיו אומר בפרוש שהוא פעל עבר, ולא תאר כמו הפכפך. וכך רד״ק בשרשיו: כלומר הלך סביב סביב ואינו מיושב מרוב הצרות, ע״כ. וכן כל החדשים מבארים אותו כמו עבר של פעלעל. וגם בסהמ״א נמצא בתור פעל עבר, עי׳ להלן בפנים.]

a) الدرقة

ולהסתחר בעניינים אחרים (מורטורגו, שמש לדקה ג עו::). דמה שיש להבנות זכות בקרקעות שנו"נ ומסתחר בהם היינו שדרכו לקנות ולמכור אותם (סו"ע חו"מ, פתחי תשובה נחלות רפא ז). — וכיני במשמע' נעשתה בו סחורה: נלע"ד שראובן זה פטור לגמרי מליתן בחובת אנשי עירו בעד הממון המסתחר בעיר אחרת על שמעון בנו (שם יו:). עתה קמו בני ק"ק עיר מולדתם וטוענים מהם שבל ממונם ורכושם משאם ומתנם הן המסתחר בעיר עצמה הן חוצה לה הכל כאשר לכל ישועבד לקהל (שם יו:). והיחידים השיבו כי הנמצא אתם והמסתחר במחוז מושבותיהם כבר נשתעבד ונערך (שם). על זה שאל השואל אם יש מקום להסכמה זו אחרי שמכחת יתחייב ראובן לפרוע בעירו כל המגיע לנכסיו המסתחרים בעירו ועוד מנכסי שמעון בנו (שם עו:).

סֹחֵר, סוֹחֵר, ס"ז, מ"ר סֹחֲרִים, סוֹחֲרִים, סֹחֲרֵי, סוֹחֲרֵי, סֹחֲרַיִךְ,-רַיִךְ, סֹחֲרֶיהָ, — מי שעֹשה מִסְחָר וקנין, משא ומתן, merchant; commerçant; Händler: ארבע מאות שקל כסף עבר לַסֹּחֵר (ברא' כג יו). ויעברו אנשים מדינים סֹחֲרִים (שם לז כח). סֹחֲרֵי המלך יקחו (סוסים) מקוה במחיר (מ"א י כח). דמי ישבי אי סֹחֵר צידון עבר ים מלאוך (ישע' כג ב). מי יעץ זאת על צר המעטירה אשר סֹחֲרֶיהָ שרים כנעניה נכבדי ארץ (שם ח). ערב וכל נשיאי קדר המה סֹחֲרֵי ידך בכרים ואילם ועתודים בם סֹחֲרַיִךְ (יחזק' כז כא). סֹחֲרִים בעמים שרקו עליך (שם לו). שבא ודדן וְסֹחֲרֵי תרשיש (שם לח יג). היתה כאניות סוֹחֵר ממרחק תביא לחמה (משלי לא יד). לבד מאנשי התרים וְהַסֹּחֲרִים מביאים (דהי"ב ט יד). — ואמר בן סירא: עם סוחר אל תתגר וממקנה על ממכר (ב"ס, גניי לז יח). — ובתו"מ: דרש ר' דוסתאי דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי[1]) וכו' (סנה' קז.). לסוחר מבקש ללכת בדרך שמע שלסטים בדרך מה עשה לקח פרקמטיא שלו ועשאה אבנים טובות ומרגליות ויצא לדרך (מד"ר שמות ל). למה הדבר דומה לסוחר גדול המהלך במקום הסכנה וכו' (תנחומי האזינו ג). ולא מעבר לים היא לא תמצא בסוחרים ובתגרין וספנין (כלה רבתי ט). — סוֹחֲרֵי בְהֵמָה: מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה לעולת מעשר (שקלי ז ב). — סוֹחֲרֵי כְסוּת: סוחרי כסות היוצאים בטליתות מקופלות ומונחות על כתיפן בשבת חייבין חטאת ולא סוחרי כסות בלבד אמרו אלא כל אדם (שבת קמז.). — סוחר שביעית, סוחרי שביעית: היה יודע לו עדות וכו' עד שלא נעשה סוחר שביעית ומשנעשה סוחר שביעית חזר בו וכו' כשר (תוספתי סנהי ה ד). ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא והמלוה בריבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית (משני שם ג ג). — ובסהמ"א: וגם כתבו רבים [מבני בגדאד] אל הסוחרים הנאמנים ושאלום [אודות אבותם ו]ישיבו אותם בכתבי ידיהם [וחתימותם ויעידו] הכל כי מבני הגרים [הוא ואבותיו שם]לו וטבלו (רקע"ג, מספי הגלוי רכט). אחאנא תגרי אזבוגי פירוש אחינו סוחרים שעל קיניהן נבדקין כלומר במקום סחורתם נבדקין הנאמנין הן אם לא (ערוך, ערך זבזגי). א"ר פפא בצררויי דיהיב ארבעה למאה והן הסוחרים בבגדים שהבגד נקרא צררא (רי"ף, ב"מ לא.). מכתבי איש כמוני יכבדו על רעים ואהובים כי אינם דומים למכתבי הסוחרים (ד"ס יהודי מצרים וא"י ב, מן 164). ורבינו האי גאון וצוק"ל כתב והאדנא נהוג כ"ע התגרים והסוחרים לשלח זה אל זה בכתבים וע"י שליח (טרכי, המכריע, יו"ד קלח). ואם רשם המקח כמו שעושים הסוחרים (טוש"מ, מכירה סד ד). ומין המחיצה הראשונה לשניה היו יושבים כל לומדי ספר והסוחרים כי החכמים צריכים לסוחרים יותר ממה שהסוחרים צריכים אליהם (ר"ש אבן ויכגא, שבט יהודה 13). היינו דאמרי אינשי ללועזים בלעז מי שהוא חכם וסוחר הוא שמחת לבב למי שבחברתו בוחר (אחרית הכחלה 59). — ואמר המשורר: ונבכה על ימי נער כסוחר אשר יבכה עלי רע שוקיו (רסב"ג, כאין כאלו).

סְחֹרָה, ש"נ, סמ' סְחֹרַת, סְחוֹרַת, מ"ר סחורות, — הדבר במה שאדם עשה מסחר, צרכי אכל או כלים וביוצא בהם, merchandise; marchandise; Ware: בני דדן רכליך איים רבים סְחֹרַת ידך[1]) קרנות שן והובנים השיבו אשברך (יחזק' כז יה). — ובתו"מ: השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה וכו' והשואל ישלם לשוכר א"ר יוסי ביצד הלא עושה סחורה בפרתו של חבירו אלא תחזור פרה לבעלים (ב"מ ג ב). הצמרין והצבעין ממלאין לשתות ואין ממלאין לסחורה הנחתומים והקפילאות אין ממלאין לסחורה

[1]) [דרכו לפנות את סחורתו מעט מעט להעמידה על דמים מועטים, רש"י.]

[1]) [רש"י פרש ידך מקומך. ורד"ק: היו סוחרים על ידך. והשבע': סְחֹרָתֵךְ והחדשים מגיהים סְחֹרֹתַיִךְ.]

(רי״ף, שו״ת עח).— ואמר המשורר: שימו לבבכם תדעו כי הזמן יכין לעם שיחות ולא נוצרו יקחו ימותיו עם ועל עם יתגו עד אחשב כי עם אנוש יסחרו (רשב״ג, ביתי יקותיאל). ודי לה כי המירותם כבודכם בקלון ותדמו כי סחרתם עזבתם מי באר חיים מקורה ובורות נשברי קירות חצבתם (רמב״ע, הללמוד מזמן הספד בהרכס).—ובמשמ׳ סבב: יום יחלה חרד לזמן סחר יעל עלי לב כי סוף ליל שחר (ר״י אבן גיאת, את מחזה, שער השיר 25). מפאת אפלתה לא נבקע שחר וליום גלותה לא היה מחר וכוכב אור פדותה עדי ארץ סחר (רמב״ע, דות נפש). בראש דבר אל נבקע שחר אמר יהי אור ולא אחר קל מהרה בגלגל סחר (ר״י הלוי, מי כמוך). יום הגו סיגים מכסף נבחר יום פקודתו אלי תסחר וגם למחר אני קרוא לה (הוא, אלהי מעשיו). סררים איך לא יישירו את מעבדם סחרים בזבול [1] יעירו איה כבודם (ראב״ע, כל אשר יוכל). ואל תדמה כי הרוח מגו אל גו הוא סוחר ויצאה מביתו והיתה לאיש אחר (ר׳ יעקב בן אלעזר, הובא במנחי קנא׳ לר״י מפיקא 90).— ובשתי המשמ׳ יחד: דמה לבכי כי בהמיר את שחור בלבן יהיה סוחר אך נוגשים המה מאיצים כי עד יתנוני אל שאול סוחר (רמב״ע, התרשים ה קד).

—נפעי׳, *נִסְחֶרֶת, רק בינ׳ נקי׳: שחורה אני ונאוה, גם כדבור בחרת קרנות עשר נסחרת גודל ותבל נבהרת (אמעים חדושי שירים, ממזי איטלי א קג:).

—פע׳, *סִחֵר, כמו קל: על בתי הזונות תסחר ודגלי מרכבותיך בעניות תסחר בעבור גלוי העריות תשחית נפשך וקורות הזמן בעפר ואפר תכפישך (עזרא הבבלי, תוכחי מוסר קו.). רצים ושבים ומסחרים בכל מיני מסחר (רנה״ו, מכתב לחובות לט).

—התפע׳, *הִסְתַּחֵר,—א) סבב את עצמו: אלה במגנתם ואלה בצנתם מסתחרים ואנחנו באמרתך מחסתרים [2] מרות עריצים היות נסתרים (שלמה הקטן, הכנו, סליחי יום ז). — ב) עסק בסחורה: אינך צריך לעבר ארחות להסתחר ולהיות תגר כדי לבקש צרך מזונותי בהשתדלות וחריצות (עזריה פיגו, בינה לעתים, דרוש מו). שהיו חברים מקשיבים עומדים נצבים הולכים ושבים מסתחרים בחנותם בנאמנותם להוציא טרף לביתם (ר׳ יצחק עובדיה, אגר׳ דופי הזמן ע.). ומקדמת דנא היו חיים עדנה עם הנאמנות שהיו הסוחרים בם מאמינים היו מסתחרים ופניהם משחרים (שם). והנה יחזקאל ע״ה המשיל צור לאניה יפה מלאה סחורות ואבן יקרה ארז לבנון תרנה משוטיה אלוני בשן בה אנשי חיל ותופשי מגן וצנה וזה מפני שצור עיר גדולה מלאה כל טוב לחוף ימים תשכון והיו באים לה מכל הארצות סוחרים להסתחר שם (ר״ע פרנסים, מתק שפתים 37). — ומצוי ביחוד בשו״ת: אם אינו מסתחר מן הממון של שותפות אלא הניחו בעיניו כך ועומד אף על פי שאם מסתחר בו היה מרויח הרבה אין לו עליו כלום (תשו׳ הגאו׳ מכעוצה קמו). ראובן נתעצם בדין עם שמעון ושמעון זה מתעסק במלאכת הבשמים ומסתחר עם הישמעאלים (מהר״י אבן מיגאש, שו״ת קה). ראובן מתושבי תוגרמה הלך להסתחר באנקונה שהוא ממלכות פרנקיאה ובהמשך זמן הפסיד ממון הרבה (מהרשד״ם, שו״ת חו״מ כע). ולקחו נכסיהם וסחורותיהם בין מהסוחרים העשירים בין מאותם שהיו מסתחרים בשל אחרים (שם ע). וגם הם עצמם הולכים שם תמיד ומסתחרים בכל אות נפשם ואין דובר להם דבר (שם יו״ד קכב). זה לדרכו פנה אל ארץ אחרת להסתחר באשר ימצא וכו׳ אחד מהאחים הוא לוי הרחיק נדוד לפראנקיאה להסתחר שם בדרכו (מהרש״ך, שו״ת ב פח). ילמדנו רבנו על מעשה שהיה שראובן ושמעון ולוי היו שותפים והלך ראובן בפרקמטיא מהשותפו׳ להסתחר והרגו אותו ושני משרתיו עמו (ר״א ששון, תורת אמת שו״ת, קמ קכב.). והולכים מהם לעיר אחרת מהמלכות עצמו להוליך סחורה ולהסתחר ושוהין שם למכור סחורותיהם י״ב חדש או יותר (אלשי״ך שו״ת סה). ראובן תושב עיר אחת הלך להסתחר במדינה אחרת וחלה שם את חליו אשר מת בו (שם קיב). ראה ראיתי שערוריה אנשים מבני ישראל מסתחרים בגבינה ושולחים אותה בידי גוי (תורת חסד שו״ת יז). ראובן שצוה לפני מותו לבניו שיתנו לפרנסי הקהל מאה זהובים שיתנום לסוחרי העיר להסתחר בהם (בנימין זאב, שו״ת שסו). כי ראובן הוא היה הולך ונוסע למדינה הנ״ל להסתחר שם (חכם לבי, שו״ת ד). כל מי שיוציא מנכסיו למדינ׳ אחרת להסתחר ולהרויח ולהעמידם שמה ידיע להוי במודעא רבתי שלא יגרע שום דבר מערכו (שאילת יעב״ץ א עח). ראובן תושב עיר מולדתו שלח בנו שמעון עם קצת נכסיו וכו׳ להלות לגוי ברבית

[1] [סובבים בשמים, תאר למלאכים.]
[2] [מחפשים מחסה.]

כוס ב"ד ס' ז). — ואמר הפיטן: דלת עם לקלס וחרוף דחופים סחופים נתונים לטרוף (תבא לפניך, סליחי יוה"כ). ואביוני עמך דווים וסחופים ומדלדלים ומבקשים פניך ומפילים תחנתם מול ארון בריתך (ר' יהודה החסיד, יהי רצון, סליחי ער"ה).

—נִפע', נִסְחַף,—שסחפו אותו: מדוע נִסְחַף[1] אביריך לא עמד כי יי' הדפו (ירמ' מו יה). —ואמר הפיטן: שודד הושדד וברשתי נוצד מלשני נסחף נצמד ונרצד (אתה האל, סליחי תענ' אסתר). נפשי ובטני מאתי נסחפו רוחי ונשמתי כענן ספו (כהנת אברהם א לא י).

—נתפ', *נִסְתַּחֵף, נסתחפה שדה של פלוני, נתקלקלה ע"י מטר סוחף, ובהשאלה, מזלו הרע גרם לו להפסיד: הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים היא אומרת משארסתני נאנסתי ונסתפחה שדך והלה אומר לא כי אלא עד שלא ארסתיך והיה מקחי מקח טעות רבן גמליאל ור' אליעזר אומרים נאמנת (כתוב' א ו). היו בה מומין ועודה בבית אביה האב צריך להביא ראיה שמשנתארסה נולדו בה מומין הללו ונסתפחה שדהו נכנסה לרשות הבעל הבעל צריך להביא ראיה שלא נתארסה (שם ז ח).

—פִע', °סִחֵף,—גרם שיהיה סוחף: לסחף מלוכת (יוסי בן יוסי, מלכיות).

—פֻע', °סֻחַף,—רק בינ': אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים ודחופים ומסוחפין ומטורפין ויסורין באין עליהן (רמב"ם, אסורי ביאה יד א).

—הִפע', °הִסְחִיף, יַסְחִיף כמו פִע': פוקד עון יסחיף אבירה וינגע חלדו (עתק דוברים, יולי כמו).

ב.*סָחַף, כמו סחב, קל: וקצץ רגליו של נחש וארור מכל החיה ומכל הבהמה ופקד עליו שיהא מפשיט את עורו פעם אחת לשבע שנים בעצבון גדול ויהא סוחף במעיו על הארץ ומאכלו מתהפך במעיו לעפר ומרורת פתנים ומות בפיו (פדר"א יד). ולקח (אברהם) את הדרדור וקשר במתניה כדי שיהא סוחף אחריה לידע שהיא שפחה (שם ל). ושיהא (הנחש) סוחף

1) [רש"י: נשטף והחליקו גבוריך כמו מטר סוחף, נסתחפה שדהו בלשון משנה וכו', ע"כ. ורד"ק: כאילו סחפו מטר לא יוכל לעמוד בעצמו. ואמר נסחף לשון יחיד אביריך לשון רבים רוצה לומר כל אחד ואחד מאביריך, ע"כ. והשבעי' תרגמו ἔφυγεν ἀπὸ σοῦ ὁ Ἆπις; ὁ μόσχος ὁ ἐκλεκτός σου οὐκ ἔμεινεν, גרסו נָס חף (ממך) אַבִּירְךָ (נ"א בחירך) לא עמד. וחף הוא אפים אלהי המצרים. וכן גורסים החדשים.]

על מעיו על הארץ (ויאמר ה' אלהים אל הנחש, מדרש הגדול מכעט 96).

°סַחַף, ש"ז, אולי כמו סחיפה: וסוחף עם נסחף כסוחב או נדחף וזך אני וחף כסחף המנורים (הכרעי ר"ת על דוכס, סופק).

סחק, — עי' שחק.

סחר[1], ממנו סַחַר, סָחֵר, סֹוחֵר, סְחוֹרָה, א.סֹחֶרֶת, מִסְחָר, °מִסְחָרִי, °מִסְחֶרֶת, °סַחֲרוּת, *סַחְרָן.

סַחַר, ש"ז, סמי' סְחַר, כנ' סַחְרָהּ, — א) מקום מסחרי המתוך בין המוכר והקונה ומקום למסחר, שוק של מסחר, market; étape; Handelsplatz: סחר צידון עבר ים מלאוך וכו' ותהי סְחַר גוים (ישעי' כג ג-ג). —ב) כמו סחורה, הדברים שיסחרו בהם: והיה סַחְרָהּ ואתננה קדש ליי' לא יאצר ולא יחסן כי לישבים לפני יי' יהיה סַחְרָהּ לאכל לשבעה ולמכסה עתיק (שם יח). יגיע מצרים וּסְחַר כוש וסבאים אנשי מדה עליהם יעברו ולך יהיו (שם מה יד). — ג) והעסק במסחר, commerce; Handel: אשר אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה כי טוב סַחְרָהּ מִסְּחַר כסף ומחרוץ תבואתה (משלי ג יד-יה). טעמה כי טוב סַחְרָהּ (שם לא יח). — ובסהמ"א, מ"ר: לריח שמניך בני ביתך וחוריך הנם חזר סחריך בית מדין צחריך (מחזי איטליי א קיא). אחרי אשר קניתי מרבדי השכל ועל גרגרותי ענדתים סחרתי סחרי החכמה ולא יניחוני ואורם ואמתם המה ינחוני (עמנו' מחב' א).

סָחַר, פעו"י, סָחֲרוּ, סְחָרוּהָ, תִּסְחָרוּ, יִסְחֲרוּ, —סחר פלוני את הארץ, הלך ממקום למקום בארץ לשם מסחר וקנין, to traffic; faire du commerce; handeln: ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם שבו וּסְחָרוּהָ והאחזו בה (בראשי' לד י; גם כא). ואדעה כי לא מרגלים אתם וכו' ואת הארץ תִּסְחָרוּ (שם מב לד). ובכלל סבב בארץ: כי גם נביא גם כהן סָחֲרוּ אל ארץ ולא ידעו (ירמ' יד יח). —ובסהמ"א במשמ' עשה מסחר: אם נתן האב רשות לסחור אין בדבר ספק שהוא סוחר בדרך שהזריזין עושין (תשו' הגאו' הרכבי, קעא). ראובן נתן ממונו לשמעון בתורת עסק שיסחור בו ויחלקו האמצע לאמצעי שיטול ראובן מחצה ושמעון מחצה

1) [באשור' סַחַאר, הסתובב, התהלך, וכן בארמ', ובארמ' הנוצרית של א"י סחר בבנין פַע', חזר על הפתחים. ובסורית סחורא, עני המחזר על הפתחים.]

***סְחִיטָה**, ש״נ, — שה״פ מן סָחַט, שָׁחַט: הצבעים שבירושלם היו עושין סחיטה מלאכה בפני עצמה (ר׳ ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, ירוש׳ שבת ז ב). רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין סחיטה בשיער (בבלי, שם קכח:). מיתיבי אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת התם משום סחיטה (שם קלד:). גזירה משום סחיטה (רב יוסף, ביצ׳ יח.). —ובספהמ״א: ויסחט בעבור זה סחיטה חזקה וירדו טפות גדולות כשיעורו ותמהר ירידתו (אבי הרלב״ג, שעה״ש א ב ד). —ובמשמ׳ מה שסוחטין, תמצית: והחלק הנתק אל דמות המים אינו מַיִם אבל הוא סחיטה או לחות ארסי או מזוניי (ר״י א״ת, הכוזרי ה יד). —ומ״ר סְחִיטוֹת: ויושם על ראשו השמנים הקרים כמו שמן ורדים ואל חלף והסחיטות הקרות כמו סחיטת ערבה (קאנון, א ג ה ג). וסחיטת ענבי השועל ביחוד נחות מכל סחיטות (נרבוני, ארח חיים בחליי הפרקים, כ״י ביהמ״ד שכטר).

°סָחִיף, ש״ז, מ״ר סְחִיפִים, —כמו סְחִיפָה: רומם בהוד צעיפי סחיפי והשב צניפי לראש מניפי (רסב״ג, ארוממך, תהלות אבודרהם, מק״נ 36). כמו שתשטוף כל אחד מסחיפי המים עפר ארץ (רלב״ג, איוב יד יט).

°סְחִיפָה[1], ש״נ, — שה״פ מן סָחַף: ולכן נאמר כי הסחיפה כשכיבה וכדליפה וכרעיפה ובעריפה (דונש, קומץ). וענין סחיפה הפלה או הטיה (ר״א בדרשי, חותם תכנית, סחף).

סָחִישׁ, —כמו שָׁחִיס, עי״ש.

סחף[2], ממנו סָחַף, °סַחֵף, °סָחִיף, °סְחִיפָה.

א·סָחַף, פ״ע, קל, נדחף והֻשלך בחזקה, niederstürzen; se prosterner; to be prostrate: גבר רש ועשק דלים מטר סֹחֵף[3] ואין לחם (משלי כח ג). —ובספהמ״א: ופתרת מטר סוחף ואין לחם לשון כליון הוא ואין סוחף כי אם כרועף וכו׳ והמשיל החכם העושר אשר לא יצלח ביד העושק הארוּר הרש למטר סותף עלי ארץ ארורה אשר לא תפרה פרי ולא תוציא לחם (תשו׳ דונש, הכרע׳ ר״ת 77). ופגש קדקדי בענן תלאות ועלי סחפו גשמי מטריו ופתן הזמן נשך עקבי והייתי משעשע לחוריו (רסב״ג, בשרש ען). —°ופ״י: ואם נדמה שתי המלות האל ללשון הערב סחפה הרוח את העבים כלומר העבירתם סחפתי השער מן העור כלומר גרדתיו וסחפתי האיש כלומר דחיתיו יהיה נכון (ר״י א״ת, השרש׳ לריב״ג, סחף). —ואמר הפיטן: היית יפה נוף וראש עפרות תבל ברושך לנס חטאך סחפך הלא קצר קציריך (ליון קמי, קינ׳ ת״ב). סחף מחר הקריה כאגהיל סיפי בראש זה אתחיל סנגרון משנאי תמור השחיל (אודך כי אנפת, שבת א חנכה). צפו עלי ראשי תהומות הבכי צפו וגן חשקי הלא סחפו (ר״ע פרנסים, קינה על אשתו א, ממזרח וממערב א). כם גאים יסחף יי׳ ויושב ענוים תחתם (צ״ז, צ״ם י יט). — *ביני׳ פעו׳, סְחוּפִים: גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים דחופים סחופים[1] ומטורפין ויסורין באין עליהם (יבמ׳ מז.). — ובספהמ״א: נסחף אבירים סחופים סחובים ונשלכים (ר״ת על דונש, סוסף 77). ופעמים נפשו של אדם סחופה ודאובה עליו מרוב טורח ועמל שעמל כל היום וכשהנפש עולה לרקיע בלילה והוא ישן מוצאה שם מרגוע ומנוחה ומקום קדושה וטהרה (תניא, ענין תפלת ערבית ט). כי למה ישבו בגלות דחופים סחופים ממושכים וממורטים כי אם לנקום דם ישו (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה 41). וישראל שחופים וסחופים באורך הגלות הנכהר הזה ואין איש שם על לב (רמח״ל, חוקר ומקבל 52). אחינו בני ישראל סחופים ומדולדלים מבלי מצוא מקום מניח דירת מנוחה אשר ייטיב להם ולנשיהם (חתם סופר, או״ח ס). והם (יחידי סגולה) היו דוים וסחופים ואומללים מדלת עם הארץ (רש״פ, ד׳ כוסות,

---

[1]) [כן בערב׳, ואמר ריב״ג (ספ׳ השרש׳ ערך סחף), וז״ל: ויהיה ענין מטר סוחף גורף ומוליך כל זרע וכל צמח והערב קורין למטר הגורף כל אשר תעביר עליו סחיפה a) ע״כ.]

[2]) [כך בארמ׳. ובאשור׳ סַחָאפֻּ, השליך לארץ (Del., Handwb. 493) ובערב׳ שחפ b). עי׳ דברי ריב״ג בהערה הקדמת ובפנים הערך. ועי׳ גם ג. ספח.]

[3]) [המפרשים העברים פרשוהו לפי הענין מטר שוטף וגורף. וכבר נחלקו בזה דונש ותלמידי מנחם. ור״ת בהכרעותיו סובר שהוא כמו סחב, וכן ר׳ תנחום הירושלמי (עי׳ בכר, לקוטים מספ׳ המספיק ח), וכן ר״א בחור (נימוקים לספ׳ השרשים לרד״ק).]

[1]) [בספרי (דבר׳ כד) סגופים, וכן במד״ר (ברא׳ עד) ועי׳ סגף, סכף.]

a) سحيفة b) سحف

לא בראשי כנפים הסחוסין (ירוש', תרומ' יד ד). מן הסחוס היה נרצע (העבד) וכו' וירצע הסחוס (של כהן) פחות מן הכרשינה וכו' (שם, קדוש' א ג). —ובסהמ"א: והרי ראשי כנפים והסחוסים שאינן נאכלין בשור הגדול שהן כעצמות ובגדי הרך נאכלין (ר"ח, פסחי' פד.). והלכתא משפוי כבע ולמטה כשרה פירוש כמין כובע בפי הקנה ואינו בשר אלא הוא לבן כגון הסחוסין ומונח עליהם כגון עלה של הדס (ערוך, ערך ספוי). הסחוסים שהם כמו עצמים רכים הרי אלו מותרין לאכלן (רמב"ם, קרבן פסח י ח). מי שהיתה אזנו כפולה לשתים אפילו הגדי שדרך אזניו להיותן נוטות וכפולות ובלבד שיהיו לו שני סחוסין אבל אם אין לה אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר (שם, ביאת המקדש ז ג). כל האיברים הורכבו מהם עשר כמספר יס"ב ואלה שמותם העצמות א' והסחוס ב' והעצבים ג' וכו' (ראב"ד, פי' ספר יצירה כח.). ולבש צורת הסחוס אשר הוא רך מן העצמות וקשה מן הבשר והוא ממוצע בין העצמות והעצבים (שם, שם כח:).

סְחוֹרָה, — עי' סְחֹרָה.

*סָחַט, פ"י כמו שחט, auspressen; pressurer; to squeeze out: נותן אדם דבילה או גרוגרת לתוך המוריים כדרך שנותן תבלין לא יסחטם להוציא מהן משקין (תוספ' תרומ' ט ז). מפררין רימונין לעשותן פרר וסוחטין ענבים לעשותן צימוקים (שם שביעי' ו כט). הסוחט ענבים לתוך ידו הרי זה פטור לתוך הכוס הרי זה חייב (שם מעשר ראשון א ט). המכבם והסוחט מלאכה אחת היא (שם שבת ט [י] יח). עד מתי מטמאין טומאת אוכלין משיטחנו ור' שמעון משיסחטו (שם טהר' יא ד). אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין (שבת כב א). טמא מת שסחט זתים וענבים בביצה מכוון טהור ובלבד שלא יגע במקום המשקה (טהר' ג ג). הסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה והמעה מן הצרצור זמטיל ממקומות הרבה ר' עקיבא מכשיר וחכמים פוסלין (מקוא' ג ג). הממחק את הכרישה והסוחט שערו בכסותו רבי יוסי אומר היוצאין בכי יותן ואת שבו אינם בכי יותן (מכש' א ה). ר' אבהו בשם ר' יוחנן תאנים וענבים שניטמאו סוחטן ועושה אותן תרומ' ואם היו תרומה מעיקרן כבר נדחו ר' זעירא ר' יסא בשם ר' לעזר סוחטן עד פחות מכזיתים ויינו כשר אפי' לנסכים (ירוש' תרומ' ט ח). דגים שסחטן אם לגופן פטור ואם להוציא ציר חייב (רבי חייה, שם שבת ז). כבשים שסחטן אם לגופן מותר ואם למימיהן אסור (רבא, שם). דג שסחטו אם לגופו פטור אם להוציא ציר הרי זה חייב ואפילו תימר דר"ש היא ברם כרבנן מכל מקום הרי סחט ומכל מקום הרי הוציא ציר (שם ביצ' א ג). פעמים שאדם הולך לכרמו לידע אם הגיעו ענבים לבצירה או לא ונוטל אשכול ענבים לסוחטו ומולף על גבי ענבים (ר' נחמן בשם רבה בר אבוה, שבת יז.). סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברימונים ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברימונים (שם קמד:). סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה (ר' יהודה אמר שמואל, שם). סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום (רבא, ב"ב לז:). ותקח מפיריו ותאכל אמר ר' אייבו סחטה ענבים ונתנה לו (מד"ר בראשי' יט, הוצ' תיאוד'). —ובסהמ"א: אמנם מן התאר כשתעיין אם הוא דומה לכדור הסחוט משני הצדדין אם לא כי זה הדמות מופת טוב תמיד (ר"מ אלדבי, ש"א, ד, א, הראש). כאלו תחשוב כדור שעוה עגולה היטב ותסחוט שני צדדיה מעט (שם).

סְחִי, ש"ז,—מה שיסחה אדם, עפר, זבל וכיוצא בהם, Kehricht; boue; dirt: סְחִי ומאוס תשימני בקרב העמים (איכ' ג מה).—ואמר הפיטן: סחי ומאוס אם נתחייב (מחז' ינאי, הוצ' דודזון 16). נארת בריות שלשת החשוקים סחי שמתנו מכים ולוקים עצומי גום ואכולי ילקים (אליה בר שמעיה, אויתיך קויתיך, סליחי' יוה 3). סחי שמו תורת משה ותלמוד רבינא ורב אשי (יוצ' שבת א אחה"פ). סחי ים השריץ שבע מאות מיני טהורים (ר' בנימין, מחז' איטלי' א סג:). משלי סחי עליהם משלה כי בם משלה רד יום צבי ארצות עד שמה היתה ובת אדום שכנה שמה (ראב"ע, עבר עלי). אז אמרה נפשי אני עניתי קצתי ביופיה אז ושמתים סחי היא שנתה גם כן אני שניתי לו קוממיות הולכה לכה אומר שחי (עמנ' מחב' ז). — ובהשאלה מפלה לארץ: סוס יהי לתשועה כזב ושקר כי ברוב חילו לא ינום מסחי לא ימלט את הרוכב מדחי (כהנת אברהם א לג יז).

*סְחִיבָה, ש"נ,—שה"פ מן סָחַב: נתקם ממצבם בהשלך וסחיבה וליהט אותם היום הבא (ר' קלונימוס בר' יהודה, אדברה תחנונים, יוצ' יוה"כ).

משפחות נאם יי' את החרב להרג ואת הכלבים לִסְחֹב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית (ירמ' יה ג).—קבורת חמור יקבר סָחוֹב והשלך מהלאה לשערי ירושלם (שם כב יט). אם לוא יִסְחָבוּם צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נויהם (שם מט כ).—ואמר המשורר: בנים אהובים בחוצות סחובים ואבות כאבים במותם רואים (ר"י הלוי, הקונן, הגר' שד"ל רט). הנה לנכח האלהים הלכה נפשי ועל רום סחבה שולים (יקותיאל, קול יללת רעים, שער השיר 123). מה לך יחדי תשבי דומם כמלך בשבי כנפי רננים תאסוף וכנף יגונים תסחבי (רלב"ע, לאות ז). ותכסהו בשמיכה והוא יסחב על הארץ גדיליה (ר"י חריזי, תחכמ' כז).—ומקור לִסְחָבָה, כמו לסחוב: מבית עולל דמה לסחבה[1]) קומי לך רעיתי ארץ טובה ורחבה יפתי ולכי לך (פיוט לפסח, דברי חפץ, סול' עדלמן 18). אמר נא אולי לא הקיש בך אצבע אלהים לפעמך ממתק שנתך לפעמים מאין היות יודע כי עין ה' נכחך לנשב ממך עיטו הטבע העוטרים על פגרך לבתר אותו בתוך ולסחבו (רמ"פ, ד' כוסות, כוס ביד הי 3). ואם משׁשת עת הערב וישתנה הדפק ויהיה הגיד בסוחב מן הגוף לגוף כאשר תסחוב העקרב[2]) את זנבו (חסף 140.).

—נִפעי, *נִסְחַב, בינ' נִסְחָבִין,—שסחבו אותו: שאין דרך הפועלים לחוס על הכרם ועל השוורים ומנהיגים אותם על הגפנים ועל הנטיעות והם מתקלקלין והשוורין נסחבין ונשברים (רמ"י, ב"מ ל.). והנכון בתחלת מה שישב (הילוד) ויסחב על הארץ שיושם תחת מושבו שטח עור חלק שלא יתגורר בנחירות הארץ (קאנון ה ג ב, בהנהגת היונק).

—הִפעי, *הִסְחִיב, — כמו קל: קדשך החריבו ואתי הסחיבו לרגלי הציבו מצודים וחרמים (ילחק בן קפרון, יגרתי מפני שמים, שער השיר 7).

סְחָבָה, מ"ר סְחָבוֹת,—בגד בלה וקרוע: ויבא אל בית המלך אל תחת האוצר ויקח משם בלוי הַסְּחָבוֹת ובלוי מלחים וישלחם אל ירמיהו אל הבור בחבלים ויאמר עבד המלך הכושי אל ירמיהו שים נא בלואי הַסְּחָבוֹת והמלחים תחת אצילות ידיך מתחת לחבלים (ירמ' לח יא-יב).—ובסהמ"א: ויצו את עבדו אשר לא יותן לערוך ולשום השולחן ויערוך אותו ויפרוש עליו מפות מבלויי הסחבות תאמר בראותם מצאם באשפות

[1]) [מפני החרוז עם רחבה.]—[2]) לפי הענין צ"ל העכבר, ותרגם ד"ר מויא: Pulsus myurus.

(ר"י בן זבארה, שעשועי, מוכרי יין לבכון, הול' בריל 25).—וגם *סְחָבִים: נצב עלינו זקן אחד עליו בלויי סחבים (ר"י חריזי, איתיאל ג).

סחה[1]), ממנו סְחָה, סְחִי.

סָחָה, קל לא נמצא במקרא.

—פִעי, סִחֵה, סִחֵיתִי, — סִחֵה העפר ממקום, טאטאהו וסלקהו הצדה למקום אחר, wegfegen; balayer; to sweep away: ושחתו חומות צר והרסו מגדליה וְסִחֵיתִי עפרה ממנה ונתתי אתה לצחיח סלע (יחזק' כו ד).—ובהשאלה, זאמר בן סירא: עטרת גאים טמטם אלהים ושרשם עד ארץ קעקע וסחם מארץ ויתשם וישבת מארץ זכרם (ב"ס, גני' י יו-יז).

—קל, *סָחָה, פ"ע, — כמו נסח, נעתק ממקומו, ואמר הפיטן: על עסק כעורים עזבנו אלוף נעורים סוחים כבן סעורים סגוף עני וצעורים (לך ה' הצדקה, סליחי' מנח' יוהכ'). תשכח ימינם אם חסדיו ישכחו אם יסחו הרים ועד יוסרו (רשב"ג, בימי יקותיאל). אולי תאחז מעץ חיים יום תסחה אל מות סרעף (רמב"ע, התרשים ח קיז).

—נִפעי, *נִסְחָה, נִסְחוּ, כמו קל: אפגוש מיודעי באנחתי אשר לו פגשו הרים אזי נסחו (רשב"ג, חולי דמעות).

—הִפעי, *הִסְחָה, בינ' נקי מַסְחָה, — כמו הִפע' מן נָסַח, מַסְחָה דעתה, כמו מְסִיחָה דעתה: כל אחת ואחת אומרת חברתי אשת עם הארץ ומסחה דעתה (חגי' כ.).

*סְחִוִי, סִיחוּי, ש"ז, שה"פ מן סחה, שׂחה,—שיטה במים בידים ורגלים, schwimmen; nage; swimming: יכול יעבירנו בסיחוי ת"ל כי גאו המים מי שחו (יומ' עז:).

*סְחוּם, סחוס, ש"ז, ונ"כ סְחוּסִים, סְחוּסִים, כמו חסחוס: כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך וראשי הכנפים והסחוסים[2]) (פסח' ז יח). על אלו מומין שוחטין את הבכור נפגמה אזנו מן הסחוס[3]) אבל לא מן העור וכו' (בכור' ו א). אזנו מן המלת דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר אף מן הסחוס שהיה ר' מאיר אומר אין כהן נרצע (מכי' משפטי 3). אית לך מימר במחוסרות למצמץ

[1]) [בערב' שחא a), טאטא, ובארמ' סחותא, סחיתא, סחי וצואה.]
[2]) [במשנה שבירוש' והסחוסין.]
[3]) [במשנה שבגמ' החסחוס, ופרש רגמ"ה שלועזים טנדרום.]

a) سحا

תְּסִיתֵנִי, יַסִּית, וַיָּסֶת, יְסִיתְךָ, יְסִיתֵהוּ, יְסִיתֶךָ, תְּסִיתֵהוּ, —א) הֵסִית האדם את פלוני לעשות דבר, דבר לפלוני ופִתה אותו לעשות כך: כי יְסִיתְךָ אחיך בן אמך או בנך או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים וכו' לא תאבה לו ולא תשמע אליו (דבר' יג ז-ט). ויהי בבואה וַתְּסִיתֵהוּ לשאול מאת אביה שדה ותצנח מעל החמור ויאמר לה כלב מה לך ותאמר תנה לי ברכה (יהוש' יה יח-יט). רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני יי' אשר הֵסַתָּה אתו איזבל אשתו (מ"א כא כה). ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרב ולעם אשר עמו וַיְסִיתֵהוּ לעלות אל רמת גלעד (דה"ב יח ב).—ובמשמ' פִּתָּהוּ, השלה את נפשו בשוא: פן יַסִּית אתכם יחזקיהו לאמר יי' יצילנו ההצילו אלהי הגוים איש את ארצו (ישעי' לו יח-יט). והנה אמרת הִסִּיתוּךָ ויכלו לך אנשי שלומך הטבעו בבץ רגלך נָסֹגוּ אחור (ירמי' לח כב).—ב) הֵסִיתוֹ בפלוני, דבר לו ופִתָּהוּ להרע לפלוני, verlocken; inciter; to instigate: ועתה ישמע נא אדוני המלך את דברי עבדו אם יי' הֱסִיתְךָ בי ירח מנחה ואם בני אדם ארורים הם לפני יי' (ש"א כו יט). וַיָּסֶת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל (ש"ב כד א). כי ברוך בן נריה מַסִּית אתך בנו למען תת אתנו ביד הכשדים להמית אתנו ולהגלות אתנו בבל (ירמי' מג ג). השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמהו איש תם וישר וכו' וַתְּסִיתֵנִי בו לבלעו חנם (איוב ב ג).—ג) הֱסִיתוֹ מִן דבר, הצילו: ואף הֱסִיתְךָ מפי צר (איוב לו טז). וַיְסִיתֵם[1]) אלהים ממנו (דה"ב יח לא).—ובתו"מ: שלא ילך ויסית עצמו ויסית אחרים עמו (ירוש' סנה' ז יח). ויהס כלב את העם אל משה אמר רבה שהסיתן בדברים (סוט' לה.). אי אפשר לאומרו כאדם שמסיתין אותו וניסת (ב"ב עז.). מה הנחש על ידי שהסית לחוה לשתות יין נתקללה האדמה בעבורך (מד"ר במדי' י). כי הנה הסתו עבר זה מלכות כותים שמסיתה את העולם ומטעה אותו בכזביה היך מה דאת אמר כי יסיתך אחיך בן אמך (ר' עזריה, שם שה"ש, התחלה). — ובספהמ"א: ואמר אבוקרט החסיד אל יסיתך דבר שאינו דבר טבעי כמו רעבון (ר"י זבארה, ספר שעשוע' ח, הוצ' דודזון 60).

—נפעי, נִסַּת, ניסת,—שהסיתו אותו: עבד שרבו מסיתין לו[1]) וניסת תקנה יש לו (ר' יוחנן, חגי' ה.).—ובינ': מצוה ביד הניסת שימית ואח"כ ביד כל אדם (ספרי דבר' פט). אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים (סנה' סא.).—ובספהמ"א: כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו (רש"י, במדי' יג כב). שהענין שהאדם ניסת בו יותר להיות התאוה מביאה אליו מאד וכו' בידוע שלא ימנע ממנו אלא על יראת דבר גדול (ר"ם א"ת, מו"נ ג מח). וניסתים בה (באמונת השדים) (שם מו). ובחמלתה (של התורה) על האנשים הבוערים הנתפתים אל דבריה (של הפלסופיה) ונסתים בטענותיה (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי ח יג).

—הָפעי, ⁰הוּסַת, כמו נִפע', רק בינ' מוּסָת: והשתדל בכחך זה הגבר המוסת ועבוד העולם ועבוד אנשיו (ר"י א"ת, חו"ה, יחוד המעשה ה). בין שהיה המסית הדיוט בין שהיה נביא בין שהיה המוסת יחיד איש או אשה או יחידים מיתתו בסקילה (רמב"ם, עכו"ם ה א). כיצד מכמינין לו המוסת מביא שנים ומעמידן במקום אפל כדי שיראו המסית וישמעו דבריו ולא יראה אותם והוא אומר למסית אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא אומר לו והמוסת משיבו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד את העצים ואת האבנים (שם ג). שנמנע המוסת שלא להציל המסית כשיראהו בסכנת מות ואבוד ועל זה נאמר ולא תחוס עיניך עליו (ספר המצוות, מלוה תכט). כי המסית לא יאמר הדברים כפי אמיתתם כי אם בדרך היותר ראוי להכניע את לב המוסת (ר"י אברבנאל, ש"ב כד א).

סחב[2]), ממנו סָחַב. סְחָבָה, ⁰סְחָבִים, ⁰סְחִיבָה, ⁰מַסְחֵב.

סָחַב, פ"י, סְחָבֻנוּ, סָחוֹב, לִסְחֹב, יִסְחָבוּם,—סָחַב האדם דבר, משך והעתיק הדבר ממקום למקום במאמצי כחו בגרירת הדבר על פני האדמה, schleppen; traîner; to drag: ואם אל עיר יאסף והשיאו על כל ישראל אל העיר ההיא חבלים וְסָחַבְנוּ אתו עד הנחל (ש"ב יז יג). — והכלב את הפגר: ופקדתי עליהם ארבע

---

[1]) הסיתם ונתן בלבם שיסורו ממנו, רד"ק. השבע', καὶ ἀπέστρεψεν αὐτούς, גרסו וַיְסִרֵם, וכך פרש רלב"ג, (הולה"ם ב 73).

[1]) [ככ"י מינכ' שמסיתין עליו רבו.]

[2]) [במואב' ואסחב, ואסחבה (כתבת מישע יח יב יג), בכנע' סחב, בערב' שחב a), וכן בכושית.]

a) سحب

קרע סגור לבי לבניו וסות שברי למעניהם פרמה (הנ"ל, קרובה לנשמת תגל). הימצא חן בעין בוחן כליות איש מלא מרמה אשר חולל והתגולל בדם עון ומי אשמה וסוף שברו בבית קברו יצוע גוש וסות רמה (ר"י הלוי, ילו האל). סות אהביו עטות טובו מכל מדים ועליו איך תלוני ולחשוק בך הקדים חכו ממתקים וכולו מחמדים (ראב"ע, איה עופר). נטר דת קדוש בפשטו וסדר טבילה תהלתו נאור סות זהב יעטו כהנת יי' נחלתו (הנ"ל, אזכירה סדר עבודה). אשמחה אני בי יעטני סות חדרו (הנ"ל, אל אמה). עלי אל והוד הלבישם מסות נעמך (הנ"ל, אי ימן). אל יואל ויפעל ויעצבם יעט סות קנאות ויחובבם מלאכיו בחכמה לו הללו (הנ"ל, אותות אל). ולא יקרא כי אם ספרו ולא ילבש כי אם סות יראתו (ר"י א"ת, סו"ה עבודי האלהים ה). אי סות אמונתם ואי מלבוש הדר תמם ואפוד בר אשר אפדו (יעקב בן אלעזר, לא אתמהה על כלאים, מעל הסיל 163). ואמרו לנזיר אחד למה תלבש סות שחורים אמר הוא יותר ראוי לבעלי עונות (ר"י אבן זבארה, ספר שעשוע' ז, הוצ' דודסון 76). לכן פשוט סות אד והשמחה לבש וחלוץ מעיל יגון והשלוה תעט (ר"י חריזי, תחכמ' ה). ואתפור מחלצות סות המליצות בחוט משרשרות ניבי מרקע (שם יו). ופשטתי סות המרגע ולבשתי כסות היגיעה (שם ג). ושמתיה בבית הכלא לובשת סות עניות עד יום מותה אלמנות חיות (שם מו). ומעל היצר שטי ומדרכיו נטי וסות רשע פשטי ועל עיר האמונה פשטי (שם יד). ערום בלי צדק הלא תבוש למול האל קחה סות תם אבל אתו עדה (שם לג). וקשרה על הומן קשר ולבשה סות הענוה והיושר (עמנו', מחבר' ג). מה לך לעדי הנסתרות אם את מסות תלמוד עריה (ר"י פרנקים, מתק שפתים, הוצ' מק"כ 73). אוי אוי וימס עוד לבב כל יושבי ציון ויחדיו לב וסות יקרעו (הנ"ל, שיר קנה על גדול הדור 98). לא לאדמה עוד יהי אדרת מרבד יהי הטבע מרבד גדל נוי שבע על כל מלאכת יד אנוש גברת לא עת לסות תפארת (שם 100). אומר שירה לפני יוצרי באימה בכובד ראש ואלביש סות חרדה (ר"א אזקרי, ספ' חרדים, שירי אהבה). שערך סות הדר לבש זיו אור פניך עוטה (ר"י נגארה, ירחק, עולת תמיד י). רפו ידיך יפה מתגרת אדנים קשה הפשיט סות תפארתך (שם, ירעפו עב). אל יגבהו אנשי בליעל כי עוד עליהם יחזור גלגל ישא נדיבי עם וילבישם סות הוד ורעת הכסיל תגל (מנחת יהודה שונא הנשים, טעם זקנים, הוצ' אשכנזי ז.). ירום ונשא מאד חשקי להפיק רצון אלי וצורי ובו רוחי מחוקת על כן אטהר המון מעי וידי וסות ותהי עתידה בכור דעה מזקקת (ר"ש ארקוולטינדו, ערוגי הבשם לב, קיח:). — סות אימה, סות אימים: וסות אימה לבשי ויצר רע כבשי (רשב"ג, שם"ש ה, הוצ' זקש). מפני פחד יי' לבשתי סות אימים הקיצוני רעיוני ואישוני נרדמים ולקול קורא פני נפלו והם נבלמים (רמב"ע, מפני פחד יי', הוצ' דוקס 74). הררי עולמים כבדו הר קדשו משפחות כל עמים בקרו מקדשו לבשי סות אימים פחדו מאשו (ר"י הלוי, ישען). לבשו אימים סותם ופחדים בשאונם (הנ"ל, ישרים דרכי נפש). לובשי סות אימים ועוטי פחד בליל זה משכימים בלבד אחד (סדר רע"ג, תקון ליל שבת בין ר"ה ליוה"כ). — סות אור: שמש כחתן יעטה סות אור מהודך נאצל ולא נעדר (רשב"ג, שמש כחתן). הפייט שאמר יה אור מסות אור בראו (ר"י ברי אנטולי, מלמד התלמידים נג:). — סות אבל, סות אבלים: ופשטו ימותי זמן סות אבלים והנם במדי חתנים הדורים (רמב"ע, התרשיש ז כג). איך היתה לראשה אך עתה חרבה סות אבל לבושה כמו אשה עזובה (ראב"ע, איך קול). אנושה ענושה גרושה מירושה כבושה כתושה וסות אבל לבושה (הנ"ל, אנושה ענושה). מאד רגזה תבל לציץ יקר נבל ולבשו סות אבל מאורים כשחק (ר' אבא מארי אבן כספי, לקוטים מספ' דברי יוסף סמברי, ברליגר 27). — ומ"ר סות': ופשטתי בגדי גאוה ולבשתי סותי ענוה (בקשה לר' בחיי, בסוף ס' חו"ה בערב', הוצ' ד"ר יהודה). סותי מעל יעטה כמעיל בגדי בגד לי כשלמה (רמב"ע, דיואן קכא, בודל'). ורועים כסילים באפל בעת כל בני איש בסותי שחרים עטופים (הנ"ל, התרשיש ז פד). שכל לבל חיל ולא יכול פשוט סותי אמתנו ומלבושנו קנאה לבוש בואת גוזר נפש ומקשר בלבו רוץ להפרישנו (הנ"ל, לפני זמן). ואשה אזכור לכתך אחרי משובה ואז אלבישך סותי מלוכה (שכולה עכורה, יוצ' יוה"כ, סדור תימני, כ"י בריט' מוז'). ראיתיו איש נבל אשר סותי חבל בברכת הר עיבל יברך (ר"י זבארה, ספ' שעשוע' יב, הוצ' דודסון 132).

סות[1], ממנו סִית, *מֵסִית, *הֵסֵת, *הֶסְתָּה.

סוּת, קל לא נמצא.

—הִפע', הֵסִית, הֱסִיתָה, הֵסִיתָה, הֵסַתָּה, הִסִּיתוּהָ, מֵסִית,

1) רק בעבר'.

*__סוּרְסִי__[1]), ש"ת של סוריא, — א) לשון סורסי: בא"י לשון סורסי למה (רבי, סוט' מט:). ד' לשונות נאים שישתמש בהן העולם ואילו הן לעז לזמר רומי לקרב סורסי לאילייא עברי לדיבור (ר' יוחנן, ירוש' מגיל' א יא). שלא יהא לשון סורסי קל בעיניך (הול', שם סוט' ז ב). תכוסו על השה לשון סוּרסי הוא זה באדם שאומר לחבירו כוס לי טלה זה (כבי ישמעאל, מכיל' בא ג). — ובספהמ"א: ולשון סורסי וכתב סוּרסי שהוא עכשיו ביד נצרים בבבל וקוראין אותו סוריאני על שם אותו מקום (סוריא) הוא נקרא (גיאוניקה, הול' גינצבורג 174). — ב) מין לחם: לחם עוני פרט לסוּרסין[2]) ולחלת המסרת ולאשישה (ירוש' פסח' ב ז).

*__סוֹרֵר__, ת"ז, מ"ר סוֹרְרִים, — עקום, לא ישר: הכונה בזה כי הלב שמזגו רע וחסר עתיד להשתבע ממדות פחותות ודרכים סוררים ומעוותים כי יכבד מאד על האדם לתקן אשר עוותו הטבע בשרשי יצירתו (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה, דרוש ט, כד:).

סוֹרֵר, — עי' סָרַר.

__סוּת__, ש"ז, בכנ' סוּתָה, סוּתוֹ, — בגד: כבס ביין לבשו ובדם ענבים סוּתֹה[3]) (ברא' מט יא). — ובמשנה: וסמוכות המטה וטפוס של תפלה ואמום של עושה סותות[4]) הרי אלו טהורין (כלים יו ז). — ובספהמ"א: לא סות בן ושל אשה ושל בת וסות של יום (אם חול) יהי נלקח בשבת (רס"ג, ס"ם, קבוצת קונטרסים). — ומצוי בלשון המליצה והשיר: היה קרוב במאכלך וסותך ולוה דל ולא תחמד עמיתך (הול', מוסר השכל 68). עלי מה אקרעה מלבוש ומדים ולבתי כבגד עש ועדים ולמה תעלו חמר עלי סות ומורשי כמו בארות בשידים (ר"ש הנגיד, עלי מה אקרעה). סותה היא לשארו ביום שובו לשארו הוא שמלתו לערו (יצחק בן לאונן, פסלתי מילרי, שער השיר 58). סותו אדם בדמעיו כי מעפעפיו יזה נצחו (רמב"ע, דיואן שם, בודל'). עת החלי אראה לבוש אדם כמו דרך בגת בדמי איש צבוע ואחזה אך המתם תוך מחנה בדד בסות פרום וראש פרוע (ר"י הלוי, גבר הזמן). וקול ארים בתמרורים עלי סבתה ומכנאסה וסות אקרעה על דרעה אשר לפנים נתפשה (ראב"ע, אהה ירד). הוא מחולל הכל במלתו הוד והדר סותו ומלבושו אך ברחמים נמצא לכל דורשו (יחדו כא, קונט' הפיוט' עו). נאמנים סבבוהו בנסעם ולשער המים קרבוהו סות פרשו בינו לבין עם אשר סבבוהו (Elbogen, Stud. 149). רצון ברכה אשיתכם ומשנה תחת בשתכם רזו אדום סותכם (מחז' איטל' א קד.). לא יאכלו עוד קצירך צוררים רק קציניך עטי מור קציעות סות הדריך (יונה ואיך תרבלי, ספ' פזמו' תימני', לד:). גלה דשן מאדמה ועץ פרי לתנובת טל דשן ללחום רעב וסות למכסה מעורטל דשאים ברביבי זרזיף ובקיץ באגלי טל (רשות לטל, הגד' אלוירה ומנקד', כ"י בריט' מוז'). ועלי יבלו נחלים ההדם הנץ יגמל חלצו סות אלמנותם כל עצי עדן וצצו מהדר זיו מחלצותם וכו' וערוגת הורדים תעטה סות הוד מאדם על צעיף רמון רדודים (שם). נפש תוקיר נבזה לפי פניו או הוד סותו דומה למכבד מת יען קברו אותו בתכריכי רקמה (רש"ע פלקירא, המבקש כו). אם מחר טיט יהי סותו וגוש עפר חתולתו (ר"י נגיארה, יברח כלל, עולם מדם כד). ומלביש סות לערומי איומה חליפות הבגדים היא כסויה (ד"ס יהודי מצרים וא"י ב, מן 12). ענוה עד מאד יקרה ומעלתה מהודרת לבבי בה דבוק תמיד הכי האות עלי טובה והוד יפיה היותה סות וחלק לגביר דויד (ר' יוסף בן תנחום הירושלמי, קובץ על יד ט, מעמוני מסתרים, הול' מק"נ 17). — ונסמך לכמה שמות: סות הישועה רבנו עטף להושיע האנשים והנשים והטף (קטע מפיוט לכבוד רחם היפיפה, סעדיאנה, שכטר 66). יום תאוה יגלה יחישה וסות גאוה יה אותי הלבישה (ר"י אבן גיאת, יום תאוה, על אורות לסד"ל 30). רעו שתו כי הסתו עבר גם מחלצות זקן זמן פשט אבן בחול שמש בטלא סות נוער עלי עמק והר פשט (רמב"ע, תרשיש ג ל). וישחר את שערי עשיר ראשו מסות חסד פרע (שם ט ט). אהה

1) [מן היווני σύρος.] — 2) [יסטר' פרש לחם הבא מסוריא. ואחרים מפרשים שנאפה במשרת (מסרת).]

3) [פרש ראב"ע: וי"א שהוא כמו כסותו והוא חסר כ"ף (כך דונש בתשובותיו על רסע"ג 152) והנכון בעיני שהו' מגזר' מסוה, ע"כ; וכן שפת יתר קמד; וכן בארוהו החדשים. ובפונית סוית, אולי במשמ' מסך ווילון (Lidzb. 328). וקדמונינו פרשו מן פעל סות, עי' תנחומ' (ויחי י): אין סותה אלא טעות שנאמר כי יסיתך ע"כ. ועי' גם פירוש רש"י לתרגום כאן.]

4) [וסות הוא הבגד ובדם ענבים סותה וכו' ירצה בו הדפוס אשר יארגו עליו האזורים והאבנטים, רמב"ם (דרנבורג). אולם הגרסה מספקת מאד. במדב"ם גרס סוות, וזה אפשר להיות מ"ר של סות בהשמטת התו ויש גרסות אחרות, עי' בפרוש רה"ג, ר"ש ור"ע מברטנ'. ובקטע כ"י מנקד (בודל' MS. Heb. d. 603) נמצא עושי סָכּוֹת.]

Masor. d. West. ח).—וגם מ״ר סורות, ואמר המשורר: בהיות אלהים עמך כל עץ יער יהי עושה לך פרות ובאין אלהים עמך גפנך הנעבד יוציא לך סורות (ר״ם הנגיד, בן משלי 88, הוצ׳ הרכבי 141). אם תראה איש יולדו חנף מאהבתו לנצח סור כי איך גפן נכרית לעד מבניה יצלח לה סוּר (רמב״ע, תרשיש ו, לו-לז).

ד׳ **סוּר**, ממנו *ב. סִירָה, *סֵיר, *סוּרָה.

ה׳ **סוּר**, ס״ז, מ״ר סוּרִים, כמו אֵסוּר, אֲסוּרִים: טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל וכו׳ כי מבית הַסּוּרִים[1] יצא למלך כי גם במלכותו נולד רש (קהלת ד יג-יד).

ו׳ ***סוּר**, סוֹר, ס״ז,—כמו סאור, סיאור: כל שעסקיו עם הנשים סורו רע כגון הצורפים והסריקים וכו׳ (קידוש׳ פב.). מפני מה הזהירה תורה בל״ו מקומות ואמרי לה במ״ו מקומות בגר מפני שסורו רע (ר׳ אליעזר הגדול, ב״מ נט:). לפי שסורו (של הגר) רע הזהיר עליו במקומות הרבה (רמב״ם, גרים ד ג). שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מפני מה הכל מושלים בעכברים מפני שסורן רע (הורי׳ יג.).—חזר לְסוּרוֹ: בגר שחזר לסורו הכתוב מדבר (ר׳ אליעזר, מכי׳ משפ׳ כ). כיון שראה דוד שהממון חביב עליו[2] עמד ומינה אותו קומסין תסברין אמרו כיון שמת דוד חזר לסורו (רב שמואל בר נחמן, מד״ר שה״ש, קמכוכי). אמרו אילולי אריכות פנים שהאריך רב׳ יהושע עם עקילם היה חוזר לסורו[3] וקרא עליו טוב ארך אפים מגבור (שם ברכתי׳ ע). וילך וישב לבן למקומו לסורו[4] (שם עד).— ובסהמ״א: וממנה בני איש לא תשנה לבל תהיה בעיניהם מגונה לבד אם יחלפו חק דת ותורה וסורם רע ודרכם לא ישרה (כמ״ע פלקירא, בתי הנהגת הגוף והנפש, כ״י פלורנצא). ראו הדופי דבוק בתכונת רוחם וסורם של עם ישראל רע מאד אוהבי הבטלה וכל עסקם רק במסחר רוכלים המחזירים בעירות ובכפרים (פלה״ם, ענערת לבי ג:). אפס כי עוד מעט היו חוזרים לסורם ובהתלכלכם בחטא היו משיבים את האבן על פי הבאר בשובם אל בור הגלות כמאז (כ״י מוסקאטו, נפוצ׳ יהודה ג, ז:).

1) [נחה האלף וחסרה מהמכתב והוא בית הסהר שנותנין שם האסורים, רד״ק בשרשיו; וכן ראב״ע. ורש״י פרש ממקום הטנופת וסרחון בדמתרגמינן ויבאש וסרי, ע״כ. ויש כ״י שגורסין האסורים.]

2) על יהונתן בן גרשם בן משה.

3) [עי׳ סאור.] — 4) [דרשו למקומו לאלהיו.]

ז׳ ***סוּר**[1], פ״י, פקד, בִּקֵּר: מניין שהקב״ה סֹ֫ר[2] את החולה שנא׳ ה׳ יסעדנו קרי ביה יסערנו (רב ענן אמר רב, שם, שבת יב:).

***סָוַר**[3], פ״י, כמו צבר, רק בינ׳ פעו׳, מ״ר לנקי׳ סוורות: המוכר את הכרם מכר את הקנים ואת הדוקרנים ואת זמורות שקמה שבתוכו אבל לא מכר לא את העצים ולא את אבנים סוורות[4] בין לגירו ובין לגדירו וכו׳ (תוספת׳ ב״ב ג ו).

***סוּרָה**, מ״ר סמי׳ סוּרֵי, — כמו שְׂעוֹרָה, שְׂעוֹרֵי: אילו ניטלין אחד מששים גידולי תרומה ועירובי תרומה וכו׳ ותורמסין וסורי[5] אדומיות ותרומת עציין ותרומת אפטרפין (תוספתי תרומ׳ ה ז).

***סוּרְחָן**, — עי׳ סרחן.

***סוּרִיאֵל**, שם מַלְאָךְ: שלשה דברים סח לי סוריאל[6] שר הפנים אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש וכו׳ (ר׳ ישמעאל בן אלישע, ברכ׳ נא.). וכיון שראה ר׳ נחוניא בן הקנה גזירה זו עמד והורידני למרכבה ובקשתי מסוריאל שר הפנים ואמר לי עשרה נכתבו ונתנו לסמאל הרשע שר של רומי (בריייתא מפרקי מרכבה).—וְכֵן סוּרִיָה, סוריא: כשאתה בא ועומד על פתח היכל הראשון טול שתי חותמות בשתי ידיך אחד של טוטחסנאי ואחד של סוריה[7] שר הפנים (פרקי היכלות יח). וכן ג״כ קראוהו ז״ל סוריא שר הפנים שהכוונה לומר שהוא ית׳ נראה אליו בראשונה לקבל ממנו השפע בתחלה שהמלאכים נקרא להם שמות כפי פעולותיהם (רשב״ץ זוהר, תפלה׳ ישראל ג, נא.).

סוֹרֶם, — עי׳ סרם.

1) [כמו סער בארם׳, עי׳ הערה הבאה.]

2) [כך גרסת הערוך, והוא מוסיף: פי׳ סר סער בהבלעת העין תרג׳ פוקד מסער, ע״כ. ובדפ׳ הגרסה סועד. ורש״י מביא גרסה זו בשם רבנו יעקב: סוער, וכן בכ״י מינכ׳, ועי׳ גם נדר׳ (מ.) ובפרוש המיוחס לרש״י שם.]

3) [עי׳ סואר וההערה הבאה.]

4) [בדפו׳ סוירות. ובעל מנחת בכורים גורס סדורות בין לנוח. ועי׳ גמ׳ (סע.): עולא אמר אבנים הסדורות לגדר. והא תני ר׳ חייא אבנים צבורות לגדר תני סדורות, ע״כ. ועי׳ שם ברש״י.]

5) [כך בכ״י א״פ. ובדפו׳ ושעורין.]

6) [חסר בכ״י מינכ׳. ועי׳ ד״ס, הערוך.]

7) [נ״א סוריא. וכן בהיכלות רבתי, ילינק ביה״ם ג, 95.]

את לבו רבי שמעון אומר אפילו אחת ומסירה את לבו לא ישאנה (קנהי' ג ז). אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו (ר' דוסתאי ברי ינאי, אבו' ג ח).

—הפעי', הוּסַר, מוּסָר, מוּסָרים יוּסָר,—הוּסַר דבר, שהסירוהו, בפעל ממש, שלקחוהו ממקומו: ואת כל חלבה יסיר כאשר הוּסַר חלב מֵעַל זבח השלמים (ויקר' ד לא). כאשר יוּסַר חלב הכשב מזבח השלמים (שם לה).—ובמשמ' חדל, נפסק: ומעת הוּסַר התמיד (דני' יב יא).—ובתלמוד: תנא לענות בו סרה עד שתוּסַר[1]) גופה של עדות (מכות ה.).—ובסהמ"א: עדה היא של פריה ורביה על שם שמגונה עליו ומוסרת מאצלו עדה תרגום של סורה (רס"י, ברא' ד יט).

—פִּעֲלֵל, סוֹרֵר,—כמו הִפעי', סוֹרֵר דרך, הסיר את הדרך, עִוֵּת אותה: דְּרָכַי סוֹרֵר[2]) ויפשחני שמני שומם (איכ' ג יא).—ואמר הפיטן: שעו מני בבכי אמרר דרכי סורר (איכ' אספתו, קינ'). כי אם דרכי בזמיר סוררתי היום כבני ישי וכבני קרח איישיר פעמי כאשר גזרתי (ר"ע פרנסי', מתק שפתים, הוצ' מק"נ 81).

—פֻּעֲלַל, סוֹרַר,—שסוררו אותו: וקלו מנשרים מהלכיו וגברו מאריות בין חמושים דרכיו סוררו לשני עבריו והאחד במישור בם יקושים (ר' שלמה מזל טוב, שיר על שחוק האיסקאק, דברי חפץ, הוצ' עדלמן 6).

ב.סור[3])، ממנו ב.סור.

ב.סוּר, פ"ע, סָר, — סָר דבר, הבאיש, ובכלל נשחת ונתקלקל, במשמ' רוחנית ומוסרית: חבור עצבים אפרים הנח לו סָר[4]) סבאם הזנה הזנו (הוש' ד יז-יח). יי' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דרש את אלהים הכל סָר[5]) יחדו נאלחו אין עשה טוב

---

1) [כך גרסת הערוך. ובדפו' שתסרה, וברש"י: סרה עדות המוסרת שהוסרו משם.]

2) [רש"י פרש לשון סִירים קוצים סורר קוֹוץ אותם מפזר קוצים בדרכי, ע"כ. וכן מנחם במחברת. וראב"ע מוסיף: והישר בעיני שהוא פעל עבר מגזרת כפרה סוררת, ע"כ. אולם רד"ק בשרשיו פרש לנכון שהוא בנין מרבע מן סור, וכן כל החדשים.]

3) בארמ' סרי.

4) [כך פרש רד"ק: תרגום ויבאש וסר כל כך הם שותי' ומשתכר' עד שבאש סובאם בפיהם, ע"כ. ורש"י מפרש: סר לשון זר כמו סורי הגפן נכריה כלו' סר ממקומו ונהפך לאחר, ע"כ. וי"ת סר כמו שר: שלטוניהון וכו', עי' רד"ק. ויש מהחדשים מגיהים סוד סבאם.]

5) [ואפשר מן א.סור.]

אין גם אחד (תהל' יד ב-ג).—ובסהמ"א: ס ר היין בלהקת שכורים חכם לב בקהל בוראים (אסף ב, כד ז).

—וביני פעו' סוּרוֹת: (ואם הביא שלא מן המובחר) כגון תמרים שבהרים ותאנים סורות[1]) ומרוקבות (רמב"ם, בכורים ג ג).

ג.סור، ממנו ג.סור.

ג.סוּר, סָר,—סר בפלוני, מרד בו: ולא זעקו אלי בלבם כי ייללו על משכבותם על דגן ותירוש יתגוררו יָסוּרוּ[2]) בי ואני יסרתי חזקתי זרועתם (הוש' ז יד-טו).

ד.סוּר, ש"ז, מ"ר סמי' סוּרֵי, כנ' סוּרַי, נקי' סוּרָה, — א) מי שסר: מקוה ישראל יי' כל עזביך יבשו וסורי[3]) בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים חיים את יי' (ירמ' יז יג).—ובמדרש: כך בישראל צדיקים ישרים חסידים בני תורה אפי' סוריהן גומלי חסד אינון (מד"ר במדי' ג).—ונרדף לגֹלָה: ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה וְסוּרָה ואלה מי גדל (ישעי' מט כא).—ואמר המשורר: ואשמיע שבחיו ואספר לעם נברא בני סורים וגלים (ר"ש הנגיד, הלי תעס).—ואמר המקונן: גולה כנוית וסורה גגוית בשמעי והשלחתי בכם את חית (איכה תפארתי, קינ'). אני גולה וסורה בינות לבאים פזורה והם שוקטים ונחים במשכנות מבטחים (ראב"ע, אני גולה). כבר חלפו ימי ילדות ושחרות ונפשנו עדן אחור נסורה וחדלה מחלת חשק כהיום ואין מזור לרפאות את מזורה (עמני' מחב' ח).—ובמשמ' שם מפשט: זכור עם כל טובה סורה ועם כל צרה התקוה לאלהים שיעבירנה כי בזה התמיד הטובה נתנצל מן החטא (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, 63).—ב) דליה של גפן רעת המין: ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סוּרֵי[4]) הגפן נכריה (ירמ' ב כא).—וגם סורי בנפרד: תרפא גפן נהפכה לסורי תוציא ממסגר אסורי (Kahle,)

---

1) [עי' פרוש ב"מ ותניא תו תמן (ירוש' בכורי' א ג) תאנים סורות ומרוקבות וכו'. ובירוש' שלפנינו נמצא תאנים סוכות מנוקבות.]

2) [עי' רד"ק: והוא בענין שני שרשים סור וסרר, ע"כ. ואולי צריך לנקד יְסוֹרוּ=יָסֹרוּ מן סרר.]

3) [כך הקרי והכת' יסורי, ועי' יסור. ופרש רש"י אותם שסרים מדברי ע"ב, ועי' גם ברד"ק.]

4) [פרש רד"ק: הם הבדים הרעים שמסירין אותם מן הגפן שאין בהם צורך, ע"כ. ובשרשים אמר הנטישות הסורים מן הגפן, ע"כ.]

—הפע׳, הסיר, הסירה, הסירה, הסירותי, הסרתי, הסירת, הסירו, מסיר, הסר, להסיר, הסירך, הסירכם, הסר, הסיר, הסירי, הסירו, הסרו, אסיר, אסירה, תסיר, יסיר, יסר, ויסר, יסירנה, ויסרהו, ויסרה, ויסרם, ותסר, ותסר, יסירו, — הסיר דבר, עשה שיסור, בכל המשמ׳ של קל, — א) בפעל ממש: ויסר נח את מכסה התבה (ברא׳ ח יג). אעבר בכל צאנך היום הסר משם כל שה נקוד וטלוא (שם ל לב; גם לה; לה ב; לח יד; יט; מח מג; מח יז). והיה בעבר כבדי ושמתיך בנקרת הצור וסכתי כפי עליך עד עברי והסרתי את כפי וראית את אחרי (שמות לג כב-כג; גם יד כה; לד לד). והסיר את מראתו בנצתה והשליך אתה אצל המזבח (ויקר׳ א יו; גם ג ד; ד לא). והסירה את שמלת שביה מעליה (דבר׳ כא יג). חרם בקרבך ישראל לא תוכל לקום לפני איביך עד הסירכם החרם מקרבכם (יהוש׳ ז יג). היום הזה יסגרך יי׳ בידי והכתיך והסרתי את ראשך מעליך (ש״א יז מו גם לט). לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים (ש״ב ה ו). ולא אבה דוד להסיר אליו את ארון יי׳ (שם ו י). אעברה נא ואסירה את ראשו (ש״ב יו ט). וימהר ויסר את האפר מעל עיניו (מ״א כ מא). ויסר את מצבת הבעל אשר עשה אביו (מ״ב ג ב; גם ו לב; יו יז). ואצרף כבר סגיך ואסירה כל בדיליך (ישע׳ א כה; גם ג יח; ה ה; יח ה). הסירו נטישותיה כי לא ליי׳ המה (ירמ׳ ה י). הסיר המצנפת והרים העטרה (יחזק׳ כא לא). אפך ואזניך יסירו (שם כג כה; גם כו יו). הסירו הבגדים הצאים מעליו (זכר׳ ג ד). ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן (אסת׳ ג י; גם ד ד). כבודי מעלי הפשיט ויסר את עטרת ראשי (איוב יט ט).—ב) בהשאלה, עשה שיחדל, שיפסק: העתירו אל יי׳ ויסר הצפרדעים ממני ומעמי (שמות ח ד; גם י יז; כג כה). התפלל אל יי׳ ויסר מעלינו את הנחש (במדי׳ כא ז). —הסירו מאחרי פלוני, עשה שיעזבו, שיעזב תורתו ובדומ׳: כי יסיר את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים (דבר׳ ז ד).—והסיר מן: והסיר יי׳ ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים (שם יה).—ובמשמ׳ החסיר, בטל: כאשר צוה יי׳ את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה יי׳ את משה (יהוש׳ יא יה).—במשמ׳ החדיל: ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין הסירי את יינך מעליך (ש״א א יד). וחסדי לא יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול (ש״ב ז יה). —בטל, התדיל: ושאול הסיר את האבות והידענים מהארץ (ש״א כח ג). הוא (חזקיה) הסיר את הבמות (מ״ב יח ד; גם כב). — הסיר דם מעל, מחה, קנח, ובהשאלה העון: ופגע בו וקברתו והסירת דמי חנם אשר שפך יואב מעלי ומעל בית אבי (מ״א ב לא).—הסירו מעל פניו, דחהו, גרשהו: ויתאנף יי׳ מאד בישראל ויסרם מעל פניו (מ״ב יז יח; גם כג; כג כז; כד ג). הסיר מעשים מנגד עיניו: רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע (ישע׳ א יו).—הסיר ממנו משען: כי הנה האדון יי׳ צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים (ישע׳ ג א; גם ה כג; כה ח; כז ט; לא ב). ואם תסיר שקוציך מפני (ירמ׳ ד א; גם ד). — הסיר את פלוני, הדפו ממצבו, ממשרתו: ומי יתן את העם הזה בידי ואסירה את אבימלך (שפט׳ ט כט). אשר הסירתי (את שאול) מלפניך (ש״ב ז יה). — הסירו ממלך, הסירה מגבירה, מכסא המלכות: וגם את מעכה אמו ויסרה מגבירה (מ״א יה יג).—ובאו שמה והסירו את כל שקוציה ואת כל תועבותיה ממנה ונתתי להם לב אחד וכו׳ והסרתי לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר (יחזק׳ יא יח-יט). חמס ושד הסירו ומשפט וצדקה עשו (שם, מה ט). ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה (הושע ב ד). והסירתי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם (שם יט). אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוספי לגבהה עוד בהר קדשי (צפני׳ ג יא). הסיר יי׳ משפטיך פנה איבך (שם יה). והסרתי דמיו מפיו ושקציו מבין שניו (זכר׳ ט ז). ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי (תהל׳ סו כ). הסר מעלי נגעך (שם לט יא). הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעברנה (שם פא ז). דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני (שם קיט כט). הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך (משלי ד כד). הסר רגלך מרע (שם כז). מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה (שם כח ט). יסר מעלי שבטו ואמתו אל תבעתני (איוב ט לד). מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח (שם יב כ). מסיר לב ראשי עם הארץ ויתעם בתהו לא דרך (שם כד). חי אל הסיר משפטי ושדי המר נפשי (שם כז ב). לא אסיר תמתי ממני (שם ה). להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה (שם לג יז). והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך (קהל׳ יא י). — ואמר בן סירא: בנעוריו הכה גבור ו י ס ר חרפה מעל עם (ב״ס, גני׳ מז ד).—ובמשנה: ר׳ יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מ ס י ר ו ת

ושמאול (מ״ב כב ב).—וסר מרע: ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל (ישעי׳ נט יה). סור מרע ועשה טוב (תהלי׳ לד יה). אל תהי חכם בעיניך ירא את יי׳ וסור מרע (משלי ג ז). איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע (איוב א א).—ולבבו סר: ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו (דברי׳ יז יז). ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן יי׳ יסור לבו (ירמי׳ יז ה). אשר נשברתי את לבם הזונה אשר סר מעלי (יחזק׳ ו ט). לבב עקש יסור ממני (תהלי׳ קא ד). — ולהפך, סר הדבר מלבו, נשכח, נעזב: רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך (דברי׳ ד ט).—סר אל משמעתו של פלוני, עשה מצותו: ומי בכל עבדיך כדוד נאמן וחתן המלך וסר אל משמעתך ונכבד בביתך (ש״א כב יד).—וסתם, סר פלוני: ולעם הזה היה לב סורר ומורה סרו וילכו (ירמ׳ ה כג).—ב) סר דבר, חדל, פסק, עבר וחלף, לא היה יותר, verschwinden; se retirer; to depart: לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה (בראש׳ מט י). והעתרתי אל יי׳ וסר הערב מפרעה ומעבדיו מחר (שמות ח כה; גם כז). והבגד או השתי או הערב או כל כלי העור אשר תכבס וסר מהם הנגע (ויקר׳ יג נח). אם גלחתי וסר ממני כחי (שפט׳ טז יז; גם יט). ורוח יי׳ סרה מעם שאול ובעתתו רוח רעה (ש״א טז יד; גם כג). — סרה ידו מפלוני, איננו מכהו יותר: אז תרפאו ונודע לכם למה לא תסור ידו מכם (ש״א ו ג).—וסר החסד, החרב, הבמות וכו׳: וחסדי לא יסור ממנו (ש״ב ז יה). ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם (שם יב י). אך הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות (מ״א כב מד). לכן עתה יגלו בראש גלים וסר מרזח סרוחים (עמו׳ ו ז). וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים (ישע׳ יא יג). לשבר אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור (שם יד כה). וסרה קנאתי ממך ושקטתי ולא אכעס עוד (יחזק׳ טז מב). והורד גאון אשור ושבט מצרים יסור (זכר׳ י יא). אם תכתש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו (משלי כז כב). לא יסור מני חשך (איוב טו ל).—ואמר בן סירא: אם יסור ונטשתיהו ואסגירנו לשדדים (ב״ס, גני׳ ד יט).— ובמדרש: בשעה שברא הקב״ה את עולמו אמר לו לשר החשך סור מלפני מפני שאני מבקש את העולם

לבראות באורה וכו׳ ואם אין אתה סר אני גוער בך (פסיק׳ רבתי, מתן תורה).—ובספהמ״א: ולא סרה האומה מזה המנהג מימות משה ועד אחר חורבן בית שני (ר״כ גאון, ברכ׳ הקד׳). והתגדלם בטובות האלהים העודפות והתגלגלם בהם עד ששבו אצלם רגילות וידועות כאילו הם עצמיות לחם בלתי סרות מאתם ולא נפרדות מהם כל ימיהם (ר״י א״ת, חו״ה הבחינה, פתיחי).—ואמר הפיטן: צפה בעין נפלאות צורך ודע כי מאין בואך וסורך מה מבטח בחיים ותאמין שורך וכסור מי עין לעפר סורך (יחיד מקדש, יוצ׳ פסח, הגדה מלויל׳ ומנק׳ כ״י בריט׳ מוז׳).—ומצוי בלשון הפילוסופים במשמ׳ חדל: וכבר ידעת שענין התנועה אצלנו הוא ההשתנות מענין אל ענין ותארנו אותו בשהוא אמת ויותר אמת מכל אמת בענין האמת אמנם ישוב אל שהוא לא סר מהיותו מצוי ולא יסור מצוי מציאות לא יקנהו מזולתו (כאב״ד, אמו״ר 55). ולא סר לעשות כן עד שנגמרה עבודת אדמתו כהוגן (ר״י א״ת, חו״ה הבחינה ג). ולא יראה שהיה העולם כלל נעדר עד שנברא אבל לא סר ולא יסור וכו׳ ולא סר העלול עם העלה (הוא, הכוזרי ד יג). אם כן לא סר האדם הווה משכבת זרע ודם (שם ה יד). וכן הבטיחונו הבורא על ידי נביאיו שלא נאבד ולא יעשה עמנו כליה ולא נסור לעולם מלהיות אומה חסידה וכמו שאי אפשר שיתבטל מציאותו של הקב״ה כן אי אפשר שנאבד ונתבטל מן העולם (רמב״ם, אגרי תימן). אבל כונת מאמר הזה להעיר איש בעל דת שהורגלה בנפשו וכו׳ ומה שלא סר היותו מבין מדעתו וכו׳ (ר״ם א״ת, מו״נ, פתיחי). וחי האמת לא סרנו מלירוא מחבר בספר כמו אלו הדברים (רלב״ג, מלחמות השם, הקד׳ המחב׳). ולא יסורו יעשו כן מנהיגיהם עד אשר יחדשו המלות לכל מה שיצטרכו להם לצורך חייהם (רש״ע פלקירא, ראשי׳ חכמ׳ 23). והמליציות הם המוקדמות בתחלה ובארך הזמן יתחדשו בהן חדושין יצריכום אל מליצות ולא יסורו תתחדשנה מעט מעט (שם 29).—סרו פניו, נשתנה מראהו: ויאמרו איש אל רעהו אין זה כי אם אוכל ושותה הוא כי לא יוכל האדם להחיות מן הרעב ימים רבים כאשר חי זה ופניו לא סרו וכו׳ ויראו שלשה האנשים את הדבר אשר עשתה פלטת לאיש העני ההוא ויאמרו אך עתה הנה היא כלכלתהו ועל כן לא הרעיב ופניו לא סרו ולא מת בראשונים (ספ׳ הישר יח:).

א.סור[1], ממנו א.סור, סור, סורה, סורר, סרה.

א.סור, פ"ע, סר, סרה, סרתי, סרו, סרתם, סר, סרה, סור, סור, (מקור), סור, (לווי), סורה, סורו, סרו, אסור, אסרה, תסור, יסור, יסר, ויסר, נסור, נסורה, תסרו, יסורו, יסרו, — א) סר פלוני אל מקום, נטה מהמקום שעמד שם והלך אל המקום הנזכר; abweichen; détourner; to turn aside: ויאמר הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם וכו' ויפצר בם מאד ויסרו אליו ויבאו אל ביתו (ברא' יט ב-ג). ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל תירא ויסר אליה האהלה (שפט' ד יח; גם יט יא; יב; יה; כ ח). ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל לחם (מ"ב ד ח). ויבא שמה ויסר אל העליה וישכב שמה (שם יא). שלחה נערתיה תקרא על גפי מרמי קרת מי פתי יסר הנה (משלי ט ג-ד). —וסתם סר, או סר לראות וכדומ': ויאמר משה אסרה נא ואראה את המראה הגדול הזה וכו' וירא יי' כי סר לראות ויקרא אליו (שמות ג ג-ד). וישב מימים לקחתה ויסר לראות את מפלת האריה (שפט' יד ח). ובעז עלה השער וישב שם והנה הגואל עבר אשר דבר בעז ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני ויסר וישב (רות ד א-ב). והנה איש סר ויבא אלי איש (מ"א כ לט). כי מי יחמל עליך ירושלם ומי ינוד לך ומי יסור לשאל לשלום לך (ירמ' יה ה). — וסר מן האיש, מעל המקום: וידבר אל העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה (במד' יו כו). —ומתוך: ויאמר שאול אל הקני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן אספך עמו וכו' ויסר קני מתוך עמלק (ש"א יה ו). — וסר מאחרי פלוני: ויאמר לו אבנר (לעשהאל) נטה לך על ימינך או על שמאלך וכו' ולא אבה עשהאל לסור מאחריו ויסף עוד אבנר לאמר אל עשהאל סור לך מאחרי (ש"ב ב כא-כב). — ומן הדרך: סורו מני דרך הטו מני ארח (ישעי' ל יא). — ומן פלוני: סורו ממני כל פעלי און (תהל' ו ט). סורו ממני מרעים ואצרה מצות אלהי (שם קיט קטו). ואנשי דמים סורו ממני (שם קלט יט). —וסתם במשמ' מן, בענין התרחק: סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו (איכ' ד יה). סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה (ישעי' נב יא). —ודבר, לא סר הדבר ממקומו, לא נלקח משם, לא העתק משם למקום אחר: בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסרו ממנו (שמות כה יה). —ומעל: והענן סר מעל האהל (במד' יב י). —הלך לו הצדה: את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחתם בהדרך (נחמ' ט יט). — ובהשאלה, סר מעל פלוני, עזבו, התרחק ממנו, סר אפרים מעל יהודה, נקרע מעליו ויהי לעם לבדו: יביא יי' עליך ועל עמך ועל בית אביך ימים אשר לא באו למיום סור אפרים מעל יהודה (ישעי' ז יז). —והאלהים מעל פלוני, עזבו, אינגו עזר לו יותר: והוא לא ידע כי יי' סר מעליו (שפט' יו כ). כי היה יי' עמו ומעם שאול סר (ש"א יח יב; גם כח יה; יו). — ומפלוני במשמ' זו: ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו (איוב כא יד). —והאדם מאחרי אלהים, לא שמר תורתו וכיוצא בזה: אך אל תסורו מאחרי יי' ועבדתם את יי' בכל לבבכם (ש"א יב כ). וידבק ביי' לא סר מאחריו וישמר מצותיו (מ"ב יח ו). אשר על כן סרו מאחריו וכל דרכיו לא השכילו (איוב לד כז). ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי (ירמ' לב מ). —ומן הדרך, עזבו הדרך הטוב, במשמ' רוחנית, ממצות האלהים ותורתו, מהישר והצדק וכדומ': סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה (שמות לב ח). כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מהר מן הדרך אשר צויתי אתכם (דבר' לא כט). כי זנו אחרי אלהים אחרים סרו מהר מן הדרך אשר הלכו אבותם לשמע מצות יי' לא עשו כן (שפט' ב יז). כל משפטו לנגדי וחקתיו לא אסור ממנה (ש"ב כב כג). ולא סר מכל אשר צוהו (מ"א יה ה). וילך בכל דרך אסא אביו לא סר ממנו (שם כב מג). ואתם סרתם מן הדרך וכו' (מלא' ב ח). למימי אבתיכם סרתם מחקי ולא שמרתם (שם ג ז). חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב ו). —לא סר מהחטאים וכדומ', שמרם, עשה אתם: רק בחטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל דבק לא סר ממנה (מ"ב ג ג). רק חטאי ירבעם בן נבט וכו' לא סר יהוא מאחריהם (שם י כט). —לא סר ימין ושמאל, לא נטה הנה או הנה, דקדק לעשות הדבר לכל פרטיו: בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאול (דבר' ב כז; גם ה כט; יז יא, כ; כח יד). לשמור ולעשות את כל הכתוב בספר תורת משה לבלתי סור ממנו ימין ושמאל (יהוש' כג ו). וישרנה הפרות בדרך וכו' ולא סרו ימין ושמאול (ש"א ו יב). וילך בכל דרך דוד אביו לא סר ימין

[1] [גם שור, והוא קרוב ל־א.זור. ובערב' זול זאל, בחלוף ס־ר בז־ל.]

לשמע הרבה אם שמרת מעט סופך לשמור הרבה (שם). תנא לעולם אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות (נדר' כ.). ויאמר לו (למנוח) מלאך יי' למה זה תשאל לשמי אמר לו המלאך אין אתה צריך לידע שמי שאין סופך שתראני עוד לעולם (מד"ר במד' י). מעידין אנו באיש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתבתה והלא בין היום ובין מחר סופו ליתן לה כתבתה (מכות א א). ואל תאמר דבר שאי אפשר (נ"א שאפשר) לשמוע שסופו להשמע (אבו' ב ד). כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני (רבי יוחנן, שם ד ט). אי אפשר לעמוד על התפל סופו לדון אחריך (רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא, תוספתי סוטי ו א). וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה (רבן גמליאל, אבו' ב ב). כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לש"ש אין סופה להתקיים (ר' יוחנן הסנדלר, שם ד יא). כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים (שם ה יז). האיש כובש את אשתו שלא תצא לשוק שכל אשה היוצאה לשוק סופה להיכשל (מד"ר בראשי ח, הול' תילודי). אני אבריע אם היתה טהורה סופה למות כדרך בני אדם ואם טמאה סופה למות וצבתה בטנה ונפלה ירכה (רבי, שם במד' ט). אם המשביע משביע לשקר סופה לצאת עליו (פסיק' רבתי, יי הדברות תניינות). ביצד מאימין את העדים על עדי נפשות היו מכניסין אותן ומאימין עליהם וכו' או שמא שאין אתם יודעין שסופינו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה (סנהי ד ה). נשים בכלל הנזק אף על פי שלא דיבר הכת' אלא באיש סופינו לרבות את האשה הניזק והמזיק בתשלומין לשלם הצי נזק (תוספתי ב"ק א ג). או כי ימות האיש האחרון אם סופינו לרבות אלמנה מה ת"ל גרושה (ספרי דבר' רט). ועתה שבו נא בזה גם אתם מהו גם אתם שסופכם לילך בפחי נפש כראשונים (מד"ר במד' כ). וישאו בני ישראל את עיניהם כיון שהכו ישראל האיקטורן יודעין שסופן לרדוף אחריהם (מכי' בשלח ב).—ובסהמ"א: אפי' אתה מבנים להם כל צאן ובקר שבעולם סופן לרנן אחריך השיבהו רוה"ק עתה תראה היקרך דברי אם לא (ערוך, ערך אר בע). אם ענה תענה אותו לשון גזום כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו' (רש"י, שמות כב כב). סופכם לקים דבר מלכות ולא לעבור על דעתם (מקדו, יול' ז פסח). אפי' אתה מכנס להם כל צאן ובקר שבעולם סופן לדון אחריך (ריטב"א, פי' על ר"ה א כו.).

—אין סוף, עי' °אין־סוף.

— *סוּפְגָּן, — עי' סֻפְגָּן.

— *סוּפְדָּן, — עי' סַפְדָּן.

סוּפָה, ש"נ, כנוי סוּפָתָהּ, מ"ר סוּפוֹת,—רוח עז ומהיר מאד. storm ; tempête ; Sturmwind : בסער ביום סוּפָה (עמו' א יד). פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כַּסּוּפָה (ישע' ה כח). ורדף כמץ הרים לפני רוח וכגלגל לפני סוּפָה (שם יז יג; גם כט ו; סו יה). כַּסּוּפוֹת בנגב לחלף (שם כא א). הנה כעננים יעלה וְכַסּוּפָה מרכבותיו (ירמי ד יג). יי' בְּסוּפָה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו (נחו' א ג). כן תרדפם בסערך וּבְסוּפָתְךָ תבהלם (תהלי פג יו). בבא כשואה פחדכם ואידכם כְּסוּפָה יאתה (משלי א כז; גם י כה). מן החדר תבוא סוּפָה וממזרים קרה (איוב לז ט). — ובהשאלה, גנבה הַסּוּפָה דבר, הסיעתו פתאם במהירות: יהיו כתבן לפני רוח וכמץ גנבתו סוּפָה (שם כא יח). תשיגהו כמים בלהות לילה גנבתו סוּפָה ישאהו קדים וילך (שם כז כ-כא). — סוּפָתָה [1], כמו סוּפָה, במליצה: כי רוח יזרעו וסוּפָתָה יקצרו (הוש' ח ז). — ואמר בן סירא: קול רעמו יחיל ארצו ובכוחו יזעים הרים אימתו תחרף תימן עלעול צפון סופה וסערה (ב"ס, גני' מג יו). — ואמר המשורר: וראשו בהנחה וסופו לאנחה ושיח וצוחה ושאון ושברים ולבן אל תתרע אשר מוסר יפרע זהרוחות יזרע וסופות לו פרים (דונש, דעה לבני חכמה). ועזם יי' יפול שם ואוצרות סופות וסערות וקפאון ויקרות (רשב"ג, כתר מלכות). הרוח אשר תראה בקיץ סובבת במדברות הנושאות האבק והעפר וזולתם מן הארץ נקראת סופה ובלעז בלומינה או קשר של רוח (ר"ש א"ת, אותות השמים, כ"י בגנזכי רומא). ומה שאמר בבוא כשואה פחדכם בא לבאר איכות פחדם העתיד לבא עליהם פתאום כמו הסופה שהיא סערה שתצא מן הרוח בפעם אחרת כשתפגוש בו רוח אחרת יוצאה כנגדו (ר' זרחי מברצלונה, פי' משלי א כז, הסהר ב 76).

סוֹפֵר, — עי' סָפַר.

°**סוֹפִי,** ת"ז לנקי' סוֹפִית [2].

---

1) כמו ישועתה וכיוצא בזה, ועי' הערה שם.
2) [חסר החמר של ערך זה.]

(אשה) בגופו[1]) של סופין (ר' זעירא, ירוש' יבמ' יב).—*סופי תאנים, סופי ענבים, — התאנים והענבים האחרונים: סופי תאנים[2]) ומשמר שדהו מפני ענבים סופי ענבים ומשמר שדהו מפני מקשאות ומפני מדלעות (פסח' ו:). — ובסהמ"א: כאספי קיץ וכו' כמו אוסף החסיל והם סופי תאנים שהן רעות (כס"י, מיכ' ז א). ספי ענבים והם ענבים שאינן מתבשלין לעולם מברך עליהם ועל המשקין היוצא מהן שהכל שאינן בכלל פירות (הלבוש, או"ח רב ע).—סופי הפסוקים: כי בסופי הפסוקים אם יהיה הטעם בראש התיבה יונעם וכו' ושאר סופי פסוקים טעמיהם למטה במארכה נמשכים (דה"ט 25).—ובמשמ' סלוק, הנגינה הבאה בסוף הפסוק: ומיני העלוי ששה והם זרקא וכו' וסליק שהוא סוף פסוק (ג' ספרי דקדוק לר"י חיוג, הוצ' נוט 128). אמר יקמץ בקמ"ץ גדול אם היה בסוף פסוק או באתנח (ראב"ע, צחות ב.). אחד במקום שהוא מוכרת בטעם הענין או במוכרת שהוא על דרך מקרה שהוא אתנח או סוף פסוק יאמר אחד בשלש נקודות תחת האלף (הוא, יסוד מספר, נספח למבוא הנקוד האשורי 133-4). בשאר הספרים יש לו משפט אתנח וסוף פסוק (רד"ק, מכלול סדה"פ ג:). — ובמשמ' מלת הזמן, באחרונה: למלך בשר ודם שאמר לעבדו לבשל לו תבשיל והוא לא בשל לו תבשיל מימיו סוף מקדית את התבשיל ומקניט את רבו (תוספת' ברכ' ז יח). הנושא את עיניו באשתו שתמות וירשנה או ישא את אחותה סוף קוברתו (שם סוט' ה י). כל תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו (ת"כ, פסח' מט.). כל שהוא משמש את רבו כראוי סופו הוא יוצא לחירות (ר' פנחס בשם ר' שמואל בר אבא, מד"ר שה"ש א). היה ר' יהושע מתיירא שמא יקפחנו על שוקיו סוף נפטר ממנו לשלום וא"ל רבי מי מלויני א"ל אני סוף הלך ר' יהושע לשלום (כלה רבתי ע). — וכן סוף ש-: כל מי שלהוט אחר בולמוס של עריות סוף שמאכילין אותו מבשרו (רב נחמן בר נחן, מד"ר בראש' כח). הה"ד אל תרא יין כי

1) [כנראה צ"ל בנופו, עי' קרבן העדה ופני משה].

2) [ר"ח והערוך פרשו שכבר אספו התאנה ונשתיירו בסופה שתים שלש תאנים והסיח דעתו מהן ואינו שומר אלא הענבים, ע"כ. ורש"י פרש תאנים שאינן מתבשלות כל צרכן עולמית וכו' סופי ענבים שלא יתבשלו עולמית. ע"כ.]

יתאדם מהו כי יתאדם כי יתאוה לדם נדה ולדם זבה וכו' סוף שאשתו אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ואינו פורש (שם ויקר' יב). אלא סוף שהמקום פורע לה תחת ניוולה שאם היתה עקרה שהיא נפקדת (משום רבי אליעזר, שם במדב' ט). בנוהג שבעולם מלך ב"ו גוזר גזירה אם רצה לקיימה הרי הוא מקיימה ואם לאו סוף שמקיימה על ידי אחרים (רבי אלעזר, שם ויקר' לה). מה היין הו' כל מי ששותה ממנו פניו מאירות וכל מי שאינו שותה ממנו שניו קהות כך ישראל כל מי שבא ומזדווג להם סוף שנוטל את שלו מתחת ידיהן (שם לו).—ועם אותיות היחס: כל אותן ארבעים יום שעשה משה בהר הוה למד תורה ומשכחה ובסוף נתנה לו במתנה כל כך למה בשביל להחזיר את הטיפשים (ר' יוחנן, ירוש' הורי' ג ז). כל הנהנה מסעודת הרשות לסוף גולה (ר' יצחק, פסח' מט.). אבימי בר נאזי חמוה דרבינא היה מסיק בההוא גברא ארבע זוזי גנב גלימא אתיא ניהליה אוזפיה ארבע זוזי אחריני לסוף הוכר הגנב (ב"ק קטו.). מסיע אבנים יעצב בהן מי שמסיע עצמו מתלמודו לסוף הוא מצטער (מד"ר קהל', מסיע אבנים). הבחור שבאבות זה יעקב וכו' ואמר לו הקב"ה והנה אנכי עמך ובסוף נתיירא שנא' ויירא יעקב הבחור שבנביאים זה משה וכו' ואמר לו הקב"ה כי אהיה עמך ולבסוף נתיירא (ר' פנחס בשם ר' ראובן, שם בראש' עו). יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי (ברכ' כט.). כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש שנאמר ואשת איש נפש יקרה תצוד (ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן, סוט' ד:). צינו' שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה (ב"ב סה:).—ובספהמ"א: אמרו לו אחרים נראה לנו שלא כדין עשית ואמר כדין עשיתי לבסוף זה הדיין בא באותו עניין ואותם שמתחילה אמרו לו שלא כדין עשית נעשו דיינים על אותו דבר (ספ' חסידים תתתקעד).—ועם הכנויים הסופיים והמקור להביע שהפעולה של המקור מוכרחת לבא בעתיד[1]): לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו ולא תשבעו בשמי לשקר הא אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך להשבע בשמי לשקר (ספרא קדוש' ג ב). שמור מה שבידך וסופך ללמוד לעתיד (קטע מכי' כתב"י על דבר' JQR. 1903, 450). אם שמעת מעט סופך

1) [עי' Segal, Gram. of Mishn. Heb. § 350.]

הים האחרון (יואל ב כ). מחר רדו עליהם הנם עלים במעלה הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל (דהי"ב כ טז). —סוף המעשה: מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף (קהל' ג יא). —סוף הזמן: טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם (שם ז ב). — סוף דבר, במשמ' אחרי הכל הנאמר קדם: סוף דבר הכל נשמע (שם יב יג). — ואמר בן סירא: עת רעה תשכח תענוג וסוף אדם יגיד עליו (ב"ס, גני' יא כז). — ובכתיב חסר, ספו, כמו סופו: לפני זר אל תעש רז כי לא תדע מה ילד ספו (שם ח יח). — ומצוי מאד בתו"מ: ר' יוחנן כי הוא מסיים סיפרא דאיוב אמ' הכי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה (ברכ' יז.). ותרבה גבולינו בתלמידים ותצליח סופינו אחרית ותקוה (ר' אלעזר, תפל', שם יז:). — ואמר הפיטן: אדם יסודו מעפר וסופו לעפר (ונתנה תקף, מוסף יוה"כ). זה וזה (האונס והמפתה) אין נותנין את הצער מפני שסופן לכך (ר' שמעון, תוספת' כתוב' ג ו). כתיב ושם דרך אראנו בישע אלהים שנייא היא הכא שהוא תיקון וסופו לקילקול (ירוש' שביעי' ג י). —סוף העולם: חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם (יבמ' א א). — והבעילה בזמן שהיא בתחלה אין אחריה כלום באמצע ובסוף יש אחריה כלום (שם ה ו). כל המנחות תחלתן וסופן בכלי שרת וזו תחלתה בכפיפה מצרית וסופה בכלי שרת (סוט' ב א). זה הכלל כל שתחילתו או סופו בפסלות פסול (ב"ב קכח.). כל דבר שהוא צריך למ"ד מתחילתו ולא ניתן לו ניתן לו ה"א בסופו (בשם ר' נחמיה, ירוש' יבמ' א ו). זנב הסוס היתה נקראת כדי שיהא סוף עפרה של זו נוגע בזו (רסב"ג, שם כלא' ב ג). כיי דמר ר' יעקב בר אחה בשם ר' יוחנן הגיעוך סוף מלאכת מים שאינן מחוורין מדבר תורה (שם גני' ברכ' ב 10). סוף רגע יצתה בת קול ואמרה הגיע סוף מיתתך (משה) (מד"ר דבר' יא). —לא סוף דבר, לא המסקנה של הדבר, לא דוקה: בנה בית וקנה כלים חדשים וכו' לא סוף דבר חדשים אלא אפילו שחקים כאילו הם חדשים לו (ר' חייא בר בא, ירוש' ברכ' ט ד). ולא סוף דבר עד שיהלך ד' אמות אלא אפילו שהא כדי הילוך ארבע אמות (רבי אבא, שם ד ו). ולא סוף דבר שכילה את שדהו אלא אפילו בשקצר (שם פאה ב ז). לא סוף דבר הקלים שבדמאי אלא אפילו דמאי עצמו (ר' זעירא, שם דמאי א א). לא סוף דבר בשויעותן המחרישה אלא אפילו מחרישה עתידה לזועזן (שם שבי' ג ז). ולא סוף דבר פישפש אלא כל דבר שנפשו של אדם חתה ממנו (שם תרומ' ה ג). לא סוף דבר שולחנו אלא אפילו כדי שולחנו (שם קוכ' ב ה). לא סוף דבר שתסרח אלא אפי' כדי שתסרח לא סוף דבר מקפת גריסין אלא אפילו מקפת כל דבר (שם י). הולכין ליריד ולוקחין משם עבדים ושפחות ובהמה ר"ל אמר לא סוף דבר עבדים ישראל אלא אפילו גוים מפני שמקרבן תחת כנפי השכינה (שם ע"ז א א). [לא] סוף דבר בין מלאך למלאך אלא אפילו מלאך עצמו חציו אש וחציו מים והוא עושה שלום בם (ר' אבין, פסיק' דר"כ א). לא סוף דבר משיב רעה תחת טובה אלא אפי' משיב רעה תחת רעה לא תמוש רעה מביתו (ר' שמעון, מד"ר ברא' לח). לא סוף דבר גופו אלא אפילו קורתו מהלך חמש מאות שנה (ר' יהודה ברי' אלעאי, שם שה"ש, אחת היא יונתי). לא סוף דבר בחור לבתולה אלא אפילו אלמן לאלמנה עד שתהיה בעשרה (ר' יודן בן פזי, שם רות ז). —ובפהמ"א: חזקה דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכל שכן נשיא וסוף דבר עיילו בקהל הנך בנים (קטע תפו' הגא', סעדיאנה שכטר 78). וכל לא סוף דבר אם נכנס בעזרה לעבוד אלא אף נכנס בה שלא לעבוד (המאירי, יומ' ג לא.). לא סוף דבר רחיצה בלבד אלא אף ישיבה (שם עמ.). — *סוף סוף, כמו על כל פנים: סוף סוף כל העומד לגזוז כגזוז דמי (כתוב' נא.). —ואמר המשורר: מה אעריך אלה לסיעת קרח המה בני עמרם לבד מאסו ולשרתך סוף סוף ירוצון ארח (ר"ע פרנסים, מבוא לספ' מתק שפתים, הול' מק"כ 9). אבל בפורים אין אנו אומרין הלל ואע"פ שמפני שאין אומרין הלל על נס שבחוצה לארץ הוא סוף סוף הרי אנו אין אומרין אותו ויום נס הוא ונגאלו ישראל מלהשמיד מלאבד (שבלי הלקט, תפלה ל). ואין ספק שחטאה בזה שרה עם כל חסידותה ונבואתה מפני שסוף סוף דעתן של נשים קלה (ר"י אברבנאל, ויקר', ד"ה ויאמרו אליו איה שרה). —*סוף כל סוף: השיב האפיפיור ואמר סוף כל סוף אין בנשים דעת (ר"ש אבן ויגא, שבט יהודה 38). — *סוף הפסוק: וכן אם בשתי התיבות טעם לסוף הפסוק כנאמו ותיבה קטנה עמו וכו' על זה הסימן יצא כל סוף הפסוק (דה"ע 25) —*ומ"ר סופים, סופין, —פירות מאוחרים הנשארים על האילנות בסוף הבציר: קידש

הקיץ ואבדו בתי השן וְסָפוּ בתים רבים נאם יי׳ (עמו׳ ג יס). אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יָסֻפוּ נאם יי׳ (ישעי׳ סו יז). איך היו לשמה כרגע סָפוּ תמו מן [1]) בלהות (תהל׳ עג יט). וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יָסוּף מזרעם (אסתי׳ ט כח).—ואמר בן סירא: עוד כאלה ולא נסוף וקץ דבר הוא הכל (ב״ס, גני׳ מג כז).—ובסהמ״א: שטית לאמר כי להלחם בנו מגדל ודברך זה שקר יסוף וידל (רסע״ג, הסגי׳ על חוי הבלכי, הול׳ דודזון 54).—ואמר הפיטן: קרב הדרך ולא נסוף ואויביך שית כקנה וסוף בשענית לאבותינו על ים סוף עננו ושובבנו ולא נסוף (מחז׳ איטלי׳ ב, כ:). ובן פורת ונצר חן אשר הוא כליל יופי וכולו מחמדים יתייהו ולא יִסוֹף עדי עש תהי ספה ותוג צדק ומאדים (ר״מ דרעי, לקו״ק פג).—ואמר המשורר: ידידי צמקו דדי תנובה וספו יונקי השיר וכלו ונהרסו שתות בוניו ואבן עדניו נושנו היום וב[לו] (רסב״ג, JQR. 1913, 67). והם קר וחם וזמן קיץ וחרף לא יסופון וישתנה זמן בחליפותיו (ראב״ע, בפס אל אסר אמר). והעז כצור מצחו והקשה כצור מוחו עדי סף זמן כחו וסר צל בחורתיו (סס). לע טעמו סף נעמו סר טעמו ויחי כמו לידה בציריה (הוא, איפה בכי). וחיתי ספה בעם עמקי שפה ונפשי נכספה לרבי אליקים (הוא, בדוד הסיר אוכי). ואויבים שמך גדפו ולא ספו אבל יספו (הוא, איך מגר כסאך). והאוכל והנאכל יסופון וישתוו עלי עפר במותם (ר״י חריזי, תחכמ׳ כח). הה כי ספו בעלי אמון גם החסיד כל יום גמר (הוא, הענק כח). וימי בחורים כחלום עפו ומן בלהות תמו ספו (רש״ע פלקירא, המבקש ט.).—*ובמשמע׳ פ״י: שנו רבותינו בעון זימה אנדרלמוסיא באה לעולם וספה הטובים והרעים (תנח׳ ברא׳ יב).

—הפע׳, אָסֵף, אֲסִיפֵם,—הֵסֵף דָּבָר, עשה שֶׁיָסוּף, שיכלה, שיעקר מן העולם, השמיד: אָסֹף [2]) אָסֵף כל מעל פני האדמה נאם יי׳ אָסֵף אדם ובהמה אָסֵף עוף השמים ודגי הים והמכשלות את הרשעים והכרתי את האדם מעל פני האדמה (צפני׳ א ב-ג). אָסֹף אֲסִיפֵם נאם יי׳ אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל (ירמי׳ ח יג).

—*התפעלל, הִסְתּוֹפֵף, תִּסְתּוֹפֵף: לעוף שקינן על שפת הים ועלה הים והציף את קנו מה עשה עמד והתחיל ממלא פיו מים ונותנו בחול וממלא פיו חול ונותנו בים בא חבירו ואמר לו מה אתה עושה ותתיגע אמר לו אין זז מכאן עד דאנא עביד הדין ימא חול א״ל שוטה שבעולם כמה תסתופף [1]) (מדר׳ אגדת גוהיון, אסתר ג).

ב. **סוּף** [2]), ש״ז, קבוץ, — קנה יגדל בתוך המים בקרבת היאור, הים וכדומ׳ Schilf; roseaux; reeds: ותשם בַּסּוּף על שפת היאור (שמות ב ג). ותרא את התבה בתוך הַסּוּף ותשלח את אמתה ותקחה (שם ה). והאזניחו נהרות דללו וחרבו יאורי מצור קנה וָסוּף קמלו (ישעי׳ יט ו). אפפוני מים עד נפש תהם יסבבני סוף חבוש לראשי (יונ׳ ב ו).—ומזה השם יַם סוּף הידוע.—ובסהמ״א: וקנה וסוף אשר קמלו לעולם לא יכשלו כי הגביר פישון מימיו והפיל גלי זרמיו (ר׳ יוסף בן תנחום הירושלמי, מטמוני מסתרים ב, קובץ על יד ט, מק״נ). סוף (ראהרשילף) גדל במים ביאורים ומקוה מים באחו ובצה קצתם ארוכים מאד ותוכם ספוגי רך (ליכדה, רפאי למודיי א ז ל.).—ואמר הפיטן: חמש מאות מהלך רצת ולסוף בסוף לחמו נפצת (בעשר, יוצ׳ ב פסח).—עוף הַסּוּף: עוף הסוף (ראהר דאממעל) משכנו באזיא ואפריקה והוא העצל מכל העופות שוכן כל היום בקנה וסוף בלי לפנות אנה ואנה (ליכדה, רפאי למודים א ו יח.).—סוף הנהר,—שם כוכב: הכוכב הנקרא סוף הנהר והוא בזמן הזה במעלת שש עשרה ממזל טלה (ראב״ע, ראשי חכמה, כ״י פריז).

סוֹף, ש״ז, כנ׳ סֹפוֹ,—סוף הדבר, קצהו, שאין יותר ממנו, ההפך מן תחלה, ראשית, Ende; fin; end: והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמני וְסֹפוֹ אל

---

[1]) צ״ל כמו בלהות.

[2]) [ואמר ר״י חיוג אסוף איננו מעקר זה כי אם מן אסף אספתי ופתרונם בקבוצם וכל קהלם אשמידם יחד, ויש מי שאומרים כי גם אסוף מעקר אסיפם כלומר השמד אשמידם אך נוספה האלף בתחלתו כמו שנוספה באדוש ידושנו שהוא מן דִשׁ חטים, ע״כ (ג׳ ספרי דקדוק 50). וריב״ג בשרשיו אומר הוא מהפעלים עלולי האלף ואסף ואסיפם מעלולי העין ושמשו בהם יחד אע״פ שאינם מלשון אחד בעבור הדמותם במלות והשתוותם בענין וכו׳, ע״כ. וכן פרש רד״ק. ולדעת רש״י אָסֵף הוא במקום אאסף. ומהחדשים הכריע ברט כדעת יש אומרים אצל חיוג. ואחרים סוברים כדעת רש״י. ויש גם מתקנים באופנים שונים.]

[1]) [בנ״א אם סוף סוף במה את יכול; סוף כמה תוסיף, ועוד; עי׳ בהערה של בובר.]

[2]) [כעין זה גם במצר׳ טופ, ובקופט׳ סוף, אבל לא במצר׳ הקדומה, עי׳ Müller, As. u. Eur. 101]

הים: עור סום הים שרוף יועיל מן המורסות הקשות (כרבוני, ארח חיים בחליי הפרקים, כ"י ביהמ"ד שכטר). סוס הים דומה לכלב הים בתוארו בצבעו ומשכנו אך הוא גדול ממנו (ליכדה, ראשית למודים א טו:). סוסי הים (זעע פפערדע) מעטים (ר"ם בלוך, שביעי ג, רופאה בחזיה). —סוס היאור, או סוס נילוס: כי מעט התרבו מהלכי שתים בארץ נתמעטו הולכי על ארבע וכן סוסי היאור אשר שניהם יקרים משני השנהבים כי כולם הרחיקו נדוד לטבור הארץ (הוא, שם ב מח:). הסוס נילוס (דאס ניל פפערד) גם הוא עב וגדול מאד משכנו באפריקה אצל נהר נילוס (ליכדה, ראשי למודים א ו טו.). אם יקח ערך (שרש) סום גרוד ושקדים מתוקים ושקדים מרים (ר"מ אלדבי, ש"א ד, הריאה).—וכנוי לאחד המזלות: י"ח (הצורה הי"ח מהמזלות) הסוס הראשון י"ט הסוס השני (ראב"ה הנשיא, חשבון המהלכות יז, כ"י בריטי מוזי). סוס עורב עש (במזלות) והתשיעית הסוס וכוכביו והי"ט הסוס בעל הכנפים וכוכביו וכו' (ראב"ע, ראשי חכמה א, כ"י פריז). הסוס הקטן יצויר בראש וצואר מהופך ברקיע מתוכו נאסף שלשים כוכבים אשר ארבעה מהם יחשבו לגודל הרביעי (ליאווער, למודי הטבע ד ע). — ובהשאלה: ואין צורך להזכיר הסוס של הכלי נחשת ורוכבו והם המסמרים המחברים הכלי כי כל אחד עושה אותם כרצונו (ראב"ע, כלי נחושת א). — ובמשחק האשקקי: סוסים בעת יראו גדודים יעלו הנה אזי נשמע שאון במסלה (הוא, אשיר בקולי שיר). והפילים הליכתם בשלוש והסוסים לארבע רבעיהם (שם). ושם סוסים ברודים ואמוצים לנחרם יתררו איום ורועשים ופילים בענקים הגדולים במגדלים לגבר וחלשים (ר' שלמה מזל טוב, שמעוני מתי שכל, דברי חפץ, הוצ' עדלמן 6).

סוּסָה, ש"נ,—הנקבה של הסום, Stute; jument; mare: לְסֻסָתִי [1]) ברכבי פרעה דמיתי רעיתי (שה"ש א ט). —ובתו"מ: כל שאזניו קטנות אמו סוסה ואביו חמור גדולות אמו חמורה ואביו סוס [2]) (ר' יונה, ירוש' כלאי ח ג). אמר פרעה מה הסוס זכר הזה הורג בעליו במלחמה אלא הריני רוכב על סוסה נקבה (מד"ר שה"ש א, לססתי ברכבי פרעה).

"סוּסוּס [3]), ש"ז, מ"ר סמ' סוּסוּסֵי,—שם שרץ העוף:

[1]) [יש ספרים לסוסתי, ופרש ראב"ע היוד נוסף. ורש"י מפרש קבוצת סוסים].

[2]) [עי' שם (ברכי ח ו).]—[3]) [שם זעירי מן סוס].

מפרות אדומות וסוסוסי משה אלה (מגדלי מו"ם, לוח אסיאסף י).

"סוּסִי, נק' סוּסִיִּת, ש"ת,—של הסום: ר"ל כאן בסוסיא דבר גיניתא שם האיש אשר הי"ל זאת התמונה הסוסיית (מים-טהורים, כליס יה ו). ואמר גאלינום השתן הסוסי (?) הוא אשר גוונו כגוון האתרוגי (כתן פלקירא, לרי הגוף ג ה, כ"י בריט' מוזי).

***סוּסְיָא** [1]), סוסיה, ש"נ, מ"ר, סוּסְיוֹת,—כמו סוּסָה: בן סוסיא ובן חמורה כאחד אסורין זה עם זה וחכ' אומ' כל הפרדות כולן מין אחד הן (תוספת' כלאי ה ה). וירכב על כרוב ויעף ונדמה להן הכרוב בדמות סוסיה נקבה (מד"ר שה"ש א ט, הוצ' גרינהוט). מהו דמיתיך רעיתי שנדמו גלי הים לסוסיות נקבות ומצרים הרשעים לסוסים זכרים ומזוהמים והיו רצים אחריהם עד שנשתקעו בים (מד"ר שמות כג).—ובסהמ"א: הרמכים הן הסוסיות וכן בלשון ישמעאל שרוב מתכונתה כדרך לשון הקדש (ראב"ע, אסת' ח י). וצורתה (של המזל אשה) צורת סוסיה (הוא, ראש' חכמי). היו לו לענה שם במדבר חמורים רבים תובעים אתונות והרביעם עם הסוסיות (רמב"ן, בראשי לו כח). ורוב הסוסיות מתעברות לב' שנים (אבי הרלב"ג, שעה"ש ד א). פרד בעל חי שנולד מסוסיה ומחמור (מכון למח דוד, עבריות, קמז:). לשר אחד היה סוסיה אשר ימלט בה מפני אויביו ג' ימים וג' לילות רצופים בלי אכילה ושתיה (ש' בלוך, שבי"ע ג, ערב).

"סוּסִיּוּת, ש"נ,—סגלת הסום וטבעו: ואין בצורות העצמיות רב ומעט כי אין סום פחות סוסיות מאחר ולא אנוש יותר אנושיות מאחר כי גדרי הסוסיות והאנושיות לכל אישיהם מגיעים (ר"י א"ת, הכוזרי, ה ז).

סוּף [2]), ממנו א.סוּף, *סֵיף, *סַיִף, ב.סוּף, סוֹף, "סוֹפִי, סָף.

א.סוּף, פ"ע, סָפוּ, יָסוּף, יָסֻפוּ, סָף הדבר, כָּלָה, נעקר מן העולם, ein Ende nehmen; être fini, périr: to come to an end, cease: והכיתי בית החרף על בית

[1]) [צורה ארמית. עי' הערה לראש ערך סום.]

[2]) [כך בארמ'. ובערב' שאף a), (עי' ברט, 32 (Wurzelunters. ובמצר' ספ. והוא קרוב לאסף, ספה.]

a) ساف

לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך וכו׳ והרכבוהו על הסוס ברחוב העיר (אסתי ו ח-ט; גם ח י).—ובהשאלה במרכבת יי: הבנהרים חרה יי׳ וכו׳ כי תרכב על סוסיך מרכבתיך ישועה (חבקי ג ח). דרכת בים סוסיך חמר מים רבים (שם יה).—ובמרכבת השמש: וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש וכו׳ ואת מרכבות השמש שרף באש (מ״ב כג יא).—ויחיד במשמ׳ רבים: וישיגו אותם חנים על הים כל סוס רכב פרעה ופרשיו (שמות יד ט; גם כג). ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס (דברי יז יו; גם כא). עם רב כחול אשר על שפת הים לרב וסוס ורכב רב מאד (יהושי יא ד). אז הלמו עקבי סוס (שפטי ה כב). לך בארץ אל כל מעיני המים ואל כל הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד (מ״א יח ה; גם כ-כא; כה). והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב (מ״ב ו יה). ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון (ישעי ל יו). אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב (הושי יד ד). הנני מביא אל צר נבוכדראצר מלך בבל מצפון מלך מלכים בסוס וברכב ובפרשים (יחזקי כו ז). המוציא רכב וסוס חיל ועזוז (ישעי מג יז). שאו נס בארץ וכו׳ העלו סוס כילק סמר (ירמי נא כז).—ובתו״מ: אין רוכבין על סוסו (של המלך) ואין יושבין על כסאו (סנהי ב ה). מעשה בהילל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס שהיה מתעמל בו ועבד שהיה משמשו (תוספתי פאה ד י). בן בתירה מתיר בסוס לא אמר ר׳ יודה אלא בסוס זכר שהוא הורג בעליו במלחמה יש אומרים שהוא רץ אחר נקיבה (ירושי פסחי ד ג). הרואה סוס לבן בחלום בין בנחת בין ברדוף יפה לו (ברכי נו:). ששה דברים נאמרים בסוס אוהב את הזנות ואוהב את המלחמה ורוחו גסה ומואס את השינה ואוכל הרבה ומוציא קימעה (פסחי קיג:). סוס שצנף וחמור שנער ושיבר את הכלים משלם חצי נזק (ר׳ יוסף, ב״ק יח:). הא מה אני מקיים סוסים סוסים הבטלנין מניין שאפילו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה (סנהי כא:).—מתו הסוסים והשלבנו בחוץ מנגדנו והכלבים אכלום וקלפו את עורם (מד״ר ברא׳ לה). דרש פנחס בעצמו ומה אם הסוס שהוא נותן נפשו ליום מלחמה אפילו הוא מת נותן נפשו על בעליו אני על קדושת שמו של הקב״ה עאכ״ו (ר׳ יוסי, שם שמות לג). אמרו לה שכנותיה (לאשה שהיתה מתקשטת בהיות בעלה במרחקים) בעליך אינו כאן למי את מתקשטת ומיתקנת אמרה להן בעלי בולדסום מעט הוא עוקץ את סוסי ונמצא עומד על ראשי מוטב ויראה אותי בקישוטי ואל יראה אותי בניוולי (מדה״ג שכטר, ברא׳ מא ד).—סוס זכר: מה עשה צבעון[1]) וענה זימן חמורה והעלה עליה סוס זכר ויצא מהן פרדה (ירושי ברכי ט ו).—וגם נקי כמו סוסה: כל שאזניו קטנות אמו סוס ואביו חמור (ר׳ יהודה, שם ח ו). רכב פרעה על סוס זכר כביכול נגלה הקב״ה על סוס זכר וכו׳ רכב פרעה על סוס נקבה כביכול נגלה הקב״ה על סוס נקבה (פסוס[2]), מכי׳ בשלח ו).—זנב הסוס, — חרישה גסה, עי׳ זנב.—שינת הסוס: אסור לאדם לישן ביום יותר משינת הסוס וכמה שינת הסוס שיתין נשמי (רב, סוכי כו:).—ובסהמ״א: כשהעשב לח דרך להשליך שם הסוסים (ערוך, ערך רעב). מין שיש בו מדברי וישובי כגון שור הבר עם השור והרמך עם הסוס מותר להרכיבן זה בזה (רמב״ם, כלא׳ ט ה). הטוב שבסוסים צריך לרסן הכשרה שבנשים צריכה לבעל והפקח שבאנשים צריך לעצה (המאירי, בית הבחירה, פי׳ אבות א ז). ולכה נא אל ארוות סוסים אשר לו וקח משם סוס המלך העומד בראש השורה (ספור נס פורים, חמדת הימים ב עט:). להתגדל ולהתפאר ברחובות קריה ולהתקדש במותר לו כמשל הקדמוני הסוס אסור והחמור אסור מקילי׳ על עצמם ומחמירים על אחרים (מורפורגו, שמש לדקה א לז). כמו שאומר על חיה אחת שנקראת ביפ״ר אשר מביציה יוצא הסוס הנקרא קשטור״ן ואומר עליו שהיא גדלה על שפת הנהר וזנבה עומד תמיד בתוך הנהר ויש לה קשקשים בזנב כמו דגים ואוכלים אותה הערלים בימי תעניתם (אבי הרלב״ג, שעה״ש ד א).—ואמר המקונן: אם תגוזנה פאת ראשם ותקשרנה לסוסים פורחים (אס תאכלנה, קינ׳).—ואמר המשורר: ותרוץ כצבי על הר מזמות כגבור בשפלה רץ בסוסו (רשב״ג, בחר מהאלי). והסוס בקרב יגאה לבבו ואם יוכל חמור לרוץ בשוקיו (הוא, כאין גאלו). ומברקים יוצאים נחלים וגחלים וקופים נצבים על סוסי להבים (ראב״ע, אלוליס מהודך). ויתן חינו מלפניהם שני פרשים נבונים סוסים מזוינים (הוא, מעדני מלך). והשתקשקו הסוסים בחוצותיהם וצרו מרחבי ארץ לרגליהם (ר״י חריזי, תחכמ׳, שנויי נוסח׳ 482).—סוס

1) [במד״ר בראש׳ פב, הגרסה מה עשה ענה.]

2) [במד״ר שה״ש הגרסה ר׳ פפוס.]

אהגה כיונה (ישעי׳ לח יד). גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסוס[1]) ועגור שמרו את עת באנה (ירמי׳ ח ז).—ובסהמ״א: הסוס (קראניק) דומה ממש לחסידה אך הוא קצת קטן ממנה וצועק בקול גדול מר צורת הנשמע למרחוק (ליכדה, רפאית למודים ח ו יח.). ועי׳ סיס.

ב׳סוס[2])**،** ממנו ב׳סוס, סוסה, *סוסום, *סוסי, *סוסיא, *סוסיות.

ב׳סוס, ש״ז, סוסו, נ״ר סוסים, ססים סמ׳ סוסי, ככ׳ סוסי, סוסיך סוסיכם, סוסיו, סוסו, סוסיהם,—הבהמה המפרסמה חזקת הכח ומהירת המרוצה המשמשת לרכיבה ולמשך בעגלה ובפרט למלחמה, Pferd; cheval; horse: ויתן להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמורים (בראש׳ מז יז). שפיפון עלי ארח הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור (שם מט יז). הנה יד יי׳ הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן (שמות ט ג). אשירה ליי׳ כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים (שם יה א). ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו (דבר׳ יא ד). רק לא ירבה לו סוסים (שם יז טז). את סוסיהם תעקר ואת מרכבתיהם תשרף באש (יהוש׳ יא ו). ויעש לו אבשלום מרכבה וססים וחמשים איש רצים לפניו (ש״ב טו א). ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו וכו׳ והשעורים והתבן לסוסים ולרכש (מ״א ה ו-ח; גם י כה; כח-כט). ויאמר יהושפט אל מלך ישראל כעמי כעמך כסוסי כסוסיך (שם כב ד). ויהי המה הלכים הלך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם (מ״ב ב יא; גם ו יד; יז; ז ז; יד; ט יח; לג; יא טז; יד כ; יח כג). ותפש הקשת לא יעמד וקל ברגליו לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו (עמו׳ ב טו; גם ד י; ו יב). ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה בסוסים ובפרשים (הוש׳ א ז). ותמלא ארצו סוסים ואין קצה למרכבתיו (ישעי׳ ב ז). פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה (שם ה כח; גם לא א). ומצרים אדם ולא אל וסוסיהם בשר ולא רוח (שם ג). סוסים מוזנים משכים היו איש אל אשת רעהו יצהלו (ירמ׳ ה ח; גם ו כג). כלו שב במרצותם כסוס שוטף במלחמה (שם ח ו). מדן נשמע נחרת סוסיו (שם טז; גם יב ה; יז כה; מו ד; ט). וימרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסים ועם רב (יחזק׳ יז טו; גם כג ו). אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם (שם כ). משפעת סוסיו יכסך אבקם וכו׳ בפרסות סוסיו ירמס את כל חוצותיך (שם כו י-יא; גם כז יד). מוליכם בתהמות כסוס במדבר (ישעי׳ סג יג). והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה ליי׳ בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות (שם סו כ). כמראה סוסים מראהו (של הארבה) וכפרשים כן ירוצון (יואל ב ד). והיה ביום ההוא נאם יי׳ והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מרכבתיך (מיכ׳ ה ט). קול שוט וקול רעש אופן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה (נחו׳ ג ב). וקלו מנמרים סוסיו וחדו מזאבי ערב (חבק׳ א ח). והפכתי מרכבה ורכביה וירדו סוסים ורכביהם (חגי ב כב). ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם וכו׳ ואחריו סוסים אדמים שרקים ולבנים (זכר׳ א ח). ובמרכבה הרביעית סוסים ברדים אמצים (שם ו ג). ושם אותם כסוס הודו במלחמה (שם י ג; גם ה; יב ד; יד טו). ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש ליי׳ (שם כ). אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום (תהל׳ לב ט; גם כ ח; לג יז). סוס מוכן ליום מלחמה וליי׳ התשועה (משלי כא לא). שוט לסוס ומתג לחמור ושבט לגו כסילים (שם כו ג). התתן לסוס גבורה התלביש צוארו רעמה וכו׳ (איוב לט יט). ראיתי עבדים על סוסים ושרים הלכים כעבדים על הארץ (קהל׳ י ז). יביאו

כסוס קר׳. ס״א כסוס כת׳ כסיס קר׳, גינצבורג. ועי׳ גם רד״ק (ירמ׳ ח ז), ומנח׳ ש״י. וריב״ג בשרשיו: וכבר נהפכה הואו הזאת יוד במלת ותור וסיס, ע״כ.]

[1]) [וסוס כתי׳ וסיס קר׳. בס״א וסיס כת׳ וקר׳. ועי׳ פנסק׳, (הנקוד האשורי 125). השבע׳ תרגמו בשני המקומות χελιδὼν, וכך סומכ׳ בישע׳. וכך הירונ׳ בישע׳ pullus hirundinis, ובירמ׳ hirundo; וכך הפש׳ בישע׳ איך סנוניתא. והוא העוף הנקרא Schwalbe; hirondelle; swallow. בירמ׳ תרגם סומכ׳ τέττιξ,—עוף הזמיר. ועק׳ תרגם בישע׳ ἵππος—סוס, במשמ׳ הערך הבא. וכן ת״י בישע׳ כסוסיא. בירמ׳ לא נשאר מעק׳ שום תרגום. וי״ת בירמ׳ כורביא. וכן הפש׳ שם; ועגור תרגמו סנוניתא hirundo. ורש״י בירמ׳ לועז גרואה—grue—Kranich, crane, grus. ועלי בן סולימאן אומר: סוס כסום עגור שם עוף, אומרים שהוא הסנונית (Schwalbe) ודוגמתו ותור וסיס, וסוס וסיס אחד ולו שם אחד והוא שממית (לקו״ק כיח) ע״כ. ואפשר שהשם סוס הוא חקוי טבעי של שריקת העוף. והצורה סוס הוא העקר וסיס בא להבדיל מן הבהמה סוס. ועי׳ Tristram, Flora and Fauna of Pal. 82 ff.]

[3]) [באשור׳ ססו (Del. 506) ובמצר׳ ס(ט)סם. בארמ׳ סוסיא. ולדעת נלדיקי (Mand. Gram. 147) היוד עקר. ולפי זה סובר ברוק׳, (Grundriss I 265, 288) שמ״ר סוסים הוא במקום סוסיים, ומן הרבים נגזר היחיד סוס.]

(סנה' מ ז). השוחט בלילה וכן הסומא ששחט שחיטתו כשרה (חול' ח א). כהן הסומא באחד מעיניו או שכהה מאור עיניו לא יראה את הפגעים שנאמר לכל מראה עיני הכהן (נגעי ב ג). מה מקיימין רבנן לעיני הזקנים פרט לב"ד הסומה (ירוש' יבמ' יב ב). וסומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים (ת"ר, ברכ' ל.). אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו (תענ' כא.). אילימא בחיגר שאינו יכול להתפשט וסומא שאינו יכול להתפתח (חגי' ו.). למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים א' חיגר ואחד סומא א"ל חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם וכו' (סנה' צא:). גמל שמהלך לפנינו סומא באחד מעיניו (שם קד:). לפקח וסומא שהיו מהלכין אמר הפקח לסומא בא ואני סומכך (מד"ר שמות לו). ולא נשתייר לו אלא זוג אחד של בני אדם אחד חגר וסומא ואחד שוטה ורשע (שם במד' ז). אלא כשילדה שרה כל סומא שהיה בעולם נפתח (פסיקת' רבתי, וה' פקד את שרה). — ובסהמ"א: הסומא או הפסח או הגדם או החושש בראשו וכו' הרי הוא כבריא לכל דבריו (טו"ע, חו"מ מתנת רנ). —ואמר המשורר: אור כל סומא בו כל צמא נפת מימי מתקו שתה (ראב"ע, כוכב דרך). וכל מזה דומה הוא כעור וסומה לבורים ידמה (הורית הקורא, הוצ' דרנבורג 67). —ונקי': החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה אם יש להן פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה (נדה ב א). אפילו רגלו קטועה ועינו סומא לא ישחט אלא על פי מומחה (ר' יוסי, תוספת' סנה' א ב). אמרו להן ב"ש לב"ה הרי שהיתה חיגרת או סומא אומרי' לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה מדבר שקר תרחק (כתוב' יז.). שכן אשה סומה באחת מעיניה וכוחלת חבירתה ויוצא' לשוק (רבנן דקיסרין בשם ר' בון בר חייה, ירוש' שבת ח ג). מעשה היה וברח' משם סומא אחת (ר' יסא בשם רב חמא בר אסי, שם כתוב' ב י). ונעלם מעיני אישה פרט לסומא הוא סומא היא סומה (שם סוט' ב ה). —ובסהמ"א: ואפילו סומה ואע"פ שאינה רואה את הנר מותר להדליק לה (בשבת) מה טעם לפי שדעתה מתישבת ואומרת חברותי רואות ועושות כל צרכי (והזהיר, שמות קכט:). גנב קיטעת או סומה או טרפה (טוח"ע, גניבה שנ ז).

—ומ"ר: ואמרו ולא אילמים בגנו זה ולא סומים איננו שומע בקולינו ולא חרשים (ספרי, דבר' ריט). בשעה שברח משה מפני פרעה נעשו כל אוכלוסין שלו [מהן] אילמין ומהן חרשין ומהן סומין אמר לאילמין היכן הוא משה ולא היו מדברים וכו' אמר לסומין ולא היו רואין (רבי יהושע בן לוי, ירוש' ברכ' ט א). מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין (ר' יוסף, יומ' עד:). ותפקחנה עיני שניהם וכי סומים היו (מד"ר ברא' יט). באותה שעה לא היה בהן זב ומצורע ולא חיגרין ולא חרשים ולא שוטים ולא סומים ולא אילמים על אותה שעה הוא אומר כולך יפה רעיתי ומום אין בך (שם ויקר' יח). נוח לרשעים שיהיו סומין שעיניהם מביאין רעה[1] לעולם (שם במד' כ). כשילדה אמנו שרה כל העקרות נפקדו עמה וכל החרשין נתפקחו וכל הסומים נתפתחו (ר' לוי, פסיקת' דר"כ, שוש אשיש, בובר). — ובסהמ"א: הסומים אע"פ שמכירין הקול וידעו האנשים הרי אלו פסולין מן התורה (רמב"ם, הלכ' עדות ט יב). ושלש עשרה בריתות הנזכרים במילה ראוי לשאול אלו הסומים שרוצים להידמות לבעלי עינים (הוא, תשו' א, טעם זקנים, הוצ' אשכנזי עד.). —ומ"ר נק': בא וראה מה סומות[2] עיניהן שמלוין ברי' אדם קורא לחבירו וע' ע"ז ומגלה ער' ושופך דמ' והוא מבקש ליריד עמו לחייה (ר' יוסה, ירוש' גני' ב"מ ה 306). —נמשך אחרי פלוני כְּסוּמָא: בלק היה בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם שהיה נמשך אחריו כסומא (מד"ר במד' כ). —כסומָא בארובה, ע"פ מקרה: ודלמא כסומין בארובה[3] (ב"ב יב:). בקמה אמץ חרמש וכסומֵא בארובה (אורב אסך ימם, גאולי לפסח, הגד' מלוירי ומנקי, כ"י בריט' מוז'). —ובהשאלה, סומָא בדבר, שאינו מכיר את הדבר: ולפני עור לא תתן מכשול לפני סומא בדבר (ספרא קדוש' פרס' ב). —בחכמ' הרפואה, מְעִי עור, intestinum caecum[4]: ואחריו המעי הנקרא סומא והוא מעי רחב ויש לו מבוא כאשר יכנס לתוכו המזון לפעמים ואין לו מוצא והוא דומה לשק או לבים (אבי הרלב"ג, סעה"ם ט).

א·סוּס, סִים, ס"ז, שם עוף: כְּסוּס[5] עגור כן אצפצף

1) בתנחו' (בלק ב) הגרסה מאירה.
2) בדפו' סמיות.
3) [כסומא שמכוון לירד בארובה במקרה בעלמא, רש"י.] — 4) תרגום ד"ר מויא.
5) [כן למערבאי כת' וק'. למדנחאי כסיס כת'

ינסור ג ט). לא יאמר לו סך שמן מפך זה והוא ריקן (סו"ע חו"מ הונאה רכח).
—נִפע', *נִסּוֹךְ, צִיּ' נסוך, ניסוך, מ"ר ניסוכין: ומתעגל ע"ג קטובלייא חדשה ואע"פ שהן ניסוכין אינו חושש (רמב"ס, תרומ' יא ו). ואם סך עצמו בשמן ונכנס למרחץ מותר לזר למושחו במרחץ אע"פ שהוא נִסוך ממנו (שס ח).

*סוֹךְ, ש"ז, כמו שׂוֹךְ, — ענף של עץ: אבל לא יקוץ את סוכו[1]) על מנת ליתן את הדמים (ב"ק י ב). תנאי בית דין הוא שיהא זה קוצץ את סוכו ומציל נחילו (תוספתי שס י כז).—סובי תאנה: סובי תאינים ובהן תאינים מכבדות ובהם תמרים הכניסן לעצים אין אוכל מהן ביום טוב (שס יו"ט ד ג). סובי תאינים ובהן תאינים פרכולין ובהן ענבים וכו' אם פסולת מרובה על האוכלין כשרה (סוכה יג:).—סובי קוצים: סובי קוצים וחבילין שהתקינן לפירצה שבחצר בזמן שקשורין ותלויין נועלין בהן בשבת (ת"כ, עירוב' קא.). —ובסהמ"א: המביא לבית סובי תאנה ובהם תאנים מכבדי תמרה ובהם תמרים (רמב"ס, מעשר ג ה).—ואמר הפיטן: עובים וצלעות כלולי וסובי נשתדלה להצילי (יולי ש"ת, ממז' איעל' ב קפט:).

*סוֹכָה, ש"נ, כמו שוכה, סוך: המרעיד את האילן ונפל על חברו או סוכה ונפלה על חברתה וכו' (מכשיר' א ג). פועל ועני שעלו באילן ושברו את הסוכה אם עלו במקום שדרך בני אדם רגילין לעלות פטורין (תוספת' ב"ק י כט). למה הצדיקים דומים בעולם הזה לאילן שעומד במקום טהרה וסוכה יוצא ממנו למקום טמא מה הם אומרים קוצו סוכה זו מן האילן ויהיה כולו טהור כדרכו למה רשעים דומים בעוה"ז לאילן שעומד במקום טמא וסוכה יוצא ממנו למקום טהור מה הן אומרים קוצו סוכה זו מן האילן ויהא האילן כולו כדרכו טמא (ר"א בר לדוק, אדר"נ לט). מעשה בחסיד אחד שיצא לטייל בכרמו בשבת וראה שם פירצה אחת וחשב לגדרו במוצאי שבת וכו' מה פעל לו הקב"ה זימן לו סוכה אחת של נצפה ועלת לתוכה וגדרתא (ירוש' שבת יה ג). עלו באילן שכוחו רע ובסוכה שכוחה רע (ת"כ, ב"מ קה:). מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר כך הקב"ה (פסיק' רבת', חסודש).—ובסהמ"א: עריץ וכל הבא בווז ושולל עובר ושב וזיז שדי יעולל סבאים שבעים שאר דשים למולל סוכת יתר הבז לזלזל להתעולל (ר' שלמה בר יהודה הבבלי, סליח' ב עי"ח).—ומ"ר: סוכות תאינים ובהן תאנים ומכבדות ובהן תמרים שהכניסן לאוכלין אוכל מהן ביום טוב (ירוש' ביל' ד ב). ותניי תמן תאנים סוכות[1]) מנוקבות ענבים מאונקות ומעושנות אין מביאין (ר' זעירא, שס, בכור' א ג).

*סוּכִּיל, מ"ר סוכילים, — כמו סַכָּל, סכלים בעברית של השומרונים: וילכו נערים סוכילים מן הקהל ויהרגו את בן חנניה (תולידה שומרונית REJ. Juil-, Sept. 1902 70).

*סוּכְפָּא, סְכפה, מן סכף, ש"נ, — סגוף: כיון שראו אנשי ירושלם שנפל אביקה נתפחדו א"ל אביקה אל תיראו סוכפא[2]) היא (פסיק' רבתי, כחמו נחמו עמי).

סוּל, — עי' סל.

*סוּלְחָן, — עי' סֻלְחָן.

*סוּלְתָּנִית, — עי' סֻלְתָּנִית.

*סוּמָא[3]), ש"ז, נקי' סוּמָה, סוּמָא, מ"ר סוּמִים, לנקי' סוּמוֹת,—עִוֵּר, blind; aveugle: הרואה את הכושי ואת הגיחור וכו' ואת הקיטע ואת הסומא ומוכי שחין אומר ברוך דיין האמת (ברכי ז ו). ומפני מה אמרו סומא לא יתרום מפני שאין יכול לבור את היפה מתוך הרעה (תרומ' ג ו). הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש להם שכחה (פאה ו י). וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם (שס ח ט). מעשה בסומא שירד לטבול במערה וירד מושכו אחריו ושהו כדי שתצא נפשם והשיאו את נשותיהם (יבמ' יו ז). חרש ונתפקח סומא ונתפתח שוטה ונשתפה נכרי ונתגייר פסול (גיט' ב ו). היה אחת מהם גדם או חגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה

---

[1]) במדב"ם ובירוש' הסוכה, וכן גרסת הערוך. — ורש"י. ובר"ע מברט' השוכה.

[1]) ואולי זה בינ' פעו' מן סוך, ור"ב מוספיא גוזר אותו מן היוני σνκέα, אבל זה נגד משמ' המאמר.

[2]) עי' בהערה של מא"ש.

[3]) [כך הנקוד הרגיל. ויש מנקדים סוּמָא בצורת בינ' פועל מן סמא. וכן מנֻקד בהגד' כ"י, ובספ' עלווי נשמות לר' נתן עמרם ליבורנו, תרכח. וכן כנראה הנקוד אצל הראב"ע עי' בפנים. וגם בארמ' בצורת בינ' סָמֵי סַמְיָא.]

שפשף בשמן על בשרו לרכך הבשר וכדומ׳, salben; oindre, to anoint: וזיתים יהיו לך בכל גבולך ושמן לא תסוך כי ישל זיתך (דבר׳ כח מ). ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך[1]) ויחלף שמלתו[2]) (ש״ב יב כ). התאבלי נא ולבשי בגדי אבל ואל תסוכי שמן (שם יד ב). אתה תדרך זית ולא תסוך שמן (מיכ׳ ו יה). וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך ואסכך בשמן (יחזק׳ יו ט). ורחצת וסכת ושמת שמלתך[3]) עליך (רות ג ג). ויאכלום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים (דהי״ב כח יה). לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי עד מלאת שלשה שבעים ימים (דני׳ י ג). — ובתו״מ: מקום שנהגו לסוך אינן סכין מפני שהיא עבודה מקום שנהגו שלא לסוך סכין (ר׳ יהודה, שביעי׳ ב ה). כיצד לסוך שדרכו לסוך סך אדם שמן על גבי מכתו אבל לא יטיל במוך ובמטלית ויתן על גבי מכתו (תוספתי שם ו ד). כלים שסכן שמן טמא וחזר וסכן שמן טהור או שסכן שמן טהור וחזר וסכן שמן טמא ר׳ אליעזר אומר אחר הראשון אני בא וחכמים אומרים אחר האחרון (שם תרומ׳ ח טו). אין מגרדין לא מנעלים חדשים ולא מנעלים ישנים אבל סכין אותן (שם שבת ג [ד] טו). ידו סך בשמן ומשקיע לתוכה (לתוך סולת של המזבח) כדי שיהא אבק עולה מתוכה (שם מנח׳ ט ג). החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן בני מלכים סכין על גבי מכותיהן שמן ורד שכן דרכן לסוך בחול (שבת יד ד). אין מבשלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות אבל סכין ומטבילין אותו בהן (פסח׳ ב ח). סכו בשמן תרומה עם חבורת כהנים יאכלו וכו׳ סכו בשמן של מעשר שני לא יעשנו דמים על בני חבורה (שם ז ג). המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחיץ הסך המלביש והמנעיל (סנה׳ ז ו). ואמר לאמו ולאשתו רחצוה וסכוה וקשטוה ורקדו לפניה עד שתלך לבית בעלה (אדר״נ מא). אין מגרדין מנעלים וסנדלים אבל סכין ומדיחין אותן (ירוש׳ שבת ו א). תנור וכיריים חדשים אין סכים אותם בשמן ואין טולים אותם במטלית (ירוש׳ משקין א ט). אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות לו דברים של יחיד מהו דברים של יחיד סכת לו

[1]) [ולדעת אחרים הוא הפע׳.]

[2]) כך הכתיב, והקרי שמלותיו.

[3]) כך הכתיב, והקרי שמלתיך.

את גופו וכו׳ (רב הונא, ירוש׳ כתוב׳ ה ו). לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כים על צוארו (ר׳ חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן, ברכ׳ לב.). ומצאו עליו (על הלל) רום שלש אמות שלג פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת (יומי לה:). כיצד בחזקה נעל לו מנעלו או התיר לו מנעלו או שהוליך כליו אחריו לבית המרחץ והפשיטו והרחיצו סכו גרדו והלבישו והנעילו והגביהו קנאו (ב״ב נג:). אף חזקיה מלך יהודה בקש אבא לעשות לו כן אלא שסכתו אמו סלמנדרא (רב, סנה׳ סג:). חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי בעת זקנותי (ר׳ חנינא, חול׳ כד:). כשהוא סך סך של ימין ואח״כ של שמאל והרוצה לסוך כל גופו סך ראשו תחלה מפני שהוא מלך על כל אבריו (שבת סא.). ושופתות הם שתי קדרות א׳ של חמין ואחד של דגים ומאכילות אותן ומרחיצות אותן וסכות אותן ומשקות אותן ונזקקות להם בין שפתים (מד״ר שמות א). מי שהוא קונה עבדים קונה אותם על מנת שיהיו מרחיצין אותו וסכין אותו ומלבישין אותו וטוענין אותו ומאירין לפניו (שם כ). למלך שעשה סעודה וזמן אצלו אורחים אמר להם לכו ורחצו וגהצו וסכו[1]) ורחצו בגדיכם והתקינו עצמיכם לסעודה (ר׳ יהודה הנשיא, שם קהל׳, בכל עת). היהודים הללו שומרי שבתות הן וכל מה שהם יגעין כל ימות השבת אוכלים בשבת ואין להם עצים לבשל בהם והם שוברי׳ מטותיה׳ ומבשלי׳ בהם והם ישינין בארץ ומתעפרי׳ בעפר וסכין בשמן לפיכך השמן ביוקר (שם איכה, הביא בכליותי). הכותב את השם על בשרו לא ירחוץ ולא יסוך ר׳ יוסי מתיר ובלבד שלא ישפשף (סופר׳ ה יב). ולא יסמוך לו את מתניו ולא ישיפנו ולא יסיכנו אוכל מה שהוא אוכל ושותה ממה שהוא שותה (עבד׳ ב). סך לו מאה שמנים יפים (סדר אליהו רבא ים). — סך מפך ריקן, ר״ל אמר הרבה ועשה מעט: בוא וראה מה הרשעים עושין אומרין הרבה ואפילו מעט אין עושין אלא סכין מפך ריקן (מדה״ג שכטר, חיי שרה יא). — ובסהמ״א: ולא יסוך את רגלו והוא בתוך הסנדל אבל סכה ומניחה בתוך המנעול או בתוך הסנדל (תלמידי יהודאי גאון, הלכי פסוקי 5). אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג (רמב״ם, שביתת

[1]) [כמו וסוכו.]

הצופה גייסות באין נותן עליו סודר והרות מוליכו והוא סימן שינוסו או יתקבצו (כפ"י, ישע' ל יז). — ולתשמישים אחרים: אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה בסודרים וכו' ור' יוסי מתיר (שבת ג ג). ומצננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית (שם כ ג).—ובסהמ"א: או שהבעיתו ונפלה הסכין מידו או שנפלה סודר על פניו או שבאת צירעה וישבה על פניו (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 135).—ולסימן הקנין: הורגלו לעשות הקנין בסודר של העדים (טוח"מ, קנין סודר, קנה).

סוה, ממנו מסוה, סות.

סוח[1], ממנו סוחה.

סוחה, ש"נ, כמו סחי, אשפה, רפש שעוקרים ווזרקים לחוץ, Kehricht; immondices; dirt, refuse: על כן חרה אף יי' בעמו ויט ידו עליו ויכהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם כסוחה בקרב חוצות (ישע' ה כה).

סוחר, — עי' סחר,

א. סוט, כמו שוט, ממנו סט, א"סוט.

א."סוט, — סר מן הדרך: סטו בשיטים וצחנתם כפרתו (מחז' ינאי, הוצ' דודסון 43). שקרנו בך וסטנו ממך לסור שבחנוך מרוב כל בלי חסור תעינו אחר יצר ותוע רוע וסור (שלמה הקטן, אמרנו נגזרנו, ד עי"ת). —בינ' סטים, סאטין: הפקחין כשרואין אותו מכירים אותו ומתגברים עליו עד ששולטין עליו וסאטין מזה הדרך ולוקחין דרך אחרת להנצל ממנו (מדרש הנעלם, זהר ויחי קיב:).

ב.*סוט, ממנו ב.סוט, *הסט, *הסטה, *סיט.

ב.*סוט, פ"י, — טלטל ונדנד, קל לא נמצא.

—הפע', *הסיט, bewegen; remuer; to move, stir: אחד הנוגע אהילות אחד המאהיל ואחד המסיט כולן מונין במת (תוספת' אהיל' א א). מרובה טומאת האהל מטומאת המשא שהמאהיל על גבי המת בסוכה טמא ומסיטו טהור והעושה סוכתו על פתחו של קבר המאהיל עליה טמא והמסיטה טהור (ר' יהושע, שם ג ז). בית הפרס שעשה בו אשפה גבוהה עשרה טפחים ויכול להסיטו טהור וכו' בית הפרס שריצפו ברבידים ובאבנים שאין יכול להסיטן טהור (שם יז ח). מעשה באחד שחרש וניער את המחרישה

[1] [קרוב ל־סחה]

ונמצאת גלגלת שלמה דבוקה במחרישה וטמאוהו משום שהסיט את המת והשומע שמע וטעה (ר' יהודה, שם טו יג). מעשה בר' ישמעאל שהיה מהלך אחר ר' יהשע אמר לו הטהור לחטאת שהסיט את המפתח שהוא טהור של תרומה מהו וכו' שמא ישכח ויסיט את הדבר הטמא אמר לו וכי אינו אלא שהסיטו ודיי (שם פרה י ג). פשתן שטוואתו נדה המסיטו טהור ואם היה לח המסיטו טמא מפני משקה פיה (שם טהרות ד יא). המסיט את הראייה ב"ש אומרים תלוי ובית הלל אומרים טהור (שם זבים א ג). הרוצף בית הפרס באבנים שאינו יכול להסיטן טהור (אהל' יח ה). הנוגע בזב או שהזב נוגע בו המסיט את הזב או שהזב מסיטו (זבים ה א). נפש אשר תגע בו ולא המסיטה (ספרא, אמור פרק ד). בשלמא אחרים שהסיטו אותה משכחת לה אלא היא שהסיטה את אחרים היכי משכחת לה (שבת פג.). המהלך בבית הפרס על גבי אבנים שיכול להסיט על האדם ועל הבהמה שבוחן רע טמא (ב"מ קה:). מיד הסיטן הקב"ה והביאן מבין גלגלי המרכבה והסיטן[1] על הים (מד"ר שמות כג).

—נפעל, *נסוט, ניסט, שהסיטו אותו: ובלבד שיהיו ניסוטין מחמת המחיצה (תוספת' טהר' י ח); ואם היו ניסוטין[2] טמאין זה הכלל כל שהוא מכח הסטה טמאין (שם זבים ד ו). אהל וניסט טמא כלי ואינו ניסט טהור (עירוב' לה.).—ובסהמ"א: סלקין אחרים בכף מאזנים אחרת ונמצאת בנושא אותן וניסוטין מכחה (ר"ח, שבת פג:).

סוטה,—עי' סטה.

***סוי,** ש"ז, מ"ר סואים,—כמו ה.*סוג א): תני ר' חיא סוי[3] מקצתו בפנים ומקצתו בחוץ אכלה (הבהמה) בפנים חייבת אכלה בחוץ פטורה (ב"ק כ.).—ומ"ר, עי' ה.סוג.

סוך[4], ממנו סוך, *סיכה.

סוך, פיו"ע, סכת, סכתי, סוך, אסכך, תסוך, תסובי, יסכום, ויסך,—סך פלוני את גופו בשמן וכדומ',

[1] [במד"ר שה"ש א נמצא הטיסן, ועי' טוס.]

[2] [בכ"י מינכ' (עירוב' לה.) ובר"ח שם, הגרסה הנסטין.]

[3] [כך הגרסה אצל רה"ג, (כליס יו ג), ובגמ' משוי, ופרש"י: קס"ד אמתחת מלאה שעורין.]

[4] [כך בארמ'. ובאשורי סאב, גסך.]

לקח בית מפוייחת וממויידת ומכויירת[1]) הרי הוא בחזקתו (סס ב"ב ג יז). — ובסהמ"א: אמר רבא ספל על פי קנקן מסוידת וחתומה ופיה למטה חותם בתוך חותם[2]) (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ׳ פסוק׳ 147).—ואמר הפיטן: מוסרותי תנתק ויהיו למשסה כי למקט בזוז בלום אוצר מקדש מעט סיד וכיר[3]) שקדו לקצר (ר׳ בנימין, ברית כרותה, סליח׳ מוס׳ יוה"כ). ועי׳ עוד ביֵּר.

— הִפעִ׳, °הוּסַד, רק בינ׳ מוּסָד: שבח ר"א בזכרונות טוב בהדמות לבור מוסד שלא יאבד מימיו (רמב"ס, אבו׳ ב ח).

ג.°**סוֹד**, סָד, פ"י כמו יסד: בחוקו מוסדי ארץ סד במוסדי מוסדי ארץ המה היוצרים היצורים אשר בארץ (בחוקו, יוצ׳ א׳ שבועי׳).

°**סוֹדִי**, סודִית, מ"ר סודִיים, ש"ת,—של סוד, מסגלת הסוד: ואלו דברים סודיים נכבדים מאד ליודעי חן (המאירי, פי׳ על משלי יח כג). ענינים סודִיים: העל אדונך ואליך שלחני אדוני וגו׳ ר"ל אין הענינים האלו סודיים לבין המלכים כי אני לא באתי לכבוד אדונך חזקיה כי אם להזהיר ולגלות האמת לאנשים היושבים על החומה (אברבנאל, מ"ב יח כז). המעיים יורו על אוהבים עצמיים או על עושר כי כל זה סודיי ונסתר כמו המעיים והכבד והדם יורו אוצר (ר"ש אלמולי, פתרוי חלומי מד.). קדרתי שמה החזיקתני על כמה מיני קבלות אשר אינם מקבילות בלולאות קבלת תוריית סודיית מעשיית (ספי אילים ליש"ר מקנדיה, כתב זכח א).

א.*__סוֹדְנִי__, ש"ת, מ"ר, סודְנִיִּים, כמו צידוני[4]): הכוסות הקיצין הסודניים התתוכין טהורין מפני שסורחין את הפה (ר׳ אלעזר בר׳ צדוק, תוספת׳ כלים ב"ב ז י).

ב.*__סוֹדְנִי__, ש"ז, מ"ר, סודְנִים,—חכם וצדיק היודע את סוד האלהים: אמר ליה (רבא לר׳ פפא) סודני[5]) בשדה כתיב (מכות׳ עא.). — ואמר הפיטן: ימים על ימים אחכה כסוד סודני רנו שמים כי עשה יי׳ (אור זרוע, יוצ׳ שבת הפסק׳ א). טיעת אדר וסודני[1]) נזבח לך יה בחור ובתולה מזבח מאת וזבחי הזבח (ר׳ בנימין, ברית כרותה, סלי׳ מוס׳ יוה"כ). אבל אנחנו שאין לנו מלך ושרים לשרת אותם ולעמוד לפניהם בחצריהם ובטירותיה׳ ליועצים מליצים ודיינים וסודנים (כסא׳ לבית דוד מג, עח:).

*__סוּדָר__[2]), סודרים, סודָרִין, ש"ז,—מטפחת לכסות את הצואר או את הראש: גימי הסדין והסודרין והטריטין וכו׳ שש אצבעות (כלים כט א). היא פרסה לו סודרין נאין על ראשה לפיכך כהן גוטל כפה משל ראשה ומניחו תחת רגליה (סוט׳ ח:).—ובסהמ"א: והוא (דוד אלראי) לקח סודרו ופרש על פני המים ועבר עליו באותה שעה ראו עבדי המלך שהיה עובר במים על סודרו ודלקו אחריו בדוגיות קטנות ולא השיגוהו (מסעות רבי בנימין, הוצ׳ גרינהוט 73). ומצנפת גדולה על ראשו ועל המצנפת סודר לבן ועל הסודר רביד (לקוטים מדברי יוסף סמברי, הוצ׳ ברליגר 1). ואלו הם שמנה עשר כלים מקטורן וכו׳ וכובע שבראשו וסודר שבצוארו[3]) (שבת קכ.).—ובמיתת בית דין: מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכבותיו ונותנים סודר[4]) קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו וכו׳ (סנה׳ ז ג). סייף שנהרג בו סודר שנחנק בו אבן שנסקל בה ועץ שנתלה עליו כולן טעונין טבילה (תוספת׳ שם ט ח). — ואמר הפיטן: סדור חנק עתה אודיעכם קשה סודר לרכה תבריכם משכו וקחו לכם (ר׳ אליה הזקן, אזהרי). — והשתמשו בו כמו בדגל לתת סימן לעומדים מרחוק: בית הסקילה היה חוץ לבית דין שנאמר הוצא את המקלל אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו וכו׳ (סנה׳ ו א). נתנו לו יין לנסך הסגן עומד על הקרן והסודרים בידו וכו׳ הניף הסגן בסודרים (תמיד ז ג).—ובסהמ"א: וכנס אף הוא כלונס גבוה שנותנין בראש הגבעה ובשרואה

---

1) [כך הכתיב והנקוד בכ"י א"פ.]

2) עי׳ בגמר׳ ע"ז לא. אמר רבא אגנא דפומא דחביתא שריקא וחתימא הוי חותם בתוך חותם, ע"כ.

3) בדפו׳ וכִּיָּד.

4) [עי׳ פירוש הר"ש, כלים ל ג].

5) [סודני ת"ת, כלומר סוד ה׳ ליראיו, רגמ"ה, וכן רש"י (בלשון ראשון) וערוך. ובלשון אחר פרש רש"י מטיל שכר, וכן ברב׳ מד: ורה"ג פרש וז"ל: וכך שמענו מן הראשונים סודני הקלאה, כלומר שאתה מבני השדה ולא מבני המדינה, וסודני לשון שדה (רה"ג, תשו׳ הגאו׳ הרכבי תד).

---

1) [ואפשר שזהו במשמ׳ סדן ועץ.]

2) [מהיוני σουδάριον, והרומ׳ sudarium, מטפחת לזיעה. ובנוסחת׳ הירוש׳ בא ע"פ רוב סודרין במקום סודר בבבלי. ויסטר׳ גוזר אותו מן הפעל סדר.]

3) [ובירוש׳ (שבת יו) הגרסה וסידרין שעל זרועותיו.]

4) [במדב"מ ועוד נוסח׳, הגרסה סודרין. ובמכי׳ משפט׳ סודרין קשין ברכין.]

יתעלה (ר"י ח"מ, סו"ם, הבחינה ה). בעל הכימיא"ה אינו מאמין על סודו זולתו מיראתו על נפשו (שם הבטחון, פתיחה). אמר הכוזרי כבר חשבתי בעניניכם וראיתי שיש לאלהים סוד בהשאירכם (הנ"ל, הכוזרי ג י ח). והסוד עמוק למאד והפירוש אסור וכבר נאמר אין דורשין בספר יצירה אלא בתנאים (שם ד כה ז). אמור כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וגו' וסוד זה הוא שתתדמו בפעולתי (רמב"ם, אגרי לבנו ב.). נאמר לי עליו שהוא (הראב"ע) חבר בפירוש התורה וגלה בו סודות עמוקות ועצומות (שם ב:). הייתי מעירך על סודותיו שרמז בחבוריו ובספריו (שם ג.). ואל יעלה על דעתך שאותם הסודות הגדולים יש בעולם או היה מי שידע אותם על אמתתם (שם ה:). ולא תחשוב שהסודות העצומות ההם ידועות עד תכליתם ואחריתם לאחד ממנו (ר"מ ח"מ, מו"נ פתיחה ה.). והנה בפרשה הראשונה בה תמצא נאמנה אופן התהוות כל הנבראים וסוד האור הראשון (ר"י מפיסה, מכמ' קנאה 10).—סוד הלבנה: ולכך מסר הקב"ה סוד הלבנה לישראל שיהיו מונים בה והעכו"ם מונין לחמה (מד"ר שמות יה).—סוד העִבּוּר: בסוד עמי לא יהיו זה סוד העיבור (ירוש' ר"ה ב ו). ידע מר האי מילתא דתניא בסוד העבור נולד קודם חצות או נולד אחר חצות (תלמ' תבוס דבי שמואל, ר"ה כ:). —ובסהמ"א: וטעמו של סוד שאם יעבור המולד ממאתים נ"ו חלק' משעה ראשונה מיום ד' בחלק אחד ימצא מולד שנייה לחבר' קמ"ו חלק' משעה י בלילי ג' ימצא מולד שלישית ב' ו' שעות במר"ת ביום שבת (רסע"ג, ספר הגלוי). והחשבון הזה שבידנו שהוא סוד העִבּור היה בידיהן של ישראל מימות משה רבינו (תשו' הגאו' ליק ח). שאלו הדרכים רחוקים ועמוקים והוא סוד העבור שהיו החכמים הגדולים יודעים אותו (רמב"ם, קדוה"ח יח ז). סוד זה (של העיבור) בני א"י סומכים עליו מימות עולם (קטעי בן מאיר, JQR. NS. V (1915, 555).—בעלי הַסּוֹדוֹת; והקו והישר הנמשך במחשבה בקרב חללו מקטב אל קטב ועובר על מרכז יקרא בריח העולם ובעלי הסודות יאמרו עליו כי הוא לויתן נחש בריח (ר"י הישראלי, יסוד עולם יע:).

א. **סוֹד** פ"ע, תָּסוֹד, דִּבֵּר סוֹדוֹת: אל תסודד[1]) בעדת שרים ואל תישן דבר בתפלה (ב"ס, גנזי ז יד).

1) [אפשר שצריך לנקד בפע' תְּסוֹדֵד.]

— התפ', הִסְתַּיֵּד, תִּסְתַּיֵּד, דבר סודות, התחבר, כמו עם בעל סוד: עם פותה אל תסתייד כי לא יוכל לכסות סודך (שם ח יז). [ע]ם מנגינת אל תסתייד פן תלכד בלקותיה (שם ט ד). ככחך ענה רעך ועם חכמים הסתיַיד (שם יד). לכל זכר אל תתן תאר ובית נשים אל תסתייד (שם מב יב).

ב.* **סוּד**, כמו שׂוּד, מן סִיד, שִׂיד, פ"י,—משח בסיר, ausweissen, kalken; plâtrer; to plaster, whitewash סָד בית, בור, אבנים, קבר וכדומ': סד אדם כל ביתו בסייד משייר בה דבר מועט זכר לירושלם (תוספת' ב"ב ב יז). לא יסוד אדם את ביתו בסיד ואם עירב בו חול או תבן מותר (ת"כ, ב"ב ס:). לא יחפור אדם בור סמוך לבורו של חברו ולא שיח ולא מערה ולא נברכת כובסין אלא אם כן הרחיק מכתל חברו שלשה טפחים וסד בסיד (ב"ב ב א). ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון (סוט' ז ה). אי זהו חינוך קברות וכו' סדו בסיד (ר' יוסי בר נהוראי, ירוש' מעשר' ה ו).—ואת עור הגוף, schminken; mettre du fard; to paint the skin סיד כדי לסוד קטנה שבבנות (שבת ח ד). כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות[1]) (שם פ:). אשה לא תסוד מפני שניוול הוא לה (ר' יהודה, מו"ק ט:). — בינ' פעו', סוד: חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן וכו' הוא היה מונה שבחן רבי אליעזר (בן הורקנוס) בור סוד[2]) שאינו מאבד טפה וכו' (אבו' ב ח). — ואמר הפיטן: מתיר מאסרות מתרות נותן מטמאות טהורות וכו' מכלאי בגדים תכלת בסדים מאשת אח יבום האח (אין לשומם, יוצ' שבת פרה).

—פעי', *סִיֵּד, כמו קל: אין מפייחין ואין מסיידין ואין מכיירין[3]) (תוספת' ב"ב ב יז). חפר בור עשרה טפחים ובא אחר וסיידו וכיירו שניהן חייבין מפני שסיידו וכיירו יהא חייב (ירוש' ב"ק ה ג). ועי' עוד כִּיֵּר.

— *פעל, רק בינ' מסויד, מסוידת: נתנו בטרקלין אפילו מפויה[4]) מסוייד הרי זה אסור (תוספת' תרומ' ז יז).

1) [רש"י: דרכן לסוד את כל הגוף להאדים, ע"כ.]
2) והגירסא המדוקדקת היא בור סוד לא בור סיד וכו' אבל בור סוד הוא שסדוהו יפה, רשב"ץ דוראן ב ח.
3) [בגמ' שם ס: מוסיף בזמן הזה.]
4) כך בכ"י.

חסדא סוד נאה וגמילות חסדים (שם קיג.). היין עולה חשבונו ע' והסוד ע' הוא נזר עצמו מן היין העולה מנינו ע' וזוכה לסוד החכמה שהוא עולה ע' נכנס יין יצא סוד יצא יין נכנס סוד (מד"ר במד' יא). וכל זרעם של עמלק אומרים בלבם ואין מגלין את הסוד בפיהם (פדר"א כ). — ובסהמ"א: וזה ספור אלכסנדר אשר חברוהו חרטומי מצרים וחכמיה חכמים הם בחכמת הרקיע ובטבעי היצורים והכוכבים וסודות הכונות (יוסיפון סה). אם לבי לא יסתיר סודִי איך יסתיר אותו זולתי (ר"מ דרעי, לקו"ק לד). תנה סודך בשדה ועצתך על ההרים כדי שתראה סביבך (ר"י א"ת, מִבחר הפנינים לרשב"ג, 42). העלמַת הסוד חובה על המשכיל ומגלה סוד אין לו שכל (ר"י חריזי, מוסרי הפילוסופים ב א). ומעשה בתלמיד אחד שהוציא דברים שנאמרוּ בבית המדרש לאחר שתים ועשרים שנה והוציאוהו בית דין מבֵית המדרש והכריזו עליו זה מגלה סוד הוא (רמב"ם, הלכי סנהי כב ז). אל יעלה על דעתך ששמשון המושיע את ישראל וכו' נשאו נשים נכריות בגיותן אלא סוד הדבר כך הוא (הוא, אסורי ביאה יג יד). ובענין הַסוד אמרו (חכמי המוסר) יהי סוד נגדך סתום ובאוצר שכלך חתום (המאירי, פי' משלי יא יג). לא גלה אדם מעולם סודי והאשמתיו (ר"י בן נחמיאש, שם). סודך אסירך בעודנו מכוסה בלבך ואם תגלהו ימשול בך (שם). אם סודך לא תספר יהי אסירך ימי עד אם תחשפהו לאחר תהיה אסירו ותמעד (ספ' שקל הקדש, ליון ב 100). אם תתחרט על הדבור פעמים רַבּוֹת תתחרט על השתיקה פעם אחת תנה סודך ועצתך על ההרים כי תראה סביבותיך (ר' אליהו, שבט מוסר כט). ועוד אמרו לא תגלה סודך לא למשכיל ולא לבסיל כי לפעמים יסכיל המשכיל כל שכן הכסיל (ר"י אבוהב, מנוה"מ מט). ועוד אמרו סודו של אדם הוא מסור בידו כעבד אבל אם יגלהו יהיה הוא עבד לסוד (שם). — ואמר המליץ: ושנאת רעך רבה תהי אם יהי נד ממך אל סוד משנאים (רה"ג, מוסר השכל 60). ואל תבטח בנשים ועבדים וגם אל תאמין בהם בסודים (שם 61). וכל הגיב אסף ואת סודו חסף ושכל טוֹב יסף עלי כל המורים (תשו' תלמידי דונש 6). לפני מבנות עופר צביה עברה תוך סוד ותתגבר וטוב ריחה ברכיל בה לגלות סוד (רמב"ע, התרשיש 7 קט-ע). הן נִשמת אפי מידך ומאור עפעפי מהודך ועצת שרעפי מסודך (ר"י הלוי, כל עצמותי). להקור יסוד סוד צפנתיו יעלה אל מעון מדע וישקיף בעין שכל באשנבו (ראב"ע, חזות, גבר אשר דת, כהנא 96). בחכמה כוננה ידו יסודות ונפלאות בארבעתם וסודות (ר"י זבארה, בתי הנפש, הוצ' דודזון 156). — העֵרים סוד: ויען המלך את השרים לאמר הערמתם לשוא הסוד הזה על דניאל (יוסיפון כג). ויתפשו את השרים אשר הלשינו את דניאל ואשר הערימו עליו הסוד יחדו כלם כאחד (שם ג, דפו' פרנקפ'). —ואמר המשורר: הערימו סוד יחד עליו גם לב לו עמם גלוה (רמב"ע, דיואן כה, בודל'). —המתיק סוד: והוא אחד ומיוחד מלא כל הארץ כבודו בכן בלי כחד בפחד נמתיק סודו (הוא, מתי שכל צלי תכל, הוצ' דוקס). ואחר כך לפקוד הנאמנים ולהמתיק סוד עמם בסתר כי חלקם ממך ותועלתך מהם הוא (רש"ע פלקירא, ראשי חכמה 19). —ובפרט סוֹדות התורה והחכמה הנסתרים מבני אדם פשוטים: אלו תלמידי חכמים שמקמטין עצמן על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מגלה להם סוד לעולם הבא (ר' נחמן בר יצחק, חגי' יד.). — ובסהמ"א: שלש אמות אמש סוד גדול מופלא ומכוסה (ספ' יצירה ג ב). לך הסודות אשר לא יכילם שבת רעיון והחיים אשר לא ישלוט עליהם כליון (רשב"ג, כתר מלכות). וסודיה מהם פשוטים ומהם עמוקים (שם). ולחשוף סודיהם יחישון סודיהם וכוסינו כוסים (רמב"ע, זמן יקרא, בודל'). וגולת עם אביון בביתך מסתורם וסוד אמתיק עמך ללמד את עמך כמתנשא כמך ברבם בצעירם (ר"ש הנגיד, באשמרת ערב). וחנן בה (בתורה) יחידים השרידים פשטיה וסודות העמוקים גאון הדור סעדיה בן יהוסף (ר"ז אלצאהרי, מטמוני מסתרים 13, קבץ על יד ט, מק"כ). וראה דרך סוד הנפש וחקר אתה ובה תנפש (ר"י הלוי, מי כמוך). בהתבוננִי כי סוד ברואים תהלתך לבבי בך יהגה. לשוני תספרך (ראב"ע, אלהי תהלתי). צויתמו לדרוש סוד האדם בראש שמת לשונות לפרוש להם על פי יי' (הוא, אמונתך נודעת). והם הבודאים מלבם לכל הדברים סודות ואמונתם כי התורות והמשפטים חידות (ראב"ע, הקדמה א לפירושו על התורה). ויש דרש הפך דרש ויש לו סוד גדול ואינו מפרש כדרש שהתורה קדמה כאלפים שנָה קודם העולם וזה אמת רק על דרך הסוד הנעלם (שם). וכשתבין סוד התנועה ותשכיל ענין אמתתה וכו' אז יתברר לך כי כל תנועותיך נקשרות בחפץ הבורא

וכו' מה שלא נמצא בספרי הסוגיות שקדמוני (ר' ישראל זאמושץ, נצח ישראל על התלמוד, הקד'). ילכו נהרותיו אל ים התלמוד להסיר המכשלה אשר כשלו בה רבים מתלמידי בני עמנו להיותם זרים בסוגיותיו ומימיהם לא שקדו על שערי החכמה (המאסף, התקמ"ד, א ב הקדמ'). הנה הוא בשנת השמונה התחיל ללמוד בזה הקיץ משניות וכו' ועתה מתחיל ללמוד סוגיה וכו' כי עד ז' בערך למד מקרא ואח"כ משנה ואח"כ סוגית התלמוד (ר"ש בלוך הלוי, שבי"ע ב י:).

סוּגַר, ש"ז, — כְּלוּב לסגור בו חיה[1]), Käfig ; cage: ויתנהו בַסּוּגַר בחחים ויבאהו אל מלך בבל יבאהו במצדות (יחזק' יט ט). — ובתלמוד במשמ' קולר: כלב יוצא בסוגר שלו (רבי לייא רב יהודה בשם שמעון בר חייא, ירוש' שבת ה ב). אילמא בחיה גדולה מי סגי לה סוגר ואלא בחיה קטנה (שבת נא:).—ובסהמ"א: שיר לסוס ואפסר לגמל וחטם לנאקה וסוגר לכלב (רמב"ס, שבת כ ח).—ואמר הפיטן: הלוחות יצאוני וגם השמיד התמיד ומעצתו כלאני ולכד צר עיר מבצר ובסוגר הביאוני (סליחי י"ז תמוז, סדר רב עמרם השלם ב, רעז:). ירצה בריח ניחוחים ירודים בסוגר בחחים כשושנה בין החוחים (אנעים מדושי שירים, יוצ' א' פסח, מחז' איטלי א קג:).—ואמר המליץ: והבאים לעבדהו בסוגר עלי צואר חשבוהו ענקים (רמב"ע, תרשיש א רסב). חכמה לסכל סוגר לידיו וסד לרגליו ולחכם חלי פז לראשו ואצעדה לזרועו (ב"ז, ב"ס כא כא).

סוֹד, ממנו סוֹד, א.סוֹד, °סוֹדִיִי, עי' ב.יִסוֹד.

סוֹד, ש"ז סוֹדִי סוֹדוֹ, סוֹדָם, °מ"ר סוֹדוֹת סוֹדִים, — א) סוֹד אנשים יחד, פחות או יותר במסתרים, קבוץ אנשים יחד להתיעץ ולהחליט אדות ענין מהענינים או לשחק יחד, council ; conseil ; Beratschlagung: שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם בְּסֹדָם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי (ברא' מט ה-ו). ואת חמת יי' מלאתי נלאיתי הכיל שפך על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדו (ירמ' ו יא). לא ישבתי בְסוֹד משחקים ואעלז (שם יה יז). כי מי עמד בְּסוֹד יי' וירא וישמע את דברו (שם כג יח; גם כב). והיתה ידי אל הנביאים החוזים שוא והקסמים כזב בְּסוֹד עמי לא יהיו (יחזק' יג ט). ואתה איש כערכי אלופי ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד (תהל' נה יד-יה). תסתירני מִסּוֹד מרעים מרגשת פעלי און (שם סד ג). על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך (שם פג ד). אודה יי' בכל לבב בְּסוֹד ישרים ועדה (שם קיא א). הפר מחשבות באין סוד וברב יועצים תקום (משלי יה כב). תעבוני כל מתי סודי (איוב יט יט).—ואמר המשורר: בחכמה תעלה אל סוד נסיכים ותלך בין גבירים קוממיות (ר"ש הנגיד, בן משלי 59, הוצ' הרכבי 132). תוך סוד שרים הוא שעשועים ובסוד שרים בלבד חרש (רמב"ע, תרשיש י כט). היי אחרי מלכך מרדפת בסוד נשמות אשר אל טוב אדני נהרו (ר"י הלוי, ישנה בחיק ילדות). גם כן עבדיך התנבאו כולם עמדו בסודך קץ מועדי נשלם (ראב"ע, איפה בני). העומדים בסודך לעשות דברך חשים בכחך מתאזרים וראשם בשמך מעטרים (הוא, אלוליס מהודך). גם סוד משחקים אל תפר פן תסכן בם (ב"ז, ב"ס לא מ).— ב) דבר שאדם מעלים מזולתו, שאינו רוצה שיודע לזולתו, secret ; Geheimniss: כי לא יעשה אדני יי' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג ז). סוד יי' ליראיו ובריתו להודיעם (תהל' כה יד). אל נערץ בְּסוֹד קדושים (שם פט ח). כי תועבת יי' נלוז ואת ישרים סודו (משלי ג לב). הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר (שם יא יג). גולה סוד הולך רכיל ולפתח שפתיו לא תתערב (שם כ יט). ריבך ריב את רעך וְסוֹד אחר אל תגל (שם כה ט). הַבְסוֹד אלוה תשמע ותגרע אליך חכמה (איוב יה ח). כאשר הייתי בימי חרפי בְּסוֹד[1]) אלוה עלי אהלי (שם כט ד).—ואמר בן סירא: כי רבים רחמי אלהים ולענוים יגלה סודו (ב"ס, גני' ג כ-יט). עם נבון יהי חשבונך וכל סודך בינותם (שם כו יה). אל תועץ עם חמיך וממקנא העלים סוד (שם לז י).—פַּעַל סוֹד: אנשי שלומך יהיו רבים ובעל סודך[2]) אחד מאלף (שם ו ו).—ובתו"מ: ואין מגלים להם[3]) סוד (פסחי מט:). מאי סודנא אמר רב

[1]) [כך דעת כל החדשים. וכן בוולג' in caveam והפש' בנמרתא. וכן באשור' שִׁגַּר. וי"ת בקולרין, צוארון של ברזל עם שלשלת תלויה בו. וכן המפרשים העברים וזה במשמ' השם בתלמוד. ואמר ריב"ג בשרשיו: ופירש רבנו האיי ז"ל סאגור a) בלשון ערבי, ע"כ. אולם כבר הראה פרינקל (Fremdw. 114) שהשם הערבי הוא שאול מהסור' סוּגְרָא, שפירושו כמו התלמודי סוגר.]

a) ساجور

[1]) [גרץ ופרלס מגיהים בסוך, מן סכך.]

[2]) [עי' יבמ' סג:]

[3]) לעמי הארץ.

*סוּגָא, סוּגָה, ש"נ, —מין עוף: שמונה ספקות הן חובא חוגא סוגא והרנוג' תושלמי וכו' מאי ספיקיהו עופות טהורים קורקבנ' נקלף וטמאי' אין קורקבנן נקלף והני קורקבנן נקלף בסכינא[1] (רב אסי, חול' סב:). ובשביל עופות ששאלתם וכו' אם סוגה היא או לא וכו' שסוגא מצוייה אצלינו הרבה ואין שורה אלא באגמים ובין ביצעי המים (גאונים, הול' גינצבורג 118).

*סוּגָה, ש"נ, גדר, סִיָג: סוגה בשושנים שאפילו בסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות (סנה' לז.). —ואמר המשורר: כשושני סוגה נפוצים בערוגה ירצון במחוגה עלי קו בבירם (ר"ש הנגיד, באספרת ערב). ושרי קדשים באדם המסכו ובני אלהים לאדם שותפו עירי חוגה בסוגה ישבו וצניף מלוכה בראשם צנפו (קטע מזמן הגאו', פעדיאנה, סכטר 68).

*סוּגִי, סוּגִיִי, נקי' סוּגִית, סוּגִיִית, מ"ר סוּגִיוֹת, ש"ת, של סוג, מתכונת הסוג: והגדר ג"כ אמנם יקום מסוג והבדל ואין מדברים כמוהו ית' שיקבצם גדר ויבדלו בהבדל ואין סוגי לו ואין הבדל לו ולא גדר לו ולא רושם לו (ראב"ד, אמו"ר 52). דע כי אינני רוצה בזה כי אם האלף הסוגית והב' הסוגית (ר"י א"ח, הפרפ' לריב"ג, הקד' 4). ראיתי לנקוב שם השערים באותות הסוגיות וכו' כי אינם נכנסים כלם תחתיה אבל הם נכנסים תחת אותות הסוגיות (שם). ויתבאר ענין הנפש הכללית הסוגית[2] בבחינת הפעולות שהם מחמת הצורות המגיעות בחמר לא מחמת החומר מצד שהוא חומר (הוא, הכוזרי ה יב ס). ואולי היא מדריגת הנפש עצמה כלומר כאשר היא נפש סוגיית אחת בעצם שהיא למטה ממדריגת שכל הפועל (ר' הלל מוירונא, תגמו' הנפש ל:). וד' צורות סוגיות בעולם המושכל וד' מיניות הקרובות אל הסוגיות והמשל צדיק גבור חסיד ומפואר (ר"י אבוהב, פעמ"ס לר"א אירירי, סא:). שהתואר שנתאר לראובן אם הוא סוגיי או מיניי לא יהיה לו מצדו כי אם מצד הסוג או מצד המין (הוא, נהר פישון לג:).

[1]) והעיר י' אהרני במכתב פרטי: זהו בערבית ציאח (a) (Pterocles alchata) שיש לו אצבע יתרה וגם זפק (ingluvies) ואינו דורס, והעקר: אין קרקבנו נקלף אלא בסכינא. כל קטואת (b) הנם המתוכים בין התרנגלות והיונים. — [2]) [בהוצ' הירשפלד הסוגיית.]

a) صياح b) قطوات

*סוּגְיָה, סוגיא[1]), ש"נ, מ"ר סוּגְיוֹת, סוגיאות, הליכה, —א) הלכה ומנהג, סוגיית העולם[2]): ודן זה הדיין כדברי אותו הגאון שאין סוגיית העולם כמותו (רעמב"ע, סנה' ג א). —סוּגְיַת המבטא: וקודם שאשים קנצי למלין ידוע להוי לך עוד אתה הקורא כי הלשון יוני הוא מתענג ומתעדן על הרוב בהרחבת סוגית המבטא גם בלמוד החכמות וגם בדברים הפשוטים (פלטי הגבורים, לשוכות העמים ע:). —ב) ובפרט מהלך המשא ומתן של התלמוד על ענין אחד, ואמר המשורר: ועל תלמוד ועניניו ועל קושיא ועל סוגיא ועל הרב אשר למד ורבץ דת יהודיה (ר"ש הנגיד, הכמות פליליה). —וסוגיא היא קריאת הגמרא על בוריו ושאלותיו ותשובותיו (הוא, מבוא התלמוד). והפירוש הזה הולך על סדר הסוגיא (ראב"ח הנשיא, הגיון הנפש כז.). אבל הדבר הגדול היום בעיני חכמינו בעלי הגמרא הוא העסק בסוגיות התלמוד ולא העסק בפסק הנברר ממנו אבל העסק בקושיות ובתירוצים (ר"י ברי' אכטולי, מלמד התלמידים, הקד' ו.). וזהו שרש המסכתא דרך כלל אלא שיתגלגלו בה לפעמים דברים שלא מן הכונה בעניין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם (המאירי, יומא הקדמה). והנראה מן הסוגיות במשנה ובגמרא שהוא מטמא במגע ובמשא כמת (רמב"ן, במדב' יט ט). אמנם סוגיית התלמוד מוכחת דלא כרב נחמן בר יצחק (סמ"ג, מ"ע, נ"א). וכבר עלתה בידינו שטת הגאון מפורשת יפה ומוסכמת בכל חלקיה עם סוגיית הגמרא מיוסדת על סברא נאמנה בלא קושי' ובלא ספק (רמ"ע מפאנו, אמרי' טהור', מקור דין א ט). נראה לי לפרש סוגי' הגמרא בענין שיסכים עם מציאו' הספרי' (ונכחס די לונזאנו, אור תורה יג.). אמרתי עת לעשות לה' לחבר ולשום בספר ויוחקו קצת שאלות ותשובות וסוגיאות אשר הן כתובות אצלי (ר' אהרן ששון, שו"ת תורת אמת, הקד'). לא מתשובות הרא"ש ומוח שנתבשלו כל צרכם ולא מתשובות הבן ל"ב טהור ומסוגיותיהם ולא מתשובות בר שש"ת יראת ה' נגד פניו (כסא' לבית דוד, א ג). חתך לחלקים קטנים הסוגיא הארוכה (ר' אברהם בן דוד הרופא, שלטי הגבורים, לשוכות העמים ח::). שבעיון למוד תורתינו הקדושה שאני משתדל בו כעת אין צורך בי בביאור סוגיותיו שהמה כבר בכתובים אצל רבים חקקי לב

[1]) [מהארמ'.]
[2]) [סוגיין דעלמא, (סנה' ו.) שם ברש"י.]

בראשה סים זר אשר הופלא סֻגַת שושן עלות משפלה (קרובץ לפורים). השב ידידך למתוך וללון בצלך ולטיל בסֻגַת גן ורדיך (ליון לפירת, קיני).— וכן סוּגָה לבדה, ואמר הפיטן: כתר סוגה כושרות הפוגה להסיר לעוגה למאמר אבליגה (Kahle, Masor. d. West., יג). הנצנים נראו בארץ סוגה עועו מוגיה מול כדנג למוגגיה סערה מאנחה להפיגה (אפיק רנן, יולי ב פסח). הנצנים נראו בארץ סוגה סכסך מפיגיה יסד בית חוגגיה סחור באתנו מוגיה (מחזי איטלי א קד.).

ד׳ **סוּג**,—כמו סִיג: בן אדם היו בית ישראל לְסוג כלם נחשת ובדיל וברזל ועופרת בתוך כור (יחזק׳ כב יח). עי׳ ערך סִיג.

ה׳ ***סוּג**, ש״ז, מ״ר סוּגִים, סוּגִין,—א) סַל, קֻפָּה, Korb; panier; basket: הלוקח מן הסיטון וחזר ולקח ממנו שניה לא יעשר מזה על זה אפילו מאותו הסוג אפילו מאותו המין (דמאי ה ו). והסוגין[1] הגדולים (מקבלין טמאה) משיעשה שני דורים לרחב שלהם (כלים יו ג). קופות הגדולות וסוגין הגדולי׳ מטלטלין אותן בשב׳ (ר׳ יהודה בשם שמואל, ירוש׳ שבת יז א). סוג שנתון בפתח החנות חציו מבפנים וחציו מבחוץ ופשטה פרה את פיה ואכלה ממני משלם נזק שלם (שם ב״ק ב ד).—ב) *בחכמת ההגיון, חלוקה מקיפה של הנמצאים או של הענינים הכוללת יותר ממין אחד[2], Genus; genre: ואמר ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא סוג כולל עשב ועץ סוג שפל (לקו״ק כספסי 7). אמנם סוגי המקרים אצל הפילוסופים תשעה לפי שהם ישתדלו למנות כמה הם הדברים הנלקחים בשכל האנושי (כאב״ד, אמו״ר 5). ונחלקו בחלוקה ראשונה (כוחות הנפש) לשלשה סוגים והם סוג הכחות הצמחיות וסוג הכחות החיוניות וסוג הכחות האנושיות (שם 23). בנקבי שם האלף והבית והלמד לא יורה מן האותות האל רצוני לומר שאינני מורה על ענין מיוחד ואם כן הן כסוג ומה שתחתיהן מן הענינים מינים להם (ר״י א״ת, הפרש׳ לריב״ג הקד׳ 4). וכאשר נערוך המינים אל סוגיהם הכוללים אותם יהיה מספר הסוגים פחות ממספרם כי תחת כל סוג מהסוגים מינים רבים (הוא, מו״ה, היסוד ז). ואין אחר מדריגה ההיא אלא מדרגה שהיא קרובה מן הסוג האלהי המלאכי (הוא, הכוזרי ד ג יה). וענין הסוג הוא כלל גבוה המקבץ תחתיו שני מיני׳ לפחו׳ (הוא, כוס מן י כו.). והענין הכולל אשר יכלול שני מינים או יותר ויהיה מעמיד להם נקראהו סוג (מלות ההגיון י). נקרא הגשם המחלט הסוג העליון (שם). וכאשר נבאר כונת מין מאלו המינים הנה כשנזכירה בסוגו והבדלו נקראהו גדר ואם נבראהו בסוגו וסגלה מסגלותיו נקראהו רשם או חק (שם). באר לך בפסוק זה הבדל הבינה מן החכמה ושהבינה היא עיקר החכמה והיא המובחרת שבקנינים מפני שהבינה היא דבר כולל החכמות כלם והיא הסוג להם (ר׳ זרחיי מברצלונה, פי׳ משלי ד ז, השחר ג 111). כי אף אם המינים אשר תחת הסוגים אין כלם הולכים מהלך השלמות קצתם בקצת וכו׳ (ר״י אלבו, העקרים א ו). והסוג הדבר הנמדד עצמו א״כ הוא המדה הצודקת המודיע הכמות המתחלק (ר״י אבוהב, שעה״ש לר״א אירירי ז ז). האחד סוג והיא כל מלה מורה על רַבים אשר צורותיהם משונות (רש״ע פלקירא, המבקש פט). ואמרנו הוא כח מתפעל הוא מקום הסוג הכולל לחוש ולשכל (ר״י מפיסא, מכמי קנאי 55). הם נכללות תחת סוגים שלשה סוג המצוות הנפשיות וסוג המצוות החיוניות וסוג המצוות הטבעיות (משה בן יצחק וקאר, אמרי נועם וכר ישראל, קבץ על יד א, מק״נ 42). וכאשר נערוך המינים אל סוגיהם הכוללים אותם נמצא שיהיה מספרם פחות ממספר המינים כי הסוג כולל מינים הרבה (ר׳ טוביה כ״ץ, מעשה טוביה ג א, ד.). — סוּגֵי הדברים: וידיעת המלות הנפרדות היא כוללת ידיעת מה שתורה עליו מלה ומלה מהמלות הנפרדות המורות על סוגי הדברים ומיניהם וכו׳ (רש״ע פלקירא, ראשי׳ חכמה 27). וזה לשון הפילוסוף בראשון מההלצה וכבר ימצאו סוגי הדבורים אשר תעיין בהם ההלצה מהענינים הרצוניים שלשה (ר״י מסיר ליאון, נופת צופים ג). — סוּג הַסּוּגִים: וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה ואיך וכו׳ (ר״י א״ת, מו״ה היסוד ז). ואם ימצא בהם כללי אין יותר כולל ממנו הנה הוא סוג ואינו מין והוא סוג הסוגים ואם ימצא בהם כללי אין יותר פורט ממנו הנה הוא מין (כל מלאכת ההגיון ד.). דרך חלוק הסוג אל המינים וכו׳ כי עשרה סוגים הם ראשונים וכו׳ נקרא שם העליון סוג הסוגים ומין המינים וכו׳ בצירוף למקיף מין שמותם וב ירוף למוקף ס[ו]ג נקראים וזה מטבע הצטרפותם (ר״מ בר״י די ריאטי, מקדש מעט ד).

[1] [רה״ג גורס והסואין בהשמטת הגימל. עי׳ פרינקל, Fremdw. 107].

[2] [כמו סִיָג, גדר.]

בני אדם לראות היש משכיל דרש את אלהים כלו סָג [1]) יחדו נאלחו אין עשה טוב אין גם אחד (תהלי׳ נג ג-ד). ולא נָסוֹג ממך תחיינו ובשמך נקרא (שם פ יט). — ואמר המשורר: המונם ס ג וישר אין בם (רשב״ג, יי׳ מה אדם). הנה אם נחפשו נבדק הושת כלו ס ג ונהדק (שם). דור כלו ס ג עלילה התעיבו הרעו במפעל ומשחית הציבו (רמב״ע, אזכה רענן). ובשמעם כי יושבי ארץ הגליל עוד לא ס ג ו יחדו אך רבים וכן שלמים הם ונאמנים עוד עם הרומאים (קלמן שולמן, תולדות יוסף 6).

—נפע׳, נָסוֹג, נְסוּגֹתִי, נָסֹגוּ, נְסוֹגִים, יִסֹּגוּ.—נָסוֹג פלוני אחור, נָסוֹג מאחרי פלוני, למשל צבא מפני אויב, — כמו סָג: מדוע ראיתי המה חתים נְסוֹגִים אָחוֹר וגבוריהם יכתו ומנוס נסו (ירמ׳ מו ה). —וְנָסוֹג אחור, חָדַל מרדף אחריו בפעל ממש ובמוסר׳: יבשו ויכלמו מבקשי נפשי יִסֹּגוּ אחור ויחפרו חשבי רעתי (תהלי׳ לה ד; גם מ יה; קכט ה). הסיתוך ויכלו לך אנשי שלמך הטבעו בבוץ רגלך נָסֹגוּ אחור (ירמ׳ לח כב). ואת הַנְּסוֹגִים מאחרי יי׳ ואשר לא בקשו את יי׳ ולא דרשוהו (צפני׳ א ו). אדני אלהים פתח לי אזן ואנכי לא מריתי אחור לא נְסוּגֹתִי גוי נתתי למכים ולחיי למרטים (ישעי׳ נ ה). —וְהִלֵּב: כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך לא נָסוֹג אחור לבנו ותט אשורנו מני ארחך (תהלי׳ מד יח-יט). וַיִּסֹּגוּ ויבגדו כאבותם נהפכו כקשת רמיה (שם עח נז). —וְנָסוֹג אחור יען בוש מתקותו לפלוני: נָסֹגוּ אחור יבשו בשת הבטחים בפסל האמרים למסכה אתם אלהינו (ישעי׳ מב יז). — ובסהמ״א: ולא נ ס ו ג אחור לבם מלשוע אליו (רסע״ג, הסגי׳ על חוי הבלכי, הוצ׳ דוידזון 66). —ואמר הפיטן: וצאן ידך נמוגה ואחור לא נ ס ו ג ה (אפרים בר יצחק, אלהי בך אחבק, יוצ׳ שבת ד אחה״פ). החוסים יעלוזו והנ ס ו ג בפועל כפיו נוקש ושם דרך אראנו בארחי לא ינקש (שולמית שהרהרת, א שבועי׳ קרובץ אהגוי׳). ולא נטה לבבי ואחור לא נ ס ו ג ת י השגו נעורים בארח לה סללה הליכותי (ר״י אבן גיאת, מבין עפאים, שער השיר 124). ולא יעיד עדותו אחר שעדותו אינה נשמעת והיא נפוגה ונ ס ו ג ה (ר״י הדסי, אשה״כ שנו). —ובדקדוק: לפעמים בתיבות אשר משפטן מלרע ויִסוֹג אחור טעמן שמו הסופרים בה שני טעמים (מקנה אברי׳ ה, במלעיל ומלרע). בשתי מלות אשר נגינת המלה הראשונה היא משרת ומושבה בתנועה האחרונה ונגינת המלה השנית היא מפסיק ומושבה בתנועה הראשונה אז הנגינה הראשונה נ ס ו ג אחור מפני קרוב הטעמים (צ״ז, תל״ע ג ג). כאשר תהיה המלה הראשונה מועמדת באחד מן הטעמים המפסיקים אז אינו נוהג בה משפט נ ס ו ג אחור (מכלול, מכלת הנקוד יב סע).

[1]) ואולי הוא מן ס י ג י ם, כפל מן נאלחו.

ב׳ **סוּג**, ת״ז, סוג לֵב, מי שנסוג לבו מאחרי פלוני, שבגד בו: מדרכיו ישבע סוג [1]) לב ומעליו איש טוב (משלי׳ יד יד). — ואמר המליץ: ואל תבטח ב ס ו ג י לב ורקים ושואלים על שלומך בשוקים (רב האי, מוס׳ השכל, לקו״ק, הוצ׳ אמיאסף). —ולנק׳, סוּגָה: ונפשו הענוגה נוגה ונשמות הנסוכה סוגה ושרידיו עיפים ונרפים (ר״י חריזי, תחכמ׳ יד). נפש נקיה מהדר תבל לא נטמאה מחטא ולא ס ו ג ה (הוא, הענק כה). חפץ אמור סורה ואמר ס ו ג ה חשתי אלי סוגה כמו שושנה (ערכת לבי, לכבוד גרץ 116). —סוג לשון: טוב לב פנים מאירות ו ס ו ג לשון חורש און (צ״ז, צ״ם יג כט).

ב׳ **סוּג**[2])، ממנו ג.סוג, ב.*סיג, *סִיגְנִית, *סַיָּג, *סִיֵּג.

ג׳ **סוּג**, פ״י סָג, ציוי פעוי סוּג, לנק׳ סוּגָה, — סוג בְּסִיָּג, מוקף סביב לו, to fence in ; enclore ; umzäunen : בטנך ערמת חטים סוּגָה בשושנים (שה״ש ז ג). — ובתו״מ: בפירצה שהיא סגה את העפר אבל בפרצה שאינה ס ג ה את העפר מותר לגודרה בשביעית (ירוש׳ שביעי׳ ג י). איזו היא מרקולים כל שהוא ס ג את הים ואת הדרכים (שם ע״ז ד א). — ובהשאלה: ומכאן אמרו אם ס ג אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו (אדר״נ א). — ואמר המשורר: תזכה ותנעם בערוגת גן האל בשושני יקר ס ו ג ה (ר״י חריזי, הענק רס). משחית דבריו כל דובר על אזן ס ו ג ה באולתה (רמח״ל, לישרים תהלה א, ד״ה ריעי כלא לי). —סוּגָה בשושנים, תאר לישראל: רכה וענוגה בשושנים ס ו ג ה ועתה היא נוגה מסורה ביד קמים (אבן הראשה, סלית׳ יי׳ עבת).

[1]) [ראב״ע מפרש סוג פעול ע״מ מול וענינו סור, ע״כ. וכן רד״ק מי שלבו נסוג מהדרך הישרה, ע״כ. ור״י נחמיאש מפרש כמו פעול אבל מלשון סיג, מעורב עם סיגים כסף. ולדעת בארט (Nominalb. 124 c) הוא בינ׳ פועל.]

[2]) [וכן בארמ׳ ובערב׳ שַׁיַּג׳ a) עשה סִיָּג, שִׁיַאג׳ b), ואולי הוא שאול בערב׳ מארמ׳.]

a) سَيَّجَ b) سِيَاج

וכי יש לו לאסור את העדים בבית הסוהר כל ימיהם שלא ילכו (רמב"ם, מלוה ולוה עו ג). — וגם בלי בית: ועשית עמדי חסד והוצאתני מן הסוהר הזה כי גונב גונבתי מארץ כנען (ספ' הישר מז.). שאין לוקחים ממוגו של ישראל ומעמידין אותו עד שיטלוהו עכו"ם משום שיכניסוהו לבית הסוהר שאין על התובע זה מן ישראל כלום שיפדנו מן הסוהר בממונו (סו"ת הרי"ף כט). וכל היום לא היו פותחים הסוהר כי אם לעשות צרכיהם בלבד (סו"ת תמת ישרים ח). — ואמר המשורר: רץ לבי אליך נהר ועיני יגר בנהר כי מאז אסור תוך סוהר צוהר עינו חשוך חושך ימש (ר"י נגארה, פזמוני מח, פרידלנדר). יפה ברה אשר אורה תדמה כמו סהר בעת עמדה במילואה לא עת תחסר זהר העת תביט למאור עינה תפתח כמו צהר תשים לבב כל רואיה אסור בתוך סוהר (שם פ). — ומ"ר סהָרים: ותוך משמר בפת יוקשים ומכמר נתנו אל וצינוק וסהרים [1] (בתי הנפש והלחשים כ"י פריז).

א.*סַהֲרוֹן, ש"ז, מ"ר סַהֲרוֹנִים, סמי סַהֲרוֹנֵי, כמו שַׂהֲרוֹנִים: אילו הן חופות חתני' סדינים מצויירין וסהרוני זהב תלויין בהם (ירוש' סוט' ט טז). — ובסהמ"א: כי סהר יהיה מחר חד מסהרוניה ולך תהיה למנורה תאיר משכניה (JQR. 87, 1913). וערבת מאורי רום באורך ואור להם מאור אור סהרונך (ד"ה יסודי מלרים וא"י ב, מן 265).

ב.*סַהֲרוֹן, נק' סהרונית, ש"ת, — שיש בו מסגלת הסַהַר: ובעת שיאמרו פלונית היא גרגרנית ובניה פניהם אחורנית יאמרו פלונית היא אהרנית סהרונית ערנית (עמכי מחבי ח).

*סַוָּאר[2], סַוָּר, סוור, צוואר, גם צֶבֶר, ש"ז, — צבור של קורות, קנים או אבנים מסדרות זו על גבי זו: וכן מרבך של אבנים וכן סואר[3] של קורות (אהלי ג ז). סואר[4] של קולר שנשבר אין מסתפקין מהן ביום טוב לפי שאינן מן המוכן (תוספתי יו"ט ג יח). ונאכל

---

1) כך מנקד בכ"י.

2) [משרש צבר, בחלוף צדי לסמך ובית לוו.]

3) [עי' תשו' הגאו' הרכבי תיח. במדב"מ הגרסה צבר ועי' בפירוש הרמב"ם הוצ' דירינבורג: וצוור של קורות אכדאס אלכ'שב וקד יקרי צבר של קורות, ובעבר' וצוור של קורות מערכות הקורות ויש קוראים צבר של קורות, ע"כ. ועי' גם בפיר' הר"ש.]

4) [כך בכ"י א"פ, ובדפו' קורות.]

גדיש הכל במשמע וכן סואר של קנים ושל קורות וכן מדבך של אבנים ושל צרורות שהתקינו לסיד (מכי' מספי יד). סואר של קורות[1] היה (ר' יוסי בן שאול, שבת קכח:). אין מבקעין עצים מן הסואר של קורות ולא מן הקורה שנשברה בי"ט (ביצ' לא:). אפי' נסכא אבל סואר לא (ר"כ בר ילחק, נזיר כו:). — ובסהמ"א: ופירוש אטבי עמודים של ברזל שמסמכין בהן את הקרשים שהן מונחין כמו סור של קורות על העגלה למען לא יפלו (תפו' הגאי, הרכבי, שכד). תודיענו ההפרש שבין ההליכה בספינה וההליכה על גבי סואר של קורות (סו"ת הרמב"ם לח.). ואין הפרש בין ההליכה בספינה ובין ההליכה על גבי סואר של קורות והדומה להם (שם). — סוור של נחתומין: מפני מה סוור[2] של נחתומין הפרום טמא מפני שהוא קורץ ומוליך עליו מקרצות לתנור (ר' שמעון, תוספתי כלים ב"מ ה ז). — ואמר הפיטן: שואל חסד בהוסד הנני תאמר מרות יצר הבצר קבוע כבמסמר ולצואר כמו סואר הוטל למשמר (ישמיענו סלחתי, סליחי יום ג עי"ת).

*סוֹבִית, ש"ז, מ"ר, סוביתין, — עורקי הצואר, העורקים המישנים, corotides[3]: אמנם החלק העולה מחלק אוריטי יחלק לשני חלקים היותר גדול שבהם אוחז למעלה כנגד אמצע החזה ואח"כ הולך באלכסון אל הצד הימני עד כשיגיע הבשר הרך אשר שם ויחלק לשלשה חלקים השנים מהם שני גידים דופקים הנקראים סוביתין[4] ועולים אל הימין והשמאל עם שני גידים הדופקים הנקר' אורג השוקעים וכו' (קאנון א א ד ג).

א.סוּג[5], ממנו א.סוג, ב.סוג, א.סִיג, סִיגָה.

א.סוּג, פ"ע, סָג, נָסוֹג, — כמו נָסַג, סָג פלוני, סָג מפלוני, נרתע לאחוריו, zurückweichen; détourner, reculer; to move awáy, backslide: אלהים משמים השקיף על

---

1) [פרש"י: סדר של קורות חדשות שמסדרין אותן לבנין כדי שלא יתעקמו, ע"כ.]

2) [כך גם בדפ'. והגר"א גורס סרוד.]

3) תרגום ד"ר מויא.

4) מן סַבַּאת בערב' a), ובארמ' שבתא.

5) בערבי שַׁאגַ' b) הלך ובא. שַׁוג'אנ c) הולך ובא. ובאשור' לְפּ אפוג, נסוג לבו במשמ' לבו היה רך.]

---

a) سبات b) ساج c) سوجن

ולמאד נעמה תבל באלו יקותיאל עשרת פז לראשה עטרת הידידות הוא ונורה ותפארתה ואור סהרה ושמשה (רסב"ג, הלפור לו דכור). הלא תראה מידעי שחקים כערוגת גן וכוכבים כשושנים והסהר כמו אגן (הוא, סער הסיל 39). ורוח שלחה בי מפרשי עב ופרש על פני סהר אפרו (הוא, אני האים) ושחק העטה קדרות וסהר כאלו מת והענן קברו (סס). ואקוה לאור סהר אשר אישון חשך המירו ואשקיף עת יגל פניו כגיל עבד אשר אדון זכרו (סס). ועלי ספדו כוכבי שחקים ולי התנודדו סהר וחמה (רמב"ע, הלדה לנפה תבל). עופר אשר הציץ לפנינו כמו שחר וגביע בידו העלה ונחזה סהר חצות ליל ואת כוסו כאלו נר בידו העלה (הוא, התרסים ב׳ לב). רעית סהר פתחה לי כד יינו שחוט מימי קדם העת תמזוג אותו בפאת מערב ישוב ריחו קדם (סס קי). אמאס בלילי עדי סהר בעיני דמות נגע ופשה בעור כושי כבהרת (ר"י הלוי, עין כדיבה). חרם וסהר עש וכימה קנאו להיות כאחיך ואחיותיך (הוא, לאהובתי). ונגה וחוג כוכב וסהר אש יזהיר ברחקו ואם יקרב ילבש באפלותיו (ראב"ע, בסס אל). דודי הוד פניו לסהר אדמהו (ר"מ דרעי, לקו"ק כמ). ובעלות סהרי שמשך נוטה ואורחת כספחת בורחת ותקרב לשחת ותדמה ליונה תתקן בעברי פי פחת (ר"י חריזי, תחכמי לט). לבי בבואה יחזק כי היא כמו סהר מאורה יחזק בנשף (רס"ט פלקירא, המבקש כז). ואתה לזמן נר מערבי ולעדה הלא שמשה וסהרה (עמנו', מחב׳ ס). אמת אתה תתננו כמו סהר בתוכנו כמלך את לפנינו יברכך אלהינו (אלעזר ערלאקי כהן, ספי הפזמ׳ סה:). גם הלוך ואור כסהר (אד"ס לבנכסון, הדעת והמות). בן יחשך סהר כוכבי אור יקדרו עת יפעת שמש עלימו נגלתה (יל"ג, דו"מ א). — ואמר הפיטן: רבות עשית וחשבת וספרת מפעלותיך פעול בסהר ספרת לאותות ולמועדים חבלו שפרת (יול׳ פרסי המדם). ילדות חרם וסהר בו ביום חשבון מצאו ובתחלת בריתם בחלון אחד נמצאו (סס); ויתהלך כמו מלך ממחנה אל מחנה ואזור סהר לטהר במרכבת המשנה (יול׳ סבת בין יוה"כ וסוכ׳). יסר הסהר ונתמעט לשעתו כי הטית כלפיו ולא בן אמונת עתו (ר׳ בנימין, מחזי איטלי׳ א סג:). והוקטן סהר במזל אילים וריבית צבאו עש וכסילים (ר׳ משולם בן קלונימ׳, אסוחה כפלאות Elbogen, Stud. 126).—ובמשמ׳ חֹדש: ארץ ממה ורעשה בסהר שלישי התגעשה גריה חיתם נרעשה דוד בשורה ותתרעשה (אלך, יול׳ א סבועי).—ובמשמ׳ עִגּוּל: סובב בהקפתו סדר תקופתו סהר תכפתו סתר כפתו (אילם הסהר, יול׳ סבת כ"מ).—אגן הַסַּהַר: חכמי ישראל הדרבונים עם מקום אגן הסהר[1]) הקדמונים המעברים ימים ושנים (סעדיאנה סכטר, 16).—חכמוני סַהַר: חקר מניינם שנים ושבעים חכמוני סהר נגדם קבועים (Elbogen, Stud. 129).

ב.*סַהַר, סזו"כ, מ"ר סְהָרִים, סהרין, — רחבה׳ מוקפת גדר שבעיר המשמשת כעין גדרה לצאן [2]): המדייר שדהו עושה סהר לבית סאתים וכו׳ היתה כל שדהו בית ארבע סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין (סביע׳ ג ז). אבל אם היה דיר או סהר[3]) או מוקצה וכו׳ מותר (עירוב׳ ב ג). הזורק מן האסטרא לדיר או לסהר ולמוקצה וכו׳ הרי זה חייב (תוספת׳ סבת י יא). ואחר עושה סהר אחת[4]) וכו׳ עוקר מתוך סהר זו[5]) ונותן לתוך סהר אחרת[4]) (סס סביע׳ ב יח-יט). ובלבד שלא יהא בין סהר לסהר כמלוא סהר (ירוס׳ סס ג ג). מה בין סהר ומה בין ספינה (סס עירוב׳ ז).—ומ"ר: תוקע יתד באמצע ומקיף לה ארבע סהרים מארבע רוחותיה בכל עושין סהרים באבנים ובמחצלות ובקנים ובקולחות (ר׳ סמעון בן אלעזר, תוספת׳ סביע׳ ב יח-יט). אם רצה תוקע את היתד בארץ ועושה סהרין ארבעה בארבע רוחותיה של שמונת סאין (הוא, ירוס׳ סס ג ג).— ובסהמ"א: מותר להכנים שני מינין לסהר אחד (רמב"ס, הלכ׳ כלאים ט ב). וכן חצר ודיר וסהר שהוקפו לדירה (הוא, סבת יד א). יעשו סהר מרבע מעץ יגיפו בו הקמת יקרא ים נפה (פרוס הרמב"ס, כלים עו ג). סהר שעושין אחורי העיר להכנים בתוכו עצים ופירות עראי (ר"י ברללוני, הלכ׳ עירוב׳ אלרות, ספי העתים, הול׳ מק"נ 151).

סֹהַר, ס"ז—בית הַסֹּהַר, כמו בית האסורים: ויקח אדני יוסף אתו ויתנו אל בית הַסֹּהַר מקום אשר אסירי המלך אסורים (ברא׳ לט כ; גס כב; מ ג-ה).—ובסהמ"א:

---

1) [עי׳ סנה׳ לו.]

2) [עי׳ רש"י, (עירוב׳ יח.): סהר לבהמות של עיר, ע"כ. ור"ח (סס כב.): סהר כגון רחבה שעושין אחורי העיירות ומקיפין אותה להכנים פירות וכיוצא בהן עראי, ע"כ.]

3) [בכ"י מינכ׳ ובאילו דפו׳ של המשנה סחר.]

4) [בדפ׳ אחר.] — 5) [בדפ׳ זה.]

ורחמנותו וחכמתו וכו' (שם ד ס). ורצונו בגלגל גלגל השמש הנוטה שבו יסתדרו חלקי השנה (שם כה).

הִסְתַּדְּרוּת[1], ש"נ, שה"פ מן הִסְתַּדֵּר, Organisation: מקובל בספרות העברית החדשה ובדבור.

*סֵדֶר, עי' סֶרֶד.

סִדְרָה[2], מ"ר סְדָרוֹת, סִדְרוֹת, ש"נ, — כמו סֵדֶר, פֶּרֶק או פָּרָשָׁה של ספר, Kapitel, Abteilung; chapitre, division; chapter, section: כל ימות השנה אנו נידונין ובשבת אנו ניגוחין עד מוצאי שבת עד שישלמו ישראל סדרותן וחוזרין אנו אצל דומה שר שלנו נוטל נשמתן ומקלען לאויר (והזהיר, שמות קכג:). לעמוד עלי סדרות משנה וגם תלמוד בינה שנות דורות וזכור ימות עולם (ספי הכריתות ד הקדי יע.). והשלים איזה סדרות בספר חתן דמים (מות יאיר, סו"ת הקד'). — וביחוד הפרשה של התורה שגומרים בכל שבת ושבת: ששה סדרות בתורה מתחילין באלו"ף אלה תולדות נח אלה פקודי אם בחקותי אלה מסעי אלה הדברים אתם נצבים (פענח רזא, דברי נו.).

***סַדְּרָן**, סַדְרָן, סודרן, ש"ז, — מי שמסדר הלכות: הסודרן קדם לפלפלן (יחוסי הורי' ג ז).

סָהַד[3], כמו שָׂהַד.

—פִּעֵ', *סִהֵד, סיהד, העיד בעדים, Zeugnis ablegen; attester; to testify: הנותן גט לאשתו ולא סיהדו[4] בש"א פסלה מן הכהונה (תוספת' גיטי ח [ו] ח). — ובסהם"א, במשמ' העיד עדות: אבל כח מעשיו יגידוהו עלילותיו יודיעוהו ונפלאותיו ישיגוהו נוראותיו יסהדוהו גודי מפעליו יעידוהו (הקד' הטור לאה"ע). — ואמר הפיטן: טבוסי הוד לך סהוד יסהדון כי אתה צורם (ר"י זבארה, יוצ' שבת א' אחה"פ). כי שביבי שלהבות בשכל יסהדוך כי תומכי תום בתהלה יתמידוך (כי אדוקי אם, יוצ' יו"כ).

—קַל, *סָהֵד, רק מקור סָהוֹד, עי' הציון הקדם.

—הִפְעִ', *הִסְהִיד, כמו פִּעֵ': נס ינוסס לפרסם כמו אז פלאו מסהידים בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים (אדם בקוס, סליחי תעני אסת'). שמות יקרך יענו ויעידו בתוקף יקרך פך יסהידו (שיר היחוד ליום ג).

---

1) [הערך הזה נשמט ממקומו.]

2) [בארמ' סידרא, סידרה.]

3) [מהארמ'.]

4) [בכ"י א"פ שהדו.]

והנה חכמתם תסהיד עליהם וענתה שירה בפיהם (ר"י מפיסא, מכת' קנאי 9).

סָהֵד, ש"ז, מ"ר סָהֲדִים, כמו שָׂהֵד, עֵד, Zeuge; témoin; witness, ואמר הפיטן: איכה שתת בסערך לסגר ביד סעפים סהדיך ולא זכרת עדי עדיים אשר עטרת לעבדיך (איכה אלת, קינ' לט"ב). מעידים אנחנו ח"מ איך היום וכו' שנת ש"ד בא לפנינו בחור שמואל וכו' ואמר הוו עלי עדים וסהדים איך באתי בפשרה עם מרת וכו' (שטר בב"ד משנת ש"ד, קבץ על יד ע, סריד מעיר 5, הול' מק"כ). באו לפנינו ח"מ שני החלקים וכו' וכך אמרו לנו החלקים הנ"ל הוו עלינו עדים וסהדים (שם). וכך אמרו אלינו עדים ח"מ הוו עלינו עדים וסהדים (שם 7). וכרון עדות איך כמר וכו' בא לפנינו ואמר לנו הוו עלי עדים וסהדים (כתב בב"ד משנת ש"א, שם).

סַהֲדִיאֵל, שם מלאך: ובהרקיע הזה דבוק יש מלאך אחד הנקרא סהדיאל והוא מעיד על תפילותיהם של ישראל אם היא זכה [1] (ר"כ בר"י אלחנן, עה"ת, שער עולם הבריאה יא, קעא.).

סָהִיל[2], — שם כוכב: הקוטב הימיני תחת ראש גדי אצל הכוכב סהיל הראוי והקוטב השמאלי תחת ראש סרטן (פי' ספי יצירה לאבו סהל בן תמים, סו).

סהר[3], ממנו א. סַהַר, ב. סַהַר סֹהַר[4].

א. **סַהַר**, ש"ז, יָרֵחַ, אגן הַסַּהַר, כלי עגול כדמות הירח: שררך אגן הסהר *) אל יחסר המזג (שה"ש ז ג). — ומצוי מאד בלשון המליצה והשירה, במשמ' ירח: קנינך חרס וסהר ואפל וצהר באונך (ר"י אבן גיאת, וכן מלאה הארץ קנינך). שאל סהר חצי ירח ויגיד לך תקפו שאל שמש בצאתו (ר"מ הנגיד, הכרפא הזמן).

---

1) [עי' זהר פקודי רמה:]

2) [בערב' שָׂהִיל a)]

3) [כמו סחר, סבב, הלך בעגול. וכמו שהר (שהרונים), סהרא בארמ', שהר b) בערב' ירח; אולי ע"ש עגולו. ובאשור' סַאַר, כנראה צמיד ואצעדה של הזרוע, סִיר, כֶּתֶל (Del. Handw. 489), ומזה כלי עגול. אגן הסהר, וחומה עגולה—בית הסהר, וגדר עגולה—סהר לבהמות.] — 4) [שהוא עגול כדמות הסהר, רד"ק בשרשיו.]

*) [המחבר ז"ל פירש מַעְיָן, וציֵן עי' הערה, אבל לא הספיק לכתוב את ההערה ולבאר את דעתו.]

a) سهيل b) شهر

אחר שסדרו על שורת הבנין נפל והזיק אם הם קבלנים וכלם שותפים במלאכה כלם חייבים (שם). ראובן הדר בליוורנו שלח לשמעון העומד באזמיר בתורת פאטוריאה סך אלף ריאלים ויסדר לו להלבישם בכ״ב שעוה ולהגיע׳ לידו במעבר ראשון (דברי יוסף איגגא מז).—וסִדֵּר הערכת המסים: ולפעמים כדי להקל הועד כללי המשא מעליהם היו בוררים אנשים מיוחדים נקראים מסדרי ההערכ׳ והיו נותנים להם כח לעשות הסדרים הנהוגים (שאילת יעבץ עם, כ.). —ואמר המשורר: לך סלעי ומשגבי לך נפשי מזמרת לך היתה בצרה תחנוניה מסדרת (ר״מ הנגיד, שלח יונה). סדרת גם לנרצע לסוף חמשים יבצע וביובל יצא (יול׳ שבת אוכה, מחז׳ איטליי א קפד:).

— פע׳, *סֻדַּר, רק בינ׳, מְסֻדָּר, מסודר, — שסדרו אותו: הדגין והגבינין המסודרין על גבי עלין ועל גבי קנים מפריק ואוכל ובלבד שלא יחזיר (תוספת׳ שבת יב (יג) יח). פעם אחד עלה אלי אדם אחד מדרו׳ וראיתיו אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו מסודרות[1] תילי תילים[2] וכו׳ (שמעון הצדיק, ירוש׳ נדרי׳ א א). ושננתם לבניך שיהו מסודרים בתוך פיך (ספרי דברי׳ לד). במסודר דכ״ע לא פליגי אלא כי פליגי במסולק (מנח׳ לה.).—ובסהמ״א: פי׳ הר״ר יהודה בר׳ י״ט דכן דרך התנא לאחר שפי׳ הלכ׳ המסכת חוזר ושונה אותם בלשון קצר כדי שיהיו מסודרים בידך ושמורים בפה ובלב (תוספ׳, יבמ׳ פד.). כי אבישג השונמית היתה המסודרת לפניו לשרתו ולחממו (ר״י אברבנאל, מ״א א א). ואם תנשא לאיש אחר אז יהיו פטורים הבנים בני הנ״ל ממסודר הכפולה הנ״ל לכל חדש (מורפורגו, שמש לדקה, ב יח:).—ואמר המשורר: משרה עלי שכמו כשירתי תגח בחוג שחק כסיליה תורת אמת על פיו מסדרת יורה ולא יפיל חלליה (ר״ש הנגיד, הנה יחידתי גליליה). — אבל הצליעה סודרה ונכתבה לקיום ההתאבקות ואיסור אבילת גיד הנשה היה להעמיד זכרון ההתאבקות עם הצליעה (ר׳ זרחיה לוי מכומי, אוה״ב 3, 132).

—הִפעִ׳, *הִסְדִּיר, כמו פִּע׳,—ערך וְסִדֵּר: ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים בתיקנן[1] (ר״ש, ר״ה יח:). אמרו לו לרבן גמליאל לדבריך למה צבור מתפללין אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפילתו (שם לד:). ויעש משה את כל אשר צוה ה׳ אותו כשם שהסדיר משה עבודת מקדש כך הסדיר עבודת כהונה ולויה (ספרא לו, מכילת׳ דמילואים). כיצד מסדירין את הבזיכין נותן בזיך אחד על גבי סדר זה ובזיך אחד על גבי סדר זה (מד״ר במד׳ ד). כיצד מסדירין אחר שבת היה נכנס מגביה ראשה ונותן קנה תחתיה ואחד באמצע (שם). לעולם יסדיר אדם שולחנו במוצאי שבת אעפ״י שאינו צריך אלא לכזית (ר׳ אלעזר, והזהיר, שמות קכו:). — ובסהמ״א: וצריך אדם להסדיר שולחנו בערב שבת (ר׳ יצחק מוינה, אור זרוע ב, ער״ש יח ד).—*הִסְדִּיר על הסדר: שמעון הפקולי הסדיר י״ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה (ת״ר, ברכ׳ כח:). ובו ביום עמדו אהרן ובניו ורחצו את ידיהם ואת רגליהם מן הכיור ועבדו את כל העבודות והסדירום על הסדר (סדעו״ר, ז הול׳ רענר). אמרו ישראל ברכות וקללות והסדירום על הסדר כמו שצוה אותם לאמר שאו לכם מזה וכו׳ (שם יא).— ובסהמ״א: בעת הסדיר לעמו את שפטיו צדיק צדק כלליו גם פרטיו (רה״ג, שער דיני ממונות). ובאבטיח משיסדיר אותו במקצה אבטיח בצד אבטיח (רמב״ם, מעשר׳ ג ח). וראוי לכל אחד ואחד מישראל להסדיר פרשיותיו שנים ושלשה פעמים שאם יעלה לקרוא בתורה תהא קריאתו סדורה בפיו (שבלי הלקט, תפלה מב).— ואמר הפיטן: חזק ואדיר שבחו אסדיר ואגדיל ואדיר בנשמת כל חי (קונטי׳ הפיוטים, מק״כ 41). ואם יבא כבוד מועד בשבת תהי מתחיל בויכלו תחלה ואחר כן תהי קורא ומגיד שבח האל ומופת רב עלילה וכך תשלים ותסדירה כתקון חכמינו וסנהדרי גדולה (פזמונים של פסח, סמח״ל תשיד:).

— נפע׳, *נִסְדַּר, כמו פע׳: ומן הנותרים בישר נפתרים במאה גם עשרים בלא שיר נסדרים (דונש בן לברט, לקו״ק 84).

— התפ׳, *הִסְתַּדֵּר, כמו נפע׳, — נעשה מסודר: אמר הכוזרי כן מפני גודל מעשיה מפני שהיא אחר הבורא הסבה בהויה ובה מסתדר הלילה והיום ופרקי השנה וההוים המוצאים והצמח והחי (ר״י א״ת, הכוזרי ב כג). ובן מסתדרת לנביא גדולת האלהים ויכלתו

---

1) [בתוספת׳ (נזיר ד ז) ובספרי (במד׳ כב) חסר מסודרות.]

2) [בתוספת׳ ובספרי שם הגרסה תלתלים, וכך בבבלי (נדר׳ ט; נזיר ד:); ובמד״ר (במד׳ י): תלים תלים. ועַי׳ גם ירוש׳ (הורי׳ ג ז).]

1) [בתוספת׳ (סוטי׳ ו יא) הגרסה: להחזיר חדשים לסידרן.]

במדרש אחר ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה (רס"י, סה"ס, הקד׳). אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק (והלכה) ב׳ או ג׳ פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה (הוא, שמות כא א). ממתנייתא דרב ששת שהיו משניות סדורות לו וירא רב חסדא שלא יקשה לו ממשנה על משנה (הוא, עירוב׳ סז.). — ואמר הפיטן: סדורים לקיץ שלחן לחבורת רבנים שש בעל המלאכה בצאת הכל בענינים (אגודה באהליך, יוצ׳ שבת ה אחה"פ). — ואמר המשורר: ויענני במלים ממולאים באבני מרגלים ובדברים סדורים כתומים ואורים (כאב"ע, חי בן מקיץ). ופתח במאה ברכות אשר על לשונו סדורות וערוכות (כ"י חריזי, תחכמוני כד). — *שנה סְדוּרָה: מהלך אמצע השמש לתשעה ועשרים יום ולשלש מאות וארבעה וחמשים יום שהם ימי שנת הלבנה בזמן שחדשיה כסדרן והיא הנקראת שנה סדורה (רמב"ם, קדוה"ח יב ג). ודבר ידוע שהשנה שחדשיה שלמים היא יתרה על הסדורה יום אחד (שם ח). והשנה שחדשיה אחד מלא ואחד חסר תקרא סדורה (לדה לדרך ד ג ד). — פִּעֵ׳, *סִדֵּר, כמו קל, סדר המערכה, ואמר בן סירא: עד כלותן לשרת מזבח ולסדר מערכות עליון (ב"ס, גני׳ נ יד). — ובתלמוד: המסדר את המערכה והמצית את האור באליתא אין מטמא בגדים (תוספת׳ יוה"כ ד יז). והיה אש של מערכה תדיר כיון שהיו מסדרין אותה שחרית היתה מתגברת כל היום כולו (שם סוט׳ יג ז). זר שסידר שני גזירי עצים חייב (ר׳ אבי א"ר יוחנן, יומ׳ כד:). — *והשלחן: המניף המגיש והמסדר את השלחן וכו׳ (סנה׳ סג:). לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש אע"פ שאינו צריך אלא לכזית (ר׳ אלעזר, שבת קיט:). — *וקנקנים וכדומ׳: המסדר קנקנים בתוך הבור ונתמלאו מים (מקוא׳ ג ט). המסדר קנקנים בכיפה אף על פי שאמרו יתר מלוג אינו בכי יותן (תוספת׳ מכשיר׳ א ו). — *והלכות: כשהיה ר׳ עקיבא מסדר הלכות לתלמידים אמר כל מי ששמע טעם על חברו יבוא ויאמר (שם זבים א ה). מי שסידר את המשנה סמכה למקרא משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר (ירוש׳ פסח׳ ד א). — *תפלה, שבח, ברכות וכדומ׳[1]: אם סדרתה תפילה לא יהא לך צרי עין מלמעלה אלא הכל יהו מאמצין כחך (ר׳ יוחנן, שם תעני׳ ג ו). לעולם יסדר אדם שבחו של

1) [עי׳ צונץ, Synag. Poesie, עמ׳ 367.]

הקב"ה ואחכ׳ יתפלל (ר׳ שמלאי, ברכ׳ לב.). באמת אמרו החזן וכו׳ והאמרת רישא רואה מאי לאו לקרות לא לסדר ראשי פרשיות (שבת יב:). — ובסהמ"א: וכן נראה לי שלזה כיון החכם המסדר ברכת חתני׳ באמרו והתקין לו ממנו בנין עדי עד (ר"י א"ת, כוס חן יז:). ומשבאתי משם ושמעתי מפי צדיק ר׳ מאיר בר יצחק שמסדרן הנהגתי אני במקומי (סדור רש"י קעד, בוכר). לא נמנעתי מלעלות אלא לפי שלא סדרתי הפרשה שנים ושלשה פעמים שאין אדם רשאי לומר דבר לפני הצבור עד שיסדר אותו שנים ושלשה פעמים (סדר שמרי של חול ופירושה, אבודרהם מו:). — *סִדֵּר הדין: בזמן שבעלי דינין באין לדין לפני דוד המלך אומר האחד זה נתחייב לי מנה אמר להם סדרוני דיניכם וסדרו דינם (אדר"נ לג). — ובסהמ"א: אם אסדר דברי בפני בעל דיני יכזיבני (ר"י בן נחמיאש, פי׳ משלי יח יז). — *ודת: ויאמר לה המלך אסתר המלכה למה תפחדי כי הדת ואת אשר סדרנו איננה מוטלת עליך באשר את רעיתי וחברתי (מד"ר אסתר, ויהי ביום השלישי). — ובסהמ"א: עוד הדת הנימוסית תקצר מן האלהית להיות מסדרה בן אדם א"א לו שישער הנאה והמגונה בכל הזמנים (ר"י אלבו, העקרים א ח, כז:). — *ואות: אמר לו הקב"ה (למשה) כשסדרת אות לישראל נתתי לך שכרך זיו הפנים ועכשיו שברת את הלוחות (מד"ר דברי ג). האומר ערכי עלי על מנת שלא לסדר מה שעל אשתי ובניי וכו׳ על מנת שלא לסדר מחפץ פלוני אין מסדרין לו מאותו החפץ (ירוש׳ ב"ק ט ו). — *וסִדֵּר בערכין ובבעל חוב, עי׳ סִדּוּר: תני תנא קמיה דרב נחמן כדרך שמסדרין[1] בערכין כך מסדרין בבע"ח (ב"מ קיג:). ואם אין לו יסדר לו לתתו לפי ידו (רה"ג, שערי תשובי קסט). אבל זה שנשבע לגרש את אשתו ואינה נזקקת לסדר עליו אין כאן ממון (תשו׳ הגאו׳, הרכבי שיט). אם נמצאו ללוה נכסים מסדרין לו ונותנין לבעל חובו את השאר (רמב"ם, מלוה ולוה ג א). מסדרין לב"ח כיצד אומרים ללוה הבא כל המטלטלים שיש לך ולא תניח אפילו מחט אחת ונותנין לו מהכל מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חדש (טו"ע חו"מ, גביית מלוה לז כג). — ועל שורת הבנין: מסרה הבנאי למסדר המסדרו על שורת הבנין המסדר חייב (שם נזיקין ספד ד). ואם

1) [לישנא אחרינא שמשרדין, לשון שריד, ושתיהן שמעתי, רש"י. וכן בערוך.]

(רא"ש, אחוזי לדק לאלגזלי, 108). כי הסדר בזה הוא יותר מחצי הספוק (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי לא, ד"ה היתה כאניות). — *ראש הַסֵּדֶר, ראש הישיבה [1]): ראש הסדר אהובנו ר' אהרן החזן תבורך ויחי חמודך ויפרח וירבה לעד (ד"ס יהודי מצרים וא"י ב, מן 42). אב יצחק הדר זקנה ודעה ותחכמה וכל חפץ ותמדה והוא הראש כמו ראש הסדרים בראש טורים כמו אדם ופטדה (שם 84). ור' אלעזר בן צמח ראש הסדר והוא מיוחס עד שמואל הנביא (מסעות רבי בנימין 55, הולי גריכהוט). — ב) *שם מחלה המביאה לידי התחלשות והחשכת מאור העינים: ואמנם המבוכה הנקרא סדר ובלשונם וירטיג'יא הוא שהאדם אם יעמד על רגליו יחשכו עיניו וכו' (קאנון ג א ה א).

*סָדַר, פ"י, ערך דבר בשורה או בסדר נאה, aneinander : reihen, ordnen; mettre en ordre; to arrange מצות לולב כיצד יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת (כל העם) מוליכין לולביהן להר הבית מערב שבת והחזנים מקבלין מהן וסודרין אותן על גבי אצטבא וכו' (סכה ד ד). — ואת המערכה: פורקה וחוזר וסודרה וכו' פורקה זר וסודרה כהן (ר' אסי בשם ר' יוחנן, יומ' כז:). מניין לאיברים ופרדים שלא נתעכלו מבערב שסודרן על גבי מזבח ואם אין מחזיקן שסודרן על הכבש או ע"ג סובב עד שיעשה מערכה גדולה וסודרן ת"ל אשר תאכל האש את העולה על המזבח (שם מה:). ועֹרך הכהן אותם עומד בקרוב וסודרו על גבי מערכה (ספרי דבר' עח). — *וסַדֵּר שבח: נסתכל דוד במילה והתחיל (עליה) סודר שבח [עליה] (שם לו). — *ותְפִלָּה: בבקשה ממך סודר אני תפלתי לפניך אל תשיבנו בית יונתן (פסיקי רבתי, כו). — *וּבְרָכוֹת: וכיון שרואה (את האור במוצאי שבת) מברך מיד ר' יהודה אומר סודרן על הכוס (פסח' כד.). אעפ"י שרבי מפזרן חוזר וסודרן על הכוס (ר' יצחק בר אבדימי, שם). —*והלכה: מלך זה בעל תלמוד לשדה נעבד זה בעל משנה שהוא סודר הלכה לפניו (ר' יהודה, מד"ר ויקר' כב). מכל מקום דעתי להתגייר אלא מוטב על ידך ולא ע"י אחרת כיון ששמעה נעמי כך התחילה סודרת לה הלכות גרים (שם רות ב). חד אמר אעורר כל לעיניך וחד אמר אסדור כל לעיניך (שם דבר' א). — *ודברי תורה: יכונו יחד שאתה סודרן ומוציאן בפה ולא בגימגום ובלחישה (רש"י, עירוב' כד.). — *סודרי עתים: לומר בא"י אמ"ה בפ"ה בא"י אמ"ה אשר [בעגולה] גידל דורשיו הורם ולמדם זמנים חדשים טובים וכו' מינה נבונים סודרי עתים פילס צורינו (מסכ' סופר' יט ט). — *ומעשה בראשית: ברוך סודר בראשית שבמוצאי שבת התחיל הקב"ה לסדר מעשה בראשית (רשב"ס, פסח' קד.). — *סַדֵּר דין וכדומ': תלמיד חכם ועם הארץ שיש להם דין לא יקדום תלמיד חכם וישב שנראה כמו שהוא סודר דינו (רבא בר רב הונא א"ר יוחנן, הלכ' פסוק' לתלמידי יהודאי גאון 93). ועומד שליח בית דין בפני הנשבע וסודר הטענה והכפירה (ערוך, ערך הסת). — הַסּוֹדֵר: ועל זו שלח לי אני הסודר הרב ר' ברוך בר יצחק מרעגנשפורג כך והאיר עיני בזה וכו' ואני הסודר כתבתי לרב מה שכתב אדוני נראה לפענ"ד (יחוס תנאים ואמוראים 454 Monats. 1895). — ואמר הפיטן: סודרים בראוי בלי כזבים עיטרתם לך בכתמי זהבים (מחזו יניי, הוצ' דודסון 19). — ואמר המשורר: נגדו בחבריה סדרת דבריה אף היא תשיב אמריה (יצחק בן כאוכן, פסחתי מילרי, שער השיר 58). סודרים ספרי פליליה יודו ליי' חסדו (ראב"ע, אזכירה סדר עבודה). ראה אין מכפר בעדי ואין סודר לי סדר ובגדי לבן אין ואין לובש האדר (יצחק בר אביגדור, ירצה נוס, סליח' עיוה"כ). נגליתי יום נקם לסדור ולא קדשו פריצי הדור (איכה את אסר, קינ'). ולא ידע חטא ליצני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור (מיוחס לרש"י, דהי"ב לה כ). — *בינ' פעו': פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הדרום וראיתי שהוא יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות[1]) לו תלתלים (שמעון הצדיק, נדר' ט:). אבנים הסדורות לגדר (עולא, ב"ב סט.). — ובהשאלה, עונות: המקיז דם בחלום עונותיו מחולין לו והתניא עונותיו סדורין לו מאי סדורין סדורין לימחל (ברכ' נז.). — והתורה: מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו וכו' ומנין עד שתהא סדורה בפיהם שנאמר שימה בפיהם (עירוב' נד:) — *והמקראות וכדומ': אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואף על פי שדברו הנביאים בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה יש סודרים כל הספר הזה

[1]) [עי' חול' קלז: מאן ריש סדרא בבבל, ע"ב, וברש"י. ועי' גם פוזננסקי, Babylon. Geonim 18].

[1]) [בתוספתי (נזיר ד ז) חסר סדורות.]

תלו). גם במעמד הצומות הראה נוראות עצומות וחבר סדר ליום הכפורים (ר״י חריזי, תחכמוני ג).—*סדר וידוי: אין אומר דבר (בקשה) אחר אמת ויציב אבל אחר התפלה אפילו כסדר וידוי של יוה״כ אומר (ברכ׳ לא.).—*סדר ברכת המזון: סדר ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה וכו׳ (שם מח:).—*סדר הבדלות: סדר הבדלות היאך אומר המבדיל בין קדש לחול וכו׳ (פסח׳ קד.).—*וסדר הקריאה בצבור: ר״ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים וכו׳ בחמישית חוזרין לכסדרן וכו׳ בשני וחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרן (מגי׳ ג ד-ו).—*סדר פרשיות וסדר הפטרות: ר׳ אמי אמר לסדר פרשיות הוא חוזר ר׳ ירמיה אמר לסדר הפטרות הוא חוזר (מגי׳ ל:).—*ובמשמ׳ פרשה או פרק של ספר: נחזור על תחלת הסדר מה ראה הקב״ה לייחס פינחס אחר מעשה זה וכו׳ (תנחומי פנח, ג, בובר). ומן הדין הוא לתרגם לעם לנשים ותינוקות כל סדר ונביא של שבת לאחר קריאת התורה וכו׳ (מסכ׳ סופרי׳ יח ד).—ובסהמ״א: סכום פסוקי דספר בראשית וכו׳ וסדריו מ״ג (מסורה בסוף ספ׳ ברא׳ ועוד).—*סדר חדשים: אלא שהוא מונה לסדר חדשים ואני מונה לסדר פורעניות (ר״ה, ר״ה יח:).—*וסדר הזמנים: עד מתי שואלין עד שתגיע זמנה של רביעה אם היתה שנה חסירה נותנין לה חיסרונה ואם לאו הולכין אחר סידרן (רב, תוספתי תעני׳ א ג).—ובסהמ״א: וזה אמרם ז״ל מלמד שהיו סדר זמנים לפניו (עקים רמונים יח ג כא.).—*וסדרי מועדות: אעפ״י שכתבו לכם סדרי מועדות אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (ירוש׳ עירוב׳ ד כא:).—*סדרי חכמה: נכנס ר״ש אצלו (אצל רבי) מסר לו סידרי חכמה (כתוב׳ קג:).—*סדרי מרכבה: בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו אמרו ליה שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק (מד״ר ויקר׳ טז).—*סדרן של רפואות: לתלמידו של רופא שעלת מלביא לראותו הביא אותה אצל רבו אמר אותו תלמיד לרבו מרי כבר לימד׳ אותי כל סדרן של רפואות אם אתה מרפא אותה הרי יפה ואם לאו הריני מרפא אותה (רבי אבא בר כהנא, שם, דבר׳ ו).— ובהשאלה, *סדר המעשים בעבודת המקדש: מסרו לו זקנים מזקני בית דין וקורין לפניו בסדר היום (יומי׳ א ג). כל מעשה יוה״כ האמור על הסדר אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה כלום (שם ס.).—ובסהמ״א: מלמדים בכל יום סידר עבודת היום זורק ומקטיר ליום ומקריב ומטיב בצביון (Elbogen, Stud. 172). — השב שכינתך לציון עירך וסדר העבודה לירושלים (ותערב עליך, תפלת יח).—אמר להם כסדר הזה היו שוחטין ואוכלים ואימתי פרעו לו הקב״ה במלחמת פלשתים (מד״ר שה״ש, סוקיו עמודי שם). —*וסדר המעשים בסעודה: תני סדר סעודה אורחין נכנסין ויושבין על הספסלין ועל הקתדראות עד שכולן מתכנסין (ירוש׳ ברכ׳ ו ו).—*וסדר המעשים בלילה הראשון של פסח: ובפסח אם אין לו יין מקדש על הפת ואינו אוכל עד שיסדור הסדר ואחר כך אוכל (רס״י, הלוכה נג, בובר). ודלה כהר״ר יוסף שעשה בסדרו ויטבול בחרוסת וכן רבינו שלמה בסדרו. והר״ר שמעיה (תוספ׳, פסח׳ קיד.). והרוצה לקדש בפסח ולעשות כל הסדר בבית חבירו שאינו בקי הרי הוא רשאי בכך (תכי״א, ענין ההגדה נח). ויש נוהגי׳ שלא לאכול שום טיבול בלילה זה רק אותן הב׳ טיבולים שעושין תוך הסדר להיכרא בעלמא (הלבוש או״ח תעו).—*סדר משנה, סדר הלמוד: כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו וכו׳ (עירוב׳ נד:).—*וסדר הלמוד: אמר החכם סדר הלימוד הוא חצי למוד (ר״י סטנוב, דברי ריבות ג ז י:).—*סדר בראשית, סדר הטבע שנקבע בבריאת העולם: וחותם בסדר בראשית (פסח׳ קד.).—*סדרי בראשית: כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית (אביי, שבת נג:). בא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית (רב יהודה, שם).—*וסדרו של עולם, סדר הטבע של העולם: אם על סדרו של רעם אי את יכול לעמוד על סדר העולם על אחת כמה וכמה אתמהא (ר׳ הונא, מד״ר בראש׳ יב היסודי). אמר הקב״ה בשביל חיבתם של ישראל שניתי סדרו של עולם (שם במדי׳ ד).—*סדר עולם, סדר הזמנים של מאורעות העולם, שם ספר תולדות העולם המיוחס לר׳ יוסי[1]: דתניא בסדר עולם וכו׳ (שבת פח.).—*ובמשמ׳ עריכה נאה בהנהגתו של אדם: שאלת החכם חצי חכמה ופיוס בני אדם חצי השכל וסדר ההוצאה חצי הספוק (ר״י א״ת, מבחר הפנינים לרשב״ג 1). הסדר עם הסיפוק וכו׳ (ר״י חריזי, מוסרי הפלסופ׳ ב יה). השחתת הסדר מפתח העניות (שם יט). הסדר הוא האמצעות בהוצאה והשמירה משני קצות הפיזור והקמצנות

---

1) [ובסהמ״א נקרא סדר עולם רבה להבדילו מספר מאוחר בשם סדר עולם זוטא.]

דוד שאל שלא כסדר והחזירו לו כסדר (יומ׳ עג:). — ואמר המליץ: ברא הגבוהים סדרים והוציא במספר מחניהם בהם המשיל האורים יי׳ עשה גם שניהם (רא״ע, אזכירה אלהים אנהמה). וקנים ענו (נעו) מסדר אגנתם נחנו כרים שוחים לגנותם (קיר׳ סתי ת״ב, ממז׳ איטלי׳ א, קע:). — ומצוי מאד בתו״מ במשמ׳ העקרית, מערכת ושורה, Reihe; rang; row, מערכת לחם הפנים[1]: היה מקריב שני סדרים ונטמאו בידו אומרים לו הוה פקח ושתוק (תוספת׳ מנח׳ ג ז). כיצד מסדירין לחם פנים נותן שש חלות לסדר זה ושש חלות לסדר זה ואם נתן שמונה חלות לסדר זה וארבע חלות לסדר זה או שלשה סדרים של ארבע לא עשה כלום (שם יא יד). כיצד מסדרין את הבזיכין נותן בזך אחד על גבי סדר זה ובזך אחד על גבי סדר זה (שם טו). שחט שני כבשים לאכל אחת מן החלות למחר הקטיר שני בזיכין לאכול אחד מן הסדרים למחר (מנח׳ ג ב). ארבעה סניפים של זהב היו שם מפצלין מראשיהן שהיו סומכים בהן שנים לסדר זה ושנים לסדר זה (שם יא ו). ארבעה כהנים נכנסין שנים בידם שני סדרים ושנים בידם שני בזיכין (שם ז). אפילו עשאן שני סדרין של ארבעה עשר רואין את העליונות כאילו אינן והתחתונות כשירות (רבי, ירוש׳ פסח׳ ז א). — ובסהמ״א: ועורכין אותו שני סדרים שש חלות בכל סדר (רמב״ם, תמידין ומוספין ה ב). — *ושל טבעות: וטבעות היו לצפונו של מזבח ששה סדרים של ארבע ארבע (מדות ג ה). — *ושל קלחים: ירק של תרומה וביצה טרופה נתונה על גביו ונגע טבול יום בביצה לא פסל אלא הקלח שכנגדו ר׳ יוסי אומר כל הסדר העליון אם היתה כמין כובע אינה חבור (טבול יום ג ב). — *וטור אבני החשן: הראשוני׳ אינן נכתבין על סדר שיהודה מלך האחרונים נכתבין על סדר (ר׳ זבידא, ירוש׳ סוט׳ ז ד). — *וסֵדֶר של קרשים: בריוח שבין שורות הסדר שהיה סודר קרש על קרש סדר אחד ומניחו ריוח וסודר סדר אחר ומניחו ריוח (רש״י, שבת לא.). — *וסדר המזלות: הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבי׳ במסילותי׳ ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה בראשית (ברכ׳ נט:). — ובסהמ״א: יודוך ה׳ אלהינו מאורות רקיע זיו חמה בהליכתו ולבנה בתחלת חדושה כוכבים ממסילותם

[1]) עי׳ ויקר׳ כד ו.

מזלות עם סדורן מאדים עם כוכב חמה צדק ושבתי עם כוכב הנוגה עש וכסיל עם סדר כימה (הוספ׳ ותקונ׳ לסדר רע״ג 24). — *סֵדֶר הספרים שבמקרא: ת״ר סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים וכו׳ (ב״ב יד:). סדרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי (שם). — *ושל המשנה: כנגד ג׳ פסוקים של התורה שבהם ששה סדרי משנה וכו׳ כיון שראה הקב״ה שהקריב על סדרי תורה התחיל משבח את קרבנו זה קרבן נתנאל בן צוער (מד״ר במד׳ יג). שר חמשים כ״ד ספרים הוסיף עליהם י״א מן תרי עשר חוץ מן יונה שהוא בפני עצמו וששה סדרים וט׳ פרקים דתורת כהנים (שם יח). — ואמר הפיטן: קריאת דת שבעל פה ששה סדרים סדורים על אוזן שומעת (רי״ל בר רלוגן, אמוה דעי, אזהרי). הומשל רקתך בתאב הדורים ששים המה בששה סדרים נתנו מרועה אחד למסדרים (ממז׳ איטלי׳ א קד:). — טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח טוב מי ששונה שני סדרים ורגיל בהם ממי ששונה הלכות ואינו רגיל בהם (רבי יצחק, מד״ר ויקר׳ ג). אדם הולך ללמוד תורה תחלה והיא קשה עליו כשעיר מה יעשה קורא שני ספרים ושונה שני סדרים והיא נמשכת אחריו כרביב (מדרש תהלים דבר׳ לב ב, הוצ׳ הופמן). — ובסהמ״א: ודע כי מזמן הנביאים ואילך נפסקה רוח הקדש וננעלו שערי החכמה ונתמעטו המסכתות והסדרים שהרי בימיהם היו כמה סדרים יותר (ר״מ אלדבי, ש״א, נתיב ה, קד::). — *סֵדֶר תפלה: מלמד שנתעטף הקב״ה כשליח צבור והראה למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין ויעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם (ר״ה יז:). שכל ימות השבת אנו נידונים ובשבת אנו ניגוחים ובמוצאי שבת עד שהסדרים שולמים וכשהסדרים שולמים מלאך אחד יש ושמו דומה שהוא ממונה על הנשמות בא ונוטל נשמות של אותם האנשים [ומקלען] לארץ (פסיק׳ רבי׳ כג). — ובסהמ״א: וסדר תפלות[1]) וברכות של שנה כלה ששאלת שהראנו מן השמים ראינו לסדר ולהשיב כמסורת שבידינו כתקון תנאים ואמוראים (סדר ר״ע השלם, א כה.). חזרו לגיהנם (למות) שכבר השלימו ישראל סדריהם ולכך [מאחרין] ישראל בסדר מוצאי שבת (שם ב כה.). השלימו סדריהם מביאין את החתן ואת הכלה (ממז׳ ויטרי

[1]) [עי׳ צונץ Synag. Poesie, עמ׳ 367].

טמאה טמא מת בקדים ונסדקה מקבלת מדרס (כלים כ ג). הבית שנסדק טומאה בחוץ וכו' אכסדרה שנסדקה טומאה בצד זה (אהלי' יא א-ג). חרוץ ריס של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק שפתו שניקבה ושנפגמה ושנסדקה (ספרא,אמור פרש' ז).—ובסהמ"א: צבא בקרבו אלי מלחמת יאמץ לב העם מלהסדק ישוב בונה ונוטע ומארש ורך הלבב במערכת לא יבדק (רסע"ג, אזהרות, קובץ מעש' גאונ' 42).

—פעי', *סִדֵּק,—סדק בחוזקה: אמרו פעם אחת ראה (ר' חנינא) אנשי עירו מעלים עולות ושלמים אמר כולם מעלים שלמים לירושלים ואני איני מעלה כלום מה אעשה מיד יצא למדברה של עירו בחורבה של עירו ומצא שם אבן אחת יצא וסידקה[1]) ופתתה וכרכמה אמר הרי עלי להעלותה לירושלים וכו' (מד"ר שה"ש א). ותקע כף ירך יעקב ר"א ורבי ברכיה ר"א אומר שייעא רבי ברכיה בשם רבסא סידקה כדג (שם, וי' זאת עולה).—ואמר הפיטן: לא תחמוד אשת רעך תרקי ברקי ארקי סדקו עוקו תרוקו חקו עושקו לחשוקו קדוש (אלהים בהכמילך, יול' ב' שבועי, מחז' איטלי' א. קנה.).

—הפעי', *הִסְדִּיק, מַסְדִּיק, כמו קל: בשר ודם כשעושה כפה באבן העליון הוא המפתח ומסדיק כל הכפה (רסע"ג, פפי יצירה ד ג).

—הפעי', *הָסְדַּק, מֻסְדֶּקֶת, מוסדקת,—כמו נפע': ובי"ש בעוף שמוסדקת בין הצלעות (רבי יונה, מספטי בדיקי הריאה, הול' קורונל).

*סַדְקוּת, ש"נ,—סגלת הסדקית, דקות: אך אם אולי אקדר באחד הדין בחרירת[2]) סדקות יוסיף הוא לחצוב לסתת בהן (רס"י, תפו' א, קבול' קונטרסי).

*סַדְקִי, סידקי[3]), ש"ז,—א) רוכל המוכר מיני סדקית, דברים קטנים ובמדה קטנה, Höker; colporteur; hawker: ופחדת יומם ולילה זה שהו' לוקח מן הסדקי[4]) ולא תאמין בחייך זה שהוא לוקח מן הפלטר (רי חנין, ירוש' שקל' ח א).—ב) שוק של תבואה[5]):

[1]) [במד"ר קהל' א, הגרסה ומירקה. ובילק' משלי תתקס, ומרקה או ופרקה.]

[2]) [מחט. עי' א.חריר.]

[3]) [ואפשר שהוא שבוש תחת סַרְקִי, סירקי, Saracenus, שהיה עם של רוכלים וסוחרים, ועי' קרויס Lehnw. II 381.]

[4]) [אולי זה אחד עם משמ' ב.]

[5]) [מיונ' σιτοδόκη, או כמו סרקי, עי' הערה 3.]

אמרה קונם פירות העולם עלי והיו שם צבורים בסידקי יקח לה מהן (סמוהל, שם נדרי' יא ג). לבוליטון שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינ' סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת הוא יכול לספק את המדינה עשר שנים מזון כיון שבאה שנת בצורת יצתה לה שפחתו מעלת בסידקי וקופתה בידה וכו' (מד"ר רות א). לברי שהיה עומד בסדקי והיו הכל באין לשערו ולא יכלו היה שם פקח אחד אמר להם אתם מבקשין לשערו מתרומותיו אתם עומדים עליו (מד"ר איכה א).

*סִדְקִית, ־ -- א) ש"נ, דבר דק ופעוט, מיני סִדְקִית: ששני בני אדם שנכנסו לעיר א' מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית[1]) על מי קופצים לא על זה שמוכר מיני סידקית (ר' אבהו, סוטי' מ.). —ובסהמ"א: ההוא גברא דהוה מזבין חומרי פתרייתא פירוש מיני סדקית (ערוך, ערך חמר).—ב) ת"נ, דקה מאד, מחט סִדְקִית: לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים בפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סדקית[2]) (ר' יוחנן, עירובי' נג.).—ובסהמ"א: כי לבם כמחט סדקית לא ידעו דרכיו (רמב"ן, אגר' ע"א המור"נ, אגר' הרמב"ם כז.).

סדר[3]), ממנו סֵדֶר, *סָדַר, *סדור, *סִדֵּר, *סִדְרָה, *סִדְרוֹן, *מְסַדֵּר, *מִסְדָּר, מִסְדְּרוֹן (?), *הִסְתַּדְּרוּת, *הַסְדָּרָה.

סֵדֶר, ש"ז, מ"ר סְדָרִים, — א) ההפך מן בלבול, מה שהוא בערך נָאֶה, Ordnung; arrangement; order: ארץ עפתה כמו אפל צלמות ולא סְדָרִים ותפע כמו אפל (איוב י כב).—ובתו"מ: חברייא בשם רבי יוחנן רבי סימון בשם רבי יושוע בן לוי בנקלף כולו באחת עד כדון לח יבש מאחר שאילו היה לח היה נקלף כולו באחת ואפילו יבש בסדר הזה (ירוש' פסחי' ג ג).

[1]) [הערוך גורס סתקית, גם סדקית. ופרש"י: כלי מלאכות נשים ועניים כגון פלכים מחקין וצינורות.]

[2]) [מחט שתופרין בה סדקי בגדים והוא דק ביותר, רש"י.]

[3]) [וכן בארמ' ובאשור' סַדְרָא, ערך מלחמה; סִדְרָה, סדרת, מערכה. משרש זה בא גם שְׂדֵרָה, עי' ערכו. ולפי זה שיך לכאן הערב' سَدَرَ a). ולדעת ברט הצורה הערב' היא شَرَدَ b) בסרוס האותיות (Etym. Stud. 56).]

a) شدر b) شرد

*סֶדֶק, ש״ז, מ״ר, סְדָקִים, סדקין, סמי סִדְקֵי — קֶרַע, בֶּדֶק, Spalt; fente; split: הסדק כל שהוא הפגימה בין בידי אדם בין בידי שמים (בכורי לז:). אין לך סדק מלמעלן שאין תחתיו כמה סדקין (בר קפרא, ירוש׳ פסחי׳ ג ה). שפין את הסדקין ומעגילין אותן במעגילה ביד וברגל (מו״ק א י). כדי שתקנח פי הבית מבחוץ אבל לא מה שבחדרין ולא מה שבסדקין (רב הונא, ירוש׳ נדה ב ג). — חורים וּסְדָקִים: אין מחייבין אותו להכנים ידו לחורין ולסדקין מפני הסכנה (פסחי׳ ח.). כשם שהנביא היה מגיד לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין (יומי עה.). — תנור של סְדָקִים: תנור של סדקין שנתן הסדק כלפי הזוית ומירחו בטיט מן הצדדין ר׳ נתן מטמא מפני שזוית מחברתו וחכמין מטהרין (תוספתי כלים ב״ק ד ט; גם י; יח). — סִדְקֵי עֲרֵבָה: בצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חיב לבער פחות מכאן בטל במיעוטו (פסחי׳ ג ב). בצק שבסידקי עריבה עשאו לחיזוק אינו חוצץ ואם לאו חוצץ (תוספתי, שם ב א). — סִדְקֵי כלים: ור׳ יוסי מטמא בשל מְריקה מפני ששפין בו סידקי כלים (שם, מקואו׳ ו יג). — סִדְקֵי רגלים: נכנסו צרורות וקיסמין בסידקי רגליו מלמטה ר׳ עקיבא אומר אינו חוצץ מפני שהוא כבית הסתרים (שם ז ט). — סֶדֶק של פתח: כיצד ראו (הנביאים) ר׳ ברכיה אמר כמבין סדקו של פתח (מד״ר קהלי, כל הדברים יגעים). — סֶדֶק של צמר, עי׳ סרק. — ובסהמ״א: פי׳ צריא כגון סדק באמצעה של חטה אבל השעורים שייעו אין בהן סדק (ר״ח, פסחי׳ מ.). בקרש היה קובע כמין שתי פיפיות [פיות] של זהב כמין שני סדקי קנה חלול וקובען אצל הטבעות (רש״י, שמות כו כט). שהרי בסדק השעורה אין עיכוב לארכה (הוא, נדה כה:). אבל תיקון הגלגלים שקורין צירקל״ש וסידקי התבית האלו ודאי דבר האבד הוא ושרי (מרדכי, מו״ק תתכג). — ואמר הפיטן: נוראות בצדק ענני אל והצדק אותי יום בדק הבית אחזק לחפש חור וסדק להשבית שאור והסק אור לבית הבודק וברכה שם תריק (ימינך אל, פזמון שבת הגדול, קרובץ ק״ק אלגי׳ ל). רעים הרבה אשר יתדיו ימתיקו סוד חזקו בדק עד אין סדק החזיקו יסוד (Monats. 86 ,1894). לחכם דורינו המחזיק בדקינו המסיר סדקינו הגודר פרצותינו (ד״ס יהודי מלכים וא״י ב, מן 325). — ובהשאלה, כאב חצי הראש הסדק הוא שקיקה בערב׳ והיא כאב חצי הראש (פרוש אבן רשד על חרוזי אבן סינא).

*סָדַק, פ״י שסע, בקע וקרע, spalten; fendre; to cleave, split רק בינ׳ פעו׳, סְדוּקָה, מ״ר סְדוּקוֹת: והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדיינית לעיני משה מהו לעיני משה כאינש דמר הא גו עינך משה אמר לו אין צפורך מֹדינית ואין טלפיה סדוקות זו טהורה וזו טמאה (ירוש׳ סנה׳ ו ב). בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות (רבא, ב״ב עז.). היה מהלך בדרך ומצא בהמה שפיה גמום בודק בפרסותיה אם פרסותיה סדוקות בידוע שהיא טהורה (ר׳ חסדא, חולי׳ נט.). אם היתה נקבה נדונה כשעורה סדוקה (נדה כה:). ואם היתה נקבה סדוקה בשעורה לארכה נתות ידים ורגלים אין בה (מד״ר ויקרי׳ יד). מה חטה זו סדוקה כך ישראל סדוקה מילתן (שם, שה״ש, פרכך). — ובסהמ״א: ושסעת חלוקה בשתי צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה (רש״י, דברי׳ יד ט). והאיך בגרעינו שהיא סדוקה כעין אשה וכנגדה כת הלבנה למעלה (הרקנטי א, וישב לו.).

— נפעי, *נִסְדַק, — שסדקו אותו: שנים שהיו במדבר וביד זה חבית של מים וביד זה חבית של דבש ניסדקה חבית של מים תנאי בית דין הוא שיהא זה שופך את דובשו ומציל מימיו של חבירו (תוספתי ב״ק י כח). גסטרא שנסדקה בכבשן כיצד משערין אותהּ אם היו שבריה שוין ותוכה מאדים בידוע משנגמרה מלאכתה נסדקה אין שבריה שוין ותוכה מאדים בידוע שעד שלא נגמרה מלאכתה נסדקה (שם כלים ב״ק ב ו). איזו הוא גסטרא כל שנסדקין אזניה (שם ג י). ערבה שהיא פחותה משני לוגין וכו׳ נסדקה ואינה מעמדת את הרגלים אלא המים כדי להדית בה אחת מרגליה הרי היא כטמא (שם, ב״מ יא א). תמחוי והקערה שנקבו מלמעלה טמאין מלמטה טהורין נסדקו אם יכולין לקבל את החמין כצונן טמאין ואם לאו טהורין (שם ב״ב ז י). נקלף נסדק נקב וחסר כל שהוא פסול (סכה ג ו). גזל מטבע ונסדק פירות והרקיבו (ב״ק ט ב). על אלו מומין שוחטין את הבכור וכו׳ נסדקה (אזנו) אף על פי שלא חסרה וכו׳ (בכורי ו א). עריבה משני לוגים ועד תשעה קבין שנסדקה טמאה מדרס הניחה בגשמים ונתפחה

שבירה (שם כז.). והחכמה לא יכלה להכילם ונעשה בה מעט סדיקה וכו' ומאותה סדיקה ירדו כל האורות הגנ' (יס"ר מקנדיא, ספי תעלומות חכמה, קלור עולם התקון כז.).

סְדִירָה, ת"נ, — מסודר באופן נאה, ואמר בן סירא: שופט חכם יוסד עמו וממשלת מבין סדירה[1].

סדן, ממנו סַדְיָן.

***סַדָּן**[2]) ש"ז, מ"ר סַדָּנִים, סדנין, — עץ עב וכבד,—א) הגזע העב של העץ, ביחוד אחרי שנתתכו ענפיו והורכב מחדש, Baumstamm; tronc; trunk: עמק השדים וכו' שהיה מגדל סדנין[3]) (מד"ר ברלשי מא [מג,] תילודי). איזה עץ הסדן[4]) העושה שש מאות שנה (פסיקתי רבתי ח, והיה מדי חדש). — סַדָּן של שקמה, בהבדל מן בתולת שקמה, שעדיין לא נתתכו ענפיה: אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה (כלאי א ח; גם ו ז). המוכר את השדה מכר את האבנים שהם לצרכה וכו' ואת בתולת השקמה בין כך ובין כך לא מכר את מחיצת הקנים וכו' ולא את סדן השקמה וכו' ר"ש אומר המקדיש שדה לא הקדיש אלא את החרוב המורכב ואת סדן השקמה (ב"ב ד ח-ט). המשרש עיקר חרוב וסדן שקמה לעצים מותר לשדה אסור (תוספתי שביעי ג יז). מכר לו כל האילנות חוץ מחצי חרוב מורכב שבמקום פלוני ומחצי סדן שיקמה שבמקום פלוני שאר כל החרובים אינן מכורין ושאר הסדנין אינן מכורין (תוספתי ב"ב ג ו; גם ד; ז). הלוקח אילן מחבירו לקוץ מגביה מן הקרקע טפח וקוצץ בתולת השיקמה ג' טפחים סדן השיקמה ב' טפחים (ת"כ, ב"ב פ:). — ב) גוש של עץ, או של מתכת, עבה וקשה שקוצצין עליו דבר בגרון, או שמכין עליו דבר בפטיש, כמו הנפח את הברזל וכדומ', Block, Amboss; enclume; anvil.: מצות הנהרגין וכו' ר' יהודה אומר מניח את ראשו על הסדן וקוצץ בקפיץ (סנה' ז ג). אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חיב (שבת יב א). הסדור והסדן של מתכת טמאים (תוספתי כלים ב"מ ג יה). כזה שהוא מכה בקורנס על הסדן אגבהה מבעוד יום והורידה משתחשך (ר' ישמעאל ברי יוסי, מד"ר ברלשי י, תיסודי). נתנו (לנץ שורה) על הסדן נחלק הסדן ונבקע הפטיש והוא לא חסר (שם כח). — ג) עץ עבה ועגל שעליו רוכב יוצר כלי חרס בשעת עבודתו, גליל, Achse; axe; axis: וראיתם על האבנים וכו' אין אבנים אלא סדן שהוא דבר קשה דכתיב וארד בית היוצר והנהו עושה מלאכה על האבנים (רבי פנחס הסבר בשם ר' יונה, שם שמות א). סימן גדול מסר להם מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע אף אשה ירך מכאן וירך מכאן ולד באמצע (ר' חנין [1]), שם). ובסהמ"א: כמו הסדן הזה אע"פ שסובב הגלגל הקבוע בו עולה ויורד שני קצות הסדן במקומן נראין לעולם (ר"ח, פסחי' לד:). — ד) *בחכמת התכונה, הקצוות של הגליל, הנקודות הקבועות שהגלגל מסתובב עליהן, ציר, קֹטב, Pol; pole: וככה שמים כי הם שני סדני הגלגל שהם כמו מסמרות נטועים שעליהם משענות הגלגל (ראב"ע, שמות יב ו). דע כי שני' מקומות יש בגלגל והם הסדנים ועש שהוא העגלה הוא הנקרא הדוב הוא קרוב מהסדן הצפוני וכו' ויש סמוך לסדן הדרומי כוכב גדול אדום וכו' (הוא, עמוס ה ח). שהשנים עשר המשרתים נמשלים אל סדני גלגל המזלות והשמש לבדה שומרת קו המזלות לא תטה ימין ושמאל (הוא, אגרת השבת, קבול' קונטרס'). כי יש לכל גוף מן הנבראים סגולות לא נודעו להם סבותם כמשיכת אבן השואבת את הברזל בלי שידבק גוף לגוף ואחר כך ישוטט הברזל אחר מקום הסדן הקבוע בשמים ויפנה אליו (רסב"א, סו"ת א ע). ועתה הבט בעין שכלך וראה איך הוא הגלגל נסמך בתנועתו זו על שתי נקודות משטח תכליתו נחות ושוקטות קבועים קבועים בשתי קצותיו שהם מקבילות זו לזו ומכוונות זו כנגד זו וכל אחת מהן תקרא בלשון התלמוד סדן ובלשון ישמעאל קוטב ובלשון ערבי קוטר (ר"י סיסרלאי, יסוד עולם יג:). ונתן לכל גלגל שני סדנים זולתי סדני העליון ברחוק שוה לא יתקרב ולא יתרחק אל סדן העליון וכו' וע"כ יתאחר מן העליון באיחור סדניו וכו' (ר"א הקרלאי, ספי ג"ע עז::). וככה השמים שהוא מרמיז לשני סדני הגלגל (שם לט.).

סדק, ממנו *סֶדֶק, *סָדַק, *סִדּוּק, *סְדִיקָה, *סְדָקוֹת, *סִדְקִי, *סֶדְקִית.

---

[1]) [כך בכ"י. ואולי צריך לגרוס סדורה.]

[2]) [אולי מן סד בהוספת נון סופית. וכן בארמית. בפרסית סִינְדָאן, סַנְדָה a), אופן וגלגל. ומצוי גם בערב'.]

[3]) עי' JQR. NS, 1914, 614.

[4]) עי' בהערת רמא"ש.

a) سندان

[1]) [בסוטה יא: הגרסה חנן. ועי' שם ברש"י.]

ותכריכין למת: בסדין אחד נקבר רבי (ירוש' כלא' ט ד). אמר ר' יונתן יכרך המת בסדינו (שם תרומ' ח י). — ושמש לתשמישים שונים לשטיח על הארץ, לוילון, לאהל, למצע על המטה וכדומ': פרסו סדין של בוץ בינו (כהן גדול) ובין העם (יומ' ג ד). סדין שהוא טמא מדרס ועשהו וילון טהור מן המדרס (כלים כ ו). שלשה סדינין הן העשוי לשכיבה טמא מדרס לוילון טמא מת ושל צורות טהור מכלום (שם כד יג). אלו מביאין (את הטומאה) וחוצצין השידה והתיבה וכו' וקטבליא וסדין ומפץ ומחצלת וכו' (אהל' ח א). עשה לי שני סדינין אחד לצורות ואחד לאוהלין (תוספת' כלים ב"מ א טו). נחיל של דבורין פורסין עליה סדין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמי' (ר' הושיע', ירוש' שבת ד א). פעמי' רבות אכלתי אצל רבן גמליאל ולא היו מכבדין בין המטות אלא סדינים היו פורשין על גבי הארץ (ר' לעזר בי ר' לדוק, שם ביצ' ב ז). דר' יוסי בן חלפתא ייבם את אשת אחיו חמש חרישו' חרש וחמש נטיעות נטע ודרך סדין בעל (שם יבמ' א א). עשה לו שני סדינין אחד לשכיבה ואחד לעורות[1]) וכו' ר"ש מטהר עד שיפרישם בטומאה (ירוש' גיט' ג א). קדוש הוא מנא ידעה רב ושמואל חד אמר שלא ראתה זבוב על שלחנו וחד אמר סדין של פשתן הציעה על מטתו ולא ראתה קרי עליו (ברכ' י:). אמר להן (ר' יהושע בן חנניא) הביאו לי סדינים הביאו לו סדויים ושראן במים ופרסן עליהם (נדה סא.). — ובסהמ"א: כשמניח סדינו על ראשו מברך באי"ה מ"ה עוטר ישראל בתפארה (רמב"ם, תפל' ז ד). ותבאש ערשו על לובן סדינו מטתו בהרות בכתמי הנדה מדם הסרחון הנובע ממנו (ר' אליהו, שבי מוסי ג, ד"ה יבין).—ואמר המשורר: אשר התום והיושר לבושו יעטה בחסדים כסדינים (רשב"ג, עטה סוד). הט לבך מעל נתיב חכמה תפרוש לך תבל סדיניה (הוא, כשם אשר). ישיש תלמוד שארית הנבונים והנכבד בעטי הגדלים והנכבד בעטי הסדינים (ר"ש הנגיד, ידידיך). פשטי מעילך והשליכי לארץ וחגרי שק וגם תהמי תחת סדיניך (ליון תקונני, קינ'). כיון שהגיע זמן שחיטה בא לו לבית הטבילה פרסו לו סדין של בוץ בינו לבין העם פשט ירד וטבל עלה ונסתפג (Elbogen, Stud. 104). אמרו עליו על ר' אלעזר בן פדת שהיה יושב בשוק התחתון בציפורי ועוסק בתורה וסדינו מוטל בשוק העליון שבציפורי (ר"י בן כמאיאש, פי' משלי ה כ). סדין הוא כסות הלילה הסמוך לבשר עשוי מפשתים (שם לא לא). פרשו סדין ובא לעשות סדר טבילה כבראשונה פארי בגדי לבן לכסות עדות יי' נאמנה (ראב"ע, אזכירה סדר עבודה). כוכבים שהם בשני הסדינים (הוא, ספת יתר 39). — ורגיל בדבור העברי ובספרות החדשה בפרט במשמ' בד לבן יציעו על הכר לשכב עליו, Laken; drap de lit; bed sheet.

1) בגניזת מצרים הגרסה לצורות.

*סְדִינָה, ש"נ,—כמו סָדִין, ואמר הפיטן: חק סדינה כרב קטינה[1]) בדת ציצית לא נקבע (יוצ' פרש' שלח). נפוצים במדינות סחובים מנוי עוז עטויים בסדינות פקוד דמעת עשוקים (אשר לו כל תפלה, סליחי נעילה, סמא"ל תריע.).

*סְדִיקָה, ש"נ,—א) כמו סְדוּקָה: ואלו כשרות בבהמה נקובת הגרגרת וסדיקת[2]) הגרגרת לארכה הרי זו כשרה (תוספת' חולין ג י).—ב) שם"פ מן סָדַק, כמו סֶדֶק: והסדיקה היא ריוח מתחדש בין קצת החלקים וכשיתפרק הדבר באורך וברחב ועומק יאמר בו שנסדק והחתיכה תהיה בגוף הרך והסדיקה בגוף היבש ופעמים שיהיה הסדיקה והחיתוך בקצות הגופים כעצים הלחים (ר"ם א"ח, אותות השמים ד, כ"י בזכתנזי). נקובת הגרגרת וסדיקתו בעוף כנקובת הגרגרת וסדיקתה בבהמה (ר"ע מברטנו', חול' ג ד). ולסדיקת הצפורן יחבוש אותם בורע פשתן וחולבה כתושים שנילושו במי ענבים (ר"מ אלדבי, ש"א, הכתיב הרביעי סד:). ויתילדו ברגלים ובידים סדיקות ממרה שחורה עבה או מרה כרכומית (שם סה:). ובחכמת הרפואה, סדיקה בעור הגוף, fissura[3]): והמלוחים (המים) ישלשלו הבטן תחלה ואחרי כן מחזקין אותו אם יתמיד האדם לשתותם ומיבשין הגוף ויולידו בו הגרב והסדיקות (שם כתיב ה, ד"ה מים).—ובהשאלה: ואלו האורות הם מהאורות פנימיות של ז' כלים הנשברים שעלו קודם הסדיקה למעלה ואחר יציאת האורות האלו תכף חברו סדיקתם וסגרו אותם כמו החטה ושעורה רק בקיעה דחוקה ונעלמת נשארה (ר"נ בר"י אלחנן, עמ"ה, שער עולם התהו ס, לד:). ודי לנו בגילוי סוד החלישות כח והסדיקות שאמרנו שהיא דוגמת

1) [עי' מנח' מא.]
2) [אולי יש לגרוס סדוקת.]
3) תרג' ד"ר מזיא.

גשה בר״ל מימון מחבוב וצ״ל *).—°סִדּוּר תפלות, חִבּוּר התפלות לפי סדרן, ספר הכולל את התפלות בסדר: כ״ך הו״א סימ״ן ש״ל פרשיו״ת וסדוריה״ם ומסור״ת שלה״ן (סדר ר״ע השלם ב לה.). ומי שאין לו כוס יין במקום שרגילין לשתות יין אל יבדיל על הפת ודי לו בהבדלת תפלה בסידור רב עמרם (רשב״ם, פסח׳ קו:). וראש חודש שחל להיות בשבת לאחר שקראו את ההלל מקדישין קדיש גמור ומוציאין ב׳ ספרי תורות ומנהג הפשוט בידנו לפי סידורו של רב עמרם גאון וצ״ל (שבלי הלקט, ראש חדש קעט). ואחר קריאת ההפטרה מזכירין נשמות כסדר שאר שבתות ואומר תהלה ומתפללים תפלת מוסף אבות וגבורות וקדושת השם אתה יצרת עולמך מקדם וכו׳ כסדר הכתוב בסדורים (שם קפ). בחתימת הוידוי כתב רב עמרם האומר בא״י הסלחן טועה יכול לחתו׳ ובכל סדורי אשכנז יש בהם חתימה ובספרד אין חותמין (ר״י לנדא, האגור, תתקכט). והמון העם אינם אומרים כי אל מלך גדול וקדוש אתה ובסדורי הגאונים ישנו ונכון לאמרו מהטעם שאפרש לקמן (אבודרהם לה:). ואני הנקדן ראיתי בסידור קדמוני שכהן ולוי קורין לעולם עיקר היום ויקראו רוב בראשון וכן ביום השמיני כהן ולוי (סמ״ג מ״ע הגהה יט). רגילין אנו לומר בשיני ובחמישי ועתה ה׳ אלהינו אשר הוצאת את עמך וכו׳ כמו שכתוב בסדורין שלנו (תניא, ענין ברכת כהנים ה). יצא אותו קרוב לבית הכנסת וסידור תפלות בידו והלך לבית האלמנה ועדים עמו ונתן אותו סידור תפלות בפני עדים (רשב״א, שו״ת א, תקנא). אך בסדור אבו סלימאן דוד בן חסון ירה״א הוא הכנים בתפלותיו דרשות ופתרונות וראיות על הדרכים ר״ל על הדתות (לקו״ק, נספחי 89). —°סִדּוּר זמירות: ומעשים בכל יום במלכותנו בארץ כנען בע״ש בחופות מזמרים על השלחן בסידורי זמירות (אור זרוע, ב, הלכי ערב שבת לב). —°וסִדּוּר בעל חוב, הערכת רכושו של הלוה וסדור חפציו, מה לקחת בשביל תשלום החוב ומה להשאיר לו: אבל לאחר ל׳ אם בא לב״ד להגבות לו חובו אין מחזירין אלא מדין סדור כדמוכח שמעתא לעיל (ספ׳ התרומות א, ג, ב.). וכיצד הוא הסידור שליח ב״ד נכנס לביתו ומכריחנו לפרוע וכו׳ (טור חו״מ, גביית מלוה לז). אין חילוק בענין סידור בין מקרקעי למטלטלי וכו׳ התנה עמו שלא יסדרו לו בחוב זה תנאו קיים אבל במה ששעבר לו כל נכסיו אין בזה תנאי לבטל הסידור שלא היה בדעתו אלא על הנכסים הראויים לו על פי התורה עד שיזכור בהדיא תנאי הסידור (שו״ע חו״מ, גביית מלוה ולוה לז כז).—°שַׂר הַסִּדּוּר, המסדר שורות אנשי הצבא, Feldwebel; sergent; sergeant: ולשמוש המערכה הזאת כלה יהיה שם עמהם שר הסדור המעמיד השורות של אנשי המלחמה על מקומם ונקרא בלשונם סרגינטי כמו שתאמר סינייור ריגינטי (שלטי הגבורים מג).

*) [נשמט מראה המקום מכ״י המחבר.]

סָדִין[1]), ש״ז, מ״ר סְדִינִים, — א) כעין מעטפה של בד וכדומ׳, להתעטף בה Hülle, Unterkleid; couverture, chemise; wrapper, undergarment: אם הגד תגידו אותה (את החידה) לי וכו׳ ונתתי לכם שלשים סְדִינִים ושלשים חליפות בגדים (שפט׳ יד יב). הגלינים וְהַסְּדִינִים והצניפות והרדידים (ישעי׳ ג כג). — ובתו״מ מעטפה לאדם ששמש למלבוש של יום וגם למלבוש של לילה: סדין בציצית בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין[2]) (עדי׳ ד י). ואם אין אתם מאמינים לי הרי מאתים זוז צרורים לי בסדיני[3]) (ר״ה כב:). ורוחץ (ר׳ יהודה בר אלעאי) פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך יי׳ צבאות (רב יהודה בשם רב, שבת כה:). חוץ מתנוקת שלא הגיע זמנה לראות שאפילו סדינין שלה מלוכלכין בדם אין חוששין לה (משום רבי חנינא בן אנטיגנוס, נדה ה.). נטל רבן גמליאל חוט מסדינו של תלמיד שהוא יושב לפניו ומתחו עליה ונמצאת חקוקה כל שהוא וטמאה לו וכולן אם לא נתכוון לחוקקן טהורין (תוספתי כלים ב״ב ב ז).—עטופי סדינים, כנוי לתלמידי חכמים: (ונום) (ונוח) למלוך על כל אדם מלדבר על פי שנים עדים ועל פי שלשה עדים עטופי סדינים (בן עזאי, אדר״נ נוסח׳ ב לג). ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי בעא קמי רבי אמר ליה מהו דין דכתיב כי ליושבים לפני יי׳ יהיה סחרה אמר ליה כגון את וחברך ושני עטופי סדינים כיוצא בך שאין אתם חשובים בעצמכם כלום (מד״ר קהל׳ א ב. כל הנחלים).—

1) [בארמ׳ היהוד׳ סדינא. ואולי זהו האשור׳ סדנ, בגד (Del., Handw. 490), ובאגרות עמרנה סִתְּנ. על יחס שם זה ליוני׳ σινδών וסורי סדונא עי׳ פרינקל Fremdw. 48.]

2) עי׳ הטעם במפרשים.

3) בתוספתי (שם א טו) הגרסה בפונדתו.

והיו מקבלין מידו (ריב"ל בשם ר' פדייה, מד"ר בראש' כו). נעשה בשבט יהודה ובנימין מה שלא נעשה בסדומיים (שם כח). מלח סדומית רובע (כריתו' ו.), עי' מלח. — *ובהשאלה אדם רע ביותר: אין לך בכרכים רע כסדום כשאדם רע קורין אותו סדומי (כבי [1]), מד"ר בראשי' מח).

***סִדּוּק**, סידוק, ש"ז, שה"פ מן סִדֵּק, — בָּצֵק שנסדק מרוב חמוץ: שיאור ישרף והאוכלו פטור סידוק ישרף והאוכלו חיב כרת איזהו וכו' סידוק שנתערבו סדקיו זה בזה (ר' יהודה, פסחי' ג ה). סידוק בקרני חגבים (ר' מאיר, שם מח:) — ואמר הפיטן: חקה אחת ושיאור בקרני חגבים ולסידוק בהכרת לאבלם (ר' זרחיי הלוי, אזהר' לפסח, הגדה מאוירה ומנוקדה, כ"י בריטי' מוז').

***סִדּוּר**, סידור, ש"ז, מ"ר סִדּוּרִים, סידורים, — שה"פ מן סִדֵּר, סִדּוּר לחם הפנים: לא סידור קנים ולא נטילתם דוחה את השבת (מנחו' יא ו). באו ישראל ושאלו את דוד לחם הפנים מהו שידחה את השבת אמר להם סידורו דוחה את השבת וכו' (ירוש' סנה' י ב). נס גדול נעשה בלחם הפנים כסידורו כך סילוקו שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו (ריב"ל, חגי' כו:). מלמד שמגביהין אותו לעולי רגלים ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום שסילוקו כסידורו שנאמר וכו' (ריש לקיש, יומ' כא:). — ושל התמיד ובדומ': כסידורו[2]) בחול וכו' כך סידורו בשבת (ר' ישמעאל, פסח' כח.). מערכה שניה של קטורת קודמת לסידור שני גזירי עצים וסידור שני גזירי עצים קודם לדישון מזבח הפנימי (אביי, יומ' לג.). הוא (ר' יוחנן בן נורי) היה אומר סידור של שלחן גדול ועשיית ב"ד וקיומיהן מביאין טובה לעולם (אדר"נ כז). — וסִדּוּר של עולם: מלמד ששינה עליהם הקב"ה סידורו של עולם והיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח שמא יבינו ויתיראו ויעשו תשובה (שם לב). הם קלקלו סילונות שלהם אף המקום שינה להם סידורו של עולם דרך ארץ המטר יורד והתהום עולה וכו' ברם הכא נבקעו כל מעינות תהום רבה ואח"כ וארובות השמים נפתחו (רבי לוי, מד"ר בראשי' לב). — וסִדּוּר של מזון, מנה: למלך שבאו אריסיו ובני ביתו לכבדו בא אחד ואמר מי הוא זה אמרו לו אריסך הוא אמר להן טלו סדורו בא אחד וכבדו ואמר מי הוא זה אמרו לו בן ביתך הוא טלו סדורו (שם ויקר' ט). לשושטה של דוב שהיה אוכל סדורים של דוב אמר המלך הואיל והוא אוכל סדורים של דוב תאכלנו הדוב (שם ה). — וסִדּוּר הקריאה בתורה ובנביאים: שהיא סדורה של יום (ר' יונה, ירוש' מגל' ד ג). — ובנדרי ערכים, הערכת הנודר, כמה תשיג ידו לשלם: אמר לאדם עילויין עלי סידורו עלי שומו עלי ערכו עלי נותן את ערכו (ירוש' נזיר ב א). עיקר סידור בערכין כתיב (ב"מ קיג:). — ובסהמ"א: תכנת שבת רצית קרבנותיה צוית פרושיה עם סדורי נסכיה (תכנת שבת, מוסף לשבת). יודוך יי' אלהינו מאורות רקיע זוו חמה בהליכתו ולבנה בתחלת חדושה כוכבים ממסילותם מזלות עם סדורן מאדים עם כוכב חמה וכו' (הוספ' ותקונ' לסדר רע"ג 24). באוירא דלבני סדור של אבנים בלא טיט (רש"י, ב"ב לא:). ועוד אם יתלה מציאותו בזולתו יהיה קודם אליו בסדור דבר אחר כי המתבר יותר קודם בסידור מן החיבור (ראב"ד, אמו"ר 49). ומי שמתחשב בבריאת האיברים ותועלותיהם וערכם מן הכחות יראה בזה מהצדק והסדור התכמי מה שלא ישאיר בלבו ספק בצדק הבורא (ר"י א"ת, הכוזרי ג יא). הדרך הראשון הסדור וההרכבה הנראים בחי ובצמח ובגלגלים (שם ה כ). ועם הענינים ההם אשר נתלו בהם ממצות וחקים נראו בסדורם כל מאוי לב (שם). כי כשיתאמת שליחות השליח הן שיהיה השליח גדול במדרגה יותר מאד הן שלא יהיה באותה מדרגה יהיה אפשר שינתן על ידו סדור אלהי כולל ומספיק להרגיע האנשים אל ההצלחה הנצחית (ר"י אלבו, העקרים א א). והפליג לספר בשבחו (של ספ' משלי) ורוב תועלותיו בבמה פרשיות עם שיראה שהפליג סדורו על חלקים נפרדים (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי, הקד'). והנה נתקיים הסדור אשר נתן יהוידע ויעשו שרי המאות כדברו ויקחו איש את אנשיו שהיה ממונה עליהם (ר"י אברבנאל, מ"ב יא). — *סִדּוּר האותיות באלפא ביתא: וכבר סדרנו אותות אלף בית בחלק זה סדור שוה וישר וכו' אבל הנהגנו סדור האותיות האל על סדרן בבל השרשים (ר"י אבן גנאח, השרש' ד). — *וסִדּוּר האותיות בדפוס: והיתה השלמת הספר המפואר הזה (ר"ל הדפסתו) ביום ג' יא לחדש ניסן שנת השב וכו' וסדור האותיות נהיה על ידי המסדר

---

[1]) [בתוספת' שבת (ז כג) מיוחס לר' יוסי, ושם הגרסה סוֹדְמִי.]

[2]) [ברש"י הגרסה כסידרו, וכן להלן בגמ'.]

מבפנים יש שני מלאכים האחד שמו פתחון והשני שמו סגרון והממונה עליהם הוא טהריאל המלאך (ר"כ בר"י אלמכן, עה"מ, שער עולם הבריאה ע).

***סְגְרִית**, מ"ר סְגְרִיּוֹת, — מין ירק, portulaca[1]) : כל ירק אחד לבעור אוכלין ברגילה עד שיכלו סגריות מבקעת בית נטופה (ר' שמעון, שביע' ע ה).

סַגְרִיר[2]), ש"ז, — גשם טוֹרֵד, חזק, heftiger Regen; pluie battante; pelting rain: דלף טורד ביום סַגְרִיר ואשת מדונים נשתוה (משלי כז יה). — ובתו"מ: מיד עמד שמעון בן שטח ביום סגריר (ירוש' חגי' ב ב). קשה אשה כיום סגריר (רבא, יבמ' סג:). מעשה היה ביום סגריר ולא נכנסו חכמים לבית הועד (מד"ר ברא' א).— ואמר המשורר: יום אור בהיר או עת זמיר יד עמל לא יניח לא ירח יקר מזהיר יגון מלב מקשיח דלף טורד ביום סגריר את שש בלתי יטריח (ר"י הלוי, יום אור). גם דע גודל צער העני על קיום מצותיו יתברך הנה בימי החורף שהימים קצרים וביום ששי ביום סגריר וקרח וצינה ומנעליו קרועים ואין פרוטה בכיסו להוצאת שבת מה צער יש בנפשו אין כמוהו בכל צער שבעולם (ר' אליהו, שב' מוסר ט).— ובמליצה, נולד ביום סגריר, משֻׁגָּע: ושואלים נולדו ביום סגריר ישאלו איך הכהו (קין את הבל) ואין חרב (ראב"ע, ברא' ד ח). ואם אולי זה המשוגע נולד ביום סגריר פגע בו שר של צנה וסרסו והפכו על פניו (פחד יצחק, נזקי שככים מא).— ובלי יום: הסתו ימית צנה וסגריר לבלעני חינם (בחי' עולם יב).— כדור הסַּגְרִיר, הכדור המוריד גשמים על הארץ: ד"א חק חג על פני מים ר"ל כל אלו עננים שהם כלי המים חג

1) [לדעת שורץ תוספת' (זרע' קטו.) ע"ש שעליו סגורים. ובמדב"מ הגרסה סנריות, וכן בערוך. ובכ"י מינכ' הנידיות. ובספרא (צהר ג) סנדריות, ובראב"ד שם סנדיות. וכן בדפ' ויניציא בגמ'. עי' ד"ס הערה ז; גם לו פפלנצג' עמ' 321.]

2) [וכן בתרג'. ובסור' סַגְרָא, סַגְרָא גשם חזק, ובשומרונ' אסגר, עי' גיגר Nachgelass. Schrift. IV, 186. וריב"ג בשרשיו מפרש חזק הקור. וגזרוהו קדמונינו מן א.סגר בכפל ל' הפעל, ריב"ג שם: מפני שבני אדם נסגרים מלכת בעת כזאת. וכן רד"ק בשרשיו ורלב"ג ור"י נחמיאש בפירושיהם למשלי שם. וראב"ע שם מוסיף: או המטר נקרא סגריר, ע"כ. וזה כמו בסור'. והחדשים גזרוהו מהערב' שַׁגַ'ר, מִלֵּא מים. עי' פלישר במלונו של לוי, ח"ג 721.]

במחוגה חקם לעלות עד כדור הסגריר והוא מקום הגעת העננים (ר"ש בן ר"כ מקנות, מעין גנים לאיוב כו 10). וזה שמדת כדור הסגריר יוסיף על מדת הים והיבשה יותר מעשרת כפלים (קלונימוס, בע"ח ה י, כט:).— **מ"ר סַגְרִירִים, סמ"י סַגְרִירֵי, ואמר הפיטן: אמונים סרסורים ולא אבו לשלחה וסוגרה בסגרירים (מחז' ויטרי תפ). בלימה בגבורה שת ממדים בקרב סגרירי סערה בהקצותו פינות וצדים נאזר בגבורה, (Elbogen, Stud. 143).

סַד, ש"ז,— כלי מענים ישימוהו על רגלי התפוש לבלי יברח, Block; bloc, ceps; stocks: ותשם בַּסַּד רגלי ותשמר כל ארחתי (איוב יג כז). ישם בַּסַּד רגלי ישמר כל ארחתי (שם לג יא). — ובתלמו': אין מוכרין להם (לעכום) לא סדין[1]) ולא כבלין (תוספת' ע"ז ב א).— ואמר המליץ: ורגליו שם בסדו (יעקב ועמנ' פרנסי, לבי מודם, קוצץ על יד א, 105). בעזרם משברי תוגה אשבר ורגלי הזמן אשים בסדים (שלמה דפייירו, שיר בפתיחת ספרו אמרי נועם, כ"י בריטי' מוז'). חכמה לסכל סוגר לידיו וסד לרגליו ולחכם חלי פז לראשו ואצעדה לזרועו (ב"ז, ב"ס כא כא).

*ס"ד, ר"ת, סלקא דעתך.

*סד"א, ר"ת, סלקא דעתך אמינא.

***סְדָא**[2]), סדה, גם אסדא, אסדה, ש"נ, — רפסודות הנהר: היה יושב בספינה או בסדא יכון את לבו כנגד בית קדשי הקדשים (ברכ' ד ו).

סְדֹם,— שם עיר בככר הירדן שאנשיה היו רעים וחטאים (ברא' יג יג).— *מִדַּת סְדֹם, מנהג אנשי סדום: ויש אומרים זו מדת סדום (האומר שלי שלי ושלך שלך) (אבו' ה י). כגון זה כופין על מדת סדום (כבה וכ' יוסף, ב"ב יב:). — ובסהמ"א: שכל מי שעינו צרה בהנאת אורחים מדת סדום בו ופסקו הדין ואמרו כגון זה כופין אותו על מדת סדום (ר"י בר' אנטולי, מלמד התלמידים, וירא יח:).

***סְדוֹמִי**, סדומית, סדומיים, ש"ת,— מעיר סדום: כל אותו הלילה היה לוט מבקש רחמים על הסדומיים

1) בכ"י א"פ סדן.

2) [כך הגרסה והנקוד בכ"י פרמה. והערוך גורס סדה, ובמדב"מ ובדפו' אסדה, אסדא. ובירוש' שם אמרו: היא אסדא היא אסכדיא היא רפסודות, ע"כ. והיא מהיוני' σχεδία עם א' תחלית ובהשמטת χ. עי' פרינקל Aram. Fremdw. 9,]

את איבך בידך ועתה אכנו נא בחנית (ש"א כו ח; גם יז מו; כד יט). ברוך יי' אלהים אשר סגר את האנשים אשר נשאו ידם באדוני המלך (ש"ב יח כח). — ואמר המקונן: איכה שתת בסערך לסגר ביד סעפים סהדיך (איכה אלה באפך, קינ').

— הפע', הסגיר, הסגירם, הסגרתני, הסגיר, הסגירו, הסגירם, תסגיר, תסגר, תסגרני, יסגר, יסגירני, יסגירנו, יסגרו, יסגירו, יסגרני, — הסגירו בידי פלוני, כמו סגרו: אם לא כי צורם מכרם ויי' הסגירם (דבר' לב ל). לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדניו עמך ישב בקרבך (שם כג יז). וכי ירדף גאל הדם אחריו ולא יסגרו את הרצח בידו (יהוש' כ ה). היסגרני בעלי קעילה בידו וכו' היסגרו בעלי קעילה אתי ואת אנשי ביד שאול ויאמר יי' יסגירו (ש"א כג יא-יב; גם כ; ל טו). על הסגירם גלות שלמה לאדום (עמוס א ו). ואל תסגר שרידיו ביום צרה (עובדי' א יד). הסגיר ביד אויב חומת ארמנותיה (איכ' ב ז). ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים וכו' וחיתם לדבר הסגיר (תהל' עח מח-נ; סב). יסגירני אל אל עויל (איוב יז יא). — ואמר בן סירא: אם יסור ונטשתיהו ואסגירנו לשדדים (ב"ס, גני' ד יט). — ובמדרש: איני מסגיר אתכם ע"י עצמי אלא ע"י אחרים (ספרי, דבר' שכג). לאחד שאמר לחבירו עבד קירי אני מוכר לך אבל אני איני כן מוכרני מיד ומסגירני מיד אתכם בטמאים ביד טהורים (ר' יהודה אים טיבעיס, שם). כיון שגרמו העוונות ונכנסו שונאים לירושלים וגזרו שבכל מקום שיהיו ישראל בורחים יהיו מסגירין אותם בקשו לברוח לדרום ולא הניחו להן (פסיק' דר"כ, איכי איכי, נוצר). — ובסהמ"א: וירא המלך כי נועדו כלם להתקשר עליו בגלל דניאל וירף ידו ממנו ויסגירהו בידם (יוסיפון כד). — ואמר המליץ: [ד]ע וראה כי אלוה לטובת יצורים ייסרם למען ידעו כאב המוסרים ותמרורם ויחדלו מעשות רע אשר לזה יסגירם ולא היו מכירים אילו העדירם (סעדי' על חוי הבלכי 11). היה מצר לצור מבצר במצר ואל תסגר יחידה שגדלתה (רסב"ג, בקשה, שער הסיל 40). זכור צג בפרק להסגיר שרידי קם בראש דרכים לסעוד את רודי (זכור אים, יוצ' לשבת זכור).

— *פעי', סגר, — שסגרו ומסרו אותו ביד האויב: הם השיתום כמו חללי קבר לכן היתם סגרה לדבר (בעשר, יוצ' ב פסח). פרשה פוצצה אוי כי סגרה תמור עוז מתניה בשק חגרה (איכה אשפתו, קינ').

— התפעי', יסתוגר, ימסר, — ואמר בן סירא: אשר חוטא לפני עושהו יסתוגר[1]) על ידי רופא (ב"ס, גני' לח יה).

***סֶגֶר**, ש"ז, סגירה ומנעול: סגרו של פתח ראו (מדה"ג, ברא' יה א, סבער). מה לכם להלחם עם הרומיים והם מושלי הגויים אשר פתחו סגר[2]) מעברות הודו וכל איי הים (יוסיפון פז, דפו' פרנקפ'). — ואמר הפיטן: ובינו שכרי ענשי ואזהרתי ערך שלחני וסגר מסגרתי תקון אצבעותי ורב פעלתי (ותפארת, יוצ' ב שבועות).

***סֹגֵר**, סוגר, במלאכת השיר חציו השני של הבית, הסוגר את החרוז, ועי' דלת: ויקראו דלת לחצי הראשון משטת החרוז וסוגר לחצי השני ולדלת וסוגר יחד יקראו בית (ר"מ אבן עזרא, דרכי נעם י.). האם בשירים שוררים ישירו האם בזמרה יעמוד הסער אם סוגרי שיר בעדי יסגורו (ר"ע פרנסי, ומתק שפתים 83). אבל כך מעיינת שפיר בכיון הקדים בספינו לזרעינו מפני שסוגר של הפיוט הזה מסיים בתיבת לילה (חתם סופר, או"ח קז).

א. ***סִגָּרוֹן**, סיגרון, ש"ז סה"פ, מן ב.סגר[3]) Auslieferung; résignation; surrender: בנימוסות שלנו כל מי שמכתיב[4]) את עצמו סיגרון[5]) למלך הוא כופר באבותיו (מד"ר במד' ט).

ב. ***סִגָּרוֹן**, סיגרון, סגרון, ש"ז, כנוי למלאך גבריאל: שלש שמות יש לו (לגבריאל) פיסקון איטמון סיגרון וכו' סיגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח (סנה' מד:). — ואמר הפיטן: ואתם מטטרון פסקון אטמון וסגרון ואני חבצלת השרון (יוצ' שבת ג אחה"פ). — ובנגד הוכחת דבריו וקיומם עם סתירת דברי המנגד נקרה אטמון להיותו אוטם עונותיהן של ישראל בסתירת דברי הקטגורים ודחיית ראיותיהם וכנגד החתימה נקרא סגרון כי בהיותו חותם וסוגר המאמר בחכמה ודעת אין פותח כי כבר העלה בידו השגת המבוקש (ר"י מוסקאטו, כפולות יהודה ה). ובפתח הזה

---

1) כך בגליון ובפנים: יתגבר לפני רופא.

2) [בהוצ' כהנא תנט, נמצא סוד].

3) [יש גוזרים אותו ממלה לועזית. ועי' הספרות אצל קרויס, Lehnw. II, 381].

4) בדפו' ליפסי': שכתוב. ונ"א שכותב, שכתב.

5) בפסיק' רבתי קכא: שרגיון. ועי"ש הערה של מא"ש וגם של גידמאן, רה:.

(ש"א כג ז). בא הסגר בתוך ביתך (יחזק' ג כד).—והשער, הדלתות וכדומ': והשער לא יסגר עד הערב (שם מו ב). לפתח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו (ישעי' מה א; גם ס יא). ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת (נחמי' יג יט).—ובתלמוד: זהב סגור בשעה שנפתח כל התנויות נסגרות (ר' מקדא, יומא מה.).—ובסהמ"א: ואחת ביום ג' ונסגר ביתו של איצק מכח הטומאה ההיא (ספר מנהגי וירמיזה, הול' אפשטין XXIX).

—פעי' סגר, סגרו, מסגרת,—סגרה עיר, סגר בית, סגרו דלתות: ויריחו סגרת ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא (יהוש' ו א). ערי הנגב סגרו ואין פתח (ירמ' יג יט). נשברה קרית תהו סגר כל בית מבוא (ישעי' כד י). וסגרו דלתים בשוק (קהל' יב ד).—והאיש: ואספו אספה אסיר על בור וסגרו על מסגר (ישעי' כד כב).— ובסהמ"א: ומשלו (הרומאים) בכל הגוים וירדו בכל הארץ רק מקום אשר סוגר בשלג או בחום אשר אין להם דרך לעבור אליו (יוסיפון תכח). באל רתקא היא המסגרת הרחם והיא שיהיה וכו' ולפעמים יארע שתתעבר המסוגרת וכו' רפואת המסוגרת.... הנה הראוי שיקרע שפתי הערוה מהסגירה[1]).

—הפעי', הסגיר, הסגירו, הסגרתי יסגרנו,— הסגיר בית וכדומ', כמו קל: ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר (הכהן) את הבית שבעת ימים (ויקר' יד לח; גם מו). מתאב אנכי את גאון יעקב וארמנתיו שנאתי והסגרתי[2]) עיר ומלאה (עמו' ו ח).—והסגיר דבר במקום: והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים (ויקר' יג ד; גם לא; לג; כ; כד).—ואת פלוני: לא יסגירנו כי טמא הוא (שם יא; גם כא; כו). — והסגיר סתם: אם יחלוף ויסגיר ויקהיל ומי ישיבנו (איוב יא י).—ובתלמ', הסגיר את הנגע וכדומ': ארבעה מראות האלו מצטרפין זה עם זה לפטור ולהחליט ולהסגיר להסגיר את העומד בסוף שבוע ראשון לפטור את העומד בסוף שבוע שני וכו' (נגע' א ג). אין רואין שני נגעים כאחד בין באיש אחד ובין בשני אנשים אלא רואה את הראשון ומסגירו ומחליטו ופוטרו וחוזר לשני אין מסגירין את המוסגר וכו' אין מסגירים את המוחלט וכו' המסגיר מסגיר והמחליט מחליט

1) [atresia vaginalis, תרג' ד"ר מויא. מראה המקום נשמט מכ"י המחבר.]

2) [ואולי זה מן ב.סגר.]

מסגיר ופוטר מחליט ופוטר (שם ג א). הבא כולו נגע יסגיר (תוספת' שם ז א).— ובסהמ"א: מי יפתח בעד אשר יסגור הלא הוא המסגיר והפותח כי הוא אלהים חיים (יוסיפון תע).—ואמר הפיטן: זולת דמעה עינם נגרה זה בחושך ואלה מהיסגירה ויעוררוהו משררים מכי צרדה (Elbogen, Stud. 128). והמלחמה פנים ואחור אין יוצא ואין בא ואני פה בטונטו נתון בקלפי וחסרון כים קשה מכלן שלשה המה הסגרוני בחורי וכפי רחוק מארץ מולדתי ומבית אבי דודי ומסרפי (ר"מ אבן חביב, דרכי נעם ג.).

—*הפעי', הסגר, בינ' מסגר, מוסגר,— שסגרו אותו, בית מוסגר: אין בין בית מוסגר לבית מוחלט אלא שבית מוסגר מטמא מתוכו ומוחלט מתוכו ומאחריו (תוספת' מגילה א טז). בית המוסגר שנשרו ממנו אבנים טהורות שנים בתים מוסגרין שנטל אבן מזה ובנה בזה ונראה נגע באחת מהן היא טמאה בלבד (שם נגע'ו יב). אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה (סנה' קו:). ומנין שאם הלך לתוך ביתו והסגיר או שעמד בתוך והסגיר שהסגרו מוסגר (חול' י:).—ובסהמ"א, במליצה: ויאמר להם אם אתם רוצים להחליט המוסגר עם רעיו מהרו קחו את הלבוש ואת הסוס ולכו לויניציא (עמנואל מי ריקי, הדרת אליהו, פו"ח, יב).— ומנדל המוסגר: סנדל המוסגר לא תחלוץ בו (רב ספא משמיה דרבה, יבמ' קג:). (והמינים המוסגרים בתוך המכתב) יהי נא לטובו להחיש לידי בעליהם (רמח"ג, מכתב' המקור והמדינה לו, דביר ב). — והסגרו ימיו, באו עד קצם: כי גם שאול משיח יי' ימיו הוסגרו במלחמה וימיו קצבו בה וגם יאשיהו הצדיק מצא גבול חייו במלחמה (יוסיפון ג יב[1]).

ב.סגר, ממנו ב.סגר[2]).

ב.סגר, קל לא נמצא.

—פעי', סגר, סגרני, יסגרך,—סגר את פלוני בידי פלוני, לפלוני, נתנו בידו, המציאהו לידו, הפילו בידו, überliefern, preisgeben; livrer; to deliver up: ויבא דוד ואבישי אל העם לילה והנה שאול שכב ישן במעגל וכו' ויאמר אבישי אל דוד סגר אלהים היום

1) בדפו' שלפנינו אין מאמר זה.

2) [לרעת כל המלונים האחרים ערך זה שיך לערך הקודם, ומשמ' סגר והסגיר היא גרם לפלוני להיות סגור שלא יוכל לברח מהאויב.]

fermer; to shut, close: ויצא אליהם הפתחה והדלת סגר אחריו (ברא׳ יט ו). ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת סגרו (שם י). ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו (יהוש׳ ב ה). והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים אחריהם (שם ז). ויסגר דלתות העליה בעדו ונעל (שפט׳ ג כג). ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך וכו׳ ותלך מאתו ותסגר הדלת בעדה ובעד בניה (מ״ב ד ד-ה; גם לג). לך עמי בא בחדריך וסגר דלתיך בעדך (ישע׳ כו כ). השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי יי׳ אלהי ישראל בא בו והיה סגור (יחזק׳ מד ב; גם א; מו א; יב). מי גם בכם ויסגר דלתים (מלא׳ א י). ויסגר דלתות בית יי׳ (דה״ב כח כד). גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות (שם ז).— וסגר בעדו סתם, במשמ׳ סגר הדלת, השער וכדומ׳: ויסגר יי׳ בעדו (ברא׳ ז יז). ומגדל עז היה בתוך העיר וינסו שמה כל האנשים והנשים וכל בעלי העיר ויסגרו בעדם ויעלו על המגדל (שפט׳ ט נא). ותשכבהו על מטת איש אלהים ותסגר בעדו ותצא (מ״ב ד כא). נועד אל בית האלהים אל תוך ההיכל ונסגרה דלתות ההיכל (נחמ׳ ו י). — וסגר במפתח: ונתתי מפתח בית דוד על שכמו ופתח ואין סגר וסגר ואין פתח (ישע׳ כב כב).— ועיר סגרת, שסגרו שערי חומתה: ויריחו סגרת [1]) ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא (יהוש׳ ו א). — וסגר פרץ בחומה: שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו (מ״א יא כז).— ובהשאלה, סגר המדבר על פלוני, היה לו כמו דלת סגורה ומנעהו מצאת מהמקום: ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר (שמות יד ג).— וסגר על פלוני, במשמ׳ כלאו בכלא וכדומ׳: יסגר על איש ולא יפתח (איוב יב יד). — וסגר דלתי הבטן: כי לא סגר דלתי בטני ויסתר עמל מעיני (שם ג י).— ובמליצה, סגר בעד רחמה של האשה, לא נתן לה ילדים: וכעסתה צרתה (את חנה שלא היו לה ילדים) גם כעס בעבור הרעמה כי סגר יי׳ בעד רחמה (ש״א א ו).— וסגר בעד הדבר, כסהו: ויבא

[1]) [חסר המפעל, כלומ׳ את השער או את אנשיה. ועי׳ רד״ק: סוגרת אנשיה בתוכה שלא יצא אדם מן העיר ומסוגרת שלא יכנס אדם בתוכה וכו׳ או כפל סוגרת ומסוגרת לרב הסגירה כמו שאמר התרגום אחידא הות בדשין וכו׳ ע״כ. ויש מהחדשים המוחקים סגרת ו׳, אבל אין צרך.]

גם הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בעד הלהב כי לא שלף החרב מבטנו (שפט׳ ג כב).— סגר דבר תחת דבר, מלא החלל שנשאר במקום הדבר: ויקח אחת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה (ברא׳ ב כא). חלבמו סגרו[2]) פימו דברו בגאות (תהל׳ יז י).— ובתו״מ: משה בני נתונים בצרה והים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה (מכילת׳ בשלח ג). (החרש) והמסגר הכל יושבים לפניו ולמדים הימנו אחר שפותח אין סוגר (ספרי, דבר׳ שכא). מסגר כיון שסוגרין בהלכה שוב אין פותחין (סנה׳ לח.). זהב סגור שהיה סוגר כל הזהבים שהיו שם (מד״ר שמות לה). סגרו דלתים בשוק אלו נקביו של אדם שהן כמו דלת הפותח והסוגר (שם ויקר׳ יח).— ואמר המליץ: ושם שריתיך כמו השארתיך והוא פתחתיך אסור הסוגרים (דונש, לדורש חסכמות). קבל בפה סגור לימות עצב ובעם כפה מלב יום תעצב (ר״י אבן גיאת, את מחזה, שער הסיר 25). באו במחשכים ואונם פתחו תחת צריחים בעדם סגרו (רסב״ג, בימי יקותיאל). ירדתי לקצוי ארץ נגזרת מבלי בא ויוצא ומאין מעברת והארץ בעדי סגרת ומסגרת (רמב״ע, אכה אדון, שער הסיר 85). ושם רבי צדקה ירא שמים אבל הוא סגור ידים (ר״י חריזי, תחכמו׳ מו). כלם חסידים ויראי שמים אלו היו פורשי כנפים אבל כלם סגורי ידים (שם).— וסגר את יומו, בא עד קץ חייו: ויצו יי׳ על יהודה לסגור את יומו ולאסוף אותו על עמיו החסידים (יוסיפון קסג). ויהי כדברה הדברים האלה סגרה יומה ותמת ותאסף אל עמה (שם רג). וימת אנטיפט׳ איש גדול וגבור עד כה סגר יומו ומצא גבול חייו איש אשר בחרבו מגן את עם יהודה ואת עיר הקדש (שם רמו). וישימו התוגרמים את הבשם המבעיר בבית הסוהר ויחלה ויסגור יומו שם (ר״י בן יהושע הכהן, דברי הימים למלכי צרפת ותוגרמה ב, מו.).

— נפעי׳, נסגר, הסגרי, יסגר, תסגר, יסגרו, יסגרו, — נסגר פלוני בבית, שסגרו הדלתות ולא יוכל לצאת: תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים (במדי יב יד-טו). נכר אתו אלהים בידו כי נסגר לבוא בעיר דלתים ובריח

[2]) [חסר המפעל, כלומ׳ סגרו את לבם. ועי׳ רש״י: בחלבם ושמנם סגרו לבם ועיניהם מהביט אל פעלך, ע״כ ורד״ק פרש: חסר בי״ת בחלבמו סגרו פימו אשר דברו בגיאות או חלבמו סגור בקרבם ופימו מדבר גאוה, ע״כ.]

סגופות למחר יהיו הורגין מכם וכו' (ילק' שמעוני, דברי' תתס). דוים וסגופים[1]) היה (לבן ואחיו) בעל כרחם ולא היו מפרינים אלא בפה (ר' חיבו, מד"ר ברא' עד). הרוצה להתגייר וכו' אומרים לו מה לך להתגייר והלא אתה רואה את האומה הזאת נמוכה וסגופה מכל האומות (מסכ' גרים א א, הוצ' קירכהיים). —ובסהמ"א: כשהיו מוליכין ישראל בגולה וכו' היו (עמון ומואב) מונין אותן ואומרין מה לכם סגופים מה תבכו (רש"י, לפני ב ח).—ואמר הפיטן: ואל יפתוך יצרי הגוף הנגוף והסגוף עזביהו טרם יעזבך והכלימיהו טרם יכלימך (רמב"ע, תוכחה, הוצ' דוקעס). יוסף סוגף נפשו בגלותו תוך מוני סליחה שואף על בניו העבר זדוני (סליח' לשחרי' לוס כפור, מחז' איטלי' ב קב.).

—*פעי', כמו קל, סִגֵּף וענה בחזקה, סִגֵּף את הפרה: רשאי בעל הבית לרעב ולסגף את פרתו כדי שתאכל הרבה בשעה שדשה (תוספת' ב"מ ח ז). מתה כדרכה הרי זה אונס סגפה[2]) ומתה אינו אונס (ב"מ ז י).—ובסהמ"א: מתה בדרכה פטור סגפה ומתה כגון שהעמידה בחמה או בצינה אפילו לא מתה מיד חייב דכיון דסגפה תלינן שמאותה שעה התחילה להתקלקל (לבוש, חו"מ, שומר שכר שג יב).—וסִגֵּף עצמו: עיר שהקיפוה גוים או נהר וכן ספינה המיטרפת בים וכן היחיד שהיה נרדף מפני גוים ומפני ליסטין ומפני רוח רעה אין רשאין לסגף עצמן בתענית שלא לשבור את כחן (תוספת' תעני' ב יב[3]). לא ירעיב עצמו (הפועל) ולא יסגף עצמו מפני שהוא ממעט במלאכתו של בעל הבית (ירוש' דמאי ז ד). כך אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו ביסורין (רבי עזריה בשם רבי יהודה, מד"ר שה"ש, לכור המור). —ובסהמ"א: ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול (רמב"ם, דעות א א). ואם היה קובץ על יד מסגף עצמו ברעב ואינו מוציא למזונות אלא דבר מועט בצער שלא יספיק לו וזו רעה חולה כדכת' איש אשר יתן לו האלהים עשר וכו' (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ב ה). יש אדם בוחר במדה ענוה ומלביש עצמו בלויי סחבות ופורש עצמו מכל הנאת העולם מסגף עצמו בתעניות יותר מה שיש לו כח לסבול (ר' אליהו, שבי' מוסר יז).

המתנגדים (להחסידים) שמתענים ומסגפים נפשם (ר"א לויסל, שע"י א, 46).—סִגֵּף את הגוף: למה לא יחוס הוא יתברך על החומר שמסגפו לתועלת הנפש שאז תתענג על ה' (אלשיך, איוב לד לג).

—*פעו', סֻגַּף, — שסגפו אותו: אי בנים יכול דווים וממסוגפים ת"ל תשיתמו לשרים בכל הארץ (והזהיר, שמות לו.).—ובסהמ"א: נעימות ישיבו ו...חיו וישיבו נפשות סוגפו (קטע מזמן הגאו' סעדיאגה, שכטר, 68).—ואמר הפיטן: סגפה האם ופרחה רוחה ונפשה השליטה לטבח ארוחה כארחה (אמרתי שעו, קינ'). סגפנו ביום זה ענותנו לא תשקץ ולא תבזה (אזעק, סליח' ער"ה). מפני מה מצינו מהחסידים הראשונים אנשים היו צמים כל ימותיהם וממסוגפים בתעניות ואינם אוכלים ולא שותים וכו' (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ב ה).

—*הפעי', הִסְגִּיף, בינ' מַסְגִּיף: ולא יהא (הפועל) מרעיב וממסגיף[1]) את עצמו ומאכיל מזונותיו לבניו מפני גזל מלאכתו של בעל הבית (תוספת' ב"מ ח ב).

—*התפ', הִסְתַּגֵּף, מִסְתַּגֵּף,—סִגֵּף את עצמו, התענה: המהלך בדרך אם אין בהמתו עמו מסתגף הוא (מכילת' בשלח, ויסע מסה). שאם יוצא אדם לדרך ואין אצטרכיא[2]) עמו מסתגף הוא וכו' שאם יצא אדם לדרך ואין כסותו עמו מסתגף (מד"ר ברא' ס).—ובסהמ"א: יסתגפו היום בפת ובמי באר מחר כריסיהם חזיר יוספקו (יעקב ועמנואל פרכסים, לבי מודם, קובץ על יד א, 109).

סגר[3]),
ממנו סָגַר, *סֻגַּר, *סֹגֵר סְגוֹר, מַסְגֵּר, מִסְגֶּרֶת, *הֶסְגֵּר, *הַסְגָּרָה, א.*סִגְרוֹן, ב.*סִגְרוֹן.

סָגַר,
פ"י, קל, סָגַרְתָּ, סָגְרוּ, סָגְרוּ, סֹגֵר, סֹגֶרֶת, סָגוּר, לִסְגּוֹר, סְגֹר, יִסְגֹּר, תִּסְגֹּר, נִסְגְּרָה, יִסְגְּרוּ,—סָגַר הדלת, השער אחריו, בעדו, ההפך מן פתח, הדביק את שפת הדלת למזוזות הפתח ונסתם הפתח ע"י הדלת, zuschliessen;

[1]) [שם פרק ס' נמצא ושפופין.]

[2]) [במדב"מ הכתיב סיגפה, וכן בנוסחות אחרות. ומזה מוכח שהוא פע' ולא קל, כמו אצל יסטרו.]

[3]) עי' גם תענ' כב:

[1]) ברי"ף ב"מ נב: הגרסה וממסגף.

[2]) עי' ערוך ערך איצטרכיא.

[3]) [גם בכנענ' ובארמ'. באשור' שַׁגַר מנעול, סוגר, במצרי' סגר, סֶכֶר. (עי' Müller, Asien u. Eur. 101). בערב' שַׁגַ'ר, ומזה שַׁגַ'ר a), אילן. (עי' פרינקל, Fremdw. 114) והוא קרוב לסָכַר, עי' ערכו. וכן בערב' התמונית סַכַּר b), סגר בבריח.]

a) سجر b) سكر

מעט מן הטרפה להביא לפני הבעלים ופטורים (חזקוני, משפטי' כב יב). הנה סגנון הפרשה ודבריה יוכיחו בהכרח (ר"י אברבנאל, ראש אמנה עו). וזה על שלא היה לו ספרים מובנים ועל שהם ישרים בסיגנון לנבונים וכולם בקנה אחד עולים (ר"י אבוהב, מנורה"מ ה, הקדמי'). והוא כי היה צדיק ראוי יאמר בו איוב שמו שהוא הוראת היותו בגדר הצדיקים ממה שלא אמר ושמו איוב שהוא סגנון הנאמר בבלתי צדיקים (אלשיך, איוב א א).—ואמר המליץ: ויאמר לי ומי יודע אם מולי יגבר ויעלה על רעיוניך סגנון כבר[1] (ר' זכריה אלצאהרי, ספ' המוסר, מובא בקובץ על יד ע, 24). — ובמשמ' צורה ותאר ומראה: והנה תמר הצדקת שיצאה בסגנון מופקרת לקראת יהודה חלילה לה דמשום פעל ריק יצאה לחלל כבודה (ר' שם טוב, ספ' האמונות ז א). וסדרו עניינים בסגנון דתות וניםוסים אלהיים ומאלה נפרדו כתות בעלי הדתות המדומות שהיו בעולם עם ועם כלשונו ודתו (ר"י ערמאה, חזות קשה ז). והרב ע"ה תמיד היה מזהיר אותם על האחוה והאהבה שיהיה ביניהם תמיד שלום אהבה ואחוה ובאותו היום עברו על דבריו בעונות ולעת ערב יצא עם החברים לקבל שבת וחזר לב"ה מר וזעף וישב כל זמן התפילי' באנינות ומארר"ת כשראה אותו באותו סגנון נבהל מאד כי לא היה כן מנהגו לעשות (ר"נ בר"י אלחנן, עמק המלך, הקדמי' המחבר יב:).—והשתמשו בו הרבה בספרות העברית החדשה במשמ' התכונות המיוחדות של הלשון או של האמנות, Stil, style.—ב) אות וסימן שעל הדגל, דגל: לפי שבעולם הזה כל אדם מכיר דגלו מתוך סגנון שלו (מד"ר תהלים כ י, הול' בובר). ספר משנה תורה היה סיגנון ליהושע (רשב"י, מד"ר ברא' ו). למלך שהיה לו לגיון אחד ומרד עליו מה עשה שר צבא שלו נטל סגנום[2] של מלך וברח (שם, שמות מה).—ואמר המשורר: ראש הלבנון אתה לי אל עליון השב סיגנון משא גיא חזיון (רשב"ג, שוכן מרום, מחז' ויטרי רכא).—מ"ר סְגְנִיּוֹת[3]: ויהם את מחנה מצרים המטן ערבבן נטל סגניות שלהם ולא היו יודעים מה הן עושין (מכילת' בשלח ב ה).—ואמר הפיטן: מרכבת יקש מוטות ומשתמטות מלהב מרוץ סגניות ערבב כשרבב טעונות לרוץ (יול' שבת א' אחה"פ).

1) כ"ה בכת"י, ואולי צ"ל: נבר.
2) נ"א סגנם.
3) כמו מן סגנין, סגנית.

***סְגָנוּת**, ש"נ, משרת הסגן, שלטון וממשלה: ממצות האדון החשמן ארמיניאק כמוסגן בסגנות אויגניאון ומתוז ויגישי ולבקשת הנז' קרישקאש ובנשטרוגה אשטרוגה אמה ונלוה עמהן האדון המורשה פישקאל כללי במקומות וסגנות הנז' מכח אלו האותיות ע"י הרץ הראשון מאבינו הקדוש או ציר על זה מבוקש' יעשה צווי ומניעה על היהודים אשר בערי קארפינטראץ (REJ. 1885. Jan. 84).

***סגנסגאל**, שם מלאך: פת לי סגנסגאל ואמר לי ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל (ר' ישמעאל, ברייתא מפרקי מרכבה, אגדת ברא' עט:).

***סִגְסֵג**, פ"י, כמו שִׂגְשֵׂג,—א) עשה שיצמח ויגדל: והוא גזעו לא החליף לא סגסג עליו לא המיר פריו אזן שמעה אשרתהו (רס"י, תפוב', קבול' קונטרסים, א:). סגסג בעדן מגידי נצנים סורקי ענב הידד לשונים (קובע' הפיוטים הכלוה למחז' ויטרי, הול' מק"כ 4).—ב) ערבב הסיגים בכסף[1]: כי הנה ככסף ביד הצורף ברצותו מסגסג וברצותו מצרף (כי הנה כחומר, ערבית ליוה"כ). טיפים אם רר בשרו וירזה משמן בשרו כי מולידיו סגסגו בשרו לבן מֻנוער רוטפש בשרו (מחז' ינאי, הול' דודזון 17).

***סִגְסוּג**, ש"ז,—שם"פ מן סִגְסֵג: לבן קדם צור אלפים רתבה לנחילה לו ולסגסוגיו ולחולת אהבה (קטע מזמן הגאו', סעדיאנה, שכטר 70). סגסוג סריגיה ומטע ערוגיה שאת על שכם עוגיה התאנה חנטה פגיה (פיוט לפסח, כ"י כזכתכזי, רומא).

סגף[2], ממנו סָגַף, סִגּוּף.

***סָגַף**, פ"י, ענה, גרם צער ויסורים, quälen, peinigen; affliger, tourmenter; to ill-treat, afflict, קל, רק בינ': יכול יהיו דווים וסגופים[3] ת"ל תשיתמו שרים בכל הארץ (מכילת' יתרו, בחדש ב). אי לכם דווים אי לכם סגופים למחר יהיו הורגים מהם ושובין מהם ומעמידים אותם בקלון (ספרי דבר' כד). ונוטלין את בנותיהן ואומרין להם אוי לכם דוויות אוי לכן

1) [עי' הדרש במד"ר ויקר' יח: ביום נטעך תשגשגי וכו' ביום שנטעתי אתכם לי לעם עשיתם פסולת כמ"ד סיגים כסף היו, ע"כ.]
2) [כמו סכף, קרוב לסחף. ויש גוזרים אותו מן נגף עם סמך של בנין ספעל.]
3) [נ"א וכפופים, או וסחופים. עי' הערת מא"ש ועי' סחף, סכף.]

סגני סגלתך בקרבתם לפני הדרת שכינתך צדקתך לישרי לב (רמב"ע, אזרה רענן).—ג) כנוי לכהן המשנה בימי הבית השני: חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכו' (יומי ז א). ר' חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות (אבות ג ב). מלמד שנעשה משה סגן הכהנים לאהרן וכו' וכשם שנעשה לו סגן בחייו כך נעשה לו סגן במותו (ספרא, לו, מסכי מלואי א). בא הכתוב ולימד על הפרה שנעשית בסגן (ספרי, במדי קכג). לכך הסגן ממונה שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו (ר' חנניא בן גמליאל, תוספת' יוה"כ א ד). עומד כהן גדול בשורה הסגן בימינו וראש בית אב בשמאלו וכל העם אומ' לו אנו כפרתך והוא אומ' להם תתברכו מן השמים (שם, סנה' ד א). ומשוח מלחמה קדם לסגן וסגן קדם לראש המשמר (שם הורי ב י). שרפת פרה והזאותיה בכהן גדול ושאר כל מעשיה בכהן הדיוט שנ' ונתתם אותה אל אלעזר הכהן אותה באלעזר שהוא סגן ושאר כל הפרות בכהן הדיוט (ר' מאיר, שם, פרה ג ו). חמשה דברים היה הסגן משמש הסגן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימינך סגן מימינו וראש בית אב משמאלו הגיף הסגן בסודרין אחז הסגן בימינו והעלהו לא היה כהן גדול מתמנה להיות כהן גדול עד שהו' נעשה סגן (ירוש' יומ' ג ח). דברי רשב"ג שאמר משום הסגן (כריתי ו:). בו ביום נמצאת אלישבע בת עמינדב יתירה על ישראל ארבע שמחות ואבל אחד יבמה מלך ובעלה כהן גדול אחיה נשיא ובניה סגני כהונה ואבלה בשני בניה נדב ואביהו (סדר עולם רבה ז יח, הולי רענר).—ומצוי בלשון הפיטנים: למען והוא לך כסגן באראלי אש (למען איתן, הושעני). פאר בקוריה באגד משור פעלתה בסגן בעדי משור (ממרה חקה, יולי פרסי פרה). נעו זבחי הכרים המשנים ניתוחי ריח קטרת סממנים שר חמשים יועץ ונשוא פנים סגן משות לוים ואהרונים עמידתנו ראה דלים וריקנים (שלמה בר יצחק, ייי אלהי, סליחי ער"ה). זמן הגדול לחלקו כובש סגן מימינו עלות בכבש ואז בשיתים נסכים כסדר וסגן עומד ומניף בסודר (ר' מאיר בר' יצחק החזן, תפלה תקה, שם). זורז אצל שעיר עם בפור חלשו עלה בימין הגבה אמר סגן לאישו חטאת ליי' צרח ככתבו ופרושו (ראב"ן, אכפרה, סליחי מוסי יוה"כ). סגן ישאל אם ברק נוגה שה לקרוץ בשחר ולא באישון (סדר עבודי לוס כפור, מחזי איטלי' ב, קל.). יקיפוהו[1] סגן וראש בית אב ובא לשער התוך למזרח העזרה ימצא שם שני שעירי עם וגורלות זהב נתונים בקלפי וכו' סגן ישמיע לו בגיל הגבה ימינך כעלותו ביד השמאלית ראש בית אב ישית הגבה שמאלך (אתה כוננת, שם רטו:). פקיד אב משמאלו לאות ומימינו סגן קרואיו פליאות שם ועזאזל לראות סוד יי' ליראיו (ראב"ע, אזכירה סדר עבודה). סגני כהונה ישביעוהו וערב יום כפור לאכל סעודה רבה ימנעוהו ודורשי יי' לא יחסרו כל (שם). סגן יעטהו כלי פז חליפות שמלות (Elbogen, Stnd. 149). לאדירים ורוזנים גם סגנים עדת יושר קהלת הנבונים (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 75). לסגני ישישים נבחנים (שבזי, Poesie d. Iuden Iemens, בכר 72). — וגם סגֵן: כל סוגני חכמה ותושיה (שם).

*סְגְנוֹן[2]), סיגנון, סגנום סגנין, ש"ז,—א) דבור, בטוי אופן הבעת הרעיון: סיגנון אחד עולה לכמה נביאים[3]) ואין שני נביאים מתנבאים בסיגנון אחד[4]) (רב יצחק, סנה' פט.). ג' סימנים נתן להם (יוסף לאחיו) הזקן הבא בסיגנון שלו אנכי והממנה מכם זקנים ואומר לכם פקוד זה הוא הגואל (מד"ר בראשי לז). — ובסהמ"א: כי כל הסיגנון הזה וסגנון של ירמיהו דומין (ר"ם, ידים ד ד). אלא דאיהו בעי לאשמעינן שאותן ד' שהן נראין מסגנון א' לא ראי זה כראי זה לגמרי וצריכי למכתב להלכותיהן (ריטב"א, ר"ם א, א.). שהרי התורה אמרה סתם תרועה קול נשבר כדרך שאדם עושה בשברו וסגנון א' אמרה תורה לכולם ואין הדורות שווין בדבר (שם ד מח.). כאשר יעויין הבדלם כ"א בסגנון שלו (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי, הקדי). כמו שביאר זה בסגנון אחר בפסוק מדינים ישבית הגורל (שם, כז, ד"ה מברך רעהו). ומצינו סגנון זה שהרועים דרכם לדחוק עצמם עד שימצאו

---

[1]) זה לשון שד"ל (בהערה כב): צרפת (ר"ל הכ"י הצרפתי) סֶגֶן, אפ"מ (ר"ל אסטי פוסנו מונקלאו) סְגַן, הראשון ע"ד להה"ק והשני על דרך לשון ארמי כמו גֶבֶר גְבַר וא' מן הפיטנים אמר זכור סֶגֶן אשר נִגַּן.

[2]) [מיונית σίγνον, ורומית Signum, אות וסימן. עי' יסטר', וקרוים 372 .Lehnw., בריל, Jahrb. I, 213, גזרו מצנדית.]

[3]) פרש רש"י: דבר מליצות של רוח הקדש נכנס בלבם לזה בלשון זה ולזה בלשון זה והכל אחד.

[4]) פרש"י בלשון אחד.

מונם שאי את נהנת לי עד שתראי מום יפה שביך לר' ישמעאל בר יוסי אמר להם שמא ראשה נאה אמרו לו סגלגל שמא שערה נאה דומה לאניצי פשתן (נדר' סו:). מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות[1]) א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להן חיות פקחות (שבת לא.). אבל כאן שיש חיות פקחות כשנולד הולד מגדלות אותו בעריסה ומשפשפות את ראשו לפיכך ראשיהם סגלגלין (אדר"נ טו). — ובסהמ"א: והן (העשבים הנקראים קובלי) סגלגלין ודומין לסיסין (רה"ג, תשו' הגאו' הרכבי סלד). ומוכני זה לשון יון והוא כגון סולם ששליבותיו עולות בנין סגלגל[2]) סביבותיו כמין כבש ומשתפע ועולה בעיגולא (ערוך, ערך מכנה). בית עיגול דיגון פי' סגלגל ככבשין שאין לו פינות (שם, ערך עגל). מחתתיה כמין כף קטנה ושוליה פשוטין ולא סגלגלין ואין לה מחיצה לפניה אלא מצדיה וחותה בה את דשן הנרות (רש"י, במדי ד ט). ודומין לפלח חצי רמון בחוץ שהוא אדום וסגלגל (הנ"ל, שה"ש ד ג). המסס הוא הסמוך לבית הכוסות עשוי סגלגל כמין כדור ובתוכו קליפות קליפות הרבה כגלגל של ריחים (הנ"ל, שבת לו.). וכן פי' רבי' שרירא פתוי הראש פרש"י ששערו דבוק זה בזה כנמטי וי"מ רחב הראש והוא משונה משאר בני אדם שהוא סגלגל וזהו רחב מלמעלה (תוספות, ברכות קיט.). — ואמר הפיטן: צר צורת מראה מעגל אבל מכל צדדיו סגלגל עלי כל חי יעלה ויגל ויראה כל עמוק וכל גל (יה אור, קרובץ שבת החדש). — וש"ז: תודה לך מלאך וגם גלגל בם קשר אופן אשר נדגל מנהירות באש ובסגלגל (שבזי, פזמוני לחתן, תימני). יפת חן מקשרת למלאך וגולגלים ותציץ באשמורת ותאיר סגלגלים (שם). לבושה בבגדי שש ורקמה ומכללי ותנחיל שבטים יש לעיל מסגלגלי (שם, בריק אלימן).

סָגָן[3]), סְגַן, סָגָן ס"ז, סמי סְגַן, מ"ר סְגָנִים, כנ' סְגָנֶיהָ, — א) כנוי של שררה לשרים משרי בבל ומדי, שניים לפחות: ונפצתי בך פחות וּסְגָנִים (ירמי' נא כג). קדשו עליה גוים את מלכי מדי את פחותיה ואת כל סגניה ואת כל ארץ ממשלתו (שם כח). והשכרתי שריה (של בבל) וחכמיה פחותיה וּסְגָנֶיהָ וגבוריה (שם נז). ותעגב על מאהביה אל אשור קרובים לבושי תכלת פחות וּסְגָנִים בחורי חמד כלם (יחזק' כג ה-ו; גם יב; כג). העירותי מצפון ויאת וכו' ויבא[1]) סגנים כמו חמר וכמו יוצר ירמס טיט (ישעי' מא כה). — ב) כנוי של שררה אצל היהודים שבי הגולה מבבל, שניים לשרים ולחרים: והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות ויד השרים וְהַסְּגָנִים היתה במעל הזה ראשונה (עזרי ט ב). וְהַסְּגָנִים לא ידעו אנה הלכתי וליהודים ולכהנים ולחרים וְלַסְּגָנִים וליתר עשה מלאכה עד כן לא הגדתי (נחמי' ב יו; גם ד ח; יג; ה ז; יז; ז ה; יב מ). ובמדרש: למה שמעלתן של צדיקים מעלה שאין לה ירידה אבל מעלתו של עשו מעל' שבול' ירידה' היא היום הוא אפרכום למחר סגן למחר קומוס למחר סרדיוט (מד"ר במדי' טו). כשהיו ישראל במצרי' משועבדין בטיט ולבנים והיו מאוסין ובזויין בעיני המצריים וכשנעשו בני חורין ונגאלו ונעשו סגנים על כל באי עולם והיו אומות העולם תמהות ואומרי' אתמול הייתם עובדי' בטיט ולבני' והיום נעשיתם בני חורין וסגני' על כל העולם והיו ישראל אומרי' להם כשם שאתם תמהים עלינו כך אנו תמהי' על עצמנו (רי חייא, שם שה"ש, לא ידעתי נפשי). — ובסהמ"א: ויקח עמו אלכסנדר סגן אחד שמו איאומיליאון איש גבור חיל (יוסיפון ל). והמשל שאומרין מסוגני ושליטי הואי איואן לגברי ניגדי כך פירושו מיד סגנים ושלטונים יצאה איואן והיתה לאנשים מושכין בספינה ובטיית אלמדאדין איואן שם אשה פרסית ודברי מוסר בן סירא וביוצא בו (תשו' הגאו' הרכבי, שם). — ואמר הפיטן: סגן חופה ישיש סלסל סוד שוש אשיש (Kahle, Masor. d. West., ז). שים כפך עלינו ורחץ סגנים לבל ילכו יחף (שם ח). סלסל סיגני שרי סיומי סודרי סודר שושנים סוגה (שם יד). — ואמר המשורר: אשר כל רוזנים אליו מיחלים ולדברו מקוים כל סגנים (רסב"ג, ולא יונה). בפתחם היום באמרי תורתך אחרי מות שני

---

1) [עי' רש"י. בכ"י מינכי הגרסה מפני מה ראשן של עניים סגלגל. ועי' ד"ס בהערה, והערת שכטר לאדר"נ בציון הבא.]

2) כך בדפוס ויניצ'. ובספר' אחרים שגלגל.

3) [וכן בארמ'. ובאשור' שַׁכְנֻ, שַׁכְן, ממנה ושליט. והפעל שַׁכָאנֻ, מנה לשליט, (Del., Handw. 659). והצורה העברית הקדומה היא סֶכֶן. במקרא רק במ"ר. והיחיד מנקד בפיוטים בכ"י ובדפוס סֶגֶן. ועי' מלון צמח דוד, נכריות קמד: וז"ל המשנה: לכהן גדול נקרא סֶגֶן ובסמיכות סְגַן וכו' ע"כ. ועי' גם בהערה של שד"ל המובאה להלן.]

1) צ"ל וְיָבֹס.

סגליי, סגוליי, סגולי, ת״ז, לנקי סגליית, סגוליית, סגולית, מ״ר סגליים, סגוליים, סגליות, סגוליות, — של סגלה; במשמ׳ מובחר: מה שיפעלו קצתם בקצת פעולות מיוחדות סגוליות משובחות (רלב״ע, ספי הנסיונות א, כ״י פריז). ולזכור זה המין היתה כונתי בזה הספר וזכרתי בו הדברים אשר יש להם סגולה שיעשו רושם פעולה מיוחדת סגולית נכבדת (שם). אמר הרופא הר׳ משה מריאיטי וזה בכלל מה שנסתפקנו מנעורינו ולא השגנו בו טעם מספיק ולא נקל הוא להשיגו והוא הקפו העונות האלה המיוחדים לעפוש כל ליחה וכו׳ וידענו אחרי שקידת המחשבה כי אין זה כולו מטבע הליחה אם לא יתחבר עמה פועל סגולי מה (הוצא באפוריסמי אבוקרט, כ״י ברלין). ודוגמת זה כתב הראב״ע כי בהיות ישראל עם סגלה וארצם ארץ סגולית נראה בהם פעולת הניצוץ האלהי כי באמרו עם סגולה נכללו ג״כ העבודות התוריות (קול יהודה לכוזרי ב יב, יג.). הנה כדי שיוכל האדם לבא בניצות עם יצרו ידמה אדם עצמו לאחת מן האבנים היקרות הסגוליות דמצד הגוף החומרי שלו הוא כאבן עצמה דסוף סוף אבן דומה היא אין בה לא טעם ולא ריח ומצד הנשמה הטהורה שבו הוא כסגולת האבן היקרה (ר׳ אליהו, שבט מוסר כב). וישאר עדיין הבחירה ביכולת האדם להיות ידיעתו ידיעה סגוליית אלהית (ר׳ אברהם ביבאגו, דרך אמונה ז.). והכמות הג׳ שהוא הסגוליי הנמדד עם השכל ע״י המשל סגולה או שלמות עם זולתו פחות השלמות עם רב השלמות כזהב עם המופז שהוא המזוקק שבעתים אשר עמו נבחין ונדע שיעור שלמות הזהב הזה או זולתו וראוי שתדע כי פעמים המדה הסגוליית הזאת יסודה במעלת ושלמות הדבר לבדו (ר״י אבוהב, שער השמים לר״א הירירי, ז ז סג:). כי אין ספק שאתם יותר מכל עם ועדה זולתכם תהיו לי להנאתי דבר סגוליי נאדרי בכח להוסיף כח בגבורתי (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה ט כב:.). והקדמונים שלקחו כל הבקע מתחיל ממספר הששה רצוני 60 או 600 או 6000 או 60000 גם שמספר זה סגוליי ויפה יותר ממספרים אחרים (יש״ר מקנדיה, ספי מעין גנים מספ׳ סוד היסוד, פנה ראשונה). ומהתכונות הנשגבות והמעלות הסגוליות אשר לו (לאדם) המה השכל והדבור (ריב״ל, תעודה בישראל, ב א). — הכרעה סגליית: והשם היה ממתין ומצפה איזה זה עם ידבק בו ובו יבחר כי מחשבת ה׳ אינה מכרחת לשום דבר בעתיד וזה בהכרעה סגולית נפלאה משאיר כל הדברים על מציאותם (ר׳ אברהם סבע, צרור המור, בראשי ה::). בראיות מופתיות וכו׳ וגלות עליות בהכרעות סגוליות מרגליות ואבנים טובות מפולמות (ר״י מפיסא, מנחי קנאות 4). והצודק משני קצוות האפשר בעתיד בהכרעה סגולית נפלאה משארת טבע אפשרותם (ר׳ אברהם הבדרשי, בחינ׳ עולם יג). — של החכמים יחידי סגולה, בנגוד להמון: ואם יובדל הלמוד ההמוניי מן הלמוד הסגוליי (כרבוני, מו״נ פתיחה). — ובמשמ׳, של תכונה מיוחדת: בעבור שמה שהתאמת לו ממציאותו הוא הוויתו הסגוליית העצמית אליו והוא עצמו כאשר הוא בה נמצא במציאות (ר׳ הלל מוירונא, תגמי הנפי כז:). — ובמשמ׳, של סגלה וכח מיוחד לרפא מחלה: שאינם מועילים אלא לאותו חולי בלבד שהם סגוליים לו (מורפורגו, שמש צדקה א פא:). ההבדל השני סגוליי לדברי האומר שהוא מעשה כשופים ולבטל הכשוף כתבו הראשונים כמה סגולות (ר׳ טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש א ח לט:). כפי מה שכתבו הרופאים הקדמונים שיש במגפה כח צומת סגוליי באופן שיאהב לאחד וישנא לשני וכו׳ איך באותה המגפה לא נפלו כלל לא נשים ולא בתולות אלא אנשים גבורי כח ובוודאי התנגדות כזאת תהיה סגוליית (שם, מסמרת הבית ב קטו:). (האדמה) מגדלת הרבה צמחים ועניינים שהם טובות למאכל ושהם סגוליים לרפואות וכיוצא בזה מגדלת גם מגדלת דברים רעים מיני סמני המות ודברים מרים וקוצים ודרדרים (של״ה א, מאמ׳ ב, דפוי ורשה לז:). — דברים סגליים: ושמנים פילגשים הם עשרה דברים סגוליים ויש בהם קצת מהטבע ועלמות אין מספר ר״ל דברים נעלמים (ר״ש אבן ויגנא, שבט יהודה 64). חכמת הטבע והדברים הסגוליים והכשופים שסבותם נעלמות (ר״י אברבנאל, נחלת אבות ה, בן בג בג). ואכתוב לך קצת רפואות ודברים סגוליים ומעגין בריות משונות (ר׳ אליהו, שבי מוסר יח). או יסייעו אותו מן השמים להצילו בראותם לו לחם עמו בדברים סגוליים להכניע (שם יב). — תרופות סגליות: מספר בתרופות סגוליות הנהוגות בארצות האלו ובשאר ארצות (ר׳ טובי׳ כץ, מעשי טובי׳, מסמרת הבית ו, קיד:.).

***סגלגל**[1], ש״ת, מ״ר סגלגלים, סגלגלות, — עגל, round ; rond ; rund: ההוא דאמר לה לדביתהו

---

[1] [כנראה הוא מן גלגל עם סמך הבנין. ואולי הוא במקום סעגלגל.]

לאמי' מכת' 23). ודוגמת זה ממה שאנו עתיד לזוכרו כזה הספר כי אנו נמצא בלשונינו סגולה ולא נמצא ממנו פעל (שם 26). וענין סגולה דבר מיוחד שלא נמצא אלא לאותו הדבר שאמרו שהוא סגולתו כמו השחוק שהוא סגולה לאדם (שם). ולמקומות סגולות מהטבע (הוא, אגר' המאוס א, JQR. NS. I, 475). ואמנם ענין זה המדינות אשר הוא סגולה באדם ימצא בו מצד היותו מתדבק ומתחבר עם זולתו (ר"י מפיסא, מכת' קנא' 1). ואם לא היה זה המדינות והיה יחידי לא תמצא בו זאת הסגולה הנפלאה אשר עליה יעלה האדם על שאר מיני הב"ח (שם). ואמנם ענין הנבואה הוא מכלל הנפלאות והסגולות אשר ייחד הי' ית' באומה ישראלית אשר תורה על עוצם השגחתו עליהם (שם 40). לפי שהתורה בסגולתה תשיב הנפש אל שרשה העליון (שם 74). שיהיה תועלת עשייתו מפורסמת בפועל עשב הפיאוניא"ה לנכפה וזולתו מהסגולות אשר בחנם הנסיון פעמים (שם 110). הסגולה היא הכרת מין ממין מהמינים הנחלקים לא בעצמו ויחזור במשא ויאמר בחשיבות המקרה איזה דור הוא כגון הצחוק לאנוש והצהילות לסוס (מדה"מ לר"י הכהן א ג, 1247, כ"י ברלין). אבל האיש המומחה יגזור שכלו שיבקש הסגולות (ר' יוסף שם טוב, כבוד אלהים, כ:). ואומרים שהוא ע"ז של נילום שהיה מתרבה ומתגדל בסגולתה ויהרסו את הבמה ושרפו את הארגז (יוסף סמברי, לקוטים הוצ' ברלינר, 39). ויש שפרשו שם שם לו חק ומשפט שלמדו הקב"ה חכמת הצמחים וכחות שבהם בסגולתם ובטבעם לפי שיש מהם עשבים מחיים וממיתים ויש מהם מרפאים ויש מהם מחליאים ויש ממתיקים את המר ויש שמררים את המתוק וכל זה בין בטבע בין בסגולה וזהו לשון חק ומשפט (רבינו בחיי, בשלח מח:). ואחר אלו האיכיות השניות הם קונים איכיות אחרות נקראים סגולות לפי שלא קנו אלו האיכיות מכח הקור והחום והלחות והיובש וכו' ואלו הסגולות הם כמו הסמים המשלשלים והמגירים והמשמחים והמושבים הברזל (רשב"ץ דוראן, מגן אבות, ב א). הנה עוד בסגולת טבעו התועבה הזאת (של החולד) שהנקבה תהר מאזנה ותלד מפיה (ר' עזריה מן האדומים, מאור עינים כג.). וכן המזג המתהוה מהרכבתם במיני הנמצאים השפלים כבר גדרו היותו התיחסות נגזניי בין ארבעת האיכיות הראשונים מתוך ערוב היסודות הארבעה ונעמוד על אמתת זה מפרסום יושר הפעולות הנמשכות בסגולותיהם (ר"י מוסקטו, נפוצ' יהודה דרוש א, א).— ואמר המליץ: הטוב כי תערופנה על שנינו בטוב המעשים פועה ושפרה הבסגלות וכחות בהמיות לנפש איש תהי מעלה ויתרה (עמנו' מחבר' ח).—ובפרט תכונה וכח מיוחד לרפא מחלה: (ביצת תרגול) וזה יועיל לחולשת עצבי הירכים בסגולה וכו' וכמו כן יזמו בעלי סגולות כי כשיוקח מסמר מעץ הצלוב ויתלה אותו על גרגרת מי שיש לו קדחת שלישית יועיל לו (רמב"ם, פרוש המשנה, שבת סז.). ומה שהתירו קמיע מומחה אולי הוא דבר שיש לו מן הענין ההוא בסגולה כמסמר הצלוב (אגה מאחרי לרשב"א, מכת' קנא', מכת' א). השקדים הם המשובחים שבפירות מחזקים האצטו' והכבד בסגולה (נרבוני, או"ח ג במאזני האלטוו'). אף על פי שמרפא מצד סגולתו אין מתירין לו (המאירי, יומא ח, פד.). אל תשען בריפוייך בסמים הפועלים על דרך הסגולה כי רובם שטות ושטי כזב (ר"י הישראלי, מוסר הרופאים עד). ובסגלה לבעל קרי אמר והיה לפנות ערב ירחץ במים (ר"א הקראי, ספר ג"ע קי:). וכן שמענו כמה מיני חולאי' שנמצא להם רפואות מעולים בדמים קלים בדרך סגולה והנה מצאנו לרז"ל שאמרו כל העונה אמן יהא שמיה רבה בכל כחו אפילו היה בו שמץ מינות מוחלין לו והחמירו בזה בזוהר ואמרו וכו' הרי סגולה אחת (ר' אליהו, שבט מוסר יט). והוא סגולה גם כן לבטל הרהורים רעים שיחשוב בלבו (האדם) (שם כ). ויש רפואות כתובים בתלמוד בדברים טבעיים ויש אחרות בדברים שהיו יודעים ומכירים בהם שהם סגולות לרפאות חולים ידועים (ר"י אבוהב, מנוה"מ ו ז א א). ובצד קצתם כתוב בדוק ומנוסה והקורא המאמין שהסגולה אמיתית בעבור הכותב הדבר כי אמר שנבחן ונתנסה אבל לא כתב אם נמצא אמיתית או לא (ר"י אריה די מודינא, ארי נוהם ג כד). וינסה סגולות כל הסמים הפשוטים וכחותיהם אחד לאחד (ר"י אלבו, עקרים א יח, מז:). דע כי בשני דברים אלו יש סגולה גדולה לעשות מהם רפואות תעלה (ר"י בן זבארי, ספ' שעשוע' ו, הוצ' דודסון 58).

סְגֻלּוֹתִי, סגולותי, ש"ז,—החכם בעל סגלות מובחרות, בנגוד להההמון: ואמר בפרק ל"ה מן החלק הראשון כי הרחקת ההגשמה ראוי שישותף בה ההמון והסגולותי (נרבוני, מו"נ, פתיחה).

לפניו (מכתב, מכתב ר' חסדאי אבן שפרוט למלך הכוזרים, הכוזרי כט). ושל אוצרות לסגולת המלך בונין בנין חזק (רס"י, ע"ז עז:). שעשאתו סגולה מן מעשה ידיה (ספי התרומו' ו ג). מי מלל לאב בחכמה כמוך מאד נעלה על כל מגיני ארץ ואוצרות סגולה מקבלים האסיפה נפרדי התבילה (ר"י מפיסא, מכס' קנא' 4). — ואמר המליץ: צרוח שיר מסוגר השערים ונלאו מעבור בו רוב יצורים אשר בו אוצרות שיר לא ערכו זהב אופיר ולא גזרי שמירים ומחמד כל מליצות גם נכות החרוזים החשוקים הבחורים ובחדריו סגולות עניני כל נאום חזק ככוכבים מאירים (ר"מ דרעי, לקו"ק פט). —תאר לאלהים: אתה סגולת כל סגולה ובלעדיך אין סגולה מוצאת (רס"פ, ד' כוסות, כוס ישוע' ה). — ובמשמ' קנין איכותי מיוחד, תכונה מיוחדת לדבר: והוא בודאי לפי שהוא סגולה ללשון העברי בלבד ולא אלא לשון הערבי עליו צרופה (תמו' דונש 104). וכאשר תאמר לימין שמעון לשמאל לוי הוא צירוף במצב וכן בשאר ומסגולת המצטרפים שכל אחד מהם ישוב אל האחר (כאב"ד, אמו"ר 7). וכאשר רצה אבן גבירול לרשום אותו אמר במאמר הראשון ממקור החיים אם יהיה לדברים כולם יסוד כולל חוייב לו מהסגולות שיהיה נמצא עומד בעצמו אחד בעצמות נושא החלופים נותן על הכל עצמיתו ושמו (שם 11). והחכמים גבלו הפילוסופיא בג' גבולים ידועים הא' נגזר משמה והב' נלקח מסגולת כחותיה והג' מאותות פעולותיה וחכמותיה (רמב"ע, ערוגי הבושם, ליון ב 120). והקו ע"ד כלל הוא ג' מינים יש קו ישר וסגולתו הוא שכל הנקודות הרצופות עליו המחשבה כולן הן במראית עין מקבילות זו לזו וכו' (ר"י הישראלי, יסו"ע ו.). וכבר יצליח הכח הדברי בקצת האנשים מהתדבקו בשכל הכללי במה שירוממהו מהשתמש בהקשה והעיון ויסור מעליו הטורח בלמוד ובנבואה ותקרא סגולתו זאת קדושה ותקרא רוח הקדש (ר"י א"ת, הכוזרי, ה יב א). סוף דבר כי לפי ההקדמה הראשונה יבטלו כל מופתי ההנדסה ויחלק הענין בהם אל שני חלקים אם קצתם יהיה בטל לגמרי כסגולות ההבדל וההשתתפות בקוים ובשטחים וכו' וקצתם יהיו מופתיהם בלתי מוחלטים (ר"ש א"ת, מו"נ א עג). ולהרחיק מכל מעשה הכשוף הזהיר מעשות דבר מחקותיהם ואפי' במה שנתלה במעשה העבודה וכיוצא בהן ר"ל כל מה שיאמר שהוא מועיל ממה שלא יגזור אותו העיון

הטבעי אבל נוהג לפי דעתם כמנהג הסגולות וכחות המיוחדות (שם, ג לז). וכל מה שימצא לכל אישי המין תמיד ולא יהיה מעמיד למין ההוא נקראהו סגלה (מלות הגיון י). ונקרא השחוק סגלה לאדם בעבור שהוא ימצא לכל אישיו תמיד ולא ימצא למין אחר זולת מין האדם (שם). והסגולה הוא הכללי הנפרד יבדל בו כל אחד מהמינים הנחלקים מהמין המשותף לו (כל מלאכת ההגיון, מבוא). וכאשר היה זה כן הנה העצם בכלל כללי היה או פרטי בסגולתו שלא יודיע מנושא כלל דבר יוצא ממהותו והמקר' גם כן בכלל כללי היה או פרטי בסגולתו שהוא יודיע תמיד דבר יוצא ממהות נושאו ומינו (שם ו.). ואולם לקיחת סגולתו כמו אמרנו בסום שהו' חי צוהל (שם מב:). וידוע שסגולות האדם מתפשטות אחת אחת בשאר מיני בעלי חיים (ר"י בר' אכעולי, מלמד התלמידים קסו:). וכן הענין בכל הסגולות הבלתי נפרדות אבל בנפש אי אפשר המצא זה בעבור כי הוא מן הנמנע המצא אדם בלתי מתנפש וכו' (ר' הלל מוירונא, תגמ' הנפ' ב:). פי' ידוע כי העצם אין לו גדר אמתי בעבור שהגדר מורכב מסוג ומהבדל והעצם הוא סוג הסוגים אם כן הוא חלק מהגדר וחלקי הגדר הם קודמין לגדר אמנם יש לו שש סגלות הם אליו כמו חוק למען הבדילו מן המקרה (שם לט:). לפי שאין הסגולות נודעות לנו ואין לנו לדון עליהם מדרכי הטבע המפורסם שהרי יש סגולות שלא נודע עיקרן לכל בעלי הטבע (רשב"א, שו"ת א, קסז). כי מצד תקירותינו לא נוכל להשיג לעולם בדבר אלהים כלום כי גם בענייני העולם השפל לא יכלו כל חכמי הטבע לבוא עד תכליתם כי מי יגלה בחכמת המחקר סגולת העשבים והפירות (הקדי ספ' חינוך, ד"ה ועתה). כאשר ישאב האבן השואבת הברזל בסגולתה (הרקנטי, בראשי ג:). סגולת זאת הנפש על רוב החכמות העיוניות אשר אין הרצון בהם אלא העמידה על אמתתם לבד והזריזות על ידיעת סבות הדברים ועלותיהם ולקיחת הראיה בנראה מהענינים על הנסתר מהם ולדעת מדריגת הנמצאות במציאות ואיך נשתלשלו מאת הבורא יתבר' וכו' (העתקו' ממאזני העיונים לאבו חמד אלגזלי [כ"י פריז] פרק י בסגולת נפש החכמה, או"כ ג 169). ואחר כך הדברים אשר הם סגולה לכל מלאכה ומלאכה מהמלאכות מהכלים וזולתם עד אשר ישלם לכל מה שתצטרך אליו האומה מהלשון (רס"ט פלקירא,

תהי נא בידו עטרת וצניף מלוכה צבי תפארת (אנעים זמירות, פיוט לשבת). הכין ופעל זהרי חכמה שפע נבואות עם סגלתו (עמנוא' מרומא, מרות על יג עקר' JQR. NS, V ,535). — ובמשמ' היקר והמובחר: הסגולה מאנשי היחוד שהעמיקו בחכמה והבינו ענין הבורא והנברא (ר"י א"ת, מו"ה, היחוד ב). והשני טרף מזון זולתו מאשה ובנים ועבדים ומשרתים והדומה להם ואיננו מובטח מן האלהים לכל הברואים אלא לסגולה מהם בתנאים מיוחדים (שם, הבטחון ד). והתחברות כבודו אלינו מפני שאנחנו נקראים הסגולה מבני אדם (הוא, הכוזרי א כז). ואחר כך יתפלל לבער הסיגים בברכת המינים וסומך לה שמירת הסגולה הזכה (שם ג יט ה). והחכמה שהיא ירושה מאדם והיא חכמה המוחזקת בבת אלהי איננה כי אם בזרע שם שהיא סגולת נח לא פסקה החכמה ולא תפסוק מן הסגולה ההיא מאדם (שם א סג). ושולח אליו סגולת שריו ועושה עמו מה שלא היה עושה עם זולתו (שם ג כא). וראה איך שב הענין האלהי הדבק באברהם ואחר כן בהמון סגולתו ובארץ הקדושה וכו' עד שהעתיק אותם ונטעם באדמה הראויה לסגולה ונקרא אלהי אברהם ואלהי יצחק (שם ב כ). אכתוב עלי ספר דבר שפר אשר לי שעשועים הוא עדי אין תכלה פן יהיה מני כרגע נעלם פן יאבדו כל דרשים הסגלה (ראב"ע, אשיר בקולי שיר). כי הרחקת הגשמות ממנו ית' וכו' ראוי שישתתפו בה ההמון והסגולות וראוי לדרוש לקטנים ולנשים ולעמי הארץ וכו' (שם טוב, פתיח' מו"נ, ג:). ואנשי המדינות יש מהם שהם המון העם ויש מהם שהם סגולה (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה 69). והסגולה הם האנשים המאמינים מה שיאמינוהו ויעשו מה שיעשוהו (שם). ומה שאומרים בברייתא ופניהם דומים כשולי קדירה כוונו שההמון יבינהו כפשוטו ותגדל פחדתם מחטוא והסגלות יבינוהו על דרך חכמה כלומר שהם מתביישים ונכלמים על מה שחטאו (ר' הלל מוירונא תגמ' הנפש, לא.). — ועם יחיד, יחידים, החכמים המובחרים שהם המעטים בבני אדם: נאמר שבספרי הנבואה לא יתבאר בפירוש מה שיושג בפלוסופיא האמת בעבור שלא יקשה הבנתם על העם והם המון האנשים אך יורמז אליו ויתעורר להבין היחיד סגולה פנימיות אותן הרמיזות וידע שהחכמה נכללית בספרי הנבואה ויסתפק ההמוני בנגליהם (ראב"ד, אמו"ר 12). ואם ידובר עמהם בדבורים הנאותים ליחידים סגולות נחשלו שכליהם ונכבו רעיוניהם (שם 39). אמנם המובן שהראתה לסגולת היחידים וכו' (ר' הלל מוירונא, תגמ' הנפ' ל:). וימצא כתוב יחידי סגולה הנקובים בשמות היושבים ראשונה במלכות (רמ"פ, ד' כוסות, כוס ב'יד ה', ז). — ובאותה המשמ', סְגוּלַת הַסְּגוּלָה: ואל תפקוד סודך אלא אצל סגולת הסגולה מהם בלבד (ר"י א"ת, מו"ה, חשבון הנפש ג). נמצא כי האומה הישראלית היא הסגולה והצדיקים מהם הם סגולת הסגולה (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 86). כבר קם מבני אל שר ונגיד צבי עדה ונחלתה ונרה גאון הדור סגלת כל סגלה משוש ארץ המונה והדרה (עמנואל, מחב' ח). — ואוצר של כסף וזהב וכדומ' בזה: יש לי סְגֻלָּה זהב וכסף נתתי לבות אלהי (דהי"א כט ג). כנסתי לי גם כסף וזהב וּסְגֻלַּת מלכים והמדינות (קהל' ב ח). — ובתו"מ: מה סגולתו של אדם חביבה עליו כך תהיו חביבין עלי (מכילת' יתרו, בחדש ב). כאדם שיש לו סגולה חביבה עליו ביותר והוא מונה וחוזר ומונה עד כמה פעמים כדי שידע חשבונה (מד"ר במד' ב). — ועשה סְגֻלָּה: קטן שאמר לאחד בשוק האכילני מעשר מחלקי מאכילו מפני תקון העולם אם חייב לו מזונות או שהיה עושה עמו כדי מזונותיו מאכילו משלו ועושה לו בחלקו סגולה (תוספת', תרומ' א יג). החובל וכו' בעבדו ושפחתו העברים של אחרים מוציאין מידו ושל בתו נותנין לה מיד ושל בנו עושה לו בהן סגולה בבניו ובבנותיו קטנים של עצמו פטור מן הכל (שם ב"ק ט ח). אין מקבלין פיקדונות לא מן הנשים ולא מן העבדים ולא מן הקטנים קיבל מן האשה יחזיר לאשה וכו' קיבל מן הקטן עושה לו בהם סגולה מת יחזיר לאביו (שם יא א). — ובסהמ"א: לא ידעת כי בלשונות אשר בני האדם מחכבין בם בלשונות ירומם אלוה כל אהובים כמו חבל האיש ונחלתו וחלקו עליו נאהבים מסגולה ההיא ויותר ממנה יראי אלהים חשובים (סעדי על מוי הבלכי ב, הולי דודזון 38). אח"ז בא הקטן וערער עליו הגדול לאמר כי הממון שהיה בידך בחיי אבינו ולאחר מיתתו הי' סגולתי ולא היה לאבינו אלא פחות מאלף כספים וכו' ואתה מאין סגלת לא היית מרויח הוצאותיך וכו' (שאלה מרה"ג, תורפס של ראשונים, מחב' ב ע, הורבין). ויאסף המלך המולך עליה סגולות כסף וזהב ונכבדות וקהלת חיילים אשר לא אסף כמוהו מלך אשר היה

אחר התקון (שם IV). זה המאמר מוסגל לאנשי ארץ ישראל (ר״א הקראי, ספ׳ ג״ע קכז::). ואמרו שוה תלוי בב״ד לבד לקדש אוך בדבר שתלוי ביכולת כל אדם שלם ההרגש יהיה מוסגל לב״ד (שם י::). כִי לא הוסגל מאמר והיו לאותות בבחינת מקום אחד רק לכל העולם כאחד (שם טז).

—התפ׳, נתפ׳, — א) ״נִסְתַּגֵּל, נתיחד בתור סגלה מיוחדת: ולכן נסתגלו ג״ב התגין דוקא על אות החי״ת מלבד שהיא בעצמה הוראה על החיות מצד לְשון המבטא (פענח רזא, ברא״ש׳ ב:). — ובמשמ׳ קבל ורכש לו תכונות מיוחדות של סביבה חדשה, התרגל לתנאים של חיים חדשים, רגיל בספרות העברית החדשה ובדבור. — ב) נִקד בסגול: ובן ולבֶן שנים מן לָבֵן ונסתגל הבית לסבת המקף וכנ״ל (רייכרסון, חלקת השם לט). ובכנוי יתחלף הצירא בסגל עוֹרְךֶ־כֶם, ע״ד חוֹתֶנְךָ מן חוֹתֵן וכנ״ל וכן להלן מַקֵּל מַקֶּלְךָ מַקֶּלְכֶם וכן יסתגל במקף כמשפט כמו עִקֶּשׁ־לב (שם מג).

א. ״סֶגֶל, ש״ז,—כמו סגֻלָּה, — א) אוצר, ואמר הפיטן: סידר חלונות אטומות תפרש סיגלגו פן אורש (Kahle ,Masor. d. West., יג).—ב) המובחר והטוב, ואמר הפיטן: הנוי והנצת לחי עולמים הסגל והסיגוב לחי עולמים (האדרת והאמונה, פיוט מובא בספ׳ הקנה, ענין מילה). שוש שגב סגן סגל סאי סרוה סבובי סער סלולי ספיר שפת שרפים (אי יערוך אליך, יוצ׳ לשמ׳ לוס כפור, מחז׳ איטלי׳ ב, פז:).—ג) תאר לישראל: שלחתי במלאכות סגל חבורה (שמעון בר יצחק, יוצ׳ ב ר״ה). בחרתני סגל להעמית שפר נחלתך עולמית (אודך, יוצ׳ ב פסח). יוקשים כהתעו זו במעשה העגל רבים עלצו ופצו אין ישועתה לסגל (אז, שם). צר ואויב הלטיש עיניו פיהו פער לשאוף עניו עשת בשלו להשמיד קהל המוניו סגל לאבד חרת בנשתוניו (במתי מספר, סליח׳ לתענ׳ אסת׳). סלסול להתקדש נצר עמרם סולת וכמעשר ממעשר הורם סגל לברך בשמך צורם שים באפך קטורת תמורם (Elbogen, Stud. 128). הל תהלו בנרקעו המון סגל תודעו הצפון וזרוע תשועשעו (אור ישראל, יוצ׳ א שבוע׳, מחז׳ איטל׳ א, קמז:).—עם סֶגֶל, כמו עם סגלה: וברביעית החדש להתחבר עם סגל בזרוז קדשה וטהרה לרגל (יוצ׳ שבת הפסק׳ א). לנחלת צבי לא הגְרלו עם סגל למו אדון לחלק והם לו לדגל (Eelbogen, Stud. 174). — ד) משמעה מיוחדת, מובן מיוחד: וכשהיה ידוע בין אנשי הלשון הסגל הזה השם אם יהיה הדבור בו משולח לא מוסמך וכו׳ (ישועה בן יהודה הקראי, ספ׳ העריות XXVI).

ב. *סֶגֶל, ש״ז, כמו סגול משמ׳ ג), אשכול הביצים באדם, testes, עי׳ א.אשכל: ועוד ז׳ בקרביו של אדם ונקראין סגל כבד (ושש)[1] ולב וריאה וטחול וכו׳ (מדרש תדשא, הוצ׳ אפשטין).

סְגֻלָּה[2], ש״נ, סמ׳ סְגֻלַּת, כנ׳ סְגֻלָּתוֹ, — א) דבר משבח ויקר מאד, שאדם מבקש לשמרו לו, אוצר, wertvolles Eigentum, Schatz; possession précieuse, trésor; valued possession, treasure, וביחוד תאר לישראל ולצדיקים שהם קנינו החביב של אלהים: ועתה אם שמע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סְגֻלָּה מכל העמים (שמות יט ה). בך בחר יי׳ אלהיך להיות לו לעם סְגֻלָּה מכל העמים אשר על פני האדמה (דבר׳ ז ו). ויי׳ האמירך היום להיות לו לעם סְגֻלָּה כאשר דבר לך (שם כו יח). והיו (יראי יי׳) לי אמר יי׳ צבאות ליום אשר אני עשה (אותם) סְגֻלָּה וחמלתי עליהם כאשר יחמל איש את בנו העבד אתו (מלאכ׳ ג יז). כי יעקב בחר לו יה ישראל לִסְגֻלָּתוֹ (תהל׳ קלה ד). — ומצוי בסהמ״א, ואמר הפיטן: כבשים כובשים עונות מכבסים כתנוק בן שנתו סגולה עושים (תפלה תקה, סליח׳ ער״ה). חמוקי ירכי בם לפסלה זרע להרביע ולהתעיב סגלה (עז, יוצ׳ שבת זכור). סגלתך ונחלתך לך תמיד ישוררו (יוצ׳ שבת א אחה״פ). אום קדוש מכל אום נעלה זה היום היה לסגולות כי החרשים שמעו מלה העורים רואים הקולות וכו׳ (רשות לנשמת של שבועי, מחז׳ איטל׳ א, קמז:). רנני קולך תני בת סגולה שב גביר אל הדביר בית תפלה (ראב״ע, אשמחה). למי יי׳ מבני איש ומיקומם אשר לקח צור סגולה ונחלת חבל שמם (הוא, למי יי׳). ואם חג המצות היה יום גאולה בחפזון בדרך הלכו סגולה (הוא, בין שבת ומועד). גם אלה מהם סגילה בהרת ושמך עלינו נקרא (הוא, כי שם ה׳ אקרא) סגלתו

---

[1]) [אצל ילינק בהמ״ד ח״ג הגרסה: ככה ושט ולב, ועי׳ בהערה של ר״א אפשטין שם.]

[2]) [באשור׳ סגל, מ״ר סגלאת, מקנה. בערב׳ שג׳ל a), חלק, מנה. בארמ׳ סגולא, סגולה, ענב, אשכול.]

---

a) سجل

היצר לבבות הנצר נפשות הבצר לרוחות כבירים בשירים נשקלים חדשים נסגלים במבטא נגבלים וזקוקים נחקקים (דונם, שער השיר 4). אזי נסגל[1] וגם נדגל בשנים עשר דגלים והעריכם והדריכם בתום יושר מפעלים (ערבית ליל לוס כפור, ממז' איטל' ב, עז.). יחדו עלי שלחן וכום דודי קרא זמן שרידנו וכלה נסגלים (שלם בן יוסף שבזי, אהב' הדסה, פזמונ' תימנ'). שמרה ארון עולם ידידים נסגלו הדורם עדת האל אחריך נמשכו (הוא, Poesie d. Iuden Iemens, הוצ' בכר 37). קומו עלו עם נסגלו (הוא, שם 72). עשה גם אתה עמנו וכרת לנו ברית להיות ידך עמנו ולהסגל בנו להיות מגדולי אוהבינו ומחשובי ידידינו (אגר' של בן מר' ורב' סעדיה זכרו לברכה למר' ורבנא שלמה, כ"י גני', העתק' אגל שפירא). — ובמשמ' מיוחד: ואינו נסגל[2] למי שמכרוהו בית דין כדעת בעלי הקבלה וכו' ואינו נסגל לגר צדק כדעת בעלי המקרא כי מהטעם אחיך (כ"א הקראי, ספ' ג"ע, קמע.). — ב) נִקד בסגול: עדה שהיא לשון עדות הע' ננקדת בצירי שהיא קמוצה קטנה כגון תהיה לי לעדה ועדה המצבה אבל עדה של עשרה הע' נסגלה כגון לעדה הרעה הזאת (מדרש שכל טוב, ברא"ש' כא ל).

—הִפעִ', הִסְגִּיל, — עשה שפלוני יהיה סְגֻלָּה, שיהיה מובחר, ואמר הפיטן: זכרתי חסדך ואהבתך עלי כהדגילו חובות העבירו ואותי לך הסגילו טלאיך עתה בתחן ופלל ירגילו (ר' אליה ב' שמעיה, אריה ביער, סליח' יוס ז). טהור לרצון מיחליך טפת לנאמן חיליך טף עב להסגילך (יוצ' א שבועות, ממזי איטלי א, קמז:). — ובמשמ' עשה לדבר סְגֻלָּה, עשה לו תכונה מיוחדת: וכאשר יכביד באויר הרקיע מורידו הקב"ה מטר וטל על הארץ בין רב היה בין מעט היה וברר הקב"ה הויית המטר מאיזה מקום ירבה עלייתו וירידתו שמסגילה לו הקב"ה כדכתיב הקורא למי הים וגו' (דונש על רסע"ג 52). הסגילו מלכו סגלה מאד יקרה בבגדי שש הוזהבו מזהב אופירה (ד"ס יהודי מצרים וא"י ב, מן 262). והנה הקווי אל השמחה יקרא שחוק על דרך האמור באברהם כשנפל על פניו בבשורת הזרע אלא שבא אצל הלויתן בפועל יוצא כי יוצרו ממציא ומסגיל בו השחוק בכל יום להטיב לטובי' (רמ"ע מפאנו, אמרי עסור', חקור דין א ב). — ומצוי ביחוד בספרות הקראים במשמ' יִחֵד והגביל והפריד: כי שם מעשים בעת שיעשם האדם יאמר יוחש בעדו כי היא יסגיל עצמו מן אשתו (ישועה בן יהודה הקראי, ספ' העריות 43). ובאמרו לכם הסגילם באחת מן הדתות אשר היו מתנהגים קודם (כ"א הקראי, ספ' ג"ע, ה.). הלא תראה בענין האביב שהוא מצוה מחודשת הסגילה בארץ ישראל כאשר יתבאר (שם ו.). ועוד אמר שאלמלא היה הרצון במאמר ושנים על התקופה מהטעם להסגיל לתקופת טלה מארבע התקופות (שם עז:). אך החכם הקרקסאני נ"ע הסגיל שם מלאכה על אומנות ושאר המעשים אסרם מן תעשה מעשיך (שם כג:). ועוד שזה המאמר אינו מסגיל על מי שלא הכין מבעוד יום רק כולל (שם מח::). כי אין טעם להסגיל איש מאיש ממאמר מאישה בין שיהיה כהן עצמו בין שיהיה זולתו (שם קכ:). הם הסגילו זמן הבוקר לבד בו (בטטפות) יקשרו (פירקוביץ, מסה ומריבה, דבור א). — וכן שה"פ הֻסְגַּל: אלא מנהג קדום היה כפי שהעיר במאמר והיו לאותות ולמועדים ונותן התורה העמידנו בו ע"פ אותו המנהג שלא היה בהסגל מקום (כ"א הקראי, ספ' ג"ע קדוש"ח י.) ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר ובמלת לכם רבה ולא נראה שהוא הסגל על האב (שם קסא:). — ועי' עוד ערך הַסְגָּלָה.

—הָפעַ', הֻסְגַּל, הוסגל, — נעשה מיוחד לדבר בתור סְגֻלָּה ותכונה מיוחדת: כבר ידעת למעלה ענין המהלך האמצעי ושהוא מהלך חשמש בגלגל המוסגל והוא גלגל היוצא (פירוש קדוש"ח לרמב"ם, יב). ודע שהשמש יש לה שנוי אחד מוסגל בה והוא קשת השווי שלה שבין מקומה האמצעי והאמתי (הוא, שם). מוסגל בסגולת אדון כל הבריות והושת עין לדור (ד"ס יהודי מצרים וא"י ב, מן 91). — ומצוי ביחוד בספרות הקראים: ואע"פ שהמורגשים והמושכלים מוסגלים ומוגבלים ומיוחדים ושוים בענין אחד בלתי היותם נפרשים ונבדלים עוד (לקו"ק, כספס' 50). והוא בוא ערות האיש במקום המוסגל מן האשה וכו' והוא שם למעשה המוסגל והוא נלקח ממקצת הפיוטין (שם 92). וכי ימציאו על איזה מהם ירצה ויגמה לשום אותו הקול המוסגל שם לגוף המוסגל או הגדה עליו (ישועה בן יהודה הקראי, ספ' העריות 76). עם היותו אותיות כרותות הכריתה המוסגלה אשר הולך

---

1) [כך גם במחזור תימנ' כ"י בריט' מוז' מנקד בנִקוד העליון נִסְגַּל, ובסמא"צ נמצא בסליח' לר"ה.]

2) הפסוק כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה.

נין צעיר ועל מי מנוחות ינהלינו ישיביהו לקדמותו. וכמאז יסגלנו (לפרשת מצורע, Monats. 1894, 538). וּרדי לולב בימין ופרי עץ הדר בשמאל גם את זה לעמת זה תקח לסגלה (ר״י ברצלוני, אזהרי, י:). גזר מי בחזיר יפגל גם משך ערלה מלעגל גויתו להשאיר והממאן מלסגל (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצ׳ שבת א חנכה).

—*קל, בינ׳ נק׳: ולך יחידתי בחן סוגלת (שלם בן יוסף שבזי, אי כשקני, פזמוני תימני).—ובינ׳ פעו׳, סָגוּל, מובחר: וה״א והוי״ו חשבון סגול וסוד גדול יש בכלם בשם הנכבד והנורא שאינו שם מדה והוא מן האותיו׳ הנזכרי׳ (ראב״ע, קהל׳ ז יט). ונתן לחוק גבול וכו׳ למשה שהוא סגול[1] (שבזי, איומה לדוד, פזמוני תימני׳ לשתן). ואמר כי האדם סגול בענין בו זר מאוד אינו בדבר מהנמצאים שתחת גלגל הירח (רש״ט פלקירא, מורה המורה א ב, ד״ה והנה ענין).—*ובמ״ר סְגוּלִים, מובחרים, תאר לישראל: הוא כמו רעך כדכתיב וכל אשר לרעך ואפתרנו מה יקרו סגוליך כאשר נאמר בנים אתם לה׳ אלהיכם ולא בנים ממש בלתי סגולים ממש שהן כבנים (דונש על רסע״ג 55). ונהי בגורלך אנחנו ותפול עלינו בגורל אשר השלכת ונהי סגולים ועתה אלהינו (יוסיפון כו). הלא אחריו אספרם מחול ירבון ואיך ידבר כן על סגולי ה׳ ומה טעם הקיצותי ועוד עמך (ראב״ע, שפת יתר כג). הקב״ה הוא אדון ומלך ומתגאה על הכל ישראל אדונים וסגולים מכל העמים ומלכים השבת הוא יום מנוחה ויום חירות באדון ומלך על כל הימים ואילו שלשה האדונים ומלכים חוזרים שלשתן ומעידין זה על זה (תניא, מנחת שבת, כט.).—ואמר הפיטן: פסח סגולים למטע שירים כי יי׳ נלחם להם במצרים (פסח אמונים, מעריב ליל שביעי של פסח). תמום והרגום תלי תלים תודות והלל סיגו סגולים תקף הנס קבעו משבילים (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצ׳ שב׳ א חנכה). ולעתיד סְגֻלִּם[2] בהגאל כימי עולם קומי אורי ישמיעם גואלם (אאמיר, יוצ׳ שה״ג). תקבץ סגולים עוזר דלים (אזמרך עליון, יוה״כ תימני׳). הבוחר בעמו להיותם לשמו סגולים ויבדילם מן התועים ומעובדי פסילים (לפרשת במדבר, Monats. 1894, 540).—ותאר לאותיות: שבעה עומדים בדגשון והם שבעה כפולים אשר מבולם סגולים בגד כפרת בלולים (דרנבורג, הורית הקורא 7).—ובמשמ׳ סגלה לרפואה: ומרקחת העולשין עם הסכנגבין סגולים בצביות הכבד (ר״מ אלדבי, ש״א, נתיב ז, הכבד).—ובמשמ׳ ידועים ומיוחדים: השמירה באנשים סגולין אנו מוזהרין שלא לקנות מהם דברים סגולים[1] (רה״ג, מו״מ ס).

—*פעי׳, סֻגַּל, סוגל, נבחר להיות סגלה,—ואמר הפיטן: גיזעו לא יפוגל ביגלו יסֻגַּל דביר דפוק במעגל (Kahle, Masor. d. West., יב). סוגל לטבול ברחיצה ונסתפג בעת יצא (Elbogen, Stud. 173). אלה שלש עשרה שרשי אמונת עם קדוש אשר סוגל ביקר אמונתו (JQR. NS. V, 539). לפניך יהו מסגלים כל גועי דגלים (משוררים ומהללים, יוצ׳ שבי החדש). וכאן נשלם המשקל המסוגל הנשקל בזהב (ר״י חריזי, איתיאל ט). לכן באו הטעמים תחת האותיות להורות על הקולות הכבדים אשר בשפל ישבו ועל האותיו׳ להורות על הקולות החזקי׳ אשר יעלו אבר כנשרים ונגוני אלה ואלה נשכחו מאמתנו כי מעת חרבן ראשון היו הלוך וחסור הענינים המסגלים (ר׳ שמואל ארקוולטי, ערוגת הבושם כז, לב:).—ובינ׳, במשמ׳ בעל סְגֻלָּה או תכונה ידועה, מיוחדת: והחכמים מסכימים שאין לשכל צורה מסוגלת (מקור חיים לרשב״ג ה 16). ועל כן עמדה הסגולה (של הצחוק) במסוגל בו (האדם) (ר״א מקדאי, תרג׳ ספ׳ היסודי׳ לר״י הישראלי, כ״י בזנתנזי). ועל כן כשירצה האדם לתאר דבר בעניין מהענייגים שהוא מיוחד לו יאמר שזה הדבר מסוגל לו (רש״ט אבן פלקירא, ראשית חכמה 26). כי הדקדוק נותן סדרי מלות מסוגלות באומה מיוחדת בלבד וההגיון נותן סדרים משותפים כוללים למלות כל אומה (שם 34). השביעי העיון במה שישתתפו בו מיני הצמחים וכמה שהוא מסוגל לכל אחד מהם (שם 51). ואמר החכם הטובות שמטיב הבורא י״ת ויתברך לנבראיו רבות והמסוגלות באדם שני מינים (הוא, המבקש כד). מפני שהוא מסוגל במעשיו (ה)טובים יותר מחכמתו הכנת המעשה עומדת לקיום חכמתו (ר״י אבן עקנין, ספי׳ מוסר ג יא). — ובמשמ׳ בעל סגלה לרפואה: ואני שמעתי כי יסוגל (לאמר ירפא בסגולה) בזה העצם אשר בין גלגלת הראש והערף (נרבוני, אורח חיים ג יא, כ״י ביהמ״ד שכטר).

—*נפע׳,—א) נִסְגַּל, כמו קל, נבחר: אודה אוקיר השם השביעי הנדגל ושם רב אבאר בתוך עם הנסגל (סדר רע״ג, תיקון ליל שבת בין ר״ה ויוה״כ, ב, ורשה לג:). והודה

---

1) [לחרוז עם גבול. ואולי הוא קצור מן סגלה.] — 2) כך מנוקד בדפוס.

1) [ואולי הוא מן סְגוּל, אוצר וקנין מיוחד.]

סַגִּיא, ת״ז,—כמו שַׂגִּיא, גדול: שלום ממגדל בּנוי לתלפיות קטן בשנים וסגיא בסגיות (הנ״ל, מכתב לר' שמואל אבן נגדלה 3 א 3, כהנא 42).

סַגִּיאֵל, שם מלאך: נגד סגיאל פקיד שבוטי רבך נקשב פנה תלוי סובך (קונט. הפיוטים י).

סַגִּיב, כמו שַׂגִּיב, עי' סְגַב, ת״ז, — גדול ורם, חזק ונשגב: נורא הוא סגיב הוא (אדיר הוא, פיוט בהגדה לפסח).

סְגִידָה, ש״נ,—שה״פ מן סָגַד: אף ישתחוו השתחואה יותר מהסגידה (רד״ק, ישעי' מו ו). תחלת רפואתו (של הגרב בעין) התמדת ההרקה וכו' והרחקת האבק וכו' וארך הסגידה וכל מה שיעלה הליחה למעלה (קאנון ג ג ג יו).—ומ״ר: רובי השתחואות וסגידות עד אין חקר וכריעות עד אין מספר (ד״ה יהודי מלכים וא״י ב, מן 341).

סְגִירָה, ש״נ, שה״פ מן סָגַר: שנאמר סגר עליהם המדבר ואין סגירה אלא חיה רעה (מכילי בשלח א). שהם היו משלימים לסגירת האהל מצדדיו וסגירת החצר מכל צדדיה (מד״ר במדי יג). — ובסהמ״א: ענין הכל ענין סגירה במנעול וכו' וכן נקרא במקום אחר הכבל בלשון סגירה (רד״ק, השרש' ערך כבל). — ואמר המשורר: אזי הריק חנית רמח וחרב וגם סגר להלחם סגירה[1] (ר״ש הנגיד, אלוה עוז).

סגל, ממנו *סָגַל, *סִגּוּל, א*סֶגֶל, ב.*סֶגֶל סְגֻלָּה, *מְסֻגָּל, *הִסְגַּלְּה *סְגֻלּוּתִי, *סְגֻלִּיִּי.

—*פִּעֵ', סִגֵּל, פ״י,—עשה סְגֻלָּה, אסף וקבץ על יד כמו אל תוך אוצר: בן שנראה חלוק בחיי אביו מה שסיגל סיגל לעצמו (ר' אמי, ירושי ב״ב ט ה). לשני אחים שהיו מסגלים ממון אחר אביהם אחד מצרף דינר ואוכל אחד מצרף דינר ומניחו (ספרי, דברי מח). לאחד שהיה לו מקל וצנית עמד וסיגל וקנה לו צאן ונכנסו זאבי', ובקעום אמר אותו הרועה אחזור לאותו מקל ולאותה צנית (רבי יהודה בר' סימון, מד״ר איכי, פרשה לון). לאשה כשרה שהנית לה בעלה מעט חפצים ומעט יציאות כיון שבא בעלה אמרה לו ראה מה הנחת לי ומה סגלתי לך וגם הוספתי לך עליהם (שם, שה״ש, הדודאים נתנו ריח). יעקב כל זהב שסיגל מימיו וכל ממון שהיה לו [הכרה] כדי ליתן לפני עשו בקבורתו שלא יכנס עשו בקבורה לתוכה (פסיקי רבתי, והיה מדי חדש). [כמו] שהעבד מסגל מאחר רבו והבן מאחר אביו והאשה מאחר בעלה כן אתם מסוגלים לי (שם, יהודה וישראל).—ובהשאלה, סִגֵּל מצוות ומע״ט: ושלא יהו הרשעים אומרים כלום הצדיקים חיים אלא שהן מסגלין מצות ומעשים טובים אף אנו נסגל מצות ומעשים טובים (ר' יוחנן, מד״ר ברא שי ט). כך כל מי שהוא מסגל מצוות ומעשים טובים הרי גן עדן וכל מי שאינו מסגל מצוות ומעשים טובים הרי גיהנם (שם). אברהם הרהר אמר לפני הקב״ה רבון העולמים כרתה ברית עם נח שאינך מכלה את בניו עמדתי וסיגלתי מצות ומעשים טובים יותר ממנו ודחתה בריתי לבריתו תאמר שאחר עומד ומסגל מצוות ומעשים טובים יתר ממני (שם מד, הולי תילודי). וקוץ זה כלב שקצץ מרגלים הוליד את ענוב סיגל מעשים טובים בעת שהביאו אשכול ענבים שאלולי כלב לא הביאו (שם, שמות א). מה שסיגל אדם מצוות ומעשים טובים לפיו ולא לפי בנו ולא לפי בתו וכו' (ר' שמואל בר יצחק, שם, ויקרי ד). מה שסיגל אדם מצוות ומע״ט אינו מספיק להבל היוצא מפיו (הוא, שם). וכדי שלא יאמר (הגר) אוי לי שאין לי זכות אבות כל מעשים טובים שאסגל אין לי שכר אלא בעולם הזה (שם במדי ח). מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת מסגלת לבעלי' כך כל מה שישרא' מסגלין מצות ומעשים טובים הם מסגלים לאביהם שבשמים (ר' יהודה בר' סימון, בשם ר' לוי, שם, דברי א). מה הנאה יש לבריות אשר מסגלות במצוה ובמעשים טובים דיין שאני מזרית עליה' אורה (שם, קהלי א, מה יתרון). — ובסהמ״א: תדע שהרי כל המצות שסיגל משה קבע לו מצוה קבועה לדורות (ערוך, ערך המה).—ועונות: שהן (ישראל) מסגלין עונות של כל השנה כלה (תנחומי אמור ל, הולי בוצר).—ובסהמ״א, אָסַף כסף וכדומ', לאיזו מטרה: מאתים זהו' פוּ' שמזומנים לסגל אותם על רווחים (פנקס קראקא, שנת ם, אוצה״ם ד 611). לסגל בהן בסחורות וכו' לסגלם על סחורות אחרים (שם, כתב ה, ספ' תהלה לדוד קויפמן 76). ולכן אני אומר בבירור ששמעון ולוי לא פרעו לראובן את הכ״א סקודי לשנה בעד שכירות הבית וסיגלם בידו לפורעם לגוי בעד ריוח המעות ההם (מורפורגו, שמש לדקה, יו״ד א מע, לו.).—ובמשמ' בחר לסְגֻלָּה, ואמר הפיטן: ומאז בחלקו עלו מחלשים שבעים וסגלם לו לחבל נחלה מקבעים (אדני, יוצ' אחר' פסח). יושיע

---

1) [עי' הערה של ר״ח ברודי.]

כלביא חית השדה תבקעם (הושי יג ח). — ובסהמ"א, במליצה ושיר: ישא בחין ידיו למול קדשו בוכה בתמרורים עלי כחשו יקרע ס ג ו ר לבו ומורשו רפוד אסירים לו לכפושו (סובה ייי את שבותנו, סליחי' לשבת שובה, סמח"ל תקמז.). ס ג ו ר לבי קרעתיו אחריך (אבל המר מאד, שם תשפ:). אהה נקרע ס ג ו ר לבי לבניו ומות שברי למעניהם פרמה (רמב"ע, חרדה לנפשה תבל, שער השיר 67). ומי נקרע ס ג ו ר לבו בחצי נדוד פיהו יהי תופר קרעיו הכי רכו כשמן דברותיו ויום אומר יפוצץ בם סלעיו (הוא, ברחכי הגביר, דיואן קמה, צודלי). ידו אבנים בי בבור גלות ולא חטאו ס ג ו ר לבי בעת קלעו אסרו להשמיד את בני אבי אבל לשמיד בני עיש הלא נשבעו (הוא, כעפי דמעות מערוף נגרעו, ספי ד"ה סג). אקרע ס ג ו ר לבי עלי מורה ועל מה זה קרעיו יודעים תפרו לילה מליצים על לבבי דברו ומכפרים פניו ולא כופרו (ר' משולם ברי שלמה, יהגו מזמותי, שם עז). בתולה בגשתה תמאן לדעתה ואקרע ס ג ו ר לב ותשמור בתולים ואקרב ותרחק ואבכה ותצחק ותחשב זמירי ושירי התולים (ר' סעדי אבן דנאן, מלאכי השיר 12). וחשקו תוך ס ג ו ר לבי סגרתיו ולו גלה לאיש סודו קרעתיו (ר"י זבארה, ספי שעשועים, הקדי, הולי דודסון 2). — ובלי הנסמך לב: ואם לא יקשור כל איש מכם את חברו אקרע (בחצי) את ס ג ו ר ו ואתן לעוף השמים את בשרו (ר"י חריזי, תחכמוני לח).

ב׳ **סְגוֹר**, ש"ז, — זהב יקר, כמו זהב סָגוּר: לא יתן סְגוֹר תחתיה ולא ישקול כסף מחירה (איוב כח יה). —ואמר המליץ: ולא יתן ה ס ג ו ר וכסף במחירים (ר"ח, שיר בספי דוכס על תכחס 43). — ומ"ר סְגוֹרִים, כמו הון ואוצרות: וירום כל אויל וחסר לב וכל יונק חלב איש מאחוריו וכל נטה לבבו אחרי הון ועבר בלעדי שדי ס ג י ר י ו[1]) ולאל יום יהי כל סר ותנף כמוקש מפני רוח סעריו ויעזו ויעלצו ישריו ויגלו וימלו יהיריו (רסב"ג, בשורש עז).

ג׳ **סְגוֹר**, סְגֹר, ש"ז, —שם לכלי זין: החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי והרק חנית וּסְגֹר[2]) לקראת רדפי (תהלי לה ב-ג). — ובסהמ"א: מכל פתנים ראש וכום

[1]) [צ"ל ס ג ו ר י ו לחרוז עם א ח ו ר י ו. ואולי הוא מן סָגוּר. והעיר דוקס שבב"י ויגה הגרסה: יש די ספורו.]

[2]) [וי"ת ושלוף מורניתא וטרוקיתקא וזמן לאורעות רודפי, ע"ב. וכן פרש ריב"ג בשרשיו: כלי מלחמה. אולם

קבעת מכל חנית ו ס ג ו ר וכל בן קשת משחית לבחל חשק (רמח"ל, מגדל עז, ענין ד, ערי הקוסס). חרב יונית חגרו לבשו שריונם חנית לנו ו ס ג ו ר (מיכ"ל, הריסות טרויא 22). — ובשלש המשמ' יחד: לבב רעים ישמח באמרו ויקרע מלבב עוין ס ג ו ר ו וזה וזה ישוה עת נתן את המון הונו ופזר את ס ג ו ר ו וימרוק את חנית ישע בקרב קרב צריו וירק את ס ג ו ר ו (רמב"ע, תרשים א כלג).

סָגוּר, ת"ז, — ביכ' פעוי מן סָגַר, רק בקשר עם זהב טוב, טהור ויקר: ויצפהו זהב סָגוּר[1]) ויצף מזבח ארז ויצף שלמה את הבית מפנימה זהב סָגוּר (מ"א ו כ-כא; גם ז מט-נ). וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סָגוּר (שם י כא). ואת המנרות ונרתיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סָגוּר וכו' והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סָגוּר (דהי"ב ד כ-כב; גם ט כ). — ובסהמ"א, מ"ר סְגוּרִים, דברים סגורים, אוצרות, ואמר המשורר: נדיבתו אשר כים וישרו וחכמתו בדת אל קדושה אשר נקרא שמו על התכונה וכמעט אבדה מאין דרישה אשר היתה סגורה מפנינים כמו סלע אשר איגה תרושה עדי פתח ס ג ו ר י ה ותפש טמוניה והוציא כל רכושה (רסב"ג, האבור או דרור). — ואנשים סְגוּרִים, אסירים: העלה נרי מערפל אשר שם כבודו ויקרו ס ג ו ר י שלח מאפל עשן הר המור במאמרו (ר"י הלוי, יחיד כמלא). חטאתי אל תזכור עוד הן בזקונים הן בנעורים וכו' אוסיף לקח טוב ב ס ג ו ר י ם[2]) (זכרי בן סעדי, ספי המוסר, מחב' יו, כ"י תימני). — נקי סְגוּרָה, Exanthema[3]) מ"ר סְגוּרוֹת, —נגעים וצרעת: בו (בחדש ניסן) ירבו ה ס ג ו ר ו ת[4]) והשחינים (ראב"ע, שמעו נא אל דברי הרופא).

רש"י וראב"ע פרשו כמו צווי מן סְגַר, וגם כל שאר התרגומים העתיקים תרגמו כמו פעל. ויש מהחדשים מנקדים סַגָּר וגוזרים אותו מן σάγαρις כעין גרזן מלחמה של הסקוטים, עי' הירודוט', I .715; או מהמצרית סַגַרְתֵּ. ועוד יש מגיהים חֲגֹר או עֹרָה.]

[1]) [ר' חסדא (יומי מה.) דרש בשעה שנפתח כל החנויות נסגרות, ע"כ; שאין מכר לזהב אחר מפני זה, רש"י. ואולי הכונה סגור וטמון מפני יקרו וערכו הגדול. ויש סוברים שהוא תרגום של האשורי' חֻרָאצ סַכְּר, חרוץ סכור, או סגור, עי' דליטש, 499, Handw.]

[2]) ושם הגהה על הגליון: ר"ל הענינים הקשים, כן פי' המחבר בכ"י. — [3]) תרגום ד"ר סויא.

[4]) [כמו בארמ' סגירו, סגירותא, והבטוי מצֹרע מוסגר, ועי' ערך ס ג ר.]

הסגולית בראשיתו ואין שוא שוה עין פעולה (בפס קדמון יד.). — ב) שם הטעם המפסיק: השביעי יקרא זרקה ונקרא צנורי ולפניה סְּגֹלה כגל צרורי מנגחת כשור וכארי (דרכבורג, הורית הקורא 72). ועוד יש לנו טעם שר ולא נזכר שמו וצורתו אלא בכלל חביריו והוא הסגולה והוא שלש נקודות בראש התיבה משמאל (שם 77). המקל השלישי לזרקא שהוא במקום סגולה (רד"ק, מכלול, סדה"פ ג:). כי אתם לא תדעו עלילות הניקוד והטעמי ולא חילוף עשרים וארבעה ספרים סבו אל טרחה ואזלה ואל דרגה ומארכה וסגולה (ד"ה יסודי מלכים וא"י ב, מן 49). סגולה נקראת כן יען כי היא בטעמים כדמות סגולת מלכים וצורתה תעיד על זה כי היא בעלת שלש נקודות כדמות הסגולה הנעשית משלושה אבנים טובות וכו' והוא הפך הסגול שהוא נקודה מהנקודות וכו' ונוכל לומר גם כן שנקראת כן כי היא כדמות שלשה גרעיני ענבים וכו' (קלונימוס, מקנה אברהם, שער בטעמי המקרא).

*סָגוֹם[1], סגים, סגום, ש"ז, — בגד עבה שהשתמשו בו לכלי לילה לישון בו: יוצאין בסגום וביריעה ובמילא ובסקורטיא ובקיטבליא מפני הגשמים אבל לא בתיבה ולא בקופה ולא במחצלת מפני הגשמים (תוספתי שבת ה [ו] יד). הסגום והרדיד שהיו נותנין על פי התנור משוקעין לתוכו שרץ בתוכו התנור טמא (שם כלים ב"ק ו ו). היה בראשון שלשת לוגין וירד וטבל במקוה שיש בו ארבעים סאה כשר סחטו בתוכו פסול הטביל בו את הסגים וכו היימנו שלשת לוגין למקוה כשר עקרו מתוכו פסול (שם, מקוא' ג ב). גומי סגום והרדיד והחלוק והטלית שלש אצבעות (כלים כט א). סגום עבה וכופת עבה אינן מביאין את הטומאה עד שיהו גבוהין מן הארץ פותח טפח (אהלי' יא ג; עו א). הרי אלו מטמאין בנגעים סגום שנראה בו נגע ר' אליעזר בן יעקב אומר עד שיראה באריג ובמוכין וכו' (נגעי יא יא). מלמד שמחזיר לו כלי יום ביום וכלי לילה בלילה סגום בלילה ומחרישה ביום אבל לא סגום ביום ומחרישה בלילה (ספרי, תצא רעז). בגד שמוכין יוצאין על פניו מן האריג כגון סגום של צמר ונראה בו נגע אינו מתטמא עד שיראה הנגע במוכין ובאריג עצמו (רמב"ם, הלכי טומאי צרעת יב ט). — מ"ר סגסין: הסדינין והסגסין שנתנן בארץ להיות מהלך עליהן טהורין קבעו במסמר טמאין (תוספתי כלים ב"מ יא י). גומי הברסין והברתסין והפמליאות והחמילות והלבדין והסגסגין[1] והברים והכסתות שלש אצבעות (שם ב"ב ז א).

*סִגּוּף, סיגוף, ש"ז, מ"ר סִגּוּפִים, סיגופים, — שה"פ מן סִגֵּף, עִנּוּי, :Qual, Kasteiung; affliction; mortification שהצדיקים מדברים בעולם הזה בסיגוף ובתעניות וביסורין (מד"ר קהלי, אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם). — ובסהמ"א, ואמר הפיטן: על עסק בעורים עזבני אליף נעורים סוחים כבן סעורים סגוף עני וצעורים (לך אי הצדקה, סליחי מנחה יוה"כ). סגוף עונשין בני הזהר (ר"י בן ראובן, אזהרי יב.). סגוף מיתה לאוכל טבל וכהן טמא אוכל תרומה טהורה קדש יי' בחללו (שם יט:). כמו שעושים המסגפים עצמם בכל מיני סגוף כאלו השם שונא הגוף (ר"י ברי אנטולי, מלמד התלמידים לז:). לא יחבול רחים ורכב כי נפש הוא חובל ר"ל שאין ראוי למשול בה בדרך סגוף נפש אבל ראוי להשביעה (שם קכז:). סגוף הגוף והמית החומר (המאירי, משלי יה, זבח רשעים). גם התעניות והסיגופים הבל המה מעשה תעתועים (ר"א אזקרי, חרדים, מלות התשובות ב). והזכיר שהוא אדם חלש מאוד לא יסבול קושי התעניותים וסיגופים גם הזכיר נפלאות מהתמדת לימודו יומם ולילה ואינו שח שיחה בטילה כלל (נוב"י, או"ח לה). ודרא זיקא דחלא ונחת רמז לתוקף הסגופים אשר על ידם יגבר איש על יצרו להכניעו ולהחלישו (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה יג, לא.). לזה צריך מלחמה ועבודה רבה לשבר כח תאות היצה"ר וזה עינוי וסיגוף גדול (נועם אלימ', ויחי). והנה מה שמחשב אהו' דודי שמרוב הסיגופים נחליתי האמת יורה דרכו וסהדי בשחק שאיני כך שמעולם לא עשיתי סיגופים כאלו כלל ומקואות לפעמי' היה בעת הצורך (שם, אגרי הקודש עא::). ובעשרו נתן יבל אל לבו לראות חיים כמלך במסבו כי לא לאמונה ולסגופים בארץ גבר ולמה יאציל מנפשו דבר (יל"ג, חתן למולוס ו 106).

א·סְגוֹר, ש"ז — דבר הסוגר, כסוי, קמ' סגור לב: אפגשם כדב שכול ואקרע סְגוֹר[2] לבם ואכלם שם

---

[1]) [מן יוונית σάχος, sagum, וכן תרגם תיאודי' שמיכה (שופטי' ד יח), עי' קרוים Arch. I, 138, 170, 535.]

[1]) שבוש, ת' סגוסין.

[2]) [ריב"ג בשרשיו פרש הקרום שעל הלב. ורש"י ורד"ק פרשו כמו לבם הסגור, ומהחדשים יש מגיהים סְגוֹר, מקביל ל־ בלביא.]

לחיוג 4). ומה שיש לנו מהדיוק ומהדקדוק ותתועלות היוצאות מההפרש אשר בין הקמ"ץ והפת"ח ובין הציר"י והסגו"ל (ר"י ה"ה, הכוזרי ב ס). צדדי הדבור בעברית בדרך החלוקה משיגים קמוץ ופתיחה ושבר וכו' ופתיחה גדולה והוא פת"ח וקטנה והוא סגו"ל (שם). וראוי להעתיק אעשה אל סגול מפני שהוא המעט שבתנועות (שם). ובתחלה היו שניהם (שתי התנועות של נַעַר שַׂעַר) סגול שהוא פתח קטן ובעבור אות הגרון שב מקטן לגדול (מסגול לפתח) (ראב"ע, מאזנים, פתח גדול, ז:). הרביעי והוא הסגול יוצא בצדי הפה ומניף צד הלשון וקצתה למטה (דרנבורג, תולדות הנקודה 56). ויבא הפתח במקום סגול כמו ותתנה לזרע אברהם אֹהַבְךָ בּוֹרַאֲךָ יעקב גֹאלכם אל תָּלַן הלילה (שם 59). אֶי ושמה סגו"ל והיא כתנועת הצירי אלא שהיא שפלה ממנה ונקראת גם כן פתח קטן לפי שעילתה כעלת הפתח ובמקומות רבים תבוא זו תמורת זו (רד"ק, מכלול, שער הנקוד, קלו.). מן שאל ירש בצירי כי הצירי והסגול והחירק קרובים ויבא זה תמורת זה (שם, שדה"פ ז.). ומפני פגישת שני ההי"ן בתנועה אחת התליפו ה"א הבנין באלף כי החירק והסגול הרי הם כתנועה אחת ותכבד קריאתם כאחת אבל הסגול עם הקמץ קריאתה נכונה כי הסגול קריאתה למטה והקמץ למעלה לפיכך תכן קריאתם כאחת וזה אנחנו זוכרם תמיד בזה הספר שיבוא סגול קודם הקמץ לתקן הקריאה (שם, סד:). אחריהן יַהזא לא ינגש ונרצה לו סגול הן אגלה חוק או שוא נח אותן פוגש (בפס קדמון על דקדוק ג:). ותנועת הסגול היא תנועת הנטייה אצל הערב, וגדר הנטיה אצלם היא להטות הפתיחה לצד השבירה והאלף לצד היוד כמו שקורין מוּסֵי עִיסֵי בלשונם המדוקדקת וע"כ הסגול נקראת בלשונם פתח קטן (סעדי אבן דנאן, מספי הפרפים, מלאכת השיר, הולי ניבויאלר). והנקוד על הרוב מורה על הנבלעות מהאותיות ועל ההנחות כמו הצרי והסגול וכו' (רש"ע פלקירא, ראשית חכמה 28). אמנם או בשתי או בערב נקוד צירי סגול (פי' התורה של ר' עמני מכומא Merx, Archiv, 377). והארץ זאת המלה היא זרה בעבור קמצות האל"ף עם ההא ומשפטה להיות כסיגול כמו האל"ף לך שלמה והאבן הזאת אשר שמתי מצבה (שם 371). והתנועה החלקית אשר יש לגלגלי ההקפה שאינם סובבים סביב המרכז ולכן הניח עוד בעל הלשון תנועה תורה עליה בסכטא והיא תנועת הסגול ונקראת גם כן פתח קטן וכו' נתן סימנו שלש נקודות כדמות משולש לרמוז על פשיטות התנועה הסבובית כמו שהמשולש היא התמונה היותר פשוטה שבכל מיני התנועות זולתי העגולה (ר"ע אבן יחיא, לשון למודים ס). ופתח קטן והוא הסֶגוֹל נקרא כי גם בו יפתח פנות פיהו המבטא בו ונקרא סֶגול כי נעשה כמין סגולה בשלש אבנים (בלמס, מקנה אברהם, שער ג). וכן יש לך להתבונן העיקר הגדול הזה כי (סגול) מלשון עגול בלשון חכמי' כי הגלגל סגלגל וכן תמצא סגלגל בעיגול ואמנם כי אין זה מקום ביאור אמתת (סגו"ל) כי בכולן בחלק הניקוד יתבאר כל זה (ר"י גיקטיליא, גנת אגוז ב, עב::). בכל בפתח רחב וכן כל סגול אצלנו בסוף המלה כשהוא מוטעם יהיה אחריו נח נראה או נח נסתר תמורת פתח גדול (מבוא אל הנקוד האשורי 54). ממה שהבאתי כאן רואים אנו שכבר היתה בימיו (של הרדב"א) שטת הנקוד הטברני שלימה שכן הוא מזכיר את הסגול בפירוש ותמונתו אצלו שלש נקודות אע"פ שמעתיק האגרון לא ידע מן הסגול ומנקד בכל פעם עפ"י הנקוד האשורי (לקו"ק קסה). התפשטות הסגול במקום פתח במלות הדומים לאלה ב' הדוגמאות כגון במלת אֲשֶׁר גָּרֳן בָּבֶל וַיִּתְנַחֵם ודומיהם לא היתה עוד בימיו (של הרדב"א) (שם, נספח' 141). ועי' גם חולם חֲטֵף, ב. חֶרֶק, פתח.—ב) שם לאחד הטעמים המפסיקים, בן זוגו של הזרקא: אלין שמות שנים עשר הטעמים ומשרתיהם וכו' זרקא סֶגּוֹל קבלא (דה"ט ס' 16). לגרמין פסקן סגול סמיך מאריך (בן בלעם, ג' ספרי דקדוק הולי כוני' 127). שאין לך טעם זרקא במקרא שאין סגול בא אחריו (רש"י, מגל' יב.). וזולת אלה הסגל (א֔) והזרקא (ב"ז, תל"ע א ג מה).—ג) חבור של ביצים וכדומ'. בצורת אשכול: וגם עיינתה שהיו בה אשכל בצים דקות כעדשה וכחרדל וכו' לפי שסגול זה של בצים נדמה שנהיה לאחר שנתרפאת שהרי דקין הן (א. אפשטין, מעשה הגאונים לה).

סְגוּלָה, סגלה, ש"נ,—כמו סגול.—א) שם התנועה הקולית: שם הרביעי סגלה ונקרא פתח קטן והוא שתי נקודות מלמטה ונקודה אחת תחתיה כמו אֶרֶץ גֶּבֶר וקראו לו פתח קטן לפי שאינו פותח הפה כולו אלא הצדדין בלבד ונקרא סגולה שהוא כמו אשכול בכרם והכרם נקרא סגלה והוא שלש נקודות משלשין (דרנבורג, תולדות הנקודה 55). — חטף הסגולה, כמו חטף סגול: הבן עוד לחטף הסגולה בסגול

סוגדים ועובדים כל בהמה שיפגעו בתחלת יומו (רא״בע, דבר׳ ד טז). העובדים לבעלים הסגודים לגלולים אשר עשו בידיהם (תולדה סומרונית – REJ. Juil. Sept. 1902, 88).—ואמר הפיטן: נאץ שמך מתגאים לבול עץ סוגדים למה תביט בוגדים (אריות הדימו, יוצ׳ שבת ג׳ אחה״פ). כורע לתלוי במגוד יעצני בך לבגוד לבול עץ לסגוד (אפרים בר יצחק, אלהי בך, יוצ׳ שבת ד אחה״פ). פלשי עב ותבנית מולים עצבים בתבונם מעשה כשילים סוגדים להם ואליהם מתפללים (תעתועים המה, יוצ׳ א׳ שבועות). רני ואני בחברתך נשיר את שיר ישועתך השלימי נא פעולתך טרם בא יום הפרידה אל שמיו שאי כפים וסגדי לו אפים טרם עופף בכנפים כמו כנפי החסידה (אלעזר ערלאקי הכהן, ספ׳ הפזמונים כה:). אשתחוה ארץ ארוממך אלי אולמך אל אסגדה אכריע אשיר ארנן אשמורות אהגה אדר אבירותיך אני אשמיע (אהיה אשר אהיה, שם לה.).—ואמר המשורר: ואם קומות אמירי עץ ברות סתו נעים ועת עומדים וסוגדים ואם כנור ואם מחול ועוגב בקול נוסדו והיו לאחדים (דרעי, לקו״ק נג.). תלך נשואת ראש אבל בראותך תפול לאט על רגלך סוגדת (רמב״ע, דיואן מה, כ״י בודלי׳). ובתוך נביאים לו אלפים חיתה אל פסלך לוי תהי סוגדת (יהודה בן אבון לריה״ל, שער השיר 129). גם האל שם לפניהם צדדים שהם כרעים תמיד גם סוגדים (ראב״ע, אל בורלאי,). ופרע בכל רגע לענפי עץ פרי וסגוד לציץ הגן והשתחוה לבול (ר״י חריזי תחכמו׳ ה). זאת מהללת ומשחקת וזאת עוברה חומקת ואת לכובי חובקת וזאת ידיה מנשקת וזאת לרגלה סוגדת וזאת מעלוז רוקדת וזאת ערשה רובדת (מכמ׳ יהודה, טעם זקנים ה:).

—*פעי, סִגֵּד, פ״י, עבד ע״י סגידה: כי סכובי סך בסלודם יסגדוך כי עוממי עלך בעז יעידוך (כי אדוקי אז, יוצ׳ יו״כ).

*סָגָה, פ״ע, — כמו שגא, שגה, היה גדול, היה רב: ברבות השנים אנו נמעטים ובסגות הזמנים אנו נצערים (יהי רצון, סליחי ער״ה). ושלומם יסגה[1] (ספי המוסי׳ מסבי כה, כ״י תימני). בעון בצעם סגו[2] רהב (רסע״ג, עבודה, קובץ מעשי ידי גאונים ג, 15). — בינ׳ פעוי, סְגוָיָה מ״כ, סְגוּיִם, סְגוּיִים,—גדול, מרובה במספר:

[1]) [עי׳ דני׳ ג לא; ו כו.]

[2]) ובפרוש שם: סגו רהב הרבו להזיד

פסח עתיד לפדיון סגויים ויצא ה׳ ונלחם בגויים (מחז׳ ויטרי תנא). וקנים וניבים לרוב סגוים אכלום והשיתום משל בגוים (איכה אשפתו, קנות לת״ב). כרם חמד צמח שילוש סריגים כארזים סגויים[1] בשושנים סוגים בלי שרת לטעון יובחרו (Elbogen, Stud. 174). מלכו דגוים נטלו סגוים[2] מלך הגוים עת אתא למלוך (אנסיכה מלכי, מוסף א ר״ה). אשר פאר כלל ארצות כנען בהדרתו עצומה הסגויה (ד״ה יהודי מצרים וא״י, ב׳, מן 12).

*סְגוֹב, ש״ז, שה״פ מן סִגֵּב, חזק ותקף:—ואמר הפיטן: הנוי והנצח לחי עולמים הסגל והסיגוב לחי עולמים (האדרת והאמונה, פיוט מובא בספ׳ הקנה, ענין מילה). קמתי נצוח קדשתו מספרת פתחתי סגוב תהלתו מזמרת (שני שדיך, יוצ׳ לשבת חוהמ״פ). דודי סגובו כקרח הנורא ראשו עטור תג עטרה (גן נעול, מחז׳ איטלי׳ א, קד:).

*סִגּוּל, סיגול,—שה״פ מן סִגֵּל, אסף וקבוץ, אסף של סחורה: שבעלי חזקת החנות מבקשים להשכירה עם כל הסיגול שבתוכה וכו׳ לא הספיק ראובן לבא לקבל את הסיגול והחזקה עד שיצא נשמתו (באר עשק פה).

*סֶגּוֹל, סֶגוֹל, סֶגֹל[3]), ש״ז,—א) אחת התנועות הקוליות בלשון העברית שצורתה בנקוד הטבריני הוא שלש נקודות מתחת לאות שתים מונחות זו אצל זו והשלישית מתחת לשתים ברוח שביניהן כזה אֶ. הברתו אצל כל היהודים כמו ä è ברוב לשונות לועז. בנקוד הבבלי העליוני נבלע בתנועת פתח, כמו בערב׳, ולכן נקרא אצל הקדמונים גם פתחה קטנה (דה״ע סי׳ 10). או פתח קטן. וגם שלש נקודות (שם סי׳ 36): ובזה המקום לעולם תהא דגש סמוך לסגול (תשובות דונש על רסע״ג 108). ובצרי חלק לפאר (התנועה העליונה של הקמץ) כי הוא קמץ קטן כאשר יש בסגול חלק לפתחות כי הוא פתח קטן (ר״י א״ת, הרקמה 1 41). האות הנעה היא אשר יהגו בה באחת משבע תנועות וכו׳ והם וכו׳ ואי ושמו סגול (ר״מ גקטילה, תרגי ג׳ ספרי דקדוק

[1]) [עי׳ תהל׳ צב יב: כארז בלבנון ישגה.]

[2]) תאר לישראל, ווקש פרש: ישראל אשר נמשלו לדגת הים ברבוי וכפי ברכת האב וידגו לרב (ברא׳ מח יז) המה ימלכו, וא״ה אשר עליהם נאמר משגיא לגוים ויאבדם (איוב יב כג) המה ינטלו יעברו ממלוך.

[3]) [נקרא כך ע״ש צורתו שדומה לאשכול ענבים, ששמו בארמית סגולא.]

דרך סברה ומהלולך אמתי ומהלל נדיבי עם בדרך העברה (עמנ׳ מקמ׳ ח). — *סברה קלה: ומה שנאמר ועבדתם את אדני אלהיכם ואמרו חכמים עבודה זו תפלה אמר זה החבר כי היא סברא קלה (ר״י חריזי, תחכמוני כד). — סברת נפשם: וגם לא מצאתי שום פוסק לא מן הראשונים ולא מן האחרונים שאוסר בזה הגם שיש מן המון העם שמסברת נפשם אומרים שאין לנגן בכלי הנ״ל (REJ. IV. 116.). — סברת הראש: ומיום זה ואילך לא נשאר לנו ולשום אחד ממנו על נשטורג שלם הנזכר ועל נכסיו שום תביעה בעולם וכו׳ ולא שום שבועה קלה ותמורה בעולם וגלגולה ואפילו חרם סתם מסברת הראש ולא שום תרעומת וכו׳ (שם XLVII, 58). — *בעל סברה: לפנים מת אגג על יד שמואל והמן על ידי בעל סברה (ר״ש הנגיד, אלוה עוז). הרביעית שיהיה בעל סברה יפה ולשון צחה (סוד הסודות, מיוח׳ לאריסטו, תרג׳ אולי ר״י חריזי, הוצ׳ גאסטר, 7, 46).

*סברון[1], ש״ז—א) תקוה כמו א. סבר: ושמו אהרן סבר בסברון עוצר חרון (יוחסין של אחימעץ, סדר חכמים ב׳, הוצ׳ ניבויאור 112). — סברון פנים, כמו סבר פנים: אכול ושתה די מחייתך בסברון פנים ללחמך ללחם ביתך וחיים (בנימין בר אברהם הרופא, שערי ע״ח 72).

*סבריי, ת״ז, לנק׳ סבריית, מ״ר סבריים. סברייות, — של סברה, מה שיש לו מתכונת הסברה: וזה היה עצת מי שהיה ביניהם מן פעולותם החוזים והאצטגנינים חשבו שיהיה הסבריות קרובות מן המעשים האמתיים (ר״י א״ה, כוזרי א לז). כי הנטיות האלה שתיהן הרדיפה אחר התאוה ואחרי ההקשים הסבריים עבירה גוררת עבירה כי הרודף אחרי הזונה יאמר בלבו והלא איני עובר על לאו הכתוב בתורה (ר״י יעבץ, אוה״ח ח יז). והטענה תחלק אל ג׳ חלקים ר״ל סברית ראויה ומשפטית (ר״י מסיר ליאון, נופ׳ צופ׳ 33). מהטענה הסבריית ראוי שנאמר מה שראוי בזאת הטענה (שם 70). שבהרבה דברים אמתיים מובחנים במופת לפעמים יתערב בהם אי זה שקר שלא יבחן אלא נאמר באיזה טענה סבריית (תרג׳ קילור תומ׳ דאקינס, יוסי כיאכתים א 7, ביה״ק דומינוקנים). ולבארם ביאור ודאי לא ביאור מסופק ביאור מדעיי ולא ביאור סבריי ודמיוני כי הביאורים הסבריים כלם חשודים ורובם שקר (ערוך, הקד׳ ספר המעריך).

[1]) עי׳ פסיק׳ דר״כ פג: א״ר מרינוס ב״ר הושעיה באיניש דאמר ברוני סברוני סביוני.

*סברן, ש״ז, — כמו סבר: פריו לא יתוה וצמחו לא יבול הוא חמודו מר ורב הישרן הצרבן הסברן החקרן (ד״ה יהודי מצרים וא״י ב, מן 130). חכם ואיש ישרן נבון ובר סברן (סו״ת למ״א כה).

*סברתי, מ״ר לנק׳ סברתיות, — ש״ת, כמו סבריי: וזה היפוי גדול הסכנה לעורר השומעים אל הכעס והקצף הגדול והוא טוב בכל סוגי הדבור ובחלקי המאמר וביחוד בראיות הסברתיות ויבוקש ענינו בנשא ובבינוני יותר (ר״י מסיר ליאון, נופ׳ צופ׳ ד נג).

*סגב, פ״ע, כמו שגב, — היה חזק: — ואמר הפיטן: סוגב כהן במורת ועיניו למערב היפרח (Elbogen, Stud. 173). שמחו למשבו לבית טבילה חוץ סוגב כאלוף מכובל ויץ בלב גחוץ (שם 175).

— פע׳, עשה שיהיה חזק ותקיף: סגב חדש אשר נהפך מיגון לשמחה (ר׳ יחיאל אבי בעל הערוך). אמונת ברית הנכרתה סגב בעוך כנחרתה להשיב מבשן ומפרתה הבה לנו עזרתה (מנחם בר מכיר, אחור וקדם, יוצ׳ לשבת הפסק׳ א). סגבתם חוק מרגוע ונפש ערוך תחלה למשיבת נפש (ממסגר אסיר, יוצ׳ לשה״ג).

סגד[1], ממנו סגד, *מסגד, *סגידה.

סגד, פ״ע, אסגוד יסגוד, יסגדו, — סגד פלוני לפני פסלו וכדומ׳, השתחוה ונפל לפניו לכבודו ולהתפלל לפניו, sich zum Gebet niderwerfen; se prosterner en priére; to prostrate oneself in prayer: אף יפעל אל וישתחו עשהו פסל ויסגד למו (ישעי׳ מד יה). חציו שרף במו אש וכו׳ ושאירתו לאל עשה לפסלו יסגוד[2]) לו וישתחו ויתפלל אליו (שם יו-יז). חציו שרפתי במו אש וכו׳ ויתרו לתועבה אעשה לבול עץ אסגוד (שם יט). הזלים זהב מכים וכסף בקנה ישקלו ישכרו צורף ויעשהו אל יסגדו אף ישתחוו (שם מו ו). — ובמדרש: אמרו לו רבינו דניאל נבוכדנצר העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה שלשה ולנו הפריש מכל ישראל מה אתה אומר לנו נסגוד ליה או לא וכו׳ (מד״ר שה״ש, זאת קומתך). — ובסהמ״א: גם יש גוים

[1]) בארמ׳ סגד, בערב׳ שג׳ד a) וכן בכושית, כמו בעבר׳.

[2]) [כתיב יסגוד וקרי יסגד.]

a) سجد

מאחד לפי (שהוא) מחובר משתי הקדמות לא פחות ולא יותר (מדרש החכמה לר"י הכהן א יד 1247, כ"י ברלין). וסברת דברי נדמי' לבורא (ר"ל מה שאמרתי קוד' כי הפילסופיה נדמית לבורא הכוונה היא) נדמית לפעולות הבורא וסברת דברי נדמית לפעולות הבורא הוא שעומדת על אמתות הענינים וכו' וסברת דברי שעומדת על אמתות הענינים היא שעומדת עליהם מארבע העלות הטבעיות (נסים בר שלמה רי"ת, תרג' מבו' יצחק ישראלי, ספ' המג לשטינשנ' 132). כי אין השכל האנושי עולה למרום הרי הדעות והסברות אם לא היה אור התורה אשר זרח על עבדו נאמן ביתו (ר"י מפיסא, מנחי קנאי 11). ומי שירצה לעמוד על כל אלו הדעות והסברות ומה שבא לקדמונים ולאחרונים ולחכמי הנצרים וראייותיהם וטענותיהם ועיין בספרי המפרשים (שם 71). זאת היא סברתם ימחול ה' ויכפר למי שנפתה אחר הדעת המזוייף הזה (שם 96). ואמנם החכם ר' שבתאי אשר אמרת עליו שהיה גדי מחלב אמו ונעשה תיש ביומו האמת אמרת וכן דברת כי מיד שקרא דבריך ועמד על דעותיך נעשה תיש בעל קרנים לנגח אותך בהם ולהפיל בהם ארצה כל טענותיך ולרמוס בין רגלי חכמתו כל סברותיך וכל גאותיך ישפיל (ר' זרחיה הלוי, או"נ ב. 141). כי מבראשית עד אלה תולדות השמים הוא ענין אחד ונכתב להורות על העקר האחד שהוא מציאות הש"י הפועל ברצון לכל הנמצאות כדי להכחיש סברת כת אפיקורס שהיו חושבים שהעולם נפל במקרה (ר"י אלבו, העקרים א יא). מה שאזכור עוד בזה הספר מהמלות שהמעתיקים הורגלו לזכרם כמו היקש שהוא כמו סברא ולא שמתי במקומו סברא מפני שמלת סברא בלשון חכמינו ז"ל פעם נאמרת על ההיקש וכו' ופעם נאמרת על המחשבה (רש"ט אבן פלקירא, ראשית חכמה 27). אלא רואה התלמוד כי סברתו לא עמדה ומש"ה לא הקשה לו (ר' ישעי' מטרני, המכריע, יו"ד, קכ.). ואלו הדעות הם סברות (ר"א הקראי, ספ' ג"ע, ענין פסח מא:) ובסברתו שהשחית את כלם (שם, ענין חג השבועות כג.). וישו לפי סברתם ככתוב באוואנגילייאו (לוקאש בפרק הראשון כח) המלאך גבריאל קראו עמנואל לא אמו באומרו אל מרים שלום לך מתן מלאה אלהים עמך (מאיסטרו פ. דוראן, ספ' כלימת הגויים, הלופה מארץ הגר ג 110). זה קרוב לד' חדשים עלה בדעתי להתראות עמך פא"פ יען יגיעו מפיך לאזני הסברות והדעות המניעות אותך לצאת מהגבול אשר גבלו ראשונים אבותיך ואבות אבותיך הקדושים (ר' יהושע הלורקי, נוסח כתב ששלח לדון שלמון הלוי, בספ' ד"ח מג). להצילה מיד עושקיה מבעלי העיונים הזרות והסברות הנפסדות (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי יד, הקדי). ועשרת הדברות שבפרשת יתרו הם דברי הקב"ה בלי תוספת ומגרעת לבד למען ייטב לך כמו שפירש"י והם לבדם הכתובות על לוחות הברית ואותם שפרשה זו הם הם דברי משה וכאן סדרם משה אחר סברת דעת הבחורים (חזקוני, ואתחנן ה יח).—היסוד התשיעי הוא שתורתנו הקדושה היא למעלה מן הסברות הפילוסופיות (דוד בר יום טוב בן בילא, יסודות המשכיל, בספ' ד"ח נט). סברתם שנאה נפשי מאז עמדתי על דעתי (אבן בוסן, מט: ויכיליה). ואם מת המרשה קודם שהגיע הממון ליד המורשה היה נראה לפי סברת אדוני אבי הרא"ש ז"ל שאינו יכול לבטל השליחות (טור, עושה שליח לגבות חוב או פקדון קכב). ועל פי הנס היא (המשנה) סדורה שהרי בדבור אחד נכללין כמה עיקרין וכמה קבלות סברות בקוצר לשון וכן כמה כריתות תלויין על משנה אחת (ר"מ אלדבי, ש"א, הנתיב השמיני, קד::). ושאר מתי המדבר היה עובדים עבודה זרה והולכים במחשבי הסברות אשר לא יועילו (ר"י אבן לטיף, הקד' שער השמים, השחר שנה ב, 90). והרמב"ם ז"ל זכר כללות סברותיהן ואמונותיהן הידועות בתקות השכר ויראת העונש בפי' המשנה ואמר שהן חולקין בסברותיהן לחמש כתות (שם 103). וכן הש"ס הוצרך לפרוש אחר ורבו עליו הפרושים ותלוקי הסברות וכן על הפרושים (רפאל מנורלי, מרפא לנפש יח.). הזה פרשתי לכם במה נחלקו הסברות והלכה למעשה ראוי לסמוך על הסכמות האחרונים (ר"כ גירונדי, סו"ת, פאלי יג, ד"ה הכה). ואע"פ שיש מי שחלק על דבר זה ואמר שמלאכת משקלות הסברות צריכה לגופה וחכמה בפני עצמה היא אין להוש לדבריו שמודה הוא שבה מבינין את החכמות (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ד ז). — ואמר הפיטן: מאחריו הביאו את רבי עקיבה עוקר הרים וטוחנן זו בזו בסברה וסרקו את בשרו במסרק של ברזל להשתברה (אר"י הלבנון, קנות לת"ב).—ואמר המליץ: כל משכבך שושנים נתפזרו תולע ורמה בשרך יקרקרו תענה לי בטעם ובסברה (ר"י זבארה, ספי שעשועי Appendix D, CXXI). דת אמרה אש לא תבערו יום שבת והם רדפו סברותם ויבערו האש להדליק נר וילכו חשך לנגרותם (ר"י חריזי, תחכמוני יז). והגמרא והסברה בלשוני סדורה (שם לו). והכמתך בדרך אות ומופת וחכמת בלתך

(ר"י עמדין, בירת מגדל עוז, אולר הטוב כד. ברדיעס'). מ"מ יועילו (הדברים) לסבר האזן הערלה ולרכך לב האבן (הוא, שם קיב.).—ד) *סְבַר פנים,—כמו קל והפע': ענן לפנים וערפל לפני ולפנים וחשך בחוצות וסבר לו פנים להתרצות וקבלו על ידו שש מאות ושלש עשרה מצות קבוצות (וכל העם רואים, יולי א שבועות).

—פעי, *מְסֻבָּרוֹת, תֹּאר לפנים המוארים ע"י רצון וחבה, פנים מסבירות: ופי' להלן ה' צלך על יד ימינך כשם שאתה הוו' עמו כך הוא הוו' עמך כשם שפניך ועומו' או מסוברות כך הוא נותן לך (פלא הרמון ו ז, יח::).

*סְבָרָה[1]), סברא, ש"כ, טעם לדבר הנלמד מהשכל, בנגוד לטעם הנלמד מהכתוב או מהקבלה (גמרא)[2]; דעה, השערה, כונה, דברים של שכל, Grund, Ansicht; argument, théorie; reasoning, speculation: אלא סברא היא אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה (ברכ' לה.).—ומצוי מאד בספה"א: ולא ידעתי אם לפי שכלך גזרת ואחרי סברתך איכה למדת ממלמדיך וגואלו ולא הבינו וכו' ואם תאמר כי הסברא נוטה אחרי דברי אין קורין בסברא (תשו' תלמידי מנחם 47). תלמודא זה סברה שהתלמידים האחרונים לומדים בדברי הראשונים הסתומים כדי לפרשם וליתן בהן טעם ואותו דקדוק נקרא תלמוד (סדר תנאים ואמוראים, ספ' היובל של ישראל לוי 156). ור' אמיתא ענה לו בסברה יש לך עד שני בציוותה התורה (יוחסין של אהימעץ, סדר חכמים ב', הוצ' ניבויאר 125). ולולי שאין אנו רוצים להאריך הייתי מביא על אלה הרמזים ראיות גלוייות מן הסברא השכלית וחכמת הקבלה עד שתהיה הבנתם קלה והשגתם קרובה (תקמס"כ לרסב"ג יח). וטעה בסברתו זאת טעות מפורסם (ראב"ח הנשיא, מגלת המגלה, ברלין ספ' העבור x). ויביא הבטולים בצורות האמתיות והוא מוצא הסברות הכוזבות והדעות הנפסדות (ראב"ד, אמו"ר 30). והיה היותר נאות שיקחו אותם הלבבות מאותם שדעתם מיושבת עליהם וסברותיהם מובחרות (שם 56). כבר זכרנו סברת הפילוסופים וכאשר בחננו אותה לא נמצא בה דבר סותר לדת אבל נמצא הדת מעידה על רוב סברותיהם (שם 62). עם אשר מופת ר' יהודה על סברתיו נגלה ואותו נראה ובעבור דעתנו שסברתו היא האמת יצאנו בעקבותיו והלכנו אחריו ולא אצלנו לבא עד תכלית (ר"י א"ס, הרקמה, הקדמ' XIII). כי כל מי שיוכל לחקור על הענין הזה והדומה לו מן הענינים המושכלים בדרך הסברא השכלית חיוב לחקור עליו כפי השגתו וכח הכרתו (הוא, מו"ס, היסוד ג). והחלק הרביעי הוא יחוד האלהים בלב ובלשון אחר אשר ידע להביא הראיות עליו ולעמוד על אמתת אחדותו מדרך העיון והסברות הנכונות השכליות (שם ב). על כן הזהר שלא תטה אשורך מדרך האבות ונתיב הראשונים אל הבריות ותסמוך על שכלך ותתיחד בעצתך ותתבודד בסברתך (שם יחוד המעשה ה). אל תנוח דעתך על מה שנצטייר בלבך בתחלתך למודך מן הענינים המסופקים והסברות העמוקות (שם חשבון הנפש ג). ואם לא הנה כלו סברות וגורלות בשמים יותר אמתיים מהם הגורלות בעפר (הוא, הכוזרי ד ט). ומנחם בעל הלבות וסברה מתוך רוחק המסרת והמקרא תפש דרך הישרה (הכר' ר"ת נגד מנחם 8). ולכך אל ימהר לתרץ בסברות שאינן צריכות שהשמועות מרווחות וא"צ לתרץ רוחות (הוא, ספ' הישר, שו"ת כו ב). ועוד לא היינו יודעים זה מכה הלשון ודרך הסברה לולי הקבלה מה טעם היו"ד (הראב"ע, לאות ד.). דע כי המסורת שהיא בידם לכתוב והנהו חמש אותיות כאשר הם הוא האמת רק הם חשבו דרך סברה שהוא חסר (שם יג.). ויש דרש בסברא ידועה ויש שהוא כהלכה שאיננה קבועה (הוא, הקד' לפרושו על התורה). והראיתי פנים והרביתי תשובות על סברתם שמעשה בראשית חיוב (אגרות הרמב"ם, תשו' לחכ' מקדאי הלוי, ה.). ויפול החילוק והחילוף בין המעיינים במאמר ההוא ויסברהו אדם אחד סברה אחת וכו' ויסברהו אדם אחר סברה אחרת (תרג' הקד' הרמב"ם לאבוקריט ZDMG. 48, 224) ולא ידחה אותו ויט מעליו ולא מי שלא יבינהו או מי שקדמו לו סברות וירצה להגן בעדם (ר"י חריזי, מו"כ ב כג). ומסברתו הנקיה אשר סבר (משל קדמוני א ט.). הסברה היא גזרה נושאה ענינים כלליים לא חלקיים וכו' שהגזרה הכללית לא ימלט שתהיה אם התחלת סמן ואם תולדת סמן או מה שיקבץ שני הענינים וזאת היא אשר קראנוה סברה (ר' יהודה מסיר ליאון, נופי צופי ג יט). מהו הסברא מאמר יציעו בו דברים יותר מאחד ויתחייב בעבורם בעצם לא במקרה דבר אחד זולתן בהכרח וכו' מפני מה התנו בגבול הסברא מאמר הציעו בו דברים יותר

1) [מהארמ'.]

2) [עי' ע"ז לד: איבעית אימא סברא ואיבעית אימא קרא, ע"כ. ה"מ סברא אבל גמרא מרב אחד עדיף, ע"כ, (שם יט).]

הרב מסביר לתלמיד קלקל קלקול מעשים יש בתלמיד וכו' דבר אחר אם קהה הברזל אם נקהה תלמודך עליך כברזל והוא לא פנים קלקל אינו בא לידך להסבירו בפניך קלקל עליך בחילך וכו' ואין הקב"ה מסביר פנים לדור קלקל מעשים רעים יש בדור (שם קהלי סדי ג, אם קהה הברזל). אלהיהם של אלו רחמן וכיון שמסבירים לו פנים הוא חוזר ומרחם עליהם (פסיקתי רבתי כח). — פָּנִים מַסְבִּירוֹת, פנים המביעים רצון וחבה ושעל ידם יקל על התלמיד להבין את תלמודו: פנים בינוניות למשנה פנים מסבירות לתלמוד פנים שוחקות לאגדה (רי הכינא בר פפא, פסיקי דר"כ, בחדש השלישי). לעיל היה מראה להם בפנים שמחות בפנים משחקות בפנים מסבירות (פסיקי רבתי, י' הדברות קמייתא). פנים שוחקות לתלמוד חכמיהם פנים מסבירות לאגדות טעמיהן (אלה העדות, יוצי א שבועי).—ובסהמ"א: כתבנו לו זה הכתב מלפנינו אל כבודכם אחינו ישראל שתעזורוהו ותרחיבו לנדבתכם ותפתחו ידכם ותסבירו לו פנים כדי שתקבלו ברכותינו (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן 71). ויאמרו נקרא לנערה וגו' כלומר בעצמנו נקראנה וחשבו אנחנו נדע להסביר לה פנים שתמאן (פענח רזא חיי שרה, יג:). כי בשביל זה הסביר לו ונתפתה להיות לו ערב (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי כז, ד"ה מברך רעהו).—ואמר הפיטן: ישוב ירחם כובש ונושא ופנים מסביר כך היא המדה ראשון ראשון מעביר (אמץ יוסף, סליחי עי"ה ה). ושדלם בדברים והסביר למו פנים (אמץ, יוצי אחרון פסח). — ובלי פנים: הננו אתאנו לך לקדם נוכחך ואתה רחום מסביר קבל בורחיך (אורח לדקה, סליחי מנחה יוה"כ).

—*הִתְפ', בִּינ' מִסְתַּבַּר [1]),—מה שמובן ע"י סברה, מה שמתקבל על הלב: מסתברה בבצלים אפילו פחות מיכן מותר דאינון שפין (רבי יוסה, ירושי שביעי ה ב).—ובסהמ"א: נומר אפכא מסתבר שנייה בשומר שכר וכו' (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכי פסוקי 58). וזה הדבר מסתבר הוא ונודע וגלוי הוא מלהצטרך להביא עליו ראיה (רב נסים גאון, הקדי למפי ברכי). סוסים מזוינים תרגום סוסון אגירויסין מסתב' סוסים שאינן בני תרבות (ערוך, ערך אגירייסין). אבל יהיה מסתבר לך ומוחזק בידך כי אין חשבון מועדינו ביום הזה שום ספק ולא תמורה מהענין אשר היו מתוקנים בו בימי משה רבנו ע"ה

[1]) רגיל בארמ' של התלמוד.

(ראב"ע הנשיא, ספי העבור ה, 94). אם כן מסתבר דאם השלים ג' סעודות לא יצא (ר"ת, ספי הישר, חלק שו"ת סע ד). ולא מסתבר כלל להורות בן שיבטל אדם מפריה ורביה בסברא רעועה כזו (מרדכי, יבמי סד.). ולא מסתבר כלל שבעל החצר יבנים זוז פחות מטפח בכותל בגג בעל כרחו (טור, שכנים קנג). אבל רב אלפס כתב שיכול אדם להתפלל תפלת נדבה ואתם שאתם נוהגין כמותו מסתבר כיון שהגיעו שש שעות ומחצה שהוא זמן מנחה הראשונה חובה והשניי' נדבה (עאו"ח רלד). שאף בקפיצה הוא (החרש) מוכר ולא מסתבר לי (שם, חו"מ, אונאה ומקח טעות רלה יע). וכן מסתבר לא"א הרא"ש (שם קכד). ואולם המסתבר לן בטעם המספר הזה באמת הוא מה שכבר זכו בו רבים בהגהתנו אל ההקדמות הקצרות מהחכם ז"ל בהקדמה השנית כי מחשבתן של ישראל קדמה לכל בטעם רבו עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו (פלא הרמון ב א, ו.). והמסתבר לי בזה שבדורות הראשונים וכו' (ר"י אברבנאל, נחלת אבות ד, אל תעסס עטרה). והמשמעות אשר חכמי הפילוסופים האמתיים מסתברים עליו בהסכמה אמיתית ולא בהסכמה נופלת תחת המקרה (ר"י גיקטילייא, גנת אגוז ב, מז.).

—נִפְע', *נִסְבֶּרֶת, כמו הִתְפ': ושכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחד וחזר וכתב מהן לאחר אחרון קונה ראשון אינו קונה דתני כולן לראשון ומקצתן לשני שני קונה ראשון לא קנה ואמרנו לא בשמת לא בשעמד כך הוא נסברת (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכי פסוקי 91).

—פִּע', *סִבֵּר,—א) כמו קל, חשב וזמם: עלות פעמימו ממצולות סוף סבר לקמלם בקנה וסוף (תמיימים, יוצי לשבת זכור). סברו כי ישעם יירץ. ועל ידם יתכונן משוש כל הארץ (איכה את אשר, קינ'). — ב) כמו שבר, קוה והוחיל: קנין כי שברתי וטוב לא סברתי קדשו לולא חברתי (אור ישע, יוצי א פסח). בקר סברתי רחמיך אלהי קדם מעוני אפרו יראה לפניך כאשר נשבעת לאיתני (בקר אערוך לך, סליחי שחרי יוה"כ, מחזי איטלי' ב, קא.). צעיר אני ונבאה חסדך אזי אראה כמו זקן נאה ישר דרך תמים חסדך אז אסבר בלבב מתגבר ולא אדע דבר צעיר אני לימים (שחר אעירה, סליחי לו"ג, סמא"ל, תקל.).—ג) סִבֵּר את האזן [1]), הסביר לאזן באופן שתוכל לשמע ולהבין: דברה תורה כלשון בני אדם לסבר את האזן בדרך שהיא יכולה לשמע

[1]) [כמו שבר את האוזן. עי' אזן 130 a.]

קלונימוס הזקן ז"ל (תניא ענין ברכת המוציא, ברכת היין לג:). אבל בברכת המזון וקידוש והבדלה שהן חובה אין צריך ליטול רשות אלא סברו מרנן או סברו רבותי כלומר תנו דעתכם אל הברכה כדי לצאת ידי חובה והן עונין לחיים (שם לד.). וכן הוא הפירוש סברי מרנן כלומר ברשותכם ובדעתכם רבותי שאברך בורא פרי הגפן ואשתה תחלה והן עוני' לחיי כלומר הן שתה תחלה (אבודרהם נג:). ורז"ל שמשו בזה הרבה בשם התאר כמו סבור הייתי סבורים היו וכו' והשם סברה והוא ענין מחשבה ודעת נכונה ויש מפרשים מזה סברי מורי שאומרים על היין (צמח דוד, ככריות קמד.).—ד) קוה והוחיל, בטח: לבוליטין שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינ' סבורין עליו ואומרים שאם יבואו שני בצורת הוא יכול לספק את המדינה עשר שנים מזון כיון שבאה שנת בצורת וכו' והיו בני המדינה אומרים זה שהיינו בטוחים עליו וכו' (מד"ר רות ח).—ואמר המליץ: הבינותי כי הזמן עומד ובא ועובר נראה אמת למבין אשר לבבו הבר ייחל אם יוכח ואל התוכחות סובר ופעל אל פעמים שלוש עם גבר (רמב"ע, אל נקרא).—ה) *סָבַר פנים[1], האיר את הפנים לפלוני, הראה לו פנים של רצון וחבה: ויהי ברדת דניאל אל בור האריות ויסברו[2] אליו פנים וילחכוהו וינועו אליו את זנבותם (יוסיפון כד). ראוי לאדם שיהא בוחר בארבעה שידבר הטוב שבדברים ושיאזין הטוב כשידברו עמו ושיסבור פנים למי שיפגע וילמד לשונו לדבר טוב (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג 27). וכבר יסברו פנים לדעת הזה (אברבנאל, ברא' א, יהי רקיע). ואחרי הזכוך הזה יבא המירוק שתכינו לבבכם ותעבדוהו לבדו ואז יציל אתכם מיד פלשתים ר"ל שלא יחשבו שלפי שהפלשתים כבדו את הארון יסבור השם יתברך אליהם פנים כי הנה בהיות ישראל דבקים בו הוא יצילם מידם (הוא, ש"א ז, אם בכל לבבכם).

—*הִפעי', א) כמו קל, הבין ע"י סברה: מצות דברים שאינם ברורים וגלוים ולא מפורשים ומבוארים בתורה ואין כמותם להקיש עליהם ולהסבירה (נפי בן נח הקראי, פי' עטרת הדברות, לקו"ק 11). בשיר שתי מלות

[1]) [אולי כמו נשא פנים. וכן ישא ה' פניו (במדי' ו כו) ת"י יסבר יי' סבר אפוי. וכן בארמי בבנין פּוּעַל סובר, ובסור' סַיבַר, נשא וסבל. ויסטר' מחבר משמ' זו עם ברר].— [2]) בדפוס פרג, ויסבירו.

בהסבירך תמצא שמו כתוב ואל יורך (רמב"ע, חידות דפ, סולי כהנא).—*פֵּאֵר ופרש ע"י סברה: אמר לו רב ששת לרב יוסף בר אבא ויש אומרים לרב יוסף בר אבא אסביר לך טעם ר' יוחנן מקרא כתוב והועד בבעליו (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכי פסוקי 63). — הִסְבִּיר סברות: אבל האדם שהוא זך במעשיו ולא יתגאה ולא יתהלל עצמו כשיודע שיש עבירה בדבר אז יבא היצה"ר ויערוך עד מות להפילו ללכדו ברשותו ויורה היתר ומסביר לו סברות שיש לו מצוה ושכר על מה שמתהלל ומתפאר (ספי' אורחת צדיקים, הגאוה ד.).—הִסְבִּיר שמועות: מי שמקפיד וכועס על בני אדם יותר מדאי אינו ראוי להיות מלמד תורה ברבים ולקרב הבריות לתורה כי מתוך קפדנותו אין דעתו צלולה להסביר השמועות לתלמידים (רמה"ו, יין לבנון, פי' על אבות ב ז).—*הִסְבִּיר לבו, ברר לעצמו ע"י סברה: והבא להרגיל את דעתו תמיד פן ישגה בכוונתו יסביר את לבו בכנוי תיבותיה ובפירוש המטבע שלה (סדור רש"י ל, הוצ' מק"נ). — ב) *הזמין את הנוכחים לשמוע את הברכה על היין: זה הכלל אין מרשין[1]) על היין ואין מסבירין[2]) על הפת (מחז' ויטרי פ). — ג) *וכמו פִּע', קוה: ואתה יי משמח אבול עליך נסביר להתיר כבול (ברכת דודי, יוצ' לשבת חוהמ"פ).—ד) הִסְבִּיר פנים, כמו קל, סָבַר פנים: אמר לו הקב"ה למשה משה אני ואתה נסביר פנים בהלכה (ר' ילמק, ברכי' סג:). א"ל הקב"ה למשה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל (שם). אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים (רבא, תעני' ח.). ונצבת לקראתו על שפת היאור ואמר ר"ל מלך הוא והסביר לו פנים (זבחי' קב.). הקטיגור הזה כל זמן שהסניגור מלמד והדיין מסביר לו פנים ממתין עמד לו הדיין נשתתק הסניגור והמקטרג הולך לעשות שליחותו (מד"ר ברא' מט). רבי אלעזר אמר אם היית יודע שהדין עמו אל תסבר לו פנים שלא יהא אומר מתחלה היה רוצה לזכותו ורבי שמואל בר נחמן אמר אם תדע שאין הדין עמו הסבר לו פנים שלא יהא אומר מתחלה היה רוצה לחייבני (שם דברי' ה). אם קהה הברזל אם נתקהה הרב על התלמיד כברזל והוא לא פנים ואין הרב מסביר לתלמיד קלקל קילקול מעשים יש בתלמיד וכו' ד"א אם קהה הברזל אם נתקהה התלמיד על הרב שנ' ברזל בברזל יחד ואין

[1]) לומר ברשות מרנן.—[2]) לומר סברי מרנן.

(מד"ר במד' ד). נכנס ומצא רגלו של אביו פשוטה על התיבה שהיתה אבן טובה בתוכה והיה ישן שלא ביקש לצערו ויצא לחוץ ריקם כיון שלא הוציאה כסבורין שמבקש מהן יותר והעלהו דמיה י' אלפים זהובים וכו' (שם דבר' א). עמד על רגליו והיה מתואר (אדם) בדמות אלהים ראו אותו הבריות ונתיראו כסבורין שהוא בוראן ובאו כולם להשתחוות לו (פדר"א יא ח). —ובפהס"א: אמרו חכמים כיצד אם גזל ממנו קרקע מקום סוכה וסיכך בעצים מן שלו כסבורין חכמים קרקע אינה נגזלת (תלמידי יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 27). כשמת רב ספרא לא קרעו עליו חכמים אמרו לא למדנו ממנו אמר להם אביי מי תנייא הרב שמת חכם [שמת] תנייא ועוד שמועותיו בפינו בבית המדרש כסבורין מה שהיה כבר היה אמר להם אביי תנייא חכם כל זמן שעסוקין בהספד כסבורין לקרוע לאלתר אמר להם אביי תנייא חכם כבודו בהספידו (שם 127). כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ופתה אותם כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד (רמ"י, במד' עז יע). הלא הוא כמס עמדי בתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני (הוא, דבר' לב לג). כגון שנקבע החודש בשני בשבת וכסבורין העדים שנקבע בא' בשבת (ריטב"א, על מסכ' ר"ה א, א::). כסבורות היו שהמבול בא לכלות דור שביעי לקין שהן בניו של למך (חזקוני, ברא' ד כד). —ואמר המשורר: ומחוסרי מוח נבוכי מחשב ממעיני שכל מבוכות משו שביש בנפשותם וכסבורים אשר מלעבוד את יוצרי חופשו (סמחבר לא ידוע, יהגו מזמותי, פיוטים מקובצים, ספי ד"ח עט). —ב) *הבין דבר ע"פ השכל והסברה: אלא כך אמר והדבר אשר יקשה מכם אם הייתי סוברו ושמעתיו ואם לאו והשמעתיו לאלהי' (מד"ר קהל', ובאליפי את כב). — ובפהס"א: שיהיה מליץ בונתו לכל מבין וסובר (כ"א הקראי, ספי ג"ע ב. חקדי). מי שלמד בתורה ויודע לסבור ולהקיש (רעב"ע, בכור' ד ד). —סוֹבֵר תורה: כך עד שלא עמד שלמה לא הי' אדם יכול להשכיל דברי תורה וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה (רי נחמן, מד"ר שה"ש). לשנים שהיו יושבין בבית הספר אחד סופג דברי תורה ואחד סוברן מה יעשה זה אזנו גלויה וסופג ואינו יודע לסבר וזה עינו גלויה וסובר ואינו סופג (מדה"ג שמות, מקץ, וירא יעקב כי יש שבר). — סוֹבֵר תלמודו: הסובר תלמודו לא במהרה הוא משכח (רבי תנחום, ירוש' ברכ' ה א). כשגלו ישראל לבבל לא היה אחד יכול לסבור את תלמודו (מד"ר קהל', וישב העפר). טוב מראה עינים טוב מי שהוא סובר תלמודו ממי שהוא שונה והולך כדאמר כל זה קולע באבן אל השערה ולא יחטא (מד"ז קהל', סול' בובר 107). — *וסַבֵּר חכמה: בעם האל גבר וחכמה סבר וכסאות הדבר לשבתו נסדרים (תפוי תלמידי דונש 3). וכמוהו יראה סובר בחכמה (רס"ט אבן פלקירא, ראשית חכמה 27). — *וסַבֵּר סברה: יורה בתורה ויקרא במקרא ויסבור בנביאים כמה סברא (ר"י חריזי, תחכמוני כד). לדעתנו הסברא האמתית סוברים שהאויר הוא ספוגי ולכן יוכל להתנועע בו הגשם ואם הכל מלא ממנו וא"כ אלה האנשים אחר שהם סוברים סברת העצם הפרדי יתחייב להם שיניחו הריקות כי אילו היה העולם מלא מאותם עצמים לא תצוייר התנועה ולא תהיה שום הויה (אפודי, מו"נ א עג). ואתה לא כן לא תסבור בו סברות קח הענין בפשוטו רק שתוסיף לאדם עונש נפשי על מריו אין תקומה למפלתו (קונן ויכוחים עו.). כלום' בעת שאתה למד קושיות המינין להשיב עליהם השמר (פן) תנקש אחריהם ויפתוך בהבליהם ותסבור סברותיהם ותאמר לא למדתי אותם אלא להשיב עליהם ובוחן לבות הנסתרות יודע מצפונות (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ב יט). חזרתי על כל בתי מדרשות ובכל הישיבות המקודשות וכל תנא ואמורא גלאו לסבור בה סברה (זכריה בן סעדיה, ספר המוסר, מחב' א, כ"י תימני). בכל הדברים האלה נשמרתי מאד כי החכמה הזאת כשמה כן היא אמת ואמונה ואינו ראוי לאדם לסבור בה סברות מראשו שמא מתוכם ילמוד לשקר בה (עמנואל חי ריקי, משנת חסידי' הקדמ' ב). —ג) *ובפרט בצווי, בברכה שעל היין בסעודה, סברו (סברי) מרנן רבותי, כלו' הבינו את הברכה ותנו דעתכם עליה: אבל צריך לומר סברי מרנן ומברך על היין (מחז' ויטרי פ). לכך הוא אומר סברי רבותי כדי שיניחו את אכילתן ויתנו דעת לשמוע הברכה ויענו אמן (שבלי הלקט, ברכות קמ). נותן אבי התינוק (את התינוק) בידי בעל בריתו הגדול הנותן נותן בימין והמקבל מקבל בימין ויושב בעל הברית והתינוק בחיקו והמוהל עומד ואומר סברו מוריי או סברו רבותיי והן עונין לחיים ומברך על המילה וחותך הערלה ונותן אותה בכלי שיש בו עפר וכו' (שם מילה ח). מה שנהגו העם לומר ברשות רבותי להמוציא וסברו מורי לכוס מצאתי בשם רבינו

א יג). ואל תחשוב עלי כי אני מביא דברי הערב ודעותם בלשונותם בספרי זה ובזולתו להתחזק בהם על דעות העברים אך להראות הפתאים וזולתם מן המתחכמים אשר הם סבורים בעצמם כי הם יודעים והם ערומים מן הדעת כי זה אשר אומר שיתכן בלשון העברית יתכן גם בזולתה מן הלשונות (ר״י א״ח, הרקמה יט, 129). מפני שאנחנו סבורים שהוא מקובל מכח אלהי והוא אמת (הוא, הכוזרי ד ט). אבל המון העם היו טועין שהיו סבורין שיש חילוק ביניהן ושלא יצאו אלו או אלו (ריטב״א, על מסכי ר״ה ד, מח:). אחר שלוחיה אלמלא מקרא זה לא היינו יודעים ששלחה משה אך היינו סבורים שהיתה עמו (חזקוני, יתרו יח 2).— ונקי: ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן וגו׳ שהיו סבורות שנתכלה העולם כדור המבול (מד״ר ברא׳ נא). היו בנות לוט סבורות שמא שחרב את העולם כדור המבול (פסיק׳ רבתי מג). — ובסהמ״א: אבל על בדיקת חמץ סבורות שאין חמץ בתורין ונמנעות לבדוק מפני עצלותם (סמ״ג, מ״ע לט).—ובפרט עם אות היחס כ: המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לויה והרי היא כהנת עניה והרי היא עשירה והרי היא עניה הרי זו מקודשת (קידוש׳ ג ה). עכשיו אומרים ישראל לא נתגייר יתרו מחיבה כסבור היה יתרו שיש חלק לגרים בארץ ישראל (ספרי, במד׳ פ). כסבור אתה שמא כדרכי בשר ודם דרכי המקום (שם קיב). בשעה שחלצתי תפילין במה חשדתוני אמרנו כסבור רבי לא יכנסו דברי קדושה במקום טומאה (שבת קכז:). עתיד מצרים שתביא דורון למשיח כסבור אינו מקבל מהם אמר לו הקב״ה למשיח קבל מהם אכסנייא עשו לבניי במצרים (ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי, פסחי קיח:). שכל המוציא מעות הקדש לחולין כסבור של חולין הוא מועל אף זה מועל (נדר׳ לה.). ועלתה בידו של חיטין וכסבור שעורים היא ואכלה דשבועתיה (שבוע׳ כו.). היתה סבורה שהכיר בו מנוח שהוא מלאך ואע״פ כן היה מזמנו לו לאכול שטועה היה כסבור שיש אכילה למעלה (מד״ר במד׳ י.).—ובסהמ״א: מעשה בצבי שהביא לבית ראש גולה ביום טוב מחוץ לתחום רב נחמן ורב חסדא אכלו ממנו רב ששת לא אכל ממנו מי שאכל כסבור בשביל ישראל זה מותר לאכל ישראל אחר מי שלא אכל כסבור היה דבר הבא לבית ראש הגולה לכל החכמים הוא בא ואסור

(תלמידי ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוק׳ 7). כיון שלא חתך דבריו כסבור נזכר הוא (שם 42). כסבור ראמי בר חמא לומר שבועה משל תורה היא והשיב רבא וכו׳ ששבועה משל חכמים (שם 90). וכסבור אני כי לא כתבתם אלינו מבלעדי בלתי כי דימיתם כי עד עתה עודני בא״י (קטע מזמן רסע״ג, סעדיאנה 25). לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצים לאסוף המקנה הביתה (רש״י, ברא׳ כט ז). צריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה (הוא, שמות לג יט). הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפני׳ וכסבור שתיהן היתר ואכל את האחד (הוא, ויקר׳ ה יז). גלה אזן החוקר שלא יטרד אחר העיון הפלסופי כסבור שיועיל שישיב אמרים אמת לשולחיו (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי כב, ד״ה בשיאים ורוח).— ונקי: דאמר׳ כסבורה אני שאני יכולה לקבל עכשיו אין אני יכולה לקבל (כתוב׳ ע:). כגון שהיתה פרה רבוצה לפניו ואמר כסבורה פרה זו אינה עומדת הריני נזיר מבשרה אם עמדה מאליה (נזיר י.). ובן בכל יום ויום וכן כל אשה ואשה עושה לו סעודה כסבורה שהוא סועד אצלה (מד״ר קהל׳, שבתי וכאה).— ורבים: פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורין העם לאמר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת (ברכ׳ כז:). כל ימיו של יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו הרוג והיה קולו נשמע כסבורין העם לומר שקולו של הרוג הוא אמר להם קולי הוא תרעו של מחר הוא מת ואין קולו נשמע (חגי׳ טז:). שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה כסבורין העם לומר שבחו של צבור הוא אמר להם אמשול לכם משל למה״ד לעבד שבקש פרס מרבו אמר להם תנו לו ואל אשמע קולו (תעני׳ כה:). הניח להם אביהם פרה שאולה וכו׳ כסבורים של אביהם היא וטבחוה ואכלוה משלמין דמי בשר בזול (רבא, ב״ק קיב.). מעצמן הן גולין כסבורין הן אחד שוגג ואחד מזיד קולטות והם אינן יודעין שבשוגג קולטות במזיד אינן קולטות (רבי, מכות י:). אמרו רבותינו שני דברים היו קדושים וגדולים וכסבורין בני אדם שהם קשים וכדי שלא להוציא לעז עליהם כתב בהן דבר גדול של שבת וברכה ואלו הן קטורת וארון

בנוס או פטור (תוספת' שם יג א). סבורה הייתי שאתה כהן ואי אתה אלא לוי וכו' (שם קידוש' ב ס). והאשה סבורה לאיש שהוא אשה ונמצא באין לידי עבירה (מדרש תהלים כב ה, הוצ' הופמן). סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שנים ואיני מקבלת שכר אלא על אחת (ירוש' עירובי ג). היא אומרת על מיטתו מת ואני או' למלחמה הלך היא אומרת על מיטתו מת סבורה להתיר את עצמה (שם יבמ' טו א). מאן דאמר שלא תהא יושבת עגונה סבורה שביטלה והוא לא ביטל ונמצאת יושבת עגונה (שם גיטי ד ב). אלף נשים היו לשלמה כל אחת ואחת עשתה לו בביתה כך מ"ט זו סבורה שמא אצלי סועד וזו סבורה [שמא] אצלה סועד היום (ב"מ פו:). לא בשאת סבורה לְהַנחיל הממזר שלך נכסי בעליך אני מכיר הממזר ואני טורדו מן העולם (מד"ר במד' ט). היתה סבורה שהכיר בו מנות שהוא מלאך ואע"פ כן היה מזמנו לו לאכול (שם י). ומה את סבורה שהקב"ה מניח את ישראל מכל מקום מעמיד להם גואל (שם אסתר, כי אם המדרש תהרים). והיא סבורה שהוא בא בסל מלא זהובים (תנחומי קדושים ח). ורות התחילה מתחננת לפניה בת מלכים אני בת גדולים אני ומדבקת בשפחתך סבורה אני שאני קונה שמך בעולם (מד"ז, רות, הוצ' בובר 49). —ובסהמ"א: שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו (רש"י, ברא' כט יז). הגם הלם לשון תימה וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחיו של מקום (שם, טז יג). אלא שחכמים גזרו שלא לטבול ביום אלא משום סרך בתה שתהא סבורה שהוא בשביעי ותלמד ממנה (המאירי, פי' למסכ' יומא ח ו, ג:). נמצא סדורן כך הוא או המפוארה גם אָ הגבירה גם אַ הגדורה גם אֶ הקשורה גם אֵ הסבורה גם אִ העצורה וסופם אְ החמורה (דרנבורג, הורים הקורא ב, 56). —וברבים, סְבוּרִים, סְבוּרוֹת: משה אמר ומת כל בכור בארץ מצרים והיו סבורין שכל מי שיש לו ד' או ה' בנים אין מת אלא הבכור שבהם (מכילתי בא יג). בבקשה מכם הודיעו סורתני שלא יהיו העומדים סבורים לאמר בשם שזו קלקלה אף זו קלקלה (ספרי, במד' קלז). לפני ה' שהם סבורים לפני בשר ודם הם עומדים ואין עומדים אלא לפני המקום (שם, דבר' קנ). א"ל משה לישראל שמא אתם סבורים לברות מעל כנפי השכינה או לזוז מעל הארץ (שם, שו). והיו סבורין שנמלכו בית דין לעברו (ירוש' ר"ה ב א). ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען אמר ריש לקיש היינו סבורין שנתבלעה משפחתו של פוט בא יחזקאל ופירש כוש ופוט ולוד וכל הערב (מד"ר ברא' לז, הוצ' תיאודור). מה סבורים בני נח שבריתן כרותה עומדת לעד (ר' יודן משם ר' שמואל, שם לד). מלאכי רחמים היו והיו ממתינים סבורים שמא אברהם מוצא להם זכות (שם נ, תיאודור). אמר הקב"ה לישראל לא ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורין שמא אלהות הרבה יש בשמים אלא תהיו יודעי' שאני הוא יי' אלהיך (שם, שמות כט). בלא דעת סבורים מה שהוא אומר ואנכי לא אהיה לכם שהוא אומר שאינו הווה לכם לאלוה (שם במד' ב). הנואף הזה כשהוא הולך אצל אשת איש והיא מתעברת הימנו נמצא אותו ממזר שאין לו דין חלק בנכסי בעלה והוא יחלוק עם בניו בנכסים שיהיו סבורים שהוא בנו (שם י). יושב בסתר עליון מי אמר המזמור הזה היינו סבורים שבא שלמה ואמרו ולא אמרו אלא משה (ר' הונא בשם רב אידי, שם יב). היה סבורין כל ישראל שדוד צוהו להורגו שהיה אבנר בן דודו של שאול (שם כג). אמר הקב"ה לישראל בני לא תהיו סבורין שאני עושה אח"כ כעבד שאדונו מבקש למכור אותו קוריסין בכל מה שמוצא אלא כך אני מביא עליכם יסורין עד שתכינו את לבבכם אצלי (שם דבר' ג). אמר הקב"ה מה אתם סבורין שאתם יורשין את הארץ וישבתם לבדכם בקרב הארץ (שם, איכ' פתיח'). ד"א [נבהל להון וגו'] אלו סוחרי שביעית שהם שמתבהלים להעשיר ואינן משמרין את השביעית וסבורין שהן מתעשרין (תנחומי בהר א). ומה שכר נתן להם כשהם מולידים את בניהם רואים אותן לבנים ובורחים מפניה' וסבורים שהם בני נחש והקדוש ברוך הוא נותן להם מזונם (סדר"א כא). —ובסהמ"א: אמר לו רב יוסף בנו כמי באיסי אמר לו הין וסבורין אנו כמותו (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכי פסוק' 59). לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים מה אלו מתייחסין על שבטיהם סבורים הם שלא שלטו המצריים באמותיהם אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם (רש"י, במד' כו ה). מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות (רעות) ותושב עליכם מחשבות (הוא, דבר'

לשם אלים כבר עלו לציבור לשם חובה (ירוש׳ פסח׳ ו ו). ויאמר שמואל אל שאול וכו׳ עשיתני ע״ז שלך אין אתה יודע כשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד ולא עוד אלא שהייתי סבור שהוא יום הדין ונתייראתי (ר׳ יודה בן פזי, שם חגי׳ ב א). בגאוה ובוז זה שהוא מתגאה לומר אני דורש במעשה בראשית סבור שהוא כמגעה ואינו אלא כמבזה (רב, שם). מה את סבור חליצה קניין אינה אלא פטור אין האחין חייבין עליה משום אשתו של חולץ (ר׳ יוסי, שם יבמ׳ א א). את סבור שהוא שף ברקיע ואינו אלא כמסר הזה שהוא נוסר בעץ (ר׳ יהודה, מד״ר ברא׳ ו). אף אני כשהייתי בתוך ביתו וברשותו לא היה יכול לעמוד בי ועכשיו לכאן קדמני סבור הוא שיהרגני במים (שם י). כך אמר אחז אם אין גדיים אין תיישים. אם אין תיישים אין צאן אם אין צאן אין רועה אם אין רועה אין עולם כך היה סבור בדעתו אם אין קטנים אין גדולים אם אין גדולים אין תלמידים (שם מא [מב], הו׳ תיאודור). שמא בתך באנו ליקח או אתה סבור לישא את אחותינו (שם נג). לפי שהיה אבינו יעקב רואה אותו וסבור בו שהוא מלך המשיח כיון שראה אותו שמת אף זה מת (שם נח). אמר הקב״ה לא כשם שאתה סבור כך אני סבור אלא כ׳ קרש בצפון וכ׳ בדרום וח׳ במערב (ר׳ יהודה בר סימון, שם שמות לד). למלך שהיה לו אוהב ובקש למנות קתליקום ומנהו על כל בית גנזיו לאחר ימים בקש לעשות אסטרטיגים והיה אותו אוהבו סבור שמא יעשהו ולא עשאו (שם לז). שכתב לו לא תהא סבור שלי לבדי את עושה ואני מכבדך לבדי אם תעקרם מכל האומות אתה מכובד (שם במד׳ כ). אמר לו הקב״ה לישעיה לא תהא סבור שמא לא הזהרתי אותם על ע״ז תחלה עד שלא באו לסיני לקבל את התורה הזהרתי אותן על ע״ז (שם דבר׳ ב). ואמר לו יחזקאל מה אתה סבור שאיני מתקיים עליהם מתקיים אני עליהם בודאי (שם שה״ש, זלא קומסך). א״ל הקב״ה (למשה) מה אתה סבור שתהיה כהן גדול קרא לאחיך שישמש כהן גדול (תנחומ׳ שמיני ה, הו׳ בובר). פעם אחת נכנס יהודי לאכול שם ולא נטל את ידיו היה סבור שהוא עובד כוכבים נתן לפניו בשר חזיר (שם כד). שלא יהיו האומות העולם אומרים מה דוד סבור החריב בית אלהינו (פסיק׳ רבתי, ותהלס). שהייתי סבור שאני מתנבא דברים טובים וניחומים (שם, ויהי בעת ספרחה). כיון שעשו אותו המעשה כעס עליהם (על ישראל) הקב״ה ואמר להם סבור הייתי שתהיו לפני כמלאכי השרת (פדר״א מז). — ובספהמ״א: למדנו שסבור רבא כשיש לו מעות ללוקח יכול לסלקו לבעל חוב והלכה כרבא (תלמידי רב יהודאי גאון, הלכ׳ פסוק׳, 43). השב אשת האיש ואל תהא סבור שמא תתגנה בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך (רס״י, ברא׳ כ ז). אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך (הוא, ויקר׳ י ג). כלום באתה לישאול על כך אלא מפני שאתה יודע שאין מצוה עומדת בפני פיקוח נפש וסבור אתה שאף זו תדחה מפני פיקוח נפשך אין זו דומה לשאר עבירות (הוא, פסח׳ כה:). שלח לחמך על פני המים לאותו אדם שתהיה סבור שלא תיהנה ממנו לעולם עשה לו טובה שהרי לרב הימים גם הוא יעשה לך טובה (רשב״ם, קהל׳ יא א-ב). ואני סבור שאין לך מנוס מחקור בשאלת הגזרה והבחירה (ר״י א״ת, הכוזרי ה יט ה). והאיך אתה סבור שהיה בזמן ההצלחה ההוא (שם ג כא כ). ואינני סבור שאומה מן האומות תקבל כעבודה הזאת לאלהיה זולתי הסגולה הזאת (שם סג). שמא אתה סבור שמכות ופצעים היו שם לא היו שם אלא דברי פיוסים (ר״י בן נחמיאס, פי׳ משלי ג ל). לכן אמור תחלה למי שאתה סבור שיהו נשמעים דבריך (ספר חסידים תתתתסעא). אלו נשבעין בטענת שמא אע״פ שאינו טוען ודאי אלא אומר סבור אני שאתה תפשת משלי (טוח״מ, שבועה לג). — ובחבור עם כנוי השם, סבורני, סבורך: ושמעתי ממורי אבי הר״ב שקבל מרבותיו משום רבינו תם וסבורני שהוא כתוב בספר הישר (מרדכי, שבת תנא). ובדקתי בכל הספרים הטובים שמצאתי ומצאתי שתיהן פתוחות וסבורני שטעות סופר יש כאן (אור תורה יג:). כלומר וכי סבורך אתם שבדרך טיול ושחוק נלכה אני והנער באופן שנשובה (פענח רזא, וירא יב.). — ונקי׳: ואלו שכופין אותו להוציא מוכה שחין ובעל פוליפוס והמקמץ והמצרף נחשת והבורסי בין שהיו בם עד שלא נישאו ובין משנישאו נולדו ועל כלן א״ר מאיר אף על פי שהתנה עמה יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו איני יכולה לקבל (כתוב׳ ז י). יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאבא נותן לי עכשיו שאין אבא נותן לי מה אני יכולה לעשות או

הקדמה לד, 215). ואם כל זה אין דבריהם מקובלות עליך בסוברך שגבה קומתך ורבוי בשרך מכרעת את החכמ' (ר' אליהו, שב' מוסר כה). ואם הם ישבחוני ויכבדוני בסוברם שעשיתי דבר גדול (פלא יועץ קסט). ובויישה עלי כהניך חרפה עד מתי תשתכרין שבסברו שתנה טעמה ואכלה בצהרים והיא שכורה ועל כן נופה בדברו (ר"י הדסי, האשכול, פתיח' י:). ואין לסבור כי הענין היה תלוי בב"ד ומה שרצו עשו (ר"א הקרקשי, ג"ע ז::). אמנם מה שראוי לסבור כי לא רצה הכתוב לבאר אלא איך תהיה זבה בתחלתה (שם קיג:). ומומחה הוא מי שלמד בתורה שבכתב ושבע"פ ויודע לסבור להקיש ולהבין דבר מתוך דבר (ר"ע מגעי, סנה' ג א). והידיעה היא הבנת הצפצוף והירמתה לסבור הענין בפרישת הכנפים (הרקאנטי, שופטים כ.). — וציני: אמר להן הקב"ה לנביאים מה אתם סוברי' אם אין אתם הולכי' בשליחותי וכי אין לי שליח ויתרון ארץ בכל היא (מד"ר שמות י). אמר איוב לחבריו מה אתם סוברי' שכל מה שאמרתם הוא כל שבחו מי יוכל לספר כל שבחיו וגבורותיו של הב"ה (שם לד). — ובסהמ"א: ואני סובר בבין השמשות כדעתו של ר' יוסי וכו' ואל תשיבני אתה מדרך הדעת שלך כי איני סובר כדבריך (רב נסים גאון, ברכ' ג:). והיינו סוברים שאתם עומדים על האמת עד אשר באו האיגרות האחרונות (קטע בן מאיר, JQR, NS, V, 1915 ,553). אילו עמדו הדברים הללו היה לדבריך ולשאילתך שבזמן שהעת דחק אל יתפלל הציבור מנחה בלחש אלא ירד שליח ציבור ויכוונו דעתן ויעקרו את רגליהן ויפסעו לאחוריהן וכן היינו סוברין (תשו' גאוני הרכבי, רכז). ושאמר ר' אליעזר עם הארץ מותר לנחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת אטו אדם שיש מח בקדקדו סובר שכל עם הארץ מותר לעשות בו כן (שם שפ). והיה הענין אשר נשאלתי עליו ויקבר אתו בגי (דבר' לד ו) והייתי סובר בו בעת ההיא מה שאני עתיד לזכרו לך באות האלף והתו מספר השרשים והיה המאמר ההוא מה שלא התעורר אדם לפני (ר"י א"ת, הקדמה, כח 185). ואני סובר שזה שאמרו שםבן ארבע אותיות חכמים מוסרים אותו לבניהם ולתלמידיהם פעם אחת בשבוע אין זה איך יהיה הדבור בו לבד אלא ללמד גם הענין אשר בעבורו ייוחד זה השם ויהיה בו סוד אלהי (ר"מ א"ת, מו"נ א סב). וכל אילו הדברים הסובר אותם מכחש ביי' ובתורתו (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ג עז). והייתי סובר כי הגיעו אגרותיהם אליכם והנה אגרות באות זו אחר זו כי האיש הנודבם תובע אותם (ד"ה של יהודי מגריס וא"י ב, מן 142). ומקבלי דתנו הבין הם סוברים שהחפץ היה בשעת הבריאה בששת הימים ו(ה)מצואים כלם מהנבראים מהלכים על פי טבעם ומנהגם אשר ברא בהן בוראם מיום הבראם ועד עתה (שם). ואפילו לדברי הירושלמי שסובר כי בשתיהן הובקעה העיר בי"ז בתמוז (ריטב"א, על תעני' ר"ה א כח::). פסקו הגאונים הלכה כשמואל דאמר (פסח' קא) אין קידוש אלא במקום סעודה וכן סוברין רב הונא ורבה (סמ"ג, מ"ע, קידוש והבדלה כט). כן הראיה השכלית אפשר שתטעה וזהו שהמשיל הענין לרואה איש העומד רחוק ממנו וכפי ראות עינו סובר שהוא ראובן לפי שכל סימני האיש יעידו על זה וכשיגיע למקומו קרוב אצלו יראה שטעה (רכה"ו, יין לבנון, פי' על אבות ב ו). ובויישן היינו שמתבייש על כל דבר ודבר אפילו במקום שהחכמים ואנשי השם אינן מתביישין בו וזה סימן לרוב חוששו לכבודו וסובר תמיד שמגיע לו כלימה ובושת (שם ז). — ואמר הפיטן: והדם שנקטם הוא כשר אכן יהיה עבות נצבר בן הערכה מינה רבה על הנחל או במדבר סימניה פי עלה חלק אודם עצה יגבר אלה החקים נתנו אל עם ישע נותנם סובר (פזמוני לסכות, סמא"ל תשלח:). — ורגיל ביחוד בתמונת בינ' פעו' סבור [1]), היה סבור, במשמ' פועל: יודע אני שהנזיר אסור ביין אבל סבוּר הייתי שהחכמים מתירין לי מפני שאין אני יבול לחיות אלא ביין (נזיר ג ד). סבור אתה שאתה מחמיר עליו ואינך אלא מקל (ר' יהודה בן בתירה, מכילת' בא ח). שאם נדרה בתו ואמר סבור הייתי שאשתי הרי זה יחזור ויפר (ספרי, במדי קנג). עמדתי והתפללתי עליהם ושמעתי תפלתי וסלחתי לעוונם הייתי סבור שאני עמהם בתפלה והם לא התפללו עלי (שם, דבר' כז). למלך שצד צפור ונותנו ביד עבדו א"ל הוי זהיר בצפור זה לבני אם אתה אבדתו ולא תהיה סבור צפור כאיסר אבדת אלא כאילו אובדת את נפשך (שם, מח). ותיזורתי על כל חביריו ולא מצאתי לי חבר הייתי סבור שמא טעות היא ביד רבי (ר' איסי הבבלי, תוספת' זבח' ב יז). אילי ציבור שהיה סבור שהן כבשים ושחטן

---

1) [וכן בארמית סביר. ועי' Segal, Gram. Mishn. Heb. § 336].

לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו. מר סבר בטלה מחשבתו ומ"ס לא בטלה מחשבתו (שבת עז:). מעיקרא סבר (רבי) מקצת היום ככולו ולבסוף סבר לא אמרינן מקצ' היום ככולו (מו"ק עז:). ר"י סבר נשואה מותרת לארס ורבי יוסי סבר נשואה אסורה לארס (יבמ' נג:). וסבר ר' יוסי על המזיק להרחיק את עצמו (ב"ב יח:). מכלל דרב הונא סבר בעל נוטל בראוי כבמוחזק (שם קכה:). בילדותו מאי קסבר ובזקנותו מאי קסבר בילדותו סבר ישראל אדעתא דעכו"ם פלח כיון דעכו"ם מבטל דנפשיה דישראל נמי מבטלה ובזקנותו סבר ישראל אדעתא דנפשא פלח וכו' (ע"ז נג:). ביום נחלה ביום שסברתי לעשותכם נחלה לשמי לא קיימתם מלכותי עליכם (מד"ר במדב' ז). וידבר יי' אל משה לאמר עלה אל הר העברים הזה הר נבו מה ראה לומ' אחר פרשת נחלות אלא ששמע משה רבינו נתן תתן להם סבר שנתרצה לו הקב"ה (שם, כא). א"ר ברכיה השבתי לרבי חלבו והא כתיב (בראש' לב) ויאמר שלחני כי עלה השחר אמר לי תנוקה סברת לחנוקיני גבריאל ומיכאל הן הן שרים של מעלה (מד"ר איכ', פסקי יי' כי לא תמנו). וסבר הקב"ה להשליטו (להאדם) בעולמו ולעשותו מלך על כל בריותיו (פסיקי רבתי, שור או כשב). — ועם כי: מפני השב אבידה לבעלים אמרו פועלים אוכלים בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת סבורה מהלך כעושה מעשה דמי (ב"מ לא:). — ובסהמ"א: אבל פירושין שיש באגדות ובקטנות מה ענינם אצל תרגום הסבור סברת כי אסרנו לדרוש מקראות חס ושלום לא כן הדבר אלא כן אנו אומרין כי המדרשות יפין הן ונאין מן האגדות ומן הקטנות (תשו' הגאו', הרכבי רמס). מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכ' ג לח) נפתר בלשון תמיהה ולא היה בו כח להבין פתרונו היטב ולא יוכל לדעת היטב חקר מוצאו כי סבר ועלה במחשבתו כי ענין בהרעות והטוב מעשה בני אדם (ספ' תשו' תלמיד' מנחם ודונש 31). ואמר מי אשר חטא לי (שמות לב לג) כי אשר חטא לי וזו המלה לא תפול על דבר הנודע בלשון עברי ולא יתכן זה החוק כי אם בלשון ההגרי בלבד לא יפול כי אם על הנודע בלשון והוא סבר כך ואינו כך (תשו' דונש על רסע"ג 47). ויראה הכפל בהם בקצת המקומות ושנסבור בהם שהם מבעלי הכפל כמוהם (ר"י א"ת, הסרסים לריב"ג, הקדי' 5). ומהם מי שראה להאמין בשתי הדעות ההכרח והצדק ואמרו כי המעמיק בהם אינו נצול מחטא ומכשול על איזה דרך שיסבור אותם (סוא, מו"ה, עבודת האלהים ם). ואמרו כי בטלמיוס לא הרגיש בזה ומפני כן נשתבש במדת זמן השנה וגם מפני שסבר שמקום רום החמה ומחניהו במזלות אינו זז לעולם (ר"י הישראלי, יסוד עולם, א.). אמנם חיוב המדות הטובות לא יחשבו ולא יסברו שהוא מן הדת והדין (רמב"ם, אגרי' יב.). לפיכך צריך אתה להיזהר מיכן ואילך שלא תסבור כי הקלף שאמרו רבותינו הוא רק הנקרא מצה היא טעות גדולה (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת, גנזי מצרים 14). על זה הדעת תתמנו כי סברנו כי כך שנים היו למלך או סברנו כי כך שנים היו בשמטה כמו שבתבנו (ר"י בן מלכי צדק, שביע' י ג). אבל מדרבנן אין הוכחה שיסברו כך אלא מתוך הסברא (סמ"ג, מ"ע קידוש' מח). שלא יסבור הלוקח שנמכרת לפרוע ממנה כתובת אשה (טוח"מ קט א). וככה סברו כל החכמים המפורסמים ז"ל (מ' במיילי, ספ' עריות, הקדם סכה ג, 60). וככה סבר המאור הגדול ז"ל כאשר נבאר (שם 64). ואסבר שהוא גדר חסר וכו' (ר' דוד אבן יחיא, לשון למודים ב 3). שאם תסבור אתה בעצמך שצדקת עדיין לא פעלת כלום (נועם אלימלך כח, יג:). שיאמרו פירש ממנה בשביל שהיא בעורה הלא היתה כן כשנשאה ולמה לא הניחה מתחלה סבר וקבל זהו כי אשה כושית לקח (פענח רזא, בהעלותך מע). או אמר הוא שוה כך מוכרהו לי בחצי אם תרצה שאין דעתי לקנותו אלא בכך וכו' דברו קיים ואין בו אונאה שכבר סבר וקבל (ר"י אבוהב, מנו"ה ד א א א ה [1]). וגם הרב המורה סבר כן (ר"י אברבנאל, שמים חדשים עיון ב, יג:).—ואמר הפיטן: קול אומר קרא קולי אל יי' אקרא רישע לא יחובר רשות קחת סבר ראויה בכל סבר רחש לבי דבר שלוך לים עקשותי שיננתי חיצי קשתי (Elbogen, Stud. 120). חפצו למלאת סברו חקי אלהים ברו (אור ישראל, יוצ' יום א שבוע', מחז' איטלי' א, קמז:). ומלאכת חרוזים חשבו כי למדוה וסברו כי סבלוה (ר"י חריזי, תחכמ' יח).—ובמקור: אין נמנע לחבר אליו לאו אחר מבלתי שיהיה תוספת במצות אבל יהיה פנים אחרים נכונים אין היזק בסבור אותם כאשר לא הזיק סבור שבעה פנים בלא תאכלו על הדם והוא גם כן לאו אחד (ר"י א"ת,

---

[1]) [בדפו' שלפנינו אין מאמר זה].

וחבר (יול׳ לשה״ג). — °וסֵבֶר לבבות: לאלהינו נאמר בסבר לבבות נודע בשלשים ושתים נתיבות על כלם אותות בתובות כי זה אלהים אלהינו (רלב״ע, סוף ״״ אלהינו). — °סֵבֶר הפנים, הבעת מראה פניו של אדם המעידה על רגשותיו, תכונותיו ואפיו, Miene; mine; demeanour: והיה מנהג אחד מן הפילוסופים בשבתו בבית משתה היין אמר לקראת בעל המוסיקא עורר הנפש לקראת כתתיה הנכבדות מן הענוה והיושר וסבר הפנים והגבורה והתנינה והצדק והנדיבות (ר״י חריזי, מוסרי הפילוסופים א יח). ועל שכמו ישאנה ועתרות יענדנה ובסבר פנים יקבלנה ובחסד וברחמים יכלכלנה (ר״י זבארה, שעשועים, הוצ׳ דודזון 27). אמרו חכמי המוסר שלשה אין לבטוח בסבר פניהם המלך והים והעושר (המאירי, על משלי ג). ממקום הייתי עובר למצוא מזוני בפנים סבר (קליר׳ לשחרי לוס כפור, מחז׳ איטלי׳ ב, קז:). — ב) *סֵבֶר פנים יפות, הבעת פנים של רצון, נחת ונעימות: אמור מעט ועשה הרבה זהוי מקבל את כל אדם בְּסֵבֶר[1] פנים יפות (שמאי, אבות א יח). מכיון שקבלו עליהן בסבר פנים יפות העלה עליהן הכתוב כאילו מאיליהן קיבלו עליהן (שביעי׳ ו א). אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מקבלין אותו בסבר פנים יפות (תוספת׳ סנה׳ ע ג). אמר לפניו רבון העולמים אתה מאריך אף ועבד אם יהיו מעשיו טובים ויהא שומע לרבו ויה׳ רבו מסתכל בו בסבר פנים יפות אין מחזיקין לרבו טובה (מד״ר במדב׳ עז). על ידי שקבלה (השונמית) אותו בסבר פנים יפות ושמשתו זכתה להחיות את בנה (ר׳ יהודה בר׳ סימון, שם, שה״ש, סמכוכי). כיון ששנה להן משה את התורה וקבלה בִּסבר פנים יפות העלה להן הכתוב כאלו קבלו היום מהר סיני וכו׳ ואתם אחינו בני אושא שקבלתם רבותי׳ בסבר פנים יפות על אחת כמה וכמה (ר׳ אלעזר בן יעקב, שם). באו וראו מאותו עני פרעה מה עשו כשירדו למצרים קבלם בסבר פנים יפות והושיבם במיטב הארץ (שם אסתי׳, אס על המלך טוב). למלך שעשה סעודה והיה לו שני שונאים וזימן אותם ואמר לאותם המסובין קבלו את אלו שונאי בסבר פנים יפות (ר׳ לוי, פסיקת׳ דר״כ, זכור). ולחנה יתן מנה אחת אפים בסבר פנים יפות (פסיקת׳ רבתי מג). — ובסהמ״א: ולא יהא

[1]) כך בנקוד עליון, נמצא בסדור תימני כ״י בריטי׳ מוז׳ Or. 2227.

מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות (רמב״ם, דעות א ד). אז שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה ובעם (סוא, ישו״ה ה יא). סובלים בסבר פנים יפות תהפוכות הימים (רש״ע פלקירא, המבקש כז). בא להזהירנו שנתרחק ממדת הגאוה והיגון לקבל הִמקרים בסבר פנים יפות (ר״י בן כחמיאש, פי׳ משלי יח יד). כי האם המעט ממך תנחומות אל שלא תקבלם בסבר פנים יפות (אלשיך, פי׳ איוב טו יא). — °וּבְסֵבֶר פנים רעות: כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה (רמב״ם, מתנות עניים י ד). והוי מקבל את כל האדם בשמחה פי׳ ציוה להתענג עם הבריות ואל יקבילם בסבר פנים רעות וכבושות בקרקע אלא מביט פניהם בשמחה ובהדוה כל בני אדם ואפי׳ עבדים וקטנים וגוים (ר״י בן עקנין, ספי מוסר ג טז). — ג) כמו *סְבָרָה, סברו של דבר, הפרוש הנראה לעינים ומתקבל על הלב: חייך כך הוא סברו של דבר אלא כך הוא עקרו של דבר (ילק׳ שמע׳, שמואל קכח). מה שאין שליח צבור מקדש וכו׳ זהו סברו של דבר אם יאמר קדיש על המגדל (רש״י, סדור תלא). ואם היה מאמרי ומחשבת דעתי וסברי (מנחם הקראי, לקו״ק נספח׳ 48).

*סַבָּר, ש״ז, בעל סברה, חכם חד השכל: אמר רבי יהודה הסבר[1]) לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על מחיצות המגיעות לתקרה וכו׳ (ערוב׳ עב:). שהיה חכם במקרא ובקִי במשנה וותיק בהתלמוד וסבר בהגדה (מסכ׳ סופר׳ טז ז). — ובסהמ״א: כי נפלו במקום אדוני המלך שני אנשים מאנשי ארצנו שם האחד ר׳ יודא בר מזויר בר נתן איש נבון וסבר וגרסן ושם השני ר׳ יוסף הגרים גם הוא חכם (מכתב ר׳ חסדאי למלך הכוזרי). איש חכם בתורה פייט וסבר בדת אל גבר וכו׳ חכמים ונבונים דעתנים ופייטנים מלמדים ומשננים (יוחסין של אחימעץ, סדר החכמים ב׳, הוצ׳ ניבויאור, 112). ושם נקרה שור אחד מבין וסבר ופרא למוד מדבר (משל קדמוני א).

*סָבַר, פ״י, — א) חשב, דעתו היתה כך וכך: ר׳ זעירי סבר לקרוב׳ כדי לשוה עמו תחלה וסוף (ירוש׳ ברכ׳ א ח). — עת׳: ואפילו יסבור רבי לעזר כרבי יוחנן רוב ארץ ישראל נתונה ביד ישראל (שם דמאי ב א).

[1]) [עי׳ הערה לערך סַבָּא]

ידיו של אחד מהן יפות רשאין לומר טול חלקך וצא ולא עוד אלא אפילו חמשה ועשו סיבולת רשאין לומר לו טול חלקך וצא (פסח' פט:). מעשר עיר פרקון לשם יוסי לשם שמעון לעלות לאוכלן בירושלם חולין אני אומר סיבולית עשו ביניהון (ירוש' מעשר שני ד ט).

*סבר[1], ממנו *סְבַר, א.*סֵבֶר, ב.*סֵבֶר *סַבָּר, *סְבָרָה, *סברא, *סברון, *הסְבָּרָה, *סְבָרִיּי, *סַבְרָן, *סְבָרְתִּי.

א.*סֵבֶר, סְבַר (במשקל ארמי), ש"ז, כמו שֶׂבֶר, תקוה, Hoffnung; espoir; hope: מנדיכם אלו עמי הארץ שמא תאמר פסק סברם ובטל סכויים ת"ל ונראה בשמחתכם (ר' יהודה בר' אלעאי, ב"מ לג:). תאנים הטובות אלו צדיקים גמורים תאנים הרעות אלו רשעים גמורים ושמא תאמר אבד סברם ובטל סכוים ת"ל הדודאים נתנו ריח אילו ואילו עתידים שיתנו ריח (מרי בר מר, עירוב' כא:). שמא תאמר אבד סברן ובטל סכויין ת"ל עומדים שעומדין לעולם ולעולמים (רב חמא ברבי חנינא, יומא עב.). ושמא תאמר אבד סברי ואבד סכויי ת"ל אני ה' אני סברך ואני סכוייך ועלי בטחונך (ספרא, אחרי מות ט יג). אלא אל תהי קורא יש שבר אלא יש סבר שראה באספקלרי' שסברו במצרים ואיזה זה יוסף (מד"ר ברא' לא) — ובסהמ"א, בתפלה: העתר לנו רוב רחמך ואל תבישנו מסברנו והושיענו למ"ש (סדר ר"ע השלם א, שני וחמישי וקריאת התורה, קלט:). — ואמר הפיטן: הנני כיונה בלי אבר במתים חפשי ומה לי עוד סבר כמו חללים שוכני קבר (אברהם, אמנם כי, מנחי יוה"כ, שם ב כה: ורשה). סבר תוחלתנו הראנו את פניך נעימות (יי' אלהים, יוצ' לשבת הפסקה ב). ענה דודי ואמר לי גם תתי סבר ורק אין דבר נוסו גודו כבר (אור', יוצ' א פסח). אלהי סברי בך שתי ומתי מתאות נפשי (יוצ' לשבת א אחספ"ם). סגלתך דוחק צורר סברה להמיר כבודך בצר עד אנה יי' אקרא ממצר עונני במרחב ידך לא תקצר (גרשם בר' יהודה, איה כל, סליח' יום ד). סמלוני רשע לקצף נקם תלבוש סבר קויך וסכוים תעמיד מליבוש (סליח' לצום גדליה, מחז' איטלי' ב, ס.)' טוב מבטן גוחי יוצרי וסברי ומבטחי בידך אפקיד רוחי (אזעק, סליח' ליום ג עי"ת). סלח לשבי פשע סליחה תבריע רשע סדור תשובה תשע סבר פדות לישע (סדר' לום כפור, מחז' איטל' ב, פח.).

[2] [כמו שֶׂבֶר, עי' ערכו. ורגיל בארמית.]

סבר הגיגו ברסן מתגו מבקש להרגו (חזרת מוסף לצום כפור, שם קלג.). ברוגז רחם תזכור יחלתנו סברך במשפט אל תבא ותאחז דבריך (אורה לדקה, סליח' למנחה יו"כ). סלח סוד הערימוך מגר חשבו התימוך סברם בסלסולם ורימוך (יוצ' לפ"ת, שם קסט:). סוגב כהן במזרח ועיניו למערב היפרח נוכח ארון מאורח נתלה סיברו בצרה (Elbog., Stud. 173). תוכל לבדך לעשות את כל תוחלתי וסברי ותקותי תאות נפשי ותשוקתי תהלתי ותפארתי ועזי (שיר היחוד ד). — ואמר המשורר: התנחומים תדבר על לבבי ואנה אחריו נחם וסבר ואיך לי אחרי יצחק תבונה וחיים אחרי שמתיו בקבר (ר"ש הנגיד, התנחומים). מה תקוה וסבר לשוכן תבל יעוף בלי אבר וישוב הבל (רמב"ע, כל מעשי, דיואן, כ"י בודל'). יחייהו אלוינו[1]) וכל סברו ומהרה יהי חבלו במנעמו וחלקו לו משפרה (גילוכיקה, 278). שלמו להרבות וברכתו להגבר למלאות לו כל חפץ וכל סבר (ד"ה יהודי מלכים וא"י ב, מן 120). סבר בנים וירא מעונים (יוסף בן ישראל, ילו הקל, פזמוני תימני'). ומצאנו ענין הבטחון בלשון הקדש מליצים בעדו בעשר מלות וכו' והם מבטח וכו' וסמיכה וסבר ומסעד וכו' (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון ז). וכאשר יאבד סברו (של היצר) ממך בפנים האלה ועשית מה שהסכמת עליו ממעשי העבודה ישתדל להכנים הדאגות בלבך (שם, יחוד המעשה ה). אותו חולה שאבדו הרופא נחתך סברו ממנו (ר' שמואל בן ר' נסים מסכות, מעין גנים לאיוב כט, 92).

ב.*סֵבֶר, ש"ז, — א) אופן התנהגותו של אדם המשתקף בתוי פניו, Benehmen, Betragen; conduite, air; bearing, demeanour: יהי רצון וכו' שתתן לי לב טוב חלק טוב יצר טוב סבר טוב שם טוב עין טובה (דבית ר' ינאי, ירוש' ברכ' ד ב). — ובסהמ"א: שיהא סברך ודעתך טוב להם (מחז' ויטרי 475). והמשלש המיתר המשנה אל הדם ואל המרה השחורה והוא כמו זמן הסתיו וזמן החום והוא כמו השמחה ויגון כי הם תועלת משתנות כמו האצבעות והיתרות אשר ישתנו בכל מיתרי הכינור מחלק הגבורה המלכות והנדיבות וסבר ומחלק המורך הזולות והכילות והחושך (ר"י חריזי, מוסרי הפילוסופים א כ). — ואמר המשורר: וכל סבל בסבר טוב שפטיו מליציו טוב ביום משפט מעידים (ר"ש הנגיד, הכימים). קדמתי לטול בסבר רשות מרב

[1]) קרי: אלוהינו.

אבל יעקב ועשו היה הפלא הגדול כי יצירת שניהם היתה בשליא אחת ומטעם זה היה הרצוץ בבטן כענין שכתוב (בראש' כה כא) ויתרוצצו הבנים בקרבה ומפני זה הוצרך לומר אחי רבקה אם יעקב ועשו לומר סבלנית זו מי היתה (בחיי, תולדות, ד"ה אם יעקב ועשו). לכן תהיה האשה סבלנית ולא כעסנית דמסבת רגע של כעס שכועסת על בעלה גורמת כל הרעות הנז' עליה (ר' אליהו, שב' מוסר כד).

סַבְלָנוּת, ש"נ, מדת הסבלן, Geduld; patience; forbearance: ענותנותו סבלנותו שסבל את זה ולא הרגז (כפ"י, גיע' כו.). מי שרצונו מן העולם במה שמספיק לו יהיה המעט שלו די לו והסבלנות ממין המדה הזאת ואחד מן החכמים היה מצוה את בנו ואמר מי שאינו סובל דבר אחד ישמע דברים רבים (הקמה"כ לרסב"ג א 3). עם טוב ההבנה וההנהגה והסבלנות (ר"ש אבן ויגנא, שבט יהודה 85). ואמר (סוקרט) הסבלנות שער הרחמים (אריה מודינו, למח לדיק, מהגבורה כה). הנוטים בטבעם אל המאכל או אל המשגל או הגאוה או קנאה או כעס ודומיהם ועם כל זה הם עוצרים אותם וזה היא סבלנות וגדולה ומשובחת מאד מן הראשונה (שם, מכביסת התאוות לג). וכדי להשלים חוקי הוצרכתי לסבות סבלנות ויסורים אלו (אלשיך, איוב כג יז). הענו הוא סבלן ומהסבלנות יבא שלוה ובענוה ישקיט כעס של אדם הכועס עליו (ספ' אורחת לדיקים, הענוה ט:). כנגד הכעס הסבלנות והעדר הרגשת החרפה (10. Bericht, Lehr. f. d. Wiss. d. Iudenth. in Berlin, 12). המדות הטובות כרחמים וענוה בשת וסבלנות (בן זאב, הקדמ' בן סירא). כי רק ארך רוח וסבלנות הוא המפתח אל החכמה ואל שמחת החיים (גוטלובר, ממארים של פרנקל 65). ואין רוח הסבלנות נוססה בם להטות אזנם לדברים ארוכים (יל"ג, אגרות א ז). ומעט מעט תבקיע הסבלנות בלבות העקשים הקשים כגידים (שם מז).—ורגיל בדבור ובספרות החדשה במשמ' נשיאות פנים לדעות מתנגדות, Toleranz; tolérance.

א. **סִבֹּלֶת**[1], ש"נ,—בלשון אפרים במקום שִׁבֹּלֶת, ועי' זה הערך: ויכו אנשי גלעד את אפרים וכו' וילכד גלעד את מעברות הירדן לאפרים והיה כי יאמרו פליטי אפרים אעברה ויאמרו לו אנשי גלעד האפרתי אתה ויאמר לא ויאמרו לו אמר נא שִׁבֹּלֶת

1) עי' הערה לקמן.

ויאמר סִבֹּלֶת [1]) ולא יכין לדבר כן ויאחזו אותו וישחטוהו אל מעברות הירדן (שפטי' יב ד-ו)–ובהשאלה, חלוף שין ימין בשין שמאל: ורבותינו דרשו ישיתנו כאלו היא בסבלת (המאירי, על משלי יב, ד"ה דאגה בלב איש ישחנה). שיש שקורין זאת המלה (בן תשעים לשוח) בסבלת מלשון לשוח בשדה (הוא, על אבות ה כא).

ב.* **סִבֹּלֶת**, סיבולת, סיבולית,—השתתפות במזון של סעודה בחבורה [2]): אף בני חבורה שעשו סיבולת והיה בהן אחד שהיה ידיו רפות רשאין לאמר לו טול חלק שלך (תוספת' פסח' ז י). בני חבורה שהיו

1) זו עדות יחידה אך מפֹרשת, כי בזמן המאורע הזה היה הבדל בהכרת אחד מקולות הלשון בין אפרים ושאר שבטי ישראל, שאנשי אפרים לא יכלו להוציא הכרת שׁ בכלל. כי אלמלא היתה הכרת קול זה בכח כלי הדבור שלהם אלא שבמקום שִׁבֹּלֶת היו הם אומרים סִבֹּלֶת מפני שכך היה מנהג לשונם, כי אז היו בודאי אמרים ברגע זה גם הם שִׁבלת כדי להמלט ממות. ומכל מקום יש לפקפק אם באמת אמרו אפרים כל שׁ ס, כי אפשר שבני אפרים אמרו במקום שׁ שׂ, ומה שהכתוב אמר כי אמרו במקום שבלת סבלת הוא מפני שבזמן כתיבת המעשה הזה לא היה להכותב דרך אחר לפרש איך הוציאו אנשי אפרים את הקול שׁ מפיהם, יען בזמן ההוא לא היה באלף בית העברית לשני הקולות שׁ ושׂ אלא אות אחת ש, כמו שיתבאר בערך ש. וסמן להנחה זו הוא שבדברי הנביא הושע, שאין ספק בדבר שהוא יליד אפרים וחי כל ימיו באפרים, אותן המלים שבאו בהן שהן כתובות בכתיב הכללי של הלשון העברית באות ש. כתובות גם כאן באות זו ולא באות ס, משמע כי הושע אמר אותן בקול זולתי הקול ס. כי קשה להניח שהכרה בני אפרים נשתנתה אחר קבלת האלף בית. וכתיבת המלים היתה כבר קבועה בזמנו של הושע, כי הלא בזמן ההוא עוד לא היו הרבה דברים שבכתב, ורחוק הוא שהמעט שהיה במציאות כבר קבע את צורת כתיבת המלים כ"כ שכל מי שכתב כתב אותן גם באותיות שלא היה להן קול בלשונו. הסברה נותנת איפוא כי לבני אפרים, כמו להכנענים שכניהם, היו שני קולות קול ס, וקול שׂ, והשתמשו בכתיבת שני הקולות בשתי האותיות ס—ש ואח"כ כשהמציאו המנקדים הנקודה להבדיל בין שין ימין לשין שמאל, נקדו כך בדברי בני אפרים, אעפ"י שהם לא הבדילו בין שני אלה הקולות. ואין הבדל לאיזה מלה התכונו בני גלעד לשבלת הנהר או לשבלת החטה.- ועי' Littmann, Neuarab. Volkslieder, ועי' עוד Marquart ZAW, 8, 154.

2) [ר"ב מוספיא גזר אותו מהיוני συμβολή, וכן רוב החוקרים. ויסטר' מחברו עם סבל, סבלון. ועי' סנבול.]

לזקן (מד"ר ויקר' לז). רב הונא כשבעלי דינין באו לפניו היה מקבץ עשרה תלמידים ומושיבם עמו אמר יהיה סבלות הקורה על עשרה (והזהיר, שמות כג.). — ואמר הפיטן: והעונה במצרים לעמו והוציאם לחירות מסבלות (רה"ג, שמע קולי, ספ' שירים בית-הבחירה, הוצ' פיליב). אני חומה ושדי כמגדלות אותם סרסר נורא תהלות בעת פקדני להוציאי מסבלות (אני חומה, יוצ' לשה"ג, מחז' איטלי' א', ל:). — *וצמ"ז, סִבְלוֹתַיִם: חכמה ושכל לו ומדע וחבר הכרו אם הם לפניו לסבלותיים הוא הוא הלא וכה לבן עבדו וחבר הלבות חולין קצרותיים (חרוז מוצא במאמר, קבלה על מלאכת השיר, ממחבר בלתי ידוע,[1] הוצ' ניבויער).

*סִבְלוֹן, סיבלון, ש"ז, — משא: אף כלים שהן עשויין לנות אדם לבדו יהא הזב מטמא אותו ברובו וכו' יצא המרכב שהוא עשוי לסיבלון אחר (ר' ישמעאל, ספרא א). — ובהסמ"א: אמר המלך איך תעשו על זה ומה סבלותכם על היוצאת הזאת אמר סבלוני' הנבוך פעם נטירה וכעס פעם נשכח ונעביר ופעם בהפך (ר' קלונימוס, בע"א ל"א:). — ובפרט מ"ר סִבְלוֹנוֹת, מתנות שהחתן שולח לארוסתו[2]: המקדש שתי נשים בשוה פרוטה או אשה אחת בפחות משוה פרוטה אף על פי ששלח סבלונות לאחר מכאן אינה מקודשת (קידוש' ב ו). השולח סבלונות לבית חמיו שלח שם מאה מנה ואכל שם סעודת חתן אפילו בדינר אינן נגבין וכו' שלח סבלונות מרובים וכו' הרי אלו נגבין סבלונות מועטין וכו' אינן נגבין (ב"ב ט ה). המקדש בטעות ובפחות משוה פרוטה וכן קטן שקידש אע"פ ששילח סיבלונות לאחר מיכן אינה מקודשת (תוספת' קידוש' ד ד). גנב ושילח סיבלונות לבית חמיו משלם תשלומי ארבעה וחמשה (שם ב"ק ז יד). גזל ושילח סיבלונות לבית חמיו הרי זה חייב והמקבל ממנו פטור (שם י כ). אני לא שמעתי אלא סעודת אירוסין אבל לא סבלונות (ר' יהודה, פסח' מט.). זו הלכה העלה רבי אחא שר הבירה לפני חכמים לאושא ואמרו סבלונות העשוין ליבלות אינן נגבין ושאין עשוין ליבלות נגבין (ב"ב קמו.). הכי קאמר וסבלונות ודאן מקום שנהגו להחזיר מחזירין (שם קמה.). — ואמר הפיטן: המלך הקדוש כמו קדשה בחתונה הרבה סבלונות שגר לה במתנה (זולת לשבת חנ'). נהגו לשלוח סבלונות הבעל לאשה והאשה לבעל (ר"א הקראי, ספר ג"ע קמג.). — גם סִבְלוֹנִים: היכא שטוען שהסבלונים היו לשם קדושין (מהרש"ל, שו"ת כא, ד"ה כשאל נשאלתי).

*סַבְלָן, ש"ז — מי ששולט ברוחו וכובש את יצרו ממהר להפרע ולנקם: ענו שפל וסבלן (רמ"י, במד' יב ג). ואמר מי מבני אדם יותר סבלן אמר מי שמשיב תאותו (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, 18). הואיל אין לו חכמה שיהיה סובל כעסו וצועק עד שישמעו שכניו אבל הערום הוא סבלן אינו מראה את כעסו אבל הוא מכסה אותו ע"כ נקרא ערום (ר' זכרי' מברצלונה, פי' משלי יב טז, השחר שנה ג, 235). מי שהוא כעסן גדול ולא יוציאנו לפועל ולא יגלנו כלל והוא סבלן ובעל מעצור (שם יט, 287). יהיו כל דבריך כבוד גדול ופיוס לבורא וגם לברואיו מיראתו לקטנים ולגדולים לרעים ולטובים בלב נקי בר ושפל וסבלן בבתף תשא תדמה כי אתה מן הפועלים אשר בבתף ישאו (ספ' חרדים ע:). שמדרך הסבלן שיהיה מעביר על מדותיו בלתי נקשר לכעס וכו' (יוסף כספי, קלור ספ' המדות מאמ' ד, כ"י ותיקן). ועוד הגאוה גורמת שלא יהא סבלן לסבול עול הבריות ואין צורך להאריך בפתיחת מי שאינו סבלן כי ידוע הוא לכל (ספ' אורחות צדיקים, שער הגאוה, ג.). הרבה ענפי' טובי' צומחי' משורש הענוה העניו הוא סבלן (שם הענוה ט:). כל עניו הוא רחמן וסבלן ולומד מן כל אדם ודן את כל אדם לכ"ז (ר' אליהו, שב' מוסר יז). והסבל הזה אם הוא על תלאה נקרא סבל ואם הוא בעת מלחמה יקרא גבורה ואם הוא בעת הכעס יקרא סבלן (ראב"ח, מאזני צדק לאלגזלי, 144). — ומ"ר סַבְלָנִים: אלו המידות הטובות שלמדו ישראל ע"י הצרות והשמדות חדשים גם ישנים ישנים שהיו מעולם רחמנים בשנים[1] גומלי חסדים חדשים שנעשו סבלנים מתונים צייתנים (מדרש שה"ש, הוצ' גריגהוט מו.). האנשים שהם טובי הנפשות נעימי המדות וסבלנים או לא יכעום האדם עליהם או ישקוט הכעס במהרה (ר"י מסיר ליאון, נופ' צופים גג). כל הנזהרים לכתוב במשקל המה סבלנים גדולים טאלעראנט (יל"ג, אגרות א ג). — וש"כ סַבְלָנִית:

1) [עי' דברי המו"ל בהקד', IV הערה 1].

2) [לשון הרמב"ם קידושי' ב ו: ונגזר זה השם מסבל והוא נושא המשא, ע"כ. וכמו מַשְׂאֵת, עי' ערכו, ועי' פלישר אצל לוי III, 720].

1) כך בדפוס, וצ"ל בישנים.

—*נִפְעַ׳, שסבלו ונשאו אותו: על ע״א שהיא נסבלת וגם משאה אינה יכולה למלט אני הסובל אחרים ואת משאי אמלט (רס״י, ישעי׳ מו ד). וכמו שסובל האלהים את העולם תחת ומעלה עם כל אשר בו ונראה בדעת הסכלים וההדיוטים כי הוא נסבל כן סובל רוח החיים את כל הגוף (חכמוני, ספ׳ יצירה סה.). — ואמר המשורר: במוט תנשא אשכלותיה ובכתף תסבל עוללותיה (רלב״ע, חי בן מקיץ). כיעסתי אותו בתוהו והבלים הקניתיהו בפסילים על כתף נסבלים (אספו בעונו, יוה״כ, תימנים). עם היותו בלתי נסבל בלשון (אמת ישרים, סו״ת כז, לב). וגם אחר יגיעה נסבלת כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה לא ימנענו ממך חולש רעיון ועצלות ידים (בחינת עולם, ד״ה אך אמנם, דפוי מנטובה).

—פִּעֵ׳, *מְסֻבָּל, עמוס משא כבד: גם אמשוך העגלות שהמה מְסֻבָּלוֹת (רלב״ע, אל בורא).

—פִּעֵ׳, *סִבֵּל, —שלח החתן מתנות לארוסתו[1]: הוא מאנשי המקום שנהגו לסבל אחר האירוסין (ר״י קולון, סו״ת קסט). שנהגו לסבל תחילה ואחר כן לקדש (שם).

ב׳ סבל[2], ממנו ב׳ סָבַל.

ב׳ סָבַל, קל לא נמצא.

—פִּעֵ׳, מְסַבֵּל, מְסֻבָּלִים, —סִבְּלָה הבהמה וכיוצא בזה, היו ולדותיה הולכים עמה, טִפְּלָה בהם ושמרה עליהם[3], umgeben sein von Kindern und sie pflegen; être entourée des petits et s’en occuper; to be surrounded by little ones, and rear them: מזוינו מלאים מפיקים מזן אל זן צאוננו מאליפות מרבבות בחוצותינו אלופינו מְסֻבָּלִים[4] אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחבתינו (תהל׳ קמד יג-יד).

סִבְלָה[1], ש״נ, מ״ר סמי׳ סִבְלַת, סִבְלוֹת, כנ׳ סִבְלֹתֵיכֶם, סִבְלֹתָם,

—עבודת מַס קשה מֻטֶּלֶת על אדם לעשותה, Frondienst; corvée; forced labour: וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בְּסִבְלֹתָם ויבן ערי מסכנות לפרעה (שמות א יא; גם ב יא; ה ד-ה; ו ו-ז). — ובמדרש: ראה (משה) משוי גדול על קטן ומשוי קטן על גדול משוי איש על אשה ומשוי אשה על איש משוי זקן על בחור ומשוי בחור על זקן והיה מניח דרגון שלו והולך ומיישב להן (לישראל) סבלותיהם ועושה כאילו מסייע לפרעה (ר״א בנו של ריה״ג, מד״ר שמות א). ויישב (משה) להם (לישראל) סבלותם בין איש לאשה בין גדול לקטן בין בחור לזקן א״ל הקב״ה (למשה) אתה ישבת לבני סבלותם חייך שאת עתיד ליישב ולפרש לבני נדריהם בין איש לאשה בין גדול לקטן בין בחור

---

[1]) [נגזר מהשם סבלונות. ועי׳ קדוש׳ נ: א״ר פפא באתרא דמקדשי והדר מסבלי חיישינן, מסבלי והדר מקדשי לא חיישינן, ע״כ.]

[2]) בערב׳ שבל a). ולא ראו הקודמים שרש זה בעבר׳, ועי׳ הערה להערך.

[3]) עי׳ הערה לקמן.

[4]) כך בנוסחה המסורה, ואין לברר בודאות אם זו היא המלה כמו שיצאה מפי אומרה. השבע׳ תרגמו παχεῖς, והוא גדולים, עבים, שמנים, אך לא ידוע אם כך היה אצלם פרוש המלה מְסֻבָּלִים או היתה להם מלה אחרת דומה לזו. עקילס σιτευτοί, ר״ל מפטמים. בזמן של רב ושמואל בודאי כבר היתה מלה זו כתובה כאן, כי דרשוה במשמ׳ משא וצער: מסובלים (השרים) במצוות, מסובלים ביסורים (ברכ׳ יז.). וכך ר״י ור״ל במשמ׳ סובלים וא״ז (מדרש, הובא בילקוט). ת״י: תוריגא מארי מטיל, ע״כ. ר״ל בעלי משאות. וכעין זה גם ריב״ג: אלופינו מסבלים יעני קויה מטלעה בח׳דמתהא וחמלהא ונקלהא ומנ אחשנ מא תתרג׳ם בה הד׳א אללפט׳ה׳ אנ יקאל פיה מוג׳דה יעני קויה אלט׳הר ללנקלאנ ואלח׳דמה, ע״כ. ובעבר׳: מסבלים ר״ל שהם חזקים ויכולים על משאם ועבודתם וסבלם והטיב לפרש במלה זו שהיא ר״ל חזקי הגב כלומר שיש להם כח לסבלה, ע״כ. רש״י בדרך דרוש כמו ר״י ור״ל. ראב״ע: כי הם סובלים העגלות המלאות. רד״ק: ופירוש אלופינו מסובלים ר״ל שורינו החזקים ויכולים לסבול משאם ועבודתם או ענין מסובלים מרוב הבשר והשומן שהיו... [המחבר ז״ל לא גמר הערה זו. ונראה שהיה בדעתו לגזור את הפעל מהערב׳ שַׁבַּלַ a), גדל והיה לבחור; אַשְׁבַּלַת, גדלה האשה הפנויה (או האלמנה) וטִפחה את בניה בלי להנשא עוד; וכן אַשְׁבַּלַ עַלַיהִ, נטה אליו באהבה וכדו׳. עי׳ Lane, Arab. Dict. I, 1499.]

[1]) משרש סבל, עי״ש. [וצורת הנק׳ של סֵבֶל.] והנה איש ממדקדקינו לא קבע צורת הנפרד משם זה, גם לא הרד״ק, ולפי הסמי׳ וכנויי הרבים ממנו שבאו במקרא אפשר נפרד סִבְלָה וגם סְבָלָה. רק בוקסטורף ב- .Lex. Heb, קבע סִבְלָה, והחדשים מחכמי אע״ה מניחים שתי הצורות.

---

a) شبل.

a) شبل، أشبلة، أشبل عليه

כוכבים שבתוכם (חזקוני, שמות לג יח). והירא את דבר יי' יאמין כל דבריהם ואף אם לא יסבלם דעתו ולא יבינם יתלה הדבר בחסרון דעתו (ר״מ אלדבי, ש״א ט). לפי שלא סבלה דעתו ולבו (של בן זומא) אותן המראות הגדולות שראה בצפיית המרכבה ונפגע (ר״י ברללוני, פי׳ ספר יצירה לו).—ופעו׳, דעת סְבוּלָה, כמו סַבֶּלֶת: חקה חקק הקב״ה ואין אתה יכול להרהר וכו׳ אלא מדרשות תוכל לדרוש בה כפי שהדעת סבולה (פענח רזא, חקת, כב:).—וחוש הראות: ובכבוד ההוא מה שיוכל לסבלו ראות הנביאים ויש בעקבותיו מה שראותנו סובלת אותו כמו הענן ואש אוכלת ממה שהוא רגיל אצלנו (ר״י א״ת, כוזרי ד ג).— °סָבַל דָּבָר, פעולה הנעשית בו: כי הכסף המזוייף הנעש׳ במלאכ׳ האלקימיא יש ממנו שאם יותך פעם אחת לא תגלה רעתו אבל אם יותך שנית תגלה רעתו ויש שיסבול ב׳ התכות ויש שיסבול ג׳ או ד׳ או ה׳ ובסוף תגלה רעתו (ר״י אלבו, העקרי׳ א ח).—°סָבַל, היה לו כח לעשות איזה פעולה: וירבו החושים כפי סברת זה בעל הדעת ולא יהיו חמשה ואין ספרנו סובל לשפוט בכמו אלה הענינים לאורך הטענות בהם (ראב״ד, אמו״ר א ו 27).—°סָבַל דבר תשובה, ענין, פֵּרוּשׁ וכדומ׳, אפשר להשיב עליו, לפרשו או לבארו באופן ידוע: הענין הזה סובל שתי תשובות (ר״י א״ת, הרקמה, שער א 3). ואמרתי בגלוי לפי שהלשון הזה סובל הענין הזה (הוא, פי׳ הפרשי׳ לריב״ג, פרק דרם; וגם רקע). ודע כי נצב ימינו כצר סובל אצלי שיהיה כמו ושבר את המצבות פועל חולף כבד (שם, פרק רלב). ותרגיל עצמך לפרשם ולבארם (את כה״ק) ולהתבונן במלותם ובלשונם מה שסובלות מן הענינים ומה שיש מהם כפשוטו וכו׳ (הוא, מו״ה, השבון הנפש ג). והייתי רוצה שיתן לי גבול אל יצא איש ממקומו ביום השבת אם הוא ביתו או חצרו או רשותו וכו׳ אחר שתיבת מקום סובלת זה ויותר מזה (הוא, הכוזרי ג לה). מלת ראשית תסבול שתי פעמים מן הביאור וכו׳ (ר׳ זרחיה הלוי, פי׳ משלי א ז, השחר שנה ב, 72). וזה הענין סובל פירוש מאמר הנביא (ר״י ב״ר אנטולי, מלמד התלמידים ברא׳, יז:). ראוי שנשתדל לחקור בזה בכל מאמצי כחנו כפי האפשרית והיכולת וכפי מה שיסבול טבע הענין (ר״י אלבו, העקרים יב, הקדמ׳). ויש במשמעותם לשון שסובל זה התיקון (טוש״מ, טוען ונטען פ א). כגון שהדברים סתומים וסובלים ביאור אחד משני ענינים משמעות אחד קרוב ואחד רחוק (שו״ע חו״מ, עדים כט א). יסבול שיכלול הכתוב ההוא אשר זכרנו ראשונה שבחו של שלמה (ר״י ערמאה, פתיחי׳ יד אבמלוס על משלי). ואם נפל הרב בזה מפאת לשון ברא שמורה על המצאת יש מאין הנה הוא באמת לפי דעת רוב המפרשים משענת קנה רצוץ כי הנה הלשון ההוא יסבול הפירושים לפי שגם כן מצאנו לשון בריאה על המצאת יש מיש כמו שתראה בהוית התניני׳ שנתהוו מהמים ובאדם שנברא מן העפר (ר״י אברבנאל, מפעלות אלהים ג ג). עם היות שלשון הוה כבר יסבול שיאמר על המחודש (הוא, שמים חדשים, עיון ג, כז.). ואין הדברים הללו סובלים התנצלות העם (קול יהודה לכוזרי א סז:). כי קודם הכל היה אור פשוט אחד בלי גבול אמנם אח״כ היו רבים מוגבלים מהראשון והאחד ובלי תכלית מתאצלים מתרבים ומוגבלים כפי רבוי שנוי ושיעור הכלים והעצמים או נושאים אשר יקבלום שהם כלים מכלים שונים ומוגבלים יען ירדו ונפלו משלמות האור האחד והראשון הולכים אחריו כצל אחרי האור ובלתי מקבלים ממנו כי אם מה שיסבול הבנתם (ר״י אבוהב, שער השמים לאירירי ה יב, מה.). ואין להפלא על שאני הולך בזה הענין הגדול על דרך ספק עם שמטבע הענין להיות סובל כל מה שכתבתי כי אין בידי קבלה על פרטי זה הענין (ר״מ ן׳ גבאי, ספ׳ עבודת הקדש, סתרי התורה כז). והוא סובל ז׳ מאות ועשרים עניינים על תש״ך הפוכי מלת בראשית (פענח רזא, בראשי׳ א.). וראיתי לחלק השער הזה הכללי לארבע שערים פרטיים לפי שכל שער ושער סובל עניין בפני עצמו וכוונה בפני עצמה (ר״י אבן לטיף, הקד׳ שער השמים, השחר שנה ב, 97).—ובספרות הקראים: אבל מה שבארו חכמים שזה סובל שני אופנים האחד שהבי״ת ימצא בעצם וימצא בטעם אחר (ר״א הקראי, ס׳ ג״ע ענין חג השבועות, כו::). בשביל שלא נכתב (גיד הנשה) בסדר המדות יסבול להיותו הגדה ויסבול להיותו צווי (שם לז::). מה שאמרה התורה וכי יטהר הזב מזובו יסבול זה המאמר שני פנים (שם קי.).—ובמשמ׳ קבל בירושה: לו אמרו חכמי המשנה בכללם מאבותינו סבלנו חקי המצות כלם מהם לבדם לא היינו מקבלים ורוצים במלולם (סהל בן מצליח הקראי, לקו״ק, נספחי׳ 26).

—הִתפ׳, יִסְתַּבֵּל, היה לסבל ולמשא כבד: וינאץ השקד וְיִסְתַּבֵּל [1]) החגב ותפר האביונה (קהלת יב ה).

---

[1]) בהרבה כ״י נמצא ויסתבֵּל, בב״ף. ועי׳ הערה לערך חגב.]

על יואב. ואמרו לא נוכל לסבול כל זאת להקיף החומה הרי כמה ימים שהנחנו כפרים שלמים ובנינו ובנותינו (ספי אגדה, מובא ילקוט המכירי, תהלים, יח סא). בטובה שעשה להם האלהים התחילו אומרים ליצנות עליו וכו׳ באותה שעה. אמר האלהים למשה איני יכול לסבול ולכבוש עד אנה ינאצוני (מד״ר במדי ז). למלך שכעס על מטרונא ודחפה והוציאה מפלטין בחוץ מה עשתה הלכה וצמצמה פניה אחר העמוד חוץ לפלטין לכשעבר המלך אמר העבירוה מנגד פני שאיני יכול לסבול כך בשעה שבי״ד יושבין וגוזרין תעניות והיחידים מתענים הקב״ה אומר איני יכול לסבול שהם הרהיבוני גרמו לי לפשט ידי בעולמי (ר״י ברי סימון, שס, שה״ש רבי עיניך). משל לבני מדינה שעשו עטרה למלך הקניטוהו וסבלן הקניטוהו וסבלן (רי יהושי ברי נחמיה, שס איכי ב א). אמר הקב״ה אומות העולם מכבדים אותי וחולקים לי כבוד ואתם מכעיסים אותי ואני טוען אתכם עד מתי אני סובל (תנחומי שלח ט, הוספי מכ״י רומא, הוצי בובר). באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה רבונו של עולם גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתרה וכו׳ ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי (מד״ר איכי, פתיחי). — ובסהמ״א: אם ישנה אדם אכסניא שלו יאמרו מכוער בעל הבית שלא היה יכול לסובלו וגם את האכסנאי יפגמו ויאמרו מכוער היה שלא סבל את בעל הבית (ערוך, ערך אכסניא). שנמאסת עליו והוא סובל (רש״י, כתובי סה:). לא היה יכול (יוסף) לסבול שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתבישין בהודעו להם (הוא, ברא׳ מה א). וסובל טורח הצבור ומשאן כמשה רבינו (רמב״ם, סנה׳ כה ב). טוב לסבול שוטה מחצי שוטה (ר״י א״ת, מבחי הפניני׳ לרשב״ג, שער המוסר). לא תצעק ולא תצוח אבל האנק וסבל אבלך בינך ובין עצמך (הוא, הפרפי לריב״ג, פרס אנק). ואיננו סובל מרירות הרפואה אלא מי שהוא נכסף לבריאות אבל מי שאינו נכסף לבריאות לא יסבול קושי הרפואה (הוא, חו״ה, עבודי הי ה). ומי שמוצא במדותיו ובטבעו כוסף אל מלאכה מהמלאכות ויהיה גופו ראוי לה ויוכל לסבול את טורחה יחזור עליה וישים אותה סיבה להבאת מזונו (שס, הבטחון ג). ומי שרוצה להגיע לרצון בוראו יכנס מן הפתח הצר שנכנסו ממנו

החסידים הסובלים (שס, התשובי י). עד אשר צללו במצולות ימיו ותייבם היצר לסבול צער גליהם (שס הפרישות ב). ובאמת סבל אברהם אור כשדים וגרות והמלה והרחקת ישמעאל ועקידת יצחק (הוא, כוזרי ד יז). הדין עמך שתחרפני בזה מפני שאנחנו סובלים הגלות מבלי תולדה (שס כג). מי יקום יעקב כי קטן הוא מהיותו יכול לסבול כל הנגזר עליו (רמב״ן, ברא׳ לב יא). וכל הסובל עמל ועלבון נפש כדי שלא ינזק בממונו חייב לסבול כפליים כדי שלא יחטא (אבודרהם, שחרית של חול, לט:). מעונג ביותר ואינו סובל כמה דברים ששאר בני אדם סובלים אותם ומתוך כך אינו סובל קרירות המים לטבילת שחרית (המאירי, יומ׳ ג, לג:). — ואמר הפיטן: סבל (אברהם) כגבור כבד נסיונות וביחידו לטבח בחנתו ועמד (רי יוסי בן אביתר, אתה כוננת, סדר עבודי). — ואמר המליץ: בכל כחך סבל חסרך ותהיה נשוא פנים (ר״ש הנגיד, בן משלי 52). — *סַבֵּל האמת המרה: אמר החכם סבול האמת ואם יימר (ר״י א״ת, מבחי הפניני׳ לרשב״ג 17). — *ושמועה רָעָה: שמועה אין ללב אריה יכלת סבל אתה ואיך נפש עגומה (רמב״ע, ענדה לבשה). הסובלים צרות עלי דת אל יקר בעיניו עד מאדם דמם (ר״י חריזי, ספי הענק סד). הלא יגון שמח ונטוש יגונך ואל תרגז לכל ילדי זמנך ובצר לך חזק וסבול פגעיו היה כצור לכלכל ים שאונך (רש״ט פלקירא, לכי היגון 4). — *הדעת סֹבֶלֶת: ארבעה אין הדעת סובלתן אלו הן דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף ופרנס מתגאה על הציבור בחנם (פסחי קיג:). — ורגיל בסהמ״א במשמ׳ שהדעת יכולה להבין, שהדבר קרוב אל השכל: איך יאמר עבדו ואמתו ואחר כן שורו וחמורו ויאמר בבת אחת הפך הדבר ואין הדעת סובלת כל אלה הדברים (ראב״ע, שמות יט כה). וזה תימה גדול ודבר שאין הדעת סובלת אותו ואין זה אצלי אלא כמו דברי החלום (רמב״ם, שלוחין ו ה). וזה כפי מה שסובל הדעת כל אחד ואחד מבני אדם כי על החכמים להרחיק השניות הרחקה אמיתית (ר״י ברי אנטולי, מלמד התלמידי, שמות סז:). ואין לפרש כפירוש אונקלוס שתרגם זובח לאלהים יחרם דדבח לטעוות עממיא כי זה נמשך אחר מה שסובלת דעת ההמון ולא יוכלו להבין הענין כראוי (ר״מ גיקטיליה, גנת אגוז א, ו::). לאחר שירד ושרף העגל והרג את עובדיו (התפלל משה בעד ישראל) כי אין הדעת סובלת שיתפלל בעדם עד הסירם את העובדי

הכיל אותו: כתיב אלופינו מסובלים וגו׳ ר׳ יוחנן ורשב״ל ר׳ יוחנן אמר אלפים מסובלים אין כתיב כאן אלא אלופינו מסובלים בשעה שהגדולים סובלין את הקטנים אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו רשב״ל מסרס הדין קרייא אלופים מסובלים אין כתיב כאן אלא אלופינו מסובלים בשעה שהקטנים סובלים את הגדולים אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו (ירוש׳ ר״ה ב ט). הנפש הזאת סובלת את הגוף והקב״ה סובל את עולמו[1] (מד״ר ויקר׳ ד).— ובספר יצירה: והיכל הקדש מכוון באמצע והוא סובל את כל העולם (ספ׳ יצירה ד).—ואמר הפיטן: סובל הכל סב ומבלה כל סוקר הכל לעדי עד ימלך מלך עליון (מוסף לר״ה א). — ואמר המשורר: נשמת סגלת חילי קהלת דגלי מסלסלת סבל זבלי וגם חדלי (ר״י אבן אביתור, שער השיר 10). ועולם מלאת אתה תסבלהו והוא לא יסבלך (ר״י אבן גיאת, שם 24). וכל סבל בסבר טוב שפטיו מליציו טוב ביום משפט מעידים (ר׳ שמואל הנגיד, הכימים). אתה סובל הכל ובורא הכל מאין כל אתה מחיה הכל ומאתך כל ופעלך הכל (בקשה לר׳ בחיי, בסוף ס׳ חו״ה בערבי, הוצ׳ ד״ר יהודה). ושמי מרמים היסבלוך או הארצות יכלכלוך או כל יצורים יהללוך (ר״י הלוי, ואלו פיהו, שער השיר 103). הוא התי באין עפרות תבל והוא העשה והוא הסבל ואדם נחשב כציצת נבל (הוא, שם, מי כמוך). דלים משליו ונרפים סבליו ובערים חבליו ועורים צפיו (הוא, ים סוער). רעדנו היום מאימך מי יסבל זעמך (ראב״ע, אכחנו בני גלות). ונעלה בלי מעון ונשא בלי מכון אבל הוא מקום חלדו וסובל יצירותיו (הוא, בשם אל אשר אמר). והוא אל גדל כח אשר הוא לכל סובל ובו נחשלו זמות אחי בין וחכמותיו (שם). — ופעו׳, *סְבוּל: זכור זה זבול אשר בבצעי חבול זדונות סבול עוד בל יזכור (ר״א קליר, זכר תחלת, מוסף א ר״ה). נראות נושאות והם נשואות עד כסא סבולות מתחת זרועות עולם לכסא (הוא, ומיום אשר הנה, שם). שערי זבול שבו מזבח סבול והשר מקטיר עליו כמכהן בכרבול (שמעון בר יצחק, שערי שמים, סליחה ג עשי״ת).—ובהשאלה, סָבַל עונות פלוני, חיבוהו ונפרעו ממנו בשביל עונות פלוני: ועונתם הוא יִסְבֹּל (ישע׳ נג יא). אבתינו חטאו ואינם ואנחנו עונתיהם סָבָלְנוּ (איכ׳ ה ז).—וְסָבַל מַכְאוֹב וכדומ׳, כָּאַב, הצטער: אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סְבָלָם ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה (ישע׳ נג ד).—ובמדרש: ואומרים (אבות העולם למשיח) אפרים משיח צדקנו אעפ״י שאנו אבותיך אתה גדול ממנו מפני שסבלת עונות בנינו (פסיק׳ רבתי לז). *סָבַל לפלוני, לעונו, כמו נָשָׂא, סלח ומחל: גדול עוני מנשוא לעיליונים ותחתונים אתה סובל לפשעי לא תסבול[2] (מד״ר ברא׳ כב).— סָבַל על, נכנע, נשא מה שהוטל עליו: הפורק עול זה שהוא אומר יש תורה ואיני סובלה[2] (ירוש׳ פאה א א). שהם עניים ביניהם ומהלכים בענוה בתוכם וסובלים עולם (של אוה״ע) עליהם כדי לקדש שמו של הקב״ה (מד״ר במד׳ יח). — סָבַל מַכּוֹת, לָקָה: מכאן אתה למד שהיו (שוטרי בני ישראל) כשרים ומסרו עצמם על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם (שם שמות ה).—*וְסָבַל חֶרְפָּה וכדומ׳: שמא האחת עומדת על בורייה ואינה מודה לומר טמאה אני וחברתה שהיא טמאה רואה את זו שאינה מודה וסובלת את בשתה ולבה מתגב׳ עליה לעשות כמו זו ואינה מודה (רש״י, סוט׳ ח:). כי מדרך הגבור או המלך לצאת לקראת נשק ולהלחם באויביו ולהושיע את עמו ולסכן נפשו בעדם וכשישב במנוחות שאננות למקצועות המשכן הוא גנאי גדול אליו עד שנבחר לו המות משיסבול הגנות ההוא (ר״י אלבו, ספ׳ העקר׳ א א).— ובכלל במשמ׳ נָשָׂא דבר שקשה לאדם לשאת ולסבול, עמל, טרח, צער, יסורים, כעס, וכדומ׳: אמרו לו משה רבינו אין בנו כח לסבול (מכילת׳ שמות ג ב). רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו (ר׳ יהודה, ב״ב י.). שמור עצמך מן הטיפים היוצאות מבין רגליך וכו׳ בדקים (בנקבים דקים) אבל בגסים אם יכול לסבול יסבול (ר׳ אלכסנדרי, ירוש׳ ברכ׳ בג). למלך בשר ודם שנתן בתו לאחד מגדולי המלך והתנה עמו ואמר לו אתה יודע שאני מלך ובתי בת מלך ויודע אתה שבתי רכה וענוגה ורות רעה אינה יכולה לסבול אל תוציאנה בלילה (פסיק׳ רבתי כ). קשה היא מכת הרעב איני יכולה לסבול (שם כו). וכי בתי אינה בצער ואיך יכולה אני לסבול צעקתה (ר׳ יודן, מדרש תהלים כ). נתקבצו כל הגבורים ועמדו כלם פה אחד

---

1) [עי׳ צונץ, Synagogale Poesie, עמ׳ 483].

1) כך בכ״י הוצ׳ ד״ר תיאוד׳, ובספרי הדפו׳: אין אתה סובל.

2) בדפוס אמשטרדם סופנה, וכך שם סנה׳ (י א) בכל הדפוסים, עי׳ ערך ספן.

ה כט). — ב) מי שמלאכתו לשאת הַסֵּבֶל: כשל כח הַסַּבָּל והעפר הרבה (נחמי' ד ד). ויספר שלמה שבעים אלף איש סַבָּל ושמנים אלף איש חצב בהר (דהי"ב ב א). ויעש מהם שבעים אלף סַבָּל ושמנים אלף חצב בהר (שם יז). ועל הַסַּבָּלִים ומנצחים[1]) לכל עשה מלאכה לעבודה ועבודה (שם לד יג). — ובתו"מ: מסרן (את האבנים לגמל והוזק בהן אחר) הגמל חייב וכו' סתת לסבל הסבל חייב (תוספתי ב"ק יא ה). ראית מימיך ארי סבל ארי קייץ שועל חנווני זאב מוכר קדירות והן מתפרנסין בלא צער [2]) (רשב"א בשם ר' מאיר, ירוש' קדוש' ד יא). — ומ"כ: כסת הסבלין טמאה מדרס (כלים כח ט). — סַבָּלֵי הַמִּטָּה, הַכַּתָּפִים הנושאים מטת המת: הוציאו (את המת) סבלי המטה את שלפני המטה וכו' פטורין מן ק"ש (מס' שמחות י). — ובהשאלה: שהם (הרשעים) בריאים כסבלו[3]) של עולם (תנחומי' מצורע יא). — ובסהמ"א: אילו הסבלים ששמן בטוית חמאלין והן סובלין על כתפיהן ופעמים בראשיהן ויש להן כמין כסת שנותנין על כתפיהן ומקצתו על ראשיהן כדי שיהא נוח לסבול (ערוך, ערך כסת). כשירוץ הסבל כשנושא הסחורה ומוליך הסחורה בכל מדינה לסחור (שם, ערך דל). הסבל ששבר חבית של יין לחנווני ונתחייב לשלם (רמב"ם, שכירות ג ג). מכאן אתה למד שהאחד שהעביר חבית גדולה שאין דרך כל הסבלים להעבירה (יחידי) שהוא פושע ואם נשברה בידו משלם הכל (שם ג).

א. סבל, ממנו א.סַבָּל.

א.סָבַל, פ"י, סְבָלָם, סְבָלָנוּ, לִסְבֹּל, אֶסְבֹּל, יִסְבֹּל, יִסְבְּלֵהוּ, — א) סָבַל פלוני, עבד עבודת סֵבֶל, Frondienst leisten; faire la corvée; to perform forced labour: וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לִסְבֹּל ויהי למס עבד (בראשי' מט יה). — ב) נשא משא כבד, eine Last tragen; porter le poids; to bear a burden: שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל העמסים

כי צריך לנקד סֵבֶל. ואולי באמת היה כתוב איש במקום נשא, כמו בדהי"ב (ב א).

[1]) צ"ל מנצחים [או צריך לגרוס עַל במקום וְעַל, ולחבר אותו להפסוק הקודם.]

[2]) כך גם בתוספת' (שם ה יג) בספרי הדפו', אך בכ"י אין מאמר זה.

[3]) כך בכ"י הוצ' בובר, ובספרי הדפו' אין מאמר זה.

מני בטן הנשאים מני רחם וכו' ועד שיבא אני אֶסְבֹּל אני עשיתי ואני אשא ואני אֶסְבֹּל ואמלט (ישעי' מו ג-ד). ישאהו על כתף יִסְבְּלֻהוּ ויניחהו תחתיו (שם ז). — ובתו"מ במשמ' העקרית, נשא דבר: היו סובלין אותן (את הפרים הנשרפים) במוטות (זבחי' יב ו). הלוחות היו משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלן כיון שפרח הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו (ר"י בר' סימון, ירוש' תעני' ד ה). פעם אחת זימנתי אדם אחד בלודקיא והביאו לפניו תמחוי וכו' ועשרים וארבע בני אדם סובלים בו (ר' אחא בר אבא, פסיק' רבתי כג). וכן היה מנהג טוב בירושלים להתענות בניהם ובנותיהם הקטנים ביום צום בן [יא] שנה עד עצם היום בן שתים עשר' להשלים ואח"כ סבלו ומקרבו לפני כל זקן וזקן כדי לברכו (סופרי' יח ה). בנוהג שבעולם אדם יש לו קורה שופעת[1]) היכן הוא נותנה לא באמצע טרקלין כדי שתסבול[2]) קורות שלפניה וקורות שלאחריה (ר"א בר כהנא, מד"ר בראשי' יד; שם קהלי, את הכל). ולמה עשה (מנשה) צלם של ארבע פנים כנגד ארבע חיות שהן סובלות כסאו של הקב"ה (ר' אחא, שם דברי ב). לקח אותו (משה את ארונו של יוסף) על כתפו והיה סובל אותו וכל ישראל אחריו וישראל היו סובלים את הכסף ואת הזהב שנטלו ממצרים ומשה סובל ארונו של יוסף (שם, יא). וכיון שנתעסק (ר"א בר' שמעון, שהיה חזק וגבור) בתורה אפילו טליתו לא היה יכול לסבול (שם, שה"ש ידיו גלילי). בן בית אחד היה לו לרבן גמליאל והיה למוד להיות נוטל קופה של מ' סאה ומוליכה אצל הנחתום וכו' כיון דגמר ספרא אפילו קופה של סאה לא היה יכול לסבול (שם). — ובסהמ"א: מסייע בברגא ולא הזכיר קצבה אלא כל שהוא יכול לסבול (ערוך, ערך אנדיסקי). שמא סבלת כלום דבר כבד (שם, ערך הרהל). ועד שהוא הולך אחריה סובל בגופו שכבת זרעו ומתבשל בגופו הרבה (רגמ"ה, בכורי' ז:). גבול יש לו לאותו שער כיון שגדל יותר ממה שאדם יכול לסובלו נושר מאליו (מיוחס לרש"י, נזיר כט.). ועור שחוגר החמר עליו ועור שמניח הסבל על כתיפו בעת שסובל (רמב"ם, כלים כד א). — *ובהשאלה סבל את פלוני או דבר פלוני, נשא את משאו ואחריותו, כלכל אותו,

[1]) בהוצ' תיאוד' שפעת קוריים, וכך שם קהל' גם בספרי הדפו'.

[2]) שם קהל': שתהיה סובלת.

(הוא, חו״ה, הבטחון ד). כשיפגעהו פגע בממונו או יקרהו מקרה בקרוביו אם יגביר הסבל על החרדה וירצה בגזרת הבורא ויצדיק את דינו יודה על כניעתו הטובה ושפלותו לאלהים (שם הכניעה ז). אתן עז סוף דבר לרופא לשבורי לב השם ליעפי כח רב סבל פן תרפה רוח איש וכרגע יספה (ראב״ע, אל אחד). התפארו בסבל כי היא הגבורה הישרה והנצחון האמיתי (רמב״ם לבנו, דרך טובים). ואחר זה למד מדת הסבל בעת הכעס והוא אמרו והחריש יעקב עד בואם (ר״י ב״ר אכטולי, מלמד התלמידים, בראשי׳ לא.). ומי שקשה עליו דרכי העבודה והתמיד אותם בהתחלה לא יפחידהו זה כי כל מעשה היותר קשה שיהיה בו הוא בהתחלה אחר כן לא יסור ההרגל והחנוך מלהקנותו הסבל עד שיהיה לו מעשהו קנין (ראב״ד, אמו״ר ג). הסבל חיזוק הזריזות ופרי ההצלחה (ר״י חריזי, מוסרי הפלוסופי׳ א י). החרדה והדאגה בעת מפקד האחים טוב מן הסבל והניחומים (שם). אשה אחת מבנות ערב מת בנה וכאשר קברתהו אמרה בני בני וכו׳ האל יתן לי תמורתך סבל טוב ויגמלני על אשר לקח ממני שכר טוב (הוא, תחכמוני מה). הגבורה יכנס תחת טוב מדתה הנדיבות והזריזות וגובה הנפש והסבל והצניעות וכו׳ ואולם הסבל הוא אמצעי בין הגבורה ומורך הלב והוא הכרח הנפש לסבול הדברים הקשים (ראב״ח הלוי, מאזני צדק לאגזלי 104). אמרו לאחד למה לא תכה את עבדך והוא מתרשל במלאכתך ועבדתך ויפסידה בארך אפך וגודל סבלך ענה ואמר יותר טוב הוא בעיני שיפסד עבדי בתקון נפשי משתפסד נפשי בתקון עבדי קרא הסבל תקון הנפש והנקמה תקון העבד (שם 141). ובשפלות תעמוד הטובה ובסבל תהיה ההצלחה ובענוה ירבה העזר אליו (ר״י זאבארה, ספר שעשועי׳ ז, הוצ׳ דודזון סז). ודע כי הסבל מעלה גדולה והיא תחבולת מי שאין לו תחבולה וממעלת הסבל כי בו תקציף השונא והסבל על הדאגה דאגת המקנא (עמנו׳ מחב׳ יט). הסבל טוב שביועצים והענוה טוב שבחברים החרוצים (רמ״ע פלקירא, לרי היגון ס. [1]). ולכן היה מהכרח אחד משני דברים אם שישימו יד לפה ויסבלו קלונם או שיהרגו כל זכר כ״א יהרגו את חמור ואת שכם בלבד יעמדו עליהם כל אנשי העיר ולכן הוצרך להיות הדבר כולל אם הסבל ואם הנקמה כדי שלא תשאר דינה בזונה מופקרת (ר״י אברבנאל, בראשי׳, ד״ה ויצא חמור אבי שכם). צריך שידע (האדם) להתחזק מאד ולסבול סבל גדול להמנע מן הרע אשר הרגיל בו (ספ׳ אורחות צדיקים, התשובה פ:). בני אם תתגבר עליכם תאותכם הכניעוה בסבל כי הסבל ממדות החסידים וכו׳ וממדת הסבל אם יהדפוהו בני אדם ויגדפו אותו שלא יענה אותם דבר (ספ׳ בית מדות, מעלת האמונה לד.).— ומ״כ: והסבל הטוב מדה טובה והסבל שבעליו מוכרח בו אין לבעליו שכר עליו ולא מחילה בו הסתכל אחי מה בין שני הסבלים והתבונן ההפרש שיש בין הענינים (ר״י א״ת, חו״ה, חשבון הנפש ג). — ד) *בלשון חכמי הקראים, סֵבֶל[1]) היורשים, הירושה, מה שנמסר להם מחכמים הראשונים במנהגים וכיוצא בזה, קבלה, מסרת: ודע והבן כי חשבון העבור לא היה נעתק מן הנביאים ולא בסבל היורשים (סהל בן מצליח, אגר׳ תוכחה, לקו״ק נספחי׳ 42). מקויימת ומוחזקת עלינו סבל הירושה וכו׳ מורשה היא נצבת לעולם (ר״י הדסי, אשכ״כ הקדמי׳). וכשאין פסח נפל חיוב אכילתו (של המרור) מן התורה אבל מסבל היורשים חייבו אכילתו (ר״י הקראי, ג״ע, ענין חג המצות ג, מז::). אכן מה שנשאר ידיעת קצת שמות מן הכתוב ומה שנודע מסבל הירושה כגון היונים והתורים והשלו וכו׳ שכך קבלנו איש מאיש שהם מתגדלים בבתיהם והם בהיתר (שם, ענין שחיטה ב, פב::). ונסמך במה שהאמה מסכמת כמו שנמשכנו בדברים רבים על המשך ההעתקה מסבל היורשים כי לא נשמעה בו מחלוקת (שם, טמאה וטהרה ד, ק:). ומסבל יורשים הוא לברך על היין (שם, סדר נשים יו, קנא.). סבל הירושה הם המנהגים אשר נתנהגנו בהם מזמן אבות הקדושים כגון המילה באיזה אבר וכו׳ (ר׳ שלמה טרוקי, אפריון עשה לו א, הוצ׳ ניבואר).— *חלי בעין, דלקת הלחמית של גלגל העין, chemosis[2]): הסבל הוא מכסה יקרה לעין מנפיחת העורקים הנראים בשטת המתלחמה והקרניית (קאנון ג ג ב י).

סַבָּל, ס״ז, מ״ר סַבָּלִים—א) כמו סֵבֶל א): ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סַבָּל[3]) ושמנים אלף חצב בהר (מ״א

---

[1]) [דפוס ורשה תרל״ז].

[1]) עפ״י הלשון הערב׳ שבה משמש השרש חמל בכל המשמ׳ שמשמש השרש סבל בעבר׳ וגם במשמ׳ ידיעה על פה, והכונה בסבל הירושה היא המנהגים הקבועים שנמסרו בעל פה.

[2]) פרוש ותרגום של ד״ר מזיא.

[3]) רד״ק: שם בפלס שַׁבָּת. וקצת החדשים אמרים

האכסדראות והסבכות היוצאות מן הכתלים שהיו במקדש של אבן היו לא של עץ (רמב"ס, עכו"ס ו י). — ג) ״בבלים, טס של ברזל מְנֻקב לצלות עליו בשר וכדומ׳: כלי שבראשו כף אחד כסבכה לצלות עליו ובקצה השני שינים להוציא מהן הבשר מן הקדירה או מעל האש (הוא, כליס יא כ). — ד) ״בגוף בעל חי, הקרום בתחתית המֹחַ, כעין רשת קלועה מעורקים וגידים, circulus arteriosus willisii[1]): בין עצם עליוני החיך ובין קרום המוח הקשה יש סבכה ארוגה מעורקים דופקים והיא מחפה תחת המוח כלו לבד המעט ממנו ולסבכה הזאת יש עורות רבים כמו שאלו חשבת בלבבך סבכות רבות מסבכות הצײדים שטוחות קצתם על קצתם שיעמוד מקום הדם עד שיתבשל וידוקדק ויצא לבטני המות (אבקי מסה א). דע כי החלק הראשון מהגיד היוצא מהלב אל הקצה העליון מהגוף כשמגיעין בדיו שמתחלק בהן אל עצם הראש תאסף שם ותערב ותארג אריגות כמות הסבכה ונקראת סבכת המוח (ר"י אבן עקנון, ספ׳ מוסר ה כא).

סבל[2]), ממנו סִבֵּל, סָבַל, סַבָּל, א.סֵבֶל, ב.סֹבֶל, סִבְלָה, *סִבְלוֹן, ״סַבְלָן, ״סַבְלָנוּת,

סֻבָּל[3]), ש"ז, סֻבֳּלוֹ, — כמו סֵבֶל[4]): כי את על סֻבֳּלוֹ ואת מטה שכמו שבט הנגש בו החתות כיום מדין (ישעי ט ג). ביום ההוא יסור סֻבֳּלוֹ מעל שכמך ועלו מעל צוארך (שם י כז). וסר מעליהם עלו וסֻבֳּלוֹ[5]) מעל שכמו יסור (שם יד כה). — ואמר המשורר: והסיר את סבלו לעמו גם חבלו ונפשו עגמה לו ורחמיו נכמרים (תשו׳ תלמידי מנחס, לגבור באמונה).

[1]) תרגום ד"ר מזיא.
[2]) בארמ׳ וסור׳ סבל. בערב׳ זבל[a]), וכן באשור׳.
[3]) כך ריב"ג, עי׳ הערה לע׳ סִבֵּךְ, וכן רד"ק: פֹעַל את על סֻבֳּלוֹ.
[4]) עי׳ הערה 3 לע׳ סִבֵּךְ בדברי ברט.
[5]) רד"ק: הבית בקמץ חטף, ע"כ. ועי׳ פינסקר מבוא לנה"א, וז"ל: ונקוד מלת סבלו מצאתי בלתי מוסכם בהכ"י כי אם בכל מקום מן הג׳ מקומות באה מנוקדת באופן משונה מחבירותיה דהיינו בישעיה (ט ג) סבלו, הבית בקמץ חטוף דגושי המורה על דגשות הלמ"ד אעפ"י שהוא רפה וכו׳ ובסימן יו"ד כ"ז סבלו, הבית בשורק חטוף וכו׳ ובסימן י"ד כ"ה וסבלו, הבית בחטף פשוט והלמד רפה, ע"כ.

[a]) زبل

סֵבֶל, ש"ז, — א) עבודת הכרח להמלכות וכדומ׳, Fron-arbeit; corvée: וירא שלמה את הנער כי עשה מלאכה הוא ויפקד אתו לכל סֵבֶל בית יוסף (מ"א יא כח). — ואמר המשורר: נחלים עבר (יעקב) וגבר ומיי׳ יצא הדבר וציען ירדו לשבר בר באכל להשיב נפש סבלם אויב הכביד ובפרך אותם העביד ושריד מהם האביד ונגעה חרב עד הנפש (ראב"ע, אספרה בעד). — ב) המשא הטעון על שכמו של העֶבד עבודת סֵבֶל: הסירותי מִסֵּבֶל שכמו כפיו מדוד תעברנה (תהל׳ פא ז). הבונים בחומה והנשאים בַּסֵּבֶל[1]) עֹמשים (נחמי׳ ד יא). — ובסהמ"א: הרואה שור כשהוא בסבל או בלי סבל הולך בדרך עם עגלתו או בלי עגלה דבר ישמע וישמח עליו (ר"ש אלמולי, פתרון חלומות ג א, מ;). — ואמר הפיטן: זכר הסרת שכם מסבל עבד כהוחפש מענוי כבל (ר"א קליר, אף אתה, מוסף ר"ה א). — ואמר המשורר: ושת בהם תבל תלויה בחבל ושת תלה סבל במאזני מישרים (רשב"ג, תהלת החכמה). בית האסור הן אחריו רוחב חלדי והעולם כמו כבל סובל כבוד כל היקר איכה עפר לגבו יהיה סבל (רמב"ע, דיואן כג, כ"י בודל׳). — ובהשאלה, ״דבר שקשה לאדם לסבלו, צרות, יסורים וכדומ׳: איך תנחמוני הבל וכנורי נהפך לאבל בנחלת חבל כבד עלי עול סבל ואיך אנחם (ר"א קליר, איך תנחמוני, קינ׳ לת"ב). — ג) ״המדה של מי שמתאפק וסובל צרות ויסורים גופניים או נפשיים, סבלנות, ארך רוח, Geduld, Duldung; patience, long-animité; longsuffernig.: שהאל יתב׳ ויתעלה כאשר רצה להראות לברואים סבל אברהם ע"ה ולגמלו על סבלו דבר אליו בדבור משתתף לשני ענינים אחד מהם מה שיבינוהו ההמון והשני מה שיבינוהו היחידים הוא מה שאמר לו והעלהו שם לעולה (ר"י א"ת, הקדמה ו). הסבל שני מינים סבל הצרות והסבל במה שאסר הבורא עליך (הוא, מבחר הפנינ׳ לרשב"ג, שער הסבל). מי שמגביר בסבל בעת צרתו יגיע אל חפצו מרום לבבו (שם). מי ששם הסבל תכליתו יגיעהו הסבל אל חפצו (שם). ויחיה חיים ערבים תמיד ותקל עליו הצרות וכו׳ וישמח במה שהוא מלמד לבני אדם מהסבל והצדקת דין הבורא (ר"י א"ת, הכוזרי ג יא). ומסימני אנשי המעלה הגדולה הזאת שיורו עבדי הבורא אל עבודת הבורא והסבל בעת הנסיון והצרה

[1]) בקצת ספרים סֵבֶל.

התוסו, כח::). — ואמר המליץ: הביאתני לגנה דשנה ורעננה הסתבכו שיחיה והתלכדו צמחיה (ר"י חריזי, תחכמי מט). — ובהשאלה: שכנו אלה המושכלות הכוללות משכן מתחלק והסתבכו והתפשטו בו (רח"ד, חמו"כ ח ז). כן אירע לנו עם אלו שהם משיאים אותנו ומפתים להחזירנו לדתותיהם ואולי נאחז ונסתבך בסבכי פחזותם ובענפי שקריהם (רמב"ס, חגר' תימן). כשהמבקש נפרד מדבר לדבר והוא בכל תושיה יתגלע כלומר שהוא מתערב בכל ומסתבך אין בקשתו רק לתאוה ערומה (ר"י בר' חכטולי, מלמד התלמידים, כ.). איך יסתבך זה הרוח ביסודות ובאיזה אופן יתכן בו זה (רלב"ג, משלי ל ד). שכבר יקרה שיביא השם יתברך הרעות לטובים על צד ההשגחה להצילם מהמרי המעטיי אשר החלו להסתבך בו (הוא, מלחמי ה' ד ו). ולזה כשיסתבכו קצת פרטי האומה בפעולות המגונות ישתדל השי"ת להוכיח על צד ההשגחה בכלל האומה כדי שלא יתפשט בכלן המרי (שם). כי אנחנו נראה האנשים שהם שלמי היצירה וחזקי הטבע משיגים שלמות הבריאות בלי שום עמל ולא שום פעל אבל הבריאות הוא נמצא מסתבך בהם בפעל תמיד ויש אנשים שהבריאות מסתבך בהם הסתבכות חזק (ר"י אלבו, העקרי' ג ד). כי כשתסתבך הקדחת באברים השרשיים הסתבכות ראשון כמו שתסתבך השרפה וכו' (קאנון ד א א). וכן לפעמים אין החולי מסוכן ויש לו רפואה והרפואה אינה נמאסת ואין הרפואה רחוקה ועכ"ז יקרא מסוכן לפי שהחולי נסתבך בגוף סבוך חזק (כרור המור, ויקר' לח.). לפי שאין כח בשכל האנושי עם היותו מסתבך בחמר להשיג הדברי' העליונים האלו על ברים אם לא יבא עליו השפע האלהי (ר"י מפיקח, מכמי קנאי 104). לפי שהמלכים אשר באו עם בן הדד היו שותים עמו בסכו' ואולי הם עשו את בן הדד מסתבך בתענוגים ההם ונמשך אחריהם (ר"י אברבנאל, מ"א כ כז). — והסתַּבֵּךְ בשאלה עיונית וכדומ': ועתה אשוב לבארו ולסלק קושיא אפשר לזה ולשאר בעלי המחלוקת להסתבך בה ולקטרג (רשב"א, מאמר על ישמעאל ז, הולי פרלס). וכתב אבוחמד בשאלה השנית מההפלה שנסתבך גלינוס מאד בטענה הזאת והוא משיב עליה שם תשובה מספקת (ר"י אברבנאל, מפעי ה' א ג).

— הפעי, *הֻסְבַּךְ, הוסבך, — כמו נפע': היה בוצר עקץ את האשכול הוסבך בעלים נפל (מידו) לארץ ונפרט הרי הוא של בעל הבית (פאה ז ג; ספרא קדושי א ג).

*סַבָּךְ, ש"ז, — מי שגודל סבכות, מי שאומנותו לסבך ולקלע סבכות: א"ר יהודה הסבך[1]) פי' גדיל סבכה (ר"ח, ערוב' עב:).

*סְבָכָה[2]), ש"נ, ובצורה ארמית סבכא, מ"ר סְבָכוֹת, כמו שְׂבָכָה, — א) אריג דק עשוי נקבים נקבים כעין רשת, Netz; rets; net: חלוק של יוצאת החוץ העשוי כסבכה (כלים כח ט). ג'. אירסין הן ארס שוקע ואירס צף ואירס עומד כסבכה מלמעלה (ירוש' תרומ' ח ה). — וביחוד כעין מכסה להראש לנשים עשוי מעשה רשת: יוצאה היא (האשה) כסבכא[3]) המוזהבת בטסין ובציפויין ובחליות שלה (תוספת' שבת ד [ה] יא). סבכה של זקנה שנקרע או נתנתה על הכסא (שם, כלים ב"ב ה טז). קליפי אגוזים קליפי רמונים איסטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן כסבכה[4]) מי רגלים נתר ובורית וכו' כדי לכבס בהן בגד קטן כסבכה[4]) (שבת ט ה). קושרת אשה מפתחי חלוק וחוטי סבכה (שם טו ב). סבכה של זקנה טמאה משום מושב (כלים כח ט). סבכה שהתחיל בה מפיה טהורה עד שיגמור את קורקורתה וכו' סבכה שנקרעה אם אינה מקבלת את רוב השער טהורה (שם י). קלע של ספינה ווילון ושבים של סבכה ומטפחות של ספרים (נגעי יא יא). למטה מן הסבכה[5]) יוצאה בו למעלה מן הסבכה אינה יוצאה בו (רשב"א, שבת סה.). — ומ"ר: שלש סבכות הן של ילדה טמאה טומאת מדרס של זקנה טמאה טמא מת ושל יוצאת לחוץ טהורה מכלום (כלים כד טז). שלש סבכות הן של זקנה טמאה מדרס ושל ילדה טמאה טמא מת נקרעה ואינה מקבלת את רוב השער טהורה מכלום (תוספת' שם ב"ב ב י). — ב) *מחיצה עשויה בדים משלבים שתי וערב מרֻוָּחים זה מזה: כל

---

[1]) [כן באלפס. ובערוך גדיל סבכות. ובתוספות שם גדיל לסבכה, בכפל טעות של הלמ"ד. ויש גרסה גדל סבכה וגם גודל, עי' ד"ס הערה כ. ובגמ' שלנו הגרסה א"ר יהודה הסבר, עי' ר' יונתן לאלפס. ועי' ערך סבר.]

[2]) בערב' שבכה a)

[3]) בנדפס כסבכה, ובגמ' שם נז: שבכה.

[4]) כך בכ"י א"פ, וכך במשנ' דפוס נפולי ופיזרו (עי' ד"ס), ובמדב"מ כסבכה, ובמשנ' שבש"ס: פי סבכה.

[5]) בקצת כ"י השבכה, וכך בגמ' שם נז:

a) شبكة

בשביעית וכו' ולא יסבוך[1]) בעפר אבל עושה הוא חייץ (שבי' ג ס).

— פעי', סִבֵּךְ, יְסַבְּכוּ, — סִבְּכוּ הענפים או השרשים זה בזה, שנערבבו ונאחזו זה בזה: על גל שרשיו יְסֻבָּכוּ בית אבנים יחזה (איוב ח יז). —ובתלמ', אילנות מסובכים, מעורבבים יחד בלי סדר: ואילנות וכו' במסובכין (מו"ק ו.). — צמר מְסֻבָּךְ, שהשערות סבוכות יחד, אחוזות זו בזו: צמר המסובך באוזן תולשו ומראה את מומו (ר"י בן המשולם, בכור' כה.). (החליד את הסכין) תחת צמר מסובך מהו (חולי' ל:). —ובסהמ"א: עצים מסובכין שתי וערב ועשויין כחלונות חלונות (ר"ח, שבת פד.). — ובענין דבוק אונות הריאה בבשר: ריאה שנקבה בקרום ונדבק ברופן ומסובך בבשר כשרה (והזהיר, ויקר' מד.). — °ובהשאלה, ענין מְסֻבָּךְ, מבולבל, לא ברור: וזה שהוצרכתי לפרש דבר זה לפי שראיתיו מסובך אצל כל התלמידים (ר"נ, שבת קלג.).

— נפע', *נִסְבַּךְ, — נאחז, שסבכו אותו בדבר: מלמד (הכתוב) שהראה הקב"ה לאברהם אבינו את האיל ניתש מחורש זה ונסבך בחורש אחר (מד"ר ויקר' כט). —ובהשאלה, נִסְבַּךְ בצרות, במלכיות, ששלטו בו, וקשה לו להחלץ מהם: אמר הקב"ה לאבינו אברהם אבר' אחר כל הדורות עתידין בניך נאחזים בעוונות ונסבכין[2]) בצרות וסופן ליגאל בקרניו שלאיל הזה (ירוש' גנז' תעני' ב 176). א"ל הקב"ה אברהם כך עתידין בניך להיות נאחזין באומות ונסבכין במלכויות ונמשכין ממלכות למלכות מבבל למדי וממדי ליון ומיון לאדום (ר' חנינא, פסיק' דר"כ, בחדש השביעי). — ובסהמ"א: אוכלין (התמרים שנפלו) על של בין הכיפים פי' הנסבכין בין האמירין שאיפשר לאדם ללקטן ואין אוכלין על של בין השיצין כגון שנסבכו על קוצין (ר"ח, פסחי' נב:). —ובהשאלה: גם איוב הצדיק עם היותו תם וישר ונלוו אליו כל המעלות מדותיות ושכליות נתאבק ונסבך בקרני האמונה לא ירד לעומק מי התבונה (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 13).

— פעי', *סִבֵּךְ, סִבְּכָה, —כמו הקל: (גפן) ילדה שסיבכה בזקינה ובה פירות (ר' יוחנן, נדרי' נז:). ילדה שסיבכה

1) כך בכ"י, וכך בפסקה שבגמ' ירושי שם, וכך גרסת הערוך, ר"ש והרא"ש, ובנוסח' הדפו' יסמוך, וכך גם במדב"מ.

2) כך בשרידי הירוש' גנ'י, הוצ' גינצבורג, ובנדפס: ולהסתבך בצרות.

בזקינה בטלה ילדה בזקינה ואין בה דין ערלה (ר' אבהו, סוט' מג:).

—התפ', *הִסְתַּבֵּךְ, —כמו נִסְבַּךְ: נסתבכו בגדיו בקוצים הרי זה מפשרן במקום צינעה ובלבד שלא יקרע (ר' הונא, ירוש' שבת ז ב). לפי שהיה אברהם אבינו רואה את האיל ניתוש מן החורש הזה והולך ומסתבך בחורש אחר (ר' לוי, מד"ר ברא' נו). משל לקווץ וקרח שהיו עומדין על שפת הגורן ועלה המוץ בקווץ ונסתבך בשערו עלה המוץ בקרח ונתן ידו על ראשו והעבירו (הוא, שם שם). —ובהשאלה: אחר כל הדורות עתידין בניך ליאחז בעונות ולהסתבך בצרות (ר"י בר' סימון, ירוש' תעני' ב ד). אמר לו הקב"ה אברהם כך עתידין בניך נאחזים בעונות ומסתבכין במלכיות מבבל למדי ממדי ליון ומיון לאדום[1]) (ר"ח בר יצחק, שם). משה על ידי שצפה ברוח הקדש שישראל עתידים להיסתבך[2]) במלכיות וראשיהן עומדין על גביהן הקדים ראשים לזקנים (ר' לוי, שם, סוף הורי'). — ומצוי מאד בסהמ"א: ומפרשין אותו לשון סיבוך כדבר שהוא מסתכסך או מסתבך (תשו' הגא' הרכבי, מט). כמו צמר שנסתבך בקוץ ובא לשלפו מגבי הקוץ שאינו יכול לשלפו אלא בשבירת צמחי הקוץ (הערוך, ערך גב). ופירוש בית אבנים יחזה תוך האבנים יסתבך וכו' ר"ל הסעפים המסתבכים שיוצאים ממנו (ר"י א"ת, הספרי' לריב"ג, שרש חזה). תחת שובך האלה הגדולה רוצה לומר תחת מה שהסתבך מסעיפיה (שם, שרש סבך). לא יזרע שורה אחת של קשואין ושורה אחת של דלועין וכו' מפני שמינין אלו עלים שלהן ארוכין ונמשכין ומסתבכין ואם זרען שורה בצד שורה יתערב הכל (רמב"ם, כלא' ד א). שנמצא בין כל שתי שורות של דלועין שתים עשרה אמה וכו' מפני העלין שמסתבכין מיכן ומיכן בירק שביניהם ונראה הכל כאלו נזרע בערבוביא (שם ב). סכין חדה שהושחזה והרי אינה חלקה אלא מגעתה במגע ראש השיבולת שהוא מסתבך באצבע (הוא, שחיטה א יח). צריך שתהא הסרכה אחוזה ומסתבכת בבשר (מהרימ"ט, שו"ת א ז, יג:). כמו השערות המסתבכים זו בזו שצריכה האשה להפרידם היטב קודם טהרת טבילתה (ר"כ בר"י אלמנן, עמק המלך, עולם

1) גם במד"ר בראש' נו בשנוי לשון.

2) כך בשרידי הירוש' גנ'י, הוצ' גינצב', ובספרי הדפו' להיסתכר, והעיר בעל הפירוש בדפוס קראטאשין: ויש גורסי' להסתבך.

אריה מִסֻּבְּכוֹ [1]) ומשחית גוים יצא ממקומו (ירמי' ד ז). —ואמר הפיטן: ככוכב הנוגה בזריחתו כלביא שואג מסובכו כן כהן גדול בצאתו מן הקודש (סדר עבודה, Elbogen, Stud. 115). — ואמר המשורר: ישבעו ינוחו ישובו לסבכם להרגיע ולממציא מחיה למו ברית שלומם ישמורו (שלום הכהן, כיר דוד 136).

*סֹבֶךְ [2]), סובך, ש"ז, — סובך הרגל, פרק החבור בין עצם העקב והשוק, אצל צומת הגידים: הכהנים מקדשין במקדש ביד עד הפרק וברגל עד הסובך [3]) (תוספתי ידים ב ח). — ובבהמה, מקום חבור הכרעים והשוק: שוק (שבצאן) מן הפרק של ארכובה עד סובך [4]) של רגל (ר' יהודה, חולי' י ד). — ובסהמ"א: בל' ישמעאל קורין לסובך של רגל ערקוב :הוא למעלה מן העקב (ערוך, ערך ערקב). שוק (בצאן הוא) מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש (הוא הכרע) עד הפרק האמצעי שהוא סובך של רגל (רש"י, ויקרי ז לב). סובך זהו הפרק שמחובר בו העצם שראשו העליון מחובר בקוליות והוא פרק שני אחר ארכובה (התרומה הלכי תפלין, ריח, ד"ה הילכך בעלם העליון). —*סֹבֶךְ הצמר, ערבוב השערות והסתבכותן זו בזו: ואם הקרה יום ארבעה עשר בשבת מוליכין פסחיהן בשבת והמאכלת בין קרניו או בין סובך הצמר (ר"ח הקרקלי, ג"ע, ענין פסח ו).

סָבַךְ, פ"י, סִבְּכִים, —סָבַךְ סירים זה בזה, סירים סבוכים, verflechten; entrelacer; intertwine: כי עד סירים סבכים וכסבאם סבואים אכלו כקש יבש (נחום א י). — ואמר המקונן: צפה עלבון תורתך אשר שרפוה זרים קלאוה פרעוה קרעוה לגזרים כסירים סבוכים הגדילו המדורים העל אלה תתאפק אדון כל יצורים (המריטו ממכי, קני לת"ב). — ובסהמ"א: שהיה רץ (האיל) אצל אברהם והשטן סובכו ומערבבו באילנות (רש"י, ברא' כב יג). —ובהשאלה, *סָבַךְ את הגדר בעפר, מלא אותו בעפר בין האבנים שלא יוכלו מים לעבור דרך בו: אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית אבל בונה הוא

שׁוֹבֶךְ האלה כמו מן גודל גָּדלו ומן קומץ קֻמצו ודגש הבית לתפארת, ע"כ. וכן בשרשיו: והנפרד ממנו ואעפ"י שנכתב בשין תחת שׁוֹבֶךְ האלה.

[1]) בית בשוא לבדו, כך ברֹב הספרים, וכך ריב"ג בפרוש אמר וז"ל: מסבכו אלוג'ה פיה קמצות אִלבא' מת'ל בא' כי את עול סבלו אלד'י הו חטף לאנה קבל אלאצ'אפה סֻבול לא מחאלה וכו' פחד'פת אלחטפות אשתח'פאפא כמא חד'פת מנ שבלי הזיתים, ע"כ. — ובעבר': היה משפט הבית בחטף קמץ כמו את עול סבלו אשר הוא חטף מפני שהוא קודם הסמיכה סֻבול בלי ספק וכו' והחסירו החטפות להקל כמו שחסרוה משבלי הזיתים. וכך רד"ק במכלול. אך יש ספרים מִסֻּבְּכוֹ בחטף קמץ, והעיד רד"ק בשרשיו: הבית בשוא ופתח ויש ספרים בשוא לבדו ודגש הבית לתפארת, ע"כ. ומ"ש: ויש ספרים ב"י שהבית בחטף קמץ כמשפטו. ואמר ברט (Barth, NB, 74 0): כנראה לא יכלה הלשון להניח לגמרה בית אחרי שורק, שהוא קרוב לה במוצא, ולכן נדגש ונחטף, ע"כ. [והנכון שהוא על משקל סְבָךְ, ומזה בסמיכות סְבַךְ: יודע כמביא למעלה בִּסְבָךְ עץ קרדמות (תהלי עד ה). ויש ספרים המנקדים בְּסֻבַּךְ, בִּסְבַךְ, עי' גינצבורג בהערה (תהלי שם). ולדעת ריב"ג (רקמה שער ל, 198) הוא כמו סְבַךְ, ובא בקמץ לתפארת.]

[2]) מן שרש סבך, אולי על שם הסתבכות הגידים והמיתרים שאצל הפרק הזה.

[3]) sura, תרג' ד"ר מויא, ועי' הערה לקמן.

[4]) ז"ל המשנה שם: איזהו הזרוע (הנתן לכהן מכל בהמה שנשחטה) מן הפרק של ארכובה עד כף של יד (עד הראש הכפוף של עצם הזרוע המתחבר אל הכתף) והוא של נזיר (שנותן הנזיר משלמיו לכהן) וכנגדו ברגל שוק (האמור בשלמים שנותן לכהן מן הארכובה ולמעלה) ר' יהודה אומר שוק מן הפרק של ארכובה (ולמטה) עד סובך של רגל, ע"כ. ופרש הערוך וז"ל: ועד סובך של רגל פירוש עד ראש השופי (שהוא) בשר שקורין פולפ"א, ע"כ. ר"ל עד ראש העצל, והוא חלק הבשר העבה הפתילי המתחיל למעלה מן הקרסל מאחורי השוק והולך ומתפשט עד החבק. וכעין זה הרמב"ם בפרוש המשנה: וסובך של רגל שבכת הרגל רצה לומר ענפי המיתרים, ע"כ. אך רש"י פרש וז"ל: סובך של רגל היינו פרק שבין הקולית ועצם אמצעי, ע"כ, ר"ל הֶברך, הארכובה העליונה. וכך בפרושו עה"ת (ויקרי ז לב, מובא בפנים הערך). וכבר הרגישו בעלי התוספ' (מנחי לג. בד"ה קיבורת) בדחק פרוש זה ואמרו: ויש מפרשים דסובך של רגל דקאמר ר' יהודה היינו פרק הסמוך לרגל דהיינו איסתוירא (היא עצם עקב העליונה שמשחקים בה הילדים) קביליא בלע"ז (cavila) וכן משמע בתוספת' דמסכת ידים דקתני שיעור שבקידוש ידים עד הפרק וברגלים עד הסובך וכו' משמע דקרי סובך לפרק הסמוך לרגל, ע"כ. וכן בספר התרומה (הלכי תפלין סי' ריח, מובא בפנים הערך), וכן הגר"א בבאורו לתוספת' ידים (ב ח): וברגל עד הסובך פי' היינו כמו הפרק ביד והוא פרסת הרגל עד הקרסול נקרא סובך.

מתענות וְלא מתריעות (תעני׳ ג ד). אש יצאה מבית קודש הקדשים וליהטה סביבוֹתיהם (ירוש׳ סנה׳ י ג). בן עזאי הָיה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו אמרו לו שמא בדברי מרכבה אתה עוסק אמר להן לאו (מד״ר ויקר׳ טז). בשעה שהיו חורזים בדברי תורה ומדברי תורה לנביאים ומנביאים לכתובים והאש מתלהטת סביבותיהם והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני (שם שה״ש, כולהך בחרוזים). כיון שראו (דתן ואבירם) שנסתלקו ישראל מסביבותיהם יצאו מחרפין ומגדפין (שם במדי׳ יח).

״סְבִיבָה, ש״נ, — סה״פ מן סבב, — א) כמו סִבּוּב, במשמ׳ תנועה בהקף: ובכל עֶשרים וארבע שעות היה (הגלגל) סובב סביבה אחת (תפו׳ הגלו׳ הרכבי, סעד). ושינוי זה יהיה בסביבת הגלגל ומסביבתו יתחברו ארבעתן (רמב״ם, יסוה״ת ד ו). ואם פטר אדם את המים עד שבאו וסבבו את הגלגל ושחט בסביבתו הרי זו כשרה שהרי מכח אדם בא במה דברים אמורים בסביבה ראשונה שהיא מכח האדם אבל מסביבה שנייה ולאחריה אינה מכח האדם אלא מכח המים (שם, שחיטה ג יג). — וּסְבִיבַת הכוכבים והמזלות: וממהלך הכוכבים וידיעת שיעור סביבתן בכל יום ובכל שעה (שם, יסוה״ת ג ה). ואלו היה (סבוב הגלגל) בטבע היה קץ לסביבתו שהטבע יש לו קץ ותכלה לכחו והואיל והַגלגל סובב תמיד בלי הפסק ואין לסביבתו קץ בידוע שבחו מחמת אלוה (תלמיד הרמב״ם, אגר׳ לר׳ חסדאי הלוי). — ב) סְבִיבַת העגול, כמו סִבּוּב, במשמ׳ הקו המקיף: העגול בג׳ פנים בסביבה בחוט ובגג איזו היא סביבה הוא הקו המקיף את העגול (משנת המדות ה ד). ואם אתה חפץ לשער את המשיחה אחוז חצי סביבה שהיא י״א וצרף אותה בחצי החוט וכו׳ שהסביבה מחזקת שלש פעמים ושביע כחוט (שם ה ג). — ג) סְבִיבַת העיר, מה שסביב לה, השכונות הקרובות אליה מסביב: לצוות ולגזור לאיש איש בקהלתו וליושבי הסביבה (תקנות ליטא, האסיף תרנד, 166). על ג׳ ראשי ב״ד לצוות ולגזור להשיא בכל שנה שלשים בתולות עניות היינו בריסק עם הסביבה שתים עשרה בתולות הוראדנא עם הסביבה עשר בתולות פינסק עם הסביבה שמונה בתולות וכו׳ והסביבות עם ראשי הקהלות יעשו סדר וכו׳ (שם 167). — ד) השתמשו במלה זו בזמן האחרון במשמ׳ חבֹרת האנשים שהאדם נמצא בתוכה וחי בה.

״סְבִיכָה, ש״נ, — סה״פ מן סָבַךְ: כהבטחת סביכת איל כפרו הנצור לחיל כן תעצים חיל כורעיך בעצם וליל (ר״א קליר, יוס מיומים, מוסף יוה״כ). קרני סביכת איל הנאחז בחורשים רצה להנתן כפר לעם קדושים שעת ניתוחו ונשבעת לו תולדותיו להרבות וישער אויביו להנחילו (בנימין בר זרח, אמוכים, סלים׳ מנח׳ יוה״כ). מצינו בריאה שניקבה ודופן סותמו דכשרה אע״ג דקודם הסביכה טריפה (בה״ט יו״ד לו ז).

*סְבִים, — עי׳ *סב.

סבך[1]**, ממנו סְבָךְ, סְבֶךְ, סִבֹּךְ, סָבַךְ, *סֹבֶךְ, *מְסֻבָּךְ, *סַבָּךְ, *סְבָכָה, ״סִבּוּךְ, ״סְבִיכָה, ״הִסְתַּבְּכוּת, ∞תִּסְבֹּכֶת.

סְבָךְ[2]**, ש״ז, — ענפי אילן אחוזים זה בזה, וחֹרשה של עצים קטנים, Dickicht, verflochtene Zweige; taillis; thicket: וירא והנה איל אחר נאחז בַּסְּבַךְ[3] בקרניו (ברא׳ כב יג).

סְבֶךְ, ש״ז, סמי׳ רבים סִבְכֵי, — כמו סְבַךְ: ונקף סִבְכֵי היער בברזל והלבנון באדיר יפול (ישעי׳ י לד). — ואמר המקונן: בלע בית לרום מוזקף ובברזל סבכי נקף בנה עלי ויקף (איכה אספתו, קינ׳). כי נקף כבֹּרזל סבכי כבו העם הרבה בבה (אדברה תחנונים, יוצ׳ יוה״כ). — ובהשאלה במליצה: כן אירע לנו עם אלו שהם משיאים אותנו ומפתים להחזירנו לדתותיהם ואולי נאחז ונסתבך בְּסִבְכֵי פחזותם ובענפי שקריהם (רמב״ם, אגר׳ תימן).

סִבֹּךְ[4]**, סֹבֶךְ[5], ש״ז, בכנ׳ סִבְּכוֹ, — כמו הקודמים: עלה

1) כמו שָׂבַךְ, עי״ש. — בערב׳ בלי ספק שבך a) ממש.

2) [או יותר נכון סְבַךְ, ועי׳ הערה הבאה.]

3) מנחת שי: גם הבית שניה בפתח במדוייקים וכן כתוב במכלול קצט, וכתב אור תורה שהגהת המדפיס שקר כי במסרה מנו זה חד מן ה׳ זוגים מן ב׳ ב׳ מילין סמוכין ופתחין, ע״כ. ובעל רב פעלים כתב שבמסרה אחרת מצא נאחז בסבך לית וקמץ. [ובספרים אחרים בַּסְּבֵךְ וגם בִּסְבָךְ.]

4) כך ריב״ג (עי׳ בהערה לקמן) וכך גם דעת רד״ק במכלול, משקל פֹּעֶל: וכן מזה המשקל עלה אריה מִסֻּבְּכוֹ והנפרד ממנו סֻבֹּךְ, ע״כ. אך הניח האפשרות שיהיה הנפרד סֹבֶךְ, עי׳ הערה לקמן. — 5) כך רד״ק במכלול, אמר וז״ל: ואפשר שיהיה הנפרד מן סֻבְּכוֹ תחת

a) شبك

ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סָבִיב (איכ׳ ב ג).—ואמר בן סירא: ויקיפהו פעמונים ורמונים המון ס ב י ב לתת נעימה בצעדיו (ב״ס, גני׳ מה ט). ותגע למות נפשי וחיתי לשאול תחתיות ואפנה ס ב י ב ואין עוזר לי ואצפה סומך ואין (שם נא ו-ז).—סָבִיב סָבִיב: וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סָבִיב סָבִיב (יחזק׳ ח י). ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות והעבירני עליהם סָבִיב סָבִיב והנה רבות מאד על פני הבקעה (שם לז א-ב, ורגיל ביחזק׳ מ-מג, כמו מ ה; יד; יז ועוד רבים). ודמות בקרים [1]) תחת לו סָבִיב סָבִיב [2]) סובבים אתו עשר באמה מקיפים את הים סביב (דה״ב ד ג). — וכן מִסָּבִיב, מכל צד, בכל צד, והניח מִסָּבִיב: והניח לכם מכל איביכם מִסָּבִיב וישבתם בטח (דבר׳ יב י; גם כה יט). וינח יי׳ להם מִסָּבִיב ככל אשר נשבע לאבותם ולא עמד איש בפניהם מכל איביהם (יהוש׳ כא מב; גם כג א). ויהי כי ישב המלך בביתו ויי׳ הניח לו מִסָּבִיב מכל איביו (ש״ב ז א).—ואמר בן סירא: שלמה מלך בימי שלוה ואל הניח לו מ ס ב י ב (ב״ס, גני׳ מז יג).—וימכרם ביד אויביהם מִסָּבִיב ולא יכלו עוד לעמד לפני אויביהם (שפט׳ ב יד). ויצל אתכם מיד איביכם מִסָּבִיב ותשבו בטח (ש״א יב יא). ושלום היה לו מכל עבריו מִסָּבִיב (מ״א ה ד). וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מִסָּבִיב ולא ידע (ישעי׳ מב כה). כשמרי שדי היו עליה מִסָּבִיב (ירמי׳ ד יז). ושלחתי לבבל זרים וזרוה ויבקקו את ארצה כי היו עליה מִסָּבִיב ביום רעה (שם נא ב). ואת נתת את נדניך לכל מאהביך ותשחדי אותם לבוא אליך מִסָּבִיב בתזנותיך (יחזק׳ יו לג; גם לו ז; לז כא; לט יז). עושו ובאו כל הגוים מִסָּבִיב ונקבצו (יואל ד יא). הלא את שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מִסָּבִיב (איוב א י).—מָגוֹר מִסָּבִיב: כי חרב לאיב מגור מִסָּבִיב (ירמי׳ ו כה, ורגיל בירמי׳ כ ג; י; מו ה; מט כט). כי שמעתי דבת רבים מגור מִסָּבִיב בהוסדם יחד עלי לקחת נפשי זממו (תהל׳ לא יד). — ג) ובמשמ׳ מלת היחס, סמי׳ סְבִיב: לכן כה אמר אדני יי׳ צר וּסְבִיב [3]) הארץ והוריד ממך עזך ונבזו ארמנותיך (עמו׳ ג יא).—סָבִיב לפלוני, לדבר פלוני: ובבקר היתה שכבת הטל סָבִיב למחנה (שמות יו יג). ויקם את החצר סָבִיב למשכן ולמזבח (שם מ לג). והלוים יחנו סָבִיב למשכן העדת (במדי׳ א נג). מנגד סָבִיב לאהל מועד יחנו (שם ב ב). ויעש תעלה כבית סאתים זרע סָבִיב למזבח וכו׳ וילכו המים סָבִיב למזבח (מ״א יח לב-לה). התיטבי מנא אמון הישבה ביארים מים סָבִיב לה (נחו׳ ג ח). חנה מלאך יי׳ סָבִיב ליראיו ויחלצם (תהל׳ לד ח; גם עח כח; קכה ב; קכח ג). הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סָבִיב לה מגברי ישראל (שה״ש ג ז). יחד יבאו גדודיו ויסלו עלי דרכם ויחנו סָבִיב לאהלי (איוב יט יב).—ואמר בן סירא: בקבלו נתחים מיד אחיו והוא נצב על מערכות ס ב י ב לו עטרת בנים כשתילי ארזים בלבנון (ב״ס, גני׳ נ יב).—סָבִיב על: העיט צבוע נחלתי לי העיט סָבִיב עליה לכו אספו כל חית השדה התיו לאכלה (ירמי׳ יב ט). ויבן על קיר הבית יצוע סָבִיב את [1]) קירות הבית סָבִיב להיכל ולדביר (מ״א ו ה). והגבול סָבִיב אותה חצי האמה והחיק לה אמה סביב (יחזק׳ מג יז).—מִסָּבִיב לְדָבָר: העלו מִסָּבִיב למשכן קרח דתן ואבירם (במדי׳ יו כד). — ומצוי מאד בסהמ״א, וכמו״כ להורות הזמן בקרוב: לפי שאנחנו נמצא הרבה מהאנשים שיגיע להם פחד חזק בהיותם ס ב י ב העת הנכון לבא עליהם פגע רע (כלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ב ז). הלא ידעת מקדם איך ס ב י ב כ״ה שנים בהיותך עמנו (כתב שלום לר׳ ילמק מלאטאס, סו״ת הר״י לאטאס א, 1). ואחר ס ב י ב טו ימים הכניסה בונדיאן לתפה (שם 4). —ובמספרים, במשמ׳ קרוב לזה המספר: היו לישראל צרות עצומות ע״י איש בליעל אשר עשה עצמו משיח וכו׳ והיה שם קהל גדול ס ב י ב לאלף בתים עשירים מלאים וחשובים ומוצלחים (ר״ש אבן ויגא, שבט יהודה לא).—מ״ר זכר עם כנ׳, סְבִיבֵי העיר וכדומ׳, המקומות והמגרשים המקיפים אותה, environs ; Umgebung: והצתי אש ביערה ואכלה כל סְבִיבֶיהָ (ירמי׳ כא יד). שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים בארץ בנימן וּבִסְבִיבֵי ירושלם (שם לב מד; גם לג יג; מו יד; מט ה).—ובמשמ׳ בני אדם הנמצאים מסביב, או הנמצאים בסביבת פלוני, והקרובים אליו: קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד נדו לו כל סְבִיבָיו וכל ידעי שמו אמרו איכה נשבר מטה עז מקל תפארה (שם מח יו-יז). והיה מואב לשחוק ולמחתה לכל סְבִיבָיו (שם לט). נדרו ושלמו ליי׳ אלהיכם כל

---

[1]) [במ״א ז כד: פ ק ע י ם.]

[2]) [במ״א שם רק פעם אחת.]

[3]) [הוו יתרה. ופרש רד״ק: הנה הצר יבא וסביב הארץ יתנה, ע״כ. ורוב החדשים גורסים: יְסֹבֵב.]

[1]) [השבע׳ משמיטים את קירות הבית סביב.]

וכו' וכשהם רוצים לדבר או לעסק גדול יש להם מין יונים ידועים ביניהם וכותבים אגרותיהם וקושרים בכנפיהם או ברגלי היונה והולכין ועוברין על נהר סבטיון ובאות היונות למלכיהם ושריהם וכו' ורוחב אותו מקום הנהר מאתים אמה כמטחוי קשת והנהר מלא מאבנים גדולים וקטנים וקולם ירעם כרעש גדול כרוח שערה ביום ובלילה ישמע קולו מהלך יום (הוא, נוסח׳ ב, שם ג). אינם רואים בני אדם ואין בני אדם רואי' אותם אלא ארבע שבטים הללו שהם יושבים מעבר לנהרי כוש ורואין אותם אלו את אלו ומדברים עמהם ונהר סבטיון ביניהם שכתוב בהם לאסורים צאו וכו' ורוחב הנהר סבטיון ק"ק אמה כמטחוי קשת והנהר מלא חול ואבנים בלי מים והאבנים קולם ירעים כרעם קול גדול או כגלי הים וכמו רוח סערה ובלילה ישמע קולו עד מהלך חצי יום (הוא, נוסח׳ ג, שם ה). כיון שבא הלילה ירד הענן וכסה עליהם ועל נשיהם ובנותיהם ובניהם והאיר להם הקב"ה בעמוד אש והוליכם כל הלילה עד אור הבקר והניחם על שפת הים כיון שזרח השמש נסתלק הענן ועמוד האש והמשיך הקב"ה לפניהם נחל אחד שמו סמבטיון וסגר בפניהם כדי שלא יוכל אדם לעבור עליהם וכו' (אגדתי דבני משה, שם ו).

סְבִיאָה, ש"נ, — מדת הַסֹּבֵא: כל עסקיהם אל הזוללות והסביאה ושוגים בדרכי השכל והמשפט (רנה"ו, יין לבנון, פי' על אבות ג ד). יסודו גם המה למשמעת הפעליות נפשותם החיות וביותר להזמה השביעה והסביאה חמדת הון ושטף חמה (ר"ש בלוך, שבי"ע ב, אכן הזהב לא:). הם שלא מדעתם מואסים בזוללה בסביאה ומשטיפה בזימה וזנות (ר"א לויפיל, שע"י ג, הפקפה לעוזה יא:). ומה יקרה לו מרבוי הזוללות והסביאה והזימה (רנה"ו, רב טוב לב"י, מכתב ב', לז:).

סָבִיב, סמ' סְבִיב, מ"ר סמ' סְבִיבֵי, וגם סְבִיבוֹת,־בֹת, בכנ' סְבִיבֶיךָ, סְבִיבָיִךְ, סְבִיבָיו, סְבִיבֶיהָ, וגם סְבִיבוֹתַי,־בֹתָי, סְבִיבוֹתֵינוּ,־בֹתֵינוּ, סְבִיבוֹתֶיךָ, סְבִיבוֹתָיִךְ, סְבִיבוֹתֵיכֶם,־בֹתֵיכֶם, סְבִיבוֹתָיו,־בֹתָיו, סְבִיבוֹתֶיהָ,־בֹתֶיהָ, סְבִיבֹתָם, סְבִיבוֹתֵיהֶם,־בֹתֵיהֶם, — א) ש"ז, הקף שמקיף דבר, Umkreis; circuit: ויבן העיר מסביב מן המלוא ועד הַסָּבִיב (דהי"א יא ח). — ב) מלת התאר, פֹּעַל סָבִיב, היה סָבִיב, בְּסִבּוּב, round; autour; ringsum about: ויקם שדה עפרון וכו' וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סָבִיב לאברהם למקנה (בראש׳ כג יז-יח). והגבלת את העם סָבִיב לאמר השמרו לכם עלות בהר (שמות יט יב). ועשית שלחן עצי שטים וכו' וצפית אתו זהב טהור ועשית לו זר זהב סָבִיב ועשית לו מסגרת טפח סָבִיב ועשית זר זהב למסגרתו סָבִיב (שמות כה כג-כה; גם כז יז; כח לא-לג; כט יו; לח יו; כ). ואת הבית יקצע מבית סָבִיב ושפכו את העפר אשר הקצו (ויקר׳ יד מא). ובתי החצרים אשר אין להם חמה סָבִיב על שדה הארץ יחשב (שם כה לא). זאת תהיה לכם הארץ לגבלתיה סָבִיב (במד׳ לד יב; גם לה ד). וישם ישראל ארבים אל הגבעה סָבִיב (שפטי׳ כ כט). והעברים היו לפלשתים כאתמול שלשום אשר עלו עמם במחנה סָבִיב [1]) וגם המה להיות עם ישראל אשר עם שאול ויונתן (ש"א יד כא). ושאול לכד המלוכה על ישראל וילחם סָבִיב בכל איביו במואב ובבני עמון ובאדום וכו' (שם מז; גם לא ט). ויבאו דנה יען וסביב [2]) אל צידון (ש"ב כד ו). עד כלתו לבנות את ביתו ואת בית יי' ואת חומת ירושלם סָבִיב (מ"א ג א). ויהי שמו (של שלמה) בכל הגוים סָבִיב (שם ה יא). והרמונים מאתים טרים סָבִיב על הכתרת השנית (שם ז כ; גם כג כד; לה). והקפתם על המלך סָבִיב איש וכליו בידו (מ"ב יא ח; גם כה א; י; דהי"ב כג ז). שאי סָבִיב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך (ישעי׳ מט יח). ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם ועל כל חומתיה סָבִיב ועל כל ערי יהודה (ירמ׳ א יה). אליה יבאו רעים ועדריהם תקעו עליה אהלים סָבִיב (שם ו ג; גם כ יד-יה; כט). וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סָבִיב (יחזק׳ א ד). בני ארוד וחילך על חומותיך סָבִיב וגמדים במגדלותיך היו שלטיהם תלו על חומותיך סָבִיב (שם כז יא). ואסף חיל כל הגוים סָבִיב זהב וכסף ובגדים (זכרי׳ יד יד) לא אירא מרבבות עם אשר סָבִיב שתו עלי (תהל׳ ג ז; גם יב ט; לז ג). ידיך עצבוני ויעשוני יחד סָבִיב [3]) ותבלעני (איוב י ח; גם יט יא; יט י).

---

[1]) [השבע' ἀνεστράφησαν καὶ αὐτοί, ובן בוולג' reversi sunt ut essent. ועפ"י זה גורסים החדשים סְבָבוּ גם המה. ועי' בפרושו של סגל.]

[2]) [קשה, בשבע' καὶ ἐκύκλωσαν, וע"פ זה גורסים רֹב החדשים: ויבאו דנה וּמִדָּן סבבו אל צידון. ואחרים גורסים: דנה ועִיּוֹן וַיָּסֹבּוּ אל צ'. עי' מ"א (יה כ.) ובפרושו של סגל לשמואל.]

[3]) [בשבע' μετὰ ταῦτα μεταβαλών, וע"פ זה גורסים החדשים אַחַר סָבוֹב, או תְּסוֹב, תָּשׁוּב וכרומ'.]

הסבובית היא אשר סביב המרכז (ר"ד אבן יחיא, לשון למודים). כי אין עצמים למטה מהיסודות כמדרגה אבל משם ישובו העצמים לחזור ולעלות על דרך התכלית באופן סבובי ועגולי למול ההתחלה הראשונה אשר ממנה השתלשלו על דרך הפועל (ר"י אברבנאל, מפעי ה' ז ד). וידוע שהתנועה הסבובית לא תצויר בה לא התחלה ולא תכלית (ר"א הקראי. ספי ג"ע, קדוה"ס א, יג). וכבר ידענו סברת אפלטון שנפשנו היא מתנועעת תנועה סבובית מתמדת מטבע שבלי לחמרי ומחמרי לשבלי בחזרת חלילה (ר"י מוסקטו, כפולי יהודה יב). — קו סִבּוּבִי, הקו הסובב במרחק שוה מן הנקודה המרכזית: שהוא (הפלוסוף) יאמר שהעתה יותר דומה מכל דבר אל הנקודה בקו הסבובי (רלב"ג, מלחמי פ' ו כא). ועי' סִבּוּב.—הֶקֵּשׁ סִבּוּבִי: אמנם מצד הקדמת התורה לא יוכל זה לעשות שאם יעשהו לא יהיה כ"א בהקש סבובי המשל אמרנו מנין לנו מה שכתוב בתורה כי ששת ימים וכו' נשיב שכך היה כמו שמצינו בפר' בראש' סדר בריאת כל הימים ונשנה עוד ונשאל ומנין שכך היה סדר בריאת כל הימים ונשיב שכך העידה התורה א"כ יתאר הדבר לספק הראשון וזה יקרא הקש סבובי ר"ל ידיעת הדבר בעצמו (רס"ע ספרוט, עין כל [פרוש קאנון א"ס] סו, כ"י ביהמ"ד סכתר).—מאמר סִבּוּבִי: הסבובי הוא מאמר מורכב מהפכיים באופן שהקדום במאמר הראשון ישוב אחרון בשני וכן להפך והמשל ולאהבה את שונאיך לשנא את אוהביך (ר"י מסיר ליאון, נופי צופי ד ל).

סִבּוּךְ, סיבוך, ש"ז, — שה"פ מן סִבֵּךְ: ומפרשין אותו (את הפעל נזז) לשון סיבוך כדבר שהוא מסתכסך או מסתבך (תשו' סגאי הרכבי, מט). שבל הסיבוך (של הריאה) יהיה בבשר שבין הצלעות וכו' משא"כ בשקצת הסיבוך הוא בעצם (ר"י קארו, כ"מ על הרמב"ם הלכ' שחיטה יא י). — ובהשאלה: כי אין תוכחת מי שנסתבך סבוך מעט במרי כתוכחת מי ששקד בו (רלב"ג, מלחמי ה' ד ו). וכן לפעמים אין החולי מסוכן ויש לו רפואה וכו' ועכ"ז יקרא מסוכן לפי שהחולי נסתבך בגוף סבוך חזק (ר' אברהם סבע, צרור המור, מצורע). והוא בונה חייץ פי' קיר אבנים בלא סיבוך עפר (ר"י בן מלכי צדק, שביעית ג ח).

סְבוֹרָא[1], ת"ז, מ"ר סְבוֹרָאִים, (סְבוֹרָאֵי),—לפנים תאר לתלמיד חכם חריף, מבין וסַבָּר, ואחרי כן תאר של

[1]) מן סבר. בארמ': מה יעביד הדין סבורא דלא יליף ולא שימש (ירוש' שבת ג ו.), ועוד.

כבוד לחכמי ישראל בבבל אחרי האמוראים עד תקופת הגאונים: הדור הראשון רב יוסי הוא ראש רבנן סבוראי היה לראש אחר רבינא (ראב"ד, ספ' הקבלה). ובימי רבנן סבוראי הם הגאונים שעמדו אחר חיבור התלמוד ראו שרבו הרמאין וננעלו דלת בפני לווין וכו' (סמ"ג, מ"ע לג). וכיון שכן אין לזוז ממנהגן של גאונים שראו מרבנן סבוראי כי ישבו על כסאו של רב אשי ונתפללו בביהכ"נ שלו (ריטב"א, על מסכי ר"ה ד, כא:). למען רחמיך וחסדיך הרבים וכו' ולמען משה ואהרן ודוד ושלמה ופנחס ושבעים זקנים וכו' וכל התנאים והאמוראים והסבוראים והגאונים (תפלה על הפרנסה, ערב ליל כפור, מחז' איטלי ב' טו:). עד שקם אחד ממלכי פרס והרס בתי מדרשות וכו' נחתם התלמוד ונשלמה ההוראה כלומר שלא היה עוד רשות לחכמי ישראל להורות ולדון והחכמים ההם נקראו סְבוֹרָאֵי[1]) כלומר תלמידים (שד"ל, מבוא למחז' איטלי א). רבנן סבוראי מעשיהם והרגל לשונם בתלמוד והתרת השאלה היאך הרשו הסבוראים עצמם להכניס דברים חדשים בש"ס אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע (ליון, שנה ג 83).

סַבַּטְיוֹן, סמבטיון, סנבטיון,—שם נהר אגדי[2]): לשלש גליות גלו ישראל אחת לפנים מנהר סנבטיון ואחד לדפני של אנטיוכיא ואחד שירד עליהם הענן וכיסה אותם כשם שגלו לשלש גליות כך גלו וכו' מה טעמא לאמר לאסורי' צאו אילו שגלו לפנים מנהר סנבטיון (ירוש' סנה' י ו). לא למקום שגלו עשרת השבטים גלה שבט יהודה ובנימין עשרת השבטים גלו לפנים מן נהר סמבטיון שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות (רבי יהודה ברי סימון, מד"ר ברא' עג). א"ל ר' עקיבא לטורנוסרופוס הרי נהר סמבטיון יוכיח שמושך אבנים כל ימות השבת ובשבת הוא נח (שם יא).—ובסהמ"א: ועוד מבני משה ע"ה חוני' אצל הנחל ששמו שבטיון ונקרא כן על שם שנסו מא"י והנחל יסוב אותם והגוים קוראים לנחל ההוא סבטיון והקף הנהר מהלך ג' חדשים מרובע (ספי אלדד הדני, ביהמ"ד יליניק ג). ויש מקום שרואין אלו לאלו ומדברים מצעקת אדם ומנהר סבטיון ביניהם ואומרים כזה אירע לנו במלחמה

[1]) כך מנקד שד"ל.

[2]) [עי' על הספרות אצל קרויס, Lehnw., II 369 seqq., וגם Jew. Enc., X 681]

הגלגל מהיר התנועה בזה הזמן (רלב"ג, מלחמ' ה' ו יח). שאם לא היה מספר סבובי האחד בזמן אחד יותר גדול ממספר סבובי האחר לא תהיה תנועת האחד יותר מהירה מתנועת השני (שם). יסבלו העבדות עד שתכלה סבוב המחברת ויגיעו ימי האחרית וכו' משפטי הדביקים וסבובי הכוכבים בכל אלף שנה פעם (ר' קלונ"י, אגר' בע"ח ב ג). שק"פ מעלות הסבוב הנכחי למשוה היום הנמשך ממזרח למערב מיושבים (ר"י מוסקטו, כפולי יהודה ד).—ובזמרה ונגינה, סִבּוּב הנעימות בגרון, הגברת הקול והשפלתו חליפות, סלסול: ואמר לבעל המוסיקא מדוע תנועות הקולות ושבירת הנעימות וסיבובן בגרון יערב וינעם ולא יערב כן דבר המסופר (ר"י סריזי, מוסרי הפלסופי' א יח). — ג) בהשאלה, סִבּוּב הראש, חֹלִי, מֵחוּשׁ ראש המביא לידי בלבול הדעת, scotodinia[1]; dizziness; vertige; Schwindel: סבוב הראש הוא שידמה בעליו שהדברים סובבים עליו ושמותו וגופו יסוב ולא יתאפק לעמד אבל יפול (קאנון ג א ה א). אלדואר[2] הוא סבוב הראש כאלו מוחו וגופו יסובב ולא יוכל לעמוד (נרבוני, אורח חיים ג ד, כ"י ביהמ"ד פנתר). מועיל מכאב הראש וסבובו (שם, שער בחליי הראש א). ולפי שבאותו יום קרה לעלי אותו חולי (של כאב עינים) חשב שמואל בלילה כאשר שמע הקול שעלי היה קורא אותו ושבאתהו סבוב הראש או חולי אחר (כ"י אברבנאל, ש"א ג, והנער שמואל משרת). מאמר הראשון מדבר מחולי סיבוב הראש שנקרא בלשון לטין וירטיגו (vertigo), ובלשון אשכנז שווינטיל שהחולים בו דומין כשמסבב עמם הכל מה שלפניהם ומאחריהם (דמיון הרפואות שכת תם). ירטיגיני הוא חולי סבוב הראש והיא דמיון שקר שכל המוחש ממנו סובב ונולד מעשנים העולים לראש (טוביה כ"ץ, מעשה טוביה, בית הגדם א ג).—ד) התחרות חליפות של פרשים או מְשַׂחֲקִים באיזה משחק, Tournier; tournoi; tournament: ויהי היום ויצו המלך אוטיר פנדרגן לעשות סיבוב גדול מאוד מכל פרשי לוגריש לפני עיר קמלוט וכל פרש זרוזן יביא את אשתו אל הסיבוב למען יתגבר לבב הפרשים ולבב הגבירות יעלז (מרגוס מלך ארטוש, אולר טוב 1885). והמלכה חלתה פניו מאד שיביאה עמו אל הסבוב מתאותה לראות הקבוץ הגדול מן הפרשות (שם). והמלך עלה אל המגדל הוא גלוון וגדריאט ושאר פרשים כדי לראות הסיבוב והסיבוב מתחיל להזדמן וכו' (שם).—ה) בדקדוק, כמו מקור: וכבר ראיתי לחכם ר' יונה שקרא המקורות הסבובים וזה בספר ההשגה בשרש סבב ובזולתו אמר שם ותוספת הנון על הסבובים שהם מקור הפעלים כמו באבדן מולדתי ונוספה עוד נון על הסבובים בלתתן שם את ארון ברית ה' (ריצ"ס דורלאן הלוי, מעשה אפוד י). ואמנם קרא אותו סבוב כי כמו שהתנועה הסבובית קודמת על שאר התנועות וכו' (שם).

סִבּוּבִי, ת"ז, לנקי' סִבּוּבִית, מ"ר סִבּוּבִיִּים, סִבּוּבִיּוֹת,— של סִבּוּב, שמתנועע בסִבּוּב: כי התנועה הגלגלית הסבובית והעגולית מה שאליו יתנועע ממנו יתנועע (מכחס גילני, מכתי' לר"ד הצבלי, לקו"ק, כספא' 49). קצת הגשמים מתנועעים תנועה סבובית וכל מתנועע תנועה סבובית אין לו הפך התולדה (כל מלאכת הגיון, הספק כט). והם כדורים רבים אחד תוך שני וכו' כולם מתנועעים תנועה סבובית שוה אין מהירות בדבר מהם ולא איחור (ר"ם א"ת, מו"נ א עב). כדבר הסבובי שחלקיו רודפים זה את זה (ר"י צ"ר אנטולי, מלמד התלמידים יא). וכל זה מורה על פעל התנועה הסבובית הנתונה לסבת המורכבים (שם יא:). על סדר זה מתגלגלות האותיות ככדור שנחקקו בו התנועות תנועות סבוביות (ראב"ד, פי' יצירה א יא). כי כאשר נראה שתנועת ארבעתן (ארבעה היסודות) תנועה ישרה ולא סבובית ולא מעוקמת ידוע כי חומר אחד להם (אבי הרלב"ג, שעה"ש א א). ותפול בין שתיהן תנועה סבובית (נרבוני, אורח חיים ג ד, כ"י ביהמ"ד פנתר). אם היה הגשם בב"ת נמצא הנה אם שיתנועע תנועה סבובית או ישרה ואם סבובית הנה בהכרח יש לו אמצע כי הסבובי הוא אשר יסוב סביב האמצע (ר"ח קרסקש, אור ה' א א). ולהנחת גלגל יוצא מרכז יתחייב גם כן שתמצא תנועה סבובית (ר"י אלבו, העקרים ד ג). והשכלים אף אם לא יניעו בתנועה יומיית יניעו תנועה סבובית (ר"י מסיקא, מכת' קנאי 32). כי אין לגשם ראשון שום הפכי כי אין שום הפכי לתנועה הסבובית (ספורנו, אור עמים יז). שתנועת הגשמים הטבעיים נחלקת לשני סוגים אם ישרה ואם סבובית והתנועה הישרה שני מינים אם מהמרכז אל המקיף ואם מן המקיף אל המרכז והתנועה

---

[1] תרגום ד"ר מויא. — [2] בערב' אַלְדֻוָּאר a)

a) الدوار

התקדמות אשר בהם קיום העצה הזאת ההודאה בסבה הראשונה ושהוא עושה חכם ושאין במעשיו שוא אך כלם בחכמה וסדור אין בהם קלקול (ר״י ה״ת, הכוזרי ה כ). הפילוסופים אשר דק עיונם וזכה מחשבתם והודו בסבה ראשונית אינה דומה לשאר הדברים (שם ב כד). וכל שכן הסבה הראשונה והוא הבורא יתברך אי אפשר לשכל האנושי להשיג מהם כלל ר״ל מִמהותם (הנ״ל, כוס הן ג). הסבה הראשונה איננה גוף ולא כח בגוף (רא״ע, ספר העצמים). הפילוסופים כמו שידעת יקראו השם ית׳ העלה הראשונה והסבה הראשונה (ר״ש א״ת, מו״נ א סט). ונקרא סבה ראשונה לא קדומה יען כי עלול היצירה עלול ממנה ובאמצעותה (רש״ע פלקירא, האמונות ד ע). הסבה ראשונה היא המושלת ונותנת חיים והיא היא מקור הכל (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 24). אבל סבה ראשונה לא מצאנו לו שם אלא מפני רוב שלימות הייחוד קראתי לו שם חד״א (ברית מנוחה, דרך ג).—וכמו״כ סִבַּת הַסִּבּוֹת: שהם (המורכבות) כלים משמשים במצוע סבות אחרות משתלשלים אליו יתברך שהוא סבת הסבות (ר״י א״ת, הכוזרי ד ג). דע כי הבורא יתברך ויתעלה הוא סבת הסבות ועלת העלות כי הוא למעלה מן השכל (ר״מ אלדבי, ש״א, הנתיב הראשון ה:). ידוע הוא כי השי״ת מחויב המציאות הוא סבת הסבות וזה כי אפילו שיעלה על הלב בטול הנמצאים מציאותו ית׳ לא יתבטל (י״ג יסודות המשכיל, בספר ד״ה, כו).—ג) *שה״פ מן סִבֵּב, כמו הֲסִבָּה, בענין העברת נחלה משבט לשבט וכדומ׳: וכל בת יורשת נחלה וכו׳ בסיבת[1] הבעל הכתוב מדבר (ב״ב קיא:). נאמרה סיבה בבן ונאמרה סיבה בבעל מה סיבה האמורה בבעל אין הבעל יורש את אשתו בקבר אף סיבה האמורה בבן אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב (אב״י, שם קנט:).—ובמשמ׳ סִבּוּב והקפה, ואמר המשורר: צבית חן הלכי ועוז יעלות דרכי והמים שפכי דמי יעלה תרהב וסובבי סבות והשקיטי ריבות וכבי מלבות צבאים חן הלהב (עמנו׳, מחב׳ ז).

סִבּוּב, ש״ז, מ״ר סִבּוּבִים,—שה״פ מן סִבֵּב,—א) סִבּוּב העגול, הֶקֵּפוֹ, הקו המקיף במרחק שוה מן המרכז, Peripherie; circonférence (d'un cercle); circumference (of a circle): ואם אתה חפץ לידע את הסיבוב חלילה חלילה הוא מצרף את החוט בתוך ג׳ ושביע ועולה כ״ב (משנת המדות ה). ואם באנו לכוין החשבון דמרובע יתר על העיגול נוכל להוכיח בענין זה שתעשה נקודה של משהו ותקיפנה בחוטין הרבה סביב זה סיבוב אחר סיבוב עד שירחיבו ויגדל רוחב בעוגל טפח על טפח (תוספ׳ סוכ׳, ד״ה כמה דמרובע ה.).—ב) הליכה וחזרה במקום או סביב דבר מה: ואם הוא מגביר עבודת האלהים ובוחר ביראתו ובוטח בו בעניני תורתו ועולמו וכו׳ יסתלק מעליו טורח הגלגול והסִבוב בהבאת טרפו (ר״י א״ת, חו״ה, הבטחון ג). ויש חלוק בין הקפה לסבוב כי ההקפה היא השלמת הסבוב עד סופו והסבוב יכול יהיה סובב את מקצת העיר ולא יהיה משלים את כלה (אבודרהם, סדר התקופות). יום א׳ כ״ה בו רכבתי עם הודי אחד לעשות סיבוב לראות כל הגליל העליון והצדיקי׳ אשר בו (מבקי ירושלם יח:).—סִבּוּב בבתי תפלה לאסף נדבות: שיקחו הלק שישית מכל ביה״כ וביה״מ וממנינים מהכנסות הסבובים שנעשה בהם יום ב׳ ויום ה׳ בכל שבוע (פנקס קראקא מסנת ש״א, אוצה״ס ד 581).—ובפרט במהלך גרמי השמים והקפתם מסביב: וכל עיגול אשר ברקיע סובב ומתגלגל אנו קורין אותו גלגל וכל עגול שאנו זוכרין אותו מדרך הקפתו וסבובו אנו קוראין אותו אוֹפן (רא״ב״ח הנשיא, העבור ב). גלגל המזלות בנטיית חגורתו וסבוב כוכבי לכת עליהם (רא״ד, אמו״ר ב ד ג). וסדר זריחת השמש ובואה להעמיד עתי היום והלילה וכו׳ וסבוב הגלגלים אשר תנועתם מתחלפות (ר״י א״ת, חו״ה, היחוד ו). וזה בסבובי הגלגל והזריחה והשקיעה וכו׳ כן נצטרך לחקור מאין נתרבו הדברים קודם סבוב הגלגל (הנ״ל, כוזרי ד כה). ואחרי כן חייב חפץ האלהים וחכמתו סבוב הגלגל העליון אשר יסוב פעם בכל עשרים וארבע שעות ויסבב עמו כל הגלגלים (שם ה ב). ולסבובי הגלגל מספר מגיע אל תכלית וכו׳ ואנחנו נדע כי סבובי גלגל השמש חלק משנים עשר מסבובי הירח (שם ה יח). והשנית השמש כי כאשר תסבב סבובה השלם המיוחד לה תקרא שנה והג׳ הלבנה כי כאשר תסבב סבובה תקרא חדש (אבו סהל בן תמים, תרג׳ פי׳ ספ׳ יצירה כט). וכיוצא בזה יעשו בסבובי הגלגל ג״כ ויחייבו ממנו במחשבתם שסבובים אין תכלית להם וכו׳ (ר״ש א״ת, מו״נ א עד). גלגל הקף סובב על גלגל אחר ולא יהיה סבובו סביב מרכז הגלגל ההוא הנושא אותו (הנ״ל, שם ב כד). מספר הסבובים שהתנועע בהם

[1]) כך בקצת כ״י, וכך בפירוש רשב״ם שם, ובנוסח׳ הדפו׳ הסבת, עי׳ ערך הסבה.

מעצמה או מפעולה אחרת, Ursache; cause.[1]: ואפשר שיהיה הממון סיבת רעתו ואבדן נפשו (ר״י א״ת, חו״ה, הבטחון, פתיחי). אופני הבטחון על האלהים בו שיתעסק בסיבות המגיעות אותו אל מדרגות החסידים הראויים לזה מאת האלהים יתברך בחסדו (הוא, שם 7). סימן החכמה הנראה בחכמות ובמלאכות ופעולות אשר הכינם הבורא יתברך לאדם להשלמת תקנתו וסיבות טרף חקו ושאר תועלותיו (הוא, שם הבחינה 7). כי לא תגונה סבה טבעית ולא מקרית (הוא, כוזרי ה כ). ולבחירה סבות משתלשלות אל הסבה הראשונה השתלשלות מבלי דוחק (שם). וסבות הפעלים האלה וההפעליות האלה כאשר תבקשם ימנע ממך השגתם ואפשר שתמצא סבות סבותם עד שתגיע אל הפלכים וכו׳ (שם). אם תקח כלי חרש חלול וסתום מכל צד שהוא מלא מן האויר ותשקיענו בהכרח תחת המים שהוא יעלה למעלה מאליו בסור המכריח מעליו וזה אשר בסבת האויר אשר בתוכו והוא יכריח הכלי אשר הוא מיסוד העפר לעלות עמו (הוא, כוס חן ז). כי זה השחרות לא נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבת זה המקרה כי כעסו אחי עלי ושמוני נוטרה את הכרמים (ראב״ע, שה״ש א ו, טעם ב). סבות הנמצאות ארבע החמר והצורה הפועל והתכלית (מלות הגיון ט). וכן משערין המכה עצמה ומשערין כח ההורג וכו׳ שנאמר אשר ימות בה מיתתו של זה משערין כל סבותיה (רמב״ם, רוצח ג ג). הזורק אבן לתמר להפיל תמרים ונפלו מן התמרים על תינוק והרגוהו פטור מפני שנפלו מכח כחו וכן כל כיוצא בזה משאר הסיבות (שם ו טו). ומפני כל אלו הסבות ראוי לחפש בדברי ולבדוק אחרי (רמב״ם, אגרת לר׳ יהונתן הכהן). סבות הסתירה או ההפך הנמצא בספר מן הספרים או בחבור מן החבורים אחת משבע סבות הסבה הראשונה הוא שיהיה המחבר ממי שקבץ דברי אנשים ולהם דעות מתחלפות וכו׳ והסבה השביעית צורך הדברים בענינים עמוקים מאד יצטרך להעלים קצת עניניהם ולגלות קצתם (ר״ש א״ת, פתיח׳ מו״נ). כי המציאות הוא מקרה קרה לנמצא ולזה הוא ענין מוסף על מהות הנמצא וזהו הדבר המבואר הראוי לכל מה שלמציאותו סבה שמציאותו ענין נוסף על מהותו אמנם מי שאין סבה למציאותו והוא השם יתעלה ויתרומם לבדו (שם א נז). כבר התבאר בחכמה הטבעית המצא הסבות לכל מה שיש לו סבה (לכל הנמצאים) ושהם ארבעה החומר והצורה והפועל והתכלית (שם סט). והשכל לבד יעמוד אשר הוא לכל המעשים סבה ותכלית (רש״ט פלקירא, המבקש יד). העיון באמיתת הדברים סבה שימאס האדם באמיתותיהם (הוא, שם כז). והיא תחקור סבת יצורים והם חומר וצורה והפועל ולמה מציאותו (הוא, שיר בראש ספר ראשית חכמה). כל מחלוקת הבא בסבת קנאה כל כך היא קשה שאפילו שהיתה התחלתה על דברי תורה לבסוף יבא לידי שנאה וקטרוג (ר״י אבוהב, מנו״המ קב). כי לא על צד העונש נפלו (היהודים מגדולתם) אלא בסבה טבעית (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה 8). וכל מה שהוא מורכב אינו מחוייב המציאות לפי שההרכבה היא סבת מציאותו (ר״י מפיסא, מנחת קנאות 20). ואם נמצא איזה מהם (מאומות העולם) שנתנבאו לא היה אלא לפי שעה ולצורך ישראל כענין אבימלך ולבן ובלעם והסבה היא כי זה הדבוק האמתי אינו תלוי בהתאחדות השכל ההיולי עם השכל הפועל רק בקיום התורה (הוא, שם 38). ואמנם הנפש היא סבת הווית הגוף הנפשיי (שם 54).—ואמר הפיטן: היום כמאז בלי סבת הננו לפניך באשמה רבה (רשב״י הבבלי, תוכחה לפניך, סליחות יום א). — ואמר המשורר: יד אלוה כל רם ונעלה ראש לכל סבה ועלילה לחזותו עין כלה ומבשרי ללבי נגלה (ר״י הלוי, שם אלהים). — ונחלקת לשלשה מינים, סבה ראשונה או גורמת, סבה פֹּעלת וסבה תכליתית[1]: ויש פועל יוצא לשנים פעולים כמו ראובן האכיל את שמעון לחם והנה ראובן הוא הסיבה הראשונה לאכילת הלחם רק שמעון הוא האוכל והלחם הוא האכול (ראב״ע, ספר לחות, ל:). ומזה הוא שמניח הפילוסוף בשני מהשמע הזרע בסוג הסבה הפועלת (רשב״ג, מאמר על הנפש, שמדה גבוהה, א.). ובעודה (הנפש) בנו היא מן הסבות הפועלת והצוריית ובהעלותה ממנו ושובה היות שכל בפועל עומדת בעצמה תהי׳ על צד התכלית לבד (ר׳ הלל מוירונא, תגמולי הנפש, ז.). כי הנה הסבה התכליתית תשתרר על כל יתר הסבות (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי ה כג). — הַסִּבָּה הראשונה, כנוי לאלהים: תחלת

---

[1] בערב׳ סבב a) וגם עלה b)

a) سبب b) علّة

[1] כך בערב׳: עלה אוליה או כ׳ליה, עלה פאעלה, עלה ע׳איה.

שהוא גוף המנורה (רש"י, שמות כה לז). — ובהשאלה, °מאמר זה מוסב על המאמר הקודם, במשמ' שייך לזה: ולא יראו פני ריקם לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים (הנ"א, שמות לד כ). הקצות לשון העשות וכן הטות אבל חלץ את האבנים מוסב הלשון אל האדם שחלצן והוא משקל לשון כבד (הנ"א, ויקר' יד מג). אז תבין יראת ה' מוסב על ענין של מעלה שאמר אם לבינה תקרא (הנ"א, משלי ב ה). וישבעו עצי יי' ארזי לבנון אשר נטע יוכיח כי הכל מוסב על משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך תשבע הארץ (הכרי ר"ת, דונש על מנחם 57). וגם אני אכה כפי מוסב על ואתה בן אדם הך כף אל כף (ר' אליעזר מבלגנצי, יחזק' כא כב). וארא כי נטמאה גם היא מוסב וארא על ותקע נפשי (שם כג יג). הנה כל זה מוסב אל מה שאמר ברכות לראש צדיק (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי י יח). ולענין הנמשל הנה כל זה מוסב אל הרשעים שזכר (שם יב). וי"ל שמוסב על שלפניו וכאלו כתיב כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת ויחיו אותך ועל ידי כן יהרגוני (פענח רזא, לך לך, ח.). כי מה שאמר אריסטו לא נגלה עדיין אין זה הדבור מוסב על גדרו בנפש אבל זה הדיבור הוא מוסב על מאמרי אפלטון בנפש (ר' הלל מוירונא, תגמו' הנפש טו:).

***סֹבֵב**, סובב, ש"ז, — דבר הסובב, ביחוד סֹובב של גלגל, העגול העליון החיצון של האופן, חִשּׁוּק Reifen; circonférence d'une rue; rim of a wheel.: העושה כלים מן העשת וכו' ומן הסובב של גלגל וכו' טהורין (כלים יא ג). — וכפרט הבליטה האמצעית שמסביב למזבח בין היסוד ובין ראש המזבח [1]): עלה בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית (זבחי' ה ג). עולת העוף ביצד היתה נעשית עלה בכבש ופנה לסובב וכו' (שם ו ה). אם אין הצדדין מחזיקין (את האיברים והפדרים) סודרין איתם בסובב על הכבש (תמיד ג א). עלה (המזבח) חמש ונכנס אמה זה הסובב נמצא עשרים ושמנה על עשרים ושמונה (מדות ג א). שכל מזבח שאין בו לא קרן ולא כבש ולא יסוד [2]) פסול ר' יוסי בר' יהודה אומר אף הסובב (תוספתי

---

[1]) [לדעת ת"א זהו הכרכב, וכן דעת ר' יוסי בר' יהודה (זבח סב.), ועי' כרכב הערה 2].

[2]) [בגמ' (זבחי' סב.) הגרסה: יסוד וריבוע.]

סוכ' ג יו). — ובסהמ"א: במשמ' סבוב ועגול: אין לך סובב ואין לך פאה על כן אותך חי לא ראה (שיר היחוד ג).

°**סִבְבִי**, סובבי, ת"ז, — מה שיש לו תכונת ההסתובבות וההתפשטות: פרק ז' יבאר הישות הסובביי הצוריי והמשותף וכו' כי בכללות כל הנמצאים יבחן שלשה מיני ישות אשר הראשון הוא הסובביי והמתנשא וכו' ויהיה המשל האש ימצא בו הישות הסובביי והמתנשא בשמים (ר"י אבוהב, שעה"ש לר"א אירירי ד ז).

°**סִבְבִיּוּת**, סובביות ש"נ, תכונת ההסתובבות וההתפשטות: הנה בא"ס ב"ה בעצם אותה מעלה והרוממות אשר בהם לאין תכלית על הכל יתנשא ואותה סובביות והתפשטות אשר להיותו בורא ומעמיד מניע ומשלים לכלם יתפשט (שם ו). כי בכל התארים והפעולות וסובביות והבלתי בעל תכלית וראשית הכל יתכן ענין הצמצום אשר על ידו בעצמו עומד ופועל (שם ה יג). ותדע ותשכיל מה שאמרנו בענין השלמיות הצוריות שהם הספירות האלהיות המשתלשלות מהעליונות והסובביות ספירות של אין סוף הבלתי מסובב וסבות המשתתפות שהם הנמצאו' בכל הג' עולמו' (שם ז ח).

סִבָּה, ש"נ, מ"ר סבות, — א) הסתעפות הדברים זה בזה, Wendung, Schickung; tour des affairs; turn of events: ולא שמע המלך אל העם כי היתה סִבָּה [1]) מעם יי' למען הקים את דברו אשר דבר ביד אחיה השילני אל ירבעם בן נבט (מ"א יב טו). — ובסהמ"א: פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם (רש"י, בראש' לז א). — ואמר המשורר: תם וישר נצרוהו ובגשן הרבוהו והפרוהו כי סבות יוסף הורידוהו (ר"י הלוי, אפתחה שערי). היתה מיי' סבה ולבכור רחל הרבה מלבוש באהבה רבה כי בן זקנים הוא (ראב"ע, מי כמוך אל). סבות היו עליון יסדם ואיש תם ברח משפוך דם ושנים עשר בנים הולידם (הנ"א, אותות אל). — ואמר המליץ: ואחרי כל זאת הסיבות התגלגלו והגבעות התקלקלו וההצלחות התדלדלו (עמנואל, מחב' א). — ב) °בכלל כל דבר ומפעל שגורם ומסבב דבר אחר ופעולה אחרת, עִלָּה, שנולדה

---

[1]) בדהי"ב (י טו) נסבה.

וכו' ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה (פס קיג:). מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר וכו' ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר (מו"ק כג:). כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן וכו' ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מיסב עמהן (סנה' כג.). אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין (ר"י בן תימא, [1]) פס כט:). וכי יש בעל הבית שיעשה סעודה לאורחים ולא יהיה מיסב עמהם (מד"ר במד' יג). לא דומה צערו של זה שהוא עומד לצערו של זה שהוא מיסב זה שהוא עומד לא אוכל ולא שותה דומה למשמש זה שמיסב ואינו אוכל צערו כפול ומכופל ופניו מוריקות (פס קהל' בכל עת). ומעשה באדם אחד שעשה משתה לבנו כיון שבאו בני חבורה והסבו נכנס להביא יין ראה את התבית שמליאה שמן וחנק את עצמו ומת (דא"ר מ). לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא יושב ואצל מי הוא עומד ואצל מי הוא מיסב (דא"ז ה). הוי זהיר בדלתי ביתך שלא יהו נעולות בשעה שאתה מיסב באבילה ובשתיה (פס ע). — ובסהמ"א: ראוהו מיסב עם עמי הארץ אין הסעודה בחזקת מעושרת (רמב"ם, מעשר י ו). לפיכך בן חבר שהיה מיסב במשתה ע"ה אין הסעודה בחזקת מעושרת שמא אביו התנה עליו (פס ז). ישראל וגוים שהסיבו יחד והדליק גוי הנר אם הרוב גוים מותר להשתמש לאורו (טוא"ח, שבת רעו). — ואמר הפיטן: ללבו ערב הכל לצביונו ולדעתו לכנות ולשבת ואין מסב בסעודתו (אדיר ונאה, יוצ' לשבת אחר שבועות). — ואמר המליץ: והיה בתוך הקרואים איש זקן נודד כצפור מקן והוא מסב על השלחן הערוך כנחש ברוך (ר"י חריזי, תחכמ' ג). — והֵסֵב על המטה, ישב עליה ונשען על הצד: המודר הנאה מחבירו ונכנס לבקרו וכו' ומסב עמו על המטה ואוכל עמו על השלחן (נדרי' ד ד). מציעין עשר מיטות שאם ירצה יסב על אחת (תוספתי שבת יג יו). אכל ושתה המלך ונשתכר והיא צותה לעבדיה בחצי הלילה ועמדו והוציאוהו במיטה לבית אביה כיון שניער המלך משנתו אמר באיזה מקום אני מיסב אמרה לו בבית אבי (פסיקי רבתי ל). — ולווי הַסֵּב: אמר לו לאדם הסב שעה אחת עד שיגיע שעת הסעודה (ר' יוסי, סדר אליהו רבא טו). —

[1]) בכ"י ר' יהודה, סתם, ובאדר"נ א' ר"י בן בתירא.

ובסהמ"א: ומעמדו באותו המקום כאלו תאמר עומד או יושב שוכב או מיסב או נפול על פניו וכיוצא בהם (ר"י א"ת, רוח חן י). — ובמשמ' פ"י, עשה שיסב: מה עשה הקב"ה הסיבן תחת ענני כבוד וכו' והאבילם מן (מד"ר שמות כה). — ודבר לא בע"ת, בנין ובדום', במשמ' נטוי: בית שהוא מיסב [1]) על גבי בית המנוגע (תוספתי נגעי ז ד). — ה) *הסב בדבר מן הדברים, גרם, היה סבה להדבר: מעשה בר' אליעזר שנתפס על דברי מינות והעלו אותו לבמה לדון אמר לו אותו הגמון זקן כמותך יעסוק בדברים הללו אמר לו נאמן דיין עלי כסבור אותו הגמון שלא אמר אלא לו ולא נתכוין אלא נגד אביו שבשמים אמר לו הואיל והאמנתי עליך אף אני כך אמרתי אפשר שהסיבו[2]) הללו טועים בדברים הללו (תוספתי חול' ב כד). — ומצוי במשמ' זו הרבה בספרות העברית החדשה.

— הִסַּב', יוּסַּב, מְסֻבָּת, מוּסַבֹּת מוּסַבּוֹת, — שהסבו אותו, בכל משמ' ההפע', — א) במשמ' הֻקַּף מסביב: מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים על שמת ישראל מֻסַבֹּת משבצות זהב תעשה אתם (שמות כח יא). — ב) במשמ' סִבּוּב וְגִלְגּוּל: כי לא בחרוץ יודש קצח ואופן עגלה על כמן יוּסָּב [3]) כי במטה יחבט קצח וכמן בשבט (ישעי כח כז). ושתים דלתות לדלתות שתים מוּסַבּוֹת דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת (יחזקי מא כד). — ג) במשמ' שנוי השם: ובני ראובן בנו את חשבון וכו' ואת נבו ואת בעל מעון מוּסַבֹּת שם ואת שבמה ויקראו בשמת את שמות הערים אשר בנו (במדי לב לז-לח). — ובתלמ', בענין הֻסַּבַּת נחלה משבט לשבט: שאני התם שכבר הוסבה (רב פפא, ב"ב קיב.). — ובסהמ"א, הוּסַב הדבר אל צד פלוני, הסב אותו שיהיה פונה ונוטה לעומת הצד ההוא: עשה פי ששת הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מוסבים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה האמצעי

[1]) כך בכ"י וינה הוצ' צוק"ם, ובנוסח' הדפו' מיסך.

[2]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"ם, ובנוסח' הדפו' הסיבות.

[3]) כך בכל הספרים, סמך דגושה ומלא ו, כמו: יוּשַּׁד (הוש' י יד), ואמר רד"ק: והוא כתוב בוו ודגש ופליגי עליה יוסב רפה, ע"כ. ונראה כי בספרים שהיו לפני ר"י חיוג היה כתוב יֻסַּב חסר ו, עי' ג' ספרי דקדוק, הוצ' נוט, 113, ערך סבב. [אולם שם בדפוס נמצא יוסב, המתנגד לדבריו, וכבר חלק עליו ריב"ג, (הרקמה שער כב, 147).]

שבעת ימים בשמחה כי שמחם יי' והסב לב מלך אשור עליהם לחזק ידיהם במלאכת בית האלהים (עזרי ו כב). — והסב את פלוני, או דבר פלוני, העתיקו ממקום למקום: ויאמרו גת יסב ארון אלהי ישראל ויסבו את ארון אלהי ישראל ויהי אחרי הסבו אתו ותהי יד יי' בעיר וכו' ויזעקו העקרנים לאמר הסבו אלי את ארון אלהי ישראל להמיתני (ש"א ה ח-י). ועמשא מתגלל בדם בתוך המסלה וירא האיש כי עמד כל העם ויסב אתו מן המסלה השדה (ש"ב כ יב). ואת מיסך השבת אשר בנו בבית ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית יי' מפני מלך אשור (מ"ב יו יח). נשלחה על אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל וכו' ויקבצו אלינו ונסבה את ארון אלהינו אלינו (דהי"א יג ב-ג).—הסב אליו את העם, עשה שיבא אליו: וישלח אבנר מלאכים אל דוד וכו' כרתה בריתך אתי והנה ידי עמך להסב אליך את כל ישראל (ש"ב ג יב).—ואת המלוכה: ולא דרש (שאול) ביי' וימיתהו ויסב את המלוכה לדויד בן ישי (דהי"א י יד; גם יב כד).—*הסב את נחלתו, גרם שתסב לאחר, ואמר בן סירא: אל תתן לזונה נפשך פן תסיב [1]) את נחלתך (ב"ס, גני' ט ו). — ב) הקיף מסביב, עשה שיקיף וילך סביב סביב: ויסב [2]) ארון יי' את העיר הקף פעם אחת (יהוש' ו יא). נבנה את הערים האלה ונסב חומה ומגדלים דלתים ובריחים (דהי"ב יד ו). — וכמו שלמים, *הסביב, ואמר הפיטן: ושכך כעס וחמה ועמך מסביבים אותך כחומה ואתה מן השמים תשגיח אותם לרחמה (תו"א סיס עם פיפיות, מוסף כ"פ). ובבל פעם שיאמר אותם הפסוקים יסביב התרגגול סביב ראשו (מחז' ויטרי, סדר יוה"כ, שלט). — ג) הסב את שמו, שנה אותו, קרא לו בשם אחר: וימלך פרעה נכה את אליקים בן יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את שמו יהויקים (מ"ב כג לד). וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו (שם כד יז). — ובדקדוק, *הסב את פני המלה, שנה את צורתה, הוסיף בה אות: אשר אמר דונש כי טית ודלית במשרתים יען כי שתיהם במתפעלים וכו' אך זה לא שירות ולא מלאכה אחרי

[1]) בכ"י תסוב.

[2]) [הנושא הוא סתמי, כלו' הסבו אותו. ורד"ק מפרש יהושע הסב. וי"ת ואסחר ארונא, ויסב, וכן שאר התרגומים העתיקים. ויש מפרשים כמו קל, הלך סביב סביב, ומהחדשים מנקדים ויסב-ויסבו.]

כי לא יסבו פני המלה אשר הן בתוכה אנה ואנה כי כן פתרון בלא הן כבהן וכו' כי באמרו נצטדק הזדמינתון איננו מסבב את המלה. ולא יקרא משרת בלא סבת פני המלה (הכרי' ר"ת על דונש 9). — ובמשמ' הטה את המלה בנטיות שונות: היכל יוכלו אנשי הלשון להסב מן תרומה תרמתי ומן תנופה תנפתי ומן תאוה תאותי ומן תחנה תחנתי (מנחס, מחברת, חנח). — ובמדרש, בהשמטת הפעו', כמו לב: אמר הקב"ה לנח נח נתחייב דורך כלייה ואני עתיד להחריב את העולם ואעפי"כ עתיד אני להסיב על עולמי ברחמים (פסיק' רבתי' יד).—ד) *כמו סב קל, במשמ' ישב בהסב אל שלחן האכילה: בעל הבית שהיה מיסב ואוכל קראו חברו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע (תוספת' ברכ' ד יח). כי זה צד סדר היסב בזמן שהן שתי מיטות גדול מיסב בראשו של ראשונה ושני לו למטה הימנו וכו' (שם ה ה). חבר שהיה מיסב במשתה וסעודת עם הארץ (שם דמאי ג ז). פעם אחת נכנס אבא להסב בבית רבן גמליאל והביאו לפניו אניגרון ואבסיגרון ועליהן פלפלין שחוקות ומשך אבא את ידיו (ר"ח בר' לדוק, שם יו"ט ב יז). אימתי מסיבין [1]) על החודש לאור עיבורו הא כיצד חל להיות ערב שבת ושבת מסיבין [1]) עליו למוצאי שבת (שם מגיל' ד טו). היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו הסיבו [2]) אחד מברך לכלם (ברכ' ו ו). ואפילו עני שבישראל לא יאכל (בליל פסח) עד שיסב ולא יפחתו מארבע כוסות של יין (פסחי' י א). וכשמברין אותו (את הכה"ג) כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל (סנה' ב א). מי שנכנס לבית המנוגע וכו' עד שישהה כדי אכילת פרס פת חטין ולא פת שעורין מיסב ואוכלן בלפתן (נגעי' יג ט). משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב (ר' אחא, ברכ' ב:). אבל (אם הפועלים) עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין כתיקונה (שם יו.). ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם אל יצא כשהוא מבושם לשוק וכו' ואל יסב בחבורה של עמי הארץ (שם מג:). השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא (ריב"ל, פסחי' קח.). שבעה מנודין לשמים אלו הן יהודי שאין לו אשה

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ. ובכ"י וינה, וכמו"כ בספרי הדפו', מסיעין.

[2]) כך במשנה שבמשניות, ובמשנ' שבש"ס הסבו. ובמדב מ היסבו, וכך גם במשנ' מנקד' כ"י פרמה: היסבו.

גדול או מעשה (ספרי דברי מח). ומעשה ברבי ישמעאל ור' אלעזר בן עזריה שהיו מסובין[1]) במקום אחד והיה ר' ישמעאל מוטה וראב"ע זקוף (ברכי יח.). אני ואתם בחלומי מסובין היינו[2]) על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים עלו לכאן וכו' (ריב"ז, חגי' יד:). פעם אחת היו (חכמי ישראל) מסובין בעליית בית גוריא ביריחו נתנה עליהם בת קול מן השמים וכו' שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה (סנה' יא.). — ג) ״בלשון המחקר והפלוסופיה, מה שנולד מֵהַסִּבָּה, תוצאה: והכל שב אל הסבה הראשונה לא בעבור כונה ממנה אבל הוא אצילות נאצלת ממנה סבה שנית ואח"כ שלישית ורביעית והתדבקו הסבות והמסובבות והשתלשו כאשר אתה רואה אותם (ר"י א"ה, כוזרי א א). ואלו היה אפשר העדר הבורא היה נעדר המציאות כולו ותבטל מהות הסבות הרחוקות ממנו והמסובבות האחרונות ומה שביניהם (ר"מ א"מ, מו"נ א. סט). סבה ומסובב בענין עלה ועלול שמות נרדפים (הנ"ל, פרוש מלים הזרות שבמו"נ). ואין בזה שום סבה שתוליד מסובב שיש חפץ בו (רשב"א, מאמר על ישמעאל, הוצ' פרלס 7). כי ההפסד הוא מסובב מהתנגדות הפכים נמצאים בנושא אחד בהיותם מתקוממים זה על זה ומפסידים זה את זה (ר"ע ספורנו, אור עמים, מח.). כי בסור הסבה יסור המסובב בודאי (ר"י מפיסא, מנסי קנא' ו). כי אין הסבה התלויה במסובב ולא קודם במתאחר (שם 9). הכריע הענין מטבעה הבריא שהסבה ראוי שתוקדם למסובב (ר"י אברבנאל, מפעי ה' ג ז). כי יתחייב מציאות הסבה במציאות המסובב ולא יחויב מציאות המסובב במציאות הסבה אלא בצורה (ר' משה הנרבוני, המאמר בבחירה, בקבצ' ד"ח, לח). — ואמר המליץ: מה יפיה ומה טובה שכלה מסובב והיא סבה היא לענוים ולנוירות צורה (עמנו', מחב' ג).

— התפ', ״הִסְתַּבֵּב, הִסְתַּבֵּב הדבר, נתהוה ע"י סבות והסתעפות הדברים זה בזה: ואולי יסתבב שיצאו מקו יהדותם (ר' יצחק אבן לטיף, אגרי' בהשובם I, 65 קבץ על יד, הוצ' מק"נ). איך היו מסתבבים אלו הפליאות מצד רבוי הבריאות וזה דבר עמוק (רשב"ל דורקן, תפארת ישראל, סוף דרוש ג). כי אין מצב לירידת האיר שכל עוד שיתרחק מהפנים עליונים יתגלה (הנאצל) ויסתבב ממסובבו העליון ממנה והיינו עילה ועלול (פרס רמונים, ג ו, ה:).

— התפוע', ״הִסְתּוֹבֵב, — התנועע בתנועת הגלגל סביב לעצמו, sich umdrehen; se rouler; to turn about, מצוי בספרות העברית החדשה ובדבור.

— הפע', הֵסֵב, הֲסִבֹּתָ, הֲסִבֹּתִי, הֵסַבּוּ, מֵסֵב, הָסֵב, הָסֵבִּי, לְהָסֵב, וַיַּסֵּב, וַיַּסִּבֵּנִי, נָסֵב, נָסַבָּה, וַיַּסֵּבּוּ, — א) פ"י, עשה שיִסֹּב, שיפנה לצד אחר: ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא וכו' וַיַּסֵּב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף (שמות יג יז-יח). וישאל דוד ביי' (אם יעלה אל הפלשתים למלחמה) ויאמר לא תעלה הָסֵב[1]) (את אנשי המלחמה) אל[2]) אחריהם ובאת להם ממול בבאים (ש"ב ה כג). ויוציאני דרך שער צפונה וַיְסִבֵּנִי דרך חוץ אל שער החוץ (יחזק' מז ב). וירבעם הֵסֵב את המארב לבוא מאחריהם (דהי"ב יג יג). כה אמר יי' אלהי ישראל הנני מֵסֵב את כלי המלחמה אשר בידכם אשר אתם נלחמים בם את מלך בבל (ירמי' כא ד). — הֵסֵב את פניו, החזיר את פניו לאחור, לצד אחור: המה הרחיקו מבית מיכה והאנשים אשר בבתים אשר עם בית מיכה נזעקו וידביקו את בני דן ויקראו אל בני דן וַיַּסֵּבּוּ פניהם ויאמרו למיכה מה לך כי נזעקת (שפטי' יח כב-כג). וַיַּסֵּב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל (מ"א ח יד; גם כא ד). בימים ההם חלה חזקיהו למות וכו' וַיַּסֵּב את פניו אל הקיר ויתפלל אל יי' (מ"ב כ א-ב). — ובמליצה הֵסֵב פניו מפלוני, מדבר פלוני, פנה והתרחק ממנו: וַהֲסִבּוֹתִי פני מהם וחללו את צפוני ובאו בה פריצים וחללוה (יחזק' ז כב). כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני יי' אלהינו ויעזבהו וַיַּסֵּבּוּ פניהם ממשכן יי' ויתנו ערף (דהי"ב כט ו). — והֵסֵב עיניו מנגד פלוני: הָסֵבִּי עיניך מנגדי שהם הרהיבני (שה"ש ו ה). — ואת לִבּוֹ, הִטָּהוּ: ענני יי' ענני וידעו העם הזה כי אתה יי' האלהים ואתה הֲסִבֹּתָ את לבם אחרנית (מ"א יח לז). — וְהֵסֵב לב פלוני על פלוני, הטה לבו לטובה: ויעשו חג מצות

1) בכ"י מינכ' אין מלה זו, ובתוספת' (שם א ו) שהיו שרויין.

2) בקצת כ"י אין המלים מסובין היינו.

1) [ואולי צריך לגרוס סֹב, והה"א היא כפל של ה"א בתיבה הקודמת, עי' פירושו של סגל.]

2) בקצת ספרים הסב מאחריהם, ובדהי"א (יד יד) הסב מעליהם.

יסובבנו, תסובבך, יסובבו, יסובבה,—א) סובב במקום, חזר בכל המקום: אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי (שה"ש ג ב). ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר (תהל' נט ז). — נקבה תסובב גבר: שובי בתולת ישראל שבי אל עריך אלה עד מתי תתחמקין הבת השובבה כי ברא יי' חדשה בארץ נקבה תסובב[1]) גבר (ירמ' לא כ-כא).—ב) הקיף, הלך סביב סביב: ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך יי' (תהל' כו ו). — ג) הקיפו מכל צד: ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דבר' לב י). ועדת לאמים תסובבך (תהל' ז ח). אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה (שם לב ז). — ומי הים וכדומ': ותשליכני מצולה בלבב ימים ונהר יסבבני כל משבריך וגליך עלי עברו (יונ' ב ד). — אפפוני מים עד נפש תהום יסבבני סוף חבוש לראשי (שם ו). — ודברים מפשטים: רבים מכאובים לרשע והבוטח ביי' חסד יסובבנו (תהל' לב י). כי ראיתי חמס וריב בעיר יומם ולילה יסובבה על חומתיה ואון ועמל בקרבה (שם נה י-יא). — ואמר המשורר: אישבם אסובבם אחובבם ואוהבם נדבות (ראב"ע, אני אני). מה יחפשו לבות חפים הוא יסובבם על שמו ינוסון, נרדפים הוא ישובבם (הנ"ל, אל אמת).— ובחכמת הדקדוק: הנה תשים באות השנית אחת מן התנועות שהן ז' מלכים ותסובב התנועה עם כל התנועות וכו' והנה אם שמת תנועה באות הראשון תסובבנו עם כל התנועות גם פעם מלעיל גם פעם מלרע (הנ"ל, ספר השם ז).

—פעי', *מסב, בינ' נק' מסבבת, מ"ר מסבים[2]), מסובין,—א) שסבבוהו, שהקיפוהו מסביב: ר"א אומר עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת (במחיצה) וכיון שהגיעה חמה אצל קרן מערבית צפונית נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע ורבי יהושע אומר עולם לקובה הוא דומה ורוח צפונית מסובבת וכיון שחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחורי כפה (ב"ב כה:). עונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה מסובין[1]) לו ליום הדין (רשב"ל, ע"ז יח.). — ב) במ"ר, הרבוי של מסב, במשמ' יושב במסבה אל השלחן: מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין ביריחו הביאו לפניהם כותבות וכו' (תוספתי ברכ' ד יא). מעשה ברבן שמעון בן גמליאל ור' יהודה ור' יוסי שהיו מסובין בעכו וקדש עליהם היום וכו' (שם ברכ' ה ב). אורחין שהיו מסובין אצל בעה"ב וקידש עליהם היום עקרו עם חשכה לבית המדרש חזרו ומזגו להם את הכוס (ר' יהודה, שם ג). פועלים שהיו מסובין ואוכלין והותירו פרוסות או שהיו אורחין מסובין ואוכלין והותירו פרוסות ונתנום לשמש (שם דמאי ה ז). מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בביתו של בייתוס בן זונין בלוד והיו עסוקין בהילכות הפסח כל אותו הלילה (שם פסח' י יב). כשעשה רבן גמליאל סעודה לחכמים היו כל חכמי ישראל מסובים אצלו עמד רבן גמליאל ושמשן (מכי' שמות, עמלק א). וכשמברין אותו (את הכה"ג) כל העם מסובין על הארץ (סנה' ב ח). ולפי שדרך עבדים להיות אוכלין מעומד וכאן להיות אוכלין מסובין להודיע שיצאו מעבדות לחירות (ר' לוי, ירוש' פסח' י א). בני חבורה שהיו מסובים לשתות ועקרו רגליהן לצאת לקראת חתן או לקראת כלה (פסח' קא:). והיו האומות רואין את ישראל מסובין ואוכלין מקלסין להקב"ה וכו' וכו' (מד"ר שמות כה). לעתיד לבא הוא עושה שלום להם והם מסובין ואוכלין בגן עדן (שם). זה שבט יהודה ובנימין שהיו מסובין בהיכלי עונג (שם במד' י). שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין והלילה הזה כלנו מסובין (מה נשתנה, הגדה של פסח). — ומצוי בסהמ"א: לפי שכשבני אדם מסובין בתחילה כשממתינין לצורכי הסעודה שיתעכבו על השלחן (תשו' ר' שלמה, מעשה הגאונים קב). שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאילו נהנה מזיו השכינה (רש"י, שמות יח יב).—וגם לא בסעודה, במשמ' היה יושב במסבת אנשים, בחבורת בני אדם, נשען על צדו: וכבר היה רבי טרפון ור' יוסי הגלילי ורבי עקיבא מסובים בבית ערוד נשאלו מי גדול תלמוד

---

[1]) [רש"י: הנקבה תחזור אחר הזכר לבקשו שישאנה לשון ואסובבה בעיר אבקשה וכו' ע"כ. וזוהי מליצה שישראל יבקשו את יי', עי' רד"ק. והחדשים פירשוהו באופנים שונים.]

[2]) בצורה זו כבר התפלפל ר"י קמחי בספ' זכרון, הוצ' באכר 66, והחליט שזה שבוש במקום מוסבין. [אבל קשה לשבש את כל המקומות המרבים שנמצא בהם צורה זו. והנכון שהוא במקום מסבים, מסובבין, והוא משמש מ"ר לבינ' הפע' מסב (עי' לסלן) במקום מסבים, כלו' פסיבי במקום אקטיבי, כמו זכור, רכוב וכדומה. ואינו מ"ר של מסבה, כמו שבא בח"ו 3109].

[1]) כך בנוסח' הדפו'. ובכ"י מסובבין אותו, עי' ד"ס.

סבב את פני הדבר (ר"י א"ת, הרקמה, הקדמי II). — ב) *סִבֵּב במקום, את המקום, חִזֵּר, כמו קל משמ' ב): עירות המוקפות חומה מקודשות ממנה שמשלחין מתוכן המצורעים ומסבבין לתוכן[1]) מת עד שירצו (כלים א ז). אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי שאמנה אותן מכן חדש יכול אני להיות מחזר ומסַבב בחצרותיהם ובתוך בתיהם ולספור כל אחד ואחד (ומד"ר במדי ג). ומשה היה מסבב את העיר ויגע ג' ימים וג' לילות למצוא ארונו של יוסף וכו' משנתיגע הרבה פגעה בו סגולה וראתה משה שהיה עיף מן היגיעה אמרה לו אדוני משה למה אתה עיף אמר לה ג' ימים וג' לילות סבבתי את העיר למצוא ארונו של יוסף ואין אני מוצא אותו (שם דברי יא). מעשה ברוכל אחד שהיה מסבב בעיירות והיה מכריז ואומר מי מבקש סם חיים וכו' (תנחומי מצורע ה). — ואמר הפיטן: זכור סבב צקלג ונגב עמלק יושב בארץ הנגב (ר"א קליר, זכור אים, קרובי לפורים). — *סִבֵּב על הפתחים, הלך וחזר מפתח לפתח לקבץ נדבות: המסבב על הפתחים אין נזקקין לו לכל דבר (תוספת' פאה ד ח). בין שיש לך הון בין שאין לך הון כבד את אביך ואת אמך ואפילו את מסבב על הפתחים (ירוש' שם א א). אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור וכשבאו שני רעבון אמר עכשיו כל ישראל מסבבין פתחי זה בקופתו וזה בקופתו עמד וברח לו מפניהם (מד"ר רות א א). וכל מי שמסבב על הפתחים הוא משבט שמעון (תנחומי ויחי י). — ג) *הקיף סביב סביב: פתח ר"א בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וסיבבה[2]) כל האילנות שבשדה (חגי' יד:). מעשה בגוי אחד שרדף אחר ישראל להורגו ולא הגיעו עד שבא נחש וסיבבו והפילו (פסיק' רבתי ל). — ואמר הפיטן: כל היצורים גבול סבבתם אל ראשיתם ולאחריתם (שיר היחוד ג). — ובמשמ' פ"י, גרם, עשה שיִסֹּב, שיעמד או יתפשט מסביב לדבר: וכשם שברא הקב"ה ארבע רוחות העולם כך סיבב לכסא ארבע חיות (מד"ר במדי ב). — *סִבֵּב את הגלגל, הניעו באופן שיסֹב סביב לעצמו: ואם פטר אדם את המים עד שבאו וסבבו את הגלגל ושחט בסביבתו הרי זו כשרה (רמב"ם, שחיטה ב יג). שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף (שם, יסוה"ת א ה). — ואת הראש, גרם לו בלבול וכאב ראש: חוזק היין מסבב ראשי במחוש ראש (ערוך, ערך הגרגי). — ובהשאלה, *סִבֵּב את פלוני, עסק בו וטִפֵּל בו: הרבה סיבב עשו את הורו זה זה אביו שהיה זקוק לו להאכילו (ר' תנחומא, מד"ר דברי א). — *סִבֵּב אותו בדברים, הפליגו בדברים מענין לענין: הלכו (חכמי ישראל אצל ר' דוסא בן הרכינס) וכו' התחילו מסבבים אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת (יבמ' טז.). — וכמו"כ *סִבֵּב עמו בדברים: ואל יאמר לו (המחזיר חוב שעברה עליו שביעית) בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותן לך החזיר לו חובו ולא אמר לו כן מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתים לך (רמב"ם, שמיטה ויובל ט כח-כט). — ד) *גָּרַם, היה סבה: נגף את ושאלו אלוה למען יודה ויתהולל בתשובתו כמסבב וצודה על כן נקמו אל באף רודה (רסע"ג, תשו' על חוי הבלכי 6). שלא יהיה הדבר לפוקה ולמכשול ויאמר הריני מסבב להרוג אויבי כדרך שעשה פלוני ואפטר (רמב"ם, רוצח ושמירת נפש ב ה). והרי הוא (אחאב) הרשע לא הרג בידו (את נבות) אלא סיבב קל וחומר להורג בידו (שם, שם ד ט). ומהם מי שיגיע (הממון) אליו בדרך הירושה והדומה לזה ויחשוב כי הסיבות חייבו לו את זה ולולי הם לא היה מגיע אליו ממנו ומשבח הסיבה מבלעדי המסבב (ר"י א"ת, חו"ה הבטחון ד). שהמצות הנסתרות והם הכונות המסבבות המצות המעשיות הם החלק האלוהי (ר"י ב"ר אכטולי, מלמד התלמידים, קנז:). ואל תשים את לבך לדברי הטפשות והסכלות שאומרין החוזים בכוכבים שמזל האדם העולה בעת יציאתו מרחם אמו וצורת הכוכבים השבעה במקומותם במזלות באותה שעה היא העלה המסבבת להיות הילוד חכם או סכל (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ב טז). לבל יעלה על לב כי גלגל מזלו סבב רעתו (ר"מ אלפסיק, איוב א יד). הגדולה לאדם בעולם הזה מסבבה שמקנאים בו בני אדם ומוציאתו מן העולם בלא זמנו (ר"י אבוהב, מנוה"מ א א ג א). — — מְסַבֵּב הַסִּבּוֹת, כנוי לאלהים: אני אריסטוטלים בן פלינגוס הייתי משרת ניטפוריש בן המלך הגדול דיפסטיאנים למדתי והבינותי שבח ותהילה למורה הצדק ומסבב הסבות (ר"י הריזי, מוסרי הפלסופים א י). — פועַ', תְּסוֹבֵב, אֲסוֹבְבָה, תְּסוֹבְבֵנִי, יְסוֹבְבֵנִי, יְסֹבְבֻנְהוּ,

[1]) בתוספתי (כלים ב"ק א יד) בתוכם.

[2]) בקצת ספרים וְסִיכְסְכָה, ובכ"י ואכלה, ועל הגליון וסבכה.

יסֹב אתו סביב (סס כג). והעמודים שמנה עשרה אמה קומה העמד האחד וחוט שתים עשרה אמה יסֻבֶּנּוּ (ירמי' נב כא).—ומצוי במדרש: לאוהבו של מלך שהיה נפנה מן העולם והיו בניו סובבין את מטתו (מד"ר ברלאשי' לח). רועה שהיה רועה צאנו וראה זאבים באין על הצאן והיה סובב את הצאן שלא ינזקו (סס שמות כ). וכן אמרו שהאש סובבת כל העולם כולו למעלה עד הרקיע (סס במדי' יד). — ואמר המשורר: לראות שמואל הרואה אני עולה להיות לביתו סובבת ומקיפה (רשב"ג, מי זאת). — ופעו', סָבוּב, סְבוּבִים, כמו סֹובֵב, סוֹבְבִים: פגע בו (במשה כשעלה למרום) גדוד של מלאכי חבלה שהם סבובים[1]) לכסא הכבוד שהם גיבורים ועצומים (פסיקי' רבתי כ). — וכמשמ' שָׁב, כמו מוּסָב: ויביע סבוב לשמן ולא לזובב (לאמר שהפעל יביע הולך להמלה שמן ולא לזובבי) (תשובות דונש, 52). — ה) סֵב בִּדְבָר, גרם, היה סבה לדבר: ויאמר דוד לאביתר ידעתי ביום ההוא כי שם דויג האדמי כי הגד יגיד לשאול אנכי סַבֹּתִי[2]) בכל נפש בית אביך (ש"א כב כב).—ומצוי בסהמ"א: זה הדואג סובב לנפשו דבר רע והנה הוא מחסרי הדעת (רמ"ע פלקירא, לרי היגון 15). — ואמר המליץ: ועוד כי חולשתי אתה סבות ומדוע אלי רבות כי עד דק פסלתני ובעצי עולה בקעתני (ר' סס טוב אלדוטיל, אגרי אלילא, בספי ד"ח מע).

—נפעי, נָסַב, נָסַבָּה, נְסַבָּה, נָסַבּוּ, יִסַּבּוּ, — א) נתחלף מעמדו, נפנה לצד מן הצדדים, כמו קל א): חברת אשה אל אחתה כנפיהם לא יִסַּבּוּ בלכתן איש אל עבר פניו ילכו (יחזקי' א ט; גס יב; י יו). — וְהַגְּבוּל: והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה וְנָסַב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים וכו' ועבר עצמנה וְנָסַב הגבול מעצמון נחלה מצרים (במדי' לד ג-ה). ועלה (הגבול) מנגב לקדש ברנע ועבר חצרון ועלה אדרה וְנָסַב הקרקעה (יהוש' יה ג; גס י; יו ו; יח יד). ונבנתה העיר לייי' ממגדל חננאל עד שער הפנה ויצא עוד קוה המדה נגדו על גבעת גרב וְנָסַב געתה (ירמ' לא לח-לט). — ובמלאכת הבנין, עשוי בספוב, במדרגות הולכות וסובבות: ורחבה וְנָסְבָה[3]) למעלה למעלה לצלעות כי מוסב הבית למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רחב לבית למעלה וכן התחתונה יעלה על העליונה לתיכונה (יחזקי' מא ז). — ובהשאלה, נָסַבָּה נחלה משבט לשבט, עברה ע"י נשואים וכיוצא בזה: ולא תִסֹּב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל וכו' למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו ולא תִסֹּב נחלה ממטה למטה אחר (במדי' לו ו-ט).—וְנָסַב רכוש פלוני לפלוני, כמשמ' זו: וְנָסַבּוּ בתיהם לאחרים שדות ונשים יחדו (ירמי' ו יב). יען אשר אמרה צר על ירושלם האח נשברה דלתות העמים נָסַבָּה[1]) אלי אמלאה החרבה (יחזקי' כו ב). — וּמְלוּכָה: ויאמר (אדניה) את ידעת כי לי היתה המלוכה ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך וַתִּסֹּב המלוכה ותהי לאחי כי מיי' היתה לו (מ"א ב יה).—ואמר בן סירא: מלכות מגוי אל גוי תסוב בגלל חמס גאוה (ב"ס, גני' י ח).—ב) נָסַבּוּ האנשים את הבית, על הבית, כמו קל ד), במשמ' הקיפוהו מכל צד: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם נָסַבּוּ על הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה (ברלאשי' יט ד). המה מטיבים את לבם והנה אנשי העיר אנשי בני בליעל נָסַבּוּ את הבית מתדפקים על הדלת (ספטי' יט כב). — ועל פלוני: וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ וְנָסַבּוּ עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ (יהוש' ז ט). — ובמדרש: אבל אמצעות של חלה תחתונה נוגעת בשלחן לפי שחלה עשויה כמין ספינה רוקדת חדה מלמטה ונסבה ורחבה למעלה[2]) (מד"ר במדי' ד).

—פעי', סִבֵּב, מקו' סַבֵּב,—א) סִבֵּב את פני הדברים, שִׁנָּה אותם, עשה שתהיה להם צורה אחרת: כי עבדך יואב הוא צוני והוא שם בפי שפחתך את כל הדברים האלה לבעבור סַבֵּב את פני הדבר עשה עבדך יואב את הדבר הזה (ש"ב יד יט-כ).—ומצוי בסהמ"א במשמ' זו: והדברים ההם עם קצר הלשון קשים להעשות כי אם על ידי תחבולה גדולה ומחשבה ארוכה לבעבור

---

[1]) בילקוט ראובני סוף פ' משפ': סובבים.

[2]) [בשבע' ἐγώ εἰμι αἴτιος, וכן הוולג' ego sum reus, אני חַיָּב. וע"פ זה מגיהים רוב החדשים חַבְתִּי, ועי' בפירושו של סגל.] — [3]) הסכימו רוב המדקדקים כי זו הקלה במקום וְנָסַבָּה, וכן וְנִבְקָה (ישעי' יט ג). [ויש מהחדשים מגיהים ונוספה.]

[1]) [רש"י: מעתה הוסבה סחורות העמים אלי, ע"כ, וכן רד"ק. ור"א מבלגנצי אומר: ולשון נסיבה נופל בדלת, הדלת תסב על צירה וכו', נמצאת ירושלים כדלת סוגרת בפני העמים מלבא אלי וכו', ולכך אומר דלתות דלת הסוגרת נשברה, ודלת הפותחת נסבה על צירה להיפתח ולבוא אלי, ע"כ. וכן מפרשים רוב החדשים.]

[2]) [ע"פ מליצת הכתוב (יחזקי' מא ז)].

הלילה בשער העיר (שפטי׳ יו ג). — ובפרט בסעודה, במשתה וכדומ׳, ישב מסביב לשלחן בקצת נטיה על הצד, לפי המנהג לפנים [1]: ויקדש (שמואל) את ישי ואת בניו ויקרא להם לזבח ויהי בבואם וכו׳ ויאמר אל ישי התמו הנערים ויאמר עוד שאר הקטן והנה רעה בצאן ויאמר שמואל אל ישי שלחה וקחנו כי לא נסב עד באו פה (ש״א יו ה-יא). — ואמר בן סירא: עם בעלה (של אשת איש) אל תטעם ואל (ת) סב עמו שכור (ב״ס, גני׳ ט ט). [ראש שמוך א]ל [תתנשא] [2] היה להם כאחד מהם דאג להם ואחר תסוב הכין צרכם ואחר [3]) תרבץ (שם לה א). — ובתשברת, הקו הסבב, הקו המקיף מסביב להמרכז, שכל נקודותיו במרחק שוה ממנו: הנקודה אשר באמצע העגולה הוא השרש לכל הקוים היוצאים ממנה אל הקו הסובב בעגול (ר״י א״ת, כוס סן ג). מחלוקת גדולה בין חכמי האומות במדת העגול כי בטלמיוס אומר כי הקו הסובב הוא מן האלכסון שלשה כמהו וח׳ חלקים וכו׳ והנה אם היה האלכסון ט״ו יהיה הקו הסובב מ״ז וחכמי המדות אומרים אם האלכסון ז׳ יהיה הקו הסובב כ״ב (רא״ב״ע, ספי השם ו). וכשנב׳ ששה וששים מיל ושני שלישית מיל בשלש מאות וששים מספר חלקי הגלגל יתקבץ מזה ארבע׳ ועשרים אלף מיל וזהו הקו הסובב בכדור הארץ (רס״ע פלקירא, המבקש עט) שיום השבת הוא נקודת המרכז שעליה תסוב עגולה הששת ימים (ר׳ משה די וידאש, ראשית חכמה, הקדושה קו.). — ד) פ״י, סב את המקום, הלך סביב סביב לו: ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב [4]) את ארץ אדום (במדי׳ כא ד). ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר יי׳ אלי ונסב את הר שעיר ימים רבים ויאמר יי׳ אלי לאמר רב לכם סב את ההר הזה פנו לכם צפונה (דברי׳ ב א-ג). וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה הקיף את העיר פעם אחת וכו׳ וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים (יהוש׳ ו ג-ד; גם ז; יד-יה). וילך במדבר ויסב את

[1]) כבר העיר רד״ק בשרשיו ואמר: כי לפי שהיתה ישיבתם ואכילתם ושתיתם במסיבה שהיתה דרכם לישב על המאכל והמשתה סביב ובעת אכילתם ושתיתם היו נסמכים אל צד שמאלם דרך חשיבות קראו גם לסמיכה הסיבה, ע״כ. ועי׳ עוד הסב.

[2]) [המוסגר הוא ע״פ התרגום הסורי והיוני, ובגוף הגני׳ נמחק.]

[3]) כך בגוף הגני׳, ובהגהה על הגליון: ובכין.

[4]) בקצת ספרים לסבב, ב רפויה.

ארץ אדום ואת ארץ מואב (שפטי׳ יא יח). סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה (תהלי׳ מח יג). — והנהר שמימיו הולכים: שם (הנהר) האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ החוילה וכו׳ ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל ארץ כוש (בראשי׳ ב יא-יג). — סבב האויב את העיר, הקיף אותה ותנה מסביב לה: וישכם משרת איש האלהים לקום ויצא והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב (מ״ב ו יה). עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה מצודים גדולים (קהלי׳ ט יד). — לסבב אותו, הקיפו מכל צד: סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני (תהלי׳ כב יג; גם יז; קיח ג; קיח י-יא-יב). — ובהשאלה במליצה: סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל (הושי׳ יב א). — וסב עליו: ויקמו עלי בעלי הגבעה ויסבו עלי את הבית לילה אותי דמו להרג ואת פלגשי ענו ותמת (שפטי׳ כ ה). יסבו עלי רביו יפלח כליותי ולא יחמל (איוב יו יג). ויהי כראות שרי הרכב את יהושפט והמה אמרו מלך ישראל הוא ויסבו עליו להלחם (דהי״ב יח לא). — וסב אליו, כמו אותו: ויעבר יהורם עם שריו וכל הרכב עמו וכו׳ ויך את אדום הסובב אליו ואת שרי הרכב (שם כא ט). — ודברים מפשטים: חבלי שאול סבני [1]) קדמני מקשי מות (ש״ב כב ו). כל רעתם זכרתי עתה סבבום מעלליהם נגד פני היו (הושי׳ ז ב). למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני (תהלי׳ מט ו; גם פח יח). — ומלחמות: אתה ידעת את דוד אבי כי לא יכל לבנות בית לשם יי׳ אלהיו מפני המלחמה אשר סבבהו עד תת יי׳ אתם תחת כפות רגלו (מ״א ה יז). — סב דבר את דבר, הדבר עומד או מתפשט סביב להדבר השני: ופקעים מתחת לשפתו (של הים) סביב סבבים אתו עשר באמה מקפים את הים סביב (שם ז כד). יסכהו צאלים צללו יסבוהו ערבי נחל (איוב מ כב). ודמות בקרים תחת לו (להים) סביב סביב סובבים אתו עשר באמה (דהי״ב ד ג). ואחרי כן בנה חומה חיצונה לעיר דויד מערבה לגיחון בנחל ולבוא בשער הדגים וסבב לעפל ויגביהה מאד (שם לג יד). — וחוט או קו סב את הדבר, הקיף אותו סביב סביב: שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד וחוט שתים עשרה אמה יסב את העמוד השני (מ״א ז יה). ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגל סביב וחמש באמה קומתו וקוה [2]) שלשים באמה

[1]) בתהלי׳ יח ו סבבוני.

[2]) כך הכתיב. והקרי קו.

(מ"ב ג כה). וילך רכב הסוס לקראתו ויאמר כה אמר המלך השלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סב אל אחרי (שם ט יח). ויסבו כל העם אשר שבה ישמעאל מן המצפה וישבו וילכו אל יוחנן בן קרח (ירמ' מא יד). את רוח הדרום מדד חמש מאות קנים בקנה המדה סבב אל רוח הים מדד חמש מאות קנים בקנה המדה (יחזק' מב יח-יט). תרב גדלתי ותסב[1]) תנחמני (תהל' עא כא). עד שיפוח היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי (שה"ש ב יז). וילכו כל העם איש לביתו ויסב[2]) דויד לברך את ביתו (דהי"א יו מג).—וסב מעל פלוני, מאצלו, מפניו וכדומ': ויסב מעליהם ויבך וישב אלהם וידבר אלהם (ברא' מב כד). ויסב (דוד) מאצלו אל מול אחר (ש"א יז ל). ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר ויסב דוד מפניו פעמים (שם יח יא). – וגם דברים לא בע"ח, הירדן סב לאחור, נסגו מימיו לאחור: הים ראה וינס הירדן יסב לאחור וכו' מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור (תהל' קיד ג-ה). — והדלת על צירה: הדלת תסב על צירה ועצל על מטתו (משלי כו יד). – והרוח: הולך אל דרום וסובב אל צפון (קהל' א ו). – וכוס הפרענות: תסוב עליך כוס ימין יי' וקיקלון על כבודך (חבק' ב טז). – ואמר המשורר: בת בבל הנה מהרה תסוב הכוס עליך אשרי שיאחז ונפץ את עולליך (ראב"ע, אלהי אודה על חטאי). – ובמשמ' פנה לעשות דבר בענין אחר: וסבותי אני ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש (קהל' ב כ; גם ז כה). — ובמשמ' יהפך: יסוב[3]) כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגד ירושלם וראמה וישבה תחתיה (זכרי' יד י). —ב) סבב במקום, הלך וחזר הנה והנה בכל המקום: והלך (שמואל) מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל (ש"א ז יו). וילך מלך ישראל ומלך יהודה ומלך אדום ויסבו דרך שבעת ימים ולא היה מים למחנה (מ"ב ג ט). קחי כנור סבי עיר זונה נשכחה היטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי (ישעי' כג טז). מצאני השמרים הסבבים בעיר הכוני פצעוני (שה"ש ה ז). כי הלך האדם אל בית עלמו וסבבו בשוק הסופדים (קהל' יב ה). וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יי' ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם (דהי"ב יז ט). —והרוח: סובב סבב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח (קהל' א ו). – ובמדרש: וכשהייתי חוזר ועושה דיניהם וצרכיהם והולך וסובב כל עיירות ישראל וכו' דרך העולם בעלי דינין הולכין אצל הדיין ואני הייתי הולך וסובב מעיר לעיר וממקום למקום (מד"ר במדי' יט).—ואמר המקונן: כנשר אאריך קרחה ואתנודד כמו דיה ואסוב עיר בקינותי ובכי רב ותאניה (ר"מ הנגיד, הבמות פליליה). – ומצוי בספה"א בענין סבוב והקפת גרמי השמים: מי יחוה גדלתך בהקיפך על גלגל האש גלגל הרקיע ובו הירח ומזיו השמש שואף וזורח ובשעה ועשרים יום יסוב גלגלו ויעלה דרך גבולו (רשב"ג, כתר מלכות). והחמה סובבת ברקיע כנגד גלגל המזלות (ראב"ח הנשיא, העבור א ב). וכל עיגול אשר ברקיע סובב ומתגלגל אנו קורין אותו גלגל (שם). חייב חפץ האלהים וחכמתו סבוב הגלגל העליון אשר יסוב פעם בכל עשרים וארבע שעות (ר"י א"ת, כוזרי ה ב). אם החדש עד סב הלבנה גלגל המזלות שהם שבעה ועשרים יום ושעות מגבלות (ראב"ע, הקדמי' א לפרושו על התורה). העגולה שסובבת בה הירח תמיד היא נוטה מעל העגולה שסובבת בה השמש תמיד (רמב"ם, קדוה"ח יו א). הסכימו כולם שיש לעולם מנהיג והוא מסבב הגלגל ואין הגלגל סובב מאליו (הוא, אגרי לקהל' מרסיליה). הכוכבים המיושבים גם הם סובבים בכל יום וזורחים ומתגלגלים על גלילי מסיבתם רצים עליהם בכל יום ושבים (ר"י הישראלי, יסו"ע ב ז). — ובהשאלה: ידיעת העקרים והבנת ההתחלות שעליהם דרכי יסודי הדתות בכלל סובבים (ר"י אלבו, הקדמי העקרים). וזה כי כמו שבכל חכמה יונחו בתחלתה הדברים וההתחלות שעליהן תסוב התחכמה ההיא והם שרשים לאמת כל הדברים שיבאו בה כן נכתבו בפרשת בראשית ג' ענינים חלוקים זה מזה יתבאר בכל אחד מהן עקר מאלו העקרים להורות כי אלו הם שרשים ויסודות לתורה אלהית שעליהם תסוב היא וכל עניניה וכו' ועל זה העקר סובב כל הספור אשר מבראשית עד אלה תולדות השמים (שם א יא). — ג) עמד בעגול, התפשט בהקף מסביב: והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי (ברא' לז ז). לעזתים לאמר בא שמשון הנה ויסבו ויארבו לו כל

[1]) יש מגיהים, ע"פ התרגומים הלועזים, ותשב.
[2]) בש"ב ו כ: וישב.
[3]) [רש"י: יהפך כל הארץ להיות כערבה ישפלו ההרים ויהי' כל העולם כולו מישור וירושלים הר כדי שתראה גבוהה על הכל, ע"כ. וכן רד"ק והחדשים.]

איבי אלה מיגון ימלאו ויאבלו ואלה ס ב א י ם מיין יתהללו (ריב״ל, בחר ילחק 181).

סֹבֵא, ש״ז, סמי׳ סֹבְאֵי, — מי שמרבה לשתות משקה משכר וכדומ׳, Säufer; buveur; wine-bibber, drunkard: זולל וְסֹבֵא (דבר׳ כא כ). אל תהי בסבאי יין בזוללי בשר למו כי סֹבֵא וזולל יורש (משלי כג כ-כא).

סָבָא, פ״ע, סֹבְאֵי, נִסְבְּאָה, סָבְאָם, — סָבָא יין וכדומ׳, שתה הרבה säufen, zechen; gorger de liqueur; to quaff: אתיו אקחה יין וְנִסְבְּאָה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד (ישע׳ נו יב) אל תהי בְּסֹבְאֵי יין בזוללי בשר (משלי כג כ). וכסבאם סְבוּאִים (נחו׳ א י) — ואמר בן סירא: אל תהי זולל ו ס ו ב א ומאומה אין בכים (ב״ס, גני׳ יח לג). — ובסהמ״א: יוציא מכל אשר תשיג ידו וכו׳ מזון הראוי לו וכסות הראוי לו לא אכילת הזוללים ו ה ס ו ב א י ן או בני מלכים ולא מלבושי הפחות והסגנים אלא כדרכו (רמב״ם, מלוה ולוה ב ג). כי ה ס ו ב א י ם לא תשבע נפשם לעולם ביין אבל יתאוו אליו תאוה גדולה (ס׳ החנוך, רמח). וארח לחברה עם פועלי און וכו׳ עם הזונים והזוללים ו ה ס ו ב א י ם (רמ״ע פלקירא, המבקש כ). — ואמר המשורר: דעה כי כל אנוש נמצא בעולם לבד מ ס ו ב א י ם הם הנבלים אשר לקחו מעט כסף וצוו במי זהב למלאות הנבלים (רמב״ע, [1]) תרשיש ב כו-כז). חושו תגו כל הון ואם יקר בבת כרם ועוד תהיו ל ס ו ב א י ם מונים (שם, ג ל). וכאשר נשמעה בכל הארץ ואת המחברת נתנוה ה ס ו ב א י ם על ראשם לעטרת ועל לבם למשמרת (ר״י חריזי, תחכמוני ה). — ולנק׳ °סֹבְאָה: אשה ס ו ב א ה רבת בוז כי הסתר קלונה בל תוכל (ב״ז, ב״ס כו ט).

— בינ׳ פעול, ובתלמ׳, בהשאלה לעצמות, במשמ׳ רוויות, דשנות: השותה יין חי עצמותיו שרופין מזוג עצמותיו ס ב ו א י ן [2]) כראוי עצמותיו משוחין (תוספ׳ שבת, נדה כד:). — וכמו סֹבֵא, ואמר המליץ: ונותרה בעניה שבורה ומשכר לא ס ב ו א ה טורפיה השיגוה וממקדש הקדש הוציאוה (מחזור ב״ס, מכתי רי חסדאי למלך הכוזרים). נשמת ס ב ו א ָ י ן (של היין) קנמן בשם וכפיהם באבקת רכלים רקחו שתו והיותר בשמן טוב עלי ראשם להתעדן ביד משחו (רמב״ע, אם קדמו אוריו).

[1]) [רא״ב בנימוקים לס׳ השרשים לרד״ק מיחס החרוז הזה לרבי חיים בן רבי יעקב לרבינו תם זלה״ה.]

[2]) כך גרסת הערוך, וכך בתוספ׳ הרא״ש שם, ובנוסח׳ הגמ׳ ס ב ו י י ן. ופרש הערוך מלוהלחין הרבה.

— °נפעל, נִסְבָּאוּ: ולמחלפות ראשי אשר בם דגרו ערבי בחורי אך כרגע דאו שולי ששונים נסחבו שמה ימי נער ועיני אהבה נ ס ב א ו (הול, עד מה בגרון Monatssch, 34, 1896).

סָבָא, ש״ז, מ״ר סָבָאִים, — כמו סֹבֵא: וקול המון שלו בה ואל אנשים מרב אדם מובאים סָבָאִים [1]) ממדבר (יחזק׳ כג מב).

°סֹבְאוּת, ש״נ, — מדת הסֹבֵא: כי תחפש למצא זכות להוללות וסכלות ולזוללות ו ס ב א ו ת (ר׳ ילחק עונדיה, אגר׳ דופי הזמן). הזוללות ו ס ו ב א ו ת משחית הזכרון מאבד השכל עוכר הדם מעור העינים (ר״י מודינה, למה לדיק לו).

סבב[2]), ממנו סָבַב, סָבִיב, סְבִיב, °סְבִיבָה, °מֵסַב, מְסִבָּה, נְסִבָּה, סִבָּה, *הֵסֵב, הֲסִבָּה, °סֹבֵב, °סִבְּבִי, °סְבִיבִיּוּת, *סִבּוּב, °סִבּוּבִי.

סָבַב, סַבּוֹתִי, סְבָבוּ, סְבָבוּנִי, סְבָבֻנִי, סַבּוּנִי, סְבָבוּנוּ, סְבָבֻהוּ, סְבָבוּם, סַבֹּתֶם, סֹבֵב, סֹבְבִים, סֹב, לָסֹב, סֹבִּי, סֹבּוּ, יָסֹב, וַיָּסָב, יְסוּבֵּנִי, יְסֻבֶּנּוּ, נָסֹב, וְנָסַב, תְּסֻבּוּ, יָסֹבּוּ, יְסֻבֻּהוּ, תְּסֻבֶּינָה, יִסֹּב, יִסּוֹב, וַיִּסֹּב, תִּסֹּב, וַתִּסֹּב. — א) פ״ע, פנה האדם הנה או הנה, ביחוד לעשות דבר מה, החליף את מעמדו בפרט בתנועה סבובית, הפנה פניו וגופו מהצד שהיו מכונים לצד אחר, sich wenden; tourner; to turn: ויגד לשמואל לאמר בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד וַיִּסֹּב ויעבר וירד הגלגל (ש״א יה יב; גם כז). ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סֹבּוּ והמיתו כהני יי׳ וכו׳ ויאמר המלך לדויג סֹב אתה ופגע בכהנים וַיִּסֹּב דויג האדומי ויפגע הוא בכהנים (שם כב יז-יח). ויקם יואב וילך גשורה ויבא את אבשלם ירושלם ויאמר המלך יִסֹּב אל ביתו ופני לא יראה וַיִּסֹּב אבשלום אל ביתו (ש״ב יד כג-כד). וַיָּסֹבּוּ עשרה נערים נשאי כלי יואב ויכו את אבשלום וימתהו (שם יח יה; גם ל). וכל מעין מים יסתמו וכל עץ טוב יפילו עד השאיר אבניה בקיר חרשת וַיָּסֹבּוּ הקלעים ויכוה

[1]) כך הקרי, והכתיב ס ו ב א י ם, אבל גם לפי הכתיב וגם לפי הקרי אין מליצת הכתוב מתישבת בדרך טבעי, ורגלים לדבר כי המלה ס ו ב א י ם היא כפולה של המלה מובאים. אך לפי הנוסחה המסורה החליטו הקדמוני וגם רוב החדשים כי הוא שֵׁם.

[2]) בערב׳ שבב a)

a) سبب

בסאסאה גמלתי רעה ושלמתי סאה בסאה (ר' משה בר שמואל, אל ימעט, קלימ' יוס ז). בחדש הרביעי מעותי מדד זר בסאסאה ובה כל בשבעה עשר בו גוי השם זר ואת יעקב אכל (ואחרן ששל, קלימ' יז בתמוז, ספרדים). עתה נקום יאמרו בסאסאה נשלמה למו (שלוס הכהן, כיר דוד 53).

***סַאר**,סוּאָר,—עי' סוּר.

***סָב**, ש"ז, – בארמית, כמו שָׂב, במשמ' איש זקן, והשתמשו בו קצת הפיטנים: וזכר ברית סבו ומפלשת עם הסבו ונכת סין סבבו עד שהמלך במסבו (משו' בר' קלוני', אפיק רנן, יול' ב פסח). העת כעדי תלבשי הדר סביך במסביך שרות כהניך באביביך נעימות לזייך באבוביך (ר' מאיר נהוראי, אור יוס הנן, מעריב ב פסח). סאב לבן פן ברדם יקרהו סבי שבטו ללמד חפן יוליכוהו (קלונימוס, אמיץ כח, מוסף יו"כ).

סֹב[1], סוב, ש"ז, בכנ' סֻבָּם, סובן, מ"ר סֻבִּים, סובין, —הפסלת של קמח חטים הנפרש ממנו ונופל כשמנפים אותו וכדומ', dünne Kleie; son; fine bran.: המוציא אוכלים כגרוגרת וכו' חוץ מקליפיהן וגרעיניהן ועוקציהן וסובן[2] ומורסנן (שבת ז 7). חמשת רבעים קמח חייבין בחלה הם ושאורן וסובן ומורסנן (חלה ב ו). – ובסהמ"א: עיסה בליסה פירו' שאינה נקייה ואין מנפין אותה יפה וסובה ומורסנה מעורב בה (ערוך, ערך בלס). – ואמר המליץ: ישב כמולך במסיבו ויערוך הגביעים סביבו כחמור יאכל את סובו ומשכרות ישתה מי נסיובו (עזר' הבבלי, תוכח' מוסף ו). —ומ"ר: הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסובין וקל מסובין חתן הדר בית חמיו (בבס ב"ס, ב"ב לח:). המוליך חיטים לטחון ולא לתתן ועשאן מורסן וסובין (תוספת' ב"ק י ע). לחם הפנים (היה מנפהו) באחת עשרה (נפה) בדקה ובגסה בדקה שתהא קולטת את הסולת ובגסה שתהא קולטת את הסובין (שם מנח' ח יד). סובין כדי ליתן על פי כור של צורפי זהב (שבת ח 7). נפה זו מוציאה קמח בפני עצמו סובין בפני עצמם קיבר בפני עצמה (ספרי דבר' מח). בראשונה היתה סאה ארבלית מוציאה סאה סולת סאה קמח

[1]) לא נתברר מקורו.

[2]) ופרש הרמב"ם: הוא הקמח הבינוני ומורסן היא הקליפה התיצונה העליונה העבה היוצאת בנפה תחלה. ע"כ. רש"י: קליפת חטין הנושרת מחמת כתישה ומורסן הנשאר בנפה. [ועי' גם רש"י כתוב' קיב.]

סאה קיבר סאה סובין סאה מורסן (ר"ה בר בא, ירוש' סוט' א ח). סאה ביהודה היתה עושה חמש סאין סאה קמח סאה סלת סאה סובין סאה מורסין[1] וסאה קיבוריא (ר' יוסי, כתוב' קיב.). — ושל שעורים: כורכין אותו (את השמיר) מוכין של צמר ונותנין אותו לתוך טני של אבר מלא סובין של שעורים (ירוש' סוט' ט יד). – ובהשאלה, °הדק שנופל מתחת להמשור או המגרדת וכדומ' בשעת הנסירה: הסובין היוצאין מן המגרר שגוררין בכלי חד כגון רוקני את העץ ופצירה את חנחשת (שלמה בר' שמואל, ספ' המלילה בכר, 27). —°סֻבִּים שבראש, בלקוי עור הראש שנפרשות ממנו קלפות דקות כעין סֻבִּים, pityrasis capitis[2]: השער הראשון מסובין שבראש הנלעזות פורפוריא הסובין יוסרו כשתמיד תעבור תער בראש ובכל לילה למשות בשמן וכו' (ספ' אלמנגור ה א).

ב.°**סֹב**, ש"ז, בכנ' סֻבּוֹ, — סה"ס, חזרה למקום שהיה שם קודם: ילדי ימים חשו לצבוא על לב הכחיד יגון רבו כמעט מזער מנהו נשאר שלף עליו פרוד חרבו אך בו ישוב יהפוך ידו ישוט אבן אליו סבו (רמב"ע, ילדי ימים).

סבא[3]), ממנו סֹבֶא, סָבָא, סֹבֵא, °סְבִיאָה, °סִבְאוּת, מִסְבָּאָה.

סֹבֶא, ש"ז, סָבְאֵךְ, סָבְאָם, – מַשְׁקֶה שאדם שותה, בפרט לשכרה בו, Getränk; boisson; drink, liquor: סר סבאם הזנה הזנו (הוש' ד יח). כספך היה לסיגים סָבְאֵךְ מהול במים (ישע' א כב). – ואמר הפיטן: ממדר אם ירבה כרם סבאו לא ישפיע יקב (תכפו עלינו, מוסף יו"כ). ותריו מהרו אליו במלים כמו סיגים וכסבאים מהולים ופתוהו בפחזותם ושקרם כאלו הם עלי נפשו רכילים (ר"ש הנגיד, הלי תעם). קראו מתי אהב ואל יתמהמהו לבוא ויחד נסבאה סבאנו סֹבא כמו להב בכוס מים ולו נוגה במראיו נחזה מראינו (רמב"ע, אל אף מסכאיכו). יום אגוע יאנחו אוהבי גם ישמחו לי

[1]) [צ"ל מורסן. היוד באה ע"י השפעת סובין, כאלו היה צורת הרבים. וכן בכ"י מינכ' בלי יו"ד.]

[2]) תרגום דר' מויא.

[3]) [בארמ' סְבָא, באשור' שַׁבוּ, יין שמשמין. בערב' סַבְא, a) יין; סַבָּאַ, a) הביא יין מחוץ לארץ, שאולים מהארמ' עי' Frän., Fremdw. 157 ff.].

a) سبأ

(:ס). וכרעם אדיר סאן משמי זהר משק חמונו מערוין כפים יער (יל״ג, דוד ומיכל ח 18). וסערה סאנה כים רותת ורעמים המו וברקים עברו (הול, שם ו 61).

סְאָסָא[1], ס״ז, מ״ר סמי׳ סְאסֵי, — כעין שערות ארוכות שבראשי השבלים: ומה היה קלותו (של עשהאל) שהיה רץ על סאסי שיבולין ואינן משתברין (מד״ר קהל׳, סבתי ורלאיתי). — ובסהמ״א: מעשה ונמצאה מחט בבשר העב של קורקבן וכו׳ התחיל רבי לבדוק בבשר וראה אותו כמין סאסא (ספ׳ הסורה, לח). ומלעין של שבלין הוא סאסאה החד העולה בשבלים (הר״ם, עוקי׳ ח ג).

סַאסְאָה[2], ש״נ: הכמכת מכהו הכהו אם כהרג הרגיו הרג בְּסַאסְאָה[3] בשלחת תריבנה הגה ברוחו הקשה ביום קדים (ישע׳ כז ז-ח). — ופשט שמושו בסהמ״א במשמ׳ מדה במדה: חמש מאות מהלך רצת ולסוף בסוף לחמי נפצת וכל שאונו בסאסאה לחצת ועל ההרים קפצת (כ״ח קליר, בעשר מכות, יול׳ ב פסח). ואם טוב ואם רע אשר בו יארע וסתו יפרע בסאסאה מלזכור (הול, זכר מחלת, מוסף ח ר״ה). הגים ים וקרעו וצר בסאסאה פרעו הקדים פניו והכריעו (משולם בר׳ קלונימוס, אסיק רנן, יול׳ ב פסח). יהירים אשר זדו בזדון נמדדו בסאסאה כפעלם לדון והורד גאונם שאול ואבדון (רסב״י בר אבון, אמרו לאלהים, יול׳ ז׳ פסח). גברו עונותי ותריבני לפיהם

---

[1]) כך בארמ׳: סאסא דשיבלתא (סוט׳ ה.), ועוד.
[2]) עי׳ הערה לקמן. [ויש ספרים גם בְּסַסְּאָה.]
[3]) ואין לברר אם כך יצאה המלה בראשיתה מפי אומרה, או היתה כאן מלה אחרת ונשתבשה אח״כ וקבלה צורתה המסורה. ואפילו בזמן תרגום השבע׳ יש לפקפק אם כבר היתה כאן מלה זו או לפחות דומה לזו, כיון שהם תרגמוה במלה שאין להוכיח ממנה שבעבר׳ היתה לפניהם מלה כעין זו. אבל בימי ר׳ אליעזר ור׳ יהושע ור״ע כבר היתה בודאי נסחה זו, כיון שעקילס תרגם אותה במלה שהיא התרגום היוני של סאה, וכן הביאה ר׳ מאיר בצורה זו. והנה בתרגום השבע׳ במקום המלה בסאסאה כתוב ביונית μαχόμενος, ר״ל נלחם במלחמה. ואין לברר אם פרשו כך עפ״י הסברה לפי הפעל תריבנה שאח״כ, או אולי ראו בהמלה סאסא דמיון להמלה שסה. עקילס תרגם ἐν σάτῳ σάτον, במשמ׳ סאה, וכן סומכ׳. וכעין זה תיאוד׳: ἐν μέτρῳ μέτρον, כלו׳ מדה במדה. וכך ת״י: בסאתא דהוית כאל בה יכולון לך. וכך ר״מ: היה ר״מ אומר מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה (תוספת׳ סוט׳ ג ח). וכך רסע״ג: ואנמא בכיאלה תכאצמהא, ע״כ. ר״ל במדת מריבתה. וכן מנחם: בסאסאה וכו׳ ענין מדה הם. ואמר ריב״ג: ואמא בסאסאה פאחשבהא סאה סאה מתכררה ואלמעני פיה אנה באלכיל אלד׳י תכיל בה יכאל לכ וכו׳ ואמא תעליל אללפט׳ה פהו ענדי כמא אצף אקול אנ אצלהא כמא קלת בסאה סאה אי אנכ תקארצ׳ צאעא בצאעא וכילא בכיל פנקלת חרכה אלאלף אלי אלשין כמא נקלת חרכה אלף סאתים תת׳ניה סאה אלי אלשין פי סאתים וכו׳ וכמא קיל פי שאן בית שן ופי מדינים מדנים פשכנת אלאלף ובקית פי אלח׳ט ואדע׳מוא אלהא פי אלשין אלתי מן אלכלמה אלת׳אניה וקד כאנת אלאלף פי סאה קמוצה לוקועהא עלי שאכנ לינ הו אלהא אללינה פצארת [אלקמצות פי שינ] בסאסאה אלמנקולה אליהא מנ אלף סאה פתוחה לוקועהא עלי שאכנ ט׳אהר והוא אלדגשות, ע״כ. ובעבר׳: אך בסאסאה אחשבהו שהוא סאה סאה כפול והענין במדה שמדדת בה ימדו לך וכו׳ אבל באור עלילת מלה זו הוא אצלי כמו שאתאר ואומר כי עקרה כמו שאמרתי בסאה סאה ר״ל תפרעו סאה בסאה ונעתקה תנועת האלף להסמך כמו שנעתקת תנועת אלף סאתים שהוא ש״ז של סאה אל הסמך בסאתים זרע וכמו שאמרו בשאן בית שן ובמדינים מדנים והונחה האלף ונשארה בכתב והבליעו ההא בסמך מהמלה השניה וכבר היתה האלף בסאה קמוצה בעבור נפלה על נח רפה הוא ההא הרפה ונהיתה חקמצות במלת סאסאה הנעתקה אליה מאלף סאה פתוחה בעבור נפלה על נח נראה והוא הדגש. — ודמיון לזה הביא אבן ברון במואזנה שלו (אלמואזנה, הול׳ קוקובלוב בערבי), וז״ל: הדבור שואשיה (בערב׳) שהוא מ״ר מן שוא׳ ויאמרו שואשיה כאשנאנ אלחמאר (ר״ל שוים כשני חמור) והוא בלי הקש וזה מן המלים הזרות שלא יאות בהן הקש. — רש״י: בסאסאה באותה מדה, ע״כ. ראב״ע: בסאסאה רובי המפרשים אמרו שהיא מגזרת סאה והטעם מדה והיא מלה כפולה, וכך רד״ק בשרשיו: ואפשר שהוא שם במקום סאה ונכפל בו הפ״א והעי״ן והת״א בסוף למ״ד הפעל כמו יפיפית מבני אדם שהוא פעל מגזרה יפה ונכפל בו הפ״א והעי״ן והיו״ד שבין הפ״א והתי״ו למ״ד הפעל. ועוד יש לומר שהוא מקור מבנין הדגוש ר״ל במדדה ונכפל בו הפ״א בלבד כמו שנכפלה במלת זרזיף שהוא משרש זרף כאשר כתבתיו במקומו. והאל״ף הראשונה עי״ן הפעל והאחרונה מתחלפת בה״א למ״ד הפעל ומשקל המלה בפעפלה, ע״כ. והחדשים שונים מה שאמרו קדמונינו בפרוש מלה זו אך כלם מודים שמליצת הכתוב דחוקה מאד ורובם החליטו כי הכתיב משבש. [ולדעת ש. דיכס (JQR. NS. VI, 399 ff.) הוא כמו סאסא ראש השבלת, וכן לדעתו גם סס באשור׳, וכונת הנביא להשחתת שבלי התבואה ע״י רוח קדים.]

לשרפה מאכלת אש (ישעי' ט ג-ז).—ופשט השמוש בבטוי זה בסהמ"א במשמ' קול שאון והמיה גדולה, וגם מהומת מלחמה וכדומ': צפי גאון קונך יונת אלם כי שת לאון אנשי חיל צלם והמון שאון זרים כשעף חולם ולחיק סאון רומס פתע שלם (ר"י אבן גיאת, אם עמזה, סער הסיר 25). הורד כל גאון נזר פארם וברעש סאון סואן לעוררם נא הקשב שאון קולם בשברם (ר"י הלוי, ידך אל, קונט' הפיוט' לח). ובראותם הזמן והפוך ידו וסואן סאונו להצביא בתשואות נוגש רכבו וכל המונו (ר"א בדרשי, Monats. 1898, 513). להקשיב למסטיננו מאן תמאן סאוננו ברעש אל נא תהי סואן (ר' אליעזר בר' יצחק הלוי, אלהי בשר, סליח מנה' יוה"כ). וירימני איש בסאון נגד עם רב ומנצח כי אברת הן עוד אחליף מגזעי נצר צומח (רלב"ג, מכוח על המקל, דברי הספן 7). ואל תתרעם על מדותיו כי כל סאון סואן בשולחו דיניו (ר"א מגרמיזא, ספר הרוקח, הקדמ'). שמעתי ותרגז בטני בהתאסף

ראשי עם נגדך סאון סואן ברעש להטות משפט גבר (ר"י אברבנאל, מכת' לר"י מסיקא. או"כ ב 66). בין קול סאון קושרים יללה נשמעת כי ארון מת במרמה יובל לקבר מחוץ לשער נשא בילל ושבר אך חי בארון בן זבאי רב דעת (לטריס, תרגום רבי יוחנן בן זכאי של פרנקל, ברלין ספר ירושלימה).

*סאור, עי' שאור.

*סְאוֹר, סיאור, ש"ז, בכ"נ' סְאוֹרוֹ, — כמו סור, במשמ' הנטיה הטבעית של נפש האדם ותאותו לחטא, יצר הרע[1]), מנהג רע: בגר שחזר לסיאורו[2]) היה (ר' חמא בר"ח, ירוש' ע"ז ב 3). ובסוף נתפללו עליו וחזר לסיאורו (שם). טובה היא האריכה שהאריך רבי יהושע עם עקילס הגר מהקפדה שהקפיד בו רבי אליעזר שאילולי כן חזר לסיאורו (מד"ר קהל' טוב אחרית דבר). טובה היא האריכה שהאריך שמואל עם הפרסי מהקפדה שהקפיד עליה רב אילולי כן חזר הפרסי לסיאורו (שם). מפני מה תתולים מושלים בעכבר אמר לה מפני שסיאורו[3]) רע (הור' יג.).

סאן[4]), ממנו סְאוֹן, סָאַן.

סָאַן סֹאַן,—סָאַן הַסְּאוֹן, היה לבוש (?)—עי' ערך סאון. —ופשט השמוש בפעל זה בסהמ"א במשמ' מתחלפות לפי הפרושים הרבים. במשמ' מָדַד: מי סואן כסאתך מי עין בעלילותיך מי פועל כפלאיך (מי אדיר, יוצ' יוה"כ). — ובמשמ' הָמָה וְרָעַשׁ: לשובב יעקב אליו ולאסוף פזורי דת לאל גוטה מעונים ולבנות נגדעי הנהלאה ולסאון שופטי הרג סאונים (רשב"ג, עטה סוד). בדרכך סואן להלוך מאן אדוני לתתי (ראב"ע, את תפארתי). אך הוא סואן ידו יקפיץ (אד"ס לבנכון, דל מבין עו). הרוח אך סואן יהום הסער (מיכ"ל, התפלה). פיהו סאן בחימה (סוה, הריסות עכו"א). קול סאן ברעש

ע"מ טחון וסואן ע"מ טוחן אבל פרושם עם סוף הפסוק אומר על האפשר שפרושו הוא כמו בערב' כל שאנ שאונ, ר"ל כל חדוש רע וכל ענין רע וכו' כלומר כל שמועה וכל צרה שהיה מגיע לנו מאויבינו וכו'. רש"י: יש פותרין אותו לשון סאה ומדה כמו שדרשו רבותינו אך לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרשו מגזרתו מאחר שאין הו"ו והנו"ן מעקר התבה אלא כמו שאון מן שאה והמון מן המה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנון לומר סואן אלא סואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר שואן הומן חורן. ואני אומר שפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון צהלת נצחון במלחמה כי כל סאון סואן ברעש קול נצחון שום נוצת במלחמה, ע"כ. ראב"ע: יש אומרין סאון מגזרת סאה שהשם מדד לאשור כפי מעשיו ויש אומר שהוא הפוך מן אסון כמו כשב וכבש. והנכון שאין למלה הזאת דומה והעד סואן שהוא פועל והנון שורש וטעמו כמו נאקה ברעש גדול, ע"כ. רד"ק: ענינו לפי מקומו צער וצרה וכו' ואדוני אבי ז"ל פרשו מתרגום של נעלים שרי סינך ומלשון רבותינו ז"ל מסאני אוכמי אומר כי כל נעל נועל ברעש, ע"כ. בפרוש זה של הרי"ק אחזו רֹב החדשים והוסיפו כי כך גם בסורית סאונה. וכמו"כ באתיופ', ואמרו כי הכונה בזה להנעל המסְמר של אנשי המלחמה. רק Fürst פרש מלה זו כמו השבע' ואמר כי הוא סון והוא כמו זון זין, שממנו זַיִן, כלי זין. והנה גזרה זו בודאי רחוקה ואולם דוקא מפני שאין למצא גזרה קרובה ונראית לעין שאפשר יהיה לאמר כי לפיה פרשו השבע' מלה זו, רגלים לדבר כי היה להם הפרוש בקבלה, והוא יותר כללי מפרושו של הרי"ק שקבלוהו רֹב החדשים.

[1]) [לדעת הערוך הוא כמו שאור שנכתב גם סאור, גם שיאור וסיאור. והוא כנוי ליצר הרע המחמיץ את האדם ומקלקלו. וכן אמר ר' אלכסנדרי בתפלתו, ומי מעכב (בנו לעשות רצון הקב"ה) שאור שבעיסה, ופירשו: יצר הרע שבלבנו המחמיצנו, ע"כ. ואפשר שצריך לנקד סֵיאוֹר, סוֹר.]

[2]) כך הנסחה כאן, ובגיט' (ד ו) שחזר לסורו.

[3]) כך גרסת הערוך בערך גגמי, ובנסחת הגמ' שסורן רע.

[4]) קבעו שרש זה ריב"ג, רש"י וראב"ע. עי' הערה לערך סאון, ואין לו חבר בלשונות האחיות.

לשרפה מאכלת אש (ישעי' ט ג-7).—ופשט השמוש בבטוי זה בסהמ"א במשמ' קול שאון והמיה גדולה, וגם מהומת מלחמה וכדומ': צפי גאון קונך יונת אלם כי שת לאון אנשי חיל צלם והמון שאון זרים כשעף חולם ולחיק סאון רומם פתע שלם (ר"י אבן גיאת, את מחזה, סער הסיר 25). הורד כל גאון נזר פארם וברעש סאון סואן לעוררם נא הקשב שאון קולם בשברם (ר"י הלוי, ידך אל, קונט' הפיוט' לח). וכראותם הזמן והפוך ידו וסואן סאונו להצביא בתשואות נוגש רכבו וכל המונו (ר"א בדרשי, Monats. 1898, 513). להקשיב למסטיננו מאן תמאן סאונו ברעש אל נא תהי סואן (ר' אליעזר בר' יצחק הלוי, אלהי בשר, סליח מנמ' יוה"כ). וירימני איש בסאון נגד עם רב ומנצח כי אברת הן עוד אחליף מגזעי נצר צומח (רלב"ג, מכוח על המקל, דברי הספר 7). ואל תתרעם על מדותיו כי כל סאון סואן בשולחו דיניו (ר"א מגרמיזא, ספר הרוקח, הקדמ'). שמעתי ותרגז בטני בהתאסף

ע"מ טחון וסואן ע"מ טוחן אבל פרושם עם סוף הפסוק אומר על האפשר שפרושו הוא כמו בערב' כל שאנ שאונ, ר"ל כל חדוש רע וכל ענין רע וכו' כלומר כל שמועה וכל צרה שהיה מגיע לנו מאויבינו וכו'. רש"י: יש פותרין אותו לשון סאה ומדה כמו שדרשו רבותינו אך לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרשו מגזרתו מאחר שאין הו"ו והנו"ן מעקר התבה אלא כמו שאון מן שאה והמון מן המה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנון לומר סואן אלא סואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר שואן הומן חורן. ואני אומר שפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון צהלת נצחון במלחמה כי כל סאון סואן ברעש קול נצחון שום נוצח במלחמה, ע"כ. ראב"ע: יש אומרין סאון מגזרת סאה שהשם מדד לאשור כפי מעשיו ויש אומר שהוא הפוך מן אסון כמו כשב וכבש. והנכון שאין למלה הזאת דומה והעד סואן שהוא פועל והנון שורש וטעמו כמו נאקה ברעש גדול, ע"כ. רד"ק: ענינו לפי מקומו צער וצרה וכו' ואדוני אבי ז"ל פרשו מתרגום של נעלים שרי סינך ומלשון רבותינו ז"ל מסאני אוכמי אומר כי כל נעל נועל ברעש, ע"כ. בפרוש זה של הרי"ק אחזו רֹב החדשים והוסיפו כי כך גם בסורית סאונה. וכמו"כ באתיופ', ואמרו כי הכונה בזה להנעל המסמר של אנשי המלחמה. רק Fürst פרש מלה זו כמו השבע' ואמר כי הוא סון והוא כמו זון זין, שממנו זַיִן, כלי זין. והנה גזרה זו בודאי רחוקה ואולם דוקא מפני שאין למצא גזרה קרובה ונראית לעין שאפשר יהיה לאמר כי לפיה פרשו השבע' מלה זו, רגלים לדבר כי היה להם הפרוש בקבלה, והוא יותר בללי מפרושו של הרי"ק שקבלוהו רֹב החדשים.

ראשי עם נגדך סאון סואן ברעש להטות משפט גבר (ר"י אברבנאל, מכת' לר"י מפיקא. אוה"כ 3 66). בין קול סאון קושרים יללה נשמעת כי ארון מת במרמה יובל לקבר מחוץ לשער נשא בילל ושבר אך חי בארון בן זכאי רב דעת (לטריס, תרגום רבי יוחנן בן זכאי של פרנקל, ברחם ספר ירושלימה).

*סאור, עי' שאור.

*סֵאוֹר, סיאור, ש"ז, בכ"כ' סֵאוּרוֹ,—כמו סור, במשמ' הנטיה הטבעית של נפש האדם ותאותו לחטא, יצר הרע[1], מנהג רע: בגר שחזר לסיאורו[2] היה (ר' חמא בר"ח, ירוש' ע"ז 3 3). ובסוף נתפללו עליו וחזר לסיאורו (שם). טובה היא האריכה שהאריך רבי יהושע עם עקילס הגר מהקפדה שהקפיד בו רבי אליעזר שאילולי בן חזר לסיאורו (מד"ר קהל' טוב אחרית דבר). טובה היא האריכה שהאריך שמואל עם הפרסי מהקפדה שהקפיד עליה רב אילולי בן חזר הפרסי לסיאורו (שם). מפני מה חתולים מושלים בעכבר אמר לה מפני שסיאורו[3] רע (הור' יג.).

סאן[4], ממנו סְאוֹן, סָאַן.

סָאַן סֹאֵן,—סָאַן הַסְּאוֹן, היה לבוש(?)—עי' ערך סאון. —ופשט השמוש בפעל זה בסהמ"א במשמ' מתחלפות לפי הפרושים הרבים. במשמ' מָדַד: מי סואן בסאתך מי עץ בעלילותיך מי פועל בפלאיך (מי אדיר, יוצ' יוה"כ). — ובמשמ' הָמָה ורָעַש: לשובב יעקב אליו ולאסוף פזורי דת לאל נוטה מעונים ולבנות נגדעי הנהלאה ולסאון שופטי הרג סאונים (רשב"ג, עטה הוד). בדרכך סואן להלוך מאן אדוני לתתי (ראב"ע, את הפלאתי). אך הוא סואן ידו יקפץ (אד"ם לבנסון, דל מגין טו). הרוח אך סואן יהום הסער (מיכ"ל, התפלה). פיהו סאן בחימה (הולז, הריקות ערוגיה). קול סאן ברעש

[1] [לדעת הערוך הוא כמו שאור שנכתב גם סאור, גם שיאור וסיאור. והוא כנוי ליצר הרע המחמיץ את האדם ומקלקלו. וכן אמר ר' אלכסנדרי בתפלתו, ומי מעכב (בנו לעשות רצון הקב"ה) שאור שבעיסה, ופירשו: יצר הרע שבלבנו המחמיצנו, ע"כ. ואפשר שצריך לנקד סֵיאוֹר, סוֹר.]

[2] כך הנסחה כאן, ובגיט' (ד ו) שחזר לסורו.

[3] כך גרסת הערוך בערך גגמי, ובנסחת הגמ' שסורן רע.

[4] קבעו שרש זה ריב"ג, רש"י וראב"ע. עי' הערה לערך סאון, ואין לו חבר בלשונות האחיות.

הפסח ירעה עד שיסתאב וימכר ויקח בדמיו שלמים (ר"ע, פסח' ע ו). בגוזל את הגר ונשבע לו והיה עולה לירושלים ומעותיו ואשמו בידו ומת בדרך הכסף ינתן לבניו והאשם ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה (ר"ע, תוספת' ב"ק י יז). יוצא דופן והבא אחריו וכו' שניהן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעלים (ר' טרפון, בכור' ב ט). קפץ אחד מן המנויים לתוכן הרי אלו פטורים (קפץ אחד) מן המעושרים לתוכן כולן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו במומן לבעלים (שם ט ז). הפסח שנתערב בזבחים כלן ירעו עד שיסתאבו (פסח' ט ח). המפריש נקבה לאשם תרעה עד שתסתאב ותמכר ויביא בדמיה אשם (תמור' ג ג). —ובסהמ"א: דכיון דמצריך ליה רעייה ומסתאב ודאי דינו שיהא חייב במתנות וכו' ומשום הכי אפילו לא נסתאב חייב במתנות (רגמ"ה, בכור' יט.).

סַאַב, ש"ז. — טֻמְאָה; סַאַב לובן (טֻמאת קרי): סמך ביאת שמש צידו ימעיטו סַאַב[1]) לובן פן ברדם יקרהו (משולם בר קלוני', אמיץ כח, עבוד' ליוה"כ). מלך מלכים זכור רחמיך הישנים נוצרי יחודיך מלט מאודים העשנים סאב צחנתם לבן המתולע כשנים (בנימין בר זרח, איה קנאתך, סליח' יום ב).

סְאָה[2]), ש"נ, וּסְאָה, מ"ר סְאִים, *סְאוֹת, מ"ז סָאתַיִם[3]) — כלי מדה לדגן, חטים, קמח וביוצא בזה, ein Getreide-mass; mesure de grains; measure of corn: מהרי שלש סְאִים קמח סלת (ברא' יח ו). ותמהר אביגיל ותקח מאתים

לחם וכו' וחמש סְאִים קלי (ש"א כה יח). ויעש תעלה כבית סָאתַיִם זרע (מ"א יח לב). כעת מחר סְאָה סלת בשקל וסאתים שערים בשקל (מ"ב ז א). סאתים שערים בשקל וּסְאָה[1]) סלת בשקל (שם יח). — ובתו"מ: סאה תרומה שנפלה לתוך המגורה (תוספת' תרומ' ה יב). לא יצא אדם בחוצה לארץ אלא אם כן הולכין חיטין סאתים בסלע (שם ע"ז ד [ה] ד). העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה (פאה ו ו). קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה אין בה סאתים אבל היא ראויה לעשות סאתים וכו' (שם ז). סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכן באילן והשום והבצלים אינן מצטרפין לסאתים אלא של עניים הם (שם ט). מוכר לו פירות (אפילו) בשעת הזרע ומשאיל לו סאתו אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן (שביע' ה ח). איזהו נשך המלוה סלע בחמשה דינרין סאתים חיטין בשלש (ב"מ ה א). התודה היתה באה חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות שתי איפות והאיפה שלש סאין (מנח' ז א). לשני אחים כהנים שהיו בעיר לזה בן אחד ולזה שלושה בנים יצאו לגורן זה נטל סאה ואלו נטלו ג' סאים [והוליכו אצל] אבותיהם וחזרו וחלקו בשוה (רבי, ספרי במד' קלב). כור בשלשים אני מוכר לך יכול לחזור בו אפילו בסאה האחרונה (רב ושמואל, ב"ב פו:). היו לפניו שתי סאין וכרי אחד ואמר אחד מן הסאו' הללו עשויה תרומה על הכרי הזה (ר' הושעיה בר' שמאי, ירוש' תרומ' ג ו). פוטר הוא אדם את טבלו בסאה אחת של טבל כיצד הוא עושה מביא סאה אחת של טבל ועושה אותה (מעשר) שני ופודה אותה וחוזר ועושה אותה תרומת מעשר למקום אחר (ר' יוחנן, ירוש' דמאי א ד). השאיל לו סאתו ובא ומצאו מודד בה אינו זקוק לו (הוא, שם שביע' ה ח). ת"ל כי כל סאון סואן ברעש ריבה כאן סאות הרבה (בשם ר' מאיר, שם סוט' א ז). — בית סאה, סאתים וכו' שדה כדי לזרוע בו סאה, שתי סאים: שלשה אילנות בתוך בית סאה הרי אילו מצטרפין והורשין כל בית סאה בשבילן (ר"מ, תוספת' שביע' א א). וכמה

---

[1]) [כך מנקד בדפוס. ואולי צריך לנקד סאֵב, כמו בציון הבא. וכך הניקוד בשמות סגוליים אחרים שהאות השנית היא אלף, כמו באר, זאב.]

[2]) בערב' צאע a). בארמ' סאתא. בכתבת, סאת (Hilprecht, Babyl. Exped. ,9 N 71). ולא נתברר מקורה [ואולי צריך להשוות האשור' שֶׁא, שו־תבואה. וכן אולי בכתבת הארמ' של פנמו שאה, עי' .Lidz. 371.] וכמו"כ לא נתברר בודאות משקלו. אמר רד"ק בשרשים וז"ל: הה"א לסימן נקבה ולמד הפעל נפלה ונהפכה תיו במלה סאתים והיא משנה סאה כמו ממאה מאתים. והקבוץ סאים ונעלמה ממנו ההא כמו שנעלמה ההא מן שנה בשנים. ויתכן לומר כי ההא בסאת שורש והיא למד הפעל כמו ההא בשנה ואין בה סימן נקבה ואעפ"י שהמלה כנקבה, ע"כ.

[3]) במקום סָאתַיִם.

a) صاع

[1]) ס בק"ת, כך העיד רד"ק בשרשים: וסאה סלת בשקל בקמץ חטף הסמך, ע"כ. וכך מנחת שי: במקצת ספרים כתוב וסאה הסמך בשוא לבדו ובספרים ב"י מדויקים וגם בדפוסים ישנים הסמך בחטף קמץ והוא במאריך. ע"כ, —וסברו קצת החדשים כי זו תולדת פעולת הוו השרוקה שלפני הסמך (Kö., II, 186).

הברת קול זה ונתקרבה יותר לקול הברת השׁין [1]) עד ששותה לה שויון גמור ולכן התחילו לכתב בסמך גם מלים שהיו כתובים לפנים בשׁין, כמו שׁריון־סריון, עד שבזמן מאֻחר תפסה הסמך מקום השׁין בכֹּל המלים שלא נקבּע הכתיב שלהן בשׁין מִזמן קדום בספרים המקֻבלים באֻמה[2]). בני אפרים אמרו בסמך גם בקצת מלים שאמרוּ בני שאר השבטים שׁין ימין, כמו סִבֹּלת[3]) במקום שׁ ב ל ת, יסַרתי במקום י שׁ ר ת י.

בתוך הלשון בעצמה נחלפת באותיות ז ס ש צ, וכמו"כ בחלוף שבינה ובין שאר הלשונות השמיות.

ס בעבר', צ בערב': סְאָה, בערב' צאע, עי' ערכו. ויש שבלשון ערבית תבוא במקומה גם שׁ, כמו סְתְוּ־שִׁתָא', עריס־עריש. בעבר' תבוא גם במקום שׁ בערב', ע'שׁי־כסה. וגם במקום ת' ערבי, פסלת־תפלא.

ס היא שרשית בלבד ולא שמושית, ובשרשי הלשון העברית לא תבוא בצרופים אלה: גס, דס, זס, סז, סט, סץ, סש, צס, תס, וצרופים אלה רק במקרה: וס, טס, יס, סי, [4]).

האות סמך משמשת לְצַיֵּן מספר שִׁשִּׁים: י"צ הר ק' כ"פ הרי ק' ל"ע הרי ק' מ"ס הרי ק' (מד"ר שמות טו). קב"ה קנטרין של זהב היה בעגל מנין מסכ"ה מ' ארבעים ס' ששים כ' עשרים ה' חמשה (שם מג). מהו סוד שנותיו של אדם ס' ש ש י ם ו' ששה ד' ארבעה הרי שבעים שנה (תנחומ' לך לך בובר, כג). לחם שהיה נטור ברמ"ח אברים כמנין אותיות מחספס מ' ארבעים ח' שמונה ס' ששים פ' שמונים ס' ששים הרי רמ"ח כנגד רמ"ח אברים שבאדם (שם בשלח כב).

***סאב[1])**, ממנו *סָאַב, *סֵאַב, *סֵאוּב.

***סָאַב**, פ"י, פָעוּ', סָאוּב, סְאוּבוֹת, – ידים סְאוּבוֹת, מטֻנפות, טמאות: מימיהן של כהנים לא נמנעו מלהזות באזוב המוטבל ובצלוחית שפיה צר ופוצעין אגוזים של תרומה בידים סאובות[2]) ולא חששו להן משום טומאה (כ"מ בד כהנה, תוספת' פרה יב [יא] ו).

—פִּע', *סֵאֵב, בינ' מְסֹאָב, מְסֹאָבוֹת, – ידים מסואבות, כמו סאובות: עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה ונאכלת בידים מסואבות (חלה ב ב). אוכלין אוכלים נגובין בידים מסואבות בתרומה אבל לא בקדש (חגי' ג ג). השוחט בהמה חיה ועוף ולא יצא מהן דם כשרים ונאכלים בידים מסואבות לפי שלא הוכשרו בדם (חול' ב ה). היה אוכל דבילה בידים מסואבות (כלים ח י). מנערת את הקדרה בידים מסואבות (טהר' ב ח). המפצע בזיתים בידים מסואבות הוכשר (שבת קמה.).

—הִתפ', *הִסְתָּאֵב, נִסְתָּאֵב,—נִסְתָּאַב הקרבן, נטמא, נולד בו מום ונפסל להקרבה: שור זה עולה ונסתאב לא יביא בדמיו איל (תוספת' מנח' יג ח). כבש זה עולה ונסתאב אם רוצה יביא בדמיו איל (שם י). שני שוורים אלו עולה ונסתאבו אם רצה יביא בדמיהם אחד (מנח' יג ט). – ומצוי מאד הדבור ירעה עד שֶׁיִּסְתָּאֵב, עד שיפול בו מום וְיִפָּסֵל: הפסח שנמצא קודם שחיטת

היה קשה עליהם לאמר התכסיתי, משמע כי קול הסמך היה דומה לקול השׁין ולא היה דומה לקול כ ס. וגם קול ts ממש אי אפשר שהיה להסמך, כי בקול זה, שהוא קול הצדי (עי' הערה לערך צ) נהגה הלשון בבנין התפע' מנהג אחר זולת מנהגה באות סמך, כי אמרה הצטדק בטית ולא הצתדק בתו, אלא ודאי שהיה להסמך בזמן ההוא קול קרוב לקול ts. ר"ל בין s ובין ts, וקול זה נשמע להיונים כמו ts, ובהיות שקול t בלשון נכריה לאדם נשמעת לו תדיר כמו קול k, שמעו היונים את הקול הקרוֹב ל ts כאלו היה קרוב ל ks, ויקבעו את אות ז להברת קול ks שבלשונם. זה הקול של הברת הסמך בזמן ההוא היה דומה להברת הצדי הערב'[a]) שהיא יותר דחוקה לבין השנים מהברת קול s, ורגלים לדבר כי לפנים היתה הברת אות זו בערב' יותר קרובה להברת הצדי העברית. ועי' עוד בהערה להאות שין ימין ושין שמאל.

[1]) עי' אדות הברת קול זה בהערה לאות שׁין.

[2]) אולם עי' דברי האפדי פרק לב וז"ל: כי על דרך זה היה אצל הראשונים הבדל מה בין קול הסמך והשין והסין והיה אצלם הבדל בקול בין דרכי סורר לכל איש שורר בביתו וכו'.

[3]) עי' הערה לערך זה.

[4]) כל זה מנחם בן סרוק. וכן ראב"ע: ס עם ז, ט, צ לא נמצא (צחות קנח:). והנה הצרופים גס, סט לא נמצאו אמנם במקרא, אבל בתלמוד נמצאו: גס, סטר, שהן אולי מלים זרות, אך עכ"פ קנו להן זכות אזרחים עברים גמורים. [והצרוף תס נמצא פעם אחת במקרא, נ ת ס. וכן בתלמוד, ת ס ס.]

a) ص

[1]) [כן בארמ'. ובסורית רק בבנין הכבד וביוד: סַיֵּב, אֶסְתַּיַּב, וא"כ היה הקל סוב. השוה הערבי שַׁאִב [a]), טמע, וערבב. ומזה שַׁאִיבָהּ [b]), דבר טמא.]

[2]) כך בכ"י, ובספרי הדפו' מסואבות.

a) شاب b) شائِبة

אנו רואים איפא כי למן זמן הגאונים ומעלה עד לפני כשלש מאות שנה לפני החרבן השני יש לנו עדות מפֹרשת כי הברת הסמך היתה כמו הברתה בפיות רֹב היהודים בימינו, ובכל מה שנשאר לנו מזמן חיי הלשון מלפני הזמן ההוא אין לנו שום רמז כי נתחלפה הברתה במשך הדורות שקדמו לזמן הנזכר. מימי השופטים נשמרה לנו מסורה מפֹרשת, כי האפרתים לא ידעו לאמר שׁ ב ל ת והברתם הם של מלה זו כתובה בסמך: ס ב ל ת. אך אין אנו ידעים אם באמת אמרו בהברת הסמך בזמן ההוא או שנמסרה הברתם בסמך מפני שבזמן ההוא לא היה אפשר להעתיק הברתם באות אחרת, מפני שעוד לא נעשה בכתב ההבדל בין שין ימין לשין שמאל. וכבר הסכימו כמעט כל חכמי הלשון כי הברת הסמך היתה מעולם ההברה הפשוטה של s שברֹב לשונות לעז, לאמר שמבתחלה הונחה אות זו בצורתה הקדומה להברת הקול של s. אלא שנחלקו במהותה של אות שׂ, שקצתם כמו אולסהוזן ואחרים סברו שבתחלה לא היו בעברית אלא שין וסמך, ובזמן מאחר נקבעה אות שׂ להבדיל על ידיה אותן המלים שנתחלפה בהן הברת השין לקול הסמך לבלתי נגע בהכתיב המקבל באות שׂ, וקצתם, כמו נלדקה (Nö., Orient u. Occident, 1, 763). ורֹב החדשים, סברים כי מלבד הקול s שלהברתו שמשה האות סמך, היתה בעברית כמו בהשמית הקדומה עוד קול אחר דומה לו, בין s ובין š (אנג' sh, גרמני' sch), שבתחלה לא היתה לו אות מיוחדה ואח"כ סמנוהו בנקודה על הראש השמאלית של השין. אך רגלים לדבר, כי בתחלה הונחה האות סמך לא להברת הקול s ממש כי אם לקול קצת משֻׁנה מזה. ושתי ראיות להנחה זו, האחת היא האות Ξ שבאלף בית היונית, שהכל מודים שהיא היא הסמך*) שבאלף בית הכנענית, שהיא דומה לה בצורתה ואף גם עֹמדת בא"ב היונית ממש במקום שעֹמדת הסמך הכנענית בא"ב הכנענית, והוא בין נ ובין ע, ביונית בין ν ובין ο. גם בשמה של האות היונית הזאת, σιγμα, סגמא, רואים קצת החכמים סרוס מהשם הכנעני סמך, ובצורה ארמית סמכא. והנה הברת הסגמא היונית היתה בלי ספק בזמן קדום ks, או xs, כמו שנראה ברור מאותן האלפביתות היוניות שלא השתמשו באות הסגמא וכתבו במקומה ks, xs, ודבר תמוה הוא שעלה על דעת היונים להעתיק קול מרכב זה באות סמך הכנענית אם לא היתה לה קול לפחות קצת דומה להקול המרכב של הסגמא. רֹב החכמים שחקרו בדברי הימים של האלף בית היונית (A. Kirchoff בספרו המפֻרסם, ומהיותר חדשים A. Gercke, בהקבץ Hermes, כרך 41, וכמו"כ F. Praetorius, בהקבץ ZDMG, 62,283), אמרו כי כך עלה ברצון הפשוט של אותם היונים שלקחו להם הא"ב הכנענית להגות בה את קולות הלשון היונית. אך אין זו תשובה מספקת, וכמו"כ דחוק תרוצו של יוסף הלוי (J. Halevy, Jour. Asiat, 1902, XX, p. 352) עפ"י הצורה העתיקה של הסגמא ביונית ⊞, שהוא רואה בה הרכבה משתי אותיות, 𐤎+ .KS, H. והראיה השניה להנחה שקול הסמך לא היתה בראשיתה קול s פשוטה היא הא"ב של הלשון הערבית של הערבים הצפוניים, לאמר הלשון הערבית הידועה. כי דבר ידוע הוא שבא"ב של לשון זו אין האות סמך, והקול s מעתק בה בהאות שׂ. a) אך בא"ב של הערביים הדרומיים (הסביים וכו') יש גם אות שׂ וגם אות ס (כמו שהוכיח Fr. Hommel, בהקבץ ZDMG, 46, 528, ובספרו Süd-arab. Chrest.) והנה אלמלא בזמן שקבלו הערביים הדרומיים את הא"ב הכנענית, (אם מהכנענים או באמצעות הארמיים, הכל אחד), היה להערבים קול שוה להקול שהיה אז להאות ס בודאי היו הערבים מקבלים אות זו להברת קול זה, על כרחנו אנו צריכים להניח, כי בזמן ההוא לא היה להערבים בלשונם קול כקול הברת הסמך הכנענית. והנה, הקול s יש להם להערבים בלשונם והוא הגוי אצלם ע"י האות שין a) שהיא ש הכנענית, א"כ, לא היה להסמך בזמן ההוא קול s. ואין לאמר כי הואיל והם קבלו את האות ש הסתפקו באות זו לשני הקולות גם לקול sh, sch וגם לקול s בהדבק להנקודות ולא היה להם יותר צֹרך באות הסמך, כי זה לא בטבע הלשונות להסתפק בצורה אחת לשני קולות כשיש להן שתי צורות לזו, כמו שלא הסתפקו הערבים בצורה אחת לשתי הקולות של ט־ת. כ־ק. וכבר הוכיח זאת ד. ה. מילר (D. H. Müller) במחקרו על אותיות השריקה בלשון שמית הקדומה בקבץ של המו"מ של הכנסיה הבין לאומית השביעית של המזרחניים, Zur Geschichte der semit. Zischlaute, Verhandl. des VII. internat. Oriental. Congresses, והסכים כי הערבים לא לקחו להם את האות סמך מהא"ב הכנעני' מפני שלא היה להם קול דומה לקול אות הסמך בזמן ההוא. ובהיות שהקול s יש להם להערבים והיה להם מעולם, אין ספק כי להסמך היה אז קול אחר, קצת משֻׁנה מהקול s. וכבר סבר החכם האנגלי E. Hinks, במחקרו על אותיות לשון האשור' (בהקבץ האנגלי Journ. of the Royal Asiat. Society, NS. Vol. 2, 1866) כי קולה של הסמך היה בתחלה sx או sk. ואחריו Lagarde (Sym. 114) ואח"כ במחקר מיוחד (Mittheil., 4, 376), החליט כי הברת הסמך היתה בראשיתה ks. אך לזה יש פרכה מגוף דקדוק הלשון, כי רואים אנו שבבנין התפע' נהגה הלשון מנהג אחד בפעלי פ"ס ופ"ש, שהקדימה את פה"פ לתו הבנין: הסתתר, השתכר, מפני שהיה קשה עליהם לאמר התסתר, התשכר, ולהפך אנו רואים כי לא

*) 𐤎

a) س

שער הסמך

ס

ס, אות החמש עשרה באלף בית העברי ושמה סָמֶךְ. עי' זה הערך.

אות הסמך היא אחת מאותיות זסר"ץ שאמרו הקדמונים כי מוצאן הוא בין שנים ובלשון [1] (ספ' יצי', כפרש רסע"ג ג ג).

והיא אחת משלש אותיות השריקה: אותיות השריקה שהם הזין והסמך והצדי (ר"י א"ג, הרקמה, שער האותיות [2]). ודרך יציאתה בפרט בנגיעת חדה של הלשון בהחנכים: שהם בהכפל הלשון יגע ראש הלשון בסוף החך סמוך לחנכים וכו' ואם יוציא האויר בחנכים אז הוא ס שהוא מוצא הסמך (אברהם בלמש, מקנה אברהם, שער מולד האותיות). וכמעט כל היהודים במזרח ובמערב שוים בהברתה, רק אצל הקראים היא קצת יותר חדה (א"ל אידילזון, על הברת האותיות, השלח כו). והם קוראים אותה קצת דומה ל ס ט: והקראים קורין לסמך אסטמך וכו' כגון יוסף קורין יסטף (תשו' מהרמי"ט, ג י א). זו הברת הסמך הנהוגה אצל כל ישראל בקבלה מדור לדור, אין ספק כי היתה כך כְּבר בכמו חמש מאות שנה לפני החרבן [1]), אבל רגלים לדבר כי בזמן קדום של הלשון

---

[1]) ונסחת שבתי דונולו: בין השנים ובלשון שכובה ושטוחה. ופרש רסע"ג וז"ל: מנבינ אלאשנאנ בלשאנ שאכ'נ.

[2]) בגוף הערבי: חרוף אלצפיר אלתי הי אלזאי ואלסין ואלצאד. ועי' דברי ר"י דוראן מעשה אפוד פרק ה, וז"ל: ואולי יאמר אומר כי בעל [הלשון] הניח שתי צורות לקול אחד והם הצדי והסמך והקוף והכף וכו' והאמת כן הוא אצל קריאתנו הלשון העברית היום. ואולי היו אלה הצורות אצלו לקולות מתחלפים כי אין אנחנו היום בקיאים בקריאתה.

[1]) העדות הראשונה לקול הברת הסמך יש לנו בהעתקת השמות והמלים בכתב יוני שבתרגום השבע' שבכל מקום העתיקו האות ס העברית בכתב יוני באות σ בתחלת התבה כמו סין σιν, ובאמצע התבה כמו יוסף Ἰωσήφ וכיוצא בזה, והכל מודים כי לזו האות היונית σ היתה בלשון היונית העתיקה ההברה הרגילה (Blass, Aussprache des alten Griech. § 24) ושכך היתה הברת הסמך גם בירושלם בזמן החרבן מעידה העתקת מלים יוניות שיש בהן אות σ בכתב עברי באות סמך, כמו המלה דימוסנאי δημωσιῶναι, איתנטילו דימוסנאי, מג' תענ' ג; סנהדר' צא. ועי' יוסף בן מתתיה בספריו, ועי' עקילס הגר בתרגומו, וכמו"כ אוריגנים בהעתקת המלים של המקרא בכתב היוני. ודברים מפֹרשים העיד על הברה זו של הסמך הירונימוס, אמר וז"ל: Apud Hebraeos tres sunt litterae. Una quae dicitur samech et simpliciter legitur quasi per s nostram (Onom. Sacra) ובעברית: אצל היהודים יש שלש אותיות s אחת ששמה סמך ונהגית פשוט כמו s שלנו (שתים האחרות הן ש וצ). ומזמן הגאונים יש לנו כמו"כ עדות שאת האות הערבית שין [a]) היו מעתיקים בכתב עברי באות סמך, וכמו"כ האות סמך העתיקו בכתב ערבי באות שׂין [a]) וכך למשל ריב"ג בהשרשים כל שרשי הס' כתב אלשין וכו'. הברת האות הערבית שׂין [a]) ידועה לנו שהיא היא ההברה שהזכיר הירונומוס בדבריו, והיא היא הברת האות סמך המקֻבלה אצלנו במסורה.

[a]) س

—הִפע', *הִתִּיש, הִתִּישׁוּ מן העולם, עקרו, אבדו מן העולם: מתושאל מתישן אני מן העולם (ריב"ל, ספ צרלפ' כג).

—הָפע', הֻתַּשׁ,—הֻתְּשָׁה הגפן וכדום', נתלשה: וַתֻּתַּשׁ (הגפן) בחמה לארץ השלכה הקדים הוביש פריה (יחזק' יט יב).

ב· **נָתַשׁ**, כמו נָטַשׁ, קל לא נמצא.

—נִפע', יִנָּתְשׁוּ,—כמו ינטשו: היעזב מצור שדי שלג לבנון אם יִנָּתְשׁוּ[1]) מים זרים קרים נוזלים (ירמ' יח יד).

---

[1]) [כך פירש רד"ק בפירושו ובשרשיו. והחדשים מגיהים יִנָּשְׁתוּ מן נשת, עי' ערכו.]

כסותו וכו' ולא בנתר ולא באהל (כל הפלח, מו"ק יז:). נתגעלו (בגדי כהונה) אין מכבסין לא בנתר ולא באהל (זבח' פח.).—נֶתֶר אלכסנדרית, נתר שהיו מביאים מאלכסנדריה: נתר זו נתר אלכסנדרית (תוספת' נדה ח י).—ונֶתֶר אנטפטרית, כנראה ע"ש עיר אנטיפטרס: נתר אלכסנדרית ולא נתר אנטיפטרית[1] (נדה סב.).—ובסהמ"א: והנה כאשר יחבר החומץ עם הנתר להסיר כתמי הבגדים הנה בלי ספק הבגד ינקה כי סר ממנו הנגע אמנם שרוף ישרף מחוזק הנתר (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי, כה, ד"ה מעדה).—ואמר המליץ: היין נתר היגון (משלי חכמים בספ' לקח טוב).—ב) *מין מלח שסגולתו לְכַוֵּץ, Alaun; alun; alum; וּכְלֵי נֶתֶר, כלי עשוי מנתר: כלי חרס וכלי נתר טומאתן שוה (כלים ב א). כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה כלי חרס וכלי נתר (שם י א). אין לי אלא כלי חרס מנין לרבות כלי נתר ת"ל וכלי חרס (ספרא, שמיני ח ז). כלי נתר[2] אין לו טהרה עולמית (ר' אמי, ע"ז לג:).—ג) *מין גיר לבן, יחצבוהו מהאדמה וישתמשו בו לכתיבה על הלוח ולסמן דבר: וגם אבני נתר נמצאו בלחם שר האופים (ספ' היסר מו:). כמו הנתר אשר הוא עפר לבן כאבן רך מחובר מחלקים דקים כקמח וכאבק ואינו מתקשה באש יותר ותועלתו הוא לכתוב בו ולסמן דבר (ליכלא, לאסית למודים, ה, 101 לג.). — *וְנֶתֶר שחור: נתר שחור הוא שחור רך ומתפרד ויצבע שחור והציורים יסמנו בו (שם לג:). על ידי הרתחה מרובה במים רותחים או במי אפר או נתר (ספ' דיפסיריה 62).

נתש[3], ממנו נָתַשׁ.

נָתַשׁ, פ"י, נתשת, נתשתי נתשתים, נתש, נתשם, נתוש, לנתוש, נתשי, אתוש, יתשם,—נתש דבר מהאדמה עקרו, תלשו, to root out ;extirper ;ausreissen: ואת אשר נטעתי אני נֹתֵשׁ (ירמ' מה ד).—ובהשאלה, ואמר בן סירא: ברכת אב תיסד שרש וקללת אם תנתש נטע (ב"ס, גני' ג ט).—ונָתַשׁ אשרה ממקומה: וְנָתַשְׁתִּי אשיריך מקרבך (מיכה ה יג). — ובהשאלה, נָתַשׁ גוי מארצו, עקרו משם, הגלה, to exile ;chasser ;vertreiben: וַיִּתְּשֵׁם יי' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת (דבר' כט כז). ונָתַשׁ את ישראל מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתן לאבותיהם וזרם מעבר לנהר (מ"א יד יה). ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לִנְתוֹשׁ ולנתוץ ולהאביד ולהרוס (ירמ' א י). ואם לא ישמעו וְנָתַשְׁתִּי את הגוי ההוא נָתוֹשׁ ואבד נאם יי' (שם יב יז; גם יח-יט; כד ו). ונתשתים מעל אדמתי אשר נתתי להם (דהי"ב ז כ).— ואמר בן סירא: עקבת גאים טמטם אלהים וישרשם עד קרקע ארץ נסחם מארץ ויתשם וישבת מארץ זכרם (ב"ס, גני' י יו-יז).—ונָתַשׁ בָּתִּים, החריב אותם ממקומם: וערים נָתַשְׁתָּ אבד זכרם המה (תהל' ט ז).— ובהשאלה, ואמר המליץ: היגון והאנחה שוברים כחו והצרות והמצוקות נותשות[1]) גבורתו (רסע"ג, תפל', ה' ספתי תפתח). ואשאג כליש ואתושך תיש ואחצוב שיש שיר שמירים (תפו' תלמידי דונש, את מי חרפת). — ואמר המשורר: שארית יוסף ואויביהם פלילים נותשים את שרשם ואת פרים אוכלים עד נשארו שדמות כמו לקט שבלים (ר"י הלוי, סהרים יוקף). אשר בערים קם ונתש ערים ובחמתו נוחלה נחלתו (ראב"ע, אלוף נעורים).

—נפע', יִנָּתֵשׁ, תִּנָּתֵשׁ, יִנָּתְשׁוּ,—נִתַּשׁ עֵמֶק, שדה וכדומ', נעקרו ממנו הצמחים: וכל העמק וכו' לא יִנָּתֵשׁ ולא יהרס עוד לעולם (ירמ' לא לט).—ובהשאלה, נִתַּשׁ עַם מארצו, נעקר, הָגְלָה: ונטעתים על אדמתם ולא יִנָּתְשׁוּ עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר יי' אלהים (עמו' ט יה).—והמלכות תִּנָּתֵשׁ: וכעמדו תשבר מלכותו וכו' כי תִנָּתֵשׁ מלכותו (דני' יא ד).—ובמדרש: מלמד שהראה הקב"ה לאברהם את האיל ניתש[2]) מחורש זה ונסבך בחורש זה (ר"ח בר יצחק, מד"ר ויקר' כט).

—פע, *מְנַתֶּשֶׁת: שהיא (הצרעת) מְנתשת[3]) את הגוף שהיא נכנסת בו (מד"ר במד' ז).

---

[1]) [ובשבת צ. הגרסה אנפנטרין. ובכ"י מינ' אנטיפטרית, ועי' הערה בד"ס שם. על כל ענין נתר עי' קרויס ,Talm. Arch. I. 575.]

[2]) [פירש שם ר' יוסי בר אבין כלי מתפורת של צריף. אולם עי' גם בערוך ובפירוש הרמב"ם לכלים ב א. והספרות אצל קרויס שם.]

[3]) רק עבר', בערב' נתש a) לפי דעת פרנקל שאול מארמ'—דמה לתלש.

a) نتش

---

[1]) אולי צ"ל נושתות, כמו ירמ' (כח ל).

[2]) כך ניתוש, גם שם בראש' נו. ובירוש' תענ' ב ד: ניתור, עי' ערך זה.

[3]) [מתנת כהונה פירש מלשון תשות, ובעל עץ יוסף אומר צ"ל מתשת, מן תשש.]

אחרת הרי זו מותרת לפחות מכן הרי זו אסורה (שם תרומ' ו ט). בשבתות ובימים טובים מותר להתענות לפניהם ולאחריהם מפני מה אילו אסורות ואילו מותרות אילו דברי תורה ואין דברי תורה צריכין חיזוק ואילו מדברי סופרים (שם תענ' ב ו). (אשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה) עד כמה מותרת לינשא עד שלשה פעמים (שם יבמ' ח ד). מהו שיהא מותר לעשות אשפה על פתח חצירו (ירוש' שביעי' ג א). מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד (ר' יוחנן, תענ' כט:). המועד בערב ט' באב אם עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין (תענ' ל.). איזהו עבד ערל שמותר לקיימו זה שלקחו רבו על מנת שלא למולו (ר' אילעי, יבמ' מח:). הרי חיה דחלבה מותר ודמה אסור (כריתות כא:). דם דגים דם חגבים מותר ואפילו לכתחלה (שם). — ועם שם אחריו, עם ב לפני השם, מותר ב־, בנוגע ל־: המקבל שדה לקצור וכו' אם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט ובשכחה ובפאה ואסור במעשר עני (ר' יהודה פאה ה ה). מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכרו לנכרי ומותר בהנאתו (פסח' ב א). אוכלים ושותים משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה (תענ' א ד). החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת וילדה בזמן שהולד של קיימא הוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו (יבמ' א ד). הנודר מיורדי הים מותר ביושבי היבשה (נדר' ג ו). — הֻתַּר הנדר, הופר, בֻּטַּל: (בשמת ר' אליעזר) נכנס רבי יהושע וחלץ את תפיליו והיה מגפפו ומנשקו ובוכה ואומר רבי רבי הותר הנדר (ירוש' שבת ב ו). נדר שהותר מקצתו הותר כולו (ר"ע, נדר' כו.). בשעה שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר דומה אני שהותר לי נדרי (ספרי במד' קלד). — ג) *וְהֻתְּרָה השאלה וכדו': הנה כבר הותרה ג"כ הקושיא הזאת (ר"ש א"ת, מו"כ ב יח). והנה כבר התאמתה זאת ההקדמה והותרו הספקות הנופלות בה (רלב"ג, מלחמ' ה' א ו). ובכאן הותר זה הספק אשר יקרה מצד הגדרים (שם). וראוי לפרש פסוקי הפרשה הזאת באופן יותרו השאלות האלה כולם (ר"י אברבנאל, ברא' א א). — נִפְע', *נִתַּר, נִתֹּר, ניתור, — שֶׁהִתִּירוּ אותו, — א) במשמ' העקרית: כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל נאחז באילן זה וניתור ויוצא נאחז בחורש זה וניתור ויוצא נאחז בסבך זה וניתור ויוצא אמר לו הקב"ה אברהם כך עתידין בניך נאחזים בעונות ומסתבכין במלכויות מבבל למדי ממדי ליון ומיון לאדום (ר"ח בר יצחק, ירוש' תענ' ב ד). — ובספהמ"א: והנוגע בחבל מן הקשר ולפנים טמא וכו' וחוץ לשלש אצבעות טהור שאינו לצורך הכלי שאפילו פסקו אין הקשר ניתר (רמב"ם, כלים כא ו). — ב) בהשאלה, בענין אסור וְהֶתֵּר: אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא לא נחלקו ב"ש וב"ה על מבוי שהוא פחות מארבע אמות שהוא ניתר או בלחי או בקורה (ערוב' א ב). חצר ניתרת בפס אחד (שם בבלי י.). חצר שרובה פתחים וחלונות אינה ניתרת בצורת הפתח (רב יוסף, שם יא.). אם לקטן להביאן (את הבכורים) הוא לא ישלחם ביד אחר שכל הביכורים שנראו ליתור בקרייה אינן ניתזרין אלא בקרייה (ר' הושעיה, ירוש' בכור' א ו). כתיב ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל בית שהוא ניתר בחליצה אחת (ר' בא בר זבדא, שם יבמ' ד יב). — ובספהמ"א: דעו כי מי שטבע במים שאין להם סוף אין אשתו נתרת עד שיבא מי שיאמר אני ראיתיו בשעה שהשליכו הים ליבשה (הרי"ף, סו"ת כד). בבהמה המקשה עובר ניתר בשחיטת אמו (רש"י, חול' לב:). ואח"כ חדשה התורה לישראל שיהיה נתר אחר שנשחט ברוב סימנין כדינו (רסב"א, מאמר על ישמעאל כג, הול' פרלם).

נתר[1]), ממנו נֶתֶר.

נֶתֶר[2]), ש"ז, נֶתֶר, — א) מין עפר, כעין מלח חריף אַבָל, Natron, — והשתמשו בו לכבוס וכדומ', לטהר מהלכלוך ולהסיר הכתמים: כי אם תכבסי בַּנֶּתֶר ותרבי לך ברית נכתם עונך לפני (ירמ' ב כב). חֹמֶץ על נָתֶר (משלי כה כ). — ובתו"מ: נתר ובורית קמוליא ואשלג כדי לכבס בהן בגד קטן בסבכה (שבת ט ה). שבעה סממנין מעבירין על הכתם רוק תפל ומי גריסין ומי רגלים ונתר ובורית קמוניא ואשלג (נדה ט ו). הנכנס למרחץ וכו' חופף את ראשו בנתר ובמימי רגלים אף על פי שעושה תקלה להבאים אחריו (תוספת' ב"מ יא לב). (ר' זירא הלך אצל רב יהודה בבית המרחץ ושמע שהיה אומר לשמשיו) הביאו לי נתר הביאו לי מסרק (שבת מא.). תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבס

---

[1]) לא נתברר מקורו.

[2]) [כן בארמ', ובאשורי נִתְרֻ, כנראה מהמצרית נ ט ר.]

יוחני). אחד צדיק היה נוטה למות ובא אחד שנעשה לו ולאשתו כשפים שלא היתה הרה וביקש כשילך לפני הקב"ה תחילה שיבקש לו שתהר ונדר לו ומת באותה שנה התירו הכשפים לה והרתה (ספ' חסידים חסת סקו). ואם מעשה כשפים הוא רבונו של עולם תן בלבי שאעשה להתירני (סס חסתלו). – ובהשאלה, הִתִּיר עצמו למיתה וכדומ׳, הפקיר עצמו, מסר את עצמו למיתה: התריתם בו קיבל עליו התראה התיר עצמו למיתה המית בתוך כדי דבור (סנה' מ:). אמר קרא וּמוּמת המת עד שיתיר עצמו למיתה (רבא או חזקיה, סס מא.). – וכמו"כ הִתִּיר דמו של פלוני: עילא היו מבקשין להתיר דמן של בעלי מחלוקת (ר' יסא, ירוש' פאה א א). – ג) *במחקר, הִתִּיר שאלה קשה, פרק ותרץ אותה כראוי: פרק ששי נתיר בו קצת ספקות יקרו בענין זאת ההודעה (רלב"ג, מלחמ' ה' ג ו). ואחר שבארנו ענין זאת ההויה הכללית והתרנו הספקות אשר זכרנו הנופלות בה וכו׳ הנה ראוי שנתקור באופן שלם (סס ו א כ). שיהיה זה הספר החוקר בהתרת זה הספק לאנשים חלוקי הדעות זה אומר בכה וזה אומר בכה זה מתיר הספק בדרך המוני וזה מתירו בדרך עיוני שכלי (רשב"ל דורלן, אוהב משפט ג). הרב המורה פרק פ"ב מספרו כתב שהוקשה לו בענין אדם וכו׳ ולהתיר הקושיא עשה הרב הבדל עצום בין ידיעת הטוב והרע ובין ידיעת האמת והשקר (ר"י אברבנאל, בראש׳). אם כן להתיר ספק החקירה הנ"ז שמן ההכרח הוא שיהיה הבורא נמצא בלתי גשמי (ספורנו, אור עמים כט:). ואיך התירו את השאלות העמוקות בחשבון הרבית ובחשבון התכת הכסף במופת חותך (המאסף, סגת התקמד קב).

– הפעי, *הֻתַּר, הוּתר, הֻתְּרָה, ביכ׳ מֻתָּר, מוּתר, מֻתֶּרֶת, מֻתָּרִים, מֻתָּרוֹת, – א) הֻתַּר הקשר וכדומ׳, כמו נִתַּר: הותרו[1] לו רצועות מנעל וסנדל או ששמט את רוב הרגל חליצתה פסולה (תוספת׳ יבמ׳ יב יב). – וביכ׳: שתי רבקות וכו׳ של ארבע ארבע (פרות) קשורות ולא מותרות (רבקה) אחת נכנסת ואחת יוצאת (ר' יהודה, ערובי׳ ב א). המפקיד מעות אצל שולחני אם צרורין לא ישתמש בהן לפיכך אם אבדו אינו חיב באחריותן (אם) מותרין ישתמש בהן לפיכך אם אבדו חיב באחריותן (הפקיד) אצל בעל הבית בין צרורין ובין מותרין לא ישתמש בהן (ב"מ ג יא). כל הכלים מטמאין ומטהרין שלא באומן אבל אלו אעפ"י שהן מותרין טמאין (ר' יוסי, כלים כו א). שור ובור שמסרן לחרש שוטה וקטן והזיקו וכו׳ בשור מותר ובור מגולה (ב"ק ט:). – וכלים בעלי אברים: אם היה (המכבש) מותר מערב שבת מתיר את כולו ושומטו (ר' יהודה, שבת כ ה). – *הֻתְּרָה הרצועה, עי׳ רצועה. — *ובהשאלה, הֻתַּר הַבֶּטֶן, נהיו המעים רפים: ואם יותר בטנו יתר על מה שישתה ימנע ממנו יום או יערב בו מה שיש בו קביצות (קאנון ג יד ד יב). — ב) ובהשאלה בענין אִסּוּר וְהֶתֵּר: משקרב העומר הותר החדש מיד (מנחו׳ י ה). כל שהותר למקצת שבת הותר לכל השבת (ערובי׳ ע:). כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו (רב הונא, יומ׳ פו:). בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת וכו׳ נשחטה הותרה (חול׳ ט.). שבתחלה הותר להן בשר נחירה משנכנסו לארץ נאסר להן בשר נחירה (ר"ע, סס יז.). — וביכ׳: הנוטע את כרמו שש עשרה אמה מותר להביא זרע לשם (כלא׳ ד ט). לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת וכו׳ אבל אם חברה היוצר מתחילה מותר מפני שהוא כלי אחד (שבת ב ד). כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות (פסחי׳ ב א). הפסח שהוא מותר לשמו כששינה את שמו חייב (ר' אליעזר, סס ו ה). אנשי משמר מותרים לשתות יין בלילות אבל לא בימים (תענ׳ ב ז). שש עריות חמורות מאלו מפני שנשואות לאחרים צרותיהן מותרות (יבמ׳ א ג). המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני וכו׳ יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם (גיט׳ ט א). בשר הנכנס לע"א מותר והיוצא אסור מפני שהוא זבחי מתים (ר"ע, ע"ז ב ג). המערה מכלי אל כלי את שעירה ממנו מותר ואת שעירה לתוכו אסור (סס ה ז). נולד לו (להבכור) מום בתוך שנתו מותר לקימו כל י"ב חדש (בכור׳ ד ב). המוכר את שדהו בשעת היובל אינו מותר לגאול פחות משתי שנים (ערכ׳ ט א). מותר אדם לעשות לתוך שדהו תלמיות קטנות של טפח טפח וליתן לתוכן ארבעה מינין והופכן בארבע רוחותיה מותר אדם לעשות לתוך שדהו תלם להיות נוטע קישואין ודילועין וכו׳ (תוספת׳ כלא׳ ב י). סאה ערלה שנפלה למאתיים ידע בה ואחר כך נפלה

---

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצ׳ צוק"מ, ובספרי הדפו׳ נשמטו, וכך גם בכ"י וינה.

מישאל ועזריה) אסורין וכו' מיד בקשו המלאכים לירד ולהתירן אמר להם הקב"ה וכי על שמכם ירדו על שמי ירדו ואני ארד ואתירן וכו' מיד התירן הקב"ה והצין את הכבשן והעלה אותן והשווהו לארץ שהיה עמוק וביון שראה המלאך כך אמר להם צאו לכם מיכן שהרי התיר לכם הקב"ה ועשה לכם נסים והשוה את הכבשן לארץ (תנחומי כח עו).— ומָשָׁל: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים (ברכ' ה:).— ובִתְפִלָּה: סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקיים אמונתו לישני עפר (תפת גבור, תפל' יח).—ובהרחבה, במשמ' פֵּרֵק כלים בעלי אברים: מכבש של בעלי בתים שהתירוהו להיות נוטל ממנו מים (תוספת' שבת טז [יז] ה). מכבש של כובס שהתירו מערב יום טוב (שם מו"ק ב יג). מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין (שבת כ ה).— ובהשאלה, *הִתִּיר הבטן, שִׁלְשֵׁל, גרם שִׁלְשׁוּל: וגם משלשל הוא (הכרוב) ומימיו מתירין את הבטן (תשו' הגא', הרכבי שלד). מימיהן (של התרדים) מתירין את הבטן ויש בהן מירוק (שם). ובלשון ערבי חנטל וכששותין אותו מתיר כריסו (ערוך, ערך כנגר). ואם תהיה הסתימה בצד המקוער יעשה מה שיתיר הבטן (קאנון ג יד ב ד). תשלשל במשקה פירות המתירים ואם תתעב נפשו בשני הדברים האלה המתירים תתירהו במי מיני הרמונים (שם ג א ב כא).— וְהִתִּיר את השתן: גם הוא (קנה בשם) יתיר את השתן (אסף הרופא, 66).— ב) *הִתִּיר דבר, נתן רשות לעשות הדבר, אמר שהוא מֻתָּר לעשותו עפ"י הדין: כל דבר שאין אדם רשאי למוכרו דמאי לא ישלח לחבירו דמאי רבי יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו (דמאי ג ג). מעשה בצלמון באחד שנטע את כרמו ו"ו על ו"ו אמה והיה הופך וכו' ובא מעשה לפני חכמים והתירו (ר' יהודה, כלאי ד ט). ב"ש אומרים אין שורין דיו וסממנים וכרשינים אלא כדי שישורו מבעוד יום ובית הלל מתירין (שבת א ה). ב"ש מתירין הצרות לאחין וב"ה אוסרין (יבמ' א ג). אמרו להן ב"ש התרתם ערוה חמורה לא תתירו את הממון הקל (שם טו ג). אין עושין חלל תחת רשות הרבים בורות שיחין ומערות רבי אליעזר מתיר (ב"ב ג ח). הואיל ולצורה הן עובדין נתיר להן את האילן (ר' שמעון, ע"ז ג ז). סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ור' שמעון מתיר (תוספת' תרומ' ו ה). חכם שדן את הדין טימא וטיהר אסר

והיתיר וכו' (שם יבמ' ד ז). אמרה נשביתי וטהורה אני יש לי עדים שאני טהורה אין אומרים יבואו עדים ויתירוה אלא מתירין אותה מיד (שם כתוב' ב ב). לא שנו אלא בקדשים שיש להן מתירין אבל בקדשים שאין להן מתירין אפי' כל שהוא צריך להחזיר (ר' הושע', ירוש' תרומ' יא ה). א"ל (אותה האשה שבאה לקבול על בעלה לפני רבי) רבי ערכתי לו שלחן והפכו אמר לה בתי תורה התירתך ואני מה אעשה ליך (רבי, נדרים כ:). דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהן (פסח' נ:). וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל (יבמ' פב.). באת לבית דין ואמרה מת בעלי התירוני להנשא מתירין אותה להנשא ונותנין לה כתובתה (ר' נחמן, שם קיז.). מאחר שנולדו בה סימני טרפה התרת מה לי בריאה מה לי בבני מעים (ר' זירא, חול' נג:). מה שאסרתי לך התרתי לך אסרתי לך חלב בהמה והתרתי לך בחיה אסרתי לך גיד הנשה בחיה והתרתי לך בעוף אסרתי לך שחיטה בעופות והתרתי לך בדגים (מד"ר ויקר' כב).—ובמשמ' גרם היתר: המוכר פירות בסוריא ואמר משל ארץ ישראל הן חייב לעשר (אם אמר) מעושרין הן נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר (דמאי ו יא). האשה שאמרה אשת איש אני וחזרה ואמרה איני אשת איש נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר (תוספת' כתוב' ב ב).— הִתִּיר את הנדר, הפרו, בטל אותו: מעשה ברבן גמליאל ור' אילעאי שהיו מהלכין מעכו לכזיב וכו' ובא אחד ושאל לו את נדרו וכו' ירד מן החמור ונתעטף וישב והתיר לו נדרו (שם פסח' ב כז-כח). ומעשה באחד שנדר מבת אחותו הנייה וכו' והתירו רבי ישמעאל (נדר' ט י). אמר לו הקב"ה לאליהו לך והתר נדרו של טל שאין המתים חיים אלא בטללים (ירוש' ברכ' ה ב).— ואת הַשְּׁבוּעָה: למדתך תורה דרך ארץ שהנשבע בפני חבירו לא יתירנו אלא בפניו שלא יחשדנו שהוא נשבע לשקר שכן אתה מוצא שמשה נשבע ליתרו והלך למדין והתיר שבועתו בפניו וכו' אמר לו הקב"ה במדין נשבעת לך והתר שבועתך במדין (ר' יוחנן, מד"ר שמות ה).— *וְהִתִּיר הַכְּשָׁפִים: יוחני בדרך כשפנות היתה אוסרת הנשים המעוברות שלא תלדנה ובהגעת לידתן היו מצטערות והיא מראה עצמה צדקת והיו באין אצלה ואומרין לה אולי תבקשי רחמים על פלונית שתלד והיא מתרת הכשפנות ומיד יולדת (ערוך, ערך

קטן ומכניסו בפנימי ושוב אינו יוצא מחברו וכשבא לסלקו מושך העץ אליו והן מתנתקין זה מזה ונופלין (רס"י, שבת קכד:). ושופו עצמותיו מתנתקין ממקומם (הוא, איוב לג כא). להכשיר ע"י נפיחה הסרכות הפוסלות ומתנתקות בנפי' כמנהג בני קנדיה (שאילת יעבץ ב קמו). — ואמר הפיטן: רוגז בל תעיר פני מתנתק כרגע ואתה חי לבדך (אתה מבין סרעפי לב, מוסף יוה"כ). — ובמשמ' השתמט הנה והנה והתאמץ לנתק המוסרות מעליו: בא מערב יו"ט למקום שהיו (המכמרים) פרוסים והן באורך מיל או חצי מיל וכשחיה נופלת בראשו אחד מתוך שמתפרקת ומתנתקת לצאת המצודות מתקלקלות כולן וראשו השני נתק ממקום שנתקו וסימן הוא לו שיש חיה בראש האחר (רע"י, ביצ' כד:). יוצאה (עֵז) באפסר אם תחבו בחקיקת קרן אבל בקשירה בעלמה לא וכו' מתוך שראשה דק והיא מתנתקת לכאן ולכאן כשמושכין אותה וכו' מתנתקת וקופצת אנה ואנה לברוח מידו (הוא, שבת נב.).

א׳ נתר[1], ממנו א׳ נָתַר.

א׳ נָתַר, — קל, יִתַּר, — בהשאלה נָתַר הלב ממקומו, נע הלב מפני בהלה וכדומ', כאלו קפץ ממקומו, aufspringen; tressaillir; to start up.: אף לזאת יחרד לבי ויִתַּר ממקומו שמעו שמוע ברגז קלו והגה מפיו יצא (איוב לז א-ב). — ואמר המשורר: גלות ציון אשר בספרד בערב מפוזר ובאדום מפורד לפאת מקדש יתר ויחרד לבבו כגמל עלי אמו (ר"י הלוי, היכל אדני).

—פעי', נִתֵּר, —נִתֵּר העוף, הארבה וכדומ' בשתי כרעיו, ממקום עמדו מעט וירד, קפץ וירד, hüpfen; sauter; to leap.: מכל שרץ העוף ההלך על ארבע אשר לא כרעים לְנַתֵּר בהן על הארץ (ויקר' יא כא).

—הפעי', יַתֵּר, —הִתִּיר את פלוני, עשה שֶׁיִּתַּר ממקומו: עמד וימדד ארץ ראה ויַתֵּר גוים (ברעש) ויתפצצו הררי עד (חבקו' ג ו).

—נפעי', *נִתְּרִים, ניתרין, מים ניתרין ממקום למקום (מד"ר בראש' לט).

—התפ', יִתְנַתֵּר: ירדו (גבריאל מיכאל ושרפיאל) אל אדם ומצאו אותו כי נשתנה דמותו ונתנתרו אבריו (מדרש רבתי, הובא בחלדד הדני, אפשטיין 68).

[1]) רק בעבר'. יש מדמים לערב' נתל a) [עי' בארט ZDMG, 43, 188].

a) نتل

ב׳ נתר[1], ממנו ב׳ נָתַר.

ב׳ נָתַר, קל לא נמצא במקרא.

—הפע', מַתִּיר, הַתֵּר, יַתֵּר, יַתִּירֵהוּ, א) הִתִּיר אגודה, קֶשֶׁר וכדומ', פתח אותו, שלא יהיה קשור, שיהי' אפשר לפתחו, losmachen; délier; to loose.: פתח חרצבות רשע הַתֵּר אגדות מוטה (ישע' נח ו).—וְהִתִּיר אֲסוּרִים בכבלי ברזל, פתח את הכבלים: ענו בכבל רגליו וכו' שלח מלך וַיַּתִּירֵהוּ משל עמים ויפתחהו (תהל' קה יח-כ). יי' מַתִּיר אסורים (שם קמו ז). — והִתִּיר יָד, פתחה: ויאל אלוה וידכאני יַתֵּר ידו ויבצעני (איוב ו לט). — ובמליצה, הִתִּיר דרך, פתח אותה שתהיה ישרה ובלי מכשול: וַיַּתֵּר[2] תמים דרכו (ש"ב כב לג). — ובתו"מ: הסלין של גמלים התירן טהורין קשרן טמאין (תוספת' כלים ב"מ ה יד). הקושר והמתיר התופר שתי תפירות (שבת ז ב). כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידיו אין חיבין עליו (ר' מאיר, שם יה א). נוטל את הכלים הניטלין בשבת ושאינן ניטלין בשבת מתיר את החבלים והשקים נופלין מאליהן (שם כד א). מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה (שם ב). חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן וכולן שהתירן כשרות (סוכ' א ה). דרגש מתיר את קרטיביו והוא נופל מאליו (רשב"ג, מו"ק כז.). אין מתירין ציצית מבגד לבגד (רב, שבת כב.). התיר מנעלו ויצא לשוק הרי זה מגסי הרוח (כלה רבתי י). משל לעשר נודות נפוחות מונחות בטרקלין נצרך המלך למקומן מה הוא עושה להן מתירן ומוציא את רוחן ומסלקן בזוית אחת (מד"ר בראש' ה). אמר הקב"ה למשה אבל תשברו מאתם בכסף אמר להם משה התירו להם כיסכם כדי שלא יאמרו עבדים היו עניים הם הראו להם עושרכם (מד"ר במד' יט). אמרו לו התר עצמך מן הקולר ונדע שאמת אתה אומר (תנחומ' קדוש' טו).—וְהִתִּיר אסורים: בנוהג שבעולם אדם חבוש בבית האסורים ואין כל בריה משגחת עליו בא אחד והתירו והוציאו משם אינו מחזיק לו טובה (ר"ל, מד"ר ויקר' יד). כיון שהסיקו את הכבשן השליכו אותן (את חנניה,

[1]) רק בעבר'. [ואולי שייך לכאן הערב' נתר a), נתק מיתר של הקשת].

[2]) בתהל' (יח לג) וַיִּתֵּן.

a) نتر

נתרחק: וירדפו (אנשי החיל) אחרי יהושע וינתקו מן העיר (יהוש׳ ח יו). — ודבר מפשט: ינתק מאהלו מבטחו[1] (איוב יח יד). — ובתו״מ: נתק העור מעל הבשר, נפרש ונבדל: בשומר העשוי לנתק מאליו (אב״י, חול׳ קכג:). — והשנים מהפה, נעקרו, נשרו: כיון שנתקו שיניו של אדם נתמעטו מזונותיו (רב, נדה סה.). — נתק לדבר פלוני, יצא ממעמדו הקודם והובא לדבר פלוני: אשם שניתק[2] לרעיה ושחטו (רב, זבחי ה:). על מה תשובה מכפרת על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה (יומ׳ פו.). לאו שניתק לעשה לוקין עליו (חול׳ קמא.). — נתק החולה מחלי לחלי: שכיב מרע שניתק מחולי לחולי מתנתו מתנה (רב, גיטי עג.). — וכמו״כ נתק בדבר, נמשך אחרי הדבר: גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסופן ליתנק בעריות לכך בא עליהן בגזרה אני יי׳ אלהיכם דעו מי הגוזר עליכם ובן מצינו שניתקו בעריות (רבי, ספרא, אחרי ט יג). — ב) נתק חוט, פתיל, חבל, נפסק והיה לשנים, zerreissen, abgerissen werden (Faden etc.); se rompre; to be broken, snapped: כאשר ינתק פתיל הנערת בהריחו אש (ספטי׳ יו ט). אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח וכל חבליו בל ינתקו (ישעי׳ לג כ). אהלי שודד וכל מיתרי נתקו (ירמי׳ י כ). והחוט המשלש לא במהרה ינתק (קהל׳ ד יב). — ובהשאלה, הזמות, מורשי הלב וכדומ׳: ימי עברו זמותי נתקו מורשי לבבי (איוב יז יא). — ואמר המליץ: חוט שערה בינך ובינו שמר נא פן יהי נתק ואינו (רס״ג, יכח הלל, שירי מוסר השכל). וכל אשר יחובר נתק וכל אשר בנוי נעתק (ר׳ בחיי, יו״ ספתי תפתח, בקשה). וכן אשה שאין בה כח לאחז הבהמה פן תינתק הימנה (רש״י, ב״מ ט:). — ג) *נגע בנתק: מי שהיה בו נתק כגרים וניתק כל ראשו (נגעי׳ י ט). איש להביא את שניתק נתק בתוך נתק (ר״ע, ספרא תזריע, נגעי׳ ה). נרפא הנתק וכו׳ לא שנתק נתק בתוך נתק (הלל, שם ט). היה בו נתק כגרים ונתק כל ראשו (שם י). בהרת וכו׳ בזקן עד שלא העלה שער והעלה שער ומשעלה שער ניתק (תוספת׳ נגעי׳ ג יד).

— פעי׳, נתקתי, נתקו, אנתק, תנתקי, ינתק, ינתקם, ננתקה, תנתקו, — נתק יתרים, מוסרות, וכיוצא בהם, הפסיק ועשם לשנים וכדומ׳: וינתק את היתרים (שהיה אסור בהם) כאשר ינתק הפתיל בהריחו אש (ספטי׳ יו ט). וינתקם (את העבותים) מעל זרעתיו כחוט (שם יב). כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך (ירמי׳ ב כ; גם ה ה; ל ח). ננתקה את מוסרותימו (תהל׳ ב ג; גם קז יד). — ומוטה: וכל מוטה תנתקו[1] (ישעי׳ נח ו). — ונתק השרשים ממקומם, עקרם: הלא את שרשיה ינתק ואת פריה יקוסס (יחזק׳ יז ט). — והשדים ממקומם: ושדיך תנתקי[2] (שם כג לד). — ובתו״מ, נתק מצוה, קורע ומבטל: וכל אחד מנתק מצותו והולך לו שנאמר ננתקה וכו׳ (ע״ז ג:). — ב) *פ״ע, מתקצף, מתנהג כאיש הקורע ותולש מכעס: למלך שנשבה בן אוהבו וכשפדאו לא פדאו לשום בן אלא לשום עבד שאם יגזור ולא יהיה מקבל עליו א״ל עבדי אתה כיון שנכנס למדינה א״ל נעול לי סנדלי וטול לפני כלים להוליך לבית המרחץ התחיל הבן ההוא מנתק הוציא עליו שטר ואמר לו עבדי אתה כך כשפדה הקב״ה את זרע אברהם אוהבו וכו׳ התחילו ישראל מנתקים אמר להם עבדיי אתם על מנת כן פדיתי אתכם (ספרי במד׳ קטו).

— הפעי׳, התיקם, התיקני, — התיק את פלוני מן העיר, כמו קל ופע׳, הרחיקו: ויצאו אחרינו עד התיקנו אותם מן העיר כי יאמרו נסים לפנינו (יהוש׳ ח ו). — והתיק את פלוני, עקרו ממקומו על כרחו, כמו צאן מהעדר: התיקם כצאן לטבחה והקדשם ליום הרגה (ירמ׳ יב ג).

— הפעי׳, הנתקו, — הנתק פלוני ממקום, שהתיקוהו: ויצאו בני בנימין לקראת העם הנתקו מן העיר (שפטי׳ כ לא).

— התפ׳ *התנתק, כמו נפע׳ משמ׳ ב): קול הרביעי כל המאזין לו מיד משתברת גולגלת ראשו ומתנתקין רוב ראשי צלעותיו (היכלות רבתי ד, ביהמ״ד ילינק ג). סוף שהסירכה מתנתקת מן הדופן (מעשה הגאו׳ לב, ואמר לן המורה). פתילה ארוכה מכנים קצת הפתילה בפי הנר וקצתה בפי הנר האחר ומדליקה באמצע ומתנתקת ונמצאו שתי נרות דולקות (ערוך, ערך ספן). בעין שעושין לדרדור יין שיש בהן טבעות של חבל לכל אחד ואחד ומכנים טבעת בטבעת ונוטל עץ כפוף

---

1) ואולי מבטחו כאן דבר ממשי [ורוב המפרשים פרשו מאהלו שהוא מבטחו, והנושא של ינתק הוא הרשע.]

2) ופרש״י: שמתו בעליו או שנתכפרו באחר וניתק מדין אשם לרעייה שאמרו לו בי״ד הוציאו וירעה, ע״ב.

1) אולי צ״ל מוסרה [מפני שכבר נזכר מוטה בפסוק. ורוב התרגומים קראו ביחיד תנתק, כמו בפסוק ה׳ ובפסוקים הבאים.]

2) [ירושלם, משכרון ויגון.]

וכו'. והנה לא פשה הנֶתק ולא היה בו שער צהב וכו' והתגלח ואת הנֶתק לא יגלח וכו' ואם בעיניו עמד הנֶתק ושער שחור צמח בו נרפא הנֶתק טהור הוא (ויקרי יג כט-לז). זאת התורה לכל נגע צרעת ולַנָּתֶק (סס יד כד). — ובתו"מ: כהן שהוא בקי בנגעים ולא בנתקין ולא בקרחות וכו' לא יראה את הנגעים עד שיהא בקי בהן ובשמותיהן (כ"ע, תוספתי נגעי ה ב). נתק וחוט יוצא הימנה שני נתקין וחוט יוצא מזו לזו (סס ד ב). נתק בתוך נתק מסגיר את הפנימי (סס ג). שני נתקים זה בצד זה ושטה של שער מפסקת ביניהם (ספרא, תזריע, נגעי ה ח). הנתקים מטמאין בשני שבועות ובשני סימנין (נגעי י ח). כל נתק שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם (ר' שמעון, סס ח). שמונה ממעטים את הזרע ואלו הן המלח והרעב והנתק וכו' והקזת דם למטה (גיטי ע.). — ובסהם"א: יתחדש בעור הראש עלה ממין מורסא יהי' בה נקבים דקים קטנים מלאים ליחות דקה ודבקה נקרא סעפ"א והוא הנתק (פרקי משה כג). כמו בעלי הנתק שמוסיף המאכל באבריהם ואינו משתנה אל עינם מפני הכח המשנה שהוא חלוש (ר"י אבן עקנין, ספי מוסר ב יג). ומה שנוסה פעמים רבות כי הוא הנתק עד שהיה עמו ביטול החוש (כרבוני, אֹרח חיים בלרעת, כ"י ביסמ"ד סכסר).

ב. **נֶתֶק**, ס"ז, — בסגנון הקראים, כמו נִתּוּק: ויש מבעלי הקבלה שאומרים עקור פסיקת הגרגרת ולא כן הוא אלא הוא נקרא נתק ולא עקור (ר"א הקראי, ספי ג"ע, ענין שחיטה יא).

נָתַק[1]) פ"י, נִתַּקְנוּהוּ, נָתוּק, אֶתְּקֶנְךָּ, — נָתַק את פלוני ממקום, הרחיקו משם על כרחו; herausziehen, abreissen; arracher, entraîner; to draw, tear away: ובני ישראל אמרו נגוסה וּנְתַקְנֻהוּ[2]) (את צבא בנימין) מן העיר אל המסלות (שפטי כ לב). — נָתַק את החותם מעל היד: כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אֶתְּקֶנְךָּ (ירמי כב כד). — ובתו"מ, נָתַק את העור מעל הבשר: הנוגע בעור של צואר טהור שאינו אלא נותקו (ר"י בן נורי, תוספתי חולי ח יח). — ונָתַק אבר: אם על כורת חייב על נותק לא כל שכן אלא להביא נותק אחר כורת שהוא חייב (ר' יוחנן, בכורי לג:). — וקנים: הקוצץ בקנים וכו' מקום שנהגו לקוץ יתוק לתוק יקוץ (ר' יהודה, ירושי שבי' ד ו). — ובהשאלה, נָתַק את המלוכה מידו, קרעה מידו: נשבע הקב"ה שבועה שהוא נותק מלכות בית דוד מידו (ר' מאיר, מד"ר סה"ם, סימני). — נִתְּקוּ הענבים את יינם וכדומ', הפרישוהו מתוכם ונוזל התירוש מהם: לא דומה זיתים לענבים ענבים רכות ונותקות את יינן זיתים קשים ואינן נותקין את שמנן (תוספתי תרומי ג יג). ענבים דיהות ונותקות את היין זיתין קשין ואינן נותקין את השמן (ירושי סס ג ז). — ופָּעוּל, נָתוּק, בעל חי נָתוּק, שנתק אחד מאבריו: ומעוך וכתות וְנָתוּק[1]) וכרות לא תקריבו ליי' ובארצכם לא תעשו (ויקרי כב כד). — ובסהם"א: וכן סומכין העולם להכשיר בני אדם הנתוקין שבורתין מהם ביצה אחת (סמ"ג מ"ע, כב). — משל הדיוט: כל הנתוק כמשל הדיוט מתאוה שיהיו כולם נתוקים*) — ב) נָתַק את פלוני, נְגָעוֹ בְנֶתֶק: למה נאמר מראהו עמק יכול אם נתקו אדם יהא טמא ת"ל מראהו עמוק מה מראהו עמוק בידי שמים אף אין לי אלא בידי שמים (ספרא, תזריע, נגעי ה). — ובסהם"א: הבא בתחלה וכל ראשו נתוק או כל זקנו נתוק יסגיר שבוע אחד (רמב"ם, טומאי צרעת ח יג).

— נפעי, נִתְּקוּ, נִתָּקוּ, יִנָּתֵק, יִנָּתְקוּ, יִנָּתֵקוּ; — א) נִתַּק ממקום למקום, נִתְּקוּ רגלים ממקום למקום, נסתלקו משם והונעו למקום אחר, sich losreissen; se détacher; to be removed: ויהי בעלות הכהנים נשאי ארון ברית יי' מתוך הירדן נִתְּקוּ כפות רגלי הכהנים אל החרבה (יהושי ד יח). — ואמר המשורר: קרסולי נתקו לחרבה ומצולה לאיתנה שבה ושמש צרי בעוד יום ערבה וקדר עליהם היום (ר"י הלוי, מי כנוך). — ואדם ממקומו,

---

[1]) [וכן בארמ' של התרגומים. בארמ' הנוצרית הא"י־נְעַר. בערבי' נתק a)־תלש ועקר וניער. עי' ריב"ג בשרשיו.]

[2]) [„דגשות הקוף לביאור להשמר שלא תתדמה בכף", ריב"ג בשרש נתק.]

a) نتق

[1]) ואמרו בתלמוד: כולן בביצים דברי ר' יהודה ר"א בן יעקב אומר כולן בגיד ר' יוסי אומר מעוך וכתות בביצים נתוק וכרות בגיד (תוספתי יבמי י ה). [ורש"י על התורה פירש כר' יהודה: (ביציו) תלושין ביד עד שנפסקו חוטין שתלויין בהן אבל נתונין הם בתוך הכיס, ע"כ. וריב"ג בשרש נתק מביא כדעת התנאים האחרים: פרשו בו קצת הגאונים שהוא שאמתו כרותה מעקרה ואמר בכרות שהוא שמקצת אמתו כרותה, ע"כ.]

*) [בכ"י המחבר חסר מראה המקום.]

מזבחותיהם תִּתֹּצוּ ומצבתם תשברו (דבר׳ ז ה). ויאמרו אנשי העיר אל יואש הוצא את בנך וימת כי נָתַץ את מזבח הבעל (שפט׳ ו ל; גם ח ט יז; ט מה). ואת בתי ירושלם ספרתם וַתִּתְצוּ[1]) הבתים לבצר החומה (ישע׳ כב י). וַיִּתְּצוּ את מצבת הבעל וַיִּתְּצוּ את בית הבעל (מ״ב י כז; גם יא יח; כג ז ח יב). ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש וְלִנְתוֹץ ולהאביד ולהרוס (ירמ׳ א י; גם לא כח). על בתי העיר הזאת ועל בתי מלכי יהודה הַנְּתֻצִים אל הסוללות ואל החרב (שם לג ד; גם כב יד). ומחי קבלו יתן בחמתיך ומגדלתיך יִתֹּץ בחרבותיו (יחזק׳ כו ט; גם יב). — וְנָתַץ הַשִּׁנַּיִם: אלהים הרס שנימו בפימו מלתעות כפירים נְתוֹץ יי׳ (תהל׳ נח ז).—וְנָתַץ אָדָם, שברו, הפילו: גם אל יִתָּצְךָ לנצח יחתך ויסחך מאהל (שם נב ז). יִתְּצֻנִי סביב ואלך (איוב יט י).—ובתו״מ: הַנּוֹתֵץ אבן אחת מן האולם מן ההיכל מבין האולם למזבח ומן המזבח עובר בלא תעשה (תוספת׳ מכות ה ח). בית הַנְּתוּץ מציל על העצים ועל האבנים ועל העפר שהביא לו משבנאו (שם נגעי ז ג). האבן (המנֻגעת) שבזויות שהוא חולץ חולץ את כולה ובזמן שהוא נוֹתֵץ נוֹתֵץ את שלו ומניח את של חברו (נגעי יג ג). נְתַצְתָּהּ את המזבח הנח לו שברתה את המזבח הנח לה (ספרי דבר׳ סא). ונתצתם את מזבחותם שומע אני יתצם ויניחם (קטע כ״י מכילתא דרשב״י על דבר׳ .JQR, 1903, 449).—ואמר המקונן: תתן להבהב נוֹתְצֵי פניניך תקרא לשברם כוס כמוס בפנך (ר״א קליר, שבת סוכו, קינ׳ לת״ב). השב גרושה לנחלה ירושה ופקוד אנושה ביד צר ענושה אכולה בכל פה נְתוּצָה ורטושה (ר׳ שלמה, סדודים, שבת ג׳ אחה״פ).

—נִפעי, נִתְּצוּ,—נִתַּץ בית וכדומ׳, שנתצוהו: ראיתי והנה הכרמל המדבר וכל עריו נִתְּצוּ מפני יי׳ מפני חרון אפו (ירמ׳ ד כו).—וצורים: חמתו נתכה כאש והצורים נִתְּצוּ ממנו (נחו׳ א ו).—ובתו״מ: בית שנראה בו נגע וכו׳ אבניו ועציו ועפרו נִיתָּצִין עמו (נגעי יג ג). מלבן הבנוי על גביו נִיתָּץ עמו (ר׳ יהודה, שם). חזר (הנגע) על האבנים הבית הראשון יִנָּתֵץ והאבנים ישמשו את הבית השני בסימנין (שם ה). העצים והאבנים והעפר מטמאין בנגעים וכו׳ וכשהן נותצין את הבית נִיתָּצִין עמו (תוספת׳ נגעי ו ו). אם בנאו ואחר כך נראה נגע יראה כתחלה אין הבית נִיתָּץ (שם ז א). מזבח שנפגם אסור עד שֶׁיִּנָּתֵץ רובו (ע״ז נג:).—ובהשאלה במליצה: לשון קדש הכרית אשר היא לשארית בשקלו העברית במשקלים זרים אשר בם נִתְּצִים פתוחים וקמוצים ויהיו נפרצים גדרות נגדרים (תלמידי מנחם לחסדאי הנשיא, לגבור בתשובה).

—פעי, נִתַּץ, נִתְּצוּ, נִתַּצְתֶּם, יְנַתֵּץ, יְנַתְּצוּ, נִתַּץ בית וכדומ׳, כמו קל בנחץ הפעולה: וְנִתַּצְתֶּם את מזבחתם ושברתם את מצבתם (דבר׳ יב ג). ונתתי אתך בידם והרסו גבך וְנִתְּצוּ רמתיך (יחזק׳ יז לט). וישברו המצבות ויגדעו האשרים וַיְנַתְּצוּ את הבמות ואת המזבחות (דה״ב לא א). וישב ויבן את הבמות אשר נִתַּץ יחזקיהו אביו (שם לג ג). וַיְנַתֵּץ את המזבחות ואת האשרים ואת הפסילים כתת להדק (שם לד ז).

— פֻּעַ׳, נֻתַּץ, — נֻתַּץ הבית וכדומ׳, שנִתְּצוּהוּ: וישכימו אנשי העיר בבקר והנה נֻתַּץ מזבח הבעל והאשרה אשר עליו כרתה (שפט׳ ו כח). — ואמר המקונן: צור הראה לו מה שהיה נֻתָּץ קיר נטוי וגדר הדחויה (ר״א קליר, איכה את אשר, קינ׳).

—הָפעי, יֻתַּץ[1]), — הֻתַּץ המזבח וכדומ׳, כמו פֻּעַ׳, נֻתַּץ: תנור וכירים יֻתַּץ טמאים הם (ויקר׳ יא לה).—ובתו״מ: תנור שהיסיקו בקליפי עורלה אם חדש יוּתַּץ ואם ישן יוצן (תוספת׳ ערל׳ א ז). הסיק בהן (בעצי האשרה) את התנור אם חדש יוּתַּץ ואם ישן יוצן (ע״ז ג ט). — ובפהמ״א: אם עמד ברשעו עד שֶׁהוּתַּץ הבית משתנין כלי העור שבביתו שהוא יושב ושוכב עליהן (רמב״ס, טומאת צרעת טז י).

נתק, ממנו א. נֶתֶק, נָתַק.

א. נֶתֶק[2]), ס״ז, נֶתֶק, מ״ר *נְתָקִים,—אחד מנגעי העור, בראש ובזקן, והוא צרעת הראש: ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן וראה הכהן את הנגע והנה מראהו עמק מן העור ובו שער צהב דק וטמא אותו הכהן נֶתֶק הוא צרעת הראש או הזקן הוא וכי יראה הכהן את נגע הַנֶּתֶק והנה אין מראהו עמק מן העור

---

[1]) [התיו רפה ומשפטו להדגש, רד״ק. והשוה לנְתוֹץ. ובקצת ספרים: וַתִּתְּצוּ.]

[1]) [ואולי זה קל פעול, עי׳ נתן, הָפע׳, הערה.]

[2]) רק בעבר׳. ולא נתברר מקורו, ולאיזה נגע מנגעי הראש המצוים עתה כונתו. הד״ר מזיא מתרגם herpes tonsurans או tinea tonsurans, ועי׳ Preuss, Bibl- Talm. Medizin. 380 וכו׳ [ואולי מהפעל נתק הבא, ע״ש שהחולה מתאמץ לנתק את הצרעת ע״י התגרדות וכדומ׳.]

את יורדי בור בתוך חללים נִתָּן (שם כה). שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה אשר נִתְּנוּ בגבורתם את חללי חרב (שם כט). יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר נִתַּן כתר מלכות בראשו (אסתי ו ח). — ואמר בן סירא: אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תִּנָּתֵן (ב"ס, גניי כו ג). — ובתו"מ: (דמי הקרבנות על המזבח) הנתנין מתנה אחת שנתערבו בַּנִּתָּנִין מתנה אחת יִנָּתְנוּ מתנה אחת (זבחי ח י). כל הניטל בחוץ לְהִנָּתֵן בפנים ניטל מן הסמוך לפנים (ספרא, ויקר' פרק לג).

—הָפעי, יֻתַּן[1]), וַיֻּתַּן, כמו נִפע' א): לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יֻתַּן נחלתו (במד' כו כד). ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יֻתַּן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה ואל תעברנו את הירדן (שם לב ה). ויאמר נעמן ולא יֻתַּן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליי' (מ"ב ה יז). לא יֻתַּן סגור תחתיה ולא ישקל כסף מחירה (איוב כח יה). —יֻתַּן לאשה: ותאמר יֻתַּן את אבישג השנמית לאדניהו אחיך לאשה (מ"א ב כא). — ובמשמ' נמסר: יֻנַּתַּן[2]) לנו שבעה אנשים מבניו והקענום ליי' בגבעת שאול בחיר יי' (ש"ב כא ו).— ובמשמ' השם: וכי יֻתַּן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם (ויקר' יא לח). ואבשלום רכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה וַיֻּתַּן[3]) בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר (ש"ב יח ט). — ובתו"מ: המרעיד את האילן להשיר ממנו אוכלין או את הטומאה אינן בכי יותן להשיר ממנו משקין בש"א היוצאין ואת שבו בכי יותן בה"א היוצאין בכי יותן ואת שבו אינן בכי יותן מפני שהוא מתכוון שיצאו מכולו (מכשיר' א ג).

נתם[4])

/ ממנו נָתַם.

1) [לדעת קדמונינו הוא בנין פעול של הקל, עי' ראב"ע צחות צח:, וכן דעת רוב החדשים. ועי' הערה לערך לקח, פֻּעַ'.]

2) קרי יֻתַּן, והכתיב יִנָּתֵן.

3) [וי"ת ואתלי־וַיִּתָּל, וכן כל התרגומים העתיקים ורוב החדשים, ועי' סוטה ח: אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו, ע"כ.]

4) עי' הערה להערך.

נָתַם[1]), פ"י, נָתְסוּ,—נָתַס דֶּרֶךְ, נָתַס נְתִיב, מִלֵּא אותו, סתם אותו עד בלי יכלת ללכת: על ימין פרחח יקומו רגלי שלחו ויסלו עלי ארחות אידם נָתְסוּ[2]) נתיבתי להיתי יעילו לא עזר למו כפרץ רחב ואתיו תחת שאה התגלגלו (איוב ל יב-יד). — ובסהמ"א: הם נראים כחסים והם נתיבות נותסים ורשתות פורשים (ר' שלמה בן יהודה, ד"ס של יהודי מצרים וא"י ב, מן 160).

נתע, נִתָּעוּ, — עי' לתע[3]).

נתץ[4])

/ ממנו נָתַץ.

נָתַץ, פ"י, נָתַץ, נָתַץ, נָתְצוּ, נָתַצוּ, נֹתְצִים, לִנְתוֹץ, נָתוֹץ, אֶתֹּץ, יִתֹּץ, יִתְּצֵנִי, יִתָּצְךָ, תִּתֹּצוּ, תִּתֹּצוּן, יִתֹּצוּ, יִתְּצוּ, יִתְּצֵהוּ, — נָתַץ בית, חומה, מגדל וכדומ', שבר אותו לחתיכות קטנות, zerbrechen; casser; to break down: כי את מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברון (שמות לד יג). וְנָתַץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית והוציא אל מחוץ לעיר (ויקר' יד מה).

1) עי' הערה לקמן.

2) כך הנסחה המסורה, ותרגמו השבע' -ἐξετρί βησαν במשמ' הרס וחרבן, ואין לברר אם היה כתוב בנסחה שלהם עצם מלה זו ותרגמוה במשמ' זו או היתה שם מלה אחרת. ת"י צדיאו, מלשון שממה. רסע"ג ושעת'ו ספתי, ר"ל בלבלו. ריב"ג: הו מתיל נתצו באלצד, ע"כ. ובעבר': הוא כמו נתץ בצדי. וכך גם רש"י, ורד"ק: ענין הריסה. וכן רב החדשים, מי שמקימים הנסחה המסורה, כריב"ג ורש"י, כמו נתץ. אך אין פעל נתץ נאות לדרך, כי אם לבנין וכדומ', וגם אין לפעולה זו מקום לפי הענין, ולכן יש מהחדשי' שגזרו שהכתיב מְשַׁבֵּשׁ. ואולם, לפי הנסחה המסורה יש להחליט כי הכונה בפעל זה דומה למה שנאמר בהפעלים שלפניו ושלאחריו בשלשה הפסוקים האלה, ובהם איוב מתאונן על הפרחח שהם נדחקים סביב לו ומרהיבים ובאים בהמון, ולכן נראה כי גם בפעל נתסו הכונה שהם נדחקו ומלאו את נתיבתי מבלי מעצור למו. אך אין חבר לפעל זה במשמ' זו בלשונות האחיות. דוד ילין, בספרו חקרי מקרא, גזרו מן השם נתש a) בערב' ההמונית במשמ' קוץ, בפרט מין קוץ שמשתמשים בו להסקה במשרפות סיד, ואמר כי הכונה כאן: שמו קוצים על דרכי.

3) [כבר אמר ראב"ע בפירושו לאיוב על פירושו של ריב"ג המובא בע' לתע שהוא רחוק. והנכון כדעת החדשים שהוא כמו נתץ בחלוף צדי לעין ע"ד חארמ', והכונה כמו מלתעות כפירים נתוץ (תהל' נח ז).]

4) רק בעבר'.

a) نتش

להם נחלה בתוך בני ישראל (במד' כו סב). ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פינחס בנו אשר נִתַּן לו בהר אפרים (יהוש' כד לג). ועתה הברכה הזאת אשר הביא שפחתך לאדני וְנִתְּנָה לנערים המתהלכים ברגלי אדני (ש"א כה כז). וארחתו ארחת תמיד נִתְּנָה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חיו (מ"ב כה ל). כי ילד ילד לנו בן נִתַּן לנו ותהי המשרה על שכמו (ישע' ט ה). הוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו לחמו נִתָּן מימיו נאמנים (שם לג יו). כבוד הלבנון נִתַּן לה הדר הכרמל והשרון (שם לה ב). שאו עיניכם וראי הבאים מצפון איה העדר נִתַּן לך צאן תפארתך (ירמ' יג כ). אשר אמרו להם ישבי ירושלם רחקו מעל יי' לנו היא נִתְּנָה הארץ למורשה (יחזק' יא טו). ויהי בך הפך מן הנשים בתזנותיך ואחריך לא זונה ובתתך אתנן ואתנן לא נִתַּן לך ותהי להפך (שם יו לד). ואנחנו רבים לנו נִתְּנָה הארץ למורשה (שם לג כד). בצאתו וגבאיו ולא ירפאו למלח נִתָּנוּ (שם מז יא). להם לבדם נִתְּנָה הארץ ולא עבר זר בתוכם (איוב יט יט). דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נִתְּנוּ מרעה אחד (קהל' יב יא). ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נִתְּנָה בכרתו לבני יוסף בן ישראל (דהי"א ה א).— נִתַּן על יד, ביד פלוני: אך לא יחשב אתם הכסף הַנִּתָּן על ידם כי באמונה הם עשים (מ"ב כב ז). ויבא שפן את הספר אל המלך וישב עוד את המלך דבר לאמר כל אשר נִתַּן ביד עבדיך הם עשים (דהי"ב לד יו).— ובמשמ' נמסר ברשותו ושלטונו: בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים בידכם נִתָּנוּ (בראש' ט ב). ואל יבטח אתכם חזקיהו אל יי' לאמר הצל יצילנו יי' ולא תִנָּתֵן את העיר הזאת ביד מלך אשור (מ"ב יח ל). כי שמתי פני בעיר הזאת לרעה ולא לטובה נאם יי' ביד מלך בבל תִּנָּתֵן ושרפה באש (ירמ' כא י). ארץ נִתְּנָה ביד רשע פני שפטיה יכסה אם לא אפוא מי הוא (איוב ט כד). הנה לאש נִתַּן לאכלה את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר היצלח למלאכה (יחזק' טו ד). ולא יעמדו אליהם בגבהם כל שתי מים כי כלם נִתְּנוּ למות אל ארץ תחתית בתוך בני אדם אל יורדי בור (יחזק' לא יד). שמעתי את כל נאצותיך אשר אמרת על הרי ישראל לאמר שממה לנו נִתְּנוּ לאכלה (שם לה יב). — וְנִתְּנָה בקשה, שאלה, נמלאה: ובזה הנערה באה אל המלך את כל אשר תאמר יִנָּתֵן לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך (אסת' ב יג). ויאמר

לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וְיִנָּתֵן לך (שם ה ג). ותען אסתר המלכה וכו' ואם על המלך טוב תִּנָּתֶן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי (שם ז ג). ומה שאלתך וְיִנָּתֵן לך ומה בקשתך עוד ותעש (שם ט יב).— ובמשמ' הרשה: ותאמר אסתר אם על המלך טוב יִנָּתֵן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום (שם יג).— נִתְּנָה דת ותורה: פתשגן הכתב לְהִנָּתֵן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים וכו' הרצים יצאו דחופים והדת נִתְּנָה בשושן הבירה (שם ג יד-יה). ואת פתשגן כתב הדת אשר נִתַּן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה (שם ד ח). פתשגן הכתב לְהִנָּתֵן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים וכו' הרצים רכבי הרכש האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים בדבר המלך והדת נִתְּנָה בשושן הבירה (שם ח יג-יד). ויאמר המלך להעשות כן וַתִּנָּתֵן דת בשושן (שם ט יד). מחזיקים על אחיהם אדיריהם ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלהים אשר נִתְּנָה ביד משה עבד האלהים (נחמי' י ל).— ונִתַּן קול: כי שדד יי' את בבל ואבד ממנה קול גדול והמו גליהם כמים רבים נִתַּן שאון קולם (ירמ' נא נה).— ובתו"מ: מדד הקב"ה כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה ל י נ ת ן לישראל אלא ארץ ישראל (מד"ר ויקר' יג). אם אינו ענין לירושה תנהו ענין לקבורה ניתן לגרים קבורה בארץ ישראל (ספרי במד' עח). שביעית נ ת נ ה לאכילה ולשתיה ולסיכה (שביעי' ח ב). תבואה ש נ ת נ ה לשחת או לאלומה וכו' אין להן שכחה (פאה ו י). אין סומכין את הקדרה בבקעת וכן הדלת לפי שלא נ ת נ ו עצים אלא להסקה (ביצ' לג.). — ובמשמ' הרשה: משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע (מכילת' בא יא). משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב (רב סוכה, ירוש' ברכ' א ח). א"ל רבינא לרב אשי דברים הללו ניתנו ליכתב או לא ניתנו ליכתב (כתוב' קב:). מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו (סנה' עג.). המלוה ניתנה ליתבע (לבוש, חו"מ הלואה עד).— ב) הֻנַּח והושם, נעשה: שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן יִנָּתֶן בו (ויקר' כד כ). מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר יִנָּתֵן (ישע' נא יב). אשר נִתְּנוּ קברתיה בירכתי בור ויהי קהלה סביבות קברתה כלם חללים נפלים בחרב (יחזק' לב כג). כלם ערלים חללי חרב כי נִתַּן חתיתם בארץ חיים וישאו כלמתם

המת נתון תחתיה (שם י ט). כזית מן המת מקצתו נתון תחת דופנה (שם). ככר תרומה שהוא נתון על גבי הדף מדרס נתון תחתיו ואי אפשר לו לטול אלא אם כן נוגע במדרס (שם טהר׳ ד ד). ספסל שהוא נתון ברשות הרבים (ר׳ יוסה, ירוש׳ סוכ׳ ג ד). סרידה שהיא נתונה על פי התנור ושוקעת לתוכו ואין לה גפים השרץ בתוכה התנור טמא (כלים ח ג). כיצד הכור והדות שבבית וכפישה נתונה עליו טהור (אהל׳ ה ו). כותל שמקצתו משמש לבית ומקצתו משמש לגינה היתה נתונה בצד המשמש לבית מצלת בית (תוספת׳ אהיל׳ ו ה). קורה שהיא נתונה מכותל לכותל (שם). טבעת שנתונה בלבינה של טיט טופח והטבילה טהורה (שם מקואות ו יג). ירק של תרומה וביצה טרופה נתונה על גביו ונגע טבול יום בביצה כל הסדר העליון חבור (ר׳ יוסי, שם, טבול יום ג ט). לטיפה של דם שהיא נתונה על גבי חדה של סייף (ר׳ תנחומא, ירוש׳ ברכ׳ א א). היו נתונות על גבי הגדר רואין אותן כאילו אבנים כבושות עליהן (תוספת׳ אהיל ט ג). אם היו נתונין ערב נותנו שתי נותנו ערב (רבא, ערוב׳ טו:). — ומבעל חי במשמ׳ מֻנח ונמצא: אדם שהוא נתון תחת הסדק בש״א אינו מביא את הטמאה ובה״א אדם חלול הוא והצד העליון מביא את הטמאה (עדיו׳ ד יב). שכל זמן שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו (ספרי, במד׳ קלט). רבי חנינא בר פפא אמר משל למלך שהיה נתון הוא ואוהבו בטרקלין וכו׳ (מד״ר ברא׳ כג). בחצי הלילה נינער משנתו אמר להן היכן אני נתון (פסיק׳ דרב כהנ׳ שוס אסים קמז.). כצפור שהוא נתונה ביד אדם שאם יכבוש ידו מעט הוא חונקה (מכילת׳ בשלח ו). ואם ראוי אדם נאה בעשרו תן לו שנאמר ונתת לאי׳ ככל דרכיו אשר תדע את לבבו לפי שבעולם הזה היו הרשעים עשירים ונתונים בשלוה והשקט (מד״ר שמות לא).— וכן דבר לא חי: משל למה הדבר דומה למערה שהיא נתונה על שפת הים רעש הים ונתמלאת המערה והים לא חסר כלום (שם במד׳ יג).—ובהשאלה, נתן עין, חמד ורצה: וכן מצינו בנחש שנתן עינו להרוג את אדם ולישא את חוה (תוספת׳ סוט׳ ד יז). כיון שנתן עינו לגרשה (את אשתו) שוב אין לו פירות (רבא, גיט׳ יח.).— ועם בי״ת היחס: היורד לנכסי אשתו ונתן בה עיניו לגרשה (תוספת׳ כתוב׳ ח ג).—נתן עין בפלוני או בדבר, חמד והתאוה לו: שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה (נדרי׳ יא יב). כשם שאסורה (הסוטה) לבעל כך אסורה לבועל מפני שנתנה עיניה במי שאין ראוי לה מה שבקשה לא ניתן לה ומה שבידה נוטל ממנה (תוספת׳ סוט׳ ד יו). וכן מצינו בקין וקרח וכו׳ שנתנו עיניהם במה שאין ראוי להם מה שביקשו לא ניתן להם ומה שבידן נוטל מהן (שם יט). אל ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר (נדרי׳ כ:). —ודבור לִתֵּן את האמור: ומנין ליתן את האמור בכולן בכל אחד ואחד תלמוד לומר אשה אשה לגזרה שוה (ספרא, ויקר׳ פרש׳ יד). ומנין ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בבהרת בשאת ת״ל נגע צרעת (שם תזריע ד). מה תלמוד לומר צרעת צרעת צרעת שלש פעמים צרעת כגרים צרעת ליתן את האמור בשאת בבהרת וכו׳ צרעת ליתן את האמור בשחין במכוה (שם פרק ז). — ובסהמ״א: אלו עורות מתטמאין במדרס עור שחשב עליו לשחיטה ועור שמניחין על המטות מלמעלה לישן עליו וכו׳ ועור שעשאהו לנותנו על לבו בשעת הקציר מפני השרב (רמב״ם, כלים כד א). והעגלה הנתונה מצד צפון לתלי קרובה לתלי (חכמונ׳, ספ׳ יצירה ו). ואתה בא ומנה את הקשת הנתונה והיא ה׳ וחצי במספר פ״ח אשר הוא אורך הקו הסובב את עגולת הלוח (ראב״ח הגשיה, המשיחה והתשבורת, 118). והעולה בידך מן החשבון הזה חלק אותו על הקו הסובב את עגולת הקשת הנתונה והוצא מן החלוקה ההיא הקשת מעגול הלוח אשר בערך הקשת הנתונה (שם). — ואמר המשורר: אלהי הרוחות לכל בשר אתה וחכמה בטוחות בטובתך שתה וגם דבר צחות ביד לשון תתה (ראב״ע, אלהי הרוחות). חלצני מתאות יצרי אשר בקרבי לנסותי תתה אשר חשבו יום משפט רחוק וקץ ביד נביא לולי שתה (הוא, יי׳ חקרתני ותדע).

—נִפע׳, נִתַּן, נִתָּן, נִתְּנָה, נִתָּנָה, נִתְּנוּ, נִתַּנּוּ, נִתַּתֶּם, נִתַּנּוּ, נִתָּן, הִנָּתֵן, הִנָּתֵן, יִנָּתֵן, יִנָּתֶן־, תִּנָּתֵן, תִּנָּתֶן־, יִנָּתְנוּ. —א) עשה שֶׁיִּנָּתֵן, שֶׁיִּמָּסֵר: כי ראתה כי גדל שלה והיא לא נִתְּנָה לו לאשה (ברא׳ לח יד). ויהי בעת תת את מרב בת שאול לדוד והיא נִתְּנָה לעדריאל המחלתי לאשה (ש״א יח יט). תבן אין נִתָּן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו (שמות ה טז). ועתה לכו עבדו ותבן לא יִנָּתֵן לכם (שם יח). כי חקך וחק בניך נִתְּנוּ מזבחי שלמי בני ישראל (ויקר׳ י יד). והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נִתַּן לה (שם יט כ). כי לא נִתַּן

את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה ויקטר בבמות בערי יהודה ומסבי ירושלם (מ"ב כג ה). — שָׂם, עשה שיהיה, עם פעול כפול: והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך (ברא' יז ה). ויאמר יי' אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך (שמות ז א). ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם (ישעי' ג ד). וגבול נתן יי' בינינו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן (יהוש' כב כה). האל המאזרני חיל ויתן תמים דרכי (תהל' יח לג). הנה טפחות נתתה ימי וחלדי כאין נגדך (שם לט ו). ואתנה לבושי שק ואהי להם למשל (שם סט יב). ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו (שם קלה יב). ונתתי את כל אויביך אליך ערף (שמות כג כז). ואויבי נתתה לי ערף ומשנאי אצמיתם (תהל' יח מא). — עם פעול אחד ולמ"ד היחס: והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו (ברא' יז ו). שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול (שם כ). הנני מפרך ונתתיך לקהל עמים (שם מח ד). יתן יי' אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך (במד' ה כא). ויהי כי חזקו בני ישראל ויתנו את הכנעני למס (יהוש' יז יג). — ועם לפני: אל תתן את אמתך לפני[1]) בת בליעל (ש"א א יו). — נתן פלוני לרחמים לפני: וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולכל פשעיהם אשר פשעו בך ונתתם לרחמים לפני שביהם ורחמום (מ"א ח נ). ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם (תהל' קו מו). ויתן האלהים את דניאל לחסד ולרחמים לפני שר הסריסים (דני' א ט). והצליחה נא לעבדך היום ותנהו לרחמים לפני האיש הזה (נחמ' א יא). — לזועה: ונתתים לזועה[2]) לכל ממלכות הארץ (ירמי' טו ד). ונתתים לזועה[2]) לרעה לכל ממלכות הארץ (שם כד ט). — עם פעול וכף הדמיון: דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים את הארץ (ברא' מב ל). ושברתי את גאון עזכם ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה (ויקר' כו יט). ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרב (מ"א י כז). הנני מבעיר אחרי בעשא ואחרי ביתו ונתתי את ביתך כבית ירבעם בן נבט (שם יו ג). לכן כה אמר אדני יי' יען תתך את לבבך כלב אלהים (יחזק' כח ו). — ובלי אות היחס: ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד (מ"א ט כב). — חק: ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבר (תהל' קמח ו). וימלך לבי עלי ואריבה את החרים ואת הסגנים וכו' ואתן עליהם קהלה גדולה (נחמ' ה ז). — אות: ותתן אתת[1]) ומפתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו (שם ט י). — ובתו"מ: קופה שהיא מליאה פירות ונתנה על איסקופה החיצונה (שבת י ב). נוטל ונותן אין חיבור לא לטומאה ולא לטהרה (תוספתי כלים ב"ק ב ז). הא מה אני מקיים כל הלילה שיהא נותנן מבוא השמש והם מתעכלים והולכים כל הלילה על גבי המזבח (ספרא, לו א). אבל ביום הראשון אינו נותן תפילין (ירוש' ברכי ג א). תיבה שהיא מליאה ספרים נותנה מראשותי המיטה (ר' זעירא, שם ה). כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף (שבת לג:). עכשיו אני נותנך בשמו של זכר ובראשון של אותיות (מד"ר בראשי מז). למח' אני נגלה ונותן התורה לישראל ואני נותנך הראשון של דברות ובך אפתח תחלה שנ' אנכי יי' אלהיך (שם, שה"ש, ראשו כחס). כיצד מכבד אדם את רבו בזמן ששניהן מהלכין בדרך נותנו לימין ואין נותנו לשמאל (ד"א ד). בן עזאי אומר כל הנותן ארבעה דברים נגד עיניו שוב אינו חוטא (כלה רבתי ו). לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת אפילו היא של חרס (שבת ב ד). שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן (שם ח ד). — ופעו', נתון, נתונה, נתונים, נתונות, במשמ' מנח: וכן היה ר' אליעזר אומר כזית מן המת וכו' נתון על ארבע כלים אפילו כלי גללים וכו' (תוספתי אהילי ז א). נתון על ארבע כוסיות הנתונות על ארבע אבנים (שם). נסר שראשו אחד נתון על גבי האבן וראשו אחד נתון על גבי הספסל רואין את הנסר שאם ינטל הספסל ויכול עמוד בפני עצמו מציל (שם, ז ב). חבית שהיא יושבת על שוליה באויר וכזית מן

---

1) [י"ת לא תכלים את אמתך קדם בת רישעא, ע"כ. וכן רש"י שלא יתננה הפקר ובזיון לפני צרתה בת בליעל, ע"כ. וכך גם רד"ק. אולם העקר חרפה חסר מן הספר, ורלב"ג מפרש שלא יתננה כבת בליעל, ע"כ. ובכן כונת לפני, כמו. ואולי כן כנפל לפני בני עולה, (ש"ב ג לד), לפני לחמי, מקביל ל־כמים, (איוב ג כד). והכונה אל תשם אותי לפני בת בליעל כדי לערוך אותי לה ולחבר אותי אליה במדרגה אחת. והשבע' גורס' לבת. והחדשים מגיהים באופנים שונים. ועי' אהרליך ובפרושו של סגל.]

2) [כך הכתיב, לזועה, והקרי לזעוה. ועי' ערכי זועה, זעוה.]

1) [עי' שמות י ב; תהל' עח מג.]

כסף וככר זהב (מ"ב כג לג). והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה (נחמי' י לג).—מצור: ונתתה עליה מצור ובנית עליה דיק ושפכת עליה סללה ונתתה עליה מחנות ושים עליה כרים סביב (יחזקי' ד ב).—ועל הפה לסתום אותו: ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה (מיכה ג ה). — ואת הפנים בתפלה אל: ואתנה את פני אל יי' האלהים לבקש תפלה ותחנונים (דני' ט ג). — ועם בי"ת היחס, נתן דבר בפה: ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו (דברי' יח יח). ויאמר יי' אלי הנה נתתי דברי בפיך (ירמי' א ט). — ורוח שקר: ועתה הנה נתן יי' רוח שקר בפי כל נביאיך אלה (מ"א כב כג).—וחכמה בלב: ובלב כל חכם לב נתתי חכמה (שמות לא ו). ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב אשר נתן יי' חכמה ותבונה בהמה (שם לו א). וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו (מ"א י כד).—ושמחה: נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו (תהל' ד ח).—והעולם: גם את העלם נתן בלבם (קהל' ג יא).— ושלום: ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד (ויקרי' כו ו).—נתן חן פלוני בעיני פלוני: ויתן חנו בעיני שר בית הסהר (בראשי' לט כא). ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים (שמות ג כא). — ויד להכות: ולא ישמע אלכם פרעה ונתתי את ידי במצרים (שם ז ד).—ונקמה: ויהיו על מדין לתת נקמת יי' במדין (במדי' לא ג). — ודם: כפר לעמך ישראל אשר פדית יי' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל (דברי' כא ח).—נתן פנים בפלוני לענשו: ונתתי פני בנפש האכלת את הדם (ויקרי' יז י). ונתתי את פני בנפש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו (שם כ ו). ונתתי פני באיש ההוא והשמותיהו לאות ולמשלים והכרתיו מתוך עמי (יחזקי' יד ח). ונתתי את פני בהם (שם טו ז). — נתן בין: ואתנה בריתי ביני ובינך (בראשי' יז ב). אלה החקים והמשפטים והתורת אשר נתן יי' בינו ובין בני ישראל (ויקרי' כו מו). — ולפני, ארץ: ראה נתתי לפניכם את הארץ באו וכו' (דברי' א ח). ראה נתן יי' אלהיך לפניך את הארץ (שם כא). את הכל נתן יי' אלהינו לפנינו (שם ב לו). — ברכות וקללות וכדומ': והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך (שם ל א). ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע (שם טו). — תורה ומצוות וכדומ': אם שוב תשבון אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצותי חקתי

אשר נתתי לפניכם (מ"א ט ו). אם לא תשמעו אלי ללכת בתורתי אשר נתתי לפניכם (ירמי' כו ד). ולא הלכו בתורתי ובחקתי אשר נתתי לפניכם ולפני אבותיכם (שם מד י). ללכת בתורתיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו הנביאים (דני' ט י). — נתן בראש פלוני, הביא עליו ענש: לכן כה אמר אדני יי' חי אני אם לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפיר ונתתיו בראשו (יחזקי' יז יט).—וכן נתן דרך בראש פלוני: ואתה תשמע השמים ועשית ושפטת את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו (מ"א ח לב). דרכם בראשם נתתי (יחזקי' ט י). דרכם בראשם נתתי נאם אדני יי' (שם יא כא). וגם אני הא דרכך בראש נתתי נאם אדני יי' (שם טז מג). —נתן לב, שם והפנה את מחשבתו לאיזה דבר: ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני אדם לענות בו (קהל' א יג). ואתנה לבי לדעת חכמה ודעת הוללת ושכלות (שם א יז). גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך (שם ז כא). ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך (דני' י יב).—וכן נתן אל לב: טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו (קהל' ז ב). את כל זה ראיתי ונתון אל לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש (שם ח ט). כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים (שם ט א). ולא הגדתי לאדם מה אלהי נתן אל לבי לעשות לירושלם (נחמי' ב יב). ויתן אלהי אל לבי ואקבצה את החרים ואת הסגנים ואת העם להתיחש (שם ז ה).—ובן נתן על לב, ואמר בן סירא: אשרי איש באלה יהגה ונותן על לבו יחכם (ב"ס, גני' נ כח). — ובמשמ' מנה והפקיד את פלוני, עם על: ראה נתתי אתך על כל ארץ מצרים (בראשי' מא מא). והנה נתן יי' עליכם מלך (ש"א יב יג). ברוך יי' אלהי ישראל אשר נתן היום ישב על כסאי ועיני ראות (מ"א א מח).— ועם בי"ת היחס: ולפני מזה אלישיב הכהן נתון בלשכת בית אלהינו (נחמי' יג ד). ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד (דהי"א יב יט). — ועם למ"ד היחס: נביא לגוים נתתיך (ירמי' א ה).—ובלי סמן היחס: ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדי' יד ד). ואת צדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר (מ"א ב לה). והשבית

(ירמי' כז ח). יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה (איכה ג כט). —ואמר בן סירא: ויתן (דוד) בפלשתים ערים (ב"ס, גני' מז ז). — ועם על: ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אתה על יד יוסף (בראשי' מא מב); ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזת ועל המשקוף (שמות יב ז). ויצקת לו ארבע טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמתיו (שם כה יב). ונתת את הכפרת על הארן מלמעלה ואל הארן תתן את העדת אשר אתן אליך (שם כא). ונתת את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו (שם כו). ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד (שם ל). ונתן אהרן על שני השעירם גרלות (ויקרי' יו ח). וילבש שאול את דוד ונתן כובע נחשת על ראשו (ש"א יז לח). אביך הקשה את עלנו ואתה עתה הקל מעבדת אביך הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך (מ"א יב ד). ונתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחהו וישימו על העצים ואש לא ישימו ואני אעשה את הפר האחד ונתתי על העצים ואש לא אשים (שם יח כג). כה אמר יי' אלי עשה לך מוסרות ומטות ונתתם על צוארך (ירמי' כז ב). —ובהשאלה: על ברזל נתתי על צואר כל הגוים האלה לעבד את נבוכדנאצר מלך בבל ועבדהו (שם כח יד). ואעדך עדי ואתנה צמידים על ידיך ורביד על גרונך (יחזקי' יו יא). — ועם אל, במשמ' אל תוך: ונתת אל הארן את העדת אשר אתן אליך (שמות כה יו). ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יי' (שם כח ל). ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי (במדי' יט יז). ולקחתם את ארון יי' ונתתם אתו אל העגלה (ש"א ו ח). יי' נתנך כהן תחת יהוידע הכהן להיות פקדים בית יי' לכל איש משגע ומתנבא ונתתה אתו אל המהפכת ואל הצינק (ירמי' כט כו). ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו וכו' כי נתתם אותי אל בית הכלא (שם לז יח). וישמע עבד מלך הכושי איש סרים והוא בבית המלך כי נתנו את ירמיהו אל הבור (שם לח ז). — ובמשמ' נכח: והכשבים הפריד יעקב ויתן פני הצאן אל עקד וכל חום בצאן לבן (בראשי' ל מ). — ועם ל' היחס: כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה לבלתי אחז בקירות הבית (מ"א ו ו). —ועם לפני: ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארן העדת (שמות ל ו). ונתתה את מזבח הזהב לקטרת לפני ארון העדת (שם מ ה). ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש ויאמר תן לעם ויאכלו ויתן לפניהם ויאכלו (מ"ב ד מג-מד). ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות (יחזקי' ג כ). כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים (זכרי' ג ט). — ועם בין: ונתתה את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שם מים (שמות מ ז). — ועם עם, את: ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה לי מן העץ ואכל (בראשי' ג יב). ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן (שמות לא ו). — ועם לקראת: ויקח לו את כל אלה ויבתר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו (בראשי' יה י). — ועם מן: ויתן את המכנות חמש על כתף הבית מימין וחמש על כתף הבית משמאלו ואת הים נתן מכתף הבית הימנית קדמה (מ"א ז לט). — ועם תחת: ונתתה את הפרכת תחת הקרסים (שמות כו לג). — ועם שמה: ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים (שם ל יח). ונתנו שמה הכהנים שמרי הסף את כל הכסף המובא בית יי' (מ"ב יב י). —ובלי סמן היחס של המקום: וירמיהו בא ויצא בתוך העם ולא נתנו אתו בית הכליא (ירמי' לז ד). ויקצפו השרים על ירמיהו והכו אתו ונתנו אותו בית האסור (שם יה). —ובהשמטת המקום: ושמת את החצר סביב ונתת את מסך שער החצר (שמות מ ח). נתנו רשעים פח לי ומפקודיך לא תעיתי (תהלי' קיט קי). — ובהשאלה, הנחת דברים מפשטים ורוחניים, וכדומ', נתן על, רוח: הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא (ישעי' מב א). — ברכה וקללה: ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל (דברי' יא כט). ונתן יי' אלהיך את כל האלות האלה (שם ל ז). —חרפה: ונתתי עליכם חרפת עולם (ירמי' כג מ). —הוד: ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל (במדי' כז כ). יי' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה[1]) הודך על השמים (תהלי' ח ב). ועמד על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות (דניי' יא כא). ויתן עליו הוד מלכות אשר לא היה על כל מלך לפניו על ישראל (דהי"א כט כה). — ענש ומכס: ויתן ענש על הארץ מאה ככר

1) [רש"י פרש כמו צווי: ראוי שתתנהו. וראב"ע אומר: ומלת תנה שם הפועל כמו מרדה מצרימה כאלו אמר תת הודך, ע"כ. וי"ת יהבתא, נתת, וכן רוב התרגומים והחדשים.]

שבית דין נותנין נפשם עליו סופו להתקיים בידם (ר' לוי, ירוש' שביעית א ז).—וְנָתַן שלום לפלו': אמר רבי יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום (אבו' ו ט). כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה (רב, ברכ' יד.). בא שר אחד ונתן לו שלום (שם לב:). כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי (שם).—ופתחון פה: כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי העולם לומר הרי שכר כל המצות (ספרי דבר' מג). למה לא באלף שלא ליתן פתחון פה למינין (מד"ר בראשי' א). — ואת הדין: אמר לו שמעון בן שטח עמוד על רגליך ותן את הדין (תנחומ' שופטי' ו, בובר.). — וְנָתַן אות בתֵבה: סוכותה לפי שצריך למד מתחלתו נותן לו הא בסופו (ר' נחמיה, מכי' בא יד). — ונתן על פלו' בקול: ונתנה עליהם בת קול מן השמים (סנה' יא.). — נשא וְנָתַן, עסק: ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה (חגי' יד.). — ובסהמ"א: וכיון שראינו כך נשאננו ונתננו בדבר וראינו תקנה לכל הקהל (ר"י ברצלוני, ספ' השטרות 137). עי' ע' נשא.—ודבר לא בע"ח: ירדן שנטל מזה ונתן לזה מה שנטל נטל ומה שנתן נתן (תוספת' כתו' ח ג). — נָתַן טעם: ירק שנתבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנותן טעם הרי זה אסורה (חול' ז ז). חתיכה של נבלה ושל דג טמא אינה אוסרת עד שתתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות (רבה בר בר חנה, חול' ק.). אחד נותן טעם לפגם ואחד נותן טעם לשבח אסור (ר"מ, ע"ז סז:). — ובמשמ' הרשה: ולא גלה להם שהרשעים עומדים הימנו שאלו גלה להם שהרשעים עומדים הימנו לא היתה מדת הדין נותנת שיברא (מד"ר בראשי' ח). — וְנָתַן ענין: ושמרתם את חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים (ספרא, קדושי' פרק יא). — ודבור תְּנֵהוּ ענין: אם אינו ענין לאכילה תניהו ענין לזביחה וכו' אם אינו ענין לחוץ לזמנו תניהו ענין חוץ למקומו (שם, פרק א). אם אינו ענין לירושה תניהו ענין לכפרה וכו' אם אינו ענין לירושה תניהו ענין לקבורה (ספרי במדי' עט). —ובסהמ"א: אם מת הנותן קודם שיאמ' חזרתי בו הרי המתנה למקבל (ר"י ברצלוני, ספ' השטרות 79). וכל מה שיש תחת ארבע המצרנין הללו הנזכרים לעיל נתננו לפלוני בר' פלוני (שם 22). אם יאמר אני אקח הקטן ואתה תקח הגדול ותן לי הדמים מה ששוה יותר על הקטן בזה ודאי אין שומעין לו (עוסו"מ סותפין קעא). זה הכהן לקח דירום מלך פרס את בנו לאיש לבתו כי ראתה תארו בחלום הלילה ויתננו ה' מסנה שלשה בנים (תולדה טומרוכית, REJ Juil-Sept. 1902, 70).—ואמר המליץ: ולא תוציא לחוץ בשר פסח נחוץ וזר וערל מחוץ ותושב ושכירים וזבחי לא תשמץ בזבחו על חמץ ולבך לא תאמץ לתתן מחסורם (רמב"ג, בלל סדי, אזהרות). וזה וזה ישוה עת נתן את המון הונו ופזר את סגורו (רמב"ע, התרסים א כלד)— *ובהשאלה הדבר נוֹתֵן, מוכיח ומכריח למסקנה ידועה, והדין נוֹתֵן: ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת והדין נותן ומה אם במקום שאין כל עבודה דוחה יו"ט כל אוכל נפש דוחה יו"ט וכו' (מכי' בא ט). היא הנותנת (בכו' כט:).—ובסהמ"א: אחר שפירשתי בשער הזה דרך המהלך השוה לחמה ומדתו בכל יום ויום והיה סדר המדה השוה הזאת ומשמעה נותן להיות כל הימים ולילותיהן עמהן שווין לעולם (ראב"ח הנסיא, צורת הארץ, ספח יג). והוא הנותן כי הענין אחד (ר"י ב"ר אכטולי, מלמד התלמידים, קעו.). ואם יתן החשבון שלא יראה בארץ ישראל אפשר שיראה במדינות אחרות (רמב"ם, קדה"ח יח יג).—ב) שָׂם, שָׁת, הניח, עם ב' היחס: וַיִּתֵּן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ (בראשי' א יז). את קשתי נָתַתִּי בענן (שם ט יג). וַיִּתֵּן איש בתרו לקראת רעהו (שם יה י). בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך וְנָתַתָּ כום פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו (שם מ יג). ויקבץ את כל אכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים וַיִּתֶּן אכל בערים אכל שדה העיר אשר סביבתיה נָתַן בתוכה (שם מא מח). ושרט לנפש לא תִתְּנוּ בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם (ויקר' יט כח). איש כי יִתֵּן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו (שם כד יט). — ואמר בן סירא בהשאלה: אברהם אב המון גוים לא נתן בכבודו מום (ב"ס, מ"ד יט).—וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך וּנְתָנָם בכל שנאיך (דבר' ז יה). ולקחת את המרצע וְנָתַתָּה באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם (שם יה יז). וַיִּתֵּן שופרות ביד כלם (שפטי' ז יו). וְנָתְנוּ את אלהיהם באש (מ"ב יט יח). ונתתי מופתים בשמים ובארץ (יואל ג ג). — ובהשאלה: והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו אתו את נבוכדנאצר מלך בבל ואת אשר לא יִתֵּן את צוארו בעל מלך בבל

בגבהם כל שתי מים כי כלם נִתְּנוּ למות אל ארץ תחתית (שם יד).—וְנָתַן יד, לברית אהבה: ויאמר יהונדב יש ויש תְּנָה את ידך וַיִּתֵּן ידו ויעלהו אליו אל המרכבה (מ״ב י יה). — ולבקש עֵזֶר: מצרים נָתַנּוּ יד אשור לשבע לחם (איכה ה ו).—ומסר את עצמו: הריעו עליה סביב נָתְנָה ידה נפלו אשויתיה נהרסו חומותיה (ירמ׳ נ יה). וכל השרים והגברים וגם כל בני המלך דויד נָתְנוּ יד תחת שלמה המלך (דהי״א כט כד). תְּנוּ יד ליי׳ ובאו למקדשו אשר הקדיש לעולם (דהי״ב ל ח).— ובסהמ״א במשמ׳ נשא יד, שָׂם יד: ובסחורה אם יתן יד באלה וכחש ויתן יד לפה כי כל יגיעו עמל ואון ואון יחשוב ויבוש מעצות ואתה חי לבדך (אתה מבין סרעפי לב, מוסף יוה״כ). נָתַן גֵּו, לֶחִי: גוי נָתַתִּי למכים ולחיי למרטים (ישעי׳ נ ו). יִתֵּן למכהו לחי ישבע בחרפה (איכה ג ל). — וְכָתֵף וְעֹרֶף: וימאנו להקשיב וַיִּתְּנוּ כתף סררת (זכרי׳ ז יא). וַיִּתְּנוּ כתף סוררת וערפם הקשו ולא שמעו (נחמ׳ ט כט). ויסבו פניהם ממשכן יי׳ וַיִּתְּנוּ ערף (דהי״ב כט ו).—וּמָקוֹם: ויראו בני בנימין כי נגפו וַיִּתְּנוּ איש ישראל מקום לבנימן (שפטי׳ כ לו).—ואמר בן סירא בהשאלה: אל תבזה שאילות דל וכו׳ ולא תתן לו מקום לקללך (ב״ס, גני׳ ד ד).—וּשְׁכֹבֶת באשה או בבהמה: ואל אשת עמיתך לא תִתֵּן שכבתך לזרע לטמאה בה (ויקר׳ יח כ). ובכל בהמה לא תִתֵּן שכבתך בה (שם כג). וַיִּתֵּן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך (במד׳ ה כ).—נָתַן קול בצעקה: נצרים באים מארץ המרחק וַיִּתְּנוּ על הרי יהודה קולם (ירמ׳ ד יו). עלי הלבנון וצעקי ובבשן תְּנִי קולך (שם כב כ). מזעקת חשבון עד אלעלה עד יהץ נָתְנוּ קולם (שם מח לד). קול נָתְנוּ בבית יי׳ ביום מועד (איכה ב ז). — וּבִבְכִי: וַיִּתֵּן את קולו בבכי (ברא׳ מה ב). ותשא כל העדה וַיִּתְּנוּ את קולם ויבכו העם בלילה ההוא (במד׳ יד א).—וּיי׳ נָתַן את קולו ברעם: ירעם משמים יי׳ ועליון יִתֵּן קולו (ש״ב כב יד). יי׳ ממרום ישאג וממעון קדשו יִתֵּן קולו (ירמ׳ כה ל). ויי׳ נָתַן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עשה דברו (יואל ב יא). ויאמר יי׳ מציון ישאג ומירושלם יִתֵּן קולו (עמוס א ב).—והעבים והתהום: זרמו מים עבות קול נָתְנוּ שחקים (תהל׳ עז יח). נָתַן תהום קולו (חבק׳ ג י). — וְהַחָכְמָה: חכמות בחוץ תרנה ברחבות תִּתֵּן קולה (משלי א כ). הלא חכמה תקרא ותבונה תִּתֵּן קולה (שם ח א).—וּכְפִיר: הישאג אריה ביער וטרף אין לו הֲיִתֵּן כפיר קולו ממענתו בלתי אם לכד (עמוס ג ד). עליו ישאגו כפירים נָתְנוּ קולם (ירמ׳ ב יה).—ועוף השמים: עליהם עוף השמים ישכון מבין עפאים יִתְּנוּ קול (תהל׳ קד יב).—ובהשמעת קול: ביום ההוא אז נָתַן דויד בראש להדות ליי׳ (דהי״א יו ז). —נָתַן בקול באותה המשמ׳: היתה לי נחלתי כאריה ביער נָתְנָה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמ׳ יב ח). המו גוים מטו ממלכות נָתַן בקולו תמוג ארץ (תהל׳ מו ז). לרכב בשמי שמי קדם הן יִתֵּן בקולו קול עֹז (שם סח לד).—נָתַן אֹמֶר: אדני יִתֶּן אמר (שם יב).—נָתַן תודה: שים נא כבוד ליי׳ אלהי ישראל וְתֶן לו תודה (יהוש׳ ז יט). ועתה תְּנוּ תודה ליי׳ אלהי אבתיכם ועשו רצונו (עזרא י יא).—ואמר בן סירא: בכל מעשהו נתן הודות לאל עליון (ב״ס, גני׳ מז ח). ולמלמדי אתן הודאה (שם נא יז).—ובתו״מ, נתן מה שהוא חיב, שִׁלֵּם: מפני הרמאין כיצד שלא יהו אומרין כבר נתננו (תוספתי פאה א ו). במה דברים אמורים בזמן שאמר לו נתתי לך שכרך והוא אומר לא נתתה לי אבל אם אמר לו שכרתני והוא אומר לא שכרתיך וכו׳ המוציא מחברו עליו הראיה (שם, ב״מ י ו). אנשי יהודה היו כותבין עד שירצו היורשין לתן[1] ליך כתובתיך לפיכך אם רצו יורשין נִותנין לה כתובתה ופוטרין אותה (כתוב׳ ד יב). והלא בין היום ובין מחר סופו ליתן לה כתובתה (מכות א א). על מנת ליתנן לו מכאן ועד ל׳ יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים (שם). הרי שהיה חייב לחבירו מנה ובא בבי״ד ולא הספיק לתננו עד שבא בעל חוב של נגזל (ספרי, במד׳ ג). אומדין כמה אדם רוצה ליתן בבכור זה ליתנו לבן בתו או לבן אחותו (ערכי׳ ח ז).—ובמשמ׳ נתן במתנה: האומ׳ נתתי שדה פל׳ לפל׳ נתתיה לו נתונה לו תהא שלו (תוספתי ב״ב ט יב). הרי זה גיטיך על מנת שתתני לי מאתים זוז (ירוש׳, גיט׳ ג א). נעשה כאומר לו שדה זו נתונה לך כל זמן שהשטר בידך (רב אסי, ב״ב קסט:). נתנתן לכהן ואינה יודעת מה נתנה (זבחי׳ סח.). משל הדיוט אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו (מד״ר במד׳ יט). משל הדיוט אומר נתת פת לנער הודע את אמו (שמחי׳ א א).—וְנָתַן את נפשו, מסר עצמו על דבר, ואמר בן סירא: אל תרע עבד עובד באמת וכן שכיר נותן נפשו (ב״ס, גני׳ ז כ). אל תתן לזונה נפשך פן תסיב את נחלתך (שם, ט ו). — ובתו״מ: שבל דבר

---

[1] [צורה זו של המקור בתו״מ נגזרה מצורת העתיד יִתֵּן וכו׳, עי׳ סגל, Gram. Mishn. heb. § 169].

אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני (ברא׳ כג יג). ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך (דברי׳ יד כו). אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו (שה״ש ח ז). רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כא יט). כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליי׳ (שם ל יב). ונתן את הערכך ביום ההוא קדש ליי׳ (ויקרא׳ כז כג).—נתן בכסף, מכר: אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי (דברי׳ ב כח). ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יי׳ אלהיך בו (שם יד כה). ויאמר דויד אל ארנן תנה לי מקום הגרן ואבנה בו מזבח ליי׳ בכסף מלא תנהו לי ותעצר המגפה מעל העם (דהי״א כא כב). בכסף ברזל בדיל ועופרת נתנו עזבוניך (יחזק׳ כז יב). בנפש אדם וכלי נחשת נתנו מערבך (שם יג).—נתן תחת, החליף: ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש (שמות כא כג). וידבר אחאב אל נבות לאמר תנה לי את כרמך ויהי לי לגן ירק כי הוא קרוב אצל ביתי ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו אם טוב בעיניך אתנה לך כסף מחיר זה (מ״א כא ב). ואתן אדם תחתיך ולאמים תחת נפשך (ישעי׳ מג ד). לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר (שם סא ג).—נתן בעד: עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב ד).—נתן ב־, הלוה: את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא׳ כה לז). בנשך לא יתן ותרבית לא יקח (יחזק׳ יח ח). כספו לא נתן בנשך ושחד על נקי לא לקח (תהל׳ טו ה).— ובמשמ׳ מסר והפקיד, נתן לפלוני, או אל פלוני: כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית האיש (שמות כב ו). — וביד פלוני: כל אשר לבן בו וחום בכשבים ויתן ביד בניו (ברא׳ ל לה). ויפקדהו על ביתו וכל אשר יש לו נתן בידו (שם לט ד). ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו ויערך לקראת בני עמון (ש״ב י י). — ואמר בן סירא: אלהים מבראשית ברא האדם ויתנהו ביד יצרו (ב״ס, גני׳ יה יד).—ובהשאלה נתן גמול, שלם: ואתה תשמע השמים מכון שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש בכל דרכיו אשר תדע את לבבו (מ״א ח לט). אני יי׳ חקר לב בחן כליות ולתת לאיש כדרכו כפרי מעלליו (ירמי׳ יז י). גדל העצה ורב העליליה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו (שם לב יט). ונתתי עליך את כל תועבתיך (יחזק׳ ז ג). ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך עליך אתן (שם ד). ונתנו זמתכנה עליכן וחטאי גלוליכן תשאינה (שם כג מט). תן להם כפעלם וכרע מעלליהם כמעשי ידיהם תן להם (תהל׳ כח ד).— נתן פרי, יבול, ענף, שרש, הוציאו הארץ והעצים את פרים וכדומ׳: כי תעבד את האדמה לא תסף תת כחה לך (ברא׳ ד יב). ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע (ויקרא׳ כה יט). ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (שם כו ד). וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה (דברי׳ יא יז). ונתן זרע לזרע ולחם לאכל (ישעי׳ נה י). ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל (יחזק׳ לו ח). כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם (יואל ב כב). כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם (זכרי׳ ח יב). והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול (תהל׳ א ג). ארץ נתנה יבולה (שם סז ז). חמד רשע מצוד רעים ושרש צדיקים יתן (משלי יב יב).—וריח: עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו (שה״ש א יב). התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח (שם ב יג). הדודאים נתנו ריח (שם ז יד). אל כל גבעה רמה בכל ראשי ההרים ותחת כל עץ רענן ותחת כל אלה עבתה מקום אשר נתנו שם ריח ניחח לכל גלוליהם (יחזק׳ ו יג).—ונתן הדר, חן, חכמה, וצבע וכדומ׳: מגן וכובע תלו בך המה נתנו הדרך (שם כז י). שכל טוב יתן חן (משלי יג טו). אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכיס[1] עינו (שם כג לא). שבט ותוכחת יתן חכמה (שם כט טו). חרדת אדם יתן מוקש (שם כה).—ונתן מופת ואות: כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן (שמות ז ט). ונתן ביום ההוא מופת לאמר זה המופת אשר דבר יי׳ (מ״א יג ג). ועשיתם גם אתם עם בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת (יהוש׳ ב יב).—ואמר בן סירא: תן עדות למראש מעשיך והקם חזון דבר בשמך (ב״ס, גני׳ לג כ).—ומספר: ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך (ש״ב כד ט).—וזמן: וייטב לפני המלך ואתנה לו זמן (נחמי׳ ב ו).—ונתן יד, במשמ׳ שלח ופשט יד: ויהי בלדתה ויתן יד (ברא׳ לח כח).—וכן צמרת: לכן כה אמר אדני יי׳ יען אשר גבהת בקומה ויתן צמרתו אל בין עבותים ורם לבבו בגבהו (יחזק׳ לא י). למען אשר לא יגבהו בקומתם כל עצי מים ולא יתנו את צמרתם אל בין עבותים ולא יעמדו עליהם

---

[1]) [כך הכתיב בספרים מדויקים, והקרי בכוס; ועיננו, פרשו צבעו ומראהו.]

— והבטוי מִי יִתֵּן, להביע חפץ, בקשה או תקוה שיהיה איזה דבר או שיארע איזה מאורע: ויאמרו אלהם בני ישראל מי יִתֵּן מותנו ביד יי׳ בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע (שמות יו ג). ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יִתֵּן כל עם יי׳ נביאים כי יתן יי׳ את רוחו עליהם (במד׳ יא כט). ומי יִתֵּן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים (דבר׳ ה כו). בבקר תאמר מי יִתֵּן ערב ובערב תאמר מי יִתֵּן בקר (שם כח סז). ומי יִתֵּן את העם הזה בידי ואסירה את אבימלך (שפט׳ ט כט). בני אבשלום מי יִתֵּן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני (ש״ב יט א). חמה אין לי מי יִתְּנֵנִי שמיר שית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד (ישעי׳ כז ד). מי יִתֵּן ראשי מים ועיני מקור דמעה (ירמי׳ ח כג). מי יִתֵּן מציון ישועת ישראל בשוב יי׳ שבות עמו (תהל׳ יד ז). ואמר מי יִתֵּן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה (שם נה ז). מי יִתֶּנְךָ כאח לי יונק שדי אמי (שה״ש ח א). ומצוי באיוב: מי יִתֵּן תבוא שאלתי ותקותי יתן אלוה (איוב ו ח). ואולם מי יִתֵּן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך (שם יא ה; גם יג ה; יד ד; יג; יט כג; כג ג; כט ב; לא לה). — ובמשמ׳ הרשה, נתן רשות לפלוני, עם יחס הפעול ומקור: על כן לא נְתַתִּיךָ לנגע אליה (בראש׳ כ ו). ולא נְתָנוֹ אלהים להרע עמדי (שם לא ז). ואני ידעתי כי לא יִתֵּן אתכם מלך מצרים להלך (שמות ג יט). ופסח יי׳ על הפתח ולא יִתֵּן המשחית לבא אל בתיכם לנגף (שם יב כג). וימאן אדום נְתֹן את ישראל עבר בגבלו (במד׳ כ כא). וילחצו האמרי את בני דן ההרה כי לא נְתָנוֹ לרדת לעמק (שפט׳ א לד). ויאמר אבאה אל אשתי החדרה ולא נְתָנוֹ אביה לבוא (שם טו א). ויקחהו שאול ביום ההוא ולא נְתָנוֹ לשוב בית אביו (ש״א יח ב). כי לא תעזב נפשי לשאול לא תִתֵּן חסידיך לראות שחת (תהל׳ טז י). השם נפשנו בחיים ולא נָתַן למוט רגלנו (שם סו ט). אל יִתֵּן למוט רגלך (שם קכא ג). ולא נָתַתִּי לחטא חכי (איוב לא ל). אל תִּתֵּן את פיך לחטיא את בשרך (קהל׳ ה ה). — ובלי ל׳ של המקור: לא יִתְּנֵנִי השב רוחי כי ישבעני ממררים (איוב ט יח). — ובלי הפעול: לא יִתְּנוּ מעלליהם לשוב אל אלהיהם (הוש׳ ה ד). — ועם למ״ד תחת יחס הפעול: השלך על יי׳ יהבך והוא יכלכלך לא יִתֵּן לעולם מוט לצדיק (תהל׳ נה כג). אשר נָתַן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמד על נפשם (אסת׳ ח יא). ועתה הנה בני

עמון ומואב והר שעיר אשר לא נָתַתָּה לישראל לבוא בהם בבאם מארץ מצרים (דהי״ב כ י). — נָתַן שֵׁנָה, פוגת, דמי: אם אֶתֵּן שנת לעיני לעפעפי תנומה (תהל׳ קלב ד). אל תִּתֵּן שנה לעיניך ותנומה לעפעפיך (משלי ו ד). אל תִּתְּנִי פוגת לך אל תדם בת עינך (איכ׳ ב יח). ואל תִּתְּנוּ דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ (ישעי׳ סב ז). — נָתַן כבוד, צדק, עֹז לאלהים (כמו יהב): ועשיתם צלמי עפליכם וצלמי עכבריכם המשחיתים את הארץ וּנְתַתֶּם לאלהי ישראל כבוד (ש״א ו ה). תְּנוּ ליי׳ אלהיכם כבוד בטרם יחשך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף (ירמ׳ יג טז). לא לנו יי׳ לא לנו כי לשמך תֵּן כבוד על חסדך על אמתך (תהל׳ קטו א). תְּנוּ עז לאלהים על ישראל גאותו (שם סח לה). אשא דעי למרחוק ולפעלי אֶתֵּן צדק (איוב לו ג). — ואמר בן סירא: כי קרא (דוד) אל אל עליון ויתן בימינו עז (ב״ס גניז׳ מז ה). — ותִפִלָּה: בכל זאת לא חטא איוב ולא נָתַן תפלה לאלהים (איוב א כב). — נָתַן קרבן, תרומה וכדומ׳: שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תִּתְּנוֹ לו (שמות כב כט). כל העבר על הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה יִתֵּן תרומת יי׳ העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לָתֵת את תרומת יי׳ לכפר על נפשתיכם (שם ל יד-טו). ותדר נדר ותאמר יי׳ צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים וּנְתַתִּיו ליי׳ כל ימי חייו (ש״א א יא). — וְזֶרַע לַמֹּלֶךְ: ומזרעך לא תִתֵּן להעביר למלך (ויקר׳ יח כא). ואל בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יִתֵּן מזרעו למלך מות יומת (שם כ ב). — וְנָתַן בתשלומים, שכר, פְּעֻלָּה, כסף וכדומ׳: ותאמר לאה נָתַן אלהים שכרי אשר נָתַתִּי שפחתי לאישי (בראש׳ ל יח). ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והניקהו לי ואני אֶתֵּן את שכרך (שמות ב ט). ביומו תִתֵּן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא (דבר׳ כד טו). וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש וַיִּתֵּן שכרה וירד בה לבוא עמהם תרשישה מלפני יי׳ (יונה א ג). — ואמר בן סירא: נתן יי׳ לי שכר שפתותי ובלשוני אהודנו (ב״ס, גניז׳ נא כב). — כי אני יי׳ אהב משפט שנא גזל בעולה וְנָתַתִּי פעלתם באמת וברית עולם אכרות להם (ישעי׳ סא ח). ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יִתֵּן לו (ירמי׳ כב יג). — ואמר בן סירא: תן את פעלת קוויך ונביאיך יאמינו (ב״ס, גניז׳ לו כא). — ואם מימיך נשתה אני ומקני וְנָתַתִּי מכרם (במד׳ כ יט).

לו (סס כב י). ויגד שפן הספר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיה הכהן (מ״ב כב י). וזאת לפנים בישראל על הגאלה ועל התמורה לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז). — וספר כריתות: כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו (דבר׳ כד א). וארא כי על כל אדות אשר נאפה משבה ישראל שלחתיה ואתן את ספר כריתתיה אליה (ירמ׳ ג ח). — מסר דבר לפלוני במתנה ובתור קנין של המקבל: ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ (בראש׳ א כט). ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנות נתן לאחיה ולאמה (סס, כד נג). — ולחם: וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (סס כח כ). ויאמר משה אלהם הוא הלחם אשר נתן יי׳ לכם לאכלה (שמות יו יה). ולחם משמים נתת להם לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם (נחמ׳ ט יה). — נתן ארץ: ביום ההוא כרת יי׳ את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת (בראש׳ טו יח). והרביתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצות האל (סס כו ד). והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה (שמות ו ח). ואצו אתכם בעת ההוא לאמר יי׳ אלהיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה (דבר׳ ג יח). — גשם ומטר: ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (ויקר׳ כו ד). ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש (דבר׳ יא יד). ונתתה מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה (מ״א ח לו). — ודברים מופשטים ורוחניים, ברכה: רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת יי׳ אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך (דבר׳ יב יה). — רחמים: ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש (בראש׳ מג יד). ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב יי׳ מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתיך (דבר׳ יג יח). ואתן לכם רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם אל אדמתכם (ירמ׳ מב יב). — חנינה: ועבדתם שם את אלהים אחרים יומם ולילה אשר לא אתן לכם חנינה (סס יו יג). — כח: וזכרת את יי׳ אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל (דבר׳ ח יח). — עז: נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עז ותעצומות לעם (תהל׳ סח לו). — חיל: אל תתן לנשים חילך (משלי לא ג). — תשועה: ויצמא מאד ויקרא אל יי׳ ויאמר אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדולה הזאת (שפט׳ יה יח). — נקמות: ויתן יי׳ לאדני המלך נקמות היום הזה משאול ומזרעו (ש״ב ד ח). האל הנתן נקמת לי (סס כב מח). — שארית: וגם כל היהודים אשר במואב ובבני עמון ובאדום ואשר בכל הארצות שמעו כי נתן מלך בבל שארית ליהודה (ירמ׳ מ יא). — נפש לשלל: כי הנני מביא רעה על כל בשר נאם יי׳ ונתתי לך את נפשך לשלל על כל המקומות אשר תלך שם (סס מה ה). — רוח: והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהל׳ יב ז). ורוחך הטובה נתת להשכילם ומנך לא מנעת מפיהם ומים נתתה להם לצמאם (נחמ׳ ט כ). — שבת: ראו כי יי׳ נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים (שמות יו כט). וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני יי׳ מקדשם (יחזק׳ כ יב). — הריון: ויקח בעז את רות ותהי לו לאשה ויבא אליה ויתן יי׳ לה הריון ותלד בן (רות ד יג). — נתן את פלוני לעבד, לאשה: ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים (בראש׳ כז לז). ויעש יעקב כן וימלא שבע זאת ויתן לו את רחל בתו לו לאשה (סס כט כח). וידבר חמור אתם לאמר שכם בני חשקה נפשו בבתכם תנו נא אתה לו לאשה והתחתנו אתנו בנתיכם תתנו לנו ואת בנתינו תקחו לכם (סס לד ח-ט). ויואל משה לשבת את האיש ויתן את צפרה בתו למשה (שמות ב כא). ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה (יהוש׳ יה יו). ויאמר אביה אמר אמרתי כי שנא שנאתה ואתננה למרעך (שפט׳ יה ב). — נתן שאלת פלוני, מלא את בקשתו: ויען עלי ויאמר לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שלתך [1] אשר שאלת מעמו (ש״א א יז). והתענג על יי׳ ויתן לך משאלת לבך (תהל׳ לז ד). ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם (סס קו יה). הוא עזרא עלה מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה אשר נתן יי׳ אלהי ישראל ויתן לו המלך כיד יי׳ אלהיו עליו כל בקשתו (עזרא ז ו). — ומאויים ותאוה: אל תתן יי׳ מאויי רשע (תהל׳ קמ ט). מגורת רשע היא תבואנו ותאות צדיקים יתן [2].

---

1) [כך הכתיב, והקרי ש א ל ת ך.]

2) [כלו׳ הנותן, והוא יי׳, ע׳ רש״י וראב״ע. ויש מנקדים יתן.]

כאש והצרים נתצו ממנו (נחו' א ו). — ב) נתך זהב או כסף באש, נמס ונהיה כמים מחֹם האש zerschmelzen; être fondu; to melt. ובמליצה לאנשים: וכנסתי אתכם ונפחתי עליכם באש עברתי ונתכתם בתוכה (יחזק' כב כא; גם כד יא). — ובמשנה, נתך הבשר, נמק ונמס בכח האש: נ י ת ך הבשר (של הפרים הנשרפים) אין השורף מטמא בגדים (זבח' יב ו). — ובסהמ"א: על כן הגליתנו ובגוים זריתנו ובשאון מי המלכויות צוללנו וכהתוך כסף בתוך כור באשם כן נ ת כ נ ו וכמוץ הרים כן רודפנו (רסע"ג, תפי' ה' ספתי). כהתוך כסף בתוך כור נ ת כ ת לוהטים סבוה עובדי חמן ומסכת (ר"י אבן אביתור, אלהים אמן). שמה הברקים יופיעו והרעמים יריעו והעננים סוככים והגשמים נ ת כ י ם רביבים ורסיסים וחזיזים וטלים מלקושים ושעירים ונוזלים (רמב"ע, אגרי מי בן מקין).

—הפעי, התכתי, התיכו, להנתיך, תתיכני, יתיכני,—התיך כסף או זהב וכיוצא בזה באש, חממו באש עד שנמס ונהיה כמים schmelzen; fondre; to melt: התיכו עבדיך את הכסף הנמצא בבית יי' (מ"ב כב ט). קבצת כסף ונחשת וברזל ועופרת ובדיל אל תוך כור לפחת עליו אש להנתיך[1]) כן אקבץ באפי ובחמתי והנחתי והתכתי אתכם (יחזק' כב כ). ויתיכו את הכסף הנמצא בבית יי' (דהי"ב לד יז). — וחלב: הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני (איוב י י). — ובתו"מ: הזה עליהן (על כלי מתכות) ונשברו בו ביום ה ת י כ ן וחזר והזה עליהן שנית (ר' אליעזר, כלים יד ז). כלי מתכת שנטמא ונשבר והתיכו ושנה עליו בו ביום (ר' אליעזר, תוספתי אהל' ד יד). צורף נחשת זה מתיך נחשת (תוספתי כתוב' ז יא). ה מ ת י ך אבר חייב משום מבשל (ר"י בר חנינה, ירוש' שבת ז ב). ה מ ת י ך כוס לע"ז נאסר מיד (שם ע"ז ג י). — והתיך בשר: המת שהתיכו הרי זה טמא חתכו והתיכו הרי זה טהור (ר' אלבו, שם נזיר ז ב). מה עשה הקב"ה הכה את אלהיהם עמהם וכו' של כסף ושל זהב ושל נחשת ה ת י כ ן כשם שהיו מתחילתן (מד"ר שמות טו). — ובסהמ"א: מצות הנשרפים היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו וכו' ומתיכין את הבדיל ואת העופרת וכיוצא בהן והוא זורק לתוך פיו והיא יורדת ושורפת את בני מעיו (רמב"ם, הלכי סנה' טו ג). כלי זכוכית שנטמאו ונשברו טהרו ככל הכלים ואפילו ה ת י כ ן ועשה מהן כלים אחרים אינם חוזרים לטומאה (הוא, כלים יב י). — ואמר המשורר: ועשה כנגדו מצלעיו לעזר לו להשאיר כתבניתו ודמיון הויותיו כחלב להתיכו בשליא להקפיאו (רמב"ע, בשם אל).

[1]) [השבע' והפש' גרסו להנתך, עי' פב"א.]

—הפעי, התכו,—התך הכסף וכדומ', שהתיכוהו: כהתוך כסף בתוך כור כן תתכו בתוכה (יחזק' כב כב). — ובתו"מ: ומועלין בהן בבית הדשן עד שיותך הבשר (מעי' ב ג).—וביכוני מהתך במקום מתך: חלב מ ה ו ת ך וקרבי דגים שנמוחו אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק (שבת כא).—ובסהמ"א: כי כל מורכב מהפכיים יתחייב שיופסד ויותך אל יסודותיו אשר מהם הורכב (ר' דוד מכוקא, זכות אדם 4). שומן מ ה ו ת ך שהותך לפני הפסח במחבת של חמץ (הלבוש, או"ח תמז ס). אבל שומן מ ה ו ת ך אסור לטגן ממנו בפסח משום הכלי מחבת וכו' שהיה בלוע מחמץ (לנדא, האגור תסים). —ואמר המשורר: ועוד התכו בשאול בארץ המון מיני פנינים וכל אבן יצוקה משוכותיו (רמב"ע, בשם אל).

נתן[1]), ממנו נתן, נתין, מתן, מתנה, מתת, *נתינה, *נתינות.

נָתַן פ"י, נתן, נתנה, נתת, נתתה, תתה (בהשמטת הנון), נתת, נתתי, נתנו, נתנו, נתתם, נתנו, נתנך, נתנני, נתתיו, נתתיהו, נתן, נותן, נתנך, נתון, נתונים, נתנים, נתנות, נתון, נתן, נתן, נתן־, תת, לתת, לתת־, לתתן, תתי, תן, תן־, תנה, תני, תני, תנו, תנהו, תננה, תנם, יתן, יתן־ ויתן, תתן, יתננו, יתנך, אתן, נתן, נתן, נתנה, נתנה, תתנו, תתנו, תתנהו, תתנום, יתנו, יתנו, יתנהו, יתנוהו, יתנום,—א) מסר דבר מידו ליד פלוני: geben, donner; to give: וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה וישלחה (בראש' כא יד). ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר חתמך ופתילך ומטך אשר בידך ויתן לה ויבא אליה ותהר לו (שם, לח יח). וביום השמיני יקח לו שני תרים או שני בני יונה ובא לפני יי' אל פתח אהל מועד ונתנם אל הכהן (ויקר' יה יד). ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישתו עליו ונתן לכהן את הקדש (שם כב יד). ושאלו לך לשלום ונתנו לך שתי לחם ולקחת מידם (ש"א י ד). וישאל לו ביי' וצידה נתן לו ואת חרב גלית הפלשתי נתן

[1]) [בכנע' יתן (י' במקום נ'); בארמית הקדומה נתן, ובעתיד: ינתן, יתן, וכעין זה בנבטית ובתרגומים. בסור' נתל; באשור' נדאנ, וגם בעתיד אתן.]

בנתינה ולנכרי במכירה (ר' יהודה, שם). — ד) *מס שצריך לתת לשלטון וכמו"כ הטלות שהקהל מטיל על כל אחד מהיחידים: שהנתינות אשר נתנו ליטא לעסק הנ"ל וכו' עולה יותר מסך חלק י"ד (פנקס ליטא מסכת תמא, האסיף תרכ"ד 159). ואנשי הכת הזאת יהיו פטורים מכל המסים והנתינות אף כי קצתם יעמדו לפני המלך לקבל פרס (דברי ריבות, כב מז: כ"י סטנוב). גודל הכבדות מהנתינות אשר הושמו על הבתים (חוצה"ס ד' 626, פנקס קראקא, קסג). סעד לעמוד הדין לשפוט יתום וריב אלמנה כצעקתה הבאה אלינו להקל מעליה' עול משא הנתינות אשר הועמס עליהם עד היום הזה ונדרשנו לאשר שאלונו ועשינו מהיום ומעלה לחוק שהיתומים לא יתנו כי אם משני שלישי' מערך ויכולת שלהם ולא יתנו לשום נתינה הן תוך הקהלה וכו' או נתינות המדינה (פנקי ק"ק במברג 7). בתחלה נתינות רבות למלך צרפת וכו' צותה הקסרית יר"ה לתת לה כפי שנתנו למלך צרפת ועוד נתינות אחרות (ר' זרח איכדליץ, אור לישרים, הובא בספר דבר לאגרת מסלת, מק"כ, ח). — *נשיאה ונתינה, — עי' נשיאה.

***נְתִינוּת**, ש"נ, — א) סגולת הנתין, העבד: איזו היא (אלמנת) עיסה כל שאין בה לא משום נתינות ולא משום ממזרות (תוספת' קדוש' ה 3). שאין תלמוד לומר אטהר אתכם אלא אפילו מן הנתינות ואפילו מן הממזרות (ר' יוסי, שם 7). כל שאין בה לא שתוק ממזרות ולא שתוק נתינות ולא שתוק עבדי מלכים ולא שתוק חלל (קדוש' יד:). — ב) סגולת מי שהוא נָתִין מדינה מהמדינות, שקבל עליו נְתִינוּת פלונית.

***נְתִיצָה**, ש"נ, — שה"פ מן נָתַץ: הרי הן (הנגעים) באין על ביתו חזר בו טעון חליצה ואם לאו טעון נתיצה (תוספת' נגעים ו 7). חומר בחליצה מבנתיצה ובנתיצה מבחליצה וכו' בנתיצה נותץ את האבנים שיש בהן נגע ואת האבנים שאין בהן נגע (שם י). את שיש לו נתיצה יש לו טומאה את שאין לו נתיצה אין לו טומאה פרט לתנור של אבן ושל מתכת (ספרא, שמיני ח י). האבן שבזוית בזמן שהוא חולץ חולץ את כולה ובזמן שהוא נותץ נותץ את שלו ומניח את של חברו נמצא חומר בחליצה מבנתיצה (נגעי' יג 3). ונתץ את הבית אפילו בשעת נתיצה קרוי בית (יבמות קג:). — ובסהמ"א: וההריסה היא הנתיצה כמו הרס בעברתו (תשו' תלמידי מנחם על דונש, ערך סגר). אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה (רש"י, ויקר' יד מה). כלם ענין אחד והוא ענין ההריסה והנתיצה (רד"ק, השרש', פרץ).

***נְתִיקָה**, ש"נ, — שה"פ מן נָתַק: אתקנך בתשובה ממקום שנתיקתך שם תהיה תקנתך (ר"מ בר ילמק, מד"ר שה"ש, שימני). ממקום נתיקתו תהא תקנתו (פסיק דר"כ, שובה, קסג.).

***נְתִישָׁה**, ש"נ, — שה"פ מן נָתַשׁ: אם טוב לנתש ולאבד מקור מים חיים המיועדים לתרופה וכו' הטוב להיותם לאבוד ולנתישה (דונש על מנחם, היעזב). כל נתישה ונטישה הוא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ (רש"י, יחזק' יט יב). הנתישה הגדולה הזאת לא היתה אלא בחמה ובקצף (רד"ק, שם). — ואמר המשורר: אשר הציף צלוליה ודלה פניני מעמקיה ומשה אשר שם תוצאותיה והעמיד גבוליה עמד מאין נתישה (רשב"ג, הלפור או דרור).

נתך[1], ממנו נָתַךְ, *מַתֶּכֶת.

נָתַךְ, פ"ע, תִּתַּךְ, יִתְּכוּ, — כמו שָׁפַךְ, בפרט דבר חם מאד, רֹתח, כמו עֹפרת שנהיה כמו מים בכח האש; ובהשאלה, נִתַּךְ הכעס, על מקום פלוני, נשפך, sich ergiessen; se deverser: to be poured out. כן תִּתַּךְ חמתי עליכם בבאכם מצרים (ירמי' מב יח). וַתִּתַּךְ חמתי ואפי ותבער בערי יהודה ובחוצות ירושלם (שם מד ו). ולא תִתַּךְ חמתי בירושלם (דהי"ב יב ז). וַתִּתַּךְ חמתי במקום הזה ולא תכבה (שם לד כה). — וצעקותיו של פלוני: כי לפני לחמי אנחתי תבא וַיִּתְּכוּ כמים שאגותי (איוב ג כד). — והאלה והשבועה: וַתִּתַּךְ עלינו האלה והשבועה אשר כתובה בתורת משה עבד האלהים (דני' ט יא). — והחלטה וכדומ': ונחרצה תִּתַּךְ על שומם (שם כז).

— נפעל, נִתַּךְ, נִתְּכָה, נִתַּכְתֶּם, נִתֶּכֶת, — א) נִתַּךְ מטר על הארץ וכדומ', נשפך: ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נִתַּךְ ארצה (שמות ט לג). עד נִתַּךְ מים עליהם מן השמים (ש"ב כא י). — ובהשאלה, הַכַּעַס וכדומ', ובפרט דבר חם, רֹתח, שנמס ונהיה כמים ונשפך: הנה אפי וחמתי נִתֶּכֶת אל המקום הזה וכו' ובערה ולא תכבה (ירמי' ז כ). כאשר נִתַּךְ אפי וחמתי על ישבי ירושלם כן תתך חמתי עליכם בבאכם מצרים (שם מב יח). חמתו נִתְּכָה

---

[1]) רק עבר'. וי"א כי דומה לו באשור' נתכ, במשמ' נזילה. והוא דומה לעבר' שפך נ"ש, ת"פ. בפרט דבר חם מאד, רתח, כמו עפרת שנהיה כמו מים בכח האש.

דרכך בסירים וגדרתי את גדרה ונתיבותיה לא תמצא (הושע ב ח). גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה (איכ׳ ג ט). —ובהשאלה, נתיב בים: הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה (ישעי׳ מג יו). —נתיבות האור: איזה הדרך ישכן אור וחשך אי זה מקומו כי תקחנו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו (איוב לח יט-כ). —ובהשאלה במוסריות, הדרך שאדם הולך בה, אופן מעשיו ומנהגיו של אדם בחייו ועם הבריות: דרך שלום לא ידעו ואין משפט במעגלתם נתיבותיהם עקשו להם (ישעי׳ נט ח). ויכשלום בדרכיהם שבילי עולם ללכת נתיבות דרך לא סלולה (ירמי׳ יח יח). נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי (תהל׳ קיט קה). ואתה ידעת נתיבתי בארח זו אהלך טמנו פח לי (שם קמב ד). בני אל תלך בדרך אתם מנע רגלך מנתיבתם (משלי א יח; גם ג יז; ז כה; ח כ; יב כח). ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבתי חשך ישים (איוב יט ח). המה היו במרדי אור לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבתיו (שם כד יג). — נתיבות עולם, דרכי החיים המקובלים מאז: כה אמר יי׳ עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם אי-זה דרך הטוב ולכו בה (ירמ׳ ו יו). —בית נתיבות: בראש מרמים עלי דרך בית נתיבות נצבה (משלי ח ב). — ובספר יצירה, ל״ב נתיבות החכמה שבהן יצר היוצר את העולם: בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק יה יי׳ צבאות אלהי ישראל וכו׳ עשר ספירות בלי מה ועשרים ושתים אותיות (ספ׳ יצירה א א-ב). — ואמר המשורר: לאלהינו נאמר בסבר לבבות נודע בשלשים ושתים נתיבות על כלם אותות כתובות כי זה אלהים אלהינו (כאב״ע, הוא יי׳ אלהינו). — בית נתיבות, פרשת דרכים, המקום שמשם מתפצלים נתיבות רבות;—והשתמשו בו בספרות החדשה במשמ׳ תחנה, בית שבו נחים הנוסעים ברכבת מסלת הברזל.

***נְתִיחָה**, ש״נ, — שה״פ מן נָתַח: דמי שירים יסוד הדרום וטעון הפשט וכליל למרום גלל הנתיחה טרפה בדבור שתיקה יפה ואימת צבור (ר׳ אליר ברי ילמק, תפלה תקה, סלים׳ ער״ה).

נָתִין, ש״ז, מ״ר נְתִינִים,—א) אדם נָתוּן לעבד עבודת מה במקום קבוע, בפרט עבדי בית המקדש בזמן שלאחרי גלות בבל [1]: וישבו הכהנים והלוים ומן העם והמשוררים והשוערים והנתינים בעריהם (עזר׳ ב ע). ומן הנתינים שנתן דויד והשרים לעבדת הלוים נתינים מאתים ועשרים (שם ח כ). והנתינים היו יושבים בעפל (נחמ׳ ג כו). — ונתונים: הנתונים [1] בכספיא המקום (עזר׳ ח יז). — ובתו״מ: מכירין ישראל נתינין וממזרים שביניהם ואין מכירין חללין שביניהם (ר׳ מאיר, תוספת׳ קדוש׳ ה ב). נתינין וממזרים טהורים הם לעתיד לבוא (ר׳ יוסי, שם ד). אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו׳ ובת ישראל לנתין וממזר (יבמ׳ ב ד). ממזרין ונתינין אסורין ואיסורן איסור עולם אחד זכרים ואחד נקבות (ר׳ שמעון, שם ח ג). על מנת שאני כהן ונמצא לוי לוי ונמצא כהן נתין ונמצא ממזר ממזר ונמצא נתין (קדוש׳ ב ג). נתינים דוד גזר עליהם (שלא יבואו בקהל) (רב חנא בר אדא, יבמ׳ עח:). בימי רבי בקשו להתיר נתינים אמר להם רבי חלקנו נתיר חלק מזבח מי יתיר (שם עט:). — ולנקי׳ *נְתִינָה: אלו נערות שיש להן קנס הבא על הממזרת ועל הנתינה ועל הכותית (כתוב׳ ג א). גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל (קדוש׳ ג יב). הבא על הנתינה יש לה קנס (ירוש׳ כתוב׳ ג א). — ב) אדם שהוא נחשב בדרך חקי לאזרח אחת המדינות Staatsangehöriger; sujet; subject: נהוג בדבור העברי וכבר השתמשו בו הרבה בספרות החדשה.

***נְתִינָה**, ש״נ, — שה״פ מן נָתַן, — א) במשמ׳ מסירה: כתבו (את הגט) על קרן של צבי חתכו חתמו ונתנו לה פסול שנאמר וכתב ונתן מה נתינה בתלוש אף כתיבה בתלוש (תוספת׳ גיט׳ ב ד). יושבין היינו וחוזרין בדברי תורה מן התורה לנביאים ומן הנביאים לכתובים והיו הדברים שמיחים כנתינתן מסיני (ירוש׳ חגי׳ ב א). יש לבעל פירות עד שעת נתינה (ב״מ יע.). — ב) במשמ׳ הַנָּחָה, שימת דבר במקום מן המקומות, נתינת תפלים: הלכה כר׳ אליעזר בנתינה וכר׳ יהושע בחליצה (פב, ירוש׳ ברכ׳ ג א). — ג) כמו מַתָּן, מַתָּנָה: (כתוב) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי וגו׳ אין לי אלא לגר בנתינה ולנכרי במכירה וכו׳ לנכרי בנתינה מניין ת״ל תתננה ואכלה או מכור לנכרי נמצאת אומר אחד גר ואחד נכרי בין במכירה בין בנתינה (ר׳ מאיר, פסח׳ כא:). דברים כבתבן לגר

---

[1]) [לפי מסרת רז״ל היו מצאצאי הגבעונים שנתגיירו בערמה ושנתנם יהושע לחוטבי עצים ושואבי מים למקדש יי׳ (יהוש׳ ט כו). ובעין זה נאמר על הלווים: נתונים נתונים המה לו (במדב׳ ג ט; גם ח יו; יט).

[1]) כך הכתיב, והקרי נתינים.

חווה וזה רופא וזה מנתח על דרך הדמיון (ר״י ה״ל, כוזרי ד ל). הרופא המנתח על גב המזבח כשה לעולה עקדני (יל״ג, כל שירי ה, גם זו לטובה). גם עליך תרדמה עזה הפילו ומאכלת המנתח הורמה גם עליך (שם, מנשרי החזה).

— פעו', ״נֻתַּח, מְנֻתָּח, — שנתחוהו, שחתכו אותו נתחים נתחים: אם תועדנה זו לזו תני את בנך והוא חבוי מנותח נתחים (ר״א קליר, אם אתכלכלה, קינ' לת״ב). והכלות לבושות שנים מעולפות בזרועות חתנים מנותחות בחרב ובידונים (הקריפו ממני, שם). שריד מהפיל שים מעקה ופדה פטר רחם בהפתח ושגר בהמה יקדשון ויפדה הרכש או ינותח (רקע״ג, אם יי' אלהיך, תרי״ג מצות). ואילו חיו אותן העופות השחוטות המנותחות לא היה אומר והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזורים האלה (תסוני דונש על רסע״ג 7). — ובהשאלה, מחלקי הספר: ומעתה נתחיל החלק הראשון מנותח לשני נתחים בנזכר (ר״ד מרוק', זכות אדם, פתי').

—הפע', ״הִנְתִּיחַ, — סדר וערך את הנתחים: סדרו לפני נתחי הבהמה לנתחיה וכו' הנתיחו כלומר ערכו הנתחים (רש״י, גיט' סז:).

—התפ', ״הִתְנַתֵּחַ,—כמו נֻתַּח במשמ' העקרית: ואחרי בן ימות מית' משונ' גם יומ' במית' אכזרי ויפגעו בו וינתחוהו ועודנו חי ומדי התנתחו יראו עיניו גלות ביתו ובניו וכו' (יוסיפון פט, פרנקפ').

נָתִיב, ס״ז סמי' נְתִיב, מ״ר נְתִיבִים, — דרך צר, Pfad; chemin, sentier; path.: טמון בארץ חבלו ומלכדתו עלי נָתִיב (איוב יח י). נָתִיב לא ידעהו עיט ולא שזפתו עין איה (שם כח ז). — ובהשאלה, בעין רצועה של אור בים: אחריו (של הלויתן) יאיר נָתִיב יחשב תהום לשיבה (שם מא כד). — ובמליצה, עשה נָתִיב להכעם וכדומ', שילך למקום הרצוי: יפלס נָתִיב לאפו (תהל' עח נ). — הדריכו בנְתִיב המצוות וכדומ': הדריכני בִּנְתִיב מצותיך כי בו חפצתי (שם קיט לה). — נְתִיב הצדקה: בארח צדקה חיים ודרך נְתִיבָה[1]) אל מות (משלי יב כח). — ובתו״מ: התורה אומרת באי זה נתיב אני מהלכת אהלך בִדרכן של עושה צדקה (מד״ר שמות ל). — ובמשמ' דרך העולם, מנהגו, חק הקבוע בטבע שאינו משתנה: אחינו המיוגעין המדוכאין באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת זאת היא עומדת לעד נתיב הוא מששת ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו כמשתה ראשונים כך משתה אחרונים (יהודה בר נחמני, כתוב' ח:). — ובסהמ״א: ואני עתיד לבאר לך דמיונות בשער השני מן הספר הזה כשתתנהג בהם ותלך בנתיביהם יקל עליך הדבר בעזרת האל יתברך (ר״י א״ת, חו״ה, היחוד י). — ואמר המשורר: וארץ משבצות זהב לבושה ומשי כתנותיה ופסים וישרו כל נתיביה לצועד ושכו בבקעות הרכסים (רמב״ע, הרים מכ). ראו עוברי נתיבי היש כאב כבאבי הדפני אבי טרפני לביא (ראב״ע, איך אזלת). היאמר לבית תְהלה תהִלה ונתיב לא ידעו איש מסלה ובית בו מצורעים ונכפים היקרא כמו זה בית תפלה (ר״י זכאריה, תעסוקי יג, 144 הוצ' דודזון). — ואמר הפיטן: מארבים על דרכים יושבים לגזול לכל עוברי נתיבים (תרתק מחבורת גנבים, יוצ' א שבועי'). — ״נְתִיב הוראה: דרש נא בן אמתך אלהים וחון פעליך ובנתיב יראתך נחני (ר״י הלוי, אלהים שפרתיך). — נְתִיב ערמה: כי אעבור נתיבי ערמה שלום באהלי יהיה ולי יצוה עצמה צורי וגואל (ראב״ע, אמרו בני). — נתיב שוא: יעמיד עלי חסדו מתניו הוא יאזרם יעזוב נתיב שוא ועוניו הוא יכפרם (הוא, אל אמת). — נְתִיב החלבי, כמו מסלת החלב, שם לקבוצת כוכבים: היותר נפלא ביניהם הוא ציור הכוכב הנקרא נתיב החלבי בתוכו נראה ע״י קני הבטה המון כוכבים קטנים אין מספר במראה חלב (יאוועל, למודי הטבע א א, ע:).

נְתִיבָה, ס״נ, כנ', נְתִיבָתִי, נְתִיבָתָם, מ״ר נְתִיבוֹת, כנ' נְתִיבוֹתַי, נְתִיבוֹתָם, נְתִיבוֹתֶיהָ, נְתִיבוֹתֵיהֶם, — כמו נָתִיב, דרך ללכת בו ממקום למקום: בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות והלכי נְתִיבוֹת ילכו ארחות עקלקלות (שפט' ה ו). והולכתי עורים בדרך לא ידעו בִּנְתִיבוֹת לא ידעו אדריכם (ישעי' מב יו). וקרא לך גדר פרץ משובב נְתִיבוֹת לשבת (שם נח יב). לכן הנני שך

[1]) [„ההא רפה והיתה ראויה במפיק", רד״ק בשרשיו וכן במכלול. וריב״ג בשרשיו מפרש נתיבה כמו תאר: ר״ל הדרך הנהוג. וכן ר״ש פרחן בשרשיו: כלו' הדרך הסלולה אינה מסוכנת. אולם לא מצינו שמוש זה בשום מקום. והתרגומים תרגמו נתיבה במשמ' רשע, עָוֶל, וכדומ'. השבע': ὁδοὶ δὲ μνησικάκων εἰς θάνατον וכן הוולג': iter autem devium ducit ad mortem והפש': ואורחא דאכתנא למותא. וכן בתרגום תחת „דאבהתנא" או „דעותנא" של הדפוסים. אפשר שגרסו ודרך נתעב (או נתעבים) אל מות. עי' שד״ל אצל י' לוי במלונו על התרגומים, 28; פרלים Analekten, 87.]

בהמות וחיות קרוצים נתחים ערוכים על העצים (פיל סימוד ליוס ח). —ב) °כל אחד מאברי הגוף: עצמי יכביון אלה על אלה ונתחי יהמיון קצתם על קצתם ואף אני במו פי אקונן על כלם (מכמס ב"ם, חגרי לחסדלחי הכסיח). נעמו בראות הדרת פניו עונים יום אותו רואות עד כי אוו נתחי כל איש אלו יהיו כלם רואות (רמב"ע, תרסיסח סמב). אתוה שדי מנתחי אשר בידו נפש כל חי (ר"י הלוי, סס חלהים). אני ישן ולבי ער והנה נתחי נצבו לריב כצרים וקם עין אלי אזן ולשון והרחיב פה ונשא קול והרים (רחב"ע, חדסים מעסי חל). ונעשה כים לביצים עם גידים מתוחים למשוך בהם תמצית כל הנתחים להיות זרע המוליד (ספר הכמלח, מיוחס לרמב"ס, יע). ינצחו בך הכוחות הפועלים על הנפעלים ותכונת כל נתחיך תכונה שלמה המשרתים והמושלים (רס"ע פלקירח, המבקש כד). כל מי שעצר בתאותו ואסר את קיבתו רבו שבחיו והביא לידי בריאות כל נתחיו (ר"י זבחרה, סעסועי הול' דודזון מ 84). עיניה כיונים ולחייה כשושנים ושפתותיה כחוט השנים ושניה כפנינים ושני שדיה כשני רמונים ולא אוכל להלל כל נתחיה כי קצרה לשוני משבחיה (סס יג 134). והוא (זרע האדם) דם תאות איש תמשכהו ומכל הנתחים תקבצהו (הוח, בתי הנפש לה). ושמו אל (את הלב) גביר על כל נתחיו ועורקים דופקים המה שלוחיו (סס קס). — ובהשאלה, פרק או חלק מחלקי הספר וכדומ': וכל חלק וחלק מן החמשה הנזכרים ינתח לשני חלקים והנתח הראשון מהחלק הראשון לבד יפרד והיה לששה פרקים ומעתה נתחיל החלק הראשון מנותח לשני נתחים כנזכר בנתח הראשון נגית בו הספיקות הנופלות על צד המחייב וכו' בנתח השני נגית הדמויים הנופלים על צד השולל (ר"ד מכוקח, זכות חדס פתיחי). — חלק וחלוקה: והנה התבאר בהפך מזה וכו' לכן כל אלה הנתחים[1]) הם שוא ונשאר שכל הנפשות הם אחת בעצם ובמספר הרבה במקרה הנושאים (ר' הלל מוירונח, תגמי הנפש ח:). א"כ כהבטל זה הנתח מן ההבדלים ונשאר בהכרח הנתח האחר כלומר שיש לבחירה שום שורש ראשון וכו' (הוח, סס, גי עניניס נוקפיס מה:).

נָתַח, קל לא נמצא.

— פעי', נִתַּח, אֲנַתְּחֶהָ, תְּנַתֵּחַ, וַיְנַתַּח, יְנַתְּחֵהוּ, יְנַתְּחֶהָ, יְנַתְּחֵהוּ, — נִתַּח את הבשר וכדומ', חתך אותו נְתָחִים, נתחים, in Stücke schneiden; couper en morceaux; to cut in pieces: ואת האיל תְּנַתֵּחַ לנתחיו (סמות כט יז). ואת האיל נִתַּח לנתחיו (ויקר' ח כ). והפשיט את העולה ונִתַּח אתה לנתחיה (סס ח ו). ויקח את המאכלת ויחזק בפילגשו וַיְנַתְּחֶהָ לעצמיה לשנים עשר נתחים (ספטי' יט כט). ואחז בפילגשי וָאֲנַתְּחֶהָ ואשלחה בכל שדה נחלת ישראל (סס כ ו). ויקח צמד בקר וַיְנַתְּחֵהוּ וישלח בכל גבול ישראל (ש"ח יח ז). ויבחרו לנו הפר האחד וִינַתְּחֻהוּ וישימו על העצים ואש לא ישימו (מ"ח יח כג). — ובתלמ': עולה שעלתה חיה לראש המזבח תרד שחטה בראש המזבח יפשיט ומנתח במקומה (זבחי' ע ז). יכול יהא מפשיט אבר אבר וינתח תלמוד לומר העולה מפשיט כלה ואחר כך מנתחה (ספרח, ויקר', כדבה ד ה). יכול ינתח נתחיה לנתחיהם תלמוד לומר אותה (סס). — ובהשאלה נִתַּח את פלוני, נִתֵּק דבר מפלוני, טרף ותפס דבר מידו: שנים שנתעצמו זה בזה ואמר אחד מהן לחבירו אם לא באתי מיכן ועד יום פלוני יהא לך בידי כך וכך הגיע זמן יתקיים תנאו דברי ר' יוסי אמר ר' יהודה היאך זוכה זה כדבר שלא בא לתוך ידו אלא ינתחנו[1]) (תוספתי ב"מ ח יו). מישכן לו בית ומישכן לו שדה ואמר לו אם לא נתתי לך מיכן ועד יום פלוני אין לי בידך כלום היגיע זמן ולא נתן יתקיים תנאו דברי ר' יוסי אמר ר' יהודה היאך זוכה זה בדבר שאינו שלא אלא ינתחנו[1]) (סס יז). —תפס דבר מיד פלוני בשוק בשביל חוב, בהבדל מן למשכן שהוא תפיסת חפץ בשביל חוב מתוך הבית: (המלוה את חבירו והגיע זמן ולא פרע לו) לא ינתחנו אלא בבי"ד (סמוחל, ב"מ קיג.). — ובסהמ"א: אם מותר למלוה לנתח כלי הלוה מידו אם מצאו בחוץ וכו' אם היו בידו של לוה כלים והוא עומד בחוץ שומטן (שלית בי"ד) ומנתחן מידו ונותנן ביד המלוה (התרומות ח ג). — °מְנַתֵּחַ[2]), במלאכת הרפואה, מי שעוסק בנִתּוּחַ גופות בע"ח, או מי שאומנותו בכך Chirurg(ien); surgeon: מפני שהספרים ההם היו יודעים אותם היחידים מבני אדם יקרא זה

---

[1]) עי' שטינשנידר, שם עמ' 23.

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ, וכך ברוב ספרי הדפו', ובקטע כ"י גני' וכמו"כ בקצת דפוסים יתננו. [והכונה: יתפום ויוציאנו מידו. ועי' כסף משנה, הלכ' מכיהה יא ד; מנחת ביכורים על התוספת' במקומנו.]

[2]) נשמט ממקומו בכרך הששי.

את הראשון (ר׳ לוי, שם ויקרי יב). לאחד שכיבד את המלך והביא לו דורון חרב חדה אמר המלך התיזו את ראשו בה אמר לו אותו האיש אדוני המלך במה שכיבדתיך בה אתה מתיז את ראשי (שם דברי ט). אם יאמר לך אדם תן נפשך על קידוש השם אמור לו אני נותנה ובלבד שיתיז ראשי מיד לא כדורות של שמד שהיו נותנים כדוריות של אש תחת בית שיחיהם (ר׳ חייא בר אבא, פסיק׳ דר״כ ויהי בשלח י). התיז את ראש רשב״ג ונתלכלך לשונו בעפר (מד״ר שה״ש ד, הול׳ גריננהוט). —והתיז ראש החבית: מביא אדם את החבית של יין ומתיז ראשה בסייף ומניחה לפני האורחים בשבת ואינו חושש (רשב״ג, שבת קמו.). —ובסהמ״א: ויברח תמתיאום ויתחבא באחת הבורות ולא נמצא וימצאו את אחיו וכו׳ ויצו יהודה ויתיזו את ראשם (יוסיפון, קמה). ויתיזו את ראש ניקנור ואת זרועו אשר נטה אל ההיכל (שם קסג). שתי דרוסות הן אחת שהתיז אותה כדרך שהוא מתיז בסייף (תלמידי ר׳ יהודאי גאון, הלכ׳ פסוק׳ 142). הוליך והביא (את הסכין) עד שחתך הראש והתיזו שחיטתו כשרה (רמב״ם, שחיטה ג ט). שכל מי שיבא לפניו בעלילה כזו יתיזו ראשו בחרב (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה 40). —התיז דבר בקנה וכדומ׳, עשה שינתז הדבר ממקומו ע״י הכאה חזקה במקל וכדומ׳: היתיז (העכו״ם) את הצירעה (מיינו של ישראל) בקנה או שהיה מטפח על פי חבית מרותחת (ע״ז ד י). קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין שבאשרה יתיז בקנה (מעיל׳ ג ה). כשתי מקלות המתיזות זו את זו (ר׳ חנין, סנהי קב.). —התיזה הבהמה צרורות וכדומ׳, עשתה שינתזו מתחת הרגל ע״י בעיטה בארץ וכדומ׳: היתה מהלכת ברה״ר ובעטה והתיזה והזיקה (ר׳ ירמי׳, ב״ק יט.). וחזיר שהיה נובר באשפה והתיז והזיק משלם נזק שלם (שם יז:). —ובסהמ״א: בעטה בארץ ברשות הניזק והתיזה צרורות מחמת הבעיטה והזיקו וכו׳ ואפילו היתה מהלכת במקום שאי אפשר לה שלא תתיז ובעטה והתיזה (רמב״ם, נזקי ממון ב ו). —*והתיז דם וכדומ׳, על דבר, עשה שיזדרק בכח: השוחט והתיז דם על הדלעת (חול׳ לו.). שמטילות (בנות ציון) מור ואפרסמון במנעליהן ומהלכות בשוקי ירושלם וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתיזות עליהם ומכניסות בהן יצר הרע (שבת קנב:). —ב) בהברת האותיות, *התיז האות, הגה אותה בהברה ברורה, חזקה, באופן שנשמע היטב צלצול האות: צריך להתיז (הזין שבמלת למען תזכרו (ר׳ לוי בר סיסי, ירוש׳ ברכ׳ ב ד). צריך להתיז[1]) כי לעולם חסדו (שם). —ובסהמ״א: ויתיז הה״א של הארץ (דקדוק יפרח, שער המזון קג:). — ואמר המליץ: ומן הצבועים הדומים לפרושים המחפים ראשיהם ומראים טליתיהם וציציותיהם ומאריכין בד׳ של אחד וצ׳ מציצית ומתיזים ז׳ (ר״י זבארה, שעשוע׳ הול׳ דודזון, ו 63).

—הפעי, התז הותז, יתז, יותז, — התז ראשו, שהתיזוהו בחרב וכדומ׳: לראש שכבר הותז בשחיטה (ספרא, ויקרי ד ו). וכן בהמה וחיה אינן מטמאין עד שתצא נפשם הותזו ראשיהם אף על פי שמפרכסים טמאין (אהל׳ א ו). וכל מי שהוא אוכל ואינו מברך את המלך יותז ראשו בסייף (ר׳ שמואל בר יצחק, מד״ר ברא׳ ט). —ובסהמ״א: נשברה מפרקתו (של המת) ורוב בשרה עמה או שנקרע כדג מגבו או שהותז ראשו או שנחלק לשני חלקים בבטנו הרי זה מטמא (רמב״ם, טומאת מת א טו).

נתח[2]), ממנו נתוח, נתח, נתח, נתיחה.

נתח, ש״ז, מ״ר נתחים, ככי נתחיו, נתחיה, —א) נתח בשר וכיוצא בזה, חלק חתוך מהשאר, Stück; morceau; piece: ורחצת קרבו וכרעיו (של האיל) ונתת על נתחיו ועל ראשו (שמות כט יז). וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים (של העולה) את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש (ויקרי א ח). ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר (שם ח כ). ואת העולה המציאו אליו לנתחיה ואת הראש (שם ט יג). ויקח את המאכלת ויחזק בפלגשו וינתחה לעצמיה לשנים עשר נתחים וישלחה בכל גבול ישראל (שפטי יט כט). אסף נתחיה (של הסיר) אליה כל נתח טוב ירך וכתף (יחזקי כד ד). סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה לנתחיה לנתחיה (שם ו). — ואמר בן סירא: בעלותו על מזבח הוד ויהדר עזרת מקדש בקבלו נתחים מיד אחיו והוא נצב על מערכות (ב״ס גני׳ נ יב). ובתלמ׳: יכול ינתח נתחיה לנתחיהם תלמוד לומר אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחיהם (ספרא, ויקרי נדבה ד ה). נתחים שהיו בכלל הפשטה (שם ו). — ואמר הפיטן: ואם כל

---

[1]) [את הסמך בחסדו שלא ישמע כמו שין-חשדו.]

[2]) רק בעבר׳, ואולי קרוב לחתך בחלוף כ״ף בנו״ן, ומסרס.

מצרורורו' המנתזין מתחת רגלי הבהמה בשע' הילוכה (פו״ע פו״מ, כזקי ממון סל׳ ג). — ב) פ״י, נִתֵּז בקרדֹם, בקע בו בבת עד שיִתְּזוּ צרורות וכדומ': מעשה במערה של שיחין שהיו מחזיקין בה טומאה ובדקו עד שהגיעו לקרקע שהיתה חלקה בצפורן ולא מצאו לימים נכנסו בה פועלים מפני הגשמים ונתזו בקרדומותיהן ומצאו מכתשת מליאה עצמות (ר׳ יוסי, כ״ס סח.). — והבהמה נִתְּזָה צרורות ברגליה: היתה מהלכת במקום (מלא צרורות) שאי אפשר לה אלא אם כן מנתזת (ר״ח בר ממל, ב״ק יט.).

—נפע', *נִתַּז, ניתז, — נִתַּז שֻׁבר מכלי, נִתְּזָה, בקעת מן העץ וכדומ', נתר ממקומו וקפץ למרחוק: היתה מהלכת כדרכה ברשות הרבים ודרסה על הכלי ושברתו וניתז הימנו חרס ושבר כלי אחר (תוספת׳ ב״ק ה ה). ניתזה בקעת מן העץ המתבקע הרי זה אינו גולה (ר׳ יהודה, שם מכית ב ח). הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה בקעת וטפחה על פניו ומת (ב״ק לג:). —ונצוצות: הנכנס לחנותו של נפח ונתזו[1]) ניצוצות וטפחו[1]) לו על פניו (שם). — והחרב: ולא עוד אלא שנתזה החרב מעל צוארו של קוסנתירו והרגתהו (ר׳ חניתר, ירוש׳ ברכ׳ ט ח). — ודם, משקה, וכל דבר נוזל, במשמ' נזרק בכח עז טפות טפות: דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות (חול׳ ו ו). דם חטאת שניתז על הבגד הרי זה טעון כבום (זבח׳ יא ח). מעשה בישמעאל בן קמחית שיצא לדבר עם המלך ערבי וניתזה צינורא מפיו ונפלו לו על בגדיו ונכנס אחיו ושימש בכהונה גדולה תחתיו (תוספת׳ יוה״כ ד כ). עריבה שירד דלף לתוכה הנתזין והצפין בכי יותן (שם מכשי׳ ב ו). העושה צפור במים הניתזין (מהצפור) ואת שבה אינן בכי יותן (ר׳ מאיר, שם ב יג). היתה טבולת יום מנערת את הקדרה בידים מסואבות ראתה משקין על ידיה ספק מן הקדרה נתזו ספק שהקלת נגע בידיה (טהר׳ ב ח). מי שהיה עומד ומדבר על שפת הבור ונתזה צינורא מפיו ספק הגיעה לבור ספק לא הגיעה (שם י ו). עברה בשוק של טבחים ספק ניתז עליה (דם) ספק לא ניתז עליה (נדה כח:). ר״א אומר כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמרו לו לר״א והלא נצוצות נתזין על רגליו ונראה ככרות שפכה (שם יג.). מעשה בצדוקי אחד שספר עם כהן גדול בשוק ונתזה צנורא מפיו ונפלה לכהן גדול על בגדיו (שם לג:). אמר לה בשלי אותו ונאכל יחד בשלה אותו וכשמרקה אותו כף נתזה טפה אחת מן הקדרה וכו' (מד״ז איכ׳ ו נוסח׳ ב). —ובסהמ״א: אם היו ניצוצות של מימי רגלים ניתזים על רגליו חייב לרחוץ ולשפשף אותם בידו (תסו' מעשה הגאונ' כא, הוצ' אפשטיין). שהקילות ארוך וניתז למרחוק (רש״י, שבת קב:). לא ימלא אדם כלי חרש מים ויצטנן בו שהמים נזחלים מדפניו אפילו כל מתכות אסור שמא ינתזו מים על בשרו (רמב״ם, שביתת עשור ג ז). וכן כ״מ שאפשר שינתז עליו דם נדתה כשתהלך ונמצא שם דם טמאה וכו' (הוא, אסורי ביאה ט ה). אבל אם נמצא הדם על שוקה ועל פרסותיה מבחוץ או מן הצדדין ואין צריך לומר אם נמצא מן הירכים ולמעלה הרי זו טהורה שאין זה אלא דם שניתז עליה ממקום אחר (שם). אבן שהכובס מכה עליה בגדים עד שיתלבנו צריך להרחיק אותה ארבע אמות מכותל של חבירו שבעת שהכובס מכה עליה המים נתזין ומזיקין לכותל (הוא, שכנים ט ה). במה דברים אמורים בבית הכסא הקבוע שאין ניצוצות ניתזות עליו (הוא, תפלין ד יח). לכך כשהיה אוכל לא היה נותן בנר חלב שניתז נצוצות על המאכל (ספי חסיד׳ תתרעה). ונשברה כד של חלב וניתז מן החלב על הקדרה על בשר (מרדכי, חולין תרע״ט).

—הפע' *הִתִּיז, יַתִּיז, —א) הִתִּיז הראש בחרב וכדומ', כרת אותו בכח עז והקפיצו ממקומו: מצות הנהרגים היו מתיזין את ראשו בסייף בדרך שהמלכות עושה (סנה׳ ז ג). התיז את הראש בבת אחת וכו' היה שוחט והתיז שני ראשין בבת אחת (חול׳ ב ג). השוחט בהמה טמאה לנכרי והיא מפרכסת מטמאה טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלות עד שתמות או עד שיתיז את ראשה (טהר׳ א ד). בשעה שתפס פרעה את משה חייבו להתיז את ראשו וקהתו החרב מעל צוארו של משה ונשברה (ר׳ ינאי, ירוש׳ ברכ׳ ט א). מעשה באשה שקבלה על בעלה לשלטון והתיז את ראשו וי״א אף התיז את ראשה (מד״ר ברא׳ כד). בשעה שתפסו את משה ותייבוהו להתיז את ראשו ירד מלאך מן השמים ונדמה להם בדמות משה (שם שמות א). לאחד שרגם אוהבו של המלך התיזו את ראשו כי למחר יעשה כך בי (ר׳ אבין, שם). למלך שהיה לו בן בית נאמן מצאו עומד על פתח חנויות והתיז את ראשו בשתיקה ומינה בן בית אחר תחתיו ואין אנו יודעים מפני מה הרג

[1]) כך בכ״י, ובנוסח' הדפו' ונתזה, וטפחה.

קודם הפשט ונתוח (כמי בר אבא, ציני כה.).—ובסהמ"א: ועשה וירד העיט ויורד העיט הוא תר וגוזל ששחט עם האיל והעז והעגלה ואמר כי אחר שחיטתה וניתוחה הֲחיה (תסוי דונס על לקע"ג 7). ההפשט והניתוח והולכת עצים למזבח כשירה בזרים (רמב"ם, ביאת המקדש ע ו). — ובחכמת הרפואה, חכמת הנתוח, חלוק גוף האדם לאבריו, Anatomie: שאין הפרש בין יצירת הזכר והנקבה אלא מה שיש בין הראות איבריהם והסתרם וכבר מבואר זה בניתוח שאיברי הנקבה כאיברי הזכר אלא שהם מהופכים אל פנים (ר"י א"ה, כוזרי ד כה). ומה שיש במשנה כתוב מהלכות טרפות ומומי בכורות וכו' וזכרון נתוח העצמות בקצרה מאד ובדברים מבוארים ביותר (שם ד לא). בנתוח מה שזולת הגלגלת וכו' בנתוח הלחיים והאף (קאנון א א ה א ג-ד). הקשורים המתוחים והמתרים יחשוב לו מי שאין לו ידיעה בנתוח שהוא עצב וגם אנחנו לא היינו יודעים אחד מהם לולי עסק הנתוחים שהתעסקנו בו (פרקי משה א). כשיהיה לו ידיעה בנתוח ישיג כל כלי גופו (ראב"ד, אמו"ר א ז). והנה מלאכת הרפואה היא צריכה יותר אל החוש ובפרט במה שיודע בה בנסיון ובמה שיודע בה מהנתוח ולזה היה השלמות בה יותר מאוחר (רלב"ג, מלחמת ה' ו א טו). אבל כפי הנתוח האמתי התאומים הֵם בשתי שליות (ר"י אברבנאל, תולדות א, שאלה ח). אמרו חכמי הנתוח כי במראה אשר חידשו הנקרא טילאיסקופיוו נראים ורדים דקים מאד (פתח עינים על עין יעקב, ברכי' סא.). היה רופא אחד מחודד וכו' בחכמת הנתוח והוא מצא דרך אמיתי שכל רופאי זמננו הודו לו (ר' טוביה כ"ץ, מעשה טוביה, בית חדש ב ג). בכמה חולאים רופא הזר בידיעת הנתוח תועה מדרך השכל לתלותם בכבד או בקיבה וכו' כי לא השיגו הרופאים הקדמונים עד אחר העיון הגדול לבעלי הנתוח יגעו ומצאו מה שהראשונים לא השיגו (שם ג ו). הדברים האלה נאמנו גם כן על ידי נתוח גוית הילד המת ועל ידי בדיקת כל איבריו הפנימים (ד"ר י' טוביס, ספר הדיפתיריה 50). — ובדקדוק, נִתּוּחַ המִלים Analyse(is): ובסופו פרק אחד לחנך את התלמיד בנתוח המלות ומה שנלוה אליו (ב"ז, הקדי תל"ע).

***נִתּוּץ**, ש"ז,—שם"פ מן נִתֵּץ: אז לראשי דורות נתוצו גודע עד שלא עשוי קרנותיו גדע (ר"א קליר, איכה את אסר, קינ' לת"ב).

***נִתּוּק**, ש"ז,—שם"פ מן נִתֵּק: ולא יזח לשון ניתוק ולשון ערבי הוא בדברי דונש בן לברט (רש"י, שמות כח כח). — ובחכמת הרפואה, הסרת עצם ממקומו, dislocatio [1]: וכאשר יהיה זה (השבר) בעצם סר ממקומו יקרא נתוק (קאנון א ג, א ד).

נָתוּן, — עי' נָתִין.

***נתז**[2], ממנו *נָתַז, *הִתַּזָּה.

***נָתַז**, קל לא נהוג.

—פעי', *נִתֵּז, מְנַתֵּז,—א) ס"ע, נִתֵּז היין, הדם וכדומ' על דבר, נזרק מעצמו בכח עז טפות טפות, herausspritzen; jaillir; to spurt, splash: גוי שהיה מעלה ענבים בסלין ובדרדורין בגת אף על פי שניפצן בגת והיין מנתז על גבי ענבים מותר שאין דרכן לנסך כן (תוספתי ע"ז ז ה). המרביץ את ביתו במים טמאים והיו שם טהרות ספק נתזו[3] (המים עליהן) ספק לא נתזו (שם טהרי ה טו). מי שהיה מזה ונתזה הזאה על פיו (קדוש' כה.). — והצרורות נתזו מתחת הרגלים, נזרקו בכח למרחוק: הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבור היתה מבעטת או שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושברה את הכלים (ב"ק ב א). שהיה מהלך על גבי הארץ ונִתזו צרורות מתחת רגליו ונפלו על גבי עשבים יתלשן (תוספתי שבת ע [י] יד). — ונצוצות האש, האור: והליבון צריך שיהו נצוצות מנתזין ממנה (רב יהודה, ירושי ע"ז ה טו). אף היא (הלני המלכה) עשתה טבלה של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה שבשעה שהיתה החמה זורחת היו הניצוצות מנתזין ממנה והיו יודעין שזרחה החמה (שם יומי ג ח). — ובסהמ"א: ומנתזין ניצוצות טיפות של מים על הכותל (ערוך, ערך זקע). וכן הנוטל מן הסלים ומן המשטית של אדמה ואכל והותיר כסאה וכסאתים וזרקן לגת ואע"פ שהיין מנתז על הענבים לא הוכשרו (רמב"ם, טומאת אוכלין יא ג). כל תולדה כאב שלה חוץ

---

[1]) תרגום ד"ר מזיא.

[2]) [מן תז, תזז, בהוספת נון כעין נפע'; או מן נזה, נז, בהוספת ת' התפעל, עי' הציון מקדוש' כה. בגוף הערך].

[3]) [משמע' אחת לפע' ולנפע'. וקשה לפעמים להבדיל בין שניהם חוץ מבצורות של הבינוני. בצורות של העבר והעתיד המובאות תחת פע' אפשר שיש מהן שייכות לנפע'. ובצורות של העבר והעתיד המובאות תחת נפע' אפשר שיש מהן שייכות לפע'].

ונתינות, כמו נשיאה ונתינה, במשמ' משא ומתן של הלכה: תמצא נשיאות ונתינות שבדבר זה ומה שנאמ' עליו בפרק בירה (רב' נסים, מפתח, שבת קלד:).—ובמחקר והגיון, הפעולה של הנשוא במשפט הגיוני, Prädikation; affirmation: אבל המקרים כלם אמנם הם נשואים נשיאות ראשונית על העצם בשוה (ר"מ א"ת, מו"נ א עג). והכללים שני מינים מין יודע מכל נושא אשר ינשא עליהם נשיאות טבעי עצמותו ומהותו (כל מלאכת ההגיון ו). רמז לנו שחיות האדם וחיות הבלתי מדברים אינם נאמרים בהסכמה במציאות עם היותם מסכימים בנשיאות לפי דרך הגיוני (ר"ד מרוקא, זכות אדם 17). גם אין לה נשיאות על אותו הנושא שאנו אומרים עליו שהוא מוקדש (רמ"פ, יריעות שלמה א ג ז). — *ובהשאלה, במשמ' רם המעלה, גדלות, גאוה: ולא נכר שוע לפני דל ולבילי לא יאמר שוע ענין נשיאות המה (מנחם, מחב' ערך שע). ראה חלום על רב שתלאוהו בדקל והוא סימן נשיאות ראש וגדולה (רש"י, יומ' פז:). סמכתי על אהבתך וענותך ואמרתי כי לא יקש דבר איש יהודה כי הענוה עם הנשיאות לכודה (רד"ק, מכת' לר' יהודה אלפכאר, בקבץ אגרי הרמב"ם יע.).—ב) משרת הנשיא: הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה (שבת טו.). אמר לו ר' חייא לרבי וכו' לא תזלזל בנשיאותך (חגי' ה:). כשחלה רבי וכו' נכנס רבן גמליאל אצלו ומסר לו סדרי נשיאות אמר לו בני נהוג נשיאותך ברמים זרוק מרה בתלמידיך (כתוב' קג:). עבר מנשיאותו ואחר כך חטא (הורי' י.). אינו אומר פקוד אלא נשא את ראש לשון נשיאות כשנמנו לתהמנות על מלאכת הקודש קבלו נשיאות (מד"ר במד' ד). — ובסהמ"א: ומה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל (רש"י, במד' יו א). היה כפוף ויושב לפני רבו מפני כבוד הנשיאות (תוס' שבת כא.). ביום שמינו את ר"א בן עזריה לנשיאות (תוס', פסח' יח.). מטיל עליהם אימה להודיע נשיאותו (תוס', כתוב' שם קג:). וכעס רבי יוחנן בן נורי והעלה את רבן שמעון ב"ג לראש בנשיאות (ראב"ד, ספר הקבלה כח:). והלל לא נהג נשיאותו עד שלש שנים לאחר מלכות הורדוס (תוספו' כתוב' ז:). נמצא הסגן תחת נשיאות כ"ג והקתילוקין תחת נשיאות הסגן (רמב"ם, שקל' ה). אחר כך היתה מריבה גדולה ומחלוקת בינו ובין דוד בן זכאי הנשיא כי ראשי גליות אלו לא היו בעלי אמת והיו קונים נשיאותם מן המלכים כמו מוכסים (שם לג.). ונסמך ברבנות ונשיאות שנת דתתכ"ט (ר' סעדיה אבן דנאן, חמדה גנוזה כט:).

נָשַׁק, כמו נסק [1]), קל לא נמצא.

—הפע', הִשִּׁיק, הִשִּׁיקוּ, יַשִּׁיק,—הִשִּׁיק עצים וכדומ', הדליק שיבערו לחמם או לבשל ולאפות בהם: והיה (העץ) לאדם לבער ויקח מהם ויחם אף יַשִּׁיק ואפה לחם (ישעי' מד יח). ויצאו ישבי ערי ישראל ובערו וְהִשִּׁיקוּ בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים ובמקל יד וברמח ובערו בהם אש שבע שנים (יחזק' לט ט).—ואמר בן סירא: הלא די אנוש נבון מזער ואל יצועיו לא ישיק [2]) (ב"ס, גני' לא יט). יבול הרים כחרב ישיק ונוה צמחים כלהבה (שם מג כא).—ואמר המליץ: אסרו רגלי בכבלי חרון והשיקו קרבי במוקדי עולם (מנחם בן סרוק, אגר' לר' חסדאי). השיק לבבי ושרף לחיה כשושן ותלתל שער לשמרו כשרף (רמב"ע, התרשים ד כח-כט). יום אשר בו יד בבל ורהב בהיכל השיק להב (ראב"ע, אוי כי).

—נפע', נִשְּׂקָה האש,—שהשיקוה והתלקחה: לכן שמע יי' ויתעבר ואש נִשְּׂקָה ביעקב וגם אף עלה בישראל (תהל' עח כא).—ובסהמ"א בהשאלה במליצה: צבי פניו פנינים קודחים אש וגביע בידו זיק מאזר באור זה נשקו רשפי להבי ואור זה את לבבי גיל מאזר (רמב"ע, תרשים ב ע-עא). ובנימין צעיר קנאות בי העיר ובאש שהבעיר קרבי נשקים (ראב"ע, כדוד השיר אוני).

נשר, ממנו מַשּׁוֹר, נָשַׁר, עי' נסר.

נתב, ממנו נָתִיב, נְתִיבָה.

*__נִתּוּחַ__, ניתוח, ש"ז, שה"פ מן נִתַּח: וטעונה (העולה) הפשט ונתוח וכליל לאישים (זבח' ה ד). בקרבנות יחיד וכו' הפשטן וניתוחן של אלו ואלו שוין (יומ' ב ז). שלימין בגופן בלא הפשט ובלא ניתוח (ירוש' מגי' א יג). דרך ניתוחו היה (התמיד) קרב כיצד דרך ניתוחו הראש והרגל ושתי ידים החזה והגרה ושתי דפנות והעוקץ והרגל (ר"ע, יומ' כה:). נאמר כאן עור ובשר ופרש ונאמר להלן עור ובשר ופרש מה להלן על ידי ניתוח ולא על ידי הפשט אף כאן על ידי ניתוח ולא על ידי הפשט (רש"י, שם סח.). למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר

---

[1]) עי' ערכו, וגם סלק.

[2]) [קשה. כנראה הכונה שלא יסבול יסורים מחם.]

הגדול בשבעים משנה לראש ויושב מימינו והוא הנקרא אב בית דין (רמב"ם, סנה' א ג).

ב. **נָשִׂיא**[1], ש"ז, מ"ר נְשִׂיאִים, —ענן המתנשא מהארץ, cloud; nuage; Wolke: לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נְשִׂאִים מקצה ארץ ברקים למטר עשה ויוצא רוח מאצרותיו (ירמ' י יג; גם נא יז). מעלה נְשִׂאִים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו (תהל' קלה ז). נְשִׂיאִים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר (משלי כה יד). — ובתלמ': הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה (ר' לוק, קדוש' לב:). מי שאמר והיה העולם משיב רוחות ומעלה נשיאים ועננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים (ר' יצחק, ספרי דבר' לח). — ובסהמ"א: וכמו שעולים בעשן הנשיאים מן הארץ ומעלים המים מן התהומות אל אויר הרקיע להמטיר על הארץ (ש, דונולו, חכמוני, פי' יצירה א סד::). — ואמר המשורר בשתי המשמ': במלים עצרו שרים לנגדו וכף שמו לנגדו הנשיאים ומאור זהרו האיר מאורים ומטל שעלו רוה נשיאים (חזו' מסותפ', הקדש ב ב, הול' בדולי). — ואמר המליץ: וידעו כי אחרי ברקיו נשיאים בגשמי שכל מלאים (תחכמוני ג).

*__נְשִׂיאָה__, ש"נ, —שה"פ מן נָשָׂא, — א) במשמ' הרמה, נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, מעשה הכהנים שנושאים כפיהם בתפלה לברך העם: שחרית ומוסף מנחה ונעילה כולן יש בהן נשיאת כפים (ר' מאיר, תענ' כו:). שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים מנחה ונעילה אין בהן נשיאת כפים (ר' יהודה, שם). °נעילה יש בה נשיאת כפים מנחה אין בה נשיאת כפים (ר' יוסי, שם). שכור אסור בנשיאת כפים (שם). — ב) במשמ' טעינה ועמיסה: ואין נשיאה אלא לשון עמיסה (מד"ר שמות ד). — והדבר שנושאים: נשאו הרים נשיאתן[2] שלום לעם (ר' אחא, שם ברא' פט). — ובסהמ"א: וכל הענינים הנכנסים בשרש זה כלם נכנסים בענין אחד הנשיאה והנטילה (שרש' רד"ק, נשא). ובמראה הנבואה היה הנשיאה והלקיחה (שם, יחזק' ג יד). — ג) ונשיאת ראש, במשמ' מנין ומספר: והלא גרשון היה בכור למה הקדים הכתוב לקהת לנשיאת ראש ואחר מנה לגרשון (מד"ר במד' ו). — ד) °במשמ' לקיחה: וכן נשתמשו בנטילה שהיא הנשיאה בענין הלקיחה טול חפץ זה (רד"ק, שרש נשא). — ונשיאת אשה: דברים שהגוף צריך להם מאכילה ושתיה וישיבת בית ונשיאת אשה (רמב"ם, דעות ג ב). אין להם מצוה גדולה אשר על ידה יפיק אדם רצון יוצרו וברכה למכביר כנשיאת אשה (שביל' עולם ג, הודו מה). — °נשיאה ונתינה, כמו משא ומתן: בענין השמטת האדמה מלזרוע בידוע תתחזק האדמה להוסיף התבואה גם האדם העובד אותה ינוח וכו' גם להשמטת כספים כיון שאין נשיאה ונתינה (ר' אהרן הקראי, ספ' ג"ע, שמטה ויובל ד).

*__נְשִׂיאוּת__, ש"נ, — א) שה"פ, נְשִׂיאוּת כפים, כמו נשיאת כפים: שתי חזקות לכהונה בארץ ישראל נשיאות כפים וחילוק גרנות (תוספת' פאה ד ו). השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהרת מצורע ונשיאות כפים בפנים ובחוץ (שם דמאי ג ז). כה תברכו בנשיאות כפים (סוט' לח.). — ונשיאות ידים, את הנטילה שבידים: והקב"ה יתברך שמו ויתרומם זכרו נותן בו (בולד) עשרה דברים ואלו הן רוח ונשמה וקלסתר פנים ומראית עינים ושמיעת אזנים ודבור שפתים ונשיאות ידים והילוך רגלים (מד"ר קהל', ברכות הטובה). — ונְשִׂיאוּת יד לשבועה ונשיאות קול לבכי: ויאמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם לפני אני אקבע לכם בכיה לדורות וכו' שכן הוא אומר וישא ידו להם להפיל אותם במדבר וכו' נשיאות יד כנגד נשיאות קול (שם במד' עז). — נְשִׂיאוּת עָוֹן: הרי הוא אומר אם לא יגיד ונשא עונו תלה הכתוב נשיאות עון במגידין (ר' ישמעאל, תוספת' שבוע' ג ד). (כתוב) ולא תשאו עליו חטא את שהוא בנשיאות עון תורם ואת שאינו בנשיאות עון אינו תורם (ר' הילא, ירוש' תרומ' א ג). הרי גוי אינו בנשיאות עון ותורם (שם). — נְשִׂיאוּת ראש: בבני קהת ובני גרשון נאמר בהן נשיאות ראש שחלק להם הקב"ה כבוד וכו' לפי שנשיאות ראש של בני גרשון באה מבית אב שלהם אבל נשיאות ראש של בני קהת אינה תלויה בבית אבות שלהם (מד"ר במד' ו). — °נשיאות לב: כל איש אשר נשאו לבו על החכמה העושים במלאכה ואמר כן כי לא מצינו על המתנדבים נשיאות לב אבל יזכיר בהם נדיבות (רמב"ן, שמות לה כא). — °נְשִׂיאוּת פנים: רב חנינא בר שילא שיש לו נשיאות פנים ואינו חושש מן המוכם מותר לו לצאת בטלית שיש לה חותם (ערוך, ערך קרבל). — נְשִׂיאוּת

---

[1] בערב' נשא a). נש b).

[2] [כלו' הפירות שנושאים ההרים מביאין שלום לעם, עי' מתנות כהונה.]

a) نَشا b) نَشّ

(בשעת בצרת) במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנשואין ובשאילת שלום בין אדם לחבירו (תעני׳ א ז). אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהם והחתן נותן שכר (ב״ב י ד). אם נישאת למי שאין לו אשה ובנים תצא שלא בכתובה מפני שנישואיה נשואי טעות (תוספתי יבמ׳ ח ד). קטנה שקדשה את עצמה או שהשיאה את עצמה בחיי אביה אין קידושיה קידושין ואין נישואיה נישואין (שם יג ב). וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום אלא אהובה בנישואיה שנואה שנואה בנישואיה (רב פפא, יבמ׳ כג.).

*נָשׂוּי, ת״ז,—בעל אשה: (האוחז באמתו ומשתין) אם היה נשוי מותר (רב נחמן, נדה יג.). — ובסהמ״א: ואסור לאדם שאינו נשוי לשלוח ידו במבושיו וכו׳ ובין נשוי ובין שאינו נשוי לא יושיט ידו לאמה כלל (רמב״ם, איסורי ביאה כא כג).

א. **נָשִׂיא**, ש״ז, סמי׳ נְשִׂיא, מ״ר נְשִׂיאִים, נְשִׂאִים, סמי׳ נְשִׂיאֵי, כנ׳ נְשִׂיאַי, נְשִׂיאֶיהָ, נְשִׂיאֵיהֶם,—א) אדם רם המעלה ונכבד, Fürst; prince: ויענו בני חת את אברהם לאמר לו שמענו אדני נְשִׂיא אלהים אתה בתוכנו (בראשי כג ה-ו).—ב) נָשִׂיא על עם, על ארץ, השליט עליה: וירא אתה שכם בן חמור החוי נְשִׂיא הארץ (שם לד ב). כזבי בת נְשִׂיא מדין (במדי כה יח). ואת נְשִׂיאֵי מדין (יהושי יג כא). ולא אקח את כל הממלכה מידו (של בן דוד) כי נָשִׂיא אשתנו כל ימי חייו (מ״א יא לד). וירדו מעל כסאותם כל נְשִׂיאֵי הים (יחזקי כו טז); ערב וְכל נְשִׂיאֵי קדר המה סחרי ידך (שם כז כא). שמה אדום מלכיה וכל נְשִׂיאֶיהָ אשר נתנו בגבורתם את חללי חרב (שם לב כט). בשר גבורים תאכלו ודם נְשִׂיאֵי הארץ תשתו (שם לט יח). ויוציאם כורש מלך פרס על ידי מתרדת הגזבר ויספרם לששבצר הַנָּשִׂיא ליהודה (עזרי א ח).—ג) נְשִׂיא השבט, בית אב, העדה וכדומ׳: אלהים לא תקלל וְנָשִׂיא בעמך לא תאר (שמות כב כז; גם יז כב). וישבו אליו אהרן וכל הַנְּשִׂיאִים בעדה (שם לד לא; גם לה כז). אשר נָשִׂיא יחטא (ויקרי ד כב). איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נָשִׂיא בהם (במדי יג ב). נָשִׂיא אחד ליום נָשִׂיא אחד ליום יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח (שם ז יא). וזמרי בן סלוא נְשִׂיא בית אב לשמעוני (שם כה יד). ועשרה נְשִׂאִים עמו נָשִׂיא אחד נָשִׂיא אחד לבית אב לכל מטות ישראל (יהושי כב יד). ומצוי ביחוד אצל יחזקאל בשמושים שונים: מלך יהודה (יב י; יב; יט א[1]; כא ל), ראשי יהודה (כא יז; כב ו; מה ח-ט), המלך המשיח (לד כד; לז כה; מד ג; מה יז-יח; מו ב; ד, ועוד), וגם למושלים נכרים, (ל יג; לח ב-ג; לט א, ובפסוקים המובאים למעלה).—ובתו״מ: כהן המשיח שחטא ואח״כ עבר ממשיחותו וכן נשיא שחטא ואח״כ עבר מגדולתו (הורי׳ ג א). לנשיא שנכנס למדינה וראו אותו בני המדינה וברחו נכנס לשניה וברחו מלפניו נכנס לעיר חריבה וקדמו אותו והיו מקלסין אותו אמר הנשיא זו העיר טובה היא מכל המדינות (מד״ר במדי א). אתה מוצא שלא מנה נשיא לשבט לוי בשעה שמנה נשיאי השבטים (שם).—ד) תאר כבוד לראש: ונשיא נְשִׂיאֵי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן (במדי ג לב).—ובתו״מ: בו ביום מינו את הילל נשיא והיה מורה להן הילכות הפסח (תוספתי פסחי ד ב). שמעון בן שטח היה נשיא ויהודה בן טבאי אב בית דין (שם חגי׳ ב ח). כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ולא ישבו עד שיאמר להם שבו (שם סנהי׳ ז ח). סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה הנשיא יושב באמצע וזקנים יושבין מימינו ומשמאלו (שם, ח א). הראשונים (שנזכרו בכל הזוגות שמנו שם) היו נשיאים ושניים להם אבות בתי דין (חגי׳ ב ב). סדר תענית כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין (תעני׳ ב ה). מיד הושיבוהו (את הלל הבבלי) בראש ומינוהו נשיא עליהן וכו׳ התחיל מקנטרן בדברים אמר להן מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון (פסחי סו.). נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול (קדושי לב:). רבן שמעון בן גמליאל נשיא רבי מאיר חכם רבי נתן אב בית דין (הורי׳ יג:). אמר להן (רבי לחכמי ישראל בשעת פטירתו) אל תספידוני בעיירות והושיבו ישיבה לאחר שלושים יום שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא חנינא בר חמא ישב ראש (כתובי קג.). ר׳ יהודה הנשיא (ברכי יג: שבת לב:).—ובסהמ״א: סנהדרי גדולה ומניינם שבעים ואחד וכו׳ הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו ומושיבין

[1]) נְשִׂיא ישראל במקום נְשִׂיאֵי ישראל.

—נפעי, °נִשֵּׂג, נִשֶּׂגֶת, — כמו הֻשַּׂג, משמ׳ ב) : ואינו נישג בשום צד (ר״מ ן׳ גבאי, ס׳ עבודי הקדש, סתרי תורה יח). כענין זוהר ונוגה העין אשר נישג בסתימותו בגלגלותו (שם יט). מכאן סוד המרכבה העליונה אספקלריא המאירה זוהר נשללת אשר אינה נשגת למראית עין השכל (שם).

נִשְׂגָּב, — עי׳ שגב.

*נִשּׂוּא, נישוא, ש״ז, — כמו מַשָּׂא, מַשּׂוּא: וכי כל ימי חייו שפט שמואל את ישראל וכו׳ הוי לא נשא נישואן[1]) של ישראל אלא י׳ שנים (ר״ש בר זעירא, מד״ר במדי׳ ג).

°נָשׂוּא, ש״ז, — בהגיון ומחקר, החלק השני של משפט הגיוני המתיחס אל נושא המאמר, Prädikat; attribut; predicate: ואשר יקראהו המדקדק ספור ההתחלה הוא אשר יקראהו בעל מלאכת ההגיון הנשוא וכו׳ דמיון זה אמרנו ראובן העברי אשר היה עומד בבית שמעון הרג בנו לבן הארמי הנה אנחנו · נאמר זה המשפט נושאו ראובן העברי אשר היה עומד בבית שמעון ונשואו הרג בנו לבן הארמי (מלות הגיון ח). וכלל הדבור המורכב מהספור והמסופר ממנו היה חיוב או שלילה ר״ל הנושא והנשוא יחד יקרא משפט או גזרה ויקרא ג״כ המאמר הפוסק והמשפט ג״כ יש לו שני חלקים הנושא והנשוא (שם). כל משפט שיהיה נשואו פעולה או הפעלה ומה שיתחבר עמה נקראהו משפט שניי (שם ג). כאשר היה ענין מהכללי יתואר ביותר מדבר אחד הנה התאר כאשר תסירהו יסור זה הענין וכאשר תמציאהו ימצא זה הענין הוא הנשוא המיוחד העצמי (כל מלאכת ההגיון ה). אמרו חכמי ההגיון שההקדמה היא מה שמחייב מציאת הנשוא אל הנושא או מה שישלול הנשוא מן הנושא והמשל בחיוב באמרך כל אדם חי כל חי מרגיש שבזה האומר הוא מחייב החיות לאדם והחוש לחי (ר׳ הלל מוירונא, תגמ׳ הנפש, פי׳ כ״ה הקדמי׳). שכל גזרה מורכבת משני גבולים נושא ונשוא וכו׳ והתולדה ג״כ תהא מורכבת משני גבולים נושא ונשוא והנושא בתולדה יהיה גבול קטן והנשוא בתולדה יהיה גבול גדול (ר״א הקרא׳, עץ חיים יב). — ובדקדוק: שראיתי קצת אנשים אשר אינם יודעים לקרא מלות הספרים וכו׳ כל שכן כאשר ישנו המלות ויסלפו התיבות ואין ספק כי בהשתנות המלות ישתנו הענינים כי הם הנושאים והמה הנשואים (ר״י א״ת, הקד׳ לספ׳ הרקמה). וכבר נודע כי העצם הוא העומד בעצמו הנושא את המקרים ושהמקרה הוא הנשוא בעצם בלתי עומד בעצמו (הרקמה א). דע כי שם אדם שהוא פרט נבדל מן הכלל שהוא מקרה נשוא בנשמת האדם (ראב״א, ספ׳ השם א, קבוצת קונטרסים). והשם ורֹחַב לב כחול פירוש בכל הדברים שצריך התבוננות היה לו לב רחב בהם כי אין (השם) כחול נשוא לרחב לב אלא דבר מדה היו נשואו לא דבר מספר כמו ורחבה מני ים אלא כחול נשוא הוא לכל הדברים שצריך מהם התבוננות שהם כחול אשר על שפת הים ולכולם היה לשלמה רחב לב (רד״ק, השרשים ער׳ רחב). מהו שם העצם ? תיבה מורה בהסכמה על כל דבר עומד בעצמו ואיננו נשוא בזולתו בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים (ר״מ בן חביב, מרפא לשון, מהו שם העצם).

*נְשׂוּאָה, ש״נ, מ״ר נְשׂוּאוֹת, — א) אשה שנִשאה לבעל: ארוסה ונשואה ושומרת יבם וכנוסה (סוטי ג ה). ב״ש אומרים אין ממאנין אלא ארוסות וב״ה אומרים ארוסות ונשואות (יבמ׳ יג א). נערה ולא בוגרת בתולה ולא בעולה מאורסה ולא נשואה (סנהי׳ סו:). אין בודקין את הנשואות שלא יתגנו על בעליהן (רב ספרא, יבמ׳ מג.). וכל שאר כל הנשים (שנתארמלו או שנתגרשו) לא יתארסו ולא ינשאו עד שיהיו להן שלשה חדשים אחד בתולות ואחד בעולות וכו׳ אחד נשואות ואחד ארוסות ר׳ יהודה אומר הנשואות יתארסו והארוסות ינשאו (שם ד י). שהיו מיבמים את הארוסות ופוטרים את הנשואות (קדוש׳ עה:).

*נִשּׂוּאִים, נישואין, — שה״פ מן נשא במשמ׳ לקח, והוא ש״ז במ״ר למעשה הַלִּקּוּחִים בין איש ואשה עפ״י החק והמנהגים הקבועים, Hochzeit, Ehe; mariage; wedlock: כהן גדול לא ישא אלמנה בין אלמנה מן האירוסין בין אלמנה מן הנשואין (יבמ׳ ו ד). בתולה אלמנה גרושה וחלוצה מן הנשואין כתובתן מנה (כתוב׳ א ד). לעולם היא ברשות האב עד שתיכנס לרשות הבעל לנישואין (שם ד ה). נתארמלה או נתגרשה בין מן הארוסין בין מן הנישואין גובה את הכל (שם ה א). ממעטין

[1]) כך בדפוס ויניציאה, ובדפוס ורשה נשואן, ובדפו׳ ליפציג נשואין.

מהאצטומכה יבלבלו בחות המח מ ה ש י ג מושגיהם כמו שיקרה זה לשכורים (ר״י אלבו, העקרים ב כד). אין ספק שכל מה שיראה אותו הענין י ש י ג ו ה ו בשוה כל אחד מאישי המין המביטים בכח אותו העין (ר״ע ספורנו, אור עמים מג:). כאשר יבא באחרונה ל ה ש י ג ולצייר הצורות שהם בעצמם נִבדלות מהחמרים וכו׳ יצייר אותם השכל על אמתותם וכשהשכל ישיג אלו הצורות נפרדות אז נקרא בשם שכל פועל (ר״י מפיסא, מנחי קנאי 64). כי החוש אחר ש ה ש י ג המוחש החזק לא ישיג הנקל ממנו כאשר יקרה במביט השמש ואחד ירצה להביט בנר (שם 67). השגת הש״י ורצונו ענין אחד לגמרי ו כ ש י ש י ג ירצה וכשירצה ישיג ואינה כהשגת שאר הנמצאים ש י ש י ג ו מה שלא ירצו וירצו מה שלא י ש י ג ו (מטה חביב, פרוש בחי׳ עולם בשם חכם קדמון). — ואמר המשורר: דבריך במור עובר רקוחים ומצור הררי המור לקוחים ולך ולבית אבותיך המודות אשר ילאו ל ה ש י ג ם שבחים (ר״י הלוי, דבריך במור עובר). — ואמר הפיטן: לא מ ש י ג י ם לו איך וכמה לא מוצאים לו דבר דומה (שיר היחוד ליום החמשי). — ג) *הִשִּׂיג על, או את, פלוני, תפס והקשה על דבריו, חלק עליו: והרמב״ם חילק בחמור זה בין שכרו למשא ובין שכרו לרכיבה וכו׳ ואיני מבין מה חילוק בין שכרו למשא או לרכיבה וכן ה ש י ג עליו הראב״ד (טור חו״מ סי ב). ועל זה הוא (הרמב״ם) מסכים לדעת האומר (כי איוב) משל היה לפי שעל פי דרכו זאת י ש י ג ו ה ו קושיות עצומות אם היה כפשוטו (רשב״ל דוראן, אוהב משפט, פי׳ לאיוב א א). והדורות הבאים אחריו (אחרי הרמב״ם) קצרה ידם מלהבין דבריו וכו׳ ומה גם באשר ה ש י ג עליו הרב רבי אברהם בן דוד וכו׳ (ר״י קארו, הקד׳ כ״מ ליד החזקה). — ד) בדקדוק, *הִשִּׂיג מַשִּׂיג, מצורה העוברת מבנין אחד לבנין אחר ע״י הוספת אות לשרש; הרבה והאריך את הצורה ע״י הוספת אותיות השמוש: ויחלקו השלשיים עוד מחלוקת ביעית ל מ ש י ג ולבלתי מ ש י ג ואשר הוא בלתי מ ש י ג הוא מה שבא על הבנין השלשי ולא יצא אל בנין אחר בתוספת שתוסף בו כמו אמר שמר ובחר ו ה מ ש י ג הוא מה שהוסיפו בו מן הפעלים השלשים אות מאותיות הסתר או זולתם מן האותיות והוצא בתוספת ההא אל הבנין הרביעי כהוספת ההא על שפר באמרו ברוחו שמים שפרה כי שרש המלה שפר וכו׳ אך ההא נוספת בו ל ה ש י ג הבנין הרביעי וכו׳ ובתוספת הלמד בואמלל ל ה ש י ג רטפש בשרו כי הוא מן מה אמלה לבתך (ר״י א״ת, הרקמה יד). מ ש י ג י השרשים הם המוספים במלות כדמות בגדיכם ששרשו בגד ו ה ש י ג ו ה ו ג׳ אותיות היוד לסמיכה והכף לנוכח והמם לרבים וכו׳ כפי בחינת אלו הכללים תבאנה התוספות ה מ ש י ג ו ת לשרשים (קהל בן חמיס, תרג׳ פי׳ יצירה סג).

—הָפעי, *הֻשַּׂג, הושג, יֻשַּׂג, יושג, מֻשָּׂג, מושג, —א) שהשיגוהו, שהגיעו אליו: מה תבקש היום בירושלים ובארץ כנען והשכינה נעדרת מהם והקורבה אל האלהים מ ו ש ג ת בכל מקום בלב הטהור והכוסף החזק (ר״י א״ת, כוזרי ה כג). ואמר סקראט בהתמדת המחשבה ת ו ש ג העצה ובארך אפים תנות הנפש (ר״י זבארה, ספר שעשועים ז פד, הוצ׳ דודזון). שהשכר ה מ ו ש ג באמצעות המצות הוא עקב רב יותר מועיל מזהב ומפז רב (ר״י אלבו, העקרי׳ א ח). האמונה בשהשלמות האנושי י ו ש ג במצוה אחת ממצות תורת משה שאם לא כן תהיה תורת משה מרחקת את האדם מהשגת השלמות האנושי (שם א כג). שהפועל המכון אל ש י ו ש ג איזה תכלית בפעולתו הוא בהכרח יודע אותה הפעולה (ר״ע ספורנו, אור עמים לד:). כי כן דרך האוהב שהמועט ה מ ו ש ג אליו מהדבר׳ הנאהב הוא יותר ערב אצלו מהרבה מזולתו (רפאל מנורלי, מרפא לנפש כא:). אמור מעתה כי התועלת ה מ ו ש ג מן התורה הוא גדול ועצום מאד (ר״י מוסקטו, כפולת יהודה יג). —ב) שהשיגוהו בכח השכל או באחד מהחושים: הלא תראה שלא הזכיר בכללם ענין מן הענינים אשר י ו ש ג ו מצד השכל (ר״י א״ת, הקדמי ר׳ בחיי לחו״ה). הענין הנעלה אשר בו סדר הכל והשלמתו ואיננו מ ו ש ג בחושים הגשמיים (שם הבחינה ה). אם היתה השמש בלתי מ ו ש ג ת וימצאו הניצוצות ולא תֻושג סבתם אלא בדרך הראיה (הוא, כוזרי ד ג). החלק השכלי הוא שאינו מ ו ש ג בלתי בכח השכל ואין ההרגשות משיגות בו (קהל בן חמיס, תרג׳ פי׳ יצירה, כנמצא בכתבי א של ש״ם לדוקס VI). כי נפש האדם היא הויה דקה עד מאד אינה מוחשת כלל ו מ ו ש ג ת באחד מן ההרגשות (רש״ט פלקירא, ספר המעלות ו ב); שהאישים לא י ו ש ג ו זולתי בחושים (ר״ע ספורנו, אור עמים מג.). מה׳ מענה לשון כי ירא יראתי בהם מקוצר המשיג ועומק ה מ ו ש ג פן יסמוך איש באחת מהנה עלי בחיוב ופטור היתר ואיסור (הקד׳ ספר מקור חיים בסוף ספ׳ שו״ת חות יאיר).

תַּשִּׂיג ידו לשתי תרים (ויקר׳ ה יא; גם יד כא-כב; כה כו; כז ח). ואיפה לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תַּשִּׂיג ידו (יחזק׳ מו ז). — וידו בתור פעול, עשה שיגיע: ויבא העם אל היער והנה הלך דבש ואין מַשִּׂיג [1]) ידו אל פיו כי ירא העם את השבֻעה (ש״א יד כו). — הִשִּׂיג גבול, כמו הִסִּיג: גבולות יַשִּׂיגוּ עדר גזלו וירעו (איוב כד ב). — ומצוי הרבה בספה״א, ואמר המליץ: ועפעפי יזלו מים ובבותי לילה ויומם לא תפוגינה עד אשר ענני שחק לא השיגוני בנטפיהם ולא נצחונו ברעף רביביהם (מנחם ב״ס, מכת׳ לר׳ חסדאי). מְרַצע כמו עבד להשיג רצון קונו ואליו להתרצות בפחדו ואימותיו (ראב״ע, בפס מב). — ובפרט הִשִּׂיגָהוּ דבר, במשמ׳ קרה לו, חל עליו הדבר: אתה אחד ולא כאחד הקנוי והמנוי כי לא ישיגך רבוי ושנוי ולא תאר ולא כנוי (רשב״ג, כתר מלכות). שהוא (הבורא) נקדש ומרומם משתשיגהו מאומה מטומאות העם אשר ישכון כבודו ביניהם (ר״י א״ת, כוזרי ד ג). החלק השלישי בראו חומר וצורה בשנוי ותמורה וישיגנו השנוי בארבעה מאמרות הנודעות לחכמי הדורות (מנחם גילני, תפו׳ לר״ד הבבלי, לקו״ק 49). שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף (הרמב״ם, יג עקרים ג). לפי שהשכל האנושי ישיגהו ליאות כשאר כחות האנושיות (ר״י בר׳ אנטולי, מלמד התלמידים, ברא׳ ב:). כי המקרים אמנם ישיגו הנמצא השלם המציאות (רא״ד, אמו״ר א ב). כל הגופים הנפסדים לא ישיגם ההפסד אלא מצד החמר אשר להם (ר״י סרוזי, מו״נ ג ח). עולם האמת אשר לא ישיגהו אפיסה (ר״ד בן בילא, י״ג יסודות המשכיל ז, בקפ׳ ד״ח). וזה ההזק ישיגנו בשלא נדע חכמת ההגיון (רש״ט פלקירא, ראש׳ חכמה ב ה ב). מה שתשיגהו מהבושה שיכלים אותו רעהו (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי יח). להרגיל נפשך עודנו באבו ואיתנו למה שישיגך באחרית הימים מצד תחכרת הטבעי (רש״פ, ד׳ כוסות, כוס ביד סי ה). — ב) הִשִּׂיג, הבין בשכל, ואמר בן סירא: ולאחור תשיג אמרי ולאנחתי תתאנח (ב״ס, גני׳ יב יב). שמע בני ולא תבוז לי ובאחרית תשיג אמרי (שם לד כב). — בלשון המחקר: הִשִּׂיג האדם מושגים בשכלו או באחד מחושיו, תפש והבין אותם בכח השכל ע״י הרשם שעשו על אחד מהחושים: מי יבין סודות נוראותיך בהרימך על גלגל התשיעי גלגל השכל וכו׳ והוא הגלגל הנעלה על כל עליון אשר לא ישיגהו רעיון (רשב״ג, כתר מלכות). וממעלות השכל שבו ישיג האדם כל מושגיו המוחשים והמושכלים (ר״י א״ת, סו״ה, הבחינה ה). והוא השכל הנותן להם כח להשגת הענינים ולכל חוש מהם ענין מיוחד להשיג מוחשו לא יושג בזולתו כמראים והצורות אשר לא נשיגם כי אם בחוש הראות בלבד וכקולות והנגונים אשר לא נשיגם כי אם בחוש השמע בלבד (שם היחוד י). שלא יתכן לזכור מקומות כל נקודה ונקודה מהארץ וכו׳ ושמזרת ציון דרך משל איננו מזרח בית המקדש ועגולי אפקיהם נחלקים על דרך האמת אשר לא ישיגום החושים (הוא, כוזרי 87). חוש הטעם וחוש המשוש שהם חושים גסים ולא ישיגו מושגיהם עד הדבקם בהם ופגעם אותם (הוא, רוח חן ב). והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם וכו׳ היודעת ומשגת הדעות שאין להם גולם כמו המלאכים (רמב״ם, יסוה״ת ד ח). ותהיה לו דעה נכונה להבין ולהשיג והוא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם (שם ז א). ואמרו שההשגה אשר השיגה יחזקאל היא ההשגה בעצמה אשר השיגה ישעיה (ר״ש א״ת, מו״נ ג ו). שלא ישיג ממנו אמתת עצמו כשאר המושגים לרב גדולתו ועצמותו (ר״י ב״ר אנטולי, מלמ׳ התלמידי ואתחנן קסא:). ונמצאת כח הדעת המבחנת בין טוב לרע והמשגת בשכלה המדעות והחכמות והמלאכות (ר״י אבן עקנין, ספ׳ מוסר ב עז). ואין אנו משיגים מן השמים אלא חצי כדור אשר על הארץ אלא שאנחנו מתבוננים שיש חצי כדור אחר (רד״ק, ירמיה י יב). שאנחנו נמצא השכל ההיולאני עם היות מדרכו להשיג הצורות הנה הוא ישיג זאת ההכנה רקה מן הצורות (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ א ב). שכבר יראה בכחות המשיגות ההיולאניות שלא ישיגו רבוי הבלתי בעל תכלית וכו׳ והמשל שהכח הרואה כבר ישיג זה הצבע אשר בזה הנראה אשר הוא בזה השטח ובזה התמונה וכו׳ שכבר נרשמה בראותו זאת ההשגה רושם מה (שם). וכן האדים העולים

את הפדויים, כמו שם נא יא: ישיגון נסו וכו׳, ועי׳ רד״ק במקומנו. ואולי באה שם הנון במקום הוי״ו. ויש מהחדשים מגיהים יַשִּׂיגוּם, או יַשִּׂגוּן, עי׳ .Perles, Analekten, 64]

[1]) [אין מגיע ידו עם הדבש אל פיו, רד״ק. וי״ת: ולית דמתיב ידיה. וכן בשבע׳ ἐπιστρέφων, משיב ידו.

וכן צריך להגיה, כמו שמוכח מהפס׳ הבא: וישב ידו. וכן נמצא בארחות חיים לר׳ אהרן מלוניל, עי׳ אפטוביצר .Das Schriftwort, II, 22]

נשג[1], ממנו נָשַׂג, *הֶשֵּׂג, *הַשָּׂגָה ˙מַשָּׂג.

נָשַׂג, קל לא נמצא.

—הפעי, השיג, השיגה, השיגנו, השיגו, השגתם, השיגו, השיגוני, השיגוך, השיגך, השיגוה, משיג, משיגהו, משגת, השג, אשיג, תשיג, ישיג, ישג, אשיגנו, אשיגם ישיגם, תשיג, תשיגנו, תשיגהו, תשיגם, תשיגום, ישיגו ישיגון,—א) השיג את פלוני, הדביקו הגיע אליו על ידי רדיפה, erreichen, einholen; atteindre; to reach, overtake: ויגד ללבן ביום השלשי כי ברח יעקב ויקח את אחיו עמו וירדף אחריו וכו׳ וישג לבן את יעקב (ברא׳ לא כב כה). קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אליהם למה שלמתם רעה תחת טובה וכו׳ וישגם וידבר אליהם את הדברים האלה (שם מד ד-ו). וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חנים על הים (שמות יד ט). אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל (שם טו ט). פן ירדף גאל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכהו נפש (דברי יט ו). וישאל דוד ביי׳ לאמר ארדף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ויאמר לו רדף כי השג תשיג והצל תציל (ש״א ל ח). קומו ונברחה כי לא תהיה לנו פליטה מפני אבשלום מהרו ללכת פן ימהר והשגנו והדיח עלינו את הרעה (ש״ב טו יד). ורדפה את מאהביה ולא תשיג אתם ובקשתם ולא תמצא (הושי ב ט). גלתה יהודה מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל רדפיה השיגוה בין המצרים (איכ׳ א ג). ירדף אויב נפשי וישג וירמס לארץ חיי (תהל׳ ז ו). — והשיג דבר: כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים (משלי ב יט). — והשיג הזמן וכיוצא בזה, הגיע: מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבתי (ברא׳ מז ט). ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע (ויקר׳ כו ד-ה). — והחרב השיגה אותו, הגיעה עדיו, שלא יוכל להמלט ממנה: והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים (ירמי׳ מב טז). לבו (של הלויתן) יצוק כמו אבן וכו׳ משיגהו[1]) חרב בלי תקום חנית מסע ושריה (איוב מא טז-יח). שלש אני נטה עליך בחר לך אחת מהנה וכו׳ אם שלוש שנים רעב ואם שלשה חדשים נספה מפני צריך וחרב אויביך למשגת[2]) ואם שלשת ימים חרב יי׳ ודבר בארץ (דה״א כא י-יב) — ודברים מפשטים, ברכה, קללה, שמחה, חרון, וכיוצא בזה, במשמ׳ הגיע עדיו וחל עליו: ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תשמע בקול יי אלהיך (דברי כח ב; גם מה). ופדויי יי ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו[3]) ונסו יגון ואנחה (ישעי׳ לה י). על כן רחק משפט ממנו ולא תשיגנו צדקה (שם נט ט). אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלוא השיגו אבתיכם (זכרי׳ א ו). כי אפפו עלי רעות עד אין מספר השיגוני עונתי ולא יכלתי לראות (תהל׳ מ יג). שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם (שם סט כה). עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו תשיגהו כמים בלהות לילה גנבתו סופה (איוב כז יט-כ). — ואמר בן סירא: בני במאמר ובמעשה כבד אביך עבור י ש י ג ו ך כל ברכות (ב״ס, גני׳ ג ח). אל תעש רעה ואל ישיגך רעה רחק מעון ויט ממך (שם ז א). פי שנים רעה ת ש י ג (בעת צורך) בכל טובה תגיע אליו (שם יב ה). דורש אל יקח מוסר ומשחרהו י ש י ג מענה (שם לב יב). — ובהשאלה, השיגה ידו לדבר, מצאה ידו את האמצעים הדרושים לדבר: ואם לא

צורת מלה זו אם אין. עכ״פ, לפי נסחה זו ראו רוב הקדמונים במלה זו תאר או שם במשמ׳ מתנה. ת״י: אם מתנא מני לנא, ע״כ. השבע׳ δόμα הפש׳: מהובתא. [ריב״ג בשרש נשא הביא שלשה פירושים: 1 נ ש א ת הוא שם למנחה עם נון נוספת — שאת; 2 שם למנחה עם תיו נוספת; 3 מקור פע׳ בחירק בפ״א הפעל כמו נאץ נאצת (ש״ב יב יד) ותי״ו נוספת. ועי׳ גם פירושו של סגל.] וכן רש״י וז״ל: נשאת כמו משאת פרס מבית המלך, וכן רלב״ג. ורד״ק אמר: נשאת תאר לתשורה הנשאת וכו׳ ואפשר שיהי׳ ג״כ נשאת שם מן הכבד בפלס ישבות על מלאת, ע״כ. ומהחדשים, אותם הנוטים לקים הנסחה המסורה רואים בהמלה נ ש א ת מקור נפע׳, אך רבם אומרים כי התיו של נ ש א ת יתרה והעקר נשא נשא, וכדומ׳.

[1]) רק בעברית.

---

[1]) המליצה קשה, ואמרו הקדמונ׳ כי הכונה אם ישיגהו אדם בחרב. ובכ״י אחד נמצא: תשיגהו. וכן בתרגומים, כמו ת״י ידביקנה חרבא.

[2]) [שתהא משגת אותך. אבל זה קשה. והחדשים מגיהים היות ומעמידים אותו אחרי ו א ם, ובמקום נ ס פ ה הם גורסים נִסְכָּה (״נוסך), כמו בש״ב כד יג, עי׳ א.ספה נפע׳ בהערה. ויהיה המאמר: נסכה מפני צריך וחרב אויביך ואם היות שלשת ימים וכו׳.]

[3]) [ימצאו, כמו בת״י ישכחון, כלו׳ יגיעו עד, ותשיג ידם, שמחה וששון. או אולי ששון ושמחה ישיגו

לפלוס רגלים, והפילכו).—ה) *השיא את בנו, עשה שיקח לו אשה: איזו היא מצות האב על הבן חייב למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה (תוספתי קדושי א יא). מעשה בבית חורון באחד שהיה אביו מודר הימנו הנאה והיה משיא את בנו ואמר לחברו חצר וסעודה נתונים לך במתנה (נדרי ה ו). יתום מבקש לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה ואחר כך משיאין לו אשה (תוספתי כתובי ו ח). מעשה באחד מגדולי בבל שהיה משיא את בנו ועשה סעודה גדולה לתכמים (תנחומי, שמיני ג, בובר).—וכן *השיא את בתו לאיש, נתנה לו לאשה: אל תחלל את בתך להזנותה וכו' זה המשיא את בתו לזקן (ר' אליעזר, סנהי עו.). כל המשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה ומניחה לפני ארי (ר"מ, פסחי מט:). יתומה שהשיאתה אמה או אחיה (תוספתי כתובי ו ח). איזו היא קטנה שצריכה למאן כל שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה השיאוה שלא לדעתה אינה צריכה למאן (יבמי יג ב). קטנה שהשיאה אביה ונתגרשה (שם ו). העיד רבי יוחנן בן גדגדה על החרשת שהשיאה אביה שהיא יוצאה בגט (גיטי ה ה). הכל כשרין לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים לוים וישראלים המשיאין (בנותיהם) לכהונה (סנה' ד ב). כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם (ר' יוחנן, ברכי לד:). לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח וישיא בתו לת"ח (פסחי מט.). והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך (יבמי סב:). כל המשיא בתו לתלמיד חכם וכו' מעלה עליו הכתוב באילו מדבק בשכינה (כתובי קיא:). למלך שהיו לו שתי בנות אחת גדולה ואחת קטנה ולא נפנה להשיאן והניחן המלך שנים הרבה והלך למדינות הים ועמדו הבנות מיחו על עצמן והשיאו עצמן לאנשים (ריב"ל, מד"ר שה"ש, גן נעול).—והשיא את האשה במשמ' התיר לה שתנשא לאיש: אין משיאין את האשה על פי עד אחד (ר"א ור' יהושע, יבמ' עז ז). מעשה בסומא שירד לטבול במערה וירד מושכו אחריו ושהו כדי שתצא נפשם והשיאו נשותיהם (ר' יוסי, שם ד). מעשה בשני תלמידי חכמים שהיו באין עם אבא יוסי בן סימאי בספינה וטבעה והשיא רבי נשותיהם ע"פ נשים (שם קטו.).—ובלווי: בא לבי"ד ואמר איש פלוני מת השיאו את אשתו זהו נתכוון להתיר (ר' יוסף, שם, קכא:).

—התפ', התנשא, מתנשא, יתנשא, תתנשא, תנשא, תתנשאו, ינשאו,—התנשא הארי וכדומ', כמו נשא, התקומם, קם ועמד נשא: הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף (במד' כג כד).—ותנשא מלכותו, תהיה נשאה: וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו (שם כד ז).—התנשא על פלוני, אמר על עצמו שהוא יותר נשא מפלוני, יותר רם המעלה: רב לכם כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם יי' ומדוע תתנשאו על קהל יי' (במד' יו ג). להיות ממלכה שפלה לבלתי התנשא לשמר את בריתי לעמדה (יחזקי יז יד). מן הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים (שם כט יה).—התנשא לעשות, מתרומם, אומר על עצמו שהוא נשא וראוי לעשות הדבר: ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך (מ"א א ה). ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו (דני' יא יד). לך יי' הממלכה והמתנשא[1] לכל לראש (דהי"א כט יא). אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה (משלי ל לב). ורבים מביאים מנחה ליי' לירושלם ומגדנות ליחזקיהו מלך יהודה וינשא[2] לעיני כל הגוים מאחרי כן (דהי"ב לב כג).—ובתלמ': כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא (ר"ש בר נחמני, ברכ' סג:).—ובסהמ"א: ומשנפלה מצרים ביד נבוכדנצר לא נתנשאת עוד על הגוים עד היום (סדי עולם רבה כ).

נשאה, ש"נ, מ"ר נשאת, כנ' נשאתיכם,—בהמה נשאת משא, Lasttier; bête de somme; beast of burden: כרע בל קרס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה נשאתיכם[3] עמוסות משא לעיפה קרסו כרעו יחדו (ישע' מו א-ב).

נשאת[4], ש"נ,—כמו משאת: האכול אכלנו מן המלך אם נשאת[5] נשא לנו (ש"ב יט מג).

---

[1] [רד"ק: אתה הוא המתנשא לכל הראשים והמלכים. ויש מפרשים שהוא מקור בצורה ארמית, וכמו שם הפעל התנשאות.]

[2] בקצת ספרים וינשא בנפע'.

[3] [עי' רד"ק במקומנו: ויש לפרש נשואותיכם תאר לבהמות הנושאות. ובא בהוראת פועל כמו לקוחות בתו"מ, ע"ב. והמפרשים האחרים פירשו שהוא תאר לפסילי האלילים, כלו' הפסילים שהיו נשואים בידים בכבוד ובפאר בתהלוכות חגיגיות הם עכשיו עמוסות על הבהמות, והן משא כבד לבהמה העיפה.]

[4] עי' הערה לקמן.

[5] כך בנסחה המסורה, ואין לדעת אם כך היתה

נפה וכברה וריחים ותנור יוציא ויתן כתובה מפני שמשיאה שם רע בשכינותיה וכן היא שנדרה שלא תשאל ושלא תשאיל נפה וכו' תצא שלא בכתובה מפני שמשיאותו שם רע בשכיניו (כתוב' עב.). — ב) הִשִּׂיא את פלוני ממקום למקום, כמו נִשֵּׂא: משיאין [1]) את העד ממקום למקום בשביל שתיטרף דעתו (רשב"א, תוספת', סנה' ט א). — ובהשאלה, *הִשִּׂיאוֹ לדבר אחר, עשה שיסיח דעתו מדבר והפליגו בדברים לענין אחר: מעשה בר' ישמעאל שהיה מהלך בדרך אחר ר' יהושע אמר לו הטהור לחטאת שהסיט את המפתח שהוא טהור של תרומה מהו וכו' השיאו (ר' יהושע) לדבר אחר אמר לו ישמעאל אחי היאך את קורא כי טובים דודיך מיין או כי טובים דדיך מיין (שם, פרה י [ט] ג). שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך אמר לו מפני מה אסרו גבינת ע"א אמר לו מפני שמעמידין אותה בקיבה של נבלה אמר לו והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבלה וכו' למה לא אסרוה בהנאה השיאו לדבר אחר אמר לו ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודייך (ע"ז ב ה). — *הִשִּׂיא את הכתב מעל האבן וכדומ', העתיקו משם, כתב כתָב שני ממש לפי הכתיב, בגוף הכתב הראשון: היאך למדו אומות העולם תורה וכו' נתן הקב"ה בלבם ושלחו נוטירין והשיאו את הכתב מעל האבנים בשבעים לשון (כ' יהודה, תוספת' סוט' ח ו). על גבי אבנים כתבוה (ישראל את התורה) וכו' ואח"כ סדו אותן בסיד וכו' ושיגרו (אוה"ע) נוטירין שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת שהיה להם ללמוד ולא למדו (הוא, סוט' לה:). — ואת הסכין, הִשִּׂיאָהּ באתרת, שפשפה ע"ג חברתה שתהיה חדה: אין משחיזין את הסכין ביום טוב אבל משיאה על גבי חבירתה (ביצ' ג ז). — ג) במשמ' הרמה והגבהה, הִשִּׂיא אבוקה של אש על מקום גבוה לסימן למרחוק: בראשונה היו משיאין [2]) משואות משקלקלו המינים התקינו שיהו שלוחין יוצאין כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסאות של ארז ארוכין וקנים

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ, ובנדפס מסיעין, וכך גם בגמר' שם לג:.

[2]) בתוספת' הוצ' צוק"מ שם ב (א) ב כ"י א"פ, מסיעין מסעות.

ועצי שמן ונעורת של פשתן וכורך במשיחה ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור ומוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שהוא רואה את חבירו שהוא עושה כן בראש ההר השני וכן בראש ההר השלישי ומאין היו משיאין משואות מהר המשחה לסרטבה וכו' (ר"ה ב ג-ד). אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו ואימתי משיאין לאור עיבורו (ברייתי בגמ' ר"ה כב:). אין משיאין לילי זמנו אלא לילי עיבורו לילי זמנו אין משיאין מפני יום טוב אבל משיאין ליל עיבורו אין משיאין אלא על החדשים המיושבין בזמנן מפני יו"ט שחל להיות בערב שבת (ירוש' ר"ה ב א). — ואמר המשורר: ושואל על מקום אשה גדודים השיבותיו בלבי היא יקדה בהשיאה רתיחת דם לבבי אלי ראשי עלי עיני ירדה (ר"ש הנגיד, וחל תכסי). — ד) הִשִּׂיא לפלוני עֵצָה [1]), נתן לו עצה, הִצִּיעַ לו: מצות חליצה בא הוא ויבמתו לבית דין והן משיאין לו עצה ההוגנת (יבמ' יב ו). ודברו אליו מלמד שמשיאין לו עצה ההוגנת לו שאם היה הוא ילד והיא זקנה הוא זקן והיא ילדה אומרין לו מה לך אצל ילדה מה לך אצל זקנה כלך אצל שכמותך ואל תכניס קטטה לתוך ביתך (שם בבלי קא:). מפני מה נענש דניאל מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר (רב, או ריב"ל, ב"ב ד.). עצה טובה השיאן הכתוב (לבנות צלפחד) שלא ינשאו אלא להגון להן (שמואל, ב"ב קכ.). איזהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור בנכסין (אביי, ב"ב קלז.). אלהיהם של אלו שונא זימה הוא והם מתאוים לכלי פשתן בא ואשיאך עצה עשה להן קלעים והושיב בהן זונות וכו' (סנה' קו.). למה לא יכלו (החרטומים) לעמוד בפני משה לפי שהם השיאו עצה לפרעה להשליך ליאור כל הבן הילוד כדי שימות משה (מד"ר שמות יא). — ובסהמ"א: שהשיא (בלעם) עצה לבלק שנכשלו בה ישראל (רש"י, סנה' קו.). — *והִשִּׂיא לו ברכה, נתן לו, שלח לו ברכה: והשיאנו [2]) יי' אלהינו את ברכת מועדיך לחיים ולשלום (מוס'

[1]) [נשא במשמ' לקח, גרם לפלוני שיקח עצה.]

[2]) כבר העיר ר"ד אבודרהם על הפרושים המתחלפים במשמ' מלה זו, אמר וז"ל: והשיאנו יי' אלהינו את ברכת מועדיך. רבו הפיר' בלשון והשיאנו י"מ שהוא מלשון ונשיא בעמך כלו' רוממתנו וגדלתנו אבל הנכון לפרש שהוא מלשון וישא משאות מאת כלם.

ינשאו עד שיהו להן שלשה חדשים (ר' יוסי, תוספת' יבמ' ו ו). המחזיר את גרושתו משניםאת (שם ה). גירשה תלך ותינשא לאחר שמא לא זכת ליבנות הימנו עד כמה מותרת לינשא עד שלש פעמים מכאן ואילך לא תינשא (שם ח ד). האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך והורוה בית דין להינשא והלכה ונישאת (שם יא ד). גרשה ומתה מותר באחותה נשאת לאחר ומתה מותר באחותה (יבמ' ד יג). והלא מספר כתובתה נלמוד שהוא כותב לה שאם תנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי (שם טו ג). בתולה נשאת ליום ד' ואלמנה ביום ה' (כתוב' א א). נותנין לבתולה שנים עשר חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה וכו' ולאלמנה שלשים יום הגיע זמן ולא נשאו אוכלות משלו (שם ה ב). בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה נשרפת וכהנת שנשאת לישראל מנחתה נאכלת (סוט' ג ז). כל זמן שהיתה בדעתו להינשא לה היתה יושבת וממתנת לו כיון שהפליג דעתו ממנה היא היתה הולכת ונישאת לאחר (ירוש' ברכ' ט ח). מעשה באישה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו נישאת למוכס והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו (רסב"א, ע"ז לט.). לא הוזהרו כשרות להנשא לפסולין (כב, יבמ' פד:). יותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא (יבמו' קיג.). תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה שתשב שבעה נקיים (רבא, נדה סו.). למלך שנשא אשה והיתה אצלו שנים הרבה ולא היה לו בנים ממנה אמר לה בתי לכי הנשאי לאדם אחר שמא יהו לך בנים ממנו (פסיק' רבתי ל).

—פעי', נִשֵּׂא, נִשָּׂא, נִשְּׂאוּ, מְנַשְּׂאִים, נִשְּׂאֵם, יְנַשְּׂאֵהוּ, יְנַשְּׂאֵם, יְנַשְּׂאוּהוּ, — א) נִשָּׂא את פלוני, הרימהו, ובהשאלה הגביהו למעלה גדולה: וידע דוד כי הכינו יי' למלך על ישראל כי נִשֵּׂא ממלכתו בעבור עמו ישראל (ש"ב ה יב). גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וַיְנַשְּׂאֵהוּ וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו (אסת' ג א). ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נִשְּׂאוֹ על השרים ועבדי המלך (שם ה יא). וכל שרי המדינות וכו' מְנַשְּׂאִים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם (שם ט ג). — נִשָּׂא את נפשו לעשות כך וכך, נתן תקוה לעצמו לזה: ועל הארץ אשר הם מְנַשְּׂאִים את נפשם לשוב שם שמה לא ישובו (ירמי' כב כז). אשר המה מְנַשְּׂאִים את נפשם לשוב לשבת שם (שם מד יד). — ב) כמו נָשָׂא ממקום למקום: כי הנה ימים באים עליכם וְנִשָּׂא אתכם בצנות (עמו' ד ב). ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וַיְנַשְּׂאֵם כל ימי עולם (ישעי' סג ט). הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם וְנַשְּׂאֵם עד העולם (תהל' כח ט). — ג) נִשָּׂא את פלוני בדבר, נתן לו מתנה: חירם מלך צור נִשָּׂא[1]) את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובזהב לכל חפצו (מ"א ט יא). וכל הנשאר מכל המקמות אשר הוא גר שם יְנַשְּׂאוּהוּ[2]) אנשי מקמו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה עם הנדבה לבית האלהים אשר בירושלם (עזר' א ד). ויתנו את דתי המלך לאחשדרפני המלך ופחות עבר הנהר וְנִשְּׂאוּ[3]) את העם ואת בית האלהים (שם ח לו).

—פעו', נֻשָּׂא, מְנֻשָּׂא, — א) שנשאוהו ממקום למקום על הידים וכדומ': באהבתך ובחמלתך מנושא ומנטל עתה בעונותינו חרב המקדש וקרבן בטל (ר' יצחק בר מאיר, ישראל עמך, סליחי' לשני קדמאה). — ב) במשמ' גבה ורוממות: חצריו המנושאים אשר היו מאד נאים בדם חויר מטומאים בשקוצים ממולאים (מנוחך בן נתן, לבית בנוי, קינ', לקו"ק סז).

—הפעי', הִשִּׂיא, הִשִּׂיאוּ, — א) הִשִּׂיא את פלוני דבר, עשה שֶׁיִּשָּׂאֵהוּ, וְהִשִּׂיאוּ עָוֹן, עשה שֶׁיִּשָּׂא עון, שיחול עליו העון: וְהִשִּׂיאוּ אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם (ויקר' כב טז). — ואמר המשורר: האשה ערום השיאה ועון אשמה השיאה בחלק שפתיו הדיחה וקראה להטותה הדרך (ר"י הלוי, את נתיבי). — ב) ובמשמ' העקרית, הִשִּׂיא דבר, עשה שֶׁיִּנָּשֵׂא הדבר ממקום למקום: ואם אל עיר יאסף וְהִשִּׂיאוּ[4]) כל ישראל אל העיר ההיא חבלים (ש"ב יז יג). — ובתו"מ, הִשִּׂיאוֹ שם רע במשמ' זו: ענייה אינו רשאי למשכנה עשירה נוטל ואינו מחזיר שלא יהא הולך ובא אצלה שלא להשיאה שם רע (ר"ש, תוספת' ב"מ י י). המדיר את אשתו שלא תשאל ושלא תשאיל

---

1) [י"ת: סובר. רש"י: עמס כלכל את משאו בדבר זה. רד"ק: נשא וסייע. רלב"ג: מענין ארוחה ומשאת וכו' או שהוא רומם ונשא בזה את שלמה.]

2) [רש"י: יעניקוהו. ראב"ע: יתנו לו משאת ומתנות או ינשאוהו ירימוהו מענין רם ונשא כי העני בשפל והוא הנכון.]

3) [רש"י: שהיו מנשאין ומסיעין.]

4) [אולי כמו בקל ונשאו. ורד"ק מפרש וירימו וריב"ג בשרשיו פירש ישליכו. וכן הפש' ונרמון. ובשבע' λήμψεται κ. וְנָשְׂאוּ, במובן לקח. ואולי צריך לגרום וְהֵבִיאוּ ע"פ השבע' גוסח לוקיאן.]

מכניסין את (העד) השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהן מכוונים נושאין ונותנים בדבר (סנה' ג ו). אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר היו מזדוגין זוגות זוגות וממעטין במאכל ולא היו שותין יין כל היום ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה (שם ה ה). ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה (חגי' יד.). ויאמר יי' אלהים אל הנחש וגו' עם אדם נשא ונתן עם חוה נשא ונתן ועם נחש לא נשא ונתן אלא אמר הקב"ה נחש זה רשע בעל תשובות (מד"ר ברא' כ). כשהיו רבותינו נכנסים לעבר את השנה נכנסים י' זקנים בקיאים לבית המדרש ואב ב"ד עמהם ונועלין את הלוחות ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה (שם שמות טו). שהיו נושאין ונותנין בדבר אם הוא חייב מיתה אם לאו (שם במדי כ). — וכל שיחה עם בני אדם: מי שקנא לאשתו ונסתרה וכו' עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה (ר' יהושע, סוטי ו א). — ובסהמ"א: והיה הלל צריך בדברים שהיה נושא ונותן עמו להראות כאילו הוא תובע ללמוד (תשו' הגא', הרכבי רן). עמדנו על תשובת החכם הנזכר ומעשה בית דין וכו' הכתוב לעיל ונשאנו ונתננו ודקדקנו בו הרבה כפי מה שהורונו מן השמים (רלב"ח, סו"ת כו). לא הייתי כותב כלל פסק דין הן לסבת הרב המורה שעדיין לא נשאתי ונתתי עמו בדבר הלכה למעשה וכו' וראיתי לשאת ולתת עם כ"ת על הדין בחשאי (שם כז). ואחר שנשאנו ונתננו בדברי הגאוני' ז"ל (מהרי"ט, סו"ת ב, ט יג::). — והלווי: ושא ותן בהם משא ומתן זך ובהיר (ר' אברהם אבולעפיה, הלכי אלפים מה).

—נפעי, נִשָּׂא, נִשָּׂאִים, נִשָּׂאָה, נִשֵּׂאת, נִשָּׂאוֹת, הִנָּשֵׂא, הִנָּשְׂאָם, הִנָּשֵׂא, הִנָּשְׂאוּ, אֶנָּשֵׂא, יִנָּשֵׂא, תִּנָּשְׂאוּ, יִנָּשְׂאוּ, יִנָּשׂוּא, תִּנָּשֶׂאנָה, — א) הגביה את עצמו, התרומם, sich erheben; s'élever; to rise up : עתה אקום יאמר יי' עתה ארומם עתה אֶנָּשֵׂא (ישעי' לג י). קומה יי' באפך הִנָּשֵׂא בעברות צוררי (תהלי' ז ז; גם לד ב). דור מה רמו עיניו ועפעפיו יִנָּשֵׂאוּ (משלי' ל יג). ובהִנָּשֵׂא החיות מעל הארץ יִנָּשְׂאוּ האופנים (יחזקי' א יט). — ודבר לא בעל חי: שאו שערים ראשיכם וְהִנָּשְׂאוּ פתחי עולם (תהלי' כד ז). והנה ככר עפרת נִשֵּׂאת (זכרי' ה ז); — והמשפט: נגע אל השמים משפטה וְנִשָּׂא עד שחקים (ירמי' נא ט). — והמלכות: כי נִשֵּׂאת למעלה מלכותו בעבור עמו ישראל (דהי"א יד ב). — ב) נִשָּׂא האדם, היה גבוה, ובהשאלה, היה חשוב מאד, היה במעלה גבוהה: כי יום ליי' צבאות על כל גבוה ורם ועל כל נִשָּׂא ושפל (ישעי' ב יב). הנה ישכיל עבדי ירום וְנִשָּׂא וגבה מאד (שם נב יג). — ושכן במקום גבוה: כי כה אמר רם וְנִשָּׂא שכן עד (ישעי' נז טו). — ובית, הר, אילן וביוצא בהם היה גבוה: נכון יהיה הר בית יי' בראש ההרים וְנִשָּׂא מגבעות (שם ב ב). ועל כל ארזי הלבנון הרמים וְהַנִּשָּׂאִים וכו' ועל כל ההרים הרמים ועל כל הגבעות הַנִּשָּׂאוֹת (שם יג-יד). כל גיא יִנָּשֵׂא וכל הר וגבעה ישפלו (שם מ ד). על הר גבוה וְנִשָּׂא שמת משכבך (שם נז ז). — כִּסֵּא נִשָּׂא: ואראה את יי' יושב על כסא רם וְנִשָּׂא (שם ו א). — ואמר בן סירא: רבים נשאים נקלו מאד והשפלו יחד וגם נכבדים נתנו ביד (ב"ס, גני' יא ו). — ובסהמ"א: זהו אשר צריך שיאמינוהו המאמתים לא שיש גשם שינשא הבורא עליו ית' עלוי רב כי הנה יתבאר לך במופתים שהוא ית' אינו גוף ואין יהיה לו מקום או משכן על גוף (ר"מ א"ת, מו"נ א ט). והכללים שני מינים מין יודע מכל נושא אשר ינשא עליהם נשיאות טבעי (כל מלאכת ההגיון ו י). וכל אלה הם נשאים על הדבור (ר' יהודה מסיר ליאון, כופי לופי א ו). — ואמר המליץ: בטוריו נשאתי וחכמה מלאתי וגם ראש נשאתי להתיר נקשרם (ר"מ הנגיד, באסטורת ערב). — ג) נִשָּׂא דָּבָר, שֶׁנְּשָׂאוּ אותו ממקום למקום על הידים וכדומ', getragen werden; être porté; to be borne, carried. : ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אותם זהב וְנִשָּׂא בם את השלחן (שמות כה כח). הנה ימים באים וְנִשָּׂא כל אשר בביתך ואשר אצרו אבותיך עד היום הזה בבל לא יותר דבר (ישעי' לט ו). — וְנִשָּׂא הילד על כתף וכדומ': והביאו בניך בחצן ובנתיך על כתף תִּנָּשֶׂאנָה (שם מט כב; גם סו יב). כתמר מקשה המה (האלילים) ולא ידברו נָשׂוֹא יִנָּשׂוּא[1]) כי לא יצעדו (ירמי' י ה). — ד) נִשָּׂא לפלוני, נִתַּן לו לְמַשְׂאֵת, לְמָנָה: ויען כל איש יהודה על איש ישראל (שטענו למה הקדימו להביא את דוד בלעדם) כי קרוב המלך אלי ולמה זה חרה לך על הדבר הזה האכול אכלנו מן המלך אם נשאת[2]) נִשָּׂא לנו (ש"ב יט מג). — ה) *נִשֵּׂאת האשה, היתה לאיש, התקשרה אתו בקשר הנשואים: כל הנשים יתארשו חוץ מן האלמנה שתמתין שלשים יום מפני האיבול וכולן לא

---

[1]) יש כ"י הגורסים יִנָּשְׂאוּ.

[2]) עי' נִשֵּׂאת, הערה.

והנושא את חלוצתו והנושא את קרובת אשתו אין לו בה קידושין (תוספתי שם ו ה). האיש אינו רשאי לישא עקרה וזקנה איילונית וקטנה (שם ח ד). אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות (מו"ק א ז). לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מב"ה ולא ב"ה מב"ש (יבמי א ד). נושאין על האנוסה ועל המפותה (שם יא א). האשה שנתארמלה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך (כתובי ב א). היו מסרבין בו לישא בת אחותו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם (נדרי ט ז). מי שלא היו לו בנים ונשא אשה שכבר ילדה (בכורי ח א). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו ראשונה זוכר מעשה הראשונה אתה עזבתני ושכחתני (ר"ש לקיש, ברכי לב:). מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה (שבת קג:). לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם לא מצא בת ת"ח ישא בת גדולי הדור וכו' ישא בת מלמדי תינוקות ולא ישא בת עמי הארץ מפני שהן שקץ (פסחי מט:). האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה (יבמי סב:). כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין (ר' חמא בר חנינא, שם סג:). יותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא (שם קיג.). יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מיטה (כתובי סז:). בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והיו מזקינין ולא היו נושאין נשים עד שבא שמעון בן שטח ותקן כל נכסיו אחראין לכתובתה (רב יהודה, כתובי פב:). כל הנושא אשה לשום ממון הוויין לו בנים שאינם מהוגנים (רב, קידושי ע.). כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב"ה רוצעו (רב המנונא, שם). עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה כיון שהגיע כ' ולא נשא אומר תיפח עצמותיו (רבא, שם כט:). הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה (שם, ב"ב קי.). כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב באלו ילדה (ר' יוחנן, סוטי יב.). ישא אדם דומה ואל ישא בת דומה שזו באה מטיפה כשירה וזו באה מטיפה פסולה (שמואל, שם כז.). לימדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה (שם מד.). כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה (סנהי קז.).—ופָעול, נָשׂוּי, נשאוי, נְשׂוּאָה, נְשׂוּאִים, נְשׂוּאוֹת: ארבעה אחים שנים מהם נשואין שתי אחיות ומתו הנשואין את האחיות הרי אילו חולצות ולא מתייבמות (תוספתי יבמי ה א). מי שהיה נשאוי[1]) שתי נשים ומת (שם ו ה). מי שהיה נשאוי[1]) שתי יתומות (שם יג ז). נכרי הנשוי כותית וכותית הנשוי נכרית (שם אהילי יח ו). היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולא אשה אחרת ומת (יבמי א ב). שש עריות חמורות מאלו מפני שנשואות לאחרים צרותיהן מותרות (שם). שלשה אחין שנים מהן נשואין שתי אחיות ואחד נשוי נכרית מת אחד מבעלי אחיות וכנס נשוי נכרית את אשתו ומת (שם ג ו). עיר אחת היתה בא"י וגופנית שמה שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמונים זוגות אחיות כהנות (ר' ילסק, ברכי מד.). מעשה בחסיד אחד שהיה נשוי לחסידה אחת ולא העמידו בנים זה מזה וכו' (מד"ר ברא"ש יז). למלך שהיה נשוי למטרונה ילדה ממנו בן ראשון וגרשה וכו' (ר' חמא בר"ח, מד"ר שם כו). משל לעירוני שהיה נשוי בת מלכים אעפ"י שמאכילה כל מעדני עולם אינו יוצא י"ח (ר' לוי, שם ויקרי ד). אלעזר בנך למי הוא נשוי לא לבתו של פוטיאל (ר' חייא בר אבא, שם לג). הרי אנו מוצאים שהיה (אלעזר) נשוי אשה עד שהוא במצרים (ר' תנחומא, שם במדי ג).—נָשָׂא וְנָתַן, לקח, כלו' קנה ומכר, התעסק במסחר: מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול (מעשר עני וכו') (פאה ח ט). לפני אידיהן של עכו"ם שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם (ע"ז א א). שלשה ימים אסור לישא ולתת עמהם (תוספתי שם א א). הבן שנושא ונותן בשל אביו אף על פי שהשטרות והאונות יוצאות על שמו הרי הן של אביו (שם ב"ב ט ב). לא ישא אדם ויתן עם הגוי ביום אידו (שם ע"ז א ב). והנושא ונותן בדברים אין לו עליו אונאה (שם ב"מ ג יד). ואלו נשבעין שלא בטענה השותפין והאריסין והאפוטרופסין והאשה הנושאת ונותנת בתוך הבית וכו' (שבועי ז ח). בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה (רבא, שבת לא.). — ובהשאלה נשא ונתן, עסק בדבר, נכנס עם חברו בשיחה, בוכוח, וכדומ': עיבור שנה בשלשה מתחילין בחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה (תוספתי, סנהי ב א). ואחר כך

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ, ובספרי הדפו' נשוי.

(בראשי' כז ג; גם מה יט). — לקח באלמות: אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי[1]) ולא הרעתי את אחד מהם (במדי' טז טו). וחמדו שדות וגזלו ובתים ונשאו ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו (מיכי ב ב). — קבל: נקי כפים ובר לבב וכו' ישא ברכה מאת יי' וצדקה מאלהי ישעו (תהלי' כד ד-ה). כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה לא ישא בעמלו שילך בידו (קהלי' ה יד). כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר ונכסים והשליטו לאכל ממנו ולשאת את חלקו ולשמח בעמלו (שם ה יח). קנה אקנה בכסף מלא כי לא אשא אשר לך ליי' והעלות עולה חנם (דהי"א כא כד). — ואמר בן סירא: אל תהי ידך מושטת לשאת ובעת השב קפוצה (ב"ס, גני' ד לא). — ובתלמוד: שא מנה זה לפלוני טול מנה זה לפלוני (תוספתי גיטי א ט). ארבעה שומרין הן שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר (ב"מ ז ח). — נשא חן וחסד בעיני פלוני, השיג חן, כמו מצא חן: ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה (אסתי ב טו; גם יז; ה ב). ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו (שם ב ט). — ונשא הוד: והוא יבנה את היכל יי' והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו (זכרי ו יג). — נשא עון ופשע לפלוני, לקח והסיר את העון, סלח וכפר: ויאמר קין אל יי' גדול עוני מנשוא[2]) (בראשי' ד יג; גם יח כד; כו; נ יז). חטאתי ליי' אלהיכם ולכם ועתה שא נא חטאתי אך הפעם (שמות י טז-יז; גם כג כא; לב לב; לד ז). מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש קדשים הוא ואתה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני יי' (ויקרי' י יז). יי' ארך אפים ורב חסד נשא עון ופשע וכו' סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה (במדי' יד יח-יט). אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם ולחטאותיכם (יהושי' כד יט). ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פי יי' ואת דבריך וכו' ועתה שא נא את חטאתי ושוב עמי ואשתחוה ליי' (ש"א יה כד-כה; גם כה כח). מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע (מיכי ז יח). ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי

[1]) קצת הקדמונים פרשוהו במשמ' העמים עליו משא.

[2]) [ת"א מלמשבק. וכן רוב המפרשים הקדמונים והחדשים. ובמד"ר (כב) פרשו מלשון טען וסבל: לעליונים ותחתונים אתה סובל ולפשעי אין אתה סובל. וכן פרש רש"י ומפרשים אחרים.]

(תהלי' כה יח; גם לב ה; פה ג; צט ח). ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני כי עתה לעפר אשכב ושחרתני ואינני (איוב ז כא). — ופעול: העם הישב בה נשא עון (ישעי' לג כד). — וכמו נל"ה: אשרי נשוי פשע כסוי חטאה (תהלי' לב א). כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא[1]) להם (הושי' א ו). — ד) נשא מספר דבר פלוני, מנה וספר וראה כמה מספרו: פקד כל בכר זכר לבני ישראל מבן חדש ומעלה ושא את מספר שמתם (במדי' ג מ). ולא נשא דויד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה (דהי"א כז כג). — ורב שמושו בצרוף השם ראש אחריו, נשא את ראש האנשים, הקהל וכדומ': כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליי' בפקד אתם (שמות ל יב). שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם (במדי' א ב; גם מט; ד ב; כב; לא כו; מט). — וביחוד נשא אשה, לקחה לאשה, עשה בה מעשה נשואים: ויעשו כן בני בנימן וישאו נשים למספרם מן המחללות אשר גזלו (שפטי' כא כג). וימת אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה וישאו להם נשים מאביות (רות א ג-ד). לא נבדלו העם ישראל והכהנים והלוים מעמי הארצות וכו' כי נשאו מבנתיהם להם ולבניהם והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות (עזרי' ט א-ב; גם יב). ואשביעם באלהים אם תתנו בנתיכם לבניהם ואם תשאו מבנתיהם לבניכם ולכם (נחמי' יג כה). וימת אלעזר ולא היו לו בנים כי אם בנות וישאום בני קיש אחיהם (דהי"א כג כב). כי נשים שמונה עשרה נשא (רחבעם) ופילגשים ששים (דהי"ב יא כא; גם יג כא; כד ג). — ואמר בן סירא: בנים לך יסר אותם ושא להם נשים בנעוריהם (ב"ס, גני' ז כג). — ומצוי מאד בתו"מ במשמ' זו: יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה (ר' אליעזר, סוטי' ד ג). נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו (ר' יהושע, יבמי' סב:). אמרו להם בית שמאי תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם לישא שפחה אינו יכול וכו' בת חורין אינו יכול (גיטי' ד ה). לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת (ר"א בן יעקב, יבמי' לז:).

[1]) [קשה. י"ת במובן סליחה: ברם אם יתובון משבק אשבוק להון. ורד"ק הביא גם פירוש במובן נטל: אשא להם את האויב, או אשא אותם לארץ אויביהם. וכן ריב"ג בשרש נשא: אעתיקם ואעקרם. וכך בפש' משקל שקילנא להון.]

כי אמרתי תנחמני ערשי ישא בשיחי משכבי (איוב ז יג). שמעו שמוע מלתי ותהי זאת תנחומתיכם שאוני ואנכי אדבר ואחר דברי תלעיג (שם כא ב ג). — נשא על, נכנע, סבל מה שהוטל עליו: טוב לגבר כי ישא על בנעוריו (איכ׳ ג כז).—והכעס וכדומ׳; זעף יי׳ אשא כי חטאתי לו (מיכ׳ ז ט)׳ עני אני וגוע מנער נשאתי אמיך אפונה (תהל׳ פח יו). — ונשא חלי וכדומ׳, חלה, הצטער: אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה (ישעי׳ נג ד). אוי לי על שברי נחלה מכתי ואני אמרתי אך זה חלי ואשאנו (ירמי׳ י יט). — ונשא חרפה, כלמה: אל לארך אפך תקחני דע שאתי עליך חרפה (ירמי׳ יה יה; גם לא יח). למען תתי אתך לשמה וישביה לשרקה וחרפת עמי [1]) תשאו (מיכ׳ ו יו). גם את שאי כלמתך אשר פללת לאחותך (יחזק׳ יו נב). ולא יהיו עוד אספי רעב בארץ ולא ישאו עוד כלמת הגוים (שם לד כט; גם לו ו-ז; יח). כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו (תהל׳ נה יג). כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלמה פני (שם סט ח). זכר אדני חרפת עבדיך שאתי בחיקי כל [2]) רבים עמים (שם פט נא). — נשא עון, נשא חטא, חל עליו העון, עשה דבר שיחשב לו לחטא ויענש בגלל זה: ועשה להם מכנסי בד וכו׳ בגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו (שמות כח מב-מג). ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו (ויקר׳ ה א; גם ז יח; יט יז; כ כ; כב ט; כד יה). כי קרבן יי׳ לא הקריב במעדו חטאו ישא האיש ההוא (במד׳ ט יג; גם יד לד; יח כב; לב). והנביא כי יפתה ודבר דבר וכו׳ והשמדתיו מתוך עמי ישראל ונשאו עונם כעון הדרש כעון הנביא יהיה (יחזק׳ יד ט-י). ונתנו זמתכנה עליכן וחטאי גלוליכן תשאינה [3]) וידעתם כי אני אדני יי׳ (יחזק׳ כג מט).—ונשא עון פלוני, סבל וקבל ענש בשביל עון פלוני: אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש ואתה ובניך אתך תשאו את עון כהנתכם (במד׳ יח א). אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע (ישעי׳ נג יב).

ואמרתם מדוע לא נשא הבן בעון האב והבן משפט וצדקה עשה וכו׳ הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן (יחזק׳ יח יט-כ). ונשא ענש: גדל [1]) חמה נשא ענש (משלי יט יט).—וכן נשא זנות, זמה, תועבה, כלו׳ עון הזנות וכדומ׳: ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר (במד׳ יד לג). את זמתך ואת תועבותיך את נשאתים נאם יי׳ (יחזק׳ יו נח). יען שכחת אותי ותשלכי אותי אחרי גוך וגם את שאי זמתך ואת תזנותיך (יחזק׳ כג לה). — ובלי פעול: אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא (משלי ט יב).—נשא בשרו בשיניו, העמיד עצמו בסכנה: החרישו ממני ואדברה אני ויעבר עלי מה על מה אשא בשרי בשני ונפשי אשים בכפי (איוב יג יג-יד).—ואמר בן סירא: צואריכם בעלה הביאו ומשאה תשא נפשכם (ב״ס, גני׳ נא כו). אל תמשילהו בנעוריו ואל תשא לשחיתותיו (שם ל יא)— ומצוי בתו״מ: נושאי המטה וחלופיהן וכו׳ פטורין מן התפילה (ברכ׳ ג א). בכל יום היו הלוים נושאין את הארון והיום נשאוהו כהנים (תוספת׳ סוט׳ ח ג). לאחר שישן רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא (ר׳ אידי, מד״ר שה״ש, בגילה).—נשא בעל: מתרחק מן הכבוד ולא מגים לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראה נושא בעול עם חברו (בריית׳ אבות ו ו).—והאילן, נשא פרות: הקדיש בור מלא מים אשפות מלאות זבל וכו׳ אילן נשוי [2]) פירות וכו׳ הקדיש בור ואחר כך נתמלא מים וכו׳ אלן ואחר כך נשא [3]) פירות (ב״ב עט.).—ובסהמ״א: וכה עשו תמיד בכל יום בתוך ירושלים נושאי הסכינים בתוך העם ויאנח העם אנחת חללים (יוסיפון ססה). — ובהשאלה, נשא פחד ואימה: הביאם בעול המלך ושמם בכלל שאר נושאי אמיו והשיבם מן הכת והעוות אל הנחת והענוה (ר׳ הלל מוירונא, תגמו׳ הנפש ב ב כג:).—ובמשמ׳ הכיל, ואמר המשורר: כל דם נאסר לאצילים בלתי דם ענבים לא יוכלון שאתך כלים בוא ושכון קרבים (ראב״ע, אי ישן).—ג) כמו נטל, לקח, קבל, nehmen; prendre; to take: ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה

---

[1]) יש מגיהים עמים, עפ״י תרגום השבעים.

[2]) [כל חסר בשבע׳ ובוולג׳. וי״ת „סוברית בעטפי כל גידופיהון דסגיעין עממין״. ולכן יש מגיהים כלמת במקום כל].

[3]) בקצת ספרים תשאינה.

[1]) כך הקרי, והכתיב גרל.

[2]) ברגמ״ה וברשב״ם הגרסה מלא, וכן במשנ׳ מעי׳ ג ו.

[3]) במשנ׳ מעי׳ שם נתמלא, אולם במדב״מ נשא.

יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשנה [1]) את האיפה בין הארץ ובין השמים (זכרי׳ ה ט). בחורים טחון נשאו ונערים בעץ כשלו (איכ׳ ה יג). הבו ליי׳ כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו (תהל׳ צו ח). הלוך ילך ובכה נשא משך הזרע בא יבא ברנה נשא אלמתיו (שם קכו ו). לו שקול ישקל כעשי והיתי במאזנים ישאו יחד כי עתה מחול ימים יכבד (איוב ו ב-ג; גם כד י; לא לו). ותלקט בשדה עד הערב וכו׳ ותשא ותבוא העיר (רות ב יז-יח). הבונים בחומה והנשאים בסבל (נחמ׳ ד יא). ויקומו כל איש חיל וישאו את גופת שאול ואת גופת בניו ויביאום יבישה (דהי״א י יב). ויעש המלך רחבעם תחתיהם מגני נחשת וכו׳ ויהי מדי בוא המלך בית יי׳ באו הרצים ונשאום והשבום אל תא הרצים (דהי״ב יב יא).—נשא כלים, הנער שהיה נשא את כלי מלחמתו של שר הצבא: ויקרא מהרה אל הנער נשא כליו ויאמר לו שלף חרבך ומותתני (שפטי׳ ט נד). ויאמר יונתן בן שאול אל הנער נשא כליו לכה ונעברה אל מצב פלשתים (ש״א יד א; גם טז כא; לא ד). ויסבו עשרה נערים נשאי כלי יואב ויכו את אבשלום (ש״ב יח טו).—נשא אפוד, כהן הנשא אפוד לפני יי׳: ואחיה בן אחטוב וכו׳ כהן יי׳ בשלו נשא אפוד (ש״א יד ג; גם כב יח).—ונשאה הבהמה: והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט (בראש׳ לז כה; מה כג). ותבא (מלכת שבא) ירושלימה בחיל כבד מאד גמלים נשאים בשמים וזהב רב מאד (מ״א י ב). שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו (ישעי׳ ס ו). — והנשר נשא על אברתו: כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו (דברי׳ לב יא).—והאניה: וגם אני חירם אשר נשא זהב מאופיר הביא מאפיר עצי אלמגים וכו׳ (מ״א י יא). אחת לשלוש שנים תבואנה אניות תרשיש נשאות זהב וכסף שנהבים וקופים ותוכיים (דהי״ב ט כא).—והעץ נשא פרי, ענפים, נתן פרי והצמיח ענפים: אל מים רבים היא שתולה לעשות ענף ולשאת פרי להיות לגפן אדרת (יחזק׳ יז ח; גם כג; לו ח-ט). אל תראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם (יואל ב כב). העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך (חגי ב יט).—ובהשאלה במליצה, ההרים נשאו שלום: ישאו הרים שלום לעם וגבעות בצדקה (תהל׳ עב ג).—נשאו על הבהמה, הרכיבו, הטעינו עליה: ישאו על כתף עורים חיליהם ועל דבשת גמלים אוצרתם (ישעי׳ ל ו).—ובעגלה: וישאו בני ישראל את יעקב אביהם ואת טפם ואת נשיהם בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אתו (בראש׳ מו ה).—ופעול, נשוא, נשאים, שנשאים אותו: שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל העמסים מני בטן הנשאים מני רחם (ישעי׳ מו ג). — ומליצה, נשאו על כנפי נשרים, הביאו למקומו במהרה, כבטחה, תחת מחסה נאמן: אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי (שמות יט ד).—נשאהו בחיקו ובדומ׳, כמו שנשאים את הילד, מליצה במשמ׳ טפל בו, שמר עליו: האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבתיו (במדב׳ יא יב). ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יי׳ אלהיך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה (דברי׳ א לא). כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך פן תגף באבן רגליך (תהל׳ צא יא-יב).— וקצת במשמ׳ הכיל: וגם ללוט ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים לא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו (בראש׳ יג ה-ו; גם לו ז). — ובהשאלה במוסריות במשמ׳ סבל דבר שקשה לאדם לסבלו: ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים וכו׳ והיה כל הדבר הגדל יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך ונשאו אתך (שמות יח כא-כב). לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני (במדב׳ יא יד; גם יז). לא אוכל לבדי שאת אתכם וכו׳ איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם (דברי׳ א ט-יב). וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור לכישה לאמר חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא וישם מלך אשור על חזקיה מלך יהודה שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב (מ״ב יח יד). חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא (ישעי׳ א יד). ולא יוכל יי׳ עוד לשאת מפני רע מעלליכם מפני התועבת אשר עשיתם (ירמי׳ מד כב). רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה (משלי יח יד). תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת תחת עבד כי ימלוך ונבל כי ישבע לחם וכו׳ (שם ל כא-כב).

[1]) בקצת ספרים ותשאנה.

יוסכן, ברכי׳ לב:). — ולווי שָׂא: בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך (תעני׳ ד ח). — וְנָשָׂא פנים לפלוני: לא היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות אם למרים הצדקת לא נשאתי לה פנים בדין ק״ו לשאר בני אדם (ספרי דברי׳ א). זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה כגון רבי חנינא בן דוסא (חגי׳ יד.). ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה (שבת יג:). לא טוב להם לרשעים שנושאין להם פנים בעה״ז וכו׳ טוב לו למשה שלא נשאו לו פנים בעולם הזה (יומ׳ פז.). בשעה שהדיין יושב ודן באמת כביכול מניח הקב״ה שמי שמים ומשרה שכינתו בצדו וכו׳ וכיון שרואה אותו שהוא נושא פנים כביכול מסלק שכינתו ועולה לשמים והמלאכים אומרים לו רבון העולם מה יש לך והוא אומר להם ראיתי את הדיין שהוא נושא פנים ועמדתי לי משם (מד״ר שמות ל). הרי דברים קל וחומר אם ללוט נשאתי פנים מפני אברהם אוהבי לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך (מד״ר במד׳ יא). אמר הקב״ה כשם שהם נושאים לי פנים כך אני נושא להם פנים כיצד כתבתי בתורתי ואכלת ושבעת וברכת ואדם מישראל יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניהם כדי שביעה ונושאין לי פנים ומברכין (מד״ר במד׳ יא). אתה תעמוד ותבקש רחמים על הגזיר׳ לבטלה והקב״ה נושא לך פנים והוא מבטלה בזכותך (שם יד). אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע לפי שלא נצטוו גוים על השבת תאמר אם הם עושים אותה אתה נושא להם פנים (שם דברי׳ א). — ואמר המשורר: ויום רצון הוחלתי אולי ישא פני הנה נא הואלתי לדבר אל אדני (ר״י הלוי, כסמיך סהלתי). — ובלי השם פנים: ויודיע דברים בהוויתן ממה שאירע לו מתחלה ועד סוף ולא ישא ולא יגור מפני איש להגעת שליחתו בשלמות (ר׳ קלונימ׳, בעלי חיים ב ה). — נְשָׂאוֹ לבו: מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים (רמב״ם ת״ת ג ו). — ב) נָשָׂא דָבָר, על הידים או על הכתף וכדומ׳ כדי להעביר ממקום למקום, tragen; porter; to bear, carry: ושכבתי עם אבתי וּנְשָׂאתַנִי ממצרים וקברתני בקברתם (ברא׳ מז ל). וַיִּשָּׂא העם את בצקו טרם יחמץ משארתם צררת בשמלתם על שכמם (שמות יב לד). והיו הבדים על שתי צלעת המזבח בִּשְׂאֵת אתו (שם כז ז; גם כח יג). ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן וכו׳ ויאמר אלהם קרבו שְׂאוּ את אחיכם מאת פני הקדש אל מחוץ למחנה ויקרבו וַיִּשָּׂאֻם בכתנתם אל מחוץ למחנה (ויקר׳ י ד-ה). וכל הַנֹּשֵׂא מנבלתם יכבס בגדיו (שם יא כה). זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד ולמשא וְנָשְׂאוּ את יריעת המשכן ואת אהל מועד (במד׳ ד כד-כה). ואתה הפקד את הלוים על משכן העדת וכו׳ המה יִשְׂאוּ את המשכן ואת כל כליו (שם א נ; גם י יז; כא; יג כג). רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תִּשָּׂא ובאת אל המקום אשר יבחר יי׳ (דברי׳ יב כו). וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שְׂאֵתוֹ (את המעשר) כי ירחק ממך המקום וכו׳ ונתתה בכסף (שם יד כד-כה). הכהנים בני לוי הַנֹּשְׂאִים את ארון ברית יי׳ (שם לא ט). ויאמר יהושע אל הכהנים לאמר שְׂאוּ את ארון הברית ועברו לפני העם וַיִּשְׂאוּ את ארון הברית וילכו לפני העם (יהוש׳ ג ו; גם ו ז). ויהי כאשר כלה להקריב את המנחה וישלח את העם נֹשְׂאֵי המנחה (שפט׳ ג יח). ובאת עד אלון תבור ומצאוך שם שלשה אנשים עלים אל האלהים בית אל אחד נֹשֵׂא שלשה גדיים ואחד נֹשֵׂא שלשת ככרות לחם ואחד נֹשֵׂא נבל יין (ש״א י ג). וילך הפלשתי הלך וקרב אל דוד והאיש נֹשֵׂא הצנה לפניו (שם יז מא). ותהי מואב לדוד לעבדים נֹשְׂאֵי מנחה (ש״ב ח ב). וביום הזה לא אמיתך כי נָשָׂאתָ את ארון אדני יי׳ לפני דוד אבי (מ״א ב כו). ויהי לשלמה שבעים אלף נֹשֵׂא סבל[1]) ושמנים אלף חצב בהר (שם ה כט). ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקצרים ויאמר אל אביו ראשי ראשי ויאמר אל הנער שָׂאֵהוּ אל אמו וַיִּשָּׂאֵהוּ ויביאהו אל אמו (מ״ב ד יח-כ; גם יד כ; כג ד). כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו יִשָּׂא עלות ינהל (ישעי׳ מ יא; גם מה כ; מו ו). כתמר מקשה המה (הפסילים) ולא ידברו נָשׂוֹא ינשוא[2]) כי לא יצעדו (ירמי׳ י ה). השמרו בנפשותיכם ואל תִּשְׂאוּ משא ביום השבת (שם יז כא; גם כז). כלי הוצאתי ככלי גולה יומם וכו׳ על כתף נָשָׂאתִי לעיניהם (יחזקי׳ יב ז). וּבִשְׂאֵת מתנתיכם בהעביר בניכם באש (שם כ לא). ולא יִשְׂאוּ עצים מן השדה ולא יחטבו מן היערים (שם לט י). וּנְשָׂאתֶם את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם והגליתי אתכם מהלאה לדמשק (עמו׳ ה כו-כז). הן יִשָּׂא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד וכו׳ היקדש (חגי ב יב). ואשא עיני וארא והנה שתים נשים

[1]) עי׳ סַבָּל.

[2]) בקצת ספרים ינשאו.

יעקב שאו זמרה ותנו תף כנור נעים עם נבל (תהל׳ פא ב-ג). ישאו בתף וכנור וישמחו לקול עוגב (איוב כא יב).—ומשל: וישא (בלעם) משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל (במד׳ כג ז; גם יח; כד ג). וירא את הקיני וישא (בלעם) משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך (במד׳ שם כא). ונשאת המשל הזה על מלך בבל ואמרת איך שבת נגש שבתה מדהבה (ישעי׳ יד ד). ביום ההוא ישא עליכם משל ונהה נהי נהיה אמר שדוד נשדנו (מיכ׳ ב ד). הלוא אלה כלם עליו משל ישאו ומליצה חידות לו ויאמר הוי המרבה לא לו (חבקי ב ו). — ויסף איוב שאת משלו ויאמר מי יתנני כירחי קדם וכו׳ (איוב כט א-ב). — ובכלל במשמ׳ בטא, הזכיר דבר: לא תשא את שם יי׳ אלהיך לשוא כי לא ינקה יי׳ את אשר ישא את שמו לשוא (שמות כ ז). לא תשא שמע שוא (שם כג א). בל אסיך נסכיהם מדם ובל אשא את שמותם על שפתי (תהל׳ יו ד). ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך (תהל׳ נ יו). אשר ימרוך למזמה נשוא [1] לשוא עריך [2] (תהל׳ קלט כ). אשא דעי למרחוק ולפעלי אתן צדק (איוב לו ג).—נשא אלה בפלוני: אשר יחטא איש לרעהו ונשא [3] בו אלה להאלתו (מ״א ח לא). —נשא על פלוני משא, אמר עליו מה שיקרה לו: ויי׳ נשא עליו את המשא הזה אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש וכו׳ (מ״ב ט כה-כו).—נשא חרפה על פלוני, חרף אותו: לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו (תהל׳ יה ג). — ובמשמ׳ פ״ע, הגביה את עצמו, התרומם: אתה מושל בגאות הים בשוא [4] גליו אתה תשבחם (שם פט י). הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו ותשא [5] הארץ

---

1) במקום נשאו.

2) [רש״י: נשאו לשוא אויביך את שמך. וכן ראב״ע: ותחסר מלת אותך או שמך. והוא מביא גם פרושו של ר׳ משה ש-ע ר י ך הוא כנוי לשמך, כמו כי נאץ נאצת את אויבי יי׳ (ש״ב יב יד). והחדשים גורסים בפרוש שמך במקום עריך.]

3) בקצת ספרים ונשא, שין ימנית, עי׳ ערכו, וכן דהי״ב ו כב.

4) [במקום בנשוא.]

5) [רש״י מפרש: ותשא הארץ משאת עשן. וכעין זה רד״ק: ותשרף, כמו וישאם דוד, אלא שזה פעל עמד והענין חרבן הארץ, ע״כ. אולם המשמ׳ שרף של הפעל

מפניו ותבל וכל יושבי בה (נחום א ה). — ובהשאלה, היה חשוב מאד, היה במעלה גבוהה: כדבר אפרים רתת נשא [1] הוא בישראל ויאשם בבעל וימת (הוש׳ יג א). — ובהשאלה, המדון: למה תראני און ועמל תביט ושד וחמס לנגדי ויהי ריב ומדון ישא [2] (חבקי א ג). —נשא ידיו, ואמר בן סירא: אז ירד ו נ ש א ידיו על כל קהל ישראל (ב״ס, גני׳ נ כ).—נשא פנים: אל ת ש א פניך אל נפשך ואל תבוש למכשוליך (שם ד כב). אך על אלה אל תבוש ואל ת ש א פנים לחטא (שם מב א).—נשא ראש: חכמת דל ת ש א ראשו ובין נדיבים תשיבנו (שם יא א). נ ש א בראשו וירממהו ויתמהו עליו רבים (שם יג).—נשא משל: חוקרי מזמור על חוק ו נ ש א י משל בכתב (שם מד ה).—ובתו״מ, נשא כפיו, לברך העם: ואם אין שם כהן אלא הוא (הש״ץ) לא י ש א את כפיו ואם הבטחתו שהוא נ ו ש א את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי (ברכ׳ ה ד). בשלשה פרקים בשנה כהנים נ ו ש א י ן את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים (תענ׳ ד א). כהן שיש בידיו מומין לא י ש א את כפיו (מגי׳ ד ז). ולא פסעתי על ראשי עם קודש ולא נ ש א ת י כפי בלא ברכה (ר״א בן שמוע, סוט׳ לט.). כל כהן שלא נטל ידיו לא י ש א את כפיו (ריב״ל, שם). כל כהן שהרג את הנפש לא י ש א את כפיו (ר׳

נ ש א מוטלת בספק גדול. השבע׳ תרגמו: καὶ ἀνεστάλη, התרוממה, כלו׳ רעדה מפחד, עקי׳ ἔφριξεν, וסומ׳ ἐκινήθη, והפש׳ זעת, והוולג׳ contremuit, כלם: רעדה. וי״ת וחרובת. וע״פ זה מגיהים החדשים ותשא, נפע׳, או ותשא, קל, מן ש א ה.]

1) [ת״י מתרבבין הוו בישראל. ורש״י: זכה להנשא להיות מלך על ישראל, ורד״ק: נשא ראשו בישראל. וכעין זה הפש׳: והוא רבא. והתרגומים היונים מתרגמים נשא-לקח, ומחברים אותו עם ר ת ת בתור מפועל של נ ש א. השבע׳ (? דתות-) δικαιώματα ἀυτός, ועקי׳ φρίκην ἔλαβεν αὐτός, וכן סומ׳ ותיאוד׳ ἔλαβεν τρόμον ἔλαβεν αὐτός, והחדשים מציעים לנקד נשא-נשיא, והירונ׳ מחבר ר ת ת בתור נושא: horror invasit Israel.]

2) [רש״י פרש: הרשע הנושא ריב ומדון. ורד״ק: ויהי לנגדי מי שישא אלי ריב ומדון. ויש מפרשים ריב ומדון האויב ישא ויסבול ישראל. והפרושים האלו וגם הפרושים של החדשים אינם מתקבלים על הלב. ואפשר ש י ש א הוא פעל עומד: המדון מתנשא. וכן ת״י, אלא שהוא מפרש שהנושא הוא האויב, שעדיין לא נזכר בענין: דבתחרותא ובזדונא אינון מתגברין.]

אם און בידך הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה כי אז תשא פניך ממום[1]) והיית מצק ולא תירא (איוב יא יד-יה). — ונשא פניו אל יי' לתפלה וכדומ': כי אז על שדי תתענג ותשא אל אלוה פניך תעתיר אליו וישמעך (איוב כב כו-כז). — ובהשאלה, נשא פניו אל פלוני, השגיח בו לטובה: ישא יי' פניו אליך וישם לך שלום (במד' ו כו). רבים אומרים מי יראנו טוב נסה[2]) עלינו אור פניך יי' (תהל' ד ז). — ובפרט נשא פני פלוני, הטה לו חסדו ורצונו, בנגוד ל-השיב פנים[3]): ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברת (ברא' יט כא; גם לב כא). עלי לשלום לביתך ראי שמעתי בקולך ואשא פניך (ש"א כה לה). פני כהנים לא נשאו זקנים לא חננו (איכ' ד יו). ואיוב עבדי יתפלל עליכם כי אם פניו אשא לבלתי עשות עמכם נבלה וכו' ויעשו כאשר דבר אליהם יי' וישא יי' את פני איוב (איוב מב ח-ט).—ונשא פני פלוני במשפט וכדומ', הטה הכף לטובתו שלא כדין (כמו הכר פנים): לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך (ויקר' יט יה). האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד עשה משפט יתום ואלמנה (דבר' י יז-יח). אשר אינכם שמרים את דרכי ונשאים פנים בתורה (מלא' ב ט). עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה (תהל' פב ב). כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם לא ישא פני כל כפר ולא יאבה כי תרבה שחד (משלי ו לד-לה; גם יח ה). הלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה הפניו תשאון אם לאל תריבון הטוב כי יחקר אתכם אם כהתל באנוש תהתלו בו הוכח יוכיח אתכם אם בסתר פנים תשאון (איוב יג ז-י; גם לב כב). — ובמשמ' נהג בו מנהג כבוד: ויאמר אלישע חי יי' צבאות אשר עמדתי לפניו כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך (מ"ב ג יד). אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע לפני דל (איוב לד יט)—ופעול סמי' נשוא פנים, מכבד, שנשאים פניו: ונעמן שר

1) [י"ת דלא מום, כלו' בצדיק תמים. והשבע' גרסו כמים, כמו בפסוק הבא. ולפי זה משמיטים החדשים את המלה בעין כפל טעות מהפסוק הבא. ואולי יש לגרוס מרום.]

2) תחת נשא.

3) ואולי שייך למשמ' ג)-לקת, עי' Ges.-Buhl.

צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים כי בו נתן יי' תשועה לארם (מ"ב ה א). שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש (ישע' ג ג; גם ט יד). ואיש זרוע לו הארץ ונשוא פנים ישב בה (איוב כב ח).—נשא נפש: כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלהים נפש[1]) וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (ש"ב יד יד).— והקול, נשא קולו: ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך (ברא' כא יו; גם כז לח; כט יא). ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא (במד' יד א). וילך (יותם) ויעמד בראש הר גרזים וישא קולו ויקרא ויאמר להם שמעו אלי בעלי שכם (שפט' ט ז). ויהי ככלות דוד לדבר את הדברים האלה אל שאול וכו' וישא שאול קלו ויבך (ש"א כד יז; גם ל ד). ויקברו את אבנר בחברון וישא המלך את קולו ויבך אל קבר אבנר (ש"ב ג לב). ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה (רות א ט). המה ישאו קולם ירנו (ישע' כד יד; גם כב ח). —ונשא בלבד, בלי השם קול, במשמ' זו: לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו (שם מב ב). ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו (שם יא). — ובהשאלה במליצה: נשאו נהרות יי' נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים (תהל' צג ג).—ונשא קינה, רנה, תפלה, וכדומ': ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה (מ"ב יט ד). ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי כי אינני שמע אתך (ירמ' ז יו). גזי נזרך והשליכי ושאי על שפים קינה כי מאס יי' ויטש את דור עברתו (שם כט). על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי איש עובר (שם ט ט). ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל ואמרת מה אמך לביא בין אריות רבצה וכו' (יחזק' יט א-ב; גם כו יז; לב ב). שמעו את הדבר הזה אשר אנכי נשא עליכם קינה בית ישראל נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל (עמו' ה א-ב).—וזמרה: הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי

1) [כמו פני נפש אדם, כך פרשו ת"י, רש"י ויתר המפרש' העברים. אולם העיקר פני חסר מן הספר. והחדשים פרשו ולא יטול את נפש החוטא להמיתו ביד עונו. אבל זה סותר לקודם (כי מות נמות וכו') וגם למציאות. ואולי צריך להגיה ישב-ישיב, לא ישיב את הנפש אל הגוף להחיותו, ולכן אין תקוה להחיות את אמנון ע"י מיתתו של אבשלום. עי' פרושו של סגל.]

—ונשא בלבד בלי השם יד, במשמ' זו: כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה לך קצין תהיה לנו וכו' ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חבש ובביתי אין לחם ואין שמלה לא תשימני קצין (ישע' ג ו-ז).—ונשא ידו בפלוני, בפרט במלך וכדומ', פשע בו, מרד בו: ברוך יי' אלהיך אשר סגר את האנשים אשר נשאו את ידם באדני המלך (ש"ב יח כח; גס כ כא). — ונשא רגליו, להליכה: וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם (ברא' כט א).— וכנפים: ובלכת הכרובים ילכו האופנים אצלם ובשאת הכרובים את כנפיהם לרום מעל הארץ לא יסבו האופנים גם הם מאצלם (יחזק' י יו; גס יט). אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך (תהל' קלט ח-י). — ואת עיניו, להביט מרחוק: וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה (ברא' יג י; גס יד; כד סג-סד; לג א; לז כה). ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד (שמות יד-י). וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו (במד' כד ב). עלי ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה (דבר' ג כז; גס ד יט). שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא (ישע' מ כו; גס מט יח). שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת (ירמ' ג ב). ויאמר אלי בן אדם שא נא עיניך דרך צפונה ואשא עיני דרך צפונה והנה מצפון לשער המזבח סמל הקנאה הזה בבאה (יחזק' ח ה). ואשא עיני וארא והנה איש ובידו חבל מדה (זכרי' ב ה). אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי (תהל' קכא א). ואראה בחזון ואני הייתי על אובל אולי ואשא עיני ואראה והנה איל אחד עמד לפני האבל (דני' ח ב-ג). — ובמליצה, בתקוה, בתשוקה, וכדומ', נשא עיניו אל פלוני, התאוה לו, חשק בו[1]: ויהי אחרי הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי (ברא' לט ז). והשבתי זמתך ממך ואת זנותך מארץ מצרים ולא תשאי עיניך אליהם ומצרים לא תזכרי עוד (יחזק' כג כז).—ולתקוה ויחול: אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים (תהל' קכג א). אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל (יחזק' יח ו). עני ואביון הונה גזלות גזל חבל לא ישיב ואל הגלולים נשא עיניו תועבה עשה (שם יב).—ובמשמ' זו גם הנפש: ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו (דבר' כד טו). חטאת עמי יאכלו (הכהנים) ואל עונם ישאו נפשו (הוש' ד ח). נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו[1]) ולא נשבע למרמה (תהל' כד ד). שמח נפש עבדך כי אליך אדני נפשי אשא (תהל' פו ד; גס קמג ח). יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך (משלי יט יח). — וכמו"כ הלב: נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים (איכ' ג מא). — נשאו לבו לעשות דבר, התעורר בקרבו רצון לעשות: ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת יי' (שמות לה כא; גס כו; לו ב). — ובמשמ' התגאה: הכה הכית את אדום ונשאך לבך הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה ברעה (מ"ב יד י). — ונשא ראשו במשמ' זו: ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא יספו לשאת ראשם (שפט' ח כח). כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך (תהל' פג ג-ד). אם רשעתי אללי לי וצדקתי לא אשא ראשי (איוב י טו). — ודבר לא בעל חי, במשמ' התרומם, הגביה את עצמו: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד (תהל' כד ז).—נשא את ראש פלוני, השיב אותו לגדולה[2]): בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך (ברא' מ יג; גס כ). נשא אויל מרדך וכו' את ראש יהויכין מלך יהודה (מ"ב כה כז).—נשא ראש פלוני מעליו, הסיר את הראש מעל הגוף, המיתו: בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותו על עץ (ברא' מ יט). — והפנים, נשא פניו למעלה להביט: ותשקף (איזבל) בעד החלון ויהוא בא בשער וכו' וישא פניו אל החלון ויאמר מי אתי (מ"ב ט לא-לב). —ונשא פניו להביט בפני זולתו מבלי בושה: ויסף עוד אבנר לאמר אל עשהאל סור לך מאחרי למה אככה ארצה ואיך אשא פני אל יואב אחיך (ש"ב ב כב).

[1]) וכן באשור' נשו עינא אנ-נשא עינים אל-הביט באהבה אל וכו', עי' דליטש 48, Prolegomena.

[1]) [לא היה לו חשק לשוא. כך הכתיב. והקרי נפשי, ובקצת ספרים נפשי כתיב וקרי, והכונה לא נשא את שמי להשבע לשוא. וכן פרשו המפרשים העברים. וי"ת גם את הכתיב בלשון שבועה: דלא אומיה על שקרא לחייבא נפשיה, וכן הפש': ולא ימא בנפשה בדגלותא.]

[2]) [וכן באשור' נשו רישׁ.]

מג כו). וַיִּשָּׂא משאת מאת פניו אלהם ותרב משאת בנימין ממשאת כלם חמש ידות (שם מג לד). שְׂאוּ לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכין שתים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם (יהוש' ד ג). ויקח אבימלך את הקרדמות בידו ויכרת ושכת עצים וַיִּשָּׂאֶהָ וישם על שכמו (שפט' ט מח). בן חמש שנים היה בבא שמעת שאול ויהונתן מיזרעאל וַתִּשָּׂאֵהוּ אמנתו ותנס (ש"ב ד ד). ויעזבו שם את עצביהם וַיִּשָּׂאֵם[1] דוד ואנשיו (שם ה כא). וַיִּשָּׂא הנביא את נבלת איש האלהים וינחהו אל החמור (מ"א יג כט). ויהוא מִלֵּא ידו בקשת ויך את יהורם וכו' ויאמר אל בדקר שלשה שָׂא השלכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי (מ"ב ט כד-כה). ויאמר אליהם שָׂאוּנִי והטילני אל הים (יונ' א יב). מפני זעמך וקצפך כי נְשָׂאתַנִי ותשלכני (תהל' קב יא). כוס ישועות אֶשָּׂא ובשם יי' אקרא (שם קטז יג). תהפך לאכזר לי בעצם ידך תשטמני תִּשָּׂאֵנִי אל רוח תרכיבני (איוב ל כא-כב). אל נא אשא פני איש ואל אדם לא אכנה כי לא ידעתי אכנה כמעט יִשָּׂאֵנִי[2] עשני (שם לב כא-כב).—וחיה טרפת: רעה היה עבדך לאביו בצאן ובא הארי ואת הדב וְנָשָׂא שה מהעדר (ש"א יז לד). אני אטרף ואלך אֶשָּׂא ואין מציל (הוש' ה יד).—והרוח הרים וְהִסִּיעַ דבר ממקומו והוליכו למרחוק: הבקר היה ורוח הקדים נָשָׂא את הארבה (שמות י יג; גם יט). והיה אני אלך מאתך ורוח יי' יִשָּׂאֲךָ על אשר לא אדע (מ"א יח יב). ילכו נא ויבקשו את אדניך פן נְשָׂאוֹ רוח יי' וישלכהו באחד ההרים (מ"ב ב טז). אף בל שרש בארץ גזעם וגם נשף בהם ויבשו וסערה כקש תִּשָּׂאֵם (ישע' מ כד; גם מא טז). בזעקך יצילך קבוציך

[1] [י"ת ואוקידינון, וזה ע"פ הנוסח בדהי"א יד יב: וַיאמר דוד וישרפו באש. וכן כל המפרשים העברים. וכן בבלי ר"ה כב: ובע"ז מד. אמרו ויישאם דוד לישנא דזרויי הוא, כמו תזרם ורוח תשאם. וכעין זה בתרגומים העתיקים, השבע' καὶ ἐλάβοσαν αὐτούς, והפש' „ושקלי אינון", והוולג' quae tulit David. וכן פרש ר"י כספי (אדני כסף, הוצ' לאקט, I 33): כמשמעו ואין חובה שנפרש לאיזה מקום נשאם כי מובן מן הענין שלא נשאום לאוצר בית יי' רק לאשפות ולדומן או למאכלת אש והדומה לזה שיהיה לאבוד. ואולי הכונה שנשאום בתהלוכה לאות נצחון. עי' בפירושו של סגל.]

[2] [רוב החדשים פרשו: יטול אותי ויוליכני, כלו' לעליה. וכן ריב"ג בשרשיו: יעקרני בוראי בקרוב. וכן כי נשאתני ותשליכני (תהל' קב יא). וראב"ע ורלב"ג פרשו ישרפני. וי"ת יסבר לי אפין=ישא פני.]

ואת כלם יִשָּׂא רוח יקח הבל והחוסה בי ינחל ארץ (שם נז יג; גם סד ה). ורוח נְשָׂאתְנִי ותבאני כשדימה אל הגולה (יחזק' יא כד; גם ג יב; ח ג: מג ה). יִשָּׂאֵהוּ קדים וילך וישערהו ממקומו (איוב כז כא).—נשא חרב, מטה, להכות בם: לא יִשָּׂא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה (ישע' ב ד). אל תירא עמי ישב ציון מאשור בשבט יככה ומטה יִשָּׂא עליך בדרך מצרים (שם י כד). — ונס וכדומ', הרים למעלה לאות: וְנָשָׂא נס לגוים מרחוק ושרק לו מקצה הארץ (שם ה כו; גם יג ב; יח ג). שְׂאוּ נס ציונה העיזו אל תעמדו (ירמ' ד ו). העזו בני בנימין מקרב ירושלם ובתקוע תקעו שופר ועל בית הכרם שְׂאוּ משאת כי רעה נשקפת מצפון (שם ו א).—וכן נָשָׂא יד לאות: כה אמר אדני יי' הנה אֶשָּׂא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו בניך בחצן ובנתיך על כתף תנשאנה (ישע' מט כב). — או לסמן של גבורה: קומה יי' אל נְשָׂא ידך אל תשכח עניים (תהל' י יב). — ולתפלה: שמע קול תחנוני בשועי אליך בְּנָשְׂאִי ידי[1]) אל דביר קדשך (שם כח ב). שְׂאוּ ידכם קדש וברכו את יי' (שם קלד ב). —וכמו כן נָשָׂא כפיו, לתחנה: שפכי כמים לבך נכח פני אדני שְׂאִי אליו כפיך על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות (איכ' ב יט). כן אברכך בחיי בשמך אֶשָּׂא כפי (תהל' סג ה). — ונשא כפיו אל דבר, מפני תשוקה להדבר ורצון להשיגו: וְאֶשָּׂא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ואשיחה בחקיך (שם קיט מח). — נָשָׂא ידיו, לברך העם: וַיִּשָּׂא אהרן את ידו אל העם ויברכם (ויקר' ט כב). —ובפרט נָשָׂא ידו, לשבועה: והבאתי אתכם אל הארץ אשר נָשָׂאתִי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב (שמות ו ח). אם אתם תבאו אל הארץ אשר נָשָׂאתִי את ידי לשכן אתכם בה (במד' יד ל). כי אֶשָּׂא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעלם אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי (דבר' לב מ מא). ביום ההוא נָשָׂאתִי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם (יחזק' כ ו; גם כ כג; לו ז; מד יב; מז יד). וירגנו באהליהם לא שמעו בקול יי' וַיִּשָּׂא ידו להם להפיל אותם במדבר (תהל' קו כה-כו). ותאמר להם לבוא לרשת את הארץ אשר נָשָׂאתָ את יָדְךָ לתת להם (נחמ' ט טו).

[1] וכן באשו' נַאשׁוּ קַאתַא-התפלל, וניש קַאתִי-תפלה. וכן בעברית משאת כפי היא תפלה: תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב (תהל' קמא ב).

העניים והאביונים מבקשים : dessécher; to be parched. מים ואין לשונם בצמא נשתה[1]) אני יי' אענם אלהי ישראל לא אעזבם אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות (ישעי' מא יז-יח).—ב) נשת כחו, נחלש, רפה, erlahmen; se débiliter; to be enfeebled; : חדלו גבורי בבל להלחם ישבו במצדות נשתה[2]) גבורתם היו לנשים (ירמי' נא ל).—ואמר המליץ: היגון והאנחה שוברים כחו הצרות והמצוקות נ ו ש ת ו ת גבורתו (רסע"ג, נקסה, יי' ספתי). יהודי בן ששת אשר חכמתו שת לכל לשון נ ש ת כמו מים זרים (תסוי' תלמידי דונס, אח ני' מרפא). ישב בראש צחיחו וי נ ש ת לשונו מציחו ירד לארץ נצחו והצרעת תורח במצחו (עזרא הבבלי, תוכחי' מוסר ה כב:).

—נפע', נשת, נשתו,—נשתו מים מים, נהר וכדומ', נעלמו, כלו', נתיבשו: ונשתו מים מהים ונהר יחרב ויבש ישעי' יט ה).

—הפע', *הנשת, הונשת, — הנשת גרונו, נתיבש הגרון ונעשה הקול צרוד, נחר: גרוני ה ו נ ש ת קרוא ארוכה קוה נחת והנה פרוכה (ר' קלוני' בן יהודה, אדברה תחנונים, יומ' יוה"כ).

***נשת**, ס"נ, מ"ר, נשתות, — כמו עשת, חתיכת ברזל פחות או יותר עבה וארוכה: אפילו (יש בתוך הדירה) נ ש ת ו ת[3]) אפילו טבלא (ר' בא בר חנינא, ירוש' עירוב' ח 7).

נשתון[4]), ס"ז,—א) מכתב, אגרת, Brief; épître, lettre; letter : וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית (עזרי' ד ז). וזה פרשגן הנשתון אשר נתן המלך ארתחשסתא לעזרא הכהן הספר (שם ז יא). הן ה נ ש ת ו ו ן הזה יוודע לאחוותך כי זה כמה שמעתי עליך טובות גדולות ונפלאות (ר' הלל מוירונא, מכתב ע"ד ספרי הרמב"ם, חמדה גנוזה יח.). — ואמר הפיטן: צר ואויב הלטיש

[1]) אמר ריב"ג: שדה אלתא מנאג'ל אלוקפ וכת'ירא מא ישדדונ פי אלוקפ. ובעבר' דגשות התיו מפני ההפסקה כי הרבה פעמים הם מדגישין בהפסק, ע"כ. וכן רד"ק. והדגשות מפני ההפסק לתפארת, ורש"י אמר שהוא במקום ונששתו, עי"ש.

[2]) השבע' נסתה אחרת כלה. ת"י אתברת, נשברה ופרש ריב"ג: ומעני הד'א אללע'ה בטלאנ אלשי וד'האבה ע"כ. וכן רד"ק: הפסק הדבר ואבדו.

[3]) [בגמ' בבלי (שם פו.). עששית וברש"י שם ע ש ש י ו ת.]

[4]) [גזר' אותו מהפעל הפרסי נושתן-כתב.]

עיניו פיהו פער לשאוף עיניו עשת בשלו להשמיד קהל המוניו סגל לאבד חרת ב נ ש ת ו נ י ו (ר' משולם, במתי מספר, סליח' לתענ' אסתר).—ב) *ס"נ,—מדת הנשתון, תבונת אדם חסיד, שהשבח והגנות, הכבוד והקלון שוים בעיניו; gleichgültig; indifférent. : והנה לא חשתי בזה כלל כי כבר הגעתי ת"ל למדת ה נ ש ת ו ו ן שזכר בעל חובות הלבבות[1]) (הקד' שו"ת חות יאיר). וכבר השמיענו הרב החסיר בחובות הלבבות שתכלית מדת הענוה הוא להגיע למדת ה נ ש ת ו ו ן (לפורקן סגניר, סי' ג מג). שישוה בעיניו הכבוד והקלון וזהו מדת ה נ ש ת ו ו ן (ר' אליעזר פאפו, פלא יועץ כח). קנה בנפשו מדת ה נ ש ת ו ו ן עד שלא הקפיד כלל (שם כט). שאם לא הגעתי למדת ה נ ש ת ו ו ן לפחות ודוממתי (שם). מעולם לא הגעתי למדת ה נ ש ת ו ו ן כאשר הגענו הזמן הזה בהתוכחנו עמך (רי"מ חזן, ספ' שארית הנחלה כח).

נשא[2]), ממנו נשא, נשואה, נשיא, משא, משאה, משאת, שיא, שיאון, א.שאת, ב.שאת, נשיאות:

נשא, פ"י, וגם פ"ע, נשאך, נשאו, נשאה, נשאתני, נשאת, נשאתני, נשאתים, נשאתי, נשאו, נשאו, נשוא, נשוי, נשאום, נשאתם, נשא, נשאים, נשאי, נושאי, נשאת, נשאת, נשאות,-את, נשוי, נשוא, נשא, נשאים, נשאתיכם, נשא, נשוא, נשא, שוא, מנשוא, שאת, לשאת, שאתי, שאתו, נשאי, שא, נשא, שאהו, שאי, שאו, שאוני, אשא, אשאנו, תשא, תשאי, ישא, ישאך, ישאהו, ישאה, ישאנה, ישאני, ישאם, תשא, תשאני, תשאהו, תשאם, נשא, תשאו, תשאו, תשאינה, תשאון, ישאו, ישאו, ישאהו, ישאום, ישאוני, ישאונך, ישאהו, תשאנה, תשנה,— נשא דבר, א) הרים דבר או פלוני ממקומו למעלה, או להוליכו למקום אחר, aufheben; lever; lift up, : וירבו המים וישאו את התבה ותרם מעל הארץ (בראש' ז יז). קומי שאי את הנער והחזיקי את ידך בו (בראש' כא יח; גם לא יז;

[1]) [וכבר אמרו על אחד מן החסידים שאמר לחברו, הנשתוית? אמר לו באיזה ענין, אמר לו נשתוה בעיניך השבח והגנות? אמר לו, לא, אמר לו אם כן עדיין לא הגעת וכו' אל המדרגה הזאת. (חו"ה, שער יחוד המעשה).]

[2]) [וכן בכנע', ובאשו' נשוא, במשמ' הגבהה והבאה. וכן בארמ'. בערב' נשא a) במשמ' התרומם.]

a) نشأ

שנשרו ממנו אבנים (תוספת' נגע' ו יב). נשרו רב מסמרותיו (של הסנדל) ונשתיירו בו ארבע וחמש (שם שבת ד [ה] ח). אבנים שנשרו מן המרקולים (ע"ז נ.). — ובבגדים, כלים, וכדומ': מי שנָשרו[1]) כליו בדרך במים מהלך בהן ואינו חושש (שבת כב ד). כלי נצרים וכו' אעפ"י שנשרו שפתותיהן (כלים כ ב). אין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ביו"ט וכו' נשרו מחזירין אותן (שבת מח.). אמרו עליו על אחר בשעה שהיה עומד מבית המדרש הרבה ספרי טועין נושרין מחיקו (חגי' טו:). קנקנים של עכו"ם שהחזירן לכבשן האש כיון שנשרה זיפתן מהן מותרין (ר' יוחנן, ע"ז לג:).—ובסהמ"א: ויש מי שאומר עיבבן המטר הנושר מן השמים (ר"ח, סנה' יב.).— וסמן בחלום, הטם שנָשַר, לחיים שנָשְרו: שאל בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל ראיתי (בחלום) שני לחיי שנשרו אמר שני גדולי רומי יעצו עליך רעה ומתו (ברכ' נו:). א"ל בר קפרא לרבי ראיתי חוטמי שנשר א"ל חרון אף נסתלק ממך (שם).

—הפעי', *הִשִּׁיר, מַשִּׁיר, מַשֶּׁרֶת, — הִפִּיל, השליך מעליו: איזוב אימתי כשר להזות בו משישיר את ניצו (תוספת' פרה יב א). יורה שמשיר הפירות ושוטף הזרעים ואת הגרנות (ספרי דבר' מב). הנח תבואה בקשה תלתן בעמיר תמרים במכבדות יכול אפילו הִשירה אותן הרוח תלמוד לומר אותן הפרישם ואחר כך השירה אותן הרוח כשם שזכו בהם כך זכו בעיציהם (ספרא, קדוש' א ג). המרעיד את האילן להשיר ממנו אוכלין וכו' להשיר ממנו משקין (מכשי' א ב). אילן שמשיר פירותיו סוקרו בסיקרא וטוענו באבנים (שבת סז.). יש לו (סנפיר וקשקשת) עכשיו ועתיד להשירן כשעה שעולה מן המים (חולי' סו.). פרצה דחוקה מותר ליכנס בה בשבת ואע"פ שמשיר צרורות (שמואל, כדה סד:). פירצה דחוקה נכנסים בה בשבת אפילו משרת צרורות (הוא, ירוש' ברכ' ב ו). מעשה באשה אחת שהיתה משרת כמין שערות אדומות ובא מעשה לפני חכמים ושלחו וקראו לרופאין ואמרו להן שומא יש לה מבפנים (ירוש' כדה ג ב). שכשבנה שלמה ביהמ"ק צר בו כל מיני אילנות בשעה שאילנות שבשדה עושים פירות אלו שבבית עושים פירות והיו משירים פירותם ומלקטין אותם ומניחין אותן לבדק הבית (מד"ר שה"ש, עמודיו). — והִשִּׁיר את השער: לא יחוף הנזיר את ראשו באדמה מפני שמשרת את השער (ר' ישמעאל, נזיר ו ג). אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש ולמה סבין אותו שמשיר את השער ומעדן את הבשר (ר' יהודה, מו"ק ט:). מפני מה אמרו מראה של מתכת אסורה מפני שאדם עשוי להשיר בה נימין המדולדלין (רבה בר אבוה, שבת קמט.). —ובסהמ"א: העביר על ראשו סם שמשיר את השער והשיר את השער אינו לוקה (רמב"ם, נזירות ה יב).

—פעי', נִשֵּׁר, מְנַשֵּׁר,—א) נִשֵּׁר אבר מן הגוף, קרע אותו, נתקו ממקום חבורו: ואיזהו עיקור שאין בה טריפה המנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה (ע"ז יא.). מלך שמת עוקרין סוס שהיה רוכב עליו ועגלה שהיתה מושכת בקרון שהיה יושב בו מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה מקום שאין עושה אותה טרפה (רמב"ם, אבל יד כה).—ונִשֵּׁר בשערו, תלש אותן: כנזיר הזה שמנשרים בשערו ואומרים לו למה שערו של זה גדול [והוא אומר להם] שהוא נזיר (פסיק' רבתי לא). ובהשאלה, *נִשֵּׁר את הטְמאה וכדומ': טהרה תורוק ותחשר טמאה תשליך ותנשר (רמב"י הבבלי, לך ה' אלדק ז, סליח' מנח' יוה"כ). — ב) בהשאלה, *נִשֵּׁר את פלוני: (כתוב) ויאמר חותן משה אליו לא טוב הדבר וגו' נבול תבול ר' יהושע אומר יחללו[1]) אותך וינשרו אותך (מכי' יתרו, עמלק ב).

נשת[2])**,** ממנו נָשַת.

נָשַׁת[3])**,** פ"ע, נִשְּׁתָה, נָשְׁתָה,—א) נָשְׁתָה לשונו בצמא, וכדומ', יבשה ונחלשה שאינה יכולה לנוע, vertrocknen,

---

[1]) כך הנִקוד במשנ' מְנֻקד' רגילות, וכך פרש"י כאן: שנפלו למִים בשבת, ע"כ. ובקצת משנ' מנֻקד (עי' שטרק) שנִשרו, נ חרוקה, והוא נִפע' מן שרה, וכך הרמב"ם בפרושו להמשנ': נשרו מגזירת משרה ושורין, ע"כ. אבל כבר השיגו התוספו' ע"ז והוכיחו שהנון היא שרשית ממה שאמרו בגמ' ביצ' לה: מאן דתני מנשירין (במקום משילין שבנסחת המשנ': משילין פירות דרך ארובה) לא משתבש דתנן מי שנשרו כליו במים וכו' אי נמי מהא דתנן איזהו לקט הנושר בשעת קצירה.

[1]) כך בכ"י, והגיה בעל אות אמת ילאו, לפי נוסח' הילקוט.

[2]) רק בעבר', אולי כמו תשש. קבעו שרש זה ריב"ג ורד"ק. אך מנחם עשהו שת, וחברו עם בשתי (קהל' י יז). רש"י משרש נשה, גיד הנשה, מלשון קפיצה, ונשתו מלשון השאת והשבר.

[3]) עי' הערה להשרש.

ג.*נֶשֶׁר[1]), ס"ז, מ"ר נְשָׁרִים, — מה שֶׁנִּשַּׁר מהאילן, עלים או פֵּרות: פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר (סוכ' א ג). מתירין גמזיות של הקדש ואוכלין נשרים בשבת ונותנין פיאה לירק (תוספת' פסח' ב [ג] יט). היו פותחין גינותיהם ופרדסותיהם לעניים שהיו בשני בצרות והיו עניי ישראל אוכלין נשרים בשבת (שם כא). ופורצין פרצות בגנותיהן ובפרדסותיהן להאכיל נשר לעניים בשני בצורת בשבתות וימים טובים (פסח' נו.). נשרין ספק מהיום נשרו ספק מאתמול נשרו (ירוש' ביצ' א א).

ב.*נשר[2]), ממנו *נָשַׁר, *נְשִׁירָה, ג.*נֶשֶׁר, *הַשְׁרָה.

*נָשַׁר, פ"ע,—נָשְׁרוּ העלים או הפרות מן העץ, נתקו מעל העץ ונפלו: נשרו (הפרות) ואחר כך הפרישן איני חייב משום פאה (תוספת' פאה ב יב). לעלין יש ביעור מפני שנושרין מאביהן (שביע' ז ה). עלי קנים ועלי גפנים עד שישורו[3]) מאביהן (שם טו). אף לא ירקות (וזרעין תחת האשרה) בימות הגשמים מפני שהנמיה נושרת עליהן והווה להן לזבל (ר' יוסי, ע"ז ג ח). ערבה גזולה ויבשה וכו' כמושה ושנשרו מקצת עליה (סוכ' ג ג). פירות הנושרין וכו' (מן האילן בשבת אסורים) גזרה שמא יעלה ויתלוש (אביי, ביצ' ג:). עצים שנשרו מן הדקל בשבת אסור להסיקן ביו"ט (ר' יוחנן, ביצ' ד:). בשעה שבנה שלמה ביהמ"ק נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירותיהן בזמנן וכשהרוח מנשבת בהן נושרין (ר' הושעיא, יומ' כא:). זית אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים (ריב"ל, מנח' נג:). ראה נובלות שנשרו אומר ברוך דיין האמת (ירוש' ברכ' ו ג). נשרין ספק מהיום נשרו ספק מאתמל נשרו (שם ביצ' א א).—והתבואהו הענבים בשעת הקציר והבציר: איזהו לקט הנושר בשעת קצירה וכשעת תלישה ר' יוסי אומר אין לקט אלא נושר בשעת הקצירה לבד (תוספת' פאה ב יד; ומשנה שם ד י). איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה (פאה ז ג).— והשערות, נמרטו ונפלו: היו בו שתי שערות תלש אחת ונשרה אחת וכו' היו שלש תלש אחת ונשרו שתים (תוספת' נגע' ג ב). שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואחר כך שחטו (בכור' ג ד). סכי שמש ווגדם והצירן ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין (שם ז ג). והיתה לאה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה (רב, ב"ב קכג.). מעשה באשה אחת שכנתו של ר"ג שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע ר"ג קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו (סנה' קד:). פעם אחת עבר אדם בתוך מדבר כוב זה וראה נחש אחד ישן וכו' ומרוב שנכנסה בו חרדה נתבהל ונשר שערו והיו קורין אותו מרוטה (ר' אבא, מד"ר שמות כד). מעשה במרים בתו של נקדימון שהיתה שומרת יבם וכו' וכשבא הרעב נשר שערה מן הרעב (פסיק' רבתי כט-ל).— והדמעות, נזלו מעיניו: והיו הם יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהן והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן (רב, גיט' נח.). שבשעה שעקד אברהם אבינו את בנו על גבי המזבח בכו מלאכי השרת וכו' ונשרו דמעות מעיניהם לתוך עיניו (מד"ר בראש' סה). בשעה שנכנסו שונאים לביהמ"ק תפשו את הבחורים וכפתו ידיהן לאחוריהן והיו בוכין והיו הדמעות יורדות על לחייהן ולא היו יכולין לקנחן ונושרות על לחייהם כצרבת (שם איכ', ודמעתה) — והשִּׁנַּיִם: המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו התחתונות נושרות (שבת פב.). שני כפירים נתעו אלו גבוריו של יוסף שכיון שכעס יהודה נשרו שיניהם של כולם (ר' יוחנן, מד"ר בראש' לג).—והצפרנים: וכן מצינו בסוטה שבמדה שמדדו לה וכו' היא הראתה לו באצבע לפיכך ציפורניה נושרות (סוט' ט.).—והבתולים: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו פסיעותיהן גסות והיו בתולותיהן נושרות עשו להן כבלים והטילו שלשלת ביניהן שלא יהיו פסיעותיהן גסות ולא היו בתולותיהן נושרות (ר' יוחנן, שבת סג:).— ואבנים, מסמרים, וכיוצא בהם: בית המוסגר

שהכף הסופית של חכך נשתרבבה מתחלת המלה כשופר. ואולי הלמד של אל נפרדה מן המלה שלאחריה, שהיתה לחך. ואולי זה היה פעל מיוחד ששמש, אולי בלשון אפרים בענין פרסום והכרזה, שאין למושג זה פעל אחר מיוחד באוצר המלים של המקרא.

1) כך הנקוד במשנ' מנקד' דפוס ליוורנ', וכך נקד יסטרוב. בקטע כ"י משנ' מְנֻק' ביה"ס שבטר נֵשֶׁר (בכ"י זה אין סגול). לוי ואחריו קוהוט נקדו נֶשֶׁר.

2) בערב' נת'ר a). בארמ' וסור' נתר, וקרוב לו בעברית נשל.

3) במדב"מ שישרו.

---

a) نثر

וכי נכספה נפשך להבין שביליו ולמנות חייליו ומוצאם ומובאם וסדור צבאם ועקרבו ושורו ודליו ואריו ונשרו וחקו בארץ ומשטרו וגבהו ורומו (רמב"ס, אגרי לר"י עקנין). עוד הנשר המעופף צורה אחת ונשר עומד על הסהר (תרגום אלפרגני, יעקב אנטולי, Rivisto degli Studi, Orientali, vol. III. 241). ראיתי לבאר במקום הזה שמות השלשים וששה צורות הנוספות ואוציא במספר צבאם ואלו הן הדוב הקטן הדוב הגדול וכו' הנשר הנופל התרנגולת וכו' הנשר המעופף דג הים (דוד גנז, נחמד ונעים סח). שכוכב אחד יש ששמו כוכב נשר וגם במגלת רות אשר הורגלנו היום בקריאתה יש רמז לזה (ר"י מוסקאטו, נפולת יהודה יג). הנשר נדמה כאלו יעוף בשמים בתוכו נאסף צ"ת כוכבים (יאוועל, למודי הטבע אאא.). — °עֵץ נֶשֶׁר, שם אילן גדל בהודו, עצו טוב הריח ומשתמשים בו גם לרפואה: עץ הנשר שחוק להריח גם לחזק את האצטומכא ויקר הוא כזהב (ר"ש בלוך, שבילי עולם ג, הודו). עצי נשר הנותן ריח ניחות ושאר פירות הודו יגדלו בזיאם לרוב (שם).

ב. נשר, ממנו ב. נֶשֶׁר, נָשַׁר, מַשּׁוֹר.

ב. נֶשֶׁר[1] ש"ז, כָּרוֹז, מי שמכריז דבר בשופר בפיו להודיעו בקהל, Herold; héraut; herald: אל חכך שופר כַּנֶּשֶׁר[2] על בית יי' יען עברו בריתי ועל תורתי פשעו (הושע ח א).

---

[1]) משק' מֶלֶךְ, עֶבֶד, ועי' הערה לקמן.

[2]) כך בנוסחה המסורה הכתיב והנקוד. והנה אין ספק בדבר כי בנסחת השבעי' כבר היתה מלה זו כהויתה, הואיל והם תרגמו ἀετός שהוא השם היוני להעוף המפרסם. ומעדותו של הירונ' אנו ראים כי גם בנסחתו של עקילס היתה מלה זו כתובה, אמר וז"ל: interpretati sumus in gutture tuo sit tula... Aq. et Sym. et Theod. similiter transtulerunt וכן ת"י: כנישריא. אבל מה כונת הדברים כנשר על בית יי' ? כבר נתלבטו בזה כל המפרש' הקדמונ' והחדש' ולא מצאו דבר מניח הדעת. רבם ראים בהמלה נשר רמז על האויב. כך ת"י: הא כנשרא דמשתדי בן יסק מלך במשריתיה וישרי על בית מקדשא דיי', ע"כ. וכך רש"י: עופו ומהרו האויבים כאשר ידאה הנשר, ע"כ. וכעין זה שאר המפרשים, וגם מהחדשים מי שמקים הנסחה המסורה. אבל המליצה קשה מאד, כי לפי פרוש זה העקר, הפעל יעלה או ידאה וכדומ', חסר מן הספר. וכמו"כ אי אפשר לאמר כי הדמיון כנשר מסב להשופר, כי מה דמיון יש בין תקיעת שופר והעוף נשר ? ובהיות שגם תחלת הפסוק, אל חכך שופר, קשה, לא ישימו את השופר להחך אלא להפה, לכן החליטו רב החדשים כי חצי הראשון של הפסוק כלו משבש והגיהו הגהות מתחלפות (בארץ מצרים ילחכו עפר באשור מעל בית יי', הרם קול בלח בשופר על בית יי', אל תחשך כשופר הרם קולך על בית יי') והצד השוה שבהן הוא שכלם מוחקים את השם נֶשֶׁר מהכתוב. אבל, כבר נאמר בתחלת הערה זו, כי על מציאות השם נשר בכתוב זה מעיד גם תרגום השבע' ועל המלה שופר, אעפ"י שמתרגום השבע' שבמקום הכתוב בו ἤν, נראה שהם קראו עפר, מעידים תרגומיהם של עקילס וסומכוס ותאודוטיון, כמו שנזכר בתחלת הערה זו בשם הירונ'. ולא עוד אלא שלהשם עפר אין שום מקום בכתוב זה, אם לא נחדש במקומו כתוב אחר לגמרה, כמעשה המגיהים החדשים, ולכן רגלים לדבר כי שתי אלה המלים, שופר ונשר, הן מעצם נסחת הכתוב כמו שיצאה מפי הושע. ובהיות שבאמת אי אפשר למצא שום דמיון בין תקיעת שופר להעוף נֶשֶׁר, על כרחנו אנו צריכים להחליט כי בהמלה נשר שבכתוב זה לא היתה כלל כונה להעוף נֶשֶׁר אלא לאיזה דבר אחר שאפשר לדמות לו תקיעת שופר. והנה בערב' שימש הפעל נשר[a]), מלבד שמושו כמו בעבר', בענין גשירת עץ במשור ובענין נשירת עלים וכדומ', עוד במשמ' פרסום דבר להעם, אמר אלג'והרי וז"ל: ונשרת אלח'בר אתשרה ואנשכה אד'א אד'עתא וכו' ואנתשר אלח'בר אד'אד'אע, ע"כ. ובעבר': נשרת החדוש אם הודיעהו ופרסמו ברבים ואנתשר החדוש, אם נתפרסם. ומזה השם בערב' מנשור[b]), הוא כרוז מהשולטן וכדומ' להעם, Manifest בלע"ז. פעולה זו של הכרזה ופרסום דבר ברבים היא היותר נאותה בדברי הנביא כאן לפי הענין. ורגלים לדבר כי המלה נשר כאן היא שם להאיש שהוא מכריז ומפרסם דבר ברבים, וכמו שהוא המנהג בכל העמים מעולם פעולה זו נעשית בתקיעת שופר בפה המכריז, וזהו המכון בכתיב זה בשתי המלים שופר כנשר, כלו' כמו המכריז, הכרוז. ואפשר שהקריאה האמתית של השם הזה הוא נַשָּׁר במשק' רַכָּב וכדומ', רק מפני שהמנקדים ראו בו את השם של העוף נקדוהו נֶשֶׁר. ואפשר שגם הכָּרוז הזה נקרא נֶשֶׁר, ע"מ מֶלֶךְ, עֶבֶד וכיוצא בהם. אבל, עוד נשאר הדחק בתחלת הכתיב אל חכך, שאפי' אם נניח שאפשר להשתמש בהשם חך כאן במקום פה, עכ"פ חסר פעל שים או כיוצא בו. ועל כרחנו צריך להניח כי שתי המלים אל חכך הן שבוש מאיזו מלה אחרת שהיתה כתובה בתחלת כתוב זה. ורגלים לדבר שהתחיל הכתוב בפעל בענין פרסום והודעה בקהל, ובהיות שמהתרגום הסורי, שתרגם איך קרנא נראה כי קרא כשופר, אפשר

---

a) نشر b) منشور

נשר[1], ממנו א.נֶשֶׁר.

א.נֶשֶׁר, ס"ז, מ"ר נְשָׁרִים, סמ"י נִשְׁרֵי, — עוף דֹּרֵס, חזק ומהיר המעוף ומגביה עוף, Adler; aigle; eagle[2]:

את הַנֶּשֶׁר ואת הפרס ואת העזניה (ויקר' יא יג). ופני נֶשֶׁר לארבעתן (יחזק' א י). אם על פיך יגביה נָשֶׁר וכי ירום קנו (איוב לט כז). כי עשה יעשה לו כנפים כְּנֶשֶׁר ועיף[3] השמים (משלי כג ה). דרך הַנֶּשֶׁר בשמים (שם ל יט). כְּנֶשֶׁר יטוש אלי אכל (איוב ט כו). — בעל קרחה: קרחי וגזי על בני תענוגיך הרחבי קרחתך כַּנֶּשֶׁר (מיכ' א יז). — דאה כַּנֶּשֶׁר, מהר לבא: ישא יי' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הַנָּשֶׁר (דבר' כח מט). הנה כַּנֶּשֶׁר ידאה יפרש כנפיו אל מואב (ירמ' מח מ). הנה כַּנֶּשֶׁר יעלה וידאה ויפרש כנפיו על בצרה (שם מט כב). — נשאהו על כנפי נשרים, משל לגֹבה המעוף וכח השמירה: ואשא אתכם על כנפי נְשָׁרִים ואביא אתכם אלי (שמות יט ד). כְּנֶשֶׁר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו (דבר' לב יא). — קַל מִנֶּשֶׁר, מהיר מאד בהליכתו, במרוצתו: שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו מִנְּשָׁרִים קלו מאריות גברו (ש"ב א כג). קלו מִנְּשָׁרִים סוסיו (ירמ' ד יג). קלים היו רדפינו מִנִּשְׁרֵי שמים (איכ' ד יט). ופרשיו מרחוק יבאו יעפו כְּנֶשֶׁר חש לאכול (חבק' א ח). — הגביה כַּנֶּשֶׁר קנו, התבצר במקום גבוה: כי תגביה כַּנֶּשֶׁר קנך משם אורידך נאם יי' (ירמ' מט טז). אם תגביה כַּנֶּשֶׁר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם יי' (עובד' א ד). — ומשל לכח ועז בבלל: חוד חידה ומשל משל אל בית ישראל ואמרת וכו' הַנֶּשֶׁר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה אשר לו הרקמה בא אל הלבנון וכו' ויהי נֶשֶׁר אחד גדול גדול כנפים ורב נוצה וכו' הלא ידעתם מה אלה הנה בא מלך בבל ירושלם וכו' (יחזק' יז ג-יב). — ומשל להחלפת כח והתחדשות הנעורים: וקוי יי' יחליפו כח יעלו אבר כַּנְּשָׁרִים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו (ישעי' מ לא). תתחדש כַּנֶּשֶׁר נעוריכי (תהל' קג ה). — בני נֶשֶׁר, הגוזלים: עין תלעג לאב ותבז ליקהת אם יקרוה ערבי נחל ויאכלוה בני נָשֶׁר (משלי ל יז). — ובתו"מ: הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (יהודה בן תימא, אבות ה כ). מה נשתנה נשר זה מכל העופות כלם שכל העופות כלן נותנין את בניהם תחת רגליהם מפני שהן מתייראין מעוף אחר שהוא פורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מאדם בלבד שלא יזרוק בו חץ (מכי' יתרו, בחדש ב). נשר זה אין נכנס לקנו מיד עד שהוא [מטרף על] בניו בכנפיו בין אילן לחבירו וכו' כדי שיעירו בניו (ספרי, דבר' שיד). הנשר מפורש אין לו זפק ואין אצבע יתירה ואין קורקבנו נקלף ודורס ואוכל (ספרא, שמיני ג ה). עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם וכו' יבוא נשר שהוא רחמן ויאכלנה (רשב"י, ירוש' פאה א א). מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהן (חגי' יג:). חמשה אימות הן אימת חלש על גבור וכו' אימת סממית על העקרב אימת סנונית על הנשר (שבת עז:). יעלה זו אכזרית על בניה בשעה שכורעת ללדת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה וימות ואני מזמן לה נשר שמקבלו בכנפיו ומניחו לפניה (ב"ב עז:). אותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו וכו' צדיקים מה הן עושין הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על המים (סנה' לב:). נשר גדול היה לו לשלמה והיה רוכב עליו והולך לתדמור במדבר ובא בו ביום אחד (ר' שמואל בר"י, מד"ר קהל', כי מי יאכל). — ובמליצה, כנוי לחיל הרומאים: שלחו ליה לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר (סנה' יב.). — ואמר המשורר: לרדוף העושר קלו נשריו וישכח המות והוא אחריו (רשב"ג, כתר מלכות). אבל משפט הזמן יאביל נשריו בשר רמה וצופו אל זבוביו וכל עבד מקום אדון ירימו על כסא וישפיל כל נדביו (משה דרעי, היסמוס הזמן, לקו"ק פג). — ואמר המליץ: דע כי הצפרים לא ישובו בארצנו נשרים וההבדל בין הכסף והמבדיל נקל להבדיל (ר"י חריזי, איתיאל ו). — ב) "אחת מצורות המזלות: צורת הפרס והוא הנשר המעופף ובערבי אלנסר אלטאר וכו' הנשר הנופל והוא אלנסר אלואקע (ראב"ח הכשיא, חשבון מהלך הכוכבים). הנשר המעופף וכוכביו ט' (ראב"ע, ראשי חכמה). ותשקיף ותופיע על מסלות הרקיע

1) [גם בערב' נשר a) וכן בארמ' נשרא, ובאשור' נַשְׁרֻ.]

2) [וגם ביחוד העוף הדורס gyps fulvus; Geier; vulture; vautour, שהוא קרח בראשו, עי' מיכ' א יז, ועי'. Tristram, Natur. Hist. Bible, 5th ed. 172 ff.]

3) [כך הכתיב והקרי יעוף.]

a) نسر

ומחבקתו גזר עליו והרגוהו עליה (שם, על אלה). ובכל מדינה ומדינה שהיו מגיעי' כתביו של מלך היו מחבקים ומנשקים אותם ועומדים על רגליהם ופורעים ראשיהם וקורין אותם באימה (שם, אסת' ח, ויהי בימי). ויקם המלך בבהלה מכסאו וירץ אל אסתר ויחבקה וינשקה וישלך זרועו על צוארה (שם, ויהי ביום השלשי).

— פעו', *נֻשַּׁק, מְנֻשָּׁק, — שנשקוהו: הנשיקה היא פגישת שפתי המנשק והמנושק (ר"י א"ת, הפרפים לריב"ג, נשק).

— התפ', *הִתְנַשֵּׁק: אם עמלת בתורה בעולם הזה סוף להיות שפתותיך מתנשקות לעתיד לבוא (אדר"נ, נוסח' ב יב).

— הפעי', מַשִּׁיקוֹת, — הִשִּׁיקוּ זה לזה, נגעו נגיעה קרובה זה לזה, גם דברים לא בע"ח: וקול כנפי החיות מַשִּׁיקוֹת אשה אל אחותה (יחזק' ג יג). — ומצוי הרבה בתו"מ, בפרט בענין חבור שני נוזלים: מקל שהיא מלאה משקין טמאין כיון שהשיקה למקוה טהורה (ר' יהושע, טהר' ח ט). שתי מטהרות זו על גבי זו נוטל את הפקק מבינתיים ומשיקן ומחזיר את הפקק למקומו (תוספת' עירוב' יא ט). אין מטבילין את המים ביו"ט ואין משיקין את המים בכלי אבן לטהרן בשבת דברי ר' וחכמים אומרים מטבילין את המים ביום טוב ומשיקין את המים בכלי אבן לטהרן אבל לא להטבילן (שם יו"ט ב ט). עריבה שהיא מלאה כלים והשיקה למקוה (שם מקוא' ה ב). מטהרים את המקואות העליון מן התחתון וכו' כיצד מביא סלון של חרס או של אבר ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו כשערה דיו (מקוא' ו ח). מי החג שנטמאו השיקן ואח"כ הקדישן טהורין הקדישן ואח"כ השיקן טמאין (ר' הושעיא, פסח' לד:). התמד עד שלא החמיץ משיקו במים משהחמיץ אין משיקו במים (חול' כו.). כאדם שהוא משיק שני גבין זה על זה והוא מדביקן (מד"ר שה"ש, ישקני). — והִשִּׁיק את פיו, הדביק את שפתיו זו בזו, שתק: יש דברים שמשיקין עליהן את הפה (ר' לוי, ירוש' ע"ז ב ח). — ובסהמ"א: וקול החרבות משיקות קולם כי ידבקו חרב אל חרב (יוסיפון תקח). משיק השמש באותו מקום (רש"י, סוט' כו:). השיק שפתותיך זו לזו (בחור הגר"א, תוספת' פרה י ב).

ב. **נשק**, ממנו ב. נָשַׁק, נֶשֶׁק.

ב. **נָשַׁק**, נשקי, — נָשַׁק קֶשֶׁת, הִזְדַּיֵּן בה sich rüsten; s'armer; to be equipped with: והמה בגבורים עזרי המלחמה נֹשְׁקֵי קשת מימינים ומשמאלים באבנים ובחצים בקשת (דהי"א יב א-ב). ועמו נֹשְׁקֵי קשת ומגן מאתים אלף (דהי"ב יז יז). בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב (תהל' עח ט).

— פעו', *מְנֻשָּׁק, מְנֻשֶּׁקֶת, מְנֻשָּׁקוֹת, — מזוין, ובהשאלה: אם עסקת בדברי תורה ששפתיך מנושקות[1]) סוף שהכל מנשקין לך על פיך (מד"ר שה"ש, ישקני). — ובסהמ"א: גיבור בתורה איתן בחכמה חלוץ צבא בחוקותיה נושק קשת רומח במדותיה (אגרי לרב יעקב ראש כלה, כ"י גני' קהיר, בהעתקי א. ספירא). — ופָעוּל, *נָשׁוּק, חָמוּשׁ מזוין בנשק: זהיר כבר נשוק הלא תצא לשוק (ר' יסי בן מרדכי, אים חסיד, זמירות למוצ"ש). נפלאות מעללי צעיר ימים אחל אספרה לקראת ענק נשוק ערך רועה רך ונער לא במגן וקשת לא בחנית ורמח כי אם בשם אלהי צבאות ורוחו בי חזקה (שלום הכהן, כיר דוד ג).

נֶשֶׁק, ש"ז, נֵשֶׁק, נָשֶׁק, — כלי זין Waffen; armes; weapons: והמה מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות ונֵשֶׁק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה (מ"א י כה). ואתכם הרכב והסוסים ועיר מבצר והַנָּשֶׁק (מ"ב י ב). ותבט ביום ההוא אל נֶשֶׁק בית היער (ישעי' כב ח). ויצא ישבי ערי ישראל ובערו והשיקו בְּנֶשֶׁק ומגן וצנה וכו' ולא ישאו עצים מן השדה ולא יחטבו מן היערים כי בַנֶּשֶׁק יבערו אש (יחזק' לט ט-י). יי' אלהים עז ישועתי סכותה לראשי ביום נָשֶׁק (תהל' קמ ח). יברח מנֵּשֶׁק ברזל תחלפהו קשת נחושה (איוב כ כד). יחפרו בעמק וישיש (הסוס) בכח יצא לקראת נָשֶׁק (שם לט כא). — ובתו"מ: ביום נשק זה נשקו של גוג (ירוש' יבמ' טו א). — ומ"ר נְשָׁקִים: החשקים מחשכים וכלי הנשקים שקים הפנינים צנונים והששנים קמשונים (ר"י הספרדי, בחינת עולם ז). יתהלל בגבורתו וצדיק באמונתו נצב ימינו יתעל בשריונו לא יברח מנשקים לא השיב ידו מפני פחת אחד מיוחד (ספר בר ששת, תשוב' שפ"ז). — ועי' מלחמה, השייכים.

ב. **נֶשֶׁק**, ש"ז — כמו נְשִׁיקָה: ובקומו הארור מן המטה שמע שנשקה נשק כל כך חזק ששמע מבחוץ (רשד"ס, אה"ע סו"ת קפא).

---

[1]) [כך פרש מ"כ: לשון נשק, כלו' ששפתותיו מזוינות לדבר בדברי תורה. אולם עץ יוסף מפרש שנושקות שפה לשפה בשעה שתדבר בד"ת.]

בנזיר והביאו לפני ר"ג וכו' עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו אמר מובטח אני בזה שמורה הלכה בישראל (נזיר כט:). למה בכה (יעקב אחרי נשקו את רחל) שראה האנשים מלחשים אלו לאלו מפני שנשקה מה בא זה לחדש עלינו דבר ערוה (מד"ר בראשי ע). אתה תהיה על ביתי וגומר שלא יהא אדם נושקיני חוץ ממך (שם צ). הואיל ואסור לי להשתמש באשה הריני תופשה ואין לי עון או שאני מגפפה ואין לי עון או שאני נושקה ואין לי עון (שם שמות יו). יצאה אחותה שזינתה לקראתה חבקו ונשקו זו לזו כיון שנשקו זו לזו הריחה במים המרים מיד מתה (שם במדי ע). באותה שעה נשקו הקב"ה (למשה) ונטל נשמתו בנשיקת פה (שם דברי יח). באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת כלן ואמר להם רדו ונשקו שפתותיהן של אבותיהם של אלו (ר' יוחנן, שם שה"ש, וחכך). — ואמר המשורר: תבער חמתו בו ואפו יחרה וברך לשון מים לאט יסחו ישק וישך יחליא גם יחלים ובתהפוכותיו אנוש ישמחו (רמב"ע, אם קדמו). יום שעשעתיהו עלי ברכי וירא תמונתו באישוני נשק שתי עיני מתעתע את תארו נשק ולא עיני (ר"י הלוי, יום שעשעתיהו). ריחי בריח מר דרורך אמהרה אולי בריחי אשקה אפיך (הוא, מה לך צביה). ויפרש כצפעוני ויקשר ולא יניא וישך ואם ישק פצעים נשיקותיו (ראב"ע, בשם אל). — ולווי, *נשוק: והאותות אשר דבר כבר באו וכן המה חבוק ונשוק ושוק על שוק ואזרע עלי שכמה (ראב"ע, הרחקת כליל חכמה). — ופעול, *נָשׁוּק, נְשׁוּקָה: אמר הקב"ה יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה (רב ילמק, סוט' מג:). — ובסהמ"א: שמתו ע"פ שכינה ואין ראויה רימה לשלוט במי שנשוק משכינה (רמ"י, ב"ב יז.). — ואמר המליץ: לחיו לחי חשוק ופיהו בכל פה נשוק (ר"י חריזי, תחכמוני כז). ולא כשירי בן ברוך בפי הלבבות נשוקים ולא כשירי ר' אדונים ביד החן חבוקים (שם לה). — ובהשאלה: איזהו עיקל כל שמקיף פרסותיו ואין ארכובותיו נושקות[1]) זו לזו (בכורי ז ו). בשעת פטירתו (של ר"א) נשק שתי אצבעותיו[2]) זו בזו

ואמר אוי לי על שני ספרי תורות אלו (כלה רבתי ו). (כתוב) סכותה לראשי ביום נשק ביום שהקיץ נושק את החורף (ר' יוסי בר' בון, ירוש' יבמ' עו ב). ביום ששני עולמות נושקין זה את זה העולם הזה יוצא והעולם הבא נכנס (שם). — ובסהמ"א: אבר נושק במקום תשמיש (רמ"י, יבמ' כה:). כיפאות של גשרים נשתברו ונשקו זו את זו (הוא, מו"ק כה:). אמר מהר"י סגל שאביו למדהו בינקותו על הגלוסקאות הנושקות זו את זו ונתחברו הרבה יתר בעת אפייתן הבוצע מאחד מהן אל יבצע במקום שנשקה בחברתה (ספי מהרי"ל הלכי סעודה).

— פעי, נִשֵּׁק, לְנַשֵּׁק, נַשְּׁקוּ, יְנַשֵּׁק, יְנַשֶּׁק, — כמו קל בנחץ הפעולה: וירץ לקראתו ויחבק לו וַיְנַשֶּׁק-לו (בראשי כט יג). ולא נטשתני לְנַשֵּׁק לבני ולבנותי (שם לא כח). וישכם לבן בבקר וַיְנַשֵּׁק לבניו ולבנותיו (שם לב א). וַיְנַשֵּׁק לכל אחיו ויבך עליהם (שם מה יה). נַשְּׁקוּ בר[1]) פן יאנף ותאבדו דרך (תהלי ב יב). — ובתו"מ: המגפף (את הע"ז) והמנשק והמכבד (לפניה) והמרביץ והמרחיץ והסך והמלביש והמנעיל (סנהי ז ו). מלמד שלא בא (עשו) לנשקו אלא לנשכו ונעשה צוארו של אבינו יעקב של שיש (מד"ר בראשי עח). היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאלו הוא בנה וכו' והיה פרעה מנשקו ומחבקו והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו (שם, שמות א). לפי שהולד הזה כשהוא יוצא יוצא מלא גללין וכל מיני סירותין והכל מחבקין אותו ומנשקין אותו וביותר אם הוא זכר (ר' חיננו, שם ויקרי יד). אם עסקת בדברי תורה וכו' סוף שהכל מנשקין לך על פיך (שם שה"ש יסקני). מעשה בשני אחים שהיה אחד במירון ואחד בגוש חלב נפלה דליקה בבית זה שהיה במירון ובאת אחותו מגוש חלב התחילה מגפפתו מחבקתו ומנשקתו (ר' פנחס, שם שה"ש, מי יתנך). למלך שהיה יוצא מפלטין שלו בכעס משהיה יוצא היה חוזר ומגפף ומנשק בכותלי פלטין ובעמודי פלטין ובוכה ואומר הוי שלום וכו' כך משהיתה שכינה יוצאת מביהמ"ק היתה חוזרת ומגפפת ומנשקת בכותלי בית המקדש (ר' אחא, שם איכי, פתיח'). אמרה לו אמו בחיי ראשך קיסר תנה את בני ואחבקהו ואנשקהו וכו' נפלה אמו עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו וכו' עד שהיתה מנשקתו

---

1) כך במשנה שבמשנ', וכך במדב"מ. ובמשנ' שבש"ס נוקשות.

2) בגמ' (סנהי סח.): נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו.

---

1) [עי' ערך ב. בר בהערה ובמפרשים הקדמונים והחדשים. ואולי זה בהשאלה: אהבו, חמדו.]

—הִפְעִ', *הִנְשִׁיף,—נהיה נֶשֶׁף, חֹשֶׁךְ: ידעך נרו באישון חשך בהנשיף ובהשחיר החשך (כת"י, משלי כ כ). לך יחלק עצם ואישון ינשיף כי מאז גבולם רוחך הנשיף (לך אדר נאה, יול' יוה"כ).

—נִפְעִ', נִשַּׁף, תִּנָּשֵׁף,—תִּנָּשַׁפְנָה העינים, תהיינה נשופות: אם יקרה המכאוב ממעל לראשו דע כי נכון הוא להכאיב ראשו מאד ויסתמו שני נחיריו ואפו ואף עינים תנשפנה בעלטה ועמומה (אסף הרופא, כ"י מינכ' 22).

—פִּעֵ', *נִשֵּׁף,—נִשֵּׁף את העינים, עשאן מְנֻשָּׁפוֹת: ולהזיל הדמעה מן העינים ולנשף את העינים ולעורר את הסנורים בעינים (שם 42).

—פֻּעַ', *נֻשַּׁף, מְנֻשָּׁף, מְנֻשָּׁפוֹת,— עינים מנשפות, שיש בהן נשף: כי יהיו גבות עיניו (של הילד) עבות וגם עיניו כבדות ומצחו רך ורף (?) ועיניו מנושפות ונפשו חדה (שם 5:). ויתנו המים החמה בתוך העין המאופלת והמנושפת (שם 48:). אם יטיף מן מימיהם (של הבצלים) בתוך העינים המנושפות והמלובנות (שם 48:).

—הִתְפַּ', *הִתְנַשֵּׁף: ואם מצד הראש יתגרה המכאוב ותיתנשפנה העינים ותתאדמנה מכאב הראש (שם 40:).

***נִשְׁפִּי**, ת"ז, של הַנֶּשֶׁף: אפילו שתחשוב שעור הנשפים יותר ממה שהוא וכו' תוסיפם על מאה ושמונים ויהיו מאתים ימי אור לבד כל הקבוץ ההווה מהנשפי והשמשי (יש"ר מקנדיאה, אילם, מעין חתום כט). שבהיות האור מתמיד שם חצי שנה ויותר עם האור הנשפי בלי הפסק יהיה החום שבקיץ גדול ממה שהוא במשוה (שם).

***נִשְׁפַּת**, — עי' *נִשֹּׁבֶת.

נשק[1], ממנו נְשִׁיקָה, נֶשֶׁק, *נִשּׁוּק.

א. **נָשַׁק**, פ"י, נָשְׁקָה, נָשְׁקוּ, לִנְשֹׁק, וּשְׁקָה, אֶשְּׁקָה, אֶשָּׁקְךָ, יִשַּׁק, יִשָּׁקֵנִי, יִשָּׁקֵהוּ, תִּשַּׁק, יִשְּׁקוּ, יִשָּׁקוּן,
—נָשַׁק את פלוני ולפלוני, נגע בשפתיו בגופו ולחצן אליו ודבקן יחד בקצת שאון, Küssen; baiser; to kiss: גשה נא וּשֲׁקָה[2] לי בני ויגש וַיִּשַּׁק לו (ברא' כז כו-כז). וַיִּשַּׁק יעקב לרחל (שם כט יא). ויחבקהו ויפל על צוארו וַיִּשָּׁקֵהוּ ויבכו (שם לג ד). וַיִּשַּׁק להם ויחבק להם (שם מח י). ויבך עליו וַיִּשַּׁק לו (שם נ א). ויפגשו בהר האלהים וַיִּשַּׁק לו (שמות ד כז). וישתחו וַיִּשַּׁק לו וישאלו איש לרעהו לשלום (שם יח ז). ויצק על ראשו וַיִּשָּׁקֵהוּ (ש"א י א). וישתחו שלש פעמים וַיִּשְּׁקוּ איש את רעהו (שם כ מא). וַיִּשַּׁק המלך לאבשלום (ש"ב יד לג). ושלח את ידו והחזיק לו וְנָשַׁק לו (שם טו ה). ותחז יד ימין יואב בזקן עמשא לִנְשָׁק לו (שם כ ט). כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נָשַׁק לו (מ"א יט יח). ויאמר אֶשְּׁקָה[1] נא לאבי ולאמי (שם כ). יִשָּׁקֵנִי מנשיקות פיהו (שה"ש א ב). מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אֶשָּׁקְךָ גם לא יבוזו לי (שם ח א). וַתִּשַּׁק להן ותשאנה קולן ותבכינה (רות א ט). וַתִּשַּׁק ערפה לחמותה (שם יד). והחזיקה בו וְנָשְׁקָה לו (משלי ז יג).—ובהשאלה, ידו נָשְׁקָה לפיו, שם ידו על פיו לסימן שתיקה: ויפת בסתר לבי וַתִּשַּׁק[2] ידי לפי (איוב לא כז). להם: הם אמרים זבחי אדם עגלים יִשָּׁקוּן (הושע יג ב). — נָשַׁק על פה: אתה תהיה על ביתי ועל פיך יִשַּׁק[3] כל עמי (בראש' מא מ). — ובהשאלה, בדברים לא בע"ח, נשקו יחד, נדבקו יחד: חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נָשָׁקוּ (תהל' פה יא). — ובתו"מ: בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכים את הבשר אין חותכין אלא על גבי השלחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה (ר' עקיבא, ברכ' ח:). עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו (לר"א בן ערך) על ראשו ואמר ברוך ה' אלקי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה (חגי' יד:). מעשה בר' חנינא שהדירו אביו

[1] [וכן בארמ', ובאשו' נַשָּׁאקֻ.]

[2] [ובא חטף להדגיש את השין אחרי וּ, וכן באותיות שריקה אחרות, כמו וּזֲהַב (בראש' ב יב), וּשֲׂדֵה (ויקר' כה לד), וּשֲׁמַע (במד' כג יח), וּשֲׁבָה (שפטי' ה יב), וּסֲחַר (ישעי' מה יד).]

[1] [ובא חטף להדגיש את השין לפני אות החך (קוף) וכן גם לפני אות גרונית אפשֲׂעָה (ישעי' כז ד). ולדעת ריב"ג (רקמה שער ל, 198) אפשר שהוא מצורת יפעול-יִשֹּׁק וכן גם רד"ק בשרשיו. ועי' Kö., Lehrgebäude, I 301 f.].

[2] [ואולי נשיקה זו היא מעבודת האלים, וכן „עגלים ישקון". עי' Wellhausen, Reste arab. Heidentums, 109; Skizzen, III, 105.].

[3] [אונק' תרגם על מימרך יתזן כל עמי, וכעין זה ת"י. כל צרכי עמי יהו נעשים על ידך כמו בן משק ביתי, רש"י. וריב"ג פרש על פיך ישאו כלי מלחמה, וכן ראב"ע ורשב"ם. השבע' ὑπακούσεται-יַקְשֵׁב, וכן הוולג', אבל לא נמצא הקשיב עם על פה. הפש' נסב דינא-יִשָּׁפֵט.]

או באחד השיחים אשר בדרך כי היה נשף (יוסיפון תמ). ואון עולין לשם בלילה אלה בנשף קודם עלות השמש (רמב״ם, קדוה״ח ג ז). בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו את החדש (שם טו). השער התשעה עשר בידיעת שני הנשפים נשף היום ונשף הלילה ופי׳ הנשף הוא שתראה אור השמש בעבים ולא תראה גוף השמש וכו׳ ואם רצית לדעת נשף הלילה והוא שתראה אור השמש אחרי הסתתר גוף השמש (ראב״ע, כלי נחושת יט). ותוכל לחשוב הזמן ששייך לנשף כשהשמש נשפל תחת האופק (יש״ר מקנדיאה, אילם, מעין חתום סג). שהנשף הגדול הוא בהיות השמש בראש סרטן לרוחבים הצפוניים (שם סד).—ואמר הפיטן: הם העבידום בחם ונשף לכן סגר מקניהם לברד וגם רשף (ר״א קליר, בעשר מכות, יוצ׳ ב פסח). הוגי מלחמות ספר נשף וצפר אויה לי חיך אמרי שפר מלא חצץ ואפר ואיה שוקל וסופר אללי לי (מנחם בר מכיר, אבל אעורר, קינ׳ לת״ב).—ואמר המשורר: והתעדן בקומת חן כתמר אבל תגע כבדי ההדסים ואל תפחד לקול חליה בצואר לפת נשף ורגשת השביסים (רמב״ע, הכית מר). קמתי בגן נשף העת ילדת העב עלי תולה וישא אל אפי רות רית מחלים נפש חולה (הוא, תרשים ג עז). הולך ואור נשף אסיר אל קץ ישעו יפית תכונן עיר מקדש ודביר כדבר חוזה מבטיה (ר״י הלוי, יום אור). דרשתיך במחשבי מצאתיך בשעפי ושחרתיך ערבי לולי ושחרי ונשפי (הוא, כסמיך שאלתי). ישן מתי תקיץ מחשך נשפך הלא תדע כי נוגשים מאד אצים להדפק (הוא, ישן מתי). בשבי נאלמתי דומם ולא אפתחה פי מראות נעלמתי נסתר דמותי בנשפו (ראב״ע, איהרה עת פדותי). עורה חצות ליל עמוד מול אל עד לבך נגדו יהי נשפך ובעת מאורים יחשבו יחד האר בטיב המעשים נשפך (ר״י חריזי, הענק קלד). אם איד כמו סלע כמו פטיש אני ואני כמים אם התלאה רשף לבי בבואה יחזק כי היא כמו סהר מאורה יחזק בנשף (רש״ע פלקיירה, המבקש כז).—ומ״ר נְשָׁפִים: לדורש החכמות בעצות ומזמות וגוער בתנומות נשפים ושחרים (דונש, לדורש החכמות). וגם האורחים בצלו הם נחים וחכמותיו שחים נשפים ושחרים (תשו׳ תלמיי דונש, את מי תרפת). החשכו נשפיהם ודועכו רשפיהם ירפו כנפיהם וקלו רודפיהם (ר״י הלוי, יוני גליות). הלא אם תרדפי הבלי זמנך ותאמרי כי אמת הם כל כשפיו ותולי אחריו לילך ויומך ותערב לך תנומה מנשפיו דעי כי אין בידיך מאומה אבל עץ יבשו מחר ענפיו (הוא, יחידה שחרי). ראו שמש אשר יפרוש כנפיו עלי ארץ להאיר את נשפיו (ר״י חריזי, תחכמ׳ לב). טוטפי שיר לו להשיר בשחרים ובנשפים ירהטון ילהטון לכן נקראו שרפים (ארוגי עוז, שבת אי אמס״פ). והראיה שמלת מחרת נופלת על היום וזולתי הלילה ממה שנאמר ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם שטעמו מהנשף ועד הערב כלו ועד בוא הנשף למחרתם ר״ל מחרת שני נשפים (ר״א הקראי, ספר ג״ע, ענין חג השבועות כה:). בהיות השמש בראש גדי שלהם היום היותר קצר לא יהיה הקטן שבנשפים שהוא גדול מההווה בשווים וכו׳ שתראה שעור הנשפים הולך וחסר מראש סרטן וכו׳ וסבת התחלפות הנשפים אינה לבד עקמימות האופקים (יש״ר מקנדיאה, אילם, מעין חתום סד). אך ירחי שוא מנית לי למספר חדשיך אך לילות עמל למספר נשפיך (מצו, אהבת ציון טו).—כוכבי נשף: גם ירחי הועם בעבי מאפל וכוכבי נשפי אספו נגהם (מנחם ב״ס, מכת׳ לחסדאי הנשיא, תשו׳ תלמיי מנחם XXV). הלצבי חן גבורת און ועצמה להתעטף רדיד אפל בשלמה ולרעות כוכבי נשף ולתעות בעי מדבר מעון פחד ואימה (ר״ש הנגיד, הללבי חן). כוכב אשר דרך במשקופנו החשיך באורו כוכבי נשפנו עבר כברק בחלום ויאחז הלב ולא נאחז לעפעפינו (רשב״ג, כוכב אשר דרך).—ואמר המליץ: וחטאי נעורים היו כתולע אדומים והפכו כצמר צחר והלבינו הכתמים וחשכו כוכבי נשף השחרות ויחצו הימים (רש״ע פלקירה, המבקש ע).—הרי נֶשֶׁף: עד כי הידים רפות והרגלים בהרי נשף מתנגפות והעשתונות מטרפות (ר׳ זכריה אלצהרי, מספר המספר, מעמוני מחברים כג).—ב) *שה״פ מן נָשַׁף: נשפו רוחות נשפים בם עדי נפחו (רמב״ע, אם קדמו).—ג) *נֶשֶׁף בעין, חלי בעין, שיש בה כתם שחור או קרום שחור: אז (אם ירבה לדאג) יתגרה בו השדפון ונשף בעינים (אסף הרופא, כ״י מינכן 25). כמון חם וטוב וכו׳ מעביר את הנשף שבעין (שם 31). ויתן מהם (מהמים הנזכרים שם) בתוך העין יסירו הלובן ואת הנשף והעמום (שם 48).

ב. *נָשַׁף, פעל נגזר מן השם נֶשֶׁף.

—פעול, *נָשׁוּף, נְשׁוּפָה,—עין נְשׁוּפָה, שיש בה נֶשֶׁף: לעינים הנשופות והעמומות וללובן שיהיה בעין לבלתי ראות (אסף הרופא, כ״י מינכן 111).

נָשַׁף, פ״ע, נָשַׁפְתָּ, — נָשַׁף בְּרוּחַ, הפיח, עשה שישב הרוח :blasen; souffler; to blow. נָשַׁפְתָּ ברוחך כסמו ים (שמות יה י). וגם נָשַׁף בהם ויבשו וסערה כקש תשאם (ישעי׳ מ כד). — ובתו״מ: וויש אומרים בחוטמן נ ש ף בהם (גבריאל בחיל סנחריב) ומתו (סנה׳ לה:). וכי לא היה יכול המלאך ל נ ש ו ף בו (בבלעם) וויוצא רוחו אלא א״כ שלף חרבו (מד״ר במד׳ כ). — ובסהמ״א: שלא נ ש ף בשפתיו אלא פער פיו ו נ ש ף מן הגרון דהיינו רוח חם (ערוך, ערך למר). — ואמר המליץ: ואל שמע תפלתי בקראי כמו חולת כמבכירה מצרה ו נ ש ף בם כיום ים סוף וספו בסופתו והראם הגבורה (ר״ש הנגיד, אלוה עוז). חושו להסתופף בצל אמיר ועל שושן ידי רוח בגן שטחו ויתנו ריח ערוגות נ ש פ ו רוחות נשפים בם עדי נפחו (רמב״ע, אם קדמו). נשא לאפי מרקחי רוח בעוד נ ש ף עלי גן ההדס נ ו ש פ ת (הוא, סגוס לדקה, כ״י בודלי׳). וארא רוחות וסופות נ ו ש פ ו ת ומרחפות סערות וזועות (ראב״ע, אגרי חי בן מקיץ). — ופָעוּל ״נָשׁוּף: נפשי אמרי לגופך הנ ש ו ף מה לך תפרח כינשוף (עזרא הבבלי, תוכחי מוסר ט כב:). — ״ובמשמי׳ שָׁאַף, נָשַׁף אבקת תבק בחטמו: ומכאן יש להתיר ל נ ש ו ף בחוטמו עשב הטוטון בשבת (באה״ט סו״ע או״ח, סי׳ שכח סעיק״ל). מי שרגיל לנשוף תמיד בחוטמו עשב הטוטון אם יהיה אסור ל נ ש ו ף בו ביום ש״ק משום שחיקת סמנים (ר״י מאגיז, הלכות קטנות קא). — *נָשַׁף הנחש, השמיע קול שריקה המיוחד לו: ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע והיה נחש נ ו ש ף בה אם תכנס לפנים הרי הנחש ואם תצא לחוץ הרי הנץ (מכי׳ בשלח ב ג). המן שהיה נ ו ש ף וכו׳ כנחש (מד״ר אסת׳, ויהי בימי אחשורוש). — ובסהמ״א: כשהנחש בא לנשוך הוא נ ו ש ף כמין שריקה (רש״י, ברא׳ ג יה). שפיפון הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהוא נושף (הוא, שם מט יז). כך דרך הנחש נ ו ש ף כעין שריקה כשרואה שונאו וכועס (ר״נ על הריף, שבת מה:). — ואמר הפיטן: עקלתון נ ו ש ף קלע ופיתום מכשף נצלע (רסב״י הבבלי, אור ישע, יוצ׳ אי פסח).

—פעי׳, ״נִשֵּׁף, מְנַשֵּׁף, בנתיץ הפעולה: כסופה המ נ ש פ ת פתאם כהרף עין (שבתי דונולו, פי׳ יצירי׳ א ו). זכור סבב צקלג ונגב עמלק יושב בארץ הנגב פגרו טוב רואי מ נ ש ף בעגב (ר״א קליר, שבת זכור, זכור איש).

—הפעי׳, ״הִנְשִׁיף: לך יחלק עצם ואישון י נ ש י ף כי מאז גבולם רותך ה נ ש י ף (לך אדר כאה, יוצ׳ יוה״כ).

נֶשֶׁף, ס״ז נֶשֶׁף, כנ׳ נִשְׁפּוֹ, — א) הזמן שאין בו אור השמש [1] :Dämmerung; crépuscule; twilight ויכם דוד מֵהַנֶּשֶׁף [2] ועד הערב למחרתם (ש״א ל יז). הוי משכימי בבקר שכר ירדפו מאחרי בַנֶּשֶׁף יין ידליקם (ישעי׳ ה יא). כשלנו בצהרים כַּנֶּשֶׁף באשמנים כמתים (שם כט י). — נֶשֶׁף חִשְׁקוֹ, הלילה שהכין עצמו לתענוגי בשרים: תעה לבבי פלצות בעתתני את נֶשֶׁף חשקי שם לי לחרדה (שם כא ד). בְּנֶשֶׁף בערב יום באישון לילה ואפלה (משלי ז ט). ועין נאף שמרה נֶשֶׁף לאמר לא תשורני עין (איוב כד יה). ויקומו בַנֶּשֶׁף [3] לבא אל מחנה ארם (מ״ב ז ה). ויקומו וינוסו בַנֶּשֶׁף [3] ויעזבו את אהליהם (שם ז). — ב) בֹּקר לפני עלות השחר: קדמתי בַנֶּשֶׁף ואשוע לדבריך יחלתי קדמו עיני אשמרות לשיח באמרתך (תהל׳ קיט קמז-קמח). אם שכבתי ואמרתי מתי אקום ומדד ערב ושבעתי נדדים עדי נָשֶׁף (איוב ז ד). — כוכבי נֶשֶׁף, הנראים בבקר, לפני עלות השחר: יחשכו כוכבי נִשְׁפּוֹ יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר (שם, ג ט). — ובהשאלה, הרי נֶשֶׁף, הרי חשך: תנו לי״י אלהיכם כבוד בטרם יחשך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נָשֶׁף וקויתם לאור ושמה לצלמות (ירמי׳ יג יו). — ומצוי בתו״מ ובסהמ״א בשתי המשמ׳: מלוד לאונו שלשה מילין פעם אחת קדמתי ב נ ש ף והלכתי עד קרסולי בדבש של תאינים (ר״י בן דוסתאי, כתוב׳ קיא:). והנואף הזה יושב ומשמר אימתי נ ש ף בא וכו׳ (מד״ר ויקר׳ כג). — ובסהמ״א: ויצו לאשר היו לפנים להשמר פן יכשל אחד העם באחד הבורות

מנשיבת הרוח, Dozy ,II 667].

[1] [ונקרא כך ע״ש הרוח הנושב בזמן שקיעת החמה. וכן לרוח היום בראש׳ ג ח. ועי׳ גם ברכ׳ ג: תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתי יממא נשף יממא ואתי ליליא. פרשו נֶשֶׁף מלשון קפיץ ועלה כמו לנשוף מדוכתיה, רש״י שם.]

[2] [בבבלי ברכ׳ ג: פרשו נשף זה צפרא; וכן בפש׳: מן צפרא. ובשבע׳ ἀπὸ ἑωσφόρου. וי״ת מקבלה-מהחשך, כלו׳ הערב. וכן עקילס ἀπὸ σκοτομήνης, וסומ׳ ἀφ᾽ οὗ συνεσκότασεν וולג׳ a vespere. וכן פרש ריב״ג בשרשיו וברקמה שער ו, 16-17, ורד״ק. ועי׳ בפירושו של סגל.]

[3] [בלילה, כמו שמוכח מפס׳ ט: וחכינו עד אור הבקר ופס׳ יב: ויקם המלך לילה. וכן בוולג׳ vesper. וי״ת קבלא, וכן בשבע׳ ורלב״ג. והפש׳ בשפרא-, נשף הבקר.]

אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד (תפי נשמת).—ואמר המליץ: להגיד אמתך בעוד נשמתי בי ורוח חיים באפי (ר׳ בחיי, בקשה בסוף חו״ה). מי יכיל עצמתך בבראך מזיו כבודך יפעת טהורה מצור הצור נגזרה וממקבת בור נוקרה ואצלת עליה רוח חכמה וקראת אותה נשמה (כתר מלכות). אתה חי ולא בנפש ונשמה כי אתה נשמה לנשמה (שם). נשמה מאשר תתאו גדועה ונפש מאשר תשאל מנועה (ר״ש הנגיד, נשמה מאשר תתאו). ואיך יקום אשר נמק בשרו ועצמותיו כמו עצים יבשים והוא חבוש באדמתו ורוחו ונשמתו בשמים חבושים (הוא, כתר שלמו). אך הוא רחום יכפר לאשר נשמה באפו ולא יעיר כל חמתו והרבה להשיב אפו (ר״י הלוי, מה יקרון לאדם). היי אחרי מלכך מרדפת בסוד נשמות אשר אל טוב אדני נהרו (הוא, ישנה בחק ילדות). דרשה נשמה דבק בכסאך כי דמתה אל כרוב ומלאך ואענה נא בפחדי :ךָ הטהרי בבכי ואימים שבע פעמים (הוא, מודים לך). ומה לנשמתי על אדמתי אך כלמתי כפי אשמתי וכן מהללי לפי מעללי (הוא, יד מעללי). ואמנם נשמותינו ביד אל מחוללנו ולפר משאול לא ימצא לנו (הוא, אין זכרנו). בעבור כבודך בראת גויות ונשמות הן לעדים נאמנים לך שחקים ואדמות (ראב״ע, אאלי לבי). זרוע תפארת ולשון מדברת בעוד יש בו נשמה רד אל בור עמק ולשונו תמך בשובו אל האדמה (הוא, אשרי האיש). ראש ליל קומו צאו מאדמתי אולי תרפאו מחץ מכתי ובקשו רחמים על נשמתי אם מצאתי חן בעיני המלך (הוא, מי כמוך). אם רצונכם לנצח לחיות רחצו הנשמות במימי תושיות ועזבו משכיות והבלי גויות (הוא, אותות אל). גבר אשר תבא להתפלל לבית קדש וצפצופך כמו צפור דרור איך מפשעך תטהר לבך או תמצא בזה לנשמתך דרור (רמב״ם, דרכי כעס, בסוף). ואתה אדונינו בגופותינו ומלכנו בממוננו אבל הנשמות אשר שלחם אלינו ועתיד להשיבם אליו הוא המלך אשר ישפט אותם (כ״ם אבן ויגגא, שבט יהודה 3). — ומשל: משל אומר בגוף טהור תשכון נשמה טהורה (בית ועד לחכמים, אות מ).—*פרחה נִשְׁמָתוֹ, מפחד ובהלה: ותקם האשה בעוד לילה ופרחה נשמתה ונתעלפה מריב פחדה (כ״ם אבן ויגגא, שבט יהודה 34). וכשמעי את דבריהם פרחה נשמתי (ר׳ יצחק עקרים, קובץ ויכוחים ב.).—נְוֵה הַנְּשָׁמוֹת היכל הנשמות, מקוֹם דמיוני במרומים שבו אצורות נשמות הצדיקים: מי יעשה כמעשיך בעשותך תחת כסא כבודך מעמד לנפשות הסידיך ושם נוה הנשמות הטהורות אשר בצרור החיים צרורות (רשב״ג, כתר מלכות). דע שעמי הארצות שמקטנותם אהבו ת״ת הוא מסבת שהיו שכנים בהיכל הנשמות (ר׳ אליהו, שבי מוסר יא). ואז יורדים אל היכל לבנת הספיר הנקראת קטפא הוא סל הנשמות אשר נופלים מלמעלה לתורה וכל קדושה צריכה הזמנה לבן אומר אזדמנת (ר״כ בר״י אלחנן, עמק המלך, שער תקוני התשובה יט:). — וגלגול הנשמות אחרי המות מבע״ח לבע״ח: שאין שום נשמה נמלטת מגלגול פעמים או שלש (ר״מ אלדבי, ש״א ע). והקדוש הזה היה מכיר בפני אדם אם נולד מן הנשמות החדשות או מן הישנות הבאים לאדם דרך הגלגול (דברי יוסף סמברי, לקוטים 18, הוצ׳ ד״ר ברלינר) — *עולם הנשמות, עולם הבא: ותדע ותשכיל כי הכרתות הנזכרים בנפש בטחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות (רמב״ן, ויקר׳ יז כט). ויהיה נידון ביסוריו של איוב כל ימיו טוב לו משיענש בנפשו להיות נדון בעולם הנשמות ביסורי גיהנם (ר״מ אלדבי, ש״א ע). ועי׳ עוד ערך עולם.—ודבור של כבוד וברכה לַמֵּת כשמזכירים אותו, נשמתו לחיי עולם, תהי נשמתו צרורה בצרור החיים, וכדומ׳: והמלך היה חכם תהא נשמתו צרורה בצרור החיים (אגרי יוסף מלך הכוזרים, כ״י פטרבורג). נשמתה לחיי עולם (מלכת עורטוזה,[1] דף 168, Chwols. CIH). — ואמר המקונן: בכור אבי ובן אמי שלומים לך באחריתך ורוח אל תהי נחה עלי רוחך ונשמתך (ר״ש הנגיד, היש ביכי וביניך).—נשמה יתרה: מה זה תתמהו על זגבות האודים כי נועדו יחד להמר שבת היהודים הן בנפשם יודעים אלה המורים כי בכל יום נשמה יתרה לחמורים (הללה נגד רבני הרפורם שנועדו בבריסלוי, Jew. Chr. 1846, 29). —*נִשְׁמַת, שֵׁם לפיוטים שאומרים אחרי תפלת נשמת כל חי.

נשף[2], ממנו נָשַׁף, *נְשׁוּפָה, *נְשִׁיפָה, ולפי דעת קצת גם נֶשֶׁף יַנְשׁוּף.

---

[1]) לפי דעת רנן מהמאה הששית.

[2]) [כמו נשב; וכן בארמ׳. באשו׳ נַשַׁאפֻ וגם נַשַׁאבֻ. בערב׳ נשפ a) עי׳ Wetzstein, ZDPV. 14, 7, וגם

a) نسف

כלה ונשמתן נשרפת[1]) ורוח מפוזרתן תחת כפות רגלי צדיקים (ר"ה יז.). נשמתם (של נדב ואביהו) נשרפה ולא בגדיהם (ספרא שמיני, מכילי דמילואים לד). שרפת נשמה וגוף קים (שם מה). אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמתן קשה להם בגיהנם (ר' מנחם בר' יוסף, סנה' קח.). אלהי נשמה שנתת בי טהורה אתה יצרתה בי ואתה נפחתה בי וכו' כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך וכו' (ברכ' ס:). והקב"ה נותן בו (באדם) רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העיין ושמיעת האוזן ודיבור פה והלוך רגלים וכו' (נדה לא.). בשעה שאדם ישן נשמה מחממת את הגוף שלא יצטנן וימות (ר' יהושע בר נחמיה, מד"ר ברא' יד). שאל אנטונינוס את רבינו אמר לו מאימתי נשמה ניתנת באדם וכו' אמר לו משיצא ממעי אמו (שם לד). ביום ראש השנה בשעה ראשונה עלה במחשבה (לברוא את האדם) בשניה נתיעץ עם מלאכי השרת וכו' בו' עשאו גולם בז' נפח בו נשמה בח' הכניסו לגן (שם ויקר' כט). את יחידך זה נפשך שהנשמה קרויה יחידה (שם במדב' יז). שבוע שבן דוד בא בה מביאים קורות של ברזל ונותנין לו על צוארו עד שנכפפה קומתו והוא צועק ובוכה וכו' כמה יהא כוחי וכמה יהא רוחי וכמה יהא נשמתי וכמה יהיו איבריו לא בשר ודם אני (פסיק' רבתי לו). — יצאה נשמתו, מת: לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו (נחום איש גם זו, תעני כא). אשריך בן דמא שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה (ר' ישמעאל, ע"ז כז:). מל והולך עד שתצא נשמתו (ר' יוסי, שם כז.). לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו (שקל' ו ב). שלש קולות הולכים מסוף העולם ועד סופו וכו' וקול נשמה בשעה שיוצא מן הגוף (יומא כ:). — ובסהמ"א: ובצאת הנשמה מן העולם הזה שהוא עולם הגופות הנראה לעין הבשר הולכת לבית עולמה הוא הנקרא עולם הנפשות שהוא דומה לעולם הגופות ולכך הנשמות זוכרות ומזכירות ומספרות ומגידות דברים שהם מצרכי הגופות (ר' יעקב הכהן, מדעי היסודות ב, 237, הוצ' שלום). — ונסתלקה נשמתו: מעשה בר' אליעזר שהיה גוסס וכו' ובאחרונה אמר טהור ונסתלקה נשמתו (ירוש' שבת ב ו). היה צלוב או מגוייד ורמז ואמר כתובו גט לאשתו כותבין ונותנין כל זמן שיש בו נשמה (תוספת' גיט' ז [ה] א). ידי נזירה ורגלי נזירה אין זה נזיר ראשי נזיר וכבדי נזיר הרי זה נזיר זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו הרי זה נזיר ודבר שאין הנשמה תלויה בו אין זה נזיר (שם נזיר ג ג). —נטל נשמתו, המיתו: כל המעמץ את עיני הגוסס מעלין עליו כאילו הוא נוטל נשמתו (ר' מאיר, מס' שמחות א ד). על עסקי נר הזהרתי אתכם אם אתם מקיימים אותם מוטב ואם לאו הריני נוטל נשמתכם (הסוא גלילי, שבת לב.). שוחט (בשבת) משום מאי חייב וכו' משום נטילת נשמה (שמואל, שבת עה.).—לאדם שמסר צפור דרור לעבדו אמר כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה נשמתך אני נוטל ממך (מכות' לט:).—וכנוי לבעל חי עצמו: המפקיד אצל חבירו אינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם (ר"ע, ספרא ויקר' יב כב). — והנשמות האצורות במרומים, היעודות להנתן בגופות בני האדם בהולדם: אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף (רב אסי, יבמ' סב.). ערבות שבו צדק ומשפט וכו' ורוחות ונשמות שעתיד להיבראות (חגי' יב:). אלו הנשמות העתידות להבראות שאין בהם ממש (ר' ילחק, מד"ר שמות כח). — והנשמות אחרי המות: נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד (ר"א, שבת קנב:). כל שנים עשר חדש (לאחר המות) גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר שנים עשר הדש הגוף בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת (שם). אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמתן (של דור המבול) קשה להם בגיהנם (ר' מנחם בר"י, סנה' קח.). אמר לו אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולים לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאת שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור אמר לו וכו' הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד (סנה' צא.). — ובהשאלה: נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו (ר"ש בן לקיש, ביצ' טז.). — ובתפלה: ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל לבד הנשמה הטהורה שהיא עתידה ליתן דין וחשבון לפני כסא כבודך (ברכת השחר, לעולם יהא אדם). נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך (מודים, תפי' י"ח). נשמת כל חי תברך את שמך יי'

---

[1]) בתוספת' (סנה' יג ד), הגרסה: נפשותן כלה וגופן נשרף.

ברות יום זך שומה בנפש מלהכת בגחלת (רקע"ג, הקדמ' העברי' לספר הגלוי). בטרם נוצר אדם כגן עדן ובטרם הפקד הנשם בגדן יסוד לארץ היה עיקר ואדן (קטע מזמן הגאו', סעדיאגה, סכטר 69). הקרצת גולם מחומר כתבנית חותמך הפחת בחלדו טוהר נשם מזבולך (מסולס בר' קלוני', אמיץ כח, סדר עבודה). כי לא יסובב אותך גשם אף לא תדמה אל כל נשם כל היצורים גבול סבבתם אל ראשיתם ולאחריתם (שיר היחוד ליום ג).—ומ"ר: חשר טללים וגשמים טיעות מגדל וצמחי תלמים יוצר ובורא כל הנשמים כל רוחותם בידי שמים (כ"א קליר, אתו מלות, א' שבועי'). — ב) כמו נְשִׁימָה: כהושעת יגיעי נשם מִכי גו וגשם (ר"י אבן גבירול, הושענות יום ג). הרוח הוא גוף רך מתהלך מהלב בורידין אל כל הגוף לתת לו החיים והנשם בריאה והדפק בורידין (כתיב בר שלמה ר"ת, תרג' חבו' ילחק הרופא הישראלי, בספי' החג לסטינשנ' 138). ידוע שם בכור נשם[1]) ובנקיון רעיונים עת פלטו ונתמלטו מכור ברזל סוינים (ר' יעקב, ידועי שם, יולי ז' פסח).

ב.*נֶשֶׁם[2]), ש"ז,—מין צמח ארסי המשיר את השער: איזו היא קרחת אכל נשם סך נשם[3]) (או) מכה שאינה ראויה לגדל שער (נגעי' י י).

[1]) [דפוס: בכור, אבל אצל פרוש מטה לוי, כבור, והוא מפרש נשם במשמ' נשימה. ואולי באמת הכונה היא בבֹר-נשמה, טהרת הנשמה, והוא מתאים „לנקיון רעיונים".]

[2]) לא נתברר מקורו ועי' הערה לקמן.

[3]) כך הנסחה גם במדב"מ, וכך בספרא תוריע, נגע' ה י, ובגמר' באה מלה זו בתוך דבור ארמי בצורה נשא: הכא במאי עסקינן כגון שסכו נשא דלא הדר (ב"ק פו.) מ"ד משום עבורי שער הוא ואפי' סך נשא קמ"ל (נזיר מ.). לא צריכה דסך חמש אצבעותיו נשא ואותבינהו בבת אחת (מכות כ:). ופרש הערוך: פי' נשא הוא נשם וסם הוא והאוכל והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו. ע"כ. וכן רש"י בכל מקום: סם שמשיר את השיער והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו, ע"כ. וכן הר"ש. והרמב"ם פרש וז"ל: ונשם אסם נבאת ולעלה נוע מן אנואע אליתוע הלדי' הד'א פעלה, ע"כ, — ובעבר': ונשם שם צמח ואולי הוא מין מהמינים (הנקראים בערב') אליתוע אשר זה פעולתו, והנה לא נתברר מקור השם נשם או נשא. בערב' נשם a) מין אילן גדול יעשו ממנו הקשתות. והשם מַנְשַׁם b) מין ממיני הבשמים.

a) نسم b) منسم

נְשָׁמָה, ש"נ, סמי' נִשְׁמַת, כנ' נִשְׁמָתִי, נִשְׁמָתוֹ, מ"ר נְשָׁמוֹת, — פעולת הכנסת והוצאת האויר דרך הנחירים, ובפרט רוח החיים לבעלי חיים Lebens-odem; haleine, souffle de la vie; breath: וייצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נִשְׁמַת חיים ויהי האדם לנפש חיה (בראש' ב ז). כל אשר נִשְׁמַת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו (שם ז כב). חדלו לכם מן האדם אשר נְשָׁמָה באפו (ישעי' ב כב). יי' בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נתן נְשָׁמָה לעם עליה ורוח להלכים בה (שם מב ה). אכן רוח היא באנוש וְנִשְׁמַת שדי תבינם (איוב לב ח). רוחו וְנִשְׁמָתוֹ אליו יאסף יגוע כל בשר יחד (שם לד יד-יה). —לא נותרה בו נְשָׁמָה, מחלשה וכדומ', כח ממחלה: חלה בן האשה בעלת הבית ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נְשָׁמָה (מ"א יז יז).—ומפחד וכדומ': ואני מעתה לא יעמד בי כח וּנְשָׁמָה לא נשארה בי (דני' י יז). — נשמת אל, כנ' להרוח: ויראו אפיקי ים יגלו מסדות תבל בגערת יי' מִנִּשְׁמַת רוח אפו (ש"ב כב יו). כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן העמיק הרחיב מדרתה אש ועצים הרבה נִשְׁמַת יי' כנחל גפרית בערה בה (ישעי' ל לג). מִנִּשְׁמַת אל יתן קרח ורחב מים במוצק (איוב לז י). — וכנ' לכעסו: מִנִּשְׁמַת אלוה יאבדו ומרוח אפו יכלו (שם ד ט).— נשמתו בו, שהוא חי: כי כל עוד נִשְׁמָתִי בי ורוח אלוה באפי (שם כז ג).—וכנ' לבעל חי בכלל, כמו נפש: רק מערי העמים האלה אשר יי' נתן לך נחלה לא תחיה כל נְשָׁמָה (דברי' כ יו). ויכו את כל הנפש אשר בה לפי חרב החרם לא נותר בה כל נְשָׁמָה (יהוש' יא יא). רק את כל האדם הכו לפי חרב עד השמדם אותם לא השאירו כל נְשָׁמָה (שם יד). ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם לא השאיר כל נְשָׁמָה לירבעם (מ"א יה כט). כל הַנְּשָׁמָה תהלל יה (תהל' קנ ו). — נִשְׁמַת[1]) פלוני יצאה ממנו, הוא מדבר דברי פלוני: את מי הגדת מלין וְנִשְׁמַת מי יצאה ממך (איוב כו ד). — ואמר בן סירא: ואם קרבת (לאיש שליט) אל תאשם פן יקח (א)ת נשמתך (ב"ס, גני' ט יג). ומצוי הרבה בתו"מ במשמ' היסוד הרוחני המחיה את הגוף: פושעי ישראל בגופן ופושעי עכו"ם בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חדש לאחר י"ב חדש גופן

[1]) [נשמה, רוח בתור חֹמר של הדבור. ואולי הכונה רוח בתור מקור החכמה, כמו משלי (כ כז).]

בה (המים המרים בסוטה) מיני פורעניות משונים וכו' וסרח פיה ותפח צוארה תהא בשרה נ י ש ל תהא זבה (שם במדי ט).—ובמשמ' הָשלך, גֹּרַש: כל מי שהיה הענן פולטו היה נ י ש ו ל (ר' נחמיה, פסיקי דר"כ, זכור). כל מי שהיה נונות היה נ י ש ו ל (ר' יהודה, שם).— ואמר הפיטן: אגדע ואנ ש ל כנקף זית אגרה כל בני בית (ר"א קליר, קיני לת"ב, אאדה). פעמי הכן פצותי מרשל צור תמוך אשורי מ ה נ ש ל (ר' משולם בר' קלונימ', אימך נשאתי, יוצ' ליוה"כ). — ואמר המליץ: בשש שעות יהי (המזון) שמה מבושל ואחר שש יהי נדח ו נ ש ל (ר"י זבארה, בתי הנפש 50).

—הִפעי, *הִשִּׁיל, מַשִּׁיל,—השליך, הפיל: מתחילין באוצר תחילה ו מ ש י ל י ן פירות דרך ארובה ביום טוב (תוספת' יו"ט ד ג). מ ש י ל י ן[1]) פירות דרך ארובה ביום טוב אבל לא בשבת (ביצ' ה א).

נֶשֶׁל, ש"ז, כמו נְשִׁילָה, נפילת פרי מן העץ: זית (הושע נא) מ נ ש ל חטה מחגב טרף מגובי יקב מילק כרם מתולעת (ר"א קליר, הושע' אדמה מאֹרר).

נשם[2])׳ ממנו נָשַׁם, נְשָׁמָה, נִשּׁוּם, נְשִׁימָה, א. נֶשֶׁם, ואולי גם תַּנְשֶׁמֶת.

נָשַׁם, פ"ע, אָשֹׁם,—נָשַׁם האדם, שאף אויר דרך נחיריו ונשם בחזקה בשעת רֹגֶז וכדומ', heftig atmen; respirer; to breathe hard, pant: כיולדה אפעה אֶשֹּׁם ואשאף יחד (ישעי' מב יד). — ובמד': ועל כל נשימה ונשימה שאדם נ ו ש ם צריך לקלס לבורא (ר' חנינא, מד"ר בראשי' יד). מיתת חנק וכל הדומות לה שאין האדם מת ממנה אלא על ידי הרוח שאין לו מאי זה מקום י נ ש ו ם (שם במדי' יד). ומצוי הרבה בסהמ"א.

—הִפעי', *הִנְשִׁים, מַנְשִׁים,—א) נָשַׁם בחזקה, השמיע קול נחרה: ושמע קול נשימתן כדרך המנאפים שמ נ ש י מ י ם בשעת תשמיש (מהר"ס מרוטנברג, שערי תשוב' ג קג). — ב) הִנְשִׁימוֹ, נפח באפיו נשמת חיים: צווי כל פועל כגמר ושכלל נעשה אדם בצלמנו מלל רקמו ו ה נ ש י מ ו ועזר לו כלל (בנימין בר זרח, אלהים אלהינו, יוצ' שבת בראשי').

—פעי', נֻשַּׁם, — כמו קל והפעי': ואם תשים שן סוס או אחת ממתלעותיו תחת מראשות ה מ נ ש ם נשימות גדולות תוך שנתו לא יעשה כן יותר (מי אלדבי, ש"א ה ו).

—התפ', *הִתְנַשֵּׁם, — כמו קל פעי' והפעי': ועשה לו ב' נחירים של אף להריח בהם ו ל ה ת נ ש ם בהם וכאשר יסתמו איננו מריח ואיננו מ ת נ ש ם בהם (ס' דונולו, חכמוני א). והחלק הנתק אל דמות האויר היה איד או קיטור לא אויר ראוי ל ה ת נ ש ם בו (ר"י א"ת, כוזרי ה יד). הכותל בלתי מ ת נ ש ם מפני שהוא אינו חי (מלאכת הגיון, מוסף). ואם היה מחויב והכרחי ג"כ שיעשה אותם האדם על כל פנים כמו ש י ת נ ש ם למשוך האויר הקר אל לבו (רלב"ד, אמו"ר 96). ובאותו החוטם מ ת נ ש ם ומוציאו חוץ למים ומקבל רב אויר (אבי הרלב"ג, שעה"ש ד). ואם היתה (תנועת הנשימה) רצונית לגמרי לא היה מ ת נ ש ם בעת השינה (שם ט). עשה לו נקבי הנחיריים להריח בהם ו ל ה ת נ ש ם בהם (קדי שמרי של מול ופיכוסה, אבודרהם יד:). מפני שהיה האדם מוצרך בהכרח ל ה ת נ ש ם לא הסתפק באחת מהן לבדה וכו' שנוכל להמנע מ ה ת נ ש ם רגע או שנים (ריב"ל, עולם הקטן ג ג). ויש מהבע"ח שאין להם דם ואינם מ ת נ ש מ י ם וכו' הב"ח המ ת נ ש ם לא יריח כשהוא במים לפי שאינו יכול ל ה ת נ ש ם מפני שלא יכנסו בו מים (רשב"ל דורלאן, מג"א, ח"י ד). כי אנו מ ת נ ש מ י ם בעת השינה (כתן פלקירה, לרי הגוף, כ"י בריטי' מוזי'). כשנצטרך יותר אל הנשימה לא נוכל ל ה ת נ ש ם כמו שיקרה בשעול (שם). והראיה על זה שהרי נוכל להמנע מ ל ה ת נ ש ם רגע או שנים או ג' בחפצינו (מי אלדבי, ש"א ד, נט:). כלי הריח הוא האף ואמרו כי הריח הוא בשבילים הנראי' באף כשהוא מ ת נ ש ם ויש לאף תועלת גדולה לדחות מותרות הראש פסולת המזון הזן המוח (מכמי בר זרח, לידה לדרך א יד) עד כי ה ת נ ש מ ת י גם אני ואפתח עיני מעט מעט (רמח"ג, דביר, ליל שמורים ח).

א. **נֶשֶׁם**, ש"ז, מ"ר נְשָׁמִים, — א) כמו נְשָׁמָה: ומשם צר חומר גולם מוטל ונפח בו נ ש ם חיות בחיי טל (ר"א קליר, אאגרה, תפי טל). בכם יה חק לזרע כה יהיה בקמים כל נ ש ם לא תחיה (הוא, ויאהב, קרוב' לפורים). תמונתה (של התבונה) ב נ ש ם כבזק אור

[1]) [במדב"מ: מ ש ל י ן. היו בזה גרסות שונות כמו שאמרו בבבלי (ביצ' לה) אמר מר זוטרא מאן דתני משילין לא משתבש ומאן דתני משחילין לא משתבש וכו' אמר ר' נחמן בר יצחק מאן דתני משירין לא משתבש ומאן דתני משחירין לא משתבש ומאן דתני מ נ ש י ר י ן לא משתבש. ובירוש' ביצ' א א: היה שם חלון מ ש ח י ל י ן דרך חלון.]

[2]) גם בארמ' ובערב' נשם a).

a) نسم

נֶשֶׁךְ, ש"ז, — מה שאדם שהשאיל או הלוה לחברו לקח ממנו יותר על מה שנתן לו בשכר מה שהשאילו או הלוה לו, Zins; interêt; interest; : אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה לא תשימון עליו נֶשֶׁךְ (שמות כב כד). וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך וכו' אל תקח מאתו נֶשֶׁךְ ותרבית וכו' את כספך לא תתן לו בְּנֶשֶׁךְ ובמרבית לא תתן אכלך (ויקר' כה לה-לז). לא תשיך לאחיך נֶשֶׁךְ כסף נֶשֶׁךְ אכל נֶשֶׁךְ כל דבר אשר ישך (דבר' כג כ). בַּנֶּשֶׁךְ לא יתן ותרבית לא יקח (יחזק' יח ח). מעני השיב ידו נֶשֶׁךְ ותרבית לא לקח (שם יז). שחד לקחו בך למען שפך דם נֶשֶׁךְ ותרבית לקחת ותבצעי רעיך בעשק (שם כב יב). כספו לא נתן בְּנֶשֶׁךְ ושחד על נקי לא לקח (תהל' יה ה). מרבה הונו בְּנֶשֶׁךְ ותרבית לחונן דלים יקבצנו (משלי כח ח). — ובתלמוד: איזהו נשך המלוה סלע בחמשה דינרין סאתים חטין בשלש מפני שהוא נושך (ב"מ ה א). הקיש נשך לתרבית ותרבית לנשך מה נשך כסף אף תרבית כסף מה תרבית אוכל אף נשך אוכל (ירוש' שם ה א). — ואמר המליץ: במקבצים עושר היה בוחר ועזוב קריאה אל זמן אחר לאסוף לך ממון בחר להיות עובד אדמה או היה סוחר אך אם בנשך בספך תוכל לתת אחוז בזה ואל תותר (רמ"ע פלקיירא, המבקש טו).

***נַשְׁכָּן**, ת"ז, לנקי' נַשְׁכָּנִית, — שטבעו ודרכו לנשך: למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר והושיב בו המלך כלב נשכן אמר המלך כל מי שיבא ויפרץ את הגדר ינשכו הכלב (ר' לוי, תנחומי תלח יב, בובר). — ולנקי': המוכר פרה לחבירו על מנת שיש בה מומין ואמר לו נגחנית היא נשכנית היא בעטנית היא רבצנית היא (תוספתי ב"ב ד ו). פרה זו נגחנית היא נשכנית היא (ב"מ פ.). — ואמר הפיטן: נטל נשכנית נגחנית עשר שלטנית נגוע ייגע רודינית חנם וחולטנית (רסג"י הבבלי, אמרנו כגזרנו, סליחי ד עשי"ת).

נִשְׁכָּה, ש"נ, כנ' נִשְׁכָּתוֹ, — כמו לִשְׁכָּה, מ"ר נְשָׁכוֹת: ואבינה ברעה אשר עשה אלישיב לטוביה לעשות לו נִשְׁכָּה בחצרי בית האלהים וירע לי מאד ואשליכה את כל כלי טוביה החוץ מן הלשכה ואמרה ויטהרו הלשכות (נחמי יג ז-ט). אחריו החזיק משלם בן ברכיה נגד נִשְׁכָּתוֹ (שם ג ל). ויפקדו ביום ההוא אנשים על הַנְּשָׁכוֹת לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות לכנוס בהם לשדי הערים מנאות התורה לכהנים וללוים (שם יב מד).

נשל[1], ממנו נָשַׁל, נְשִׁילָה, נֶשֶׁל.

נָשַׁל, שַׁל, יִשַּׁל, — א) פ"י, נָשַׁל הנעל מעל רגליו, השליכו מעל רגלו, abwerfen, ausziehen (den Schuh); ôter (le soulier); to pull off (a shoe): שַׁל נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא (שמות ג ה). שַׁל נעלך מעל רגלך (יהוש' ה יה). — ובהשאלה, נָשַׁל גוים מארץ, גֵּרשם: כי יביאך יי' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה וְנָשַׁל גוים רבים מפניך (דבר' ז א). וְנָשַׁל יי' אלהים את הגוים האל מפניך מעט מעט (שם כב). — ב) פ"ע, נָשַׁל הגרזן מעל העץ, נפל: ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ וְנָשַׁל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת (שם יט ה). — ונָשְׁלוּ הזיתים מן העץ, נתקו מעל העץ ונפלו: זיתים יהיו לך בכל גבוליך ושמן לא תסוך כי יִשַּׁל זיתך (שם כח מ). — ומצוי בתו"מ: היה מכה את העץ והכה את האדם והרגו וכו' נשל הברזל מן העץ המתבקע הרי זה גולה (ר' יהודה, תוספתי מכות ב ו). נָשְׁלוּ האברים מן הגוף, נתפרקו ונפלו: מיד (כשקרב אל הנחש) נשלו איבריו (ר' חנין, מד"ר ויקר' כב). — והשערות נָשְׁרוּ: הלכתי ומצאתי אותה אשה שנשל שערה ולא היה אדם יודע אם זכר אם נקבה היא (ר' אליעזר בר צדוק, מד"ר איכה, פסק משמור). — ופ"י, אמר המליץ: ומחזק (היין) הלב הנחשל ומעורקים וכליות ליחות ישל (ר"י זבארה, ספ' שעשועי א, 68).

— פע', נִשֵּׁל, יְנַשֵּׁל, — נִשֵּׁל גוי מארץ, גֵּרשו: בעת ההיא השיב רצין מלך ארם את אילת לארם וַיְנַשֵּׁל את היהודים מאילות (מ"ב יז ו). — ומצוי בסהמ"א: כי בא מלאכים ויגידו לו כי הרוסים מתעתדים לנשל את בני צבאו מן המקום ההוא ולסגור עליו את הדרך לקאלוגה (רמח"ג, הלרפתים ברוסיה 70).

— נפעי, *נִשַּׁל, נישל, נִשֹּׁל, נישול, — נִשַּׁל אבר מן הגוף, נמק ונפל: יפתח מת בנשילת איברים בכל מקום שהיה הולך בו היה אבר נישול הימנו והיו קוברים אותו שם (מד"ר בראשי ס). מלמד שהיה נישול ממנו אבר אבר ונקבר במקומות הרבה (שם ויקר' לז). שהיו עושים

[1]) בערב' נשל a) כמו נשר בעבר' בענין השערות והנוצות.

a) نسل

עם לא ידעוני וכן לא אני מהם והם לא מהמוני בעת אומר נשקתימו לשלום ישיחון כי נשכתימו בשני (הוא, סקילותי). ולמה כל ימינו לא נדע סוד שעטנו ולמה נתלה על נס הנחש לנשוכים (ראב"ע, תהלות קא-קב). פיך צרי גלעד לחולנו ונחש נחשת אל נשוכינו (אליעזר בן יעקב הבבלי, [בזמן רס"י], Babyl. Geonim. 69, פוזננסקי).—וכמו נע"ו: ישוך כשך שפיפון חבלו טמן לספון (מכת' בר מכיר, אין מושיע, שבת ב חנוכה). העמידו יון ותרשישים עקרבים כשך נחשים (הוא, שם). מדת לילה תסובבני אז ישופני חשך נגוהות לך האפלות כאור יהל ומושך סמר בשרי מפחדך כשוך נחש נושך (ר' יצחק בן שמואל, יתביאנו, סליח' יום ה). — ובהשאלה, בעִסָּה, נָשְׁכוּ הככרות זו בזו, נדבקו יחד: המכנים חלות בין להפרישן ובין שלא להפרישן נשכן נפסלו במניין (תוספתי טבול יום, א א). העושה עיסתו קבים ונגעו זה בזה פטורים מן החלה עד שישוכו (חלה ב ד). קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה (שם ד ד). מקרצות נושכות זו בזו וככרים נושכין זה בזה (עספי א ז). כיכרות של בבל שנושכות זו מזו (פסחי מה:). לפי שבכל מקום נשוך חיבור מעוך אינו חיבור (ר' ירמיה, ירושי דמאי ו ו). אין לך אסור אלא נשוך בלבד (שם, סוף כלאי).—ובסהמ"א: שמבקע מקל אחד בראשו ונושך בו דפי הקונטרס (רש"י, שבת לח:).—ובמליצה °נשכהו היגון וכדומ': וילך אל בית השופט אדוניו ויבט עליו השופט והנה היגון נשכהו בשניו עד אשר שנה דמותו ומראה פניו (ר"י בן זבארה, ספי שעשוע' ה 50). במטה עט יבקע ים תעודות ויתן בו ברות פיו דרכים ומרח על נשוכי הכסילות צרי מליו וחיו הנשוכים (רש"ע אבן דנאן, שיר בשבח מו"כ, למה חסרי לב).—חלִי נֹשֵׁךְ: כמו הסמים החדים שממיתים לבריאים ומבריאים את החולים מהחולאים הנושכים (ר"י אברבנאל, בשלח).— ב) ובהשאלה, נָשַׁךְ את פלוני, לקח ממנו נֶשֶׁךְ כסף וכדומ': נֶשֶׁךְ כל דבר אשר יִשָּׁךְ[1]) (דברי כג כ).

—פעי, נִשְּׁכוּ, יְנַשְּׁכוּ, — נִשֵּׁךְ הַנָּחָשׁ וכדומ', כמו נָשַׁךְ, בנחץ הפעולה: וישלח יי' בעם את הנחשים השרפים וַיְנַשְּׁכוּ את העם וימת עם רב מישראל (במדי כא ו). כי הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין להם לחש וְנִשְּׁכוּ אתכם (ירמ' ח יז).—ובתו"מ: כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור (ר"ע, פסחי מט:). שלא בא (עשו) לנשקו (את יעקב)

[1]) במשמ' זו נגזר הפעל, כנראה, מהשם נֶשֶׁךְ.

אלא לנשכו ונעשה צוארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע (ר' ינאי, מד"ר ברא"ש' עח). לשואלת חומץ שנכנסה אצל אשת חבר אמרה לה מה בעלך עושה עמך אמרה לה כל טוב הוא עושה עמי חוץ מחבית זו שהיא מליאה נחשים ועקרבים שאינו משליטני עליה וכו' הושיטה ידה לתוכה התחילו מנשכות אותה (ר' לוי, מד"ר ברא"ש' יע). עשו בוכה על שנעשה צואר יעקב כשיש ויעקב בוכה שמא יחזור עשו וינשכנו (תנחומ' וישלח ד).—והדבורה: מרחיקין את הדבורים מן העיר המשים אמה כדי שלא ינשכו[1]) בני אדם (ר' יוסי, תוספתי ב"ב א ט).

—הפעי, הִשִּׁיךְ,—בהשאלה, הִשִּׁיךְ לפלוני, לקח ממנו נֶשֶׁךְ: לא תַשִּׁיךְ[2]) לאחיך נשך כסף נשך אכל וכו' לנכרי תַשִּׁיךְ ולאחיך לא תַשִּׁיךְ למען יברכך יי' אלהיך (דברי כג כ-כא). — ובסהמ"א: ומצות עשה להשיך לעכו"ם שנאמר לנכרי תשיך מפי השמועה למדו שזו מצות עשה וזהו דין תורה (רמב"ם, מלוה ולוה ה א). — ובתו"מ במשמ' העקרית, הִשִּׁיךְ בו את הנחש, עשה שהנחש ישכנו: שיסה בו את הכלב וכו' השיך בו את הנחש (סנה', ט א). — ובעִסָּה: מקרצת שהיתה שלישית והשיך לה אחרות (תוספת' טהר' א ב). מביא ד' רובעין ומשיך (ירוש' חלה ג ז). השיכו בידו היא המחלוקת (שם). — וכמו שלמים, °הִנְשִׁיךְ: שעשה עיסה מכל מין לבדו ועירב העיסות והנשיכן זו בזו או אין מצטרפין (סמ"ג, מ"ע, בכורים קמא). ככרות הנושכו' שעשה עיסה מכל מין לבדו ואח"כ עירב את העיסה והנשיכן זו בזו אין מצטרפות עם הכל אלא עם הכוסמין (ספי יראים, קסג).

—פעי, *נִשַּׁךְ, מְנֻשָּׁךְ, מנושך,—שנשכוהו: שור שהיה רועה ויצא שור אחר אחריו נמצא הרועה זה שמת אפילו זה מנוגח וזה מועד לנגיחה או מנושך וזה מועד לנשיכה פטור (תוספתי ב"ק ג ו).

∞נוֹשֵׁךְ החרצן. — שם עוף Kernbeisser; gros-bec; hawfinch: נושך החרצן הוא שם עוף ידוע וכו' ואולם חוקרי הטבע יתארו בשם זה כמאה מינים חרטומם גבוה ועב וכו' ולחייהם כוננו באופן אשר יוכלו לפצל הזרועים והרצנים למאכל פיהם והם לא יאכלו בשר (סינסק, תוס"א א, מערכת העוף קלט).

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ, ובספר' הדפוס ינטשו.

[2]) [הפעל נגזר מהשם נֶשֶׁךְ.]

לארץ (רגמ״ס, שס). וכן יחשבו שיש להם פעולות ימנעו נפילת עלי האילן ונשירת הפרי (ר״ס ח״ת, מו״כ, ג לז). כי העלה הנופלת כשתיבש יאמר עליה לשון נשירה (ר״י אברבנאל, נחלי אבות ה, ד״ה סוי עז כנמר).

נשך[1], ממנו נָשַׁךְ, נֶשֶׁךְ, נְשִׁיכָה, *נַשְׁכָן.

נָשַׁךְ, פ״ע, נְשָׁכוֹ, נְשָׁכָם, נֹשֵׁךְ, נֹשְׁכִים, נֹשְׁכֶיךָ, נָשׁוּךְ, יִשָּׁךְ, יִשְּׁכֶנּוּ, א) נָשַׁךְ בְּשִׁנָּיו, תחב שִׁנָּיו למעלה ולמטה בדבר ודחפם יחד ועשה בדבר חֲתָךְ, beissen; mordre; to bite: יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח הַנֹּשֵׁךְ עקבי סוס (ברא׳ מט יז). והיה אם נָשַׁךְ הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי (במד׳ כא ט). והיה כל הַנָּשׁוּךְ וראה אותו וחי (שס ח). ובא הבית וסמך ידו אל הקיר וּנְשָׁכוֹ הנחש (עמו׳ ה יט). אצוה את הנחש וּנְשָׁכָם (שס ט ג). ופרץ גדר יִשְּׁכֶנּוּ נחש (קהל׳ י ח). אם יִשּׁוֹךְ הנחש בלא לחש (שס יא).— נָשַׁךְ בשניו: הנביאים המתעים את עמי הַנֹּשְׁכִים בשיניהם וקראו שלום ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה (מיכ׳ ג ה).—ובמליצה, נָשַׁךְ את פלוני, הרע לו: הלא פתע יקומו נֹשְׁכֶיךָ ויקצו מזעזעיך והיית למשסות למו (חבק׳ ב ז).—ובהשאלה נְשָׁכוֹ הַיַּיִן, עשה פעולתו עליו, שִׁכְּרוֹ: אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים אחריתו כנחש יִשָּׁךְ וכצפעוני יפרש (משלי כג לא-לב).—ואמר בן סירא: מי יחון חובר נשוך וכל הקרב אל חית שן כן חובר אל איש[2] זדון (ב״ס, גני׳ יב יג-יד).—ובתו״מ: הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך ולא לרבוץ ולא לבעוט (תוספת׳ ב״ק א ה). נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות נגחו שורו של בעל הבית או שנשכו כלבו של בעל הבית (שס ה יג). היה נשוך מקום שאין יכול לישוך את עצמו נוטל שלא בשבועה (שס ט כח). מעשה בר׳ אלעזר בן דמא שנשכו נחש ובא יעקב איש כפר סמא לרפאותו (שס חול׳ ב כב). נשוכת נחש נשוכת כלב שוטה משום טרפה מותרת ואסורה משום סכנת נפשות (שס ג יח). כופין קערה על גבי

1) [וקרוב לזה בערב׳ לשע a) באשור׳ נַשָׁאבֻ ובוש׳ נַסַבֻ, ואולי מזה בשנוי מקום האותיות נכש (עי׳ ערכו) וארמ׳ נְכֵת.]

2) בכ״י אשת.

a) لسع

הנר בשביל שלא תאחוז בקורה וכו׳ ועל עקרב שלא תישך (שבת עז ז). מעשה בריבה אחת וכו׳ שהניחה ידה על הכותל יצא אליה נחש ונשכה ומתה (אדר״נ, יז). משל לרופא שבא לרפאות בלשונו נשוך נחש בדרך ראה אנקה אחת התחיל מבקש מקל להורגה אמרו זו אי אתה יכול ליטול היאך באת לרפאות בלשונך נשוך נחש (מד״ר במד׳ כ). לכלבה נושכת שאחוזה בעליה בשלשלת אעפ״י שהיא קשורה אוחזה באדם בשוק בבגדיו (ר׳ אלעזר, מד״ר קהל׳, ומולא אני). אומרין לנחש מפני מה לשונך נושך באבר אחד וכולן מרגישין ומרתתין (ר״ש בר נחמני, שס, אס ישך). מי גרם לו שלא יקרב לה (לכלתו כשפרסה נדה) איזה כותל ברזל יש ביניהם ואיזה עמוד ברזל ביניהם אי זה נחש נשכו איזה עקרב עקצו שלא יקרב לה (ר׳ לוי, שס, שה״ש, סרכך). למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר והושיב בו המלך כלב נשכן אמר המלך כל מי שיבא ויפרוץ את הגדר ישכנו הכלב לימים בא בנו של מלך ופרץ את הגדר נשכו הכלב כל זמן שהיה המלך מבקש להזכיר חטא של בנו שפרץ הגדר אומר לו זכור אתה היאך שנשכך הכלב (סוא, תנחומי׳ תלא יב).—נָשַׁךְ את הלחם וכדומ׳, קטע בשניו חלק ממנו: לא יישך אדם מן הפרוסה ויחזירנה לקערה מפני סכנה (תוספת׳ ברכ׳ ה ט). אני אוהב את בני המזרח שאינן נושכין ואוכלין אלא חותכין ואוכלין (רשב״ג, מד״ר ברא׳ עד). ואין נושכין בפת אלא חותכין בסכין (סוא, פסיק׳ דר״כ, פרה ד). מצא חתיכות דגים ודג נשוך חייב להכריז (ב״מ כג:). לא ישוך אדם מפרוסה ויתננה לחבירו לפי שאין דעת הבריות שוות (מס׳ דא״ר ט). לעבד שהיה משמש את רבו ופרנסתו[1] בידו והיה נושך ממנה (מד״ר במד׳ טו).—ובסהמ״א: וידוע מדרכי הרפואות שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו (רמב״ן, במד׳ כא ט, ד״ה ויסב ממנו שבי). כי נשוך הכלב השוטה יראה בשתן שלו דמעות גורים קטנים (ר׳ בחיי, וילא, ד״ה אל תביע אאריך). ברח לך מעון כמפני נחש אם תקרב אליו ישכך (ב״ז, ב״ס, כא ב).—ואמר המשורר: ישק וישך יחליא גם יחלים ובתהפכותיו אנוש ישמחו (רמב״ע, אם קדמו אוליו). בתוך

1) ואולי צ״ל ופרוסתו, עי׳ שם בפרוש מ״כ.

בנשיפה[1]) אחת שנאמר נשפת ברוחך (תנחו׳ ראה ג, הול׳ צוכר).—ונשיפת הנחש: כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתיב לשון נשיפה בשניהם (רש״י, ברלשי׳ ג יה).—ונשיפת האויר מן הֵרֵאה החוצה, Ausatmen; expiration: בערב חום טבעי מתקבץ בפנים ע״י השינה ולכן הדפק של ישן יותר חזק וכן הנשימה ונשיפה גדולה (ר״י להלון, חולס״ה, ח ג).

*נָשִׁיק ס״ז, מ״ר נְשִׁיקִים, נשיקין[2]),—בסגנון המקובלים, כמו נְשׁוּק, נשיקה: שאין לך שום זווג גופני תחתון שלא יקדמו לו ב׳ זווגין רוחניים דנשיקין והוא שקודם שיזדווגו בבחי׳ זווג תחתון מקדימין הנשיקין כדי לפיים הזכר לנקבה ולעורר ביניהן תאוה (מהרח״ו ע״ח, היכ׳ נוקבי׳ דז״ח ו ד). ונבאר תחלה מה הוא ענין הנשיקין והוא שהזווג תחתון נקרא זווג גופני ויש בו ממשות שהוא טפת הזרע וכו׳ אבל זווג העליון דנשיקין הוא מהג׳ העליונים וכו׳ בתחלה היא קודמת לחבק את הזכר ואח״כ הזכר מחבק את הנקבה ואח״כ באו הנשיקין וכו׳ הוא יתחיל הנשיקין תחלה ואח״כ תישק היא אותו (שם ט). בסוד הרכנת הראש המבוארת יפה במקומה אצל הנשיקין מאבא לאמא דאינון רוח ברוח (עמק המלך, שער ריסח דז״ח סו). ועקר זיווג זה של נשיקין הוא בסוד כף פשוטה (עמנואל חי ריקי, מסכת חסידי׳, זיווג חבא וחימא ב). וצריך שתדע שיש ב׳ זיווגים זיווג הנשיקין וזיווג היסודות והענין כי צריכין שניהם להתחבר חיבור גדול בעבור ההסכמה וע״כ הנה יתחיל החיבור בראש הפרצופים וזה מזיווג הנשיקין וכו׳ והנה זיווג הנשיקין הוא זיווג של הפיות פה אל פה ואז הפנימית שבהם מתחבר ומתפשט חיבורם בכל הפרצוף ואח״כ נעשה הזיווג ביסודות להוציא ההשפעה בדרכה כראוי והנה בנשיקין הזיווג הוא כפול כי רוח פי הזכר נכנס בפי הנקבה ורוח פי הנקבה נכנס בפי הזכר והרי הם מתחברים זה בזה חיבור גדול וכיון שנתחברו אז נעשה הזיווג ביסודות וכו׳ הנשיקין האלה הם שני פעמים פעם א׳ קודם הזיווג ופעם א׳ בעת הזיווג עצמו ונקרא נשיקין ראשונים ונשיקין שניים (רמח״ל, פתחי חכמה ב, בנין המרכבה טו:). ב׳ חיבורים לזיווג נשיקין

1) כך בכ״י, הוצ׳ בובר ובספרי הדפוס בנשימה.

2) [כנראה הוא מ״ר של נשיקה, כמו קליפה-קליפין, טיפה-טיפין. אבל הוא משמש בלשון זכר כאילו מן נָשִׁיק.]

ויסודות נְשיקין בראש וזיווגם כפול רוחו של זכר בפיה של נקבה ורוחה של נקבה בפיו של זכר (הוח, חוקר ומקבל ו ו).

נְשִׁיקָה, ס״נ, מ״ר נְשִׁיקוֹת,—סה״פ מן נשק, Kuss; baiser; kiss: ישקני מִנְּשִׁיקוֹת פיהו כי טובים דדיך מיין (שה״ש א ב). נאמנים פצעי אהב ונעתרות נְשִׁיקוֹת שונא (משלי כז ו).—ובתו״מ: הוא עזב פה המדבר שבו נתנה הנשיקה ונשק הסתום לכך נסתם פי זרעו (רבה, כלה רבתי א). אמרו רבותינו ז״ל כל נשיקות של תפלות הן חוץ מג׳ נשיקה של גדולה נשיקה של פרישות נשיקה של פרקים וכו׳ ויש אומרים אף נשיקה של קריבות אין בה גנאי (מד״ר שמות ה). באותה שעה נשקו הקב״ה ונטל נשמתו בנשיקת פה (שם דברי יא). יתן לנו מנשיקות שנשק לבניו וכו׳ יוציא לנו נשיקות מתוך פיהו (שם שה״ש, ישקני).—ואמר המשורר: ואתה תארח לב טוב לרע ועל שונאך ידך חזקה ואם תשוך נשיכתך נְשיכה ואם תשק נשיקתך נשיקה (ר״ש הנגיד, ידידותך). בין מר ומתוק יעמוד לבי והם רוש הנדוד ודבש נשיקותיך (ר״י הלוי, אוי לך לציה). וכן עין תאו מנה ראיה וכל פה יאהב מנה נשיקה (הוח, ויש בת שיר). ויפריש בצפעוני ויקשור ולא יניא וישך ואם ישק פצעים נשיקותיו (ראב״ע, בשם אל).—ובהשאלה, *מיתת נשיקה, מיתה קלה: תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם וכו׳ קשה שבכולן אסכרה ניחא שבכולן נשיקה[1]) (ברכי ח.). אף מרים בנשיקה מתה (ר׳ אלעזר, מו״ק כח.). הגיע לגבורות (ומת) זו היא מיתת נשיקה (שם).—*ונגיעת האבר באותו מקום: הערה זו נשיקה משל לאדם שמניח אצבעו על פיו אי אפשר שלא ידחוק הבשר (שמואל, יבמי נה:). פרט לשקינא לה בנשיקה (אביי, שם). הערה זו הכנסת עטרה אבל נשיקה ולא כלום היא (סוטי כו:). — ובסהמ״א: ומהו כדי ביאה כדי הערה דהיינו נשיקת אבר באותו מקום (רש״י, סוטי ד.).

*נְשִׁירָה, ס״נ,—סה״פ מן נשר: פרט בנשירתו קדש (ירוש׳ פאה ז ג). לקט בנשירתו מהו שיקדש (שם). מה נשילה שנאמר להלן (כי ישל זיתך) נשירה אף כאן נשירה (שם, מכות ב ב). אמר על הלקט עם נשירת רובו יהא הפקר (תמורי כה.).—ובסהמ״א: השיבלין ללקט בשעת נשירתן רובן

1) ואמרו שם: נשיקה דמיה כמשחל בניתא מחלבא.

בית הַנָּשִׁים על יד הגא סרים המלך שמר הַנָּשִׁים ונתן תמרקיהן (אסתי ב ג). — דת הַנָּשִׁים: ובהגיע תר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הַנָּשִׁים שנים עשר חדש (שם יב).—בת הַנָּשִׁים: ובת הַנָּשִׁים יתן לוֹ להשחיתה וְלא תעמד ולא לו תהיה (דני׳ יא יז).—המון נָשִׁים: ויבן ויפרץ מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל ערי המצֻרות ויתן להם המזון לרב וישאל המון נָשִׁים [1] (דה״ב יא כג).—ואמר בן סירא: לבל וכר אל תתן תאר ובית נשים אל תסתייד (ב״ס, גני׳ מב יב). ותתן לנשים כסלך ותמשילם בגויתך (שם מז יט).—ובתלמוד: מרבה נשים מרבה כשפים (הלל, אבות ב ז). גדולה הבטחה שהבטיחן הקב״ה לנשים יותר מן האנשים שנא׳ נשים שאננות קומנה וכו׳ (ברכי יז.). על שלש עבירות נשים מתות יולדות ר׳ אלעזר אומר נשים מתות ילדות (שבת לב.). הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע (חגי׳ ג.). סח לי אבא אלעזר פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים והביאנוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים לא מפני שסמיכה בנשים אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים (ר׳ יוסי, שם טז:). שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים (רבי יוחנן, סוטי יא:). וכי מפני מה ר׳ עקיבא מטמא וחכמים מטהרים אלא שהנשים גרגרניות הן (רבי אליעזר בן פילא, טהרי ז ט). אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות (מו״ק א ז). מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר ושמחת בחגך ולא באשתך (רב, שם ח:). מאי נשים ומאי פלגשים נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין (רב, סנהי כא.). שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן (ר״פ, שם לג.). כשם שהדעות במאכל כך דעות בנשים יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו וזה היא מדת פפוס בן יהודה וכו׳ [2] (ר״מ, גיטי צ.).

נְשִׁימָה, ש״נ, — שה״פ מן נָשַׁם: על כל נשימה ונשימה [3] שאדם נושם צריך לקלס להקב״ה (לי סניגא, מד״ר ברא׳ יד).—בנשימה אחת, בפעם אחת, בלי הפסק, Atemzug; haleine; breath.: עשרת בני המן ועשרת (המלה עשרת הסמוכה) צריך (לאומרם) בנשימה אחת (ר׳ אבא, מגי׳ טז:). — ובסהמ״א: שבשעת תשמיש יש לה נחירה ואינה יכולה לבלוא את נשימתה מהשמע וכו׳ לפי שלא ברצון האשה נשימתה נשמעת (תשו׳ הגאו׳ הרכבי רכב). ופנה אויר של עולם להיות חלל כדי שיחיו הבריות בנשימת הרוח (ש׳ דונולו, חכמוני ד). שלא נפח ממש אלא בנשימה כדרך המחמם בנשימתו את ידו (רש״י, ב״ק ס.). והריח יכנם שם דרך נשימת הנחירים אשר שואפים הרוח והנשימה ההיא תעורר ותניע הנחירים לקבל הריח (אבי הרלב״ג, שעה״ש ט סו.). אחר כך תקר הנשימה ואבריה מה היא (רש״ע פלקירא, כאש׳ חכמה 87).—וברפואה, "נשימת ההתיצבות, נשימת ההעמדה, ציקות וקושי הנשימה, Orthpnoe [1]): התיצבות הנשימה כלומר הנשימה המתיצבת היא הנשימה אשר לא יאות לבעליה שיתנשם אלא אם יתיצב וישוה עצמו (קאנון ג י א כו). שזה החולה אין בו נשימת ההתיצבות ורצינו שנבאר בזה שאין בו מורסא בריאתו (כל מלאכי ההגיון, מלילה). ויקרא נשימת ההעמדה כלומ׳ שירצה לעמוד כשיתנשם (נתן פלקירא, צרי הגוף, כ״י בריטי מוזי). ועי׳ ערך התיצבות.—כבד הנשימה: ימשך אחר הסתומה כובד הנשימה (קאנון, ג יד ב ג). כי אתה חושב שלך יש צמח בריאה ואין הדבר כמו שחשבת וכו׳ וזה לך האות כי הנשימה כבדה והרוח נכאה (רש״ע פלקירא, המבקש לג).—סתימת הנשימה: אמנם אותו מלוי חלל החזה מהמוגלא הוא כבד ושיעול יבש עם סתימת הנשימה הנקרא בהר (קאנון ג יד ע ו). — צרות הַנְשִׁימָה Asthma: החולאים הנושנים כמו צרות הנשימה והתצץ והטחורים וכו׳ (פרקי משה ג). — קצר הַנְּשִׁימָה: אז התעולל בי מיחוש של קוצר הנשימה ולחיצה (ריעב״ץ, מגלת ספר 59). ואומר שמהויות שאיפשר ללחלח אותם וללושם הם שבתי נשימותיהם רחבות והם הנקראות בלשון היוני (?) וכשיתערב בהם המים יחוברו בכל חלקיו מבתי הנשימות ההם ומתעלותיהם וכו׳ אך המלח אע״פ שהוא נימוח בתי נשימותיו ותעלותיו הטבעיים דבוקים עבים וכו׳ (ר״ש א״ת, לוחות השמים, כ״י פריז).

*__נְשִׁיפָה__, ש״נ,—שה״פ מן נָשַׁף: ראה כמה אוכלוסין הוציא פרעה אחרי ישראל וכו׳ וכולם מתו

---

[1]) [לבניו, רד״ק. והחדשים גורסים וַיִּשָּׂא לָהֶם נשים, פרלים, Analek. 47.]

[2]) ועי׳ עוד ערך אשה.

[3]) בכ״י הוצ׳ ד״ר תיאודור: נשמה.

[1]) תרגום ד״ר מויא.

נשיכה כדי ליטול מהן חלה (סו"ת תרומות הדשן קסט). — ב) בהשאלה, *נְשִׁיכָה בעור הגוף, חִכּוּךְ, אִכּוּל: כשור פקח שעלתה לו נשיכה בגבו (רב אויא, ב"ק לה.). — *ונְשִׁיכָה במעים וכדומ', עקיצה בעין כאב מנשיכה: לפעמים יטחנו אותו בריחים ויבשלו קמחו כמו קמח חטים ואז יועיל לסובלים נשיכות במעים (ספי המסעדים [1]). — *ונשיכת הלשון ע"י אכילת דבר חריף: והחריפות הוא טעם ינשוך הלשון נשיכה חזקה (יוסף וידל, גרס המעלות, כ"י פריז).

*נְשִׁילָה, ש"נ, —שה"פ מן נָשַׁל: נאמר כאן נשילה ונאמר להלן כי ישל זיתיך מה נשילה שנאמר להלן נשירה אף כאן נשירה (ירוש' מכות ב 3). —ונְשִׁילַת אברים [2]: יפתח מת בנשילת איברים בכל מקום שהיה הולך בו היה איבר נישול הימנו והיו קוברין אותו שם (מד"ר ברלשי' ס). מוציאי דבת הארץ רעה וכו' בנשילת איברים מתו (רשב"י, מד"ר קהל', כי גס). נאמר כאן מגפה ונאמר להלן מגפה וכו' מה מגפה האמורה להלן בנשילת איברים אף מגפה האמורה כאן בנשילת איברים (ר' ברכיה, שס).

נָשִׁים[3], ש"נ, מ"ר מן אִשָּׁה עי' ערכו. סמי' נְשֵׁי, ככי' נָשַׁי, נָשֶׁיךָ, נָשֵׁינוּ, נְשֵׁיכֶם, נְשֵׁיהֶם. — א) הנקבות מהאדם: ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארח כַּנָּשִׁים (ברלשי' יח יא). וכל הטף בַּנָּשִׁים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם (במדי' לא יח). תברך מִנָּשִׁים יעל אשת חבר הקיני מִנָּשִׁים באהל תברך (שפטי' ה כד). ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבן את הַנָּשִׁים פתח אהל מועד (ש"א ב כב). והחזיקו שבע נָשִׁים באיש אחד ביום ההוא לאמר לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק שמך יקרא עלינו אסוף חרפתנו (ישעי' ד א). וכי הפקיד אתו אנשים וְנָשִׁים וטף ומדלת הארץ אשר לא הגלו בבלה (ירמי' מ ז). —ב) הנשואות לאנשים: ויאמר למך לְנָשָׁיו עדה וצלה שמען קולי נְשֵׁי למך האזנה אמרתי (ברלשי' ד כג). את בנתם נקח לנו לְנָשִׁים ואת בנתנו נתן להם (שס לד כא). ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם וּנְשֵׁיהֶם ובניהם וטפם (במד' יו כז). והיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לְנָשִׁים ונגרעה נחלתן מנחלת אבתינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם (שס לו ג). ויאמר שמואל כאשר שכלה נָשִׁים חרבך כן תשכל מִנָּשִׁים אמך (ש"א יה לג). וישאו להם נָשִׁים מאביות שם האחת ערפה ושם השנית רות (רות א ד). ואשה אחת מִנְּשֵׁי הנביאים צעקה אל אלישע לאמר (מ"ב ד א). נְשֵׁי עמי תגרשון מבית תענגיה (מיכ' ב ט). — קנין האנשים: ונסבו בתיהם לאחרים שדות וְנָשִׁים יחדו (ירמ' ו יב). —וסמל למֹרֶךְ הלֵּב: ביום ההוא יהיה מצרים כַּנָּשִׁים וחרד ופחד מפני תנופת יד יי' צבאות (ישע' יט יו). הנה עמך נָשִׁים בקרבך לאיביך פתוח נפתחו שערי ארצך (נחום ג יג) — ועם תאר: ותעינה הַנָּשִׁים המשחקות ותאמרן הכה שאול באלפו ודוד ברבבותיו (ש"א יח ז). ויצא המלך וכל ביתו ברגליו ויעזב המלך את עשר נָשִׁים פלגשים לשמר הבית (ש"ב יה יו). אז תבאנה שתים נָשִׁים זנות אל המלך ותעמדנה לפניו (מ"א ג יו). והמלך שלמה אהב נָשִׁים נכריות רבות ואת בת פרעה (שס יא א). ויהי לו נָשִׁים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות ויטו נָשָׁיו את לבו (שס ג). וכן עשה לכל נָשָׁיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן (שס ח). ויקם עזרא הכהן ויאמר אליהם אתם מעלתם ותשיבו נָשִׁים נכריות להוסיף על אשמת ישראל (עזר' י י). גם בימים ההם ראיתי את היהודים השיבו נָשִׁים אשדודיות עמוניות מואביות (נחמ' יג כג). נָשִׁים שאננות קמנה שמענה קולי בנות בטחות האזנה אמרתי (ישעי' לב ט). לכן תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב ותהינה נְשֵׁיהֶם שכלות ואלמנות (ירמ' יח כא). יְדֵי נָשִׁים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת עמי (איכ' ד י). — ובסמי' אהבת נָשִׁים: צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נָשִׁים (ש"ב א כו). —חמדת נָשִׁים: ועל אלהי אבתיו לא יבין ועל חמדת נָשִׁים ועל כל אלוה לא יבין כי על כל יתגדל (דני' יא לז). — חכמות נָשִׁים: חכמות נָשִׁים בנתה ביתה ואולת בידיה תהרסנו (משלי יד א). —היפה בַּנָּשִׁים: אם לא תדעי לך היפה בַּנָּשִׁים צאי לך בעקבי הצאן (שה"ש א ח). — משתה נָשִׁים: גם ושתי המלכה עשתה משתה נָשִׁים בית המלכות אשר למלך אחשורוש (אסת' א ט). —ובית הַנָּשִׁים, שומר הַנָּשִׁים: ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל שושן הבירה אל

---

1) [מראה מקום חסר בכ"י המחבר].

2) תרגם ד"ר מזיא mutilatio, lepra mutilans.

3) [משרש אנש, עי' ע' אֱנוֹשׁ. בסור' נֵשֵּׁא, בארמ' נְשַׁיָּא בערב' נִשְׁוַה a)].

a) نسون

בו נשיבת הרוח וכשאתה פורס סדין אינה מתנענעת עומדים בין שני דקלים שהם קרובים זה לזה ורואין איך ינועו זה לזה (רס״ג, תשו׳ הגאו׳ ליק לג). והסתרו (של האדם) מן המטר והשלג ונשיבת הרוחות צריך לזמון הכנות רבות (ר״ש א״ת, מו״כ א עג). ומניע הרוח ההוא ומוליך נשיבתה היא תנועת הגלגל (שם ג א). אחר הובישו אותו (את הפרי) פני חמה ונשיבות רוח יעש סביבותיו שריון תלבשת (רמח״ל, ליטרים תהלה ג, מסקר).

נְשִׁיָּה, ש״נ,—שה״פ מן ג.נָשָׁה, שכחה Vergessenheit; oubli; oblivion, ובהשאלה ארץ נְשִׁיָּה, הקבר: היודע בחשך פלאך וצדקתך בארץ נְשִׁיָּה (תהל׳ פח יג). ואמר המשורר: כי הגופים ירוטשו ונקברו בבור תחתיות וכבלי יוצר ינוטשו נשויים בארץ נשיות והנשמות יתחדשו לעלות למרום עליות (ר״י הלוי, ימינך נשא עוני). הבל ושוא יקר הגויה מה אחמדה בארץ נשיה (ראב״ע, אודה לשם). — °ובמליצה, כנוי להארץ: מרו בירמיה וטמאו הר המוריה נלאתי נשוא געיה עולה לי מנשיה ואיך אתאפק על הריגת זכריה (ר״א קליר, קינ׳ אז בהלוך). תרגלת ידיד להעמיד נשיה תבנת עמודיה מהתמגג תושיה תומכו אשוריו במעגלותיך יה (מסול׳ ב״ר קלוני׳, אסוחח כסלאותיך, Elbogen 126). וגפן בעלת כנף וסורחת ופוריה קצירים לה אלי מים ובתהומות ובנשיה אשר נותרה ימי חרף וזרע מפרי עריה (ר״ש הנגיד, הבמות פליליה). ימינו טפחה עליה בתבונה יסד ממדי נשיה גדול העצה ורב העליליה (ר״י הלוי, אדני מלכנו). צדיק יסוד נשיה יושב אהלי תושיה אש תבונה בלבו והיה אור ישראל לאש (הוא, אל נעלה). יחיד מרומם שוכן עליה מלא כבודו קצוי נשיה נפשי לישעו צפי ודומי כי מחסדיו כוסי רויה (ראב״ע, יחיד מרומם). בבכי ותאניה נשמע קול צביה מכתה טריה לא מצאה רטיה על חמדת נשיה אבן השתיה (הוא, קול ענות).

*°**נְשִׁיּוֹן,** ש״ז,—כמו א.נְשִׁי, במשמ׳ חוב: אבל דבר אחד ראינו לפרשו שהוא סתום בשאלה שאם ביד שמעון ליטול את שאר הנישיון לעצמו אינו רשאי שכבר פטר אותו ראובן אחיו מכל נכסיו (רקע״ג, תשו׳ הגא׳ הרכבי, תקנ). —ואמר הפיטן: להעביב ולהענין להריק ולהמטר מים אבים בם גיא לעטר לבל יעצרו בנשיון שטר (ר״א קליר, אף ברי, תפי׳ גשם). בלבלני בציה מסובבת ונפרע נשיון מגבת בנסני לארץ נושבת הביאני אל בית (שמעון בר יצחק, אסוביך, יוצ׳ לשבת מוהמ״פ).—ומצוי הרבה בספרות הקראית: ואיך דל ואביון בעול צר ונשיון יחבר בדמיון נגידים ושרים (משה דרעי, לקו״ק עז). אין זכות לנושה לתבוע מן היתומים וממך נשיון וחוב אישך (ר״י הדסי, אשה״כ סי׳ רכד). ואפילו במותו הם חייבים לפרוע חובו ונשיונו ואם אין נכסים חייבים הם להמכר בחובת אביהם וכו׳ ושאר יורשיו אינם חייבים להמכר ולפרוע נשיון אביהם המת שלא פירש בהם המקרא (שם שפח). כי היא היתה בבית בעלה והיו בעלי החוב מפצירים אותה בנשיונותיהם (שם). מי שיאמר אסורה עלי האכילה והשתייה והמקח והמתן וכו׳ יתחייב עליהם דבורם זה שיהיה שלום הנשיון והשבת והפקדון (ישועה הקראי, ספר העריות יח).

*°**נְשִׁיכָה,** ש״נ, — שה״פ מן נשך, — א) עצם שה״פ, Beissen; morsure; biting.: זהוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף (ר׳ אליעזר, אבות ב י). על נגיחה ועל נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם (רשב״א, תוספת׳ ב״ק א ט). בכלל נגיפה דחייה רביצה בעיטה נשיכה (ר׳ יאשיה, מכי׳ משפט׳, נזיקי׳ יב). תולדות הקרן נגיחה נגיפה נשיכה וכו׳ (ירוש׳ ב״ק א א). כל הנשוך אפילו נשיכת כלב אפילו נשיכת נחש (ר׳ המא בר״ח, ירוש׳ ר״ה ג ט). הצדיקים כל מי שאינו משמר עצמו מהם נשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב (מד״ר במדי׳ ג).—ובסהמ״א: אפילו כלב או חמור נושכו היה נזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית (רש״י, במדי׳ כא ח). היו עושים תשובה ומתרפאים משתי הנשיכות (ר״י בר׳ אכטולי, מלמד התלמידי׳ נצבים קעז.).—ואמר המשורר: ואתה תארת לב טוב לרע ועל שונאך ידך חזקה ואם תשך נשיכתך נשיכה ואם תשק נשיקתך נשיקה (ר״ש הנגיד, ידידותיך).—ובהרחבה, °המקום הנשוך בבשר האדם: וירחץ הנשיכה במי רגלים או ישים עליה עלוקות (מ׳ אלדבי, ש״א ד ג). ואם צולין אותו (את הפתן) באש ומכסין אותו באפר ומשימין אותו על הנשיכה יתרפא הנשוך (ר׳ אליהו הכהן, שבט מוסר יא). — ובהשאלה, °נְשִׁיכַת עִסָּה בעסה, חבור ודבוק שני חלקי עסה יחד: אשה לשה שתי עיסות באחת עירבה כרכום ובאחת לא עירבה בה ואין בזו ולא בזו שיעור חלה יש לצרפם ע״י

מזעיר מראשי תהלותיו אולי בם מעונו ישה ובמה יתרצה זה אל אדוניו הלא בראשי (רשב"ג, כתי מלכי, מי יודע).

ג.*‏**נָשָׁה**, פ"ע,—נָשָׁה הגיד ממקומו, נִתַּק ונפסק: למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה[1]) ממקומו ועלה (ריצ"ל, חולי לח.). רצה יעקב להתגבר עם המלאך והפילו לארץ מה עשה המלאך אחז בגיד הנשה שעל כף הירך ונשה גיד הנשה שלו (פרקי דר"א לז).

נִשּׁוּם, ש"ז,—שה"פ מן נִשֵּׁם: רוע הנשום יבלבל העינינים היוצאים מן הטבע בנשום אשר לא ימשך אחר מקרים בריאים אבל ימשך אחר מקרים חליים קדמו והם כמו כבד הנשימה וכו' (קאנון, ג א כ). במקומות לכלל הפסד האמונה בענין וירח יי' את ריח הנחוח שיגזור להיות לו לשי"ת כלי הנשום או יעמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים וכיוצא בזה (רשב"א, פירושי אגדות, הולי פרלס). והנישום שלה באוש בריח הפה (ר"י קארו, תולדי יצחק קא:). והנשמה הזאת היא המתקיימ' בגוף בכח הנישום ובזמן שאין מגיע לנשמ' הזאת אויר אז נאבדת (ר"י גייקטיליה, גנת אגוז ג מא:).

נְשׁוּפָה, ש"נ,— כמו ב.*נֶשֶׁף, עי"ש: ויחדל כח הגידים והאיברים וגם נשופה ועמומה ישכנו בעיניים עד הכהות (אסף הרופא, כ"י מנכי 18).

*‏**נִשּׁוּק**, נישוק, ש"ז, שה"פ מן נִשֵּׁק: גיפוף ונישוק (ר' ספא, סנה' כו:).—ובסהמ"א: העובד כל עבודה אף גפוף ונשוק אף דרך בזיון (רמ"י, סנה' ס:). על אדות האיש ראובן אשר קם על בת רעהו וקרובו בהיותה יחידה וכו' ובא אליה לאונסה בחיבוק ובנישוק ומרוב קלונה ובושתה נפלה במטה ומתה וכו' שהיה לה בושת גדול להתקרב אצלו בחבוקיו ונשוקיו (ר' בנימין זאב, שו"ת, קלג). — ובקצת השאלה בסגנון המקובלים: והנה נתבאר בענין בוונת אמן של הקדיש שיש בו הג' בחינות והם חיבוק ונישוק וזווג וכו' ששניהם קדמו זו בחיבוק וזה בנישוק אז שניהן שוין בזווג תחתון (מהרש"ו, עץ חיים, היכל נוקבי דז"א ט). ואחר שביארנו דרך החיבוק והנישוק נבאר דרך הזיווג העצמי (עסיס רמונים ח כב). וזיוג זה נקרא נישוק שאבא ואימא נושקים זה את זה (עמכי מי, מסכת חסידים זיווג או"א ג). שהצדיק הזה הוא בא למדרגות חיבוק ונישוק ותענוג העליון (נועם אלימי, לקוטי שושנה, מלך אסור ברהטים).

[1]) [נגזור מהשם גיד הנשה. ורד"ק בשרשיו שרש נשה מחבר עם ב.נשה, שכח מקומו וסר לו ממנו.]

א.**נְשִׁי**[1]), ש"ז, כנוי נִשְׁיֵךְ, נִשְׁיֵכִי,—נִשְׁיוֹ של פלוני, מה שאדם נֹשֶׁה בו, מלוה, חוב, debt ;dette ;Schulden: לכי מכרי את השמן ושלמי את נשיכי[2]) ואת בניכי תחיי בנותר (מ"ב ד ז).—ואמר הפיטן: איכה את אשר כבר עשוהו תבע מני לגבות נשיהו אשר עד לא שחקים נמתחו בשלי רמז היות ארץ תוהו (ר"א קליר, איכה את אשר, קינ'). צור עבור לגבות שטר נשיהו פלג לבו והשגהו (מסה ברי קלונ"י, אלוהים מפלך, יוצ' אחרון של פסח). — ואמר המשורר: רעוץ ורצוץ חליו ועדיו ראוי לשלם נשיו בקשיו רגבים יבלו שרשיו ופריו רואיו יאמרו איו (רשב"ג, יי' מה אדם). ואם לא עתה תתנצלי עדיך מתי תוכלי לשלם את נשיך מדמי מריך ומתובות קשיך עונך חליך ותעניתך צריך (ר"י הלוי, יונה פותה). והיופי הלבישך משיו ושלם לך נשיו ועץ ילדותך נתן פריו (ר"י חריזי, תחכמי ו).

ב.*‏**נְשִׁי**, ש"ז,—כמו נְשִׁיָּה, — א) כמשמ' שכחה: ראה רגז מכת אנושי ואומר בהנטשי בנשי רבת יי' ריבי נפשי (ר"א קליר, איכה אשפתו, קינ').—ב) במליצה, בנוי להעולם, תֵּבֵל: הטביע אדני נשי הדום וכס המנוטל הוליד בתולדותם תולדות אגלי טל (הוא, אאגרה, תפי' טל). כי מי נח זאת לי לעולם בלי לבטל כרת לו ולנשי עוד לא יובטל כל ימי הארץ להקוות בקווי מטר וטל (הוא, שם). יטרית לפלג מפלג גשם למוגג פני נשי בצחות לשם (הוא, אף ברי, תפי' גשם). לראשי הנשי לח הדשיא להרבות ולהפשיא למוריע ולמדשיא (רשב"י הבבלי, אל כשא, יוצ' שבת ברא"ש).

*‏**נָשַׁי**, כמו נָשָׁה, קל לא נמצא.

—הפעי, *הִנְשִׁי, — כמו הִשָּׁה, עשה שינשה: מנשה שהנשי[3]) ישראל לאביהם שבשמים (סנה' קב:).

*‏**נְשִׁיבָה**, ש"נ, — שה"פ מן נָשַׁב, נשיבת הרוח: וששאלתם מהו שיחת דקלים אמרו כי יום שאין

[1]) בערב' נשיה, כנראה הלואה ברבית, או מכירה, עי' ערך נשא בהמלונים הערבים.

[2]) [כך הכתיב, הקרי נִשְׁיֵךְ. וי"ת ושלמי למרי חובתיך ובן סומכ': τῷ δανειστῃ σου וסורי הכס': למוזפנכי. ווולג': creditori tuo. כלם נקדו כמו בינוני: נֹשַׁיִכִי-נֹשַׁיִךְ. והשבע' תרגמו מלשון נשך, τοὺς τόκους σου.]

[3]) בילקוט (מ"ב, רמז רמה) שהנשיא.

אבל אהבתי ערוכה ושמורה ולכתנו יחד במדברים וביערות אחרי יי' לא אנשה ולא אחשוב לך עון ופשע ועל כל פשעים תכסה אהבה (אגרי הרמב"ם ליפת הדין, בספ' ד"ם סא).—ואמר המשורר: ואם תאמרו עלי מה זה ולמה ואיכה אחרי אהב נשיתו חמסי על לבבי כי ביום בוז כחול יכבד ולא אוכל שאתו (ר"ם הנגיד, הכרפא הזמן). ונושה את ברעה או בטובה כמו עושה מלאכת אל רמיה (הוא, הכל היום נקיעה). ידידי אם אני נושה ידידים אהי נושה הכתובים ואם אלמד עשה עון לחבר עוני ילמדו עלי כרובים (הוא, אנא הסאן). ואל תנשי פרידת... ידידך ותשובי ותבכי על פרידה למען אחרי נשכח זכרתיו ושכחתך אהובך עין מרידה (הוא, ואל תנסי). הלכות מוכר עצמו ומכרוהו בית דין ונמכר לגוי דתו אל תנשה היוצא בשן ועין ונגף בראשי אברים שלוחו בעיניך אל יקשה (ר"י ברצלוני, אזהרה ויכוח לי, אזהר'). ואל תנשה בבא מות כנושה ובו תמיד היה חושב ושוער (רמב"ע, קמו, ירא מיום). חמסי על מאור שמש אשר הוא מעלות נושה וליל אפל אסרהו ברתוקות כמו גושה (הוא, תרשים ז ם). יונה פותה יקושת כל מעבר תראי הבר ותנשי המכבר חלדך עבר והפח לא נשבר (ר"י הלוי, יונה פותה). יודע לעינך נפשי מה בצע בדמך כי חיבת היום ראשי למלך בשומך נפשך מעבודה חפשי ותנשי מקומך (הוא, נפשי אס). לאברהם זכור נא ואל תשכח ותנשה זכור יצחק ויעקב וגם אהרן ומשה (הוא, ילוד יעקב). וגבה לבי בעיניו בעת נמס כדונג כעבד לפני אדוניו מפחדו יתמוגג וכי יזכור מחמלו ינשה את כל עמלו (הוא, יעירוני רעיוני). דורשי מצרה ברחוב עניתיך שיתך אזכרה לי ואיך נשיתיך וביום בו קצרה ידך קראתיך (הוא, כמה גדרת). יום תתשני וזקנה ובחי ינשני אל תטשני צורי ואל תעזבני (הוא, מי יתנני). הן שומרי לא ינום ואני לא אנשנו אך בחטאי העצום כדוב שכול אפגשנו (הוא, יה למתי). ובו העיפים ימצאו מנות ושם ינוחו יגיעי כח ובו ינשה כל דואג יגוניו ועבד חפשי מאדוניו (ר"י חריזי, תחכמוני לט). לו זכתה עדה במקדם אזי נתן תהום קולו והרים משו תמצא מחוסרים דבריו מדבר חכמה ואם דבר ספריו נשו אנכי מעוטר מדבריו בעבור מתעטרים בהם פאר חבשו (פיר בשבת מו"כ, בספר ד"ם עט). את מהלליו אזכור ולא אנשה עם רוב פעליו בים והוא מושה עמו (מחרך לפסח, הגדה מלוירה ומנקדה, כ"י בריטי' מוזי).

אל תרפי נחמתי פן אשכחנה אעצרה אשך בי לבלי אשנה (אדם הכהן, מספד מר). התשי לילה לי אהבה נשבעת (מיכ"ל, אהובה עזובה).—ולווי, נְשֵׁה, נְשִׁי: דרך הר ציון אורך שבחי אורך שביך ונשי אורך כי בא אורך (רמב"ע, אמות נגע תוכך). ציון יגונך נשי טהרי והתקדשי עדי יקר לבשי (ר' יוסף הכהן, ליון במספט, קינ' לת"ב). נשה אנשי זמן בנים ואבות שנא מדון ואיבות ומה לך בין עדת דורשים באבות (ר' ידעיה הפניני, שירי ברכה, קובץ על יד ט, תרכ"ג). אל בית חמדתך קומי חושי אל תתמהמי ואם עד כה היית בשפל עתה תגבהי שירה וזמרה פצחי ונשי קינה ונהי (ר"י נגילרה, יתאו המלך יופיך). — ופָעוּל, נָשׁוּי: לאדם שהולך בשבי נשוי מכל טובה (ר"י קרא, פי' איכי ג' יז, בספ' ד"ם כ).

—נפעי, תִּנָּשֵׁנִי, — נִשָּׁה את פלוני, נְשָׁהוּ, שכחו: אתה ישראל לא תִנָּשֵׁנִי [1] (ישעי' מד כא).

—פעי, נַשֵּׁנִי,—נִשָּׁה את פלוני דבר, הִשְׁכִּיחוֹ, עשה שלא יזכר זאת, vergessen machen; faire oublier; to couse to ferget: כי נַשַּׁנִי [2] אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי (ברא' מא נא).—ואמר המשורר: המציא לי תעלה חולה וזכרון הנני נשני יום אתמול ראשונות השכיחתני (יל"ג, מחלת הזכרון, הס' המחשי, כרך א).

—הפעי יַשֶּׁה, הִשָּׁה,—א) פ"י, הִשָּׁה את פלוני דבר, עשה שינשה: כי הִשָּׁה אלוה חכמה ולא חלק לה בבינה (איוב לט יז).—ואמר המליץ: בא שמשו וירחו קדר לא תואר לו ולא הדר השהו אל דבר נבונה ולא חלק לא בבינה (עמני ומחבי ז). — ב) הִשָּׁה לפלוני מדבר, השכיח לו את הדבר, שלא יזכר עוד, הניח לו, מחל לו: ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלמות חכמה כי כפלים לתושיה ודע כי יַשֶּׁה לך אלוה מעונך (איוב יא ה-ו). — ואמר המשורר: על כן מצא עבדך את לבו לזכור לפני אלוהיו מעט

---

1) [נפעל במובן אקטיבי, כמו שתרגם יונתן: לא תתנשי דחלתי, ורש"י: לא תהיה שכוח יראתי. ורד"ק פירש: לא תנשה ממני, כמו בני יצאני (ירמ' י כ). ויש מהחדשים שמציעים לנקד כמו בקל תִּנְשֵׁנִי. אבל נון השרש היתה צריכה להיות מובלעת—תִּשֵּׁנִי. ויש מתקנים תטשני, עי' דבר' לב יח.]

2) [תחת נִשַּׁנִי, ע"י השפעת השם מְנַשֶּׁה. ועי' ראב"ע: ואומר ר' יהודה המדקדק הראשון כי נשני על משקל תנני ואומר ר' משה הכהן הספרדי כי הפתח תחת חירק, ע"כ.]

ב. נשה[1], ממנו א.נָשָׁה, א.נְשִׁי, מַשֶּׁה, נֹשֶׁה.

א. נָשָׁה, נָשִׁיתִי, נָשׁוּ, נֹשֶׁה, נוֹשֶׁה, נֹשִׁים,—נָשָׁה בַּחֲבֵרוֹ, תבע חוב מחברו, הלוהו כסף וכדומ', ותבעו ממנו: בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נֹשֶׁה בו יוציא אליך את העבוט החוצה (דבר' כד יא). אוי לי אמי כי ילדתני איש ריב ואיש מדון לכל הארץ לא נָשִׁיתִי ולא נָשׁוּ בי כלה מקללוני (ירמ' יה י). וגם אני אחי ונערי נֹשִׁים בהם כסף ודגן וכו' השיבו נא להם כהיום שדתיהם כרמיהם וזיתיהם ובתיהם ומאת הכסף והדגן התירוש והיצהר אשר אתם נֹשִׁים בהם (נחמי' ה י-יא).—ובתו"מ: לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא פרעו (ר' יוסי הכהן, כ"ה יז:). הרי שהיו נושין בו אלף זוז ופרע מהן ה' מאות זוז עדים מקרעין את השטר וכותבין לו שטר אחר מזמן ראשון (ר' יהודה, ב"ב קעא.). הרי שהיו נושין בו אלף מנה ולבוש אצטלא בת מאה מנה מפשיטין אותו ומלבישין אותו אצטלא הראויה לו (שבת קכח.). מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו שמוציאין מזה ונותנין לזה (ר' נתן, ב"ק מ:). הרי שהיה נושה בחבירו מנה ועשה לו שדהו מכר בזמן שהמוכר אוכל פירות מותר (ב"מ סג.). מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום (ר"ש בן יוחי, שם עה:). אני פלוני בן פלוני מכרתי שדה פלונית לפלוני באלף זוז ונתן לי מהם מאתים זוז והריני נושה בו ח' מאות זוז (שם עז:). שמדד לי שמן במאה ריבוא והרי נושה בי בשמונה עשרה ריבוא (מנח' פה:). — ובסהמ"א: מעשה באחד שהיו נושין בו אלף זוז והיו לו שתי חצירות ומכרן כל אחת בחמש מאות זוז וכו' (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 43). ראובן שנושה מנה בשמעון ושמעון בלוי מוציאין מלוי ונותנין לראובן (טור, טוען ונטען ו). אם אתה נושה בו חשוב בדעתך אם היה להפך מה הייתה רוצה שיעשה עמך ותשוה אליו גם אתה (ר"א די וידאש, ראשי חכמ', ענוה קפב:).—*ונִשָּׁה מִן חברו, לָוָה ממנו: לאדם שנושה משני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת (ר' אבהו, ע"ז ד.).

[1]) [כמו נשא. ובארמ' בר' תחת נ': רשא. וכן באשור': רַאשׁוּ-נֹשֶׁה, רַאשׁוּת-מִלְוָה. ועי' גם בארט, Wurzeluntersuchungen 31.]

—הִפעי', יַשֶּׁה, תַּשֶּׁה,—כמו נָשָׁה: שמט כל בעל משה ידו אשר יַשֶּׁה ברעהו (דבר' יה ב). כי תַשֶּׁה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (שם כד י).—ובסהמ"א, הִשָּׁה ברעך-הַלְוֵה לרעך: השה ברעך לעת מחסור והוא ביומו ישיב כספו (ב"ז, ב"ס, כט ב).

נֹשֶׁה, נוֹשֶׁה, ש"ז, מ"ר ככי׳ נוֹשַׁי,—מי שנשה בחברו: אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כְּנֹשֶׁה לא תשימון עליו נשך (שמות כב כד). ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את יי' וְהַנֹּשֶׁה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים (מ"ב ד א). כמלוה כלוה כַּנֹּשֶׁה כאשר נשא בו (ישעי' כד ב). מי מִנּוֹשַׁי אשר מכרתי אתכם לו (שם נ א). ינקש נוֹשֶׁה לכל אשר לו (תהל' קט יא).—ואמר המשורר: ולא תהיה כנושה לאיש עני נקשה ולא תתן אשה בעורים ושבורים (רסב"ג, בכל שדי, אזהר'). והנשים עלי עמם כנושים וגם חורשות עלי ערפו וגבו כאלו בא זמן בו האלהים לעם נאם ונשים משלו בו (ר' משה דרעי, זמן נהפך, לקו"ק פה). חמסי על מאור שמש אשר הוא מעלות נושה וליל אפל אסרהו ברתוקות כמו נושה (רמב"ע, תרשים ז ס). והמות מרדף אחריהם ונפש כל אנוש יקח כנושו כמו מגל אשר שלח בשדה ואת זרעו יהי קוצר בְּלִקְשׁוֹ (רמב"ע, הכיאני זמן, כ"י בודלי'). רדפונו אריות וסבונו כנושה ואמרו עזרם סר ואין דולה ומושה (ר"י הלוי, ילוד יעקב). אל תתן לנשום נפשך פן תאבד ירושת נכסיך ויצר לך ברחובות העיר כי רבים נושיך (ב"ז, ב"ס, ע ז).

ג. נשה[1], ממנו ב.נָשָׁה, ב.נְשִׁי, נָשֶׁי, נְשִׁיָּה.

ב. נָשָׁה, קל, נָשִׁיתִי, — נָשָׁה דָבָר, שָׁכַח, אינו זכרו יותר: vergessen; oublier; to forget: ותזנח משלום נפשי נָשִׁיתִי טובה (איכ' ג יז). — נָשָׁה את פלוני, שכחו, הזניחו מלבו: לכן הנני וְנָשִׁיתִי אתכם נשא ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבותיכם מעל פני (ירמ' כג לט[2]). — ובתלמוד: מנשה שנשה יה (ר' לוי, סנה' קב:). אבותינו אמרו נשינו טובה אנו אפילו בעינינו לא ראינו (רבי, נדרי נ:).—ובסהמ"א:

[1]) בערב' נשי a) ובארמ' נשי.

[2]) צור ילדך תֶּשִׁי (דבר' לב יח). עי' ע' שיה.

a) نشا

יורד עליהם (מכי' בשלח ד ג). כנור היה תלוי כנגד חלונותיו של דוד והיתה רוח צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאליו (ר' לוי, ירוש' ברכ' א א). בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירותיהן בזמנן וכשהרוח מנשבת בהן נושרין (רב הושעיא, יומ' כא:). ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולן שאילמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת (רב, גיטי' לא:). אפילו (יום) בלול ורוח צפונית מנשבתו[1]) זה הוא ברור (ר' יעקב, ב"ב קמז.). וזימן הקב"ה לאותו צדיק (ליוסף) באותה שעה שקים מלאים בשמים כדי שתהא הרוח מנשבת בהם מפני ריחן של ערביים (ר"א בר כהנא, מד"ר ברא' פד). מי הוא זה שתפלתו עולה לשמים והיא מורידה את הגשמים ובזכותו רוחות טובות מנשבות לגדל את העשבים (שם במד' יג). לפי שבעולם הזה כשרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת וכשרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת (ר' יהושע בר' בנימין, שם, שה"ש, עורי לפון).

—ב) פ"י, *נִשֵּׁב רוח, כמו הפע', עשה שרוח יְנַשֵּׁב: עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים ושמא תאמר יש צער לקוצרה וכו' הקב"ה מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה ומשרה את סלתה וכו' (כתוב' קיא:). — ובסהמ"א: כי הריאה היא המקור לרוח העשני וכו' ויצטרך הטבע להוציאו מקנה הריאה להכנים רוח קר מחוץ לנשב בו על כלי הבשול כדי שלא יכבה החום הטבעי אשר בלב (סהל בן תמים, תרגו' פי' ילירה כא.). הרוח מנשבתן (את השבלים) זו בזו (רש"י, יבמ' סג.).

א.*נֶשֶׁב, ש"ז, בכני נִשְׁבּוֹ, —כמו נְשִׁיבָה: היו המלאכים של אש מסלקין עצמן והחיות מסלקין עצמן כדי שלא ישרפו מנשבו של דיבור ומפני שהיה אשו של דיבור קשה מאשם של מלאכים (ר' ברכיה הכהן, פסיק' רבתי, אנכי אנכי).—ואמר הפיטן: נתברך ממגד וּמטל כבאהים מנשא ומנטל טל נשב אגלים תטל מוליד אגלי טל (ר"א קליר, אליס ביום ממסן, תפי' טל).

ב.*נֶשֶׁב[2]), ש"ז, מ"ר נְשָׁבִים, נישבין, פַּח, כלי לצוד בו עופות, Netz, Schlinge; piége; trap, snare:— אין פורסין נישבין ליונים אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים ריס (תוספתי ב"ק ח ט; משנה, שם ז ז). המוציא שתי נימין מזנב הסוס ומזנב הפרה חייב מפני שמתקינן לנישבין[1]) (תוספתי שבת ט [י] א). כל שהוא מחוסר נשבים מחוסר צידה ושאינו מחוסר נשבים אינו מחוסר צידה (ר' שמואל, ירוש' שבת יג ה).

*נְשֹׁבֶת[2]), נישובת, ש"נ, —המֹץ וכדומ' שבתוך הבר הַנִּשָּׁב ומתפזר ברוח בשעת הזְרִיָּה: המוכר פירות לחברו חטין מקבל עליו (הלוקח) רובע קטנית לסאה שעורים מקבל עליו רובע נישובת[3]) לסאה עדשים מקבל עליו רובע עפרורית לסאה (ב"ב צג.).

א.°נשה, ממנו נָשֶׁה.

נָשֶׁה[4]), ש"ז, —מקום בבע"ח שאצל כף הירך, ובפרט גיד הַנָּשֶׁה, הגיד המתחיל במקום הַנָּשֶׁה והלך ומתפשט עד להעקב, nervus ischiadicus: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הַנָּשֶׁה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הַנָּשֶׁה (ברא' לב לג). —ובתו"מ: השולח ירך מחותכת לחברו צריך להפריש ממנה גיד הנשה (תוספתי חול' ז ג). גיד הנשה מחטט אחריו כל מקום שהוא ונוטלו (שם ד). אין הטבחים נאמנין על גיד הנשה (ר"מ, חול' ז א). שולח אדם לנכרי ירך שגיד הנשה בתוכה מפני שמקומו ניכר (שם ב). —ובסהמ"א: כי המדה הזאת (העצלות) גורמת בגוף חלאים ומדוים גדולים ורבים כמו הכובד והנפח בגיד הנשה וחולי הפודגרא (תקי' מדה"נ לרמב"ג מז). וכאשר תרד הליחה הבלויה אל מקום הארכובה נקרא גיד הנשה וכאשר תרד אל שאר הפרקים תקרא ע"ש הפרק ההוא (כרבוני, אורח חיים, כ"י ביהמ"ד שכתר). הקזת אלבסליק הוא גיד הנשה (שם בחליי החזה ב).

---

[1]) בכ"י מינב' מנשבת בו, ועי' ד"ס בהערה.
[2]) בארמ' וסור' נשבא. בערב' משמש הפעל נשב a) בבנין ב' וד' גם במשמ' לבד ברשת.

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ, וכך גם בגמ' שם (דף ל:), ובספרי הדפו' לכשפים.
[2]) עי' מ"ץ סגל, הזעירות בעברית, מדעי-היהדות, I. 142.
[3]) בקצת כ"י נישובות, ובקצתם נשופות, וכך גירסת הערוך.
[4]) בערב' נשא a) בסורית גנשיא. [ועי' קצנלסון, רמ"ח איברים, 77 בהערה. והעיר הד"ר מזיא, גיד הנשה יוצא מחוט השדרה מהעצה ומתפצל ויורד לארך הירך, הארכובה, השוק עד פיסת הרגל למטה בשנוי שם לפי חלקי הרגל.]

a) نشب

a) نسا

איש מצוק וכל איש אשר לו נֹשֶׁא וכל איש מר נפש (ש"א כב ב). כקונה כמוכר כמלוה כלוה כנשה כאשר נֹשֶׁא[1] בו (ישעי' כד ב). משא איש באחיו אתם נשאים[2] (נחמי' ה ז).
—הפעי', יַשִּׁיא,—השיא בו אויב, נגש אותו לשלם חובו, הצר לו, הציק לו: מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו אשר ידי תכון עמו אף זרועי תאמצנו לא יַשִּׁיא אויב בו ובן עולה לא יעננו (תהלי' פט כא-כג).

נשב[3]), ממנו נָשַׁב, *נְשִׁיבָה, *א. נֶשֶׁב, *נִשְׁבֶּת.

נָשַׁב, פ"ע, קל, נָשְׁבָה,—נָשְׁבָה הרוח, הֵפִיחָה; wehen; souffler; to blow: יבש חציר נבל ציץ כי רוח יי' נָשְׁבָה בו (ישעי' מ ז).—ובתו"מ: לאלן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו (אבות ג יז). כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת[4] בו ומנגן מאליו (ר' שמעון חסיד, ברכ' ג:). קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן דממו הרוחות עמד הקנה במקומו וכו' ארז זה אינו עומד במקום מים וכו' כיון שנשבה בו רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו (ר' יונתן, תעני' כ.). וכן מצינו בימי הורדוס שהיו עוסקין בבנין ביהמ"ק והיו יורדין גשמים בלילה למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם למלאכתן (שם כג.). כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה (יבמ' עב.). מעשה באחד שבצר כרמו ולן בתוכו ונשבה[5] הרוח ופגעתו (מד"ר בראש' יג). — ואמר המשורר: מהם חצובי להבות ומהם רוחות נושבות מהם מאש וממים מורכבות (רשב"ג, כ"נ, יי' מי יעמיק). וארץ תלויה על בלימה באמרתו קשורה לבל תוט בחבלי אמונותיו כבדור והרוחות מפיחות והן ארבע ונושבות בכל רגע בעולם לרוחותיו (רמ"בע, בשם אל).
—*ופעול, נָשׁוּב: רודף בחייו רוח נשוב רודה במותו חמת עכשוב ראוי באפס ואין חשוב רוח הולך ולא ישוב (רשב"ג, יי' מה אדם). ואין לנו בגלות אנוש נהדר וחשוב להתפלל ושיחו יהי נשמע וקשוב וזרע יעקב שב כקש סעור ונשוב ולכן נתנה קול לכל הולך וישוב מי יודע ישוב ונחם האלהים (ר"י הלוי, ילוד יעקב).
—הפעי', יַשֵּׁב,—א) הִשִּׁיב את העוף, עשה רוח וגרם עי"ז שהעוף יסג לאחור: וירד העיט על הפגרים וַיַּשֵּׁב אתם אברהם (בראשי' יה יא).—ב) הִשִּׁיב רוח, עשה שרוח יִנְשֹׁב: משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמד ישלח דברו וימסם יַשֵּׁב רוחו יזלו מים (תהלי' קמז יז-יח). — ואמר בן סירא: צינת רוח צפון ישיב וכרקב יקפיא מקורו[1] (ב"ס, גני' מג כ). — ובתו"מ: בנוהג שבעולם אדם לוקח ליטרא אחת של בשר מן השוק כמה יגיעות הוא יגע וכמה צער הוא מצער עד שבישלה וכו' והקב"ה משיב רוחות ומעלה עננים ומגדל צמחים ומדשן את הפירות ואין נותנין לו אלא שכר העומר (ר' ינאי, מד"ר ויקרי' כח). אם רוצה (הקב"ה) שיהיו ישראל מכבדים את השבת מפני מה הוא עושה מלאכה בשבת וכו' משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומזיל טללים ומזריח חמה (פסיק' רבתי כג).—ובתפלת י"ח: מחיה מתים אתה רב להושיע משיב[2] הרוח ומוריד הגשם (תפי' י"ח, אתה גבור). — *וכמו שלמים, הנשיב: נשיאים מעלה טל מוריד רוח מניץ להנשיבה (ר' אליעזר ברי' אהרן, אספרה שמו, מחז' ויטרי תלג).
—פעי', *נִשֵּׁב, מְנַשֵּׁב, מְנַשֶּׁבֶת, — א) פ"ע, הרוח מְנַשֶּׁבֶת, כמו קל בנחץ הפעולה: קצרוהו (את העמר) וכו' ושטחוהו בעזרה והרוח מנשבת בו (תוספתי מנחי' י כד). כיצד היה המן יורד לישראל יוצאה רוח צפונית ומכבדת המדבר יורד מטר ומכבס הארץ והטל עולה ורוח מנשבת בו ועושהו כמין שלחנות של זהב והמן

---

1) ס"א נֵשֶׁא בצרי, וגם נֹשֶׁה.
2) כך הכתיב. והקרי: נֹשים.
3) בערב' נשב a), נפיחת רוח בחזקה, כמו נשף.
4) בכ"י מנשבת.
5) כך בכ"י הוצ' ד"ר תיאודור, ובספרי הדפוס: ובאת.

a) نسب

---

1) בגליון: מקוה.
2) [כבר העיר ריב"ג (הרקמה יד 88, למט) על נקוד השין, אמר וז"ל: ואדרכת שיוכא מנ אצחאב אל דקדוק ינכרון עלי אלאזנין קולהם מֵשֵׁב הרוח בצרי וילגינהם אלי קולהם מַשִּׁיב ביא ומא פי חמל אלפאעל מחמל אלאסתקר ענדי ג'נאח לא סימא אנהם קד קאלוא מוצא רוח בצירי מקאן מוציא ביא. ובעבר' (תרגום ר"י א"ת) וראיתי זקנים מחכמי הדקדוק תופשים על החזנים באמרם משב הרוח בצירי ומצריכים אותם לאמר משיב הרוח ביוד[1]) ואין בנהיגת הפועל מנהג העתיד אצלי חטא, כל שכן שכבר אמרו מוצא בצירי במקום מוציא ביוד.]
1) [תרגומו של ר"י א"ת כאן משובש.]

יי' לאמר הצל יצילנו יי' (שם לו יד). אהה אדני יי' אכן הַשֵּׁא הִשֵּׁאתָ לעם הזה ולירושלם לאמר שלום יהיה לכם (ירמ' ד י). אל יַשִּׁיאוּ לכם נביאכם אשר בקרבכם וקסמיכם וכו' כי בשקר הם נבאים לכם בשמי לא שלחתים נאם יי' (שם כט ח-ט). כה אמר יי' אל תַּשִּׁאוּ נפשתיכם לאמר הלך ילכו מעלינו הכשדים כי לא ילכו (שם לז ט). תפלצתך הִשִּׁיא אתך זדון לבך (שם מט יז). זדון לבך הִשִּׁיאֶךָ שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבו מי יורידני ארץ (עובד' א ג). עד הגבול שלחוך כל אנשי בריתך הִשִּׁיאוּךָ יכלו לך אנשי שלומך (שם ז). ישימות [1]) עלימו ירדו שאול חיים (תהל' נה יו).—ובתו"מ: מפני שהשיא (חזקיהו) את ישראל לעשות פסח שני (ר"ש, סנה' יב:). זה עתיד להשיאם לבעלים ועתה לבו ונהרגהו (כי לוי, מד"ר ברא' פד). רחצתי את רגלי מטינוף ע"ז יודעת הייתי שאבק של אותו המקום משיאני לע"ז (כי יודן, מד"ר שה"ש, פסעתי). — ובסהמ"א: איך השיאוך יועצי הרשע אשר לך לעוררך לשפוך דם בניך (יוסיפון סכד). ורבים השתבשו לחקור למה קולל הנחש ואם היתה לו דעת שלמה או צווה שלא ישיא האשה (ראב"ע, ברא' ג א). מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב אשר לא העלה עליו עול זקן וכסיל ולא שחת תחתיו ולא השיאוהו משיאיו ולא היה ממפותיו (ר"י חריזי, פתיחת הרמב"ם להקד' סדר זרעים). לא מהיותי חכם בעיני השאני לבבי לבא בִמשעול ההעתקה הצר הלזה (ר"ש א"ת, פתי' למו"נ). אשת חיקי השיאה אותי ולא הודעתני מה יהיה לי או מה יבא עלי (רמ"ע פלקירא, ספי' האמונות ו יא). והנפש הטהורה התמימה והברה יצר התאוה לא טמאוה והבלי הזמן לא השיאוה (הוא, לרי היגון 4). הלא שמעת מה

[1]) [הכתיב בתיבה אחת, וכנראה צריך לנקד יְשִׁימוֹת. אולם הקרי מחלק לשתי תיבות יַשִּׁי מָוֶת, וכן חלקו התרגומים העתיקים. ויַשִּׁי כמו יַשִּׁיא. ריב"ג שרש נשא מפרש וז"ל: ונשה בם המות והענין שימשכנם בנשיו וימותו. ורש"י: יסכסך ויסית כמו הנחש השיאני ואוכל. וראב"ע: אמר ר' משה וכו' וטעם ישי שיהיה המות נושה להם שיקח את נפשם. ואחרים אמרו מגזרת נשני אלהים שישכחו המות ולא יעלוה על לבם עד שירדו חיים שאול וכו' ויש אומרים שהוא חסר אלף מן השיאני והוא קרוב, והטעם, ישיאם עד שלא ירגישו וירדו חיים שאול, ע"כ. אולם החבור עם עלימו קשה. ויש מתקנים יַשִּׁיא מָוֶת יְבַלְּעֵמוֹ.]

עשה הנחש לאדם וחוה איך פתם והשיאם וממצות יוצרם הניאם (ריב"ס בן זבארה, שעשוע' ב, הול' דודזון). ואל ישיאך לבך טוב שאהרהר מדברי תורה שאותו טעם שאני זוכר אם לא אהרהר אחריו אשכחנו וכן בתוך תפילתך (ספר חסידים, מהדת שעד). לפי שהיצר מתקוטט עם האדם ומקטרג אותו להשיאו ולהסיתו וכן הוא דרכו משיאו להשביע את נפשו ולמלא כל תאותו בכל המותר לו (ר"א די וידאש, ראשי' חכמה, האהבה, יא, עז.).—ואמר הפיטן: ופן תתור אחרי יצר משיאך כי לפתותך בא ולדעת את מוצאך ואת מובאך (ר"י ברללוני, אספרה אל חק, אזהר'). שנתקשטה לו אדונתו (של יוסף) וחלוף בגדים להראותו להשיאו ולפתותו (ארעדה ואפחדה, סליחי' שחרי' יוה"כ, ממזי' איטלי' ב, קמ.). — ואמר המשורר: חנם אדמה תעדה עדיה אולי פתיים יחמדו יפיה הבוערים תשיא במשכיות חילה ותסיתם בטיב מֶשִׁיָּה [1]) (רמב"ע, דיואן פה, בודלי'). והשיא נפשך בקר בטובו (של הזמן) ויחל תהפוכותיו בערבו (שם כו). השמר פן ישיא אותך הכוס העת ממך לחש כי כנחש ישך ובצפעוני יפריש מאין לחש (הוא, תרשיש 3 סה). האשה ערום השיאה ועון אשמה השיאה בחלק שפתיו הדיחה וקראה להטותה הדרך (ר"י הלוי, את נתיבי). דבריך חקר ואזן וקול משיאיך אל תאזן כי איך יתפאר הגרזן על החוצב בו (הוא, אספתה שערי). ואיך השיאך זדונך להעביר בני אדוניך הלא עתה תלבישם עדניך וצפית אותם זהב (הוא, אלהים בקדם). ואוי לאשר הניאהו יצרו והשיאהו ולבשת הביאהו ויאמר הן עוד היום גדול (ראב"ע, האספו משכילים).

—נִפְעַ', נִשְּׁאוּ, — נִשָּׁא פלוני, נמשך אחרי דברי מי שהשיאו, האמין בהם: נואלו שרי צוען נִשְּׁאוּ שרי נוף התעו את מצרים פנת שבטיה (ישעי' יט יג). כי אל אל האמר נשאתי [2]) לא אחבול (איוב לד לא).—ואמר המשורר: כל דוברי צחות לפניו נואלו ומכתבי ספר ובין נִשָּׁאוּ [3]) מסתופים בצל שלומיו יישנו במתלעות ימים ולא ייראו (רמב"ע, על מה בגרון, כ"י בודלי').

ב. נשא, ממנו ב. נָשָׁא.

ב. נָשָׁא, פ"ע, קל, רק בינ' נֹשֵׁא, נֹשֶׁא, ונ"ר נֹשְׁאִים,—כמו נָשָׁה, נשא בפלו', תבע ממנו חובו: ויתקבצו אליו כל

[1]) כך נקוד מֶשִׁיָּה, ולא מִשְׁיָה כמו בשיר אחר, והנקוד קדום.

[2]) בנוסחה המסורה מנוקד נָשָׂאתִי.

[3]) הנקוד קדום. ועל הגליון: נשאו שרי גוף.

***נַרְתִּיק**[1], נַרְתֵּק, ש״ז, —תיק, לבוש לכלי וכדו׳: ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי ספרים תפלין ומזוזות ותיק של ספר תורה ונרתיק[2] של תפלין ורצועותיהן (מגי׳ כו:). אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתיק של תפלין עד שלא נשתמש בהן קדש מותר להשתמש בהן חול (סנה׳ מח:). בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהם (רש, יומ׳ כז.). בכל יום לא היה בה (במחתה) נרתיק והיום היה בה נרתיק[3] כדי שלא תכבה (ירוש׳ שם, ד ז). —נַרְתִּיק החרב, נְדָנָהּ, תער החרב: אם אני אוציא חרבי מנרתיקה אמלא כל מצרים הרוגים (תנחומ׳, ויגש ה). —וכל דבר חלול יכנס בו דבר מהדברים, נַרְתִּיק הַקֶּרֶן, השופר החלול שהעצם תחובה בו: כתבו (את הגט) על קרן הצבי וכו׳ והוא שכתב על זכרותו של קרן אבל אם כתב על נרתיקו כפרוש הוא וכשר (ר׳ מיישה, ירוש׳ גיט׳ ב ג). — *נַרְתִּיק החלזון, הצדף שלו, כעין בית מקלפה קשה שיש לקצת מיני הרביכות: צא ולמד מן החלזון שכל זמן שהוא גדל נרתיקו[4] גדל עמו (מד״ר שה״ש, כפת תפוחים סתותיך). —*נַרְתִּיק של רפואות, תיק שהרופא נותן בו מיני סממנים: לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות כיון שעמד בנו מסרו לו (ירוש׳ ר״ה א ג). לאחד שגנב נרתיקו של רופא עם כשהוא יוצא נפצע בנו חזר אצלו אמר לו אדוני הרופא רפא את בני אמר לו לך והחזר את הנרתק שכל מיני רפואות נתונין בו ואני מרפא את בנך (ר״י בן פזי, ירוש׳ ברכ׳ ה ג). —ומ״ר *נַרְתִּיקוֹת: שתי שרשרות גבלות של זהב שיוצאות מבין החשן והיו נראין מתוכו כמין שתים נרתיקות (מד״ר שה״ש כמגדל). — ובהשאלה: אין גיהנם לעולם הבא אלא הקב״ה מוציא חמה מנרתיקה צדיקים מתרפאין בה והרשעים נידונין בה (ר״ש בן לקיש, נדרי׳ ח:). (האומר לאשתו בלילה הרי זה גיטך) לכשתצא חמה מנרתיקה וכו׳ על מנת שתצא חמה מנרתיקה מעכשיו (תנ״י, גיט׳ עו:). גלגל חמה יש לו נרתיק שנאמר לשמש שם אהל בהם ובריכה של מים לפניו בשעה שהוא יוצא הקב״ה מתיש כחו במים שלא יצא וישרוף את העולם אבל לעתיד לבוא הקב״ה מערטלו מנרתיקו ומלהט בו את הרשעים (מד״ר ברא׳ ו). —ובסהמ״א: שבלול הוא שרץ שבשיצא מנרתיקו והולך רירין נופלין הימנו ונמס ומס (ערוך, ערך חמט). —ומ״ר *נַרְתִּיקִים: הלוים שבמדבר אע״פ שהיו נושאין כלי הקודש בכתף לא היו רשאין ליכנס בשעת סילוק מסעות שהיו מפרקין את הארון והמזבח להסיעו ממקומו עד שהיו אהרן ובניו מכסין אותו בנרתיקיהן (רש״י, יומ׳ כז.). — *וְנַרְתֵּק: אות בית תוספ בתחלת השמות כמו הנרתק והכלי והבית כמו בבית אחד (דרנבורג, הורית הקורא 26). והכינו לה (להנפש) נרתק של רפואות (ר״י עמדין, בירת מגדל עוז לח.). —ואמר הפיטן: בהם ארובות נתק וימח המונם ומהמיהם הצפין תמים בנרתק כי נמצא בן מנהם (דקע״ג, עבודה, באדני ילדקו). רופא אמן לו נתכנו עלילות אשר בידו נרתק רב תעלות (רשב״י הבבלי, אחשבה לדעת, שבת ברא׳). עלתה לה (התורה) למרום למקום מדורה עם תיקה ונרתיקה להדורשה וחוקרה (קלוני׳ בן יהודה, מי יתן לאשי, קינות לט״ב). גרש כלה חטא ומרי גלה נרתק מרפא וצרי וענתה בי צדקתי ליוצרי (יצחק הלוי, סליח׳ ער״ה, אל אלוה). סמך סם חיים רטיה מופלאה למלנית עקרי כוסך יפין וקלורי מטלנית פתוח בידך כיון נרתק האספלנית צרי להתעיל מחץ חבת חולנית (ר׳ מאיר בר יצחק, אמץ יוסיף, סליח׳ ה׳ עי״ת). ותפקידני על האוצרות ונרתק של רפואות (ר״י ידידיה, כנף רננים נו: פזמונים). —ומ״ר *נַרְתֵּקִים: אשנבי שתקים נראים בנרתקים וכראי מוצקים טעמי שיר ממתקים (ר׳ אמתי, אסכבי שחקים).

[1]) בסור׳ נרתקא, מלשון יונית ναρθήκιον, νάρθηξ
[2]) ופרש״י: תיק ונרתיק חדא היא אלא שלשון תיק נופל על דבר ארוך ולשון נרתיק נופל על דבר קצר.
[3]) בתוספת׳ יומ׳ ג ג (כ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ) נשתיק.
[4]) שם דבר׳ ז, מלבושו.

א·נשא[1]), ממנו א·נָשָׁא, מַשָּׁאוֹן, מַשָּׁאָה.

א·נָשָׁא, קל לא נמצא.

—הפעי, הִשִּׁיאַנִי, הִשִּׁיאֲךָ, הִשִּׁיאַתְ, הִשִּׁיאוּךָ, הַשֵּׁא, יַשִּׁיא, יַשִּׁיאֲךָ, תַּשִּׁאוּ, יַשִּׁיאוּ, —הִשִּׁיא את פלוני ולפלוני, פתה אותו בשוא, בדברי הַטעאה, täuschen; tromper; to deceive: ויאמר יי׳ אלהים לאשה (חַוָּה) מה זאת עשית (שאכלת מעץ הדעת) ותאמר האשה הנחש הִשִּׁיאַנִי (באמרו לה לא מות תמותי וכו׳) ואכל (ברא׳ ג יג). כה תאמרון אל חזקיהו מלך יהודה לאמר אל יַשִּׁאֲךָ אלהיך אשר אתה בוטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור (ישע׳ לז י). כה אמר המלך (מלך אשור) אל יַשִּׁא לכם חזקיה (בתקוות שוא) כי לא יוכל להציל אתכם ואל יבטח אתכם חזקיהו אל

[1]) רק בעבר׳ קרוב לשָׁוְא.

כות עשו את נֵרְגַל ואנשי חמת עשו את אשימא (מ״ב יז ל).—והשתמשו בו בסהמ״א במשמ׳ תרנגול [1]: או אולי אוכל בחצות או בחצות הליל בקרוא לי הנרגל לתורה ויעירני (אדם לבנסון, אמת ואמונה, מערכת ב מחזה ג).

נִרְגָּן[2], ש״ז,—אדם רכיל ומסית, מגרה מדון בין איש לרעהו .Verleumder; calomniateur; backbiter: דברי נִרְגָּן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן (משלי יח ח; גם כו כב). איש תהפכות ישלח מדון וְנִרְגָּן[3] מפריד אלוף (שם יו כח). באפס עצים תכבה אש ובאין נִרְגָּן ישתק מדון (שם כו כ).—ואמר בן סירא: טוב לרע יהפך נרגן ובמחמדיך יתן קשר (ב״ס, גני׳ יא לא).—ואמר הפיטן: לשון חכמים מרפא מגישים מפרי פיהם ישבעו אנשים נרגן דבריו כמתלהמים חשים שפת אמת יכון בישישים (שמעון בר יצחק, אמרי כזב, יוצ׳ ב שבועו׳). צמח צדקה הצמח לנאמנים צוה להעביר עוונות ראשונים קול הקורא ישבית מדינים קטגור יהס וישתיק נרגנים (רש״י, יי׳ אלהי הצבאות, סליחה לער״ה).—ואמר המשורר: מנתי וכוסי גביעי וכוסי בלילי משושי וביום לרוחו וחיי באגן עלי כד בתוך גן והרחק לנרגן לשחת ורוחו (רמב״ע, תרשיש, א׳ של). הפרצה סכת גן נחמד מקדם כי בתוכו נרגן רב לקול אל רודם גם ליגון אגן שב והועם אדם (ר״י הלוי, יהמו שוככים). לא תקשיב קול מוסר תקשיב לנרגנים תשחק אל יום אחרון גם תבוז לזמנים (עמנוא׳ מחב׳ ח). אולם דבר עצב ירבה כעס ורעם נרגן גם כי יצדק פיו יכשילהו (שלום הכהן, כיר דוד, שיר ע, 167). ומרות כל נרגן חפץ מדנים (אדם לבנסון, מנחת תודה וברכה). אקחה חמדת נפשי

והכונה לשאול. ואצל עיר כות בבבל היה בית הקברות הקדוש לבבליים. עי׳ יסטרוב 63, I, Relig. Bab. u. Ass. ff. ועוד. ובגמ׳ בבלי (סנה׳ סג:) אמרו: ומאי ניהו תרנגול. ובירוש׳ (ע״ז ג ב) גזרוהו מן רגל, אמרו וז״ל: ואנשי כות עשו את נרגל ריגליה דיעקב וריגלי דיוסף נחשתי ויברכני יי׳ בגללך ויברך יי׳ את בית המצרי בגלל יוסף, ע״כ. ולא נתברר מה היתה כונתם במדרש מלים זה, וכבר העיר יסטרוב במלונו ואמר כי הכונה למזל. ויש שאחדוהו עם המזל צדק: ונרגל אשר עשו אנשי כות הוא צורת צדק אשר ממנו ההרגלים והמדות ולזה נקרא נרגל (אברהם ביבאגו, דרך אמונה, ב, ח::).

1) עפ״י פרוש חכמי התלמוד (סנה׳ סג:).

2) מן רגן.

3) [במסורה: חדא מן ג׳ נונין ארוכין זעירי. ומדנחאי גרסו גם ונרגז.]

ואשאנה לאחרית ים מקום אין בו נרגן ומלשין (א, מפו, אה״ל כו).

***נִרְגָּנוּת**, ש״נ, פעולת הנרגן, שלות מדנים ומחלקת, השתמשו בו בדבור ובספרות החדשה.

נֵרְדְּ, ש״ז, כנ׳ נִרְדִּי, מ״ר, נְרָדִים,— שם צמח טוב הריח [1] .Narde; nard: עד שהמלך במסבו נִרְדִּי נתן ריחו (שה״ש א יב). שלחיך פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נְרָדִים נֵרְדְּ וכרכם קנה וקנמון עם כל עצי לבונה מר ואהלות עם כל ראשי בשמים (שם ד יג-יד).—ואמר המשורר: הריח מור ואם ריח ורדים ואם רוח מנופפת נרדים ואם רקחי עסים רמון ועם יין ענבים בין עצי מבחר מגדים (משה דרעי, הריח מורי, לקו״ק נב). בבת כרם ידידי על בנות ימים ימי עד נרד אשר טעמו כטעם צוף וזכרו מור ועינו נרד (רמב״ע, תרשיש ב עה). ולכל דוה לבב לכו התענגו בצבי כפרים ונרדינו (הוא, בודליי). וריח גן ישאף וישא אל כל אף כפרים והדסים ומחמדי נרדים יעירון כל נרדם ולב חושקים שוסים (שם, זמן יקרא). יערי ודבשי בין שפתיך כמו נרדי ומורי בין שני שדיך (ר״י הלוי, מה לך צביה). שמניו טובים בריח נרדים חכו ממתקים וכלו מחמדים (ראב״ע, אגרי׳ חי בן מקיץ). — ובהשאלה, במליצה: וישמח האיש בבנו ובשלוחו ונרד אהבתו נתן עליו ריחו ויאמר לו בני שב עמי חדש ימים ואשמח בך ובדבריך הנעימים (ר״י זבארה, שעשוע ו). וכמאמר המליץ בשם הנפש השכלית על שאר הכחות לכלם חלקתי מכבודי איש לפי אכלו ובנרדי הודי התבשמו וגם שמו בכליהם (ר״י מוסקאטו, כפולי יהודה עו).—שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ [2], אחד מסממני הקטרת spica nardi: מור וקציעה שיבולת נרד וכרכום (ירוש׳ יומ׳ ד ה; בבלי, כריתו׳ ו.). — ובסהמ״א: ותילפי דימא הוא שיבולת נרד שקורין אישפי״ג (הלכות או״ח כיו, ז).

***נַרְדִּינוֹן**[3], ש״ז,—שמן עשוי מנרד: נרד וכרכם, נרד נרדינון כרכם כמשמעו קנה זה קנה בשם (מד״ר שה״ש, כרד).

נִרְדָּף, — עי׳ רדף.

***נִרְוָד**,—עי׳ *נִדְוָד.

1) גזרוהו מהסנסקריטית נַלַדַ והפרס׳ נַארדין. עי׳ עמנ׳ לֶו, Pflanzn. 316.

2) שבולת נרד בלע״ז שפיק׳ (רגמ״ה, כריתו׳ ו.) ועי׳ עמנ׳ לֶו, שם עמ׳ 370.

3) מלשון יונית νάρδινον (ἔλαιον).

לוג שמן לכל נר ונר אמר לו נ ר ישראל כך היה (רצי, מנחי' פט:). אדם הראשון נ ר ו של עולם היה וכו' וגרמה לו חוה מיתה לפיכך מסרו מצות הנר לאשה (ירוש' שבת ב ד). והלא אביאל היה שמו אלא על ידי שהיה זקינו מדליק נרו לרבים נקרו שמו נר (ר"ש בן לקיש, שם שביע' ג ז). אתם זוכים להקביל פני נרו של מלך המשיח (ר' חנין, מד"ר ויקר' לא).—ואמר המליץ: תפארת שמך רבה צורך יצרך נר מערב אשר לא יכבה בנך אחריך בברית עמך שחק בא ארץ תעורך (רא"בע, אי ישן). ולו הדור יהי דור הנבואה משחו אל בישראל לנביא ולו קדם יהי נמצא בציון נתנהו כמו נר מערבי (ר"י חריזי, תחכמי' מו).—ומליצה יש לפלוני שמן בנרו, ר"ל עוד יחיה מחליו ולא ימות: ופעמים שהיה הרופא מאבד לחולה ואומר עליו לא יוסיף עוד לקום וכו' וכיון שהיתה אשת החולה שומעת כך היתה מטפחת על פניה וכו' הוא אומר לה בתי למה את צועקת בפניו כי עד עכשיו יש ב נ ר שלו שמן (ר"ש מקנות, מעין גנים לאיוב כט יג).—°וכנוי למאורות השמים: דלקו ברוח פיך נ ר ו ת רקיע להפקד בם תקופות ועתים (אתה כוננת לר' יוסי 111, קובץ מעשי ידי גאונים קדמונים ב). — °נֵר השמים, הוא העגול החלבי: המאמר ב נ ר השמים נתחיל עתה בזכרון נ ר השמים מפני שהוא מחלקי הגלגל וכו' אמרו קצת האנשים שהשמש הולך במקום ההוא מן הגלגל ושורפו ורשם בו זה הראשון אשר הוא נ ר השמים ואומר בזה שזה המאמר טעות שנר השמים אילו היה מרושם מהלך השמש היה ראוי שיהיה הרושם בגלגל המזלות שעבר בו השמש ואמרו סיעת איקאגורים ודימוקראטים ש נ ר השמים אור קצת הכוכבים וכו' שנר השמים יהיה בכל עת במקום אחד מן הכוכבים הידועים בלתי סר ממקומו וכו' ואמרו אחרים ש נ ר השמים יהיה מחזרת האור אל האויר וכו' ואנחנו נראה נ ר השמים במקום אחד ביום ובלילה בכל זמן שנוכל לראותו וכו' ואנחנו נאמר שהוית נר השמים היא בזה הצד והוא שהאש הזכה הקרובה לגלגל מתלהבת מאירה ובמקום אשר יראה בו נר השמים מן הגלגל כוכבים רבים קטנים מכוסים וגדולים קרובים זה אל זה ומאירים (ר"ש אה"ת, ספר אותות השמים, כ"י ביה"ס כזכתבכי ברומא). השער הרביעי ב נ ר השמים והכוכבים בעלי השרשרת וכו' ובמקום אשר יראה נר השמים מן הגלגל כוכבים רבים קטנים מכוסים וגדולים קרובים זה לזה מאירים וכשיזהיר אורם במקום ההוא מן האיד המוכן להתלהב יראה בו אור ארוך כי הכוכבים הרבים ההם קיימים כאלו קצתם נוגע בקצתם והם מקבלים האור מן השמש וידבק האור קצתו בקצתו מפני זה יראה נ ר השמים (אבי הרלב"ג, מעה"ש א ד). — ב) כלי ישימו בו שמן ופתילה וידליקו להאיר, Lampe; lampe: ועשית את נֵרֹתֶיהָ (של המנורה) שבעָה (שמות כה לז). את המנרה הטהרה את נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת המערכה (שם לט לז). וכסו את מנרת המאור ואת נֵרֹתֶיהָ ואת מלקחיה (במדי' ד ט) והפרח וְהַנֵּרֹת והמלקחים זהב (מ"א ז מט). והנה מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נֵרֹתֶיהָ עליה שבעה ושבעה מוצקות לַנֵּרוֹת אשר על ראשה (זכרי' ד ב).— ובתו"מ: מטלטלין נ ר חדש אבל לא ישן (שבת ג ו). כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת (ר' שמעון, שם ה). נתן לו פרוטה אמר לו הבא לי בחציה נ ר ו ת ובחציה פתילות הלך והביא לו בכולה נ ר ו ת או בכולה פתילות או שאמר לו הבא לי בכולה נ ר ו ת או בכולה פתילות הלך והביא לו בחציה נ ר ו ת ובחציה פתילות שניהם לא מעלו (מעילה ו ג). נ ר שיש לה שתי פיות עולה לב' בני אדם (רב הונא, שבת כג:). הוציאה לפניהם מנורה של זהב ונ ר של חרס על גבה (מד"ר בראשי' כ). אפילו נ ר ו ת אפילו פתילות היה אליהו מעביר ממקום למקום כדי שלא יטריח לכל בריה (ר"י בר אלעאי, שם שה"ש, סמכוני). — *נֵר חֲנֻכָּה, שמדליקים היהודים בחג החנֻכָּה לזכר נצחון החשמונאים על היונים: נ ר חנכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ (שבת כא:). נ ר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה (ר' תנחום, שם, כב.). — בית הַנֵּר, מקום להעמיד הנר על הכירה: בית הפך ובית התבלין ובית הנר שבכירה (כלים ה ג).

*אֲבוּקָה.—דָּלַק, הִדְלִיק. דָּעַךְ. דָּשֵׁן, *דִּשֵּׁן את הנר, סלק את הדשן מעל הפתילה.—*טִמְטֵם, נר מטמטם, קופץ מתרומם ודועך.—יָטַב, הֵיטִיב את הנר, תקן הפתילה שתדלק יפה.— כבה.— לַפִּיד.— מנורה.— *נברשת.— *נפט.—*סֶבֶק, נר של חֵלֶב.—עָלָה, העלה את הנר, הדליקו.— ערך הנרות.— *עששית.— *פָּמוֹט.—פַּנָּס. *פתילה. —שמן.—*שעוה.

נֵרְגַל, ש"ז,—שם אלהי כותה [1]: ואנשי בבל (שהושיב מלך אשור בערי שמרון) עשו את סכות בנות ואנשי

[1]) בשנערית נ-אֻנְ-גל-אדון המשכן הגדול,

***נְקֻשָׁה**, נוקשה, נוקשא, ש"ז, — עִסָּה שלא נגמרה חומצתה: מאן תנא דחמץ דגן גמור ע"י תערובת ונוקשה בעיניה בלאו (פסחי' מג.). נהי דחמץ גמור לא הוי נוקשה[1]) מיהא הוי (מנחו' כד.).

נ"ר, — ר"ת, נביאים ראשונים.

נֵר, ש"ז, כנ' נֵרִי, נֵרוֹ, נֵרָהּ, מ"ר נֵרוֹת נֵרֹת, סמי', נֵרֹת, כנ' נֵרֹתֶיהָ, נֵרֹתֵיהֶם, — א) כל דבר שידליקו להאיר, Leuchte; lumiere; light: אל מול פני המנורה יאירו שבעת הַנֵּרוֹת (במד' ח ב). והאבדתי מהם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול רחים ואור נֵר (ירמי' כה י). והיה בעת ההיא אחפש את ירושלם בַּנֵּרוֹת (צפני' א יב). טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נֵרָהּ (משלי לא יח). ויכבו את הַנֵּרוֹת (דהי"ב כט ז). — הֶעֱלָה נֵר, הדליקו: ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נֵר תמיד (שמות כז כ). והעלה את נֵרֹתֶיהָ והאיר על עבר פניה (שם כה לז). ויעל הַנֵּרֹת לפני יי' (שם מ כה). — הֵיטִיב הַנֵּרוֹת, תקן אותם שידלקו היטב: בהיטיבו את הַנֵּרֹת יקטירנה (שם ל ז). — וערך הַנֵּרוֹת: על המנרה הטהרה יערך את הַנֵּרוֹת (ויקר' כד ד). — נֵר אלהים, הדלק בבית המקדש ובדומ': וְנֵר אלהים טרם יכבה (ש"א, ג ג). — ובתו"מ: המכבה את הנר מפני שהוא מתירא וכו' (שבת ב ה). עשרתם ערבתם הדליקו את הנר (שם ז). מי שזכה בדישון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקין מדשן את המזרחי ומניח את המערבי דולק (תמיד ו א). משל לנר שהוא מטפטף כיון שנגע בו אדם מכבהו (ר"מ, שמחו' א ד). פעם אחת קראתי לאור הנר ובקשתי להטותו אמרתי גדולים דברי חכמים שהיו אומרים אין קורין לילי שבתות לאור הנר (ר"י בן אלישע, תוספתי שבת א יג). היה לו נר טמון בחיקו או בתוך הפנס רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה (שם, ברכ' ו ט). וכשבא (האדם) לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך (ר' יוסי בר"י, שבת קיט:). למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה ודלקו ממנו נרות הרבה ולא חסר אורו כלום כך לא היתה חכמתו של משה חסרה כלום (ספרי בהעלותך לג).

[1]) [לשון רעוע כלומר חמץ שפל, רש"י. ורגמ"ה פרש עיסה שהוקשתה ואינה לא חמץ גמור ולא מצה, ע"כ. וכן ר"ח בפסח'. והערוך גורס נוקשא, ומפרש כגון עמילן של טבחין וכו' שנתחמץ מאליו בלי שאור, ע"כ.]

הנר הזה בזמן שהוא כבה מאליו טוב לו וטוב לפתילה ובזמן שאין כבה מאליו רע לו ורע לפתילה (ר' יהודה, מד"ר קהל', מתוקה שנת). — ומשל: נר לאחד נר למאה (כנא, שבת קכב.). — ואמר המליץ: שלשה דברים ילאו את האדם והם נר שחשך אורו ושליח מתמהמה ושלחן מיחל למי שיבוא (ריב"ס בן זבארה, ס' שעשועי ז 76, הולי דורזון). ובאשר לא יאור הנר בתוך המים כך לא תאור החכמה בפריצים ועזי נפש (שם ח 93). — ומשל: האם לא יצא שכר השחוק בהפסד הנרות[1]) (יל"ג, אגר' כרך ב רפג). — ובמליצה, משל לשמחה ואשר ובדומ': כי אתה תאיר נֵרִי יי' אלהי יגיה חשכי (תהל' יח כט). שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נֵר למשיחי (שם קלב יז). מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני בהלו נֵרוֹ עלי ראשי לאורו אלך חשך (איוב כט ב ג). — דעך נֵרוֹ של פלוני, כלה אשרו, באה עליו צרה: אור צדיקים ישמח וְנֵר רשעים ידעך (משלי יג ט). מקלל אביו ואמו ידעך נֵרוֹ באישון חשך (שם כ כ). אור חשך באהלו (של הרשע) וְנֵרוֹ עליו ידעך (איוב יח ו). כמה נֵר רשעים ידעך ויבא עלימו אידם (שם כא יז). — נֵר לרגליו, ללכת לאורו: נֵר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי (תהל' קיט כה). — ובהשאלה, נֵר הָעָם, מנהיגו, שהוא הלך אחריו וכבה את נֵר העם, המיתו: אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נֵר ישראל (ש"ב כא יז). — נֵר של מצוה: כי נֵר מצוה ותורה אור (משלי ו כג). — וכנוי לדבר שע"י יוכל לראות דבר נעלם: נֵר[2]) יי' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן (שם כ כז). — ובתו"מ באותן המשמ': ונשמתו של אדם קרויה נר מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה (ר' תנחום, שבת ל:). אמר הקב"ה יהי נרי בידך ונרך בידי ואי זו נרו של הקב"ה זו תורה וכו' כל מי שעושה מצוה כאלו מדליק נר לפני הקב"ה ומחיה נפשו שנקראת נר (מד"ר שמות לו). — ובהשאלה, נֵר ישראל: וכשחלה רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה (ברכ' כח:). (ישב רבי והיה מתקשה) חצי לוג למה נמשח וכו' א"ל ר' שמעון ברבי שבו היה מחלק חצי

[1]) [השוה המשל האנגלי: The game is not worth the candle.]

[2]) ורצ"פ חיות מגיה נוֹצֵר.

הכהנים בני לוי (לשרתו) ולברך בשם יי' מקיש ברכה לשירות מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה (ר' נתן, ספרי במדי' לט). כך אני דורש ובשרם יהיה לך כחזה התנופה בא הכתוב והקיש בכור לחזה ושוק של שלמים מה חזה ושוק של שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד אף בכור וכו' (ר"ע, שם קיח). אתה מקישו לחזה ושוק של שלמים ואני מקישו לחזה ושוק של תודה כשם שאלו נאכלים ליום ולילה כך הבכור נאכל ליום ולילה (ריה"ג, שם). אתה מקישו למנאף ואני מקישו למגדף נאמר כאן מות יומת ונאמר במגדף מות יומת מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה (מכי' משפטי, נזיק' ד). הקיש שופכי דמים לעגלה ערופה מה עגלה ערופה בהתות הראש אף כל שופכי דמים בהתזת הראש (שם). מקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע מה בימי יהושע נתחייבו במעשרות וכו' אף ביאתן בימי עזרא נתחייבו במעשרות (סעו"ר ל). אוב וידעוני בכלל מכשפים היו ולמה יצאו להקיש להם ולומר מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשפה בסקילה (ר' יהודה, יבמ' ד.). — ובדברים לא של הלכה: למה לא נתפרשה שמותן של זקנים שלא יהא כל אחד ואחד אומ' הריני בא להקיש פלוני לאלדד ומידד הריני בא להקיש ר' פלוני לנדב ואביהוא (תוספת' ר"ה ב [א] ג). (כתוב) וישובו מתור הארץ וילכו ויבאו וכו' מקיש הליכה לביאה מה ביאה בעצה רעה אף הליכה בעצה רעה (רשב"י, סוט' לה.). מקיש עמידתו (של השמש בגבעון) לביאתו מה ביאתו כיום תמים אף עמידתו כיום תמים (ע"ז כה.). כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען וכו' הקיש מעשה מצרים למעשה כנעניים ומעשה כנעניים למעשה מצרים (ספרא, אחרי ט יג). אז אינו מקישה אלא למגונה ולמשובח שבו (שם דבר' לח). הקיש גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה וכו' מה גאולה פלאים אף פרנסה פלאים מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום (ר' אלעזר, מד"ר בראשי' כ). העומד להתפלל אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק מה ראו חכמים להקיש כריכת נחש למלכות (שם שמות ט). שעשה להם הקב"ה אותות ונסים בנחלי ארנון כנסים שעשה להם בים סוף וכו' לכך הקיש את והב בסופה לנחלי ארנון (שם במדי' יט). הואיל ואת מקישו (את שלמה לדוד) מכל צד מה אביו נמחל לו על כל עונותיו וכו' אף זה כיוצא בו (ריב"ל, שם שה"ש א). אמר הקב"ה א"ז שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני יי' ומה ראה להקיש שמירת שבת למקדש וכו' כשם ששמירת שבת לעולם כך מוראת מקדש לעולם (תנחומ' ויקר' ח, הוצ' בובר). — ובסהמ"א: ולא תוכל לתקן החשבונות האלה ולהקיש מנין דמי השדה ותבואתה או דמי השכירות אל השנים הנותרות ולהוציא קצב מנין זה ממנין זה אם לא תהיה בקי בחכמת החשבון ורגיל בה (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת, הקדמ' 2). שהגופות הממירות את צורתן ואין כחן להוסיף על מדתן הן הגופות הפשוטות מכל אשר בארץ ואם אתה מקיש אותם אל גוף הרקיע תמצא ההפרש ביניהן (הוא, הגיון הנפש א:).

—הפעי, *הֻקַּשׁ, הוקש, מֻקָּשׁ, מוקש, הֻקְּשָׁה, הֻקְּשׁוּ, — הֻקַּשׁ לדבר, שהקישוהו להדבר, הֻחלט שהוא שוה ודומה לו: בגדי קדש הם הוקשו כל הבגדים כולן זה לזה (יומ' לב.). (כתוב) מות יומת דמיו בו יהיה הוקשו מלוי ריבית לשופכי דמים מה שופכי דמים לא ניתנו להשבון אף מלוי ריבית לא ניתנו להשבון (רבא, ב"מ סא:). אמר קרא אלה תעשו ליי' במועדיכם הוקשו כל המועדים כולן זה לזה (ר' יונה, שבוע' י.). הוקשו כל העריות כולן לאחותו מה אחותו חייבין עליה בפני עצמה אף כל חייבין עליה בפני עצמה (הוא, כריתות ב:). הוקשה כל התורה כולה (לענין קרבן) לעבודת כוכבים וכו' מה עבודת כוכבים שב ואל תעשה אף כל שב ואל תעשה (שם ג.). מדבר שהוקש בשתי מדות ואתה נותן לו כח היפה שבשתיהן (ר"א, ל"ב מדות, מדה כא). את קשתי נתתי בענן קישותי דבר שהוא מוקש לי (מד"ר בראשי' לה). לפי שהחוסם והנחסם מוקשין זה לזה לפיכך למידין זה מזה (מדר' תנאים, דבר' כה ד).

נִקְשֶׁה, ת"ז, — אדם אֻמלל, קשה יום, שיד הזמן כבדה עליו: ועבר בה נִקְשֶׁה ורעב והיה כי ירעב והתקצף וקללו במלכו ובאלהיו ופנה למעלה (ישעי' ח כא). — ואמר המשורר: ואם נכאב לנקשה יום כאלו נתון חילו למכאיבו תרופה ועת ישיש לבבו סים יעופף כמו עת יאנף תבל אנפה (רשב"ג, זרועי על בנות ימים המופה). — ובסהמ"א: וימהרו ויכרתו את ידו ויפשיטו מעליו כבודו והנקשה נדחף את ביתו אבל והפוי ראש שבע לענה ורוש (ריב"ש בן זבארה, שעשוע' ב, 25, הוצ' דודזון). חלפו האנשים והלכו קצתם אחרי קצתם מצליח ונקשה וטוב ורע (ר"י חריזי, מוסרי הפלסופים ג ג).

ארבעה הם שהקיש הקב"ה על קנקנן ומצאן קנקנין של מימי רגלים (מד"ר בראש' יט). היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק את הכלים המרועעים למה שאינו מספיק להקיש עליו אחת עד שהוא שוברו ומה הוא בודק בקנקנים ברורים שאפילו הוא מקיש עליו כמה פעמים אינו שוברו (ר' יונתן, שם כה).—הקיש על הפשתן, חבט אותו כדי להשיר ממנו הנעֹרת: הפשתני הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה כל שהוא כותשה היא משתבחת וכל זמן שהוא מקיש עליה היא משתמנת ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה אינו מספיק לקיש[1]) עליה אחת עד שהיא פוקעת (ר' יוסי בן חנינה, שם לב).—והִקִּיש על הדלת, דפק על הדלת שיפתחו לו; ובהשאלה: בן קיש שהקיש[2]) על שערי רחמים ונפתחו לו (מגי' יב:).—הקיש בידיו, מחא, הכה כף בכף לאות שמחה וששון: מהו מכרכר שהיה מקיש ידיו זו על זו (מד"ר במדי' ד). — והִקִּישׁ הפעמון: עכשיו יהו אומות העולם מקישות עלינו כזוג (מכי' בשלח ב א). הואיל וראוי להקישו (את הזוג) על גב חרס (שבת כט.). זאת (חוה) היא שעתידה להקיש[3]) עלי כזוג (מד"ר בראשי' יח). בשעה שהיתה רוח הקודש שורה עליו (על שמשון) שערותיו עומדו' והיו מקישות זו לזו כזוג (ר' נחמן, שם ויקרי' ח). הברזל שבתוך הזוג המקיש בדופני הזוג ומשמיע הקול (ר"ח, שבת נח:). — ובסהמ"א: הוא עשב וכשמוריע מקיש הזרע כמין זוג (ערוך, ערך ארום). וכיון שהאומות רואין כל השבח וכל הכבוד הזה מיד עיניהם בולטות ופניהם מוריקות וארכובותיהם מקישות זו לזו וכו' (פ' אליהו ופרקי משיח, ביהמ"ד ילינק 69 חדר ג). מי שמקיש בארכובותיו בעת שמהלך (רמב"ם, ביאת המקדש ח יג). — והִקִּישׁ על הדלת: אסור להקיש בשבת על הדלת בטבעת הקבוע בדלת (הלבוש או"ח, שבת שלח א). — ואמר הפיטן: טוב חנם תושיט לנו ימין סעד פרוסת פתח כהקיש רש שואל חסד לו קח טוב תען (רשב"י הבבלי, אך בך לאל מעוז, סליחי' ער"ה).— *בהשאלה, במו"מ של ההלכות, הִקִּישׁ דבר לדבר, דמה והשוה שני ענינים זה לזה מפני שיש בהם צד דמיון והוכיח דבר מהאחד אל השני vergleichen; comparer; to compare: אף השמלה היתה בכלל כל אלה למה יצאה להקיש אליה לומר לך מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנין ויש לה תובעים אף כל דבר שיש בו סימנין וכו' (ב"מ ב ה). הרי הוא אומר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו מקיש נשיקה לכריעה מה כריעה חייבין עליה אף נשיקה חייבין עליה (ר' יהודה, תוספת' סנהי' י ג). אתה מקישו לבעל מום ואני מקישו חוץ לזמנו נראה למי דומה (ר' אליעזר, שם מנחות א יט). אתה מקישו לבעל מום ואני מקישו לבן גרושה וחלוצה נראה למי דומה (ר' טרפון, שם מקואו' א יח). כתיב השמש יצא על הארץ וכו' וכתיב ובא השמש וטהר מקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו משיתכסה מן הבריות אף יציאתו כשיתודע לבריות (ר' אבא, ירוש' ברכי' א א). הקיש קטן שבעזים לגדול שבתיישים מה זה בשלשת לוגין אף זה בשלשת לוגין (שם, שקל' ה ד). הבערה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה לומר לך מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה אף כל שהוא אב מלאכה וכו' (שבת ע.). מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו (רש"י, פסחי' כה:). זריעה בכלל היתה ולמה יצאה להקיש אליה ולומר לך מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושבכרם אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם (מו"ק ג.). מקיש פשיטה ללבישה מה לבישה לובש ואח"כ מקדש אף פשיטה פושט ואח"כ מקדש (רב ספא, יומ' לא:). אמר קרא לא יחלל זרעו בעמיו מקיש זרעו לו מה הוא פוסל אף זרעו נמי פוסל (יבמ' סט.). אמר קרא ויצאה והיתה מקיש הויה ליציאה מה יציאה בשטר אף הויה נמי בשטר (קדוש' ה.). (כתוב) איש כי יפליא לנדור נדר נזיר שהזיר לה' מקיש נזירות לנדרים ונדרים לנזירות וכו' (נדרי' ג.). וביאה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה ולומר מה וביאה מיוחדת שהיא עבודת פנים וחייבין עליה מיתה אף כל שהיא עבודת פנים וכו' (סנהי' ס:). (כתוב) בכל קדש לא תגע ואל המקדש וגו' מקיש קדש למקדש מה מקדש דבר שיש בו נטילת נשמה אף כל דבר שיש בו נטילת נשמה (מכות יד:). זאת התורה וגו' הקישו הכתוב לשלמים מה שלמים שהן קדשים ושחטן שלא לשמן כשרים ואין מרצין אף אני אביא אשם שהוא קֹדש וכו' (רבא, זבחי' ה:). נאמר ונגשו

---

[1]) [כך אצל תיאודור, ובדפו' לקוש.]

[2]) בכ"י שנקש.

[3]) כך בספרי' הדפו' ובכ"י הוצ' ד"ר תיאודור לקיש.

ונוקש על לוח לבו של כהן (ס' החנוך, חלוה ק). על המשקוף על שם שהדלת נוקש עליו (רש"י, שמות כא כה). ואם הוא (הנר) קבוע בכותל שאחורי הדלת אסור לפתוח ולנעול הדלת כדרכו שמא תהא הדלת נוקשת עליו ותכבנו (הלבוש או"ח רעז א). ובן האיסקופה הנקראת מפתן חרוצה שנוקש שם סוף הדלת (ר"ת, ס' הישר סו"ת, סי' לו, 202). — °נִקֵּשׁ בדלת, דפק על הדלת בגוף קשה להשמיע קול למען יפתחוהו: ודפקום כמו קול דודי דופק נוקש בדלת (רש"י, ברא' לז יג). ולמדה תורה דרך ארץ לרוצה ליכנס לפני המלך שיהיה נוקש בפתח ההיכל (הרי"ץ קארו, תולדות יצחק עד.).—ואמר הפיטן: בנקשי על דלתיך שעה נא ממעונך (יערב אין ערכנו, סליחי אחרי יוה"כ, מחז' איטלי, ב' לד:). — ובהשאלה: בעקשי פילוסופיא יצא על דלתי חכמה נקש וקשה בעיניכם שדתה איביו בקש (רמב"ן, אגרת לרבני צרפת, טו). — °וְנִקֵּשׁ הענבל בפעמון, צלצל: וכשתכרת אשה נכשלת בשלשלת ומתנודדת ונוקש הענבול בזוג (ערוך, ערך שלשל). — ובהשאלה: וכל אברי הגוף לא ישקטו מאימתו ובפרט הלב שנוקש בקרבו כפעמון (ר' אליהו הכהן, שבי מוסר יז).—והשבלים וכדומ' התנועעו מפני הרוח ונקשו זו על זו והשמיעו קול: בניסן כשיגיע זמן הקציר והתבואה בקשין שלה והרוח מנשבת והן נוקשים זו על זו נשמע הקול ונראות כמשוררות (רש"י, ר"ה ח.). והן (החרולים) נוקשין זו על זו ומשמיעין קול (הוא, לפני ב ע). — והשפתים, צללו מפני פחד ובהלה: לקול השמועה אחזני רעד עד ששפתי נוקשות זו לזו וקולי נשמע (הוא, חבק' ג טז).

—פִעל, °נִקֵּשׁ, מְנַקֵּשׁ, חבט והכה: פי' טפוחאי שמנקשין בטפח שלהן ומרגישין אם יש בכותל כספין או זולתן (ר"ח, ב"מ מב.). כשמזכיר הקורא שם המן ובניו מנקשים התינוקות באבנים או בלוחות (ס' אורה ושמחה על פורים כ:). — ואמר הפיטן: כרו לי שוחות למוקש כלתה ונכספה נפשי עוזרתך לבקש לישועתה לי על פתחי לנקש את אחי אנכי מבקש (ר' שלמה, אנא עוררה, סליחי ער"ה).

—התפ', °הִתְנַקֵּשׁ, — מִתְנַקֵּשׁ על הדלת, מתדפק עליה שיפתחו לו: איש פלאי בא מתנקש על הדלת לא קרוא אל משתה רוזני הממשלת (לטרים, נשיא בישראל, ממלרים של פרנקל 10).—ובהשאלה, הִתְנַקֵּשׁ אחר נכסי פלוני, התחבט, נתלבש ואמץ את כחו להשיג אותם: מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזירין ומתנקשים[1]) אחר ממונו (רש"י, דבר' יב ל).

—הפעי', *הִקִּישׁ, א) כמו קל, במשמ' נגיעה חזקה והכאה זה בזה: המקיש בקרסוליו ובארכובותיו ובעל פיקה והעיקל (בכור' ז ו). הגזבר יושב והקנה בידו זרק את הגיד והקיש בקנה (מכות ח ז). זב שהקיש על בצוצרא ונפל ככר של תרומה וכו'. הקיש על המריש על המלבן (זבים ד א-ג). באותה שעה זמן לו הקב"ה שני רעפין והקישן זה לזה ויצא מהן האור (ר' לוי, ירוש' ברכ' ח ו). הקיש עליה בקורנס ויצאת אש ושרפתו (ר' הושעיה, ירוש' שקל' ו א). מעשה באדם אחד שהלך למכור ספיר ברומי אמר לו הלוקח על מנת לבדקו אקתנו נתנו על גבי הסדן והתחיל מקיש עליו בפטיש נבקע הסדן ונחלק הפטיש והספיר עמד במקומו (ר' פנחס, מד"ר איכ', זכו נזיריה). שנעשה להם (יוסף לאחיו) כנכרי נטל את הגביע והקיש בו אמר להם אני רואה בגביע מרגלים אתם (מד"ר ברא' לא). האילה הזו איבריה תשים והיא מבקשת מים והיא יראה מחיה רעה מה הקב"ה עושה מכנים בה רוח תזוית ומקשת ברגליה ומקשת בקרניה וחיה רעה שומעו ובורחת (מדר' שמואל ט). — הִקִּישׁ בַּפִּפּוֹר וכדומ', הכה בנימים, נִגֵּן: שחה לנסך והניף הסגן בסודרים והקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלוים בשיר (תמיד ז ג). בשעה שהיה דוד ישן בלילה תולה הכנור במטתו והיה נוער משנתו בחצי הלילה ונוטלו ומקיש בו (ר"א בן מנחם, פסיק' רבתי, ויהי בחצי הלילה, הוספה ב). והוא (נבוכדנצר) קורא לשבטו של לוי ואמר להם הכינו עצמכם עד שאנו אוכלים ושותים אני מבקש שתעמדו ותקישו לפניי בכינורות שלכם כדרך שהייתם מקישים בבית המקדש וכו' ואמרו לא דיינו שהחרבנו בית מקדשו בעונותינו אלא עכשיו אנו עומדים להקיש בכינורותינו לפני הננס הזה (שם לא). שלא היו יכולים להקיש בכינורות שהיו אצבעותיהם מקוטעות (שם). שהיו מקישין בתוף לעבודה זרה (מדר' תהלי' לב). המולך שהי' של נחושת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות וניסקו' ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרי' מקישין בתופי' שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו (רש"י, ירמי' ז לא).—והִקִּישׁ על הקנקן לבדקו אם הוא שלם:

[1]) [לפי פרושו להפעל יִנַּקֵּשׁ נושה (תהלי' קט יא), שפרש במשמ' התלבטות וטרוף].

א.נָקַשׁ פ״י, כמו יקש [1]),—לכֹד והשמיד, nachstellen; attraper; to lay snares: נודע יי׳ משפט עשה בפעל כפיו נוֹקֵשׁ [2]) רשע (תהלי ט יז).

—נִפעי, תִּנָּקֵשׁ,—נִקַּשׁ אחרי פלוני, נלכד ונמשך אחריו על כרחו, שלא בידיעתו: השמר לך פן תִּנָּקֵשׁ אחריהם (אחרי הגוים בא״י) אחרי השמדם מפניך ופן תדרש לאלהיהם (דברי יב ל). — ובסהמ״א: בערך מלי ממך משגב אבקשה חקי חיים בם לא אנקשה (ר״א הזקן, אמת יהגה חכי, אזהרי). לא תענה את עמִיתך לנקש בצוקה וצרה לענות בו סרה (ר״י הלוי, וירד אים אלהים). ויען וינקש באמרו איש אשר המלך חפץ ביקרו ילבישוהו לבוש אשר לבש בו המלך (חמדת הימים, ב, פורים, ספורי הנס עט.).

—פִעי, יְנַקֵּשׁ, יְנַקְּשׁוּ,—א) נִקֵּשׁ לנכסי פלוני, לכד ותפש: יְנַקֵּשׁ נושה לכל אשר לו ויבזו זרים יגיעו (תהלי קט יא). — ואמר המשורר: עלילות לבקש סלילות לעקש ותנם לנקש לחיל כנושים (רמב״ע דיואן, אליכם אמוכים, גודלי). אם אל מצעות בלות וטלואות אשר על יצועי תשימו מבטיכם אהה עוד מעט ינקשם נושה בעד ככר לחם השאילני אמש להחיות חצי בשרנו (רס״פ, די כוסות, כוס התרעלה ג). — ב) נִקֵּשׁ סתם, שם מוקש, ארב: וַיְנַקְּשׁוּ מבקשי נפשי ודרשי רעתי דברו הוות ומרמות כל היום יהגו (תהלי לח יג). — °נִקֵּשׁ נפש פלוני, כמו התנקש בנפש: ונפש לא תנקש אשר דמה אבקש ולא תתן מוקש להכשיל העורים (רסב״ג, גלל פדי, אזהרי). צר מנקש לנפשי אל יסיתך בהבלו (ר״י גיאת, בעלת אוב, 13 ,M. Sachs, Rel. Poesie). וירא איש בעין שכלו כי אל למענו פעלו למה לנפשו ינקש ואת בלעדיו יבקש (ראב״ע, אוכיחם נפי). ואל ישיאך הון גנבות וענות שקר כגוים ואנוש אל ינקש נפשו לחמוד בית רעו והונו (ר״י הלוי, יחיד כמלא).

—הִתפי, הִתְנַקֵּשׁ, מִתְנַקֵּשׁ,—הִתְנַקֵּשׁ בנפש פלוני, עשה מעשה להמיתו: ותאמר האשה אליו (אל שאול שבא לבקש ממנה להעלות לו את שמואל באוב) הנה אתה ידעת את אשר עשה שאול אשר הכרית את האבות ואת הידענים מן הארץ ולמה אתה מִתְנַקֵּשׁ בנפשי להמיתני (ש״א כח ט).

ב.*נקשׁ [1]), ממנו ב.*נָקַשׁ, *הֶקֵּשׁ, *הַקָּשָׁה, °נְקִישָׁה.

ב.*נָקַשׁ, קל, פ״י,—נָקְשׁוּ ארכובותיו זו לזו, התנגשו יחד, נגעו זו בזו, schlagen, anklopfen; battre, frapper; to knock, strike: — ואמר בן סירא: מה יתחבר פרור אל סיר אשר הוא נוקש בו והוא נשבר (ב״ס, גני׳ יג ב). איש כושל ונוקש [2]) בכל סרב, ואבד תקוה (שם מא ב). — ובתו״מ: איזהו העיקל כל שהוא מקיף פרסותיו ואין ארכבותיו נוקשות [3]) זו לזו (מסכת בכורו׳ מה.). — ומפני חֻלשה וכדומ׳, רעדו והקישו זו על זו: אדם שכוחו רע וכו׳ כל שרוכבו וארכבותיו נוקשות (ר״ל, ב״מ קה:). — ובסהמ״א: אם הלך על גבי אדם שכחו רע עד שתהיינה ארכובותיו נוקשות זו לזו ושוקיו מרעידות כשהוא נושאו (רמב״ם, טומא׳ מת י יא).—°ונקש על דבר, נגע בו נגיעה חזקה, חבט והכה: פי׳ (טפוחאי) שנוקשין בטפח שלהן ומרגישין אם יש בבותל כספים או זולתם (ערוך, ערך טפח). ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה (רש״י, שמות כח כה). שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כרסו (שם כז). ונבדל מחשב האפוד

---

[1]) [רש״י (תהלי קט יא) מחבר שרש זה עם ב.נקש, וכן כמה מהחדשים (עי׳ סגל, ש״א כח ט). אולם כבר הוכיח ריב״ג בשרש נקש שהם שני שרשים וכן ראב״ע, עי׳ הערה ב. וכן דעת נלדיקה, Neue Beiträge 191-2.]

[2]) [כך נקוד המסורה. ות״י: בעובדי אידוי אתקל רשיעה. וכן פרש ריב״ג בשרש נקש, וז״ל: פירושו מאבד הרשע והפועל ליי׳ הנזכר בראש הפסוק וכו׳ ונוקש שב אל יי׳ הנזכר ולא יתכן להיות נוקש נפעל לרשע כמו נוקשת באמרי פיך כי אם היה מזה השרש היה על דמיון נולד ונוסף, ע״כ. כלו׳ בפתח תחת הקוף: נוקַשׁ. וכך גם רד״ק בשרשיו שרש נקש. וראב״ע מפרש, וז״ל נוקש, פועל ושרשו עם נו״ן. והנכון להיות הקמץ הקטן (צירה) תחת פתח כי כל התנועות מתחלפות. ולהיותו מגזרת תרגום (נקש-דפק) אין טעם לו. והלא מצאנו וינקשו מבקשי נפשי. והנה שנים שרשים, ע״כ. וכן מסיק גם ריב״ג שהם שני שרשים. והשבע׳ מתרגמים כמו נפעל, נוקַשׁ מן יקש: συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός ובעין זה עקילס: σκωλωθήσεται ὁ ἀσεβής והוולג׳: comprehensus est peccator.]

[1]) גם בארמ׳ וסורית. בערב׳ נקשׁ a). וגם נקש בהוראה מיוחדת שאולה מהארמית. עי׳ Frä. Aram. Fremdw. im Arab. 194

[2]) כך פעמים בצד הגליון. ובפנים: ינקש.

[3]) כך במשנ׳ שבש״ס, ובמשנה שבמשניות נושקות.

a) نقش

*נֶקֶר, ס"ז, מ"ר נְקָרִים, — א) מה שנקר העוף, הנחש וכדומ׳: נקר בתאינה ונעשית גרוגרת בתמרה ונעשית יבישה הרי אילו מותרין (תוספת׳ תרומ׳ ז יו). ראה ציפור נוקרת בתאינה ועכבר באבטיח הרי זה אסור אני אומר מקום הנקר אכלו (ירוש׳, שם ח ז). דג ניקור חי אסור וכו׳ מת נוטל מקום הנקר (שם). — ב) *ההריצים והבליטות החדות שבְרֵחַיִם: כיון שיעמדו הריחים מלטחון מנקרין בהם נקרים קטנים כמין תידודין כדי לטחון במהרה (ר"ח, מו"ק י.).

נִקְרָה, ס"נ, מ"ר סמי׳ נִקְרוֹת, — נקרה בסלע וכדומ׳, מקום פחות או יותר עמוק בתוך סלע, בעין מערה קטנה וכדומ׳, Aushöhlung; crevasse; crevice: והיה בעבר כבודי ושמתיך בְּנִקְרַת הצור ושכתי כפי עליך עד עברי (שמות לג כב). לבוא בְּנִקְרוֹת הצרים ובסעפי הסלעים מפני פחד יי׳ ומהדר גאונו בקומו לערוץ הארץ (ישעי׳ ב כא). — ואמר המשורר: ורוכבי הסוסים הלא גם הם נסים נמוגים ונמסים נפוצים ופזורים וכלם נחבאים מפחדים ויראים ומפניו באים בנקרת הצורים (תלמידי מנחם למחלקי הכשיח, לגבור בתעודה). אדם לאוי יולד וגם נקרא בי הוא לקורות הזמן נקרה מחר ידי מות יביאוהו בנקיק סלע וגם נקרה (ר"י חריזי, ספ׳ הענק קלח). — ובהשאלה, *נִקְרַת הקול, סדק צר בחלל הגרגרת המתחוה ע"י התקרבות נימי הקול זה לזה בשעת הדבור, Stimmritze; glotte; glottis: —ב) *כמו נקירה: בצק שיש בו נקרת[1]) תרנגולים (טהר׳ ג ח). — ג) *הדק הנופל מהאבן כשמנקרים אותה: השחור והכחול ונקרת פיסולין (חול׳ פח:). —ובסהמ"א: מכסין בשיחור והוא פיח הכבשן ובכוחל ובנקרת פסילים ובאפר בין אפר עצים בין אפר בגדים וכו׳ (רמב"ם, שחיטה יד יג).

*נַקְרָן[2])[a], נוֹקְרָן, נוקרן, ס"ז, מ"ר נַקְרָנִים, נוקרנין, —כמו נַקְדָן, מי שמנקר ומחטט אחרי כל דבר ודבר ומשתדל למצוא בו דֹּפי, Krittler; censeur; caviller: כיוון את הרומח כנגד הקיבה שלה כדי שתהא זכרותו נראית מתוך קיבה שלה מפני הנוקרנין[3])

[1]) כך בערוך, ובנוסח׳ הספרים נקירת. במדב"מ נקירות, וכן בר"ש.

[2]) בערב׳ מנאקר (Dozy II, 710) (a, ועי׳ הערה לקמן.

[3]) כך הנוסחה גם במד"ר במדב׳ סוף פרש׳ כ.

a) مناقر

שלא יהוא אומר׳ אף הוא בין כתפיו נכנס עמהן (יכומ׳ סנה׳ י ב). בין שאמר ברכו בין שאמר נברך אין תופסין אותו על כך והנוקרנין[1]) תופסין אותו על כך (ברכ׳ נ.). הכל מודים שלא נבראו ביום ראשון שלא ימצאו הנוקרנין ידיהם (לומר) מיכאל היה עומד (ומותח) בצפון וגבריאל בדרום (מדר׳, ילמדנו בראש׳ ח). ואין דור שאין בו ליצנים והיו הנוקרנים אומרים אין אתם יודעים שבן עמרם רועה של יתרו היה (שם, חקת טז). —ובסהמ"א: נקרנין המדקדקין על דברי תוהו (תשו׳ הגא׳, הרכבי, שם).

*נִקְרָס[2]), ס"ז, מחלת הפודגרא, כאב הפרקים, Gicht; gout; goutte: אם יתלה האלמוג על הנקרס יועילהו בול ארמיני אם יחזיקני אדם מועיל מנקרס הידים (רמב"ע, ספ׳ הנסיונות ז ג). בראשי הפרקים ומה שיכלול הנקרס וגיד הנשה (קאנון ג כב ב ג). ורוב מה שיקרה להם כאבי הפרקים שיקרה לו תחלה נקרס (שם). ברפואות הנקרס וכאבי הפרקים בהרקת הכימוס המזיק (פרקי משה ט). העלה אשר נהיתה בפרקים כלם נקראת כאב הפרקים הוא בעצמו כשתהיה בפרק הירך נקרא גיד הנשה וכשיהיה בכף הרגל נקרס והנקרס כשיארך ותתישן זמנו תתפשט העלה בפרקים כלם (שם כג). פעמים יקרה כאב מיוחד ברגלים חזק ומזיק יתחבר עמו בעצבים משיכה ודפיקה ונקרא בלשון ערב נקרס (ר"מ אלדבי, ש"א ד ג). וההפלגה במשגל יזיק בעצבים ויפסידם והרגלים הם אברים עצביים ולזאת הסבה לא יקרה לסריסים כאב הנקרס בעבור שהם לא יעשו המשגל (שם). וכתב גאלינוס כי הנקרס כשיתחיל בסתו או בקיץ יתרפא בארבעים יום (שם).

נקשׁ, ממנו א. נָקַשׁ.

ובספרי במד׳ קלא, החקרנים, וגרסת בעל ז"א התיקרנים.

[1]) כך גרסת הערוך, וכך הנוסח׳ בירוש׳ (שם ז ג) כ"י סורי ליאו, עי׳ בירוש׳ של רמ"ל, ובנוסח׳ הספרים והנקדנין, עי׳ ערך נקדן. ופרש הערוך: פי׳ המדקדק שלא בדבר צורך ובלשון ערב קורין אותו אלמאנקר. ועי׳ Fleischer אצל לוי, III 718, וקוהוט ערך נקר, הערה 8.

[2]) כך בערב׳ נקרס (a והוא ברומית necrosa, מהיונ׳ νεκρώς.

a) نقرس

— ובסהמ"א: לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית שמא יאמרו לתקן שדהו נתכוון שיסיר ממנה הסלע ואם התחיל מקודם שביעית וכו' מותר לנקר ממנו בשביעית כל מה שירצה (רמב"ם, שמיטה ויובל ב ו). — ד) *נִקְּרוּ התרנגולים וכדומ', כמו נָקַר: השרץ בפי התולדה והנבלה בפי הכלב וכו' היו מנקרין בהן על הארץ (טהר' ד ג). תרנגולין שהידסו את העיסה ואת הפירות או שניקרו משלמין חצי נזק (תוספת' ב"ק ב א). ראה ציפור נוקרת בתאינה ועכבר מנקר באבטיח (ירוש' תרומ' ח ה). שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה תרנגולתך מנקרה באשפה ואין חולדה מזיקתה (איסי בן יהודה, פסח' ח:). בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולים שמנקרין באשפה עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה (ר' אמא בן יעקב, יומ' עה:). —ובסהמ"א: האפרוח שהוא בתוך הביצה וכו' המציא לו הש"י שם מזונו מהחלבון ובכלות המזון נתן לו טבע לנקר הקליפה ולצאת ממנה ולהתפרנס חוץ מהקליפה (רסב"ל דורלא, חובת תמסע לאיוב טו). — ה) °נִקֵּר [1]) הבשר, הסיר ממנו החֵלב והגידים האסורים ע"י חתוך בסכין: מה שנוהגים במקומינו לנקר הבשר בתוך שלשה ימים (סו"ת לר' יצחק, מעשה הגאונים הול' א. עפשטיין). ממתינים מלכת ביום טוב לבית הכנסת כדי שישחט כבש וינקרנו ויתן לאשתו להדיח ולמלוח (ספ' חסידים תתתת ימ). נוהגין לנקר בשר ביום טוב אפילו נשחט מערב יום טוב (סו"ע יו"ד תק ו).

—מְנַקֵּר [2]), ת"ר מְנַקְּרִים, מי שאומנותו לנקר הבשר: ולכן יש לקדש עצמו המנקר כדי שלא יכשיל את הרבים וכו' וכל מנקר שישמור לעשות על האופן האמור ודאי יכול לאכול ולהאכיל לאחרים בשר מנקירתו בכל אות נפשם ואין להרהר אחריו (ספר ילחק, ערך נקור). שידעו הלמדים והמנקרים איזה מקום חנייתן (של הקנוקנות) כדי להשריש אחריהן ולעקר אותן (שם).

—פֻּעַ', נֻקַּר, נֻקַּרְתֶּם, — נֻקַּר מֵאֶבֶן וכדומ', הוצא מתוכה ע"י חתוך באבן בדבר חד, ausgegraben w.; extrait; to be dug out; ובהשאלה, לענין מוצא אדם מארץ ומולדו ממשפחה מהמשפחות: הביטו אל צור חֻצַּבְתֶּם ואל מקבת בור נֻקַּרְתֶּם הביטו אל אברהם אביכם ואל

1) [לדעת ריב"ג בשרשיו, שרש משע, פירושו כמו נקה, עי' ב.נקר, נקור, הערה.]

2) נשמט ממקומו באות מם.

שרה תחוללכם (ישעי' נא א-ב). —ומצוי בסהמ"א במשמ' העקרית, מקום מְנֻקָּר בסלע וכדומ': נקרות הצורים והוא המקום המנוקר בצור (פרשי' כד"ק, נקר). —°בשר מְנֻקָּר, שנקרו אותו: שאינו מחותך שאינו מנוקר מן החלב ומן הגידין האסורים (רש"י, חגי' ה.).

—נִפְעַ', *נִקַּר, ניקר, —נִקְּרוּ הפֵרות, שנקרו אותם העופות וכדומ': אבטיח שניקר ואכלו הימנו עשרה בני אדם (תוספת', תרומ' ז יז). רימון שניקרה בו אפילו פרידה אחת כולה חיבור למעשר (ירוש' מעשרו' א ב). תאנים וענבים שניקרו אסור לשהותן (שם, תרומ' ח ה).

ב. *נָקַר [1]), פ"י, —כמו נִקָּה: שלא תנקור [2]) ושלא תגדל ציצית ושלא תספור קומי שפה (ר"י בן בתירה, ספרא, אחרי ט יג).

—פִּעֵ', *נִקֵּר, מְנַקֵּר, —נִקֵּר את הבית וכדומ', עשהו נקי: מגדלין כלבים כופריים וחולדת סנאין וחתולין והקופות דברים שמנקרין [3]) את הבית (רמב"ם, תוספת' ב"ק ח יז). מגדלין כלבים כופרין וחתולין וקופין וחולדות סנאים מפני שעשויין לנקר את הבית (הוא, בבלי שם פ:). אין שוחטין לגומא כל עיקר והרוצה לנקר חצרו כיצד הוא עושה מקום חוץ לגומא ושוחט ודם שותת ויורד לגומא (רבא, חול' מא:).

—הִפְעִ', *הִנְקִיר, מַנְקִיר, — כמו נִקֵּר: וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח וכו' והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר [4]) ומשפיר אותן כחיה זו שמשפרת את הולד (ר' עוירא, סוט' יא.).

1) [עי' ריב"ג שרש משע: היוד בו (במשעי) נוספת ופירושו להתנקות וכן אמר בו התרגום לאיתנקרא. כלו' להתנקות. ומדברי רבותינו ז"ל וכו' לנקר חצרו הוא צריך כלו' לנקות חצרו ולכבדו. ומזה נאמר לנקוי הבשר מן החלב נקור בשר, ע"כ. (כך במקור הערבי תנקיה ור"י א"ת תרגם לנקור). אולם בכ"י נמצא בתרגום לאתנקדא בדלת. וכן לנקר חצרו גורס הערוך לנקד. ובגמ' (ב"מ קג:) בעינא דתינקר ארעי, גורס הערוך דתינקד. ולפי זה אפשר שאין במציאות שרש נקר במובן נקד, נקה וטהר. ובכל מקום שנמצא פעל נקר במשמ' נקה צריך לגרוס נקד, או פירושו נקה ע"י נקירה ותטיטה.]

2) כך הנוסח' בפרוש הראב"ד שם, ובגוף הספרא תנחור. ופרש הראב"ד: פי' לא תנקור אדם שרואה עצמו במראה אלא לנאות את עצמו והוא דרך הגוים שמקשטין את עצמן לזנות כדי שיתנו הנשים עיניהם בהם.

3) בכ"י א"פ הוצ' צוק"מ. ובכ"י וינה וכמו"כ בספרי הדפוס: המנקין.

4) במד"ר (שמות א) מנקה.

נִקְפָּה[1], ש"נ, כמו נקף: והיה תחת בשם מק יהיה ותחת חגורה נִקְפָּה[2] ותחת מעשה מקשה קרחה ותחת פתיגיל מחגרת שק כי תחת יפי (ישעי' ג כד).

***נָקַק**[3], פ"י, — עשה נקיק, נָקַק קבר וכדומ', חָפַר: נקוק קברך כי קלות ונבזית הנער הבער המבקש כבוד וכל הוד זקנים (רסע"ג, קטע כ"י גני' מספר הגלוי). —ופָעול נָקוּק, נְקוּקָה, נְקוּקִים,—סלע נָקוּק, שיש בו נקיקים; — וכמשמ' חבוי וטָמון בנקיקים: הסתכל בתבנית אשר בכסא חקוקה ובתיבה אשר תחתיו פקוקה ונפשות צירים בתוכה נקוקה (ר"א קליר, אכן ודריה, א ר"ה). שדי שוכן שחקים שור שנים שחוקים לך לבד להקים בהוקים נקוקִים (רסב"י הבבלי, לך יי' הגדקה, סליחי'). תרגל ותלקה לשלשה חלקים כל משמרות מנה מחלקים תכוּנה למשמרת עד נקוקים יקים (ר"א קליר, אמרה סגולה, שבת פרה). טל זכרו גבורות מוסיפים חקוק בגישת מוספים טל להחיות בו נקוקי סעיפים (ר"א קליר, בדעתו אביעה, תפי' טַל). מְסוּבים מכום מריות תמלטם ממקומם בשופר נקוקים נקוקי נשיה תנהל נבלתם בשופר (אקופים אקופי אספתות, מוסף א ר"ה, מחזו' איטלי' ב, מח:).

נקר[4], ממנו נָקַר, *נָקָר, נִקְרָה, *נִקּוּר, *נַקְרָן.

נָקַר, פ"י, בִּנְקֹר, יִקְּרוּהָ,—א) נָקַר את עֵינוֹ, פצע אותה בדבר חד, בברזל וכדומ'. ausstechen; percér; to bore. בזאת אכרת לכם בִּנְקוֹר לכם כל עין ימין ושמתיה הרפה על כל ישראל (ש"א יא ב). עין תלעג לאב ותבז ליקהת אם יִקְּרוּהָ ערבי נחל ויאכלוה בני נשר (משלי ל יז).—ובתו"מ: שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו[1] פלשתים את עיניו (סוטי' א ח).—ונקר את מֹחוֹ: שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל המנית תפילין על ראשו יקרו[2] את מוחו (שבת קל.). טיטוס הרשע כשנכנס בבית קודש הקודשים וגירר הפרוכת וחירף וגידף בחזירתו נכנס לו יתוש אחד בחוטמו והיה נוקר מוחו (מד"ר בראשי' י).—ב) *נקר רֵחים, עשה בהם חריצים שיהיו ראויים למלאכה: נוקרין ריחים במועד (כב חמא, מו"ק י.).—ג)*נָקַר העוף, לקט במַקּוֹר שלו, וכן העכבר וכדומ': ראה ציפור שנקר בתאינה ועכבר שנקר באבטיח (תוספתי תרומ' ז יז). ראה ציפור נוקרת בתאינה ועכבר מנקר באבטיה אסור (ירוש' שם ח ה). בשראו אותו (את הנחש) נוקר (שם ג א). — ופָעול *נָקוּר, נְקוּרָה, נְקוּרִים, — שנקרוהו: התורם חבית ונמצאת מגולה אבטית ונמצא נקור תרומה ויחזור ויתרום (תוספת', שם ד ו). האוכל תרומה נקורה והשותה יין מגולה (ר' שמעון, שם ז א). ראה ציפור שנקר בתאינהְ ועכבר שנקר באבטיח הרי אלו אסורין שאני אומר שמא נקורין היו (שם יז). מלפפון נקור (ירוש', שם ח ז).—ובסהמ"א: עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח (רס"י, במדי' כד ג).

—פִּעֵל, נִקֵּר, תְּנַקֵּר, יְנַקְּרוּ,—א) נִקֵּר את עֵינֵי פלוני, כמו א) נָקַר: העיני האנשים ההם תְּנַקֵּר לא נעלה (במדי' טז יד). ואחזוהו פלשתים וַיְנַקְּרוּ את עיניו (שפט' טז כא). — ב) נִקֵּר העצמות וכדומ', דקר אותם בדבר חד, ובהשאלה הכאיב כמו ע"י דקירה: לילה עצמי נִקַּר מעלי וערקי לא ישכבון (איוב ל יז).—ובתו"מ: שהיה צדקיה רואה אחרים שהיו מנקרין את עיניו ולא היה לו דעת להטיח את ראשו בכותל עד שיצאת נשמתו (ר' יהודה, מד"ר איכי', על אלה).—ואת מֹחוֹ: שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו[3] את מוחו (שבת מט.). וזימן לו הקב"ה יתוש אחד ונכנס לתוך חוטמו והיה אוכל והולך עד שהגיע למוחו התחיל מנקר את מוחו וכו' (מד"ר ויקר' כב).—ג) *נִקֵּר אבנים, כרת וחתך אותן בכלי חד, סִתֵּת אותן: יכול יהא אסור מלהדוק שם (בנחל איתן) פשתן ומלנקר שם את האבנים (ספרי דברי' רז). ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים (סוטי' ט ה).

---

[1]) עי' הערה להלן.

[2]) תרגמו השבע' σχοίνιον, שהוא חבל גס, כנראה מפני שהוא מקיף את גוף האסיר. מעקילס לא נשמר תרגום למלה זו. ת"י: רושמין דמחא, ר"ל רשמי חבורות. רסע"ג: ח'לקאת ר"ל בלויי סחבות. ריב"ג כמו ת"י: ג'ראחה, והוא חבורה ופצע; וכך רש"י: מקום שחוגרת שם יהיה ניקף כחתך בחבורות ורושמי מכות, ע"כ. וכך ראב"ע: מגזרת ונקף סבכי היער וטעמו כריתות. וכן רד"ק: יהיה הבשר נגוע ומוכה שלא יוכלו לחגור עליו כמו ואחר עורי נקפו זאת, ע"כ. וכך שאר המפרשים, והחדשים, רבם קבלו תרגומו של השבע'.

[3]) פעל נגזור מן השם נקיק.

[4]) גם בערבי נקר a).

a) نقر

---

[1]) במדב"מ ניקרו.

[2]) בקצת כ"י ידקרו.

[3]) בכ"י א"פ יקרו, וכך גם בדפוס שונציגו, ובכ"י מינכ' ידקרו.

אומר כן לבו של אדם נוקפו תמיד בשעת ביאה ופורש מאשתו ונמצאת מבטל בנות ישראל מפריה ורביה (רעמב"ט, עדי' א ח). יהיה לב הנודר נוקפו משום חומר הנדוי שקבל עליו (סו"ת הר"י מינץ והר"מ פאדווה ע, פא:). ויפג לבו נוקפו על שיצא מא"י למצרים (פענח רזא, ויגש). ואל יהא לבך נוקפך על מה שיחסנו לפילוסוף הלז דעת השפעת כל הצורות ע"י שכל הפועל (קול יהודה לכוזרי א יג). — *נוֹקְפִים, כנוי לחבורה אחת מהכהנים במקדש: יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפים[1] (מע"ש ה טו; סוט' ט י).—וכמו נָקַב, ארון נְקוּפָה, נְקוּבָה: אל תרבו עלי תבריכין ותהא ארוני נקופה לארץ אל תרבו עלי תבריכין מפני רמה ותהא ארוני נקופה[2] לארץ מפני המבול (ר' חזקיה, מד"ר בראש' ק).

—הפעי', *הִנְקִיף, — הִנְקִיף רגלו באבן וכדומ', עשה שתִּנָּקֵף, שתִּגָּף: פרוש נקפי זה המנקיף את רגליו (סוט' כב:).

ד.*נָקַף, קל לא נמצא.

—הפעי',*הִקִּיף,—הקריב שני דברים זה אל זה, עד שהם נוקפים וחובטים זה את זה: אין מקיפין הרדל חריע אלא לחרסות בלבד דברי ר"מ ר' יהודה אומר לכל מקיפין חריע וחרדל ר' שמעון או' לכל מקיפין חרדל חריע חוץ מן התבואה רשב"ג אומר ערוגות קטנות מקיפין אותן הרדל חריע (תוספת' כלאי' ב ה). שתי אבנים שהקיפן זו לזו ועשאן שוקת (שם פרה ה י). אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה (ביצ' ד ה). שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני וכו' הקיף ראשו של זה בצד ראשו של זה והעדים באמצע (גיט' ט ז). כיצד תולין אותו משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא ממנה ומקיף שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו (סנה' ו ד). נטל את הראש והקיף בית מליקתו למזבח (זבח' ו ה). איזהו עיקל כל שמקיף פרסותיו ואין ארכבותיו נושקות זו לזו (בכור' ז ו). אוכלת במעשר וקוצה לה חלה ומקפת וקוראה לה שם (כלה י ז). נטל עץ ארז ואזוב ושני תולעת וכרכן בשירי הלשון והקיף להם ראשי אגפים וראש הזנב של (צפור) שניה (נגעי' יד א). אמר הקב"ה למשה משה השקף עיניך זה על גב זה וכו' הקף רגליך זה על גב זה הקיף רגליו זה על גב זה באותה שעה קרא הקב"ה לנשמה מתוך גופו (מד"ר דבר' יא).—והקיף שני דברים זה לזה לבדוק אם הם דומים זה לזה: אין מקיפין[1] בבועי (רבא, חול' מו:). מקיפין בקנה (הוא, שם נ.). מקיפין בריאה (ר' יוחנן, שם). מקיפין בבני מעיים (רב שימי בר חייא, שם).—ובמשמ' חִבֵּר והדביק: אין מקיפין את פי הכלים בקסטרון מפני שהוא פתיל ואינו צמיד (תוספ' כלים ב"ק ז ג). במה מקיפים בסיד ובגפסים בזפת ובשעוה וכו' ובכל דבר המתמרח אין מקיפין לא בבעץ ולא בעופרת וכו' אין מקיפין לא בדבילה שמינה ולא בבצק שנילוש במי פירות וכו' ואם הקיף הציל (כלים י ב).

הפעי', *הֻקַּף, בינוי' מֻקָּף, — שהוא קרוב, סמוך, מחֻבר ודבוק יחד: עיסה טהורה ועיסה טמאה נוטל כדי חלה מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן פחות מכביצה באמצע כדי שיטול מן המוקף (ר' אליעזר, חלה ב ח). תוספת תרומה ניטלת מן הטהור על הטמא שלא מן המוקף ואינה מדמעת (ר' יהודה, תוספת' תרומ' ה ו). לא יאכל עד שיעשר שלא נחשדו חברים תורמין שלא מן המוקף (רשב"ג, תוספת' מעשר' ב ה). ספינות קשורות זו בזה מטלטלין מזו לזו אם אינן קשורות אעפ"י שמוקפות אין מטלטלין מזו לזו (שבת יא ה). שהתרומה אינה ניטלת אלא מן המוקף ואין ניטלת אלא מן הגמור (תוספת' בכור' א ו). בית שאור מוקף צמיד פתיל ונתון לתוך התנור (כלים ח ו). שתי חביות ובהן כשני חציי זיתים מוקפות צמיד פתיל ומונחות בתוך הבית (אהלי' ח ו). כלי חרס המוקף צמיד פתיל שאינו מציל על טומאה שבתוכו מלטמא (חול' עא.). לצלוחית של אפופילסימון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית ולא היה ריחו נודף (ר' ברכיה, מד"ר בראש' לט).

---

[1]) ואמרו בתוספת' (סוט' יג י) נוקפין אלו שמושכין (כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ, ובכ"י וינה ובספרי הדפו' שמכין וכך גם בגמ' ירוש' שם) את העגל בין קרניו כדרך שעושין לע"ז, ע"כ. ובגמ' בבלי (סוט' מח.) אמרו: מאי נוקפים אמר רב יהודה אמר שמואל שהיו מסרטין לעגל בין קרניו כדי שיפול דם בעיניו. והוסיפו: במתניתא תנא שהיו חובטין אותו במקלות כדרך שעושין אותו לפני ע"ז.

[2]) בירוש' (כלא' ט ד; כתוב' יב א) נקובה.

[1]) ופרש"י: בועה שניקבה בריאה וכו' אין מביאין בועה אחרת להקיף ולקרב אצלה ולנוקבה ולראות אם מראה הנקבים שוים, ע"כ. והרמב"ם ביד החזקה משתמש בכל מקום בהפעל מדמים במקום מקיפים, וכן גם בטור ורוב הפוסקים.

ג׳ **נָקַף**, קל לא נמצא במקרא.

—פִּעֵ׳, נִקֵּף [1]),—נקף עצי יער וכדומ׳, שבר, כרת, קטע, abhacken; trancher; to strike off. הנה האדון יי׳ צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדעים והגבהים ישפלו וְנִקַּף [2]) סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול (ישעי׳ י לג-לד). — ובתו״מ, נִקֵּף הקוצים וכדומ׳: מסותתי אבנים מפסקי גפנים מ נ ק פ י היגין מנקשי זרעים בזמן שבעל הבית מקפיד עליהם אסורין משום גזל (תוספתי, ב״ק יא יח). השוכר את הפועל לנקף עמו בהיגין ולזמר עמו בזמורות (שם). מַפסגי אילנות מפסגי גפנות מנקפי היגי (ב״ק קיט:).—וְנִקֵּף זיתים, תלש בידו או חבט במקל להשירם מהאילן: עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום (גיטי׳ ה ח). — ואמר המקונן: בלע בית לרום מוזקף ובברזל סבכי נקף בנה עליו ויקף (ר״א קליר, איכה אספתו קיני׳ לט״ב). — ואמר המשורר: בוז לך בת כפתור העוד תתהוללי נצחך אבד וכבוד יערך נ ק פ ו חגרי נא שק באבל אם התאבלי בניך כי יצאו שוב לא יספו (יל״ג, אדו״מ ד).—°וכמו נִגֵּף: מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מ נ ק ף אצבעותיו באבנים (רש״י, סוטי׳ כב:).

כריתה, ובמשמ׳ קלפת העור מעל הבשר, עפ״י לשון אתיופ׳ וקצתם הגיהו בו הגהות מתחלפות, נקף כזאת, וזקף זה אתי, וכיוצא בזה, אך הכל מודים כי אין רפואה לכתוב זה ובאמת קשה לפרשו, אך הדבר האחד בודאי הנכון הוא כדעת הקדמונ׳ שלנו שהוא המשך פסוק כ׳ בעורי ובבשרי, וזה מליצה כמו דבקה עצמי לבשרי, (תהלי׳ קב ו). ורגלים לדבר כי מקומו של פסוק ואחר עורי הוא מיד אחר פסוק בעורי ובבשרי, והכונה בו כי גם הבשר תחת העור כלה, ודרש זה אמת בהפעל נקף, שמשמש בערב׳ גם במשמ׳ זו: קאל אבנ פארש אלמנקוף אלרג׳ל אלדקיק אלקליל אללחם או הו אלצ׳אמר אלוג׳ה וכי׳ קאל (אבנ ערחד) אד׳א אצבח אלרג׳ל מצפרה אלוג׳ה קיל אצבח מנקופה, וכי׳ אלמנקופ אלצ׳עפ ע״כ. ובעב׳, אמר אבן פארש אלמנקוף הוא האדם דק קל הבשר או הוא כחוש הפנים, וכי אמר אבן עראד אם השכים אדם ופניו ירוקות יאמרו השכים מ נ ק ו ף, ובכלל מנקוף הוא חלש, חולני. וצריך עוד עיון.

[1]) ויש מפרש׳ אותו כמו נפעל.

[2]) בערב׳ נקפ a). שבר העצמות וכדומ׳.

a) نقف

ג׳ *°**נָקַף**, קל, — חבט והכה, נקף אצבעו וכדומ׳, פָּצַע אותה ע״י מַכָּה עזה: אין אדם נ ו ק ף אצבעו [1]) מלמטה אלא א״כ מכריזין עליו מלמעלה (ר׳ חנינא, חולי׳ ז:).—וְנָקַף ביצה, שבר הקלפה: ביצין ש נ ק פ ו בקערה הרי זה חבור התחיל לטרוף אינו חבור (תוספת׳ טבול יום ג יא). ביעין ש נ ק פ ן בתוך הטפיח הרי אלו אינן חיבור (שם). אין מוכרין ביצים של נבלות ושל טרפות לגוי אלא אם כן היו נקופות לקערה לפיכך אמרו אין לוקחין מן הגוי ביצים נ ק ו פ ו ת לקערה (שם, חולי׳ ג כד).—ובסהמ״א: כאדם המהפך בכף בצים נ ק ו פ ו ת לערבן עם המים (רש״י, שמות ל לה).—ובהשאלה נָקְפוֹ לִבּוֹ, כמו לבו הכהו: מי שלבו נוקפו אומר כן (ר׳ דוסתאי, ברכי׳ ז:). לבו נוקפו ופורש (נדה ג:). כיון שהרג אבינו אברהם את כל אותן האוכלוסין נקפו לבו אמר אפשר שלא היה בהם צדיק (ר״י בן זמרא, מד״ר תהלי׳ קי). — ואמר הפיטן: למי שלבו נ ו ק פ ו וגדול בעיניו אוסף עמוסי מעים להוציא מלבו ידרוש ויתור לפני קבוץ נוחלי שלולת מים (ר׳ יהודה בר מנחם, את יום פדותכם, יוצ׳ לשבת נחמו, מחז׳ איטלי׳ א, קלא.). —ומצוי הרבה בסהמ״א: כך פירשו רבותי ולבי נוקפי (רש״י, ר״ה כה.). המחבק אחת מן העריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהן וכו׳ הרי זה מגונה (רמב״ם, אסורי ביאה כא ו). שמותר להשאל על השבועה ואין בזה דופי ומי שלבו נוקפו בדבר זה אינו אלא שמין מינות (סמ״ג א׳, רמא). מנהג חסידות היא שאחרו הברכה יגלה ערות הקטן ואם לבו נ ו ק פ ו ובהול מוטב שיגלה מיד ויברך (מרדכי, בשם ראבי״ה, שבת, תכא). אמנם מיום בואי לארץ הזאת תמהתי על כי ראיתי שכותבין בשטרות שיעבוד מטלטלי אגב מקרקעי וכו׳ ורציתי לבטלו ואמרו אע״פ שכותבין כן בשטרות כבר נהגו בכל הארץ הזאת שאין מגבין לב״ח ממטלטלין שמכר או נתן הלוה מפני תקנת השוק על כן לבי נ ו ק פ י (תשו׳ הר״ם, טוחו״מ ס). ומי שרואה לשונו זה לבו נ ו ק פ ו שהרי הקדמות הזה יאמינוהו הכופרים בחדוש העולם (רשב״ל דוכאן, אוהב משפט לאיוב ע). מי שרואה דברים הללו לבו נ ו ק פ ו שמה נטה דעת הרב ז״ל לומר שאין עונש ויסורין לנפש החוטאת (רמב״ם, תשו׳ ה א, הגהות מימוניות). והיה לבי נ ו ק ף (מיוחס לרש״י, ספ׳ האורה ב, סח). שאם אתה

---

[1]) בקצת נ״י נוקף רגליו.

בזה (ירוש' שבוע' ז ה). גנב והקדיש גנב והקיף גנב והחליף (ב"ק עט.).—ובהשאלה: אין מקיפין בחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד (קדוש' מ.).—*וגם מהלוקח שהוא מַקִּיף את המוכר, כלו', דוחה את התשלומים לאחר זמן: ויש דברים אחדים שהן בכלל חילול השם וכו' כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן (רמב"ם, יסוה"ת ה יא). —*ובפרט הִקִּיף מן פלוני, לקח ממנו בהקפה: ומותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ולשפחות כדי להרגילן לבא אצלו ופוחת משער שבשוק כדי להרבות במקיפין ממנו ואין בני השוק יכולין לעכב עליו (שוח, מכירי יח ד). ואדם שהקיף מן הגוי אי חייב עבור בגד ותבואה (זוהר"מ מרוט', ספרי פסוקי קלג). בראובן שאמר לשמעון הקף לי בגדים מן העובד כוכבים (מרדכי, ב"ק סי' קסח).

—נִפעָ', *נִקַּף, ניקף,—היה מֻקָּף מסביב: המקיף חבירו משלש רוחותיו וכו' אם עָמד ניקף וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל (ר' יוסי, ב"ק כ:). ל"ש עמד ניקף (וגדר את השדה) ל"ש עמד מקיף (ב"ב ד:).—ובסהמ"א: הואיל שלא גדר שדה רביעית אין מחייבין הניקף ליתן חלקו וכו' (רגמ"ה, ב"ב ד:). וכן אם הניקף עצמו הוא שגדר רוח רביעית הרי גלה דעתו ונותן חצי ההוצאה של שלש רוחות (רמב"ם, הלכי שכנים ג ד). אבל אם במקום שנהגו לגדור אף אם גדר המקיף הרביעי אין מחייבין לניקף שיוכל לומר היום או למחר תזקיקני לגדור ביני לבינך (טור, הלכי שכנים קנח). מתחלה אמר לו הניקף לא אתן לך כלום (טו"ע, חו"מ, שוספי קנח).—ובענין הקפת הראש: אחד המקיף (את פאת הראש) ואחד הניקף (ספרא, קדוש' ע ו; נזיר כז:).

—הָפעַ', *הֻקַּף, מוקף, שהקיפוהו מסביב: כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר (תוספת' מגי' א א). היכן מצינו בשושן הבירה שמוקפת חומה (ר' יוסי בר"י, שם). חצר גדולה שמוקפת עמודים הרי עמודים כדפנות (שם, סוכ' א ח). עיר שגגותיה חומתה ושאינה מוקפת חומה וכו שלש חצרות של שני בתים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון (ערכי' ט ו). כרך שישב ולבסוף הוקף (חומה) נידון ככפר (ריב"ל, מגי' ג:).—ובמשמ' עומד בהֶקֵּף, במעגל: לשכת הגזית כמין בסיליקי גדולה היתה פיים במזרחה וזקן יושב במערבה והכהנים מוקפין ועומדין כמין בוכליאר (יומ' כה.). חירות חללו לא היו משופעות אלא גדודיות ולא היו חרוטות אלא מוקפות ולא היו עגולות אלא מרובעות (מכי' בשלח ג א).—ובסהמ"א: כיצד מלמדים הרב יושב בראש והתלמידים מוקפים לפניו בעטרה כדי שיהו כלם רואים הרב ושומעים דבריו (רמב"ם, ת"ת ד ב). ושמו המשל בגלגל בעבור שאין לו זויות והוא מקיף כל מוקף על דרך אחד (ספי הסס לרלב"ע, ג). כל אחד משניהם (הגלגלים) המקיף והמוקף לא יתנועע בתנועת חברו לא על מרכזו ולא על קטביו אבל לכל אחד תנועה מיוחדת לו (ר"ם א"ח, מו"נ ב כד).

ב·נָקַף[1]), קל לא נמצא.

—נִפעָ', נִקְּפוּ,—נִקַּף האיש, נִקַּף הַבָּשָׂר וכדומ', בלה, רזה, כחש, mager werden; devenir amaigri; to become lean: בעורי ובבשרי דבקה עצמי ואתמלטה בעור שני וכו' ואחר עורי נִקְּפוּ[2]) זאת ומבשרי אחזה אלוה (איוב יט כ-כו).

---

[1]) עי' הערה לקמן.

[2]) כן בנסחה המסורה. מתרגום השבע' אין להעזר בכלום, כי הוא משנה וכנראה איננו אלא עפ"י הסברה, מעקילס לא נשאר לנו כלום. במד"ר בראשי תחלת מ"ח הובא פסוק זה בנסחה המסורה, וגם מהדרש נראה כי הנסחה היתה כמו בנסחה המסורה שלנו, ונראה שדרשו נקפו במשמ' נוספו, נתחברו על, וז"ל: אמר אברהם אחר שמלתי עצמי הרבה גרים באו להידבק בזאת הברית, ע"כ. וכן הגרסה בילקוט. ת"י: ומן בתר דאתפח משכו תהי דא, ע"כ. ואין זה מאיר שום אור על הכתוב. רסע"ג במשמ' הקיף: ובעד בלו ג'לדו יתאט בקצ'תי הדא, ע"כ. ובעבר': ואחר בלות עורי יקיפו ספורי זה. ריב"ג: ישיר בקולה זאת אלי אל עט'ם אלמד'כור פי הד'א אעני בקולה בעורי ובבשרי דבקה עצמי יעני אנהם קד אצטלמוה באלשנתהם ופי כלאם אלערב נקפת ראשה ען דמאע'ה אי כשרתה. ע"כ. ובעבר': רומז באמרו זאת אל העצם הנזכרת למעלה ר"ל אמרו בעורי ובבשרי דבקה עצמי ר"ל שכלוהו בלשונותם. ובדברי הערב (יאמרו) נקפת ראשה ענדמאע'ה ר"ל שברתיהו. רש"י: אחר מכת עורי נקפו ונגפו ונקרו הקניטה והרדיפה הזאת שאמרתי שהיא לי כנוקף וחותך בעורי כמו ונקף סבכי היער, ע"כ. וכך ראב"ע: ואחר עורי נקפו זאת כמו ונקף סבכי היער וענין זאת עצמי ועורי ובשרי. רד"ק: פיר' שברו ונקרו התולעים זאת ואמר זאת על העצם, ע"כ. וכך רֹב שאר המפרשים, ואין כל זה מרפא את קושי מליצת הכתוב. וכבר התלבטו בפסוק זה גם החדשים מתכמי אה"ע ופרשו רֻבם המלה ונקפו במשמ'

מה עשה עשו רדף אחריו ומצא אותו במערה מקום דומה למרחץ שבטבריא וכו' בא עשו הרשע והקיף את המרחץ כדי שימות בו (תנחומי וילך ג, הוצ' בובר). — והִקִּיף את פאת הראש: הקורח קרחה בראשו והמקיף פאת ראשו והמשחית פאת זקנו (מכות ג ה). המקיף את הקטן (פאת הראש) הרי הוא חייב (רב אחא, נזיר כז:). אחד המקיף ואחד הניקף במשמע (שם). — הִקִּיפוּ השערות אבר מן האברים, צמחו סביב סביב: מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן התחתון ולא העליון (סנה' ח א). — והשחין וכדומ': הקיף השחין לשתיהן (לשתי השערות) או לאחת מהן או חלקן (נגעי' ד ה). בהרת כגרים ומחיה כעדשה מקפתה וחוץ למחיה בהרת (שם ו ה). — ודבר מפשט: הקיפתנו תשובות תבילות שאין בהן ממש (ר' אלעזר בר"ש, ב"מ פד:). — הִקִּיפוֹ במקום פלוני, עשה שיקיף את המקום, שילך סביב: אמר הקב"ה אם אני מביא עכשיו את ישראל לארץ מיד מחזיקים אדם בשדהו ואדם בכרמו והן בטלים מן התורה אלא אקיפם במדבר ארבעים שנה שיהיו אוכלין מן ושותין מי הבאר והתורה נבללת בגופן וכו' הריני מקיפן במדבר ארבעים שנה עד שיעמדו כנעניים ויתקנו מה שקלקלו (מכי' בשלח, פתיחה). — ומצוי הרבה בספה"מ"א: כדי שיתבונן להיות הקיפו של ספר בארכו שאם הקפנו על הקיפו חוט הוה מדתו ששה טפחים (ר"י ברצלוני, הלכי' ס"ת 20). והוא הגוף התקיף וכל המקיפים מקיף (רא"בע, הקד' ב לפירושו על התורה). והאבנט שחוגר במתניו ארכו שתים ושלשי' אמה ומקיפו ומחזירו על גופו כרך על כרך (ס' חינוך, תלוה מצוה לט). עוד אחשוב שאחר שאי אפשר מקיף בלא מרכז כמו שנתבאר במקומו ראוי לתת כבוד למרכז (הרי"ץ קארו, תולדות יצחק ו:). — ואמר הפיטן: דגלים סבות סביבותינו הקיף והתקיע דמיון קרת הנורא האיר והרקיע (ר"מ כהורא', את השם הנכבד, יוצ' שבת בין יוה"כ לסכות). — ומהזמן: וציום עיבור השנה לצורך כי הכתוב תלה את המועדים בזמני השנה כדי שלא יקיפו המועדים מזמן לזמן בדרך שמקיפים אותם אשר חדשיהם חדשי הלבנה ואין להם עיבור (רה"ג, תשו' גאוני ליק א). ימי רצון הקיפו ורצונך דרשו ושלמת שוא החליפו ורחצו והתקדשו ולקרא לך הוסיפו ואחרי כן נגשו (ר"י הלוי, רלה רכח). — ובענין הקפת הראש: והאשה שהקיפה או שנקפה פטורה וכו'

אע"פ שקטן אינו בן חיוב אפילו שכן מי שמקיפו חייב (תלמידי ר' יהודאי גאון, הלכי' פסוקי' 105). אתה אומר המקיף את הקטן חייב אלא מעתה בנין שיוצאין כשהן מגולחין מי מגלחן אמן מקפת להן (שם). — ובתכונה: והוא (הרקיע) מקיף את כל הארץ מלמעלה ומלמטה וכו' והוא סובב על הארץ ממזרח למערב ומקיף אותה (ראב"ח הנשיא, העבור א ב). נקרה לאשר קרב מהגלגל מאד שיהיה אש ומה שרחק שיהיה ארץ ומה שיתמצע היה כפי הקורב מן הגלגל המקיף או מן המרכז אויר ומים (ר"י א"ת, הכוזרי ה ג). כל הגלגלים האלו המקיפין את העולם הן עגולין ככדור והארץ תלויה באמצע ויש למקצת מן הכוכבים גלגלים קטנים שהן קבועים בהן ואין אותם הגלגלים מקיפין את הארץ אלא גלגל קטן שאינו מקיף קבוע בגלגל הגדול המקיף (רמב"ם, יסוה"ת ג ד). ומהגלגלים יוצאי מרכז האלה יש שהכוכב הוא תקוע בו כדי לנסוע בו סביב מרכז היוצא ההוא ולהקיף בו את העולם (ר"י ישראלי, יסו"ע ב א). הגלגל השמיני מתשעת הגלגלים שביארתי הוא המקיף לגלגל שבתי וסמוך לו ונקרא גלגל המזלות (ר"מ אלדבי, ש"א ב ג). כשיתנועע הרכב סבוב שלם הלא החלק אשר במקיפו הלך דרך העגולה הגדולה בזמן ההוא בעצמו אשר הלך בו החלק אשר הוא קרוב לנקודת מרכזו העגולה הקטנה (ר"ש א"ת, מו"נ א עג). — ובהשאלה, השכל מַקִּיף את הדבר, מבין אותו בכל פרטיו: שידיעת השם מקפת בדברים האישיים ובדברים הכלליים (ר"י אלבו, העקרי' א יח). גם כשהיה גולם בלי צורה היתה הידיעה האלהית מקפת בו (שם, ב כה). ובעבור זה ראוי שיזהר המעיין בפרק מפרקי ספר אי זה מחבר שלא יקפוץ להשיב על דבריו עד שידע דרכי הלמוד הנעשים בספר ההוא וכן עד שיקיף בכל מה שבא בספר מהענין ההוא במקומות אחרים (שם נע.). — ג) *הִקִּיף, נתן בהקפה[1], מכר חפץ על מנת לא לשלם מעות בעין מיד, אלא לאחר זמן קבוע: החנות פתוחה והתנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללוות יבוא וילוה (ר' עקיבא, אבו' ג טז). חנוני (נאמן) על פינקסו לא במקיף אמרו שהוא אומר לו כתבת בזה מחוק

1) [כנראה מלשון הקף הזמן, תקופה, והכונה שבכסף התשלומים יקיף איזה זמן ויחזור אל המוכר אחרי תקופה קבועה.]

— הפעי, הקיף, הקיפה, הקיפו, הקיפוני, הקפתם, מקיפים, מקפים, הקיף, הקף, הקיפוה, ויקף, תקפו, יקיפו, ויקיפו, — א) פ״י הקיף את המקום, סב סביב סביב um etw. herumgehen; tourner autour de; to go around, surround: וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה הקיף את העיר פעם אחת (יהוש׳ ו ג). ויסב ארון יי׳ את העיר הקף פעם אחת (סס יא). סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה (תהל׳ מח יג). — והקיף אותו, סב מסביב לו: כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני (סס כב יז). והקיפו הלוים את המלך סביב איש וכליו בידו (דה״ב כג ז). — והקיפו על העיר, סבו ועמדו מסביב לה: ויבאו לילה ויקפו על העיר (מ״ב ו יד). — והקיף עליו: איבי בנפש יקיפו עלי (תהל׳ יז ט). סבוני כמים כל היום הקיפו עלי יחד (סס פח יח). — והקיף על פלוני, כמו את פלוני: והקפתם על המלך סביב איש וכליו בידו (מ״ב יא ח). — דבר מפשט: בנה עלה ויקף ראש ותלאה (איכה ג ה). — הזעקה הקיפה את המקום, נשמעה זעקה בכל המקום סביב: כי הקיפה הזעקה את גבול מואב (ישעי׳ טו ח). — והקיף דבר עליו, מצודה וכדומ׳, עשה מצודה סביב לו: דעו אפו כי אלוה עותני ומצודו עלי הקיף (איוב יט ו). — הקיף את פאת הראש, חתך שערות הראש בקו עבר מעל לשרש העליון של האזן סביב סביב: לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך (ויקר׳ יט כז). — הקיף דבר את דבר, הדבר עמד או מתפשט סביב להדבר השני: ופקעים מתחת לשפתו (של הים) סביב סבבים אתו עשר באמה מקיפים את הים סביב (מ״א ז כד).

— ב) פ״ע, הקיפו ימי המשתה וכדומ׳, נשלמו כלם, היו אצל באו״א זה אחר זה: והלכו בניו ועשו משתה בית איש יומו ושלחו וקראו לשלשת אחיתיהם לאכל ולשתות עמהם ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם (איוב א ד-ה). — ואמר בן סירא: חוג [1]) הקיפה בכבודה ויד אל [2]) נטתה (ב״ס, גני׳ מג יב). ויקפהו פעמונים ורמונים המון סביב לתת נעימה

רד״ק בפירושו ובשרשיו מפרשים מלשון כריתה וחבטה, והושאל לשחיטת החגים כלו׳ הכבשים, קרבנות החגים. ורש״י: חגים שלכם ינקפו יכרתו, לשון נוקף זית, ע״כ. ולפי ת״י יבטלון. ובתרגום יוני (הובא אצל פילד) συγκρουσθήσονται, ג״כ מלשון נקיפה וחבטה, עי׳ ג. *נקף.]

[1]) בגליון: הוד הקיפה בכבודו.

[2]) בגליון: לא.

בצעדיו (סס מה ט). — ומצוי בתו״מ בכל המשמ׳ שבמקרא: תינוק הייתי והייתי רכוב על כתיפו של אבא וראיתי בת כהן שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה (ר׳ אלעזר בר צדוק, תוספתי סנה׳ ט יא). הביאוהו (את ר״ח בן תרדיון) וכרכוהו בס״ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור (ע״ז יח.). כיון שהגעתי לעיר מצאתי שמקיפין אותה גנות ופרדיסין חזרתי לאחורי (ר׳ יהוש׳ בן חנניה, ערוב׳ נג:). סתירה כדי טומאה כדי להקיף דקל (ר׳ ישמעאל, ספרי במד׳ ז). שיירה שחנתה בבקעה והקיפוה בכלי בהמה מטלטלין בתוכה (ערוב׳ א ח). מקיפין (סביב לשיירה) שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין הבל לחבירו שלשה טפחים (סס ט). הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים (סוט׳ ז ה). המקיף את חבירו משלש רוחותיו (ב״ב א ג). — והקיף את המזבח: כל העולין למזבח עולין דרך ימין ומקיפין (אותו) ויורדין דרך שמאל (זבח׳ ו ג). בא לו להקיף את המזבח מהיכן הוא מתחיל מקרן דרומית מזרחית (תמיד ז ג). שני כהנים גדולים נשתיירו במקדש ראשון זה אומר בידי הקפתי (את המזבח) וזה אומר ברגלי הקפתי זה נותן טעם לדבריו וזה נותן טעם לדבריו (ר׳ ישמעאל, יומא כט.). —המתפלל בתוך ביתו כאילו מקיפו חומה של ברזל (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ ה א). והוא שתהא רשות הרבים מקפתו מכל צד (רשב״ל, סס שבת יא ב). שהקיפוה (את השדה) ארבעה בני אדם מארבע רוחותיה (כת, כתוב׳ קט:). השוחט בשאר טבעות אעפ״י שאין מקיפות את כל הקנה הואיל ומקיפות את רוב הקנה שחיטתו כשרה (ר׳ יוסי בר״י, חול׳ יח:). לא אמר אלא בטבעת הגדולה הואיל ומקפת את כל הקנה (סס יח.). הזית הזה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו וכו׳ ואח״כ טוחנין אותן ואח״כ מקיפין אותן בחבלים ומביאין אבנים ואח״כ נותנין את שומנן (מד״ר שמות לו). כשהיו ישראל במדבר מ׳ שנה היה המן יורד והבאר עולה להן והשליו מצוי להן וענני כבוד מקיפות אותן (ר׳ לוי, סס ויקר׳ כה). חצר המשכן שהיה מקיף את המשכן כשם שהים מקיף את העולם (סס, במד׳ יג). ובזכות אהרן הקפתי אתכם בענני כבוד (סס א). למדינה שמרדה במלך מה עשה המלך הביא לגיון אחד קשה והקיפה כדי שיהו בני המדינה רואין אותו ומתיראין מלפניו (סס דבר׳ י).

נָקַע, פ"ע, נָקְעָה, — נקעה נפשו מפלוני, מעל פלוני, התרחקה, מאסה בו, ;sich abtrennen ,entfremdet sein s'éloigner ; to be alienated: ותגל תזנותיה ותגל את ערותה וַתֵּקַע נפשי מעליה כאשר נקעה נפשי מעל אחותה (יחזק' כג יח). הנני מעיר את מאהביך עליך את אשר נָקְעָה נפשך מהם (שם כב). הנני נתנך וכו' ביד אשר נָקְעָה נפשך מהם (שם כח). אמרו הנפשו בחלה בהם ואם הם מאסו אותו ובו נ ק ע ו (רמב"ע, נטפי דמעות, בודלי). מי האמין כי ממשלי יקרו לב הנדיבים יהיה נוקע (עמנו' מחברי ח).—*נָקְעָה ירכו, כמו יָקְעָה, נשמטה ויצאה ממקומה: זה האויר שאמרת שהיה מקיף את יעקב בתנועות הולמות עד שנקעה [1] ירכו (ר' זכרי' הלוי, חו"כ ב קלח).

***נֶקַע**[2], ש"ז, מ"ר נְקָעִים, — חפירה עמֻקה, מעשרה טפחים ומעלה: גפן שהיא נטועה בגת או בנקע נותנין לה עבודתה וזורע את המותר (כלא' ה ד). מי שבא בדרך והיו בידו תאנים וענבים ומלפפונית שאין יכולין להגיע לעיר משליכן לתוך הנקע או לתוך הסנאין (ר' אליעזר, תוספ' תרומ' א יד). גפן שנטועה בנקע עמוק עשרה ורוחב ארבע ר' אליעזר או' זורעין לתוכה שלשה מינין אחד מיכן ואחד מיכן ואחד מבאמצע (שם, כלא' ג י). ממלין נקעים שתחתיהן (שתחת הזיתים) עפר (שם, שביעי' ג ז). שיירא ששרתה בתל גבוה עשרה ובנקע עמוק עשרה טפחים (שם, עירוב' ג ג). היו שם נקעים עמוקין עשרה טפחים או סלעים גבוהין עשרה טפחים (שם, ערכי' ד יב). האומר לחברו בית כור עפר אני מוכר לך היו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים אינן נמדדין עמה (ב"ב ז א). הממלא את הנקעים שתחת הזיתים (ירוש' שבת ז י). שבת בתל שהוא גבוה עשרה וכו' וכן בנקע שהוא עמוק עשרה (עירובי טו.). ולא ימלא נקעים מים (מו"ק ג.). בנקעים מלאים מים (רב עוקבא בר חמא, ב"ב קג.). — ובסהמ"א: חופרין להן נקעין בעקריהן שיתקבצו בהן המים (ר"ח, ע"ז כ:). אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל (לארץ) לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות שבהרים וכו' והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות (רש"י, במדב' כא יח). מכר נקעים מלאים מים או סלעים שאינם ראויין לזריעה (רמב"ם, שמיטה ויובל יא יג). וכן עפר הלבן מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסדו ועושין עוגיות לגפנים ועושין את אמת המים כתחלה וממלאין את הנקעים מים (הוא, שם א ח-ט). גפן יחידית שהיתה נטועה בתוך הנקע או בתוך החריץ (הוא, כלא' ז כד).

נקף[1], ממנו *נְקוּף, נֹקֶף, נֶקֶף, א. נָקַף, ב. נָקַף, ג. נָקַף, ד. נָקַף.

נֹקֶף, ש"ז, — שה"פ מן נקף, — הַשָּׁרַת הזיתים מן האילן ע"י חביטה במחבט וכדומ': ונשאר בו עללות כְּנֹקֶף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (ישעי' יז ו). כי כה יהיה בקרב הארץ בתוך העמים כְּנֹקֶף זית כעללות אם כלה קציר (שם כד יג).—ואמר הפיטן: בחורים מחטאת כנוקף נשלו מה יתרון כי דלו וממעון נחשלו (ר"א קליר, זכור איכה אכו ספתיכו, קיני לת"ב, מחז' איטלי' א' קע.).

***נֶקֶף**, ש"ז, מ"ר נְקָפִים,—מכה, חבורה Verwundungen; blessures ; bruises: ותחת חגורה נקפה מקום שהיו חגורות (בנות ישראל) בצילצול נעשה נקפים נקפים (רבה בר עולא, שבת סב:). — ובהשאלה הכאת הלב, פקפוק: אודה ה' בכל לבי ביצר טוב וביצר הרע שלא יהיו בלבי נקפים[2] (מדרי תהל' ט ב).

א. נָקַף[3], פ"ע, יִנְקֹפוּ,—נָקְפוּ חַגִּים וכדומ', באו זה אחר זה וחזרו חלילה: ספו שנה על שנה חגים יִנְקֹפוּ[4] (ישעי' כט א).

נבדלים, עי' Nö. ,Neue Beiträge, 198. המובן העקרי הוא, כנראה, נפרד, ומזה נֶקַע-נקיק וחפירה. ואולי נָקְעָה הוא כמו נֹקְעָה-נוֹקְעָה משרש יקע. ורד"ק בשרשיו משער שתֵּקַע הוא משרש נָקַע, ובא נח תחת הדגש.]

[1]) בספר נדפס נקטה, אבל ברור שזה שבוש תחת נקעה מן ותקע כף ירך יעקב (בראשי' לב כו). כאלו היתה הנון מן השרש.

[2]) בסור' נקעא, סדק רחב באדמה, נקיק. בערב' נקע, מנקע a), מקום עמוק שיקוו המים לתוכו.

a) نقع منقع

[1]) גם בערב' נקב a).

[2]) [בהוצ' בובר: שלא יהא לבי נוקף, וכן בילק'.]

[3]) [נרדף לשרש קוף בשם תקופה. עי' ערכו.]

[4]) [רסע"ג תרגם יתחדר במשמ' הקפה. וכן הוולג': evolutae sunt, וכן החדשים. וריב"ג בשרשיו ואחריו

a) نقب

היהודים עתודים [1]) לְהִנָּקֵם מאויביהם (אסתר ח יג). —ואמר המליץ: תפשתיו והביאותיו בחבלי לבית סהר ושמתיו במגורה וראיתי באיבי תאותי ונקמתי בנפשו הארורה (כ"ע הנגיד, אלוה עז).—ובסהמ"א: רוצה לצערו בשבועה זו להצר לו ולביישו ברבים כדי להנקם ממנו (רמב"ם, אמלוה ולוה ג ז).—וכמו שלמים, *נִנְקַם, נִנְקָמִים: זה מבקש נקמה על זה וזה מבקש נקמה הוא חוטא באחרים ומבקשים נקמה עליו ואין ננקמים וגזרה מבלתן (ספר חסידים, תתתת רסח).

—פִּעֵל, נִקֵּם, נִקַּמְתִּי,—נִקֵּם דמי פלוני, כמו נָקַם קל, וְנִקַּם נפע': והכיתה את בית אחאב אדניך וְנִקַּמְתִּי דמי עבדי הנביאים ודמי כל עבדי יי' מיד איזבל (מ"ב ט ז). הנני רב את ריבך וְנִקַּמְתִּי את נקמתך (ירמי' נא לו).

—הָפְעַל, יֻקַּם, יֻקָּם, יֻקַּם פלוני, שתעשה נקמה בפלוני: כל הרג קין שבעתים יֻקָּם (בראשי' ד טו). אך אם יום או יומים יעמד (העבד שהכה ומת) לא יֻקַּם [1]) כי כספו הוא (שמות כא כ).—תֵּעָשֶׂה נקמה בשביל פלוני: כי שבעתים יֻקַּם קין ולמך שבעים ושבעה (בראשי' ד כד).

—הִתְפַּעֵל, הִתְנַקֵּם, מִתְנַקֵּם, הִתְנַקֵּם,—הִתְנַקֵּם בפלוני, נָקַם, נִקַּם בו: העל אלה לא אפקד נאם יי' ואם בגוי אשר כזה לא תִתְנַקֵּם נפשי (ירמי' ה ט). להשבית אויב וּמִתְנַקֵּם (תהלי' ח ג). מקול מחרף ומגדף מפני אויב וּמִתְנַקֵּם (שם מד יז).—ובסהמ"א: ושאלו לסוקראט החכם במה יתנקם האדם מאויביו אמר שירבה יד ושם על נפשו (ר"י זבארה, ספ' שעשועי' ז). שהבריות פירשו ממנו וממשפחתו ושנאה נטורה לו בלבבו על רוב הבריות וחושב תמיד להתנקם מהם (הלבוש, פריה ורביה ב ג).

נְקָמָה, ש"נ, סמי' נִקְמַת, כנוי' נִקְמָתִי, נִקְמָתֵנוּ, נִקְמָתְךָ, נִקְמָתֵךְ, נִקְמָתָם, מ"ר נְקָמוֹת,—מה שמשלמים רעה לאחר בעד הרעה שהוא עשה; נָקַם את נִקְמָתוֹ מפלוני, שלם לפלוני רעה בעד הרעה שעשה לו פלוני: נקם נִקְמַת בני ישראל מאת המדינים (במדי' לא ב). — נָתַן לו נְקָמוֹת מפלוני: ויבאו את ראש איש בשת אל דוד חברון ויאמרו אל המלך הנה ראש איש בשת בן שאול איבך אשר בקש את נפשך ויתן יי' לאדני המלך נְקָמוֹת היום הזה משאול ומזרעו (ש"ב ד ח). האל הנתן נְקָמוֹת לי ומריד עמים תחתני (שם כב מח). — ראה נִקְמָתוֹ מפלוני, הנקמה שהוא עשה בפלוני: ויי'

1) כך הכתיב. והקרי: היהודים עתידים.

1) [ואולי הכונה לא יקם האדון, אינו חַיָּב עֹנֶש.]

צבאות שפט צדק בחן כליות ולב אראה נִקְמָתְךָ מהם כי אליך גליתי את ריבי (ירמי' יא כ). — לקח נקמתו מפלוני, עשה בפלוני נקמה: אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממנו (שם כ י). והיום ההוא לאדני יי' צבאות יום נְקָמָה להנקם מצריו (שם מו י; גם נ. יה; כח; נא ו; לו). ראיתה כל נִקְמָתָם כל מחשבתם עלי (איכ' ג ס). ונתתי את נִקְמָתִי באדם ביד עמי ישראל ועשו באדום כאפי וכחמתי וידעו את נִקְמָתִי נאם אדני יי' (יחזקי' כה יד). ועשיתי בם נְקָמוֹת גדלות בתוכחות חמה וידעו כי אני יי' בתתי את נִקְמָתִי בם (שם יז). יודע בגוים לעינינו נִקְמַת דם עבדיך השפוך (תהלי' עט י). אל נְקָמוֹת יי' אל נְקָמוֹת הופיע הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים (שם צד א-ב). —ואמר בן סירא: חית שן עקרב ופתן וחרב נקמות להחרים (ב"ס, גנזי לט ל).—ובתו"מ: כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב שתי נקמות נקם על הדם ונקם על החמס (ספרי, דברי שלג). אמר הקב"ה איני מתנחם עד שאנקום נקמתן של בני אפרים (מד"ר שמות כ). למלך שנשבה בנו ולבשה נקמה למלך והלך ופדה את בנו (ריב"ל, פסיק' דר"כ, החודש נב:). — ובסהמ"א: ואלכסנדרה אם הבחור בקשה להמית את נפשה ובחרה בחיים למען תמצא עלילה לעשות נקמה באורודוס (יוסיפון רפ). ותהרג (מרימי) ותאסף אל עמה וכו' ולא אחר יי' את נקמתה ויך את בית המלך במכת דבר (שם רלו). ושאלו לחכם מה המדות הטובות אמר סבל והמדות הרעות אמר נקמה (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, שער הענוה).—ואמר המשורר: בגדי נקמה לבש באף וחמה עורה למה תישן יי' (ראב"ע, אל אל אקרא).

***נַקְמָן,** ש"ז, — מי שטבעו לנקם, מי שרודף נקמה: כשם שנחש נקמן כך היה שמשון שנאמר ואנקמה נקם אחת (מד"ר בראשי' עט).

∞**נַקְנִיק**[1]), ש"ז, מ"ר נַקְנִיקִים, — מעי ממלא בבשר וכדומ', Wurst; saucisson; sausage: נהוג בדבור העברי בא"י.

נקע[2]) ממנו נָקַע, נֶקַע.

1) [השוה נוקניקה אשתכח בכנישתא דבולי (ירוש' שקל' ז ג). (בבלי ז ב). מיונית ורומית λουκάνικον, Lucanica ויש שנוי נוסח' בשם זה. ועי' גם פלישר בהוספות ללוי, III, 718.]

2) [נרדף ליָקַע עי' ערכו. והם שני שרשים

אחת משתי עיני מפלשתים (ספטי יו כח). ועשית באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו (מיכ׳ ה יד). הנה אלהיכם נקם יבוא גמול אלהים הוא יבוא וישעכם (ישעי׳ לה ד). נקם אקח ולא אפגע אדם (שם מז ג). וילבש בגדי נקם תלבשת ויעט כמעיל קנאה (שם נט יז). לקרא שנת רצון ליי׳ ויום נקם לאלהינו לנחם כל אבלים (שם סא ב; גם סג ד). להעלות חמה לנקם נקם (יחזק׳ כד ח). — וראה נקם: ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע (תהל׳ נח יא). כי קנאה חמת גבר ולא יחמל ביום נקם (משל׳ ו לד). — נקם ברית, הנקם בעד הפרת הברית: והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית (ויקר׳ כו כה).—ואמר בן סירא: כי גם אל שונא רעים ולרשעים ישיב נ ק ם (ב״ס גני׳ יב ו). עד ימחץ מתני אכזרי ולגוים ישיב נקם (שם לב כב). השומע בסיני תוכחות ובחורב משפטי נקם[1]) (שם מח ז).—ובסמיי רבים: להנקם נקמי אויב ולהנחיל את ישראל (ב״ס, גני׳ מו א). — ובמדרש: שתי נקמות נקם על הדם ונקם על החמס (ספרי דבר׳ שלג).—ואמר המליץ: ולכדנו מדינותם וארצם וקרקרנו בנקם קיר וטירה וירשנו פרזים עם כפרים וכבשנו כבת עיר ובירה (ר׳ שמואל הנגיד, אלוה עז).

נָקַם, פ״ע, נְקָמַנִי, נֹקֵם, נֹקֶמֶת, נָקֹם, בִּנְקֹם, לִנְקֹם, נְקֹם, תִּקֹּם, יִקֹּם, — נקם את פלוני ובפלוני, עשה בפלוני נקמה, rächen, Rache nehmen; venger; to avenge: לא תקם ולא תטר את בני עמך (ויקר׳ יט יח). נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים (במד׳ לא ב). — נקם את דמו של פלוני: הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום (דבר׳ לב מג). וידם השמש והירח עמד עד יקם גוי איביו (יהוש׳ י יג). — ונקמו מפלוני, עשה נקמה בפלוני בעד הרעה שעשה להאיש: ישפט יי׳ ביני ובינך ונקמני יי׳ ממך (ש״א כד יב). אל קנוא ונקם יי׳ נקם יי׳ לצריו ונוטר הוא לאויביו (נחו׳ א ב). להעלות חמה לנקם נקם (יחזק׳ כד ח). יען עשות אדום בנקם נקם לבית יהודה (שם כה יב). אל נשא היית להם ונקם על עלילותם (תהל׳ צט ח).—וחרב נקמת: והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית (ויקר׳ כו כה).—ובתו״מ: נ ו ק ם אתה ונוטר לאחרים (ספרא, קדוש׳ ב ד). כל תלמיד חכם שאינו נ ו ק ם ונוטר כנחש אינו תלמיד (ר״ש בן יהוצדק, יומ׳ כג.). אמרו ישראל לפני הקב״ה רבון העולמים כתבת בתורתך לא תקום ולא תטור ואת נ ו ק ם ונוטר וכו׳ נ ו ק ם ונוטר אני לאומות העולם (ר׳ אבון, מד״ר ברא׳ כה). אמר הקב״ה איני מתנחם עד ש א נ ק ו ם נקמתן של בני אפרים (שם, שמות כ).—ובספה״א: ויקומו ויסעו כורש ודריוש מלך מדי בחיל כבד מאד וישחיתו את כל ארץ כשדים וכו׳ וכל עולליה נפצו אל הסלע וינקום מבבל את דם עבדיו השפוך ואת נקמת היכלו ועירו ועמו (יוסיפון יח). ויט פיליפוס מן הדרך ויבא בבית אחד אשר היה קרוב ויצו יהודה ויפילו הבית עליו וישרפו אותו באש במקום ההוא ו י ק ו ם את נקמת אלעזר ואת דמי החסידים אשר שפך פיליפוס (שם קמ). נגף אח ושאלו אלוה למען יודה ויתהולל בתשובתו כמסבב וצודה על כן נ ק מ ו אל באף רודה כי דם עבדיו י ק ו ם ונפשו פודה (הפגי רסע״ג על מוי הבלכי 40, הוצ׳ דווידסון). הנוקם מחבירו עובר בלא תעשה וכו׳ אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדי לנקום עליהם (רמב״ם, דעות ז ז).—ואמר המליץ: אם ת ק ו ם תראג ותרתח אם תסלח תשמח (מרלה המוסר ז:).

—נפע׳, נִקַּם, נִקַּמְתִּי, נִקְמוּ, לְהִנָּקֵם, הִנָּקֶם, הִנָּקְמוּ, אִנָּקְמָה, יִנָּקֵם, יִנָּקְמוּ,—הִנָּקֵם בפלוני, כמו נָקַם: וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם (שמות כא כ). אם תעשון כזאת כי אם נקמתי בכם ואחר אחדל (שפטי׳ טו ז). ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים (שם טז כח). ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב ונקמתי מאיבי (ש״א יד כד). אין חפץ למלך במהר כי במאה ערלות פלשתים להנקם באיבי המלך (שם יח כה). הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי (ישעי׳ א כד). זכרני ופקדני והנקם לי מרדפי (ירמ׳ טו טו). והיום ההוא לאדני יי׳ צבאות יום נקמה להנקם מצריו (שם מו י). הנקמו בה כאשר עשתה עשו לה (שם נ טו). ויאשמו אשום ונקמו בהם (יחזק׳ כה יב). ויגקמו נקם בשאט בנפש (שם טו). ולהיות

שתיהן? וי״ת פורעניתא חדא. וכן השבע׳ ἀνταπόδοσιν (נ״א ἐκδίκησιν) μίαν, והוולג׳ unam ultionem-נְקָמָה אחת. ואולי יש לגרוס כך. ויש נוסחה נקם אחד-נָקָם אחד, עי׳ אפטוביצר, V.61, Das Schriftwort. ובפש׳ חסר „אחת", ועי׳ גם ריב״ג, הרקמה, שער יט, פָּעַל, 123. ואיהרליך (Randglossen, III ,142) מנקד נָקֹם, מקור לחוק הפעל, ואחת, פירושו בפעם אחת.]

[1]) חלק מהקו״ף והמ״ם חסר.

***נָקִיעַ**, ש"ז, — כמו פְּקִיעַ, עי"ש: נברכת אמר רב יהודה זו נ ק י ע[1]) (מו"ק ח:). — ובסהמ"א: אחד המוציא שלשה מתים כדרכן בתחלה או שמצא שלשה כוכין או כוך ו נ ק י ע ומערה הרי זו שכונת קברות (רמב"ם, טומאת מת ט ה).

***נְקִיעָה**, — סה"פ מן נָקַע: וכבן נעשה ההשמטה והנקיעה או בכונת מכוין או במקרה (ר' זרחי' הלוי, חו"כ ב קכח).

נָקִיק, ש"ז, מ"ר סמי' נְקִיקֵי, — סדק רחב בתוך סלע, Felsspalt; crevasse; cleft: ובאו ונחו (הזבובים והדבורים) כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים (ישעי' ז יט). קח את האזור אשר קנית אשר על מתניך וקום לך פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע (ירמי' יג ד). ואחרי כן אשלח לרבים צידים וצדום מעל כל הר ומעל כל גבעה ומנקיקי הסלעים (שם יו יו). — ובתו"מ: הנקבר במים ובאפילה ובנקיקי סלעים (תוספתי זבים ב ט). באותה שעה היו ישראל דומים ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע והיה נחש נושף בה (מכי' בשלח ב 3). מצאו טמון בתבן וכו' במים באפלה בנקיקי הסלעים אין זה טומאת התהום (פסחי פא:). ומודה ר' יהודה בשקיפין ו ב נ ק י ק י הסלעים (סוכי כא.). — ואמר המשורר: שפתיו ספירים אמריו יקורים ומפחדו שרים יבואון ב נ ק י ק י ם (ראב"ע, לדוד הסיר). — ומצוי בסהמ"א: מכנף הארץ הלזו הנשמה באתי להטמן ב נ ק י ק י ה וזמירות צבי לצדיק שמעתי (מכתי יוחנן טריוים לר"י מפיקא בספ' מכתי קנאו' 3). שיש נחלים שהן בין שני הרים ובאותן הרים יש נקיקין ומערות ולא יוכל אדם ליכנס שם אלא בטורח גדול וסכנה (ר"ם מסכות, מעין גניס לאיוב ל ו). והיא מתהלכת סביבות אהל משכנה הבנוי ב נ ק י ק סלע (א. מאפו, אה"ל ה).

***נְקִירָה**, ש"נ, — סה"פ מן נָקַר: בצק שיש בו נ קירת[2]) תרנגולים ומשקין טמאין בתוך הבית (טהרי ג ח). — ונקירת הבשר, כמו נקור: וכל מנקר שישמור לעשות על האופן האמור ודאי יכול לאכול ולהאכיל לאחרים בשר מ נ קירתו בכל אות נפשם (פחד יצחק, עי' ערך נקור).

1) כך בכ"י מינכ' וכך בקצת ספרי הדפו', וברוב הספרים בקיע.

2) כך בנוסח' הדפו', וכך במשנ' שעם גוף פרוש הערבי להרמב"ם. במדב"מ נ ק י ר ו ת וכך גם בר"ש, וגרסת הערוך נ ק ר ת, וכך גם בקצת כ"י.

א. ***נְקִישָׁה**, ש"נ, — סה"פ מן א. נָקַשׁ, במשמ' לבידה: שאין נ ק י ש ה בכל מקום אלא לבידה שנ' ינקש נושה וכו' ואומר ונוקשו ונלבדו (קטע כ"י מכילה, דרשב"י על דברי' JQR, XV, 451).

ב. ***נְקִישָׁה**, ש"נ, — א) סה"פ מן ב. *נָקַשׁ, נגיעה חזקה והכאה זה בזה: אגף קרי כל מקום הגפת הדלת שהוא חופף ונוקש שם כשסוגרו דהיינו משפת הפנימית של עובי הפתח עד מקום ה נ ק י ש ה שקורין רב"ץ (רש"י, פסחי פה:). — ב) *פעמונים קטנים יתלום בין עיני הסום וכדומ': ה נ ק י ש ו ת שתולין לסוס לנוי בין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם (אוה, זכרי' יד כ).

נָקֵל, נְקָלָה, — עי' קלל.

נִקְלֶה, — עי' קלה.

***נַקְלִיט[1])**, ש"ז, מ"ר נַקְלִיטִים, סמי' נַקְלִיטֵי, — נַקְלִיטֵי הַמִּטָּה, שני מוטות ארוכים מחברים לשני צדי המטה יפרישו עליהם את הכִּלָּה, Stangen des Bettes; perches d'un lit; poles of bedstead: מלבן של מטה ושל עריסה ו נ ק ל י ט י המיטה (תוספתי שבת יג יח). פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפורס על גבי הקינוף פסולה אבל פורס הוא על גבי נקליטי[2]) המטה (סוכי א ג). אונקלי של דרגש טמאה ושל נקליטין[3]) טהורה (כלים יג ב). נקליטי המטה וחמור וחפוי טהורים (שם יח ג). פירס על גבי קינופות פסולה ע"ג נ ק ל י ט י ן כשרה ובלבד שלא יהיו נ ק ל י ט י ן גבוהין מן המטה עשרה (סוכ י:). — ובבבי: מטה שנקליטיה יוצאין זוקפה ודיו (ר' אסי, מו"ק כז.). מיטה ש נ ק ל י ט י ה עולין ויורדין עמה שומטן ודיו (ר' יוסא, ירושי שם ג ה).

נקם, ממנו נָקָם, נָקַם, נְקָמָה, נוֹקֵם, *נַקְמָן.

נָקָם, ש"ז, — כמו נְקָמָה: לי נָקָם ושלם לעת תמוט רגלם (דברי לב לה). וְנָקָם ישיב לצריו (שם מג). זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נְקַם[4])

1) מלשון יונית, דברים הנשענים τὰ ἀνάκλιτα, ולדעת יסטרוב הוא משרש קלט, כמו נזיד מן זוד.

2) במדב"מ נ י ק ל י ט י. ואמרו בגמ' (שם י:) נ ק ל י ט י ן שנים וקינופות ארבעה.

3) במשנ' מנקד' כ"י פרמה נְקְלֵיטִין.

4) [נָקָם של אחת משתי עיני, עי' רש"י ורד"ק. אבל למה דוקא בשביל אחת משתי עיניו ולא בשביל

רחיצתה לרחיצתו מה רחיצתו בנקיות אף רחיצתה בנקיות (ספרא, מצורע, זבים ג ו). הקיש כבוס בגדיו לרחיצת בשרו מה רחיצת גופו בנקיות אף כיבוס בגדיו בנקיות (שם ה). וכי צואה טומאה והלא אינה אלא משום נקיות (ר׳ יוסי, ירוש׳ פסח׳ ז יא). אלו הלוים שזכו לעבודת הקדש על זאת שכל מעשיהם בנקיות (מד״ר במדי׳ ט).—ובהשאלה, התפרנס בנקיות, בכבוד, שלא מן הצדקה: לא תשא פני דל שלא תאמר עני הוא זה הואיל ואני והעשיר הזה חייבים לפרנסו אזכנו (בדין) ונמצא מתפרנס בנקיות לכך נאמר לא תשא פני דל (ספרא, קדוש׳ ב ד). מה עשה הקב״ה האכילו (את שבט לוי) פרנסתו בנקיות ונתקיימה גזירת יעקב (מד״ר ברא׳ לט). — ובסהמ״א: הנקיות הוא שלא יהיה האדם מלובלך ולא מזדיין ביותר כנשים בין בצורתו בין במלבושיו (ר׳ אברהם בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי, 108). וגם זאת הפלגית קיבלה עליה להנשא לזה פל׳ לכבדו ולשרתו בצניעות ובטהרה ובנקיות כשם שמכבדות ומשרתות בנות ישראל הכשירות והצנועות וכו׳ (שריד מעיל, קנץ על יד הרכ״ג).—ונקיות האויר, זַכּוּתוֹ: כשהיה (משה) נפרד מהם ללכת אל מקום הנבואה היו עומדים ומביטים באויר והוא צח בלי ענן וכו׳ וכאשר ישוב אליהם ויגיע שליחותו היו אומרים אמת אנו ראינו נקיות האויר קודם הגיעך (ר״י א״ת, או״ד לרקע״ג ג ה). — נקיות ידים: יש בני אדם שמברכין שחרית נקיות ידים על שם ארחץ בנקיון כפי אך אנו רגילים לברך ענ״י (לנדא, האגור, הלכ׳ נטילת ידים). —ואמר המשורר: אשרי עין ראתה והוא בסוד המון רבה מלא מאור נוצץ כלפיד או כמו לבה עולה לבית מקדשו באם נקיות מרבה לבוש כתנת לכפר לדם אשר שפך בה (ר״י הלוי, אשרי עין). רויחתו תמציא ותפיק קביעת צרכיו תספיק צמצמו תרויח בנקיות פדהו מדקדוקי עניות (ר׳ מאיר בר יצחק, תמור עבודת, סליחי׳ מנחי׳ יוה״כ).

*נָקִיט, ת״ז, לנקי׳ נְקִיטָה, — מי שמואס ובוחל בדבר: מנהג שבעולם אדם אוכל צחנה שנים שלשה פעמים ונפשו נקיטה[1]) עליו ממנה ואתם כמה שנים עובדין אותה וכו׳ ואין נפשותיכם נקיטה [1]) הימנה (ר״ש בן נזירה, פסיקי דר״כ יג).

[1]) [בילקוט משלי תתקלב נמצא נקוטה, בינוני פעול; ושם איכה תתקצח, הגירסה קניטא.]

*נְקִיטָה, ש״נ, — שה״פ מן ב.*נקט, נקיטת חפץ, אחיזת דבר קדוש בידו, כמו ספר תורה וכדומ׳ בעת השבועה: מי שהיה כופר בכל והשביעוהו היסת בלא נקיטת חפץ ואח״כ בא עד אחד חוזרין ומשביעין אותו בנקיטת חפץ (תשוב׳ הרי״ף, הביאו הר״נ בריש שבועת הדיינין). התקינו (הגאונים הראשונים) שמשביעין את הלוה שבועה חמורה כעין של תורה בנקיטת חפץ שאין לו כלום יתר על דברים שמסדרין לו (רמב״ם, מלוה ולוה ב ב). אין בין שבועת הסת לשבועת הדיינין אלא נקיטת חפץ שאין הנשבע שבועת הסת אוחז ספר תורה אלא משביעין אותו בשם או בכנוי בשבועה או באלה (טור, שבועו׳ יא יג). בעל הבית נשבע בנקיטת חפץ ודבר זה תקנת חכמים הוא כדי שלא ילך השכיר בפחי נפש (טור, שכירות יא ז). ואם טען שהזיקה לו כדי דמיה או שהוא חייב לו כך וכך ישבע בנקיטת חפץ (שו״ע חו״מ, נזקת קלה א).

*נְקִימָה, ש״נ, — שה״פ מן נָקַם: עד היכן היא כוחה של נקימה (ספרא, קדוש׳ ב ד). נאמר כאן נקימה ונאמר להלן והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית מה נקימה האמורה להלן חרב אף נקימה האמורה כאן חרב (ירוש׳ סנה׳ ז א). איזו היא נקימה וכו׳ אמר לי השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו הוא השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה (יומ׳ כג.). (כתוב) נקם ינקם נקימה זו איני יודע מה הוא כשהוא אומר והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית הוי אומר נקימה זו סייף (סנה׳ נב:).—ומ״ר *נְקִימוֹת: (כתוב) כי דם עבדיו יקום ונקם הרי כאן שתי נקימות[1]) נקם על הדם ונקם על החמס (מדר׳ תנאים, דבר׳ לב מג). — ובסהמ״א: ועשה כנגד אלו הכ״ב אותיות רצון ותפץ בגוף אחד והם כ״ב חפצים אכילה שתיה שכיבה דבור נקימה התרצות זכירה וכו׳ (אבו סהל בן תמים, הרגי פי׳ יצירה כג.). אלה לאהבה ואלה לשנאה אלה לנקימה ואלה למחילה (ראב״ד, פי׳ יציר׳ ה ג). — ואמר הפיטן: טמינת לב ונקימת קץ נדחים לאסוף בו בקץ (ר״א מווירמייזא, אף ארח, מוסף א ר״ה). שבעתים יוקם לפי פשוטו קין ינקם שבע נקימות מאותו שיהרגנו (חזקוני, בראש׳ ד טו).

[1]) בספרי דבר׳ סי׳ שלג נקמות.

השם כי אם בין אחד וראיתי לנהוג כל שערי הספר בנוסח אחד ורצוני לומר שתהיה הנקיבה הולכת על דרך אחת כדי שלא תשתנה הנקיבה (ר' יוסף קמחי, ספר הגלוי).

*נְקֻדָּה, ש"נ, — כמו מן נָקֹד כפר: ואעפ"י שנמצאו פסוקי טעמים ונגינות הקריאה מסיני במסורה וכו' על פה נאמרו ולא בסימני נקודה בספר (ספר הכוזרי, מאמר שלישי, לב). ואת אשר דברנו על מלה שהיא רבת פנים ולא יודע פתרונה כי אם בערך מהיותה ובמקום אשר הביתה בנקודתה תורה על גזרתה (מכמס, מספר, [illegible]). עוד יש עוד בנקודת המלה [illegible] אבל נשאר עוד להעמיד פתרון הפסוק הוטב ולהקריב עניני ודקדוקי [illegible] ונקודותיו [illegible]). וגם לדעת הדברים אשר הם בכתב שוים ובנקודתה ובפתרון שונים (חשב על מכמס, [illegible]). ואמרת כי כל עיני [illegible] וכל נקוד [illegible] שונים בנקודה ובפתרון ואין [illegible] בנקודה שנוי ולא פירוד ([illegible]). וגם אמרת אלה מן [illegible] בנקודתם ובפתרונם [illegible] בצדק [illegible] כי שוים הם בנקודה שרשם ([illegible]). אך [illegible] על המנו אשר [illegible] הוא פועל [illegible] שהוא במפעל הקל נקודת הווו בחולם [illegible] ויש עוד בפיעלו [illegible] אל [illegible] גם זה נקודת הווו בחולם [illegible] שהוא בן הקל (ר"ש [illegible], ספר דקדוק [illegible] 67). ולפי שהרגילו בנקודת ואת הבא נקדו ג"כ הבא [illegible] באחרית המלה לעולם כמו שפך חסך דרך (רד"ק, מכלול, ספר הפועל).

נִקָּיוֹן, ש"ז, [illegible] — א) מצוית דבר נקי. : Reinheit; pureté; cleanness. בכפות נקיות, שלא נתלכלכו ידיו במעשה שעשה, שלא היה לו שום מחשבה רעה: הלא הוא אמר לי אחתי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא בתם לבבי ובנקין כפי עשיתי זאת (בראשית כ ה). — נקיון שנים, שהנה נקיות מכל אכל מפני שלא אכל שום דבר: וגם אני נתתי לכם נקיון[1] שנים בכל עריכם וחסר לחם בכל מקומתיכם (עמוס ד ו). — ב) כמו מקור, נִקָּה, נְקוֹת, במשמ' העקרית, נקה לבלוק, ובהשאלה, התנקה מעון: ועד עתה [illegible] היה אפי בם עד מתי לא יוכלו נקין כי[2] מישראל (הושע ח ה-ו). — ג) שם דבר שמנקים בו: ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך יי' (תהלים כו ו). — ובהשאלה להוציאת העון: אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי (שם עג יג). — ובמדרש: שהיו מורידין את הכלים בשנים עד שהיו מוציאין אותה בנקיון [illegible]. — ובספה"א: [illegible] היא תנאי זה השלמות ואמר החכם [illegible] הדת על הנקיון ([illegible] 48). [illegible] ובנקיון [illegible] (שם 106). — ואמר [illegible] כלם לשנוי נקיון [illegible] ([illegible]). — ד) [illegible]נקיון המחלה, היא גבול החולי, שנוי [illegible] לטובה או לרעה[3]: crise; crisis. והנקיון באמת אמנם היא מערכה [illegible] עם החולי והתלהבם עמו ואם גבר הכח יהיה הנקיון [illegible] פעמים יהיו נקיונים [illegible] לחולי ויהיה הנקיון [illegible] (שם). והנקיונים אשר יבואו בקביעות [illegible] החולי [illegible] הם נקיונים טובים ([illegible]). ודע שהנגרד בנקיון שנוי [illegible] בעת [illegible] אל המות או אל החיים (שם 192).

*נְקִיּוּת, ש"נ,—כמו נִקָּיוֹן, במשמ' הטבעית ובמשמ' ההשאלה: [illegible] נקיות ונקיות [illegible] ([illegible]). [illegible]

[1]) [ויש אומרים [illegible], [illegible] קהיות שנא. [illegible]: γομφιασμὸν ὀδόντων.]

[2]) כי לבלוק של ציאה ובריום, [illegible] כי [illegible] ([illegible]). [illegible] בכמשמ' [illegible] ויתפרש הכתוב לנבון.

[3]) כנראה כמו נבול בערב', בחראן a) [ויותר נכון שהוא [illegible], נקי [illegible], כמו בערב' [illegible] נקחת. b) [illegible]. [illegible] c)].

a بحران : b نقة نقهة : c نقي

יהל׳, שבת קל.). בשעה שהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים מלוכלכין ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים (רשב״ג, מד״ר ברא״ש׳ סח). שמור עצמך כשתהא נקרא אל בית האלהים שתהא טהור ונקי (ר׳ אחא, ירוש׳ מגי׳ א יח).—פת נקיה, עשויה מסלת נקיה: בדברים הללו מזכירין אותן (את בית גרמו) לשבח שלא יצא ביד בניהם פת נקיה מעולם שלא יהו אומרים ממעשה לחם הפנים הן אוכלין (ירוש׳ שקל׳ ה ב). היה לה מקום היכן ללוש וכו׳ נקי וקיבר מקפדת היא (ירוש׳ חלה ד א). — וְנָקִי מעֻברות: שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל וכו׳ דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך (תעני׳ כג.). אשרי אדם ששעת מיתתו כשעת לידתו מה שעת לידתו נקי אף בשעת מיתתו יהא נקי (ר׳ ברכיה, ירוש׳ מגי׳ א יח). אם טהורה את שתי ואל תמנעי כדי שתהא נקיה לבעליך על ידי אלו המים (מד״ר במד׳ ט).—וְנָקִי מתשלומים: ובעל השור וכו׳ נקי מחצי כופר (ר׳ אליעזר, ב״ק מא:). — יצא פלוני נָקִי מנכסיו, שלא נשאר לו מהם כלום: כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום (שמעון בן זומא, פסחי׳ כב:). ובהשאלה לדברים מפשטים: משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי (שמעון בן עזאי, בשם מגל׳ יוחסין, יבמ׳ מט:). שהן יושבים וסודרים דברי תורה בשינים עד שהן מוציאין אותן נקיים כחלב (מד״ר, ברא״ש׳ לח). — אומנות נְקִיָה: לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה (ר״מ, קדוש׳ ד יד). — דעתו נְקִיָה, ברורה, צְלולה: ג׳ הרצו תורתן לפני רבן ר׳ יהושע לפני ריב״ז ר׳ עקיבא לפני ר׳ יהושע חנניה בן חכיניי לפני ר״ע מיכן והילך אין דעתן נקייה (ר׳ יוסי בר״י, ירוש׳ חגי׳ ב א). ר׳ יהושע דעתו נקייה (ר׳ זעירא, ירוש׳ מעשר׳ ב ג). — נְקִיֵי הדעת, בעלי תבונות ומדות נאות: (כתב) איש פלוני בן איש פלוני ולא כתב עד כשר וכך היו נקיי הדעת שבירושלם עושין (גיט׳ ט ח). כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היה אחד מהם הולך לבית המשתה עד שהוא יודע מי הולך עמו (מכי׳ משפט׳ כ). כך היה מנהגן של נקיי הדעת שבירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהן ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותן לחוץ ונושאין ונותנין בדבר (ר׳ נחמיה, סנה׳ ל.). מקום שנקיי הדעת צובעין (ר׳ יוחנן, חגי׳ כב:). כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא אם כן יודעין מי חותם עמהן (סנה׳ כג.). כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין כשהיו מוציאין את התורה ומחזירין היו הולכין אחריה מפני כבודה (מס׳ סופר׳ יד יג).— נקי נדר, חפשי מחובת נדר: נקי נדר נקי שבועה בין הוא ובין יורשין אין משביעין אותה (ר׳ חייא, כתוב׳ פז.). — לָשׁון נְקִיָה, שאין בה דבור מְגֻנֶה: לעולם יספר אדם בלשון נקיה (פסחי׳ ג.). אוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת בלשון נקיה (רב, ירוש׳ כתוב׳ ה ח). ראוה מדברת עם אחר וכו׳ מהו מדברת נבעלת ולמה תנינן מדברת לשון נקי (הוא, א ח). (כתוב) ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל לשון נקי (ר׳ אבהו, מד״ר ברא״ש׳ ע). אל תתן את פיך לחטוא את בשרך בלשון נקי דברה תורה אם אמרה לך אשתך שהיא נדה אל תחטיא את גופך ותגע בה (תנחומ׳ מצורע א). — ומצוי הרבה בספה״א, ובהשאלה, נָקִי מקנאה וכדומ׳: וחבר המנוחה צריך שיהיה קל הנפש והתנועה ובעל סוד ונקי מקנאה והנצוה (רש״ט פלקירא, ראש׳ הכמ׳ 17). — ובספרות החדשה, העתיק כְתָב אל הַנָקִי, כתבו שנית אחרי שתקן את הסגנון והגיה את הטעיות שבגוף הכתב הראשון: ומאשר הגהתי בו הרבה ומחיתי מתה והפוך על פניו העתקתיו בכתב ידי אל הנקי למען לא תיגע את עיניך הכהות (יל״ג, אגרו׳ א׳ קלו). לתכלית זאת תקנתי וקצרתי את מכתבך והנה הוא מושב לך בזה למען תעתיקהו בכתב ידך אל הנקי ותשוב תשלחהו אלינו (שם, קמב).

נְקִיבָה, ש״נ, — שה״פ מן נָקַב, — א) במשמ׳ עשיית נֶקֶב: ואע״פ שחישב עליה לנוקבה אין טמאה במשא דהתם סתמא אינה עומדת לנקיבה (תוספ׳ שבת פד: ד״ה שטהורין). הכה אותו קוץ או נזרק בה חץ או רומח וכיוצא בהן ונכנס לחללה חוששין לה וצריכה בדיקה כנגד כל החלל שמא ניקב אחד מן האיברין שתטרף בנקיבתן (רמב״ם, הלכ׳ שחיט׳ יא ד).—ב) נקיבת שם: שנה זו מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה (רש״י, ויקר׳ כה י). ויש בשער מינים אם הייתי מזכירם כלם תחת נקיבת השם ההוא הייתי משקר כי אינם נכנסים כלם תחתיה וכו׳ ועל כן בחרתי הנקיבה הזאת יותר ממה שנקב בו זולתי מאשר היו לפני וכו׳ ודע כי פעמים רבות יקרה שלא יהיה תחת נקיבה

חבירך על מעשיו עד שתגיע למקומו ותראה בבירור שדינך דין אמת ו נ ק ט לה כנגד ששנה יהושע בן פרחיה והוי דן כל אדם לכף זכות (ר׳ נפתלי הירץ וויזל, יין לבנון, פי׳ על אבות ב ו). מה שאין כן בעופות שאין אברי הזכרות ונקבות גלוים ומוחשים בגוף לכן נ ק ט שם לשון עצם האברים לומר שצריך לבדוק אחריהם (פענח רזא, נח ה.) כלחוך השור נקט שור שאין לו שינים למעלה כסוס וחמור לקוץ ולגזוז העשבים וכחו גדול ועוקר הכל עם השורש (שם, בלק נג.). והרבה ממנו לקטתי ובללוו בידי נ ק ט ת י (רח״ב, הקדי׳ חרוזים למסורת המסורת). ג״כ צריך ל נ ק ו ט בלשונו מלת תחלה דוקא אף כשיהיה צריך להזכירנה פעמים רבות ולא יהי׳ שוב רשאי לשמש ג״כ במלת ראשית לשרת שם לפעמים (רש״פ, יריעת שלמה א, הקדי׳, יג.). ו נ ק ו ט כלל בידך שבכל מקום שהשרפות מצויות והאויר מתחמם בחוזק כמו ירית חצים וכדומה מצויות רוחות נושבות וסערות במקומות שסביב להם (א׳ לויפל, לדקי׳ ה, המליץ א מז, 890).
—פעי׳, *נִקֵּט, מְנַקֵּט,—כמו לקט, מלקט: וכיון שהגיע זמן מולדיהם הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח וכו׳ והקב״ה שולה משמי מרום ומנקה אותם וכו׳ ו מ נ ק ט[1]) להם שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש (מד״ר שמות א).

נָקִי, סמי׳ נְקִי, מ״ר נְקִיִּם, נְקִיִּים,—א) ת״ז, נָקִי, שאינו מלכלך, rein; pur; clean, ובהשאלה, נקי משבועה, מעון וכדומ׳, שאינו חיב בהפשע, בהשבועה frei; libéré, quitté; free, exempt: כי תבוא אל משפחתי ולא יתנו לך (את בתם לאשה) והיית נקי מאלתי (ברא׳ כד מא). אשר ימצא אתו (הגנבה) יהיה לי עבד ואתם תהיו נקים (שם מד י). ואחר תשבו והייתם נקים מיי׳ ומישראל (במדי׳ לב כב). ואמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו וכו׳ והיה כל אשר יצא מדלתי ביתך החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים וכו׳ ואם תגידי את דברנו זה והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו (יהוש׳ ב יז-כ).— ונקי מדם פלוני, שאין עליו אשמת דם של פלוני שנשפך: ויאמר (דוד) נקי אנכי וממלכתי מעם יי׳ עד עולם מדמי אבנר בן נר יחלו על ראש יואב (ש״ב ג כח-כט). עלי אדני המלך העון וכו׳ והמלך וכסאו נקי (שם יד ט).— נקי כפים, שידיו נקיות, לא לקח שחד וכדומ׳: גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים (ירמי׳ ב לד). נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא

[1]) כך בקצת דפוסים, וברוב ספרים ומלקט, וכך בגמ׳ סוט׳ (יא:) ובילקוט.

נפשו ולא נשבע למרמה (תהלי׳ כד ד).—דם נקי, שאין בו שום עון: ולא ישפך דם[1]) נקי בקרב ארצך (דבר׳ יט י). ובערת דם הנקי[2]) מישראל (שם יג). ידינו לא שפכה הדם הזה וכו׳ ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל וכו׳ ואתה תבער הדם הנקי מקרבך (שם כא ז-ט). ארור לקח שחד להכות נפש דם[1]) נקי (שם כז כה). ולמה תחטא בדם נקי להמית את דוד חנם (ש״א יט ה). וגם דם נקי שפך מנשה (מ״ב כא יו). וגם דם הנקי[2]) אשר שפך וימלא את ירושלם דם נקי (שם כד ד). גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם נקי אל תשפכו במקום הזה (ירמי׳ ז ו). כי אין עיניך ולבך כי אם אל בצעך ועל דם הנקי[2]) לשפך ועל העשק והמרוצה לעשות (שם כב יז). אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם אתי כי דם נקי אתם נתנים עליכם ואל העיר הזאת ואל ישביה כי באמת שלחני יי׳ עליכם לדבר באזניכם את כל הדברים האלה (שם כו טו). מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקיא בארצם (יואל ד יט). רגליהם לרע ירצו וימהרו לשפך דם נקי (ישעי׳ נט ז). אנא יי׳ אל נא נאבדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא (יונ׳ א יד). וישפכו דם נקי דם בניהם ובנותיהם (תהלי׳ קו לח). וידים שפכות דם נקי (משלי ו יז).—ונקי מענש: סקל יסקל השור וכו׳ ובעל השור נקי (שמות כא כח).—ב) נקי מחובה, שאין עליו החובה לעשות דבר: כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת (דבר׳ כד ה). והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי וישאו את אבני הרמה (מ״א טו כב).—ג) ס״ז, אדם שהוא נקי מעון, שלא חטא בדבר, unschuldig; innocent: מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג (שמות כג ז). ומלאו את המקום הזה דם נקים[3]) (ירמי׳ יט ד). ישב במארב חצרים במסתרים יהרג נקי (תהלי׳ י ח). זכר נא מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים נכחדו (איוב ד ז; גם ט כג; יז ח; כב יט; כז יז).—ובתו״מ במשמ׳ העקרית, שאינו מלכלך: במה דברים אמורים שהניחתו (את התינוק) מלוכלך אבל הניחתו נקי טמא (ר׳ יהודה, תוספת׳ טהר׳ ג ח). תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים (ר׳

[1]) [ס״א דם בסמיכות.]

[2]) [הנקי משמש פה בתור שם עי׳ משמ׳ ג) ובשומרוני׳ ה ד ם ה נ ק י, וכמו בדבר׳ כא ט.]

[3]) בקצת ספרים נ ק י י ם.

(שם). הקיז דם ושימש מטתו הוויין לו בנים זיתקין הקיזו שניהם ושימשו הוויין להן בנים בעלי ראתן (גיטי ע.). הקיז דם לא יאכל לא חלב ולא גבינה ולא ביצים ולא שחליים ולא עופות ולא בשר מליח (נדר' כד:). אדם הבא מן הדרך נכנס למרחץ הקיז דם ונשתכר ושמש מטתו ע"ג קרקע דמו בראשו (מס' ד"א יא).—ובסהמ"א: מסמר הגרע והוא הכלי שמקיזין מקבל טומאה (רמב"ם, כלים י ג). ואם בא (החולי) מצד ימין נקיזהו מצד שמאל (דברי אלגרוס על הסקזות, כ"י ברלין). כשמקיז אותה בדרבן ומוציא ממנה דם (כסף פיסון כו:). ואין להקיזה (את המעוברת) כלל לפי שהדם ההוא צריך למזון העוב' ולכן אין ראוי לתת לה לאכל מאכלי' חריפים (כ"מ אלדבי, ש"א, נתיב ה', עד:). —ואמר המליץ: רב קנמון תאכל (בחדש כסלו) חום מרחץ לא תוכל תקיז דם בצפרים וגם תרוה ממרומים (ראב"ע, שמעו נא). ולא יבעול בעת מרחץ לעולם ולא יום בא מבית מרחץ וישלם ולא ביום אשר יקיז ויום בו יהי יוצא לדרך או ביום בוא (כ"י פריזי, ראשות סגווייה).

—ספעי, הַקֵּז, יַקֵּז, מַקָּז,—שהקיזוהו: מסמר הגרע וכו' שתוקעין אותו בקרקע ותולין בו הכלי שמקבל דם הקזה ויש אומרים מסמר ארוך הוא שהמוקז סומך בו את זרועו בשעת הקזה (ראב"ד, רמב"ם, כלים י ג). לא יוקז הנער קודם י"ד שנה ולא הזקן אחר פ' שנה (פרקי משה יב). ואמנם ראוי שיוקז אחד משני אנשים וראוי שיוקז המוקז והוא שוכב על גבו (קאנון א ד י ז).

נקט[1], ממנו א. נָקַט, נָקִיט.

א. נָקַט[2], פ"ע, נקטה, — נקט בדבר, היה לו הדבר למשא כבד, מאס בו sich ekeln; abhorrer; to loathe: נָקְטָה[3] נפשי בחיי אעזבה עלי שיחי אדברה במר נפשי (איוב י א). — ובמדרש: אמר אני אוכל פירות לא הספיק לאכול פירות עד שנקטה נפשו עליו (ר' ישמעאל, פסיק' דרכ', בשלח). למלך שהיה לו בן והוא

1) עי' הערה להערך.
2) אין הקדמונים והחדשים מודים בפעל זה ועי' לקמן.
3) כך הנקוד המסור. ואמרו הקדמונים וכמו"ב החדש' כי היא במקום נָקוֹטָה, מן קוט, עי' ערכו. אך יותר נאות לקבע גם פעל נקט לזה מפני שנתקבל הבטוי בספרות.

נוטלו על כתיפו וטנפו הושיבו על ארכבותיו וטנפו כיון שנקטה נפשו ממנו השליכו לארץ (מד"ר שה"ש, שמאלו, הולי גריכהוט). — ומצוי בסהמ"א: וקצת בני קהלנו הולכים בלא כסות וקצתן אומרים נבלות הפה וקצתן מתערבין עם הגוים וכו' וכיון שראינו כן קצה רוחינו ונקטה עלינו ונתחבדנו עם כל בני קהלינו ונשאנו ונתננו וראינו שדבר זה גנאי הוא לנו (ר"י ברצלוני, ספר השטרות ג). וכל המקבל אין רוח חכמה נוחה ממנו וכמו כן לחזיק ידו אם מטה ולשמח נפשו אם נקטה לבלתי השאיר לו תאנה ותלונה (ר' שלמה בן יהודה, ד"ה יהודי מצרים וא"י ב' 135, מן).—ואמר המשורר: איך הוללים שלו ונפשות כל מתי שכל בחייהם מאד נקטו אמרו הנעקשו שבילי רום ואם דרכי צבאים מהלוך עבטו (רמב"ע, דיואן סב, בודלי). אם נקטה נפשי אשר מעול צר לא שקטה בך גואלי אבטח ולא אפחד ואם בך אבעטה (ראב"ע, אס נקעה). — ואמר הפיטן: מרוב פקודת ובהלה מחלחלת נקטה נפשי לעפר בוחלת סמכה בטן לארץ נשחלת (רשב"י הבבלי, אס עוכינו, סליחי ח). הביטה וראה כי כלתה רוחנו הביטה וראה כי נקטה נפשנו (זכור יי', סדר רע"ג, ב' קנה). נפשי נקטה מעול ומוטה כי בי נטה אל אל ידו (ר' שמואל, שכנו לשוכס, יול' פרש' ויכח). מה אספר ואנחותי עצומות נקטה נפשי ומקהלותי עגומות (אבלה נפשי, סליחי ללו"ג, מחזי ספרדי).

ב.* נָקַט[1], פ"ע, — כמו לָקַח, אחז nehmen; prendre; to take: אלא נקוט (זה הכלל) בידך כל שזמנו קבוע דוחה את השבת ואת הטומאה אפילו ביחיד וכל שאין זמנו קבוע אינו דוחה לא את השבת ולא את הטומאה ואפילו בציבור (יומי נ.). — ומצוי הרבה בסהמ"א: הלוכו ומנהגו וסדורו נקט (ערוך, ערך דווס). נקט לשון מליגה שמחממין אותם כדי מליגת שיער (ר"ש, טהרי י ח). דוקא תשמיש חול נקט אבל תשמיש קדושה מותר (שבלי הלקט, חנוכה, קפה). לפיכך מברכין עוטר ישראל בתפארה כלומר שגם זה השלימו' יש לנו ונקט לשון עיטור כלו' דרך מעלה רצונו בכך (הלבוש, חלק אורח חיים מו ג). וכל מעלות טובות בהרגל לאיש נקטת וצדקו באמרם כי בטבע רגילתו (רש"ע פלקירה, שיר ברא"ש ספ' ראש' חכמה). ואל תדין את

1) בארמית.

א.*נְקוּר, ניקור, ש"ז, מ"ר נְקוּרִים, — שה"פ מן נִקֵּר, נִקּוּר עינים: זה (צדקיה) מת בנקור עינים וכו' וזה (שמשון) מת בנקור עינים (מד"ר ויקר' כ). — נִקּוּר אבני הֵרֵיחַים: סריקת פשתן וניקור אבנים שאינן בגופה של קרקע (סוט' מו:). — וְנִקּוּר התרנגולים בעִסָּה: עיסה בתוך הבית ותרנגולים ומשקים טמאים שם ונמצאו נקורים נקורים בעיסה (קדוש' פ.). —ועצם הדבר שנקרו בו עופות או נחשים: ניקורי תבשיל וקלח של כרוב וכל דבר שיש בו לחה אסור ר' שמעון בן מנסיא אומר זורק את הניקור ואוכל את השאר (תוספת' תרומ' ז יו). נקורי תאנים וענבים וקשואין והדלועין וכו' (תרומ' ח ו). דג ניקור אסור וכו' דג ניקור חי אסור (כג, ירוש' תרומ' ח ז). שאל יונתן בן חרשא איש גינוסר את ר"ג וחכמים ביבנה ניקורי רטב באביהן מה הן אמרו לו כל אותו הדקל אסור (שם, מעשר' א ג). — ומצוי בספה"א: משהרגיל היתוש ולמד בקול הקורנס הכיר בו ולא הניח ניקורו (רש"י גיט' נו:). —°נִקּוּר הבשר, הסרת החֵלֶב והגידים האסורים מהבשר ע"י חתוך ודקירה בסכין: היכי דפרעי טבחי שמנקרין ניקורין (רגמ"ה, חול' עו:). וצריך העצם של בוקא דאטמא ניקור כמו של בהמה (תשו' ר"י. בר' יהודה לרש"י, מובא בהמרדכי, חול', סי' תרכט). טוב לקיים ולחזק תיקון הנקור שסדרו לעשות בבשר וכו' (שו"ת דבר שמואל סי' כל). ומכ"ש שיש לחכמי ישראל להחמיר ולקיים אופן נקור ירכי הבהמה וכו' ואבותינו רבותינו בעלי ההוראה ספרו לנו שבנקור הירכים צריך השגחה פרטית (לקט הקמח יד:). מי שניקר והלך לו ואין אנו יודעים אם הוא בקי בניקור ואין כאן מי שהוא בקי בניקור להראות לו (שו"ע יו"ד סה. יג). אם הנשים נאמנות בניקור ה: ת'רים (כס"ל יש"ש א). —ובמשמ' נִקּוּי וטהרה, °נִקּוּר הקֵבָה, הרקתה: ורפואתו שתיית המשקי' הקרים אחר ניקור האצטומכא (ר"מ אלדבי ש"א, כתיב. די כו:).

ב.°נְקוּר, ש"ז, —שה"פ מן ב.*נִקֵּר, במשמ' נקוי: ומזה (מענין נקיון) נאמר לנקור[1]) הבשר מן החלב נקור בשר וכו' וממה שמחזק מאמרי למשעי שהוא נקור[2]) אמרו וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך וזהו הנקוי אשר חסרה תחלה (ר"י א"ס, הפרש' לריצ"ג, משע).

---

[1]) בגוף הערבי תנקיה.
[2]) בגוף הערבי תנט'יף.

°*נַקּוּר, ש"ז, מ"ר נַקּוּרוֹת — מי שאומנותו לְנַקֵּר אבני הרחים: כל שעסקן עם הנשים לא יתייחדו עם הנשים כגון הסדרין וכו' והרוכלין והנקורות והחייטי והספרין והכובסין (תוספת' קדוש' ה יד). הצורפים והסריקים והנקורות[1]) והרוכלין והגרדיים (קידוש' פב.).

נִקּוּשׁ[2]), ש"ז, — צִיּוּר: ואל נא תעיין לצירה ודקה וניקוש אשר רק כתיבה דבקה (מרוזי אבן סינא [אלרגוזה] תרגום שלמה רופא, כ"י ברלין).

*נקז[3])/ ממנו *נָקָז, °הַקָּזָה.

—הפע', *הִקִּיז, מַקִּיז, — הִקִּיז דם, הוציא דם מעֹרק לרפואה ע"י שריטה באזמל: zur Ader lassen; saigner; to let blood: מחמיר אני בחלב מבדם שהחולב לרפואה טמא והמקיז לרפואה טהור (ר"ע, מכשי' ו ח). מקיזין דם לבהמה ולחיה ולעופות ואין מונעין רפואה מן הבהמה במועד (תוספת' מו"ק ב יא). בכור שאחזו דם אין מקיזין לו את הדם במקום שעושה בו מום אבל מקיזין לו את הדם במקום שאין עושה בו מום (ר' מאיר, שם בכורו' ג יז). בכור שאחזו דם אפילו הוא מת אין מקיזין לו דם (ר' יהודה, בכורו' ה ב). אנו אומרים יקיז לו דם משני אברים וימות (מכי' משפט', נזיק' ד). ה' דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו האוכל שום קלוף וביצה קלופה וכו' והמקיז דם ומשמש מטתו (רשב"י, נדה יז.). הקיז דם ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו ויספיק מהן צרכי סעודה (רב, שבת קכט.). הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז (שמואל, שם). המקיז דם בבהמת קדשים אסור בהנאה ומועלין בו (רב הונא בשם ר' זעירא, ברכ' לא.). הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני (ר' אחא, ברכ' ס.). ה' דברים קרובין למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד שתה ועמד ישן ועמד הקיז דם ועמד שימש מטתו ועמד (שבת קכט:). מי שיש לו זכות אבות יקיז דם בשני ובחמישי

---

[1]) ופרש"י: מנקרי ריחים של יד שנשים טוחנות בהן.
[2]) בערב' נַקְשׁ, נְקוּשׁ a).
[3]) בסור' משמעתו דקירה ונקירה. בערב' משמש שרש נקז b) במשמ' קפיצה ונתור, אך משמ' זו רחוקה מהמשמ' שמשמש בה שרש זה בעברית וסורית.

a) نقش، نقوش b) ن ز

אמיתית, ר"ל מה שאין לו רחם מזה אמרו השמש יצא (ר"י א"ת, הרקמה לט).

*נִקּוּד, ניקוד, ש"ז, מ"ר נִקּוּדִים, ניקודין, — א) כמו נְקֻדָּה: הכותב שני ניקודין ובא אחד וגמרן ועשאן שתי אותיות (תוספתי שבת יא [יב] יג).—ובסהמ"א: והכל ברמז באותיותיה נקודיה וטעמיה פרשיותיה סתומותיה ופתוחותיה תגיה וקוציה (ר"י מפיסא, מכמי קנאי 12).— ב) "שה"פ מן נִקֵּד: והגפן מעשה אמן היה שריגיה ועליה ופרחיה זהב נוצץ ואשכלותיה זהב ירקרק וענביה וחרצניה וזגיה אבני יקרה וכלם מעשה נקוד (יוסיפון סו). — ובפרט "נִקּוּד האותיות, הנחת הנְקֻדות, וגם כללות של דרכי קביעת הנְקֻדות: ספר תורה שניתן למשה בסיני לא שמענו בו ניקוד ולא ניתן ניקוד בסיני כי החכמים ציינוהו לסימן ואסור לנו להוסיף מדעתינו (תשוי הגאוי, מחזור ויטרי, סי' קכ). והמְקש לכתב הקדש והנקוד והטעמים העליונים והתחתונים (בן אשר, דה"ט, סי' 3). שכר פיסוק טעמים וכו' שמלמדו ניקוד וטעמים (רש"י, נדרי לז.). וניקוד טעם מקרא זה מוכיח על דרש זה (הוא, מגי' יב.). מבלי ספק שהיה ספר פשוט מאין נקוד וטעמים כאשר אנחנו רואים ספרי התורה היום (ר"י א"ת, כוזרי ג ל). כי נראה מקביעת הנקוד והטעמים סדר שלו יהיה אלא מחכמה נעזרת (שם, לב). אנשים בקשו לברר קריאתם ולשמור התנועות ושמו רוב השתדלותם בידיעת מקומות הנקוד והם בעלי הנקוד והמסורת (ר"י א"ת, מו"ה עבודי ה' ד). כן מנהג חכמי טבריא והם העקר כי מהם היו אנשי המסורת ואנחנו מהם קבלנו כל הנקוד (ראב"ע, לסות ד.). משקל בעלי הדקדוק שישקלו לעולם תנועה כנגד תנועה והיא התנועה בעצמה והניקוד שוה (הוא, שם ה:). ואני נכה רוח בנתי בנקודו ואמצאה כתוב סודו ומוסדו (הוא, הקדי יסוד מורא). ולפי הפירוש הזה יהיה מעשה סמוך לאלהים אבל לפי הפירוש האחר יהיה מוכרת והוא שבא הנקוד עליו בזקף רוצה לומר כל מעשה האדם האלהים יביאנו במשפט (ר' יעקב בר' אנטולי, מלמד התלמידי, הקדי ד:). וידיעת סדרי הקריאה תבאר מקומות הנקוד והסימנים (רס"ע אבן פלקירא, ראשי חכמ' 28). תוקף כל אלה וכאלה תמצאם בנקודי משכילינו ירחמם האל (ר"י הדסי, אשה"כ קסה). גם המציאו (אנשי טבריה) דת הנקוד מהם היא לנו נמסרת (רא"ב, הקדי חרוזים לספי מסרת המסרת).—"נקוד האשורי או הבבלי, הוא הנקוד העליון שמוצאו מבבל והנקוד הטבריני הוא הנקוד הרגיל שלנו, שמוצאו מטבריה: תרגום זה נעתק מספר אשר הובא מארץ בבל והיה מנוקד למעלה בנקוד ארץ אשור והפכו ר' נתן בר' מכיר וכו' והגיהו ונסחו לנקוד טבריני (חומש כ"י פרמה, הביאו שד"ל בספרו הליכי קדם 24). שקצת כ"י הרכיבו ב' השיטות של הנקוד האשורי והטבראני יחד (ר"ש פינסקר, מבוא לנקוד האשורי 2). מר' רב אחא (צ"ל מוחה) ובנו משה מתקני הנקוד הטבראני ירחמם האל (רסב"י, מקדמה על י הדברות, לקו"ק, נספחי 61). אבל סימני הנגינות סופרים הוא שתקנום ולפיכך אין ניקוד טבריני דומה לניקוד שלנו ולא שניהם דומים לניקוד ארץ ישראל (פי' פרקי אבות מסכת תתקס"ח, מחזו' ויטרי 462).

*נִקּוּי, ש"ז, שה"פ מן נִקָּה: לא ינקה זה עשו הרשע שנתחתן ביהודית ובשמת ומחלת להרבות עושר שאין לו נקוי עולמים (מד"ר ברא"שי פב).

*נִקּוּף, ניקוף, ש"ז,—שה"פ מן בּ.נִקֵּף, במשמ' הכאה וחבטה; זיתי נִקּוּף, כמו נֹקֶף, עי"ש: נאמנין על השמן לומר של מעשר עני הוא ואין נאמנין עליו לומר של זיתי נקוף הוא (פאה ח ג). נתערב דבר שחייב בתרומה בדבר שאינו חייב כגון זיתי ניקוף שנתערבו בזיתי מסיק וענבי עוללות בענבי בציר אם יש לו פירות אחרות מוציא על החייב לפי חשבון (רמב"ם, תרומ' ג יג). זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף ענבי בציר עם ענבי עוללות אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון (חלה ג ח). מקום שנהגו להיות מוסקין זיתי ניקוף יהא העני נאמן לומר שמן זה של זיתי ניקוף הוא (ר' יודן, ירוש' פאה ח ג). הנשאר באילן אחר שנמסקו הזיתים אותם הזיתים נקראין זיתי ניקוף והן של עניים (ערוך ע' נקף). ובמשמ' פצע ומכה מאבן וכדומ', דם נִקּוּף, הזב ממכה טריה: דם ניקוף מרצה כדם עולה (ר' אלעזר, חולי ז:). בגודל ימין ובניקוף שני (רצא, שם).— ובסהמ"א: אין אדם נוקף אצבעו מלמטה לשון ניקוף כשמכה אדם רגלו באבן ויוצא ממנו דם זהו ניקוף (רגמ"ה, חולי ז:).—ובהשאלה, "נִקּוּף הַלֵּב: כך מצאתי בכמה ספרים כ"י ישנים וכו' ולמען לא ישאר לשום אדם מקום ספק בזה ונקוף הלב כלל אומר כי כן מוכרע מהמסורת (מנחת שי, קהלי ז ו).

לפניו שבעל כרחו יש לו לחושדו מגון עלי הכהן שאחר עת אכילה נכנסה חנה להתפלל וכו' ואז הוצרכה היא לנקות את עצמה (ספי חסידים, סי' תתתת סעה).

— פעי, *נֻקָּה, מְנֻקֶּה, מְנֻקִּים, — היה נקי מעון, משבועה וכדומ': אמר (משה) יוסף הגיע עת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך (ר' כהן, סוטי יג.). בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו (שם מז:). מה מדבר מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות (רב, סנהי מט.). — ומְנֻקֶּה ממומי הגוף: כשם שבית דין מנוקים בצדק כך בית דין (צריכים להיות) מנוקים מכל מום (רב יוסף, יבמי קא.). — ובסהמ"א, מְנֻקֶּה מלכלוך, מזוהמה וכדומ': כי בהיות האדם מנוקה מכל שער אז ינקה יפה מכל לכלוך (ספי הסיכוך מלוה קעד). ויהיה (הגוף) זך ומנוקה ואוי הנשמה שכבר נתעבר זוהמתה וכו' תמצא הגוף נקי מזוהמתו (אבקת רוכל ג כט).

— התפי, *הִתְנַקָּה, מִתְנַקֶּת, מִתְנַקּוֹת, — הִתְנַקָּה מלכלוך, נעשה נקי וטהור: לכלה שהיתה עומדת בתוך חופתה ונתפחמו ידיה אם מקנחת היא אותן בכותל הכותל מתפחם וידיה אין מתנקות וכו' ואם מקנחת היא בשערה שערה היא מתנאה וידיה מתנקות (ר' הושעיא, מד"ר דבר' א). — ובסהמ"א: ובמים לא רחצת למשעי היוד בו נוספת ופרושו להתנקות וכן אמר התרגום לאתנקרא כלומר להתנקות (ר"י א"ת, הסרסי' לריב"ג, משע). וכבר זכרו גם כן עלים אמר שאם יטבילו בו בגד נכתם יתנקה מכתמיו (ר"ש א"ת, אותות השמים, כ"י ביה"ס כזנתנכי, רומא). — ובמשמ' *הֵרָקֵת הַלֵּחוֹת מן הגוף: הנה ראוי תחלה שיקדים הרקת כל הגוף בשלשול והקזה וכאשר יתנקה הגוף ויראה ראיה מבוארת כי החולי הוא באבר לבדו וכו' (ר"מ אלדבי, ש"א נתיב ד, סו::). וכשתלד נקבה שהיא גם כן קרה ולחה היא ראיה על תגבור' הקור והלחו' ברחמה ולכן צריכה להתנקות זמן יותר ארוך שידוע אצל הרופאים שהלחות הקרות העבות זמן הרקתם ונקיותם הוא יותר ארוך (כי אברהם סבע, לרור המור, תזריע לו:). — *ובהשאלה, התנקה מעון, מדפה וכדומ': מה עשה לו הקב"ה (לאבימלך) יבש כל המעיינות שלו ושל ביתו וכו' כדי לנקות את שרה וכו' היאך היתה שרה מתנקת שהיו חוזרים ואומרים ומה שהיתה חוץ ממנו כך הגיענו אותו שהיתה ישנה אצלו צריך אתה לישאל מה משפטים נעשו בו (פסיקי רבתי מב). — ואמר המשורר: בכל עת יהיו בגדיך לבנים ותמיד התנקי מעונים כי אין ברית את מות ולא עם שאול חוזה ולא תדעי יום מותך אי זה (ודוי לר"י הלוי, מובא באגרי סד"ל ריט).

ב. *נָקָה, ש"נ, — כמו נאקה, נקבת הגמל: טפיטו של סוס טמא מושב מפני שעומדים עליו בקומפון אבל איכוף של נקה טמא (ר' יוסי, ספרא, מלורע, זבי' ג ג). ישיבת הנקה והסוס והאיכוף אלו שלשה מושב (ר' שמעון, תוספת' כלי' ב"ב ב ז). יוצא הגמל באפסר והנקה [1]) בחטם (שבת ה א).

*נָקוּב, — א) פָּעוּל מן נָקַב, עי"ש. — ב) ש"ז, מ"ר נְקוּבִים, בכנ' נְקוּבָיו, כמו נֶקֶב, במשמ' נקבי הגוף: מאתים וארבעים ושמונה אברים באדם שלשים בפיסת הרגל וכו' תשעה בראש שמונה בצואר ששה במפתח של לב וחמשה בנקוביו [2]) (אהלי א ח). וזה אחד מן הדברים שכתבו לתלמי המלך וכו' אעשה אדם בצלם ובדמות זכר ונקוביו בראם (מכי' בא, פסחי יד). — וצריך לנקוביו: לא יעמוד אדם ויתפלל וצריך לנקוביו (ר' יוחנן, ירושי מגי' א יא). — ומצוי בסהמ"א: ונמצא שהחזה כמו מפתח ללב שפותח לו דרך להכנים לו האויר ולהוציא ההבל בנקוביו (אבודרהם, סדר שחרית של חול).

*נִקּוּב, ש"ז, — שה"פ מן נִקֵּב, — מצוי בסהמ"א: אכן ניקוב הגרון או הקנה ותקיעת שפופרת בגרון דרך הפה יצילו ממות רק מתי מספר (ספר הדפסיריה 25).

*נְקוּבָה, ש"נ, — א) בית נקובה, פי הטבעת בבהמות: כיצד צולין את הפסח מביאין שפוד של רמון ותוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו (ר"י הגלילי, פסחי ז א). — ב) *ת"נ, שיש בו מטבע וסגולת הנקבה: ודומה לשער הזה מה שמביאין אותו העברים בלשון זכר במה שאין לו דעת מן הנקבה ובלבד מה שאין נקובתו

---

[1]) כך במדב"מ, וכך בקצת כ"י וכמו"כ במשנ' דפוס נפולי ובערוך ע' זה. בכ"י מינכ' ואנקה, ובנוסח' הדפוס ונאקה, ובמשנ' דפו' פיזרו והנקת.

[2]) כך במדב"מ, וכך גם בהלכות פסוקות המיוח' לתלמידי רב יהודאי גאון, הלכ' אבל. ובנוסח' הדפוס: בנקביו.

הנשבע מזה כמוה נקה (זכרי׳ ה ג). — ב) נקה פלוני משבועה, מאלה, וכדומ׳, היה נקי ממנה, אינו חיב יותר לקימה, אין עליו יותר שום אשמה אם לא יקים אותה: ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבעתי זאת (בראש׳ כד ח). אז תנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו לך (שם מא). — מחטא ופשע: ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה (במד׳ ה לא). נקיתי הפעם מפלשתים כי עשה אני עמם רעה (שפט׳ יה ג). ותאמרי כי נקיתי אך שב אפו ממני הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמ׳ ב לה). גם מזדים חשך עבדך וכו׳ ונקיתי מפשע רב (תהל׳ יט יד). — מענש: וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו וכו׳ אם יקום (המכה) והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כא יח-יט). ואם לא שטית טמ׳ה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה (במד׳ ה יט). כי מי שלח ידו במשיח יי׳ ונקה (ש״א כו ט). הנה בעיר אשר נקרא שמי עליה אנכי מחל להרע ואתם הנקה תנקו לא תנקו כי חרב אני קרא על כל ישבי הארץ (ירמ׳ כה כט). כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנגע בה (משל׳ ו כט). יד ליד לא ינקה רע וזרע צדיקים נמלט (שם יא כא). לעג לרש חרף עשהו ושמח לאד לא ינקה (שם יז ה). עד שקרים לא ינקה ויפיח כזבים לא ימלט (שם יט ה). איש אמונות רב ברכות ואץ להעשיר לא ינקה (שם כח כ). — — ואמר בן סירא: ואף כי אחד מקשה ערף תמה זה אם ינקה (ב״ס, גני׳ טז יא). רודף חרוץ לא ינקה ואוהב מחיר בו ישגה (שם לד [לא] ה). נצר חמס לא ינקה[1] בו ושרש חנף על שן סלע (שם מ טו). — מהכרח לעשות דבר, נשתחרר: כי כה אמר יי׳ הנה אשר אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו ואתה הוא נקה תנקה לא תנקה כי שתה תשתה (ירמ׳ מט יב).

— פעי׳, נקה, נקיתי, נקה, ינקה, נקני, אנקך, תנקני, תנקהו, — נקה את פלוני מעון, לא חשב לו זה יותר לעון, לא העניש: לא תשא את שם יי׳ אלהיך לשוא כי לא ינקה יי׳ את אשר ישא את שמו לשוא (שמות כ ז). נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פקד עון אבות על בנים (שם לד ז). והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים והוא קללני קללה נמרצת ביום לכתי מחנים וכו׳ ועתה אל תנקהו כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול (מ״א ב ח-ט). ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך (ירמ׳ ל יא). אל קנוא ונקם יי׳ וכו׳ ונקה לא ינקה (נחו׳ א ב-ג). שגיאות מי יבין מנסתרות נקני (תהל׳ יט יג). ידעתי כי לא תנקני אנכי ארשע למה זה הבל איגע (איוב ט כח-כט). ומעוני לא תנקני (שם י יד). — נקה את הדם, סלח את הדם שנשפך: ונקיתי[1] דמם לא נקיתי (יואל ד כא). — ובתו״מ, במשמ׳ הפשוטה, עשהו נקי: גזל צמר וליבנו וכו׳ פשתן וניקהו אבנים ושיפן משלם כשעת הגזילה (תוספת׳ ב״ק י ב). וכיון שהגיע זמן מולדיהם הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח וכו׳ והקב״ה שולח משמי מרום ומנקה[2] אותם ומשפר אותם כחיה זו שמשפרת את הולד (מד״ר שמות א). בורית קימוניא ואשלג ושאר כל המנקין כדי לכבס בהן בגד קטן (רמב״ם, שבת יח ח). — נקה מחטא ועון: בית דין של מעלה אין מנקין אותו (את מי שנשא את שם יי׳ לשוא) אבל בית דין של מטה מלקין אותו ומנקין אותו (ר״מ, תמורי ג:) מנקה הוא לשבין ואינו מנקה לשאינן שבין (ר׳ אלעזר, יומי פו.). האריך הקב״ה אפו עם ישראל שלא טרדם וגבה מהם קמעה קמעה בגלות כדי לנקותם ולא ביקש למחותם שלא יתחלל שמו בהם (מד״ר במדי ה). סתם הקב״ה את את המעינות שלהם (של בית אבימלך) א״ד מהם לא הטיל מים ולא נפנה וכו׳ וכל כך למה על דבר שרי אשת אברהם כדי לנקות את שרה (פסיקי רבתי מב). עד שיודה חבירו שנשתלם ממנו חלקו ונטל ממונו וכל מה שנשתכר ומנקהו מכל משא ומתן שהיה ביניהם (תשו׳ הגא׳ י, קורונל). — ונקה את עצמו, הצטדק, הסיר האשם ממנו: אימתי צריך אדם לנקות את עצמו בפני החושדו כשהחושד הוא צדיק ובא מעשה

שנקו הגנבים והנשבעים לשקר ולא נענשו כפי האלה, אבל עכשיו „הוצאתיה נאם יי׳״ וכו׳, וכמו שמפרש רש״י שם, וז״ל: כי כל הגונב עד עכשיו וכו׳ נקה ולא נשתלם פורענות וכו׳ וכל הנשבע לשקר עד הנה וכו׳ נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לשוט בארץ ולנקום מן הגונבים והנשבעים לשקר, מעכשיו ובאה אל בית הגנב, ע״כ.]

1) בגליון: יכה בו.

1) [ואולי במשמ׳ של שפשוף ונקוי, כמו בלשון המשנה, והכונה אטהר את הארץ מהדם שלא טהרתי עד עכשיו. וי״ת „ודאתפרעית״, כמו ונקמתי. וכן השבע׳: ἐκζητήσω.]

2) בגמ׳ סוטי (יא:) מנקיר וכך גם בילקוט.

נקודת נוכח הראש במקומות ההם שתי פעמים בשנה מפני שנקודת הנכח ההיא רחוקה מאופן המישור מרחק (ראב״ח הנשיא, צורת הארץ פתח ח). הוי יודע כי חקו הישר הנמשך במחשבה בין מרכז האופק ובין הנקודה מהרקיע שנוכח הקדקד תקראהו הקומה והוא נצב לפי כן על שטח האופק כמו עמוד והנקודה מהרקיע שכנגד נקודת נוכח הקדקד הקבועה באמצע הרקיע שמתחת תקרא נקודת נוכח הרגל וידוע הוא וברור ששתי נקודות הנגדיות האלו הם קוטבי האופק (ר״י ישראלי, יסו״ע ב ד). — וביחס לזמן: כי הזמנים שלשה חולף עומד עתיד ואע״פ שעומד פחות מכל עתה שמתי העתה כנקודה ואמרתי אם יהיה האדם משתדל במחשבתו לעלות מהנקודה הזאת למעלה לא יתכן לו זה בעבור שהזמן אין לו תכלית (ר״י א״ת, או״ד לרקע״ג א א).—ובהשאלה: זאת הספינה מלחיה מסעיה משפת הים אשר היא נקודת הלידה אל המות (ר׳ קלונ״י, אבן בחן עט:).

*נַקְדּוֹד, ש״ז, — מי שעוסק בגדול צאן, ובהרחבה במשמ׳ ראש הרועים[1]: אין גנאי למלך לדבר עם נקדודו (מד״ר ויקר׳ א).

*נַקְדָּן, נַקְדָן, נוקדן, ש״ז, מ״ר נַקְדָּנִים, נַקְדָנִים, נוקדנין, —א) מי שמדקדק, מי שמקפיד על כל דבר ודבר: אין מְדקדקין בקטן בין שאמר נברך בין שאמר ברכו אין תופסין אותו על כך והנוקדנין[2] תופשין אותו על כך (תוספת׳ ברכ׳ ה יט). ולא יהא אדם לא נוקדן ולא עוטקן ולא גרגרן (דא״ז ו).—ומי שמדקדק ומבין בעניני מאכלים ומוקיר אותם, נקדני הוצל[3] היו מפורסמים בנקדנותם.—ב) *מי שמלאכתו לְנַקֵּד ספרים, וכנוי להסופרים שתקנו וקבעו את הנקֻדות בתנ״ך: ובדבר הזה טעו הנקדנים שנקדו וְנַסְּתֶם וכו׳ וטעו שהוא ונסתם (הכרעי ר״ת נגד דונש 11). ואשר אמרו הנוקדנים וינהגהו בכבדות כל וַיְנַ משקל כבד וחזק הוא וכו׳ . כי הנוקדנים לא באו להוציא ויתאונן אם היה נכתב רק להוציא ויקונן (שם 41). ואני הנקדן אומר

1) עי׳ נוקד.

2) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ, ובנוסח׳ הדפו׳ וכסו״כ בכ״י וינה הנקדנין, וכך גם בגמ׳ שם (ברכ׳ כ.) ובנוסח׳ הערוך נקרנין, עי׳ ע׳ נקרן.

3) בגמ׳ (נדר׳ מט:) בסגנון ארמי: א״ר חסדא דמשאיל להון להלין נקדני להוצל הדין דייסא היכין מעלי למיכלה.

שראיתי אחרים שאין עושין כי אם זיון אחד כזה וכו׳ (התרומה, הלכ׳ ס״ת סי׳ רא). מה שכותבים מקצת נקדנים שתי פרשיות בתורה דלית פיסקא ברישייהו ויצא ויחי לא כיוונו (הגהות מיימוניות, רמב״ם ס״ת ח). וכן מצאתי שוב בתיקון ספר תורה אשר עשה הה״ר יוסף נקדן המומחה (שם). בְּכל ס״ם ובהללי כתוב ויהי כל ימי נח ומסור עליו ג׳ דסמיכי חנוך למך נח חל״ן סימן ובספרי אשכנז וערביא ויהיו כל ימי נח וכתוב בגליון אחד מהם בכאן מטעין הנקדנין ומוסרין חל״ן סימן וטעות בידיהם (ר״מ מלובזנו, אור תורה, פרשי נח). רואה אני שבעל ההגהות חולק על דעת עצמו שכאן הוא אומר שאין לחוש לדברי אותו הנקדן ולעיל בסמוך הביא ראיה ממנו (שם יד). ואנחנו האשכנזים קוראין לנקודת אוּ מלאפום ולא ידעתי מאין הוציאנוהו כי אין בכל ספרי המדקדקים והנקדנים שקראו לו כן אך קראו לו שורק (רא״ב, הקד׳ ג לספי מסרת המסרת). מצאתי במה שנדפס פה סביב המסרה הגדולה ואומרים שהוא ספר השמשוני ואני אומר שהוא של ר׳ משה הנקדן (שם).

נקה[1], ממנו נָקָה, *נִקּוּי, נָקִי, נִקָּיוֹן, מְנַקִּית, נְקִיּוּת.

נָקָה, פ״ע, נָקָה,—נָקָה דבר, עשהו נָקִי, היה נקי וטהור, ובהשאלה חפשי, משוחרר, rein sein; être pur; to be clean, pure.: ואתה הוא נָקֹה[2] תנקה (ירמי׳ מט יב).

—נפעל, נִקָּה, נִקְּתָה, נִקָּתָה, נִקֵּית, נִקֵּיתִי, הִנָּקֵה, הִנָּקִי, תִּנָּקֶה, יִנָּקֶה, תִּנָּקוּ,—א) הורקה עיר מיושביה החטאים: ואנו ואבלו פתחיה וְנִקָּתָה[3] לארץ תשב׳ (ישע׳ ג כו). — יורק ויבֹער, יכרת: זאת האלה היוצאת על פני כל הארץ כי כל הגנב מזה כמוה נִקָּה[4] וכל

1) [כך גם בכנענ׳, ובערב׳ (נקי) ובארמ׳ ובאשור׳ הריק, יצק, נסך נסכים; וכן גם בסורית. ובשאר לשונות ארמיות המשמ׳ המקורית היתה, כנראה, הריק, ומזה נשתלשל מצד אחד המובן יצק משקה, נסך נסכים באשורית וסורית; ומצד שני הריק שופכין, נקה וטהר מלכלוך וטמאה, מחטא ומענש, כמו בעברית ושאר השפות. ועי׳ מנקית.]

2) [ואולי צריך לגרוס הִנָּקֵה בנפע׳, במקום הוא נקה, כמו (שם כה כט).]

3) [ת״י ותרוקין ארעא ותחרוב (-ונקתה ארץ תשאה?) וכן רש״י וז״ל: תתרוקן מכל וכו׳ ובלשון משנה יצא פלוני נקי מנכסיו, ע״כ. וכן ריב״ג בשרשיו.]

4) עי׳ ריב״ג שם. וי״ת לקי, אולי פירש כמו נלקה. ואולי יש לגורס זה כַּמֶּה נִקָּה, והכונה זה זמן רב

לקמץ ולפתח ובכללם גם הצרי והסגול דהיינו שקראו לצרי ג״כ קמץ ולסגול ג״כ פתח וכו׳ אבל שאר הנקודות לא נזכרו בשמם בכל המסורה הגדולה וקטנה רק קראו לחירק אִי ולחולם אוֹ ולשורק אוּ ולקבוץ אֻו (רא״ב, מסורת המסורת, הקד׳ ג). — ובחכמת השעור והתכונה, סימן המציין מקום, ושאין לו אֹרך ורֹחב ועֹבי: ועתה לא יתחלק כי הוא כנקודה במלאכת חכמת השעוּרים הנקראת הנדסה אשר לא תתחלק כי היא במחשבה עולה (ר״י א״ת, הקדמה א). נקודה אחת יש בגלגל השמש וכן בשאר גלגלי השבעה כוכבים בעת שיהיה הכוכב בה יהיה גבוה מעל הארץ כל מאורו וכו׳ ונקודה זו היא הנקראת גובהּ השמש (הרמב״ם, קדוה״ח יב ב). הנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לצפון השמש היא הנקראת ראש והנקוּדָה שממנה יתחיל הירח לנטות לדרום השמש היא הנקראת זנב (שם טז ב). וידיעת הד׳ יסודות הנודעים בהקדמות ותולדות והמזגים וההרכבות והקוים וְהַנקודות (ר״י מפיסא, מכמ׳ קנא׳ 12). ובאור דרך ההרכבה הוא כמו שאומר אקלידס כי התחיל מהַנקודה ואומר הנקודה היא דבר שאין לו חלק כלומר אורך (רש״ט פלקירא, ראשית חכמה 43). השנה נחלקת לארבעת פרקים שהם שתי נקודות השווי ושתי נקודות ההפוכין שהן ראש מזל טלה וראש מזל מאזנים ושתי נקודות ההפוכין שהן תכלית הנטיות ראש מזל סרטן וראש מזל גדי (ר׳ אהרן הקרא׳, ס׳ ג״ע הבדל שנה משנה א יד.).—והנקודות שמהן מורכב הקו או המסמנות את גבולות הקו: מלת הנקודה אני אומר אותה על דבר שאין לו ערך כלל לא אורך לא רוחב ולא עומק ולא שום שיעור ונדבק הוא אל השיעור מפני שהוא סוף הקו והוא תכליתו והוא במו כן ראשיתו והיא חוצצת בינו ובין קו אחר ותהיה הנקודה בגדר הזה תכלית הקו או המחיצה אשר בין שני קוים נדבקים זה אל זה (רא״ב״ח הנשיא, המשיחה והתשברת א ג). והקו הוא ערך שיש לו שיעור באורך בלבד ואין לו רוחב ואין לו עומק ותכליותיו על שני ראשיו הם נקודות (שם ד). כמו גוף אלי שטח ושטח אלי קוו וקו אל נקודותים (רשב״ג לכבוד ר״ש הנגיד, בסוף שירי ר״ש הנגיד 110). דיאמקרנו אמר שהגוף (מורכב) מן השטחים והשטחים מורכבים מן הקוים והקוים מן הנקודות וכו׳ שהנקודה אין לה חלק (ר״י הישראלי, ספר היסודי׳ ב׳, כ״י כזנתכזי). והקו לו שני תכליות גודרות מהם וכל אחת מהם היא הנקודה ואין לה לא אורך ולא רוחב ולא עומק וכו׳ והקו אורך בלי רוחב ושתי קצוות הקו שתי נקודות (רש״ט פלקירא, ראש׳ חכמ׳ ב ו ב). כי הנקודה והקו אינם רק לסימני הגבולים (ר״ד גנז, נחמ׳ ונעים קז).—והנקודה המרכזית בעגול, שכל הקוים הישרים היוצאים ממנה אל הקו המקיף הם שוים זה אל זה, centre: כאשר הנקודה אשר באמצע העגולה הוא השרש לכל הקוים היוצאים ממנה אל הקו הסובב בעגול כן שרש כל ההרגשות במוח ומשם יצאו ושם ישובו (ר״י א״ת, רוח חן ב ה:). הדרך האחת ארוכה ורחבה ומנפשות אנשי דורנו נשגבה ואם האמת כנקודה בתוך עגולה זאת הדרך כקו חרחב הוא החוט הסובב בתחלה (ראב״ע, הקד׳ לפעה״ת). שיסד הארץ כנקודה בתוך החוגה ויכונן שמים בתבונה שוה מכל צד מסבבים הארץ (ר״י בן נחמיאש, פי׳ משלי ג כ).—ובגרמי השמים, הנקודה המרכזית שעליה סובב הגלגל: הגלגלים מתגלגלים על כמין שני מסמרים אחד בצפון ואחד בדרום וכו׳ והם נקראים בלשון ערב קוטבים ובלשוננו נקראים נקודות (ר״מ אלדבי, ש״א, הנתיב השני כא:). והגלגלים נסמכים ומתגלגלים על הנקודות האלה וסובבין על הארץ (שם). גלגל תבונות רום ברוב דעה והולך וסובב על נקודתו (עמנו׳ הרומא, חרוז על י״ג עקרים JQR, NS, V, 534). — ובחכמת הפיזיקה, נְקֻדות אוהבות, נְקֻדות שונאות, הצירים המשבים והצירים הדחפים שבאבן השואבת: ועוד סגולה אחרת מופלאה להאבן הזאת (אבן השואבת) כי כאשר תקרב שני אבנים ממין הזה אז ימשוך תמיד ציר הצפוני האחד את ציר הדרומי השני אליו וכן להיפך אולם כאשר יתקרבו שני הצירים יחד הדומים בשמותם כמו הצפוני לצפוני או הדרומי לדרומי אז תהיה פעולתם להיפך כי לא לבד שלא יתדבקו הצירים יחד כי אם ידיח האחד את האחד לבל קרוב אליו לכן יקראו הנקודות האלה המתקרבות ומתדבקות נקודות אוהבות והנקודות המתרחקות ודומות בשמותם יקראו נקודות השונאות (ברוך לינדו, ראש׳ למודים א ח).—ובהרחבה, לכל דבר שהוא ממש בתוך: בכל מקומות הישוב מתחלת קו המשוה הנוטה לצפון עד בואה תחום כ״ד מעלה בפאת צפון שהם מרחק ראש סרטן מאופן המישור תהיה החמה עוברת על

ננקד ארפנו (הוח, דברי ד לח). נטע שם דבר הוא וטעם הכרתו למעלה בנו״ן וננקד כולו קמץ מפני שהוא סוף פסוק (הוח, איוב יד ט). ולשון פעל הוא (הפעל לאט) ולא שם דבר ולכן הוא ננקד חציו קמץ וחציו פתח (הוח, שם טו יח). גזל שם דבר הוא וטעמו למטה וכשהוא דבוק ננקד כולו בפת״ח קט״ן וטעמו למעלה (רשב״ם, קהלי ה ז, הוצ׳ ילינק). וההא כשתנקד בשוא ופתח תורה על שאלת הדבר או לתמה (רד״ק, מכלול, סדה״פ מו:).

—הפעי, *הִנְקִיד, — כמו הקל: עשרה נקודות בתורה ישפוט יי׳ ביני ו׳ב׳י׳נ׳י׳ך הנקיד עליה שלא אמרה לו אלא כנגד הגר, א׳י׳ה שרה אשתך יכול שלא היו יודעים בה הנקיד עליו שהיו יודעים בה וכו׳ ועשרון ע׳ש׳ר׳ו׳ן יכול שהוא טעון שני עשרונים על כל כבש וכבש הנקיד עליו שאינו טעון אלא אחד על כל כבש (אדר״נ, נוסחי ב לז). כתב את האזכרה פעמים מנקיד את הראשון ומקיים את השני (ר״י אלברגילוני, הלכי ס״ת 29, גנזי מלכים הוצ׳ אדלר).

—פעי, *נִקֵּד, מְנַקֵּד,—כמו קל בנחץ הפעולה: דיש מן הגאונים ז״ל מנקד על הפסוקים ויש שאינו מנקד כלל (רב נחשון גאון, שערי תשובי לט). ומצאנו איגרותיהן של גאונים וכתביהן בזמן שכתובין בהן פסוק או פיסוקין מנקדין עליו נקודות מלמעלה (ר״י אלברגילוני, הלכי ס״ת 19, הוצ׳ אדלר). ואסור לנקד את ספר תורה וספר שהוא מנוקד פסול (שם 38). המנקדים יש להם מנהג לנקד שו״א תחת תי״ו עָשִׂיתְ שהוא לשון נקבה שלא יתערב עם לשון זכר (ראב״ע, צחות ד.). והאות שבסוף המלה שאין תחתיה אחת מהתנועות שאינה מאותיות אהו״י תקרא בשוא והוא נח נראה ולא נהגו לנקד תחת האות שוא כי אין דרך לטעות (רד״ק, מכלול, שער השוא).

—פעי, *נֻקַּד, מְנֻקָּד,—שנקדוהו: ספר שפסקו ושנוקד [1]) ראשי פסוקים שבו אל יקרא בו (סופרי ג ז). ואסור לנקד את ספר תורה וספר שהוא מנוקד פסול (ר״י אלברגילוני, הלכי ס״ת 38, הוצ׳ אדלר). ספר תורה המנוקד אין קורין בו בציבור (שם). ואותן המשניות נכתבו זה תת״פ שנה מנוקדים (שמשון רק, Monats. 1898 ,40.).

ב.*נָקַד, — עי׳ *נָקַר.

נְקֻדָּה, ש״נ, — סימן עָגֹל, דק מאד. Punkt, point: נקדת כסף, מין חלי של כסף עשוי בצורת נְקֻדּוֹת נקדות: תורי זהב נעשה לך עם נְקֻדּוֹת הכסף (שה״ש א יא). —ובתו״מ: וכל השחורין כגון עינבי הדם ועינבי סנה וכו׳ משיעשו נקודות נקודות שחורות (ר״ח בפ׳ ספרא, ירוש׳ מעשרי א ג). יש שהוא כותב נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק יש שהוא מוחק נקודה אחת וחייב עליה משום כותב ומשום מוחק (שם, שבת ז ג). אומרין לבית מי בראך והוא מראה להן בנקודה ואומר זה שלמעלן ומה שמו והיא מראה להן בנקודה שלאחריו ואומר יי׳ שמו אדון שמו (ר׳ לוי, ירוש׳ חגי׳ ב א). כתב וכו׳ שלא עירב את הנקודות וכו׳ אפילו עירב את הנקודות (שם, גיט׳ ב ג). — ונקדות שעל קצת אותיות כתובות לסימן מיוחד: בשעה שהכתב רבה על הנקודות את דורש את הכתב ומסלק את הנקודה ובשעה שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה ומסלק את הכתב א״ר אע״פ שאין שם אלא נקודה אחת מלמעלן את דורש את הנקודה ומסלק את הכתב (שם, פסחי ט ב). עשר נקודות בתורה אלו הן ישפוט יי׳ ביני ובינֶיךָ על י׳ שבינֶיך נקוד מלמד שלא אמרה לו אלא על הגר וכו׳ אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעביר נקודה מעליהן (אדר״נ לד).—ב) כל אחת משבע התנועות הקוליות המורות אופן קריאת האות: שבע נקדות למאד כבדות מקרא מלמדות וחכמות מגידות וכו׳ שם הנקודות קמצה פתחה צרי סגול חלם שרק חרק (בן אשר, דה״ע, 10). ובאר מה אודות טעמים ונקודות והודיע סודות וגלה מסתרים (תשוי תלמידי מנחם על דונש, הכיבותי כיבך). ספר תורה המנוקד אין קורין בו בצבור ואע״פ שגרד נקודות שבו (ר״י ברצלוני, הלכי ס״ת 38, הוצ׳ אדלר). כבר ביארנו שהאותיות לבדם בלא מלכים והם הנקודות לא יעלה מהם ענין שבזמן שאדם כותב לחבירו תיבה בלא נקודות אינו יודע מה ענינה כגון שכתב שלש אותיות שמר אין הקורא יודע ענינה אם היא שְׁמֹר לשון צואה או שמר לשון הגדה וספור וכו׳ (דרכנבורג, הוצ׳ הקורא 53). ואתם תאמרו אנחנו מהירים ורגילים בשפת הקודש ומורים בנקודות ובנגינות (מַן, ד״ה יהודי מצרים וא״י ב׳ 49). ובמדרש הזה חידשו עדת היהודים נקודות לספרי התורה והנביאים (תולידה שומרונית R E J. 45. 85). בעלי המסורות לא קראו שמות לנקודות רק

[1]) אולי צ״ל שניקד בפעל, או שנקד, בקל, עי׳ בנין הקל.

של עשרון ראשון של יו"ט הראשון של חג (הוֹל, מנחי׳ פז:). הנסתרות לייי אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עין שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן (ר׳ יהודה, סנה׳ מג:). למה נקוד על אהרן שבחומש הפקודים שלא היה באותו מנין (בכור׳ ד.). עשר נקודות בתורה אלו הן ישפוט יי׳ ביני וביניך על י׳ שביניך נקוד וכו׳ בשכבה ובקומה נקוד על וי"ו שבקומה הראשון וכו׳ כיוצא בו וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם נקוד על את וכו׳ כיוצא בו ונשים עד נופח אשר עד מידבא נקוד על רי"ש שבאשר (אדר"נ לד). (כתוב) וירץ עשו לקראתו וישקהו נקוד עליו וכו׳ אם כן למה נקוד עליו מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו (ר׳ ינאי, מד"ר ברא׳ עח). — ובמשמ׳ הנחת נקודות בין הפסוקים לסמן הפסקה: ספר שנפסק או שנקד[1]) ראשי פסוקים אל יקרא בו (מס׳ ס"ת ג ז, הול׳ קירכהיס).—ב) *נִקֵּד סֵפֶר, מִלָּה, אוֹת, צִיֵּן את הַנְּקֻדּוֹת: וששאלתם אם אסור לנקוד ס"ת ספר תורה שניתן למשה בסיני לא שמענו בו ניקוד וכו׳ לפיכך אין נוקדין ספר תורה (תשו׳ הגא׳, ממז׳ ויערי, סי׳ קכ). וכיון שראו שהתחילה הגלות ונתבלבלה הלשון עמדו וסימנום (את התנועות) וחקקום ונקדו בהן החומשין כדי שילמדום הכל במהרה (דרנברג, הול׳ הקורא 54). דע כי יש לווים הנוספים בשמות ובפעלים ענינים יש אשר תהיה הויו קמוצה ויש אשר תהיה נקודה בשתי נקודות הנקרא שבא וכו׳ אבל המלים אשר הם מלרע לא יקרה להם כמקרה זה כי לא נמצאו וויה"ם נקודים כי אם שבא (תשו׳ תלמידי מנחם על דונש 50-51). דע כי כל נפעל הפא שלו נחה נקודה בשוא כמו נשמע נכרת וכו׳ וכשיהגו בנפעל שאין בו אחהע עם ארבע האותיות הנוספות לעתיד הבליעו נון נפעל בפא ודגשוה ונקדו תחתיה בקמץ גדול (ר"מ גיקטיליה, תרג׳ ספר דקדוק לר"י חיוג 21). שמואל בן יעקב כתב ונקד ומסר את המחזור הזה שלמק׳ מן הספרים המוגהים המבוארים אשר עשה המלמד אהרן בן משה בן אשר נוחו בגן עדן (במחזור כ"י פטרבורג, משנת 1009, דה"ע IX). ואם יטעון טוען ויאמר שיש בין הממ והריש במלת אמר שמר שוכן נח והנה הוא נקוד בפתח (ראב"ע, ספ׳ הנקוד לר"י חיוג). ויש ספרים מדויקים שהגימל נקודה בקמץ חטף

[1]) במס׳ סופרים ג ז שנוקד.

(רד"ק, מכלול, שער השוא). כי לעולם נוקדים אותה בשוא (רשב"ל דורא״ן, מגן אבות ג כח.). אך קשה לי מאוד מה שנמצא נקוד בפרקי אבות הוא היה מונה שבחן חשי"ן בשוא והבי"ת בקמץ והיה ראוי להיות שבחן השי"ן בחירק והבי"ת בשוא (ר"א בחור, כמוקים בספ׳ השרשים לרד"ק, שרש שבח). ורבים ישאלו איך היה אפשר קודם שנמצאו הנקודות ללמד לנער הקריאה הנכונה מתוך ספר שאינו נָקוד (רא"ב, הקד׳ ג לספ׳ מסרת המסרת).—ואמר המשורר: וכף עופר בעט מאין דיו על פני כנור בכף כותב ונוקד (ר"ש הנגיד, ידידי קוס).—ב) *גרם לו כאב, כעין כאב מנעיצת דבר חד, ובהשאלה לרגש צער רוחני, לִבּוֹ נִקְּדוֹ, כמו נְקָפוֹ לבו: לא תדמינה לחלבים שבן אפילו אמר לבי נוקדיני[1]) מביא אשם תלוי (ר׳ יוסי, ירוש׳ כתוב׳ ג ג).—ג) *נִקְּדָה[2]) החמה, שָׁבָה להאיר אחרי שטהרו השמים: נקדימון בן גוריון שנקדה[3]) לו חמה בעבורו (גיטי׳ נו.). שלשה נקדה[4]) להם חמה בעבורן משה ויהושע ונקדימון בן גוריון (תעני׳ כ.).

—נפעל, *נִקַּד, נִנְקַד, עתי׳ יִנָּקֵד, יִנָּקְדוּ,—א) נִקְּדוּ החרובים ובדומ׳, נתהוו בהם נקֻדות, כתמים: החרובין (חייבים במעשר) משינקדו[5]) וכל השחורים משינקדו (מעשר׳ א ג). — ב) *במשמ׳ הנחת הנקדות והטעמים באות מן האותיות: כי בהיות ראש המלה הבא עליה וי"ו יו"ד תנקד (הויו) נקודה אחת (כמו) וִיפת תאר וַירא מצוה (תשו׳ תלמידי מנחם על דונש 51). וכבר נמצאו מהם שבעה שיוצאת האלף בהם בדבור הלשון וננקדת בשוא ופתח (ר"מ גיקטיליה, תרג׳ ספר דקדוק לר"י חיוג 19). וניקוד טעם מקרא זה מוכיח על דרש זה שאין לך טעם זרקא במקרא שאין סגול בא אחריו וכאן ננקד למשיחו בזרקא ולכורש ננקד במאריך להפרישו ולנתקו מעם למשיחו (רש"י, מגי׳ יב.). ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא וכו׳ וכן אחותיו ולא ארפנו שלא

[1]) בירוש׳ יבמ׳, י ד נוקרינו.

[2]) בארמ׳ וסור׳ נקד במשמ׳ נקיון וטהרה. [ואפשר במשמ׳ נקב, כמו קדר בנוסחה האחרת, כלומר פרצה לה דרך בין העננים.]

[3]) כך בנוסח׳ הספרים, וגרסת הערוך (ע׳ כלב) שנקדמה. ובגמ׳ (תעני׳ כ.) שנקדרה, ובדפוס פיזרו וויניציאה ועוד שנקדמה. אך בכ"י שנקדה.

[4]) כך בכ"י, ובנוסח׳ הדפו׳ נקדמה, נקדרה.

[5]) במדב"ם משינקידו ואמרו בגמ׳ ירוש׳ שם בשם ר"ח בר פפא: משיעשו נקודות נקודות שחורות.

הכל שלהם, Summe; total: נ ק ב ץ הנפרדים הנמשכים בדרך המספר מתחילים מן האחד הוא כשיחובר אחד עם שלשה ועם חמשה וכו' חבור נ ק ב צ י הנמשכים בדרך המספר נמשכים בראשותם ומתחילים מן האחד הם נ ק ב צ י הנמשכים אשר תכליתם אחת והראשון מן ה נ ק ב צ י ם מתחיל מן האחד וכו' (רלב"ג, מעשה חושב 2). החלק או נקבץ החלקים יהיה יותר גדול מחלק או מנקבץ החלקים אם יהיה החלק ההוא וכו' ממספר מה יותר גדול מהחלק האחר וכו' מהמספר ההוא בעינו (שם 3). כאשר חובר נ ק ב ץ הנמשכים בדרך המספר מתחילין מן המספר האחד וכו' (שם 17). שני דמיוני נ ק ב ץ הנמשכים בדרך המספר מן האחד עד מספר מונח שוים אל המספר המונח מחובר עם מרובעו וכו' (שם 18).

נקד[1], ממנו נָקֹד, א.*נִקֵּד, ב.*נָקַד, נְקֻדָּה, *נָקוּד, *נִקּוּד, **נַקְדָן.

נָקֹד, ת"ז, מ"ר נְקֻדִּים, לנקי' נְקֻדּוֹת, שיש עליו נְקֻדּוֹת, כבש וכדומ', שיש בצמרו נקודות נקודות, punktiert; tacheté; speckled: אעבר בכל צאנך היום הסר משם כל שה נָקֹד וטלוא וכל שה חום בכשבים וטלוא וְנָקֹד בעזים והיה שכרי וכו' כל אשר איננו נָקֹד וטלוא בעזים וחום בכשבים גנוב הוא אתי (בראשי' ל לב-לג). ואת כל העזים הַנְּקֻדּוֹת והטלאות (שם לה). ותלדן הצאן עקדים נְקֻדִּים וטלאים (שם לט). אם כה יאמר נְקֻדִּים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נְקֻדִּים (שם לא ח). —ומצוי בספה"א: ויעש את הפרוכות מעשיהן מעשה אורג תכלת וארגמן ותולעת שני ואבני יקרה נ ק ו ד ו ת זהב (יוסיפון סו).

נֹקֵד, עי' ערך נוקד.

נִקֻּד, ש"ז, מ"ר נִקֻּדִים, — מין מעשה מאפה בצורת כעכים יבשים וכדומ', Zwieback; biscuit; rusk: וכל לחם צידם יבש היה נִקֻּדִים[2] (יהושי' ט ה). זה לחמנו חם הצטידנו אתו מבתינו ביום צאתנו ללכת אליכם ועתה הנה יבש והיה נִקֻּדִים (שם יב). ולקחת בידך עשרה לחם וְנִקֻּדִים ובקבק דבש (מ"א יד ג). —ובמשנה: ואם טמאין היו אותן החולין יאכלו נ ק ו ד י ם[2] או קליות או ילושו במי פירות (תרומ' ה א). סאה תרומה טהורה שנפלה למאה חולין טמאין תעלה ותאכל נ ק ד י ם או קליות (שם ג). —ובספה"א: שאז כלה להם הלחם אשר הוציאו ממצרים שלא יכלו לשמרו מן העיפוש יותר מאותם שלשים יום לפי שלא עשו נ ק ו ד י ם (אברבנאל, בשלח, ויבאו אלימה). —והשתמשו בו קצת הסופרים גם בלשון יחיד במשמ' עפוש העולה על מיני מאכל ופֵרות שנשחתו ונרקבו: נ ק ו ד גדל בגבינה או בלחם נושן או בפירות נרקבים או בשאר מיני מזונות נרקבות ונושנות מראהו ירקרק שחרחורת (ר' ליכלא, הלסית למודים א ז, 98. 3).

א.***נִקֵּד**, פ"י, — א) נִקֵּד על האות, שָׂם עליה נקודה, punktieren; pointer; to point: כך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נ ק ד ת י עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעביר נקודה מעליהן (אדר"נ לד ד). — ופָעוּל נָקוּד: לפיכך נ ק ו ד על ה' (של המלה רחוקה) לומר לא מפני שרחוקה ודאי אלא מאסקופת העזרה ולחוץ (ר' יוסי, פסחי' ט ב). למה נ ק ו ד וי"ו שבאמצע עשרון

---

[1]) בערב' נקד, נקט, a) ובארמ' נקז.

[2]) [נחלקו המפרשים בפירוש מלה זו. יש מפרשים מאכל מנוקד וטלוא ע"י יבש ועפוש. עי' רד"ק בשרשיו וביהוש' שם בשם „ועוד מפרשין". וכן נמצא גם בשבע' ביהוש' שם εὐρωτιῶν. אולם פירוש זה מתאים רק למשמ' הכתוב ביהוש' ולא לכתוב במ"א (יד ג) ובמשנ' תרומ'. ואחרים מפרשים מאכל מפורר לפרורים קטנים כמו נקודות. וכן מביא רגמ"ה בכור' כג.: „ואית דאמר פירורין פירורין פחות מכביצה". וכן רלב"ג ביהוש' שם: הוא היבש המתפורר מצד יובשו לפירורין דקים". וכן תרגם עקילס ביהוש' ἐψαθυρωμένος. והוולג' שם in frusta comminuti. וי"ת גם ביהוש' גם במ"א כִּסָּנִין, והוא כמו פת הבאה בכסנין (ברכ' מב.) שפירש רב האי „פת בין מתובלת ובין שאינה מתובלת שעושין אותה כעכין יבשין וכוססין אותה בבית המשתה" (רד"ק בשרשיו). וע"פ זה פירש רלב"ג במ"א שם „הוא פת יבש מתובל בתבלין". וכעין זה בתרגום יוני אחד τραγήματα (-פרפראות-תרגימא) ובוולג' crustulam. ורש"י מפרש ביהוש' נקדים מלשון יקד, מוקד, כלו' שנתיבש ע"י האש. ובמ"א הוא אומר „מין קליות מיבשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו שתיתא בלשון גמרא". וכן פירש „קליא" השני בש"ב (יז כח). וזה מקביל ל„קליות" שבמשנ' תרומ'. אולם בבכור' כב: פירש סתם ב„יובש", וכן רגמ"ה שם, והר"ש בתרומ' שם. ושני הפירוש' מובאים במלון צמח דוד. וע"פ זה יש להכריע שנקדים פירושו לחם יבש המתפורר מפני יבשו, ובמשמ' מיוחדת כעכים יבשים, כמו שפירש ריב"ג בשרשיו.]

a) نقد نقط

לנקבה טבעית או הסכמית: ודרך לשון נקבה הוא (קדוש׳ ב:). הואיל ופתח הכתוב בלשון נקבה וסיים בלשון נקבה ולשון זכר באמצע (ר׳ יצחק בר אבדימי, זבח׳ מג:). כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבות (מד״ר שמות כג). פעמים משיח בלשון זכר ופעמים משיח בלשון נקבה (מד״ר קהל׳ ראה זה). — ובדקדוק, °כנוי לאותיות בגד כפת, הרפויות אחרי אהוי, שהן הזכרים: עוד ארבע מהם כמנהג חיות זכרים עם נקבות חנויות כנוים אוי״ה הקנויות אצל בג״ד כפ״ת שרויות (ב״א, דה״ט, סי׳ 4).—וכנוי לאותיות השרשיות הבאות רק בשרש המלה, בנגוד לזכרים שהן גם שרשיות וגם שמושיות: אחת עשרה אותיות נקראים שרשים והן ח״ט ספ״ר גז״ע צד״ק נדרשים והן הנקראים נקיבות כי הם הולכי נתיבות ובראש הקרואים נצבות (דרכברג, הורי׳ הקורא 8).—ב) *כמו נַקְבוּת: צד זכרותו של זה פוסלת צד נקיבתו[1]) של זה (ירוש׳ יבמ׳ ח ו). — ובסהמ״א: (נשים) המסוללות דרך תשמיש זכר ונקבה משפשפות נקבתן זו לזו (רש״י, יבמ׳ עו.).

נִקְבָּה[2]), ש״נ, — מחִלה תחת האדמה לְמעבר דרך או מים, Tunnel: וזה היה דבר הנקבה[3]) וכו׳ (כתב׳ השלח, שורה א).—ובהשאלה: שבע נְקבות הן בראשו של אדם שתי עינים שתי אונים ושתי נקבות של חוטם והפה (מדרש תדשא ו, הוצ׳ אפשטין).—ובמשמ׳ נקב עגול ובפרט פי הטבעת: קורקבן לטחינה קיבה לשינה ניקבה לצואה אבר קטן להשתין ולהוציא זרע (מדרש אלפא ביתא של ר״ע ביהמ״ד יעליניק ג אות ס׳ 43).

***נַקְבוּת**, נַקֵבוּת, ש״נ,—מקום הרחם של האשה: הרי הוא אומר וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו מקום שניכר בין זכרות לנקבות (ר׳ נתן, שבת קח.). שביוון (פנחס) בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה (ר׳ יוחנן, סנה׳ פב:). אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כבזכר בד״א בזכרות שלו אבל בנקבות שלו פטור (יבמ׳ פג:). לא אמרו טומטום ספק אלא באדם הואיל וזכרותו ונקבותו במקום אחד אבל בהמה מטיל מים במקום זכרות וזכר במקום נקבות נקיבה (ר״ש לקיש, בכור׳ מב:).—ובסהמ״א: אנדרוגינוס שנבעל לפסול מן התרומה בין דרך זכרותו בין דרך נקבותו (רמב״ם, תרומ׳ ז טז). שהטומטום אינו ניכר בין זכר לנקבה וזה ניכר שאין לו זכרות רק נקבות בלבד וכו׳ אפשר שאבר הנקבות יצא לחוץ (שאילת יעבץ א קעא). — ובהשאלה, הקצה הרחב של הקרדם, הקופיץ וכדומ׳: לא שנו (שאסור לבקע עצים בקרדום) אלא בנקבות שלו אבל בזכרות שלו מותר (רב, ביצ׳ לג:). —ובסהמ״א: זוג שעשוי לכסימת שער ונקרא בלי ישמעאל אל גלם והוא שני שוקים של פרקים באחד נקבות באחד זכרות מכניסין זה בזה ונוטלין את השיער (ערוך, ערך נגסטר). היו עושין לקופיץ זכרות ונקבות (רש״י, ביצ׳ לג:).

°**נַקְבוּתִי**, ת״ז, מ״ר נַקְבוּתִיִּים, — מטבע הנקבה, מצורת הנקבה: ואמנם התועלת מפני קניית שלמות התכונה והמזג הזכריי והנקבותיי אשר הם מן המקרים המחוייבים למיני ב״ח (קאנון א א ה, במהות האבר). היות הנבואה והבשורה אשר היה כלו שכלי ולא ברמיון הנקבותיי נתקיים הייעוד בשלמות (ר״א ביבאגו, דרך אמונה ג ב לט:). כי כבר נמצא שמות נקבותיים לזכרים וזכרותיים לנקבות (ר״ד יחיא, לשון למודים ג ד).

°**נְקָבִי**, ת״ז, לנק׳ נְקָבִית, מ״ר נְקָבִיִּים, — של נקבה, מטבע הנקבה: הי״ב מנהיגים הם הלשון והשנים הוושט האצטומכא הריאה חמרה הטחול הכליות הבצים האבר הזכרי הרחם הנקבי ידים ורגלים (ספר בן תמים, תרגו׳ פי׳ יצירה עו). כמו שנמצא זכר נקביי או נקבה זכריית במדותיהם ובתכונתם (רשב״ל דואלן, מג״א מ״י ד). כי בהיות השכל שהוא הזכריי נמצא בשלמותו הנה הכח הנקביי שהוא החמר הוא מסתתר ובלתי נמצא (ר״י מוסקטו, כפולות יסודה לא). שלא שינה הטבע מדתו כבאן ולא חידש בריאה זרה רק בזאת בלבד שהוציא ופלט בית התורף לחוץ וכו׳ וחלק ב׳ שלמטה יצא פגום על כן הוא חרוץ מגבו כחצי קנה חלול והעטרה הנקבית יצאה עמו דבוקה בראש גויה וכו׳ ואין כאן אלא נקבה ודאית (שאילת יעבץ א קעא).—ובדקדוק, פעל נְקָבִי: כי לא יבוא פעל נקביי בלי סימן המין (אדם הכהן, יתרון לאדם, תל״ע א ד).

נִקְבָּץ, מ״ר נִקְבָּצִים; — א) נפע׳ מן קבץ, עי״ש. —ב) °ש״ז, בחכמת החשבון, נִקְבַּץ-המספרים, סך-

---

[1]) כך בדפוס קרטשין ובדפוס ויניציאה נקיבותו.
[2]) מן נקב.
[3]) [שם נזכר בכתבת השלח שלש פעמים. ואולי צריך לנקד הַנִּקְבָּה או הַנִּקְפָּה. ויש סובר שצריך לנקד הַנְּקָבָה, כמו שם הפעל, והכנוי שב לאיזה שם נקבה כמו תעלה וכדומ׳, שהיה נזכר בשורות הקודמות של הכתבת שנאבדו. עי׳ Fischer, ZDMG. 56,802 seqq.].

(ר׳ יוחנן, ירוש׳ קדוש׳ א י).—ב) נִקֵּב את המלה, השתמש בה בלשון נקבה: כל אשר אין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו [1]) (ר״ש אלקוולטינדו, ערוגי הבשם ז כא). בשביל החרוז לא דקדקו מעולם גם מבחרי המשוררים וזכרו את הנקבות ונקבו את הזכרים ואף כי בדברים שאין בהם רוח חיים (ר׳ שניאור זקש, שירי ברכה, הולי מק״נ 26).
—פעו׳, *נֻקַּב, מנֻקָּב מנוקב, מְנֻקֶּבֶת, מנוקבת,—שנקבוהו,—א) שעשו בו נֶקֶב: לך ואמור לו חבית מנוקבת הייתה כדברי בית הילל אלא שסתמוה שמרים (ר׳ אלעזר ברי לדוק, תוספת׳ עדיי ב ג). אבוב של קליות היה שם והיה מנוקב כבברה כדי שתהא האור שולטת בכולו (מנחי סו:). וההזירן כשמנוקבין מהו חוששין אנו (והזהיר, ויקר׳ יא). — ב) *בדקדוק פעל מנֻקָּב, שבא בלשון נקבה: ולא היה לו לומר כ״א כמו בזה לך לענה לך שהוא פעל עבר מנוקב (משה הכהני הקראי, לקו״ק נספח׳ 70).
—הפעו׳, *הֻנְקַב, הוּנקב, — כמו נִפע׳ משמ׳ א): וּמן והנקב לראש ראשית גוים לרע לדרוש היות לכל בוגדים ראש (ר״א קליר, אן קולן, שבת זכור). דרש יום זה ליחסו ראשון הוא חמשה עשר והונקב ראשון וכדי לבשרנו כי מחל ראשון (הוא, אמנם אלוה, יול׳ ב סכות).

נְקֵבָה, ש״נ, מ״ר נְקֵבוֹת,—הַנְּקֵבָה בבעלי חיים, הַיּוֹלֶדֶת את הילדים, Weib, — chen; femme ,femelle; female—בבני אדם: ויברא אלהים את האדם וכו׳ זכר וּנְקֵבָה ברא אתם (ברא׳ א כז). ואם נְקֵבָה תלד (האשה) וטמאה שבעים כנדתה (ויקר׳ יב ה; גם ז; כז ה). צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכלן זב וכו׳ מזכר ועד נקבה תשלחו (במד׳ ה ב-ג). פן תשחתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נְקֵבָה (דבר׳ ד יו). כי ברא יי׳ חדשה בארץ נְקֵבָה תסובב גבר (ירמי׳ לא כא). — ובבהמות וחיות: ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחית אתך זכר וּנְקֵבָה יהיו (ברא׳ ו יט; גם ז ג). אם מן הבקר הוא מקריב אם זכר אם נְקֵבָה תמים יקריבנו (ויקר׳ ג א). ואם מן הצאן קרבנו וכו׳ זכר או נְקֵבָה (שם ו). — ובתו״מ: המסרס את הזכרים חייב ואת הנקבות פטור (ר׳ יהודה, תוספת׳ יבמ׳ ח ד). אמו ואשה אחרת ולהן שני זכרים וחזרו וילדו שתי נקבות במחבא (שם יב ד). עמוני ומואבי אסורין ואסורן אסור עולם אבל נקבותיהם מותרות מיד (יבמ׳ ח ג). אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים ואוי לו למי שבניו נקיבות (רבי, קדוש׳ פב:). חבלי נקבה מרובין משל זכר (נדה לא.). אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה (שם). תפתח ארץ כנקיבה זו שהיא פותחת לפני הזכר (ירוש׳ תעני׳ א ג). וברכך בבנים וישמרך בבנות שהנקיבות צריכות שמירה (תנחומ׳ נשא יח, הול׳ בובר).—ובבהמות וחיות: מעשר בהמה נוהג בגדולים ובקטנים בזכרים ובנקבות בתמימים ובבעלי מומים (תוספת׳ בכור׳ ז א). מכר לו שתופות אבל לא לבנות זכרים אבל לא נקבות (חול׳ יא ב). מה עשה הקב״ה סירס את הזכר (של לויתן) והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא (רב, ב״ב עד:). עור שקושרין תחת זכרותן כדי שלא יעלו על הנקבות (רב נחמן בר יצחק, שבת נג:) (אמר הקב״ה לנח) אם ראית זכר רץ אחר נקבה קבלהו (אל תוך התבה) נקבה רץ אחר זכר אל תקבלהו (מד״ר ברא׳ לא).—ובסהמ״א: פעם אחת ישב עכבר עם נקבתו אצל חתול (אלפא ביתא דבן סירה כו). — *ובהשאלה לדברים לא בע״ח שיש להם קצת דמיון בתכונתן לנקבות אם מצד חולשתן אם מצד שהם מושפעים מאחרים: המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות (ר׳ לוי, ירוש׳ תעני׳ א ג).—ואמר המליץ: זכרים הם ודעותם נקבות (רמב״ע, דיואן כ״י בודלא׳). כי שירות בני ספרד חזקות וערבות כאלו מלהב אש חצובות ומשורריהם כזכרים וכל משוררי עולם כנקבות (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג).—ובהשאלה לכל דבר שהוא נקוב: סככה בחיצין [1]) זכרים כשרה בנקבות פסולה (רב, סוכ׳ יג:). ושני הסינין [2]) יוצאין מתוך הקרשים שנים לכל אחד ואחד שמשקיע הזכר בתוך הנקבה (ר׳ נחמיה, ברייתא׳ דמלאכ׳ המשכן א). — ובסהמ״א: שיעשה שליבה יוצאה מן הקרש בעין הוצין זכרים וכנגדו בקרש שבצדו שליבה אחרת נקובה ומכנים הזכר לתוך הנקבה וכן בקשר האחר (רמב״ן, שמות כו יז). —ובמורסות: הוא חולי קשה כמו ארסוני׳ יש ממנו זכר והוא כמו אבעבוע שחור והנקבה לבן (כרבוני, ארח חיים במורסות, כ״י ביהמ״ד שכתר).—*לשון נְקֵבָה, בדקדוק,—צורת המלים שקבעה הלשון

---

[1]) עי׳ הערה לערך ג. זכר, זִבֵּר.

---

[1]) בכ״י הוצין.

[2]) בביהמ״ד יעלינק: הגיפין.

יקבל אורה קבול שלם יותר מכלם הם הפנינים והשוהם והאויר הצח והמים ויקרא בהם אור נוקב (פי׳ התורה לר׳ עמנו׳ מרומא, Merx Archiv 372).—*נוֹקֵב הגפנים, שם למין ממיני הארבה: נוקב הגפנים (רעבנשטיכלער) הוא ילק קטן אדום ונוצץ כזהב (שייכהאן, תולדות החיים רסב).—נוֹקֵב העץ: נוקב העץ וכו׳ (האלץ באהרער, טראצקאפף) עגולי ומראהו אמוץ (שם, רכז). — ב) נָקַב דבר, אמר בפרוש בפיו, קבע [1]), bestimmen, ausdrücken; designer, indiquer; designate: ויאמר נָקְבָה שכרך עלי ואתנה (בראשי׳ ל כח).—נָקוּב, נקרא: הוי השאננים בציון והבטחים בהר שמרון נְקֻבֵי ראשית הגוים ובאו להם בית ישראל (עמו׳ ו א). וקרא לך שם חדש אשר פי׳ יי׳ יִקֳּבֶנּוּ (ישעי׳ סב ב).—ואמר הפיטן: זְמן כפור בעד נפש נקובת חמשה נפש רוח חיה יחידה מחומשה (ר״א קליר, אז על כל חיתו יער, יוה״כ פסח). לטוב צפון שמו תקוב יום אבד הולכי עקוב לא כאלה חלק יעקב (ר״י הלוי, יגבר עם). — והמשורר: הודות עלי נבל ומשוך ביובלים לקרוא בשם נקוב שרים כחוללים (ראב״ע, הודות עלי נבל). והאבות היו אברהם יצחק ויעקב מדוע יצחק לבדו ינקוב ויאמר כי הוא לבדו בשמים יושב (עמנו׳ ממחב׳ כב). — ג) נָקַב את פלוני, קלל אותו, fluchen; maudire; to curse: וְנֹקֵב שם יי׳ מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה כגר כאזרח בְּנָקְבוֹ שם יומת (ויקרי׳ כד טז). וַיִּקֹּב בן האשה הישראלית את השם ויקלל (שם יא). מה אֶקֹּב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יי׳ (במדב׳ כג ח). גם קֹב לא תִקֳּבֶנּוּ גם ברך לא תברכנו (שם כה). מנע בר יִקְּבֻהוּ לאום וברכה לראש משביר (משלי יא כו). אמר לרשע צדיק אתה יִקְּבֻהוּ עמים (שם כד כד). הנה הלילה ההוא יהי גלמוד אל תבוא רננה בו יִקְּבֻהוּ אררי יום (איוב ג ז-ח). אני ראיתי אויל משריש וָאֶקּוֹב נוהו פתאם ירחקו בניו מישע וידכאו בשער ואין מציל (שם ה ג-ד). — ואמר בן סירא: אב רשע יקוב ילד (ב״ס, גני׳ מא ז). — ובמדרש: שכשבא ליטע אהלו במחנה דן דחוהו אמרו לו בן מצרי אתה וכו׳, מיד התחיל לנקוב את השם ולקללו (ר׳ חייא בר אבא, תנחומ׳ אמור כד). — ואמר הפיטן: אי כה פץ לקוב עם וברך עם קדושיך בשוב וכה תדבר הומר לקדושיך (ר״א קליר, קינו׳ לט״ב, אי כה אומר). ואלה ברבו וזר עמו יקוב בהתחננו ביד תופשיו הקול קול יעקב והידים ידי עשו (ראב״ע, ברכסית אדר). — והשתמש המשורר בשלש המשמ׳: אורו אשר מריב ביום פרוד חושק עלי בכיו וגם נוקב כי אם מעט יכול להתאפק דמעו צפוניו יהיה נוקב עין נדוד לא תבך אותה חיש עורב נחלים יהיה נוקב (רמב״ע, תרשים ז נג-נה).

—נִפעי׳, נִקַּב, נִקְּבוּ, — נִקַּב האדם בִּשְׁמוֹ, נאמר שמו בפרוש: אלה (הכתובים למעלה איש בשמו) קריאי העדה נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נִקְּבוּ בשמות (במדי׳ א יז-יז). ומן הנתינים שנתן דויד וכו׳ כלם נִקְּבוּ בשמות (עזרי׳ ח כ). ומחצי מטה מנשה שמונה עשר אלף אשר נִקְּבוּ בשמות (דה״א יב לא; גם יו מא). ויקומו האנשים אשר נִקְּבוּ בשמות ויחזיקו בשביה (דה״ב כח יה; גם לא יט).—ואמר המשורר: קומי עניה סוערה קומי וגם התיצבי קומי וגורי באשר תְּוֻדעי תנקבי קומי ושכחי אב ואם צורך לבבי אהבי (רשב״ג, מה לך יחידה). בשמות נקבו וכעבדים נצבו וכאדונים נחשבו על ראש המצבה (ראב״ע, אלוליס מהודך). בך רוח בשם נקבה חיה כשגל נצבה ממקבת אור נקבה מצור החיים חצבה (שם, אל מתנשא). — ב)*ובמשמ׳ היה בו נֶקֶב: ניטלה פטמתו (של האתרוג) נקלף נסדק ניקב וחסר כל שהוא (סוכ׳ ג ו). ניקב קרום של מוח ניקב הלב לבית חללו וכו׳ הריאה שניקבה או שחסרה ר׳ שמעון אומר עד שתנקב לבית הסמפונות ניקבה הקיבה ניקבה המרה ניקבו הדקין הכרס הפנימית שניקבה וכו׳ המסס ובית הכוסות שניקבו לחוץ (חולי׳ ג א). ניקבה הגרגרת או שנסדקה וכו׳ (שם ב). איזהו כרות שפכה כל שנכרתת הגיד או העטרה ולפנים וכו׳ ניקב מלמטה פסול (תוספתי יבמי׳ י ד). שני נקבים יש בו באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום בשעה שאדם נצרך אם נקבו זה לתוך זה נמצא עקר (בכור׳ מד:).

—פִעי׳, *נִקֵּב, מְנַקֵּב,—א) כמו קל משמ׳ א), עשה נֶקֶב: סכין את הפגים ומנקבים אותם עד ראש השנה פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית וכו׳ לא סכין ולא מנקבין אותן (שביע׳ ב ה). צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שינקבנה מצדה (מקוא׳ י א). כל המונע הלכה מפי תלמיד וכו׳ מנקבין אותו ככברה (עולא ב״ר ישמעאל, סנה׳ צב.). אם שמעת דבר מר׳ ליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי נקב אזנך כאפרכס הזו ושמע

---

[1]) עקרו לסמן ולציֵן דבר ע״י נקב ומזה לפרש ולקבע.

שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני (רב אשי, ברכ׳ כג.). שהיו (דניאל וחבריו) אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנקביהן מפני אימת מלכות (ר׳ חמא בר׳ חנינא, סנה׳ צג:). ג׳ מעין העולם הבא אלו הן שבת שמש ותשמיש וכו׳ תשמיש נקבים (ברכ׳ נז:). (כתוב) ותתחלחל המלכה וכו׳ שהוצרכה לנקביה (ר׳ ירמיה, מגי׳ טו.). המשהה את נקביו עובר משום לא תשקצו (רב אחא, מכות טז:). לפי שאותו רשע משתבח ואומר שהוא אלוה ואינו יוצא לנקביו (מד״ר שמות ט). באו למדבר והאכלתי להם מן מ׳ שנה ולא נצרך אחד מהם לנקביו אותן מ׳ שנה אלא שאכלו את המן והוא נעשה להם בשר (שם, במדי׳ טז).—ובסהמ״א: היה רגיל שמשהה את נקביו וזה שחש בהדרוקין שהיה משהה את נקביו (גאוניקה הול׳ גינצב׳, 323). התלמידים הקבועים להם עת לפניו אונסין אותו להשהות נקביו (רש״י, שבת לג.). ונכלל במאמר מאין באת פחיתות מצד מלאכת תופיו ונקביו (המאירי, בית הבחירה על אבות ג א). בבא איש מבית מקדש מעט ומצא שלחן ערוך ומטות מוצעות ונרות דולקות ולא בדק תופיו (עטוש שלמטה) ונקביו יפרוש המפה וכו׳ ואם יבדוק מלאכת תופיו ונקביו לפני הקדוש צריך ליטול (אבן ירחי, המנהיג, הלכ׳ פסח פג.).

נָקַב, פ״י, נָקַבְתָּ, נֹקֵב, נֹקְבֵי, נָקוּב, נְקָבוֹ, קֹב, תִּקְּבֶנּוּ, נְקָבָהּ, אֶקֹּב, אֶקּוֹב, תִּקֹּב, יִנָּקֶב, יִקֹּב, יִקְּבֶנּוּ יִקְּבֻהוּ, —א) נָקַב נֶקֶב בדבר, עשה נֶקֶב, חֹר bohren; trouer; bore: הנה בטחת על משענת הקנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו וּנְקָבָהּ (ישעי׳ לו ו). ויקח יהוידע הכהן ארון אחד וַיִּקֹּב חר בדלתו (מ״ב יב י). והמשתכר משתכר אל צרור נָקוּב (חגי א ו). בעיניו יקחנו במוקשים יִנְקָב אף (איוב מ כד). התשים אגמון באפו ובחוח תִּקֹּב לחיו (שם כו). — ומצוי מאד במשמ׳ זו בתו״מ ובסהמ״א: שרויין בעלית בית ניתזה בלוד והיו נוקבין שפופרת של ביצה וממלאין אותה שמן ונותנין אותה על פי הנר ערב שבת עם חשיכה כדי שיהא שוהא ומדליק בלילי שבת (ר׳ יהודה, תוספתי שבת ב ה). ואין נוקבין מגופה של חבית (ר׳ יהודה, שבת כב ג). היה מודד והגיעה מידתו לכותל אין אומרין יקוב את הכותל אלא ימוד את הכותל (תוספתי עירובי׳ ו יג). לא ימכרנה (את המטבע החסרה) לא לתגר ולא להרג ולא לחרם מפני שמרמין בהן את אחרים אבל נוקבה ותולה בצואר בנו (שם ב״מ ג יט). ואילו הן עורות לבובין כל שנקוב כנגד לבו ועשוי כמין ארובה (שם ע״ז ד ז). עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש (כלאי׳ ז ח). עציץ נקוב הרי זה כארץ (דמאי׳ ה י). לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת (שבת ב ד). לא תצא אשה לא בחוטי צמר וכו׳ ולא במחט שאינה נקובה (שם ו א). שובר אדם את החבית וכו׳ ולא יקבנה מצדה ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח (שם כב ג). נטמא (כלי חרס) חוץ לקלעים נוקבו ונכנס ושוברו במקום קדוש (זבחי׳ יא ה). לא היה שובר בו את הרגל אלא נוקבו מתוך ערכובו ותולה בו (תמיד ד ב). אלו טרפות בבהמה נקובת הושט ופסוקת הגרגרת (חולי׳ ג א). כסוי הלפס בזמן שהוא נקוב ויש לו חדוד טהור אם אינו נקוב ואין לו חדוד טמא (כלים ב ה). אל תרבו עלי תבריכין ותהא ארוני נקובה[1]) בארץ (ר׳ חזקיה, ירוש׳ כלאי׳ ט ד). מעשה באדם אחד שהפקיד דיסקיא מלאה חמץ אצל יוחנן חקוקאה ונקבוה עכברים והיה חמץ מבצבץ ויוצא (רבין בר ר׳ אדא, פסחי׳ יג.). מיד נקבום (את הכותים) בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם (יומא סט.). בעבד נוקב מרגליות וכו׳ שאין רבו רוצה לשנותו למלאכה אחרת (ר׳ יוחנן, ב״מ יז:). יאמרו (שור שהמית) עבד נוקב מרגלית (משלם בעל השור) שלשים עבד שעושה מעשה מחט שלשים (אביי, ערכ׳ יד:). ח׳ מיני טרפות נאמרו לו למשה בסיני נקובה ופסוקה נטולה וחסורה וכו׳ (עולא, חולי׳ מג.).—ובסהמ״א: וכיון שקרום מוחו ניקב מיד הוא מת לפיכך אסר לנו בהמה נקובת קרום של מוח (גאוניקה הול׳ גינצב׳, 33). הפטיש שראשו האחד חד לנקוב ולפסול בו ובראשו האחר מכין בו והולמים בו (שרשי רד״ק, נקב).—ובהשאלה: מקרא זה נוקב ויורד עד תהום (ר׳ נתן, סנה׳ לז:). יקוב הדין את ההר (תוספתי סנה׳ א ב). — ואמר הפיטן: הישר לפניך לב עקוב דינך ההר יקוב ומשפט לאלהי יעקב (ר׳ אלעזר, אל אמונה, סליח׳ ער״ה). חילים מזיעים בחלם חלוצים חושים מלעקוב מחשים וממללים בקולם מבקיעים רקיעים לקב (מנחם בר מכיר, מלאכי צבאות, יוצ׳ של שבת הפסקי׳ א). — ובחכמת הטבע, *אור נֹקֵב, שניצוציו חודרים לתוך גוף מלטש וכדומ׳: ואשר

[1]) במדר׳ בראש׳ ק נקופה.

שיבאו היהודים להתנצר (ר"ם אבן ויגאה, שבט יהודה 65). הדליקו אבוקה של שעוה ושמו אותה ברחוב העיר והכריזו ואמרו כל יהודי שיבא ויתנצר קודם גמר האבוקה יקבלו אותו וכל מי שיבא אחר כך ישרף באש וכו׳ אמר לי האיש היהודי אין לבי להתנצר (שם לה). — ובמשמ׳ הִצְטַלֵּב, עשה תבנית צלם, שְׁתִי וָעֵרֶב: שספר לי בחור אחד יהודי על אודות אנשי מקומו שהם אדונים לעצמם ואינם ברשות אחרים וסביבותיהם אומה גדולה נקראים חוב"ש ומתנצרים בשתי וערב על פניהם (אגרי׳ הרב ר׳ אליהו, דברי חכמים סב).

ˇנַצְרוּת, ש"נ, — דת הנוצרים, מצוי בספרות החדשה.

ˇנַצְרָנִי, ת"ז, — כמו נוֹצְרִי: מה תאמר דין נצרני ודין ישראל איזה מהם מכובד (מכתב ב"ס, מכתב ר׳ חסדאי למלך הכוזרים).

נֹצֵר, נוֹצֵר, ש"ז, מ"ר נֹצְרִים, נוֹצְרִים, — שומר, מי שנֹצֵר שדה וכדומ׳: עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו כי יש יום קראו נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרַיִם קומו ונעלה ציון (ירמי׳ לא ד-ה). בנה כעש ביתו וכסכה עשה נֹצֵר (איוב כז יח). — מגדל נֹצְרִים: ויבנו להם במות בכל עריהם ממגדל נוֹצְרִים עד עיר מבצר (מ"ב יז ט). — ובמשמ׳ אויב הצָר והשומר על העיר במלחמה ולא יתן לצאת ולבא: השמיעו על ירושלם נֹצְרִים בָּאִים מארץ המרחק ויתנו על הרי יהודה קולם (ירמי׳ ד יו).

נְצֻרָה, ש"נ, מ"ר נְצֻרוֹת, — דבר שמור וטמון, נסתר: השמעתיך חדשות מעתה ונְצֻרוֹת ולא ידעתם (ישעי׳ מח ו).

נקב[1]**,** ממנו נֶקֶב, נָקַב, מַקֶּבֶת, נְקֵבָה, נִקְבָּה, נַקְבּוּת, נַקְבּוּתִי, נְקָבִי, *נָקוּב, ˇנִקּוּב, *נְקוּבָה.

נֶקֶב, ש"ז, מ"ר נְקָבִים, בכנ׳ נְקָבֶיךָ, — א) במלאכת כסף וזהב, אולי חקיקה למלואת אבן טובה: כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה וכו׳ וזהב מלאכת תפיך ונְקָבֶיךָ[2]) בך ביום הבראך כוננו (יחזק׳ כח יג). —

1) משתף לכל הלשונות השמיות.

2) [עקילס תרגם τρήσεών ר"ל חורים. וכן הוולג׳. וכן ת"י במשמ׳ נקבי הגוף, עפ"י דרשת חכמי התלמוד: מאי מלאכת תופיך ונקביך בך אמר רב יהודה אמר רב אמר לו הקב"ה לחירם מלך צור בך נסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם (ב"ב עה.). ובמשמ׳ זו פרשו רש"י וריב"ג בשרש תפף ורד"ק באותו שרש. ובפירושו פרש רד"ק במשמ׳ כלי נגינה ממין החליל: כלי הנגון העשוי

ב) נֶקֶב, — חֹר: Lòch; trou; hole: זפת וגפרית כדי לעשות נקב שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן (שבת ח ז). כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב (שם, קח). נקבים שיש בהן חסרון מצטרפים לכאיסר (בב, חולי׳ מה.). ובגולגולת שיש בה נקב אחד ארוך אפילו יש בה נקבים הרבה מצטרפים למלא מקדח (בב ירמיה, שם). נקב יש בו (בגט) בצד אות פלונית (בב אשי, גיטי׳ כז:). — ומצוי מאד בסהמ"א: עניות טופלין אותן בסיד וכו׳ טח את העור בשרה בסיד ומה צורך לכך כדי שיסתתמו נקבים קטנים (ר"ח שבת ס:). נקב שעושין בחבית שיצא הרוח שלא תבקע החבית (ערוך ע׳ סק). כיצד הטחול ראשו האחד עבה והשני דק כבריית הלשון אם ניקב בראש העבה נקב מפולש טרפה וכו׳ (רמב"ם, שחיטה ו יט). — ומשל: אין נקב המחט צר לשני אוהבים (מבחר הפנינים לרשב"ג 34). ˇנקבי המשכיות, עי׳ ג. מַשְׂכִּית. — ובהשאלה לחללים שבגוף בע"ח: מאתים וארבעים ושמונה איברים באדם שלשים בפסת הרגל וכו׳ תשעה בראש שמונה בצואר ששה במפתח של לב וחמשה בנקביו (אהל׳ א ח). אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חללים[1]) (ברכ׳ ס:). שני נקבים יש בו באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום (בכור׳ מד:). והאדם הזה עשוי מחילים מחילים נקבים נקבים ואין רוחו יוצאה ממנו (ר׳ תנחום, מד"ר ברא׳ א). סגרו דלתים בשוק אלו נקביו של אדם שהן כמו דלת הפותח והסוגר (שם ויקר׳ יח). — בֵּית הַנֶּקֶב, עי׳ בַּיִת. — נְקָבִים, צרכי הרקת הגוף: לא יעמוד אדם ויתפלל וצריך לנקביו (תוספת׳ ברכ׳ ב כא). הנצרך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה (ברכ׳ כג.). הנצרך לנקביו ואוכל דומה לתנור שהסיקוהו על גב אפרו (שבת פב.). קשין נקביו של אדם כיום המיתה וכקריעת ים סוף (ר"א בן עזריה, פסח׳ קיח.). סעודתך שהנאתך ממנה משוך ידך הימנה ואל תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקביך (ר׳ חייא, גיטי׳ ע.).

נקבים נקבים. וכן ר"א מבלגנצי: לשיר ולזמרה כגון סמפוניא המוציאה קול ע"י נקבים, ע"כ. (חולי׳ מק"ב). לשבע׳ והפש׳ היתה גרסה אחרת. עי׳ בפירושו של קורניל. והחדשים מפרש׳ כמו שפרשנו בפנים הערך. ועי׳ Weil, REJ ,42,7 seqq. ואולי הכונה לנקבים במרגליות, כמו בתו"מ להלן בפנים הערך.]

1) בקצת נוסח׳ חלולים, וכן ברוב נוסח׳ ברכות השחר.

נפשי (שם קכט). קראתי בכל לב ענני יי' חקיך אֶצֹּרָה (שם קמה). לִנְצֹר ארחות משפט ודרך חסידיו ישמר (משלי ב ח). בני תורתי אל תשכח ומצותי יִצֹּר לבך (שם ג א). בני אל ילזו מעיניך נְצֹר תושיה ומזמה (שם כא). החזק במוסר אל תרף נִצְּרֶהָ [1]) כי היא חייך (שם ד יג). נְצֹר בני מצות אביך ואל תטש תורת אמך (שם ו כ). שמר נפשו נֹצֵר דרכו (שם יו יז). תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה [2]) (שם כג כו). נוֹצֵר תורה בן מבין ורעה זוללים יכלים אביו (שם כח ז). — ונָצַר דעת: לשמר מזמות ודעת שפתיך יִנְצֹרוּ (שם ה ב). עיני יי' נָצְרוּ דעת ויסלף דברי בגד (שם כב יב). — נָצַר חסד לפלוני: אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נֹצֵר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה (שמות לד ו-ז). — נָצַר פיו, נָצַר לשונו, לבלי דַבֵּר: נֹצֵר פיו שמר נפשו פשק שפתיו מחתה לו (שם יג ג). נְצֹר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה (תהלי לד יד). — נָצַר על דל שפתיו, שמר על שפתיו והשגיח שלא ידבר דברים שאינם לפי רצונו: שיתה יי' שמרה לפי נִצְּרָה [3]) על דל שפתי (שם קמא ג). — ופָעול נָצוּר, שמור במבצר: הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב יפול והנשאר והַנָּצוּר ברעב ימות וכליתי חמתי בם (יחזקי ו יב). — עיר נְצוּרָה, שהיא בְמָצוֹר, שצר עליה האויב ולא יתן לצאת ולבא: ונותרה בת ציון כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נְצוּרָה [4]) (ישעי א ח). — נצרת לב: והנה אשה לקראתו שית זונה ונְצֻרַת [5]) לב המיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה (משלי ז י-יא). — ואמר בן סירא: בנות לך נצור שארם ואל תאיר אלהים פנים (ב"ס, גני' ז כד). — ומצוי בתו"מ: גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי (ר"מ, ברכי יז). אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה (מר בריה דרבינא, שם). אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם (ב"ב לא:). אשרי האזנים ששמעו עד היכן חבבן עד היכן שומרן עד היכן נצרן כביכול עד כאישון עינו (מד"ר במדבי ב). ויהי מהיום ההוא ומעלה וינצור מרדכי את החלום אשר חלם (מד"ר אסתי, ויגד לו). — ובסהמ"א: ורבנא יעקב אלוף ינצרהו משגבינו ויגוננהו (קטע אגרי של רה"ג JQR,NS,I, 101). ואמר הפיטן: דרוש ביצר די מעצר דל ינצר דעה מהתקצר (אל נשא, יוצי לשבת ברא"ש'). [לי]ק[ו]רנו וידידינו כב' ג' ק' מור' סהלאן ראש כלא ישמרהו צור ומכל רע יהי נצור (מַן, ד"ה יהודי מצרים וא"י, II, 152). — ואמר המשורר: ופדה עם וקראו בנו וכרת ברית בינו ובינו נצרהו כאישון עינו ופרש למסך עננו (ראב"ע, אל חי).

— נפע', "נִנְצַר, נִנְצֶרֶת, הִנָּצֵר, — נשמר: ואם ישאל שאלת תלמיד ללמוד חייב לענותו וכו' ולהגיד לו שיבין במחשבה ובשכל ולא להנצר ממנו כהנצר מן הנצים והמריבים (כס' בר נס, פי' י, הדברי, לקו"ק כספאי 12). למלא ידו שבעה נעצר להתחטא בדמים טבול ננצר (מסול' בר' קלונ', סדר עבודה). אום כאישון ננצרת חשוך אותה מבצורת בשם השמיני עצרת (אוס באישון, יוצ' לשמע"צ).

— פעי', "נִצֵּר, מְנֻצָּר, — שנצרוהו, ששמרורו: יוצר אתה לכל יציר נוצר כוננת מאז תרף לחלצם ממעצר לחוננם חנם מאוצר המנצר (במולאי ננוחה, סליחי א).

— הפעי', "הִנְצַר, מְנֻצָּר, — כמו פע': הראשון אדם בו נוצר וצוה חוק ולא נצר זה מליץ כהרחיב בצר חקקו למשפט ולדורות מנצר (אסד מאז, מוסי א ר"ה). אתה אמרת דרשוני והוסרו התרחצו הזכו ותתענגו ותונצרו ומאורי ישעכם באור בקר ינהרו (ישראל עמך, סליחי לאשמורי יוה"כ, קמא"ל).

ב. "נָצַר [1]), קל לא נהוג.

— התפע', "הִתְנַצֵּר, — עשה את עצמו נוצרי: יהיה אדם חסיד ולא ירגיש באיזו דת שיתקרב אם בהתיהד או בהתנצר או בזולת זה (ר"י א"ת, כוזרי ב מט). כי כל המדברים הראשונים מן היונים המתנצרים ומן הישמעאלים לא נמשכו אחר הנראה מענין המציאות תחילה בהקדמותיהם (ר"מ א"מ, מו"נ א עא). ובעלי הדתות מהמתנצרים והישמעאלים קבלו ממנו עונשי גיהנם (רשב"ל דוראן, מגן אבות ג, פט). והיו ממתינים שם עד

---

[1]) [צ דגושה, לצחצח האות שלא תדמה לסמך, וכן נִצְּרָה (תהלי קמא ג). עַצְּבוֹתֵם (שם יו ד). נִצְּרֶנָּה (משלי ד יג). עי' הרקמה שער כב; ראב"ע תהלי קמא ג; ורד"ק מכלול שדה"פ.]

[2]) כך הקרי, והכתיב תרצנה. ובקצת ספרים תרצנה כתיב וקרי.

[3]) עי' הערה שלפני הקודמת.

[4]) יש מפרשים במשמ' חרבה, כמו ובנצורים ילינו.

[5]) [שמורה וטמונה בנוגע ללבה ומחשבותיה, כלומ' מסתירה ערמתה בלבה. ע' נצור.]

[1]) נגזר מן נצרת, נוצרי.

נצרין טמאות (כלים עז ה). וחומר בשירי כלי נצרים מבתחלתן שמתחלתן אינן מקבלין טומאה עד שיתחסמו (שם כ ב). העקלין של נצרין [1]) ושל בצבוץ צריך לנגד (תוספת׳ ע״ז ה ג). כל [2]) נצרין שלא קינבן ומשתמש בהן עראי טמאין (תוספת׳ כלים ב״מ ה יד). בראשונה היו מוליכין (מאכלים) בבית האבל עשירים בקלתות של כסף ושל זהב ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה והיו עניים מתביישים התקינו שיהו הכל מביאין בסלי נצרים של ערבה קלופה מפני כבודן של עניים (מו״ק כז.). שלשה חבלים הם של מגג ושל נצר ושל פשתן של מגג לפרה וכו׳ של נצרים לסוטה (רב יוסף, ערובי׳ נח.).—וכמו נֶסֶר, לוח של עץ: ומעשה בבעל הבית אחד שהיו לו נצרים בתוך ביתו והיו שואלין אותן לבית האבל ולבית המשתה וכו׳ (תוספת׳ כלים, ב״מ ה ג). — ובמשמ׳ יצור: מה תלך בגדולות נצר קצרה דעתו השלך על אל יהבך כי הכל מאתו (רלב״ע, תקכון עמך).—ואמר המליץ בתארו את מלחמת האלף בית: והחושים עשיתמו .(ע״י הוספת האות ב) תבושים והאלים אבלים וחלשים ונבצרים בך כל הנצרים ונשברים תהפך הגשרים (ר״ם סרביט הזהב, אותיות מריבות).

ב.*נֵצֶר, ש״ז, מ״ר נְצָרִים,—הוא הצרצור: אלו סמני חגבים כל שיש לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסוליו וכנפיו חופין את רובו ר׳ יהודה אומר ושמו חגב ולא כנצרין שיש בהם סמנין הללו (תוספת׳ [3]) חולין ג כה).

ב.נצר, ממנו נָצַר, א.נָצוּר, ב.נָצוּר, נוֹצֵר, נִצְּרָה, מְצוּרָה.

נָצַר, פ״י, נצרתם, נצרתי, נצרו, נֹצֵר, נֹצְרָה, נֹצְרִים, נֹצְרֵי, נָצוּר, נְצוּרָה, נְצֻרַת, נָצוֹר, לִנְצֹר, נְצֹר, נִצְרָה, נִצְרָה, אֶצֹּר, אֶצֳּרָה, אֶצְּרָה, אֶצָּרְךָ, אֶצְּרֶנָּה, תִּצֹּר, תִּנְצְּרֵנִי, תִּצְּרֵנוּ, יִצֹּר, יִצְּרֶנְהוּ, תִּצּוֹר, תִּנְצְרֶכָּה, תִּצְּרֶךָ, יִנְצֹּרוּ, יִצְּרוּ, יִצְּרוּנִי, יִנְצְּרֻהוּ, תִּצֹּרְנָה,—נָצַר אותו, שְׁמָרוֹ, בפרט מדבר רע מאויב וכדו׳ hüten, beobachten; surveiller, guarder; to watch, guard: ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יִצְּרֶנְהוּ כאישון עינו (דברי׳ לב י). יצר סמוך תִּצֹּר שלום שלום כי בך בטוח (ישעי׳ כו ג). אני יי׳ קראתיך בצדק ואחזק בידך וְאֶצָּרְךָ ואתנך לברית עם לאור גוים (שם מב ו). אתה יי׳ תשמרם תִּצְּרֶנּוּ [1]) מן הדור זו לעולם (תהל׳ יב ח). אמונים נֹצֵר יי׳ ומשלם על יתר עשה גאוה (שם לא כד). אתה סתר לי מצר תִּצְּרֵנִי (שם לב ז). חלצני יי׳ מאדם רע מאיש חמסים תִּנְצְרֵנִי (שם קמ ב). — נָצַר חייו: שמע אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תִּצֹּר חיי (שם סד ב). —ונָצַר לבו: מכל משמר נְצֹר לבך כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד כג).—נָצַר נפשו: הלא תכן לבות הוא יבין ונֹצֵר נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו (שם כד יב). —נֹצֵר האדם, כנוי לאלהים: חטאתי מה אפעל לך נֹצֵר האדם (איוב ז כ).—וגם בדברים מֻפשטים, רוחניים, בתור נושא: תם וישר יִצְּרוּנִי כי קויתיך (תהל׳ כה כא). אתה יי׳ לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יִצְּרוּנִי (שם מ יב). חסד ואמת יִצְּרוּ מלך וסעד בחסד כסאו (משלי כ כח). ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן יִנְצְרֻהוּ (תהל׳ סא ח). מזמה תשמר עליך תבונה תִנְצְרֶכָּה (משלי ב יא). אל תעזבה (את החכמה) ותשמרך אהבה וְתִצְּרֶךָּ (שם ד ו). צדקה תִּצֹּר תם דרך ורשעה תסלף חטאת (שם יג ו). — ונָצַר כרם, תאנה וכדומ׳, טפל בהם ושמר אותם מחיה, מגנב וכיוצא בזה: ביום ההוא כרם חמר ענו לה אני יי׳ נֹצְרָהּ לרגעים אשקנה פן יפקד עליה לילה ויום אֶצְּרֶנָּה [2]) (ישעי׳ כז ב-ג). נֹצֵר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד (משלי כז יח). ועי׳ ע׳ נֹצֵר. — נָצַר מְצוּרָה, שמר את מגדל המצור שעומדים שם הצופים: עלה מפיץ על פניך נָצוֹר מצורה צפה דרך חזק מתנים אמץ כח מאד (נחום ב ב).—ודברים מוסריים, נָצַר ברית, חק, מצוה, משפט, עדות, תורה, וכיוצא בהם, שמרם, קִיֵּם אותם: כי שמרו אמרתך ובריתך יִנְצֹרוּ (דברי׳ לג ט). וישימו באלהים כסלם ולא ישכחו מעללי אל ומצותיו יִנְצֹרוּ (תהל׳ עח ז). כל ארחות יי׳ חסד ואמת לְנֹצְרֵי בריתו ועדתיו (שם כה י). ישמרו חקיו ותורתיו יִנְצֹרוּ (שם קה מה). אשרי נֹצְרֵי עדתיו בכל לב ידרשוהו (שם קיט ב). גל מעלי חרפה ובוז כי עדתיך נָצָרְתִּי (שם כב). הורני יי׳ דרך חקיך וְאֶצְּרֶנָּה עקב הבינני וְאֶצְּרָה תורתך ואשמרנה בכל לב (שם לג-לד). זאת היתה לי כי פקדיך נָצָרְתִּי (שם נו). טפלו עלי שקר זדים אני בכל לב אֶצֹּר פקודיך (שם סט). סורו ממני מרעים וְאֶצְּרָה מצות אלהי (שם קטו). פלאות עדותיך על כן נְצָרָתַם

[1]) בסוף טהר׳ נוצרין. [2]) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ, ובנדפס סלי נצרין, והגיה הגר״א כלי נצרים. [3]) [השוה חולי׳ סה:]

[1]) בקצת ספרים תִּצְּרֵנוּ.

[2]) בקצת ספרים אֶצְּרֶנָּה.

היונקות גבועלין שלא גמרו תמרות שלא הניצו כל עקר (ר' מאיר, תוספתא פרה יא ז). מאימתי אין קוצצין את האילן וכו' החרובין משישלשלו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו [1] (שביע' ד י). רוח צפונית יפה לחטים בשעה שהביאו שליש וקשה לזיתים בשעה שיניצו [2] ורוח דרומית קשה לחטין בשעה שהביאו שליש ויפה לזיתים בשעה שיניצו [2] (ב"ב קמז.). השקד הזה משעת שיניץ עד שהוא גומר פירותיו כ"א יום (מד"ר קהלת, ויעב העשר, סדרא תליתאה). — ובסהמ"א: ראשו של רמון שממנו מיניץ יש בו שינים ודומה למסרק (ערוך, ער' מסרק). וכלאים שהנצו אין ממתינים להן אלא יוצאין עליהם מיד ומפקירין את כל השדה (רמב"ם, כלאים ב יז). והשם גֶרֶש ירחים בשש נקודות והם הפירות שמניצים ופורחים בכח הירח כאלו הירח מגרש אותם לחוץ (רד"ק, השרשים ער' גרש). —ואמר המשורר: מצא שושן בין דרדר והצמיח פרי עץ הדר והנצה גנת סמדר (ראב"ע, אספרה בעד). בנחליה הנצו הרמונים ובערוגותיה הזהירו השושנים (הנ"ל, אגרת חי בן מקיץ). אל נא תחשוב מלבוש נער עמך יהיה לעד שקד גור מימים אין חפץ בם יתושו גם ינאץ שקד (רמב"ע, התרשיש ח קמה). — ובמשמ' פ"י, עשה שִׁינֵּץ, מפריח ומצמיח: אפילו לוז של שדרה שממנו הקב"ה מניץ [3] את האדם לעתיד לבא נמחה (ר"ש בן יהוצדק, מד"ר בראש' כח). אדריינוס שחיק עצמות שאל את ר' יהושע בן חנניה א"ל מהיכן הקב"ה מניץ [3] את האדם לעתיד לבא (שם). — ובסהמ"א: נטע זה הניצותה אל יהי קמל (גוף ספר הגלוי לרסע"ג, 6 הוצ' שכטר).

—קל, ב. *נָצַץ, נֹצצים, ב"ע, — כמו הֵנֵץ: בני האדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין (כב, ערובי' נד.). מה הגפן והתאנה נובל עלה מהם והם עומדים עץ יבש וחוזרות ופורחות ונוצצות וצומחות ומוציאים עלים חדשים (פרקי דר"א כא).

א. נצר [4], ממנו א. נֵצֶר.

---

[1] כך במדב"מ, וכך גם בגמ' ברכ' לו: ופסח' נב: ובנוסח' הספרים משינצו.

[2] בכ"י שהניצו.

[3] כך בדפוס ויניציאה ודפוס שלוניקי וכך ברוב כ"י. ובכ"י בריט"מ הוצ' ד"ר תיאודור מינץ, ובקצת כ"י ודפו' מציץ, מקיץ.

[4] רק בעבר'.

א. נֵצֶר, ש"ז, מ"ר *נְצָרִים, — שבט רטב מעץ, שתיל, Sprössling; scion; sprout: ויצא חטר מגזע ישי וְנֵצֶר משרשיו יפרה (ישעי' יא א). נֵצֶר מטעו מעשי ידי להתפאר (שם ס כא). ועמד מִנֵּצֶר שרשיה [1] כנו (דני' יא ז). — ונצר נתעב: ואתה השלכת מקברך כְּנֵצֶר [2] נתעב לבש הרגים מטעני חרב (ישעי' יד יט). — ואמר בן סירא: נצר [3] חמס לא ינקה בו ושרש חנף על שן סלע (ב"ס, גני' מ טו). — ובמדרש: אתה מוצא רוב האילנות אעפ"י שהן נקצצין אם נוטלין נצר מהן ושותלין במקום אחר ומיד הן עולין (תנחומי לך לך ט, בובר). — ובסהמ"א: נצרים הפרים משרשי אילנות והן קשקושי אילנות (ר"ח, פסחי' כו:). והאלון והחרוב והשקמה וכו' שצומחין ומגדלין אמירין ונצרים וכשחותכין אותן אותו מקום התתך מפקי מיא (שם עז.). ואטע מנצריו (של הצמח) כל ערוגות גנך עד שובו כאשר היה (מעשה בוסתנאי, ד"ה ויחלוס המלך). — ובהשאלה, במליצה: כי מנצר כנם עמדו הורינו אבינו אברהם אשר אהבו יצחק בחירו יעקב סגלתו וכל שבטי יה (רסע"ג, הקדי' עברית לספר האגרון). — ומצוי הרבה בתו"מ במשמ' ענפי ערבה רכים שקולעים מהם כלים: העשירים מביאין בכוריהם בקלתות של כסף ושל זהב והעניים מביאין אותם בסלי נצרים [4] של ערבה קלופה (בכורי' ג ח). סגניות של עלין טהורות של

---

[1] השבע' גרסו, כנראה, נצר משרשיה' כמו בישע'.

[2] [פירש ריב"ג: השתיל אשר לא יצלח לנטוע בעבור פחיתותו ומשליכין אותו, ע"כ. ורש"י: כיונק אילן הנתעב בעיני בעליו שחופר ומשרש ומוציא כך הושלכת מקברך, ע"כ. וכן רד"ק בפירושו ובשרשיו. וכן תיאוד' והפש': נורבא, והוולג': stirps, וי"ת כיחט-ὡς βλαστός כנפל, וכן סומכ' ὡς ἔκτρωμα אולי גזרוהו מן יצר-נוצר, עי' הערה לערך נציר. או מן נָצַל, עי' ערכו. והשבע' ὡς νεκρός, כפגר מת. ועק' ὡς ἰχώρ, דם ומוגלא. ופרש הירוני' sanies, tabes et paedor, רקב ולכלוך, כמו נֵצֶל, ע' ערכו. ועי' Reider, JQR (N. S.) IV, 612; Nestlé, ZAW, XXIV, 127 f.]

[3] כך הובא פסוק זה, כמו שכתוב בפנים, בנסחת סמנד. והנה בגוף הגני' כתוב נוצר מחמס, אך בהגהה על הגליון נצר חמס והיא מכונה להנסח הסורי ששם כתוב חלפא לאנשא רשיעה וכן בתרג' היוני של בן סירא ἔκγονα ἀσεβῶν, והוא מקביל לחציו השני של הפסוק שרש חנף.

[4] בכ"י נסרים.

שמשותיה ואת הדר יפיה (שם ריח). כמו העין כאשר תראה אור השמש הנוצץ (ראב"ד, אמו"ר א ז). כמו מאמר האומר הכוכבים הנבוכים אינם נוצצים ואותם שאינם נוצצים הם קרובים אלינו יותר (ר' הלל מוירונא, תגמ' הנפש א א). והמלך יושב על כסא מלכותו בלבוש מלכות אפוד באפוד זהב והפז אשר עליו נצץ והברקת והאודם והנופך מתלהטים (ס' הישר, מקץ מט.). אשרי עין ראתה כהן בהוד ועטרת מלא מאור נוצץ והוד עטה באדרת (ר"י הלוי, אשרי עין). —*נוֹצְצִים, כנוי למלאכים [1]: דלתיו דפקת כחם היום בפסח הסעיד נוצצים עגות מצות בפסח ואל הבקר רץ זכר לשור ערך פסח (ר"א קליר, אמץ גבורותיך, יוצ' ב פסח). כלך ברה כנוצצים בעין קלל אתי יפתי קשוריך להתכלל (משולם ברי קלונימ', נאינם ורמאינה, שם).

—הִפעי, *הֵנֵץ, — הנצה החמה, התחילה לצאת ולהתגלות על האופק: ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא (ברכ' ג ה). משיאור המזרח עד שתנץ החמה ארבעת מיל (ירוש' ברכ' א א). המלאך היה מקדד לפניהם את הדרך ומנין משהאיר את המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך ארבע מילין (ר' זעירא, מד"ר ברא' ג). — ובסהמ"א: והחמה מהלכת בעביו של רקיע וכשתגיע לסוף עביו של רקיע לצד הנראה לבני אדם מיד מנצת על הארץ ומהלכת ביום כולו ממזרח למערב (ר"ח, פסח' לז.).

—פועי, יְנוֹצַץ, — כמו קל: קנינך גלגל ירוצץ וברק ינצץ באונך זרות מפצץ סלעים ירצץ בגאונך (ר' יצחק אבן גיאת, קנינך). — ואמר המשורר: ואור ירוצץ כברק ינוצץ (רמב"ע, לגביר דעות).

—התפועי, *הִתְנוֹצֵץ, — כמו נָצַץ, שלח ניצוצות: לך יחד גוי אחד תהלתך יעריצון מתנותם ארבעתם למול כסאך יתחצצון נוראים ונשאים בעין קלל יתנוצצון (ר' יוסף, אראלים, שבת א אחס"פ). ובאלו החקיקות שבהם ר"ל הנתיבות מתוכן יתנוצץ אורות אשר צבען שונות זו מזו (ראב"ד, פי' ילירה א ב). מי שאמר הכוכבים הנבוכים קרובים אצלינו יותר מן הקימים מפני שנגהם לא יראה מתנוצץ הולך ושוב (ר' הלל מוירונא, תגמ' הנפש א א). כמו אור השמש שהוא כולו מגוף אחד ר"ל מין השמש ואע"פ שיתנוצצו על שוכני הארץ הילים ומאורים עד אין מספר (שם ד). ומהם מי שהיה האור הנערב מתאצל ומתפוצץ ומתנוצץ (ר"מ ן' גבאי, ס' עבודת הקודש, חלק סתרי התורה עז). ובאותו רצון נחלקה אותה הנקודה והתנוצץ ממנה ניצוץ אור אחד ונעשה כעין מסך מבדיל בין הקודש והחול (ר' נפתלי ברי יעקב אלחנן, עמק המלך, שער הקליפות קעט:). התנוצץ ממנו כח מאוריו (של"ה א, בית ישראל כא.). כי החמה היא גדולה מן הארץ ומתנוצץ אורה סביב כל הארץ (הלבוש, חלק אורח חיים תכז). האור הבהיר הנדלק והמתנוצץ לכל צד (הרקנטי, בראש' ד:). ופערך נר המתנוצץ כפנס נגד אור שבעת ימים הבאים (הקד' מקור חיים, בסוף שו"ת חות יאיר). ומלבושיו מזהירות מוהר המתנוצץ מהאבני' היקרות הנמצאות בהיכלי המלך (עמנואל חי ריקי, משנת חסידים, עולם קטן יג). ויציץ באור הבהיר המתנוצץ אל פנימית דברים הנכבדים (ר' עודרוס הלוי, אוצר הכבוד א, ד"ה בא ורא"ה). — ובמשמ', קבל ניצוצות: הנתיב הי' נקרא שכל מתנוצץ וכו' ונקרא מתנוצץ על שמקבל נצוצי הזהר מן הבינה (הראב"ד, הקד' ילירי נתיב י' פי'). ולכך הנשמה דבקה במאציל ואינה משתנית ולא מתרחק' ממנו אלא דבקה בניצוץ השמש בשמש עצמו המתנוצץ מעצם השמש ומאיר כך הנשמה מתנוצצת מן המאציל (רמ"ק, אילמה רבתי, עין כל תמר ד ד). שקבל זוהר מן השפע ההוא ונתנוצץ אור ממנו (הרקנטי, בראש' ג:).

ב. **נצץ**, ממנו ב. נָצַץ, נֵץ, נִצָּה, נִצָּן.

ב. **נָצַץ**, קל לא נמצא במקרא.

—הִפעי, הֵנֵץ, — הֵנֵץ הצמח, האלן, העלה נִצָּה: אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הֵנֵצוּ הרמנים (שה"ש ו יא). נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הֵנֵצוּ [1] הרמונים (שם ז יג). — והשקד: וְיָנֵאץ [2] השקד ויסתבל החגב (קהל' יב ה). — ובתו"מ: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הגמור לשעבר ועל שלא הנץ לעתיד לבוא ועל מה נחלקו על התורמל (רשב"ג, תוספת' שביעי' ב ו). אלו הן

[1] עפ"י הכתוב וְנוֹצְצִים כעין נחשת קלל.

[1] [ובאה הצד"י רפה כמו זי"ן ב„הֵעֵזָה פניה" (משלי ז יג). ר' יהודה חיוג גוזר אותו מן ניץ וריב"ג ורד"ק מן נוץ. ועי' מכלול קח:]

[2] כך הכתיב והנקוד המסור. אך אולי הוא מן נאץ באותה חמשמ', עי' רד"ק, שרש נוץ.

ז 3). אלו מטמאין באהל המת וכזית מן המת וכזית נצל וכו' (אהל' ב א). כחצי זית בשר וחצי זית נצל מצטרפין זה עם זה (תוספת' שם ג ו). יש נצל לבהמה או אין נצל לבהמה (חגי' כזיר ג.).—ובסהמ"א: מלא חפנים ועוד מעפר הנמצא תחת המת או מעפר הנמצא בקבר ואין ידוע מה טיבו אם הוא רקב שמטמא באהל או אינו אלא עפר שנתלכלך בנצל המת ודמו (רמב"ם, טומאי מת ג א).

***נְצֹלֶת**, ניצולת, ש"נ,—חלק גרוע מדבר שמשליכים אותו. Abgeworfenes ; rebut ; refuse: התחיל (עשו) מחכך בגרונו וכו' ויאמר הכי ויעקבני את ברכתי לקח ושתקתי לו והנה עתה לקח ברכתי ושתקתי לו הלא אצלת לי ברכה מן הניצולת[1] (ר"ל, מד"ר בראש' סז). ויצל אלהים מקנה אביכם ויתן לי כזה שהוא מציל מן הנצולת (מד"ר בראש' עד).—*ומ"ר: הנצולות[2]) והרקבניות של תרומה אסורות ואם העלו אבק מותרות (רמב"ם, תרומ' יא יג).

נִצָּן, ש"ז, מ"ר נִצָּנִים,—כמו נץ[3]): הַנִּצָּנִים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו (שה"ש ב יב).—ובסהמ"א: ופעמים שכרמים נזמרים קודם הפסח וכו' וכשהורשין אותן הנצנים נשמטים ונופלין מפני כלי המחרישה (רב נטרונאי גאון, תשו' הגאו' מו"מ פו). למטה עוז הפורח נטע נעמן הצומח אשר נצניו נתנו ריח רוקח מרקחת מעשה רוקח (הרמב"ם, אגרי לתלמידו ר' יוסף אבן עקנין).—ואמר המשורר: להציץ נצנים שחרים ולבנים וציצים כשנים בראשי האמירים (דונש, דעה לבי). איך אהיה דואג ואשמע קול מים וקול עגור ותור אשור ובצל הדס אשב ונצני גן לי כיציע וכר אשור (רמב"ע, תרשיש ג א). נרמסו נצנים נחשבו כקנים (ר"י הלוי, יהמו שוסנים). בנות ערוגות שבימי ניסן עת יעלה נצן ורם נסן (ר"י חריזי, תחכמי ה). ויקם אחריהם דור המשוררים הנעמנים ונקרא זמנם זמן הנצנים כי היה הדור כמו קוצים והם כשושנים (שם יח).

---

[1]) כך בנוסח' הספרים, ובערוך הנצוֹלות.

[2]) מקור הלכה זו בתוספת' תרומ' י ג, ושם הגרסה המצילות, כך גם בכ"י א"פ הוצאי צוק"מ וגם בנוסח' הדפ', ובכ"י וינה: הניצולית.

[3]) [ואפשר שזה הריבוי של ניץ (שלא נמצא ברבים) עם הוספת הסיום ־ן, כמו קמשונים מן קמוש, סממנים מן סם. השוה ברוקלמאן Grundriss, I ,451]

***נִצְנֵץ**, פ"ע,—כמו נצץ, ובהשאלה, נצנצה בו רוח הקדש, הופיעה פתאם, התחילה להתגלות בו: ויכירה ויאמר כתונת בני וכו' ניצנצה בו רוח הקדש (רב הונא, מד"ר בראש' פד). עד שיעקב אבינו מסב במטתו נצנצה בו רוח הקדש ואמר לבניו והיה אלהים עמכם אמר להם עתיד הוא להשרות שכינתו ביניכם (ר' עביוני, מד"ר שה"ש, עד שהמלך). — ובסהמ"א: ומצינו לחכמים שלמים שהית' רוח הנבואה מנצנצת בהם והיו מדברים העתידות (רשב"ל דוראן, תפארת ישראל, דרוש ה כד.).—ואמר הפיטן: שכינה בו מנצנצת ותורתו משבצת (דויד בן ישע[יה], בִּילְּאַךְ ליר, פזמון תימן).—ובמשמ' פריחה וצמיחה: בתחלה היא (גאולתם של ישראל) באה קמעא קמעא ואחר כך היא מנצנצת ובאה ואח"כ פרה ורבה (ר' חייא רבה, מד"ר שה"ש, מי זאת).—ובסהמ"א: כי במחוזות אלה התחילה (הקבלה) לנצנץ ומשם שלחה פארותיה ויונקותיה אל ארץ ספרד (הקדי פירקט גאוני כוהם).

***נְצְפָּה**[1]), ש"נ — הוא צלף, Kapern ; caprier ; caper bush: הקלים שבדמאי השיתין והרמין וכו' והגופנין והנצפה (דמאי א א). על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה (ברכי לו.). מה פעל לו הקב"ה (לאותו החסיד) זימן לו סוכה אחת של נצפה וכו' ממנה היה ניזון וממנה היה מתפרנס כל ימיו (ירוש' שבת טו ג). מעשה בחסיד אחד שיצא לתוך כרמו לידע מה היא צריכה ומצא שם פרצה אחת וחישב עליה לגודרה בשבת אמר איני גודרה על שחשבתי עליה בשבת מה עשה הקב"ה זימן אילן של נצפה[2]) ועמד וגדרה והיה מתפרנס ממנו כל ימיו (מד"ר ויקר' לד).

א. נצץ, ממנו א. נָצַץ, נִיצוֹץ, *נִצּוּץ, *נְצִיצָה.

א. נָצַץ, נֹצְצִים, — נצצה אבן יקרה, שלחה ניצוצות funkeln; étinceler; to sparkle: וְנֹצְצִים כעין נחשת קלל (יחזקי א ז).—ומצוי בסהמ"א: והגפן מעשה אמן היה שריגיה ועליה ופרחיה זהב נוצץ ואשכלותיה זהב ירקרק (יוספון סו). וירא פומפיום את גובה חומת העיר ואת רום מגדליה וכאשר נצצו אבניה ואת בהק

---

[1]) בסור' נצפא. בערב' אצף a)

[2]) בגמ' שבת (קנ:) צלף.

a) أصف

אספי, ויאמר לה המלך). — הֻצַּל פלוני מעון, הוא חף ונקי מחטא: מוצל אותו צדיק (ראובן) מאותו עון ולא בא מעשה זה לידו (רשב"א, שבת נה:). מוצלין היו ישראל מאותו מעשה שאלו עשו ישראל את העגל היה להם לומר אלה אלהינו (ר"ש בר נחמן, מד"ר ויקרא כז). משיבה אותו רוח הקודש ואמרה לו משה מוצל את אין בידך עון (אדר"נ נוס' ב, כה).—ובהשאלה הֻצַּל הדבר מאסור, הֻתַּר: היו ג' (טפחים זרועים בגריד) בתוך ששה ואחד חוץ לששה מאחר שהוצלו (מאסור כלאים) אלו אף זה הוצל היו שנים בתוך ששה ואחד חוץ לששה מאחר שלא הוצלו אלו אף זה לא הוצל (ירוש' כלאי' ב ע).—ובסהמ"א; במשמ' הרגילה: ואשר ראית אשר דברת עם שלשה אנשים אשר במוך ונמלטת זה אשר תוצל לבדך עם שלשה מלכים ממלכי ארץ אשר יהיו עמך במלחמה (ספר הישר, נח יג.).

—התפעל, הִתְנַצֵּל, יִתְנַצְּלוּ, — הִתְנַצֵּל את עֶדְיוֹ וכדומ', התפשט, הסירו מעליו: אתם עם קשה ערף רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך וַיִּתְנַצְּלוּ בני ישראל את עדים מהר חורב (שמות לג ה-ו). — ואמר המשורר: ואם לא עתה תתנצלי עדיך מתי תוכלי לשלם את נשיך (ר"י הלוי, יונה פותה). עדי נעורים הורידו וחליו התנצלו ועול רצונך הכבידו ואמנם בו נגאלו (הוא, רלה רנת מתיחדים). האם אמת נגנז ארון עדות והן לוחות ברית נשתברו פעמים התנצלו חקים חלי עדים וגם התפשטה תורה כסות עינים (ר' יקותיאל, קול יללת רעים). — ובהשאלה במליצה גם לדברים מפשטים: כי תחלת מה שתתקיים בו העבודה לאלהים מן האדם הוא שיתנצל לו ממדות האדנות (ר"י א"ת, חו"ה, הכניעה ס). — ורב שמושו בסהמ"א במשמ' התאמץ להסיר מעליו אשם, הצטדק: וטרם זה יש לי שאתנצל מעט התנצלות לפני אדוני החכם המופלא (מכתב גינלי, מכת' לר"ד הבבלי, לקו"ק נספח' 47). שלמה החכם ע"ה אמר כמתנצל הפסוק הזה בחתימת ספר קהלת לפי שדברי הספר ההוא נראים כסותרים זה את זה וכו' (ר"י בר' אנטולי, הקד' מלמד התלמידי'). וכאלו התנצל משה רבנו על מקרה המות אשר קרהו (הוא, ברא' ו.). וכבר התנצלתי בזה שאיני כמזהיר אבל כמזכיר ובמעיר (שם ט.). והנער ניטפורש דבק לשונו לחכו ולא ידע לדבר דבר חכמה וכו' ורפו ידי אפלטון והתנצל אל הקהל כי לא ידע ערך תבונתו (ר"י חריזי, מוסרי הפלוסופ' א ע). השמר מעשות מה שתתנצל ממנו (שם, ב כא). וזה הוא ענין התנצלנו ממנו (ראב"ד, אמו"ר 53). כי אעפ"י שהתנצל אהרן שלא פשע בהם ראה משה בלבו את העם כי פרוע הוא (רמב"ן, שמות לב כה). ושאין אנחנו רשאין להתנצל בידיעתה ולהתרשל בלמודה (הוא, הקדמי' למלחמי' יי'). טוב רש מאיש כזב טוב המתנצל לו שהוא רש ואינו יכול לעשות עמו החסד ההוא מאיש כזב המבטיחו למלאות תאותו לעשות עמו חסד ושוב מכזב בו (ר"י בן נחמיאס, פי' משלי יט כב). לעולם יהא אדם שוקד על דלתות התורה וחפץ בלימודה ולא יורה היתר לעצמו להתנצל בהתרשלותו מתוך עושר ורוב עסקים ולא מתוך עוני (המאירי, פי' על יומי' לה:). לפקוד האויבים בהיזק והמתנבלים בצחות נבליהם והמתנצלים במחילה (רש"ט פלקירא, ראשי' חכמה א). השאלה הרביעית בענין האטד והוא למה לא התנצלו מלמלוך כאשר עשו שאר העצים (ר"י אברבנאל, שופטי' ט). הנה בזה התנצל אליהו מכל אשר עשה להורות שכפי הדין עשאו ועל קדושת השם (הוא, מ"א יט). בהיותו (ר"י הפניני) מתנצל לפני גדול הדור הרשב"א ז"ל על עשותם מאברהם ושרה משל לחומר וצורה (ר"י מפיסא, מכתי קנא' 14). והתנצל מאד בענין האורים והתומים וכו' והאריך בהתנצלות (שם 17). התנצל שם מאד לבלתי יחשב לו החקירה הזאת לעזות (שם 104). כשיחטא איש לאיש ויוכיחנו במסתרים יתנצל לפניו ויתקבל התנצלותו וישלם עמו (ס' הסיכוך, מלוה רלט). והדבר ברור כי לשוא הם מתנצלים שהרי הם אינם מתיחדים בענין אחד בדרכי התנצלותם רק הם חולקים בתחבולותיהם לזכותם (כ"א הקראי, ג"ע קדוה"ח ד). אם נתעצל השומר מלחוש בהצלתו יש עליו חיוב ואם נתנצל מכל אלו העלילות גם לא נמצא עליו עדות לחיובו יתחייב בשבועה כי לא לקחהו (שם, דין שומר חנם).

***נֵצֶל**[1], נְצָל, ש"ז, — שנרקב ונמק ונתהפך לנוזל: על אלו טומאות הנזיר מגלח על המת ועל כזית מן המת ועל כזית נצל[2]) ועל מלא תרווד רקב (נזיר

---

[1]) כמו נֵזֶל, בחלוף ז-צ. בסור' נְצָלָא.

[2]) ואמרו בגמ' ירוש' שם: איזהו נצל בשר המת שנתוק והמוהל שקרש. ע"כ. ובגמ' בבלי (דף נ.) ואיזהו נצל בשר המת שקרש ומוהל שהרתיח. [ובערוך הגרסה שנצל.]

עברות אין אדם ניצול מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה ולשון הרע (רב, ב״ב קסד:). מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות (ברכ׳ נג:). אפילו ספינות שהיו מפרשות בים היו ניצולות בזכותו של אברהם (ר׳ חנינא, מד״ר ברא׳ לט). — ובהשאלה: החטאת אינה ניצולת (מטומאת מת) בצמיד פתיל ומים שאינן מקודשין ניצולין בצמיד פתיל (פרה יא א). היתה (השבלת) יכולה להקצר עם הקמה ואין הקמה יכולה להיקצר עמה ניצולת (ע״י הקמה ואינה שכחה) היו שתים הפנימית יכולה להיקצר עם הקמה וכו׳ הפנימית ניצולת ומצלת (ירוש׳ פאה ה ב). מה אם זרעים בזרעים שהן ניצולין (מאסור כלאים) בעשר אמות ומחצה אינן ניצולין בראש הגובל מוקשה שהוא ניצול בשמנה אמות לא כל שכן (שם כלא׳ ג א). — ומצוי בסהמ״א במשמ׳ הצטדק, הסיר האשם ממנו: זכי ינצל אליך או יבקש מחילה עבור על פשעו וקח התנצלותו (ר״ש אלעמי, אגרי מוסר).

— פע׳, נִצֵּל נִצַּלְתֶּם יְנַצְּלוּ. — א) נִצֵּל את פלוני, לקח ממנו כל מה שהיה לו: ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנתיכם וְנִצַּלְתֶּם את מצרים (שמות ג כב). ויי׳ נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום וַיְנַצְּלוּ את מצרים (שם יב לו). — ב) נִצֵּל את פלוני, הצילו: המה בצדקתם יְנַצְּלוּ נפשם (יחזק׳ יד יד). — ג) נִצֵּל לעצמו, לקח מה שנמצא לעצמו: ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וימצאו בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו להם לאין משא (דהי״ב כ כה). — ובמדרש: כשירדו (בני ישראל) למצרים קבלם (פרעה) בסבר פנים יפות והושיבם במיטב הארץ וכו׳ והשאילום כספם וזהבם וכל הבגדים הטובים שלהם וטענו כל אחד כמה חמורים שלהם לאין מספר עד שנצלו את מצרים (מד״ר אסתר, אם על המלך טוב). — ואמר הפיטן: טרת עול סובלת ולא נבוכה תוחלת טמון וספון מנצלת[1] אני חבצלת (שמעון בר יצחק, אהוביך, יוצ׳ שמוהמ״ס). — ואמר המשורר: זועים באו בכרם ולמורשה ירשוהו שנה בשנה ינצלוהו ובשביעית לא יטשוהו (ראב״ע, אח ועבד). — נִצֵּל עֶדיו, הסירו, הפשיטו מעליו: נצלי עדי העני ותני לבושך שני (ציון ידידות, קנות לת״ב). — ובהשאלה: שים אמריו בלבבך ועולו אל תפצל עזוב הבלי חלדך ועדי מאוייו נצל (מדרש הגדול לספרי מפטיס, 546 ,Monatsch. 1894). — ובהשאלה, *נִצֵּל את פלוני, הסיר האשם ממנו, מצא לו צד זכות והתנצלות: ואני אנצלנו ההתנצלות אמתי לפי מחשבתי שהוא לא הגיד על שבועתו אך ברוב סבלותו לא ידע ולא הבין (ר״ש א״ת, פי׳ המלים הזרות שבמו״נ). ואחרי כן החל איוב לסתור דעת אליפז מן החוש במה שנצל השם ית׳ על ההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך וכו׳ הנה לא תוכל לנצל השם יתברך על זה בשום פנים (רלב״ג, איוב כד). כי הנימוס ינצל הבלתי יודע (יוסף כספי, קלור ספ׳ המוס׳ ה כ״י ותיקן). —והשתמשו בו בזמן האחרון במש׳ השתמש בחלשתו להעבידו יותר מהראוי וכדומ׳, וכמו״כ נִצֵּל דָּבָר, הוציא מהדבר כל מה שאפשר להוציא ממנו, ;ausbeuten .exploiter ; to exploit

— סבי׳, *נֻצַּל, מְנֻצָּל, — כמו נִפְע׳, נִצַּל: אמרה נפלו עלינו עכו״ם או לסטים הוא נהרג ואני נצלתי נאמנת שאין דרכן לחרוג את הנשים כדי שנאמר כשם שנוצלה היא בך נוצל הוא (רמב״ם, גרוש׳ יג). — ואמר הפיטן: מה יקחך לבך תואנים בהשיבך מות קראתכם ככלות כל תנובך נוצלתם בחכמתה זפיך ענה בך גדרת ברצונך להורישה כל טובך (ר׳ יוסף טוב עלם, אז כארסת, עולת לשבה״ג). וישימם וישמם בלב ימים נטבעים ונוצלו ונגאלו פלטי המון נושעים (ר׳ יעקב, ידועי שם, יוצ׳ ז פסח). — ובמשמ׳ שֶׁנִּצְּלוּ אותו, שלקחו ממנו כל מה שהיה לו: טוב עֵרה מנוצלת עגלה גוי מפצלת טלאיו סך כבחוצלת אני חבצלת (משול׳ ב״ר קלונ״י, אפיק רנן, יוצ׳ ב פסח). — ובמשמ׳ הצטדקות והתנצלות: ודברים הם בספוק למטה מספר יצירה ובכלן יש ספקות ואין הסכמה בין פילוסוף וחבריו אבל ינוצלו על כל פנים ונתן להם שבח על מה שטענו ממופשט הקשיהם וכזונו הטוב (ר״י א״ת, הכוזרי ה יד). והן עתה קבלתי ממנו כתב התנצלות מה שלפי דעתו הוא מנוצל ותף מכל פשע (חתם סופר, יו״ד שכט).

— הפע׳, הֻצַּל, מֻצָּל, — שחטפו וְהִצִּילוּ אותו: הפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה ותהיו כאוד מֻצָּל משרפה (עמוס ד יא). הלא זה אוד מֻצָּל מאש (זכרי׳ ג ב). — ובתו״מ: לרגל זו שהיא מונחת בנעל ומוצלת מכל צער ויגון (סדר אליהו רבא יז). שאם תפילו (את מרדכי) לכבשן האש כבר הוצלו חנניה וחבריו (מד״ר

[1] הכונה שנצלה את כל האוצרות הטמונים וספונים במצרים.

יצילו אהלים מיד אהלים בשרץ הקל מקום שאין מחיצה מצלת (ר"י בן נורי, שם). שאין הכלים מצילין עם דפנות אהלים עד שיהא להן דפנות (אהלי׳ ה ו). ארובה שבין הבית לעליה וקדרה נתונה עליה וכו׳ היתה שלמה בה"א מצלת על הכל בש"א אינה מצלת אלא על האוכלים ועל המשקים ועל כלי חרס (שם, ה ג). כלי חרס מציל על הכל כדברי בית הלל ובש"א אינו מציל אלא על האוכלין ועל המשקין (עדי׳ א יד). מוכני שלה (של השדה) בזמן שהיא נשמטת אינה חיבור לה ואינה נמדדת עמה ואינה מצלת עמה באהל המת (כלים יח ב). ומה כלי חרס שהם עלולים לקבל טומאה הרי הם מצילים צמיד פתיל באהל המת כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאין עלולים לקבל טומאה אינו דין שיצילו צמיד פתיל באהל המת (ספרי במדי׳ קכו). כל העור כלו מציל בגלודה חוץ מעור בית הפרסות (רב, חול׳ כה:). עור בית הפרסות מהו שיציל בגלודה (ר׳ אסי, שם). גדר (זרוע) מהו שיציל את הזרעים גריד זרוע מהו שיציל את הירק (ירוש׳ כלא׳ ב ט). מה אם מוקשה בין המוקשיות שיפיתה בוחו להציל בשמונה נחבש בשמונה מוקשה בין הבצלים שהורעת כוחו להציל בשתים עשרה לא כל שכן שלא יחבש אלא בשמונה (שם ג ד).—וכמו שלמים, "הִנְצִיל: צרים אבלוני הממוני ומעדיו הנצילוני ולא השאירו מחיה (הכל אכמו, יוצ׳ לשבת איכה, ממזור איטליי א קסד:).

— נִפעי, נִצַּל, נִצַּלְנוּ, הִנָּצֵל, אִנָּצְלָה, תִּנָּצֵל, תִּנָּצְלִי, יִנָּצֵל, תִּנָּצֵל, יִנָּצְלוּ, יִנָּצֵלוּ — נִצַּל מִיָּדוֹ, וכדומ׳, נמלט ממנו והוא לא יכול להרע לו יותר, gerettet werden; être délivré; to be delivered: כי ראיתי אלהים פנים אל פנים וַתִּנָּצֵל נפשי (ברא׳ לב לא). — וְהִצִּיל את עצמו: לא תסגיר עבד אל אדניו אשר יִנָּצֵל אליך מעם אדניו (דבר׳ כג טז). כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן כן יִנָּצְלוּ בני ישראל הישבים בשמרון (עמו׳ ג יב). הנה כה מבטנו אשר נסנו שם לעזרה לְהִנָּצֵל מפני מלך אשור (ישעי׳ כ ו). הנה אתה שמעת אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות להחרימם ואתה תִּנָּצֵל (שם לז יא). כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ובאת עד בבל שם תִּנָּצֵלִי שם יגאלך יי׳ מכף איביך (מיכ׳ ד י). לשום במרום קנו לְהִנָּצֵל מכף רע (חבק׳ ב ט). ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נִצַּלְנוּ למען עשות את כל התועבת האלה (ירמ׳ ז י). המה לבדם יִנָּצֵלוּ והארץ תהיה שממה (יחזק׳ יד טז). אין המלך נושע ברב חיל גבור לא יִנָּצֵל ברב כח (תהל׳ לג טז). הצילני מטיט ואל אטבעה אִנָּצְלָה משנאי וממעמקי מים (שם סט טו). עשה זאת איפוא בני וְהִנָּצֵל כי באת בכף רעך (משלי ו ג). הִנָּצֵל כצבי מיד וכצפור מיד יקוש (שם ה).—ובתו"מ: לאחד שפגע בו זאב וניצל מידו והיה מספר מעשה הזאב חזר פגע בו ארי וניצל הימנו שכח מעשה הזאב והיה מספר מעשה ארי חזר ופגע בו נחש וניצ׳ מידו שכח מעשה שניהם והיה מספר מעשה נחש (תוספת׳, ברכ׳ א יג) כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושנייה וניצל הימנה (רב יהודה, יומ׳ פו:). שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת הימנו (קדוש׳ מ.). אמר להן משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם (ר׳ חמא בר"ח, סוט׳ יב:). שפרש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להן אבותיי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים (רבא, שם לד:). שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח (סנה׳ צח:). אמר מרדכי אפשר חסידה זו תנשא לערל זה אלא שמא עתיד לאירע לישראל דבר והם עתידין להנצל על ידה (מכי׳ בשלח, עמלק ב). יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן אמור לו כדי להנצל[1] אנו בהן מדינה של גיהנם (ר׳ מאיר, ב"ב י.). כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה (רב, תעני׳ יא.). לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצין ומן הפחתין ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הליסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך נזדמנה לו אבוקה של אור ניצול מן ה׳ וצ׳ וכו׳ ועדיין מתירא מחיה רעה וכו׳ כיון שעלה עמ׳ ה׳ השחר ניצול מחיה רעה וכו׳ הגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם (ר׳ מנחם בר׳ יוסי, סוט׳ כא.). כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג (בר קפרא, שבת קיח.). כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקין (ר׳ תנחום בר חנילאי, ברכ׳ סב.). שכל העולה לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול (שבת לב.). כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גהינם (רב, נדרים מ.) שלש

[1]) כך בכ"י. ובנוסח׳ הדפו׳ שניצול.

ביניהם [1]) ויכו האחד את האחד וימת אתו (ש"ב יד ו). כי אנכי כשחל לאפרים וככפיר לבית יהודה אני אני אטרף ואלך אשא ואין מַצִּיל (הוש' ה יד). ושאג ככפירים וינהם ויאחז טרף ויפליט ואין מַצִּיל (ישעי' ה כט). היו לבז ואין מַצִּיל משסה ואין אמר השב (שם מב כב). והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מַצִּיל (מיכ' ה ז). פן יטרף כאריה נפשי פרק ואין מַצִּיל (תהל' ז ג). בינו נא זאת שכחי אלוה פן אטרף ואין מַצִּיל (שם נ כב). אלהים עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מַצִּיל (שם עא יא).—והִצִּיל את עצמו: רעה אפר לב הותל הטהו ולא יַצִּיל את נפשו (ישעי' מד כ; גם מז יד) ואתה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו ומדרכו הרשעה הוא בעונו ימות ואתה את נפשך הִצַּלְתָּ (יחזק' ג יט). המה בצדקתם יַצִּילוּ נפשם (שם יד כ). ויאמר דוד אל אבישי עתה ירע לנו שבע בן בכרי מן אבשלום עתה קח את עבדי אדניך ורדף אחריו פן מצא לו ערים בצרות וְהִצִּיל [2]) עינינו (ש"ב כ ו). — ובתו"מ, במשמ' פִּלֵּט, הוֹשִׁיעַ: והעובד עבודה זרה אחד העובד ואחד המזבח וכו' ואחד המשתחוה והמקבלו עליו כאלוה והאומר לו אלי אתה הצילהו [3]) כולן בסקילה (תוספת' סנה' י ג). ואלו הן שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר חבירו להורגו ואחר הזכור ואחר הנערה המאורסה אבל הרודף אחר בהמה וכו' אין מצילין אותן בנפשן (סנה' ח ז). כיון שהודה (יהודה) ואמר צדקה ממני יצתה בת קול ואמרה אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור (ר"מ החסיד, סוט' י:). אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל (ר' אלעזר, ברכ' לב.). כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר (תעני' יח:). און בן פלת אשתו הצילתו (רב, סנה' קט:). מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו (שם עג.). שתי צדקות הללו למה אחת שמצילתו ממיתה משונה ואחת שמצילתו מדינה של גהינם (ר' יוחנן, ב"ב י.). אמר אדם מי מציל את בני מאש לוהטת זו (מד"ר, ברא' כא). שהיו (קרח ועדתו) צווחין בקולם משה רבינו הצילנו (שם במד' יח). — וְהִצִּילוֹ מן החטא: דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא (ר' חייא, יבמ' סג.).— וממחלה וכדומ': י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה ומן הצנה ומן הזיקין וכו' (ב"מ קז:).— הִצִּיל מן הדלֵקה, מן הנהר, מן הלסטים וכדומ': כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה וכו' ולהיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש (שבת טז א). לעולם מצילין מזון שלש סעודות (ר' יוסי, שם ב). מצילין סל מלא ככרות וכו' ועיגול של דבלה וחבית של יין ואומר לאחרים בואו והצילו לכם (שם ג). (ההולך) להציל מן הגיים ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת (פסח' ג ז). המציל מן הנהר או מן הגיים או מן הלסטים אם נתיאשו הבעלים הרי אלו שלו (ב"ק י ב).—והִצִּיל דבר מהפסד וקלקול: חבית שנשברה בגת וכו' מודה ר"א ורבי יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל וכו' וכן חבית של שמן שנשפכה מודה ר"א ור' יהושע שאם יכול להציל ממנה רביעית בטהרה יציל (תרומ' ח ט-י).— וְהִצִּיל חוב מיד פלוני: כל מלוה שבשטר אין נפרעין הימנו ושאינה בשטר נפרעין הימנו מפני שהוא כמציל מידם (ר' יהושע בן קרחה, תוספת' ע"ז א א). — ובמשמ' הפריש: היה מציל (ממעשר עני לתתו לקרוביו) נוטל מחצה ונותן מחצה (פאה ח ו). — ובהשאלה, הִצִּיל דבר מן החיוב המוטל עליו, הִצִּילוֹ מידי טומאה וכדומ', במשמ' פטר אותו, הגן עליו: הקמה מצלת את העומר (ששכחו שלא יהא נחשב כשכחה) ואת הקמה העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכחה אפילו קלח אחד (פאה ו ח). כורת פתוחה ופקוקה בקש וכו' אם הצילה במת החמור לא תציל בכלי חרס הקל (ר' אליעזר, ספרא שמיני ז ח). אמרתי לו לר' אליעזר אם הצילו אהלים מיד אהלים במת החמור מקום שמחיצה מצלת

---

1) [אפשר במובן ממשי: אין מי שיפריד ביניהם.]

2) [קשה לעמוד על פירושו. י"ת: ויעיק לנא- והציק, או והצר, לנו. השבע' מתרגמים καὶ σκιάσει, וְהֵצַל עינינו, מלשון צל, כלומ' יחשיך ויעיב את עינינו, יביא עלינו צרה. ועי' בפרושו של סגל.]

3) כך בכ"י א"פ הוצ' צוק"מ. ובכ"י וינה ובנדפס: הצילנו.

מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מַצִּיל מידו ועשה כרצונו והגדיל (דני׳ ח ד). למה דרשת את אלהי העם אשר לא הִצִּילוּ את עמם מידך (דה״ב כה טו; גם לב יד; יג; יז).—הִצִּיל דבר או בן אדם וכדומ׳ מן פלוני, ביחוד מאויב, וכדומ׳: כי כל העשר אשר הציל אלהים מאבינו לנו הוא ולבנינו (בראשי׳ לא טז). מַצִּיל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו (תהלי׳ לה י). הַצִּילֵנִי מפעלי און ומאנשי דמים הושיעני (שם נט ג). ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים יַצִּילֵנִי מאיבי עז משנאי כי אמצו ממני (ש״ב כב יז-יח). ומוציאי מאיבי ומקמי תרוממני מאיש חמסים תַּצִּילֵנִי (שם כב מט). הַצִּילֵנִי מרדפי כי אמצו ממני (תהלי׳ קמב ז). הַצִּילֵנִי מאיבי יי׳ (שם קמג ט). לְהַצִּילְךָ מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה (משלי׳ ב טז). הושיענו אלהי ישענו וקבצנו וְהַצִּילֵנוּ מן הגוים (דה״א טז לה). — וְהִצִּילוֹ מִדָּבָר, כמו מֵחֶרֶב, מֵרָעָה, מִצָּרָה, מִמָּוֶת, מִשְּׁאוֹל, וכיוצא בזה; הביא לו ישועה, הצלה: והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים וְהִצַּלְתִּי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם (שמות ו ו). כי אלהי אבי בעזרי וַיַּצִּלֵנִי מחרב פרעה (שם יח ד). והחיתם את אבי ואת אמי וכו׳ וְהִצַּלְתֶּם את נפשתינו ממות (יהוש׳ ב יג). תגדל נפשי בעיני יי׳ וְיַצִּלֵנִי מכל צרה (ש״א כו כד). וימן יי׳ אלהים קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל על ראשו לְהַצִּיל לו מרעתו (יונה ד ו). הַצִּילָה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי (תהלי׳ כב כא). הנה עין יי׳ אל יראיו למיחלים לחסדו לְהַצִּיל ממות נפשם ולחיותם ברעב (שם לג יח-יט). דרשתי את יי׳ ועגני ומכל מגורותי הִצִּילָנִי (שם לד ה). צעקו ויי׳ שמע ומכל צרותם הִצִּילָם (שם יח). רבות רעות צדיק ומכלם יַצִּילֶנּוּ יי׳ (שם כ). מכל פשעי הַצִּילֵנִי חרפת נבל אל תשימני (שם לט ט). הַצִּילֵנִי מדמים[1]) אלהים (שם נא טז). כי מכל צרה הִצִּילָנִי ובאיבי ראתה עיני (שם נד ט). כי הִצַּלְתָּ נפשי ממות (שם נו יד). הַצִּילֵנִי מטיט ואל אטבעה (שם סט טו). כי חסדך גדול עלי וְהִצַּלְתָּ נפשי משאול תחתיה (שם פו יג). כי הוא יַצִּילְךָ מפח יקוש מדבר הוות (שם צא ג). ויצעקו אל יי׳ בצר להם ממצוקותיהם יַצִּילֵם (שם קז ו). יי׳ הַצִּילָה נפשי משפת שקר מלשון רמיה (שם קכ ב). שלח ידיך ממרום פצני וְהַצִּילֵנִי ממים רבים (שם קמד ז). מזמה תשמר עליך תבונה תנצרכה לְהַצִּילְךָ מדרך רע מאיש מדבר תהפכות (משלי׳ ב יא-יב). לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תַּצִּיל ממות (שם י ב). אל תמנע מנער מוסר וכו׳ אתה בשבט תכנו ונפשו משאול תַּצִּיל (שם כג יד).—ואמר בן סירא: אח וש[ותף גם בע]ת צרה ומשניהם צדקה מצלת (ב״ס, גני׳ מ כד). — וְהִצִּילוֹ, סתם, בלי סימן היחס מן, כמו״כ במשמ׳ לקח בחזקה, חִלֵּץ: וַיַּצֵּל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי (בראשי׳ לא ט). ולקחתי דגני בעתו ותירושי במועדו וְהִצַּלְתִּי צמרי ופשתי לכסות את ערותה (הושי׳ ב יא). בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל הערים אשר על ידי ארנון שלש מאות שנה ומדוע לא הִצַּלְתֶּם בעת ההיא (שפטי׳ יא כו). וישאל דוד ביי׳ לאמר ארדף אחרי הגדוד הזה האשגנו ויאמר לו רדף כי השג תשיג וְהַצֵּל תַּצִּיל (ש״א ל ח; גם יח; כב). ויתיצב בתוך החלקה וַיַּצִּילֶהָ ויך את פלשתים (ש״ב כג יב). — ובמשמ׳ פִּלֵּט, הוֹשִׁיעַ: ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה וְהַצֵּל לא הִצַּלְתָּ את עמך (שמות ה כג; גם יב כז). כי יי׳ אלהיך מתהלך בקרב מחנך לְהַצִּילְךָ ולתת איביך לפניך והיה מחניך קדוש (דברי׳ כג טו). ויאמרו בני ישראל אל יי׳ חטאנו עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך אך הַצִּילֵנוּ נא היום הזה (שפטי׳ י טו). ולא תסורו כי אחרי התהו אשר לא יועילו ולא יַצִּילוּ כי תהו המה (ש״א יב כא). ואל תשמעו אל חזקיהו כי יסית אתכם לאמר יי׳ יַצִּילֵנוּ (מ״ב יח לב). ואל יבטח אתכם חזקיהו אל יי׳ לאמר הַצֵּל יַצִּילֵנוּ יי׳ ולא תנתן את העיר הזאת ביד מלך אשור (מ״ב יח ל; ישעי׳ לו טו). אל תירא מפניהם כי אתך אני לְהַצִּלֶךָ נאם יי׳ (ירמי׳ א ח; גם יט; לט יז). כי יצעקו אל יי׳ מפני לחצים וישלח להם מושיע ורב וְהִצִּילָם (ישעי׳ יט כ; גם מד יז; נ ב; נז יג). כספם וזהבם לא יוכל לְהַצִּילָם ביום עברת יי׳ (יחזקי׳ ז יט). צדקת הצדיק לא תַּצִּילֶנּוּ ביום פשעו (שם לג יב). גל אל יי׳ יפלטהו יַצִּילֵהוּ כי חפץ בו (תהלי׳ כב ט; גם כה כ; עא ב; עב יב; עט ט; קו מג). צדקת ישרים תַּצִּילֵם ובהות בגדים ילכדו (משלי׳ יא ו). דברי רשעים ארב דם ופי ישרים יַצִּילֵם (שם יב ו; גם יד כה; כב יא). בשש צרות יַצִּילֶךָּ ובשבע לא יגע בך רע (איוב ה יט). ותעזבם ביד איביהם וירדו בהם וישובו ויזעקוך ואתה משמים תשמע וְתַצִּילֵם ברחמיך (נחמי׳ ט כח).—אין מציל, אין מושיע: ולשפחתך שני בנים וינצו שניהם בשדה ואין מַצִּיל

---

1) [חטא דמים. ואולי מסכנת מות.]

°נְצִיחָה, ש״נ,—שה״פ מן נצח,—א) במשמ׳ נצחון על אויב: תחיית המתים עתידה להיות בניסן ונציחת גוג בתשרי (רב האי גאון, תורתם של ראשונים, הורוויץ, מחב׳ ב׳ תשוב׳ יז). סוקראטו אמר נציחת התאוה קשה מנציחת האויב (ר׳ יהודה אריה מודינו, למח לדיק לב). כשאדם מנצח את חבירו וזה יודע שהוא מנצח אותו דהיינו שיודע שמזה האדם היה לו הנציחה אזי רע לו ויש לו עגמת נפש גדול (קדושת לוי עה״ת כד:).—ב) כמו נִצְחִיּוּת, נְצִיחַת התורה, שלא תשתנה לעולם: ד׳ עיקרים והם המציאות והאחדות והעבודה לו לא לזולתו ושלילת נציחת התורה וכו׳ אמנם באמונת שלילת הנציחה יש בה עיקר והוא שהתורה לא תשתנה ולא תחלף בכללה לעולם (רשב״ל דורלאן, אוהב משפט לאיוב י).

°נְצִיצָה, ש״נ—שה״פ מן נָצַץ: לפניה תכרע ותפול כל פרח המליצה תשבע כל לשון כי אין נציצה (ר״י עמדין, מגדל עז, עליית הכתיבה קטז.).

°נְצִירָה, ש״נ, שה״פ מן נָצַר: ועל כן אנכי מצוך לאמר נצור לבך ולא שמור כי תואר נצירה היא גדולה ומתמדת בלי הסח הדעת כלל (אלשיך, רב פנינים משלי ד כג).

נָצִיר, ש״ז מ״ר סמיי נְצִירֵי,—חלק מחלקי העם, כמו שבט: נקל מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב ונצירי [1]) ישראל להשיב (ישעי׳ מט ו).

נצל, ממנו נָצַל, °נִצּוּל, *נצולה, *נצֹלֶת, הַצָּלָה, °הִתְנַצְּלוּת.

נָצַל קל לא נמצא.

—הפעי׳, הִצִּיל, הִצִּילַנִי, הִצִּילָנִי, הִצִּילָנוּ, הִצִּילוֹ, הִצִּילָם, הִצַּלְתָּ, הִצַּלְתִּי, הִצַּלְתִּיךָ, הִצַּלְתִּים, הִצִּילוּ, הִצַּלְתֶּם, הִצַּלְנוּ, מַצִּיל, הַצֵּל, הַצִּיל, הַצִּילֵנִי, לְהַצִּילְךָ, לְהַצִּילוֹ, לְהַצִּילָם, הַצֵּל, הַצִּילָה, הַצִּילֵנִי, הַצִּילֵנוּ, הַצִּילוּ, אַצִּיל, אַצִּילְךָ, תַּצִּיל, תַּצֵּל, תַּצִּילֵנִי, תַּצִּילֵנוּ, תַּצִּילֵם, יַצִּיל, יַצֵּל, יַצִּילֵנִי, יַצִּילֵנוּ, יַצִּילֶךָ, יַצִּילְךָ, יַצִּילֶנּוּ, יַצִּילֵהוּ, יַצִּילֶהָ, יַצִּילֵם, תַּצִּיל, תַּצִּילֵם, יַצִּילוּ, יַצִּילֻנָּה,—הציל את פלוני מידי אויבו; חטף, והוציא דבר בחזקה, חִלֵּץ ומִלֵּט. : befreien, retten; délivrer; to deliver.

[1]) כך הכתיב ברֹב הספרים, והקרי ונצורי ועי׳ ע׳ נצור. ובגמ׳ ירוש׳ (שבי׳ סוף ד) דרשוהו וגזרוהו מן שרש יצר, נוצר, ופרשוהו במשמ׳ נפלים, אמרו וז״ל: אפילו נפלים (חיים בתחית המתים) מה טעמא ונצורי ישראל להשיב ונצירי ישראל להשיב. ועי׳ ע׳ נצר.

— והִצִּיל מפי פלוני, כמו צאן מפי חיה טורפת וכדומ׳: רעה היה עבדך לאביו בצאן ובא הארי ואת הדוב ונשא שה מהעדר ויצאתי אחריו והכתיו וְהִצַּלְתִּי מפיו (ש״א יז לד-לה). כאשר יַצִּיל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בדל אוזן (עמו׳ ג יב). הנני אל הרועים ודרשתי את צאני מידם וכו׳ וְהִצַּלְתִּי צאני מפיהם ולא תהיין להם לאכלה (יחזקי׳ לד י).— ובהשאלה: ואל תַּצֵּל מפי דבר אמת עד מאד (תהלי׳ קיט מג).— א) הִצִּיל מיד או מכף פלוני: הַצִּילֵנִי נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבא והכני אם על בנים (בראשי׳ לב יב; גם לז כא-כב). איש מצרי הִצִּילָנוּ מיד הרעים (שמות ב יט). וארד לְהַצִּילוֹ מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה (שם, ג ח; גם יח ט-י). ושפטו העדה בין המכה (בלא צדיה) ובין גואל הדם על המשפטים האלה וְהִצִּילוּ העדה את הרצח מיד גואל הדם (במדי׳ לה כד-כה). כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד לְהַצִּיל את אשה מיד מכהו (דברי׳ כה יא). אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מַצִּיל (שם לב לט). ויעש להם (יהושע להגבעונים) כן וַיַּצֵּל אותם מיד בני ישראל ולא הרגום (יהוש׳ ט כו; גם כב לא; כד י). ואוציא אתכם מבית עבדים וָאַצִּיל אתכם מיד מצרים ומיד כל לחציכם (שפטי׳ ו ח-ט; גם ח לד; ט יז). אוי לנו מי יַצִּילֵנוּ מיד האלהים האדירים האלה (ש״א ד ח; גם ז ג; יד; י יח; יב י-יא; יד מח; יז לז). אנכי משחתיך למלך על ישראל ואנכי הִצַּלְתִּיךָ מיד שאול (ש״ב יב ז; גם יד יז; יט י; כב א). כי אם את יי׳ אלהיכם תיראו והוא יַצִּיל אתכם מיד כל איביכם (מ״ב יז לט גם יח כט; לג-לה; כ ו). ועתה אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יַצִּילֶנָּה מידי (הוש׳ ב יב). וְהִצַּלְתִּיךָ מיד רעים ופדתיך מכף עריצים (ירמי׳ יה כא; גם כ יג; כא יב; מב יא). גם מיום אני הוא ואין מידי מַצִּיל אפעל ומי ישיבנה (ישעי׳ מג יג). וקרעתי את מספחתיכם וְהִצַּלְתִּי את עמי מידכן (יחזקי׳ יג כא). וידעו כי אני יי׳ בשברי את מטת עלם וְהִצַּלְתִּים מיד העבדים בהם (שם לד כז). והנה אנכי ממציא את האדם איש ביד רעהו וביד מלכו וכתתו את הארץ ולא אַצִּיל מידם (זכרי׳ יא ו). בידך עתתי הַצִּילֵנִי מיד אויבי ומרדפי (תהלי׳ לא יו; גם פב ד; לז-י; קמד יא). על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מַצִּיל (איוב י ז). ויד אלהינו היתה עלינו וַיַּצִּילֵנוּ מכף אויב ואורב על הדרך (עזרי׳ ח לא). ראיתי את האיל

לקו"ק 49). וזה הנצחיות יורה על שהוא אמנם הוא תואר לעולם האחר ושהם בענינם לעולם הבא יראו רוע מחיצת הכופרים (רא"ד, אמו"ר 76). וכן יתבאר גם כן כשהוא היותר ראוי שיקרא נ צ ח י וקיים כי הוא אשר יתן לשאר הדברים כלם נצחיותם וקיומם ואולם נצחיותו וקיומו הוא מעצמותו (רלב"ג, מלחמ' י', ה ג יב). ולזה מנינו זה השורש שאין לו התלות בזמן ולא מנינו הקדמות כמו שמנה הרמב"ם ז"ל כדי שיהיה נכלל בשורש הזה הקדמות והנצחיות (ר"י אלבו, העקרים א טו). ואיננו רחוק לפי זה הדרך שיונחו נבואת משה ונצחיות התורה עקרים גם כן (שם ג). ואתה ירא אני פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם ואז יהיה נצחי וידמה לאחד ממנו בידיעתו ו נ צ ח י ו ת ו (ר"י אברבנאל, ברא' ג כב). הנה מכל זה יראה נצחיות זה העצם השכלי (ר"י מפיסא, מכת' קנא' 68). ולזה ייחס החיות אל הנשמה כלומר ה נ צ ח י י ו ת (שם 73). להאציל ממנו נאצלים בעלי תכלית ומוגבלים הוא במיצוע שכלו ורצונו במה שיכיר וירצה את עצמו לא בערך נצחיותו הבלתי משתתף לזולתו (ר"א אירירי, שער השמים ה יב). ובהיותך נצחי איך יושר אליך שיר נאות ל נ צ ח י ו ת ך (ר"י מוסקטו, ס' כפולות יהודה, דרוש ג).

נַצְּחָן, ש"ז, — מי שמנצח תמיד במלחמה וגובר על אויביו, ובכלל אדם תקיף, אַלָּם: שהקב"ה בשר אותנו על ידי ישעיהו שכל אנס או נ צ ח ן שיתכון לסתור תורתנו ולבטל דתנו בכלי זיין ושבר הבורא כלי מלחמתו ולא יצליחו (רמב"ם, אגר' תימן, ג). — ואמר הפיטן: אלה ב נ צ ח נ י מ ו ואלה ברצחנימו הבטחות ואנחנו בשם נצח ישראל כפינו שטוחות (רשב"י הבבלי, הכני יי' קליח' ליום ז'). — ובמשמ' מי שמתעקש להעמיד על דעתו גם נגד האמת: והזהר מעתה בני חביבי לבלי ליכנוס בויכוחים ונצחונות עם שאר בני הנעורים שגם הם נצחנים כדרך בני הנעורים וכו' כי הנצחון הוא מדמים עבורים שעדיין לא עבד בהם את הש"י (מכתב נחמן מברסלב, עליס לתרופה כב).

נַצְּחָנוּת, ש"נ, — טבע וסגולת הַנַּצְּחָן: אתה בא למשול בי על ידי דבר שאין בו ממש ואני בא למשול בך בשם שה נ צ ח נ ו ת שלו (רש"י, סוט' מב:). — ובמשמ' התעקשות להעמיד על דעתו גם נגד האמת, נהוג בדבור העברי ותשתמשו בו בספרות החדשה.

נְצִיב, ש"ז, סמי' נְצִיב, מ"ר נְצִיבִים, נְצִבִים, סמי' נְצִבֵי, — א) כמו עמוד, Säule; colonne; column: ותבט אשתו מאחריו ותהי נְצִיב מלח (ברא' יט כו). — ובסהמ"א: נציב הפרח, הקנה, הקלח שלו: נמצא בשדה תבואה ונפלא בזה אשר נ צ י ב פרחיו דק מתחת כפתיל וממעל עבה כעט סופר (ריגהאק, תולדות הצמחים ב' מערכה יח). — ב) כמו נְצָב, שליט על מדינה וכדומ': ויך יונתן את נְצִיב פלשתים אשר בגבע (ש"א יג ג). תבוא אל גבעת האלהים אשר שם נְצִבֵי [1]) פלשתים (שם, י ה). וישם דוד נְצִיבִים בארם דמשק (ש"ב ח ו). וישם באדום נְצִבִים בכל אדום שם נְצִבִים (שם יד). וּנְצִיב אחד אשר בארץ (מ"א ד יט). וישם באדום נְצִיבִים (דה"א יח יג). ויתן נְצִיבִים בארץ יהודה ובערי אפרים אשר לכד אסא אביו (דה"ב יז ב). — ואמר בן סירא: ויכנע נ צ י ב י [2]) צר ויא[בד את] כל סרני פלשתים (ב"ס גני' מו יח). — ואמר המליץ: ומשכימים ומעריבים ומעמידים להם נ צ י ב י ם לחרחר מסות וריבים (ר"י זבארה, ספ' שעשועים יג). — ג) כמו מַצָּב: ודוד אז במצודה וּנְצִיב פלשתים אז בבית לחם (דה"א יא יו). — ובהשאלה, כנוי לחדש העִבּוּר: ועמוסי יריבי נחשון בקשו לקבוע נ צ י ב אחד ולא הניחן אדומי הלז אבל בעלי אסופות נאספו וקבעו להם [3]) נ צ י ב אחד בירת שמת בו אהרן הכהן (סנה' יב.). — וכנוי לאלהים: מגר באף מעציבי נחלנו חמדת צבי מדמה לעופר נ צ י ב י דומה דודי לצבי (מסולס בר' קלוני', אפיק רנן, יוצ' ב פסח).

נְצִיבוּת, ש"נ, — א) חלק אחד מוגבל ממדינה העומד תחת פקודת הנציב: וזה המעשה אשר אירע לא ראינו מעשה מעולם כזה לרוע שמכנף הארץ שמענו שנתחברו יחד כתרנגולים של בית בוקיא כל רועי ישראל האזינו גדולי ארץ גודרי פרץ פרשו מצודתם ב נ צ י ב ו ת י נ ו על אחד ונלכה בחרמם ובמצודתם וכדגי הים יאסף במצותם (סו"ת רמ"א סי' יא). — ב) משרת הנציב, נהוג בדבור העברי בא"י והשתמשו בו בעתונים.

---

[1]) [רוב התרגומ' העתיקים גורסים נְצִיב, ביחיד].

[2]) [שליטי צר, מקביל ל„סרני פלשתים". אולם אפשר לפרשו כמו מַצָּב, וכן כמה מהציונים שלמעלה כמו (ש"א יג ג; שם י ה)].

[3]) [כך בכ"י, ובספרי הדפו' לו. ושאלו בגמ' שם: מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא הוא דכתיב ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת אנשיו חדש בשנה].

והמלאך יש שיהיה נברא לעתו מן הגופים היסודיים הדקים ויש שיהיה מן המלאכים הנצחיים (שם 7 ג). כשתשתדל למצוא התכלית ולדעת הצורה הנצחית והשכלית (מנחם גיגלי, מכתי׳ לקהלי׳ קהיר, לקו״ק נספחי׳ 53). כי בידיעת הכללים אלו תנחל הירושה העולמית הנצחית אשר לא תפול תחת גבול ההעדר (מגי׳ סתרים, מיוחסי׳ להרמב״ם, חמדה גנוזה מב:). יושב בשמים הנצחי העומד אשר לא ישתנה בפנים מאפני השנוי (ר״ש א״ת, מו״נ א יא). אמנם ידעו שמו המורה על הויתו הנצחית בלבד (ר״י ברי אנטולי, מלמד התלמידי׳ ואתחנן קסא:). ועד בשחק נאמן סלה בלומר קיים תמיד ונצחי (פרשי רד״ק, עוד). ולזה ימצא לבעלי חיים החמלה הגדולה על הבנים להשאילה בו מין מהגעת המציאות לזולתו ומציאותו נצחי (הרא״ב״ד, אמו״ר 26). אכן אם היו מצות התורה ובפרט השמעיות מהם בלתי נזכרות לא נקבע להם זמן ולא זכר ג״כ בהם שהם נצחיות (שם 76). שאיננו מוגבל לא במקום ולא בזמן אבל היה והוא שכל גמור ונצחי (ר״מ אלדבי, ש״א הכתיב הראשון מ:). וכן אם יהיה לו התלות בזמן שיהיה נמצא בזמן זולת זמן יהיה הזמן קודם לו או מתאחר לו כמו שיבא ולא יהיה גם כן קדמון ולא נצחי (ר״י אלבו, העיקרים א. טו). האמונה בש״י ובתורתו היא המביאה את האדם אל ההצלחה הנצחית (שם א כא). ובאיזה דבר ממנה אפשר שיבא השינוי אם יתבאר שאינה נצחית (שם כד). והמופת הראשון מהן שעשה הרב ז״ל הוא בנוי על מציאות תנועה תדירה נצחית (שם ג ה). מה שא״א להכחישו שעל ידי הקשר ההוא תשיג האומה ההצלחה הנצחית (שם יא). הרביעי העיון בישות העצמים הנצחיים הרוחניים אשר הם מחדושיו ורוב יצוריו יולדו מהם (רש״ע אבן פלקירא, ראשית חכמה 55). אבל כל נצחי באישו יותר נכבד ממנו (ר״י בדרשי, בחינת עולם יח). לפי שיצטרך היות נצחי להשיג המושכלות הנצחיות כי ההוה לא יקבל הנצחי (ר׳ אברהם ביבאגו, דרך אמונה ב ג, מג:). אך היא נתלית בדברים נצחיים יוצאת מן חרכי ידיעת ההשכלות האמיתיות (ר״י מפיסא, מנחת קנאות 1). ובמה יוודעו איפה סימני טהרה האהבה האמתית הנצחיית אשר כרתי אתך (שם 2). ולהיות התנועה נצחית כאשר נתבאר לארסטו בס׳ השמע ובס׳ שמים (שם 18). הנה קצתם בנויים על מציאות התנועה סבובית נצחית וקצתם על הקדמות אשר לא נתבאר אמתותם (שם 19). וזה לבדו הוא נצחי ובלתי נפסד (שם 56). שאם היה ענין הנפש דבר אלהי נצחי ומצד עצמה היא שלמה בתכלית מה היתה הסבה בבאה בחמר העכור הזה (שם 84). ויאמר עליו אלהים לשון רבים להורות שהוא צורת כל הצורות הנצחיות (ספורנו, בראשי׳ א א). אמנם הנצחי הוא הדבר אשר יהיה לעולם נמצא (הנ״ל, אור עמים מד:). ומוסף על זה יאבד עולמו הנצחי כי בקנאתו בהבלי העולם ירדוף אחריהם (ר״י אבוהב, מנוה״מ, הקדי׳ לנר א׳). מנין לכם בטעם שכלי שתורתכם נצחית ואחריה לא נתחדש דת (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה 109). בהיות הנפש המשכלת מתולדות העליונים הנצחיים (ר״י מוסקטו, נפוצות יהודה יג). כל אחד מגרש את רעהו לא רק מהסתפח בנחלת קדושים באושר הנצחי כי אם גם מארץ החיים (ר״ש בלוך, הקדי׳ שבי״ע). —חיים נִצְחִיִּים, חיי עד: ולולי החטא הקדמון וכו׳ היה האדם שם חי קיים נצחי בגוף ונפש שם סוד עץ הדעת והחיים אשר ממנו תוצאות חיים הנצחיים (ר״י מפיסא, מנחי׳ קנאו׳ 10). כי איך יתכן שיהיה העץ ההוא נותן לאוכליו חיים נצחיים וכו׳ (אברבנאל, בראשי׳ אלה תולדי׳ השמים, יג). — ובמשמ׳ חיים הרוחניים שיש להם חשיבות לעולם, להפך מחיי שעה, העסק בענינים חמריים: כדי שיקנה חיים נצחיים ולא יאבדם למען חיי שעה (ר״י אבוהב, מנוה״מ יז). כי היא סבה שאחיה החיים הנצחיים (רש״ע אבן פלקירא, המעלות 5). כי התורה הקדושה לא תתלה החיים הנצחיים בעיון המושכלות (ר״י מפיסא, מנחי׳ קנאו׳ 72). להשיג אל שלמות החיים הנצחיים (ר״א הקראי, ס׳ גן עדן, הקדי׳). להאמין יחוד אמתי יחוד השם יתברך אשר הוא חיי הנפש הנצחיים (שם, הקדי׳ ב:). מה אעשה כדי שאשיג החיים הנצחיים (ס׳ כלימת הגוים, הלוסה אחרן הגר, ג 106) ותהיה נפשו צרורה בצרור החיים הנצחיים בגן עדן (סדר זכרון נשמות, ממזור איטליי א). — עולם הַנִּצְחִי, עולם הבא: ואם לא ישוב שיהא מוחרם חרם עולם בעולם הזה ובעולם הנצחי (ר״ש אבן וירגא, שבט יהודה 51 — ב) כמו־ נצחן: כדי שלא להחזיק במחלוקת דאיכא למיחש פן מרה תהיה באחרונה כי אחינו שמואל נצחי בטבע (כתב שלוח מפרובינציה לר׳ יצחק לאטש, שו״ת ר״י לאטש, בימי הר״י קארו).

נִצְחִיּוּת, ש״נ,—סגולת מה שהוא נִצְחִי: כ״ש החמר שאין בו נגדיות איך לא יהיה בו נצחיות ותמידיות בלתי התפעליות (מנחם גיגלי, תשו׳ לר״ד הבבלי,

אני התנצחתי ואצו את משרתי להביא את סוסי אלי (שם ג). בכל אלה החזיק ראשטאפטשין בתקותו כי יתנצח קוטוזאוו עוד הפעם להלחם בעד עמו ובעד עיר קדשו (הוה, הלרפתים ברוסי' 57).—ובהשאלה לדברים לא בע"ח: מתגברים בהם הטבעים ומתנצחים בהם המדות (ר"י א"ת, כוזרי ג יז). ונתחיל בעניני הכוחות המתנצחות ובפרט במשקלים הקפואים בתוך הלחים (אגרות הכמה ז, יח:). אש לא נופח המתלהב במעמקי ארמתה ומתנצח לבקוע ולעלות אל אויר הרקיע (רמא"ג, דביר, רעש ארץ ישראל). — ובמשמ' פעל יוצא: כי אהבו אותו (את אריסתובלום) היהודים כי היה רחב ידים ויתנצח גוי גדול הנקרא איטריאם וימל את בשר ערלתם ויכניעם תחת יד יהודה (יוסיפון קפה).

ב.*נָצַח[1], פ"ע, עתי' יִנְצַח,—נָצַח הברק וכדומ', הבריק: לפני ברד ינצח ברק ולפני דכא ינצח חן, לפני ברד ינצח ברק ולפני בושי חן[2] (ב"ס, גכ"י לה י).

נִצַּח, ת"ז, לנקב' נִצַּחַת, — משבה נִצַּחַת חזקה, עזה, שאין להכריע אותה: מדוע שובבה העם הזה משבה נִצַּחַת החזיקו בתרמית מאנו לשוב (ירמי' ח ה). — ואמר המשורר: חלץ אומה משחת וטהר משבה נצחת (ר"י הלוי, אדיר הסוכן מרומים). — *תשובה נִצַּחַת: unüberwindlich; invincible; irrefutable: אמר להם אלכסנדרוס תשובה נצחת השיב אתכם (מגי' תענית ג). תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא וכו' (רב, סנה' קה.). תשובה ניצחת השיבו עורב לנח אמר לו רבך שונאני ואתה שנאתני (ר"ל, סנה' קח:).—ובסהמ"א: ענה אענך על שאלתך תשובה נצחת (השג' רסע"ג על חוי הבלכי 40, הוצ' דודזון). דיקדקתם אחרי והשבתוני תשובה נצחת (רגמ"ה, כריתי' יט:). — ומ"ר *נִצָּחוֹת: כי כל תשובותי על הרב ר' זרחיהו הלוי ז"ל כולן בעיני תשובות נצחות (רמב"ן, הקד' מלחמ' יי'). והשיב (רסע"ג) על המינים ועל הקראים תשובות נצחות (ר' סעדיה אבן דנאן, מאמר על סדר הדורות). לא יתכן ליראי השם לפסול דבר ולאסור לאחרים זולת בראיות גמורות ותשובות נצחות וברורות

---

1) עי' הערה לקמן.

2) [כך בכ"י. וברור שיש כאן כפל. וסובר כבר JQR. XII,281 שהפסוק השני הוא תקון של הראשון ושהיו"ד בבושי היא קצור מן ינצח. ורצה הסופר לתקן בוש במקום דכא. הנקוד של הפעל אינו ברור אבל כנראה הוא קל.]

(סו"ם הרא"בן היכמי כ, גנזי ירושלם). ועלינו להרבות עוד בתשובות נצחות (שם כז). המבינתך הסוחר שתשובתיך הם כל כך נצחות ואמתניות שאין להם מדחה (ר"י"מ חזן, שארית הנחלה רימ). — *טַעֲנָה נִצַּחַת: לאל יתברך הטענה הנצחת על האדם ואין טענה לאדם על האלהים יתברך (ר"י א"ת, חו"ה, עבוד' ה' ח). וכשרא' שאמר לו טענה נצחת קבלה וזהו ויפצר בו בטענותיו ונצחו (ר' אברהם סבע, צרור המור, וישלח, מה).

*נִצָּחוֹן, ס"ז, מ"ר נִצְחוֹנוֹת, — מעשה נֹצַח, ישועה, התגברות על האויב, Sieg; victoire; victory: הן באין בנצחונו[1] של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו בנצחונו של גלית מה היה סופו לסוף נפל בחרב והם נפלו עמו בני עמון באו בנצחונו של שובך מה היה סופו לסוף נפל בחרב והם נפלו עמו אבל אתם אי אתם כן (סוטי' ח א). — ומצוי הרבה בסהמ"א: אי אפשר שלא להטריח עליך שתשמיעני דברים קרובים ומבוארים בשרשי האמונות על דרך המדברים בדרך הנצחון (ר"י א"ת, כוזרי ה א). כי הקב"ה שהוא נצחונן של ישראל לא ישקר מליתן הטובה שאמר ליתן (רש"י, ש"א טו כט). אין קנאה כקנאת המלכים ואין שנאה כשנאתם וכו' ואין שמחה כמו הנצחון (ר"ש אבן ויירגא, שבט יהודה 28). תדעו כי תשוקת הנצחון ישים בעליו מנוצח מקברו אשר כרהו (שם 55). והמועד בא לצאת מחיק השעשועים אל בית הספר תחת נצחון מלמד המורה קריאה ומשנה למתחילים בגילי (רמא"ג, דביר אביעזר ה').

*נִצְחוּת, ס"ז, סגולית דבר שהיא קים לנצח, לעד: ואחרון על עפר יקום מורה על הנצחות והקיום (רלב"ג, איוב יט). ובפרט למכוין (בהמשגל) בתכלית האמיתי והוא מהולד בנים לבקשת הנצחות המיני (גרבוני, אגרת חיים בשלייי האשה, כ"י ביהמ"ד ספרד). כי מעולם לא חשב ישו לחלוק על התורה האלהית אבל רצה בקיומה ונצחותה מאוד (ספ' כלימת הגוים הקדמ', הלופה מארץ הגר, ג. 103).

א.*נִצְחִי, ת"ז, לנק' נצחית, מ"ר נִצְחִיִּים, נִצְחִיּוֹת,— של נצח, א) שהוא קים לעולם, ewig; éternel; eternal: האלהים נצחי לא יחלוף כי מה שנתקיים לו הקדמות התרחק ממנו ההעדר (ר"י א"ת, כוזרי ה יח ה).

---

1) במשנ' שבירוש' בנצחת בשר ודם.

נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה (ר"ש בן לקיש, ברכ' ה.). והקדוש ברוך הוא מחזיק לו טובה ושכר גדול שיצרו נלחם עמו והוא נוצחו ואינו מחניף (ספ' חסידים תתתה סקז). — °ונִצֵּחַ את חברו במשחק: ואותם המשחקים באמנה וכו' היאך יקנה בדברים בלא קנין בשביל שנוצח חבירו (תוספ, שם). — °ונִצֵּחַ את חברו במדה מן המדות, במשמ' עלה עליו: כי היא (מרים החשמונאית) עלתה על כל הנשים ביופי ובמראה ובקדושה וביראת יי' נצחה כל הנשים אשר היו בימיה (יוסיפון רלו). — *ובהשאלה בדברים לא בע"ח: עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש וכו' ולא נצחה הרוח את עמוד העשן (אבו' ה ה).—ובספהמ"א: האש נוצח כח התנור (תוספות, פסח' עה.). וצריך שיהי' קולו של הקב"ה נוצח קול השופר להשמיע למשה (רשב"ם, שמות יט יט). והסם הבחות הכעסנים המבקשים לנצות אחר אשר נתן להם חלקם בנצחון (ר"י ה"ל, כוזרי ג ה). שכל הפך מתקן את הפכו והוא כנגדו שההפך אלו היה נוצח את הפכו לגמרי והיה משנה אותו לעצמו ומבטל אותו ואין מן הדין שיתבטל שום דבר מן החכמה (נחום, R.E.J. ,127 1884). ויסיר הכאב עם האכילה מפני שמחדש באיברי הכואב אשר נצח עליו הקרירות חמום שוה ויעלה מעט מעט מאין קטור רב (רש"ע פלקירה, המבקש לז). שבא לידי ספר ישן דורש פרשיות של תורה על דרך הנסתר ובענין הד' מלכים כתב וז"ל אמר המחבר ד' מלכים אלו רמז לד' היסודות העושים מלחמה תמיד עם ה' חושים והיסודות נוצחים באחרונה ולוקחים לוט ורכושו בן אחי אברהם הרומז לשכל החמרי (ר"י תפיסה, מנחת קנאות 18). — ופעול נִצּוּחַ: אמר הקב"ה בשעה שאני נוצח אני מפסיד ובשעה שאני נצוח אני משתכר (ר"ש לקיש, פסיק' רבתי בחדש השביעי מ).—ובספהמ"א: אבל גברת אחת בחילך ונצחת בעזרת גבורי רומיים אפל ביותר הוא נצוח בחוסר דעתו (יוסיפון רלח). שכל מניע הוא נוצח למתנועע וכל מתנועע הוא נצוח למניע (הרלב"ג, המו"כ 17). לא ידעתי ממשקל נפשי ומחבור מניניה ומשקל הנלחם עמי אם אני נוצח או נצוח (ר"י חריזי, מוסרי הפלוסופי' א יט). א"כ עפ"פ יש להודות בהם בפעם הזאת בדבריהם שתהא האמת נעדרת והרי זה כאלו בעל האמת נצוח (ס' החנוך, תלוש תלו). וכן היה כתוב בספר את והב בסופה כלומר נתן מלך מואב בסופה ובסערה שהיה נצוח (חזקוני, חקת כא יז). והריני עומד וצווח שאני נצוח ואין לי אלא להודות על האמת שיצא בזה דבר שאינו מתוקן מתחת ידי (מגילת יעבץ ב קמב, מב::).—ואמר המליץ: חי יוצר הרים ובורא רוח כי אתה בין הכשוררים ברוח ולא אסור מהנה או אהיה רוצה או רצוח עד תשיבני ואז תודה כי אתה נצוח (עמנו' מחב' יג). ולא רציתי עמו להתוכח ואולי כי לא התוכח היה נצוח ולא נוצח (הול מחב' יח).

— נִפְעַל, *נִצַּח, נִצּוֹחַ, הִנָּצֵחַ, (להינצח), — היה מנֻצח, נכנע לפני האויב: בשעה שישראל יוצאין למלחמה ב"ד של מעלה יושבין עליהם אם לנצוח אם להינצח (ר' חייא בר בא, ירוש' שבת ב ג). בגבעת בנימין מפני מה לא השלימו (האורים ותומים) הם שלא ביחנו אם לנצח אם להנצח ובאחרונה שביחנו הסכימו (יומ' עג:). אתה הכנסת עצמך לזירה ומי שהוא מכניס עצמו לזירה או ניצוח או נוצח (ר' נחמיה, מד"ר שמות כז).

— פִּעֵל, *נִצַּח, מְנֻצָּח, (מנוצח),—שנצחוהו: אמר הקב"ה כשאני נוצח אני מפסיד וכו' אבל בימי משה שנוצחתי עשיתי שכר שלא כליתי את ישראל (פסיק' רבתי ט). למי שהוא מנוצח מבריותיו (מד"ר תהל' ד ו). — ובספהמ"א: אם שיסדרם וינהגם סדור טוב ושלם ותמים או יהיה מנוצח ולואה לסדרם אין יכולת לו עליהם (ר"ם ה"ת, מו"כ ג עז). שלא יתראה עליו ביתרון שלמותו או ביתרון כחו אבל יראה שהוא מנוצח לו ולואה כמוהו (הרלב"ג, המו"כ 85). כי להיות יהושע מת הנה אם ילחם ישראל ויהיה מנוצח מהאויבים יאמרו כלם שסר צלם מעליהם ויתחזקו להלחם בישראל (ר"י אברבנאל, שפט' א א). מוטב שתהיה מנוצח מלהיות מנצח כי המנצח את חבירו בעולם הזה מוסרין אותו ביד המנוצח לעתיד לבא (ס' חסידים, תתתה סעד). תדעו כי תשוקת הנצחון ישים בעליו מנוצח מקברו אשר ברהו (ר"ש אבן ויגא, שבט יהודה 56).

— הִתְפַּעֵל, °הִתְנַצֵּחַ, — התחזק והתגבר: ותסתכל בלמודך וגם תועיל לזולתך יהיה יותר טוב לך ממה שתעמוד להתגבר ולהתנצח כנגד אלו (ר"ם ה"ת, מכת' הרמב"ם לר"י אבן עקנין). איש לזרועו להתנצח לשפוך דם (ד"א מבלגבלי, פי' יחזק' כב ו). והנה עריץ אחד בא עלינו התנצחתי ואלך לקראתו (רמח"ג, דביר א, מפתי' ב). ובאמת שמענו ברגע ההוא קול בני אדם מדרך פרסת גמלים וצלצל כלי זין עד כי נמס כל לב מפחד ורק

—קל, א.*נָצַח,—כמו נִצֵּחַ, במשמ' גבר על האויב והכניעו: וכשגברו עליהם (על היונים) ונצחום התקינו [שיהו] שוקלים שקליהם ומניחים אותם בלשכה (מגי' תענ' ח). דיוקנו של זה אני רואה כשאני יורד במלחמה ונוצח (שם ט). דרך ארץ היא גוליירים מתגרים במלחמה וגבורים נוצחים (ר' נהוראי, ספרי דברי סו). שגזרה מלכות יון גזרה שלא להזכיר שם שמים על פיהם וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות (ר"ה יח:). אם יהיה הגבור שבגבורים למטן והחלש שבחלשין למעלה נוצח הוא (ר"ש בן חלפתא, מד"ר בשלח כד). טלו מקליכם ומגליכם וצאו עליו בשעת הצהרים ואמרו שלנו נצח שלנו נוצח והוא בורח (ר' ברכיה בר סימון, תנחומא קדושים ט). בשעה שישראל יוצאין למלחמה ב"ד של מעלה יושבין עליהם אם לנצוח אם להינצח (ר' חייא בר בא, ירוש' שבת ב ג). אני ואתה עומדים בזירה או נצחת או נצחתי (ר' נחמיה, מד"ר שמות כז). משל לב' אתליטים אחד חלוש ואחד גבור נצח הגבור לחלוש ונטל עטרה בראשו (ר"ש בן לקיש, מד"ר שמות כח). שבטו של זבולן בין מתכוין בין שאינו מתכוין יוצאין למלחמה ונוצחין (ר' תנחומא, מד"ר ויקרי כה). אמר (טיטוס) אלהיהם של אלו אין גבורתו אלא בים אם הוא רוצה יעלה ליבשה ונראה מי נוצח (מד"ר, במדי יח). שהיו רואין את ישראל נוצחין שלא כדרך הארץ ואמרו מנהיג שלהן במדין נתגדל וכו' (מד"ר, במד' כ). דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו והיו יוצאין למלחמה ונוצחין (ר"ש בר נחמן, מד"ר דברי ה). — ובסהמ"א: וירבו לנפול מחללי מדי ופרס כי נצחום שרי בלשצר (יוסיפון עו). ויהרוג את כל אנשי ביתו ויאסוף את כל פגריהם כאיש נוצח במלחמה (שם שעט). ונבא על שאול שהיה נוצח באויביו סביב (רש"י, בראש' מט כז). שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצטרולוגיאה באיזו שעה הם נוצחים והעמיד להם משה חמה וערבב את השעות (הוא, שמות יז יב). אם עשית משפט צדק מובטח אתה שאם תצא למלחמה אתה נוצח (הוא, דברי' כ א). כן דרך המתאבקים והמתלחמים זה עם זה שהנוצח ישאל לשם המנוצח (פענח רזא, בראש' יח). אם נצחת חבירך אל תשמח (ספר חסידים, תתתס שעד).—וְנִצַּח אותו בדין, או במלחמת דברים וטענות ותשובות וכדומ': מלמד שהיו (ישראל) טורחנים היה אחד מהם רואה שנוצח חברו בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות (ספרי, דברי' יב). מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת (ר' יהושע בן חנניה, ערובי' נג:). זמרו למי שנוצחין אותו ושמח וכו' הקב"ה נוצחין אותו ושמח (ר' ישמעאל ב"ר יוסי, פסחי' קיט.). נצחוני בני נצחוני בני (ב"מ נט:). רבי יהודה בן נקוסה היו המינין מתעסקין עמו היו שואלים אותו ומשיב וכו' אמרו לו תלמידיו רבי סייעוך מן השמים ונצחת (מד"ר, קהל' כל הדברים). אם נצחתי אתכם בדין אני הוא שמפסיד אם נצחתם אותי אני משתכר נצחתי לדור המבול אני הפסדתי וכו' במעשה העגל נצחני משה ואני נשכרתי (פסיק' רבתי, בחדש השביעי מ). הכתוב מדבר בישראל ובאומות העולם שהקב"ה דן אותם ביום הכפורים אלו ואלו נכנסין לדין ואין אנו יודעין מי נוצח (תנחומא אמור כז, הוצ' בובר). אמר משה לפני הקב"ה רבון כל העולמים אם שרפה הם חייבין זכור להם ברית אברהם וכו' מיד אמר לו הקב"ה למשה משה בדבר זה נצחת (מד"ר שה"ש ח יח, הוצ' גרינהוט).—ובסהמ"א: שיש ספרים עוד היום מדברי חכמה מויכוחים שהיו לחכמים עם פקחי הבבליים באשטודיש והיהודים היו נוצחים והם כתבו בספריהם בדבר פלוני נצחו היהודים אותנו (ר"י פרוביגללו, שו"ת בלמוד החכמה ד"ח עח). והשמעוני נצח לאפלטון[1]) בכמה דברים (ר' שלמה אבן וירגא, שבט יהודה 116).—ואמר המליץ: לא ערכתי מלחמה עם איש רוב חכמות ונצחני אכן בעל חכמה אחת יום נלחם בי הבריחני (עמנו' מחב' יח).—*תשובה נֹצַחַת, חזקה, מכריעה: ושהיו תשובותיו של הלל נוצחות וחזר בו שמאי אל דברי הלל (תוס' חגיג', הרכבי סי' כג). כי היא התשובה האמיתית והנוצחת בכיוצא באלה הנושאים (פרופייט מפירפינייאנו, מכתב לרב חסדאי, בראש ספר כלימת הגוים, הלופ' אוצר הגר ג 120).—הלכה נֹצַחַת, קבועה: ועכשו הלכה נוצחת גר צריך שלשה (תלמידי יהודאי גאון, הלכ' פסוק' 2).—*וְנִצַּח את יצרו: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו' אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו' אם

1) נראה שצ"ל לארסטו.

לפעל ותנצח והכונה תחזק את זיקות הברק להוציא משפט יי' על הרשעים. והשוה גם פי"ה (לפי סמנד): גבורתו תחזק ענן.]

ושואלין צרכיכם מלפניו (מכי׳ גשלח, שירה ז). מידת בשר ודם מנצחין אותו ועצב (ר׳ ישמעאל ב״ר יוסי, פסחי׳ קיט). בנוהג שבעולם זה מבקש לנצח זרזירו [1]) וזה מבקש לנצח זרזירו (ר׳ חייא בר בא, ירוש׳ ר״ה א ג). דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי (יומי׳ סט). שלא ביחנו אם לנצח אם להנצח (שם עג:). —ובספה״א: בתחלת המלחמת נצחו [2]) הכשדים ויפלו חללים רבים מגדודי מדי ופרס (יוסיפון יד). ויאחוז בידו כפות תמרים ויתענה בהם לדעת הינצח את הקמי׳ עליו או אם ינצחוהו (שם פז). וילחמו מהבקר עד הצהרים וינצחו היהודים (שם קפט).— *וּלְנַצֵּחַ בכלי זיין: ויצו אספסיינוס ויבן על העיר מצור ויגש אליה את האיל חוא איל הברזל משחית את החומות ויחל לנצח באיל בקיר החומה (שם שלט). ותנצחהו קליאופטרה בזנותה ובכשפיה (שם רלא). ועל כן לא יתכן שינצח החלש את החזק (ר״י א״ת, כוזרי ה כ). אמר אני לא אבא בקרב אשר המנצח בו מנוצח (ר״י זבארה, שעשועים ז, 66, דודזון). כי גופך על תכונת השלמות נצב ומגזע המזג הממוצע נחצב ינצחו בך הכוחות הפועלים על הנפעלים (רש״ע פלקירא, המבקש כד). — וגם בְּוִכּוּחַ דברים בדבר עיוני וכיוצא בזה: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה אתם מה טיבכם (ר׳ יהושע, ב״מ נט:). אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם (סנהי׳ צא.). כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים (ר׳ מאיר, סוטי׳ לו:). אם נצחתי אתכם בדין אני הוא שמפסיד וכו׳ רצוני הוא שתנצחוני (פסיקי׳ רבתי מ).— ואמר הפיטן: ואשף וחרטום לא ילחצוך וכל שם ולהט לא ינצחוך כל החכמים בכל הקוסמים והחרטומים (שיר היחוד יום ה).—*וּבְוִכּוּחַ דברים: ואני לא אנצח לעצמי כי כבוד נפשי ומעלת מדותי אצלי יותר כבוד משאנצח הכסילים בלשוני ובדבורי (ר״ם א״ת, מכתי׳ הרמב״ם לר״י אבן עקנון). מי שרוצה לטעון בדברי החכמה אל תהיה מכוין לחלוק ולנצח כמו שעושין בעלי ההגיון שרוצים לנצח על כל פנים

[1]) עי׳ ב. זרזיר.

[2]) בדפו׳ פרנקפורט פרק ג׳ נוצחו.

(ר״ז הלוי, פי׳ משלי ג). והטעם לך התרפס ע״י שתכנע לפניו תרהב רעך שתנצחהו בדברי פיוסים ותחנונים (ר״י בן כמיאל, פי׳ משלי ו ג). אמנם תדע לך כי הנצחון הגדול המנצח כל אלו הטענות ואלו העניינים הוא בהיות תורתו הקדוש׳ נתונה לישראל (ר״י ג׳יקטיליא, גנת אגוז ב כב:). שיבקש השואל עם הדברים המפורסמים אשר יודו בהם כל בני אדם לנצח המשיב באותו הדבר אשר התערב המשיב וכו׳ ונקראת זו המלאכה מלאכת הנצוח מפני שכונת בעליה לנצח חברו באלו המאמרות (רש״ע אבן פלקירא, ראשית חכמה 66). —*וְנִצֵּחַ את חברו במשחק: וכן המשחקים בבהמה או בחיה או בעופות ועושים תנאי שכל שתנצח בהמתו או תרוץ יותר יקח מחבירו כך וכך (רמב״ם, גזלה ואבדה ו י). שהוא (המשחק בקוביה) נסמך על דעתו שהוא ינצחנו (את חברו) (רש״י, ערובי׳ פב.). כגון שחק בקוביא וכיוצא בו שאינו יודע אם ינצח אם לאו (טור חו״מ, מכירי׳ ר ז). ד)—*וְנִצַּח את האלהות, רומם והִלֵּל ושבח אותו, או הכריז עליו שהוא נִצְחִי: לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל לנצח[1]) למי שעשה לנו את כל הניסים האלו (פסחי׳ י ה). — ובמשמ׳ זו השתמשו בו הרבה הפיטנים והמשוררים: גשמת נותרת אמוני שארית המוני מנצחת נוטה מעוני ויוסד אדני (ר״י אבן אביתור, נשמת ישראל). המיחדים שמך לילות וימים ולנצחך תמיד מעריבים ומשכימים (אשר מי יעשה, יולי׳ ב ר״ה). בהלל אנצחך בחילה אסלדך בעוז שיר אגדלך (אומץ קלות דרכיך, יולי׳ ב סכות, מחזי׳ איטלי׳). בעודי אזכירה פלאי כחך בגילה וברעדה סלה אנצחך (ראב״ע, אעירה שחר). מנהגותם לא תחלוף ולא תשתנה וצבאותם לא תספר ולא תמנה וכלם מנצחים וברן יחד משבחים (הוא, אגרי׳ חי בן מקיץ). ה) נצח, גרם לפלוני שינצח, חזק: כי גדול יי׳ עֹשֵׂהוּ ודבריו[2]) ינצח אביריו (ב״ס גבי׳ מג ה). גבורתו[3]) תתוה ברק ותצנח זיקות במ[שפט] (שם מג יג).

[1]) כך במדכ״מ וכך במשנ׳ שבגמ׳ ירוש׳ וכך גם בקצת כ״י וכמו״כ במשנ׳ דפוס פיזרו, ובנוסח׳ הדפו׳ אין מלה זו ועי׳ שנויי הנוסחאות בד״ס.

[2]) [קרא: ודברו ינצח אבירו, כלו׳ דבר יי׳ יתן כח ונצחון לשמש הגבור. השוה: והוא כגבור יצא מחפתו (תהלי׳ יט ו); כצאת השמש בגבורתו (שפטי׳ ה לא). ועי׳ ישראל לוי L'Écclesiastique 66, 71. היוני והסורי תרגמו ינצח כמו ינחץ-יאיץ, ואולי כונת הפעל: יזהיר ויבריק, כמו לה ו. ועי׳ ע׳ נצה.]

[3]) [בגליון גערתו, אבל גבורתו מתאים יותר

ולא יצא לנצח משפט (חבקי א ד). בלע המות לנצח ומחה אדני יי' דמעה מעל כל פנים (ישעי כה ח; גם כח כח; לג כ; כז יו). הינטור לעולם אם ישמר לנצח הנה דברתי ותעשי הרעות ותוכל (ירמי ג ה; גם כ לט). למה לנצח תשכחני תעזבני לארך ימים (איכ' ה כ). כי לא לנצח ישכח אביון (תהל' ט יט). אמר בלבו שכח אל הסתיר פניו בל ראה לנצח (שם י יא; גם מד כד; מט י; נב ז; סח יז; עד י; עז ט; עט ה; קג ט). עד כזבים יאבד ואיש שמע לנצח ידבר (משלי כא כח). — ונצח כמו לנצח: ויטרף לעד אפו ועברתו שמרה נצח (עמו' א יא). למה היה כאבי נצח ומכתי אנושה (ירמי' יה יח). עד אנה יי' תשכחני נצח עד אנה תסתיר את פניך ממני (תהל' יג ב). נעמות בימינך נצח (שם יו יא).— עד נצח, עד עולם: תבא עד דור אבותיו עד-נצח, לא יראו אור (תהל' מט כ). — לנצח נצחים, לעולמי עד: מדור לדור תחרב לנצח נצחים אין עבר בה (ישעי לד י).—ואמר בן סירא: חשקה נפשי בה ופני לא אהפך ממנה.. ולנצח נצחים לא אטה ממנה (ב"ס גני' נא יט).—ואמר המשורר: את מי זנחת נצח כי זנחתני לנצחים במי אנפת לעולם כי תאנף בגו לעולמים (ר' יוסף אבן אביתור, אם מי זנחת). עשה מה שתמצא ידך בעולם הזה כאלו לנצח חיתך ועשה מה שתמצא לעולם הבא כאלו הגיע זמן מותך (ר"י בן זבארה, ס' שעשועים העבר' 73,2, דודסון).—**חיי נצח: חיי רגע אגרשה וחיי נצח אדרשה (ראב"ע, אוכיחה בפי רומי). **נצח נצחים, כנוי לאלהים: יגעו כל הדברים מדלק אחר שבחיו מה לבן ימים ספורים אחרי נצח נצחיו בשחקים מעפרים גבהו מנו ארחיו (ר"י הלוי, אמרות אל). ובכן הוא ידע גם את סוד הנצח (אד"ם לבנסון, הדעת והאמות ב). הנצח האיום מי ידענו מסתתר כאל הוא מי ישיגנו מי יבין מה אתה מה אעידך אין ראשית אין קץ אין רחב אין ארך (יל"ג, בית מועד לכל חי, 28). — **משכן הנצח, כנוי להקבר: פה על אדמת קדש תדרוך רגלך פה בית העולמים משכן הנצח (שם 26). עמד גבר יהיר אדם עז מצח פה שער שמים משכן הנצח (שם 28).

ד. **נצח**[1]),—כמו נצחון: הרימה פעמיך למשאות נצח[2]) כל הרע אויב בקדש (תהל' עד ג). לך יי' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח[1]) וההוד (דהי"א כט יא).— ומצוי בסהמ"א: וינס ויאולוס מפניו ויקח אלכסנדר את כל ארצו מידו וישב ויבא ירושלם בגבורה ובנצח (יוסיפון קפז). וגם פומפיוס הברך עשה נצח וגבורה במזרח ויכבוש שנים ועשרים מלכים (שם רלג). שמעתי את כל התלאה אשר מצאתך ואת הגבורה והנצח אשר עשית במצרים (שם רלה). כי פעמים רבות שרפו את הסוללות באש ויעשו נצח וגבורה מחוץ לחומה (שם רסז). ועתה אחינו אם תמית את נפשך טוב לך מאשר תצא אליהם ולא יחיה להם נצח וגבורה ולא יתהללו (שם תו). בסרעפי בקרבי אגידה נצחך בעשתונות לבי גודל שבחך (ראב"ע, אעירה שחר).— ובלשון המקבלים, אחת מעשר הספירות: ואלו הן (עשר הספירות) הראשון נקרא כתר וכו' הז' נצח (ברייתי מסי אצילות). חמש כנגד חמש כתר א' חכמה ב' חסד ג' ת"ת ד' נצח ה' כנגד חמש וכו' שהם תפארת נצח הוד יסוד מלכות (ראב"ד, פי' יצירה א ג). כתר חכמה בינה חסד ת"ת גבורה נצח יסוד הוד מלכות (רמח"ל, חוקר ומקובל 66).

א. **נצח**, קל לא נמצא במקרא.

—פעי', נצח, לנצח,—א) נצח על פלוני, שקד עליו שיעשה כראוי, beaufsichtigen; surveiller; to superintend: ויעמידו את הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית יי' (עזרי ג ח). לנצח על עושי המלאכה בבית האלהים (שם ט). — ב) ולנצח בכלי נגינה: מאלה לנצח על מלאכת בית יי' עשרים וארבעה אלף (דהי"א כג ד). ומתתיהו ואליפלהו וכו' בכנרות על השמינית לנצח (שם יה כא). מן בני הקהתים לנצח (דהי"ב לד יב). —ובסהמ"א: — ואמר המשורר: יבכו בני לוי עלי כנור אשר בו נצחו שירות וגם שררו (רסב"ג, בימי יקותיאל).—ג) וכתו"מ במשמ' התרומם על פלוני, ובפרט גבר על אויבו והכריע אותו siegen; vaincre; to conquer: מלמד שכנס כל אומות העולם ואמר להם בואו וסייעוני על ישראל וכו' אם הם ינצחוני ברחו לכם ואם לאו באו וסייעוני (ר"י בן חלפתא, מכי' בשלח, עמלק א). מלך בשר ודם יוצא למלחמה ומדינות קרובות באות ושואלות צרכיהן מלפניו אומר להן זעוף הוא למלחמה הוא יוצא לכשינצח וישוב באין אתם

---

[1]) עי' הערה לקמן.

[2]) עי' הערה לערך משואה.

[1]) [כך המפרשים הקדמוני', והחדשים פרשוהו במשמ' והד הדר וכדומ'.]

לאופלין (כתי׳ צר חמה, נזיר כ:). — ובסהמ״א: המודד לעכו״ם לתוך כלי שבידו ינפץ נפיצה או יזרוק וריקה כדי שלא יהיה נצוק חבור ויאסור עליו מה (רמב״ם, מאכ׳ אסו׳ יב יג). גוי נגע ביין שבחבית ע״י ניצוק ובאותו העיר רגילים למכור היינות לגוים מעט בזול (שו״ת תרומת הדשן כד). פסקו הקלוה של יין שיורד מכלי העליון לתחתון כלומר שיפסיק מי הקלוה העליון עד שתגיע לתחתון שלא יחובר התחתון לעליון בניצוק הקלות (ספ׳ האורה, סי׳ קח 214).

א. **נָצוּר**, ס״ז, מ״ר נְצוּרִים,—מקום שמור וטמון באדמה, מערה: הישבים בקברים ובנצורים ילינו האכלים בשר החזיר ופרק פגולים כליהם (ישעי׳ סה ד).

ב. **נָצוּר**, ס״ז, מ״ר סמי׳ נְצוּרֵי,—שריד ופליט שנשתמר מכליה: נקל מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב ונצורי [1]) ישראל להשיב (שם מט ו). והנשאר והנצור ברעב ימות (יחזק׳ ו יב).

ג. **נָצוּר**[2]) (נאצור), ס״ז, מ״ר נָצוּרִים (נאצורים), — מין ממיני המרסות, fistule: אם שיהיה כבר נתקשה הבשר המקיף בו (את השחין) יקרא נאצור הוא פשטולא והוא כאבוב ושפופרת נקוב (קאנון ד ד ג א). בשחיני החנכים ואכולם ונאצורים שבהם (שם ג ה ג). בנאצורים בטבעת הם פשטולאש הנאצור הזה יולד מהמורסות הנקראות יציאות (שם ג י ז יז). נאצור היא פישטולה וכו׳ יבריא מן הנאצורים הרעים הנושכים וביחוד אשר סביב הטבעת (פרקי משה כב מז). ולא יהיו הנאצורים האלה רעים ומתעברים (שם ג י, ד א).

נצח[3])**,** ממנו *נָצוֹחַ, *נִצּוּחַ, *נִצּוּחִי, א.נֵצַח, ב.נֵצַח, ג.נֶצַח, ד.נֶצַח, א.*נָצַח, ב.*נָצַח, מְנַצֵּחַ,*נִצְּחוֹן, *נִצְחוּת, *נִצְחִי, *נִצְחִיּוּת, *נִצְחָן, *נִצְחָנוּת, *נְצִיחָה.

א. **נֵצַח**, ס״ז, נִצְחָם, — מיץ הענבים, ובהשאלה: דם האדם פורה : Saft, Blut; jus, sang; juice, blood

[1]) [כך הקרי והכתיב נְצִירֵי. ובקצת ספרים גם הכתיב נְצוּרֵי. ויש מפרש כמו נִצְרֵי, ריבוי מן נֵצֶר, ענף, ומקביל ל„שבטי״. עי׳ למכרט 289, REDJ. 45.]

[2]) בערב׳ נאשור a), ואמרו המלוגים הערבים שהיא מלה זרה שנכנסה ללשון הערבית.

[3]) בערב׳ נצ׳ח׳, נצ׳ח b), הִזָּה, וכן בהכשית.

a) ناسور b) نضخ نضح

דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ויז נִצְחָם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי (ישעי׳ סג ג). ואבוס עמים באפי ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נִצְחָם (שם ו). — ואמר הפיטן: דרוש עלבונם מצר בוזה דרוך פורה ונצח יזה (חזון זמן, סליח׳ ליום ה׳ עי״ת)—ואמר המשורר: נפלים שפלים נטמו נודדים הכל יהמו נצחם וכחם יתמו נמשל כבהמות נדמו (רסב״ג, אדני מה אדם). סותו אדם ברמעיו כי מעפעפיו יזה נצחו (רמב״ע, אל נא). יורה נקי לבב בעיניו גם יזה עלי הוד תארו נצחו (הוא, תרשיש ד כז). אני באוני אצעקה לדוד יבוזה לקול שאוני יחריש ואיך יחזה עיני בעיני תגר והוא כצר יזה נצחי ואוני יענה בפני זה (ראב״ע, אני צאוני). היך מחרף שמך נצח יזה ויגש אל מקום כבודך ואתה תחזה (הוא, איך אוכל). נשקי אשו צדקי וכו אחלש צרי ונצחם על בגדי אז (ר״י חריזי, הענק א כג). למען הוא שאר הדם ונצחו ועל רב תחלואיו הוא שלוחו (ר׳ זכריה, סעטועיס 164 הול׳ דודזון).

ב. **נֵצַח**[1])**,** ס״ז, נִצְחִי,—תקוה, תוחלת, Hoffnung; espoir; hope: וגם נֵצַח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם (ש״א טו כט). ואמר אבד נצחי ותוחלתי מיי׳ (איכ׳ ג יח).—ואמר המשורר: כל איש אשר יפול במכמרתו שברו יהי אובד וגם נצחו (רמב״ע, תרשיש ד כו). התקשי עוד רוחך עדי אבד נצחך ותם לריק כחך (ר״י הלוי, יונה פותה). אם מנכחי רגע סר הודך אבד נצחי (ראב״ע, אתה גומי). בצל אל חסה ותוקיו עשה כי הוא יישר ארחך הוא נצחך הוא נכחך הוא בקרבך הוא סביבך (ראב״ע, אשיר תהוה).

ג. **נֶצַח**, נֵצַח ס״ז, מ״ר נְצָחִים.—זמן רב, זמן בלי גבול, בלי הפסק, Dauer, Ewigkeit; perpetuité; éternité: —לָנֶצַח: ויקרא אבנר אל יואב ויאמר הֲלָנֶצַח תאכל חרב (ש״ב ב כו). נשבע יי׳ בגאון יעקב אם אשכח לָנֶצַח כל מעשיהם (עמו׳ ח ז). על כן תפוג תורה

[1]) [כך ריב״ג בשרשיו: וליש ימתנע אן תפסר פי אבד נצחי רג׳אי מת׳ל ותוחלתי מיי׳ ולא פי וגם נצח ישראל מת׳ל ד׳לכ איצ׳א עלי מעני מקוה ישראל. ובעבר׳ ואינו נמנע לפרש באבד נצחי תקותי כמו ותוחלתי מיי׳. ולא גם בנצח ישראל על ענין מקוה ישראל, ע״כ. וי״ת אבד נצחי, הובד תוקפי, וכענין זה ראב״ע. ורש״י: אבד עולמי, מלשון ג.נצח. ונצח ישראל ת״י מרי נצחני דישראל. וכן רש״י. ועי׳ סגל, בפירושו לשמואל.]

להשיב כי לא לאהבת נצוח באתי (ר"ש אבן ויגגה, שבט יהודה ח). אמנם הנצוח לא בלבד יערב לאוהבי הנצוח לבד אמנם יערב לכל בני אדם בכלל וזה כי הנצוח הוא תשוקה אל ההתנשאות אשר הוא הנכסף מכל בני אדם (יהודה מסיר ליאון, נפת צופים, 3 ה 67). כי אני ירא לנפשי פן תעירו ותעוררו בנפשי מדת הִנצוח או האיבה (ר"י סטנוב, דברי ריבות ח"ג ה ג.).—ומלאכת הַנִּצּוּחַ, בחכמת ההגיון: ואניח הלשון העמוק והמלות הנכריות והמופתים ההולכים על דרך מלאכת הנצוח שקורין אותו אנשי חכמת הדבר בלשון ערב אלגדאִל (ר"י א"ת, הקד' מו"ה לרי בחיי). וכאשר תהיינה הקדמות ההקש או אחת מהן מהמפורסמות נקראוהו הקש הנצוח ועשית אלו ההקשים וידיעת תנאיהם היא מלאכת הנצוח (מלות הגיון ח). ישתמשו בהם עד שתשלם מלאכת הנצוח (רמ"ט אבן פלקירא, ראשית חכמה 30). כל סדרי הדברים אשר בהם תשלם מלאכת הנצוח ובלשון יון טוביקי (שם 38).—ספר הנצוח: וזכרם ארסטו בספר הנצוח (הרא"בד, אמו"ר 65). ובספר הנצוח ביאר ההקש אשר שתי הקדמותיו או אחת מהן לקוחה על צד הפרסום (רמב"ם, דרכי נעם ז:).

°נִצּוּחִי, ת"ז, לנקי' נִצּוּחִית, ונ"ר נִצּוּחִיִּים, נִצּוּחִיּוֹת,—של נִצּוּחַ, טענה המנצחת בזכות: והגזרות המולידות תולדות הכרחיות מופתיות או נצוחיות או הלציות או הטעאיות או שיריות (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). המלאכות החמשה שהם המופתית והנצוחית וההטעאה וההלצה והשיר (כל מלאכת ההגיון ב.). ואולם הסדרים אשר בהם ישתמשו ההקשים הנצוחיים וההלציים הנה אינם הכרחיים בשלמות (שם כח). והכח הנצוחי בכאן תועלת גדולה (שם מט). לא נהיה בטוחים כשנבקש האמת שלא נשמש הדברים הנצוחיים ואנחנו לא נרגיש שהם נצוחיים וידחו אותנו מאמת אל המחשבות החזקות שאפשר שאינן אמתיות (רמ"ט אבן פלקירא, ראשית חכמה 39). ויקרא ההיקש המחובר ממנה נצוחי מפני שהוא טוב להתוכח עמו ולנצח האדם את חבירו (שם 41). מיני הויכוח הן ד' ואלה שמותם נסיוני נצוחי ומתוחכם ותלמודי (ר' יצחק לטיף, אגרי' הטבעי 49). והנצוחי הוא שמכיר בו שהוא חכם ויתוכח עמו כדי לנצחו ולהחליש דבריו (שם). אני אין מדרכי להעמיד ולקיים הפתיות בערמומיות הנצוחיות וכו' לי גבורה אמתית לא במלאכת הניצוח שהוא תחבולה (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי ח יב). במליצת השיר אשר הוא אחד מחמשה אופני הדבור הגיוניי כי יהיה אם מופתיי ואם נצוחיי ואם הלציי ואם הטעיי ואם שיריי (ר"י דון יחייא, פי' ה' מגלות, שה"ש א). וטענה זו מיוסדת על אדני הקדמה נצוחיית מורגלת אצל הפילוסוף (כוזרי, קול יהודה א כא:). ועל פי הפילוסוף עצמו בספר הנצוח היתה שומה כי ההקדמות הנצוחיות תשקלנה בפלס הרים גבוהים של ימי החכמה (שם כב). המבקשים למצא תכלית וסוף לעיונים העליונים בדרכים נצוחיים (כסאי לבית דוד א א ה:)

°נְצוּל, ש"ז, — שה"פ מן נִצֵּל: הקשרתי יפי בתרים חמדת נצול מצרים הקימותי ברית בתרים נאו לחייך בתורים (שמעון בר יצחק, אהוביך, יוצ' לשבת חוהמ"פ). ותנני חן מוצהב בנצול צול רהב וכביר הצביר יהב תורי זהב (רשב"י הבבלי, אור ישע, יוצ' ב' פסח). — והשתמשו בו בזמן האחרון במשמ' השתמשות באיש יותר מהראוי בלי צדק וכדומ': Ausbeutung; exploitation

***נְצוּלָה**, ש"נ, — אוצר של תבואה שֶׁנִּצְּלוּהוּ ונשאר רֵק: עשאוה (את מצרים) כנצולה [1]) שאין בה דגן (ברכ' ט: פסח' קיט.).

°נִצּוּץ, ניצוץ ש"ז,—שה"פ מן נִצֵּץ: אך על הניצוץ אמר כעין נחשת קלל (רד"ק, פי' המרכבה בסוף פרושו ליחזקי').

***נִצּוֹק**,[2]) ניצוק, ש"ז,—קלוח של נוזלים, Strahl einer Flüsigkeit; jet de liquide; jet of liquid: הניצוק והקטפרס ומשקה טופח אינן חבור (טהרו' ח ט). אומרים צדוקין קובלים אנו עליכם שאתם מטהרין את הניצוק (ידים ד ז). קורע אדם עור שעל פי חבית של יין ושל מוריים ובלבד שלא יתכוין לעשות נצוק [3]) (תוספת' שבת טז [יז] יג). נתן הזפת והשעוה בין במקום הנקב בין במקום הניצוק הרי אלו אינן חוצצין (שם, מקואות ו [ז] יט). יש נצוק לאוכלין או אין נצוק

---

[1]) [כך גרסת רסע"ג בגוף פרושו הערבי למס' ברכ' כ"י גני' (הוצ' רפ"א ורטהימר), וכך גרסת רה"ג בתשו' הגאו' (הוצ' הרכבי, סי' שלח), וכך גם בתשו' הגאו' כ"י גני' (הוצ' גינזבי' דף 323), וכן גם בערוך. ובנוסח' הש"ס כמצולה, ובקצת כ"י כמצודה שאין בה דגים, עי' ד"ס. ופרש רסע"ג מנסף אלבר, ר"ל מקום מורה התבואה ובעין זה רה"ג חצר של גרן שניטל כל מה שיש בה נקראת בלשונם נצולה.]

[2]) נפעל בינוני מן צוק-יצק.

[3]) כך בתוספת' כ"י א"פ, הוצ' צוק"מ, ובספרי הדפוס זנוק, וכך גם בכ"י וינה.

*נָצוֹחַ[1], ש"ז, ר"ר נְצוּחוֹת[2],—מְנַצֵּחַ, ובהשאלה: אדם גדול, מפורסם: הנִצָּנִים נראו בארץ הנצוחות נראו בארץ איזה זה משה ואהרן[3] (מד"ר שה"ש, הכלכים).

*נִצּוּחַ, ניצוח, ש"ז, שה"פ מן נִצֵּחַ, נצחון, Triumph; triomphe: בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח[4] בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה (ריב"ל, פסח' קיז. ירוש' סוכ' ג יב; מגי' א יח). ניצוח וניגון לעתיד לבא (שם). (כתוב כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף אל תהי קורא כן אלא לניצוח אריב (פסיק' רבתי ט). למי שניצוחו לנצח נצחים (מדרש תהל' ד ו, הוצ' בובר).—ואמר הפיטן: ידעו בת נצוח נחילי רחצו והזכו כל קהלי (ר"א קליר, אליל' עם, יוצ' לשבת פרה). קמתי נצוח קדושתו מספרת פתחתי סגוב תהלתו מומרת (שמעון בר יצחק, שני סדיך, יוצ' לשבת חוהמ"פ). מאזרי זקות חלצון מראה בזק בידודיך נגידי פנים וחיצון נצוח עוז ידידיך (מנחם בר מכיר, יוצ' לשבת הפסקה א, מלאכי לבאות). בחקת אור שחריך זרוע לאם משחריך באי בנצוח לשחריך (משולם ברי קלונימ', אפיק רכן, יוצ' ליום ב פסח). — ומצוי הרבה בסהמ"א: הלא ידעת כי הנצוח אינו מרוב חיל (יוסיפון סז). חנני מפשרך אדני בסתר הנצוח וחגבורה אשר נתן לי אלהים בראשית מלחמתי (שם סג). שנותן ניצוח לבריותיו שינצחוהו (רשב"ם, פסח' קיט.). גם פעמים רבות יבחר לו האדם לעזוב מזון יום או יומים בשביל שיגיע בו אל ענג הנצוח לנצח חברו בשחוק הקוביא (ר"א בר חסדאי הלוי, מאזני צדק לאלגזלי, 13). התבונן כי זה העולם בנוי על הנצוח וכל דאלים גבר ואל ההויה והנצוח יפסוף כל דבר ודבר (רש"ט פלקירא, המבקש כו). ואמר יש גבורה וחיא המצרכת האדם לכעוס ולבקש הנצוח ולהחזיק כבהמה ובחיה (שם כה). וכמו הניצוח הפלגת הזריזות בן החשק הפלגת האהבה (מ. אלדבי, ש"א, הכתיב השמשי, הסביל השמיני).—וגם בדברים מפשטים: לא היה נראה הלובן מפני נצוח השחרות (מקור חיים לרשב"ג ד).—ובפרט נצוח בוכוח דברים, בטענות ותשובות אדות ענין מהענינים, אדות שאלה עיונית וכדומ': שאין ראוי למעיין בדברינו שירדפנו תחת אהבתנו אותו וכוונתנו להועילו לטען על דברינו בסבות הנצוח (רלב"ג, הקד' מלחמ' ה). איש חכם מתוכח עם האויל וזה האויל כיון שאינו יודע כל כך עושה צורות מעצמו לרמות החמון ששם וזהו ורגז; ושחק האויל ואין לו נחת והם מדרכי הניצוח (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי כט ט). אם תכיר צדק מלי ותכחישני דרך ניצוח לומר כי שקר הם (רשב"ץ דורן, אוהב משפט לאיוב לו ד קסח:). הטענות האלה כלנה עם היות בהן קצת מדרכי הנצות אינן מופתיות ולא יתנו האמת מכל צד (ר"י אברבנאל, ספי מפעלות אלהים מאמר ע. ח). שלא יהיה חלוק בדעתו בקדוש החדש מדעת הקראים לפי אחת מן הדעות וכו' או שמבקש להשתרר במעלת הנצוח (ר' אהרן הקראי, ג"ע, קדוש החדש י). לא לכונת נצוח (המאירי, פי' על משלי י). ולהיות כל הדברים הנאמרים בזה הספר בנויים על יסודות מושכליים כתוביים ומקובליים הנעלים הניצוח והראיות אולם חזקים בעז"ה כמופתי הלמודיים (ריב"ל, תעודה בישראל, הקדמי XVIII. וילנא).— אוהב הַנִּצּוּחַ, אהבת הַנִּצּוּחַ, התשוקה לנצח את זולתו בטענות ותשובות: וחבר החכמה צריך שלא יהיה מקנא ולא אוהב הנצוח ולא רוע הטבע וכו' וחבר המנוחה צריך שיהיה קל הנפש והתנועה ובעל סוד ונקי מקנאה והנצוח ועוזר את חברו (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה 17). מי שם מגמת עיונו לתאוות הענינים החמריים ואהב הנצוח ולא יביט במחקרי החכמות (ר"י פרובינציאלי, שו"ת בלמוד החכמות ד"ס 10). אמר המלך הלואי שתדעו

ר' ישמעאל תנא בנוצתה בנוצה שלה קודרה בסכין כמין ארובה. ע"כ. ובמשמ' זו תרגמו השבע' וסומכ' ותיאוד' והוולג', וכך רוב המפרשים הקדמונ' (ריב"ג, ראב"ע, רד"ק ורמב"ן) והחדשים. אך אונק' תרגם: ית זפקיה באוכליה, ר"ל צואת העוף הנמצאת במראה, ובמלה זו ת"א גם המלה פֶּרֶשׁ (ויקר' ח יז), וכך הפשי': קורקבנה באוכלה. וכך אבא יוסי בן חנן: נוטל את הקרקבנין עמה (ת"כ שם, זבח' שם). וכך תרגם רסע"ג בערב': קאנצתה, והוא הקרקבן. וכן רש"י אמר וז"ל: בנוצתה עם בני מעיה ונוצה לשון דבר המאוס כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו אמרו קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העורף, ע"כ. והסכימו לפרוש זה קצת החדשים ואמרו שהוא נגזר מן שרש יצא ונצטמצם מן נוצאה (ע"י ד"ר הופמן במסכה ראשונה, הכנוס עברי, דף 10). אבל זו גזרה דחוקה, וראשוני המדקדקים שלנו הביאו שם זה בשרש נצה.]

[1]) בארמ' נְצוֹחָא, ובסורית נַצִּיחָא.

[2]) משק' לָקֹחַ, לְקוּחוֹת, וכדומ'.

[3]) [ויש רמז בזה למשמ' נצח בסורית, גידול הצמח ופריחתו.]

[4]) [דרש מן „לַמְנַצֵּחַ".]

ב. נצה, ממנו ב.נצה.

ב. נָצָה, פ״ע, תִּצֶּינָה, wüste werden; désoler; to fall in ruins, נצתה העיר, חרבה, שממה: עלה אריה מסבכו ומשחית גוים יצא ממקומו לשום ארצה לשמה עריך תצינה מאין יושב (ירמי׳ ד ז).

—נפעל נִצָּה, נִצְּתָה, — נצתה הארץ, היתה שממה וחרבה: ותהי להשאות גלים נִצִּים ערים בצרות (ישעי׳ לז כו). על מה אבדה הארץ נִצְּתָה כמדבר מבלי עבר (ירמי׳ ט יא). וישיתו ארצו לשמה עריו נצתה[1]) מבלי ישב (שם ב יט). כי נוף לשמה תהיה ונצתה מאין יושב (שם מו יט).

ג. נצה[2]), ממנו ג.נצה, מצה.

ג. נָצָה, קל לא נמצא.

—נפעל, נִצִּים, יִנָּצוּ, — נצו שני אנשים, נתקוטטו, רבו, התכתשו, הכו זה את זה: והנה שני אנשים עברים נִצִּים ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב יג). וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כא כב). ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי (ויקר׳ כד י). כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו (דבר׳ כה יא). ולשפחתך שני בנים וינצו שניהם בשדה ואין מציל ביניהם ויכו האחד את האחד וימת אתו (ש״ב יד ו).— ועתיד מקצר *תִּנָּץ,—ואמר בן סירא: אל תינץ עם איש לשון ואל תתן על אש עץ (ב״ס גני׳ ח ג).— ובסהמ״א: אע״פ שהגלוי נראה כי נקרתה האשה בדרך מקרה אך לא צדו הנצים לחרגה נתחייבו בעבור כי נצו בדרך רשות הרבים (ר׳ אהרן הקראי, ספר ג״ע דיני מומים). במשתה היין אל תוכח רעך ולא תפריענו בשמחתו לא תגלה מומיו ואל תנצה באיש והוא לבוש אדום (ב״ז, ב״ס לא לח-לט).

—הפעיל, הִצָּה, הִצּוּ, הַצּוֹת, הַצֹּתָם,—הצו על, כמו נפע׳: הוא דתן ואבירם קרואי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהצתם על יי (במדי׳ כו ט).— ובמשמ׳ והצה את, עשה מלחמה עם אויב: מכתם לדוד ללמד בהצותו[3]) את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגי מלח שנים עשר אלף

1) [כך הכתיב, והקרי: נצתו מן יצת.]

2) [כך בארמ׳ נצא.]

3) [ויש מהחדשים המנסחים בהכותו, עי׳ ש״ב ח ג-ה.]

(תהל׳ ס א-ב).—ואמר הפיטן: והצו דברי ריבות אצו פתח חרבות והמציאו צרות רבות והשכו הרואות בארבות (מכתם בכ מכיר, יוצ׳ אין מושיע, שבת חנכה).

—פעל, *נִצָּה, מְנַצָּה,—כמו הִצָּה: טורפיהם (של היהודים) שלו מקצה אל קצה יום יום לותמם מנצה יד פורשים מלחץ ליצא (אזון חזן, סליחי׳ ה עי״ת). לרע רצים ולאיד רצים מדנים בין אחים מנצים נותני מחלוקת וגדר פורצים (יוצ׳ א שבועי׳, אטוס ספתיך).

— התפעל, *הִתְנַצָּה, מִתְנַצִּין, *מִנַּצִּין, — כמו נפע׳: ומעשה באחד שהיה הולך מארץ ישראל לבבל כשהיה אוכל לחם ראה שני צפרים מתנצין זה עם זה הרג אחד מהם את חבירו הלך והביא עשב והניחו על פיו והחייהו (מד״ר במדב׳ יח).— ובסהמ״א: מעשה בספינה אחד שהיו מנצין[1]) בו שנים זה אומר שלי וזה אומר שלי היא (תלמידי ר׳ יהודאי, הל׳ פסוק׳, ממונות 69). מעשה במצודה שהיו מנצין[2]) עליה שנים הלך אחד מהם ומסרה לסרדיוט של מלך (שם 65).—ואמר הפיטן: מה אעידך מאומה מלהרצה נתונה ביד מריב ומתנצה (ר״א קליר, קנות איכה אספתו).

נִצָּה[3]), ש״ז, נִצָּתוֹ, — כמו ב.נץ. נצת הגפן, Blüte; fleur; blossom: כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר התז (ישעי׳ יח ה).— והוית: יחמס כגפן בסרו וישלך כזית נצתו (איוב יה לג).— ואמר המליץ: במחבא רוחו יודעת כי בחתף תגוע טרם תישש בנצת הזית המושלכת באיביה (קטע כ״י מספר הגלוי לרס״ג מאגני׳).

נֹצָה, נוצה, נוצתה,—מה שמכסה את עור בעלי הכנף: והסיר את מראתו בנצתה והשליך אותה אצל המזבח (ויקר׳ א יו).—ועי׳ נוצה[4]).

1) בהבלעת ת׳ התפע׳ בנון. גוף המעשה בגמ׳ (ב״ב לד:) בארמ׳: ההוא ארבא דהוו מינצו עלה בי תרי האי אמר דידי היא והאי אמר דידי היא.

2) גוף המעשה בגמ׳ (ב״ק קיז.) בארמ׳: ההוא שיתא דהוו מנצי עלה בי תרי וכו׳.

3) ואולי הוא שם היחידה של נץ, כמו: אני—אניה, שער — שערה. עי׳ 185, Stade, Heb. Gram.

4) [כך הכתיב והנקוד בנסחה המסורה, ובנסחה השמרונית בנצתו. ונחלקו הקדמונים במשמ׳ מלה זו. השבעי׳ תרגמוה במשמ׳ נוצות העוף, וכך חכמי התלמוד: והסיר את מראתו בנוצתה זה הזפק יכול יעקור (או יקדיר) בסכין ויטלנו ת״ל בנוצתה יטלנה עם הנוצה (ספרא ויקר׳ א טז; זבחי׳ סה.), והוסיפו בגמ׳ זבח׳ שם: דבי

מנצבת יאמר לה המרווחת ושהיא קטנה מנצבת יאמר לה החדה (הקדי' אקלודוס כ"י כזכתכזי, כומא). ראה בעין שכלך אתה הקורא ספרי זה איך יצא לך מן הסדר הנפלא בצורת שני משולשין מקבילין נצבים הזויות ושניהם מרובע (דונש בן תמים, פרגי פי' יצירה נג). כאשר נאמר לנו בזה המשלש רמוז אליו למה היו זוויתיו שוות לשתי נצבות לא נאמר בתשובת זה מפני שהוא מעץ או מנחשת אלא מפני שהוא משולש (כל מלאכת ההגיון, התופסת לד:). וכן יאמרו הפילוסופים שהמציא מרובע שאלכסונו כצלעו או זוית מוגשמת שיקיפו בה ארבע זויות פשוטות נצבות וביוצא בהם (ר"מ א"מ, מו"נ ג טו). עצם שיש לו התפשטות בשלשה צדדים ואפשר שינוחו בו שלשה קוים נכרתים על זויות נצבות (הראב"ד, אמו"ר א א). שאין דרך שיגיעו ימים יאמן בהם אמונה אמתית שכל משולש זוויתיו השלשה גדולות או קטנות יותר משתי נצבות (שם ד ג). יש שיהיו שני הקוים הנפגשים ההם ניצבים זה ע"ז כמו עמוד וכו' תקרא זוית ניצבת (ר' ילחק היסראלי, יסו"ע א ב). שלא יתבאר לעולם שזוויות המשולש אינן שוות לשתי נצבות ושפלפל לא יתמם לפי שסבתם ידועה ומושכלות (ר"י אלבו, העקרים א יז).—ב) *בדקדוק כמו הוה, בינוני: ואין שם בעולם פעל נצב כי הזמן נחלק לשני חלקים עבר או עתיד ואין בו נצב (דרנבורג, הורית הקורא 13). ויבדיל בו עבר מן הנצב ומן העתיד כי הזמן על שלשה דרכים עבר ונצב ועתיד וכאשר תבנה אלו הזמנים על שם וכו' ותאמר על זמן הנצב דַּבֵּר דַּבֶּרֶת דַּבְּרִים (ומסורה לופוט קאלי במסורת גינזבורג ג רפח). עבר, נצב ועתיד (שם).—*מִלָּה נִצֶּבֶת, [1]) מלה המסמנת את הפעול: ותבא (האות ל) על המלות הנצבות כמו אם תהיה לטוב לעם הזה (דרנבורג, הורי הקורא 20).—ג) *בנעימת הקול, המדרגה הבינונית בשלש מדרגות הרמת הקול [2]): והיו על פה כותבין תיבות הפיסוק בלא מלכים ולא טעמים וקורין אותו כתקון כמו ששמעו ממשה בדרך הרום ובדרך שחיה ובדרך נצב ומוציאין אותו על הענין (שם

1) בערב' מנצוב a). עי' הרקמה שער ו דף 15.

2) [כך בערב' נצב b); אלוקע אלחפ'צ' אלנצב. c) ויש מיחסים משמעה זו לנצב סלה, תהל' לט ו, (הקבל פי' יב) נגינה במדרגת הנצב, עי' E. Hommel, Heb. Lautlehre, 152]

a) منصوب b) نصب c) النصب

54). ודע כי יש לאלה המלכים דרכים נסוכים אחת באחת נסמכים ועיקר תולדותם על שלשה דרכים דרך הרוב ודרך נצב ודרך שחיה (שם 56). כבר אמרנו שהטעמים נחלקים לשלשה חלקים חלק ראשון נעימתו דרך גובה והם פזר תלשא וטרס וכו' החלק השני והוא דרך נצב והם שלשה יתיב וזקף ואתנחה (שם 90-93).

נצ"ב,—ר"ת: נכסי צאן ברזל.

∞נְצִבָּה, במשמ' עמידה על דעתו; Entschiedenheit; fermeté; resoluteness: נהוג בדבור העברי בא"י והשתמשו בו כבר בעתונים ובספרים.

א.נצה[1]), ממנו א.נָצָה, נוצה.

א.נָצָה[2]), נָצוּ,—כמו נָצָא, עוף, ובהשאלה נדד בחפזון: fliegen; s'envoler; to fly. סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו כי נָצוּ[3]) גם נעו (איכ' ד יה).—ובסהמ"א, ואמר המקונן: ובמעט קט תמנו ואבדנו ורודפינו נעים וגם נָצִים [4]) (קינה על גזי' פולניה, סכת תי"ז לקורות הגזי' ממני ו). עדי נצו גם נעו (אדם לבנזון, או"א מחזה פ 131). שפתי היער נצו נעו (מיכ"ל, אהובה עצבה). ועת אנוה שם נשאת על כנפי רוח על כתף חמים נצתה גם נעה (שם, חיי האכר). הרוח סואן נצו נעו עבים (שם, האניה). אך אתה ענק על חלקת מצחך אך נשרי שמים נצו גם נעו (שם, עוז הגבורה מיפי).—*פעי, יְנַצֶּה, נתן נוצה, עשה שיעוף — ואמר בן סירא: כי גדול יי' עושהו ודברו יְנַצֵּה[5]) אבירו (ב"ס גני' מג ה).

1) עי' הערה להערך.

2) [ואולי כך באשור' במובן נס. עי', Del. 477 HWB. בארט Wurzeluntersuch. 31. משוה עם הערב' נצ'א a), מהר, התקדם.]

3) [מלרע, כך ריב"ג בשרשיו וראב"ע בפירושו, ורד"ק בשרשיו. ורש"י פרש ע"פ מנחם לשון סרחון ולכלוך כמו מוראתו בנוצתה דמתרגמינן באוכלי'; ע"כ. וי"ת אִרום אתקוטטו, מן ג.נצה. והשבע' ἀνήφθησαν — נִצְּתוּ, כאילו נצה-נצת. ובכ"י אחד נמצא נאצו. ויש מהחדשים מנסחים נָדוּ].

4) [בהשפעת הזווג עם נעים כאילו מן נוץ.]

5) [כך בגליון במקום ינצח שבגוף הכ"י. ואולי זה הפעיל: יַנְצֶה.]

a) نصو

נצב[1], ממנו נצב, מצבה, מצבת, א.נצב, ב.נצב, ג.נצב, ד.*נצב, נציב, *נציבות.

נָצַב, קל לא נמצא.

— כפעי׳ נִצַּב, — עי׳ יצב.

א. **נְצָב**, ש״ז, — ממונה על העובדים Vorsteher; gouverneur; prefect: ויען דואג האדומי והוא נצב על עבדי שאול (ש״א כב ט). ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו (מ״א ד ז). ועזריהו בן נתן על הנצבים (שם ה; גם ה ז, ל; ט כג). — נצב מלך, העמד במקומו ושלט במקומו: ומלך אין באדום נצב מלך (שם כב מח).

ב. **נִצָּב**, — א) יד של חרב, חנית, סכין וכדומ׳[2] Griff; poignée; hilt: וישלח אהוד את יד שמאלו ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקעה בבטנו: ויבא גם הנצב אחר הלהב (שפטי׳ ג כא-כב). — ובסהמ״א: סכין שנשמט מן הנצב או שנפגם אין מחזירין אותו (רמב״ם, כלי המקדש א טו). ואפילו נשחת כל הברזל בעדירה מחזיר לו הנצב של עץ וכן כל כיוצא בזה (הוא, שאלה ופקדון א ז). — ואמר המשורר: צואר עופר ולחי שושן על עמוד משיש נצב ובכפו כוס חמר ידמה ללהב וזרועו נצב (רמב״ע, תרשים ג פ). ומי הוא זה אשר יעמוד לפני ומי הוא אשר יסבול להבי והשטן אשר יעמוד ירופף לנצבי ויגיע אליו להבי (רס״ע אבן דנאן, שיר, חמדי גנוזי, מאמר בקורת xx). — ב) *חלק מחלקי המטה, כל אחת מארבע הלשונות שהמטה מחוברת מהן: יעשה ארבע נצבים מרובעים וכו׳ ואלו הד׳ נצבים הם אשר יחברו המטה עד שיעמידו לה צורת הרבוע וישימו נצב אחד קים בכל זוית וזוית מזויות המטה וכו׳ ואלו הנצבים הן אשר יקראו לשונות (הרמב״ם כלי ים ה).

ג. **נִצָּב**, ת״ז, לנקי׳ נִצָּבָה, — מי שהבריא ממחלה קשה והתחיל לעמוד על רגליו: כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער (הנעדרות) לא יבקש והנשברת לא ירפא הנצבה[1] לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל (זכרי׳ יא טז).

ד. ***נִצָּב**, ת״ז, לנקי׳ נִצָּבָה נִצֶּבֶת, מ״ר נִצָּבִים, נִצָּבוֹת, — א) בהנדסה ותשבורת קו נצב, קו ישר מאנך Vertical: תדע לך שכל עמוד או קו העומד בקומה זקופה בלתי שום נטוי׳ לצדדין יקרא עמוד הנצב וכו׳ וגם יש לך לדעת שקו העומד הזקוף ביושר שהוא קו א״ב שבצורה יקרא קו הניצב (דוד גנז, נחמי׳ ונעי׳, רעא). — ובפרט זוית נצבה, נצבת, זוית המתהוה על ידי העמדת קו מאנך על גבי קו מאזן, בהבדל מן זוית חדה, וזוית מרווחת או פתוחה rechter Winkel; angle droit; right angle: שלש מדות במשלשות ואלו הן הנצבה, החדה, הפתוחה, איזו היא נצבה שני צדיה הקצורים מצורפים כל אחד בפני עצמו והוא שוה לראשון (משנת המדות ד א). והזוית שהיא עומדת בין הקצורים היא הנצבה והיא חצייה של מרובעת שהיא משונה בצלעים וישרה בזויות (שם ג). והזוית שלש מהם זוית נצבה והיא המדה הישרה אשר כל הזויות מוקשות אליה וכל אחת מהם שוה לאחותה (ראב״ח הנשיא, המשיחה והתשבורת א 10). והקו הנקרא עמוד הוא העומד על קו אחד ועל שני צדיו שתי זויות שוות שכל אחת מהן זוית נצבה (שם 11). מרובע רבוע והוא אשר כל צלעותיו הארבע שוות זו לזו וכל זוויותיו הארבע נצבות (שם 19). כשיעמוד קו ישר על קו ישר והי׳ השתי זויות שמשתי צדדי הקו העומד שוות כל אחת מהן היא זוית נצבת (אקלודי׳ ליסודה הכהן). כשיקום קו ישר והיו השתי זויות שמצידי הקו העומד שוות כל אחת מהם היא זוית נצבת הקו הקם על הקו יאמר לו העמוד הזוית שהיא גדולה

בפלס תטה אלא שבא הנח תמורת הדגש כמו שבא כן במקומות רבים, ע״כ. וכך ריב״ג בשרשיו. וי״ת ארי מגלא תגלי, גרס כנראה: יָצֹא תֵּצֵא מלשון יציאה. וכן סומכ׳ ועקי׳ תרגם נצא מלשון נץ ἐξόδῳ ἐξελεύσεται ופרח, ותצא מלשון יצא: ἀνθοῦσα ἐξελεύσεται, וכך הירונ׳ florens egredietur, והפש׳: מטול דמחרב חרבא, כנראה גרס נָצֹה תֵּצֶה מן ב.נצה, מקביל ל־„ועריה לשמה תהיינה" הבא. וכן גם מהחדשים, עי׳ Schwally, ZAW 1888, 197.]

[1]) גם בכנע׳, בארמי׳ ובערב׳ נצב a)

[2]) עי׳ רדב״א, אגרון, לקו״ק קמו: בשער נץ ויבא גם הנצב דכלהם אלנצאב כלף אלחאד אסם ערבי כמא דכרנא, ע״כ. ובערב׳ עֻצָאב b) יד הסכין.

[1]) רש״י: הנצבה שיש לה כח קצת לעמוד על רגליה וצריכה סיוע לנהלה לאט. [ואולי הנצבה פירושה הנחלה, כמו בערב׳ נַצִבַ a) היה חולה ועיף, ומקביל ל„הנשברת"]

a) نصب b) عصاب

a) نصب

והנץ שלו אינו מצטרף (שם ג). משהכניסו (הזיתים) רובע מה רובע נץ או רובע זיתים וכו' נץ שהוא עושה רובע זיתים (ר' יונה, ירוש' שבי' ד י). איזוב אימתי כשר להזות בו משישיר את ניצו הזה בו עד שלא ישיר את ניצו רבי פוסל (תוספת' פרה יב (יא) ח). הלוז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו עשרים ואחד יום (ר' חנינה, ירוש' תעני' ד ח). לא שנו אלא שאין ניצן ניכר אבל ניצן ניכר יוצאין עליהן (ר' יוחנן, מו"ק ו.). התפות הזה משעה שמוציא ניצו ועד שגומר פירותיו חמשים יום (ר' עזריה, מד"ר שה"ש, כתפוח). — ובסהמ"א: וקפריסין הן נץ שעל ראשן של אבינות כנץ של רימון הנקרא ורד (תשוי הגאו', הרכבי, סי' סעח). כגון נץ של רמון ושל תמר עלין דקין שעל הפרי בראשו (ר' גרשון, חול' קיח.). — ואמר המשורר: הרי בשמיה מרעה עפרים נצי כרמיה נרד עם כפרים (ר"י הלוי, נודע בכל המון).

***נֵץ חָלָב**[1]), — שם צמח, מין ירק טוב הריח ישתמשו בו לתבלים ולרפואה, parsley, persile; Petersilie: העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב[2]) (שביעי' ז ח). את שדרכו לאגוד אותו בבית אוגדין אותו בשוק כגון הכרישין ונץ החלב[2]) (שם ח ג). ושאר כל ירקות שדה חוץ משמרקעים ופטריות ר' יהודה אומר חוץ מכרישי שדה והרגילה ונץ החלב ר' שמעון אומר חוץ מן העכביות (עוקצ' ג ג).

***נֵיץ** (ניץ) שורה, — חוליה קטנה שבסוף י"ח חוליות שבשדרה: אפילו ניץ[1]) שורה שממנו הקב"ה מינץ את האדם לעתיד לבוא נמחה מאיכן הקב"ה מינץ את האדם לעתיד לבוא אמר ליה (ר' יהושע לאדריינוס) מניץ[1]) שורה (מד"ר בראשי' כח, הולי טיאודור).

נצא, ממנו נָצָא.

נָצָא, פ"ע, נָצֹא, תֵּצֵא, עָף, ובהשאלה נדד בחפזון, והוא אחד עם א. נצה עי' ערכו. to fly; s'envoler; fliegen: תנו ציץ למואב כי נָצֹא תֵּצֵא[2]) ועריה לשמה תהיינה (ירמי' מח ט).

---

[1]) בערב' בקדונש, מקדונש a), ועי' הערה לקמן.

[2]) פרש הערוך: פרחים לבנים ויש אומרים עשב כשתחתכו יוציא חלב, ע"כ. אך הרמב"ם פרש: הכרישין כראת' (בערב') וכו' ונץ החלב מקהונס עשב ידוע אצל הרופאין, ע"כ. וכך גם בפרושו למשנה עוקצ' בגוף הערבי תרגם נץ החלב אלמקדונס, וז"ל: ואסתת'ני ר' יהודה מן בקול אלפחץ באל כראת' אלפחצי ואלרגלה ואלמקדונש, — ובעבר': והוציא רבי יהודה מכלל הירקות המדבריים כרישי שדה והרגילה ונץ החלב. — ומה שכתוב בתרגום העברי של פרוש המשנה של הרמב"ם בדפוסים: ונץ החלב הנקרא בערב מחל"ב אינה אלא טעות סופרים במקום „מקדונס" וכן הגיה ר' שמואל לירמא בהגהותיו לכ"י. ובתרגום העברי של פרוש הרמב"ם למשנה שביע' פרק ח: וכרישין הוא הכרתי ונץ החלב נקרא בלשון ערב מחלב וכבר פרשתי שמותם (בפרק ז ח), וצ"ל: מקדונס, בהתאם לפרק ז, וכן הגיה ר' שמואל לירמא ע"פ כ"י. וכך גם בערוך תלמודי ערבי למחבר בלתי ידוע, כ"י בריט' מוז': נץ החלב אלמקדונס והו נבאת משהור ג'דא ענד אלאטבא, ע"כ. ובעבר': נץ החלב הוא המקדונס והוא עשב מפורסם מאד אצל הרופאים. וכבר דחה ר' תנחום הירושלמי את פרוש נץ החלב במשמ' מחלב, אמר וז"ל: נץ החלב הו אלמקדונס וקאל בעצ' אלשארחין הנה מחלב וליס הו צחיח לאן לם יד'כר נץ החלב אבדא פי סאיר אלפקה אלא מע אלבקול ואלנבאתאת אלתי תוכל ואלמחלב ליס הו בקל ולא יוכל פאנדצ'ר קולהם שמרקיעין ופטריות וכרישי שדה והרגילה ונץ החלב ושרח שמרקעין בצל ברי ורגילה אלרג'לה וליס לאלמחלב מעהא ולא מדכל פאד'ן נץ החלב אלמקדונס, ע"כ. — ובעבר': נץ החלב הוא מקדונס ואמרו קצת המפרשים שהוא מחלב ואין זה נכון כי לא יזכר נץ החלב לעולם בשאר המקומות במשנה אלא עם הירקות והעשבים הנאכלים והמחלב אינו ירק ואינו נאכל וראה אומרם שמרקעין ופטריות וכרישי שדה והרגילה ונץ החלב ופרוש שמרקעין בצל מדברי ורגילה הוא רג'לה (בערבית) ואין למחלב שום שייכות עמהם ואם כן נץ החלב הוא מקדונס. ולזה הסכים עמנו' לֵו Flora 3,426. ובמכתב פרטי העיר הרה"ח לֵו וז"ל: בלי ספק היתה להרמב"ם בשביעית ח ג, גירסא אחרת אשר פירש אותה מחלב, האמת עם ר' תנחום שמחלב אין לו שעור בין העשבים ע"כ הגהתי ב Farb. Pfln. מחלב a) כלומר סחלב b) Sahlep (Zeitschr. f. Semitistik I. 119, Flora 2,297; הסדה ה"ח חוב'ו לה וח"ג כט).

[1]) [בדפוס הגרסה לוז. ובילק' אפילו לוז של שדרה אפילו נץ שדרה. ועי' ערוך ערך נץ ובהערה של טיאודור.]

[2]) [רש"י מפרש: כי במעופה וחפזון תצא בגולה ויהיה נצא בגזרת נוצה כן חברו מנחם, וכן כי נצו גם נעו, ע"כ. ורד"ק בפירושו: ענינו כי עוף תעוף מן כי נצו גם נעו שענינו מלא הנוצה כי בכות הנוצה יעוף העוף לפיכך ממשל ההליכה המהרה בנוצה. ו נצא מקור והאל"ף תמור' ה"א, וכן תצא והיה משפטו תִּצֶּא בדגש

a) بقدونس, مقدونس

a) محلب b) سحلب

שאן ובנותיה וכו' וישבי מגדו ובנותיה שלשת הַנָּפֶת [1] (יהוש' יז יא). — ואמר המליץ: יפה נוף הר ציון אשר בחר עליון לנפת שם דמיון ופלך וכפרים (דונש, לדורש החכמות).

נֶפֶת, ש"ז, שם לחלי נגעים בעור הראש המוציא ליחה שער ז בחולי הנק' נפת: [2] tinea favosa; favus ובלעז ברשק ובערבי אלסינדא פעמים יקרה וכו' בעור הראש נגעים שיהיה בהם נקבים קטנים יצא מהם לחה עם דבק דומה לדבש ולכן תקרא החומר הזה נפת וחתילדו מליחה לבנה וכו' (לדת הדרכים, תרגו' ח"ת, כ"י ביהמ"ד סכטר).

נַפְתּוּלִים[3], —ש"ז במ"ר, התאבקות במאמצי כח נגד חברו להשיג דבר: Ringkämpfe; luttes; wrestlings: ותאמר רחל נַפְתּוּלֵי אלהים [4] נפתלתי עם אחתי וגם יכלתי (ברא' ל ח).

נִפְתָּל, ש"ז, מ"ר נִפְתָּלִים, עי' ע' פתל. hinterlistig, tortueux; tortuous, — דבר לא ישר: בצדק כל אמרי פי אין בהם נִפְתָּל ועקש (משלי ח ח). — אדם עקש וערום: לכד חכמים בערמם ועצת נִפְתָּלִים נמהרה (איוב ה יג).

א. נֵץ[5], ש"ז, — עוף ממיני העופות הטרפים Habicht, Falke; faucon, falcon: ואת בת היענה ואת התחמס ואת השחף ואת הַנֵּץ למינהו (ויקרא יא כו). — עוף נודד: המבינתך יַאֲבֶר נֵץ יפרש כנפו לתימן (איוב לט כו). — ובתו"מ: דרוסת הזאב בדקה ודרוסת הארי בגסה דרוסת הנץ בעוף הדק ודרוסת הגס בעוף הגס (ר' יהודה, חול' ג א). דרוסת הנץ לבית החלל פסולה (תוספת' חול' ג ג). באותה שעה היו ישראל דומים ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע והיה נחש נושף בה אם תכנס לפנים הרי הנחש ואם תצא לחוץ הרי הנץ (מכילת' בשלח ג ג). משל לקורא דגר שהיה מוזמר בביתו של אדוניו וכו' אחר זמן הביא אדוניו לבן הנץ כיון שראה אותו הקורא ברח תחת המטה וכו' מפני שהכנסת עליו בן נץ והוא רואה אותו ומתירא ואינו מזמר אלא הוצא את הנץ והוא מזמר (מדרי אגדת בראשי כז). — ובפהמ"א: הנץ וכיוצא בו שהמלכים צדין בהן עופות (ר"מ, שבת לה.). לצוד חיות ועופות ברשת ונץ (ערוך, ע' שכר בזאי). והנץ יש לו דריסה ואפילו בעוף גדול ממנו (רמב"ם, שחיטה ה ה). הנץ שיש לו נוצה הרבה לעופף ולצוד שאר העופות ויציץ ויריב עמם (פענח רזא, שמיני מ:). — ואמר הפיטן: כעץ מחצצים לחצץ כנץ על צפור לנצץ (ר"א קליר, אז קולך). — ואמר המשורר: ועת תעוף ותתנשא שנה אותה באחרת למען אם פגשה נץ ואם תפל במכמרת ותתאחר ולא תחיש תהי שנית ממהרת (ר"ש הנגיד, שלח יונה). זכרתיהו ומורשי לבבי כיונים מפני הנץ רדופות (ר"י הלוי, יפי קול). חי גואלי אנא קרב לה גאולה אחר יונתך שור כי נץ דלק (ר' ישראל נאגיארה, עולת תמיד א, ידידי). — ומ"ר: והנשרים והנצים יצדו הצפרים והסנוניות (ר' קלונ', אגרי בע"ח ג יג). —*בן נץ, כנוי לאחד המלאכים בדמות נֵץ: ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולן שאילמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת ורוח דרומית קשה מכולן ואילמלא בן נץ מעמידה מחרבת כל העולם כולו מפניה (רב, גיטי לא:).

ב. נֵץ, ש"ז, ככו' נִצָּה, — כמו נִצָּה: Blüte; fleur; blossom: ובגפן שלשה שריגם והיא כפרחת עלתה נִצָּהּ הבשילו אשכלתיה ענבים (בראש' מ י). — ואמר בן סירא: כנץ בענפי [1] בימי מועד וכשושן על יבלי מים (ב"ס, גני' נ ח). — ובתו"מ: כשות של קישות והנץ שלה טהורה (עוקצ' ב א). הפטמא של רימון מצטרפת

---

[1] [לוי אמר זה דבש הבא מן הציפיא (גרסת רש"י מן הליפים).]

[1] [י"ת תלתא פילכין. וכן סומכ' αἱ τρεῖς παρα-λίαι — שלשת הַנָּפֶת, והשבע' העתיקוה כצורתה באלו היתה שם פרטי ובמקום שְׁלֹשֶׁת קראו שְׁלִשִׁת: τὸ τρίτον τῆς Ναφετά]

[2] תרגום ד"ר מויא.

[3] [שהפ' נפעל מן פתל, עי' ערכו. ועי' בארט NB, 102 d. ולדעת אחרים באה נון במקום מם מפתולים, מפני קשי המבטא של שתי אותיות השפתים תכופות, מ פ, עי' Brock, Grundriss, I, 382]

[4] [פירש ריב"ג: מריבה גדולה ובעבור גדלה יחס אותה אל האלהים, ע"כ. וכן רד"ק בשרש פתל: וסמך נפתולי אל מלת אלהים לגודל הנפתולים ועצמם על דרך מאפליה, שלהבת יה, עיר גדולה לאלהים, כהררי אל, ע"כ. ואונק' תרגם מלשון תפלה, וכעין זה גם רש"י.]

[5] [השוה בכנע' שם האי אי-נצם — אי נִצִּים, Lidz. 325. 213, וכן בארמית נצא, נַצָּא. ואולי מהערב' נצ'נ'ץ, נדנד כנפים: נצ' אלטאר ג' נאחיה חרכהמא, — ובערב' נצ', העיף כנפיו, הניד אותן.]

[1] [בכ"י כנצפענפי. שכטר מתקן כנץ בענפים ואפשר שבא נסמך לפני ב' היחס, כמו הרי בגלבע, (ש"ב א כא).]

מן העולם הזה ומקביל את העולם השכל איפשר שינצל מן החלאים הנפשיים (ר״י א״ת, תקי׳ מדה״נ לרסב״ג לז). החסיד הוא מי שהוא מושל נשמע בחושיו וכחותיו הנפשיים והגופיים ומנהיגם ההנהגה הגופיית (הול, כוזרי ג ה) והחושים הנפשיים אשר הם הזכרון והמחשבה והרעיון והזמם וההכרה (הול, מו״ה, היסוד י) מאמר האיכות הוא בתארך הגוף באחת מתכונותיו הגשמיות או הנפשיות (הול, רוח חן כז.). ודומות אמנם לבהמות במדות רבות נפשיות כמו התאוה והכעס והפחד (רמב״ע, ערוגי הבשם, ציון II 119). ולזה יאהב איש אחר בהדמותו בכחותיו הנפשיים הפרטיים (ראב״ע ספי׳ הנקיונות, כ״י פריז, מאמ׳ א). והרוח הנפשיי אשר בין קרומי המוח הוא הנותן הדמיון והמחשבה (ראב״ד, פי׳ יצירה א ד). שהאילנות והצמחים אף על פי שלא יחושו חוש נפשיי יחושו חוש טבעיי [1] (אבי הרלב״ג, שער השמים ג א). שאם היא מתחלפת באיכות בהניעה הגוף יתחייב מזה שבכל שתניע תתנועע היא לפי התכונות הנפשיות ר״ל אל שמחה או אל עצבון (תגמו׳ הנפש ד.). ואף המכחישים השכר והעונש הנפשיי יודו על היות הבחירה מוחלטת ביד האדם (כ״י אלבו, העקרים א ט). והשכר והעונש שני מינים אם גופיי ואם נפשיי ועקר השכר והעונש יכלול שניהם כאחד (שם, א טו). אבל בעשיית הדבר כולם חברים והם החומר והמקום והזמן והתנועה והפועל הנפשיי מצטרך לשנים מהם והם החומר והתנועה (רש״ט פלקירא, המבקש ל). כמו כן הודיע הפעלים ההווים מהנפש והמקרים העצמים הנפשיים מצד שהם נפשיים (הול, ראשית חכמה 86). ואחר זה האצילות הובהקו שני מאורים נקודה רוחנית ונקודה נפשיית (הול, ספר האמונות ד יד מ:). האהבה האמיתית אשר איננה תלויה בדבר מהדברים הגשמיים ומקריהם אבל היא נסבבת ונדבקת בשרשי הענינים הנפשיים הרוחניים (כ״י מפיקא, מנחת קנאות ו). בחר לו יה בחירה שכלית ונפשית (אברהם ביבאגו, דרך אמונה הקדמ׳). להעיר האדם להיות מדותיו והנהגותיו על תכלית השלימות כדי שיגיע מהן לשלמות אחרון ר״ל שלמות הנפשיי (המאירי, בית הבחירה, פירוש על פרקי אבות פתיחה). שכל הקנייניים הם הבל בערך קנינה ולמודה הנפשי (כ״י ערמאה, יד אבשלום על משלי יב, ד״ה אדם ערום). הטובות נחלקו לג׳ מינים מהם חצוניים ומהם פנימיים והפנימיים מהם גשמיים ומהם נפשיים (ר״י אבוהב, נהר פישון לח.). הארה הוא מה שהמאור נוצץ ומשלח ממנו כך נקרא האר׳ מה שהאדון היחיד רוצה אך ודאי שהוא הארה נפשית נבדל מכל מיני גשמי (רמ״ל, חוקר ומקבל 11). רוח הנפשי טבעו קר (מעשה כסף פי) ונעשה במוח ועובר דרך מעברי הגידים לפעול פעולות נפשיות (ר׳ טוביה כ״ץ, מעשה טוביה, ארץ הקדשה פג.).

[1]) בדפוס זאלקווא נמצא נפשיהם, טבעי.

נַפְשָׁנִי, ת״ז, — כמו נַפְשִׁי: הזכות והפרעון הוא נפשני וגופני או נפשני ולא גופני או גופני ולא נפשני או איננו לא גופני ולא נפשני (ר״י ברלילוני, פי׳ יצירה 153). ועם היות הנפש חלק מהחיוני והנפשני שבעבורה הוא כך בפועל והחיוני והנפשני מתנועע יאמר בה שהיא מתנענעת עמו בהתנועעו (ר׳ הלל מוירונא, תגמולי הנפש ד:).

נֹפֶת[1], ש״ז,—דבש שבצוף הַכַּוֶּרֶת, Honig der Zellen; miel de rayon; honey from the comb: אכול בני דבש כי טוב ונֹפֶת מתוק על חכך (משלי כד יג). נפש שבעה תבוס נֹפֶת ונפש רעבה כל מר מתוק (שם כז ז). — ובהשאלה לדברים נעימים וכדומ׳: נֹפֶת תטפנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך (שה״ש ד יא). הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונֹפֶת צופים (תהל׳ יט יא). כי נֹפֶת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה (משלי ה ג). — ובתו״מ: נופת עצמו לא שלי היא (מד״ר ברא׳ עח). — ומצוי בסהמ״א: ואמר שכל התורות חוץ מתורתנו הקדושה יש בהם תערובת וסיג כנפת הזה שכולל הדבש והשעוה (הרי״ל קארו, תולדי יצחק הקד׳). — ואמר המשורר: הקצפת ידידי באהבים ונפש שבעה תבוס נפת ואלי ניב שפתים ינובון פאמרי אמרו עגור וסיסו (רסב״ג, בחר מהמלי). נופת וצוף בפיך ממולחים מעשה אלהים לא מרוקחים (ראב״ע, איך אחסה).—*נופת צופים: משחרב בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים[2] ופסקו אנשי אמונה (סוטי ט יב).

נָפַת, ש״ז, בהפסק נָפֶת, כמו ב. נפה, במשמ׳ מחוז, גליל של ארץ: ויהי למנשה ביששכר ובאשר בית

[1]) וכן אולי בפונית עי׳ Lidz. 322.

[2]) [ודרשו בגמר׳ שם (דף מח:) ואמרו מאי נופת צופים אמר רב סולת שצפה על גבי נפה ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן ולוי אמר שתי ככרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד שמגיעות זו לזו ר׳ יהושע בן

ובשתי העומד (נגעי יא ט). — ובסהמ"א: אותו מקום שהכוכיאן נזרק בו והוא נפש המסכת (ר"ח, שבת לז:). הכלי שמשליך האורג בנפש המסכת ועליו הערב נקרא בוכיא (הוא, סוכי כג.). ונפתחת נפש המסכת לירות בתוכה חוט הערב (ערוך ערך ככד). — *נֶפֶשׁ מאזנים, הלשון התלויה באמצע המאזנים להורות את המשקל מְכֻוָּן: נפש מאזנים תלויה באויר ג' טפחים וגבוהה מן הארץ שלשה טפחים (ב"ב פט.[1]).

נָפַשׁ, קל לא נמצא במקרא.

—נפעל, נָפַשׁ, יִנָּפֵשׁ, יִנָּפֵשׁ,—נָפַשׁ האדם, נח ונשם אחרי עיפו מעבודתו Atem schöpfen, respirer, reposer; to take breath, be refreshed: ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמורך וְיִנָּפֵשׁ בן אמתך והגר (שמות כג יב). כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וַיִּנָּפַשׁ (שם לא יז). ויבא המלך וכל העם אשר אתו עיפים וַיִּנָּפֶשׁ שם (ש"ב יו יד).

—קל, פעול *נָפוּשׁ, נְפוּשִׁים: שהיה להם מגילות שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלינו אמר להם פרעה אל ישעו בדברי שקר וכו' ואל יהו משתעשעין ואל יהו נפושים[2] (תנחומ' וארא ד לב, בובר).—ובסהמ"א: אם בעלו התועבות האלה ובאלה מקודשים סיסרא והמן וזולתם בגן עדן נפושים (סלמון בן ירוחם הקראי, לקו"ק, נספח' 19).

—הפעיל, *הִנְפִּישׁ, הִנְפִּישׁוּ,—עשה שינפש, ובמליצה הניח לו מאויב, מצרה וכדומ': אנא סוב נא והנפישני וממימי מצולה המשני (הושע' יום ב, אבא יוצרי). טם על עב קל להנפישי חמל עלי ושע רחשי זכר חסדו ואמונתו להחפישי (מסה ב"ר קלוני', אלילים מסרך, יוצ' אחרון פסח). ושית ספור מקום כפור ותרצה ברנתן ותנפישם ותחפישם ותטיבה לאחריתן (ר' שלום, שמך לעד, יוצ' להפסקה ב).

—התפעל, *הִתְנַפֵּשׁ[3]),—הִתְנַשֵּׁם, שאף אויר דרך נחיריו: גוף האיש יתנפש נפישה טובה והוא נקי מהאצטומכא תמנע מהמותרים ומהלחיצה (פרקי משה ג). והנה הנחנק או מי שסתמו את פיו עד שלא יוכל להתנפש מה קרה לדם הלב עד שלא ינפש ולא יעלה ממנו הבל (רלב"ד, פרוש יצירה א ט). — *מין מִתְנַפֵּשׁ, גוף מִתְנַפֵּשׁ, שיש בו נֶפֶשׁ, בעל חי, בנגוד לדומם: אבל הנפש לא תעבור לעולם ממין המתנפש אל מין בלתי מתנפש כלומר למין האבנים והמקורות (ר' הלל מוירונה, תגמו' הנפש ב:). כשנראה גופים מתנפשים ומרגישים וכל דבר מתנפ'ש יש בו הכנה אפשרית בכח שיתנפש טרם שיתנפש בפועל ואם לאו לא יוכל להתנפש וכו' אמנם בעבור שזה הוא שם כח מצורף במה שנקרא נפש בעבור שנפש הוא במה שמתנפש וכל מתנפש הוא מתנפש מנפש ראוי בעבור כך שאותו הדבר שהגופים מתנפשים בעבורו יקרא נפש (שם ב.). חום הב"ח והחום המיוחס אל השמש הנה יראה מעניינם שהוא מעמיד הגופות המתנפשות ומהוה אותם (אברהם שלום בן ר' יצחק אסר, נוה שלום ז ב ב, קט.). ואין די בזה הכח (שבורע) להתנפש ר"ל לברא הנפש (ר"מ נרבוני, פרוש למאמר אבן רשד על כח שבזרעים, כ"י ברלין).

נֹפֶשׁ, נופש, ש"ז,—מנוחה, מרגוע: מיתליך בענוי ובופש תחיים בטללי נופש (ר"א קליר, יום מיומים, שחרי' יוה"כ, מחז' איטלי'). נשמת מלומדי מורשה נקראים בני חפש נצח נוטע לחיי עולם ונופש (מנחם בר מכיר, יוצ' ש"ח, נשמת מלומדי). והם שעשועים לכל שאננים וצדה לדרך לעוברי ארחות ואוזן לחרשים גלויה לשמעם ורואות לעורים לשורם פקוחות ונופש לנפש מבינים וקרב כסילים כמו אש קרב ואנחות (רמב"ע, הקדי' התרשיש). אותה נפשי אל מקום נפשה וכלתה אל מקור שרשה (הוא, נפשי אויתיך בלילה). ישרים דורשי נפש אשר עברו חרוניך עליהם ובטיט ורפש טבעו בים מוניך ממך מיחלים חפש עדים באור פניך (ר"י הלוי, ישרים). תן רוב ימותיך להגות בחכמה ומעט מזער מהם לצרכי הגוף ולנופש (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ב כ). עמק הכחות עמק הנפש להמציא הגוף מרגוע ונופש (ר"י זכאה, שעשועים א, 8) ועתה אל תשמע קולך אתנו ותמצא נפש פן יפגעו בך האנשים מרי נפש (עמנו' מחב' יד).

נַפְשִׁי, ת"ז, לנקי' נַפְשִׁית, מ"ר נַפְשִׁיִּים, נַפְשִׁיּוֹת, — מטבע הנפש, השייך לנפש: אמנם ההתפעלויות הם רשומים נפשיים, כמו הרחמנות והבושת והכעס מדבר שיראה (רלב"ד, אמו"ר א א). כשיפנה לבו

---

1) [עי' קרוים שם II, 400.]

2) כך גם בילקוט (שמות, רמז קעו) ובמד"ר (שמות ה) נפש].

3) בערב' תנפש a).

a) تنفّس

למעלה (ר״י א״ת, השרשי לריב״ג, ברא). המין השני הוא הצומח כאילנות ועשבי האדמה והם גם כן מעורבים מארבעה היסודות כדומם אלא שנמצא בהם כח הצמיחה מוסף על הדומם והיא צורתם העצמית ר״ל המעמדת עצם שלהם והיא הוציאה לאור הויתם ובה יבדלו מן הדומם ונקר׳ זה הכח הנפש הצומחת אשר ממנו שלשה כחות והם כח הזן וכח המגדל וכח המוליד בדומה (הוא, כוח חן א). המין הרביעי הוא המדבר והוא מין האדם ואין ספק שנמצא בו עירוב הארבעה היסודות ונפש הצומחת ונפש המרגישת אלא שנמצא בו כח הדברי מוסף על יתר בעלי חיים וכו׳ ונקרא זה הכח נפש המדברת או נפש המשכלת על כן אמרו הראשונים כי האדם יש לו שלש נפשות הצומחת והמשכלת והמרגשת (שם). וזה החום ימצא בזרע הצמחים ובזרע כל ב״ח והוא זן כל אחד מאלו הב׳ מינים ומגדל אותן ווהי הנפש הצומחת וכו׳ וקוראים אותה הרופא׳ הרוח הטבעי והפילסופים הנפש הזן ומשכנה בכבד ג״כ ימצא בהויות כח אחרות הנקראת חיונית (ראב״ע, ספי העצמים כב). דע שנפש האדם אחת ויש לה פעולות רבות חלוקות יקראום קצת הפעולות ההם נפשות ויחשב בעבור זה שיש לאדם נפשות רבות כמו שחשבו הרופאים עד ששם ראש הרופאים פתיחת ספרו שהנפשות ג׳ טבעית חיונית ונפשית ופעמים שיקראו כחות וחלקים וכו׳ ומפני זה אומר שחלקי הנפש הם חמשה הזן והוא נקרא צומח והמרגיש והמדמה והמתעורר והשכלי (ר״מ א״ת, ח׳ פרקים להרמב״ם א). ויש נפש אחרת באדם נקראת כח החמה והנפש היודעת היא העיקר ולא נבראו באדם כחות הנפשות האחרות אלא לשמשה וכו׳ הנפש היודעת מכוונת עם הנפש בעלת החמה בעזרתה לצוד הנפש המתאווה וכו׳ ותהיה הנפש בעלת החמה חזקה בגופה נוחה לקבל מהנפש היודעת ותהיה הנפש המתאווה דלת כח וחלושה (ר״י אבן עקנין, ספי מוסר ד א). וכן הוא ידוע אצל הפלוסופים והרופאים שהנפש המתעוררת היא בלב (ר״מ א״ת, פי׳ אבות להרמב״ם ב ט). יש באדם שלש נפשות אחת חכמה והשניה חיה והשלישית צומחת (ר״י סביזי, אגרי לשון הזהב). דע כי פעולות הנפש נחלקים לחמשה כחות והם נפש הצומחת ונפש המרגשת והמדברת ונפש המתאווה והיא הצומחת או המתעוררת ונפש השכלית נפש הצומחת נחלקת

גם כן לשלשה כחות והם כח הזן וכח המגדל וכח המוליד בדומה וכו׳ וכח המושב והמחזק והמעכל וכו׳ (אלדבי, ש״א נתיב שני). דע כי אין לנפש הצומחת בכל צמח ובכל חי מעמד כי אם במאכל (שם, נתיב חמשי). שנמצא בב״ח שלשה כחות נבדלים קצתם מקצת והם הנפש הזנה אשר בכבד והנפש החיונית אשר בלב והנפש המרגשת אשר במוח ואלו הג׳ כחות או נפשות הם נבדלות זו מזו בפעולותיהם (ר״י אלבו, העקרים ג לא). כי בהחל האדם לחשוב בעניני הנפש המדברת והיא המשכלת רציאנעל בלע״ז מחשבות רעות ונפסדות יגיע מהם אל מחשבה אחרת יותר רעה (ר׳ הלל מוירונא, תגמי הנפי א). והנפש האחרת אשר יקראו אותה הראשונים הכעסנית אמנם תוברה אליך מפני שתתגבר עמה על הנפש המתאוה (רש״ט פלקירא, המעלות ב 36). והמוסר מקנה לנפש הכעסנית הרגל קלות השעבוד ויועיל לנפש הצומחת (הוא, אגרי המלוס שער ב׳, JQR, N S, I 482). ותתענג הנפש התיכונה במחשבה והנצוח ותתענג הנפש העליונ׳ בחכמות וידיעת האמת (הוא, שם 484). הנפשות שלשה מובדלות בנושא הטבעית בכבד החיונית בלב המשכלת במות (ר״י מפיקא, מכמי קנאי 68). כחות הנפש הכללית חמשה על דעת הפילוסופים והם הנפש הצומחת והחיה והמדברת והפלוסופית והנבואית (ר״י אבן לטיף, רב פעלים ה ג.). כי הפילוסופים הרחיבו בזכרון כחות הנפש הכללית הנקראים נפשות ואמרו כי הם חמשה (הוא, הקד׳ ספר השמים, השחר שנה ב׳ 82). — ואמר המליץ: והוא (היין) מחשיך את העינים ומקדיר לבנת השינים ומוליד השכחה ומסכל הנפש החכמה ומסיר שפה לנאמנים (ר״י זבארה, שעשועי א). — *תורת הנֶפֶש: ואחרים אשר נטו אחר תורת הנפש (רמא״ג, דביר, ליל שמורים א). — *נֶפֶש כללית, כנוי לשמש: ולכן קראו הפלוסופים הקדומים לשמש נפש כללית (ר״מ נרבוני, פי׳ מאמי אבן רשד בכח שבזרעים, כ״י ברלין). הנפש אור הגוף והחכמה אור הנפש והשמש אור היום והירח אור הלילה (ר״י לטיף, רב פעלים מג יד:). — יב) *בהשאלה, בדברים לא בע״ח, במשמ׳ תוך, פנים הדבר, נֶפֶש המסכת, חוטי הערב שבתוך המסכת שבין חוטי השתי[1]: (הנוגע) בנפש המסכת ובשתי העומד (כלים כא א). (נראה נגע) בנפש המסכת

[1] [כך פרשו רמב״ם ור״ש בנגעים יא ט. אולם עי׳ קרוים, ארכי׳ I, 151-2, ובהערה שם.]

האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לְנֶפֶשׁ אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן יי׳ במעדו (במד׳ ט ו-ז; גם יט יא; יג). — טְמא נֶפֶשׁ, מי שנגע במת: והנגע בכל טמא-נֶפֶשׁ או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע (ויקר׳ כב ד). צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לָנָפֶשׁ (במד׳ ה ב; גם ט י). אם יגע טמא-נֶפֶשׁ בכל אלה היטמא (חגי ב יג). — *נוֹחַ נֶפֶשׁ, דבור של כבוד וברכה כשמזכירים אדם שכבר מת: אע״פ שכתבו לכם סדרי מועדות אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (ר׳ יוסי, ירוש׳ עירוב׳ ג סוף). מכיון שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו ממנהג אבותיכם נוחי נפש (ר׳ חנינא, שם פסח׳ ד א). — *ומליצה רגילה תהי נפשו צרורה בצרור החיים, תנוח נַפְשׁוֹ: תהי נפשה צרורה בצרור החיים (על קיבר אשה מלכה בלאוילה משנת שבע מאות וארבועים ושנים שנה לחרבן בית המקדש (Ascoli, Jnscriz N. 99). וזה הוסד מפי רבינו תנוח נפשו, בצרור החיים (סדור רש״י, ברכת ס״י סמד). — *ובמשמ׳ ציון למת מצבת וכרון על הקבר [1]: נפש שהוא ארבע אמות על ארבע אמות (תוספת׳, עירוב׳ ו ד). נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך (שם ד). היתה (הארון) בנוייה בכותלה של נפש אם היתה נראית כל שהיא לתוך הנפש הנכנס לתוכה טמא וכו׳ בנה נפש על גבה הרי הוא כקבר סתום ומטמא מכל סביביה (שם אהיל׳ י ז). מותר המת בונין לו נפש על קברו (ר׳ נתן, שקל׳ ב ה). נפש אטומה הנוגע בה מן הצדדין טהור (אהל׳ ז א). נפש שבנאו לשם חי מותר בהנאה הוסיף בו דימוס אחד לשם מת אסור בהנאה (סנה׳ מח.). — ומ״כ: חלון שבין שני דיורין וגשרים ונפשות ורשות הרבים המקורה מטלטלין תחתיהן בשבת (ר׳ יהודה, תוספת׳ עירוב׳ י יג). חזקת נפשות שבארץ ישראל טהורות חוץ מן המצויינות בלבד (שם, אהל׳ יז ד). וגשרים ונפשות שיש בהן בית דירה (ערוב׳ ה א). אין עושין נפשות לצדיקים דבריהן הן זכרונן (רשב״ג, ירוש׳ שקל׳ ב ז). לשנה אחרת הלך (אותו חסיד) ולן בבית הקברות בין שתי נפשות ושמע שתי רוחות מספרות זו עם זו (מדה״ג תימני, ויקרבו ימי ישראל למות, שכטר). — יא) ובלשון המחקרית, הכחות והסגולות הטבעיות שבצמחים ובעלי חיים שגורמות הפעולות החיוניות: והנפש החכמה לא תראה מות אך תקבל על עונה עונש מר ממות (רשב״ג, כתר מלכות). ולא תחשוב שהם ממידות הנפש המשכלת ואל יעלה בלבך כי השגתם היא השגת הטובה השלימה (סוה, חקי מדס״כ יג). וכמו שאתה רואה מקצת הנערים נראה בהם מדת הבושת ומקצתם העזות וכו׳ והדומה להם ממדות הנפש הבהמית ובאשר יגיעו לימי הבחרות תגבר ותראה חזקת הנפש הדברנית וכחה בפְּעולה ותשיב כל פעליה אל העצה הנכונה והמחשבה הטובה בתיקון המדות מפני שאין ממנה הנפש הבהמית לתקנם (שם כא). וזו המדה (האכזריות) מגונה עד מאוד מעוטה ורובה ותהיה כשתתחזק הנפש הכעסנית על האדם (שם לה). וכמו שהוא ידוע כי קצת הילדים רכים הקטנים לא תתנקה הליחה המופסדת שבהם לא בבכי וזאת היא הנפש הטבעית לבכי (שם לח). ונאמר כי שמנו לנפש הכועסת ארבע מעלות (שם מ). כי הקב״ה נתן באדם שלשה כחות ויש שקוראין כחות ויש שקורין להן שלש נפשות האחת הוא הכח אשר בו הוא גדל ורבה כצמח השדה והשנית אשר הוא מתגלגל בו וממיר את מקומו וכו׳ והשלישית שהוא מבין בין טוב לרע (ראב״ח הנשיא, הגיון הנפש ב). מה שחשבו על אפלטון שבאדם נפש צומחת ואחרת חיונית ושלישית מדברת כל אחת מהן לבדה ובמקום לבדו (הראב״ד, אמו״ר 33). ולא נשתוו הטבעים במאומה מן החי הבהמי ואיננו נכסף לקבול צורה יתירה על הנפש החיונית אבל נשתוו באדם ונכספו לצורה יתירה (ר״י ח״ת, כוזרי ה י). ויתרונות הנפש החיונית על הנפש הצומחת (מקור חיים לרשב״ג ג). וכן תאמר בב״ח שצורתם היא הנפש החיונית שבהם אשר בה נבדל עצם שלהם מעצם האילנות (סוה, רוח חן ה). וכח יתן הנפש הצומחת לכל צמח וכה יתן הנפש החיה לכל חי (ר״ש א״ת, מו״נ א עב). הנה התבאר שהנפש החיונית אין מציאות לה אלא בהיולי (אבוכלר אלפרבי, במהות הנפש). — *מֵרוּק הַנֶּפֶשׁ אחרי המות ע״י ענש ויסורים: וגם הנפש החיונית יורדת שחת להשלמת המירוק (רמ״ע מפאנו, מאמ׳ הנפ׳, עולם קטן יב). אבל אמרו ורוח אחד לכל רמז בו אל רוח החיים שמשתתף בו האדם עם שאר בעלי חיים כי הרוח הזה אובד באבוד החי אבל הנפש הדברנית אשר יתיחד בה האדם משאר בעלי חיים היא עומדת לעולם אחר אבוד האדם וכו׳ אמר כי אנשי החכמה והדעת יודעים שהנפש האדם הדברנית היא העולה

[1]) כך בכל הדיאלקטים הארמיים ובדיאלקטים של ערב הדרומית. ועי׳ גם קרוים, ארכי׳ II, 80, 491.

אינו רשאי לימנע ממנה דברים שהן קיום נפש לא כל שכן (שס, כתוב׳ ה ה).—*קצור נפש: וכל דבר הקשה על האדם נופל בו לשון קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער (רש״י, במדי׳ כא ד).— שאט נפש: אשר נתנו את ארצי להם למורשה בשמחת כל לבב בשאט [1]) נפש (יחזקי׳ לו ה). — שבע נפש: צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר (משלי׳ יג כה). — *שפלות הנפש: שפלות נפשי ודכאות לבי הושיבוני תחתיהם (אורחות לדיקי׳, הגאוה א). — תאות נפש: אף ארח משפטיך יי׳ קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש (ישעי׳ כו ח). — תועבת נפש: שש הנה שנא יי׳ ושבע תועבות נפשו (משלי׳ ו יו). — *תענוג נפש: כל המחיה עצמו בדברי תורה וכו׳ בתענוג נפש (מס׳ כלה רבתי ד).—י) היסוד הרוחני של האדם הקים אחרי מות הגוף: והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את יי׳ אלהיך ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע (ש״א כה כט). כי לא תעזב נפשי לשאול לא תתן חסידיך לראות שחת (תהלי׳ יו י). אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני (שם מט יו). לולי יי׳ עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי (שם לד יז). — *והנפשות האצורות במרומים היעודות להנתן בגופות בני האדם בהולדם: בנפשותן של צדיקים נמלך (הקב״ה כשברא את האדם) וכו׳ עם מלך מלכי המלכים הקב״ה ישבו נפשותן של צדיקים שבהן נמלך הקב״ה וברא העולם (ר׳ לוי, מד״ר ברא׳ ח). אין מלך המשיח בא עד שיכלו כל הנפשות שעלו במחשבה להבראות (שם, ויקרא טו). עשרים ושתים אותיות חקקן חצבן שקלן והמירן צרפן וצר בהם נפש כל היצור ונפש כל העתיד לצור (ספ׳ יצירה ב ב). שכל הנפשות העתידות ליכנס בגופות בראן הבורא בתחלת ברייתו של עולם (ר״י ברצלוני, פי׳ יצירה 208). — *ונפש האדם אחרי המות בעולם הבא: העולם הבא אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת (רמב״ם, תשו׳ ח ב). הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש בעולם הבא אין שום דרך בעולם הזה להשיגה ולידע אותה (שם ו). כי אין מותך כי אם כלות הגוף אבל הנפש שהגיעה אל המעלה ההיא אין לה ירידה ממנה (ר״י ה״ת, כוזרי ג כג). ויקבר (הרשע) בקברות התאוה הוא הקבר הנקרא תפתה וגיהנם ויענש הגוף בעונש הראוי לו והנפש בעונש הראוי לה (ר״י אכטולי, מלמד התלמידי׳, בהעלותך). תחלת התקירה על זה הוא שנאמר אחר העלות הנפש מה הוא הגמול הניתן אליה אם הוא חומרי או צורי ואם תענש ביסורין וכו׳ שמהם תכאב הנפש אז ותתפעל כמו שתכאב ותתפעל בזה העולם מאש חומרי ומיסורים חמרים או לא יהיה כן (ר׳ הלל מוירונא, תגמ׳ הנפש ב א). קבלה היא ביד חכמי התורה ונתפרסם בכל האומות כי נפש הרשע כדי רשעתה נדונית ונענשת ע״פ מעשיה (רש״ע פלקירא, האמונות ו ח). הנפש החוטאת נדונת עם הגוף בקבר וכו׳ ואחר ז׳ ימים הגוף נרקב והנפש יורדת לגיהנם או למקום הראוי לה ונדונת בו ג״פ בכל יום (רמ״ע מפאנו, מאמ׳ הנפש ב יב). — *גלגול הנפשות: בטול מה שהאמינוהו קצת הקדמונים כפי מה שנזכר בספרי הנפש בגלגול הנפשות והוא דעת אמרו בו שהנפש תתגלגל מגוף אל גוף קצתם חשבו אפילו מגוף מין אחד אל גוף מן אחר (ידעיה הבדרשי, כתב ההתנצלות). מימים ראשונים היו סבורים מבני אדם כי יש גלגול לנפשות וכו׳ אפילו מגוף אדם לגוף בהמה וחיה (רש״ע פלקירא, האמונות ז א). הדעת הקודם המקובל אצלם שנפשות בני ישראל יועתקו או תאצלנה מגוף אל גוף וכו׳ שגלגול נפש הישראלי אצל המקובלים הוא בחסד תאל על ברואיו וכו׳ וזה דעת האומרים שתתגלגל הנפש מן האדם הרשע בגוף הכלב ושאר הבע״ח הבלתי מדברים (ר״י אברבנאל, כי תצא, ס׳: דפו׳ סעבוויא). ואם הרוחות לא תתקיימנה בלי הגויות איך הנפשות תתגלגלנה בכלבים ובנמלים בדגים ובעופות ובחיות (ר״י מקנדיה, אגרי׳ אחות, בספר מלא חפנים). —*עולם הנפשים, העולם שאחרי המות: יעלו לעולם הנפשים מבלי מעלות ונחלי היקר יצלחו (רמב״ע, אם קדמו אוריו). ונודע בעולם הפגרים אשר זרע ויאסף בעולם הנפשים תבואותיו (ראב״ע, בשם אל). — ובהרחבה גם במשמ׳ גוף מת: את ראשו לא יפרע (הכהן הגדול) ובגדיו לא יפרם ועל כל נפשת מת לא יבא לאביו ולאמו לא יטמא (ויקרי׳ כא י-יא). כל ימי הזירו ליי׳ על נפש מת לא יבא (במדי׳ ו ו).—ובלי התאר מת: ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם (ויקרי׳ יט כח). אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו (שם כא א). ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח וכו׳ ויאמ־י

---

[1]) וע׳ עוד ע׳ שאט.

דבר הות נפשו הוא ויעבתוה (מיכ׳ ז ג). — **השארת הנפש, עי׳ השארה, השארות. — **השתפכות הנפש: השתפכות הנפש בחגיגת שנת הששים (צה״ע תקס״ע 183). — **התהפכות הנפש: ואם יתעורר ממנו (מרכיבת אניה) התהפכות הנפש להקיא (קאנון א ג כב). ועי׳ עוד התהפכות. — חטאת נפש: האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי (מיכה ו ז). — *חיי נפש, ממאכלים שהחיים תלוים בהם: אין אוצרין בארץ ישראל דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות פירות אבל דברים שאין בהם חיי נפש כגון כמון ותבלין הרי זה מותר (תוספתי ע״ז ד [ה] א). — *חמודות הנפש, מה שהנפש חומדת, — ואמר בן סירא: אל תלך אחר לבך וכוחך ללכת בחמודות נפשך (ב״ס, גני׳ ה א). — ידידות נפש: עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נתתי את ידידות נפשי בכל אויביה (ירמי׳ יב ז). — **יקר נפש: לא אהיה מוכר יקר נפשי לעד בפת לחם ומי אשכול (רמב״ע, התרשים ע ה). — *כאב הנפש, — ואמר בן סירא: צועק מר רוח בכאב נפשו ובקול צעקתו ישמע צורו (ב״ס, גני׳ ד ו). — כפר נפש: כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליי׳ בפקד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם (שמות ל יב). כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה (משלי יג ח). — *מדכדך הנפש — ואמר בן סירא: אל תבזה שאילות דל ואל תתעלם ממדכדך נפש (ב״ס, גני׳ ד ד). — מחמל נפש: הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם מחמד עיניכם ומחמל נפשכם (יחזק׳ כד כא). — מפח נפש: ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש (איוב יא כ). — מר נפש, מרירותה וצערה: אדדה כל שנותי על מר נפשי (ישע׳ לח יה). ובכו אליך במר נפש מספד מר (יחזק׳ כז לא). אדברה בצר רוחי אשיחה במר נפשי (איוב ז יא). — **מרפא הנפשות: הביאו צרי אדום מכות לב אנושות ויחי עוד והיה גואל מרפא הנפשות (רמב״ע, אי יםן). — משא נפש: ביום קחתי מהם את מעזם משוש תפארתם את מחמד עיניהם ואת משא נפשם בניהם ובנותיהם (יחזק׳ כד כה). — *סכנת נפשות: לא יניח פיו על פי הסילון וישתה מפני סכנת נפשות (תוספתי ע״ז ו ו). תינוק המכיר את אמו אין נותנין אותו למיניקת אחרת מפני סכנת נפשות (שם, נדה ב ה). התירו למעוברת שתהא טועמת דבר מועט מפני סכנת נפשות (שם, תקוא׳ ז ו). אכלה סם המות או שהכישה נחש מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות (חול׳ ג ה). — *עגמת נפש: מקרעין לקטן מפני עגמת נפש (מו״ק יד:). — *ענוי נפש: נדרים שיש בהן ענוי נפש (ירוש׳ נדר׳ יא א). — פדיון נפש: אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו בכל אשר יושת עליו (שמות כא ל). — **פזור הנפש, מעמד אדם שנפשו מבלבלה, שהוא נבוך במחשבותיו: וחסיד אחד היה מתפלל המקום יצילני מפזור הנפש ושאלו ממנו מהו פזור הנפש אמר להם שיהיו לו נכסים מרובים מפוזרים במקומות הרבה וצריך לפזר נפשו לחשוב לכאן ולכאן (ר״ע מבט׳, אבו׳ ב ז). ואיככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי שהוסיפו פיזור הנפש על פיזור הגוף ונעשו אגודות אגודות כצאן אשר אין להם רועה וכו׳ (שו״ת שמש לדקה א מז). ויגיעת הדרכים ופיזור הנפש (ר״א פאפו, פלא יועץ יח). משמש אתה פעמים במלת פזור הנפש בהוראת עצבת לב ורוח נכאה וזה ללא אמת כי משמעו כפשוטו פזור הרעיונות ע״י מניעים מבחוץ המטרידים את המחשבה (יל״ג לדי פרישמן, אגרות ככך ב כלו). מדות ההתלבטות ופזור הנפש של בנימין דבורו והילוכו וכל מנהגיו כל אלו מוכיחים עליו עד בלי די מי הוא ומה טיבו של זה (מנדלי מו״ס, בנימין השלישי 39 תולי הפרדס, ג׳). — *פתחי נפש[1]: כיצד בודקין את העדים זוג שבא ראשון בודקין אותו ראשון וכו׳ ושאר כל הזוגות שואלין אותן ראשי דברים לא שהיו צריכין להם אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש בשביל שיהו רגילין לבא (ר״ה ב ו). הפשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש (שבת קכז:). מיד יצאו מלפניו בפחי נפש (ע״ז ב:). שסופכם לילך בפחי נפש כראשונים (מד״ר במד׳ כ). ודבר זה תקנת חכמים הוא כדי שלא ילך השכיר בפחי נפש (רמב״ם, שכירות יא ז). — *פקוח נפש: מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת (מכי׳ כי תשא א). אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש (כתוב׳ יט.). — צרות הנפש: אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו (בראש׳ מב כא). אשר ראית את עניי ידעת בצרות נפשי (תהל׳ לא ח). — *קורת נפש: ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה (ר׳ אלעזר, ברכ׳ עז:). — *קיום הנפש: (מי שנשבה בין העכו״ם ואינו יודע מתי יום השבת) חושש לכל הימים ועושה (מלאכה בכל יום) כדי קיום הנפש (ירוש׳ שבת ז א). מה אם דברים שאין בהן קיום נפש

[1] ועי׳ עוד ע׳ פוח.

הגילוי ד. קופמן בספרו Die Sinne 44). — *בית נפש, בנוי לקיבה: תענו את נפשותיכם עיניי שיהא בבית נפשותיכם[1]) ואיזו זו אכילה ושתייה (ספרא, אחרי ז). בבית נפש היא מטמאה לא תוך המעיים ולא תוך הפה (שם יג).—ח) ובמשמ' תאר של תכונות האדם ואפיו, בזה נפש: כה אמר יי' גאל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים (ישעי' מט ז).—ובסהמ"א: ותבז המלכה במות כאשר עשו כל בני משפחתה בני החשמנאים גדולי הנפשות (יוסיפון כד).—*גדול נפש: גדול הנפש הוא אשר יכין נפשו אל הענינים הגדולים וימצא נפשו מוכן לזה ויפעל זה על הצד הראוי וכו' (יוסף כספי, קלור ס' המוסר, כ"י ותיקן). אולם מה שהוא מוכן לענינים הקטנים לבד והוא יכין עצמו להם הנה זה אינו גדול הנפש אבל נקרא זה בריא הנפש (שם). גדול הנפש אינו נוקם ונוטר כי אין מדרכו זכרון הרעה (שם). — מר נפש: אל תשמע קולך עמנו פן יפגעו בכם אנשים מרי נפש (שפטי' יח כה). והיא מרת נפש ותתפלל על יי' ובכה תבכה (ש"א א י). ויתקבצו אליו כל איש מצוק וכו' וכל איש מר נפש ויהי עליהם לשר (שם כב ב). אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גברים המה ומרי נפש המה כדב שכול בשדה (ש"ב יז ח). תנו שכר לאובד ויין למרי נפש (משלי לא ו). למה יתן לעמל אור והיים למרי נפש (איוב ג כ).—*עלובת נפש: נחם יי' אלהינו ציון עירך כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו (מס' סופרי' יג יב).—*קל הנפש: וחבר המנוחה צריך שיהיה קל הנפש והתנועה ובעל סוד ונקי מקנאה (רש"ט פלקירא, ראשי' חכמי' 17).— נפש חפצה: ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה (דהי"א כח ט).—נפש יקרה, נכבד, חשוב: ואשת איש נפש יקרה תצוד (משלי ו כו).—ובסהמ"א: ומי שהוא מאנשי הנפשות היקרות והמזומות הנכבדות יבין מרמז דברינו מה שיורה על מה שיש בלבנו (ר"י א"ס, תק' מדה"כ לרמב"ג יח).—*נפש לבנה, זכה, טהורה: היתאפק אשר נפשו לבנה וכלבנה להתנשא יגעה (ר"ש הנגיד, כשמה).—נפש מרה: וזה ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה (איוב כא כה). —*נפש נכאה, עצובה, נשברה: אמת מקרה אנוש עשיר כמקרה אחי עוני אשר נפשו נכאה והאוכל חציר שדה כאוכל רקיק סלת ומאכלו בריאה (רמב"ע, אמת מקרה אנוש). אשר נתן לשכוי בין ודע ושת חכמה והשכל בטוחות ילמד הנפשות הנכאות ביום צרה היותם בו בטוחות (הוא, תרשיש ט לז-לח). — *נפש נמוכה: הראשון מהם אשר רוחו שפלה ונפשו נמוכה ואין לה תאות כל העולם הזה (ראב"ח הנשיא, הגיון הנפש ג).—*נפש נקיה: עדיו שובו בנפש נקיה ופנו אליו בתפלה פנויה (רמב"ע, אנשי אמונה אבדו). — נפש רמיה: עצלה תפיל תרדמה ונפש רמיה תרעב (משלי יט טו).—*נפש רעה: שאינו (מי שפוסל מטבע מפני שחסרה מעט) אלא נפש רעה (ב"מ ד ו). מעשה באחד שהיה לו נכסים הרבה והיתה נפשו רעה ולא נתן מצוה מימיו (פסיקי' רבתי' כה). — *נפש שפלה: עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו (אבות ה יט). יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתתן לי לב טוב וכו' ונפש שפלה ורוח נמוכה (ירוש' ברכ' ד ב). — ט) ובסמיכות לשם מפשט, כסומך או נסמך. — אות נפש: בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר (דברי' יב טו). ועתה לכל אות נפשך המלך לרדת רד (ש"א כג כ). פרא למד מדבר באות נפשו[1]) שאפה רוח (ירמי' ב כד). — *אוכל נפש: אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד (מגי' א ה). — *גבה הנפש: הגבורה יכנס תחת טוב מדתה הנדיבות והזריזות וגובה הנפש והסבל והצניעות (אלגזלי, מאזני צדק 104). — *גדל הנפש: ויתמה המלך וכל שריו על גודל הנפש אשר הראה הבחור הזה (יוסיפון יט). ואחרי כן הרים (שמשון) את ימינו ויהרוג את נפשו בגודל נפש ובגבורה (שם סד). — געל נפש: ותשלכי אל פני השדה בגעל נפשך ביום הלדת אתך (יחזקי' טז ה). — דאבון נפש: ונתן יי' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש (דברי' כח סה). — *דכאות הנפש: יזכר אלהים דכאות נפשי יגנוז אצלי נשמתי (סו"ח חות יאיר סוף סי' רלח). והנה על הרוב איש התם ומיתמם עם תמימים ימי חייו הם בצער ודכאות נפש (פענח רזא, שופטים). — *דכדוך הנפש, בפרט לפני המות: תשב אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש (הרשעים) מתקבלין (ר"מ, ירוש' חגי' ב א). ולא כמו שעושים המוניים שממתינין בדברים ההם עד דכדוכה של נפש שאז החולה בלי דעת ואינו מהרהר בתשובה גמורה (דרך ישרה, הלכה קט). — הות נפש: והגדול

[1]) [ועי' גם בפירוש הראב"ד ובמסרת התלמוד שם.]

[1]) כך הכתיב, והקרי נפשה, ובקצת ספרים גם הכתיב נפשה.

מתוק לנפש ומרפא לעצם (שם יו כד). לא יסכו ליי' יין וכו' כי לחמם לנפשם לא יבוא בית יי' (הוש' ט ד). וינסו אל בלבבם לשאל אכל לנפשם (תהל' עח יח). מתאוה ואין נפשו עצל ונפש חרצים תדשן (משלי יג ד). — נפש חסרה, שאין לה כל צרכה, — ואמר בן סירא: נפש חסירה אל תפיח ואל תחמיר מעי דך (ב"ס, גני' ד ב). — נפש יבשה בלי הלית הנצרך לה: זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וכו' ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו (במד' יא ה-ו). — ואמר המשורר: היצטדקו לפניך מלאי מחתה ובושה גרושים מלפניך והיו לאויבים ירושה שבעים בזיונך ונפשם יבשה (ר"י הלוי, כלה ככת). — נפש יפה, שאין לה רגש של מאוס ותעוב לדבר, ובתלמוד: ביצים מוזרות נפש היפה תאכל (תוספת', תרומ' ט ה). השוחט את הבהמה ומצא בה שליא נפש היפה תאכלנה (חול' ד ז). — ובסהמ"א: מי שאכל הרבה ואין נפשו יפה לאכול שלש סעודות אם יכול לאכול כביצה ואין מצטער יאכל ויקיים שלש סעודות (אבודרהם, הלכי שבת בשם ר' נחשון). — נפש עיפה, מצמא: כי הרויתי נפש עיפה וכל נפש דאבה מלאתי (ירמי' לא כד). מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק (משלי כה כה). — נפש נענה, מחסר מזון: ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע (ישעי' נח י). — ובתו"מ, — *נפש רחבה: עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע (אבות ה יט). התחיל בלעם הורק שיניו עליו שהיה נפשו רחבה (מד"ר במד' כ). — נפש רעבה: ונפש רעבה מלא טוב (תהל' קז ט). ונפש רעבה כל מר מתוק (משלי כז ז). — נפש ריקה: כאשר יחלם הרעב והנה אוכל והקיץ ורקה נפשו (ישעי' כט ח). — נפש שוקקה: וכאשר חלם הצמא והנה שתה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה (שם). כי השביע נפש שוקקה (תהל' קז ט). — נפש שבעה: נפש שבעה תבוס נפת (משלי כז ז). — ובתלמוד: שאין אומרים הלל אלא על נפש שבעה וכרס מלאה (אביי ורבא, תעני' כו.). — עז נפש, בעל תיאבון גדול: והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה (ישעי' נו יא). — ואמר בן סירא: אל תפול ביד נפשך ותבער כשור חילך. עליך תאכל ופריך תשרש והניחותך בעץ יבש כי נפש עזה תחתת בעליה (ב"ס גני' ו ב-ד). — וכן רחב נפש: רחב נפש יגרה מדון ובטח על יי' ידשן (משלי כח כה). — מלא נפשו, אכל לשבע: לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב[1] (שם ו ל). ונפש רעבה מלא טוב (תהל' קז ט). כל עמל האדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא (קהל' ו ז). — ובהשאלה: אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי (שמות יה ט). — ענה את הנפש, גרם לה צער, בפרט ע"י מניעת המזון: כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש[2] אישה יקימנו ואישה יפרנו (במד' ל יד). בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם[3] (ויקר' יו כט). למה צמנו ולא ראית עינינו נפשנו ולא תדע (ישעי' נח ג). הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו (שם ה). ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי (תהל' לה יג). — רוה, הרוה את הנפש: ורויתי נפש הכהנים דשן (ירמ' לא יד). כי הרויתי נפש עיפה (שם כד). — הריק, הרעיב הנפש: להריק נפש רעב ומשקה צמא יחסיר (ישעי' לב ו). לא ירעיב יי' נפש צדיק (משלי י ג). — שבעה הנפש: ושבבתי את ישראל אל נוהו ורעה הכרמל והבשן ובהר אפרים והגלעד תשבע נפשו (ירמ' נ יט). כמו חלב ודשן תשבע נפשי (תהל' סג ו). כי שבעה ברעות נפשי וחיי לשאול הגיעו (שם פח ד). אם יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה ורב שיהיו ימי שניו ונפשו לא תשבע מן הטובה (קהל' ו ג). — השביע, שבע הנפש: ונחך יי' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמתיך יחליץ (ישעי' נח יא). נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו (יחזק' ז יט). — הרחיב נפשו לאכילה יתרה: לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק (ישעי' ה יד). גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקו' ב ה). — ובמדרש: עשרה דברים משמשין את הנפש הושט למזון והקנה לקול וכבד לחימה והריאה לשתיה המסס לטחון והטחול לשחוק והקיבה לשינה והמרה לקנאה והכליות מחשבות והלב גומר והנפש למעלה מכלם (מד"ר ויקר' ד). — ובסהמ"א: הנפש המצויה לכל נפש חיה שבה אוכל ושותה ומוליד ומרגיש ומהרהר (רמב"ם יסוה"ת, ד ח). — הנפש של אדם היא הרוח הטהורה הנקראת נשמת חיים נר יי' כי היא מעולה ומשובחת והיא יודעת הכל וכל עצות ומזמות והיא שומעת ורואה וטועמת ומריחה והיא משמשת בכל הגוף (ר"י ברצלוני, פי' ילירה, כ"י פלוחה

---

[1] ועי' גם חסר נפשו, קהל' ד ח; ו ב. ולמעלה ה.)

[2] עי' ראב"ע. ובמשנה נדר' יא א-ב.

[3] ואפשר גם במשמ' כנוי חוזר, עי' ה).

על ארכבותיו וטנפו כיון שנקטה: נ פ ש ו ממנו השליכו לארץ (מד"ר סה"ש, שמאלו, הולי ד"ר גריגה'). — התנקמה הנפש: העל אלה לוא אפקד נאם יי' ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי (ירמי' ה ט). — נקעה הנפש, נתרחקה: הוסרי ירושלם פן תקע נפשי ממך (שם ו ח). ותגל תזנותיה ותגל את ערותה ותקע נפשי מעליה כאשר נקעה נפשי מעל אחותה (יחזקי' כג יח). הנני נתנך ביד אשר שנאת ביד אשר נקעה נפשך מהם (שם כח). — עגמה הנפש: אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון (איוב ל כה). — התעטפה הנפש, נחלשה מצער: בהתעטף עלי נפשי את יי' זכרתי ותבוא אליך תפלתי (יונ' ב ח). — ומפני רעב וצמא: רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף (תהלי' קז ה). — עיפה הנפש: אוי נא לי כי עיפה נפשי להרגים (ירמי' ד לא). — עמלה הנפש: נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו (משלי' יו כו). — התענגה הנפש: שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעי' נה ב). — ערגה הנפש: באיל תערג על אפיקי מים בן נפשי תערג אליך אלהים (תהלי' מב ב). — צמאה הנפש: צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים (שם ג). אלהים אלי אתה אשחרך צמאה לך נפשי כמה לך בשרי (שם סג ב). — קותה הנפש: קויתי יי קותה נפשי ולדברו הוחלתי (שם קל ה). — קצה הנפש: אין לחם אין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל (במד' כא ה). — ואמר בן סירא: בשני גויים קצה נ פ ש י והשלישי איננו עם יושבי שעיר ופלשת וגוי נבל הדר בשכם (ב"ס, גני' נ כה-כו). — ובתלמוד: ואלו הן דברים ש ה נ פ ש קצה בהן נבילות וטריפות שקצים ורמשים (ר"מ בן אלעזר בכורי' לז.). הדם ש נ פ ש ו של אדם קצה ממנו (ר"ש בן רבי, מכות כג:). — קשורה הנפש בנפש פלוני: ועתה כבאי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו והיה כראותו כי אין הנער ומת (בראשי' מד ל-לא). ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד (ש"א יח א). — רצתה הנפש: הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי (ישעי' מב א). — שבה למנוחה: שובי נפשי למנוחיכי כי יי' גמל עליכי (תהלי' קיו ז). — שחה לעפר, כמו דבקה לעפר: למה פניך תסתיר תשכח ענינו ולחצנו כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו (שם מד כה-כו). — השתוחחה על האדם (כאלו היתה מחוץ לאדם): מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי הוחילי לאלהים (שם מב ו; גם ז). זכור תזכור ותשיח[1] עלי נפשי (איכ' ג כ). — שועה, זעקה לעזרה: מעיר מתים ינאקו ונפש חללים תשוע (איוב כד יב). — שנאה הנפש: חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשא (ישעי' א יד). יי' צדיק יבחן ורשע ואהב חמס שנאה נפשו (תהלי' יא ה). — תעבה הנפש: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות (שם קז יח). — וכמו"כ באה הנפש בתור מפועל להביע פעולות שונות על הרגשות בן אדם: האדיב או הדיב את הנפש, גרם לה דאבון וצער: ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי לכלות את עיניך ולאדיב את נפשך (ש"א ב לג). והפקדתי עליכם בהלה את השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש (ויקר' כו טז). — החיה את הנפשות: — ואמר המשורר: אצילים אנשי תושיות אהבו ה נ פ ש ו ת לחחיות (רמב"ע, אליליס). — חשכו נפשות: לחופש יצאו לילה צבאות ופתיות חשכו נ פ ש ו ת פתאות (שם, אותות אל). — הוגו את הנפש: עד אנה תוגיון נפשי ותדכאונני במלים (איוב יט ב). — המר הנפש: חי אל הסיר משפטי ושדי המר נפשי (שם כז ב). — נשא את הנפש, קוה ויחל לדבר בכל כחו: ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו (דבר' כד יה). חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשו[2] (הושע ד ח). הארץ אשר הם מנשאים את נפשם לשוב שם (ירמי' כב כז). אליך יי' נפשי אשא[2] (תהלי' כה א; גם קמג ח). יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך (משלי' יט יח). ועי' נשא. — רפא את הנפש: אני אמרתי יי' חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלי' מא ה). — שמח הנפש: שמח נפש עבדך כי אליך אדני נפשי אשא (שם פו ד). — ובמדרש: אין לי מחמד עיני ומשמח נ פ ש י אלא אתה (פסיק' רבתי ל, נחמו). — שעשע את הנפש: ברב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלי' צד יט). — נתן את הנפש, שם לבו לדבר: עתה תנו לבבכם ונפשכם לדרוש ליי' אלהיכם (דהי"א כב יט). — ידע את נפש פלוני, הכיר את הרגשותיו: וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים (שמות כג ט). יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי (משלי' יב י). — ז) במשמ' תיאבון לאכילה ושתיה: צוף דבש אמרי נעם

---

[1]) כך הכתיב, והקרי ותשוח.

[2]) בקצת ספרים נפשם, וכך תרגמו התרגומים הקדמונים.

לא יבעול וישנה (ר׳ זירא, נדה עז:). ב ע ל נ פ ש לא יגמור ביאתו (ר׳ אבא, שם סה:). — ובסהמ״א, במשמ׳ בעל שכל: ואם ב ע ל נ פ ש אתה תבין מעצמך סדר הבריא׳ של מעש׳ בראש׳ (כפתלי בר׳ יעקב אלחנן, עמק המלך ג:). — בתור נושא לפעלים המביעים פעולות שונות של הרגשות האדם; —אבלה, התאבלה הנפש: אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל (איוב יד כב). —ובתלמוד: נ פ ש ו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה (רב חסדא, שבת קנב.). — אהבה הנפש: הגידה לי שאהבה נפשי [1]) איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים (שה״ש א ז). על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו (שם ג א). — הנפש אותה: ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר (דבר׳ יד כו). קטן יקטירון כיום החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך (ש״א ב יו), אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי (מיכ׳ ז א). נפש רשע אותה רע לא יחן בעיניו רעהו (משלי כא י). והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש (איוב כג יג). — ובתלמוד: גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן (ר״ש בן רבי, מכות כג:). — נבהלה הנפש: רפאני יי׳ כי נבהלו עצמי ונפשי נבהלה מאד (תהל׳ ו ג-ד). —בחלה הנפש, ועי׳ בחל: ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי (זכרי׳ יא ח). — בכתה הנפש, התרגשה מצער ויגון: במסתרים תבכה נפשי מפני גוה ודמע תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר יי׳ (ירמי׳ יג יז). —ברכה הנפש: ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות (ברא׳ כז ד; גם יט). ברכי נפשי את יי׳ וכל קרבי את שם קדשו (תהל׳ קג א). —תגיל הנפש: שוש אשיש ביי׳ תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע (ישעי׳ סא י). ונפשי תגיל ביי׳ תשיש בישועתו (תהל׳ לה ט). —געלה הנפש את פלוני, את הדבר או בדבר: ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם (ויקר׳ כו יא גם יה; ל; מג). המאס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא (ירמ׳ יד יט). — גרסה הנפש: גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת (תהל׳ קיט כ). —דבקה הנפש בפלוני או אחרי פלוני, אהבה מאד: ותדבק נפשו (של שכם בן חמור) בדינה בת יעקב ויאהב את הנער (ברא׳ לד ג). דבקה נפשי אחריך בי תמכה ימינך (תהל׳ סג ט). — דבקה הנפש לעפר, השפלה עד לעפר: דבקה לעפר נפשי חיני כדברך (שם קיט כה). —דלפה הנפש, זלגה דמעות, בכתה: דלפה נפשי מתוגה קימני כדברך (שם כח). — דומיה הנפש, מקוה ומיחלת לישועה: אך אל אלהים דומיה נפשי ממנו ישועתי (שם סב ב). אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי (שם ו). —דרכה הנפש עז, התחזקה ולבשה עז: נחל קישון גרפם נחל קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עז (שפטי׳ ה כא). —הללה הנפש: הללי נפשי את יי׳ (תהל׳ קמו א). — חכתה הנפש: נפשנו חכתה ליי׳ עזרנו ומגננו הוא (שם לג כ). —חסיה הנפש: חנני אלהים חנני כי בך חסיה נפשי ובצל כנפיך אחסה עד יעבר הוות (שם נז ב). —חפצה הנפש: גם המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם חפצה (ישעי׳ סו ג). —חשקה הנפש: שכם בני חשקה נפשו בבתכם תנו נא אתה לו לאשה (ברא׳ לד ח). — ובתלמוד: נתגרשה תלך ותידבק בערביים שחשקה נ פ ש ה בהם (ירוש׳ נדרי׳ יא יג). —*חשקה הנפש בתורה: מה אעשה חשקה נ פ ש י בתורה (בן עזאי, תוספת׳ יבמ׳ ט ד). —ובסהמ״א, *נתישבה הנפש, נחה הדעת: והיו בטענות החבר מה שנתישבה נ פ ש י עליהם והסכימו לדעתי (כוזרי א א). — ישרה הנפש: הנה עפלה לא ישרה נפשו בו (חבק׳ ב ד). —ובסהמ״א *כאבה עליו נפשו: לפי שאין לך [אדם] שאין נ פ ש ו כאבה עליו בלילה מרוב עמל וטורח שטרח ביום (סדור רש״י, דיני סעודה תכז). —בלתה הנפש, נכספה והשתוקקה עד שכמעט באה לידי כליון ואפיסות: נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יי׳ (תהל׳ פד ג). כלתה לתשועתך נפשי לדברך יחלתי (שם קיט פא). ועי׳ כלה. —התמוגגה הנפש, נמסה מפחד: ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג (שם קז כה-כו). —מרה הנפש, היתה מלאה צער ויגון: ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש כל העם איש על בנו (ש״א ל ו). ויאמר איש האלהים הרפה לה כי נפשה מרה לה (מ״ב ד כז). — נחמה הנפש, קבלה תנחומים: לילה נגרה ולא תפוג מאנה הנחם נפשי (תהל׳ עז ג). —נקטה הנפש, מאסה: נקטה נפשי בחיי אעזבה עלי שיחי אדברה במר נפשי (איוב י א). —ובתו״מ: מנהג שבעולם אדם אוכל צחנה שנים שלשה פעמים ונ פ ש ו נקיטה עליו ממנה (ר״ש בן נזירה, פסיקי׳ דר״כ, דברי ירמיה יג). למלך שהיה לו בן והוא נוטלו על כתפו וטנפו הושיבו

[1]) [בהרבה מאלו הציונים אפשר לפרש גם כמו כנויי הגוף, במקום אני אתה וכו׳.]

יעמד משה ושמואל לפני אין נַפְשִׁי אל העם חזה שלח מעל פני ויצאו (ירמי' יה א). מפרי פי איש יאכל טוב וְנֶפֶשׁ בגדים חמס (משלי יג ב).—לְנֶפֶשׁ פלוני, לרצונו: והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לְנַפְשָׁהּ ומכר לא תמכרנה בכסף (דברי' כא יד). ותשבו איש את עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם חפשים לְנַפְשָׁם ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות (ירמי' לד יז).—כְּנֶפֶשׁ פלוני, כחפצו: כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כְּנַפְשְׁךָ שבעך ואל כליך לא תתן (דברי' כג כה).—כַּאֲשֶׁר בְּנַפְשׁוֹ: והקימתי לי כהן נאמן כאשר בלבבי וּבְנַפְשִׁי יעשה (ש"א ב לה). שמו אדון לביתו ומושל בכל קנינו לאסר שריו בְּנַפְשׁוֹ וזקניו יחכם (תהלי' קה כא-כב).—בכל הַנֶּפֶשׁ, ברצון שלם: ובקשתם משם את יי' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נַפְשֶׁךָ (דברי' ד כט; גם ו ה; יא יג). ושבו אליך בכל לבבם ובכל נַפְשָׁם בארץ איביהם אשר שבו אתם (מ"א ח מח). ללכת אחר יי' ולשמר מצותיו ואת עדותיו ואת חקותיו בכל לב ובכל נֶפֶשׁ (מ"ב כג ג). וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יי' בכל לבבו ובכל נַפְשׁוֹ ובכל מאודו (שם כה). ונטעתים בארץ הזאת באמת בכל לבי ובכל נַפְשִׁי (ירמי' לב מא). — הפק הַנֶּפֶשׁ לפלוני, הראה לו רצון: ותפק לרעב נַפְשֶׁךָ ונפש נענה תשביע (ישעי' נח י).—נתן פלוני בְּנֶפֶשׁ אויב, מסרו ביד האויב לעשות בו כחפצו: והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך ואתנך בְּנֶפֶשׁ שנאותיך בנות פלשתים (יחזק' יו כז). אל תתנני בְּנֶפֶשׁ צרי כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס (תהלי' כז יב). יי' ישמרהו ויחיהו יאשר בארץ ואל תתנהו בְּנֶפֶשׁ איביו (שם מא ג).—ובתו"מ, במשא ומתן של הלכה, אם נַפְשְׁךָ לומר כך וכך, אם תרצה לומר: אם נ פ ש ך לומר אותו ואת בנו את שבנו כרוך אחריו יצא זכר שאין בנו כרוך אחריו (ספרא, אמור ח). ואם נ פ ש ך לומר נאמר בגד ועור בשרץ וכו' (שם מצורע, זבים ג ו). ואם נפשך לומר הרי הוא אומר לא תקחו כופר לנפש רוצח וכו' אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים שאינן חוזרין (ב"ק פג:). ואם נפשך לומר הרי הוא אומר בית אהרן ברכו את יי' וכו' (שבועי' יג).—ומצוי מאד בסהמ"א: ואם נ פ ש ך לומר יאמרו צידוק הדין ולא יספידוהו וכו' (מעשה הגאונים כט). ואם נפשך לומר יקרא בשל ראש חדש ויפטור בשל ר"ח (תשו' ר' משולם בר' משה ממגנצה כז, שם). ואם נ פ ש אדם לומר דברי הצומות וזעקתם כתוב אין זה פירושו אלא כך פירושו (שבלי הלקט, פורים קלד).

ואם נ פ ש אדם לומר מניין אתה אומר שאותה שנה שמלכו שמואל ושאול שהיתה בתחלת מלכותו של שאול (רש"י, נזיר ה.). ואם נ פ ש אדם להשיבני ממעשה השנוי' בה"ג וכו' (מהר"ם מרוטנברג, שערי תשו' ג רכח) ואם נפשך להשיבני אסור חמור יש כאן (הרוקח, סי' ל).—*מַה נַּפְשָׁךְ, מִמַּה נַּפְשָׁךְ, במשמ' באיזה אופן שתרצה, בכל אופן: מה נפשך אי חלב אכל חייב אי נותר אכל חייב (ר' אליעזר, כריתות יט.). ראה שני כוכבים בערב שבת והתרו בו ועשה מלאכה ראה שני כוכבים במוצאי שבת והתרו בו ועשה מלאכה מה נ פ ש ך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן ויהא חייב על האחרונים אם האחרונים לילה אף הראשונים לילה ויהא חייב על הראשונים (ר"י בר' בון, ירוש' ברכי' א א). מה נ פ ש ך יברך על היום המזון קודם יברך על המזון היין קודם יברך על היין היום קודם (שם, ח א). מה נ פ ש ך אם מלמעלן הרי מלמעלן אי מן הצד הרי מן הצד (שם כלאי' ד' ד). מה נ פ ש ך כרם גדול הוא אסור בשמונה כרם קטן הוא אסור בשמונה (שם ה). מה נ פ ש ך (אם) כרם גדול הוא למה לי חרבנו אפילו מטעתו (ואם) כרם קטן הוא אין לו מחול (שם ז ג). מולין אותו ממה נ פ ש ך אם חי הוא שפיר קא מהיל ואם לאו מחתך בבשר הוא (ר' אדא בר אהבה, שבת קלו.). כך עשו הגבעונים אמרו וכו' הרי אנו הולכין ומרמין בהם והם כורתים אתנו ברית מה נ פ ש ך יהרגו אותנו יעברו על השבועה יקיימו אותנו עוברים על הגזרה בין כך ובין כך נענשים ואנו יורשים את הארץ לעצמנו (מד"ר, במדי' ח).—ומצוי בסהמ"א: מה נ פ ש ך אם חוקת שליח עושה שליחותו וכו' (הזהיר ויקר' ח). וכן כשהם שותפים לא יוכל לגבות החצי ממה נפשך לפי שאין נכסי בעל חוב משועבדים אלא מטעם ערב וכו' (טו"ע חו"מ הלכ' הלוואה מט י). ואם תאמר שאין דיבורו עובר ולא יועיל ברכתו ולא יזיק קללתו למה מנעו הקב"ה מלקלל וזאת הקושיא היא על דרך מה נ פ ש ך (רי"ץ קארו, תולדות יצחק קי:). כי טען עליו ב' טענות בדרך ממה נ פ ש ך (פענח רזא, נח ו).— בַּעַל נֶפֶשׁ, בעל תיאבון: כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת שכין בלעך אם בַּעַל נֶפֶשׁ אתה (משלי כג א-ב).— ובתו"מ אדון על נַפְשׁוֹ ומושל בתאותו, ירא שמים: ב ע ל נ פ ש לא ילתות (רבה, פסחי' מ.). ב ע ל נ פ ש

*שלום עליך נַפְשִׁי, במשמ׳ שלום יהיה לי: בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי (תעני׳ יא.). — ובמשמ׳ כנוי חוזר (כמו עצמי, עצמך וכו׳) selbst; [1] se; self. : אל תשקצו את נַפְשֹׁתֵיכֶם בכל השרץ השרץ וכו׳ ולא תטמאו את נַפְשֹׁתֵיכֶם בכל השרץ הרמש על הארץ (ויקר׳ יא מג-מד). איש כי ידר נדר ליי׳ או השבע שבעה לאסר אסר על נַפְשׁוֹ לא יחל דברו (במד׳ ל ג; גם ד-ה וכו׳). רק השמר לך ושמר[2] נַפְשְׁךָ מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עֵיניך (דבר׳ ד ט). ונשמרתם מאד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם (שם יה). כי יסיתך אחיך וכו׳ או רעך אשר כְּנַפְשְׁךָ (שם יג ז). ויאהבו יהונתן (את דוד) כְּנַפְשׁוֹ (ש״א יח א). ויאמר יי׳ אלי צדקה נַפְשָׁהּ משבה ישראל מבגדה יהודה (ירמ׳ ג יא). עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתבות עולם אי זה דרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לְנַפְשְׁכֶם (שם ו יו). השמרו בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם ואל תשאו משא ביום השבת (שם יז כא). ואנחנו עשים רעה גדולה על נַפְשׁוֹתֵינוּ (שם כו יט). כה אמר יי׳ אל תשאו נַפְשֹׁתֵיכֶם לאמר הלך ילכו מעלינו הכשדים כי לא ילכו (שם לז ט). למה אתם עשים רעה גדולה אל נַפְשֹׁתֵיכֶם להכרית לכם איש ואישה עולל ויונק מתוך יהודה (שם מד ז). עד אנה אשית עצות בְּנַפְשִׁי יגון בלבבי יוֹמם עד אנה ירום איבי עלי (תהל׳ יג ג). ביום קראתי ותענני תרהבני בְנַפְשִׁי עז (שם קלח ג). נאף אשה חסר לב משחית נַפְשׁוֹ הוא יעשנה (משלי ו לב). גם אני לא אדע נַפְשִׁי אמאס חיי (איוב ט כא). ויחר אף אליהוא וכו׳ באיוב חרה אפו על צדקו נַפְשׁוֹ מאלהים (שם לב ב). עיני עוללה לְנַפְשִׁי מכל בנות עירי (איכ׳ ג נא). אין טוב באדם שיאכל ושתה והראה את נַפְשׁוֹ טוב בעמלו (קהל׳ ב כד). ולמי אני עמל ומחסר את נַפְשִׁי מטובה (שם ד ח; גם ו ב). ויאמר מרדכי להשיב אל אֶסתר אל תדמי בְנַפְשֵׁךְ להמלט בית המלך מכל היהודים (אסת׳ ד יג). וכאשר קימו על נַפְשָׁם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם (שם ט לא). — ואמר בן סירא: מעט נפשך בכל גדולה ולפני אל תמצא רחמים (ב״ס גני׳ ג יח). אל תתן לזונה נפשך פן תסיב את נחלתך (שם ט ו). בני בענוה כבד נפשך

1) [וכן ברוב הלשונות האחיות.]

2) [עם פעל זה וגם במקומות אחרים בסוג זה אפשר לפרש גם בשמ׳ חיים, ג׳.]

ותן לה טעם כיוצא בה מרשיע נפשו מי יצדיקנו ומי יכבד מקלה נפשו (שם י כח-כט). מונע מנפשו יקבץ לאחר ובטובתו יתבעבע זר (שם יד ד). — *פִּתָּה נַפְשׁוֹ: פת נפשך ופייג לבך וקצפון הרחק ממך (שם ל כג). בכל מעשיך שמור נפשך כי עושה זה שומר מצוה נוצר תורה שומר נפשו ובוטח ביי׳ לא יבוש (שם לה כג כד). יש חכם לרבים נחכם ולנפשו הוא נואל (שם לז יט). — ובתו״מ: אמר הקב״ה חייך שאני מעלה עליך שאם אמרתי לך שתשחוט את נפשך שלא היית מעכב על שמי (רסב״י, מד״ר במד׳ יז). דייך שאת ממלט את נפשך (ר׳ אלעזר, ירוש׳ סנה׳ י ט). והלא דברים קל ותומר ומה המצער נפשו מן היין צריך כפרה קל ותומר המצער נפשו על כל דבר (הוא, מד״ר נשא י). העלים הקב״ה מן בלעם הרשע עד שהלך ואיבד את נפשו (שם כ). — ובספהמ״א: דעו אחינו בני ישראל כי כל אחד ממנו תלוי לנפשו[1] ולא ישמע אלהינו את דברי המצטדק ואומר כך נהגוני רבותי (קהל בן מללים הכהן, לקו״ק, נספ׳ 33). אם כן מצאתי נפשי מחויבת להפיק משאלך (כ״י בדרש׳, הפרדס אולה״ם ג). יהי בשתך מנפשך יותר מבשתך מזולתך (אגר׳ הפלוס לרס״ע פלקיירא, שער ב JQR. NS. I, 481). וידיעת האדם לנפשו היא החכמה הגדולה כי כ״א מבני אדם לרבוי אהבתו לנפשו בטבע יטעה בענין נפשו ויראה אותה יותר נאה ממה שהיא (שם 483). — ובאותה המשמ׳, נשבע בְנַפְשׁוֹ[2]: נשבע אדני יי׳ בְּנַפְשׁוֹ נאם יי׳ אלהי צבאות מתאב אנכי את גאון יעקב (עמו׳ ו ח). נשבע יי׳ צבאות בְּנַפְשׁוֹ כי אם מלאתיך אדם כילק וענו עליך הידד (ירמ׳ נא יד). — וכן *על נַפְשׁוֹ כמה אתה כותב לאשה זו על נפשך (סו״ת הרי״ף יד). וְהִנֵּה על נפשי ועל יהדותי כי כמו ב׳ או ג׳ ימים קודם שחלה והוגף הר׳ מצליח הנזכר פגעתי אותו בשוק (סו״ת מהרש״ך ב קלו). והעידו עדות גמורה על נפשם ועל יהדותם (סו״ת, פרי הארץ, אה״ע ג). — ו) הַנֶּפֶשׁ היא מושב ההרגשות של האדם, כמו הרצון, החשק, התאבון השמחה והיגון, האהבה והשנאה וכדומ׳; — במשמ׳ הרצון, יש, או אין, את הַנֶּפֶשׁ, הרצון: אם יש את נַפְשְׁכֶם לקבר את מתי מלפני (ברא׳ כג ח). ויאמר יהוא אם יש נַפְשְׁכֶם אל יצא פליט מן העיר (מ״ב ט יה). גם

1) [ר״ל כל אחד אחראי בעד עצמו.]

2) [ואפשר גם לפרש כמו חיים.]

ראוי לדון דיני נפשות (כלה ו ד).—*ועדות נפשות: המודר הנאה מחבירו ומת מביא לו ארון ותכריכין חלילין ומקוננות שאין הנאה למתים ומעידו עדות ממון ולא עדות נפשות (תוספתי נדרי׳ ב ז). כיצד מאיימין את העדים על עדי נפשות היו מכניסין אותן ומאיימין עליהם (סנהד׳ ד ה). — ומ״כ נפשים: אשר אתם מצדדות את נפשים (יחזק׳ יג כ). — והשתמשו המשוררים בצורה זו הרבה: שחרתיך מחולל כל נפשים בזמרתי מקום קרבן ואשים (ר״ש הנגיד, שחרתיך). קדשי נפשים אז יאירו רוחותם כשחר יזהירו (רמב״ע, אכתי אמונה). כל הנפשים נגהים אחרי יסודם כי נר אלהים נשמת אדם (הוא, דיואן כלו, בודלי׳). מצור כבודו נפשים נחצבו ולבוא בסודו ישאפו ירהבו (שם). ומה טוב נפשם במצער אנשים במחנות קדושים ואל על קרואים (שם). זהר נפשים יהלו מהלו מוקדי רשפים יחצבו מקולו (ר״י הלוי, יה בפי קדשים). מתבונתך חכמו נפשים אף אמונתך בקהל קדושים (ראב״ע, אל תבונתך). לכו אל רב מנחם המנחם נפשים עד ישיבם לפגרים (הוא, חדשים מעשי אל). ושפתם דברותם ודברותם נפשותם ונפשותם סוד הנפשים (הוא, אליליס מהודך). הנפשים אל יסודם לעלות יהים כבודם אחלי אנשי אמונות לאחוז דרכי תבונות כי לכל נמצא תבונות (הוא, הנפשים). ובהלכד בחבלי שנה הנפשים ובנפול תרדמה על אנשים (ר״י חריזי, תחכמוני ד). אם נכספו הנפשים אל נוה אוהבים נפשי מאד כלתה לנוה מגוריך (שם לה). מאל אשאל עזר כי בו מסעד ועזר לנפשים (ר״י א״ת, פתיחי מחוזים לפי הסדרים של ריב״ג).—ה) ובאה נפש במקום כנויי הגוף, אני, אתה וכו׳; לי לך וכו׳; בי, בך וכו׳, ביחוד בלשון השירה והמליצה: שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם בסדם אל תבוא נפשי בקהלם אל תחד כבודי (בראשי׳ מט ה-ו). ויאמר יהונתן אל דוד מה תאמר נפשך ואעשה לך (ש״א כ ד). אוי לנפשם כי גמלו להם רעה (ישעי׳ ג ט). נפשי אויתך בלילה אל רוחי בקרבי אשחרך (שם כו ט). קרסו כרעו יחדו ולא יכלו מלט משא ונפשם בשבי הלכה (שם מו ב). ושמתיה ביד מוגיך אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה ותשימי בארץ גוך וכחוץ לעברים (שם נא כג). כי קול כשופר שמעתי [1]) נפשי תרועת מלחמה (ירמי׳ ד יט). אהה אדני יי׳ הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה (יחזק׳ ד יד). רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים (תהלי׳ ג ג; גם לל ג; לה ג; ז ו). נפשי בתוך לבאם אשכבה (שם נז ה; גם קיט קכט; קסז; קכ ו). ענו בכבל רגליו ברזל באה נפשו (שם קה יח). ויתאוו תאוה במדבר וינסו אל בישימון ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם (שם קו יד-יה). מאנה לנגוע נפשי המה כדוי לחמי (איוב ו ז; גם ז יה). גם אנכי ככם אדברה לו יש נפשכם תחת נפשי אחבירה עליכם במלים ואניעה עליכם במו ראשי (שם יו ד). ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה (איכ׳ ג יז). — ואמר בן סירא: אל תאמר מאל נסתרתי ובמרום מי יזכרני בעם כבד לא אודע ומה נפשי בקצות רוחות (ב״ס גניי׳ טז יז). — ועם הפעל חיה, מות: אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך (בראשי׳ יב יג). הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי וכו׳ אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי נפשי (שם יט יט-כ). נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשנו ונצא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך (מ״א כ לא). עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (שם לב). אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך והעיר הזאת לא תשרף באש (ירמי׳ לח יז). שמע נא בקול יי׳ לאשר אני דבר אליך וייטב לך ותחי נפשך (שם כ). הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם (ישעי׳ נה ג). תחי נפשי ותהללך ומשפטך יעזרני (תהלי׳ קיט קעה). תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו (במדי׳ כג י). ויאמר שמשון תמות נפשי עם פלשתים (שפטי׳ יו ל), תמת בנער נפשם וחיתם בקדשים (איוב לו יד).—גדלה, יקרה נפשו: והנה כאשר גדלה נפשך היום הזה בעיני כן תגדל נפשי בעיני יי׳ ויצלני מכל צרה (ש״א כו כד). ויאמר שאול חטאתי שוב בני דוד כי לא ארע לך עוד תחת אשר יקרה נפשי בעיניך היום הזה (שם כא). תיקר נא נפשי ונפש עבדיך אלה חמשים בעיניך (מ״ב א יג).— — ובשבועה, חי נפשך, חי אתה: בי אדני חי נפשך אדני אני האשה הנצבת עמכה בזה להתפלל אל יי׳ (ש״א א כו; גם יז נה). חי יי׳ וחי נפשך כי כפשע ביני ובין המות (שם כ ג). ויאמר אוריה אל דוד הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות וכו׳ ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם אשתי חיך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה (ש״ב יא יא). ויאמר אלישע חי יי׳ וחי נפשך אם אעזבך (מ״ב ב ב). — ובתלמוד,

[1]) כך הכתיב, והקרי שמעת.

— ובמשמ' בן אדם סתמי, מי שהוא: ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד וכו' או נפש אשר תגע בכל דבר טמא וכו' והוא ידע ואשם או נפש כי תשבע לבטא בשפתים (ויקר' ה א-ד; גם ד ב; ה יז; ז כז; כ ו; כג כט-ל). איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל ביי' ואשמה הנפש ההוא (במד' ה ו; גם יח כז-כח; יט כב; לה ל). והצפה כי יראה את החרב באה ולא תקע בשופר והעם לא נזהר ותבוא חרב ותקח מהם נפש הוא בעונו נלקח ודמו מיד הצפה אדרש (יחזק' לג ו). — ובתו"מ: סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו נהרוג את כולם יהרגו כולם ולא ימסרו נ פ ש אחת מישראל (תוספת' תרומ' ז כ). לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נ פ ש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו איבד עולם מלא וכל המקיים נ פ ש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו קיים עולם מלא (סנה' ד ה). — ועם מלת הסתמיות כל: כל נפש מכם לא תאכל דם (ויקר' יז יב). אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם (שמות יב יו). — ובמשמ' הקבוץ: ויאמר מלך סדם אל אברם תן לי הנפש והרכש קח לך (ברא' יד כא). — ועם כל: כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו (שם מו כו). ואת מקדה לכד יהושע ביום ההוא ויכה לפי חרב ואת מלכה החרם אותם ואת כל הנפש אשר בה (יהוש' י כח; גם לט; יא יא). אנכי סבתי בכל נפש בית אביך (ש"א כב כב). את הגברים ואת הנשים ואת הטף ואת בנות המלך ואת כל הנפש אשר הניח נבוזראדן רב טבחים (ירמ' מג ו). — ובחבור עם שמות המספר, כך וכך נפש: אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש (ברא' מו יה גם יח; כז). ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש (שמות א ה). והרמת מכס ליי' מאת אנשי המלחמה היוצאים לצבא אחד נפש מחמש המאות (במד' לא כח). ונפש אדם ששה עשר אלף (שם מו). בשבעים נפש ירדו אבתיך מצרימה ועתה שמך יי' אלהיך ככוכבי השמים לרב (דבר' י כב). בשנת שמונה עשרה לנבוכדראצר (הגלה) מירושלם נפש שמנה מאות שלשים ושנים בשנת שלש ועשרים לנבוכדראצר הגלה נבוזראדן רב טבחים יהודים נפש שבע מאות ארבעים וחמשה כל נפש ארבעת אלפים ושש מאות (ירמ' נב כט-ל). וישבו מקניהם גמליהם חמשים אלף וכו' וחמורים אלפים ונפש אדם מאה אלף (דהי"א ה כא). — ובמשמ' עבדים: [1]) ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען (ברא' יב ה). — ונ"ר: ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנתיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו (שם לו ו). כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו (דבר' כד ז). וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו (ויקר' כב יא). יון תובל ומשך המה רכליך בנפש אדם (יחזק' כז יג). — ובמ"ר באותה המשמ' של אישיות, בני אדם: ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשת איש לפי אכלו תכסו על השה (שמות יב ד). לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו (שם יו יו). כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשת מקרב עמם (ויקר' יח כט). איש כי יפלא נדר בערכך נפשת ליי' (שם כז ב). והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם (במד' יט יח). כל כסף הקדשים אשר יובא בית יי' כסף עובר איש כסף נפשות ערכו (מ"ב יב ה). הוי למתפרות כסתות על כל אצילי ידי ועשות המספחות על ראש כל קומה לצודד נפשות (יחזק' יג יח; גם יט; יז יז; יח ד; כב כז). פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם (משלי יא ל). — ובתו"מ: השותה מים לצמאו וכו' אומר בורא נ פ ש ו ת רבות (ר' טרפון, ברכ' ו ח). בשעה שאמר לו הקב"ה לשאול לך והכית את עמלק אמר ומה (בשביל) נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה (יומ' כב:). — *רפוי נפשות של בני אדם בנגוד לרפוי ממון, כלו' של בהמות: מתרפאין מהן ריפוי ממון אבל לא רפוי נ פ ש ו ת (תוספת' ע"ז ג ד). — *דיני נפשות, השייכים לעניני הריגת אדם, בנגוד לדיני ממונות: מוציא שם רע בעשרים ושלשה משום שיש בו דיני נ פ ש ו ת (סנה' א ח). אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה (שם ד א). הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נ פ ש ו ת. דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם (שם ה). כל הראוי לדון דיני נ פ ש ו ת ראוי לדון דיני ממונות ויש שראוי לדון דיני ממונות ואינו

---

[1]) [עי' תשמוני א' י לג. ובאשו' נפשאת.]

(בעלת האוב לשאול שבקש ממנה להעלות לו את שמואל מקברו) הנה שמעה שפחתך בקולך ואשים נַפְשִׁי בכפי ואשמע את דבריך אשר דברת אלי (ש״א כח כא). נַפְשִׁי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי (תהל׳ קיט קט). על מה אשא בשרי בשני וְנַפְשִׁי אשים בכפו (איוב יג יד). — ובתו״מ, מָסַר את נַפְשׁוֹ על דבר, נתן נַפְשׁוֹ על דבר: כל מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד נוהגים אותה בפרהסיא וכל מצוה שלא מסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד עדין היא מרופה בידם (רסב״ג, ספרי דברי עו). וכי למה עלה זה (שכיר יום) בכבש ומסר לך את נפשו לא שתתן לו שכרו בו ביום (שם רעט). למה מסרתי נפשי על קרושת שמו של הקב״ה (מד״ר קהל׳, ואמרתי אני). — וכן השלים נֶפֶשׁ[1]: דעו כי יי׳ הוא האלהים ולו אנו משלימים את נפשותינו (ר׳ אחא, מד״ר ברא׳ ק). מה התור משלים נפשו על מזונותיו כך אליהו זכור לטוב השלים נפשו על ישראל (ספר אגדה, כ״י מינכן 346 מובא אצל צונץ בספרו 642 Literaturgesch.). סגפה האם ופרחה רוחה ונפשה השלימה לטבח ארוחה כארחה אם הבנים שמחה (ר׳ קלונימ׳, אמרתי שעו, קני׳). שלם נמצא בכל פעלו נפשו לטבח השלים מפחד חילו (שם). אם כפעלם בריב ידקדק לפני שופט מי יצטדק זך המשלים בעקד נפש בזקן לא מצא נפש (אומן, למוסף ר״ה א). ואבית תהלה מבשר ודם מהבל ותוהו וכו׳ ומציץ נובל ממשלימי נפש ממפריחי רות וכו׳ (אסר אימתך, מוס׳ יוה״כ). מאהב ויחיד לאמו נפשו לטבח בהשלימו שרפים צעקו ממרומו (מנח׳ יוה״כ). השלים נפשו מיד למיתת נשיקה בראותו כי אין הצלה בתפלה (ר׳ מנחם ברי׳ שמואל, אז בקשוב ענו, יוצ׳ לש״ת). ועל אדירי קהל מגנצה ההדורה מנשרים קלו מאריות להתגברה השלימו נפשם על יחוד שם הנורא (ר׳ קלונימ׳ בן ר׳ יהודה, מי יתן, קינ׳ לט״ב). קהל וורמייזא בחונה ובחורה גאוני ארץ ונקיי טהרה וכו׳ ובחדש השלישי בקריאת הלל לשורה השלימו נפשם באהבה קשורה (שם). — נתן נַפְשׁוֹ, ואמר בן סירא: אל תרע עבד עובד באמת וכן שכיר נותן נפשו (ב״ס גני׳ ז כ). קרובה היא למבקשיה ונותן נפשו מוצא אתה (שם כא כו). — ובתו״ם: שכל דבר שבית דין נותנין נפשם עליו

[1] [עי׳ ר״מ שטראשון, קריה נאמנה לפין עמ׳ XVI וכו׳; צונץ, Literaturgesch. 641 וכו׳.]

סופו להתקיים בידם (ר׳ לוי, ירוש׳ שביעי׳ א ו). מכיון שנתנו ב״ד נפשן לעשות כמי שעשוי (שם תעני׳ ג א). שאין לך חביב לפני הקב״ה כשליח שמשתלח לעשות מצוה ונותן נפשו כדי שיצלח בשליחותו ואין לך כבני אדם שנשתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחותן כאותן שנים ששלח יהושע בן נון וכו׳ והלכו ונתנו נפשם והצליחו בשליחותן (מד״ר במדי׳ טז). מה ראה משה ליתן נפשו על ערי מקלט (שם ואתחנן ב). אמר להם משה לישראל שמא אין אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמל עמלתי בה וכו׳ נפשי נתתי עליה דמי נתתי עליה (ספרי האזינו סו קלא:). לא היו בני קהת מניחין את הארון ורצין לשלחן ולמנורה אלא אע״פ שמתמעטין היו נותנין נפשם על הארון (ר״ש בר נחמן, מד״ר במדי׳ ה). — *התחיב בְּנַפְשׁוֹ: הניעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו (אבות ג ד). חמשה דברים הן שהעושה אותן מתחיב בנפשו ודמו בראשו האוכל שום קלוף וכו׳ וביצה קלופה וכו׳ (רסב״י, נדה יז.). ועי׳ עוד ערך חיב, התחיב. — באו מים עד נפש: הושיעני אלהים כי באו מים עד נָפֶשׁ (תהל׳ סט ב). אפפוני מים עד נֶפֶשׁ תהום יסבבני סוף חבוש לראשי (יונ׳ ב ו). — נגעה חרב עד הַנָּפֶשׁ: אהה אדני יי׳ אכן השא השאת לעם הזה ולירושלם לאמר שלום יהיה לכם ונגעה חרב עד הַנָּפֶשׁ (ירמי׳ ד י). — כִּפֵּר על הַנֶּפֶשׁ: העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת יי׳ לכפר על נַפְשֹׁתֵיכֶם (שמות ל יח). ונקרב את קרבן יי׳ וכו׳ לכפר על נַפְשֹׁתֵינוּ לפני יי׳ (במדי׳ לא נ). — ד) אישיות, בעל חי, Person, בהיות הנפש היסוד העקרי של כל בעל חי. — בעל חי בהבדל מן האדם, עם התאר חיה: ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נֶפֶשׁ חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נֶפֶשׁ החיה הרמשת אשר שרצו המים למיניהם (ברא׳ א כ-כא). ויאמר אלהים תוצא הארץ נֶפֶשׁ חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה (שם כד). מכל שרץ המים ומכל נֶפֶשׁ החיה אשר במים (ויקרי׳ יא י). — וגם בלי תאר זה: ולכל נֶפֶשׁ השרצת על הארץ (ויקר׳ יא מו). — ובתלמוד: וכל נפש משיב את הנפש[1] (ברכ׳ מד:).

[1] [דבר חי הנאכל שלם כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן, רש״י.]

חסידיו מיד רשעים יצילם (שם לז י). יי׳ ישמרך מכל רע ישמר את נַפְשֶׁךָ (שם קכא ז). ויאמר יי׳ אל השטן הנו בידך אך את נַפְשׁוֹ שמר (איוב ב ו). שמר פיו ולשונו שמר מצרות נַפְשׁוֹ (משלי כא כג). הלא תכן לבות הוא יבין ונֹצר נַפְשְׁךָ הוא ידע והשיב לאדם כפעלו (שם כד יב). הנה אלהים עזר לי אדני בסמכי נַפְשִׁי (תהלי כד ו). — חִלֵּץ, חָשַׂךְ, הוֹצִיא, הוֹשִׁיעַ, מִלֵּט, הִצִּיל את נַפְשׁוֹ ממות: כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נַפְשִׁי (בראש׳ לב לא). והחיתם את אבי ואת אמי וכו׳ והצלתם את נַפְשֹׁתֵינוּ ממות (יהוש׳ ב יג). הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו את נַפְשָׁם מיד להבה (ישעי׳ מז יד). שירו ליי׳ הללו את יי׳ כי הציל את נֶפֶשׁ אביון מיד מרעים (ירמי׳ כ יג). ואתה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו ומדרכו הרשעה הוא בעונו ימות ואתה את נַפְשְׁךָ הצלת (יחזק׳ ג יט). הצילה מחרב נַפְשִׁי מיד כלב יחידתי (תהלי כב כא). הנה עין יי׳ אל יראיו למיחלים לחסדו להציל ממות נַפְשָׁם ולחיותם ברעב (שם לג יח-יט). כי הצלת נַפְשִׁי ממות הלא רגלי מדחי (שם נו יד). אל תמנע מנער מוסר כי תכנו בשבט לא ימות אתה בשבט תכנו וְנַפְשׁוֹ משאול תציל (משלי כג יג-יד). יי׳ העלית מן שאול נַפְשִׁי חייתני מיורדי בור (תהלי ל ד). הוציאה ממסגר נַפְשִׁי להודות את שמך (שם קמב ח). למען שמך יי׳ תחייני בצדקתך תוציא מצרה נַפְשִׁי (שם קמג יא). ותגד לדוד מיכל אשתו לאמר אם אינך ממלט את נַפְשְׁךָ הלילה מחר אתה מומת (ש״א יט יא). הבשת היום את פני כל עבדיך הממלטים את נַפְשְׁךָ היום ואת נֶפֶשׁ בניך ובנתיך וְנֶפֶשׁ נשיך וְנֶפֶשׁ פלגשיך (ש״ב יט ו). ואתה לכי איעצך נא עצה ומלטי את נַפְשֵׁךְ ואת נֶפֶשׁ בנך שלמה (מ״א א יב). נסו מלטו נַפְשְׁכֶם ותהינה כערוער במדבר (ירמי׳ מח ו). נסו מתוך בבל ומלטו איש נַפְשׁוֹ אל תדמו בעונה (שם נא ו). וחזק לא יאמץ כחו וגבור לא ימלט נַפְשׁוֹ (עמו׳ ב יד). ובשם יי׳ אקרא אנא יי׳ מלטה נַפְשִׁי (תהלי קטז ד). מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נַפְשׁוֹ מיד שאול (שם פט מט). קומה יי׳ קדמה פניו הכריעהו פלטה נַפְשִׁי מרשע חרבך (שם יז יג). שובה יי׳ חלצה נַפְשִׁי הושיעני למען חסדך (שם ו ה). כי חלצת נַפְשִׁי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי (שם קטז ח). לא חשך ממות נַפְשָׁם וחיתם לדבר הסגיר (שם עח נ). יחס על דל ואביון וְנַפְשׁוֹת אביונים יושיע (שם עב יג). — נמלט על נַפְשׁוֹ, להציל את חייו: ויאמר המלט על נַפְשֶׁךָ אל תביט אחריך ואל תעמד בכל הככר (בראש׳ יט יז). — וכן הלך אל נַפְשׁוֹ, כמו על נַפְשׁוֹ: וירא ויקם וילך אל [1]) נַפְשׁוֹ ויבא באר שבע (מ״א יט ג). ויקומו וינוסו בנשף ויעזבו את אהליהם ואת סוסיהם ואת חמריהם המחנה כאשר היא וינסו אל נַפְשָׁם (מ״ב ז ז). — עמד על נַפְשׁוֹ, הגן על חייו: אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמד על נַפְשָׁם (אסתי׳ ח יא). ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נַפְשָׁם ונוח מאיביהם (שם ט טז). — ובסהמ״א: מי שעמד על נפשו ולא יכלו בית דין לאוסרו עד שימיתוהו במיתה שהוא חייב בה (רמב״ם, הלכ׳ סנהד׳ יד ח). — ירא וחרד לְנַפְשׁוֹ: הגד הגד לעבדיך את אשר צוה יי׳ וכו׳ ונירא מאד לְנַפְשֹׁתֵינוּ מפניכם (יהוש׳ ט כד). וחרדו לרגעים איש לְנַפְשׁוֹ ביום מפלתך (יחזק׳ לב י). — בקש על נַפְשׁוֹ: והמן עמד לבקש על נַפְשׁוֹ מאסתר המלכה כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך (אסתי׳ ז ז). — היתה לו נַפְשׁוֹ לשלל: כי מלט אמלטך ובחרב לא תפל והיתה לך נַפְשְׁךָ לשלל (ירמי׳ לט יח). והיוצא ונפל על הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נַפְשׁוֹ לשלל (שם כא ט). — וכן עם נתן: כי הנני מביא רעה על כל בשר נאם יי׳ ונתתי לך את נַפְשְׁךָ לשלל על כל המקומות אשר תלך שם (שם מה ה). — נתן לו נַפְשׁוֹ, הניחו בחיים: אם מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נַפְשִׁי בשאלתי ועמי בבקשתי (אסתי׳ ז ג). — ובתו״מ: מה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתינתן לו נפשו (ר״ש בן גמליאל, מכות כג.). והיו (המילדות) עומדות בתפלה ואומרות להקב״ה רבש״ע תלה להם עכשיו ותן להם נפשותיהם שלא יאמרו ישראל הן הרגו אותן (ר׳ לוי, מד״ר שמות א). — חרף נַפְשׁוֹ, בזה את חייו והעמיד את עצמו בסכנה: זבלון עם חרף נַפְשׁוֹ למות (שפטי׳ ה יח). — וכמו״כ השליך את נַפְשׁוֹ מנגד: אשר נלחם אבי עליכם וישלך את נַפְשׁוֹ מנגד ויצל אתכם מיד מדין (שם ט יז). — ובמשמ׳ זו, שם נַפְשׁוֹ בכפו באופן שנקל לאבדה: ואראה כי אינך מושיע ואשימה [2]) נַפְשִׁי בכפי ואעברה אל בני עמון ויתנם יי׳ בידי (שם יב ג). וישם את נַפְשׁוֹ בכפו ויך את הפלשתי (ש״א יט ה). ותאמר אליו

---

[1]) כך למערבאי. למדנחאי עַל.

[2]) כך הקרי, והכתיב ואישמה.

ויאמרו לה האנשים נַפְשֵׁנוּ תחתיכם למות אם לא תגידו את דברנו זה (יהוש׳ ב יד). — וכן נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ, במחיר נֶפֶשׁ: ולא תחוס עינך נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל (דברי׳ יט כא) — וכמו״ב בְּנֶפֶשׁ פלוני, במחיר נַפְשׁוֹ: תני את מכה אחיו ונמתהו בְּנֶפֶשׁ אחיו אשר הרג (ש״ב יד ז). ויאמר (דוד) חלילה לי יי׳ מעשתי זאת (לשתות את המים) הדם האנשים ההלכים בְּנַפְשֹׁתָם (שם כג יז). וישבע המלך שלמה ביי׳ לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי בְנַפְשׁוֹ דבר אדניהו את הדבר הזה (מ״א ב כג). אנא יי׳ אל נא נאבדה בְּנֶפֶשׁ האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא (יונ׳ א יד). בְּנַפְשֵׁנוּ נביא לחמנו מפני חרב המדבר (איכ׳ ה׳ ט). כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בְנַפְשׁוֹ הוא (משלי ז כג). — ובתו״מ: ואלו הן שמצילין אותן ב נ פ ש ם הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכר וכו׳ (סנה׳ ח-ז). מה נערה המאורסה ניתן להצילה ב נ פ ש ו אף רוצח ניתן להצילו ב נ פ ש ו (שם עג.). — הכהו נֶפֶשׁ, המיתו: וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נָפֶשׁ (בראשי׳ לז כא). וכי יהיה איש שנא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נֶפֶשׁ ומת (דברי׳ יט יא). הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון שלח את ישמעאל בן נתניה להכתך נָפֶשׁ (ירמי׳ מ יד). אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה ואיש לא ידע למה יככה נֶפֶשׁ (שם יה). — הרג, רצח נֶפֶשׁ: כל הרג נֶפֶשׁ וכל נגע בחלל תתחטאו ביום השלישי (במדי׳ לא יט). כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נֶפֶשׁ כן הדבר הזה (דברי׳ כב כו). — וכן אסף נֶפֶשׁ: פן יפגעו בכם אנשים מרי נפש ואספתה נַפְשְׁךָ וְנֶפֶשׁ ביתך (שפטי׳ יח כה) אל תאסף עם חטאים נַפְשִׁי ועם אנשי דמים חיי (תהל׳ כו ט). — טרף נֶפֶשׁ: הושיעני מכל רדפי והצילני פן יטרף כאריה נַפְשִׁי פרק ואין מציל (שם ז ב-ג). טרף נַפְשׁוֹ באפו הלמענך תעזב ארץ (איוב יח ד). קשר נביאיה בתוכה כארי שואג טרף טרף נֶפֶשׁ אכלו חסן ויקר יקחו אלמנותיה הרבו בתוכה (יחזק׳ כב כה). — לקח נֶפֶשׁ, המית: רב עתה יי׳ קח נַפְשִׁי כי לא טוב אנכי מאבתי (מ״א יט ד). ואתה יי׳ קח נא את נַפְשִׁי ממני כי טוב מותי מחיי (יונ׳ ד ג). בהוסדם יחד עלי לקחת נַפְשִׁי זממו (תהל׳ לא יד). כן ארחות כל בצע בצע את נֶפֶשׁ בעליו יקח (משלי א יט). — שאל את נַפְשׁוֹ למות: והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם אחת וישאל את נַפְשׁוֹ למות (מ״א יט ד). ותך השמש על ראש יונה ויתעלף וישאל את נַפְשׁוֹ למות (יונ׳ ד ח). — בקש נֶפֶשׁ פלוני, השתדל להמיתו: לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נַפְשֶׁךָ (שמות ד יט). מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נַפְשִׁי (ש״א כ א). אל תירא כי אשר יבקש את נַפְשִׁי יבקש את נַפְשֶׁךָ (שם כב כג). וירא דוד כי יצא שאול לבקש את נַפְשׁוֹ (שם כג יה). ויקם אדם לרדפך ולבקש את נַפְשֶׁךָ (שם כה כט). ויאמרו אל המלך הנה ראש איש בשת בן שאול אויבך אשר בקש את נַפְשֶׁךָ (ש״ב ד ח). הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נַפְשִׁי (שם יו יא). את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את נַפְשִׁי לקחתה (מ״א יט י). לשוא תתיפי מאסו בך עגבים נַפְשֵׁךְ יבקשו (ירמי׳ ד ל). אנשי ענתות המבקשים את נַפְשְׁךָ לאמר לא תנבא בשם יי׳ ולא תמות בידנו (שם יא כא). ונתתיך ביד מבקשי נַפְשֶׁךָ וביד אשר אתה יגור מפניהם (שם כב כה). הנני נתן את פרעה חפרע מלך מצרים ביד איביו וביד מבקשי נַפְשׁוֹ כאשר נתתי את צדקיהו מלך יהודה ביד נבוכדראצר מלך בבל איבו ומבקש נַפְשׁוֹ (שם מד ל). יבשו ויכלמו מבקשי נַפְשִׁי יסגו אחור ויחפרו חשבי רעתי (תהל׳ לה ד). כי זרים קמו עלי ועריצים בקשו נַפְשִׁי (שם כד ה). — צדה, ארב, צפן, קוה נֶפֶשׁ, או לְנֶפֶשׁ: דע וראה כי אין בידי רעה ופשע ולא חטאתי לך ואתה צדה את נַפְשִׁי לקחתה (ש״א כד יב). כי הנה ארבו לְנַפְשִׁי יגורו עלי עזים (תהל׳ נט ד). והם לדמם יארבו יצפנו לְנַפְשֹׁתָם (משלי א יח). המה עקבי ישמרו כאשר קוו נַפְשִׁי (תהל׳ נו ז). כי יי׳ יריב ריבם (של העני והדל) וקבע את קבעיהם נָפֶשׁ (משלי כב כג). — רדף נפש פלוני: ירדף אויב נַפְשִׁי וישג וירמס לארץ חיי (תהל׳ ז ו). כי רדף אויב נַפְשִׁי דכא לארץ חיתי (שם קמג ג). — התנקש בנֶפֶשׁ פלוני, התאמץ להמיתו בערמה: ולמה אתה מתנקש בְנַפְשִׁי להמיתני (ש״א כח ט). — איבו בנֶפֶשׁ: מפני רשעים זו שדוני איבי בְּנֶפֶשׁ יקיפו עלי (תהל׳ יז ט). — פדה נֶפֶשׁ: חי יי׳ אשר פדה את נַפְשִׁי מכל צרה (ש״ב ד ט). פדה יי׳ נֶפֶשׁ עבדיו ולא יאשמו כל החסים בו (תהל׳ לד כג) — שמר, נצר, סמך נֶפֶשׁ: שמרה נַפְשִׁי והצילני אל אבוש כי חסיתי בך (שם כה כ). כי אמרו אויבי לי ושמרי נַפְשִׁי נועצו יחדו לאמר אלהים עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל (שם עא יא). שמרה נַפְשִׁי כי חסיד אני הושע עבדך אתה אלהי הבוטח אליך (שם פו ב). שמר נַפְשׁוֹת

בקול אליהו ותשב נֶפֶשׁ הילד על קרבו ויחי (מ"א יז כא-כב).—ובמדרש: למלך שהיה לו פרדס וכו' וראה בו שושנה אחת של ורד ונטלה והריח בה ושבת נ פ ש ו עליו (ר' סימון, מד"ר שה"ש, כשושנה).—וּבְהפע' הֵשִׁיב נֶפֶשׁ, או בפוֹעֵ' שׁוֹבֵב נֶפֶשׁ, החיה או חִזֵּק את פלוני ע"י מזון, או שמחו ועודדו: תורת יי' תמימה משיבת נָפֶשׁ (תהל' יט ח). בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני נַפְשִׁי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו (שם כג ב-ג). כצנת שלג ביום קציר ציר נאֱמן לשלחיו וְנֶפֶשׁ אדניו ישיב (משלי כה יג). כל עמה נאנחים מבקשים לחם נתנו מחמודיהם באכל להשיב נָפֶשׁ (איכ' א יא). כהני וזקני בעיר גועו כי בקשו אכל למו וישיבו את נַפְשָׁם (שם א יט). עיני עיני ירדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נַפְשִׁי (שם יו). והיה לך למשיב נֶפֶשׁ ולכלכל את שיבתך (רות ד יה).—ובתו"מ: חוֹמֶץ משיב את ה נ פ ש (כד', יומ' פ"א:). וכל נ פ ש משיב את ה נ פ ש וכל קרוב ל נ פ ש [1]) משיב את ה נ פ ש (ברכ' מד:).—ב) במשמ' נשימה [2]) רוח וריח: מנחיריו יצא עשן כדוד נפוח ואגמן נַפְשׁוֹ גחלים תלהט ולהב מפיו יצא (איוב מא יב-יג).—ובהשאלה קצרה הַנֶּפֶשׁ, קצרה הנשימה מעמל וצער וכדומ' [3]): ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום ותקצר נֶפֶשׁ העם בדרך (במדב' כא ד). ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר [4]) נַפְשׁוֹ למות (שפט' יו יו).—וגם ביחס לאלהים: ויסירו את אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את יי' ותקצר נַפְשׁוֹ בעמל ישראל (שם י יו). ואכחד את שלשת הרעים בירח אחד ותקצר נַפְשִׁי בהם (זכרי' יא ח).—וההפך האריך נֶפֶשׁ, סבל במתינות: מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך נַפְשִׁי (איוב ו יא).—בתי הַנֶּפֶשׁ, כלים המחזיקים בשמים להריח בהם: הפארים והצעדות והקשרים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ [5]) והלחשים (ישע' ג כ).—ובמשמ' תכשיט [1]): והבעל תובע מן האלמנה ז' טבעות של זהב שהיו של זוגתו והוא טוען שלקחתן האלמנה חמותו אחרי מות בתה לקחה ג' וממקום אחר לקחה ד' טבעות וב' בתי ה נ פ ש של כסף וכו' (מהר"ם מרוט', שערי תשוב' ג לג).—ג) ובכלל במשמ' חַיִּים [2]): לא יחבל רחים ורכב כי נֶפֶשׁ הוא חבל (דבר' כד ו). כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו ולא ישא אלהים נֶפֶשׁ [3]) (ש"ב יד יד). יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עשר ולא שאלת נֶפֶשׁ איביך (מ"א ג יא). כה יעשון אלהים וכה יוספון כי כעת מחר אשים את נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אחד מהם (שם יט ב). חי יי' אשר עשה לנו את הַנֶּפֶשׁ הזאת אם אמיתך (ירמ' לח יו). מי זה האיש ירא יי' יורנו בדרך יבחר נַפְשׁוֹ בטוב תלין וזרעו יירש ארץ (תהל' כה יב-יג). אל תתן לחית נֶפֶשׁ תורך חית ענייך אל תשכח לנצח (שם עד יט). למה יי' תזנח נַפְשִׁי תסתיר פניך ממני (שם פח יה). יגודו על נֶפֶשׁ צדיק ודם נקי ירשיעו (שם צד כא). וכל אשר לאיש יתן בעד נַפְשׁוֹ (איוב ב ד). אשר בידו נֶפֶשׁ כל חי ורוח כל בשר איש (שם יב י). שאי אליו כפיך על נֶפֶשׁ עולליך העטופים ברעב בראש חוצות (איכ' ב יט). רבת אדני ריבי נַפְשִׁי גאלת חיי (שם ג נח).—נַפְשׁוֹ בו, שהוא חי: עמד נא עלי ומתתני כי אחזני השבץ כי כל עוד נַפְשִׁי בי (ש"ב א ט).—נֶפֶשׁ תחת נָפֶשׁ: וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה וכו' ואם אסון יהיה ונתתה נֶפֶשׁ תחת נָפֶשׁ (שמות כא כב-כג). שמר את האיש הזה אם הפקד יפקד והיתה נַפְשְׁךָ תחת נַפְשׁוֹ (מ"א כ לט). ויהוא שם לו בחוץ שמנים איש ויאמר האיש אשר ימלט מן האנשים אשר אני מביא על ידיכם נַפְשׁוֹ תחת נַפְשׁוֹ (מ"ב י כד).—וְנֶפֶשׁ תחת פלוני:

---

1) [האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה, רש"י.]

2) [באשור' נֻפֻּשׁ באותה המשמ'.]

3) [וכן קצר רוח, ועם אַפַּיִם (-אבר הנשימה), ארך אפים, קצר אַפַּיִם (משלי יד יז-כט).]

4) [ועי' עוד קצר.]

5) [וכן הירוג' Olfactioriola, וכן דעת כל החדשים. אולם י"ת קדישיא, טבעות ונזמים, וכן הפש', לדעת ריב"ג בשרש בית הוא מין עדי שהנשים תולות על לבן. וכן רד"ק. וכן הביאו בירוש' (שבת ו ד): תירגם עקילס אסטומכריא דבר שניתן על בת הנפש, ע"כ. מן אסטומכא —στόμαχος. ובלקו"ק, רח' נאמר: בָּתֵּי הַנֶּפֶשׁ (ישע' ג כ). כדנה רדב"א, נ"ל שהוא משתמש בתמונת בדנה ת' אבדאן לרבוי מן בדן שהוראתו חגורה מקושטת בזהב וכסף שחוגרות אותה הנשים בארץ הקדם, ועב"ם מוסיף וי"א מעשה צורף בצורת שדים המושם על החזה (וקיל ציאגה בצורה אלנהוד תגעל עלי צדר).]

1) [עי' הערה הקודמת, וגם ערך בית 535 b.]

2) [בכמה מקומות המובאים תחת משמ' זו אפשר לפרש נ פ ש גם במשמ' ד) או במקום כנוי הגוף וכנוי חוזר, ה).]

3) [עי' ע' נשא בהערה.]

נפש, ממנו נֶפֶשׁ, נֹפֶשׁ, נָפֵשׁ, °נִפּוּשׁ, °נְפִישָׁה, °נַפְשִׁי, °נַפְשָׁנִי.

נֶפֶשׁ [1], ש״נ, נָפֶשׁ, כנוי נַפְשִׁי, נַפְשְׁךָ, נַפְשֵׁךְ, נַפְשָׁהּ, נַפְשׁוֹ, נַפְשָׁהּ, נַפְשֵׁנוּ, נַפְשְׁכֶם, נַפְשָׁם, מ״ר נְפָשׁוֹת, נְפָשִׁים, סמי׳ נַפְשׁוֹת, כנוי נַפְשֹׁתֵינוּ, נַפְשׁוֹתֵינוּ, נַפְשֹׁתֵיכֶם, נַפְשׁוֹתֵיכֶם, נַפְשׁוֹתָם,—היסוד החיוני המחיה את הגוף, Seele; âme; soul: ומסתעף לכמה משמעות:—א) היסוד הנושם של בעל חי, האדם היה לנפש חיה ע״י נשמת חיים שנפח בו וג׳: וייצר יי׳ אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויחי האדם לנֶפֶשׁ חיה (בראשי׳ ב ז).—ואם נופחים את הנפש מן הגוף ימות הגוף: אמללה ילדת השבעה נפחה נַפְשָׁהּ באה שמשה בעד יומם (ירמי׳ יה ט).—ובהשאלה: אם עלי אדמתי תזעק ויחד תלמיה יבכיון אם כחה אכלתי בלי כסף וְנֶפֶשׁ בעליה הפחתי [2] (איוב לא לח-לט).—ונוסח של קללה, תִּפַּח נַפְשׁוֹ [3] של פלוני: תיפח נפשם של מקבלי שוחד (ר׳ ישמעאל ברי יוסי, כתובי קה:).—ובהשאלה *פַּח את נֶפֶשׁ פלוני, גרם לו צער ואכזבה: [4] כיון שאמר לו (הקב״ה לבלעם) שוב אל בלק וברכם אמר מה אני הולך אצלו לפוח את נפשו (מד״ר במדי׳ כ).— מקום הַנֶּפֶשׁ הוא בתוך הדם של הגוף: אך בשר בְּנַפְשׁוֹ דמו לא תאכלו (בראשי׳ ט ד). ואך את דמכם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אדרש מיד כל חיה אדרשנו (שם ט ה). כי נֶפֶשׁ הבשר בדם הוא (ויקרי׳ יז יא). כי נֶפֶשׁ כל בשר דמו בְנַפְשׁוֹ הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נֶפֶשׁ כל בשר דמו הוא (שם יד). רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הַנֶּפֶשׁ ולא תאכל הַנֶּפֶשׁ עם הבשר (דברי׳ יב כג). גם בכנפיך נמצאו דם נַפְשׁוֹת אביונים נקיים (ירמי׳ ב לד). אדם עשק בדם נֶפֶשׁ עד בור ינום אל יתמכו בו (משלי כח יז).—ובמדרש: חמשה שמות נקראו לה נפש נשמה חיה רוח יחידה נפש זה הדם וכו׳ רוח שהיא עולה ויורדת וכו׳ נשמה זה האופה (הנשימה) [5] וכו׳ חיה שכל האיברים מתים והיא חיה בגוף יחידה שכל האיברים משנים שנים והיא יחידה בגוף (מד״ר בראשי׳ יד, הול׳ טיאודור).— ובסהמ״א: מצאתי כתוב מה בין רוח לנשמה אלא נשמה דומה כמין חגב בעל כנפים והנפש כמו קנה דם קשור בשלשלת תלויה בחוט השדרה (ס׳ חכמת הנפש קבלה לר״א מגירמייזא, בריטי׳ מוזי׳).—ולכן אפשר לשפוך או לערות את הנפש כמו הדם, ולגרום מות ע״י כך, ערה נֶפֶשׁ: כי אליך יי׳ אדני עיני בכה חסיתי אל תער נַפְשִׁי (תהל׳ קמא ח). —ובהפעי׳: אשר הערה למות נַפְשׁוֹ ואת פשעים נמנה (ישעי׳ נג יב).—ועם שפך: בהתעטפם כחלל ברחובות עיר בהשתפך נַפְשָׁם אל חיק אמתם (איכי׳ ב יב).— השתפכה הַנֶּפֶשׁ על האדם, כאלו היתה מחוצה לו: ואתה עלי תשתפך נַפְשִׁי יאחזוני ימי עני (איוב ל יו). — ובהשאלה, שפך את נַפְשׁוֹ בתפלה או בעריגה וכמיהה: אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי ואשפך את נַפְשִׁי לפני יי׳ (ש״א א יה). אלה אזכרה ואשפכה עלי נַפְשִׁי (תהל׳ מב ה). — ובסהמ״א נמצא שמושב הנפש הוא בכבד: נפש משכנה בכבד (אבן סואב, ויכי׳). נפש הבהמית הטהורה שורה בכבד ובכחה נשלח הדם על ידי הורידים אל הכלים החיצונים שבאברי האדם (מסכי׳ חסידים, מס׳ ההרכבה ב).—כשיוצאה הַנֶּפֶשׁ מן הגוף ימות הגוף: ותלד רחל ותקש בלדתה וכו׳ ויהי בצאת נַפְשָׁהּ כי מתה ותקרא שמו בן אוני (בראשי׳ לה יו-יח).—ואמר בן סירא: כשבות מת ישבות זכרו והנחם עם צאת נפשו (ב״ס גני׳ לח כג).— ובתו״מ; מעשה בסומא שירד לטבול במערה וירד מושכו אחריו ושהו כדי שתצא נפשם והשיאו נשותיהם (ר׳ יוסי, יבמו׳ טז ד). ג׳ דברים קולן הולך מסוף העולם ועד סופו והבריות אינן שומעין ואלו הן היום והגשמים והנפש בשעה שיוצאת (ר׳ לוי, מד״ר בראשי׳ ו).—ובהשאלה: פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נַפְשִׁי יצאה בדברו (שה״ש ה ו).—ובמדרש: אם אין לך ליתן לו (לעני) נחמו בדברים אמור לו תצא נפשי עליך שאין לי מה ליתן לך (ר״ל, מד״ר ויקרי׳ לד).—וכן °שִׁלֵּם נַפְשׁוֹ: ויהי כדברו הדברים האלה שלם נפשו ויאסף אל עמיו (יוסיפון, הול׳ גינצבי׳ קפה). —*נשמטה נַפְשׁוֹ ממנו, מפרוד וכדומ׳: למלך שדיבר כנגד בנו ונתירא ונשמטה נפשו ממנו כיון שראה המלך כך שנשמטה נפשו התחיל מגפף ומנשק אותו ומפתהו (מד״ר שה״ש, הכו ממתקים).—וכששבה הַנֶּפֶשׁ אל הגוף ישוב הגוף לחיות: ויקרא אל יי׳ ויאמר יי׳ אלהי תשב נא נֶפֶשׁ הילד הזה על קרבו וישמע יי׳

---

[1] משותף לכל הלשונות השמיות, ובאשור׳ עם סיום הנקבה: נַפִּשְׁתּ.

[2] ועי׳ גם השם פַּחֵי נפש להלן.

[3] וכן גם תִּפַּח רוחו, עי׳ רוח.

[4] עי׳ פחי נפש להלן.

[5] עי׳ בהערה של טיאודור.

שנה עלתה שנה נפקה ולא היו עולין לפעמי רגלים (ר׳ נחמן, מד״ר איכ׳ פתיח׳ מט).

נַפְקָה [1], ס״נ,—זונה, יצאנית, שמתהלכת בחוץ למשוך אנשים: וראיתי את הנפקה המרשעת פריידה ר׳ אייזיקס עם השר על המטה (מגלה טמירין עו).

***נַפְקָנִית**, ס״נ,—יצאנית, אשה שדרכה לצאת הרבה החוצה: ולא (ברא את האשה) מן הרגל שלא תהא וכו׳ נפקנית (ערוך, ערך פרס, בשם ילמדנו).

נִפְרָד, א) נִפעַ׳ מן פרד, עי״ש,—ב) ס״ז, במספרים א, ג, ה, ועוד בהבדל מן הזוג, כמו ב, ד, ו, ועוד: וראיה אחרת שהא׳ אננו מספר מפני שכל מספר לא ימלט מהיותו זוג או נפרד (דונש בן תמים, פיר׳ ספ׳ יצירה כה). ומסגלת כל מספר נפרד שיחלק אל חלקים בלתי דומים (שם). ומהם (מההפכים) מה שאין אמצעי ביניהם כזוג ונפרד כי כל מספר אם זוג ואם נפרד (מלות הגיון שער יח). ושנים תחלת מספר הזוגות ושלשה תחלת מספר הנפרדים (ראב״ע, שמות ג טו). כל חשבון שהוא מזווג נחלק לזוגות נדמין אלו לאלו כגון ד, ו, ח, י, ואם הוא נפרד לשני חלקים שאין נדמין כגון ג, ה, ז, ט, (ר״י ברצלוני, פי׳ יצירה 144). כי כל אשר נקרא אחד בלתך לא באמת הוא אחד ולא מאמונה מיוחד כי הוא מחבר מאחדים ובנוי מנפרדים (בקשה לר׳ בחיי בסוף הל״ל יהודה, בסוף ספ׳ חו״ה בערבית). ואם ערכנו מספר חצי השם על חצי השם יהיה העולה כמספר מרובעי הנפרדים שאינן זוגות שהם במעלה הראשונה שהם האחדים (ראב״ע, ספ׳ השם שער ה). והמספר נחלק לב׳ חלקים ראשונים והם הזוג והנפרד והזוג הוא המספר הנחלק בינתים והנפרד הוא המספר שאינו יכול להתחלק בינתים וכו׳ ומסימני הנפרד שכל חלקיו לעולם אינם שוים (ראב״ח הנשיא, קטע מס׳ יסודי התבונה ומגדל האמונה, בראש ספר המשיחה והתשברת, הול׳ מק״נ [2]). מיני המספר הם הזוג והנפרד (רלב״ג, מעשה חושב 2). נקבץ הנפרדים הנמשכים בדרך המספר והאחד עמהם שוה למרובע המספר האמצעי בין הנפרד האחרון והאחד (שם 16). ומספרי א, ג, ה, ז, ט, הם נפרדים ואומר שנקבץ נפרדי א, ג, ה, ז, ט, שוה

[1]) [בארמ׳ נפקא, נפקת ברא, הכוונת יעשה את אחותנו, ת״א הכנפקת ברא יעבד את אחתנא. וכן ת״י השם קדשה (דבר׳ כג יח). ועי׳ יוצאת החוץ]

[2]) כך ציין המחבר, ובדפוס לא נמצא.

למרובע האמצעי (שם). מיני הנגדיים כמו הראות והעורון והאור והחשך והזוג והנפרד במנין (ר׳ זרחיי הלוי, פי׳ משלי ה יז). כי החשבון זוג ונפרד והזוגות יש מהם ראשונים ושניים וכן הנפרדים כי השניים ראשון הזוגים וארבעה זוג שני והשלשה ראשון הנפרדים והחמשה נפרד שני או נפרד ראשון לזוג שני יהיו שבעה (ר״ש פלקירא, המבקש, עו). דמיון הראשון להמציא מספר שיהיה זוג ונפרד יחד (יס״ר מקנדיה, מלכף לחכמה יז [1]) חלוק המספר אל הזוג והנפרד (ר״א מזרחי, חכמ׳ המספר ב, תחלי׳ הפרק). —ג) ס״ז בדקדוק, הצורה המחלטת של השם או הפעל בלי חבור הכנויים, או של הכנויים בלי חבור עם השם או הפעל, ההפך מן דָּבֵק מְחֻבָּר ונצמד: ומן הכנויים מהם דבקים ומהם נפרדים (ר״י ח״ת, הקדמה יז). ודע כי כנוי הפעול בו אם לאחד אם לרבים וכו׳ יתכן בו שיהיה דבק ושיהיה נפרד (שם). וכן יבואו אלה הכנוים וכו׳ על שני דרכים גם כן או שיהיו נפרדים או שיהיה מחברים (שם). והנפרדים כמו יד והנצמדים כמו ידי וידו וכן שמר נפרד ושמרני בדרך הזה נצמד (ראב״ע, מאזנים ג.). ויש שמות שמצאנו המחובר מהן ולא מצאנו הנפרד מהם ונגזור עליהם אל הקרוב והישר למשקלם חדשים לבקרים וכו׳ נאמר כי הנפרד ממנו בָּקָר (רד״ק, מכלול, מדה״ש פעל). צריך שנאמר כי מלחמתו משמרתו ודומיהם הנפרד מהם מלחמת משמרת (ר״א בחור, ספ׳ דקדוק ג יא). ולפי שמצאנו אריתי מורי עם בשמי שפטנו כי הנפרד ממנו בשׂם על משקל זהב (ר״ד יחיא, לשון למודים, פר׳ בחלוקת השמות).—ושם נפרד ההפך מן סמוך ונסמך: ומקנֶה רב היה לבני ראובן ולבני גד בסגול כי הוא נפרד ומקנֵה הבהמה אל אדני בצרי כי הוא סמוך (ר״י ח״ת, הפרש׳ לריב״ג, רכא). בן כשהוא נפרד בצירי וסמוך בסגול (ר״י ח״ת כוזרי ב פ). כל שם הבא בפני עצמו בלי הצטרפות על שם אחר נקרא שם נפרד או שם מכרת לפי שבא על יסודו המכרת במשקלו בלי שנוי וחלוף תנועות בו (ב״ז, תל״ע ב ב קיא). —וצורת המלה בהפסק: שער ב׳ במחבר ובנפרד וכו׳ נדע כי רוב הנפרד יהיה באתנח ובסוף פסוק ויש שיהיה קצתו בזקף (ר״י ח״ת, הקדמה כ). אבל בְּעָיו (בקמצות העין) צריך להיות נפרד כמו ויאמר שלחו אע״פ שאין בעיו באתנח כמו ויאמר שלחו (הוא, הפרש׳ לריב״ג, בעה).

[1]) כך ציין המחבר, ובדפוס לא נמצא.

לפניהם והוא שהמשל אומר נפצוהו ממולחו והשליכו לכלבים (והזהיר, תזריע). וצריכין לנפצו (את החרוסת) מעל המרור שלא יבטל טעם המרור (הלבוש, חלק אורח חיים תעה ג). — ושכבת זרע: כשתשמשי מתוך תהפכי יפה כדי שלא תתעברי אלא תנפצי שכבת זרע (ערוך, ערך פז). לאחר שתשמש וימלא רחמה שכבת זרע תרוץ ברגליה ותנפצנו שלא יקלוט ותתעבר (רש"י, כתובי עב.). המודד לעכו"ם לתוך כלי שבידו ינפץ נפיצה או יזרוק זריקה כדי שלא יהיה נצוק חבור ויאסור עליו מה שישאר בכלי העליון (רמב"ם, מאכי אסורי יב יב).

—*פע' נֻפַּץ.—ואמר הפיטן: על פני פרת נֻפְּצוּ חסידיה פלגי סוף זכרה כערו יסודיה (ר"א קליר, קנות לט"ב, שבת סורו מני). ציף מתצל וצמר המנופץ שכורכות אותו הנשים כעין אגודה (מלון למה דוד, ככריות, קל:).

—*התפע' יתנפץ: כי יתנפץ ויכלה כח ישראל (ר"י הדסי, אשה"כ, סי' שעט, ד"ה וזרעו קנה). הרחק מעליו פן יציק לך ולא יטנפך כאשר יתנפץ (צ"ז, צ"ם, כב יב).

ב. **נָפַץ**, מקור נָפוֹץ, פעו' נָפוּץ, — נָפַץ כלי חרס וכדומ', שברו פתאם, to shatter ; fracasser ; zerschlagen :

ויתקעו בשופרות וְנָפוֹץ הכדים אשר בידם וכו' וישברו הכדים (שפטי' ז יט-כ). העצב נבזה נָפוּץ האיש הזה כניהו אם כלי אין חפץ בו (ירמי' כב כח).—ובסהמ"א, ואמר המשורר: פור נקבצים ונצמתו וככלי נפוץ כתתו נבהלו מפניו ונבעתו (ר"י הלוי, מי כמוך יחיד מקים כשל). העצב הנבזה הנפוץ הקטן המתהלל בשירים ובמליצות ובמשפטן (עמנ', מחב' ו).

—פע', נִפֵּץ, נִפַּצְתִּי, נִפַּצְתִּים, נַפֵּץ, תְּנַפְּצֵם, יְנַפֵּצוּ, — נִפֵּץ דבר מחבר ופרדו לחלקיו, חלק אותו: עבדי ירדו מן הלבנון ימה ואני אשימם דברות בים עד המקום אשר תשלח אלי וְנִפַּצְתִּים שם ואתה תשא (מ"א ה כג).— וְנִפֵּץ כלי חרס, שברו לרסיסים: וכליו יריקו ונבליהם יְנַפֵּצוּ (ירמי' מח יב). — ובהשאלה, נִפֵּץ אנשים, שברם במכה חזקה כדי פיזור אבריהם: וְנִפַּצְתִּים איש אל אחיו והאבות והבנים יחדו נאם יי' לא אחמול ולא אחוס ולא ארחם (שם, יג יד). מפץ אתה לי כלי מלחמה וְנִפַּצְתִּי בך גוים והשחתי בך ממלכות וְנִפַּצְתִּי בך סוס ורוכבו וכו' וְנִפַּצְתִּי בך איש ואשה וְנִפַּצְתִּי בך זקן ונער וְנִפַּצְתִּי בך בחור ובתולה וכו' (שם, נא כ-כג).—נִפֵּץ ילד וכדומ', ורקו בכח ונשבר לחתיכות, או הכה באבן על ראשו וכו': אשרי שיאחז וְנִפֵּץ את עלליך אל הסלע (תהל' קלז ט).—והעם: וככלות[1] נַפֵּץ יד עם קדש תכלינה כל אלה (דני' יב ז).—ובתו"מ: גוי שהיה מעלה ענבים בסלין ובדרדורין בגת אף על פי שניפצן בגת והיין מנתז על גבי ענבים מותר שאין דרכן לנסך כן (תוספת', ע"ז ז [ח] ח). ובעוף כיון שאתה מנפץ לצומת הגידים הרי ששה עשר חוטין (והזהיר, שמיני). עת הוא שיעלה אדרינוס שחיק עצמות וינפץ אבני בית המקדש (ר' תנחומ', מד"ר דברי' ג). — ובסהמ"א, ואמר הפיטן: חמש מאות מהלך רצת ולסוף בסוף לחמו נפצת וכל שאונו בסאסאה לחצת (ר"א קליר, יוצ' ליום ב' פסח, עשר מכות). אמץ אדירי כל חפץ בהתבקרם בדין תויבו לנפץ כלא נמצא כהם חפץ (הוא, אמץ אדירי, מוסף לרה"ש, א).—ואמר המשורר: דומה חזיז קלות בהרעמו בעב לנפץ את נבליה (ר"ש הנגיד, הנה ימידתי). נפצו עון ועזבוהו ושטר חרות תקחוהו ולכם ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ר"י הלוי, אחיו אמונים). בך יגדעון לצים בך כלם מקוצצים בך לוחמיך מנופצים ואני אשמח בך (ראב"ע, בך אומן).

—פעו', נֻפַּץ, נֻפַּץ האבן וכדומ' שנִפְּצוּהוּ ושברוהו חתיכות חתיכות: בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מְנֻפָּצוֹת (ישעי' כז ט).

נְפֻצָה, ש"נ, מ"ר, נְפֻצוֹת, עם שנתפזר בגלות:

ונפצות יהודה יקבץ (ישעי' יא יב). ובתו"מ: ודשננו בנאות ארצך ונפוצותינו מארבע תקבץ (שמואל, תפלת הביננו, ברכי' כט.).—ובסהמ"א: נפוצת מורחה מספרת יונית ושפת פרס ומצרים (ספ' האגרי' לרס"ג, הקדמ').—ואמר המשורר: הונחת קהלות לתוצות אשר שמת נפוצות לזורתם בארצות (דיואן ר"י הלוי, אמיץ סודה וגואל). וגדרו פרצותיה וקבצו נפוצותיה והשיבו פזוריה (ר"י א"ת, הרקמה הקד' המתרגם). — ובהשאלה, הדברים הפזורים: ובתוכם איש זקן יקבץ מן התעודות נפוצותיהם וישבץ מן המליצות חליצותיהם (תחכמ' ח).—ובמשמ' התפזרות: והיתה נפוצתם (של אנשי אבשלום) כל כך שביראתם ומורך לבבם נכנסו ביער (אברבנאל, ש"ב יח ח).

***נפק**[2], ממנו *נְפַק, *נִפְקָה, *נַפְקָנִית.

***נְפַק**, פ"ע, — כמו יצא: פלצות בעתתני על ידי שנפקו לדבר לצות (מד"ר שה"ש מלאוכי השומרים).

---

[1]) [החדשים גורסים עפ' השבע': ככלות יַד נוֹפֵץ.]

[2]) בארמית.

***נפס**, כמו נפט, וכמו נפץ. קל לא נמצא.

—פִעֵל, *נִפֵּס [1]), נִקָּה צמר מפסלת וכדו׳: אבות מלאכות וכו׳ המנפסו (שבת ז ב). המלבן והמנפס (שם יג ד). כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא חלוק ללבוש גזז וליבן וניפס וצבע וטווה וארג כבס ותפר (ירוש׳ ברכ׳ ט ב). הדש והמנפץ והמנפס כולן מלאכה אחת הן (שבת עג:).

***נָפַע**, פ״י, כמו נפח: שפרה (יוכבד) שהיתה משפרת את התינוק בשהוא יוצא מלא דם פועה (מרים) שהיתה נופעת יין בתינוק אחר אמה (מד״ר שמות א).

—*הִפעִי, כינוי לנקי׳ מַפִּיעָה: פועה שהיתה מפיעה את התינוק כשהיו אומרים מת (שם).

נפץ [2]), ממנו נֶפֶץ, נָפַץ, מַפָּץ, מַפֵּץ.

נֶפֶץ, ש״ז,—נִפּוּץ ושִׁבּוּר של עננים להוריד גשם שוטף Wolkenbruch; averse. cloudburst: והשמיע יי׳ את הוד קולו ונחת זרועו יראה בזעף אף ולהב אש אוכלה נפץ וזרם ואבן ברד (ישעי׳ ל ל).—ובספהמ״א: ענין נפל והרס הם וכו׳ על חומת נפץ והרס ופרץ (מכתם, מחבי׳, ערך אנך). — ואמר הפיטן: ובחסדך הטוב המטר לי חפץ ובישעך אל תתן אותי נפץ (כהנת אברהם לא יז).—ובמשמ׳ פזור: בד בבד פרע שאונם ונפץ מול נפץ דנם ובטלה עצתם כפלג לשונם (מסה ברי קלוני״, מה מועיל, יוצ׳ אחרון פסח).

א.**נָפַץ**, פ״ע, נָפְצָה, נָפְצוּ, נָפוֹץ, נָפוֹץ—א) נָפַץ הָעָם, כמו פָּצוּ, נִתְפַּזְּרוּ על פני כל המקום, sich zerstreuen; se disperser; to be scattered: שלשה אלה בני נח ומאלה נָפְצָה כל הארץ (בראשי׳ ט יט). — נפץ העם מעליו עזבוהו ונתפזרו, כי ראיתי כי נָפַץ העם מעלי (ש״א יג יא). מקול המון נדדו עמים מרוממתך נָפְצוּ גוים (ישעי׳ לג ג). — ב) *פ״י, נָפַץ דָבָר, פזר אותו: נטמאו (הבכורים) בעזרה נופץ ואינו קורא (ביכור׳ א מ). נופץ עפרורית מן האוכל (רי חננאל שבת עד.). — ובמשמ׳ הריק: חמור וכיליו אני מוכר לך וכו׳ היה עליו שליף מלא נופצו [3]) ונותנין לו (ר״ש,

1) [כך גרסת הירו׳ והערוך ובבלי בצד״י. עי׳ נפט, נפץ פִע׳. וגם קרויס ארכיאו׳ I 446, 540.]

2) בערב׳ נפצ׳ a)

3) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ, ובנוס׳ הדפו׳ גיפצו.

a) نفض

תוספתי ב״ב ד ב). זו ממלאה ונופצת היא וכל הממלאה ונופצת אין לה תקנה (שמואל, נדה סו.). (המדיר את אשתו) שתמלא ונופצת (הוא, כתוב׳ עב.). — ובספהמ״א: אין מסלקין את פי הנר וכו׳ ואינו חותך את ראש הפתילה בכלי אבל נופץ את ראשה בידו (רמב״ם, הל׳ יו״ט ד ג). ועור שחוגר נופץ הפשתן עליו בעת שנופץ (הוא, כלים כד ח). אמרו חכמים אין עושין פתילה לנר של שבת וכו׳ אלא מדבר שהאור נאחז ונתלה בו כגון פשתן נפוצה ובגד שש וצמר גפן (הלבוש, חלק אורח חיים, שבת רסד).

—*פִעֵל נִפֵּץ, יְנַפֵּץ, מְנַפֵּץ, פִּזֵּר וְנִעֵר והריק דבר: הזורע וסיערתו הרוח (את הזרע לתוך הכרם) וכו׳ אם עשבים יופך ואם אביב ינפץ ואם הביאה דגן תדלק (ר״ע, כלא׳ ה ז). בעצם הזה של מוח שמשמנפצו אין בו מאומה (רי אבא בר כהנא, מד״ר ויקר׳ י). — ובפרט נִפֵּץ ונקה צמר מפסלת ואבל מעפרורית: והגוזז את הצמר המלבנו והמנפצו [1]) והצובע (שבת ז ב). שיעור המלבן והמנפץ [2]) והצובע והטוה שיעורו כמלוא רוחב הסיט כפול (שם יג ד). וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש גזז ולבן ונפץ [3]) וטוה וארג (בן זומא, ברכ׳ נח.). פעם אחת נשכר עני בן טובים אצל בעה״ב שלא היה מכירו ונתן לו צמר לנפצו ונעצב הנשכר שהגיע לזו הפחיתה והרגיש בעה״ב ואמר לו הניחהו והשיב לו מאחר שנשכר הנח לנפץ הצמר (ר״ח, יומ׳ כ:). — ובספהמ״א: ונמתה השם להכעיסם ונתירא מהן אכן ובלל שפתם ויִנפצם משכן (רס״ג על חוי הבלבי, 32, הוצ׳ דוידסון). — וצמר ופשתן: וזה השוע אסור והוא שמנפצין הצמר והפשתן ביחד וילבוד אותם בעין מלבדין ויעשה מהן בגד אחד (סו״ת הרי״ף סטז). — ושער: ואותה חולה עמדה בפניה והיתת מנפצת שערה ורצתה לפרוח (ספר חסידים תתסרסה). המנפץ את האוכל מן עפרוריתו חייב משום דש (ערוך, ערך פז). — ובשר מְמֻלָּח: רב דימי מנהרדעא מולחו (את הבשר) במלח עבה ומנפצו [4]) (הלכו׳ פסוק׳ לתלמידי ר״י גאון, סמיט׳ 144). — ומשל: וכשהגיע זמנו (של האדם) ליפטר מן העולם הקב״ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מונח

1) [בירוש׳ הגרסה ומנפסו.] 2) [במדב״מ ובירוש׳ והמנפס.] 3) [יש גורסין וניפס, עי׳ נפס.]

4) בגמ׳ (חול׳ קיג.) בארמ׳: רב דימי מנהרדעא מלח ליה במילחא גללניתא ומנפיץ ליה.

שם משותף יפילוהו על כל חכמה עיונית ויפילוהו גם כן על כל המעשים המלאכתים (מלות הגיון יד). כי השמות אשר יחשבו בלשון העברי שמות לאל ית' לבד הנה כבר אפשר אצלם להפילם על נמצאים זולתו וכו' וכבר יפילוהו על האנשים הנכבדים וכו' וכבר יפילוהו על הצלמים (רמב"ד, אמו"ר 83). והפיל בכאן מלת כל הכוללת כל נמצא אשר יכסוף וישתוקק אל טובו ית' (יוסף ש"ט, כבוד אלהים יג.).— ובדקדוק, הפיל אות מהמלה וכדומ': ויש שיפילו הרבה עיני הפעלים העלולי העין כאשר יאמרו מהם פעלתי ופעלתם כמו וגלתי וששתי (ר"י ח"ח, הרקמה כה 158). וברוב הפילו גם הדגש להקל (רד"ק, מכלול, סדה"פ ע:).

—התפ', התנפל, התנפלתי, מתנפל, ואתנפל, — התנפל על פלוני: על דבר הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים להתגלל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים (ברא"ש' מג יח). — והתנפל לפני פלוני, השתטח על הארץ לפניו כדי להתחנן לפניו: ואתנפל לפני יי' כראשנה ארבעים יום וארבעים לילה (דבר' ט יח). ואתנפל לפני יי' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי (שם-כה). וכהתפלל עזרא וכהתודתו בכה ומתנפל לפני בית האלהים (עזר' י א).

— פלע', נפלל, כמו קל: ושלחתי בה דבר ודם בחוצותיה ונפלל[1]) חלל בתוכה בחרב עליה מסביב (יחזק' כח כג).

— נפע', *ינפל, תנפל,—תנפל הפת, תהיה פת נפולים: המצוותת לתנור בשביל שלא תינפל הפת (תוספת' שבת ו (ז) יד).

נֵפֶל,[2]) ס"ז, נפל, נפל, מ"ר נפלים,—עֻבר שיצא מרחם אמו, מת קדם זמנו, : Fehlgeburt; avorton; abortion

[1]) [אמר ריב"ג: ומנ הד'א אלאצל והד'א אלמעני ונפלל חלל בתוכם [אללאם פיה מצ'אעפ ואלמד'הב פיה כאלמד'הב פי ונפלל חלל בתוכם] ואיצ'א בנפל חלל. וקד שככת עלי אבי זכריא פי אלמסתלחק קולה פיה אנה מנ מעני ונתן בפלילים. ובעברית: ומהשרש הזה ומהענין הזה אצלי ונפלל חלל בתוכה [הלמד בו כפולה והדרך בו כמו בונפל חלל בתוככם] ועוד בנפל חלל במצרים. וכבר הקשינו על ר' יהודה בספר התוספת מה שאמר שהוא מענין ונתן בפלילים, ע"כ. וכן פרש רד"ק. ורש"י מפרש כמו ר"י חיוג. וי"ת כד יתרמון קטילין, כאילו היה כתוב בנפל חלל. והחדשים גורסים ונפל, וסוברים שנכפלה הלמ"ד בטעות ע"י השפעת הלמד הכפולה בתיבת חלל. וכן נמצא גם בשני כ"י, ועי' Kö. I, 307].

[2]) גם בערב' ממשג נפילה: שקט.—ועי' נציר.

נפל אשת בל חזו שמש (תהל' נח ט). או כנפל טמון לא אהיה כעללים לא ראו אור (איוב ג יז). אם יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה וכו' ונפשו לא תשבע מן הטובה וכו' אמרתי טוב ממנו הנפל (קהל' ו ג). —ובתו"מ: נתכוון (השור) להרוג את הבהמה והרג את האדם וכו' לנפלים והרג את בן קיימא (תוספת' ב"ק ד ו). נפלים אינן קונין את הקבר ואין להן תפיסה (רסב"ג, שם אהיל' טז יג). בור שמטילין נפלים לתוכו טהור וכו' מעשה בשפחתו של מציק אחד ברמון שהטילה נפל לבור ובא כהן אחד והציץ לידע מה הפילה (ר' יהודה, שם יג). איזהו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן הבא אחר הנפלים שיצא ראשו חי (בכור' ח א). משלשה חדשים ועד ששה יבקש רחמים שלא יהא נפל (ברכ' ס.). בעון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם ואשתו מפלת נפלים (ר' נחמיה, שבת לב:). מתוך שהנשים קוברות שם נפליהן ומובי שחין זרועותיהם (ר' חנינא, כתוב' כ:). לנפל שלא נתקשרו אבריו בגידין (ר' יוחנן, חול' ק:). אין הראש פוטר בנפלים (שמואל, בכור' מו:). הפילה וחזרה והפילה וחזרה והפילה הוחזקה לנפלים (יבמ' סה:). בעצב זה צער הנפלים תלדי זה צער הלידה (מד"ר ברא"ש' כ).—ומצוי בסהמ"א: מבן חדש ומעלה משיצא מכלל נפלים הוא נמנה (רש"י, במד' ג יח).—ואמר המליץ: אשר עלה במחשבת להפיל נפיליהם באפו כנפלים, והשועים כתולעים חשבם בקצפו וחילים כנמלים (ר"ש הנגיד, הלי תעם). נפלים שפלים נדמו, נודדים הבל יהמו, נצחם וכחם יתמו (רסב"ג, יי' מה אדם).

***נִפְנֵף**, פ"י, ביני' מנפנף, מנפנפת, הניע ונדנד דבר, כמו הרוח, הטל, וכדו', עי' א.נוף: כנור היה תלוי כנגד חלונותיו של דוד והיה רוח צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאיליו (ירוש' ברכ' א א). טל שיוצא ומנפנף[1]) את הדגנים וברכה ניתנת ומשמחת כל הארץ (ילק' שמעו', תהל' סי' תשנה). — ובסהמ"א: טלית תלויה ברוח והרוח מנשב בה ומנפנף אותה (ר"ש, אהל' ח ה).

—התפ', ביני' מנפנפת, שנפנפו אותה: אלו לא מביאין (את הטומאה) ולא חוצצין הזרעים וכו' וטלית המנפפת (אהל' ח ה).

[1]) בפסיקתא רבתי מא, הגרסה ומנפץ.

(איוב כט כד).—הִפִּיל הארץ בנחלה לפלוני: כל ישבי ההר וכו' אנכי אורישם מפני בני ישראל רק הַפִּלֶהָ (את הארץ) לישראל בנחלה (יהוש' יג ו). וּבְהַפִּילְכֶם את הארץ בנחלה תרימו תרומה ליי' (יחזק' מה א).—ואת הגוים: ראו הִפַּלְתִּי לכם את הגוים הנשארים האלה בנחלה (יהוש' כג ד). ויגרש מפניהם גוים וַיַּפִּילֵם בחבל נחלה וישכן באהליהם שבטי ישראל (תהל' עח נה). — הִפִּיל גּוֹרָל: והוא הִפִּיל להן גורל וידו חלקתה להם בקו (ישעי' לד יז). יחלקו בגדי להם ועל לבושי יַפִּילוּ גורל (תהל' כב יט). והגורלות הִפַּלְנוּ על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבתינו לעתים מזמנים שנה בשנה לבער על מזבח יי' אלהינו (נחמ' י לה; גם יא א). וַיַּפִּילוּ גורלות משמרת לעמת כקטן כגדול מבין עם תלמיד (דהי"א כה ח). בחדש הראשון וכו' הִפִּיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש (אסת' ג ז גם ט כד). ויאמרו איש אל רעהו לכו וְנַפִּילָה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו וַיַּפִּלוּ גורלות ויפל הגורל על יונה (יונ' א ז). — הִפִּיל גּוֹרָלוֹ בתוכם, התחבר אליהם, השתתף אתם: גורלך תַּפִּיל בתוכנו כיס אחד יהיה לכלנו (משלי א יד). — הִנְפִּיל, לְנַפִּיל, במקום לְהַנְפִּיל: ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן וְלַנְפִּיל ירך (במד' ה כב).—ואמר בן סירא: אל תרשיעך בעדת שער ואל תפילך בקהלה (ב"ס, גני' ז ז). — ובתו"מ: אמר לו עבדו הפלת את שיני וסמית את עיני והוא אומר לא הפלתי ולא סמיתי (שבועי ה ה). נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים (רשב"י, ברכ' מג:). הפיל שתי עיניו באחת (מכי' משפט', נזיק' ט). — הִפִּיל עצמו על הצבור, דָּרַשׁ מהצבור לפרנסו: לא כל הימנו שיעשיר את בניו ויפיל עצמו על הציבור (כתוב' מח.). — הִפִּיל נחלה ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה (רבה בר חנינא, סנה' לד:).—וגורל: בשעה שאמר הקב"ה ליהושע חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמר לו וכי דילטור אני לך הפל גורלות הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן (סנה' מג:). — הִפִּיל לִבּוֹ של פלוני: ולמה נענש אלימלך על ידי שהפיל לבן של ישראל עליהן (מד"ר רות א). — ובפרט הִפִּילָה הָאִשָּׁה הַמְעֻבֶּרֶת, יצא מכריסה בעין וָלָד או ולד מת: היתה בחזקת מעוברת וראתה והפילה אחר כן דבר שאינו ולד (תוספת' נד' א ז). המפלת אור לשמונים ואחד ב"ש פוטרין מן הקרבן וב"ה מחייבין אמרו ב"ה לב"ש מאי שנא אור לשמונים ואחד מיום שמונים ואחד אמרו להם ב"ש לא אם אמרתם במפלת יום שמונים ואחד שכן יצא בשעה שהיא ראויה להביא בה קרבן תאמרו במפלת אור לשמונים ואחד שלא יצא בשעה שהיא ראויה להביא בה קרבן (כריתי א ו). גירשה מותרת לינשא לאחר ורשאי השני לשהות עמה עשר שנים ואם הפילה מונה משעה שהפילה (יבמ' ו ו). איזהו בכור לנחלה ואינו לכהן הבא אחר הנפלים שיצא ראשו חי ובן תשעה שיצא ראשו מת והמפלת כמין בהמה חיה ועוף (ר"מ, בכורי ח א). המפלת סנדל או שליא או שפיר מרוקם (שם). המפלת ואין ידוע מה היא תשב לזכר ולנקבה (נדה ג ו). עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקודש וכו' (אבות ה ה). שנכנסה בה עין רעה והפילה עוברה (ר' הושעיא, מד"ר ברחשי' מה). — ב) ״בחכמת הַלָּשׁוֹן, הִפִּיל לשון כך וכך על דָּבָר, השתמש בו: ואפשר שיהיה משפטה (של ה"א הממנו, מ"א כ לג) דבקה בויחלטו ותהיה כנוי ללשוֹן ר"ל להפיל לשון הנקבה על אמרתו אתי הוא (ר"י ח"ת, הרקמה. ו 43). ומפילים הלשון דרך שאלה על ראש העם באמרו אבן מאסו הבונים (ר"י ח"ת, השרשים לריב"ג, שרש אבן). והִפִּיל מִלָּה עַל דָּבָר, במשמ' זו: כי העברים מפילים לב על הלב ועל החכמה ועל הדעת (שם, שרש ביב). והערב גם כן מפילים בלשון הזה על הדקות (שם, שרש חסר). ואפשר שיהיה דומה ללשון הערב שמפילין הטפיחה על ההפלטה (שם, שרש טפח). וכבר הפילו הלשון הזה לדיבור ואמרו יביע אומר הנה יביעון בפיהם (שם, שרש נבע). אבל הערב מפילים הלשון הזה על רועי קטני הצאן (שם, שרש נקד). והוא דומה ללשון הערב שמפילים הלשון על המתנה המועטת (שם, שרש שלל). שדוד לא הפיל שם מעשים רק על השפל (ר"ש א"ת, יקוו המים יב). כי בעל דיננו המאמין קדמות העולם יפיל שם האפשר באמרו העולם אפשר המציאות על בלתי הענין אשר יפילהו עליו המדבר (הוא, מו"נ א עד). כי לשון הגדה וספור לא יפילום העברים יחד אלא על בעל שכל (שם ב ה). והפילו הלשון הזה על האשה עצמה רחם רחמתים לראש גבר פירוש עלמה ושתי עלמות (רד"ק, שרש רחם). והשם מלאכה אצל הקודמים

מו״כ ג כד). תמונה שם מוסכם לצורת הדבר המתואר פסל וכל תמונה ו נ ו פ ל על תכונת אי זה דבר שיהיה אע״פ שאינו חמרי (ר״א הקראי, עץ חיים כג). השמיעה נ ו פ ל ת על שני פנים ממה שענינה הכנה והשתכלות בדבר וכו׳ (ר״ז הלוי, פי׳ משלי א ה). כי לא י פ ו ל לשון אמת על הנחת המשפטים וכו׳ אבל על הגמולים נ ו פ ל לשון אמת (ר״י אלבו, העקרי׳ א ח). וזה הלשון לא י פ ו ל על הנולדים מזכר ונקבה שיבראון אחר ששבו אל עפרם אלא על הנולדים מן העפוש (שם ב א). — טעם הלשון נופל וכו׳: ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נ ו פ ל על השם (רש״י, בראש׳ ה כט). — ולשון נפל על לשון: נחש נחשת וכו׳ לשון נ ו פ ל על לשון (רש״י, במד׳ כא ט). לא שיהיה לשון זה נ ו פ ל על זה (רד״ק, מכלול, פדה״פ מ:). מעדה בגד וכו׳ לשון נ ו פ ל על הלשון (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי כה כ). ועי׳ עוד לשון.—נָפַל על דבר, הרגיש בו, עלה הדבר על דעתו: ואולי שמשה רבינו קיים הדעת הזה מעצמו מפני ש נ פ ל עליו מתוך עיונו וכו׳ שעיונו של משה רבינו ע״ה הביאו לדעת הזה כמו ש נ פ ל ו עליו קצת מקדמוני הפילוסופים (ר״י אברבנאל, מפע׳ ה׳ א א). שסדר הבריאה שנזכר בתורה לא י פ ו ל בו שום אדם מתוך סברתו (שם ב).—נָפְלָה עינו על דָבָר, ראתהו: הזהרו במחשבותיכם ורעיוניכם שלא תמשילו לבורא יתעלה תבנית ולא תדמוהו בדמות ולא דמיון מפני שלא נ פ ל ו עיניכם על דמות ולא על צורה בעת שדבר עמכם (ר״י א״ת, חו״ה, היחוד י). — נָפַל רְאוּתוֹ על דבר, במשמ׳ זו: כמו גבהי ההרים ועמקי הנחלים והנהרות אחר ש י פ ו ל הראות על תכליותיהם (רש״ע פלקירא, ראש׳ חכמ׳ ב ו ג).—ובדקדוק, נָפְלָה אות מהמלה וכדומ׳: לפי שהמים שבמגן נ ו פ ל ת בצירוף ובמעשה כדכתיב וגנותי על העיר הזאת (תשו׳ דונש על רסע״ג, סי׳ 54). ואני חושב כי היוד בבלתי גם כן נוספת כאשר היא בזולתי הלא תראה אותה נ ו פ ל ת גם כן באמרו אין קדוש כיי׳ כי אין בלתך ו נ פ ל ה יוד זולתי ויוד בלתי מן ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי בעבור התקבץ שני נחים נסתרים ואלה השני יודין הם למדבר והוא האלהים (ר״י א״ת, הרקמה ד).—ונָפַל, במשמ׳ מה שכבר היה: כי הפועל ה נ ו פ ל ר״ל הוא החולף הוא ראוי ר״ל כבר יצא אל ההויה ואשר לא נ פ ל עדין ר״ל העתיד הוא באפשר לא נודע היהיה אם לא וכו׳ ומה שהוא קודם עתה הוא חולף כבר נ פ ל וחלף ומה שיהיה ממנו אחר עתה הוא העתיד לא נ פ ל ולא חלף (שם, א).

—הפע׳, הִפִּיל, הִפַּל, הִפִּילוֹ, הִפִּילָהּ, הִפַּלְתֶּם, הִפַּלְתִּי, הִפַּלְתִּיו, הִפַּלְתִּים, הִפִּילוּ, הִפַּלְהוּ, הִפַּלְנוּ, מַפִּיל, מַפִּילִים, לְהַפִּיל, לְנַפִּיל, הַפִּילְכֶם, הַפִּילֶהָ, הַפִּילוּ, אַפִּיל, תַּפִּיל, תַּפֵּל, יַפִּיל, וַיַּפֵּל, יַפִּלֵם, נַפִּילָהּ, תַּפִּילוּ, תַּפִּלוּ יַפִּילוּ, יַפִּילוּן, — א) עָשָׂה שֶׁיִּפֹּל, בכל המשמ׳ של הקל: וַיַּפֵּל יי׳ אלהים תרדמה על האדם ויישן (בראש׳ ב כא). ואם שן עבדו או שן אמתו יַפִּיל לחפשי ישלחנו תחת שנו (שמות כא כז). או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות (הכהו) וַיַּפֵּל עליו וימת (במד׳ לה כג). והיה אם בן הכות הרשע וְהִפִּילוֹ השפט והכהו לפניו כדי רשעתו (דבר׳ כה ב). ושאול חשב לְהַפִּיל את דוד ביד פלשתים (ש״א יח כה). וכל העם אשר את יואב משחיתם לְהַפִּיל החומה (ש״ב כ טו). וכל מעין מים יסתמו וכל עץ טוב יַפִּילוּ (מ״ב ג כה; גם ו ה; יט ז) הִפַּלְתִּי עליה פתאם עיר ובהלות (ירמ׳ טו ח). וְהִפַּלְתִּים בחרב לפני איביהם (שם יט ז). וכרתו מבחר ארזיך וְהִפִּילוּ על האש (שם כב ז). וְהִפַּלְתִּי חלליכם לפני גלוליכם (יחזק׳ ו ד). בחרבות גבורים אַפִּיל המונך (שם לב יב). ודרכו קשתם לְהַפִּיל עני ואביון (תהל׳ לז יד; גם עג יח; קו כו-כז; קמ יא). כי רבים חללים הִפִּילָה ועצמים כל הרגיה (משלי ז כו). עצלה תַּפִּיל תרדמה ונפש רמיה תרעל (שם יט טו). ירום לבבו וְהִפִּיל רבאות ולא יעוז (דני׳ יא יב).—הִפִּיל החרב וכדומ׳ מִיָּדוֹ: ושברתי את זרעתיו וכו׳ וְהִפַּלְתִּי את החרב מידו (יחזק׳ ל כב). והכיתי קשתך מיד שמאולך וחציך מיד ימינך אַפִּיל (שם לט ג). — הִפִּיל מִדְּבָרָיו, לא עשה כבל הדברים: ויגדל שמואל ויי׳ היה עמו ולא הִפִּיל מכל דבריו ארצה (ש״א ג יט). מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך אל תַּפֵּל דבר מכל אשר דברת (אסת׳ ו י).—לא הִפִּיל מִמַּעֲשָׂיו, לא החסיר, עשה הכל: והשחיתו מאבותם וכו׳ לא הִפִּילוּ ממעלליהם ומדרכם הקשה (שופט׳ ב יט).—וְהִפִּיל תחנתו לפני פלוני: ואמרת אליהם מַפִּיל אני תחנתי לפני המלך לבלתי השיבני בית יהונתן למות שם (ירמי׳ לח כו; גם מב ט). כי לא על צדקתינו אנחנו מַפִּילִים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים (דני׳ ט יח).—הִפִּיל פָּנָיו בִּפְלוֹנִי, רָגַז עליו: שובה משבה ישראל נאם יי׳ לוא אַפִּיל פני בכם כי חסיד אני נאם יי׳ לא אטור לעולם (ירמ׳ ג יב).—הִפִּיל אור פְּנֵי פְלוֹנִי, הלעיבו, הרגיזו: אשחק אלהם לא יאמינו ואור פני לא יַפִּילוּן

קשי הטחול יותר בטוח מאותו שיפול בסבת קשי הכבד (קאנון ג יד ד ג).— ונפל סָפֵק, נָפְלָה קִנְאָה, מַחֲלֹקֶת, מְבוּכָה, וכיוצא בזה: ושיתקרו על הדבר ויבחנוהו בחינה אחר בחינה עד שלא יפול בלב אדם ספק כי יש בו צד דמיון או צד כשפים (ר"י א"ת כוזרי א ח). ועליה נפלה הקנאה והחמדה בין הבל וקין (שם ב יד). המפורסמות והם המצות הגלויות וכו' שנתפשטו ברוב האומות ונפלה הסכמת העולם עליהם (הוא, רוח חן ו). לדחות המבוכה הגדולה הנופלת בלבות על אורך הגלות (ר"י בר אבטולי, מלמ' התלמיד', תולדות). ואתחיל בעיון השכל האפשרי לדעת אם הוא נפש או חלק מנפש כי בזה נפלה חלוקה גדולה בין המחברים (ר' הלל מוירונא, תגמ' הנפי' א ז). וביצירת אדם לא מאדם נפלה מחלוקת בין החכמים (מעה"ש לאבי הרלב"ג ד א). ווכרנו הספקות הנופלות בו מצד העיון (רלב"ג, מלחמ' ה' ו יז). ובזה נפלה הטעות בין חכמי התכונה (ר"א הקראי, ג"ע, ענין קדוה"ח ג). הבדלים רבים יש בין פסח מצרים לפסח דורות אכן בקצתם נפלה הספקה אם ישוה פסח דורות לפסח מצרים אם לאו (שם, ענין פסח ח). כי אפי' בענין המציאות לא השיגו ולא באו עד תכליתו וזה כי נפלה מחלוקת גדולה בין הפילוסופים (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 19). אפס כי נפלה מחלוקת במהות זה השכל הפועל אם הוא נבדל כדעת ן' סינא או אם הוא מעצם שכלו של אדם (ר"י מוסקטו, נפוצ' יהודה יג). ישאלוני משפטי צדק על אדות דין ודברים שנפלו בין החכם הנעלה וכו' עם הכבודה והצנועה וכו' (סו"ת תורת חסד עו).— וקצת במשמ' אֶפְשָׁר, שַׁיָּךְ, וכיוצא בזה: וההפרש השלישי אשר הוא שכל בלתי הרגשי לא תבקש לו עלה וסבה ולא תפול בו מחשבה, (מכתב גילוי הגולה, מכת' לקהל' קסיל, לקו"ק נספח' 50). והענין הנרצה באלהים לא יכחיש אותו מי שיש לו דעת אך תפול ההכחשה בה' מפני שהנבואה מופלאה נכריה ביחידים כל שכן בהמון (ר"י א"ת, כוזרי ד טו). הטענה התשיעית אשר טען הפלוסוף וכו' שאי אפשר שיהיו כל הדברים נופלים תחת ההויה (רלב"ג, מלחמ' ה' ו א כח). וכן שמנו שורש אחד שהוא יתברך מסולק מן החסרונות לבאר שמחויב המציאות לא יפול עליו השינה והשכחה והליאות ודומיהן (ר"י אלבו, העקר' א טו). שאין לומר שלא יפול תחת היכולת לברוא יש מאין אלא יש מיש (שם א כג). אבל השכל הפועל שהוא שר העולם יתואר בנערות וזקנה כי להיותו נברא יפול תחת הזמן ויפול עליו נערות וזקנה מצד הזמן (שם ב יט). כי בכל פעל יפול בו הנעימות מב' פנים (שם, הקד'). כי הפועל יורה על ענין יפול בזמן כאמרנו עשה ויעשה (רש"ע פלקירא, ראש' חכמ' ב ג). כי דרך החקירה היא דרך יגיעיית ויפול בה הלאות (ר"א ביבאגו, דרך אמונה מט). אע"פ שאין היסח הדעת נופל בענין זה (הריטב"א ר"ה כג:). אבל הזהב והכסף ושאר החפצים הם כלים שההפסד נופל בהם מהרבה טעמים (ר"ז הלוי, פי' משלי ג יד). ואנחנו נודה על דבריו בזה כי חלוקתו אמתית והכרחית ולא תפול תשובה עליה כי האמת מעצמו נכר (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 114). כי אף אם תפול האהבה מהאדם אל השם ית' בסבת התועלת המקובל ממנו וכו' (רפאל מנורלי, מרפא לנפש כג.).
— נָפַל תחת החושים, שהחושים משיגים אותו: עניני הנשמה אינם ענין מחשבה לבד אלא כח א' מעשית אמנם שהוא דק שאינו נופל תחת החושים (רממ"ל, מוקר ומקובל 10).— ובהנדסה, קַו נופל, וכיוצא בזה: כל קו ישר הנופל על קו ישר א' יעשו על ידי פגישתן או ב' זויות ניצבות משני צידי קו הנופל או צדה ומרווחת שהן כדי שתי זויות נצבות (ר' יצחק הישראלי, יסוד עולם א ב), ובחכמת הלשון, הַמִּלָּה נֹפֶלֶת על דבר פלוני, היא משמשת בענין פלוני, ישתמשו בה לקרא בה דבר פלוני: וזו המלה לא תפול על דבר הנודע בלשון עברי (תשו' דונש על רסע"ג, סי' 47). ובלשון הערב נופלת החתימה על הענין הזה (ר"י א"ת הסרפי' לריב"ג מתס).—והלשון נֹפֵל: וכל דבר קשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש (רש"י, במד' כא ד). וכל שאי אפשר לעשות על ידי זולתו נופל בו לשון גאות (הוא, שמות טו א). כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל (הוא, דבר' טו ו). לשון בקיקה נופל על גפן (הוא, כמוס ב ג). ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן (הוא, ישעי' א ו). ודע שלשון עצם נופל על דבר גשמי כמו שאמרנו ועל דבר שאינו גשמי כמו השכלים הנפרדים (ר"י א"ת, רוח חן י). מלת רצון כולל דברים רבים ונופל על דברים רבים (ר"ש א"ת יקוו המים 119). שם חכמה נופל בלשון עברי על ד' דברים הוא נופל על השגת האמתות אשר תכלית כוונתם השגתו ית' שמו וכו' ונופל על ידיעת המלאכות אי זו מלאכה שתהיה וכו' ונופל על קנות מעלות המדות וכו' ונופל על הערמה והתחבולה (הוא.

וכו' (יבמ' קו.).—וְנִפְלָה פלונית לפני פלוני, היו סבות שגרמו שתנשא לו: פלונית נפלה לפלן (מדרש תהל' עז ו).—נָפַל הגורל: הלך (יהושע) והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן אמר לו יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל (סנה' מג:). כְּסוּת נֹפֶלֶת לִשְׁאֵרוֹ, שהיא נאה לפי השאֵר: הרי שיצא חייב לחבירו מנה בבית דין ועליו כסות במאתים לא יאמר לו מכור כסותך והתכסה במנה ותן לי מנה לכך נאמר כי היא כסותה אי אתה רשאי למנוע ממנו כסות שהיא נופלת לשארו (ר' נתן, מכי' משפט' יט). שארה [כסותה] כסות שהיא נופל לשארה אם היתה ילדה לא יתן לה של זקנה וזקנה לא יתן לה של ילדה (ר' יונתן, שם ג).—נָפְלָה דְלֵקָה, וכיוצא בזה, קָרָה הַדָּבָר: מעשה שנפלה דליקה בחצירו של יוסף בן סימאי משיחין (תוספת' שבת יג [יד] ט). נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות (משנה שם טז ב). מעשה שנפלה דליקה בתנורי כפר סגנה (כלים ה ד).—נָפְלָה קְטָטָה וכיוצא בזה: לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה (ברכ' יח:). מיד נפל מחלוקת בישראל ועמדו שבט יהודה במריבה והרגו מישראל כתות כתות (מד"ר במד' כג).—נָפְלָה הַבְּרָה, התחילו פתאם לדבר על ענין מהענינים: מיד נפלה הברה בעיר באת בתו של אותו האיש (יכוס' דמאי א ג). ועי' עוד הַבְּרָה.—נָפַל דִּבּוּר לְתוֹךְ פִּיו, ובדומ', עלה פתאם על דעתו דבור זה: השכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה (ר' יוחנן, ברכ' נז:).—נָפְלָה הַתְּקוּפָה ביום פלוני, חָלָה: אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום וכו' ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה (שמואל, ערובי' נו.). אם אתה עומד בסוף המחזור ואתה מבקש לדעת תקופת ניסן אשר בראש המחזור הוי יודע כי התקופה היא נופלת לפני מולד ניסן בט' שעות תרמ"ב חלקים ואתה גורע השעות והחלקים האלו ממולד ניסן ותמצא התקופה נופלת אחר כ"ט יום ג' שעות קנ"א חלקים ממולד אדר (ראב"ח הנשיא העבור ג ד). שלא יפול פסח אלא אחר תקופת ניסן (ר"י א"ח, כוזרי ד כט).—לָשׁוֹן נֹפֵל עַל לָשׁוֹן, מלה אחת דומה לאחרת, כמו איש ואשה, נָחָשׁ וּנְחֹשֶׁת, וכיוצא בזה: כשם שניתנה תורה בלשון הקודש כך נברא העולם בלשון הקודש שמעת מימיך אומר גיני גיניא איתא איתתא אנתרופי אנתרופייא גברא גברתא אלא איש ואשה למה שהלשון הזה נופל על הלשון הזה (ר' סימון, מד"ר ברא' יח). אמר (משה) אם אני עושה אותו (את הנחש) של זהב אין הלשון הזה נופל על לשון זה של כסף אין הלשון הזה נופל על לשון זה אלא הרי אני עושה אותו של נחשת לשון נופל על הלשון וכו' מיכן שניתנה תורה בלשון הקודש (ר' אסי, שם לא).— ומצוי בסהמ"א במשמ' העקרית, וְנָפַל על האויב: ופסיליאוס נגיד בירושלם נפל עליו באלף איש (יוסיפון, רכה).— ובמשמ' התחבר לפלוני: וכל עם יהודה החלו להיות ביראה ופחד כי יתר יושבי הערים נופלים עליו לעזרתו (שם רב).—וְנָפְלָה לוֹ יְבָמָה: שנפלה לו יבמה ועמד וקידש את אחותה (והזהיר, אחרי). — נָפְלָה אשה לְיִבּוּם: מת אחד מן האחין ונפלה אשתו לייבום ואח"כ מת שני ונפלה אשתו לייבום (רמב"ם, יבום וחליצה ז ג).—וּמָשָׁל: נפל שור רבו שוחטיו (מדל' פנים אחרים על אסת' נוסחה ב, ויאמר חרבונה).—נָפַל במקום פלוני, בא שמה במקרה: ראובן כהן נפל אצלינו היום שנים רבות ונתארת במקומינו (תשו' גאו' מו"מ קעא, ב"ת ה 127). ששמעתי כי נפלו במקום אדוני המלך שני אנשים מאנשי ארצנו (מנחם ב"ס, אגר' ר' חסדאי להכוזרי). ובימי אבותינו נפל אצלינו איש ישראל נבון דבר היה מתיחס בשבט דן (שם).—ובלשון המחקר, במשמ' התהוה, קרה: כי כל דבר מאלו הדברים אי אפשר לו מבלתי סבה ועלה ואינו ענין נפל כאשר הזדמן (ר"ס א"ח, מו"כ ב יע). שאתה כבר ידעת שגידי איש הכלב והחמור ועצביהם לא נפלו כאשר הזדמן (שם). שהרעות הנופלות לא ימלטו משתהיה התחלתם במקבל בעצמו או מחוץ (רלב"ג, הקד' לפי' משלי). ויש גם כן מי שיכחיש התכלית בכל הפעולות כאפיקורוס וסיעתו החושבים שהעולם נפל במקרה (ר"י אלבו, העקר' א ט). והכלל אמרנו שאם יעשה מעשה שיש בו חפץ יקרא בשם מלאכה בין שנפל בכונה בין שנפל שלא בכונה אך לא יתחייב אלא אם נפל ממש בכונה (ר"א הקראי ג"ע, ענין שבת א). כי לא נפל הענין בן דרך מקרה רק לרצון מכוון מאתו יתברך (סו"ת רשב"א, א ט). וזה יאות לדת אמת מכוונת וכו' ושלא נפלו מצותיה ועניניה בדרך מקרה (הוא, מאמר על ישמעאל יע).—מחלה נופלת: והשקוי הנופל בסבת

עם הפלשתי הזה (ש״א יז לב).—נפלו פניו, כעס, התרגז: ויחר לקין מאד ויפלו פניו ויאמר יי׳ אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך (בראש׳ ד ה-ו).—נפלה ירכו וכדו׳: והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן יי׳ אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת יי׳ את ירכך נפלת ואת בטנך צבה (במד׳ ה כא; גם כז). נפל דמו ארצה, ירד ונבלע ולא נראה: ועתה אל יפל דמי ארצה מנגד פני יי׳ כי יצא מלך ישראל לבקש את פרעש אחד כאשר ירדף הקרא בהרים (ש״א כו כ).—ז) נפלה הארץ בנחלה לפלוני, באה ברשותו להיות נחלתו: זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה ארץ כנען לגבלתיה (במד׳ לד ב). ונפלה הארץ הזאת לכם בנחלה (יחזק׳ מז יד). ובימים ההם שבט הדני מבקש לו נחלה לשבת כי לא נפלה לו עד היום ההוא בתוך שבטי ישראל בנחלה (שפט׳ יח א).—נפל חבלו, נתן לו חלקו על פי הגורל: ויפלו חבלי מנשה עשרה לבד מארץ הגלעד והבשן אשר מעבר לירדן (יהוש׳ יז ה). חבלים נפלו לי בנעמים אף נחלת שפרה עלי (תהל׳ יז ו).—ונפל הגורל: לא נפל עליה גורל (יחזק׳ כד ו). ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו (דה״א כו יד). ויפל הגורל על יונה (יונ׳ א ז).—נפל במקום, התישב במקום ההוא: וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה על פני כל אחיו נפל (בראש׳ כה יח). — נפל דבר, קרה: דבר שלח אדני ביעקב ונפל בישראל (ישע׳ ט ז). ותאמר שבי בתי עד אשר תדעין איך יפל דבר (רות ג יח). — ואמר בן סירא: מעט רעה כרעת אשה גורל חוטא יפול עליה (ב״ס גני׳ כה יט). מיועץ שמר נפשך וכו׳ כי גם הוא לנפשו יחשב למה זה אליו יפול (שם לז ח).—ובתו״מ: נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותה הימנו (פאה ד ג). האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת וכו׳ מעות שעל הכר נוער את הכר והן נופלות (שבת כא ב). — נפל בית וכיוצא בזה, נהרס: הבית והעלייה של שנים שנפלו (תוספת׳ ב״מ יא א). אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם (ב״ב א א). — נפלו לו פרות, נכסים, וכיוצא בזה בירושה: מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה או שניתנו לו במתנה (שבי׳ ט ט). — ונפלו לו בלבד במשמ׳ זו: האשה שנפלו לה נכסים עד שלא תתארס (כתוב׳ ח א). נפלו לה עבדים ושפחות זקנים ימכרו וילקח בהן

קרקע (שם ה). מת יחזרו נכסים למקומן נפלו לו נכסים ממקום אחר ויירשו אחיו עמו (ב״ב ח ו). כל שיושבת כאן ונפלו לה נכסים במדינת הים (כתוב׳ עט:). האשה שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאין על שמה ואמרה שלי הן שנפלו לי מבית אבי אבא או מבית אבי אמא (ב״ב נב:). ישראל שהיו לו טבלים ממורחין בתוך ביתו שנפלו מבית אבי אמו כהן ואותו אבי אמו כהן נפלו לו מבית אבי אמו ישראל (רבה בר אבוה, בכור׳ יא.).— ונפלה לו ירושה: שמא תפול לה ירושה ממקום אחר ויתזור ויגבה הימנה (ר׳ יוסי, כתוב׳ ה ז). בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואת פורע (ר׳ יונה, ירוש׳ שקל׳ ה ו). — יפלו דמיו לדבר, ינתנו לזה הדבר: וקולבונות אילו מה עושין להם נופלין לשקלים (ר׳ מאיר, תוספת׳ שקל׳ א ח). מי שלא שקל אישתקד ישקול לשנה הבאה ואילו נופלין לשירי לשכה (שם ג א). וכל כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו והשאר נמכרין ודמיהן נופלין ללשכת בדק הבית (משנה שם ה ו). הכסף ינתן לבניו והאשם ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנ בה (ב״ק ט יא). המודר הנאה מחבירו שוקל את שקלו ופורע את חובו ומחזיר לו את אבידתו מקום שנוטלין עליה שכר תפול הנאה להקדש (נדר׳ ד ב). המפריש מעות לחטאתו ונאבדו והפריש מעות אחרים תחתיהן לא הספיק ליקח בהן חטאת עד שנמצאו המעות הראשונות יביא מאלו ומאלו חטאת והשאר יפלו לנדבה (תמור׳ ד ג). — נפל בו, בהילד, דמו, בא לו, התראה: פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא באתה אשה לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהיה ירוק הצצתי בו ולא היה בו דם ברית אמרתי לה בתי המתיני לו עד שיפול בו דמו המתינה לו ומלה אתו וחיה (ר׳ נתן, חול׳ מז:).—נפל לאומנות, נתפס לזה: האחין השותפין שנפל אחד מהן לאומנות (ב״ב ט ד).—וצווי פל, פול: לא אמר אדם לחבירו הילך מאתים זוז ופול[1] תחתיו לאומנות אלא אומר לו פטריני מן האומנות (תוספת׳ דמאי ו ד).—נפלה האשה לפני יבם וכיוצא בזה, נתחיבה להנשא לו: ומעשה באשה אחת שנפלה לפני יבם שאין הגון לה ואמרו לו חלוץ לה

---

1) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ, ובספרי הדפו׳ עול.

אל גד צר לי מאד נפלה נא ביד יי׳ כי רבים רחמו וביד אדם אל אפלה (ש״ב כד יג-יד). — נפל תחת רגלי פלוני, נכנע לפניו: אמחצם ולא יכלו קום יפלו תחת רגלי (תהל׳ יח לט). — ד) בהשאלה, ירד מגדולתו, נכנע לפני אויב, נחרב, וכיוצא בזה: נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל נטשה על אדמתה אין מקימה (עמו׳ ה ב; גם ח יד). וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו (ישע׳ ח יה). איך נפלת משמים הילל בן שחר נגדעת לארץ חולש על גוים (שם יד יב). והנה זה בא רכב איש צמד פרשים ויען ויאמר נפלה נפלה בבל וכל פסילי אלהיה שבר לארץ (שם כא ט; גם כד כ; לא ג). אל תשמחי איבתי לי כי נפלתי קמתי (מיכ׳ ז ח) הובישו כי תועבה עשו וכו׳ לכן יפלו בנפלים בעת פקדתים יכשלו אמר יי׳ (ירמ׳ ו יה; גם כג יב; מו ו). מקול נפלם רעשה הארץ (שם מט כא; גם כ לא-לב; כא ח). אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם יי׳ אלהינו נזכיר המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד (תהל׳ כ ח-ט; גם לו יג; לז כג-כד). דחה דחיתני לנפל ויי׳ עזרני (שם קיח יג). סומך יי׳ לכל הנפלים וזוקף לכל הכפופים (שם קמה יד). בוטח בעשרו הוא יפול וכעלה צדיקים יפרחו (משלי יא כח; גם כד יו-יז). —ה) נפל אל האויב, נמלט מארצו אל האויב הנלחם בארצו, to desert; déserter; abfallen: ויאמר אכיש אל שרי פלשתים הלוא זה דוד עבד שאול מלך ישראל אשר היה אתי זה ימים או זה שנים ולא מצאתי בו מאומה מיום נפלו (אלי) עד היום הזה (ש״א כט ג). אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחינו נחיה ואם ימיתנו ומתנו (מ״ב ז ד). ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הנפלים אשר נפלו על המלך בבל ואת יתר ההמון הגלה נבוזראדן רב טבחים (שם כה יא). ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נפל ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על הכשדים (ירמי׳ לז יג-יד; גם לח יט). וממנשה נפלו על דויד בבאו עם פלשתים על שאול למלחמה ולא עזרם כי בעצה שלחהו סרני פלשתים לאמר בראשינו יפול אל אדניו שאול (דהי״א יב כ).— ובכלל נמלט אל ונתחבר עם: בלכתו אל ציקלג נפלו עליו ממנשה עדנח ויוזבד וידיעאל וכו׳ ראשי האלפים אשר למנשה (שם כא). ויקבץ את כל יהודה ובנימן והגרים עמהם מאפרים ומנשה ומשמעון כי נפלו עליו מישראל לרב בראתם כי יי׳ אלהיו עמו (דהי״ב יה ט). —ו) ובהשאלה בדבר מפשט, נפלה עליו תרדמה, באה

עליו פתאם, אחזתהו, תקפתהו: ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם (בראש׳ יה יב). וילכו להם ואין ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת יי׳ נפלה עליהם (ש״א כו יב). ואלי דבר יגנב ותקח אזני שמץ מנהו בשעפים מחזינות לילה בנפל תרדמה על אנשים (איוב ד יב-יג).—ואימה, פחד, וכיוצא בזה: והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו (בראש׳ יה יב). תפל עליהם אימתה ופחד (שמות יה יו). ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן יי׳ לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל ישבי הארץ מפניכם (יהוש׳ ב ט). ויפל פחד יי׳ על העם (ש״א יא ז). לבי יחיל בקרבי ואימות מות נפלו עלי (תהל׳ נה ה). שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם (שם קה לח). הלא שאתו תבעת אתכם ופחדו יפל עליכם (איוב יג יא). ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם (אסת׳ ח יז). וכל שרי המדינות וכו׳ מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם (שם ט ג). והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדלה נפלה עליהם ויברחו בהחבא (דני׳ י ז).—והרוח, נחה עליו, התעורר בקרבו: ותפל עלי רות יי׳ (יחזק׳ יא ה).—ויד ה׳: אני יושב בביתי וזקני יהודה יושבים לפני ותפל עלי שם יד אדני יי׳ (שם ח א).—וצרה, הוה וכדומ׳: ובא עליך רעה לא תדעי שחרה ותפל עליך הוה לא תוכלי כפרה (ישעי׳ מז יא). כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם (קהל׳ ט יב).—וחרפה וכדומ׳: כי קנאת ביתך אכלתני וחרפות חורפיך נפלו עלי (תהל׳ סט י).—נפלה תחנתו לפני פלוני, באה אליו ונתקבלה: ועתה שמע נא אדני המלך תפל-נא תחנתי לפניך ואל תשבני בית יהונתן הספר ולא אמות שם (ירמ׳ לז כ). אולי תפל תחנתם לפני יי׳ וישבו איש מדרכו הרעה (שם לו ז).—נפלו הימים הראשנים וכדומ׳, לא באו בחשבון, כאלו לא היו: והזיר ליי׳ את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו (במד׳ ו יב). — נפל מפלוני, גרוע ממנו: גם לי לבב כמוכם לא נפל אנכי מכם ואת מי אין כמו אלה (איוב יב ג). —ונפל בעיני עצמו: ויהי כאשר שמעו כל אויבינו ויראו כל הגוים אשר סביבתינו ויפלו מאד בעיניהם וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה הזאת (נחמ׳ ו יו).—נפל לבו על פלוני, התחיל מפחד ממנו: ויאמר דוד אל שאול אל יפל לב אדם עליו עבדך ילך ונלחם

תפלנה ורוח סערות תבקע (יחזק' יג יא; גם כז כז; לא כ). תאנים עם בכורים אם יניעו ונפלו על פי אוכל (נחו' ג יב). הילל ברוש כי נפל ארז (זכר' יא ב). בור כרה ויחפרהו ויפל בשחת יפעל (תהל' ז יו). עוד זה מדבר וזה בא ויאמר אש אלהים נפלה מן השמים ותבער בצאן ובנערים ותאכלם (איוב א יו). ואולם הר נופל יבול וצור יעתק ממקומו (שם יד יח). כתפי משכמה תפול ואזרעי מקנה תשבר (שם לא כב). טובים השנים מן האחד וכו' כי אם יפלו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפל ואין שני להקימו (קהל' ד ט-י). ואם יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהוא (שם יא ג).— ונפל למשכב, נחלה: וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה (שמות כא יח-יט).— ב) מטל, מונח, משכב: אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים (במד' כד ד). ויקחו את המפתח ויפתחו והנה אדניהם נפל ארצה מת (שפט' ג כה; גם ד כב; יט כז). וישכמו אשדודים ממחרת והנה דגון נפל לפניו ארצה לפני ארון יי' (ש"א ה ג). ויתנבא גם הוא לפני שמואל ויפל ערם כל היום ההוא וכל הלילה (שם יט כד). ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את החללים וימצאו את שאול ואת בניו נפלים בהר גלבע (דה"א י ח). ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה (דה"ב כ כד).— ג) נפל, נפל על, במשמ' הטיל את עצמו: וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו ויבכו (ברא' לג ד). ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף והוא עודנו שם ויפלו לפניו ארצה (שם מד יד). ויפל יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק לו (שם נ א). ותפל על רגליו ותאמר בי אני אדני העון (ש"א כה כד; גם כה כ; לא ה). ויהי בבאו אל דוד ויפל ארצה וישתחו (ש"ב א ב). ושמעי בן גרא נפל לפני המלך בעברו בירדן (שם יט יט). ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו (אסתי ח ג). וכל יהודה וישבי ירושלם נפלו לפני יי' להשתחות ליי' (דה"ב כ יח).— נפל על פניו, השתטח בפניו אל הארץ ברגש של כבוד, יראה ובדומ': ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלהים (ברא' יז ג). וירא כל העם וירנו ויפלו על פניהם (ויקר' ט כד). וישמע משה ויפל על פניו (במד' טז ד). ויאמר יי' אל יהושע קם לך למה זה אתה נפל על פניך (יהוש' ז י). ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו איש את רעהו (ש"א כ מא). ויבא מפיבשת בן יהונתן בן שאול אל דוד ויפל על פניו וישתחו (ש"ב ט ו). ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל על פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו (מ"א יח ז). ואראה ואפל על פני (יחזק' א כח). ואפלה על פני ואזעק (שם ט ח). ובבאו נבעתי ואפלה על פני (דני' ח יז).— ג) נפל, במשמ' מת מפני סבה מן הסבות: רד העד בעם פן יהרסו אל יי' לראות ונפל ממנו רב (שמות יט כא).— ובמשמ' נהרג: שימו איש חרבו על ירכו וכו' והרגו איש את אחיו וכו' ויפל מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש (שמות לב כז-כח). במדבר הזה יפלו פגריכם (במד' יד כט; גם לב). ויהי כל הנפלים ביום ההוא מאיש ועד אשה שנים עשר אלף (יהוש' ח כה). ויפל בעת ההיא מאפרים ארבעים ושנים אלף (שפט' יב ו; גם כ מד). ויפלו לפני יונתן ונשא כליו ממותת אחריו (ש"א יד יג; גם לא א). אשר גם העם מן המלחמה וגם הרבה נפל מן העם וימתו (ש"ב א ד). הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גברים וכו' איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה (שם יט-כז; גם ג יו; כא ט). לכן יפלו בחוריה ברחבתיה (ירמ' מט כו).— ונפל בחרב, לחרב, לפי חרב וביוצא בזה, בזו המשמ': ורדפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב (ויקר' כו ז; גם ח). ולמה יי' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב (במד' יד ג; גם מג). ויפל כל מחנה סיסרא לפי חרב (שפט' ד יו). ויספדו וכו' על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם יי' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב (ש"ב א יב). ובניך ובנתיך בחרב יפלו ואדמתך בחבל תחלק (עמו' ז יז). היו כקשת רמיה יפלו בחרב שריהם (הוש' ז יו). מתיך בחרב יפלו וגברתך במלחמה (ישע' ג כה; גם יג יה; לא ח). כי מלט אמלטך ובחרב לא תפל והיתה לך נפשך לשלל (ירמ' לט יח). הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב יפול (יחזק' ו יב). כלם חללים נפלים בחרב (שם לב כג). בתולתי ובחורי נפלו בחרב (איכ' ב כא). והנה נפלו אבותינו בחרב (דה"ב כט ט). כהניו בחרב נפלו ואלמנתיו לא תבכינה (תהל' עח סד).— נפל ביד פלוני, בא פתאם ברשותו של פלוני שיוכל פלוני לעשות בו כרצונו: ועתה אמות בצמא ונפלתי ביד הערלים (שפט' יה יח). ונפל ביד פלוני, במשמ' נענש על ידי פלוני: ויבא גד אל דוד ויגד לו (דברי אלהים) ויאמר לו התבוא לך (בשביל העון של מספר העם) שבע שנים רעב בארצך ואם שלשה חדשים נסך לפני צריך וכו' ויאמר דוד

א. *נְפִיצָה, ש"נ, — ש"הפ מן נָפַץ, במשמ' שבר: היא שבירה היא נפיצת (ר' ישמעאל, ירוש' ערל' א ג).

ב. *נְפִיצָה, ש"נ, — שה"פ מן *נָפַץ, שפך, עָרָה: ותער לשון נפיצה והרבה יש בלשון משנה המערה מכלי אל כלי וכו' (רש"י, בראש' כד כ). המודד לעכו"ם לתוך כלי שבידו ינפיץ נפיצה או יזרוק זריקה כדי שלא יהיה נצוק חבור (רמב"ם, מאכ' אסור' יב יב).

*נְפִישָׁה, ש"נ, — שה"פ מן נָפַשׁ: כך ראינו ששמירת עבדים לשבת דבר שאין בידינו ואין לנו אלא לתת להם נפישה לבילתי רדותם במלאכה (רה"ג, תשו' הגא', הרכבי, סי' יא).—ואמר המשורר: יגעים בימיו מצאה נפשם נפישה (רשב"ג, הלפור או דרור). קראתיך חושה, להושיעי בנפישה, במלאכת מורשה (סדור תימני, ליוה"כ, אסא עיניס). ינוק שד האשישה ותמצא בו נפישה, ובשבר הדרישה תחי יום הפרישה (רס"ע אבן דנאן, מלאכ' השיר 12).

א. נֹפֶךְ, ש"ז,—אֶבֶן יְקָרָה, ein Edelstein; pierre précieuse; precious stone: והטור השני נֹפֶךְ ספיר ויהלם (שמות כח יח). ארם סחרתך מרב מעשיך בְּנֹפֶךְ ארגמן ורקמה ובוץ וראמת וכדכד נתנו בעזבוניך (יחזק' כז יז). בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נֹפֶךְ וברקת וזהב (שם כח יג).—ובסהמ"א: שאם תתאוה להיות כליך מכסף והלא היותם מזהב יותר נאה ואחרים עשאום מספיר ואפשר שיעשו ג"כ מנופך או מאודם (ר"ש א"ת, מו"נ ג יב). — ומ"ר: אדמו עצם מפנינים ספירים ונפכים, כמו טיט חוצות נדשים ונשלכים (ר' קלוני' בר"י, קינה, מי יתן ראשי מים). והוכן ראש לאבלנו ברוטינגן הפינה ונהרגו יפיפי עם כמו נפכים (קינה, אבכה לקשה יום, QGJD,III, 341). — ובמליצה: פניו כלחיו ופוך טוריו כלב חומדיו מליו צרופים כפז זכים כאהבתי, נפך רשמיו ומנפת טעמיו ורוחות מר דרור נופפו טוריו לנשמתי (ר"י אבן גיאת, מבין עפאים).

ב. *נֹפֶךְ, נוֹפֶךְ, תוספת של דבר מועט, כמו פרוטה וכדומ': באמת אמרו (אם אמר איש לאשה הרי את מקודשת לי) בין בשכר שעשיתי ובין בשכר שאעשה עמך אינה מקודשת ואם הוסיף לה נופך[1]) משלו

[1]) [כך יוצא מהשקלא וטריא שם, ובב"ק צט: ועי' רש"י ב"ק שם: דקסבר מלוה ופרוטה דעתה אפרוטה, ע"כ. וכן מביא הלכה זו הרמב"ם הלכות אישות, פ"ה, כ: אא"כ נתן לה פרוטה משלו, ע"כ. אבל הערוך פרש אבן יקרה כמו א. נפך. וכן נראה דעת התוספות קידוש' ט. ד"ה והלכתא.]

מקודשת (ר' יהודה הנשיא, קידוש' מח:). כגון שהוסיף לה נוֹפֶךְ משלו (שם). — ובסהמ"א, במליצה: הוסיף נפך משלו, במשמ' הוסיף על הקודם דבר מה: ואני מוסיף נופך משלי שעתה בזמננו זה ההוצאה מרובה וכל הדרכים בחזקת סכנה (שו"ת הרדב"ז ג תקעח). ואחר אלו הפרושים עם מה שאנו מוסיפים נופך משלנו בהרחבת ביאור (רשב"ל דוראן, הקד' מגן אבות).

נפל[1]), ממנו נָפַל, נֵפֶל, מַפָּל, מַפָּלָה, מַפֶּלֶת, נוֹפֵל, *מַפֶּלֶת, *נְפִילָה, *נִפּוּל, *הַפָּלָה, ואולי נָפִיל.

נָפַל, פ"ע, נָפַל, נָפְלָה, נָפָלָה, נָפַלְתִּי, נָפַלְתָּ, נָפְלוּ, נְפַלְתֶּם, נֹפֵל, נֹפְלִים, נֹפֶלֶת, נָפוֹל, בִּנְפֹל, לִנְפֹּל, נְפֹלוֹ, נָפְלוֹ, נָפְלָם, נִפְלוּ, אֶפֹּל, אֶפְּלָה, אֶפֹּלָה, תִּפֹּל, תִּפּוֹל, יִפֹּל, יִפּוֹל, יִפָּל-, וַיִּפֹּל, וַיִּפָּל-, תִּפֹּל, תִּפּוֹל, תִּפָּל-, נִפְּלָה, תִּפְּלוּ, יִפְּלוּ, יִפֹּלוּ, תִּפֹּלְנָה, — א) נָפַל האדם, נָפְלָה האבן וכדומ', הֶעתק פתאם בכח הכבד שלו מגבוה לְמַטָּה, להארץ, fallen; tomber; to fall: ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה וַיִּפְּלוּ שמה (בראש' יד י). יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח הנשך עקבי סוס וַיִּפֹּל רכבו אחור (שם מט יז). וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו וְנָפַל שמה שור או חמור (שמות כא לג). לא תראה את חמור אחיך או שורו נֹפְלִים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו (דבר' כב ד). כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך וכו' כי יִפֹּל הַנֹּפֵל ממנו (שם ח). בין רגליה כרע נָפַל שכב בין רגליה כרע נָפָל באשר כרע שם נָפַל שדוד (שפט' ה כז). ויבא עד האהל ויכהו וַיִּפֹּל ויהפכהו למעלה וְנָפַל האהל (שם ז יג; גם יג כ; יט כו). ויהי כהזכירו את ארון האלהים וַיִּפֹּל מעל הכסא אחרנית (ש"א ד יח). ויכהו אבנר באחרי החנית וכו' וַיִּפָּל-שם וימת תחתו (ש"ב ב כג; גם ד ד; יז יב). וַתִּפֹּל אש יי' ותאכל את העלה (מ"א יח לח; גם כ ל). וַיִּפֹּל אחזיה בעד השבכה בעליתו אשר בשמרון (מ"ב א ב; גם ב יג; ו ה-ו). הֲתִפֹּל צפור על פח הארץ ומוקש אין לה (עמו' ג ה; גם יד; ט ט). ביום ההוא נאם יי' צבאות תמוש היתד התקועה במקום נאמן ונגדעה וְנָפְלָה ונכרת המשא אשר עליה (ישע' כב כה; גם כד יח). לכן יהיה לכם העון הזה כפרץ נֹפֵל נבעה בחומה נשגבה (שם ל יג; גם כה). וְנָפְלָה נבלת האדם כדמן על פני השדה וכעמיר מאחרי הקוצר (ירמ' ט כא; גם כה כז; מו יב; כ יח). אבני אלגביש

[1]) רק בעבר' ובארמ'.

בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגברים אשר מעולם אנשי השם (בראשי ו ד). ושם ראינו את הַנְּפִילִים בני ענק מן הַנְּפִלִים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם (במדי יג לג).—ובתו"מ: עלה רש אל תירא ואל תחת לא מן הנפילים ולא מן עם רב (מד"ר במדי כג.)—.ואמר המליץ: ולי אדון אשר אמר בטח בי ואפיל בנעימים לך חבלים, אני אשבר לך שני כפירים אני אפיל לפניך נפילים (ר"ס הגגיד,הלי תעס). אשר עלה במחשבתו להפיל נפיליהם באפו כנפלים, והשועים כתולעים חשבם בקצפו וחילים כנמלים (הוא, שם). זך בעדת זכים וְגאה בן גאים ושפל בין שפליה, מזה ובן מזים ומעמידי ארץ ומפילי נפיליה (הוא, הגה יסידתי). בחר את בעלי שכל לחברה ומועצה וקוצה בכסילים, במשכיל תעקור סלע ותבוא במו צרה ותשך אף נפילים (הוא בן, משלי ג סד). נפלו נפיליהם הרוגים מידי ילד אחי ענר ולא רוצחו, יכם (היין) ולא יחלו ויהלמם ידעו ועת קום בעדו יצוחו (רמב"ע, דיואן סז, כ"י בודלי). וייש בעלמים מסכל חכמים וצעיר לימים מבאר פלאים ובקרב מליצים ללחם חלוצים להפיל נפילים ולחלוש רפאים (הוא, שם, דף 130). דור הנפילים מאסו בך וגם אמרו לך סור ממנו הראת אותם את רוב כעסך ובמה שיתרפוך בם דנתם (סדר יוה"כ, קטע כ"י גנ"י, Elbog 116). להם יש שם עולם אחרית ושבר, ואנחנו בחשך נתכם ושמנו, לו גם כנפילים נפליאה מעשינו, היוספר מהם באבדון וקבר (יל"ג, רופאים ורפאים).—ובמליצה פשוטה, במשמ' ענק, גבור חיל: כי נלחם דוד במחנה הנפילים והיה דוד המלך מכה בנפילים ויבוא אחד וישב מאחורי דוד להכותו וכו' ויסוב אז דוד את פניו ויך את הנפיל ההוא וימת (יוסיפ' פו). — והשתמשו קצתם בו במשמ' ההפך בענין אנשים שירדו מגדולתם: הנפילים היו בארץ שהם בניהם אשר הולידו שהם נופלים ממדרגת אבותיהם ולא בלבד בזמן ההוא אבל בכל זמן שיבואו בני האדם הנכבדים אל בנות האדם הפחותים בלי ספק יולדו להם רוצה לומר הנפילים שוכר וכזה האופן יתבזו המשפחות ויפלו ממדרגותיהם (כ"י אברבנאל, בראשי ו ד). — בן הנפילים, מין ממיני הצב: צב זה הצב למינהו לרבות מינים של צב חברבר[1]) ובן הנפילים וסלמנדרא (ספרא שמיני פרשי ה). וזעזע את היומים והראהו את בן הנפילים וכו' וזעזע את הישוב והראהו את הצב (מד"ר שמות עו).—ורוח בן הנפילים, שֵׁד: רוח בן הנפילים[2]) באה עליו (בכורי מד).

*נְפִילָה, ש"נ, — שה"פ מן נָפַל: נותן לעניים בכדי נפילה (רמב"ג, פאה ה א). אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור (ב"ק ה ז). המקבל שדה מחברו ולא עשתה וכו' אם יש בה כדי נפילה[3]) (ר' יהודה, ב"מ ט ה). כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לה בנים (רב, יבמי ל.). סימנין קשין הן אצל נפילה (רב אסי, חולי נח:).—ונפילה לפני האויב במלחמה: וכל המבקש לחזור (מן המלחמה) הרשות בידן לקפח את שוקיו שתחלת ניסה נפילה[4]) (ספרי דברי קלא). — ובמשמ' ירידה רוחנית, שפלות: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכינו מנפילתינו ותזקפנו מכפיפתינו (ר' אחא, ירוש' ברכי א ח).—ואמר הפיטן: כטפסרי מעלה כטעם בטהרה בטבילה, כנוצצי מעלה בנעימה בנמיכות בנפילה (כ"י אבן אביתור, תתכן ישראל). קומם עדתך מנפילתה המטויה בכחך הגדול ובזרועך הנטויה (ר' יצחק בר מאיר סליח' לפני קדמאה, ישראל עמך). — °נפילת אפים, בתפלה: כשהוא עושה נפילת פנים אחר תפלה יש מי שהוא עושה קידה ויש מי שהוא עושה השתחויה (רמב"ם, תפלי ה' י"ד). מנהג פשוט בכל ישראל שאין נפילת אפים בשבתות ובמועדים (שם טו).—ובמשמ' מִקְרֶה, התהוות דבר שלא היה קודם: ויודיענו שרש הדבר ויסוד כל המעשה איך היתה נפילת ישראל במקום ההוא (של ארץ הכוזרים) וכו' (מכתב ב"ס, אגרי ר' חסדאי להכוזרי). שהשם יתברך פועל אלו הדברים מפני שהוא יודע נפילתם טרם בואם (רלב"ג, מלחמ' ה' ג ד). —ובחליי הגוף: העלול הוא נפילה יקרה לכחות בחרות וכו' (פרקי משה ז). — °נפילת אות מהמלה: ואנחנו זוכרים בשער הסמוך לזה מעט מנפילת אותיות התוספות בשמות ופעלים (ר"י א"ח, הקדמה ה).

במשמ' חזק וכח גבורה. אך זה דחוק. ובארמ' ניפלא, נפילא הוא הכוכב כסיל. באשור' נַפַּאלֻ מקביל ל-גבארֻ' גבורים, עי' OLZ. 1910, 196 f.—[1]) בגמ' חולי (דף קכז.) הערוך.—[2]) כך בערוך וברש"י שם, ובנוסח' הגמ' בן נפלים, ובכ"י מינכ' רוח נפלים—[3]) כך בנוסח' הדפו' ובכ"י ניפלה, וכך במדב"מ. ובקצת כ"י מפלה.—[4]) כך הנסחה כאן וכך גם במשנה סוט' ח ו. ועדיפה נסחת הירוש': שתחלת נפילה ניסה.

Naphtha: ומדליקין בשמן פקועות ובנפט (תוספתי שבת ב ג). וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים וכו' בעטרן ובנפט (מסכה שם ב ב). אש כנגד הנפט שבהם (מכי' בשלח ב ב). מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין וכו' ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא כך ולא כך אלא נפט (ר"י בן נורי, שבת כו.). אין מדליקין בנפט לבן בחול ואצ"ל בשבת וכו' מפני שהוא עף (שם). משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון בא למדוד נפט אומר לו מדוד אתה לעצמך בא למדוד אפרסמון אומר לו המתן לי עד שאמדוד עמך כדי שנתבסם אני ואתה (יומ' לח:). בפתילה של נפט (ירוש' סכה' ז ב). בתכסיסי מלכים בא עליהם הקב"ה כגון בתחלה סגר אמת המים שלהם שהרי חזרו לדם וכו' ואח"כ הביא עליהם נפט כגון השחין (ר' ברכיה, פסיק' דר"כ, ויהי בחצי הלילה). מלך ב"ו כשמדינה מורדת עליו משלח עליה לגיונות ומקיפים אותה וכו' חזרו מוטב ואם לאו זורק בהם נפט וכו' כך הקב"ה בא על מצרים כטקסין של מלכים בתחלה סוכר אמת המים שלהם שנאמר ויהפך לדם יאוריהם וכו' לא חזרו הביא עליהם נפט זה השחין (תנחומ' בא, עט).

*א. **נפט**, ממנו *נִפֵּט.

***נָפַט**, פ"י, — נפט צמר גפן וכדו'. כמו נפץ, חבטוהו במקל: הדש והכותש והנופט[1] מלאכה אחת הן (תוספתי שבת ט [י] יז).

— פעי', נִפֵּט, — כמו קל: הדש והמנפץ והמנפט[2] כולן מלאכה אחת הן (גמ' בבלי שבת עג:).

[1]) כך בתוספת' כ"י א"פ, וכך בהוצ' הדפו', והגר"א הגיה מנפט לפי גרסת גמ' שבת (דף עג:), ועי' הערה הבאה. — [2]) כך גרסת ספרי הדפו' וכ"י, וכך גם ר"ח והערוך ערך דש שהעתיק לשון ר"ח, וכך גרס גם רש"י, ועפ"י העדויות האלה הגרסה מנפט, בטית בסוף, מקימת. אך בערך פץ א הביא הערוך גרסה והמנפס, בסמך בסוף, ואמר: פירש גאון וכו', כלשונו של ר"ח. אך כבר הזכרנו כי בערך דש הביא הערוך בעצמו הגרסה מנפט בטית, וכן היא באמת בר"ח שנדפס בש"ס וילנה, וצריך איפוא להחליט כי בערך דש נשתבשה הגרסה בהערוך וכמו"כ שבשו המעתיקים את גרסת הר"ח כאן לפי גרסת הדפו'. אך נגד זה יש פרכה והיא שבערך נפס לא הביא הערוך המאמר הזה. ואולם גם בערך נפט בערוך לא הובא מאמר זה, והדבר מוטל בספק מה היתה באמת הגרסה כאן בספר שהיה בידי בעל הערוך. לוי וקוה'

ב. **נָפַט**, פעל נגזר מן השם נֵפֶט: סגפת פוט בשחין נפוט[1]) לחוץ עם שפוט (הוש' ליוס ו לספרדי כהושעת ילידי אהב).

***נְפִיחָה**, ש"נ, — שה"פ מן נפח: הבעיר וכיבה בנפיחה אחת (ירוש' שבת ב ב). זה (כלי זכוכית) נשבר ויש לו תקנה וכו' על ידי שהוא עשוי בנפיחה וכו' ומה אם זה שהוא עשוי בנפיחתו של בשר ודם יש לו תקנה בנפיחתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה (ר' יוסי, מד"ר ברא' יד). מלמד שהעמידו גולם מן הארץ ועד הרקיע וזרק בו את הנשמה לפי שבעולם הזה בנפיחה אבל לעתיד לבא בנתינה (שם). — ומצוי בסהמ"א: והמשל בו כמו שיפעל הנפח בנוד הנפיחה או האדם בפיו בבשול הקדרה (תרג' פיי ילירה לדונש בן תמים ה). כגון שבאותה נפיחה שמכבה זו הלכה השלהבת והדליקה חברתה וכו' בשתי נשימות שכיבה זו קודם בנפיחה אחת והדליק האחרת בנפיחה שנייה (רגמ"ה כריתי כ.). והנפיחה הכל הפה (רד"ק, שרש נפח). — ואמר המליץ: ושם ריאה בקצהו אחוזה, בחדרי הצלעות היא גנוזה, ונופח עלי לבו קבועה, ולא תהיה נפיחתה גרועה, לבלתי יהיה הלב בחמו, מבאר את שאר הגוף ולחמו (ר"י זבארה, בתי הנפש 40). — ובמשמ' נפיחת הבשר, כמו מֻרסה: הנפיחה (בעין) היא מורסה קרה עם חכוך (קאנון ג ג ג יז).

***נְפִיָּה**, ש"נ, — שה"פ מן נָפָה, הרקדה בנפה: ורוב הרבנים מנקין את החוטין בידיהם ומוליכין אותן אל הריחיים הן בעצמם ועומדין על הרקידה ועל הנפייה ועל לישתה ועל אפייתה (שבלי הלקט, פסח ריח, בשם תשו' הגא').

נְפִיל[2]), ש"ז, מ"ר נְפִלִים, נְפִילִים, — איש גְבַהּ קומה מאד, ענק, Riese; géant; giant: הַנְּפִלִים היו בארץ

ויסטר' החליטו כי העקר הוא בסמך, אך אין זה מוכרע, וגרסת הספרים בטית, שהיא גם גרסת רש"י, ושהוא פרש יפה וז"ל: מנפט צמר גפן בקשת כדרך האומנים, — יש לה על מה לסמך, כי בערב' משמש במשמ' זו ממש השרש נדף, שהמלונים הערבים מפרשים בזה"ל: נדף אלקטנ צ'רבה באלמנדף, — ובעבר': נדף את צמר הגפן, חבטתו בהמנדף, והוא הפטיש של עץ שהאומן מכה בו על יתר-הקשת. ועי' עוד ערך נפס. וע' גם קרוים ארכי', I, 446, 540.

[1]) [עשה הפיטן פעל מהשם נֵפֶט עפ"י המאמר בפסיק' דר"כ, המובא בערך נֵפֶט, עי' זה הערך.]

[2]) ברט (WU, 29) גוזר מלה זו מן נבל בערב'

לסמן זלזול: ואמרתם הנה מתלאה וְהִפַּחְתֶּם אותו אמר יי' צבאות (מלאכי א יג). — הִפִּיחַ נפש פלוני, גרם לו מפח נפש: אם עלי אדמתי תזעק ויחד תלמיה יבכיון אם כחה אכלתי בלי כסף ונפש בעליה הִפָּחְתִּי (איוב לא לח-לט).

—התפע', *הִתְנַפֵּחַ: בימות הגשמים אין מוציא לו חסרונות מפני שאויר הגשמים מלחלחן ו מ ת נ פ ח ו ת וכו' שמילאו כדא בימות הגרנות חטים וכשהגיעו ימות הגשמים נ ת נ פ ח ו בכדא (ר"ח ב"מ מ.). כשמתבשלין התמרים מ ת נ פ ח י ן ונסדקין כמו השאור (ערוך, ערך סאור). שלא לשתות מים בשעת התקופה משום סכנה שלא ינזק ו י ת נ פ ח (אבודרהם, סדר התקופות). ונכנס הארס ו נ ת נ פ ח הירך (ספר חסידים, סי' תתתת שנה).

***נֶפַח**, ש"ז, — סגולת דבר נפוח, ובפרט התרחבות כמות החיצונית של גוף מפני שאין חלקיו הדוקים זה לזה: השוכר את החמור להביא עליה וכו' תבואה והביא עליה תבן חייב מפני ש ה נ פ ח קשה למשוי (ב"מ ו ה). — ובסהמ"א: וכשהוא (היין) לח רב נ פ ח ו וכשמתייבש נצמק לשיעור קטן (רש"י שבת עז.). השוכר את הבהמה להביא עליה מאתים ליטרין של חטים והביא מאתים ליטרין של שעורים ומתה חייב מפני ש ה נ פ ח קשה למשאוי והשעורין יש להן נ פ ח (רמב"ם, שכירו' ד ז). —*ובמשמ' צביה בגוף, כעין מֻ ר ס ה: כי יגרה (מי שאינו טוחן המאכל) בגוף רוחות נופחות את הבטן וירד ה נ פ ח עד הרגלים (אסף הרופא, כ"י 13). כי המדה הזאת גורמת בגוף חלאים ומדוים גדולים ורבים כמו הכובד ו ה נ פ ח בגיד הנשה (כ"י א"ת, המדה"כ לרמב"ם ה ד). המפים מורסא, הפותח פה נ פ ח (רש"י כתוב' ו:). הנה הכבד יקרה לו ביחוד עצמיותו חליי המזג וחליי ההרכבה והמרסות ו ה נ פ ח י ם וביחוד אצל הקרום (קאנון ג יד א יב). ולפעמים ינפח עמו האבר ותחדש נ פ ח הכים ועור הביצים (שם שם ד ח). ואם הריקות וראית אחר עשרה ימים שחסרו המים והקל ה נ פ ח תן להם המצטיכי בדבר מהמריקים הרקיקים (שם שם ט). והיא בגוף אלי מים פתוחה, והם עולים בצאתם ב נ פ ח ה (כ"י אבן זבארה, בתי הנפש 83). וכאשר ימלא ה נ פ ח ימשכו הגידים מכל צד (הוא, ספר שעשועי ט). ואם יהיה התילדם ממותרות עבות דבקות אזי ירגיש נ פ ח גדול וקרקור ורעש רב בבטן (מי אלדבי", ש"א ד ג). ל נ פ ח ולגרב הנולדים באצבעות בחורף תרחצם במים חמים ותתן עליהם תרדין שלוקין (שם). והמזוג (היין) במים מועיל למי שיש לו כאב ראש חזק או לשכור אמנם יוליד נ פ ח בבטן (שם ה ד). הוו זהירין מאד במדת העצלות מפני שגורמת לגוף חלאים גדולים ומדוים עצומים כמו ה נ פ ח והכאביות (מעלות המדות סה.).

***נַפָּח**, ש"ז, מ"ר נַפָּחִים (–ין) חרש ברזל המנפח באש ללבותה, smith; forgeron; Schmied: נכנס לחנותו של נ פ ח שלא ברשות יצאו נצוצות והזיקוהו (תוספתי ב"ק ו כו). כור של נ פ ח י ן שהוא עומד בארץ וחיברו בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה (שם כלים ב"ק ו יו). שפופרת של זהבין ושל זגגין ושל נ פ ח י ן ושל עושה זכוכית שנחלקה לאורכה (שם כלי' ב"מ ג י). כלבה של ספרין ושל רופאין וכו' ושל נ פ ח י ן שנחלקה לשנים (שם יא). תחתית הצורפין טמאה ושל נ פ ח י ן טהורה (משנה כלים יז יז). ראה לשון שלימדנו בן ה נ פ ח (ר' יוחנן, ירוש' ר"ה ג ו). כגון קיני או כ נ פ ח (שם ב"ב ג ג). לא יעמיד אדם תנור וכו' ולא של נ פ ח י ן (שם). לאחד שהיה בידו שתי קפליות הוליכן אצל נ פ ח אמר לו יכול אתה לתקנם לי אמר לו לבראתן כתחילה אני יכול לתקנם לך איני יכול (ר"י בר' סימון, מד"ר בראשי' מח). משל ל נ פ ח שהיה פתוח באמצע פלטיא וכו' וראה חבילות חבילות של קוצים נכנסו למדינה וכו' אמר לו מאלו אתה מתיירא גץ אחד יוצא משלך וכו' ואתה שורפן (ר' לוי, שם פד). והלך הסייד לסידו ויוצר לטיטו נ פ ח לפחמו כובס לבית המשרה שלו (ר"י הכסיא, שם קהלי, בכל עת). — ומצוי בסהמ"א: הוציא המפוח נחרותיו וחוא הנאד שנופח בו הנפח (כ"י א"ת, הפרש' לריב"ג, נחר). שהעור נמכר ביוקר לצורך מפות וכו' שמא אין שם נפחים מי שצריכין להם והוא משהן בחיים עד שיזדמנו שם והוא מגדל מהן עדרים קודם שיבאו הנפחים (רגמ"ה בכורי' לג:). והמשל בו כמו שיפעל הנפח בנוד הנפיחה או האדם בפיו בבשול הקדרה (הרג' פי' יצירה לדונש בן תמים א). וכן הסייף דרך משל חמרו הברזל ופעלו ה נ פ ח וצורתו האורך ומעט הכותב וחדוד הקצוות ותכליתו שיהרג בו (מלות הגיון ט).

***נֵפְט**[1], ש"ז, — הוא שמן אדמה, מין נוזל נובע מאדמה ועף מאד, ומשמש להאיר ולחמם,

---

[1]) לא ידוע מקורו. י"א כי זו מלה מצרית.

וּפָעוּל *נָפוּחַ: משל לעשר נודות נפוחות מונחות בטרקלין (מד"ר ברא' ה).—ואמר המליץ: סגולת שבת לשמור בענוג, להשביע בצחצחות נפוחי נשמות (אזהרי ר"י ברצלוני אמנם כי). והשרים במפלתם נפוחים כמו נאדות כמו אשה עברה ר"ש הנגיד, אלוה עז). — מיום יהי בוער כמו תנור וכדוד ונפוח וגם אגמון (למצ"ע, תרסים ח יג).

—ונִפַּח במשמ' צָבָה, נפחו פניו: עמדו והפשיטוה ערום והתחילו טופחין אותן (את הפירות) על פניו עד שנפחו פניו (תנחומי קדוש' ח). — עיניו נפוחות: וראתה אותו עשוי דוגמא ועיניו נפוחות וגופו משובר ומוכה (שס).—ובסהמ"א: לא נפחה (הרגל) כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות (רמ"י דבר' ח ד). כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבטבט ונופח עד קדקדו (הוא, שמות כג כד). הבאה (מחלת הדרוקן) בשביל עברה עבה בשרו מתקשה ועב ונפוח בעובי (הוא, שבת לג.). — ונוסח של קללה, תִּפַּח רוחו של פלוני תִּפַּח נפשו, וכדומ', ובהשאלה תיפח עצמו: מטרונה אמרה לר' יוסי אלהי גדול מאלהיך אמר לה למה אמרה לו בשעה שנגלה אלהיכם למשה בסנה הסתיר פניו משה אבל בשעה שראה את הנחש שהוא אלהי מיד וינס משה מפניו אמר לה תפח עצמותה [1] בשעה שנגלה אלהינו בסנה לא היה לו מקום לברוח אנה היה בורח לשמים או לים או ליבשה וכו' אבל הנחש שהוא אלהיך כיון שאדם בורח ממנו שתים או ג' פסיעות יכול להנצל ממנו (מד"ר שמות ג). תיפח נפשם של מקבלי שוחד ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך מקבלי שוחד עאכ"ו (ר' ישמעאל בר"י, כתוב' קה:). תיפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא (ר' יונתן, סנה' צז:). מעשה בשעת השמד בחנוני אחד מישראל שהיה מבשל בשר טהור ובשר חזיר ומוכר וכו' פעם אחת נכנס יהודי לאכול שם ולא נטל ידיו והיה סבור שהוא גוי נתן לפניו בשר חזיר אכל ולא בירך וכו' אמר לו בצנעה יהודי אני ונתת לי בשר חזיר אמר לו תיפח רוחך שכשראיתי שאכלת בלא נטילת ידים ובלא ברכה הייתי סבור שאתה גוי (מד"ר במד' כ).—ובסהמ"א: תפח רוחן ונשמתן של אותם העדים שעשו זה שכתבו ונתנו שובר מקוים כזה בלתי שיתן לו מה שחייב לו (תשו' הגא', מסד' מכטובה, סי' מ). הם טועים בפירושים כטעותם בפסוק רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני אשר הם תיפח רוחם מפרשים אותו על משמעו (ר"י ברצלוני פי' יצירה 75). תפח רוחה היא אמרה לו שכבה עמי (ר' בחיי, וישב). — וגם לדבר לא בע"ח, לשדה וכיוצא בזה: לְמלך שהיה לו גינה אחת מליאה אברוב נאה ומשובח נכנס לתוכה בין הערבים וראה אותה ואמר מה נאה ומשובחת וכו' בבקר נכנס לראותה ומצא אותה שהפריגה אמר לה תיפח רוחך בערב היית נאה ומשובחת ובבקר הרי הפרגת (מד"ר במד' ז).

—פִּעֵל, *נִפֵּחַ, מְנַפֵּחַ,—כמו נָפַח בנחץ המשמ': הצר צורה בכלי והמנפח בכלי זכוכית (ר"ש בן לקיש, שבת עה:). — מנפח אדם בית הפרס והולך (שמואל, ברכ' יט:).—ובהשאלה נִפֵּחַ את שוקיו עשה אותן עבות שתראינה כמו בעל מום: המסמא את עינו והמנפח את שוקיו והמצבא את כריסו אינו נפטר מן העולם עד שיהו לו בן (ירוש' פאה ח ט). מְנַפֵּחַ בְּיָדוֹ, לסמן של זלזול, שאין לדבר חשיבות, שהוא קל מאד, שאפשר לדחותו בנפיחת פה: מנפח רב ששת בידיה (ב"ב קלד: סנה' מג.).

—פֻּעַל, נֻפַּח, — נֻפְּחָה הָאֵשׁ, שנִפחו בה ללבותה: תאכלהו אש לא נֻפָּח (איוב כ כו).—ובתו"מ: בתי אם עלי את בוכה אם עלי את מתחבטת מוטב שתאכלני אש שנופחה ולא אש שלא נופחה (ר"ח בן תרדיון, מס' שמח' ח). שמונים אלפים פרחי כהונה בקעו בחיילותיו של נבוכדנצר ובידן מגני זהב הלכו להם אצל ישמעאלים והוציאו להם מיני מלוחים ונודות מנופחות אמרו להם נשתה וכו' (מד"ר איכ', בלע ה'). משביעים את האדם ונותנים לפניו נודות מנופחות ותוקעים בשופרות (ר' סימון, פסיק' רבתי כב). — ובסהמ"א: התבונן לאגם או לבור בפתחו תראה עשן עולה עליו בעשן הדודים המרותחים והסירות המנופחים (דונש על מנחם, ערך אגמון). אש קדחו אוריו ולא נֻפְּחוּ, תוך מזרקי ברד והתלקחו (רמב"ע, אם קדחו). ומציאותו הצוריי בשכל האפשריי והמשותף בדמיון והגוף המנופח (ר"י אבוהב, תרג' שעה"ש לר"א אירירו ד ז).

—נִפְעַל, *נִנְפַּח, תִּנָּפֵחַ: מתיירא אני שליום אחרון תנפח כריסו ותיבקע (מד"ר במד' ז).

—הִפְעִיל, הִפִּיחַ, הִפַּחְתִּי, הִפַּחְתֶּם,—הִפִּיחַ אותו, נפח עליו

---

[1]) כך בדפוס וורשא, ובדפוס ליפציג עצמותו.

שחיטה עושה ניפול (ר' יוחנן, חול' עג:). ראשון ראשון עושה ניפול (ר' חנין, שם קכג:). — ובסהמ"א, נפול אברים, מחלה שהאברים נופלים מגוף האדם: ויפתח הוכה בשחין וניפול איברים (רש"י שפטי' יח לט). —*פת נפולים, שע"י הסובין שבו או ע"י אפיה רעה הלחם מתפורר: (המוליך) קמח לנחתום ועשאו פת ניפולין בשר לטבח והקדיחו חייב לשלם (תוספת ב"ק י ט).—וגוזל שנפל מקנו: ניפול הנמצא בין שתי שובכות רחוק חמשים אמה לכאן ומחמשים אמה לכאן הרי הוא של מוצאו (תוספת' ב"ב א ז).

נָפוּל, ת"ז, מ"ר נְפוּלִים, — כמו יָרוּד: כלם (אנשי ירושלם) חסירים ונפולים אין עוזר זה לזה (רש"י ישעי' ג ח). היו נפולים ופחותים מאד בעיניהם לנגדנו (רד"ק, שרש נפל).

נִפּוּס, ש"ז, — שה"פ מן נִפֵּס: המנפץ והמנפס כולן מלאכה אחת הן ולשון נפוץ בפשתן ונפוס בצמר גפן (שבלי הלקט, שבת סב).

נִפּוּץ, ש"ז,—שה"פ מן נפץ: אלי ציון עלי מחץ ורוב מכות אשר הכו נזיריה, ועל נפוץ עלי סלע עולליה נעריה (קינ' לת"ב, אלי ציון ועריה). זכר יי' לבני אדום חרבות היכלך, רצח אבירי ונפוץ עוללי קהלך (בנימן בר זרח, סליחו' יום ו, בתולת בת יהודה). כגון עפרורית שצריך ניפוץ (ערוך, ערך דס).—ושם לעצם הדבר שנתנפץ: ואותו הניפוץ (שנתנפץ מהקוץ גלגל) עשוי כמין גלגל עגולה כמין העין באמצע וחמש זרועותיו סביב לה (רש"י ישעי' יז יג). כשמתיר אגדן (של הלברות) ומוציאן אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו הוא קרוי ניפוץ (הוא, מ"א ה כג). עור שמשימים אומני פשתן בפניהם וקושרין אותו במתניהם שלא יסתבך עליו הניפוץ (ר"ש כלים כו ה).

נְפוּצָה, נְפוּצוֹת, — עי' נִפְצָה.

נִפּוּשׁ, ש"ז, — שה"פ מן נִפֵּשׁ: וכלי ההרחה הושם בין העינים מפני שזה החוש פעלו הנפוש ועל כן הושם על מקום הנפוש (רש"ט פלקירא, הביאו ד' קופמן בספרו Die Sinne, 70).

נפח[1], ממנו נָפַח, מַפָּח, מַפָּח, *נפח *נפיחה, *נפוח.

נָפַח, פ"ע, נָפְחָה, נָפַחְתִּי, נֹפֵחַ, נָפוּחַ, לָפַחַת, פְּחִי, יִפַּח,—נָפַח רוח, הוציא רוח דרך שפתיו כשהן מצמצמות קצת, blasen ; souffler ; to blow: ובהשאלה נשמת חיים: ויפח באפיו נשמת חיים (ברא' ב ז). — ונפח באש, ללבותה: הן אנכי בראתי חרש נֹפֵחַ באש פחם ומוציא כלי למעשהו (ישעי' כד יו).—ונפח אש על מתכת וכדומ', כדי להתיכה: קבצת כסף ונחשת וברזל ועופרת ובדיל אל תוך כור לפחת עליו אש להנתיך (יחזק' כב כ). וכנסתי אתכם ונפחתי עליכם באש עברתי (שם כא).—ונפחה הרוח: מארבע רוחות באי הרות ופחי בהרוגים האלה ויחיו (יחזק' לז ט). —סיר נָפוּחַ, רֹתֵחַ: סיר נפוח אני ראה (ירמי' א יג). מנחיריו יצא עשן כדוד נפוח ואגמן (איוב מא יב).— ואמר בן סירא: כור נפוח מחם מוצק שולח שמש ישיק הרים (ב"ס גגי' מג ד). נָפַח נַפְשׁוֹ: אמללה ילדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעד יומם (ירמי' יה ט).—נפח בפלוני, לאות בזיון וזלזול: פנה אל הרבה והנה למעט והבאתם הבית ונפחתי בו יען מה נאם יי' צבאות יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו (חגי א ט).—ובתו"מ: אין נופחין במפוח בשפופרת (תוספת' יו"ט ג טו). הרוצה לעמץ עיניו של מת נופח לו יין בחוטמו (רמב"א, שם שבת יז [יח] יט). הנופח בעדשים לבדקן אם יפות הן (מכשירי' א ו). אלהי נשמה שנתת בי טהורה אתה יצרתה בי אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי (ברכ' ס:). הנופח[2] כלי זכוכית (ר"ש בן לקיש, ירוש' שבת ז ד). נפח בכלים ושיברן (ר' אבדימי, שם ב ב). אין משרביטין את הבהמה ואין נופחין בקרבים (ב"מ ס:). נמצאת אתה אומר ביום ראש השנה בשעה ראשונה עלה במחשבה (לברא את האדם) וכו' בו' עשאו גולם בז' נפח בו נשמה (מד"ר ויקר' כט).—ומצוי בסהמ"א: ויש מקומות שנופחין הריאה שמא יש בה נקב ורוב המקומות אין נופחין שהרי לא נולד דבר שגורם לחשש ומעולם לא נפחנו ריאה בספרד ובמערב אלא אם נולד לנו דבר שחוששים לו (רמב"ס שחיט' יא יא).—והמקור לפחת, ואמר המשורר: ורוח ממרום יצא, אל כל עמק מקצה, לפחת בהרוגיך, ולשלח אסיריך (ר"י הלוי, ירושלם למוגיך).—ונפח בעבוע: כמו שעושים בבועה כשנופחין אותה (רש"ט פלקירא, המבקש ל).—

---

[1] [כך בארמ', ובערב' נפח, נפח' a). באשור' נפאח, נפח באש; נפח, נפח, נפח, חרש ברזל.]

a) نفح نفخ

---

[1] בגמ' בבלי, (שם עה:) המנפח בבלי זכוכית.

משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה וריחים ותנור (סבי׳ ה ע). מה נפה זו מוציאה קמח בפני עצמו סובין בפני עצמם כך ת״ח יושב ומדקדק בד״ת ומברר ד״ת ומשקלם (ספרי דברי מח). המוציא חבל כדי לעשות אזן לקופה גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה (סבת ח ג). העושה שני בתי נירין בנירין בקירוס בנפה בכברה ובסל (סס יג ג). ים נפה של סלתין (כלים יח ג). כל התלוים טמאין חוץ מתלוי נפה וכברה של בעל הבית (ר״מ, סס ד). אני אומר נפה לספור בה מעות (רי מנח, ירוס׳ סבי׳ ה ע). הדירה שלא להשאיל נפה וכברה (סס כתוב׳ ז ח). אפי׳ לא כתב אלא אות אחת ולא ארג אלא חוט אחד ולא עשה אלא בית אחד בנפה (סבת קג.). — ומ״כ: שלש עשרה נפות היו במקדש זו למעלה מזו וזו למעלה מזו עליונה קולטת סובין תחתונה קולטת סולת (רסב״ח, מנחי עו:). — ובנוי למדה ממדות תלמידי חכמים: ארבע מדות ביושבים לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה ספוג שהוא סופג את הכל וכו׳ ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת (אבות ה טו). — ואמר המליץ: בני אל תהיו כנפה שמוציאה הסלת וקולטת הפסולת (ר״א הלוי בר חסדאי, בן המלך והנזיר כו).

ב. **נָפָה**, ס״נ, מ״ר נָפוֹת, — גֹּבַה, רָמָה, כמו נוֹף עי׳ ערכו. רק בקשר עם שם המקום דור, או דאר: ואל המלכים אשר מצפון בהר ובערבה נגד כנרות ובשפלה ובנָפוֹת דור מים (יהוש׳ יא ב). מלך דור לנפת דור (סס יב כג). בן אבינדב כל נפת דאר (מ״א ד יא).

נִפָּה, פ״י, — נִפָּה את הקמח בַּנָּפָה, הניעו בנפה כדי שיצא הדק וישאר הגס: sieben; tamiser; to sift: העומר היה מנפהו בשלש עשרה נפה (תוספתי מנחי ח יד) המולל מלילות של חטים מנפה[1]) מיד ליד ואוכל ואם ניפה[1]) ונתן לתוך חיקו חייב (מעשרי ד ה). אם בא לנפות מנפה את כולו (רב הונא, ב״ב לד.). אם עלתה בה אבק אומר לו חזור ונפה אותה שניה (מנחי סה.). שלא ינפה לא בקנון ולא בתמחוי (ירוס׳ מעשרי ד ה). — ובהשאלה: ונפהו (את ספר משלי) בנפת האמת (המאירי, הקדי למשלי).

—פע׳, *מְנֻפֶּה (מנופה): העומר היה מנופה בשלש עשרה נפה (מנחי ו ז). סלת מנופה כל צרכה היה מביא (רי שמעון, סס). נתנוהו בריחים של גרוסות והוציאו ממנו עשרון שהוא מנופה בשלש עשרה נפה (סס י ד). — ובהשאלה: בזמן שהארץ מנופה והולכת ובאה ככברה (פסיקי רבתי ג). — ובסהמ״א: הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה לא ישליך את השאר (רמב״ם, תרומי יא ה). זבל היונים יודק וינופה וירטה בו בבאבי האברים (פרקי משה כב).

—נפע׳, *נִנְפָּה: לנער שלא ירצה לאכול לחם עד שידע איך נזרע בתחלה ונחרש ונקצר ונזרה והוברר ונטחן וננפה[1]) ונילש (ראב״ע, יסוד מורא ח).

—נתפ׳, *נִתְנַפֶּה: דכל זמן שלא נתנפה הוה מוקצה (אור זרוע, הלכ׳ יו״ט עס::). — ולנק׳ נתנפית: קמח סתם הוא התבואה הנטחנת ולא נתנפית סלת לאחר שנתפרשה מן הפסולת ואין בה סובין (סכל עוז, ברכות׳ יח ו).

***נְפוּחַ**, ס״ז, — סה״פ מן נָפַח: אש שאינה צריכה ניפוח (ב״ב עט.). סייד לסידו יוצר לטיטו נפח לניפוחו (ר״י הכסיה, מד״ז קהל, בכל עת, הולי בוכר). — ובסהמ״א: כעשות חנפה בנוד הנפוח והאדם בפיו בעת בשלו קדרותיו (רבנו נסים, פי׳ ילירי קונטי המקורי 71). עמוד החוור וכו׳ מביא את האדם לידי הדרקון ניפוח בטן וחולי מעים עד שימות (ערוך, ערך הדרקון). וזה המקרה שיקרה בהם ניפוח המיעים וגודל הבטן ונפח הטחול והכבד (אסף הרופא, כ״י 39). — מורסה וחלי בצואר: שבארץ שטיריא״ה מצוי נפוח גדול וגדרים בצואר בלעז אישטרומו (מעשה טוביה, בית חדש א ח).

***נִפּוּי**, ס״ז, — סה״פ מן נִפָּה: וכיון דהתחיל לטרות טורח ומנפה את כולו דדבר קל הוא לגמור הניפוי מאחר שהתחיל (רשב״ם, ב״ב לד.).

***נְפּוֹל**, נִפּוֹל (ניפול), ס״ז, — מין ממיני הארבה, הוא חרגול: סלעם זה הרשון חרגול זה ניפול חגב זה נדיין (ספרא שמיני ג ח; חולי סה.).

***נִפּוּל**, ס״ז, — סה״פ, כמו נפילה, וכנוי לתפלה: י׳ לשונות נקראת תפלה זעקה שועה נאקה וכו׳ נפול ופלול (ספרי, דברי כו). — ובענין נפילת אבר המדלדל בבהמה: הכל מודים שמיתה עושה ניפול ואין

---

[1]) כך במדב״מ וכך במשנ׳ שבמשנ׳ ובערוך. ובכ״י מנפיח, נפח, ובמשנ׳ שבש״ס מנפח.

[1]) כך בדפוס פרג, ובדפו׳ אחרים נופה.

***נַעֲרוּת**, ס"נ — שנות האדם כשהוא נַעַר: ואמר בן סירא: בנערותיך לא קבצת איך תשיג בזקנותיך (צ"ס גני' כה ג). כוף ראשו בנערותו ובקע מתניו כשהוא קטן (סס ל יב). ואתפלל תפלה בנערותי והרבה מצאתי דעה (סס נח יד).—ובתו"מ: מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בניי אלא תורה וכו' לפי שכל אומניות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי נערותו ובזמן שבוחו עליו וכו' אבל תורה אינו כן אלא משמרתו מכל רע בימי נערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בימי זקנותו (ר' נהוראי, תוספת' קדוש' ה טז). וכן אתה מוצא באברהם אבינו שבירכו המקום וגידלו בזקנותו יותר מבנערותו (סס יז). אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים (שמואל, כתוב' לט.). אין כסף אלו ימי נערות; דאתיא סימני נערות (קדוש' ד.). אבנים שישבנו עליהן בנערותינו עשי עמנו מלחמה בזקנותינו (ר' ישמעאל בר"י, ירוש' ביל' א ו). זה שאינו למד תורה בנערותו ומבקש ללמוד בזקנותו ואינו יכול (רסב"י, מד"ר דבר' ח). וזה (יצה"ר) גדל עם אדם מנערותו עד זקנותו (ריב"ל, סס ברא' כד). יש לך אדם שהוא קונה סחורה בנערותו הוא מפסיד ובזקנותו הוא משתכר בה (סס רות, ליני).—ובמשמ' מעמד האדם בכח גופו וכדומ' כשהוא נער: הן הן (הרפואות הנזכרות) החזירוני לנערותי (ר' יוחנן, גיט' ע.). כבר כת' ואברהם ושרה זקנים מה תלמוד לומר ואברהם זקן אלא החזירו הקב"ה לנערותו [1]) לפיכך צריך לכתוב פעם שניה ואברהם זקן (הוא, מד"ר ברא' מח). שהחזירה הקב"ה לימי נערותה (סס נג).—מעשי נערות: שהיה (יוסף) עושה מעשה נערות ממשמש בעיניו מתלה בעקיבו מתקן בשערו (סס פד). — ובסהמ"א: נטיתי לבי בימי נערותי וזמן בחרותי לרדוף התענוגים (ר"י חריזי, תחכמ' ג). וילאה להשיגו אנוש עד ימי זקנה ומוכן יהי אליו בחקרו בנערותו (רס"ע פלקירא, סיר ברכם ראש' חכמה).

***נַעֲרִיּוּת**, ס"נ—כמו נַעֲרוּת: ההוראה הכוללת בשמות עלם ונער הוא מעמד הנעריות שהוא מציאות הדבר במעמד העליה והצמיחה (רס"פ, יריעי' שלמה א ו-ז).

***נַעֲרִית**, ת"נ—של נערות: כי מה שירוץ המירוץ הזה הוא תאוה נערית כי טבע הנערים הוא שיהיו בתאוה ובתקוה אל הדברים הערבים (יוסף כספי, קלור ספי המדות לארסטו ג, כ"י ותיקן).

נְעֹרֶת, ס"נ, —מה שמשירים מהפשתן כשחבטים אותו : Werg ; étoupe ; tow ויִנתק את היתרים כאשר ינתק פתיל הַנְּעֹרֶת בהריחו אש (ספטי' יו ט). והיה החסן לִנְעֹרֶת ופעלו לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכבה (ישעי' א לא).—ובתו"מ: גחלים שעממו או שהדליקו עליהן נעורת של פשתן (תוספת' סבת ג [ג] ג). נעורת של פשתן דקה הרי היא כזבל (ר' יהודה, סס ג [ד] כג). נעורת של פשתן כדי לעשות ממנו פתילה קטנה לנר (סס ט [י] ה). בשחיקת אבנים בשחיקת חרסים בנעורת של פשתן דקה (ספרא אחרי מות ה יא). טומנין בכסות ובפירות בכנפי יונה ובנסורת של חרשים ובנעורת של פשתן (סבת ד א). כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסאות של ארז ארוכין וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן וכורך במשיחה ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור (ר"ה ב ג). יפה תענית לחלום כאש לנעורת (רב, תעני' יב:). אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת (סנה' לז.). — ובסהמ"א: מרים את הכלי ההוא של זכוכית עם המים הזכים שבתוכו ומעמידו כנגד זהרו של שמש בחום הקיץ ויאחז בידו האחרת הנעורת של פשתן וכה או צמר גפן או רקבון העצים אשר ביער וכו' אז יבער צמר הגפן או הרקבון או הנעורת וידליקו כמו אש (ס' דוכולו, חכמוני ח"א). אפילו היתה הרוח הוא שמסייע אותו בעת שעושה מלאכתו ומוליכה את העפר או נעורת הפשתן והמוץ (רמב"ם, סכי' יא א).—ואמר המשורר: ניצוץ דבריו יכילוהו ספריו היתתו אש בחיקם ואש לא תרד בנערת (ר"י הלוי, עין נדיבה). ישנה בחיק ילדות למתי תשכבי דעי כי נעורים כנערת נגערו (הוא, ישנה בחיק). רשפי אהבים לבבי בעדך שרפו כפתיל נערת ולא המסו אסוריך (ר"י חריזי, תחכמ' לה).

א. **נָפָה**, ס"נ, סמי' נָפַת, מ"ר נָפוֹת,—כמו כְּבָרָה, אבל יותר דקה ממנה, sieve ; tamis ; Sieb : להנפה גוים בְּנָפַת שוא (ישעי' ל כח). — ובתו"מ:

ויצלח אן יכון מן הד'א אלאצל הנער לא יבקש אלמנתפצ' אלנהצ' ען אצחאבה או אלצ'אל מן אלע'נם. ובעבר': ואפשר שיהיה מזה השרש הנער לא יבקש הנעור ונבדל מחבריו כלומר הנבדל מן הצאן. רש"י הזכיר את ת"י והוסיף: השוטות שאין יודעות לבא אל הדיר. ע"כ. רד"ק פרשו כמו א. נער: והקטן שבצאן כמו בן נקרא נער, ע"כ. וקצת החדשים מגיהים הנעדרה, או הנעה (רל"פ חיות)].

[1]) כך בכ"י, הוצ' דר' טיהודאר, ובנוסח' הדפו' לימי נעורותיו.

והיה הנער [1]) אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק (ברא׳ כד יד; גם יו; כח; כז; לג ג; יב). ולקח אבי הנער ואמה והוציאו את בתולי הנער אל זקני העיר השערה (דבר׳ כב יח). וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל וכו׳ ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנער והוציאו את הנער אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים (שם יט-כא; גם כח-כז). המה עלים במעלה העיר והמה מצאו נערות יצאות לשאב מים (ש״א ט יא). ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל (מ״ב ה ד). התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך (איוב מ כט). —נערה קטנה: וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה (מ״ב ה ב). —נערה בתולה: כי יהיה נער בתולה מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההוא וסקלתם אתם באבנים ומתו (דבר׳ כב כג-כד). וימצאו מיושבי יבש גלעד ארבע מאות נערה בתולה אשר לא ידעה איש למשכב זכר (שפט׳ כא יב). ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת (מ״א א ב). ויאמרו נערי המלך משרתיו יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה (אסת׳ ב ב). —וגם נשואה: ויראהו אבי הנערה וישמח לקראתו ויחזק בו חתנו אבי הנערה וישב אתו שלשת ימים ויאכלו וישתו וילינו שם (שפט׳ יט ג-ד). — ואלמנה: ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה מואביה היא השבה עם נעמי משדי מואב (רות ב ה-ו). ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה מן הזרע אשר יתן יי׳ לך מן הנערה הזאת (שם ד יב). —וזונה: ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי (עמו׳ ב ז). —ובמשמ׳ שפחה (רק במ״ר): ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על הגמלים (ברא׳ כד סא). ותרד בת פרעה לרחץ על היאר ונערתיה הלכת על יד היאר (שמות ב ה). ותמהר ותקח אביגיל ותרכב על החמור וחמש נערתיה ההלכת לרגלה (ש״א כה מב). שלחה נערתיה תקרא על גפי מרמי קרת (משלי ט ג). ודי חלב עזים ללחמך ללחם ביתך וחיים לנערותיך (שם כז כז). ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וכה תדבקין עם נערתי (רות ב ח). ואת שבע הנערות הראיות לתת לה מבית המלך וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים (אסת׳ ב ט). ותבואינה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה (שם ד ד). לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערתי אצום כן (שם טז). — ובתו״מ: כל מי שהוא נכנס לעיר ומצא נערות לפניו דרכו מצלחת לפניו ומנין תדע שהוא כן בא וראה מאליעזר עבד אברהם שעד לא נכנס לעיר מצא נערות יוצאות לפניו וכו׳ והקב״ה הצליח דרכו (ר״ע, פדר״א לו). נערה יש לה קנס ואין לה מכר הבוגרת אין לה לא מכר ולא קנס (כתוב׳ ג ח). נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה של אביה (שם ד א). אלו נערות שיש להן קנס (שם ג א). האיש מקדש את בתו כשהיא נערה בו ובשלוחו (קדוש׳ ב א). נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה (גיט׳ ו ב). ראה נערה מאורסה והיה רץ אחריה (ירוש׳ סוט׳ ג ג). מעשה בשתי נערות שירדו למלאות מים מן העין אמרה אחת לחברתה למה פניך חולניות אמרה לה כלו מזונותינו וכבר אנו (נוטים למות) מה עשת מילאת את הכד קמח והחליפתו נטלה זו מה שביד זו וזו מה שביד זו כיון שהרגישו בה נטלוה ושרפוה אמר הקב״ה דינה של נערה אינו מניח אותי לשתוק (ר׳ לוי, מד״ר ברא׳ מט).

ב.**נער**[1]), ש״ז, —נדח, מי שתעה בדרכו וכדומ׳: כי הנה אנכי מקים רעה בארץ הנכחדות לא יפקד הנער [2]) לא יבקש והנשברת לא ירפא הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל ופרסיהן יפרק (זכר׳ יא טז).

---

[1]) [כך הכתיב. אפשר שנער משמש לזכר גם לנקבה. כמו παῖς ביונית. וכן בערבית. ע׳ Gesen. Thes. 894. ואולי כך גם ברבים: עם הנערים (רות ב כא). בשבע׳ μετὰ τῶν κορασίων כמו בפ״ח ובפב״ב, ובאיוב א יט: ויפל על הנערים, שהכונה על הבנים והבנות שבפי״ת. ואפשר גם שיש לנו בנער כתיב חסר שמאיזו סבה שהיא השמיטו את הא הנקבה. והקרי נערה].

[1]) מן ב.נער ועי׳ הערה לקמן.

[2]) [כך ברב ספרים, ובקצתם והנער, ות״י דאטלטלו לא יתבע. ובשבע׳ ἐσκορπισμένον, וולג׳ dispersum, פשט׳: ודטעין, כלם מן ב.נער. וכך ריב״ג אמר וז״ל:

וכו' כי הַנַּעַר בן מאה שנים ימות והחוטא בן מאה שנה יקלל (שם סה כ). ונפצתי בך איש ואשה ונפצתי בך זקן וָנָעַר ונפצתי בך בחור ובתולה (ירמי' נא כב). בחורים וגם בתולות זקנים עם נְעָרִים (תהל' קמח יב). שכבו לארץ חוצות נַעַר וזקן בתולותי ובחורי נפלו בחרב (איכ' ב כא).—מנער ועד זקן: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על הבית מִנַּעַר ועד זקן כל העם מקצה (ברא' יט ד). ויחרימו את כל אשר בעיר מאיש ועד אשה מִנַּעַר ועד זקן (יהוש' ו כא). ונשלות ספרים וכו' להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מִנַּעַר ועד זקן טף ונשים ביום אחד (אסת' ג יג).— בחור, איש צבא [1]: בלעדי אשר אכלו הַנְּעָרִים וחלק מן האנשים אשר הלכו אתי (ברא' יד כד). ויאמר דוד לַנְּעָרִים עלו כרמלה ובאתם אל נבל ושאלתם לו בשמי לשלום (ש"א כה ה). ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הַנְּעָרִים וישחקו לפנינו (ש"ב ב יד). ויאמר אחאב במי ויאמר כה אמר יי' בְּנַעֲרֵי שרי המדינות (מ"א כ יד). כה אמר יי' אל תירא מפני הדברים אשר שמעת אשר גדפו נַעֲרֵי מלך אשור אתי (מ"ב יט ו). — ב) עבד: והוא רכב על אתנו ושני נְעָרָיו עמו (במד' כב כב). ואם ירא אתה לרדת רד אתה ופרה נַעַרְךָ אל המחנה (שופט' ז י). ויקם אישה וילך אחריה לדבר על לבה להשיבו וְנַעֲרוֹ עמו וצמד חמרים (שם יט ג). ויאמר קיש אל שאול בנו קח נא אתך את אחד מֵהַנְּעָרִים וקום לך בקש את האתנת (ש"א ט ג). ותקרא אל אישה ותאמר שלחה נא לי אחד מן הַנְּעָרִים ואחת האתנת (מ"ב ד כב). ותלך ותבא אל איש האלהים וכו' ויאמר אל גחזי נַעֲרוֹ הנה השונמית הלז (שם כה). ותפל שבא ותקחם ואת הַנְּעָרִים הכו לפי חרב (איוב א יה). ויהי מן היום ההוא חצי נְעָרַי עשים במלאכה (נחמי' ד י). ואין אני ואחי וּנְעָרַי ואנשי המשמר אשר אחרי אין אנחנו פשטים בגדינו (שם יז). — ואמר בן סירא: אל תתאוה תואר נ ע ר י שוא ואל תשמח בבני עולה (ב"ס גני' יו א). אני נ ע ר הייתי וחפצתי בה ובקשתיה (שם נא יג).—ובתו"מ: הוא ילד וקולו כ נ ע ר (ר' יהודה, סוטי' יב:). נ ע ר י ם היו ובזבזו עצמן בקטנים (שם מו:). ל נ ע ר י ם לחם לזקנים שמן לתינוקות דבש (ר' יוסי בר"ח, יומ' עה:). ילד היה ומנהגו כ נ ע ר (מד"ר שמות א). גדולה וזקנה שאם זקנים הם חביבים הם ואם נ ע ר י ם הם הקב"ה מקפין להם את הזקנה (ר' יוסי, תנחומ' שמיני יא). אמר אברהם רבש"ע צריך אתה להפריש בין האב לבין ובין נ ע ר לזקן שיתכבד הזקן ב נ ע ר (שם חיי שרה א). פעם אחת היה יורד מטר ויצא החסיד לשוק והיה הולך לבהכ"נ לתפלה וראה שכור אחד שהוא שוכב בשוק ואמת המים יורד עליו והבחורים ו ה נ ע ר י ם מכין אותו באבנים (שם, שמיני יא).—ומשל: משל הדיוט אמר נתת פת ל נ ע ר [1]) הודע את אמו (ר' יוחנן, ברא"ם מקי' ממחום). —וגם לדבר שאין בו רוח חיים: בשביל שהוא (הכרם) נ ע ר לבך החמיץ (יינו) ואינו עושה יין יפה (ר"ם בן יהולדק, מד"ר שמות מג). — וכנוי למלאך: ובעת שהוקם (המשכן) למטן הוקם למעלן והוא משכן ה נ ע ר ששמו מטטרון שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים לכפר על ישראל בימי גלותם (ר' סימון, מד"ר במדי' יב). והסולם ההוא (שראה יעקב בחלום) הוא סולם ה נ ע ר מטטרו"ן שהוא גבוה מחבריו מהלך חמש מאות שנה (ס' ג"ע, ביה"מ ילינק ג 139).

נֹעַר, ס"ז,—מעמד האדם כשהוא נער, Jugend; jeunesse; youth: עני אני וגוע מִנֹּעַר נשאתי אמיך אפונה (תהל' פח יו). מפנק מִנֹּעַר עבדו ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא). רטפש בשרו מִנֹּעַר ישוב לימי עלומיו (איוב לג כה). תמת בַּנֹּעַר נפשם (שם לו יד). — ואמר המליץ: היה שערי כמו טורי דיו מעון נ ו ע ר כתובים והן נמחו בשיבתי (ר"י אבן גיאת, מבין עפאים). יכלו ימי נ ו ע ר ועד הן אחשב כי לא זמן מטיב ולא ירע (רשב"ג, לבי בחימת). ונבכה על ימי נ ו ע ר כסוחר אשר יבכה עלי רוע שוקיו (הוא, כאין כמאו). ידידי מי ישיבני ל נ ו ע ר ועמו אהיה כורת אמנה (רמב"ע, תרשים ה א). אקרא ימי נ ו ע ר אשר רחקו מני היות שבים ולא אצו (שם ג). יאבקו נ ו ע ר ושב אך זה יחלוש ואליו זה מאד ישר (שם לט). חדש לי כנשר נ ו ע ר, וישועתי כלפיד יבער (ר"י הלוי, ידע תדע).

נֵעָר, — כמו גְּעָרָה.

נַעֲרָה, ס"נ, מ"ר נְעָרוֹת, סמי' נַעֲרוֹת, כנ' נַעֲרָתִי נַעֲרוֹתֶיךָ, נַעֲרֹתָיו, נַעֲרוֹתֶיהָ, נַעֲרֹתֶיהָ, — אשה צעירה לימים, בפרט לא נשואה, Mädchen; fille; girl:

---

1) [כך גם במצרית נערנ, אנשי הצבא הצעירים, בהבדל מן הזקנים.]

1) במד"ר במד' יט ל ת י נ ו ק.

—הִתפ׳, הִתְנַעֵר הִתְנַעֲרִי,—הִתְנַעֵר מעפר וכדומ׳, התנועע, זע הנה והנה כדי שיפל העפר מעליו: הִתְנַעֲרִי מעפר קומי שבי ירושלם התפתחו מוסרי צוארך שביה בת ציון (ישעי׳ נב ב). ובתו״מ: תתנער אומה שמעשיה בצפון ותבוא אומה שמעשיה בצפון ובדרום (זבח׳ קטז.).—ואמר המשורר: זהתנערי מן הזמן בצפרים אשר מרסיסי לילה יתנערו (ר״י הלוי, ישנה בחיק ילדות). יחידה כיום מהרי לקראת אלהים להכון, ומהוד זמן התנערי לא יועיל ולא יסכון (הוא, אלהים ספרתיך). התנערי מעפר קומי, לבשי בגדי תפארתך (ר״ש הלוי אלקבץ, לכה דודי).—ומצוי בסהמ״א: שתתנער משפלותה ותחזור לאותם שהיו רגילין אצלה (רש״י ישעי׳ כג טו). מה יפה ומה נאוה גאון צמרתם ודליותיהם המרעיפים רסיסי טל שמים המתנערים מכנפי הכרובים ויורדים על ראש צדיק (א. מאפו, אה״ל כט).

—הִפעי׳,*הִנְעִיר, הניע את פלו׳ שיהיה ער ומלא חיים: עלץ בנערה אחרונית עירנית והנעירתו (ר׳ אבהו, ערוגי׳ גג:). — ובסהמ״א במשמ׳ תנועה: עניני (של תסמר) תנעיר ותרעיד (ר״י א״ת, הסרס׳ לריב״ג, סמר). רבת צררוני, כארבה הנעירוני (תסו׳ ר״ת הולי׳ מק״כ 157).

—הָפעי׳, *יֻנְעַר,—במשמ׳ יְשֻׁלַּח: תכון תבל כי יוּנער רשע ושם צדק לרגליו (מוסי׳ ב ר״ס אהללה אלהי׳).

ג. **נער**[1], ממנו נֹעַר, נַעַר, נַעֲרָה נְעוּרִים, נְעוּרוֹת, *נַעֲרוּת וכו׳.

נַעַר, ס״ז, נָעַר, בככ׳ נַעַרְךָ, נַעֲרוֹ, נַעֲרָהּ, ר״ל נְעָרִים, סמי׳ נַעֲרֵי, בככ׳ נְעָרַי נְעָרֵינוּ, נְעָרֶיךָ, נְעָרָיו, נְעָרֶיהָ, נַעֲרֵיהֶם, — א) ילד, Kind; enfent; child: תינוק: ותפתח ותראהו את הילד והנה נַעַר בכה ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה (שמות ב ו). —שלא נולד עדין: כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו כי נזיר אלהים יהיה הַנַּעַר מן הבטן (שופטי׳ יג ה). איש האלהים אשר שלחת יבוא נא עוד אלינו ויורנו מה נעשה לַנַּעַר היולד (שם ח). מה יהיה משפט הַנַּעַר ומעשהו (שם יב).—שעכשו נולד: ותקרא לַנַּעַר אי כבוד (ש״א ד כא).—לפני הגמלו: וחנה לא עלתה כי אמרה לאישה עד יגמל הַנַּעַר והביאתיו (שם א כב).—אחרי הגמלו: ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת קמח ונבל יין ותבאהו בית יי׳ שלו וְהַנַּעַר נָעַר (שם כד). אל הַנַּעַר הזה התפללתי (שם כז).—עלם: ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך על הַנַּעַר ועל אמתך (בראשי׳ כא יב). ואני וְהַנַּעַר נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם (שם כב ה). ויאמר אל תשלח ידך אל הַנַּעַר ואל תעש לו מאומה (שם יב). ולא אחר הַנַּעַר לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב (שם לד יט). והוא נַעַר את את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו (שם לז ב). ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הַנַּעַר אתי (שם מג ח).—נער קטן, קטֹן: ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד וְנַעַר קטן עמו (ש״א כ לה). ואנכי נַעַר קטן לא אדע צאת ובא (מ״א ג ז). ויברח הדד הוא ואנשים אדומיים וכו׳ והדד נַעַר קטן (שם יא יז). וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נַעַר קטן ויטהר (מ״ב ה יד). וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר ומריא יחדו וְנַעַר קטן נהג בם (ישעי׳ יא ו).—נערים קטנים: ויעל משם בית אל והוא עלה בדרך וּנְעָרִים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו (מ״ב ב כג). — צעיר: ויאמר ליתר בכורו קום הרג אותם ולא שלף הַנַּעַר חרבו כי ירא כי עודנו נָעַר (שופטי׳ ח כ). כי נַעַר אתה והוא איש מלחמה מנעריו (ש״א יז לג). ויבט הפלשתי וכו׳ כי היה נַעַר ואדמני עם יפה מראה (שם מב). ונתתי נְעָרִים שריהם ותעלולים ימשלו בם (ישעי׳ ג ד). ושאר עץ יערו מספר יהיו וְנַעַר יכתבם (שם י יט). ואמר אהה אדני יי׳ הנה לא ידעתי דבר כי נַעַר אנכי (ירמי׳ א ו). כי נַעַר ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני (הושי׳ יא א). נַעַר הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב (תהלי׳ לז כה). חנך לַנַּעַר על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי׳ כב ו). אי לך ארץ שמלכך נָעַר ושריך בבקר יאכלו (קהלי׳ י טז). ויאמר דויד שלמה בני נַעַר ורך (דה״א כב ה). שלמה בני אחד בחר בו אלהים נַעַר וָרך (שם כט א). ורחבעם היה נַעַר ורך לבב ולא התחזק לפניהם (דה״ב יג ז). ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו נַעַר החל לדרוש לאלהי דויד אביו (שם לד ג). — בהבדל מזקן: ויאמר משה בִּנְעָרֵינוּ ובזקנינו נלך (שמות י ט). גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן וְנַעַר לא יחן (דברי׳ כח נ). ירהבו הַנַּעַר בזקן והנקלה בנכבד (ישעי׳ ג ה). כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נְעָרִים וזקנים ערום ויחף (שם כ ד). לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן

1) רק בעבר׳ ובנע׳. כונת השרש לא נתבררה.

המשורר: אני הננערת, בידי נמסרת, וחנם במכרת ונפשי זוררת (רא"צ"ע, איך אזלת יד.). — *נִנְעַר לעשות דבר, זז ממעמדו: ננערו לעמוד ולא עמדו מהו (רב ענן, מו"ק כב.). ננערה [1]) לעמוד אע"פ שלא עמדה (רב חסדא, חול' כח:).—ובסהמ"א: מזמין עצמו כמו ננער לעמוד (רש"י ברכ' לד.). ואין תוקעין אלא בפני בית דין גדול בלבד כל זמן שהן יושבין ואפילו ננערו לעמוד ולא עמדו תוקעין בפניהם (רמב"ם, שופר ב ט).—ובמשמ' התעורר: והחזיק לו טובה רבה במה שהוא צורר היהודים כ"כ עד שהשנאה הנעירתו וננער לדבר שלא ננער אליו זולתו (רשב"ל דורהן, מגי' ספר קיז.).

—פעי' נִעֵר, יְנַעֵר,—א) נִעֵר את פלו', הפילו ע"י נענוע: וַיְנַעֵר יי' את מצרים בתוך הים (שמות יד כז). וַיְנַעֵר פרעה וחילו בים סוף (תהל' קלו יח). גם חצני נערתי ואמרה ככה יְנַעֵר האלהים את כל האיש אשר לא יקים את הדבר הזה מביתו ומיגיעו (נחמי' ה יג).—ואמר בן סירא: ועין יי' צפתהו (את העני) לטוב ויְנַעריהו מעפר צחנה (ב"ס גנזי' יא יב).—ובתו"מ נִעֵר את הקדרה הריק אותה ע"י נענוע: פחות משלשה על שלשה שהתקינו לפוק בו את המרחץ לנער בו את הקדרה לקנח בו את הריחים (ר"א, כלים כח ב). ואלו הן היתובין אלו שהתנוני מנער בהן את הקדרה (תוספתא כלים ב"מ ב י). היתה טבילת יום מנערת [2]) את הקדירה בידים מסואבות (טהרו' ב א).—הגים את הקדרה והניע את התבשיל שבתוכה: נותן אדם לפונדקית תבשיל לבשל לו ומנחת הקדרה לפניו ואם מנערת בו אפילו בין הגויים אינו חושש (תוספתא דמאי ד לב). נראין דברי ר' יהודה בשלא ניער ושלא כסה ודברי חכמים בשניער וכסה (רבי, חול' קח:). הלכת לצור מימיך וראית ישראל וגוי שהן שותפין בקדירה ואינו חושש שמא ניער הגוי הקדירה (ר' חנינא, ירוש' ע"ז א ז). כזה שמנער בקדירה תחתון עולה למעלה ועליון יורד למטה (ר' לוי, מד"ר שה"ש, לפוסקי)—ובסהמ"א: כף של עץ ששופכין בו המרק מן הקדרה ומנער בו הקדרה (ערוך, ערך עז). טסין של מתכת שמנערין בהן את הקדרה (רמב"ם, כלים ו ט). — וכסות, טלית, טבלה וכדומ': המפקיד כסות אצל חברו מנערה אחד לשלשים יום (תוספתא ב"מ ג כב). ב"ש אומרים

מגביהין מן השלחן עצמות וקליפין וב"ה אומרים נוטל את הטבלא כולה ומנערה (שבת כא ג). נר שעל גבי טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת (גמ' שם קכ:). המנער טליתו בשבת (רב הונא, שם קמז.). משל לזקן שהיתה לו מעפורת והיה מצוה את תלמידיו ואומר לו קפלה ונערה (ר' ברכיה, מד"ר ויקר' ב). למלך שהיו לו פרקסין והיה מצוה את עבדו ואמר לו קפלו ונערו ותן דעתך עליו (ר' ישמעאל בר"נ, שם). כחותל של תמרה שכשאתה מנערו אין בו מאומה (ר' חלבו, שם י).—נִעֵר את המחרשה וכדומ', וזעזעה קצת: מעשה באחד שחרש וניער את המחרישה ונמצאת גולגלת שלמה דבוקה במחרשה (ר' יהודה, תוספתא אהלו' טו יג). היה חורש והטית בסלע או בגדר או שניער המחרישה (משנה שם יז ב). דגים אלו צדתים בטהרה ולא ניערתי עליהן את המכמרות (תוספתא ע"ז ד (ה) יא). — *וְנִעֵר האש: שהדליק העכו"ם ואפה העכו"ם ובא ישראל וניער האש מעט או כבשו לאש (רמב"ם, מאכ' אסור' יז יג).—נִעֵר את הצאן, הזיז אותם שילכו ויטילו גללים בשדה וידיירו אותה: ואינו מותר להושיב שומר ולא לנער את הצאן (תוספתא שביעי' ב כ). ואין מוסרין להם שומר לנער את צאנם (מו"ק יב.). השוכר את הצאן אסור לנערה (ירוש' שביעי' ג ג).—וְנִעֲרוֹ מהשֵׁנה: ויקום לקול הצפור שאפילו צפור מנַעַרְתּוֹ משנתו (שבת קכב.).

—פעי' *מְנֻעָר, מנוער,—שנערו אותו, ונהיה ריק, ובהשאלה מְנֻעָר ממעשים טובים וכדומ': שהן מנוערין מן המצות בלא תרומה ובלא מעשר (ירוש' ברכ' ד א). אלו בני אדם שמנוערין מן המצות (ר' אליעזר, חגי' יד.). שהיא מנוערת מן המצות (מד"ר בראשי' לז).—ובסהמ"א: וגם לנער המנוער מכל למוד שלא למד עדיין כלום (רש"י משלי א ד). גבורת אויביכם המנוערים מן המצות תיעף (הוא, ישעי' מ כט). וכנערים המנוערים מכל חכמה והפתאים מבני אדם (רש"ע פלקיירא, לרי היגון ד :). והנערים המנוערים כל א' וא' ביום פורים (ספי' אורה ושמחה על פורים לא:). והוא ג"כ הטעם של הסופרים שאין מקפידין ומניחין נערים לכותבם והמה מנוערים ולו חכמו ישכילו וכו' היו נזהרים ומרוחקין מן הטעיות והשיבושים הללו (הלבוש, הלכ' תפלין לב כ). אם זה המנוער מכל ימהר לשאל (רכה"ו, מכתב רחובות, יד).

1) כך בכ"י ובקצת דפוס', ובקצתם ניערה.
2) [עי' בר"ש שפרש גם כמו הגים.]

אבן דכאן, סיר בשבת מו"נ, למה חסרי לג). — והשתמשו בו בסהמ"א במשמ' שם כללי לאילן קטן קוצי: הוא נעצוץ גבוה כשלש אמות גדל באגמים (ר' פינחס, תוה"א, הלמתים מו). המֹר הוא נעצוץ גדל באמעריקא החמה שרשו העב כזרוע איש (שם נג).

נעצר, עי' ערך עצר.

א. נער[1], ממנו א. נָעַר, א. ˚נְעִירָה.

א. נָעַר, פ"ע, נָעֲרוּ, — נָעַר גור האריה וכדומ', שאג בקול של הגורים: roar; rugir; brüllen: יחדו ככפרים ישאגו נָעֲרוּ כגורי אריות (ירמי' נא לח). — ובתו"מ: בתחילה הוא (הקב"ה) נוער מבית המקדש ואחר כך הוא פורע מן אומות העולם (ר' לוי, מד"ר שה"ש, אחי מלבנון). — ואמר המליץ: הקיצה והער אהבת ימי צביה, בשני ארי נוער וצפרני לביה, וצר פיהו פוער לדם חלל ושביה (רמב"ע השלל התולה). כארי עלי נער, ואבירי ששוני נער (ר"י חריזי, תחכמ' יד). — וגם לחמור, to bray; braire; schreien: משמרה ראשונה חמור נוער. שניה כלבים צועקים (ברכ' ג.). — ואמר המליץ: זכור אחי בלכתנו שנינו אל בית התפלה יום ערבה, ושמענו חמור נוער וצוחת בני בקר והם גועים קרובה (ר"ש הנגיד, היכבד הזמן). ותחכם עת היותך בין חכמים ועם הבוערים תסכל ותבער, וכראותך ארי תשאג והעת חמור תראה פתח פיך ותנער (רש"ע פלקיירה, המבקש יג). עורך להוד שירך זמיר וזולתך עורך לקול צפור אתון נוערת (עמנ' מחב' כ).

ב. נער, ממנו ב. נָעַר, נְעֹרֶת, ˚נִעוּר, ב. ˚נְעִירָה.

ב. נָעַר, פ"י, נָעַרְתִּי, נֹעֵר, נָעוּר, — נָעַר דבר, הניע אותו בידיו וכדומ' כדי להפיל מה שיש בו schütteln; secouer; to shake: גם חצני נָעַרְתִּי וכו' וככה יהיה נָעוּר ורק (נחמיה יג). — ואת כַּפָּיו: מאס בבצע מעשקות נֹעֵר כפיו מתמך בשחד (ישעי' לג יה). — ובהשאלה: היה השרון בערבה ונֹעֵר בשן וכרמל (שם ע) — ובתו"מ: מעות שעל הכר נוער את הכר והן נופלות (שבת כא ב). הַנּוֹעֵר[2]) אגודה של ירק וירדו (המים) מצד העליון לתחתון וכו' הנוער את הקלה חוששין אנו שמא יצאו מן העלה לעלה (מכשירי' א ז). לאיוב נערתי מן אשפה (פסיק' רבתי כו).

— נפעי', נִנְעַר, נִנְעַרְתִּי, אִנָּעֵר, יִנָּעֲרוּ, — א) נִנְעַר פלוני מִשְּׁנָתוֹ, זע ונעלקום: ויקץ משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם וְאִנָּעֵר והוא לא ידע כי יי' סר מעליו (שפטי' יו כ). — נִנְעַר הארבה, התחיל כלו לזוז כדי ללכת, לעוף: כצל כנטותו נהלכתי נִנְעַרְתִּי כארבה (תהלי' קט כג). — ובתו"מ: מתוך שהיו עומדין צווחין ננער אביהם (מכי' בשלח ב ה). מעשה בר"א ורבי יהושע שהיו באין בספינה והיה ר"א ישן ורבי יהושע נעור ניזדעזע ר' יהושע וניננער ר"א אמר לו מה זה יהושע מפני מה נזדעזעת (ב"ב עד:). משעה שהוא ננער יוצא לעולם (ר' יודן, ירוש' ברכ' ג ה). וכשבא לישון מפקיד רוחו להקב"ה שנאמר בידך אפקיד רוחי וכשננער ממליך להקב"ה השומרים בלילה מוסרין אותו לשומרי היום (מד"ר במד' כ). בחצי הלילה ננער משנתו אמר להן היכן אני נתון (פסי' דר"כ, סוף אחים). שלא יהיו האומות העולם אומרים מה דוד סבור החריב בית אלהינו ועשה בית לאלהים ניננערו אלהינו וגבו נקמתם והחריבו בית אלהים (פסי' רבתי ו). — ובהשאלה ננער מחלי, שב לאיתנו: שחלתה וננערה מחליה (מד"ר שמות ה). — נִנְעַר מן העפר, הקיץ וקם לתחיה: שאין בשרו ננערת מן עפרה (מד"ר במד' יד). שכל חסד שישראל עושין בעולם הזה בשעה שהם ננערין מן העפר הקב"ה משלם שכרן (מד"ז רות א ה, הולי' בזכר). — ובהשאלה: כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער (ר' אלעזר סוט' ה.). — וננער בגד וביוצא בזה, שנערוהו: אף בבגד טמאה מפני שהיא ננערת (רמב"ג, כליס כח ג). (חסן הוא) פשתן שלא ננערה (ר' פינחס, ירוש' שבת ב א). שלא ניננער פשתן שלו אלא עם הקוצים שלו (מדר' אגדת בראשי' יז). — נִנְעַר מדבר, הוגע הדבר והשלך ממנו: לאחז בכנפות הארץ וְיִנָּעֲרוּ רשעים ממנה (איוב לח יג). — ובתו"מ: לִמה נקרא שמה שנער שכל מתי מבול ננערו לשם (ר"ש לקיש, שבת קיג:). כל המסתכל בערוה קשתו ננערת[1]) (ר' אלעזר, סנה' לג.). — ובסהמ"א במשמ' נדחף למקום: ובאותה שעה ננערין פושעי ישראל לגיהנם י"ב חדשים (נסתרות רשב"י, ביהמ"ד ילינק ג 81). — ואמר

---

1) כך בסורית ואולי גם באשו' נאר, שאג, (Del. HWB 439) ובערב' ההמונית נער a), השמיע קול בנחירים.

2) ופרש הערוך: הוא המנפץ אגודה של ירק להשליך ממנה המים.

a) نعر

1) [מתרוקנת, עי' רש"י].

נַעְנַע, ס״ז, —שם צמח חריף הטעם, Minze; menthe; Mint: ורפואתו שיאכל דברים החמים וכו׳ וביצים צלויות והנענע וכרכם וכו׳ (מ׳ אלדבי, ס״א ד).

***נעץ** ממנו *נָעַץ, *נָעִיץ, *נְעִיצָה.

***נָעַץ**, פ״י, —נָעַץ יתד באדמה וכדומ׳, מעך ותחב אותה בה, to prick, stick in; enfoncer; stechen, stecken: קורות נעץ להם ואמר עד כאן רשות הרבים עד כאן רשות היחיד (ר׳ יהודה, ע״ז לז:). נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס בזמן שהוא תלוש ונִעוץ אפילו גבוה מאה אמה (עוקצ׳ ג ג). אמרו ביום שנתחתן שלמה עם בת פרעה ירד גבריאל נעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך של רומי (ספרי דבר׳ כג). נעץ קנה בר״ה (ר׳ יוסי בר׳ יהודה, שבת ה.). נעץ ארבעה קונדיסין בארץ וסיכך על גבן (סוכ׳ ד:). נועץ שפוד ומכה בקורדום ומרדה האדמה מתחתיה (מו״ק ז.). נעצו חרב בבית המדרש אמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא (שבת יז.). נעץ יתד באילן ותלה בה כלכלה (שם קנד:). כגון שנעץ שתי יתדות עקומות על שני כותלי מבוי (רב אשי, ערובי׳ ע.). מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שנעץ ד׳ קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם (ר׳ ילחק, שם יח.). הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קבר נועץ קנה בד׳ שעות ביום ויראה להיכן צילו נוטה משפיע ועולה משפיע ויורד (שם מג:). והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום (ר׳ יהודה, ביל׳ ז:). נעץ ידיו בקרקע ויצאה תאותו מבין ציפורני ידיו (סוט׳ לו:). מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו (ר״י נפחא, סנה׳ לד:). זרק סכין לנועצה בכותל (חול׳ יב:). סכין יפה שאין בה גומות נועצה עשרה פעמים בקרקע (ע״ז עו:). שנתן לחרש שידה תיבה ומגדל לנעץ בהן מסמר ונעץ בהן מסמר ושיברן (רב אשי, ב״ק לח:). שלשלו להן דיגרין בקופה והעלו להן חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה (מנח׳ סד:). בשעה שכורעת (האשה) לילד נועצת עקיביה בירכותיה ויולדת (אביי, יבמ׳ קג.). חפר חריץ נעץ אינו חייב אלא אחת (ירוש׳ שבת ז ב). ואמרו עליו על הוגדס בן לוי שהיה מנעים את קולו בזמר וכשהיה נועץ גודלו לתוך פיו היה מוציא כמה מיני זמר (שם שקל׳ ה ב). וכשהיה (רשב״ג) כורע היה נועץ גודלו בארץ וכורע ומיד היה נזקף (שם סוכ׳ ה ד). מה עשה הביא קורה נעצה בארץ וקשר בה נימא וערך העצים והקיפן גדר של אבנים ועשה מדורה לפניה ונעץ את החרב באמצע (מד״ר בראשי׳ סה). והיה אותו שלטון נועצה ברומח ונותנה לפני הקרון והיה קרון עוברת עליהן ומרמסן (שם ויקי׳ עז). והיו נועצים היתדות בארץ כדי שלא יגלול הרוח ליריעות (שם במד׳ יב). אלו יתדות המשכן ויתדות החצר של נחשת שהיו נועצים בארץ סביב שלא יפיל הרוח לקלעים (שם ו). נעצו בו לולינות של ברזל עד שעשאוהו ככברה (רב, שם כג). כתוב אחד אומר יתרא הישמעאלי וכתוב אחד אומר יתרא הישראלי וכו׳ אלא ישראלי היה וחגר חרבו כישמעאל ונעץ את החרב באמצע ביהמ״ד ואמר או אהרוג או אהרג עד שאיני מקיים הלכה לרבים (שם, רות ד). —ובסהמ״א: ולקח הגוי את הברזא ורצה לנועצו בנקב (תשו׳ מעשה הגאו׳, יין נסך פח). וצפרניו נעוצין בבשר בהמה (ר״י א״ת, כוזרי ד לא). נעץ את הסכין בכותל והעביר הצואר עליה עד שנשחט וכו׳ אם היה עוף בין שהיה צוארו למעלה מן הסכין הנעוצה או למטה ממנו שחיטתו כשרה (רמב״ם שחיט׳ ב ה). —ודברים מפשטים: עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן כשלהבת קשורה בגחלת (ספ׳ יצירה א ז). —ואמר הפיטן: גבה ועמק נעוצים בסובב, חכם לב ונבון לא ילבב (סהי״א ליום ג׳ אמנם ידעתי).

נַעֲצוּץ,[1]) ס״ז מ״ר נַעֲצוּצִים, —מין ממיני האילנים, שיחים, הקוציים: ובאו (הזבובים) ונחו כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים ובכל הַנַּעֲצוּצִים ובכל הנהללים (ישע׳ ז יט). תחת הַנַּעֲצוּץ יעלה ברוש תחת הסרפד יעלה הדס (שם נה יג). —ואמר המליץ: ספר אשר השריש עצי חיים ובו הנעצוצים נעקרו שורשו (רס״ע

---

[1])תרג׳ היגתא, והוא כסור׳ חגתא, בתו״מ היגא, חיגתא, ובערב׳ חאג׳a) (עי׳ ע׳ לֵו, שמות הצמחים 146). עב״ם (בלקוטי קדמוני׳ רי): י״א אלזערור וי״א אלענצל. ע״ב. ריב״ג: אולי נעצ׳ בערב׳, והוא מין אילן קוצי. והביא בשם אחרים כי הוא סִדְר: b) בערב׳.

---

a) حاج b) سدر

נַעֲמָן, ת״ז, מ״ר נַעֲמָנִים, — א) נעים, יפה ונחמד: על כן תטעי נטעי נַעֲמָנִים[1]) וזמרת זר תזרענו (ישעי׳ יז י). — ואמר המליץ: בצאתך המלתה שיקי רשף למנה, ונלאתה כלכלם נטיעת נעמנה, ישקנו זו קצותם ענתה מאמנה, השורת טל תחי עדות ה׳ נאמנה (רסע״ג פתי׳ תרי״ג מלות). — ובמליצה: נטע נעמן צנצנת מן לקח מעני עמדתו, כי הוא שמש החכמה הוא הזורח בגבורתו (עמני׳ מחברי׳ ח). — ובהשאלה, משורר נעמן: ויקם אחריהם דור המשוררים הנעמנים, ונקרא זמנם זמן הנצנים, כי היה הדור כמו קוצים והם כשושנים (ר״י חריזי תחכמ׳ יח). — ב.˚ כנוי לאחד החלונות שברקיע, עי׳ חלון: ובג׳ מאות וס״ו חלונות החמה יוצא ונכנס וכו׳ בתקופת ניסן מתחיל מחלון תעלומה שבו האור יוצא והולך אל קרן צפונית חלון אחר חלון עד שהוא מגיע לחלון נעמן בתקופת תמוז מתחיל מחלון נעמן והולך וסובב לאחוריו חלון אחר חלון עד שהוא מגיע לחלון חדר (פדר״א ו). בצפון יש חלון אחד ושמו נעמן משם יוצא חשך ורות סופה וסערה וכל מיני מזיקין יוצאין משם לעולם (ר״י ברצלוני, פי׳ יצירה 160).

˚נַעֲנוּעַ ש״ז, — שה״פ מן נענע: אנא שגב אשאלי נענועך[2]) עריצים בהניעך והושיעה נא (סדר הושענ׳, אכת אזון). מזה נדע שכל כח הגולם והדמות והראיה והריחה והלעיטה ודיבור והקול והמישוש והמעשה וההילוך והנענוע של אברים וכו׳ מנשמת רוח החיים שנפח בו היוצר והבורא הן (ס׳ דונולו חכמוני ח). נראה דמותו בענן כדבר היוצא מהרט ומחוגה יש לו ניענוע הרתיבה באויר וראו העם הדבור ודמות האותיות (ספר הרקנטי, ויקח). ידוע תדע שיש כלי שיר עשוי מדלעת ובה שוקע עץ ארוך ובשערות של זנב הסוס מוליכין ומביאין בה ותוליד נענוע ערב מאד לשומעיהם (ר״א הכהן, שבט מוסר ה).

***נִעֲנֵעַ**, פ״י, נִעֲנַעְתִּי, מְנַעֲנֵעַ וכו׳, — נִעֲנַע דבר, הניעו׳ הזיזו: הקש שעל גבי המטה לא ינענעו בידו אבל מנענעו בגופו (שבת כ ה). והיכן היו מנענעין (את הלולב) בהודו לויי׳ תחלה וסוף (סוכ׳ ג ט). צופה הייתי ברבן גמליאל ורבי יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהן והן לא נענעו אלא באנא יי׳ הושיעה נא (ר״ע, שם). קטן היודע לנענע חייב בלולב (שם טו). היה משכים לצאת לדרך נוטל שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה (תוספת׳ ברכ׳ ג יע). המנענע קולו בשיר השירים בבית המשתאות ועושה אותו כמין זמר אין לו חלק לעולם הבא (ר׳ עקיבא, תוספת׳ סנה׳ יב י). מביא קיסם שראשו חלק ומנענע באותו מקום (נדה כה:) — נִעֲנַע לו ראשו, הרכינו לפניו: דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי (ר״ע יבמ׳ קכא.). — ונענע ראשו, לאות רצון; בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך הקב״ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך (ר׳ יוסי, ברכ׳ ג.). — ונענע לפלוני בראשו, לסמן הסכמה: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה ה׳ צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני אמרתי לו יה״ר מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך וכו׳ ונענע לי בראשו (ר״י בן אלישע, ברכ׳ ז.). — ולסמן בוז: שבכל יום ויום היו אוה״ע מחרקין שיניהם ומרמזים בעיניהם ומנענעין בראשיהם ומפטירים בשפתותיהם (פסיק׳ רבתי לז).

— פע׳ *נֻעֲנַע, מְנֻעֲנָע, מנוענעין, — שנענעוהו: והמקושרים (גוזלות המקושרים בכנפיהם) והמנוענעין[1]) (מערב יו״ט לשם מזון) בבורות ובבתים ובשיחין ובמערות מותרין ובאילנות אסורין שמא יעלה ויתלוש והמקושרין (שמצאם) בכל מקום אסורין משום גזל (ביצ׳ כה.).

— התפ׳, ˚נִתְנַעֲנַע, התפו׳ נִתְנוֹעֵעַ: מתגרגדין ומתנענעין (ערוך, ערך פרכס). נתדלדל ונתנענע מעט מעט ממנו ונפל (תוספ׳ נדה כז. ד״ה בית הפרס). אבנים נזדעזעו ונתנענעו (שבלי הלקט, תפלה, סי׳ כ). כי אלו הגופים אחר שנוצרו ועדיין לא נתלקת בהם כח זה האור היו גופים מתים וכשפעל בהם האור ונתלקח בהם ונתחזק אז נתנענעו ונשלמו (פי׳ התורה לר׳ עמואל מרומא, A. Marx 381). שהרי דבר שמתנועע או יתנועע מעצמו או יתנענע מכח מניע אחר זולתו וכו׳ ואם שום דבר יתנועע והי׳ להם זה הדבר מנענע ומתנענע ביחד כתנועה אחת שוה (ר׳ הלל מוירונא, תגמו׳ הנפ׳ א א).

---

1) [והחדשים מפרשים על נטיעות לשם האליל תמוז או ארונים, עי׳ בפירושו של קרוים.]

2) כך במחזור איטל׳, הוצ׳ שד״ל, ובספרים אחרים: אשלי נטעך.

---

1) ובתוספתי (שם א י) ב״י א״פ, והמנוענין. בספרי הדפוס וכמו״ב בב״י וינה: והמנענין.

מי מנעים זמירותיהם של ישראל דוד בן ישי (פי' אחא שם שה"ש כמגדל דוד). ובסהמ"א, הנעים לפניו: נצח נועם מנעימים לפניו וימנעוהו ממשקה ומטעם (ר"י בן אביתור, עבודה, אל אלהים). ותלמיד שעשועים להדר ולהנעים ותוכחת רעים ואהבת החברים (רשב"ג, אזהרות, שמור לבי).—הנעים אמרים, הנעים זמר: מנעימי מלל ימללו בקול יי' מלך (ר"א, קליר יוצ' א' ר"ה אדירי איומה). וזרע ומצא מאה שערים, והצליח והשכיל והנעים אמרים (שמעון בר יצחק יוצ' ב' שבועי, שעשוע). תבשר סלחתי לאוהבי חלותך, להודיעם רחמי גדולתך, וינעימו זמר לעלותיך (שחר יוה"כ, מי יערוך אליך). אנעים זמירות ושירים ארוג, כי אליך נפשי תערוג (ר"י החסיד, שיר הכבוד). רקדו וחדו כל הלילה, רנן הנעימו לנורא עלילה (יוסף בר שלמה, שבת א' חנכה, אודך). ובל יושבי תבל פצחו הלולו. ומלאכי מעלה הנעימו מעללו (יוצ' ג שבועי, וכל הפעם). ולא יסור (בעת התפלה) מהנעים קולות ערבים (פרק ההצלחה, מיוחס להרמב"ם). — הנְעִימוֹ, עשהו נעים: ובדרכי שיר מזמור אשיר דל או עשיר יהיה יודעם, אנעימהו אטעימהו אקראהו דרכי נעם (רמב"ע, שיר ברא"ש ספר דרכי נעם). —ובמשמ' נתן לו נעם ותענוג: ועתה לכה איעצך ויהי אלהים עמך ובחיים ינעימך (משא גי חזיון 2 9). —התפ', *הִתְנַעֵם,—מצא נעם, התענג: וקבל הימים האלה בשמחה והתנעם בהם (ר"י א"ת, סו"ס, יסוד המעשה). וכאשר כבשו ארץ כנען ונכנסו בה והתנעמו בטובה בקשו המזון וכו' (שם, הפריסות ז). ולולא הם לא הייתם מתנעמים יום אחד באורך ימיכם (שם, כוזרי ג י). ודמו ראשיהם לנחלים ולמקומות שהמים נגרים עליהם מרוב יציקות שמן רקח הבשם עליה. מהתענג ומהתנעם (שם, הפרשי לריב"ג, שרש ג'א). —נפעי, *נִנְעַמְתִּי,—כמו התנעם: גדלני ורוממני לתאוה, ננעמתי בשמור מצוה (שמעון בר יצחק יוצ' לשבועה"מ פסח, אהוביך). —פעי', *נֻעַם, נֻעֲמוֹ,—כמו הנעים: לקחתיו (את המכתב) וינעמוני לקחיו, פתחתיו וישעשעוני פתחיו (ר"י הלוי, מכתב לחכמי נרבונה).—ואמר הפיטן: ניהגוהו קהל אחי, ליטול ולזרוק ניחוחי, ניעמוהו בכתבי נבוחי (סדר עבודה, קטע כ"י גניז, J. Elbog. 178).

א׳ **נַעֲמָה**,—שם אחות תובל קין (ברא' ד כב). ובמדרש שהיא היתה היפה בנשים, ובה טעו המלאכים חם הנפילים: נדמה לו (השטן לר' מתיא בן חרש) באשה יפה שלא היה כיופיה מימות נעמה אחות תובל קין שטעו בה מלאכי השרת (תנחומי חקת, הוספה א, הוצ' בובר).—ובקבלה, מין רוח דומה לצפור: ומאחוריה יצאה ציפור אחת ושמה נעמה המושלת על הגזל וממונת על המשק (משנת חסידים, עמני ח"י ריקי, הוית הקלפות ג).—ואחת מהרוחות והשדות: וצורת הימין יש אסימון רוכב על נעמה ונעמה רוכבת על אגרת בת מחלת (עמק המלך, תיקוני התשובה יז::). — בני הנעמה אוהבי התענוגות: ומי שהרגיל מחשבותיו ודעותיו לרדוף אחרי התאות והתענוגים הגופיים ויאכל כמו שיאכלו בני הנעמה כבר יורד למדרגה הבהמות. (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי 37).

ב׳ **נַעֲמָה**, ס"נ,—כמו נעמית: כמו הנעמה שבהסתכלה בביצתה היטב נוצרת ומתרקמת בתוך הביצה הנעמה ומתבקעת ויוצאת (ר"א אזקרי ספר חרדים עמ:).

***נַעֲמִית**[1], ש"נ, מ"ר נַעֲמִיּוֹת,—כמו יַעֲנָה, עוף גבה הקומה רב הכח, Strauss; autruche; ostrich: מטלטלין שברי זכוכית מפני שהן מאכל לנעמיות (רשב"ג, תוספתי שבת יד (טו) ס). כלב כופרי מין חיה הירורין והנעמיות הרי הן בעופות (שם כלאי ה ח). ביצת הנעמית בשרה לקדש בה (שם פסח ה (ד) ח). חוץ מכנף העוז וביצת נעמית המצופה (כלים יז יד). ולא הוזכרו כנף העוז וביצת הנעמית אלא בהווה (ר"מ, תוספתי כלים ב"מ ז ו). זהב מזוקק שהיו מחתכין אותו כותים וטחים אותו בצק ומאכילין אותן לנעמיות והן מסננות אותן (ירוש' יומי ד ז). הכניס עמו (נח בתבה) זמורות לפילים חצובה לצבאים וזכוכית לנעמיות (ר"א בר כהנא, מד"ר ברא' לא). היה מחתך מבשרו (של אגג) זתים זתים ומאכילו לנעמיות (פסיקי דר"כ, זכור).—ובסהמ"א: נעמיות שהן עופות גדולים כגובה הסוס הולכין על שתי רגלים כתרנגולין ואין פורחין באויר ושיעור צוארן אורך קומה (ר"ש פרחון, ערך יען). זהזהב לא יותך מהר באש והוא נתך בגוף הנעמיות שהוא מזונם (שעה"ם לאבי הרלב"ג ג 3).

---

1) בערבי' נעאמה a).

a) نعامة

כי מי אני אשר לא אשתחוה להמן כי על תשועת ישראל הייתי לוחך הנעל אשר ברגליו ועפרו אשר ידו״ך (יוסיפון, כה).—ואמר המליץ: ישחק בו כמו צפור בבאו וכנעל לכף רגלו ישיתו (ר״מ הנגיד, הכרפה הזמן). פני תבל כצואר המצורע לזאת הרוק בפניה צדקה, והנעל בערף אהביה וגלוי מערם חוקה חקוקה (הוא, פני תבל). בששה לא תהי עצה מצואה בדל שואל ועצב מכאוביו, ובצמא וגבר נעלו צר וברעב וצריך אל נקביו (הוא, בן משלי ב כח). דרוכת כל נעל ובכל יד משוכה, תשתה כום רעל באהבתך מסובה (אהבה לפסח, ירומון מסלותי, הגדה מלוירה ומנקדי, כ״י בריט״מ).

נְעָלָה, ש״נ, מ״ר נְעָלוֹת, כמו נַעַל: וּנְעָלוֹת בלות ומטלאות ברגליהם (יהוש׳ ט ה).

נֶעְלָם, ש״ז, עי׳ עָלַם,— דבר הנסתר מעין הגוף או מעין השכל, Verborgen; caché; concealed: ויגד לה שלמה את כל דבריה לא היה דבר נֶעְלָם מן המלך אשר לא הגיד לה (מ״א י ג). כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נֶעְלָם אם טוב ואם רע (קהל׳ יב יד).—לנק׳ נַעֲלָמָה: גם את תשכרי תהי נַעֲלָמָה גם את תבקשי מעוז מאויב (נחו׳ ג יא [1]).—לרבים נַעֲלָמִים, אנשי שקר, העושים במחשך מעשיהם: לא ישבתי עם מתי שוא ועם נַעֲלָמִים לא אבוא (תהל׳ כו ד). [ורגיל בדבור ובספרות החדשה במשמ׳ איש שמציאותו נסתרת מהממשלה, שלא נרשם בין הנולדים כדי שלא יקחוהו לעבדת הצבא.]

נעם [2], ממנו נָעִים, נְעִימָה, נֹעַם, נָעֵם, נַעֲמָן, מַנְעָם, *נְעִימוּת.

נֹעַם, ש״ז,—סגולת מה שהוא נעים Annehmlichkeit; agrément; pleasantness: לאחד קראתי נֹעם ולאחד קראתי חבלים (זכרי׳ יא ז). ויהי נֹעַם אדני א׳ הינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו (תהל צ יז). דרכיה דרכי נֹעַם וכל נתיבתיה שלום (משלי ג יז). תועבת יי׳ מחשבות רע וטהרים אמרי נֹעַם (שם טו כו).—צוף דבש אמרי נֹעַם מתוק לנפש ומרפא לעצם (שם טז כד).—ובסהמ״א, כמו דרום כובה (ר׳ לוי, מד״ר ברא׳ מד).

[1]) [י״ת מסלעמא— נבלעה. ומהחדשים יש מגיהים נעלפה.]

[2]) בכנע׳ נעם—טוב. ובער׳ נַעֻם (a) נוח, קל ונעים, וכן בסבאית ובארמית.

a) نعم

נעימה: וישא ניקולאוס את קולו בנועם אשר יספדו על המת (יוסיפון, סמה). מרובע ופשוט לנועם קרדש לרום (ר״מ מלוכוזנו, שתי ידות, פזמון לדיק ומוסיע). לפורים לנועם יגל חזון וכו׳ או לנועם יש ארוכה (שם, פזמון אתיו). ולכן הם (המשוררים) ברצותם לחבר שיר היו מסתכלים קודם באותו נועם שעליו רוצים לחבר השיר (שם פ). הרימו קולם בנעימה קול אחד ותחלה היה הנועם נמוך ולבסוף בקול גדול (Q G J D, II, 68).

נָעֵם, פ״ע, נָעֲמָה, נָעַמְתָּ, נָעַמְתְּ, נָעֵמוּ, יִנְעַם,—נָעֵם הַדָּבָר, היה נָעִים; הארץ: וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נָעֵמָה (ברא׳ מט יה).—והאיש: צר לי עליך אחי יהונתן נָעַמְתָּ לי מאד (ש״ב א כו). ממי נָעָמְתְּ רדה והשכבה את ערלים (יחזק׳ לב יט).—והאהבה: מה יפית ומה נָּעַמְתְּ אהבה בתענוגים (שה״ש ז ז).—ואֲמָרִים: ושמעו אמרי כי נָעֵמוּ (תהל׳ קמא ו).—וָדַעַת: כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך יִנְעָם (משלי ב י).—ולחם: מים גנובים ימתקו ולחם סתרים יִנְעָם (שם ט יז).—יִנְעַם לפלוני, יהיה לו נָעִים: ולמוכיחים יִנְעָם ועליהם תבוא ברכת טוב (שם כד כה).—ואמר המשורר במשמ׳ הרגיש נֹעם ותענוג: הביאני חלומי מקדשי אל ושרתי מלאכותיו החמודות, והעולה ומנחתה ונסכה וסביב תמרות עשן כבדות, ונעמתי בשמעי שיר לוים בסודיהם לסדר העבודות (ר״י הלוי, אלהי משכנותיך ידידות). והמטה מקטרת לבונה והערש בכל בשם פטומה, ונעמתי בחזיוני עדי כי הקיצותי והנה אין מאומה (ר׳ יוסף בן חסדאי, הלכבי חן). אעוז בדודיו ואנעים ממגדיו וטל פיהו יכבה יקוד חשקי וצמאתי (ר״י אבן גיאת מבין עפאים).—וצווי נְעַם: נעם חתן והתענג ואל תשכחה דודים למנחתך נכונים (ר״י הלוי, זמן מעדנך).—ובמשמ׳ היה נעים: כי חדשו כיום נעורי גיל וינעמו עוגב וקול נבל (רמצ״ע, תרסים א רכה).

—הפעי׳ *הִנְעִים,—הִנְעִים לפלוני, גרם לו נֹעַם, התנהג אתו בנעם, בתענוג: אלו ת״ח שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה (ר׳ אושעיא, סנה׳ כד.).—הִנְעִים את קולו וכדומ׳, עשהו נעים, ואמר בן סירא: נגינות שיר הכין [פני] מזבח וקול מזמור הנעים [1]) (ב״ס גני׳ מז ט). אמרו עליו על הוגדס בן לוי שהיה מנעים את קולו בזמר (ירושל׳ שקל׳ ה ב). נעמה אחרת היתה שהיתה מנעמת בתוף לעבודה זרה (מד״ר ברא׳ כג).

[1]) [כך בגליון, ובגוף הכ״י תיקן.]

נועל זה פותח (תנחומי חקת נג).—ב) נעל את פלוני, הלבישו נעלים: ואלבשך רקמה ואנעלך תחש (יחזק׳ יו י).—ובתו״מ: לא ינעול אדם סנדל ויטייל בתוך הבית ואפילו ממיטה למיטה (תוספת׳ יוה״כ ה (ד) ה). איזו חזקת עבדים נעל לו סנדלו והיתיר לו סנדלו (שם קדוש׳ א ה). אמר לו נעול לי סנדלי וטול לפני כלים להוליך לבית המרחץ (ספרי במד׳ קטו). הדירה שלא תרחצי במרחץ בכרכים שבת אחת ובכפרים שתי שבתות שלא תנעלי מנעל בכפרים ג׳ חדשים ובכרכים מעת לעת (ירוש׳ כתוב׳ ז ד). כשהוא נועל נועל של ימין ואח״כ נועל של שמאל (שבת סא.). יצא (האבל) לדרך נועל נכנס לעיר חולץ (מו״ק טו:).—ובהשאלה, נעל את הקרע, אחה אותו: הורי ר׳ חייה בר בא לנעול בו ביום (ר׳ יוחנן, ירוש׳ מו״ק ג ז). ישלול למחר ינעול למחר וכו׳ ינעול בו ביום ישלול בו ביום (ר׳ זעירה, שם).—*נעול: והולך נעול לבית הכנסת מפני הכבוד בשבת (מעשה הגאונים, מנהג ת״ב מט).

—הפע׳, הנעיל, ינעלום,—הנעיל את פלוני, הלבישו נעלים על רגליו: וכל מערמיהם הלבישו מן השלל וילבשום וינעלום ויאכלום וישקום (דהי״ב כח יה).—ובתו״מ: המגפף (ע״ז) והמנשק המכביד והמרביץ והמלביש והמנעיל והמעטף (תוספת׳ סנה׳ י ג). סכו גרדו והלבישו והנעילו והגביהו (ב״ב נג:). בשר ודם העבד מנעיל את רבו (מד״ר שמות כה). איזהו מכבד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא (דא״ז ז). דרך הארץ תלמיד מנעיל את הרב (פסיקי דר״כ, ויהי בשלח).

—נפע׳, ננעל, ננעלת,—שנעלוהו: חס ושלום שעקיבא נתנדה שאין העזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל (ר׳ יהודה, עדיו׳ ה ו). התחיל לתקוע תקיעה שניה נסתלקו התריסין וננעלו החנויות (שבת לה:). ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים (ר׳ יוחנן, ערובי׳ קא.). ננעל הפונדק או שאמר לו שמור (ע״ז ע.). ראה שננעלה דלת בפני תינוק שוברה ומוציאו (יומא פד:). מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה וכו׳ ואע״פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו (ר׳ אלעזר, ברכו׳ לב:). כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה (ב״מ נט:). ודלת הננעלת (על האדם לפני ההצלחה) לא במהרה תפתח (ר״מ בר ספא, ב״ק פ:). ננעל הים: על אלו ואלו ננעל הים מארבע רוחותיו (ר״ש בן לקיש, מד״ר שמות כב). ומצוי בספהמ״א, והמקור הנעל: ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה אבל צריך שיהיו ראויות להנעל היו משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן להנעל (רמב״ם, שבת יז י).— ואמר המשורר: וגלות ננעלות, ומקות ותעלות עליהן אילות, כאילות היערים (דונש, דעה לבי).

—פע׳, *מנעל: ויבקשו למצוא את הפתח והנה שעריה נעולים ומנועלים (מא״ג, דביר ב, חכמי פרסים).

—הפע׳, *מנעל,—לבוש נעלים: כמו היות לובש בגד או צנוף במצנפת או מונעל (רלב״ד, אמו״ר א א).

נעל, [1]) ש״ז, נעל, נעלי, נעלך, נעלו. ת״ז נעלים, ת״ר נעלים, נעלינו, נעליך, נעליכם, נעליו,— כסות הרגל עפי״ר מעור וביוצא בזה, shoe ; Schuh; chaussure : אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך (ברא׳ יד כג). של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא (שמות ג ה). וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם (שם יב יא). וחלצה נעלו מעל רגלו וכו׳ בית חלוץ הנעל (דבר׳ כה ט-י) לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך (שם כט ד). ואלה שלמותינו ונעלינו בלו מרב הדרך מאד (יהוש׳ ט יג). ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו (מ״א ב ה). מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב (שה״ש ז ב). וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז). על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים (עמו׳ ב ו). ולא נפתח אזור חלציו ולא נתק שרוך נעליו (ישע׳ ה כז). והכהו לשבע נחלים והדריך בנעלים (שם יא יה). לך ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ מעל רגלך (שם כ ב). פארך חבוש עליך ונעליך תשים ברגליך (יחזק׳ כד יז). השליך נעלו על פלוני, לאות בזיון ועבדות לפלוני: מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי (תהלי׳ ס י).— ומשל: בעוד הנעל על רגלך דרוס על הקוצים[2])—ומצוי בספהמ״א:

[1]) בערבי׳ נעל a) כסות הרגל לאדם וגם פרסה של ברזל לבהמה. בסורית רק במשמ׳ האחרונה.

[2]) גוף המשל בארמית: עד סנדלא בריגלך

a) نعل

בגמרא נעיצת עשר פעמים בקרקע קשה (תורת הבית הארוך ד ד).—ובלשון הרפואה: הנעיצה והתקיעה קרובים מלבד שכל אחד מהם הוא נקיבה מגשם חד קשה בגוף וגם יתחלפו בשעור הגשם הנוקב ונראה שיהיה הנעיצה למה שהוא דק וקטן והתחיבה למה שגדול שעורו ונראה שיהיה הנעיצה למה שהוא קטן הנוקב לגזור קוטן הנקיבה כאלו לא יעבר העור (קאנון ד ד ב י).—וכאב חד: ואם לא יאכל מי שיש לו תולעים במעיו יעקיצו אותו וימצא משברים ועיצור ונעיצה וכאב תחת הטבור ובבטנו (מי הנדבי, ס״א ד ב).

א. *נְעִירָה, ש״נ,—שה״פ מן א. נָעַר, במשמ׳ קול האריה, החמור: וגם בלשון הערב אומר ענין הנעירה על זולת הארי (ר״י א״ת, השרשי לריב״ג, נער). והנעירה בדברי רבותינו ז״ל בחמור (רד״ק, שרש נער). ובמליצה: ולהתעורר מנעירת אתונך אשר בתנת סבלותה (ר״י בדרשי, בחינת עולם עז). ואין דבריו אלא צפצוף כצפצוף העופות או כנביחת הכלב וכנעירת החמור (ראשי חכמה, שער הענוה ה).

ב. *נְעִירָה, ש״נ,—שה״פ מן ב. נָעַר, במשמ׳ תנועה חזקה פתאמית: והנפעל נגערתי כארבה וכו׳ והכל נעירה ונפיצה (ר״י א״ת. השרשי לריב״ג, נער) וזה הלשון אצל הערב נופל על משיכת הדבר ונעירתו בכח בפעם אחת (הוא, שם, נתק). פירושו הרות תסמר שערת בשרי ענין הנעירה והרעדה כאדם שעמדו שערותיו (רד״ק, שרש סמר).

נַעֲפֶרֶת, נַעֲפֶרֶת, עי׳ עכר,—ש״נ,—עכירה והשחתה, Zerrüttung; ruine; trouble, disturbance: בית צדיק חסן רב ובתבואת[1]) רשע נֶעְכָּרֶת[2]) (משלי יס ו).

נעל[3]) ממנו נָעַל, מַנְעוּל, נַעַל, *מִנְעָל *נְעִילָה.

נָעַל, פ״י, נָעַל, נָעוּל, נְעוּלוֹת, נֹעֵל, אֶנְעֳלֵךְ,—א) נָעַל דֶּלֶת וכדומ׳, סגר אותה במנעול שלא יוכל אדם לפתחה: verschliessen; fermer à clef; to lock: ויצא אהוד המסדרונה ויסגר דלתות העליה בעדו וְנָעָל והוא יצא ועבדיו באו ויראו והנה דלתות העליל נְעֻלוֹת (שופטי׳ ג כג-כד). שלחו נא את זאת מעלי החוצה וּנְעֹל הדלת אחריה וכו׳ ויצא אותה משרתו החוץ וְנָעַל הדלת אחריה (ש״ב יג יז-יח). גן נָעוּל אחתי כלה גן נָעוּל מעין חתום (שה״ש ד יב).—ובתו״מ: צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב נעלו שנים פטורין לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבין (שבת יג ו). למה זה דומה לנועל את ביתו לשמרו ונמצא צבי שמור בתוכו (שם ז). מעשה בשוק של פטמין שהיה בירושלים שהיו נועלין ומניחין את המפתח בחלון שעל גבי הפתח (ערובי׳ י ט). ונועלין את המרחצאות (תעני׳ א ו). הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי (ב״ק ו א). הנועל בית הבד מפני הבדדין (טהרו׳ י א). מחזיק בנכסי הגר ונעל וגדר ופרץ כל שהוא הרי זה חזקה (תוספתי ב״ב ב יא). ולא יכניסנו לחדר וינעול דלת לפניו בשביל שימות (בכורו׳ י:). מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים (מד״ר שה״ש, מה יפו). מה עשה (אחז) עמד ונעל כל בתי כנסיות ומדרשות שלא להתעסק בתורה (שם אסתר א).—ופעול נָעוּל, נְעוּלִים, נְעוּלוֹת: ומדורה היתה שם ובית כסא של כבוד וזה היה כבודו מצאו נעול יודע שיש שם אדם (תמיד א א). פתח נעול כלחוץ (שבת ו.). הוי זהיר בדלתי ביתך שלא יהו נעולות בשעה שאתה מיסב באכילה ובשתיה (דא״ז ט). מה המקום הזה פעמים פתוח פעמים נעול כך שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים (פסיקי דרכי, שובה).—נָעַל בפני פלוני, מנע את פלוני מעשות דבר: המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה יוציא ויתן כתובה מפני שנועל בפניה (כתובי ז ה). הכיבין הגרים שלא מל אברהם אבינו אלא בן תשעים ותשע שנים וכו׳ שלא לנעול דלת בפני הגרים הבאים (מכי׳ משפטי׳ יח). כדי שלא תנעול דלת בפני לוין (ר׳ חנינה, סנה׳ לב.) אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל את הדלת בפני כל בעלי תשובה (ירוש׳ סנה׳ י ב). אמר להם הקב״ה לישראל אתם נועלים לפני בחג ואני נועל לפניכם בפסח (ר׳ חנניה, מד״ר שה״ש, מה יפו).—ובהשאלה: וכי למה בא הכתוב לפתוח או לנעול והלא לא בא לנעול אלא לפתוח (ר׳ נחמיה, ת״כ מלורע, זבי׳ ה). כל דברי תורה צריכין זה לזה שמה שזה

[1]) בקצת כ״י ותבואת.

[2]) [וכן דעת ריב״ג שהוא שם והנון בו נוספת, עי׳ שרש׳ ערך עכר וערך נשא (עמ׳ 322). ויש מהחדשים מגיהים נִכְרַת.]

[3]) גם בערב׳ נעל a)

a) نعل

הדומים לכבודך בקול אחד בנעימה אחת (שם). מצוה מן המובחר לקרות הלל בשני לילות של גלויות ולברך עליהן ולאומרן בנעימה (מס׳ סופרי׳ כ ט). ומתחיל בנעימה ואומר ה׳ הוא האלהים ה׳ שמו (שם יד יג). להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדושה כלם כאחד עונים באימה ואומרים ביראה קדוש וכו׳ (תפלת שחרי׳, תתברך). — ג) *אופן נגונו של הקול: בשלושה דברים שינה הקב״ה את בני אדם זה מזה אלו הן בקול בנעימה ובמראה וכו׳ שאלמלא שינה הקב״ה נעימות בני אדם זה מזה היו מתקנאים זה בזה לפיכך שינה הקב״ה נעימות בני אדם וכו׳ נעימה של זה אינו דומה לזה ושל זה אינו דומה לזה (אדר״נ ד ו).— ובסהמ״א, במשמ׳ הַבָּרַת אות מהאותיות: וכ״ב אותיות מורות על כ״ב נעימות מניעים אותם בני אדם בפיהם וכו׳ ואלו הג׳ אותיות נבדלו לקלותן והמשכתן ומלוי שאר הנעימות בהן בכל הלשונות ואלה הג׳ הן או״י והחלש שבהן היא הא׳ וכו׳ ונעימתה רפויה וקריאתה כדמות עשה בנה ואע״פ שהן קמצין וזאת הנעימה היה רוח היוצאת מן הריאה מבלתי צורך אלי גרון וחיך ולשון ושנים ושפה אמנם תצא בתנועת הריאה לבד והסמוך לה בקלות היו״ד והיא נעימה תקרא אצל הערב השבר (תרגו׳ פרוש דונש בן תמים לס׳ יצירה א). ואמנם ז׳ כפולות בג״ד כפר״ת והן בלתי נמצאות זולת בלשון היהודים מפני שכל אחת מהן מורה על ב׳ נעימות ואמנם שאר הלשונות עשו לכל נעימה צורת אות תורה עליה (הוא, שם). זכר י״ב אותיות הפשוטות הנפרדות בלשון העברי וקראם הפשוטות כי הם ז׳ נכפלות תורה כל אחת על ב׳ נעימות וכל אחת מן הפשוטות תורה על נעימה אחת (הוא, שם ד).—ואמר הפיטן: נטה לנום שנתו יפרידו בנעימת צרדה בפה ולא בכנור (יוסי בן יוסי, סדר עבודה, אזכיר גבורות).—ובמשמ׳ גון הקול ואיכותו: וכל שר או משרת יש לו ניגון ונעימה לבדו ולא ישוו זה לזה וכו׳ ואלו היתה נעימת השרים והמשרתים שוה היו כולן שם אחד וצורה אחת (הורי׳ הקורא, שער בחלוק הטעמי׳). — וסדר של קולות נעימים Ton, mélodie: הנעימה הנפרדה היא קול מתעכב זמן מוחש על תאר מן הכבד והחדות (ספר בחכמת המוסיקי׳, כ״י פריז. ובכ״י מינכי פירוש ר׳ ישעיה בן יצחק על הקאנון, אוצר הספרות, תרמז XXXI, הלשון הוא כך: הנעימה היא קול מתערב שיעור זמן מורגש על יחס מן הכובד והחדות, ע״כ). הנינון על ג׳ פנים וכו׳ הראשון יש לו שלשה נענועים ושתי נעימות תכופות מחוברות אחת שחוחה ואחת מנוענעת (העתקת ס׳ או״ד לרסע״ג כ״י מינכ׳). השעורים המסכימים בנעימות הם אשר יהיה יחס שעור אחת משתי נעימות בכבוד וחדות אל האחרת כיחס מספר אל מספר (מפירוש ר״י בן יצחק על הקאנון, כ״י מינכ׳). במיני הנגונים הטבעיים אשר הם משקלות הנעימות (כש״ט פלקיירא, ראשי׳ חכמה ב ו ה). — ובמשמ׳ טעם, נגינה: והוא שתהיה הנעימה על אות שני מן התיבה וכו׳ (הורי׳ הקורא, שער ענייני הטעמים).

נְעִימוּת, ש״נ, כמו נֹעַם: בשני ועדי זהב ובפוך תקשטנה נעימות הנקבות, וקישוטי נעימות הזכרים באורך אף ומתן ואהבות (ר״ש הנגיד, בן משלי ב סג). בני אין עושר בבריאות ולא נעימות כלב טוב (ר״י א״ח, מבחר הפנינים לרשב״ג, שער מלות החכם לבנו). שנבחרה למלוכה מכל בנות המלכים ובנות השרים ליופיה ולנעימותה ולטוב מוסרה (ר״י ברי אבטולי, מלמד התלמידים חיי שרה כא.). באופן שהיה בפעולתינו זאת מן הנעימות האלהי אשר הוא דבק בכל הפעולות האלהיות (ר״י אלבו, הקד׳ העקרים). ענין הנעימות ידוע בענין היופי (רד״ק, שרש נעם.) מה יאמרו אנשי הנעימות, אכל ושתה כי מחר נמות (עמנו׳, מחברי ו). שאמר החכם נצחנו בנעימותו. ונעלף ממנו לחוזק הראותו (המאירי, משלי כח ב).

*__נָעִיץ__[1]) ש״ז מ״ר נְעִיצִים (—ין),—חפירה באדמה, רחבה למעלה והולכת וחדה למטה: החופר בור שיח ומערה חריצין ונעיצין (ב״ק ה ה). מטבילין בחריצין ובנעיצין (מקוא׳ ה ו) ועשית מעקה לגגך אין לי אלא גג מנין לרבות בורות שיחים ומערות ונעיצים ת״ל לא תשים דמים בביתך (ספרי דבר׳ רכט).

נְעִיצָה, ש״נ,—שה״פ מן נָעַץ: כתב הר׳ יהודה ברצלוני אפילו החזיק בו ג׳ שנים ובטענה לא הוי חזקה לחלוק באבני הכותל ובמקומו שאין נעיצת קורותיו של זה חזקה במקום הכותל (טוחו״מ קנג). שצריך (להסכין) נעיצה י׳ פעמים בקרקע (התרומה, הלכי או״ה ע). והינו נעיצה הינו שיפה וכו׳ וחדשו

[1]) מן נעץ. עי״ש.

שמים בעד השמש ונסתרה (רמב״ס, תפלה א ז). — ב) סה״פ מן נַעַל נעליו, לבשם על רגליו: יום הכיפורים אסור באכילה ובשתייה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה (תוספתי יוה״כ ה (ד) א). אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל לכשיבואו לעיר יחלוצו (ירוש׳ מו״ק ג ה). מה אם נעילה שהיא של כבוד את אומר אסור (להכנס במנעליו להר הבית) רקיקה שהיא של ביזיון לא כל שכן (שם ברכי׳ ט ה). חזרת (קֶרַע) וקיפה חובה פריעה נעילה רשות (רב, מד״ר ברא׳ ק).

נָעִים, ת״ז, סמי׳ נְעִים, מ״ר נְעִימִים, לנק׳ מ״ר נְעִימוֹת, נְעִמוֹת, — א) דָּבָר נָעִים, מָתֹק, עָרֵב, טוב ונחמד. angenehm; agréable; pleasing: שאול ויהונתן הנאהבים וְהַנְּעִימִם בחייהם ובמותם לא נפרדו (ש״ב א כג). הנך יפה דודי אף נָעִים (שה״ש א יו). — וזמירות: זמרה אלהינו כי נָעִים נאוה תהלה (תהלי׳ קמז א). — פלוני הוא נְעִים זמירות, שזמירותיו נעימות מאד: משיח אלהי יעקב וּנְעִים זמרות ישראל (ש״ב כג א).—וכנור: שאו זמרה ותנו תף כנור נָעִים עם נבל (תהל פא ג). — ושם נָעִים; הללויה כי טוב יי׳ זמרו לשמו כי נָעִים (שם קלה ג). — ודבורים: פתך אכלת תקיאנה ושחת דבריך הַנְּעִימִים (משלי כג ח). — והון נָעִים: ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר וְנָעִים (שם כד ד).— ובמו תה״פ, נָעִים, זהו דבר נעים וטוב: מה טוב ומה נָּעִים שבת אחים גם יחד (תהלי׳ קלג א). הט אזנך ושמע דברי חכמים וכו׳ כי נָעִים כי תשמרם בבטנך יכנו יחדו על שפתיך (משלי כב יז-יח). — ב) מעמד נעים, חיים טובים: חבלים נפלו לי בַּנְּעִמִים אף נחלת שפרה עלי (תהלי׳ יו ו). אם ישמעו ויעבדו יכלו ימיהם בטוב ושניהם בַּנְּעִימִים (איוב לו יא). — ובתו״מ: והרי כל אומות שבעולם אומרים שבחו של הקב״ה אבל שלי נעים ונאה לפניו יותר משלהם (מכי׳ שירה ג). ומצא קורת רוח ממנו והיו אמריו נעימים עליו (ר׳ יודן, מד״ר במד׳ יד). ובי מי מודיענו איזו כת החביבה והנעימה שבהם (שם ויקר׳ ל). ביון שראה אותה (בעז את רות) נעימה ומעשיה נאים התחיל שואל עליה (שם רות, ויאמר בעז). בשעה שבקשו עשרה צדיקים לומר ספר תהלים אמר להם הקב״ה כלכם נעימים וחסידים ומשובחין (שם קהלי׳ החכמה תעוז). — ואמר המליץ: בטח בי ואפיל בנעמים לך חבלים (ר״ש הנגיד, הלי׳ תעס). ונעים זמירות כל מתי שיר (רסב״ג, לבי׳ בחיימת). הדרו ותפארתו יחוו וישמעו ובנעים גרוניהם גבורות ימללו (ר״י הלוי, יחלו פני אל). הבי זכרך נעים שרים בבבל ושמך שעשועי יושבי נוף (רמב״ע, תרשיש א ריט). וקול סים ועגור ויונה ותור טוב לך מנעים קול נבלים וצלצל (שם ג טו). העת תשיר תחריש עגור ונעים קולה יבלים קול תור (שם ד קי). קרא נא את נעים שירי עלי איש אשר חולה באולתו ויחי (שם י יז). — *נעימי המקרא, טעמי ספרי אמ״ת: ודע כי הנגינות האלה שזכרתי נוהגים רק בכ״א ספרי הקדש ונקראים טעמי המקרא אבל בשלשת ספרי אמ״ת ר״ל איוב משלי תהלים יבואו ע״ד אחר ונקראים נעימי המקרא (ב״ז, תל״ע א ג מז).

נְעִימָה, ש״נ, מ״ר נְעִימוֹת, נְעָמוֹת, — א) תענוג ונֹעם: נְעִמוֹת בימנך נצח (תהל יו יא). — ב) בפרט נֹעם הקול, ואמר בן סירא: ויקיפהו פעמונים ורמונים המון סביב לתת נעימה בצעדיו (ב״ס גני׳ מה ט). —ובתו״מ בפרט במשמ׳ סדר נעים של הזמרה והנגינה, Mélodie; mélodie: הדראולים לא היו במקדש מפני שמערבב את הקול ומקלקל את הנעימה (רסב״ג, תוספתי ערכי׳ א יד). אין קטן נכנס לעזרה לעבודה אלא בשעה שהלוים עומדים בשיר ולא היו אומרים בנבל וכנור אלא בפה בדי ליתן תבל בנעימה (משנה, שם ב ו) מלמד שנתן הקב״ה כח וגבורה במשה והיה הקב״ה מסייעו בקולו ובנעימה שהיה משה שומע בו היה משמיע את ישראל (ר״ע, מכי׳ יתרו, בחדש ד). אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל וכו׳ ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב (ר׳ יהודה, תעני׳ טז.) משרבו הפריצים היו מוסרים אותו (את שם המפורש) לצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים (קדוש׳ עא.). הוגדס בן לוי וכו׳ נעימה יתירה היה יודע (ר׳ אחא, ירוש׳ שקלי׳ ה ב), כשהוא נותן קולו בנעימה מכנים גודלו לתוך פיו ומניח אצבעו בין הנימין (יומ׳ לח:) הקורא בלא נעימה והשונה בלא זמרה (ר׳ יוחנן, מס׳ סופ׳ ג י). בשעה שישראל קורין את שמע בפה אחד בקול אחד בנעימה אחת קולך השמיעני (ר׳ זירא, מד״ר שה״ש, סוף). ברח דודי ודמה לך לצבי לצבא של מעלה

כי מִנְּעוּרַי גדלני כאב (איוב לא יח)—ימי נעורים: לא זכרתי את ימי נְעוּרַיִךְ בהיותך עירם ועריה (יחזק׳ יו כב). וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נְעוּרָיִךְ והקימותי לך ברית עולם (שם ס). ותרבה את תזנותיה לזכר את ימי נְעוּרֶיהָ אשר זנתה בארץ מצרים (שם כג יט). וענתה שמה כימי נְעוּרֶיהָ וכיום עלותה מארץ מצרים (הוש׳ ב יז). — אשת נעורים: כי כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יי׳ ואשת נְעוּרִים כי תמאס אמר אלהיך (ישע׳ נד ו). כי יי׳ העיד בינך ובין אשת נְעוּרֶיךָ וכו׳ ובאשת נְעוּרֶיךָ אל יבגד (מלא׳ ב יד-יט). יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נְעוּרֶיךָ (משלי ה יח). — ואלוף נעורים: אלוף נְעֻרַי אתה (ירמי׳ ג ד). העזבת אלוף נְעוּרֶיהָ ואת ברית אלהיה שכחה (משלי ב יז).—בעל נעורים: אלי כבתולה חגרת שק על בעל נְעוּרֶיהָ (יואל א ח).—בני הנעורים: כחצים ביד גבור כן בני הַנְּעוּרִים (תהל׳ קכז ד). —חטאות נעורים: חטאות נְעוּרַי ופשעי אל תזכר כחסדך זכר לי אתה (תהל׳ כה ז). ותורישני עונות נְעוּרָי (איוב יג כו).—חרפת נעורים: בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי (ירמי׳ לא יח)—חסד נעורים: זכרתי לך חסד נְעוּרַיִךְ אהבת כלולותיך (שם ב ב). — שדי נעורים: ותפקדי את זמת נְעוּרָיִךְ בעשות[1] ממצרים דדיך למען[2] שדי נְעוּרָיִךְ (יחזק׳ כג כא). — ואמר בן סירא: בת לאב מטמנת שקר וכו׳ בנעוריה פן תגור (ב״ס גני׳ מב ט). — ובתו״מ: שעשתה לו אמו (למשה) חופת נעורים בתיבה אמרה שמא לא אזכה לחופתו (ר׳ נחמיה, סוט׳ יב: מד״ר שמות א).—ומצוי בסהמ״א של המליצים והמשוררים: דעה כי הזמן אשת נעורים המעוברה, ולא תדע אשר תלד ביום מחר לך הרה (ר״ש הנגיד, אחי מוסר). עדי נעורים הורידו וחליו התנצלו, ועול רצונך הכבידו ואמנם בו נגאלו (ר״י הלוי, רלה רכח). ישנה בחיק ילדות למתי תשכבי דעי כי נעורים כנערת ננערו, הלעד ימי השחרות קומי צאי ראי מלאכי שיבה במוסר שחרו (הוא, ישנה בחיק ילדות). יחלו את פני האל ואולי יהי נושא עון יצר נעורים (רמב״ע, תרשיש א קה). ולחלוש כח תאות הנעורים אשר כאש יוקדת (רס״ט פלקירא, המבקש ט). ובאשר פנו לערוב ימי עלומים, וחטאי נעורים היו כתולע אדומים, והפכו כצמר צחר והלבינו הכתמים (שם). פשוט בגדי נעורים הבלואים והצואים והלבש הלבנים (שם יא). זאת תורת הצרעת בארצות אירופה פרחה ותדבק בדלת העם ובבני הנעורים הנעורים והרקים (יל״ג, פרקי מקוטע׳ ממגלי אלכסנדר).

נְעוּרוֹת, נְעֻרֹתֵיהֶם, — שם בנ״ר, נקבות, כמו נעורים: כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עשים הרע בעיני מִנְּעֻרֹתֵיהֶם (ירמי׳ לב ל). — ואמר המשורר: אנוד עלי שמש נעורים ערבי ושמי נעורותי אשר נמלחו (רמב״ע, דיואן עז, כ״י בודלי).

***נְעִילָה**, ש״נ,—א) שם״פ מן נָעַל, במשמ׳ סָגַר: שלש לפתיחת שערים האומר על פתיחתן אינו אומר על נעילתן האומר על נעילתן אינו אומר על פתיחתן (תוספת׳ סוכ׳ ד י). בנעילת שערי היכל (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ ד א). קושרין לפני בהמה בשביל שלא תצא היא קשירה היא נעילה (שם עירוב׳, ג כא). על המן האדומי השלכתי נעלי שהמתי אותו בחנק בנעילת גרונו (מדר׳ במד׳ יד).—בית נעילה, מקום לסגר השלשלת: שלשלת שיש בה בית נעילה (כלי׳ יב א).—ובפרט נעילת שערים, תפלה שמתפללים ביוה״כ לעת שקיעת החמה: בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים (תעני׳ ד א). במנחה ובנעילה לא היה שם נשיאות כפים (תוספת׳ שם ד (ג) א). אימתי היא נעילה וכו׳ רב אמר בנעילת שערי שמים ור׳ יוחנן אמר בנעילת שערי היכל (ירוש׳ ברכ׳ ד א). יום הכיפורים שחל להיות בשבת אעפ״י שאין נעילה בשבת מזכיר של שבת בנעילה (ריב״ל, שם). אעפ״י שנתודה במנחה צריך להתודות בנעילה (שם יומ׳ ח ט). תפלת נעילה פוטרת את של ערבית (רב, בבלי שם פז:). אור יוה״כ מתפלל שבע ומתודה בשחרית מתפלל שבע ומתודה וכו׳ בנעילה מתפלל שבע ומתודה (שם).—ומצוי בסהמ״א; וכל התעניות כלן יש להן נשיאות כפים במנחה חוץ מיום הכפורים שתחת מנחה נושאין כפיהם בתפלת נעילה (סדר רב עמרם, סי׳ נט). וכן תקנו תפלה אחר תפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה ביום התענית וכו׳ וזו היא התפלה הנקראת תפלת נעילה כלומר ננעלו שערי

---

1) [צריך לנקד בַּעֲשׂוֹת בפע׳, כמו בפ״ג.]

2) [החדשים גורסים לְמַעֵךְ ע״פ התרגומים.]

נ"ע, — ר"ת: נוחו עדן, נשמתו עדן.

נָע, נָעָה,—בינו' מן נוע, עי"ש, בלשון חכמת הדקדוק שת"ז לאות שהיא יוצאת בדבור פה באחת התנועות, בהפך מן נח, שיוצאת בלי אחת התנועות: ולא יקרה להם (לאהח"ע) מקרה שאר האותיות ותהיינה נעות במקום חנותם (תשו' תלמידי מנחם על דונש 23). כי האות הנע היא אשר יהגו בה באחת משבע תנועות (ר"מ גייקטליה, תרגו' ספר דקדוק לר"י חיוג 4). ומחברתו תנעם לכל משכילי עם בנותנו טוב טעם לנעות גם נחות (ראב"ע, הקדי' לצחות). דע כי לא ידבר באות אחת לבדה נפרדת כי התחלת הדבור לא יהי כי אם בתנועה כי לא יחלו בנח ותכליתו יהיה בנע כי לא יעמדו כי אם על נח (ר"י א"ת, הרקמה ג׳).

שְׁוָא נָע, עי' שְׁוָא

נַעֲוֶה, נַעֲוָה, — עי', עוה.

נָעוּר, פעו' מן ב. נָעַר: ככה ינער האלהים וכו' וככה יהיה נָעוּר וָרֵק (נחמי' ה יג). — °ופשט השמוש בזה כמו תאר: ולא תגרע חקם, למלאת את ספקם, ולא תשלחם ריקם, מרודים ונעורים (רסב"ג אזהרי' בלל סדי). מה יעשה נעור ורק מכל חכמה כמוני (ר"י חריזי, הקדי' תחכמי). ואוי לעצל אשר לא ילמד ממעלליה כי ישאר נעור וריק כגפן בוקק (שם ד). לא כן יחשוב הסכל הנבהל מהסברא, ערום מהדעת ומהכרה, ויחשוב הנעור מהבחינה, שהוא ממין ספר בלילה ודימנה (ר׳ קלונ״י, אגרי בע"ח הקדי). ומה שביצירתם מהמדות המגונות הנמצאות בבני אדם אשר שאר הצבועים נעורים ורקים מהם (שם ב ו). הלב נעור וריק מדעת (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי יד ב). הזאת היא נעמי יצאה ללקט בכרמי בין ואיך שבה נעורה (עמנו׳, מחברי ח). ולא זה בלבד הנעור מחכמה אלא שגם רוב החכמים שבדורנו מהיודעים ספר מתרשלים ועצלים בדבר זה (מעשה עוזיה, פתיחי). גם אני בעניי נער נעור משולל המוסר ונעדר התבונה הייתי (ס. בלוך, הקדי׳ סבי"ע ח"ג). כי בכל חכמי קדמונינו אשר היו בספרד ובארצות ישמעאל לא תמצא אחד מהם שהיה נעור וריק מכל חכמה ומדע ומדקדוק וצחות הלשון אשר תהלך בארצו (שם ח"ב, אלגייר). שמעו בני עמי ראו בעלי בריתי כי רקה נפשי נעור ורק כיסי (יל"ג א׳, אחס עדי).

***נֵעוֹר,** ת"ז,—כמו עֵר: קיבה ישנה אף נעור נעור הישן ישן הנעור נמוק והולך לו (ברכו׳ סא:). אם שניהם ישנים או שניהם נעורים מיד מת (שם). מעשה בר"א ור' יהושע שהיו באין בספינה והיה ר"א ישן ור' יהושע נעור נזדעזע ר' יהושע וננער ר"א (ב"ב עד:). כתב לה גט ונתנו ביד עבדה ישן ומשמרתו הרי זה גט ניעור אינו גט (רמב״ם, גיטי׳ עח.).

°נִעוּר, (ניעור), ש"ז—שה"פ מן נִעֵר: באדם אחד אין ניעורו קורעה (רש"י ב"מ כט:). (כסות של) צמר הניעור קשה לה וכו' ור' אלפס פירש להפך ובשל פשתן הניעור קשה לה (טור חו"מ רסז). ובדיני אבדה כתבתי כיצד ניעור הכסות וגלילת הספרים (שם רלב).

נְעוּרִים, שם במ"ר, בכנ' נְעוּרַי, נְעוּרֵינוּ, נְעוּרֶיךָ, נְעֻרֶיהָ, נְעוּרַיִךְ נְעוּרָיְכִי, נְעוּרָיו, נְעֻרָיו, נְעוּרֶיהָ, נְעוּרֵיהֶם, נְעוּרֵיהֶן,—מעמד אדם כשהוא נער, Jugend; jeunesse; youth: כי יצר לב האדם רע מִנְּעֻרָיו (בראשי׳ ח כא). אנשי מקנה היו עבדיך מִנְּעוּרֵינוּ ועד עתה (שם מו לד). ושבה אל בית אביה כִּנְעוּרֶיהָ (ויקרי׳ כב יג). ואשה כי תדר נדר ליי' ואסרה אסר בבית אביה בִּנְעֻרֶיהָ ושמע אביה את נדרה (במדי׳ ל ד-ה). בין אב לבתו בִּנְעֻרֶיהָ בית אביה (שם יז). ואני התהלכתי לפניך מִנְּעֻרַי עד היום הזה (ש"א יב ב). לא תוכל ללכת אל הפלשתי הזה להלחם עמו כי נער אתה והוא איש מלחמה מִנְּעֻרָיו (שם יז לג). ורעה לך זאת מכל הרעה אשר באה אליך מִנְּעֻרֶיךָ עד עתה (ש"ב יט ח). ועבדך ירא את יי' מִנְּעֻרָי (מ"א יח יב). והבשת אכלה את יגיע אבותינו מִנְּעוּרֵינוּ וכו' כי ליי' אלהינו חטאנו אנחנו ואבותינו מִנְּעוּרֵינוּ ועד היום הזה (ירמי׳ ג כד-כה). זה דרכך מִנְּעוּרַיִךְ כי לא שמעת בקולי (שם כב כא). שאנן מואב מִנְּעוּרָיו ושקט הוא אל שמריו (שם מח יא). ונבלה וטרפה לא אכלתי מִנְּעוּרַי ועד עתה (יחזקי׳ ד יד). ותזנינה במצרים בִּנְעוּרֵיהֶן זנו (שם כג ג). כי אותה שכבו בִנְעוּרֶיהָ והמה עשו דדי בתוליה (שם ח). עמדי נא בחבריך וברב כשפיך באשר יגעת מִנְּעוּרָיִךְ (ישעי׳ מז יב). סחריך מִנְּעוּרַיִךְ איש לעברו תעו (שם טו). טוב לגבר כי ישא על בִּנְעוּרָיו (איכ׳ ג כז). כי אדם הקנני מִנְּעוּרָי (זכרי׳ יג ה). אדני יי' מבטחי מִנְּעוּרָי (תהלי׳ עא ה). אלהים למדתני מִנְּעוּרָי ועד הנה אגיד נפלאותיך (שם יז). המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נְעוּרָיְכִי (שם קג ה). רבת צררוני מִנְּעוּרָי (שם קכט א). אשר בנינו כנטעים מגדלים בִּנְעוּרֵיהֶם (שם קמד יב).

בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו (רש"י, ירמי' ז לא).

נֶסֶר, ש"ז, מ"ר נְסָרִים, (–ין) — לוח של עץ; Brett; planche; board: שהביא נסר שרוחב ארבעה טפחים וקבעו בה (תוספתי ערובי י (ז) י). אם יש בנסר ארבעה טפחים צריך שיהא בינו לבין חבירו במלואו (שם סוכי א ז). נסר שראשו אחד נִתון על גבי האבן וראשו אחד נתון על גבי הספסל רואין את הנסר שאם ינטל הספסל ויכול לעמוד בפני עצמו (שם אהלי ז ג). נתן נסר על גבי בקעה (שם ה ח). נסר שצף על גבי המים (שם ט ו). נראה נגע בין נסר לבותל (שם נגעי ו ט). המוציא שני נסרים באחד (שם שבת ח (ט) לא). הסורט סריטה אחת על גבי שני נסרים באחת (שם יא (יב) ו). מעשה במרחץ של בני ברק שסתמו נקבים שלו מערב יו"ט והיו ר"ע וראב"ע נכנסין ומזיעין בו ויוצאין ורוחצין בצונן אלא שהיו חמין שלו מחופין בנסרים (ר' יהודה שם ג (ד) ג). מסככין בנסרים (הוא, שם סוכי א ז). מעשה בשעת הסכנה והיינו זוקפין סולמות ומסככין על גביהן נסרים והיינו ישנים תחתיהם (הוא, שם). המוכר את המרחץ לא מכר את הנסרים ואת הספסלים (ב"ב ד ו). הנסרים שבמרחץ ששיגמן (ר"ע, כלים כב י.) תנור שחצצו בנסרים או ביריעות (שם ח א). נסר שהוא נתון על פי התנור (שם י ו). נסרין של בעל הבית מטלטלין אותן ושל אומן אין מטלטלין אותן (שבת מט:). מה תלמוד לומר תצפנו וכו' להביא בין נסר לנסר (ר' פנחס, ירוש' שקל' ו א'). — ומצוי בסהמ"א: חיבר את שני נסרים במסמרים של עץ (רמב"ם, טומא' מת כב ח). ר' יהודה אוסר להביא עצים ולעשותן נסרים לצורך הארון (רש"י מו"ק ח:).

***נָסַר**, פ"י, — נָסַר בעץ וכדומ', חתך במַסּוֹר ועשה נֶסֶר; sägen; scier; to saw: כמסר הזה שהוא נוסר (ר"י בר' אלעאי, מד"ר בראשי ו). — מיד כעס עליו מנשה (על ישעיה) ואמר להם תפשוהו רצו אחריו לתופשו ברח מפניהם פערה החרובית עצמה ובלעה אותו וכו' והוא מביא חרשים ונוסר את החרובית והיה הדם שותת (ר' יצחק פסיקי רבתי ד). — ובהשאלה: עד שהחמה מנסרת ברקיע מהלך חמשים שנה אדם מהלך ארבעת מיל (ירוש' ברכי א א). — ובסהמ"א: חרשי עצים שמעבירין חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה (רמב"ם. שבת יא יז). מביאין קורות ונוסרין מהם נסרים בצנעה בתוך הבית וכו' אבל אין כורתין עץ מן היער לנסור ממנו לוחות לארון (הוא יו"ט ז טו).

— פעי', *נִסֵּר, מְנַסֵּר, — כמוקל: מביאין עצים ומנסרן בצנעה בתוך ביתו (רשב"ג, מו"ק ח:). מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע כחרש המנסר בארזים (ר' לוי יומי כ:). בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון דיו פרצופין בראו וניסרו ועשאו גבייה גב לכאן וגב לכאן (ר"ש בר נחמן, מד"ר בראשי ח). מה עשו לו (ליוסי משיחא) נתנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו והיה מצווח ואומר וי אוי אוי שהכעסתי לבוראי (שם סה).

— פעי', *נֻסַּר מְנֻסָּר, — שֶׁנִּסְּרוּ אותו: ועושין לו ארון מנסרין המנוסרין מערב יום טוב (מו"ק ח:). ומצוי בסהמ"א: היו לו נסרים המנוסרין מערב יו"ט (ר"נ על הרי"ף, שבת כז.). שאם ינוסר האודם או הפטדה או הזכוכית לא ישאר הלהט והזוהר במקום בלתי הנסורת (ר' הלל מוירונא, פי' כ"ה הקדמי חגמי הנפי לה:).

— נתפי' *נִתְנַסֵּר, — כמו נֻסַּר: מה שמתנסר מן הרקיע שנראה בחמה (ערוך, ערך תרגא).

***נְסֹרֶת**, (נסורת), ש"נ, — הדק שנופל מתחת להמסור בשעת הנסירה: טומנין בכסות ובפירות בכנפי יונה ובנסורת[1]) של חרשים (שבת ד א). מה שהחרש מוציא במעצד הרי אלו שלו ובכשיל של בעל הבית ואם היה עושה אצל בעל הבית אף הנסורת[2]) של בעל הבית (ב"ק י י). אין מכסין לא בתבן ולא בקש וכו' ולא בנסורת חרשין ולא בנעורת של פשתן (תוספי חולי ו יא). קוצץ אדם דקל במועד אע"פ שאינו צריך אלא לנסורת שלו (רב, מו"ק י"ב:).

נִסְרֹךְ, שם אחד מאלהי אשור: ויהי הוא (סנחריב) משתחוה בית נִסְרֹךְ[3]) אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכהו בחרב (ישעי' לז לח; מ"ב יט לז).

---

[1]) ואמרו בגמר' ירוש' שם: אנן תנינן נסורת תניי דבית רבי נעורת הדא אמרה היא הדא היא הדא (אנו שונים נסורת והתנא של בית רבי נעורת זאת אומרת, שהוא הוא).

[2]) כך במשנה שבמשניות, וכך במדב"מ. ובערוך נסורות, ובמשנ' שבגמ' כ"י נסרות, ובדפו' נסרים.

[3]) [האשורולוגים לא הצליחו עדין למצא שם זה בכתבי היתדות].

וכיוצא בזה, נתן בתוכו עצים והדליקם שיבערו ויחממו ויבשלו בהם וכדומ'; heizen; allumer, faire du feu; to make, kindle a fire ואמר בן סירא: כור נפוח מחם מוצק שולח שמש יסיק[1] הרים (ב"ס גני' מג ד). ומצוי בתו"מ: תנור שהיסיקו בקליפי עורלה (תוספ' ערלה א ז). כירה שהסיקוה בקש ובגבבה נותנין עליה תבשיל (שבת ג א). תנור שהסיקוהו בקש ובגבבה לא יתן בין מתוכו בין מעל גביו (שם ב). המלקט עצים וכו' להסיק כדי לבשל ביצה קלה (שם יב ב). ולא יסיק בו תנור וכירים (פסח' ב א). נטל ממנה עצים אסורין בהנאה הסיק בהן את התנור אם חדש יותץ ואם ישן יוצן (ע"ז ג ט). איזהו גמר מלאכתו (של תנור) משיסיקנו כדי לאפות בו סופגנין (כלים ה א). עצים שנפלו עליהם משקין וירדו עליהם גשמים וכו' ולא יסיקם אלא בידים טהורות בלבד ר' שמעון אומר אם היו לחין והסיקן ורבו המשקין היוצאין מהן על המשקין שבלעו טהורים (מכשיר' ד י). בית גרמו היו מסיקין מבפנים ורודין (את לחם הפנים) מבחוץ ולא היתה מתעפשת (ירוש' שקל' ה ב). מילא של נחושת עשו לו (למנשה) ונתנו אותו בתוכה והיו מסיקין תחתיו (ר' לוי, שם סנה', י ב). כירה שהסיקוה בגפת ובעצים משהין עליה תבשיל שבישל כל צורכו (ר' יוחנן, שבת לז:). הנצרך לנקביו ואכל דומה לתנור שהסיקוהו ע"ג אפרו וזהו תחילת ריח זוהמא רחץ בחמין ולא שתה מהן דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ ולא הסיקוהו מבפנים (שם מא.). עצים שנשרו מן הדקל בשבת אסור להסיקן בי"ט (ר' יוחנן, ביצ' ד:). מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים (שם לב.). תנור שהסיקו בעצי הקדש ואפה בו הפת (רמי בר חמא פסח' כז:). והלא מעל המסיק (רבא, שם). דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה (שם קטז.). כשהיתה המצרית לשה את העיסה ומסקת את התנור באין הצפרדעין ויורדין לתוך העיסה ואוכלין את הבצק ויורדין לתוך התנור ומצננין אותו (מד"ר שמות י). כל אותן ז' שנים (של מלחמת גוג ומגוג) מסיקין ידותיהן של חרבות וידותיהן של רמחים וידותיהן של סכינין (ר"א בר כהנא, שם ויקר' יא). כיון שהסיקו את הכבשן השליכו אותן אסורין (תנחומ' נח טו). סופו של ארז זה באין עליו פתתין ומפתתין בו ומסככין בו בתים והשאר מסיקין אותו באור (כלה רבתי ז).—ואמר הפיטן: גם מדורת אש לשונאיך הסקת, מאש וממים אוהביך תציל (סדר עבודה ליוסי בן יוסי, אתה כוננת).

—הפעי', *הֻסַּק, (הוסק),—שהסיקו אותו: תנור מאימתי מקבל טומאה משהוסק כדי לאפות בו סופגנין ר' יוסי אומר רואין את העצים שהוסק בהן כאלו לא הוסקו לאחר רדיית הפת (תוספת' כלים ב"ק ד ב). והמביא ארונות ותנורין ספלין וכלי חרש מחוצה לארץ לארץ עד שלא הוסקו טמאין משום ארץ העמים וכו' משהוסקו טמאין משום כלי חרש (שם חול' א-כב). מרחץ שהוסקה בתבן או בקש של שביעית (שבי' ח יא). ושל אדמה (נֵר) שהוסק פיו בפתילה (כלים ג ב). תנור שהוסק מאחוריו או שהוסק שלא לדעתו או שהוסק מבית האומן (שם ה ד). חרסין שנשתמש בהן משקין טמאין ונפלו לאויר התנור והוסק התנור (שם ט ה). כשאמרו אפר כירה מוכן הוא לא אמרו אלא שהוסק מערב יום טוב אבל הוסק ביו"ט אסור (ביצה ח.). ואימתי עונתה של עיסה להדבק בתנור הוי אומר בשעה שהוא מוסק (מד"ר שמות י).

—נפע', *נִסּוֹק, (ניסוק),—נעשה חם, רותח: אם מסיק מלמטן והוא נסוק מלמעלן (ר' יהודה, כלים ח ו).—ובמשמ'. שמסיקים אותו: במרחץ שהיא ניסוקת אבל במרחץ שאינה ניסוקת אינו אומר אלא (שתצילני) מהיזק חמין בלבד (ר' אבהו, ירוש' ברכ' ט ו). תלמי המלך שאל את הזקנים ברומי בכמה ימים ברא הקב"ה עולמו אמרו לו לששה ימים אמר להם ומאותה שעה גיהנם ניסוקת לרשעים (מד"ר בראשי' י).—ובסהמ"א: אל תזכרו אל תעירו האהבה כי אהבת נער כאש נסקת (רסב"ג, קטע כ"י גני' ביד שפירא). נותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף, ושופכים על הכירה כשהיא נסקת (רש"י ברכ' לז:). מדורתה, לשון אש נסקת (הוא, ישעי' ל לג) ואין ממתקין אותו (את החרדל) בגחלת כדרך שרגילים לכבות גחלת או אבן נסקת (ר"ב על הרי"ף, ביצה יב.).—ואמר הפיטן: טעותי אחריהם חיתם לא פוסקת, כפחם לגחלים ועצים לאש נסקת (רשב"י הבבלי, שבת בראשי', אחשבה לדעת).—ומ"ר *ניסקות: המולך שהיה של נחושת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות וניסקות ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרים מקישין

---

[1]) כן בגליון, ובגוף הכ"י ידליק

שהסיען בעל ברחן במקל (ר"ח, מכי' בשלח, ויסע א). ע"ז עברה עם ישראל בים והסיעה משה באותה שעה (ר"י בן אלעאי, שם). גפן שהסעתה ממצרים (שם, שירה י). תנור שנטמא וכו' ממעטו מבפנים ארבעה טפחים ר' שמעון אומר וצריך להסיעו (כלים ה ז). בית דין מסיעין את העדים ממקום למקום (רשב"א, סוטי' א). —ומצוי בספה"מ"א: הסיע חבצלת השרון, בשמחה ובשירים ורן, ולפניהם משה ואהרן (ר"י הלוי, אלהים בקדם מזיחיך). וידיו להניע ורגליו להסיע, ואזן להגיע ללבו שמועותיו (ראב"ע, בשם אל). וישכנו אצלם ובצלם עד אשר שלוחיהם הסיעונו ילנוה השלום הגיעונו (ר"י חריזי, תחכמי ז). הסעת עם כצאן לנחות, ונהגתם כעדר בשבע שמחות (יוצ' ב שבועי, אדם חיים). אלא מסיעין היו אותו ממקום למקום כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה (רש"י במדבי ה' יח). — ובהשאלה הסיע את לבו, את דעתו מדבר, כמו הסיח: מי שהיה טהור והסיע את לבו מלאכול (טהרי ז ח). יסיעו דברים מלבן (רבי, מכי' בשלח ב ג). אפילו הניח ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שכבר הסיע[1] מלבו (ר"ש, ערובי' ח' ה). שינוי יין אין צריך לברך שינוי מקום צריך לברך הסיע דעתו כמי שהוא שינוי מקום (ירושי ברכי ו ח). כן בשהסיע דעתו וכן בשלא הסיע דעתו (שם ז ה). — והסיע את פלוני מדבר: הסיעו עצמם מקדמונו של עולם אמרו אי אפשינו לא בו ולא באלהותו (ר"א בכ"ם, מד"ר בראשי לח). כיון שראה משה כך הסיען מחטאין של ים (שם שמות כד). מי שמסיע עצמו מתלמודו לסוף הוא מצטער (שם קהלי, מקיע אבנים). —ובספה"מ"א: מצות עשה לדרוש את העדים ולחקרן ולהרבות בשאלתן ומדקדקין עליהן ומסיעין אותן מענין לענין בעת השאלה (רמב"ם, עדות א ד). — והסיע דבר מלבו: ועל מה שכתבת בסעודה שלישית מהיכן אני אוסר אני כתבתי לך בכתבי הראשון מניין ואם אתה מסיעו מלבך מה אעשה (ספי הישר לר"ת, סי' מח יב). —והסיע דעתו: נפל לעגו בפיהם והסיעו דעתם מאשר היו בו בראשונה (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי כו ד). —ובהשאלה, הסיע אות פלונית לאחרת, החליפה, קרא במקומה האות האחרת; שבמשנת תורת כהנים הסיע ר' אלעזר את הנון, הזה, (של נוז) ללמד ואמר דבר המליז את ישראל מאביהן שבשמים

[1]) בכ"י מ' הסירה, ובקצת דפו' הסיחה מדעתו.

(תשו' הגאו', הרכבי מט). — ובהשאלה, *הסיע את פלוני, העגישו, הטיל עליו קנס: ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ועל שכר פועלים ולהסיע על קיצתן (ב"ב ח:). — ובספה"מ"א: ונשאר לנו עוד שטר אחר שעושין זקני הקהל והדיינין להשוות ביניהן ולהסיע על קצתן ולפסוק ולהשוות ביניהן כמה יתן כל אחד ואחד בכך וכך מס, או בכך וכך צדקה (ר"י ברצלוני, פתי' ספ' השטרות).

—נפעי, נסע: דורי נסע ונגלה מני כאהל רעי (ישעי לח יב). הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה (איוב ד כא).

—הפעי, *הסע, הוסע, —הסע ממשרה וכדומ', נדחה: מעשה ביוסף בן אולם בציפורי ששימש כהן גדול שעה אחת ולא היה כשר לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט כשיצא אמר לו המלך וכו' מה זה בן אולם לא דייך ששימשתה תחת כהן גדול שעה אחת לפני מי שאמר והיה העולם ואתה מבקש ליטול לך כהונה גדולה באותה שעה ידע בן אולם שהוסע מן הכהונה (ר' יוסי, תוספתי יוה"כ א ד).

*נֶסַע, ש"ז, מ"ר נְסָעִים, —כמו נסיעה: את מוצא בכל מקום יהודה תחלה וכו' תחלה לנסעים שנאמר ראשונה יסעו (מד"ר במדי ב).

נסק[1], ממנו נָסַק, *הֶסֵּק, *הַסָּקָה.

נָסַק, פ"ע, אֶסַּק, —נסק למקום גבוה וכדומ', עלה: אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך (תהלי קל"ט ז-ח). —ואמר המשורר: בני שבלו להתחתן בעש נסקו (רמב"ע, דיואן קעא, אולי בקרבת, כ"י בודלי).

—הפעי, *הסיק, העלה, —א) בהשאלה הסיק כך וכך, העלה עפ"י סברה ועיון בדבר שהוא כך: הנמכר לעכו"ם מסיק שם רב ששת שאין לוה וגואל (סמ"ג, מ"ע, סי' סג). אפי' בשם האיש והאשה מסיק בש"ע דאם כתב החניכה וכו' (שו"ת גבורת אנשים להש"ך יט:). ואפילו למי שלא הובאו בשבילו אסור כן מסיק מורי ז"ל בשולחן ערוך (הלבוש, או"ח תקטו ט). — ב) במשמי העקרית כמו חשיק, העלה עצים על המדורה או העלה את הלהבה - הסיק תנור, כירה

[1]) [בארמית סלק, עלה, בהבלעת הלמד בסמך על דרך פעלי פ"נ. ועי' נשק.]

דרך שלשת ימים (שם לג). והעם לא נסע עד האסף מרים (שם יב יה). ונסע מחרב ונלך את כל המדבר הגדול (דבר׳ א יט). ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף (שם מ) ואתם תסעו ממקומכם והלכתם אחריו (יהוש׳ ג ג). ויהי בנסע העם מאהליהם לעבר את הירדן (שם יד). כי שמע כי נסע מלכיש (מ״ב יט ח). ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה (ישעי׳ לז לז). ומשחית גוים נסע יצא ממקמו (ירמי׳ ד ז). ונסעה מנהר אהוא בשנים עשר לחדש הראשון ללכת ירושלם (עזרי ח לא). — ועמוד הענן וכדומ׳: ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם (שמות יד יט). ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי׳ (במדי י לה). — והרוח נסע: ורוח נסע מאת יי׳ ויגז שלוים מן הים (שם יא לא).—ואהל: ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנת (שם ב יז). —וצאן: על כן נסעו כמו צאן יענו כי אין רעה (זכרי י ב). — ב) פ״י), כמו נסח, נסע יתדות המסכת וכדומ׳: וייקץ (שמשון) משנתו ויסע את היתד מאת המסכת (שופטי׳ יו יד). ויאחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם הבריח וישם על כתפיו ויעלם אל ראש ההר (שם ג). — ויתדות האהל: אהל בל יצען בל יסע יתדתיו לנצח וכל חבליו בל ינתקו (ישעי׳ לג כ). — ובתו״מ: על פי הגבורה נסעו שכן מצינו בשנים ושלשה מקומות שלא נסעו אלא מפי הגבורה (ר׳ אליעזר, מכי׳ בשלח, ויסע א). נסיעה זו לא נסעו אלא על פי משה (ר׳ יהושע, שם). אמר הקב״ה למשה משה אין להם לישראל אלא ליסע (הוא שם ב ג). נסתלק הענן היו כולן מתקרבין ליסע ומישבין את כליהם (ילקי במדי תרפו). — וגם לדבר לא בע״ח: בכל יום היה הארון נוסע אחר שני דגלים וכו׳ והיום ההוא נסע תחילה (תוספ׳ סוטי ח א).—ובמשמ׳ פ״י: לאחר שהיו נוסעים אלו שני דגלים היו הלוים נוסעים את המשכן (מד״ר במדי ב). — ומצוי בסהמ״א, ובהשאלה גם לדברים רוחניים במשמ׳ חדל: אשר חכו כיין הטוב ופיהו צרי עצב ועץ חיים שפתו אשר תסע בנסעו התבונה ותחן התעודה בחנותו (ר״ש הנגיד, הכרפא הזמן). ראשיתם אחריתם ואחריתם ראשיתם ונוסעים בתבניתם דגלים לקראת דגלים (ראב״ע, אלוליס מהודך). ותהיינה מכאיבות אחר שיהיו משמחות ונוסעות אחר שיהיו חונות (רמ״ע פלקיירא, בכי היגון 10). — ובשמ׳ העקרית: ואיכה אחי אחר פנותם ואשאר בנסעם והם רוחי ונפשי ונשמתי (רשב״ג, ידידי שעו מני) פזורי קצות מגוי אל גוי נסעו, צפו דרך כיום כי תריעו ותתקעו (ר״י הלוי, אסיר מסחר).—ומשל: על כן יאמרו המושלים הנסיעה תשועה וההליכה ברכה וכל הנוסע הוא לחפצו נוגע (ר״י חריזי, תחכמוי כו). כלו׳ כל מי שמשתדל בדבר יגיע לתכלית חפצו.—והפילו הפיטנים את נ׳ פ״פ ואמרו סע, סעו, במקום נסע, נסעו: רגל גביר אחים וסע פעמים סכותה, ומארמי ושעיר בעדו סכותה, בבן חניטיו סעו ראשית סכותה (ר״א קליר, ב, סכות, אליסכהסעין). הרי כמה שנים גלה יסוד מכוני, וסע מתוכי אומר ונתתי משכני (הוא, קיני לת״ב, איכה תפארתי). מהלך ארבע מאות פרסה, נע ונד מכמורת לפרשה, סע משעיר והכמין פרוסה (הוא, שבת זכור, אזכיר סלה). סע מסע אחר מסע (רסע״ג, תוכחה, JQR N S. III, 95). מתנהו קבץ וכל יועציו, נכבדיו שריו וגם מליציו, סעו כאחת בהשאת מפלציו (שמעון בר יצחק, ז׳ פסח, אותותיך ראינו). שש וקידש ופשט בצהלה, סע וטבל וספג כבתחילה (משולם ברי קלונימי סדר עבודה, אשוחח נפלאותיך). יחידתי סעי מבית עונים ובנויה מתנה צדק חגי נא (ר״י חריזי, הענק, אות הי).—*סעו למנוחות, הלכו לעולמם, מתו: מרוב עונינו אבדנום נאספו מנו בחטאינו סעו המה למנוחות עזבו אותנו לאנחות (קליתי אכפי אמונה). — ואמר המליץ: נאספו ברוב עוני לעמם, ונסעו לבית עולמם, סעו המה למנוחות ועזבו אותי לאנחות (ר״י חריזי, תחכמי כא). בקחתו מעמדי את מחמדי עיני גאוני ורוזני וכו׳ אשר סעו למנוחות ועזבו אותי לאנחות (ר״מ אלמושנינו, הקדי מאמץ כח).

—הפעי׳. הסיע, מסיע, תסיע, תסיעי, יסיע, יסע, יסיעו, —א) הסיע, דבר, עשה שיסע, שיעתק למקום אחר; ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור (שמות יה כב). ויסעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית (מ״א ה לא). ויצקת על כל הכלים האלה והמלא תסיעי (מ״ב ד ד). יסע קדים בשמים וינהג בעזו תימן (תהלי׳ עח כו). ויסע בצאן עמו וינהגם בעדר במדבר (שם נב). גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה (שם פ ט). — ב) כמו נסח, עקר; יתצני סביב ואלך ויסע בעץ תקותי (איוב יט י). מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בם (קהלי י ט).—ובתו״מ: ויסע משה את ישראל

בצאת לחפש, נתנוסס נס בטביעת רפש (ר״י טוב עלם, יולי לםבה״ג, אלהים בלעדך). ומעשה נסים מתנוססים ומתחדשים חדשים לבקרים (כאלות לבית דוד א א). הנה התנאי הראשון הוא שיתחדשו על ידו מעשה נסים מתנוססים לעין קול (שם ג יט).
—פוע׳, נוסס, במשמ׳ רוממות: אלים ביום מחוסן, חלו פני מנוסן, טל אורות לנוסן, להטלילם בעצם ניסן (ר״א קליר, תפי טל, אלים). כדבוד כבודה תכוננה, לאורה לאומים תלוה, מלך מכבודך תמלאה, נצח נצחים תנוססה (מוסי ליוה״כ, אופל אלמנה). —ודגלים נוססים: קול גלגל ברעם ירגיז שמים ודגלים נוססים עין שמש יחשיכו (יל״ג, אדו״מ ח). — ב) במשמ׳ עשה מעשה נסים: המפליא לעשות עם בריא ואמל, קרובים רחמיו ולא בחציר קמל, טריה לרטיה יגלגל בו באומל, נס בתוך נס ינוסס חומל (רסב״י הבבלי, שבת ברא׳, אהשבה לדעת). מלמעלה קיימו מה שקבלו למטה דודים, נס ינוסס לפרסם כאז פלאו מסהידים (מנחם בר מכיר, סליחי לתעני אסתר, אדם בקום עלינו). ויפליא פלאים גדולים וינוסס רוב נסים (מן, ד״ה מלכים וא״י ב 35).
—פעי, ״נסס,—נעשה לו נס; אמץ (גדעון) ונסס באיתן בחרב וגזת טל (ר״א קליר, תפי טל, תחת אילת).

ג.נסס, ממנו ג.נסס.

ג.נסס, פוע׳. נוסס, הנושא הרוח — הרים ונפנף כמו נס, דחף בו: כי יבוא כנהר צר רוח יי׳ נססה בו (ישעי נט יט).[1] — ואמר המשורר: רוחו נוססה בלבבי ובכל לב יראתיו ובשם למדני נביא לי שלח קראתיו (ראב״ע, שם אלי). רוחו נוססה בו ויגבה לבו בעוד יש בו נשמה הולך לקבר ופתאום ישבר בשובו אל האדמה (הוא, אסרי האים). אך הצדיק המושל ביראת אלהים רוח אלהים נוססה בו (בעל הנפש להראב״ד הקדי). אשר רוח ההתמדה נוססה בו (קרית ספר לרמא״ג אגרת כב). אף נוססה בי רוח עצה (אהבת ציון מפו 21). —וחכמה: לך יאתה תבונתי הדורה והוד דעי וחכמה נוססה בי (תלונה על הזמן לדון יהודה אברבנאל או״כ ב עז).—וקנאה: וקנאת יי׳ צבאות נוססה בנו אלצנו דחפנו לצאת לעזרת יי׳ בגבורים (הקדי המגיה ספר הזהר מכעובה).
—״התפעי, התנוסס: ואז רוח הקדש מתעוררת ומתנוססת ומשתוקקת (ספר האמונות מהר׳ שם-טוב א ט לד.). רוח השיר לא יתנוסס בם עוד זולתי בקצת המדבריות והעמקים אשר בממלכת יעמען ישירו (סבי״ע ג, ערב כו). בשתים אלה התפאר ישראל עת נר אלהיו על ראשו עוד יהל ולבו התנוססה רוח אבותיו: בהדר עמקיו וצניעות בנותיו (יל״ג, הבת השובבה, א ה, שירי הסירים).

נסע,[1] ממנו נסע, מסע, נסיעה, *נסע, ״נוסע, ״הסעה.

נסע, פעו״י נסעו, נסעו, נסע, נסעים, נסוע, בנסוע, בנסעם סעו, יסע, ויסעם, ונסע, נסעה, תסעו, יסעו, יסעו, א) נסע פלוני ממקום למקום, עקר את אהלו והלך למקום אחר, aufbrechen um weiter zu ziehen; partir, voyager; to set out, to journey — ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה (בראשי יב ט). ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער (שם יא ב). ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך (שם לג יב). ויעקב נסע סכתה (שם יז). ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם (שם לה ה). ויסעו מבית אל (שם יו). ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה (שם לז יז) וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם (שמות יד י). מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו (שם יה). ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם (שם יט). ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם (שם מ לו). כל הפקדים למחנה יהודה וכו׳ ראשנה יסעו (במדי ב ט). ככל אשר צוה יי׳ את משה כן חנו לדגלהם וכן נסעו איש למשפחתיו על בית אבתיו (שם לד). ובא אהרון ובניו בנסע המתנה והורדו את פרכת המסך (שם ד ה). על פי יי׳ יחנו ועל פי יי׳ יסעו (שם ט כג). ותקעתם תרועה ונסעו המתנות החנים קדמה (שם י ה). ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם (שם יח). נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר יי׳ אתו אתן לכם (שם כט). ויסעו מהר יי׳

---

[1] [כלו׳ התרוממה על הצד להשיבו אחור, רד״ק בשרשים. וריב״ג פרש: רוח יי׳. תסלקנו מעלינו ותדחהו, ע״כ. ורש״י: נפלאת בו לשון נס. ד״א נוססה בו אוכלת בו כתולעת בעץ. כמו והיה כמסוס נוסס, ע״כ. ועי׳ גם רש״י סנה׳ צח. ד״ה נוססה, והחדשים פרשוהו פועי מן נוס, כמו הנים ודחף].

[1] גם בארמית יהודית; באשורית נסו; בערב׳ משמש שרש נזע (a במשמ׳ הרחיק מן, עקר אותו ממקומו.

(a نزع

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַיְשָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

שער הנון

— סוף —

א.נסס[1], ממנו א.נָסַס, מְסֹס.

א.נָסַס, פ״ע, נֹסֵס, — נָסַס המְסֹס, דלק באש מקצהו האחד ומקצהו השני יוצא הלֵח שלו: והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה ואכלה שיתו ושמירו ביום אחד וכבוד יערו וכרמלו מנפש ועד בשר יכלה והיה כמסס נֹסֵס [2]) ושאר עץ יערו מספר יהיו (ישעי׳ י יז—יט).

ב.נסס[3], ממנו ב.נָסַס, נֵס.

ב.נָסַס, קל לא נמצא.

—התפעל, הִתְנוֹסֵס, מִתְנוֹסְסוֹת, — א) הִתְנוֹסֵס הַנֵּס, הורם, התנפנף: נתתה ליראיך נֵס לְהִתְנוֹסֵס [4]) (תהלי׳ ס ו). —ומצוי בסהמ״א: הנס יתנוסס, ונדחי ישראל

יכנס (רסב״י הבבלי, סלימי ליום ג, תערוג אליך). —ואמר המליץ: כי קצת שיריו בצל השכל חסו, וכנס על ההר התנוססו (ר״י חריזי, תחכמי יח). —ב) הִתְנוֹסְסוּ אבני נזר, התרוממו, ובהרחבה, נגלו ונראו בזהר מבהיק, התנוצצו: כי אבני נזר, מִתְנוֹסְסוֹת על אדמתו (זכרי׳ ט יז). —ומצוי בסהמ״א: והורדת ממרומות אבנים שלמות אבני קדש בידים תפושות אבני נזר מתנוססות (כלה״ע, אגרי׳ מי בן מקין). היינו בימי הרפנו בדמי החשק מתבוססים, ואבני נזרי האהבה על אדמתנו מתנוססים (עמנ״י, מחבר ס). —ובהשאלה גם לדברים מֻפשטים: דברי חן וידידות המתנוססים מתוך מכתבך ירדו חדרי לבבו ויהמו אותו לעומתך (כרם חמד ח, אגרי׳ י). איה איפוא כבוד מכובד אם שמו יתנוסס על ראש ספר לא נדפס (ש׳ זלוך, הקדי׳ סב״״ע). אל נא תחשוך ידך מתת לי הסכמתך אשר תתנוסס כאבן חן בראש ספרי (יל״ג לריב״ל, באחר ילחק 180). משלך יתנוסס כאבן נזר במשבצות ספרי (הנ״ל, אגרות א יד). —ג) ״נעשה לו נֵס, מעשה פלא למעלה מהטבע: וישמחו היהודים מאד במצאם אותו חי גם בשמעם את דברי הנס אשר התנוסס בו כי הצילו ה׳ (יוסיפון, דפוי פרנק׳ ס״ח). ממסגר אסיר

---

[1]) בערבי נשש a).

[2]) כך בנסחה המסורה, ועי׳ הערה לערך מסס.

[3]) בערב׳ נצ b), הגביה, הרים, הראה, נתן סימן.

[4]) הקדמונים, וקצת החדשים פרשו במשמ׳ נתקבץ תחת הדגל.

---

a) نسّ b) نصّ

הערה מאת העורך

בכרך זה שנערך על ידי אני אחראי בעד סדורו של כל החמר שלאחרי המקרא שאסף והניח המחבר, ובעד הגדרתם ותרגומם של כל הערכים שלאחרי המקרא. בכמה ערכים הוספתי גם חמר חדש, ביחוד מספרים שהופיעו אחרי מותו של המחבר. ואלו הערכים שנשמטו בכ״י של המחבר ושנתחברו על ידי:

נֵעוּר, נֶעְבֶּרֶת, נֶעֱלָם, נִפּוּחַ, ב.נֹפֶךְ, נִפְלַל, נִפְנֵף, נָפַס, נָפַע, נֶפֶשׁ, נְצוּלָה, נַקְדּוּד, נִקְדָּן, נִקְשָׁה, נָשִׁים (רב הערך), נָתַן (רב הערך), א.סֶבֶר, ב.סֶבֶר, סְגוֹל, סוֹגֵר, ה.סוּר, ז.סוּר, סָוַר, סִילוֹנָה, סִילוֹנִי, א.סִירָה, ב.סִירָה, ב.סָכַךְ, סִכְסֵךְ, ג.סָכַר, סַפָּה, סִפּוֹגִית, ב.סָפַן, סֶפֶר (רב הערך), סִפְרָא, סִפְרֵי, סִפְרִיָּה, סָק, סְקוֹת, סְקוּפָּה, סֵרוּךְ, סִרְמֵט.

ההערות שלי במדרש מלים שמתחת לקו מסֻמנות בסוגרים [ ], כדי להבדילן מהערותיו של המחבר.

בהתחלת עבודת העריכה של כרך זה נפטר בלא עתו משה בר־נסים שבמשך כמה שנים שרת את המחבר בתור מזכירו הראשי בעבודת המלון, ושהמשיך את עבודתו הנאמנה במערכת עד יומו האחרון. יזכר בזה שמו לשבח ולברכה בעד נאמנותו ומסירות נפשו לעבודה זו שהקדיש לה גם הוא את כל חייו.

יהי זכרו ברוך!

משה צבי סגל

ירושלם, י״ב אייר, תרפ״ט.

שת"ז, שם תאר זכר.
שת"נ, שם תאר נקבה.

ת.

ת"א, תרגום אונקלוס. — תרגום ארמית.
ת"ב, תשעה באב.
תגמ' הנפ', תגמולי הנפש.
תד"א, תנא דבי אליהו.
תהל', תהלים.
תה"פ, תאר הפעל.
תה"ש, תאר השם.
תוה"א, תולדות הארץ.
תוה"ב, תורת הבית.
תוה"ט, תולדות הטבע.
תוס', תוספות.
ת"ז, תאר זכר.
תחכ', תחכמוני.
ת"י, תרגום יונתן.—ירושלמי.
תל"ע, תלמוד לשון עברי.
תמו', תמורות.
תמי', תמיד.
ת"נ, תאר נקבה.
תנחו', מדרש תנחומא.
תנח' בוב', תנחומא שהו"ל בובר.
תענ', תענית.
תק' מדה"נ, תקון מדות הנפש.
תרג', תרגום.
תרומ', תרומות.
תשו', תשובות.
ת"ת, תלמוד תורה.

AJSL, the American journal of Semitic Languages.
Barth, NB, Nominalbildung in den semitischen Sprachen.—Pron., Pronominalbildung.
BTM, Biblisch. Talmud. Medizin. v. Dr. Preuss.
Brock, Bpockelmann.
Cis, Corpus inscriptiorum Semiticarum.
Ew, Ewald.
Frw, Fremdwörter.
Ges, Gesenius.
GJG, Geschichte d. jüd. Gottesdienstes, v. Dr. J. Elbogen.
JAs, Journal asiatique.
JQR, Jewish Quarterly Review.
JQR NS, Jewish Quarterly Review New Series.
KMT, Kahle, Der massoretische Text des Alten Testaments nach der Überlieferung der babylonischen Juden.—MdO, die Massoreten des Ostens.
Kö, König, Lehrgebäude der hebräischen Sprache.
Lehnw, S. Kraus, Griechische und lateinische Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum.
Lidz, M. Lidzbarski.
MF, Morgenländische Forschungen.
MOS, Mitteilungen des Orientalischen Seminars.
Nö, Dr. Th .Nöldeke.
OLz, Oriental. Litteraturzeitung.
Olsh, Olshausen.
Pflnzn, Aramäische Pflanzennamen, Dr. J. Löw.
PSBA, Proceedings of the Society of biblical Archaeology.
PSm, Payne Smith.
QGJD, Quellen zur Geschichte der Juden in Deutschland.
REJ, Revue des études juives.
SKr, S. Kraus.
Spi, Spitta, Grammatik des arab. Vulgärdialektes von Ägypten.
ZAW, Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft.
ZDMG, Zeitschrift der deutschen Morgenländ. Gesellschaft.

בסוף ההקדמה הגדולה תבוא רשימה שלמה מכל הספרים שהשתמשתי בהם לחבורי זה.
מפני טיבו של הספר לא הכנסתי בגוף החבור אלא המלים העבריות או המלים שכבר נכנסו לתוך הסגנון העברי ומצויות במקורות עבריים. אך כדי שיהיה החבור מספיק לכל הספרות העברית, אפרסם בכרך מיוחד בקצרה אוצר המלים הארמיות וגם המלים הזרות, יוניות, רומיות ופרסיות שבתלמוד ומדרשים.

פלו׳, פלוני, פלונית.
פסח׳, פסחים.
פסיק׳ רב׳, פסיקתא רבתי.
פסיק׳ ר״כ, פסיקתא רב כהנא.
פ״ע, פועל עומד.—פתחי עולם.
פעו״י, פעל עומד ויוצא.
פרש״י, פרש רש״י.
פתי׳, פתיחה.

צ.

צ״ר, צמח דוד.
צו״ג, צום גדליהו.
צוה״ת, צוהר התיבה.
צ״ל, צריך להיות, לומר.
צפנ׳, צפניה.

ק.

קרוה״ח, קרוש החרש.
קדוש׳, קדושין.
קהל׳, קהלת.
קוה׳, קוהוט.
קונט׳, קונטרים.
קינ׳, קינה.
קני׳ קנים.
ק״ס, קרית ספר.
ק״ש, קלמן שולמן.

ר.

ר״א קליר, רבי אליעזר...
ר״א מודינא, רבי אריה...
ר״א הקראי, רבי אהרן...
ר״א דלמידינו, ר׳ אליהו...
ר״א בחור, רבי אליהו...
רא״ב, " " בחור.
ראב״ד, רבי אברהם בר דוד.
ראב״ע, רבי אברהם בן עזרא.
רגב״ש, ר׳ גרשון בן שלמה.
רגמ״ה, רבנו גרשון מאור הגולה.
רד״ק, רבנו דוד קמחי.
ר״ה, ראש השנה.
רה״ג, רב האי גאון.
ר״ח, רבנו חננאל.
רח״ו, רבי חיים ויטאל.
ר״י נאגארה, ר׳ ישראל...
ר״י אברבנאל, ר״י ישראלי, ר״י סטנוב, ר׳ יצחק...
ר״י עמדין, ר׳ יעקב...
ר״י א״ת, רבי יהודה אבן תבון.
ר״י אלבו, ר״י בן אביתור, ר״י יעבץ, רבי יוסף...
ר״י הלוי, ר״י אלחריזי, ר״י חיוג, רבי יהודה...
ר״י מפיסא, ר׳ יחיאל...
רי״א, ר׳ יצחק אברבנאל.
ריב״ג, רבי יונה בן גנאח.
ריב״ל, רבי יצחק בר לוינזון.
ריב״ק, ר׳ יהודה בן קריש.
ריב״ש, רבי יצחק בר ששת.
רי״ף, רבי יצחק אלפסי.
רי״ק, רבי יוסף קמחי.
ר״ל, רצה לומר.
רלב״ג, רבי לוי בן גרשון.
רלב״ח, רבי לוי בן חביב.
ר״מ, רבי מאיר.—רבי משה.
ר״מ מרוטנברג, ר״מ גבאי, ר״מ דרעי, רבי משה...
רמ״א, רבי משה איסרליש.
רמא״ג, ר׳ מרדכי אהרן גנזבורג.
רמב״ם, רבנו משה בן מימון.
רמב״ן, רבנו משה בן נחמן.
רמב״ע, רבי משה בן עזרא.
רמ״ג, ר׳ מאיר גבאי.
רמח״ל, רבי משה חיים לוצאטו.
רמ״ע מפאנו, רבי משה עזריה...
רמ״ק, רבי משה קורדובירו.
ר״נ, רבנו נסים.—רבנו נתן.
רנה״ו, ר׳ נפתלי הירץ ויזילו.
רנ״ק, ר׳ נחמן קרוכמל.
רסע״ג, רב סעדיה גאון.
רע״ב, ר׳ עובדיה ברטנורה.
רע״ג, רב עמרם גאון.
רע״פ, ר׳ עמנואל פרנסים.
ר״ש הנגיד, ר״ש גמע, רבי שמואל...
רשב״א, ר׳ שלמה בן אדרת.
רשב״ג, ר׳ שלמה בן גבירול.
רשב״י, רבי שמעון בר יצחק.
רשב״י הבבלי, רבי שלמה בר יהודה...
רשב״ם, רבי שלמה בן מאיר.
רשב״צ דוראן, ר׳ שלמה בן צמח...
רש״ט פלקיירא, רבי שם טוב...
רש״י, רבנו שלמה יצחקי.
רש״ל, ר׳ שלמה.
ר״ת, רבנו תם.—ראשי תיבות.

ש.

ש׳ בלאך, שמשון...
ש״א, שמואל א׳.— שבילי אמונה.
ש״ב, שמואל ב׳.
שבו׳, שבועות.
שבי׳, שביעית.
שבי״ע, שבילי עולם.
שדה״פ, שער דקדוק הפעלים.
שדה״ש, שער דקדוק השמות.
שד״ל, שמואל דוד לוצאטו.
שה״ג, שבת הגדול.
שה״כ, שיר הכבוד.
שה״פ, שם הפעולה.
שה״ק, שלשלת הקבלה.
שה״ש, שיר השירים.
שו״ע, שולחן ערוך.
שופט׳, שופטים.
שו״ת, שאלות ותשובות.
ש״ז, שם זכר.
שזו״נ, שם זכר ונקבה.
שי״פ, שמואל יוסף פין.
שי״ר, שלמה יהודה רפפורט.
של״ה, שני לוחות הברית.
שמה״צ, שמות הצמחים.
שמו׳, שמות.
שמח׳, שמחות.
שמ״ע, שמיני עצרת.
ש״נ, שם נקבה.
שנו״ז, שם נקבה וזכר.
שעה״ש, שער השמים.
שקל׳, שקלים.
ש״ש, שירי שלמה.
שש״ק, שירי שפת קדש.
ש״ת, שמחת תורה.

ישע׳, ישעיה.

יש״ר, יהודה שלמה ריגיו.

כ.

כ״י, כתב יד.

כ״מ, כסף משנה.

כמו״כ, כמו כן.

כנ׳, כנוי.

כנה״ג, כנסת הגדולה.

כרית׳, כריתות.

כשת׳, כשתלו (Castello).

כתוב׳, כתובות.

ל.

לקו״ק, לקוטי קדמוניות.

מ.

מ׳ לטריש, מ׳ אלדבי, מאיר...

מ״א, מלכים א׳.— מאיר אלדבי.

מ״ב, מלכים ב׳.

מג״א, מגן אבות.

מד׳, מדות.

מדב״מ, מתניתא דבני מערבא (נוסח המשנה שהוציא W. H. Lowe עפ״י כ״י).

מדב״ע, מדבר בעדו.

מדה״ג, מדרש הגדול.

מד״ר, מדרש רבה.

מהד׳, מהדורה.

מהר״י קולון, מורנו הרב יוסף...

מהר״מ מרוטנברג, הרב מאיר...

מהרש״ך, הרב שלמה כהן.

מהרש״ל, הרב רבי שלמה לוריא.

מה״ש, משקלי השמות.

מוא״ר, מוסדי ארץ (של קלמן שולמן).

מו״ל, מוציא לאור.

מו״מ, מזרח ומערב.

מו״נ, מורה נבוכים.

מו״ק, מועד קטן.

מ״ז, משקל זכר.— מספר זוגי.

מיכ׳, מיכה.

מיכאל׳, מיכאלים.

מי״כ, מיכה יוסף כהן.

מכי׳, מכילתא.

מכ״ר, משה כהן ריברסון (בעל חה״נ וחה״ש).

מכשי׳, מכשירין.

מל׳, מלא, מלאים.

מלא׳, מלאכי.

מל״א, מלון לשון אשורית.

מל״א ההג׳, מלאכת ההגיון.

מ״מ, מכל מקום.

מנוה״מ, מנורת המאור.

מנח׳, מנחה, מנחות.

מס׳, מסכת.

מסו׳, מסורה.

מ״ע, מצות עשה.— מאיר עין (על הספרי).

מע״ר, מעשר ראשון.

מע״ש, מעשר שני.

מעשר׳, מעשרות.

מק״נ, מקיצי נרדמים.

מ״ר, מספר רבים.

מ״ש, מנחת שי.

משמ׳, משמעה, משמעת, משמעות.

מת׳ שפת׳, מתק שפתים.

נ.

נגע׳, נגעים.

נדר׳, נדרים.

נוסח׳, נוסחה, נוסחאות.

נזי׳, נזיר.— נזירות.

נחו׳, נחום.

נחמ׳, נחמיה.

נחמ׳ ונע׳, נחמד ונעים.

נ״י, נמוקי יוסף.

ניד׳, נדה.

נל״ה, נחי למד הא.

נמס׳, נמסר.

נע״ו, נחי עין וו.

נע״י, נחי עין יוד.

נפ״י, נחי פה יו״ד.

נק׳, נקבה.

ס.

ס׳ פרנקל, סיגמונד...

סדה״ד, סדר הדורות.

סדעו״ר, סדר עולם רבה.

סוט׳, סוטה.

סה״ח וקה״ע, סדר החכמים וקורות העתים (ניבויאר).

סהמ״א, ספרות המאוחרת.

סה״ש, ספר השרשים, ספרי השנים

סמא״צ, סדור מנהג ארם צובה.

סמ״ג, ספר מצות גדולות.

סמי׳, סמיכות.

סנה׳, סנהדרין.

ע.

עב׳, עבר

עבוה״ק, עבודת הקדש.

ע״ד, על דבר.

עדי׳, עדיות.

עה״מ, עמק המלך.

עה״ש, ערוך השלם.

עובד׳, עובדיה.

עוקצ׳, עוקצין.

ע״ז, עבודה זרה.— על זה.

עזר׳, עזרא.

ע״ח, עץ חיים.

עי׳, עיין.

עיוה״כ, ערב יום הכפורים.

עי״ש, עין שם.

עי״ת, עשרת ימי תשובה.

ע״כ, עד כאן.

עכ״פ, על כל פנים.

ע״מ, על משקל.

עמ׳ פרנס׳, עמנואל פרנסים.

עמו׳, עמוס.

עפי״ר, על פי רוב.

ער״ה, ערב ראש השנה.

ערוב׳, ערובין.

ערכ׳, ערכין.

ערל׳, ערלה.

ע״ש, על שם.

עת׳, עתיד.

עתיק׳, עתיקות.

פ.

פדר״א, פרקי דר׳ אליעזר.

פה״פ, פה הפעל.

פ״י, פעל יוצא.

אסת׳, אסתר.
אעפ״י, אף על פי.
אעפי״כ, אף על פי כן.
א״ק, אדם קדמון.
ארנ׳ מוס, ארנולד...
א״ת, אבן תבון.

ב.

ב״א, בן אשר.
באה״ג, באר הגולה.
באו״ת, בעל אור תורה (מנחם מלונזנו).
בארמ׳, בארמית.
ב״ב, בבא בתרא.—בר בהלול.
בד״ה, בדבור המתחיל.
בוקשד׳, בוקשדורף.
ב״ז, בן זאב.
בחי״ע, בחינת עולם.
ביהמ״ד, בית המדרש.
ביג׳, בינוני.
בכו׳, בכורים.—בכורות.
ב״מ, בבא מציעא.
במד׳, במדבר.
ב״ס, בן סירא.
בסור׳, בסורית.
ב״ע, בר עלי.
בעבר׳, בעברית.
בע״ח, בעלי חיים.
בערב׳, בערבית.
ב״ק, בבא קמא.
ב״ר, בן רבי.—בראשית רבה.
בראש׳, בראשית.
בר״ד, בר דוד.
ברכ׳, מסכת ברכות.

ג.

גא׳, גאון.—גאונים.
גא״י, גלילות ארץ ישראל.
גיט׳, גיטין.
ג״כ, גם כן.
גמ׳, גמרא.
גני׳, גניזה (בפרט הגניזה של ביהכ״נ של קהיר שנמצא בה גוף העברי של בן סירא ועוד הרבה כ״י עתיקים).
ג״ע, גן עדן, של ר״א הקראי.
גפה״ע, גוף פרוש הערבי.

ד.

ד״א, דרך ארץ.
דא״ז, דרך ארץ זוטא.
דא״ר, דרך ארץ רבה.
דבר׳, דברים.
דג״ח, ד׳ גנזבורג, מהדורה חדשה של התנך.
ד״ה, דבור המתחיל.
דה״י, דברי הימים.
דהי״א, דברי הימים א.
דהי״ב, דברי הימים ב.
דו״מ, דוד ומיכל.
ד״ח, דברי חכמים.
די״ע, דברי ימי עולם.
דל״ע, דקדוק לשון עברית.
דני׳, דניאל.
ד״ס, דקדוקי סופרים (שנויי נוסח׳ בתלמוד בבלי של מ׳רבינוביץ).
דרנב׳, דרנבורג.

ה.

ה״ג, הלכות גדולות.
הגר״א, הגאון ר׳ אליהו.
הוס׳, הוספה.
הוצ׳, הוצאת.
הור׳, הוריות.
הוש׳, הושע.
הלכ׳ פסוק׳, הלכות פסוקות.
הקד׳, הקדמה.
הרא״ש, הרב רבנו אשר.
הרדב״ז, הרב דוד בן זמרי.
הר״ש, הרב רבנו שמשון.

ו.

ויקר׳, ויקרא.
וכדו׳, וכדומה.

ז.

ז״א, זעיר אנפין.
זבח׳, זבחים.
זכר׳, זכריה.
ז״ל, זה לשונו.

ח.

ח״א, חלק א.
ח״ב, חלק ב, וכו׳.
חבק׳, חבקוק.
חגי׳, חגיגה.
חה״י, חמדת הימים.
חה״נ, חלקת הנקוד.
חה״פ, חלקת הפעלים.
חו״ה, חובות הלבבות.
חוה״מ, חול המועד.
חוהמ״ס, חול המועד סכות.
חוהמ״פ, חול המועד פסח.
חו״י, חות יאיר.
חול׳, חולין.
חו״מ, חושן משפט.
חז״ס, חיים זליג סלונימסקי.
הל״א, חכמי לשון אשורית.
חס׳, חסר, חסרים.
חקו״ד, חקור דין.
חת״ס, חתם סופר.

ט.

טבו״י, טבול יום.
טהר׳, טהרות.
טואו״ח, טור אורח חיים.
טוחו״מ, טור חושן משפט.
טע׳ זקנ׳, טעם זקנים.

י.

י״א, יש אומרים.
יבמ׳, יבמות.
י״ג, יש גורסים.
יוא׳, יואל.
יו״ד, יורה דעה
יוה״כ, יום הכפורים.
יחזק׳, יחזקאל.
יל״ג, יהודה ליב גורדון.
ילק׳ שמע׳, ילקוט שמעוני.
י״מ, יש מפרשים.
יסוה״ת, יסודי התורה.
יסו״ע, יסוד עולם.
יסט׳, יסטרוב (M. Jastrow).
ירוש׳, ירושלמי.
ירמ׳, ירמיה.

הערה

הקדמה ומבוא גדול יבואו בכרך מיוחד.

מפני שעוד לא הגיעו החכמים לכלל הסכמה בקביעת זמן חבור קצת חלקי התנ״ך לא הקפדתי על סדר הזמנים בדיוק, וחשבתי את כל זמן התנ״ך בשתי תקופות, בתקופה הראשונה רוב הספרים הכתובים בסגנון הלשון הטהורה, הקדומה, ובתקופה השניה — הספרים שנושאים עליהם מטבע הסגנון של הזמן המאוחר.

את גוף בן סירא, שנמצא בהגניזה במצרים, אעפ״י שהוא בודאי קדום לקצת מזמורי תהלים וכדומה, צינתי בציון שצינתי המקורות מזמן המשנה והתלמוד.

בהמשנה והתלמוד השתמשתי בהדפוסים שהיו תחת ידי פה, ובשנויי נוסחאות של רבינוביץ (דקדוקי סופרים) וכמו״כ במתניתא · דבני מערבא, ובקצת סדרי המשנה שיצאו לאור עם גוף הערבי של פרוש הרמב״ם, וקצת המסכתות שפרסם פרופ׳ דר׳ שטראק, ובכ״י של המשניות המנֻקדות שבבית הספרים בפרמה, וקטעים של משנ׳ מנֻקדות שנמצאו בהגניזה.

בתלמוד ירושלמי השתמשתי בדפוס ויניציה, וצינתי מראה המקומות לפי מספר הדפים של דפוס זה, ובקטעי הירוש׳ שנמצאו בהגניזה שפרסם דר׳ גינזב׳ בשם שרידי הירושלמי, ובשנויי נוסח׳ של רטנר (אהבת ציון).

בהספרות שלאחר זמן התלמוד ועד ימינו השתמשתי לפי סדר הזמנים. ואף על פי כן, בקצת מקומות לא דקדקתי בזה והבאתי את המשלים על פי ראות עיני לפי הצרך ההגיוני וכיוצא בזה.

המלים בלעז בלשונות גרמנית, צרפתית ואנגלית כתבתי על פי הכתיב הנהוג בהמלונים של Toussaint—Langenscheidt.

ואלה הסימנים שהשתמשתי בהם לצַין בהם מקורות המלים:

בלי כל סימן הן מלים מהתנ״ך.

* מלים מגוף בן סירא, מהמשנה, ותלמוד ומדרשים.

∴ מלים מהספרות שלאחרי התלמוד, מימי הגאונים ואילך.

∞ מלים שהחדשתי אני ושנתקבלו כבר בספרות של זמננו, או בדבור העברי בארץ ישראל.

∴ מלים שחדשו אחרים " " " " " " " " " "

לוח מקצת ראשי־תיבות

א.

א״א, ארך אנפין.

אב׳, מסכת אבות.

א״ב ב״ס, אלף בית בן סירא.

א״ב דר״ע, אלף בית דרבי עקיבא.

אג׳ המוס׳, אגרת המוסר.

אגר׳ בע״ח, אגרת בעלי חיים.

אדו״מ, אהבת דוד ומיכל.

אדר״נ, אבות דרבי נתן.

אהל׳, אהלות.

אה״ע, אבן העזר.

אה״צ, אהבת ציון.

או״א, אמת ואמונה.

או״ד (לרסע״ג), אמונות ודעות.

או״ז, אור זרוע.

או״ח, אורח חיים.

אולסה׳, אולסהויזן.

או״נ, אוצר נחמד.

אוצה״ח, אוצר החיים.

אוצה״ס, אוצר הספרות.

אוצה״ש, אוצר השרשים.

אוצ״ט, אוצר טוב.

אורח׳ צד׳, אורחות צדק.

איו׳, איוב.

איכ׳, איכה.

איל׳ אהב׳, אילת אהבים.

אי״ש, איש שלום (Friedman).

אמו״ר, אמונה רמה.

אמשד׳, אמשטרדם.

א״ס, אין סוף.

לכבוד

הנדיב פליקס וורבורג

ברגשי כבוד והכרת טובה

משפחת **המחבר**

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כולל:

א) כל מלות הלשון העברית שבתנ"ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמרכ המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והַוָּיוֹת בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן, פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחיות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפ"י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המְבֻקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן־יהודה

ירושלמי

כרך שמיני

ירושלם — ברלין

י"ב לחצחרת בלפור

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כרך שמיני

411038

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHUDA
HIEROSOLYMITANO

VOL. VIII

CAUTUM HOC SIGNO

SCHOENEBERGI APUD BEROLINUM
IN AEDIBUS PROF. G. LANGENSCHEIDTI

Gesamtwörterbuch

der

alt- und neuhebräischen Sprache

von

Elieser Ben Jehuda

in Jerusalem

Eingetragene Schutzmarke

Berlin-Schöneberg

Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung

(Prof. G. Langenscheidt) G. m. b. H.

Dictionnaire complet

de la

Langue Hébraïque ancienne et moderne

par

Éliézer Ben Yehouda

à Jérusalem

Berlin-Schöneberg

Librairie Langenscheidt

(Prof. G. Langenscheidt) G. m. b. H.

A Complete Dictionary

of

Ancient and Modern Hebrew

by

Eliezer Ben Yehuda

of Jerusalem

Berlin-Schöneberg

Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung

(Prof. G. Langenscheidt) G. m. b. H.

DUKE
UNIVERSITY

LIBRARY

Duke University Libraries
D01341027I
D01341027I
DUKE LSC